N° 82

Alberto Ugin

712
712 XII 2
2.794

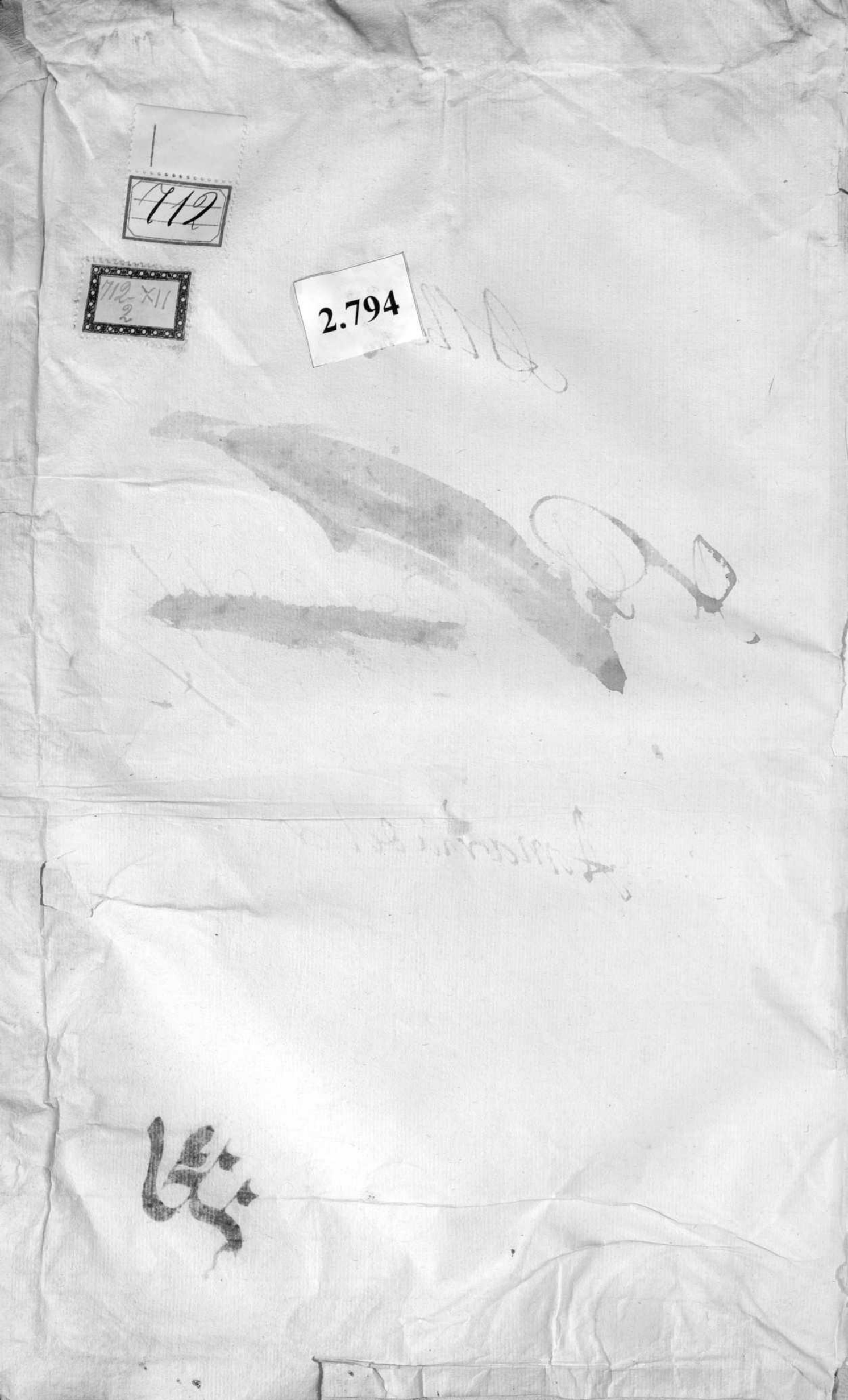

INDEX

Tractatuum & Capitum, in libros de anima.

LIBER PRIMVS

DE ANIMA.

TRACTATVS I.

De modo quo cognoſcenda eſt anima.

Cap. 1. EST digreſſio declarans, quòd ſcientia naturalis eſt de anima, & quid eius ordo. fol. 1.
2. De nobilitate & vtilitate ſcientiæ de anima. 2.
3. De quæſitis quid ſit ſubiectum huius ſcientię & de difficultate ipſius. 3.
4. Quæ oportet inquirere ad inueſtigandum propriam animæ diffinitionem. 4.
5. Quo ordine oportet procedere quærentem de his quæ ſpectant ad ſcientiam de anima. 6.
6. Quod oportet tractantem de anima inquirere vtrum habeat aliquas rationes proprias aut non. 7.
7. Qualiter differenter conſiderat phyſicus de eis quæ hîc quæruntur, à dialectico & mathematico, & metaphyſico & mechanico, in quo eſt digreſſio quædam. 9.

TRACTATVS II.

In quo agitur de anima ſecundum opiniones aliorum.

Cap. 1. DE his qui diffiniebant animam per hoc quod ipſa eſt motiuum quoddam. 12.
2. De opinionibus eorum qui animam per cognoſcitiuum diffiniendam eſſe dixerunt. 14.
3. De opinione quæ & motiuo & cognoſcitiuo animam dicit eſſe diffiniendam: in quo etiam eſt de opinionum collatione. 16.
4. De tribus in ſumma per quæ anima ab antiquis diffiniebatur, quæ ſunt motiuum, cognoſcitiuum & incorporeum. 18.
5. De contradictione opinionum in communi, quæ diffiniebant animam per motiuum ſuiipſius. 19.
6. Et eſt digreſſio declarans difficultates quæ oriuntur ex prædictis de motu animæ. 21.
7. De diſputatione contra opiniones Democriti & Platonis de motibus animæ quibus mouetur in corpore & mouet corpus. 23.
8. De improbatione opinionis, quæ dixit animam eſſe harmoniam corporis commixti. 27.
9. De ſolutione obiectionis qua videtur ex alterantibus probari, quod anima mouetur per ſe & phyſicè: & in illo eſt bona demonſtratio de intellectualis animæ immortalitate. 29.
10. De improbatione opinionis, quæ dicit animam eſſe numerum ſeipſum mouentem. 31.
11. De improbatione opinionis eorum qui diffinierunt animam per cognoſcitiuum, dicentium ſimile ſimili cognoſci: & ideò animam eſſe principium omnium. 33.
12. Vtrum cognoſcatur ſimile ſimili, ſicut dixit Empedocles. 35.
13. De cauſa illius opinionis, quæ dixit animam eſſe ex elementis & ſpecialiter ex aëre: & eſt digreſſio in eo declarans diuerſas cauſas & tres opiniones circa hoc. 37.
14. Et eſt digreſſio declarans cauſam dicti antiquorum, quo dixerunt ſimile ſimili cognoſci. 39.
15. Vtrum anima diuerſa agat per vnam ſubſtantiam & diuerſas potentias, vel per plures ſubſtantias & plures potentias: in quo etiam habet vtrum vegetabilis & ſenſibilis & rationalis vna ſit ſubſtantia in homine. 41.
16. De dubitatione quæ mouetur de eo quod vnit potentias animæ, vtrum ratio communis vel ſubſtantia realis, cuius vires animæ ſunt partes. 44.

HEMEROTECA PROVINCIAL Y REGISTRO DE LA PROPIEDAD INTELECTUAL - PALENCIA -

Index tractatuum & capitum

LIBER II.

De anima ſecundum ſubſtantiam & partes eius, quæ ſunt vegetabilis, ſenſibilis & rationalis.

TRACTATVS I.

De ſubſtantia animæ ſecundum ſe

Cap. 1. QVæ ſit libri intentio, & qualiter diffinitionem animæ venari contingit. 46.
2. De vniuerſali animæ diffinitione quæ dicit quid eſt anima vniuerſaliter. 48.
3. De datæ diffinitionis explanatione, & eſt digreſſio quædam. 49.
4. In quo ex prædictis demonſtratur quæ anima ſeparabilis ſit, & quæ non. 50.
5. In quo probatur, quòd oportet quærere aliam adhuc diffinitionem quæ dicit cauſam ſuperius habitam. 51.
6. De diffinitione animæ dicente propter quid. 53.
7. Vtrum quælibet virium animæ ſit anima, & vtrum ſit tota in toto. 54.
8. Qualiter intellectus eſt alterum genus animæ & ſeparabilis: & qualiter eſt vmbra intelligentiæ, & ſenſibilis eſt vmbra intellectus, etiam vegetabilis eſt vmbra ſenſibilis. 55.
9. Quod formaliter & non materialiter vnitur anima, & quod ipſa eſt primus actus huius corporis & non cuiuſlibet. 56.
10. De enumeratione potentiarum principalium quæ ſunt potentiæ animæ. 56.
11. Ex quibus partibus componitur anima, & eadem eſt ratio animæ & figuræ. 57.

TRACTATVS II.

De potentiis animæ vegetabilis ſigillatim, & primò de ordine procedendi, & quot ſint, & quæ potentia animæ vegetabilis.

Cap. 2. QVaLiter anima eſt viuentis corporis cauſa & principium. 61.
3. De improbatione erroris Empedoclis circa motum & cauſam nutrimenti. 62.
4. De improbatione erroris eorum qui dicunt augmentum & alimentum fieri per virtutem ignis. 63.
5. De alimento quod eſt obiectum nutritiuæ & vegetatiuæ. 64.
6. De officiis nutritiuæ & augmentatiuæ. 65.
7. De officiis virtutis generatiuæ. 66.
8. Et eſt digreſſio declarans quatuor virtutes materiales dictis tribus virtutibus deſeruientes. 67.
9. De comparatione trium virtutum animæ vegetabilis ad inuicem & ad ſeipſam animam vegetabilem. 68.
10. De duplici motore nutrimenti. 69.

TRACTATVS III.

De ſenſibus.

Cap. 1. IN quo genere potentiæ ſit potentia ſenſitiua. 70.
2. De diſtinctionibus potentiæ paſſiuæ in apprehendendo. 71.
3. De aptatione dictæ diſtinctionis potentiæ ad potentiam ſenſitiuam. 73.
4. Et eſt digreſſio declarans gradus & abſtractionis modum. 74.
5. De ſenſatis in communi quæ ſunt per ſe & propriè, & ſecundum ſe & commune, & per accidens. 75.
6. Et eſt digreſſio declarans vtrum ſit aliquod mouens vnum in ſenſibilibus: & eſt de duplici eſſe ſenſibilis quod ſit in materia & abſtractione. 76.
7. De viſibili quod eſt color, qualiter ſecundum actum lucidi mouet viſum. 78.
8. De natura diaphani, & qualiter lumen eſt actus eius. 80.
9. De improbatione opinionis Democriti, qui dixit lumen eſſe defluxum corporis. 81.
10. Et eſt digreſſio declarans errorem eorum qui dicunt lumen eſſe corpus indiuiſibile 82.
11. Et eſt digreſſio dicens defectum aliarum quatuor opinionum ſuperius enumeratarum de luce & lumine. 84.
12. Et eſt digreſſio declarans veram ſententiam de luce & de lumine & de natura. 85.
13. De medio viſus, & quot modis dicatur viſibile: in quo etiam eſt de his qui aſpiciunt lumen. 86.
14. Qualiter color in lumine videtur & non ſine lumine, & de quantitate viſorum. 87.
15. Quod per vacuum non poteſt videri, & de viſu in ſpeculo. 89.
16. De viſu lucentium. ibid.
17. De auditu, & primo de bene ſonantibus & male. 90.
18. Qualiter ſonus generatur in aëre & aqua. 91.
19. De echo qui eſt ſonus reflexus. 92.
20. Qualiter ſonus venit ad auditum auris, & qualiter auris generalitatem habeat ad audiendum. 94.
21. De differentiis ſonorum quæ non fiunt niſi in ſono ſecundum actum facto. 94.
22. De voce qualiter fiat. 95.
23. Quod homo non bene odorat, ſed bene tangit, & ideò prudens. 96.
24. Qualiter odorum differentiæ per analogiam ad differentias ſaporum accipiuntur. 98.
25. Qualiter odor ſe habet ad olfactum & ad medium, & vtrumque ſit euaporatio fumalis. 98.
26. Qualiter olfactus eſt in reſpirantibus & non reſpirantibus. 100.
27. De guſtu ſecundum quod eſt in medio ſecundum eſſe naturale ipſius. 101.
28. Qualiter ſaporis differentiæ ſe habent ad guſtum, & è conuerſo. ibid.
29. De differentiis ſaporum ſecundum ſpeciem, & qualiter

& qualiter ſe habent ad guſtum. 102.
30. De tactu, vtrum ſit vnus, an plures. 103.
31. Quod caro non eſt organum tactus. 104.
32. Vtrum tactus indigeat aliquo medio extrinſeco. 105.
33. Et eſt digreſſio dicens intentiones Alexandri, Themiſtij, Auerrois & Auicennæ. 106.
34. De medio tactus, quid ſit, & quot modis dicatur. 107.
35. Qualiter ſe habet tactus ad tangibilia. 108.

TRACTATVS IV.

De communibus ſenſuum.

Cap. 1. QVod omnis ſenſus ſuſceptiuus eſt ſpecierum ſenſibilium. 109.
2. Vtrum aliquid non habens ſenſum patiatur à ſenſibus. 110.
3. In quo eſt probatio, quod non eſt ſenſus præter quinque, per naturam mediorum. ibid.
4. In quo probatur non eſſe niſi quinque ſenſus, per naturam organorum. 112.
5. In quo probatur, quòd nullus deeſt ſenſus ipſis ſenſibilibus. 112.
6. Quod ſenſatorum omnium non poteſt eſſe aliquis ſenſus à prædictis. 113.
7. Et eſt digreſſio declarans quinque vires animæ ſenſibilis interiores. 115.
8. De eo quod ſenſu communi nos ſentimus videre & audire, & ſecundum alios operari. 116.
9. Qualiter ſenſitiuum ſenſibileque idem in actu ſunt & diuerſa in eſſe, & qualiter correlatiua. 117.
10. De probatione ſenſus communis per hoc quod componit & diuidit inter ſenſata diuerſorum ſenſuum. 118.
11. In quo declaratur qualiter ſenſus communis eſt vnus & indiuiſibilis, & qualiter diuerſus. 119.
12. Et eſt digreſſio declarans qualiter ſenſus communis eſt medietas omnium ſenſuum. 120.

LIBER III.

De apprehenſiuis viribus deintus.

TRACTATVS I.

De viribus animæ ſenſibilis.

Cap. 1. ET eſt digreſſio declarans libri intentionem, & de imaginatione. 122.
2. Et eſt digreſſio declarans ea quæ conueniunt ex æſtimatione. 123.
3. Et eſt digreſſio declarans materiam phantaſiæ. 124.
4. Et eſt digreſſio declarans, quòd omnes vires animæ ſunt organicæ & agunt mediante corpore. 125.
5. De improbatione erroris antiquorum qui dixerunt quod intelligere & ſentire ſunt idem. 126.
6. Quod imaginatio vel phantaſia, neque ſenſus ſunt neque opinio cum ſenſu. 126.
7. Quod imaginatio vel phantaſia, neque ſenſus ſunt neque opinio cum ſenſu. 127.
8. Quid ſit phantaſia ſecundum veritatem, prout communiter agitur de imaginatione phantaſiæ. 129.
9. De ratione nominis phantaſiæ & vtilitate eius. 130.

TRACTATVS II.

De parte rationali.

Cap. 1. QVi tractatus eſt qualiter intellectus poſſibilis eſt. 131.
2. Qualiter intellectus poſſibilis ſit natura quædam immixta receptibilis omnium eorum quæ ſunt. 132.
3. Et eſt digreſſio declarans dubia quæ conſequuntur ex dictis de intellectu poſſibili. 133.
4. Et eſt digreſſio declarans opinionem Alexandri & eius improbationem. 135.
5. Et eſt digreſſio declarans opinionem Theophraſti & Themiſtij, & improbationem eiuſdem. 136.
6. Et eſt digreſſio declarans opinionem Auempace & Abubacher, & improbationem eiuſdem. 137.
7. Et eſt digreſſio declarans opinionem Auerrois & improbationem eiuſdem. 138.
8. Et eſt digreſſio declarans opinionem eorum qui dixerunt nullam partem animæ eſſe intellectualem, & errorem eorundem. 140.
9. Et eſt digreſſio declarans opinionem Auicebron & errorem eiuſdem. 140.
10. Et eſt digreſſio declarans opinionem Platonis & Gregorij Niceni & eius errorem. 141.
11. Et eſt digreſſio declarans opinionem Latinorum & errorem eorundem. 142.
12. Et eſt digreſſio declarans veram ſententiam de omnibus inductis dubiis Peripateticorum. 143.
13. Et eſt digreſſio declarans ſolutionem duarum quæſtionum difficilium relictarum ex prædictis. 146.
14. Et eſt digreſſio declarans propter quid intellectus eſt ſeparatus & immixtus. 147.
15. Quo probatur, quod intellectus non eſt mixtus corpori per hoc quod ſua paſſibilitas non eſt ſimilis paſſibilitati ſenſus. 148.
16. Quod vnus intellectus eſt qui diſtinguit inter ſenſibile & intelligibile. 149.
17. Qualiter intellectus eſt ſubiectum receptionis & non tranſmutationis, & qualiter intelligit ſe. 150.
18. De natura intellectus agentis, & qualiter anima eſt compoſita. 152.
19. De comparatione intellectus poſſibilis & agentis & ſpeculatiui. 154.

Index tractatuum & capitum

TRACTATVS III.

De actionibus intellectus possibilis.

Cap. 1. DE intellectu indiuisibilium diuersimodè dictorum. 155.
2. Et quis intellectus est semper verus: & quis aliquando verus, aliquando falsus: & quod actus sensus & intellectus sunt actus perfecti & motus simplices. 157.
3. Quod est idem intellectus componens & diuidens intelligibilia, sicut est idem sensus communis. 158.
4. Quod eadem est analogia phantasmatum ad intellectum, quæ est sensibilium ad sensitiuum. 159.
5. De intellectu mathematicorum & diuinorum. 160.
6. Qualiter intelliguntur diuina quæ sunt separata: in quo est digressio declarans hoc quod dixit Alexander, & improbationem eiusdem erroris. 161.
7. Et est digressio declarans opinionem Themistij & Theophrasti in solutione quæstionis inductæ. 162.
8. Et est digressio declarans solutionem quæstionis Auempace & Alpharabij, in quo errauerunt. 163.
9. Et est digressio qualiter Auicenna & Algazel soluunt inductam quæstionem: & quæstio dubitationis est in dictis eorum. 164.
10. Et est digressio declarans quorundam modernorum solutionem. 165.
11. Et est digressio declarans veram causam & modum coniunctionis intellectus agentis nobiscum. 166.
12. Quomodo anima est omnia quodammodo quæ sunt. 168.
13. Et est digressio declarans, quòd anima non moritur morte corporis, & quòd non fuit ante corpus. 169.
14. Et est digressio declarans errorem eorum, qui dicunt de omnibus animabus tantum vnam remanere post mortem. 170.

TRACTATVS IV.

De motiuis viribus.

Cap. 1. QVæ pars animæ sit motiua. 171.
2. Quod vegetatiuum secundum se & sensitiuum secundum se non sunt motiua secundum locum. 172.
3. Quod nec intellectiuus, nec operatiuus secundum se sunt causa motus secundum locum, sed duo horum vel tria simul. 173.
4. De differentiis intellectus practici & speculatiui. 175.
5. Qualiter vnum specie sunt mouentia & plura secundum subiectum. ibid.
6. Quod intellectus semper est rectus, ille scilicet, qui est mouens: phantasia autem & appetitus recta & non recta. 177.
7. Quod omnia mouentia sunt vnum specie & diuersa numero, & ad quem numerum, & ad quam speciem. ibid.
8. Qualiter est motus successiuus secundum quod fit à motore immobili secundum locum. 178.
9. Quid est mouens in animalibus perfectis, & quando vnum mouet aliud, & è conuerso. 179.
10. Et est digressio declarans suas diuersitates secundum Platonicos & Theologos. 180.

TRACTATVS V.

De comparatione potentiarum animæ ad animata.

Cap. 1. QVod omne animatum habet vegetabile, sed non necessariò habet sensum. 183.
2. Quod sensus qui fiunt per media extrinseca, non nutriunt, & qualiter fiunt per media extrinseca. 184.
3. Qualiter sit animalis corpus, vtrum simplex aut compositum. 185.
4. Et est digressio declarans, quòd sensibile & vegetatiuum & rationale in homine sunt vna anima. 186.

INDEX

INDEX

Tractatuum & Capitum, in libros Metaphyſicorum.

LIBER PRIMVS,

QVI TOTVS EST DE STABILITATE HVIVS ſcientiæ & ſtabilitate principiorum quæ ſunt cauſæ.

TRACTATVS I.

De ſtabilitate huius ſcientiæ & nobilitate.

Cap. 1. EST digreſſio declarans, quòd tres ſunt ſcientiæ theoricæ : & quod iſta inter tres eſt principalis & ſtabiliens alias ſcientias. fol. 1.

2. Et eſt digreſſio declarans, quid ſit huius ſcientiæ proprium ſubiectum : & eſt in eo de tribus opinionibus diſputationum Philoſophorum, quæ ſunt de ſubiecto. 3.

3. Et eſt digreſſio declarans, qua vnitate, & qualiter hæc ſcientia ſit vna. 5.

4. De primo principio generatiuo ſcientiæ ex parte noſtra, quod eſt naturale ſciendi deſiderium, ibid.

5. In quo diſputat quid ſit naturale ſciendi deſiderium à quo ſcire : & vnde prouenit tota diuerſitas ſtudiorum. 6.

6. De principiis ſecundum quæ inſit primo ſcientia in ſcientibus, quæ ſunt ſenſus, memoria & ratio. 7.

7. De formaliter ſcientiam generantibus, quæ ſunt experimentum & vniuerſale. 8.

8. Et eſt diſputatio de ſolutione dubitationis prædictæ. 9.

9. De comparatione artis & ſcientiæ & experientiæ ſecundum conuenientiam & differentiam. 10.

10. De differentia & conuenientia artis ad artem in admiratione qua imitatur ſapientiam, & ab aliis diſtinguentem. 12.

11. De conuenientia artis cum ſapientia & ſcientia & differentia artium in maiori & minori ſimilitudine. 13.

TRACTATVS II.

De proprietatibus ſapientiæ iſtius ſecundum ſe.

Cap. 1. QValiter dicitur ſapientia, & per conſequens philoſophia propter rationes ſapientis & ſapientiæ. 14.

2. Et eſt per ſolutionem dubitationum digreſſio declarans quæ videntur eſſe contra inducta de diffinitione ſapientiæ. 15.

3. Qualiter hæc ſapientia ſit antiquior & prima & ordinans & ſuadens omnes alias. 16.

4. Qualiter prima philoſophia eſt maximè doctrinalis & maximè deſiderata. 17.

5. Qualiter iſta ſcientia per hoc quod eſt de eo quod verè bonum eſt, principalis eſt & princeps ſcientiarum. 17.

6. In quo oſtenditur, quòd iſta ſcientia non eſt actiua, ſed contemplatiua. 18.

7. Quod hæc ſola ſapientia ſit libera omnino, & quot modis dicitur ſcientia liberalis. 19.

8. Quod iſta ſcientia eſt diuina, & diuinæ poſſeſſionis, & non humana, neque humanæ poſſeſſionis. 20.

9. Quod iſta ſapientia ſola dupliciter eſt honorabiliſſima. ibid.

10. De ordine doctrinæ ſapientiæ huius, & qualiter per contrarium inchoat omnem admirationem. 21.

11. Et eſt digreſſio declarans quatuor, de quibus eſt hæc ſapientia, & in quo conuenit cum topica & ſophiſtica, & in quo differt ab ipſis. 22.

TRACTATVS III.

De cauſis & principiis ſecuudum antiquorum Epicureorum opinionem.

Cap. 1. DE acceptione ſpecierum & cauſarum. 23.

2. De opinione & rationibus dicentium vnum ſolum

ſolum eſſe principium, quod eſt materia in communi ſumpta non determinata ad hanc vel illam, nec ad vnam rem vel plures. 24.
3. De opinione Thaletis Philoſophi qui aquam omnium dixit eſſe principium, & de rationibus eius. 25.
4. De opinione antiquiſſima eorum qui aquam & terram dixerunt eſſe omnium principium, ſtigem eam vocantes. 26.
5. De opinione Anaximenis & Diogenis aërem dicentium vniuerſorum eſſe principium. 27.
6. De opinione Hipaſi & Heracliti ignem dicentium eſſe vniuerſorum entium principium. 28.
7. De opinione Empedoclis, de principio materiali entis. ibid.
8. De opinione Anaxagoræ de principio materiali. 29.
9. De ratione per quam coacti ſunt ponere aliqui cauſam mouentem cum materiali. 30.
10. De Anaxa. & Hermonij opinione, quam prædicti determinant de principio efficiente. 31.
11. De opinione Heſiodi & Parmenidis dicentium amorem deorum & naturalem eſſe mouens principium. 32.
12. De opinionibus & rationibus Empedoclis, qui dicit contraria eſſe mouentia principia. ibid.
13. Qualiter Anaxagoras vtitur intellectu vt principio mouente. 33.
14. De dictis Empedoclis circa diuiſionem principiorum mouentium & materialium. 34.
15. De poſitione Leucippi & Democriti & Zenonis, qui ponebant inane & atomos. 35.

TRACTATVS IV.

De opinionibus Stoicorum de principiis.

Cap. 1. DE Pythagoricis, quare dicebant numeros mathematicos eſſe principia. 36.
2. Et eſt digreſſio declarans, qualiter principia numerorum ſecundum Stoicos ſunt principia cunctorum. 37.
3. Qualiter Pythagoras numeros entibus adaptauit, & quæ elementa eſſe dicebat, & per quam rationem. 39.
4. De eſſe coelementationum quas principia poſuerunt quidam Pythagorici. ibid.
5. De his in quo Alcmæon Crotoniates conuenit cum Pythagora in poſitione principiorum. 41.
6. De tribus poſitionibus in naturalibus, quæ omnes in hoc conueniunt quod vnum dicunt omne eſſe quod eſt, & ſunt Parmenidis & Meliſſi. 41.
7. Et eſt digreſſio declarans rationem Zenophanis, qua omnia dicit eſſe vnum Deum. 42.
8. Et eſt digreſſio declarans improbationes & ſolutiones rationum ipſius Zenophanis. 44.
9. Et eſt digreſſio declarans opiniones & rationes & ſolutiones rationum Meliſſi. 46.
10. Et eſt digreſſio declarans poſitionem Parmenidis, & rationes eius, in quo peccauit. 47.
11. Quid in ſumma colligitur ex omnibus opinionibus & quæſtionibus inductis tam Epicureorum quam Stoicorum: & hoc eſt quod non ponit alia præter prædictas cauſas. 48.
12. De cauſa poſitionis Platonis, & modo quo colligit eam ex Heraclito & Socrate Philoſophis, & qualiter poſuit ideas, & quid ideas eſſe dixit, & qualiter vnam, & qualiter plures dixit eſſe ideas. 48.
13. Qualiter Plato poſuit mathematica & principium materiale & formale, & in quo conueniebat cum Pythagoricis, & in quo diffetebat ab eis. 50.
14. Quod non eſt addere quintam cauſam prædictis quatuor cauſis ex omnibus dictis intentionibus Philoſophorum. 52.

TRACTATVS V.

De contradictione opinionum inductarum de principiis.

Cap. 1. DE contradictione Epicureorum, qui ponebant corporum materiam eſſe omnium, vnum corpus dicentes eam eſſe. 53.
2. De contradictione Empedoclis plura materialia ponentis, & de contradictione eius quod dicit de mouentis principio. 54.
3. De contradictione ad poſitionem Anaxagoræ. 55.
4. De contradictione ad poſitionem Pythagoricorum de numeris quos ponebant eſſe principia. 56.
5. De contradictione contra Platonem, qui poſuit ideas, & ſumitur contradictio ex hoc quod ſeparatæ ideæ non poſſunt eſſe ſubſtantiæ rerum ſenſibilium formales, per quas ſenſibilia numerantur & ponuntur in numerũ, ſicut numeratur res per ſuam formam. 57.
6. Et eſt ſecunda contradictio contra Platonem ex hoc quod ideæ ponuntur non eſſe præter proprium rei intellectum, per quem de re ſyllogizatur. 58.
7. Et eſt tertia contradictio contra Platonem accepta ſimul ex veritate & ratione opinionis ponentium ideas. 59.
8. Et eſt contradictio ſumpta ex hoc quod ſunt inutiles ideæ ad motum & ſcientiam, & eſt ratio ſenſibilium. 60.
9. De contradictione contra Platonem ſumpta penes ideas ſecundum quod dicunt eſſe exemplaria opificis. 61.
10. De contradictione contra poſitionem Platonis, quod numerus idearum eſt principium. ibid.
11. De contradictione contra Platonem de reductione ſubſtantiarum ad principium numerorum. 63.
12. De contradictione contra Platonem ſecundum quod ideæ dicuntur eſſe cauſæ generationis. 64.
13. De contradictione contra Platonem in hoc quod formas eaſdem ſecundum eſſe ſeparatum & diſtinctum dicit eſſe in omnibus & in pluribus. 65.

14 De contradictione contra Platonem in hoc quod dixit ideas principium ſcientiæ. 66.
15. Et eſt digreſſio declarans poſitionem Platonis, vt melius intelligatur contradictio contra ipſum. 67.
16. Quod non ſunt inuentæ ab antiquis niſi quatuor cauſæ extra ſuperius dictas. 68.

LIBER II.

De ſcientia veritatis, & quomodo conſideratio de veritate vno modo eſt facilis, alio modo difficilis.

Cap. 1. DE comparatione intellectus, quomodo ſe habet ad res cognoſcendas. 69.
2. De cauſa difficultatis & facilitatis in theoria veritatis. 70.
3. Quod grates omnibus referendæ ſunt, qui in tanta difficultate ad veritatem conati ſunt. 71.
4. Quæ ſit ſcientia veritatis, & quod à veriſſimo cauſatur omnis veritas. ibid.
5. In quo inducendo probatur, quod ad rectam theoriam cauſæ non procedunt in infinitum. 72.
6. Qualiter demonſtratiuè probatur, quòd cauſæ efficientes ſecundum ſpeciem non vadunt in infinitum, & hoc per ſyllogiſmum. 72.
7. Qualiter demonſtratur, quòd cauſæ materiales ſtant in deorſum. 74.
8. Quod cauſa finalis non poteſt abire in infinitum. 75.
9. Quod cauſæ formales non vadunt in infinitum. 76.
10. Quod cauſæ non ſunt infinitæ ſecundum ſpeciem cauſalitatum. ibid.
11. Qualiter conſuetudinis habitus impedimentum eſt theoriæ veritatis. 77.
12. De impedimento materiali ad veritatis theoriam. ibid.
13. De remediis contra impedimenta inducta. 78.

LIBER III.

De quæſtionibus à principio quærendis.

TRACTATVS I.

De intentione libri, & numero concluſionum.

Cap. 1. DE ratione, quare in hac ſcientia rationes proponuntur ſimul. 79.
2. De numero quæſtionum in primis ponendarum, & quæ ſint ipſæ quæſtiones. 80.
3. Et eſt digreſſio declarans numerum & ordinem quæſtionum inductarum. 82.

TRACTATVS II.

De diſputatione quæſtionum inductarum.

Cap. 1. DE diſputatione primæ quæſtionis & quartæ. 83.
2. De diſputatione ſecundæ & tertiæ quæſtionis, & quæſtionis ſeptimæ quæ eſt affinis cum tertia. 85.
3. De diſputatione quintæ & ſextæ quæſtionum. 87.
4. De diſputatione 13. quæſtionis, & eſt digreſſio declarans qualiter eadem ſunt principia eſſendi & cognoſcendi, & qualiter diffinitio ſubſtantiæ data per componentia ſubſtantiæ particularia & data per vniuerſalia formalia, eſt vna eadem & non diuerſa. 88.
5. De hoc quod quæritur in 14. quæſtione, & eſt in eo de generibus & ſpeciebus & differentiis. 89.
6. De duabus concluſionibus ad intellectum præcedentium introductis. 90.
7. De diſputatione quæſtionum 15. & 16. & 17. 91.
8. De diſputatione quæſtionis 18. principaliter inductæ. 92.
9. De diſputatione quæſtionis 19. inductæ. 93.
10. De diſſolutione quæſtionum 20. & 21. ſecundum Heſiodiſtas & ſecundum Empedo. & Peripateticos. 93.
11. De diſſolutione quæſtionis 22. 96.
12. De diſputatione 26. quæſtionis. 98.
13. De ſolutione vltimæ quæſtionis prius inductæ. 100.
14. De quæſtionibus 24. & 25. 101.
15. De ſolutione quæſtionis 23. prius propoſitæ. ibid.

TRACTATVS III.

De iterata diſputatione 27. inductarum quæſtionum, & eſt totus digreſſio declarans antè habita.

Cap. 1. DE diſputatione quæſtionis primæ & determinatione eiuſdem. 102.
2. Et eſt digreſſio declarans diſputationem & determinationem quæſtionis quartæ. ibid.
3. Et eſt digreſſio declarans ſecundum quæſitum ex rationibus poſterioribus Peripateticorum. 105.
3. Et eſt digreſſio declarans iteratam diſputationem & determinationem quæſtionis tertiæ 106.
5. Et eſt digreſſio declarans ſeptimum quæſitum aliter quam ſuperius diſputatum eſt. 107.
6. Et eſt digreſſio declarans determinationem 8. 9. & 10. quæſitorum prius inductorum in antè habitis. ibid.
7. Et eſt digreſſio declarans diſputationem & determinationem 11. & 12. quæſtionum. 108.

8. Et eſt digreſſio declarans 13. loco quæſitum. 109.
9. Et eſt digreſſio declarans intellectum 14. quæſtionis prius propoſitæ. ibid.
10. Et eſt digreſſio declarans intellectum 15. quæſtionis prius inductæ. 110.
11. Et eſt digreſſio declarans intellectum 16. quæſtionis. 111.
13. Et eſt digreſſio declarans intellectum 18. quæſtionis. 114.
14. Et eſt digreſſio declarans intellectum 19. quæſtionis. 115.
15. Et eſt digreſſio declarans intellectum quæſiti 20. ibid.
16. Et eſt digreſſio declarans intellectum 21. quæſtionis. 116.
17. Et eſt digreſſio declarans intellectum 22. quæſtionis. ibid.
18. Et eſt digreſſio declarans intellectum 23. quæſtionis. 117.
19. Et eſt digreſſio declarans intellectum 24. quæſtionis. 118.
20. Et eſt digreſſio declarans intellectum quæſtionis 25. ibid.
21. Et eſt digreſſio declarans intellectum quæſtionis 26. 119.
22. Et eſt digreſſio declarans vltimæ quæſtionis determinationem. 119.

LIBER IV.

De principiis huius ſcientiæ quæ ſunt paſſio, ſubiectum, & dignitas.

TRATATVS I.

De quo ſit vt de ſubiecto, & de quibus paſſionibus.

Cap. 1. QVod hæc ſcientia eſt vniuerſalis, & nulli ſcientiatum particularium eadem. 120.
2. In quo probatur, quòd hæc ſcientia eſt de ente ſecundum quod ens, & ſoluuntur obiecta quæ ſunt contra hoc. 121.
3. Qualiter ſcientia quæ conſiderat ens inquantum ens eſt ſcientia vna. 122.
4. In quo declaratur, quòd hæc eadem ſcientia eſt de his quæ inſunt enti ſecundum quod ens, & conuertuntur cum ipſo, ſicut eſt vnum 123.
5. Et eſt digreſſio declarans ſolutionem rationum ſophiſticarum inductarum ad hoc quod ens & vnum non ſunt vna & eadem natura. 124.
6. In quo ex prædictis declarantur partes & ordo primæ philoſophiæ. 125.
7. In quo probantur ea quæ dicta ſunt in præcedenti capitulo. 127.
8. Et eſt digreſſio declarans coelementationem contrariorum ad priuationem & habitum: quare vnum in genere & extra genus habent negationem. 128.

TRACTATVS II.

De ſtabilimento principiorum demonſtrationis

Cap. 1. QVod vnius & eiuſdem ſcientiæ eſt tractare de primis principiis demonſtrationis, & de ente primo quod eſt ſubſtantia. 129.
2. Quod principium firmiſſimum congruit dictæ primæ philoſophiæ, & quæ ſint principij firmiſſimi proprietates & differentiæ. 130.
3. Quod non conuenit ſimul affirmare & negare, per probationem ſumptam ex hoc quod ſermo aliquid ſignificat. 131.
4. Quod ſi contradictoria ſunt ſimul vera, ſequitur nihil dici ſecundum ſubſtantialem prædicationem, ſed omnia ſecundum accidens. 133.
5. Quod ad dicere contradictoria eſſe ſimul vera de eodem ſecundum idem, ſequitur omnia eſſe vnum & idem ſecundum idem. 135.
6. In quo per conſequentiam affirmationis & negationis, & è contra probatur, quòd contradictoria non ſunt ſimul vera. ibid.
7. In quo probatur, quòd contradictoria non ſimul verificantur propter mutationem & fugam de ipſis: quod eſt ſecundum ſuſceptionem cui acquieſcunt homines. 137.

TRACTATVS III.

De opinionibus dictorum Philoſophorum dicentium ſimul vera eſſe contradictoria.

Cap. 1. DE opinione Pythagoræ, & ſequentium in eadem opinione. 138.
2. De medela harum corruptionum quæ prius inductæ ſunt à nobis. 139.
3. De ortu erroris eorum qui ex ſenſibilium motu dicebant ſimul eſſe contradictoria vera, & de medela erroris eorundem. 140.
4. De errore eorum qui verum eſſe dixerunt, quod apparet ſecundum ſenſum. 141.
5. De medicina erroris eorum qui contradictoria ſimul eſſe dicebant, & non eſſe dicebant propter motum ſenſibilium. 143.
6. De medela eorum qui contradictoria ſimul eſſe dicebant, ideo quod ponebant verum eſſe, quod apparet ſentienti & æſtimanti. 144.
7. De reuictione eorum qui iſta ratione non perſuaſi, ſed ex contentione dicunt quærentes victoriam in conflictu orationis. 145.
8. In quo vlterius concluditur, quòd contraria eodem ſimul eſſe non poſſunt. 146.
9. Et eſt digreſſio declarans qualiter eſſe ſecundum formam manet in re mutata ſecundum materiæ quantitatem, & ideò res non ſimul eſt & non eſt, & eſt perfecta ſolutio dubitationis antiquorum qui dixerunt ſimul eſſe contradictoria.

TRACTATVS IV.

Qui eſt oſtenſiuus, quòd contradictio eſt oppoſitio non habens medium ſecundum ſe.

Cap. 1. IN quo multis rationibus probatur, quod inter duo extrema contradictionis non eſt medium aliquod. 149.
2. De ægritudinibus vnde contingunt iſtæ opiniones & homiliis contra eas, & quæ ſunt ipſæ opiniones & auctores earum. 151.
3. De improbatione opinionum Anaxagoræ & Heraclíti & ſequentium ſecundum eundem modum de contradictoriis. 151.
4. Et eſt digreſſio declarans vtrum veritas huius principij, quod eſt contradictorias non eſſe ſimul veras, ſit ab æterno. ibid.
5. Et eſt digreſſio declarans, quod maior eſt oppoſitio contradictionis quam aliqua aliarum. 153.

LIBER V.

De nominum diſtinctione.

TRACTATVS I.

De diſtinctione nominum principiorum entis.

Cap. 1. DE diſtinctione principij ſiue initij. 154.
2. De diſtinctione huius nominis quod eſt cauſa. 156.
3. Et eſt digreſſio declarans numerum cauſarum & modorum aliter quam prius. 158.
4. De modis elementi. 161.
5. De modis naturæ. 162.
9. De modis neceſſarij. 164.
7. De modis vnius. 165.
8. Et eſt digreſſio declarans quidditatem vnius ſecundum quod eſt principium numeri. 169.
9. De modis vnius indiuiſibilis quantitate aut ſpecie ſiue forma. 170.
10. Et eſt digreſſio declarans eſſe numeri, & qualiter vnum conſtituit numerum, & qualiter duo eſt multitudinis principium, & qualiter multitudo quædam eſt numerus, & qualiter non eſt numerus. 172.
11. De modis entis quod nec diffiniri nec deſcribi poteſt. 173.

TRACTATVS II.

De ſubſtantia & ſibi adiunctis.

Cap. 1. ET eſt digreſſio declarans generaliter quid eſt ſubſtantia, & quæ ſunt diuiſiones eius generales & primæ. 175.
2. Et eſt digreſſio declarans eſſe ſubſtantiæ corporalis in eo quod eſt corpus. 176.
3. Et eſt digreſſio declarans vtrum materia prima, quæ eſt ſubſtantia, ſeparata eſſe poſſit à forma corporeitatis. 178.
4. Et eſt digreſſio declarans qualiter forma cauſa ſit, quare actu ſit materia, & quæ ſit cauſa vnitatis materiæ, & quod formæ propriam attribuit materiam. 179.
5. De diuiſione ſubſtantiæ ſecundum modos magis communes. 180.
6. De modis eiuſdem quod cauſantur ab vno in ſubiecto ſumpto. 189.
7. De modis diuerſi & differentis, &c. 190.
8. De modis ſimilis & diſſimilis. 191.
9. De modis oppoſitorum & maximè de modis contrariorum. 191.
10. De modis diuerſi & contrarij & eiuſdem, quæ ſumuntur penes modos entis & vnius. 192.
11. De modis priorum & poſteriorum. 193.
12. Et eſt digreſſio declarans radicem ex qua ſumitur diuerſitas potentiæ. 194.
13. De modis potentiæ & impotentiæ, & poſſibilis & impoſſibilis. 195.
14. De poteſtate agere & de poteſtate pati. 196.
15. De modis impotentiæ, & quis modus principalis potentiæ. 197.
16. Et eſt digreſſio declarans differentias poteſtatum ſecundum poſteriores Peripateticos. ibidem.

TRACTATVS III.

De generibus accidentium.

Cap. 1. DE modis & natura quanti & quantitatis. 199.
2. Et eſt digreſſio declarans eſſe & naturam quantitatis. 201.
3. Et eſt digreſſio declarans an qualitates ſunt ſubſtantiæ quædam. 203.
4. Et eſt digreſſio declarans eſſe aliarum qualitatum, quæ ſunt habitus & diſpoſitio. 204.
5. Et eſt digreſſio declarans eſſe formæ & circa aliquid conſtantis figuræ. ibid.
6. De modis qualitatis. 206.
7. Et eſt digreſſio declarans quale ens ſit relatio, &c. 207.
8. De modis relatiuorum. 268.

TRACTATVS IV.

De conſequentibus ens.

Cap. 1. DE modis perfecti. 211.
2. Et eſt digreſſio declarans modos perfectionis, & plus quam perfecti, & vltra plus quam perfecti, & deficientis, & abundantis. 212.
3. De modis termini. 213.
4. De modis eius quod eſt per ſe, ſiue per ipſum, ſiue ſecundum quod vel non quod. 214.

Index tractatuum & capitum

TRACTATVS V.

De partibus entis, quarum esse est in habitudine & relatione siue comparatione quadam.

Cap.1. DE disposítione siue posítione & situ,&c. 215.
2. De modis habitus secundum quod continet prædicamentum actionis & habitus & speciem qualitatis, quæ dicitur dispositio vel habitus. ibid.
3. De modis passionis. 216.
4. De modis priuationis quæ opponitur habitui. ibidem.
5. De habere & modis eius. 217.

TRACTATVS VI.

De consequentibus ens secundum modos quibus ens principiatum est ex principiis secundum omne genus entis.

Cap.1. DE modis eius quod dicitur ex aliquo. 218.
2. De distinctione modorum partis. 219.
3. De distinctione modorum totius. 220.
4. De differentia totius & vniuersi, quod minus propriè dicitur omne. ibid.
5. Et est digressio declarans quot modis dicitur vniuersale. 221.
6. Et est digressio declarans originem & causam vniuersalis. 222.
7. Et est digressio declarans naturam ipsam quæ est vniuersalis, & accidentia genera ipsius, per quæ efficitur in anima & in rebus, & vnum & multum, & commune & proprium, per quæ omnia concluditur ipsius differentia totius & vniuersalis. 223.
4. De eo quod dicitur colobon, quod quidem toti opponitur. 224.
5. De modis quibus determinatur generis multiplicitas. 225.
6. Et est digressio declarans naturam generis, & distinctionem eius à materia & à differentia.
7 De his quæ sunt in potestate generis, & sunt veræ differentiæ ipsius. 227.
8. De modis quibus dicitur diuersum genere. 228.
9. Et est digressio declarans superius inductos modos multiplicis generis, & secundum quem modum differentia sit qualitas generis. ibidem.
10. De distinctione modorum falsi. 229.
11. De modis eius, quod est secundum accidens. 231.

LIBER VI.

Qui est de accidente.

TRACTATVS I.

De inquisitione propria primæ philosophiæ, & de modo diffinitionis quo vtitur.

Cap.1. QVæ sit inquisitio ipsius propria. 233.
2. Quod tres sunt theoricæ essentiales. 234.
3. Quod hæc scientia sit diuina & honorabilissima & vniuersalis & prima. 236.

TRACTATVS II.

De eo quod accidit per accidens.

Cap.1. QVod de eo quod accidit per accidens, non est aliqualiter speculatio practica vel theorica. 237.
2. Quod accidens secundum aliquem modum est non ens, & ideò non est perfectè scibile.
3. De principio & causa eius quod fit secundum accidens per accidens. 238.
4. Quod de eo quod est per accidens, non sit scientia. 239.
5. Quod non omnia fiunt ex necessitate: quia quædam fiunt per accidens. Si negatur quædam fieri per accidens, tunc sequitur omnia ex necessitate fieri. ibid.
6. Et est digressio declarans, quòd omnia reducuntur in causam vnam, & quantum accidens per accidens est in rebus. 240.

TRACTATVS III.

De vero & falso.

Cap.1. IN quo ostenditur, quòd verum & falsum sunt in anima primò, & sunt ens animæ potius quam ens ratum extra animam. 242.
2. In quo ostenditur, quòd huiusmodi ens est relinquendum, sicut & ens per accidens: eò quod non est in aliquo genere entium, nec aliter quam modo dictum est potest determinari. 243.

LIBER VII.

Qui est de substantia prout ipsa est rei quidditas & totum esse.

TRACTATVS I.

De principalitate substantiæ.

Cap.1. ET est digressio declarans quæ est intentio,& quæ sunt ipsius substantiæ acceptiones, & qualiter accidens est substantiæ

ſtantiæ modus? 244.
2. Quod ſubſtantia quæ eſt principium ſubſtantiæ primæ, prima eſt omnium entium. 245.
3. De modis quibus ſubſtantia eſt prior aliis accidentibus. 246.
4. Qualiter quæſtio de quidditate ſubſtantiæ ſenſibilis conducit ad notitiam primæ cauſæ: & ideò ab omnibus quæritur qualiter & diuerſimodè ponatur ſecundum opiniones antiquorum. 247.
5. A quibus modis multipliciter dicitur ſubſtantia, & quomodo magis dicatur ſubſtantia. 449.
6. Qualiter procedendum eſt ad quidditatis inquiſitionem. 251.
7. Quod nec accidens per accidens, nec accidens per ſe eſt de quidditate ſubſtantiæ. 252.
8. Quod accidens veram non poteſt habere diffinitionem. 253.
9. Secundum quem modum accidentia poſſunt habere diffinitionem. 254.
10. De ſolutione erroris quorundam qui dicebant accidentium nullam eſſe diffinitionem, & de differentia accidentis ad ſpeciem veram & differentiam veram. 256.
11. De determinatione erroris aliorum qui dicebant accidentium per ſe eſſe diffinitionem veram ſicut & ſubſtantiæ. 258.
12. De diſtinctione diffinitionis & quidditatis, & de vero intellectu quidditatis & diffinitionum accidentis. 259.

TRACTATVS II.

De comparatione quidditatis & diffinitionis ad aliquid cui attribuitur quidditas & diffinitio ſecundum idem vel diuerſum.

Cap. 1. DE eo de quo eſt intentio, & ſunt in eo ſolutiones ſophiſmatum Platonis. 261.
2. De rationibus quibus probantur quidditates non eſſe diuerſæ ab aliis quorum ſunt quidditates. 262.
3. De improbatione poſitionis idearum per hoc ipſum quod ponuntur eſſe ſubſtantiæ ſubiectorum & principia ſcientiæ ipſorum. 263.
4. De ſolutione ſophiſticorum elenchorum ad poſitionem iſtam inductorum. 264.
5. De his quæ de principiis eorum quæ fiunt, præmittuntur ad oſtendendum ideas ad generationem non prodeſſe: oſtenditur etiam in hoc capitulo, quòd generatio eſt à conuenienti. 265.
6. Quod omne quod fit, ex conuenienti fit ſecundum efficiens & ſecundum materiam. 266.
7. In quo oſtenditur, quòd non fit niſi compoſitum. 268.
8. In quo probatur, quòd ideæ nihil proſunt ad generationem. 269.
9. De verificatione huius propoſitionis, conueniens fit à conuenienti in naturalibus. ibid.
10. Quod propoſitio quæ dicit, id quod fit à conuenienti, non habet inſtantiam in his quæ fiunt ab arte & natura, neque in his quæ fiunt ab arte vna ſimplici, neque in his quæ à duabus fiunt artibus. 271.
11. Quod ſyllogiſmi quid eſt ſcire facientes & generationes ab eodem procedun(principio. 272.
12. Quod tam in ſubſtantia quam in aliis prædicamentis quod fit, eſt compoſitum, ſed in aliis accidentibus non ſemper fit hoc quod fit à conuenienti. 273.

TRACTATVS III.

De comparatione partium diffinitionis ad partes diffiniti.

Cap. 1. DE duabus quæſtionibus quæ ſunt circa hoc, & rationibus quæſtionum illarum. 273.
2. De ſolutione ſecundæ quæſtionis. 274.
3. De ſolutione inſtantiæ quæ datur circa ſolutionem inductam. 275.
4. De manifeſtatione & declaratione ſolutionis inductæ. 276.
5. Quod diffinitio non eſt niſi vniuerſalis & non particularis niſi per poſterius & æquiuocè. 277.
6. De modo reſpondendi quæſtionibus factis à principio. 278.
7. De inquiſitione diſtinctionis partium formalium & ſpeciei à partibus materialibus & materiæ. ibid.
8. De ſolutione inductæ quæſtionis ſecundum dicta Stoicorum, Pythagoricorum, & Platonicorum. 279.
9. De vera ſolutione præinductæ quæſtionis. 280.
10. Qualiter differenter mathematica & phyſica concepta ſunt cum materia. ibid.
11. In quo eſt recapitulatio dictorum & continuatio dictorum ad dicenda. 281.

TRACTATVS IV.

Quare diffinitio ſit vnum & non multa.

Cap. 1. DE ipſius quæſtionis diſputatione. 282.
2. Qualiter ex natura diuiſionis primum perpenditur quare diffinitio eſt vnum, & non multa. 283.
3. Qualiter per diuiſionem inueſtiganda eſt vltima cum ſpecie conuertibilis differentia. 284.

TRACTATVS V.

In quo oſtenditur, quod vniuerſale non eſt cauſa formalis ſubſtantiæ ſimpliciter, neque aliqua pars ipſius.

Cap. 1. DE diſtinctione ſubſtantiæ & de diffinitione vniuerſalis. 285.
2. In quo oſtenditur pluribus rationibus, quòd

Index tractatuum & capitum

impossibile sit quorumlibet substantiam esse de numero vniuersaliter dictorum. 280.
3. De solutione dubitationis exortæ ex prædictis, ex qua solutione arguitur contra ponentes ideas. 288.
4. Quod ideæ sensibilium sunt singularia, de quibus non est diffinitio, neque demonstratio: ex quo seqnitur, quòd non vniuersalia sunt. 290.
5. De causis erroris ponentium ideas,&c. 291.
6. Quod ens & vnum & principium & causa & elementum non sunt substantiæ existentium. 292.
7. In quo rectè & in quo non rectè dixerunt ponentes formas. 293.
8. De intellectu quidditatis & substantiæ vera determinatione per quæstionem quare, siue propter quid. ibid.
9. De probatione, quòd in omni composito aliquid est forma substantialis præter componentia. 295.
10. De natura formarum accidentalium,& qualiter distinguuntur à forma substantiali. 296.

LIBER VIII.

Qui est de substantia secundum quod quod ipsa est forma & actus & natura.

TRACTATVS I.

De manifestatione, quod materia est substantia, & quod forma est talis substantia.

Cap. 1. QVæ sit libri intentio,& quis sit modus in ipso. 297.
2. De diuersitatibus substantiæ quæ est natura rei,&c. 298.
3. De substantiis quæ sunt vera rei natura, & qualiter probatur, quòd materia talis sit substantia. ibid.
4. De opinione Democriti de substantia quæ est forma & natura sensibilium,&c. 299.
5. Quod substantia quæ est actus eius cuius est substantia, proportionalis debet esse potentiæ & prædicatur de materia. 301.
6. Qualiter id quod est substanria rei, significatur per nomen: & est in eo digressio declarans qualiter omne nomen significat substantiam cum qualitate. 302.
7. Et est conclusio ex his quæ dicta sunt, quæ sit vera & perfecta cuiuslibet substantiæ sensibilis diffinitio. 304.
8. De similitudine vel anagoge diffinitionis ad numerum, propter eos qui dicebant numeros substantiam eorum quæ sunt. 205.

TRACTATVS II.

De modis consequentibus substantiam quæ est natura & actus sensibilis substantiæ.

Cap. 1. DE modis materialis principij, quibus comparatur ad factum sensibile. 306.
2. Quales & quot causæ debent reddi ad quodlibet quæsitum de substantia sensibili. ibid.
3. Qualiter idem subiectum est diuersimodè susceptibile contrariorum. 307.
4. De declaratione dubitationis & solutionis quare diffinitio est vnum & non multa. 308.
5. De errore antiquorum malè soluentium inductam quæstionem,& de causa erroris. 309.
6. Et est digressio ponens rationem eorum qui materiam & formam dicunt esse vnam essentiam, & ideò diffinitionem esse vnum & non multa. 310.

LIBER IX.

Qui est de potentia & actu.

TRACTATVS I.

De multiplicitate potentiæ & actus.

Cap. 1. QVæ sit libri intentio, & quæ causa introductionis. 312.
2. De multiplicitate potentiæ,& de reductione multiplicitatis ad vnum primum. 313.
3. De distinctione priuationis quæ potentiæ actiuæ opponitur. 314.
4. De distinctione potentiarum rationabilium & irrationabilium. ibid.

TRACTATVS II.

De contradictione eorum qui negant potentiam præcedere actum.

Cap. 1. IN quo est erroris illius explanatio, & persuasio per quam in errorem sunt inducti: & hæc est digressio. 315.
2. De inconuenientibus quæ sequuntur ex illa positione Megaricorum. 316.

TRACTATVS III.

De conditionibus potentiæ & actus.

Cap. 1. DE conditionibus potentiarum præcedentium vel sequentium suos actus. 318.
2. De modis & dispositionibus quæ conueniunt actui. 319.
3. De

3. De modis quibus aliquid dicitur eſſe in aliquo, ſicut in poteſtate. 320.

TRACTATVS IV.

In quo comparatur actus potentiæ ſecundum rationem prioris.

Cap. 1. IN quo probatur actus prior eſſe potentia, ſubſtantia & ratione, & aliquando eſſe prior tempore ſecundum aliquem modum. 321.
2. In quo probatur adhuc actus eſſe prior potentia, tempore, & ſubſtantia. 322.
3. In quo probatur actus præcedere potentiam per reſolutionem ad actionem ſempiternorum: & eſt in ipſo correlarium contra ponentes ideas. 323.
4. In quo declaratur, quòd actus in bonis nobilior eſt potentia, ſed in malis eſt poſterior: & correlarium eſt, quòd in perpetuis non eſt malum. 324.
5. In quo probatur, quòd in mathematicis actus nobilior eſt quam potentia. ibid.
6. In quo per naturam verè ſcitorum probatur actus eſſe nobilior potentia & ante ipſam. 325.

LIBER X.

Qui eſt de vno & multo & differentiis eorum.

TRACTATVS I.

De modis multiplicitatis vnius, & qualiter ſit metrum vniuſcuiuſque, & qualiter ſe habeat ad ens.

Cap. 1. DE quatuor modis vnius, & qualiter iſti reducuntur ad vnum, & qualiter reducuntur ad duos: in quo primo eſt digreſſio declarans tres rationes, quare hîc agendum eſt de vno & multo. 327.
2. In quo probatur, quòd non eſt vniuocum de omnibus vnius vnum, ſed ad vnum primum aliquid eſt multiplicitas eius relata, & illud dicitur primò & principaliter vnum. 328.
3. Quod vnum quod eſt metrum & principium in quolibet genere, eſt quiddam indiuiſibile ad modum vnius quod eſt metrum & principium in numeris. 329.
4. In quo probatur ſecundum quem modum ſit vnum, quod eſt metrum in quolibet genere. 330.
5. In quo probatur, quòd vnum quod eſt metrum in quolibet genere, eſt cognatum illi generi: & eſt in eo digreſſio tres excludens errores qui ex hoc oriuntur. 331.
6. In quo per rationem Pythagoræ oſtenditur quid ſit primum menſurans in entibus. 332.
7. In quo determinatur quæ ſit vna natura in quolibet genere prima, vtrum ſeparata, vel coniuncta: & ſi coniuncta, quæ ſit illa. 333.

TRACTATVS II.

De oppoſitione vnius & multi, & eiuſdem & diuerſi, & æqualis & inæqualis, & ſimilis & diſſimilis.

Cap. 1. DE oppoſitione vnius & multi: & eſt in eo digreſſio declarans quatuor genera oppoſitorum. 335.
2. De oppoſitione eiuſdem & diuerſi, & ſimilis & diſſimilis, & æqualis & inæqualis. 336.
3. De differentia & diuerſitate & contrarietate. 337.
4. Quod tantum vnum vni eſt contrarium ſecundum oppoſitionem veræ contrarietatis. 338.
5. De oppoſitione priuationis & habitus, & qualiter contraria ſunt priuatiuè oppoſita. ibidem.
6. De mediatè & immediatè oppoſitis, & qualiter vnum vni vel duobus vel pluribus opponitur. 339.
7. De ſolutione dubitationis quæ eſt de oppoſitione vnius & multi. 341.
8. In quo probatur, quòd media eiuſdem generis ſunt cum extremis, & quod componuntur de ipſis. 342.
9. De oppoſitione differentiarum primarum quæ ſunt in eodem genere. 344.
10. De ſolutione duarum quæſtionum, quare mas & fœmina non differunt ſpecie, & quare non omnis contrarietas facit differentiam ſecundum ſpeciem. 345.
11. Quod corruptibile & incorruptibile differunt ſecundum genus. 346.

LIBER XI.

TRACTATVS I.

De ſubſtantia in communi, & diuiſionibus eius.

Cap. 1. DE intentione libri, & quare theoria iſta eſt tota de ſubſtantia. 348.
2. De diuiſione ſubſtantiæ in vniuerſale & particulare, & quæ ſit magis ſubſtantia & principium, & de conceptione quæ eſt in illis. 349.
3. De trimembri diuiſione ſubſtantiæ in corruptibilem mobilem, & incorruptibilem mobilem, & in eam quæ eſt ſeparata: & eſt in eo digreſſio declarans qualiter differenter vtuntur cauſis phyſicus & primus Philoſophus. 249.
4. De diuiſione ſubſtantiæ ſeparatæ, & de his quæ conueniunt ſubſtantiæ ſenſibili. 350.
5. Quod ſecundum ea quæ dicta ſunt, ſoluuntur dubitationes antiquorum. 251.
6. De principiis ſubſtantiæ ſenſibilis mobilis & corruptibilis, & quod non ſit niſi compoſitum, & non materia, neque forma ſecundum ſe. 352.
7. De differentia trium ſubſtantiarum, quæ ſunt

Index tractatuum & capitum

forma, materia & compoſitum. 353.

8. Et eſt digreſſio declarans qualiter ſecundum diuerſa dicta Philoſophorum diuerſorum vniuocum ſit ab vniuoco. 354.

9. An aliqua forma poteſt eſſe extra compoſitum, cuius ipſa eſt forma : & oſtenditur, quòd nulla niſi intellectus. 356.

10. Vtrum eadem ſint principia & elementa diuerſorum numero vel genere, aut diuerſa. 358.

11. Quod ſenſibilium ſubſtantiarum principia quæ dicuntur cauſæ & elementa, ſunt ſecundum analogiam eadem, & ſecundum appropriatum modum diuerſorum ſunt diuerſa. 360.

12. De tertio modo qualiter ſunt omnium eadem principia ſecundum analogiam, & hoc modo quo ſubſtantia eſt principium accidentium, & principia ſubſtantiæ ſunt principia aliorum. 361.

13. Quod quarto modo ſunt ſecundum analogiam eadem principia omnium, quæ ſunt anima & corpus & intellectus & deſiderium. 362.

14. Quod ſecundum analogiam ſunt eadem principia omnium ſiue extra ſiue intus, & ſiue communicantia cum materia ſiue non communicantia. 362.

15. Qualiter principia referuntur ad principiata vniuerſaliter & particulariter, & qualiter ſunt prima & qualiter non. 363.

TRACTATVS II.

De ſubſtantia inſenſibili & immobili.

Cap. 1. IN quo oſtenditur iſtius tractatus introductio & ordo : & quod neceſſe eſt aliquam ſubſtantiam inſenſibilem & immobilem eſſe. 364.

2. Quod hæc ſubſtantia eſt actus purus, nihil habens admixtum de potentia. 365.

3. Qualiter prima ſubſtantia eſt immaterialis & vbique & ſola ſemper : & eſt id quod neceſſe eſt eſſe ſecundum ſubſtantiam & ſecundum potentiam. 367.

4. In quo deſtruitur error eorum qui dixerunt potentiam præcedere actum in prima ſubſtantia. 368.

5. In quo probatur per modum generantium & corrumpentium, quòd vnum eſt primum mouens ſemper, & actu exiſtens, nihil habens de potentia. 369.

6. Qualiter primus motor immobilis mouet ſicut deſideratum & amatum. 370.

7. Et eſt digreſſio declarans qualiter prima ſubſtantia eſt ſimplex & ſuper omne nomen. 371.

8. Et eſt digreſſio declarans quatuor quæ primæ ſubſtantiæ conueniunt, quod videlicet non eſt in genere, quod non habet vniuerſale & particulare, & quod multiplex eſt in reſolutione, & quod diſtinctior eſt ab aliis quantò perfectior aliis. 372.

9. Qualiter mouet vt bonum, & per id quod mouet ad aliud quod eſt motum, mouet omnia alia. 373.

10. Et eſt digreſſio declarans opiniones Peripateticorum de animabus cælorum. 374.

11. Quod primo motori & aliis motoribus cælorum motus ſui ſunt delectabiliſſimi. 375.

12. Qualis vita ineſt ſubſtantiis ſeparatis & cælis, & quod animæ eorum dicuntur æquiuocè ad animas animalium inferiorum. 377.

13. Et eſt digreſſio declarans qualiter intellectus ſeparati dicuntur vniri corporibus. 378.

14. De excluſione erroris Peripateticorum & Pꝰ euſippi. 379.

15. Quod prima ſubſtantia nec eſt corpus, neque virtus in corpore : & eſt digreſſio declarans errorem Auicebron de materialitate intellectus. 379.

16. Et eſt digreſſio declarans ſolutionem Ioannis Grammatici. 380.

17. Qua arte inuenienda eſt pluralitas motorum ſeparatorum. 381.

18. Quod neceſſe eſt planetarum motus à diuerſis eſſe motoribus, quorum quilibet eſt ſubſtantia quædam ſeparata immobilis motu quem mouet. 382.

19. Et eſt digreſſio declarans qualis ſit natura ſubſtantiarum ſeparatarum inferiorum, quæ ſunt poſt primam ſubſtantiam. 383.

20. Et eſt digreſſio declarans exitum intelligentiarum in eſſe à cauſa prima, & exitum cælorum in eſſe ab intelligentia & à prima cauſa. 384.

21. Et eſt digreſſio declarans modum per quem vna intelligentia eſt ab alia. 385.

22. Qualiter ex motibus ſphærarum colligitur motorum numerus ſecundum Eudoxum. 386.

23. De numero ſphærarum ſecundum Calippum. 387.

24. Et eſt digreſſio declarans opiniones modernorum de numero orbium & motuum cælorum. 389.

25. Et eſt digreſſio declarans numerum motorum ex propriis primæ philoſophiæ & per rationem. ibid.

26. Et eſt digreſſio declarans dubitationes quæ oriuntur circa prædicta. 390.

27. In quo eſt probatio, quòd numerus ſeparatarum ſubſtantiarum non aliter poteſt accipi quam dictum eſt. 391.

28. Qualiter cælum ſit vnum & multa, & qualis ſit multitudo ſubſtantiarum ſeparatarum. 392.

29. Quod ſecundum eos qui fabulosè loquuntur de cæleſtibus, numerus motorum accipitur ſecundum numerum mobilium, ſicut ſecundum eos qui loquuntur de eis phyſicè. 393.

30. De modo intellectus ſubſtantiarum ſeparatarum. 393.

31. Et eſt digreſſio declarans naturam intellectus ſubſtantiarum ſeparatarum. 395.

32. Et eſt digreſſio declarans modum qualiter intellectus diuini ſe habeant adinuicem. 396.

33. Et eſt digreſſio declarans quis ſit modus intelligendi ſubſtantiarum diuinarum. 397.

34. Et

34. Et eſt digreſſio declarans modum cognitionis diuinarum ſubſtantiarum ex parte cogniti. 398.
35. Et eſt digreſſio declarans vtrum intellectus ſubſtantiarum diuinarum dependet ad id quod intelligit, vel è conuerſo, & quid ſit illud quod omnes homines ſcire deſiderant. ibidem.
36. In quo determinatur de primo motore ſecundum rationem finis prout ipſum eſt omnis boni bonum, & omnia ad ipſum ordinantur. 399.
37. De opinionibus & erroribus antiquorum qui aliter dicunt quam prædictum eſt. 400.
38. Et eſt de inconuenientibus quæ ſequuntur ad præinductos errores. 401.
39. Et eſt digreſſio declarans qualiter eſt vnus dominatus ſummi boni in omnibus bonis. 403.

TRACTATVS III.

Qui totus eſt digreſsio declarans ſubſtantiam incorruptibilem ſenſibilem mobilem.

Cap. 1. DE elementalibus principiis ſubſtantiæ cæleſtis, quæ ſunt forma & materia. 404.
2. Declarans qualiter motus cæli eſt actus cæli, in quo perfectè ſaluatur eſſe eius ſecundum quod ipſum eſt cælum: & quod ideò eſt continuus & ſemper permanens ſecundum naturam. 405.
3. De ſolutione dubitationis quæ fit circa prædicta. 406.
4. De improbatione erroris Auicennæ. 407.
5. De improbatione erroris eorum qui dicunt cæli motorem proximum eſſe animam imaginatiuam, & motorem primum eſſe intelligentiam, & de improbatione erroris eorum qui dicunt, quòd non mouetur niſi à natura. 408.
6. De improbatione eorum qui dicebant cælos & animas cælorum & intelligentias conſtitui ex tribus modis contemplandi. 409.
7. De duabus viis quibus proceſſerunt antiqui Philoſophi in cognitione principiorum ſubſtantiæ. 409.

LIBER XII.

De principiis ſubſtantiæ ſenſibilis ſeparatis.

TRACTATVS I.

De poſitionibus eorum qui Mathematica ponunt eſſe principia.

Cap. 1. DE quo ſit intentio, & de diuiſione opinionum hîc introducendarum. 411.
2. Et eſt diſputatio contra eos qui Mathematica ſeparata eſſe & ſubiectum habentia dicebant eſſe in ſenſibilibus. 412.
3. Et eſt concluſio ex inductis, quale eſſe habeant Mathematica, & quod non ſint principia ſenſibilium ſubſtantiarum, & qualiter orationes & demonſtrationes ſunt de ipſis. 415.
4. Qualiter Mathematicæ ſcientiæ conſiderant bonum & agathon, quod eſt ſpecies & ordo & commenſuratio & determinatum eſſe. 417.
5. De explanatione opinionis eorum qui ponebant ideas, & in quo differebant à Socrate & Pythagoricis. 418.
6. Et eſt diſputatio contra eos qui ponunt ideas eſſe eadem quæ poſita ſunt in libro primo philoſophiæ huius. 419.
7. In quo oſtenditur, quòd ideæ nec proſunt ad ſcientiam, nec ad generationem. 420.

TRACTATVS II.

Qui eſt de diſputatione contra eos qui ponebant, quòd numeri ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ & principia entium.

Cap. 1. QValis fuit iſta poſitio, & quot ſunt numeri. 421.
2. In quo illi qui dicunt vnitatem eſſe principium, conueniunt cum iſtis. 422.
3. Et eſt diſputatio contra inductæ quæſtionis hoc membrum, quod ſi ponantur primi numeri, vnitates eſſe differentes. 423.
4. Et eſt diſputatio contra illam partem diuiſionis quæ eſt vnitates vnius & eiuſdem numeri eſſe indifferentes abinuicem, ſed eſſe differentes ab vnitatibus alterius numeri. 425.
5. Contra eos qui dicebant, quòd numerus à numero differt partitione quantitatis vnitatum. 427.
6. Contra eos qui dicunt numerum ſpecierum eſſe mathematicum. ibid.
7. De contradictione Pythagoricorum, qui mathematicos numeros ponebant non eſſe ſeparatos, & ſimul cum hoc contra Platonem, qui ponebat ſeparatas ideas numerorum. 328.
8. Vtrum vnum ſit prius ſpeciebus numerorum ſecundum eos qui numerum ſeparatum eſſe ponunt. 429.
9. De dubitationibus quæ ſequuntur dicta eorum qui ſeparatos numeros dicunt eſſe cauſas & continuorum mathematicorum & ſenſibilium. 430.
10. Vnde & qua de cauſa inducti ſunt antiqui in tot errores. 432.
11. De contradictione poſitionis idearum ſecundum quod ponuntur primæ cauſæ & prima elementa. ibid.

Index tractatuum & capitum

LIBER XIII.

TRACTATVS I.

De principiis eorum ex quibus generatur ſubſtantia.

Cap. 1. DE his qui dixerunt vnum & æquale & inæquale eſſe principia, & æqualiter entia diuerſa procedere dixerunt. 435.

2. De comparatione opinionum inductarum & improbatione earum. 436.

3. De improbatione eorum qui dixerunt ideas ex numeris componi, & cætera entia ex paſſionibus numerorum, & quomodo multa procedunt ex vno. 438.

4. De collatione opinionum quæ ſunt de numeris & improbatione earum. 440.

TRACTATVS II.

Qualiter præinducta principia ſe habent ad bonum & optimum.

Cap. 1. IN quo ponitur opinio eorum qui bonum & optimum non dicebant eſſe principium, ſed potius potentia æquali regnare bonum & malum. 443.

2. Qualiter malum participatur ab entibus, & eſt regio & locus boni ſecundum opiniones aliquorum. 444.

3. Et eſt contradictio contra eos qui dicunt mathematica eſſe in loco, & contra eos qui dicunt, quòd ea quæ ſunt ex elementis prima, ſunt numeri diſcreti. 445.

4. Quod numeri nec ſunt cauſæ formales, nec efficientes, nec finales entium. 446.

D. ALBERTI

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS par la grace de Dieu, Roy de France & de Nauarre, à Nos Amez & feaux Conſeillers, les Gens tenans nos Cours de Parlements, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, Baillifs, Seneſchaux, Preuoſts, leurs Lieutenans, & à tous autres de nos Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut: Noſtre cher & bien Amé IEAN ANTOINE HVGVETAN, le fils, Marchand Libraire à Lyon, Nous a fait remonſtrer qu'il deſireroit imprimer les *Oeuures d'Albert le Grand*, ce qu'il ne peut faire ſans grand frais, deſquels il craindroit d'eſtre fruſtré s'il n'auoit Nos lettres ſur ce neceſſaires, leſquelles il nous a tres-humblement ſuppliés de luy accorder. A CES CAVSES, Nous auons permis & permettons par ces preſentes, à l'Expoſant d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter en tous les lieux de noſtre obeiſſance ledit liure, en vn ou pluſieurs Volumes, en telles marques, en tel Caractaire, & autant de fois qu'il voudra, durant vingt ans entiers & accomplis, à compter du iour que chaque Volume ſera acheué d'imprimer pour la premiere fois : & faiſons tres-expreſſes deffences à toutes perſonnes de quelle qualité & condition qu'elles ſoyent de l'imprimer, faire imprimer, vendre ny debiter en aucun lieu de noſtre obeyſſance ſoubs pretexte d'augmentation, correction, changement de tiltre, fauſſes marques ou autrement, en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, ſans le conſentement de l'Expoſant ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de quinze mille liures d'amande, payables par chacun des Contreuenans, & applicables vn tiers à Nous, vn tiers à l'Hoſtel Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Expoſant, de confiſcation des Exemplaires contrefaict, & de tous depens dommages & intereſts, à condition qu'il ſera mis deux Exemplaires dudit Liure en noſtre Bibliotheque publique, & vn à celle de noſtre tres-cher & Feal le Sieur Seguier Cheualier, Chancelier de France, auant que l'expoſer en vente à peine de nullités des preſentes. Du contenu deſquelles Nous voulons que vous faſſiez ioüir plainement & paiſiblement l'Expoſant, ou ceux qui auront ſon droit, empeſchant qu'il ne leur ſoit donné aucun empeſchement, Voulons auſſi qu'en mettant au commencement ou à la fin de chaſque Volume dudit Liure, vn Extraict des preſentes, elles ſoient tenuës pour duëment ſignifiées, & que foy y ſoit adiouſtée & aux coppies, collationnées par l'vn de nos Amez & feaux Conſeillers & Secretaires, comme à l'Original. Mandons au premier Noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, de faire pour l'execution d'icelles tous exploits

neceſſaires

neceſſaires ſans demander autre permiſſion. CAR TEL EST NOSTRE PLAISIR, nonobſtant Clameur de Haro, Chartre Normande, & autres lettres à ce contraires Donné à Paris le neufiéme iour de Nouembre, l'an de grace mil ſix cens quarante-quatre, & de noſtre Regne le ſecond.

Signé par le Roy en ſon Conſeil.

CONRART.

Ledit Huguetan a aſſocié au ſuſdit Priuilege Claude Proſt, Pierre & Claude Rigaud, Freres, & Hieroſme de la Garde, pour en iouyr auec luy durant le temps porté par iceluy, conformément à leur Scrit du 7. Feurier 1644.

Acheué d'imprimer pour la premiere fois le 26. d'Aouſt 1650.

D. ALBERTI

D. ALBERTI MAGNI, RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

LIBER PRIMVS

De anima.

TRACTATVS I.

De modo quo cognoſcenda eſt anima.

CAPVT I.

Et eſt digreſſio declarans, quod ſcientia naturalis eſt de anima, & quis eius ordo.

OMnibvs quæ de corpore mobili,& de mobili ſecundum locum dicenda erant expeditis, traditis etiam eis quæ de mobilibus ad formam tam ſimplicibus quam mixtis in vniuerſali videbantur eſſe dicenda, determinatis nihilominus his quæ de mixtura lapidum & minerarum commemoranda eſſe videbantur:nunc tandem ſtilum ad tractandum animatorum naturas conuertimus, ordinem quem in principio noſtrorum librorum præſcripſimus,per omnia inſequendo. Cum autem omnium animatorum principium ſit anima, non poterunt animata cognoſci niſi per cognitionem ſuarum animarum, ſicut & vnumquodque aliorum non cognoſcitur niſi per formam ſuam, eò quod forma eſt & principium eſſe & cognitionis.Oportet ergo hanc de neceſſitate nos de anima facere inquiſitionem, antequam de corporibus animatorum aliquid poſſumus differere.Sunt autem animæ opera & paſſiones,ſicut ſentire,dormire,& vigilare,& nutrire,& ſpirare,& mors,& vita,de quibus omnibus & ſimilibus, ſicut eſt reminiſci & mouere, debet ſciri poſt ſcientiam de anima : quia ex illis plurimum dirigere videtur in ſcientia animatorum corporum.

Licet ergo anima & opera eius & paſſiones non ſint corpus mobile quod eſt ſubiectum philoſophiæ naturalis, eſt tamen anima principium eſſentiale talis corporis : & ideò in ſcientia naturali oportet inquiri de ipſa. Et hoc quidem de vegetatiua & ſenſitiua non habet dubitationem. De rationali anima fortaſsè videtur alicui eſſe non verum, quòd ipſa ſit corporis animati principium & forma : eò quod principia & formæ corporum operationes habent quas non explent, niſi per coporum motus & operationes,ſicut viſus non videt ſine oculo, neque vis ambulatiua ambulat ſine pedibus : vires autem rationalis animæ operantur ſine aliquo corporis inſtrumento, propter quod & circa omnia vniuerſaliter operantur. Intellectus enim de omnibus intelligit,& ratio de omnibus ratiocinatur,& voluntas libera eſt conuertendi ſe ad quod voluerit : & hanc generalitatem & libertatem non habet aliquod principiorum, neque aliqua formarum neque virium corpori affixarum & obligatarum. Videtur ergo rationalis anima cum ſuis viribus non eſſe principium & forma vel perfectio, quam endelechiam Græci vocant,alicuius corporis vel partis corporis eſſe, & ſic non pertinere ad phyſicum tractare de ipſa.

Occurrit tactæ obiectioni.

Vide pro hac inſtantia philoſophum ſecũdo de generatione animalium. c. 3.

Sed intelligendum eſt animam rationalem eſſe in corpore hominis, & eſſe perfectionem ſuam

Anima rationalis eſt phy-

ſicæ conſiderationis vt eſt hominis perfectio.

ſuam ſecundum quod eſt homo: & ſecundum quod eſt hominis perfectio, non habet affixionem cum hominis aliqua parte, ſed potius in eo quod liberè & vniuerſaliter intelligit & vult, diuiditur ab omnibus aliis cum quibus in natura generis communicat, & inquantum talis anima perfectio eſt animati, venit in conſiderationem naturalis Philoſophi. Et hoc eſt quod præclarus Philoſophus ait in ethicis ſuis diſtinguens unædam eſſe naturalia homini ex genere, & quædam ex differentia, quæ conſtitutiua eſt ſpeciei hominis. Communicareque dicit etiam concupiſcere & ſentire hominem cum aliis animalibus ſecundum communionem generis: eſſe tamen hominis inquantum homo eſt, ſolum intellectu eſt. Qualiter autem hoc ſit, melius ſcietur cum ſecundum huius ſcientiæ librum tractabimus.

Nec mouere debet aliquem, quòd nos ſcientiam de anima tractamus & explanamus, qui fortè occaſionem erroris accipit ex eo quod videt omnem noſtram ſcientiam oriri de ſenſu, animam autem & præcipuè intellectiuam nullo ſenſu nobis manifeſtari. Ex quo etiam occaſionem acceperunt hæretici nullam huiuſmodi animam eſſe concedentes: quoniam nobis ad hoc rationem & intellectum Deus glorioſus dedit, vt ratio & intellectus reflexi ad ſenſum, non tantum ſenſibilia, ſed etiam quæ ſub ſenſibus latent, accipiant & pertractent. Latent autem ſub ſenſibus ſubſtãtiæ inſenſibilium, & per operationes innoteſcunt nobis. Sic etiam inſenſibilium cauſæ inſenſibiles, quando comparamus ſenſibilia ad ſuas cauſas, & aduertimus oppoſitas eſſe proprietates ſenſibilium effectuum, & inſenſibilium efficientium. Licet ergo ſic omnis noſtra cognitio à ſenſibilibus incipiat, tamen profundata circa ea quæ ſenſibilibus quocumque modo attribuuntur, non ſemper ſtat & terminatur circa ſenſibilia, ſed extollitur vehementer in immenſum ad ardua & remota à ſenſibilibus, ſicut cauſam primam & intelligentias & ſeipſam: eò quod aduertit circa ſenſibilia negotiando, ratiocinando, & intelligendo ſenſibilium quidditates: ac per hoc incipit quærere de ſeipſa, & de ſeipſa habere ſcientiam nobiliſſimam.

Ordo iſtius ſcientiæ.

Cum autem iam certum ſit nobis de anima eſſe ſcientiam, & quod hæc ſcientia eſt pars naturalis ſcientiæ, facile aduertere poſſumus ordinem iſtius inter libros ſcientiæ naturalis. Cum enim à communibus omnis incipiat ſpeculatio, & communius ſit mixtum tantum quam mixtum & animatum, ſcimus quòd animati notitia eſt tradenda poſt notitiam mixtorum in ſpecie conſideratorum. Mixta autem ſecundum ſpecies ſuas ſunt conſiderata in libro mineralium. Tradenda ergo erit notitia animatorum continuè poſt illam. Animæ autem notitia eſt prior notitia corporis animati. Congruè igitur ordinamus hanc ſcientiam poſt ſcientiam mineralium, & ante ſcientiam corporum animatorum, quæ in vegetabilibus & animalibus erit terminanda.

CAPVT II.

De nobilitate & vtilitate ſcientiæ de anima.

Sup. text. 1.

CVm autem opinamur certiſſimè omnem ſcientiam eſſe de numero bonorum honorabilium, eò quod omnis ſcientia de ſe expetibilis eſt quæ verè ſcientia eſt, tamen magis vna quam altera eſt de numero honorabilium, propter alteram duarum cauſarum, aut propter duas cauſas ſimul: quarum vna eſt certitudo quam facit de ſuis concluſionibus per demonſtrationes firmiſſimas, quæ procedunt ex primis & veris, vel ex his quæ per prima & vera ſumpſerunt fidem, ſicut videmus arithmeticam & geometriam in mathematicis omnes alias excellere. Altera autem eſt, quòd meliorum ſubiectorum & mirabiliorum eſt. Meliora autem vocamus nobiliora, ſicut incorruptibilia ſunt meliora corruptibilibus. Mirabiliora verò, quæ altiores & magis difficiles & remotas habent cauſas: talia enim omnis ſapiens miratur & inquirit, ſicut in mathematicis videmus aſtronomiam omnes alias ſcientias excellere, eò quod incorruptibilis eſt ſubiecti, cuius paſſiones & paſſionum cauſas omnes mirantur, vt lunæ & ſolis eclipſes. Nec miretur aliquis, quòd dicimus etiam ſcientiam ſiue notitiã eſſe de numero bonorum honorabilium: quoniã ſunt quædam ſcientiæ, quas non quærimus propter ſe, ſed vt nobis adminiculentur ad alia, ſicut ſcientiam topicorum problematum, & ſcientiam de inſtrumento ſcientiarum qui eſt ſyllogiſmus, & vniuerſaliter ſcientias ſermocinales. Et illæ non ſunt veræ ſcientiæ, ſed modi ſcientiarum omnium, ſicut in principio librorum logicæ dixiſſe nos meminimus. Et notitia illorum modorum ſciendi non verè eſt de numero bonorum honorabilium, ſed potius de numero notitiarum & bonorum vtilium. Honorabile quippe eſt, quod propter ſeipſum quærimus: vtile autem, quod volumus propter alterum. Adhuc autem honor præmium virtutis eſt, & præcipuè virtutis quæ hominis vt homo eſt, quæ eſt contemplatiua virtus, vt ſcientia, & ſapientia, & intellectus, & prudentia, & ars, vt dicit Philoſophus in 6. ſuorum ethicorum: vtile autem quod eſt ſicut inſtrumentum quo aliquid præter ipſum intenditur per ipſum adipiſci. Cum igitur propter dictas duas cauſas vna ſcientia ſit ſuper alteram, aut propter alteram ipſarum, dicimus nos in prioritate dignitatis debere ponere ſcientiam de anima propter vtramque iſtarum cauſarum: nobilioris enim ſubiecti eſt quam aliqua ſcientia corporum, & mirabilioris: quoniam omnis ſapiens admirabitur de cauſa lucis intellectus animæ & paſſionibus eius, & qualiter eſt omnia quodammodo intelligibilia, & quantum ad facere omnia intelligibilia, & quantum ad fieri omnia intelligibilia, & vtrum ſit ſeparabilis omnis anima vel non. Et eſt certiſſimarum demonſtrationum: quoniam licet quoad

Quæ differentia eſt inter bonum honorabile, & inter bonum vtile.

Nota quomodo ſcientia de

nos

anima eſt certiſſimarum demonſtrationum.

nos ſit occulta habens principia, eò quod noſtri oculus intellectus ſe habet ad ea quæ manifeſtiſſima ſunt ſecundum naturam, ſicut oculus veſpertilionis ad lumen ſolis, tamen nihil manifeſtius eſt in natura quam fons & origo omnis cognitionis, quod eſt lumen intelligentiæ in nobis. Ad illud enim lumen certificatur quicquid certè ſcitur, & tunc ſciri iudicatur quando illi conueniens inuenitur. Sic enim medium virtutis moralis quod non eſt idem omnibus, examinatur & proportionatur illi medio, quod natura intus eſt in quolibet: & eſt tunc ſatis quando illi congruit. Sic neceſſe eſt abſque dubio primum lumen ad quod examen refertur verorum & intelligibilium intus eſſe à natura: propter quod egregiè dicit Ariſtotel. principia nobis quodammodo eſſe innata, ſicut innata eſt quodammodo forma materiæ. Cum igitur ſic ſit anima certificans ad ſeipſam quicquid certificatur, oportet ipſam ſcientiam de anima fore certiſſimam, & firmiſſimarum eſſe demonſtrationum. Et hoc lumine deceptus Plato putauit omnium intelligibilium cognitionem eſſe intus, neque aliquem aliquid diſcere, ſed immemorem recordari. Sed de hoc inferius diſſeremus. Licet autē ſic in prioritate dignitatis animæ ſcientiam ponamus, tamen in ordine doctrinæ inter ſcientias naturales non ponimus eam primam: quia ordo doctrinæ non ſequitur prioritatem dignitatis, ſed rationis ordinem tenet, in quo communionibus prior eſt ſpeculatio, ſicut diximus ſuperius.

Quomodo de intentione Philoſophi principiorum cognitio quodammodo ſit nobis innata, & quomodo diſcrepat à Platone in hoc.

Tex. & cō. 2.

Cum autem propter ſui honorabilitatem ſic in priori dignitate ponenda ſit notitia animæ, non amiſit etiam vtilitatem: eò quod, ſicut dicit Tulliusin libro de amicitia, omne honeſtum plurimas ſibi habet adiunctas vtilitates, licet neque nomen neque diffinitionem ſortiatur ex illis. Vtilitatis autem eius præcipua eſt, quòd ad omnium ſcibilium veritatem cognoſcendam maximè proficit, & præcipuè ad notitiam veritatis rerum naturalium, cum ipſa ſit principium formale & eſſentiale animalium, & non niſi per notitiam animæ potetunt cognoſci corpora animatorum. In corporibus autem animatorum & commixtio eſt ſimplicium & ipſa ſimplicia: & ſic vlterius ſcientia animæ proficit ad notitiam omnium corporum naturalium. Ad veritatem autem omnium proficit propter modum quem diximus ſuperius, in quo videlicet apud ſe habet lumen quod eſt veritatis examen, tribus modis, non ſimul, ſed diuiſis: quorum vnus eſt: quia proficit ad naturalem veritatem, eò quod ipſa pars nobiliſſima eſt ſcientia naturalis. Alio autem modo proficit ad diuinam: quia in iſta ſcientia manifeſtatur nobilior pars ſubiecti ſcientiæ diuinæ. Manifeſtatur etiam in iſta ſcientia, quòd intelligentia eſt, & quod ſeparata eſt, & qualiter agit intelligibilia: de quibus omnibus primus Philoſophus inquirit, licet non inquirat de eis inquantum ſunt hæc opera animæ & partes animæ. Ad quaſdam autem proficit: quia dat eis plurima principia, ſicut ad moralem cui dat eligentiam & rationem rectam & prohæreſim & multa alia, per quæ reguntur ciuitates in moribus.

Quomodo ſcientia de anima pluribus ſcientiis principia tribuit. Vide etiã Commentatorem hic cō. 2.

CAPVT III.

De quæſitis quid ſit ſubiectum huius ſcientiæ, & de difficultate ipſius.

Tex. & cō. 3

EA autem quæ de anima cognoſcere per demonſtrationem, & conſiderare per ſigna inquirimus, ſunt natura ipſius, qua ipſius animati corporis naturam conſtituunt, & ſubſtantia ipſius qua ipſa eſt ſecundum ſe. Et hoc quærimus de anima primò & principaliter: eò quod vnum iſtorum conuenit animæ ſecundum quod eſt forma, & alterum ſecundum quod eſt ſubſtantia quædam incorporea diſtincta à natura corporis. Poſtea autem ſecundariò inquirimus etiam cognoſcere quæcunque accidunt circa ipſam animam per ſe & non ſecundum accidens. Accidentia enim per accidens ſunt caſualia, neque poſſumus per ea certificare: & animalibus ineſt certificari per cauſam. Sed accidentia per ſe quocumque modo accidant, cauſas habent per ſe determinatas: & ex his demonſtrantur: & ideo quærimus cognoſcere illa. Accidentium autem per ſe animæ duo ſunt genera. Quædam enim ipſorum ſunt propriæ paſſiones animæ ſecundum quod ipſa in ſubſtantia conſideratur non cointellecto corpore, ſicut intellectus, & voluntas, & ratio. Alia autem accidentia communia ſibi & corpori quod habet animam, tamen accidunt corpori non ſecundum quod eſt corpus tantum, ſed potius ex eo quod ipſa anima eſt in tali corpore animato quod eſt corpus animalium. Et illorum accidentium adhuc ſunt duo genera. Eſt enim paſſio quæ incipit ab anima & expletur per corpus, ſicut viſus, & auditus, & omninò ſenſus, & vegetatio omnis. Alia autem eſt paſſio quæ incipit in corpore & redundat ad animam, vt ſomnus & vigilia, quæ incipiunt ab euaporatione cibi, & efficiuntur ligamentum vel ſolutio virium animæ. Hæc autem duo quærimus cognoſcere de anima, vt perfectè ſciamus eam: quoniam ſciendo naturam ipſius & ſubſtantiam, ſcimus quid ipſa eſt: ſed quid poteſt ſcimus ex paſſionibus & viribus eius. Cum autē propria paſſio dicatur dupliciter, hoc eſt, quæ eſt recepta in proprio ſubiecto quod eſt cauſa eius, & quæ ſolam propriam ſibi formalem infert paſſionem animæ, vtroque modo quærimus cognoſcere animæ paſſiones: pathin enim Græcè, Latinè ſonat recipere. Quæcumque igitur ſubiecta ſola & ſemper & vbique quaſdam proprietates recipiunt, ſicut linea curuum & rectum, & numerus par & impar, illa dicuntur propriæ paſſiones ſubiecti illius: & ſic anima ſuſcipit ſenſum, & imaginationem, & phantaſiam, & intellectum, & huiuſmodi. Similiter autem quædam ſunt agentia actione quæ eſt propria ſuæ formæ, ſicut lucis lucere: & horum formæ actiuæ neceſſariò fiunt in aliquo paſſiuo ſibi appropriato & non in alio: eò quod omnis

Nota quæ accidētia animæ propria & quæ communia dicantur.

nis actio tranſit in paſſum. Et hoc eſt quod
2. de anima. t.com.14 & 26. dicitur in ſecundo de anima ab Ariſtot. quòd actus actiuorum ſunt in patiente: & talia agentia in animam inferentia ei paſſionem ſunt, ſicut color agit in viſum, & ſonus in auditum, & omninò ſenſibile in ſenſum, & intelligibile in intellectum. Et de tali propria paſſione oportet etiam determinare in libro vel ſcientia de anima: quia abſque talium ſcientia vires animæ neſcirentur.

Tex. & cõ. 4. Cum igitur iſta in genere cognoſcere quæramus de anima, omninò & penitus de numero difficillimorum eſt, & quantum ad quæſita, & quantum ad modum inquiſitionis accipere aliquam fidem firmam & certam de ipſa anima. Cum enim, ſicut in logicis determinatum eſt, ſit vna communis via & methodus ad ſciendam ſubſtantiam, quæ demonſtratio eſt. Quare quærendum eſt ſi ſit ſecundum ſcientiam iſtam quæ quod eſt eſſe rei dicit, & vocatur diffinitio, per quam methodum declaratur quæſtio quæ quærit quid eſt eſſe rei in anima, & multis alteris rebus, quarum diffinitiones quærimus ſcire. Fortaſſis videbitur alicui illa methodus ſufficere de omnibus, tam de anima, quam de aliis, de quibus quærimus diffinitionem quid eſt. Dicet autem illam methodum ſufficere propter duas rationes, quarum vna eſt: quia cum multo plura dicantur de aliquo per accidens quam ſubſtantialiter, ſufficit vna via quæ dicitur in ſecundo topicorum, ad ſciendum omne quod per accidens ineſt alicui. Multò ergo magis vna via diffinitionem venandi, quæ docetur in ſecundo poſteriorum analyticorum, videtur ſufficere ad cognoſcendum ſubſtantiam & diffinitionem omnium. Alia ratio eſt: quia proprium quæcumque cognoſcere volumus, vna methodus quæ eſt demonſtratio paſſionis de ſubiecto, ſufficit: & tunc à ſimili iterum prædicta via & ſcientia videbitur ſufficere ad habendam ſcientiam quid eſt omnis res per diffinitionem. Si igitur dicat ſic aliquis: oportet quærere ſi ſubſtantia & quod eſt eſſe ipſius animæ ſit ſecundum doctrinam illius ſcientiæ vel non: & hoc erit valdè difficile: cum illa diffinitio ſit per genus & differentias componenda, & nobis occultum ſit genus & differentiæ ſpiritualium rerum, difficillimum erit inuenire diffinitionem animæ ſecundum doctrinam illius methodi.

Tex. & cõ. 5. Si autem quis dicat, quòd non eſt communis vna ſcientia in ſecundo poſteriorum determinata ſufficiens, vt per eam cognoſcatur omne illud cuius quærimus quid eſt, & diffinitionem ſubſtantialem: tunc erit magis difficile negotiari ad venandam animæ diffinitionem: quia tunc oportet primo circa quodlibet genus rei inuenire propriam viam, quam difficile eſt inuenire. Et cum manifeſtum ſit, quòd eſt aliquis modus proprius cuiuſlibet rei ad ſciendam ſubſtantiam ipſius, tunc quærendum quis ſit ille modus, vtrum ex prioribus ex quibus eſt demonſtratio, ſicut dixit Hippocrates: aut ex poſterioribus ſicut procedit diuiſio, ſicut dixit Plato: aut eſt aliqua alia via quæ eſt collectio diffinientium per diuiſionem & compoſitio eorum, ſicut dixit Ariſtot. quoniam multas habet dubitationes & errores, ex quibus propriis principiis oportet quærere animæ quidditatem: quoniam rerum diuerſarum diuerſa ſunt principia eſſentialia, ſicut alia ſunt princia numerorum, & alia planarum ſuperficierum, & ſecundum illa propriæ variantur diffinitiones. Hoc autem neceſſarium eſt potiſſimum in anima quærere quæ cum aliis nullam penitus videtur habere conuenientiam, ſicut in ſequentibus erit manifeſtum, vbi oſtendetur, quòd neque omninò in vno genere cum aliis eſt ſubſtantiis, neque omninò remouetur à genere aliarum ſubſtantiarum.

Nota tres vias de inueſtiganda diffinitione.

CAPVT IV.

Quæ oportet inquirere ad inueſtigandum animæ diffinitionem.

Tex. & cõ. 6. DIffinitionibus autem omnibus exiſtentibus ex genere & differentia conſtitutiua ſpeciei, ſi conueniens autem diffinitio debet haberi, oportet primo quærere, in quo genere ſit fortaſſis: quoniam fortè non eſt res quæ ſit in genere directè ſicut genus, vel ſpecies, vel indiuiduum: & fortè eſt in genere ſicut principium generis: potentia enim & actus principia ſunt generum & eorum quæ ſunt in genere, & ipſa non ſunt directè in genere: quoniam principium alicuius non directè conſtituitur ſub ipſo, ſed eſt ante ipſum. Eſſe autem in genere eſt eſſe ſub genere, ſicut manifeſtum eſt ex determinatis in prædicamentis. Quærendo autem vtrum quocumque modo ſit in genere, quæremus vtrum ſit hoc aliquid quod eſt ſubſtantia, aut ſit quantitas, aut ſit aliud aliquod diuerſorum prædicamentorum, licet omnes conuenerint ipſam aut ſubſtantiam, aut quantitatem eſſe: & ideò non eſt nobis neceſſarium vt reliqua genera inducamus. Habito autem genere ipſius animæ, oportet nos quærere de differentia animæ, qualiter ſcilicet ſit in genere, vtrum ſit aliquid eorum quæ ſunt potentia, ſicut dixerunt illi qui poſuerunt eam humorem quendam: aut ſit de numero eorum quæ Græcè vocantur endelechiæ, quod Latinè ſonat perfectiones ſiue actus, ſicut ſunt formæ eſſentiales actus & complementa rerum naturalium. Hæc enim duo magnam habent differentiam.

Tex. & cõ. 7. Habitis verò genere & differentia animæ conſiderandum erit nobis vtrum anima ſit partibilis an impartibilis: quoniam quidam dixerunt in omnibus corporibus animam vnam ſpecie & numero, quæ tamen pro diuerſitate corporum diuerſa operatur: & alij etiam, vt Plato, dixerunt in vno corpore plures eſſe animas ſpecie differentes, ſicut quod intellectiua ſit in cerebro, & concupiſcibilis ſiue appetitiua ſit in hepate, & iraſcibilis ſit in felle, & vitalis ſit in corde, & generatiua in teſticulis. Hæc autem ſequentia declarabunt. Si verò conſentiatur in hoc quod ſit indiuiſibilis, tunc oportet quærere, vtrum ſit ſimilis ſpeciei omnis anima, & tantum diuidatur per indiuidua,

Idem imponit Commentator Platoni hic com. 7.

indiuidua, aut non ſit ſimilis ſpeciei omnis anima. Et ſi conſentiatur, quod anima non eſt ſimilis ſpeciei, tunc oportet quærere, vtrum ſit tantum ſpecie differens, & ſint omnes ſpecies animæ ſub vno & eodem aſſignato genere, aut cum hoc differãt etiam genere. Hoc autem inquirere eſt neceſſarium: quoniam quidam ſupponentes omnium animatorum eſſe eaſdem animas ſpecie, quando tractant de anima, de humana ſolum loquuntur & inquirunt. Et per hoc credunt ſe ſufficienter de omni anima terminaſſe: eò quod omnes animæ, vt dicunt, in ſpecie conueniunt cum animabus hominum. Et in hoc peccato dicitur fuiſſe Plato, qui dixit omnem animæ ſpeciem eſſe in corpore hominis, & in corpore humano plures eſſe ſpecies animarum ſubiecto differentes & forma. Hæc autem non eſt ſententia Ariſtotelis & Peripateticorum, ſed potius, quòd anima hominis vna ſit ſubſtantia & ſubiecto, & habet pluralitatem in viribus & poteſtatibus ſiue potentiis ſuis. Et hoc in ſequentibus declarabitur.

Tex. & cõ 8. Videndum eſt ita, quod nullo modo lateat nos vtrum ſit vna ratio omnis animæ, ſicut eſt vna ratio generis ſecundum ſpecies ſuas, aut ſit altera & altera ratio ſpecierum. Cum enim nos quæſiuimus, vtrum anima ſit vnum genus ad omnes animas, vel non, ſed ſit ſpecie differens tantum, tunc oportet nos cauere, ne ignoremus vniuocationem vel æquiuocationem ſuæ diffinitionis: vt ſciamus vtrum diffinitio data de anima, ſit vniuoca tribus animabus, vegetabili ſcilicet, & ſenſibili, & rationabili, ſicut eſt vna ratio animalis ſiue viui ad ea quæ continentur ſub eo, aut non eſt ſic, ſed eſt altera ratio ſecundum vnamquamque trium animarum, ſicut eſt altera ratio equi, & canis, & Dei Iouis vel Æſculapij. Hæc autem ideo dico: quia animal vniuerſale vt vniuerſale, aut nihil eſt de quidditate particularis & realis animalis, aut eſt poſterius ipſo. Et ſimiliter eſt de omni communi quod vniuerſaliter prædicatur de aliquo. Cauſa enim animalis quæ eſt principium eſſe huius vel illius animalis, eſt in ipſo animali eſſe, & eſt particularis, & nõ præcedit ipſũ tẽpore, ſicut dicebat Plato: quoniã ſi præcederet ipſum, non poſſemus habere notitiam particularis niſi per ipſum, ſicut modo non cognoſcimus res naturæ, niſi ſcitis cauſis ex quibus ſunt. Natura ergo formæ generis vel differentiæ quæ eſt in iſta re demonſtrata in eſſe naturæ, eſt in vno, & non eſt in alio. Sed cum intellectus noſter accipit intentiones eſſentialium principiorum huius rei demonſtratæ, quæ ſunt potentia & actus, & abſtrahit eas à materia, & ab indiuiduantibus aliis, tunc agit in eis vniuerſalitatem: ſic vniuerſale poſterius eſt quando vt vniuerſale accipitur, & non ſicut prius dixit Plato, quòd præcederet ſecundum eſſe omnia ſua particularia. Hæc tamen natura quæ principium eſt eſſentiale huius particularis demonſtrati, prius eſt ſecundum cauſam & intellectum, quam res principiata per ipſam: quia aliter non eſſet cauſa eſſentialis. Quod autem hæc vera ſint quæ dicta ſunt, teſtatur Ariſtot. tranſlatio Arabica quæ ſic dicit: Et debemus præſeruare nos ne ignoremus vtrum diffinitio eius ſit eadem vt diffinitio viui, aut ſit alia in quolibet, verbi gratia diffinitio equi & canis & hominis & Dei: viuum autem vniuerſale, aut nihil eſt, aut eſt poſtremum. Et hoc exponit Auerroës, ſicut hîc dictum eſt. Græca autem tranſlatio diſcordat ab hac: & (vt puto) eſt mendoſa. Habet enim ſic: Videndum autem quatenus non lateat, vtrum vna ratio ipſius ſit, an ſicut animalis eſt ſecũdum vnumquodque altera. Et ſi deberet concordare cum Arabica, ſic deberet ordinari, Vtrum vna ratio ipſius ſit ſicut animalis, aut ſit ſecundum vnumquodque altera: tunc enim plana eſſet. Sed quia in multis inuenimus Græcas emendatiores quam Arabicas tranſlationes, ideò & hoc ſuſtinentes dicimus, quòd animalis eſt vna ratio vt generis. Si autem animal ſecundum eſſe ſumitur in vnoquoque, tunc variatur eſſe eius differentiis ſpecierum ſibi adiunctis: & tunc ſic variatum habet alteram & alteram ſecundum eſſe diffinitionem: & licet hoc ſit verum, tamen primum magis conueniens ad propoſitum eſt.

Nota quomodo animal vniuerſale aut nihil eſt aut poſterius eſt. Vide calcem com. 8.

Vniuerſale ſecundum Platonem triplex eſt.

Et vt melius intelligatur, ſciendum eſt, quòd Plato poſuit in omni re triplex eſſe vniuerſale. Vnum quidem ante rem, quod erat cauſa rei formalis ſecundum eſſe præcedens, quia ſeparatum ipſum eſſe poſuit. Secundum in re, quod erat forma adhærens ei vna in multis & de multis: & hoc vnum dixit Plat. in eſſentia eſſe vnum & in eſſe naturæ & formæ in omnibus. Ariſtot. autem in ratione dixit vnum, & in eſſentia & eſſe plura. Tertium autem dixit eſſe poſt rem, quod eſt intentio vniuerſalis in anima: & ſic dixit etiam, quòd anima communis & vniuerſalis erat ante omnes animas, & erat cauſa ipſarum per quam habent diffiniri & eſſe: & ſecundum hoc eſſet vna vniuerſalis illius ratio de omni anima. Et hoc eſſe non poteſt: quia in philoſophia prima habet oſtendi id vniuerſale nullum eſſe omninò, ſed omne vniuerſale vt vniuerſale ſumptum eſſe aut nihil rei præcedens rem, aut eſſe poſt rem, ſicut eſt intentio abſtracta de particularibus.

His autem omnibus relictis tanquam his quæ non hîc, ſed alibi ſunt determinanda, dicimus nobis eſſe neceſſarium inquirere, vtrum vna communis ratio ſit de anima in communi danda, quæ vniuocè conueniat tribus animabus, ſcilicet vegetabili, ſenſibili, & rationali, aut ſit nobis quærenda propria ratio ſecundum quamlibet trium animarum. Hoc enim neceſſarium eſt: quia inferius apparebit, quòd ratio data de anima, quæ eſt endelechia corporis phyſici potentia vitam habentis, non omninò ſecundum vnam rationem conuenit tribus animabus, nec vnius eſt & altera altera ratio ſecundum vnamquamque animam, ſecundum quod eſt altera & altera equi & canis & hominis: quia iſta diffiniuntur ſicut habentia oppoſitas differentias, quarum vna non eſt in alia. Sed ratio animæ in partibus ſuis eſt ſicut figuræ: quia ſicut vna figurarum ſecundum potentiam eſt in alia, ſicut trigonum in tetragono, ſic vna animarum

videtur esse in alia, sicut vegetatiuum in sensitiuo, & sensitiuum in rationali. Est igitur necessarium nobis subtiliter ista disquirere, quatenus non lateant quæ dicta sunt.

CAPVT V.

Quo ordine oportet procedere quærentem de his quæ spectant ad scientiam de anima.

Tex.& com. 9. INquisitis autem his omnibus quæ de subiecto scientiæ huius & diffinientibus animam inquirenda esse videntur, & si consentiatur in hoc quod in vnoquoque corpore hominis vel alterius animalis non multæ sunt animæ, sed vna in substantia, & plures in partibus potestatiuis: tunc videndum erit de ordine quæstionum, vtrum scilicet prius oportet inquirere de tota anima secundum se, vel de partibus prius. Cum autem multæ sint partes, difficile erit determinare differentias partium ad inuicem quales aptæ natæ sunt habere: quia inferior semper claudi videtur in superiori, sicut minor potestas in maiori clauditur eiusdem generis potestate, sicut potestas præsidis & tribuni clauditur in potestate Cæsaris siue Imperatoris. Est tamen in hoc magis difficile quam in aliis.

Tex.& com. 10. Dubium autem iterum est, vtrum partes animæ quæ sunt potentiæ, prius quærendæ sunt, aut opera siue actiones potentiarum, verbi gratia, vtrum prius quærendum sit de intelligere & sentire quæ sunt opera siue actiones potentiarum, vel de intellectiua & sensitiua potentia prius sit inquirendum. Similiter autem & in aliis. Et si constiterit, quòd de operibus potentiarum prius sit inquirendum, tunc iterum dubitabit aliquis an oporteat primò quærere de oppositis, hoc est, obiectis circa quæ sunt opera, aut de ipsis operibus prius, & posteà de obiectis. Verbi gratia, quoniam possumus quærere, vtrum de sensibili prius sit quærendum quam de sensu & sentire, & de intelligibili prius quam de intellectu & intelligere, vel è conuerso.

Hæ enim quæstiones necessariæ sunt propter duas causas, quarum vna est: quia in quibusdam magis est nobis nota natura totius quam partis, & notior est nobis potestas quam actus eius, & quam id circa quod operatur, sicut in corporibus quæ sensui subiiciuntur, se habet. Nos enim scimus naturam ignis in toto, & per eã discimus potentiã partis & operationis, & eius circa quod operatur. Quędam autem super quæ non cadit sensus, sunt occulta nobis in substantia & partibus, sed sunt manifesta nobis ea circa quæ operantur, & per illa deuenimus in opera, & per opera in potentias particulares, & per illas potentias coniecturamus de toto, sicut nos inuestigamus substantias separatas, etiam ipsam animam.

Alia autem causa est: quia etiam in ipsis quæ spiritualia sunt & non sunt subiecta sensibus nostris, duo sunt genera potentiarum partialium: & vnum quidem genus est actiuæ potentiæ, aliud autem potentiæ passiuæ. Actiuæ quidem sunt factiuæ formarum & motiuæ, sicut intellectus actiuus, & potentiæ mouentes cor & organa motus. Passiuę autem sunt receptiuæ formarum, vt sensus, & intellectus possibilis. Et in actiuis quidem scimus, quòd potentia causatur ab essentia formæ, & operatio non dat speciem, sed operatio specificatur à forma, sicut dicimus operationem lucis esse lucere: & si agit in aliquid quod obiicitur actioni suæ, illi etiam imprimit speciem & formam suam, sicut lux lucendo illuminat, & dat speciem lucis illuminantis: & in talibus rectus ordo doctrinæ est incipere à forma totius agentis, & deuenire in partem & operationem, & sic in obiectum circa quod est operatio. In passiuis autem ordo naturæ est è conuerso: quoniam passiua per se carent specie, sed obiectum agit in eis speciem suam, sicut nos videmus oculum nullam habere visionis speciem, sed esse potentia omnia visibilia. Sed cum videt in actũ, tunc coloratum illuminatum immutat ipsum & imprimit ei speciem. Et in talibas secundum rationem diffinitiuam obiecta quæ primo dant speciem operationi & potentiis passiuis, sunt secundum naturam præuia actibus, & actus potentiis, & posteà visio, & posteà visus, & deindè potentia tota sensitiua: & hoc patet per diffinitionem ab Aristot. datam de visu, quod visus est susceptiuũ coloris secundum actum lucidi, vbi visus diffinitur per colorem.

Nota differẽtiam inter potentias actiuas & passiuas penes ordinem procedendi in doctrina.

Cum igitur vtrumque genus potentiarum istarum in anima inueniatur, oportet quærere de vtraque viarum prædictarum in doctrina de anima. Non solum autem oportet hoc inquiri, sed etiam de accidentibus inseparabilibus quæcunque sunt propria animæ vel partibus eius. Tex.& com. 11.

Non solum enim videtur vtile esse in doctrina vt cognoscamus substantiam per essentialia ipsius, quæ sunt quidditas eius, vt per illam cognoscamus causas eorum quæ accidunt per se subiectis illis, quorum quidditates accepimus: sed etiam è conuerso cognitio eorum quæ per se accidunt alicui substantiæ, multum confert ad sciendum quidditatem substantiæ. Sicut verbi gratia, si volumus cognoscere quot numero anguli trianguli rectilinei sunt æquales rectis, vtile est nobis, vt cognoscamus tam quidditatem substantiæ quam quidditatem passionis, vt verbi gratia, sciamus quidditatem recti & quidditatem obliqui, quæ sunt passiones: & quidditatem lineæ & quidditatem plani siue superficiei, quæ sunt subiecta in geometria: tunc bene concluderemus, quòd triangulus qui est planè trigonum rectilineum, habet tres numero angulos æquos duobus rectis & non pluribus. Et sic est in multis, quòd aliquando posteriora sunt magis nota nobis quæ sunt accidentalia rei, & aliquando è conuerso substantialia sunt magis nota quæ sunt priora. In omnibus enim mathematicis priora in natura & re sunt magis nota, & ex illis certificamus posteriora: & ideò scientiæ illæ certissimæ sunt. In physicis autem frequenter sunt occulta

culta nobis quæ ptiora ſunt ſecundum naturam & rem, & accidentia nobis magis manifeſtantur: & oportet nos tunc ex poſterioribus incipere, & venire in principia: & ideò ſcientiæ phyſicæ in quibuſdam non habent veram certitudinem ſicut habent mathematicæ. Sed quando incipimus ab accidentibus, oportet quòd illa accidentia ſint per ſe conuenientia & nota nobis ad ſenſum & phantaſiam & imaginationem: quoniam in illis primò accipimus phyſica: & ideò quandocunque benè & expeditè ſciuerimus tradere rationem accidentium, ad phantaſiam & imaginationem nobis notorum & cognitorum, tunc etiam expediti erimus ad tradendum rationem de ſubſtantia & de eo quid eſt: quia per accidentium cognitionem ſtatim deueniemus in rationem & cognitionem ſubſtantiæ. Sed cum procedemus à priori in poſterius, tunc procedemus per demonſtrationem. Omnis autem demonſtrationis principium eſt ſicut medium ipſa diffinitió dicens rei quidditatem.

Nota quomodo diffinitio ſubiecti poteſt eſſe mediũ in demonſtratione & quomodo non.

Vtrum autem illa ſit diffinitio ſubiecti vel paſſionis, determinatum eſt in poſterioribus: quoniam cum medium debeat eſſe ſecundum naturam medium in demonſtratione, & debeat eſſe poſterius primo, & prius ſecundo, videtur debere eſſe diffinitio paſſionis quæ probatur de ſubiecto. Et ſi aliquando per diffinitionem ſubiecti ſcitur paſſio, oportet quòd illa diffinitio non ſit data de ſubiecto tantum, inquantum eſt ſubſtantia quædam vel ſubiectum, in communi ratione ſubiecti, ſed inquantum eſt cauſa & ſubiectum paſſionis, hoc eſt, quod fluit ex ipſo talis paſſio: per illam enim ſcietur qualiter & quare paſſio ineſt ſubiecto. Sicut verbi gratia, ſi diffiniatur anima inquantum abſolutè ſubſtantia intellectualis incorporea, non cognoſcentur accidentia eius & opera & obiecta. Similiter autem ſi diffiniatur ſecundum totum & non ſecundum partes, & diffinitio totius detur ſecundum quod animatum corpus, vt dicatur perfectio corporis phyſici potentia vitam habentis, non cognoſcuntur ſufficienter paſſiones & opera & obiecta: quia partium & opera & accidentia ignorantur. Si autem dicatur anima eſſe principium ſenſus & motus in toto, & in partibus corporis ſecundum congruentiam componentium vnumquodque membrum, cognoſcentur omnes operationes & accidentia partium & obiecta, quando fuerit diffinitio aptata cuilibet parti, ſicut in ſecundo libro declarabitur. Similiter autem eſt in diffinitione accidentium, quæ eſt principium demonſtrationis, ſicut diximus. Si enim detur de eſſentia paſſionis tantum per ea quæ formalia ſunt in ipſa, non dicet cauſam quare ſunt accidentia, aut accidant talibus ſubiectis: ſicut ſi diffiniendo dicam, eclipſis eſt defectus luminis: adhuc autem ſi apponam ſubiectum & dicam, eclipſis eſt defectus luminis in luna: adhuc autem non dicit diffinitio quare hoc lunæ accidit, & quomodo ſoli lunæ conuenit per ſe. Si autem dicatur ſic, eclipſis eſt defectus luminis in luna, ex terræ interpoſitione ad rectam diametrum inter ſolem & lunam, ex motu ipſius in capite vel in cauda draconis, infra gradus eclipticos proueniente: tunc diffiniendo ſic dico quid eſt paſſio, & cuius eſt, & propter quid ineſt, & quare ſoli lunæ conuenit: & per hanc diffinitionem ſcitur paſſionem ineſſe ſubiecto: ideò hoc certificant, & hoc eſt principium demonſtrationis. Et ſimiliter eſt in paſſionibus animæ. Si enim dicam ſic, ira eſt appetitus contrarij doloris ex accenſione ſanguinis circa cor proueniens, dico & quid eſt, & cuius eſt, & propter quid ineſt: quia cordi ineſt, & propter hoc quod ſanguis accenſus eſt ex moleſtia, protenduntur ſpiritus ad repellendam iniuriam vel illatam vel opinatam, & ideò conturbantur paſſione. Et ideò ſiue ſubiectum diffiniatur, ſiue paſſio, & per diffinitionem non ſcitur quod paſſio eſt propria paſſio, hoc eſt, cui ineſt, & quare ineſt, vel ex diffinitione hæc de facili coniecturari non poſſunt: ſic diffinitiones dantur ex communibus eſſentialibus ſubiecto vel paſſioni, quæ communia ſunt per intentiones dialecticas collecta, & ſunt vanæ, eò quod non inducunt ad certitudinem veram demonſtrationis.

CAPVT VI.

Quod oportet tractantem de anima inquirere vtrum habeat aliquas operationes proprias, aut non.

DVbitationem autem habent etiam paſſiones animæ, vtrum ſint omnes communes ſibi & corpori, vel ſibi & habenti corpus, aut ſit aliqua paſſionum ſibi propria, quæ neque communicet corpori neque communicet habenti corpus: hoc enim neceſſarium eſt accipere ex doctrina animæ ad ſciendum vtrum ipſa ſeparetur à corpore, vel non, ſed tamen non eſt leue. Vt autem melius intelligatur hæc quæſtio, ſciendum, quod aliud eſt communicare corpori in actione vel paſſione animæ, & aliud communicare ei quod communicat corpori. Communicat enim corpori in actione vel paſſione quæ non expletur neque fit niſi inſtrumento corporali per virtutem affixam organo, ſicut ambulatio, vel viſus, quæ fiunt motu vel paſſione corporis, & per virtutes affixas ipſis membris, quorum vnum motu explet operationem, alterum autem paſſione, quia recipit ſpeciem coloris. Communicare autem ei quod communicat corpori, eſt quod licet aliqua operatio non fiat motu vel paſſione alicuius partis corporis, tamen non expletur ſine alia operatione, quæ fit vel motu vel paſſione alicuius partis corporis, ſicut eſt intelligere ſenſibilia & mathematica. Quia licet intelligere non expleatur motu vel paſſione alicuius membri corporalis, tamen non fit ſine acceptione formæ ſenſibilis & imaginabilis per phantaſiam, quę communicat corpori in hoc quod operatio ipſius non expletur ſine motu & paſſione membri corporalis, quod eſt organum phantaſiæ. Oportet enim formas imaginationis &

Tex. & com. 1.

Aliud eſt cõmunicare corpori in actione & paſſione: & aliud eſt communicare ei quod communicat corpori.

phantaſiæ fieri per motum à ſenſu factum in ſpiritu animali deferente formas huiuſmodi, & recipi eaſdem oportet in parte cerebri, quæ eſt organum phantaſiæ virtutis: & ideò aliud eſſe diximus communicare corpori, & aliud communicare ei quod communicat corpori in operatione. Poſſibile enim eſt, quòd ſubſtantia incorporea exiſtens in corpore vt actus corporis communicet corpori. Et poſſibile vt non communicet corpori, ſed communicanti corpori. Et poſſibile eſt vt neque iſto neque illo modo communicet, ſed habeat operationes quæ nullam ad corpus habeant dependentiam. Et hoc inquirere de anima eſt neceſſarium valdè ad ſciendum vtrum ſeparata eſt in agendo vel non: & eſt iſta quæſtio vna quam maximè deſiderant homines ſcire de anima.

Idem Auerroes hic cõ. 12.

Videtur autem in pluribus ſuis paſſionibus & partibus nihil omnino ſine corpore pati, vel facere: neque enim ſine motu & paſſione corporis iraſcitur, neque confidit, neque deſiderat, neque ſentit vniuerſaliter ſecundum omnem ſenſum. Ira enim eſt accenſio ſanguinis cum euaporatione fellis. Confidentia autem eſt ex protenſione ſpiritus & ſanguinis ex corde ad exteriora. Sentire autem fit recepta ſenſibili forma in organo ſenſus. Quæ omnia dicunt motus & paſſiones corporeas. Sed maximè proprium & ſeparatum opus eſſe videtur intelligere, eò quod vniuerſale intelligitur, quod eſt ſimplex & denudatum à materia & appenditiis materiæ: & ideò non eſt forma impreſſa alicui membro cõporali, cuius motu expleatur intelligere, ſed potius eſt ſimplex conceptus mentis ſine hic & nunc, ſed vbique & ſemper in eadem ratione manens: quod non eſt conueniens alicui formæ corporali. Si autem hoc ipſum intelligere quod eſt operatio poſſibilis intellectus quando in actu fit, eſt in phantaſia, aut non ſine phantaſia: tunc neque hoc opus vtique contingit eſſe ſine corpore quod mouetur vel patitur in ipſa operatione: & tunc non erit ſeparatum conueniens animæ ſecundum ſe. Dico autem intelligere poſſibilis intellectus aliquando eſſe phantaſiam, & aliquando non ſine phantaſia, non ſimpliciter intelligens quod intelligere vnquam ſit phantaſia, ſed quia poſſibilis intellectus accipit formam quæ eſt ex phantaſmate, oportet quod phantaſiæ motus ad intellectum terminetur. Sunt autem quidam homines idiotæ non diſcernentes vniuerſale à particulari, ſed proſequuntur rationem vniuerſalis in particulari permixtam, & illorum intelligere eſt phantaſia formalis, eò quod immixtum eſt ei. Alij autem diſtinctum accipiunt vniuerſale à particulari, quod eſt in phantaſia formali, & illorum intelligere, eò quod oritur à phantaſia, non eſt ſine phantaſia formali. Phantaſia enim duplex eſt: quia & ipſa virtus animæ quæ phantaſmata recipit, phantaſia eſt, dicimus quòd operatio intellectus poſſibilis eſt phantaſia vel non ſine phantaſia. Taliter autem diſtinguendo communicans corpori, & communicans ei quod communicat corpori, euitabimus errorem Alexan. qui dicebat in omnibus animam communicare corpori, & ideò non eſſe ſeparabilem à corpore. Nos enim oſtendemus in ſequentibus, quòd id quod communicat non corpori, ſed ei quod eſt communicans corpori, ſecundum ſe eſt ſeparatum, neque corrumpitur niſi ſecundum ſic & ſimpliciter non, vel niſi ſecundum quid & non ſimpliciter.

Nota diuerſitatem hominum in apprehenſione vniuerſalis.

Siquidem igitur eſt aliquid animæ operum aut paſſionum proprium, vtraque communicatione excluſa, tunc continget vtique animam eſſe ſeparatam nunc in operatione, & aliquando ſeparari à corpore & eſſe per ſe. Si verò nulla eſt propria ipſius, tunc non continget ipſam ſeparari ſecundum eſſe & ſubſtantiam: licet forte ſecundum diffinitionem aliquam non coexiſtens corpori & in corpore intelligatur. Erit enim tunc de anima ſicut de mathematiciss quæ non habent eſſe niſi in hac ſenſibili materia, & tamen accidunt eis quædam non in materia intellectis, ſed acceptis: ſicut eſt videre in recto: quia lineæ rectæ multa accidunt quæ non conueniunt ei ſecundum quod eſt in materia ſenſibili, ſicut eſt quod ſphæra ænea tangit ipſum in puncto, quæ tamen ſphæra ænea nunquam tanget ipſum ſeparatum in puncto ſecundum actum, ſed potius tanget ipſum coniunctum cum materia ſenſibili, non in puncto, ſed in ſuperficie: & tamen ſecundum intellectum acceptum rectum, & non in materia lignea, vel cuprea, vel alia materia ſenſibili, non tangetur à quacunque ſphæra niſi ſecundum punctum. Et ſic erit de anima. Si enim in omnibus partibus ſuis, aut communicat corpori, aut communicat communicantibus corpori, tunc poteſt accipi ſeparata ſecundum intellectum inquantum agit operatione quæ non expletur motu alicuius partis corporis: ſed tamen ſecundum eſſe & veritatem naturæ nunquam erit ſeparata, quia ſemper indiget vel exiget illius cooperationem quod corpori communicat: ſicut ſphæricum quod ſeparatum intelligitur & diffinitur, ſed tamen ſecundum eſſe inſeparabile eſt à corpore ſenſibili. Et nos quidem in ſequentibus oſtendemus, quòd anima humana multas habet operationes ſeparatas, ſed modo iuducemus rationes quorumdam probantes, quòd habet communicantes.

Tex. & com. 13.

Videntur enim animæ paſſiones omnes eſſe cum corpore communicantes, licet in vna ſit plus quam in alia communicans: quia quædam fiunt ſine motu locali partium corporis & ſine phyſica alteratione, ſed tamen non fiunt ſine receptione formæ, vel intentionis formæ, quæ eſt alteratio communiter dicta. Cum motu autem & alteratione corporis fiunt deſiderium, manſuetudo, timor, confidentia. Adhuc autem gaudium, & amare, & odire. In omnibus enim his mouetur cor ſecundum diaſtolem vel ſyſtolem, & compatitur animæ corpus. Hoc autem indicat diuerſitas hominum in paſſionibus his: quædam enim in dutis & manifeſtis periculis paſſionum coincidentibus in eos nihil ad iram prouocantur propter complexionem frigidam & ſtantem in eis: & aliqui eorum non timent in talibus, ſicut habentes multum

Tex. & com. 14.

ſanguinem

ſanguinem, & corda calida. Aliquando autem aliqui à paruis cauſis & infirmis periculorum mouentur & prouocantur ad iram, quando corpus iraſcibile & ita diſpoſitum eſt ac ſi iraſcatur: ſicut eſt in cholericis calida habentibus corda, & ſanguinem leuem, qui facilè dirigitur rurſum. Adhuc autem magis manifeſtantur hæc in his qui timentes fiunt ex ſuis corporis diſpoſitionibus quando nulla cauſa terroris eſt in paſſionibus, ſicut accidit multis viris, qui ſicci ſunt, & frigidi, pauci ſpiritus, & pauci caloris in corde.

Tex. & com. 15. Manifeſtum eſt ergo ex dictis, quòd paſſiones ſunt rationes quædam & intentiones, quæ in phyſica materia ſunt mota & alterata phyſico motu & alteratione. Senſus autem & imaginatio & cæteræ animæ ſenſitiuæ apprehenſiones non fiunt ſine receptione formarum in organis corporum, quæ receptio quædam eſt alteratio, licèt non ſit alteratio phyſica. Et ideò harum paſſionum ſunt tales rationes, vt ſi dicatur, iraſci eſt motus huius corporis cuius ſanguis accenſus eſt: aut partis huius, ſicut cordis quod mouetur primò in ira ſecundum ſyſtolem quando conturbatur, & poſt ſecundum diaſtolem quando petit vindictam: aut potentiæ quæ coniuncta eſt huic corpori, aut parti corporis, & ab nocumento illato: & propter hoc malum inferendum in vindictam. Cum autem omnia hæc in phyſica materia ſcripta ſint, phyſici erit conſiderare de anima, aut omni ſi omnis anima eſt talis, aut de anima huiuſmodi quæ talium eſt operum & paſſionum.

CAPVT VII.

Qualiter differenter conſiderat phyſicus de eis quæ hîc quæruntur, à dialectico & mathematico & metaphyſico & mechanico, in quo eſt digreſsio quædam.

Tex & com. 16. PHyſicus autem & dialecticus diffiniunt differenter vumquodque iſtorum quæ diximus eſſe animæ opera & paſſiones. Si enim quærimus, quid eſt ira, intendentes de diffinitione quærere, dicet dialecticus, quòd eſt appetitus contrarij doloris, aut aliquid huiuſmodi diffiniens per intentiones communes formales, quæ non ſunt vera cauſa rei propria, ſed intentiones communes inuentæ in pluribus & nulli propriæ: & ideò diffinit per formam quæ forma de ſe communis eſt, & non appropriatur ad eſſe rei niſi per propriam materiam vniuſcuiuſque rei. Phyſicus autem dicet, quòd ira accenſus vel aſcenſus & calefactio ſanguinis circa cor, tangens propriam cauſam efficientem, quæ eſt aſcenſus & calefactio ſanguinis, & propriam materiam quæ eſt ſanguis cordis bulliens, & ſubiectum quod eſt cor. Et horum quidem alius reddit materiam propriam, ſcilicet phyſicus: alius autem reddit ſpeciem & intentionem formæ ſimplicem & communem quæ eſt rei ratio communis. Hic enim conſiderat rationem ſiue intentionem communem rei, eò quòd non deſcendit ad propria: ille autem conſiderat principia realia quæ dant eſſe rei. Neceſſarium autem eſt, quòd iſta realia principia ſint in materia huiuſmodi quæ determita & propria eſt, ſi erunt & habent eſſe in natura. Sicut etiam domus ratio differens eſt aſſignata & conſiderata à dialectico & mechanico, qui naturalem imitatur, ſicut ars imitatur naturam. Dicet enim dialecticus, quòd domus eſt operimentum ſiue receptaculum prohibens aëris corruptiones, quæ ſunt excellentia frigoris & excellentia caloris, & corruptiones imbrium & caumatum. Mechanicus autem dicet, quod lapides & ligna ſic compaginata vel ligata. Alius verò ab vtroque iſtorum eſt, qui in his materialibus determinatis præbet in diffinitione ſua ſpeciem quæ eſt, intentio domus propter finem qui dictus eſt, hoc eſt, vt prohibeat corruptiones. Quæramus igitur, quis horum diffinientium ſit phyſicus? vtrum ille ſit phyſicus, qui conſiderat materiam & ignorat rationem intentionis formæ, aut ille qui ſolum eſt circa rationem quæ eſt communis rei intentio & conceptus, aut iile qui eſt ex vtriſque? Quoniam ex inducta differentia mechanici ad dialecticum poſſumus cognoſcere eum qui perfectus eſt phyſicus: quoniam diximus, quòd quidam illorum quodammodo vterque eſt: quia & præbet formam rei propter determinatum finem inductam, & præbet eam in hac determinata materia in qua habet eſſe ſecundum rem. Quæramus etiam, quòd ſi nos conceſſerimus, quòd phyſicus perfectus vtrumque facit, vtrum ipſe ſit circa alias formas quam ſint formæ quæ ſunt paſſiones materiæ determinatæ, quæ nomine ſuo & diffinitione concernunt materiam corporis mobilis vt mobile, & non ſeparantur ab ipſa per nomen & diffinitionem ſiue rationē: & ipſe phyſicus conſiderat tales inquantū non ſeparantur, etiamſi ſecundum aliam aliquam rationem ſeparari poſſent. Verbi gratia, quoniam phyſicus & conſiderans carnem, quæ nec nomine nec ratione ſeparatur à phyſica materia, quæ eſt corpus tranſmutabile inquantum eſt tranſmutabile: & ſi in alia materia carnis & nomen & ſpecies eſſe ponatur, erit æquiuocum nomen, & ſpecies carnis ſecundum veritatem non eſt in alia, ſed ſecundum ſimilitudinem ſolam. Conſiderat etiam mathematicus quantitatem quæ non eſt forma ſequens tranſmutabile corpus inquantum tranſmutabile, ſed potius ſequens corpus inquantum eſt corpus. Sed phyſicus non conſiderat ſic quantitatem, ſed potius ſecundum quod non ſeparatur à tranſmutabili corpore inquantum eſt mutabile: quia conſiderat quantiatem non ſecundum quod eſt quantitas, ſed ſecundum quod eſt terminus magnitudinis augmenti vel diminutionis, aut ſecundnm quod eſt diſpoſitio mobilis localiter.

Nota quomodo differenter de quantitate phyſicus & mathematicus conſiderat: pro quo vide phyſ. 1. com. 18.

Phyſicus igitur circa omnia illa eſt, quæcunque ſunt phyſici corporis inquantum eſt ſic tranſmutabile, & conſiderat omnia opera talis materiæ & omnes paſſiones eius. Tex. & com. 17.

Quæcunque

Quæcunque autem ſunt quidem in phyſico corpore & non ſunt his ſimilia, quod ſcilicet ſint formæ & opera & paſſiones ipſius phyſici corporis in eo quod eſt phyſicum, ſed potius à voluntate & arte inducuntur in phyſica corpora, illa ſunt alterius qui mechanicus dicitur, ſicut eſt mechanicus qui dicitur inſtructor ſiue architector, qui ſtructuras: ſiue etiam medicus qui circa corpus humanum facit clyſterium & embota & huiuſmodi inſtrumenta. Scire enim cauſas corporis humani, phyſici eſt, non medici: ſed formæ quæ ſecundum eſſe non ſunt ſeparabiles à phyſicis corporibus, ſed ſemper inueniuntur in eis, & tamen non ſequuntur corpus phyſicum inquantum phyſicum eſt, eò quod non ſunt phyſici corporis inquantum mobile eſt, ſed ſunt ſecundum rationem ante ipſum, & ſequuntur corpus inquantum eſt corpus, & ideò dicantur eſſe phyſici corporis ex remotione, quia ſunt eius quod abſtrahit à phyſico corpore: omne enim phyſicum corpus eſt corpus, ſed non conuertitur: & ideò abſtrahit corpus à phyſico corpore. Quæcunque igitur ſequuntur ad corpus ſecundum quòd abſtrahit à phyſico corpore, ſunt ante principia phyſica: & ideò de illis erit alius philoſophus qui mathematicus vocatur, cuius tamen omnia conſiderata ſunt in phyſico corpore, ſed tamen non trahunt rationem ab ipſo: & ideò non concipiunt in nominibus ſuis materiam ſenſibilem & mobilem, ſed intellectualem magnitudinem tantum. Et huius ratio eſt: quia nihil diffinitur per ea quæ conſequuntur ipſum ſecundum materiam, ſed potius per ea quæ ipſum ſecundum naturam antecedunt. Et cum omnia quæ ſunt tranſmutabilis coporis principia, conſequantur ſecundum naturam ea quæ ſunt principia corporis ſimpliciter accepti, oportet neceſſariò, quòd nihil eorum quæ ſunt phyſici corporis, vt eſt phyſicum, concipiatur in ratione eorum quæ ſunt corporis vt eſt corpus. Non ſunt tamen illa ſeparata omninò: quoniam concipiunt in rationibus ſuis ſubiectum intellectuale, quod eſt magnitudo, quæ ſecundum naturam antecedit corpus vt eſt corpus. Sicut autem diximus, quòd corpus per naturam antecedit phyſicum corpus, ita ens & ſubſtantia & huiuſmodi per naturam antecedunt corpus & magnitudinem, & ſunt iſta ſecundum ſe ſeparata, & per accidens coniuncta cum materia corporum quæ ſunt quanta & mobilia: quoniam iſta ſecundum ſe eſſe realiter inueniuntur ante hæc in intelligentiis & ſubſtantiis ſeparatis: & de his eſt primus philoſophus ſecundum quod in proœmiis diximus libri phyſicorum. Diximus etiam multa de his in ſecundo phyſicorum: cum certitudine autem habent in prima philoſophia determinari.

Digreſſio.

Dubitabit autem fortaſſe aliquis an verum ſit quod diximus, dialectici diffinitionem per ſolam formam eſſe datam: cum forma pars ſit rei & non totius, videtur fortaſsè non prædicari de toto, ſicut neque dicere poſſumus, quod homo eſt anima: prædicantur autem ea quæ ſunt dialectica de toto: non ergo videntur eſſet formæ ſimplices quæ prædicantur in logicis, ſed potius potentia & actus coniuncta videntur eſſe, præcipuè cum ſimplex de compoſito verè non prædicetur. Adhuc autem cum potentia & actus ſint principia cuiuſlibet generis, ſicut in phyſicis declaratum eſt, & præcipuè principia ſubſtantiæ, & logicus ſumat prædicata genera vel ſpecies, videbuntur omnia illa eſſe compoſita ex potentia & actu, & non eſſe ſolius formæ & ſpeciei intentiones. Amplius autem omninò diffinitio compoſita eſt: & nullum ſimplex diffinitur: cum ſimplex ſit vnum ſolum, & omnis diffinitio contineat plura, videbitur fortè alicui ex his & ſimilibus verum non eſſe quod dictum eſt, logicum ſolam formam conſiderare & ſpeciem. Similiter autem non videtur phyſicum conſiderare materiam ſolam: quia materia principium cognoſcendi rem non eſt: & probatum eſt in ſecundo phyſicorum, phyſicum debere inducere omnes cauſas.

Solutio.

Forma ex intentione Auicennæ dupliciter ſumi poteſt.

Omnibus autem huiuſmodi rationibus reſpondentes dicimus quod forma rei dupliciter poteſt conſiderari, ſicut dicit Auicenna. Vno enim modò conſideratur vt eſt actus rei & pars eſſe eius, & hoc modo non de re prædicatur. Alio autem modo vt eſt intentio rei abſtracta à re, & ſic prædicatur: quia eſt intentio totius & non partis: totum enim ſignificatur ſub qualibet forma quæ in ipſo eſt, ſiue ſit generis, ſiue differentiæ, ſiue ſpeciei, ſiue proprij, ſiue accidentis: & ſecundum quod ſignificatur ſtans ſub aliqua illarum formarum, ſic abſtrahitur ab ipſo vniuerſale, & eſt illud vniuerſale intentio totius ſui: & ideo prædicatur de toto. Et has intentiones totius conſiderat logicus: & quædam earum ſunt acceptæ vt ſimplices, & quædam ſicut compoſitæ. Intentio accepta à toto ſecundum quod ſignificatur ſub forma generis vt genus eſt, & intentio accepta de toto ſecundum quod ſignificatur ſub forma differentiæ, & intentio accepta de toto ſecundum quod ſignificatur ſub forma proprij, & intentio accepta ſiue abſtracta de toto ſecundum quod ſignificatur ſub forma accidentis, ſimplices ſunt & intentiones ſunt totius: & ideò de toto, ſicut dictum eſt, prædicantur: quia, ſicut diximus, totum poteſt optimè ſignificari ſtans ſub forma quæ eſt eſſentialis & accidentalis: & ſi eſt eſſentialis, poteſt eſſe pars, dummodò illa forma ſimpliciter & ſecundum totum inſit & non ſecundum partem, ſicut ſunt quædam accidentia quæ ſecundum partem inſunt, vt æthiops qui dicitur eſſet albus dentem. Forma autem ſpeciei compoſita eſt: quia diffinitio dicit quidditatem rei vel ſpeciei, ideò & ipſa plura continet, ſed non eſt compoſita ex materia & forma, ſed potius ex genere & differentia, quorum genus eſt loco materiæ, & differentia loco formæ: tamen illud quod eſt loco materiæ, non eſt materia, ſed eſt forma generalis abſtracta, non à qualibet materia, ſed à materia propria quæ eſt proportionata formæ quæ eſt differentia. Et ſi propriè velimus loqui, dicemus, quòd eſt abſtracta,

Forma totius poteſt ſumi vt ſimplex, & poteſt ſumi vt compoſita.

Nota ſubtilem modum.

loquendi Doctoris quomodo genus à materia ſumi dicitur, & quomodo non. Vide pro hoc Cõmentatorẽ in.8.meta. com.6.

abſtracta,non à materia,ſed à toto,ſecundum quod ſignificatur totum nomine materię proximæ : ſicut ſi dicam ſignificari hominem ſecundum quod eſt animatum ſenſibile corpus : ſic enim eſt materia proxima homini : & quod abſtrahitur ab eo ſecundum quod ſic ſignificatur,eſt forma generis quæ eſt animal. Sic igitur patet qualiter intentiones communes abſtractæ à rebus aliquando ſunt ſimplices, & aliquando ſunt compoſitæ, & tamen ſemper prædicantur de toto : & quando ſunt compoſitæ,non ſunt compoſitæ niſi ex genere & differentia, & non ex materia & forma : quorum genus eſt ſicut materia, differentia verò vt actus : & hoc modo intelligitur,quòd potentia & actus ſunt principia generum.

Si autem quis obiiciat, quod ſecundum hoc ſi potentia eſt genus,& potentia eſt principium generis, quomodo ergo erit principium generis ? dicemus, quòd potentia ſimplex non eſt genus,ſed potentia contracta per differentiam : & ſi illa differentia eſt intrinſeca ita quod faciat ſummum in vna ordinatione prædicabilium, tunc facit generaliſſimum, eò quod ante illud nihil eſt quod vniuocè prædicetur. Sed ſi differentia eſt quaſi extra, & ponit in partem prædicamentorum vniuocorum, tunc facit genus ſubalternum vel ſpeciem. Verbi gratia ſicut ſi dicam, ens prædicatur vniuocè. Si autem addam differentiam quæ non coarctat in prædicabilibus vniuocè,ſed in his quæ prædicantur æquiuocè ſecundum analogiam, vt ſi dicam, ens per ſe exiſtens : tunc facio genus generaliſſimum: vel ſi dicam,ens in alio non per ſe,vt menſura entis per ſe,vel vt diſpoſitio entis per ſe.Si autem dicam, ens per ſe animatum : tunc facio eius ſubalternum, vel ſpeciem ſubalternam : & ſimiliter eſt in aliis generibus accidentium.

Dicimus igitur, quòd potentia ſimplex determinata per differentiam coarctantem analogiam entis, eſt principium generis, & ſimplex eſt intentio. Quæ autem coarctatur in genere prædicabilium vniuocè prædicatorum,illa non eſt in genere,niſi actus in potentia : & non eſt principium generis, niſi fortè generis quod alia conſideratione eſt ſpecies. Ex his igitur patet qualiter logicus ſolas conſiderat formas intentionum communes. Similiter autem ex oppoſito phyſicus non conſiderat materiam, ſolam : ſed ſi conſiderat materiam, illa erit huius phyſicæ formæ materia : & ideo materia ſecundum quod concipitur à formæ nomine & ratione, erit principium cognitionis & non per ſe : ſicut & mechanicorum nullus ligna & lapides conſiderat, niſi ſecundum quod inducitur in eis forma domus : quia aliter non eſſet vnquam materia diffiniens,neque aliquod principium cognitionis. Sed quia phyſicus conſiderat formas tranſmutationis ſecundum eſſe, & eſſe habent tranſmutationis à phyſica materia,& ab his quæ inſunt phyſicæ materiæ, ideò dicitur, quòd phyſicus materiam conſiderat. Conſiderat tamen omnem cauſam ſecundum quod refertur ad eſſe quod habet in materia, quod ſolum eſt eſſe naturæ & reale.Et conſiderat mouentem ſiue efficientem ſecundum quod mouet materiam,& formam ſecundum eſſe quod habet in materia, & finem ſecundum quod eſt terminus motus quo mouetur materia, & materiam ipſam ſecundum quod eſt ſubiecta formæ ſecundum eſſe quod habet forma in materia.Et ſic patet ſolutio eorum quæ in hac quæſtione generabant difficultatem. In logicis autem de ipſis planè dictum eſt vel plenius.

Nota quomodo materia eſt cognitionis principium. Vide Doctorẽ pro hoc in 2. phyſici ſuper tex.27.& 28.

Sed nunc redeundum vnde noſtra ratio erat prius.Dicebamus autem prius,quòd paſſiones animæ non ſunt ſeparabiles à phyſica materia animatorum ſecundum quod ſunt huiuſmodi, timor, deſiderium, quorum diffinitiones concernunt materiam ſenſibilem, & non ſunt ſicut linea & planum quæ ſunt per naturam ante phyſicum corpus, ſicut diximus, eò quod ſequuntur magnitudinem vt magnitudo eſt,& non phyſicum corpus ſecundum quod eſt phyſicum corpus.

Tex.& com. 18.

Sic ergo phyſicè intendentes de anima determinare, neceſſarium eſt vt ſimul cum his quæ intendimus,dubitemus de his de quibus oportet dubitare bene volentem tractare de anima. Et hoc eſt vt attendamus diligenter opinionem priorum antiquorum recitantes omnium illorum ſententias, quicunque de ipſa aliquid contulerunt, vt bene quidem dicta accipiamus. Si verò aliquid ab aliquo non bene dictum eſt, hoc vereamur & abnuntiemus,licet & hoc ipſum dignum ſit narratione : quia nobis dat occaſionem,& abundare nos facit.

Tex.& com. 19.

TRACT

TRACTATVS I.

De anima ſecundum opiniones aliorum.

CAPVT I.

De his qui diffiniebant animam per hoc quod ipſa eſt motiuum quoddam.

PRINCIPIVM autem quæſtionis eſt ſecundum artem demonſtrationis in poſterioribus analyticis determinatam, quòd apponantur in principio ea quæ maximè conuenire videntur animæ ſecundum ſeipſam: quia ex his manifeſtabuntur nobis ea quæ ſunt poſterius,& ſecundum aliquid conuenientia. Animatum autem differt ab inanimato in hoc quod habet animam duo operantem in ipſo, quæ ſunt motus proceſſiuus ſecundum locum,& ſenſus: vegetatiua enim à quibuſdam non dicuntur habere animam, ſed partem animæ, vt in libro de plantis habebitur.Anima autem rationalis non videtur à quibuſdam ſecundum eandem rationem nomen animæ participare cum aliis. Animatum ergo quod perfectam habet animam, & quæ verè anima eſt, differt ab eo quod non eſt animatum tali anima, in eo quod eſt motiuum ſecundum locum, & in eo quod eſt ſenſitiuum. Et hæc duo dicta de anima à progenitoribus noſtris qui patres noſtri in philoſophia fuerunt,accepimus.

Tex.& com. 10.

Dicunt enim quidam & maximè quantum ad communitatem omnis animæ: & primò quidem quantum ad ſubſtantialiter ineſſe omni animæ: animam enim eſſe id quod mouet ſecundum locum totum corpus & membra,non quidem ſicut natura mouet ad vnum & eodem modo, ſed quod mouet ad plura & multis modis, ſicut vegetatiua ad digerere, nutrire,& augere,egerere,& generare: ſenſibilia autem ad plura quæ patent.Et hoc dixerunt qui exiſtimabãt, quòd nihil mouet aliud quod ipſum in ſeipſo non moueatur: putabant enim non poſſe aliquid alij dare diſpoſitionem quam in ſeipſo non habet, hoc eſt, qua non diſponitur.Et ideo putabant id quod non mouetur in ſeipſo,non poſſe mouere aliquid alterum: & quia mouet anima corpus, arbitrati ſunt animam eſſe aliquid de numero eorum quæ mouentur à ſeipſis. Et quia eorum quæ mouentur, primi niſi cauſam materialem & corporalem non viderunt, omninò nihil diſtinguentes de cauſa efficiente formali & finali,ideo ponebant, quòd id quod maximè motiuum eſt in corporibus, eſt anima. Eſt autem hoc calor ignis: & ideo Democritus animam dixit eſſe ignem quendam aut calorem.Cum enim iſte ponat omnium principia eſſe atomos,quæ ſunt infinitarum figurarũ, ſicut diximus in primo libro peri geneſeos, dicit illos atomos conſtituere animam, quæ ſunt ſpeciei ſiue formæ rotundæ & figuræ.Et quia animam dicit eſſe ignem aut calorem,eò quod vidit calorem naturalem eſſe inſtrumentum animæ, ideo dicit quod illæ atomi quæ ſunt rotundæ, conſtituunt ignem & calorem & animã.Atomi autem illæ ſunt ſicut deſciſſiones minutiſſimę quæ diſcurrũt in aëre,quæ videtur in radiis ſolis,quę ingrediuntur per portas & feneſtras domorũ. Harũ enim deſciſſionum omne ſemen Democritus dicit eſſe elementa omnium rerum naturalium. Idem autem dixit collega Democriti Leucippus:& nos ipſorum rationes poſuimus in primo libro peri geneſeos. Inter hæc autem illa quæ ſunt rotundæ formæ & figuræ, dicunt eſſe animam propter id quod hæc figura omnino vel per omnia, vt aſſerunt, poteſt penetrare,præcipuè quando circunferentia eſt minima. Cuius ſunt duæ cauſæ ſimul iunctæ. Vna quidem: quia id quod ſecundum punctum tangit, ſecundum minimum tangit & maximè penetrat. Circũferentia autem ſphærici quocumque vertatur, non niſi ſecundum punctum tangit, ſiue tangat planum, ſiue ſphæricum in eo quod eſt circumferentia.Figuræ autem aliæ etiam ſecundum punctum qui eſt in angulo, & ſecundum latus poſſunt tangere, & ideo non ſemper maximè penetrant.Alia autem cauſa iungenda iſti eſt,quòd linea circularis citius obliquatur quam aliqua linea recta verſus eandem partem protracta, ad quam curuatur circumferentia: & ideo minus reſiſtit penetrationi.Quia igitur videbant animam vbique adeſſe corpori, ponebant ipſam eſſe rotundum indiuiſibile penetrans per totum: & quia rotundum eſt volubile de ſe, eò quod non eſt ſtatus alicuius ſuper punctum, cum punctus non ſit locus alicuius, ſed ſuperficies, & rotundum quocumque voluatur, ſemper eſt in vno puncto tantum, & ideo ſuum non eſt ſtare, ſed perpetuò moueri, ponebant arbitrantes animam eſſe rotundum perpetuò mouens ſeipſum, & ideo potens mouere omnia reliqua: & hoc dixerunt,ſicut diximus,quia arbitrati ſunt,quòd anima eſt id quod adhibet animalibus motum localem in toto & in membris.

Propter quod dixerunt, quòd terminus & diſtinctio vitæ eſt per reſpirationem: quoniam poſitio eorum fuit,ſicut veritas eſt,quòd omne animal habet cor vel membrum aliud quod habet in corpore vices cordis: & hoc

Tex. & com. 11.

motu

motu diaſtoles & ſyſtoles exufflat ex ſe ſpiritum vitalem: ex motu autem incenderetur, niſi eſſet ſpiritus refrigerans vel interius in corpore exiſtens vel exterius, ſicut in reſpirantibus, tamen ſpiritum quocumque modo in corpore hominis factum dicebant eſſe reſpirationem, animam huiuſmodi ſpiritum eſſe dicentes. Dicebant enim, quòd nullum aliud auxilium ſit cæleſti virtute ad vitam per quam anima infundatur, niſi quod aër qui continet corpora animata, attractus in reſpiratione conducit ſecum figuras ſphæricas, per quas reprimit eas figuras quæ interiora penetrant, ne exeant quæ præbent animalibus motum, ſic principia per ſe mota, eò quod nunquam contingit quieſcere propter ipſas per ſeipſas motas, vt dictum eſt. Dicunt enim, quòd ingredientibus in animalia huiuſmodi figuris in reſpirando prohibent illæ quæ ingrediuntur illas, quæ fuerunt diſgregari: prohibent autem hæc cooperantes, hoc eſt, opera ſua facientes aërem conducentem atomos rotundas & condenſantem eas intus, vt vndique impleant, & penetrent, & moueant. Dicunt autem, vnumquodque animal viuere tandiu, quouſque hæc poteſt perficere.

Tex. & com. 22.

Videtur autem, quòd id quod inuenitur à Pythagoricis dictum de anima, eandem habeat intelligentiam quoad hoc quod ponunt ſubſtantiale eſſe motiuum animæ, & quod propter illud habet diffiniri. Et ideo quidam Pythagorici ponentes principia prima eſſe indiuiſibilia ſecundum quantitatem, aliquando dixerant, quòd anima erat atomi rotundæ, ſicut & Democritus dicebat. Et huius cauſa fuit: quia non poterant videre compoſitionem aliquam in rebus, niſi eam quæ eſt quantitatis: & cum illam in principia reſoluere vellent, putabant quòd diuiſio ſtaret in atomis. Alij autem poſteriores Pythagorici ſubtilius aliquid intelligentes viderunt vtrumque: quia idem indiuiſibile non poterat eſſe mouens & motum: neque poterat eſſe, quin multa mouentia vnius figuræ rotundæ haberent quandam vnam materiam communem, quæ moueret in omnibus eis: & videbant bene, quòd hoc mouens non fuit figura: & figura eſt de conſequentibus naturam & eſſe ſecundum rationem, licet concomitetur ſecundum tempus: & ideo quaſi corrigentes dictum antiquorum patrum ſuorum, dixerunt quòd illud quod eſt per ſe mouens omnes atomos rotundas, eſt anima: tamen dixerunt conuenientes cum antiquis, quòd prima mouentia mota ſunt atomi: eò quod continuè mouentur etiamſi ſit tranquillitas nimia. Huius autem cauſa phyſica eſt: quoniam atomi cauſantur ex reliquiis vaporum eleuatorum dupliciter: quoniam quando eleuantur vapores, ſunt quædam minima minus commiſcibilia propter terreſtreitatem quam alia, & illa euadunt in aërem, quando cæteræ partes vaporum eleuantur. Similiter autem quando reſoluuntur vapores, terreſtria magis ſicca ſeparantur & manent in aëre: & hoc quia habent in ſe calorem, eleuantur à loco, vbi eleuata ſunt, mouentur ſurſum: & per naturam grauis quæ eſt ex terreſtreitate, mouentur deorſum: & aliquando ex motu ipſo calefiunt, & tunc velocius reaſcendunt ſurſum: & ſic habent motus incertos in aëre.

Quare corpuſcula illa quæ videntur in ſphæra ſolis, continuè mouentur.

In idem autem feruntur quoad dicti cauſam omnes illi qui dicunt animam eſſe aliquid motiuum ſeipſum mouens. Omnes enim iſti conueniunt in hoc quod motiuum eſſe magis ſit proprium & ſubſtantialius animæ, & quod omnia alia moueantur propter animam, & animam moueri per ſeipſam: eò quod ſupponebant, quòd nihil mouet per ſe, niſi & ipſum moueatur: ſicut nihil calefacit per ſe, niſi & ipſum ſit calidum: & ideo ponebant iſti omnia corpora phyſica eſſe plena animabus mouentibus ea continuè. Ratio autem iſtorũ fuit, quæ poſita eſt in octauo phyſic. Videbant enim omnia mota & mouentia reduci ad vnum mouens ſeipſum primum, & putabant, quòd eſſet in mouentibus, ſicut in aliis cauſis formalibus & efficientibus, quæ per ſe & vniuocè referuntur ad effectum. In omnibus enim illis eadem eſt forma in cauſa & effectu ſecundum rationem & ſpeciem: & ideò putabant, quòd motus quem largitur primum mouens ei quod mouetur, eſſet per ſpeciem & rationem in forma mouentis: & ideo dixerunt primum mouens neceſſariò moueri. Hoc autem non eſt neceſſarium in his quæ per eſſentiam ſuam totam mouent: quoniam in illa eſſentia nihil poteſt eſſe motum. Et eſt ſimile ac ſi diceremus calorem ſimplicem eſſe calefacientem, in ipſo nihil eſſet calidum neque diſponeretur per calorem: & hoc illi diſcutere neſciuerunt: videbant autem, quòd mouens ſeipſum non eſt niſi animatum, & ideo credebant, quòd anima eſſet principium mouens ſeipſum. Et qui primo ponebãt numeros inter Pythagoricos, quemadmodum fecit Plato, qui dixit prima continua & ſolida proportionibus numerorum fieri, ſicut patet in ſecunda parte Timæi, dicebant animam eſſe numerum ſeipſum mouentem. Hæc igitur poſitio antiquorum veriſſimam habuit cauſam dicti ſui, licet falſa ſit in eo quod dicit, ſicut patebit in ſequentibus.

Tex. & com. 23.

Similiter autem & Anaxa. animam dicit per ſe & eſſentialiter eſſe mouentem omne quod mouetur, & cum Anaxa. conuenit quicunque alius dixit, quòd intellectus agens purus & immixtus omne mouet quod eſt in natura. Hæc enim poſitio eſt Anaxa. & eſt ſubtilior quam præhabita, licet minus ſit certificata per determinationem dictorum Anaxa. Non enim dixit Anaxa. animam penitus idem eſſe cum intellectu, ſicut dixit Democritus. Democritus enim dixit idem omninò & penitus eſſe animam omnem quod intellectum, eò quod ex eiſdem atomis conſtituitur. Cum enim intellectus ſit virtus apprehendens & diſtinguens verum ſecundum quod verum eſt adæquatio rerum ad intellectum, dixit Democritus verum eſſe quicquid videtur & ſentitur. Et cum idem obiectum ſit eiuſdem virtutis, erit ſecundum eum eadem virtus ſenſus & intellectus. Et ideò laudat Homerum, & verum dicit eum dicere in heroïcis, vbi dixit quòd Hector ſapiens iacet: quoniam, ſicut

dixit Ariſtoteles in libro de problematibus, Hector patiebatur aliquando vſque ad ſenſus amiſſionem & amentiam: & tunc quia caruit etiam intellectus vſu. Et hoc dixit Democritus Homerum ideò dicere, quod ſenſus & intellectus eſſent omninò idem. Non enim Democritus vtebatur intellectu tanquam potentia quadam quæ eſt circa veritates ſimplices rerum abſtractas à materia & materiæ appendiciis, ſed omninò idem dicit eſſe animam & intellectum,

Tex.& com. 24.

Anaxagoras autem minus certificat de dictis ſuis quæ ſit ſua intentio. Multoties enim inuenitur in dictis ſuis, quòd cauſam veritatis & motus benè & rectè dicit intellectum ſimplicem, & alibi confundit ſenſum dictorum ſuorum, & dicit eſſe intellectum idem cum anima ſenſibili: & hoc ſequitur ex dicto ſuo, vbi dicit, quòd intellectus eſt in omnibus animalibus magnis & paruis & honorabilibus, quæ diſcernunt per intellectum vel honeſtum, & in honorabilibus quæ de honeſto in moribus nihil diſcernunt. Et ratio fuit Anaxa. quia vidit omnem multitudinem quæ eſt ſub ſpecie vna, exire ex vna natura generis: & ideò poſuit omne mouens per ſcientiam & cognitionem exire ab vno mouente primo per intellectum, & non eſſe differentiam niſi tantum ſecundum eſſe quod habet in hoc & in illo: & ideo dicebat ſenſum in ſubſtantia idem eſſe cum intellectu, ſed per eſſe differentem: & eſſe cauſa eſt adumbrationis eius. Et peccabat iſte: quia licet vna natura prima ſit ex qua exit, tamen ſunt differentiæ, huic naturæ aduenientes, & alias eſſentias conſtituentes: quia nos videmus, quòd intellectus qui denominatur à prudentia, & informatur virtutibus intellectualibus, non videtur omnibus animalibus ineſſe: & licet natura intellectualis participetur ab hominibus, tamen virtus intellectiua ad actum relata, non æqualiter ab omnibus participatur: quia videmus vnum multo magis eſſe diſpoſitum ad intelligendum quam alium.

Tex. & com. 25.

Hoc igitur modo quicunque antiquorum conſiderant quidditatem animæ per id quod mouetur, dicunt animam eſſe aliquid quod maximè & primò & eſſentialius motum eſt, ſiue hoc ſit atomus, ſiue numerus, ſiue intellectus, ſicut diximus.

CAPVT II.

De opinionibus eorum qui animam per cognoſcitiuum diffiniendam eſſe dixerunt.

QVicunque autem dixerunt animam eſſe diffiniendam penes cognoſcere, & ſentire ea quæ ſunt, attribuendo cognoſcitiuum eſſe velut magis eſſentiale & motiuum eſſe ſicut potentiam quæ conſequitur eſſentiam animæ, iſti dicunt animam eſſe principia rerum naturalium materialia vel agentia: quia alia principia non viderunt. Et differunt: quia alij inter eos dixerunt iſta principia eſſe plura, & alij dixerunt ea eſſe vnum. Empedocles enim qui dixit ſex eſſe principia, materialia quatuor, & duo agentia, dixit animam eſſe ex omnibus his elementis, & animam eſſe vnumquodque iſtorum. Et ratio quidem inducens iſtos, fuit ſubtilis: videbant enim, quòd nihil eſt quod ſit potentia omnia fieri, & nihil eorum ſecundum actum in natura, niſi materia prima: & cum hanc proprietatem in cognoſcitiua potentia animæ inueniſſent, & præcipuè in intellectu potentiali, arguebant cognoſcitiuam potentiam & & intellectum potentialem eſſe aliquid materiæ primæ, ſicut adhuc hodie multi errantes faciunt noym & materiam idem arbitrantes. Cuius adhuc aliam inducunt rationem fortiorem, dicentes nihil reſtringere potentiam materiæ, niſi formam: propter quod videmus materiam determinatam quantitate & contrarietate eſſe pauciorum formarum capacem, quam ſit materia determinata quantitate tantum. Similiter autem materia non determina quantitate, eſſet amplioris capacitatis formarum, quam illa quæ quantitate determinata eſt. Hoc autem eſt: quia ex formis non habet niſi formam primam: forma autem prima eſt, quæ conſtituit eſſentiam primam in ordine rerum naturalium: hoc autem eſt intellectualitas, ſicut probabitur in philoſophia prima: hæc igitur eſt potentia capiens omnes formas inferiores per amplitudinem potentiæ materialis quæ eſt ipſa. Amplius autem vna poteſtas naturæ erit in omnibus in quibus eſt per principium vnum & idem. Sed potentia recipere formas, & actu non habere, quædam eſt poteſtas naturæ, quæ eſt in materia & in anima: inerit ergo ratione vnius & eiuſdem principij: hoc autem principium non eſt niſi materia: ergo oportet, quòd materia prima faciat hoc in anima. Iſtæ rationes & ſimiles quæ adhuc detinent multos, induxerunt primos Philoſophos ad hoc quod dixerunt, quòd anima eſt ex principiis materialibus naturæ. Adhuc autem ipſi ſuppoſuerunt, quòd cognitio non exiſtit animæ niſi per aſſimilationem cognoſcentis & cogniti, ſicut & verum eſt. Adhuc autem ponebant aliam propoſitionem veram, quòd nihil cognoſcitur niſi à principiis ſuis, ſicut etiã probatur in principio phyſicorum, quòd intelligere & ſcire circa omnes ſcientias, non eſt niſi ex principiis, cauſis, & elementis rerum. Et poſuerunt iterum tertium verum, quòd anima cognoſcat omnia. Et ſyllogizabant, quòd cognoſcens omnia, ſimile eſt in forma cum principiis omniũ: nihil autem eſt ſimile cum principiis omnium, niſi quod eſt ipſa principia prima, vel ex ipſis principiis primis: igitur anima aut erit principia prima, vel ex ipſis principiis primis conſtans. Hæc igitur ſunt quæ induxerunt antiquos ad dicendum animam eſſe principia rerum vel ex ipſis.

Et propter paucitatem exercitij in ſtudio non ſciuerunt, quòd alia eſt potentia cognitionis, & alia materiæ: quoniam illa quæ eſt intellectus poſſibilis & cognoſcitiuæ potentiæ, proportionatur vniuerſali & particulari quibus

Vide 3. de anima com. 28. differentiam inter receptionem materiæ & intellectus.

quibus perficitur ſecundum actum: potentia autem materiæ proportionatur formis ſecundum eſſe quibus ſecundum actum efficitur & perficitur : propter quod in anima non eſt materia vel intelligentia, ſed potentia in aliquo materiæ ſimilis, & in aliquo diſſimilis. Similiter autem quando antiqui videbant, quòd cognitio non exiſtit in anima niſi per aſſimilationem cognoſcentis & cogniti, ſi vidiſſent, quòd hæc aſſimilatio fit per intentiones rerum, & non per eſſentias earum, eò quod intentio lapidis eſt in anima, & non ipſe lapis, non erraſſent. Sed neſciuerant illud, & poſuerunt aſſimilationem non poſſe fieri niſi ſecundum formam eſſe perficientem & dantem: & ideò in errorem inducti ſunt. Sed de omnibus his nobis inferius erit inquirendum. Sed ea quæ hic dicta ſunt, ad excuſationem antiquorum ſunt dicta, vt ſciamus quoniam ſubtiles rationes fuerunt quæ eos induxerunt. Sic igitur Empedocl. dixit animæ aſſimilationem fieri cum omnibus: quia ex principiis eſt omnium: & ideò terra cognoſcit terram, & æther quem aërem eſſe voluit, cognoſcit æthera, & aquam aqua: & & quia ſpiritualior eſt ignis, ideo dixit hoc manifeſtum eſſe, quòd anima igne cognoſcit ignem: & in efficientibus principiis idem dixit, quoniam concordia cognoſcit concordiam, & diſcordia cognoſcit diſcordiam. Hæc igitur eſt opinio Empedocl. de anima.

Terram nam terra, Lympha cognoſcimus vndam,

Æthera que æthere, ſane ignis dignoſcitur igne:

Sic & amore amor, ac triſti diſcordia lite.

Tex. & com. 26.

Eodem autem modo, hoc eſt, per eandem rationem Plato in Timæo animam dixit eſſe ex elementis, non quidem ex eiſdem quæ dixit Empedocl. ſed ex aliis quæ Plato omnium poſuit elementa: habuit enim idem inducens quod habuit Empedocl. quantum ad ſimilitudinem intellectus poſſibilis cum materia, & quantum ad hoc quod eſt cognitionem fieri per aſſimilationem cognoſcentis & cogniti, & quod non ſit cognitio rerum niſi per principia rerum: & ideo dixit cognoſci ſimile ſimili, & res eſſe ex eiſdem principiis ex quibus ſunt cognitæ. Et verum in hoc dixit Plato, ſicut patet ex prædictis. Sicut autem dixit in Timæo, ita etiam determinauit in dictis ſuis de philoſophia prima, vbi loquitur de primis rerum principiis. Ibi enim dixit, quòd ipſum animal quod eſt forma ſeparata, & eſt genus continens in ſe ſpecies animalium exiſtens ante hoc, conſtituitur ex ipſa idea vnitatis & prima longitudine & latitudine & altitudine. Et alia quæ ſunt in alia coordinatione alterius generis, conſtituuntur ſimili modo. Et non fuit Platonis intellectus irriſorius quemadmodum multi crediderunt. In omnibus enim vnitas eſt à forma, & oportet, quòd in quolibet genere vno fuit vna forma prima ſecundum intentionem quæ eſt genus illud. Et illa forma reduplicata de potentia in actum, conſtituit ſpecies diuerſas ſecundum quod reduplicatur ad diuerſos actus. Hanc igitur formam quia ſeparatam poſuit Plato, vocauit ideam, quod Latinè ſonat forma, eò quod omnia ſequentia format. Saparatam autem poſuit, eò quod per eſſentialia ſibi non depẽdet ab aliquo poſteriorum. Nullo enim animali exiſtente in ſpecie & indiuiduo, adhuc remanet ſubſtantia animata ſenſibilis, eò quod non trahit eſſentiam ab eis, ſicut iam dictum eſt. Quia autem idea eſt ſubſtantiæ corporeæ, ideo prima principia corporum poſuit cum idea prima eſſe principium animalis. Fluit autem punctus ex vnitate, & linea ex binario, & ſuperficies ex ternario, & corpus ex quaternario. Quoniam ſi ego accipiam primum indiuiſibile, in hoc conueniet & punctus & vnitas: ſi ſi autem addidero, dicens primum indiuiſibile habens poſitionem in continuo, tunc genero punctum: punctum igitur addit ſupra vnitatis rationem. Quandocunque autem ſunt duo in genere vno, quorum vnum ſe habet ex additione ad alterum, illud quod ex additione eſt, principiatur à ſimpliciori. Et hac ratione dixit Plato punctum principiari ex vnitate. Et hac ratione diſcreta quantitas eſt ante continuam. Linea autem oritur à binario: quoniam linea conſtituitur in eſſe ex fluxu puncti in continuum: fluxus autem omnis vnius & eiuſdem indiuiſibilis neceſſariò eſt ab vno indiuiſibili puncto in aliud indiuiſibile punctum: & ſic linea duo indiuiſibilia puncta habet actu, quorum vtrumque oritur ab vnitate ſicut binarius & perfectus in duabus vnitatibus. Hæc igitur ratio quare linea orta ducatur à binario. Superficies autem oritur à ternario: quia tria puncta poni ſecundum actum non poſſunt in continuo in linea vna prima ſimplici. Dico autem lineam primam ſimplicem eſſe rectam lineam: quoniam curua compoſitionem habet in partibus diuerſis, & circularis habet compoſitionem in formis duabus, quæ ſunt conuexum & concauũ, ſicut in phyſicis, & in lib. de cæl. & mun. dictum eſt. Tria ergo puncta poſita à tribus vnitatibus orta, ſi ſecundum actum ſunt poſitionem habentia, non continuabit ea linea vna ſimplex quocunque modo protrahatur. Sed primum continuans ea eſt ſuperficies. Igitur ſuperficiei continuitas primum eſt in tribus punctis ſecundum actum poſitis in continuo. Si autem puncta quatuor ponam, ita quod quartum differentiam ponat à tribus, oportet quòd quartum figam in profundum continui: quoniam ſi ponam in latum, non faciet differentiam ad tertium: & ſi ponam in longum, non faciet differentiam ad ſecundum. Si autem poſitis quatuor punctis nulla ſuperficies vna continuabit ea: oportet igitur, quod corpus continuet hæc quatuor puncta diſcreta à quatuor vnitatibus exorta. Sicut autem dictum eſt, quòd vna forma idealis eſt in omni vno genere, ſicut dixit Plato, & verum dicebat, quòd eſt reſoluere omnia genera ſubalterna ad generaliſſimum, & illius formã reduplicata per differentias, format & conſtituit omnia alia inferiora, & contingit generaliſſima reſoluere in ens & vnum quæ ſunt omnium principia: vnum autem nihil dixit addere ſupra ens ſecundum rem: & ideò vnitatem idealem primam dixit eſſe omnium principium formale, ſed magnitudinem ab vnitate per dimenſiones fluentem dixit eſſe principium materiale: eò quod phyſica materia eſt illa quæ tres habet indeterminatas

Nota quoniter intellectus Platonis non fuit irriſorius.

natas dimensiones, sicut nos ostendimus in fine primi physicorum. Hoc igitur modo dixit Plato principium omnium & formale & materiale esse numeros, & supponebat rem cognosci ex principiis suis: cognoscitur ergo ex talibus numeris, qui sunt essentialia rerum principia: & cum anima cognoscat omnia, oportet quòd anima sit ex primis numeris, qui sunt essentialia rerum principia.

Tex. & com. 27. Adhuc autem probabat hoc Plato ex ipsis habitibus perficientibus vires animæ: quia intellectus qui conceptio principiorum est, quæ sunt rerum simplices quidditates, stat in vno non fluens ex vno in aliud. Scientia autem quæ conclusionum est, & effectus est demonstrationis, necessario est duo: quoniam exit ab habitudine extremorum ad medium in conceptione conclusionis: & sic de perfectione eius sunt duo, quorum vnum efficitur ab altero, & est sicut vanitas terminata vel sicut punctus fluens in continuum per directum vel discretum: & ideò singulariter stat fluxus eius in vno, non obliquatus ad aliquid quod sit extra situm eiusdem rectitudinis. Opinio autem est eius, sicut sit plani numerus, quia numeri plani primi siue superficiei est ternarius: opinio autem cum sit acceptio duplicis, exit quidem ex vno, sed non stat singulariter in vno, sed dilatatur ad timorem contradictorij, cum certa ratione non sit probata conclusio. Sensus autem firmissime corporis est: quoniam acceptiuus est corporalis formæ: neque hoc facit sensus exterior tantum, sed etiam sensus interiores, qui particularium formis informantur, quæ ab individuantibus non sunt separatæ. Cum igitur omnis acceptio siue conceptio animæ, aut sit vniuersalis, aut particularis: & siquidem vniuersalis, tunc aut simplex, aut complexa: & si est complexa, aut est certè stans in vno, aut dilatata ad formidinem oppositi, & non possunt esse plures, oportet quod omnia quæ fiunt in anima, sint per hæc quatuor. Cum autem omnis cognitio sit per similitudinem cognoscentis & cogniti, sicut diximus, oportet quòd ipsa anima similitudinem habeat ad ista quatuor. Cum igitur vnitas formæ, & binarius, & trinarius, & quaternarius sint ipsæ species idealeſ, quæ sunt principia rerum & sunt de numero elementorum primo res elementatium, oportet quòd anima sit ratio elementalis istorum numerorum, eò quod omnes res iudicantur & cognoscuntur, aut intellectu, aut scientia, aut opinione, aut sensu, sicut dictum est. Isti enim numeri sunt formæ primæ & species & principia rerum. Et Plato quidem in Timæo dicit animam esse quasi naturam mediam inter intelligentias & naturam: & si sic sit media, oportet quòd sit numerus idealis ab intelligentia quidem secundum ordinem naturæ productus & ante naturam existens. Hæc igitur dicta sint de Platonis opinionibus.

Tex. & com. 27.

CAPVT III.

De opinione quæ & motiuo & cognoscitiuo animam dicit diffiniendam, in quo etiam est de opinionum collatione.

HAbitis autem his quæ mouerunt antiquos ad dicendum, quod anima diffinienda erat per motiuum. Itemque habitis eis ex quibus aliis videbatur, quòd esset diffinienda per cognoscitiuum, fuerunt quidam vtrumque istorum complectentes & diffinientes animas per vtrumque, dicentes animam esse numerum seipsum mouentem. Dicebant autem ipsam esse numerum propter Platonis rationes: quia numerum ponebant esse principium omnium rerum, vt ex illo potentiam cognoscitiuam omnium haberet: & per seipsum mouentem dicebat, vt ex illo mouerentur corpora per rationem superius introductam. Et in hanc animæ diffinitionem plurimi consenserunt antiquorum Stoicorum: quia ex ista videbatur eis, quòd animam probarent immortalem esse, sicut inferius ostendemus. Licet autem omnes conueniant in hoc quod omnia sunt ex principiis primis, tamen differunt in duobus, quorum vnum est quæ sint illa principia prima, & secundum quot sint numero. Maximè autem differunt in hoc quod dicunt quidam ex eis principia rerum esse corporea. Quidam autem dicunt ea esse incorporea & miscent principia ex his: & ad hæc vtraque referenda dicunt esse principia. Et in multitudine principiorum differunt: quoniam quidam eorum dicunt esse vnum, & quidam plura his principiis quæ ponunt, tradunt animam esse corpoream vel incorpoream, & vnum, vel plura.

Tex. & com. 28.

Quod enim dicunt, quòd natura principiorum est motiua, non est irrationabile, sicut nos superius ostendimus: & quia quidam putabant, quòd primum motiuum omnium & incorporeum est ignis, ideò dixerunt, quòd anima est ignis quidam: hoc enim est subtilissimum corporum specie secundum partes suas, & inter omnia elementa maximè est incorporeus & spiritualis, & mouet alia, sicut videtur, cum ipse sit maximè mobilis.

Tex. & com. 29.

Sed licet Democritus falsum posuerit, tamen dulcius cæteris dixit: quia ex positione sua cuncta cauit, quando retulit propter quid est vnumquodque operũ animæ generalium: dixit enim animam quidem & intellectum idem esse, sicut superius diximus: & cum intellectus sit essentia prima quæ capacitate ambit omnes alias, dixit quod habet ex eo quod atomi rotundæ prima sunt principia rerum, & sunt motiua sicut anima, eò quod habent figuram quæ omnibus figuris nobilior est, & propter partes subtilissimas: figura autem hæc est forma rotunda: talem autem dicit esse intellectum & animam: eò quod velociter transit ab vno in aliud: & ignem dicit esse eiusdem speciei rotundæ: & ideò animam esse ignem vel ex igne.

Tex. & com. 30.

Ananago.

Tex. & com. 31.

Anaxago autem licet melius posuerit quam Democritus, tamen non adeò dulciter secundum philosophiam dixit, quòd minus certificauit: alicubi enim videtur quidem alterum dicere animam & intellectum, sicut superius diximus: alicubi autem videtur vtrique vti sicut vna natura: & ideo & intellectum posuit omnium esse principium maximè, & solum eundem dicit esse inter omnia quæ sunt, simplicem & immixtum & purum. Et nos iam ostendimus quare dixit ipsum esse principium: quoniam scilicet in eo est omnium capacitas sicut in principio primo materiali. Simplicem autem dixit esse: eò quod non extenditur corporeitate & contrarietate. Immixtum autem: eò quod non commixtus est: organo alicuius corporis per suam operationem, sed remanet separatus. Purus autem est: eò quod capit essentias puras rerum & non esse ipsarum in materia & materiæ appendiciis. Et hæc positio in paucis peccat, sed non certificat: quia dicit, quòd ab eodem habet & cognoscere & mouere: eò quod dicit intellectum omnia mouere. Et hoc esse non potest: quia idem eodem modo se habens, non potest esse materiale & efficiens: est autem materialis & passiua potentia cognoscitiua & motiua eorum quæ sunt efficiens.

Tex. & com. 32.

Ex antiquis autem Philosophis Italicis, de quibus extat parua reminiscentia, fuit Melissus, qui opinatus est animam per motiuum esse diffiniendam: quia dixit magnetem habere animam per quam ferrum trahit. Diogenes autem, sicut & alteri quidam dixerunt animam esse aërem quendam: eò quod cognitiuo & motiuo dicebant eam diffiniri: & aërem dixerunt principium omnium, & ita esse principium cognitionis in anima: & eundem dixerunt esse subtilissimum, & ita esse in anima eundem aërem principium motus quo mouet anima. Heraclitus autem ciuis Ephesius omnium principium dixit esse vaporem, & ex ipso constitui omnia alia, & eundem dixit esse incorporalissimum & mobilissimum, eò quod semper fluat: & dixit, quòd nihil entium est, quod non continuè moueatur: & ideò cum cognitio sit per assimilationem, eò quod cognoscens omnia sit mobilissimum: & ideò ipse & multi alij fumum cordis & vaporem dixerunt esse animam. Similem autem his causam inducentem habuit Alcmæon, qui à quibusdam Thales, qui vnus de septem sapientibus fuisse creditur: hic enim licet non diceret animam esse vaporem vel fumum, tamen dixit, quòd est quoddam diuinum, quod mouetur semper mouens seipsum: & ideo etiam immortalem dixit esse animam: quia sit principium mouens primum. Si enim daretur non moueri, tunc etiam non moueret, sicut dixerunt. Si autem primum non mouet, tunc nihil secundorum mouet vel mouetur, sicut habitum est in 8. physicorum: & sic cessat motus iam in tota natura, quod est inconueniens: oportet igitur, quòd se semper moueat. Est igitur immortalis. Hæc autem ratio scripta est in Phædro Platonis. Et ideo dixit Thales animam comparari diis cælestibus immortalibus, qui sunt intelligentiæ mouentes: quia mouere inest animæ sicut intelligentiis immortalibus: quia ex se mouentur cælestia, sicut & animalia. Moueri enim vidit omnia diuina continuè ex seipsis, sicut solem, lunam, & astra, & cælum totum. Alcmæon autem talem dedit de anima philosophiam, propter hoc quod vidit animam mouere per intellectum, sicut & cælum mouetur: & ideò animam dixit esse principium motus primum, & non posse non moueri & non mouere, sicut neque prima possunt à motu cessare. Diximus autem rationem huius in physicorum libro vltimo. Magis autem grossi non adeò efficaces rationes habuerunt inducentes eos ad ponendum. Hippus quidam vulgaris Philosophus dixit animam esse humorem aqueũ, & videtur sibi quod hoc persuaserit à semine generationis: quia semen omnium generatorum est humidum aqueum, quod citò recipiat membrorum effigies. Fuit autem causa dicti: quia vidit virtutem formatiuam esse in humido retentam viscositatem spermatis, quæ format membra omnia: & hanc putauit esse humidi naturam in semine, quod nullam causam considerauit nisi materialem. Dixit ergo primò humorem formare in seipso organum, & posteà humorem seminalem radicaliter illis organis imbibitum esse animam animalium: & ideo redarguit eos qui sanguinem dixerunt esse animam, dicens quòd humor spermatis non est sanguis: sperma autem generationis primam dicit esse animam, quæ format omnia membra & infundit, sicut prius dictum est. Adhuc autem grossiores sanguinem esse animam dixerunt. Illa ratione inducti dixerunt sentire magis esse proprium animæ, & per illud dixerunt animam esse diffiniendam, quemadmodum dixit Critias: & cum videretur corpus exangue propter frigiditatem obstupescere in sensu, & ad reditum sanguinis redire sensum, putabant vim sensitiuam sedem habere in sanguine, & esse sanguinem: & quia sensum & animam dixerunt idem esse, ideò dixerunt animam esse sanguinem. Et vt breuiter dicatur, omnia elementa iudicata sunt esse anima ab aliquo antiquorum præter terram: hanc enim nulli retulerunt solam esse elementum vel animam, nisi fortè aliquis diceret eam esse ex omnibus elementis, aut omnia elementa, quemadmodum Empe. Huius autem causa fuit: quia cum duo sint in quibus conualescit vita, calor scilicet & humor, neutrum est in terra: & ideo etiam à paucis elementum esse terra ponebatur, sed dicebatur esse fæx distillans ab omnibus aliis elementis, & sic ex aliis esse composita. Vnde etiam illi qui sanguinem animam esse dicebant, primas operationes animæ vegetabilis & sensibilis in sanguine vel humore esse, quem loco sanguinis esse dicebant vel videbant. Est enim vltimum nutrimentum sanguis intra venas, ex quo est cibus & augmentum & generatio & in anima sensibili sensus. Quoniam etiam spiritus animalis in quo deferuntur formæ ad vires animæ apprehensiuas, resoluitur à sanguinis humore: & ideo sanguinem priorem esse dicebant illo. Et quoniam tam sanguis quam sperma operationes

Nota causam quare nullus naturaliter loquentium posuit solam terram materiale principium.

tiones quas habent, in humido habent, quod formatur ad membra corporis, siue in generatione, siue post, & causas formales & efficientes videre non poterant, ideò animam primũ humidum & omnium humidorum principium esse dicebant. Animam enim propter potentiam quæ est in ea ad omnia quodammodo, materiale & primum principium esse credebant, sicut superius dictum est.

CAPVT IV.

De tribus in summa, per quæ anima ab antiquis diffiniebatur, quæ sunt motiuum, cognoscitiuum, & incorporeum.

Tex.& com. 33. VT autem ad summam reducamus omnia ex quibus antiqui animam dixerunt esse & diffiniri, dicimus quòd tria sunt quæ dixerunt ei inesse substantialiter, hoc est, motum, sensum, & incorporeum. Et nos quidem iam ante ostendimus rationes bonas & subtiles, quæ induxerunt eos ad hoc quod dixerunt ei inesse motum, quo seipsam mouet, & sensum, quia sensum in ea idem reputabant cum intellectu, omnem virtutem apprehensiuam siue cognitiuam sensum vocantes. Sed incorporeum inesse eidem dicebant hac ratione: quia videbant, quòd omnis forma quæ determinat & perficit materiam, post corporeitatem secundum naturam sibi adueniens, diuisibilis & corruptibilis est. Animam autem videbant indiuisibilem & incorruptibilem, & ideo incorporeum dixerunt ei inesse per naturam. Amplius autem nullum corporum mouet seipsum, sicut probatum est tam in physicis quam in cælo & mundo: animam autem dixerunt mouere seipsam: & ideò dixerunt incorpoream. Amplius nulla potentia determinata corporeitate est potentia omnia fieri: igitur necessariò est incorporea. Adhuc quicquid secundum esse in corpore est, quantitatem habet pe se vel per accidens: formæ autem quæ fiunt in anima cognoscente, simplices sunt, nullius omnino quantitatis existentes: igitur anima non potest esse corporea. His igitur rationibus & similibus inducti dixerunt animæ inesse per substantiam incorporeum, & per ipsum animam diffiniri, nihil inconueniens in hoc dicentes. Sed in supposito incorporei multum errabant propter nouitatem eorum in Philosophia: quoniam incorporeum esse dicebant rarum, quod tactui & visui non manifestatur: & sic inciderunt in errores diuersos, aërem vel vaporem dicentes esse animam. Horum autem trium quæ dicta sunt quodlibet reduxerunt ad aliquod naturæ principium, eò quod animam videbant habere proprietatem primi principij alicuius in mouendo & quiescendo vel cognoscendo, sicut supra manifestatum est: & ideo illi qui animam in cognoscendo dixerunt esse diffiniendam, ponebant animam esse aliquid materiæ primæ: etiam id quod ipsi supponebant esse materiam primam, dicebant esse animam, & ideo dixerunt eam esse aut elementum primum, aut id quod propria compositione componitur ex primis elementis: quoniam, sicut dixi, primum determinans potentiam materiæ primæ est intellectualis & & cognoscitiua natura: & in hoc similiter omnes præter vnum dixerunt quoad causam dicti, licet valdè essent dissimiles in determinando suppositum elementi quod animam esse dixerunt. Causa autem dicti fuit, quòd simile simili cognoscitur: eò quod omnis cognitio est per assimilationem: & quia anima cognoscit omnia, & cognitio rerum est per principia rerum, ideo dixerunt eam constitui ex primis principiis rerum.

Et quicunque inter eos dixerunt tantum vnam esse causam quæ materialis est entium, sunt elementum aliquid dicentes esse principium vnum, illi etiam animam vnum illud esse dixerunt, vt ignem, vel aërem, vel aliquod aliorum elementorum. Plura verò dicentes causas & principia materialia, dicunt animam esse plura, vel propria compositione componi ex pluribus, sicut ex superius habitis facile potest patere. Anaxa. autem solus considerans altius, impassibilem & immaterialem dicit intellectum, & nihil habere commune in esse cum aliis elementis corporalibus: voluit enim Anaxagoras duo esse principia & causas, quorum vnum esset efficiens, reliquum materiale. Et vnum quidem dicebat esse intellectum omnia agentem secundum formas quas habet apud se & distinguentem. Reliquum autem dicit esse chaos primum, ex quo intellectus format & distinguit res, & lucem substantiatam & substantem huius intellectus dixit esse animam, & ideo non habere communem materiam cum aliis: & ideò esse impassibilem omnino in esse: sed agere dixit eum formas suarum passionum vel apprehensionum in his quæ intelligit, sicut primus intellectus agit formas in rebus. Et iste subtiliter dixit: propter quod laudat Aristot. eum in multis locis: quoniam absque dubio veritatem dixit de intellectu agente. Sed tamen quia non perficitur intelligere & cognoscere in animatis nisi ex intellectu possibili & cognitione sensibili, ideò non sufficienter dixit: & cum intellectus materialis sit, & nulli habeat aliquid commune, qualiter cognoscat res, & propter quam causam determinata & distincta cognitio fit in eo, cum ipse non sit nisi lux communis intelligibilium, Anaxag. non dixit, nec perspicuum est ex his quæ dicta sunt ab eo vel ab aliis.

Tex.& com. 34.

Quare Arist. laudat Anaxagoram in multis locis.

Quicunque autem autem in principiis ponunt esse contrarietates, eò quod non solam materiam dixerunt esse principium, sed etiam contraria agentia dicebant, illi propter eandem causam quam diximus, constitui dicunt animam ex contrariis. Quicunque autem non dicunt duo contraria agentia, sed vnum primum esse agens, siue illud dicant calorem, siue frigus, siue aliquid huiusmodi de contrariis primis, consequenter etiam dicunt animam esse illud vnum quod ponunt esse principium contrarium. Et videtur, quod consequantur hanc rationem ex ipsis nominibus animæ & operationum

Tex.& com. 35.

operationum eius. Quidam enim dicunt ipſam eſſe calorem : quia propter calorem naturalem viuere eſt in viuentibus , cum anima ſit ſecundum ſuam ſubſtantiam principium vitæ , ſicut in ſecundo huius ſcientiæ oſtendemus. Alij autem dicunt eam eſſe frigus : eò quod vident in reſpiratione attrahi frigus , vt temperetur calor cordis in quo eſt ſedes vitæ.

Documentum primum.

Et ſciias , quod ſubtiliores omnibus fuerunt, qui diffiniuerunt eam incorpoream & mouentem ſeipſam , & dicebant eam eſſe cognoſcitiuam , hæc non diuiſim , ſed ſimul animæ attribuentes. Et de incorporeo quidem & cognoſcitiuo ſatis ad præſens patet per antedicta. Mouens autem ſeipſum qualiter dixerunt, iam prius diximus. Sed adiungendum, quòd hæc tria Philoſophi dixerunt ex tribus quæ ſunt in anima. Eſt enim in anima quod eſt ſimilitudo lucis primæ cauſæ , & imago eius : & eſt in ea quod eſt ſub ipſa in ordine tertio : quia ſecundum ordinem naturæ inter animam & primam cauſam eſt intelligentia : & quoad hoc eſt anima in potentia aliqua. Eſt item in ea , quòd ipſa eſt forma ante corporeitatem ſecundum naturam exiſtens : & hoc voluerunt dicere ſummi Philoſophi , quando dixerunt eam eſſe ante materiam , & poſt intelligentiam in horizonte æternitatis & temporis: quoniam tempus accedit ad mutabilitatem ſubiecti, & materiæ naturalis, quæ determinata eſt quantitate. Æternitas autem eſt in ipſa cauſa prima , & intelligentiis quantum ad ſtatum immutabilitatis , licet inceperint per creationem intelligentiæ in momẽto temporis. Sciuerunt ergo, quòd cum prima cauſa ſit primum mouens, quod immobile quidem eſt per ſubſtantiam , ſed mouet ſe in omne quod eſt per largitionem eſſe & bonitatum ſuarum : eò quod ipſum procedit in omne quod eſt, ſicut cauſa immobilis dicitur in effectum procedere, quando largitur ei eſſe ſimile cauſæ , quantum poteſt recipere ſecundum analogiam cuiuſliber effectus, ita intelligentia fluens ab ipſo largitur & procedit vniuerſalius & minus vniuerſaliter, ſecundum quod eſt intelligentia altior & inferior. Et tertiò anima ſic mouet ſe in ſuum vniuerſum, quod eſt corpus, vnicuique organo dando de vita & bonitatibus eius quantum poteſt recipere: & hoc dicebant motum animæ quo mouetur, & non dicebant ſibi conuenire motus phyſicos. Inquantum autem diſtat in tertio ordine exiſtens eſt ipſa potentia quicquid eſt, & ſic ſit in ea potentia cognitionis omniũ ad modum materiæ primæ. Sed ex ordine ad tempus & ad phyſicam materiam corporis cuius eſt ipſa, perfectio eſt incorporea: & hoc præcipuè conuenit animæ rationali , cuius animæ cæteræ ſunt vmbræ quædam , ſicut in ſequentibus patebit. Hæc autem ſcientia perfectè colligit animæ diffinitionem , ſecundum quòd ipſa eſt exiens à cauſa prima, ad ſimilitudinem accedens materiæ , & recipiens corpus, quòd dicatur eſſe motiuum ſuiipſius & cognoſcitiuum & incorporeum. Hæc quidem igitur tradita ſunt ab antiquis de anima, & propter quas ſic dicant cauſas, dictumeſt ſufficienter ſecundum præſentem intentionem.

Documentum ſecundum.

Nota qualiter in anima ſit; tria conſideranda.

Nota quo motu antiqui dixerunt moueri animam.

CAPVT V.

De contradictione opinionum in communi, quæ diffiniebant animam per motiuum ſuiipſius,

IN contradicendo autem iſtis opinionibus, quoniam in veritate in multis errabant, primum conſiderandum eſt de motu quo dicunt animam eſſe diffiniendam , & non obiiciamus contra hoc quod ipſa dicitur eſſe motiua, ſed contra hoc quod ipſa dicitur moueri à ſeipſa, & hoc eſſe ei ſubſtantiale & intrans diffinitionem eius. Hoc autem conſiderandum ideò eſt : quia magis animæ videtur repugnare quam alia duo : quoniam non tantum fortaſſis falſum eſt moueri ineſſe ſibi, ſicut ſubſtantiale ineſt ei de cuius eſt ſubſtantia, ſed vnum etiam impoſſibilium eſt , quòd ipſa per ſe moueatur, ſicut mobile de cuius eſſentia non eſt motus. Si enim de eſſentia ſua eſſet motus, ipſa in eſſe non ſaluaretur neque conſtitueretur, niſi per motum , ſicut ventus ſecundum diffinitionem qua diffinitur, quòd ventus eſt aër motus à quo ſi auferatur intellectus motus , iam non eſſet ventus : & ſicut procella diffinitur, quod procella eſt aqua mota : tunc enim ſi intelligatur auferri ab aqua motus , iam non erit procella. Similiter igitur ſi anima diffinitur per motum, intellecto quod motus auferatur ab anima, non erit iam anima : ſed hoc eſt irriſorium: igitur impoſſibile eſt animã diffiniri per motum. Amplius motus eſt actus imperfectus & imperfecti, ſicut in phyſicis probatum eſt : erit igitur hoc maximè imperfectum, in quo motus iam non eſt ſolum vt in ſubiecto, ſed etiam intrat in eſſentiam ipſius, ſicut diffiniens intrat in eſſentiam diffiniti : eſſet igitur anima imperfectiſſima inter omnes res, ſi motus eſſet diffinitiuum eius. His igitur rationibus probatur animam non debere diffiniri per motum. Quod autem dicunt neceſſarium eſſe omne mouens per ſe moueri , nos in 8. phyſicorum oſtendimus non eſſe neceſſarium : quia in quolibet ordine rerum primum mouens non mouetur : & ita etiam in motibus animalium in quibus inuenitur mouens motum, & inuenitur motum tantum, ac perinde neceſſarium eſt in ordine inueniri id quod eſt mouens tantum. Motum enim mouens eſt cor : & motum tantum fortè manus, aut pes. Nullum autem corporum aut pars corporis poteſt eſſe mouens tantum, vt in phyſicis probatum eſt : ergo non corporeum eſt id quod eſt mouens tantum : & hæc eſt anima. Non igitur ineſt ei motus ſicut ſubiecto : quoniam id cui ineſt motus ſicut ſubiecto, id mouetur. Tex. & com. 36.

Volumus autem oſtendere, quòd impoſſibile eſt animam moueri : omne enim quod mouetur , altero duorum modorum mouetur, vel vtroque : aut enim mouetur ſecundum ſeipſum & per ſe , aut ſecundum Tex. & com. 37.

alterum. Secundum autem alterum dicimus moueri adhuc dupliciter. Aliquid enim dicitur moueri alterius motu, eò quod ineſt illi quod mouetur, ſicut contentum in continente, ſicut nauta nauis motu mouetur: aut ineſt ei ſicut pars eſt in toto, ſicut manus mouetur motu totius corporis: & vtrumque iſtorum ſeparatum ab eo cui ineſt, poteſt moueri per ſe. Quod autem nauta in naui non moueatur proprio motu & per ſe, manifeſtum eſt: quia nauta cum ſit homo, non habet motum conuenientem ſibi per ſe, niſi motum pedum qui eſt ambulatio. Hoc autem quando eſt in naui & mouetur motu nauis, non vritur, ſed potius nauigatione. Non ergo tunc mouetur per ſe. Secundum autem alterum etiam dicitur moueri, quod mouetur motu alterius, & cum ſeparatur ab eò, nullo modo poteſt moueri, ſicut mouetur albedo & ſcientia Sortis moto Sorte, licet ſecundum ſe nunquam moueri poſſit.

Tex & com. 38.

Cum autem ſic dupliciter dicat aliquid moueri per ſe & per accidens, nunc non intendimus inquirere ſi anima mouetur per accidens, ſed potius ſi mouetur per ſeipſam & ſi participant motum ſicut intrantem diffinitionem ſuam: & iam probauimus animam non participare motum ſicut diffinitum participat ſua diffinientia. Reſtat ergo vt probemus animam non per ſe moueri. Cum autem quatuor ſint motus ſpecies, ſi ſecundum generales terminos numerentur, licet tres tantum ſint ſecundum genera, ſicut oſtendimus in 5. phyſicorum, hoc eſt, loci mutatio, & alteratio, & augmentum, & diminutio, oportet concedere, quòd ſi anima mouetur, quod ipſa aut ſecundum vnam iſtarum ſpecierum motus mouetur, aut ſecundum plures eorum, aut ſecundum omnes. Si igitur non mouetur anima ſecundum accidens, tunc oportet quòd naturaliter ſit mobilis, & vt naturaliter inſit ei motus: ergo & locus conuenit ei per ſe: quia omnes iſti motus ſunt in loco ſecundum aliquem modum: & hoc planum eſt de loci mutatione recta: quia illa de loco ad locum eſt. Similiter autem planum eſt de augmento & decremento: quia ibi incrementum fit in locum maiorem, & decrementum in locum minorem. De alteratione etiam phyſica palam eſt: quoniam illa non fit niſi qualitatibus actiuis & paſſiuis tranſmutantibus corpora phyſica. Qualitates actiuæ & paſſiuæ diſſoluunt vel conſtringunt partes materiæ quas mouent: & hæc diſſolutio & conſtrictio non fit ſine motu locali partium, quæ adinuicem accedunt in locum minorem, quando conſtringuntur, & recedunt abinuicem in locum maiorem, quando diſſoluuntur. Anima igitur erit in loco circumſcripta, ita quod principium, medium, & finem eſt ei aſſignare in loco: ergo ipſa erit corpus: & ex hoc ſequitur, quod non ſit primum moues: quoniam omne corpus eſt motum ab alio diſtincto ab eo per eſſentiam tantum, vel diſtincto ab eo per eſſentiam & locum, vt probatum eſt in 8. phyſicorum, & in 7. Sequitur autem etiam, quòd ipſa non ſit cognoſcitiua omnium: quoniam iam probauimus ſuperius, quod potentia determinata corporeitate non poteſt fieri omnia. Sequitur etiam, quod ipſa non ſit incorporeum, ſicut per ſe patet. Et ſic ex illa ſola poſitione omnia quæ animam diffiniunt, ſunt deſtructa. Quare autem quilibet iſtorum motuum ſit per ſe & per accidens, in 5. phyſicorum à nobis eſt oſtenſum.

4. phyſic. tex. com. 10. & 18.

Si autem, ſicut dicunt, mouere ſeipſam eſt ſubſtantia animæ, ſicut diſſiniens eſt ſubſtantia diffiniti: tunc oportet, quod non inſit ſecundum accidens, vt diximus album vel tricubitum moueri: hæc enim mouentur ſecundum accidens, vt diximus, ex eo quod inſunt ei quod per ſe mouetur, quod eſt corpus. Et ideo non ſequitur, quòd albedo vel menſura tricubiti per ſe ſit in loco. Sed hoc ſequitur de anima quæ ſecundum naturam & ſubſtantiam ponitur participare motum: non enim poteſt dici, quòd circulariter mouetur: quoniam hoc modo anima animalium non mouet corpus, neque talis motus manifeſtatur in ipſa.

Tex. & com. 39.

Amplius omne quod mouetur aliquo motu, quodcunque ſit illud, moueri etiam poteſt motu ſecundum locum. Quæramus ergo de anima, quoniam ſi ipſa mouetur naturaliter, tunc etiam mouetur violenter, & è conuerſo ſi mouetur violenter, tunc etiam mouetur naturaliter. Eodem autem modo ſe habet de quiete. In quemcunque enim locum mouetur naturaliter, in eodem quieſcit naturaliter. Et ad quemcunque locum mouetur violenter, in eodem quieſcit violenter, ſicut monſtratum eſt in 5. phyſicorum, & primo cæl. & mun. In quibus autem locis anima habeat motus naturales & naturales quietes, & in quibus habeat motus violentos & quietes violentas, non erit facile aſſignare etiamſi licentiam habeant fingendi: quia neque ſimile aliquid poterit inuenire. Amplius ex quo locales habet motus omne quod phyſicè quocunque motu per ſe mouetur, & ea ſunt eiuſdem naturæ, quorum motus eſt ad locum vnum eundem, ſi detur anima ſurſum moueri, ipſa erit ignis, vel igneæ naturæ. Si verò detur deorſum moueri, ipſa erit terra, vel terræ naturæ: quoniam iſti motus ſunt iſtorum corporum. Eodem autem modo ſequitur, quòd aliquid ſit de natura mediorum elementorum, ſi dicatur ad loca mediorum elementorum moueri per naturam. Quoniam autem omne quod eſt primum mouens ſeipſum, mouet ſe ſecundum motum localem, vt in phyſicis determinauimus: & anima eſt primum mouens ſeipſum in ſuo ordine, oportet, quòd anima moueat ſeipſam loci mutatione.

Tex. & com. 40.

Quoniam autem etiam dicitur mouere corpus, rationale eſt, quòd moueat ipſum corpus ſpeciebus motum, quibus & ipſa mouetur quando mouet ſeipſam. Si autem hoc concedatur, tunc è conuerſo verum eſt dicere, quòd anima mouetur motibus quibus mouetur corpus: & ex hoc ſequitur, quòd anima mouetur in corpus, ſicut in locum, & non ſicut in id cuius eſt ipſa perfectio. Cum igitur corpus moueatur de loco ad locum, oportet

Tex. & com. 41.

quòd

quòd animæ tranſitus & motus ſit de corpore ad corpus ſicut de loco ad locum quoad vegetabile & ſenſitiuum & rationale, aut ad minus ſecundum partes illas transferatur quæ dicuntur mouere ſeipſas. Si ergo ſit tranſitus de loco ad locum, etiam poteſt redire quando vult ad locum vnde exiuit primo: ergo poteſt iterum ingredi corpus quod mortuum fuit ex hoc quod exiuit ab eo anima: & ſequitur ex hoc quod eadem corpora ſæpè reſurgunt, & ſæpè moriuntur, quod eſt abſurdum.

Tex.& com. 42. Si autem dicant, quòd ſecundum accidens mouetur de corpore in corpus, ſicut dixit Plato, quando dixit à comparibus ſtellis deprimi animas in hæc corpora: quando autem de corpore ad corpus veniunt in ſecunda & tertia, & ſic deinceps tranſcorporationem, tunc depelluntur violentia mali meriti quod geſſerunt in corpore, ſicut aliquando depellitur animal motu impulſionis violenter: tunc ſequitur, quòd non naturaliter inſit ei motus: & ſic per motum diffiniri non debuit. Cui enim naturaliter ineſt motus ſicut diffiniens ipſum, oportet ſecundum hunc motum non ab alio aut ſecundum accidens moueri, ſed per ſeipſum: ſicut neque dicimus, quòd id quod eſt per ſe bonum & propter ſe appetibile ſecundum eandem bonitatem & appetitum, ſit propter aliud bonum aut ex alia cauſa appetibile, quæ ſit ſibi extrinſeca.

Tex.& com. 43. Si autem concedatur anima ab extrinſeco moueri aliquo, hoc non erit ſicut motus impulſionis violentus, ſed ſicut dicimus eam moueri à ſenſibilibus, ſecundum quod obiecta ſunt mouentia & ſenſus patientes, quia ſentiunt intus ſuſcipiendo ſpeciem ſenſibilem. De hoc autem motu nos in ſecundo huius ſciẽtiæ libro determinabimus. Amplius autem ſi mouet anima ſeipſam naturaliter & ſubſtantialiter, tunc vtique mouetur à ſeipſa: omnis autem motus facit diſtare mobile ab aliqua natura alicuius generis in quo eſt motus, ſecundum quod conuenit ſecundum generis diuerſitatem: aut enim facit diſtare ab vbi, vbi à forma, aut à quantitate. Si igitur animæ motus eſt in ſubſtantia eius, vt dicit aduerſarius, anima per motum illum diſtabit à ſubſtantia ipſius in qua eſt, & per quam ineſt ei motus ſecundum ipſam animam: hoc enim abſque dubio ſequitur, niſi dicatur ei motus ſecundum accidens ineſſe: hoc autem non ponitur, ſed potius, quòd motus ſit ſecundum ſubſtantiam ipſius. Motus autem eſſentialiter eſt diſtantia eius quod mouetur: quia cum motus ſit endelechia exiſtentis in potentia ſecundum quod eſt in potentia, oportet quòd omne quod mouetur, diſtet ab eo in quod mouetur: ergo ſi motus ineſt animæ, vt ſubſtantia ipſius, oportet quòd anima ſubſtantialiter diſtet ab aliquo ſubſtantiali ſuo: & hoc non eſt verum, cum ipſa ſit actus corporis. Hæc autem omnia ſequuntur, niſi dicatur animam mouere ſeipſam ſecundum accidens: tamen & ſi hoc concedatur, adhuc non ſequitur, quòd ipſa per accidens ſit in loco ſicut alia per accidens ſunt in loco: quia ipſa non eſt pars alicuius quod per ſe eſt in loco, per quam partem & partes eius illud referatur ad locum alias totum. Eſt enim pars anima vel animati eſſentialis, & non quantitatiua. Cum dicitur, quòd pars per accidens eſt in loco, intelligitur de illa parte quæ per ſe poteſt eſſe in loco. Cum autem dicitur, quòd albedo per accidens eſt in loco, quia album corpus per ſe eſt in loco, eſt albedo forma ſitualis in albo & quantitatiua, quorum eſt locus per accidens. Anima autem non determinatur quantitate per accidens: ideo etiam neque hoc modo eſt in loco, ſed eſt in loco, quia extra locum corporis ſui non inuenitur: & hæc autem vocatur à quibuſdam diffiniri in loco, & hoc modo per accidens poteſt dici in loco. Hæc igitur ſunt quæ probant animam non moueri localiter, vel alio motu ſecundum ſe. Sed dicet fortè aliquis, quòd ſi non eſt in loco per ſe, neque per accidens proprìè loquendo: tunc fortè videtur etiam non debere moueri per accidens ſecundum locum, præcipuè cum ea quæ mouent immobilia exiſtentia, non moueantur per ſe neque per accidens, vt probatum eſt in 8. phyſic. & in cæl. & mundo. Sed ſciendum, quòd ipſa mouetur per accidens motu corporis: quia mouentibus nobis mouentur & omnia quæ in nobis ſunt: & ideò corpore tranſlato, neceſſarium eſt eam transferri. Neque eſt ſimile de motoribus ſphærarum & animabus animalium: quia ſphæra manet ſuper idem centrum, & motor quia non eſt actus alicuius partis ſphæræ, non mouetur ſecundum locum neque eſt in loco: ſed corpora animalium tranſeunt de loco ad locum: & ideo animæ diffinitiuè, in loco corporum exiſtentes, motu corporum mouentur per accidens de loco ad locum.

CAPVT VI.

Et eſt digreſsio declarans difficultates, quæ oriuntur ex prædictis de motu animæ.

SVnt autem qui ea quæ dicta ſunt, calumniantur dicentes, quòd non eſt neceſſarium, quòd ſi aliquid mouet motum, quòd moueat eo motu quo ipſum mouetur. Illud enim quod mouetur localiter, poteſt mouere alterando, ſicut ſol accedens & recedens: & id quod mouetur ſecundum alterationem, poteſt mouere motu locali, ſicut phantaſia & concupiſcentia alteratione delectabili vel triſtabili mouente alias motu proceſſiuo, & illud eſt in aliis multis. Similiter autem dicunt quidam, quòd non ſunt tantum quatuor genera motus, ſecundum quæ aliquid mouetur, ſed multò plura: & ideo dicunt nos fortè non ſufficienter probaſſe, quòd non mouetur anima cum moueat. Sed ad omnia hæc ſoluenda ſufficiens habetur doctrina ex libro phyſicorum vltimo: quoniam in ordine illo in quo diſtinguuntur mouens tantum, & mouens & motum, & motum tantum, neceſſarium

ſarium eſt, quòd illud quod eſt mouens motum, moueat eo motu quo ipſum mouetur: & hæc fuit poſitio eorum qui dixerunt animam mouere motam: & hoc apparet ex rationibus eorum. In Phædro enim ponuntur rationes iſtæ, quòd mouens per ſe non mouet niſi ſecundum ſubſtantiam ſuam: eſt autem anima mouens per ſe: mouet igitur ſecundum ſubſtantiam ſuam: ſed de cuius ſubſtantia eſt motus, illud mouetur: ergo mouens per ſe mouetur: non autem mouetur ab alio cum ſit mouens per ſe: oportet igitur, quòd moueat ſeipſum. Adhuc nihil dat alij quod non habet, ſed dat quod habet: dat autem mouens motum ei quod mouetur: ergo habet motum in ſeipſo: & cui ineſt motus, illud mouetur: mouetur ergo omne mouens per ſeipſum. Adhuc omnis forma quæ eſt in alio ab alio, prius eſt in alio per ſe quod eſt cauſa quare forma illa exiſtat in alio, ſicut caliduin quod eſt in frigido ab alio, oportet quod prius ſit in igne qui eſt cauſa caloris in frigido. Similiter motus eſt in corpore, ſicut in recipiente formam motus ab alio. Oportet igitur, quòd ſit in alio prius ſicut in cauſa: hæc autem eſt anima: ergo animæ ineſt motus: cui autem ineſt motus, illud mouetur: ergo anima mouetur in eo quod mouet, & motu quo mouet. Adhuc omnis cauſa motus quæ eſt inter primum mouens & vltimum motum, mouet mota: anima eſt talis cauſa motus: ergo mouet mota. Adhuc motus eſt actus mouentis & actus mobilis: ergo ſicut motum eſt ſubiectum eius & mouetur: ita & mouens eſt ſubiectum eius & mouetur. Adhuc autem quicquid ex harmonicis mouet numeris, componitur ex motore & mobili: anima autem mouet ex harmonicis numeris: ergo componitur ex motore & mobili: ſed quod componitur ex motore & mobili, mouet motum: anima igitur mouet mota: componitur autem anima ex harmonicis numeris quemadmodum ſupra oſtenſum eſt.

Rationes Platonis in Phædro.

Solutio ad rationes Platonis.

Hæc & his ſimilia in Phædro colliguntur, vbi Plato hoc dicit ſparſim, non per verba, ſed per ſenſum, quorum quædam Macrobius ponit ſuper ſomnium Scipionis, & quædam dimittit. Et ſunt ad ſoluendum facillima ſiquis bene in memoria habeat quæ diximus in libro phyſicorum. Ibi enim diximus, quòd quicquid mouet motum per ſe, eſt corpus, & quod mouens primum in ordine motus eſt immobile, & ab ipſo eſt motus & non in ipſo: & hoc ideo quod ipſum per eſſentiam ſuam, quæ non eſt motus, mouet efficienter & non formaliter: & hoc ignorabat Plato. Vnde licet anima ſit inter primam cauſam mouentem & vltimum motum quoad productionem in eſſe, tamen ipſa in ordine motus corporis eſt primum mouẽs, & non ordinatur ad illud quod vltimò mouetur in corpore animato. Et cum Plato dicit, quòd ignis eſt cauſa calidi, non ſumit ipſe niſi cauſam compoſitam: ſed calor eſt prima cauſa caloris per ſubſtantiam ſuam formalem: & ſimiliter anima eſt cauſa motus, non quidem formalis, ſed efficiens: & ideo haud quaquam mouetur ex hoc quod mouet. Et ſi obiiciat Macrobius, ſi corpus mouetur propter animam: ergo anima magis mouetur: quoniam propter vnumquodque tale eſt, illud eſt magis tale: eſt irriſorium: quoniam illud non eſt in efficientibus & effectiuis, ſed in participantibus ſecundum eandem formam.

Vide pro hoc com. 7. octaui metaphyſicæ, quomodo intelligitur propter quod vnumquodq; tale, &c.

Sed hoc ſolum quod dicit de harmonicis numeris, mouet plus ſecundum Plat. quam aliquid aliorum: quia conſtat, quòd ſecundum harmoniam aptatur corpori, & ſecundum harmoniam eſt ipſa mouens & cognoſcens ea quæ cognoſcit. Quoniam non niſi ſibi proportionatum mouet, & non niſi ſibi proportionatum cognoſcit. Proportio autem primum in numeris eſt: & ita videtur eſſe ſecundum harmonicos numeros inſtituta anima, & ſecundum illos habet in ſe plura, quorum vnum eſt mouens & alterum motum: & ſic videtur eſſe mouens mota: plura enim vt mouentia tantum, ad idem conſtituendum non conueniunt: neque etiam plura vt mota tantum. Si ergo plura conueniunt ad eiuſdem rei conſtitutionem, oportet quod quoddam iſtorum ſit mouens, & quoddam motum. Sed dicendum ex harmonicis numeris formalibus non conſtitui animam, ſed ex harmonicis numeratis, ſine numeris materialibus: hæc autem habent proportionem ſicut eſt proportio poteſtatis ſecundæ ad partes & ſubiecta & ad poteſtatem præcedentem in ordine naturæ: ſic enim proportionatur anima intelligentiæ vt recipiens illuminationes eius, & proportionatur viribus ſuis vt partibus ſuis poteſtatiuis, vel ſic poteſtatiuis, & proportionatur corpori & organis corporis ſicut ſubiectis poteſtati ſuæ. In tali autem proportione mouetur quidem anima ab intelligentia & cauſa prima: ſed iſto motu non mouet corpus: & mouet vna poteſtas aliam, quando ſuperior mouet inferiorem: ſed hoc eſt per imperium, & non ſicut anima mouet corpus: ſed comparando eam ad corpus, omnes partes eius mouent corpus organicum & partes eius ad proſequenda deſiderata & fugienda ea quæ conſtant: & hoc modo non mouetur: ſeruatur tamen in omnibus illis proportio, ſicut in ſequentibus iſtius libri manifeſtabitur. Sed hæc proportio non eſt in harmonicis numeris: ſed potius in his quæ harmonicè ſunt compoſita & numerata. Et ſi dicat aliquis proportionata in numero numerato eſſe ordinata à proportione quæ eſt in numero numerante: & ſic oportet adhuc iuxta ſententiam Platonis principia animæ & aliorum principia eſſe numeros formales & proportionem quæ eſt in iſtis: dicemus, quod non ſunt principia rerum ſecundum quod numerata ſunt & ſub proportione numeri exiſtunt, ſed potius ſecundum quod connaturalia ſunt vnicuique generi quod conſtituit: & ideo materia & forma non conſtituunt ſubſtantiam ſecundum quod numerata ſunt, aut in proportione numeri exiſtunt, ſed potius ſecundum quod ſunt prima principia connaturalia ſubſtantiæ: & ſimile eſt de conſtituentibus quantitatem & quodlibet genus. Et his accidit numerari, & in proportione numeri eſſe. Et hoc Platonem decepit: quia etiam ſapientes decipiuntur

Nota quomodo ex harmonicis numeris anima componatur, & quomodo non, & in quo pecçauerit Plato.

tur ſecundum accidens, quod ineuitabiliter ſequitur numeros eſſe prima principia rerum, ſi poſſet haberi quod principia rerum conſtituerent eas, ſecundum quod in proportione numerali exiſtunt: & hoc quidem modo dictum multum valet ad intellectum omnium ſequentium, vbi agetur de opinionibus Platonis.

Si autem aliquis nobis obiiciat, quòd nos ipſi ſuperius conceſſiſſe videmur animam mouere ſe, quando agit ſe in vniuerſum corpus: dicemus non eſſe illud propriè mouere ſeipſam: & ideo re vera ſic mouit ſe anima & alij motores per effectus ratione effectuum qui ab ipſis ſunt, & tamen ſimpliciter manent immobiles. Et hoc etiam modo primus motor in quolibet ordine inducit motum immobile: quia motus eſt actus mouentis vt à quo eſt motus, & non vt in quo eſt ſicut in ſubiecto, & eſt actus mobilis ſicut in quo eſt ſicut in ſubiecto. Et ideo motor non mouetur, ſed mobile quando ineſt ei motus, tunc mouetur: licet igitur multi ſint modi quibus aliquid mouetur per accidens in quolibet genere prædicamenti, tamen motus per ſe non eſt niſi in tribus generibus: & quia in quantitate non eſt contrarietas niſi ſecundum quod quantitas eſt terminus phyſicorum corporum, in quo conuenit ei perfectum & imperfectum eſſe, ideo duos oportet eſſe motus in quantitate, & in vtroque aliorum generum tantum vnum ſecundum genus: & ita ſunt quatuor generales motus: & omnes illos ab anima per rationes neceſſarias ſecluſimus, ſicut patet ex prædictis. Eſt igitur neceſſario concedendum animam phyſico motu per ſe vel per accidens propriè nequaquam moueri: & ſic manifeſta eſt ſolutio omnium eorum quæ inducta ſunt ex Platonis opinionibus.

Sed id quod omninò deſtruere diſputationem iſtam videtur, eſt quod ab antiquo Triſmegiſto & Socrate & nunc à diuinis & incantatoribus conuenienter aſſeritur, quod ſcilicet in corpore exiſtẽtes quos angelos vel dæmones vocant, & animæ exutæ à corporibus, moueantur de loco ad locum: cuius etiam veritatem nos ipſi ſumus experti in magicis. Sed de his nos diſputabimus in ſcientia de natura deorum, quæ philoſophiæ primæ pars quædam eſt, & ab Ariſtotele edita. Quod ſi tales ſubſtantiæ mouentur, motus erit omnino æquiuocus ad motum phyſicum: tales enim ſubſtãtiæ non ſunt proportionales ſpatio per quod eſt motus per aliquam quantitatem vel indiuiſibile quantitatis quod ſit in eis. Et ideo neque menſura motus ipſarum, neque motus ipſe ex principiis phyſicis cauſari poteſt. Hîc autem de phyſicis loquimur tantum oſtendentes phyſicè immobilem eſſe animam contra eos qui ex principiis quæ ipſi phyſica eſſe dicebant, cauſare voluerunt motum animæ, & dixerunt animam mouere ſeipſam.

Nota quomodo in magicis expertus eſt doctor animas exutas à corporibus & dæmones de loco ad locum moueri.

CAPVT VII.

De diſputatione contra opiniones Democriti & Platonis de motibus animæ, quibus mouetur in corpore & mouet corpus.

QVidam autem eorum qui diffiniunt animam per motum eſſe, dicunt eam mouere corpus in quo eſt localiter in eo quod ipſa localiter mouetur, vt Democritus qui dicit ſimilem cauſam eſſe motus animati corporis, qualem dixit Philippus quidam Didaſcalus ſiue doctor comœdiarum: dicebat enim comicos conuocare in villis homines ad carmina audienda, per hoc quod fierent imagines deorum mobiles, propter quarum ſpectaculum homines confluerent, referens Dædalum antiquitus feciſſe ligneam imaginem Mineruæ, mobilem in omnibus membris, ita quod videbatur cantare per motum linguæ & tripudiare. Cauſa autem motus fuit: quia in concauo imaginis fuerunt infixa organa in argento viuo, & ad motum illius moueri videbant, ſicut adhuc in cellis & imaginibus: pedes etiam ſtabant ſuper rotulas paruulas, in quibus arcus concaui fuerunt & diſtincti per cellulas: & cum argentum viuum deſcendebat in anteriori arcu per cellulas, tunc poſterior arcus eleuabatur & conuertebatur tota: & tunc imago mouebatur de loco ad locum: quia neceſſe habuit, quòd ad eandem partem moueretur ad quam mouebatur fuſile ſiue argentum viuum. Et ſimilem cauſam motus animalium ponit Democritus: dicit enim, quòd indiuiſibiles ſphæræ in ſe mouentur: eò quod aptæ natæ ſunt non manere ſiue quieſcere propter cauſam ſuperius inductam: & cum ſic mouentur ſphæræ illæ, tunc trahunt ſecum & mouent totum corpus in eandem partem, ad quam ipſæ mouentur. Et hoc leue eſt deſtruere: primo enim quæremus à Democrito, quæ ſit cauſa, quod quieſcunt animalia quando volunt: huius enim cauſa non eſt ſphæra indiuiſibilis quæ nunquam quieſcere poteſt. Conſtat autem, quòd idem eſt cauſa proceſſiui motus & quietis in animalibus. Qualiter enim indiuiſibilis ſphæra faciat quietem, vel difficile vel impoſſibile eſt dicere Democrito: difficile quidem ſi fingat conſtrictionem atomorum facere quietem, quando ſunt in pleno: impoſſibile autem, ſi nunc velit adaptare cauſam: Democritus enim in pleno dixit has ſphæras quieſcere, & in vacuo moueri. Vniuerſaliter autem loquendo ex his quæ apparent ad ſenſum, non ex tali cauſa cauſatur animalium motus proceſſiuus quaſi ſit ex neceſſitate alicuius quod quieſcere non poteſt, ſed potius ex voluntate libera & intellectu cauſatur, quæ non neceſſariò mouent, ſed quando volunt.

Tex. & com. 44.

Nota cauſam motus imaginis lignea à Dædalo fabricatæ, & quo ingenio fuerit conſtructa.

Eodem autem modo & Timæus philoſogizat, volens reddere cauſam naturalem quare anima mouet corpus, & oſtendit cauſam ex neceſſitate mouentem & non ex voluntate: dicit

Tex. & com. 45.

dicit enim, quòd in eo mouet corpus in quo ipſa in ſeipſa mouetur. Ipſam autem in ſeipſa dicit neceſſariò moueri. Mouet autem corpus: quia complexa ad ipſum ſicut forma incorporata corpori & connexa eidem ſecundum omnes vires ſuas: dicit enim Pla. quòd anima conſtituitur ex harmonicis numeris, & diſpartitur per numeros in partes corporis, quos numeros vocat Plato elementa: & ideo dicit eam componi ex elementis ſiue conſtitui, hoc eſt, ex primis numeris elementalium. Conſtituitur autem ſic ex elementis, quatenus habeat ſenſum & potentiam cognoſcitiuam omnium ex numeris harmonialiter componentibus eam: quia, ſicut diximus ſuperius, niſi cõponeretur ex numeris primordialibus, non cognoſceret omnia: quia non eſſet in potentia reſpectu omnium, niſi talem haberet harmoniam, quòd eſſet tertij ordinis: quia tunc ex illuminatione fluente percipit cauſam primam & intelligentias quæ præcedunt eam ex ordine naturæ, & ſequentia percipit ex capacitate potentiæ, quæ eſt ante formam corporalem: & per hos numeros fert totum mundum quaſi in ſeipſa: eò quod habet motus conſonantes ad principales partes mundi. Dixit enim Plato, quòd Deus deorum opifex deorum omnium, primò fecit orbem rectum, quando dedit ei naturam ignis, qui eſt rectarum dimenſionum & recti motus, ſicut diximus in ſecundo cæl. & mun. & in primo. Deinde vt ordinatè & æqualiter accederet & recederet cauſando generationem & corruptionem reflexit rectitudinem dimenſionum eius in circulum: eò quod rectum cum ſit vnius ſimplicis formæ, principium eſt lineæ circularis quæ eſt duarum formarum, quarum vna eſt concauitas, & alia conuexitas. Habita autem figura & motu circularibus, non fuit ſufficientia in motu circulari qui eſt ſuper polos mundi ab Oriente in Occidentem, & per Occidens regyrando in Oriens: quoniam vno modo ſe habens non accedit & recedit, ſed oritur & occidit ſuper eaſdem partes eodem modo. Sic in diuerſis locis non diuerſa cauſarentur: propter quod dixit Plato, quòd circulum vnum Deus deorum dominus diuiſit in duos circulos dupliciter coordinatos, quorum vnus eſt æquinoctialis, qui mouetur ſuper polos mundi, faciens motum diurnum, qui eſt motus orbis primi. Secundus autem eſt circulus ſignorum, qui habet polos proprios mobiles in duobus parallelis, quorũ vnus eſt Aquilonaris poli, & alter Meridionalis, ſuper cuius polos omnes ſtellæ mouentur: & iſti circuli ſunt rerum coordinati: quia vnus facit longitudinem in omnibus his quæ generantur ab orbe, alter autem latitudinem: & motus qui eſt ſuper polos eius, eſt à Meridie in Aquilonem, & è conuerſo inter duos ſolſtitiales circulos. Alterum autem illorum circulorum, qui eſt circulus ſignorum, diuiſit in 7. circulos planetarum, hoc eſt, Saturni, Iouis, Martis, Solis, Mercurij, Veneris, & Lunæ, quorum omnium motus eſt à Meridie in Septentrionem ſuper polos orbis ſignorum: & hos motus dixit & bene principia omnium motuum naturalium: animam autem poſuit, ſicut ſuperius diximus, in confinio æternitatis & temporis, & præcipuè animam mundi, cuius particulares animæ ſunt tanquam imagines: & ideo dixit etiam in anima ſecundum naturam eſſe aſpectum rectum, eò quod cognoſcendo egreditur directè ſuper rerum rationes & numeros, quibus ipſæ res conſtituuntur. Hunc autem aſpectum reflexit in motibus animæ in circulum: quia anima à ſe incipit, vt dicebat, habens in ſe omnium rerum rationes, & quæ excitatæ à rebus extra efficiuntur principium ſcientiæ: & ideo dixit Plato, quòd cum anima progreditur rectè in res extra, reflectitur cognitio rerum in ſeipſa: quoniam in ſe cognoſcit eorum quæ ſunt rationes, & recordatur. Dicit enim Boëtius in conſolatione philoſophiæ, quòd ſi Platonis muſa perſonat verum, quod quiſque dixit immemor recordatur: & ſic per reflexionem recti in circulum cauſatur in anima veritatis intellectus. In ſuperioribus autem ſunt duo ordines motuum & motorum in genere. Vnus quidem primus motus & motor, qui eſt aplanes vocatus, quaſi ſine errore exiſtens: & rectus, qui eſt motus diurnus. Alter autem motus eſt ſiue ordo intelligentiæ ſecundi ordinis, & motus latitudinis zodiaci, qui dicitur motus planes, quaſi erraticus: quia in eo ſunt digreſſiones multæ diuerſorum planetarum: & ſic etiã eſt in anima, in qua mouet ſemper intellectus rectè & ſine errore. Phantaſia autem & concupiſcentia & rectè & non rectè, ſicut probabitur in ſequentibus: & ideo in anima dixit eſſe duos primos circulos ſicut in cælo, & duos primos motus. Alterum autem dixit in 7. diuidi, qui eſt ſub phantaſmatibus, & mole carnis prægrauatur: vnde dicit animam in ſphæra Saturni accipere memoriam longam, & in ſphæra Iouis accipere ratiocinationem probabilium ſiue opinionum, in ſphæra autem Martis iraſcibilem, & in ſphæra Solis ſenſibilium illuſtrationem, in ſphæra autem Mercurij æſtimationem nociui & conuenientis, & in ſphæra Veneris concupiſcibilitatem, & in ſphæra Lunæ motus quos mouet in ſequendo naturam corporis, vt attrahendo, nutriendo, augendo, & generando: omnes enim iſti 7. gyrouagi quaſi ſunt motus aliquando recti, aliquando non recti, & omnes in circulum reflectuntur incipiendo ab anima, & in animam terminati: quoniam Plato dixit, quòd omnium ſpecies ſunt in anima, quod non niſi excitatur à rebus extra. Dicebat etiam animas ab initio factas in generibus & in comparibus ſtellis, & quando deſcendunt, tunc per incorporeum deſcendunt, & in orbe quidem ſunt rectorum motuũ, & in deſcenſu per orbes planetarum accipiunt vires & motus quos diximus, & paulatim vſque ad onus carnis deprimuntur: & ibi inebriatæ cratere lacteo, qui eſt dulcedo carnis, quaſi carnales efficiuntur, & obliuiſcuntur ſuperioris harmoniæ, cuius tamen ſimilitudinem & ſpecies in ſe habent. Quando autem excitatæ redeunt in corpore ad proprium bonum & innatum ſibi ſecundum ſcientias & virtutes, tunc reaſcendunt per geminas ad ſtellas compares. Si autem ſunt mali meriti, in ſecunda tranſcorporatione

di eſſe in confinio æternitatis & temporis.

Et nota quomodo in anima ſecundum Platonem eſt aſpectus rectus, quem Deus deorum flexit in circulum.

Nota de initio Platonis Animam mũ-

portatione efficiuntur feræ, vel beſtiæ aliæ moribus eorum congruentes: & de hoc alibi in numeris noſtris locuti ſumus. Dicebat autem omnia hæc Plato, tanquam cæli motus eſſent animæ motus, & è conuerſo.

Tex & com. 46. Nos autem diſputantes contra hæc quæ dicta ſunt, primò dicimus, quòd non benè contingit dicere, quòd anima ſit magnitudo vel virtus in corpore quæ magnitudinem habet exiſtens: & hoc tamen ſequitur ex dictis Platonis, vbi dicit, quod anima ſecundum harmoniacos numeros aptata eſt corpori. Si enim connaturalis eſt corpori ſicut viſus oculo, vel quantitas magnitudini, oportet quòd aut ſit magnitudo vel virtus aliqua in magnitudine exiſtens. Dico autem, quòd hoc non benè dicitur, & tamen dicitur: Plato enim vult, quòd anima huius omnis mundi talis ſit, ſicut eſt anima illa quæ aliquando, hoc eſt, in quibuſdam vocatur intellectus: dixit enim animam mundi eſſe intellectualem. Cauſa autem quare hoc à Platone dicatur, eſt: quia intellectualis anima non eſt vt anima ſenſibilis vel deſideratiua, & non poſſunt eis aliqualiter aptari proprietates circuli: quia non reuertuntur ſupra ſe ſicut intellectualis anima quæ incipit à ſe quærendo de intelligibili, & reflectitur ſupra ſe, quando non inuenit ipſum: nec eſt anima ſicut hæc ſenſibilis terra quæ non habet niſi motum rectum per diſtantiam ſui à cœlo. Sed anima intellectualis eſt imago æternitatis, & quodammodo cauſa temporis: & ideò ſuperiorum motus inueniuntur potius in ea quam in alia: quia ipſa eſt quaſi quoddam principium naturæ: & ideò motus primi in natura in ea inueniuntur. Sed contra hoc obuiantes dicimus, quòd ſi tales ſunt motus intellectus, tũc ſunt motus intellectus corporales: & ſequitur, quòd ipſe intellectus aut ſit corpus, aut virtus in corpore, quæ non expleт motus ſuos niſi per corpus: quia circulatio forma eſt corporalis actus, & actus corporalis eſt alicuius operantis virtutis corporeæ.

Quare anima mundi ſecundum Platonem intellectualis ſit.

Tex. & com. 47. Dicamus igitur, quòd ſi intellectus debet habere continuitatem, quòd rationabile eſt, quòd habeat continuitatem talem qualem habet operatio eius, quæ vocatur intelligentia ſiue intelligere. Similiter autem & ipſa actio intellectus ſiue intelligere rationale eſt, quòd habeat formam eorum quæ intelliguntur, quæ vocantur intelligentia ſiue intellectiua vel intellecta: eò quod actus ſunt præuij potentiis ſecundum rationem & obiecta actibus. Sunt autem intellecta conſequenter & non continua, & ſunt magis ſimilia numero quam continuo: ergo intellectus non eſt ſic continuus vt circulus: ſed oportet, aut ſit impartibile, aut non continuum, ſicut magnitudo ſiue quantitas eſt continua. Si enim detur, quod intellectus eſt magnitudo quædam continua, tunc quæratur à Platone, qualiter poſſit intelligere magnitudinem mathematicam, vel aliam quamcunque quantitatem continuam: aut enim intelligit eã accipiendo totã ſimul, aut accipiendo partes, & ſi intelligit accipiendo partes, aut hoc eſt ita quod accipiat partes indiuiſibiles quæ ſunt puncta, ſi tamen puncta oportet partes vocare, quia de hoc non facimus modo mentionem aliquam, eò quod ab aduerſariis ſupponitur puncta partes eſſe, ex quibus componitur magnitudo, quia hoc ipſi aſſerebant: aut accipit partes diuiſibiles, quæ ſunt veræ partes magnitudinis. Quocunque autem iſtorum modorum fiat acceptio intellectus, non eſt niſi tactus quidam quo magnitudo quæ eſt intellectus, tangit magnitudinem quæ intelligitur quando ſimul ſunt in vltimis. Et ſiquidem intellectus accipiendo magnitudinem intellectam, tangit puncta ipſius, cum puncta ſint infinita in qualibet magnitudine eſt infinita tangendo quodlibet non contingat pertranſire tangentem, ſequitur quòd intellectus nunquam finiet quantumcunque paruam magnitudinem intelligendo quam ſcimus eſſe limitam. Si autem tangit ſecundum partes quæ magnitudinem habent, hoc dupliciter poteſt fieri: aut enim illæ ſunt aliquotæ partes quæ numerant totum, vt decem decimæ, vel duæ mediæ, vel quatuor quartæ, & ſic de aliis: aut non ſunt aliquotæ, & ſic non numerant totum. Et ſi tangit aliquotas intelligendo magnitudinem, tunc multoties intelligendo tangit idem. Si autem intelligendo tangit eas quæ non ſunt aliquotæ, cum tales infinitæ ſint in qualibet magnitudine, oportet intellectum intelligendo infinities tangere idem: licèt enim tangat diuerſas partes in numero, ipſæ tamen omnes ſunt idem ratione & intellectu: quia omnes ſunt vnius ſpeciei & formæ ſecundum quod ſunt partes continui. Hæc autem omnia falſa eſſe experimur in intellectibus noſtris: quia videmus, quòd quando intellectus noſter intelligit magnitudinem aliquam, intellectus noſter non tangit eam provt intelligitur, niſi ſemel. Si autem dicat aliquis, quòd quia omnes partes magnitudinis intellectæ ſunt vnius rationis, ideò ſufficiens eſt vnamquamque tangere partem, & non oportet ipſum tangere alias, quia omnes intelligit per illam quamcumque tangit: tunc quæramus, quare ſecundum hoc oportet ipſum eſſe ſicut circulũ aut etiam omninò, ſiue etiã vniuerſaliter eſſe alicuius magnitudinis: quia ſi forma circuli benè tangeret partem illam, & ſine magnitudine exiſtens, bene eſſet acceptiuus ſpeciei magnitudinis, ſicut & in veritate modo eſt.

Redeamus autem ad partes primæ diuiſionis, & dicamus, quòd circularis intellectus non tangit intellectam magnitudinem ſecundum partes, ſed neceſſarium eſt vt totus totum tangat: & cum totum non ſit extra partes ſuas ſecundum quod tangitur, non poteſt tangi totum, niſi ſecundum partes & in partibus ſuis omnibus: & tunc quæramus ſicut prius, quis erit partium tactus, quando ſicut totum tangit intelligendo circularis noſter intellectus? Si autem fortè dicat quis, quòd intellectus noſter non eſt circulus, neque circularis formæ: contra hoc eſt: quia in veritate oportet, quòd intellectus ſit hic circulus de quo diximus. Iam enim ſcitum eſt, quòd actio & motus intellectus eſt intelligentia ſiue intelligere, & intelligentia eſt circulatio, vt dicit

Tex. & com. 48.

cit Plato, ſiue motus circuli: ergo oportet, quòd intellectus ſit circulus: motus enim circuli circulatio eſt, & motus intellectus intelligentia eſt. Sicut igitur ſe habet motus ad motum, ita mobile ad mobile: ſed dicit Plato intelligentiam eſſe circulationem: ergo neceſſe habet dicere intellectum eſſe circulum. Si autem hoc concedatur: contra oportet, quòd intelligentia intellectus ſemper aliquid intelligat idem, & continuè reflectatur ſuper illud: & hoc oportet propter illud, quòd noſter intellectus dicitur eſſe ſicut perpetua circulatio, quæ ſemper in idem reuertitur. Et hoc quidem falſiſſimum eſt: quia nulla eſt intelligentia circularis. Si enim eſſet aliqua circularis, oporteret quòd eſſet aut practica quæ eſt ſicut artes mechanicæ, quæ ratiocinantur de operibus: aut ſpeculatiuæ, quarum finis eſt veritas ſcita: & nos videmus, quòd omnes practicæ directè vadunt ad finem ſuum, quid eſt id quod operatum & conſtitutum eſt per artem, ſicut domus, aut lectus: & non reuertuntur. Speculatiuæ verò terminantur rationibus diffinitionum, quæ ſunt principia in ipſis, & procedunt directè ad concluſionem. Ratio enim omnis quæ certa eſt, aut eſt incomplexi, aut complexi. Et ſi eſt quidem incomplexi, per ipſam habemus ſcientiam quidditatis rerum quæ vocatur ſcientia quid: & illa eſt diffinitio. Si autem eſt complexi, per ipſam acquirimus ſcientiam propter quid aliquid eſt in ſubiecto: & hæc eſt demonſtratio: & in ſcientiis intellectiuis non habemus aliud: quia probabilium eſt opinio, & non intellectus: demonſtrationes autem ſunt finitæ: quia ſunt à principio quod eſt cauſa dicens propter quid, quæ eſt medius terminus in eis: & finem habent determinatum ad quem procedunt, qui eſt aut concluſio, aut ſyllogiſmus. Si enim concludantur vltimæ concluſiones, tunc eſt ſtatus in eis. Si autem non concludantur illæ, tunc concluſio ſumetur in alio ſyllogiſmo pro propoſitione, & adiungetur aliud medium & alia maior extremitas, & concludetur alia concluſio: & ideò non reuertuntur in idem omninò à quo inceperunt, ſicut facit circulatio circuli. Accipiunt enim ſemper medium aliud, & vltimam extremitatem aliam, & procedunt ad finem determinantum. Vltimum autem eſt extremitas: quia extremum & vltimum ſunt idem: & ſic ab hoc procedit in finem quo erit ſtatus. Circulatio autem reflectit ſe in principium vnde incepit. Diffinitiones autem omnes quibus nos ſcimus quid eſt res, ſunt finitæ: quia diffinientia in generibus primis ſtant: eò quòd extra genus primum nihil vniuocum inuenitur, quod in diffinitione poſſit poni: ergo intellectus non eſt circulus. Amplius cum circulatio ſit circuli reuolutio, quæ multoties fit, ſicut reuolutio cæli, tunc multoties intelligit idem, & deueniet ab eodem in idem intelligendo. Cum autem id à quo procedit intellectus, ſit motum per ſe: id autem in quod procedit, non ſit motum per ſe, erit idem motum per ſe, & non motum per ſe: & ſic contradictoria de eodem verificantur.

Si autem fortè aliquis dixerit, quòd Plato non loquitur ſecundum veritatem, ſed ſecundum metaphoram, & aſſimilauit intellectum motui circuli: eſt quidem hoc peccatum in problematibus: quia contra metaphoras non contingit vti rationibus obuiantis. Tamen ſi neque fiat vis hoc modo, peccatum adhuc eſt: quia intellectus magis aſſimilatur quieti quam motui: & ſimiliter eſt de ſyllogiſmo. Diximus in 5. phyſicorum, quòd ſi nos conſideremus id in quo quieſcitur, tunc id eſt forma quæ intenditur per motum totum, & eſt perfecta, cum motus ſit actus imperfectus. Intelligere autem non eſt imperfectus actus, ſed perfectus: & ſimiliter ſyllogiſmus: & ideo ei in quo quieſcitur à motu, magis aſſimilatur. Nihil enim perfectius eſt in anima, quam intelligere ſecundum actum, & conſiderare per ſyllogiſmum: quoniam hoc eſt perfectius quam potentia intelligens, & quam habitu intelligens: & ideò illa operatio beatitudinis pars eſt, & optimum animæ intellectiuæ, admirabiles habens delectationes, quibus nihil eſt contrarium. Et ideò etiam diximus in 7. phyſicorum, quòd in ſedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudens. 7. phyſici te. com. 20. Tex. & com. 49.

Si autem fortè aliquis dicat, quòd intellectus eſt numerus complexus corpori & non corpus, tunc ſequitur ad minus, quòd ſit virtus operans in corpore, ſicut viſus in oculo: quia virtus complexa ad corpus & proportionata, eſt ſic corpori immixta, quòd non operatur ſine ipſo: eò quod ipſa virtus eſt actus corporis vel partis eius: & tunc intelligere non eſt beatum & felicitas: quia id non eſt leue, ſed eſt quaſi motum ex obligatione corporis in quo non eſt aliquid beatitudinis. Naturæ autem eſt intelligere intellectus ſi eſt virtus complexa ad corpus. Si enim motus eius, qui eſt intelligentia vel intelligere, eſt extra naturam intellectus, & eſt à corpore in quo eſt: tunc laborioſa eſt actio, ſicut videre, & audire, & operationes quæ in organis ſunt corporalibus. Laborioſum enim eſt commiſceri corpori in operando, neque poſſe habere operationem à corpore abſolutam. Adhuc autem cum anima intellectualis ſecundum Pla. deſcendat per capricornum à compare ſtella, & ſit in deſiderio eius incorporari, vt dicit, oporteret intellectum fugere incorporationem. Melius enim eſt intellectui non eſſe cum corpore ita quod ſit immixtus ei, & ſeparatam habeat actionem, quam eſſe cum corpore & incorporatum & immixtum & intantum quod non agat ſine ipſo. Et hoc quidem ſic eſſe conſuetum eſt dici, & multis videtur: quia etiam notum eſt, quòd intellectus nullius corporis eſt actus, & habet operationem à corpore liberrimam.

Peccauit autem Plato adhuc: quia cum diceret cælum circulatiter moueri, non dedit huius cauſam manifeſtam, præcipuè cum poneret cælum eſſe naturæ ignis, cuius eſt rectè moueri, niſi reflectatur in circulum iuſſu Dei deorum: & tunc accidit ei circulariter moueri, & non conuenit ei per ſe, neque etiam animæ ſecundum Platonem ſubſtantialiter conuenit circulariter ferri, ſed ſecundum ac- Tex. & com. 50.

cidens

cidens ſic mouetur, in quantum aſpectus eius qui natura eſt rectus, in circulum eſt reflexus. Nec poteſt dici, quòd cauſa motuum animæ ſit corpus: quia anima ponitur mouere & magis cauſare motum in corpore, quam è contrario. Igitur ex omnibus his quæ dicta ſunt animam male dici eſſe mouentem ſe circulariter, & per hoc mouere corpus. Adhuc Plato non aſſignauit aliquam cauſam, quare melius dicitur & magis congruit Deum deorum animam ſic feciſſe vt moueretur, quam vt quieſceret. Nec aſſignauit cauſam, quare melius eſt ipſam circulariter mouere ſeipſam, quam alio motu locali: & ideo dictum ſuum ſine cauſa eſt, & ſine conſideratione philoſophiæ: quia Philoſophorum eſt cauſas oſtendere eorum quæ dicunt.

Tex. & com. 51. Quoniam autem hæc intentio qua quærimus, qualiter anima à Deo deorum exiuit in eſſe & qualis ſit in ſeipſa, vtrũ quieſcens vel mota, magis propria eſt alteris rationibus quas in prima philoſophia inducemus, dimittamus eam nunc, & quæramus phyſicas opiniones circa iſtas paſſiones animæ & cauſas. Dicamus igitur & huic opinioni & pluribus aliorum opinionibus accidere vnum commune inconueniens: & hoc eſt, quòd omnes conueniunt in hoc quod anima copulatur corpori ſicut motor & actus eius, & nihil determinant de corpore, propter quam ſcilicet cauſam & qualium diſpoſitionum corporis ſit anima motor & actus.

Tex & com. 52. Et tamen abſque omni dubio videtur hoc eſſe neceſſarium: quia non quodlibet agens agit in hoc patiens, neque hoc agens in quodlibet patiens: & ſimiliter non quilibet motor mouet quodcumque mobile, ſed propter communicationem quæ eſt & proportionem inter hoc agens & hoc patiens, illud agit, & hoc patitur, & hoc mouet, & illud mouetur. Licet autẽ materia & forma non communicẽt in aliqua alia forma, vel in aliqua alia materia, quæ ſit media inter ea, eò quod non per medium forma iungitur materiæ, tamen hæc materia propter appropriatam priuationem quæ eſt in ea, efficitur propria materia huius formæ: & ſimiliter hic motor proprius efficitur huius moti: & hæc priuatio in eſſentia eſt idem formæ, licet ſecundum eſſe ſit differens: & in ſubiecto eſt idem materiæ, licet in eſſentia ſit differens. Et horum explanationem perfecimus in primo phyſicorum circa finem. Similiter autem dicimus animam non per medium vniri corpori: & hoc patet in vegetabili. Sed vegetabilis non eſt medium quo ſenſibilis anima corpori vniatur: quia ſi eſſet medium, eſſet diſpoſitio materiæ: & adhuc ſequeretur neceſſariò ipſum eſſe accidens in animalibus: & hoc non eſt verum: ſed dicimus eſſentiam animæ ſenſibilis immediatè eſſe coniunctam corpori animalis: ſed hæc eſſentia habet de ſe manentes virtutes plurimas, quarum quædam ſunt vegetatiuæ, & quædam ſenſibiles: & ideò vegetatiuum eſt in ſenſitiuo ſicut potentia & pars poteſtatis eius, & non præcedit ipſum diſpoſitio. Eodem autem modo penitus eſt de vegetatiuo & ſenſitiuo per comparationem ad intellectualem animam in homine: & hæc in ſequentibus demonſtrabuntur per rationes neceſſarias & phyſicas. Hic autem ſupponamus communicationem eſſe huius animæ ſecundum ſpeciem ad hoc corpus, & non ad aliud ſecundum ſpeciem. & huius animæ ſecundum indiuiduum ad hoc corpus, & non ad aliud ſecundum indiuiduum. Et ideò ſi eſſet coniunctio animæ ad corpus, vel agentis ad patiens contingens, & non eſſent diſpoſitiones determinantes vnum alij, non eſſet communicatio inter vnum & aliud.

Priuatio in eſſenti eſt idẽ formæ, ſed differt ab ea ſecundũ eſſe. Et materiæ priuatio eſt idẽ ſubiecto, ſed ſecundum eſſentiã differt ab ea.

Et ideo videntur quidam loqui de anima ac ſi ſit æqualiter aptatum ei quodlibet corpus: dicunt enim tantum in communi quid ſit anima, quod videlicet ſit aut ſphæra indiuiſibilis, aut numerus mouens ſe, ac ſi omnis anima omni animæ ſit eiuſdem naturæ & eiuſdem ſpeciei: & nihil dicunt de natura corporis quod ſuſceptibile eſt animæ, quare hoc habeat figuram equinam, & hoc humanam. Eſt iſtam differentiam quam videmus in figura & ſitu organorum & membrorum diuerſificari in omni animali, ac ſi ipſi arbitrentur fabulas Pythagoræ in legibus ſuis dictas eſſe veras. Volens enim Pythagoras facere ciues colere pietatem & iuſtitiam, fabulatus eſt animas malorum ciuium exire de vno corpore in aliud deterioris conditionis, ita quod anima hominis ingrediebatur corpus leonis vel aſini. Quod nullo modo fieri poteſt ſecundum naturam: quoniam non eſt diuerſitas in figuris & organis corporis, niſi propter diuerſitatem animarum: quia diuerſitas materiæ eſt propter diuerſitatem formæ. Sicut enim videmus in artibus mechanicis, quod quælibet quærit ſua propria inſtrumenta, per quæ expleat ſuas operationes, & non poteſt explere per alia: ita eſt de animabus diuerſis in ſpecie & numero. Architectonica enim quæ ſtruit domos, quærit ſecurim & dolabram, & non poteſt perficere opus ſuum per fiſtulam, vel alia inſtrumenta alterius artis. Ita eſt etiam, quòd anima leonis quærit membra leonis ſibi, per quæ & non per alia poteſt explere operationes ſuas. Determinatum igitur eſt de corpore cuiuſlibet animæ, ſi debeat ſciri bene de animarum diuerſitate: & qui non determinat de anima prout exigit hoc corpus, vel illud, facit ac ſi aliquis in artibus putet, quod tectonica quæ eſt conſtructiua domus, inſtruat ſibi inſtrumentum tibicinum, ſicut fiſtulas & folles, & per illas faciat opus domus.

Tex. & com. 53.

CAPVT VIII.

De improbatione opinionis quæ dixit animam eſſe harmoniam corporis commixti.

ALia autem quædam opinio traditur de anima, quæ & ipſa conuenit cum aliis præhabitis in aliquo, & illa multis fuit credibilis, neque habet minorem probabilitatem quam aliqua dictarum opinionum: quia

Tex. & com. 54.

rationes directè phyſicas præbet inter omnes opiniones, quando rationes omnium opinionum conferuntur in communi. Dicunt autem iſti, quòd contraria quæ conueniunt, dupliciter ſe complectuntur: aliquando enim complectuntur ſe non ſaluatis qualitatibus eorum quæ complectuntur, ſicut faciunt miſcibilia in mixto: & hæc vocatur mixtio, ſicut diximus in fine libri peri geneſeos: aliquando autem complectuntur, ita quod ſaluantur ſpecies & qualitates complexorum, ſicut homogenia conueniunt ad heterogeniorum conſtitutionem, ſicut os, nervus, & huiuſmodi in conſtitutionem manus. Dicebant igitur iſti, quòd harmonia & proportio & temperamentum commixtionis & compoſitionis eſt anima: eò quod videbant omnia commiſceri & componi ſecundum medietatem geometricam, ſicut alibi diximus: & hanc medietatem rationem ſiue proportionem temperamenti & compoſitionis & mixturæ animam eſſe dicebant. Cuius ſententiæ Empedocles fuit defenſor primus, qui nullam omnino formam in entibus eſſe dicebat.

Tex.& com. 55. Et licet ita dicat, tamen de facili improbatur: quia harmonia non habet in ſe niſi duo: aut enim harmonia dicitur ipſa ratio proportionis, qua commiſcentur & componuntur commixta & compoſita: aut etiam ipſa mixtio vel compoſitio vocatur harmonia: anima autem neutrum iſtorum eſt: quod de facili patet, cum anima habeat operationes quæ non ſunt ſecundum numerum alicuius commiſcibilium vel compoſitorum. Mixtio autem & compoſitio non habent virtutem agendi aliquid quod non reducatur ad miſcibilia vel compoſita in communi vel in ſpeciali. Adhuc mixtio autem & compoſitio non agunt aliquid niſi vnum, quod eſt ſecundum actum in quem mixta ſunt vel compoſita: anima autem omnis agit multa. Amplius autem mouere localiter non eſt harmoniæ: quia aliter omnia mixta ad harmoniam, haberent motum localem, quo ipſa ſeipſa mouerent. Animam autem maximè ſenſibilem videmus eſſe motiuam ſecundum proceſſiuum motum. Et ideò omnes ferè antiqui dixerunt animam eſſe diffiniendam per motiuum eſſe: quia viderunt plantas non habere animam, ſed partem partis animæ: animalium autem videbant eſſe animas perfectas.

Tex.& com. 56. Conuenit autem magis de ſanitate dicere, quòd ſit harmonia quam anima, & vniuerſaliter de virtutibus & potentiis ſiue habitibus corporeis, qui ſic ſunt in corpore ſecundum quod ipſum mixtum eſt ex contrariis vel compoſitum: illi enim ſunt in corpore diffuſi ſecundum quantitatem corporum, & ſecundum componentium qualitates & quantitates eſt vnus ſanior alio. Hoc autem modo non ineſt aliqua anima corpori, quòd vna ſit animantior alio ſecundum qualitatem & quantitatem mixtorum vel compoſitorum: quia licet anima vegetabilis & ſenſibilis ſint virtutes operantes in corpore & non explentes operationes ſuas, niſi in corporis aliqua parte: tamen non ſunt corporeæ virtutes per modum qui dictus eſt: & ideò habitus corporalis virtus corporea eſt vel qualitas. Anima autem vegetabilis & ſenſibilis ſecundum vires ſuas ſunt quidem virtutes in corpore, ſed non corporeæ. Intellectus nec virtus eſt corporea, nec virtus in corpore, ſed ſeparata, ſicut nos in multis locis oſtendimus in phyſicis libris phyſicorum cæ. & mun. Hoc autem facilè manifeſtatur ei qui tentat reddere cauſas operationum & paſſionum animæ, quare vna ſit viſiua, & altera auditiua, & tertia imaginatiua, & quarta intellectiua. Cauſæ illæ harmoniæ non conueniunt: quia non poſſumus dicere, quòd ex abundantia phlegmatis ſuper choleram oculi compoſitio habeat viſum, & quod abundantia choleræ ſuper ſanguinem in aure ſit auditus, & ſic de aliis diuerſis harmoniis mixtorum & compoſitorum. Non enim differt imaginatio à reminiſcentia in hoc quod plus habeat oſſis quam carnis, vel è conuerſo.

Amplius autem nos ſciemus harmoniam non eſſe animam, ſi diuidimus harmoniam in duo, conſiderantes primò maximè ea quæ ſunt propria harmoniæ: & hoc eſt vt videamus propria magnitudinum quæ habent motum & poſitionem ſiue ſitum, & conſideremus compoſitionem ipſius harmoniæ, quæ eſt ex talibus: quia illæ tales magnitudines ſic compoſitæ conſonant: ideo non contingit accipere aliquod mixtorum vel compoſitorum proximum: quia in tali compoſitione non eſt ignis iuxta ignem proximus, ita quod non ſit aliquid medium: quia plurimum cuiuſlibet elementi cum plurimo alterius eſt: & ideo vbicunque ignis eſt iuxta aquam & cætera elementa, & è conuerſo quodlibet cum quolibet: & hæc eſt vna intentio harmoniæ, & eſt propria. Ab alia autem parte dicitur harmonia proportio quæ eſt in rebus miſcibilibus & componibilibus antequam miſceantur: oportet enim, quòd proportionata ſit quælibet cuilibet: quia aliter neque miſceri, neque componi poſſent ad aliquid vnum conſtituendum: & hæc harmonia eſt in vnoquoque miſcibilium & componibilium reſpectu alterius, & non eſt omnium ſimul mixtorum & compoſitorum: & ideo non ita propriè dicitur harmonia ſicut priori modo dicta. Sed neutro iſtorum modorum rationale eſt animam dicere harmoniam eſſe. Mixtura enim & compoſitio corporis multum facilè inueſtigatur qualis ſit in quolibet membro ſimili vel diſſimili. Multæ enim diuerſæ ſunt diuerſarum partium corporis compoſitiones, & inſunt: quia in oſſe ſcimus plus eſſe terreſtreitatis, in carne autem plus eſſe ſanguinis, & ſic de aliis. Quæratur ergo, cuius membri commixtio vel compoſitio eſt intellectus, & cuiuſmodi alia commixtio vel compoſitio ſit ſenſitiua potentia, & cuius ſit appetitiua: & non erit aſſignare. Tex.& com. 57.

Similiter autem ex iſta opinione ſequitur, quòd inconueniens eſt animam dicere eſſe rationem & proportionem contemperamenti vel mixturæ. Non enim vna & eadem ratio eſt harmoniæ contemperamenti, ſecundum quam eſt os, & ſecundum quam eſt caro. Cum ergo multæ & diuerſæ ſint huiuſmodi Tex.& com. 59.

contempe

contemperamenti rationes in vno corpore animato multoties, ſequitur multas ineſſe animas in corpore eodem: ponitur ſiquidem anima eſſe ratio & harmonia contemperamenti: corpus autem organicum in partibus diſſimilibus multas habet tales harmonias. Hæc igitur communiter dicta ſint contra eos qui harmoniam dicebant eſſe animam.

Tex.& com. 59. Sed ſpecialiter ab Empedoclea opinione inueſtigabit aliquis, quæ harmonia ſpecialiter anima ſit? Dicit enim Empedocles quodlibet corporum mixtorum rationem & harmoniam eſſe quandam ſecundum formam. Quæramus igitur ab eo, vtrum anima ſit illa proportio ſiue ratio contemperamenti, quæ eſt in ſingulis membris corporis, vel ſit in anima in mixtis corporibus & membris ex tali mixtura, cum tamen alterum ſit aliquid à mixtura & proportio? Si enim ſit mixtura ſingulorum membrorum tunc ineuitabiliter ſequitur multas eſſe animas in vno & eodem corpore. Si autem ſit alterum aliquid cauſatum à mixtura, ad minus ab Empe. differentia debuit aſſignari. Amplius autem ſi dicat Empe. animam non eſſe mixturam ipſam, ſed cauſari ab ea in membris, tunc quæremus ab eo, vtrum concors mixtura cuiuſlibet membri eſt cauſa animæ, aut ſimpliciter aliqua quæ eſt ſecundum quandam rationem & proportionem? Et ſi concedatur, quòd concors mixtura quælibet eſt cauſa animæ, tunc adhuc ſequitur in vno corpore eſſe multas animas. Si autem aliqua ſpecialis eſt cauſa, tunc debuit illa aſſignari ab Empedocle. Amplius autem ſi anima dicatur eſſe alterum à mixtura membrorum, tunc quæramus de ipſa anima, vtrum ipſa ſit ratio quædam & proportio mixtionis cuiuſdam cauſata à mixtura membrorum, aut eſt aliquid alterum extra rationem harmoniæ? Et ſiquidem dicat, quòd eſt mixtura & ratio contemperamenti cauſata ab harmonia corporali membrorum, tunc eſt conſequens compoſitionem corporis ſecundum naturam & ſecundum eſſe. Et hoc non conuenit: quia anima eſt agens & mouens & continens: corpus autem eſt patiens & motum & rectum: agens autem & mouens & regens in omnibus eſt ante patiens & motum & rectum. Si autem dicat, quòd eſt alterum extra rationem membrorum harmoniæ exiſtens, tunc ſibiipſi contradicet: & præter hoc debuiſſet aſſignare quale quid eſt illud.

Agens prius eſt patiente. Vide pro hoc 3. de anima. tex.com.19.

Tex.& com. 60. Hæc igitur opinio tales quales dictæ ſunt habet contra ſe oppoſitiones. Paruæ autem & paucæ ſunt rationes quæ induxerunt Empe. quòd crediditanimam eſſe harmoniam: quarum vna eſt, quod videbatur Empe. mirum, quòd ſi anima non eſt harmonia carnis & oſſis & huiuſmodi, quare per ſubtractionem carnis & oſſis anima deficit in animali. Adhuc autem ſi dicatur anima non eſſe in qualibet parte, ita quod quælibet partium habeat animam, eo quod anima non eſt ratio & proportio compoſitionis vel mixturæ, quæ eſt igitur cauſa, quòd iſta membra corrumpuntur quãdo deficit anima & expirat? Hæ autem rationes indignæ ſunt vt ſoluantur: quoniam anima ideò deficit ſubtracta carne, aut aliqua tali parte: quia deſtruitur organum eius & propria materia in qua eſt: & ideo forma quæ eſt in anima, ſaluari haud poteſt præter intellectualem animã, quæ habet aliquid præter corpus ſaluans ipſam, ſicut infra patebit. Corrumpitur autem & ſoluitur harmonia corporis egrediente anima: ideo quia anima continet corpus & mixturam eius: & ideò continente ablato neceſſe eſt ſolui harmoniam commixtionis & compoſitionis.

Tex.& com. 61. Quod quidem igitur non eſt poſſibile animam eſſe harmoniam, & quod non poteſt circulariter moueri, eſt manifeſtum ex his quæ inducta ſunt. Secundum accidens autem, ſicut dictum eſt ſuperius, contingit animam moueri & mouere quodammodo ſeipſam. Mouetur enim corpus in quo eſt anima, & hoc corpus mouetur ab anima: & ita mouendo corpus mouet anima quodammodo ſeipſam: quia mouentibus nobis neceſſe eſt moueri ea quæ in nobis ſunt. Hoc autem quidam dicunt dubitationem habere de intellectu: ſed de hoc inferius diſputabimus.

CAPVT IX.

De ſolutione obiectionis qua videtur ex alterantibus probari, quòd anima mouetur per ſe phyſicè, & in illo eſt bona demonſtratio de intellectualis animæ immortalitate.

Tex.& com. 62. RAtionabilius autem aliquis accipiet dubitationem an monetur conſiderans ea quæ nunc inducuntur: ex illis enim anima ſecundum ſeipſam moueri fortè videbitur alicui motu phyſico, qui eſt alteratio, & qui etiam eſt in aliquibus cum motu locali: dicimus enim animam triſtari, gaudere, confidere, ſperare, & timere, amplius autem iraſci, & ſentire. Hæc autem omnia motus dicere videntur: & cum hæc inſunt animæ & ſecundum ipſa, fortè videbitur alicui moueri animam. Sunt enim omnia iſta paſſiones ſiue paſſibiles qualitates illatæ: & ſecundum iſtas diximus alterari phyſicè in 7. phyſicorum.

Tex.& com. 63. Sed abſque dubio non neceſſario ſequitur ex his, quòd alteretur anima ſecundum ſe: quia hæc non ſunt in anima, ſed potius ab anima in corpore, vel in corporis aliqua parte quæ mouetur iſtis paſſionibus quæ inductæ ſunt. Sit enim inter alia quammaximè gaudere, dolere, aut intelligere poſſibili intellectu qui venit de ignorantia in ſcientiam, ſunt motus phyſici, tunc magis contingit moueri vnumquodque membrum quam animam ſecundum ſe. Sed moueri ſic ab anima eſt, ſicut iraſci, aut timere, ex eo quod ex aliqua cauſa anima cor ſic vel aliter moueat. Quando enim iraſcitur, primò mouet anima cor ſecundum ſyſtolem propter conturbationem, & ſecundo ſecundum diaſtolem propter nocumentum repellendum. Quando autem timet, tunc mouet ſecundum ſyſtolem continuè. Intelli-

ligere autem ſecundum intellectum poſſibilem forſitan aut eſt huiuſmodi, quod non ſine motu cuiuſdam partis corporis expletur, aut forſitan eſt alterum quoddam: quoniam ſecundum quod communicat ei quod communicat corpori, non fit ſine motu cuiuſdam partis corporis. Secundum autem quod eſt in ſe virtus non communicans, fit ſine motu corporis, ſicut in parte ſupra diximus: & adhuc in parte inferius in ſequentibus tertij libri huius ſcientiæ dicemus. Eorum autem quæ fiunt cum motu corporis, quædam quidem fiunt in eo quod ſecundum locum mouetur: quia ſyſtoles & diaſtoles fiunt in eo quod cor in loco mouetur conſtringendo ſe & aperiendo. Quædam autem fiunt ſecundum alterationem, ſicut motus qui eſt in ipſis paſſionibus, calefacto ſanguine vel infrigidato.

Tex.& com. 64. Dicere autem, quod ipſa anima ſecundum ſeipſam moueatur iraſcendo, ſimile eſt ac ſi quis dicat animam ſecundum ſe moueri texendo vel ædificando. Cum enim aliquis texit vel ædificat, eſt ab anima motus, & id quod ſubiicitur motui, & id quod mouetur, eſt manus, vel pes, vel aliquod aliorum membrorum exteriorũ. Et ſimiliter quando iraſcitur, vel timet, vel gaudet, eſt ab anima motus: & quod ſubiicitur motui, eſt cor, vel alterum membrum interius quoſt mouetur. Et ideo non facit plus anima quam illud: quia iſta non differunt niſi in hoc quod in iſtis mouetur membrum in occultum: & ideo vulgus credit, quòd in iſtis moueatur anima. In illis autem vident moueri membra exteriora: & ideo dicunt in talibus moueri corpus, vel coniunctum ex corpore & anima. Melius autem dicitur ſine dubio non animam miſereri, aut addiſcere, aut intelligere, ſed hominem totum per animam: quia motus & actiones propriè coniunctorum ſunt ſecundum potentias & per potentias naturales, quæ inſunt aliquando animæ, aliquando corpori. Quod autem dico hominẽ moueri in anima vel per animam, nõ ſignificat rei motum eſſe in anima vel per animam, tanquam motus in anima exiſtat tanquam in ſubiecto quod mouetur, ſed fiunt motus illi dupliciter. Aliquando enim pertingunt ab exterioribus vſque ad ipſam: aliquando autem ſunt ab ipſa, vt ſenſus qui eſt motus ſenſibilium ſpecierum, eſt pertingens ab exterioribus vſque ad animam. Reminiſcentia autem & memoria incipiunt ab anima, & veniunt vſque ad motus ſenſibilium ſpecierum, qui ſunt in organis ſenſuum, & vſque ad quietes ſenſuum: eò quod ſenſus non ſemper mouent ſecundum actum.

Tex.& com. 65. Sed intellectus poſſibilis quo eſt omnia intelligibilia fieri, eſt ſubſtantia quædam ſeparata, & videtur non corrumpi aliquo modo corporis corruptione. Quod ſic demonſtratione probatur: accipiatur enim à præhabitis intellectum eſſe potentiam intellectuali forma determinatam ad ens in natura quod eſt ante corporeitatem. Omnis enim potentia qua eſt aliquid fieri, ſi debeat eſſe aliquid in natura, neceſſe eſt, quòd ſit per formam dantem eſſe illi rei naturali diſtincta & determinata: & huius probationis veritas eſt in omnibus abſque contradictione & inſtantia. Intellectus autem poſſibilis eſt potentia qua eſt omnia fieri ſecundum intellectum, ſicut in tertio huius ſcientiæ libro probabitur. Cum ergo ſit in natura iſta potentia, ipſa forma quæ eſt intellectualitas determinata & diſtincta: ergo eſt ſubſtantia quædam ſeparata: quia omne ſeparatum in genere ſubſtantiæ habens potentiam & actum in ſeipſo, eſt ſubſtantia: habetur autẽ per præhabita, quòd ipſa eſt incorporea ante quantitatem corporis & contrarietatem ſecundum naturam exiſtens, licet non præcedat ipſum tempore. Inde arguitur ſic: nihil eorum quæ ſecundum naturam ſunt præcedentia quædam alia, corrumpuntur corruptione eorum quæ ſequuntur ipſum: intellectus autem ſiue anima intellectualis ſic ſe habet ad corpus phyſicum: ergo impoſſibile eſt eam corrumpi corporis phyſici corruptione. Attendendum autem eſt, quòd Plato propter iſtam demonſtrationam dixit animam ante corpora ſecundum tempus fuiſſe, & ſecutus eſt eum in hoc Gregorius Nicenus. Hoc autem minus eſt concedendum, ſed inferius hoc improbabitur. Eſt autem perſuaſio quæ poſt demonſtrationem inducitur: quia ſi intellectus poſſibilis corrumperetur corporis corruptione, oportet etiam, quòd alteraretur corporis alteratione, ſicut videmus alterari viſum & auditum & omnes virtutes, quarum eſt communicatio cum corpore, licet hoc per accidens conueniat ipſis virtutibus, per ſe autem conuenit organis ipſarum. Si autem ſic alteraretur intellectus, hoc eſſet maximè à debilitate quæ eſt à deſtructione corruptionis ſecundum naturam, & hæc eſt debilitas ſenij. In illa autem debilitatur virtutes animæ: ſed debilitas illa non per ſe accidit virtutibus quæ operantur in organis, ſed organis ipſis, ſicut diximus: quoniam ſi ſenex accipiat per medicinam vel aliam compoſitionem oculum huiuſmodi qui eſt clarus & purus, ipſe videbit ſicut iuuenis: ergo hæc debilitas quæ non redundat ad virtutem animæ niſi per organum, nullo modo attingit virtutem incorpoream, cuius nullum eſt organum omnino: talis autem virtus eſt intellectus poſſibilis, ſicut ſupra probatum eſt. Senium enim non eſt in ſuſtinendo aliquid animam, ſed in ſuſtinendo aliquid corpus in quo eſt anima, ſicut & ebrietas & quædam aliæ infirmitates quæ oppilant rationem, non faciunt hoc niſi per alterationes quæ alterant corpus, ſicut ſpiritum animalem, & cerebrum, & huiuſmodi partes alias à quibus accipit intellectus ſpecies intelligibiles. Et hæc eſt ſimpliciter cauſa, quòd mox quidam delirant ex inordinatione & diſſolutione corporis, in quo eſt phantaſia à qua accipit intellectus: quoniam, ſicut diximus ſuperius, tametſi intellectus non communicet cum corpore, communicat tamen cum eo quod communicat corpori: & quia ſic intellectus eſt ſeparatus, ideò dixerunt quidam, quòd ipſe nõ mouetur per accidens motu corporis. Quod nos verum non eſſe diiudicamus: quoniam vnam ſubſtantiam dicimus eſſe animam intellectualem,

ctualem, ex qua fluunt quædam potentiæ quæ ſunt virtutes in corpore & communicantes corpori: quædam autem non ſunt virtutes in corpore quæ ſunt ſeparatæ: propter quod eſt in corpore anima intellectualis, ſicut determinata & diſtincta in ipſo, non quidem ſicut locatum in loco, ſed ſicut forma eſt in ſua materia, & motor in ſuo moto quod mouetur, nihil eſt extra id quod mouetur: & ideò mouetur motu corporis.

Tex.& com. 66. Iſtius tamen intellectus poſſibilis intelligere conſumitur in ſenio & in morte debilitatur, ſicut diximus de deliratione ſenum, alio quodam quod nõ eſt ſuum organum corrupto vel debilitato: & hoc eſt organum phantaſiæ & imaginationis, cum quibus communicat intellectus poſſibilis ſecundum actum intelligendo: ipſum autem intellectiuum ſecundum ſe impaſſibile eſt, ſicut probatum eſt prius. Intelligere autem ſecundum actum & amare, quod eſt paſſio concupiſcibilis, cuius contrarium eſt odire, non ſunt paſſiones aut opera intellectus ſecundum ſe ſumpti, etſi enim ſine intellectu non ſint, tamen ſunt paſſiones aliarum virium animæ quæ habent intellectus ordinem, & ſunt in ipſis ſecundum quod participant aliqualiter intellectu: & ideò ſunt huiuſmodi vel illius ſenſibilis virtutis habentis intellectum ſecundum reſultationem ſecundum quod habent ipſum: quia aliter amare, & odire, & confidere, & alia quæ ſupra inducta ſunt, non eſſent ordinabilia ad honeſtum & turpe in moribus: propter quod dicit Ariſtoteles in fine primi ethicorum, quòd rationale eſt duplex, quod ſcilicet per eſſentiã eſt rationale, & quod participat aliqualiter ratione, vt obediens & ſuaſibile à ratione exiſtens. Et ideò corruptis his viribus proper corruptionem organi ſui neque reminiſcitur aliquis, neque amat. Iſtæ enim paſſiones & operationes non erant intellectus ſecundum ſe, ſed erant coniuncti animæ cum corpore, quæ ſunt vires communicantes corpori, vt prædictum eſt. Intellectus autem ſecundum ſe forſitan eſt diuinum aliquid & impaſſibile quod ſeparatur à corpore, & tunc habebit alterius modi intelligere, & alias delectationes quibus nihil eſt contrarium. Sed de hoc hîc loqui non poſſumus: altioris enim eget inquiſitionis quam Deo volente prima in philoſophia perficiemus. Redeuntes autem ad id vnde ratio noſtra eſt, dicimus ex omnibus inductis manifeſtum eſſe, quòd anima nullo modo motus per ſe mouetur & phyſicè. Si autem anima penitus non mouetur, tunc manifeſtum eſt, quoniam neque à ſeipſa moueri poteſt.

CAPVT X.

De improbatione opinionis quæ dicit animam eſſe numerum ſeipſum mouentem.

Tex.& com. 67. MVltum autem his opinionibus quæ dictæ ſunt, irrationabilius eſt ſiue videtur dicere, quòd anima eſt numerus mouens ſeipſum. Ad hanc enim poſitionem ſequuntur impoſſibilia communia ex parte illa contingentia, qua dicunt animam mouere ſeipſam: & ex alia parte ſequuntur ad eam impoſſibilia propria & ſpecialia, quæ contingunt ex hoc quod dicunt eam eſſe numerum: & non oportet nos reiterare impoſſibilia communia quæ ſequuntur ex hoc quod dicunt animam mouere ſeipſam: quia plurima dicta ſunt in præmiſſis. Qualiter autem anima non ſit numerus mouens ſeipſum, nunc oſtendimus. Quomodo autem congruat intelligere vnitatem moueri, primò quæramus. Nihil enim mouetur niſi quod habet ſitum, ſicut probauimus in phyſicis. Si igitur vnitas mouetur, habebit vnitas ſitum: & ſic erit vnitas aliquid in continuo, & non aliquid in diſcreto. Adhuc autem cum omne quod mouetur, neceſſe ſit ab aliquo moueri, quod differt ab eo, aut eſſentialiter tantum, aut eſſentialiter & localiter, ſicut probauimus in 7. phyſicorum, quæramus ab iſtis quomodo intelligi poteſt, quòd vnitas moueatur ab aliquo differente ab ipſa per ſubſtantiam & locum, aut per ſubſtantiam ſolum: & tamen ipſa vnitas manet indiuiſibilis & indifferens exiſtens per ſubſtantiam & locum: hoc enim non eſt intelligere. Quia ſi ponatur ſeipſam mouens, tunc erit motiua ſuiipſius, & mobilis à ſeipſa & mota: & tunc oportet per prædicta, quòd differat à ſeipſa ſubſtantialiter, ſic per ſubſtantiam diuiſibilis eſt vnitas: & hoc contra diffinitionem & intellectum vnitatis.

Amplius autem apud mathematicos commune dictum eſt, quòd motus puncti facit lineam, & motus lineæ facit planam ſuperficiem. Conſtat autem in his quæ nos in phyſicis diximus, quòd omne quod mouetur ſecundum locum, ſitum habet. Cum igitur ponant vnitatem moueri, oportet quòd vnitas ſitum habeat: ergo erit idem cum puncto: quia indiuiſibile vnum habens ſitum eſt punctus. Iam autem habitum eſt ex propria doctrina mathematicorum, quòd fluxus puncti facit lineam & non numerum: ergo & vnitas mota quæ eſt ſitum habens, & idem puncto, motu ſuo facit lineam, & non numerum. Non igitur debent dicere, quòd anima ſit numerus mouens ſeipſam, ſed quod ſit linea mouens ſeipſam vel ſuperficies. Iam enim conceſſerunt, quòd numerus ille quem dicunt eſſe animam, eſt vbi, ſiue in loco, quod habet poſitionem: quia hoc neceſſe fuit eos concedere propter motum quem attribuebant ei: & tunc neceſſariò ſequuntur quæ inducta ſunt. Amplius autem ſi quis auferat à numero vnitatem vel numerum, relinquitur alia numeri ſpecies: & hoc eſt ideò, quia numerus eſt multitudo numerata per vnum: & ſic eſſe numerum eſt à diſcretione: ſpecies autem numeri eſt à menſura determinante multitudiem quam præcipuè determinat vltima numeri vnitas: & ideò cum aufertur aliquid vel apponitur, relinquitur quidem cauſa generis numeri, quæ eſt diſcretio: ſed non relinquitur eadem ſpecies, quia ſpecies datur

Tex.& com. 68.

ab vnitate vltima ſecundum quod finit & determinat multitudinem. In continuis autem non ſic eſt: quia non ex appoſitione vel demptione cauſantur, ſed potius à continuitate: & hæc continuitas neque apponitur per aliquid appoſitum, neque tollitur per aliquid demptum: propter quod diuiſio lineæ non facit aliam ſpeciem, ſed tantum aliam lineam in numero. Similiter autem in his animatis quæ habent corpora multum ſimilia & non diuerſificata per diuerſæ figuræ organa, vel parum habent diuerſitatis in organis corporum ſuorum, ſicut plantæ & quædam animalia quæ ſunt ſicut lumbrici terræ & ſerpentes & anguillæ, quando diuiduntur, magis ſequuntur diuiſiones animarum ſuarum modum diuiſionis continui, quam modum diuiſionis diſcreti: quia in vtraque parte diuiſa relinquitur anima eiuſdem ſpeciei: & hoc non fuit in numeris: ergo anima magis deberet dici punctus vel linea vel alia ſpecies continuæ quantitatis, quam quod dicitur numerus.

Mouet autem fortaſſis aliquem quod dixi mus vnitatem motam non differre à puncto: vnitatis enim origo à puncto differt eſſentialiter: & ſic videtur vnitas nunquam poſſe fieri punctus, ſiue mota ponatur eſſe vnitas, ſiue non mota. Si enim nos imaginemur materiam primam nudam ab omni forma ſubſtantiali & accidentali, ipſa eſt vnum ſolum & indiuiſibilis non habens extra partem, ſicut oſtendimus in primo phyſicorum: habet autem partem & partem, & partem iuxta partem in potentia ſolum & non in actu. Cum autem imaginamur formam ſubſtantialem ſolum & non à materia participatam, ipſa etiam erit vna ſola non habens in ſe aliquam multitudinem: & cum materia ſit ſuſceptibilis tam formæ accidentalis quam ſubſtantialis, conſtat quòd ipſa non eſt ſuſceptibilis formæ accidentalis, niſi per formam ſubſtantialem: & ſi ipſa eſt ſuſceptibilis duarum formarum ſubſtantialium, non recipiet eas ſecundum vnam & indiuiſam materiam quæ ſit in vtraque. Ponamus igitur, quòd ſuſcipiat formam ſubſtantialem ſecundum actum, hoc neceſſariò diuidet materiam ab omnibus aliis, & faciet in ſe ipſam indiuiſam quæ ſub eadem forma continetur: ergo forma ſic participata & terminans materiam cauſa eſt vnitatis: & diuerſitas terminationis quæ eſt à forma diuerſimode participata, cauſa eſt multitudinis: & ſic vnitatis origo & numeri eſt à forma. Suſcipiat etiam materia prima primum accidens quod quantitas eſt: illius autem non erit ſuſceptiua ex parte formæ: quia formæ non eſt habere partem ſitualiter iuxta partem: ergo accidit quantitas ex parte materiæ: & accidit ſecundum principium ſuum quod eſt punctus: punctus igitur ex parte materiæ eſt: & ſic origo vnitatis eſt à forma, & origo puncti à materia. Qualiter igitur poteſt dici, quòd vnitas eſt punctus? Sed intelligendum eſt, quòd nos non dicimus, quòd vnitas ſit punctus, vel quod ipſa fiat eſſentialiter, ſed quod ſubiectum eius & ſubiectum vtriuſque efficitur vnum per hoc quod vnitas dicitur mouere: eò quod nihil mouetur niſi quod habet ſitum: & ideo licet vnitas ſit ex parte formæ, & punctus ex parte materiæ, tamen vnum indiuiſibile erit vtrumque ſi vnitas ſitum habere ponatur: quia punctus nihil aliud eſt niſi indiuiſibile habens ſitum.

Vide pro hoc Auerroë primo cap. de ſubſtantia orbis.

Redeuntes igitur ad propoſitum dicimus adhuc, quòd taliter dicens animam eſſe vnitates ſe mouentes, nihil differret ab eo qui dicit animam eſſe corpora parua. Et huius quidem cauſa eſt: quia ſi ponamus ſphæras indiuiſibiles quas dicit Democritus eſſe animam & eſſe puncta, ita quod non remaneat in eis qualitas aliqua, ſed quantitas ſola in genere, adhuc oportet, quòd in eis differat mouens ab eo quod mouetur eſſentialiter, ſicut patet per antedicta: & hoc accidit in magnitudine mota quæ eſt diuiſibilis. Non enim ſequitur quòd quantitatem eſſe mobilem ex hoc quod eſt magna vel parua, ſed ex hoc quod eſt quantitas: quia ſic eſt diuiſibilis. Omne autem motum oſtendimus eſſe diuiſibile in 6. phyſicorum. Si igitur vnitas vel punctus ponatur moueri, oportet quod vtrumque ſit quantũ: & ſic vnitas vel punctus dicentur eſſe corpora parua, ſicut dixit Democritus. Eſt autem adhuc neceſſarium aliud eſſe mouens à moto eſſentialiter. Si igitur vnitates ſunt motæ, oportet quod aliquid per eſſentiam diſtinctum ab eis ſit motiuum vnitatum. Si ergo anima diffiniatur eſſentialiter per ſe motiuum animalium, anima per eſſentiam alia erit ab vnitatibus: ergo non erit mota, ſed mouens tantum; non ergo erit numerus ſeipſum mouens. Tex. & com. 69.

Adhuc autem ſi anima dicatur vnitates vel numerus, oportet quod vnitas ſit quædam materialis, & quodammodo, & non ſimpliciter vnitas formalis: oportet enim, quòd vnitates quæ ſunt anima, habeant aliquam differentiam ad alias vnitates quæ ſunt aliæ res: formalis autem vnitas non differt ab alia formali vnitate, neque numerus à numero: decem enim canes & decem equi non differunt per denarium, ſed potius per materiam: quia iſti ſunt canes & iſti ſunt equi. Cum igitur vnitates conſtituentes animam, differant ab aliis vnitatibus conſtituentibus alias res, oportet quod non ſint formales vnitates. Puncti autem ſolitarij, hoc eſt, ſecundum ſe accepti, quæ vtique erit differentia ab vnitate niſi potentia ſola, ſicut ſuperius diximus? Cum igitur anima non ſit vnitates formales, ſed vnitates materiales, & vnitates tales non differant à punctis, anima erit vnitates quæ ſunt puncta. Si quidem igitur dicatur, quòd alteræ vnitates ſunt in corpore, & alia puncta quæ conſtituunt corpora, quam illæ vnitates & puncta quæ conſtituunt animam, oportet tamen, quòd ſint in eodem loco iſtæ & illæ. Quælibet enim talium vnitatum obtinebit locum puncti per hoc quod ponuntur motæ vnitates animæ. Habent enim tunc neceſſario ſitum ſicut & corporis vnitates. Vtraque ergo erunt indiuiſibilia habentia ſitum: & ſic ſequitureſſe ipſa in loco puncti vnius. Quid enim prohibet in eodẽ loco eſſe duas vnitates habẽtes ſitum? Si enim vna ſupponatur alteri, Tex. & com. 70.

non

non faciet aliam quantitatem cum ipſa : & ſimiliter eſt ſi etiam infinitæ ſibi ſupponantur: ergo vnitates ænimæ & corporis differentiam non habent : quia quorum locus eſt indiuiſibilis, & ipſa & quæ ſunt in vno loco & ſunt indiuiſibilia poſita eiuſdem rationis ſunt poſita : & hon conuenit, vt diximus, tam punctis conſtituentibus animam, quàm etiam punctis conſtituentibus corpus.

Tex.& com. 71. Si autem hoc concedatur, quòd ſcilicet, puncta quæ ſunt in còrpore conſtituentia corpus, ſunt numerus animæ qui conſtituit animas. Numerus enim qui eſt anima, ex punctis eſt quæ ſunt in corpore, ſicut iam diximus. Nunc quæramus ab iſtis, quare non omnia corpora habent animas, cum omnia corpora habeant huiuſmodi corpora ſe conſtituentia, ſicut illi dicunt? puncta enim, vt illi dicunt, ſunt in omnibus corporibus : quia ponunt quodlibet corpus conſtitui ex punctis infinitis. Amplius autem ex hoc ſequitur, quòd nullum animatum moritur ex ſeparatione animæ à corpore, ſed tantum ex reſolutione continui in puncta: igitur animæ animatorum nunquam à corporibus abſoluuntur : quia iam probauimus in 6. phyſicorum, & in libello de lineis indiuiſibilibus, quòd lineæ & alia continua non reſoluuntur in puncta, etſi in infinitum diuidantur : remanentibus autem punctis in continuo animæ remanent in ipſis : quia puncta ſunt animæ, ſicut coguntur dicere ex ſua poſitione. Si autem propter hoc diceretur, quòd eſt vnitates materiales, quæ formalem conſtituunt numerum, quo numeratur quicquid eſt : tunc ſequitur, quòd numerus habeat animam & ſit animal, quod eſt abſurdum.

Tex.& com. 72. Accidit etiam huic poſitioni, ſicut diximus, impoſſibile inconueniens commune quod accidit dicentibus, quòd anima eſt corpus indiuiſibile : & ab alia parte accidit inconueniens proprium quod accidit Democrito, inquantum qualis dicta eſt, ponit cauſam qua moueri eſt ab anima. Si enim anima ſupponatur eſſe corpus conſtitutum ex punctis, ſicut dictum eſt, contingit inconueniens quod contingit illis qui dicunt eam eſſe corpus ſubtile : & hoc eſt, quod duo corpora ſint in eodem loco. Cum enim anima ſenſibilis ſit in toto, eò quod ſentit, & eſt partes in partibus, & tota in toto, vbique pene trahit corpus animatum ſenſibile : & erit quælibet pars in loco partis corporis, & ipſa tota erit in eodem loco cum corpore quod animat : & ſic duo corpora erunt in eodem loco. Hoc autem idem inconueniens accidit dicentibus eam eſſe numerum motum vel vnitates motas. Numerum enim motum neceſſe eſt habere ſitum & eſſe idem punctis. Sequitur igitur, quòd punctus qui eſt animæ pars quædã, ſit in eodem loco cum puncto qui eſt corporis pars quædam : & ſic in vno puncto loci oportet eſſe multa & multorum puncta. Sicut autem ſe habet locus partis ad partem, ſic ſe habet locus totius ad totum : & ideo ſicut duo puncta quorum vnum eſt animæ, & alterum corporis, ſunt in eodem loco, ita tota anima ex ſitualibus punctis conſtituta in eodem loco erit cum toto corpore ex ſitualibus punctis conſtituto : ergo duo corpora erunt in eodem loco. Aut oportet concedere, quòd non ſit anima in corpore aliquo, niſi puncta quæ conſtituunt ipſum corpus. Sed ex hoc ſequitur, quòd omne corpus ſit animatum & habeat animam: quia omne corpus conſtituitur ex punctis, niſi quidam numerus differens eſſe ponatur, & alius qui ſit anima ab eo numero qui eſt punctorum corpus conſtituentium. Sed tunc ſequitur, ſicut iam diximus, duo corpora eſſe in eodem loco. Hoc igitur eſt inconueniens commune quod accidit ſimiliter dicentibus animam eſſe corpus ſubtile, & animam eſſe numerum qui mouetur.

Proprium autem inconueniens quod accidit Democrito, accidit etiam iſtis, ſicut diximus : accidit enim iſtis non eſſe aliquam cauſam motus corporis animati, niſi numerum motum : & hæc eſt ſimilis cauſa ſicut poſuit Democritus. Quid enim eſt differentiæ quantum ad cauſam motus corporum animatorum dicere ſphæras paruas motu ſuo mouere animal, & dicere magnificatas per ſicum vnitates, aut vniuerſaliter vnitates motu ſuo mouere corpora animata? vtrobique enim neceſſe eſt moueri animal in eo quod illa mouentur : & ſic non erit voluntatius motus animalium, neque habent in facultate ſua quieſcere, ſed moueri tantum, ſicut etiam ſupra diximus.

Tex.& com. 73.

Iſta ſunt igitur impoſſibilia & multa alia ſimilia his quæ accidunt illis, qui in vnum complectuntur numerum. Non enim ſolum diffinitionem animæ impoſſibile eſt huiuſmodi eſſe, ſed etiam accidentia propria quæ ſunt animæ paſſiones & proprietates naturales, impoſſibile eſt attribuere numero : hoc autem facilè manifeſtum eſt ei qui arguta mente tentauerit aſſignare cauſas propriarum paſſionum & operationum eius, vt aſſignet in eis cauſas cognitionum & ſenſuum, & lætitiarum & triſtitiarum, & aliorum quæ ſunt his ſimilia. Si enim numerus conſtituit animam, tunc diuerſas numerorum conſtitnet vires animæ diuerſas, & opera, & paſſiones. Sicut autem ſuperius deridendo diximus, etiam ſicui licentia diuinandi concedetur de tali vnitatum & numerorum diuerſitate, non erit ei facile in tali diuerſitate numeros fingere.

Tex.& com. 74.

CAPVT XI.

De improbatione operationis eorum, qui diffinierunt animam per cogſnocitiuum, dicentium ſimile ſimili cognoſci, & ideò animam eſſe principium omnium.

TRibus autem traditis ſecundum quæ communiter diffiniunt animam antiqui. Alij enim maximè cõtulerunt in diffinitione animæ, quod eſt mouens ſeipſam. Alij autem corpus ſubtiliſſimum aut incorporaliſſimum inter

Tex.& com. 75.

inter alia.Qui autem diffinierunt per mouns ſeipſum, tam iſti quam illi fuerunt. Sed eorpus ſubtile & incorporale ponentes animam, propter tria diuerſificati ſunt: quidam enim non dixerunt eam eſſe corpus,ſed tamen eam eſſe corpus ſequebatur ex dictis eorum, ſicut fuerunt illi qui dixerunt eam eſſe numerum vel vnitates motas: quia vnitates motæ neceſſariò habent ſitum: & ideo ipſas ſequitur eſſe corpora vel aliquid corporis.Secundi autem fuerunt dicentes eam eſſe ſphæras indiuiſibiles. Tertij autem fuerunt dicentes eam eſſe harmoniam corporis: & hi tamen non directè dicunt eam eſſe corpus, ſed corpoream formam. Hæc autem omnia quas habeant contra ſe obiectiones dubitationum,& quas habeant ſubcontrarietates, iam ferè prætermiuimus ſiue executi ſumus.Subcontrarietates autem voco, quando abſque dubio rationes inducentes pro ſe habuerunt veras, licet poſitio eorum erronea fuerit: & ideo etiam prætereundo & abiiciendo tetigimus quæ dicta ſunt ab eis ferè, niſi fortè colligamus ea quibus diffiniunt animam, non omnia ponentes quæ ipſi dixerunt. Scimus enim animam eſſe motiuam,ſed non eſt motiua ita quod ſit mota: & ſcimus, quod eſt incorporea, non tamen ita eſt incorporea, quòd ſit corpus ſubtile, ſed potius non eſt corpus, neque forma corporalis.Eſt etiam cognitiua,ſed non ex illa cauſa, quod ipſa ſit compoſita ex principiis entium.Relinquitur autem vt modo conſideremus quomodo anima dicitur eſſe ex elementis. Quidam autem antiquorum dixerunt,quòd anima ideo dicitur eſſe ex elementis omnium quatenus ſentiat omnia & cognoſcat vnumquodque entium per hoc quod eſt ſimilis illi, ſicut diximus ſuperius.

Tex.& com. 76. Neceſſarium autem eſt,quòd ad hanc poſitionem multa ſequantur impoſſibilia: ponunt enim iſti, quòd anima cognoſcit ſimile ſimili tanquam ponentes in anima res ſimiles exterioribus rebus quas cognoſcit.Scimus autem, quòd non ſola ſunt in rerum natura quæ vocamus elementa vel principia rerum, ſed ſunt multa altera ab his.Magis autem fortaſsè ſunt infinita ad minus in potentia & ſucceſſione quæ fiunt ex elementis, quorum vnumquodque anima cognoſcit & propriam cognitionem habens de eorum quolibet.

Tex.& com. 77. Etſi igitur anima cognoſcat & ſentiat elementa ex quibus eſt vnumquodque eorum quæ fiunt ex eis: quomodo tamen cognoſcet & ſentiet propter hoc compoſitum ex illis,vt quis Deus Iupiter, vel Sol, aut quid eſt homo,aut quid caro,aut quid os,ſimiliter autem quodlibet aliorum compoſitorum?Non enim ſufficit cognoſcere ex quibus eſt compoſitum vt cognoſcatur compoſitum,ſed oportet ſcire & ex quibus & qualibus eſt, hoc eſt, in qua proportione componantur, & quæ ſit ratio compoſitionis eorum in hoc & in illo. Non enim quolibet modo ſe habentia elementa componunt horum compoſitorum vnumquodque, ſed determinata rationis proportionis, & determinata compoſitione, quæ diuerſificantur ſecundum vnumquodque, ſicut & Empe. dixit, quòd os componitur ex quatuor elementis, ita quod etiam ipſum humus ſiue terra coaptata aliis elementis in amplis poris, quæ vocat diffuſiones ipſius. Amplos autem dicit poros ſiue vaſa: quia terra groſſa eſt, & non niſi in amplis poris capi poteſt, & amplioribus poris indiget,quibus coaptetur quam cætera elementa.Talis autem eſt ſecundum Empedo. proportio compoſitionis eius,quòd duas ex octo partibus habet terræ, cuius propria eſt nigredo, & quatuor ex octo dedit Vulcano ſiue igni qui eſt res ſicca calida,vt dixit Empedo.& ideo vincentibus proprietatibus ignis ſuper proprietates terræ,oſſa ſunt facta ſicca & dura. Vnam autem proprietatem ex octo dedit aquæ, & vnam aëri. Si igitur vnumquodque aliorum ſimiliter habet determinatam proportionem & compoſitionem, ex qua oportet ipſum cognoſci ſi per ſuum ſimile cognoſci debeat, tunc nihil profectò eſt dicere elementa eſſe in anima, niſi rationes proportionum quibus componuntur res,ineſſe dicantur, & niſi etiam realiter in anima eſſe ponatur ipſa rerum compoſitio: & hoc oportet ideo: quia dicunt, quòd anima cognoſcit vnumquodque quod eſt ſimile ſecundum rem & naturam. Os igitur & hominem non cognoſcet, niſi & hæc ineſſe dicantur. Quod autem impoſſibile eſt omnia entia ſimplicia & compoſita eſſe in anima, non oportet nos hîc dicere per rationem & ſyllogiſmum,cum hoc per ſe manifeſtum ſit cuilibet. Quis enim vel idiota vel inſanus dubitabit vnquam, ſi eſt in anima,aut lapis aut homo ſecundum eſſentiam lapidis aut hominis? Similiter autem eſt de bono & non bono,& de viuo & non viuo,& vnoquoque aliorum.

Ceperat ante duas tellus iuſtiſſima vaſis,
Aëris ac fontis partes Vulcanus & ipſe
Quatuor ex octo adiunxit, queis candida magna
Vis fœcundaque natura conſeuerat oſſa.

Amplius autem cum ens dicatur multipliciter, ſignificat aliud quidem ſubſtantiam ſiue hoc aliquid ſecundum diuerſitatem prædicamentorum. Quæramus igitur, vtrum ex omnibus illis erit anima,aut non? Quod autem non ſit ex omnibus,videtur ex hoc quod anima ponitur eſſe ex elementis, & non ſunt aliqua elementa quæ ſint communiter omnium prædicamentorum. Quæramus igitur, vtrum ex his ſolis eſt quæcunque ſunt elementa ſubſtantiarum? & ſi hoc detur, tunc quæramus, quomodo cognoſcit quidditatem aliorum generum & vniuſcuiuſque quid eſt in generibus in illis, cum dicant, quòd non cognoſcetur niſi ſimile ſibi ſimili: tunc enim nihil in ſe habet quod ſit ſimile his quæ ſunt in aliis generibus: oportet igitur, quòd aut dicant animam non cognoſcere res aliorum generum,aut quod dicant, quod ſunt diuerſa principia & elementa vniuſcuiuſque generis, & quod anima conſtat & componitur ex omnibus illis: erit igitur anima ſecundum hoc in parte qualitas, & in parte quantitas, & in parte ſubſtantia, & ſic de aliis prædicamentis, & erit eſſentialiter quodlibet prædicamentum, & non accidentaliter, quia non eſt prædicatio accidentalis quando quantitas vel qualitas prædicatur de aliquo quod conſtitutum eſt ex principiis quantitatis vel qualitatis: ſic quando dicitur de linea, quod eſt

Tex.& com. 78.

quantitas;

quantitas: vel de colore quod eſt qualitas. Sed impoſſibile eſt animam quantitatem vel qualitatem eſſe: quia ab omnibus ſupponitur ferè, quòd anima eſt ſubſtantia: & impoſſibile eſt, quòd id quod eſt ſubſtantia, conſtituatur ab elementis qualitatis vel quantitatis: quin potius quantitas conſtituitur ab elementis quantitatis, & qualitas ab elementis qualitatis: neque aliquid fit vnum eſſentialiter ab elementis ſubſtantiæ ſimul, & ex elementis aliorum prædicamentorum. Accidens enim eſt in ſubſtantia, non ſicut quædam pars quidditatis eius, ſed ſicut quædam diſpoſitio quæ poteſt ineſſe & non ineſſe. Hæc ergo & huiuſmodi altera inconuenientia ſunt, quæ contingunt his qui dicunt animam eſſe ex omnibus entibus.

CAPVT XII.

Vtrum cognoſcatur ſimile ſimili ſicut dixit Empedocles.

Tex.& com. 79. ISti autem duo conceſſerunt quæ ſunt incompoſſibilia: dixerunt enim, quòd impoſſibile eſt ſimile à ſimili pati in natura, ſed potius contrarium patitur à contrario ſemper: & cum hoc dicunt, quòd non cognoſcit anima niſi ſibi ſimile, cum tamen ipſi ponant, ſicut & rei veritas ſe habet, quòd ſentire eſt pati aliquid & etiam moueri: omne enim ſentire eſt recipere ſpeciem ſenſibilem: & paſſio dicitur à patin Græcè, quod eſt recipere. Si enim ſentire quoddam pati eſt, & ſentire eſt ſimile ſimili: patitur ergo quoddam à ſuo ſimili: non igitur impoſſibile eſt pati à ſuo ſimili, ſed à contrario ſemper. Cum autem multas habeat dubitationes & difficultates ita dicere, ſicut eſt dictum Empe. quòd ſi omnia quæ cognoſcuntur, per corporea elementa cognoſcantur, quæ ſunt principia omnium, & ad ſimile cognoſcitur omne quod cognoſcit, vnum quod nunc dictum eſt, teſtatur quod ſi contraria ſibiipſis dicunt: teſtatur enim, quòd hoc ambiguè & non ſecundum expreſſam veritatem dictum eſt. Quæcunque autem membra ſunt ſimpla terrea in animalium corporibus, ferè nihil ſentiunt, ſicut oſſa ferè nihil ſentiunt: quoniam nullum eorum ſentit niſi dentes, qui quandam habent medietatem in tactu: nerui autem licet ſentiant, tamen magni nerui qui ſunt ligamenta oſſium adinuicem, nihil ſentiunt qui ſunt magis terreſtres: pili autem vniuerſaliter nihil ſentiunt, & ſimiliter vngues: & tamen talia conu eniret ſentire ſi vera diceret Empe. quòd terra m ſentimus terra.

Nota quoſdã neruos nõ eſſe ſentientes.

Tex.& com. 80. Amplius cum omne principium quantò fuerit vn uerſalius & prius, tantò plura debeant ſciiri per ipſum, ſequitur ſecundum Empedo. totum contrarium ſi elementa ſunt principia ſciendi: quia ſequitur, quòd ex vno elemento in anima non ſcitur niſi vnum cui ipſum eſt ſimile: ad omnia autem alia magis eſt cauſa ignorantiæ propter diſſimilitudinem: ergo vnumquodque principiorum ſecundum Empe. magis erit cauſa ignorantiæ quam ſcientiæ: ergo elementa non ſunt prima principia ad ſciendum. Sequitur autem adhuc ſecundum Empedo. quòd cælum quod ipſe dixit eſſe Deum, ſit inſipientiſſimum: quia ipſe dixit, quòd cælum non componitur niſi ex quinque, hoc eſt, ex igne, aëre, aqua, terra, & concordia: & ideo quia ex diſcordia non componitur, ideo ſimilitudinem ad diſcordiam non habet, & ignorat diſcordiam. Mortalia autem omnia cognoſcuntur, ex eo quod ex ſex principiis quæ ſunt elementa omnia componuntur. Ex quinque namque ſupra dictis & diſcordia compoſita ſunt omnia mortalia, vt aſſerit Empedo.

Vniuerſaliter autem quærendum eſt ab Empedo. quare non omnia habent animam tam ſimplicia quam compoſita? Si enim elementum eſt cauſa cognitionis in alio quod compoſitum eſt, tunc multò magis erit cognoſcitiuum in ſeipſo. Cum igitur omnia corpora ſecundum Empedo. aut ſint elementum, aut ex elemento: & ſi ex elemento ſunt, aut ſunt ex vno, aut ex pluribus, aut ex omnibus, videtur quòd omnia corpora ſint cognoſcitiua aut vnius aut quorundam aut omnium corporum: omnia igitur habere videntur animas. Tex.& com. 81.

Dubitabit autem aliquis, adhuc ſecundum Empedo. quid eſt quod vnit & in vnitate tenet elementa in eo corpore quod dicimus animatum: ipſa enim elementa mixta vel ſimplicia comparantur materiæ: non autem conuenit venire materiæ, ſed potius formæ. Quęcunque ergo eſt forma animatorum, illa vnit corpora animata, & illa forma eſt nobilius & melius quod deſideratur à materia: ſed omnes qui ponunt animam eſſe, dicunt quòd nihil eſt nobilius & antiquius quam anima. Nobilius quidem, ex eo quod ipſa eſt diuinum quoddam & optimum quod deſideratur à materia. Antiquius autem, quoniam ipſa prior eſt diffinitione & intentione efficientis. Et hæc præcipuè conueniunt intellectuali animæ, quæ eſt ſubſtantia diuina ens ante omnem corporeitatem & contrareitatem ſecundum ordinem naturæ, ſicut ſupra probatum eſt. Et huius cauſa eſt: quia anima habet eſſe & nobiliſſimum & rationabiliſſimum ſecundum naturam. Rationabiliſſimum quidem, eò quod in ſe continet rationes rerũ ex quibus cognoſcit ea quæ ſunt, & dat rationem & eſſe corpori. Nobiliſſimum autem, eò quod ipſa eſt forma vltima ſecundum ordinem naturæ, ad quam ſunt elementa & omnes elementorum mixtiones & complexiones & compoſitiones. Proprium autem eſt, eò quod incorporeum: & non eſt vis in corpore anima intellectiua, ſed ſeparata in proprio eſſe conſiſtens. Cum ergo ſit talis anima, & propriè ſiue præcipuè intellectualis, & elementa dicantur eſſe ante ea quæ ſunt ex ipſis, & illa non poſſint eſſe rationabilia vel nobilia vel in proprio eſſe conſtituta, ſed potius ab anima ſunt accipientia rationem & nobilitatem, & proprij eſſe diſtinctio, non poteſt eſſe anima & præcipuè intellectualis ex elementis. Tex.& com. 82.

Nota quomodo anima habet eſſe nobile & antiquum & proprium, & præſertim intellectiua.

Reprehenduntur autem omnes iſti qui dicunt Tex.& com. 83.

dicunt ex elementis eſſe animam,ex eo quod cognoſcat & ſentiat ea quæ ſunt entia in natura. Et ſimiliter illi qui dicunt eam diffiniri magis per motiuum eſſe, de eo quod inſufficienter locuti de anima: non enim omnia ſenſitiua mouentur ſecundum locum procedendo de vno loco ad alium, licet fortè moueantur motu dilatationis & conſtrictionis omnia quæ habent animam ſenſibilem: hoc enim motu nullum illorum caret, quæ ſenſum tactus habent: & ille ſolus eſt, qui ſufficit ad conſtitutionem animalis ſenſibilem animam habentis. Similiter autem non omnia motiua ſui ipſorum ſecundum locum,ſunt ſcientia: quia ſcire eſt habentium intellectum. Multa autem mouentur ſecundum locum, quæ ſcientiam & intellectum non habent. Animatorum autem omne eſſe motiuum ſecundum locum eſt & quando anima diffinitur per motiuum in loco,tunc de motu locali proceſſiuo intelligitur:quia hoc ſolo motu videtur anima mouere corpus: alteratione enim mouetur à qualitatibus primis: augmenti autem & decrementi cauſa eſt cibus qui ingreditur, & non anima ſola. Similiter autem etiam quicunque dicunt intellectum & ſenſum eſſe ex elementis, non de omni dicunt anima: & hoc patet:quia plantæ videntur viuere, & non participare loci mutationem,neque ſenſum præcipuè ſecundum quod ſenſus eſt cognitio ſenſibilium. Quamuis enim dicat Iſaac in libro de elementis plantas habere ſenſum, ipſe tamen dicit, quòd ille ſenſus non eſt niſi naturalis tactus, & tactus elementi eſt ſine cognitione. Et non verum fortè dicit Iſaac: quoniam non eſt tantum guſtus tactus & tactus alimenti,ſed etiam nutritiua ſeparata à ſenſibili, tangit nutrimentum per hoc quòd vltimum radicis eſt infixum in nutrimento, & trahit ipſum ex vi nutritiuæ caloriſque quæ ſunt in radice: hoc tamen quia ſine appetitu naturali non fit, & quia radices ſunt ori ſimiles in trahendo nutrimentum, mouet Iſaac ad hoc quod dicit plantas habere duos ſenſus naturales, qui ſunt guſtus & tactus. Adhuc autem illi etiam qui ſenſum & intellectum dicunt cauſari ex eiſdem elementis,diminutè dicunt de anima: quia videmus, quòd multa ſunt animalium ſenſum quidem habentia, & non intelligentiam.

Tex.& com. 84. Si autem aliquis intellectum & ſenſum ſegregauerit, ita quod ſint diuerſæ partes animæ eiuſdem, & conceſſerit, quòd iſta anima intelligens & ſentiens habet ſuum intelligere & ſuum ſentire ex elementis ex quibus eſt, non eſt adhuc ſermo perfectus: iſte enim ſermo non eſt de omni anima, quia non eſt de vegetatiua: neque eſt de tota anima, quia non eſt de mobilibus ſecundum locum,quod eſt omnis animæ habentis intelligentiam & ſenſum: neque eſt de vna anima quæcunque ſit illa,quia nulla talis eſt anima quæ tantum intelligat & ſentiat & nihil aliud operetur. Hanc autem eandem reprehenſionem ſuſtinet opinio, quæ tangitur in carminibus quæ facit Orpheus: is enim dixit, quòd totum id quod nos continet, hoc eſt aër, quod eſt plenum diis, quos vocauit animas quæ ingrediuntur & afferuntur ad nos reſpirantibus ventis per anhelitum: dulciorem tamen eſſe animam zephyri quam aliorum ventorum, eò quod nubes tollat & molliat autam: is enim non de omni anima dixit, ſicut neque alij: quia non eſt poſſibile hoc accidere plantis quod afferant ſic animam, neque etiam multis animalibus quæ non reſpirant, quia non reſpirat niſi animal ambulans multum habens ſanguinem. Hoc autem latuit ſic opinantes.

Similiter autem ab alia parte reprehenduntur de ſuperfluitate: ſicut enim diminuti ſunt in doctrina animæ, ſic in cauſis quas ponebant, ſunt ſuperſtui. Dixerunt enim cauſam cognitionis omnium eſſe,quia anima eſt ex elementis omnibus habens in ſe omnium qualitates elementorum: & hoc eſt ſuperfluum:quia etiamſi concedatur, quod oportet dicere animam eſſe ex elementis, non oportet tamen,quòd conſtitui ex omnibus dicatur elementis: quia cum contraria reducantur in priuationem & habitum ſecundum cauſam, vt nos diximus in libro phyſicorum, ſufficiens eſt altera pars contrarietatis, quæ ſcilicet eſt per modum habitus ad diiudicandum & cognoſcendum ſeipſam, & oppoſitum quod eſt per motum priuationis. Et hoc in ſimili nos videre poſſumus: quia nos in geometricis per recti diffinitionem ſcimus & ipſum quid eſt rectum, & quid obliquum:canon enim, quod regulam ſonat, eſt id per quod habetur iudiciũ de vtroque: obliquum autem cum ſit priuatio recti, neque eſt principium ſiue iudex ſuiipſius cognitionis, neque alterius quod ſibi opponitur per modum habitus. Et ſimiliter eſt in qualitatibus elementorum, ſicut in antehabitis libris determinatum eſt. Tex.& com. 85.

Sunt autem quidam Philoſophorum, qui dicunt animam miſceri in toto vniuerſo,tam in elementis eam eſſe ponentes, quam in elementatis. Ex qua poſitione etiam Philoſophus Italus, qui de Italia fuit,Empe. nomine, cauſam ſumpſit ſuæ opinionis, dicens omnia eſſe plena diis, eò quod idem dicebat eſſe Deum & noym & vniuerſorum materiam. Hi autem habent quaſdam ſpeciales contra ſe dubitationes: quarum prima eſt, quòd quæramus ab eis,quam ob cauſam anima cum ſit in elemento ſimplici quod eſt ignis vel aër, non facit ipſum animal cognoſcens & ſentiens? Hoc enim mirum videtur, cum videatur ſimplicioris corporis quod eſt cauſa aliorum corporum, eſſe debere nobilior & melior anima. Quæret etiam aliquis rationabiliter ab his, quia illi dicunt animã eſſe principium motus, quare anima quæ eſt in elementis,ſecundum eos eſt melior & immortalior, cum non conſtituat animal, quam ea quæ eſt in animalibus, quæ animal comprehendens & ſentiens conſtituit? Tex.& com. 86.

Accidit autem vtrobique inconueniens & irrationabile in reprehenſione iſtarum quæſtionum: & namque dicere, quòd animal ſit ignis vel aër, eſt maximè irrationabilium hominum: quia dictum iſtorum eſt ſimile factuorum Tex.& com. 87.

tuorum dicto. Et dicere, quòd non ſint animalia cum inſint eis animæ, inconueniens eſt omnino: quia ſecundum hoc nulla erit differentia iuter eſſe animam in aliquo corpore, & non eſſe animam in ipſo in conſtitutione animalis.

CAPVT XIII.

De cauſa illius opinionis, quæ dixit animam eſſe ex elementis, & ſpecialiter ex aëre: & eſt digreſsio in eo declarans diuerſas cauſas, & tres opiniones circa hoc.

Tex.& com. 88. CAuſa autem huius opinionis partim tacta eſt ab Ariſtotele, & partim tangetur à nobis: dicit enim Ariſtoteles, quòd cauſa quare opinabantur animam eſſe in elementis nobiliorem & immortaliorem quam ſit in his quæ conſtituuntur ex elementis, fuit hæc, quod viderunt totum & partem in ſimplici corpore eſſe ſimilis ſpeciei & formæ: & tamen ex hoc ſequitur, quòd neceſſarium ſit, quòd etiam ipſi dicant, quòd anima totalis eſt ſimilis ſpeciei & partis cum anima partis. Eſt autem opinio eorum de de parte quod opinantur, quòd animata ſint mixta corpora, propter hoc quod aliquid continentis & circundantis aëris per anhelitum recipitur intra corpora eorum: & cum pars intus recepta ſit eiuſdem ſpeciei cum ea quæ remanet extra de aëre, & concedunt, quòd intus recepta eſt animatum corpus, dicunt conſequens eſſe, quòd totus aër extra manens ſit animatus. Et contra hoc dicit Ariſtoteles, quòd ſi aër diſtrictus vel diſcerptus, cuius quædam pars eſt intra, & aliud totũ eſt extra, eſt ſimilis ſpeciei: tunc conſequens eſt vt etiam anima totius aëris extra & partis intus ſit ſimilis ſpeciei. Si ergo exterioris aëris anima eſt immortalis vrpote quæ ſemper viuificabit & viuificat viua, conſequens eſt animam, quæ eſt in aëre qui intus eſt receptus, eſſe immortalem: & hoc ipſi non dixerunt: ſicut enim ſe habet ſuſcipiens anima ad ſuſcipiens, ita anima ad animam, & è conuerſo. Si autem aër dicatur eſſe ſpeciei ſimilis, ſicut diximus, & anima dicatur eſſe diſſimilis, tunc ſequitur neceſſariò, quòd non ambæ partes aëris ſuſceptibiles erunt animæ: ſed vna pars poteſt eſſe animæ ſuſceptibilis, & alia pars non erit, eò quod ſuſcipiens proprium non habet. Sequitur igitur alterum de duobus, quòd aut ſcilicet aër ſit ſimilis partis, & anima ſimiliter: aut ſi ipſa eſt diſſimilis & aër ſimilium partium, tunc ſequitur, quòd anima non ſit in qualibet parte totius aëris. Hæc autem inconuenientia ſunt ſecundum ipſos. Manifeſtum eſt igitur ex his quæ dicta ſunt, quòd neque cognoſcere ineſt animæ, propter hoc quod ex elementis ſit: neque mouere ponitur benè vel verè ex cauſis quas aſſignauerunt Philoſophi.

Digreſſio. Scias autem circa materiam iſtam eſſe tres opiniones, quarum vna antiquiſſima eſt quam perſecuti ſumus, quòd ſcilicet anima ſit in omnibus elementis, præcipuè corporeis, ſcilicet igne, & aëre, eò quod illa ſunt quæ videntur animare corpora per calorem naturalem & reſpirationem & ſpiritum, ſicut diximus ſuperius. Et dicebant elementa non animare corpora compoſita, niſi propter hoc quod ipſa in ſe animata ſunt, ponentes materiam ſubiectam eis eſſe diuinum, eo quod videbant eſſe ingenerabilem & incorruptibilem: & per hoc diuinum dicebant quod animabat corpora: vnum quidem perforando & faciendo vias per corpus quod eſt calor: alterum autem quod diſcurrit in foraminibus corporum animatorum quod eſt ſpiritus aëris vel aëreus: & ideò aërem principaliorem dicebant in animando: & hæc fuit ratio Orphei & aliorum. Videbant etiam ſpiritum eſſe vehiculum virtutis in corpore per modum illum quo radius & lumen eſt virtutum cæleſtium vehiculum in mundo: & quia ſic diſcurrit per corpus & vehit virtutem, & operatur naturales operationes & vitales & animales: naturales quidem in hepate per attractiuam, digeſtiuam, nutritiuam, & expulſiuam, vitales autem in corde per arterias pulſas in arteriis virorum, & animales in cerebro per ſenſum & imaginationem, & cæteras operationes animales, dicebant ſpiritum eſſe animam. Eſt autem adhuc quod induxit eos, quod ſpiritus incluſus in viſcoſitate ſeminis animatorum operari videtur organa corporum & figurare corpora: & ideò quia viderunt operari ſpiritum vt animam, dixerunt ſpiritum eſſe animam. Non autem fit anima aër propter hoc quod eſt intus cum non accipiat aliquid à corpore, ſed potius det refrigerium quod ſecum attulit: & ideò oportuit eum prius fuiſſe animam aut animatum: & cum ſit eiuſdem rationis in ſpecie cum toto aëre, dixerunt totum aërem eſſe animatum: & hæc fuit vera ratio quæ induxit iſtos. Et contra hoc fecit Conſtabenluce librum ad iſtum errorem elidendum: quoniam ſine dubio ſpiritus ille corpus eſt, anima autem non eſt corpus. Similiter autem ſpiritus inſtrumentum animæ eſt quod mouet totum corpus, & anima non eſt inſtrumentum animæ. Spiritus enim eſt corpus aëreum lucidum à vapore cibi, vel per anhelitum inductum, mediante quo anima mouet corpus, & quod eſt vehiculum virtutum quas anima influit corpori: quod quidem animæ opera perficit, ſicut inſtrumentum artificis inducit formam quam habet in mente artifex, non quidem vt eſt ferrum, vel lignum, ſed provt eſt ab anima directum & motum. Similiter ſpiritus ille quando digeſtus & purificatus eſt ab anima, & directus ab ipſa, cum omnes animæ perficere poteſt operationes quas anima habet in corpore. Hic autem ſpiritus abundantior eſt in corde & in pulmone & in arteriis, ſed paucior eſt in aliis: eſt tamen in omnibus: quod oſtendit ipſa aliorum ſpumoſitas quæ eſt in ſanguine & ſemine & cibo, & aliis humiditatibus, quæ profecto ſpumoſitas non eſt niſi ex ſpiritu incluſo in eis. Hic etiam portat formas per cellulas capitis quæ ſunt tres, anterior,

rior, & media, & vltima diſtinctæ, ſicut dici habet in libro de animalibus.

Secunda opinio quæ eſt Alexandri Aphrodiſæi, pro qua vide Commentatorem 3. de animã.com.5.

Secunda autem opinio eſt dicentium, quòd elementa quidem non ſunt animata extra compoſitionem : ſed tamen compoſitio & commixtio elementorum in ſe habet primam animæ perfectionem & eſſentiam : & vocant primam animæ perfectionem & eſſentiam inchoationem animæ, eo modo quo inchoatur aliqua alia forma in ſua propria materia, quando eſt in potentia habituali ad illam formam proxima in illa : dicunt enim illi, quòd anima eſt perfectio corporis commixti phyſici: perfectio autem omnis corporis phyſici in ipſo eſt ſecundum potentiam formalem, antequam ſit in actu in eo : phyſicum autem corpus eſt commixtum ex elementis : anima igitur ſecundum ſuam primam inchoationem præcipuè ſecundum vegetari & ſentire eſt in elementis commixtis. Adhuc autem vegetatiuum & ſenſitiuum nunquam operantur, niſi per corpus expleant ſuas operationes : ſicut autem ſe habet operatio ad organum, ita ſe habet ſubſtantia cuius eſt illa operatio ad ſubſtantiam : ſic ſubſtantia eſt vita in corpore, ſicut & operatio expletur per corpus: ſubſtantia autem quæ de eſſe corpori, & eſt ſubſtantia ipſius vel perfectio primo formali potentia eſt in ſemine corporis : & videtur, quòd ſit in commixtione elementorum anima, licèt ante commixtionem elementa haud animata ſint. Et hoc quidem dixit Alexander Græcus Peripatheticus. Sed hoc non eſſe verum patet ex hoc, quòd anima non eſt harmonia, ſicut ſupra probatum eſt. Et vlterius etiam hoc addimus, quòd etiam non eſt aliquid ſequens harmoniam: quia cum harmonia ſit corporalis contemperantia elementorum, non poteſt aliquid ſequi harmoniam, vt eſſentialiter cauſatum ab harmonia, niſi forma corporalis: anima autem nullo modo eſt forma corporalis: ergo anima non eſt & ſic in commixtione elementorum. Adhuc autem ſi anima ſecundum ſui inchoationem & potentiam formalem eſſet in elementis, vel ex elementis, oporteret etiam, quòd anima perfecta vltima perfectione eſſet ex elementis : quia, ſicut diximus in fine primi phyſicorum, talis potentia eadem eſt in eſſentia cum actu, licet ſecundum eſſe ſit differens: hoc enim eſſe nominat potentiam & actum. Si autem hoc eſſet verum, non haberet anima operationem niſi formæ corporalis quæ ſequitur mixtionem: omnis autem talis forma habet vnicam operationem : & ſic anima non haberet niſi vnicam operationem : & hoc falſum eſt, cum vegetabilis & ſenſibilis & intellectualis anima multas habeat operationes: & ideò iſta opinio ſanè falſa intelligitur aut conuincitur : vnde licet anima potentia ſit in ſemine commixto, non tamen eſt in ſemine cauſata à commixtis ipſis vel à commixtione, ſed potius cauſata ab anima decidente ſemen, ſicut infra dicemus: vel etiam ab intelligentia mouente ſtellas, ſicut in his quæ ex putrefactione generantur. Quod autem quando perfecta ſunt vegetatiua & ſenſitiua non operentur niſi in corpore, hoc non ideò eſt, quod ſint cauſatæ à commixtione, ſed potius ideò quia ſunt virtutes in corpore, non à corpore cauſatæ, nec à commixtione corporali, quanuis cauſantur in ipſo quod corporaliter commixtum eſt. Huius autem expreſſa ratio inferius oſtendetur.

Tertia opinio quæ fuit Sociorum Doctoris.

Tertia vera opinio eſt quorumdam noſtrorum ſociorum dicentium animas vegetabilium & brutorum animalium eſſe ex traductione. Dicunt enim illi, quòd quando ſemen deciditur à corpore aut parte corporis, deciditur etiam pars animæ ab anima : & ex illo quod ab anima deciditur, fit & generatur anima generati. Huius autem ſignum eſſe dicunt quòd compertum eſt embrionem per cotilidones adhærere matricibus, & habere cutariam contra arteriam matricis, & venam contra venam, & ſic de aliis : vt & ſic ſpiritum & ſanguinem trahant à matrice : quod non eſſet, vt dicunt, niſi traduceretur anima embrionis ab anima matris. Adhuc autem dicunt non eſſe completam aliter propinquitatem inter parentem & prolem, niſi aliquid animæ traheretur à parente in prolem, vt dicunt. Sed hoc mirum eſſe videtur qualiter anima poteſt decidi ab anima, cum anima ſit indiuiſibilis, & nihil ab ipſa decidi poſſit. Adhuc autem non fit generatio ex eo quod eſt actu pars, ſed potius ex eo quod eſt potentia pars corporis, quod eſt ſuperfluitas digeſtionis: & hoc non eſt adhuc animatum anima parentum ſecundum actum : & ideò nihil animæ deciditur ipſo deciſo. Hæc autem magis pertinent ad tractandum in libro de animalibus, vbi agetur de animalium generatione. Sed quod hic ſufficit, eſt quod dicimus ſemen eſſe ex quo eſt generatio, vel id quod eſt ſicut ſemen conſequens materiam, vt patet in his quæ ex putrefactione generantur, vel ex alia quacunque elementorum commixtione per virtutes ſtellarum in ſpecies plantarum vel animalium producta. In omnibus enim talibus præter commixta elementa eſt reſultatio virtutis animæ vel intelligentiæ, quæ reſultatio eſt forma inchoans animam vel eſſentiam animæ. Sicut enim videmus in operibus artis, quòd dolabrum de virtute anguli habet ſcindere ligna vel lapides, ſed ad formam domus non deducit ea quæ ſcindit, niſi per operationem & formam artis quæ eſt in intellectu practico artificis : & ſic dicimus artem facere artem, quia forma artis in anima artificis exiſtens educit illam quæ eſt in lignis & in lapidibus : & hoc non eſt potentia in lapidibus & lignis ſecundum quod lapides ſunt aut ligna, ſed potius ſecundum quod ſubiiciuntur inſtrumentis artis & ipſi formæ artis quæ eſt in artificis mente. Sic etiam dicimus, quòd omne ſemen ex quo fit generatio, ſiue ſit in matrice alicuius animalis, ſiue non ſit, habet in ſe virtutem formatiuam, quæ abſque dubio virtus eſt in ſemine non ex elementis, ſed ſicut artificis forma eſt operans ſuper ligna vt fiat artificiatum. Sed tamen eſt differentia in hoc quod virtus formatiua eſt in ſemine, forma autem artis in arte operans eſt in anima. Hæc autem virtus formatiua datur ab anima, vel ab eo quod eſt ſimile animæ. Ab anima quidem,

Formæ artificiales non ſũt in potẽtia in lapidibus & lignis ſecundum quod ſunt ligna aut lapides, ſed ſecundũ quod ſubiiciuntur inſtrumentis artis & formæ artis quæ eſt in anima artificis.

quidem,quando ſemen maturatur in corpore animato in potentia educitur ab ipſo. Ab eo autem quod eſt loco animæ, quando ſemen maturatur extra corpus animatum à lumine & virtutibus. In corpore autem animato fit duobus modis. In vegetabilibus fit per maturationem quæ eſt in fructu: quia vegetabilia vbique in ſe virtutem habent generatiuam diſperſam: & ideò vbique adhærentia ſibi ſemina maturantur,& virtutem recipiunt formatiuam: in animalibus autem fit per membrum determinatum ad generationem: ſemen enim in nulla parte corporis efficitur verè ſemen, hoc eſt, potens producere ſimile in ſpecie ei cuius eſt ſemen, niſi maturatum in membro ad generationem ordinato, hoc eſt, teſticulis vel in eo membro quod eſt teſticulorum loco, in quibus virtus animæ generatiua habet ſitum. Siue autem fiat in corpore animato, ſiue extra oportet obſeruare qualiter fiat: & hoc bene conſiderandum ſoluit totam antiquorum contradictionem iſtam.

Nota differẽtiã inter virtutes formatiuas quæ ſunt in ſeminibus plãtarum & animalium.

Sciendum igitur, quòd omne agens incorporeum quod imprimit ſpeciem ſuam in rem corpoream,& per corporeum inſtrumentum, oportet quod agat aliquando ſic quod ſpecies quam imprimit, ſequitur magis ſubſtantiam cui imprimitur, & aliquando magis aſſimilatur ſpeciei agentis, & aliquando aſſimilatur ſecundum quid vtrique: & hoc fit propter diuerſitatem eius quod ſuſcipit ſuam impreſſionem ſiue formam in quam inducit. Eſt autem motor primus omninò incorporeum agens, quod tamen agit in materiam quæ eſt ex contrariis & commixta ex elementis & qualitatibus elementorum, & agit per inſtrumentum corporeum quadrupliciter, quorum vnum eſt virtus quæ eſt in corporibus cæleſtibus, aliud autem virtus quæ eſt in lumine cæleſti deſcendente, & tertium motus cæleſtis, & quartum eſt qualitates primæ quæ ſunt in elementis: & ideò in quibuſdam quæ tantum commixta ſunt materialiter, non inducit niſi formam corpoream, ſicut in lapidibus & metallis: & hoc eſt differens corporaliter ſecundum omnem diuerſitatem lapidum & metallorum. In quibuſdam autem quæ æqualitati cæli magis appropinquant, & ab excellentia contrariorum elementalium multum elongantur, multum reſultat de lumine ſuo, ſicut in intellectuali anima, quæ tota eſt extra corporeitatem & materiam contrarietatis, ſicut ſuperius diximus, & eſt ſimilitudo quædam agentis primi: propter quod dixerunt Philoſophi quidam mediante intelligentia animam cauſari: quia ſimilitudo eſt ſolius intellectualis naturæ primæ cauſæ quæ ſimilitudinem ſuam in tali & non ex tali materia producit: propter quod etiam intellectualis anima non ex materia dicitur produci, ſed potius ab extrinſeco ingredi,eò quod nullum elementorum diuiſim,neque etiam elementorum commixtio potentiam habet coniuncti qua ſit radix elementalis talis animæ, ſed tantum lumen intelligentiæ agentis eſt radix eius, ita quod aliquando à Philoſophis vocatur reſultatio intellectus diuini in corpore phyſico potentia vitam habente: & aliquando vocatur vmbra intellectus diuini, eò quod lux illa quæ cauſatur ab intellectu agente in naturis, aliquantulum obumbratur ex inclinatione ad materiam corporis phyſici:cuius ſignum eſt,quòd anima intellectiua inquiſitiua eſt, & accipit cum continuo & tempore, cum intellectus qui ſeparatus eſt, omninò ſit ſine inquiſitione,apud quem ſunt ſimplices formæ & quidditates rerum. Quod autem ſic cauſetur pars & anima intellectualis, & non ex materia educatur, neque in materia ſit radix eius, ex hoc probatur quod ſupra dictum eſt, intellectum eſſe ante corporeitatem & contrarietatem ſecundum naturam,& quod habitum eſt intellectum eſſe antiquiorem materia corporali ſecundum naturam.Habetur autem etiam ex hoc quod ſi radicaretur in aliqua materia vel virtute corporali,indigeret in operatione ſua materia illa & virtute corporali,& non eſſet ſeparata anima intellectualis. Nos in tertio huius doctrinæ libro oſtendemus eum eſſe ſeparatum in ſubſtantia & operatione. Nullus igitur alius modus productionis ineſſe poteſt etiam intellectualis animæ,niſi qui dictus eſt, & nullo modo reducatur in elementis,neque ex elementis educitur Propter quod eleganter dicit Ariſtot.in 16.animalium ſolum intellectum ab extrinſeco, non ex elementis ingredi in eſſe & produci. Anima autem vegetabilis & ſenſibilis producuntur ex materia, & radicem habent in materia, ſed virtute agentis incorporei, ſiue hoc ſit intellectus mouens ſtellas, ſiue ſit virtus formatiua in ſemine animatorum corporum, ſed tamen radix iſtarũm animarum non eſt forma elementalis,neque aliquid ſequens commixtionem elementorum, ſed poſtius forma impreſſa ab anima decidente ſemen vel impreſſa à motore orbium, ſed educta inſtrumentis corporalibus quæ ſunt lumen & virtus & motus cælorum & ſtellarum & qualitates elementales in ſe habentes cæli & animæ virtutes: & ideò tales animæ ſunt quidem virtutes in corpore exiſtentes, & ſine eo non explentes operationes ſuas: ſed tamen radix earum & inchoatio eſt forma impreſſa ſemini à virtute incorporea, vt dictum eſt. De his autem quæ generantur ex putrefactione, in 4. metheororum fecimus mentionem & aſſignauimus cauſam. Hæc autem omnia quæ hîc diximus, apertius in libro animalium dicentur,vbi de operatione ſpermatis proprium nos oportet facere tractatum.Sed ea quæ quæ hic dicta ſunt, breuiter ad intellectum opinionum inductarum ſunt inducta.

Primus motor agit p inſtrumentum corporeum quadrupliciter.

Quare anima intellectiua nõ ex materia producidicitur, ſed ab extrinſeco ingredi.

In tranſlatione noua eſt iſta auctoritas in 2. de generatione animalium cap. 3.

CAPVT XIV.

Et eſt digreſsio declarans cauſam dicti antiquorum, quo dixerunt ſimile ſimili cognoſci.

ESt autem adhuc inquirendum, vtrum ſimile ſimili cognoſcatur: & quia hoc dixerunt illi qui animam cognitiuum omnium

diffiniendam esse cẽsuerunt. Videbatur enim hoc omnibus ferè antiquis: quoniam, vt inquiunt, aut anima aliquid simile apud se habet vnde rem cognoscat, aut non habet. Si autem habet aliquid simile apud se, tunc habetur propositum, quòd simili quod habet apud se cognoscit quicquid cognoscit. Si autem apud se simile rei cognitæ non habet cognitiua, ergo rem se cognoscere nescit: quia non habet aliquid ad quod cognitionem rei examinet. Cum enim quærit rem & inuenit, scit se inuenisse. Aliquid autem est principium apud se, quod regit eam in inquirendo: quia aliter per incerta quæreret: & hoc non est verum: oportet igitur, quòd principio aliquo formali regatur in inquirendo: & hæc est aliqua rei similitudo: oportet igitur, quòd similitudo sit apud animam ex qua cognoscat anima. Adhuc aurem cum inuenit rem, & scit quod hæc est res quam inuenit post inquisitionem, aliquid iterum habet quod certificat eam esse rem quam inuenit: quia aliter quæreret in infinitum. Constat autem, quòd hoc iterum est aliqua rerum similitudo: & ideò oportet in anima esse similitudines rerum: & ita cognoscit simile simili. Adhuc autem nihil appetit & quærit nisi quod est sibi simile: & nihil mouetur ad aliquid, vt dicit Boëtius, nisi per quod est simile illi. Nec enim vnquam materia vel potentia materialis mouetur ad aliquam formam cuius apud se non habet aliquam similitudinem. Est autem cognitiua potentia naturalis & mota ad rerum species quodammodo: oportet igitur ipsam cum eis habere similitudinem. Adhuc autem agens semper est nobilius anima. Videtur igitur, quòd nulla rerum exteriorum ei imprimat suam speciem nec ad cognoscere perficit ipsam: cum autem cognoscat, oportet quod per assimilationem cognoscat: oportet igitur vt apud se rerum habeat similitudines, & non acquirat ab extra.

Omnes autem dictæ rationes Platonis sunt & Augustini & Boëtij Platonicorum, qui dixerunt Platonis musam in hoc verum personare, quod dicebat, quod quisque discit, immemor recordatur: & quod omnium scientia & cognitio est naturaliter apud animam, sed occupata sensibus & grauata carne, haud potest mox redire ad se vt statuat oculum considerationis in seipsa, & videat ea quæ habet apud seipsam: per studium autem eleuatur supra molem carnis & per speciem rei extra, vel per auditum excitatur ad videndum hoc quod in se habet: & per hoc venit in reminiscentiam eorum quæ habet apud se. Et huius dicunt esse simile in eo qui longo tempore est oblitus rei alicuius, & subitò occurrit ei simile simili: tunc enim ad vsum illius venit in memoriam prius obliti: & ita dicunt fieri de omni rerum scientia. Huius autem signum est, quòd dicunt in pueris, qui primò res non distinguunt, omnem virum vocantes patrem, & omnem fœminam matrem: postea autem excitati per visum & auditum frequenter, discernunt ex seipsis vnum ab alio, quando ad se redire possunt. Menon autem Pythagoricus & vniuersaliter omnes Platonici, & multi Stoicorum istam opinionem semper defenderunt. Hæc igitur fuit ratio qua antiqui inducti sunt ad hoc quod dixerunt simile simili cognosci & in hoc omnes conuenerunt. Causas autem huius volentes assignare diuersas in vias diuerterunt: & alij quidem causam huius assignantes animam ex elementis esse dixerunt: eò quod putabant species omnium esse species elementorum, sic vel aliter commixtorum, & mixtum nullam omninò habere speciem præter eam quæ est elementarium specierum congregatio quædam. Alij autem dixerunt animam esse imaginem separatarum intelligentiarum, & esse plenam formis & rationibus rerum, & sub illis formis habere rerum scientiam: neque exigebatur secundum eos ad scientiam, nisi quod habitæ formæ in anima ad res determinarentur. Et alij dixerunt, quòd anima est materia prima in qua sunt omnes formæ per aliquem modum latentes tamen: sed cum additur super potentiam animæ lux intelligentiæ agentis, tunc videt eas in se. Materiæ autem corporali, eò quod non additur talis resplendentia lucis supra eam, non potest eas in se videre. Et iste fuit Anaxagoras & quidam alij.

Opinio propria.

Sed hæc omnia melius infra determinabuntur, quãdo de intellectu possibili & agente habebitur tractatus: sed quantum hîc sufficit, sciendum est, quòd in materia sunt omnes formæ per inchoationem, & non per coadunatum habitum, quarum illa potentia susceptibilis est: & ideo potestate illa habituali imperfecta omnes habet, & actu distincto & determinato nullam habet omninò: & hæc est causa quod quærit perfici, quia imperfectum, aliquid tamen habet vnde ordinetur ad perfectionem, quærit. Sed id quod nullum habet in se habitualiter ordinans ad perfectionem, nullam omninò quærit perfectionem: quia non habet vnde percipiat eam: potentia enim nata fieri aliquid, non fit illud nisi per priuationem: quia subiicitur motui ad illud: & quia iam inchoatum est in ipsa potentia quæ perficitur, ideò scit se inuenisse quod quærit, quando videt illud in se reduci ad actum determinatum & distinctum, & agens in illa reductione est species cognita à rebus extra accepta: per illud etiam habet similitudinem incompletam ad illud ad quod mouetur quando quærit. Si enim haberet similitudinem completam, iam non quæreret vlterius, sed quiesceret in similitudine illa: & sic intelligitur id quod Philosophi dixerunt, quod non mouetur aliquid ad aliquid, nisi per hoc quod est simile illi. Quid autem sit faciens pueros distinctam rerum habere cognitionem, determinauimus in principio physicorum nostrorum. Per dicta ergo satis patet qualiter falsum est scientiam rerum esse apud nos & rerum omnium similitudines, & ostensa est erroris causa antiquorum. Relinquitur autem determinare vtrum possibilitas materiæ eadem sit cum possibilitate cognoscentis animæ, eò quod vtraque est potentia omnia & actu nihil: sed non potest determinari

Vide pro opinione prima ipsum in 3. de anima super textu 3.

nari niſi prius ſciatur poſſibilis intellectus:& ideò vſque illuc differatur.

CAPVT XV.

Vtrum anima diuerſa agat per vnam ſubſtantiam & diuerſas potentias, vel per plures ſubſtantias & plures potentias, in quo etiam habetur vtrum vegetabilis & ſenſibilis & rationalis vna ſit ſubſtantia in homine.

Tex.& com. 89. HIs autem habitis ſatis ſecundum antiquos patet aliqualiter de ſubſtantia animæ determinauerunt:diximus autem in principio proœmij, quòd non ſolum quærenda eſt animæ ſubſtantia, ſed etiam de partibus animæ oportet habere quæſtionem : & ideò dubitationes antiquorum de partibus hic ſubinferimus dicentes, quòd ea quæ ſunt in anima tanquam partes, antiqui ad quatuor reduxerunt:viderunt enim quicquid eſt vnius generis, ab aliqua natura vna principium ſumere : & omne quod cognitum eſt in anima, ad vnum primum principium cognitionis reduxerunt: & illi primo principio dederunt cognoſcere per intellectum,& ſentire,& opinari, eò quod quodlibet illorum, ſicut diximus, communicat & participat cognitiuum aliquid per naturam & habet potentiam paſſiuam ad ea quæ cognoſcit. Adhuc autem in anima viderunt eſſe concupiſcere per ſenſum rei conuenientis vel diſconuenientis & deliberare per rationem regentem voluntatem, & omninò & vniuerſaliter appetitum qui communis eſt & vegetabili & ſenſibili & rationali animæ : & cum conceſſerint iſta eſſe ſecundum motum factum ab anima, & ſic ineſſe ſecundum potentiam actiuam vel formalem, & ideo ad principium cognitionis non poſſe reduci,& ideò iſta ineſſe animæ ſecundum diuerſas naturas & principia videbantur. Adhuc etiam viderunt, quòd motus ſecundum locum eſt ab anima in animalibus,& coniecerunt inter omnia mouentia perfectius eſſe id quod mouet ſecundum locum: appetitum autem eſſe imperfectum inquantum appetit: & ideò exiſtimauerunt motiuum ſecundum locum ſecundum eandem naturam conuenire animæ, per quam conuenit ei eſſe cognitiuum vel appetitiuum:& ideò hæc tria ſecundum tres naturas animæ dixerunt ineſſe. Vlterius autem procedentes inuenerunt in anima augmentatiuum & iuuentutem & ſenectutem & decrementum, & hoc ſemper agere per calorem naturalem qui eſt virtus corporea,& in hoc differre à phyſicis : & ideo iterum hoc exiſtimauerunt cauſari ab aliquo ſpeciali principio.Et ideò quærendum,vtrum toti animæ inſit ſecundum vnam & eandem naturam & eſſentiam vnumquodque iſtorum, ita quod eodem aliquo omnia hæc prædicta facimus,& omnibus prædictis ſi vna natura & eſſentia ſunt, & intelligimus,& ſentimus, & facimus, & patimur aliorum vnumquodque, ita quod poſſumus dicere, quòd vegetatiuo intelligimus,& mouemur ſecundum locum & alia facimus, & intellectu augemur & mouemur ſecundum locum & ſentimus & reliqua facimus,eò quod omnia hæc vnum & idem ſunt:& hoc eſt quærere,vtrum diuerſis eſſentiis & diuerſis potentiis facimus illa diuerſa quæ dicta ſunt, ſicut dixit Plato. Eſt autem intellectiuum inter duo, quòd vna eſſentia & diuerſis potentiis hæc fiunt,vel vna potentia & diuerſis eſſentiis : ſed non poteſt eſſe hoc vltimum membrum, quia nunquam eſt vna potentia diuerſarum eſſentiarum. Remanet igitur vnum ſolum medium quod eſt vna eſſentia facere hæc omnia per diuerſas potentias naturales,quæ ſunt vnita in illa eſſentia. Primum autem horum membrorum etiam abiiciemus, eò quod impoſſibile eſt vna eſſentia & eadem potentia plura facere: quia ſcimus, quòd idem eodem modo ſe habens non facit per ſe diuerſa. Scimus autem, quòd anima omnia quæ ſuperius enumerata ſunt,per ſe facit & non per accidens. Quæramus igitur de duobus relictis membris ſolis, vtrum ſcilicet faciat ea quæ dicta ſunt multis naturis & potentiis vel vna natura & multis potentiis. Si autem pluribus facit eſſentiis ea quæ dicta ſunt,tunc quæramus,vtrum iſte actus qui eſt viuere, conueniat animæ ſecundum aliquod vnum præhabitorum,aut ſecundum plura ex eis, aut ſecundum omnia quatuor enumerata, aut etiam conueniat eis ex aliqua alia cauſa quæcumque ſit illa.

Dicunt autem quidam & partibilem & partitam eſſe animam per eſſentiam & locum, & concedunt, quòd alio quodam intelligit, & alio concupiſcit, cognitiuam partem ſecundum ſuas differentias ponentes in cerebro, concupiſcibilem verò ponentes in hepate, vegetabilem autem præcipuè ponentes in vaſis & membris genitalibus, & motiuam ſecundum locum attribuentes poſteriori parti cerebri & nuchæ, quæ deſcendit per dorſi ſpondiles, à quibus oriuntur nerui motiui. Viuere autem quidam attribuit ſecundum vnam iſtarum partium quæ eſt vegetabilis,ſicut Dionyſius Philoſophus diffiniens vitam dixit, quod eſt motus generis nutribilis naturam aſſequens. Alij autem, vt Plato dixit, viuere eſſe ſecundum aliam cauſam quæ ſita eſt in corde, & influit vitam corpori per arterias ſuper ſpiritum qui vehit vitam. Alij autem communiter dixerunt vitam ineſſe ſecundum quamlibet ſuprà dictarum potentiarum. Illi autem qui dixerunt animam in eodem corpore eſſe partitam per diuerſas eſſentias, rationes habeant vel habebant : quia quæcunque ſeparata inueniuntur loco & ſubiecto aliquando, ſecundum naturam & eſſentiam diuerſa ſunt, etiam quando in eodem continente ea inueniuntur. Inuenimus autem vegetatiuum ſine ſenſitiuo, & motiuum ſecundum locum & ſine concupiſcentia, ſicut in plantis. In quibuſdam autem inuenimus ſenſitiuum ſine motiuo ſecundum locum, vt in ſpongia & oſtreis & conchilibus quibuſdam. Aliter autem inuenimus motiuum ſecundum locum abſque ſenſu,ſicut in intelligentiis

Tex.& com. 90.

Rationes in Pythagoricorū ponentiū plures animas in eodem ſuppoſito.

gentiis, in quibus etiam non eſt concupiſcentia & deliberatio & appetitus, eò quod nullius egent ſecundum naturam. Cum igitur iſta ſint ſeparata per locum & ſubiectum, conſtare videtur quod ſupra dictum eſt, quòd ſunt diuerſæ eſſentiæ & naturæ. Amplius autem quoniam quæ in corpore ſunt ſecundum diuerſas differentias temporis, ſunt diuerſa in eſſentia & natura. Eſt autem primò ſecundum tempus vegetari & alimento vti quam concupiſcere & ſentire & mouere ſecundum locum: & prius eſt concupiſcere, quam mouere ſecundum locum motu procedente de loco ad locum: & prius eſt iſta, quam intelligere: ergo iſta omnia differentiam videntur habere in eſſe & natura. Amplius quæcumque in diuerſis & diuerſarum commixtionum corporibus ſubiecta ſua quærunt, diuerſa ſunt in eſſe & natura: quoniam ſicut ſe habet ſuſceptibile ad ſuſceptibilem, ita ſe habet perfectio ſuſcepta vnius ad perfectionem ſuſceptam ab altero. Sic autem ſe habent ſuperius inductæ animæ: eò quod vna in cerebro, altera in hepate, & tertia in alterius modi eſſe mixtionis & compoſitionis membro habet ſuſcipi: igitur ipſæ ſunt diuerſæ in eſſe & ſubſtantia & natura.

Hæc autem quæ dicta ſunt, induxit primum Pythagoras: & intantum præbuit eis aſſenſum, quòd diuerſa animalia dixit congregata in vno animali, ita quod dixit hepar eſſe animal, & matricem aliud animal, & cor aliud animal principale inter illa, & cerebrum obtinere locum ſublimis cæleſtis animalis. Et poſtea veniens Plato correxit errores in parte & non in toto: dixit enim hæc omnia diuerſas eſſe ſubſtantias ſecundum ſitum & eſſe, ſed tamen vnam animam, & ideò conſtituere vnum animal: eò quod conueniant omnia in animando. Animatum enim anima perfecta dicitur habere & cognitionem & appetitum & motum & vegationem: propter quod dixit Plato, quòd niſi hæc diuiduntur, licet ſint ſubſtantiæ diuerſæ, tamen non ſunt niſi pars animæ: quia non animant rem ſecundum perfectum modum animationis, qui eſt, vt ipſe dixit, ex hoc quod alicui conueniant omnia illa quibus animatum differt ab animato.

Notâ opinionem Platonis de animarum pluralitate ſecundum rationem ſubſtantiæ & eſſe, non ſecundum rationẽ animandi in eodem ſuppoſito.

Et hunc errorem hucuſque in diem ſequuntur quidam Latinorum Philoſophorum, præcipuè in ſenſibili, vegetabili, & rationabili, qui dicunt eſſe diuerſas ſubſtantias & vnam animam in corpore hominis, adducentes quod Ariſtoteles videtur dicere in ſextodecimo librorum ſuorum de animalibus, vbi dicit, quòd non eſt viuum & animal ſimul, neque eſt viuum & homo ſimul, & quòd cibatiua anima prius ineſt quam ſenſitiua, & alia huiuſmodi. Adducunt autem ſimile per quod ſuadere volunt diuerſas ſubſtantias habere vnam rationem animæ in animando. Dicunt enim diuerſæ naturæ eſſe luminaria cæli, & in diuerſis locis, & tamen radios & lumina eorum vniri ad vnam mundi illuminationem, qua vniuerſa materia generabilium & corruptibilium mouetur. Idem autem aſſerunt in luminibus diuerſarum candelarum in illuminatione domus. Similiter autem alia quædam inducunt probabilitatem habentia in ſuperficie apud imperium & inſanum vulgus: ſed fortiora quæ hic efficere videntur, ſunt quæ nos hîc induximus.

Faciamus autem quæſtionem contra omnes iſtos Doctores. Conſtat enim, quòd homo vnum eſt in natura, & vna ſubſtantia compoſita: in quo tamen omnia ſunt quæ ſuperius induximus: hic autem intellectus & ſenſus & appetitus & motiuum ſecundum locum eſt & augmentatiuum. Sic autem & aſinus eſt vnum, & hoc aliquid in natura, in quo ſunt omnia prædicta præter intellectum. Vnum autem quod eſt hoc aliquid natura fit vnum à pluribus vt plura ſunt. Oportet ergo, quod illa ſint vnita. Quæramus ergo ab iſtis, quis continet & vnit animam, ſi ipſa de natura ſua apta nata eſt eſſe partibilis & partita & vnum faciat? Et non poteſt dici, quòd vniens illa ſit corpus: quia corpus non continet & vnit animam, ſed è conuerſo anima eſt quæ vnit & hæc continet corpus: cuius ſignum eſt: quia anima egrediente per mortem de corpore, ſtatim incipit deperdere vnionem & continuitatem ſuam: tunc enim primo expirat ex ipſa calidum, quod ſecum ad ſuperficiem educit continuans humidum, ſic marceſcit & diſſoluitur corpus, ſicut diximus in quarto metheororum. Igitur non vnitui vt faciant vnum ex hoc quod continentur in corpore duo, ſed potius vnum aliquid erit quod continet corpus: vniuntur igitur in aliquo incorporeo. Quæramus, vtrum illud ſit accidens, aut ſubſtantia? Et ſi ipſum eſt accidens, ſiue forma accidentalis, tunc accidens vnit ſubſtantiam: & hoc eſt maximum inconueniens: quia nulla multitudo ſubſtantiarum refertur ad accidens, ſed omnis accidentium multitudo refertur ad ſubſtantiam ſicut ad vniens. Adhuc autem illud accidens aut erit communiter accidens, aut erit accidens inſeparabile. Et ſiquidem communiter accidens, tunc poterunt eſſe ſine vllo. Ponamus igitur, quòd ſint ſine illo: & nihil accidit inconueniens. Quando autem ſunt ſine illo, tunc ſunt plura vt plura. Igitur plura vt plura conſtituunt vnum in natura: & hoc non eſt intelligibile. Si autem accidens inſeparabile ab eis, tunc nunquam continget ea ſeparari, quod ad ſenſum eſt falſum: quia ſæpè iſta in diuerſis inueniuntur ſubiectis. Adhuc ſi vnum ſint in accidente, tunc cauſa faciens vnum aliquid quod eſt homo vel leo, eſt accidens: homo igitur & leo & cætera animalia non ſunt vnum ſubſtantialiter, ſed accidentaliter, quod ridiculo dignum eſt.

Si autem detur, vt Ariſtoteli placet, quòd vniens ea quæ ſunt in vno corpore, ſit forma ſubſtantialis quæ ſit altera à ſubſtantia ipſorum: tunc ſequitur illud vniens magis eſſe animam quam iſta: quia in hoc ſolo differt anima ab alia forma naturali, quòd ipſa vna in ſe exiſtens per diuerſas porentias agit diuerſa in eo cuius ipſa eſt perfectio. Itaque illorum quodlibet agit per ſe. Cæteræ autem formæ naturales eſſentialiter & per ſe non faciunt niſi vnum ſicut calor calefacit, & frigus

Tex.& com. 91.

gus frigefacit. De illo autem vniente ea quæ ſupra commemorata ſunt, quæremus iterum vtrum ſit multarum partium non vnitarum, aut ſimpliciter ſubſtantia vna ? Et ſiquidem eſt diuerſarum partium, oportebit & ipſum habere vniens aliquid: & de illo iterum quæremus vt prius, & procedet hoc in infinitum, niſi ſtetur in aliquo vno quod non eſt diuerſarum partium. Si autem ſtatur in aliquo vno tali, tunc neceſſe eſt dicere, quòd mox ſine altero aliquo vniente vna eſt ſubſtantia quæ eſt anima, quæ vnit in ſe diuerſas potentias, quæ ſunt ſupra commemoratæ : quia melius eſt mox fieri per vnum, quam per aliud. Præterea ſubſtantia magis vnit proprietates, quam aliquod aliud poſterius ſubſtantia ſumptum. Adhuc autem quia tales potentiæ quæ ſunt quaſi proprietates animæ quibus præparatur ad agendum & patiendum, fiunt immediate de ipſis eſſentialibus. Et ideò iſtis tribus de cauſis oportet dicere, quòd mox ipſa ſubſtantia vniuntur, & non aliquo alio. Illud autem vniens cum non poſſit eſſe multipartium, vt habitum eſt, oportet eſſe vnum ſecundum ſubſtantiam. Vna igitur eſt ſubſtantia, in qua vniuntur omnia hæc ſicut proprietates naturales quæ potentiæ naturales vocantur.

Solutio ad rationes Pythagoricorũ.

Et ſecundum hoc facilè reſpondetur his quæ pro ſe induxerunt Pythagorici. Quoniam anima tripliciter poteſt conſiderari. Vno quidem modo vt genus, alio vt anima, & tertio vt naturalis potentia animæ. Si enim anima accipiatur vt genus, prædicabilis eſt de animabus particularibus quæ ſunt vegetatiua plantarum, ſenſitiua brutorum, & rationalis anima hominum. Si autem accipiatur vt anima, tunc perfectio erit animati corporis, & tunc ſecundum differentiam in ſpecie vel in genere vel indiuiduo ipſorum animatorum differt ab anima ſpecie vel in genere vel indiuiduo : & ideò tota hominis anima ſpecie differt ab anima bruti : & nulla potentia eſt vnius, quæ non ſpecie differat à potentia alterius : viſus enim hominis & viſus aſini ſpecie differunt, non quidem ſpecie ipſius viſibilis : quia hoc idem eſſe poteſt : ſed ſpecie pupillæ & virtutis viſiuæ perficientis viſum : & ſic eſt de aliis viribus. Et hoc probatur neceſſario ex hoc : quia ſicut eſt in tota anima ad totum corpus, ita eſt in partibus animæ comparatæ ad partes corporis : tota autem anima eſt ſpecies & forma diuerſum eſſe ſpecie & ratione dans homini ab anima bruti : ſic igitur erit in omnibus partibus eius. Amplius à differentibus ſpecie ſubſtantialibus impoſſibile eſt potentias naturales eiuſdem ſpeciei cauſari. Sunt autem differentia ſpecie ſubſtantialia in homine & bruto. Proprietates igitur fluentes ab ipſis ſpecie erunt diuerſæ : & hoc quidem eſt neceſſarium.

Nota quomodo viſus hominis & viſus aſini ſpecie differunt.

Sed multi circa hoc errant, & eorum occaſio, quòd vident obiecta eſſe eadem, & habẽt inferre paſſiones potentiis diuerſorum animalium ſpecie. Quæ autem nata ſunt inferre paſſiones cum ſint eadem, ſunt ſua paſſiua eadem ſpecie : ſed ſua paſſiua ſunt oculi, vel aures animalium ſpecie differentium : videntur ergo potentiæ diuerſorum animalium ſpecie, eſſe eadem ſpecie. Iſti autem tales non ſufficienter perſuaſi ſunt ſigno. Quoniam nos videmus, quòd idem numero calidum ignis infert paſſiones diuerſis genere & ſpecie, ſicut lapidi, ligno, & animali : & tamen non propter hoc illa ſunt eadem genere & ſpecie. Tales enim paſſiones inferunt non ſecundum conuenientiam vel differentiam in ſpecie & genere, quæ differentiæ ſunt ſecundum formam, ſed potius ſecundum communicationem in materia, quod ea quæ communicationem habent in materia tranſmutabili, adinuicem agunt, & patiuntur adinuicem, & ab eiſdem actiuis: hæc autem communicatio nihil omnino facit ad conuenientiam vel differentiam in genere vel ſpecie vel numero vel ſecundum formam, ſed potius ſecundum materiam. Et ideo quia bos idem viſibile ſuſcipit quod ſuſcipit homo, hoc ideo eſt : quia oculus bonis componitur ex aqua lucida pura tenente formas ſicut oculus hominis : & & non oportet propter hoc quod idem ſit medium commixtionis oculi, vel eiuſdem ſpeciei virtus viſiua. Sic ergo conſideratur anima vt anima.

Nota duas pulchras rationes ad probandum viſiuam hominis & aſini ſpecie differre.

Huius autem adhuc ſunt duæ rationes efficaciter hoc probantes, quarum vna eſt, quòd ſcimus organicum corpus eſſe perfectum ab anima, vt in ſequentibus patebit : & nos videmus diuerſitatem figurarum in omnibus organis diuerſorum animatorum in ſpecie & genere : ergo etiam ipſæ vires erunt diuerſæ in ſpecie : quia eadem virtus in ſpecie & genere quærit organum eiuſdem figuræ, quo ſuam exerceat operationem in ſpecie & genere : & inducendo hoc probatur tam in artibus quæ ſunt virtutes mechanicæ, quam etiã in naturalibus : alterius autem figuræ ſunt organa architecti quam pannificis, & alterius figuræ ſunt aures aſini quam hominis, & alterius organa plantæ, quam animalis : & ideo dicentes eſſe vires diuerſarum ſpecierum eiuſdem ſpeciei, ſunt incidentes in errorem Pythagoricorum dicentium omnes animas poſſe ingredi corpus quodlibet, ſicut ſi tectonica inſtrumenta tibicines ſibi coaptarent ad fiſtulandum. Secunda ratio eſt ab effectu ſumpta : quoniam nutritiua in ligno nutrimentum alterat ad naturam ligni, & nutritiua in bruto ad carnem bruti, & in homine ad ſpeciem carnis hominis. Cum iſta igitur differant ſpecie & genere quæ ſic perficiunt, oportet & ipſas virtutes ſpecie & genere differre. Hæc igitur dicta ſint ad confutationem erroris quorundam noſtrorum ſociorum, qui ſe dicunt naturas ſcire, & abſque dubio neſciunt opiniones & poſitiones Peripateticorum, ſed detinentur erroribus Pythagoræ & Platonis.

Tertia verò animæ conſideratio eſt prout comparatur ad ſuas poteſtates naturales, quas ipſa in eo quod ſecundum poteſtatem completam & actum animæ habet vitam ab ipſa : & ſecundum hoc vna eſt in homine anima in ſubſtantia, & viuerſa virtutibus cognitiuis & appetitiuis & motiuis ſecundum locum & vegetantibus corpus : & ideo falſum eſt, quòd illud quòd eſt potentia vegetatiua in vno,

per locum & ſubſtantiam ſeparatur ab ipſo. Sed id quod eſt anima vegetatiua, quæ vt anima non eſt niſi in plantis, ſeparatur ſecundum eſſe & locum ab eo quod eſt anima ſenſitiua quæ eſt in brutis: & ideò quærit diuerſum genere corpus in quo ſit: quoniam diuerſæ in genere & ſpecie formæ diuerſorum ſunt in genere & ſpecie corporum formatorum: nunquam enim anima vegetabilis eſt pars animæ ſenſibilis, ſed potentia vegetabilis poteſt eſſe pars animæ ſenſibilis, ſic & ſenſibilis pars eſt intellectualis animæ. Quæ autem vna numero & ſubſtantia eſt anima, diuerſas habet poteſtates, ſicut ſuperius diximus: quoniam in hoc differt anima à forma quæ tantum eſt forma naturalis corporea, quòd anima poteſtatibus pluribus plura agit per ſe, ita quod nullum eorum per accidens, & non agit ſecundum poteſtatem naturæ corporeæ, ſed vltra terminum naturæ eleuatur in agendo, eò quod anima agit in naturam, & intelligentia in animam, ſicut ſupra diximus: & illarum poteſtatum quædam viciniores ſunt naturæ, ſicut poteſtates ſenſibilis: quædam autem omninò ſunt ſicut reſultatio luminis intelligentiæ, ſicut poteſtates rationalis: & ideo ſecundum diuerſitatem temporis manifeſtantur in corpore quando formatur: quoniam prius manifeſtantur quædam opera vegetabilis, & poſteà quædam opera ſenſibilis: & ad manifeſtationem intellectus qui ſecundum prudentiam dicitur, exigitur experimentum & tempus. Anima tamen vna eſt ſecundum ſubſtantiam in omnibus iſtis poteſtatibus, licet non ſecundum quamlibet poteſtatem ſimul tempore ſit actus primus vel ſecundus: quia actus primus eſt, qui poteſt agere, nec poteſt impediri quando voluerit: ſicut habitus ſcientiæ conſiderat quando voluerit. Et ideo dicit Philoſophus, quòd non eſt viuum & animal ſimul intelligens ſecundum quod eſt actus completus organi: tunc enim anima ineſt vt artifex, & non ſicut actus. Animam enim ineſſe ſicut artificem, eſt ineſſe animam ſecundum quid & non ſimpliciter, hoc eſt, ſecundum virtutem & rectitudinem formatiuæ virtutis, quæ format organa: ſicut ſi intelligamus ſpeciem domus quæ eſt in mente architecti, egredi de ipſo & intrare ligna & lapides, & ſic formare domum ſine manibus architecti. Sic enim adhuc figura domus inducta ſecundum eſſe differt à ſpecie formante lapides in domum, eò quod ſpecies formans ſimplex eſt & nullius figuræ: figura autem inducta non eſt ſimplex, cum dicemus ſpeciem domus eſſe in lapidibus & lignis, quæ in domus figuram conuertuntur. Et ſic Philoſophus vult, quòd ſpecies animæ ſit in ſemine formans & figurans organa, quæ virtus formatiua vocatur: & hoc eſt animam ineſſe ſecundum quid, hoc eſt, ſecundum ſpeciem & virtutem animæ quæ formatiua vocatur: ſed non ineſt ſecundum quod eſt actus & ſubſtantia quædam animati corporis, niſi in corpore organico completo. Iſte eſt igitur intellectus Ariſtot. & nos determinabimus hoc in libro de animalibus; quia per hunc modum ibi Ariſt. explanat ſeipſum, & ſui Commentatores, ſicut dictum eſt, exponunt eum. Per hoc igitur patet qualiter animæ vires aduenium ſecundum temporis diuerſitatem. Si autem dicamus partem vegetabilem ſecundum ſubſtantiam alteram eſſe à ſenſibili, propter hoc quod diuerſo tempore inducitur vt eſt actus organi: tunc etiam oportet nos dicere motiuam ſecundum locum eſſe diuerſam in ſubſtantia à ſenſibili: quia motiua ſecundum locum diuerſo tempore perficitur vt actus primus vel ſecundus. Adhuc autem & generatiuam dicemus alteram à nutritiua & augmentatiua, eò quod longo tempore poſt perficitur ad actum. Quod autem obiiciunt de diuerſa complexione organorum, Platonis doctrina eſt, ſed erroneum: quoniam licet omnia membra ſint diuerſarum complexionum, tamen omnia diriguntur & conuertuntur ad vnum quod eſt cor, vel id quod eſt cordis loco: & ideò tota corporis diuerſitas refertur ad vnum vniens omnia alia: & ſicut ſe habet ad ſuas partes corpus, ita ſe habet perfectio corporis ad ſuas particulares poteſtates: & ideò ſubſtantia vna eſt animæ, cuius actus eſt vita cordis, & particulares poteſtates exercet in aliis membris. Sic igitur dicemus totam partium animæ diuerſitatem in vno corpore eſſe vnitam aliquo quod eſt anima.

Nunquã anima vegetabilis eſt pars animæ ſenſibilis, ſed potẽtia animæ vegetabilis pars eſt animæ ſẽſibilis.

Nota quomodo intelligitur auctoritas Philoſophi in 2. de generatione animalium cap. 3.

CAPVT XVI.

De dubitatione quæ mouetur de eo quod vnit potentias animæ, vtrum ratio communis vel ſubſtantia realis cuius vires animæ ſunt partes.

ET adhuc dubitabit aliquis quam poteſtatem habet quælibet partium animæ in corpore: & hoc eſt quærere vtrum habeat poteſtatem partis poteſtatiuæ, quæ eſt quaſi pars integralis animæ poteſtatiuæ, ita quod vniens poteſtates particulares ſit vna ſubſtantia animæ ſecundum eſſe: aut ita ſit, quòd quælibet pars animæ poteſtatem habeat totius animæ, & vniens eas non ſit niſi quædam ratio communis, & ſecundum rem quælibet pars ſit quædam anima totum illud habens quod habet anima. Et ſiquidem dicatur, quòd partium vnaquæque non habet niſi particularem poteſtatem, tunc oportet, quòd ſicut anima continet totum corpus, quod ſic quælibet pars poteſtatis eius aliquam contineat partem corporis, & exerceat in illa ſuam operationem: & hoc ideo conueniens eſt: quia anima tota dicitur forma continens corpus: & tunc ipſa non colligitur niſi ex poteſtatibus particularibus partes corporis continentibus. Et ſi hoc concedatur, videtur ſequi aliud impoſſibile: quia qualem partem aut quomodo intellectus contineat, graue eſt fingere volenti aſſignare, eo quod nos ſcimus omnem potentiam affixam organo corporali, non eſſe niſi circa ea quæ ſunt de complexione organi illius, ſicut oculi circa colores, & auris circa ſonos. Intellectus autem vniuerſaliter

Tex. & com. 92.

uerſaliter eſt circa omnia, neque accipit ea corporaliter, ſed ſimpliciter denudata ab omni materia ſenſibili & corporali: & ideò nullius partis ipſe poteſt eſſe actus: non igitur vniuerſum totius poteſtatis animæ continentis corpus, colligitur ex talibus particularibus poteſtatibus, quarum quælibet contineat partes corporis: & per conſequens non eſt talis comparatio partium animæ ad partes corporis, qualis eſt comparatio ipſius animæ ad totum corpus: cum ipſa contineat totum corpus, non quælibet partium eius partem corporis contineat. Quod autem omnis anima ad totum corpus ſicut continens ipſum comparetur, probatur ex hoc quod ſuperius induximus, quòd neque omni anima egrediente de corpore corpus expirat & marceſcit.

Tex.& com. 93. Si autem propter hoc dicat aliquis, quòd vniens iſta particulares poteſtates eſt vna ratio communis earum quam habent vt ſunt animæ, & quòd quælibet iſtarum eſt anima habens in facultate omnia opera animæ faciendi, licet quædam operetur in vno organo, & quædam in alio: ille proſe habet, quòd plantæ videntur viuere & vbique habere omnem facultatem animæ vegetatiuæ: & licet in radice ſola trahat cibum, tamen virtutem & facultatem trahentem cibum habet in ramis: & hoc patet quando diuiditur & figitur terræ: tunc enim in ramo trahit ſicut in radice. Similiter eſt in his animalibus quæ anuloſa vel rugoſa dicuntur, quæ ſi diuidantur, vtraque pars retinet animam ſenſibilem & motiuam ſecundum locum: & ſunt iſtæ animæ eædem ſpecie, licet ſint numero diuerſæ: & videtur, quòd vtraque pars etiam habeat virtutem guſtatiuam & cibi receptiuam.

Tex.& com. 94. Si autem non perficiunt tactum cibi, nullum eſt inconueniens: quoniam hoc contingit per accidens. Non eſt hoc ex defectu virtutis animæ, quam non habet vtraque pars, ſed quia deficit ei organum corporale quod in planta vbique aptatur propter homogeneitatem plantarum: ſed non ſic vbique poteſt aptari in animali propter ſuarum partium heterogeneitatem: vnde licet non habeant inſtrumenta quibus ſaluentur in natura, tamen anima perfecta ſecundum omnes vires videtur vtrique parti ineſſe, & ſimiles ſpecie ſunt animæ partium adinuicem, & etiam toti ſunt animæ diuiſæ ſimiles: quia non habuit plus tota ſimul, quam pars alterius diuidens ipſam: tota ergo antequam eſſet ſeparata, & animæ partium ſunt ſimiles adinuicem. Et hoc eſt ac ſi tota quando corpus ſimul, non diuiſum eſſet diuiſibile per ſpecies. Quod autem eſt diuiſibile per ſpecies, eſt ratio communis. Vna ergo diuiſio animæ in partes, eſt diuiſio in ſpecies, ſicut ſi diuideretur animal in hominem & aſinum, & non eſt ſicut diuiſio ſubiecti in potentias & proprietates naturales, ſicut diuiditur ignis in calidum & rarum & lucidum, vel pomum in odorem & colorem & ſaporem. Si autem quis diceret, quòd in plantis in quibus maximè ſit huiuſmodi diuiſio, non eſt anima, palam eſt falſum eſſe: quoniam in plantis videtur ad ſenſum ineſſe quoddam principium formale, quod non eſt forma corporea agens tantum vnum, ſed virtus incorporea tantum in corpore agens diuerſa: & hæc anima vegetabilis, qua ſola communicant ſimul animalia & plantæ: & ipſa quidem vegetabilis ſeparatur ſecundum eſſe aliquando à ſenſibili primo modo, quoniam eſt in plantis ſine ſenſu: ſed ſenſibile non ſeparatur ab ipſa, quia nihil eſt quod habeat ſenſum, quin etiam habeat vegetabilem. Hac igitur via incedendum eſt ad inquirendum de animæ partibus.

Nota deciſionẽ ſuper quæſtionibus motis.

Quæſtiones autem in hoc vltimo capitulo motæ, licet non eſſent ſoluendæ hîc, ſed potius in libris de vegetabilibus & animalibus in quibus agetur de corporum animatorum diuerſitate, tamen propter doctrinæ bonitatem & facilitatem dicimus eſſe pro veriſſimo tenendum, quòd vna ſecundum ſubſtantiam eſt anima in corpore vno, & quod illa poteſtatibus aliquibus affigitur corpori, & non eſt neceſſe quod ſecundum omnes corpori affigatur: quoniam anima illa quæ ſimilior eſt intelligentiæ agenti & magis eleuata eſt ſupra naturam, quaſdam habet proprietates affixas corpori, & quaſdam coniunctas corpori habet, & hæc eſt anima rationalis. Similiter autem corpora animata ſunt aliquando valdè ſimilia, & habent organa non ex diuerſis non in forma compoſita, ſed quaſi homogenia, ſicut plantæ: & hæc diuiſa conualeſcunt: quia quælibet pars poteſt eſſe os & organum ſaluans naturam in talibus. Quæ autem ſunt ſimilia quidem, ſed non omninò, ſicut quorum corpus componitur totum quaſi ex quibuſdam circulis ſiue anulis: ſicut ſerpentes, & lumbrici, lacertæ, & anguillæ, & huiuſmodi, hæc omnia virtutes ſuas motiuas habent maximè in anulis, ſicut in libro de motibus animalium eſt determinatum: & ideò diuiſa per tranſuerſum in vtraque parte retinent & ſenſum & motum: ſi autem per totam longitudinem corporum ſuorum in duo diuidantur, diuidetur quilibet circulorum in duos ſemicirculos: & quia circulis illis vtebantur pro membris officialibus in ſenſu & motu, ideò tali diuiſione in eis facta, ſtatim moriuntur & iacent immobilia, eò quod nullum habent organum in quo fiat operatio ſenſus vel motus. Quædam autem ſunt valde diuerſæ compoſitionis in organis corporis, & illorum poteſtates animales ſunt valdè diuerſæ: & ideò diuiſis illorum corporibus ſtatim moriuntur: quia anima expirat & non poteſt ſaluari, cum inueniat in vna parte totam diuerſitatem organorum, quam requirit propter ſuarum poteſtatum differentiam. Sed hominum genus ſpecialem habet in hoc proprietatem, eò quod ſicut diximus ſupra, anima eius quæ ſibi eſt propria, ſepatata eſt, & non communicat corpori per ſeipſam, ſed per aliam potentiam corpori communicantem. Propter quod etiam non diuiditur anima hominis diuiſo corpore, ſed abſtrahitur cum non habet in quo operetur. Sic autem diuiſis, vt dictum eſt, plantis & anuloſis corporibus, quæ per ſe diuiſibilia ſunt, anima quæ vna numero fuit in toto, efficitur duæ numero per diuiſionem,

Nota cauſam propter quid animalia anuloſa diuiſa per tranſuerſum viuũt ſed diuiſa per totam longitudinem ſui corporis ſtatim moriuntur.

diuiſionem, eò quod eſt diuiſibilis per accidens diuiſo corpore: quia tamen anima non eſt forma corporea, quæ diſtendatur quantitate corporis, ſicut albedo vel alia forma ſitualis in corpore: ideo putabat Plato, quòd anima non poſſet etiam diuidi per accidens ſicut diuiditur albedo: & ideò dixit in toto integro fuiſſe multas animas vnitas in ratione, quarum multitudo manifeſtatur per diuiſionem. Sed hoc eſt inconueniens: quia non eſſet ratio quare vnius corporis perfectibilis eſſent plures animæ vel perfectiones, cum vna ſufficiat: natura enim non abundat ſuperfluis. Et ideò dicendum, quòd ad diuiſionem corporis ſequitur diuiſio animæ: & ideò quod diuiditur per accidens, eſt duplex, ſed quod habet quantitatem per accidens ſecundum quam diuiditur, & eſt minus in minori: & maius in maiori, ſicut formæ corporeæ diuiduntur per accidens, quæ ſunt vt calidum, frigidum, & humidum, & ſiccum, & huiuſmodi. Et eſt diuiſibile per accidens, quod licet in ſe ſit diuiſibile non habens quantitatem, tamen ſecundum ſuam totam facultatem ineſt diuerſis partibus corporis & ideò diuiſis corporis particulis, ſecundum totam facultatem ſuam remanet in illis diuiſis: & ſic anima eſt diuiſibilis per accidens. Et ſimile eſt ſicut ſi ſignauero punctum in linea media. Non enim indiuiſibile eſt: & tamen ſi diuiſero lineam in puncto illo, remanet punctum integrum in vtraque linea, & erunt duo puncta. Hoc autem Plato ignorauit. Quidam autem etiam hoc ignorantes conuertunt ſe ad magis impoſſibile dicentes quòd in vtraque parte diuiſa remanet vna anima numero: ſed illi neſciunt, quòd idem numero eſt in quo non inuenitur in numerando diuerſitas. In partibus autem diuiſis diuerſitas in numerando inuenitur. Adhuc autem quod diuiditur ab aliquo loco & ſubiecto, neceſſe eſt numero differre ab ipſo: partes autem diuiſæ, & loco & ſubiecto ſunt diuiſæ: nõ igitur eſt in eis vna anima numero.

Notæ quomodo dupliciter eſt diuiſibile per accidens & ex hoc potes intelligere mentem Doctoris, quomodo animæ anuloſorum per accidens ſunt diuiſibiles, cum in 16. de animalibus eas indiuiſibiles ponat, ſicut patet tractatu primo. cap. 8.

LIBER II.

De anima ſecundum ſubſtantiam & partes eius, quæ ſunt vegetabilis, ſenſibilis, & rationalis.

TRACTATVS I.

De ſubſtantia animæ ſecundum ſe.

CAPVT I.

Quæ ſit libri intentio, & qualiter diffinitionem animæ venari contingit.

Tex.& com. 1.

HÆc igitur quæ dicta ſunt, tradita ſunt à prioribus Philoſophis de anima, in quibus quia nihil eſt conueniens ſubſtantiæ animæ, vel eius partibus, oportet nos omnia ea, vt oſtendimus, abiicere. Redeamus autem iterum tanquam ex principio quod ſupra nobis præfiximus, ad inquirendum primò de ſubſtantia, & poſteà de partibus & operibus & accidentibus eius. Et quæramus determinare quid eſt anima ratione communi & figurali ſiue ſuperficiali, & etiam quæ vtique ſit ipſius eſſentialis & propria diffinitio, quæ non dicit tantum quid eſt anima, ſed etiam dicit cauſam propter quid vnumquodque operum & accidentium ineſt: quia, ſicut diximus ſuperius in proœmiis, ſi per diffinitionem non coniecturatur facile de accidentibus, dialectica erit & vana. Venantes autem diffinitionem primò quæ tantum quid eſt anima dicit, dicamus quòd nos non diſputamus, vtrum anima ſit in generibus accidentium: quoniam ſcitum eſt ab omnibus accidens partem ſubſtantiæ non eſſe, neque perficere ſubſtantiam. Anima autem compoſiti ex anima & corpore pars eſſentialis & dignior eſt, & perficit anima corpora: & ideo ſupponimus animam in generalitate ſubſtantiæ contineri.

Dicamus igitur vnum eſſe genus entis quod eſt ſubſtantia: huius autem generis aliud quidem eſt ſicut materia, quæ ſecundum ſe accepta non eſt hoc aliquid, quod eſt compoſitum indiuiduum ſubſtantiæ, eò quod non dat ei nomen neque eſſe: ſed ſubſtare ab ipſa primò eſt. Alterum autem in eodem genere ſubſtantiæ acceptum eſt forma & ſpecies, ſecundum quam dicitur iam formata res natu-

Tex.& com. 2.

ræ

ræ hoc aliquid, eò quod formando ipſum & ſpecificando dat ei eſſe & rationem diffinitiuam. Et tertium in genere eodem eſt ex iſtis compoſitum duobus quòd eſt res in natura producta, quam ipſa natura intendit: hæc autem materia quædam eſt potentia, quæ ſubiicitur generationi & formæ. Species autem eſt endelechia: hoc autem Latinè ſonat actus vel perfectio, quæ dat eſſe ſpecificum ſubſtantiale, ſecundum quod homo vel aſinus dicitur aliquid. Et hoc eſt duplex, quorum vnum ſequitur alterum: vnum eſt enim actus primus qui eſt eſſe: & aliud eſt actus ſecundus, qui eſt actio eſſentialis ſecundum illud eſſe: ſicut ſi dicerem, quòd lux lucentis eſt eſſe & actus primus, & lucere eſt actus eſſentialis eius ſecundus: eò quod hæc eſt actio eius, quæ ſuæ formæ diffuſio quædam eſt eſſentialis: omnis enim eſſentia propriam & eſſentialem habet operationem, qua nunquam deſtituitur, quando eſt eſſentialis, ſicut lux non deſtituitur à lucere quod eſt eius actio. Huius autem exemplum in accidentalibus eſt ſcientia in ſciente, quæ dat ei eſſe ſcientis ſecundum quod ſciens eſt: & huius actio eſſentialis ſecundum ſcientiam eſt conſiderare ſcita quæ ſcit per ſcientiam. Ita enim eſt in omni forma naturali, quòd ipſa in habitu habita eſt actus primus dans eſſe materiæ in qua eſt & compoſito: quia autem ipſa eſt principium eſſentialium & naturalium ſibi actionum, ideò etiam non per aliquid aliud ſibi acquiſitum eſt actus ſecundus: ſicut enim ſciens nihil vlterius acquirit quo conſideret, ſed ipſa forma quæ eſt ſcientia in eo, eſt principium conſiderationis per ſeipſam: ita etiam eſt de omni forma naturali & ſubſtantiali, quòd eſt principium ipſa ſuarum operationum eſſentialium per ſeipſam, & non per aliud ſibi additum.

Quid actus primus & quid ſecũdus ſecũdum Doctorem.

Mouet autem fortaſſis aliquem, quòd dicimus ſubſtantiam eſſe genus continens materiam & formam, cum ſint principia ſubſtantiæ, & principia generis non ſint in genere, ſed ante ipſum. Adhuc autem fortè mirabitur aliquis, quo modo diuidimus ſubſtantiam per tria quæ non æqualiter reſpiciunt rationem & nomen ſubſtantiæ, & inter quæ non eſt oppoſitio: cum duo prima ſint partes tertij quod dicitur ſubſtantia compoſita. Sed de his determinari habet in prima philoſophia: ſed quantum ad hoc negotium attiner, ſciendum eſt, quòd commune quod vocamus ſubſtantiam hîc tria continentem, eſt commune ſecundum analogiam prout diſtinguitur in 8. philoſophiæ primæ: & ideo primò conuenit vni, & aliis conuenit per illud. Adhuc autem ſubſtantia dupliciter accipitur: vno enim modo accipitur ſecundum quod ſubſtat accidentibus, & eſt ipſorum accidentium vniuerſale ſubiectum, in quo ipſa accidentia habent eſſe: & ſic non accipimus eam hic: quia hoc modo cadit in coordinatione prædicabilium. Alio autem modo accipitur ipſa natura ſubſtantiæ ſecundum quod opponitur accidentali naturæ: & ſic eſt in propoſito, & dicitur ſubſtantia res per ſe exiſtens, & accidens res non per ſe exiſtens, & quando ſic dicitur, tunc continet ſub ſe materiam & formam & compoſitum: & principaliter quidem hoc modo ſubſtantia eſt forma, qua exiſtit quicquid per ſe exiſtit: & ſecundo modo dicitur compoſitum: tertio autem materia quæ non habet per ſe exiſtere in natura, niſi per formam: & iſti modi ſunt tres, penes quos diuiditur ſubſtãtia in tria. Neque oportet, quòd talis diuiſio ſit oppoſita, cum non ſit diuiſio analogi, niſi explicatio modorum quibus analogum ſub ſe continet quædam.

Obiectio cõtra prædicta.

Solutio.

Iam igitur patet qualiter diuidimus hîc ſubſtantiam. Inter ea autem quæ ſunt ſubſtantiæ per ſe exiſtentes, nulla ita videntur eſſe ſubſtantiæ ſicut corporea: licet enim ſubſtantiæ ſeparatæ verius ſint ſubſtantiæ, tamen non ita videntur ad ſenſum. Omnes enim cognoſcimus ad ſenſum, quòd corpora ſunt res per ſe exiſtentes. Inter corpora autem adhuc magis videntur eſſe ſubſtantiæ phyſica corpora, quam artificialia: quia nos videmus quòd phyſica corpora ſunt principia artificialium corporum. Figura enim quam inducit ars, accidens eſt, quod non eſſet niſi phyſicum corpus ſuſtineret ipſam, ſicut patet in ligno in quo eſt forma lecti, quæ non eſſet niſi lignum eſſet: & ſic ad per ſe exiſtendum principiatur artificiale à phyſico. Eſt igitur phyſicum corpus quod phyſica forma ad aliquam ſpeciem phyſici corporis eſt determinatum, magis ſubſtantiale quam artificiale. Inter phyſica autem corpora quædam habent vitam, & quædam non habent vitam, ſed alia forma determinantur ad ſpeciem phyſicam, ſicut elementa, vel etiam commixta tantum, vt lapides & metalla ſecundum ſua genera: vitam enim dicimus ſecundum principium alendi & augendi & diminuendi: quia iſta ſunt ſecundum quæ primò manifeſtatur vita, ſicut inferius probabimus. Erit igitur omne corpus phyſicum participans vitam eſſentialiter, ſubſtantia in illo modo ſubſtantiæ quo diximus ſubſtantiam eſſe compoſitum. Tex. & com. 3.

Quia verò tale corpus phyſicum habet vitam, & habens vitam corpus, nec eſt ipſa vita, nec cauſa vitæ, non poteſt eſſe, quòd corpus phyſicum ſit anima: eò quod corpus cum ſit habens animam & vitam per animam, non eſt in alio à ſe, ſicut in ſubiecto; eo modo quo dicimus ſubſtantialem formam eſſe in ſubiecto, non quidem ſicut accidens, quod cum ſit in aliquo non eſt in eo velut quædam pars: quia anima eſt potiſſima pars ipſius quod eſt eſſe compoſiti. Magis autem corpus phyſicum eſt ſubiectum in illo modo, quo diximus materiam & hyle eſſe generationis ſubiectum primum in libro primo peri geneſeos. Conſtat autem, quòd etiam anima non eſt compoſitum ex anima & corpore. Oportet igitur, quòd anima ſit ſubſtantia ſicut ſpeciem & formam diximus eſſe ſubſtantiam corporis phyſici vitam participantis potentia habituali, hoc eſt, forma, quæ forma poteſt agere operationes vitæ ſecundas. Cum enim potentia ſit duplex: vna quidem materialis, quæ eſt qua poteſt aliquid fieri, & eſt imperfecta, non eſt anima perfectio corporis Tex. & com. 4.

phyſici

physici vitam per talem modum potentis habere à corpore : quia tale corpus vitam non habet,neque participat vitam, licet vitam habere & participare possit per sui transmutationem , sicut quælibet materia transmutatur ad suam formam per generationem. Sed anima est perfectio eius quod habet vitam sic, quòd actiones vitæ exercere potest : & ideo secundum alium modum potentiæ habet vitam , qui est módus potentiæ formalis , sicut dicimus scientem esse potentem considerare cum voluerit,& ignorantem considerandi habere impotentiam. Sic igitur habemus ea quæ exiguntur ad illam animæ diffinitionem quæ simpliciter & vniuersaliter dicit quid est anima.Est enim anima substantia quæ est forma corporis , non artificialis , sed physici , & non cuiuslibet physici,sed potentia habituali vitam habentis.

CAPVT II.

De vniuersali animæ diffinitione, quæ dicit quid est anima vniuersaliter.

Tex.& com. 5.

EX his autem quæ dicta sunt, possumus intelligere , quòd anima est substantia quæ est actus, non tamen quilibet actus naturalis, sed est huiusmodi actus , quo animatum potest agere vitæ actiones. Hic autem actus, dicitur dupliciter, sicut & in antehabitis dictum est. Alius quidem enim est forma dans esse simpliciter per modum habitus quiescentis in suo subiecto , & ille est sicut scientia quiescens in sciente. Alius autem est sicut operatio essentialis procedens ab huiusmodi actu, sicut actio vitæ procedit ab anima:& ille est sicut considerare , quod est actio scientis in actu considerantis.Et manifestum est,quòd anima est actus primus,sicut scientia est actus scientis. Hæc enim ambo quæ vocamus actum secundum , animæ conueniunt:quia in eo quod anima est actus, est in quibusdam similis somno , & in quibusdam similis vigilantiæ. Somnus enim est quies animæ ab exteriori opere sensuum,& quoad sensum. Ergo non potest dici , quòd ipsa semper exerceat operationes suas. Vigilantia autem est expansio quædam animæ in exteriora opera sensuum :& ideo si diceremus animam vniuersaliter esse secundum actum, & quod hoc esset essentia eius, contingeret animalia dormientia non habere animam:& vniuersaliter quicquid non ageret actiones animæ , non haberet animam : & hoc est falsum. In sensibili igitur anima nos videmus aliquando, quòd simile somno, & aliquando quod est simile vigiliæ : vigilia enim similis est considerationi quæ est exercitium & actus animæ vel scientiæ : sed somnus est simile aliquid scientiam habenti & non vtenti in opere. In anima autem vegetatiua videmus ipsam esse magis similem vigiliæ continuæ : quia ipsa quantum ad nutritiuæ opera , semper agit operationes vitæ , & nunquam quiescit ab eis , quandiu anima inest corpori : semper enim vel trahit nutrimentum de membro ad membrum , vel dissoluit ipsum & alterat & vnit membro : & ideò quantum ad hunc motum vitæ,semper agit vitæ actiones,quamuis enim quædam animalia quiescant aliquando ab inquisitione alimenti exterius, sicut vrsi, & hirundines, & ciconiæ , & glires quidam,& forte mulieres aliquæ, & quædam alia quæ calorem habent digestiuum debilem, & est ipsorum viscosa humiditas , & spissa valdè pellis , & non porosum corpus: tamen idem calor in eodem tempore quando cibum extra non quærunt, dissoluit nutrimentum & humidum quod est circa locum digestionis, & alterat ipsum & conuertit , & attrahit ad membra : talia enim animalia voracia sunt in æstate quando confortatur calor aliquantulum:quia multi cibi appetitus causatur à frigiditate : & ideo quia calor eorum parum & quasi nihil consumit , sed tantum conuertit modica alteratione cibum , & remanet in eis multa & indigesta humiditas, & pinguedo magna operiens interiora omnia viscerum eorum, & sunt in talibus venæ & cætera vasa stricta multum propter debilitatem caloris penetrantis & perforantis. Et ideò quando venit frigus extrinsecum hyemis, obturantur pauci pori , qui sunt in corporibus eorum : & tunc modicus calor non habens quo euaporet cum fumo humido , redundat ad interiora ad locum digestionis ,& generat in eis phlegma abundans & obstruēs vias nutrimenti :& sic cessat in eis appetitus, & quiescunt ab exteriori inquisitione nutrimenti: & humiditas grossa euaporans ad cerebra eorum , facit ea quasi ebria & somnolentia:& ideò iacent immobilia, & sagacitate naturæ prouident sibi de cauernis : & huius signum est, quia egredientia de cauernis inueniuntur macilenta, eò quod consumpta est in eis humiditas impinguans ea. Sed de his tractabitur in libro de animalibus : hic autem hæc dixisse sufficiat , quod cum vniuersalem animæ quæramus diffinitionem , oportet ipsam dicere in quibusdam actum primum & in quibusdam actum secundum, propter causam quæ dicta est.

Nota de animalibus latitantibus tempore hyemis & cessantibus ab inquisitione alimenti extrinseci quomodo nutriantur.

Nota quomodo anima vegetatiua semper dicitur esse in actu secundo.

Sed secundum viam generationis scientia est ante considerationem , & prior ea : quia prius est habere habitum , quam vti ipso in actione & exercitio : & quamuis fortè aliqua forma ab actione sua nunquam destituatur, sicut lux à lucendo,tamen prius est secundum viam generationis actus secundus. Sic etiam prius in via generationis est habere animam secundum potestatem vitæ,quam agere actionem vitæ : vita enim quæ est ipsum viuere, est actio animæ in corpus , & est sibi essentialis , & nunquam ab ea destituitur , sicut inferius dicemus : tamen secundum generationis modum prius habetur anima quam vita : & ideò anima essentialiter est actus primus & non secundus. Diffinitio igitur dicens quid est anima , est quod est actus primus corporis physici potentia vitam habentis.

Tex & com. 6.

CAPVT

CAPVT III.

De datæ diffinitionis explanatione, & eſt digreſsio quædam.

QVia autem animam diximus eſſe actum non cuiuſlibet phyſici corporis, ſed potius eius tantum quod in poteſtate perfecta habet vnde exerceat actiones vitæ, oportet nos ad explanationem dictæ diffinitionis determinare quale ſit illud corpus quod dicimus in tali poteſtate habere vitam. In ſuperioribus autem primi libri iſtius ſcientiæ diximus formas naturales vniuerſaliter eſſe duplices: vna enim eſt quæ magis ſequitur naturas corporis naturalis, in quo eſt forma non eleuata ſupra ipſum & potentias eius, ſicut eſt illa quæ eſt harmonia mixtorum, vel harmoniam conſequens, & talis forma natura propriè vocatur, & non agit niſi vnum, ſicut determinatum eſt in ſecundi phyſicorum noſtrorum principio: de omnibus mixtis talem formam habentibus, iam tractauimus in ſcientia de lapidibus & mineralibus. Eſt autem alia magis vicina cauſæ vniuerſali agenti primæ, quæ agit omnes formas, & hæc eſt eſſentia incorporea mouens & perficiens corpus, quæ habet imprimere in naturam totam, eò quod ordine naturæ ſupra naturam eſt omnis forma corporea, & hæc vocatur anima: & quia poteſtatem non trahit agendi à corpore, ſed ex prima cauſa cuius naturam ſequitur, ideò non agit tantum vnum, ſed multa, & quodlibet illorum operum eſt ei proprium & eſſentiale, & talis forma vocatur anima. Actiones autem ſuas eſſentiales agit in corpore & circa corpus, quæ actiones non ſunt ſine inſtrumentis & corporalibus: & ideò omne corpus quod in poteſtate habituali habet vnde operetur actiones vitæ, oportet eſſe organicum, hoc eſt, ex organis figura & ſitu differentibus compoſitum: organa enim voco membra officialia, quibus actiones vitæ ab anima exercentur, ſicut per corporum fluxus ſpititus vitalis, per ſtomachum autem cibi coctio, per hepar autem digeſtio, & ſic de aliis huiuſmodi. Hoc autem rationabiliter fit: forma enim quæ natura ſimplex eſt, cum vnam tantum habeat eſſentialem operationem, ſortitur corpus ſimplex non organicum, vnius rationis exiſtens in toto & partibus omnibus eius, ſicut & forma ignis, aut lapidis, & metalli. Forma autem quæ ſua incorporeitate altior eſt quã forma naturalis, & magis ſupra materiam eleuata, plura operatur eſſentialiter: & ideò oportet ſuũ corpus in quo exercet opera illa, eſſe heterogenium ex diuerſis in figura & mixtura compoſitum. Huius autem exemplum eſt in omnibus poteſtatibus incorporeis. Ars enim architectonica cum ſit vna, non vna ſimplici operatione facit domum, ſed potius ſecando, dolando, perforando, complanando, & leuando, & compaginando, propter quod diuerſa in figura quærit inſtrumenta, ſicut ſecurim ad ſecandum, dolabrum ad dolandum, & tenebrum ad perforandum, runcinam autem ad planandum, & in aliis actionibus ſuis aptat alia huiuſmodi: vnit autem ad vnum manus artificis quæ mouet omnia hæc. Sic & anima habens in ſe poteſtates operandi opera vitæ multas, quærit corpus ſic habens diuerſa organa in figura & mixtura & compoſitione, in quibus diuerſis agit vitæ actiones, vniens omnia hæc ad vnum, ſcilicet ad cor, à quo influit vitæ actiones omnibus eis. Organa autem plantarum partes ſunt: & hoc quidem ſatis manifeſtum eſt in corporibus animalium, & maximè hominum, cum etiam in corporibus plantarum verum eſt, quia plantarum partes ſunt organa ſpecialia officia habentia vitæ, licet ſint partes ſimplices hoc genere ſimplicitatis quo dicitur ſimplex, quod partes habet homogenias: folium enim in planta eſt ad cooperiendum corticem fructuum, ne lædatur caumate vel frigore: fructus autem habet corticem in quo operitur ſemen, vt efficiatur pepanum in vaſe debito maturatum. Radices verò habet ori in animalibus ſimiles quoad officium: quia & oris & radicis officium eſt trahere nutrimentum. Medullam autem habet quaſi loco cordis. Licet quælibet iſtarum partium in ſe ſit compoſita ex ſimilibus: tamen iſtæ partes diuerſa habent vitæ officia.

Vnde prouenit, quod anima eſt multorum operum productiua.

Patet igitur ex dictis, quòd ſi oportet aliquam communem diſſinitionem dare animæ, tunc vtique erit actus primus corporis phyſici organici, quia hoc conuenit tam animæ plantæ quam brutorum, & cõuenit etiam animæ humanæ quam in organis operari videmus. Et quia actus in omnibus eſſentialiter diſtinguitur ab eo cuius eſt actus, & præcipuè in animatis, in quibus oſtenſum eſt animam corpoream formam non eſſe, ideò non oportet quærere ſi vnum ſit anima & corpus. Forma enim cum materia nũquam coincidit in eãdem rem, ſicut in artificialibus apparet: vbi tamen forma vicinior eſt materiæ quam in aliis. Non enim quærimus ſi figura eſt idem cum cera in ſigillo, neque vniuerſaliter vnquam dubitamus ſi idem ſit actus, & id cuius eſt actus ſicut materiæ. Cum enim hoc ipſum vnum & ens multipliciter per analogiam dicuntur de ſubſtantia & accidente, erit ſubſtantia principaliter & per ſe ens, & accidens eſt ens, quia eſt aliqua diſpoſitio eius quod verè eſt. Cum ſubſtantia diuidatur in tria, ſicut ſuperius diximus, materiam ſcilicet, formam, & compoſitum, quod inter iſta tria propriè & primo eſt ens eſt forma: quia materia non habet actu eſſe niſi à forma, & compoſitum ſimiliter: & ideò materia non eſt propter eſſe dandum, ſed potius tantum ad hoc quod ſubſtet, & particulizet & indiuiduet eſſe quorum nullum eſt eſſe: propter quod impoſſibile eſt vnquam formam eſſe materiam: & ſic eadem impoſſibilitate impoſſibile eſt ânimam eſſe corpus. Tex.& com. 7.

Vniuerſali igitur diffinitione dictum eſt quid ſit anima: quia eſt ſubſtantia ſecundum quod ratio rei ſubſtantia & forma eſt: & hæc ſubſtantia eſt quid erat eſſe, hoc eſt, quidditas eſſentialis huiuſmodi corporis quale determinatum Tex.& com. 8.

D. Alb. Mag. lib. 1. de anima.

minatum eſt: & ideo corpus amittit nomen & rationem ſuam, quando expirat ab eo anima: ſicut ſi diceremus aliquod inſtrumentorum artificialium eſſe alias à natura perfectum, ſicut ſi dolabra eſſet animal & corpus phyſicum: tunc enim id quod eſt ſubſtantia ipſius formalis, eſt eſſe ſuum, quia eſſe nihil aliud eſt niſi diffuſio formæ in ſubiecta ſibi materia: & tale eſt phyſici corporis eſſe, anima in communi ratione accepta. Et ſi poſitione priori retenta, quòd ſi dolabra ſit corpus phyſicum, corpus dolabrale, quod eſt ferrum, ſeparetur à forma dolabræ, iam non habebit nec rationem, nec nomen dolabræ, niſi fortè æquiuocè: neque ferrum habebit nec rationem ferri, ſed quod ferrum adhuc eſt ferrum, ſeparata ab ipſo figura dolabræ, apud vſum loquendi, ideo eſt, quia dolabra eſt organum artis, & non phyſicum, & corporum artificialium ſuperius diximus eſſe principia corpora phyſica quæ formas phyſicas retinent in eis. Horum enim accidens eſt forma artis: & ideo talis corporis non eſt eſſe & ratio animæ, ſed potius phyſici talis, quod habet in ſeipſo principium quo mouetur motu vitæ & ſecundum locum, & quod in ſe habet poſſe quieſcendi quando voluerit. Et ideo ſeparata anima ab huiuſmodi corpore, corpus iam non erit habens eſſe & nomen: & ideò mortuus homo non eſt homo, neque caro eius eſt vera caro, ſed potius corruptum à carne hominis.

Tex.& com. 9. Conſiderare autem oportet in partibus animati corporis, quod nunc dictum eſt, quoniam ſi nos ponamus oculum per impoſſibile eſſe ſeparatum & eſſe animal, tunc abſque dubio viſus & potentia viſiua erit anima eius: quia hæc potentia agit in eo vitæ actionem ſecundum naturam oculi & complexionem: viſus igitur erit ſubſtantia formalis oculi dans ei rationem oculi & nomen: ipſe autem oculus, qui pupilla vel corpus oculi vocatur, eſt materia viſus: & ideò deficiente viſu in oculo, iam non eſt oculus, ſed æquiuocè, neque pupilla vocatur, neque eſt, niſi æquiuocè, ſicut lapideus, vel depictus. Quod autem accidit in parte vna organica animalis, oportet accipere accidere in toto corpore viuente: quia omnino ſimile eſt, ſicut enim vna poteſtas particularis animæ ſenſibilis, ſe habet ad vnam organicam partem corporis, in eò quod dat ei eſſe & rationem: ita totus ſenſus ſiue ſubſtantialis anima ſe habet ad totum viuens corpus, quod dat ei eſſe & rationem talem quæ eſt ſenſitiui corporis. Patet igitur ex dictis qualiter anima ſit actus animati corporis poteſtatem habentis agendi vitæ actiones.

Tex.& com. 10. Et ideo tale corpus non poteſt eſſe abiiciens animam, quod ita eſt in potentia, & in ea eſt ei viuere, ſed potius eſt animam habens: propter quod diximus ſuperius, quòd cum dicitur in diffinitione aſſignata, potentia vitam habentis, quod de poteſtate habituali & perfecta intelligitur, quæ potens eſt agere vitæ actiones: hoc autem haud eſt ſeparatum ab anima vt abiiciens eam, ſed potius in ratione ſua concipiens eam & habens eam: quia neque nomen corporis organici habet, neque rationem ſine ipſa. Semen autem animalium & fructus plantarum non ſunt huiuſmodi corpora organica, niſi in potentia incompleta: & ideò talium non eſt anima endelechia, neque anima eſt in eis, niſi ſicut artifex in artificiato quod eſt in fieri & non in eſſe: & hoc non eſt ineſſe animam niſi ſecundum quid, ſicut ſupra diximus. Vnde patet ex dictis, quòd vigilantia eſt actio animæ quæ eſt exercitium actionis vitæ, ſicut in artificialibus inciſio, & in phyſicis viſus ſiue videre ſecundum actum, & eſt viſus ſecundum actionem quæ eſt vti viſu: & ſimiliter potentia habitualis organi ad videndum, quod eſt viſum habere, & non vti, eſt anima: quia, ſicut diximus, ipſa eſt actus primus & actus ſecundus: neque tamen ideò eſt duo: quia actus ſecundus ſupponit primum, & fluit ex ipſo eſſentialiter. Corpus autem & materia oculi eſt, quod eſt potentia vtens & habens viſum, & non potentia incompleta, ſed poteſtate perfecta, ſicut diximus: & ſicut oculus eſt pupilla & viſus compoſitus, ita anima & corpus eſt animal totum compoſitum, cuius tota ratio & ſubſtantia eſt anima.

Actus ſecundus primum præſupponit. Idem Themiſtius 2. de anima ſuper textu 5. Et hoc nõ aduertit Cõmẽtator in illa digreſſione ſua ſuper illo textu.

CAPVT IV.

In quo ex prædictis demonſtratur quæ anima ſeparabilis eſt, & quæ non.

EX dictis autem in prædicta diffinitione animæ facilè determinatur quæſtio qua quæritur, ſi anima ſit ſeparabilis à corpore, vel non. Non enim manifeſtum eſt, quòd anima non vniuerſaliter ſeparabilis eſt à corpore, & ſimiliter quod pars quædam ipſius non ſeparatur à corpore. Quæcumque enim forma eſſentialiter eſt pars corporis aut actus, nullam vitæ actionem agens niſi in parte corporis aliqua, non poteſt ſeparari ſecundum eſſe à corpore: quia ſi ſepararetur, ſequeretur quòd ſeparata nullam haberet vitæ actionem: & hæc eſſe non poteſt: tales autem ſunt anima vegetabilis in plantis, & anima ſenſibilis in brutis: hæc enim duplex anima eſt actus & perfectio quarundam corporis partium, ſine quibus nullam omninò habet vitæ actionem. Non enim intelligi poteſt nutritiua & augmentatiua & generatiua agere ſine cibo & ſemine corporali: & ideo à corpore in iſtis actionibus non ſeparatur. Similiter autem videre & audire & vniuerſaliter ſentire non agitur ſine inſtrumentis corporalibus & corporalibus formis, & imaginari non fit ſine quantitate corporis: propter quod nihil iſtorum ſeparatur: neque ipſa anima ſeparari poteſt quæ ſic eſt in toto corpore, ſicut iſtæ poteſtates ſunt in partibus corporis. At verò quandam animam & ſecundum quaſdam partes nihil prohibet ſeparari, propter hoc quod illæ nullius corporis ſunt actus, in quo vitæ exerceant actiones, ſicut in organo, ſicut manifeſtum erit in ſequentibus de intellectu tam agente quam poſſibili, & in parte in præmiſſis habitum

Tex.& com. 11.

Nota rationes per quas probat non ſolum animã intellectiuam ſecundum ſui poteſtates ſeparabilem eſſe imo etiam ſecundum ſe totam.

habitum eſt. Amplius autem manifeſtum eſt non ſolum de ipſa parte intellectiua, quod ſeparatur, ſed de ipſa anima tota intellectiua, quod ſeparetur eſt manifeſtum: cuius cauſa neceſſaria eſt: quia cum partes animæ ſint naturales poteſtates eius, ab ipſa fluentes, impoſſibile eſt, quòd ab eſſentia coniuncta cum corpore fluat poteſtas ſeparata. Sed è conuerſo poſſibile eſt, quòd ab eo quod eſſentialiter eſt ſeparatum, fluant potentiæ operantes in corpore: quia omnis poteſtas ſuperior poteſt quicquid poteſt virtus inferior, & non conuertitur: cuius probatio eſt, quòd à primo motore ſimplici qui maximè ſubſtantia ſeparata eſt inter eſſentias omnes, fluit virtus motiua primi mobilis, quæ nullo modo explet operationem ſuam ſine corpore, eò quod nihil eſt localiter mobile niſi corpus. Similiter autem ars quælibet ſeparata eſt prout eſt in anima artificis, & tamen potentias ſuas non explet ſine corporis inſtrumentis. Patet igitur, quòd ab eo cuius eſſentia ſeparata eſt, fluunt potentiæ operantes in corpore. Sed ab eo quod eſſentialiter ſubditur corpori, & eſt virtus in corpore exiſtens, nulla fluit potentia quæ ſit ſeparata: quia potentia naturalis & operatio ſequitur eſſentiam: & ideò ipſa potentia mixta corpori, magis erit mixta quam ipſa eſſentia à qua fluit. Adhuc autem naturalis potentia eſt proprietas eſſentiæ. Eſt autem ſubiectum principium paſſionis, & cadit in diffinitione eius. Qualiter igitur poſſet eſſe, quòd eſſentia coniuncta corpori, cauſaret potentiã naturalem ſeparatam. Ex his igitur patet, quòd ſi intellectus eſt potentia ſeparata, tunc oportet, quòd natura & eſſentia intellectiuæ animæ ſit ſeparata: & cum hoc habebit plurimas potentias corpori coniunctas. Amplius autem manifeſtatur hoc ſi dicatur anima intellectiua ſiue rationalis mouere corpus & eſſe actus eius, ſicut nauta eſt actus & motor nauis. Nauta enim mouet nauim per ſpeciem intellectiuam quæ eſt ſcientia gubernandi: & cum nullam operationem habet nauta in naui, quæ non expleatur motu & inſtrumento corporeo, ſicut à temone, vel clauo, vel velo, aut gubernaculo, vel remo: & ſeparatur tamen totus gubernator à naui. Et ſimiliter ſi anima ſic mouet corpus totum intellectu gubernante aut imperante, ipſa ſeparatur tota eſſentialiter à corpore, licet habeant multas vires & operationes ſenſus & vegetationis, quæ non explentur ſine inſtrumentis corporeis. Hæc autem omnia conſtabunt poſtquam determinatum fuerit de natura animæ intellectiuæ in tertio huius ſcientiæ libro. Figuraliter quidem igitur, hoc eſt, ſuperficialiter & vniuerſaliter ſic determinatur & deſcribitur anima

diffinitione vniuerſali ſolum
quid eſt anima
dicente.

* * *

CAPVT V.

In quo probatur, quòd oportet quærere aliam adhuc diffinitionem quæ dicit cauſam ſuperius habitæ.

QVoniam autem in procemiis diximus, quòd diffinitiones vniuerſales ex quibus nõ contingit cauſas accidentium ſubiecti cognoſcere neque conieturari de ipſis facile, ſunt dialecticæ & vanæ omnes, & nos iam diffinitionem quæ ſolum dicit quid eſt anima, aſſignauimus, non ſumus contenti in ea: quia oportet nos cognoſcere non ſolum quid eſt anima in ſe, ſed etiam partes animæ cognoſcere, & cauſas accidendium per ſe ipſis partibus demonſtrare. Accidentia per ſe & opera animæ maximè ſecundum partes ei attribuuntur, & ideò oportet nos aliam inueſtigare quæ in partibus animæ propriam naturam & eſſe demonſtret: quoniam nos in procemiis iam inuenimus, quòd ſecundum vnamquamque partem animæ, altera & altera eſt ratio animæ, & non eſt diffinibilis anima vna ratione vniuerſali, quæ applicetur omnibus partibus eius. Hoc autem in dicta ſuperius diffinitione contingit, in qua etiamſi diffinientia animam vniuocè ſumerentur, non ſufficerent ad naturam animæ in proprio partium eſſe cognoſcendam. Nunc autem non vniuocè ſunt ſumpta: quoniam non vna & eadem ratione actus eſt intellectiua anima cum ſenſitiua, cum vna ſit ſeparata, & & altera ſit virtus in corpore. Neque in vna & eadem ratione actus corporis phyſici eſt ſenſitiua cum vegetatiua, cum videamus ſenſitiuam eſſe cognitiuam & acceptiuam ſpiritualium ſpecierum à ſenſibus, & vegetatiua nihil ſpiritualiter accipit vel operatur.

Hac igitur neceſſitate oportet iteratam facere inueſtigationem de animæ diffinitione: quoniam in tali via quando agitur de partibus, ſit aliquando certum id quod eſt ſecundum naturam & rationem notius, ex his quæ incerta ſunt ſecundum rationem & naturam, certis tamen quoad nos: tentandum eſt nobis iterum ſic per viam iſtam aggredi de anima: quia anima talis eſt ſubſtantia, quæ multũ elongata eſt à ſenſibus noſtris, & non ſubiicitur ſenſibus niſi quoad opera, & opera ſunt partium eius: & ideò quoad nos ſunt notiores partes, quam ipſa ſecundum ſe anima. Sic enim diximus diffinitiuam rationem non ſolum oſtendere quod quid eſt, ſed oportet etiam, quod oſtendat cauſam quare inſunt ei per ſe accidentia, quæ præcipue animæ ſecundum partes inſunt. Rationes autem terminorum diffinientium, quas nunc in præcedentibus adduximus, ſunt ſicut concluſio demonſtrata per aliud principium. Quædam enim ratio non dicens niſi quid eſt per aliud ſcita, ſicut concluſio, quæ ad hoc vt ſciatur, alio indiget principio quod eſt medius terminus. Ratio autem dicens ſimul propter quid & quid illa eſt, ſicut demonſtratio per ſe ſcita, & per quam ſcitur concluſio. Eſt

Tex.& com. 12.

autem de hoc in ſecundo poſteriorum dictum. Si enim quæratur quid eſt tetragoniſmus ſiue quadratum, cui accidit per ſe æquale eſſe quadrangulo altera parte longiori, dupliciter diffiniri poteſt: & vna diffinitio non dicet niſi quid eſt quod ſubſtat paſſioni: altera autem dicet cauſam, quare ineſt ei talis paſſio. Si enim diffinitatur ſic: tetragoniſmus eſt orthogonum æquilaterale, quatuor lineis contentum, æquale quadrangulo altera parte longiori, non dicet niſi quid eſt abſolutè quod ſubſtat paſſioni. Si autem diffiniatur ſic: tetragoniſmus eſt inuentio media rei, hoc eſt, inuentio proportionis quantitatum ex quibus fit tetragoniſmus, & altera parte longius quadrangulum, dicet cauſam quare ineſt ei talis paſſio, quod eſt ſcilicet æqualis tetragoniſmus altera parte longiori quadrato.

Ad hoc autem intelligendum propter doctrinæ bonitatem oportet de geometriæ quinto libro aliquid interponere. Sciendum igitur, quòd ex omnibus tribus quantitatibus quæ ſunt continuæ proportiones, fit neceſſariò tetragoniſmus & quadrangulus altera parte longius, neque poſſunt hæ duæ figuræ fieri ex pluribus quantitatibus, neque ex paucioribus. Sicut enim accipitur ex ſecundo Euclidis, quadratum æquilaterum & æquiangulum ſub vna linea dicitur contineri: quoniam fit ex vna & eadem linea in ſe producta, & æquale in quantitatibus cauſatur ab vnitate quantitatis. Manifeſtum autem eſt quod dicitur in numeris: ſi enim quemcumque numerum in ſeipſum duxero, quadratum perficio, ſicut bis duo, vel quater quatuor, & ſic deinceps. Quadratum igitur ex vnica prouenit quantitate. Quandrangulum autem altera parte longius ſub duabus neceſſariò lineis & non plutibus continetur: habet enim hæc figura duo oppoſita latera æqualia: & duo quælibet quæ ſibi inuicem in angnlo applicantur, habet inæqualia. Sunt ergo ibi duæ æqualitates diuerſæ & duæ inæqualitates. Sicut igitur vna per totum æqualitas ab vna ſurgit quantitate, ita neceſſe eſt, quòd duæ inæqualitates duabus interceptæ inæqualitatibus à duabus ſurgant quantitatibus: & ſic neceſſe eſt ipſum ſub duabus lineis contineri. Hoc autem eſt manifeſtum in lineatibus numeris: binarius enim & ternarius duæ ſunt inæquales quantitates: & ſi duxero vnum in alium perficimus quadrangulum altera parte longius, vt ſi dicam, bis tria, vel ter duo: longius enim eſt quam ſit latum bis tria, & latius quam ſit longum ter duo: igitur probatum eſt quadratum & altera parte longius quadrangulum ex tribus quantitatibus fieri, & neque ex pluribus neque ex paucioribus. Quotieſcunque autem vniuntur tres quantitates continuæ proportionis: tunc ex illis fiunt quadrata & altera parte longius æquales omnino. Continuam autem voco proportionem, quando in vna & eadem proportione, in qua ſe prima habet ad mediam, habet ſe media ad tertiam. Et hoc in numeris eſt manifeſtum: accipiatur enim, 12. 6. 3. In his enim primus eſt duplus ad medium, & medius duplus ad tertium. Ducamus autem medium in ſeipſum faciendo tetragoniſmum, dicendo ſexties ſex fiunt trigintaſex: & ducamus primum in tertium faciendo altera parte longius quadrangulum, dicendo duodecies tria, vel ter duodecim, & fiunt ſimiliter 36. Æquale igitur eſt quadratum mediæ proportionis ad altera parte longius ad quadrangulum extremarum proportionum. Idem omninò euenit ſi accepero in alia proportione continuas tres quantitates, ſicut ſi velim accipere ſexquialteras, ſicut, 9. 6. 4. primus enim continet ſecundum totum & alteram eius partem, & ſimiliter medius continet tertium & alteram partem eiuſdem: igitur continuè ſexquialtera eſt in eiſdem proportio. Continuamus igitur quadratum ducendo medium in ſeipſum, dicendo ſexties ſex: & fiunt, 36. vt prius: & ſi ducamus extremos in ſe inuicem ita quod vnum in alium, dicendo nonies quatuor, vel quater nouem, perficiemus tantumdem, hoc eſt, 36. Idem eſt omninò in ſexquitertiis, ſicut ſi accipiamus, 16. 12. 9. omnes enim iſti in continua ſunt ſexquitertia proportione: & per omnia fiat vt prius. Summa enim proueniens ex duodecies, 12. eſt, 144. & tantumdem valet ſumma proueniens ex nonies, 16. vel è conuerſo ex ſexdecies, 9. Patet igitur, quòd diffiniens quadratum quod eſt tetragoniſmus, & dicēs, quòd eſt orthogonum æquilaterum quadrilaterum æquale altera parte longiori quadrangulo, non dicet niſi quid eſt: dicens autem, quod eſt in continuæ proportionis tribus quāritatibus mediæ proportionis inuentio, dicit propter quid tetragoniſmus eſt æquale altera parte longiori quadrato. Et prima quidem diffinitio cum non dicat niſi quia ineſt paſſio ſubiecto, eſt concluſio demonſtrationis: quia ad hoc inducitur demonſtratio vt paſſio probetur ineſſe ſubiecto. Secunda autem eſt medium quod eſt principium demonſtrationis: quia per ipſum probatur paſſio ineſſe ſubiecto: ſicut omnis figura producta à media proportione continua in ſe ducta, quæ tantum vincit tertiam, quantum vincitur à prima, æqualis eſt ei quæ fit ex ductu primæ proportionis in tertiam. Tetragoniſmus autem eſt figura conſurgens à media continua proportione ducta in ſeipſam, quæ tantum vincit tertiam, quantum vincitur à prima: ergo eſt æqualis quadrangulo altera parte logiori: quod fit ex ductu primæ in tertiam: & ſic patet, quòd mediæ continuæ proportionis inuentio dicit cauſam æqualis quadrati ad altera parte longius quadrangulum.

Sic igitur eſt in diffinitionibus aliarum rerum: oportet enim, quòd id quod communiter rei attribuitur, ſicut animę attribuitur quod ſit actus corporis phyſici, per cauſā propriā ineſſe probetur: & hoc nō poteſt fieri niſi tali diffinitione animæ inuenta, quæ dicat cauſam quare anima ſit actus coporis: hoc autē erit ſi acceperimus ſecundū quālibet partē animæ, quod ipſa eſt principium & cauſa huius vitæ, quæ exercetur in corpore phyſico: tunc enim habebitur propoſitum. Cum enim habuerimus, quòd quicquid eſſentialiter eſt principium, & cauſa huius vitæ quæ exercetur in corpore phyſico

Demonſtratio qua demonſtratur prima diffinitio animæ per ſecundam.

physico ørganico, est actus physici corporis organici, & coniunxerimus istam, quòd anima essentialiter est principium & causa huius vitæ quæ exercetur in corpore physico organico, concludemus demonstratiuè, quod anima est actus primus physici organici corporis : & sic concludemus superius inductam diffinitionem per eam quæ dicit causam eius, sicut diximus in exemplo geometrico iam inducto.

CAPVT VI.

De diffinitione animæ dicente propter quid.

Tex.& com. 13. Dicamus igitur principium accipientes huius intentionis ad inuestigandam diffinitionem dicentem propter quid, vt determinemus & distinguamus animatum ab inanimato in viuendo : quia viuere est essentialis actus animæ omnem animam consequens: viuere enim dicitur multipliciter, eò quod multa sunt principia viuendi, quorum si vnum solum insit, viuere dicimus. Dicitur enim viuere intellectus, & sensus, & motus, & status secundum locum, adhuc autem motus alimenti, & secundum augmentum, & decrementum. Quodcunque enim horum inesse dicatur, vitam inesse dicimus.

Tex.& com. 14. Propter quod & vegetabilia omninò viuere dicuntur, eò quod in seipsis habent talem potentiam habitualem & perfectam, quæ principium est vitæ secundum actum, per quod principium vitæ augmentum & decrementum suscipiunt, non mouente aliqua forma elementali. Illa enim esset aut corporis leuis, aut corporis grauis : & si esset leuis, tunc moueretur tantum sursum : si autem esset grauis, tunc moueretur tantum deorsum. Et hoc faceret siue esset corporis simplicis, siue compositi. Corpus enim simplex habet motum simplicem, & corpus compositum insequitur motum simplicis in ipso dominantis, sicut dictum est in cælo & mundo. Nunc autem alimentum & augmentum vel decrementum mouetur secundum contrarios locos, scilicet sursum, & deorsum, & ante, & retro, & dextrorsum, & sinistrorsum, quod haud posset esse, nisi mouens esset forma quæ est altior quam illa quæ attingit naturam corporis: hoc autem est anima. Motus ergo illi sunt ab anima. Non enim sursum augentur tantum corpora, deorsum autem non, sed æqualiter in vtroque loco, & vniuersaliter viuere dicuntur quæcunque aluntur. Illa enim tandiu viuunt, quandiu possunt accipere alimentum. Huius autem principium vitæ vegetabilis est anima.

Tex & com. 15. Et hoc quidem ab aliis possibile est separari loco & subiecto, sed alia principia vitæ quæ sunt secundum locum motiuum, & sensitiuum, & intellectiuum, impossibile est separari ab isto in genere mortalium. In immortalibus enim sicut in corporibus cælestibus, secundum Peripateticorum opinionem, est vita intellectiua separata à sensu, & nutritiua, & vegetatiua. Hoc autem manifestum est in his quæ vegetantur, quæ vegetabilia vocamus, sicut plantas: quia illis nec vnam aliam animæ potentiam videmus inesse, nisi tres quæ sunt principia vegetabilis, quæ sunt nutritiua, augmentatiua, & generatiua.

Igitur viuere in his quæ viuunt solum inest, propter hoc principium quod vocamus animam vegetabilem. Tex.& com. 16. Animal autem habet vitam per primum sensum, qui animal facit animal. Primus autem sensus est, posito quo inesse quocunque alio, ipse inesse necessariò ponitur. Huius autem ratio est : quia etiam illa quæ non mouentur de loco ad locum, sed manent vni loco adhærentia, si sensum habeant, dicimus ipsa esse animalia, & non solummodo viuentia. Multa enim animalia sunt immobilia secundum locum, sicut spongia marina, & quædam ostrea conchilia quæ habent sensum, & tamen secundum locum non mouentur.

Sensus autem primus propter quem animal est animal, est sensus tactus. Tex.& com. 17. Hoc enim posito non necesse est aliquem aliorum inesse, sed aliis sensibus existentibus in aliquo, necesse est & hunc inesse, sicut se habet vegetatiuum ad sensitiuum. Vegetatiuum enim dicimus esse huiusmodi principium vitæ & animam qua vegetabilia participant. Sed animalia omnia ad minus habent sensum tactus: propter quod tactus non tantum est vnus de numero quinque sensuum particularium, sed etiam differentia & forma constituens & faciens animal.

Propter quam autem causam vtrumque istorum accidit, quod scilicet vegetatiuum separatur à sensitiuo, & tactus à reliquis sensibus, posterius in hoc eodem libro dicemus. Tex.& com. 18. Nunc autem hoc dixisse sufficiat, quòd anima omnium modorum vitæ sit principium, & diuisa est & determinata his, scilicet vegetatiuo, sensitiuo, & intellectiuo, & motiuo secundum locum. Ista autem pro tanto videntur determinare animam : quia sunt principia viuendi, quæ aliquando separata abinuicem in diuersis inueniuntur. Quædam enim sunt vegetatiua tantum, & quædam vegetatiua & sensitiua, & quædam cum his mouentur secundum locum, & quædam cum his habent intellectum.

Est autem hîc sciendum, quòd viuere est actus essentialis animæ, qui supponitur vt fundamentum in omni opere suo : & hoc patet, quia omnis anima actum hunc effluit in corpus, quod animat, & à principaliori membro corporis, hoc est, à corde vel ab eo quod est loco cordis, influit ipsum : & ideò viuentibus est esse. Quia autem anima vt forma dat esse ei cuius est anima, non dat nisi per vitam: & hoc dupliciter potest considerari, scilicet prout est ab anima, & prout est in corpore. Et prout est ab anima, sic est essentialis actus eiusdem : prout autem est in corpore, sic est formaliter adhærens corpori : ab eo dicitur caro viua & corpus viuum : sic de qualibet parte, quia omnis pars alimentum accipiens viuit : sed non omnis pars formaliter sentit,

quia ossa non sentiunt, & tamen viuunt. Anima autem etiam in se dicit viuere causaliter: quia est causa vitæ, & viua in seipsa, sicut lux dicitur luminosa & causa luminis: & propter hoc etiam superiora dicuntur viuere nobiliori vita, quia nihil est in ea ex parte motoris vel mobilis, quod sit vitæ contrarium vel differenter participans vitam, sicut est in mortalibus, in quibus multa vitæ sunt contraria differenter participantia vitam, sicut sunt ossa, nerui, caro, pili, quæ vitam diuersis actibus animæ participant. Est enim actus animæ vitæ continuus, & esse dans corpori viuo: sicut enim esse generaliter est actus essentiæ in eo quod verè & secundum actum est, ita viuere est actus animæ in eo quod animatum est. Propter quod peccatum est in diffinitione vitæ Dionysij Philosophi, qui vitam dixit esse motum generis nutribilis naturam assequens. Non enim generis nutribilis tantum est, sed omnis animæ in corpus animatum, & à principali membro quod est cor, vel id quod est loco cordis in omnibus viuis: & quia continuus fluxus est, propter hoc dixerunt quidam, quòd est potius in fieri quam in esse quieto: quoniam sicut lumen quod est actus perspicui, continuè influitur ei à sole quando est dies, ita dicunt, quòd continuus fluxus est vitæ ab anima in viuum: & figuratur ille continuus motus instrumento vitæ secundum diastolem & systolem: & videmus mortificari membra ad quæ non fluit spiritus vitæ à corde. Hæc igitur de vita quæ est continuus actus animæ in corpus, dicta sint.

Quid est viuere.

CAPVT VII.

Vtrum quælibet virium animæ sit anima, & vtrum sit tota in toto.

Tex. & com. 19. VTrum autem vnumquodque dictorum principiorum sit anima per se diuisa per essentiam ab alia, aut est pars animæ, non per essentiam diuisa ab ipsa: & si est pars, vtrum separabilis à suo toto quod est anima solum ratione differens, aut si separabilis per essentiam & locum ab ipsa, sicut dixit Plato. & mentionem huius fecimus in libro præcedenti in fine, de quibusdam quidem harum facile est videre, sed quædam sunt in quibus habet dubitationem.

Tex. & com. 20. Satis enim planum est determinare de his quæ sunt actus corporum, sic quod non operantur nisi in ipsis, & diuisis eis diuiduntur, & vnitis eis vniuntur: quoniam non sunt nisi actus corporis physici organici potentia vitam habentis: & ideò planum est de illis, quòd sunt animæ. Sed non est adeò planum, vtrum quodlibet sit anima in talibus, aut sit partes eiusdem, vt in plantis, quæ conualescunt diuisæ: & in quibusdam anulosis diuisis, in quibus quælibet pars videtur omnes animæ operationes habere: & sic etiam ante diuisionem videbatur anima secũdum quamlibet suam operationem & potestatem esse in qualibet parte, sicut in fine secundi libri physicorum diximus: vtraque pars habet sensum & motum: & si habet sensum, tunc oportet, quòd habeat voluptatem & tristitiam: quoniam sensus conueniens ingerit voluptatem, & sensus inconueniens ingerit tristitiam: & sic vtrique pati inest appetitus. Hæc autem sine phantasia esse non possunt: quoniam motus à sensu factus est phantasia: & nullo modo apparent nisi per motum à sensu factum.

Cum ergo ista insint partibus diuisis, videtur quòd etiam ante inerant partibus coniunctis: & sic anima secundum omnem suam potestatem fuit in omnibus partibus. Sed vna & eadem anima secundum quamlibet potestatem suarum operationum, non potest esse in qualibet parte: oportuit igitur, quòd essent plures, & sic ea quæ operantur in diuersis partibus vnius corporis, non sunt partes vnius, sed sunt animæ plures. Et ista est ratio cui multum innitebatur Plato, & redit ad hoc vt quæramus, vtrum anima vegetabilis & sensibilis sint in toto corpore totæ, vel non? Videtur, quòd in toto tota sit anima: quia ibi est, vbi operatur: sed operatur in talibus in toto: ergo est in toto, ita quod in omnibus partibus. Cum igitur anima sit indiuisibilis, oportet quòd tota sit in toto. Amplius constat, quòd quælibet vis sua essentiæ animæ est immediata: ergo tota anima cum sit indiuisibilis, adest cuilibet virtuti: sed virtutes diffusæ sunt per totum corpus: ergo ipsa est in toto corpore tota. Sed contrarium huic videtur esse: quia ex hoc sequitur, quòd sit in oculo tota: & si extrahatur oculus, videbitur tunc extrahi tota anima: quod non est verum: & hæc omnia mouerunt Platonem ad dicendum, quòd in vno corpore sunt multæ animæ.

Sed dicendum, quòd in vno corpore nõ est nisi anima vna, & vires eius sunt partes eius, sicut potẽtia naturalis est pars potestatis eius quod operatur per eam. Id autem quod inducitur de animalium & plantarum diuisione, solutum est in præhabitis. Et cum cum quæritur, vtrum anima quæ est in animato corpore, & præcipuè in tali corpore quod est simile in partibus, sicut sunt corpora plantarum & animalium anulosorum, sit in toto tota? Dicimus, quòd anima est vna & habet partes organicas, quæ omnes continuationem habent ad vnam quæ est cor, & tunc dicendum, quòd anima est in corde, & inde influit potestates suas in totum corpus, & sic non est in toto tota, ita quod in qualibet parte sit tota, sed in qualibet parte est secundum aliquam suarum potentiarum: & quæ partes sunt similes in complexione & compositione, in illis est per similes potentias & operationes: & licet essentia eius adsit cuilibet virtuti eius, non tamen virtute separata separatur necessariò essentia eius: quia virtus illa affixa est illi organo & non essentia animæ, sed potius illa est in corde, quod est organum essentiæ animæ deputatum: & ideò non separatur à corde essentia nisi secundum hanc operationem quam habet in membro separato & non simpliciter. Diximus enim superius, quòd diuiso corpore necesse est animam

quodam

quodammodo per accidens diuidi, licet non diuidatur ſicut forma ſitualiter in corpore diſtenſa. Et hæc eſt Peripateticorum ſententia. Fuerunt tamen & ſunt quidam adhuc, qui dixerunt, quòd anima eſt tota in toto corpore, quod non tamen fuit opinio alicuius Philoſophi: & dixerunt, quòd non extrahitur tota in oculo, quia dicunt, quòd manet in alia parte principalioti ſecundum vitæ operationem: & ideò corpus animatum remanet adhuc animatum & viuum. Non enim tota dicebatur in oculo, niſi ſecundum quod tota ſubſtat virtuti viſiuæ: hoc autem eſt ſecundum quod per ipſam operatur viſus: & hoc modo concedunt eam ſeparari totam, quia de ea poſteà viſum operatur. Ego autem multas dictarum opinionum non intelligens, dicendum puto eſſe cum Peripateticis, quòd anima totalitem non habet niſi ſuarum virium, ſicut & corpus totalitatem non habet niſi ſuorum organorum, & ideò in vno corpore non eſt niſi ſecundum vnam partem, & illo ſeparato non ſeparatur niſi ſecundum partem, & remanet in aliis potaſtatibus ſuis adhuc operans in corpore: vniens autem omnes has poteſtates eſt ſubſtantia quæ eſt in corde: & poteſtates omnes animæ diriguntur ad cor, & ſic ſubſtantiæ animæ adiacent tanquam ad eam directæ, ſicut organa corporis omnia connectuntur cordi. Et hæc opinio intelligibilis eſt, & veritati magis aſſimilatur inter dictas opiniones. Sic ergo patet ſolutio vnius quæſtionis, vtrum ſcilicet omnes iſtæ poteſtates ſint animæ per ſe, vel ſint partes animæ vnius, quando ſunt in vno & eodem corpore? Vtrum autem ſint animæ, vel partes animæ, vel non, adhuc habet dubitationem, & ideò quærendum hoc eſt.

Nullam aliã totalitatem habet anima niſi ſuarum virium.

CAPVT VIII

Qualiter intellectus eſt alterum genus animæ, & ſeparabilis, & qualiter eſt vmbra intelligentiæ, & ſenſibilis eſt vmbra intellectus, etiam vegetabilis eſt vmbra ſenſibilis.

Tex. & com. 21.

DE intellectu autem & potentia perſpectiua, quæ eſt perſpectiuus intellectus, aut ſpeculatiuus, non eſt manifeſtum vtrum ſit anima aliqua, aut pars animæ: eò quod, ſicut diximus, non eſt alicuius partis corporis, & ideò videtur alterum genus eſſe animæ. Hoc enim ſolum contingit ſeparari à corpore ſicut perpetuum à corporali. Quoniam iam certificatum eſt, quòd incorruptionis cauſa eſt eſſe per naturam ante corporeitatem & contrarietatem, & quod intellectus eſt ſubſtantia ante vtrumque per naturam exiſtens: & ideo habet eſſe perpetuum & incorruptibile, & aliam vitam neceſſe eſt ſubſtantiam iſtam habere poſt mortem. Et ideò falſum eſt quod dixerunt Epicurei, intellectum extingui corpore extincto, eò quod incipit eſſe cum corpore: quoniam etiamſi concedatur incipere eſſe cum corpore, tamen non accipit eſſe à corpore, aut ab aliqua eius commixtione, ſicut habitum eſt in phyſicis: & quod non dependet ad corpus ſecundum ſuum eſſe, non oportet quod corrumpatur propter hoc corrupto corpore. Propter quod etiam, vt diximus, alterum genus vitæ eſt aut animæ: quoniam habet quaſdam poteſtates vitæ in corpore, & quaſdam ſine corpore anima intellectualis, & eſt in horizonte æternitatis & temporis, ſupra naturam exiſtens, & infra intelligentiam.

Propter quod eleganter dixit Iſaac animam rationalẽ eſſe creatam in vmbra intelligentiæ, volens dicere, quòd anima ipſa intellectualis intelligentia eſt obumbrata, per hoc quod eſt anima corporis mortalis, quia ex hoc lux intelligentiæ obumbratur eius animæ: & quod intelligentia habet in ſimplici rerum quidditate, anima habet per inclinationem ad continuum imaginabile & corpus, quod eſt materiæ mobilis & tranſmutabilis. Et ideò intellectus humanus cum continuo & tempore intelligit, quod intelligit de conceptionibus rerum. Sicut autem anima hominis eſt reſultatio intelligentiæ obumbrata, ſic etiam ſenſibilis eſt obumbraculũ quoddam animæ rationalis, & ideò obſcuratur amplius & amittit cognitionem intellectualem, & inquiſitionem de rerũ veritatibus, & diſcretionem amittit turpis & honeſti, verecũdi & inuerecundi: & ideò eſt hoc, quod nullã habet potentiam quæ non ſit infixa in carne: & ideò conceptiones deputatæ ad veritatis intuitum, non poſſunt ea quæ ſolum habent ſenſibilem animam. Magis autem corpori immergitur vegetabilis, quæ nullam animæ formam ſeparat à materia, ſed ſuper materiam rerum per qualitates corporeas operatur, ſicut digerendo cibum per calorem, & ſimiliter alias perficit operationes. Corpus autem proximum huic ſubſtantiæ eſt corpus cæli: & hoc ideò dicitur eſſe vmbra vegetabilis ab Iſaac. Et ſic patet qualiter anima rationalis eſt creata in vmbra intelligentiæ, & eſt imago quædam æternitatis, & ſupra tempus exiſtens: & anima ſenſibilis eſt vmbra animæ rationalis: propter quod poteſt ſuper ipſius anima rationalis, & operatur in ipſam aliquas ſuarum operationum aut conceptionum, ſicut intelligentia imprimit in animam rationalem. Vegetabilis autem eſt in vmbra ſenſibilis & operatur in eam: & ideò vegetabilis cum ſenſibili coniuncta, facit ad organum ſenſus conueniens, & non ad organum vitæ tantum: quoniam vegetabilis eſt vt inſtrumentum ſenſibilis animæ, ſicut & ſenſibilis vt inſtrumentum animæ rationalis, in attrahendo formas: & deſcendunt iſtæ animæ in diuerſa corpora, & ignobilitantur ſecundum quod magis & minus immerguntur corpori, ſicut ſi imaginemur formam ſigilli vnius recipi in diuerſis materiis nobilioribus & ignobilioribus. Nulla enim iſtarum habet formam ſecundum quod eſt in ſigillo, & tamen quælibet illarum reſultatio eſt quædam ipſius ſigilli magis & minus obſcura, ſecundum materiæ diuerſitatem.

Anima rationalis eſt vmbra intelligentiæ, & ſenſibilis reſpectu rationalis animæ, & vegetabilis reſpectu ſenſibilis.

Et hæc fuit cauſa quare quidam dicebant vnam numero eſſe animam in omni corpore, ſed tamen mole materiæ eſſe impeditam, ne in quibuſdam agat operationes vitæ, ſicut in lapidibus, & in quibuſdam plures ageret operationes vitæ quam in aliis, eò quod temperantia ipſorum magis eſt reducta ad æqualitatem & magis ſeparata ab excellentiis contrariorum, & vbi ſit receſſio à contrariorum excellentiis, quòd æqualitas incipit conformari cæleſtibus, ſicut in hominibus, in illis habet omnes operationes ſuas. Et dant exemplum de igne, qui inflammatus in lignis cremalibus, agit operationes lucis, & in male cremabilibus facit flammam rubeam obſcuram, in aliis autem fumat tantum, & in aliis non facit niſi calorem: & videbatur iſta antiquiſſima Stoïcorum de ſchola Socratis opinio eſſe, ſicut apparet ex dictis quæ ſcribuntur in eorum libris.

Opinio antiquiſſima Socratis & Stoicorum.

CAPVT IX.

Quod formaliter & non materialiter vnitur anima, & quod ipſa eſt primus actus huius corporis & non cuiuſlibet.

Tex.& com. 22. RElinquæ autem partes animæ præter intellectum, & quæ coniunctæ ſunt intellectui, ſicut ratio, & voluntas, & deliberatiua, & electiua, vel eligentia, manifeſtum eſt, quòd non ſunt ſeparabiles à corpore: tamen abinuicem differunt ratione & diffinitione, & ſimiliter differunt à corpore. Neceſſarium autem, quòd ſenſitiua & opinatiua differant ratione, cum actus iſtarum virium eſſentiales differentes ſint, ſicut ſentire, & opinari. Similiter autem eſt de qualiber aliarum potentiarum quæ dictæ ſunt.

Tex.& com. 23. Quod autem in quibuſdam animalium inſint omnes potentiæ: quædam enim non habent niſi quaſdam, & quædam vnam ſolam, ſcilicet vegetatiuam: & in hoc eſt differentia animatorum abinuicem: per hoc enim dicimus ea quæ animata ſunt, abinuicem differre: & propter quam cauſam hoc contingat, poſterius dicemus, vbi determinabimus de perfectis & imperfectis animalibus. Similiter autem manifeſtum eſt, quòd animalium quædam habent omnes ſenſus, quædam verò vnum ſolum habent, ſcilicet tactum.

Tex.& com. 24. Sed hoc quidem hîc dicendum eſt, quòd in omnibus potentiis quibus exercentur operationes vitæ, ſemper quo viuimus, dicitur dupliciter, ſicut etiam dupliciter quo ſcimus & quo ſanamur. Dicimus enim interrogati quo ſcimus? quoniam anima ſcimus: & aliquando dicimus, quoniam ſcientia ſcimus, vtroque enim iſtorum dicimus nos ſcire. Similiter autem interrogati, quo ſanamur? dicimus, quoniam ſanamur ſanitate, & quod ſanamur oculo vel pectore. Sed quando dicimus, quòd ſcimus ſcientia, vel ſanamur ſanitate, ſignificamus formam & actum primum & id quod eſt ratio ſcientiæ vel ſanitatis in eo quod ſuſcipit ſcientiam vel ſanitatem. Actuatũ enim formarum actus eſt in patiente, hoc eſt, ſuſcipiente, & diſpoſitio ipſius: & ideò omne quod eſt actus formæ cuiuſlibet, eſt in eo quod diſponitur & formatur per formam illam, cuius actus proprius eſt eſſe quod eſt ab ipſa forma. Cum autem dicimus, quòd ſanamur pectore, vel ſcimus anima, ſignificamus id quod diſponitur ſcientia vel ſanitate, in quo eſt actus illarum formarum: ſed tamen oportet, quòd tale ſit ſuſcipiens, quòd ſit agens operationem, cuius pincipium eſt forma, ſicut inſtrumentum agit. Et ſimiliter cum dicimus, quòd anima viuimus, anima eſt actus & forma & ratio vitæ viuentis corporis ſecundum omnia principia ſuperius enumerata. Similiter ipſa eſt quo ſentimus & intelligimus. Erit igitur anima ſpecies & ratio & forma corporis, & non corpus aliquod: cum forma nunquam poſſit eſſe materia, ſicut in ſecundo phyſicorum probatum eſt.

Cum enim tripliciter dicatur ſubſtantia, ſicut in præhabitis diſtictum, & hoc quidem eſt ſpecies & actus, & corpus & materia, & animatum quod eſt ex his: & ideo corpus non poteſt eſſe actus animæ vel animati, ſed potius anima eſt actus corporis. Tex.& com. 25.

Et propter hoc benè opinantur Philoſophi illi quibus videtur, quòd anima non ſit ſine corpore, neque tamen ſit corpus: quia in veritate ipſa non eſt corpus, ſed eſt aliquid corporis, quia eſt actus eius: & ideo eſt in corpore determinato ſibi per conuenientiam, & non eſt ſicut priores Pythagorici aptabant eam, nihil determinantes in quo & quali phyſico corpore eſſet quælibet anima. Nos enim videmus, quòd non quælibet anima accipit quodlibet corpus quodcunque contingenter & differenter, ſed ſibi aptatur proprium: eo enim quod eſt alicuius actus, debetur ei non quæcunque materia & ſuſceptiuum quodlibet, ſed proprium & determinatum: hoc enim eſt rationale, eò quod actus actiuorum ſunt in ſuſceptiuis propriis, in quibus nati ſunt fieri ex communicatione actus actus ſuſcepti. Manifeſtum eſt igitur, quòd anima eſt actus quidam & ratio corporis cuiuſdam quod potentia vitam habeat. Tex.& com. 26.

CAPVT X.

De enumeratione potentiarum principalium quæ ſunt potentiæ animæ.

VOlentes autem nunc de potentiis particularibus determinare, quas ſuperius diximus eſſe quatuor, quæ ſunt principia vitæ, oportet primò reiterare quod diximus, quod ſcilicet quibuſdam animatis illæ omnes inſunt, aliis verò non inſunt, niſi quædam illarum, & quibuſdam non ineſt niſi vna ſola: potentias enim vocamus animæ partes magis principales, quæ ſunt vegetatiuum, ſenſitiuum, motiuum ſecundum locum & intellectiuum. Plantis autem de his potentiis vitæ non ineſt niſi vegetatiuum. Alteris autem, ſicut Tex.& com. 27.

ſicut animalibus, ineſt hoc & ſenſitiuum & appetitiuum: quoniam aliquis appetitus ineſt his quæ habent ſenſum. Appetitus enim eſt deſiderium quoddam, ex quo conſequitur ſicut ex cauſa voluptas & ira. Animalia enim ad minus habent vnum ſenſum qui eſt tactus: &, ſicut diximus, quibuſcumque ineſt ſenſus tactus, illa tactu ſentiunt conueniens & inconueniens, ex quibus cauſatur lætitia quæ eſt ſenſus conuenientis, & triſtitia quæ eſt ſenſus diſconuenientis. Quibuſcumque autem ineſt lætitia aut triſtitia, in illis eſt cupiditas ſiue deſiderium. Cupiditas enim nihil aliud eſt niſi appetitus eius quod eſt dulce ſecundum naturam: dulce enim iudicatur, quod eſt delectabile ſecundum naturam.

Tex. & com. 28.

Adhuc autem ante omnia indigentia reſtaurare deperditum in natura corporis oportet accipere alimenti ſenſum, qui eſt tactus. Oportet enim, quod eiſdem omnia nutriantur ex quibus ſunt, ſicut diximus in libro peri geneſeos. Sunt autem ex calido & frigido humido & ſicco. Igitur ſenſus alimenti eſt ſenſus, per quem ſentiuntur dictæ alimenti qualitates & differentiæ. Senſus autem tactus eſt ſentiens iſtas differentias. Oportet igitur, quòd ſenſum tactum habeant omnia animalia: quia in illis propter mollitiem partium, de facili fit multa deperditio, quæ non fit in plantis propter partium duritiam & caloris naturalis debilitatem, qui quaſi nihil conſummit in eis, ſed diuidit tantum & penetrat, vt ingreſſum accipiat nutrimentum: propter quod deficiente alimento fameſcunt & ſitiunt animalia naturaliter omnia: quoniam alimentum non fit niſi calido penetrante, & iuuante digeſtiuam & alteratiuam cibi, & ſic quod reſtauratur, additur loco deperditi. Et ideò fames eſt deſiderium calidi & ſicci cibi. Quia autem ſiccum non per ſe fluit ad membra, neque per ſe impreſſibilis eſt formæ membri, ideò oportet habere humidum quod ſit quaſi cibi vehiculum, & deferat ipſum, & faciat ipſum figurabile ſpecie membri quod alitur. Si autem hoc humidum eſſet cum calido, tunc calidum conſummaret partem humidi, & diminueretur adiumentum vehendi cibum: & ideò ſitis appetit naturaliter frigidum & humidum in potum. Fames ergo & ſitis duæ ſunt partes naturalis appetitus (ſiccis enim & humidis) & cum omnia fameſcant animalia, & ſitiant omnia animalia, habent appetitum naturalem eorum quæ alunt, quæ ſunt calidum & humidum & frigidum & ſiccum: & conſtat, quòd horum non eſt aliquis ſenſus præter tactus: omnia igitur animalia habent tactum & talem appetitum naturalem. Senſus autem alius non eſt alimenti niſi per accidens, ſecundum quod ſonus vel color iudicat alimentum eſſe prope vel longè: & ideò nullum alterius ſenſus obiectum alit, niſi obiectum tactus: odor enim eſt ſpirituale, & non incorporatur, ſicut dicemus in libro de ſenſu & ſenſato. Sed humor qui Latinè ſapor dicitur, Græci enim humores ſapores vocant, ille eſt aliquid tactus: quia ſapor proxima ſequela eſt complexionati ex qualitatibus primis: non tamen ſapor vt ſapor alit, ſed potius humidum & ſicum & calidum & frigidum, ſicut diximus: & huius cauſa eſt: quia quia nihil alit, niſi quod poteſt aſſimilari ei quod alitur: nihil autem aſſimilatur ei, niſi quod ſimiliter compoſitum eſt ex elementis, & ex calido, frigido, humido, & ſicco: eò quod omnis complexio, vt peritiores medicorum dicunt, quandiu eſt in bona habitudine ſecundum naturam, appetit ſibi ſimile: corrupta autem aliquando appetit contrarium, ſicut febre æſtuans appetit aquam vt extinguat ſitim. Patet igitur, quòd animalia habent tactum neceſſariò, & appetitum naturalem eorum quæ mixta ſunt ex qualitatibus tactus: & hoc oſtenditur per famem & ſitim.

Secundo de generatione. tex. & com. 50.

De omnibus autem his ſigillatim certificandum eſt poſterius. Nunc autem intantum dictum ſufficienter, quòd omnibus animalibus ſenſum tactus habentibus, etiam appetitus ineſt neceſſario. De phantaſia autem & arte practici intellectus, & imaginatione nunc quidem non eſt manifeſtè aliquid dictum. ſed de his omnibus in ſequentibus proſequemur. Quibuſdam autem cum ſenſu ineſt principium vitæ, quod eſt motiuum ſecundum locum: & hæc ſunt illa quorum cibus à terra non ſufficienter præparatur, & habent os ſecundum figuram. Alia enim immobilia exiſtentia, figuram oris non habent: eò quod radices quibus terræ infiguntur, ori habent ſimiles, ſicut plantæ: & ideo cibus eorum ſufficienter in terra præparatur: propter talia etiam ventres non habent, neque loca per quæ emittatur egeſtio impuri cibi. Quibuſdam autem cum dictis potentiis ineſt etiam intellectiuum, ſicut hominibus, & ſi fortè appareat aliquod genus huiuſmodi animalium alterum, aut honorabilius quàm homo in mortalium natura. Et hoc dictum eſt propter quoſdam dicentes quædam intellectualia animalia eſſe dæmones regionem lucis in aëre habitantes, ſicut dixerunt Platonici, qui tamen veritatem non habent: ſed hic de his non intendimus, & ideò ſub dubio dicimus ſi quid appareat homine honorabilius. Sed quod hîc nos habemus determinare, hoc eſt de partibus animæ, & quam habent adinuicem & ad animam comparationem.

Tex. & com. 29.

CAPVT XI.

Ex quibus partibus componitur anima, & eadem eſt ratio animæ & figuræ.

OPortet autem ſcire, quòd partes eius quod eſt ſpirituale, & eius quod eſt corporale, differunt: quoniam partes corporeæ rei componunt aut ſuam eſſentiam aut ſuam quantitatem. Et ſi componunt ſuam eſſentiam, tunc ſunt ſicut materia & forma, aut ſicut mixta in eo quod mixtum vocamus. Si autem componunt ſuam quantitatem, tunc ſunt tertiæ, vel mediæ, vel quartæ, & ſic de aliis quantitatiuis partibus. Et has vocare conſueuimus integrales, primas autem eſſentiales. In ſpiritualibus autem dicimus, quoniam

niam ſpiritualia potentiæ quædam ſunt, & habent ſuas partes naturales poteſtates, ex quibus conſtituitur quoddam vniuerſum ſuæ poteſtatis, ſicut apparet in vrbanitatibus. Cum enim dico regnum, poteſtatem quandam dico, quam componunt multæ poteſtates particulares, quæ tamen omnes fluunt ex regno. Si enim diffiniens regnum dicam, quòd regnum eſt monarchia, cuius poteſtates leges & ordines viuendi omnibus diſtribuuntur, erit quædam eius particularis poteſtas potentia præſidis qui terræ principatur. Alia autem proconſulis, conſilio cuius & nutu determinantur iudicia & ſententiæ dantur. Alia autem tribuni, & alia ducis exercitus, & alia centurionis cohortis vnius, & adhuc alia decani, & alia præfecti qui præficitur ad paucos in lege iuſtitiæ conſtituendos: & ſic diuerſæ poteſtates iunctæ ſimul efficiunt vniuerſum quoddam, quod vocatur regnum. Et ſic eſt in omnibus ſpiritualibus potentiis. In omnibus autem poteſtatibus, ſemper quicquid poteſt potentia inferior, poteſt & ſuperior, ſed non conuertitur: & ideò inferior eſt ſemper in ſuperiori ſecundum omnes ſuas operationes, ſed nobilitantur operationes inferioris quando ſunt in ſuperiori. Similiter autem in poteſtatibus cauſarum naturalium. Quædam enim illarum ſunt ſemper, & quædam frequenter, & quædam rarò, ſicut diximus in ſecundo phyſicorum: & quicquid eſt poteſtatis in eo quod eſt rarò, exercetur ab eo quod eſt frequenter, & ab eo quod eſt ſemper, ſed non conuertitur. Habet tamen ſemper aliquid impotentiæ, & defectus, inferior poteſtas, quod non poteſt referri ad ſuperiorem poteſtatem: & ideò diximus, quòd nobilius exercentur operationes inferioris poteſtatis à ſuperiori, quam ab inferiori poteſtate.

Eſt autem adhuc notandum in iſtis poteſtatibus, quòd ſi ſuperior poteſtas non vniret in ſe poteſtatem inferiorem non diceretur omnia hæc vnum regnum, niſi ſicut aceruus lapidum: & idcircò quantò poteſtas ſuperior eſt ſimplicior, erit & vniuerſalior ad multa exercenda, quæ ſub illa poteſtate continentur. Omninò autem eodem modo eſt in anima quæ eſt in potentia vitæ in qua omnis potentia exercendi opera vitæ continetur: & ideò particulares poteſtates, ſicut vegetatiuum, & ſenſitiuum, ſunt quidem potentiæ naturales ab ipſa fluentes, quæ dicuntur proprietates, ſed tamen inferioris poteſtatis opus & potentia in ſuperiori nobilius eſt quam in ſeipſa: vnde ſenſitiua nobilius terminat opera vegetatiuæ, quam ipſa vegetatiua ſola. Nutritiua enim quæ facit carnem, nobilius operatur quam illa quæ facit lignum. Similiter autem eſt in generatiua. Similiter autem eſt in ſenſitiua & intellectiua anima, quòd omnes ſuas operationes nobilius participat. Et patet ex hoc iam quod in homine neque tres ſubſtantiæ, ſed vna ſubſtantia ſimplicior & nobilior aliis: & ideò plures & nobiliores ab ea quam ab aliis fluunt poteſtates: & eædem poteſtates quæ ſunt inferiorum, nobilius ſunt in ipſa quam in eis: neque ſunt iſtæ potentiæ non vnitæ: quia ſic eſſet verum quod dixit Plato, quod ſcilicet quædam collectio diuerſa operaretur: vniuntur enim ſemper inferiores in ſuperiori per modum iam aſſignatum: & ideò particulares poteſtates non ſunt partes eſſentialiter componentes animam, ſed potius quæ determinant totam ſuam poteſtatem ad opera vitæ diſtributam per potentias: ſicut & regnum diſtribuitur per poteſtates particulares ad diſtribuendam vitam, vel continendam & exercendam, quæ vocatur ciuilis: & ideò dixerunt antiqui ſapientes, quòd anima eſt in corpore, ſicut rex in regno, & oculus eſt in ipſa, ſicut aliquis præfectus in poteſtate ſibi iuncta.

Inferioris potentiæ opus nobilius eſt in ſuperiori quam in ſeipſa.

Ex his iam patet, quoniam eodem modo iam erit vna ratio diffinitiua animæ & figuræ. In figuris enim ſic eſt, quòd nulla rectilinea inuenitur præter triangulũ, & eas quæ ipſum ſequuntur in ſpecie figurarum: & ſimiliter eſt in animabus, quòd nulla eſt anima præter vegetatiuam, & quæ ſunt poſt ipſam, in ordine animarum: quia ſicut figuræ habent ordinem quod vna eſt ante, & alia poſt, ita etiam anima vel animæ. Simplicior enim linearum eſt recta: eò quod eſt vnius formæ tantum, ſicut ſæpè diximus. Et ſimplicior figurarum eſt triangulus ſecundum formam figurationis: quia & in lineis eſt vnitæ formæ, & in ſuperficie: quia ſecundum formam non diuiditur in figuram aliam: quia triangulus non diuiditur in aliam figuram, quam in triangulum. Circulus autem duarum formarum eſt in conuexa & in concaua, ſicut ſæpè diximus in antehabitis libris noſtris. Aliæ autem figuræ rectilineæ, tetragonus, pentagonus, ſic deinceps, diuiduntur in diuerſas figuras. In figuris igitur eſt ratio quædam communis quæ omnibus conuenit, ex qua tamen non ſcitur quælibet figura in ſpecie, & qualiter vna ſe habet ad aliam: & hoc eſt ita quod figura eſt quantitas linea vel lineis terminata, vel quod figura eſt terminatio quanti, ſi conſenſerimus, quòd figura eſt qualitas & non quantitas: hoc enim omni figuræ conuenit. Ex hac tamen non ſcitur qualiter triangulus eſt in tetragono ſecundum poteſtatem & in aliis figuris: & ideò ex illa non perfectè ſcitur trianguli natura, ſed oportet quærere trianguli propriam rationem. Neque propria dicit perfectè figurationis rationem, & ideò neceſſaria eſt communis. Si enim diffiniens triangulum dicam, triangulus eſt figura prima elementalis ad omnem figurã rectilineam, in qua diuiditur omnis figura rectilinea, ex illa diffinitione non cognoſcam eſſe figurationis in triangulo, licet cognoſcam poſſe trianguli ad alias figuras. Et ideò in ſcientia figurarum duas diffinitiones oportet inquirere: vnam communem, & alteram propriam, & neutra ſine altera ſufficit. Et ſimiliter eſt in animæ ratione, quòd communis ratio eſt quæ omnibus conuenit animabus, quæ eſt endelechia corporis phyſici potentia vitam habentis: tamen quia vitæ potentia non eſt vna in omnibus animabus, ſed alia & alia, ideò oportet quærere ſecundum quamlibet vitæ potentiam, aliam & aliam rationem. Et

Ter. & com. 30.

ideò

ideò deludendus est qui dicit sufficere communem rationem in his & in aliis similibus, quæ nullius erit propria ratio: & iterum non debemus esse in propria ratione, neglecta ratione communi.

Tex.& com. 31. Est autem & adhuc alia similitudo inter figuras & animas: sicut enim trigonum est in tetragono; & in omnibus aliis figuris, quæ sunt communiter post triangulum secundum potentiam, ita est vegetatiuum in sensitiuo, sensitiuum in intellectiuo. Trigonum autem est in tetragono potentia, non secundum se: sed si distribuatur tetragonum in ea quæ potest, potest tunc in operationem trigoni & plus. Quoniam si diuidatur lineis diagonalibus duabus, faciet quatuor triangulos: & similiter quæcunque figura est rectilinea, in tot triangulos diuiditur, quot habet angulos, lineis à quolibet angulorum ad centrum figuræ deductis. Similiter autem quoniam sensitiuum distribuitur in potestates suas, tunc poterit in opera vegetatiui, & amplius, & eodem modo intellectiuum poterit in opera vegetatiui & sensitiui. Tamen quia sicut trigonum non est in tetragono, secundum actum trigoni, sed tetragoni: ita neque vegetatiuum est in sensitiuo secũdum actum vegetatiuum, sed sensitiuum, quod est superior potestas ad ipsum: & ideò ex se potens in potestatem inferioris potentiæ ad ipsum, vt diximus superius. Propter quod etiam soluitur dubium quorundam, vtrum, scilicet sensitiuum sit compositum ex vegetatiuo & quodam alio? Constat enim, quòd non, sed sensitiuum est vnum simplex amplioris potestatis: & ideò ex sua simplici forma exercere potest nobilius opera vegetatiui, quam ipsum vegetatiuum per se solum. Si enim ex illo & alio componeretur, qualiter esset forma simplex perficiens animal? Similiter autem est de intellectiuo. Neque enim in figuris figura tetragoni est composita, sed simplex: quæ tamen distributa in ea quæ potest, potest in tetragonum & amplius. Similiter autem est in omnibus formis consequenter ordinatis sicut causa primaria & secundaria, sicut dicitur in libro de causis de esse, viuere, sentire, & intelligere. Quælibet enim illarum est simplex vna essentia, & tamen semper consequens habet potentiam præcedentis vel præcedentium omnium, & non influit secunda nisi cum causalitate antecedentium: quia vita nulli dat vitam sine esse, neque sensus alicui dat sensum sine vita & esse. Sic & intellectus nulli dat intelligere sine esse, viuere, & sentire, in genere mortalium. In cælestibus enim intelligere forte est sine sentire: erit tamen de hoc determinandum in prima philosophia.

Nota tres causas propter quas contingit formam consequentẽ operari omnes potestates præcedentium formarum. Si autem hoc quæritur, vnde habeat consequens forma, quòd potest omnium præcedentium formarum potestates operari? Dicendum videtur, quòd habet à tribus, quorum vnum est ipsa consequẽtia ordinis: non enim est consequens, nisi quia exiuit à præcedente: & ideò potestas præcedentis potest in ea. Alia causa est: quia licet sit consequens secundum intellectum, tamen est vicinior secundum esse primæ causæ. Intellectus enim vicinior est primæ causæ quam sit sensus, & sic habet in se plures bonitates & nobilitates, quibus accedit ad conformitatem primæ causæ, & per illas bonitates plura potest quam aliqua alia essentia vel forma. Tertia causa est: quia est immaterialior & simplicior & separatior semper consequens quam præcedens, & ideò in plura potest quam antecedens ipsam. Dico autem simplicior secundum esse & non secundum rationem: quoniam secundum rationem est è conuerso: quia præcedentes formæ cadunt in eius diffinitione, ideò secundum rationem sunt ante eam & simpliciores ea. Et hæc tria simul iuncta dicunt veram causam, quia vnica existens sequens in plura potest quam antecedens.

Et si fortè aliquis obiiciat, quòd diffiniens & ratione prius est diffinito, & simplicius secundum esse & naturam, dicendum quòd hoc est verum secundum communem naturam quæ inuenitur in pluribus: sed nos hîc vocamus secundum esse simplicius & prius, quod in esse simplicius est & prius: & non dubitamus quin intellectus secundum esse simplicior sit quam sensus, licet communior natura sit sensus quam intellectus. Hæc igitur est causa, quòd nulla istarum formarum composita est, & tamen plura potest vna quam alia. Si autem dicatur, quòd habet potentias naturales in seipsa, sic componitur ex seipsis: dicimus, quòd hanc solam habet compositionem: sed illa non repugnat simplicitati formæ. Rectum enim formam dicit in mathematicis: & recto cum multa accidunt, vt propriæ passiones ipsius, & potentiæ naturales eius, & tamen simplicitati suæ non præiudicant: quia sunt post suam essentiam, & fluunt ab ipsa. Ita & ista post esse animæ sunt & fluunt ab ipsa, & ideò non tollunt eius simplicitatem. Ex dictis igitur patet, quòd non sufficit assignasse communem animæ diffinitionem, nisi propriam secundum quamlibet eius potestatem assignemus, per quam sciantur ea quæ accidunt ei secundum potestates illas. Oportet igitur scire quæ sit vniuscuiusque anima, vt quæ hominis, quæ bestiæ, & quæ plantæ: quia, sicut diximus, sensitiuum non est sine vegetatiuo, licet è conuerso vegetatiuum à sensitiuo separetur, vt in plantis apparet. Iterum autem sine tactu non habetur aliquis aliorum sensuum: tactus autem ab aliis separatur: quia multa de numero animalium neque visum, neque auditum, neque odoratum sensum habent, sed tactum solum, & gustum secundum quod est quidam tactus, & cum sensitiuo principio vitæ.

Cõpositio potestatiua non repugnat simplicitati formæ.

Tex.& com. 32. Quædam etiam habent secundum locum motum, & quædam non habent ipsum: vltimum autem quod est finis & paucorum animalium habent quædam intellectum, & multa non habent. Homo enim solus habet in genere mortalium, nisi secundum Platonicos inueniatur aliquod intellectiuum mortale homine dignius: & quibuscunque inest intellectus, insunt & antecedentia omnia, sed non conuertitur. Quibusdam enim inest solus sensus, & quædam cum hoc habent imaginationem, & quædam cum his memoriam, &

quædam

quædam cum his experimentum & artem, ſicut homines. De ſpeculatiuo autem intellectu altera ratio eſt: quia ſeparatus eſt & magis propriè ſeparatorum quam mortalium. Sed tamen in tertio huius ſcientiæ libro de ipſo erit tractandum, & videndum quid & quorum ſit. Sed ex dictis manifeſtum eſt, quòd propriiſſima erit ratio animæ qua cognoſcitur quid eſt horum vnumquodque.

TRACTATVS II.

De potentiis animæ vegetabilis ſigillatim.

CAPVT I.

De ordine procedendi, & quot ſint & quæ potentiæ animæ vegetabilis.

Tex.& com. 33.

NECESSARIVM autem eſt ei qui debet determinationem facere de iſtis, vt accipiat primum quid eſt vnumquodque eorum quæ dicta ſunt. Sed antequam hoc fiat, oportet vt adhuc quæramus vtrum ſenſitiuum, intellectiuum, & vegetatiuum ſint vna ſubſtantia in homine, vel plures? Videret uenim, quòd plures: quia corruptibilis & incorruptibilis non eſt ſubſtantia vna. Intellectiuum autem eſt incorruptibile, & ſenſitiuum & vegetatiuum ſunt corruptibilia. Ergo ipſorum non eſt ſubſtantia vna. Adhuc autem ſeparabilis & inſeparabilis non eſt ſubſtantia vna: ergo cum intellectus ſit ſeparabilis, & ſenſus & vegetatiuum non ſint ſeparabilia, ipſum non eſt vna & eadem ſubſtantia. Adhuc autem quorum actus eſſentiales differentes ſunt, ipſorum ſunt eſſentiæ differentes: ſed ſic differunt actus iſti, vegetare, ſentire, & intelligere: ergo vegetabilis, ſenſibilis, & intellectualis non ſunt vnius & eiuſdem ſubſtantiæ. Hanc autem quęſtionem pluribus iam vicibus tetigimus & determinauimus: & ideo adhuc dicimus, quòd hæc tria in homine ſunt vnius ſubſtãtiæ, quæ quia eleuatior eſt quam aliæ, propter hoc plura operatur, & plura habet principia vitæ ad exercenda opera vitæ: & ideò iſtæ tres potentiæ ſunt vnius ſubſtantiæ in homine. Et quod dicitur, quòd corruptibile & incorruptibile non ſunt vnius ſubſtantiæ, hoc eſt verum ſi corruptibile & incorruptibile eſt aliquid ſecundum ſubſtantiam. Si autem corruptibile & incorruptibile dicuntur ſecundum operationem, tunc nihil prohibet ab eadem ſubſtantia fluere potentias duas, quarum vna eſt corruptibilis, & altera incorruptibilis: eò quod vna eſt coniuncta corpori, & altera non: ſicut ab vna ſubſtantia ſeparata diximus ſuperius fluere potentiam coniunctam cum corpore, & non coniunctam. Superior enim eſſentia eò quod eſt ſuperior, poteſt in omnem operationem inferioris: & per hoc patet determinatio obiectorum. Dicamus igitur, ſicut ſuperius incepimus dicere, quòd ei qui debet facere determinationem certam de præmiſſis, quod neceſſarium eſt ei accipere quid vnumquodque iſtorum eſt per rationem diffinitiuam: & poſteà per rationem illam oportet eum determinare de habitis qui conſequuntur, ſicut accidentia per ſe, ſicut eſt ſeparabile eſſe, vel non eſſe ſeparabile à corpore, & huiuſmodi quæ accidunt potentiis animæ, & de aliis quæcunque ſunt determinanda. Ex ipſis autem cõgruit dicere quid vnumquodque iſtorum eſt per diffinitiuam rationem, antequam ſciamus de toto: eò quod partes priores ſunt quoad nos. Tunc eadem ratione prius oportet determinare de actibus iſtarum potentiarum: eò quod actus præuij ſunt potentiis quoad nos ſecundum rationem, licet ſimpliciter & ſecundum eſſe, potentiæ ſint priores actibus. Per eadem autem rationem adhuc de obiectis prius eſt determinandum: quia obiecta magis accedunt ad noſtram notitiam, quam actus vel potentiæ: obiecta enim ſunt quæ inferunt potentiis paſſiones, & potentiæ informantur per ſpecies obiectorum: & ideò obiecta ſunt ſpeciem præbentia actibus, & per actus dant ſpeciem potentiis: & propter hoc prior ſpeculatio eſt de obiectis quoad nos, ſecunda de actibus, & tertia de potentiis quoad nos: prius igitur dicendum de ſenſibili & intelligibili, & poſtea de intellectu & ſenſu.

Nota quomodo corruptibile & incorruptibile non ſunt vnius ſubſtãtiæ.

Inter autem omnes potentias prius de alimento & generatione dicendum eſt: vegetatiuum enim communius ineſt animatis quam ſenſitiuum & intellectiuum: & commune etiam quoad nos prius eſt, quemadmodum diximus in principio phyſicorum: vegetatiuum enim eſt potentia ſecundum quam omnibus ineſt viuere, & illius opera ſunt alimento vti & generare. Tria enim habet in ſe potentia vegetatiua, hoc eſt, nutritiuam, & augmentatiuam, & generatiuam. Cuius hæc eſt ratio: quoniam omne quod generatur, propter paucitatem materiæ ex qua generatur, prius eſt imperfectum ſecundum quantitatem: & virtus deducens ipſum ad perfectum eſt augmentatiua, cui contraria eſt diminutiua quæ ſurgit ab imperfectione & potentia eius.

Tex.& com. 34.

eius. Debet autem omne quod eſt ex contrariis, ſaluari in eſſe : & hoc fit per virtutem nutritiũam. Et indiget diuino eſſe participare in ſimili ſecundum ſpeciem : & hoc fit per generatiuam. Et ideò tres virtutes neceſſariò habet potentia vegetabilis. Dicuntur tamen duo iſtorum opera, generare, & alimento vti: quia iſta duo ſunt ad ſubſtantiam ſaluandam. Alimentum quidem ſecundum materiam & indiuiduum : generare autem ſecundum ſpeciem & formam. Generatiua enim omnibus ineſt viuentibus quæcumque ſunt de numero naturalium & non æternarum ſubſtantiarum, & quæ ſunt perfecta & non imperfecta: quia imperfectum in quantitate propter hoc quod multum neceſſe habet ponere in ſubſtantia, nihil poteſt ponere in ſemine : & ideò generare infantes & pueri non poſſunt: & hanc generationem habere per ſe & variam eſt facere tale alterum in indiuiduo, & idem in ſpecie quale eſt ipſum generans : & facit hoc quod eſt perfectum, vt diximus, & non occaſionatum, ſicut monſtra ſunt, & quæcumque non caſu generantur, vt peccata naturæ quæ ſunt monſtra, ſicut diximus in 2. phyſicorum. Habent autem generationem variam præcipuè ea quorum vltimum poſſe generatio eſt, ſicut vegetatiua : quia generant ex ſe radices & virgas & ramos & folia. In hac autem varia generatione, ſemper generans facit tale alterum quale eſt ipſum, vt virga quidem virgam, animal autem animal. Cauſa autem eſt quatenus diuino eſſe participent quantum poſſunt, quod eſt ſempiternum eſſe : omnia enim illud perpetuum eſſe optant, & illius cauſa agunt quicquid agunt ſecundum naturam. Sicut enim diximus in cælo & mundo, ſimilitudinem diuini eſſe quædam participant ſine motu, & quædam cum motu : & eorum quæ mouentur, quædam reiterantur eadem numero, quædam eadem ſpecie : & ſic diximus in fine de generatione & corruptione. Quædam autem reiterantur eadem ſpecie non numero, ſicut generabilia & corruptibilia.

Tex.& com. 35. Id autem quod eſt cauſa finalis cuius cauſa fit id quod fit, dupliciter dicitur : hoc quidem cuius cauſa fit quicquid fit ad illud. Aliud autem eſt quo res eſt id quod eſt, & hæc eſt cauſa formalis : vnde eſſe perpetuum cauſa finalis eſt generationis, ſicut eius cauſa fit tota ſucceſſio generationis, & quam non conſequitur natura vna generatione, ſed per totam & infinitam generationis ſucceſſionem: & ideò hoc eſt tantum cuius cauſa fit quicquid fit ſecundum naturam : forma autem dans eſſe generato eſt finis quem conſequitur natura per vnicam generationem : & hoc eſt finis in quo quieſcit actus vnius particularis generantis, ſicut in quo eſt eſſe eius quod generatur: quia forma dat eſſe generato. Et quia generabilia communicare non poſſunt eſſe diuinum, quod eſt perpetuitas eſſe in ſeipſis, eò quod nihil corruptibilium continuè poteſt manere, communicant tamen quantum poſſunt, vt ſaltem remaneant eadem ſpecie : & tunc remanent quidem non vnum, ſed vt vnum. Numero enim non vnum permanent, ſed ſpecie vnum : & ideò, ſicut prædiximus, eſſe diuinum quædam participant plus, & quædam minus, vnumquodque ſicut poteſt.

CAPVT II.

Qualiter anima eſt viuentis corporis cauſa & principium.

Tex.& com. 36. ESt autem anima viuentis corporis cauſa & principium. Cauſa autem & principium tripliciter dicuntur: anima autem eſt viuentis corporis, cauſa & principium ſecundum tres modos determinatos in ſecundo phyſicorum. Eſt enim anima cauſa efficiens vnde eſt motus corporis, & ipſa eſt etiam cauſa finalis propter quam eſt corpus, & eſt cauſa formalis ſicut ſubſtantia dans eſſe animato corpori.

Tex.& com. 37. Quod enim ſit cauſa formalis ſicut ſubſtantia animati corporis, manifeſtum eſt : viuere enim viuentibus eſt eſſe : quia viuere eſt actus animæ in corpus continuus, ſicut ſupra diximus. Cauſa autem formalis & principium viuentium in eo quod viuunt, eſt anima: cum animatum ab inanimato determinetur in viuendo, ſicut ſuperius patuit. Amplius autem eius quod potentia eſt viuens, hoc eſt, quod poteſtatem habet exercendi opera vitæ, actus eſt ratio. Actus enim qui eſt complementum eſt rationem & eſſe dans ei quod poteſt operari opera vitæ, ſicut ſupra probatum eſt in prima diffinitione animæ. Conſtat autem, quòd actus potentia vitam habentis eſt anima. Ergo ratio eius eſt forma. Ex iſtis igitur duabus rationibus probatur eſſe principium & cauſa corporis ſicut forma & ſubſtantia eius. Manifeſtum eſt autem, quòd ipſa eſt etiam cauſa finalis, quæ eſt cauſa propter quam eſt quicquid eſt, & propter quam fit quicquid fit. Sicut enim intellectus practicus in mechanicis eſt propter finem determinatum, propter quem mouet materiam vt inducat formam artis, quod eſt bonum artis illius: eò quod omnis ars alicuius boni eſt operatrix, ſicut faber facit quod facit propter cultellum, & operatum opus illud eſt finis eius. Eodem modo etiam natura operatur propter finem determinatum quẽ intendit, ſicut probatum eſt in ſecundo phyſicorum : & hic eſt finis naturæ propter quem operatur. Huius etiam finis in animalibus eſt anima : ſecundum naturam enim omnia phyſica corpora animata & organizata proprer animam, & diuerſitas eorum eſt propter animæ diuerſitatem : & hoc eſt tam in animalibus quam in plantis, ſicut & omnia inſtrumenta artis ſunt propter artis finem. Sicut autem ſupra diximus, quòd cuius cauſa fit, dupliciter dicitur, ſcilicet quod eſt cuius cauſa fit totum quod fit : & quod eſt quo res eſt id quod eſt: & horum exempla ſubiecimus ſuperius. Eſſe enim diuinum eſt vnum, cuius cauſa fit quicquid fit, ſed non quo res eſt id quod eſt : forma autem eſt cuius cauſa fit, & quo res eſt id quod eſt : & talis finis eſt anima animati corporis. Sic ergo probatum eſt, quòd anima eſt cau-

2. phy. t.c.74 & infra.

ſa finalis. At verò ipſa eſt etiam efficiens cauſa, vnde eſt motus corporis animati. Nihil enim mouetur ex ſe ſecundum locum niſi ab anima. Si autem aliquis dicat, quòd non omnibus viuentibus conuenit iſte motus, dicemus quòd etiam alteratio & augmentum ſunt motus ab anima in corpore vno exiſtentes: ſenſus enim quædam alteratio eſſe videtur, & nihil ſentit niſi quod habet animam. Similiter autem omni viuo conuenit augeri & minui. Nihil autem augetur propriè, niſi quod alitur propriè: & nihil alitur propriè, quod non participat animam: ergo ad minus vnde eſt motus augmenti in omni corpore viuo eſt anima, quod quidem corpus participat animam. Erit igitur anima tripliciter cauſa animati corporis: eò quod tres dictæ cauſæ in vnam rem coincidũr, ſicut in ſecundo phyſicorum probatum eſt. Materialis autem eſſe non poteſt: quia materia nunquam coincidit in eandem rem cum aliis cauſis.

CAPVT III.

De improbatione erroris Empedoclis circa motum & cauſam nutrimenti.

Tex.& com. 38.

EMpedocles autem loquens de motu nutrimenti ad partes & membra eius quod aliter non bene dixit, addens dictis ſuis augmentum accidere plantis: deorſum quidem, propter id quod terra ſic fertur naturaliter deorſum: ſurſum autem, propter ignem qui mouetur ſurſum. Et fuerunt rationes inducentes Empedoclem præcipuè tres, quarum vna eſt: quia videbat motum nutrimenti eſſe naturalem, & naturalem habere finem determinatum in natura: tractum autem eſſe motum violentum, ſicut manifeſtum eſt ex 7. phyſicorum. & ideò ne diceretur nutrimentum trahi ad membra per virtutem membrorum, dixit quòd naturaliter mouetur ad illa per naturalem motum elementorum, quæ commixta ſunt in alimento. Alia verò ratio eſt: quia videmus elementa per aliquem ſuum actum remanere immixta: & ideò dicebat, quod etiam ſuos motus naturales retinebant. Tertia ratio fuit: quia in omni animato videbat membra inferiora habere nutrimentum groſſum & terreſtre, ſuperiora autem habere alimentum ſubtile & calidum. Similiter autem in ſenibus, in quibus deficit calor, videbat inferiora membra plus nutriri quam ſuperiora: & in iuuenibus, in quibus eſt multum calidum, membra ſuperiora plus nutriri quam inferiora, quia in eis calor ignis multam ad ſe trahit materiam, & illa multiplicata multum eleuatur ſurſum, & parum deorſum. Eadem autem cauſa eſt, quòd in mulieribus membra inferiora multum augentur, ſicut crura, & nates, & membra ſuperiora habent gracilia, ſicut bracchia & humeros: quia frigiditas vincens in eis ingroſſat nutrimentum, quod ponderoſitate ſua trahit inferius. Videbat nihilominus in omni nutrimento dominari aquam & terram, & ideò putabat hæc non moueri ſurſum, niſi prius eſſent conuerſa in ignem vel ignita. Hæc igitur ſunt quæ induxerunt Empedoclem. Errabat autem Empedocles dupliciter. Vno quidem modo, quod non bene accepit intentionem eius quod eſt ſuperius, & intentionem eius quod eſt inferius: quia non idem eſt ſurſum & deorſum animati corporis & mundi: quia in mundo ſurſum & deorſum differunt & opponuntur ſitu tantum, ſed in corporibus animatis differunt figura membrorum & officio. In omni enim animato dicimus, quòd caput eſt ſuperius corporis eius: & tamẽ videmus, quòd beſtiarum caput eſt pronum in terram, & non rectum, niſi ſolius hominis, ſicut Ouidius dixit de Deo, quòd

Quare in mulieribus inferiora ẽbra multum augentur & etiam in ſenibus?

Os homini ſublime dedit, cælumque videre.
Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Si ergo ſic figura & officiis in corporibus animatis diſtinguuntur ſurſum & deorſum, tunc cum planta radices habeant ori animalium per officium ſimiles, radix erit in plantis ſurſum, & rami deorſum: quia non idem erit ſurſum & deorſum quod in mundo eſt ſurſum & deorſum: quia, ſicut diximus, poſitiones iſtæ in corporibus animatorum dicuntur eædem vel ſimiles diuerſæ ſecundum opera, & non ſecundum ſitum mundi.

Tex.& com. 39.

Adhuc etiamſi conceſſerimus Empedocl. quòd idem ſit mundo ſuperius & corporibus animatis, nos videmus, quòd quælibet pars nutrimenti fertur in contraria loca: quia feriur ſurſum & deorſum vbicumque ſunt membra: talis enim motus non poteſt eſſe à virtute elementali. Si enim illa ſint ſimplicia, habebunt motus ſimplices. Si autem compoſita, prævalebit motus dominantis in mixto. Oportet igitur, quòd motus iſte ſit ab alia virtute quæ non eſt elementalis, neque conſequens commixtionem elementi: hanc autem vocamus animam: ergo erit ab anima. Aliter enim euellerentur à ſe inuicem quæ in contraria loca feruntur, & prævaleret dominans elementum. Vniuerſaliter autem nunquam euelluntur quando diu viuit planta vel animatum. Continens igitur ea non eſt elementalis virtus: & hanc, vt diximus, vocamus animam.

Solutio ad rationes Empedoclis. 7.ph.t.c.10.

Rationes autem mouentes Empedocl. non ſunt difficiles ad ſoluendum. Oſtendimus enim in 7. phyſicorum duplicem eſſe tractum: vnum quidem in quo trahens per virtutem, quæ omninò extrinſeca eſt, trahit id quod trahit, & tractus iſte eſt violentus. Alius autem eſt quando trahens aliquid ſuæ virtutis generat in tracto, quæ virtus innata in tracto facit ipſum moueri ad trahens, ſicut trahitur ferrum à magnete, & hic tractus eſt naturalis. Sic trahitur cibus ad membra: eò quod virtus membri generatur in cibo, quæ agente in ſe membro continuè reducitur ad actum: & per illam alimentum mouetur ad membrum ſicut ad locum ſuæ formæ & ſpeciei, in qua complementum accipit illius virtutis quæ generata eſt in ipſo per actionem animæ quæ eſt actus membrorum. Cum autem hæc

virtus

virtus non ſit elementalis, ſed animæ quæ eſt actus membrorum, conſtat quòd naturaliter mouetur vel potius, ſi ita liceat loqui, animaliter mouetur ad membra,& non per virtutem aliquam elementalem.Et quod dicit elementa aliqualiter remanere in mixto cibo,non iuuat ad ſuæ opinionis aſſertionem: quia elementa materialia efficiuntur,& virtus animæ alimentum aſſimilans efficitur formalis & mouens. Quod autem dicit groſſius & terreſtrius eſſe nutrimentum inferiorum membrorum,non generaliter eſt verum. Membrorum enim terreſtrium,ſicut ſunt oſſa,nutrimentum eſt terreſtre: & membrorum aquaticorum,ſicut eſt cerebrum, nutrimentum eſt aquaticum: & oſſa ſunt ſuperius & inferius corpore,cerebrum tantum ſuperius.Sed verum eſt, quòd in ſenibus & in mulieribus frigidis plus nutriuntur inferiora membra quam ſuriora: propter caloris defectum: quia calor eſt inſtrumentum animæ,& deficiente inſtrumento, aut nullæ fiunt operationes artis, aut non bene fiunt: ſed ex hoc non probatur, quòd fiat nutrimentum virtute elementali, ſed potius virtute animæ cum aliquo defectu inſtrumenti: quia ſecundum Empedo. nihil deberet de nutrimento in talibus ferri ſurſum,ſed totum deorſum.Sic igitur patet,quòd non verè dixit Empedocles.

CAPVT IV.

De improbatione erroris eorum qui dicunt augmentum & alimentum fieri per virtutem ignis.

Tex. & com. 40.

SVnt autem quidam qui non omnium elementorum virtute fieri dicebant alimentum, ſed virtute ignis tantum,& ſimiliter augmentum: cuius aſſignabant rationem: quia ignis ſolus inter omnia corpora & alitur virtute propria & augmentatur. Alitur enim,inquantum educit ſubtile humidum de calefactis, & conualeſcit & ſuſtentatur in ipſo: augetur autem, inquantum incrementum accipit ſuæ quantitatis per appoſitionem cremabilium: & propter hoc dicunt, quòd ignis etiam hæc duo in omnibus operatur animatis. Et hi quidem adhuc aliis duabus rationibus ſunt inducti, quarum vnam eſſe dicebant: quia videbant ignem non nutritum perire per continuam ſuæ materiæ perditionem.Euolant enim aſcendendo ſemper materiales partes ignis,& contendunt ſuperius. Cum igitur ſic continuè deperdatur, indiget deperditi reſtauratione.Non autem deperditum reſtauratur niſi per nutrimentum:oportet igitur,quòd ignis nutriatur. Siquis autem eis dixit, quòd ignis naturaliter mouetur ſurſum: & ideò partes ſuæ materiales euolant ex ipſo naturaliter: dicebant hoc eſſe non poſſe, propter hoc quod nihil corrumpit ſeipſum, nec naturaliter intendit ſuiipſius corruptionem: ignis autem corrũpitur per hoc & deſtruitur, quod paulatim euolant ex ipſo partes materiales ſuæ: ergo non naturaliter emittit eas, ſed per aliquid corrumpens: erit igitur etiam naturale nutrimentum ipſum ſaluans & deperditum reſtituens. Alia autem ratio iſtorum fuit: quia dicebant augmentum fieri per hoc quod additur aliud corpus intrans in poros eius quod augetur, & nihil eſſe ita poroſum ſicut ignem,propterea quod ſicciſſimus eſt & perſpicuus: ex ſiccitate enim continet poros, perſpicuitas autem multitudinem oſtendit pororum.

Nota rationes antiquorum quibus probabant ipsã augmentationẽ ab igne fieri.

Hæc autem non ſunt vera in toto: verum quidem enim eſt non fieri alimentum ſine calore ignis,ſed calor ille inſtrumentalis eſt, & non primum efficiens,& ideò eſt concauſa & non cauſa principalis. Operatur enim in alimentum non ſpecies ignis, ſed ſpecies viui corporis & virtutis animæ, ſicut ſuperius diximus: & ideò non alterat ad ſpeciem ignis, ſed carnis,vel oſſis, quæ ſunt ſpecies organorum animæ.Cuius ſignum eſt: quia augmentum ignis in quantitate interminatum eſt: tantum enim augetur, quantum eſt cremabile appoſitum igni. Sed omnium animatorum quæ conſtant in figura & quantitate, certa eſt quantitas in qua ſaluatur forma illius ſpeciei, & eſt ratio magnitudinis in maximo & in minimo,in qua ſtat,& extra quam non ſaluatur ſpecies: & augmentum habet terminum quod eſt quantitas organorum, quæ ſufficit operationibus virtutum & potentiarum: ergo aliud eſt principium augmenti in animatis, quam ſit virtus ignis: hanc autem vocamus animam, quæ talem ponit augmento ſuo terminum: hæc enim magis ſunt rationis, hoc eſt, formæ quæ dat eſſe & rationem, quam materiæ, hoc eſt, quam alicuius virtutis materialis vel corporeæ, ſicut eſt calor ignis.Alia autem ratio qua Auicenna improbat ſententiam iſtam eſt,quòd ignis quando nutrit & auget,non nutrit & auget niſi ſeipſum: anima autem vegetabilis neque nutrit,neque auget ſeipſam, ſed potius corpus.

Tex & com. 41.

Ratio Auicennæ.

Solutio ad rationes antiquorum.

Rationes autem quas inducunt, non difficile eſt ſoluere:dicimus enim,quòd ignis non propriè nutritur,neque augetur.Id enim quod conuertitur in ignem, non ingreditur in ignem,neque ingreditur in ipſum vt cuilibet parti addatur & vniatur, ſed diffunditur ignis per generationem formæ ignis in materia aliena. Et quod dicunt, quòd attrahit ſubtile humidum ex cremabilibus,& quod illo cibatur,dicendum quòd non ad hoc attrahit vt illo cibetur, ſed potius vt in illo generetur tanquam in prima materia. Non enim attrahit, niſi quia calefacit & ſubtilizat: & tunc calor facit ipſum ebullire ad ſuperficiem corporis, cuius illud fuerat humidum: & ibi fumat & fit flamma: deberet autem attrahi in omnes partes ignis antequam inſtammaretur ſi eſſet nutrimentum ignis. Patet igitur,quòd illud eſt propriè generatio ignis & non nutrimentum. Quod autem dicunt in igne fieri deperditionem ſecundum materiam, dicendum quòd accidit igni inquantum eſt in loco alieno: per hoc enim materiæ partes plus igni ſimiles euolant intendentes ire ad locum proprium, ſed extinguuntur ab aëre circunſtante: & ſic fit continua ignis deperditio:

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

neque intendit per hoc ſuam corruptionem, ſed potius melius ſaluari & conualeſcere in loco proprio: & ſic fieret ſi non impediretur: & ideò non intendit ignis ſecundum naturam reſtaurare illud deperditum, ſed potius per inflammationem multiplicare ſuam ſpeciem in materia aliena, ſicut diximus. Quod autem obiiciunt de poris & vacuo, oſtendimus nihil eſſe in primo de generatione & corruptione. Excluſis autem ſic falſis opinionibus & erroribus antiquorum, loquemur de qualibet potentia vegetabilis animæ, oſtendentes quæ ſit quælibet ipſarum, & quam habent adinuicem, & ad animam vegetabilem comparationem.

CAPVT V.

De alimento quod eſt obiectum nutritiuæ & vegetatiuæ.

Tex.& com. 42. QVoniam autem hæc potentia animæ, quam vocamus nutritiuam, eſt vegetatiua indiuidui generatiua per multiplicationem indiuiduorum in ſpecie, oportet nos ſecundum prædictam doctrinam prius loqui de nutrimento. Opere enim quod eſt alimenti opus, determinatio fit circa alias potentias animæ vegetabilis: eò quod augmentatiua & generatiua operationem quandam alimenti recipiunt. Eſt igitur alimentum quaſi obiectum vnum tribus potentiis animæ vegetabilis præuium.

Tex.& com. 43. Primum autem quod de alimento quærendum occurrit, eſt, vtrum alatur contrarium contrario, vel ſimile ſimili? Videtur enim quibuſdam, quòd cõtrarium alatur contrario, ſed non omne contrarium alitur à quocunque contrario, ſed ſolum illo contrario alitur aliquid contrarium, quando contraria non ſolum generari poſſibile eſt ex alterutris, ſed etiam augmentari vnum ex alio. Multa enim generantur contrariorum ex alterutris, non tamen omnia contraria fiunt ex omnibus, ſicut diximus in primo libro phyſicorum. Et eorum quæ generantur ex inuicem, non omnia augent ſe inuicem, ſicut quando ſanum generatur ex laborante, non augetur, neque alitur vnũ ex alio: & vt vniuerſaliter dicatur, cum contraria ſint quæ ſunt potentia & actus adinuicẽ in generibus omnibus, ea quæ ſunt vnius generis contraria, generantur adinuicẽ, ſed non augetur neque alitur vnum ex alio niſi ſint contraria in genere ſubſtantiæ tantum accepta. In illis enim vnum ſubſtantialiter poteſt conuerti in ſubſtantiam alterius: & ideò vnum poteſt alere & augere alterum.

Sed adhuc obſeruandum eſt, quòd neque illa eodem modo ſe habent adinuicem, quod ſcilicet vtrumque alat reliquum, & è conuerſo: & hoc ſcimus ex dictis antiquorum, qui dixerunt de ſimplicibus corporibus, quòd aqua alit ignem, & non è conuerſo ignis alit aquam. Et licet falſa ſit eorum ſuppoſitio, tamen veriſſima ratione fuerunt inducti. Videlicet enim, quod nihil aliud alit, niſi quod recipit ſpeciem & formam eius quod alitur ab ipſo. Humidum autem inter omnia prima ſolum videbant facilè recipere formas & ſpecies aliorum corporum quæ ei imprimuntur: & ideò dixerunt hoc ſolum eſſe alimentum. Et hæc ratio cogit, quòd omne alimentum oportet humidum eſſe ſecundum actum, licet fortè potentia ſit alterius qualitatis. Viderunt etiam, quòd omne quod alitur, ſpeciem & formam ſuam imprimit ei quod alit ipſum. Nihil autem adeò poteſt eſſe ſigillatiuum formæ ſuæ, ſicut calidum & ſiccum: quia calidum penetrat, & ſiccum retinet acumen quod dat ei calidum: & ideò ſolum ignem nutriri dixerunt. Patet igitur, quòd licet non verum dixerint in hoc quod aqua alat ignem, tamen cauſa propter quam illud dixerunt, eſt veriſſima: & ex veritate quæ eſt in dicto eorum iſto, accipitur quòd non æqualiter ſe habent contraria adinuicem, quorum vnum alit, & alterum alitur, quod vtrumque ſcilicet ab altero & ali poſſit & alere reliquum. Alens enim in eo quod eſt alens, oportet quòd ſit in actu humidum ſuſceptibile formæ & ſpeciei eius quod alitur. Id autem quod alitur, eſt habens virtutem quæ formam corporis quod alitur & membrorum eius ſigillat in ipſo: & ideò indiget inſtrumento quod eſt calor naturalis, & aliis virtutibus ſibi ſubſeruientibus, de quibus infra dicemus. Diſtinctio autem quæ eſt inter alens & id quod alitur inter corpora animata, in ſolis ſimplicibus deprehenditur, ſicut diximus, quòd ignis alitur & aqua alit: & non ita videtur in compoſitis: propter quod compoſita ab excellentiis primarum qualitatum ſunt remota, & ita non videntur eſſe in actu humida, neque in actu adeò ſicca, quòd poſſint ita euidenter habere proprietates alentis & aliti, quemadmodum ſimplicia.

Nota quod ratio qua moti fuerunt antiqui fuit vera, etſi opinio ſua ſit erronea.

Hæc autem quæ diximus, habent dubitationem: eò quod quidam videntes alimentum vniri ei quod alitur, nihil autem vniri alij, niſi quod ſimilitudinem habet in forma ad ipſum, dicunt non augeri vel ali contrarium contrario, ſed potius ſimile ſimili. Aliis autem, de quibus prædiximus, videbatur ali contrarium contrario, tanquam impoſſibile ſit ali ſimile ſimili. Et pro ſe inducunt rationem, quòd omne alimentum mutatur & decoquitur decoctione calidi & humidi: ſic alimentum omne mutatur. Mutatio autem omnis, aut eſt de contrario in contrariũ, aut de contrario in mediũ, quod comparatum contrario eſt contrarium: ergo non alitur niſi contrarium contrario. Tex.& com. 44.

Adhuc autem omne alimentum patitur ab eo quod alitur, & non è conuerſo: contraria autem ſunt quæ patiuntur abinuicem: patitur enim decoctionem & aſſimilationem, cum omnis decoctio ſit completio à naturali & proprio calore ex contraiacentibus qualitatibus aut paſſionibus, ſicut habitum eſt in quarto metheororum. Non tamen patitur id quod alitur ab alimento, ſicut neque inſtrumentorum domus aliquid patitur à materia ex qua fit domus, ſed potius materia patitur & tranſmutatur ab ipſo in domus formam. Ita & alimentum tranſmutatur in formam eius quod alitur, Tex.& com. 45.

alitur,& non è conuerſo. Inſtructor autem domus non habet mutationem niſi illam quæ eſt ex otio ad agere,ſiue actus primi ad ſecundum, ſicut ſcientem dicimus mutari quando actu ſit conſiderans: ita etiam animæ virtus quæ nutritiua vocatur, mutatur quando de nutriente ſecundum potentiam, efficitur nutriens in effectu. Et forte hoc nunquam eſt: quia in talibus virtutibus ſuperius diximus animam magis fore actum ſecundum, quam primum: & potius aſſimilari vigiliæ, quam ſomno: fortè enim ſemper nutrit, etſi non ſemper nutrimentum ab extrinſeco quærat: quia ſemper aliquid agit circa nutrimentum, aut diſſoluendo, aut alterando, aut attrahendo, aut vniendo membris. In determinando autem iſtam quæſtionem magnam habet differentiam, vtrum nutrimentum ſit quod vltimò eſt quando vnitur membris, aut quod primò quærit vt nutriat antequam alteretur & aſſimiletur,aut vtrumque: quoniam ſi conſideremus nutrimentum ſecundum actum, hoc eſt, quod poteſt perficere nutrimenti operationem per hoc quod mouetur ad membra & vnitur membris,ſine dubio tunc id quod aſſimilatum eſt membris,eſt nutrimentum. Si autem nutrimentum accipiatur ſecundum potentiam, quod ſcilicet poteſt per ſuam ſubſtantiam fieri nutrimentum, tunc nutritur contrarium contrario: & ideò non coctum adhuc eſt contrarium, coctum autem ſimile: & ita vtrumque prædictorum contingit dicere, & quod contrarium contrario, & quod ſimile ſimili alitur: & ideò manifeſtum eſt, quòd vtrique quodammodo rectè & non rectè dicunt.

Tex.& com. 46. Quoniam autem, ſicut ſupra oſtendimus, nihil alitur propriè quod non habet animam, oportet animatum eſſe corpus quod alitur, & animæ potentia in alimentum agere, & non virtute elementali ſimplici. Alimentum igitur animati corporis per ſe eſt, & non ſecundum accidens: virtutibus autem elementalibus non attribuitur niſi per accidens, hoc eſt, inquantum ſunt inſtrumenta animæ: & ſic qualitates elementales ſunt concauſæ & non cauſæ alimenti,ſicut ſuprà oſtendimus.

CAPVT VI.

De officiis nutritiuæ & augmentatiuæ.

Quid eſt potentia nutritiua. *Quid augmẽtatiua.* His autem habitis de alimento,& de ipſis potentiis eſt determinandum. Eſt autem potentia nutritiua quæ de nutrimento reſtaurat deperditum in corpore animato vt ſaluet in eſſe diuino. Augmentatiua autem eſt illa quæ de nutrimento addit quantitati membrorum vt ad debitam longitudinem & quantitatem deducantur.

Tex.& com. 47. Et ex hoc accipitur, quòd licet idem ſubiectum ſit alimento & augmentatiuo,hoc eſt, ei quod auget: tamen eſſe eorum ſecundum rationem diffinitiuam eſt alterum & alterum. Animatum enim ſecundum quod quantum eſt, alimentum augmentatiuum quærit: ſed non nutrit niſi ſecundum quod eſt hoc aliquid, & ſubſtantia potens recipere formam membrorum & ſubſtantiam. Nutrimentum enim non ſaluat niſi ſubſtantiam: & ideò quandiu poteſt nutriri, tandiu ſaluatur in indiuiduo. Sed augmentatiua non agit per totam vitam: & ideò ipſa non eſt ſaluatiua ſubſtantiæ, ſed potius perfectiua quantitatis. Et ſunt quatuor differentiæ inter nutritiuam & augmentatiuam, quarum vna eſt & principalis,quòd nutritiua non accipit alimentum niſi inquantum eſt potentia ſubſtantia membrorum,& non curat de quantitate. Augmentatiua autem accipit ipſum inquantum potentia additur quantitati membrorum, inquantum membrorum quantitas extenditur ipſo addito membris.

Nota quatuo differẽtias inter nutritiuã & augmentatiuam virtutem.

Secunda autem eſt: quia nutritiua addit ſubſtantiam cibi ſubſtantiæ membrorum æqualem ſecundum tres corporis diametros, longitudinis, & latitudinis, & profunditatis, in omnibus his æqualiter perditum reſtaurans. Augmentatiua autem præcipuè addit longitudini: & ideò indiget, quòd calor ſuus ſit fortior, & membra in quibus eſt, ſint mollia,quæ extendi poſſint. Hoc autem ſic probatur: longitudo enim non fit maior niſi oſſibus extenſis: & hæc dura ſunt,& non niſi forti calore faciente diſcurrere nutrimentum per ipſa, fieri poteſt. Similiter autem non fit extenſio ſicci indurati, ſed potius eius quod eſt humidum flexibile: & ideò non fit augmentum niſi in iuuentute antequam adueniat ſiccitas nimia, quæ prohibet extenſionem: & hæc eſt cauſarum vna quare non ſemper augentur corpora, ſed ſemper nutriuntur. Nutritiua enim licet ſecundum omnem dimenſionem,vt diximus, nutriat, tamen ſecundum latitudinem maximè nutrit: quia ad illius incrementum non exigitur niſi aſſimilatio nutrimenti, & additio, & non extenſio in ampliorem quantitatem, niſi quantum extenditur in addito: & hoc frequenter fit in ſolis membris mobilibus, quæ ſunt caro & huiuſmodi, præter hoc quod oſſa extendantur: & hoc fit calore debili magis quam forti.

Tertia differentia eſt, quod nutritiua hebetiori, vt dictum eſt, inſtrumento operatur: augmentatiua autem acutiori. Cum enim calor naturalis vtriuſque ſit inſtrumentum, hebes calor eſt qui ſolum conuertit nutrimentum & aſſimilat: acutus autem qui facit ipſum diſcurrere per membra dura, quæ mollificat infundendo ea acuto humore nutrimentali, & tunc extendit ea. Et cauſa huius eſt: quia cum quælibet virtus plus poſſit in materia propria quam aliena, hebetatur calor,quantò plus de aliena materia ingeritur. Quod vt melius intelligatur,oportet ſcire,quòd duplici humido indiget omne quod nutritur. Vnum quidem eſt ſeminale,quod eſt aliquid ſubſtantiæ ſeminis,& illud eſt proprium ſubiectum caloris naturalis. Aliud autem eſt nutrimentale, quod accipitur de nutrimento quod ſemper retinet aliquid de natura cibi, & ideò ſemper aliquid habet de extraneo: propter quod non adeò efficax eſt in eo calor naturalis, ſicut in primo humido, & quantò

Nota de duplici humido ſeminali & nutrimentali.

plus ingeritur de nutrimentali humido, quod additur radicali siue seminali, ex quo formantur membra radicalia, & quod est infusum eis, tantò plus inspissantur & indurantur, & calor plus in eo debilitatur: & ideò calor qui primò fecit duas operationes, alimenti scilicet & extensionis, tandem propter sui debilitatem & membrorum duritiam, non potest perficere nisi vnam quæ est nutrire: & ideò tunc stat augmentum.

Est autem circa hoc adhuc notandum, quòd tempus incrementi etiam secundum Galenum & Auicennam est tempus ætatis puerilis, qui sunt calidi & humidi propter vicinitatem quam habent ad suam originem, quæ est ex calido & humido. Humidum autem & calidum simul coniuncta faciunt diffusionem & extensionem. Procedente autem tempore exiccatur paulatim humidum in tempore iuuentutis, & indurantur membra: & licet acutius in iuuenibus sit calidum, tamen non est maius in iuuenibus quam in pueris. Et de hoc dat exemplum conueniens Galenus: quia si aliqua caliditas determinatæ virtutis penetrat in aquam, & eadem in essentia caliditas penetrat in materiam siccam, acutior erit caliditas in sicco, quam in humido, sed non maior. Et sic est de calore puerorum & iuuenum, qui æqualis est, licet acutior sit in iuuenibus quam in pueris: & ideò in pueris plus de cremento operatur propter mollitiem membrorum, & in iuuenibus minus propter eorundem duritiem, licet calor sit æqualis: & huius signum est, quòd pueri circa septimum annum vt in pluribus plusquam dimidium perficiunt suæ quantitatis. Hæc igitur est tertia differentia.

Quomodo calor pueri & iuuenis sunt æquales in radice secundū Galen.

Quarta autem est penes finem vtriusque accepta: quia anima sicut & natura non est infinitæ & indeterminatæ intentionis: & ideò habita debita quantitate, in qua exercere potest suas operationes, non auget vltra augmẽtatiua anima, etiamsi posset bene vltra augere: quia non abundat superfluis natura, sicut etiam non deficit in necessariis: finis autem nutritiuæ est saluare indiuiduum per deperditi restaurationem: & hoc necessarium est in toto tempore: & ideò per totam periodum continuè operatur. Reliqua autem quæ de augmento & nutrimento dicenda sunt, in primo de generatione & corruptione requirantur.

CAPVT VII.

De officiis virtutis generatiuæ.

IDem autem nutrimentum per virtutem generatiuam, est factiuum generationis, non tamen generat id quod alitur, sed potius generat id quod est, vt id quod alitur in specie: cuius probatio est: quia nihil generat seipsum: oporteret enim, quòd idem esset & non esset simul. Omne enim generans actu est: id autem quod generatur actu, non est ens: esset igiiur idem, & non esset secundum substantiam: & ideò sicut alimento & augmento aliud & aliud est esse secundum idem subiectum, ita alimento & generatiuo necessarium est aliud esse secundum diffinitiuam rationem. Propter quod notandum est, nutritiuam saluare indiuiduum per distributionem nutrimenti ad membra: & quod superfluit membris, hoc sequestrat ad membra genitalia, quæ trahunt ipsum, sicut ventosa trahit sanguinem. Membra autem seminaria sunt organum virtutis generatiuæ, sicut cerebrum est organum virtutis animalis, & cor virtutis vitalis: & virtus generatiua sita in membris genitalibus, imprimit in alimenio superfluo virtutem formatiuam, quæ in seminis viscositate retenta, quando fuerit in debito loco, format semen in organicum corpus: sicut enim nutritiua cibo influit speciem membrorum, per quam tendit ad membra, ita genitalia influunt ei virtutem formatiuam, qua formatur semen in membra corporis organici: & hoc quidem semen à toto corpore deciditur, & maximè à cerebro, & per spongiositatem membrorum, attractiua virtute testiculorum trahitur ad vasa seminaria, & ibi informatur prædicta virtute.

Membra seminaria sunt organum generatiuæ virtutis.

Et ideò virtus generatiua in veritate est duplex. Vna quidem in generante, quæ descindit semen attrahendo, & hæc operatur tribus, calore scilicet qui spumosum facit semen, vt spumosum sit spiritu deferente formatiuam virtutem, & hic spiritus extendit membra genitalia: & eodem calore consumit superfluum humidi seminis, vt efficiatur globosum & quasi glanduloſum, quod magis retinere possit virtutes sibi impressas, & melius retineat figuras membrorum effigiatas. Operatur autem seipsa virtus generatiua, influendo virtutem formatiuam quæ est in semine, sicut ars est in artificiati materia: & operatur humido cibali, sicut materia etiam operatur: & operatur ventositate sicut instrumento extendente membra genitalia ad actum coitus, & eiiciendo semen à masculo in fœminam: ventositas enim propellit semen ad locum debitum.

Tria sunt instrumẽta virtutis generatiuæ quæ est in generante.

Alia autem virtus generatiua est in semine, quæ est virtus formatiua, duo habens instrumenta, & duas materias, & duo opera. Vnum quidem suorum instrumentorum est calor seminis, qui triplici virtute est informatus: quarum vnam habet à substantia inquantum est calor, & ille est virtus solutiua aut dissolutiua & subtiliatiua & alteratiua seminis. Secunda autem est virtus cælestis, quæ virtute operatur ad vitam ex potentia motionis cæli, sicut diximus in aliis locis. Tertia est virtus animæ, cuius ipse calor est instrumentum, virtute qua inducit formas organorum physici corporis potentia exercentis opera vitæ. Habet etiam spiritum infra spumam seminis contentum pro instrumento, per quem vehit in omnes partes seminis suas virtutes. Duo autem humida sunt materiæ in quibus hæc operatur. Vnum quidem est quod est in substãtia seminum, & hoc est principale. Aliud autem est attractum vt addatur illi, hoc est, humidum sanguinis menstrui, loco cuius infans quærit cibum

Instrumenta virtutis generatiuæ existẽtis in semine sunt duo.

cibum cum à matrice ſeparatur: & hoc humidum eſt ſupplementum quod additur humido ſeminali, vt ſufficiat formationi membrorum. Duo autem opera ſunt: vnum quidem membrorum formatio, alterum autem eſt quod attribuitur membris, ſicut numerus membrorum & ordo, & ſitus, & aſperitas, & lenitas, & cætera huiuſmodi quæ membris attribuuntur. Hæc igitur ſunt opera generatiuæ, & hæc quidem fit ex nutrimento.

Opinio quorumdam dicentium generationem fieri ex aliquo quod eſt actu pars animati. Impugnatio. pulchra.

Fuerunt autem quidam contendentes, non ex nutrimento, ſed ex aliquo quod actu eſt pars animati, fieri generationem, dicentes eam fieri ex carne, non ex ſuperfluo nutrimenti. Sed error eorum conuincitur quatuor rationibus. Quarum prima eſt, quòd caro vel aliud quod eſt pars corporis animati, non eſt potentia corpus animatum, niſi prius à ſua forma corrumpatur: ſemen autem potentia totum corpus. Secunda ratio eſt, quòd illud quod eſt actu pars, non deciditur ab animato, niſi cum magno dolore: ſemen autem ſeparatur cum delectatione. Tertia ratio eſt: quia actu pars non deciditur à toto corpore: ſemen autem deciditur à toto corpore. Quarta ratio eſt: quia videmus oculis noſtris ſemina plantarum, neque lignum eſſe, neque folia, neque radicem, ſed ſemina maturata: & videmus ſemina animalium non eſſe carnem, neque os, ſed humorem album. Falſum igitur eſt quod dicunt, & rationibus inductis & multis aliis manifeſtatur error eorum. Quærunt autem iſti, qualiter tunc fit generatio vniuoca, vt ex planta planta, & ex homine homo? Sed ad hoc nos dicimus, quòd generatio dicitur æqui uoca vel vniuoca quãtum ad generans primum effectiuè quod decidit à ſe ſemen: hæc enim dat virtutem formatiuam ſemini: & ſic fit ex planta planta, & ex homine homo, & ſic de aliis.

Tex. & com. 48.

Ex omnibus autem præmiſſis conſtat, quòd huiuſmodi principium quod vocamus animam nutritiuam, eſt eius quod poteſt ſaluare ſeipſum, & ſuſcipere tale principium ſecundum quod eſt in tali diſpoſitione. Ad hoc enim habet eam, vt ſaluetur in aliquibus ſuis diſpoſitionibus, licet in omnibus ſaluari non poſſit: quia in quibuſdam continuè mutatur. Alia autem ſunt quæ non iudigent tali principio: eò quod in omnibus ſuis diſpoſitionibus ſemper vno modo conſeruantur, ſicut corpora cæleſtia: & ideò illa habent alias virtutes quam mortalia. Non enim indigent nutritiua & augmentatiua & generatiua, quemadmodum diximus in aliis.

CAPVT VIII.

Et eſt digreſsio declarans quatuor virtutes materiales dictis tribus virtutibus deſeruientes.

OPortet autem ſcire, quòd cum vnum & idem ſit ſubiectum circa quod dictæ virtutes tres operantur. Habent tamen in hoc ipſo virtutes multas ſubſeruientes ſibi, quarum tamen multitudo ad quatuor eſt reducta, quæ ſunt attractiua, digeſtiua, expulſiua, & ante has tres appetitiua. Appetitiua enim appetit cibum appetitu naturali, provt eſt animæ vegetabilis virtus. Appetit autem ex vacuitate replentis nutrimenti, & ex defectu qui prouenit ex diſſolutibne deperditi à ſubſtantia vegetabilis. Hic tamen appetitus cum ſenſu eſt in his quæ habent animam ſenſibilem & vegetabilem, & vocatur fames & ſitis, & prouenit ex ſenſu euacuationis. Attractiua autem in plantis quidem eſt ex calido quod eſt in radice & cæteris partibus plantæ, cuius virtute eſt ſuctio humidi nutrientis quod tangit radices plantarum. In animalibus autem eſt per motum villorum qui ſunt ſecundum longitudinem in ſtomacho & inteſtinis animalium. Sed digeſtio eſt ex proprio & naturali calore digerente, & ſeparante purum ab impuro, & terminante ipſum ad ſpeciem eius quod nutritur inquantum eſt inſtrumentum animæ.

Qualiter attractio tribus maximè iuuetur.

Scias tamen tribus præcipuè iuuari attractionem, ſcilicet ſimilitudine, vacuitate, & calore. Similitudine quidem ſicut magnes attrahit ferrum: & hoc fit in anima vegetabili quando cibus accipit membri ſimilitudinem: & per illam mouetur ad ipſum, ſicut ſuperius diximus. Vacuitate autem quando membra vacua ſunt & pori membrorum propter multam factam in eis deperditionem & conſumptionem. Calore autem trahente: quia calor naturalis fugit cibum, ſicut ignis fugit oleum in lampade. Et hi tres modi perficiunt attractionem in omni habente nutritiuam virtutem aut potentiam. In animalibus autem inſuper ſunt villi per longitudinem ſtomachi, & quorumdam inteſtinorum ordinati, qui motu ſuo ingerunt & attrahunt cibum in locum digeſtionis vt ibi digeratur. Retentiua autem operatur adhuc, vt cibus ita diu ſtet in loco vno donec debitam accipiat alterationem. Et hoc quidem generaliter iuuatur tribus, & quartum ſpecialiter habet in animalibus perfectis. Primum autem trium eſt diſſimilitudo quam habet ad membra, & partes diuerſas eius quod nutritur: per illam enim impeditur nutritio ad partes nutriti. Secundum autem iuuans eſt ſiccitas retinentis, cuius actus in tenendo confortatur ipſa ſiccitate. Et tertium eſt frigiditas, licet frigiditas ad illud operetur per accidens & non per ſe. Per accidens autem dico frigiditatem operari: quia frigiditas tenet id quod eſt nutriens in eſſentia ſua & figura, ne calore diſſoluatur & euaneſcat virtus eius eo modo quo etiam conſeruat aliquando à putredine. Per ſe autem non operatur frigiditas ad aliqua opera vitæ, ſed potius impedit, eò quod eſt qualitas mortificatiua. Id autem quod ſpecialiter habet in animalibus perfectioribus, ſunt villi ex transuerſo in inteſtinis & ſtomacho poſiti, qui comprimendo retinent cibum ne de loco moueatur.

Qualiter retentiua generaliter tribus iuuetur & in perfectis animalibus quatuor.

Digeſtiua iuuatur duobus.

Digeſtiua autem, vt diximus, in omnibus iuuatur calido & humido: eò quod calidum alterat & terminat. Humidum autem facilè influit membrum, & recipit eorum formas & figuras. Habet tamen tres operationes, hoc

est, alterationem cibi ex qualitatibus contraiacentibus, vt diximus in quanto metheororum, & maturationem quæ est per eductionem humidi superflui: & hæc quidem à quibusdam vocatur digestio, quæ fit per assimilationem nutrimenti ad membra. Propter quod etiam quatuor digestiones esse dicũtur. Quarum vna fit statim in ore. Superficies enim oris continua est stomacho, & operatur in cibum alterationem: & hoc patet: quia triticum masticatũ à masticatione accipit virtutem maturationum apostematum, quam non habet contusum. Et alia est in stomacho, vbi grossum à subtili separatur: & hoc à quibusdam vocatur prima vna cum illa quam diximus fieri in ore: & hæc est vera sententia: quoniam prima digestio in ore incipit, & in stomacho perficitur. Secunda autem est in hepate, vbi massa quæ vocatur ptisanaria, hoc est, succus de cibo eliquatus, trahitur per venas quæ mesaraïcæ dicuntur ad hepar, & ibi rubeum sanguinis accipit colorem, & dirigitur ad venas, & in extremitatibus illarum tertiam accipit digestionem, & in albedinem muratur, & separatur ab eo nimia aquositas quæ est in ipso per colatoria vrinæ quibusdam in animalibus quæ vrinam habent. In aliis autem quæ non habent, remanet cum fæce stercorum immixta. Et quarta digestio fit in singulis membris ad propriam similitudinem membrorum. In plantis autem quia terrestres sunt, non est stomachus, sed est eis terra pro stomacho: quia in terra sub radicibus eliquatur humidum permixtum, & subtile quidem sugunt radices, & grossum dimittunt, & ideò ventre non indigent.

Vera sentẽtia est, quod prima digestio incipit in ore & perficitur in stomacho. Qualiter tertia digestio in extremitatibus venarum perficiatur.

Expulsiua autem expellit quod superfluum est, siue sit purum, siue impurum. Et iuuatur in hoc opere multis, sed præcipuè quatuor sunt quæ eam iuuant. Iuuat enim caliditas vias per quas fit expulsio, aperiendo & acuendo id quod expellendum est. Iuuat etiam humiditas aliquando vias per quas fit expulsio lubricando & mobilitatem ei quod expellendum est conferendo. Iuuat etiam frigiditas per accidens ventositatem quæ est in eiicienda superfluitate, continendo ne euaporet, & etiam ingrossando, quæ cum fortis est, cum magno impetu eiicit superfluum. Iuuant etiam frigiditas & siccitas, per quas ei debet contrahendo: & tunc quasi exprimendo expellitur superfluum. Similiter autem caliditas incidit viscositatem & separat: & tunc facilius educitur. In omnibus autem his virtutibus est manifestum, quoniam frigiditas non iuuat nisi per accidens: & hoc ideo fit: quia virtutes istæ præcipue motu perficiuntur, & quædam sunt opera vitæ: frigiditas & immobilitat & mortificat. Hæ autem quatuor virtutes naturales vocantur: eò quod vt natura per instrumenta corporalia operantur.

Expulsiua quatuor iuuatur potissimè.

Scias autem, quòd in his omnibus semper virtutis instrumentum & vehiculum est spiritus: & frigiditas spiritum à motu suo impellit vel impedit, & ideò ad opera virtutum per se officit, sed proficit per accidens.

Nota hoc vt intelligas cõmune dictum medicorũ dicentiũ q frigiditas non ingreditur opus naturæ.

CAPVT IX.

De comparatione trium virtutum animæ vegetabilis adinuicem & ad seipsam animam vegetabilem.

QVoniam autem tria sunt necessaria scilicet quod alitur, & quo alitur, & alens effectiuè, alens quidem primum & cui essentialis est actus alendi, est anima vegetabilis per nutritiuam. Quod verò alitur, est corpus quod habet animam & non aliud, sicut ostendimus superius. Quo vero materialiter alitur, est alimentum. Et in his est aduertere, quòd virtus nutritiua est deseruiens augmentatiuæ & generatiuæ: quoniam vtrique per dictas quatuor virtutes præparat materiam. Nutritiua enim separat quod est superfluum nutrimento, & expellit ipsum ad membra generationis, vt in virtute formatiua sigilletur. Augmentatiua autem deseruit generatiuæ, generans in quantitate & figura perficiendo & generare possit: & ideò constat finem in his virtutibus esse generatiuam. A fine autem qui est quo res est id quod est, hoc est, à forma, omne quod nomen accipit, debet denominari, finis autem est generare alterum vt ipsum, vtique tunc erit principale in anima vegetatiua generare alterum vt ipsum: ideò in vegetabilibus id quod est substantialis forma, absque dubio est generatiua. Et ideò corpus secundum omnem partem informat vbi anima vegetabilis est tota perfectio corporis animati, sicut in plantis, & in eis est varia generatio, quia vbique planta generat ramos & virgas & folia & fructus & semina, & vbicunque abscindatur, conualescit vtraque pars ipsius. Sicut enim tactus in anima sensibili est sensus particularis & forma substantialis eius quod habet sensus, & ideò ipsum brutũ vbique determinat, ita de generatiua est in plantis: propter quod etiam nonnullis videbatur nutritiuam & augmentatiuam eandem virtutem esse, sed primo cum fortis calor & mollia membra, habere operationes duas: cum autem calor debilior est & duriora & sicciora membra, tunc retinere tantum operationem vnam, licet non veram causam dicant. Quoniam etiamsi ponatur non hebetari calor & non indurari corpus, nihilominus stabit tamen augmentatiua in termino secundum naturam, vt supra diximus. Qualitercunque autem dicatur, constat quòd in his generatiua est finis: & ideò inter has tres vires quæ super nutrimentum operantur, prima naturaliter est nutritiua, & secunda augmentatiua, sicut substantiua est ante quantitatem, & illa quæ finis est generatiua, quæ non seruat esse secundum materiam & indiuiduum, sed esse diuinum in specie attingit, propter quod agitur quicquid agitur secun dũ naturam. Oportet autem scire, quòd anima vegetabilis est, quæ vnit in se istas vires, quæ quidem specie differunt secundum quod & vegetabilia differunt. Est enim vna

Tex. & com. 49.

palmifica,

palmifica, & altera olifica, & ſic de aliis: & actus illius animæ eſt vita, ſicut diximus ſuperius.

Nota quomodo vires animæ vegetabilis naturales nuncupentur.

Eſt autem adhuc ſciendum, quòd ſi comparatio fiat animæ vegetabilius ad ſenſibilem & rationalem, tunc vires animæ vegetabilis dicuntur naturales: eò quod non niſi per inſtrumenta primorum corporum naturalium operantur & ad naturam in indiuiduo vel in ſpecie conſeruandam, ſicut patet ex dictis: tamen eſt perfectio organici corporis ſicut & aliæ: & ideo licet nutritiua ſit diffuſa in toto corpore, propter hoc quod vbique ſaluat indiuiduum, & ſimiliter augmentatiua, eò quod omnibus diametris & præcipuè longitudini principaliter addit & generatiua in plantis: tamen in animalibus perfectiſſimis hæ virtutes ſedes habent determinatas, à quibus influunt ſuas operationes in corpus. Et ſedes quidem nutritiuæ præcipuè eſt hepar cum calore ſuo alterans & ad membra dirigens cibum. Sedes autem generatiuæ eſt in teſticulis maſculorum & fœminarum. Sicut autem diximus, quòd nihil nutritur propriè, niſi quod eſt animatum: ita etiam nihil generat propriè ad ſpeciei ſalutem, niſi quod eſt animatum. Generare autem ad ſaluandum ſe in ſpecie, eſt generare ex eo quod diſcinditur à ſeipſo, & cui à ſeipſo influitur virtus conuertens id in ſimile ſecundum ſpeciem: & ſic non generant inanimata, ſed potius per actiones ſuas generant formas ſuas in materia aliena: cuius cauſa eſt, quia talia inanimata non habent aliquid quod potentia ſit totum, ſed quicquid corporis ipſorum eſt, hoc eſt actu pars & non potentia totum: ex eo autem quod eſt actu pars & non potentia totum, fieri generatio nullatenus poteſt, ſicut diximus ſuperius.

* * *

CAPVT X.

De duplici motore nutrimenti.

ESt autem quo alitur dupliciter, ſicut & quo gubernatur eſt mouens immobile: & hæc eſt manus vel virtus quæ eſt in manu. Temon autem ſiue gubernaculum eſt, quo gubernatur ſicut mouente & moto, eo quod eſt inſtrumentum gubernandi: & hoc ideò eſt quia omne alimentum eſt neceſſarium vt poſſit decoqui: & ideò oportet eſſe calorem decoquentem: & tunc calor effectiuè alit vt mouens motum, & potentia animæ eſt vt mouens tantum. Si autem quiſpiam obiiciat, quòd mouens corporeum quod eſt mouens motum, non oportet ante ſe habere aliud mouens immobile motu locali tantum, ſicut oſtenſum eſt in 8. phyſicorum, in alteratione autem non eſt neceſſe, quòd corpus alterans habeat ante ſe aliud mouens ipſum, & ſic dicat hîc non oportere eſſe mouentem animam ante calorem: dicendum quòd neceſſarium eſt in motibus vitæ, ſed in motibus aliis naturalibus non eſt neceſſarium: neceſſitas autem explanata eſt ſuperius, vbi oſtendimus, quòd virtus elementalis ſufficienter ad nutrimentum mouere non potreſt. Sic igitur figuraliter ſiue ſuperficialiter quid ſit alimẽtum dictum eſt: certificandum autem erit de ipſo in propriis rationibus de nutrimento: nutrimenti enim ratio plenè non determinatur ex vnius libri principiis: quoniam de motu ipſo nutrimenti & augmenti & generationis, quæ ſunt de nutrimento, iam determinauimus in libris de generatione & corruptione, & de modo decoctionis in quarto metheororum: hoc iam autem de motoribus vniuerſalibus. De propriis autem motoribus quoad ſingula animalia quoad ſingula membra in ſcientia de plantis & de animalibus erit manifeſtum. De ipſo autem nutrimento dicendum erit in libello quem faciemus de nutrimento, Deo volente.

Tex. & com. 50.

Vide tamen Auerroem ſuper hoc multa dicentem in comment. 50.

TRACTATVS

TRACTATVS III.

De ſenſibus.

CAPVT I.

In quo genere potentiæ ſit potentia ſenſitiua.

Tex.& com. 51.

DETERMINATIS his autem virtutibus animæ vegetabilis, quæ ſunt actiones, ſecundum quas anima operatur, in genere dicamus verba communia de omni ſenſu: quia ſecundum ſentire quod eſt potentia paſſiua, operatur anima ſenſitiua: eò quod ſecundum tales potentias non ſemper agit: commune enim eſt quoad nos prius, ſicut dictum eſt in primo phyſicorum. Primum autem quod de ſenſu in communi eſt conſiderandum, hoc eſt, cum in genere ſit potentiæ vtrum ſit in genere potentiæ paſſiuæ, aut in genere potentiæ actiuæ. Et dicendum, quòd eſt in genere potentiæ paſſiuæ: eò quod ſenſus ſecundum actum accidit in ipſo moueri organum, & pati à ſenſibili obiecto, quod formam ſuam agit in organo ſenſus: omne enim recipiens eſt patiens: & cum ſenſus non ſentiat niſi recipiens formam ſenſibilis, oportet quòd potentia ſenſitiua ſit in genere potentiæ paſſiuæ: alteratio enim quædam videtur eſſe, quando ſenſus recipit formam eius quod ſentitur ſecundum actum, licet propriè loquendo non ſit alteratio, ſicut inferius oſtendemus. Ponunt autem quidam Philoſophorum antiquorum non fieri paſſionem niſi ſimilis à ſimili, & alij dicunt non fieri paſſionem niſi quando contrarium patitur à contrario: quomodo autem ambo iſta dicta ſunt poſſibilia & impoſſibilia, dictum eſt in primo de generatione & corruptione, vbi propoſuimus rationes naturales de ipſo agere & pati: in prædicamentis verò logicas quaſdam & communes poſuimus rationes: & ideò ibi non inquiſiuimus qualiter ſimile ſimili, vel contrarium à contrario patiatur.

Primo de generatione t. cõ. 46. & 47.

Tex.& com. 52.

Quod autem ſenſus ſit virtus paſſiua, ſciemus, ſi quæſtionem moueamus quærentem, quare ſenſuum non ſunt ſenſus, ita quod ſenſus ſentiret ſeipſum: & quare ſenſus non ſentit ſeipſo ſine ſenſibili extra mouente ſenſum, cum vnitus ſit ſibi ignis & terra & alia elementa, quæ ſentiuntur: attribuitur enim cuilibet ſenſui aliquod elementum ſecundum Platonem, quod dominatur in ſua compoſitione, ſicut in viſu ignis, vt dicit Plato: quia enim dicit, quòd ſenſus eſt vis actiua, & ſit ſenſus extra mittendo, non poteſt diſſoluere quæſtionem: vis enim actiua ex ſe perfecta eſt ad agendum, & non indiget aliquo extrinſeco: & ſic deberet ſenſus ſentire ſine indigentia alicuius extra. Et ſi fortè dicant Auctores illius ſectæ quæ dicit, quod ſentimus extra mittentes actiones ſenſuum, & non intus ſuſcipientes ſpecies ſenſibilium, quòd non fit actio agentis niſi ſenſibili & paſſiuo præſente, ſicut ignis non calefacit niſi præſens aliquod calefactibile. Non ſoluunt: quia ſenſus eſt ſibi præſens, & elementa componentia organa ſenſus non deſunt ſenſibus: & tunc deberet ad minus ſentire ſeipſum, & ignem & terram & cætera quæ ſunt præſentia ſenſui: & tamen non ſentiuntur iſta: & ideò non conuenit aut contingit vnquam ſoluere hanc quæſtionem ei qui dicit, quòd ſenſus eſt vis actiua. Nulla autem eſt ſolutio iſtius quæſtionis vera, niſi ea ſola, quòd ſenſus cùm ſit potentia paſſiua, non eſt actu ſine potentia ſenſibilis extra: ideóque ſicut combuſtibile nunquam actu comburitur, niſi per ſpeciem combuſtiui generatam in ipſo: & ideò ipſum combuſtibile ſecundum ſe ſine combuſtiuo acceptum, non comburetur: ſi enim ſine illo combureretur in actu, oporteret quòd combureret ſeipſum: & hoc eſſet ac ſi ligna compoſita facerent per ſe ignem ſine aliquo igne incendente ea in actu, & hoc eſt impoſſibile: & ſimiliter ſenſus non poteſt perfici ſecundum ſentire in actu ſine præſentia ſenſibilis, quod agit in ipſo formam ſuam, vt illam ſentiat in actu.

Sicut autem omne potens potentia paſſiua dicitur dupliciter, ita & ſentire dicitur dupliciter: ſi enim ſecundum potentiam ante actum attribuatur ei agere, hoc erit potentia & non actu: & hoc modo dicimus ſentire eum qui fortè dormit, qui licet ſenſum habeat in habitu, habet tamen ligatum, eò quod ſomnus eſt vinculum ſenſuum: & ideò remotiorem ab actu habet potentiam videndi dormiens, quam ille qui eſt in obſcuro. Et ideò ſicut dupliciter dicitur videns & audiens, ita dupliciter dicitur vniuerſaliter ſentiens, hoc eſt, viſum habens & non vtens, vel auditum habens & non vtens: aut iam operans viſu & auditu, quando habet ſpeciem viſibilis & audibilis: & ſic vniuerſaliter dicitur ſentiens ſenſum habens in habitu completo, non tamen habens ſpeciem ſenſibilis ſecundum actum: & dicitur ſentiens habens ſpeciem ſenſibilis, & hoc eſt vtens ſenſu & operans ſecundum ipſum.

Tex.& com. 53.

Dicamus igitur in diſcernendo ſenſum an ſit de genere virtutum actiuarum vel paſſiuarum, & ſi ſit idem numero moueri & pati, & agere

Tex.& com. 54.

agere & mouere : conſtat enim , quod hæc magnam habent differentiam : conſtat enim, quòd motus eſt in eo quod mouetur & patitur, ſicut diximus in tertio phyſicorum, & eſt in eo actus quidem , ſed imperfectus, eò quod eſt imperfecti actus in potentia ſecundum quod eſt in potentia: omnia autem quæcumque patiuntur & mouentur , ab actiuo patiuntur & mouentur , cum ipſum actiuum actu ſit : & ideò mouentur , cum ipſum actiuum actu ſit: & ideò mouere & agere ſuum eſt perfectio ſeu perfecti actio : & hæc eſt magna differentia. Vnde etiam ipſum paſſiuum aliquando eſt ſimile , & aliquando diſſimile agenti : quoniam in principio paſſionis eſt contrarium : ſed cum abiicitur forma eius & inducitur forma agentis in fine paſſionis, tunc fit ſimile:& hoc eſt quando iam paſſum & motum eſt , ſicut diximus alibi. Et hæc differentia oſtendit vtrum ſenſus ſit potentia paſſiua vel actiua : quia nos inuenimus ipſum pati & moueri , & aliquando ſimilem , & aliquando diſſimilem actiuo,quæ non accidunt niſi virtuti paſſiuæ.

Nota rationẽ præcipuam ad probandum ſenſum eſſe potentiam paſſiuam. Rationes aſſerẽtium ſenſus eſſe de potentiis actiuis.

Hæc autem doctrina tenenda eſt pro principio magno , ad deſtruendam totam ſententiam eorum qui dicunt ſenſitiuas & intellectiuas virtutes eſſe actiuas, & non paſſiuas. Habent autem quaſdam rationes quas pro ſe inducunt, quæ in communi de ſenſu quatuor ſunt potiores:quarum prima eſt:quia dicunt, quòd quando duo ſic ſe habent ad inuicem, quòd vnum eſt inferius , & alterum eſt ſuperius in ordine naturæ , ſi inferius ſecundum omnes ſuas potentias eſt actiuum , oportet etiam, quòd ſuperius ſit actiuum : quia ſuperioris eſt agere potius quam inferioris : cum igitur in ordine naturæ anima ſenſibilis ſuperior ſit quam anima vegetabilis, & vegetabilis non habeat niſi potentias actiuas , non poteſt habere ſenſibilis niſi potentias actiuas. Et hæc ratio logica eſt & parum poteſt. Secundo autem cui maximè nituntur , eſt quòd inferioris quod eſt materiale , eſt non agere in ſuperius quod eſt formale magis : eſt autem ſenſibilium forma materialis , & inferior anima ſenſibilis. Senſibilis autem eſt in corpore,& formalior quam ſint formæ coporum. Non ergo , vt dicunt formæ corporum poſſunt agere in potentias animæ ſenſibilis : & ſic oportet , quòd potentiæ animæ ſenſibilis ſint actiuæ & non paſſiuæ. Tertium autem eſt: quia vident ſenſum iudicare de ſenſibili , & non decipi in ipſo:iudicare autem certa actio quædam eſt perfectiſſima : & cum illa ſit ſenſus , dicunt ſenſum potentiam eſſe actiuam. Adhuc autem inducunt quarto loco experimenta : quia vident oculos menſtruatarum inficere aërem & ſpecula , & aliquando oculos etiam intuentium eas : & oculos baſiliſci ſpargere venenum , eò quod , vt dicunt , viſu interficit ſerpens qui baſiliſcus vocatur : hoc autem,vt dicunt,non fit niſi agendo in aërem & in obiectum : & ita dicunt ſenſum eſſe potentiam actiuam. Sed hæc omnia & ſimilia friuola ſunt : quoniam demonſtratiuè probatum eſt in præhabitis, ſenſum eſſe potentiam paſſiuam & non actiuam.

His autem quæ iſti inducunt, facile eſt reſpondere:quod enim prius inducunt de comparatione ſenſibilis ad vegetabilem , dici debet in veritate digniorem formam eſſe ſenſibilem quam vegetabilem , ſed non ordinantur penes agere & pati : quia pati ſenſibilis non eſt,ita quod patiatur à vegetabili anima, ſed potius è conuerſo : vnde cum alterius rationis ſit iſtud pati , & illud agere, penes hoc non ordinantur ſecundum naturæ gradus vegetabilis & ſenſibilis : ſed potius penes hoc quod vbicumque eſt vegetatiuum in ſenſitiuo , quòd vegetatiuum eſt ſicut inſtrumentum , & ſenſitiuum ſicut principalis motor & formator. Et hoc patet : quia nutritiua in animalibus conuertit cibum in carnem , quæ medium eſt in tactu qui eſt animæ ſenſibilis, & generatiua format organa ad ſenſus apta potius quam vegetabili deputata. Quod autem dicunt inferius & materiale non debere agere in ſuperius & formale , friuolum eſt: quia ſenſibilia non agunt in animam, ſed potius in organa corporum : & in illa poſſunt agere. Organa autem ſunt animata:& ita prouenit motus ſenſibilium vſque ad animam. Quod autem dicunt de iudicio ſenſuum , dicendum , quòd nulla virtus eſt adeò paſſiua, quin per formam ſui actiui exiſtentem in ipſa poſſit agere : & ſic eſt de ſenſu , qui efficitur in actu per formam ſenſibilis in ipſo exiſtentem : & ideò tunc agere poteſt , ſicut ſciens poteſt conſiderare.Quod autem inducunt vltimò , eſt omnino ſtultum : quia talis actio non eſt oculi inquantum eſt ſenſus in ipſo, ſed potius provt eſt pars corporis euaporantis: vapor enim reſolutus ab oculo,eſt ille qui inficit, & non viſus qui eſt in oculo : ſed tamen vapor ille eo quod ſubtilis eſt & acutus , magis penetrat in corpora clara , ſicut in ſpecula & oculos qui ſunt quaſi ſpecula animata, quam penetrat in alia corpora. Et hæc eſt cauſa etiam quare oculi citius quam alia membra læduntur in talium aſpectu.

Solutio ad rationes prædictas.

Nulla virtus eſt adeo paſſiua quin per formam ſui actiui exiſtẽtem in ipſa agere poſſit.

CAPVT II.

De diſtinctionibus potentiæ paſsiuæ in apprehendendo.

Tex & com. 55.

HIs igitur & ſic habitis , quòd ſentire eſt ſecundum potentiã paſſiuam , diuidendum eſt de potentia & actu:quoniam vtrumque dicitur dupliciter:nunc enim ſimpliciter & vniuerſaliter volumus aliquid dicere de ipſis : quia certificatiuè de eis dicere , eſt primi philoſophi. Dicimus igitur , quòd potentia dicitur duobus modis , hoc eſt , diſpoſita & indiſpoſita perfectione prima. Dicimus enim aliquando hominem ſcientem in potentia : quia cum eſt indiſpoſitus , & nihil habet niſi naturam ad ſcientiam ordinatam: ſicut ideò quia homo eſt animal diſciplinabile , dicimus hominem potentia ſcientem : & hæc potentia quæ eſt ante perfectionem primam , ſiue ante habitum , habet gradus duos: poteſt enim eſſe remota & propinqua.Remo-

ta

ta quidem, ſicut dicimus puerum potentia ſcientem. Propinqua, ſicut dicimus potentia ſcientem eum qui iam nouit inſtrumenta & principia quibus accipitur ſcientia, quæ diſcens à Doctore non accipit, ſicut quod de quolibet contingit affirmari vel negari & de nullo ſimul, & quod omne totum maius ſua parte eſt, & quod vni & eidem æqualia, inter ſe ſunt æqualia, & huiuſmodi, quibus ſcitis non propter hoc ſcitur ars, ſed eis ignoratis non poteſt ars ſciri. Et in practicis quidem eſt idem, ſicut dicimus infantem potentia eſſe ſcriptorem, & dicimus potentia eſſe ſcriptorem eum, qui nouit pennam & calamarium, & temperaturam incauſtri & huiuſmodi alia ſcripturæ inſtrumenta. Alio modo dicimus potentia ſcientem eum, qui iam habet habitum ſcientiæ, qui habitus ſcientiæ vel potentiæ ſimilis eſt & ſomno in eo quod non agit, ſicut dicimus ſcientem & non conſiderantem eſſe potentia ſcientem, & hoc eſt qui potentiam habet completam per actum primum, qui ſomno ſimilis eſt. Sed non eſt idem motus quo vterque iſtorum eſt poſſibilis ſiue in potentia exiſtens. Ille enim in vtroque gradu potentiæ dicitur potentia ſciens grammaticam vel aliam ſcientiam ſecundum potentiam materialem adhuc imperfectam, quæ tamen ſecundum genus eſt primum ſubiectum ſcientiæ, vel alterius habitus ad quem ordinata eſt potentia. Ille autem qui habet potentiam potentiæ perfectionem ad modum ſomni, dicitur ſic potens, quia poteſt agere ſecundum habitum quando voluerit: habitus enim eſt quo quis agit aliquid quando voluerit, ſi nihil eum exterius & per accidens prohibeat. Similiter autem & actus dupliciter dicitur ſecundum actum primum & ſecundum actum ſecundum, vt diximus ſuperius: & ideo habens habitum dicitur actu ſciens.

Tex. & com. 56.

Iam autem conſiderans cum actu ſit qui eſt per modum vigiliæ, propriè ſecundum actum ſciens vocatur. Hi autem vtique qui primo modo ſcientes ſunt ambo, ſecundum potentiam ſcientes vocantur, ſed differenter: quoniam non habens habitum, ſecundum potentiam ſciendi materialem & imperfectam non dicitur ſciens niſi quando per doctrinam eſt alteratus, & multoties eſt mutatus ex contrario in habitum ſcientiæ: oportet enim multoties diſcentem mutari modo ex ignorantia in diſpoſitionem, modo ex diſpoſitione in diſpoſitionem, antequam ſit in habitu completo: diximus enim, quòd potentia materialis habet gradus, qui licet in genere ſint duo, tamen in numero multi ſunt. Quod autem dicimus, quòd talis ex contrario venit in habitum, ideò dicimus, quòd licet diſpoſitio ſecundum id quod eſt, non ſit contraria habitui: tamen per modum eſt contraria, quia facile eſt mobilis, cum habitus ſit qualitas ſtans & completa & immobilis. Ignorantia etiam largo modo eſt contraria habitui. Alius autem qui iam habet habitum, & ſic non dicitur potentia ſciens, ſed potius eò quod ſimilis dormienti & non agenti: hoc enim habet habitum faciendi vel ſciendi grammaticam vel aliud, ſed non operatur in agendo ſecundum illum modum actionis qui dicitur ex habitu.

Et ideò etiam talis mutatio ex habitu in operationem, non eſt aliquid pati vel recipere, ſed mutatio illa quæ eſt ex contrario, eſt ſecundum paſſionem & corruptionem contrarij habitus, ſiue diſpoſitionis, ſecundum quod in vnaquaque alteratione multæ ſunt corruptiones contrarij illius quod abiicitur: quia ſicut diximus in tertio phyſicorum, motus alterationis eſt generatio formæ poſt formam, quantum ad formam contrarij quæ abiicitur per motum. Sed habens iam habitum non corrumpitur ſecundum aliquid quod in ipſo ſit, quando venit ad operationem, ſed potius venit ad id quod eſt ſaluans habitum: quia habitus per operationes ſaluantur: operatio enim eſt ſimilis tali potentiæ habituali, eo modo quo ſe habet talis habitualis potentia ad actum. Habens enim ſcientiam, & ſecundum ſcientiam illam ſic ſpeculans & operans, aut in veritate non eſt alterari, aut ſi alteratio dicitur, dicetur alterum genus eſſe alterationis, in eo quod nihil in eo abiicitur vel generatur, ſed potius habitus qui iam ineſt, confirmatur & ſaluatur, eò quod ſpeculatio nihil aliud eſt niſi habitus qui inducitur in ſeipſum, hoc eſt, in ea quorum ſpecies iam inſunt, & ex his venit in actum qui eſt operatio: ſicut eſt videre in exemplo architecti, qui habet habitum ædificandi, & conducit habitum in ſeipſum, hoc eſt, conuertendo ſe ad ea quæ ſunt in habitu, vt fundamentum, & lapides, & ligna, & ordinat ea, & impetum facit ad opus, tunc nihil noui acquirit, ſed idem habitus confirmatur, cum igitur alteratio ſit alicuius nouæ formæ inductio, iſte non eſt alteratus, vel aliud genus ſit alterationis quæ alterari dicitur, quocunque modo nunc aliter ſe habens quam prius.

Tex. & com. 57.

Tex. & com. 58.

Vnde non bene ſe habet dicere ſapientem cum ſecundum operationem ſapiat alterari, ſicut nec ædificatorem bene dicimus alterari, quando ſecundum actum ædificat: in actum enim ſe ducens qui operationem facit ex habitu elicitam, non eſt iuſtum, quòd hæc dicatur doctrina ſiue doctrinatio, hoc eſt, doctrinæ acceptio: ſed oportet, quòd habeat aliam denominationem: ſed potius quando ſit mutatio ex eo quod eſt potentia materiali ſciens, & eſt ſcientiam accipiens à didaſcalo ſiue doctore, qui actu habet eam, hoc eſt pati & alterari. Oportet igitur, quod iſti duo aut non dicuntur alterari ambo ſimpliciter: aut ſi ambo alterari dicuntur, tunc oportet, quòd non ſit vnus modus alterationis in vtroque, ſed vnus alteratur in priuatiuas diſpoſitiones & in habitum ex ignorantia, ſicut diximus, & alteratur, quia non vno modo ſe habet conſiderans & non conſiderans ſecundum habitum quem habet, abſque eo quod aliquid noui generetur in ipſo, vel aliquid eorum quæ inſunt, abiiciatur. Scias tamen, quòd omnia iſta quæ dicta ſunt de alteratione, hæc dicta ſunt largè accipiendo alterationem: quoniam in 7. phyſicorum probauimus ſecundum habitum & diſpoſitionem non eſſe alte-

7 ph. t. com. 20.

rationem

rationem aliquam,nec animam ſecundum intellectum moueri poſſe : ſed ea quæ hic dicta ſunt,exempli gratia dicta ſunt : & adhuc ſufficit quidam modus alterationis,licet non verè ſit alteratio : non enim fit alteratio phyſica , niſi ſecundum illam ſpeciem qualitatis quæ dicitur paſſio vel paſſibilis qualitas : & ideò quæcunque in 7. phyſicorum ſubtiliter diſputata ſunt, his quæ dicta ſunt non contrariantur.

CAPVT III.

De aptatione dictæ diſtinctionis potentiæ ad potentiam ſenſitiuam.

Tex.& com. 59.

VOlentes autem adaptare ea quæ dicta ſunt,ad potentiam ſenſitiuam,dicendum quòd mutatio potentiæ ſenſitiuæ ad primam perfectionem ipſius , eſt à generante : potentiarum enim apprehenſiuarum quædam complentur prima perfectione à materia vel natura , & quædam per experimentum & ſtudium : à natura quidem , ſicut potentia ſenſitiua ad ſentire : per experimentum autem & tempus, ſicut intellectiua :ab ipſa enim generatione generante & dante formam ſenſitiuam, datur etiam actus primus ſenſus , quo ſenſus ſentire poteſt quando voluerit,quando nihil eſt extra prohibens. Dico autem extra prohibens nihil : quia medij aliqua diſpoſitio impedire poteſt ſenſum , & abſentia ſenſibilis:ſicut & ſcientiæ habens habitum,conſiderare poterit quando voluerit, quando nihil eſt extra prohibens. Cum igitur generatum eſt complete ſentiens , tunc iam habet habitum perficientem ſenſum prima perfectione : quæ eſt ſicut ſcientia, quæ eſt primus actus in intellectu :ſentire autem ſecundum actum qui eſt ſecunda perfectio , quod eſt quando recipitur ſpecies ſenſibilis in ſenſu eſt ſicut conſiderare ſe habet ad ſcientiam. Sed in hoc eſt differentia : quia actiua & motiua ad operationem ſenſus ſunt extra , ſicut viſibile & audibile : eò quod ſpecies ſenſibilium non mouent ſine præſentia materiæ : & quia materiæ præſentiam neceſſe eſt eſſe extra,ideò ſenſibilia mouentia ſenſum ad ſentire ſecundum actum , neceſſe eſt eſſe extra in omnibus ſenſibilibus.

Tex.& com. 60.

Huius autem cauſa eſt: quia , ſicut iam tetigimus , ſingularium ſecundum actum eſt ſenſus,hoc eſt,ſenſus ſecundum actum ſecundum quem eſt ſentire eſt ſingularium , quæ ſingularia ſunt per materiam indiuiduata,ſine cuius potentia forma ſenſibilis nullo modo apprehenditur.Scientia autem eſt eorum quæ actu vniuerſalia ſunt: & hæc ſunt abſtracta non ſolum à materiæ præſentia, ſed ab omnibus quæ accidunt formæ ſecundum quod eſt materia indiuiduata, ſicut eſt figura, & vbi,& quando , & cætera huiuſmodi. Hæc autem vniuerſalia ſic ſeparata , quodammodo ſunt in ipſa anima : quia imagines ſunt in anima: & ab ipſis abſtrahitur vniuerſale quod mouet intellectum poſſibilem : & ideò non ſimpliciter, ſed quodammodo ſunt in anima.In phantaſmate autem vniuerſalia non ſunt ſecundum actum vniuerſalia, ſed potentia , quæ per abſtractionem intellectus fiunt vniuerſalia ſimplicia:& quia vniuerſale in phantaſmate eſt intus in anima, & non extra, nec exigit materiæ præſentiam, ideò eſt in poteſtate animæ intelligere cum velit. Sentire autem non eſt in poteſtate eius cum velit : quia mouens ſenſum exigit materiæ præſentiam , quæ non eſt præſens in anima: aſſentire enim neceſſarium eſt ſenſibile mouens ſenſum ſecundum materiæ præſentiã.Sicut autẽ diximus de ſenſu quod exigit materiæ præſentiã,ita ſe habet de ſcientia ſenſibilium ſecundum quod ſenſibilia ſunt : cauſa enim ipſa ſciendi & ſentiendi eſt ſpecies mouens ſenſum ſecundum materiæ præſentiam , ſicut cauſa intelligendi eſt vniuerſale in phantaſmatibus mouens intellectum.Cauſa autem,quod oportet eſſe ſenſibile extra, eſt:quia ſenſibilia ſunt ſingularium quæ ſunt in materia , & hæc ſunt exteriora. Sed quia de his quę ad intellectum pertinent, hîc certificare non poſſumus , tempus fiet in quo accipiemus principium loquendi de ipſis in ſequentibus huius libri.

Tex.& com. 61.

Nunc autem tantum ſit determinatum , quòd non ſimpliciter ſiue vno modo dicitur id quod in potentia dicitur aliquid, ſed aliud quidem dicitur potentia materiali & imperfectum,ſicut dicimus puerum poſſe militare: aliud autem,ſicut dicimus poſſe militare eum qui habet ætatem & habet habitum militiæ, non militat autem in opere. Et ſic ſimiliter dicitur dupliciter ſenſitiuum , ſicut diximus, ſicut ſi dicamus imperfectum ſecundum organa ſenſus poſſe ſentire , & ſicut dicimus poſſe ſentire perfectum ſecundum organa ſenſus.

Tex.& com. 62.

Et quia horum ſic potentia exiſtentium differentia vſualiter non eſt nominata , ideò oportuit nos determinare : quia ſic differunt & quomodo differunt,ne potentia actiua ſemper perfecta eſſe credatur : & quia nomina propria non habemus, vti nos oportet nomine alterationis & paſſionis in iſtis tanquam propriis nominibus : cum tamen non niſi extenſo nomine eis conueniat,ſicut ſupra diximus , ſenſitiuum potentia eſt animal ſenſibile vt ſenſibile in actu ſit , & non tamen ipſum ſenſibile:quia forma ſenſibilis extra prout eſt in ipſo ſenſibili , non recipitur in ſenſu , ſed intentio eius:& ſi reciperetur in ſenſu ſecundum eſſe quod habet in re , tunc haberet duo eſſe:& oporteret dicere,quòd oculus aliquando eſſet albus,aliquando niger, aliquando alterius coloris,quod non eſt verum. Eſt igitur id quod eſt in ſenſu nec ſenſibile, quia eſt intentio ſenſibilis : & non eſt ipſum ſenſibile, quia non confert illud eſſe ſenſui,quod confert rei quæ extra ſentitur.

Obiectio Auerrois in cõ. 60. huius ſecundi.

Sed fortè obiiciet aliquis, quòd cum ſenſatorum ſpecies non moueant ſenſum ſecundum eſſe materiale quod habent in ſenſibili re extra , ſed potius ſecundum quod eſt intentio ſpiritualis in ſenſu accepta , oportet quod habeant motorem vnum qui in omnibus cauſa eſt eſſe illius ſpiritualis,ſicut etiam

intellectiua habent motorem vnum, qui in omnibus causat formam simplicis intelligibilis. Nec conuenienter dici potest, quod esse spirituale habeat intentiones sensibilis ex hoc quod recipiuntur in subiecto spirituali: quia magis est rationabile causam diuersitatis esse spiritualis & materialis ipsorum sensibilium esse ex diuersitate mororis, quam ex diuersitate subiecti: quia subiectum non diuersificat mouentia, sed potius è conuerso: intentiones autem spirituales sensibilium sunt mouentes. Hæc autem dubitatio magna indiget consideratione, & in sequenti capitulo secundum facultatem nostram determinabitur.

Solutionem quære infra in cap. 6. præsentis tractatus.

CAPVT IV.

Et est digressio declarans gradus & abstractionis & modum.

ANtequam nos loquamur de sensibilibus singulariter, oportet nos loqui de sensibili generaliter: quia, sicut diximus, obiecta priora sunt actibus, & actus potentiis secundum rationem: quia de communibus etiam quoad nos prior est speculatio in physicis: eò quod quod in illis communia confusa sunt in singularibus, & priora quoad nos, debemus prius loqui de sensibili in communi. Sed ad faciliorem intellectum eorum quæ dicturi sumus, faciemus capitulum breue de modo apprehensionis potentiarum apprehensiuarum omnium: hoc enim perutile erit ad omnium sequentium notitiam faciliorem. Dicimus igitur, quòd omne apprehendere, est accipere formam apprehensi, non secundum esse quod habet in eo quod apprehenditur, sed secundum quod est intentio ipsius & species, sub qua aliqua sensibilis vel intelligibilis notitia apprehensi habetur. Hæc autem apprehensio, vt vniuersaliter loquendo, quatuor habet gradus. Quorum primus & infimus est, quòd abstrahitur & separatur forma à materia, sed non ab eius potentia nec ab eius appendiciis: & hoc facit vis apprehensiua de foris, quæ est sensus. Secundus autem gradus est, quòd separetur à materia & à præsentia materiæ, sed non ab appendiciis materiæ, siue conditionibus materiæ: & hanc apprehensionem facit imaginatiua potentia, quo etiam singularibus non præsentibus retinet formas sensibilium, sed non denudat eas à materiæ appendiciis. Dico appendicias materiæ conditiones & proprietates quas habet subiectum formæ quod est in tali vel tali materia. Verbi gratia, talis membrorum situs, vel talis color faciei, vel talis ætas, vel talis figura capitis, vel talis locus generationis. Hæc enim sunt quædam indiuiduantia formam quæ sic sunt in vno indiuiduo vnius speciei, quòd non sunt in alio. Et hac apprehensione Sortem non præsentem imaginamur crispum & album, & senem, vel iuuenem, & cum longis digitis vel breuibus, quorum nullum accidit ei inquantum est homo. Hæc igitur est secunda apprehensio. Tertius autem gradus apprehensionis est, quo accipimus non tantum sensibilia, sed quasdam intentiones quæ non imprimuntur sensibus, sed tamen sine sensibus nunquam nobis innotescunt, sicut est esse socialè, & amicum, & delectabilem in conuictu, & affabilem, & his contraria, quæ quidem cum sensibus accepimus: & tamen eorum nullum sensibus imprimitur. Et tale est quod accepimus hunc esse filium leonis, & esse agnum, vel hominem: alium autem esse lupum, vel leonem, secundum quod substantiales formæ mediantibus sensibus & non separatæ ab ipsis, apprehenduntur: & iste gradus propinquus est cognitioni, & nunquã est sine æstimatione & collatione. Quartus autem & vltimus gradus est, qui apprehendit rerum quidditates denudatas ab omnibus appendiciis materiæ, nec accipit ipsas cum sensibilium intentionibus, sed potius simplices & separatas ab eis: & ista apprehensio solius est intellectus, sicut est intellectus hominis per hoc quod conuenit omni homini, vel intellectiuæ substantiæ, vt vniuersaliter dicatur intellectus quidditatis vniuersalis omnis rei secundum quod est quidditas ipsius, & non per hoc quod conuenit isti, & non alij, proprium est & singulare, & est aliquid de materialibus & indiuiduantibus. Quæcunque autem sunt communia & ita vni sicut alij, & eodem modo conuenientia, absque dubio sunt ipsa vniuersalia, quæ solus accipit intellectus. Secundum autem hos gradus abstractionis siue separationis distinguentur inferius vires apprehensiuæ.

Apprehensio vniuersaliter loquèdo quatuor habet

Adhuc autem notandum est, quòd differunt forma rei & intentio rei: forma enim est propriè quæ informando dat esse actu materiæ, & composito ex materia & forma. Intentio autem vocatur id per quod significatur res indiuidualiter siue vniuersaliter, secundum diuersos gradus abstractionis: & hæc non dat alicui, nec sensui quando est in ipso, nec etiam intellectui quando est in ipso, sed signum facit de re & notitiam: & ideò intentio non est pars rei sicut forma, sed potius est species totius notitiæ rei: & ideò intentio quia abstrahitur de tota re, significatio totius de re prædicatur: intentio enim colorati quæ est in oculo, totam rem significat vel notificat, sicut & intentio quæ est in imagine particulari non præsente. Et hoc est quod dicit egregie Aristot. in secundo libro suo de anima, quòd sensus sunt particularium: & non dicit, quòd formæ alicuius tantum, sed totius particularis, sicut & intellectus est vniuersalium, quòd non est notitia & species partis, sed totius: & ideò notitiam facit de toto. Non enim per visum accipitur notitia coloris tantum, sed colorati, & species eius in visu species est colorati, secundum quod coloratum est, & iudicium fit de colorato secundum quod coloratum est, & sic de aliis intentionibus in quocunque gradu abstractionis accipiatur. Similiter autem est quando dicitur, quòd abstractio fit à materia, intelligitur, quòd est quoddam particulare, quod particularitatem habet à materia: hoc enim est primum subiectum formæ, & per ipsum subsistat particulare

Forma rei & rei intẽtio differunt.

Quomodo pulchrè & subtiliter ponderauit dictũ Phi. 2. de anima. t. com. 60. dicens sensus esse particularium.

cùlare & naturæ communi quæ abſtrahitur vniuerſaliter ab intellectu, & indiuiduantibus formis, quarum intentiones ab aliis gradibus abſtrahuntur apprehenſionis. Sicut autem in principio phyſicorum dictum eſt, communis natura aliquando accipitur vt confuſa in particularibus & non ſeparata ab eis: & tunc ſcientia talis eſt ſingularium ſicut & ſenſus, ſicut in præhabito capitulo diximus.

CAPVT V.

De ſenſatis in communi quæ ſunt per ſe, & propriè, & ſecundum ſe, & commune, & per accidens.

Tex.& com. 63.

HIs igitur prælibatis dicendum eſt de obiectis vniuſcuiuſque ſenſus primo in communi: quia de communibus propriè eſt ſpeculatio. Dicitur autem in communi ſenſibile tripliciter. Duo quidem dicimus per ſe ſentiri: vnum autem ſecundum accidens. Quando autem dicimus per ſe ſentiri aliquod ſenſibile, volumus intelligere per ſe quando ſubiectum eſt cauſa prædicati, hoc eſt, quòd per propriam naturam & eſſentiam cauſa eſt immutationis ſenſus, eò quod ipſum eſt quod habet inferre paſſionem ſenſui: diximus enim, quòd ſenſus generaliter eſt potentia paſſiua, & ſentire generaliter pati: diximus enim ſæpè in libris naturalibus præhabitis, quòd non quodcunque agens infert paſſionem cuilibet patienti, ſed oportet eſſe communicationem naturæ inter proprium agens & proprium patiens: & tunc dicemus, quòd illud eſt eſſentiale ſenſibile, quod ſuam propriam eſſentiam, vel intentionem eſſentiæ, deprehendet in ſenſus organo. Hæc autem ſunt duo: cum enim omnes formæ ſenſibiles ſint etiam formæ ſituales, & quæ habent quãtitatem per accidens, ſtatim impenditur, quòd calor in oculo non recipitur ſine quantitate, & his quæ ſunt quantitati annexa eſſentialiter: & ideò ſenſatum per ſe, diuiditur in duo: quorum vnum quidem proprium eſt, quod ſic conuenit vni ſenſui quod non conuenit alij, ſicut coloratum inquantum coloratum in nullum agit ſenſum, niſi in viſum: ſonus autem in auditum & non in alium ſenſum. Aliud autem eſt ſenſatum quod ideò per ſe ſentiri dicitur, quia ſua intentio in ſenſu imprimitur coniuncta ſenſibili proprio: & hoc eſt propriũ & proximum ſubiectum ſenſatæ ſpeciei, quod eſt magnitudo, in qua vt in ſubiecto proprio eſt omnis qualitas ſenſibilis. Et proprium quidem ſubiectum ſenſibile duo habet in ſe quæ faciunt ipſum proprium. Vnum quidem dictum eſt, quòd ſcilicet non conuenit ipſum altero ſenſu ſentiri, niſi illo cuius eſt proprium actiuum inferens ei paſſionem: & cum non agat in ſenſum niſi intentionem propriæ formæ, ſequitur quòd ſenſum non conuenit errare circa proprium ſenſatum. Dicitur autem ſenſatum proprium duobus modis. Vno quidem modo ſecundum quod eſt in re ſenſata in qua eſt ſecundum eſſe materiale. Alio autem modo ſecundum quod eſt receptum in organo ſenſus: ſecundum enim quod eſt in re non ſemper iudicatur de ipſa: quia etiam per hoc eſſe non habet agere in ſenſum, ſicut nos inferius oſtendemus: ſed ponamus per eſſe quod habet in abſtractione, ſecundum quod eſſe primum eſt in medio, & poſteà in ſenſus organo: & multæ variationes poſſunt fieri circa eſſe ſuum quod habet in abſtractione, tam in medio quam in organo: quoniam ſi contingat aërem qui eſt medium in viſu eſſe humidum multum, fortè videbitur album eſſe perfuſum rubore vel croceitate: & ſi fortè pupilla ſit infirma, ex humore in oculum defluente alterabit eſſe coloris quod habet in abſtractione, ſicut diximus in tertio merheororum in tractatu de iride: & hæc non ſunt error ſenſus in ſenſibili proprio: quoniam ſenſibile proprium reuera tale eſſe habet in abſtractione, licet non habeat tale eſſe in ſubiecto in quo eſt ſecundum eſſe materiale, quod habet in materia. Patet igitur ſenſum circa ſenſibilia propria non errare: ſic enim eſt viſus coloris, & auditus ſoni, & guſtus ſaporis qui humor à Græcis vocatur, eò quod in humido ſemper ſentitur. Tactus autem plures habet differentias quæ non ad vnum proprie rationis genus reducuntur, tamen in vnaquaque iudicat de illis & non decipitur. In cõpoſitione tamen ſenſibilium magna frequenter eſt deceptio, ſicut quidem eſt quod eſt coloratum vt crocum ſit mel, aut cholera citrina, aut vbi eſt coloratum, aut quid eſt quod ſonat, aut vbi ſonat, & ſic de aliis. Et huius cauſa, vt infra dicemus, eſt: quia ſenſus proprius non habet componere, ſed aliqua ſuperior potentia: & illius eſt error. Hæc igitur ſunt ſenſata propria.

Nota illas præcõditiones poſitas à Themiſtio in 2. de anima ſuper textu commenti præmiſſis.

Tex.& com. 64.

Communia autem, ſicut diximus, quorum eſſentiæ vel eſſe ſecundum intentiones ſuas verè ſenſibus imprimuntur, & illæ ſunt ſicut magnitudo in qua ſunt ſenſibilia: & cum magnitudo ſit terminus naturalis corporis, & terminata quantitas ſit figura, oportet etiam figuram eſſe ſenſatum commune: trigonum enim vel quadratum eſt quod imprimitur in oculo in videndo & tactui in tangendo. Quia autem numerum cognoſcimus diuiſione continui, & continui eſt eſſentialiter diuidi, ideo oportet numerum etiam eſſe ſenſatum commune. Magnitudo autem non diuiditur ſolum per eſſentiam, ſed etiam per motum, eò quod motus non habet ante & poſt niſi per ante & poſt in partibus magnitudinis: & ideò oportet etiam motum eſſe ſenſatum commune. Et quia oppoſita ſunt eiuſdem potentiæ, ideò etiam eſt ſenſatum commune: & ſic igitur ſunt quinque communia, motus, quies, numerus, figura, & magnitudo, nec dicuntur iſta communia, eò quod quodlibet eorum æqualiter ab omni ſenſu percipiatur: ſed quia quodlibet iſtorum probatur percipi pluribus ſenſibus, & non vno ſolo ſenſu, quoniam in veritate motus & quies & numerus, omnibus ſenſibus percipiuntur, ſed quantitas & figura, tactu & viſu, iſta autem ſenſata communia

dicuntur per ſe ſenſata, ſecũdum quod per ſe opponitur ad id quod eſt per accidens,& non ſic ſecundum quod per ſe opponitur ei quod eſt non primo. Impoſſibile enim eſt, quòd idem paſſiuum numero, habeat actiua diuerſa ſecundum genus. Conſtat autem, quòd color & magnitudo diuerſa ſunt genere: & ideò ſenſatum proprium eſt quod agit in proprio ſenſu:& huiuſmodi ſenſatum magnitudinem habet & figuram, &c. ideò recipiuntur etiam illa non per accidens, ſed propriæ eorum intentiones imprimuntur in organo ſenſus. Tex. & com. 65.

Sed ſecundum accidens ſenſibile eſt, quod propriam eſſentiam in ſenſum nøn imprimit, nec primo, nec ſecundo, ſed cum ſenſibili proprio, & communi accipitur, & non ſine æſtimatione vel cogitatione, ſicut ſunt intentiones de quibus in tertio gradu abſtractionis diximus, ſicut quod hoc album eſt Diaris filius, vel hoc nigrum eſt amicus, vel homo, vel animal:ſicut videt ouis,quòd hoc piloſum eſt lupus, & hoc piloſum eſt canis, & vnum æſtimat amicum & alterum inimicum. Secundum autem hanc doctrinam cognoſcitur diſtinctio ſenſibilium, quæ ſecundum quorumdam malam doctrinam valdè eſt manifeſta,ſed errores talium tranſiuimus breuitatis cauſa cui ſtudemus. In hoc enim quod tale eſt,quod ſecundum ſe nihil de intentione ſuæ eſſentiæ imprimit in ſenſum, ſecundum ſe ſentiri nihil poteſt, ſed ſentiri per accidens: quia albo accidit, quòd ſit ei coniunctum: & ideò organum ſenſus à tali ſenſibili nihil patitur omninò:quia natura hominis non eſt ſenſibilis per propriam eſſentiam, ſed intelligibilis. Secundum ſe autem ſentiuntur quæ intentiones proprias imprimunt in ſenſum: & hæc ſunt ad quæ ipſa organa ſunt vel habent apta nata ex primis ſuis componentibus.

CAPVT VI.

Et eſt digreſsio declarans vtrum ſit aliquod mouens vnum in ſenſibilibus, & eſt de duplici eſſe ſenſibilis quod ſit in materia & in abſtractione.

NVnc autem redeundum eſt ad quæſtionem quam ſuperius reliquimus, vtrum exteriora ſenſibilia habeant vnum & eundem aliquem motorem, qui agat in eis, quòd efficiantur intentiones ſenſibiles, ſicut intellecta habet vnum & eundem motorem qui eſt intellectus agens,qui agit in eis intentionem intellectualem: hoc enim conſideratione dignum eſt, & eſt quæſtio quam tangit Auerroes, & dimittit inſolutam. Fuerunt autem quidam modernorum magnæ auctoritatis qui hæc conceſſerunt propter præinductam rationem, aſſerentes quòd omne ſenſibile quod inuenitur in omnibus ſenſibus, eſt vnum in eo quod eſt intentionale & ſpirituale & non materiale: vnum autem in multis participantum neceſſe eſt ab vno cauſari: hoc autem non caſu illud mouet ad aliud vel illud:oportet igitur aliquem eſſe motorem qui mouet ad hoc eſſe in omnibus ſenſibus. Adhuc autem manifeſtum eſt formam ſenſibilem ſecundum eſſe materiale eſſe in re ſenſata extra animam, & rem, & ibi rem afficit ſua qualitate: ſecundum autem hoc eſſe non eſt in medio, nec etiam in anima: quia ſi color eſſet in aëre ſicut in colorato, oporteret quòd videremus aërem eſſe coloratum, & oculum eſſe coloratum colore quem recipit:& huius contrarium videmus: ergo ſecundum aliud eſſe eſt in abſtractione quam in materia propria:aliquid igitur confert ei eſſe illud: & illud erit mouens ipſum: quoniam in re non eſt abſtractum ſenſibile niſi potentia: & id quod eſt in potentia, non educit ſeipſum ad actum, ſicut ante diximus de viſibili, ſicut eſt de aliis ſenſibilibus: oportet igitur ipſum habere vnum aliquid mouens. Adhuc autem phantaſmata ſunt maioris ſimplicitatis quam ſpecies ſenſibilis in materia: & tamen oportet phantaſmata habere mouens ad hoc quod efficiantur in intellectu poſſibili:oportebit igitur etiam ipſa ſenſibilia habere aliquid mouens, ad hoc quod abſtracta efficiantur in ſenſu.

Iſtæ igitur & ſimiles rationes ſunt quæ induxerunt multos de noſtris Doctoribus,quòd dixerunt vnum eſſe mouens in omnibus ſenſibus. Sed cum debuerunt ſpecificare quid eſt id,diuerterunt duas in vias. Quidam enim dixerunt hoc eſſe lucem: propter quinque rationes potiſſimas. Quarum eſt vna: quia cum mouens in omnibus ſenſibus debeat eſſe vnum & idem, & vident lumen eſſe motiuum in ſenſu viſus, dicunt ipſum oportere eſſe motiuum in omnibus ſenſibus. Alia autem ratio eſt: quia dicunt lumen à luminoſo corpore pyramidaliter & circulariter diffundi: circularem autẽ multitudinem videt in omnibus ſenſibus; quia intentiones ſenſibiles circa rem ſenſatam ad æqualem diſtantiam circulariter vbique generantur:& talem motum in inferioribus non dicunt eſſe niſi luminis. Tertia autem eſt:quia vident, quòd nulla qualitas inferiorum corporum agit vniuerſaliter, ſed particulariter vnum & non aliud, niſi fortè per accidens: lumen autem quod eſt forma cæli, quod eſt corpus vniuerſaliter omnia inferiora mouens, dicunt oportere eſſe cauſam vniuerſalis actionis in intentionibus ſenſibilibus. Quarta autem eſt: quia vident lumen eſſe in materialibus & ſpiritualibus vt formam, & ideò dicunt ſuum eſſe proprium quod conferat formæ materiali, quod fiat intentio ſpiritualis. Quinta autem autem eſt quæ & præcipua eſt cui innituntur: quia vident ſenſibilium eſſe materiale cauſari à qualitatibus elementorum: & ideò nullam eſſe qualitatem elementi, quæ agat in ipſo intentionem ſpiritualem. Nec poteſt dici, quòd ſit à ſubiecto in quo generatur illa intentio, ſcilicet quod ſit ſubiectum non ſit aptum natum ipſam recipere niſi in eſſe ſpirituali: quia ſicut ſupra diximus, diuerſitas ſubiecti potius eſt à diuerſitate agentis & formæ quam è conuerſo: oportet igitur, quòd ſit ab aliqua forma agente corporis ſuperioris: & corpus cæleſte non agit in inferiora niſi per lumen: igitur lumen eſt quod in omnibus ſenſibilibus agit intentiones ſpirituales.

Quæſtio mota ab Auerroe.2.de anima com. 60. ſed non ſoluta ab ipſo.

Prima opinio dicentium lucem eſſe primum motorẽ reſpectu omnium ſenſibilium ſpecierum.

Alij

Secunda opinio ponẽtium ſenſum agentẽ in anima.

Alij autem antiquiores his dixerunt, quòd virtus animæ eſt agens eas intentiones ſpirituales : & iſti ſunt qui dixerunt potiſſimam virtutem ſenſus eſſe actiuam & non paſſiuã: quorum rationes in parte ſupra poſuimus. De hoc autem quod hîc dicunt, quatuor aſſignant rationes aliquid probabilitatis habentes, ſecundum quod in eorum dictis poteſt deprehendi, quas tangit Auicenna Philoſophus, & Alpharabius, & quidam alij : dixerunt enim iſti non eſſe intentionem niſi ei quod iudicat de intentionibus : hoc autem eſſe animam:& ideò neceſſarium eſſe aliquid animæ eſſe quod conferat formæ ſenſibili eſſe intentionis : & ideò dixerunt animam habere ordinem ad omne id quod inſtrumentaliter obſequitur ei : & cum medium in ſenſu ſit propter ſenſum, dicunt animam habere virtutem agendi in medium : & taliter fit ſecundum eos illud quod virtus ſenſibilis egreditur ſpiritualiter, & ſupponit ſe ſenſibili, & confert ei eſſe quaſi incorporeum & quaſi ſpirituale quo in anima effici poſſit. Secunda verò ratio eorum eſt, quòd in omnibus communicantiam habent agens & patiens:incorporeum autem patiens cum corporeo agente nullam omninò habet communicationem:& ideò cum anima ſit ſenſibile ſuſcipiens, dicunt etiam oportere, quòd aliqua virtus animæ ſit ipſum agens. Tertiam inducunt rationem, dicentes animam eſſe magis actiuam quam aliquam formam corpoream : & cum forma corporis agat imprimendo ſpeciem ſuam in materia ſibi coniuncta,multò fortius erit verum virtutes animæ ſenſibilis quaſdam eſſe actiuas, qua aliquid de ſpecie animæ influunt obiectis animæ, vt poſſint effici in ſenſibus : dantque ſimile huiuſmodi, quòd virtutes vegetabilis animæ nunquam adueniunt de cibo corpori cui primo non influxerunt aliquid de ſpecie animæ per quam vniri poſſit corpori : nec eſſe minus actiuam dicunt ſenſibilem quam vegetabilem,ſed multò magis. Quartam autem ponunt rationem : quia dicunt ſentire & iudicare de ſenſibus eſſe operationem quandam vitæ : hæc autem operatio non poteſt fieri ab aliqua forma corporali, ſed ab anima ipſa. Cum igitur ſenſibilia ſecundum eſſe rationale ſint ſpecificantia illas operationes, & formalia in ipſis agentia, oportet quòd illud eſſe egerit in ipſis aliquid animæ quæ eſt principium & cauſa vitæ.

Opinio Doctoris.

Nos autem ſimpliciter naturalibus inſiſtentes hæc omnia falſa reputamus, & tam illud falſum dicimus in quo ambæ ſectæ conueniunt, quam illud in quo differunt. Dicimus enim nullo modo fore neceſſarium vnam eſſe cauſam multitudinis quæ eſt in multis, quæ ſecundum vnam rationem non eſt in eis, ſed ſecundum rationes æquiuocas : eſſe autem intentionale & ſpirituale non vna ratione eſt in ſenſibus : quia vnum eſt multò ſpiritualius alio,quia vnum afficit & medium & organum ſecundum eſſe materiale agens in ipſum, ſicut eſt in obiectis tactus. Et ea quæ habent idem medium, ſicut viſibilia, & audibilia, & odorabilia, non habent illud medium ſecundum vnam & eandem naturam medij, ſed ſecundum diuerſas, ſicut inferius oſtendemus. Et non vnius rationis eſt eſſe quod habent in ipſo medio : quia ſpiritualius eſſe eſt coloris in medio quam ſoni : & iterum ſpiritualius eſſe eſt ſoni in medio quam odoris. Et ideò ventus non aufert vel affert colores, ſed obtundit auferendo ſonos in parte & non in toto : odores autem & affert & aufert in toto, ſicut dicit Auicenna : & veritas prò experta atteſtatur. Concedendum autem eſſe videtur,quòd aliquando & in quibuſdam ſenſibus qui ſcilicet ſunt per medium extrinſecum,ſenſibile ſecundũ aliud eſſe eſt in re ſenſata,& ſecũdum aliud in medio & in organo: ſed hoc eſſe in nullis pluribus ſenſibus eſt vnius rationis.Et ſi quæritur,quid conferat ei hoc eſſe ? videtur mihi ſtulta quæſtio : quia nos ſuperius oſtendimus omnem virtutem actiuam eſſe per ſe perfectam ad agendum,ſine aliquo motiuo extrinſeco : & ideo dico, quòd forma ſenſati per ſeipſam generat ſe in medio ſenſus ſecundum eſſe ſenſibile, cuius neceſſaria demonſtratio eſt,quòd ab omnibus Philoſophis & ab ipſa veritate conuincitur, per ſe ſenſibile eſſe, quod in ſecundo modo dicendi per eſſentiam ſuam eſt cauſa ſui eſſe ſenſibilis : & ideò fruſtra quæritur,quid conferat ei illud ? ſicut ſi quæritur,quid conferat luci lucere ſecundum actum?Et quod dicitur, quod id quod eſt in potentia,non educitur in actum niſi ab eo quod eſt in actu, non eſt dictum niſi de eo quod eſt in potentia eſſe materialis,& non de eo quod eſt in potentia eſſe formalis & efficientis : eſſe enim ſpirituale generatur à re generante tantum ſecundum formam, de qua actione in huius capituli ſequentibus proſequemur. Et bene concedimus, quòd non eſt congruum, quòd dicatur eſſe à ſubiecto ſpiritualiter : quia eſſe intentionale quod eſt in medio,eſt multò ſpiritualius quam ipſe aër ſit, vel quam ſit ipſum cælum. Hoc autem quod inducunt pro ſimili de phantaſmatibus mouẽtibus intellectum, omninò diſſimile eſt : quia quæ eſt in phantaſmate, non poteſt dare eſſe intellectuale, eò quod eſt multò ſimplicius quam ipſa : & ideò indiget motore ad hoc eſſe abiiciendum.Forma autem corporalis per ſe agens nihil ſuprà ſe confert quando confert eſſe intentionale, ſicut inferius oſtendemus.

Stulta eſt quæſtio, quid conferat eſſe ſpirituale formæ in medio propter duplicem rationem hîc tactam.

Impugnatio primæ opinionis & ſolutio ad rationes illius.

Opinio autem quæ dicit hoc eſſe lumen, omninò ridiculoſa eſt : quia qui dicit lumen eſſe in tenebris, indiget ſenſu : & tamen ſcimus multa ſenſibilia æqualiter diffundi in tenebris & in lumine. In omnibus autem ſuis rationibus hæc opinio ferè ſyllogizat ex puris affirmatiuis in ſecunda figura. Quod autem iſti dicunt, quòd lumen moueat colorem, & conferat ei eſſe ſpirituale,oſtendemus falſum eſſe inferius,vbi de viſu loquemur:ibi enim oſtendemus, quòd color per ſe eſt motiuus viſus, & quod lumen non exigitur propter colorem, ſed propter medium. Et quod ſenſibile circulariter generatur, dicendum quòd accidit ei per accidens, eò quod medium recipiens ipſum circulariter circunſtat: quod ſi non circulariter circunſtaret,non diffunderetur circulariter. Quod autem dicunt

Nota quomodo per accidẽs ſenſibile ꝓducit ſuam intentionem circulariter in medio.

nullam formam inferiorem vniuerſaliter agere, falſum eſt omnino: quia omnis forma inferior vniuerſaliter & non particulariter agit, & multiplicat ſeipſam. Sic formæ ſenſibilium ſe vniuerſaliter agunt: & nihil vnum & idem agit omnes. Ad hoc autem quod dicunt in materialibus eſſe aliquid quod confert formæ eſſe intentionale, dicendum quòd forma quæ eſt in re, aliquando agit per qualitates materiæ in qua eſt: & tunc agit materialiter. Aliquando autem agit per ſe ſolam: & tunc agit immaterialiter: quia & ipſa eſt eſſentia immaterialis per ſeipſam, & non indiget in iſta ſecunda actione niſi ſe ſola. In prima autem indiget alia quam ſeipſa. Et ideò omninò oppoſitum eius eſt, quod ſupponit ratio illa ab illis inducta. Quod autem vlterius inducunt eſſe ſpirituale nulla elementorum qualitate cauſari, veriſſimum eſt, ſed nos oſtendimus vnde cauſatur.

Qualiter in actione ſpirituali forma ſe ſola agit.

Impugnatio ſecũdæ opinionis & ſolutio ad rationes illius.

Opinio autem ſecunda multò probabilior, licet modernorum pauci teneant eam: erat enim illa Platonis & etiam Auguſtini & multorum ſuorum aliorum magnorum virorum. Tamen ſine præiudicio aut ego non intelligo eos, aut ipſi falſum dixerunt. Quod enim dicunt virtutem ſenſibilem egredi & ſupponere ſe ſenſibus, propter vniuerſalem ordinem quem habet ad ipſam, intelligi non poteſt niſi ſicut egreditur virtus à magnete ad ferrum: & in veritate ita dixerunt: & pro ſe induxit Plato oculos faſcinationis, vbi virtus egreditur ab vno faſcinando ipſum: ſed hoc falſum eſt: quia virtus illa non ingreditur niſi in ſuo vehiculo quod eſt ſpiritus: multoties autem ſpiritus non poſſent extendi vſque ad ſenſibile quod multum diſtat aliquando, & præcipue in viſu & odoratu quorundam animalium. Præterea etiam, ſicut dixit Auicenna, ſpiritus egreſſus à corpore diſſoluitur ſtatim & continuatur aëri: diſſoluitur igitur etiam virtus & peribit. Quod autem dicunt, quòd communicantiam habent & agens & patiens, verum quidem eſt, ſed non oportet, quòd habeant communicantiam, ita quod ſint eiuſdem naturæ & eſſentiæ, ſed quod habeant proportionem adinuicem ſicut propria materia ad propriam formam, & proprium agens ad proprium patiens: & ſic communicantiam habent forma ſenſibilis agens & ſenſus patiens, in eo quod ſicut ſenſus ſpiritualiter patitur, ita etiam forma ſenſibilis ſpiritualiter agit in ipſum. Et quod dicunt animam ſenſibilem eſſe actiuam, ſupra oſtendimus eſſe falſum. Nec oportet aliquo modo illud fore verum, quòd licet agens honorabilius patiente, quod hoc agens propter hoc ſit honorabilius hoc patiente. Et quod dicunt de anima vegetabili, ſuperius eſt determinatum. Quod autem dicunt ſentire eſſe opus vitæ, & in illo eſſe formalem ſpeciem ſenſibilem, dicendum quòd ſentire eſt opus vitæ ſecundum quod egreditur ab anima, & non ſecundum quod ſpecificatur à forma ſenſibili: nõ enim ſpecificatur ab ipſa forma ſenſibili in ſpeciem vitę, ſed potius ad notitiã rei exterioris habendã.

Qualis debet eſſe communicãtia inter agens & patiens.

Modus poſitionis propriæ.

His habitis oportet nos determinare qualiter à ſenſibili fiat huiuſmodi actio: quia aliter in incerto dimitteremus. Dicimus igitur ſequendo directè Peripateticorum ſentẽtiam, qui dicunt communiter, quòd cum dicitur sẽſibile eſſe per ſe, ſicut color, & odor, & ſonꝰ, & huiuſmodi, quòd hoc eſt ſecundum ſecundum modum dicendi per ſe in primo poſteriorum determinatum: & hoc eſt quando ſubiectum eſt cauſa prædicati, ſicut quando dicitur homo riſibilis vel diſciplinabilis: oportet igitur, quòd color & odor & ſonus & cætera ſenſibilia per proprias operationes aut eſſentias, cauſa ſint ſenſibilitatis & ſenſus ſecundum actum facti: non ergo adhuc habent motiuum aliquod extrinſecum. Dicimus autem aliud eſſe agens formam in materia, & aliud agens formas tantum: agens enim formam in materia, in qua ipſa ligata cum materia habet eſſe materiale, eſt agens quod tranſmutat materiam, ſicut calidum, frigidum, humidum, & ſiccum: agens autem formam tantum, non eſt agens materiale, ſed potius ipſa forma: & ſic agit ſe per hoc quod ipſa eſt eſſentia ſimplex ſuiipſius multiplicatiua: & ſic omnis forma multiplicat intentionem ſuam: & cum forma ſit eſſentia ſimplicior omni corpore, non poteſt inueniri aliqua forma corporalis quæ poſſet ei eſſe intentionale conferre: & quia quidam ignorarunt, quòd forma in eo quod forma ſic multiplicat ſe, dixerunt quòd oporteret eam habere agens præter ipſam. Et quidam exiſtimabant propter hoc quod forma ſimplex, & ſic agendo ſe quaſi efficitur vbique, æſtimabant, quòd non multiplicat ſe, ſed eſt vbique per eſſentiam: & de hac opinione quia ſubtilis eſt multum, non poſſumus facere mentionem niſi in tertio libro. Et hoc quod hîc determinamus, hoc eſt, quòd forma ſenſibilis ſe multiplicat in eſſe ſenſibili aut ſpirituali, & ſufficit ſibi ad hoc: & ſic omnis forma in propria & eſſentiali actione ſibi ſufficit. Hæc autem ſententia quaſi pro fundamento poni dicit in hac ſcientia: quia ex ipſa infiniti circa opera & paſſiones animæ eliduntur errores. Iam autem patet, quòd duplex eſſe habet forma: vnum ſimplex & ſpirituale, quod habet in abſtractione quod fit à ſimplici agente quod eſt forma rei: alterum autem materiale in re, in qua eſt per agens generans non ſimplex, quod agit eam educendo de materia per generationem.

CAPVT VII.

De viſibili quod eſt color, qualiter ſecundum actum lucidi mouet viſum.

HIs autem habitis dicamus ſigillatim de omnibus ſenſibus, & primo de viſu, eò quod ipſe plurium eſt differentiarum: comprehendit enim & corruptibilia & incorruptibilia, & apprehendit ſuum ſenſatum non in vna medij diſpoſitione, ſed in pluribus: colorata enim accipit in medio actu lucido, & lucida accipit in tenebroſo, & quæ ſit huius cauſa infra dicemus.

Tex & com. 66.

Dicamus igitur, quòd obiectum cuius dicitur

citur esse visus vt propria causa inferens sibi passionem, hoc communi nomine dicitur visibile: visibile autem est quidem color, & non solum color, sed etiam hoc quod communi ratione nominis est dicere visibile, sicut lucentia non sub colore sed sub lumine videntur in tenebris: & ideò vnum commune nomen non habemus quod dicat communiter omne visibile propriũ quod visui sua ex forma inferat passionem: visibile autẽ per se manifestum erit magis quando ingrediemur melius in distinctionem & tractatum per se visibilium: constat tamen, quòd vnum visibilium est color, & quod color est de numero eorum quæ per seipsa sunt visibilia, non quidem illo modo secundum se siue per se, quo prædicatum est in ratione subiecti, qui modus dicendi per se est primus, sed illo modo quo subiectum est causa prædicati, qui modus dicendi per se vel secundum se est secundus: & ideò oportet, quòd color per nihil extrinsecum sed per suam essentiam sit agens in visum, & sit visibilis.

Tex. & com. 67.

Et quia hæc est sua essentia, tunc diffiniatur, quòd color est motiuũ visus secundũ actũ lucidi, hoc est, transparens in actu luminis completo: hoc enim conuenit omni & soli colori: quia, sicut diximus, lucentia nõ videntur in eo quod est actu lucidũ, sed potius in eo quod est actu tenebrosum: color autẽ sine luminis actu perficiente diaphanum, non videtur, sed potius omnis color videtur in lumine: & ideò oportet nos etiam prius tractare de lumine.

Quæstio mota etiam ab Auerroe hîc, vtrum lumen sit necessarium visui propter colorẽ in se vel propter medium?

Sed nos prius quæremus, cum color non immutet nisi diaphano illuminato, vtrum lumen illuminans exigatur ad visum propter colorem vel propter medium, hoc est quærere vtrum color non possit generare intentionem in medio, nisi sit ipse color actu illuminatus, vel ipse color sine lumine sufficiat generare intentionem suam, sed medium non sit aptum natum ipsam intentionem suscipere, nisi sit actu illuminatum. Videntur autem præcipui viri in philosophia Auic. & Auempace consentire in hoc, quod color medium visum immutare non possit, nisi recipiat actum luminis præhabitum: hoc autem tribus probant rationibus. Vna autem suarum rationum est ex coloris diffinitione, quæ ponitur in libro de sensu & sensato, quæ est, quòd color est extremitas perspicui in corpore terminato: secundum illam enim perspicuum est aliquid coloris, cum perspicuum non sit in actu perspicuum, nisi per actum luminis vel habitum secundum actum: & ideò dixerunt illi, quòd colores in tenebris non sunt nisi in potentia & non in actu: & ideò tunc mouere medium & visum non possunt per suas intentiones. Secunda ratio est, quòd cum color sit extremitas perspicui terminati, perspicuum etiam non terminatum quando est illuminatum, habebit aliquid coloris: & ideò lumen est color diaphani non terminati, quod colorat ipsum in superficie & in profundo: perspicuum ergo quod est completum per lumen, habet calorem: sed nihil est susceptibile alicuius per modum per quem habet illud: cum ergo perspicuum actu illuminatum habeat colorem, non est susceptibile coloris secundum quod huiusmodi, sed potius secundum quod non habet eum: ergo non inquantum est illuminatum recipit colorem, sed inquantum caret lumine: lumen igitur non exigitur propter diaphanum quod est medium in visu, sed propter colorem. Tertia ratio eorum est, quæ & magis quam aliæ mouet, quòd omnia obiecta vnius sensus necesse est reduci ad vnum genus, siue ad vnam communem naturam: propter quod etiam tactus non omninò est vnus sensus, eò quod tactibilia non reducuntur ad vnam naturam communem, nec ad genus vnum: cum igitur visus sit sensus vnus, visibilia necesse est esse vnũ aliquid in communi: sunt autem visibilia & lumen & color: ergo necesse est, quòd aut vnum eorum reducatur ad aliud, aut quod ambo reducantur ad vnam naturam communem, in qua vniantur: non autem reducuntur ambo ad aliquid tertium quod est ante ea vniens ea: oportet igitur, quod vnum ad aliud reducatur: cum autem lumen non diffiniatur per colorẽ, sed color per lumen, oportet quòd lumen sit natura communis quæ facit visibile esse visibile: & sic color non est visibilis nisi per habitum luminis sibi influxum.

Opinio Auic. & Auẽpacis.

Experimenta pro opinione Auic. & Auempacis.

Experimentum autem est: quia nos videmus, quòd vidente existente in tenebris & aëre tenebroso iuxta videntem, & tantum colore illuminato fit visio. Si autem è conuerso fiat color in tenebris, & videns in lumine stet, & aër sit illuminatus, non fiet visio. Similiter autem speculo posito contra lumen, & facie in tenebra, non resultabit imago in speculo. Si autem è conuerso fiat, statim in speculo videbitur facies. Ista igitur sunt quæ mouerunt istos, & quædam alia his similia.

Secunda opinio Auerrois commento. 67 & Alexãdri.

E conuerso autem Alexander & Auerroes innitentes vel intendentes dictis Aristotel, dicunt colorem esse per se visibile: ergo erit tota causa visionis per essentiam suam propriam: non igitur per admixtionem luminis. Similiter enim dicunt esse in colore & in aliis sensibilibus quæ per se mouent sensus. Dicunt etiam hoc non esse quod in secunda ratione prædicti viri inducunt: ibi enim supponitur, quòd lumen sit color: quia si esset color, tunc aër non reciperet colorem quandiu haberet in se lumen: & hoc non est verum: quia videmus parietes colorari colore plantarum, quando nubes mouentur & radij solis in nubibus, & postea per plantas diriguntur ad parietes. Similiter autem quando radius transit per vitrum coloratum quocumque colore fit in aëre & in pariete oppositi: & tamen prius habuit lumen, & etiam tunc retinet lumen, quod non faceret si lumen esset color: non enim aliquid secundum idem recipit duos colores simul.

Opinio Doctoris medij inter extremas.

Nos autem quantum intelligere possumus, vtrosque secundum aliquam partem verum dicere arbitramur: & vt hoc intelligatur, videtur dicendum, quòd color habet duplex esse, scilicet materiale, & formale. Materiale autẽ dicimus quod fit per qualitates transmutantes materiam, quæ sunt calidum, frigidum, humidum, & siccum: hæc enim diuersimodè

uersimodè variantia superficiem corporis terminati, diuersos inducunt & causant colores, licet nihil istorum sit de essentia coloris: & secundum hoc esse colores actu sunt in tenebris, sed non mouent diaphanum: quia, sicut superius diximus, sensibile non agit nisi secundum simplicem formam, quando multiplicat se ad medium & ad sensum. Habet autem aliud esse formale, & hoc est à lumine: quia, sicut optimè dicit Philosophus, lumen est colorum hypostasis, & hoc causatur ab hoc quod lumen influitur extremitati perspicui: terminatione enim corpus est perspicuum. Sed duplex est perspicuum: quoddam enim est perspicuum totum quod non terminat, sed per se transducit visum, sicut aër, & ignis, & aqua, & vitrum, & crystallus, & quædam alia similia. Quoddam autem est perspicuum terminatum, & hoc non in toto sed in sua superficie est perspicuum, & ideò terminat & non transducit visum: & secundum quod corpus est perspicuum, ita recipit luminis habitum: quod enim in toto est perspicuum, recipit lu in superficie & in profundo: quod autem non in toto sed in superficie tantum est perspicuum, non recipit lumen nisi in superficie: & ibi lumen permixtum opacitati corporis, causat colorem. Et hæc fuit causa quare Pythagorici colorem vocabant epiphanum: quia videbant eum esse diffusionem luminis in superficie corporis terminati: epiphanum enim est superficietenus operans: vnde patet lumen esse de substantia coloris, & non calidum & frigidum & cæteras qualitates, quæ causant ipsum materialiter in subiecto, & non ingrediuntur essentiam ipsius. Et ideò quando dicitur, color est motiuus visus secũdum actum lucidi, & hoc esse substantiam eius, erit hoc intellectum de eo quod est vera substantia coloris secundum esse formale: & secundum hoc esse, non est actu color nisi in lumine: & ideò non videtur nisi in lumine, sicut dictum est.

Color duplex esse habet materiale & formale.

Quod autem dicitur de eo quod videtur color medio tenebroso existente, videtur dicendum, quòd si medium est omninò tenebrosum, tunc non videbitur color, sed oportet, quòd sit illuminatum iuxta colorem ad minus, ad hoc hoc quod generet intentionem suam in medio. Et huius quidem causa est: quia color lumen est ligatum materiæ: & ideo mouere non potest medium nisi sit actu illuminatum: quia per hoc magis ad coloris similitudinem recipiendam disponitur: & ideò proprium medium coloris est diaphanum illuminatum: & ideo actus lucidi in visu exigitur propter medium, & color per suam essentiam mouet. Per substantiã dico quæ est in eo formalis & essentialis: secundum illam enim non est in tenebris nisi in potentia tantum. Lucentia autem quæ habent lumen calcatum & non obligatum materiæ, mouent diaphanum tenebrosum: & ideò videntur in tenebra, sicut ignis, & stellæ, & huiusmodi: de die autem iuuatur lumen eorum fortius lumine solis: & tunc manifestatur color eorum. De his tamen inferius prolixius loquemur.

Respondet pro parte ad experimenta Auicennæ: quia in parte faciunt pro ipso & non simpliciter.

CAPVT VIII.

De natura diaphani & qualiter lumen est actus eius.

EX quo autem dicendum est de lumine, sicut superius diximus, oportet primò manifestare proprium eius subiectum. Dicimus igitur quòd id quod est lucidum, est aliquid: corpus enim est, & corpus transparens siue peruium, quod Græci diaphanum vocant: & hoc diaphanum est visibile, quando est actu lucidum. Videmus enim lumen non secundum se, sed in aliquo subiecto, & hoc est diaphanum: diaphanum enim secundum se non non est visibile, eò quod nullum habet colorem: & quia nullum habet, ideò omnes potest recipere, & sic medium potest esse in visu: videtur ergo propter extraneum colorem semper, hoc est, extraneum colorem, qui in ipso fit in esse spirituali & intentionali, sicut superius diximus: tale autem diaphanum quod recipit omnem colorem extraneum, est aër, & aqua, & ignis, & cælum: non tamen est diaphanum aër secundum quod aër, hoc est, per naturam per quam est aër: quia si sic esset diaphanum, tunc aqua non esset diaphana, nec aliquod aliud corpus, sed potius per vnam naturam omnem in qua inferiora simplicia vel composita perspicua, communicant cum superiori cælesti, & perpetuo corpore: licet enim perspicuitas quæ recipit lumen, sit in superioribus & in inferioribus, tamen per prius, & sicut in causa est in superiori corpore, & per posterius in inferioribus: & mediante hac natura communi efficiuntur corpora peruia propria substantia luminis. Corpora enim superiora omnia sunt perspicua præter stellas, sicut diximus in libro cæ. & mun. & quæ sunt actu luminosa, sunt spissa tegentia ea quæ sunt post ipsa. Sed tamen scias, quòd raritas sola non facit perspicuitatem: quia tunc terra rara esset perspicua: & hoc non est verum, sed oportet cum raritate esse subtilitatem & formalitatem siue spiritualitatem quandam partium: & tunc talia rara sunt peruia: & quantò magis habent de huiusmodi natura formali & spirituali, tantò magis erunt peruia. Et si aliquis obiciat dicens corpora superiora non esse, ostendimus talium solutiones in libro cæ. & mun. Ista igitur talia sunt luminis subiecta. Differunt luminare, lux, lumen, & splendor. Luminare enim est corpus quod in se formam habet lucem, sicut sol, & luna, & stellæ. Lux autem dicitur forma luminis in luminari siue in eo quod est fons luminis primus, vel sicut in eo quod est forma luminis primi. Lumen autem est, quod receptum est in alio corpore illuminato.

Tex. & com. 68.

Sola raritas non facit perspicuitatem.

Luminare, lux, lumen, & splendor differunt.

Et ideò lumen est receptus habitus in natura diaphani, & lumen est actus eius & perfectio eius secundum quod est diaphanum: potentia autem lucidum est id subiectum quod est susceptibile luminis & tenebrarum,

Tex. & com. 69.

&

& ſicut lumen eſt color lucidi terminati,& ita ſe habet lumen ad lucidum peruium: quia ſicut color eſt diffuſio luminis in corpore terminato,ita lumen eſt diffuſio quæ fit in ſuperficie & in profundo diaphani non terminati: & ideo lumen eſt actus lucidi peruij quando actu luminoſum eſt,ſicut color eſt actus colorati,quando actu coloratum eſt. Huius autem natura perficiens diaphanum eſt ab his quæ actu lucent, ſicut ignis, aut corpus cæleſte, quod corpus cæleſte etiam vnum & idem eſt in diaphaneitate, cum diaphanis inferioribus,ſicut diximus: & etiam eſt vnum & idem quia non variantur de lumine in tenebra in lumen, ſicut variantur inferiora: ſed ſemper actum eſt lucidum, eò quod ſibi contuncta ſunt ea quæ ſemper ipſum illuminant, & ipſum eſt de natura lucis etiam quando non lucet. Lucens enim corpus non eſt ex alio lucens,niſi quia conueniunt in eo multæ partes nobiles formales diaphani: & in illis lumen generatum tenetur non amiſſum. Sic igitur patet, quòd lumen eſt perfectio lucidi quando ſecundum actum lucidum.

CAPVT IX.

De improbatione opinionis Democriti, qui dixit lumen eſſe defluxum corporis.

OPortet autem ſubtilius intrare ad inquirendum de lumine & accipere ſententias quæcunque dictæ ſunt de ipſo, vt verius ſciatur natura eius. Sententiæ autem de lumine valde differentes & multæ ſunt, & reducuntur ad quinque, quarum vna antiqui Democriti fuit, qui de omnibus curam habuit, qui dixit lumen eſſe corpus peruium, quod defluit continuè à corpore luminoſo. Alia autem ſententia eſt, quæ dicit lumen eſſe formam ſubſtantialem, quæ ſubſtantificat quicquid ſubſtantificatur in generabilibus & corruptibilibus. Tertia autẽ dixit lumen eſſe ſubſtantiam ſpiritualem, non corporalem, quæ quaſi medium eſt inter ſubſtantiam corpoream & incorpoream. Quarta autem dixit lumen omninò nihil eſſe ſecundum ſe, ſed potius aliquid comitans coloratum: dixit enim lumen non eſſe niſi coloris euidentiam in eo quod eſt coloratum. Has autem omnes opiniones oportet nos tractare, antequam veritatem de lumine ſecundum noſtram intentionem determinare valeamus. Illi autem qui lumen corpus eſſe dixerunt, duas in ſectas ſe diuiſerunt. Democriti enim ſchola tenuit, quòd lumen eſſet corpora minutiſſima, quæ continuè defluunt à corpore luminoſo in corpora tranſparentia, & coniuncta vbique eorum partibus, illuminant ea,& cadentia ſuper corpora terminata,faciunt colores eorum diuerſos. Dixerunt alij colorem omninò nihil eſſe,ſed potius atomi cadentes ſuper talia corpora ex diuerſo ſitu, ordine, & figura apparent colores diuerſi, ſicut in columbæ collo quod ex vna aſpicienti apparet album, & ex alia parte apparet quaſi fortè ſaphirini coloris, & ex tertia coloris aurei. Noſtro autem tempore ſurrexit ſecta tenens, quòd lux & lumen eſt corpus vnum, quod & ſitualiter expanditur aliquando, & aliquando in ipſum colligitur, ita quod efficitur indiuiſibile. Sententia autem Democriti rationes habuit,quas Auicen. Philoſophus ponit,videlicet quia videbat lumen moueri de loco ad locum,& radium deſcendere à luminoſo corpore & intrare per feneſtras & exire: hæc autem omnia non niſi corporum ſunt: & ideò lumen & lucem corpus eſſe dicebat. *Rationes Democriti aſſerentis lumen eſſe corpus.*

E contra autem dixit Ariſtot. in ſecundo de anima, quòd nec ignis eſt, nec omninò corpus,nec defluxus aliquis corporis:eò quod defluens à corpore eſt corpus: & ſi eſſet corpus,aut ignis, aut aliquid de corpore ſperiori,cuius preſentia in perſpicuo faceret ipſum actu eſſe perſpicuum: & ſi ſic eſſet, tunc corpora defluentia penetrarent perſpicuum,perſpicuo vbique non cedente: cum igitur vtrumque tàm perſpicuum quam lumen impleant totum ſpatium hemiſphærij, oportet quòd duo corpora eſſent in eodem loco: & hoc inconueniens eſſe eſt oſtenſum in phyſicis. Si autem diceretur,quod perſpicuum cedit ei, tunc oporteret, quòd in toto hemiſphærio nihil remaneret de aëre quando ſol oritur, quod nimis eſt incredibile cum nos ſentiamus aërem in flatu venti & multis aliis experimentis. *Impugnatio Ariſto. contrà Democritum.*

Amplius autem obiicit contra hoc Auicen. ſupponens, quòd verum eſt, quòd omne corpus de ſe luminoſum eſt denſum non tranſparens,ſed tegens omne quod eſt poſt ipſum, ſicut apparet in ſole,luna,& ſtellis,& in flamma ignis, quæ tegit ea quæ ſunt poſt flammam, intantum quod ſi vna candela ante aliam ponatur iuxta parietem, flamma illius quæ vicinior eſt parieti,facit vmbram in pariete: quia tegit parietem à lumine candelæ anterioris. Hoc autem ſic ſuppoſito obiicit Auicen. quia illa corpora minuta defluentia aut ſunt luminoſa,aut tranſparentia. Si luminoſa, ergo ſunt tegentia ſeinuicem: ergo quantò magis denſantur in aëre, tantò magis impediunt lumen, quod apertè falſum eſt: quia ſi lumen eſt aliquid quod denſari poſſet, quantò magis denſaretur, tantò magis illuminaret. Si autem dicitur,quòd illa corpora ſunt tranſparentia,tunc actu non illuminarent, ſed potius ab aliquo alio illuminarentur: & ſi diceretur, quòd illuminarentur ab aliquo deſcendente in ipſa, tunc eſſet eadem quæſtio de illis & abiret hoc in infinitum. Si autem fingens aliquis quod in rerum natura nunquam fuit, dicat quòd ſunt ſimiliter lucentia & peruia, adhuc ſequitur,quòd quantò magis denſantur,tantò obſcuriora eſſe videntur vel efficiuntur, ſicut videmus partes cryſtalli comminuti eſſe peruias & aliquantulum lucentes: & quando ex eis multæ coniunguntur,plus obſcurantur. *Ratio Auicẽnæ contra Democritum.*

Et quod dicunt iſti de motu & deſcenſu & introitu & exitu radij,nihil omninò eſt: quia iſta verba ſunt tranſumpta,& non propriè dicta: non enim habet motum lumen, niſi quia illuminatio eſt finis motus localis eius quod eſt luminoſum corpus, quod luminare vocatur, *Solutio ad motiua Democriti. Et rationes contrà ipſum.*

tur,ſicut alibi dictum eſt.Adhuc autem ſi propter motum localem lumen eſſe corpus dicunt, debent & vmbram corpus eſſe dicere, quæ etiam localiter moueri videtur. Huiuſmodi enim ſi habent motum localem, cum omnis motus ſit in tempore, erit motus iſtorum in tempore: & hoc falſum: quia luminis apparitio ad magnam diſtantiam & ad paruam eſt in eodem indiuiſibili nunc: quia ſi eſſet in tempore, oporteret quòd longius eſſet tempus quo mouetur ad longam diſtantiã quam quo mouetur ad paruam, & oporteret tempus illud perceptibile eſſe: quia licet ſit imperceptibile tempus quo mouetur ad tres cubitos, tamen cum multiplicantur tricubita ſpatia ab Oriente in Occidens,neceſſariò erit tempus perceptibile. Adhuc corpora ſic defluentia non ſunt velociora quam corpora à quibus defluunt: quia illorum motus velociſſimus eſſe probatus eſt in phyſicis: motus autem corporum cæleſtium in quolibet ſpatio vnius gradus eſt in tempore perceptibili: ergo multò magis motus illorum corporum erit in tempore perceptibili. Adhuc autem quæratur ab illis,quo deueniunt huiuſmodi corpora tempore obnubilationis horizontis? aut enim corrumpuntur, aut alterantur amittendo lucem, aut retrahuntur ſupra nubes obnubilantes: & quodlibet iſtorum eſt impoſſibile. Conſtat autem, quòd aër non deſtruit ea: nubes autem non contingunt ea cum illa ſint ſubtus & nubes ſuperius. Et eiſdem rationibus probatur, quòd non alterantur. Quod autem retrahantur ad ſuperiora, minus eſt credibile: ſi enim emittuntur à corpore luminoſo per neceſſitatem naturæ corporis luminoſi: & tunc non poſſunt retrahi: quia retrahens nullum habent. Amplius iſta corpora mouentur ad omnem partem: nullus autem motus naturalis eſt ad omnem partem corporis: ergo iſta corpora non naturaliter mouentur: aut ergo violenter, aut voluntariè: ſi violenter, tunc non durat diu, nec frequenter eſt motus eorum, ſicut in libro cæli & mun.oſtenſum eſt: ſi autem mouentur voluntariè, tunc ſunt animalia, & tunc oporteret, quòd natura dederit eis inſtrumenta pedum vel alarum, quibus perficiant motum illum, quod omninò abſurdum eſt. Propter quod omnes Peripatetici abhorruerunt opinionem iſtam, dicentes lucem & lumen non moueri. Sed potius cum ad generationem in paruio, non exigatur niſi præſentia luminoſi, non ad omnem diametrum per circuitum ſubitò generatur: ſicut enim in phyſicis probauimus,generatio omnis formæ eſt in materia, qua tota & æqualiter eſt præparata ad formæ ſuſceptionem: & ſic præparatum eſt peruium in ſuperficie & in profundo, terminatum autem in ſuperficie tantum: & ideò ſtatim orto præſentiatur luminari, generatur lumen in omni diſtantia æqualiter longè & propè, ad quam diametri luminoſi corporis poſſunt educi: & cum videtur moueri de loco ad locum, hoc non eſt niſi renouatio ſubita huiuſmodi generationis eius.

CAPVT X.

Et eſt digreſsio declarans errorem eorum qui dicunt lumen eſſe corpus indiuiſibile.

SEd ſecta eorum qui ſe noſtro tempore exercuerunt in ſententia de lumine, plura continet figmenta & plures errores: iſti enim dicunt lumen eſſe corpus,cuius eſſe eſt continuè generari & fieri: & dicunt eſſe corpus formale & ſpirituale, cuius dicunt eſſe conuenientiam tam cum corpore quam cum incorporeo ſpiritu. Cum corpore quidem conuenit, vt dicunt, quia ſitualiter implet mundum: cum incorporeo autem,quia eſt indiuiſibile.Vt melius intelligatur,etiam ſubiiciunt exemplum, dicentes materiam primam eſſentiales habere partes, quæ ſunt ſubſtantiæ, quas non confert ei quantitas, ſed habet eas ante quantitatem, ſed quantitas addita materiæ diſcindit partes inuentas in materia, & dat eis ſitum, ita quod vna eſt iuxta aliam in ſitu,& vna ante aliam,& vna ſubtus & alia ſupra, quorum nihil habuerunt partes materiæ ante quantitatem,ſed tunc habuit vnam partem quaſi ſub alia & non iuxta aliam. Ita dicunt quantitatem perſpicui ſiue perſpicui corporis ſe habere ad ſubſtantiam quæ eſt lux vel lumen, quæ quidem ſubſtantia corporea eſt, vt dicunt, ſed ſitum & quantitatem non accipit niſi ex eo in quod deſcendit: in ſe autem ſubſtantia indiuiſibilis eſt.Si autem obiicitur iſtis,quòd corpus eſt quod habet tres dimenſiones, ſicut dicit Euclides, dicunt quòd hoc eſt corpus in genere quantitatis, ſed ante illud eſt corpus in genere ſubſtantiæ, de quo etiam diximus in libro phyſicorum, quod eſt ſubiectum in phyſicis, quod non habet dimenſiones terminatas,ſed poteſt habere quaſcunque: & in genere corporis naturalis primum ſecundum eſſe, licet ſecundum rationem non ſit primum, eſt lux & lumen, vt dicunt iſti: & quia ſic ſimplex corpus eſt,dicunt quòd cum quolibet alio corpore poteſt eſſe, & eſt in eodem loco per ſuam formalitatem. Et ſi quæratur ab his,quæ ſit neceſſitas huius corporis in naturis,dicunt quòd quemadmodum neceſſarium eſt eſſe in naturis vnum primum,quod mouetur tantum,quod eſt materia prima, quæ non mouet aliquid, ſed mouetur ab omnibus quæ mouent in natura: ſic neceſſarium eſt eſſe vnum corpus mouens, & hoc eſt cæleſte corpus.Cum autem ſecundum ſe non tangat materiam, oportet ab ipſo fieri corpus progrediens ex ipſo continuè, quod agit in materiam tangendo eam:& cũ mouens & mobile ſint diuerſæ eſſentiæ, oportet quod iſtud corpus diuerſæ ſit eſſentiæ ab omni materia generabilium & corruptibilium: & hac ratione dicunt lucem primum eſſe in genere ſubſtantiæ & eſſe corpus ſimpliciſſimum, quemadmodum forma cum quolibet corpore eſt in eodem loco.

Addunt autem adhuc dicentes corpus non effici

effici niſi à corpore, & cum ſuppoſitum ſit lucem eſſe mouentem ad generationem corporum, dicunt oportere ipſam eſſe corpoream ſubſtantiam: quia aliter corpus cauſaretur à non corpore, quod eſt ineonueniens in phyſicis. Adhuc autem dicunt nihil ſecundum eſſe figurari niſi corpus: videmus autem figurari lucem in figura ſphæræ. Amplius radij egredientes à corpore luminoſo diſtincti videntur: nihil autem diſtinctum cernitur in natura niſi corpus. Adhuc autem quod procedit à corpore, aut eſt corpus, aut non eſt corpus. Si eſt corpus, habeo propoſitum. Si verò non eſt corpus, tunc oportet, quòd ſit forma corporis. Aut ergo forma accidentalis, aut ſubſtantialis. Et ſi diceretur forma ſubſtantialis eſſe, tunc ſequeretur formam ſubſtantialem egredi extra ſuam propriam materiam, quod eſt abſurditas. Si autem accidentalis forma, aut eſt accidens per ſe, vel accidens per accidens. Et ſi eſt accidens per ſe, tunc eſt inſeparabile à ſuo ſubiecto: & hoc non videmus, quoniam nos inuenimus in pluribus ſubiectis. Si verò ſit accidens per accidens, tunc oportet ad hoc quod reducatur ad aliquod quod eſt per ſe ſubiectum: quia accidens per accidens reducitur ad accidens per ſe: & tunc ſequitur id quod prius. Præterea accidens ſecundum hoc mouebit ad eſſe omnium quæ generantur, quod eſt valdè abſurdum: ergo relinquitur, quòd ſit corpus. Hæc & huiuſmodi inducere conſueuerunt quidam lucem eſſe corpus dicentes. Adhuc autem dicunt lucem multiplicatam diuaricare & diſgregare aërem & calefacere & ignire, ſicut in ſpeculis apparet, quæ omnia non niſi corpus efficere poteſt.

Impugnatio prædictæ opinionis.

Nos autem iſtam opinionem plenam eſſe erroribus reputamus, nec fuit inuenta propter veritatem rei, ſed potius propter amorem defendendi quoſdam antiquos, qui radios corpora eſſe dixerunt. In contrarium autem huius opinionis eſt, quòd dicunt lucem eſſe corpus ſimplex: & tunc oportet, quòd ſit aliquod ſimplicium: & quodcumque eſt, illius motum habebit: & hoc non eſt verum, cum videamus ipſum nec circulariter moueri, ſed rectè ad diametrum diffundi: & cum mouetur rectè, mouetur in omnem partem ad quam recta linea trahi poteſt à luminari primo, quod non facit aliquod ſimplicium quæ habent motum rectum: niſi fortè velit fingere, quòd ſex ſunt corpora ſimplicia.

Adhuc autem fabuloſum eſt quod dicunt, hoc corpus eſſe indiuiſibile: aut enim eſt indiuiſibile habens ſitum, aut non habens ſitum. Et ſi habet ſitum, nulla eſt differentia ſui ad punctum: indiuiſibile enim mobile neceſſariò habet ſitum: & hoc neceſſariò eſt punctum, ſicut ſupra & in phyſicis propoſitum eſt. Si autem non habet ſitum: tunc nec corpus eſt, nec corporis aliquid: quia omne illud quod eſt corpus vel aliquid corporis, ſitum habet. Adhuc autem vnde venit ei quantitas qua diffunditur per totum hemiſphærium? Si dicatur, quòd ab aëre, tunc non habet quantitatem niſi alienam, ſicut habet forma ſitualis quantitatem ſui ſubiecti: & tunc per hoc non probatur, quòd ſit corpus, ſicut nec albedo corpus eſt habens longitudinem & latitudinem per accidens in ſubiecto. Si autem habet quantitatē potentia quæ reducitur in actum quando implet hemiſphærium: tunc quæratur quid educat eam de potentia ad actum: illud enim aliud erit ab ipſo: & ſi fingendi detur licentia, non erit fingere quid ſit educens. Adhuc autem cum lumen habens quantitatem implentem hemiſphærium, iterum indiuiſibile colligitur: quæratur & quo agente fit iſtud? non enim emittit quantitatem quam habuit niſi aliquo redigente ipſum ad indiuiſibilitatem. Iſti etiam dicunt lumen eſſe corpus quod partem habet ſub parte, & partem in parte, & non partem iuxta partem. Et hoc figmentum non eſt intelligibile: quia cum dicit, quòd habet partem ſub parte, præpoſitio notat ſitum vnius partis ſub alia: & ſi habet ſitum, non eſt indiuiſibile: & hoc contra hypotheſim. Dicere autem quod habet partem in parte, nihil omninò eſt: quia pars non poteſt intelligi eſſe in parte, niſi per identitatem eſſentiæ vnius cum alia: ſic idem erit in ſeipſo, quod in nulla re intelligi poteſt vel eſſe poteſt, ſicut probatum eſt in 4. phyſicorum. Adhuc tota lux eſt indiuiſibilis: & pars eſt minor toto: ergo aliquid eſt minus indiuiſibili: & ſic indiuiſibile erit diuiſibile neceſſariò. Viſus autem teſtatur errorem iſtius non opinionis, ſed fatuitatis: eò quod nos videmus lumen implere totum hemiſphærium: & hoc eſt omninò concedendum. Iſta autem ſtultitia multa reputat non eſſe inconuenientia, quæ in tota philoſophia impoſſibilia ſunt, ſicut quòd duo corpora ſint in eodem loco, & quod aliquid ſit indiuiſibile, & quod totum ſit eſſentiale parti, & multa alia irrationalia quæ ab iſtis aſſeruntur.

Quod autem iſti dicunt de materia, nos determinaſſe meminimus in primo phyſicorum, vbi diximus, quòd materia ante quantitatem nullam habet partem niſi in potentia, neque habet partem in parte, nec partem iuxta partem. Et quod dicunt de primo mouente, ridiculoſum eſt. Primum enim mouens materiam generabilium & corruptibilium eſt cælum, cuius lumen eſt qualitas inſtrumentalis: &, ſicut ſuperius diximus, de calore naturali, quòd provt eſt inſtrumentum animæ vegetabilis, habet multas virtutes ex anima quas non habet ex propria natura, ita dicimus, quòd lumen multas habet virtutes inquantum eſt inſtrumentum corporis cæleſtis moti per intelligentiam: & ideò in talibus virtutibus exiſtens efficit corpora generabilia & corruptibilia: & ſic corpus non efficitur à non corpore, ſed à corpore cæleſti per inſtrumentum quod non eſt corpus, ſed habet in ſe virtutem corporis & intelligentiæ quæ mouet corpus. Et quod dicunt lucem figurari ſphæricè, dicendum quod hoc eſt verum: quia quod generatur à ſphærico, neceſſe eſt in forma ſphærica generari, ſicut etiam diximus in 3. metheororum: lumen autem egreditur à corpore luminoſo ſphærico, & à quolibet puncto eius, & ideo habet ſui generantis formam: habet tamen eam in perſpicuo cui innititur,

Quid eſt radius.

& non in propria eſſentia. Et quod dicunt radios eſſe diſtinctos ſecundum formam vel viſum, dicendum quòd radius materialiter eſt rectitudo illuminata, quæ eſt perſpicui pars quædam. Vnde illud perſpicuum ſuper quod manat lumen, dicitur radius: & ſi radius vocatur linea viſualis quæ eſt aër cum lumine, tunc corpus eſt, ſed non eſt corpus quod ſit habens materiam diſtinctam à materia perſpicui: hæc enim enim poſitio ferè ſumit ſemper aliquid inconuenientius ad probandum illud quod probare intendit. Aliud autem quod dicunt, quòd illud quod procedit à corpore, aut eſt corpus, aut non corpus: dicimus, quòd lumen non eſt corpus, ſed eſt forma & qualitas corporis: & eſt comparabile hoc ad duo ſubiecta, quorum vnum eſt ſubiectum eius & cauſa: in illo ſemper eſt: & hoc eſt corpus luminoſum. Aliud autem eſt ſubiectum eius tantum, & hoc eſt peruium: & ideò illud aliquando eſt ſine lumine, ſicut calidum comparatur ad ignem ſicut ad ſubiectum & ad cauſam, & alia calida ſicut ad ſubiectum tantum. Et quod dicunt de diuaricatione ſiue diſgregatione, ridiculoſum eſt: quia etiam color diuaricat & diſgregat, & tamen non eſt corpus: per quam autem naturam lumen eliciat calorem, diximus in lib. de cæl. & mun. Iſta igitur ſufficiant ad huiuſmodi fatuitatis confutationem.

CAPVT XI.

Et eſt digreſsio dicens defectum aliarum quatuor opinionum ſuperius enumeratarum de luce & lumine

QVi autem dicunt lumen eſſe formam ſubſtantialem ex qua ſubſtantificatur omne quod generatur, habent debiles pro ſe rationes: viſum enim eſt eis, quòd lux ſit forma ſubſtantialis primi corporis luminoſi, cum hoc ſit mouens, videtur quòd per formam ſibi propriam mouens ſit: & hæc eſt eſſentialis forma. Adhuc autem ſi eſſet accidentalis, tunc haberet ante ſe aliam ſubſtantialem, & non eſſet forma prima mouens. Adhuc autem accidens non eſt forma ſubſtantiæ, ſed potius è conuerſo: multæ autem ſubſtantiæ fiunt per lucem.

Similiter autem & illa opinio quæ dicit lucem eſſe ſubſtantiam ſpiritualem, in multis conſentit illi opinioni quæ dicit ipſam eſſe corpus ſpirituale, quod cum quolibet alio corpore eſt in eodem loco: & in multis rationibus inductis pro illa opinione innititur. Cauſa autem ſpecialis quare ſic iſti dicunt, eſt: quia vident viſum eſſe continuum, vt dicunt, vſque ad cælum: in quo ſpatio ſunt corpora diuerſa: oportet igitur, quòd aliquid ſit continuans inter ea: hoc autem dicunt eſſe ſubſtantiam ſpiritualem ſuperioris corporis, quæ non eſt alterius naturæ quam ſit lux. Iſti idem dicunt naturam diaphani quæ eſt in aëre & in aqua, & in cæleſti corpore, eſſe quoddam de natura ſuperioris corporis, & quoad hoc dicunt, quòd cælum eſt corpus quod penetrat omne in corpus, & continuat inter ea. Dicunt autem hoc fore Ariſtot. ſententiam, qui dicit, quòd natura diaphani eſt in igne & in aëre & in aqua ex communicatione cum perpetuo ſuperiori corpore: eò quod non poſſet habere cõmunicationem cum corpore cæleſti aliquid inferiorum corporũ, niſi aliquid ſuperioris eſſet in inferioribus, eò quod probatum eſt cæleſtis corporis nec eſſe vnam materiam neque vnam formam neque vnum motum. Cum igitur communicẽt cum eo inferiora, oportet, vt inquiunt, & ſic communicare, quòd aliquid ſuperioris corporis ſit in inferiori: de hoc enim ſuperiori dicit Ariſt. quòd vnum & idem eſt in natura perſpicui cum inferioribus. Cum autem iſti dicant de lumine, quòd ſit ſubſtantia ſpiritualis, dicunt tamen, quòd eſt in genere corporis: ſed propter hoc dicunt, quòd eſt ſpiritualis ſubſtantia: quia proprietatem & naturam habet incorporeæ ſubſtantiæ in hoc, quod penetrat per corpora, & corpora non cedunt ei. Huius autẽ cauſam eſſe dicũt, quòd deprehenſum eſt nihil eſſe lucem per eſſentiam, niſi nobiliores partes diaphani congregatas: diaphanum autem eſt ſubſtantia ſpiritualis in genere corporis: & ideo etiam lucem talem ſubſtantiam fore oportet. Hæc igitur opinio etſi verbis differat ab illa quæ ſecundò inducta eſt, in re tamen prorſus eſt eadem. Intantum autem iam iſti extenderunt dicta ſua, quòd dicunt ſpiritus præcipuè animales qui ſunt in animalibus, eſſe de ipſa natura corporis cæleſtis, quemadmodum & lumen, eò quod mouentur in omnem corporis partem, ſicut lumina in mundo. Dicunt enim iſti, quòd media ſenſuum habent duas operationes: operationem ſcilicet naturæ, ſicut quando aër commotus ſcindit ligna: & operationem animæ, quoniam ſpiritualiter recipit ſenſibilium formas & immutat organa ſenſuum ad ſentire. Et hanc operationem ſpiritualem in omni medio ſenſuum attribuunt ſubſtantiæ ſpirituali, quæ eſt lux orbis immixta elementis. Huius autem rationem eſſe dicunt: quia ſenſibilia circulariter fiunt, ſicut ſphæra luminis: & quia eſſe non poteſt, quòd duæ differentes operationes elementi alicuius ad vnum principium reducantur, operationes autem ſenſibilium ſpirituales non poteſt aliquis reducere ad qualitates primas actiuas & paſſiuas, quæ ſunt in elementis: & ideò, vt aiunt, oportet eas reduci ad aliquid orbis quod eſt in eis inquantum ſunt media ſenſuum. Adhuc dicunt huius aliquam eſſe cauſam & rationem: quia ſcilicet nulla qualitas elementalis agit, niſi ad eſſe materiale formæ, & agit vnum per ſe tantum: medium autem habet formas ſenſibilium ſecundum eſſe ſpirituale, & non habet vnam tantum, ſed omnes: oportet igitur, quòd agens hoc ſit ſubſtantia corporis naturalis & ſpiritualis, quæ multa agit & ſecundum eſſe ſpirituale, vt dicunt.

Opinio Auẽpace.

Quarta verò opinio quæ magnorum fuit, ſcilicet Auempace & ſuorum ſequacium, & quæ

quæ penitus his contraria eſt, quòd lux nihil omninò eſſet ſecundum eſſe, ſed eſſet quidam color formalior & nobilior inter colores: & ideo vocauit ipſam eſſe coloris euidentiam, ſiue coloris manifeſtationem. Cauſa autem dicti fuit, quòd vnius ſenſus qui verè vnus eſt: vnum oportet eſſe ſenſibile ſecundum genus proprium vel proximum: hoc autem genus eſt color in viſu: oportet igitur lumen eſſe colorem vel aliquid colorem concomitans: & intantum proceſſerunt iſti, quòd dixerunt ſolem eſſe coloratum, & colorem ſuum tantæ eſſe euidentiæ & manifeſtationis, quòd vincit viſum, & ſimiliter lumen eſſe colorem diaphani non terminati. Adhuc autem in diaphano non terminato lumen eſſe coloris oſtenſionem, non quidem in comparatione ad viſum tantum: quia ſic lumen non haberet eſſe niſi comparationis, ſed etiam ſimpliciter. Ex his autem quæ nos ſuperius diximus, ſatis improbantur opiniones hîc recitatæ, & præcipuè ex his quæ diximus in capitulis de ſenſibilibus in communi inductis.

Impugnatio eiuſdem.

Vltima autem opinio quæ dicit lumen eſſe coloris manifeſtationem & eſſe aliquid coloris, improbatur per hoc quòd ſi eſt aliquid coloris, aut erit coloris in ſpecie, aut in genere. Et ſi eſt aliquid coloris in ſpecie, tunc habet contrarium: quia omnis color in ſpecie habet contrarium: & concomitans vnum colorem in ſpecie, eſſentialiter eſt contrarium ei quod concomitatur alium colorem in ſpecie: ſicut concomitatur album diſgregare viſum, & hoc eſt contrarium ad congregare viſum, quod concomitatur nigrum. Si autem eſt aliquid coloris in genere, cum color in genere ſecundum eſſe non differat à colore in ſpecie, color enim genus in albedine eſt albedo, & in nigredine eſt nigredo, oportet quod lux eſſet ſecundum eſſe color in ſpecie: & tunc ſequeretur id quod prius. Adhuc autem alia eſt manifeſtatio albedinis, & alia nigredinis: ergo alia & alia lux, vt videtur. Hæc igitur & ſimilia ſunt, quæ de luce ab anteceſſoribus noſtris dicta ſunt.

CAPVT XII.

Et eſt digreſsio declarans veram ſententiam de luce & de lumine & de natura.

NOs autem ſequentes dicta Peripateticorum, quorum princeps fuit Ariſtoteles, dicimus lucem & lumen eſſe qualitatem luminoſi corporis, ſecundum quod eſt luminoſum, quæ ab ipſo procedit, generata formatur tam in diaphanum peruium quam in diaphanum terminatum, & receptum in diaphano peruio, eſt actus eius perficiens ipſum, non in eſſe eſſentiali, ſed in eſſe accidentali quo ipſum eſt perſpicuum. Procedens autem in id quod eſt terminatum, eſt actus colorum, ſicut ſuperius diximus. Eſt igitur ſic actus perſpicui ſecundum quod eſt perſpicuum, quod nequaquam eſt natura ſuperioris corporis immixta in inferioribus: quia ſic natura corporis ſuperioris, eſſet corruptibilis: mutatur enim aliquando perſpicuum in non perſpicuum, quando de igne vel aëre fit terra, aliquod corpus opacum: corpus autem cæleſte ſecundum ſubſtantiam in aliud mutari dicere, dementis eſt: & ideò perſpicuum ignis eſt de natura ignis, perſpicuum aquæ eſt de natura aquæ, & perſpicuum cæli eſt de natura cæli. Habent tamen iſtam naturam inferiora ex hoc quod conueniunt in perpetuo corpore: ſed iſta conuenientia non eſt niſi in actu perſpicuitatis, & natura perſpicui, quæ per analogiam eſt in illis, ſicut diximus ſupra. Quod dicitur de viſus continuitate vel concauitate, dictum eſt, ac ſi videamus per lineas emiſſas de oculis, & hoc nos cõcedimus, & improbauimus in lib. de ſenſu & ſenſato: ſed immutatio ſenſibilium fit continuè de perſpicuo in perſpicuum, quandiu perſpicua ſe contingunt, nullo corpore opaco terminato interpoſito inter primum viſibile & viſum. Lumen autem, ſicut dictum eſt, generatum à luminoſo corpore in perſpicuo, habet ſe ad lucem quæ eſt forma corporis luminoſi, ſicut ſe habet intentio coloris generata in perſpicuo, ad formam coloris quæ eſt in corpore colorato. Et ideò ſatis conuenienter dicunt quidam, quòd lumen eſt intentio, ſpirituale eſſe habens in perſpicuo, quemadmodum color eſt habens eſſe intentionale in medio: ſed in hoc differunt, eò quod lux eſt forma nobilior & ſimplicior quam ſit color, & ideò perficit perſpicuum, & facit ipſum eſſe actu, & hoc non poteſt facere color. Similiter autem dat actu eſſe coloribus: & hoc iterum non poteſt facere color. Eſt autem hæc forma quæ vocatur lumen, viuificatiua viuorum, & calefactiua, & motiua ad eſſe generabilium inquantum eſt inſtrumentum intelligentiæ quæ per motum luminarium lumine emiſſo mouet ad eſſe omne quod in natura eſt, ſicut etiam ſupra diximus: & ideò etiam lumen eſt hypoſtaſis colorum ſecundum eſſe formale quod eſt eſſe ſimpliciter colorum, ſicut ſupra diximus. Hanc igitur veram putamus eſſe ſententiam de luce & lumine.

Lumen in perſpicuo habet eſſe ſpirituale ſicut color in medio, etſi differentia ſit hinc inde.

Scias autem omnia illa eſſe lucentia, in quibus ſpiſſatæ & quaſi calcatæ continuantur partes nobiliores diaphani: & ideò lucet ignis quando eſt ſpiſſus, ſicut apparet in flamma quæ ſpiſſa eſt, & ſubtiliorum & nobiliorum partium. Non autem lucet carbo: quia eſt terreſtris. Si autem ſecundum aliqua compoſita ex ignitis terreſtribus efficiuntur etiam lucentia, ſicut carbo ignitus, & talia ſunt quædam aliquando ex ipſa generatione, & aliquando ex putrefactione. Ex ipſa generatione quando componuntur ex partibus ignitis: quia ignis ex mixtura excellentiam amittit calidi adurentis, & ex ſubtilitate partium retinet lucem, ſicut videmus quædam capita & ſquamas piſcium lucere, & videmus quædam animalia lucentia in vere: & viderunt quidam iam ouum gallinæ lucens: & quidam gallos tales & cicadas, & huiuſmodi animalia: & oculi luporum & gattarum ſic lucent

Quæ ſunt lucentia corpora.

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

ex iſta cauſa, ſcilicet quia in omnibus talibus natura perſpicui quæ nullius elementi eſt propria, ſicut diximus, in commixtione elementorum amittit excellentias qualitatum actiuarum & paſſiuarum, & retinet ſibi lumen connaturale, & cum illo permiſcetur talibus corporibus vincens in extremitatibus corporum illorum: & ideò cum ſpiſſata ſit ibi, lucet. Et huius argumentum ſunt lapides pretioſi, qui quando lucent, perſpicui ſunt. Huius etiam eſt argumentum & ſignum, quod aqua licet ſit minus perſpicua quam aër, tamen licet propter ſpiſſitudinem plus habet luminis, & retinet ipſum fortius. Et ideo ſi talium aliquid nitens, ſicut argentum, ponatur in vaſe in loco ſubobſcuro, ita quod in aëre videri non poſſit, videbitur aqua limpida ſuperfuſa: & ideò veriſſimum eſt perſpicuum condenſatum in partibus, & lumen valens tenere fortius, & aliquid luminis in ſe habetur: & per illud micant huiuſmodi corpora. Quercus autem putrefacta partes igneas habet in ſuperficie partium ſuarum: eò quod calor in putrefactis ad ſuperficiem egreditur, & ibi partes incendit: & tunc perſpicuum ignis aliquid retinens luminis, eis adhæret, & per illud micant. Hæc ergo eſt cauſa in oculis quorumdam animalium & oſſibus quorumdam piſcium: terreſtria enim aduſta commixtam ſibi habent perſpicui naturam: & hoc quia leuior eſt, in ſuperficie eſt, & micant propter illud. Sunt autem quidam qui capita lauantes cum aqua calida & acuta ſiue lixiuio, & radentes pilos capitis, & cum extergunt capita ſua panno aſpero, euolant de capite ſcintillæ quæ profectò ſunt partes terræ, in quibus ignis natura eſt micans per modum dictum. Huius autem cauſa eſt, quare eſt ſcintillans etiam aqua maris fortiter mota: quia ſcilicet partes ſalis combuſtæ multæ ſunt in ea, in quarum ſuperficie eſt ignis micans. Hæc igitur dicta ſunt de lumine & de luce: differentia enim luminis & lucis & radij ſcitur ex præhabitis prius. Splendor autem eſt diuaricatio luminis ſuper corpus politum & terſum. Redeamus ergo nunc ad propoſitum, & quæ reſtant de viſu proſequamur.

Quare quercus putrefacta lucent.

Quare aqua maris fortiter mota ſcintillat.

CAPVT XIII.

De medio viſus, & quot modis dicatur viſibile, in quo etiam eſt de his qui aſpiciunt lumen.

Tex.& com. 70.

VIdetur autem forte alicui, quòd lumen ſit contrarium tenebræ: quod tamen non eſt abſolutè verum, quia contraria ſunt duæ formæ contrariæ: tenebra autem non eſt forma, ſed potius priuatio luminis ex lucido: cum enim perſpicuum non habet habitum luminis, tunc ſunt tenebræ. Huius autem habitus potentia in perſpicuo eſt lumen: & ideo Empedo. & quicunque alius dixit vt ipſe, non rectè dixit, quòd ſcilicet feratur lumen motu locali de cælo in terram: & tunc per motum localem & reflexiones extendatur in hemiſphærio toto, quod eſt inter terram & continens cælum, & nos lateat motus ille propter velocitatem: hoc enim omninò extra rationem eſt: quia ſi etiam conceſſerimus, quòd feratur lumen, & ſit corpus, quemadmodum dicebat Empe. non admittat ratio tradita in phyſicis de velociſſimis mobilibus, quòd ferantur in tempore imperceptibili per tantum ſpatium, cum corpus primum non feratur per vnicum gradum niſi in tempore ſatis perceptibili. Eſt autem etiam hoc contra ea quæ videntur oculis: quia bene videmus, quòd aliquid eſt cuius motus in paruo ſpatio eſt in tempore perceptibili. Sed magna quæſtio eſt apud nos ſi aliquid poſſit moueri in tempore imperceptibili ab Oriente in Occidentem, ſicut ſuperius oſtendimus: & ideò pro certò radius & lumen non ſunt niſi formæ, & non corpore, quæ non niſi metaphoricè & per accidens moueri dicuntur, ſicut & tenebra & vmbra quæ luminis ſunt priuationes: & de quibus conſtat, quòd non ſunt corpora.

Hoc autem lucidum ſecundum quod eſt actu illuminatum, eſt coloris ſuſceptiuum, ſecundum quod ſuperius diximus, ſecundum quod nullum habet actu colorem: quia, ſicut ſuperius diximus, lumen non eſt color, ſed potius actus perſpicui ſecundum quod eſt ſuſceptiuum coloris, & ideò non color actu: quare quod priuatum eſt colore, eſt ſuſceptiuum coloris, ſicut ſoni ſuſceptiuum eſt abſonum, priuatum ſcilicet ſono: ideò diaphanum poteſt recipere omnem colorem, quia nullum habet actu, ſed omnes potentia: & quia proxima potentia eſt ad colores & ad lumen, ideò vtrumque ſuſcipit ſubiecto, ſicut ſupra diximus. Non color tamen quod eſt priuatum colore, dupliciter dicitur: lucidum enim ſiue perſpicuum aliquando dicitur priuatum colore, eò quod nullum actu, ſed potentia habet omnes. Dicitur autem etiam priuatum colore ſiue non color: eò quod eſt per ſe inuiſibile: & hoc dicitur multipliciter, ſcilicet quod nullo modo videtur per ſe, ſicut tenebra: aut quod vix videtur, ſicut atomi diſcurrentes in radiis, qui non videntur cum aliquis oculos in radio ipſo teneat, eò quod tunc radius diuaricat viſum & ſuperat ipſum, quod non poteſt adunare virtutem ſuam vt minima perſpiciat. Aliquando autem dicitur inuiſibile ſiue priuatum colore, quod non niſi cum corruptione viſus videtur, ſicut lux ſolis in ſphæra ſolis eſt inuiſibilis. Et huius cauſa eſt: quia lux ſolis fortiſſima ſuper oculum ſphæricum & politum multas facit radiorum reflexiones ad medium oculi, vbi eſt humor glacialis, in quo ſigillantur formæ viſibilium: & reflexio illa calefacit & diſſoluit humorem illum, & fortè conſumit, vel fortè fluere facit humidum alienum diſſolutum circa oculum infra myringas & tunicas oculi: & tunc generat maculam in oculo, vel aliud impedimentum viſus inducit: & hæc eſt cauſa quare lacrymantur oculi quando excellens lucidum viderit aliquis: & ideo dicitur hoc inuiſibile. Erodius autem de quo dicitur, quòd reſpicit lucens in rota ſolis non poteſt

Tex.& com. 71.

Quare oculi aſpicientium

hoc

aliquod excellens lucidū, lachrymas emittunt.

hoc habere ex ſuo oculi puritate, vt quidam æſtimant: quia ex hac ſola cauſaretur velox oculi corruptio, ſicut patet ex ratione inducta, ſed habet hoc ex viſus coadunatione. Coadunantia autem viſum non ſunt niſi duo: vnum per ſe, aliud per accidens. Per ſe quidem nigrum quod non ſinit ipſum deſgregari. Et ideò terreſtre nigrum circumpoſitum humori glaciali, adunat ipſum: frigiditas enim ipſius humoris naturalis conſtringit, & non ſinit diſſolui. Aliud autem per accidens coadunat viſum, & eſt ſitus profunditas in organo. Et hæc duo in oculis auis illius maiora ſunt, & ideo lucem in rota ſolis intuetur: non tamen puto, quòd diu hoc poſſit facere. Signum autem huius eſt, quòd natura oculos in omnibus habentibus viſum profundat quaſi clauſos in vaſe, & circumponit nigredinem palpebrarum & ſuperciliorum, vt ex obſcuro fronte & nigredine ſuperciliorum viſus coadunetur & fortificetur. Adhuc autem huius ſignum eſt, quòd ſi homo cryſtallum ſuper argentum viuum feruens ponat, & diu motum argenti viui ſub cryſtallo vel vitro intueatur, multum læditur viſus eius, & fortè excæcabitur propter viſus diuaricationem. Similiter autem ſi inſpiciat aurum politum, vel aliquid aliud fulgens, quod eſt vel ſit ignitum: & hoc totū fit, quia humor glacialis & niualis ex talibus diſſoluitur & fluit, & amittit propriæ complexionis habitudinem.

CAPVT XIV.

Qualiter color in lumine videtur, & non ſine lumine, & de quantitate viſorum.

Tex.& com. 72.

LIcet autem color viſualis ſit in lumine, vt diximus, tamen non omnia in lumine ſunt viſibilia quæ videntur: ſed illud quod videtur in lumine, hoc ſolum eſt vniuſcuiuſque proprius color. Quædam enim in lumine non videntur, in tenebra autem videntur: & hoc non eſt dictum ideò quòd tenebra aliquid faciat ad viſibilitatem eorum, cum ſit priuatio pura, ſicut iam ante dictum eſt: ſed lucentia cum habeant lucem, in propria luce videntur: eò quod quicquid videtur, videtur ſecundum actum lucidi: ſed quædam quæ non habent lucem in ſua propria compoſitione, videntur in luce aliena ſibi coniuncta, ſicut colores. Quæ autem in tenebra faciunt ſenſum, ſunt ſicut illa quæ ſunt ignea & alia lucentia: & hoc cum ſint multis modis participantia lucem, non habent vnum nomen commune, ſicut quercus putrefacta, & quædam cornua, & oſſa, & capita quorumdam piſcium, & ſquamæ, & oculi animalium quorumdam, & vermiculi qui vocantur noctiluluca. Sed habent magnam differentiam: quoniam quædam eorum faciunt lucidam totam perſpicui materiam, ſicut ſol: & quædam non ita, ſicut luna, quæ non facit lumen ſub tectis: & ignis minus lucet quam luna: & ea quæ nominata ſunt, ſuperueniente lumine non videntur ſub lucis actu, ſed ſub forma coloratorum. Et hoc generale eſt, quòd ſemper maius lumen ſuperueniens opprimit minus: & ideo noctiluca totum lumen amittit in die, & retinet colorem album. Propter quam cauſam autem hæc in tenebris viſibilia ſunt, alia ratio eſt quæ ſuperius eſt expedita, & in libro de animalibus prolixius tractanda.

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

Nunc autem hoc manifeſtum eſt, quòd in lumine videtur color, & quod ſine lumine non videtur: diximus enim ſuperius, quòd hoc erat eſſe & diffinitio coloris quod mouet viſum ſecundum actum lucidi: perfectio autem lucidi ſiue perſpicui lumen eſt, & ſine hoc color non videtur. Huius autem ſignum eſt: quia ſiquis ponat id quod coloratum eſt ſuper oculum, non videbit ipſum: & huius cauſa eſt: quia coloratum ſecundum tactum non agit in aliquid niſi actione phyſica, quæ eſt per principia materialia ipſius: color autem non fit in viſu per actionem phyſicam, ſed per actionem formalem & ſpiritualem, ſicut diximus ſuperius: & ideò indiget corpore in quo prius efficiatur ſpiritualis antequam in oculo generetur: & hæc eſt neceſſitas quare oportet medium eſſe in ſenſu viſus: oportet igitur, quòd color ſecundum actum moueat prius lucidum quod actu lucidum eſt: & hoc quãdo continuum eſt, vſque ad videntem interpoſito terminato corpore mouetur oculus quo ſentitur coloratum. Tex.& com. 73.

Dubia contra prædicta.

Sed tunc eſt dubium: quia ſecundum hoc non debet aliquod viſum maius quantitate aciei oculi videri: quia illud quod imprimitur oculo de colore, non poteſt eſſe maius ſuo ſubiecto: nunquam igitur perpendetur motuum magnitudo. Adhuc autem videtur, quòd omnis res inuerſa videri debet: quia anterius formæ viſibilis venit ad oculum: & id quod eſt interius in colorato, eſt exterius in oculo. Adhuc autem omnis res dupla videri debet: quia vna forma viſibilis in vno ſigillatur oculo, & alia in alio: & duæ formæ in oculis duobus duo debent apparere viſibilia. Adhuc autem dextra debet videri ſiniſtra, & è conuerſo: quia dextra rei viſæ eſt contra ſiniſtram partem oculi, & è conuerſo: ergo dextrum ſigillatur in ſiniſtra oculi parte è conuerſo.

Solutio.

Sed ad omnia hæc reſpondentes ſupponimus viſum eſſe intus ſuſcipiẽdo, & non extra mittendo: tamẽ hoc probabitur in ſcientia libri de ſenſu & ſenſato. Licet autem dicamus, quòd videmus intus ſuſcipientes & nihil extra mittentes, tamen dicimus, quòd lux abſtrahit colores, & facit eos fieri in lucido ſecundum rectas lineas, ita quòd proceſſus colorum ad viſum eſt, ſicut procedẽs abſtrahit eos lux: & ideò niſi color directè in oculos procedat, non videtur, licet enim color ſphæricè in circuitu generetur in lucido, tamen color qui eſt poſt nos, non videtur, eò quod lux quæ eſt poſt nos & abſtrahit eum, non procedit in oculos, & per conſequens ipſe color non procedit ad oculos, ſed ab oculis: vnde licet color directè ſit ante nos in aëre, tamen non non ſit in oculis ex dicta cauſa. Cuius tamen & altera eſt cauſa: quia ſcilicet color non mouet viſum ſine præſentia materiæ, & materia per

Tract. 1. cap. 5. & infra.

Nota quare cum obiectum circulariter in medio ſe multiplicet, nõ tamen videtur niſi directe obiiciatur viſui.

per directam lineam non est præsens oculis. Quando autem directè procedit in oculos, tunc fit processus eius sub duobus radiis luminis, quorum vnus vnum finem colorati attingit, & alter alterum, ita quòd figuratur triangulus vel pyramis, cuius basis est res visa, & angulus concluditur versus oculum, sicut vides hic depictum. Sit enim res visa, a.b. & ducam vnam lineam ab a. in c. & aliam à.b. in c. & ponam c. oculum esse : & oculum propinquiorem rei visæ ponam esse d. & ducam lineas radiales luminis a. d. & b. d. & adhuc propinquius ponam esse oculum g. ducamque lineas a. g. & b. g. & dico tunc, quòd immutatio oculi fit in puncto, in quo concluduntur lineæ radiales, & generatio coloris est sphæricè per triangulos tales vel pyramides in circuitu rei visibilis. Et ideò non est aliqua quæstio de quantitate formæ colorati in oculo : quia illud quod sigillatur in puncto, est indiuisibile secundum quod huiusmodi : nec hoc est inconueniens, cum in oculo & in medio sit prius rei intentio quam res, sicut diximus supra : iudicium autem quantitatis rei visæ fit per quantitatem anguli eius qui concluditur in oculo : & iste quantò est propinquior rei visæ, est maior : & quantò remotior, est minor : & ideò eadem res propè visa, videtur maioris quantitatis : & longè visa, videtur quantitatis minoris : & quia lineæ radiales quantò plus procedunt à re visa, tantò magis coëunt, si contingat, quòd concludantur antequam perueniant ad oculum, res omninò non videbitur : & hæc est causa, quòd tantum potest distare res, quòd omninò non videbitur.

Nota secundum perspectiuos quare res visa propè, apparet maioris quãtitatis ipsa visa à longè.

Nihil autem est quod obiicitur de inuersione rei : quia iam ostendimus, quòd intentio non generatur nisi à forma rei, secundum quod forma, & illa non habet anterius & interius, sed suam intentionem generabit in oculo. Similiter autem de dextro & sinistro dicendum est, quòd intentio non mouet visum sine rei præsentia : & ideò licet dextrum visus sit contra sinistrum intuentis, non tamen peruersum fit iudicium, eò quod ad rem terminatur, sine cuius præsentia nullo modo potest mouere visum : cum enim oculus sit sicut speculum animatum conuexum, omninò necessarium est, quòd dextrum rei in se, sit in sinistra parte oculi, & è conuerso. Et hoc apparet quando duo homines inspiciunt oculos suos adinuicem : tunc enim vident suas imagines stare in oculis, & dextram esse sinistram, & è conuerso : & non impedit sensum verum propter materiæ præsentiam, sicut diximus.

Quod autem videtur probari, quòd vna res debeat videri duæ, soluit bene Auicen. dicens virtutem visiuam esse in neruo qui vocatur opticus, hoc est, visiuus, infra quem discurrit spiritus visiuus accipiens formas in oculis depictas : est autem iste neruus cancellatus in anteriori parte cerebri, & facit quasi triangulum, & in puncto illo vniuntur formæ oculorum, & ibi fit iudiciũ de re visa : & quia ibi conueniunt, ideo vnum videtur quod est vnum, & duo quæ sunt duo. Signum autem huius est : quia si aliquis exprimat parumper per oculum, digitum supponens oculo, neruus collimitatus oculo recedit à neruo qui alteri oculo collimitatur : & tunc vnum duo videbitur ab habente duos oculos, & non à monoculo, formæ tamen duplices in oculis aliquantulum impediunt rectitudinem visus ad rem : & ideò illi qui rectè dirigunt sagittas, alterum oculorum claudunt. Similiter faciunt qui rectitudinem alicuius rei volunt deprehendere. Hæc autem omnia liquide constabunt quando modus videndi demonstrabitur in libro de sensu & sensato.

Scias autem oculum componi præcipuè ex humoribus aqueis diuersis, ad hoc quod bene recipiat species visibilium, & etiam retineat : & ideò humores illi sunt puri & spissi. Et ideo quando aliquando humor est multus in oculis, videntur in eis formæ moueri, quando mouetur humor, & prolongari. Sicut etiam de stellis videtur & formis in aqua, quando aqua fuerit mota. Et hoc præcipuè contingit homini euigilanti post somnum, digestione non adhuc complera post ebrietatem vel crapulam : tunc humidum fluens ab anteriori parte cerebri, ad hoc fluit ad oculos quod mouet calidum digestiuum : & ideò moueri videtur ei quicquid videt, & habere formas longas moras non stantes. Similiter autem & ille qui diu vectus est in naui vel in alio vehiculo, in humido oculi retinet species motus, quod non fuit vnum de sensatis per se, sed commune : & videntur ei ea quæ videt, moueri.

Sunt autem quidam non videntes eminus, sed de prope iuxta oculum clarè vident : & ideo situs oculi humorum peccat, & non oculi compositio : habent enim illi glacialem oculi multum in interiori parte versus neruum opticum, & propter myringas quæ fuut spissæ ante oculi speculum, non penetrat visibile ad speculum nisi sint propè, & longè non vident nisi indistincta & confusa visione : & hoc fit propter causam quam diximus : quia in exteriori polito oculi debiliter sigillatur forma quæ vsque ad interiora non peruenit nisi cõfusa. E contra autem quidam non vident nisi eminus, & isti debilem habent visum, & sunt præcipuè senes. Contingit autẽ hoc ideo : quia diximus supra, quòd lux incorporea secundum actum est color : & hoc quando prope est, vincit oculum debilem & intus dispergit ipsum : & ideo tunc oculus non videt nisi confusè : quando eminus est res visa, tunc proportionatur virtuti oculi & non dispergit ipsum : & tunc videt distinctè. Omninò eadem est causa quare quidam in clara die non vident, & in crepulo vel in lumine lunæ clarius & distinctius vident : diximus enim supra, quòd lumen fortius confundit & superat minus forte. Hi autem qui lippientes habent oculos, non vident aliquid nisi sub rubore ob humorem influentem in pupillam, cui cum admiscetur lumen, facit ruborem : & hoc in tertio metheororum habitum est. De omnibus autem istis diuersitatibus oculorum magis in libro de animalibus erit dicendum. Scias autem, quòd omninò eadem causa est quare

quædam

quædam animalia venantur in nocte cibum, ſequentia viſum,& quædam de die. Dico ſequentia viſum:quia fortè ſequuntur aliquando odoratum.

Quare in nocte aliquis deponens oculos iuxta terram longius videt quã erectus.

Eſt autem & aliud mirabile de viſu, quod ſcilicet quando aliquis in nocte iuxta terram eſt deponens oculos ſuos,longius videt quam ſtans erectus. Cuius cauſa eſt: quia diaphanum terminatum,licet minus capiat de lumine quam non terminatum, tamen fortius tenet & ad modicam diſtantiam aliquantulum illuminat lumine debili: & cum talia ſint iuxta terram, iuuant viſum aliquantulum in nocte.Huius autem & alia cauſa eſt:quia lumen modicũ quod tunc eſt in aëre ex ſtellis,reflectitur reflectione debili à corpore ſolido iuxta terram, & multiplicatur, & ideo aliquid iuuat viſum. Et tertia cauſa eſt: quia vapores eleuati obſcurantes aërem, natant non iuxta terram,ſed in aëre:& ideo in aëre impediunt plus viſum quam iuxta terram. Ex his omnibus conſtat, quòd oportet per medium viſum eſſe,& ſine medio nihil videri omninò.

CAPVT XV.

Quare per vacuum non poteſt videri & de viſu in ſpeculo.

Tex.& com. 74.

EX his autem quæ dicta ſunt, patet quòd non bene dicit Democritus, & quicunque ſecuti ſunt eum.Opinatus eſt enim,quòd ſi vacuum eſſet ſpatium inter cælum & terram,etiamſi formica in cælo moueretur, certiſſimè aſpiceretur:& hoc ideo dixit,quia putabat medium impedire viſum, nec fieri per diaphanum viſum, niſi per multos poros vacuos qui ſunt in ipſo: dixitque viſum fieri extra mittendo tãquam ſi eſſet vis actiua. Nos autem oſtendimus,quòd non fit viſus niſi aliquid patiente & ſuſcipiente viſu.Oſtendimus etiam,quòd à re materiali viſa non poteſt immediatè pati viſus. Ergo relinquitur, quòd medium patitur à re viſa,& viſus à medio ſpiritualiter habente ſpecies viſibilium: & ideo non ſolum certè, ſed etiam nullus omninò fieret viſus in vacuo: quia non eſſet medium agẽs in oculum. Ob quam igitur cauſam & qualiter neceſſe eſt colorem in lumine, quod eſt actus lucidi, videre, ſufficienter quantum ad hanc intentionem dictum eſt.

Documentum de viſis in ſpeculo.

Scias autem, quòd ſicut ſpecies viſibilis fit in oculo,ita fit in ſpeculo quod eſt terſum politum recipiens formam, & repræſentans iteratò, ſicut eſt res. Et hoc facit per duas naturas quæ ſunt in ipſo, quarum vna eſt perſpicui politi, altera eſt opaci terminantis ipſum in altera ſuperficie: tunc enim politum perſpicuum recipit formam, & opacum adunat eam: & ita faceret aër ſi ſic eſſet compoſita.Et recolenda ſunt quæ in tertio metheororum in ſermone de iride dicta ſunt,quod aliqui in aëre ſpiſſo & humido aliquando vident facies ſuas ante ſe,& per illam eandem naturam repræſentat ſpeculum formam,& reflectit lumen quod portabat forma in ſpeculum,& facit reflexio procedere ipſum in oculum à ſpeculo: & ideo forma etiam procedit à ſpeculo ad viſum: & quando conuexum eſt ſpeculum, tunc fit ſicut oculus, & in puncto tangitur à lumine & forma, ſicut omne ſphæricum tangitur in puncto à recto tangente ipſum: diximus enim ſupra, quòd radij ſunt ſicut linea viſualis: & propter politionem & terſionem ipſius diuaricatur lumen ſuper ſpeculum, quando rectè obiicitur ei: & tunc forma in ſpeculo aut non videtur, aut confusè videtur: ſed quando res viſa eſt in lumine & ſuperficies ſpeculi in obſcuro, tunc bene videtur: quia de lumine tunc non plus procedit in ſpeculum, niſi quod actu facit viſibilem colorem. Quando autem ſpeculum eſt planum, tunc ad totam ſuperficiem æqualiter fit proceſſus luminis: & ideò in illa forma totam quantitatem repræſentat: & videtur forma tanta eſſe,quanta eſt res: & quia lumen procedit ad totam illam ſuperficiem ab inferiori & lateribus æqualiter, ideo res apparet in illo ſpeculo in omni ſitu ad quem duci poteſt recta linea à ſpeculo:quod non fit in eo quod eſt conuexum: ibi enim oportet conſeruari locum determinatum, eò quod lineæ multæ contingunt ſphæricum, & illæ tranſeunt & non reflectuntur ab ipſo, ſicut linea contingens circulum non ſecat eum. In concauis autem ſpeculis forma ſigillata in vno latere, ſigillatur & in altero:& quia ſuperius rei plus habens lumihis,prius natura procedit in ſpeculum,ideo ſtatim illud à ſuperiori parte producitur in inferiore: & ſic continuè fit de forma rei viſæ: & ideò omnia quæ in talibus ſpeculis apparent, videntur inuerſa: & quando aſpicit ibi homo,videtur mentum ſuperius & frons inferius. Si autem in vna planitie continuè eſſet concauum & conuexum, & homo aſpiceret in partes vbi coniunguntur ſuperficies, apparent ibi imagines duæ, & eſſent coniunctæ per mentum: & hoc ideò fit, quia vna irradiat ſuper aliam formam quam recipit, & ſuperius formæ vnius proiicit ſuper inferius ſuperficiei alterius, ad quam fit irraditio: & tot modis poſſunt multiplicari quod multæ facies apparent. De his autem omnibus tractandum eſt in perſpectiuis: quia & cauſa eorum in geometricis ſciri non poteſt: & ideo quæ hîc dicta ſunt, propter exemplarem explanationem dicta ſunt,& non ideò quia hic ſunt intenta. Sed ex eis omnibus conſtat viſum medio indigere quod ſit in actu lucidum,per quod tales poſſunt fieri irradiationes, & quod colores non niſi in tali modo videntur.

CAPVT XVI.

De viſu lucentium.

IGnis autem & alia lucentia in vtriſque videntur, in lucido ſcilicet, & in tenebra. In tenebra quidem non ideò quod aliquid conferat tenebra ad viſum, ſed potius quia perſpicuum ſub tali lumine quando forte eſt,efficitur

ficitur luminoſum, ſicut ſuperius diximus:ſed quando eſt debile, tunc tegitur à lumine fortiori:& ideo ſtellæ in die non videntur,ſed in nocte. Cum autem lumen ſolis ſit ſuper ſtellas irradians eas in nocte ſicut etiam in die, non impedit lumen viſum ſtellarum, niſi ex hoc quod diuaricat viſum,& multus aër multum luminis affert oculis:propter quod ſtellæ formas ſuas aëri non imprimunt, & ideo non perueniunt ad viſum. Si autem aër ad magnum ſpatium ſit obſcurus, circa videntem coadunatur viſus,& tũc videt ſtellas.Et ſcias, ſicut diximus ſuperius, lumen ſi non procedat in oculos, quamuis ſit præſens in aëre, non videtur, ſicut patet quando ſol occidit ad quantitatem vnius ſigni ab horizonte: tunc enim adhuc eſt lumen: quia partes hæ horizontis neceſſario ſunt illuminatæ: quod lumen nos non videmus, quia non procedit ad nos, ſed ſuper nos: niſi fortè fuerit mons altus in quo lumen reflectatur, ſic redeat ad nos, ſicut de quibuſdam mõtibus diximus in libro metheororum. Lucentia autem quando debilia ſunt & permixta opacitati,lumine fortiori omninò teguntur, & ideò tunc non videntur niſi ſub ſpecie coloris, ſicut ſuperius diximus: & quaſi non fuerint adeò debilia, tunc tamen pallent in lumine fortiori, & amittunt virtutem irradiationis: & ideo luna non ſplendet in die, ſed videtur pallida. Et quia diximus lumen colorum fore hypoſtaſim, & præcipuè lumen clarum & purum eſſe lumen ſolis,ideo quando accidit eclipſis,tunc palleſcunt ea quæ alba ſunt: & quando luna ſplendet ſuper ea, tunc etiam palleſcunt: ad lumen autem candelarum & ignis palleſcunt & aliquantulum obumbrantur, & alij colores proportionaliter amittunt ſuas euidentias & manifeſtationes.

Tex & com. 75.

Sicut autem diximus de viſu,quòd vult habere medium in quo ſit viſibile ſecundum eſſe intentionale & ſpirituale, eadem ratio omninò eſt de ſono & odore, quia fiunt per medium extrinſecum, licet in illo medio ſonus aliquantulum melius ſit quam color: cuius ſignum eſt, quòd ventus frequenter affert ſonos, nunquam autem affert colores: vnde in tribus his ſenſibus à ſenſibili primo media mouentur, & ab intentionibus ſenſibilium quæ ſunt in medio,mouentur ſenſus: & cum aliquis ponat ſuper ipſum organum odorans primum, aut ſonans primum, non fit aliquis ſenſus ſecundum operationem ſentiendi: ob quam autem cauſam,ſupra diximus. De tactu autem & guſtu ſimiliter ſe habet quoad hoc quod ſunt per medium:ſed tamen hoc non videtur omnino: quia medium ipſorum intrinſecum eſt:& propter quam cauſam hoc ſit,poſterius dicetur.Eſt autem conſiderandum quatenus non lateat, quod ſicut dictum eſt, perſpicuum recipit coloris intentionem prout eſt non coloratum: & ideò quando habet coloré, tunc non videtur aliquid in ipſo, niſi quaſi tectum illo colore, ſicut patet quando radius tranſit per vitrum coloratum: tunc enim propter hoc quod vitrum eſt perſpicuum, totum perſpicuum lucidum quaſi tingitur illo colore,& corpora ſuper quæ radius cadit, non imprimunt colores proprios in aërem,ſed videntur habere colorem vitri qui eſt in aëre. Similiter autem eſt quando in tranſitu nubium colores plantarum proiiciuntur ſuper parietes:& idem eſt quando ſub iride videntur corpora habere colores iridis. Omnium autem horum eſt ratio vna. Quare autem lapis qui vocatur iris, in radio facit colores iridis, alibi dictum eſt. De figuris autem radiorum ſub quibus fit viſus pyramidalibus & triangularibus & de cauſis figuratum partim in libro de ſenſu & ſenſato,partim in perſpectiuis dicetur.

Hic autem dicendum eſt, quòd licet tres ſenſus ſint per medium extrinſecum, tamen ſonus non poteſt fieri niſi in aëre,odor autem in aëre & aqua: ſed natura per quam hæc duo elementa ſunt medium odoris, eſt innominata: tamen quædam eſt in his elementis ad odorem habens, ſicut lucidum ad colorem. Sed lucidum perſpicuum differenter in quatuor ſimplicibus corporibus inuenitur, ſcilicet cælo, & igne,& aëre, & aqua: odor autem in duobus tantum quæ ſunt aqua, & aër. Animalia autem aquatica videntur expreſsè habere odoris ſenſum, ſicut inferius oſtendemus: ſed ea quæ odorant, differenter odorant: quæcumque enim ambulantia ſunt pedibus & non repunt, ſicut ſerpentes, & vermes, illa non odorant non reſpirantia: & huius cauſam inferius dicemus quando de odoratu agetur.

Tex & com. 76.

CAPVT XVII.

De auditu, & primò de bene ſonantibus & malè.

NVnc autem de ſono primum, & poſteà de auditu dicemus. Primum aut ſciendum, quòd ſonus dupliciter dicitur,potentia ſcilicet & actu. Potentia quidem ſecundum quod dicimus quædam non habere ſonum,eò quod impoſſibilia ſunt ſonare, vel eò quod non faciunt ſonum niſi valdè debilem, ſicut ſpongia, & pili, & lanæ, & huiuſmodi. Quædam autem dicimus habere ſonum,non quod actu ſonent,ſed quoniam ſunt potentia ſonum facere, ſicut æs, aurum, & argentum, & quæcumque ſunt plana & lenia & ſolida, non quod ſonent ſecundum actum, ſed quia poſſunt ſonos facere, qui ſunt in medio aëre & auditu. Cauſa autem generalis quare quædam non ſonant, eſt: quia ſunt mollia aërem apud ſe retinentia, potius quam expellentia, ſicut ſpongia quæ quaſi imbibendo aërem retinet ipſum, & non expellit. Similiter faciunt pili & lana: quia rara ſunt & diſcontinua: & ideò infra ſe recipientia aërem, non ſinunt ipſum expelli: propter quod talia inſonabilia ſunt.Mollia autem continua malè ſonant, eò quod non expellunt fortiter: & hoc ideo quia ictui cedunt citius quam expellant aërem: & ideò hæc non multum ſonant, niſi aliquis vehementer percutiat. Solida autem plana multum aërem habentia, fortiter ſonant:

Tex.& com. 77.

nant : quia ex hoc quod ſolida, non cedunt, & fortiter percutiuntur : ex hoc autem quod ſunt plana & lenia æqualium ſuperficierum, vndique ſimul aërem à ſe expellunt: & ex hoc quod multum habent aërem, magnam miniſtrant ſono materiam in qua generetur. Et inde eſt, quòd æramenta præ omnibus corporibus ſonora ſunt, & præcipue aurum & argentum & cuprum : hæc enim commixta ſunt melius cæteris metallis, ex ſubtili aqueo. & ſubtili terreo : & terreum eorum eſt ſulphur, cui ablata eſt ventoſitas : ſubtilitas autem miſcibilium fieri non potuit ſine multo admixto aëreo : quoniam, ſicut in fine tertij metheororum dictum eſt, hæc ex vaporibus miſcentur : vapor autem omnis multum habet aëris : & iſta ſonora ſunt vehementer, & diu retinent ſonum, eò quod aëre plena ſunt, quæ trementia ex ictu forti continuè à ſe expellunt. Et non ita ſonant ſtannum & plumbum : eò quod magis aquæ habeant: & ideò quaſi ſuffocatum extinctum habent ſonum : propter quod campanas & organa facientes, acumen ſoni, quod ex cupro eſt, temperant & grauant admiſcentes ſtannum proportionatum. Ferrum autem quaſi medium eſt : quia ex eo quod multum habet de terreſtri ſcabroſo & impuro, obumbratum habet ſonum : ex hoc autem quod ſiccius eſt ſtanno & plumbo, acutius his ſonat. Lapidum etiam quicumque melius commixti & ſolidiores ſunt, melius ſonant. Similiter autem & ligna quæcumque magis aërea ſunt & ſicciora & ſolidiora, magis ſonant : & quæcumque his contraria ſunt, tantò etiam minus ſonant. Cuius ſignum eſt lignum fagineum quod aëreum eſt, & ideò multum cremabile & ſolidum eſt : & ſonat fortiter & magis quam buxus, eò quod buxus magis terreſtris eſt. Abies autem licet ſit aëræ naturæ multum, tamen quia ſolida non eſt, non ita ſonat ſicut fagus : & quando fagineum lignum eſt latum & longum, & fiunt in eo foramina multa ex tranſuerſo, & ſuperficies eius bene plana deſuper percutitur, ſonat ad maximam diſtantiam ſicut campana. His enim Græci pro campanis vtuntur.

Propter quid æramenta præ omnibus corporibus ſonora ſunt.

Tex. & com. 78.

Fit autem ſonus ſecundum actum, quando eſt alicuius verberationis ad aliquid percuſſum, & in aliquo in quo ſonus generetur: nihil enim facit ſonum niſi percuſſio. Et ideò impoſſibile eſt vno ſolo exiſtente fieri ſonum: alterum enim verberans actiuè faciens ſonum, & alterum eſt quod verberatur : & hæc duo ad minus exiguntur in omni ſono. Frequenter autem oportet, quòd aliquid tangatur : & cum ictu vehementi aliquid tetigerit, ſonus ſecundum actum fit. Et ideò ſonus nunquam fit ſine locali motu. Cauſa eius eſt: quia ſonum eſt eſſe in continuo fieri : & cum generans ipſum ſit motus violentus, qui eſt ictus percutientis ſolidum planum, oportet quòd aliquid generantis ipſum ſemper in ipſo remaneat: quia aliter non fieret continuè ſonus. Qualiter autem mouens violenter fit cum motu violento, diximus & in fine octaui phyſicorum, & in libro de cæl. & mun. Sicut autem diximus, non quorumlibet contingentium ictus facit ſonum : quia pilorum & acutorum, aut non eſt ſonus, aut debilis. Sed potius quæcumque ſunt ſolida plana, ſonant, ſicut iam dictum eſt. Concaua autem aërem expulſum continent, & exire non permittunt, & ideò tumultuans aër intus in eis retentus, horribiliter ſonat, eo quod impotens ſit exire. Huius autem & alia cauſa : concauum enim percuſſum plures facit ictus : percuſſum enim in vno latere, propter continuitatem tremit in alio latere, & ibi etiam percutit : & ille tremitus diu tenet ſonum. Et huius ſignum eſt: quia ſi percutiat concauum aliquid latum, quod multas ſimul partes tangit circuli concaui, ſiue in conuexo, ſiue in concauo, illud aufert motum partium : eò quod ſimul percutit & tenet ne tremat : & hoc minorem facit ſonum quam tangens ipſum in vna parte tantum : & ideo baculi campanarum præcipiuntur bene rotundi fieri inferius, vbi tangunt campanas. Huius etiam ſignum eſt: quia ſi aliquis manu teneat campanam quando percutitur, quaſi extinguitur ſonus, eò quod impediuntur partes circunferentiæ à motu tremitus, & forte frangitur campana quando ſic tenetur, eò quod partes non poſſunt habere liberam ceſſionem & motum per tremitum, quem impedit tenens campanam. Iſtæ igitur ſunt conditiones ſonantium & non ſonantium.

Propter quid ſiquis teneat campanam actu ſonantem, obtunditur ſonus & quandoque campana frangitur.

CAPVT XVIII.

Qualiter ſonus generatur in aëre & aqua.

Tex. & com. 79.

AMplius autem auditus fit in aëre & in aqua, licet minus fit in aqua quam in aëre. Sed non eſt ſonus iſtorum elementorum propriè, ita quod nihil exigatur amplius ad eius generationem : oportet enim ſolidorum planorum eſſe percuſſionem adinuicem, ad hoc quod fiat auditus : hæc enim ſolida plana percutientia adinuicem, percutiunt etiam aërem : propter quod etiam aër per ſe vel aqua, non eſt proprium ſubiectum ſoni, ſed potius aër percuſſus & expulſus à ſuperficie percuſſi ſolidi plani, primum eſt ſubiectum ſoni : & ideò diuerſitates ſpecierum in acuto & graui, recipit ex diuerſitate percuſſorum : videmus enim, quòd aliter ſonat metallum, & aliter lignum : quas differentias ſonus non haberet, ſi eſſet aër ſolus ſubiectum eius. Ob quod oportet imaginari duas percuſſiones in quolibet ſono fore neceſſarias, à quarum ſecunda fiunt adhuc aliæ duæ percuſſiones. Vna eſt percuſſio primi percutientis. Secunda autem eſt repercuſſio percuſſi ſolidi plani, & ex illa percutitur aër. Aër autem percuſſus & expulſus alium percutit: & dum percutit, eſt neceſſarium vt aliqua pars aëris intra percutiens & percuſſum conſtringatur : & illæ faciunt ſonum. Fit autem ſonus in aëre ſic percuſſo quando manet percuſſus aër continuus & vnus indiuiſus, & non ſoluitur : eſt enim aër valdè diuiſibilis : & ſi paulatim

latim impellatur, diuiditur & ſoluitur, & non manet vnus & continuus, & ideò tunc non ſonat: cum autem velociter percutitur, reſiſtit & repellit percutiens, & conſtringit aliquid eius intra percutiens & aërem reſiſtentem: & tunc ſonat. Hoc autem in aqua magis apparet, eò quod aqua, corporalior eſt aëre: ſi quis enim baculum palatim ducat per aquam, non reſiſtit ei aqua, ſed diuiditur: fortiter autem & velociter ducens eandem aquam, videbit fortiter reſiſtere & moueri: & idem eſt in aëre leuiter & fortiter percuſſo: vnde ſi velociter & fortiter percutiatur, ſonat: oportet enim motum recipientis & percutientis pertingere aërem continuum & vnum, & non ſolum antequam diuidatur, ſi debet fieri ſonus. Hoc autem patet: quia ſi etiam malè ſonantia aliquis fortiter percutiat, ſonabunt, ſicut quando percutitur cumulus arenæ, in quo ſunt multi lapilli, qui in ſe quidem denſi ſunt: tamen velociter percuſſi pertinguntur antequam ſeparentur, & tunc faciunt ſonum. Similiter autem fit quando aliquis percuſſerit ſolum aërem velociter: tunc enim conſtringitur pars eius inter percutiens & percuſſum aërem reſiſtentem, & ſonat fortis, ſicut auditur quando aurigæ percutiunt fortiter aërem flagellis vel flagris & taureis: contingit autem hoc quando aër impulſus percutit aërem, ſicut eſt ſonus in ventis.

Fuerunt autem quidam antiquorum, qui omninò ſonum eſſe negabant provt eſt in medio, dicentes ſonum non eſſe niſi ipſam aëris generationem & nihil aliud, qui leui ratione conuincuntur: quoniam oſtendimus ſupra illud fore ſenſatum proprium, quod vno tantum ſenſu ſentitur: commotio autem multis ſentitur ſenſibus: & ideo commotio proprium ſenſatum ſenſus eſſe non poteſt. Et ad hoc dixerunt, quòd ſonus nihil eſt in medio, ſed tantum in aure: ſonus enim nihil aliud eſt niſi perceptum per auditum ex aëre commoto: & quando non eſt in auditu, tunc dicunt ſonum non eſſe niſi ipſam aëris commotionem, qua potentialiter percipitur ſonus, quando pertundit vel percutit auris tympanum. Sed hoc citius refellitur ſi ad memoriam reuocetur, quòd audiens ſonum percipit ex qua parte ſoni ad ipſum deueniant: percipimus enim vtrum ſonet ante vel retrò, vel à dextris, vel à ſiniſtris: & hoc non fieret ſi ſonus tantum in aure generaretur. Si autem dicunt hoc fieri, non propter ſonum, ſed propter commotionem ab illa vel illa parte ad aurem venientem, hoc ideò falſum eſt: quia vt frequentius ſentimus ſonum nihil omninò percipientes de commotione: licet enim ſonus non ſit ſine commotione, eò quod eius eſſe eſt in fieri: & oportet aliquid generantis ſecum habere ad hoc quod ſit, tamen ſonus eſt primum ſenſibile auris: & ideò ipſum ſic afficit tympanum auris, quòd afficit ſine ſenſu commotionis: afficit enim ſecundum eſſe ſpirituale per formam ſimplicem ſoni, ſine eſſe materiali quod habet. Patet igitur falſitas iſtius ſententiæ.

Documentū. Scias autem, quòd cum ſonus ſit in aëre & in aqua, eſt tamen magis in aëre quam in aqua: quoniam in aqua non eſt, niſi ſicut in medio per quod venit ad auditum ſecundum eſſe ſpirituale, quod agitur à ſimplici forma ſonantis ſecundum quod eſt ſonans: & ideò auditur ſub aqua, ſed in aëre eſt ſicut in materia & ſicut in medio: in materia quidem ſicut in aëre commoto & percuſſo: in medio autem quando ipſe ſonus intentionem ſuam ſolam facit in aëre, ſicut & coloratum, licet non omninò ſit ita ſpirituale ſenſibile intentio ſoni ſicut intentio coloris, vt ſupra diximus. Quando autem ſonus fit in aqua ita quod generatur in ipſa, oportet quòd aër ſit tangens, aut percutiens, aut percuſſum, aut vtrumque: audimus enim ſonum de ſub aqua, vt ſi quis immiſſo aliquo ferrato ligno fortiter tetigerit fundum aquæ durum, propter hoc quod percutiens tangit aërem & ſecum habet aliquid aëris, quod ſignificant ampudæ eleuatæ in ſuperficie aquæ. Similiter autem ſonant naues quando fundo tangunt arenas vel lapillos ſub aqua: eò quod tunc fundus aquæ percutit fundum nauis, qui tangit aërem. Et ideò aqua non eſt propria materia ſoni, ſed potius medium tantum, in quo ſonus eſt ſicut in via, & non ſicut in ſubiecto in quo habet generari: cuius ſignum eſt, quòd piſces ſub aqua aquam natando percutientes, & pinnulis mouentes, nullum omninò faciunt ſonum: ſtatim autem quando percutiunt in ſuperficie aquæ, ſonant. Sicut igitur vnumquodque ſenſibilium habet materiam vnam in qua generatur, ſic etiam habet ſonus aërem percuſſum ſecundum quod ſupra dicto modo percuſſus eſt: & ſicut vnumquodque ſenſibile præter materiam habet medium, quod eſt via eius ad ſenſum, & ſic habet ſonus & aërem & aquam per quandam naturam communem vtrique, de qua infra dicemus.

CAPVT XIX.

De echo qui eſt ſonus reflexus.

Tex. & com. 80.

ECho autem fit, cum aere vno & continuo fracto per vas vel ſimile vaſi determinans & prohibens proceſſum eius ſecundum durationem vel dilationem, iterum idem aër repellitur, ſicut pila repercutitur ad parietem proiecta. Ad hoc autem intelligendum, ſciendum eſt, quòd ſicut omne ſenſibile, ita præcipuè ſonus generatur circulariter, & eſt ſimile de ſono & de lapide proiecto in aquam, qui vbi cadit, quaſi centrū eſt, & commouetur aqua in circuitu circulariter, & dilatantur circuli plus & plus diſtantes, quandiu durat impetus lapidis, qui primo percuſſit aquam, & ſi aliquid prohiberet generationem & proceſſum circulorum, rediret circulatio verſus centrum vbi cecidit lapis: & ſimiliter generatur ſonus in aëre, & eſt primum ſonans ſicut locus centri, & inundat ſonus ſuper circulos aëris: & ſi ſit paries ſolidus & concauus aliquantum, & altus, obuians circulationibus illis

illis reflectetur ad primum ſonans & ſonus in eis: & hoc vocatur echo ſcilicet reflexus ſonus. Tinnitus autem ab Auicen. vocatur echo: ſed ſecundum idioma Latinum differunt tremitus vel tinnitus, & echo: quoniam tinnitus eſt propriè metallorum reflexus ſonus, ſicut eſt in cymbalis & campanis, quando ibi in vaſe continetur & prohibetur exire, & de pariete in parietem reflectitur: & ob hoc talia tinniunt: & propter hoc quod ſupra diximus, quod ſcilicet aëre plena ſunt: & ideò percuſſa & trementia diu ſonum emittunt. Si igitur, ſicut dictum eſt, echo eſt talis reflexio ſoni, videtur ſemper fieri echo, licet non manifeſtus: non enim eſt manifeſtus, niſi quando reflectitur idem aër primò percuſſus ab aliquo obuiante ſolido, & aliquantulum concauo. Diximus autem ſupra, quòd etiam aër reſiſtit aëri quando fortiter & velociter percutitur ab vno aëre, quod tunc etiam neceſſe eſt fieri reflexionem: hoc autem omninò in ſono fit: oportet igitur echo omnino in ſono fieri, licet non manifeſtè percipiatur. Quod autem idem numero aër reflectatur, ex hoc patet, quòd quando vox literata & articulata clamatur, per eaſdem literationes & articulationes reflectitur: & in tales figuras aër non poteſt reflecti à reflectente: oportet igitur, quòd primus aër percuſſus idem numero reflectatur. Licet igitur non percipiatur, vt diximus, tamen ſemper fit aliqua ſoni reflexio, eò quod accidit in ſono ſicut in lumine. Hic in domum ſi lumen non reflecteretur non videremus, nec illuminaretur aër ſub pariete vbi non incidit radius, ſi non illuc reflecteretur lumen: ſed tamen reflexio quæ eſt ab aëre, non eſt manifeſta: quæ autem eſt à ſolido plano, manifeſta eſt: & ideò quando aliquis latitudinem manus ponit in radium, multò plus reflectitur lumen quam prius. Si autem in ipſum ponatur politum & terſum, tunc reflectitur per irradiationem ſplendoris. Et hoc patet: quia ab aqua licet ſit peruia, multò magis repercutitur lumen quam ab aëre: nec tantum ab aere ſicut ab aliquo alio corpore leni & plano in ſuperficie, quod obiectum lumini tenebram poteſt facere, hoc eſt, quod ſupra vocauimus corpus terminatum, quod quidam Philoſophi diaphanum terminatum vocarunt: ſic enim lumen reflexum eſt actus perſpicui, ſecundum quod diffiniuimus ipſum ſuperius cum de viſu loqueremur.

Nota differẽtiã inter tinnitũ & echo ſecũdum Latinos.

Tex.& com. 81.

Cum autem talis ſoni inundatio & reflexio fiat in aere inuiſibili & intangibili, quidam rectè dixerunt vacuum eſſe proprium audiendi: vacuum enim vocauerunt aerem ſubtilem ad hoc quod verbaretur benè aptum: talis enim aer eſt faciens audire ſecundum actum, quando ſuprà dicto modo, mouetur continuus & vnus exiſtens & ſaluatus: ſed tamen propter id quod frangibilis eſt & diuiſibilis multum, non ſonat, niſi lene & ſolidum ſit quod percutitur: tunc enim fit ſimul à ſuperficie percuſſi expulſio aeris propter ſuperficiei planitiem: vniformis enim eſt planities eius eius quod eſt lene & ſolidum corpus: & ideò ſi fuerit aſpera ſuperficies, tunc percuſſa vna parte non percutitur altera: quia partes non ſunt in ſuperficie vna, ſed in multis: & inter aſperitates ipſius continetur non expulſus aer: lene autem percuſſum ſonat vehementer ſi habuerit conditiones ſupra determinatas, & præcipuè ſi fuerint multa non continua ipſum aerem percuſſum quaſi repercutientia: & ideo ſyluæ & montes lapidei, mirabiliter ſonora ſunt loca, & cauernæ bene celatæ. Et ſi ſonans ſit ſuper concauum, tunc ad ſonans continuè redit ſonus eius: & generabitur harmonia: & ideo muſica inſtrumenta ferè omnia ſonant ſuper concauum. Et quia aer ſubtilis magis ſonat: & ideo pluuiæ & frigus inſpiſſantia aerem, obſcurant ſonos: auditus enim, vt diximus, fit in aere qui quaſi vacuum non impediens ſonorum generationem & inundationem.

Quare pluuia & frigus obtũdunt ſonos.

Tex.& com. 82.

Sonatiuum enim motiuum eſt vnius aeris continui vſque ad auditum: & ſi ſit aliquid intercipiens ſonum in aere, non auditur ſonus: & ideò ſonans longè non auditur, quia aerem vſque ad auditum mouere non poteſt: & diximus ſuprà, quòd ceſſante motu ceſſabit ſonus.

Dubium ſubtile & pulchrum.

Sed dubitabit aliquis duobus ſonis ſibi obuiantibus in aere, ſicut ſi dicamus ſpatium ab infra, quòd vnum ſonans ſit in a. & aliud in b. & c. ſit medium vbi ſoni ſibi obuiant: aut enim æquales ſunt ſoni, & tunc vterque debet ſiſtere reliquum: aut alter eſt fortior, & tunc ille præualebit & alter non audietur: & hoc falſum eſt: quia vterque auditur clarè & diſtinctè: quia alter non audirentur duo loquentes, ita quod vnus ſtet contra alterum.

Solutio falſa aliorum.

Ad hoc enim eſt inconueniens ſolutio quorundam dicentium ſonum fieri ſecundum circulum: circulationem autem vnam non eſſe contrariam alteri circulationi: & ideò vnum non conſtringere alterum. Hoc enim ideò falſum eſt: quia circuli aquæ ex oppoſito venientes ſe collidunt & conſtringunt, ſicut experta docent: licet enim circulus contrarius non ſit circulo, tamen impetus vnius contrariatur alterius impetui, & vna numero aqua non eſt figurabilis ſimul & ſemel in duos circulos ex oppoſito venientes: & ſimiliter videtur hoc eſſe in aere. Et ideo dicendum nobis videtur, quòd circuli lati ex oppoſito venientes, ſe tangunt in parte quæ eſt quaſi punctus, & ibidem vnus conſtringit alium: ſed arcus in aliis partibus ſe nec tangunt nec conſtringunt, & in illis eſt ſoni figuratio, & ab illis iterum ſic in aere vicino vbi obuiante oppoſito circulo confractus fuit, fit aer non per iterationem ſonans, ſed per reflexionem, vt ſupra diximus: eſt enim facilis generatio ſoni, eò quod in aere aliquo non eſt niſi per intentionem, ſicut ſupra diximus: duo autem ſoni poſſent in adeò paruo aere figurari, quòd ſeinuicem corrumperent, & generaretur confuſus ſonus: & ideò duo ſoni in aure venientes propter paucitatem aeris in aure, confuſè audiuntur.

Solutio propria.

CAPVT

CAPVT XX.

Qualiter ſonus venit ad auditum auris, & qualiter auris connaturalitatem habeat ad audiendum.

AVditus autem ſonorum ſit in aëre per eandem cauſam quæ dicta eſt aër enim quidam connaturaliter tenetur in aure, & connaturalis eſt auris tympano: tympanum autem auris voco neruum audientem, qui expanditur in interiori auris: qui quando pulſatur ab aëre qui eſt in aure, fit auditus: aër enim qui eſt in aure, continuus eſt aëri qui eſt extra: & ideò ab exteriori moto aëre mouetur interior auris: & ille mouet neruum auditiuum: & facit natura latera auris dura, vt bene percutiant percuſſa: & exteriora auris facit lata, vt vbique hauriant ſonum: & facit foramina tortuoſa, vt prohibeatur aër exire: & purgationem capitis quæ eſt choleræ purgatio, facit deſcendere per aures, vt ex calido ſicco auris tympanum & latera ſicca & dura conſeruentur, ſicut pellis tympani ſicca bene ſonat, & emollita ſonũ perdit. Similiter autem faciunt chordæ muſicorum. Quia hæc connaturalitas ad ſoni ſubiectum non eſt penitus in toto corpore animalis, propter hoc non ſecundum totum corpus audit, alias ſecundum omnia membra. Quia etiam non penitus ſecundum omnia membra tranſit aër ad interiora nerui auditiui: pars enim mouenda ad auditum, non penè in omnibus membris connaturalem in ſe habet aërem: nec ipſum animatum in omnibus membris habet connaturalitatem ad percipiendos ſonos in aëre generatos.

Tex & com. 83.

Aer igitur ſecundum ſe eſt nullum omninò habens ſonum, vt omnes ſuſcipere poſſit: cum autem prohibetur diuidi vehementia verberantis, remanet continuus & vnus reſiſtens per modum ſupra dictum: tunc motus talis eſt vera cauſa ſoni: aër autem qui eſt in auribus animalium, ædificatur à natura circumponente latera tortuoſa auris, vt ſit immobilis, quatenus certè & non confuſè ſentire poſſit omnes ſoni differentias: quod eſſe non poſſet, ſi motus eſſet aër qui eſt in aure: quia tunc motus exteriores non reciperet niſi cõfusè Et hęc eſt cauſa, quòd quando aliquis caput mergit ſub aqua, adhuc audit ſonos qui fiunt ſuper aquam, quandiu manet ei auris plena aere: quia tunc ſoni intentio per aquam vt per medium delata venit ad aërem qui eſt in aure, & tunc percutit tympanum auris, & fit auditus: & hoc ſumus experti. Sed tamen aqua percutiens aërem qui eſt in aure, multum confundit ſonum auditum ſub aqua. Si verò contingit euolare totum aërem de aure, & ſubintrare aquam in eius locum, tunc non fit auditus aliquo modo quandiu hoc durat. Et ex hoc apparet non aquam, ſed aërem eſſe proprium ſoni ſubiectum, ſicut diximus ſupra. Sicut etiam deſtruitur viſus, quando pelis alba vel aliqua alia occaſio texerit oculi pupillam.

Propter quid aliquis habens caput immerſum ſub aqua ſonos audit.

Signum autem quod fiat ſic auditus, ſicut dictum eſt, & non fiat auditus ſi hoc deſtruatur, eſt quod actu ſemper ſonat: ſicut quando aliquis cornu applicat ad aurem, audit trepidantem aërem in aure: & hoc facit aër, eò quod calor auris mouet eum: & tunc percutiuntur latera auris: iſte tamen tremitus aëris in aëre non tantus eſt, quod impediat alios motus exterioris aëris: aër enim proprio quodam motu ſemper mouetur in auribus: ſed tamen ſonus non eſt ex motu proprio aëris, ſed potius ex motu alieno. Et quoad hoc bene dixerunt antiqui, quòd auditus fit in vacuo exteriori & in ſonanti interius: quia nos audimus in aëre determinato in aure ſemper tremente & trepidante, & in aere exteriori vacuo & libero per motum quo ſuprà dicto modo commouetur. Tex. & com 84.

CAPVT XXI.

De differentiis ſonorum quæ non fiunt niſi in ſono ſecundum actum facto.

QVærendum autem eſt vtrum ſonat id quod verberatur, aut id quod verberat, aut vtrumque: & dicemus, quòd vtrumque illorum ſonat, hoc eſt, facit ſonum altero & altero modo: verberans enim facit eum ſicut percutiens primũ: verberatum autem facit eũ verberatum & expellẽs ſicut aërem à ſe modo quo ſupra dictum eſt. Sonus enim eſt ex motu eius quod tali modo mouetur & poſſibile eſt moueri, quo à leuibus ſuperficiebus mouetur aër cum aliquis ipſas percuſſerit, ſicut dictum eſt ſuperius: igitur ſicut dictum eſt, non omne ſonat quod verberatur, ſicut ſi punctus acus puncto alicuius alterius acus obiiciatur: ſed oportet ſuperficiem percuſſi corporis regulariter planam eſſe & ſolidam. Sed fortè ex hoc credet aliquis ſonum non eſſe naturale ſenſibile in natura cum à violenta excitetur percuſſione: ſed non eſt ignorandum quod determinatum eſt ante finẽ 8. phyſicorum, & in tertio & quarto de cæ. & mun. dictum eſt enim ibi, quòd motus violentus ſecundum aliquid naturalis eſt aëri & aquæ, licet ſecundum mouens ſit violentus: & ſic eſt hic, quòd ſonus generationẽ habet à violentia, & in aere eſt naturaliter: & tamen non diu durat ſicut naturalia, eò quod ſecum aliquid vult habere de impetu violẽtiæ: & ſimiliter eſt de igne excuſſo ex lapide, cuius omnia generantia violẽta ſunt, & tamen generatum illi materię naturale eſt in qua generatur. Tex. & com. 85.

Stat aliquid ex parte generantis violentum eſſe, quod tamen materia ſit naturale.

Licet autem, ſicut ſuperius diximus, differentiæ ſonorum ſequantur ſonantia percuſſa maximè: hæ tamen differentiæ ſunt in ſono ſecundum actum ſoni, & ſecundum motus eius: ſicut enim non videntur colores ſine lumine, & ſic nec acutum, nec graue, & huiuſmodi differentiæ percipiuntur ſine ſono ſecundum actum facto: acutum enim & graue ſecundum metaphoram de differentiis ſoni dicuntur, & tranſumptio ab acuto & graui fit in angulis tangibilibus: in angulis enim Tex. & com. 86.

enim dicitur acutum, quod mouet ſenſum in multum penetrando in pauco tempore: graue autem, quod mouet ſenſum ſecundum parum penetrando in multo tempore: & tamen non propriè dicitur velox acutum, & graue, ſiue hebes tardum: quia, ſicut diximus, hæ ſunt proprietates motus & acutum & graue, ſiue hebes, non ſunt motus, ſed attribuitur acuto velox propter velocitatem huiuſmodi motus qui eſt in penetrando hoc quod tangit: & alij graui ſiue hebeti attribuitur tardum, ſicut hebeti propter tarditatem huius motus qui eſt in penetrando in tactu, & quoad hoc & graue & acutum videtur habere ſimilitudinem cum acuto & graui ſiue hebeti in angulis tangibilibus: acutum enim ſonum vocamus, vbi quaſi pungat multum velociter penetrando in auditum: grauis autem ſonus eſt, vbi quaſi pellit ſicut ſi laſſatum ſit: acutum ergo penetrat in pauco ad auditum, graue autem in ſonis pungit vix in multo: & ideò accidit acuto eſſe velox: graui autem accidit tardum: & acutum in veritate eſt ſonans & quaſi conſtricto aere fortiter: & ideò etiam acutum penetrando lædit auditum: graue autem eſt multo aere quaſi lentè pulſo, & ideò non lædit auditum. Huius autem probatio eſt in fiſtulis, in quibus ſtationes acutè maximè aut grauiſſimè ſonant. De ſono igitur quantum ad hanc ſpectat intentionem ſic determinatum ſit: de differentiis enim ſonorum in libro de ſenſu & ſenſato dicemus.

CAPVT XXII.

De voce qualiter fiat.

Tex. & com. 87.

VOx autem eſt ſonus non quilibet, ſed animati anima ſenſibili: ſonus enim inanimatorum nullam habet vocem niſi æquiuocè ſecundũ ſimilitudinẽ, ſicut tibia, & lyra, & alia muſica multa vocare dicũtur. Similitudo enim eſt in eo quod proportio ſonorum in eis ad imitationem in eis muſicorum ab aliquo animato perficitur, quod neceſſe eſt per imaginem illam perficere, & taliter vocant quæcunque extenſa ſecundum proportiones muſicas non habent ſimul & melodiam & locutionem: organa enim illa melos quidem habent, ſed locutionem in qua ſit melos non habent. Vox enim in ſubſtantia hæc duo habere videtur neceſſariò: & ideò vbicũque hæc duo non ſunt, vox non erit: melos enim quod eſt in voce, proportionatum eſt in breui longo & acuto & graui accentu ſignificatum, quæ eſt in loquendo: & ideò in omni locutione melos eſt accentus temporis in pronuntiando: & ideò multa animalium non habent vocem, vt quæ ſunt ſine ſanguine, & piſces: hi enim non tantum carent voce, ſed ſono etiam, qui in eis formetur: & hoc eſt rationabile, ſiquidem ſecundum prædicta aëris quidam motus eſt cauſa ſoni: & quia aër taliter ſonans non eſt niſi in ſpirantibus: ſanguinem autem non habentia, vt piſces, non reſpirant, ideò rationale eſt ea non ſonare: & quando ſonant, non ſonãt in aëre reſpirato, ſed potius in aere exteriori offendenti ad alas eorum, & ad reliquas partes corporis, & ad diaphragma, ſicut in libro de animalibus expreſsè dicitur. Inueniuntur etiam huiuſmodi ſerpentia, & & cauſantia, ſicut grilli, & cicadæ, & locuſtæ: ſed quando hoc faciunt, tunc fit magnus motus circa diaphragma eorum: & ideo ſonus ille fit, vt creditur, effundente exteriori aere ad diaphragma: ſi enim eſſet per reſpirationem, tunc emitteretur per caput vox: nos autem experimento probauimus, quòd grilli cantant per magnum tempus, adhuc capitibus amputatis: & non cantant in parte vbi eſt caput, ſed in parte vbi eſt diaphragma, quod à quibuſdã vocatur ſuccinctorium: licet enim multa ſint non reſpirantia, tamen nulla ſunt viua ſine ſpiritu: & ideò tali ſpiritu pulſante in eis ſonant, & faciunt quandam cantus melodiam. Piſces autem nihil horum habent, & ideò non ſonant. Et quod dicitur, quòd piſces qui ſunt in fluuio qui vocatur Acheolus, ſonant, ſit hoc non ſpiritu, ſed brachiis in ſuperficie fluminis percutientibus aerem: vel fortè naſo, eò quod ſpiritu in cerebro generato exufflatur ab eis ſuperfluitas, quæ eſt in cerebro, ſicut ab homine fit in ſternutatione: non ergo hoc faciunt ſpiritu, ſed vel naſo, vel brachiis, vel aliquo alio huiuſmodi membro.

Nota cauſam quare grilli amputatis capitibus adhuc cantant.

Vox autem eſt ſonus animalis & non in qualibet parte, ſed in parte quæ verberat aerem & ad aliquid & in aliquo, ſicut ſuperius diximus de ſono: & ideò oportet habere pulmonem qui aerem exufflet ſicut follis, & cannam duram quæ vocatur arteria vocatiua, ad quam verberetur aer: & linguam quæ figuret & verberet aerem: & quia in aere neceſſe eſt fieri huiuſmodi verberationes, ideò rationale eſt, quòd illa ſola vocent, quæ aerem attingunt per huiuſmodi membra reſpirando: reſpiranti enim congruit natura per quam reſpirant in duo opera, ſicut lingua congruit in duo, quorum alterum neceſſarium eſt ad eſſe & ſaluari, quod eſt guſtus: alterum autem eſt ad benè eſſe, quod eſt locutio quæ fit per linguam. Guſtus enim eſt ad eſſe, ſine quo non ſaluatur natura animalis: & ideò guſtus pluribus animalibus ineſt etiam non reſpirantibus. Interpretatio autem eſt propter bene eſſe: & ſic eſt de natura reſpirandi: ſpiritus enim reſpirans in omnibus ambulantibus & ſanguinem habentibus eſt ad eſſe, ſine quo non ſaluatur reſpirans, & eſt ad calorem cordis & interiorum mitigandum & refrigerandum: in vocantibus autem eſt ad bene eſſe, vt fiat interpretatio. Quæ autem ſit cauſa reſpirandi vel ſpiritus reſpirati, in aliis locis dicetur quando agetur de reſpiratione in libro quem de reſpiratione, fauente Deo immortali, faciemus: ſed hîc dixiſſe ſufficit, quòd id quod de ſpiritu attrahitur ad vocem, non eſt ad eſſe, ſed ad benè eſſe, ſicut diximus.

Tex. & com. 88.

Organum autem reſpirationis eſt arteria vocalis quæ canna vocatur, & duris anulis componitur, & pulmoni ſicut continuè continenti aerem & quaſi folli continuatur, & in ipſo radicatur. Cauſa autem quare per hanc

Tex. & com. 89.

hanc fit reſpiratio eſt, quia hæc pars ſuperiora attingit, & in compoſitione eſt gutturis, & ad illa præcipuè pertingit calor cordis: & ideò indiget vt per illa attrahatur calor refrigerans: locus enim primus qui indiget reſpiratione, eſt circa cor: & ideò neceſſe eſt, quòd interius reſpiratus aer ingrediatur.

Tex.& com. 90.

Concluditur igitur vocis diffinitio, quòd vox eſt percuſſio reſpirati aeris ad arteriam vocatiuam, ab anima per imaginationem aliquam eam formantem, quæ eſt in partibus illis quæ ad reſpirationem congruunt. Non igitur omnis animalis ſonus vox eſt, ſicut diximus: contingit enim aliquando linguam ſonare ſono quem non format imaginatio, ſicut ſonant tuſſientes: oportet enim in voce & animatum eſſe verberans, & quod cum imagine ſignificandi aliquid per vocem verberet & figuret: vox enim eſt ſonus aliquid ſignificans, & vox non eſt ſimpliciter reſpirati aeris, ſicut eſt tuſſis: & cum duo ſint in anima affectus ſcilicet doloris, vel gaudij, & conceptus cordis de rebus, non eſt vox ſignificans affectum, ſed potius conceptum: conceptus enim cordis interpretatiuus ſonus vox eſt: & ideò vox non eſt niſi habentis intellectum concipientem intentiones rerum: & ideò ad exprimendum conceptum format voces. Cætera autem animalia affectus habentia, ſonos ſuos affectus indicantes emittunt, & ideò non vocant: & quæcumque illorum plurium ſunt affectus, neque ſunt etiam plurium ſonorum, & quæ leuioris ſunt complexionis: & ideò aues plurium ſunt garritiuum quam greſſibilia: & illæ quæ inter aues ſunt latioris liguæ & melioris memoriæ, magis imitantur locutiones & cæteros ſonos quos audiunt. Licet enim bruta habeant imaginationem, ſicut ſuperius oſtendimus, tamen non mouetur ab ipſis imaginatis ſecundum rationem imaginatorum, ſed à natura: & ideò omnia ſimiliter operantur: vna enim hirundo facit nidum ſicut & alia: & hæc imitatio eſt naturæ potius quam artis: ideò imaginatiua in eis non regit naturam, nec agit eam ad opera ſecundum diuerſa imaginata, ſicut facit homo, ſed potius regitur à natura & agitur ad opera ab ipſa: & ideò fit, quòd licet apud ſe habeant imaginata, tamen ad exprimendum illa non formant voces. Affectus autem lætitiarum & triſtitiarum magis profundantur in natura quam in anima: & ideò illos exprimunt ſonis & garritibus.

Dubium.

Fortè autem dubitabit aliquis, cum duo ſint in voce, ſcilicet ſignificatio dictionis, & ſignificatum, quid faciat in ipſa ſignificatum.

Solutio aliorũ.

Et ad hoc aliquando aliqui dixerunt, quòd conceptus qui eſt ex parte intellectus, deſcendit in imaginationem, & organum illius eſt in anteriori parte capitis, ad quam peruenit reſpiratus aer in quo vox figuratur, & ibi generat vis imaginatiua intentionem rei in voce. Sed hoc abſurdum eſſe videtur, quia & ſic vox eſſet ex duobus compoſita: & hoc non eſt vox. Adhuc autem talis generatio vocis poſſet eſſe in qualibet ſonante voce: & ſic loquens intelligeretur, quacunque voce loqueretur: quod falſum eſt: quia ſicut generaretur in voce intentio rei, ita per eandem rationem generaret illam intentionem in audiente.

Impugnatio.

Et ideò dicendum eſſe videtur, quòd vox eſt ſonus formatiuus in ſignum quod ad placitum ſignificat: & ideò de re facit notitiam ſicut ſignum, & ideò non percipit illam vocem qui neſcit inſtitutionem ſigni: propter quod de diuerſis idiomatibus loquentes non ſe intelligunt: oportet igitur, quòd anima imaginans & intendens ſignificare conceptum, verberet aerem in arteria exiſtentem ad arteriam ipſam: & in neceſſitate pulſo aere ad arteriam, fit ſonus qui eſt materia vocis: ſed figura ipſius ſoni in dictiones, eſt per linguam, & dentes, & palatum, & cætera interpretationis organa. Signum autem veritatis eorum quæ dicta ſunt, eſt, quòd ille qui reſpirat vel inſpirat reſpirando non poteſt formare voces, ſed potius oportet tenere ſpiritum ſonantem in quo format voces. Et ideò diu loquentes dum reſpirant, oportet interrumpere voces: quia mouent per organa vocis locutionem dum retinent ſpiritum: & quia numero talium motuum formantur ſyllabæ & dictiones, propter hoc menſurantur diu, vel breui tempore, & incidunt in genus quantitatis: & quia ſingulæ formationes elementorum & ſyllabarum diſtinctæ ſunt, nec aliquo modo continuantur, ideò ſunt de numero diſcretorum & non continuorum: quia tamen continuo tempore menſurantur, ideò non ſunt numerus: & quia ſunt in motu, licet motus non ſint, ſicut ſuperius oſtendimus, & motus permanentiam in partibus non habent, ideò permanentiam in ſuis partibus nullam habent.

Soluitio propria.

Et quia non fit vox niſi in aere reſpirato retento, manifeſtum eſt, quòd hæc eſt etiam vna cauſa quare piſces ſunt ſine voce: non enim habent guttur de cuius compoſitione eſt canna radicata in pulmone. Partem autem hanc non habent: quia non indigent recipere aerem per reſpirationem. Propter quam autem cauſam ſit hoc, alia ratio eſt quæ ad ſcientiam de natura animalium pertinet, & ibi explicabitur.

Tex.& com. 91.

CAPVT XXIII.

Quare homo non bene odorat, ſed bene tangit, & ideò prudens.

DE odore autem & de olfactu minus benè determinabile eſt, quam de ſuprà dictis ſenſibus: licet enim homo habeat ingenium per quod poſſit excitare odores, & conferre de differentiis eorum plus quam aliud animalium, tamen in organo odoratus non benè ſentit odores: & ideò non eſt manifeſtum homini per ſenſum, quale quid ſit odor, ſicut manifeſtum eſt quale quid ſit ſonus, & quale quid color. Cauſa autem huius ad ſcientiam libri de animalibus pertinet: ſed tamen propter doctrinæ bonitatem etiam hîc aliquid dicetur.

Tex.& com. 92.

dicetur. Eſt enim cauſa huius, quòd homo inter cætera animalia maius habet cerebrum, & maius caput proportione ſui corporis: cerebrum autem humidum & frigidum eſt: id autem quod connaturale eſt odori, ſiccum & calidum eſſe oportet. Quod autem cerebrum hominis ſit frigidũ & humidũ reſpectu aliorũ animaliũ, indicat longitudo dormitionis hominis: diutius enim & ſæpius dormit homo cęteris animalib⁹, ita quòd quaſi medietas vitæ hominis ſomno deputatur: & ideò non per accidens propter defluentia reumata, vt quidam dicunt, homo male odorat, ſed naturaliter ex ipſa cerebri quantitate & complexione. Propter quod animalia ſicca habentia cerebra, ſicut canes qui breues habẽt naſos, & vultures, & tigrides, bene odorant. Cauſa igitur, quòd odor non bene determinabilis eſt quale quid ſit eſt: quia ſenſum odoratus habet homo incertiorem animalibus aliis & aliis ſenſibus, & habet eum aliis animalibus multis deteriorem. Prauè enim ſiue debiliter homo odorat, cuius ſignum eſt: quia differentias quas ad ſapores non refert, non diſcernit in odore ſubtiliter, ſed excellentias tantum percipit, quarum vna eſt cum lætitia quæ eſt redolens ſiue bene odorans: alia autem cum triſtitia quæ eſt fœtens, ſiue malè odorans: medias autem non conſiderat differentias, ſicut non exiſtente ſibi certo eo quo ſicut agente ſentimus in hoc ſenſu.

Tex.& com. 93. Rationale autem eſt & ſic eſſe homine odorantem, ſicut ſunt quædam animalia videntia: animalia enim aquatica duros oculos habentia, non ſentiunt bene colores, & differentiæ colorum mediorum non ſunt his manifeſtæ valdè, ſed excellentias ſentiunt, quæ cum terrore ſunt & non terrore: quoniam excellentia viſibilis cum terrore immutat oculum, præcipuè multum humidum humiditate aliena: quoniam hæc humiditas mouetur & diſcurrit in oculo, & foramina lucis vel albedinis intenſæ receptiua diffundit & diuaricat, & ſic facit magnæ & monſtruoſæ quantitatem: & ideò cum terrore videt quod videt. Hanc autem humiditatem habent in oculis aquatica magnos & duros oculos habentia. Indicant autem id hoc quod accidit in homine: ſi enim homo indigeſta humiditate in oculis diſcurrente poſt ſomnum ſubito candelæ lumen videat, videbitur lumen eſſe magnæ coruſcationis vel incendij, & terretur ad viſum. Alia autem his oppoſita vident talia animalia ſine terrore propter malitiam ſui viſus. Sic autem & hominum genus ſentit odores quoad hoc quod non valdè manifeſtæ ſunt ſibi odorum mediæ differentiæ: ſed tamen differentias quas in natura odorum non permanifeſtè ſentit, ingenio adiutus potius quam olfactu, ſecundum analogiam ad ſapores guſtus diſtinguit & accipit per ſimilitudinem ſpecies ſaporum, cum ſpeciebus illis quæ ſunt odorum.

Tex.& com. 94. Hoc enim modo iuuatur optime in odorum differentiis cognoſcendis: quia guſtus eſt quidam tactus, vt infra dicemus: tactum autem habet homo certiſſimum inter omnes ſenſus, & inter omnia animalia. In aliis enim ſenſibus multum deficit ab aliis animalibus: ſecundum tactum autem multum differt in bonitate ſenſus ab aliis animalibus. Propter quod & homo prudentiſſimum eſt aliorum animalium: cauſa autem huius eſt: quia tangibiles qualitates mixtione ſua complexionem faciunt, quæ complexio cum magis ab excellentiis recedit, tunc medietati & æqualitati eſt vicinior: & ideò cælo ſimilior, in quo nulla eſt omninò contrarietas: & quia ſecundum merita materiæ dantur formæ, ſicut dixit Plato, & vnicuique complexioni propria reſpondet forma, ideò æqualiori complexioni debetur anima nobiliſſima, quæ eſt intellectiua ſecundum prudentiam dicto intellecto. Inter homines autem quicunque æqualiorem habent complexionem, habent eam in hoc quod magis recedunt ab excellentiis: & ideò illi optimum habent intellectum, alias tactum, & aptiores ſunt ſecundum induſtriam intellectus, ita fortè quod tantum ad æqualitatem reducetur complexio, quòd videbuntur eſſe quidam dij terreſtres, omnia quaſi per ſeipſos intelligentes: & hi omnes ſunt mollis & non laxæ carnis: quoniam mollities prouenit ex ſicco bene commixto cum humido: & hoc eſt ſpumoſum ſubtiles generans ſpiritus. Laxitas autem carnis prouenit ex multo humido frigido: ſed caro debet eſſe terminata temperamento calido, quod proportionaliter moueat ſpiritus, & non commiſceat operationes ſuas, ſicut facit ſuperfluum calidum. Signum autem huius complexionis eſt tenuitas vnguium & ſubtilitas capillorum: hæc enim indicant lucidos & ſubtiles eſſe ſpiritus cordis, qui ad cerebrum venientes optimè deſeruiunt virtutibus animalibus: & indè proueniunt ſapientiæ & induſtriæ: & quibus prudens & ingenioſus efficitur homo quantum eſt de natura, & ad actum prudentiæ venit, niſi per inertiam naturæ deſtruat aptitudinem. Hæc igitur eſt vera cauſa prudentiæ: & nunquam errantes dicunt eſſe bonitatem imaginationis: bonitas enim imaginandi ex frigida & ſicca prouenit complexione: & hoc indicat vel facit induſtriam & ingenium. Hæc autem omnia dicta ſunt, vt ſciatur, quòd certificatione ſunt ambæ differentiæ odorum cognitæ per ſaporum differentias, eò quod ſapores melius ſcimus, cum guſtus ſit tactus quidam.

Tenuitas vnguium & capillorum ſubtilitas bona habitudinis ſunt argumentum.

Ex dictis autem oportet accipere falſum eſſe vel dictum antiquorum quorundam dicentium, quòd aranea cuncta animalia excellit tactu: hoc enim dicentes non ſufficienter crediderunt ſigno: videbant enim araneam ſentire vermiculos tangentes fila ſui retis ad magnam diſtantiam: & hoc ob bonitatem ſenſus tactus fore credebant. Quod pro certo minime verum eſt: nihil enim ſpiſſæ pellis, & frigidæ complexionis, & viſcoſam habens humiditatem, præcellit in tactu, ſed habet tactum quaſi ſtupidum: cuius ſignum eſt: quia aranea etiam cum tangitur cum igne, lentè & non citò ſentit: & ideò perceptio vermiculorum tangentium recte, eſt propter motum retis: quia continuum eſt: mota enim vna parte continui mouetur totum continuum.

Erro opinantium aranea cuncta animalia praceller ſenſu tactus & erroris cauſa.

CAPVT XXIV.

Qualiter odorum differentiæ per analogiam ad differentias ſaporum accipiuntur.

Tex.& com. 95.

DEterminantes igitur ſpecies odorum & per analogiam ad ſapores rationabiliter determinabimus eas:quia odor ſequela eſt ſaporisvt frequẽter,excepto hoc ſolo,quia odor ſicci eſt,& ſapor humidi terminati & cõplexionalis.Vnde ſicut ſapor alius eſt dulcis,& aliꝰ amarus : ita odor alius eſt dulcis , alius amarus : & plerumque eſt dulcis odor reſolutus à dulci ſapore , & ab amaro ſapore plerumque reſoluitur amarus odor. Quædam proportionabiliter habent odorem & ſaporem : verbi gratia dulcem habens ſaporem,dulcem habet odorem.Alia autem non ita,ſed contrariè habent ſapores & odores. Et hoc conuenit per accidens : eſt enim aliquid dulcem habens ſaporem , quod cum exiccatur à calido adurente faciente ipſum euaporare odorem , accipit amarum odorem , & fit hoc multis modis modis : aliquando enim ipſum calidum complexione terminando & digerendo humidum , facit dulcem ſaporem : & quia non poteſt terminare humidum niſi aliquid de terreſtri comburat , ideò eſt in eo quoddam reſperſum amarum : quod quia ſiccius & calidius eſt, vincit odorem ſpargendo aliud : & ideò dulcem habens ſaporem, amarum habebit odorem. Aliquando autem fit è conuerſo, quòd dulcem habens odorem , acrem habet ſaporem : hoc autem contingit ex caliditate inæqualiter terminante humidum complexionale : tunc enim in exterioribus vbi calidum à ſole & calore loci ſufficienter terminatur, & interioribus adhuc eſt in eo cruditas propter frigidum : & quia exterius calidus eſt,magis reſpergit odorem & eſt dulcis odor: quando tamen guſtatur , propter multitudinem acredinis interioris videtur acre. His ergo ex cauſis & multis aliis non proportionales ſunt odores ſaporibus. Sicut autem diximus de amaro & dulci ſaporibus & odoribus, ita eſt etiam acer ſapor & odor , & acutus ſapor & odor,& auſterus,& pinguis.Acer autem cauſatur à frigido expellente calidum : tunc enim remanent partes quædam intenſæ quæ acredinem faciunt : vnde acredo eſt ex cruditate. Auſterus autem eſt , qui prouenit ex maiori caliditate quam acer.Acutus autem eſt ex caliditate omninò vincente. Pinguis autem ex caliditate terminante & digerente,ſed magis conuertente quam conſumente : in illa enim vincit humiditas acrea ſpumoſa quæ facit pinguedinem.Hæc autem ſuperficialiter dicta ſunt : ſed in lib.de ſenſu & ſenſato ſubtiliter dicentur.

Acceperunt autem odores nomina à ſaporibus : eò quod non multum in proprio genere permaniſeſti ſunt odores, ſicut permaniſeſti ſunt ſapores , ſecundum rerum ſaporoſarum ſimilitudinem : dulcis enim ſapor eſt in melle & in croco : & ab his eſt etiam dulcis odor. Alter autem ſapor eſt in herba quæ dicitur thymus,& in ea quæ dicitur opthius : & ab his eſt etiam alter odor,qui fere ſimilis eſt ſapori & odori ſerpilli : in aliis autem plerumque ſimilis eſt.Forte autem alicui videbitur ſapor & odor inductarum herbarum magis eſſe acutus:ſed ea quæ hîc dicuntur,exempli gratia dicuntur. Similiter autem acutus ſapor eſt in alio, & in illo ſimiliter eſt acutus odor,cuius cauſa iam dicta eſt : quia ſicut ſapor ſequela eſt complexionis ſiccæ , vel humidæ , combuſtæ , vel frigidæ, vel ſecundum alios modos,quibus calidum in complexione vincere vel vinci poteſt.Sic generantur pepana vel obſetica vel opthetica vel oppoſitis indigeſtionibus indigeſta:& ex hoc conſtituuntur ſapores. Sed odores ſunt ex allatione taliter vel alio modo digeſti vel crudi:& ideò ſicut ſapores ſequũtur cõplexiones, ita odores ſequuntur ſapores. Ex hoc autem patet, quòd in ſimplicibus corporibus quæ verè ſimplicia ſunt, nec ſapor , nec odor eſſe poteſt : quia in eis ſunt qualitates primæ non contrariæ : & ideò per ſuas excellentias ſunt in ipſis. In plantis autem præcipuè ſunt,eò quod in plantis præcipua ſunt agentia qualitates primæ, cum non habeant niſi partem partis animæ. In animalibus autem non ita : quia ibi magis agitur ad operationes animæ : & ideò non ita manifeſtantur in eis primarum qualitatum actiones elementales. Hæc autem plenius ſcientur in libro de vegetabilibus.

CAPVT XXV.

Qualiter odor ſe habet ad olfactum & ad medium , & vtrum ſit euaporatio fumalis.

SIcut eſſe diximus auditum comparatum ad ſuum ſenſibile,ſic eſt quilibet ſenſus ſe habens ad ſui ſenſibilis primas differentias : auditus enim eſt audibilis & non audibilis, viſus viſibilis & non viſibilis, & ſimiliter etiã olfactus eſt odorabilis & non odorabilis.Non odorabile autem ſiue inodorabile dicitur tripliciter, ſcilicet quod impoſſibile eſt habere odorem , quod ſentiatur odoris præuatione, ſicut ſimplicia : & dicitur non odorabile, quod paruum habet odorem vix comprehenſibilem per bonum olfactum:& dicitur inodorabile, quod haber odorem prauum, aut quia fœtidum eſt , aut quia corrumpens eſt , ſicut ſunt odores quorumdam venenorum & cadauerum corrumpentium. His autem modis & inguſtabile dicitur. Tex.& com. 96.

Similiter autem olfactus eſt per medium diſtans quod eſt aër vel aqua,ſicut & duo ſenſus, de quibus iam ſupra determinatum eſt: aquatica enim animalia propter eandem cauſam videntur habere odoris ſenſum , ſicut & animalium ſanguinem habentia : in omnibus enim his vnum ſignum eſt , quòd olfactum habeant : eò quod à longè currunt ad alimentum, cum non moueant niſi ab odore. Tex.& com, 97.

Propter

Propter hoc etiam falſum eſt quod dicit Plato, quòd ſcilicet odor ſit fumalis euaporatio rei odorabilis: & hanc Platonis opinionem ponit & improbat Ariſt. in libro de ſenſu & ſenſato, & ibi etiam nos eandem improbamus vel improbabimus. Sed hoc mirandum eſt quod quidam anteceſſorum noſtrorum dicunt Ariſtot. ſentire, quòd odor ſit fumalis euaporatio, cum omninò Ariſtot. illud improbet: vnde non eſt dubium illos Ariſtotelem non intellexiſſe. Signum autem, quod odor non ſit euaporatio fumalis, eſt quòd fumus eſt quædam pars ſubſtantialis ſubtilis fumantis corporis reſoluta ex ipſo: propter quod fumans leuius efficitur quando multum fumauerit: materiæ enim generabilium maior extenſio & raritas quam poteſt habere, eſt in forma ignis. Dicamus igitur, quòd ex vno pugillo terræ fiant per rarefactionem mille pugilli ignis: eò quod corpus rarius maiorem habet quantitatem: pars autem quæ fumat & in fumum reſoluitur ex aliquo odorifero, non eſt quantitas pugilli: nec fumus eſt ita atrenuatus ſicut ſubſtantia ignis. Diximus autem, quòd ſenſata ſphæricè in circuitu generantur: diffunditur autem odor alicuius in circuitu per quingentas leucas ad minus: cum autem à centro rei odoriferę diſtet odor diffuſus per quingẽtas leucas, tunc diametri ſphęricè odoris ſunt mille leucarum in circuitu: & replet odor ſphęricè diffuſus totũ ſpatiũ illud: ſi igitur eſſet fumalis euaporatio, oportet quòd fumoſa pars rarefieret ſpatio mille leucarum nõ linealiter, ſed ſphæricè in longum latum & profundum: tanta autem materia non habet tantam extenſionem, nec etiam ſub forma ignis: ergo fumoſa pars incomparabiliter rarior eſſet igne, quod eſt impoſſibile: falſum eſt igitur, quòd odor ſit fumalis euaporatio. Quod autem ad ſpatium aliquando extendatur, experimento conſtat: cæde enim grandi facta in terra Græcorum, aduenerunt ad cadauera vultures & tigrides ab odore tracti, qui nunquam ante in terra illa viſi fuerant: & locus propinquior vbi antea fuerant viſi, à loco cædis diſtabat ſpatio quingentarum leucarum. Aliud autem experimentum eſt, quod in aqua miſſa parua parte camphoræ, inficitur aqua multò longius quam camphora per fumum poſſet extendi: ſicut igitur diximus, quod omnes ſpecies ſenſibilis per eſſe ſpirituale & intentionale ſe multiplicant in medio, ita & odor. Et ideò ſine omni materia rei odorabilis diffunditur in medio, ſola qualitas odoris. Si enim in ſummo diffunderetur, tunc materia veniret ad ſenſum, & non eſſet neceſſarium medium ad ſenſum, ſed eſſet propter bene eſſe: & hoc nos ſuprà improbauimus: ſenſus enim ſecundum hoc non eſſet ſuſceptiuus ſpeciei tantum, ſecundum quod eſt ſpecies, ſed potius ſecundum hoc eſſe quod habet in materia: & hoc nos inferius omninò oſtendemus fore falſum. Adhuc autem non eſſet ſenſibile per ſe motiuum ſenſus, ſed per aliud ſuæ materiæ, quòd omninò falſum eſt, ſicut ſuprà eſt probatum. Etiam hæc mouerunt. Ariſtot. ad hoc quod dixit odorem non eſſe fumalem euaporationem.

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

An odor ſit fumalis euaporatio. Vide pro hoc Auerroem in præſenti commento. 97.

Auicen. autem ſequens Platonem dicit odorem non ſine euaporatione diffundi, & concedit medium ſenſus non eſſe neceſſarium ad hoc quod ſit ſenſus ſecundum actum, ſed ad bene eſſe ipſius: & ideo dicit, quòd ſi aliquod ſenſibile coniungi poſſet ſentui, ſecundum eſſe ſpirituale ſine medio, tunc non exigeret medium: & tale dicit eſſe euaporationem: quia illa eſt ſpiritualis: & odor in ipſa eſt ſecundum eſſe ſpirituale. Ad experimenta autem dicit, quod per geometriam in ſcientia viſus ſcitur, quòd viſus extenditur ad loca longiora quando exaltatur oculus videns: aues autem vultures, & tigrides aues, quæ ſunt aquilę varię, altiſſimè ſuper eminentias montium volant, & ideò longiſſimè vident. Adhuc autem poterat eſſe, quòd venti validi illuc detulerunt odores cum euaporatione fumali. Signum autem ponit eius quod dicit, quòd pomum quod diu odoratur, per exuctionem odoris leuius efficitur, & citius corrumpitur. Similiter autem, quòd odores venenoſi necant homines & animalia, quod minus facerent ſi ſolę & ſimplices eſſent qualitatum intentiones.

Auicena poſitio & reſponſiones eiuſdem ad argumenta adducta.

Quidam autem vtriuſque volentes ſatisfacere opinionibus, dicunt quod duplex eſt euaporatio: quædam ſpiritualis, & quædam materialis: & quod odor eſt euaporatio ſpiritualis & non materialis. Et iſti ignorant dicta ſua: quia ſi vocant ſpiritualem euaporationem corpus rarum & tenue, ſicut eſt aër: tunc omnis euaporatio ſpiritualis eſt. Si autem vocant euaporationem ſpiritualem alterationem medij, quæ ſit ſola & ſimplici qualitate odoris, tunc non ſaluant Platonem, quòd ipſe negat hoc: & inſuper impropriè loquuntur, quia ſpiritus in phyſica corpus eſt ſubtile & aëreum.

Optimè aliorum.

Opinio propria.

Et ideo nobis videtur Ariſtot. & Auerroi fore conſentiendum, non propter experimenta, ſed propter rationes inductas, & quod Plato & Auicen. in hac parte non bene dixerunt. Quod autem odores corrumpunt aliquando, hoc ſine dubio eſt ideò: quia ingrediuntur per poros occultos & apertos ad interiora animalium cum euaporatione corporis venenoſi, & euaporatio illa confortat odorem: ſed non ipſa tantum agit eum, ſed potius medij alteratio quæ eſt à qualitate odoris ſimplicis. Quoniam autem euaporatio eſt ſpiritualis ſicut & medium, ideò aliquando eſt in loco medij, & defertur ad inſtrumentum odorandi in odoratu: materia enim odoris non eſt fumalis euaporatio niſi in medio, & non in odorifero: cum autem venit ad olfactum, non agit in ipſum per eſſe materiale, ſed per eſſe intentionale quod habet in eo inquantum eſt medium, & non ſubiectum eius ſecundum eſſe materiale.

***

CAPVT XVI.

Qualiter olfactus eſt in reſpirantibus, & non reſpirantibus.

Tex.& com. 98. EX prædictis autem oritur dubium, vtrum omnia olfacientia filiorum odorant omnes differentias quæ ſub odore ſunt : homo enim non odorat niſi ſpirans ſiue attrahens ſpiritum : & ſi quod non inſpirat, ſed aut expirat emittendo ſpiritum, aut retineat ſpiritum, non odorat, ſiue odorabile ſit proprie, ſiue longè : ſi enim odorabile intra naſum ſupra organum odoratus ponatur, tunc homo non odorat : medio enim indiget ſenſus, non propter bene eſſe ſenſus, ſed omnino propter eſſe ſenſum ſecundum actum, ſicut ſæpius diximus: hoc enim omnibus ſenſibus commune eſt. Odorabile autem vocamus primum odorans, ſicut corpus mixtum à quo reſoluitur odor, non euaporationem ab ipſo reſolutam quæ iam habet formam & & naturam medij in eſſe ſpirituali : & ideò ſpecie immutat ſenſum tangens organum intus : ſed ſi non reſpirant, non ſentiunt: nam ſentire proprium eſt hominum : hoc autem manifeſtum eſt tentantibus in ſeipſis per experimenta. Dico autem proprium quod quidem conuenit homini omni, ſed non ſoli, ſed aliis etiam animalibus ſpirantibus pluribus: cauſa autem huius eſt : quia organa ſenſus ſunt duæ papulæ ad modum papularum, quæ ſunt in mamillis in anteriori parte cerebri conſtitutæ porrectæ directè contra oſſa triangularia naſi : & ſunt coopertæ pelle tenui, ne occaſiones contingant eis ex aëre attracto : nec habent motum ex ſeipſis pelles illæ, ſed vento inſpiratæ exufflante eleuantur : & odores tunc ſimul cum aëre venientes, immutant eas. Huius autem ſignum eſt quando ſtrictiſſimum habentes naſum propter clauſuram foraminum quæ per oſſa triangularia aſcendunt, aut non odorant omninò, aut valde parum odorant. Hoc autem in anatomia libri animalium ſcietur plenius.

Tex.& com. 99. Ea autem animalia quæ ſanguinem non habent, non reſpirant : eò quod frigida habent corda, & non indigent euentatione refrigerante : & ideò quidam talia dixerunt habere alium ſenſum præter eos qui dicti ſunt, quo participant odorem : hoc tamen impoſſibile eſt : quia olfactus eſt ille qui patitur ab odore : & ideò ſiue fiat inſpirando, ſiue non, ſemper vniùs rationis eſt ſenſus ſecundum quod eſt potentia paſſiua à tali actione quod eſt odor : olfactus enim eſt ſenſus odorabilis & differentiarum odorabilis, quæ ſunt ea quæ ſunt boni odoramenti: & talia ſentiunt & ſpirantia. Amplius autem non reſpirantia corrumpuntur aliquando à malis odoribus, vt ſulphure, & huiuſmodi, ex quibus etiam corrumpitur homo. Sulphur enim in lacunis proiectum, odore interficit piſces. Oportet igitur talia olfactum habere, ſed non per modum quo habet ipſum homo & animalia reſpirantia : talibus enim occurrunt odores in medio ſine attractione aëris. Et hoc eſt ideò quia inſtrumenta odoratus diſcooperta ſunt eis, ad quæ liberum habent ingreſſum per medium per quod eſt odoratus.

Videtur autem hic ſenſus prout eſt in hominibus & aliis reſpirantibus, ad eundē prout eſt in non reſpirantibus differre, ſicut differt viſus animalium habentium duros oculos, ad viſum eorum quæ molles habent oculos. Molles enim oculos habentia, habent velamina quæ ſunt lachrymalia, & palpebras ſuper oculos, quas aliquis non mouens, nec concutiens non videt. Animalia autem duros habentia oculos, & non velatos habent oculos, & mox vident ſine impedimento quæ apparent in perſpicuo ſecundum actum ſuum. Et ſimiliter organum olfactus quibuſdam eſt non coopertum, quæ ſcilicet non reſpirant : & ideò occurrunt eis mox odores qui ſunt in aëre. Aliis autem quæ attrahunt ſpiritum, ineſt hoc inſtrumentum coopertum, quod tamen diſcooperitur quando reſpirant attrahentia ſpiritum, eò quod tunc ampliantur venæ odoratus ex ſpiritu, & pori qui ſunt foramina naſi, & eleuantur in ſpiritus velamina organorum olfactus. Et propter hoc quæcunque inſpirando odorant, non odorant in aqua, licet aqua medium ſit odoris ſicut & aër: & hoc ideo eſt: quia talia olfactum ſecundum actum non habent niſi quando inſpirant : inſpiratio autem in aqua eſſe non poteſt : & ideo talia in aqua odorare eſt impoſſibile. Comparationem autem quam fecimus inter odoratum & viſum, non fecimus niſi quoad ſimilitudinem illam quæ eſt habere velamina, & non propter neceſſitatem vtriuſque ſenſus, ſed propter bene eſſe vtriuſque. Non velatos enim habentia oculos, peius vident : & non velatum habentia olfactum, melius odorant: & huius cauſa eſt ſupra dicta. Sed homo prauè odorat, & non diſcernit odores rerum nec odorabilia diſcernit per odores, ſicut faciunt multa animalia alia, neque res eiuſdem ſpeciei indiuiduales per odores diſcernunt, ſicut canes qui diſcernunt veſtigia vnius cerui à veſtigiis alterius cerui, & inueniunt ceruum per modum odoris quod adhęrēt veſtigio. Et diſcernunt veſtigium vnius hominis à veſtigiis alterius hominis, ſicut patet in canibus qui inueniunt fures. Hoc autem multò melius facerent non reſpirantia ſi eſſent ita diſciplinabilia ſicut canes. Pauca etiam aut nulla animalia ſanguinem non habentia diſciplinabilia ſunt. Et horum omnium cauſam in libris animalium determinabimus. Eſt autem, ſicut à principio diximus, odor ſicci alicuius, ſicut ſapor eſt humidi complexionalis. Organum olfactus potentia eſt omnis odor, & actu nullus : quia aliter non omnes reciperet odores, ſicut dictum eſt ſuperius. Hæc igitur de olfactu ſuperficialiter ſint dicta. Adhuc enim de odore ſubtiliter tractabimus in lib. de ſenſu & ſenſato.

Tex.& com. 100.

CAPVT

CAPVT XXVII.

De guſtu ſecundum quod eſt in medio ſecundum eſſe materiale ipſius.

Tex.& com. 101.

GVſtum autem eò quod eſt potentia paſſiua ſicut alios ſenſus per ſuum obiectum determinabimus. Dicamus igitur, quòd guſtabile quoddam eſt de numero tangibilium. Et hac de cauſa non fit guſtus guſtabilis per medium corpus extrinſecum, ſed extrinſecum, quod tamen eſt à guſtante diſtinctum, ita quod non eſt actu pars eius, ſed ducitur eo tanquam inſtrumento mediali in quo percipiat ſapores. Eſt autem huius corpus humor ſaliualis in ore & lingua. Cum enim guſtabile ſit tangibile, ſicut tactus non poteſt eſſe medium per extrinſecum, ita nec guſtus. Guſtabile eſt autem corpus in quo eſt actu humiditas: eò quod guſtabile eſt in humido ſicut in propria materia & in medio: humidum autem de numero tangibilium. Propter quod etiam guſtus formaliter differt à tactu: quia humidum in guſtu materiale tantum eſt, & ſapor in eo eſt forma agens in guſtum: & ideò guſtus non eſt ſpecies tactus, ſed ſpecies quædam ſenſus ſicut & tactus. Si enim guſtus formaliter acceptus, pars eſſet tactus: tunc eſſent quinque ſenſus, ſed quatuor quorum vnus haberet plures partes. Et ideo cum dicitur guſtus eſſe qudiam tactus, intelligitur quidam tactus qui non ſimpliciter eſt tactus, ſed quodammodo: quia ſcilicet id quod eſt materiale in guſtu, eſt tangibile. Et quia humidum eſt propria materia ſaporis, in qua diffunditur, & eſt ſecundum eſſe materiale ipſius. Et ideò ſi in aqua eſſe poſſemus, & permiſceretur dulce aliquid cum aqua, non guſtaremus dulcedinem ab aqua ſeparatam, ſicut accipimus ſpeciem coloris, ſed potius guſtaremus dulce aquæ permixtum ſimul in humido aquæ extraneum lingua tangente. Et ideò tunc ſenſus dulcis non eſſet nobis tunc per aquam ſicut per medium tãtum: quia in eo quod eſt medium tantum, non eſt ſenſibile, niſi ſecundũ eſſe ſpirituale & intentionale: dulce autem iſtud eſſet in humido aquæ ſicut in materia cui corporaliter permiſcetur: ſicut guſtamus etiam ſapores in potu, quia in humido vini ſunt, & cum humido guſtũ immutant, & non ab humido ſicut à medio ſecundum eſſe intentionale accipiuntur. Color autem non ſic videtur, quòd miſceatur medio ſecundum eſſe materiale: nec videtur ſic, quòd aliquid de partibus materialibus colorati defluat ad vilum, ſed ſic, quòd in medio videtur ſecundum eſſe intentionale tantum: & hoc eſt potius à medio accipere ſenſibile, quam in medio.

Et vt hoc melius intelligatur, oportet ſcire, quòd guſtus non accipit ſpeciem ſaporis denudatam à corpore ſaporoſo, ſicut faciunt tres ſenſus de quibus dictum eſt, ſed accipit eam in defluxu partium corporis ſaporoſi ad ipſum: & ideò hoc quod guſtatur, non qualitas vel intentio eſt, ſed corpus quod venit ad lingnam: propter quod veriſſime guſtus quidam tactus eſt, & indiget medio intrinſeco quod eſt pars animalis. Eſt autem hoc medium non humor ſaliualis: eò quod ille humor non eſt pars animalis, ſed potius linguæ vel faucium extremitas, in qua diffuſi ſunt nerui guſtatiui. Humor autem ſaliualis eſt medium ad bene eſſe guſtus, & non ad eſſe: quia partes corporis ſaporoſi permixtæ humido ſaliuali, ſubtiliantur, & fluidæ efficiuntur, vt poſſint penetrare per ſeipſas ad guſtum. Et ex hoc patet, quod odor non eſt fumalis euaporatio: quia cum omnis fumus corpus ſit: ſed ſi odor non niſi in fumo pertingeret ad olfactum, olfactus eſſet quidam tactus, ſicut & guſtus.

Si autem aliquis quæſiuerit qualiter guſtus diuiditur à tactu. Dicendum ſicut prius: quoniam ſapor in humido ſecundum actum tangit tantum humidum inquantum humidum: guſtum inquantum guſtus eſt, non immutat, ſed potius ſapidum, inquantum eſt ſapidum: propter quod guſtus in eo quod guſtus iudicium ſaporis eſt: & ſic à tactu diſcernitur, & non eſt pars quædam tactus. Et in hac ſententia auctores tres concordant ſecundum Ariſtot. & Auicen. & Auerroem. *Quomodo guſtus à tactu diſtinguitur.*

Tex.& com. 102.

Et ſic dicendo patet, quod guſtus nullum medium eſt extrinſecum: ſed tamen ſicut color eſt viſibilis & propriè agit in ſenſum viſum, ſic ſapor eſt guſtabilis & per ſe agit in guſtum, ſed non agit & perficicit ſenſum ſaporis in guſtu ſine humiditate actuali, ſicut diximus: ſicut experiri poteſt cum ſalſum agit in guſtum: illud enim non agit ſine humiditate: quia ſalſum eſt bene liquidum, & tactu humido diſſoluitur & liquefacit linguam, & commixtum incorporatur illi humido & agit in guſtum, & non aliter.

CAPVT XXVIII.

Qualiter ſaporis differentiæ ſe habent ad guſtum, & è conuerſo.

Tex. &com. 103.

SIcut autem viſus eſt viſibilis & inuiſibilis: tenebra enim eſt inuiſibilis, & viſus iudicat tenebram, lucidum, & coloratum. Adhuc autem viſus eſt inuiſibilis quod eſt valdè ſplendidum, quod non eſt ex ſe, ſed ex impotentia viſus dicitur inuiſibile: & ideò alio modo dicitur inuiſibile quam tenebra. Similiter autem ſicut auditus eſt ſoni, & ſilentij quod dicitur inaudibile, & eſt magni & excellentis ſoni, qui etiam dicitur inaudibile, ſed aliter quam ſilentium: dicitur enim inaudibile ſicut valde ſplendidum dicitur inuiſibile: ſicut enim paruus ſonus & debilis dicitur inaudibilis quodammodo, eò quod non mouet auditum: ita & magnus & violentus ſonus eſt inaudibilis, eò quod corrumpit auditum. Inuiſibile enim & inaudibile dicitus multipliciter: aliud enim dicitur omninò inuiſibile à quò priuatur vniuerſaliter pet ſe viſus

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

ſus: aliud autem dicitur inuiſibile, quod etſi de ſe aptum natum ſit videri, cum non habet viſum, aut prauum habet & corruptum vel debilem: ſicut & ingreſſibile dicitur illud quidem quod omninò priuatur greſſu, aut quod non habet provt debet habere, ſed habet debilem & prauum. Similiter quilibet ſenſus ſe habet ad ſui ſenſibilis differentias. Vnde etiam ſic guſtus eſt guſtabilis & non guſtabilis. Et non guſtabile multipliciter dicitur, ſcilicet quod habet priuationem omnimodam ad guſtum, ſicut inſipidum: aut quod habet paruum, aut prauum, & corrumpentem guſtum. In omnibus autem his principium materiale ſaporum eſſe videtur potabile, & non potabile. Dico autem potabile quod eſt humidum non ſimplex, ſed aliquid paſſum à ſicco: hoc enim ſubiectum eſt ſaporum quos influere facit in guſtum, ſicut in potu eſt. Et impotabile dicitur multipliciter ſicut & non guſtabile. Vnde cum guſtus ſit potabilis & non potabilis, tamen guſtus eſt potabilis: & ita potabile facit, aut non guſtum, aut debilem, aut prauum guſtum: potabile autem eſt guſtus ſecundum naturam. Potabile tamen & non potabile ſunt communia tactus & guſtus: ſed ſimplex eſt tactus, & ſic propriè vocatur humidum: non ſimplex autem ſed aliquid paſſum à ſicco, eſt guſtus, & ſic vocatur propriè potabile.

Tex. & com. 104.

Et quoniam humidum ſic potabile eſt guſtabile, à quo paſſiuo accipit guſtus, oportet quod organum quo ſentimus, ſit tale quod nõ ſit humidum tali potabili actu, & quod nõ ſit ipſum impoſſibile fieri à tali potabili humidum. Sic enim actu nullum ſaporem habebit, & potentia habebit omnes. Guſtus enim cum ſit paſſiua potentia, ſicut & cæteri ſenſus, patitur aliquid & immutatur à guſtabili ſecundum quod guſtabile & non tangibile eſt. In tali autem paſſione neceſſe eſt, quòd organum fiat humidum humido potabili: quia, ſicut dictum eſt ſupra, ſaporoſi partes non pertingunt ad organum guſtus niſi fluentes commixtæ humido potabili. Si autem in tali paſſione fiat humidum: & tunc oportet, quòd fuerit tale, quòd poſſibile fuerit fieri humidum, & tamen in ſe ſaluatum ſit ab humido potabili: quia aliter non omne taliter agens potabile reciperet. Guſtatiuum enim organum quo ſentimus, non eſt actu eſſentialiter humidum, ſed potius ſaluatum ab ipſo. Huius autem ſignum eſt, quòd duo impediunt ſenſum ſaporum in lingua: ſi enim ſit multum ſicca & quaſi aduſta, ſicut eſt in febricitantibus febre acuta, non ſentit lingua ſapores. Adhuc ſi ſit multum humida, lauantur ab ipſa ſapores, ſicut fit in his qui aqueum phlegma multum habent deſcendens in linguam, eò quod multum talem humorem in ſtomacho habent, non bene ſentiunt ſapores: quia omnia videntur eis inſipida, ſicut aqua, vel ſicut albumen oui. In lingua enim, ſicut diximus, tactus ſit primi humidi quod ſubiicitur ſaporibus. Hæc autem duo impedimenta percipimus: quia ſicut quando aliquis guſtat fortem ſaporem alicuius viſcoſi humidi, ſicut mellis, & poſtea guſtet alterum, videbitur ſecundus impeditus per primum: & ſic eſt qui multum humidum & ſuperfluum habent in lingua, ſemper impediti ſunt à diſcretione certa ſaporum. Secundum autem impedimentum eſt, ſicut in infirmis laborantibus ex cholera aduſta omnia amara eſſe videntur: eò quod talis ſapor eſt in lingua eorum ſicca & aduſta. Ad hoc igitur quod bene guſtet lingua, oportet ipſam eſſe ſaluatam à ſuperflua humiditate, & non impoſſibilem ad humoris receptionem. Ex omnibus autem his patet Peripateticorum ſententiam eſſe, quòd medium in guſtu extremitas eſt linguæ, tangens ſaporoſa quæ ſunt actu pars guſtantis. Humidum autem ſaliuale ſaluat in eſſe medium ad conuenienter tangendum id quod eſt medium in guſtu: organum autem eſt neruus guſtatiuus, qui diffunditur ex maxima parte ſuper linguæ latitudinem, & in aliqua parte in ſuperficie concaua faucium.

CAPVT XXIX.

De differentiis ſaporum ſecundum ſpeciem, & qualiter ſe habent ad guſtum.

Tex. & com. 105.

LIcet autem in libro de ſenſu & ſenſato proprium eſt dicere de generatione ſaporum, tamen propter doctrinæ bonitatem aliquid hîc dicemus. Dicimus autem, quòd ſpecies ſaporum, ſicut & in coloribus & in aliis ſenſibus, primæ quidem & extremæ ſunt ſimplices & contrariæ, & hæ, dulce & amarum: conſequentes autem & proximæ mediis quæ propinquiores ſunt extremis, ſunt pinguis qui proximus eſt dulci, & ſalſus qui proximus eſt amaro: qui autem magis diſtant ab extremis verſus medium per æquè diſtantiam, ſumptum, ſunt ſicut acer, & auſterus, & pontieus, & acetoſus, & acutus. Iſtæ enim ferè videntur ſaporum omnes differentiæ, & eſt in eis magna diuerſitas inter Auctores: quoniam in rei veritate Galenus & Auic. volunt, quòd cauſa ſaporum ſit calidum & frigidum diuerſimodè vincentia humidum à ſicco paſſum: & ſi calidum & frigidum eſſent cauſa contrariorum & mediorum ſaporum, tunc oportet, quòd maxima contrarietas in ſaporibus oriretur à calido & frigido: & nos videmus, quòd hoc non eſt verum: quia calidum & frigidum cauſant in diuerſis ſaporem eundem: amarum enim cauſatur aliquando à calido terreſtri combuſto, & tunc cauſa eius eſt calidum: aliquando autem cauſatur à frigido, ſicut in ſaporibus plantarum quæ cum pepanæ ſunt, dulceſcunt: illarum enim omnium fructus vt multum in principio eſt amarus. Et ſimiliter licet dulce frequenter cauſetur à calido in humido ſubtili bene admixto cum ſicco ſubtili, tamen poteſt etiam cauſari aliquando à frigido, ſicut in plantarum fructibus, quæ cum pepanæ ſunt, fiunt amari: illi enim à principio ſunt dulces vel inſipidi. Conſtat igitur, quod calidum

dum & frigidum nec eſſentialiter nec generaliter cauſant contrarios & extraneos ſapores. Et adhuc etiam hoc conſtat alia ratione: quoniam multa ſunt calida complexioni hominis, quæ inter omnes eſt æqualior, quæ tamen non neceſſario ſunt in ſe & ſimpliciter calida, vel etiam alij complexioni calida, ſicut aliquid calidum homini frigidum eſt leoni qui calidior homine eſt. Et ideò ſi fortè Galenus & Auicen. experimentis probant amarum vniuerſaliter operari calorem in homine, non eſt propter hoc probatum, quòd amarum in ſe & ſimpliciter ſit calidum, vel cuilibet ſit calidum: Et ſi omnia hæc non curemus, tamen conſtat, quòd agens de generatione ſenſibilis cauſas dare debet, quæ ſunt eſſentiales, vt formæ quædam in illo ſenſibili de quo agit: & ideò ſecundum proprietatem iſtius ſententiæ dicimus nos, quòd extremi ſimplices ſunt ſapores, dulcis & amarus: & quia duplex eſt medium, ſcilicet per æquè diſtantiam, & per vicinitatem ad vnum contrariorum ſumptum, dicimus quòd dulcis propinquiorem iuxta ſe habet ſalſum: alij autem quinque ſunt magis remoti: & videtur, quòd omnes illi ſint verſus amarum, qui ſunt acer, & acutus, & acetoſus: & alij qui ſunt auſterus, qui idem vocatur ſtipticus, & ponticus, videntur eſſe magis verſus dulcem. Iſti autem medij ſunt cauſati ex diuerſis viis quibus mouetur dulce in amarum, vel è conuerſo: licet enim plura media habeant aliqua contraria, tamen non ſemper per illa omnia mouentur quando fit motus de contrario in contrarium: quando enim mouetur album in nigrum, vel è conuerſo, non ſemper prius venit in colorem extremum, ſed aliquando in illum, aliquando in raropom, & aliquando in viridem, aliquado autem in croceum, ſecundum diuerſitatem eius quod alteratur. Ita eſt etiam in ſaporibus, quòd alteratio quæ eſt de dulci in amarum, aliquando eſt per pingue & ponticum, aliquando per acre & acutum, ſecundum diuerſitatem naturæ eius, & ſic quod alteratur: & cum in omni motu ſint multa facta, ſicut in phyſicis eſt determinatum, vbicumque timetur motus antequam ſit in extremo ſimplici, ibi conſtituet medium compoſitum ex vtroque extremorum: & hæc generatio mediorum eſt propria & formalis, cum nos iam in tertio phyſicorum oſtendimus, quòd motus alterationis non eſt niſi forma poſt formam ſecundum continuum fluxum potentiæ ad actum. De numero autem ſaporum & cætera ſecundum ſpeciem generatione dicemus in libro de ſenſu & ſenſato. Organum autem guſtatiuum eſt potentia quælibet differentia ſaporis: & ſapor qui eſt guſtabilis, eſt illud quod facit guſtum actu huiuſmodi eſſe qualis eſt ſapor.

***

Sententia Auerrois in com. 105.

CAPVT XXX.

De tactu, vtrum ſit vnus an plures.

Tex. & com. 106.

DE eo autem quod poteſt tangi & de tactu eadem ratio eſt, quæ dicta eſt de aliis ſenſibus, quoad hoc quod tactus virtus paſſiua eſt, quæ ad actum ducitur per ſpecies tangibilium qualitatum: & cum communicatio ſit inter agens & patiens, ſi agentia in actu ſunt plura genere, quorum nullum agit per aliud, oportet quòd tactus ſint plures virtutes, diuerſas habentes communicantes ad diuerſitatem generis agentium. Vnde ſi tactus non eſt vnus, tunc neceſſarium eſt, quòd ea quæ tanguntur, ſint genere plura, & è conuerſo, ſi ea quæ tanguntur, ſint genere plura, neceſſarium eſt tactum plures virtutes eſſe. Adhuc autem habet dubitationem magnam, vtrum tactus ſit plures virtutes, aut non.

Tex. & com. 107.

Adhuc autem habet dubitationem quid eſt quo vt inſtrumento & vt medio ſentimus in tactu, & ſi aliquo vt medio ſentimus in ipſo: hoc enim multi negauerunt. Dubitatur enim mox ſenſibili occurrens, caro ſit quo ſicut inſtrumento ſentimus: & in his quæ non habent carnem, ſit membrum ſimile carni, quo ſentiunt aliam carnem & ſanguinem non habentia, an non ſit hoc organum quo ſentimus, ſed potius caro vel ſimile carni ſit medium per quod redditur ſenſus; & organum ſit aliud aliquid intrinſecus, quod eſt primum & principale quo ſentimus in tactu. Hæc enim ambo habent dubitationem. Quod enim non ſit vnus ſenſus, ſed plures, videtur probari ex hoc quod, ſicut ſæpè diximus, omnis ſenſus vnus, vnius contrarietatis eſſe videtur, ſicut viſus albi & nigri, auditus grauis & acuti in ſonis, guſtus autem amari & dulcis: in eo autem quod poteſt tangi, quòd ſpeciem ſuam generat in tactu, multæ inſunt contrarietates, quarum nulla ſentitur per alteram, ſicut calidum & frigidum, & humidum & ſiccum, quarum neutra per alteram ſentitur. Eſt autem talis graue & leue, quæ tactu ſentimus, & per aliam aliquam contrarietatem. Et quidam ponunt durum & molle, aſperum & lene: ſed hæc non ſunt adeò prima ſenſibilia, ſicut ea quæ dicta ſunt: quia durum quod reſiſtit tangenti, eſt aliquo modo ſiccum: & molle eſt quod cedit tangenti, & eſt aliquo modo humidum. Similiter autem aſperum quod in pluribus partibus ſuæ ſuperficiei tangenti reſiſtit, eſt aliquid ſicci: ſicut & lene cuius partes in vnam ſuperficiem confluentes, eſt aliquid huiuſmodi. Sed primò enumeratarum conarietatum nulla omnino ſentitur per aliam. Eſt autem etiam tactus quorumdam aliorum quæcunque ſunt huiuſmodi, quod tãgentia immutant ad ſpeciem ſuam per tactum, & non per aliquam aliam priorem naturam ſentiuntur: & talia ſunt ſicut diſſolutio continuitatis in corpore, quæ eſt ex verbere, vel vulnere, vel aliquo alio. Et ſicut oppoſitum eius quod

eſt conſolidatio continuitatis. Diſſolutio enim non ſentitur, nec ex calido, nec ex frigido, nec ex humido vel ſicco, nec ex graui vel leui. Similiter autem eſt de conſolidatione. Corruptio quidem complexionis ſentitur ex aliqua primarum qualitatum corrumpente complexionem: ſed diſſolutio non eſt contraria complexioni, ſed potius compoſitioni: & inter complexionem & compoſitionem ſuperius diſtinximus. Tale autem ſenſibile tactus eſt etiam delectatio quæ eſt in venereis: ſed non ea quæ in potu & cibo: quia illa eſt calidi & ſicci prout humidi prout reſpondet fami: ſed illa eſt frigidi & humidi prout reſpondet ſiti. Hæc autem omnia tangibilia plurium generum ſunt non ſubalternatim poſitorum: & ideo videtur paſſiuum his actiuis reſpondens, plures eſſe ſenſus: & non vnus ſpecie vel numero vel genere: non enim ſufficit, quod hæc omnia in vno ſint genere generaliſſimo: quia ſic omnia ſenſibilia eſſent vnus ſenſus.

Tex.& com. 108. Habet autem ſolutionẽ ſophiſticam ad hanc inductam dubitationem, eò quod aliquis fortè inſtabit & dicet, quòd probatio quam induximus, quòd omnis ſenſus vnus, vnius ſit contrarietatis, ſit falſa: quoniam etiam in aliis ſenſibus plures videntur ineſſe contrarietates, ſicut in voce non ſolum eſt vna contrarietas quæ eſt acutio & grauitas, ſed etiam magnitudo & paruitas vocis, & lenitas & aſperitas eius, & his ſimilia contraria quæ circa vocem inueniri poſſunt. Sunt autem & circa colores huiuſmodi plures differentiæ contrariæ. Sed caſualiter ſoluenti inductam dubitationem etiamſi concedamus plures contrarietates quas dicit, tamen omnes has eſſe videbimus circa ſubiectum vnum commune, quod eſt primum genus earum: primę enim omnes ſunt in voce, & ſecundæ omnes in colore. In tangibilibus autem non inuenimus aliquod ſubiectum primum quod ſit genus contrarietatum ſuperius inductarum. Et ideò adhuc remanet dubium, vtrum tactus ſit ſenſus vnus vel plures. Inductæ etiam differentiæ non dicunt contraria vltima: quia vltima contraria in quolibet genere ſunt ſimplicia, ſed magnitudo & paruitas, & lenitas & aſperitas non ſunt vltima in voce, ſed differentiæ ſunt vocum mediarum, ſicut in lib. de ſenſu & ſenſato oſtendimus. Similiter autem eſt de his quæ ſunt in colore. Quod autem in ſenſibus tactus non ſit genus vnum, patet: quia ſi conſideramus ea ſecundum eſſe provt phyſicus iſta conſiderat, tunc calidum frigidum & humidum & ſiccum ſunt in qualitate, & leue, & graue quę causãtur à raro & denſo, ſunt in ſubſtantia, eò quod ſuper ſubſtantiam non addunt niſi ſitum quendam qui eſt in partibus materiæ. Oſtenſum eſt igitur demonſtratiuè, quod ſenſus tactus eſt plures virtutes tactiuæ: & ſic determinata eſt vna ſuperius inductarum dubitationum.

Nota quomodo graue & leue ſunt in ſubſtantia.

* * *

CAPVT XXXI.

Quare caro non eſt organum tactus.

REmanet autem quærenda hæc quæſtio, vtrum hoc organum quo ſentimus, intus ſit, an non? Quod autem organum tactiuum exterius ſit, & ſit caro quæ mox occurrit tangibilibus, ſicut quidam dixerunt, illud eſt ſignum quod inducunt ad hoc probandum, quod ſtatim fit ſenſus ſecundum actum quando tangunt carnem tangibilia. Hæc fuit cauſa, quòd dixerunt carnem eſſe organum tactus: viderunt enim in aliis ſenſibus, quòd non ſit ſenſus ſecundum actum, niſi quando ſpecies ſenſibilis eſt in actu vel in ſenſu: & arguebant ex hoc quod cum ſenſus ſit ſecundum actum, quòd tunc habet ſpeciem ſenſibilem in organo: ſed tactus carnis ad tangibilia mox eſt ſenſus tactus ſecundum actum: mox igitur ſpecies tangibilis recepta eſt in organo tactus: caro igitur organum eſt, & non medium. Amplius autem prius tempore ſenſibile eſt in medio quam in organo: quoniam organum accipit quod redditur à medio, & medium accipit ab obiecto, ſicut conſtat ex prædictis: ſi igitur medium eſſet caro, prius eſſet qualitas tangibilis in carne quam in organo, ſed non eſt ſecundum actum ſenſus, niſi quando immutatum eſt organum: ergo qualitate ſenſibili exiſtente in carne, non eſſet adhuc ſecundum actum ſenſus: & hoc nos experimur fore falſum. Et propter iſtas rationes magni viri de Peripateticorum ſecta, dixerunt carnem neruoſam eſſe organum tangendi, Alexander ſcilicet & Themiſtius, & poſterio eis Auicen. Sed quia Ariſtot. opinio his non concordat, dicimus nos nullum eſſe ſignum quod induxerunt ad probandum, quòd caro mox ſenſibilibus occurrens ſit organum ſenſus: cuius probatio eſt, quòd ſi aliquis nunc circa carnem ſuam extenderit aliquid tenue, ſicut pellem, vel membranam, & faciat ſenſum per tactum tangibilium ſimiliter ſicut prius, mox vt tetigerit tangibile, ſignificabit ſe ſenſui: & non eſt qualitas tangibilis prius tempore in membrana vel pelle quam ſentiatur in corpore: & tamen conſtat, quòd membrana non eſt organum ſenſus. Si autem aliquis dicat, quod non eſt ſimile: quia membrana ſuperinducta carni, & extranea, & caro eſt connaturalis & membrum animati corporis, dicemus quòd eſt ſimile quantum ad hoc quod non intercidit aliquod tempus inter ſentire & eſſe qualitatem ſenſibilem in pelle: ſed in hoc eſt diſſimile: quia caro eò quod naturalis eſt, certificat & demonſtrat certius ſenſibile quam pellis, eò quod, ſicut diximus, ipſa eſt pars ſentientis. Signum igitur quod induxerunt, fallax eſt.

Tex. & com. 109.

Caro autem ad tangibilia videtur ſic ſe habere, ſicut ſi circulariter nobis aptatus eſſet aer ſicut pars actualis animalis ſentientis exiſtens: tunc enim per vnam partem noſtram videremur ſentire, & ſonum, & odorem, & colorem: & ab vnitate illius partis qua ſentiremus,

Tex. & com. 110.

tiremus, videretur esse vnus quidam sensus auditus & visus & olfactus: nunc autem quoniam determinatum & distinctum est à nobis medium per quod sentimus tria sensata inducta, quia determinata sunt organa ipsorum sensuum, ideò manifestum est, quòd prædicti sensus plures sunt & non vnus. Medium autem forma coniunctum nobis vel determinatum non facit sensum vnum vel plures, sed potius vna proportio passiui & actiui facit vnam, & plures proportiones faciunt plures.

Tex.& com. 111.

In tactu autem est hoc immanifestum & latens: eò quod medium in ipso non potest esse à nobis distinctum, cuius causa est, quòd animata corpora sentientia omnia componuntur ex tangibilibus per essentiam corporis: & ideò oportuit, quòd non per species suas tantum, sed etiam per suas essentias corporibus animatis coniungerentur in sensu: & ideò oportuit, quòd actu pars esset animati medium per quod talia sentit. Nec potest esse simplex corpus ex quo componitur corpus animatum, tribus de causis. Quarum vna est secundum hanc intentionem principalis: quia sicut diximus supra, medium nullam actu debet habere qualitatem illius sensibilis cuius est medium. Et hoc non potest nisi altero duorum modorum. Quorum vnus est, quòd sit omninò priuatum, sicut absonum, & non coloratum ad sonum & colorem se habent. Alter autem est, quòd sit temperamentũ ad æqualitatem; & recesserit ab excellentiis qualitatum sensibilium: & hoc oportet in tactu esse medium, eò quod sentiens potest omnino destitui qualitatibus primis, cum ex illis componatur. Cum igitur istæ qualitates secundum excellentiam sint in simplicibus, simplex corpus non potuit esse medium ad eas, nec ex ipso potest fieri corpus animatum. Secunda ratio est: quia si esset ex his, non est susceptibile diuersitatis organorum, hoc autem requirit omnis anima terrena, vt supra diximus. Tertia verò ratio est: quia oportet aliquod firmum esse animatum corpus commixtum ex aqua maximè & terra, vt possint in eo fieri operationes vitæ & spiritus. Si enim foret simplex aëreum vel aqueum, tunc omni corpori continuaretur quod tangeret ipsum. Si autem esset ex terra, tunc non haberet aptitudinem ad vitam propter frigus & siccitatem, quæ sunt duæ qualitates mortificatiuæ. Relinquitur igitur animatum corpus esse mixtum ex aqua & terra, & ex aliis: & oportet vt medium sibi habeat coaptatum, vt vndique tangat nocentia & conuenientia, & recedat à nocentibus, & conuenientibus per suam essentiam coniungatur: necessarium ergo est, quòd in eo quod potest tangere, & habet potentiam tactiuam, sit aliquod corpus medium sic mixtum, per quod fiunt omnes sensus tangendi: cum, sicut habitum est, sint plures: hoc autem est caro quæ mox occurrit tangentibus. Et etiam ideo quia nulla pars hominis vel alterius sentientis ita ad æqualitatem medij sit mixta sicut caro. Neruus enim & venæ & alia non ita ad medium sunt temperata sicut caro: & ideo non inconuenienter sunt media. Et si fortè aliquis inferat ex hoc, quòd tactus est vnus sensus ab vnitate medij, non valet illatio: quoniam, sicut diximus, ab vnitate medij non probatur vnus fore sensus, sed potius ab vnitate organi passiui secundum rationem & proportionem ad suum agens.

Quare corpus animatum ex simplici corpore componi nõ possit triplici de causa.

Ex vnitate medij non sequitur vnitas potentiæ. Tex. & com. 112.

Hoc autem quod demonstrat, quòd tactus est plures & non vnus, est præcipuè tactus qui est in lingua: ille enim tactus omnia tãgit quæ tangi possunt: & insuper tangit saporosa, sicut diximus, secundum eandem partem linguæ in qua est tactus: & siquidem ita esset in toto corpore sensibili, quòd etiam alia pars quælibet sentiret saporem cum tangibilibus, tunc vniuersaliter videretur esse vnus numero & specie sensus gustus & tactus: & hoc idem videretur si lingua esset animal. Nunc autem discernuntur tactus & gustus: eò quod non secundum quamlibet partem conuertuntur: quicquid enim gustat sapores, secundum idem discernit tangibilia: sed non conuertuntur, quòd quicquid sentit tangibilia, quòd secundum id iudicet sapores. Quæ autem subiecto separata sunt, essentialiter sunt diuersa: & ideo gustus & tactus essentialiter sunt diuersi sensus. Licet autem ipsi tactus subiecto non diuersificẽtur, tamen formaliter propter causam prius inductã necesse est tactiuas virtutes diuersas esse.

CAPVT XXXII.

Vltrum actus indigeat aliquo medio extrinseco.

Tex.& com. 113.

His autem sic conuenienter demonstratis quæramus, an medium quod est in tactu actualis pars tangentis, immutetur semper per tactum corporis cuius accipit qualitates, an etiam indiget medio exteriori? Hoc enim videtur: scimus enim tactiuam virtutem habentia non habitare nisi in aëre vel in aqua. Scimus etiam quòd nihil tangit in aqua nisi secundum superficiem humidam vel humefactiuam esse: humidam autem vel humefactiuam habens superficiem, habet aliquid corporis humidi sibi in superficie adhærentis. Sed omne corpus habet profunditatem: cum profunditas sit tertia magnitudo siue dimensio corporis: ergo inter quælibet se tangentia in aqua intercidit medium profundum habens, in quo qualitas tangentis prius est quam in sensu tactus: & sic cum omnium habitantium in aquis vltima repleta & infusa sint aqua, omnia tangentia in aqua medio extrinseco vtuntur in aqua per quod fit tactus ipsorum: eadem autem necessitate sequitur hoc in aëre: quia aër etiam humidus est, & replet & infundit vltimas superficies se tangentium. Fit igitur tactus non tantum per medium intrinsecum. Hoc autem est contra rationẽ tactus: quia illa se contingunt, quorum vltima sunt simul, non intercidente aliquo alio corpore. Sic igitur verus tactus non potest esse habitantium

tium in aqua vel in aere: licet in aere magis lateat quam in aqua: eo quod nihil eſt aer: ſicut etiam animalia habitantia in aqua, vt piſces, magis nos latent quam in aere habitantia: eò quod aer eſt magis peruius, & minus tegit ea quæ ſunt in ipſo.

Tex. & com. 114. Ex his igitur dubium oritur, vtrum omnium ſenſibilium ſecundum vnam ſimilitudinem ſit ſenſus per medium extrinſecum, an quorumdam ſenſuum ſit aliter quam in aliis, ſicut guſtus & tactus videntur accipere ſua ſenſata in eo quod tangunt ſua ſenſibilia corporali tactu ſecundum ſua vltima? Si enim omnis ſenſus eſt per medium extrinſecum, licet quidam cum hoc tangunt ſua ſenſata, & quidã non, ſed ſunt longè diſtantia ab ipſis, & reddũtur eis à mediis, quæ primo à ſenſibus immutata ſunt, tunc omnia ſenſata ſentimus per altera à nobis & extrinſeca media: & tunc per medium extrinſecum ſentimus durum & molle & alia tangibilia, ſicut & ſonabile, & viſibile, & odorabile: & non erit differentia in habendo medium extrinſecum iſtorum quinque ſenſuum, ſed potius in ſentiendo per medium extrinſecum longè vel propè: & propinquitas ſentiendi per medium extrinſecum, erit cauſa quare latet, quòd quidam habent medium extrinſecum, cum tamen habeant: ſed quod latet, non erit cauſa non eſſendi media. Quoniam autem ſuperius diximus, ſi ponamus nos ſentire per pellem membranæ nobis ſuperinductam, quæ ſit adeò tenuis, quòd lateat nos omnino: quia prohibet ſenſum: eò quod percipi non poteſt ſi prius ſit qualitas ſenſata in pelle, & per pellem in carne, licet ſic lateat, tamen proculdubio pellis eſt media per quam ſentimus, & eſt medium extrinſecum, ſicut diximus de aqua & de aere. Videmus enim nunc tangere omnia quæ tangi poſſunt: & nihil in ſenſu tactus videtur eſſe per medium, cum tamen inter vltima tangentium intercidat humidum aeris & aquæ, quo repleta ſunt vltima tangentium, ſicut diximus ſupra: videtur igitur medium extrinſecum habere ſenſus tactus. Sed ad hæc omnia dicimus ſoluentes, quòd in veritate ita eſt, quòd humido aquæ vel aeris ſe tangentia habent inter ſuas ſuperficies intercidens aliquod humidum corpus: ſed tamen hoc non eſt medium neceſſarium ad ſenſum, ſed accidit. Et in veritate eſt adeò tenue & ita adhærens ſe tangentibus, quod vno tactu numero tangit illud medium & immutat ſenſum: & ideò tangit per illud, non ſicut per medium, ſed ſicut per aliquid accidentaliter ſibi circumpoſitum.

Tex. & com. 115. Et ideò differt hoc medium à medio quod eſt in ſpeculatiuis ſecundum viſum, & in ſonatiuis ſecundum auditum: quoniam in viſu, in auditu, & olfactu fit ſenſus: ita quod nos in eis facimus nobis medium aliquid quod agat in organum, & ab obiecto agatur in ipſum. Et ideò in illis ſenſibilibus medium aliquo modo ſecundum intentionẽ ſenſibilis agit in nos ſenſibile, quod ipſum egit forma ſenſibilis. Non quidem temporis prioritate: quia in momẽto præcipuè in viſu immutatur & medium à viſibili, & viſus à medio: ſed tamen eſt ibi prioritas cauſæ: quoniam ſenſus non immutatur, niſi cauſaliter immutatum ſit medium: & hoc medium neceſſarium eſt ad ſenſum. Sed quæ ſentiuntur vel ſentiri poſſunt in guſtu & tactu, non requirunt medium extrinſecum propter eſſe ſenſus, ſed per accidens, vel ad benè eſſe ſenſus: ad benè eſſe quidem guſtus, ſicut diximus: per accidens autem tactus propter infuſionem vltimorum ab humido aquæ vel aeris. Et ideò tangibilia non ſentiuntur à medio, ſicut fit in ſenſibus viſus & auditus & odoratus, ſed potius ſentiuntur ſimul cum medio quod infundit vltima. Et hoc ſimile eſt clypeato qui percutitur: non enim ſic percutitur clypeus, quod clypeus percuſſus vlterius percutiat hominem, & reddat ſibi percuſſionem: ſed potius ſimul vno ictũ percutitur clypeus & clypeatus: & ita eſt in his quæ ſe tangunt in humido aquæ vel aeris. Hæc igitur quæ hîc dicta ſunt, ſententia eſt Ariſtotelis ſecundum verum & ſubtiliorem intellectum eorum quæ dicit in ſecundo de anima de tactu.

CAPVT XXXIII.

Et eſt digreſsio dicens intentiones Alexandri, Themiſtij, Auerroïs, & Auicennæ.

SEd Alexander & Themiſtius hîc diuerterunt à veritate & errauerunt. Opinati ſunt enim Ariſtot. dixiſſe non eſſe tactum habitantium in aere & aqua niſi per medium aerem vel aquam, tanquam tactus indigeat medio extrinſeco: & tunc negant hoc de ratione dicti Ariſtot. opponentes, quòd tactus animatorum in aere & aqua ſentit qualitates aeris & aquæ ſine medio: & ita non fore medium neceſſarium ſen. per in his quæ ſe tangunt in aere vel in aqua: & intellectum hunc etiam multi modernorum vel Latinorum habuerunt ante hæc tempora, ſequentes Alexandri & & Themiſtij errorem. Sed contra iſtos eſt ſententia Auerrois dicentis, quòd locus & locatum ſimilia ſunt ſecundum naturam: & ideò habitantia in aqua, non ſentire dicit qualitates aquæ ſecundum quod eſt locus connaturalis talibus animalibus: & idem dicit de qualitatibus aeris & in aere habitantibus. Cum autem intenduntur qualitates iſtorum elementorum, & efficiuntur diſſimiles animalium qualitatibus quæ habitant in eis, hoc non fit niſi, vt dicit, per admixtionem corporum calidorum vel frigidorum cum ipſis. Et intantum producit ſuum ſermonem, quòd dicit aquam non calefieri niſi per admixtionem corporum calidorũ: & eſt ratio ſua: quia frigiditas eſt naturalis proprietas aquæ ſicut caliditas ignis: & ideò manens aqua pura non deſerit frigiditatem, vt dicit.

Opinio Auerrois in com. 115.

Improbatio.

Nos autem nullatenus hoc credimus fore verum: quia nos videmus oculis aquam calefactam per ſeipſam redire ad frigiditatem: & hoc non faceret niſi in natura ſua frigida eſſet: & cum nihil videamus ſeparari ab ea, non debet redire ad frigiditatem quandiu eſt commixta

commixta corporibus illis calidis. Adhuc autem ſecundum eum nunquam alteratio ſit in ſimplicibus elementis : quæ mutatio eſt ſecundum ſolam qualitatem : quæ omnia abſurda ſunt : propter quod dictum ſuum non credimus eſſe verum. Benè enim dixerunt Alexan. & Auic. opinantes qualitates aëris & aquæ ſentiri ſine medio extrinſeco, ſed non ſubtiliter Ariſto. dicta intellexerunt : quoniam opinati ſunt Ariſt. intellexiſſe tactum medio extrinſeco indigere. Quid autem ſit medium in tactu, poſterius dicetur. Quod autem dicit Auerroes, quòd ſimilia per tactum non ſentiantur, & quòd locus & locatum ſimiles habent qualitates, in parte eſt verum, & in parte falſum. Cum autem omnis paſſio primò ſit diſſimilium, poſtea facta mutatione ſit ſimilium, & ſenſus eſt paſſio quædam, oportet quòd omnis ſenſus primò diſſimilis ſit: & tunc ſuam ſentit per obiectum immutationem: facta autem immutatione, tunc ſenſus eſt ſimilis rei ſenſatæ in ſpecie ſenſibili : & tunc non ſentit ſe immutari, ſed iam perfectius iudicat de ſenſibili, cuius apud ſe ſpeciem habet : & ita eſt de tactu, quandiu ei qualitates tactiuæ qualitatibus animalis tangentis diſſimiles ſunt, tunc ſentitur hoc quod tangitur : ſi autem penetrauerint & informauerint carnem & cætera membra tangentia, tunc non ſentiuntur amplius. Et huius ſignum eſt, quòd febricitantes ſentiunt calorem innaturalem, eò quod excedit calorem complexionis, ſed ethicus qui maiorem quam febricitans habet calorem, non ſentit eum, quia informat membra, & factus eſt quaſi naturalis : & ſic eſt in omni paſſione & in omni ſenſu. Quod autem dicit locum & locatum ſimiles habere qualitates, non omninò verum eſt : quia loci qualitates ſunt qualitates ſimplices, & locati qualitates ſunt compoſitæ. Probatum autem eſt in lib. geneſeos, quòd qualitates mixtorum ſunt reductæ ad medium, & qualitates ſimplicium ſunt in excellentia. Et ſi dicatur, quòd ſimplicia in locis generatorum compoſitorum non ſunt ſimplicia, ſed permixta, videtur hoc eſſe non omninò verum : quia licet permixta ſint, non tamen habent talem permixtionem quæ miſcibilia ducat ad medium, ſed potius in qua vnum elementum ſuis in qualitatibus ſaluatum eſt : ſed non eſt omninò depuratum ab altero quod euaporabiliter eleuatur in ipſo.

Opinio propria.

Solutio ad motiuum Auerrois.

Qualiter febrientes febre ethica, cum habeant maiorem calorem febrientibus febre putrida, non ſentiunt calorem ſuũ.

Non omnis permixtio in elementis exiſtentibus in locis generatorum ſimplicitatem tollit ab ipſis.

CAPVT XXXIV.

De medio, tactus quid ſit, & quot modis dicatur.

Tex. & com. 116.

OMninò autem videtur caro & extremitas in lingua in guſtu, & ſic per omnia ſe habere in mediando, ſicut ſe habent aër & aqua in viſu & auditu & olfactu : in omnibus enim ſenſibus generaliter videtur conuenire, quod illius nullus ſit ſenſus, quo ſicut inſtrumento ſentimus, quando ſine medio tangitur à ſenſibili primo : vt ſi quis ponat corpus album oculi vltimum quo videmus, ſicut inſtrumento, qui eſt humor cryſtallinus ſiue glacialis. Manifeſtum eſt igitur ex hoc quod poſſibile tangi quod eſt inſtrumentum tactus, eſt intus ſub carne : & tamen non eſt caro ipſa : quia ſic neceſſe eſt accidere in tactu, ſicut in aliis ſenſibus : ſenſibilia enim appoſita ſine medio ſunt id quo ſentiunt animalia ſicut inſtrumento non ſentiunt, ſed tangibilia poſita ſuper carnem ſentiunt, ergo caro erit medium in tactu & non inſtrumentum. Cauſa autem quare non ſentiuntin ſtrumenta niſi à medio, hæc eſt : quia in inſtrumento eſt vis ſenſitiua, & hæc non accipit niſi ſpeciem in omni ſenſu : & ideò oportet, quòd in organo non ſit niſi ſpecies: & ideò non poteſt fieri tactus corporis ſecundum naturam ſenſus : ſed oportet, quòd ſpecies ſit in medio & à medio fiat in inſtrumento. Sed hoc videtur fortè mirabile, cum omni tentanti per experimentum conſtet neruos fore magis ſenſibiles quando tanguntur à ſenſibus, quam ipſam carnem, quod eſt contra prædicta. Adhuc autem per anatomiam probatum eſt, quoniam caro non habet ſenſum niſi ſibi miniſtratum à neruo : & ideo videtur ſcientia inducta eſſe falſa, nec ſolum in carne ſit ſenſus, ſed in oſſibus quibuſdam, ſicut in dentibus, ſicut experimento probatur. Et ideo Auic. & multi alij hanc ſcientiam Ariſtotelis imitari contempſerunt, & dixerunt carnem neruoſam eſſe organum tactus, & non eſſe in tactu ſicut in cæteris ſenſibus : quoniam tactus non tantum eſt vis quædam & potentia ſenſitiua animæ, ſed eſt forma quæ facit alias eſſe : quoniam nullum animal eſt ſine tactu : & omne quod habet tactum, eſt animal : & ideo tactus non eſt in vno membro, ſed eſt in multis, ſicut omnis forma ſubſtantialis actum quem habet eſſentialem, operatur in tota materia, & non in vna eius parte tantum : & ideo dicunt tactum non habere medium aliquod. Cuius adhuc inducunt rationem : quia ſcilicet animal ſentiens ex tangibilibus componitur, & ex illis ſaluatur & corrumpitur : & ideo oportet, quòd ſine medio eiſdem coniungatur.

Opinio Auicen de organo tactus.

Nos autem veritatem ſaluare cupientes & reuerentiam exhibere Ariſto. principi Philoſophorum, dicamus carnem eſſe medium tactus : ſed carnem generaliter vocamus id quod verè caro eſt, vel id quod eſt ſimile carni. Simile autem carni dicimus tripliciter accipi. Vno quidem modo membrum quod loco carnis eſt in animalibus ſanguinem non habentibus. Alio autem modo dicitur caro vel ſimile carni id quod vicinatur medietati & æqualitati complexionis quæ eſt in carne, ſicut dentes : & ideo dentes creſcunt in his in quibus alia oſſa non creſcunt : & experimentum huius eſt, quòd ei qui dentes ſuperiores vel inferiores habet extractos, ille videbit dentes illis oppoſitos ſuper alios prolongari : & hoc non eſſet, niſi creſcerent per nutrimentum : videmus enim in ſenibus quibuſdam, dentes extractos creſcere : quod non fieret, niſi eſſent vicini carnis complexioni,

xioni, quoniam caro ſola eſt quæ influit & effluit per nutrimentum reſtaurata per totam vitam animalis. Et ideò dixit Galenus & Auicen. quòd dentes habent medium in tactu ſicut & caro. Propter quod etiam membra mollia quorum complexio ad æqualitatem carnis non accedit, non ſentiunt, hepar, & cerebrum, & huiuſmodi: & ſi aliquando in eis ſentitur dolor, hoc eſt in panniculis qui ſunt circa ſubſtantias eorum. Tertiò autem modo dicitur ſimile carni quod carni eſt commixtum, ſicut nerui: non enim poteſt eſſe, quòd nerui multum immixti carni non multum ſunt ſimiles carni, cum ex corde vel eodem trahant nutrimentum: cuius ſignum eſt: quia nerui in vtroque fine coniuncti oſſibus, ſicut nerui qui vocantur funes ſiue ligamentum oſſium propter ſimilitudinem quã habent ad oſſa, non ſentiunt. Dicimus igitur neruos ſenſitiuos in loco vbi ſenſum habuerunt, non ſentire ſi ſine medio tanguntur à ſenſibili: & hoc eſt in loco vbi à cerebri anteriori parte oriuntur: illi enim complexionem carnis non habent, ſed potius cerebri vnde oritur ſenſus. Alibi autem vbi carni immixti ſunt & medietati carnis vicini, ſenſum habent: quia illi ſunt plus habentes rationem medij in tactu quam organi rationem.

Nota qualiter hepar, cerebrũ, & huiuſmodi non ſentiunt niſi merito panniculi inuoluentis.

CAPVT XXXV.

Qualiter ſe habet tactus ad tangibilia.

Tex. & com. 117. NVnc autem ea quæ tangi poſſunt quæ tangibilia vocamus differentiæ corporis phyſici ſecundum quod eſt corpus phyſicum: dico autem illas eſſe differentias tales quales eas qualitates quæ elementa adinuicem diſtinguunt & determinant, ſcilicet calidum, & frigidum, & humidum, & ſiccum, de quibus prius in ſecundo peri geneſeos diximus, vbi tractatum eſt de elementis. Id autem quo ſentimus ſicut organa in quo ſitus eſt ſenſus qui vocatur tactus, primò eſt potentia huiuſmodi pars: poſt alterationem autem à ſenſibili factam eſt actu huiuſmodi.

Tex. & com. 118. Sentire eſt enim quoddam pati: & ideò faciens & agens ſenſum ad ſimilitudinem ſuæ ſpeciei eſt actu, & patiens eſt potentia habens formam agentis: & cum oporteat omnes partes animati corporis eſſe mixta ex tangibilibus differentiis, neceſſe eſt, quòd organum & medium in tactu aliquo modo habeant iſtas qualitates, & ſecundum quod habet eas non ſuſcepit eas: quia nihil ſuſcipit id quod iam habet. Cum igitur habet eas ad æqualitatem medij reductas: hoc modo non ſuſcipit eas: & ideò nullus omninò tactus ſentit qualitates ſibi per omnia ſimiles: ſed tactus priuatus eſt excellentia illarum qualitatum, ideóque in potentia eſt ad illas excellentias & illis immutatur à tangibilibus: & ideò tactus ſimile ſibi calidum & frigidum & durum & molle & reliqua non ſentit, ſed excellentias tanquam ipſe ſenſus exiſtat in medietate quadam complexionis inter ſenſibiles contrarietates, & ideò non diſcernit ſenſibilia tactus: quia medium neutrum eſt extremorum, & cum priuatum ſit, vtroque modo potentia eſt vtrumque: & ideò diſcretiuum eſt ipſorum: ad vtrumque enim ipſorum comparatum eſt ſicut alterum: quia medium comparatum extremo, eſt extremum etiam: cum extremo fit priuatio quæ poteſt immutari ad ſum oppoſitum hoc modo conſideratum, id quo tangimus, poteſt immutari ad ſenſum ab extremorum vtroque.

Et oportet eſſe in tactu ſicut & in viſu. Id enim quo ſentimus in viſu album & nigrum, nec album nec nigrum eſt in actu, ſed vtrumque potentia, & ſimiliter eſt in omnibus aliis ſenſibus: & ita eſt in tactu, quòd id quo ſentimus, nec frigidum, nec calidum eſt excellenter, ſed medium quod eſt in potentia vtrumque & actu neutrum. Tex. & com. 119.

Amplius autem ſicut viſibilis & inuiſibilis erat viſus modo quodam diuerſo, ſic facit in omnibus ſenſibus ſicut determinatum eſt: ita etiam tangibilis & non tangibilis eſt tactus. Non tangibile autem dicitur multipliciter, quod ſcilicet habet paruam differentiam & minorem quam ſenſum mouere poſſit, ſicut paſſus eſt aer, quia non ſentitur tactu. Dicitur etiam non tangibile excellens quod corrumpit tactum, ſicut ignis. Non tangibile autem quod nullam habet tactus differentiam, nullum omninò eſt corpus: qnia, ſicut diximus, tactus differentiæ corpora phyſica determinant: quia ex ſolis qualitatibus tactus corpus animatum conſtituitur: ideò ſola illa per ſe corpori animato conueniunt, contrariantur: & ideò ſenſibilis delectatio & ſenſibilis triſtitia non eſt niſi in tactu: in aliis autem ſunt inquantum vicinius vel diſtantius tactus iudicant delectationes. Hoc autem in libro de ſenſu & ſenſato certificabitur. Sic igitur dictum ſit figuraliter, hoc eſt, ſuperficietenus de vnoquoque propriorum ſenſuum. Tex. & com. 120.

TRACTATVS IV.

De communibus ſenſuum.

CAPVT I.

Quod omnis ſenſus ſuſceptiuus eſt ſpecierum ſenſibilium.

Tex. & com. 121.

COMMVNITER autem conuenientia ſenſibus & de ſenſu communi dicendum eſt poſt hoc. Primum autem quod communiter conuenit omni ſenſui ſecũdum quod eſt ſenſus, eſt, quòd omnis eſt in gradu illo apprehenſionis quod accipit ſpeciem ſenſibilem ſine materia, materia tamen præſente, ſicut cera accipit figuram ſigilli ſolam, abſque eò quod aliquid de materia ſigilli confluat in in ceram, accipit figuram anuli ſiue ſigilli aurei vel ferrei, ſine auro vel ferro: & tamen accipit auream ſiue ferream figuram, hoc eſt, eam quæ ſecundum eſſe materiæ fuerit, & eſt auri vel ferri & non alterius, nihil accipit tamen de auro & ferro: & ſimiliter ſenſus accipit vniuſcuiuſque ſenſibilis ſpeciem, colorem ſcilicet, & ſaporem, & ſonum, patiturque ab huiuſmodi ſenſibilibus ſpeciebus, non inquantum vnaquæque ſenſibilium eſt vnumquodque ſenſibilium ſecundum eſſe materiale, ſed inquantum vnumquodque illorum eſt in eſſe intentionali & ſecundum rationem, ſicut prius in antecedentibus diximus. Videtur autẽ fortaſſis hoc de tactu & guſtu nõ fore verum ſecundum prius determinata: quia diximus ſenſibilia eorum ſecundum eſſe materiale fieri in ſentientibus. Sed ad hoc intelligendum eſt, quòd nos vocamus hîc ſenſum virtutem ſenſibilem in primo organo ſenſitiuo ſitam: illi enim à medio non redditur niſi ſpecies ſola ſenſibilis ſecundum quod vnaquæque virtutum ſenſibilium iudex quidam eſt differentiarum ſenſibilium quæ ſibi obiiciuntur: & hoc modo omni ſenſui conuenit ipſum eſſe ſuſceptiuum ſenſibilium ſpecierum, ſine omni materia & eſſe materiali, materia tamen præſente.

Nota quomodo tactui competat hoc ꝙ eſt recipere ſpeciem ſine materia.

Tex. & com. 122.

Id autem quod primum eſt quo ſentimus, eſt id in quo ſenſibilium ſpecies ſolæ ſine materia potentia ſunt primò, & poſt in actu, quando iam habet eas: & ſequitur ex iſto, quòd primum ſentiens cum eſt in actu, eſt tale quale quidem ipſum ſenſibile: ſed alterum eſt eſſe eius hinc & inde ſecundum quod eſt in eſſe intentionali actus ſenſus, & ſecundum quod eſt in eſſe materiali magnitudo quædam, ſiue corpus ſubiectum ſenſibus: magnitudo enim materialis ſubiecta ſenſibus, non eſt id quod ſentitur ſecundum quod ſenſatum actus eſt ſenſus, ſed quia eſſe ſenſitiuum quod eſt eſſe intentionale. Similiter autem nec ipſe ſenſus ſecundum actum factus eſt magnitudo: ſed eſt ratio quædam intentionalis ipſius ſenſibilis & ſenſus habens talem intentionem in potentia ſenſibilis, quæ iudex eſt ipſius: omnis enim potentia alicuius & ratio habet proportionem ad ipſum recipiendum: quæ proportio ſi ſoluatur, non erit amplius potentia: oportet enim potentias proximas per aliquid eſſe proximas, & præcipuè potentias habituales, quæ ſunt ſicut eſſe primum harmoniam habentes ad actus ſecundos qui eliciuntur ex ipſis. Diximus autem ſuperius, quòd ſenſitiui primi perfectio eſt à generante & ſpecies ſenſibilium ſunt in ipſis, ſicut actus ſecundi harmonicè: ergo potentia ſenſitiua proportionatur ſenſibili quod accipit.

Et ideo ex illo manifeſtum eſt propter quid excellentiæ ſenſibilium corrumpunt ſenſum: quoniam excellentiæ excedunt harmoniam: & ſoluitur tunc proportio quoad ſenſibile comparatum ad organum ſentiendi, ſicut in ſymphonia quando harmonicè extenſæ ſunt chordæ, ſi quis fortius quam harmonia permittat, percuſſerit chordas, corrumpit harmoniam. Tex. & com. 123.

Vlterius autem ex dictis manifeſtum eſt, quia plantæ non habent ſenſum: licet enim patiantur à tangibilibus quæ agunt actione materiæ & non tantum actione ſpeciei, & licet habeant quandam partem animæ: tamen quia organa plantarum non ſunt harmonicè proportionata ad ſolas ſenſibilium ſpecies recipiendas, non poſſunt ſentire plantæ: carent autem huiuſmodi harmonia in organis, propterea quod terreſtres ſunt: & ideò actiones earum ab actionibus materialibus eleuari non poſſunt, ſed patiuntur paſſione materiali, non formali, ſicut diximus. Ideò dicentes plantas habere duos ſenſus, guſtum ſcilicet & tactum, abſque dubio errant: quia licet trahant nutrimentum & alterentur tangibilibus, tamen non iudicant ſapores, nec alterantur alteratione ſpeciei tantum, ſed alteratione materiæ. Hoc eſt igitur quod conuenit ſenſui omni inquantum eſt ſenſus. Tex. & com. 124.

* * *

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

CAPVT II.

Vtrum aliquid non habens ſenſum patiatur à ſenſibus.

Tex.& com. 125. DVbitabit autem fortaſſè aliquis, ſi aliquid patiatur ab odore, hoc eſt, ab odoris ſimplici ſpecie, quod impoſsibile eſt habere olfactum, aut à colore ſiue à coloris ſimplicis ſpecie, quod videre non poteſt. Similiter autem eadem ratio dubitationis eſt in, aliis ſi enim quod eſt olfactus actiuum ad actum eſt, odor, & relatiuè dicuntur adinuicem proprium actiuum & proprium paſſiuum, tunc poſito vno ponitur alterum, & deſtructo vno neceſſe eſt alterum deſtrui: igitur in quo eſt odor ſicut in proprio paſſiuo, neceſſe eſt habere olfactum: ſicut ſequi videtur, quòd nihil habens olfactum modo prædicto, patiatur ab odore. Eadem autem eſt ratio in aliis ſenſibus: quia ſicut ſæpè diximus, non quælibet paſſiua vel paſſibilia recipiunt actus actiuorum quorumlibet: ſed actus ſenſibilium recipiunt quædam paſſiua ſecundum quod harmonicè ſunt ſenſitiua eorum.

Tex. & com. 126. Similiter autem hocidem manifeſtum eſt etiam: ſicut lumen enim, tenebra, odor, ſonus, & aliæ ſimplices ſpecies ſenſibiles ſecundum quod huiuſmodi, nihil omninò agunt in corpora non habentia ſenſus actione ſpeciei tantum: ſed ſi agunt in ipſa, hoc eſt actione non ſpeciei, ſed materiæ: ſicut quando dicitur, quòd tonitruus ſcindit lignum, nõ agit ad ſciſſurã ligni videlicet ſoni ſpecies ſimplex, ſed potius aër per motum quo mouetur qui eſt cauſa ſonandi. Et per cauſam eandem multum ſonantia ſcindunt turres & muros: quia aër continuus vſque ad auditum mouetur: quoniam defert ſonum, & cum eſt in muris, commouet muros: & ideo etiam acuti ſoni dentes lædunt commouendo eoſdem. Licet autem ita ſit de ſpeciebus ſenſuum qui ſunt per medium diſtans, tamen tangibilia & ſapores videntur agere alterando in ea quæ nullum habent ſenſum & quæ ſunt inanimata. Si enim illa dicerentur non agere quæ ſunt inanimata, tunc non poſſunt aliqua inueniri à quibus inanimata & animata alterentur.

Tex.& com. 127. Si autem conceditur, quòd à ſenſibus tactus & guſtus patiuntur inanimata, quæramus vtrúmne etiam à ſenſibus aliorum ſenſuum trium patiantur inanimata? Sed dicendum vtique, quòd non omne paſſiuum eſt ab odore ſuo & colore, ſecundum quod ſunt intentiones ſenſibiles: quia etiamſi media eorum patiantur ab intentionibus ſenſibilibus, tamen media ſunt indeterminata, & non manent in eis tanquam formæ permanentes iſtæ intentiones: & ideo non verè & phyſicè patiuntur ab eis, ſed tranſeunt per ea ad ſenſus & feruntur per ea ſicut aliquid patientia ſecundum quid & non ſimpliciter.

Sed tunc quæritur: quia ſi odorare eſt etiam pati aliquid à ſpecie, tunc vna ratione patitur medium, quod eſt corpus inanimatum, & ſenſus à ſpecie ſenſibili: & tunc ſecundum eadem patiuntur & alterantur animata & inanimata. Cuius contrarium in lib. de cæl. & mun. nos determinauimus. *Dubium.*

Et ad hoc dicimus, quòd odorare non eſt abſolutè pati aliquid à ſenſibili percepto, ſed potius odorare eſt ſentire & iudicare odorem, quod eſt ſecunda ſenſus perfectio: & non eſt tantum pati, ſed operari aliquid: & hoc modo ſenſibile ad operationem ſenſus non agit in id quod eſt inanimatum. Eſt igitur totius huius quæſtionis ſolutio ſiue determinatio, quòd ſenſibile dupliciter accipitur, formaliter ſcilicet, & materialiter, hoc eſt ſenſibile in eo quòd eſt ſenſibile, & hoc eſt quod agit ad operationem ſenſus & ſecundum hoc non agit niſi in corpus animatum anima ſenſibili. Sic ſenſus & ſenſatum ſunt correlatiua, quæ poſita ſe ponunt, & perempta ſe perimunt. Si autem accipiatur id quod eſt ſenſibile in quocunque ſenſu: tunc illud agit alterando etiam corpora non animata: & hoc modo ſenſus & ſenſatum correlationem adinuicem non habent: & hoc modo quæcunque alterant animata, alterant etiam inanimata. *Solutio. Odorare non eſt abſolute à ſenſibili pati, ſed odorare eſt ſentire & iudicare odorẽ.* *Nota quomodo ſenſus & ſenſibile ſunt correlatiua & quomodo non.*

CAPVT III.

In quo eſt probatio, quòd non eſt ſenſus præter quinque per naturam mediorum.

Tex.& com. 128. QVòniam autem nullus eſt ſenſus proprius præter quinque qui ſunt viſus, auditus guſtus, tactus, & olfactus, ex his quæ nunc dicemus, accipere poteſt aliquis fidem: ſi enim nos omnia ſenſibilia per medium nobis coniunctum & omnia ſenſibilia per medium diſtans ſentimus iſtis quinque ſenſibus quos habemus, tunc nullus nobis debet deeſſe ſenſus: quoniam ſenſus non habetur niſi per ſenſibilium cognitionem, quæ per medium coniunctum vel per medium diſtans ſentiuntur. Quod autem his quinque omnia talia ſufficienter ſentiantur, inducendo monſtratur ſic: in phyſicis enim oſtenſum eſt, quod omnis animalis cuius eſt aliquis ſenſus, ille eſt tactus, ſed non conuertitur. Hunc autem ſenſum qui tactus dicitur, & eſt per medium coniunctum nobis, ſufficienter habemus cum ſint plures. Quod autem ſufficienter tactum habeamus, patet: quia omnes differentias poſſibiles tangi per hos tactus quos habemus, ſufficienter ſentimus: ſi enim deeſſet nobis aliquis illorum ſenſuum deeſſet nobis etiam organum & medium illius ſenſus.

Tex.& com. 129. Quæcunque autem tangentes ſentimus illa ſunt ſenſibilia obiecta tactu: & illa habentes in ſenſu tactu contingimus. Similiter autem eſt de guſtabilibus quæ ſufficienter ſentimus per extremum linguæ tangentes.

Igitur

Igitur non ſunt plures ſenſus ad ſentienda ea quę tactu ſentiri debẽt, ſiue vniuerſaliter, ſiue particulariter, ſecundum quod guſtus eſt quidam: non ergo nobis deeſt aliquis illorum ſenſuum qui ſunt per medium intrinſecum. Similiter autem probauimus, quod non deeſt nobis aliquis illorum qui ſunt per medium extrinſecum: quæcumque enim ſentimus per media & non ipſi tangentes, iam ſentimus per ſenſum intentionaliter per diſtantias ſimplicium corporum, quæ ſunt aër, & aqua, quæ ſunt media triũm ſenſuum: illa enim ſic ſe habent, quòd ſunt mediantia diſtanter ad ſenſus: & ideo ſi plura ſenſibilia poſſent ſentiri per organum vnum, tunc habens illud organum per quod ſentiret ſufficienter illa plura ſenſibilia, ſufficienter haberet plures ſenſus: quoniam non deeſſet ei ſenſibilium cognitio: ſicut ſi diceremus, quòd organum ſenſitiuum eſſet ex aëre, & quod aër eſt medium ſoni & coloris, ille qui haberet huius organum, ſufficienter ſentiret per organum vnum duo ſenſata differentia genere. Similiter autem ſi plura organa & media ſunt eiuſdem ſenſati, ſicut aër, & aqua, quæ ſunt media coloris inquantum lucida ſunt, tunc habens illa plura organa, iterum ſufficienter ſentiret illud ſenſatum, & non deeſſet ei aliquid in ſenſibilium cognitione. Ex omnibus autem huiuſmodi arguo, quòd habens organa ſufficienter omnia ſenſibilia ſentientia per medium coniunctum & per medium remotum, non habet defectum alicuius ſenſus: animal autem habens quinque ſenſus, habet organa ſufficienter omnia ſenſibilia tam per medium coniunctum quam per medium remotum accipientia: ergo non deeſt aliquis ſenſus habenti quinque ſenſus prædictos. Et hæc ratio eſt penes media ſenſuum accepta: medium enim ad omnem ſenſum eſſentialiter exigitur. Sed medium aut eſt coniunctum, aut diſtans. Et ſi coniunctum eſt, aut eſt per hoc medium quod eſt æqualitas inter ſua ſenſibilia, aut priuatum eis omninò: medium autem quod eſt æqualitas, eſt in tactu, quoniam omninò non potuit priuari tangibilibus, eò quod ex talibus conſiſtit compoſitio eſſentialis animati corporis. Si autem eſt medium per priuationem ſenſibilium coniunctum, tunc eſt guſtus: ille enim eſt per coniunctum medium, eò quod ipſe eſt quidam tactus, & ſuum medium priuatum eſt ſenſibili, eò quod ex illo non componitur ſentiens, ſed potius ſuum ſenſibile eſt indicans hoc quod eſt maximè conueniens compoſitioni eſſentiali, & hoc eſt ſapor, qui ideo quod ſequela eſt complexionis, indicat nutrimentum quo ſaluatur compoſitum animatum. Si autem eſt medium diſtans, non poteſt eſſe terminatum corpus: quia per illud non poſſet eſſe tranſitus ſenſibilium: oportet igitur, quòd ſit peruium. Hoc autem eſt ſecundum duplicem naturam: aut enim eſt ſecundum eam quæ eſt à ſuperiori corpore, & ſic eſt medium viſus, & hoc eſt in quatuor corporibus peruiis. Aut ſecundum naturam alicuius elementi in ſeipſo, & hoc eſt dupliciter: aut enim eſt cum motu generante ſenſibile ipſum, aut ſecundum generationem à ſolo ſenſibili factam. Et primò quidem modo eſt medium ſoni, & hoc eſt aër, quòd aër quam aqua nobilior eſt, magis eſt in aëre quam in aqua. Secundò autem modo medium eſt odoris, quod eſt etiam plus in aëre quam in aqua: quia licet humidior ſit quam aqua, tamen propter ſpiritualitatem ſui humidi calido ſicco minus contrariatur, quam aqua quæ incorporatum habet humidum: & ideo plus diffunduntur odores in aëre quam in aqua. Eſt autem ſciendum ſenſibilium per media ſua non eſſe motum localem, ſed potius, ſicut diximus ſupra, ſenſibile formaliter generat intentionem ſuam in omni parte medij per circulum & ſphæram in circuitu. Nec eſt vna numero intentio ſenſibilis quælibet in parte medij, ſed diuerſæ: ſicut etiam ſuperius diximus de ſoni generatione: & hoc magis eſt alteratio quam motus localis: non tamen verè eſt alteratio, ideò quod non res ſed potius intentio rei eſt generata in medio, quæ intentio non eſt res ſeparata vel rata in eſſe, ſed potius ratæ rei ſimilitudo ſpiritualis.

Dubium. Si autem aliquis obiiciat, quòd ſi motus localis non eſt intentionum ſenſibilium in medio, quòd tunc diſtantia non debet impedire ſenſum, & debemus æqualiter citò ſentire remotum & propinquum. Adhuc autem ſi eſt alteratio, & omnis alteratio eſt cum tranſmutatione ſubiecti, & ita videtur media debere tranſmutari. *Solutio.* Dicimus ad hoc, quoniam omnis virtus agens efficacior eſt in propinquum agere quam in remotun, ſicut dicit Philoſophus Alpetrans: & ideò ſenſibilia in propinquo proportionatas ſuas generant formas, & non in remotis, quorum diſtantia extra poſſit eſſe generantis: & licet concedatur media ſecũdum aliquid poſſe tranſmutari, non tamen ſimpliciter tranſmutantur, eò quod iſta non res ſunt, velut diximus, ſed rerum intentiones quædam, & præcipuè in in viſu: in auditu autem ſonus eſſe materiale habet in aëre, & per reflexionem habet eſſe ſpirituale: odor autem habet intentionale eſſe in remoto, & in propinquo aliquid habet de eſſe materiali. Guſtabilia autem & tangibilia per materiam coniunguntur mediis: ſed tamen medium non agit in organum niſi eſſe intentionale: & ideò videtur, quòd ſicut in aliis ſenſibus ſenſibilia ad medium ſe habent, ita in guſtu & tactu ſe habent media ad ſenſum. Hæc igitur eſt ratio media ſenſuum probans nullum in aliquo animali perfecto deeſſe ſenſum.

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

CAPVT II.

In quo probatur non eſſe niſi quinque ſenſus per naturam organorum.

Tex & com. 130.

INducemus autem hîc aliam rationem ex parte organorum ſenſus acceptam, dicentes quòd organa quibus ſentiunt animalia, non poſſunt eſſe commixta, niſi ſic, quòd ſint ex duobus elementis mediis, quæ ſunt aër, & aqua, dominantibus in eis, ſicut pupilla cuius perfectio eſt viſus, eſt ex aqua: & aër connaturalis eſt auri per quam eſt auditus: & olfactus etiam ex altero illorum eſt, quoniam in ſpirantibus fit per aërem, in aquaticis autem fit per aquam adducentem odorem. Similiter in animalibus non habentibus ſanguinem & non ſpirantibus quæ in aëre habitant, ſicut ſunt apes: fit enim in aëre in quo eiſdem odores occurrunt vel concurrunt, ſicut ſuperius eſt determinatum. Ignis autem per ſeipſum quidem nullius eſt: eò quod eſt conſumens & interminans omne animatum: ſed per proprietatem ſui caloris incomplexionatus, tunc eſt in omnibus ſenſibus operatio eius: quia calor facit vigiliam & expandit ſpiritus animalium ad organa ſenſuum, & ſic organa omnia ſoluit ad operationem, ſicut frigiditas ad interiora propellens ſpiritus, immobilitat & ſtupefacit omnia organa ſenſuum, ſicut in ſomno & vigilia terminabitur. Terra autem cum ſit frigida & ſicca, & ex vtraque qualitate ſit terminatum corpus, & non receptibile ſenſibilium, nec reddibile eorundem, ſed potius hoc quod tardè recipit, fortiter in ſe ipſa tenet, non poteſt eſſe dominans in organo alicuius ſenſus, nec adiumentum præbere ad actus & operationes ſenſibiles. Quia verò organicum corpus terminatum & figuratum eſt, & non tenet niſi terra, ideo permixta aliis magis dominantur in tactu: quia in omnibus animatis magis terra dominatur propter ſoliditatẽ & firmitatem quæ debet eſſe ſecundum naturam in corporibus animatis: eò quod aliter diſtinctionem & figuras membrorum corpus animatum non retineret. Vnde ex dictis relinquitur nullum organum eſſe in quo dominetur aliquod ſimplicium, niſi aër & aqua. Et huius ſignum eſt, quòd ſi oculus pungatur, non egreditur ex ipſo niſi aqua. Licet autem perſpicuum quod eſt medium viſus, ſit plus in aëre & igne & cælo, quam in aqua: tamen illa non plus dominantur in viſu: lux enim cæli vel ignis ſi in oculo dominaretur, ſicut dicit Plato & Calcidius, non adunarentus in oculo formæ, ſed potius diuaricarentur, ſicut expreſsè deprehenditur in ſpeculo luci oppoſito, in quo aut nullæ apparent formæ, aut apparent valdè obſcuræ & confuſæ: & ideo ſagax ſollicitaque natura ſapienter obũbrauit oculum fouea, & lachryma, & ſupercilijs, & humore nigro circa aciem oculi poſito, vt forma adunata certius oſtendat viſibile, & luce vndique circunfuſa non diuaricetur viſibile. Adhuc autem ſi ignis abundaret in oculo, rarus eſſet nimis ad tenendas formas, nec repræſentaret, ſed traduceret: organum autem tenere & repræſentare debet formas: oportuit igitur, quòd fieret ex aqua frigida glaciali, quæ puritate ſua & peruietate & humiditate reciperet, & frigiditate & ſpiſſitudine teneret & repræſentaret. In auribus autem non eſt eadem cauſa: quia ſonus eſt cum motu, ſicut ſupra demonſtratum eſt, & motus non poteſt eſſe permanens in ſpiſſo, ſed in tenui, quod hoc eſt ſecundũ aliquid leue & graue, ſicut in lib. de cæ. & mun. determinauimus. Hæc ergo cauſa eſt quare in organis hæc duo elementa dominantur & non alia. Quod autem diximus, odoratum fieri vtroque illorum, non debet intelligi, quòd organum ipſum habeat dominium vtriuſque illorum elementorum: quia organum olfactus in anteriori parte cerebri collocatur: & ideo oportet eſſe frigidum & humidum, non tamen fluidum, ſed commixtum cum terra: ſed actus odoratus fit per tactum aëris in quibuſdam, & per tactum aquæ in quibuſdam, ſicut diximus.

Quomodo intelligitur ſenſum olfactus fieri per aquã & aerem.

Cum igitur organa ſentiendi aliter componi non poſſint, niſi ex his quæ diximus, & animalia perfecta omnes habeant iſtas organorum perfectiones, animalia perfecta omnes habent ſenſus: omnes enim ſenſus habentur à perfectis animalibus & non ab imperfectis, ſicut in tertio huius ſcientiæ libro oſtendemus: natura enim ſolers & ſollicita nihil negat neceſſariorum, & non dat ſuperfluum aliquid: & hoc perpendere poſſumus in hoc quod talpæ dedit oculos & cooperuit eos pelle: quia illud animal cibum ſub terra venatur, & ibi oculis non indiget: rarò autem eſt extra terram, & propter conſuetam opacitatem terræ & tenebram ſuſtinere lumen non poſſet niſi oculos tectos pelle haberet: ob quod in loco oculorum exterius pilos non habet pellis eius, vt magis ſit ſpiſſa.

Tex. & com. 131.

Qualiter natura cooperuit in talpa oculos pelle.

CAPVT V.

In quo probatur, quòd nullus deeſt ſenſus ab ipſis ſenſibilibus.

ADhuc autem & tertiam inducemus rationem ſumptam à ſenſibus, per quam nullum deeſſe ſenſum animalibus perfectis oſtendemus: hæc enim efficacior eſt ad probandum, quod numerus propriorum paſſiuorum ex numero propriorum actiuorum conuenientiſſimè probatur. Non enim alterum aliquod corpus ſenſibile eſt & alia paſſio ſiue qualitas ſenſibilis quæ nulli ſenſui eſt propria, quam illæ quæ dictæ ſunt: ergo nullus deeſt animalibus perfectis ſenſus: nullum autem aliud ſenſibile eſt ab his quæ dicta ſunt, ſicut probabimus. Si enim eſſet aliud aliquod ſenſibile, ſenſus illius ab aliquo animali haberetur: ſed animal perfectiſſimum eſt

Tex. & com. 132.

eſt homo : ergo ſenſus illius haberetur ab homine. Nos autem videmus hominem non habere plurium ſenſibilium ſenſus,quam qui dicti ſunt: quoniam ſenſibilia iudicant conuenientia & inconuenientia animalibus quorum ſunt ſenſus. Iudicium autem conuenientis poteſt accipi per illud quod ſubſtantialiter conuenit, aut nocet, aut per ſignum illius. Et ſiquidem eſt de eo quod ſubſtantialiter conuenit,tunc oportet,quòd ſenſibile innoteſcat per ſeipſum , & aliquid quod eſt pars animalis: quia ad hoc quod aliquid ſubſtantialiter conueniat , oportet iſta duo concurrere, ſcilicet quod ſubſtantia ſenſibus per ſeipſam conueniat: quia ſpecies generata ab ipſo,non conſtituit ſubſtantiam corpoream : & oportet vt ſubſtantiæ conueniat ſentientis : & ſic ſenſibile neceſſe eſt coniungi per ſubſtantiam ſentienti:& ex hoc conuincitur eſſe tactus , & ſufficienter habetur , quando omnia contangibilia nobis ſubſtantialiter per tactum ſentimus. Si autem per ſignum innoteſcit, aut illud ſignū eſt propinquum,aut remotū aut medio modo ſe habens. Et ſiquidem eſt propinquum, tunc erit ſequela cōmixtionis: & ſic erit ſapor per ſubſtantiam coniunctus guſtui.Et ſi eſt medio modo ſe habens,tunc eſt odor,qui cauſatur à ſapore.Si autem eſt remotum,tunc ſignificat per ipſam rei formam,aut per illud quod eſt eius ſignum & non res ipſa,& ſic eſt ſonus.

Eſt autem numerum hunc aliter accipere: quoniam ſenſus eſt ad notitiam ordinatus, & ad cibum conuenientem, & ad ſubſtantiam: his enim tribus perficitur animal perfectum: ſubſtantia enim dat eſſe, cibus autem conſeruationem in eſſe, diſciplina autem eſt de perfectione animæ præcipuè humanæ. Si ergo ſenſibile ſit magis diſciplinabile , tunc erit aut ex ipſa rei forma deſeruiens inuentioni,& tunc eſt ſenſus viſus : & ideo delectatio viſus maximè ſignum eſt , quòd homo naturaliter ſcire deſiderat: aut eſt per ſignum intentionis rei, & ſic eſt auditus deſeruiens doctrinæ. Quia autem omne quod quiſquam ſcit, aut addiſcens ab alio,aut inueniens per ſeipſum nouit,ideo iſti duo modi ſufficiunt ad diſciplinam. Si autem ſenſus ſit magis ad cibum perſequendum , cum cibus non ſit niſi aliquid commixtum, oportet quod ſpecies ſenſibilis ſit alicuius commixti ſpecies : ſpecies igitur iſta conſequitur proximè mixturam , ita quod eſt proximus effectus eius , & ſic eſt ſapor:aut eſt effectus eius non proximus,& ſic eſt odor qui ſaporem ſequitur. Si autem eſt de his qui ordinant ad ſubſtantiam,tunc eſt ſpecies tangibilium.

Et ex his patet quare homines viſum & auditum habentes optimè diſciplinabiles ſunt:& ſi carent odoratu,viſu,& auditu,nunquam diſciplinantur perfectè. Sunt tamen omnes ſenſus alipuo modo & ſecundum quid diſciplinabiles : & ideo dicitur , quòd deſtructo quolibet ſenſu perit ſcientia ſenſibilis eius:& ſunt aliquo modo iudicantes cibum : ſed tunc aut iudicant per intentionem purè ſpiritualem , aut medio modo ſe habentem. Et primo quidem modo iudicat viſus à remotiſſimo. Secundo autem modo aut eſt ſubſtantialiter iudicans, aut proximè iudicans conueniens & inconueniens in ipſo:& primo quidem modo eſt tactus,ſecundo autem modo eſt guſtus. Si autem habet ſe medio modo , aut plus eſt materiale quam ſpirituale , aut è conuerſo. Et primo quidem modo eſt odor,qui mixti corporis eſt. Et ſecundo modo eſt ſonus,qui eſſe ſpirituale habet in medio , non tamen ſicut viſus. Hæ autem ſunt rationes ab Ariſtotele in 2.de anima confusè & breuiter poſitæ:propter quod Auicenna profeſſus eſt ſe Ariſtotelem illo in loco non intellexiſſe.

D. Alb. Mag. lib.2. de anima.

CAPVT VI.

Quod ſenſatorum omnium non poteſt eſſe aliquis ſenſus à prædictis.

FOrtè autem aliquis dicet, quòd organum aliquod proprium quo ſentimus , eſt eorum ſenſibilium quæ ſupra vocamus ſenſata communia :& ſic ille ſenſus qui eſt illius organi, erit ſextus ſenſus primus, ita quod ſenſata communia ſunt ſibi propria. Sed ſi hoc eſſet verum , tunc ſenſata communia ſentiremus vnoquoque ſenſu ſecundum accidens & non eſſentialiter. Id quod ſentimus per accidens , dicitur dupliciter , quorum vnum eſt quod accidit huic ſenſui inquantum eſt hoc, licet non accidat ſenſui inquantum eſt ſenſus, ſicut nos viſu ſentimus dulcę : hoc enim accidit viſui inquantum cōiunctum eſt ſuum ſenſibile cum ſenſibili , guſtus tamen dulce non accidit ſenſui inquantum eſt ſenſus:quia tunc à nullo ſenſu perciperetur ſiue ſentiretur. Aliud autem eſt quod accidit huic ſenſui inquantum eſt hic ſenſus , & etiam ſenſui inquantum eſt ſenſus , ſicut dicimus , quòd videmus filium Dionis:& de illo diximus ſupra, quòd eſt ſenſatum per accidens. Primò ergo modo per accidens ſentitur ab aliquo ſenſu hoc quod ab alio ſenſu ſentitur per ſe: Si ergo ſenſata communia ſentirentur ab aliquo proprio ſenſu per ſe , tunc abſque dubio non ſentirentur ab aliis niſi per accidens , ita quod forma eorum nullo modo depingeretur in ſenſu alio, ſicut nec forma dulcis deſcribitur in viſu.Communia autem ſunt quinque quæ ſupra dixmus, quæ ſunt motus , ſtatus, figura, magnitudo, numerus: & vnum tamen quod ad numerum reducitur : & ſi aliqua alia inueniantur quæ à pluribus ſenſibus eſſentialiter ſentiuntur, ad iſta reducuntur,ſicut ſitus qui eſt dimenſio, & magnitudo quædam , & ſicut propinquitas & remotio quæ ſunt etiam reducta ad magnitudinem , & ſicut aſperitas & lenitas & rectum & curuum quæ videntur & tanguntur,quæ ſub figura videntur collocari,& quæcumque alia talia poſſunt inueniri : & ideò Auicen. in ſuo ſexto naturalium, ſimiliter autem Auicebron & Hebuchā plura quam quinque ponunt ſenſata. Quod autem omnia iſta à quocumque prædictorum quinque ſenſuum eſſentialiter & non accidenta- Tex.& com. 133.

liter ſentiantur, probatur per hoc, quod omnia hæc quæ ſentimus, motu quodam qui eſt à ſenſibili in ſenſum ſentimus. In illo autem motu forma ſenſibilis vt paſſio quædam efficitur in ſenſu: tali enim motu ſentimus magnitudinem: & ideo magnitudo ſenſibilis in ſenſu efficitur: & quia magnitudinem ſentimus motu, oportet quod etiam figuram ſentiamus tali motu: quia figura magnitudo eſt quædam ſic vel aliter terminata: & quia oppoſitorum eſt idem ſenſus eſſentialis, ideo quieſcens ſentimus in eo quod non mouetur ſiue priuatum eſt motu: numerum autem ſentimus negatione continui, & per numerum proprietates: iam autem probatum eſt, quòd continuum quod eſt magnitudo quædam, eſſentialiter ſentitur: & ideo oportet, quòd eius priuatio quæ eſt numerus, eſſentialiter ſentiatur: & vniuerſaliter dicatur quicquid ſentitur motu qui ſit à ſenſibili in ſenſum, & paſſio eſt ſenſus, & ſic perfecta ab agente ſenſibili à pluribus ſenſibus, illud ſentitur eſſentialiter, cum talis motus ſit factus per ſe ſenſibili forma: motus enim ille eſt forma poſt formam: quia quod à ſenſibili patitur per medium, hoc patitur à medio organum ſenſus: communia autem omnia tali motu ſentiuntur à pluribus ſenſibus: nihil igitur eorum ſentitur per accidens, ſed vnumquodque eorum ſentitur eſſentialiter: & hoc non poſſet eſſe, ſicut diximus, ſi ſenſata communia propria eſſent alicuius ſenſus particularis: quia vnuſquiſque propriorum vnum ſentit tantum primò ſecundum naturam, ſicut viſus qui primò non accipit niſi colorem, & ſub ipſo colorum differentias: eſt enim viſus primo coloris, & poſteà differentiarum coloris ſecundum quod probauimus in principio phyſicorum, quòd vniuerſale prius eſt particulari in ſenſu: ſimiliter autem eſt in quolibet alio ſenſu.

Tex. & com. 134. Cum igitur iſta communia ſint plura ſub vna vniuerſali natura contenta, non erit ipſa alicuius ſenſus ſenſata propria. Si autem diceretur ab aliquo, quòd eſſet propria alicuius ſenſus, tunc ſequeretur, quòd ab aliis ſenſibus propriis iſta non comprehenderetur niſi per accidens: & ſic motus ſentiretur per viſum per accidens: quia ille motus ſentiretur à viſu: ſicut nec ſentimus dulce per viſum: hoc enim ita contingit, quia nos habemus vtriuſque, ſcilicet tam albi quam dulcis proprium ſenſum, ſecundum quod eſſentialiter & ſubſtantialiter vtrumque cognoſcimus, ſed album viſu, & dulce guſtu: & ideò accidit nobis videre album quando iudicium guſtus prius fuit de dulci in hoc albo: & ideò non videmus dulce in eo quod dulce, ſed videmus hoc quod eſt dulce ſecundum materiam. Et ſi diceretur, quod non hoc modo videmus dulce per accidens quod ſcilicet accidit huic ſenſui inquantum eſt ſenſus hic, tunc oporteret, quòd videremus ipſum per accidens omninò, ita quod accideret ſenſui inquantum eſt ſenſus, ſicut videmus filium Dionis non inquantum eſt Dionis filius acceptus per aliquem alium ſenſum, ſed inquantum eſt albus, cui accidit Dionis filium eſſe, cuius formam nequaquam in viſu deſcribitur, ſed ab alia altioris ſenſus comprehenſione cum viſibili accipitur. Nos autem iam ante probauimus, quòd nos habemus ſenſum communem à pluribus ſenſibus eorum quæ ſunt ſenſata communia, non ſecundum accidens, ſed per ſe: non igitur eſt de ipſis aliquis proprius, nequaquam ſentiremus ipſa eſſentialiter à pluribus communiter, ſed tantum ſecundum accidens, ſicut ſentitur filius Dionis: propria enim ſenſibilia ſentiunt proprij ſenſus adinuicem, ita quod vnus ſentit ſenſibile alterius, non quidem ſecundum quod ipſi ſunt eſſentialiter diſtincti, & ad hoc ſenſibile vel ad aliud, ſed potius ſecundum quod ſenſus plurium ſenſibilium eſt vnus in ſubiecto, non inquantum ſenſus, ſed potius ſecundum quod ſenſibilia pluriũm vnum ſunt in ſubiecto, ſicut citrinum & amarum in cholera: tunc enim dicimus nos videre amarum, quando videmus citrinum: & non poteſt dici, quòd ſi alterius proprium cuiuſcumque duorum, viſus ſcilicet vel guſtus, quod dicat quod hæc duo vnũ ſunt: quoniam hoc dicere eſt alicuius virtutis quæ comparat ſecundum diuiſionem & compoſitionem ſenſata plurium ſenſuum: & hoc non poteſt eſſe proprium alicuius eorum: quia quæcumque virtus comparat inter ſenſata plurium, oportet quod accipiat ſenſata plurium: & hoc non poteſt facere aliquis ſenſus proprius: & quia hoc non eſt proprium alicuius ſenſus particularis, ideò frequens fit deceptio circa hoc, cum ſupra oſtenderimus proprium ſenſum in ſenſibili proprio nullatenus decipi: deceptio enim eſt eius virtutis quæ componit & diuidit inter ſenſata: quia ſæpè cum accidit citrinum hoc ipſum putat eſſe amarum, & ita mel aliquando opinatur fore fel. Cuius autem potentiæ ſit inter ſenſata componere & diuidere, poſterius dicetur,

Tex & com. 135. Inquiret autem aliquis, cuius cauſa natura dat nobis ſenſus plures, ita quod plura ſenſata ſentimus, & non dat nobis natura vnum ſolum ſenſum per quem omnia ſenſata ſentiremus? Ad hoc dicendum eſt, quòd hoc facit natura quatenus nos non lateant communia ſenſata quæ conuenienter ſentimus poſt ſenſata propria: illa enim neſciremus eſſe communia, ſi omnia propria ſentiremus per vnum & eundem ſenſum, quæ ſunt motus, & magnitudo, & alia quæ ſupra dicta ſunt. Si enim ſolus viſus per quem ſentiremus per omne ſenſatum, & viſus eſſet albi & aliorum propriorum, tunc laterent magis communia eſſe communia quam modo faciant: videntur enim omnia communia eadem eſſe cum propriis, eò quod non conſequerentur niſi ad ſenſibilia eiuſdem ſenſus, & videretur color eſſe magnitudo: nunc autem quia eadem communia etiam in altero ſenſu ſentiuntur, facit manifeſtum eſſe, quòd communia altera ſunt à propriis: quicquid enim aliquando ſequitur ad vnum, aliquando ad alterum, diuerſum eſt ab vtroque: & cũ communia vniant in ſe propria, ſi communia non benè eſſent diſtincta à propriis, oportet quod totum iudicium ſenſibilium eſſet error

tore implicitum, & nihil eſſet certum in iudicio ſenſibilium. Hæc igitur dicta ſunt ad hoc quod non ſit ſextus aliquis ſenſus proprius præter quinque determinatos.

CAPVT VII.

Et eſt digreſsio declarans quinque vires animæ ſenſibilis interiores.

Aliqua debentur ſenſui communi inquantum ſenſus, & aliqua inquantum talis ſenſus.

VOlentes autem inquirere de virtutibus animæ ſenſibilis interioribus, propter faciliorem intellectum primò enumerabimus eas, & poſteà ſigillatim exequemur de ipſis. Dicamus igitur, quòd in omni natura quæ pluribus communis eſt, oportet eſſe vnum fontem ex quo illa communitas oriatur: ſenſibilis autem cognitio eſt communicata quinque ſenſibus: & ideò oportet eſſe vnum fonmet ex quo omnis ſenſus oriatur, & ad quem omnis motus ſenſibilium referatur ſicut ad vltimum finem: & hic fons vocatur ſenſus communis: qui quædam habet inquantum ſenſus eſt, & quædam habet inquantum ſenſus communis eſt: inquantum enim ſenſus eſt, habet quod recipit rerum ſpecies ſine materia; & tamen præſente materia, quod proprium eſt omnis ſenſus. Inquantum autem communis eſt, habet duo ſine quibus ſenſibilis cognitio non perficitur, quorum vnum eſt iudicium ſenſibilis operationis, ſicut nos apprehendimus videre quando videmus, & audire quando audimus, & ſic de aliis. Si enim hoc iudicium non eſſet in animalibus, nõ eſſet ſatis vtile videre, & audire, & ſecundum alios ſenſus apprehendere. Secundum autem eſt comparare ſenſata diuerſorum ſenſuum per hoc quod inuenit ea in vno communi ſenſato coniuncta vel diſtincta: hoc enim non poteſt facere aliquis ſenſus propriorum: quia comparatio inter plura eſt: & oportet comparantem plura ſimul habere apud ſe: & ideò ſenſus communis comparat ſenſata, dicendo citrinum eſſe dulce, & vnum dulcius alio, per hoc quod ad ipſum referuntur omnium propriorum ſenſuum ſenſata. Hæc igitur cogunt ponere ſenſum communem.

Senſui communi vt cõmunis eſt duo conueniunt.

Virtus imaginatiua reſeruare habet ſpecies ſenſibilium.

Nos autẽ percipimus in nobis eſſe cognitionem ſenſibilium formarum etiam quando res non eſt præſens: & hæc cognitio eſt altioris abſtractionis quam cognitio ſenſibilis, ſicut ſuperius determinauimus: ſcimus enim, quòd altera eſt virtus quæ benè tenet, & altera eſt virtus quæ benè recipit: quoniam benè tenens perficitur ſicco frigido & benè recipiens perficitur humido: & cum ſenſibilis benè recipiat & non teneat re abſente, ſcimus ſenſibilem virtutem vniuerſaliter natura eſſe illam quæ tenet imagines rerum apud nos quando res ipſæ non ſunt præſentes.

Circa ſenſibiles formas in nobis triplicẽ in genere cognitionem experimur.

Nos autem in nobis circa ſenſibiles formas triplicem experimur in genere cognitionem, quarum vna eſt quæ eſt circa formas acceptas per ſenſum hoc modo quo ſenſatæ ſunt: alia autem quæ eſt circa intentiones quæ nunquam in ſenſum fuerunt, ſed tamen à ſenſibilium conditionibus non ſunt ſeparatæ, ſicut eſſe conueniens vel inconueniens, & amicum vel inimicum, & eſſe filium & non filium, matrem & non matrem, ſicut ouis noſcit filium, & illi & non alij porrigit vbera lactando, & fugit lupum vt inimicum, & canem ſequitur vt cuſtodem: & vtraque iſtarum cognitionum eſt de his quæ ſunt apud nos re non præſente. Eſt autem & quædam tertia quæ agit tam in formis ſenſatis quam in intentionibus componendo & diuidendo quæ eſt quaſi communis virtus, ad quam referuntur tam formæ ſenſatæ quam intentiones elicitæ ſicut ſenſata particularia ad ſenſum communem.

Reſumamus igitur duo principia, per quæ diſtinguuntur vires iſtæ, dicentes, quòd actiuum quod eſt formale, non perficitur eodem quo perficitur paſſiuum quod eſt recipiens & tenens. Cum igitur quædam virtus ſit quæ tenet & recipit formas prius ſenſatas, illa erit paſſiua perfecta frigido ſicco in complexione organi, cuius ipſa eſt actus. Cum autem in nobis experiamur eſſe cognitionem intentionum elicitarum ex ſenſibilibus formis, oportet eſſe aliquid quod eliciat & agat illas intentiones: & illius erit quaſi potentia actiua agens intentiones illas ex ſenſibus, cuius perfectio in complexione ſui organi eſt calidum ſpirituale & formale valdè reſeruatorium: ergo formarum ſenſatarum vocauerunt Peripatetici imaginem, alias imaginationem: & quibuſdam placuit, quòd vocitetur virtus formalis, eò quod ſeruat apud nos formas: actiuum autem & elicitiuum intentionum vocarunt æſtimationem. Quia verò etiam experimur apud nos iterum teneri intentiones elicitas ſicut tenentur formæ ſenſatæ: & non eſt ab eadem potentia tenere & agere, ſicut dictum eſt, nec idem tenens eſt quod tenet formas ſenſatas & intentiones elicitas ex eis, eò quod altior gradus abſtractionis eſt intentio quam forma, ſicut ſupra diximus, ideò coacti ſunt inuenire virtutem animæ quæ tenet intentiones elicitas ab æſtimatiua virtute: & hanc vocarunt memoriam. Adhuc autem nos experimur nos vti componendo & diuidendo tam formis quam intentionibus, facimus enim hominem cum duobus capitibus, & aliquid compoſitum ex multiplici forma ſenſata, & componimus hæc cum intentionibus quas elicitas habemus apud nos: & oportet, quòd faciens illud ſit aliquid commune ad quod tam formæ quam intentiones referuntur ſicut ad quoddam commune: & hoc vocarunt phantaſiam, quæ exiſtens inter memoriam in qua ſunt intentiones, & imaginatiuam in qua ſunt formæ acceptæ per ſenſum, vtitur vtriſque componendo & diuidendo: & hæc operatur in ſomnis, ſicut & in vigilia. Phantaſia autem ab apparitione dicta eſt: quoniam illa eſt maior cognitio quam habeat anima ſenſibilis, & eſt vltimum virtutis eius, & hæc à vulgo in hominibus vocatur cogitatiua: cum tamen propriè cogitare rationis ſit proprium. Hæc

Nota eſt eiuſdem virtutis tenere & agere.

Phantaſia operatur in ſomno & in vigilia & à vulgo cogitatiua in hominibus nuncupatur.

autem phantaſia plurimum confert eius recordationi quod oblitum eſt per hæc quod mouet intentiones ad formas, & formas ad intentionem: per hoc enim venitur in ſimile aliquid eius quod prius ſcitum fuit, & per illud venitur in oblitum, ſicut nos in libro de memoria & reminiſcentia oſtendemus. Hæc etiam eſt illa quæ intellectualia aſſimilat corporalibus. Intellectuales enim diuiſiones vnius in multa aſſimilat diuiſioni arboris in multos ramos, ſicut id quod facimus in arbore Porphyrij de diuiſione prædicabilium, & reſultatione quam facit ipſe intellectus poſterioris in primis, aſſimilat ſcalis, ſicut eſt id quod tradidit Pytagoras de ſcala aurea. Secundum congruentiam autem operum Peripatetici tradiderunt iſtis viribus ſitum: omnes enim organicas eſſe tradiderunt, eò quod ſunt circa particularia tantum: omnis enim forma particularis in materia aliqua eſt: quoniam forma ſine omni materia accepta eſt vniuerſalis, circa quam operatur intellectus: ſenſum igitur communem in anteriori parte cerebri poſuerunt in loco vbi concurrunt nerui ſenſitiui quinque ſenſuum ſicut in quodam centro, qui locus medulloſus eſt & humidus, poſt quem locum eſt durities maior ex frigiditate cerebri proueniens: & illum dixerunt theſaurum formarum in quo retinentur formæ & immobilitantur, qui theſaurus imaginatiua vel formalis vocatur. In prima autem parte mediæ cellæ cerebri vel cellulæ quæ calida eſt ex motu multi ſpiritus ad ipſam poſuerunt æſtimatiuam quæ elicitiua & actiua eſt intentionum. Theſaurum autem eius reſeruantē intentiones, qui memoria vocatur, in poſteriori parte cerebri poſuerunt, qui locus eſt ſiccus propter neruos motiuos, qui oriuntur ab ipſo. Cuius ſignum eſt: quia læſa illa parte perditur vel læditur memoria in omnibus animalibus: phantaſiam autem quæ conuertit ſe tam ſuper intentiones quam ſuper formas, poſuerunt in medio mediæ cellæ tanquam centrum inter imaginatiuam & memoriam. Huius ſignum eſt: quia læſa media cella non habetur ab aliquo animali ordinatum regimen vitæ, eò quod non poteſt vti ſenſatis formis & intentionibus ſecundum quod oportet: & tunc efficiuntur animalia furioſa & rabida. Hæc igitur ſunt quæ prælibare volumus de iſtis virtutibus, & modo prolixius determinabimus de vnoquoque iſtorum & primo de ſenſu communi.

Nota hic de operationibus virtutis cogitatiuæ, vide etiã Auerro. 3. de anima com. 6. & 20. & 2. de anima. 53. & ſuper lib. de ſomno & vigilia.

CAPVT VIII.

De eo quod ſenſu communi nos ſentimus videre & audire & ſecundum alios operari.

Tex. & com. 136. DIcamus igitur, quod quia nos ſentimus, quia videmus quando videmus & ſentimus, oportet quòd virtus qua hoc ſentimus, ſit aliqua virtus animæ ſenſibilis. Quæramus igitur, vtrum viſus ſit illa virtus qua videmus nos videre, aut altera à viſu? Similiter autem quæritur de virtute qua ſentimus nos audire & olfacere, & ſic de aliis vtrum fiat hoc per ſenſum proprium cuius eſt operatio illa, aut per aliquam aliam virtutem? Si autem detur, quòd ſenſus quo ſentimus nos videre quando videmus, ſit alter à viſu, tunc oportet quod ille ſenſus ſit viſus, eò quod illo videmus nos videre: & oportet quod ille etiam ſit coloris qui ſubiicitur viſui: quia non videmus nos videre, niſi per hoc quod videmus nos in viſu ſpeciem coloris habere: & qui videt ſpeciem coloris in viſu, videt colorem: & ex hoc ſequitur, quòd duo ſenſus eiuſdem ſint ſubiecti ſiue obiecti, ſcilicet viſus, & ille quo videmus nos videre, quod eſt impoſſibile: quia non multiplicatur proprium patiens ex eiuſdem ſpeciei agente. Si autem daretur, quod eſt idem viſus quo videmus colorem, & quo videmus nos videre colorem, tunc viſus erit ſuiipſius ſicut obiecti: & cum obiectum ſit agens, ſenſus patiens, ſequeretur eundem ſenſum eſſe agens & patiens, quod iterum eſt impoſſibile. Si autem propter hoc iterum diceretur, quòd eſſet ſenſus alter, tunc quæramus de illo altero, vtrum videat ſe videre, an non? Et ſi non, tunc cognitio ſui ſenſibilis eſt incerta comprehenſio: quoniam quando videt, non comprehendit ſe videre: tunc eadem ratione alio ſenſu videt ſe videre ſicut & in principio: & tunc iterum de illo quæretur, & procedet hoc in infinitum: aut oportet dicere, quòd ille alius ſit ſuiipſius iudex: cum autem eodem ſenſu videat ſe videre, & videat viſibile: & hoc in principio dicendum fieri, eo quod natura nunquam abundat ſuperfluis, ſed explet opera ſua per neceſſaria: ergo relinquitur, quòd eodem ſenſu videamus viſibilia. Et videamus nos videre.

Hoc tamen adhuc dubitationem habet: conſtat enim ex præmiſſis, quòd nihil eſt videre ſecundum actum niſi viſu ſentire colorem ſecundum actum: quoniam nos ſupra probauimus, quòd ſpecies obiecti quando eſt in ſenſu, perficit ipſum ſecunda perfectione quæ eſt agere: oportet igitur, vt videtur, ex hoc ſequi, quòd videns ſe videre, nihil aliud ſit niſi videns colorem, aut viſum habere colorem: & ita primum videns quo videmus nos videre, habebit colorem ſicut & pupilla: primum autem videns dicimus quod influit oculo viſum: illo enim videmus nos videre, ſicut diximus ſupra. Si autem hoc detur, tunc ſequitur, quòd quando videmus nos videre quod videre ſit color vel coloratum, quod eſt valdè inopinabile. Tex. & com. 137.

Dicamus igitur ſoluentes hanc quæſtionem, quod manifeſtum eſt, quòd non omnino eſt vnum & vno modo dictum ſentire per viſum. Et huius ſignum quidem eſt: quia etiam quando videmus res exteriores, non videmus vno modo: nec vno modo iudicamus per viſum diſcernendo tenebras & lumen: & ſimiliter poſſumus dicere, quod viſus ſit diuerſorum ſicut colorati eſt aut obiecti, & eſt operationis aliter quam obiecti: & tunc non ſequitur, quòd videre ſit aliquid Tex. & com. 138.

quid coloratum vel color. Amplius autem ſoluentes inductam dubitationem aliqualiter poſſumus aliquo modo concedere concluſionem, quod ſcilicet videre videntis ſecundum actũ ſit tanquam coloratum, licet non ſic ſimpliciter ſit coloratum. Id enim quo ſentimus, eſt ſuſceptiuum ſenſibilis formæ, & informatur ea, ſed ſuſcipit eam ſine materia, vt ſupra diximus. Cuius ſignum eſt: quia etiam abeuntibus ſenſibilibus rebus à potentia ſentientium, adhuc inſunt ſenſus, id eſt, formæ ſenſibiles & phantaſiæ, quibus ſenſibiliter operantur animalia quando imaginantur & rememorãtur, ſicut ſupra diximus: actus enim ſiue perfectio rei quæ ſentitur, & ſenſus ſecundum actum factus eſt vnus: quia vna forma perfectio eſt vtriuſque: ſed alterum eſt eſſe eius in ſenſibili, & alterum in ſenſu: quia eſſe ſpirituale & intentionale habet in ſenſu, materiale autem & naturale habet in re ſenſata. Hoc autem dico de ſenſu & ſenſibili ſecundum actum acceptis, vt quando accipitur ſonus ſecundum actum, & auditus ſecundum actum: tunc enim in vnius formæ actu ſunt ſonans & auditus: quæ forma eſt ſonus alterum eſſe habens in ſonante, & alterum in auditu. Contingit enim aliquando, quòd id quod habet auditum, non audit ſecundum actum: & contingit, quòd id quod habet ſonum in potentia, non ſonat ſecundũ actum: & tunc non ſunt in vnius formæ actu audiens & ſonans. Cum autem id quod poſſibile eſt audire, operetur & actu aliter audiat: & cum id quod poteſt ſonare actu, aliter ſonat: tunc ſecundum actum audiens, & ſecundum actum ſonans ſunt ſimul in vna forma ſecundum actum: ſed prout eſt in audiente vocatur auditio, & prout eſt in ſonante vocatur ſonatio, propter diuerſum eſſe quod habet in auditu & ſonante, ſicut diximus: & ſimiliter eſt de viſu & cęteris ſenſibus. Sicut igitur auditio eſt ſoni quædam perfectio ſecundum auditum, ita viſio eſt coloris aliquo modo: propter quod videns ſe videre, iudex eſt eius quod eſt circa coloris actum in viſu. Eſt igitur determinatio quæſtionis huius totius, quòd videmus nos videre, & ſentimus nos audire, & ſecundum quemlibet ſenſum operari ſenſu communi, qui aliquo modo eſt idem cum particulari, & aliquo modo diuerſus. Sunt omnes ſenſus vnum in forma virtutis ſenſitiuæ, quæ fons eſt virtutum ſenſuum particularium: & ipſi particulares ſenſus ſunt ſicut riui ex communi fonte deriuati: & hoc ſenſu communi eſt iudicium circa particulares actiones quæ ſunt ſenſuum particularium: & hoc modo reflectitur virtus ſenſitiua ſuper ſe, quando iudicat de ſeipſa: ſenſus enim communis qui formalis eſt, reflectitur ſuper particularem iudicando ſenſibiliter de actione & operatione eius. Et hoc modo nihil prohibet quando idem ſit actiuum & paſſiuum: agere enim quoddam eſt iudicare & comparare componendo & diuidendo, & hoc eſt communis ſenſus, qui eſt formalis: recipere autem & habere formas ſenſibiles eſt pati, & hoc eſt ſenſuum particularium. Nos tamen ad hanc quæſtionem inferius in ſequenti capitulo redibimus ſubtilius de eadem diſceptantes.

CAPVT IX.

Qualiter ſenſitiuum ſenſibileque idem in actu ſunt & diuerſa in eſſe, & qualiter correlatiua.

Tex.& com. 139.

HIc autem iam dictum eſt, quòd ſenſus ſecundum actum & ſenſibile ſecundum actum ſunt ſimul & idem in actu, & diuerſa in eſſe. Hoc autem ſic probatur: omnis enim motus qui eſt exiens de potentia ad actum, & ſimiliter omnis actio ſecundum quod eſt actio ab agente in patiens, & ſimiliter paſſio qua abiicitur aliquid ab eo in quod agitur & quod mouetur, ſunt in eo quod agitur ſiue patitur ſecundum rem, ſicut oſtendimus in phyſicis: quia autem omnis ſenſus patitur ab obiecto, ſicut auditus à ſono, oportet neceſſariò ſonum ſecundum actum in quo eſt ſonus, primo ſecundum potentiã ineſſe: actus enim omnis eſt in eo quod de potentia exiuit in actum, & hoc eſt patiens & motum: actiui enim & motiui actus ſit in patiente generaliter, & non è conuerſo: & ideo non generaliter eſt verum, quòd omne mouens moueatur: non enim eſt verum niſi in phyſicis, quorum materia eſt vnica per contrarietatem mouens & mota, ſicut determinatum eſt in phyſicis, & in libro peri geneſeos. In aliis autem inuenitur aliquid agẽs non actum, & aliquid mouens non motum, ſicut eſt in ſpiritualibus, in quibus ſenſibile eſt mouens & non motum, & medium mouens motum, & ſenſus motum & non mouens. Cum igitur ſic eſt, tunc oportet neceſſariò, quòd ſonantis actus qui eſt ſonatio, ſit in potente ſonare: & hoc eſt ſolidum planum cum aëre ſibi coniuncto: ſimiliter autem potentia habens ſonũ eſt ſenſus auditus: actus ergo ſoni ſit etiam in auditu: igitur ſonantis & auditus eſt idem actus ſecundum eſſe differens ſecundum quod eſt in diuerſis potentia ſonum habentibus, ſortitur nomina diuerſa. Quando enim eſt in potentia ſonante, tunc vocatur ſonatio: & quando eſt in potentia audiente, tunc vocatur auditio. Dicitur enim ſonus dupliciter, ſecundum actum & potentiam, ſicut & dupliciter dicitur auditus, ſecundum actum & potentiam.

Tex.& com. 140.

Eadem autem omninò ratio eſt & in aliis ſenſibus & ſenſibilibus: ſicut enim actio eſt aliquo modo in agente, & aliquo modo in patiente: quia eſt in agente ſecundum quod per ipſam denominatur quando dicitur agens, & ſecundum quod ipſe potens eſt agere quando eſt in otio, & exit in actualiter agere quando agit poſt otium. In patiente autem eſt ipſa forma quæ influitur ab agente. Similiter eſt de ſenſibili & ſciente: quando enim ſenſibile non agit in ſenſum, tunc eſt quaſi in otio, habens tamen formã qua perfectum eſt ad agere: quando autem actu agit in ſenſum, tunc eſt actus ſenſus in ipſo

à quo

à quo denominatur & eſt eadem forma profluens ab ipſo: & eſt in ſenſu qui potentia habuit eam, non ſicut mutatio de actione in actum, ſed potius ſicut in patiente quod recipit formam agentis: & ſic actiui & paſſiui eſt idem actus. Potentis enim agere & potentis actionẽ agentis recipere idem actus eſt, diuerſus ſecundum eſſe potentialiter agentis & potentialiter patientis. Sed in quibuſdam ſenſibus ſecundum diuerſum eſſe habet duo nomina, in quibuſdam ſecundum alterum eſt innominatum, ſicut diximus de potentia audiente & potentia ſonante, quod actus vnius eſt auditio, & actus alterius ſonatio. In viſu autem actus potentiæ videntis dicitur viſio: ille autem qui eſt eius quod de otio exit in actum, quando vt actiuum perficit viſum, quæ eſt actio coloris; non eſt nominata niſi per circumlocutionem exprimatur, dicendo quòd eſt actio coloris in viſum ſecundum actum factum. Similiter autem in potentia guſtante actio guſtus vel guſtatio vocatur: ſaporis autem actio innominata eſt.

Tex. & com. 141. Quoniam autem ſic vnus eſt actus ſenſibilis & ſenſitiui, quando vtrumque ſecundum actum eſt, neceſſe eſt tunc ea ſic dicta ſimul corrumpi & ſaluari: quia ſic correlatiua ſunt quæ poſita ſe ponunt, & perempta ſe perimunt: & ſic ſimul ſunt & corrumpuntur auditio & ſonus, & guſtatio & ſaporis actio, & ſic de aliis. Quando autem vtrumque ſecundum potentiam dicitur, & non ſecundum actum, tunc non ſunt correlatiua: & tunc non neceſſarium eſt quod ſimul corrumpantur & ſaluentur.

Tex & com. 142. Sed antiqui phyſiologi non bene dicebant, quando opinati ſunt ſenſibile & ſenſum quocumque modo accepta eſſe correlatiua, dicẽtes nihil eſſe album vel nigrum, niſi quando eſt viſus de ipſo: & nihil eſſe ſaporem, niſi prout eſt in guſtu, & ſic de aliis ſenſibilibus. Hoc enim vno modo rectè dicebatur, & alio modo non rectè: ſenſibili enim & ſenſu dictis dupliciter, his quidem ſecundum potentiam, illis verò ſecundum actum, de ſecundum actum dictis rectè dixerunt antiqui, de dictis autem ſecundum potentiam, non rectè dicebant. Peccant igitur in hoc quod ſimpliciter ſine diſtinctione correlatiua dixerunt ea quæ non ſimpliciter & ſine diſtinctione correlatiua dicuntur.

Tex & com. 143. Ex iſto autem vlterius elicitur, quia excellentiæ quædam corrumpunt ſenſum. Eſt enim vox & ſonus prout mouent ſenſum, ſymphonia quædam & conſonantia ſiue proportio & contemperatio agentis ad patiens: vox autem ſiue ſonus ſunt quodammodo vnum & idem, ſicut diximus, tunc oportet, quòd etiam auditus ſit ſymphonia quædam & proportio ad eundem actum ad quem proportionatur ſonans: & quia excellens plus mouet quam mobilis ſit ſenſus, ideo excellenter acutum & graue corrumpunt auditum, & ſimiliter excellentiæ ſaporum corrumpunt guſtum, & in coloribus ſiue viſibilibus excellenter fulgidum ſiue excellenter opacum corrumpunt viſum: & hoc de fulgido conſtat. Opacum autem etiam corrumpit, licet non ita citò ſicut fulgidum: cuius ſignum eſt, quòd in carceribus tenebroſis diu incluſi, lumen non poſſunt reſpicere quando egrediuntur ad lumen. Cauſa autem eſt: quia ſpiritus viſiuus qui in neruo optico fluit ab oculis, auertitur, & repellitur per tenebras: & quia ſpiritus calidus eſt, cum auertitur, tunc frigiditas obdurat porum oculi, & excæcatur oculus. Similiter autem excellentiæ odorum corrumpunt olfactum: eò quod ſenſus in compoſitione organi ratio quædam contemperantiæ & proportionis eſt: & ideò ipſa ſenſibilia ſunt dulcia ſenſui, quando parua adducuntur ad ſenſum ſine excellentiis: & quando mixta ſunt proportionabiliter, ſicut acutum proportionatum, & dulce ſalitum: proportionabiliter, enim iſta ad ſenſum ducta, & delectabilia ſunt: eò quod organum quaſi medium eſt ſenſibilium ſecundum proportionem medij compoſitum. Vniuerſaliter autem ſymphonia & conſonantia ſiue proportio, magis eſt mixta quam acutum & graue excellentia. Similiter autem & tactus eſt medium infrigidabile & calefactibile proportionatur: ſenſus enim ſemper eſt proportio & contemperatio: ab excellentiis autem triſtatur & corrumpitur.

Propter quod in carcere obſcuro clauſi, ſi in lucem prodeant, lumen non poſſunt aſpicere.

CAPVT X.

De probatione ſenſus communis per hoc quod componit & diuidit inter ſenſata diuerſorum ſenſuum.

Tex. & com. 144. SEd nunc volentes redire ad inquirendum ſubtiliter de ſenſu communi, præmittimus ea quæ determinanda ſunt, quod vnuſquiſque ſenſus proprius eſt ſibi ſubiecti ſenſibilis, qui ſenſus ſicut in organo eſt in eo quo organicè ſentiunt animalia ſecundum quod ſentiunt ſecundum actum: & ille ſenſus diſcernit ſibi ſubiecti ſenſibilis differentias, ſicut dicimus album quidem & nigrum eſſe viſus, dulce verò & amarum dicimus eſſe guſtus: ſimiliter autem ſe hoc habet in aliis.

Tex. & com. 145. Quoniam autem non ſolum ſic ſentimus ſenſibilia, ſed etiam ſentimus, quia differunt vel conueniunt album & dulce, ſic de vnoquoque ſenſibilium: in omnibus enim ponimus conuenientias & differentias comparando & componendo & diuidendo ſenſata diuerſorum ſenſuum, neceſſe eſt vt vnoquoque ſenſu hoc faciamus. Non enim alia virtute ſuperiori quæ non ſit ſenſus, hoc facere poſſumus. Quia omne iudicium quod eſt circa ſenſibilia, re ſenſibili poteſtate eſt iudicium ſenſus. Iudicium autem quo dicimus album eſſe dulce, vel non eſſe album dulce, eſt circa ſenſibilia & ſenſibiliter: & ideò virtus cuius eſt hoc iudicium, neceſſariò eſt ſenſus. Hoc autem iudicium non poſſumus facere aliquo ſenſibilium propriorum. Si enim aliquo fieri poſſet, tunc videretur hoc debere fieri per tactum, quia tactus plures eſt, ſicut ſuperius diximus.

Siue

Tex & com. 146.

Siue autem caro ſiue aliud dicatur eſſe inſtrumentum tactus, manifeſtum eſt, quod illud inſtrumentum tactus non eſt vltimum ad quod referuntur ſenſibilia diuerſorum ſenſuum: ſi enim ſic eſſet, tunc oportet, quod quando diſcernens diſcernit album eſſe vel non eſſe dulce, tangeret ſubſtantia album & dulce: quia ſupra oſtendimus, quod tactus non diſcernit aliquod ſenſibile, niſi tactu ſubſtantiali tangibilis: hoc autem videmus fore falſum: quia album eſſe vel non eſſe dulce diſcernimus non tangentes ipſum. Nec poteſt dici, quod duobus ſenſibus fiat iudicium illud: quia in ſeparatis per organa & per formas virtutibus non contingit diſcernere album eſſe vel non eſſe dulce: ſed oportet vna quadam virtute vtramque manifeſtam eſſe, quæ dicit album eſſe vel non eſſe dulce, & alterum eſſe dulce ab albo. Si enim duo ſenſus hoc dicerent, hoc eſſet ſimile ei quod ego ſentirem album & tu dulce: per hoc autem neuter noſtrum ſciret dare conuenientiam vel differentiam inter album & dulce. Duo enim ſenſus particulares forma & ſubiecto differunt: quia ſubiecta eorum ſunt duo organa: & formæ ſunt ſicut viſus & auditus: ſicut duo homines differunt ſuis formis & ſuis ſubiectis, & non eſt quod vniendo vel diuidendo comparet vnum alteri: quod tamen neceſſarium eſt, quando dicitur album alterum vel idem eſſe dulci. Oportet igitur, quòd alicui vni manifeſtum ſit: quoniam altera vel eadem adinuicem ſunt album & dulce: oportet igitur, quòd vnum numero ſit quod ponit alteritatem vel identitatem inter ea: & dicat, quoniam altera vel eadem ſunt, & quodammodo altera vel eadem: quoniam eadem ſunt aliquando ſubiecto, & altera formis ſenſibilibus. Id ergo quod dicit ſic iudicando de albo & dulci, eſt idem: & ſicut dicit vnum ſolum iudicium quod eſt alteritas vel identitas duorum ſenſibilium, ita oportet, quòd ſit in intellectu non componente vel diuidente duo ſenſata, qui habeat aliquo modo vtrumque. Patet igitur ex dictis, quòd non eſt poſſibile iudicare ſeparata ſenſibilia ſeparatis ſenſibus particularibus: ſed oportet, quòd vnico communi ſenſu fiat. Ex iſto autem ſequitur & quod adhibitum eſt ei quod non ſit iudicium illud in ſeparato tempore: ſicut enim idem eſt quod dicit alterum eſſe bonum vel malum vel album & dulce, ita etiam idem momentum eſt quando dicit ſic iudicando. Quæcumque enim componuntur vel diuiduntur vel comparantur, & hoc patet, quia in eodem momento ſunt compoſita vel diuiſa ſecundum rem. Iudicium autem eſt ſecundum quod res eſt. Oportet igitur, quòd iudicium ſit in eodem momento, & non ita quod prius ſentiat vnum & iudicet de illo, & poſtea alterum & tunc de illo ponat iudicium. Eſt igitur idem & in eodem momento iudicans, quoniam alterum & alterum bonum & malum, vel album & dulce, quando ipſa ſecundum rem altera ſunt. Nec volo dicere, quòd idem ſit momentum ſecundum accidens, ſcilicet quod eſt idem continuum tempus quod habet partes priores & poſteriores: hoc enim non eſt idem niſi per accidens, ſcilicet quia adiicimus vni motui continuo: ſed volo dicere, quòd in vno indiuiſibili momento ponitur alteritas inter duo quando altera ſunt, vel identitas quando eadem ſunt. Eſt enim alteritas & identitas relatio quæ eſt ſimul in indiuiſibili momento duorum ſecundum rem. Et iudicium animæ ad rem refertur. Intendit ergo in vno momento facere iudicium. Dico igitur alterum eſſe bonum à malo, vel album à dulci vt nunc: dico enim, quoniam vnum alterum eſt ab alio: & non dico, quòd alterum ſit nunc in quo eſt alteritas vnius ad alterum, & alterum in quo eſt alteritas reliqui ad iſtud. Sed potius anima dicit ſic altera & in eodem nunc dicit ea altera eſſe: igitur vtriuſque ad alterum ſimul eſt. Oportet igitur, quòd dicens illud ſit vnica & indiuiſibilis virtus, & dicat iudicium in vno & indiuiſibili tempore. Iſtud autem quod dictum eſt, verum eſt de intellectu & phantaſia & ſenſu communi & de omni potentia animæ componente & diuidente & comparante diuerſa.

CAPVT XI.

In quo declaratur qualiter ſenſus communis eſt vnus & indiuiſibilis & qualiter diuerſus.

Tex. & com. 147.

AT verò obiiciet fortè aliquis, quòd ea quæ dicta ſunt, eſſe vera non poſſunt: quia idem numero in vno indiuiſibili tempore non poteſt ſimul moueri contrariis motibus: conſtat autem, quod iudicans de ſenſibus oportet moueri ab ipſis ſenſibus: iudicans igitur de albo & dulci, vel de albo & nigro, quoniam eadem vel altera ſunt, oportet quòd ſimul moueatur motu formæ vtriuſque: hoc autem impoſſibile videtur: ſi enim dulce ſit, hoc eſt, ſecundum proprietatem formæ ſuæ mouit ſenſum & intelligentiam, amarum mouebit vtroque modo vel motu contrario, & album & iterum mouet ſecundum aliam: formationis autem diuerſitas oritur à formarum contrarietate: & ſic idem numero & indiuiſibile mouetur in tempore indiuiſibili motibus contrariarum formarum, quod eſt impoſſibile. Et licet hoc vno verbo ſoluere poſſumus dicentes, quòd formæ non habent contrarietatem niſi prout ſunt in materia per eſſe materiale: & intentiones contrariorum in anima acceptæ non ſunt contrariæ, & ideò in eodem eſſe poſſunt: tamen quia intendimus ad plenum declarare qualiter ſenſus communis vnus & non vnus ſit, aliter ſoluimus inductam dubitationem: & primò volumus dare ſolutionem ad hominem, poſteà autem ſolutionem veram quæ demonſtrat veritatem naturæ ſenſus communis. Dicimus igitur primò, quòd ſenſus communis eſt quoddam inſeparatum, & indiuiſibile eſt iudicium eius, & in tempore indiuiſibili ſecundum ſuum ſubiectum: eſſe autem ſuum eſt diuiſum & ſeparatum: contingit igitur dicere,

cere, quòd quoddammodo inſeparatum & indiuiſibile ſentit diuerſa & ſeparata: & contingit dicere, quòd diuiſum & ſeparatum quodammodo, alio modo eſt illud quod ſentit diuiſa & ſeparata: dicimus enim, quòd nullius ſenſibilis iudicium perficitur in organo proprij ſenſus qui recipit illud ſenſibile, ſed omnes particulares nerui qui ad organa propriorum ſenſuum diriguntur, & concaui ſunt vt in eis diſcurrat ſpiritus qui eſt vehiculum virtutis ſenſitiuæ, diriguntur ad anteriorem cerebri partem, quæ medietas quædam eſt, & ſymphoniacè compoſita ad omnia ſenſata propria, & nullum habet ſenſum potentem omnes ſuſcipere, & ibi eſt ad ad organum ſenſus communis: & ab illius vnitate ſenſibilis virtus quæ eſt ſenſus proprij, eò quod eſt finis ſenſuum, eſt vna loco & ſubiecto, ſed pluralitate formarum particularium ſenſuum eſt plures. Omnes enim proprij ſenſus emanant ex ipſo.

Tex. & com. 148. Et dicemus tunc ſoluentes inductam dubitationem, quòd non eſt inconueniens, quòd id quod eſt vno modo vnum & alio modo plura, ſentiat diuerſa & contraria. Iſta autem ſolutio licet impediat obiectionem quoad hominem, non tamen ſoluit inductam dubitationem quoad materiam ſenſus communis. Idem enim ſubiecto & indiuiſibile eſt potentia habens contraria: & ſi intelligatur diuiſum per ſubiectum, adhuc potentia habet contraria: & ideò contraria potentia inſunt ei quod indiuiſum ſubiecto, & ei quod eſt diuiſum: ſed eſſe eius quod actu habet contraria, non poteſt eſſe indiuiſum ſubiecto, ſed oportet, quòd diuiſum ſubiecto ſit. Contraria enim actu non poſſunt in ſubiecto eodem eſſe: & ideò in eo quod agit aliquid per formas contrariorum, oportet quod ſit diuiſum: igitur impoſſibile eſt album & nigrum eſſe ſimul in eodem ſubiecto: ergo non poteſt aliquid pati per receptionem ſpeciei eorum actu vnum & indiuiſibile ſubiecto: ſed ſecundum prius habitam ſolutionem ſic ſe habent ſenſus communis & intelligentia, quoniam vel quando habent ſpecies contrariorum & diuerſorum: dictum eſt enim, quòd ſunt vnum ſubiecto, & plures ſecundum formas deriuatas ab ipſis: non ergo conueniens fuit dicta ſolutio. Conuertemus ergo ſermonem & dicemus, quoniam ſenſus communis eſt ſicut terminus ſenſuum particularium: & quia terminus eſt forma, apprehenſio enim diuerſorum ſenſatorum eſt ad hoc finaliter vt diſcernatur conuenientia & differentia quæ eſt inter ea: & quia terminus talis & finis eſt forma, ideò dicemus ſenſum communem eſſentialiter & formaliter vnum & indiuiſibilem eſſe, & per ſubiecta particularia ad quæ dirigitur virtus eius, eſſe plures.

Tex. & com. 149. Eo modo quo mathematici quidam dicunt punctum in circulo quo dicitur eſſe centrum vnum in ſubſtantia & forma, non in inquantum duo ſunt, quia ſic in ſe indiuiſibile eſt & non ex diuerſis compoſitum: & hoc modo non diſcernit niſi vnum quod eſt medium circuli. Per hoc autem quod ipſum ſubſtantialiter eſt medium circuli, eſt ipſum principium æqualitatis linearum protractarum ab ipſo ad circumferentiam. Sic vno & vnum & multa diſcernuntur. Oportet enim vnum eſſe per ſubſtantiam & formamper quod iudicatur in omnibus æqualitas, & oportet ipſum eſſe plura per hoc quod eſt plurium quibus ſua medietas dat æqualitatem: & ſic diuiditur quodammodo per attributionem & influentiam, & non per ſubſtantiam & formam, quoniam ſubſtantia vna eſt: & forma medians quæ eſt cauſa æqualitatis, vna eſt: ſecundum tamen quod diuiditur, non vnum eſt: quia & ſic bis vtitur eodem ſigno: hoc enim modo ſignificat diuiſionem diametri in puncto quod eſt centrum: & eſt attribuens vni ſemidiametro æqualitatem per hoc quod eſt eius principium: & æqualitatem attribuit alteri per hoc quod eſt eius finis, & inquantum ſic vno termino vt duobus vtitur: iudicat enim duo, quia iudex eſt æqualitatis duarum ſemidiametrorum, & ſic ſeparata ſunt, vt quodam ſeparato diiudicata. Inquantum verò eſt vnum in forma & ſubſtantia mediationis, fit iudicium vnius & multorum vnitorum vno quoddam & ſimul. Vnius enim totius circulationis iudicium eſt vnum centrum, & multarum linearum æqualium eſt iudicium per vnicam centri mediationem: eò quod illa cauſa vniuerſalis eſt omnis æqualitatis, quæ eſt in lineis ab eodem centro ad circumferentiam protractis. Sic omni eodem modo dicimus ſenſum communem formaliter principium omnium ſenſuum particularium, & eſſe formam à qua eſt influentia in omnibus propriis ſenſibilibus, & eſſe vnum in ſubſtantia & forma ſenſibilitatis, ſed diſtinctum per hoc quod influit particularibus organis particulares ſenſus, & prout dirigit ſenſum huic vel illi proprio organo: & ſic iudicium diuerſorum ſenſibilium per hoc quod dicit eſſe ea altera vel eadem adinuicem, eſt per vnũ in forma & ſubſtantia & per diuerſa, per hoc quod illud vnum aliquid attribuitur diuerſis, & influentiam habet ſuper diuerſa: & hoc non dicitur diuerſum niſi per hoc quod eſt diuerſorum, ſimpliciter tamen vnum & indiuiſum eſt.

CAPVT XII.

Et eſt digreſsio declarans qualiter ſenſus communis eſt medietas omnium ſenſuum.

FOrſitan autem obiiciet aliquis contra ea quæ dicta ſunt, dicens quòd omne mouens formale eſt ad id quod mouetur ab ipſo: mouet autem ſenſus proprius communem eo modo quo ipſe mouetur à ſenſibili: non enim eſſet iudicium ſenſatorũ propriorum in ſenſu communi dicente ea altera eſſe vel eadem, niſi ad ipſum tranſirent à ſenſu proprio cui prius occurrunt. Videtur igitur ſenſus communis eſſe materialior quam proprius. Omne enim recipiens recipit ſecundũ potentiam materialem,

lem, ſicut in antehabitis ſæpè determinatum eſt: oportet autem, quòd ſensus communis recipiat eadem quibus diſcernit & iudicat: recipit autem ſecunda receptione: videtur igitur materialior eſſe quam ſenſus proprius qui prima recipit receptione. Adhuc autem ſi ſenſus communis omnium propriorum ſenſuum recipit ſenſata, & nihil recipitur niſi quod habet aliquam communicantiam cum recepto, ſicut viſus qui non recipit niſi colorem propter communicantiam quam habet cum ipso, & non recipit ſonum, eò quod nullam habet comparationem communicantiæ & proportionis ad ſonum: tunc videtur ſenſus communis eſſe compoſitum quid ex omnibus harmoniis ſenſuum propriorum: eſt ergo materialior, quia compoſitior cum omni ſenſu particulari: & ſic videtur iterum non eſſe vera prius inducta ſolutio. Non enim poteſt dici, quòd ſenſus communis ſit communis per modum prædicati communiter de omni ſenſu proprio: quia & ſic eſſet ſenſus communis aliquid de ratione ſenſus proprij, nec poſſet diffiniri ſenſus proprius, niſi in diffinitione ſua poneretur ſenſus communis, ſicut hominis diffinitio in ſe habet animal, quod eſt prædicatum commune de homine: hoc autem non eſt verum, ſicut per ſe patet cuilibet.

Solutio. Propter hoc dicimus ad hoc & his ſimilia omnia, quòd ſenſus communis eſt vna numero forma quæ eſt vniuerſalis non vt prædicabile: ſed ſicut cauſa formaliter præbens ea quæ oriuntur ex ipſa: ſicut architectonica præbet formam domus. Sicut enim à principio diximus, anima eſt ſuper naturam totam corporis: & ideò imprimit & influit in totam naturam corporis ſuas impreſſiones & ſuas vires, abſque eò quod imprimatur ſibi aliquid à natura: & ideò natura non agit in naturam, niſi etiam agatur & patiatur ab ea. Omne enim mouens phyſicè, mouetur, eò quod in ordine vnum phyſicum non ſupponitur alteri phyſico: ſed anima cum ſit incorporea, agit in naturam, & non patitur ab ipſa natura, ſicut etiam diximus ſupra: & ideò primum augens quod eſt virtus animæ, non auget nec alteratur augmento: & ſimiliter eſt in omnibus ſicut de primo digerente. Similiter autem primum ſentiens non quidem in tempore ſed natura, hoc eſt in quo prius ſaluatur tota virtus ſenſitiua, eſt ſenſus communis qui eſt origo ſenſuum propriorum, ita quod ab ipſo deriuantur ſenſus proprij, ita quod non è conuerſo conſtituitur ab eis, nec aliquid ſui eſſe habet ab eis. Et quod dicitur, quòd ſenſus proprij mouent ipſum, falſum eſt omninò: oportet enim, quòd ſenſibile proprium ſpiritualius & ſimplicius fiat in ſenſu communi quam in proprio: & hanc maiorem ſimplicitatem non dat ei ſenſus proprius, ſed potius communis. In ipſo enim eſt ſpiritus lucidus, qui eſt vehiculum & inſtrumentum ipſius: & ille prout eſt inſtrumentum ſenſus communis, confert ei maiorem ſimplicitatem, ſicut lux coloribus: & in tali actu & forma facta ſenſibilia propria pertingunt ad organum ſenſus communis: & tunc iudicat de eis. Nec poteſt dici, quòd aliquid corporeum omninò conferat eis agere in organum ſenſus communis: eò quod formæ corporales ſunt ipſa ſenſata, non ſeparatæ ab appendiciis materiæ: & ideò corporale agens, quod tamen eſt inſtrumentum eius quod eſt incorporeum, habet quòd dat eis agere in organum ſenſus communis, quod formalius eſt quam organa ſenſuum propriorum: & hoc eſt quod intendit dicere Auguſt. qui dicit, quòd corporales formæ non mouent animam, ſed potius talibus formis factis in corpore, anima luce ſua facit eas in ipſa. In tali autem ordine mouentium & motorum, id quod vltimò mouetur, formaliſſimum eſt omnium, & primum mouens omnium materialiſſimum: & hoc ideò eſt: quia in tali ordine ſecundum mouens non accipit virtutem motiuam à primo mouente, ſed ab alio quod eſt aliquid eius quod mouetur: ſed in his in quibus ſecundum mouens accipit virtutem motiuam à priori mouente, verum eſt, quòd vltimum motum eſt materialiſſimum omnium, & minus habens dignitatis & ſimplicitatis: cum autem anima rationalis ſit ſupra naturam & infra intelligentiam erit, anima ſenſibilis infra rationem & ſupra naturam, ſicut anima vegetabilis infra ſenſibilem & ſupra naturam, & ideò ipſa eſt ſubſtantia & forma quædam habens vires multas, quarum quidem ipſa ſenſibilis vis eſt potentia à generatione perfecta habitu connaturali ſibi, qui habitus eſt inchoatio quædam & harmonia omnium ſenſibilium formarum, ſicut in genere eſt inchoatio & harmonia omnium differentiarum illius generis: & illa potentia ſic habitu connaturali perfecta, omnia ſenſibilia habet poteſtate & actu nullum antequam diſtinguatur ab eis: & in ſenſu dicitur à Philoſopho, quòd ſenſus eſt ſpecies ſenſibilium, & intelligens ſpecies intelligibilium. Talis autem forma vna ſimplex præhabens poteſtate ea quorum ipſa eſt cauſa, & habet ea actu quando diſtinguitur ab aliquo illorum. Et per hoc patet ſolutio omnium inductarum dubitationum. Et hæc eſt cauſa quare Auicebron dixit ſpecies ſenſibiles eſſe in anima, & non acceptas ab extra. Hac etiam de cauſa dixerunt quidam virtutem ſenſibilem per ſe eſſe actiuam, & nullius ſpeciei eſſe receptiuam: quia non rectè recipit eas, ſed vna ſpecies quæ eſt habitus potentiæ ſenſitiuæ, diſtinguitur ad ſenſibilia quæ ſunt in organis, ſicut diſtinguitur virtus vniuerſalis ad particulare in quod agit, & circa quod operatur. De principio igitur & virtute ſecundum quam dicimus animal habere ſenſum & poſſe ſentire, ſit hoc modo determinatum: de aliis autem virtutibus quas ſupra detegimus, ſub alterius libri principio inquiremus.

Maiorem ſimplicitatem à habet obiectũ ſenſus communis, non habet à ſenſu proprio, ſed à ſenſu communi.

LIBER III.

De anima qui eſt de apprehenſiuis viribus deintus.

TRACTATVS I.

De viribus animæ ſenſibilis.

CAPVT I.

Et eſt digreſsio declarans libri intentionem, & de imaginatione.

IN hoc autem autem tertio libro de anima intendimus certificare de aliis potentiis animæ, quæ reſtant, quarum prima diuiſio eſt in apprehenſiuas & motiuas, quæ differunt per rationem potentiæ actiuæ & paſſiuæ: quarum potentiarum nos ſuperius aſſignauimus differentiam: quoniam potentia actiua ſemper ſibi ſimilis eſt, eò quod ipſa eſt actus, & ſemper completa ad agendum: & ſi aliquando non agit, hoc eſt propter defectum eius in quod agit, & non propter hoc quod ipſa indigeat acquirere aliquid per quod ad agendum perficiatur. Paſſiua autem diſſimilis eſt ſibi: quia aliquando habet formam, & aliquando non habet eam: ſed cum acquirit eam per alterationem, tunc poteſt agere actionem, cuius principium eſt forma quæ eſt acquiſita per alterationem in ipſa. Hæc tamen forma aliquando datur ei à generatione, ſicut ſuperius diximus de potentia ſenſitiua: aliquando autem requirit per alterationem, ſicut eſt de ſcientia quæ eſt perfectio intellectus. Potentiæ igitur apprehenſiuæ generaliter potentiæ ſunt paſſiuæ, nec habent principia agendi niſi per formam quam per apprehenſionem acquirunt: propter quod etiam apprehenſiuæ dicuntur. Tales autem non generaliter ſunt omnis animæ, ſed ſenſitiuæ, & intellectiuæ tantum. Et earum quædam ſunt apprehenſiuæ de foris exiſtentibus ſuis agentibus: quædam autem ſunt apprehenſiuæ, ita quod ſua agentia proxima ſunt & intus. Et illæ quæ habent ſua agentia de foris, ſunt ſenſus de quibus iam ſecundum quod ſunt vires animæ, expeditum eſt: de his autem quæ ſunt apprehenſiuæ deintus, nunc determinabimus. Omnes enim has ſiue ſint partes animæ ſenſibililis, ſiue ſint rationalis, coniungemus: eò quod antiquorum quidam omnes illas quandam partem intellectus fore dicebant, ſicut in ſequentibus oſtendetur. Ad faciliorem autem intellectum antiquorum ſententiæ de hoc, volumus loqui de tribus virtutibus quas ſupra enumerauimus, ſcilicet de imaginatiua, & æſtimatiua, & phantaſtica.

Imaginatiuæ virtutis deſcriptio & eiuſdem differentia à ſenſu.

Dicimus igitur imaginatiuam eſſe in qua imagines ſenſibilium rebus ſenſibilibus abſentibus reſeruantur. Hæc autem imaginatiua plus abſtrahit, quam ſenſus: quoniam ſenſus non accipit ſomam niſi re præſente: iſta autem reſeruat eam etiam re abſente: propter quod etiam ſecundum Auicen. & Algazelem, alia potentia eſt à ſenſu communi. Bonitas autem huius organicæ virtutis alia eſt à bonitate ſenſus: quia bonitas ſenſus eſt in recipiendo, & bonitas huius in retinendo eſt, & purè repræſentando: propter quod & plures videmus eſſe ſubtiles in diſcretione ſenſibilium & non benè imaginantes.

Benè imaginantes ad duo benè diſponuntur.

Benè autem imaginantes ad duo diſponuntur, quorum vnum eſt in mathematicis: quia tales benè diſtribuunt figuras: cuius eſt cauſa, quòd licet in organo imaginationis omnia diſtribuantur, tamen ſenſibilia diſtribuuntur in ipſo prout ſunt vnita ſuis ſubiectis: & ideò non eſt imaginabilis ſonus prout eſt actus ſonantis, & color prout eſt qualitas colorati, & ſic de aliis: & ideò quod principaliter in eo diſtribuitur, eſt quantitas & figura: propter quod habentes huiuſmodi organum purum & benè compoſitum, optimè efficiuntur imaginatiui: & quando cum hoc ſubtilis ſunt intellectus cum bonitate imaginationis, proficiunt multum in mathematicis diſciplinis. Si autem huiuſmodi homines abſtrahantur à motibus ſenſuum, & ſunt ſemper ſolitarij, & abſtrahantur à cura carnis & deliciis corporis, efficiuntur prophetæ. Motus enim multus ſenſibilium ſuo tumultu impedit manifeſtari in eis effectus cæleſtium. Similiter autem cura carnis & deliciæ & ſolicitudines & actus multi mundani occupant animam, ita quod non poteſt percipere impreſſiones cæleſtium:

ſtium: quia anima propter vnionem ſuarum potentiarum in ſua ſubiecta, talem habet colligationem virium ſuarum, quod quando intenditur operatio eius ſecundum vnamquamque potentiam, tunc abſtrahitur ab intentione circa alias. Cuius ſignum eſt, quòd intente cogitans aliquid non aduertit ea quæ habet præ oculis: & ſimiliter fit, quòd anima occupata circa exteriora non aduertit motus & impreſſiones cæleſtium quæ fiunt in ſuo corpore abſtracta. Ab his autem ſentit talia & parat eis imagines: quia connaturale eſt ſibi ſub imaginibus corporalibus cognoſcere quicquid ipſa cognoſcit: & in talibus impreſſionibus cæleſtium radicantur illa ſomnia quæ aliquid ſignant de futuris. Qualiter autem impreſſiones tam motuum cæleſtium quam intelligentiarum quæ ſunt motores, veniant ad animas animalium, in prima philoſophia oſtendetur. Sed quod hîc ſufficit, eſt quòd organum imaginationis non oportet omninò idem eſſe cum organo ſenſus communis, ſed ſecundum eſſe differens, licet fortè in ſubſtantia ſit idem: & hoc magis inferius erit manifeſtum.

CAPVT II.

Et eſt digreſsio declarans ea quæ conueniunt ex æſtimatione.

EA autem potentia quæ æſtimatiua dicitur, ab imaginatione differt in ipſa ſpecie quæ conprehenditur: quoniam, ſicut in prælibatis eſt determinatum, iſta elicit intentiones quæ in ſenſu non ſunt ſcriptæ. Nec poteſt dici, quòd hoc ſit ſenſus officium ſecundum quod determinauimus ſenſatum per accidens in ſuperioribus: quoniam nunquam contingit cognoſcere, quòd iſte eſt filius Dionis, niſi habeatur notitia filiationis ſecundum quod eſt in iſto: nec vnquam lupus miſeretur nato ſuo, niſi habeat cognitionem & huius indiuidui, & quod hoc indiuiduum eſt natus eius: oportet ergo aliquam eſſe virtutem animæ elicientem huiuſmodi intentiones, & quod non poteſt eſſe imaginatio nec penitus ſeparata ab ea. Quod enim non ſit imaginatio, patet: quoniam ad imaginem rei ſolam non ſequitur motus, vel effectus, vel minæ, vel triſtitiæ, vel fuga, vel inſecutio: ad æſtimationem autem mox ſequitur iſtorum quoddam, vel quodlibet: ſeparata autem ab ipſa penitus eſſe non poteſt: quoniam huiuſmodi intentiones non accipit ſecundum rationes communes & vniuerſales, ſed potius in hac imagine vel illa nihil continens de communi: oportet igitur, quòd ſicut intellectus practicus ſe habet ad ſpeculatiuum, ita ſe habet æſtimatiua ad imaginationem: & ideò hæc virtus non penitus apprehenſiua eſt, ſed & motiua eſt, per hoc quod determinat ad quid mouere debet animal, & quo fugere. Propter quod quidam Philoſophorum hanc opinionem eſſe dicebant, quod tamen non congruit: quia opinio rationalis animæ quidem habitus eſt, æſtimatio autem omnium eſt quorum eſt ſenſus, ſicut iam oſtendimus: ſuperius enim diximus omnia quæ habent ſenſum, habere motum dilatationis & conſtrictionis ad minus: & cum iſta aliquo modo motus moueantur ad cibum, oportet imaginationem cibi eſſe apud eam: ſed imaginatio ſola non mouet, vt dictum eſt: oportet igitur iſta talia omnia habere æſtimationem qua moueantur. Tres ergo iſtos inferiores ſenſus, ſenſum communem ſcilicet & imaginationem & æſtimatiuam habet omne animal, quod aliquem vel aliquos habet de ſenſibus exterioribus: propter quod ſupra diximus, quòd omne habens ſenſum, habet deſiderium cibi quod eſt fames: & omne habens deſiderium, habet imaginationem & æſtimationem quæ non ſubſtantia, ſed ſecundum eſſe differt ab imaginatione, ſicut iam diximus. Eſt autem æſtimatiua magis actiua quam imaginatiua: quoniam elicere intentiones eſt aliquid agere, & magis perfectum eſt quam ſpeculari imagines ſolas, ſicut ſi ſpeculum animatum imagines ſibi impreſſas diceremus ſpeculari: omnes tamen vires animæ aliquo modo actiuæ ſunt: eò quod omnes agunt aliquod opus vitæ, ſicut ſuperius diximus, cum de diffinitione animæ ſecundum ſuam ſubſtantiam loqueremur. Licet autem plus actionis habeat æſtimatiua quam imaginatiua, tamen proprietatem paſſiuæ potentiæ habet in hoc quod non agit per ſe, ſed per intentionem quam elicit à forma acquiſita. Eſt autem adhuc aduerrendum, quòd iſta virtus animæ in homine, ſicut & cæteræ, aliquando coniungitur rationi: & tunc iuuatur à ratione, & ſuadetur ad imitandum quod æſtimat vel fugiendum: & ob hanc ſimilitudinem ſui in homine ad opinionem Philoſophorum quidam, ſicut Plato, eam opinionem quandam aſſerebant, & non differre in homine & in brutis, niſi per magis eſſe obumbratam in brutis, & minus in hominibus: ſed falſum eſt quod dicunt: quia opinio eſt de communi prout eſt in pluribus: æſtimatio autem ſecundum quod huiuſmodi non recedit ab hoc indiuiduo ſecundum quod hoc eſt: & ideò in homine adiuta ratione non iuuatur niſi prout eſt circa hoc vel illud: & tunc dicitur proprio nomine æſtimatio. Si autem compoſitio alias opinio ſimilis de pluribus particulacuribus ſecundum vnam intentionem in eis inuentam accepta, iam hoc non eſt æſtimationis, ſed cognitionis experimentalis quæ rationis eſt: ſed tamen ipſa miniſtrat ſibi ſenſus & æſtimatio. Quia autem iſta virtus ſic coniuncta eſt imaginationi, ideò organum eius etiam aut idem eſt cum organo imaginationis, aut propinquum eſt vnum alteri ſubſtantialiter idem exiſtens, & ſecundum eſſe diſpoſitionis differens, ſicut ſupra diximus.

In quo differat æſtimatiua ab imaginatiua.

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

CAPVT III.

Et eſt digreſsio declarans naturam phantaſiæ.

DE phantaſia poſt hoc determinantes dicimus ipſam eſſe potentiam componentem imagines cum intentionibus, & intentiones cum imaginibus, & imagines & intentiones cum intentionibus ad duplicem finem qui eſt in particularibus. Vnus autem finis eſt cognitio particularium maior quam in ſenſibili anima haberi poteſt: & illius finis eſt ſcientia de hoc quod ſit id & de alio quod ſit aliud: & ſic de omni eo de quo ſententia profertur per modum affirmationis vel negationis. Secundus autem finis eſt opus quod intenditur ex huiuſmodi particularibus, ſicut opus in habentibus rationem eſt finis artis: & quia talis cognitio in plurib̃ animalibus expreſsè apparet, eò quod videmus ea quædam eligere, & alia quædam quaſi refutare: ad electionem autem & refutationem præexigitur ſententia & decretum: & ideo multi dixerunt, quòd phantaſia eſt aliquid rationis: non autem eſt intentio noſtra veram eſſe electionem animæ ſenſibilis, ſed aliquid ſimile electioni, quod expreſsè videtur qnibuſdam in brutis, & in vno plus & alio minus: nos autem videmus ea per modum artis facere caſas, & prouidere cibum in longum tempus: cuiuſmodi operum oportet eſſe principium animę ſenſibilis potẽtiam aliquam: hoc autem eſſe non poteſt, niſi illa virtus quæ componit & diuidit imagines & intentiones modo ſuprà dicto: hæc etiam opera non in omnibus videmus in quibus eſt imaginatio & æſtimatio, ſed in quibuſdam quæ perfectiora ſunt. Oportet igitur phantaſiam ſecundum aliquid eſſe differentem ab imaginatione & æſtimatiua: licet enim omnes iſtæ potentiæ paſſiuæ animæ ſint & patiantur à formis indiuidui, quæ ſunt principia cognitionis ſenſibilis, quæ formæ eædem eſſe videntur, tamen motus paſſionis non eſt idẽ, ſed eſt ſecundum diff:rentem gradum abſtractionis: propter quod & ipſæ potentiæ non penitus ſunt eædem: ſed, ſicut ſuperius diximus de ſenſu communi, videtur tota formalitas ſenſibilis virtutis eſſe phantaſia: & hoc materialiter differentiam habet ſecundum quod inchoat ab organo vnius motus eius, vel ab organo alterius: & hoc modo videntur omnes iſtæ vires animæ ſenſibilis eſſe interiores in vna eſſentialitate communi & ſubſtantia, differentes autem ſecundum eſſe materiale in diuerſis partibus cerebri, in quo organizantur iſtæ potentiæ: quæ omnes ſunt organicæ. Et hæc eſt cauſa quare Ariſt. pleriſque in locis vtitur iſtis virtutibus tanquam eiſdem, & æquiuocè ponit nomen vnius pro alterius nomine, ſed ſi tamen ſubtiliter diſtinguantur, vt hîc ſunt diſtinctæ, ſic habent diſtingui.

Oportet autem non latere, quod quando hæ potentiæ coniunctæ ſunt rationi, ſicut ſunt in homine, accipiunt ordinem agendi & operandi & regimen à ratione: & quia ratio diuerſificatur ſecundum diuerſitatem eorundem de quibus ratiocinatio fit, ideò operationes etiam phantaſiæ multiplicantur valdè: quando autem ſunt non cum ratione, tunc ipſæ regum ad inſtinctum naturæ ſolum: & quia natura vno modo eſt in habentibus ſpeciem vnam, ideò opera phantaſiæ in omnibus habentibus ſpeciem vnam in irrationabilibus ſunt vno modo: & ideò omnis hirundo vno modo facit nidum, & omnis formica vno modo prouidet cibum, & ſic de aliis ſecundum viſa phantaſiæ ad inſtinctum naturæ operantibus. Homo autem non ſic operatur propter diuerſa principia operis de quibus inquirit per rationem. Et hoc eſt quod dixerunt Philoſophi quidam in philoſophia naturali admodum excellentes, quòd iſtæ virtutes in brutis potius aguntur à natura quam agant: in homine autem potius agunt quam agantur: quia in homine natura inſtrumentaliter tantum ſubſeruit eis, in brutis autem ſecundum aliquid mouet eas potius quam moueantur ab eis: ita etiam vis eſt quæ multum impedit intellectum, eo quod nimis occupat animam compoſitione & diuiſione imaginationum & intentionum, quarum magna copia eſt apud eam: & non tantum poteſt componere accepta à ſenſibus, ſed etiam fingere his ſimilia: & quia intellectus conceptiones vt frequenter ſunt ſimiles imaginationibus & fictionibus phantaſiæ, ideò quando miſcet concepta imaginibus & intentionibus, plerumque generat deceptionem & errorem, maximè autẽ quando aliquid de cæleſtibus & diuinis intellectui imprimitur. Hæc eſt cauſa, quòd ſomnia quæ ſunt prophetiæ futurorum, plerumque applicata ad imagines, fiunt illuſiones & damnationes. Sed quando applicat conceptibus intellectus imaginationes & intentiones congruas, tunc adhuc indigent interpretationibus propter compoſitiones imaginationum & intentionum: eò quod non conueniunt conceptibus diuinis & cæleſtibus imagines ſenſibilium & intentiones, niſi ſecundum metaphoram. De his autem in ſcientia de ſomno & vigilia dicemus. Multa verò ſunt animalium hanc potentiam non habentium: cuius cauſa eſt cerebri defectus in talibus animalibus vel diminutio. Totum enim cerebrum talium parumper differt à medulloſa natura fluida, in qua eſt ſenſus & tenuis imaginatio: & ideò ſpiritus iſtorum non depurantur, & cerebrum eorum non confortatur ad huiuſmodi operationes animales perfectas.

Nota quomodò quãdo huiuſmodi potentiæ ſunt coniunctæ rationi, differunt à ſeipſis abſolute conſideratis, & cum ratione non coniunctis

Nota qualiter quando de diuinis intellectui aliquid imprimitur, contingit ſibi illuſio & deceptio.

CAPVT

CAPVT IV.

Et eſt digreſsio declarans, quod omnes vires animæ ſunt organicæ & agunt mediante corpore.

OMnes autem dictæ vires animæ ſenſibilis organicæ ſunt, & per inſtrumenta corporalia ſuas operationes perficiunt. Et hoc quidem de ſenſibus quæ apprehendunt de foris, oſtendere non eſt difficile: quoniam iam habitum eſt, quòd illi non apprehendunt niſi per rei ſenſibilis præſentiam: ſenſibilia autem corpora ſunt: corpus autem non eſt præſens niſi corpori: ad virtutem enim incorpoream non exigitur præſentia ſecundum ſitum & locum, nec operatur in ipſa aliquid propinquitas localis vel remotio, ſicut apparet in intellectu & intelligibilibus: ſic ergo conſtat, quod etiam virtutes ſenſibiles ſunt in corpore, cui etiam res ſenſibilis præſentialiter in ſitu & loco opponitur. De virtutibus autem interioribus quæ ſunt imaginatio, æſtimatio, & phantaſia, idem conſtat quoniam in omnibus illis eſt apprehenſio formæ ſingularis ſecundum ſitum partium eius, & lineamenta, & quantitatem: cuius deſcriptio & pictura non poteſt eſſe niſi inſtrumento corporeo: quod ſic probatur. Imaginemur enim quadratum, a.b.c.d. & adiungamus eidem duo quadrata per omnia illi æqualia & omnino ſimilia, quorum vnum ſit e.f. g. h. adiunctum ei in angulo a qui ſit angulus dexter quadrati prius imaginati, & alterum ſit i.k.l.m. adiunctum primo quadrato in angulo b. qui ſit angulus ſiniſter: & ſtatuamus iſta tria quadrata in imaginatione noſtra ſicut hic vides ea fore depicta: quæro qualiter apprehenditur vnum horum eſſe à dextris, & alterum à ſiniſtris, & tertium fore medium, cui duo adiunguntur? Aut enim hoc eſt ex ſubiecto in quo diſtribuuntur, aut ex ipſis quadratis, aut ex comparatione quadratorum ad aliquid extra. No nautem poteſt dici, quòd ſit ex comparatione quadratorum ad aliquid extra: quia ſæpè imaginamur hoc quod non comparatur ad aliquid extra, ſicut chimeram, & fligantem, & trigelaphum, & alia multa monſtra quæ imaginantes fingimus. Si autem dicatur eſſe ex ipſis quadratis, aut erit hoc ex eſſentia & figura quadratorum, aut ex aliquo accidente. Non autem poteſt eſſe ex ipſis quadratis: quia illa ſunt vnius rationis & æqualia per omnia & ſimilia, ita quod nulla inquantum talia cadit inter ea diuerſitas. Si autem dicatur eſſe ex aliquo accidente quod accidit eis, aut hoc erit accidens inſeparabile, aut ſeparabile. Non autem poteſt eſſe ex accidente inſeparabili: quoniam accidens inſeparabile cauſatur ex eſſentialibus ſui ſubiecti, & quorum eſſentialia eadem ſunt, horum accidens inſeparabile eſt idem: eſſentialia autem trium quadratorum per omnia ſunt eadem: & ſic propter accidens inſeparabile non poteſt eſſe dicta quadratorum imaginata diuerſitas. Si autem dicatur, quod hoc eſt accidens ſeparabile, tunc intelligatur illud non ineſſe: & cum illud ſit cauſa diuerſitatis in magnitudine, tunc iam non imaginabimur vnum fore dextrum, & altetum ſiniſtrum: quod omnino falſum eſt: quia adhuc ſtat imaginatio ſicut prius, quandiu dicta quadrata ſic ponuntur eſſe coniuncta. Remanet igitur, quod hoc ſit propterea, quòd tali modo diſtribuuntur in organo imaginationis, quod eſt cerebrum. In quocunque autem forma ſub differentiis ſitus depingitur, illud eſt corpus: ergo organum imaginationis eſt corpus. Si autem forte aliquis dicat, quòd iſta ſitus diuerſitas per dextrum & ſiniſtrum & medium, ex intellectu eſt attribuente eis rationem dextri & ſiniſtri & medij: hoc conſtat eſſe falſum: quia intellectus dextri & ſiniſtri vniuerſalis eſt, & non attribuitur huic vel illi, niſi per ſitum particularem, quo illud eſt dextrum, & illud ſiniſtrum, & tertium eſt medium: & tunc redibit eadem quæſtio, vnde cauſetur huiumodi ſitus. Oportet igitur, quòd illud cauſetur ex imaginatione, ſicut & in continuo in quo diſtribuuntur tria quadrata modo prædicto: quia in continuo non efficitur vnum dextrum, & alterum ſiniſtrum, & tertium medium, niſi per hoc quod diſtribuitur vnum in dextra parte ſpatij, & alterum in ſiniſtra, & tertium in medio. Ita ergo eſt imaginatione, quod vnum in vna parte organi eſt, & alterum in altera, & tertium in tertia: virtus autem imaginationis conſiderat ipſum ſic diſtributum, & per hoc quod ſic diſtribuitur in organo: ergo ipſa operatur in organo, & eſt organica.

Noia pulchram rationẽ ad probandũ organum imaginatiuæ eſſe corporeum & quod ipſa organica ſit.

Amplius autem nos imaginamur figuram & imaginem hominis eiuſdem maiorem & minorem: & hoc cauſari non poteſt ex re, quia illa eſt vno modo: nec cauſatur à forma, quia forma non cauſat ſui diuerſitatẽ propter maioritatem & minoratem: ergo fit hoc ex ſubiecto in quo diſtribuitur, in quo oſtenditur, plus & minus: non autem deſcribitur plus & minus niſi in corpore: ergo organum imaginatiuæ eſt corpus, & ipſa virtus organica: qua tali in corpore operatur. Idem autem eſt de æſtimatiua & phantaſia: quoniam & illæ intentiones ab imaginibus apprehenſis non ſeparantur: omnes igitur dictæ virtutes organicæ ſunt, corpore indigentes ad ſuas operationes. Et per iſta intelligimus differentiam intellectus ab huiuſmodi virtutibus: quia ille omnino incorporeus eſt.

***

D. Alb. Mag. lib. 3. de anima.

CAPVT V.

De improbatione erroris antiquorum qui dixerunt, quod intelligere & ſentire ſunt idem.

Tex & com. 150. QVoniam autem ſicut diximus ſuperius, duabus differentiis quibus animatum differt ab inanimatio antiqui præcipuè diffiniunt animam, motiuo ſecundum locum ſcilicet, & in eo quod ipſa diſcernit & intelligit & ſentit, videtur eis, quod intelligere & ſapere, quod tamen ſimpliciſſimum intelligere eſt, ſit corporalibus inſtrumentis perfectum, ſicut quoddam ſentire: dicebant enim, quòd intelligere eſt ſecundum phantaſiam re non præſente operari: & ſyllogizabant hoc ex duabus affirmatiuis in ſecunda figura dicentes, quòd ſenſui interiori conuenit iudicare & diſcernere aliquid entium: cuius forma eſt apud ipſum: & intellectui conuenit idem: ergo intelligere eſt quoddam ſentire. Et in hoc errore fuit Empe. qui dixit voluntatem & appetitum augeri vel minui ad præſens delectabile, tam in hominibus, quam in animalibus aliis: voluntas autem & appetitus non ſunt niſi de aliquo apprehenſo, cuius habetur iam notitia. Id ergo quod auget præſentialiter voluntatem & mutat eam, eſt id quod ſemper ſapere altera & altera præſtat: præſens ergo præſtat ſapere & intelligere: præſentia autem eſt ſecundum formam corporalem, ſicut iam ante oſtendimus: ergo intelligere & ſapere eſt ſecundum præſentiam corporalem, ſicut & ſenſus. Idem autem vult & illud dictum quod Homerus dixit, qui dixit, quòd talis eſt intellectus in terrenis hominibus, qualem in die ducit ſiue conducit pater deorum & virorum: pater enim deorum cæleſtium, id eſt, planetarum eſt ſol: eò quod attribuit eis lumen & motum, ſicut in lib. de cæ. & mun. oſtendimus. Et idem eſt pater virorum: quia homo generat hominem ex materia & ſol. In die autem per lucem conducit ſol calorem ab interioribus ad organa ſenſuum exteriora, & perficit operationes ſenſibiles: & ſi talis eſt intellectus, tunc intellectus eſt virtus corporea, ſicut & ſenſus.

Tales nãque inſunt mentes mortalibus ipſis, Quales quotidie ſummi fert rector olympi.

Tex & com. 151. Vnde omnes hi opinantur, quòd intelligere ſit perfectiuum organo corporeo ſicut & ſentire: & iſti ſunt qui dicunt, quod non contingit ſentire nec intelligere, niſi ſimile ſimili, ſicut declaranimus in primo lib. vbi poſuimus principia rationum diſputationis iſtius de animæ natura. Et hoc mitum fuit de antiquis: quia licet dicerent cauſam quare res ſentitur & ſcitur, non dixerunt deceptionis cauſam & ignorantiæ, & hoc non fecerunt, cum tamen error & ignorantia magis ſit propria animalibus, cum pluribus animalibus conueniat quam ſcientia. Et anima plus temporis perficit in errore quam in ſcientia: quia infantia & pueritia & ſenium in errore perficiuntur, & à paucis quædam pars vitæ parua adhibetur ſcientiæ. Quidam autem videntes non cauſari ſcire niſi per hoc quod dixerunt ſimile ſimili ſentiri & intelligi, & concedentes animam eſſe compoſitam ex omnibus quæ ſunt, dixerunt errorem & ignorantiam omninò nihil eſſe, ſed omnia quæ videntur alicui, eſſe vera. In qua opinione fuerunt plurimi Philoſophorum intantum, quòd dixerunt contraria & contradictoria ſimul eſſe vera, quando vniuntur diuerſis: & hoc oportuit eos dicere aut concedere, quòd deceptio & ignorantia cauſabantur ex tactu corporali diſſimilis alicuius ad animam: & tunc ſequebatur animam non ex omnibus componi, ſed ex quibuſdam: & quando illa ex quorum ſimilibus erat compoſita, tangebant eam, tunc habuit diſcretionem ſenſus & intellectus de rebus illis, & quando tetigit eam aliquid cuius non erat ſimilitudo apud eam, tunc generabatur deceptio & ignorantia: quia hoc contrarium eſt illi dicto eorum quo dicunt, quod ſimile ſimili cognoſcitur: contraria autem cauſantur à contrariis ſecundum iſtos: & ideò ſimilitudo tangentis ad tactum cauſat ſcientiam, & diſſimilitudo eiuſdem tactus cauſauit ignorantiam & deceptionẽ. Error autem dicti iſtius inde deprehenditur: quia expreſſum in omnibus videtur, quod tam ſcientia quam deceptio ſunt contrariorum eadem: & ſic falſum dicunt, quod ſimilis ſit ſcientia, & diſſimilis ignorantia & deceptio.

Tex. & com. 152. Quod autem falſum dicatur etiam in hoc quod idem dicunt ſentire & ſapere, manifeſtum eſt ex his quæ nunc inducemus: ſentire enim eſt in omnibus aliquo modo animalibus, intelligere autem in paucis de numero animalium. Sed nec etiam intelligere communiter acceptum quod eſt quicumque actus rationis in quo eſt intelligere rectè & non rectè: rectè enim intelligere eſt ſecundum virtutes intellectuales, quæ ſunt ſapientia, & prudentia, & ſcientia, & opinio verâ: non rectè autem intelligere ſiue non verè intelligere, eſt ſecundum habitus contrarios iſtis habitibus: & hoc intelligere communiter dictum non eſt idem cum ſentire: ſenſus enim propriorum ſenſatorum ſemper eſt verus & ineſt omnibus animalibus, intelligi autem, ſicut iam diximus, conuenit & falſo, & nulli ineſt animali niſi cui ineſt ratio.

CAPVT VI.

Quod imaginatio vel phantaſia, neque ſenſus ſunt, neque opinio cum ſenſu.

Tex & com. 153. SImiliter autem imaginatio largè accepta prout ambit imaginationem & phantaſiã quę vtitur imaginibus, altera eſt à ſenſu & ab intellectu: hæc enim imaginatio quidẽ nunquam fit ſine ſenſu, hoc eſt, non fit niſi in habente ſenſum, & ſine imaginatione non fit æſtimatio, nec etiam opinio: quia licet

opinio

opinio ſit quædam acceptio rationis per probabilia,tamen quia incerta eſt, oportet quod immixta ſit phantaſiis. Simplices enim conceptiones intellectus non ſunt incertæ, ſed ſemper veræ. Quod autem intelligentia & opinio non ſint eædem imaginationi de qua diximus, manifeſtum eſt ex his quæ dicentur nunc:imaginari enim eſt paſſio quædam quæ dicentur nunc:imaginari enim eſt paſſio quędam quæ eſt in poteſtate noſtra quando voluerimus : poſſumus enim fingere in nobis idolum, ſicut ſi coram oculis quandocunque voluerimus, ſicut faciunt illi qui poſiti ſunt in opere recordationis.Illi enim ex hoc quod repoſitum eſt apud animam, veniunt in his vel id id quod fuit præ oculis prius, & referunt idolum ad rem in præterito acceptam:& ſimiliter poſſumus nos fingere idolum, non referendo ad rem, & tunc imaginari:ſed non eſt in nobis opinari vel intelligere:quia oportet habere rationem quæ faciat credere : & hanc à re & à natura, & non alibi oportet accipere. Similiter autem eſt de æſtimatione: quia in his tribus oportet aliquid falſum vel verum dicere & diſcernere, ſicut ex ſententia: & hoc non eſt in nobis,ſed potius à re de qua ſententia veri vel falſi profertur.

Tex.& com. 154.

Amplius autem cum opinamur vel æſtimamus aliquid difficile vel terribile, ſtatim ſequitur in effectu compaſſio timoris vel triſtitiæ:& hoc eſt ideo quia opinio & æſtimatio ſunt ſecundum intentiones rerum, vel ſcientiæ quædam de rebus. Similiter autem fit ſi opinamur vel æſtimationem habemus de aliquo de quo eſt confidendum, ſicut de conuenienti : ſtatim enim ſequitur in affectu gaudium vel ſpes huiuſmodi opinionem vel æſtimationem. Quando autem ſecundum phantaſiam vel imaginationem fugimus aliquod terribile,vel de quo eſſet confidendum, non ſequitur aliqua compaſſio in affectu : ſed habemus nos ad talia idola, ſicut ad ea quæ non ſunt in re neceſſario, ſed ſicut videmus in pariete res pictas quæ non ſunt in re : & ideò nemo timet leonem pictum, vel lupum pictum. Imaginatio autem in phantaſia adhuc minus habet de rei veritate quam in pariete, ſicut fictum minus habet de veritate rei quam depictum. Amplius autem ſcientia & opinio & prudentia & cæteræ virtutes intellectuales, ſicut & æſtimatio in ſenſibilibus, ſunt partes acceptionis : non accipitur autem quod non acceptatur pro vero : imaginatio autem & phantaſia fingens idola,à nullo tanquam vera acceptatur:igitur non eſt pars acceptationis : ergo imaginatio & phantaſia non ſunt opinio vel æſtimatio. De virtutibus autem intellectualibus quæ partes acceptionis ſunt, & quibus conſentitur vt veris, differere altera eſt ratio : hæc enim ad 6.ethicorum pertinet librum,in quo de intellectualibus virtutibus determinari habet. Per iſta igitur conſtat, quòd imaginatio & phantaſia vt eſt cum imaginibus, non eſt opinio vel æſtimatio.

Tex.& com 155.

CAPVT VII.

Quare imaginatio vel phantaſia, neque ſenſus ſunt, neque opinio cum ſenſu.

SEd nunc aliter oportet procedere ob antiquorum quorundam dicta. Habitum eſt eſt enim de eo quod eſt intelligere,quoniam alterum eſt ab eo quod eſt ſentire. Dicebant autem antiqui,quòd quædam pars eius quod eſt intelligere,eſt phantaſia : quædam autem opinio & ſcientia : & illi dixerunt, quòd phãtaſia & imaginatio ſunt intelligere quoddam, licet non omne intelligere ſit imaginatio vel phantaſia. Hanc autem diſputationem ſic inchoamus : quia enim iam quædam de phantaſia determinauimus, in quibus oſtendimus ipſum non eſſe opinionem vel æſtimationem, oportet nos nunc loqui de altero quod iſti dicunt, vtrum phantaſia ſit intelligere quoddam : & accipiemus modo phantaſiam generaliter pro imaginatione & phantaſia, vocantes totam illam animæ potentiam ſecundum quam nobis fit phantaſma vel idolum re non præſente:ſic enim accipitur phantaſia proprie, quando non dicetur ſecundum metaphoram : metaphoricè enim aliquando dicitur phantaſia intellectus qui eſt cum phantaſmate. Secundum iſtos ergo qui dicunt phantaſiam fore intelligere quoddam,oportet quod phantaſia potẽtia ſit habitualis, ſecundum quam contingit verum dicere de re ipſa : hæ autem potentiæ etſi multæ ſint, tamen ad præſens ſufficiunt quatuor quæ ſunt ſenſus communis,opinio,ſcientia, & intellectus. Ars enim & prudentia quæ ſunt eriã virtutes intellectuales, ſimiliter autem & ſapientia ſecundum quas contingit verum dicere, nihil habent ſimilitudinis cum phantaſia : quia ſapientia de altiſſimis & primis & diuinis eſt,quæ non imagines habent: ars autem eſt principium factiuum cum ratione dirigente factionem & facturam : prudentia autem eſt principium actiuum cum ratione, & dirigit in operabilibus per nos. Imaginatio autem nihil omnino dirigit, ſed potius impedit omnem directionem, ſicut ſupra oſtendimus. Similiter autem probabimus, quod non eſt aliquis habitus iſtarum virtutum quas enumerauimus. Si enim eſt ſenſus vel aliqua pars eius quod eſt intelligere,ſicut illi dicũt,tunc oportet,quòd ſit habitus vel potentia habitualis ſecundũ quam diſcernimus ſententiando,vel ſecundum quã verum vel falſum dicimus affirmando vel negando:& tunc erit aliquis habituum prænotatorum.

Quod igitur non ſit ſenſus, manifeſtum eſt ex his quæ dicuntur. Senſus enim, ſicut ex ſupra dictis patet, duplex eſt, ſcilicet dictus ſecundum potentiam, ſicut eſt ſenſus in habente ſenſum etiam quando dormit,& ſenſibus non vtitur: & dictus ſecundum actum, ſicut eſt ſenſus in vtente ſenſu : & ſicut eſt vi-

Tex.& com. 156.

ſus potentia ſenſus, & ſicut eſt viſio actu ſenſus. Licet autem imaginatio nunquam ſit niſi in aliquo qui habet ſenſus, tamen ipſa non eſſentialiter eſt ſenſus: quia ſi ipſa eſſet eſſentialiter ſenſus, nunquam eſſet ſine ſenſu in potentia vel actu accepta: ſed aliquo ſenſu non actu exiſtente apparent idola ſecundum phantaſiam: ſicut in excæcato qui ſomniat vel imaginatur colores quos aliquando vidit. Poſtea adducimus etiam hoc quod ſenſus quidem ſemper eſt eius quod præſentialiter adeſt, non autem phantaſia vel imaginatio: ſunt enim re non præſente. Adhuc autem ſi actu & eſſentialiter idem eſſet ſenſus & phantaſia hoc modo dicta, tunc quibuſcumque ineſſet ſenſus, ineſſet & phantaſia omni modo dicta,& ſecundum quamlibet ſuam operationem: & hoc modo non eſt verum: quia vermes qui ſunt lumbrici terræ,& muſcas & cimices & pediculos & huiuſmodi incompleta animalia nihil videmus ad phantaſiam operari, eo modo quo ſupra determinauimus opera phantaſiæ: ineſt tamen talibus imaginatio aliqua & æſtimatio: ſuperius enim hoc eſt probatum. Videtur tamen Ariſtot. dicere formicas & apes non habere phantaſiam: quod omninò falſum eſt: cum talia animalia artificiosè operentur caſas, & prouideant in futurum ſibi, & operentur in commune. Puto autem non ex vitio eſſe Philoſophi, ſed ex vitio tranſlationis: quia tranſlator non intellexit nullum animalium quæ dixit Ariſto. phantaſiam non habere, & loco eorum tranſtulit formicas & apes, & corrumpit veritatem mala ex tranſlatione.Præterea ſenſus quidam qui ſunt propriorum, ſemper ſunt veri: phantaſiæ autem & imaginationes vt in pluribus ſunt falſæ, non quidem verum dicentes vel falſum: quoniam habitum eſt, quòd non diſcernunt affirmando vel negando: ſed hoc modo falſum quo ens fictum dicitur falſum cum non ſit in rei veritate ſicut fingitur. Amplius autem quando operamur ſenſibiliter circa rem, non dicimus, quòd videtur nobis homo, aut aliquid aliud quod non ſit ſecundum rem, ſed potius dicimus, quòd hoc eſt homo in re: eò quod ſenſus iudicat rem præſentem:cum autem aliquid non ex opere reali ſentimus,ed fingimus ipſum,re non exiſtente, tunc dicimus quod eſſe videtur, & non quod ita ſentit in re: & tunc talis ſenſibilis cognitio aliquando eſt vera, & aliquando falſa:quia quando fingit vt eſt in re, tunc eſt vera: & quando aliter, tunc eſt falſa:aliquando enim, ſicut primus diximus, viſiones apparent dormientibus: & de his non dicimus,quod ſunt, ſed quod videntur, & non ſunt.

Not vult formicas & apes habent phãtaſiam.

Tex.& com. 157.

At verò nec ipſa imaginatio ſiue phantaſia non eſt aliqua virtus quæ ſit de earum numero quæ ſemper vera dicunt, ſicut intellectus & ſcientia & ſapientia: phantaſia enim & imaginatio ſunt frequenter falſæ: intellectus autem & ſcientia & ſapientia & virtutes ſunt ſemper veræ, ſicut in 6. ethicorum habet oſtendi.Relinquitur ergo videre ſi ſit opinio, eò quod opinio eſt intelligere quoddam, vt antiqui dixerunt: & opinio eſt aliquando vera & aliquando falſa: ſed opinioni quæ eſt intelligere quoddam, inhæret fides conditionis: non enim poteſt eſſe, quòd opinans non habeat fidem de his de quibus habet opinionem: cum enim dubitatio indeterminatus motus ſit rationis ad vtramque conditionis partem, ambiguitas autem ambit vtramque partem rationis per rationes æqualiter fortes, opinio ſtat in vna parte, & credit illi per rationes quas habet ad illam,& non ad aliam: ſed tamen formidat adhuc alteram conditionis partem, propter hoc quod ſuæ rationes quas habet ad alteram,non ſunt demonſtratiuæ,ſed probabiles: & ex hoc patet,quòd omnis opinans opinione quæ eſt intellectus, habet fidem eius de quo habet opinionem: nulli autem beſtiarum talis inhæret fides, licet multæ beſtiarum habeant phantaſiam: licet enim beſtiæ acquieſcant ſuis æſtimationibus,tamen non habent fidem & credulitatẽ: quia ſicut ſcientia effectus eſt demonſtrationis, ita fides & credulitas effectus eſt ſyllogiſmi probabilis. Amplius ſi omnem opinionem conſequitur fides, quicumque opinatur, habet fidem: ſic autem fidem ſequitur perſuaſum eſſe: eò quod nullus eſt perſuaſus, niſi qui habet fidem: perſuaſum autem eſſe conſequitur ratio: eò quod nulli perſuadetur niſi per rationem: beſtiarum autem quibuſdam poteſt phantaſia ineſſe, ſicut ſupra oſtendimus, licet non omnibus inſit: ſed ratio nulli ineſt beſtiæ: ergo phantaſia non eſt ratio, nec opinio per conſequens.

6. ethicorum capitulo quarto.

Ex iſtis autem vlterius manifeſtum eſt,quòd imaginatio etiam non eſt opinio ſiue æſtimatio coniuncta cum ſenſu, ſicut quidam dixerunt, nec eſt opinio quæ fit per ſenſum ſibi coniunctum, nec eſt complexio & compoſitio opinionis & ſenſus ſiue æſtimationis & ſenſus: quia ſi eſſet opinio cum ſenſu phantaſia, tunc non eſſet phantaſia niſi eius cuius eſt ſenſus ſecundum actum vel potentiam:& hoc oſtendimus ſuperius eſſe falſum. Idem autem ſequeretur ſi phantaſia eſſet opinio facta per ſenſum. Si autem eſſet complexio ſiue compoſitio operationis & ſenſus,tunc oportet,quòd aliquo modo haberet proprietates ſenſus & proprietates opinionis: quoniam componentia ſecundum aliquem modum dicuntur de compoſito, & proprietates eorum aliquo modo conueniunt ei: nihil autem horum conuenit phantaſiæ. Eſt autem manifeſtum non eſſe phantaſiam, ſiue imaginationem opinionem cum ſenſu: propter id quod dicunt, quòd verè opinio non eſt aliud ab eo cuius verè eſt ſenſus. Dico autem ac ſi dicatur, quòd phantaſia eſt reſultans ex albi opinione: cuius albi etiam eſt verè ſenſus & per ſe:non enim, vt dicunt, phantaſia eſt ex albi quidem opinione: ex ſenſu autem boni: quoniam tunc phantaſia eſſet opinio, & ſenſus eiuſdem ſolum per accidens: apparet igitur ex eorum dictis, quod phantaſia eſt aliquid opinari: quod etiam ſentitur non ſecundum accidens, ſed per ſe & eſſentialiter.

Tex.& com. 158.

Tex.& com. 159.

Sed contra iſtos eſt quod nos frequenter videmus ſecundum ſenſum res falſas,de quibus

bus tamen cum ſenſu falſo habemus veram acceptionem opinionis vel ſcientiæ: ſol enim ſecundum ſenſum viſus videtur eſſe vnius pedis in quantitate diametri, & tamen credimus ipſum eſſe maiorem habitatione terræ tota per opinionem vel per ſcientiam: ſi ergo phantaſia eſt opinio & ſenſus vel compoſitio vtriuſque, aut homo abiicit opinionem talem & retinet ſenſum, aut retinet vtrumque ſcilicet ſenſum falſum & opinionem veram. Si autem abiicit opinionem propter ſenſum, tunc abiicitur acceptio vera de re aliqua quæ eſt ſaluata in eadem veritate: & talem acceptionem contingit abiicere eum qui non eſt latens nec diſcredens: nontingit ergo idem ſaluatum diſcredere & credere & non credere ſimul: quia ſalus rei facit credere: & abiectio acceptionis facit non credere: & hoc eſt impoſſibile: quia ſicut diximus, non poteſt dici, quòd lateat cum nihil mutationis factum ſit in opinante vel in re de qua eſt opinio: aut ſi retinet opinionem & non abiicit eam, & phantaſia eſt talis complexio opinionis & ſenſus, tunc phantaſia erit ſimul vera & falſa: ſed hoc ſtare non poteſt: quia opinio vel acceptio alia falſa facta eſt, quando mutata re, mutatio ipſa latet diſcredentem: hîc autem nulla eſt facta mutatio omninò: non ergo poteſt dici, quòd phantaſia ſit aliquid vnum ſupra numeratorum, vel ſit ex illis compoſitum quid.

CAPVT VIII.

Quid ſit phantaſia ſecundum veritatem, prout communiter agitur de imaginatione phantaſiæ.

Tex.& com. 169. SI autem volumus ſcire ſecundum veritatem, quid eſt phantaſia, prout communiter accipitur pro imaginatione in qua diſtribuuntur imagines, & pro phantaſia quæ vtitur ipſis ſecundum ſuperius determinatum modum, ſciendum eſt, quòd in omnibus quæ ſic ſe habent, quòd aliquid eſt motum ad formam primi mouentis, ſicut ſenſus ſecundum actum factus motus ad formam ſenſibilis, neceſſariò etiam mouet ad conſequens ipſum & proportionatur ſibi ſecundum communionem mouentis & moti: oportet igitur, quòd ſenſus ſecundum actum factus, & habens formam ſenſibilis: mouet virtutes apprehenſiuas interiores ſibi proximas ad ſpeciem ſenſibilem quam habet: videmus autem phantaſiam eſſe motam ſicut ad formam: igitur phantaſia erit motus quidam: & quoniam phantaſia nunquam eſt niſi in eo ſubiecto in quo eſt & ſenſus: & non eſt vnquam in aliquo niſi in quo eſt etiam ſenſus: & eſt tantum de his quorum eſt ſenſus: fit autem motus mouentis non à ſenſu in potentia: ſed potius ab actu ſenſus: quoniam mouetur ſecundum formam ſenſibilis quæ facit ipſum actu.

Tex.& com. 161. Motus autem talis quem facit ſenſus ſecundum actum, neceſſe eſt eſſe ſimilem in forma ſenſui ſecundum actum facto: igitur phantaſia ſecundum veritatem eſt potentia in qua eſt motus ſenſus ſecundum actum ſimul. Non autem hic vocamus motum ipſam motus ſucceſſionem, ſed potius cum in motu ſint duo, vnum quod eſt ipſa ſucceſſio ſecundum fieri, alterum autem quod eſt forma facta poſt formam, vocamus hîc motum formam factam poſt formam: quia forma quæ eſt in phantaſia, fit poſt illam quæ eſt in ſenſu communi & proprio: & quando dicimus, quòd eſt motus à ſenſu, intelligimus hoc, quòd ſenſus eſt effectiuus huius motus, & nõ terminus à quo fit motus: quia ille abiicitur in motu. Si autem phantaſia dicatur motus à ſenſu factus, & non potentia in qua ſiue in quam fit huiuſmodi motus, erit deſcriptio potentiæ per ſuum proprium actum, ſicut habent deſcribi potentiæ paſſiuæ, prout ſupra determinatum eſt. Ex quo autem phantaſia eſt talis motus, conſtat quòd non eſt contingens ſine ſenſu qui aliquando fuerit, licet fortè cum ipſa ſenſuum eſſe non ſit neceſſarium: & ideò phantaſia nunquam contingit in his quæ non ſunt ſenſibilia, ſicut plantæ: ſed illud quod habet eam, multa contingit ſecundum ipſam facere & pati: & huiuſmodi cauſam ſuperius aſſignauimus, vbi ſigillatim de interioribus viribus animæ ſenſibilis egimus: & conuenit ipſam eſſe aliquando veram, aliquando falſam: huiuſmodi autem cauſa oritur ex diuerſitate ſenſibilium quæ ſunt tripliciter dicta, ſicut in ſuperiori libro determinauimus: & ſenſus per ſe & propriorum ſenſatorum ſemper eſt verus: & ſi habet falſum, hoc eſt paruiſſimum: quia non conuenit ei falſum ex ſe, ſed potius ex ſentiente, vel ex medij diuerſitate, vel ex ſenſibilis diſtantia, ſicut ſuperius oſtendimus: & voco diuerſitatem ſentientis quando contingit per infirmitatem malæ diſpoſitionis organum ſentiens: diuerſitatem autem medij quando ipſum non in ſincera & pura natura medij mediat, ſed habet aliquid ſibi immixtum. Diſtantia autem ſenſibilis impedit vires ſenſibilis agẽtis in ſenſum: eò quod vis omnis agentis in aliud eſt proportionata ad determinatam diſtantiam. Aliter autem non poſſet errare ſenſus proprius circa ſenſibile proprium: quoniam, ſicut ſupra probatum eſt, ſenſibile proprium eſt per ſe actiuum in ſenſum, & per ſe actiuum non imprimit in paſſiuum, niſi tantum formám propriam: & cum illam recipit ſenſus, non poteſt eſſe error circa id quod ſic recipit: & quoad hoc motus à ſenſu factus eſt verus eadem veritate qua ſenſus eſt verus, niſi aliquid aliud impediat. Eſt autem aliud ſenſibile vt hæc indiuidua demonſtrata accidant ſenſui, quod vocamus ſenſibile per accidens: & in illo incidit medium in ſenſum: quia illud eſt per compoſitionem & diuiſionem ſenſibilis per ſe, ad aliud quod non accipit ſenſus, & aliquando componit verè, aliquando falsè. Viſus enim albi non mentitur, quod album ſit: inquantum autem album dicit eſſe hoc vel illud per affirmationem vel negationem, ſæpè mentitur:

titur. Tertiũ autẽ ſenſibile eſt cõmune ſenſibile, & hoc eſt cõſequens propria sẽſata propria enim ſenſata inſunt communibus: communia enim ſunt in magnitudine & figura: & ideò iterum hoc componit & diuidit: & ideò circa illa maxima fit deceptio ſecundum ſenſuum: & ideò ſenſus interior qui eſt phantaſia, factus ab actu sẽſus exterioris, qui eſt ab his tribus ſenſibus: & ideò duas habet cauſas falſitatis, quarum vna eſt diſtantia à re: quia accidit re non præſente, & non dirigit formam ſenſibils quam habet ad rem ſicut facit ſenſus: & ideò frequentes ſunt illuſiones in ipſa phantaſia & in ſenſibus propriis. Alia autem cauſa falſitatis eſt, quam habet à ſenſibili per accidens, & à ſenſibili communi, in quorum compoſitione & diuiſione frequens eſt deceptio: vnde licet exterior ſenſus præſentis aliquando ſit verus, tamen alteri interiores ſenſus qui ſunt præſentis & abſentis, erunt vtique frequenter falſi, & tunc maximè cum procul ſit quod ſentimus ſecundum rem. Si igitur ea qnæ dicta ſunt, nulli alij conueniunt quam phantaſiæ, ſicut iam oſtendimus, tunc abſque dubio phantaſia erit motus à ſenſu ſecundum actum facto, ſicut diximus ſupra.

Phantaſia duas habet cauſas falſitatis.

CAPVT IX.

De ratione nominis phantaſiæ & vtilitate ſupra.

Tex. & com. 102.

OVoniam autem viſus inter omnes ſenſus maximè eſt ſenſus, eò quod magis habet ſenſibilis cognitionis: propter quod etiam diſciplinabilis eſt maximè & maximè formalis, in quo eſt operatio ſenſibilis animæ: & quaſi nihil operationis naturæ: quam etiam ob cauſam inter ſenſus primus eſt: & ideò lumen etiam à luce accipit: quoniam oculi luminaria dicuntur, & viſus lumen luminarium illorum: & hoc eſt ideo, quia ſine lumine non poteſt videre: ideo phantaſia determinatum vel deriuatum nomen à viſu habet: quia phantaſia dicitur viſio vel apertio Latinè. Et huius cauſa eſt etiam: quoniam ſenſibliia viſus maximè permanent & finguntur in phantaſia, & alia minus, & minime ſenſibilia olfactus: & ideò rariſſimè ſomniat quis de odoribus: & huius cauſa eſt: quia debiliter habemus hunc ſenſum: tactum autem maximè habemus: tamen ſeruat qualitates in corpore magis quam intentiones qualitatum in anima: & ideò rarò ſomniat aliquis frigus vel calorem, niſi frigeſcat vel caleſcat interius corpus, ſed colores & figuras frequentiſſimè ſomniat & ſonos, eò quod magis ſunt illa habentia de proprietate intentionum ſpiritualium: & ideò de facili tranſeunt ad phantaſiam. Quia autem phantaſmata ſunt ſimilia ſenſibus, fit è conuerſo adeò ſicut ad ſenſibilia; quoniam non eſt aduertens ratio vel æſtimatiua cognitio: & ideò multa per phantaſiam operantur animalia, ſicut ſuperius diximus: alia quidem quia intellectum non habent, ſicut bruta: alia verò ex hoc quod habent intellectum velatum ob aliquam amentiam melancholiæ, vel ebrietatis, vel ægritudinis cerebri: aut propter ſomnum, qui licet per ſe ſit ligamentum ſenſuum, tamen etiam ligat intellectum per accidens, ſicut quidam homines ſunt, & ibi operantur per ſolam phantaſiam. Sic igitur ſicut ſunt quinque ſenſus exteriores, viſus auditus, olfactus, guſtus, & tactus: ita ſunt quinque ſenſus interiores, ſenſus communis, imaginatio, æſtimatiua, phantaſia, & memoria. Phantaſia communiter accepta claudit in ſe imaginationem & phantaſiam propriè dictam. De phantaſia quidem igitur & cæteris interioribus ſenſibus quid & propter qui ſint, intantum à nobis dictum ſit.

Nota quare raro aliquis ſomniat de qualitatibus tangibilibus, frequenter de coloribus, figuris, & ſonis.

TRACTATVS

TRACTATVS II.

De parte rationali.

CAPVT I.

Qui tractatus eſt qualiter intellectus poſsibilis eſt.

Tex.& com. 1. DE parte animæ autem rationalis qua ipſa anima cognoſcit diſtinguẽdo & formando agibilia & factibilia, quæ pars intellectus actiuus arte & prudentia perfectus vocatur,& de parte animæ qua anima ſapit prima & vera, & ea quæ per prima & vera accipiunt fidem, quæ pars ſapientia & intellectu principiorum perficitur & ſcientia, & vocatur intellectus contemplatiuus, quærere intendimus in hoc ſecundo tractatu huius tertij libri de anima. Quæramus autem principaliter de iſta parte,tertia ſcilicet, vtrum ſeparata ſit hæc pars à ſenſitiuo & vegetatiuo ſecundum magnitudinem,hoc eſt, ſubiectum organi & locum,ſicut dixit Plato, qui dedit ei locum & ſubiectum organum, quod eſt media pars cerebri, propter hoc quòd eſt ſecundum ipſum ſedes rationis,cellam ſyllogiſticam appellauit,vt altitudo ſitus organi ſui altitudinem rationis ſuper alias virtutes demonſtraret. Quæremus igitur, vtrum iſta pars ſic ab aliis differat per ſubiectum corporale, quod eſt magnitudo quædam loco à quantitatibus organorum aliorum diuiſa, aut non differat ſubiecto corporali,ſed ratione tantum, quæ ratio ſumitur in animæ partibus quæ vnitæ ſunt in ſubiecto vno,quod eſt ipſa animæ ſubſtantia. Et ad illam quæſtionem reducitur alia. Si enim ſupponamus,quòd pars iſta quæ vocatur rationalis vel intellectualis, pertinet cum aliis viribus animæ ad vnam animæ ſubſtantiam: tunc debet certificare quam habet differentiam ab eis, quæ etiam partes eiuſdem animæ ſunt & dicuntur.Et quæramus tunc forte quomodo contingat intelligere ipſi animę, hoc eſt, quærere per quæ principia quæ ſunt partes animę vel non,& qualiter intellectiua & ſpeculatiua cum anima vniantur & continuentur: & hoc omnium ad ſciendum grauiſſimum.

Tex.& com. 2. Quæramus etiam,vtrum intelligere ſit omnino ſimile ei quod eſt ſentire, ita quod ſit per potentiam paſſiuam ab aliquo obiecto, ſicut habitũ eſt de ſentire,aut ipſum ſit paſſionis genus aliquod ab intelligibili in anima factum alterum quam ſentire, aut ſit aliquid huiuſmodi ſimile paſſioni ſenſus, alterum tamen ab ipſo.In his autẽ determinandis quęſtionibus procedere non poſſumus ordine eodem quo enumeratæ ſunt:quoniam, ſicut ſupra diximus, operationes ſunt priores, & præuiæ potentiis ſecundum nos: & ideo ab vltima ſumemus initium: & quia res difficillimas & cognitione digniſſimas,ideo volo primo totam Ariſt. ſcientiam pro noſtris viribus explanare, & tunc aliorum Peripateticorum inducere opiniones, & poſt hoc de Platonis opinionibus videre, & tunc demum noſtram ponere opinionem:quoniam in iſtarum quæſtionum determinatione omninò abhorremus Doctorum Latinorum verba: eò quod nobis videtur, quòd etiam in eorum verbis non modo quieſcat anima: propter quod ſcientiam veritatis nec oſtendunt, nec verbis propriis attingunt. Rogo autem & repetens iterum iterumque rogo ſocios noſtros,vt dubitationes quæ hîc inducuntur,diligenter animaduertant: & ſi inuenerint earum ſolutionem perfectam,Deo immortali gratias agant immortales. Si autem minus inuenerint, hoc ad minus lucri reportabunt, quod ſcient dubitare de rebus mirabilibus & altis & annotatione digniſſimis ad ſcientiam diuinam multum proficientibus. Cum enim ſcientia de anima,ſicut à principio diximus libri de anima, ſit de mirabilibus,id quod hîc quærendum eſt in ea admirabilius quidem cæteris & altius,& eſt id quod homo per ſeipſum ſcire deſiderat. Accipiamus ergo Ariſt. verba prout in tertio de anima iacent.

Dicit autem Ariſt.quòd partem qua ſuprà dicto modo cognoſcit & ſapit, oportet eſſe impaſſibile quoddam: quia eſſe paſſibile eſt corpus vel virtus in corpore, & omne tale tranſmutabile eſt aut ſecundum ſe,ſi corpus eſt paſſioni ſubiectum:aut per alterius tranſmutationem, ſi eſt virtus in corpore ſicut eſt viſus in oculo,qui tranſmutatur & patitur paſſionibus oculi,ſicut ſupra oſtendimus,vbi diximus,quòd hoc non eſt propter tranſmutationem virtutis viſus, ſed propter tranſmutationem pupillæ:neutrum autem horum potentiæ conuenit intellectiuæ, ſicut in ſequentibus oſtendemus. Licet autem iſto modo ſit impaſſibilis potentia intellectiua,oportet tamen eam ſore ſuſceptiuam ſpecierum: quia aliter de potentia agente non efficeretur actu intelligens: & oportet,quòd ipſa ſit potentia ſpecies illæ: talis autem potentia non eſt hoc aliquid demonſtratum & indiuiduatum in natura: quia ſi eſſet, aut hæc Tex.& com. 3.

materia

Non eſt hæc materia niſi quia ſtat ſub hac forma: & ideo impeditur vniuerſalitas proportionis eius ad omnem formam.

materia,aut hæc forma,aut hoc compoſitum, tunc eſſet hoc aliquid determinatum:materia autem non eſt hæc materia niſi per hanc formam facientem eam eſſe materiam huius & ideò hęc materia non eſt potentia quęlibet forma, quòd vniuerſalitas proportionis eius ad omnem formam impeditur per hoc quod eſt materia huius.Verbi gratia materia enim carnis non potentia habet omnes formas, ſed tantum potentia materiæ primæ quæ non habet formam aliquam : nihil enim eſt potentia id quod iam habet : hæc autem materia potentia habet formam : & ideò non eſt potentia forma illa nec aliqua formarum quæ eſt de intellectu ſuæ formæ habitæ :& illius exemplum eſt,quod materia Sortis nec potentia eſt animal, nec animatum, nec corpus, nec ſubſtantia:quia omnia illa iam actu habet. Intellectus autem potentia ſuſcipit omnes ſpecies:ergo actu nullam habet:ergo non eſt hoc aliquid ſicut hæc materia. Et per iſtam eandem rationem oſtendetur,quod non eſt hoc aliquid ſicut hoc compoſitum: nec hoc aliquid ſicut hæc forma : hoc enim patet per ſe:quia forma non eſt potentia ſuſceptiua alicuius ſecundum quod eſt forma: ergo pars animæ quæ eſt intellectus poſſibilis,non eſt hoc aliquid per hoc quod eſt intellectus poſſibilis. Licet autem ſit ſuprà dicto modo impaſſibilis & intranſmutabilis, tamen contingit ei per hoc quod eſt poſſibilis , quod ſimiliter ſe habet intellectiua pars quæ vocatur poſſibilis intellectus ad intelligibilia , ſicut ſe habet ſenſus ad ſenſibilia : ſenſus enim ſe habet ad ſenſibilia, ſicut medietas & proportio formalis harmonicè media exiſtens ſenſibilium : propter quod omnia ſuſcipit quodammodo : & ſic oſtendemus , quòd intellectus qui vocatur poſſibilis , medietas eſt intelligibilium omnium , & per hoc ſuſcipit ea, licet alia ratio ſit medietatis in ſenſu, & alia in intellectu: habet ergo ſolum hoc genus potentiæ paſſiuæ,quòd ſecundum aliquem modum recipit ſpecies intelligibiles , & ſimpliciter non eſt paſſibilis.Hæc autem in ſequentibus apparebunt euidentius.

CAPVT II.

Qualiter intellectus poſsibilis ſit natura quædam immixta receptibilis omnium eorum quæ ſunt.

Tex.& com. 4.

VLterius autem de intellectu poſſibili loquens Ariſt.dicit,quòd ideo quoniam omnia intelligit apprehendendo formas omniũ,neceſſe eſt quod ſit immixtus,hoc eſt,non mixtus cum corpore ſicut forma corporis , aut ſicut forma quæ eſt virtus in corpore. Forma enim corporis duplex eſt , ſimplicis ſcilicet & compoſiti. Simplicium autem formæ quinque ſunt , quæ multiplicantur ſecundum numerum compoſitorum corporum, ex elementis quę ſunt prima ſimplicia.Forma autem quæ eſt virtus in corpore,eſt virtus organica animæ vegetabilis vel ſenſibilis: & ideò laudandus eſt Anaxa. qui veram dedit cauſam huius , quòd intellectus poſſibilis ſit immixtus,quando dixit,quòd immixtus eſt vt imperet tanquam ſuperior omnibus:& hoc eſt vt cognoſcat omne deſpectum ab ipſo:deſpectum enim vocat id cuius forma non informatur:has enim formas omnes deſpicit intellectus tanquam indignas ſibi, quaſi prohibentes ipſum intelligere. Si enim eſſet aliqua forma informatus ad hoc quod eſſet hoc aliquid , tunc hoc ipſum prohiberet,nec appareret ei in cognoſcendo alienum & contrarium ab ipſa forma , & impediret omnis rei cognitionem quæ obiicitur ei: quia cõtrarium & diuerſum ab illa forma recipi in eo non poſſet,eò quod nec contraria nec diſparata poſſunt eſſe in eodem : & id quod ineſſet ei,non haberet in potentia : & ideo ſi eſſet aliqua forma mixta,impediretur ne potentia intelligeret omnia materialia. Sic igitur eò quod eſt immixtus, eſt immaterialis & impaſſibilis , eò quod poteſt intelligere aliqua vel omnia , eſt aliquo modo de genere virtutum paſſiuarum. Id enim quod eſt receptiuum alicuius,non habet illud quod natum eſt recipere in ſpecie , licet poſſit habere formam in genere cum his quæ recipit conuenientem. Diximus enim ſuperius de organo tactus,quòd recipit excellens ſe tangibile, cum tamen habeat media in ſe tangibilium:medium enim ab extremo differt ſpecie, & conuenit genere:ita etiam non eſt inconueniens intellectum poſſibilem habere quidem aliquam formam, qua efficitur vnum de entibus mundi in genere naturæ incorporeæ , licet nullam habeat formam eorum quæ intelliguntur ab ipſo:eò quod illa forma qua determinatur in ens in genere naturæ incorporeæ,cum intellectis ab ipſa conuenit in genere , & differt ſpecie ab eis omnibus , ſicut nos infra oſtendemus : iſta enim propoſitio qua dicitur, quòd recipiens denudatum eſt à formis eorum quæ recipere eſt natum, neceſſaria eſt in omnibus recipientibus,ſicut probatur tam in materia quam in potentiis omnium ſenſuum:& ex iſto neceſſario probatur,quòd intellectus poſſibilis eſt in genere potentiarum paſſiuarum & immixtus omninò , eò quòd nulla eſt formarum quæ recipiuntur in ipſo , quæ ſunt aut formæ corporum, aut formæ quæ licet non ſint corporum, tamen ſunt organicæ in corpore : & per hoc concluditur vlterius , quòd non eſt paſſibilis nec tranſmutabilis : quia nihil eſt paſſibile & tranſmutabile niſi mixtum. Quia autem eſt de genere virtutum paſſiuarum , neceſſe eſt , quod ipſe ſit motus ab aliquo quod eſt actu , ſicut videmus potentias ſenſuum moueri : quoniam ideò quod ſenſibilia ſunt in actu , ideò mouent ſenſus qui ſunt in potentia. Formæ autem vniuerſales prout ſunt in multis & non ſunt diuiſæ ab illis , non ſunt niſi in potentia vniuerſales & intellectæ ſicut colores in potentia ſunt in tenebris : tales autem formæ non

In omnibus recipientibus eſt neceſſaria propoſitio dicens recipiens eſſe denudatum à natura recepti.

Ratio iſta eſt Commentatoris in commento quarto.

mouere

mouere poſſunt intellectum: & ideo cogemur inferius inueſtigare alium intellectum agentem, qui formas faciat actu ſeparatas & vniuerſales, vt mouere poſſint intellectũ poſſibilem, qui faciat in formis rerum particularibus, quod lux facit in coloribus.

Tex. & com. 5.

Ex omnibus autẽ his concludit Ariſt. quod intellectus poſſibilis non eſt natura aliqua ſpecificata per formam: quia id quod eſt potentia omnia, non poteſt eſſe ſpecificatum, ſicut nec prima materia ſpecificata eſt per aliquam formam, ſed ad hoc tantum eſt natura eius poſita potentialiter vt ſit vocatus intellectus poſſibilis: Et in hæc duo diuiditur, quorum vnum eſt quod eſt intellectus, & alterum quod eſt poſſibilis: & per hoc quod eſt intellectus, determinatur in ens quoddam incorporeæ naturæ: per hoc autem quod eſt poſſibilis reſpectu omnium, oportet quòd priuetur omnium formis quæ potentia ſunt in ipſo. Vtrum autem intellectualitas ſua ſpecificando eum in ens naturæ incorporeæ, claudat & diminuat potentialitatem ſuam ad intelligibilia, inquiremus poſterius. Hunc autem poſſibilem intellectum vocamus intellectum generaliter, per quem anima diſtinctè opinatur res probabiliter & intelligibiliter diſtinguendo vnum ab alio, & cogitat cum ratione, & nihil eſt actu eorum quæ ſic diuerſimodè iudicat antequam actu intelligat & diſtinguat ea, ſicut omnes potentiæ paſſiuæ nihil eorum ſunt à quibus mouentur ante habitum formarum ſuorum motorum: ad hoc enim mouetur, quòd dent eis ſuas formas: & poſt motum illum ea quæ mouentur, habent eas in actu: hoc tamen in intellectu poſſibili aliter eſt quam in aliis potentiis paſſiuis, ſicut in ſequentibus declarabitur. Ecce hæc eſt intentio Ariſto. de natura poſſibilis intellectus, quem poſteriores eo Peripatetici hanc vſque in diem exponunt: & nullus ad plenum intellexit ob dubiorum difficultatem quæ ſunt in dictis iſtis.

CAPVT III.

Et eſt digreſſio declarans dubia quæ conſequuntur ex dictis de intellectu poſsibili.

EXpedire autem nobis videtur dubia prius tangere & poſtea videre ſolutiones Peripateticorum poſteriorum in ſolutione eorum: quia tunc congruentius oſtendetur quod nobis verum eſſe videtur. Dubia autem quæ oriuntur ex dictis iſtis, inſurgunt ex quatuor quæ Ariſt. dicit de intellectus poſſibilis natura, ex quibus determinat talem, qualis dicta eſt fore naturam eius. Et in his quatuor neceſſe eſt vt omnis homo conſideret, qui non aduerſus veritatem vult proteruire. Vnum autem de quatuor eſt, quod intellectus poſſibilis immixtus eſt, hoc eſt, non mixtus corpori alicui. Secundum autem eſt, quod ipſe eſt ſeparatus. Tertium autem, quòd eſt impaſſibilis, licet ſit receptiuus intelligibilium. Quartum autẽ, quod non eſt hoc aliquid. Quare autem ſit immixtus, iam dictum eſt ſatis quantum ſpectat ad hanc intentionem. Separatus autem eſt ab intelligibilibus, & in ſeipſo. Ab intelligibilibus quidem vt ſit ſuſceptiuum omnium eorum: quod noneſſet ſi eſſet alicui eorum vel pluribus coniunctus, ſicut patet ex dictis: & ideo ex his duobus concluditur, quòd ipſe eſt potentia omnia intelligibilia tanquam omnium ſuſceptibilis: quod autem ſuſceptibile eſt omnium, nihil habens eorum hoc aliquid non eſt ſpecificatum in natura in aliquod ens mundi & ſic ex his tribus ſequitur, quod non eſt hoc aliquid nec aliqua natura, niſi illa quæ eſt ſimilis materiæ primæ, quæ vocatur potentia omnia quæ ſunt, & nihil eorum eſt actu antequam actualiter illud intelligat.

Rationes quas etiam adducit Commentator in prima parte digreſſionis in commento 5. ex intentione Themiſtij & Theophraſti.

Accipiamus igitur dubia quæ ſequuntur ex primo. Si enim eſt immixtus & impaſſibilis & intranſmutabilis, tunc videtur nunquam fieri eorum aliquid quæ ſunt ſecundum eſſe hoc modo æternum quo intranſmutabile eſt æternum: ergo non fit aliquod intelligibile: & ſic intellectus ſpeculatiuus in eo non eſt factus. Amplius in quo omninò nihil fit, illud non eſt potentia quæ precedat actum: eſt autem talis omninò intranſmutabilis intellectus poſſibilis: igitur omninò nihil fit nec eſt factum aliquid in ipſo: & ſic intellectus ſpeculatiuus omninò non eſt factus. Adhuc autem agens intellectus magis eſt intranſmutabilis quam poſſibilis: & ſic vterque intellectus, tam agens ſcilicet quam poſſibilis, ſunt hoc modo æterni, ſicut ſunt æterna neceſſaria & intranſmutabilia: quandocunque autem agens eſt neceſſarium & non factum agens, ſed ſemper agens, & paſſiuum eſt neceſſarium & intranſmutabile, tunc etiam factum ab agente in eo quod patitur, & ſemper intranſmutabile: ergo ſpeculatiuus intellectus qui fit ab agente intellectu, in eo qui vocatur poſſibilis, ſemper eſt & nunquam factus: & videtur tali factione quæ ſit terminus eius, quod eſt fieri, & quam præcedat potentia ſecundum generationem & tempus. Et has dubitationes de hoc verbo eliciunt Theophraſtus & Themiſtius.

Separatum apud Peripateticos duo importat.

Separatus autem potentia ab omnibus Peripateticis intellectus poſſibilis, ſecundum quod ſeparatum duo importat, quorum vnum eſt, ſicut ſeparatum dicimus denudatum eſſe à ſpecificantibus & indiuiduantibus, ſicut prima vniuerſalia dicimus fore ſeparata. Secundum autem eſt, ſicut dicimus ſeparatum id quod eſt potentia aliquid antequam habeat illud. Plato autem tertium modum ſeparati poſuit, ſecundum quem ſeparata dicimus, quæ ſunt diuiſa ſubiecto & loco: & hoc modo intellectiuam animam ſeparabat à ſenſitiua & motiua ſecundum locum & vegetatiua: ſed hoc modo minus curarunt loqui de ſeparato Peripatetici, quòd certum fuit apud eos animam eſſe ſubſtantialiter

Nota rationẽ quã mouit Ariſt. ponere intellectum poſſibilem ſeparatum primo modo. Vide iſtam rationẽ ab Auerroe 3. de anima. cõ. 19. & 18.

vnam & diuerſificatam in eſſe ſecundum vires. Ratio autem demonſtratiua quæ induxit Ariſtot. quòd intellectum poſſibilem poſuit ſeparatum primo modo ſeparationis, fundatur ſuper duo neceſſaria, quorum vnum eſt, quod omnis cognitio animæ ſecundum congruentiam aliquam exiſtit ei: & ideò congruentiam harmonicam oportuit eſſe ſenſus ad ſenſibile, & imaginationis ad imaginabile: & ſic ergo cognitio vniuerſalis erit ſecundum congruentiam aliquam animæ: ſpecificatum autem & indiuiduatum non habet aliquam congruentiam ad vniuerſale, ſed potius oppoſitionem in modo: cum ergo cognitio vniuerſalis ſit ſecundum poſſibilem intellectum, oportet ipſum fore ſeparatum hoc modo quo vniuerſale eſt ſeparatum. Secunda autem propoſitio eſt, quòd certum eſt vniuerſale ſecundum quod vniuerſale eſt, non eſſe in re: quia quicquid eſt in re, ſecundum eſſe in ipſa eſt: & hoc eſt diuiſum & particulare, & non vniuerſale, niſi ſecundum potentiam: non ergo eſt vniuerſale niſi prout eſt in anima: per eſſe ergo quo eſt in anima, oportet ipſum eſſe vniuerſale: hoc autem eſſe habere nõ poteſt in cõiuncto ſubiecto, ſed ſeparato tãtum: ergo erit eius ſubiectũ ſeparatũ.

Huic autem adhuc duas adiungemus rationes: vnam quidem Auerrois, & alteram Auicen. Auerrois quidem eſt iſta: quoniam ſi intellectus poſſibilis non eſſet ſeparatus à materia & appendiciis materiæ, tunc eſſet aut forma corporis, aut forma operans organicè in corpore: & quocunque modo diceretur, ſequitur quòd id quod foret in ipſo, indiuiduaretur per ipſum, ſicut quælibet forma indiuiduatur per ſuum ſubiectum indiuiduum: & ſic vniuerſale non eſſet in ipſo, ſed particulare: particulare autem non niſi ſecundum potentiam eſt intelligibile: ſequeretur ergo, quod actu intellectum ab ipſo non eſſet, niſi ſecundum potentiam intellectum, quod eſt impoſſibile: ergo impoſſibile eſt intellectum poſſibilem non eſſe denudatum à materia & appendiciis materiæ.

Ratio Auicẽnæ ad idem efficaciſſima.

Auicenna autem fortius id conatur probare dicens, quòd id quod eſt vniuerſale, oportet quod ſit alicuius & in aliquo. Dico autẽ alicuius, quoniã eſt illius de quo prædicatur: & eſt in aliquo, quoniã eſt in intellectu. Aut igitur quod eſt vniuerſale habet ab ipſa re cuius eſt vniuerſale, aut habet ab eo in quo eſt. Si autem habet ab eo cuius eſt, hoc eſt, à re: ergo vniuerſale prout eſt ab ipſa re ſumptum, actu eſt vniuerſale: ſed actu eſſe aliquid non indiget agente vt agat vniuerſale ſibi prout eſt rei vniuerſale de qua prædicatur, per ſeipſum poteſt agere & mouere intellectum poſſibilem, & perficere ipſum: ergo ad hoc quod agat, non indiget intellectu agente, quod contra omnes Peripateticos eſt: quia omnes illi poſuerunt intellectum agentem concorditer, licet eorum quidam negauerunt intellectum poſſibilem, ſicut patebit in ſequentibus: non ergo vniuerſale quod vniuerſale ſit, ab ipſa re habet de qua prædicatur. Adhuc autem vniuerſale prout eſt in re, non eſt niſi potentia vniuerſale: ſi ergo à re ipſa habet quod eſſet actu vniuerſale, oportet quòd idem per ſe eſſet in potentia & in actu: quod impoſſibile eſt: quoniam id quod eſt in potentia, non fit in actu niſi per id quod eſt in actu: relinquitur ergo, quod habeat eſſe vniuerſale in actu per intellectum in quo eſt: & ideò oportet intellectum eſſe ſeparatum & vniuerſalem: quia aliter indiuiduaretur id quod eſt in ipſo: ſeparatum igitur dicitur, ſicut diximus prius, ſicut potentia ab actu quando nihil eorum eſt, quæ aptus eſt intelligere: & hæc ſeparatio ſimilis eſt ſeparationi qua dicimus tabellam raſam & benè planatam & præparatam eſſe ſeparatam ab his omnibus quæ pingi in ipſa & ſcribi poſſunt, & ideò habilem ad omnis ſcripturæ & picturæ receptionem. Iſtos duos modos ſeparationis omnes Peripatetici concorditer intellectui poſſibili & animæ rationali attribuerunt. Stoicorum autẽ philoſophia via hac nõ inceſſit: ſed de hac minus curamus: quia non quærimus hîc dicere niſi tantum Peripateticorum opinionem: de aliis autem, Deo glorioſo fauẽte, prima in philoſophia diſceptabimus. Iſtis ergo rationibus & cauſis poſſibilis vocatus intellectus, impaſſibilis & immixtus & ſeparatus vocatus eſt.

Ex his autem ſequitur quartum quod ei attribuitur, quod ſcilicet non ſit hoc aliquid vnum, ſicut determinatum eſt, & vnum ens in natura: quod enim eſt hoc aliquid, nullo modo poteſt eſſe ſeparatum, cum ipſum in ſua compoſitione iam habeat materiam per quam particularizatur & indiuiduatur forma eius, & habet formam & eſt hoc aliquid, & non poteſt eſſe ab illa forma ſeparatum. Hæc igitur quatuor ſunt quæ intellectui poſſibili attribuuntur.

Et videtur ſequi ex iſto, quòd intellectus poſſibilis eſt vnus numero in omnibus hominibus qui ſunt, qui fuerunt, & erunt: ſeparatum enim prædicto modo non habet aliquid in ſe, per quod efficiatur iſtius vel illius, cum ſeparatum non indiuiduatur: denudatur autem à materia & indiuiduantibus ſic ſeparatum & intellectus poſſibilis ſecundum id quod eſt: & ſic ergo ſeparatus: erit ergo vnicus in omnibus quorum dicitur eſſe intellectus. Adhuc autem id quod in natura ſua commune eſt, non efficitur proprium niſi per aliquid proprium ſibi adiunctum: ſed ſimpliciter ſeparato nihil eſt adiunctum de propriis: ergo ſimpliciter denudatum nunquam efficitur proprium: eſt autem intellectus poſſibilis ſecundum id quod eſt ſimpliciter denudatum quid: nunquam igitur efficitur proprius: erit ergo vnus communis omnibus, & nulli de ſe proprius. Hoc autem deliramento videtur eſſe ſimile: quoniam quod eſt vnum in omnibus, vnicam habet perfectionem: ſcientia autem perfectio eſt intellectus poſſibilis: in quocunque ergo accipiat ſcientiam, in omnibus habebit eam: & ſic ſequitur, quòd me acquirente ſcientiam aliquam, omnis homo habebit & acquiret eandem: quod experimento falſum eſſe probatur, quod philoſophia habita à multis non ob hoc alij ſciuerunt eandem.

Eſt

Eſt autem adhuc dubium in his dictis: quia ſi ſeparatus eſſe dicatur intellectus poſſibilis ſicut potentia ab actu ſicut præparata tabula à picturis: tunc non videtur habere relationem & proportionem ad intelligibilia niſi ſicut materia ad formas: quorum autem vna eſt ratio & proportio potentiæ paſſiuæ, & receptiuæ, ipſa ſunt eadem: & ſic igitur videtur non eſſe differentia aliqua inter primam materiam & intellectum poſſibilem: & hæc eſt obiectio Theophraſti contra Ariſtot. poſitionem.

Summa omnium dubiorum.

Redeunt igitur omnia iſta dubia difficilia ad 3. problemata, quorum primum eſt, qualiter hîc ſimul verificetur de intellectu poſſibili, quod ſit impaſſibilis, intranſmutabilis, & tamen ſit in potentia ſuſceptiua perfectionis & ſuſcipiat eam ab agẽte mouente ipſum. Secundum autem eſt, qualiter hæc ſtent ſimul, quod ipſe ſit ab omni indiuiduitate omninò denudatus: & tamen vnuſquiſque homo habeat ſuum intellectum proprium. Et tertium, qualiter hæc ſimul verificentur, quod ipſe ſit id quod eſt, & ſic vocatur poſſibilis ad omnia quæ ſunt, & tamen non ſit materia prima. His autem dubiis primo volumus aptare reſponſionem Philoſophorum quorumdam, & poſtea adiungere quod nobis videtur dicendum de his. Conueniunt autem omnes Peripatetici in hoc quod Ariſtot. verum dixit: quia dicunt, quòd natura hunc hominem poſuit quaſi regulam veritatis, in quo ſummam intellectus humani perfectionem demonſtrauit: ſed exponunt eum diuerſimode prout congruit vnicuique intentioni.

CAPVT IV.

Et eſt digreſsio declarans opinionem Alexandri, & improbationem.

Alexandri opinio, pro qua vide Com. com. 5.

ALexander autem qui inter diſcipulos Ariſtotelis aliquando ſummus habitus eſt, dicit intellectum poſſibilem formam corporis & virturem cauſatam ab elementis, ſupra quam irradiat intelligentia agens quæ non eſt pars animæ hominis, ſed ſeparata. Dicit enim, quòd forma habita materiæ primam magnam in ſimplicibus operatur diuerſitatem: facit enim vnum ignem, & alterum aquam, & tertium aerem, & quartum terram: quando autem non ſolum vnica forma operatur, tunc facit mirabiliores diuerſitates. In compoſitis autem remanent ſecundum aliquem modum formæ elementales, & inſuper adiiciuntur eis formæ compoſitorum: & ideò quando elementa per mixturam ab excellentiis recedunt, tunc in natura mirabiliora operantur: & primus quidem receſſus facit mineralia & lapides, quorum ſunt formæ naturales. Secundus autem receſſus animata perficit, quorum eſt potentior forma quam mineralium: & ita per gradus maioris & minoris temperantiæ & æqualitatis elementa venientia ad medium ſecundum mixturam, tandem perficiunt formam quæ vocatur intellectus poſſibilis, quæ potentia eſt omnia intelligibilia & actu nullum: hic autem intellectus eſt in corpore hominis, vt dicit, ſicut raſura & planatio in tabula, & non ſicut ipſa tabula: ſed potius corpus eſt ſicut tabula, & intellectus ſicut præparatio tabulæ ad ſcripturam: nec dicitur eſſe ſeparatus à corpore, ſed potius ab intelligibilibus, ſicut priuatio quæ dicit habilitatem ad recipiendum, ſeparata eſt ab his quæ recipit, ſicut etiam raſura & planatio ſeparata ſunt à ſcriptura, & ſicut quælibet priuatio materiæ: non tamen ipſe actus: & hoc dicit Ariſtot. ſentire quando dicit intellectum poſſibilem eſſe ſeparatum.

D. Alb. Mag. lib. 2. de anima.

Rationes Alexandri.

Habet autem adhuc rationes duas: vnam quidem quam ſumit ex Ariſtotelis verbis, vbi dicit animam ſecundum ſubſtantiam vniuerſaliter eſſe corporis organici endelechiam. Si enim hoc eſt verum, tunc vniuocè omnes animæ partes ſunt endelechiæ corporis: oportet igitur intellectum eſſe corporis endelechiam ſicut formam corporalem: & ſic erit cauſata forma ex elementorum mixtura. Amplius autem potentia materiæ corporalis & phyſicæ non perficitur niſi per formam quæ eſt in ipſa potentialiter, & educitur de ipſa per motum & mutationem: ſtat autem, quòd anima rationalis quæ eſt intellectiua, eſt perfectio corporis hominis quod eſt materia corporea: oportet igitur, quòd potentialiter ſit in ipſo ſemine corporis, & educatur de ipſo per motum & mutationem: igitur intellectus qui eſt perfectio hominis, eſt forma corporis operans in corpore ſicut aliæ formæ naturales.

Impugnatio opinionis Alexandri.

Sed illud quod magis irrationabile eſt in dicto iſto, eſt hoc quod iſte ponit, quòd prima perfectio quæ eſt præparatio ad ſecundam, hoc eſt, ad intelligibilia ſuſcipienda, ſit facta ex complexione elementorum: quia apud Peripateticos omnes eſt ab antiquo vulgatum, quòd intellectus eſt ingrediens ab extrinſeco, & non factus ex elementis: nec potentialiter exiſtens in eis: non enim aliquo modo probabile vel intelligibile eſt, qualiter virtus incorporea quæ diſcernit res omninò incorporeas & immateriales, educatur ex elementis. Adhuc autem ex iſto videtur ſequi, quòd materia ſecundum ſe compoſitionis varietate faciat omnes formas, abſque eo quòd neceſſariæ ſunt aliæ cauſæ, ſicut dixerunt hi qui caſum & fortunam mouentia eſſe dixerunt, & negarunt cauſas per ſe agentes, quod tamen Alexand. dicere non intendit, qui alibi ponit cauſas agentes.

Id autem quod demonſtratiuè deſtruit dictum Alexand. eſt, quòd omne quod recipitur in eo quod eſt in corpore ſicut forma corporis, eſt particulare & indiuiduum, ſicut probatur per omnia quæ ſunt in virtutibus animæ ſenſibilis: ſi ergo intellectus poſſibilis eſſet huiuſmodi forma, receptum in ipſo eſſet particulare: & ſic non eſſet intellectus acceptiuus vniuerſalis. Adhuc autem in phyſica doctrina parum faceret Ariſtoteles ſi doceret nos præparationem tantum ad intelligibilia, & non determinaret nobis ſubiectum illius

præparationis: non eſt ergo intentio Ariſtotelis vocare intellectum poſſibilem ſolam præparationem ad intelligibilia ſuſcipienda ſed potius id quod ſubiicitur tali præparationi, vocat intellectum poſſibilem. Et hæ rationes Auerrois contra Alexandrum tenendæ: quia abſque dubio Alex. etſi in multis bene dixerit, tamen in materia hac peius omnibus determinauit: & ſequitur ex dicto eius animam cum corpore perire, & animam alterari alterato corpore, & multa alia, quæ abſurdiſſima ſunt, & claro Philoſopho minus digna: quam ob cauſam abiicienda eſt penitus ſcientia iſta, & extra genus hominum exterminanda tanquam error peſſimus, ex quo totius nobilitatis & perpetuitatis animæ intellectiuæ ſequitur deſtructio.

Solutio ad rationes Alexandri.

Rationes quas inducit, ſuper falſas propoſitiones fundauit. Quod autem dicit Ariſto. dicere, quòd anima eſt perfectio corporis organici, & quod perfectio ſecundum vnam & eandem rationem dicitur de vegetabili & ſenſibili & rationali, omnino falſum eſt: quinimo dicit Ariſto. ſicut ex ſuperioribus patet, quòd intellectus nullius corporis eſt actus: & hoc non eſt repetere neceſſarium, cum de his ex ſuperioribus ſatis conſter. Similiter autem quod dicit, quòd intellectualis anima educatur de ſemine, falſiſſimum eſt omninò, ſed potius ipſa eſt ingrediens ab extrinſeco à datore formarum in materiam, & eſt ſimilitudo datoris formarum qui eſt intelligentia prima, & non mixta corpori ſicut commiſcetur virtus vel forma corporis: & ideo hoc etiam eſt falſum. Verum eſt tamen, quod ipſa eſt finis generationis: ſed iſte finis non efficitur in materia virtute qualitatum primarum trãſmutantium materiam: ſed potius intelligentia dat quando materia eſt diſpoſita per principia naturalia. Et de hoc in libro de animalibus, vbi de generatione tractabitur, erit agendum. Intantum igitur dictum ſit de opinione Alexandri.

CAPVT V.

Et eſt diſgreſsio declarãs opinionem Theophraſti & Themiſtij, & improbationem eiuſdem.

THeophraſtus autem & Themiſtius viri in ſecta Peripateticorum clariſſimi, aliam ſecuti ſunt viam, dicentes in anima non eſſe niſi intellectum agentem, & nullum intellectum poſſibilem in ratione poſſibilis, qui ſit pars animæ rationalis. Dicebant autem hoc per vnam præcipuè rationem, quæ eſt ita, quòd ſcilicet in omnibus in quibus eſt prima perfecto & ſecunda, ita ſe habent adinuicem, quòd ſi prima eſt intranſmutabilis & æterna, quod ſecunda eſt intranſmutabilis & æterna. Prima autem perfectio hominis eſt intellectus. Secunda eſt intelligere: & ideo ſi intellectus eſt immixtus ſeparatus & impaſſibilis & æternus, & intelligere erit ſimiliter intranſmutabile & æternum: conſtat autem, quod intellectus agens eſt æternus hoc modo quo dicimus æternum eſſe intranſmutabile: agente autem vno modo ſe habente erit id in quo agit vno modo ſe habens, quod aliter agens eſſet otioſum: & ſic id quod vocatur intellectus poſſibilis, eſt æternum & actum eſt æternum. Si enim probatum eſt in octauo phyſicorum, quòd motore exiſtente æterno & moto, motus neceſſariò eſt æternus. Similiter autem iſti viri videntur dicere, quòd actum ab agente eſt ſpeculatiuus intellectus, & intelligere nihil aliud eſt quam denudare formas, & hoc eſt opus intellectus agentis. Sed hoc omninò ſtare non poteſt: quia factum ſecundum ſuum nomen oſtendit, quòd ipſum nõ eſt ſemper, nec æternum, nec neceſſarium: ſpeculatiuus autem factus eſt: igitur non poteſt eſſe æternus & neceſſarius. In alio autem loco iſti viri dicunt, quod intellectus materialis eſt pars animæ, ſed non perficitur niſi ab agente, & non ab intelligibili: & ideo cum tam agens quam poſſibilis ſint intranſmutabiles, factum per compoſitionem ex vtroque erit intranſmutabile & æternum: propter quod negant etiam intellectum poſſibilem eſſe vt poſſibilem ante actum, licet concedant eum eſſe in anima prout eſt ſubiectum luminis agentis. Si autem quæratur ab ipſis de dictis Ariſtotelis, qualiter intelligantur quæ dicit de natura poſſibilis intellectus, dicunt quòd intelliguntur de eo quod eſt ſubiectum agentis luminis: & illud lumen habitum ab ipſo eſt ſpeculatiuus intellectus. Cum autem dicitur, quòd potentia eſt omnia intelligibilia & actu nullum, dicunt quod hoc ſic eſt: quia lumen eius aliquando eſt ſuper intelligibilia, & tunc ipſa denudatio eſt actu intelligere, quod vocatur ſpeculatiuus intellectus, qui dicitur adeptus: illi enim ponunt quadruplicem intellectum in anima, agentem ſcilicet qui denudat formas, & poſſibilem qui recipit lumen agentis, & tertium compoſitum ex vtroque ſicut diaphanum lucidum, quem vocant ſpeculatiuum: & quartum qui fit ſplendore luminis habiti ſuper intelligibilia, quem vocant adeptum: & hæc opinio multum rationabilior eſt quam Alex. & aliorum Peripateticorum quorundam.

Si autem quæratur ab eiſdem de hoc quod dicit Ariſt. intellectum ſic ſe habere ad intelligibile, ſicut ſenſus ad ſẽſibile ſe habet: & ita cum ſenſus ſit ſuſceptiuus ſpecierũ ſẽſibiliũ, erit & intellectus ſuſceptiuus ſpecierũ intelligibilium: & ſic intelligere non eſt ſolum denudare, ſed etiam intelligibilia recipere. Amplius per ſe agens ſine poſſibili poteſt denudare. Si ergo hoc ſufficit ad intelligere, non oportet ponere aliquem intellectum poſſibilem vel ſpeculatiuum, ſed tantum agentem & ſpeculatiuum adeptum. Sed ad hoc illi reſpondent agentem abſolutum nullum eſſe in anima: quoniam intelligentia abſolutè agens non poteſt eſſe pars animæ, ſed lumen agentis in poſſibili agentem vocari vel vocant: & quando diſtinguitur intellectus in agentem & poſſibilem & ſpeculatiuum, eſt talis diuiſio ſicut ſubſtantia diuiditur

ditur in materiam & formam & compoſitum: non fit hoc ideo, quod forma diuiſum eſſe habeat à compoſito, vel à materia, ſed vt oſtendatur componentia eſſe diuerſarum naturarum, & à compoſito differre per modum ſimplicitatis eorum. Hæc autem opinio ponit animam rationalem ſecundum nullam ſui partem eſſe ſubiectum intelligibilium, & non eſſe ſpecies intelligibiles in anima, niſi ſicut in agente eas: ſicut colores actu exiſtentes ſunt in luce, quæ eſt hypoſtaſis eorum. Et eſſet ſimile, quòd ſi à viſu procederet lumen dans eſſe formale coloribus, & hoc eſſet videre: ſic volunt dicere, quòd lumen agentis in poſſibili intellectu & intellectualitatis formam dans intelligibilibus, ſit intelligere & hoc ſit eſſe intelligibilia in anima.

Impugnatio opinionis Theophraſti & Themiſtij.

Et ſi vellemus recedere à dictis Ariſto. non eſſet iſta via abiicienda: nunc autem quia expreſsè dicit Ariſto. quòd ſicut ſenſitiuum ſe habet ad ſenſibile, ſic intellectiuum ſe habet ad intelligibile, ſicut diximus, non videtur hæc opinio cum verbis Ariſto. cononare. Docuit autem Theophraſtum præcipuè hoc, quod ſi eſſet poſſibilis in anima intellectus ſeparatus, & non hoc aliquid diſtinctum, quod ille à materia prima non differret: quoniam vtrumque potentia eſt omnia & nihil actu: & ideò materia prima deberet cognoſcere ſimiliter formas ſibi aduenientes, ſicut intellectus poſſibilis: quod omninò eſt abſurdum. Non igitur taliter poſſibilis vocatus intellectus eſt ſicut in anima. Adhuc autem taliter poſſibilis intellectus non fit intelligibilia ſine tranſmutatione & tempore: ergo iſte intellectus poſſibilis eſt & tranſmutabilis & mixtus intellectus in anima, ſicut ex ſuprà dictis eſt manifeſtum: ergo in anima non eſt taliter poſſibilis vocatus intellectus: & ideo iſta opinio dubitauit in quæſtione illa qua quæritur, qualiter contingit poſſibilem eſſe intellectum & recipere intelligibilia, quando ſupponitur eſſe impaſſibilis & intranſmutabilis & immixtus.

CAPVT VI.

Et eſt digreſsio declarans opinionem Auempace & Abubacher, & improbationem eiuſdem.

ABubacher autem magnus apud Arabes & Auempace aliam viam elegerunt: propter ſuperius enim inductas rationes & propter quaſdam quæ adhuc inducentur, conſenſerunt quòd in hominibus omnibus præſentibus, præteritis, & futuris, vnus & vnicus numero & ſpecie eſt intellectus. Et quærentes qualiter ille continuaretur homini cuilibet, non continuationem illam viderunt & vnionem cauſari ex parte intellectus poſſibilis vel agentis, cum ambo ſint ſeparati & immixti & nulli habentes aliquid commune, ſicut dixit veriſſimè Anaxa. Viderunt autem ab alia parte, quòd id quod eſt vnum ſpecie & numero apud omnes, vnam numero & ſpecie habere perfectionem: & ſic deberet ſequi, quod vno homine accipiente ſcientiam quilibet homo habetet ſcientiam eandem, quod viderunt minime fore verum, & ideo dixerunt in anima rationali non eſſe intellectum ſeparatum niſi agentem: poſſibilem autem intellectum eſſe coniunctum corpori: eò quod hoc nihil aliud eſt quàm phantaſia: phantaſmata enim ſunt potentia intellectus, & efficiuntur, vt dicunt, actu intellectus, quando ſeparantur ab intellectu agente: & quia phantaſia non eſt vna apud omnes, per phantaſiam continuantur & vniuntur intellectum & intellectus cum particulari quolibet homine. Et vt eorum melius intelligatur opinio, dixerunt iſti, quòd non eſt aliquis poſſibilis intellectus in homine, qui ſit ſubiectum intelligibilium ſecundum quod intelligibilia ſunt: quia dicunt formæ ſpeculationis de ſui ſubiecto in quo ſit in luce agentis intellectus denudata eſt intellectus: & hoc non poteſt habere ſubiectum in quo ſit, quoniam vniuerſalis eſt, & ideò eſt vbique & ſemper: ſi autē haberet ſubiectū, indiuiduaretur neceſſariò, quoniā omnis forma per ſuū ſubiectū indiuiduatur & terminatur: & ideò dixerunt iſti, quòd vocatur id poſſibilis ſiue potentia intellectus, quod eſt potētia ſpeculatiuus intellectus, & hoc eſt phantaſma in phantaſia. Et ſic videntur in partem conuenire cum Theophraſto & Themiſtio, in parte videntur illis contradicere, quoniam in hoc conueniunt, quòd dicunt intelligere animæ nihil aliud eſſe quam formas denudatas in luce agentis, & quod non eſt aliqua animæ rationalis pars quæ ſit ſubiectum intelligibilium. Diſſentiunt autem ab illis in eo quod Theophraſtus & Themiſtius dicunt intellectum poſſibilem eſſe animæ rationalis partem, ſed nunquam eſſe in potentia, quod ſemper habet in ſe lumen agentis vel ipſum agentem, prout lumen eſt, ſicut diaphanum illuminatum habet in ſe actum lucis. Iſti autem duo viri omninò nullum hoc modo poſſibilem intellectum eſſe in anima dicunt: hoc autem quod dicunt eſſe intentionem Ariſtot. in 3. de anima, dicunt quoniam, ſicut inferius oſtendemus, dicit Ariſtot. quòd ſi formæ denudatæ eſſent in rebus extra animam, res eſſent intelligentes: dicunt igitur, quòd ipſa forma denudata eſt intellectus in actu, & permixta particulari eſt intellectus in potentia: & quia non ſubiicitur formæ intellectus agens qui pars animæ eſt, ideò eſt immixtus & intranſmutabilis & immaterialis: nec efficitur hoc aliquid per ſeipſum: quoniam non ſubiicitur ei: & hoc modo ſoluunt dubia ſuprà inducta.

Nota in quo opinio iſtorum concordat cū opinione Theophraſti & Themiſtij, & in quo diſcrepat.

Sed omninò videtur mirabile de viris iſtis qui multa ſubtiliter intellexerunt, quòd non viderunt Ariſtot. eſſe ſcientiam, quòd phantaſma mouet intellectum: mouens autem non eſt motum: oportet igitur, quòd motum à phantaſmate non ſit phantaſia vel phantaſma: conſtat autem potentiam nunquam mouere actum qui educitur de ipſa: ergo phantaſma non poteſt dici mouens ipſum ſpeculatiuum intellectum: oportet igitur omnino, quòd aliquis intellectus qui ſit pars animæ rationalis, ſit motus à phantaſmate: & iſta ratio co-

Impugnatio pro qua vide Cō. 3. de anima. com 5. & com. 30.

Rationes pro opinione Abubache & Auempace.

mouens. Iſte autem concedit omnem eſſe
git Ariſtot. ponere intellectum poſſibilem.
Ratio autem quæ decepit Abubachem &
Auempace, fuit iſta, quòd mouens & motum
debent habere communicationem ſicut agens
& patiens communicat in ſubiecto: ſi igitur
phantaſma eſt mouens, oportet quòd id quòd
mouetur, communicationem habeat cum ipſo
in ſubiecto eodem: ſic cum phantaſma ſit
particulare, oportet quod motum ab ipſo ſit
particulare. Amplius mouens ſpeciem ſuam
dat ei quod mouetur ab ipſo, quando fuerit
mouens vniuocum: in anima autem non eſt
mouens niſi vniuocè ſecundum formam: igi-
tur motum à phantaſmate oportet habere
phantaſiam formalem: formalis hæc autem
phantaſia eſt ſenſibilis, & particularis forma:
talem autem non habet pars animæ ſeparatæ:
non eſt igitur aliqua pars animæ ſeparatæ,
quæ moueatur vt ſubiectum à phantaſmate.

Solutio.

His autem reſpondere non graue eſt: quo-
niam nos oſtendemus inferius, quòd com-
municantia quæ eſt inter agẽs & patiens, mo-
uens & motum phyſicè, non eſt inter intel-
lectum poſſibilem & id quod mouet ipſum
ad formam intelligibilis, & hoc quidem di-
cit Ariſtot. ſed nos probabimus & modo ſup-
ponamus. Licet autem phantaſia ſit particula-
re & ſenſibile, non tamen mouet intellectum
ſeparatum poſſibilem exiſtens in actu parti-
cularis ſenſibilis, ſed potius in actu denuda-
tionis & abſtractionis, quam accipit à lumine
intellectus agentis: ſicut etiam colores eſſe
materiale habent in corporibus coloratis, non
tamen per hoc mouent ipſum, ſed eſſe for-
male quod accipiunt à lumine corruptibili.
Totum autem quod fugiunt & iſti & illi de
quibus prius habitum eſt omnes præter Ale-
xand. hoc eſt, ne cogantur dicere intellectum
poſſibilem aliquid eſſe primæ materiæ, ſicut
ſupra patuit ex Theophraſti dubitatione.

CAPVT VII.

*Et eſt digreſsio declarans opinionem Auer-
rois, & improbationem eiuſdem.*

POſt omnes autem iſtos venit Auerroes,
qui gloriatur, quod ipſe ſolus ſatisfecerit
omnibus dubiis, eò quod ipſe omnia quæ
dicit Ariſtot. de intellectu poſſibili viſus eſt
ſaluare. Concedit enim, quòd ſicut ſenſus ſe
habet ad ſenſibilia, & ſic intellectus ſe habet
ad intelligibilia recipiendo ea: ſed dicit, quòd
non eſt omninò ſimile, licet in aliquo ſit ſi-
mile, ſicut & Ariſtot. dicit non eſſe impaſſi-
bilitatem ſenſus eandem cum impaſſibilitate
intellectus. Dicit enim vniuerſale quod intel-
ligitur; habere duplex ſubiectum. Vnum qui-
dem quo eſt verum, & alterum quo eſt vnum
entium mundi. Et vocat ſubiectum quo eſt
vnum particulare ſecundum rem, eò quod in
eo quod res eſt vel non eſt, notitia animæ vera
eſt vel falſa, cum veritas intellectus ſit ad-
æquatio rerum & intellectuum: & quoad hoc
ſubiectum eſt vniuerſale in potentia vniuer-
ſale: quia confuſum eſt in particulari, & eſt
in aliquo ſenſibilium potentiarum. Et hoc
modo vniuerſale non eſt vnum entium mun-
di quod vocamus vniuerſale: quia vniuerſale
prout eſt vnum entium mundi, quod voca-
mus vniuerſale, quod diuiditur contra parti-
culare, ſecundum eum, & ſecundum verita-
tem eſt in ſolis nudis & puris intellectibus,
& non in rebus extra animam. Et de hoc ta-
men alibi tempus erit inquirendum. Sed quę
hîc dicimus, tantum ad ſuæ intentionis ma-
nifeſtationem inducuntur. Dicitur igitur,
quòd cum vniuerſale habeat duplex ſubie-
ctum, quòd non habet tranſmutationem niſi
ex ſubiecto quo eſt vnum: quia ex illo edu-
citur potentia ad actum, ſic indiget fieri &
tempore aliquo, & ex illo etiam inducitur
laſſitudo per frequens intelligere: ex ſubie-
cto autem quo efficitur ens in mundo, non
habet tranſmutationem, ſed recipitur in eo
ſine tranſmutatione aliqua ſicut determinans
& diſtinguens à determinato & diſtincto. Si-
cut enim ſupra diximus, quòd ſenſus non eſt
materia ſenſibilium, ſed ſpecies, quæ quia
media eſt ſenſibilium, diſtinguitur & deter-
minatur ad ipſa: ſic etiam intellectus & multò
amplius eſt ſpecies intelligibilium quæ eſt
priuatio ad ipſa, ſicut medium & non ſicut
materia ex qua educantur de potentia ad a-
ctum, ſicut inferius oſtendetur: & ideò ſic
ſubiicitur eis ſicut determinatum ſubiicitur
determinanti, & ideo non efficitur vnũ de in-
tellectu poſſibili & intelligibili, ſicut ſunt
vnum materia & forma, vel ſicut ſubiectum
& accidens, ſed potius ſicut perfectio deter-
minans eſt in determinato & perfecto: pro-
pter quod etiam formalis intellectus, quod
eſt forma ſpeculatiua, non habet tranſmuta-
tionem ex intellectu poſſibili, ſed ex phan-
taſmate in quo eſt, ſicut diximus. Et ſic ſatis-
facit Theophraſto quærenti, qualiter eſſe poſ-
ſit, quòd intellectus poſſibilis ſit ſeparatus &
intranſmutabilis, & ſimiliter agens, & tamen
ſpeculatiuus ſit tranſmutabilis & temporalis
ſicut id quod exit de potentia ad actum? Et in
veritate in iſta ſolutione bene ſatisfacit & ve-
rum dicit Auerroes.

Iſte autem propter ſuperius inductas ra-
tiones ſicut ferè omnes alij concedunt vni-
cum poſſibilem eſſe intellectum in omnibus
hominibus, & quod ad hoc ſequitur, vniuer-
ſalia eſſe eadem apud omnes, ex quibus eſt
ſcientia omnium eorum quæ ſciuntur: &
quod quæritur, qualiter tunc intellectus &
iſta ſcientia vni vniantur & non alij? ſoluit ſi-
cut alij dicunt intellectum nihil intelligere
ſine phãtaſmate, & non eſt idem apud omnes
& iam nec ſcientiam elicitam eſſe eandẽ apud
omnes: & hoc ſenſiſſe Ariſtot. vbi dicit,
quòd intellectus ſeparatus à corpore non re-
miniſcitur, quod ſine phantaſmate non in-
telligit, & hoc non retinet apud ſe quando
abſoluitur. Et iterum in hoc eſt quod dicit
Ariſtot. quòd intellectus corrumpitur alio
quodam interius corrupto: hoc enim de ſpe-
culatiuo eſt dictum, qui corruptionem non
habet ex poſſibili in quo eſt, ſicut diximus,
ſed potius ex phantaſmate quod oportet eſſe

3. de anima tex. com. 20.

vnicum

vnicum intellectum poſſibilem, ſicut alij, & hunc fore immortalem: & ideo ſpeciem hominis eſſe vnicam & incorruptibilem dicit, quæ non corrumpitur ex differentia quæ conſtituit ſpeciem, ſed potius ſi corrumpitur, hoc habet ex genere: quia hanc ſpeciem cum ſua perfectione quę eſt ſcientia philoſophię, ſemper dicit manere vnicam aliquibus hominibus, quando dicit, dicunt aſtronomi & Ariſt. loca mundi viciſſitudinaliter efficiuntur habitabilia, & inhabitabilia, & non deſtruitur habitatio quartarum mundi citò vel ſubitò: ſed cum non eſt habitata vna quarta, tunc habitatur alia: & philoſophia quando non eſt in vna quarta, tunc eſt in alia: & hoc totum dicit vt ſciatur, quoniam intellectus ſpeculatiuus ex poſſibili intellectu non habet tranſmutationem. Adhuc autem cum detur non eſſe vnus in omnibus cum ex dictis neceſſario probatum ſit eſſe incorruptibilem, tunc maneret poſt mortem, & tunc ſecundum naturam foret otioſus, cum ſit motiuus corporis & non moueret tunc ad corpus, niſi diceremus, quòd ipſe tranſiret de vno corpore in aliud corpus, ſicut dixit Plato. Sed hoc eſt abſurdum: quia tunc non multiplicarentur homines in diuerſo numero, ſed oporteret, quòd tantum tot eſſent homines quot intellectus, ſequeretur ſic quod nunquam naſceretur aliquis homo, niſi aliquo homine mortuo, quod eſt ad ſenſum falſum & abſurdum: propter quod Auerroes dicit qualiter indefic ienter vnus exiſtens ſemper mouet aliquod corpus, & nunquam eſt ſine corpore & ſine ſcientia.

Rationes Auer.

Probat autem dictum ſuum per duo quæ videntur ſibi eſſe neceſſaria: quorum vnum eſt: quia omne quod numeratur, diuiditur ex vno aliquo, cum diuiſio ſit numeri cauſa: non autem diuiditur ſecundum naturam niſi materia corporalis: quod igitur eſt omninò ſine materia, indiuiſibile eſt & vnicum: poſſibilis autem intellectus ſine materia eſt omninò: igitur vnicus & indiuiſibilis in omnibus. Inducit etiam Ariſto. hoc ſentientem in libro de cæ. & mun. vbi probat vnicum eſſe mundum: quoniam ſi eſſent plures mundi, oporteret quòd plures eſſent cæli primi, & hi mouerentur à diuerſis motoribus: & ſic motores primi eſſent diuerſi, & numeratione autem numeratum habet materiam: erunt igitur materialiter motores primi. Ex quo vult habere, quòd ſecundum Ariſto. numeratum numeratur per ſuam materiam diuiſam, & differentia numero ſunt differentia per materiam: non autem differentia materialis inuenitur, qua numeretur intellectus poſſibilis: manet igitur vnicus in omnibus hominibus. Aliud autem deducens ad impoſſibile: quia ſi detur, quòd intellectus poſſibilis eſt vnum aliquid, tunc receptum in ipſo eſt ſicut indiuiduatum receptum, & ſic non erit vniuerſale in ipſo: omnes enim concorditer conueniunt in hoc, quòd vniuerſale eſt vniuerſale ab vniuerſitate intellectus in quo eſt, & quod non vnitur huic & illi, niſi per phantaſma mouens in vno aliter quam in alio.

Notæ rationes contra Auerrois fatuitatem.

Sed hoc videtur omninò mihi deliramento ſimile, & inducam ad hoc quatuor rationes fortiſſimas, quarum vna eſt, quòd nos ſcimus, quod omne compoſitum efficitur hoc aliquid per vnam formam ſubſtantialem; quæ eſt ſua perfectio prima, ſicut pleriſque in locis dicit Ariſt. conſtat autem, quòd quilibet indiuiduus homo eſt hoc aliquid: ergo ſua forma eſt vnica, quæ eſt perficiens ipſum ſicut prima perfectio: hæc autem eſt anima rationalis, quam illi vocant intellectum poſſibilem: ergo ipſe eſt vnus in vno, alius in alio. Secunda eſt: quoniam Ariſt. dicit prima in philoſophia contra Platonem loquens; quod principia rerum particularium ſunt particularia, potiſsimum autem principiorum eſt forma: ergo ipſa eſt particularis in in hoc particulari: & ſic cum anima rationalis quæ potiſsimum eſt intellectus poſsibilis, ſit principium huiuſmodi particularis, ipſa erit particularis. Tertia autem eſt, quòd nullus motor vnus ſpecie & numero in eodem tempore vtitur duobus motis ab ipſo: quoniam nos videmus, quòd nullus motorum cæleſtium habet duo corpora quæ moueat, cum ſecundum numerum mobilium Ariſt. probat eſſe numerum motorum: & ſimiliter in artibus videmus, quòd nullus nauta duabus nauibus ſimul vtitur in vna nauigatione: nec textor duobus inſtrumentis in vno opere, & ſic eſt in aliis: ſi ergo detur vnus numero eſſe poſſibilis intellectus, cum conſtet eum eſſe indiuiduato corpori attributum, vtetur ille multis motis ab ipſo corporibus: quod omninò eſt contra rationem, & contra determinata in philoſophia. Quarta eſt, ſi eſſet vnus numero intellectus qui eſt ſubſtantialis forma hominis, contingeret quod plures homines vnam in numero haberent formam & non vnam animalitatem: quoniam homo eſt animal ex ſenſitiua, & hoc indiuiduatur: & homo eſt ex intellectu, qui non indiuiduatur: & ſic contingeret, quod natura generis indiuiduaretur, & differentia maneret vniuerſalis non indiuiduata: & cum ſpecies ſecundum eſſe componatur ex vtraque natura, contingeret quod idem indiuiduatum ſicut ſpecies, eſſet compoſitum ex indiuiduatio ſecundum eſſe, & ex non indiuiduatio, & ex corruptibili; quæ omnia ſunt abſurdiſſima. Inconueniens autem quod illi conantur euadere, minus euadunt, ſcilicet qualiter vno intellectu exiſtente in omnibus, non omnes accipiunt ſcientiam vno ſolo ſcientiam accipiente: quoniam licet phantaſma moueat intellectum poſſibilem, tamen intellectus poſſibilis ſolus habet ſcientiam ſpeculatiuam, & habet eam prout eſt communis omnium: & non poteſt dici, quòd ſecundum partem habeat, & ſecundum partem non habeat: quoniam indiuiſibilis ſubſtantia eſt intellectus: ergo neceſſariò videtur ſequi, quòd omnes habeant eam quorum eſt intellectus: & ſic redit ſuper eos inconueniens propter quod euadendum confinxerunt ferè omnia quæ dixerunt.

CAPVT VIII.

Et eſt digreſsio declarans opinionem eorum qui dixerunt nullam partem animæ eſſe intellectualem, & errorem eorundem.

QVærunt autem nõnulli Anaxa.ſequentes quos in aliquò videtur ſequi Algazel, & in aliquibus dictis ſuis Auic. qui propter dictas dubitationes dixerunt nullam partem animæ eſſe intellectum. Dixerunt autem, quòd omnis natura intellectiua eſt ſeparata, & nulli habet aliquid commune,& ideo non eſt intellectualis naturæ homo, ſed intellectiuæ, ſed intelligentiæ tantum: & has ponunt in decem ordinibus cuilibet cælo, quos nouem eſſe dicunt, attribuentes vnum ordinem:decimum autem toti ſphæræ actiuorum & paſſiuorum, quæ mouet omnia illa ad formas,& omnibus generabilibus & corruptibilibus formis attribuitur, ſecundum modum quo poſſunt illas recipere. Dicunt autem iſti per ſplendorem intelligentiarum dari formas:& ideo quia anima hominis noblior eſt aliis, ideo plus ſplendoris intelligentiæ reſultat in ea quam in aliis, ſicut plus ſplendoris lucis reſultat in claro calore quam in obſcuro, & hunc ſplendorem intellectum eſſe in nobis dicunt, & quod intellectus in nobis ſit idem quod ſplendor alicuius intelligentiæ ſeparatæ in nobis.

Rationes opinionis. Hoc autem confirmant per duas rationes, quarum vna eſt: quoniam ea quorum operatio ſubſtantialis eſt eadem,ſunt eadem in natura: operatio autem intelligentiæ in nobis & operatio intelligentiarum ſeparatum eſt vna & eadem, qua eſt dare formas ſpeculationis & dinidere eas: ergo quod eſt in homine de natura intellectuali, eſt aliquid intelligentiæ ſeparatæ. Alia antem eſt ea quæ iam ſæpius inducta eſt:quoniam intelligentiæ non ſunt niſi vt mouẽant ſubiecta ſibi,& non vt moueantur ab ipſis: & ideò dicunt, quòd intellectus moueri non poteſt à phantaſmate:ſed ipſemet habet formas & dat eas ſicut intelligentiæ ſeparatæ. Sic igitur abſoluunt omnia quæ ſunt inducta.

Impugnatio. Facilè autem iſtud refellitur:quoniam ſecundum hoc homo diffiniri non poteſt intellectuali & rationali,cum nihil ſit de eſſentia ſua: ſecundum hoc etiam vanè & falsò vocauit Ariſt.partem animæ qua cognoſcit & ſapit.Secundum hoc etiam animatum ab animato non differret tribus, vegetatiuo ſcilicet, ſenſitiuo,& rationali.Et ſecundum hoc in rationali non eſſet ſenſitiuum ſicut trigonum in tetragono. Quæ omnia ſunt abſurda. Secundum hoc iterum non eſſet vnquam aliquis ſecundum intellectum potentia ſciens,ſed ſemper actu ſciens:& hoc nullo modo eſt verum,nec ſecundum Stoicos,nec ſecundum Peripateticos. Stoici autem quorũ pater & princeps fuit Plato:eò quod viderunt ſecundum ſuperius inductas rationes poſſibilem intellectum eſſe ſeparatum & impaſſibilem, dixerunt ipſum non poſſe perfici aliquo corruptibili, & ideo dixerunt vniuerſalia eſſe incorruptibilia & ſemper eſſe apud eum. Peripatetici autem hominem in potentia ſcientem eſſe dixerunt dupliciter, potentia ſcilicet remota,& potentia propinqua. Potentia remota propter priuationem præparationis ad ſciendum,quando ſcilicet non habet habitum aliquo modo. Potentia propinqua,quando habet habitum.Sed quia intellectus eſt in potentia in phantaſmate, ſicut diximus,dixerunt potentia ſcientem qui non habet phantaſma actualiter in luce agentis intellectus mouens: ſententia enim eorum eſt intellectum nunquam eſſe in actu, nec ante ſcientiam,nec poſt,niſi ſit phantaſma mouens. Et in hoc ſecundo non conſentit Auic. nec Algazel:quia dicunt, quod ſicut via non eſt amplius neceſſaria,quando eſt peruentum ad domum in qua manendum eſt: & ſicut ſcalæ non ſunt neceſſariæ ei qui iam exaltatus eſt in ſolio:ita phantaſma non eſt neceſſarium ei qui iam habet habitum ſcientiæ:& ideo ſæpè intelligimus nihil omninò de particulari curantes vel reminiſcentes iſta.Et quia inconuenientia vndique videntur ſequi,videtur mihi fore perarduum veritatem attingere, & difficultatem in his eſſe, explanat nobis tam clariſſimorum virorum tanta diuerſitatis diſſentio.

CAPVT IX.

Et eſt diſgreſsio declarans opinionem Auicebron & errorem, eiuſdem.

AB omnibus ſuperius inductis diſſentit Auicebron in libro quem fontem vitæ appellauit: quæſtionem enim Theophraſti non valens diſſoluere, cum intellectus poſſibilis ſit quo eſt omnia fieri, & materia prima ſimiliter quæ eſt omnia fieri, conſentit quòd materia prima & intellectus poſſibilis ſint eiuſdem naturæ. Dicit enim, quod & verum eſt, quòd materia eſt potentia habens formas omnes & rerum corporearum & incorporearum, & per quamlibet formam ſuſceptam clauditur communitas potentiæ eius & coarctatur. Eſt autem prima forma quam ſuſcipit, intelligentiæ forma, quæ dicitur intellectualitas: & ideò potentia intellectus poſſibilis non eſt in potentia ad intellectualitatem, ſed remanet in potentia ad omnia alia.Poſtea autem cum ſuſcipit corporeitatem, amplius coarctat potentia eius, tamen illa eſt in potentia ad omnes corporales formas ſecundum ſpecies corporum differentes, & cum ſuſcipit corporeitatem cum contrarietate, iam non eſt in potentia niſi ad phyſicorum corporum formas: & ſic reſtringitur potentia eius per formarum ſuſceptiones vſque ad indiuiduam materiam quæ eſt in hoc vel in illo, cuius

cuius potentia non eſt communis. Sic igitur intendit dicere Auicebron, quòd potentia intellectus poſſibilis communis eſt ſicut & materiæ, & ideò ſeparata eſt à determinatione formarum quas potentia & non in actu habet. Et quoniam ſic vniuerſalis eſt potentia eius, ideò vniuerſale eſt quod hoc modo eſt in ipſa.

Ratio Auicebron pro ſua poſitione.

Quod autem ita ſit vti ſenſerit, inducit rationem potiſſimè vnam: dicit enim, quòd ſubſtare & in potentia ſuſceptiua eſſe materiæ primæ quidem proprietates exiſtunt. In quocunque igitur iſta inueniuntur, oportet quòd in illo cauſentur à materia. Inueniuntur autem in natura poſſibilis intellectus. Oportet igitur naturam materiæ hoc conferre intellectui poſſibili. Non enim poteſt eſſe, quod idem participatum à multis, non cauſetur ab vno quod eſt primum in genere illo: ſuſcipere autem formas & eſſe in potentia ad illas & perfici per ipſas, eſt participatum à multis, quoniam ab intellectu poſſibili, & à materia corporea, & à materia phyſica: oportet igitur, quod hoc cauſetur ab eo quod eſt primum in genere iſtorum: hoc autem eſt materia prima: & ſic oportet, vt inquit Auicebrom, quod per naturam materiæ primæ intellectus poſſibilis ſuſceptiuus ſit ſpecierum intelligibilium per naturam & potentiam materiæ primæ, quæ eſt in ipſo. Si autem quæritur, qualiter hoc contingit, quòd poſſibilis intellectus diſcernit formas & non materia prima: dicit hoc eſſe propter formam poſſibilis intellectus, quæ eſt intellectualitas: hoc enim natura facit ipſum eſſe imaginem lucis intelligentiarum: & ideo formæ quæ ſunt in ipſo, ſunt illuſtratæ & non in materia prima vel in materia corporum: & ideo eſt quod diſcernit ea quæ in ipſo ſunt, & non materia alia quæ talem non habet formam: & ſi dicitur, quòd potentia intellectus ab Ariſtot. dicitur eſſe abſoluta ſimpliciter & non determinata per aliquam formam, eò quod ipſe non eſt hoc aliquid determinatum in natura, hoc dicit eſſe dictum de formis communicantibus ambitum & communitatem potentiæ intellectus: ſed intellectualitas non eſt niſi illuſtrans & non coarctans. Hæc igitur eſt ſcientia Auicebrom, ſicut poteſt intelligi ex eius verbis.

Impugnatio.

Hæc autem ſcientia nequaquam ſtare poteſt: non enim poteſt: non enim poteſt dici, quòd id quod abſolutè eſt forma, quod hoc ſit aliquo modo materia: anima autem rationalis in ſe & omnes potentiæ eius ſunt abſolutæ formæ, & omnibus naturalibus formis nobiliores: non igitur poteſt dici, quòd ſit materia aliquo modo: quod ſicut in 2. phyſicorum probatum eſt, materia & forma nunquã incidunt vnam in rem. Amplius formæ determinantes materiã ſunt ordinatæ, ita quod prima remanet in ſecunda, & ſecunda in tertia. Si igitur intellectualitas eſt prima forma determinans materiam, illi debet addi tertia quæ eſt corporeitas, & quarta quæ eſt contrarietas, & ſic vlterius: hoc autem videmus non eſſe verum. Amplius autem dictum illud non ſuſcipitur ratione ſufficienti: quoniam idem ens in multis non cauſatur ab vno quod primum eſt in illis, niſi vniuocè ſit vnum in multis: ſubſtare autem & eſſe in potentia ad formas non vniuocè eſt in intellectu & in materia, ſicut Ariſtot. dicit, & nos inferius demonſtrabimus: & ideò ratio Auicebron non procedit. Adhuc autem non concordat dictum ſuum cum ſcientia Ariſtot. quoniam Ariſtot. dicit, quòd ſi formæ vniuerſales ſecundum actum eſſent in rebus extra animam, res ipſæ quarum ſunt formæ, intelligunt eas. Intellectum igitur non facit intellectualitas, ſed ipſa formarum ſimplicitas denudatioque ſecundum Ariſtot. Cauſa autem dicti Ariſtot. infrà aſſignabitur, vbi & dictum eius probatur fore veriſſimum. Amplius autem non prodeſt ad intellectum & diſcretionem rerum eius dictum: conſtat enim, quòd res in potentia ens intellecta, imperfectam generat ſcientiam de re: formæ autem non ſecundum actum ſunt in materia, ſed in potentia confuſa & indeterminata: ſi igitur cognoſcantur prout ab intellectu confusè & indeterminatè cognoſcuntur, & non prout ſunt diſtinctè & determinatè: talis autem cognitio rerum omninò eſt inutilis ad ſcientiam rei: & ſic dictum Auicebron nullam facit in intelligendo vtilitatem. Amplius autem ſi ſolum hoc ſufficit ad intelligere, quod eſt eſſe formas ſecundum potentiam in intellectu, cum potentia ſemper ſit in intellectu, ſemper omnium formas intelligimus. Adhuc autem ſecundum hoc non phantaſmate indigemus mouente intellectum, nec ſenſu accipiente formas ſenſibilium, ex quibus vniuerſale elicitur. Adhuc autem ſecundum hoc ex intellectu & intelligibili efficeretur vnum ſicut ex materia & forma eſt vnum ſicut ex materia & forma eſt vnum: igitur per intelligibile ſpecificaretur intellectus & determinaretur ad ens naturæ, & ſic aliquando eſſet lapis, aliquando lignum, quod eſt admodum abſurdum. Et ideò dictum Auicebrom dubia de intellectu inducta ſoluere non poteſt, nec hominis mens eius dictis acquieſcere poteſt.

CAPVT X.

Et eſt digreſsio declarans opinionem Platonis & Gregorij Niceni, & eius errorem.

GRegorius autem Nicenus & Græcorum ſapientum quamplures, Platonis Philoſophia imbuti, videntes ex inductis rationibus neceſſariò ſequi animam rationalem eſſe ſeparatam & non coniunctam corpori vt actum corporis, dixerunt eſſe cauſam animæ æternitatem ſecundum ſubſtantiam: eò quod non incipit cum corpore, vt dicunt, ſed potius in cælo exiſtentes à comparibus ſibi ſtellis deſcendunt & incorporantur, & ideò corpori vniri non poſſunt ita quod ſint corporum actus: & quia ſic ſunt ſeparatæ, cum tamen in ſe ſint indiuiduæ, eſt etiam pars animæ quæ eſt intellectus ſic ſeparata: vniuerſale autem quod eſt obiectum intellectus, aliquando

quando esse habet in anima, & aliquando esse extra animam. Est enim vniuersale, vt dicitur incorruptibile, aliquando in re existens, aliquando in anima, aliquando in vtroque: & hoc non est inconueniens: quoniam est vbique & semper: & ideò cum anima sit locus eius, cò quod est in potentia ad ipsum, est in ea, & cum res extra sit locus eius, etiam est in re: sed verius est tamen vbi secundum formam est tantum, quam vbi est secundum esse materiale quod accidit formæ: & ideò vniuersalia verius dicit esse extra rem, quam in rebus. Dicit enim, quòd omnis forma per hoc quod est causa, est ante rem cuius est causa, non solum secundum rationem, sed etiam secundum esse formale: & secundum hoc præhabet omnia in se quibus multiplicatur postea secundum esse: & hæc forma sic existens est obiectum ipsius intellectus quando intelligitur. Huius autem causa est: quoniã scientia est ex necessariis. In rebus autẽ mutabilibus nihil est permanẽs necessariũ. Oportet igitur, quod necessariũ per quod est scientia ipsorũ, sit extra res ipsas. Adhuc autem intellectus est quoddam permanens & necessarium: quod autem est in ipso, est in eo secundum potestatem & naturam illius in quo est: quia hoc generaliter est verum de omni eo quod est in aliquo, quod scilicet semper est in eo in quo est secundum postẽtatem eius in quo est, & non secundum naturam & potestatem eius quod inest: oportet igitur, quòd id quod est in intellectu, sit permanens & necessarium. Istis igitur, de causis & similibus posuit Plato intellectum separatum, & vniuersale sic separatum: & cum vniuersale secundum ipsum nunquam sit in potenta, sed semper est in actu separatum, & hoc sufficit ad intellectum, dixit non esse vniuersale collectum ex pluribus memoriis & experimentis, sed omnium scientias ex intellectu, sed non considerare animam ea quæ sunt in ipsa, cò quod occupatione corporis & delectatione abstrahitur, ne conuertat oculum ad ea quæ semper sunt in ea: per studium autem nihil fieri de scientia in homine, sed potius reordinari animam ad contuendum ea quæ sunt in ea vt reminiscatur eorum quæ delectatione carnis & occupatione sensibilium oblitioni tradiderat. Et hoc tangit Boëtius in libro quem de consolatione philosophiæ edidit, dicens quod si Platonis musa personat verum, quod quisque discit, immemor recordatur. Sed de his in scientia de intelligibili erit quærendum. Nunc autem dictum est opinionem Stoicorum fuisse, intellectum non sic esse separatum, quòd non sit ens hoc aliquid, sed potius sic quod non sit forma corporalis vel actus corporis, & non esse cum potentia susceptibilem intelligibilium, sed actu semper habere vniuersalia secum, quæ tamen non tantum sunt in ipso, sed etiam extra animam & ante res particulares.

Impugnatio opinionis Platonis.

Huius autem opinionis absurditas maxima & error pessimus: quoniam secundum hoc vna anima diuersa recipere potest corpora: quia qua ratione descendit in vnum à stella compare recedens, eadem ratione potest intrare aliud post recessum ab eo in quo est: & hoc Plato esse verum asseruit: hoc autem in primo huius scientiæ libro sufficienter est improbatum. Dictum autem Platonis non curat morbum illum quem induximus: quoniam ponitur intellectus esse in se quoddam indiuiduum: & iam superius concluſimus, quòd quicquid est indiuiduum, non recipit in se aliquid nisi secundum esse indiuiduetur illud: & sic id quod est in intellectu, non est vniuersale, sed intentio particularis: & hoc non est principium artis & scientiæ secundum ipsam veritatem. Adhuc autem secundum istam scientiam sensus & phantasiæ non erunt nisi impedimenta scientiæ: & tunc est mirum, quòd anima eligeret tale corpus, quod eam à perfectione impediret. Amplius si dij incorporant animas, vt dixit Plato, sequitur maliuolos & insipientes esse omnes cælestes deos in tale corpus detrudentes similes sibi intellectuales animas, in quibus per maximos labores vix possunt vnquam attingere contuitum pulchritudinis quam habent in seipsis. Ratio autem etiam quare hoc dicit Gregorius Platonem sequens, nulla est omninò. Fugit enim inconueniens, nè forte cogatur concedere animam corrumpi cum corpore, si concesserit, quod incipit cum corpore: & illius nulla est necessitas: quoniam non sequitur, quòd si aliquid incipit cum aliquo, quòd continuò corrumpatur corrupto illo: quoniam non incipit cum ipso vt sit aliqua pars eius vel aliqua forma, quæ non habeat esse nisi in ipso: & hoc nos in sequentibus ostendemus. Adhuc autem absurdum est, quòd anima cælestis fiat terrestris: quia æquiuocè habent nomen animæ cælestes & terrestres: anima autem comparis stellæ, stellæ est proportionata, & est cælestis: hoc igitur ad inferiora non descendit vt terrestre fiat: hoc enim non modo esset tectoricam tibicines indui, sed iam terram indui virtute cælesti & forma, quod omninò absurdum est. Est ideo hæc Stoicorum opinio aut metaphoricè dicta est, aut est omninò falsa: quoniam Plato, sicut & alij antiqui omnia per metaphoricas similitudines tradiderunt, quæ de physicis intellexerunt. Cuius causa fuit: quia per propria exprimere quæ senserunt, nescierunt.

CAPVT XI.

Et est digressio declarans opinionem Latinorum & errorem eorundem.

LAtinorum autem philosophorum plurimi cum opinione Platonis in multis consentire videntur: dicunt enim animam rationalem esse indiuiduã duplici indiuiduitate: quoniam dicunt eam in se esse hoc aliquid per materiam incorpoream & spiritualem, quæ est subiectum formæ eius, & ex forma habetur etiam indiuiduans extra naturam eius quod est corpus cuius ipsa est actus. Concedunt

dunt etiam per hoc quod est in ipsa secundum esse est indiuiduata forma. Dicunt enim, quòd intentiones quæ sunt in intellectu possibili, dupliciter, considerantur scilicet prout sunt abstractæ, & prout habent esse in abstrahendo. Et primo quidem modo sunt formæ vniuersales liberatę à materia & appendiciis materiæ. Secundo autem modo habent esse indiuiduatum in intellectu possibili. Et primo quidē modo esse vniuersalia principia intelligendi: secundo autem modo non conuertitur ad ea intellectus: & ideo non impedit scientiam talis indiuiduatio formarum. Intellectum autem dicunt esse abstractum & immixtum & non esse hoc tali ratione: quia immixtus est, quia non actus corporis, & quia non est aliquid intelligibilium actu sed potentia tantum: & non est hoc, quia non sensus est, licet sit sicut sensus: dicunt enim Aristot. non dicere, quòd intellectus simpliciter non est hoc, sed præmisit de similitudine potentiæ sensus & potentiæ intellectus, & subiunxit, quòd est vt sensus & non est idem quod sensus.

Impugnatio opinionis Latinorum.

Sed isti absque dubio nunquam bene intentionem Arist. intellexerunt: quoniam ex duobus his concessis, quòd neque est immixtus, & separatus, sequitur necessario ipsum non esse hoc: & ideo nihil est quod dicunt isti. Adhuc autem animam, sicut dicunt, esse compositam & indiuiduam, nulla omninò probant ratione, nisi quòd dicunt Boëtium dicere, quòd in omni quod est circa primum, est hoc & hoc: & sic in anima concedunt esse hoc & hoc, non continuò inferri potest hoc & hoc esse materiam & formam: quoniam etiam omnes Peripatetici dicunt in anima rationali esse intellectum agentem & possibilem, & tamen non ob hoc concedunt in ea esse materiam & formam. Et ideo quidam videntes huius rationis debilitatem, aliud inducunt pro ratione, dicentes nihil omninò esse subiectum accidentium, nisi quod est compositum: cum forma accidentalis sit compositioni contingens: materiæ enim simplici sine forma nihil accidit omninò: forma autem secundum se subiectum esse non potest. Cum igitur animæ accidant scientiæ intellectuales & multæ virtutes intellectuales, videbitur ipsa esse indiuiduata substantia & composita. Nos autem in hac ratione non esse necessitatem ostendimus superius: quoniam scientia quæ est in anima & aliæ virtutes intellectuales, non habent esse reale & ratum in natura, sed in anima tantum: & hoc est esse debile, & potius est entis aliquid quam ens, & talibus entibus rationibus bene subiicitur id quod in se non est indiuiduum sed forma.

Nota qualiter forma potest subiici aliquibus accidentibus.

Adhuc autem hæc opinio supponit, quòd vniuersale sit in anima sicut in subiecto, & fortè hoc non est verum: hoc autem in libro de intelligibilibus habet declarari. Est autē & hæc opinio omninò contraria dictis Peripateticorum: quoniam sicut sensitiua potentia primam perfectionem habet à generatione, vt superius ostendimus, & secundam quæ est sentire, habet à sensibili forma: ita etiam intellectus prima perfectio est sibi cognata, & secundam quæ est intelligere, habet ab intelligibili: aliter enim nunquam intelligeret aliquid nisi post habitum scientiæ: & hoc omninò est falsum: contuitus enim intelligibilium vnus & indiuisibilis est ante scientiam sicut & post. Est igitur intelligere intelligibilis speciem in intellectu habere: per esse ergo quod intelligibilia habent in intellectu, intelliguntur: hoc autem est esse indiuiduum, vt dicunt: ergo per intentionem indiuiduam res vniuersales intelliguntur vel vniuersaliter: & hoc intelligi non potest. Adhuc autem obiicit Auerroes: quia si forma in intellectu possibili habet esse indiuiduum & particulare, cum omne indiuiduum in se potentia claudat vniuersale, erit illud potentia intelligibile & non actu: & sic intelligibile vnius erit aliud intelligibile, & de esse illius iterum quæreretur, & ibit hoc infinitum. Amplius autem ex superius demonstratis constat per tationem Auic. & Arist. & Auerrois, quòd nulla necessitas est, quòd intellectus ponitur separatus & immixtus, nisi quia vniuersale cui subiicitur, in tali est separatione: ergo omnino falsum est, quòd per esse indiuiduatum vniuersale sit in ipso. Adhuc autem secundum hoc non erit mouens intellectum meum idem cum eo quod est in intellectu tuo: & sic cum dicitur Sortes currere, hoc dictum erit commune ad id quod est in intellectu meo, & in intellectu alterius: & sic omnia dicta quæ sunt rerum significata, erunt communia, secundum quod exprimit intellectus rerum quæ sunt in anima, quod est omnino absurdum, cum ipsa res sit singularis. Adhuc autem secundum hæc scientia quæ est in anima Doctoris, non eadem efficitur in discipulo, sed generatur alia, sicut si ignis generaretur ab igne, quod est absurdum, cum scientiæ non differant nisi per subiecta de quibus sunt: scientia autem Doctoris & scientia discipuli semper sunt de subiecto eodem. Et istæ duæ vltimæ obiectiones sunt Auerrois in commento libri de anima.

Rationes Auerrois. 3. de anima. com. 5. versus finem.

CAPVT XII.

Et est digressio declarans veram sententiam de omnibus inductis dubiis Peripateticorum.

OMnibus autem his habitis videtur esse dicendum cum Peripateticis, quod intellectus possibilis est immixtus & separatus & impassibilis, & non hoc aliquid. Sed qualiter hoc sit vt melius intelligatur, Auic. dicta accipiamus, quo Arist. plus concordāt, quoniam anima rationalis non est intellectus possibilis, sed intellectus possibilis vna eius pars est: & hoc sensit Aristo. quando dixit. De parte autem animæ qua cognoscit & sapit anima. Et vocauit intellectum partem animæ & non totam animam rationalem. Quales autem

autem partes habeat anima, ſupra expeditum eſt in ſecundo libro huius ſcientiæ. Dicimus igitur animam illam quæ perfectio hominis eſt & rationalis vocatur, eſſe totum quoddam & eſſe quandam eſſentiam incorpoream in animæ poteſtate completam: & ideo habet in ſe poteſtatem vitæ ſenſitiuam, & poteſtatem vitæ vegetatiuam, & poteſtatem vitæ agendi opera intellectiue, & ipſa eſt vna in ſubſtantia vniens in ſe omnes iſtas poteſtates naturales ſibi: & hoc licet ſupra probatum ſit, tamen adhuc volumus hoc inferius certius & fortius oſtendere, eò quod ſupra multa de ſolutione dubiorum introductorum nobis videntur eſſe fundata. Hæc igitur ſubſtantia habet quaſdam virtutes ex ipſa fluentes quæ ſunt virtutes incorporeæ: & hoc conuenit ei ex hoc quod ipſa eſt inter omnes naturales formas propinquior & ſimilior intelligentiæ: & ideo multas habet virtutes intelligentiæ ſeparatę conuenientes: & huiuſmodi ſimile videmus omnibus in formis, quæ propter nobilitatem ſuæ materiæ, quaſi poſſe totum ſumunt agentis: ignis enim ſi inuenit materiam ſubtilem aridam & aëreæ humiditatis multum habentem, operatur in ea proprietates ignis plurimas, ſcilicet lucem, & calorem, & alia. In materiis autem magis diſſimilibus ſibi negligit lucis purę operationem, & operatur flammam fumoſam & calorem, & in quibuſdam nihil de flamma, ſed calorem tantum & fumum. Similiter eſt de anima quam operatur agens primum animæ in corpore humano, quod maximè recedit ab excellentia contrariorum, & appropiuquat æqualitati cæli, agens primum ſimillimam ſibi formam operatur, quæ non tota immixta poteſt eſſe materiæ, ſed multas habebit virtutes non immixtas: & in hoc conſentimus Alexandro, ſed differimus ab ipſo in hoc quod ipſe ponit animam generari ex elementorum mixtura, nos autem dari & produci ab agente extrinſeco, ſicut vulgatum eſt apud Peripateticos omnes, quod anima rationalis ſola inter formas naturales ex materia non educatur, ſed detur ab extrinſeco: quia ſimilitudo ſeparatæ ſubſtantiæ eſt quæ agit eam, ideo ex maxima ſua poteſtate ſeparata eſt, & nullo modo iuncta & vmbrata materia corporis. Licet autem ſic dicamus intellectum eſſe ſeparatum, tamen anima eſt coniuncta per alias virtutes ſuas, quæ ſunt naturales ſibi inquantum eſt corporis perfectio: & ideo licet intellectus ſecundum ſe ſit ſeparatus, tamen intellectus eſt potentia coniuncti: quoniam eſt poteſtas animæ quæ ſecundum potẽtias quaſdam coniungitur corpori: omne autem tale quod eſt coniuncti & non eſt eius ſecundum quod eſt coniunctum, licet non communicet corpori, tamen communicat communicanti corpori: & hoc eſt quod ſupra diximus, quòd intellectus communicat non corpori, ſed poteſtati quæ communicat corpori, ſcilicet phantaſiæ & imaginationi & ſenſui: & ideo ſecundum veritatem anima eſt vna numero, & efficitur vna numero: quia per naturales poteſtates communicat corpori. Quia tamen in eſſentia ſua & perfectiori poteſtate non communicat corpori, ideo habet poteſtates abſolutas à corpore. Hoc autem eſt videre in omni eſſentia nobili & in formis corporalibus. Sol enim vnus eſt numero per materiam ſuam, & tamen lux ſua non eſt determinata ad vnũ numero eorum aliquod quę agit: eſt enim ſolis virtus indeterminata & vniuerſalis in agendo vitam in omnibus & generationem, & determinatur coniuncta huic particulari agenti, vel illi: & ſic eſt in omni ſubſtantia nobili. Et hęc eſt cauſa dicti Philoſophi, quòd omnis anima tres nobiles habet operationes, diuinã, & intelligentiæ operationem, & illam quæ eſt animæ propria.

Vide pro hoc auctoritatem Philoſophi in 2. de generatione animalium. cap. 3.

Hac autem via electa de omnibus viis probabilioribus dictis omnia dubia ſoluuntur. Quia quando dicitur, quòd intellectum poſſibilem oportet eſſe abſolutum duplici abſolutione, dicimus nos, quòd non poteſt eſſe abſolutus ab omni eo quod eſt: quia & ſic nihil eſſet omninò niſi potentia pura, & illa in rerum natura nihil eſt: intellectum ergo poſſibilem ſecundum hoc in rerum natura nihil eſſe confiteremur, quod eſt omninò abſurdum. Et conſentio Auicebron in hoc quod ſua potentia per formam intellectualis naturæ terminatur ad ens vnum in mundo, & in natura eſt determinata: ſed diſſentio in hoc quod non videtur mihi ſua potentia eſſe materiæ potentia, & ſua natura eſſe materiæ natura, ſed æquiuoca ad ipſam. Intellectus autem illius probationis quæ inducta eſt, quòd id quod eſt in potẽtia omnia fieri, oportet abſolutum eſſe, eſt, quia oportet eum abſolutum eſſe à formis eorum quæ ſunt: licet enim intelligat ſeipſum, tamen inferius oſtendemus, quòd non oportet eum eſſe abſolutum à natura ſua propria, quæ determinat eũ in ens vnum in numero entium mundi. Si igitur intellectus eſt & vnus eorum quæ ſunt per ſubſtantiam animæ in qua eſt, qua indiuiduatur ad corpus per ſuas potentias communicantes corpori, & determinatur in poteſtate ab aliis animæ poteſtatibus diuiſa per intellectualitatem, per quam alia vitæ opera peragit quam aliæ potentiæ, & remanet vniuerſalis & immixtus & non determinatus ad hoc aliquid per comparationem intelligibilium. Et de hoc bonum ſimile ponit Auerroes de medio in tactu, quod priuatum eſt excellentiis tangibilium & ſeparatum ab eis, eo quod potentia eſt omnia illa: & tamen non abſolutum eſt ita quòd nullo modo ſint in ipſo formæ tangibiles: quia ſunt in ipſo prout ad medium ſunt reductæ. In hac autem ſentẽtia nobiſcum conueniunt & Auerroes & Auic. & plures alij Peripateticorum. Sic igitur intellectus poſſibilis dicitur eſſe ſeparatus: immixtus autem, eo quod non eſt mixtus corpori ſicut forma corporis, aut ſicut virtus organica operans in organo corporis: ſicut enim iam diximus, intellectus eſt virtus ſubſtantiæ veriſſimè exiſtentis quæ eſt anima rationalis, quæ licet nõ permixta corpori prædictis duobus modis, tamen eſt habens virtutes quaſdam permixtas corpori: ſed intellectus eſt virtus eius non ſecundum quod commiſcetur corpori, ſed potius ſecundum quod

Solutio ad obiecta.

ipſa

ipſa eſt imago intellectus primi agentis & dantis animam rationalem: & ideò impoſſibile eſt, quòd intellectus ſit corpori permixtus: & ideo etiam agere non poteſt inſtrumento corporeo. Iſtæ autem duplices virtutes ſunt naturales animæ rationali, ſecundum quod ipſa eſt media æternitatis & temporis in horizonte conſtituta, ſicut diximus ſupra. Et ideo dicit Iſaac Philoſophus, quòd eſt creata in vmbra intelligentiæ: eſt enim ipſa vmbra & veſtigium quoddam & reſultatio intelligentiæ ſeparatæ: propter quod quidam Philoſophi dixerunt, quòd creata eſſet ab intelligentiis: ſed de hoc inferius determinabimus poſtquam de partibus animæ exequemur. Iam igitur patet intellectus horum trium quæ attribuuntur intellectui poſſibili, quod ſcilicet eſt ſeparatus, & immixtus, & non hoc aliquid determinatum.

Tex. & com. 6.

Quartum autem eſt quod dicitur eſſe impaſſibilis. Et hoc dubitationem habet ex eo quod dicimus intellectum eſſe de numero virtutum paſſiuarum, & aliquando eſſe in actu, aliquando eſſe in potentia: ſed ad hoc nos dicimus, quòd intellectus ſpeculatiuus qui eſt forma ſpeculatiua in intellectu poſſibili, in duplici eſt potentia, quarum vna eſt ſecundum comparationem eius quod intelligitur ad particulare in quo ipſum non eſt niſi in potentia: quia particulare non niſi ſecundum potentiam habet in ſe vniuerſale, & ſecundum exitum illius potentiæ ad actum habet vires & tempus intellectus & tranſmutationem, & quoad hoc paſſibilis. Alio autem modo in potẽtia eſt ſecundum comparationẽ ad intellectum poſſibilem, in quo eſt vniuerſale in actu intellectum, & in iſto non eſt niſi ſub actu & forma intelligibilitatis: & hanc habet à luce perpetui intellectus qui eſt agẽs: ſicut colores eſſe formale quo mouent viſum, habent à luce corporali: & quando ſub luce iſtius intellectus vnitur vniuerſale intellectui poſſibili, non vnitur ei ſicut organo ſicut fit in formis ſenſibilibus, ſed vnitur ei ſicut determinato: quia habitus connaturalis intellectui poſſibili qui eſt ipſa intellectualitas, qua poſſibilis intellectus vocatur & eſt natura intellectualis, eiuſdem naturæ eſt cum intelligibilibus inquantum ſunt intelligibilia: ſed ſua intellectualitas eſt confuſa & indeterminata: determinatur autem ſicut potentia per actum, & ſicut perficitur indeterminatum per determinatum, & ideò intelligibile cum intellectu poſſibili non fit vnum ſicut ſubiectum & accidens ſunt vnũ, quod accidens non eſt perfectio ſubiecti: nec etiam eſt vnum ſicut materia & forma ſunt vnum, quia forma non perficit materiam niſi ſecundum eſſe & diſtincta & diuiſa: vniuerſale autem eſt indiſtinctum & indiuiſum, & non perficit eſſe, ſed potius eſt principium cognitionis eorum quæ ſunt: alioquin oporteret nos dicere, quod intellectus eſſet lapis quando intellligit lapidem, & aſinus quando intelligit aſinum: & in hac ſcientia conuenit nobiſcum Auerroes commento de anima, & ſic vniuerſale comparatur intellectui: ideò ſpeculatiuus intellectus ex ſubiecto quod eſt intellectus poſſibilis, non habet aliquam trãſmutationem nec paſſionẽ veram. Et ſic ſoluta eſt prima quæſtio de tribus inductis quæſtionibus, ſcilicet quomodo poteſt eſſe, quòd agens eſt ſubſtantia ſtans, & ſimiliter poſſibilis: & tamen ſpeculatiuus ſit factus & mutabilis.

Intellectus ſpeculatiuus in duplici eſt potentia.

Quomodo ex intellectu & intelligibili fit vnum.

Et ex iſto intelligitur, quòd verè dictum eſt, quòd ſicut ſe habet ſenſus ad ſenſibilia, ita intellectus ad intelligibilia, non quidem quoad organum ſenſus, quia organum vnitur formæ ſenſibili ſicut ſubiectum accidenti, ſi tamen verè accidens dici debet intentio ſenſibilis quæ eſt in organo, quoniam ſecundum veritatem non eſt ens, ſed eſt aliquid entis non ſecundum eſſe entis naturæ, ſed ſecundum eſſe abſtractionis, ſicut patet ex ſupra determinatis: ſed eſt ſimilitudo inter ſenſum comparatum ad ſenſibilia & intellectum comparatum ad intelligibilia quoad ipſam virtutem ſenſus ſine organo conſideratam & ad ſenſibilia comparatam: ſuperius enim diximus, quod prima & principalis forma ſenſitiua, quæ eſt ſenſus communis, comparatur ad iſta ſicut determinata ad ipſa: & ſic eſt comparatio intellectualitatis poſſibilis ad vniuerſalia ſicut ad quæ determinatur eius formalis intellectualitas: & ideo diximus in 7. phyſicorum in intellectualibus nullam eſſe alterationem, ſed potius perfectionem indeterminatam materiam finientem. Vniuerſale autem ſic ad duo ſubiecta comparatum duplex habet eſſe: ſecundum enim quod comparatur ab ſubiectum in quo eſt potentia, & à quo abſtrahitur, facit intellectum verum: quia veritas eſt adæquatio rerum & intellectuum: ſecundun autem quod comparatur ad intellectum poſſibilem, in quo eſt ſicut determinans in determinato, & actus in potentia, ſic habet eſſe vnum entium in mundo: quia vniuerſale vt vniuerſale non habet eſſe extra animam. Cum autem dicitur à Philoſophis, quòd vniuerſale eſt actus intellectus, & intellectus poſſibilis eſt in potentia, non poteſt ex hoc inferri, quòd intellectus poſſibilis ſit materia & vniuerſale ſit forma: quoniam ſupra oſtendimus ex Ariſt. ſentẽtia, quòd forma ſenſus communis indeterminata, formalior eſt determinantibus ipſum, & eſt vna ſecundum formam & plures ſecundum materiam. Et ſimiliter eſt intellectus ſpeculatiuus: omnes enim vnum ſunt ſecundum formam intellectualitatis, & multi ſunt ſecundum determinantia: quia vniuerſale non determinatur niſi ſecundum comparationem ad id cuius eſt vniuerſale, & à quo abſtrahitur per intellectum: vniens autem multa in actu non ſemper eſt magis formale vnitis. Et ex hoc vlterius patet intellectus verbi in quo conueniunt probatiores Peripatetici, quod ſcilicet ſpeculatiui ſunt vnum ſecundum quod intellectus ſunt & non multiplicantur niſi ſecundum comparationem ad ea quorum ſunt intellectus. Tantum igitur ſit dictum in determinatione dicti Anaxa. quòd intellectus eſt ſeparatus, & immixtus, & non hoc aliquid, & impaſſibilis.

Similitudines rerum in ſenſu aut in intellectu exiſtentes, propriè nõ ſunt entia, ſed aliquid entis, non ſecundum eſſe ratum, ſed ſecundum eſſe abſtractionis.

CAPVT XIII.

Et eſt digreſsio declarans ſolutionem duarum quæſtionum difficilium relictarum ex prædictis.

NVnc autem duas quæſtiones quæ remanent, quantum poſſumus determinemus. Vna autem illarum eſt quæ contingit ex hoc quod intellectum ponimus eſſe ſeparatum, & ſimiliter vniuerſale ſeparatum ab indiuiduantibus, & quod ſeparatum eſt idem apud omnes: & ita videtur ad minus de intellectu ſpeculatiuo, quòd idem ſit apud omnes, & ſic me accipiente ſcientiam etiam alius accipit eam, quod eſt omninò falſum. Altera autem contingit ex hoc quod intellectus poſſibilis potentia eſt omnia, & ſimiliter materia prima, & ex hoc videtur intellectum fore idem cũ materia prima, & materia prima deberet intelligere formas quæ ſunt in ipſa ſicut & intellectus. Sed iſtas quæſtiones determinare ſecundum inductã opinionem non eſt difficile. Iam enim conceſſimus, quòd intellectus eſt ſeparatus ſecundum ſe, coniunctus quod per hoc quod in eadem ſubſtantia exiſtens communicat ei quod communicat corpori per ſe, ſicut ſunt phantaſia & ſenſus: & ſic intellectus eſt hoc aliquid, licet non ſit aliquid intelligibilium, niſi quando intelligit ſeipſum: & de hoc inferius ex Ariſtot. dictis rationem reddemus. Et ideò concedendum eſt, quòd ſubiectum intelligibilium non eſt vnum numero in omnibus: & in hoc diſcordamus ab Auerroe, & concordamus cum Auicen. & Algazele & cum Ariſtot. vt videtur, vbi vocat intellectum quo cognoſcit anima & ſapit, partem animæ, quæ quidem anima eſt perfectio corporis organici, & non poteſt eſſe eadem numero in diuerſis: ſed vniuerſalis eſt intellectus ſecundum ſe, & ideò quod eſt in ipſo ſecundum ſe, eſt etiam ſecundum actum vniuerſale, & hoc oportet ſecundum Peripateticos concedi eſſe commune apud omnes & idem intellectum vniuerſale in anima mea & in anima tua: aliter oporteret dicere, quod hominem ſedere & huiuſmodi eſt quoddam commune ad id quod eſt in anima mea & in anima tua. Licet enim intellectus meus ſit indiuiduus & ſeparatus ab intellectu tuo, tamen ſecundum quod eſt indiuiduus, non habet vniuerſale in ipſo, & ideò non indiuiduatur id quod eſt in intellectu, ſicut nec colores indiuiduantur à luce abſtrahente eos, ſed potius à materia & appendiciis materiæ, quæ ſunt ſitus & figura & huiuſmodi. Sic igitur vniuerſale vt vniuerſale eſt vbique & ſemper idem omninò & idem in animabus omnium non recipiens indiuiduationem ab anima: non tamen ſcientia vnius eſt ſcientia alterius, vel ſpeculatum ab vno eſt ſpeculatum ab altero: quoniam ſpeculatio perficitur ex motu phantaſmatis. Similiter autem ſcientia ex vniuerſalibus eſt, quæ fiunt ex multis memoriis & experientiis quæ non ſunt eædem omnium. Et hoc eſt quod ſupra diximus, quòd ſpeculatiui intellectus ſunt vnus in eo quod ſpeculatiui intellectus ſunt, ſed ſunt multi ſecundum quod illorum vel illorum ſunt, & hac in determinatione conuenit nobiſcum Auerroes, licet in modo abſtractionis intellectus parumper differat à nobis.

Quæſtionem autem illam quam Theophraſtus volens euitare, dixit intellectum poſſibilem nunquam eſſe in potentia, & ſpeculatiuum dixit perpetuum, facillimum ſecundum determinata ſoluere eſt: quoniam formæ nullo modo ſimiles ſunt in materia prima & in intellectu poſſibili: & eſt differentia quadruplex. Vna quidem & principaliter: quia formæ intelligibiles ſunt in intellectu poſſibili, ſicut in magis formali per ipſas determinato: formæ autem ſunt in materia prima ſicut in materiali in quo ſubſiſtere habent: & hæc differentia patet ex dictis. Secunda eſt, quòd formæ vniuerſales ſimplices ſunt comparatæ ad intellectum poſſibilem: formæ autem diuiſæ ſecundum eſſe particulare & hic & nunc exiſtentes ſunt comparatæ ad materiam: & ideò non intelligit eas materia ſicut intellectus: omne enim ad quod comparantur formæ ſicut vniuerſales & ſimplices & denudatæ, habet diſcretionem formarum comparatarum ad ſe, vt in ſequentibus oſtendemus: & omne id ad quod comparantur vt indiuiduæ & diuiſæ, habet eſſe in actu ab illis, & nullius earum diſcretionem & intellectum: & hac differentia conuenit nobiſcum Auerroes. Tertia autem differentia eſt: quia potentia materiæ non eſt determinata ad ens intellectualis naturæ ſecundum quod eſt primæ materiæ: potentia autem intellectus poſſibilis determinata eſt ad ens intellectualis naturæ: & ideò natura materiæ non illuſtrat ſua luce ſuper formas quæ ſunt in ipſa, ſed remanet in tenebra priuationis omnis formæ: natura autem poſſibilis intellectus ſuper formas quæ ſunt in ipſa, illuſtrat, & ideò omnes eas diſcernit: & in hac differentia conuenimus cum Auicebrom in lib. fontis vitæ. Quarta differentia eſt: quoniam formæ quæ ſunt in intellectu poſſibili, ſunt in eo non indiuiduatæ, eò quod non omnino vniuntur ſibi ſicut ſubiecto, nec ſicut materiæ: & ideò intellectus poſſibilis non obligatur alicui earum, ſicut materia & inſtrumentum in quo & per quod formas ſuas exerceat operationes, ſed remanet liber potens operari circa eas: materia autem formas quas recipit, ſicut ſubiectum recipit, & ideò diuiditur in partes per formas, & efficitur per partes obligata cuilibet formæ, & illa exercet operationes ſuas in ea ſicut inſtrumento & ſubiecto. Si autem iſta ſubtilius conſiderantur, ſatis patet æquiuocè dici potentiam paſſiuam de materia & intellectu poſſibili: & tunc deſtructum eſt fundamentum ſuper quod Auicebrom in lib. fontis vitæ, totam ſuam fundat intentionem. Vtrum autem anima rationalis compoſita ſit ex potentia & actu, poſterius inquiremus. Hæc igitur dicta ſint ad quæſtiones ſoluendas à Peripateticis de intellectu poſſibili inductas.

Nota quatuor differẽtias inter formas exiſtentes in materia, & inter formas exiſtentes in intellectu.

CAPVT

CAPVT XIV.

Et eſt digreſsio declarans propter quid intellectus eſt ſeparatus & immixtus.

QVoniam autem in omnibus his opinionibus ſupponitur intellectum poſſibilem eſſe ſeparatum & immixtum, licet hoc iam probauerimus per demonſtrationem, volumus tamen in hoc capitulo breuiter inducere decem, ex quibus hoc probauerunt Peripatetici, & præcipuè Auicen. in 6. naturalium ſuorum. Septem autem eorum quæ inducemus ſunt ſigna & non cauſæ: tria autem erunt cauſæ, per quæ demonſtratur intellectum non eſſe mixtum corpori, ſed eſſe ſeparatum. Quædam autem eorum colliguntur ex iam habitis, quædam autem ex habendis: ſed hic breuiter volumus ea enarrare. Primum autem eſt, quòd omnis virtus organica debilitatur & deſtruitur per ſe ſine quodam alio deſtructo: vel debilitatur quando aliqua occaſio infirmitatis vel deſtructionis accidit organo ſuo, ſicut patet in ſenſibus interioribus & exterioribus & aliis virtutibus organicis: intellectus autem nec debilitatur nec deſtruitur per ſe ſine alio ex debilitate vel alicuius organi ex deſtructione: ergo intellectus non eſt virtus organica. Si autem deſtruitur vel debilitatur operatio eius, hoc eſt quodam alio corrupto interius, ſicut iam ante determinauimus. Secundum autem eſt: quoniam nulla virtutum organicarum apprehendit ſe vel inſtrumentum ſuum: quoniam imaginatio nec ſe nec inſtrumentum ſuum imaginatur: & ſic eſt de omnibus aliis organicis. Et huius cauſam diximus eſſe ſuperius: quia forma prout eſt coniuncta materiæ ſuæ per eſſe materiale, non mouet aliquam virtutem animæ: & quia figuræ organorum & vires animæ quæ ſunt ſubſtantiales formæ organorum, coniunguntur animæ per eſſe materiale & naturale, ideò ea nullo modo apprehendere poſſunt: intellectus autem apprehendit ſeipſum & omne inſtrumentum corporeum, ſicut nos inferius oſtendemus. Tertium eſt, quòd virtus organica qualitatem perfectè aſſimilatam qualitatibus ſui organi, & etiam qualitates ſui organi nullo modo diſcernit vel apprehendit: quod patet in tactu, qui non apprehendit ſibi ſimile calidum, nec etiam calidum complexionale: & ſi eſſet calor ſibi aſſimilatus, ſicut complexionalis, quamuis eſſet complexionem deſtruens, non ſentiret eum, ſicut ethicus ſuum calorem non ſentit. Intellectus autem omnem qualitatem & ſuam & aliorum diſcernit & apprehendit: diſcernit enim ſuam intellectualitatem quæ eſt ſua diſpoſitio naturalis, & conſiderat ſcientiam quæ in habitu eſt conuerſa in ipſo. Igitur ipſe non eſt organicus. Et hoc eſt ſignum euidentiſſimum & conuertibile ſicut cauſa quæ eſt medium in demonſtratione. Quartum eſt, quòd nulla virtutum organicorum apprehendit ſeipſam ſine alio quodam agente inſtrumentaliter, ſicut eſt ſpiritus vel calor: intellectualem autem naturam probauimus iam ſeipſam apprehendere, quoniam in ipſa eſt agens ſeparatum, & poſſibile ſeparatum, & factum, quod eſt ſpeculatiuus intellectus, eſt etiam ſeparatum, & ita non indiget ſpiritu vel calore vel aliquo alio inſtrumento corporeo. Quintum eſt quod inferius ad demonſtrationem reducemus, licet hîc eo ſigno vtamur: quia virtus corporea poſt forte obiectum non apprehendit debile: ſed intellectus ex forti intelligibili melius apprehendit minus intelligibile quam ante illud. Sextum ſignum eſt, quòd omnis virtus corporea nobis communis eſt cum aliis animalibus brutis: bruta autem quædam habent omnes ſenſus & virtutes quæ determinantur in tribus cellulis capitis: anima autem rationalis cum ſuis viribus ſolis hominibus ineſt, in quorum capitibus non determinantur niſi tres cellæ: ergo anima rationalis cum ſuis viribus non eſt virtus corporea. Septimum autem eſt, quòd actiones organicarum virtutum poſt 60. annos in pluribus debilitantur: & in illa ætate ſapientia & ſcientia veniunt ad perfectionis ſtatum, & confortantur ſecundum intellectum.

Prima demõſtratio ducens ad impoſſibile.

Octauum autem eſt demonſtratio certa ducens ad impoſſibile: ſi enim intellectus eſſet virtus operans vel mixta corpori, tunc non intelligeret formam niſi receptam à corpore: quod autem recipitur in corpore, aut recipitur in puncto ex quo à quibuſdam dicebatur componi corpus: aut recipitur in ipſa corporis quantitate diuiſibili. Si autem recipietur in puncto, tunc oportet, quòd punctum actu ſeparatum eſſet à corpore: quia non poteſt eſſe ſubiectum formæ niſi actu ens: & hoc eſt falſum. Si autem diceretur, quòd reciperetur in puncto prout eſt in compoſitione corporis, hoc eſt, ſecundum potentiam exiſtendi punctum, tunc cum infinita ſint puncta, oportet quod eſſet ex infinitis, quod abſurdum eſt. Si autem recipitur in ipſo copore quanto, tunc efficitur diuiſibile: & ſic forma intelligibilis diuiſibilis eſſet per accidens, ſicut albedo quæ diuiditur diuiſione corporis. Coſtat autem hoc eſſe falſum: quoniam ſunt conceptus quidam intellectus omninò indiuiſibiles, ſicut conceptus entis & vnius & aliorum primorum. Si autem quædam in rebus ſunt diuiſibilia, ſicut denarius, & alij numeri: non tamen ratio eorum quæ eſt in intellectu, eſt diuiſibilis. Similiter autem licet diffinitio diuiſibilis ſit, tamen diffinientia indiuiſibilia ſunt. Et non poteſt dici, quòd vnum ſit in vna parte intellectus, & alterum in alia: quia tunc neutrum perfectè intelligeretur. Adhuc autem quæcunque pars in ſe haberet alterum diffinientium, illa iterum foret diuiſibilis: & tunc oportet non ſolum diffinitionem eſſe diuiſibilem, verum etiam quodlibet diffinientium in infinitum. Adhuc autem cum diffinitio diuiditur, nec ſic diuiditur ſicut quantum in media & medietatis media, ſed diuiditur penes ea quæ exiguntur ad perfectum eſſe alicuius quod diffinitur: intellectus ergo nullo modo eſt corpore vtens. Nonum etiam eſt demonſtratio certa per cauſam quæ facit intelligibile: quoniam

Demonſtratio propter quid.

denudans ipſum à menſura, ſitu, & figura, & aliis conditionibus materiæ corporalis, facit ipſum intelligibile: hoc autem eſſe non poteſt corporeum vel corpore operans: quoniam omne corpus habet menſuram & quantitatem & figuram & ſitum: cum igitur intellectus huiuſmodi ſit denudans formas intelligibiles, intellectus non poteſt eſſe vtens corpore. Decimum eſt quod omnes Peripatetici concordanter probant eum eſſe ſeparatum & incorporeum: quoniam nihil vtens forma infinita & indeterminata eſt niſi incorporeum, cum omne corporeum vtatur forma finita & determinata: vniuerſale autem eſt infinitum potentia multitudinis & indeterminatam habens communitatem & non finitam quantitatem: cum ergo intellectus intelligendo tali vtatur forma, ipſe eſt incorporeus, ſeparatus, & immixtus.

Tertia demõſtratio quam facit Auerroes. 3. de anima commento. 19.

CAPVT XV.

Quo probatur, quòd intellectus non eſt mixtus corpori per hoc quod ſua paſſibilitas non eſt ſimilis paſſibilitati ſenſus.

Tex. & com. 6.

REdeuntes ergo ad propoſitum, ſecundum Ariſtot. introductionem dicimus, quòd ex omnibus quæ dicta ſunt, non eſt rationale intellectum poſſibilem dicere eſſe mixtum cum corpore: oportet enim, quòd ſi eſſet mixtus cum corpore, quòd duorum alterum fieret. Si enim eſſet virtus cum corpore, hoc eſt corporea, tunc eſſet complexionalis: & tunc eſſet qualitas corporalis, aut ſimplex quæ eſt calor, vel frigus: aut alia quæ ſequitur ex mixtione illarum: aut eſſet virtus addita complexioni, ſicut anima organica: & tunc oportet, quòd vteretur corpore, ſicut faciunt virtutes animæ ſenſibilis. Nunc autem ex prædictis patet, quòd neutrum illorum eſt: & ideò antiqui ſapientes quoad hoc bene dixerunt, quòd anima non eſt materia ſed locus ſpecierum: præter hoc ſolum quod non tota eſt locus: quia ſenſibilis quæ eſt virtus, cum corpore tranſmutatur: & hoc non eſt loci. Similiter ipſa eſt ſubiectum formæ: & hoc iterum loco non conuenit. Sed ſecundum intellectum non eſt ipſa locus ſpecierum: quia ſecundum intellectum non eſſentialiter ſed per accidens ex ſpeciebus tranſmutatur ex ſpeciebus, ſicut diximus ſupra: & hoc eſt ſecundum id quod extra intellectum eſt, & hoc eſt phantaſma à quo elicitur vniuerſale, & non ſecundum ipſum intellectum poſſibilem. Et ideò ſit eſſet aliquis intellectus qui nihil extra ſe intelligeret, is omninò eſſet intranſmutabilis, ſicut eſt intellectus ſubſtantiarum ſeparatarum, & præcipuè intellectus cauſæ primæ: ſed de his in prima philoſophia erit determinandum. Aliud autem in quo loco aſſimilatur: quia ſpeciebus non ſubiicitur ſicut ſubiectum earum, ſed potius formare ſe habet ad ipſas, ſicut patet ex prius habitis. In his ergo duobus ſimilis eſt intellectus loco & ſpecies locato: tamen intellectus non eſt ipſa ſpecies in actu, ſed in potentia ſola quando eſt poſſibilis intellectus.

Nota in quo intellectus loco aſſimilatur.

Quoniam autem non ſit ſimilis impaſſibilitas ſenſui & intellectui, manifeſtum eſt ex organis & ſenſu ſecundum actum: diximus enim ſupra impaſſibilem eſſe ſenſum à formis ſenſibilibus, eò quod eſt circa ipſas ſicut forma vna terminata ad ea ſicut ad quinque materialia: & ſimiliter eſt intellectus circa intelligibilia: formale autem non eſt paſſibile à materiali. Et ideò impaſſibilis eſt ſenſus, & impaſſibilis eſt intellectus: verumtamen non ſimili impaſſibilitate: & hoc conuenit, eo quod ſenſus eſt virtus in organo: intellectus autem non. Et hoc euidenter oſtenditur ſigno quod ſupra diximus: ſenſus enim poſt valde ſenſibile ſicut poſt intenſam & lucidam albedinem, minus ſenſibile ſiue minus coloratum ſicut virorem vel aliquid aliud non poteſt videre. Et huius cauſa eſt: quia forma fortis ſenſibilis reddita organo tenetur ab ipſo aliquandiu: & tunc ſub forma illius primi ſenſati ſentitur ſecundum: & ideò videns aliquandiu intenſam & claram albedinem, & mox conuertens ſe ad virorem, videt viride ſicut tectum panno albo tenui. Similiter autem de eo eſt & eadem de cauſa qui poſt magnum ſonum audiuit debiliorem: & ideò illis qui diu habitarunt in molendino multarum rotarum, videtur etiam poſtquam inde recedunt, non recedere ſonum molendinorum in auribus: & ideò non facilè audiunt ſuauiter loquentes. Similiter eſt de his qui habent linguam infectam ſapore forti, ſicut amaritudine vel dulcedine mellis: poſteà alios ſapores ſentiunt quaſi mixtos illi: & ideò vina non ſapiunt poſt guſtum mellis, & infirmis omnia amara videntur. Hoc autem non eſt ita mirabile in guſtu ſicut in aliis tribus ſenſibus, qui ſunt per medium extrinſecum: quia guſtabile per ſubſtantiam coniungitur guſtui, & alia ſenſata coniunguntur per ſpeciem ſuam tantum. Idem autem eſt in odoribus. Sed in intellectu totum eſt contrarium: quia poſt valde intelligibile, ſicut ſunt diuina & principia demonſtrationum, non minus intelligit minus intelligibile, ſicut ſunt concluſiones, ſed etiam magis intelligit ex illo, quia valde intelligibile principium eſt ad minus intelligibile: & hoc eſſe non poſſet niſi ideò quod intellectus eſt virtus non organica, & ideo formæ rerum materialiter nullo modo coniunguntur ei: propter quod receptio vnius cum ſimplex ſit & depurata ab eſſe materiali, non impedit receptionem alterius: ſenſitiuum enim non eſt ſine corpore organico, intellectiuum autem eſt ſeparatum.

Tex. & com. 7.

Cum autem poſſibilis intellectus fiat ſpeculatiuus, & ſciat vnumquodque intellectiuum ſecundum actum, tunc talis intellectus ſecundum actum factus dicitur ſciens: fit enim intellectus poſſibilis ipſum intellectum, ſicut fit potentia actus, quando ad actum mutatur: ſed hoc potiſſimum eſt in intellectu, eò quod intellectus & intellectum ſunt idem formaliter, ſicut patet ex dictis: hoc autem tunc accidit

Tex. & com. 8.

tidit quando poteſt operari per ſe, ita quod non indigeat aliquo motore: & hoc eſt quando iam habet formam: & hunc intellectum quidam vocant adeptum: & tunc ſimiliter eſt in potentia quodammodo, ſicut dicimus in potentia eſſe habentem habitum, & non conſiderantem, qui non indiget mutari niſi de otio ad agere, & non indiget, quòd recipiat aliquid: & ideo diſſimilis modus potentiæ eſt iſte & ille quo in potentia eſſe dicebatur ante addiſcere vel inuenire. Iſtis enim duobus modis adipiſcitur ſcientia, quòd omne quod quis ſcit aut diſcens aut inueniens nouit: & tunc etiam per ſe poteſt intelligere: quia omnis potentia receptiua poteſt operari, quando reducta fuerit ad actum: & tunc etiam intelligit ſeipſum: ſicut enim ſentimus nos videre & audire vna potentia quæ eſt ſenſus, ita intelligimus nos intelligere eadem potentia quæ eſt intellectus: in omnibus enim intelligibilibus ſecundum actum intellectus intelligit ſeipſum: quia intelligit ea eſſe in ſeipſo: hoc enim eſt intelligere ſpeculari ea ſcilicet in ſeipſo, quod non eſſe poteſt ſi ſeipſum non ſpeculetur prout eſt ſubiectum intelligibilium: & intellectus illi qui nihil intelligunt extra ſeipſos, illis eſſentiale eſt magis intelligere quam hominibus: & hoc maximè eſt in intellectu primo. Quod autem hîc dicimus intellectum eſſe ſubiectum intelligibilium, non ita oportet accipi, quòd ſit verè ſubiectum: quia ſic conuerſio eius in ſeipſum, non eſſet verè intelligere, ſed eſt ſubiectum formale ſicut commune & indeterminatum ſubiectum determinantis ipſum: & ideo diximus ſuperius, quòd forma intellectus non operatur aliquid in intellectu niſi determinatione, ſed potius è contrario intellectus operatur circa formam intellectam diſcretionem & iudicium & reſolutionem & alias multas operationes: ob quod etiam patet, quod non eſt ſpecies intelligibilis in intellectu ſicut forma in materia: & in hoc errauit Auicebron & multi alij præcipuè Latinorum errant in illo.

Quomodo intelligitur intellectum ſubiectum eſſe intelligibilium formarum.

CAPVT XVI.

Quia vnus intellectus eſt qui diſtinguit inter ſenſibile & intelligibile

SIcut diximus ſuperius, quòd oportet quod comparans duo adinuicem diſtinguendo vel componendo ſit idem in ſenſibilibus quod eſt ſenſus communis, ita etiam eſt in intelligibilibus: comparans enim intelligibile ad ſenſibile, vel vnum intelligibile ad alterum, & dicens, quòd eſt alterum vel idem affirmando vel negando, oportet quòd non ſit duo ſed vnum per rationem eandem quam induximus ſupra ad probandum, quòd primum ſenſitiuum operans inter ſenſata eſt vnum & idem.

Tex.& com. 9.

Videmus enim in intelligibilibus hanc operationem fieri: quoniam ſcimus, quòd aliud eſt magnitudo ipſa in vniuerſali, & aliud eſſe magnitudinis ſecundum materiam & in particulari apud naturam. Similiter autem videmus, quòd aliud eſt aqua, & aliud aquæ eſſe ſecundum naturam & particulare & ſic eſt in multis alteris, quia in omnibus his in quibus eſt compoſitio quæ ex natura communi formæ, & ex natura materiæ particularis & indiuiduantis formam communem: Sed hoc non eſt in omnibus, quòd particulare ſecundum quod particulare, non habet aliud particulare: nec commune ſecundum quod commune habet aliud commune: aliter enim procederetur in infinitum hîc: & ideo in quibuſdam idem eſt hoc & eſſe eius: quia commune ſecundum quod commune idem eſt hoc & eſſe ſuum: quia non habet eſſe niſi communis & ſimiliter particulare in eo quod particulare, idem eſt hoc & eſſe ſuum: quia non habet eſſe niſi particularis. Sicut verbi gratia, idem eſt hoc caro & eſſe eius: licet enim ab hac carne poſſit extrahi vniuerſale: quia aliter non eſſet ſcientia de carne, tamen caro hæc & eſſe huius carnis eſt idem: & exemplum particularis & ſenſibilis conuenientius ponitur in carne quam in alio: quia caro nominat materiam vltimam & propriam quæ nullo modo habet communitatem: quod non facit magnitudo quæ vniuocè eſt in omni natura: & ideò commune quidem eſt magnitudo. Similiter autem & aqua principium eſt omnium compoſitorum ex elementis: & ideo commune eſt: ſed caro dicit vltimò mixtum, quod minimę communitatis habet. Hanc autem diſtinctionem habet ponere intellectus & dicere: quoniam iſta altera ſunt ſunt adinuicem, alterum ſcilicet magnitudo & magnitudinis eſſe, & alterum aqua & aquæ eſſe, & alterum caro in vniuerſali, & alterum in particulari: & quia alterum eſt magnitudo caro, & aqua alterum ab vtroque iſtorum per rationem communitatis. Dicamus igitur, quòd vniuerſale & particulare anima aut alio & alio, aut eodem aliter ſe habente diſcernit: & quidem diſcernendo ſenſibile per ſe & intelligibile per ſe abſque dubio alio & alio diſcernit: quoniam vnum diſcernit ſenſu, & alterum intellectu: ponendo autem comparationem per conuenientiam & differentiam inter ea, abſque dubio eodem vtrumque diſcernit: aliter tamen ſe habente: cum enim diſcernit carnem, cum ratio carnis concipiat materiam ſenſibilem, eò quod dicit formam quæ non eſt niſi in hac materia, ſicut ſimum concipit naſum in ſua diffinitione, & extra materiam illam non dicitur caro niſi æquiuocè, oportet quod intellectus iuuetur ſenſitiuo.

Tex.& com. 10.

Senſitiuo enim diſcernit mixtum calidum, & frigidum, humidum, & ſiccum, & illorum ratio quædam & proportio temperamenti medians in tactu eſt caro: caro igitur in ratione ſua qua concipitur vel intelligitur, concipit materiam ſenſibilem extra quam non poteſt intelligi: & ſic carnis intellectum oportet eſſe reflexum ad ſenſibile quod eſt anima: & quod concipit ratio carnis in ſe quando diffinitur caro: & dicitur, quod medians in tactu proportionabiliter commixtum

ex calido frigido humido & ſicco eſt caro: intellectus autem in eo quod ſeparatum eſt à tali materia & non concipit eam in diffinitione ſua, ſicut eſt intellectus ſubſtantiæ in eo quod ſubſtantia alio modo intelligit: ratione enim illius intellectiuam accipiens non indiget reflecti ad ſenſibile aliquid: & ideò cum extenſa ad ſenſibile carnis eſſe per rationem diffinitiuam diſcernit, habet ſe ſicut circumflexa ad ſeipſam: quia primò egreditur à ſe ad ſenſibilem materiam in qua eſt eſſe carnis, & regyrat in ſeipſam trahens vniuerſalem rationem ex intellectu communi carnis: hoc autem non oportuit eam facere, ſi ſeparatum inuenit per propriam rationem intellectum quod intellexit.

Tex. & com. 11.

Licet autem non ſit adeò magna reflexio in ſeparatis quibuſdam ſicut eſt in conceptis cum materia ſenſibili, intellectus tamen in his reflexio eſt quæ mathematica & in abſtractione ſunt ſecundum rationem. Rectum enim ſicut omnis paſſio mathematicorum diffinitur, quod eſſe ſuum ſit in ſubiecto quodam, ſicut ſumitur hoc in hoc: ſed in hoc eſt differentia: quia ſimum eſt eo quod eſt naſus, quod eſt phyſicum cum materia ſenſibili conceptum: rectum autem concipit ſubiectum imaginabile, quod eſt continua longitudo: rectum igitur non intelligitur niſi in hoc: & ſic oportet eſſe reflexionem in ſuo intellectu: & ideò quandocumque intellectus alicuius eſt alterius quod eſt eius principium, ſicut caro principiatur à calido & frigido & humido & ſicco, & rectum quod principiatur à continuo, ſicut omnis propria paſſio principiatur à ſuo ſubiecto: tunc oportet intellectum primò egredi ad principium, ſiue illud ſit ſenſibile, ſiue imaginabile, ſiue etiam intelligibile: & tunc reflectitur ad intellectum eius quod intelligit, ſicut in intellectu recti primò venit in continuum habens principium medium & finem, & tunc venit in intellectum recti per hoc quod videt medium non exire ab extremis: ſic autem non indiget egredi in intellectu magnitudinis: quoniam licet aliud habeat eſſe, & aliud ſit ipſa: eſſe tamen ſuum quod habet in materia, eſt de intellectu eius: & ideò in intellectu ipſius non egreditur intellectus in aliud quoddam. Similiter autem eſt de aqua: quia illa ſimplex & primum eſt, & non habet ſeſe principians aliquid ad quod egredi oporteat intellectum quando accipit naturam aquæ intelligendo: quandocunque igitur diffinitio dicit quod quid erat eſſe, eſt aliorum quorumdam principiantium id quod intelligitur, ſicut recti eſſe eſt quorumdam aliorum, & carnis eſſe eſt quorundam aliorum: tunc fit quædam dualitas intellectorum, & tunc oportet, quòd aut altero, aut eodem aliter ſe habente talia diſcernat: & ſi ea quæ principiant, ſenſibilia ſint, vel imaginabilia, tunc per ſe altero diſcernuntur: quoniã diſcernuntur potentia animæ ſenſibilis. Quando autem comparantur, tunc diſcernuntur eodem aliter ſe habente: quia diſcernuntur intellectu reflexo ad ſeipſum poſtquam fuerat reflexus ad ſenſibile vel imaginabile. Et vniuerſaliter loquendo per modum quo res intellectæ in ſuis diffinitionibus ſunt ſeparatæ vel conceptæ cum materia, ita etiam oportet, quod differenter intellectus ſit de ipſis: ſed aliquando diuerſitas hæc eſt in ſolis intelligibilibus, aliquando inter intellecta & imaginata, & aliquando inter intellecta & ſenſata: ſi enim intelligi quærantur paſſiones diuinæ, ſicut intelligentiarum & entis vel ſubſtantiæ, ſecundum ſubſtantia erit aliud eſſe, & aliud quod ipſa ſunt, quia aliorum ſunt in quibus habent eſſe: & tamen ibi intellectus non egreditur extra ſe, ſed in ſuis intelligibilibus regyrat ab vno in alterum, ſed ſeparata omninò in quorum intellectu nihil accipitur, ſicut prima principia intelligit intellectus ſtans in ſeipſo: prima enim communiſſima principia habet apud ſeipſum, & alia accipit ab imaginatione & cum ipſa, & alia à ſenſu & cum ipſo, ſicut patet ex inductis exemplis: & inde eſt, quòd cogitatiua indiget intellectus, quæ dicitur ſic: quia cogitat particularia ad eliciendum ea quæ ſunt in ipſa: & illa non eſt ſine ratione: ſed ratio in ea egreditur & iuuatur ſenſibilibus potentiis: & ideo laſſitudo contingit excogitando quæ nunquam accideret intellectui ſi ſolus ſtaret in ſeipſo, & non egrederetur extra ſeipſum, ſicut patet ex iam inductis: omne igitur quod intelligit intellectus poſſibilis, aut intelligit intelligentia ſimplici, ſicut ea quæ ſunt aliud eſſe eorum: & illius cauſa eſt, quòd illa intellectum ſuum nulli debent, quia ſunt prima, ſiue ſint naturalia, ſiue mathematica, ſiue diuina: aut intelligit intelligentia circunflexa, ſicut ea quæ idem ſunt & eſſe ipſorum, quia intellectum ſuum debent aliis. Et hoc tripliciter variatur: quia quandoque debent intellectum ſuum ſenſibus, & quandoque imaginationibus, & quandoque intelligibilibus: & ideò triplicem oportet eſſe intellectus egreſſum & in ſeipſum reflexionem: & egreſſus quidem vocatur extenſio: reflexio autem circunflexio vocatur: quia terminatur intellectu à quo incipit prima extenſio.

Propter quid laſſitudo accidit in excogitando.

CAPVT XVII.

Qualiter intellectus eſt ſubiectum receptionis & non tranſmutationis, & qualiter intelligit ſe.

Tex. & com. 12.

DVbitabit autem fortaſſis aliquis de determinatis à nobis in præhabitis: ſi enim intellectus poſſibilis eſt ſimplex & impaſſibilis, & nulli habet omninò aliquid commune, eò quod ipſe non eſt hoc, ſicut optimè dixit Anax. quomodo poteſt cum hoc dici, quòd intelligat aliquid, cum intelligere ſit recipere aliquid & pati aliquid: cum probatum ſit, quòd omnis agentis & patientis eſt commune aliquid quod eſt ſubiectum & materia, per cuius communitatem illud agit & aliud patitur, ſicut in primo phyſicorum eſt determinatum

natum ? Videbitur ergo, quòd intellectus poſſibilis intelligere ſit recipere & pati aliquid: cum probatum ſit, quòd omnis agentis & patientis eſt commune aliquid quod eſt ſubiectum & materia, per cuius communitatem illud agit & aliud patitur, ſicut in primo phyſicorum eſt determinatum : videbitur ergo, quòd intellectus poſſibilis cum intelligibilibus quæ agunt in ipſum, conueniat in ſubiecto, & ſic habet aliquid commune cum entibus quæ intelligit : & ſic falſum eſt quod dicit Anaxa.

Tex. & com. 13. Antequam autem illam ſoluamus dubitationem, aliam mouebimus. Quæramus igitur, ſi ipſe poſſibilis intellectus eſt vnum de numero intelligibilium, aut non ? & non poteſt dici, quòd non ſit vnum de intelligibilibus: quia ſupra oſtenſum eſt, quòd intelligit ſe : & ideo eſt potentia ſeparata. Si autem intelligit ſe, aut intelligit alia ſicut ſeipſum, aut intelligit ſe ſicut alia intelligibia : oportet enim dare iſtorum alterum: quia omne intelligibile in eo quod eſt intelligibile, eſt ſpecie intelligibilitatis vnum & idem, ſicut omne viſibile eſt idem cum alia ſpecie qua viſibile eſt. Si autem dicatur, quòd intelligit alia ſicut ſeipſum : conſtat autem ex his omnibus quæ ſuperius inducta ſunt, quòd ipſe intelligit ſe ſicut actu ſeparatum à materia, & à materiæ appendiciis : igitur & alia ſic ſeparata intelligit : ergo formæ ſeparatæ ſecundum actũ inſunt rebus: formæ autem ſeparatæ potentia ſunt intellectus, & non eſſe naturæ : ergo principia intellectus inſunt rebus, ſed cum natura non deficiat in neceſſariis, cuipiam inſunt principia res intelligẽdi, illi ineſt virtus intelligendi: ergo intellectus ineſt omnibus rebus: hoc autem videmus fore falſum : ergo non poteſt dici, quod intelligat alia ſicut ſeipſum. Si autem è conuerſo dicatur, quòd intelligit ſe ſicut alia : alia autem intelligit actu mixta cum materia, & ſeparat à materia & indiuiduantibus : ergo etiam intelligit ſe mixtum cum materia, & ſeparabit ſe ab ipſa & indiuiduantibus. Ergo ipſe eſt mixtus materiæ, & patitur per communicationem materiæ cum rebus quæ agunt in ipſum : & ſic falſum videtur quod dixit Anaxa. & totum quod ſuperius inductum eſt.

Tex & com. 14. Dicemus autem ſoluendo primam quæſtionem, quòd pati phyſicum quod eſt cum motu, ſemper eſt ſecundum commune aliquid agenti & patienti quod eſt ſubiectum : vnde & prius diximus, quoniam intellectus non eſt ſimpliciter potentia paſſiua intelligibilium, ſed quodammodo eſt potentia: eſt enim potentia receptiua tantum, & non propriè paſſiua : eſt enim potentia intelligibilia : & antequam intelligat, nihil eſt omninò intelligibilium niſi priuſquam intelligit actu ea: quod qualiter ſit, oportet ad memoriam reuocare quæ dicta ſunt in fine primi phyſicorũ. Ex his enim intelligitur, quòd duplex eſt potentia paſſiua : quædam enim ex ſua potentialitate non eſt niſi ſubiectum & cauſa receptionis ſimplicis : quædam autem ex ſua potentialitate eſt cauſa & ſubiectum & receptionis & tranſmutationis : potentia enim materię quæ vna eſt contrariorum, eſt ſubiectum & cauſa receptionis & tranſmutationis : propter duo enim eſt ſubiectum tranſmutationis, & propter vnum tantum eſt ipſa ſubiectum receptionis : quia enim contrarium ineſt ſibi, oportet hoc abiici per tranſmutationem : & quia inchoatio formæ ineſt ei ante perfectionem ſecundum actum, oportet illam inchoationem procedere ad actum per tranſmutationem quæ eſt forma poſt formam : & eò quod continuè fluit potentia eius in actum. His enim duabus de cauſis oportet ipſam materiam prius tempore ſubiici tranſmutationi quam receptioni. Receptioni enim ſubiicitur per id quod receptio eſt finis tranſmutationis: & ideò receptio eſt in indiuiſibili temporis, & tranſmutatio in tempore : hæc autem omnia manifeſtè probata ſunt in phyſicis. Sed potentia cui non ineſt contrarium, nec inchoatio receptibilis, illa non poteſt eſſe ſubiectum motus, ſed erit ſubiectum receptionis ſimplicis : & illius exemplar eſt, quod tamen non per omnia ſimile eſt, tabula raſa & planata & polita, in qua ſcriptura nec ſecundum actum eſt, nec contrarium ſcripturæ, nec inchoatio ſcripturæ per diſpoſitionem mediam inter actum & potentiam, quæ per motum educatur in actum : ſed tantum eſt ſufficienter præparata ad recipiendam ſcripturam, & ideò recipit eam ſine motu : & nihil abiicitur à tabula, nec aliquid illi imperfectum procedit in actum, ſed quamlibet literam recipit vt actum ſine motu adeptum, ad quem non eſt in potentia, niſi receptiua ſolum : & ſic oportet accipere de intellectu poſſibili, quòd ſit in potentia receptiua tantum, cui intelligibilia prima actu non inſunt, nec per diſpoſitionem mediam inter actum & potentiam inſunt ei, quod tunc oporteret eum eſſe materialem & tranſmutabilem ad actum : ſed tantum habet recipere ea & meliori modo quam tabula: quia ſupra diximus, quòd ipſe eſt quodammodo formalis ad ea, quod non tabula circa ſcripturam eſt : & eſt operatiuus circa intelligibilia, quod iterum tabula minus facit circa ſcripturam : tamen tabula exemplum conuenientius eſt quod in rebus corporalibus poterat inueniri ad incorporearum rerum potentiam demonſtrandam.

Potẽtia paſſiua eſt duplex.

Nota differentiam inter potentiam paſſiuam primæ materiæ & intellectus poſſibilis.

Oportet autem hic cauere Alex. errorem. Ille enim dicit, quòd intellectus poſſibilis non habet ſimilitudinem cum tabula, ſed cum præparatione & raſura & politione tabulæ: & cauſa propter quam hoc dicit, eſt: quia dixit intellectum poſſibilem eſſe formam corporis, ſicut ſuperius diximus. Nos autem dicimus intellectum eſſe vnam rem perfectam in entibus & incorpoream, & ideo dicimus intellectum eſſe ſicut tabulam, & potentialitatem eius ſicut raſuram & præparationem. Sic igitur cum ſit receptibilis intellectus ſine paſſione & motu, ſuſcipit & ſine tempore quodlibet intelligibile: & ideò indiget agente duplici, ſcilicet quod conferat formam mouenti, & mouente : intellectus enim agens confert formam intellectualitatis & in-

Nota contrà Alexandrum.

telligibili & possibili intellectui, sicut vnum lumen & perficit diaphanum, & facit actu esse colorem: sed intelligibile mouet ipsum distinguendo eum, sicut color visum: & hoc simile est, sicut si diceremus, quod literæ scriberent seipsas in tabula: talis autem potentia receptiua soli conuenit intellectui possibili, ita quod non sensui: quoniam quædam materiales dispositiones ad sensibile recipiendum præcedunt in sensu, sicut calor vel frigus, vel huiusmodi aliquid: in intellectu autem omninò nihil præcedit: sed puræ receptibilitati acquiritur receptum secundum actum: & in istum sensum concordant nobiscum Auerroes, Themistius, & Theophrastus & Nicolaus Peripateticus. Et per istud nunc perfectè patet qualiter distinguitur intellectus possibilis à materia prima, & quòd passio & receptio & potentia, & omnia talia æquiuocè dicuntur de intellectu possibili, & aliis potentiis receptiuis.

Tex. & com. 15. His autem sic determinatis, soluemus quæstionem secundam, dicentes quòd ipse intellectus per intentionem suam est intelligibilis, sicut & alia intellecta. Sed est differentia: quia ideò intellectus est intentio per quam intelligitur, non autem est intentio qua intelligitur alia res, quia ipse est intellectus, non lapis, vel alia res: nihil enim omninò intelligi potest, nisi per suam vniuersalem & formalem intentionem. Nec oportet ob hoc dicere, quòd intellectus non sit intellectus, quia intelligit se, & antequam intelligat, nihil est intelligibilium: sed puram & simplicem habet ad talia potentiam receptiuam: quia cum intelligit, ipse est separatus: & sua intentio per quam intelligit se, est separata intentio. Quæ autem sic separata in intellectu sunt & sine materia, in talibus idem est intellectus & quod intelligitur. Scientia namque speculatiua sui & quod speculatum est, idem est omninò, quia cum sit separatus sibiipsi præsens est per intentionem, & ideò abstractione non indiget. Si autem in aliis similiter omninò esset, tunc semper esset idem scientia & res scita, & hoc est impossibile.

Tex. & com. 16. Sed ad hanc quæstionem plenè soluendam oportet quærere quare intellectus non semper intelligit secundum actum alia intelligibilia, & seipsum? Si enim detur, quòd omne quod intelligitur, intelligitur per intentionem à se abstractam, tunc oportet, quòd intellectus seipsum intelligat per huiusmodi abstractionem: abstractum autem non recipitur in eo à quo abstrahitur, sed in alio quodam: ergo si se sic intelligit intellectus possibilis, ipse ad intelligendum se indiget aliquo alio intellectu recipiente suam intentionem: & hoc abibit in infinitum. Si intelligit se & alia non per abstractionem, tunc aliis inerit intellectus speculatiuus: & sic alia erit intelligentia, sicut patet per suprainductam rationem. Cum igitur vtrumque istorum sit impossibile, oportet dici, quòd intellectus intelligit se, & sicut alia, & non sicut alia. Sicut alia quidem: quoniam intelligit se per intentionem suam, & sic intelligit alia. Non autem sicut se alia intelligit: quoniam ipse se non abstrahendo intelligit, cum sit separatus: alia autem intelligit separando & abstrahendo, sicut in præmissis dictum est: & quia illa quæ abstrahit, ante abstractionem sunt in potentia intelligibilia, ideò non semper præsentia sunt in anima: & ideò intellectus non semper est de illis, quod intellectus non est talium intellectorum nisi quando sunt sine materia, non autem semper sunt sine materia: illi autem intellectui, scilicet possibili conuenit semper intelligibile esse, eo quod semper denudatus est & præsens sibi: & quia immaterialis est, habet intelligere seipsum. Sic ergo perfectè satisfactum est de quæstionibus duabus.

CAPVT XVIII.

De natura intellectus agentis, & qualiter anima est composita.

Tex. & com. 17. QVoniam autem in omni genere entium secundum naturam in quibus est aliquid sicut materia, oportet esse aliquid aliud in quodlibet genere, quoniam materia est potentia omnia illa quæ sunt generis illius speciei: & illud non potest per seipsum fieri actus de potentia: & ideò alterum necesse est esse in eodem genere, quod sit principale & efficiens, quod omnia facit quæ sunt in eo vel fiunt in eo quod est potentia omnia illa quæ sunt in genere suo. Et hoc quidem in præhabitis planum est ex omnibus quæ in physica diximus. In sensibus etiam patet: quoniam potentia color non fit actu color nisi ab aliquo agente: hoc autem in omnibus est: in semine enim ordinauit natura agens quod est formans ad speciem, & id quod format ad speciem, posuit in materia seminis. Similiter est in omnibus: plura enim ad speciem vnam formata, necesse est, quòd habeant agens vnicum quod formet ea ad speciem illam: est autem omnium intelligibilium secundum quod intelligibilia sunt, sicut est etiam omnium visibilium secundum quod visibilia sunt, species vna qua visibilia sunt: oportet igitur, quòd ipsorum sit agens vnum ad speciem illam formandam in eis. Hoc autem agens duo facit in omnibus in quibus est, quorum primum est, quòd de se facit formas inductas, & quoad hoc est simile arti factuosæ quæ non accipit formas artificiatorum aliundè, sed faciat ea de se, & inducit eas in materiam: sed in anima non est nisi facere formas intelligibiles secundum quod intelligibiles sunt: & compositio earum non est in anima ad res, sed potius ad intellectum possibilem: & quoad hoc intellectus agens in anima assimilatur arti, & intellectus possibilis assimilatur materiæ. Sed quia forma intelligibilis prout comparatur ad aliud cuius est forma, informando mouet & distinguit intellectum possibilem, & non mouet nisi prout in actu est. Non autem de se in actu est, sed in potentia: & ideò etiam intellectus agens comparatur lumini, quod potentia colores

colores facit actu colores qui ſecundum actũ lucidi mouent viſum : & quoad hoc intellectus poſſibilis alias agens aſſimiliatur viſui vel luminj:hæc enim duo eſt neceſſe , quòd ſint in omni eo quod eſt agens vniuerſaliter conferens vnde moueat actum ab ipſo:agens enim facit formas,& cum facit eas per ſuas intentiones,tunc eſt factum principium formarum ſicut ars:& cum dat eis vnde moueant, tunc eſt faciens,ſicut lux facit colores:& per hunc modum in anima rationali neceſſe eſt eſſe has differentias.

Tex.& com. 18. Ita quòd vnus intellectus ſit in ea quo anima facit intellecta,qui formatur & diſtinguitur ab intellectis : & alius ſit quo omnia intellecta facit & confert eis formas vnde mouere poſſint intellectum poſſibilem,& ille eſt non quidem habitus qui ſit accidens,quod non eſt pars animæ:ſed habet ſimilitudinem habitus in hoc qnod per ipſum agit anima quando vult,& non indiget aliquo ad hoc extrinſeco perficiente vel operante : & ſicut habitus de ſe faciens formas ſeparatas intelligibiles,quæ prout ſunt intelligibiles , non habent de ſe formæ eſſe prout ſunt in rebus quarum ſunt formæ:& eſt ſicut lumen:lumen enim ſecundum quendam modũ eſſe formalis colorum facit potentia colores eſſe actu colores,ſicut diximus ſupra:& ſic ille intellectus porentia intelligibilia facit actu intelligibilia per hoc quod ſeparet ea à materia , & à conditionibus materiæ , reſplendendo ſuper ea , ſicut lumen reſplendendo ſuper colores facit eos reſultare in lucido.

Tex.& com. 19. Hic autem intellectus eſt etiam ſeparatus & immixtus & omninò impaſſibilis & eſt ſubſtantia quæ eſt actu : & ideo in hoc quod eſt ſeparatus & immixtus , conuenit cum intellectu poſſibili : in hoc autem quod eſt omninò impaſſibilis,poſſibilis autem intellectus patitur quodammodo , & differt ſecundum aliquid ab ipſo : in hoc autem quod agens actu, eſt & poſſibilis non habet nuturam niſi qua vocatur & eſt poſſibilis intellectus , differt ab eo ſimpliciter. Et hoc ſic eſſe oportet: quia ſemper in omni natura in qua eſt agens & patiens.oportet quod honorabilius ſit agens quam patiens , & illud quod eſt principiatum per ſuam formalem actionem, honorabilius eſt,quam materia in qua principiatur hoc quod principiatur. Differt autem hic intellectus à poſſibili : quoniam cum ſuum intelligere nihil aliud ſit niſi quod ſuum intellectuale lumen imbuitur intellectus ſpeciebus,& reſplendet in eis,non egreditur ſuum intelligere extra ſeipſum : non enim eſt differentia inter intelligens & intellectum in eo,niſi ſicut luminis in ſe , & luminis quo imbuti ſunt colores ad actum: & ideò ſecundum actum ſua ſcientia eſt res ſcita prout eſt ſcita : ſed intellectus poſſibilis quando intelligit ea quæ non ſunt ipſemet intellectus , tunc ſua ſcientia & ſuum ſcitum non ſunt idem. Sic ergo in duobus differunt ſimpliciter intellectus agens & intellectus poſſibilis,& in tertio ſecundum aliquid differunt,& in duobus conueniunt. Et quia lumen intellectus agentis non egreditur extra ſe , licet ad aliud terminetur , & hoc eſt proprium intelligentiarum ſeparatarum,& maximè intelligentiæ primæ & cauſæ primæ,& ideò quidam crediderunt eum non eſſe partem animæ,ſed eſſe ſplendorem reſultantem in anima ab intelligentia ſeparata. Et hoc inconueniens eſt:quia ſecundum hoc in natura animæ non eſſent iſta duo principia,agens ſcilicet & patiens:& cum illa ſint in omni natura & vniuerſali & particulari,virtutes enim cæleſtes ſunt agentes,& elementales ſunt patientes,& in ſemine & in omnibus generatis eſt virtus formatiua faciens & materia patiens,& impoſſibile eſt ita ad eandem naturam reduci: & ideò manifeſtè errant qui dicunt iſta duo , quod ſecundum idem ſint in anima:ſed differunt in hoc quod eadem forma ſecundum quod eſt ſeparata,ſit agens:& ſecundum quod eſt incorporata , ſit patiens:quoniam nos oſtendimus ſuprà,quòd anima non habet intellectum poſſibilem niſi inquantum eſt ſeparata : & hoc concorditer dicunt Philoſophi omnes. Amplius autem in intelligentiis ſeparatis ſunt iſtæ duæ differentiæ , ſicut dixit Auerroes & omnes alij Philoſophi : quia nec aliter nec enumerari poſſunt,nec intelligibilia habere, & non excipitur ab his duabus differentiis niſi ſola prima cauſa quæ nihil omninò intelligit extra ſeipſam.Dicendum igitur,quòd iſta ſuper duo radicantur in anima : quorum vnum eſt ſicut forma , & alterum ſicut materia. Et placet nobis hoc multum dictum Auerrois in quæſtionis Theophraſti ſolutione, qui quæſiuit qualiter differrent potentiæ materiæ , & potentia intellectus poſſibilis : & dixit, quòd neceſſe eſt alia eſſe principia rerum corporeatum & incorporearum. Corporeæ enim habent materiam & formam,incorporeæ autem omninò ſunt formæ , habent tamen in ſe id quod eſt vniuerſaliter agens,& id quod eſt poſſibile : & hoc conuenit intelligentiis ſeparatis omnibus:& ideò conuenit eis reflectere lumen intellectus ſui ſupra ſe,quod non poſſet eſſe , ſi eſſet tantum intellectus agens in eis:quia ille non niſi ſpargitur ad intelligibiles formas,& reflectitur in ſeipſum: & ideò omne quod habet lumen intellectus in ſe reflexum , eſt compoſitum ex his principiis : & ſic anima rationalis & eſt hoc aliquid,& non eſt hoc aliquid:quia eſt hoc aliquid, eò quod eſt ſubſtantia perfecta formali & poſſibili patiente ſecundum quid & non ſimpliciter. Non eſt autem hoc aliquid, quia eſt hoc perfectum ex materia & forma,& eſt ſeparata à formis intellectorum. Cum enim anima ſit reſultatio quædam lucis intelligentiæ ſeparatæ , erunt in ipſa duo neceſſaria; quorum vnum eſt forma lucis,& alterum eſt id in quo lux recipitur & ſtat vt fiat ens aliquod mundi : & ab hoc eſſe animæ fluunt duæ virtutes , quarum vna eſt intellectus agens, qui cauſatur à luce recepta : & alius eſt intellectus poſſibilis , qui cauſatur ab eo in quo lux recipitur : & in his duobus perfecta ſubſtantia exiſtens ſeparata, anima eſt ſubſtantia permanens ſemper & non corrupta per mortem corporis, ſicut nos inferius oſtendẽ

Nota contrà ponentes intellectũ agentem non eſſe partem animæ noſtrã.

Auerroes 3. de anima com. 5. in ſolutione 3. q. & in com. 14.

oſtendemus.Cum autem ſeparatus & immixtus dicitur intellectus agens & poſſibilis, ſimiliter hoc erit eodem modo in vtroque:quia neuter eorum eſt virtus in corpore : & ideò immixtus eſt vterque eorum. Similiter autem vterque ſeparatus eſt à formis intelligibilium : & ideò agens vniuerſalis eſt ad agendum & poſſibilis vniuerſalis eſt ad recipiendum, quod non poſſet eſſe aliquo modo ſi ſpecificarentur vt eſſet ens aliquod : quia illud ageret formam ſuam tantum,& non ad omnia. Ex his igitur patet quæ ſi natura & quæ agentis intellectus proprietates.

CAPVT XIX.

De comparatione intellectus poſsibilis & agentis & ſpeculatiui.

EX his autem facilè aduerti poteſt, quòd duo ſunt opera agentis, quorum vnum eſt abſtrahere formas intelligibiles, quod nihil aliud eſt niſi facere eas ſimplices & vniuerſales.Secundum eſt illuminare poſſibilem intellectum,ſicut lumen ſe habet ad diaphanum, quod oportet quod ſpecies vniuerſalis quandiu eſt vniuerſalis, ſemper ſit in lumine agentis:& ideo quando recipitur in poſsibili intellectu, oportet quòd in lumine agentis recipiatur:& ideo oportet poſsibilem illuminari lumine intellectus agentis.Similiter autem poſsibilis dupliciter habet comparationem : comparatur enim ad agentem ſicut completus lumine ſuo, & comparatur ad formas ex phantaſiis elicitas ſicut motus & formatus ab eis quæ formæ ſic ſpeculatæ ab intellectu poſsibili vocantur intellectus ſpeculatiuus. Speculatiuus autem etiam duo hîc habet eſſe : vnum quidem in lumine agentis quo efficitur ſpeculatiuus, alterum autem ex comparatione rerum quarum ipſe eſt ſpecies,& quoad hoc multiplicatur & variatur ſecundum potentiam & actum. Ex primo autem eſſe non habet permutationem, ſicut diximus ſupra.

Tex.& com. 20. Et ideo quando comparamus iſtos intellectus ad ſe iudicem, tunc intellectus qui eſt ſecundum potentiam dictus, tempore prior eſt in indiuiduo quolibet : quoniam prius intelligimus in potentia, & non tantum operatur intellectus agens adhuc in nobis aliquas intelligentias ſpeculatiuas:poſtea autem creſcentibus experimento & tempore incipit in nobis manifeſtari operatio intellectus agẽtis per ſeparationem intelligibilium:ſed vniuerſaliter ſecundum ſubſtãtiam comparando poſſibilem intellectum ad agentem,tunc non præcedit tempore : quoniam ſi comparentur iſti intellectus non prout manifeſtantur in nobis, ſed ſecundum ſuas ſubſtantias, tunc agens prior eſt acto & informans informato. Sed ſecundum hanc comparationem non poteſt dici,quòd poſſibilis aliquando intelligat & aliquando non intelligat,ſed potius ſemper intelligit,quia ſecundum hanc comparationem non coniungitur niſi intellectui agentis,cuius intelligere eſt ſemper,eò quod non egreditur extra ſeipſum, ſicut diximus ſuperius. Separatus enim ſic intellectus tam poſſibilis quam agens quam etiam compoſitus ex vtroque ſolummodo eſt, quod verè eſt & æternum eſt, & non quod aliquando eſt intellectus, & aliquando non eſt, ſicut eſt ſpeculatio de rebus particularibus. Et iſte ſic ſeparatus ſolus eſt & immortalis & perpetuus permanens apud animam etiam quando fuerit exuta à corpore : quoniam quod modo intelligit aliquando,& aliquando non,hoc ideò eſt : quia mouetur à phantaſmatibus quæ ſunt in potentia intelligibilia, & ideò non ſemper actu mouent : & ideò diximus ſupra, quòd non ſemper permanet talium intellectus.Et ideò etiam quando talis eſt in toto ſeparatus intellectus, qui eſt conuerſio intellectus poſſibilis ad agentem,qui totum intelligere ſuum habet intra ſeipſum,tunc non reminiſcimur,quod reminiſcentia ſit per conuerſionem ad particularia quæ ſunt in phantaſmatibus, & fit mediante cogitatiua quæ eſt actus rationis conferentis de particularibus :& hoc non habet intellectus poſſibilis per conuerſionem ad agentem, ſed potius per conuerſionem ad phantaſmata : & ex illa parte eſt verè paſſibilis intellectus, ſicut oſtendimus ſuperius : & ſecundum hoc corruptibilis eſt,licet in ſe ſit ſubſtantia perpetua: ſine hoc tamen phantaſmate & corruptibili intellectu cogitatio de particularibus nihil omninò determinatum intelligit in particularibus. Et ideò quando contingit ipſum ſeparari ab actibus virium ſenſibilis animæ, tunc nec reminiſcitur, nec imaginatur : licet enim ſubſtantia ipſa rationalis tota ſeparetur à corpore, tamen ſecundum quaſdam vires non operatur niſi in corpore : & ideo cum non eſt in corpore, tunc nullam habet operationem intellectus ſecundum conuerſiones ad illas ſecundum naturam.

Documentũ. Amplius autem adhuc aliud eſt conſideratione dignum de iſtis intellectibus : quoniam in veritate quando intellectus poſſibilis procedit de potentia ad actu, tunc vtitur reminiſcentia & ſenſu & imaginatione & phantaſia:quoniam ex ſenſu accipit experientiam,& ex experientiis memoriam, & ex memoriis vniuerſale:cũ autẽ iam habet ſcientiam,vocatur intellectus adeptus:& tunc non indiget amplius virtutibus ſenſibilis animæ, ſicut qui quærit vehiculum,vt dicit Auic.ad vehendum ſe ad patriam, cum peruenerit ad patriam, non indiget amplius vehiculo. Poſſumus igitur dicere, quòd ſic ſeparatus intellectus qui habet iam intelligibilia & non conuertitur niſi ad agentem & ad ſeipſum, eſt tantum quod eſt verè : quia veriſſimè eſt quod eſt denudatum à materia & à materiæ appendiciis:materia enim propter priuationem & mutationem turbat verum eſſe:& tunc ille adeptus intellectus qui in ſimplici conſiſtit intellectu, immortalis & perpetuus eſt: & in illo non reminiſcimur, nec vtimur aliqua virtute ſenſibili:quia intellectus qui vti-

tur

tur reminiſcentia & cogitatione, eſt paſſibilis & mutabilis: & quia paſſiuus eſt, corruptibilis eſt, eò quòd communicat corruptibili, & corrumpitur, illo interius corrupto, cum ſit in ſe ſubſtantia incorruptibilis. Sine hoc enim talis paſſiuus intellectus nihil omninò intelligit: eò quod omnis noſtra ſcientia oritur ex ſenſibus. Et ideò intelligere intellectus poſſibilis poſt mortem eſt æquiuocum ad intelligere in vita, quando vtitur ſenſibus: & intelligere poſt habitum ſcientiæ ſecundum ſolam conuerſionem ad agentem, eſt æquiuocum ad intelligendum accipiendo ſcientiam per experimentum & memoriam. Sic igitur patet, quòd intellectus agens eſt forma poſſibilis: & ſunt iſti duo vnum ſicut compoſitum, ſed operationibus ſunt diuerſi, ſicut patet ex omnibus prius habitis.

TRACTATVS III.

De actionibus intellectus poſsibilis.

CAPVT I.

De intellectu indiuiſibilium diuerſimodè dictorum.

HIs autem ſic pertractatis de natura intellectuum animæ rationalis, videamus de actibus intellectus poſſibilis: quia ſic melius adhuc declarabitur de natura eius: & quia prior eſt actus intellectus ſuper indiuiſibilia, quam ſuper compoſita, ob hoc primò de actibus intellectus ſuper indiuiſibilia eſt perſcrutandum: omne enim quod intelligitur, vt vnum intelligitur: quia ſcire plura poſſumus ſimul & ſemel, ſed intelligere minimè: omne ergo quod intelligitur, intelligitur vnum. Eſt autem vnum quod dicitur indiuiſum, quando compoſitioni opponitur, & illud eſt incomplexum. Eſt etiam vnum quod multitudini diuidentium oppoſitum eſt & illud eſt continuum: & eſt vnum ſicut ratione vnum, & hoc eſt vnum formâ: & eſt vnum quod ſimpliciter eſt vnum, quod eſt impartibile ſed rem, & illud priuatione partium eſt vnum. Intellectus autem vnus actus, cum ſit vnum, de omnibus iſtis vnus eſt.

Tex. & com. 21. Indiuiſibilium quidem igitur quæ ſunt incomplexa intelligentia ſiue intelligere quod eſt actus intelligendi, in omnibus his eſt circa quæ non eſt falſum eo quod, ſicut inferius oſtendemus, nunquam accidit error intelligibilium in intellectu. Hic autem intellectus vocatur apud Arabes informatio: eo quod intelligere talia eſt informari intellectum poſſibilem naturis formalibus eorum: intellectus autem complexorum: qui eſt enuntiationis vel compoſitionis, vocatur fides per aſſenſum intellectus ad talia. In quibus igitur intellectibus iam falſum eſt & verum: quia enuntiatione alicuius de aliquo iam neceſſarium eſt eſſe cõpoſitionem alicuius de aliquo: quia vnum incomplexum cum altero componitur, & aliud affirmatur de ipſo vel negatur ab eo: talis enim intellectus ſunt de eo quod ineſt ſecundum quod ineſt prædicatum ſubiecto: verum enim & falſum non ſunt niſi in reſpectu compoſitionis alicuius cum alio, vel diuiſionis alicuius ab aliquo. Eſt autem prior intellectus incomplexorum quam compoſitionis, & quodammodo cauſa eius qui compoſitionis eſt, quemadmodum & Empedocl. dixit de natura, inquiens, quòd capita ſecundum naturam germinauerunt & ſecundum germinorum naturam & ſibi congruentium fuerunt primò ſine ceruice, quæ poſtea per amicitiam ſuis germanis ceruicibus aſſociata ſunt, quando amicitia commiſit res germanas ſibi in generationem rerum. Sic enim & hæc ſeparata & incomplexa intelliguntur, & poſteà germana ſuis germanis componuntur per intellectum: & ab his qua non ſunt germana, diuiduntur per negationem huius ab hoc. Verbi gratia, incomplexum quod eſt aſimetros, & incomplexum quod eſt diametros, coniunguntur, cum dicitur, quod diameter eſt aſimeter: & horum compoſitorum eſt etiam intellectus vnus: quoniam non ſimpliciter accipiuntur vt plura ſicut dicit enuntiando, ſed vt vnum in altero, vel vnum ab altero. Et hæc non ſunt enuntiata vt plura, ſicut dicit enuntiando, ita intelligit. In his quæ ſunt incomplexa cum intelliguntur, nullum cõfigiuntur tempus vel differentia temporis. Omnium enim talium intellectus eſt per rei ſimplicem ſpeciem, quæ denudata eſt à conditionibus materiæ, quarum vna eſt motus, & altera tempus: & ideò talium intellectus abſtrahit ab omni differentia temporis. Cum autem per compoſitionem vnum de altero ſignetur, licet in re non ſit compoſitio, ſed vnio vnius cum alio niſi ſecundum modum cuiuſdam eſſe quod habet vnum in alio, & hoc eſſe ſignificatur per verbum notans compoſitionem: & quia ſignatur in actione eſſe, ideò oportet, quòd figuret differentiam aliquam: eſſe enim tale menſurat tempus.

Multorum certè capita, admirabile dictu, Ceruice abſque fuere exorta in luminis aura. Illa tamen dulcis poſt hoc concordia iunxit.

Tex. & com. 22. Et ideò intellectus intelligens factorum ſiue

siue præteritorum & futurorum falsum esset, vt si non album albo componitur: verum autem quando componit cum eo quod secundum veritatem est album: & hoc contingit secundum quamlibet differentiam temporis. Non enim solum falsum & verum est secundum præsens tempus, vt si dicatur, quoniam Cleon est albus vel non est albus: sed etiam quia erat albus, & quia erit albus, vel non erat albus. In omnibus autem his compositionibus licet verum & falsum à re causetur, tamen compositio pro certo in anima est componente: quia tria sunt in compositione, scilicet subiectum, & prædicatum, & compositio media: & tantum duæ sunt in re res, videlicet cui aliquid inest, & quod inest: & vnũ inest alteri sine medio: & ideò nihil in re respondet compositioni nisi ipsa vnitas duorum vnitorum: sed compositio est in anima vniente quæ accipit primo diuisa, & posteà componit falsum esse verum, cum sint relationes vniuscuiusque relatiuorum: & ideò sunt in re sicut in causa efficiente, in anima autem sunt sicut in subiecto. In anima autem dico esse quod est in compositione quam facit anima: in voce autem sunt sicut in signo. Quicquid autem de his sit, sciendum est hîc, quòd quæcunque contingit dicere in componendo, contingit etiam dicere in diuidendo: sed cum componit anima, tunc componit diuisa: & cum diuidit, tunc diuidit composita: & ideò ante omnem animæ compositionem est diuisio, & ante omnem diuisionem est compositio. Est autem in diuisione compositio, quæ diuisio notatur, quando vnum negatur ab altero: & sic diuisio & compositio aduenientes, composita & diuisa referuntur, & in illo vt vnum vel vnita intelliguntur: & inde vnum compositum facit intellectus componens in vnoquoque diuersorum prius, & posteà compositorum. Indiuisum autem vnumquodque aliquando vocatur indiuisibile, sicut continuum est vnum, eò quod est indiuisum.

Tex. & com. 23. Indiuisum enim dupliciter dicitur, potentia videlicet, & actu. Indiuisum enim actu est continuum, licet potentia sit diuisum: & hoc tale intelligibile nihil prohibet vna simplici actione intellectus intelligi, sicut indiuisibile: & hoc quando intelligit longitudinem. Et illius causa est: quoniam non intelligit longitudinem per partes quæ potentia sunt in ipsa accipiendo eam, licet potius per vnam simplicem speciem longitudinis quæ est forma vnius quæ vnit omnes partes longitudinis faciendo eas vnum in esse in actu: actualiter enim vna longitudo indiuisibilis est: & ideò in tempore vno vel in momento totam per speciem longitudinis intelligit. Quod similiter est in intellectu continuorum, sicut temporis & aliorum: quia tempus similiter est indiuisibile actu, & potentia diuisibile est, sicut continua longitudo: vnde licet vtramque partem habeant ante & post: tamen quia intellectus non accipit continuum per partes, sed per speciem totius, quæ nec partium quædam est, nec partes omnes, sed quidditas vnius in actu diuisi existentis, ideò vna & simplici actione intellectus intelligitur. Non enim contingit dicere, quòd per vtrumque istorum intelligitur per medium: quia id quod intelligitur per medium sui sicut per partem, hoc est diuisum in actu: non enim habet medium actu nisi diuisum in actu: sed illud continuum non est diuisum, ita quod partes eius sequestratæ sunt seorsum, nisi potentia: res autem per quod est in potentia, non intelligitur, sed per id quod est in actu. Si autem intellectus est vtrumque intelligens seorsum, hoc est, per partem extra partem, tunc etiam tempus intelligendi vnum, diuiditur à tempore intelligendi alterum. Quoniam quando intelligit partem vnam, tunc in eodem momento non intelligit alterum: tunc enim intelligere est in tempore quod est sicut intellectus est: in longitudine autem diuisa diuisum est intelligere: ergo in tempore diuerso perficere & intelligere est vnius & alterius partis. Si autem intelligit longitudinem sicut vnum in actu, quod est ex vtrisque partibus, quæ sunt in ea potentia solum, tunc etiam intelligere est in vnico tempore, quod proportionatur intellectui longitudinis ex vtriusque partibus composito: & hoc est vnicum & indiuisum tempus intelligendi.

Quia verò non solum est aliquid indiuisum quantitate, quod actu est quantitas vna: sed aliquid dicitur specie indiuisum, quod formaliter est vnum, sicut caro, & lignum, licet sit indiuisibile non potentia & per se sicut quantum, sed per accidens, eò quod est forma eius quod indiuisibile est per se, & illo diuiso accidit illud diuidi, sicut diuiso ligno species & forma diuiditur per accidens: tamen illud quod per accidens sic diuisibile est species & forma, indiuisibile est secundum quod ipsum indiuisibile, sic vnica intellectus actione intelligitur & in specie indiuisibili & vnica. Hanc autem vnicam intellectus actionem quidam vocant indiuisibilem animam: eò quod in tali, vt ita dicam, intellectione animæ per diuersos actus non diuiduntur talia: cùm sint diuisibilia per accidens diuisione sui subiecti, & non inquantum sunt hoc quod sunt per formas suas, sicut quæ sunt quidditates subiectorum talium: hoc igitur quod intelligit subiectum, est diuisibile: & si diuidatur, tunc etiam tempus intellectiuæ diuiditur, quia in pluribus temporibus intelligit partita & diuisa secundum actum, sed non intelligit ea sic, sed potius inquantum forma & species: hoc tamen non est separabile ab eis: quia tales species physicæ secundum rationem non separantur ab eis, cum materiam in sua ratione concipiant, & hoc indiuisibile facit talia vnum: & intellectum eorum facit vnicum & indiuisum: & tale indiuisibile quod est forma, facit in longitudinem vnam, licet sit diuisibilis potentia: tale enim vniens quod est forma & species, secundum similitudinem vnam est in omni continuo, siue illud positionem habeat in partibus, vt longitudo: siue non habeat positionem in partibus, sicut tempus. Licet autem talis forma secundum esse non sit separabilis à materia quam vnit, & sit indiuisibilis per accidens

Tex. & com. 24.

accidens diuiſione ſubiecti : tamen ſimpliciter conceptus eius eſt vniuerſalis, nec eſt diuibilis, nec ſeparabilis à materia : omne enim quod intelligitur, denudatum eſt à materia ſecundum quod ipſa eſt indiuiduans : ſicut omne vniuerſale ſeparatur à particulari : poteſt tamen ratio diffinitiua eſſe in ſe concipiens materiam: ſed illa non erit indiuiduans, ſed erit quaſi differentia conſtituens ipſam formam : quia non eſt ſolum materia, ſed potius cauſa eius, ſicut quando diffiniens carnem, dico quod eſt medium in tactu ex calido, & frigido, & humido, & ſicco, & ſic proportionabiliter nominando commixtum calidum & frigidum & humidum & ſiccum; non dico ſimplicem materiam, ſed etiam cauſam effectiuam commixtionis carnis : multitudinem ergo intelligit componibilium intellectus vnus vniuocè compoſitionis, & multitudinem potentialem accipit intellectus vnicus vniuocè actus & multitudinem partium materiæ, & ſibi accidit vnicus intellectus vniuocæ ſpeciei & formæ.

Tex. & com. 25. Id autem quod ſimpliciter indiuiſum eſt, ſicut punctus & vnitas : omnis enim punctus diuiſio eſt, & non diuiſibile : diuiſio enim ſemper fit in puncto : & tamen nunquam diuiditur : omne autem huiuſmodi indiuiſibile ſecundum quod eſt indiuiſibile, nomine priuatio monſtratur eſſe indiuiſibile : ſicut dicimus quod punctus eſt, cuius pars non eſt, & ſic eſt in omnibus aliis ſimpliciter indiuiſibilibus, ſicut vnitas eſt, & ſicut eſt nunc. Quando enim illa ſumuntur vt priuatio ſuarum quantitatum, tunc non accipiuntur in ſe, ſed in ſuis quantitatibus quas participant, ſicut punctus eſt terminus lineæ, & vnitas in aggregatione numeri, & nunc in continuatione præteriti & futuri, & tunc non noſceretur nomine ratione priuata. Quando autem ſecundum ſe accipiuntur, priuationis nomine monſtrantur, & tunc etiam vt priuationes per ſuos habitus oppoſitos intelliguntur : & hæc ſunt intelligibilia quaſi reflexa, & vna & ſimilis ratio eſt in intellectu omnium illarum priuationum : niſi enim ita diceremus, quomodo poſſemus dicere, quòd intellectus cognoſcat malum, quod priuatio eſt, & ignorantiam quæ eſt priuatio, ſicut alibi monſtratum eſt. In omnibus intelligibilibus oportet intellectum potentia primum eſſe cognoſcentem, & cognoſcibile poſtea eſſe in ipſo ſecundum actum ipſo intellectu eodem remanente. Quoniam, ſicut ſupra oſtendimus, intellectus poſſibilis diuerſificatur per intelligibilia, ſicut materia diuerſificatur per formas. Et ideò accipiendo cognoſcibile, accipit aliquid extra ſeipſum. Si autem alicuius intellectus nullum habet omnino contrarium, ſed intelligibilia, oportet quòd ille per aliquod cognoſcat quod non habet contrarium : & hic intellectus ille qui ratio & cauſa eſt intelligibilium, & ille cognoſcit ſeipſum, & cognoſcendo ſe cognoſcit alia, & illud intelligere nullo modo egreditur extra ſe : & cum ſit ratio omnium ſicut ars artificiatorum, oportet ipſum eſſe ſeparatum ab omnibus : & erit ſemper in actu, & nunquam in potentia : eò quod intelligere ſuum nunquam egreditur extra ſe : ſibi enim ſemper eſt præſens : & hic eſt intellectus intelligibilium ſubſtantiarum ſeparatarum, & maximè intellectus cauſæ primæ.

D. Alb. Mag. lib. 3. de anima.

CAPVT II.

Et quis intellectus eſt ſemper verus, & quis aliquando verus, aliquando falſus, & quod actus ſenſus & intellectus ſunt actus perfectus & motus ſimplices.

AMplius autem intelligibilia inuenimus diuerſificata : quoniam quædam ſunt compoſita: quia aliud dicitur de aliquo, quam compoſitionem in eis facit intellectus, licet faciat eam ſecundum rei congruentiam : & quando aliquid dicitur de aliquo ſicut affirmatio, vel diuiditur vnum ab alio ſicut negatio, oportet quòd omnis talis compoſitio ſit vera aut falſa. Sed non omnis intellectus eſt verus aut falſus : quia ſicut ſenſum inuenimus variari circa ſenſibilia, ita intellectum circa intelligibilia : ſenſus enim quando eſt ſenſibilis per ſe, quod de natura ſua facit ſenſum & eſt cauſa ſenſibilitatis, aliter eſt quam quando eſt ſenſibilis per accidens, quod de natura ſua non facit ſenſibilitatem: ita etiam de intellectu intelligibilium : intellectus enim ſpeculatiuus qui de natura ſua ſpeculatiuus eſt, aliter ſe habet quam ille qui eſt intellectus per accidens : vniuerſale autem ſimpliciter de natura ſua intellectus ſpeculatiuus : quoniam hoc eſt motiuum intellectus poſſibilis, ſicut ſenſibile proprium eſt motiuum ſenſus. Compoſitio autem intelligibilium accidit ex conuenientia rerum : & hoc non mouet intellectum ſecundum quod huius eſt: & ideo intellectus qui ſimplex conceptus eſt, eſt eiuſdem quod eſt res & forma ſubſtantialis qua aliquid erat eſſe, hoc eſt, quod erat eſſe ſemper & perpetuo eſſe aliquid : quia per formam ſubſtantialem omne quod eſt aliquid, aliquid & ſubſtantialiter eſt. Et hic intellectus qui propriè & per ſe intellectus eſt, ſemper eſt verus veritate rei: ſecundum quod verum dicimus id quod verè eſt, & veram habet eſſentialitatem : & non decipitur intellectus circa id, & hic intellectus non eſt aliquid de aliquo, ſed ſimplex rei conceptus per formam ſuam. Sicut enim videtur, quòd proprium obiectum viſus ſemper eſt verum, & non decipitur viſus circa id: ſed non ſemper verum eſt quando viſibile componitur cum aliquo, ſicut fit in viſibili per accidens vel communi : non enim ſemper eſt verum, quòd album quod videtur ſit homo, vel non ſit homo, quando viſus dicit album eſſe hominem, vel quando dicit non eſſe hominem. Similiter eſt de intellectu quando intellectus qui nihil habet niſi ſimplicem conceptum mentis, ſemper verus eſt: componens autem non ſemper eſt verus, quando accidit intellectui intelligibile per accidens, ſicut ſenſui ſenſibile per accidens:

Tex. & com. 26.

& ideò in illo ſanctificatur intellectus ipſarum. Quæcumque autem ſine materia ſunt, ſicut ſubſtantiæ ſeparatæ, intelligunt res per ſimplices rerum quidditates: & ideò non falſificatur intellectus ipſarum. Quæcunque autem vnum realiter in eſſe aliquando accipiuntur, non oportet, quòd hoc fiat per acceptionem rerum & differentiarum & conuenientiam ipſarum vel eorum particularium. Et hoc accidit intellectui per extenſionem ſui ad ſenſitiuas virtutes, & in tali compoſitione & diuiſione frequens incidit mendacium.

Tex. & com. 27. In talibus autem ſeparatis quæ non habent contrarium in ſuis intelligibilibus, eò quod intelligibile nullum ex ſe recipiunt, idem eſt ſecundum actum ſcientia eorum cum re ſcita: & hoc maximè in intellectu cauſæ primæ eſt verum, quòd illa omninò ſimplex eſt, & ſuum intelligere & ſuum intelligibile cum ſuo intellectu ſunt idem omninò: in aliis autem intelligentiis quæ ſunt inferioris ordinis, etiam verum eſt: ſed plus differentiæ inter ſuum intelligere & ſuum intelligibile ad ſuum intellectum: hæc autem differentia in parte ſuperius poſita eſt, ſed ad plenum etiam ſubtiliter habet dici in ſcientia diuina. Scientia autem noſtri intellectus eſt prius in potentia quam in actu: & ſicut diximus ſuperius, quòd in indiuiduo quolibet prior eſt potentia quam actus: vniuerſaliter autem loquendo & ſimpliciter, tunc prior eſt ſcientia in actu quam in potentia & tempore, ſicut ſuperius diximus, quod eſt in potentia nunquam fit in actu niſi ex eo quod eſt in actu: & ideò in intellectu mortalium etiam prior eſt intellectus agens & habitus primorum principiorum quæ ſcimus per naturam inquantum terminos cognoſcimus: hæc enim principia ſunt quaſi inſtrumenta quibus intellectus agens educit poſſibilem de potentia ad actum. Et hæc inſtrumenta determinata ex determinatione ſenſibilium, oriuntur experimentis & memoriis mouentibus poſſibilem intellectum, & ſic acquirit hanc ſcientiam & illam: in tali autem motus intellectus qui eſt ſimplex receptio intelligibilium, ſine motu & tranſmutatione, conſideratione dignum eſt qualiter differt ab aliis motibus phyſicis.

Nota quomodo in hominibus intellectus agens prior eſt.

Tex. & com. 28. In ſenſu enim expreſsè videtur, quòd ſenſibile eſt agens in ſenſitiuum ex potentia exiſtente in hoc quod ſit actu ens: & videmus, quòd id quod eſt ſic agens in actu ipſum ſenſibile, nihil patitur omninò, etiam quando recipitur à ſenſu, non abiicitur aliquid à ſenſu nec progreditur de forma in formam fluendo quemadmodum forma generata in materia. In motu autem phyſico & agens patitur aliquid à patiente: & quando patiens recipit eam, quod agens continuè fluit de forma in formam quouſque venit ad perfectionem perfectio motus: & ideò diximus in phyſicis, quod motus phyſicus eſt imperfectus actus exiſtentis in potentia ſecundum quod eſt in potentia: vnde quando ſenſibile mouet ſenſum, oportet quòd alia ſit hæc ſpecies motus à motu phyſico. Cum duo ſint in diffinitione motus phyſici, cum dicitur actus imperfectus, alterum eorum accidit morui, & non eſt de eſſentia ſua, quod videlicet eſt imperfecti: ex ſui autem natura conuenit ei eſſe actum: & ideò quando non eſt imperfecti, tunc eſt actus perfectus. Sic autem eſt quando eſt actus ſenſitiui à receptione ſenſibilis. Ille enim eſt actus ſimplex, & ideò non fluens de forma in formam: & ideò eſt actus perfecti, & nullo modo vlterius ad aliquid in potentia exiſtens. Multò magis autem hoc in intellectu: quoniam ſupra oſtendimus, quoniam impaſſibilitas intellectus in receptione intelligibilium maior eſt quam impaſſibilitas ſenſus in receptione ſenſibilium. Et ideò ſentire & intelligere ſimile eſt actui, qui eſt dicere ſolum ſiue aliquid enuntiare verbis: quia in actione quæ eſt dicere, ſtatim eſt actio completa, abſque eo quod præcedat ipſum actio diminuta, ſicut fit in motu phyſico, in quo diminutus actus continuè præcedit completum quouſque compleatur totus motus: dicens autem exprimit dictum ſimplici actione: & ſic eſt ſentire & intelligere plus quam ſentire: & hoc præcipuè eſt verum de motu ſimplicis. Simplicem autem ſenſum & intellectum voco ſenſum ſenſibilis per ſe, & intellectum per ſe, & non ſecundum accidens intelligibile.

CAPVT III.

Quare eſt idem intellectus componens & diuidens intelligibilia, ſicut eſt idem ſenſus communis.

CVm autem determinatum eſt aliquid eſſe conferens ſiue lætum, aut aliquid eſſe inconueniens ſiue triſte, tunc eſt ſenſus per accidens, aut intellectus per accidens: quia tunc aliquid firmat aut negat componendo vnum cum altero vel diuidendo vnum ab altero: & tunc aut mutatur per appetitum & motum, ſi determinant aliquid lætum, aut fugit propter appetitum & motum, ſi determinant aliquid triſte: conferentia autem facientia lætitiam & inconuenientia facientia triſtitiam ſunt communia, & ſunt circa ſenſibilia tantum.

Et ideò oportet, quòd duæ paſſiones animæ ſecundum quas eſt lætari & triſtari ſit quoddam agere appetitus & motus quidam appetitus animæ, qui motus fit ſenſibili mediante, quod fit aut bonum aut malum, aut aliquid huiuſmodi conueniens vel inconueniens ad lætitiam vel ad triſtitiam, quæ eſt ſecundum ſenſibilem animam: & ideò Plato dixit, quòd omnis delectatio & triſtitia ſunt generationes factæ in ſenſibilem animam: & verum eſt quod dicit de delectatione habente contrarium. Si autem eſt aliqua delectatio in contemplatione eius, quòd diameter eſt aſimeter coſtæ, illa non habet contrarium, & non eſt animæ ſenſibilis. Et de illis in ethicis

Tex. & com. 29.

eritquærendum.Sed hoc quod hîc eſt ſciendum, eſt quòd lætitia & triſtitia in ſenſibilibus ſequitur fuga & appetitus,& per appetitum motum:fuga autem & appetitus ideò ſunt in prima radice ſua ſecundum actum, quoniã vna pars quæ eſt appetitiua ſiue motiua pars, agitatur:vna enim pars animæ eſt, quæ præſens delectabile appetit, & triſtabile præſens fugit: præſens autem eſt appetitus vniuerſalis fuga ſecundum actum: quia contraria ſunt eiuſdem potentiæ : & ideò eiuſdẽ eſt fugere & perſequi, & non alterum appetitiuum & fugitiuum:neque abinuicem omnia iſta ſunt altera nec à ſenſitiuo. Quod autem idem eſt eſſe appetitiuum & fugitiuum,dico in communi:quia vtrumque appetitiuæ animæ & vtrumque eſt pars animæ ſenſibilis. Sed eſſe iſtarum virium aliquando differens eſt,ſicut differunt partes appetitus, quæ ſunt iraſcibilis & concupiſcibilis, de quibus nos inferius perſequemur, cum de motiuis partibus animæ tractabimus.

Tex. & com. 30. Sed hoc quidem notandum eſt, quòd animæ intellectiuæ ſunt phantaſmata mouentia intellectum, ſicut ſenſibilia mouent ſenſum. Cum autem ſe extendit cogitans intellectus, & determinat affirmando vel negando bonum vel malum, tunc ſequitur fuga vel perſecutio: intellectus autem appetibile determinans ſe habet in ratione vtentibus ſicut æſtimatiua in non vtentibus ratione. Et hoc apparet, quòd in talibus nequaquam anima intelligit rationalis ſine phantaſmate ex quo vniuerſale elicitur : & eſt vnus intellectus comparans & diiudicans omne quod mouet cum phantaſmatibus.

Tex. & com. 31. Sicut enim diximus ſuperius, quòd aër immutatus à medio huius facit pupillam agendo in eam ſpeciem ſenſibilem quam recipit à re ipſa : & pupilla alterum eſt ab aëre à quo mouetur.Et ſimiliter auditus habet ſuum motiuum, & ſimiliter omnis ſenſus: ſed alterum ſenſitiuum quod vltimum dicitur, quia vltimò venit ad ipſum: primum autem dicitur,eo quod ibi eſt fons & origo ſenſibilis virtutis eſt vnum formale ad quod terminatur ſenſus particularis, & quod vnum ſenſitiuum eſt vna medietas omnium ſenſibilium : ſicut etiam oſtendimus ſuperius : ſed plura eſt ſecundum eſſe particularium ſenſuum qui ad ipſum terminantur: prius enim dictum eſt, quòd vno & eodem diſcernit,& quid eſt illud quod diſcernit, & quid differt dulce & calidum. Sed nunc dicendum eſt, quia eſt vnum aliquid quod eſt primum & vltimum ſenſitiuum, quod eſt ſic vnum, ſicut terminus ad quem diuerſa terminantur,eſt vnum,ſicut punctum centri eſt vnum ad quod lineæ terminantur à circunferentia venientes. Ei ſimiliter intellectus eſt vnus ad quem omnis motus phantaſmatum terminatur,& eſt formalis reſpectu phantaſiæ, ſicut & phantaſia formalis eſt reſpectu ſenſus communis,& ſenſus communis reſpectu ſenſuum particularium. Hæc autem vera ſunt de intellectu, ſiue phantaſmata ipſa moueant, ſiue moueant intentiones boni vel mali ex phantaſmatibus elicitæ.

D. Alb. Mag. lib. 3. de anima.

CAPVT VI.

Quod eadem eſt analogia phantaſmatum ad intellectum quæ eſt ſenſibilium ad ſenſitiuum.

Tex.& com. 32. ESt autem eadem prorſus analogia & idem numerus ſenſibilium plurium comparatorum ad ſenſitiuum vnum quod facit inter ea comparationem,& phantaſmatum plurium ad intellectum vnum quod facit inter ipſa perationes comparationem:nihil enim omninò differt opponere ab aliquo dicente & quærente, qualiter iudicat ea quæ ſunt ſimilia genere alias diſſimilia, ſicut ea quæ ſunt vnius generis & potentiæ, quomodo idem iudicat album & nigrum, dicemus quòd iudicat ea ſicut vltima virtus, ad quam terminatur motus albi & nigri. Et ſimiliter ſi quærat aliquis, quomodo idem eſt iudicans id quod eſt ex phantaſmate albi, & ex phantaſmate nigri, dicemus ſimiliter ſicut vnus & idem terminus ad quem vltimi proueniunt motus vtriuſque : quoniam ſicut ſe habent res ſenſibiles ad ſenſitiuum vltimum, ita ſe habent diuerſa phantaſmata ad intellectiuum vnum vltimum. Si enim d. ſit dulce, & c.amarum quoad hoc quod ſit ſimilitudo & ſpecies dulcis & amari c. in phantaſia,a. autem ſit res ſenſibilis alba,& b. ſit res poſſibilis nigra, & c. in phantaſmate ſe habet ad d. & a. aut ad b.tunc oportet,quòd cum ſit phantaſma amari & d. quod ſicut a.c.& d. dulcis a. & b. ſe habent mouendo ſenſitiuum vltimum vnum: ita c.& d. ſe habeant, quod moueant intellectum idem & commutabiliter : ſic eſt & quodam modo quoad hoc quod ſicut ſe habent ſpecies in phantaſmate mouentes intellectum, ita ſe habent ſenſibilia mouentia ſenſum. Et adhuc ſicut ſe habent ſpecies quorumdam ſenſibilium ad ipſa, & è conuerſo:& hoc contingit propter hoc quod phantaſia eſt motus à ſenſibili ſecundum actum factus : & ideò oporter, quòd in phantaſmatibus ſic ſit ſicut in ſenſibilibus, & è conuerſo. Si enim ſunt ſenſibilia eadem in genere vel diuerſa, ita erunt etiam phantaſmata mouentia intellectum. Si ergo c. & d.quæ ſunt phantaſmata compoſita, ſunt eiuſdem generis & eiuſdem ſenſus : ſic ſe habent mouendo intellectum ſicut a. & b. mouendo eumdem ſenſum : & tunc oportet, quòd ſint vnum & idem quoad hoc, & ab eadem virtute apprehenduntur, licet eſſe virtutis illius ſecundum quod refertur ad hoc phantaſma & illud, non ſit idem, etiam, ſicut diximus, quod eſt primi ſenſitiui non eſt idem quando conuertitur ad vnum ſenſibile & aliud, ſicut diximus, quòd eſſe centri non eſt idem ſecundum quod refertur ad vnam lineam & ad aliam.Hoc autem modo patet ſimilitudinem eſſe vnam in omnibus phãtaſmatibus & in ſenſibilibus,& in numero & in analogia. Eadem autem ratio eſt ſi accipiantur ſenſibilia & phantaſmata diuerſorum

generum: diuerſorum autem generum ſunt, ſicut ſupra oſtendimus in ſecundo, quæ ſunt diuerſorum ſenſuum: ſi a. quidem ſit dulce.b. verò ſit album: ergo ex his apparet, quòd intellectum intelligit & accipit ſpecies quę ſunt in phantaſmatibus.

Tex.& com. 33. Hoc autem non tantummodo verum eſt de phantaſmatibus quæ à ſenſu ſunt accepta, ſed etiam de intentionibus conuenientis & inconuenientis, quæ cum ſenſibilibus accipiuntur, quæ nata ſunt mouere appetitum: ſicut enim in phantaſmatibus determinatur de conuenienti & inconuenienti per rationem, ſic decernitur imitabile vel ſenſibile. Et ideo homo extra ſenſum ſecundum actum exiens quãdo videlicet ſenſibile non ſit præſens cũ ſit in phantaſmatum motibus, tunc mouetur per terrorem vel gaudium, non tantum ſomniando, ſed etiam vigilando aliquando: & hoc ſignum eſt, quòd quando aliquis eſt ſentiens ſecundum rerum preſentiam quod eſt fugiẽdum, verbi gratia quòd videlicet quia ignis eſt incendens ædificia in quibus habitat: hoc enim vt fugiendum cognoſcit communiter omnis homo videns illud: quia omnis videns illud fugit: propter hoc quod dicitur in Horatio, Nam tua res agitur, paries dũ proximus ardet: hoc enim inquantum videns mouetur ad fugam. Similiter autem quicumque videt hoſtes & ſentit, quoniam prælia ſunt, ſiue reſiſtendo, ſiue fugiendo mouetur. Etiam ſicut ſe habet in ſenſibilibus & ſenſu, ſic ſe habet in phantaſmatibus & intellectu in homine vel in phantaſia ratiocinatur tanquam videt ea coram oculis ſuis, & deliberando determinat futura bona vel mala ad præſentia phantaſmata, ſicut præcipuè faciunt melancholici & dormientes in ſomnis: ſicut enim in ſomnis ad imagines mulierum mouentur membra ad coitum, & perficitur delectatio ac ſi eſſet res preſens, propter quam ſpecies tales imprimantur in corpora: quandocunque enim in phantaſia eſt conueniens forma vel diſconueniens corpori, ſtatim virtutes quæ ſunt affixæ menbris, mouent corpus ad inducendum illam.

Tex.& com. 34. *Nota hic quomodo ex forti imaginatione prouenit aliquid in effectu.* Et ideò aliqui facti ſunt leproſi & aliis infirmitatibus detenti, quod imaginationibus lepræ frequenter detinentur vel alterius infirmitatis, cum in phantaſmatibus dicat determinando anima aliquid eſſe tanquam lætum vel tanquam triſte: & ſi non ſit ſecundum eſſe, tamen fugit tunc à triſti, aut imitatur lætum. Et vniuerſaliter ſic eſt in omni actione: & actionem voco quod actuale poteſt agi per nos, ſic ſunt omnia quæ ad delectationes vel triſtitias pertinent, vel ad communicationem vitæ animalium inter ſe. Si autem verum & falſum accipiatur ſicut actu, ita quod non ſint accepta in rebus actualibus per nos, quæ dicuntur præterita: tunc adhuc ſunt in eodem genere: quoniam ſunt cognitiones in phantaſmatibus acceptæ: ſicut & bonum & malum actibilia & præterita: ſed in eò quod ſimpliciter eſt verum & falſum, differt à bono & malo quoad genus cogitationis: quoniam ſimpliciter verum non eſt in his quę ſemper & vbique ſunt vera quæ ſunt vniuerſalia: & hæc non ſunt phantaſtica cogitatione vel cognitione, ſed intellectuali potentia. Similiter autem de contrario quod ſimpliciter eſt falſum: quia hoc eſt quod vbique & ſemper eſt falſum ſine hic & nunc. Differunt autem verum & falſum à bono & malo quæ in quodam ſunt, quod ſit agibile per nos, erit quidem verum & falſum in phantaſtica cognitione, ſed non bonum & malum. Patet igitur, quòd in omnibus quorum ſpecies eſt in phantaſmatibus, ſicut in phyſicis & ethicis, analogia eſt inter ſenſibilia & ſenſum, & phantaſmata ad intellectum phantaſticum comparata.

CAPVT V.

De intellectu mathematicorum & diuinorum.

SEd de his quæ ſunt abſtractione dicta, ſicut mathematica, quæ in diffinitione ſua non concipiunt materiam ſenſibilem, videtur fortaſſe alicui, quòd non ſit talis analogia. Sed ſciendum, quòd omnia talia intelligit & accipit intellectus per ſenſum. Sicut enim accipit intellectus in hac materia ſenſibili quæ eſt caro naſi, eò quod coniuncta eſt per eſſe diffinitionem cum materia ſenſibili: ita accipit ſeparata mathematica in phantaſmate, eò quod per eſſe coniuncta ſunt materiæ ſenſibili, licet per abſtractionem vel diffinitionem ſint abſtracta. Cum enim intelligit ſimum quod in ſua diffinitione carnem naſi concipit, oportet quod illud non ſeparatum accipiat per diffinitionem. Inquantum autem accipit genus ſuum, quod eſt curuum, in ſua ratione non accipit carnem naſi, eò quod ſecundum vnam rationem ſaluatur in qualibet materia: tunc intelligit hoc ſine intellectu carnis. Tex.& com. 35.

Et quo ad hoc intelligit mathematica quæ ſecundum eſſe non ſunt ſeparata tanquam ſint ſeparata, quia ſunt ſuis diffinitionibus abſtrahentia ab omni ſenſibili materia: non ergo accipit ea ſeparata extra naturam exiſtentia, quia in rebus ſemper ſunt coniuncta: & ſic receptio ipſorum eſt ex phantaſmate. Sed cum accepit intellectus aliquid eorum quod profundatur circa illud, & percipiens non eſt de intellectu alicuius eorum materiam ſenſibilem abſtrahendo à materia ſenſibili diffinit illud: talis ergo eſt intellectus mathematicorum quod accipitur ex phantaſiis ſicut & aliorum intellectus quæ ſunt naturalia & actualia. In omnibus his videtur, quòd omnis noſter intellectus ex phantaſmatibus oriatur. Quæ autem ſic ex phantaſmatibus accipit intellectus, intelligit, cum ipſe ſit ſeparatus, oportet quod ſint ſeparata ea quæ intelligit: & cum omnibus his eſt in potentia, poſtea autem in actu. Quæ autem ſecundum actum ſunt in intellectu, tripliciter ſunt in ipſo: quorum vnum eſt ſecundum actum ſcire & agere ſcientiam, ſicut quod omnis homo eſt animal, quando actualiter Tex.& com. 36. *Quæ actu ſunt in intellectu tripliciter ſunt in ipſo.*

ordinatur

ordinatur prædicatum ab ſubiectum. Secundus autem eſt ſcire in habitu & non conſiderare. Tertius autem eſt habere inchoationem ſcientiæ, ſicut quando de aliquo interrogati, incontinẽti reſpondere non poſſumus certiſſimè, tamen ſcientes quidẽ in proximo reſpondebimus:talem enim ſcientiam in potentia non habemus tantum,quia ſic oportet dicere alias diſcere ante reſponſionem quod non eſt verum:ſimiliter nec in actu,quia non actualiter conſideramus: neque etiam perfectione in habitu,quia ſi haberemus perfectè habitum proprinquum,poſſemus reſpondere cum vellemus. Et primus quidem motus aſſimilatur theſauro qui in viſu apprehenditur, ſecundus autem theſauro repoſito in terra, tertius autem theſauro recondito, qui quidem habetur, ſed eſt recluſus & clauis in promptu non habetur vel inuenitur.

CAPVT VI.

Qualiter intelliguntur diuina quæ ſunt ſeparata, in quo eſt digreſsio declarans hoc quod dixit Alexander, & improbationem eiuſdem erroris.

His autem habitis ſciendum, quòd illud eſt res intelligens per ſuam eſſentiam ſolum, quod eſt intellectus omninò,& vniuerſaliter eſt intellectus in actu ſemper exiſtens, & hoc eſt intellectus & intelligentia omninò ſeparata: & ideo nequaquam in potentia exiſtens, ſed ſemper in actu, non ſolum habens, ſed etiam faciens de ſe omnia intelligibilia, & nihil eorum quærit extra ſeipſum ſecundum quod intellectus eſt. Sed eſt quæſtio de noſtro intellectu qui coniunctus eſt magnitudini ſenſibilium, ſicut dictum eſt, eò quod non accipit niſi formas abſtractas à magnitudine, vtrum nunquam contingat ipſum intelligere aliquod ſic ſeparatorum à magnitudine vel non? Si enim contingit ipſum intelligere ſeparata, tunc non ſemper accipitur à phantaſmatibus & à magnitudine, ſed coniungitur intelligentiæ ſeparatæ, danti ſibi formas intelligibiles. Quod duobus modis eſſe poteſt,quod videlicet cõiungatur ei ſicut efficienti & formæ. Et ſi iſto ſecundo modo eſſet coniunctus materialis noſter intellectus agenti intelligentias ſeparatè, tunc hæc eſſet maior felicitas & diuinitas quædam quam intellectus humanus conſequi poſſet. Et Ariſtoteles promittit ſe de iſta quæſtione conſiderationem habere poſterius, & nos non inuenimus eum conſideraſſe de his in aliqua parte libri ſui de anima,niſi fortè hoc exciderit à libris ſuis qui ad nos nondum peruenerunt. Si autem obſcurè poteſt haberi de libris eius, tunc, ſicut dixit Alpharabius,ad inchoatum habetur ab eo ſolutum, vbi vt videtur hoc eſſe quod dicit de felicitate contemplatiua.

Nos autem propter doctrinæ bonitatem quantum Deus his donare dignabitur, hîc volumus perſcrutari, vt omnes ſimul determinemus operationes intellectus: ſed volumus primò oſtendere dicta Peripateticorum in hac quæſtione, & poſtea ſcientiam noſtram: & oſtendemus in quo conuenit, & in quo differt à dictis aliorum Peripateticorum:& quia inter Peripateticos qui perſecuti ſunt Ariſto.præcipuus,vt multi dixerunt,fuit Alex. referamus igitur primò qualiter ipſe iſtam quæſtionem determinauit: dixit enim intellectum poſſibilem eſſe generabilem cum corpore hominis & corruptibilem, eò quod eſſet forma & virtus in corpore, ſicut ſuperius diximus,qui intellectus ſecundum eum non eſt aliud quam præparatio ad intelligibilia ſuſcipienda & aptanda, ſicut raſura tabulæ & plana eſt aptitudo ad recipiendum picturam,& non eſt ſubſtantia in ſe ens ſicut eſt tabula,ſed eſt tantum aptitudo ad intelligibilia conſequens concluſionem elementorum inter omnes complexiones magis æqualem,& ad æqualitatem cæleſtem magis per ſimilitudinem vicinantem. In hac autem aptitudine facit formas primò intellectus agens, qui ſecundum iſtum eſt intelligentia ſeparata & non pars animæ exiſtens.& quandiu tantum facit eſſe in actu educendo eam de potentia ad actum, non coniungitur intellectui poſſibili niſi ſicut efficiens, & facit ſic ineſſe intellectum ſpeculatiuum, quem etiam dicit generabilem & corruptibilem in nobis,quando perficitur ad plenum intellectus poſſibilis, & habet intellectum ſpeculatiuum,tunc demum coniungitur & intellectus agens ſicut forma:& hunc quidem nunquam intelligit intellectus poſſibilis,ſed cum poſt omnia intellecta coniungitur nobis vt forma, tunc nos per ipſum intelligimus omnia alia ſeparata, & habemus ſcientiam ipſorum. Redit ergo dictum iſtius hominis ad hoc quod ex phantaſmatibus acceptus continuatur & vnitur nobis intellectus ſpeculatiuus, & multo lumine ſpeculatorum, quod lumen largitur eius intellectus agens vt agens, & diſponitur continuè melius & melius intellectus poſſibilis. Et ſic continuè ſpeculando tandem vnitur ei vt forma, & intellectus agens qui eſt ſubſtantia ſeparata dicta nobis vnita: & quia ſubſtantia ſeparata intelligit alia ſeparata, ideò tunc per agentem vnitum nobis intelligimus alia ſeparata. Adhuc autem induxit rationẽ quæ non eſt demonſtratiua:dixit enim,quòd duæ ſunt operationes intellectus, quarum vna eſt facere & quaſi creare formas actu intellectas ex potentia intelligibilibus: & hoc nihil aliud eſt niſi denudare eas & facere ſimplices à materia & cæteris indiuiduantibus eam: alia autem eſt intelligere:& prima iſtarum operationum eſt propter ſecundam. Et ideo cum perfectæ ſint iſtæ duæ operationes in nobis, tunc perfectus eſt intellectus noſter. Eſt autem perfecta operatio prima,quando intelligibilia omnia facta ſunt ſecundum actum. Operatio autem ſecunda perfecta eſt, quando poteſt omnia intelligere per id quod habet in ſe homo quaſi formaret: hoc autem fit modo prædicto, & erit continuatio & coniunctio nobiſcum intelle-

Digreſſio quæ etiam mouet Commentator commen.3.

Alexan. opinio.

ctus agentis,& per eum aliorum ſeparatorum: & huius dedit exemplum in potentia ambulandi :quoniam dicitur perfecta in ambulantibus, quando fuerit confortata ad quamlibet ambulationem perficiendam ſecundum actum: & hoc fit ſucceſſiuè per organorum confortationem & ambulationis vſum. Similiter autem dixit eſſe, quòd intellectus continuè confortatur & diſponitur ad maius lumen recipiendum per intelligibilia , & ſic confortatus perficit ſeparatum agentem vt formam :& hunc modum vocauit intellectum adeptum qui eſt vltimus gradus intellectiuæ potentiæ : per adeptum autem intelligit ſeparata.

Improbatio.

Ecce hæc eſt quæſtio Alexandri ſecundum quod poteſt intelligi ex verbis eius in libro ſuo de anima , & in libro ſuo de intellectu & intellecto : & hæc eſt opinio erroribus plena, & ad ipſam plura ſequuntur inconuenientia:& horum quædam ponit Auerroes contra eum , & quædam nos inducemus. Auerroes verò ſupponit quandã ſuppoſitionẽ eſſe veram : & hoc eſt quod intellectus omnibus modis efficitur intellectus , & hoc præcipuè in rebus ſeparatis à materia , quæ ſi non ſit prius intellecta & verificata , non intelligerentur rationes eius. Eſt autem ſic verificanda:quoniam,ſicut ſuperius diximus vel oſtendimus, intellectus omnis eſt forma, quæ medietas eſt intellectorum , ſicut medietas in tactu medium eſt tangibilium : & ideò ſicut quando tangibile ſecundum actum immutat tactum,efficitur qualitas tangibilis & tactiuæ virtutis vna,propter hoc diſtinguitur tactus & determinatur per qualitatem rei tactæ : ita eſt , quòd vna efficitur intellectualitas rei intellectæ:& ideò diximus ſuperius,quod intellectus tactus & intellectus rei ſunt vnum, non ſicut ſubiectum & accidens , nec ſicut materia & forma , ſed ſicut ea quæ aliquo modo ſunt eiuſdem formæ ſicut determinans & determinatum. Sic ſe habet omnis forma materiæ , quando vnitur ad extrema , & accipit actum eius:quia medium eſt aliquid extremi. Hac autem habita propoſitione obiicitur contra illud , dicens quòd intellectus agens ponatur eſſe non pars ſed ſubſtantia ſeparata & incorruptibilis, & ſpeculata ponantur generabilia & corruptibilia , quia intelliguntur à nobis per agentem intellectum quando fuerit nobis vt forma, tunc oportebit, quòd cum intellectu agente fiant vnum:& ſic incorruptibile fiat corruptibile,quod eſt abſurdum & non intelligibile.Eſt autem inconueniens omninò dicere incorruptibile & ſeparatum fieri formam corruptibilis & ſeparati corporei : ponit enim iſte intellectum poſſibilem eſſe corporeum & coniunctum & corruptibilem,& agentem eſſe incorruptibilem & ſeparatum & incorpoream ſubſtantiam, & modo prædicto ingredi eam in nos , & hoc eſſe quod dicit Ariſtot. quod ingreditur ab extrinſeco. Multa ſunt impoſſibilia quæ ſequuntur ad hoc , quod dicit intellectum poſſibilem eſſe formam corporis vt in ſuperioribus induximus.Patet autem facile ex dictis, quòd iſte nullam veram cauſam aſſignare poteſt quæſtionis inductæ quæ ſoluat eam : quia nullo modo videtur vniri poſſe incorruptibile incorporeum & ſeparatum cum corpore ſeparato corruptibili & coniuncto: quia omninò redit dictum ſuum ad hoc quod aut recipitur de nouo , aut non recipitur. Si recipitur , tunc oportet, quòd fiat immutatio aut recipientis , aut recepti , aut vtriuſque. Conſtat autem , quòd Alexander non poteſt dicere,quòd ſit in recepto : quia hoc ſecundum eum eſt impermutabile & neceſſarium: & ex hoc etiam patet, quòd non ſit traſmutatio in vtroque : ſi autem eſt tranſmutatio in recipiente , tunc oportet , quòd recipiens fiat ſubſtantia quædam quæ inerat prius quãdo vnitur ei ſicut forma materiæ : & tunc quæritur ab eo quid eſt cauſa huius tranſmutationis & receptionis,& non poterit aſſignare. Si autem dicat aliquis, quòd Alexander intelligit,quòd intellectus agens ſemper eſt in nobis , tunc ſequitur inconueniens maius cum ſemper agat intellectus vniuerſaliter agens ſtatim in phantaſmatibus præſentibus aget intellectus ſpeculatiuus : & ſic habebimus omnes ſcientias ſpeculatiuas ſine ſtudio & ſine doctore: & erit vnus modus intellectus agentis in nobis & ante ſpeculationem:& hoc concipimus eſſe falſum.Iſta verò conſecutio impoſſibilis videtur eſſe neceſſaria per hoc quod ad intellectum ſpeculatiuum nihil amplius exigitur niſi præſentia agentis,& præſentia phantaſmatis,& ſubiectum intellectus poſſibilis. Hæc ſunt quæ dixit Alexander & quæ contra eum inducuntur.

Quomodo verificatur propoſitio Auerroys dicens, intellectus efficitur intellectum omnibus modis.

CAPVT VII.

Et eſt digreſsio declarans opinionem Themiſtij & Theophraſti in ſolutione quæſtionis inductæ.

THemiſtij autem & Theophraſti dictum ad hoc reddit , quòd intellectus agens eſt forma, & intellectus poſſibilis , vt ſuperius diximus,& intelligere in nobis non eſt per receptionem intelligibilium, ſed intelligere nihil aliud eſt quam denudare per intellectum intelligibilia , eò quod lux agentis eſt circa ipſa , & circa lucem agentis tunc circa ipſa eſt intelligere ea. Hi autem qui dicunt intellectum poſſibilem eſſe ſeparatum ſicut agentem,& incorruptibilem vtrumque eſſe,dicunt,quod nihil inconueniens eſt,quòd incorruptibilis fiat forma incorruptibilis : & ideo reprehendendo Alex. dicunt, quòd ipſe dixit incõpoſſibilia : dixit enim ſpeculatiuum continuè generari & corrumpi, qui etiam vocatur intellectus in habitu , & tamen iſtum informari ab intellectu agente incorruptibili ſicut informatur ſubſtantia ex ſua forma. Sic enim eſſet corruptibile materia incorruptibilis,quod eſt inconueniens:& ſi hoc modo intellectus vniretur nobis , indigeret intellectus agens corruptibili ad ſuam actionem perficiendam , quæ eſt intelligere : quæ omnia

ſta re

ſtare non poſſunt: & ideo dictum Alexandri iſti duo viri nullo modo ſequi voluerunt. Dicunt etiam iſti probationem Alexandri non valere, quando verum eſt, quòd virtus perficitur confortatione & exercitio quando eſt virtus generata: in complemento enim generari accipit etiam complemenium virtutum generatum, ſed non propter hoc prouenit ad virtutem quæ non eſt generari ſecundum quod eſt generatum. Cum enim Alex. dicat intellectum potentialem eſſe generatum, & intellectum qui eſt in habitu, ſimiliter eſſe generatum, & finis complementum generari eſt generatum: tunc per hæc duo non venit ad continuationem & vnionem intellectus agentis, qui eſt non generatus: propter quod iſti fuerunt primi qui contempſerunt dictum Alexandri, & dixerunt & poſſibilem eſſe non generatum & agentem & ſpeculatiuum, qui ſit ab vtroque, ſicut ſuperius diximus. Dicunt autem intellectum noſtrum compoſitum ex potentiali & agenti eſſe coniũctum nobis per intelligibilia ad phantaſiam mouentem relata: & ſic compoſitum intellectum nobis coniunctum per ſe ſufficientem eſſe ad intelligendum ſeparata. Et huius vnicam rationem aſſignant, quæ à maiori eſt ducta, & eſt ratio topica probabilis vno modo & non neceſſaria: dicunt enim, quòd minus videtur, quòd intellectus compoſitus ex duobus ſeparatis ſit de intelligibili concipiente materiam, quam de intelligibili quod eſt ſimile ſibi: & eſt tamen de intelligibili coniuncto cum magnitudine: ergo multò magis eſt de intelligibili ſeparato. Et hæc ratio quam inducunt, nullo modo concluderet ſi dicerent intellectum poſſibilem non eſſe ſeparatum, ſicut dixit Alexander: quoniam in omnibus virtutibus corporeis ſic eſt aliquid quod in ſe valdè actiuum eſt, nec percipitur quoad nos eo quod expellit harmoniam virtutis: ſicut ſol qui eſt valdè viſibilis, non videtur à nobis: & ſimiliter poſſet eſſe, quòd ſeparata quæ ſecundum ſe ſunt valde intelligibilia, non intelliguntur à nobis, ſicut etiam Ariſtot. videtur dicere, quòd diſpoſitio noſtri intellectus ad manifeſtationem naturæ eſt ſicut diſpoſitio oculorum veſpertillionis ad lumen ſolis. Cum autem ponunt intellectum eſſe virtutem ſeparatam, tunc ratio eorum eſt probabilis. Sed ipſi cauſã aſſignare non poſſunt: quia intellectus agens quandoque agit in nobis & quandoque non agit, cum ſecundum eos continuetur nobis. Adhuc autem ſecundum iſtos non eſt in nobis aliquid recipiens intellectum, & ſic intellectus & intelligere non fit vnum, quod eſt contra poſitiones ſapientum. Quædam autem alia contra hanc opinionem inducta ſunt in præcedentibus.

Ratio vnica pro opinione Theophraſti & Themiſtij.

CAPVT VIII.

Et eſt digreſsio de ſolutione quæſtionis Auempace & Alpharabij in quo errauerunt.

AVempace autem qui tota vita ſua ſolitus fuit ſoluere iſtam quæſtionem, poſuit intellectum materialem eſſe corruptibilem & generabilem, & non eſſe animæ rationalis partem: quia dixit & hunc eſſe phantaſiam ſecundum quod eſt in homine, quæ coniuncta eſt cum cogitatione potentia, ſicut ſuperius diximus, & ante diximus. Soluebant autem iſtam quæſtionem ſicut & Alpharabius & poſt eum Albubachel, quòd intellectus agens eſt natura hominis & eſt ſeparatus: & ideò quãdo per intelligibilia perficeret operationem ſuam, quæ eſt creare & facere intellectus ſpeculationis: & tunc quaſi liberatus intelligit per ſeipſum ea quæ ſunt ſeparata. Auempace autem poſt hos veniens addidit, quòd homo ſecundum intellectum habet duas vires: vnam humanam quam habet inquantum colligatur phantaſmatibus, alteram autem diuinam quam habet ſecundum quod eſt veſtigium intelligentiæ ſeparatæ. Per humanam intelligit concepta cum materia, per diuinam autem ſeparata. Omnes autem iſti tres vnam habent rationem, ſed dupliciter arguunt ex illa primò quod modo vno ſic. Supponunt enim, quòd omnia ſpeculatiua quæ ſunt in anima, facta ſunt ſpeculatiua poſtquam potentia facta ſunt ſpeculatiua. Deinde ſupponunt aliam propoſitionẽ quæ veriſſima eſt, quòd videlicet omne factum ſpeculatiuum habet quidditatem, & tertiò iterũ ſupponunt aliam veram propoſitionem, quod videlicet intellectus eſt, qui facit omnes quidditates potentia intellectas eſſe actu intellectas: & ex illis concludunt, quòd intellectus innatus eſt extrahere formas intellectiuorum & quidditates eorum: oportet igitur, quòd virtutem illam habeat per naturam ſeparatam. Hanc autem rationem etiam aliter inducunt ſic. Supponunt enim primò, quòd omnis quidditas ſuppoſiti & ſingularis cum potentia eſt potentia ſeparabilis ab ipſo. Secundò autem, quòd quando fit actu, quod tunc facta eſt quidditas pura ab intellectu agente: & quærunt, quod ſit ſpeculatiuum, aut compoſitum ex quidditate & alio, aut eſt ſimpliciter quidditas, aut non eſt habens quidditatem, ita quod ſit priuatio pura. Et ſi dicatur, quòd eſt compoſitum ex quidditate & quodã alio, tunc cum ab omni compoſito intellectus ſit aptus ſeparare quidditatem intellectus, ſeparat ab intellecto illo quidditatem illam: & de illa quidditate erit eadem quæſtio: & ibit hoc in infinitum: & quia infinitum fugit omnis intellectus, ſtandum eſt in primo intellecto, & dicendum eſt, quòd illa eſt quidditas pura. Si autem dat, quòd non eſſet quidditas, ſed eſſet priuatio pura, non eſt pura: tunc nihil eſſet intellectum ſpeculatiuum, nulla etiam eſſet ſcientia ſpeculatiua omninò: quod

Nota rationẽ Auempacis quam adducit etiam Commentator hic

falſum eſt. Remanet ergo, quòd ſit ſeparata & abſoluta quidditas. Adhuc autem Alpharabius rationem inducit & ſic: ſupponit enim, quòd intellectus equi inquantum eſt equus ſiue per ſimplicem quidditatem ipſius non eſt plures intellectus, ſed vnicus, & ſimiliter eſt de intellectu hominis, & vniuerſaliter eſt de omni intellectu quidditatis. Si ergo efficitur plures intellectus, oportet quòd aliquid ſit cauſa pluralitatis: hoc autem non eſt niſi quod diuiditur & differre facit quidditatem ſecundum eſſe & numerum: & hoc non eſt niſi forma corporalis & indiuidualis in phantaſia vel in ſenſu. Quia igitur intellectus ſpeculatiuus quidditatis eſt alius apud me, alius apud te, hoc eſt, quod forma imaginata in ſpiritu corporeo cum quo componitur quidditas intellecta, eſt alia apud me, & alia apud te: & ſic per imaginationem componitur & coniungitur nobis intellectus ſpeculatiuus qui de ſe vniuerſalis eſt: quia ſuperius eſt oſtenſum, quòd intellectum ſecundum quod intellectum non eſt indiuiduum. Cum igitur intellectus ſic ſeparatur lumine agentis perfectus eodem lumine, & per gradus aſcendens coniungitur intellectui ſeparato, & fit intellectus ſpeculatiuus quaſi diſpoſitio media coniunctionis iſtius: & hoc ferè eſt idem ac ſi dicatur, quòd agens habet primò lumen debile: quod non valet niſi ſpeculari, & valet intelligere ſeparata: & poſtea acquirit lumen forte, per quod intelligit ſeparata: & quod idem eſt intelligens quidditates quas à materia ſeparatas habet, & quidditates ſeparatorum.

Impugnatio. Sed vnicuique poteſt de facili patere, quòd hæc ratio non valet, niſi nos concedamus, quòd vnicuique ſunt quidditates ſeparatorum per ſe, & quidditates eorum quæ ſeparantur ab intellectu à materia in qua ſunt. Si enim hoc eſſet verum, tunc eius virtutis eſſet comprehendere vtroſque. Si autem æquiuocè, tunc nihil valet ratio inducta. Et ſi dicatur neque eſſe æquiuocè, neque penitus vniuocè, tunc oportet etiam virtutem intellectiuam variari, ſuppoſito hoc quod dicit Ariſtot. in 8. ethic. quòd omnis cognitio eſt in anima ſecundum congruentiam cognoſcentis & cogniti, niſi hoc eſſet verum, tunc quælibet virtus acciperet quodcunque: & ſic intellectus acciperet ſenſibile & alicuius ſenſus intelligibile, quod omninò eſſe non poteſt. Si autem darentur quidditates vtraque eſſet vnitas, tunc adhuc multæ remanerent dubitationes. Si autem dicatur intellectus poſſibilis eſſe corruptibilis, tunc quæretur ſecundum prædicta qualiter corruptibile vnitur incorruptibili, & quæſtio eſt tam in poſſibili quam in ſpeculatiuo: quia vterque ponitur corruptibilis ab Auempace. Si autem poſſibilis dicatur eſſe incorruptibilis & ſeparatus, tunc relinquitur, quòd qualiter intelligit aliquid de nouo: quia aliquid incorruptibile ſecundum ſubſtantiam non poteſt fieri nouum ſecundum formam, eò quod ex materia & forma fit vnum nouum. Adhuc autem cum neque ſit ſeparatus, quare modo intelligit & non ante, cum per ſe ſit vno modo quod eſt ſeparatum? Adhuc relinquitur quæſtio ſecundum iſtos, quare de ſeparatis ſecundum ſe non ſunt ſcientiæ ſpeculatiuæ, ſicut ſunt de coniunctis? Si enim vtrumque eſt in poteſtate noſtri intellectus, tunc ſpeculabimur de ſeparatis per ſeparata ſicut ſpeculamur de coniunctis. Hoc autem non eſt verum: quoniam ſi quid parum aliquando ſpeculamur de ſeparatis, hoc facimus per coniuncta cum materia, ſicut per motum accipimus motorem: & neſcimus ſpeculari paſſiones ſubſtantiæ ipſius, niſi quæ relatæ ſunt ad motum & ad corpora. Si enim eſt aliqua huius cauſa iſta: quia habemus intellectum connaturalem nobis ad talia ſpeculanda, tunc oportet, quòd omnes deficiamus in ſcientia ſpeculatiua ſeparatorum: aut propterea quod principia illius ſcientiæ non ſunt inuenta, ſicut deficimus in alchimia: aut propter hoc quod non ſumus exercitati ſufficienter: & vtrumque eorum eſt improbabile, quia talis defectus eſſet generalis apud omnes homines. Si autem diceret aliquis, quòd aliqui habent & aliqui non habent potentiam huius ſpeculatiui, tunc nos quia non habemus huiuſmodi potentiam, æquiuocè diceremur homines ad eos qui habent huiuſmodi potentiam. Conſtat enim ſummam hominis potentiam eſſe perfectionem in contemplatione ſeparatorum.

CAPVT IX.

Et eſt digreſſio qualiter Auicenna & Algazel ſoluunt inductam quæſtionem, & quæſtio dubitationis eſt in dictis eorum.

HVic etiam quæſtioni ſatisfacere intendit Auicenna & inſecutor eius Algazel dicentes, quòd in veritate intellectus poſſibilis eſt in nobis primò ſicut tabula raſa & planata, quemadmodum ſuperius eſt dictum: quia cum addiſcit homo, acquirit formas intellectas per hoc quod agens denudat eas & coniungit eas intellectui poſſibili: & cum quælibet illarum formarum intellectualitatis accipit ab agente, oportet quòd poſſibilis in qualibet conuertatur ad agentem: & cum perfecta fuerit conuerſio eius ad agentem, tunc coniungitur intellectui agenti vt formæ: & tunc per ipſum intelligit ſeparata: & ideò addiſcere nihil aliud eſt niſi acquirere perfectam habitudinem, quæ materialis ad agentem conuertatur: quam cum acquirit, tunc omnia ſcit actu ex hoc quod conuertitur ad agentem largientem ei formas intellectas: quia ex ipſa emanant in animam omnes formæ intellectæ. Dicunt enim iſti, quòd cum formæ intellectus ſpeculatiui ſunt in anima, quas homo intelligit quando vult, aut ſunt in anima ſicut in theſauro, aut ſunt ita in anima, quòd licet non ſint in ipſa ſicut in ſubiecto, habet tamen eas quando vult. Si autem eſſent in ea ſicut in theſauro, tunc oporteret,

oporteret, quòd anima rationalis haberet memoriam & reminiſcentiam in omni actuali conſideratione, quod falſum eſt: quia ea quæ ſunt in anima, ſunt abſtracta à tempore: & omnis memorans memorat ſub differentia temporis determinati. Adhuc autem theſaurus perficitur in tenendo, quæ ſit autem natura animæ rationalis quæ teneat formas, non poteſt etiam dici ab eo qui dicere velit. Non ergo ſic res ſeruatur in anima. Si autem dicatur, quòd ſunt in anima ſicut actus in potentia, hoc eſſe non poteſt: quia nihil aliud eſt intelligere & conſiderare ſecundum actum, niſi habere intellecta in anima ſecundum actum: aliquando autem non conſideramus, quorum tamen habemus ſcientiam: videtur autem, quòd oporteat dici, quòd nihil habeat anima plus quam ante diſcere habuit: aut oportet, quòd ſint formæ ſpeculatæ intellectu agente: conſtat autem, quòd poſteriori modo dici non poteſt: quia tunc eodem modo ad intelligendum eſſet diſpoſitus, & ante ſcientiam & poſt, & eſſet ſemper impoſſibilis ad ſciendum. Relinquitur ergo, quod formæ intellectæ ſunt in intellectu agente, & quod per addiſcere acquirit anima aptitudinem conuertendi ſe ad intelligibilia vel intelligentiam quæ larga eſt in dandis ſpeciebus intelligibilibus, & quotieſcunque conuertitur ad eam, emanant ex ea in animam intellectus multi: & hæc eſt coniunctio noſtra ad intelligentiam ſeparatam: & per illam ad omnes alias ſeparatas: ideò dicunt iſti, quòd etiam verum eſt ſecundum aliquem modum etiam poſt addiſcere & ſcire intellectus eſt in potentia ad conſiderare: ſed hæc eſt potentia propinqua. Eſt autem potentia iſta in hoc quod poſſibilis non habet in ſe intelligere: quia ſtatim vt conuertitur ad agentem, habebit illum. Impugnatio. Contra autem dictum iſtud ſunt præcisè quatuor rationes, quarum prima eſt: quia adhuc quaſi eſt vt prius. Qualiter poſſibilis per intellecta non remanentia in ipſo acquirat aptitudinem ſe coniungendi agenti: de hoc enim nullam aſſignant cauſam. Secunda autem eſt: quia ſecundum hoc immediatè agens continuatur poſſibili poſt ſcientiam, & cum ſit incorporeus & ſeparatus, videtur, quòd eadem ratione continuatur ei etiam ante ſcientiam, & ſic ſemper continuatur ei, vt videtur. Tertia autem eſt, ſi ſolum agens largitur formas intellectas, cum ipſæ differant genere & ſpecie, debet aſſignare Auicenna quæ eſt cauſa differentiæ. Quarta autem eſt: quia cum conuertitur poſſibilis ad agentem, tunc fluunt formæ intellectæ ad ipſum poſſibilem: cum ergo agens habet ſe vno modo, formæ fluentes ab ipſo receptæ immateriali erunt vno modo: & hoc eſt falſum: quia modo fluunt formæ quædam, & cras aliæ, ſic etiam de aliis. Hæc igitur ſunt ad quæ reducuntur dicta Peripateticorum: & ſunt in eis plurimæ dubitationes, ſicut cuilibet de his cogitanti patet.

CAPVT X.

Et eſt digreſsio declarans quorumdam modernorum ſolutionem.

FOrſitan autem dicit aliquis conſequens dicta antiquorum doctorum qui Peripateticos non imitantur, quòd intelligibilia ſunt in nobis in habitu cum acquiſita eſt ſcientia: ridiculum enim videtur, quòd intellecta non ſunt in anima cum habitus ſit qualitas, & qualitas ſit ſecundum quam quales nos eſſe dicimur. Separata autem ſunt in anima per hoc quod abſtrahuntur à phantaſmate, quod eſt eorum per accidens: cum enim acceperimus in ſenſu motum cognoſcimus motorem per hoc quod circa motum profundatur anima & ratiocinatur de motore & ſubſtantia ipſius. Eſt autem duplex ſcientia ex phantaſmate: quædam enim eſt ex phantaſmate, ita quod ipſa forma intellecta eſt forma habens eſſe in particulari: quædam autem ſic, quòd forma intellecta non eſt ſecundum eſſe in particulari, ſed in ſenſibili manifeſtantur opera eius: & per opera ſicut per effectum venitur in cauſam per intellectum: & ſic cognoſcimus ſeparata. Hæc eſt via quam fere ſequuntur omnes modernorum Latinorum: ſed iſti in principiis non conueniunt eum Peripateticis: ſi enim ſcientia ſit qualitas in anima, tunc ſcientia non eſt vniuerſale id quod eſt intellectu, quod eſt vbique & ſemper. Peripatetici concorditer dixerunt, quòd vniuerſale ſecundum actum non eſt niſi in anima, & quod vniuerſale continuatur in intellectu ſeparato. Et hæc eſt obiectio Auicennæ, in quam omnes concordauerunt. Amplius ſit, quòd quocunque modo anima veniat in coniunctione ſubſtantiarum ſeparatarum, ſemper hoc verum eſt, quòd in fine cognoſcit illas ſubſtantias: oportet quod ergo per aliquid habeat virtutem cognoſcendi eas: conſtat, quod non habet per intellectum coniunctum cum continuo & tempore virtutem tales ſubſtantias cognoſcendi: ergo habebit hanc virtutem per aliquem alium intellectum: & tunc remanet quæſtio vt prius, & quid ſit ille, & qualiter copuletur cum anima? Adhuc ſi per addiſcere dicta, acquireret anima facilem aptitudinem conuertendi ſe ad intellectum agentem, quam aptitudinem non habuit ante addiſcere, tunc ſcientia in habitu erit ſcire, cum homo voluerit ex aptitudine talis conuerſionis per ſtudium acquiſita: & hoc quidem dicit Auicenna. Sunt tamen & alia ex quibus eſt ſcientia in anima: ſed hæc emanant ab intellectu agente intellectum poſſibilem quotieſcunque voluerit ille qui habet habitum ſciendi: & ſic vniuerſalia ſunt quædam apud omnem intelligentem eadem, & tamen non ſunt per ſeipſa ſicut res exteriores. Adhuc autem, potentia bene tenendi & potentia bene ſuſcipiendi, non cauſantur ab eiſdem principiis, ſicut ſuperius oſtenſum eſt. Si ergo iſtæ duæ poten-

tiæ ponantur in intellectu poſſibili, quando ponitur ſuſcipere intelligibilia ſpeculata & tenere ea, tunc videtur intellectum eſſe compoſitum ex principiis cauſantibus potentias illas: & hoc eſt abſurdum: & ideò antiqui dixerunt Philoſophi concorditer omnes, quòd intellectus poſſibilis non eſt tenere ſpecies intelligibiles, ſed ſuſcipere tantum: intellectus quidem faciens eas de ſeipſo eſt intellectus agens: & cum facit eas, tunc reſultant in intellectu poſſibili ſicut forma obiecta ſpeculo reſultat in ſpeculo: & ex omnibus his patet, quòd difficillima quæſtio eſt ea quæ eſt ſuperius inducta. Et Latini quidem vſque huc neglexerunt quæſtionem illam: & huius cauſa eſt: quia non conuenerunt in poſitionibus ſuis, & in dictis Peripateticorum: ſed diuerterunt in vnam quandam alteram viam, & induxerunt alia principia & alias poſitiones.

CAPVT XI.

Et eſt digreſsio declarans veram cauſam & modum coniunctionis intellectus agentis nobiſcum.

Nota in quo diſcrepat ab Auerroe.

NOs autem diſſentimus in paucis ab Auerroe, qui inducit iſtã quæſtionem in commento ſuper librum de anima: cum omnibus enim aliis ferè Philoſophis conuenit Auerroes in hoc quod dicit intellectum agẽtem eſſe ſeparatum & non coniunctum animæ: & tunc ſupponit iſtam propoſitionem, quæ etiam neceſſaria eſt, quòd omne quod eſt ſeparatum & efficitur coniunctum, habet aliquam cauſam ſuæ coniunctionis: & tunc quæritur, quæ ſit illa cauſa coniunctionis per quam intelligentia agens formaliter coniungitur poſſibili vt ſic anima efficiatur intelligens ſubſtantias ſeparatas? Nos autem in dictis iſtis nihil mutamus niſi hoc quod etiam Ariſtoteles mutaſſe videtur: quoniam dixit, quòd ſicut in omni natura in qua eſt patiens, eſt etiam agens: & ita oportet in anima eſſe has differentias: per hoc enim videtur nobis: nec de hoc dubitamus, quin intellectus agens ſit pars & potentia animæ. Sed tunc dicentes eum eſſe partem, erit quidem animæ ſemper coniunctus ſicut pars: ſed lumen eius quo operatur intellecta, licet hoc non ſemper actu coniunctum eſt intellectui poſſibili: quia etiam eſt ſeparatus, vt dictum eſt ſuperius. Conuenimus enim cum omnibus Peripateticis, quòd intellectus agens magis eſt ſeparatus quam poſſibilis. Item conuenimus cum eis quod ſeparatum non coniungitur niſi cauſam habeat ſuæ coniunctionis. Et his duobus ſuppoſitis accipimus alia duo ab Alpharabio, quorum vnum dicit in libro ſuo de anima, & alterum in 10. Nicomachiæ ſuæ quæ eſt ethica, nicomaticha dicta apnd nos. Idem autem quod dicit in libro de anima eſt, quòd intellectus duas habet operationes, quarum vna eſt facere intellecta denudando ea à materia, & altera intellecta intelligere, & diſcernere magis differri habet per primam iſtarum operationum quam per ſecundam: quoniam primam habet per ſeipſum ſolus, & ſecundam habet communem cum cæteris potentiis paſſiuis. Id autem quod dicit in 10. ethicæ, eſt quòd fiducia philoſophantis eſt non coniungi agenti intellectum vt efficienti, ſed etiam ſicut formæ: & explanat hoc dicens, quòd intellectus agens cum agit & creat intellectum in nobis, eſt efficiens coniunctus nobis tantum: eò quod tunc agit operatione ſibi ſubſtantiali per quam diffinitur, & agit ſine nobis coagentibus, licet agat in nobis intellecta quæ facit: ſed intelligere noſtrum opus per intellectum nobis coniunctũ. Et ſi fiducia philoſophantis felicis eſt coniungi intellectum ſicut formæ, tunc coniungetur ei ita quod ipſum intelligat homo felix in actu felicitatis: forma enim eſt per quam operamur hoc opus quod noſtrum eſt inquantum homines ſumus.

Et ſi fortè diceretur, quod hæc coniunctio ſecunda eſt impoſſibilis, refellitur hoc per hoc quod nos videmus animas felicium ſicut quando perficiuntur animæ eorum ſecundum optimum ſtatum ſapientiæ quando videlicet ſapiunt diuina quæ ſapit Deus, & habent delectationem in his: per effectum igitur probatur, quòd hæc coniunctio erit hic in multis, & eſt poſſibilis. Sed nobis adhuc deeſt modus & cauſa coniunctionis. In cauſa autem quam inducemus & modo conueniemus in toto cum Auerroe & cum Auempace, in parte cum Alpharabio, dicentes quòd intellecta ſpeculata dupliciter fiunt in nobis. Quædam enim fiunt in nobis per naturam, ita quod non accipimus ea per aliquod vel ab aliquo Doctore, nec per inquiſitionem inuenimus ea, ſicut ſunt dignitates demonſtrationum proprię, qualiter ſunt prima & vera ante quæ omninò nulla ſunt, quæ non ſcimus ex ſenſu, niſi inquantum terminos cognoſcimus: notitia autem terminorum non facit notitiam principiorum niſi per accidens. Quædam autem ſpeculata fiunt in nobis per voluntatem: quia videlicet ſtudemus inueniendo & audiendo à Doctore: & hæc omnia fiunt intellectu agente influente eis intellectualitatem, & faciendo hæc intellecta eſſe intellecta ſecundum actum intellectus agens coniungitur nobis vt efficiens: & quia in omnibus his influit intellectualitatem & denudationem, ſunt omnia ſibi ſimilia in hoc quod ſeparata ſunt & nuda: & ideo in omnibus his accipit continuè intellectus poſſibilis lumen agentis, & efficitur ſibi ſimilior de die in diem: & hoc vocatur à Philoſophis moueri ad continuitatem & coniunctionem cum agente intellectu: & ſic cum acceperit omnia intellecta, habet lumen agentis in formam ſibi adhærentem: & cum ipſe ſit lumen ſuum, eò quod lumen ſuum eſſentia ſua eſt, & non extra ipſum, tunc adhæret intellectus agens poſſibili ſicut forma: & hoc ſic compoſitum vocatur à Peripateticis intellectus adeptus & diuinus

diuinus : & tunc homo perfectus eſt ad operandum opus illud quod eſt opus ſuum inquantum eſt homo : & hoc eſt opus quod operatur Deus : etiam hoc eſt perfectè per ſeipſum contemplari & intelligere ſeparata: & iſte modus & iſta coniunctionis operatio concordat cum Ariſto in 10.ethicæ ſuæ, vbi fere dicit iſta,& præcipuè cõcordat cum Euſtratio & Michaële epheſio,qui fere in hunc ſenſum exponunt Ariſto. ibidem.Colligitur enim ex his, quòd intellectus agens tribus modis coniungitur nobis, licet in ſe & ſecundum eſſentiam ſuam ſit ſeparatus : à natura enim coniungitur vt potentia & virtus quædam animæ, ſed faciendo intellecta ſpeculata coniungitur vt efficiens:& ex his duabus coniunctionibus non eſt homo perfectus vt operetur opus diuinum:tandem coniungitur vt forma, & cauſa coniunctionis eius eſt intellectus ſpeculatiuus:& ideò oportet eſſe ſpeculatiuum ante adeptum : & tunc homo perfectus & diuinus effectus eſt ad ſuum opus inquantum homo & non inquantum animal eſt perficiendum : & ſunt gradus in intellectu ſpeculatiuo quibus quaſi acquiritur ad intellectum adeptum,ſicut per ſe patet cuilibet.In hoc autem modo prior eſt potentia intellectus quam actu intellectus:& hoc eſt quod ſæpe ſuperius diximus, quòd poſſibilis prior eſt tempore in vnoquoque indiuiduo, quod habet vtrumque intellectum:ſed actu autem dictus intellectus eſt ſimpliciter prior. Et hoc vſu patet,quòd intellectus agens prout eſt adeptus vt forma ingreditur ab extrinſeco in homine, vt dicit Ariſt.in 16.lib.animalium.

Intellectus agens tribus modis coniungitur nobis.

Ex his facile patet omnium dubitationum ſolutio. Quod enim timuerunt quidam in hac ſcientia, quòd videlicet ex corruptibili & generabili ſecundum dicta fieret vnum : cum ex agente & ſpeculatiuo & poſſibili fiat vnum ſicut dicto modo ſicut ex materia & forma:nos verò non in totum verum eſſe dicimus, quòd poſſibilis ſit corruptibilis, ſed potius ſeparatum & incorruptibilem, ſicut ſeparatus & incorruptibilis eſt intellectus agens,ſicut patuit ex prius habitis.Licet autem ſpeculatiuus ſit generatus ex potentia, attamen, ſicut ſuperius diximus,ex ſubiecto eo quod poſſibilis intellectus non habet aliquam tranſmutationem, nec omninò fit vnum ſicut ex tribus ſicut ex materia, ſed ſolus poſſibilis intellectus eſt non quidem materia, ſed vt materia quædam : ad ipſum autem vnitur agens ſicut lumen ad diaphanum, & ſpeculatiuus vnitur & comparatur ad poſſibilem ſicut inſtrumentum : comparatur autem ad agentem ſicut minus formale recipiens actum & virtutem à magis formali: quandocunque enim duo comparantur ad vnum ſicut ad materiam, vnum illorum eſt forma ſimpliciter, & alterum eſt quaſi inſtrumentum & imperfectum : propter hoc eſt deductus in rationem alicuius materialis : & ideò cum tam agens quam ſpeculatiuus intellectus comparantur ad poſſibilem intellectum,agens erit ſimpliciter forma,& ſpeculatiuus erit non ſimpliciter forma,ſed vt inſtrumentum:niſi enim ita ponamus,non euademus obiectionem inductam cõtra Auicen. quia cum agens ſit vna & ſimplex eſſentia, non poteſt eſſe cauſa diſtinctarum ſpecierum in ſpeculando : & ideo ſpeculatiuus eſt inſtrumentum eius ad diſtinguendum intellectum poſſibilem. Licet autem corruptibile nõ ſit verè materia eius quod eſt incorruptibile,eo quod ſequeretur, quod corruptibile efficeretur incorruptibile, tamen factum eſſe poteſt materiale ſicut inſtrumentum eſt corruptibile, ſicut virtutum cæleſtium ſunt inſtrumentum virtutes elementales corruptibiles. Patet igitur ſolutio quæſtionis & omnium dubiorum. Mirabilis autem & optimus eſt iſte ſtatus intellectus adepti : ſic per eum enim homo fit ſimilis quodammodo Deo, eò quod poteſt operari ſic diuina & largiri ſibi & alijs intellectus diuinos & accipere omnia intellecta quodammodo. Hæc igitur dicta ſunt ad præſens de ſolutione iſtius quæſtionis. Ariſto. autem diſtulit eam vſque ad 10.ethicæ ſuæ ad ſoluendum. Eſt autem ſciendum, quòd ille ſolus in veritate modus eſt,quo omnes homines naturaliter ſcire deſiderant:quia iſto ſolo modo homo eſt homo & operatur quæ ſunt hominis. Vide enim eos qui ſic intellectum non ſunt adepti, ſi dicas aliquid de contemplabilibus, non intelligunt plus quam beſtiæ quæ in ſingularium ſemper remanent cognitione.

Nota quis ſit modus ſciendi quem naturaliter omnis homo deſiderat.

Quod autem quæritur, vtrum intellecta maneant apud intellectum quando actu illa non conſiderat, ſicut dicit Auicen. per rationes ſuperius inductas nos iudicamus eſſe verum:quia cum medium coniunctionis poſſibilis ad agentem ſint ſpeculata, oportet ipſa manere, aut extrema diuidentur : non tamen concedimus, quòd ipſa non eſt diffinita per tenere,& neque etiam percipere ſicut virtutes corporales:ſed potius cum anima intellectualis ſit vt locus ſpecierum vniuerſaliũ, remanẽt vniuerſalia ſpeculata apud intellectum ſicut in loco ſuæ generationis.Quod autem obiicit, quòd nihil exigitur ad ſpeculari ſecundum actum niſi formam actu eſſe intellectam, dicendum videtur,quòd magis libera eſt anima rationalis quam ſenſibilis : in ſenſibili autem æſtimatiua & phantaſia libera eſt imaginari cum voluerit,etiam quando imago eſt apud nos : & ideò licet ſpecies ſint ſicut in loco in intellectu, auertitur tamen ab eis quandò vult, & conuertitur ad eas quando voluerit:cum autem hæc ſit coniunctio intellectus adepti cum homine, oportet ſcire, quod quidam nobilioris animæ exiſtentes quaſi omnia quærenda de philoſophia quaſi per ſeipſos facile intelligunt, ſicut dicebatur de Hippocrate:& horum eſt intellectus ſanctus vocatus à Philoſophis, eò quod plurimum poſsibilis eorum intellectus accedit ad intellectum verum qui eſt agens. Hæc autem aptitudo vera vocatur ſubtilitas : ex adepto verò ſubita inuentio medij termini, quod eſt cauſa quæſiti, vocatur ſolertia,quæ vna eſt virtutum intellectualium. Quando autem adeptus quaſi totus eſt perfectio luminis agentis,ita quod per ſe facit intellecta, tunc

Nota in intellecto, maneãt in intellectu ceſſãte actuali intellectione.

Ratio Auerrois com. 36.

tunc ille proximus eſt ad cognoſcendum futura ex præſentibus. Etiam illi frequenter efficiuntur prophetæ: quando enim duo extrema habent coniungi per gradum, tunc multi gradus tam ex aptitudine naturæ quam ex ſpeculatione medij inueniuntur: & ſecundum eorum diuerſitatem & nobilius & minus nobiliter coniunguntur extrema.

CAPVT XII.

Quomodo anima eſt omnia quodammodo quæ ſunt.

Tex. & com. 37.

HVnc autem ad propoſitum reuertentes dicamus recapitulando dicta de anima quoad potentias cognitiuas, quod ex his quæ dicta ſunt, ſequitur quòd anima quodammodo eſt omnia. Dico quodammodo: quoniam ipſa non eſt omnia ſecundum eſſe materiale, ſed ſecundum eſſe intentionale ſpecierum. Species enim rerum vniuntur animæ: ſicut receptum vnitur recipienti, licet hæc vnitas neque ſit propriè ſubiecti & accidentis, neque materiæ & formæ: largè tamen accepto ſubiecto quod ſubiectum dicatur id quod quocunque modo recipit aliud, à quo non habet eſſe materiale, ſed quo perficitur ad agere ſecundum potentiam naturalem, quod anima etiam intentiones quæ ſunt in ea, ſunt vnum cum ſubiecto. Quod autem ſic eſt omnia, patet per diuiſionem: quoniam omnia quæ ſunt, aut ſunt ſenſibilia quæ ſunt coniuncta cum materia, aut ſunt intelligibilia ſicut ſeparata à materia: & anima ſecundum ſenſum efficitur idem cum ſenſibilibus, & ſecundum intellectum efficitur idem cum intelligibilibus, eo modo quo eadem actu dicuntur, quorum idem eſt actus, licet eſſe ſit differens.

Tex. & com. 38.

Oportet autem quærere ad hæc demonſtrationem: quoniam per partes diuiſionis inducta probatio non eſt ſufficiens. Accipiamus igitur iſtam propoſitionẽ. quòd quorum diuiſio eſt in eodem, ipſa ſunt eadem: res autem & anima ſunt eiuſdem diuiſionis: ergo anima eſt quodammodo omnis res: ſecatur enim ſcientia intellectiua & ſenſus in ea quæ ſunt res quodammodo: quoniam id quod eſt dans eſſe & eſſentiã totam, eſt forma vniuerſalis vel particularis: materia enim non aſſumitur ad eſſe conferendum, ſed potius vt ſit ſubiectum eſſe & eſſentiæ: & ſi ſine ſubiecto tali ſubſiſtere poſſet, non quæreretur materia à natura, quam aliquid recipiat ab ipſa: eſſe autem rerum eſt potentia vel actu & ſeparatum à ſenſibus, vel non ſeparatum: & hæc eadem ſunt in ſenſu & intellectu, quando hæc duo animæ, ſcilicet ſenſitiuum, & ſcire potens, ſunt hæc potentia primò, & poſtea ſunt hæc actu: quoniam ſenſus primò eſt, & poſtea omnia ſenſibilia: & huius eſt maximè ſenſitiuum primum quod eſt ſenſus communis. Id autem quod ſcire ponitur poſt intellectum, eſt potentia omnia ſcire, & poſt adeptum intellectum ſecundum actum ſunt ſcita omnia, ſicut diximus ſuperius. Cum autem ſenſitiuum & intellectiuum ſint ſicut potentia omnia, hoc eſt neceſſe fieri altero duorũ modorum: aut enim ſunt potentia & actu ipſæ res extra animam, ſecundum eſſe materiale, ſecundum quod dixerunt multi Philoſophi, de quibus in primo libro fecimus mentionem: aut ſunt potentia & actu ſpecies rerum. Non autem poteſt eſſe, quòd ſint ipſæ res: non enim hic lapis demonſtratus in eſſe materiali extra animam, eſt in anima, ſed ſpecies lapidis eſt in anima, & anima eſt ſpecies eius, ſicut diximus eſſe ſenſum ſpeciem ſenſibilium, & intellectum eſſe potentia ſpeciem intellectorum. Anima igitur ſecundum ſenſum & intellectum, eſt ſicut manus quædam quæ eſt in aliis organis corporis: manus enim non eſt organum vni officio tantum, ſed iuuat quodlibet organum ad officium ſuum: porrigit enim ori cibum, & expedit pedem, & purgat & deobturat aurem, & ſic de aliis actibus ipſius: & ideò manus eſt organum organorum, habens figuram & compoſitionem quaſi actiuam ad omne organum: & ita eſt ſenſus potentia ſpecies ſenſibilium, & intellectus potentia ſpecies intelligibilium. Per quem modum hoc ſit, ſuperius diximus: quoniam ſicut neceſſe eſt, quòd manus ſit formalior organis, ita neceſſe eſt, quòd primum ſenſitiuum ſit formalius quam ſenſibilia, & primo intellectus ſit formalior ſpeciebus intelligibilibus. Hæc autem ſufficienter probata ſunt in antehabitis.

Totum eſſe & eſſentia à forma eſt & materia non aſſumitur ad eſſe conferendum ſed potius vt ſit ſubiectum eſſe & eſſentiæ vide com. 7. metaphyſica com. 33. & 34. & 21.

Quoniam nulla omninò ſunt ſenſibilia quæ ſunt ſeparata à magnitudine corporum: quia omnes formæ ſenſibiles, ſunt formæ ſibi ſitum in corporibus determinantes, & in maioribus maiores, & in minoribus minores: & quia ſpecies intelligibiles ſunt in ſenſibilibus quocumque modo, ſiue ſint abſtractiuè dicta, ſicut mathematica, ſiue habitus & formæ & paſſiones & proprietates ipſorum ſenſibilium, ſicut naturalia & moralia, ideo contingit, quòd nihil omninò ſentiens, nunquam aliquod poteſt addiſcere vel ſcire: quoniam, ſicut diximus, ante adeptum intellectum, eſt acceptio ſcientiæ ex phantaſmatibus: phantaſmata autem non habet, nihil omninò accipiens per ſenſum: & ſi in toto periret aliquis ſenſuum, periret in toto ſcientia quæ de ſenſibili illius ſenſus deberet elici: cum enim quis ſpeculetur accipiendo ſcientiã, tunc neceſſe eſt ſimul in eo eſſe phãtaſmata eò quod phantaſmata: intellectuũ ſunt ſicut ſenſibilia ſenſuum. exceptio hoc ſolo, quòd phãtaſmata abſtracta à præſentia materię ſunt: ſed ſenſibilia exigunt materiam eſſe præſentem. Eſt autem phantaſia ſecundum quam phantaſma in nobis fit, & differt ab affirmatione & negatione: quoniam naturæ affirmationis eſt, & naturæ negationis eſt intellectus complectens intelligibilia: & hæc complexio eſt aut vera, aut falſa: & ideò fortè quæreret aliquis quid differt illud quod primum eſt intellectus complectens particularia per cogitationem ab eſſe nunc phantaſmate in anima: principium enim intellectus in nobis eſt cogitatiuus: nunquid enim ipſa phantaſmata ſunt non alia ab intellectu: conſtat autem, quòd non, ſed licet non ſint phantaſmata idem cum cogitatiuo intellectu, tamen intellectus cogitatiuus non eſt ſi phnantaſmate:

Tex. & com. 39.

&

& ideo etiam in dubium venit, ſicut ſuperius diximus, vtrum intellectus ſecundum quod eſt in nobis coniunctus imaginationi & ſenſui poſſet aliquid ſeparatum intelligere: intellectus enim poſt mortem conſtat quòd intelligit ſeparata: & nos diximus in illa quæſtione quod nobis videbatur: quoniam nobis videtur, quòd in hac vita continuatur cum agente formaliter, & tunc per agentem intelligit ſeparata, quia aliter fecilitas contemplatiua non attingeretur ab homine in hac vita: & hoc eſt contra omnes Peripateticos, qui dicunt, quod fiducia contemplatiua eſt vt formam attingere intellectum agẽtem: eſt enim, ſicut diximus ſuperius, reſpectu ſtatus noſtri intellectus, ſcilicet in potentia & in perfectione potentiæ ad actum, & in adeptione: in potentia autem exiſtens nullo modo attingit agentem ſicut formam, ſed dum perficitur, tunc mouetur ad coniunctionem cum adepto: & tunc quantum habet de intellectu, tantum eſt coniunctus: & quantum caret, tantum non eſt coniunctus. Habitis autem omnibus intellectibus, tunc eſt coniunctus & vocatur adeptus, & ſic ſunt differentiæ intellectus noſtri quatuor, quorum primus eſt poſſibilis vocatus intellectus, ſecundus autem vniuerſaliter agens, & tertius ſpeculatiuus, & quartus adeptus. Acceſſus autem ex naturæ habitudine ad adeptum, vocatur ſubtilitas: & expeditus vſus adepti in actu, vocatur ſolertia: ſubtilitas autem cauſatur ex ſplendore intelligentiæ ſuper poſſibilem ex natura: ſolertia autem eſt bona diſpoſitio velociter inueniendi cauſas multas.

Quatuor ſunt intellectus differentiæ in nobis.

CAPVT XIII.

Et eſt digreſſio declarans, quòd anima non moritur morte corporis, & quod non fuit ante corpus.

His autem omnibus habitis de facili probatur animam rationalem eſſe immortalem, & quod manet anima ſeparata à corpore, & eſt ratio demonſtratiua: quia omne eſſentialiter ſeparatum à corpore, & quod non communicat corpore per ſe ſed per alium, manet ſeparatum à corpore: anima autem rationalis ſic ſeparata eſt, vt patuit ex dictis: ergo ipſa non deſtruitur morte corporis. Amplius autem omnis eſſentia vel ſubſtantia à qua fluunt potentiæ naturales ſeparatæ ſecundum ſeipſas & ſuas operationes, eſt ſubſtantia ſeparata. Cuius probatio: quia ſi per ſubſtantiam eſſet commixta corpori, tunc potentia eius eſſet potentia commixti, & tunc non eſſet ſeparata ſubſtantia: anima autem eſt huiuſmodi ſubſtantia, cuius partes potentiales ſunt intellectus poſſibilis & agentis, quæ ſunt partes per ſeipſas ſeparatæ: ergo & ipſa eſt ſeparata: ſeparatum autem in ſubſtantia & actione non deſtruitur deſtructo corpore: anima ergo rationalis deſtructo corpore deſtrui non poteſt. Superius etiam induximus in primo lib. Ariſt. quòd id quod eſt ex potentia, per intellectualem naturam determinatum ad eſſe, eſt aliquid in natura & in entibus mundi: intellectualis autem anima & intellectus de ſe eſt determinatũ quid ad eſſe, & aliquid per ſe exiſtens in natura, & incorruptibile tam ex potentia quam ex forma intellectuali quæ ad eſſe in natura declaratur vel determinatur. Hoc autem facile patet ex omnibus quæ de ſeparatione intellectus dicta ſunt. Auicenna autem ſic probat & dicit: ſi enim anima dicatur corrumpi, aut dicetur corrumpi per ſe, aut corruptione alterius ex quo pendet ſecundum eſſe. Si autem corrumpatur per ſe, & tunc antequam corrumpatur, habet potentiam non permanendi in eſſe. Conſtat autem, quòd habet eſſendi actum: aut ergo habet actum exiſtendi, & potentiam non eſſendi ſecundum idem & in eadem radice, aut non ſecundum idem ſed in alia & alia. Si dicatur, quòd habet ſecundum idem vtrumque, ſcilicet potentia eſſendi & non eſſendi: tunc ab eodem erit actus eſſendi & non eſſendi potentia: ſed potentia non eſſendi in omnibus habentibus potentiam illam, eſt à priuatione quæ eſt in materia per quam materia efficitur ſubiectum tranſmutationis: ergo actus eſſendi erit ab eadem priuatione, quod eſt impoſſibile: quoniam actus eſſendi erit à diuino & optimo, quod eſt forma eius quod verè eſt: ſi autem habet à diuerſis, tunc oportet, quòd anima ſit compoſita ex diuerſis, quorum vnum ſit materia habens in ſe priuationem, & alterum forma: omne autem quod talem habet materiam, habet eam tempore ante ſe: ergo materia ex qua ſunt animæ, eſt ante animas, ſicut materia corporum phyſicorum eſt ante ea: & oportet generationem & corruptionem animarum eſſe adinuicem ſicut corporum, quod eſt abſurditas maxima. Ex hoc autem patet quod in fine primi cæli & mundi diximus, quòd impoſſibile eſt, quòd generabile & corruptibile habeat virtutem ſemper eſſendi, cum habeat virtutem aliquando non eſſendi, debeat intelligi de huiuſmodi generato & corrupto quod eſt compoſitum: nos enim concedimus animam quodammodo generari, ſi generari dicatur quod incipit eſſe poſt non eſſe: & cum dicimus, quòd habet virtutem ſemper eſſendi. Si autem dicatur, quòd anima corrumpitur corruptione corporis ſicut pendens ex ipſo, tunc diuidemus ſic dicentes, quòd aut pendet ipſo ſicut ſimul exiſtens cum ipſo, aut ſicut ex priori, aut ſicut ex poſteriori. Si autem ſimul exiſtens, tunc hoc non poteſt eſſe, niſi altero duorum modorum, quod videlicet ipſa ſimultas ſit eſſẽtialis vtrique, & de ratione animæ & corporis, aut quod ſit accidentalis eis: ſed ſi ſit eſſentialiter tanquam ens de ratione eorum, tunc anima & corpus eſſentialiter & ſecundum ſuas diffinitiones referuntur adinuicem: ergo ſunt eſſentialiter relata, quod falſum eſt. Si autem eſt accidentalis vtrique vel alteri, tunc poſito in ipſo non eſſe, non erunt dependentia adinuicem, & nihil ſequitur impoſſibile: ergo ex hoc non corrumpetur anima corruptione

corporis. Si autem pendet tanquam ex poſteriori, aut ſicut ex priori dicto ſecundum cauſam, aut dependet ex eo ſicut ex priori tempore: tunc erit corpus ante animam ſicut natura propria: & potentia à qua eſſe & corrumpi habet: ergo anima rationalis eſt forma organica & actus corporis; quod multipliciter in præhabitis improbatum eſt. Si autem dicatur eſſe materia corporis ſicut ex qua fit anima, hoc eſt abſurdum: quia ſic anima eſſet ex materia corporali, quod etiam improbatum eſt. Nos autem loquimur de anima rationali tantum. Si autem dicatur, quòd pendet ex eo ſicut ex priori ſecundum cauſam, tunc aut erit cauſa efficiens, aut formalis, aut materialis, aut finalis: quia iam oſtenſum eſt, quòd non eſt cauſa materialis. Si autem pendet ex eo ſicut ex cauſa efficiente, hoc non poteſt eſſe: quoniam à corpore non efficitur niſi virtus corporea, eò quod non agit inquantum eſt corpus; ſed per qualitates actiuas & paſſiuas quæ ſunt in ipſa. Probatum eſt autem animam rationalem non eſſe virtutem in corpore, nec aliquid conſequens corporis complexionem vel actionem corporalium qualitatum: ergo non pendet ex eo ſicut ex efficiente. Sed neque pendet ex eo ſicut ex forma: quia ſupra multipliciter probatum eſt in ſecũdo libro de anima, quòd anima eſt ſubſtantia & forma corporis; & non è conuerſo. Nec poteſt dici, quòd pendet ex eo ſicut ex fine: quia ſic eſſet corpus propter animam, & non è conuerſo, quod falſum eſt; ſicut ex ſuperius habitis conſtat. Si autem dicatur, quòd anima pendet ex eo ſicut ex poſteriori, tunc quæremus vtrum pendet ex eo ſicut ex poſteriori ſecundum tempus, aut ex poſteriori ſecundum ordinem qui eſt inter cauſam & cauſatum. Et ſi priori modo ex eo pendere dicitur, tunc non deſtruitur deſtructione eius: quoniam diuiſa in tempore non deſtruuntur ſic quòd vnum deſtruatur neceſſariò deſtructione alterius. Et ſi contingat aliquando vnum eorum deſtrui cum alio, hoc eſt caſu. Si autem pendet ex corpore ſicut ex poſteriori ſecundum ordinem cauſæ: tunc ſequitur, quòd non deſtruitur deſtructione eius neceſſariò: quia deſtructo poſteriori, non neceſſariò deſtruitur id quod prius eſt. Et ſi contingat aliquando, hoc caſu accidit. Nos autem non talem cauſam quærimus deſtructionis. Licet autem hoc ſufficienter probatum ſit animam non deſtrui morte corporis, ſed poſt mortem nobilius eſſe accipere: quoniam tunc tota conuerti habet ad intellectum agentem ſicut ad formam, & per eum intelligere ſeparata à materia, quod eſt ſummum felicitatis eius: ſecundum naturam tamen ponimus ipſam in corpore incipiente corpore: & hoc probatur ex hoc: quia omnis motor ſuo mobili aptatur, ſicut patet ex prius habitis: anima autem motor eſt corporis: ſicut enim nulla naui exiſtente nullus ordinatur nauta, ita corpore proprio non exiſtente non poteſt ſecundum ordinem eſſe naturæ anima. Demonſtrant huius rationes in principio 8. phyſicorum, & ad iſtud probandum optimæ & pretioſæ: quoniam ibi demonſtratum eſt, quod motor non poteſt eſſe ante mobile, neque poſt ipſum neque cum ipſo, ita quod non moueat, & neceſſe eſt hoc eſſe ita in minori mundo ſicut in maiori, ſicut ibidem dictum eſt. Conſtat autem per omnia antè dicta, quòd animæ ſubſtantiale eſt, ita quod per illud diffinitur; quòd ipſa ſit motor corporis: & ſi eſſet ipſa cum corpore & non ante ipſum, neque poſt ipſum facta: & ſic ſimul demonſtratione probatum eſt propoſitum, & deſtructus eſt error Platonis; qui dixit animas ante corpus fuiſſe ab æterno in comparibus ſtellis. Huius autem modus qualiter anima incipit cum corpore & non deſtruitur cum ipſo, habetur ex ante habitis. Conſtat autem, quòd ſunt gradus in entibus & quædam ſunt nobilia, & quædam minus nobilia, & quod nobilius inter omnia eſt anima rationalis: oportet igitur, quòd ipſa maximè ſit eleuata ſuper materiam & ſimillima cauſis ſeparatis: oportet igitur, quòd ipſa ſit imago cauſæ ſeparatæ per eſſentiam & potentias quaſdam, ſicut ſuperius diximus. Subſtantia autem talis licet incipiat eſſe in corpore, quia tamen pendet eſſe eius ex cauſis, nullo modo poteſt interire cum corpore: ſed hunc ordinem eſſentialem non poſſum exponere intelligibiliter, niſi in ſcientia diuina: vſque illuc ergo differamus.

CAPVT XIV.

Et eſt digreſſio declarans errorem eorum qui dicunt de omnibus animabus tantum vnam remanere poſt mortem.

FVerunt autem quidam quod videntes animam ſubſtantialiter eſſe ſeparatam, dixerunt eam non indiuiduari niſi per corpus & ad corpus, & ideò deſtructo corpore ex omnibus animalibus non remanere niſi vnicam ſubſtantiam ſeparatam, & horum nos tetigimus ſupra errorem, cum loqueremur de natura intellectus poſſibilis. Sed quia deliramentum hoc eſſe putamus, & fuerunt viri magni in philoſophia, qui hunc abhorruerunt errorem, bonum nobis videtur ponere fortes rationes & demonſtratiuas contra illos. Dicimus autem, quòd ſi vna anima ſit ex omnibus animabus rationabilibus, aut hoc fit ſic quod ex animabus ſubſtantialiter multis fiat vna, aut ideò quia accidentaliter multæ ſunt, & ſubſtantialiter remanet vna ex multis vel omnibus poſt mortem corporis. Si autem primo modo dicunt, hæc eſt abſurditas magna: quia cum omnis anima rationalis ſit eiuſdem ſpeciei cum alia, non remaneret vnum niſi collectione ex omnibus, ſicut exercitus & turba & populus: hoc autem ſimpliciter ſunt multæ animæ & ſecundum quid vnum. Viri autem ſapientiores fuerunt quam vt dixerunt hoc, ſed abſque dubio ſecundo modo dixerunt dicentes animas

animas non eſſe multas niſi ex reſpectu ad corpus : & contra hoc fortiſſimas quatuor ſuperius induximus rationes vel demonſtrationes. Hoc autem diximus , quòd illud accidens quod facit multas animas , aut eſt accidens quod eſt in anima , aut non eſt in anima. Si enim eſt in anima , cum anima ſit ſimplex , tunc oportet , quod ſit in tota anima : & ſic indiuiduatio animæ ad vnum erit indiuiduatio ad alium : & ſic animæ per illud accidens non erunt multiplicatæ per numerum , & eſt contra eos. Adhuc autem quicquid accidit ſimplici , toti ſimplici accidit. Illud ergo accidens toti accideret animæ : accideret ergo ei ſecundum quod eſt in omnibus : & ſic non multiplicarentur per illud accidens. Si autem accideret animæ , tunc non indiuiduaret animam. Adhuc autem habitum eſt , quòd ſpeculatiuus intellectus ineſt animæ ſecundum ipſam : & ſic ſpeculatiuus intellectus eſſet idem apud omnes , quod omninò falſum eſt : quia ſic vno homine exiſtente ſapiente omnis homo ſapiens eſſet , quod falſum eſt. Adhuc autem cum anima rationalis ſit ſimplex , ipſa eſt tota in omni corpore in quo eſt : ergo cum tota anima ſecundum iſtos eſſet in vno , & tota in alio , & tota in quolibet : & hoc non eſt intelligibile : quia ex hoc ſequitur : quòd tota eſſet in quolibet , & tota extra quodlibet , quod eſt abſurdum. Si autem dicatur eſſe non in corpore , ſed reſpicere ipſum , quæratur quis ſit modus illius reſpectus ? Et dicunt , quòd hoc eſt reſpectus operationis : & hoc ſtare non poteſt : quoniam cum operatio egrediatur à potentia , & potentia ſit in eſſentia , oportet eam eſſentialiter eſſe vbi operatur : & operatur in corpore : ergo eſt in corpore. Adhuc autem ſubſtantia quæ eſt dans eſſe & rationem , eſt in eo cui dat eſſe & rationem : anima autem rationalis dat eſſe & rationem corpori : ergo eſt in ipſo. Conſtat autem falſum eſſe quod iſti dicunt. Si autem quæratur modus coniunctionis animæ ad corpus & indiuiduationis , ſuperius à nobis hic eſt aſſignatus , cum oſtenderemus qualiter intellectus poſſibilis eſt ſeparatus & coniunctus in anima intellectuali. Similiter nec oportet hoc reiterare : dicit autem Auicenna , quòd anima habet indiuiduans proprium , licet naturam eius & nomen ignoremus. Sed cum omne indiuiduans ſit materia , oportet quòd illud indiuiduans eſſet materia incorporea in anima exiſtens : & per formam quæ non eſt corporis perfectio : & hoc concedunt plerique inter noſtros ſocios. Sed nos eis in nullo contradicere volentes , probabile reputamus quod nos ſuperius diximus , quod id probari poteſt ex his quæ inſunt animæ : iſtud autem non eſt probatum , ſed ratione magis confictum.

TRACTATVS IV.

De motiuis viribus.

CAPVT I.

Quæ pars animæ ſit motiua.

Tex. & com. 40.

VONIAM autem ſicut ab initio diximus, anima ſecundum duas diffinita eſt potentias, quibus animatum videtur differre ab inanimato: dico autem animam quæ animalium eſt : quia plantæ habent partem partis animæ potius quam animam : nam in plantis neutra eſt illarum potentiarum quibus animatum ab inanimato differre videtur : duæ autem potentiæ ſunt, diſcretiuum , & motiuum ſecundum locum: diſcretio autem in communi dicta eſt opus tam intelligentiæ quam ſenſus: & de vtroque iſtorum iam habitum eſt : de mouente autem ſpeculandum eſt nunc , quid ſit animæ : & hoc eſt quærere , vtrum mouens in animalibus ſit vna quædam pars animæ , quæ ſeparabilis ſit ab aliis partibus , magnitudine, & ſubiecto ſui organi , ſicut viſus ſeparatur ab auditu , ſicut dixit Plato animam in vires diuidi : aut tantum ſeparatur ab illis ratione potentiæ , & virtutis , & conueniat cum eis in ſubiecto : aut etiam ipſum ſit tota anima, & non aliqua pars alicuius animæ , ſicut dixerunt quidam , quòd ſicut vegetabilis eſt vna tota anima , & ſicut ſenſibilis eſt vna tota anima , ita motiuum ſecundum locum ſit vna tota anima perficiens illud quod mouetur ſecundum locum. Quia autem ex omnibus diuiſionibus his pars vera eſt , quod ſit pars potentialis animæ , ſicut patet ex præhabitis, ideo ſuppoſito illo quærendum eſt , vtrum ſit propria quædam pars ſeparata ab his quæ conſueta ſunt dici partes animæ. Et quæ dicta ſunt , & determinata ſunt à nobis , aut eſt harum aliqua quæ ſunt determinatæ.

In hac autem quæſtione res quæſita mox ingerit dubitationem , ſecundum quem modum oporteat dicere animæ partes , & quot numero:

Tex. & com. 41.

numero: non enim ſunt integrales neque eſſentiaris, ſicut in præhabitis eſt determinatum, ſed ſunt actuales ſiue potentiæ partes, in quibus inferior ſemper in ſuo ſuperiori ſaluatur. Quot autem oportet dicere partes, multum eſt dubitabile: modo enim quodam infinitæ videntur. Et ſi enim vellemus vocare partes quibus ſpecies motorum inferunt paſſiones, infinitæ eſſe videntur: quia tunc multiplicabuntur potentiæ paſſiuæ ſecundum formas ſuorum actiuorum. Et ſecundum hoc tot erunt appetitus, quot ſunt appetibilia, & tot ſunt ſenſus, quot ſunt ſenſibilia ſpecie & forma differentia: & hoc procedit in infinitum numerum. Et ſecundum hunc modum quidam Philoſophorum determinant & diuidunt animam in ratiocinatiuam, & eam quæ ab animoſitate vocatur animatiua, quam quidam vocant iraſcibilem: & eam quæ vocatur à quibuſdam appetitiua, quam Platonici concupiſcibilem eſſe dixerunt: hanc enim diuiſionē ſecundum ſolas ſpecies obiectorum diuidunt Platonici, & non ſecundum differentias corporum animatorum. Si autem ſufficienter diuidunt animam, vt iam dictum eſt, tunc quælibet ſpecies obiecti facit partem animæ ſpecialem: & tunc erunt partes infinitæ: penes enim ſpecies obiectorum inueniuntur ibi aliæ partes, quæ magis differunt quam tres inductæ differentes, ſicut in genere boni actualis: & nos poſſumus inuenire formas obiectorum in diuerſis generibus exiſtentes: hoc autem euidenter oſtenditur per hoc quod diuiditur anima ab iſtis in rationalem, & irrationalem, & iraſcibilem, & concupiſcibilem. Et eſt inſufficiens diuiſio: quia partes animæ principales, ſumptæ ſunt ſecundum diuiſionem generis animatorum, & illæ ſunt vegetabilis & ſenſibilis: & licet vegetabilis aliquo modo dici poſſit irrationalis, tamen ſenſibilis neque rationalis neque irrationalis dici poteſt: quia, ſicut dicetur in fine primi ethicorum, rationalis non eſt per eſſentiam, neque irrationalis eſt: quoniam participat aliquo modo ratione: eò quod perſuadetur ei ratione & ſubiacet ordini rationis. Idem autem eſt de phantaſia quæ ab omnibus dicta altera eſt: quoniam rationalis nec iraſcibilis, nec concupiſcibilis eſſe videtur: hæc autem ſequentia demonſtrabunt. Si autem rationalis in animoſitatem, ſiue iraſcibilem appetitum, ſiue concupiſcibilem diuidatur penes obiectorum differentias, tunc ſecundum habitam rationem infinitæ partes animæ videntur eſſe: & hoc etiam eſt inconueniens.

Tex. & com. 42. Habet igitur magnam quæſtionem, cui harum virtutum phantaſia & ſenſitiua eadem ſit, vel à qua earum ſit altera, & præcipuè ſi quis ponit animæ partes ſeparatas in loco & diffinitione, & non ponit vnam in alia virtualiter, ſicut inferior poteſtas continetur in ſuperiori. Adhuc autem appetitiua eſt vna earum quæ ſecundum Platonem ſecundum rationem & potentiam relatam ad actum, altera videtur eſſe à rationali: cum tamen inconueniens eſſe videatur hanc ſequeſtrare ab vtraque, vel ab altera: eò quod in vtraque videtur contineri. Et quod contineatur in ratiocinatiua, patet: quia voluntas non fit niſi in rationali: eò quod omnis voluntas eſt ratiocinatiuæ potentiæ, voluntas eſt appetitus quidam. Similiter autem non ſequeſtratur ab irrationali: quia in irrationali fit deſiderium, & animus ab animoſitate dictus, qui iraſcibilis vocatur: & vtrumque ipſorum eſt appetitus quidam concupiſcibilis: concupiſcibilis enim appetit delectabile ſecundum ſenſum, & iraſcibilis appetit arduum in quo eſt gloria, ſicut vindictam, vel gloriam, vel victoriam, aut aliquid huiuſmodi: quinimo ſi anima eſt illa tria quæ dixit Plato, videbitur eſſe in vnoquoque dictorum trium: quia ratio etiam appetit diſcernere id quod appetendum eſt ſecundum rationem rectam, ſicut eſt honeſtum & partes eius. De his autem quæſtionibus hîc non eſt intentio: forſitan enim de his alibi determinabimus in ſequentibus iſtius tractatus.

Tex. & com. 43. Sed de quo nunc ratio extitit ad quærendum, hoc eſt, quid ſit mouens ſecundum locum animal, quod habet motum ſecundum locum. Secundum enim augmentum & decrementum quod mouetur, mutat aliquo modo locum: quia augmentum creſcit in locum maiorem, & decrementum decreſcit in locum minorem. Sed motor huius motus in omnibus eſt animatis: eò quod augmentum & decrementum inſunt omnibus animatis: & ideo conſtat motorem in hoc motu eſſe vegetationi per cibum, & generationi, ſicut diximus in 2. iſtius voluminis libro. De ſpiratione autem & inſpiratione, quæ etiam motu quadam parte corporis ſecundum locum perficiuntur: ſimiliter autem de ſomno & vigilia, in quibus fit motus ſenſus & ſpirituum ab exterioribus ad interiora, ſicut in ſomno quæ non ſunt ſine motu locali, poſt hunc librum in propriis locis dicemus. Nos enim hîc non quærimus de omni motu locali animati corporis, ſed de motore iſtius motus tantum, quo animal procedit de loco ad locum: & hoc per organa & hæc à natura formata.

CAPVT II.

Quod vegetatiuum ſecundum ſe & ſenſitiuum ſecundum ſe non ſunt motiua ſecundum locum.

Tex. & com. 44. DE motu autem ſecundum locum, quid videlicet ſit animal mouens ſecundum proceſſiuum motum de loco ad locum, nunc conſiderandum ſit: quod quidem igitur vegetabile ſecundum ſe non eſt animal mouens ſecundum motum proceſſiuum, erit manifeſtum ex his quæ inducentur nunc. Motus enim qui dicitur motus proceſſiuus, eſt ſemper extra animal motum, & diſtat ab ipſo: propter quod dicunt vulgares, quòd hic motus propter indigentiam eſt: & ideo oportet quòd fiat cum phantaſia quæ imaginatur delectabile abſens, aut cum appetitu & ſenſu, qui apprehendit delectabile extra ſe præſens: & probatur ex hoc, quòd nihil quod non eſt appetens

appetens delectabile, vel fugiens triſtabile, mouetur de loco ad locum: & ſi mouetur, mouetur tunc volenter ſicut cum tranſplantatũ eſt lignum: vegetabile autem dicitur de ſe ſumptum neque phantaſiam habet neque appetitum ſenſibilem: & ideo vegetatiuum per ſe ſumptum non mouet ſecundum locum. Quia tunc omne vegetabile ſecundum locum moueretur: plantæ igitur ſecundum locum mouerentur. Et ſi hoc concederetur, tunc oportet concedere, quòd haberent membra organica, ſicut pedes, vel alas, quibus explerent huiuſmodi motiua: & hoc non eſt verum: vegetatiuum enim ſecundum ſe non mouet ſecundum locum.

Tex. & com. 45. Similiter autem nec id quod ſentire poteſt quod vocatur ſenſitiuum ſecundum quod huius eſt proxima & perfecta cauſa: hanc enim cauſam mouentem quærimus ſolam, & non cauſam quæ remota eſt cauſa motus: ſi enim ſenſitiuum in eo quod huiuſmodi, eſſet ſufficiens & perfecta cauſa huius motus proceſſiui, omne ſenſitiuum moueretur ſecundum locum: ſed hoc falſum eſt, cum multa animalia ſenſum habentia, videamus eſſe manentia in vno loco immobilia vſque in finem vitæ ſuæ. Quamuis enim dilatentur & conſtringantur, per quem motum animalia cognoſcuntur, tamen non procedunt de loco ad locum: quia, ſicut iam ante diximus, nos non loquimur de motu quo quaſi creſcit animatum in locum maiorem vel reſtringitur in minorem, ſed de illo tantum quo animal procedit de vno loco, & mouetur totum in alium locum. Nec poteſt aliquis dicere, quòd huiuſmodi animalia ſint imperfecta, ſicut imperfecta dicuntur quæ diminuuntur per impedimenta naturæ in aliquo quod eſt ſpeciei ſuæ debitum ſecundum naturam, ſicut monſtra quæ peccata ſunt naturæ, ſicut diximus in 2. phyſicorum: talia enim animalia perfecta ſunt perfectione debita ſuæ ſpeciei, & generant ſibi ſimilia ſecundum ſpeciem: hoc enim mõſtra non faciunt: ſi enim monſtra peccent in principalibus membris, citò moriuntur. Et ſi peccatum ſit nõ in principalibus, ſicut in manibus, vel in pedibus, non generant ſimile monſtro, ſed ſimile ſpeciei vt frequenter. Hæc igitur animalia cum producunt ſibi ſimilia, perfecta ſunt ſpecierum ſuarum perfectione, & recipiunt augmentum & decrementum per cibum. Si ergo illa habent motiuas virtutes ſecundum locum, natura dediſſet eis organa quibus perficerent motum localem: quia natura non deficit in neceſſariis, nec abundat ſuperfluis. Si enim deficeret in neceſſariis, tunc motor quia non haberet organum, eſſet ſuperfluus: quia nunquam perficeret motum, cuius ipſe eſſet principium & cauſa. Si autem abundaret ſuperfluis, tunc iterum fruſtrà eſſet vltra neceſſarium, cum per pauciora eadem opera poſſet perficere.

CAPVT III.

Quare nec intellectiuus nec operatiuus ſecundum ſe ſunt cauſa motus ſecundum locum, ſed duo horum vel tria ſimul.

SEd neque ratiocinatiuũ, ſilicet pars animæ quæ ratiocinatur & deliberat de operabilibus, nec etiam vis quæ vocatur intellectus ſpeculatiuus, ſunt ſecundum ſe cauſa efficiens huius motus, quem vocamus proceſſiuum. Hoc autem de ſpeculatiuo intellectu facilè probatur: quoniam ſpeculatiuus intellectus eſt, qui accipit formas denudatas à materiis: & ideo nihil intelligit actuale per nos: quia omnis noſtra actio eſt in ſenſibilibus & materialibus: & ideo nihil decernit fugiendo vel proſequendo. Semper autem motus proceſſiuus omnis animalis, aut eſt actus fugientis nociuum, aut proſequentis ſiue imitantis delectabile, ſiue conueniens. Cum enim intellectus ſpeculatiuus eſt de practicis, quærens in eis rationem veri, non conſiderat ea prout ſunt practica, ſed prout ſunt ſpeculatiua, ſicut eſt in ſcientia ethicorum doctrinali: tunc accidit, quòd intellectus multoties intelligit id quod timendum eſt, ſecundum rationem, licet non eodem modo intelligat quo timendum eſt, ſed conſiderat paſſiones eius, differentias, & accidentia per ſe ſcientia doctrinali, ſicut conſiderat in aliis ſpeculatiuis. Et ſimiliter conſiderat aliquando id quod eſt lætum & delectabile ſecundum rem, ſicut quando ratiocinatur de delectatione venereorum quæ eſt ſecundum tactum, & non ſecundum viſum, & quod ipſa eſt propter appetitum coitus ad generationem ordinata: hæc enim omnia ſpeculatiua ſunt: & tunc non iubet intellectus timere vel delectari, ſed potius oſtendit vnum doctrinale, alias delectabile quod eſt in venereis: propter rem tamen quæ mouet concupiſcentiam, aliquando cor mouetur, vel aliud membrorum, ſicut genitalia in quibus delectatio talis vel timor oſtenditur: ſed hoc non præcipit intellectus, ſed potius auertit ab illo: ſed pronitas rei adiuncta facit huiuſmodi motus membrorum: & ideò non ſequitur motus proceſſiuus ad rem illam, quæ non eſt conſiderata vt circa quæ ſit opus, ſed vt ea circa quæ eſt ſpeculatio intellectus ſimplicis.

Tex. & com. 46.

Amplius autem cum intellectus extendit ſe ad particulare operabile, & decernit, & præcipit fugere aliquid aut proſequi ſiue imitari, tunc adhuc non eſt ſufficiens cauſa motus: quia ſæpè tale decretum intellectus practici circa operabilia per nos, nullus ſequitur motus proceſſiuus animalis: poſſibile enim eſt, vt in ethicis oſtendetur, quòd aliquis ſanum habeat intellectum, & corruptum habeat appetitum & deſiderium: & illi bene præcipit intellectus de fugiendo turpi & imitando bono & honeſto, ille tamen victus paſſione turpis, agit & mouetur ſecundum deſiderium,

Tex. & com. 47.

& non mouetur ſecundum intellectum: & talis vocatur in ethicis quidam incontinens. Poteſt autem vocari inabſtinens: eò quod non abſtinet ab his à quibus intellectus præcipit abſtinere. Hoc autem & argumento & ſimili videmus: quoniam videmus, quòd habens artem medicinæ infirmus, aliquando non ſanatur: & hoc eſt ideo: quia non mouetur & operatur ſecundum medicinæ præcepta: & hoc oſtendit, quod alterius quam intellectus & ſcientiæ magis proprium ſit agere & mouere ſecundum ſcientiam & non ſcientiæ: quia etiam quando infirmus curatur, magis proprium mouens habet quam ſcientiam habet, licet ſecundum ſcientiam non moueatur: & ſimiliter eſt in intellectu & ſcientia practica, qui ſimiliter ſe habet ad opera morum ſicut ſcientia ad regimen corporis: & ideo dicunt morales, quòd ſcientia parum podeſt ad opera, ſed velle operari intellectum multum prodeſt.

Ex hoc autem fortè aliquis crederet, quòd appetitus moueret. Et nos eodem modo oſtendimus, quòd nec appetitus eſt ſufficiens cauſa motus, nec ſenſus cum appetitu. Sunt enim quidam, vt in ethicis probatur, qui continentes vel abſtinentes dicuntur, ſicut religioſi & eremitæ, qui ſentiunt motus paſſionum: & tamen non conſequuntur in opere: propter quod coguntur remanere in regimine vero & honeſto ſecundum quod præcipit intellectus: & tales ſunt appetentes & concupiſcentes turpes delectationes, & tamē non ſunt operantes ea quorum habent appetitum & concupiſcentiam, ſed ſequuntur intellectum. Licet ergo quodlibet iſtorum ſit imperfecta cauſa motus, tamen nullum iſtorum vniuerſalis eſt & ſufficiens cauſa motus animalium, qui vocatur proceſsiuus: oportet igitur, quòd ſufficiens & vniuerſalis cauſa motus, ſit congregata ex duobus vel tribus, quorum vnum diſcernat & præcipiat motum, & alterum exequatur. Et hæc duo ſunt in homine appetitus & intellectua: intellectiua enim operatiua ſeu practica diſcernit & præcipit ad quid mouendum eſt, & propter quid & qualiter, & vbi, & quando, & quantum cætera huiuſmodi: appetitus autem ſequitur & perficit hoc quod præceptum eſt ab intellectiua. Sic ergo duo in genere ſunt mouentia in homine. Si autem dicuntur tria mouentia, tunc erunt illa tria ſic ordinata, quod duo ſunt ſicut vnum: hæc autem tria ſunt intellectus practicus, & appetitus, & phantaſia, quæ eſt ſicut intellectus, quoniam ipſa diſcernit motum & præcipit ſicut intellectus: & hoc dici oportet, quia multa animalia præter ſcientiam intellectualem de particularibus operabilibus ſequūtur in motibus phantaſias. In aliis enim animalibus præter hominem aut non eſt intellectiua, aut ſi abuſiue dicatur eſſe, in eis intellectus non erit vt ratiocinans quaſi ex ſyllogiſmo, ſed erit vt rectus à natura, ſicut diximus in ſecundo huius voluminis: & ideò omnia ſimilia ſpecie ſimiliter operantur. Hæc igitur ſequuntur phantaſiam. Dicamus igitur, quod vtraque hęc ſunt mouentia ſecundum locum, intellectus videlicet & appetitus, vel loco intellectus phantaſia. Quotieſcunque igitur intellectui vel phuntaſiæ appetitus conſenſerit motum præcipientibus, tunc erit motus & erit talis motus qualis eſt conſenſus appetitus ad intellectum vel phantaſiam: conſenſus autem huius ad phantaſiam, eſt vno modo & ad intellectum duobus modis: phantaſia autem cum ſit diſcretiua particularium ſenſibilium, non præcipit motum niſi circa delectabile vt nunc præſens. Et ideo videmus cætera animalia non eſſe continentia & abſtinentia à delectabilibus in ſenſu, quæ ſunt vt nunc delectabilia: intellectus autem practicus non ex conuerſione ad oculum, ſed ex ſyllogiſmo præcipit operabile: & ideo cum ſyllogiſmis non peccat, tunc eſt motus abſtinentis & continentis. Verbi gratia, cum dicat intellectus, omne turpe eſt fugiendum, & accipiat fornicari cum Helena eſſe turpe, eò quod eſt alieni thori violatio, appetitus exequens huiuſmodi motum eſt continens, alias continentis. Aliquando autem ſyllogiſmus hic in minori propoſitione obumbratur, alias obnubilatur, ex nimio æſtu concupiſcentiæ: & licet tunc bene vniuerſaliter præcipiat intellectus, tamen vis concupiſcentiæ non ſinit per beneplacitum videre particulare quod ſub vniuerſali accipiendum erat: & ſi videt illud, non videt niſi ſpeculatiuè: oportet autem in operabilibus per beneplacitum videre, quia viſio hæc mixta eſt effectui qui eſt circa quod præcipitur operandum eſſe. Et in hac propoſitione omnis malus incontinens ob dictam cauſam ignorans dicitur: & in minore propoſitione ſic accepta non conſentit appetitus ſub vniuerſali: & ideò ſequitur peruerſus motus. Mouens autem intellectus eſt in vniuerſali propoſitione. In minori autem permixtus eſt phantaſiæ, quæ tacta eſt per affectum: & hæc eſt cauſa, quòd intellectus dicitur ſemper rectus, & phantaſia aliquando recta, aliquando non recta. Intellectus autem quia in homine ex ſyllogiſmo & ratione mouet, ideo ſequuntur opera hominis, verecundia, & gloria: quia turpe eſt abiicere regnum dignorum, & ſequi regimen eius, quod commune habemus cum beſtiis. Et hæc eſt cauſa, quod peccatum & pœna ſequantur hominis opera: ſimiliter autē laus, & hæc non ſequuntur opera aliorum animalium. Hæc etiam cauſa eſt, quòd opera honeſta dicuntur eſſe ſecundum naturam hominis inquantum homo eſt: opera autem turpia & inhoneſta dicuntur eſſe contra naturam hominis inquantum eſt homo.

Tex. & com. 48.

Nota quomodo omnis malus incontinens eſt ignorans, & quare intellectus practicus ſemper eſt rectus, phantaſia autem recta, & non recta.

CAPVT IV.

De differentiis intellectus practici & speculatiui.

Tex. & com 49.

INtellectus qui semper ratiocinatur propter aliquid quod est extra ipsum, & vocatur practicus, quod idem sonat quod operatiuus: operatiuum autem communiter voco siue sit operabile quod vocatur actuale, siue factibile: actuale autem in ethicis vocatur, quod pertinet ad opera, quæ sunt circa passiones delectabiles & tristabiles, & circa opera communicationis iustitiæ: & hæc sũt opera moris: & huius intellectus ad illa perfectio est prudentia: factibile autem vocatur, quod in mechanica opera fit manuali, & intellectus ad ipsum perfectio est ars mechanica, sicut in ethicis habet determinari. Hîc autem communiter vocamus practicum intellectum, qui est temperatiuus in his & in aliis: & huius ad intellectum speculatiuum propter doctrinæ bonitatem volumus inuenire differentias quatuor: quarum prima est, quòd fine differunt, eò quod finis omnis intellectus practici extra ipsum, siue sit opus, siue operatum: opus quidem in artibus est finis, sicut in musicis, in quibus cantus & melos vltimus finis est, qui exercetur in arte: agere in aliis vlterius terminis non est opus, sed operatum: faber enim non intendit fabricare propter fabricare, sed propter gladium vel aliud vas, quod suum proprium operatum est finis suæ artis. In actualibus autem finis est operatio quæ est felicitas ciuilis, eò quod hæc est diuinissima, & optima est inter operationes virtutum. Quilibet autem istorum finium est extra operantem, & ideo motu acquiritur: intellectiua autem speculatiua finem suum semper inter semetipsam habet: habet enim verum speculatum in theorematibus quod finis eius est: hoc enim etiam est finis sui instrumenti, quod demonstratio est & vocatur, nec extra illud aliquid acquirit: quia verum est de his quæ propter se volumus in speculatiuis, quæ essentialiter sunt de philosophia: hæcenim non sunt dialectica, quia non sunt de mera philosophia: nec sunt ethica, quia verum talium quærimus propter opus, sed sunt naturalia, mathematica, vel diuina: propter quod contemplatiuus intellectus habens in se finem, perfectior & nobilior est practico: & ideo penes ipsum consistit felicitas & beatitudo speculatiua, præcipuè quando fuerit adeptus agentem formam, prout diximus in tractatu præhabito libri istius.

Intellectus speculatiuus & practicus quatuor differunt differentiis.

Practico intellectui apprehendenti formam vt est operationis principium tria necessario contingunt.

Secunda autem differentia est in forma quã apprehendunt tam speculatiuus quam intellectus practicus: practicus enim accipit formam prout est principium operis, cui necessariò propter hæc tria accidunt, quorum vnum est, quod ipse decurrit ab vniuersali ad particulare: eò quod omnis nostra operatio circa particulare est. Secundũ autem est, quia ipsam formã cõponit: eò quod omnis practicus formã intendit cõponere cum opere vel cũ operato, vt patet per inductionem tam in moribus quam in artibus: forma enim domus existens in mente artificis perfecta, componitur cum lapidibus & lignis: forma autem contemplationis ex rebus extra separatam per continuam abstractionem maiorem & minorem, componitur cum anima: & ideo vocatur forma abstractionis siue separationis. Et ex hoc accidit tertium, quòd forma practici intellectus est forma ad rem extra animam proueniens: forma verò contemplationis vocatur à re, & non ad rem, quæ prouenit à rebus extrà ad intellectum.

Tertia differentia est in hoc, quòd in omnibus habentibus animam in terrenis intellectus practicus in acquirendo formam non vtitur corpore, sed potius habet eam apud seipsam, sed vtitur corporeo instrumento quando educit eam formam in materiam extra se existentem. Sed in intellectu contemplatiuo est è conuerso: quia ipse vtitur viribus & instrumentis corporalibus in acquirendo formam: quia mediantibus viribus & organis corporalibus perficitur abstractio, & in vsu considerationis non vtitur corpore aliquo. Et ex hoc est quod dicitur intellectus practicus se extendens extra se ad particularia & ad instrumenta corporum. Sed intellectus contemplatiuus dicitur se colligens inter seipsum. Et relictis corporeis viribus & instrumentis colliget se ad vniuersale quod est inter seipsum, & magis est intellectus animæ contemplatiuus quam practicus, & nobilius animæ bonum est contemplatio quam actio, vt in 10. ethicorum probatur.

Quarta verò & vltima differentia est, quòd intellectus practicus est causa rei quæ sibi subiicitur, sicut patet tam in actualibus quam in factualibus. Intellectus autem contemplatiuus causatur à re quæ subiicitur eidem, eò quod accipit formam contemplationis à re subiecta, & considerat eam secundum quod est natura rei: & ideò quia intellectus primæ causæ & intelligentiarum separatarum, sunt causa rei, & nunquam causatur à re, potius assimilatur intellectus eorum practico intellectui, quam speculatiuo. De his autem in prima philosophia perquirendum erit. Sufficit autem nobis ad præsentem speculationem, quòd sciamus, quod intellectus practicus semper est propter aliquid esse: & ideo non quidem subiecto differt à speculatiuo, sed differt secundum esse & finem. Esse autem quod habet ex forma quod est habitus practicus, de quibus est in ethicis, practici nomen accipit.

Intellectus speculatiuus & practicus sunt idẽ subiecto, sed differunt secundum esse & finem.

CAPVT V.

Qualiter vnum specie sunt mouentia & plura secundum substantiam.

SIcut autem intellectus est propter aliquid, sita omnis appetitus est propter aliquid quod non habet appetens: vel si appetit quod

habet,appetit illud ſecundum quod non habet, ſicut appetitur delectabile habitum aliquando non ſecundum quod eſt habitum, ſed vt continuetur, vel vt alio modo habeatur : eò quod contingat pluribus modis haberi idem : & iſte appetitus quo appetimus ſecundum actum, non practici intellectus eſt, vt potentia ex qua eliciatur appetere, ſed potius eſt id quod eſt vltimum in ordine mouentium, & proximum motui, hoc eſt principium motus & actionis : & ideò appetitiua eſt potentia diſtincta ab intellectu, & eſt illa quæ poſt intellectus vel phantaſiæ motum & actionem ſequitur, mouendo lacertos & muſculos ad motum perficiendum. Et ideo cum ad motum animalem qui ſic ſit per intentionem, non exigantur niſi hæc duo, decernens ſcilicet & proſequens,rationabiliter videntur hæc duo mouentia, appetitus videlicet & intelligentia practica in homine. Appetitiuum enim per ſpeciem appetibilis mouet ſicut vltimum motus principium. Et intelligentia mouet propter appetibile : quia intelligentia ſecundum quod eſt cognitio quædam,non mouet, ſed potius per hoc quod principium primum intelligibile mouens eſt appetitiuum. Si autem non apprehenderet appetibile, & non traheretur ab appetitu, intelligentia non moueret, ſed potius decerneret non eſſe fugiendum, aut inſequendum vt appetibile.

Tex.& com. 50. Similiter autem eſt in his in quibus phantaſia mouet : quia animalia bruta intellectus practici phantaſia vtuntur, quæ practica dicitur ſicut intellectus, quia videt propter aliquid quod eſt extra,& quia apprehendit ſpeciem vt operabile vel appetibile, & quia eſt forma operatiua, & quia cauſa rei etiam,quæ de formis practicis iam ante determinauimus. Hæc igitur phantaſia non mouet ſine ſpecie appetibilis ſecundum quod eſt appetibile : appetibile autem in eo quod appetibile trahit & inclinat appetitum : ergo etiam phantaſia ſicut & intellectus, mouetur per hoc quod miſcetur appetitiuæ : & ſic poſſumus dicere, quòd vnum ſpecie motiuum eſt: & hoc eſt appetitiuum. Quocunque enim eſt modo phantaſia decernens, eſt motum propter apperitum : appetitus autem mouens eſt propter appetibile : ſpecie igitur ſunt vnum, & duo in ſubiectis. Similiter autem quando intellectus cum appetitu mouet:& ideò etiam eſt vnus ſpecie motus, & non duo, nec vnus compoſitus. Si enim daretur, quòd duo ſpecie eſſet intellectus & appetitus quando mouent, & quod eorum ſit motus ſimilis, & ſit tamen vnus motus, & cum hoc per ſe ſit, quòd vnius mororis ſimplicis non eſt niſi vnus motus, oportet dicere, quòd intellectus practicus & appetitus mouerent ſecundum vnum aliquid,quod eſt commune vtrique : & ex hoc ſequeretur, quòd motus ſecundum locum per ſe eſſet illis communis, & per accidens eſſet intellectus practici : & ſimiliter per accidens eſſet ipſius appetitus, ſicut habere tres angulos per ſe eſt trianguli, & per accidens conuenit iſoſceli. Sed ſecundum hoc non verè eſſent mouentia intellectus & appetitus. Oportet igitur, quòd ſit vtriuſque, ſed vnius propter alterum. In nullo enim motu intellectus videtur eſſe mouens ſine appetitu tam in rationabilibus quam in irrationabilibus.

Appetitus enim commune quoddam eſt ad rationalem appetitum & ad irrationalem: quoniam voluntas quæ ſolius rationis, eſt appetitus rationalis.Cuius cauſa eſt:quia voluntas quoddam liberrimum eſt in anima : & illa quæ tantum per nos incoactè omnes facimus, ex voluntate dicimur facere. Libertas autem omnimoda non eſt in his quæ obligata ſunt materiæ : & ideò in ſenſibili propriè voluntas non eſt : & ſi dicantur bruta animalia volentia aliquando, abuſio fit vocabuli: quia voluntas eorum pro appetitu vel deſiderio ſenſibili accipitur. In iſta enim voluntate tota libertas eſt : quod ex hoc patet:quia cum coactio ad aliquid agendum, vel in aliquid conſentiendum, fiat ex tribus cauſis, quarum vna eſt violentia exterior, ſecunda autem obligatio ad materiam in qua eſt, tertia autem eſt per rationem & ſyllogiſmum per quem ratio cogatur ad conſenſum verum : ab omnibus autem his coactionibus deobligata eſt voluntas. Cadente enim coactione exterius in corpus, libera manet voluntas & diſſentit interius ab his ad quæ cogitur extra in opere. Similiter non eſt virtus organica: & ideò non agitur & impellitur à natura, quemadmodum bruta ad opus aguntur. Similiter autem poſt concluſionem de aliquo faciendo quod de neceſſitate probatum eſt, voluntas adhuc eſt libera ad hoc volendum vel non, & ſæpè non vult hoc ipſum. Hæc enim tota & ſola cauſa eſt ſui tantum : ſolum enim hæc ſuffieit ad volendum aliquid in quod conſentit voluntas : quia volumus illud ſine omni alia cauſa : & ideò regnum voluntatis, ſimile regno tyranni : quoniam leges edit ad libitum,& non ex aliqua cauſa vtilitatis reipublicæ, quod ſonat prouerbium quod dicit, Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas. Regnum autem intellectus practici ſimile eſt monarchiæ in qua rex ſapiens dominatur, nihil omninò diſcernens niſi ſecundum rationem vtilitatis reipublicæ. Hæc igitur voluntas conſtat, quòd eſt appetitus quidam. Et cum rationale moueatur, ſicut dictum eſt, ſecundum appetitum,tunc non mouetur ſecundum liberam voluntatem. Appetitus enim mouet extra ad appetibile. Et hæc eſt cauſa,quòd omnis appetitus eſt cum quodam affectu concupiſcentiæ quæ eſt rei exterioris. Et ex his patet,quòd intellectus & phãtaſia ſunt mouentia propter appetitum. Et quod in omni motu exiguntur ad minus duo mouentia, quorum vnum nuntiat de motu, & alterum proſequitur. Vnum igitur ſunt ſpecie mouentia, duo autem per ſubiectum efficientia motum, & tria genere,intellectus, phantaſia, appetitus, & in rationali anima appetitus eſt voluntas libera.

Nota differẽtiam inter regnum voluntatis & intellectus practici.

CAPVT

CAPVT VI.

Quod intellectus ſemper eſt rectus, ille ſcilicet qui eſt mouens, phantaſia autem & appetitus recta & non recta.

Tex.& com. 51.

SI autem differentias horum conſiderare volumus, quod intellectus per hoc quod eſt intellectus nihil habens phantaſmatis admixtionis, & ſemper eſt rectus: hoc enim nihil aliud eſt, niſi potentia habituali habens habitum principiorum moralium & factualium, in quibus nullus eſt error, ſcilicet non eſſe occidendum, non eſſe mœchandum, non eſſe furandum, iuſtitiam eſſe colendam, Deum eſſe venerandum, parentes eſſe honorandos, rempublicam inſtaurandam. Et in artibus ſimiliter, ſicut architectonica grauia ſubtus ponenda, & leuia ſuper ea coniungenda eſſe, prius dolanda eſſe, vt bene coniungantur, & huiuſmodi: & ideò naturales hunc intellectum vocant naturale adiutorium vel iudicatorium, in quo vniuerſalia iuris ſunt deſcripta. Appetitus autem & phantaſia ſunt recta & non recta. Propter quod & intellectus ſi exeat ex ſe in phantaſmata, accidit ei rectitudo & curuitas. Cuius probatio eſt: quoniam ſemper quidem, vt dictum eſt, mouetur appetitus ad aliquid fugiendum vel proſequendum, hoc eſt, ad id quod habet intentionem boni conuenientis vel mali nocentis: non enim mouetur ad omne bonum. Eſt enim boni non agibile per nos, & ad hoc non mouet, ſed mouet ad actuale bonum, circa quod ſunt actus & motus noſtri: & per quod nos operando & mouendo acquirere poſſumus. Omne autem tale bonum eſt circa particularia, quod contingit ſe ſic & aliter habere: & ideò aliquando eſt rectum, aliquando non rectum: & ideò cum appetitus & phantaſia ſint circa tale bonum, contingit phantaſiam & appetitum aliquando eſſe rectam, aliquando non rectam. Si enim id quod habet intentionem boni, eſt bonum ſimpliciter, hoc ſemper & vbique eſt bonum, tunc phantaſia & appetitus circa id ſunt recta. Si autem eſt bonum vt nunc & non ſimpliciter, hoc eſt dupliciter: bonum enim ſimpliciter habet in ſe duo: quorum vnum eſt, quòd ſemper bonum eſt: alterum autem, quòd vbique & in omnibus bonum eſt: per comparanem ad illa duo dicitur bonum vt nunc & hic. Secundum autem quod opponitur ei quod ſemper bonum eſt, tunc dicitur bonum vt nunc, quod præſentialiter afficit delectando ſenſum: & hoc eſt bonum quod proſequitur animal brutum & incontinens. Secundum autem quod opponitur ei quod eſt vbique, ſic opponitur ei bonum quod eſt caſu, hoc malum eſt: ſicut bonum eſt pignus reddere vel depoſitum ei qui fidei rem commiſit: & tamen vt hoc malum eſt: quia ſi pignus ſit gladius, & committens facinus, ſit furioſus, malum eſt ei reddere gladium. Similiter eſt in aliis: & ideò circa particularia non omninò poteſt dirigi veritas intellectus: & ideò circa ea per phantaſiam & appetitum incidit rectum & non rectum: & ideo in ethicis dicitur & epicheos, qui dirigit in particularibus, melior eſt iuſto qui ſemper opera, ſcilicet vniuerſalia iuris nititur dirigere. Non enim ſemper operationum mobilitas normam & regulam aſſequitur vniuerſalium. Et ideò dicit Ariſtot. quòd in talibus eſt directio ſicut regula Leſbæ ædificationis. Eſt autem Lesbe inſula quædam habens lapides indolabiles, & ideò illi ad regulam omnino rectam non ædificant, ſed vtuntur regula plumbea, qua ad torturas ædificij curuatam ſolum cauetur, vt non omnino fiat enormis curuitas. Rectitudinem enim ſeruare in operabilibus aliquando curuare eſt: & melius nonnunquam ſoluere legem vniuerſalem in moribus quam in tali caſu & loco obſeruare.

Bonum ſimpliciter duo habet in ſe.

Tex. & com. 52.

Ex omnibus igitur nunc habitis manifeſtum eſt, quòd talis potentia quæ appetitiua vocatur, mouet: quia etſi aliæ mouent, propter hanc mouent, vt diximus. Sicut autem hoc dictum eſt, ita quidam non diuidunt, plures ponentes eſſe motiuas potentias, ſicut rationalem, & iraſcibilem, & concupiſcibilem. Talibus autem qui ſic motiuas animæ partes diuidunt, contingit quod ſi intendunt animam diuidere in quaſlibet partes, quæ aliquo modo potentiam ad modum remotæ vel propinquæ in communi vel particulari, quod valdè multæ ſecundum eos erunt partes animæ. Erunt vegetabile, ſenſitiuum, intellectiuum, appetitiuum, deliberatiuum. Adhuc autem appetibile ſiue appetitum ſenſibilem. Hæc enim plurimum differunt ſecundum iſtos, & adhuc autem magis his differunt concupiſcibile & deſideratiuum, & iraſcibile, quia concupiſcibilis & iraſcibilis ſunt diuerſorum obiectorum, ſed deliberatiuum & appetitiuum poſſunt eſſe eiuſdem. Quamuis autem ſic multæ vites accipiantur, quarum quædam ſunt motiuæ, & quædam non: tamen illæ quæ ſunt motiuæ, omnes mouent per appetitum: & ideò appetitiuum eſt per ſe mouens.

CAPVT VII.

Quod omnia mouentia ſunt vnum ſpecie & diuerſa numero, & ad quem numerum & ad quam ſpeciem.

Tex. & com. 53.

QVoniam autem appetitus aliquando ſunt contrarij adinuicem propter contrarietatem boni, & ad bonum ſimpliciter, accidit quædam pugna & contrarietas in mentibus, ex hoc quod ratio decernens motum, contraria eſt deſiderio ſenſibili, quod impetum facit per motum in appetibile quod videtur bonum: hæc autem contrarietas appetituum ſit in animatis quæ ſenſum habent per intellectum.

lectum. In talibus enim intellectus aliquando præcipit retrahere ab electione ſenſibili: deſiderium autem impetum facit & præcipit motum fieri per ipſum, quod iam delectabile eſt, eò quod nunc videtur vt nunc illud eſſe dulce. Et quod dulce eſt, ideò accipit hoc vt ſimpliciter bonum, & ſimpliciter delectabile: & hoc contingit, quòd non videt iam, quod ſolum facit delectabile, hoc eſt præſens tempus: ſi enim acciperet, quòd præſentia vt nunc tantum facit delectationem, vt delectaret præſens ad futurum & futurum ad præſens cognoſceretur non eſſe præſens bonum ſimpliciter: hoc autem non facit appetitus, ſed prolabitur in præſens ac ſi ſit ſimpliciter bonum: & ſic patet, quòd vt ſimpliciter bonum & appetitum & intellectum, ſed vt ſimpliciter bonum mouens & intellectum, eſt ſimpliciter bonum ſecundum rei veritatem: ſed vt ſimpliciter bonum mouens appetitum, aliquando non eſt bonum ſimpliciter, ſed videtur.

Tex. & com. 54.

Et cum ſpecies mouens ſit in ipſo quod mouetur, & quoad illum eſt nunc bonum & ſimpliciter bonum acceptum: tunc patet, quòd mouens omne erit vnum ſpecie, & hoc eſt appetitiuum, & hæc aſſimilari poſſunt dictis Heracliti, qui dixit omnem rem ſic eſſe prout videtur. Ita enim appetitus mouetur ad apparens, ac ſi ſit realiter bonum quod apparet bonum. Sic igitur ſpecies mouens vt mouens eſt vna quæ eſt quod videtur bonum ſimpliciter: & inter mouentia quidem animam primum mouens eſt appetibile: & hoc eſt appetibile primum quod ſic mouet, quòd nullo modo mouetur. Mouet autem non ſecundum quod eſt in re, ſed in eo quod eſt intellectum ſeu imaginatum: numero autem & ſubiecto plura ſunt mouentia, & reducuntur omnia mouentia ad tria in genere, quorum vnum eſt mouens, alterum quo mouetur, & tertium quod mouetur: mouens autem duplex eſt: eſt enim mouens vnum videlicet quod mouet immobile exiſtens, quod eſt primò primum mouens, alterum autem mouet cum & ipſum moueatur. Mouens autem immobile quod eſt primum mouens, eſt actuale bonum, vt diximus ſuperius: mouens autem ſecundum quod mouet, cum ipſum moueatur, eſt potentia appetitiua: omne enim quod appetit ſecundum quod appetit, mouet: cum motum ſit ab actuali bono imaginato vel intellecto: & ipſe appetitus eſt actus quidam & motus appetitiuæ potentiæ: quia appetere conuenit ei: & appetitus dicitur de potentia & operatione eiuſdem. Quod autem mouetur per appetitum, eſt animal cuius eſt motus proceſſiuus in rem quæ appetitur ſecundum quod appetitur. Quo verò appetitur, eſt organum corporeum appetitus, quo perficitur motus proceſſiuus, ſicut ala, vel pes: & quia talis motus proceſſiuus communis eſt animæ & corpori, licet ſit ab anima veniens in corpus, ideò in alia ſcientia vbi inquiremus de communibus operibus animæ & corpori, agendum eſt de illo, vbi faciemus librum de cauſa & differentiis huius motus, quem vocamus proceſſiuum.

CAPVT VIII.

Qualiter eſt motus ſucceſſiuus ſecundum quod fit à motore in mobile ſecundum locum.

NVnc autem propter bonitatem doctrinæ, vt per opus melius cognoſcatur pars animæ mouens, dicemus vt in capitulo & ſumma, quòd mouens in animalibus eſt mouens organicè, organo pertinente ad motum, ſicut eſt ambulatio & volatus ex tali loco vbi principium motus illius & finis idem membrum eſt, & eſt vna vis & eadem ſita in membro illo: hic autem motus eſt gyrantis, quando motum membrum gyrum habet expulſionis & retractionis in eodem loco. In talibus enim motibus expulſio eſt ſicut principium, & attractio eſt ſicut finis eius: & ideò neceſſario habet duas quietes interpoſitas, ſicut patet cum expellitur crus à dextris primò & retrahitur in eodem: & ideo in omni eo quod taliter mouetur, quoddam quieſcit & quoddam mouetur tam in parte animalis quam in toto: & in parte quidem, quoniam omne quod mouetur in membris animalium, mouetur in quodam immobili, ad quod retrahitur expulſum, ſicut manus mota expellitur & retrahitur ad membrum aſcelli vel aſſich immotum: & brachium motum expellitur & retrahitur ad cubitum immotum, & adiunctorium motum expellitur & retrahitur ab humeris immotis: ſimiliter autem in toto corpore: quia à parte dextra expulſa ſtat pars à parte ſiniſtra, & retrahitur motum ad ipſam, & ſic eſt in omnibus: ſed in volatilibus & in natantibus non eſt ita: quia illa mouent dextrum & ſiniſtrum ſimul, & nituntur vtroque latere ſimul, ſed tamen fit ibi expulſio & retractio ad vnum immobile, ſicut diximus ſuperius. In ſerpentibus autem, alias repentibus, nonnullus perficitur motus, ita quod mota anteriori parte, quieſcit pars poſterior, & vtraque viciſſim cauſat motum vnum qui perficitur ita quod pars anterior expellitur & poſterior retrahitur. De omnibus autem his differentiis habet determinari in libro de motibus animalium, vbi inducemus qualiter ipſi motui neceſſario duæ quietes interponuntur neceſſario.

Tex. & com. 55.

Sed hoc ſciendum eſt, quòd cum in motibus animalium proceſſiuis aliud quieſcit, aliud moueatur: & idem ſit in eo principium vnde expulſio ſit, & ad quod fit retractio: finis & principium altera ſunt ratione, licet magnitudine & ſubiecto idem ſint: & huius cauſa eſt: quia cum omnia quæ mouentur animali motu, omnia mouentur depulſu & attractu, ſicut diximus: & depulſio & attractio ſunt ex eodem in idem: & ideo oportet motum iſtum fieri ex eodem in idem, ſicut in circulo: & hoc ſic imaginari debemus, ſicut ſi ponamus motorem circuli eſſe

in

in centro:tunc enim motus circuli eſt ex centro, ita quod primò expellitur ſemicirculus dextræ continuè, & reiteratur ſemicirculus ſiniſtri: & ita eſt in motu animalis, quia ex eodem expellitur organum motus,& retrahitur poſtea ad illud idem, quaſi reiterando, ſicut diximus iam ſuperius. Et ideo meo iudicio mentitur Auerroes dicens cor eſſe quieſcens vnde fit expulſio, & ad quod fit attractio: oportet enim immobile à quo eſt motus,eſſe coniunctum organo motus.Conſtat autem, quod cor non eſt coniunctum huiuſmodi organis:oſtendit autem hoc anatomia:certum eſt enim omnium membrorum motum perfici muſculis animalium. In omni autem muſculo motiuo membri videmus neruum egredientem ad membrum quod mouetur: per quem expellitur à loco ſuæ fundationis: & videmus chordam in alia parte ad radicem membri deriuari à fine muſculi per quem attrahitur ad locum ſuum: patet igitur non eſſe cor huiuſmodi membrum:de hoc tamen erit in libro animalium ſubtiliter inquirendum. Sed hoc quod hic dicitur,eſt quod vnum à quo eſt motus & id quod non eſt aliquod ſignatum im membris animalium per ſubiectum ſed per rationem ſolum & eſt multiplicatum per numerum membrorum à quo mouentur.

Nota contra Auerroem in com.55.

Quod autem eſt omninò & vniuerſaliter conſiderandum ſecundum huius ſcientiæ proprietatem: quia,ſicut dictum eſt, inquantum vnumquodque animal eſt appetitiuum,intantum eſt etiam motiuum ſecundum locum: quia, ſicut diximus, ſpecies appetibilis per hoc quod eſt appetita mouens eſt principium: & ideò intellectus & phantaſia non mouent niſi ſecundum quod ſunt ad appetitum ordinata vt decernentia motum: appetitus autem eſt immediatum principium motus ſicut compoſitum ex appetibili ſpecie & informato ſpecie illa: & ideò motus non fit vnquam ſine phantaſia:phantaſia autem mouens omnis,aut eſt rationalis,aut animalis,aut hominis,aut eſt eius quod ſenſum habet ſine ratione ſicut bruta. Et fit motus ab his duabus ſecundum quod habentur ab animalibus. Et ideò ſi primum mouens conſideretur, tunc eſt vnicum per cuius formam omnia mouentur animalia: & hæc eſt forma appetibilis. Si autem conſideremus mouens quodcunque mouet, tunc ſunt duo in genere mouentia & tria ſecundum ſpeciem. Quorum vnum in genere quidem mouens eſt vt decernens motum, alterum ſicut impetum faciens in motu: ſed in ſpecie ſunt tria, quoniam decernens eſt duplex, quorum vnum per rationem rectam decernit, aliud autem per æſtimationem boni vt nunc:& primum quidem eſt intellectus,ſecundum autem eſt phantaſia.Si autem determinari habet mouens,vt cauſans motum,tunc oportet duo eſſe ad minus, quorum vnum determinat,& alterum facit impetum: & ſic ſunt duo mouentia quæ ſunt vel intellectus & appetitus,vel phantaſia & appetitus.

Tex.& com. 56.

CAPVT IX.

Quid eſt mouens in animalibus perfectis, & quando vnum mouet aliud, & è conuerſo.

SEcundum autem prædicta oportet conſiderare de imperfectis animalibus,quæ non ſunt imperfecta ſecundum ſuas ſpecies, ita quod aliquid deſit eis de neceſſariis ad ſpeciem,ſed ſunt imperfecta in genere animalium, quod videlicet non habent quoſdam ſenſus qus habent ea animalia quæ perfecta ſunt: hæc autem ſunt quæ non habent niſi vnicum ſenſum qui eſt tactus: & guſtum quidem non ſecundum quod iudicium ſapientium eſt, id eſt, ſaporum, ſed ſecundum quod ipſe eſt quidam tactus: hæc enim ad delectabile non mouentur niſi tangentia ipſum, quando eſt præſens, & ſecundum veritatem non mouentur de loco ad locum, ſed in eodem loco mouentur motibus dilatationis & conſtrictionis: in his dubium eſt quid ſit mouens. In his enim non videtur eſſe niſi ſolus ſenſus:eò quod non niſi præſente delectabili mouentur. Et ideo quærendum eſt, vtrum phantaſiam contingat ineſſe talibus. Quod enim deſiderium inſit eis, videtur ex hoc probari: quia paſſiones propriè deſideratiuæ potentiæ talibus inſunt, quæ ſunt lætitia & triſtitia: hæc enim talibus ineſſe probantur:quia non dilatantur niſi in delectatione, & non contrahuntur niſi in triſtitia, cum delectatio ſit motus mutationis delectabilis, & contriſtatio ſit motus fugæ triſtabilis: oportet igitur deſiderium eſſe in talibus:deſiderium autem eſt appetitus ſenſibilis.Sed quæritur,quomodo phantaſia erit in talibus?quia ſine hac non perficitur motus, vt diximus ſuperius, & talibus non videtur ineſſe:quia, ſicut diximus in antehabitis,phantaſia accipit rem non præſente ea in ſenſu, & talis imaginatio non perficitur in talibus animalibus, vt videtur, cum nunquam niſi ad præſens moueantur. Dicimus autem ad hoc, quod talia non habent motum diffinitum: & voco diffinitum, qui eſt ad locum determinatum per phantaſiam & appetitum vel appetibile determinatum:& ideo etiam habent phantaſiam indeterminatam. Cuius cauſa eſt:quia ſicut ſuperius habitum eſt, ſenſus communis formalis eſt & ſecundum locum diſtinctus ſenſibilibus propriis, & reſpectu ſenſus communis formalis eſt imaginatio & phantaſia:& ſic ſemper ſuperior formalis eſt reſpectu inferioris,& ſunt illæ vires diſtinctæ in animalibus perfectis & perfectam figuram capitis habentibus. Vbi autem perfecta figura capitis non eſt, ibi nec ſenſus proprij perfectè inſunt, neque ſuperior vis bene diſtincta eſt ab inferiori, ſed organa ſibiinuicem ſunt permixta phantaſiæ, & ſenſus communis, & ſenſus proprij,& hoc præcipuè in animalibus imperfectis quæ non habent aliquem ſenſum

forma

formalé,ſed materialem habent, qui ſunt ſenſus tactus & guſtus ſecundum quod eſt tactus quidam: & quia organa permixta ſunt, eo quod talia animalia neque cerebrum neque caput habent,ſed aliquid loco cerebri,& aliquid loco capitis,ideo phantaſiam habẽt permixtam cum ſenſu communi & ſenſum communem permixtum cum ſenſu proprio: cuius ſignum eſt,quod phantaſia in talibus non mouet niſi motu ſenſus, qui eſt ex præſentia rei, & hæc permixtio adducit confuſam & permixtam & indeterminatam phantaſiæ apprehenſionem,& hæc cauſat indiſſinitum & confuſum motum.

Tex.& com. 57.

Sic igitur patet, quod omnibus ſenſibilibus ineſt phantaſia, ſed phantaſia aliquando ordinabilis eſt à ratione deliberante, vt in homine, & hic ordinans deliberatio phantaſiam & appetitum in ſolis eſt rationatiuis. Cum enim ſic proceditur ad motum, quòd prius deliberatur vtrum hoc prius vel aliud agendum ſit, hoc iam rationis eſt opus ordinantis phantaſiam & appetitum:mens autem quæ ratio eſt,& cuius meditari eſt proprius actus, à metiendo dicitur: eò quod anima ipſa vno quodam quod eſt potentia eius vnita,menſurat & numerat phantaſmata comparando ea adinuicem: eò quod ipſa imitatur melius:quia eſt melius apud ipſam & magis amatum, quod poteſt efficere eligendo ex pluribus phantaſmatibus: & cum ſenſus & præamatum vocatur opinio:& ideo opinio acceptio eius eſt, quod pluribus rationibus aliis præponitur:& cauſa huius eſt: quia opinio non habet imitari phantaſiam, ſed potius è conuerſo phantaſia debet imitari opinionem à ratione elicitam: phantaſia enim non habet opinionem ex ſyllogiſmo, ſed potius opinio ex ſyllogiſmo habet phantaſiam: quoniam opinio de vniuerſaliter eſt agendo, & phantaſia eſt de particulariter agendo. Syllogiſmus habet particulare ſub vniuerſali, & non conuerſo vniuerſale ſub particulari:& ideo ſub diſcurſu ſyllogiſtico habet opinio phantaſiam,& non è conuerſo: & ideo cum appetitus ſit particularium boni & nunc & hic,non vniuerſaliter habet appetitus opinionem, ſed vniuerſaliter habet phantaſiam:& ideò in quibus vtrunque eorum eſt,in illis ſecundum ordinem mouent ratio & opinio phantaſiam,& ordinant appetitum: tamen aliquando vincitur opinio ab appetitu & phantaſia:& tunc deliberatiuum mouetur à phantaſia & appetitu: eò quod vmbratur vel obumbratur ex concupiſcentia appetitus & phantaſiæ, ſicut incontinentibus accidit. Aliquando autem fit è conuerſo: quia phantaſia mouetur à deliberatiua ratione & opinione: hæc habent ſe ſicut fit in ſphera cæleſti. Sicut enim in ſphæris ſphæra inferior mouetur à motore primæ ſphæræ ſecundum motum diurnum, & tamen inferior habet motum proprium qui exit à ſuo motore proprio:ita ſe habet adinuicem ratio, phantaſia, & appetitus: aliquando enim hæc omnia mouentur motu rationis,ſicut apparet in actibus continentis & abſtinentis:aliquando autem non ſequitur phantaſiæ & appetitus rationem:ſed mouent per ſe,ſicut apparet in actibus continentis, & ſecundum naturæ ordinem motus ſuperioris motoris ſemper eſt principalior: & quando motus egreditur ab illo,tunc ſemper opera ordinata ſunt. Quando autem vincit inferior,tunc egreditur opus peruerſum,eò quod inferior ſuperiorem non habet ex ſyllogiſmo, ſed ſophiſticè procedat ex bono vt nunc tanquam ſit bonum per ſe & & eſſentialiter. Mouet autem iſte ſuperior tanquam in tres vires: quoniam primò decernit vniuerſale decretum motus, ſcilicet quod omnẽ tale faciendum eſt, & poſteà ſub ipſo ſimili menſurat phantaſma particulare,& tertiò non quidem concludit decernendo, ſed concluſio ſua eſt impulſus ad opus per appetitum:& de hoc in ethicis eſt declarandum. Similiter enim appetitus incontinẽtis non habet concluſionem niſi impetum ad opus: ſit igitur iſte motus ſic viciſſim, vt dictum eſt.

In tali autem motu ſcibile vniuerſale non mouet, ſed quaſi quieſcens eſt, & fixum, & hoc præcipuè verum eſt de ſcibili ſpeculatiuo: de practico autem etiam verum eſt,ſicut inferius oſtendemus. Quoniam enim alia eſt vniuerſalis opinio de operabilibus & ſimiliter ratio, & alia eſt opinio & ratio particularis quæ eſt in phantaſmate: tunc patet quòd vniuerſalis quidem dicit, quòd hoc huius ſemper & ab omni & vnicuique, alias vbique, agendum ſit: & hoc non mouet:quia hanc ſecundum ſimilitudinem habent continens & incontinens. Omnes enim dicunt à nullo & nunquam eſſe furandum:particularis autem dicit,quòd hoc nunc conceptum eſt huiuſmodi: ideo ego etiam ſine huiuſmodi & hoc non ſimiliter eſt apud omnes. Quia enim ego concipio tale delectabile vt nunc eſſe huiuſmodi, ideo etiam ego proſequor hoc per affectum & appetitum: eò quod in particularibus eſt motus & opus: & ideo iſta mouet appetitum & non mouet opinio ſecundũ quod eſt vniuerſalis,ſed ſecũdum quod particularis & propria:niſi fortè,quòd aliquis dicat, quòd vtrunque mouent: ſed vniuerſalis quidem mouet vt quieſcens magis & fixa ſecundum rationem certam motus:particularis autem mouet vt mota & quaſi fluens per hoc deſiderium: & in hoc delectabile quod vt nunc eſt conceptum,ſed vniuerſalis non fluit in ipſum:quia aliter omnis talem habens acceptionem de operabilibus, iam eo ipſo deflueret in hoc quod concipit, quod non eſt verum. Hæc igitur de mouente in animalibus ſecundum Peripateticorum peritiam definita ſunt.

Tex.& com. 58.

CAPVT X.

Et eſt digreſsio delarans ſuas diuerſitates ſecundum Platonicos & Theologos.

SI verò nos dicamus omnia mouentia quæcunque mouent ſpiritus operabilium circa quæ ſunt motus hominum, tunc multa diuerſitas

uerſitas eſt in mouentibus : tunc enim non determinabimus partes tantum animæ motiuas ſubiecto ab aliis partibus differentes, ſed accipiemus omnem partem mouentem quæcunque potentia cum habitu ſuo vno nomine vocatur : & ab illa habituali potentia differt tam in habitu quam in actu, licet ſit eadem illi in ſubiecto, & quamuis circa idem operetur : & hoc eſt diuidere mouentia potius per virtutes quam per partes : vna enim pars ſecundum ſubiectum animæ multas habere poteſt virtutes, quibus perficitur ad opus & ad motum : & quando habitualiter potentia ſumitur, hoc eſt cum habitu vno nomine nominatur, tunc differt à ſeipſa ſecundum quod alio habitu nominatur : & ſecundum hoc cum duæ ſint mouentes tanquam decernentes motum, & potentia intellectus & phantaſia, plures accipiemus ſub intellectu & plures ſub phantaſia. Sub intellectu autem accipiemus omnes illas, quæ quocunque modo habent ſpeciem mouentem, quæ eſt ſpecies operabilium per nos: contingit enim haberi habitus operabilium vniuerſales, quæ ſunt quaſi ipſa principia morum circa quæ quaſi nunquam incidit error, & quæ ſunt quaſi regentia prima in moribus, quæ non accepimus à doctore, ſed ſunt congenita nobis, ſicut non eſſe furandum, nulli eſſe iniuriandum, quod mihi nolo alij ne faciam, & cætera huiuſmodi : & pars intellectus coniuncta huiuſmodi habitui, ab antiquis Platonicis ſyndereſis vocata eſt : dictum eſt ab eis, quòd nunquam errat per ſeipſam : vocata autem eſt à quibuſdam poſterioribus naturale iudicatorium, eò quod iudicium eius de moralibus per naturam detur nobis, ſicut & primæ dignitates ſcibilium contemplationum : ſunt enim hæc inſtrumenta intellectus practici, quibus & alia operabilia cognoſcit. Et quia ab vniuerſalibus eſt decurſus ad particulare, ſub iſtis vniuerſalibus aſſumit ratio quaſi minorem propoſitionem conferens & componens vniuerſale ad particulare, dicens hoc vel eſſe fornicationem, vel furtum, vel mœchiam, vel hac vel illa iuſtitia eſſe videndum, vel hac vel illa veteri actione Deum eſſe colendum : & iam circa iſtud plurimus eſt error : quoniam & tyrannus vniuerſaliter bene accipit leges eſſe cuſtodiendas, ſed mentitur in hoc quod dicit hoc eſſe legem, quod in nocumentum populi ſtatutum eſt. Quod autem ex duobus, ſyndereſi videlicet proponente & ratione cognitiua aſſumente quaſi concluſum vocari conſueuit conſcientia, ideò conſcientia accuſat vel excuſat apud rectorem: quia quaſi ex quadam obligatione ſyllogiſtica obligat vel obligat agentem. Non eſt tamen ius naturale ex quo principaliter procedit ſyndereſis, ſed eſt diuinum poſitiuum humanum, & hoc eſt variatum ſecundum conſuetudinem & ſtatuta viuentium.

Et ex his etiam habemus habitus in operabilibus regentes, & illa quidem quæ informata iure diuino regit, in operibus vocata eſt ſuperior portio rationis, eò quod ſuperiori iure perficitur, quòd ſimilitudo quædam eſt æquitatis & rectitudinis diuinæ : vocatur autem à quibuſdam ratio ſapientiæ, eò quod dicunt ſapientiam eſſe rationem & cognitionem diuinorum, quæ altiſſima ſunt & rectiſſima : & quia hæc non tantum habetur vt in ſe conſiderata, ſed etiam particularibus comparata, ideò non eſt ſine peccato in moribus, ſed tamen peccata morum incipiunt non ex parte illa qua ad inferiora comparatur : pars autem quæ informatur iure humano, quod poſitum eſt & conſuetudine approbatum, nihil habet perpetuo : rectum potius particulare eſt totum & locale & temporale & ſecundum caſus variatum id ex quo ipſa regit opera, ſicut variatur regula Lesbæ ædificationis, ſicut diximus ſuperius : & hanc vocant inferiorem portionem hominis : vocatur autem à naturalibus ratio ſcientiæ, eò quod ſcientiam non vocant effectum demonſtrationis, ſed potius habitum ex humanis regentem opera, & eſt habitus docens bene conuerſari inter paruos ex his quæ moribus congruunt ſecundum ius poſitiuum & conuetudinem ciuium : portio autem rationis ſuperior & inferior ſub quibuſdam vna eſt, licet habitibus & actibus & officiis ſint diuiſæ. Sciendum autem eſt, quòd ſicut deuenitur ab vniuerſali huius iuris naturalis præponentis aſſumptionem ad concluſionem quæ vocatur conſcientia, ita etiam ex ratione ſuperiori proponente id quod eſt iuris diuini & per rationem cogitatiuam hoc particulare comparante deuenitur ad concluſionem quæ iterum conſcientia vocatur. Et ſimile eſt quando proponit ratio inferior aliquid quod eſt iuris humani, & confertur illud cogitatiuo ad operabilia, venitur in quoddam quaſi concluſum, quod idem vocatur conſcientia propter ſimilem obligationis modum, quod videlicet in omnibus obligatio eſt quaſi ex ſyllogiſmo, ſed tamen cum proponitur ex ratione inferiori, non perfectata eſt argumentatio, ſed imperfecta propter defectum vniuerſalis propoſitionis. Nihil enim in humanis ſtatutis adeò vniuerſale & verum eſt, quam quod ſemper & ab omnibus faciendum ſit. Sciendum autem eſt, quòd ſicut in motoribus ſphærarum eſt ſemper, quòd ſuperior ordinat inferiorem, ita eſt etiam in iſtis. Quoniam naturalia & diuina ordinant humana: & ideò veriſſimè ius humanum eſt, quod ex caſibus hominum habet varietatem, & tamen quantum poteſt attingit ius diuinum & ius naturale exemplum quoddam iuris diuini. De iſtis autem in ciuilibus eſt determinandum.

Sicut autem dixi mus de motiuis decernentibus motum in homine, ita eſt de appetitiuis: quoniam appetitus, ſicut diximus, commune aliquod eſt, & diuiditur in appetitiuam, rationalem, & in appetitiuam ſenſibilem : & illa quidem eſt quæ rationalis voluntas propriè vocatur. Illa autem quæ eſt ſenſibilis pars animæ, vocatur deſiderium. De voluntate autem ſuperius dictum eſt : quoniam ipſa libera eſt ad volendum, & eſt quaſi facultas omnium aliarum: quoniam non cogitamus niſi quando volumus : & hoc modo quaſi motor

D. Alb. Mag. lib. 3. de anima.

eſt aliarum virium ad actum vel actus, & hoc modo dicimus, quando per voluntatem domini ſumus nos noſtrorum actuum, & ſumus liberi: quia liberum vocamus, quia cauſa ſui eſt & non cauſa alterius: & hoc ſignificamus, cum dicimus, quòd facimus ſponte id quod facimus, ſignificantes quòd cauſa actus non eſt aliunde niſi à nobis. Quoniam tamen hæc potentia quæ voluntas vocatur, vt ordinata à ratione deliberante accipitur, & tam deliberatio quam appetitus in idem feruntur, tunc facultas talis ſic vtroque ordinatim procedens liberum arbitrium vocatur: arbitrium quidem propter rationem deliberantem & arbitrantem, & liberum propter voluntatis libertatem, & ideò dicitur optimè, quòd liberum arbitrium eſt facultas rationis & voluntatis. Ratio enim, vt dicit Ariſt. in 6. ethicorum in contingentibus eſt operabilibus, & libertas facit nos cauſam iſtorum. Naſcitur autem ex arbitratione & libertate facultas, quæ rectè eſt hominis ad opera: quia ſolus homo arbiter ſui conſtitutus eſt, quòd arbiter liberè eligit ad opus vel dimittit: & ideò etiam hoc ſolum accuſat vel excuſat apud rectorem. Quia ſi homo arbiter ſuus non eſſet de agendo vel non agendo, & liber non eſſet, non puniret vel præmiaret actus eius legiſlator: cum autem dico hominem eſſe arbitrum ſui, eſt arbiter ſui iſte aſſimilatus arbitro, cuius arbitrium non eſt vallatum pœna, ſed in poteſtate libera habet pronuntiare quod voluerit: & ideò arbitrium ſæpè peruerſum eſt, cuius tamen peruerſitatis ſola cauſa eſt libertas: & ideò peruerſitatis operum principalior cauſa eſt voluntas à qua eſt libertas, quam ratio cuius proprius actus eſt arbitrium.

Quid eſt liberum arbitrium.

Quæret autem fortè aliquis, quid vocatur facultas, quando dicimus liberum arbitrium eſſe facultatem rationis & volũtatis? Dicimus ad hoc, quoniam facultas eſt poteſtas facilis tam rationis quam voluntatis: rationis dico arbitrantis, & voluntatis liberè volentis vnum vel aliud: neque eſt facultas arbitrij quo arbitratur ratio de operabilibus tantum, ſed potius arbitrij, quo quis ſuus arbiter conſtituitur ad eligendum quod voluerit: & ideò liberum arbitrium non eſt ſeparatum à ratione & voluntate, cum ſit poteſtas habitualis & facilis vtriuſque, nullo indigens ad opus niſi ſeipſa. De eligentia autem & conſilio in ethicis erit determinandum: vires autem animæ ſenſibilis ſecundariò mouentes multum ſunt valdè, & ſub phantaſia quidem comprehenditur æſtimatiua, de qua ſuperius diximus in ſecundo lib. Eſt etiam mouens ſenſus ſicut primò nuntians delectabile vel triſte ſenſui de per accidens: & quia omne mouens habet aliquid deſiderij, ideò ſenſualitas vocatur ille motus animalium, qui afficit ipſa ex quinque ſenſibus corporis. Et quia talis motus nullo ſecundum ſe regimine gubernatur, ſed inclinatur ad omne delectabile oblatum, ideò dicitur ſenſualitas perpetuæ eſſe corruptionis: ideóque omnis legiſlator & mores quærens inſtruere, auertit à delectabilibus ſenſualitatis quantum poteſt. Deſideratiua autem eſt animæ ſenſibilis pars, appetitiua diuiditur in concupiſcibilem & iraſcibilem à Platone, qui concupiſcibile in hepate quidem ponit, & iraſcibile in ciſta fellis: vocauit autem concupiſcibilem virtutem deſideratiuam eorum quę afficiunt ſecundum delectationem quæ vocatur mulcebris, eò quod demulcendo, & emolliendo trahit appetitum, ſicut eſt delectatio tactus in cibis & potibus & venereis, & eiuſdem potentiæ erit triſtitia his oppoſita. Iraſcibile autem vocauit virtutem animi quæ inſurgit ad arduum quod eſt in auſu & gloria & victoria & in omni eo quod collocat in gloria & in gradu quodam ſublimitatis & altitudinis ſecundum ſeipſum & eiuſdẽ triſtitias his oppoſitas: propter quod ponit Plato in concupiſcibili temperãtiam in iraſcibili fortitudinẽ. Iſtæ autem duæ ſicut & omnis potentia animæ ſenſibilis, formalitatem quandam habent in homine, quam non habent in aliis animalibus: in homine enim ſunt rationales, & in aliis ſunt actæ à natura. Rationale enim dupliciter dicitur, ſcilicet quod ſecundum eſſentiam rationale eſt, vel quod participat aliqualiter rationem in hoc quod regimen eius participat: & ſic rationale eſt perſuaſibile à ratione: & hoc modo concupiſcibilis & iraſcibilis ſunt rationales voluntate: & hoc ſimile eſt motoribus ſphærarum, ſicut diximus, in quibus virtus ſuperioris motoris remanet in inferiori, ordinans & mouens eundem. Sunt autem qui dicunt voluntatem quæ rationalis eſt per eſſentiam: eò quod eſt pars animæ rationalis, in concupiſcilem & iraſcibilem diuidi: ſed hoc omninò abſurdum eſt, quia concupiſcibile & iraſcibile à paſſionibus corporeis nomen accipiunt, & penes illas non poteſt diuidi vel denominari aliqua pars animæ rationalis, quæ vniuerſaliter corporis actus exiſtit: ſed potius cuius voluntas ſit ſimpliciter appetitus, illa indiuiſibis permanere debet: deſiderium autem quod eſt appetitus ſenſibilium, quæ multa ſunt, diuidi habet per paſſiones in genere differentes, quæ ex ipſis ſenſibilibus oriuntur: & hæ paſſiones in genere ſunt duæ, neque connaturales nobis, & illatæ extrinſecus: & circa primas quidem concupiſcibilis, & circa alias iraſcibilis.

Nota quomodo iraſcibilis & concupiſcibilis in homine differunt à ſeipſis vt ſunt in brutis.

TRACTATVS

TRACTATVS V.

De comparatione potentiarum animæ ad animata.

CAPVT I.

Quia omne animatum habet vegetabilem ſed non neceſſariò habet ſenſum.

Tex.& com. 59. His habitis reſtat videre de comparatione potentiarum ad id quod habet huiuſmodi potentias, in quo etiam hanc ſcientiam de anima finiemus. Dicimus igitur, quod omne quod viuit & animam habet quæ operationes vitæ perficit & generatum eſt, neceſſe eſt habere animam vegetabilem : opera enim eius ſaluant ipſum vſque ad ſuam corruptionem : in his autem quæ non generabilia ſunt, vita nobilior eſt: & ideo vegetabili non indigent anima, neque viribus eius. Quod autem omne generatum animam habens neceſſe ſit habere animam vegetabilem,probatur per effectum virium animæ vegetabilis : omne enim generatum imperfectæ qualitatis eſt,quando generatum eſt,& imperfectæ virtutis:oportet igitur per augmentum quod deducatur ad debitam perfectionem, & iterum per decrementum deducatur ad naturalem ſuæ ſenectutis & neceſſitatis corruptionem:quia aliter natura deficeret in neceſſariis : augmentum autem ſine alimento fieri non poteſt : oportet igitur habere nutritiuam & augmentatiuam: & ne deſtruatur eſſe diuinum propter quod agit omne quod agit, oportet etiam ipſum generatiuam habere : neceſſe eſt igitur vegetabilis animæ potentias in omnibus eſſe generatiuis & corruptibilibus : generata autem dico quæcunque de ſeipſis generant, & non illa quæ generant ſuas formas & ſpecies in materia aliena, ſicut faciunt corpora ſimplicia & immaterialia:talia enim omnia non de ſeipſis ſemen emittunt generationis : propter hoc etiam non verè generata ſunt,ſed agentia tantum generationem in aliis.

Tex.& com. 60. Senſum autem non neceſſe eſt ineſſe omnibus viuentibus : ſecundum enim ſuperius dicta ea quæ habent corpora ſimplicia, impoſſibile eſt habere medium in tactu : & ita ſimplicia non habent tactum,cum tamen ſimplicium quædam habeant vitam. Adhuc autem ex ſupra habitis conſtat,quòd ſine tactu nullus habetur ſenſus : tactus enim eſt tam ſenſus quam differentia conſtitutiua animalis: neque illa ſaltim ſine tactu eſſe poſſunt animalia quæcunque non recipiunt animas ſenſibiles ſine materia, ſicut illa quæ non habent ſenſus qui apprehendunt per medium, & ſunt illa quæ non habent niſi tactum & guſtum ſecundum quod eſt quidam tactus. Si autem concedamus,quod ſuperius dictum fuit,quòd nihil fruſtra facit natura,tunc neceſſe eſt cum illo, quod concedamus, quòd animalia neceſſe eſt habere ſenſus:& hoc neceſſe eſt concedere:quia nos videmus, ſicut & in ſecundo phyſicorum probauimus,quòd omnia quę natura conſiſtunt,propter aliquem finem determinatum ſunt, vel his quæ propter finem coaccidunt, ſicut pili quos videmus in locis determinatis oriri,& in tota ſpecie ſunt, ſicut ſub aſcellis hominum & in inguine:vniformitas enim iſta non eſſet, niſi eſſent ad finem determinatum in natura.Similiter autem eſt in aliis accidentibus rebus naturalibus. Cum igitur natura faciat omnia propter finem, ad quem ita nata ſunt peruenire,tunc etiam facit alia quæ non mox nata corrumpãtur:ſed vt in pluribus vel omnibus deueniat quodlibet ad finem ſuæ perfectionis ſecundum ſpeciem, ad quam natum eſt deuenire.Hic enim finis eſt principaliter intentum opus à natura. Si igitur conſideremus animalia habentia proceſſiuum motum, oportet quod habeant illum vt de loco ad locum mota coniungantur conuenientibus,& remoueantur à nocentibus. Si autem illa ſenſum non haberent,nocumenta & conuenientia non perciperent : oportet igitur, quòd corrumperentur ſenſum non habentia: idem autem eſt de his quæ permanentia & immobilia ſunt ſecundum locum : his enim ineſt conuenientium perceptio & lædentium fuga,aliter tamen quidem quam in aliis perfectis animalibus,tamen ineſt modo ſuæ naturæ conuenienti. Omnia igitur animalia ſine ſenſu exiſtentia deſtruentur ante perfectionem:eſſet igitur fruſtra natura,cum animalia ad debitum ſibi finem produci non poſſent.

Similiter autem corpus non poſſet habere intellectum & animam diſcretiuam & ſenſus non poſſet habere. Dico autem animatum quod mouens eſt ſecundum locum,ſiue fuerit generatum & non factum : nec dico hoc quod animatum terrena anima non ſit factum, ſed quia dicunt quidam ſimplicia corpora eſſe non facta, & habere ſolum intellectum diſcretiuum particularium & ſenſibilium, ſicut ex phantaſmate acceptus intellectus, & tamen ſenſibilem animam non habere:hoc enim impoſſibile eſt omninò.Sed cæleſtia quidem habent intellectum actiuum

Tex.& com. 61.

& operatiuum, & ille diſcretiuus non vocatur. Talia igitur non perfecta per generationem habentia intellectus agentes & operatiuos non diſcretiuos, nun habent ſenſum. Et ſi quæramus, quare non habent, in promptu erit aſſignare cauſam. Si enim haberent, tunc haberent aut propter dignius aliquid in anima, aut propter dignius aliquid in corpore. Nunc autem neutrum horum eſt in eis ex habere ſenſum. Intellectus enim acceptiuus de ſe & operatiuus qui extra ſe non quærit intelligibilia, nõ magis intelligit propter ſenſibilia, ſed minus, eò quod à ſimplicibus intelligibilibus auertitur ad phantaſmata. Corpus autem propter ſenſus non melius eſt, ſed potius nihil erit per corruptionem quæ eſt ex ſenſu. Neceſſe eſt enim, quod omne habens ſenſus, valdè diuerſæ ſit compoſitionis, & multas habeat partes molles & terrenas, quarum facilis eſt corruptio: & ideo generaliter breuioris vitæ quam multæ ex plantis. Viuum ergo non factum per generationem habitam non eſſet melius, ſed peius ex ſenſu: igitur fruſtra daretur ei ſenſus à natura.

Nota cauſã quare natura non dederit cæleſtibus corporibus ſenſus.

Tex.& com. 62. Sed eorum quę facta ſunt corporum & non mouentium ſecundum locum, nullum eſt omninò quod habeat intellectum ſine ſenſu: cuius ratio iam dicta eſt: quia videlicet non coniungerentur conuenientibus, neque remouerentur à contrariis: & ſic natura ageret fruſtrà. Si autem dicta neceſſitate animali detur ſenſus, tunc neceſſarium eſt, quòd in corpore ſimplici ſit ſenſus, vel in corpore compoſito: non autem poteſt eſſe corpus ſimplex ſenſibile per rationem prius inductam: quoniam tactus non poteſt eſſe ſimplicis, & ſine tactu non poteſt eſſe aliquis ſenſus.

Tex.& com. 63. Quod licet ſuperius probauimus, tamen etiam manifeſtum erit ex his quæ nunc inducemus: eſt enim animal corpus animatum: omne autem corpus generabile & corruptibile, quia de talibus hîc loquimur, eſt poſſibile tangi tactu phyſico, & ſentitur per ſenſus tactiuos: ergo neceſſarium eſt cum tactus ſit per medium intraneum, quòd animalis corpus ſit tale, quod poſſit tangere & ſentire ſenſus differentias vel tactus. Non autem ſentiret qualitates tangibiles, niſi per hoc quod medietas eſt mixta ex eis: oportet ergo corpus eſſe mixtum & non ſimplex: niſi enim ſentiret tangibilia, non poſſet ſaluari animal: quia non ſentiret ea quæ eſſentialiter componunt ipſum & ſaluant & corrumpunt. Sic autem non eſt in aliis ſenſibus: quia illi per extrinſeca media ſentiunt, & ſenſibilia eorum neque eſſentialiter componunt, neque ſaluant, neque componunt corpus, ſicut & auditus & odoratus: niſi enim habeat ſenſum tactus, non poſſit quædam corrumpentia eſſentialiter fugere, & quædam ſaluantia eſſentialiter accipere. Si autem ſic ſe habeant, poſſibile eſt ſaluare animal quouſque ad finem naturæ deueniat: & ideo quia guſtus eſt ſaluatiuus ſubſtantiæ animati corporis, oportet guſtum eſt quendam tactum. Cuius cauſa eſt: quia guſtus eſt ſenſus quo accipitur nutrimentum vel alimentum, quod nutrit per hoc quod ſubſtantialiter conuertitur in ſubſtantiam. Tale autem eſt corpus tangibile habens qualitates: & ideo ſenſus participans ipſum eſt tactus quidam neceſſariò. Hæc autem omnia conſtant ex determinatis de tactu & guſtu.

CAPVT II.

Quod ſenſus qui fiunt per media extrinſeca, non nutriunt, & qualiter fiunt per media extrinſeca.

SOnus autem & color & odor non alunt, cum ſint intentiones ſine materia: & ideò talia neque ſenſum per ſubſtantiam alunt, neque ex eis augmentum vel decrementum. Cum autem guſtus ſit alimenti ſenſus, neceſſe eſt guſtabile non per ſpeciem ſaporis eſſe alimentum, ſed oportet guſtum eſſe quendam tactum, ita quod alimentum per ſubſtantiam accipiat: & ideò oportet, quòd guſtus ſit ſenſus eius quod & poſſibile eſt tangi propter qualitates tactus quas habet: & ſic vegetatiuus per nutrimentum quod ex ſua ſubſtantia præſtat. Omne enim quod nutritur, ex eiſdem nutritur ex quibus generatur. Cum igitur generationem habeat ex tangibilibus, oportet quod ex eiſdem nutriatur: guſtus autem ſenſus eſt guſtus: ergo erit ſenſus tangibilium: & ſic guſtus eſt aliqus tactus. Hi igitur duo ſenſus neceſſarij ſunt animali: & ideo manifeſtum eſt, quòd animal impoſſibile eſt eſſe ſine tactu. Alij autem ſenſus ſunt propter bonum & vtile quorundam animalium: eò quod non niſi cuidam conueniunt generi, & non omnibus animalibus: conueniunt enim habenti motum proceſſiuum, qui eſt vnus quo mouetur ad nutrimentum. Idem enim oportet habere ſenſus conueniens, & quoddam nociuum apprehendentes: & generaliter quidẽ verum eſt, quòd ſi vllum debeat ſaluari, oportet ſaluari per tactum. Sed quædam ſunt quæ etiam indigent procul apprehendere conueniens & nociuum: & hoc fit quando per medium extrinſecum aduenit, & fit eis ſenſibile quod apprehendunt.

Tex.& com. 64.

Hoc autem in tali modo fit, quòd medium accipit formam ſenſibilem in eo quod à ſenſibili patitur vel mouetur: ſenſus autem accipit in eo quod mouet ſecundum locum violento motu, ſicut diximus ante finem octaui phyſicorum. Illud enim vſque ad terminum ad quem facit & mouet mutare aliquid pellit: & ſic depellens facit alterum tale quale ipſum eſt: & ſic continuè mouens vnum mouet alterum: & ideo omne depellere eſt motus etiam qui eſt per medium, ſicut & ſenſus, in quo quidem primum depellit & non depellitur, ſicut chorda vel manus: vltimum autem ſicut lapis vel ſagitta depellitur ſolum & non depellit. Medium autem

Tex.& com. 65.

autem iſtorum habet vtrumque iſtorum : quia ſicut aër vel aqua hic eſt & depellitur à primo, & depellit vltimum, & ſunt media ſic depellentia & depulſa quodammodo multa, ſicut & in alteratione qua ſenſus à ſenſibili alteratur, excepto hoc ſolo quod alteratio ſenſuum fit primo ſenſibili manente in eodem loco, quod non fit in his quæ feruntur in quibus illud quod depellitur, mutat locum: & hæc alteratio eſt ſimilis motui figuræ ſigilli & ceræ, ſicut diximus ſuperius. Motus enim figuræ tantum ingreditur in ceram, quantum imprimens tingit ceram, & non amplius : & ita medium tingitur ſpecie rei ſenſibilis ad tantum ad quantum durat motus rei ſenſibilis : & ideò in lapide ſic nihil fit de motu tali, eo quod non eſt medium conueniens. Sed aqua propter humidum & perſpicuum tingitur vſquequo hoc eſt procul: aër autem adhuc amplius: quia ille de facili impulſu mouetur & de facili recipit ſpecies ſenſibilium, & de facili agit in ſenſum, & patitur à ſenſibili ſi maneat & vnus continuus maneat vel ſit non interceptus à ſpiſo terminato: quod facit cum non eſſet continuum inter ſenſibile primum & organum ſenſus. Et quia ſi fit ſenſus viſus & alij per exteriora membra apprehendentes ſenſus melius eſt quam id quod dicitur de repercuſſione radiorum viſus à ſenſibili ad videntem : ſicut dicut hi qui dicunt viſum per emiſſionem radiorum, melius eſt multo quod dicatur aërem pati à viſibili, quam quod viſus extra mittat radios, & illi repercutiantur ad videntem. Patitur enim aër à figura & colore quandiu eſt vnus & continuus niſi interceptus aliquo corpore terminato. In leui autem humido eſt vnus & continuus: quia quælibet eius pars propter humidum fluit in aliam & continuatur ei: & ideo tale medium ſic motum à viſibili terminato motu mouebat viſum: ſicut etiam in cera motus eſt figura ſigilli vſque ad finem ad quem ingreditur. Supra autem diximus, quòd impreſſioni ſigilli ſimilis eſt omnis acceptio ſenſibilium & maximè viſibilium, eo quod illa præ omnibus ſunt ſpiritualia, & eſſe intentionum potius quam rerum habentia.

CAPVT III.

Qualiter ſit animalis corpus, vtrum ſimplex aut compoſitum.

QVia autem ſupra diximus reprehendendos eſſe eos qui de anima dicunt & de corpore nihil determinant, ideò quædam vniuerſaliter dicemus de corporibus animatis: ſubtiliter enim hæc libris de plantis & animalibus determinabimus. Dicemus igitur, quòd manifeſtum erit ex his quæ dicimus, quod impoſſibile eſt, quòd aliquod ſimplicium corporum ſit corpus animalis ſenſibilis, ſicut quod corpus animalis alicuius ſit igneum, aut aëreum, vel ex aliquo vno alio elemento. Nullius enim animati poteſt eſſe tale corpus, eò quod anima multa eſſentialiter operatur, in quo etiam differret à natura: & ideò eſt endelechia corporis organici : organicum autem eſt, quod eſt ex multis compoſitum : ſimplicium autem nullum compoſitum eſt ex multis, neque poteſt eſſe organicum. Eſt tamen hoc ſpecialiter verum in corporibus animalium : quia, ſicut iam ſæpè dictum eſt, nullum animal eſt, quod non habeat tactum : omne enim animatum ſenſibile eſt corpus poſſibile tangere & tactiuis qualitatibus ad ſenſum immutari : quia aliter non ſaluaretur in eſſe animalis. Alia autem ſenſibilia per altera & extrinſeca media faciunt ſenſum, omne per alterum non coniunctum faciens ſenſum, facit ſenſus per medium quod intercidit, & diſtantiam facit ſenſibilis à ſentiente : tactus autem eſt ſentiens in tangẽdo ſenſibilia ſine medio diſtantia faciente, ex hocque ſortitus eſt nomen quod tactus vocatur : tamen etiam alij ſenſus tangunt tangibilia vel ſenſibilia non ſimpliciter, ſed quodammodo, ſed tactus ille eſt per alterum quod eſt medium faciens diſtantiam non ſpeciei ſenſibilis, ſed rei ſenſatæ ſecundum eſſe quod habet in materia. Sentiunt autem & alij ſenſus & aliter tactus : eò quòd tactus eſt fundamentum omnium ſenſuum: & ideò quando ſtupeſcit frigido neruus viſiuus, qui opticus fuit vocatus à Græcis, tunc oculus nihil videt: & quando reſoluitur per calidum complexionis, redditur viſus. Cuius ſignum eſt, quòd frigiditas in ſomno ligat ſenſus, cum tamen frigiditas non immutet neruos ſenſibiles, niſi inquantum tactus eſt in eis. Oportet ergo quolibet ſenſu prius diſponi organum tactus, quaſi poſſit agere comparationem ſenſus alterius, & ſic ſenſus alij agunt tactu: eò quod fundati ſunt omnes in tactu ſicut in primo fundamento. Licet autem ſic omnes tactu ſentiant, tamen non perficitur ſenſus in eis ſecundum actum, niſi per altera membra non coniuncta per eſſentiam ſentientibus, ſed ſolus tactus & ſentit per ſeipſum, & non indiget alio ſenſu ad ſentiendum, & ſentit per medium eſſentialiter coniunctum ſentienti: & medium eius coniunctum neceſſe eſt eſſe, ſicut demonſtratum eſt ſuperius, impoſſibile eſt aliquid ſimplicium elementorum eſſe corpus animatum anima ſenſibili : & ideo fatuum eſt quod quidam dicunt corpus animalium eſſe terrenum : licet enim diximus in libro peri geneſeos terram dominari in animatis, hoc tamen intelligitur ſecundum medietatem, quæ vocatur aritmethica : quia videlicet plus quantitatis terræ & aquæ dominantur in corporibus animatorum quam aliorum elementorum. Secundum autem medietatem quæ vocatur geometrica, nullum dominatur plus altero in animalium corporibus. Omnium enim eorum quæ tanguntur, hæc eſt differentia. Tangibilium tactus eſt ſenſus ſuſceptiuus ſicut medietas commixta geometricè, ſicut iam alibi diximus: non eſt igitur medietas tantum qualitatum terræ quibus ipſa differret ab aliis elementis, ſed calidi & frigidi & humidi & ſicci : & dicitur etiam mollis & multorum aliorum generum ſuperius enumeratorum tangi poſſibilium. Huius au-

Tex. & com. 66.

D. Alb. Mag. lib. 3. de anima.

ſignum eſt:quia in aliquo membro excellenter dominatur terra, ſicut ea quæ coagulata ſunt calido & ſicco,ſicut ſunt pili,& vngues, illo membro non ſentimus; eò quod terrea ſunt:& ideo operationes vitæ ſenſibilis non perficiuntur in eis, ſed vegetabilis tantum: & hæc eſt cauſa quare planta non habet ſenſum: quoniam in veritate terreæ ſunt; & vires habent à terra & nutrimentum:& ideo operationes vitæ ſenſibilis in eis nullo modo perfici poſſunt. Quia autem, vt dictum eſt, in tactu fundatur omnis ſenſus,ideo impoſſibile eſt aliquem aliorum ſenſuum eſſe ſine tactu:ſed tactus poteſt eſſe ſine aliis. Tactus enim neque terræ ſimplicis eſt, neque alterius corporis de numero corporum ſimplicium.

Tex.& com. 67.

Manifeſtum eſt igitur,quòd ſolo ſenſu tactu priuato cum ſit fundamentum aliorum ſenſuum animalia mori & corrumpi & neceſſe eſt:& huius cauſa eſt:quia impoſſibile eſt, quòd aliquod habeat ſenſum, quod non eſt animal:& cum aliquid ſit animal, non eſt neceſſe habere alium ſenſum quam iſtum: & ideo poſito hoc ſolo ſenſu ponitur animal,& deſtructo ſolo eo deſtruitur:& per hoc excellentiæ aliorum ſenſibilium non corrumpunt animal: ſenſum autem fortè vnum corrumpunt,vt color & ſonus & odores niſi per accidẽs,ſicut ſonus corrumpere dicitur animal, quando cum ſono eſt depulſio aeris & ictus: & tunc percutiens tactum corrumpit. Similiter autẽ odores inficientes aërem & conuertentes ad venenum naturam corrumpunt,nõ in eo quod odores,ſed in eo quod venenum vel aër venenoſus ad interiora tãgẽdo ingreditur per poros occultos & manifeſtos. Sed excellentia eorum quæ ſentiri poſſent tactu calidorũ & frigidorum & durorum & aliorũ ſenſibilium his ſecundum ſeipſam & eſſentialiter remanet & corrumpit animal.

Quare ſonus odor & color per accidens poſſunt animal corrumpere.

Tex.& com. 68.

Sicut enim ſæpè dictum eſt, omnis ſuperflua excellentia ſenſibilis corrumpit ſenſum: ergo & ſuperflua excellentia tangibilium corrumpit tactum: animal autem determinatur & diffinitur tactu. Demonſtratum eſt enim, quòd animal non eſt ſine tactu,& quod ſolus tactus ſufficit ad animalis conſtitutionem. Ex quo igitur ſolus tactus poſitus ponitur animal, & peremptus ſolus perimitur animal, tactus erit non tam ſenſus quàm forma conſtituens eſſentialiter animal:& ideò tangibilium excellentię corrumpẽtes tactum, per conſequens totum animal corrumpunt & non ſolum ſenſum, ſaluo in eſſe animali. Huius autem cauſa iam dicta eſt:quia neque animal ad hoc quod ſit animal neceſſe eſt habere ſolum hunc ſenſum tactum,alios autem sẽſus,ſicut ſępè dictũ eſt, habet animal perfectum,non propter eſſe,ſed propter bene eſſe, vt viſum habet humiditas in aëre & aqua, quatenus lucentia per ſe quæ non indigent medio niſi diaphano ſolo:aliter quando iterum habet viſum humiditas in aëre & aqua vt in lucido ſecundum actum illuminato videat colores:& per hoc eminus apprehendat conueniens vel nocens. Guſtum quoque ſecundum quod medium ſaporum eſt & diſtinguitur à tactu vt diſcernat dulce vel amarum: & per hoc conueniens cognoſcat alimentum, & deſiderio moueatur vel remoueatur ad ipſum vel ab ipſo. Olfactum autem habet vt remotius cognoſcat alimentum conueniens ſibi:quia odor eſt ſequela ſaporis linguam prout eſt non ad eſſe, ſed ad bene eſſe; vt per ipſam aliquid alteri ſignificet: ſed hoc modo multas habet virtutes & operationes ad bene eſſe determinatas.

CAPVT IV.

Et eſt digreſſio declarans,quod ſenſibile & vegetatiuum & rationale in homine ſunt in vna anima.

OMnibus autem his comparationibus habitis,videtur nobis quod relinquitur hoc conſiderandum, cum in omni rationali ſit ſenſibile,nec vnquam à rationali ſenſibile ſeparatur & vegetatiuum,vtrum iſta tria ſint in homine ſubſtantia vna,vel diuerſæ: & iterum duæ quæ ſunt ſenſibile & vegetatiuum in beſtiis,ſint ſubſtantia vna,vel diuerſę. Sunt enim ſuper hoc iam quidam Latinorum diuerſa determinantes,licet ſuper hoc vnquam non dubitauerit quiſquam Peripateticorum. Dicunt enim corruptibile & incorruptibile non poſſe eſſe ſubſtantiam vnam: rationalem autem incorruptibilem eſſe aſſerunt in homine:ſenſitiuum autem & vegetabile corruptibilia. In idem autem concidit quòd dicunt ſeparabilis & non ſeparabilis eſſe ſubſtantiam vnam. Amplius autem inuicem præcedentium ſecundum tempus, dicunt non eſſe ſubſtantiam vnam:animam autem vegetabilem dicunt tempore in hominis genitura præcedere ſenſibilem, & ſenſibilem præcedere rationalem. Probant autem hoc ex eo quod embria prius tempore trahunt nutrimentum & ſanguinem menſtruoſum, quam ſentiant:trahens autem nutrimentum & conuertens in ſpeciem nutriti,non eſt niſi animæ vegetabilis. Similiter autem embria puncta actu contrahuntur,& non fit ſine ſenſu tactus: & tamen nihil adhuc agere poteſt intellectu diſcretiuo. Adhũc autem quoniam ingredientis ab extrinſeco in materiam corporis,& educti de materia non poteſt eſſe ſubſtantia vna. Non autem eſt dubium intellectum ingredi ab extrinſeco,ſecundum omnia quæ de intellectu dicta ſunt: vegetabilem autem & ſenſibilem educi de materia oſtendunt operationes vtriuſque: quæ omnes organicæ & materiales eſſe conſtat nihilominus ex prædictis.

Opinio propria.

Nos autem mirabilem iſtorum ſapientiam quæ nulli concors eſt Philoſophorum,conuincimus per ea quæ in fine primi libri ſcientiæ huius diximus,quoniam quærimus quid ſit vniens iſtas animas vel ſubſtantias in corpore vno, & quicquid ſit illud,hoc erit aliud ab iſtis,& potius ſubſtantia & actus corporis, quam iſta tria: oportet enim vnius perfecti

ſecundum

ſecundum ſubſtantian , vnam eſſe perfectionem. Adhuc autem ſeparatorum per ſubſtantiam vnum per intellectum non eſt in alio. Si igitur iſta tria per ſubſtantiam ſeparata ſunt, oportet quod vegetatiuum per intellectum non ſit in ſenſitiuo , neque ſenſitiuum per intellectum erit in intellectiuo: ſed ſunt tantum coniuncta in ſubiecto corporeo. Hoc autem dato ſequuntur duo inconuenientia, quorum vnum eſt , quòd anima non habeat diffinitionem ſimilem figuræ: quia non ſicut trigonum in tetragono, ſic vegetatiuum erit in ſenſitiuo , & ſenſitiuum in intellectiuo. Aliud autem eſt , quòd deſtruitur ordo cauſarum formalium : quia ſecunda cauſa non habebit à primaria, quòd eſt, & quod cauſa eſt. Sunt enim ordinatæ cauſæ formales , eſſe viuum, ſenſitiuum , intellectiuum , vt dicit Philoſophus in lib. de cauſis. Si autem ſeperantur iſta tria per ſubſtantias , eò quod aliquando per eſſe in diuerſis inueniuntur ſeparata : tunc enim debet eſſe alia ſubſtantia in homine quam viuum & ſenſitiuum: quia quædam inueniũtur quę ſunt & nõ viuũt. Si verò dicatur, vt nonnulli dicunt , quod ſolus intellectus eſt ſubſtantia & forma hominis, ad quam formã vegetabilis & ſenſibilis ſunt diſpoſitiones, hoc abſurdum reputatum eſt ab Auicenna & aliis Philoſophis. Quia omnis diſpoſitio aliquid eſt de genere accidentium , & accidit ex hoc quod illud quod eſt ſubſtantiale vnius, erit accidentale alterius. Subſtantia enim beſtiæ ſenſibilis ſubſtantia eſt, & vegetatiuum eſt ſubſtantia & actus plantæ. Adhuc autem hæc diſpoſitio aut eſt vltimata , aut non eſt vltimata. Si eſt vltimata , tunc ſemper ad ipſam ſequitur ſpecies , & ſic in ſenſibili cum eadem materia, erit rationale ſemper : & ſic omne ſenſibile erit rationale , ſicut omne rariſſimum eſt ignis. Si autem non eſt vltimata, tunc oportet, quod aliquid additum ei faceret eam eſſe vltimatam , & ſic aliquid eſſet inter ſenſibile & rationale , quod vltimaret ſenſibilem, quod iterum abſurdum eſt omninò.

Sunt autem nonnulli qui dicunt tres ſubſtantias eſſe vnam animam : eò quod in vno actu animandi vniuntur, tanquam anima non ſit nomen ſubſtantiæ & formæ , ſed operationis. Quod tanto eſt abſurdius cæteris quę dicta ſunt, quantò hoc eſt contra omnes antiquos de anima loquentes : quia animam concorditer vt ſubſtantiam diffinierunt , & ſubſtantiam eſſe dixerunt , præter ſolam illorum opinionem qui harmoniam animam eſſe dixerunt , & in ratione harmoniæ poſuerunt animam. Illi enim dixerunt animam eſſe accidens quod conſequitur harmoniam ipſam. Amplius autem harum trium ſubſtantiarum ſecundum actum erit aliqua cauſa, aut igitur vnio actionum prouenit ab vnitate corporis: aut ab vnitate ſubſtantiarum , tunc non ſunt tres ſubſtantiæ ſed vna, aut ſimplex, aut compoſita ex tribus. Si autem ab vnitate corporis, hoc abſurdum eſt : quia iam corpora vnirent actum animarum: & ſic animæ non eſſent cauſa vnitatum corporum , & tunc quæreretur, quæ ſit cauſa vnitatum corporum, & non erit aſſignare cauſam, etiãſi fingendi detur licentia : non enim poteſt dici , quòd corpora organica per ſe ſint vnita ex multis, cum omnis vnio materiæ ſit ab vnitate formæ perficientis. Inducunt autem iſti ſimile omninò fundamentum ſuper falſas propoſitiones: dicunt enim, quòd ignis radius lunæ & ſolis ſint diuerſæ ſubſtantiæ , & tamen frequenter vniuntur in illuminando , ſupponentes radios eſſe corpora : quod alibi improbatum eſt , & nulli Peripatetici concordant: neque etiam ſi eſſent radij ſubſtantiæ vniuntur in illuminando quòd maius lumen occultat minus, & facit ipſum non operari lumine ſuo. Propter hoc igitur & his ſimilia multa quæ non inducì oportet differentias in homine hæc tria eſſe ſubſtantiam vnam in homine, quæ eſt actus & perfectio hominis , nec ſenſibilem eſſe in homine neque vegetabilem animas vel ſubſtantias , ſed potentias quæ fluunt à ſubſtantia, quæ eſt anima rationalis , ſicut ſæpè ſuperius diximus. In aliis autem ſenſibilis eſt ſubſtantia & non potentia, ſed habet ſuas potentias concupiſcibilem & iraſcibilem , & quinque à ſe fluentes ſenſus. Similiter autem ſe habet vegetabilis in plantis modum quo præcedens poteſtas eſt in ſequenti , diximus ſuperius in pluribus locis: quem hìc iteramus propter doctrinæ facilitatem : quoniam inferior eſt in ſuperiori ſicut in magis formali , omnis poteſtatis inferioris operationes diriguntur ad ſuperiorem , ſicut materiæ inſtrumentalis ad ſuam formam, diximus ſuperius, quòd omnis operatio quæ inſtrumentaliter ſe habet ad aliam , eſt materialis & imperfecta ad illam. Sicut enim ſe habent operationes quinque ſenſuum ad ſenſum communem, ſic ſe habent operationes ſenſus communis ad phantaſiam. Similiter autem & operationes phantaſiæ ad intellectum poſſibilem, & vlterius intellectus poſſibilis ad agentem , qui abſolutè & ſimpliciter eſt ſubſtantia hominis : non tamen dicimus ſimpliciter vnum eſſe materia & alterum, ſed materiale hoc modo quo imperfectum dicitur materiale. Imperfectum autem eſt omne materialiter operans vel inſtrumentaliter. Dico autem illud inſtrumentaliter operari, quod operatur ad alterũ quoddam quod eſt perfectio operis. Similiter autem ſe habent opera vegetabilis ad ſenſibilem , cuius ſignum eſt : quia nutritiua conuertit nutrimentum in carnem , quæ non eſt ſubiectum vegetabilis tantum , ſed medium in tactu : ex quo facilè innoteſcit potentiarum multitudinem in anima non inducere compoſitionem eſſentialem, ſed potius oſtendit vnum formaliſſimum , ex quo omnes iſtæ fluunt potentiæ, quantò formalius eſt , tantò in pluribus operationibus inuenitur, & ſui ad plura indigent, in quo differt à natura quæ obligata eſt materiæ , & vnum tantum operatur. In hoc tamen vno vltimo formali aliquid eſt ſimile formæ, & aliquid materiæ, ſed non materia & forma , ſicut ſupra diximus in tractatu de intellectu. Has enim differentias in omni natura neceſſe eſt inueniri , quæ eſt citra naturam & eſſentiam primam. Siquis verò poſterius obiiciat has potentias animæ non eſſe ſubſtantiam

riam, ſed eſſe potentias naturales, & ita eſſe de genere accidentium, & inde vlterius velit eſſe in anima compoſitionem ſubiecti & accidentis; inferens vlterius animam eſſe compoſitam ſubſtantiam ex materia & forma, eò quod ante omnes compoſitiones ſecundas accidentium cum ſubſtantiis compoſitio eſt prior ex materia & forma, eò quod nullum accidens accidit ſubſtantiæ ſimplici, ſiue ſit materia, ſiue forma, nos dicimus, quòd huiuſmodi potentiæ non ſunt accidentia communiter, ſed ſunt potentiæ naturales & proprietates animæ: & hæc ſunt vires ſubſtantiæ eius & talia multa accidunt omni ſubſtantiæ ſimplici, ſiue ſit forma, ſiue materia, ſicut etiam nos ſupra dixiſſe meminimus. Et hoc addimus, quòd tantò accidunt ei plura de talibus, quantò fuerit ſimplicior: quantò enim ſimplicior, tantò plura operatur: & vtique nihil operatur cuius virtutem operis non habeat: & ideò ex talium accidentium multiplicitate & multiplicatione non concludi poteſt compoſitio ſubſtantiæ. Quod autem iſti obiiciunt de corruptibili & incorruptibili, & ſeparabili & non ſeparabili, vnam & eandem habet ſolutionẽ, quòd videlicet anima hominis tota incorruptibilis & ſeparabilis eſt à corpore, ſed per accidens non ſeparatur in quibuſdam viribus, eò quod operationes illarum non ſint ſine corpore, ſicut ſuperius diximus de nauta, quod ſubſtantialiter ſeparatur à naui, licet nauigatio non ſit ſine corpore, ideò ſicut ſeneſcunt & debilitantur vires animæ, ita corrumpuntur & non aliter: conſtat autem, quòd non ſeneſcunt & debilitantur niſi corporis ſenectute & debilitate, ſicut debilitatur nauta vel nauigatio naue iam fracta & ſciſſa & inueterata: & ideò anima exuta vires ſuas habet, licet non vtatur eis, tamen non ſunt otioſæ: quoniam vſus impeditur per accidens, vt patet ex dictis. Quod autem inducunt, quòd vegetabilis præcedat ſenſibilem tempore, & ſenſibilis rationalem, non prouenit niſi ex malo intellectu librorum Ariſtot. Docet enim Ariſtot. nos animam non eſſe in ſemine, ſicut actus eſt in eo cuius eſt actus: quia ſi ſic ineſſet ei, tunc ſemen eſſe animal vel planta: ſed docet nos, quia eſt in ſemine ſicut artifex in artificiato: & ideò in ſemine non operatur niſi ſicut artifex, neque vnquam operatur animæ opus niſi in corpore organico perfecto ſecundum numerum & figuram & forma organorum: & hoc modo dicit, quòd præcedit opus nutritiuæ opus ſenſitiuæ: hoc autem opus non eſt animæ, ſed virtutis formatiuæ, quæ eſt ſicut artifex formans corpus: & ſecundum iſtum modum eſt expoſitus Ariſt. à ſuis Commentatoribus: & ideò ex hoc nihil inferri poteſt de anima, neque quod ſit vna, neque quod ſit multa. Hæc igitur etiam in 16. libro de animalibus dicit Ariſtot. vbi etiam dicit, quòd ſpiritus qui eſt in ſemine, eſt intellectus, eò quod operatur vt intellectus practicus alicuius artificis. Quod autem dicit de eo quod eſt ingredi ab extrinſeco & duci de materia, nihil omninò eſt ad propoſitum, & ſolutio huius patet per ea quæ dicta ſunt de intellectu agente: erit autem de his ſubtiliter loquendum in libro de animalibus. Hæc igitur de anima ſecundum quod in ſeipſa conſideratur, determinata ſufficiunt.

Quomodo intelligitur auctoritas Philoſophi 2. de generatione animalium cap. 3.

D. ALBERTI MAGNI, RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORVM, METAPHYSICORVM LIBRI XIII.

LIBER PRIMVS,

Qui totus est de stabilitate huius scientiæ & stabilitate principiorum quæ sunt causæ.

TRACTATVS I.

DE STABILITATE HVIVS scientiæ & nobilitate.

CAPVT I.

Et est digressio declarans, quòd tres sunt scientiæ theoricæ, & quòd ista inter tres est principalis & stabiliens alias scientias.

Qualiter intellectus noster diuersimodè perficitur à scientiis speculatiuis.

NATVRALIBVS & doctrinalibus iam, quantum licuit, scientiis elucidatis, iam ad veram philosophiæ sapientiam accedamus, quæ sic perficit intellectũ secundum quòd diuinũ quoddam existit in nobis, sicut scientia naturalis perfecit eundem prout est cum tempore, & quemadmodum perfectus est à doctrinalibus inquantum ad continuum inclinatur. Omnino enim necesse est perfici intellectum speculatiuum secundum omnem rationem formæ speculatiuæ secundum quam circa verum speculatur. Constat autem ex his quæ subtili ter in naturis considerata sunt, omnem diffinitionem aut rationem formarum physicarum conceptam esse cum materia, quæ motui subiacet, aut mutati oni, aut vtrique: & ideò concipi oportet eam cum tempore secundum quòd tempus est in re temporali. Propter quod etiam id quod scitur de huiusmodi, multum miscetur opinioni, & pertingere non potest ad confirmatum constantem & necessarium scientiæ habitum, sicut dicit Ptolemæus. Ex his autem quæ in quadruuio bene probata sunt, scitur omnes scientias doctrinales medium suæ demonstrationis accipere, secundum rationem diffinitiuam formæ, quæ licet esse habeat in physicis & extra physica non inueniatur, tamen rationem diffinitiuam non habet conceptam cum materia physica, neque secundum principia essentialia dependet ad physicam materiam, sed extra eam accepit principia essentiæ: & ideò in

in omni varietate phyſicorum inuenta via in natura manet vniuoca, ſicut circulus, & quadratum, & par & impar, & omnis proportio numeri & continui, & diapente, & diateſſeron in muſicis, & coniunctio & præuentio & omnis ſtellarum reſpectus, & quæcunque alia ſunt huiuſmodi. Et ſicut iſta ſtantes habent formas ſecundum principia eſſentialia motum & mutationem euadentes, ita ſtantem de ſe generant ſpeculationem, nihil opinionis habentem, ſed potius ſcientiam neceſſariam de ſe præbentem: & ideò tales habitus per ſpeculatiuum intellectum adeptæ veræ ſcientiæ nomen acceperunt, & doctrinales & diſciplinales vocantur, ideo quia ex principiis non imitantibus quæ diſcipulus à magiſtro non accepit niſi per terminorum notitias, docentur, experientia non indigentes, vt dicit Ariſtot. lib. 4. ſed ſimplici demonſtratione Doctoris conſtante intellectu diſcipuli: propter quod etiam iuuenes inexperti vt plurimum magis excellunt in ipſis: quod nullo modo poſſibile fuit in phyſicis ſpeculabilibus, in quibus experientia multò plus confert quam doctrina per demonſtrationem. Speculationes autem iſtæ gradus ſunt & manuductiones ad ſpeculationem diuinam, ſicut optimè loquens dicit Maurus Albubacher in epiſtola quam de contemplatione ſcripſit. Hæc enim ſpeculatio intellectus noſtri non exiſtit in eo quòd eſt humanus, ſed in eo quòd vt diuinum quoddam exiſtit in nobis. Sicut enim ſubtiliter dicit Hermes Triſmegiſtus in libro quem de Deo deorum ad Euſclepium collegam compoſuit, homo nexus eſt Dei & mundi, ſuper mundum per duplicem indagationem exiſtens, phyſicam ſcilicet, & doctrinalem: quare vtraque virtute rationis humanæ perficitur, & hoc modo mundi gubernator congruè vocatur: ſubnexus eſt autem Deo, pulchritudines eius non immenſas mundo, hoc eſt, continuo & tempore, accipiens per ſimilitudinem diuinam, quæ in eo eſt per lumen ſimplicis intellectus, quod à Deo deorum participat. Hæc autem ſpeculatio eſt rerum altiſſimarum diuinarum quæ ſunt eſſe ſimplicis differentiæ & paſſiones, præter conceptionem cum continuo & tempore nihil accipientes principiorum eſſendi ab eis, eo quòd illis priora ſunt & cauſæ eſſe eorum: & ideò iſta ſtabiliunt in eſſe omnia continua & omnia temporalia. Quod eſſe ſtabilium & fundatum ſupponitur, & non quæritur in eis in ſcientiis doctrinalibus & phyſicis partes entis continui vel mobilis conſiderantibus. Sicut enim cauſa tertia in ordine fundatur in ſecundaria, & ſecundaria in primaria, & primaria non fundatur in aliquo, ſed eſt fundamentum omnium conſequentium: ita naturalia & doctinalia fundantur in diuinis, & diuina non fundantur, ſed fundant tam mathematica quam phyſica.

Homo nexus eſt Dei & mundi.

Cauendus eſt autem hic error Platonis, qui dixit naturalia fundari in mathematicis, & mathematica in diuinis, ſicut cauſa tertia fundatur in ſecunda, & ſecunda in prima, & ideo dixit eſſe principia naturalium mathematica, quod omninò falſum eſt. Et cauſa erroris fuit: quia videbat conſequentiam ſine conuerſione inter mathematica & phyſica & diuina: quia eſſe mobile eſt continuum, & eſſe continuum eſt eſſe ſimplex, & non conuertitur: & ſubſtantia mobilis eſt ſubſtantia continua, ſubſtantia continua eſt ſubſtantia ſimplex, & non conuertitur. Et quia id à quo non conuertitur conſequentia, eſt natura prius & ante id quod antecedit in conſequentia, ideo poſuit dimenſiones mathematicas principia eſſe phyſicorum. Et hoc eſt error quem in libris phyſicis reprobauimus: & iterum in conſequentibus huius ſcientiæ reprobabimus eundem. Dimenſiones enim non ſunt principia corporum ſecundum eſſe aliquod, ſed potius conſequentia eſſe eius quod eſt corpus, & ſua principia ſecundum eſſe ratum quod habet ſicut forma & materia & illius materiæ ſubiectæ ineſſe quod dat forma. Dimenſiones ſunt lineæ & ſuperficies & corpus mathematicum: propter quod materia ſecundum eſſe apta menſurari tribus diametris ſe ad rectos angulos ſecantibus, eſt ante materiam quæ ſubiicitur motui & tempori per eſſe quod habet à forma phyſica: & in hoc erauit Plato. Materia autem determinata ſecundum formam dantem eſſe tantum, conſtituit ſubſtantiam in eo quod ſubſtantia eſt abſolutè, &c. Diuina ſunt ante eam quæ determinatur quantitate, & ante eam quæ determinatur contrarietate actiuorum & paſſiuorum: & hoc modo phyſica fundantur ſecundum eſſe & ſecundum principia cognoſcendi in his quæ quantitate determinantur, non inquantum quantitate determinatur, ſed inquantum eſſe determinabile ſola quantitate eſt fundamentum eſſe determinabilis contrarietate paſſiuorum & actiuorum: & vtrumque iſtorum fundatur in eſſe ſecundum quod eſt ſimplex eſſe actus exiſtens primæ eſſentiæ quæ eſt, in qua ſtat omnis compoſiti reſolutio vltima: hoc enim non dependet ab aliquo ſecundum principia eſſendi, eò quod priora ſecundum principia eſſendi non dependent à poſterioribus, ſed poſteriora ſecundum principia eſſendi à prioribus dependent: quia priora principia eſſendi ſunt poſterioribus. Propter quod eſt, quòd phyſicus ſupponit eſſe corpus mobile: & cum mathematicus ſupponit eſſe continuum quantum & diſcretum, ideo ponit eſſe, quia ex propriis principiis eſſe ipſum probare non poteſt. Sed oportet, quòd eſſe probetur ex principiis eſſe ſimpliciter: & ideo iſta ſcientia ſtabilire habet & ſubiecta & principia omnium aliarum ſcientiarum. Non enim ſtabiliri & fundari poſſunt ab illis ſcientiis particularibus, in quibus, quia ſunt vel eſſe relinquuntur vel ſupponuntur. Neque verò ſunt ſic prima, quòd ipſa ſunt omnium aliorum fundamenta non fundata in alio quodam præcedente ipſa ſecundum naturam. Et ex his duobus neceſſariò ſequitur, quòd in iſta ſcientia habeant fundari & ſtabiliri. Propter hoc iſta ſcientia tranſphyſica vocatur: quoniam quia eſt natura quædam determinata quantitate vel cõtrarietate, fundatur per principia eſſe ſimpliciter, quæ trãſcendunt eſſe ſic vocatũ phyſicũ. Vocatur autẽ & diuina: quia talia diuina ſunt & optima & prima omnibus aliis in eſſe præbentia complementum. Eſſe enim quod hæc ſcientia conſiderat, non accipitur contractum ad hoc vel ad illud, ſed potius prout eſt prima effluxio Dei & creatum primum, ante quod non eſt aliud

Error Platonis.

Qualiter ſcientia iſta tranſphyſica nuncupatur, & diuina.

aliud creatum. De his autem in ſequentibus ſubtilius perquiretur. Iſtæ igitur ſunt tres ſcientiæ ſpeculatiuæ, & non ſunt plures, ſicut in libro noſtro tertio de anima nos dixiſſe meminimus: quia ſcientiæ logicæ non conſiderant ens & partem entis aliquam, ſed intentiones ſecundas circa res per ſermonem poſitas, per quas viæ habentur veniendi de noto ad ignotum ſecundum ſyllogiſmum referentem & probantem: & ideo, ſicut in ſequentibus docebimus, potius ſunt modi philoſophiæ ſpeculatiuæ quam aliqua pars eſſentialis philoſophiæ theoricæ. Morales autem omnes, ſiue ſunt monaſticæ, ſiue œconomicæ, ſiue politicæ, non ſunt contemplandi gratia, ſed vt boni fiamus. Inter theoricas autem excellit hæc diuina, quam modo tractamus, eò quod fundat omnium aliarum ſubiecta & paſſiones & principia, non fundata ab aliis. Et ipſa eſt intellectus diuini in nobis perfectio: eò quod eſt de his ſpeculationibus, quæ non concernunt continuum vel tempus, ſed ſimplices ſunt & puræ ab huiuſmodi eſſe diuinum obumbrantibus, & firmæ per hoc quod fundant alia & non fundantur: admirabiles ergo ſunt altitudine, & nobiles dignitate vel diuinitate.

Scientiæ logicæ potius ſunt modi philoſophiæ ſpeculatiuæ, quam aliqua pars eſſentialis. Vide pro hoc 2. metaphyſi. tex. com. 15. Et Boëtium ſuper porphyrio.

CAPVT II.

Et eſt digreſſio declarans quid ſit huius ſcientiæ proprium ſubiectum: & eſt in eo de tribus opinionibus diſputationum Philoſophorum, quæ ſunt de ſubiecto.

QVamuis autem in conſequentibus huius ſcientiæ plenius dicturi ſimus de ſubiecto & paſſionibus ſcientiæ iſtius, tamen ad faciliorem doctrinam oportet nos hîc prælibare quæſtionem de ſubiecto; propter diuerſitates de ſubiecto poſitionum. Nonnulli enim fuerunt, qui poſuerunt cauſam in eo quod cauſa eſt prima in vnoquoque genere cauſarum, eſſe ſubiectum huius ſcientiæ, ratione iſta vtentes, quòd iſta ſcientia conſiderat de cauſis vltimis, ad quas ordinantur omnes cauſæ quæ ſecundum ordinem ſecundæ ſunt primæ, quia in illis ſtabiliuntur & firmantur omnes cauſæ particulares & ſecundariæ, nec per aliquid aliud ſtabiliri poſſunt. Addentes ad ſui dicti confirmationem, quod ſcire in particularibus ſcientiis theoricis, eſt cum cauſa cognoſcimus: & cum particularis cauſa huius ſciri, quę huic ſcito eſt eſſentialis & conuertibilis, in particulari ſcientia ſtabiliri non poſſit, eò quod ipſa in ordine illius generis aliam ante ſe habet, oportet quod in iſta ſcientia conſiderentur cauſæ primæ, ante quas ſimpliciter nihil eſt: quia per illas ſtabilitur omnis cauſa in genere particulari ſcientiæ prima & ſuo quæſito proxima, & ſic ſcire ſtat perfectum, dum ſuppoſitum in particulari ſcientia probatur in ea iſta per ea quæ ſunt ſimpliciter prima, ſicut in omnibus ſcitis & ſcientiis quæ per ea demonſtrantur quæ non ſunt ſimpliciter prima, non perficitur ſcire niſi poſtquam reducuntur in ea quæ ſimpliciter prius ſunt, & per iſta determinatur: & ſimiliter eſt in cognitione indiuiſibilium ſiue complexorum: quia diffinitiones illorum non ſatis certè notificantur niſi poſtquam in primas cauſas & formas ſunt reductæ. Ex his igitur & huiuſmodi talem iſti acceperunt opinionem. Sed quod errent, non eſt difficile oſtendere: quia ſubiectum eſt in ſcientia, ad quod ſicut ad commune prædicatum reducuntur partes & differentiæ, quarum quæruntur proprietates in ipſa, & ad quod conſequuntur paſſiones quæ ineſſe ſubiecto demonſtrantur. Certo autem certius eſt, quòd ſubſtantia, qualitas, & huiuſmodi non reducuntur ad cauſam ſicut ad prædicatum commune, cum tamen de modis & proprietatibus talium omnium in hac ſcientia determinetur. Simpliciter aut per ſe eſſe & per accidens, potentia & actus, vnum & multum, idem & diuerſum, conueniens & contrarium, ſeparatum & non ſeparatum, & huiuſmodi, quæ ſunt paſſiones quæ ſubiecto huius ſcientiæ vniuerſaliter & vbique probantur ineſſe, non ſequuntur cauſam inquantum cauſa, aut inquantum eſt prima. Et cum paſſio immediata ſit ſubiecto in ſcientia omni, non poteſt eſſe cauſa ſubiectum huius ſcientiæ.

Prima poſitio aſſerentium cauſam in quantum cauſa eſſe ſubiectum.

Impugnatio.

Ideò fuerunt alij qui dixerunt Deum & diuina ſubiectum eſſe huius ſcientiæ: & ratio fortior quam ad hoc induxerunt, eſt iſta, quod omnia quæ ſunt, ſicut diximus in præhabitis, ſunt in duplici conſideratione, ſcilicet aut ſunt ſimplicia, aut ſunt compoſita. Compoſita autem omnia aut in quantitate ſola, aut in quantitate ſimul & contrarietate ſunt determinata. Simplicia ſunt prima cauſata & effluxiones diuinæ, ſicut primum eſſe, primum ſubſiſtere, primum viuere, & huiuſmodi: quæ omnia ſeparatas habent rationes à magnitudine & tempore. Cum igitur in his & huiuſmodi ſimplicibus diuinis fundentur omnia quæ magnitudine & tempore determinata ſunt, & ipſa diuina principia ſint eſſe illorum, ſcientia iſta erit de Deo & talibus diuinis ſicut de ſubiecto. Adhuc autem hæc quæ magnitudine & tempore determinata ſunt, imagines quædam ſimplicium ſunt diuinorum, & vmbræ ſiue reſultationes: & tantum habent, quantum illa poſſunt imitari: & in quo deficiunt ab illis, tantum obumbrantur & obtenebrantur & ad non eſſe appropinquant. Ex qua conſideratione conſtare dicunt iſti, quòd rerum mundi prima fundamenta ſunt rememorata diuina cum ſuo vniuerſitatis principio quod eſt Deus. Et cum iſta ſcientia ſit de exiſtentium omnium primis fundamentis, erit iſta ſcientia de Deo & diuinis ſuprà dicto modo dictis, quæ Dionyſius vocat proceſſiones diuinas, & quod ſunt eſſentiæ primæ ſimplices à Deo procedentes, in quibus tota mundi vniuerſitas fundatur. Platoni autem hi conſentire videntur, qui talia vocat formas, quarum imagines eſſe dicit eas eſſentias, ſubſtantias, vitas, & alia huiuſmodi quæ in ſenſibus apparent. Secutus eſt etiam dogma Socratis, qui hoc à Triſmegiſto Hermete primo huius dogmatis auctore ſuſcepit. Amplius autem tam hi quam primò inducti Philoſophi ratiocinantur ens non poſſe eſſe ſubiectum ſcientiæ huius: eò quod ſubiectum ſcientiæ huius eſt, de quo aliquid diuerſum ab ipſo poteſt demonſtrari: nihil autem

Secunda poſitio aſſerentium Deum & diuina ſcientia iſtius ſubiectum eſſe

eſt diuerſum ab ente: propter quod non differt ab ipſo eſſe demonſtrabile: ideò ſubiectum eſſe non poſſe. Amplius ſi ens, vt inquiunt, eſſet ſubiectum, & omnia ſtabilirentur in eſſe & partibus entis, verificaret iſta ſcientia omnia quæ ſunt & principia omnium: & tunc omnes aliæ ſcientiæ ſuperfluerent, eò quod nobiliſſimam ſcientiam de omnibus haberemus: nec minus nobilem tunc oporteret inuenire ſcientiam.

Impugnatio. Quod autem erronea ſit hæc opinio, conſtat quia nihil ratione quæſitum eſt & ſubiectum in ſcientia aliqua ſubiecta: Deus autem & diuina ſeparata quæruntur in iſta ſcientia: ergo ſubiectum eſſe non poſſunt. Amplius partes de quibus multa demonſtrantur in ſcientia hac, non reducuntur ad Deum ſicut ad commune prædicatum de ipſis, ſiue communitas generis, ſiue analogicè accipiatur. Adhuc paſſiones in hac ſcientia conſideratæ quæ ſupra inductæ ſunt, non conſequuntur immediatè Deum & diuina: igitur ſubiectum non poteſt eſſe Deus huius ſcientiæ.

Opinio propria. Ideò cum omnibus Peripateticis vera dicentibus dicendum videtur, quòd ens eſt ſubiectum inquantum ens eſt, & ea quæ ſequuntur ens inquantum eſt ens & non inquantum hoc ens, ſunt paſſiones eius, ſicut eſt cauſa tantum ſubſtantiua, & accidens, ſeparatum & non ſeparatum, potentia & actus, & huiuſmodi. Cum enim ſit prima iſta inter omnes ſcientias, oportet quòd ipſa ſit de primo, hoc autem eſt ens, & ſtabiliat omnium particularium principia tam complexa quam incomplexa, nec ſtabiliri poſſunt niſi per ea quæ ſunt ipſis priora, & non ſint eis aliqua priora niſi & entis ſecundum quod ens principia, non quidem principient ens, cum ipſum ſit principium omnium primum, ſed principia quæ ſunt ex ente ſecundum quod ens eſt, oportet quòd omnium principia per iſtam ſcientiam ſtabiliantur per hoc quod ipſa eſt de ente quod primum eſt omnium fundamentum in nullo penitus ante ſe fundatum.

Solutio ad motiua primæ poſitionis. Quod autem dicunt hi qui cauſam dicunt eſſe ſubiectum, cauſas conſiderari in particularibus ſcientiis, eſt falſum: ſed potius in eis conſiderantur ea quæ inſunt partibus entis conceptis cum quantitate & tempore: ſed per cauſas probantur ineſſe ea quæ inſunt partibus entis: & ideo tales cauſæ reducuntur in cauſas primas, quæ conſiderantur in iſta ſcientia conſequentia ad ens inquantum eſt ens: & ideo iſta non eſt de cauſa vt de ſubiecto: propter quod etiam ſcire omne ſtabilimentum accipit ab iſta: quia cauſæ quæ ſunt media per quæ ſcimus, ſtant in cauſis in ſcientia iſta conſideratis, non quidem ſicut ſubiectum, ſed potius ſicut quædam ſubiecti differentia.

Solutio ad motiua ſecundæ poſitionis. Probabilior ſecunda eſt poſitio, & tamen falſa: quia proceſſiones illæ diuinæ, quas induxit, non ſunt primæ per hoc quòd ſunt diuinæ, ſed per hoc quòd ad entis primi ſimpliciratem ſunt reductæ: & ideò patet, quòd nulla ipſarum eſt abſolutè prima niſi ens, & omnes ſunt ad ens conſequentes: & ideo ſolum ens ſimplex eſt primum ſubiectum, & alia conſequenter ad ipſum ſicut ad partes & paſſiones eius. Talia etiam licet ſunt tanta diuina & proceſſiones ſimplices, non tamen eſſe habent extra materiam, ſicut dixit Plato: & ideò iſta ſenſibilia non fundantur in ipſis per modum illum, quem Plato induxit: ſed de hoc locus erit inquirendi in huius ſcientiæ libro 7. Quod autem nihil de ente dicunt demonſtrari poſſe diuerſum, etiam falſum eſt: quia non probat intentionem eorum: licet enim ad ens nihil habeat realem diuerſitatem, habent tamen omnia communia ad ens modum quendam additionis ad ipſum: & per hunc modum diuerſitatis, qui ſufficit ad hoc quod ineſſe monſtretur alicui ſicut ſubiecto ſibi, hæc qui dicuntur paſſiones entis, enti ineſſe probantur. Huius tamen eſt alia ſolutio: quoniam etſi daremus, quòd enti ſecundum ſe nihil poſſit probari ineſſe, tamen partibus entis quæ ſecundum ſe ſunt partes eius, multa poſſunt probari ineſſe: & hoc ſufficit ad hoc quòd aliquid ſit ſubiectum ſcientiæ. Nec aliæ ſcientiæ ſuperfluunt, eò quòd cauſæ omnium & principia ſtabiliuntur in iſta: quia primo à tranſcendentibus ſcitis, non propter hoc ſcitur ſcientia vel ars particularis. Cauſæ autem & principia non probantur hîc per ea quæ ſunt cuidam naturæ propinqua & proxima, ſed potius per entis principia ſtabiliuntur ea quæ propria ſunt, non in eo quòd propria, ſed reſoluta & reducta ad ens vel partes entis ſecundum quòd eſt ens, & non ſecundum quòd eſt hoc ens: & ideò ad ſciendas res in propria natura, ſmumè requiruntur ſcientiæ particulares, quæ tamen nihil penitus probare poſſent, niſi eo modo quo ſubiecta & principia ſua omnia relinquunt per entis principia eſſe ſtabilita in ſcientia iſta. Nec etiam propriè determinatæ ſcientiæ cuiuſdam entis, iſti ſubalternantur: quia ad ſubalternationem non requiritur, quòd ſubiectum ſit ſub ſubiecto tantum, ſed quòd medium quod eſt cauſa propter quid, ſubalternatæ ſcientiæ medio concludatur vel contineatur: & ſic fit in perſpectiua, & geometria: & ſic in ſcientia naturali quæ traditur in libro phyſicorum, & in ſcientia de cælo & mundo, & aliis ſcientiis naturalibus.

Ad quid ſint neceſſariæ particulares ſcientiæ.

Sunt autem quidam Latinorum locicc perſuaſi dicentes Deum eſſe ſubiectum, & primæ ſcientię primum ſubiectum, & diuinæ diuinum, & altiſſimæ altiſſimum: & huiuſmodi multa ponunt ſecundum logicas & communes conſequentias: & hi more Latinorum, qui omnem diſtinctionem ſolutionem eſſe reputant, dicentes ſubiectum tribus modis dici in ſcientia, ſcilicet quod communius ſubiicitur, aut certius, aut in ſcientia dignius: & primo modo dicunt ens in iſta ſubiici ſcientia, & ſecundo cauſam, & tertio modo Deum: & hanc ſcientiam non à toto, ſed à quadam ſui parte digniſſima vocari diuinam. Sed ego tales logicas conſequentias in ſcientiis de rebus abhorreo, eò quòd ad multos deducunt errores. Diſtinctionem etiam non approbo, propter rationes in præhabitis inductas. Nec denominatio ideò fit, quòd diuina dicitur. Omnia enim apud naturam omnium rerum manifeſtiſſima ſunt diuiniſſima & nobiliſſima & priora omnibus, & hæc ſunt ens & entis partes & principia, ſicut patet per antè dicta, & ideò & honorabiliſſimorum & mirabiliſſimorum & certiſſimorum per totum, & non in quadam ſui parte eſt iſta ſcientia, quam ideò merito vocamus primam philoſophiam.

CAPVT

CAPVT III.

Et eſt digreſſio declarans qua vnitate, & qualiter hæc ſcientia ſit vna.

HÆc etiam ſcientia vna eſt: quoniam licet ſit de multis, de omnibus tamen illis eſt prout reducta ſunt in ens vt partes, prout ſunt ens conſequentia in eo quod ens eſt: & ideò ens in omnibus his vnitatem habet analogicè, quæ vnitas non eſt quid æquiuoci omninò, ſed eſt multorum ad vnum reſpicientium, non quidem quod per vnam rationem eſt in illis, nec etiam quod per diuerſam eſt in illis, ſicut quidam malè dicunt, ſed potius ſic, quòd iſta diuerſa aliquo modo ſunt vnius, & ille modus quo ſunt vnius, eſt diuerſus in diuerſis: ſed quilibet diuerſorum modorum eſt eius quod ſimpliciter verum eſt, ſicut ens ſimpliciter eſt ſubſtantia, & aliquid illius & eiuſdem entis eſt quantitas, & aliquid eiuſdem qualitas, & ſic de aliis, & hac vnitate vnitur ſubiectum huius ſcientiæ cum his quæ ſunt partes eius. Alia autem vnitate vnitur ad paſſiones: & hæc eſt immediatio ſubſtandi paſſionibus, quæ inſunt eis, ſicut quælibet vnitur ſcientia: & tantum extenditur illa vnitas, quantum extenditur immediatio ſubiecti ad quaſcunque paſſiones. Omnes enim illæ per principia illius & eiuſdem ſcientiæ probantur ineſſe eidem abſque mutatione generis ſubiecti: nec demonſtratio mutatur de genere in genus alterum: & hæc eſt vnitas propria ſcientiæ ſecundum quòd eſt demonſtratiua vel doctrinalis: quia ſic cognitio accidentium ineſſe ſubiecto maximè confert ad ſciendum quod quid eſt. Quia autem paſſiones ſunt primæ & ſimplices, ſicut & ipſum ſubiectum, ideò ex his viam habet ad ſtabiliendum omnia quæcunque ſupponuntur in ſcientiis aliis: & ideò non habet vnitatem vnius particularium ſcientiarum: quia hoc modo non proficeret ad ſtabiliendum principia, ſicut iam ſæpius dictum eſt. Igitur quòd iſta ſcientia ſit theorica, & qualis theorica, amplius autem de quo ſit ſicut de ſubiecto, & qualiter, adhuc autem quali vnitate ſit vna tam ad partem ſubiecti quam ad paſſiones, determinatum ſit à nobis hoc modo.

CAPVT IV.

De primo principio generatiuo ſcientiæ ex parte noſtra, quod eſt naturale ſciendi deſiderium.

QVia igitur iſta eſt prima philoſophia non non accipiens aliquid ab aliis, ſed ab ipſa omnes aliæ accipientes, incipiemus dicentes ſcientiæ generationem, quam omnes alij ſupponunt. Et primo ſcientiæ generationem oſtendentes in ipſo ſciente. Deinde ſtabilientes ſcientiam ſecundum ea quæ ſunt ſcientiæ ſecundum ſeipſam. Tertio autem ſtabiliemus ipſam ex parte ſcibilis de quo eſt. Ex parte ſcientis incipiemus ſtabilire eam per primum & remotiſſimum ſciendi principium, ſubiicientes quæcunque iam in ſcientiis inferioribus à nobis bene ſunt probata. Subiiciatur ergo à nobis primum, quod non poteſt eſſe vanum naturale & toti ſpeciei conueniens deſiderium. Hoc enim ſuppoſito probabimus, quòd omnes homines natura ſcire deſiderant: & cum non ſit vanum deſiderium, erit hoc deſiderium ad inquirendum de ſcibilibus inclinatiuum principium, & per conſequens erit id deſiderium primum ſciendi principium. In ſecundo autem huius ſcientiæ libro probabimus, quòd omne quod eſt in multis per vnam rationem generis vel ſpeciei in illis exiſtens, eſt in aliquo vno primo quod eſt prima cauſa omnium in quibus exiſtit. Eſt autem cognitio rerum vna quidem genere in multis exiſtens variatis per ſpecies cognitionis ſenſibilis & intelligibilis & rationalis. Oportet igitur, quòd vnum aliquid ſit, in quo cognitio eſt prima, quod eſt cauſa cognitionis vtriuſque. Adhuc quoties imperfectum & perfectum ſunt in vno & eodem ſecundum poteſtates diuerſas, ſemper imperfectum eſt ad perfectum ſicut ad finem. Ex prima harum propoſitionum dicit Euſtachius rectè loquens, quòd omnis cognitio præcisè in eodem exiſtens cauſatur à fonte cognitionis intellectualis, & quòd nulla forma principium cognitionis exiſteret ſenſibiliter vel intellectualiter, niſi à fonte cognitionis intelligentiæ procederet. Ex hoc enim (vt ita dicam) quòd candor lucis intelligentiæ forma exiſtit, principium poteſt eſſe cognitionis: obumbrata quidem faciet cognitionem ſenſibilem, depurata verò faciet cognitionem intellectualem. Ex ſecunda autem accipitur, quòd in quocunque vno eſt ſentire ſecundum actum & intelligere, & ſentire non propter aliud quoddam eſt, niſi propter ipſam cognitionem ſenſibilem, cognitio illa ſenſibilis ordinatur ad cognitionem intellectualem vt ad finem, & perficitur in illa.

primo metaphy. in proœmio.

Secundo metaphy. tex. com. 4.

His itaque præſuppoſitis dico, quòd in ſolo homine inter alia ſenſibilia ſecundum agere ſenſuum eſt delectatio propter ipſum ſentire & accipere ſenſibilium cognitionem, præter omnem vtilitatem nociui vel conuenientis, quod cum ipſo ſenſibili accipiatur. Alia enim animalia non quærunt vti ſenſibus propter delectationem quam habent in ipſa ſenſibilium cognitione, ſed propter nociuum vel conueniens, quod cum ipſo accipiunt ſenſibili apprehenſo: propter quod nec coloribus, nec ſonis, neque muſicis, neque odoribus, neque vniuerſaliter ſenſibilibus delectantur, niſi prout nuntia conuenientis ad vitæ ipſorum commodum vel incommodum. Homo autem delectatur in vſu ſenſuum in ſenſibili per ſe & per accidens: & ſenſibili proprio & communi, propter ipſum ſentire, præter omnem aliam adiunctam delectationem vel commodum vel incommodum vel quancunque aliam vtilitatem ad vitam conferentium ei, hoc eſt, delectari in ipſa cognitione ſenſibilium, ſecundum quod cognitio quædam eſt de fonte cognitionis omnis emanans. Cum igitur in eodem homine cognitio ſit intellectualis, non erit delectatio in cognitione ſenſibili niſi in ordine ad intellectualem: igitur nec

delectatur in cognitione ſenſibili, niſi propter intellectualẽ: & ſic delectatio in cognitione ſenſibilium in eo quod ſecundum ſe ſine aliqua ſunt vtilitatę, ſignum eſt, quod natura ſcire deſiderat.

Omnes igitur homines præter hoc quod ſunt homines per intellectum in ſpecie & natura hominum conſtituti, naturaliter ſcire deſiderant: & huius ſignum eſt cum cauſa vera, conuertibile enim eſt, delectatio ſenſuum ſecundum agere accepta in apprehenſione ſenſibilium præter omnem aliam vtilitatem conferentium ad vitam, ſecundum quam nuntiant de conferente vel non conferente, propter ſeipſos inquantum ſunt ſenſibilium cognitiones tantum, diliguntur & libenter exercentur ad ſenſibilium cognitionem. Hæc autem inter alios ſenſus viſus qui fit per oculos: luminoſitate enim oculorum delectamur, non ſolum vt agamus quippiam conferentium ad vitam ad nuntiationem vel directionem oculi, ſed etiam quando nihil omninò conuenit nobis agere circa hoc quod videre quærimus: concupiſcimus tamen videre propter ipſum videre præ omnibus aliis, ſola illecti curioſitate videndi. Huius autem cauſa eſt quam diximus: quia ſcilicet ſenſibilium cognitio, quando ſine alia vtilitate deſideratur, ad ſcientiam intellectiuam ordinatur, & propter ipſam appetitur. Et cum viſus per hoc quod plures differentias ſenſibilium expreſſius aliis repreſentat, magis omnibus ſenſibus cognoſcere facit. Expreſſius enim in omnibus aliis ſenſibus repræſentat viſus ſenſata communia, & ſenſata per accidens, & ea quæ videntur tam corporalia ſunt, quam incorporalia: & quia quicquid videtur, videtur ſecundum actum luminis & lucidi, & iſtæ ſunt primæ formæ omnium rerum corporalium, plures differentias ſenſibilium repræſentat viſus quam aliquis ſenſuum aliorum. Quia verò magnitudo & figura certiſſimè repræſentat res viſas, & hoc melius repræſentat viſus omnibus aliis ſenſibus, ideò etiam certius cognoſcere facit. Et cum duo ſint ſenſus diſciplinales, viſus & auditus, & viſus deſeruiat diſplinæ ſecundum quod eſt per inuentionem, auditus verò ſecundum quod eſt per doctrinam, nec doctrina fiat niſi poſtquam ſcientia iam generata eſt in anima docentis, nos autem hîc loquimur de primo ſcientiæ generatiuo, non facimus mentionem de auditu, nec auditus exercitium eſt adeò delectabile ſicut viſus. Sic igitur neceſſariò concluditur, quòd omnes homines natura ſcire deſiderant. Cum enim hoc deſiderium ſit omnium quorum in ſpecie determinata eſt natura vna, hoc erit deſiderium naturale & naturam ſpeciei conſequens.

* *
*

CAPVT V.

In quo diſputat quid ſit naturale ſciendi deſiderium, à quo ſcire, & vnde prouenit tota diuerſitas ſtudiorum.

QVæret autem fortaſsè aliquis, quæ illa natura in homine ſit, qua omnes homines natura ſcire deſiderant? Homo enim ſtudet adipiſci quod deſiderat: & ſi deſiderat illud natura, erit vehementius in ſeipſum deſiderium, & hoc vehementius accendet ad ſtudium: & hoc in multis hominibus non videmus. Amplius vniuerſaliter non deſideratur niſi quod eſt de naturæ perfectione, cum ſit non habitum: ſicut enim in primo phyſicorum in fine traditum eſt à nobis, deſiderium eſt imperfecti ad bonum & optimum & diuinum, cuius inchoatio eſt in ipſo, ſed à perfecto deficit. Non enim deſideraret niſi per aliud ſimile, quod eſt in eo, ad bonum & optimum, ſicut turpe deſiderat bonum & fœmina maſculum. Non enim deſiderant inquantum turpe vel fœmina: quia ſic ſunt contraria maſculo & bono, & contrarium non deſiderat contrarium: ſed potius deſiderant inquantum imperfecta, ſic turpe aliquid boni habet & fœmina maſculi. Et ſic oportet, quòd ſit hoc propter quod intellectus poſſibilis eſt ſicut tabula raſa ad ſcibilia præparatus, natura, qua omnes homines ſcire deſiderant. Et quia corruptelæ conſuetudinum & affectionum à natura deducunt hominem, vt in decimo ethic. probatum eſt, ideò natura hæc non poteſt ſemper mouere ad ſtudium, ſed manet in potentia & virtute, contrariis habitibus naturale bonum corrumpentibus & impedientibus ne in actum procedat. Non enim vehementius accendit ad ſtudium quam dilectio paſſionum ſecundum actum, ſed ſecundum naturam intellectus tantum, cum fortiores dominantur concupiſcentiæ innaturales corruptæ conſuetudinis.

Tex. c. 81.

Tertio de anima. tex. com. 14.

Addendum autem eſt, quod id quod deſideratur, de perfectione naturæ eſt hominis inquantum homo exiſtens eſt: & ideò ſcientiam attingens non alteratus, ſed perfectus eſt, ſicut oſtendimus in ſeptimo phyſicorum, & in libro decimo ethicorum: nec hîc reperere oportet. Præcipuè enim ſubtiles ad hoc induximus rationes in epiſtola quam ſociis noſtris edidimus de natura animæ & contemplatione ipſius.

7. phy. tex. com. 20.

Cum autem ſic omnes homines natura ſcire deſiderant, & deſiderium non ſit infinitum, oportet quòd in aliquo ſcire deſiderium illud finitè quærant: hoc autem non poteſt eſſe niſi illud ſcitum quod eſt cauſa & lumen omnium entium & ſcitorum: & hoc non eſt niſi intellectus diuinus, vt in vndecimo huius ſcientiæ libro demonſtrabimus: ſed non quietat deſiderium ſciendi ſecundum quod eſt Deus vel natura quædam ſecundum ſe exiſtens, ſed potius ſecundum quod eſt cauſa rerum altiſſima, cuius ſcientia cauſat ens: quia ſic etiam eſt ratio & lumen ſcitorum omnium, ſicut ars eſt ratio & lu-

Com. 51. men omnium artificiatorum. Et ideo dicit Auer. in commento ſuper vndecimo meta. Ariſtot. quòd quæſtio de intellectu diuino eſt deſiderata ſciri ab omnibus hominibus. Iſtis principio ſciendi & fine ſic habitis & non diuerſificatis, in intermediis eſt maximè diuerſitas : quoniam quidam violentia paſſionum omninò deducuntur à ſciendi ſtudio. Quidam autem magis bonum naturæ ſequentes, ad inquiſitionem perueniunt & ad ſtudium : & horum quorumcunque intellectus quidem immixtus & purus eſt, complexio ſubtilis ſpecie caloris & humoris luminoſi non conſtantis per frigidum congelans, nec turbata per calidum commiſcens, illi ſtudent bene & libenter diuinis & ſubtilibus & magnis rebus. Quorum autem organum imaginationis ad recipiendum figuras per temperate ſiccum & complexionale non congelans frigidum præparatum eſt,& intellectus reflexus ad ipſum, hi doctrinalibus & mathematicis gaudent ſtudiis & huiuſmodi. Quorum autem medulloſum & bene purum eſt organum ſenſus cum ſpiritu lucido non commixto & non pigro per frigidum congelans, & organum imaginationis conſequenter erit non bene tenens figuras, & intellectus eſt reflexus ad ſubiectum, hi gratas habent ſpeculationes naturales. Quorum autem congelati ſunt ſpiritus & non bene clari propter frigus inſpiſſans,occupantur circa ſigna theologica, & detinentur in ipſis, nec profundantur in aliqua veri ſpeculatione.De his & huiuſmodi in phyſicis determinatum eſt à nobis, vbi de organorum complexionibus, & de natura locorum habitabilium locuti ſumus. Ex inductis igitur patet, quòd primum ſciendi in ſciente eſt principium naturæ deſiderium, quo omnes homines natura ſcire deſiderant.

Nota qualiter diuerſa temperamenta in complexione cogitatiua faciunt ad diuerſitatem ſcientiarum ſpeculatiuarũ ſapeſcendarũ.

CAPVT VI.

De principiis ſecundum quæ inſit primò ſcientia in ſcientibus, quæ ſunt ſenſus, memoria, & ratio.

In Philoſopho vbi ſupra. POſt hoc autem inquirendæ ſunt potentiæ ſecundum quas inſit in ſciente ſcientia. Dicamus igitur, quòd animalia quidem fiunt ſiue generantur habentia ſenſum : actus enim animalis eſt ſenſibilis anima, & ſentire ſecundum potentias vitæ ſenſibilis ipſis ſentientibus animabus eſt eſſe. Eſt autem primus huius actus animalium ſicut ſomnus, & ſenſus ſicut vigilia. Primitus igitur fiunt animalia ſenſum habentia, in quo habitus ſenſus eſt ſicut ſomnus : & deinde vtuntur ſenſu, ſicut vigilia eſt expanſio ſenſuum extra ad ſenſibilia. Cum igitur prima facultas cognitionis, & prima ſecundum nos potentia ſentiendi ſit ſenſatoris, vnde primò oritur ſcientia in nobis, & primo primum ſit habere ſenſum, & primum ſuſceptibile huius cognitionis ſit ex genere animalis, & non ex differentia conſtitutiua hominis, quæramus quis ſit ſenſus qui primum dat ſciendi facultatem & potẽtiam. Et ex his quę in ſecundo de anima,& in libro de animalibus determinata ſunt, planum eſt, quod ſenſus ille eſt tactus qui eſt fundamentum aliorum ſenſuum, & hic eſt, cuius complexio mollis & recedens ab excellentia contrariorum ad medium venit, quod ex temperantia & criſi temperationi cæli aliqualiter propinquant : & ideo principia ſortitur in aliquo ſimili motori cæli : & ideo habens ſciendi potentiam, & ex mollitie poteſt in ipſo ſpiritus animalis diſcurrere, qui vehit formas cognitionis ſenſibilis, & quoad hæc duo perficitur apprehenſio cognitionis ſenſibilis quoad accipere. 2. de ani. tex. c. 16. & 17.

Sed cum ſcire non perficiatur per vnicam ſenſibilium apprehenſionem, ſed potius ex aliis duobus cum iſto, quorum vnum eſt tentio ſenſibilium acceptorum ſimilium, eò quod vniuerſale eſt vna de multis eſſentialiter ſimilibus acceptio, tentio autem prius accepti cum poſterius accepto : & horum duorum cum tertio & quarto & deinceps acceptis non fit niſi per memoriam : & vna acceptio de his omnibus non fit niſi per rationem, per quæ tria inſit in ſciente ſcientia, oportet nos diſtinguere in generibus animalium,& videre in quo conueniant iſta tria ſciendi principia. Dicamus igitur, quòd ſicut diximus, animalia ſecundum ſuum genus ſenſum habentia generantur, licet quædam eorum parum vtantur ſenſu ſecundum vitam ſenſus manifeſtam. Sed quibuſdam animalium ex ſenſu ſecundum actum facto memoria non eſt facta : quia non tenent ſenſata apprehenſa propter ſuæ complexionis aqueam frigiditatem, aut terreſtreitatem, quæ immobilitat ſpiritum animalem formas ſenſibiles deferentem, ſicut patet in muſcarum generibus, quæ abiectæ flabello ſtatim ſe inferunt læſionis immemores,nec ad certas ſe conferunt cauſas, nec aliquid videntur habere memoriæ ſimile:& ideò quæcunque talium ſunt, nihil prouidentiæ vel prudentiæ habent, ſed ex ſenſu ſola conuenientia in ſenſu proſequuntur & inconuenientia fugiunt. Quibuſdam verò ex ſenſu ſecundum actum facto fit memoria prius acceptorum ſenſibilium: & cum memoria non tantum ſit theſaurus & coaceruatio formarum ſenſibilium prius acceptarum, ſed etiam intentionum conuenientis & inconuenientis, boni & mali, amici & inimici, & huiuſmodi cum ſenſibus ab æſtimatiua acceptorum, ſicut in libro noſtro de memoria & reminiſcentia probauimus. Propter hoc quod alia prudentia ſunt animalia habentia regimen vitæ ex memoria, alia verò ſolo ſenſu vigentia ſunt imprudentia.Dico autem memorantia prudentia non ſecundum perfectam prudentiæ rationem, quæ eſt actiuus habitus cum ratione vera eorum quæ in nobis ſunt ad vitam conferentium. Sed non habentia rationem veram, memoria vtuntur loco rationis, & ordinant aliquo modo vitæ ſuæ commodum per quandam ciuilitatis & felicitatis ſimilitudinem, ſicut eſt videre in apibus, & gruibus, & huiuſmodi multis animalibus ; ſed tam apes quam grues vigent ſolum memoria. Cuius ſignum eſt,quòd à longinquis locis ad quæ transferuntur, reuertuntur ad proprias habitationes & caſas.

Animalia quædam habent memoriam & aliquid prudentiæ habere poſſunt.

Eſt autem adhuc alia animalium differentia, non quidem ſecundum memoriam & ſenſum

Quædam habent me-

moriam & auditum, & hæc alicuius prudentiæ & diſciplinæ ſunt à capacia.

propter quem animal eſt animal, ſed ſecundum duo dicta, & ſecundum participationem auditus non in omni, ſed in quadam ſui ratione. Conuenit autem dupliciter participare auditum. Vno quidem modo ſecundum coniunctam cum ſenſu vtilitatem conferentium, & ſecundum hoc ſonus vel vox audita eſt, quaſi prodens id circa quod eſt affectus, ſicut videmus aues fugere vel conuenire ad garritus triſtes auditos vel lætos. Alia eſt participatio auditus inquantum auditus eſt omnium conceptus rerum ſignificantium: & hoc modo quædam animalia videmus participare auditum cum memoria quę ſibi ſenſum animalitatis præſupponit, videmus diſciplinabiliora eſſe quam ea quæ non habent facultatem memorandi huiuſmodi auditorum. Hæc enim animalia ſonos ſic & nomina audientia conſeruant ea in memoria, & ad voces vel ſonos ſimiles agunt multa ſimilia diſciplinæ actibus. Diſciplinam enim hîc vocamus quamcunque doctrinam acceptam per auditum, ſicut & ipſe auditus ſenſus vocatur diſciplinalis: nec attendimus hîc proprietatem doctrinæ vel diſciplinæ quæ intellectualis eſt, ſed vocamus diſciplinam eruditionem per ſenſibilia ſigna factam, ſicut eruduntur canes & ſimiæ & pſitaci & huiuſmodi. Cum autem huiuſmodi eruditio ſit duplicis artis, liberalis ſcilicet & mechanicæ, videntur plura animalia imbui ſecundum liberales faciles quaſdam artes, ſicut ſunt ſaltus, & tripudium, vel turbatio, vel aliquid huiuſmodi: pauca verò ſecundum mechanicas. Simia enim quædam mechanicorum aliqua imitatur propter ſui acceſſum ad hominis ſimilitudinem. Liberales autem artes dico, quas propter ſe & non propter aliud volumus, ſicut muſicorum ars, & tripudium, & ſaltus, & pugilatio, & torneamentum, & huiuſmodi cætera quorum exercitiis ſolis delectamur. Mechanicas autem voco, quaſcunque non propter ſe, ſed propter alterius vtilitatem quærimus, ſicut eſt fabricatio, non propter fabricare, ſed propter enſem: ſutoris propter calceum, & huiuſmodi. Multa hæc autem pertractata ſufficienter ſunt in ethi.

Quæ mechanicæ artes dicantur.

Eſt autem differentia inter prudentiam & diſciplinam ſecundum ea circa quæ ſunt ex quibus ſunt: quoniam prudentia eſt ſagacitas quædam circa conferentia ad vitam exiſtens ex memoria conuenientium acceptorum cum ſenſu ſecundum actum ſenſibilis facto. Diſciplina autem eſt ſagacitas circa ea de quibus eſt ars ex memoria ſonorum ſecundum quòd ſunt ſigna rerum per modum conceptus & nominum: igitur illa animalia ſunt prudentia quidem diſciplina, quæcunque memoratiua quidem ſunt, ſed ſonos ſecundum quòd per modum nominum ſunt ſigna rerum, audire non poſſunt, vt apes, quæ cum audiant ſonos, non tamen per prædictum modum auditus audiunt, & ſi aliquod aliud animalium genus huiuſmodi in hoc eſt: talis enim auditus ſonorum non ſimplici auditu perficitur, ſed virtute æſtimationis conferentis aliqualiter deſignata per nomen vel per ſonum ad modum nominis. Addiſcunt autem aliquid diſciplinæ quæcunque animalia iuxta memoriam reſeruantem intentiones & notitias rerum & nominum, etiam hoc ſenſum habent auditus præmemoratum.

Ex omnibus ſupra inductis concluditur, quòd animalia quædam viuunt in regimine ſuæ vitæ ſolum imaginationibus & memoriis. Diximus enim in ſcientia de anima, quòd imaginatio reſeruatio eſt ſpecierum ſenſibilium, prout ſunt imagines rerum: & hoc modo aliquid memoriæ eſt imaginatio. Memoria autem eſt coaceruatio conuenientium & inconuenientium ad vitam, ad quas intenditur per motum: & ideò intentiones à Peripateticis Philoſophis talia vocantur. Hæc igitur animalia quæcunque ex talibus regimen vitæ accipiunt, parum experimenti participant: quia cum duo ſunt in experimento, vnum quaſi formale, quod eſt acceptio ſimilis de multis, alterum materiale, quod eſt memoria conferens, non participant experimento niſi ſecundum id quod materiale eſt in ipſis, ſicut in ſcientia de animalibus diximus, quòd auis ſerpentem expugnans, vulneratam ſe ſentiens, accipit lactucam agreſtem, & redit ad pugnam. Sed hominum genus ad omnem ſui diuerſitatem viget in ſuæ vitæ regimine arte in factiuis, quia ars eſt cum certa ratione factiuus habitus, & viget rationibus in actiuis & contemplatiuis: & de his in ethicis determinatum eſt à nobis: hominum enim licet ſit vna natura ſecundum ſpeciem determinata, in multa tamen eſt latitudine ſecundum animæ facultates ſecundum complexiones & habitationes. Sed in tota latitudine illa & ambitu participat artibus in communicatiuis, & rationibus in contemplatione & more ſecundum virtutem. De facultatibus igitur ſiue ſpectantibus naturæ quibus perficitur ſcibilium acceptio, determinatum ſit hoc modo.

Hominum genus arte & rationibus viget.

Libro 8. de animal. tract. 2. cap. 2.

CAPVT VII.

De formaliter in nobis ſcientiam generantibus, quæ ſunt experimentum & vniuerſale.

CVm autem vniuerſale ſit principium artis & ſcientiæ, & vniuerſale dicitur dupliciter, vno modo prout eſt in multis confuſum & immixtum in illis ſecundum quòd eſt eſſe multorum, quomodo & ſecundum ſenſus notius eſt, ſicut oſtenſum eſt in primo phyſicorum, alio autem modo prout eſt de multis vnum ſeparatum per rationem ab illis, oportet iterum determinationem facere de principio generationis ſcientię, quod formaliter generat eam in nobis: hoc autem eſt vniuerſale: ſic autem in nullo deficiemus quando & ſecundum naturæ poteſtatem, & ſecundum quod formaliter complet ſcientię generationem oſtendemus. Ex quo enim hæc ſcientia omnem ſtabilit ſcientiam, à nulla aliquid accipiens, ſed omnibus ſtabilimentum largiens, oportet hæc quæ dicta ſunt, in iſta docere ſcientia: hîc igitur ſcientiæ principium vtroque ſupra dictorum modorum determinemus. Dicamus igitur, quòd ex quo hominum genus viget arte & rationibus, quòd in generatione artis & ſcientiæ quæ per rationem ineſt hominibus qui perfectæ ſunt memoriæ, fit ex

In Philoſopho vbi ſupra.

memoriæ

memoria prius acceptorum per ſenſum & cum ſenſu experimentum eiuſdem rei ſecundum ſpeciem. Multæ etenim memoriæ in effectibus ſimilibus acceptæ, faciunt in hominibus potentiam vnius experimenti. Potentiam autem dico non actum: quia ſicut nos meminimus docuiſſe in ethicis, ſicut duplex eſt actus in phyſicis, vnus quidem permixtus potentiæ, & imperfectus & imperfecti actus qui eſt motus, & alius impermixtus potentiæ & completus completi & perfecti actus qui eſt forma: ita eſt & duplex actus in potentiis animæ, vnus quidem permixtus potentiæ imperfectus & imperfecti actus qui non ſtabilit potentiam, ſicut eſt opinio quæ adhuc fluctuat ad oppoſitum, ſicut & ipſa potentia eſt oppoſitorum, & hîc eſt quaſi materia: & alter qui eſt purus, nihil habens de oppoſito, in toto complens potentiam, ſicut eſt ſcientia, & intellectus, & ſapientia: acceptio autē vniuerſalis in ſingularibus confuſi & permixti eſt actus imperfectus, & ideò potentiæ habet rationem & ſimilitudinem. Propter hoc dictum eſt, quòd memoriæ multæ vnius & eiuſdem ſenſus vniuerſalis in ipſis permixti & confuſi, experimenti pariunt potentiam & non actum ſimplicem & perfectum: & quia experimenti potentia ſic eſt imperfectus actus ferè eſt ſcientia, ſicut motus in phyſicis ferè eſt forma, & in termino motus, in quo finis eſt motùs ſecundum motum eſſe, eſt forma, & ſic experimentum in fine experiendi in quo eſt, ſed ſufficienter expertum eſſe eſt ſcientia.

Quare multa memoria in ſimilibus effectibus acceptæ & potentiã vni⁹ experimenti faciunt & nõ actũ.

Eſt autem experimentum etiam arti ſimile, non tamen ars: eſt enim ars illa operum factibilium cum vniuerſalis vera ratione, quæ per modum actus ineſt artifici. Experimentum autem eſt regulans opus per acceptionem confuſi in illis, & ideo potentialiter regulat: propter quod & frequenter fallit ex defectu regulantis, & non tantum ex defectu rei circa quam eſt opus. Ars autem nunquam fallit ex defectu regulantis: quia hæc eſt ratio certa & vera: ſed fallit quandoque per accidens ex defectu eorum in quibus factio conſiſtit: propter quæ finem in ipſo ſi de contingentibus nihil omiſerit, ſemper conſequitur artifex, vt habetur in topi. Cum igitur, vt ſuperius diximus, aliqua animalia ſecundum partem experimento participent, homines autem ſecundum perfectum, accidit & accedit hominibus ſcientia & ars per experimentum, ſicut in phyſicis accedit forma per motum, ſcientia quidem in experimento tantemplabilium, ars autē in experimento factibilium. Experientia quidem artem facit, ſicut ait quidam Philoſophus rectè dicens, ſed inexperientia facit caſum. Quemadmodum enim in phyſicis caſus eſt cauſa per accidens in his quæ propter aliquid fiunt, ita in actibus eorum quæ fiunt per nos, quæ omnia propter aliquid fiunt, experimenti potentia fecit cauſam per ſe eorum quæ à nobis propter aliquid fiunt: & hæc eſt ars in finem regulans & dirigens opus. Inexperientia autem ſi pertingat ad finem, ſine regulante finem contingit: & hoc fit caſu, ſicut non expertus aliquando ſanat: ſanare autem non intendens, ſed caſu dans medicinam ſanitatis perfectiuam. Ars autem fit & generatur & perficitur in nobis, cum ex multis non confuſis quodam iam experimento per depurationem vniuerſalis intellectus per cauſam veram & certam vna ex omnibus abſtracta fit de ſimilibus eſſentialiter acceptio vniuerſalis, in qua inſtantia non eſſe probatur: & tunc experimenti potentia perducta eſt ad actum completum & depuratum. Eſt etiam ſimplex quod prius in confuſione multorum erat acceptum. Oportet autem, quòd vniuerſale per ſe ſubſtantialiter ſit multorum illorum ſimilitudo: quia ſi per accidens & non per ſe vnirentur multa vni, non vnum facerent effectum, nec vnam certam de ſe generarent notionem. Acceptam namque notionem habere, quòd Platoni & Socrati & aliis pluribus eiuſdem complexionis & ætatis & habitationis & dietæ & exercitij & accidentium animi & periodi & omnium talium circa hanc ęgritudinem & ex eadē cauſa & eorundem ſynthomatum inſudantibus & laborantibus hoc iam contulit, ſicut ſcamonea ad choleræ purgationem, & vnumquodque ſit in multis probatum inueniti ſine inſtantia, experimenti eſt. Quod autem vniuerſaliter omnibus contulit huiuſmodi qui ſecundum vnam ſpeciem complexionis determinati ſunt, & hac per omnia ſimili ægritudine laborauerunt, ſicut ſi contulit ſimilibus per naturam ſimilibus phlegmaticis, hoc eſt, ex phlegmate laborantibus, aut choleticis, aut æſtu ſanguinis, aut melancholiæ intenſæ vel combuſtæ febrientibus, artis eſt: quoniam hoc eſt acceptum cum ratione vera & certa. Hæc igitur ſunt in hominibus ſcientiæ & artis generatiua.

Polus: Experientia artē facit, inexperiētia caſum.

CAPVT II.

Et eſt diſputatio de ſolutione dubitationis prædictæ.

DVbitabit autem aliquis de his quæ dicta ſunt: eò quod non ſemper ſcientia & ars ex his generari videntur: in doctrinalibus enim non multum oportet experiri: quoniam in vno viſo triangulo quod ſit rectilineus habens tres angulos æquos duobus rectis, per neceſſariam habetur rationem in omnibus: in quibuſdam nec in vno poſſibile eſt experiri, ſicut quod ſtellæ fixæ ſuper polos orbis ſignorum rotundè perficiant in 36. millibus annis circulum: hoc tamen certè & per demonſtrationes ſcit aſtronomus. Amplius cum vniuerſale ſit eſſentialis ſimilitudo particularibus immixta, fortè videbitur alicui, quòd in vno acceptum, per rationem ſimilitudinis in omnibus acceptum ſit, cum eorum quibus eſt vna natura communis, vna ſit illius naturæ operatio. Quæcunque autem talium ſunt dubitationum, ſibi vnam accipiunt ſolutionem, quam etiam in ethicis nos dixiſſe meminimus, quoniam mathematica non multis indigent tempore & experimento: eò quod talia probantur per cauſam propter quid, & ſunt ſeparata: & ideo in talibus excellunt iuuenes: & ſic eſt in materia cæli orbibus & ſtellarum motibus, quæ regularem habent motum per gradus & partes cæli: & ideo accepto tempore motus per vnum gradū, ſcitur tempus totius

tius motus. Hæc autem & huiuſmodi omnia ſunt de quibus eſt ſcientia ſecundum quod ſcientia eſt demonſtrationis proprius effectus: & ideo non vniuerſaliter diximus ſcientiam ſecundum veram ſcientiæ rationem indigere experimento: ſed in artificialibus & phyſicis & ſapientialibus ſecus eſt: quia in his ex rebus circa quas ſunt, magna eſt aliquando mutatio: eò quòd contingentes ſunt, & aliquando magna & excellens ſuper nos altitudo, ſicut in ſapientialibus diuinis: & ideo illa antequam acceptio vniuerſalis poſſit fieri, ſæpè & diligenter oportet experiri: propter quod vniuerſaliter ars generatur ab experimento, non vniuerſaliter ſcientia: & hæc eſt ſolutio Ariſto. ſicut patet inſpicienti in ethi. In his enim omnibus ſimilis acceptio non eſt perſpicua antequam probatur ad ſingula: neque perſpicuè ſcitur quando in vno acceptum eſt vtrum per eundem modum ſit in alio.

Impugnatio Platonis aſſerẽtis ſcientiam animæ ẽcreatam eſſe.

Quod autem Platonis amici dicunt, omnem ſcientiam eſſe in anima, nec accipi aliquam per experimentum & doctrinam, nullam habet fortem rationem. Quod enim dicunt eum, qui quærit experimento, aut inuenire ſcitum vniuerſale, aut non inuenire. Et ſiquidem non poteſt inuenire, fruſtra eſt inquiſitio, Si autem inueniet, per aliquid ſcit ſe inueniſſe quando inuenit, aut neſcit ſe inueniſſe, & tunc nunquam ceſſabit ibi ab inquiſitione. Si autem per aliquid ſcit, cum non ſciatur niſi ſimili, oportet quòd ſimile ei quod inuenit, iam intus habuit: ergo omnium quæ inueniri poſſunt, iam ante intus ſunt ſimiles habitus: duæ autem per omnia ſimiles & eiuſdem ſpeciei qualitates & formæ non poſſunt ſecundum idem in eodem fieri: cum igitur ſit in anima ſecundum intellectum ſimilis cum quæſito habitus, per experimentum & doctrinam nihil generatur in anima, ſed per talia excitatur anima, ad reminiſcendum ea quæ prius nouit. Et hoc dicit Boëtius in 3. de conſolatione philoſophiæ dicens, quod ſi Platonis muſa perſonat verum, quod quiſque diſcit, immemor recordatur. Omnia autem hæc deceptiones ſunt erroneæ: quoniam hoc quidem verum eſt, quòd ſicut in omni potentia actus alicuius præceſſit illius actus inchoatio, ita etiam in intellectu poſſibili ſecundum inchoationem confuſam præexiſtit notio quæſitorum: aliter enim non eſſet potencia propria perfectibilis hoc actu: & quoad hæc ſunt in ipſa dignitatum notitiæ vel notiones, quas quiſque probat auditas: nec oportet ad notionem hanc aliquid facere per experimentum vel doctrinam, niſi terminorum tantum notitiam. Hic ergo confuſus habitus eſt in intellectu, ſicut forma per inchoationem eſſe potentialis eſt in materia: ſicut autem materia per huiuſmodi eſſe poſſibile confuſum, non exit ad actum, niſi per aliquid agens quod eſt in actu completo & determinato: ita etiam intellectus poſſibilis non exit actu ex forma notitiæ confuſæ, niſi per aliquid quod eſt in actu completo & determinato: & hoc eſt experimentum vniuerſalis ſpeciei mouens, vel doctrina mouens ſigno ſpeciei. Sed hîc non loquimur de generatione ſcientiæ per doctrinam: quia intendimus de prima ſcientiæ generatione: & hoc non fit per doctrinam: quia doctrinaliter non generatur ſcientia, niſi poſtquam generata eſt in anima docentis. Sicut autem poſſibilitas materiæ quietatur & determinatur in fine motus contingens actum completum, ita determinatur confuſus & potentialis actus ad quæſiti notitiam, & ſcit ſe inueniſſe quod quærit per hoc quod determinatur ad ſpeciem quæſiti. Et quod dicunt, quòd non ſcitur niſi ſimile ſimili, dico quod pro certo verum eſt hoc: ſed hoc modo quod ſcit iſte ſimile & tamen imperfectè confuſo habitu ſcit, imperfectè etiam confuſa forma eſt ſimilis. Cum autem perfectè ſcit, perfectè etiam ſecundum ſpeciem determinatam efficitur ſimilis: ſed Plato hoc non conſideraui: & ideo formas potentiæ generationis & ſcientiæ principium dixit: de quibus congruis locis & temporibus in ſequentibus ſubtiliter inquiremus.

Solutio ad motiuum Platonis.

CAPVT IX.

De comparatione artis & ſcientiæ & experientiæ ſecundum conuenientiam & differentiam.

SIc igitur determinatis generationibus artis & ſcientiæ ſecundum facultates naturæ, quibus ſecundum primas acceptiones fiunt in nobis, inquirimus conuenientias & differentias artis ad experimentum, vt melius intelligatur proprium eſſe vtriuſque ipſorum. Dicamus igitur, quòd experientia nihil penitus differre videtur ab arte in hoc, quod vtraque iſtarum acceptionum ſiue cognitionum eſt relata ad actum qui dicitur operatio circa ſingularia exiſtens: actus enim licet multipliciter dicatur ad complementum & complementi propriam actionem quæ ab actu nomen accepit, & ad operationem, hic tamen non accepimus actum niſi pro operatione. Hæc autem conuenientia ex ipſis probatur nominum rationibus diffinitiuis, quoniam experientia eſt cognitio ſingularium ex multiplicatis accepta memoriis circa quæ eſt actus: ars autem ſicut 6. ethi. diximus, eſt cum certa ratione factiuus habitus. Sed ſi attendamus profectum in operibus, qui eſt in conſecutione finis operis, erit differentia inter experientiam & artem in hoc quod expertos magis videmus proficere in operis fine conſequendo, quam eos qui ſine experientia habent artis rationem. Huius autem cauſa eſt: quia, ſicut diximus, experientia eſt cognitio ſingularium in vna ſimilitudine memoratorum: quam ſimilitudinem non ſeparat ab illis, & ſic dirigens in ipſo eſt coniunctum his circa quæ eſt actus: ars autem eſt acceptio vniuerſalium à ſingularibus ſeparatorum, quæ non niſi potentia ad ſingularia reſpiciunt. Actus autem & generationes omnes quorumcunque, ſiue per ſe, ſiue per accidens ſumantur, ſiue artificiatorum, ſiue naturalium, ſunt circa ſingulare hoc demonſtratum illud: & hoc probatur inducendo in vno: & hoc ſufficit, cum in omnibus eadem ſit ratio penitus. Ille enim qui eſt medicans, non ſanat hominem niſi ſecundum accidens, ſed per ſe ſanat aut Platonem, aut Socratem, cui accidit eſſe hominem.

In Philoſopho vbi ſupra.

Experientia non videtur differre ab arte quartum ad actum.

Cap. 5.

Experti magis proficiunt in conſequendo ſine operis, quam habentes vniuerſalem artis rationem ſine experimento.

hominem. Si enim per ſe ponamus ſanantem & ſanatum, dicimus quòd hic medicus ſecundum medicinam ſicut hic & nunc operans, ſanat hunc ægrum, ſicut hic & nunc infirmatum. Cum autem eſſe hominis inquantum hic ſanatus homo eſt, ſit eſſe formæ hominis vt eſſe, & ſic eſſe huius hominis vt ſubiecti vel perfecti per ipſum eſſe prout eſt huius vt ſubiecti eſt eſſe materiæ & complexionatæ ex contrariis: & ſic reſpicit ægrotare & ſanare & ſanum eſſe: quia ſic abiicitur ei aliquid & aliquid aduenit ei, & non per hoc quod eſt eſſe hominis vt formæ & cauſæ. Quamuis ergo medicus operetur circa habitudinem eſſe huius hominis ſecundum eſſe huius hominis, non tamen operatur circa eſſe hominis inquantum eſt eſſe hominis niſi per accidens: quia ſcilicet operatur circa eum cui per eſſe huius hominis accidit hominem eſſe. Si igitur ſine experimento quis rationem artis habeat, illud in vniuerſali accepto & vniuerſale quoddam ſic cognoſcat, ſed hoc in vniuerſali ſingulare ignoret, multoties quidem curando, ſi medicus eſt, peccabit. Dico autem ſingulare in vniuerſali accipiendum ignorari: quia licet ars ſit factiuus habitus cum certa ratione, certè actio quæ dirigit in opere artis, eſt vniuerſale factiuum ſiue practicum: ideo particulare cui applicari debet illud vniuerſale, practicè accipere oportet: & hoc modo ſæpè ignoratur, etiamſi ſciatur theoricè: quia neſcitur modus quo præparandum vel dandum eſt. Cum igitur ſingulare per ſe ſit curabile, & vniuerſale non, ſed per accidens, magis proficiet expertus circa ſingularia, quam rationem artis ſine experimento habens vniuerſalem potentiam tantum particularibus applicabilem: & circa quod vniuerſale non eſt operatio niſi per accidens. Ex hoc autem intelligitur, quòd quia fortè in ſingularibus confuſa operans vſu quodam memoratorum & ſenſuum, colligitur, quòd experientiæ cognitio mouet ad opus ſicut forma generata mixti aſſuetudine & cognitione, & ſic mouet in modum naturæ: quia conſuetudinis forma in naturam tranſponitur: eò quod vt natura quædam mouet, vt diximus in libro de memoria & reminiſcentia: & ex illa parte ſicut natura eſt omni arte certior, & ideo vtilius attingit finem operis. Ars autem non eſt dirigens niſi vt ſcientia quædam practica: & ideo ſi ſine experientia fit, frequenter peccabit.

Ars præeminet experientiæ quantum ad cognitionem. 1. ratio.

Licet autem ſic experientia artem præcellat vtilitate operis, è contra tamen ars præcellit experientiam nobilitate cognitionis. Scire enim & audire, hoc eſt, de auditis iudicare, & obuiare dictis, magis arbitramur eſſe per artem, quam per experimentum. Et cum hoc opinamur artifices artis rationem habentes, ſapientiores eſſe, quam expertos, tanquam omnis ſapientia cuiuſlibet rei magis ſequatur ipſum ſcire rationem, quam expertum eſſe circa ſingularia. Cauſa autem huius eſt: quia artifices ſciunt cauſam quæ eſt ratio faciendorum: illi verò, hoc eſt, experti non ſciunt cauſam. Experti enim non cauſam quidem, ſed tantum habent ſcientiam quia ſic fit, ſed propter quid ſic fit, neſciunt. Artifices autem ſi perfectè rationem artis habeant, ſciunt cauſam efficientem, & materiam, & propter quid, hoc eſt, finem, hoc eſt, ratio illa dirigens in opere artis. Vnde architectores, de quibus in 1. phyſi. determinamus, denominamus ex ipſo nomine principalitatis magis ſcire, ſignificamus nobiliores eſſe circa quodlibet genus artificiatorum: & hos ſignificamus ipſo nomine principalitatis magis ſcire & artifices tales eſſe ſapientiores. Cauſa autem huius ſignificationis eſt: quia architectores ſciunt factorum ſiue artificiatorum cauſas: quia aliter non haberent rationem certam: hi ergo magis ſciunt quam hi qui dicuntur manu artifices, ſiue vſuales, qui non materiam & efficientem in quibus motibus fiant, conſiderant in artificiato, ſed tantum ſpeciem ſiue formam figuræ, & illa vtuntur in opere, ſicut militans vtitur gladio & nauta temone. Cum enim architectores rationaliter agant ſcientes cauſam efficientem & materiam & formam & finem, vſuales ſiue manu artifices non operantur niſi vſu formæ ad actum, ſicut agunt inanimata per formam poſitam in actu agendi, ſicut exurit ignis: ſed in hoc eſt differentia, quòd inanimata & animata non cognoſcente anima, & etiam animata quæ cognitionem habent, ſed non artis ſuſceptibilia, eò quod nullo modo participant ratione, agunt per formam ſuam: vnde ſicut natura operatur: aut ſi anima operatur, non operatur niſi naturæ inſtinctu, ſicut vegetabilia & ſenſibilia: ſed manu artifices licet aliquid habeant cognitionis, quoniam cognoſcunt ſpeciem, non prout ex materia vel in materia inducitur motibus efficientis, ſed prout refertur ad opus illi ſpeciei proprium, tamen operantur ſicut ex forma conſuetudinali quæ vſu acquiritur. Et hoc magis determinatur ad opus: & huiuſmodi denominationes facimus tanquam non ſicut artifices ſapientiores ſecundum hoc quod practici ſiue operatiui ſunt, ſed potius ſecundum hoc quod rationem vniuerſalem & certam habent, cauſam efficientem & materiam & finem cognoſcunt. Cum igitur experientia ſic operetur ſicut vſualis, vt patet ex prædictis, ars autem per rationem & cauſam, ars magis accedit ad ſcire & ſapere quam experimentum: & ſic nobilior eſt ars quam experimentum ſecundum nobilitatem cognitionis. Adhuc autem omninò vniuerſaliter ſignum eſt ſcientis, ſcitum ſuum poſſe doctrinaliter docere per cauſam & rationem: ſic autem poteſt docere ars, & non experimentum: & ob hoc concipimus, quòd ars magis ſit ſcientia quam experimentum: artifices enim poſſunt ex habitu artis docere prædicto modo, & ſimiliter architectores: hi autem alij qui dicuntur experti & manu artifices ſiue vſuales, docere per cauſam & rationem non poſſunt. Amplius autem neque ſecundum ſenſum dicimus eſſe ſapientiam ſiue ſcientiam, cum tamen ſenſibilibus ſingularium cognitiones magis ſint propriæ quam vniuerſalium: quia vniuerſale non eſt eis cognitum niſi eſt cum partibus mixtum, ſicut diximus in principio phyſicorum: ſed particulare ſenſatum per ſe iudicatum ſecundum cauſam per quam eſt res quæ eſt, de nullo dicitur: non enim nuntiat ſenſus propter quid ignis eſt calidus, ſed tantum nuntiat, quòd calidus eſt. A ſimili ergo quod eſt circa ſingularia dicens quia, non propter quid, minus habet ſimilitudinis

2. ratio.

3. ratio.

ſimilitudinis ad ſcientiam & ſapientiam, quam id quod eſt circa actum ſingularium dicens cauſam & propter quid : & ſic experimentum minus habens eſt ſimilitudinis cum ſcientia & ſapientia, quam ars, vt patet ex ſuperius inductis rationibus.

CAPVT X.

De conuenientia & differentia artis ad artem in admiratione qua imitatur ſapientiam & ab aliis diſtinguentem.

In Philoſopho vbi ſupra.

SIcut autem iam diximus conuenientiam & differentiam artis & experimenti, ita nunc ad doctrinæ perfectionem, conuenientiam & differentiam artis ad artem aſſignemus, vt videamus quæ artium magis ſit ſapientiæ ſimilis, quæ ſapientior à Græcis ab Arabibus aut Philoſophis magis ſapientialis vocetur, quæ ſecundum veritatem vocatur ſapientiæ magis ſimilis. Dicamus autem primo in quo omnis ars cum omni conuenit arte. Cum autem ſicut ex ſuperioribus probatur, vniuerſale ſit principium artis & ſcientiæ, conueniens eſt, quòd ille qui quamcunque artem per inuentionem ſenſuum, hoc eſt, ſenſibilem cognitionem primò accipit, admirando quærat id quod eſt vltra communem in hominibus ſenſum, hoc eſt, ſenſibilem cognitionem, ſiue in ſenſu, ſiue in memoriis, ſiue in experimentis acceptam. In omni enim communi hominibus ſenſibili cognitione vniuerſale confuſum & mixtum ſenſibus, ſecundum ſenſus notius eſt, vt in principio de phyſico auditu demonſtratum eſt : & hoc non eſt principium artis & ſcientiæ ſecundum quòd ſic ſingularibus permixtum eſt, ſed potius prout eſt ad rationem ſimplicem & cauſam deductum per depurationem : aliter enim in ſingularibus adhuc confuſum obumbratum eſt ex materiæ appendiciis & variabile ſecundum eſſe, & non poteſt eſſe perfectæ & certæ cognitionis principaliter. Ars autem eſt cum ratione certa factiuus habitus, vt dictum eſt in ethicis. Cum autem ſic miretur inueniens quamlibet artem vltra communem in hominibus omnibus pueris & ſenibus ſenſibilem cognitionem, non mirabitur ſolum id quod miratur propter aliquam vtilitatem ad vitæ neceſſaria & adminicula pertinentem : quia ſupra habitum eſt, quòd vtilitas magis fit à ſingularibus in quibus eſt actus quam ex vniuerſali: ſed mirabitur ſicut miratur ſapiens, qui mirando quærit cauſam primam, in qua ſtat rei demonſtratio & ratio certa, & mirabitur ſicut miratur ab aliis diſtinguens per quid & propter quid dicentem diffinitionem, quæ terminus vocatur, & rem cuius eſt, propriis differentiis ab aliis diſtinguit. Dico autem, quòd non ſolum habet mirari propter vtilitatem inuentorum : quia cum in arte duo ſint : eſt enim factiuus habitus, & ſic eſt ad vtilitatem vitæ : & ſic ex parte illa qua operatur, oportet præmirari vtile circa quod & ad quod ſicut ad finem operis eſt opus artis. Sed quia hoc habet commune ars cum experimento, & ex parte illa operatur per formam conſuetudinis per modum naturæ operantis, ideò hoc non ſufficit. Sed ex illa parte qua ars eſt cum certa ratione cauſæ, oportet mirari artificem ſicut miratur ſapiens, & ab aliis diſtinguens, qui vltra communem omnibus miratur ſenſibilium cognitionem. Hoc eſt igitur in quo omnis ars cum arte conuenit omni.

Artium quædam ad vtilitatē, quædam ad inſtructionē ſunt inuenta.

Differentia autem artium eſt in modo illius admirationis : quoniam cum plures repertæ per inuentionem ſint artes, quædam quidem ad neceſſaria ſiue vtilia vitæ ciuilis, ſicut mechanicæ vocatæ, quæ ſunt pannifica, lanificium, militaris, architectura, & huiuſmodi : quædam verò ſunt ad introductionem ſeu adminiculum ſcientiarum, ſicut grammatica, logica, rhetorica, poëtica, & huiuſmodi, arbitrandum eſt, quòd huiuſmodi quales dictæ ſunt artes, quæ ſcilicet ſunt vltra communem in hominibus ſenſum, ſicut ſapiens & ſicut diſtinguens, ſunt ſapientiores vel magis ſapientiales : eò quòd magis ſe exaltando à ſenſu accedunt ad ſimilitudinem admirationis ſapientis & ab aliis diſtinguentis : & hoc propter illud quod illorum eſt, hoc eſt, ſapientis & ab alio diſtinguentis, non ſunt ad aliquam vtilitatem, eò quòd ſunt non in ſingularibus in quibus omnis vtilitatis perficitur operatio. Omnis autem admiratio ſapientis & diſtinguentis eſt cauſæ demonſtrantis quid & propter quid : & hoc conſiſtit in ſpeculatione, non in operatione. Huius autem ſignum eſt, quòd huiuſmodi ſapientiæ & diſtinguentes ſcientiæ repertæ ſunt poſtea quam omnes artes ad vtilitatem exiſtentes & omnes ſcientiæ adminiculantes ad inſtructionem iam fuerunt repertæ ſiue inuentæ : quoniam niſi artes ciuilitatem conſeruantes, inuentæ fuiſſent, non fuiſſet habitum otium & libertas inquirendi, deficientibus neceſſariis vitæ : & niſi fuiſſent inuentæ ſcientiæ adminiculantes ad inſtructionem, non fuiſſet habitus modus proprius inquirendi : & ideò illis non ante repertis inutile fuiſſet admirantis ſtudium & inquirendi inueſtigatio. Huius autem vlterius ſignum eſt, quòd tales ſcientiæ non ad vtilitatem relatæ, nec adminiculum, ſed per ſe propter ipſum ſcire deſideratæ, primum repertæ ſunt in his locis vbi omnibus ad commodum & adminiculum exiſtentibus primitus ſtuduerunt primi philoſophantes : & hoc eſt circa Ægyptum & in Ægypto, vbi primum ſubſtiterunt artes mathematicæ, doctrinales, demonſtratiuæ : ibi namque liberis poſſeſſionibus donata ſacerdotum libera à curis gens, ſtudere conceſſa eſt. Sic ergo differt ars ab arte penes magis & minus accedere ad ſapientis & ab aliis diſtinguentis admirationem. In ethicis autem lib. 6. vbi de intellectualibus virtutibus determinatum, eſt dictum quæ ſit artis & ſcientiæ differentia, & ibi etiam omnium habituum qui ſunt ſimilium generum cum iſtis, eò quòd intellectuales ſunt, determinatum eſt. Cap. 4. & 5

Cuius autem gratia nunc orationem iſtam introduximus, hoc eſt, quòd cum ſapientia ſit omnis ſcientiæ virtus & vltimum poſſe, oportet eam quæ ſimpliciter ſapientia denominatur, eſſe circa primas cauſas & principia. Et hoc quidem omnes opinantur. Artifex autem magis eſt circa cauſas quam experimentum tantum habens vel habentes : inter artifices autem architector magis

gis eſt circa cauſas quam ille qui eſt manu artifex ſiue vſualis. Omnes autem ſpeculantes magis ſunt circa cauſas quam practicæ. Manifeſtum autem ex inductis eſt, quòd illa quæ eſt ſapientia, eſt ſcientia circa quaſdam cauſas exiſtens, quon iam eſt circa primas rerum cauſas. Et per hæc eadem patet qualiter ſapientia & ſcientia & ars fiant in nobis.

CAPVT XI.

De conuenientia artis cum ſapientia & ſcientia, & differentia artium in maiori & minori ſimilitudine ad ipſas.

In Philoſopho vbi ſupra.

QVod autem primum eſt in quo conuenit omnis ars in quocunque modo conſiderata, hoc eſt, quod quicunque inuenit quamcunque artem, oportet illum mirari aliquod quod eſt vltra communem in hominibus ſenſum. Nec voco ſenſum illum tantum qui fortis eſt apprehenſiuus ſenſibilium ſpecierum præexiſtente materia, ſed in communi voco ſenſum omnem etiam hominis ſenſibilem cognitionem, quæ cum in homine potentior ſit quam in aliis animalibus, eò quod eſt acceptio vniuerſalis mixti & confuſi in ſingularibus, tamen inueniens artem, neceſſe habet mirari vniuerſale & cauſam & rationem certam quæ ſunt vltra omnem cognitionem in ſenſibus acceptam ſenſu & & memoriis & experimento. Omnia enim hæc tria ſunt in hominibus ſenſibilis cognitionis. Dico autem, quòd inueniens artem, ſic neceſſe habet mirari: quia diſcens & accipiens artem per doctrinam, non ſic incipit ab admiratione: quia tunc inciperet ab effectu, ſed ſtatim à docente accipit cauſam: inueniens autem artem quamcunque ex ſenſu & memoriis & experimento, incipit ab admiratione cauſæ vniuerſalis & rationis inueſtigat cauſam, ad quam agonia quadam ſuſpenditur dum admiratur. Et ideo non admiratur in arte quam inuenit ſolum referens hæc ad vtilitatem ciuilem vel adminicularem, ſed oportet eum admirari cauſam & rationem dicentem ad quid & propter quid: ſicut miratur ſapiens, qui cauſam primam quærit: & ſicut miratur diffinitionem quærens, quæ ab omnibus aliis diſtinguit diffinitum: aliter enim non eſſet ars inuenta, cum ratione certa & cauſæ cognitione factiuus habitus. Si enim diffinitur ars, & eſt vna intellectualium virtutum, ſicut dictum eſt in ethi. In hoc igitur conuenientibus omnibus artibus in communi, differunt tamen ex hoc quod magis & minus in hoc ſapientiæ ſimiles ſunt: plurimis enim artibus repertis, quibuſdam quidem ad vtilitatem ciuilibus neceſſariam, quibuſdam vero ad adminiculum inſtructionis deſeruientibus, arbitrandum eſt, quòd ſemper eò ſunt ſapientiores, hoc eſt, ſapientiæ magis ſimiles, quò non ad vtilitatem reſpiciunt plus, ſed id quo admirantur vltra cognitionem ſenſibilem in hominibus: quia, ſicut diximus, cum in arte duo ſint, ratio ſcilicet certa, quæ eſt ex cauſæ alicuius vel plurium cognitione, & factio artis, factio eſt circa ſingularia, in qua ars non differt à ſenſibili cognitione experimenti, ſed in cauſæ cognitione accedit ad ſapientiam. Et ideo quantò magis eleuatur ad rationem quæ eſt per cauſam, tantò magis recedit à ſenſibilibus in quibus eſt vtilitatis profectio: & ideo ſi aliqua eſt ſimpliciter cognitio cauſæ præter omnem relationem ad vtilitatem quæ eſt in opere, illa maximè ſapientialis eſt, vt dicit Auicen. Sicut ſunt ſcientiæ metaphyſicæ: quia ſimpliciter ſunt theoricæ: licet etiam ad opus referri poſſunt. Huius autem ſignum eſt, quòd poſtquam omnes artes ad vtilitatem neceſſitatis ciuilis & adminiculum inſtructionis deſeruientes, repertæ fuerunt, iam circa Athenas & alibi illæ theoricæ vtilitates cauſarum inquirere cœperunt: quia uiſi omnes aliæ prius repertæ fuiſſent, animus occupatus neceſſariis, otium non habuiſſet ad quærendum ſapientiæ rationes. Propter quod etiam Plato in Timæo dicit, quòd iam ex Vulcani ſemine & indigenæ agro conſtitutis Athenis, & ex electa iuuentute ordinata militia, & cæteris omnibus adhibitis ad commodum vitæ pertinentibus, liberato à curis animo philoſophari Athenis & academiæ inceptum eſt. Signum autem huius eſt, quod in noſtro habitabili primo ſunt repertæ ſcientiæ mathematicæ, hoc eſt, ſcientiales à ſenſibus ſeparatæ in his locis, vbi primo liberi à curis neceſſariis vitæ ſtuduerunt: vnde circa Ægyptum mathematicæ artes primum repertæ ſubſtiterunt: ibi namque gens ſacerdotum, liberis reditibus à regibus donatis, in ſcholam intrare & ſtudere conceſſa eſt: propter quod Horatius dicit: Sit mihi frugis copia, animum ipſe parabo. Cum igitur ibi extiterint vbi iam omnia ad neceſſitatem & adminiculum deſeruientia fuerunt reperta, & ab his qui à curis liberum habebant animum, conſtat quòd non ad vtilitatem ſunt inuentæ, ſed potius ad contemplationem cauſarum earum quas mirantur vltra ſenſibilium in hominibus cognitionem: & illæ maximè ſimiles ſunt ſapientiæ. In artibus autem quæcunque magis mirantur cauſas vltra ſenſibilem cognitionem altiores magis ſunt ſaprentiales, ſicut architectonica ſapientialior eſt quam vſualis: & in talibus ab initio mirantur Ægyptios: propter quod etiam Plato narrat ad Solonem, ſacerdotem dixiſſe Ægyptum: O Græci, pueri eſtis, & non eſt in vobis vlla cana ſapientia. In ethicis & hoc ante iam declarauimus, quæ ſit differentia artis & ſcientiæ, & omnium ſimilium generum quæ in virtutum intellectualium cadunt communitatem, ibi aſſignauimus differentias. 6. ethi. cap. 4. & 5.

Iſtam autem opinionem hîc iam non induximus ex intentione principali. Sed propter hoc quod ſciamus, quòd omnibus ſapientibus videtur, quòd illam iam ſcientiam quæ inter cæteras magis denominatur à ſapientia, maximè oportet eſſe circa primas cauſas ante quas nullæ ſunt, & circa prima principia. Dico autem cauſas eſſe rerum conſtituentes: principia autem licet pluribus modis dicantur, tamen ſecundum intentionem præpoſitam principia hæc diximus, quæ ſicut prima ſe habent ad aliqua, & omnia reliqua per prius & poſterius referuntur ad ipſa, ſicut eſt ens & vnum & verum & bonum & huiuſmodi *Sapientia eſt circa primas cauſas.*

iuſmodi quædam alia. Secundum autem hanc rationem artifex magis ſapientiæ nomen & rationem participat quam experti: & architectus magis participat ipſum, quam vſualis qui manu artifex vocatur, eò quod manu vtitur ad opus apoteleſmate quod præparauit artifex, ſicut miles vtitur gladio, qui præparatur à fabro ferrario non conſiderans in eo niſi ſpeciem & actum: & ſic ſpeculatiuæ ſcientiæ magis ſapientiæ nomen participant quam actiuæ, & præ omnibus circa primas cauſas erit ipſa quæ per ſe ſapientia vocatur. Manifeſtum eſt igitur ex inductis, quòd ſapientia eſt circa quaſdam cauſas & quædam principia.

TRACTATVS II.

DE PROPRIETATIBVS SAPIENTIÆ iſtius ſecundum ſe.

CAPVT I.

Qualiter dicitur ſapientia, & per conſequens philoſophia propter rationes ſapientis & ſapientiæ.

In proœmio metaphy.

VONIAM autem in hac noſtra intentione quærimus eam quæ veræ ſapientiæ habet nomen, per rationem conſiderandum eſt nobis circa quales cauſas & circa qualia principia ſit. Fortaſſis autem fiet nobis manifeſtius, ſi primò comprehendamus deſcriptiones & opiniones quas ab antiquis Philoſophis habemus approbatas: virtutem enim quandam habet communis animi conceptionis, quam quiſque probat poſtquam audierit. Omnes enim ab antiquis in philoſophia communiter tradiderunt, quòd hunc præcipuè dicimus eſſe ſapientem, qui omnia maximè ſcit ſicut decet, & non habet ſecundum vnumquodque ſingularem de ipſis ſcientiam. Qui enim omnia ſcit, non poteſt omnia ſcire, niſi ex his quæ ſunt cauſa omnium, & non quorundam cauſæ, & quorundam non: & illæ omnium cauſæ non ſunt niſi illæ quæ ſunt cauſæ, non quidem entis ſecundum eſſe, ſed ſecundum quod ipſum eſt actus ſimplex entis per ſe ſecundum quod ens: illæ enim ſolæ ſunt cauſæ omnis eſſe, & non habent alias ſe priores. Scit autem iſte, ſicut dicit perſuaſus, non ab alio, ſed propter ſcire facientia conſiderans, quod non decet phyſicum vel metaphyſicum qui ea quibus ſcit, eſſe & ſubſiſtere ſiue entitatem habere ſupponit ab iſto Philoſopho: & hoc quia maximè aſcendit vltra communem in hominibus ſenſibilem cognitionem, non habet ſcientiam eorum quæ ſcit ſecundum vnumquodque ſenſibile: quia non accepit vniuerſale in ſenſibus mixtum, ſicut ſentiens & memorans & experiens, ſed potius ſcit quæ ſcit per primas entium cauſas. Hæc igitur vna eſt acceptio ſapientis accepta penes medium, per quod ſcit abſolutè relatum ad ſcibile quod ſcitur per ipſum ſecundum quod ipſum eſt per ſe & non per aliud ante ſe acceptum faciens ſcire.

Prima Sapientis acceptio.

Poſtea autem ſecundariò & minus propria ratione dicimus hunc eſſe ſapientem, qui cognoſcit ea quæ duplici difficultate cognoſcuntur: quia ſunt & difficilia homini cognoſcere, & difficilia noſcere ſecundum ſeipſa. Quæ enim difficilia ſunt homini, ſunt à ſenſu remotiſſima: & hæc ſunt rectè principia ante quæ nihil eſt penitus: hæc enim ideo difficulter homo cognoſcit, quia intellectus hominis cum continuo & tempore cognoſcere natus eſt. Iſta autem intellectualia ſecundum intellectum diuinum ſunt, qui quidem ſolus locus eſt huiuſmodi veritatum putiſſimarum. Et ſunt etiam in ſe cognoſcere non leuia & diuino intellectu: cuius probatio eſt: quia cum ſint duo difficulter intelligibilia per ſe, vnum eſt difficile intelligibile ex ſui imperfectione, alterum verò ex ſui perfectione. Ex ſui autem imperfectione non leuia ſunt cognoſcere quæcunque principium intelligendi, quod eſt forma, perfectum non habent, ſed potentiæ valde permixtum, ſicut hyle, & motus, & tempus: ex ſui autem perfectione non leuia ſunt ad dignoſcendum, quæ omne principium intelligendi præueniunt, ſicut Deus deorum Dominus, qui non intelligitur nec enarratur niſi per formam ſui cauſati primi, vel ſecundi, & ſic deinceps: & ideò dicit Philoſophus, quòd non habet nomen, & quòd deficiunt linguæ ab enarratione eius: & talia, prout poſſunt, in iſta declarantur ſcientia. Hæc igitur eſt acceptio ſapientis, & eſt data ſecundum proportionem ſcibilis ſibi proprij ad intellectum humanum qui accipit ipſum.

Secunda.

Adhuc autem hunc dicimus eſſe ſapientiorem circa omnem ſcientiam, qui certior eſt & doctiſſimus cauſarum in hoc quòd dicit eas quæ magis ſunt cauſæ quam aliæ: & hæc acceptio ſapientis eſt accepta prius in ſcire quam in agere. Sunt autem certiores cauſæ quæ ex ſubſtantialioribus certificant, & ſunt doctiſſimi cauſarum, & dicentes eas quæ cauſarum ſunt cauſæ in hoc quòd ſunt & in hoc quòd cauſæ ſunt. Patet autem vnum etiam parum ſcienti, quòd illæ

Tertia.

quæ

quæ certificant ex his quæ ſunt cauſæ eſſe ſecundum quòd eſt eſſe ſimplex omnium rerum, magis ex ſubſtantialibus certificant quam illæ quæ certificant ex his quæ concepta ſunt cum materia mobili vel quantitate: quia illa non ſunt de eſſe ſecundum quòd eſt eſſe, ſed ſunt de modo eſſendi quodam. Et tunc ille doctiſſimus eſt cauſarum: quia reddit cauſas quæ magis influunt omnibus, quoniam influant, aliis nullis influentibus, & nullæ aliarum influunt ſine iſtis: cauſæ enim eſſe ſimplicis ſunt ſubſtantificantes & cauſantes eſſe cuicunque eſſe inquantum eſt eſſe, ſicut patet in corpore mobili: hoc enim ipſum eſſe non habet à principiis motus & mutabilitatis, cum ſuum eſſe ſit ſecundum naturam ante illa: ſed habet ipſum à principiis ſubſtantiæ ſecundum quòd ſunt principia ſubſtantiæ & principia motus ſiue eſſe: & quòd principia ſunt, habent à principiis ipſius eſſe: & ſic patet qualiter principia eſſe magis ſunt etiam cauſæ principiis aliis. Dico autem eſſe ſimplex, non eſſe vniuerſale, ſed eſſe cuiuſcunque non conceptum cum magnitudine & materia ſubiecta motui per principia motus. Iſtius enim eſſe principia ſunt principia à quibus omnia alia principia habent, & quòd ſunt, & quòd ſint principia.

Vera ſapiẽtiæ partes.

His igitur de ſapiente conceptionibus ſic ſuppoſitis, dicimus illam ſcientiam eſſe veram ſapientiam, quæ per ſe eſt ſcientia, ita quòd ſuiipſius ipſa eſt cauſa, hoc eſt, quam gratia ſuiipſius quærimus ſcire & volumus, & hoc cuius finis propter quam ſcire volumus, eſt in ipſamet ſcientia: ſicut enim patet ex iam dictis, non poteſt eſſe cauſa ſuæ ſcientiæ ipſamet ſcientia, ſed ab aliqua aliarum aliquid probatum & in eſſe ſtabilitum accipiat, ſed potius illa à qua accipit hoc, erit ſibi cauſa ſcientiæ, & tunc non erit vltimum ſcientiæ & virtus ſapientia. Quod tamen iam determinatum eſt in ethicis. Oportet autem ipſammet ex omnium principiis ſibi eſſe cauſam ſcientiæ.

Amplius ſi non gratia ſuiipſius volita ſit, oportet quòd non ſit ſapientia: quia ſi detur, quòd propter aliud vtile vel ad quod adminiculatur, ipſam eſſe quæſitam & volitam, illa propter quam, erit altior & dignior quam iſta: igitur iſta non erit virtus ſcientiæ & vltimum, ſed potius illa propter quam iſtam quærimus: hoc autem eſt contra hypotheſim: quoniam ponimus iſtam eſſe ſapientiam: ergo non erit propter alterum aliquid: ſapientiæ enim ratio eſt, vt in ethicis determinatum eſt, quòd ſit virtus ſciẽtiæ circa vltimum & maximæ virtutis ſcibile exiſtens: hoc enim magis habet nomen ſapientiæ quam illæ ſcientiæ quæ quorumlibet vtilium cauſa quæſitæ & adminiculantes ad alia contingentia quæcunque. Sic igitur iſta ſcientia verè & propriè habet nomen ſapientiæ.

***

CAPVT II.

Et eſt per ſolutionem dubitationum digreſsio declarans quæ videntur eſſe contra inducta de diffinitione ſapientiæ.

DVbitabit autem fortaſſe aliquis, vtrum verum ſit ſapientiam eſſe circa omnium principia, & non ſecundum vnumquodque ſcientiam habere: tam enim in logicis quam in ethicis probatum eſt, quòd per communiſſima enuntians, nihil enuntiat certum, & communiſſimis non ſciuntur determinata & in propria natura, niſi in potentia: & hoc eſt imperfectiſſimum genus ſciendi: & ſi illa ſcientia quæ omnium ſtabilit principia, eſt imperfectiori modo ſcita, ſequitur quòd omninò nihil perfectè ſciatur. Amplius ſi ex talibus certificat, nunquam certificat: quoniam illa non ſunt conuertibilia, nec proxima, ſed ſunt quidem cauſa ſine qua non eſt res, ſed non ſunt cauſa propter quam eſt res. Amplius ſi ſic ſe habeat iſta ſcientia, tunc omnium aliarum ſcientiarum ſcita continebuntur ſub ſcito huius ſcientiæ ſicut ſpecies ſub genere: & hoc videtur inconueniens: quia eiuſdem eſt determinare ſpeciem & genus. Et huiuſmodi tales dubitationes plurimas obiiciunt imperiti, quæ omnia ſoluere non eſt difficile, ſi ea quæ determinata ſunt, ad memoriam reuocentur. Omnium enim principia non dicuntur à communitate generis omnium eſſe, ſed ab influentia cauſalitatis, ſicut oſtendimus principia eſſe illius quòd actus & effectus eſt eſſentiæ ſimplicis non conceptæ cum magnitudine & tempore, dant cauſam & eſſe principiis entis determinati per quantitatem & motum: & non poteſt ſciri mobile eſſe ſecundum hoc quod eſt eſſe verum & primum niſi per huiuſmodi principia eſſendi: nec principia mobilis in eo quòd mobile principia eſſe poſſunt, niſi ſint à principiis eſſe veri & puri in eſſe ſtabilita & poſita: & hoc eſt ſciendi genus perfectiſſimum. Patet etiam illa eſſe eſſentialia & conuertibiliter cum eſſe primo & vero accepta, & eſſe cauſas quæ quid & propter quid eſt eſſe rei determinant. Quia verò vel non determinatum magnitudine & determinatum quantitate vel contrarietate quoddam eſſe addit eſſe ſimplici, quod non continetur ſub eſſe ſicut ſpecies ſub genere, ſed ſe habet ad ipſum ex additione, ideò non omnes aliæ ſcientiæ ſunt partes huius, ſicut ſpecies ſunt partes generis: & quia illius quod addit mobile ſuper eſſe, principia & cauſæ ſunt propriæ & paſſiones & partes, ideò ſpeciales ſcientiæ & determinatæ requiruntur de illis quæ iſti non ſubalternantur. In ſubalternis enim ex principiis & cauſis propriis ſcientiæ ſubalternantis concluduntur paſſiones ſubalternatorum, ſicut patet in perſpectiua & geometria: quia in perſpectiua quantitas rei viſæ probatur per quantitatem anguli concluſi in oculo, trianguli, cuius baſis eſt res viſa: quantitas verò anguli non ſcitur niſi per principia geometriæ: ſimiliter eſt in aliis. Sic autem

Quæ principia omnium dicantur.

autem principia esse veri & puri simplicis non se habent ad passiones corporis mobilis secundum quòd mobile, vel ad passiones quanti mensurabilis in eo quod est mensurabile: sed conferunt esse talibus tantum principia esse puri, & stabilita in esse posteà causant tales passiones in esse proximis & propriis subiectis. Sic igitur clarum est qualiter sapientia est de primis, quando omnia & præ omnibus & de omnibus certificantibus, & qualiter ipsa non est de ipsis secundum vnumquodque scientiam habens, sed potius secundum vnumquodque de ipsis habet scientiam scientia particularis quæ considerat id quod esse puro additur, aut de ipsis habet secundum vnumquodque scientiam expertus, qui singularium ex memoriis ortam habet de vnoquoque cognitionem.

CAPVT III.

Qualiter hæc sapientia sit antiquior & prima, & ordinans & suadens omnes alias.

In Philosopho vbi suprà. *Tripliciter contingit vnam scientiam alteri famulari.*

EX prædictis autem sequitur, quòd ista sapientia sit antiquior & prior omni alia scientia quæ famulatur. Famulari autem dicimus scientias tribus modis. Famulatur autem illa quæ est quæsita non propter scire, sed propter opus, sicut vniuersaliter illæ artes quæ mechanicæ vocantur, famulantur. Famulatur etiam illa quæ quæritur propter hoc quòd est modus quidam & adminiculans ad aliud, sicut rationales scientiæ ad aliud famulantur. Præter autem dictos modos famulantur illæ quas non quærimus vt fines cognitionis speculatiuæ in quibus sit felicitas vltima: sed potius ideò quærimus eas, quia in eis inuenimus intellectualia quasi incorporata, sicut lucem videmus incorporatam coloribus, & quærimus eos, vt id quod veritatis & luminis puri & intellectualis est in ipsis, separando colligamus, & ex hoc in nobis perficiamus theoremata pura & firma, quorum delectatio speculatiuam in nobis complet felicitatem, sicut diuini esse & puri & simplicis sparsa sunt in physicis & mathematicis: & hoc modo aliæ duæ speculationis partes famulantur sapientiæ ambæ, & ista est prior & antiquior eis. Et siquidem in via compositionis considerentur principia simplicis esse, constituunt & causant esse quod est in aliis consideratum; si autem consideratur in via resolutionis, esse aliorum resoluitur ad esse consideratum in ista: propter quod prior & antiquior siue æternior, vt ita liceat loqui, omnibus aliis esse probatur. Cuius signum est, quòd iustum & dignum esse dicimus officium sapientis, quòd non ab alio quodam ordinetur, sed ipse ordinet omnia alia. Cum enim omnis ordo secundum potestatem qua vnum est primum & alterum posterius, esse determinetur, illius est ordinare cuius est prioris & posterioris habere rationem. Scitur autem ab omnibus, quòd in posteriori non est ratio prioris, sed potius prius est ratio posterioris: & ideò sapientis qui omnium priora considerat, omnia est ordinare sequentia sapientia.

Amplius autem sapientis est, quòd non sibi persuadeatur ab alterò, sed potius ab ipso sapiente persuaderi debet minus sapienti. Cum enim omnium stabiliat minus sapientum principia, oportet ipsum persuadere aliis, non sibi ab aliis. Dico autem persuadere vera demonstrare vel docere: quia quædam principia nec demonstrari nec doceri possunt, sed tamen habent quasdam persuasiones quas facere habet sapiens, sicut non conuenit simul affirmare & negare de aliquo & huiusmodi.

Cum igitur tales quales dictæ sunt conceptiones, habeamus de sapiente sapientia, & omnia illa quæ in conceptionibus illis dicuntur, maximè necesse est scire eum qui maximè est sapiens, eò quòd ille omnia nouit quæ primis subiecta sunt, oportet quòd ipse habeat scientiam vniuersalem quoad subiectum & principia: & sic habet omnium scientiam prout decet, sicut dicit prima conceptio de sapiente. Hæc eadem ferè difficillia sunt hominibus ad cognoscendum quæ maximè sunt vniuersalia in causis, eò quòd sunt remotissima à sensibus. Certissimæ etiam scientiarum sunt, sicut dicit conceptio tertia de sapiente habita, quæ maximè primæ sunt, & illæ sunt quæ sunt de simplicissimo scibili, respectu cuius ex additione se habet consequentia scientia. Nam quæ ex paucioribus sunt, certiores sunt, quam illæ quæ sunt ex additione, sicut arithmetica quæ in demonstrando non egreditur genus discreti, certior est quam geometria quæ in multis passionibus egreditur genus continui immobilis & mensurabilis. Sicut enim in primo posteriorum determinatum est, non est arithmeticam demonstrationem inuenire in magnitudinibus, & accidentia demonstranda, nisi magnitudines non solum continuas & immobiles, sed etiam commensurabiles & incommunicantes, sicut patet in 10. libro Theorematum Euclidis. Quantitas autem quæ commensuratur, aliter secundum numerum aliquem commensuratur, & omnium duarum quantitatum communicantium proportio alterius ad alterum est tanquam proportio numeri ad numerum: & ideò in talibus passionibus magnitudinum demonstrandis se habet per additionem geometria & arithmetica: quia tales passiones demonstrantur de magnitudine diuisa vel signata per partes diuidentes eam in aliquotas. Cum igitur numerum cognoscamus diuisione continui, tales passiones numeri concepti sunt cum continui partibus, & sic continuum ex additione se habet ad discretum. Etenim eodem modo se habent principia esse mobilis vt est mobile ad principia esse puri & simplicis. Ex paucioribus igitur est sapientia omnium alia particulari scientia, sicut ex paucioribus est arithmetica quam geometria. Ex paucioribus autem dico idem quod ex simplicioribus esse. Quæ autem ex paucioribus sunt, certiores sunt, eo modo certitudinis quo alia certificant non certificata ab eis. Ista igitur quæ simpliciter præ omnibus ex pauciſſimis est, nulli aliquid addentibus, est certissima simpliciter, & prima, & sui indigentia est in demonstrationibus omnium, & nulla indiget omninò. Sicut enim se habent illæ quæ non sunt ex additione ad eas quæ ex additione sunt: sicut enim

quædam

quædam magnitudines ſunt quidam numeri, & numeri illi concipiunt magnitudines illas eſſe corporis mobilis, in eo quòd mobile eſt quoddam eſſe de principiis ſubſtantiæ fluens & creatum, & illud eſſe ſubſtantiæ eſt conceptum cum motu & materia. Eſt igitur iſta ſapientia ſic prima omnium, & ideò vocata philoſophia prima. Quare autem doceatur poſt omnes, poſterius determinabitur.

CAPVT IV.

Qualiter prima philoſophia eſt maximè doctrinalis & maximè deſiderata.

In Philoſopho vbi ſuprà.

EST autem iſta prima philoſophia etiam doctrinalis maximè inter doctrinales. Sicut enim ex ſuperius habitis conſtat, hi docent qui cauſas proprias eſſentiales de ſingulis dicunt. Cum igitur noſcere ſiue intelligere & ſcire ſit maximè propter cauſas intelligere, & ſcire maximè erit ſcientiæ illius quæ eſt ſciti illius quod eſt maximè ſcibile: hoc autem, ſicut ex phyſicis conſtat, eſt eius quæ primas priorum cauſas aſſignat. Hoc autem probatur ex hoc quòd quicunque ſcire non propter aliud ſcire, ſed propter idem ipſum ſcire quod quærit, deſiderat, maximè deſiderabit ſcire illam ſcientiam quæ maximè eſt ſcientia, ex hoc quòd plenè ſatisfacit deſiderio ſcientis in hoc quod prima docet, vltra quæ non remanet aliquid inquirendum: talis autem iſta quæ, ſicut probatum eſt, eius rei eſt quæ maximè ſcibilis eſt quantum ad modum vel medium ſciendi quod eſt cauſa prima & principium, nulli aliquid addens, ſed ſimplex: principia enim & cauſæ ſunt maximè ſcibilia quoad medium per quod fit demonſtratio: quia ex his alia dignoſcuntur. Iſta autem non dignoſcuntur demonſtrata per ſequentia quæ ſubiecta ſunt, ſicut cauſata per ea: licet ergo per modum abſtractionis ſint remotiſſima à ſenſibus, & ideò difficulter ſcibilia, homini autem ſunt in hoc præ omnibus ſcire facientia, quia certificant per prima: ſicut enim diffinitiones dicentes quid, neceſſe eſt reſolui vſque ad genus primum, quia aliter non ſatis notificant diffinitum: ita oportet reſolui cauſam quæ medium demonſtrationis eſt vſque ad primam cauſam quæ non priorem ſe habet quam certificet, ſed certificat per ſeipſam: quia ſic primæ demonſtrationes erunt ex primis & veris, & conſequentes demonſtrationes erunt ex his quæ per prima & vera acceperunt fidem. Deuenire autem in primam cauſam contingit dupliciter, in genere ſcilicet & extra genus: in genere quidem, ſicut in paſſionibus diſcreti vel continui venitur ad primam cauſam dicentem quid eſt paſſio, & propter quid ineſt ſubiecto: extra genus, ſicut quando fit demonſtratio de genere in genus, ſicut in his quæ ſuperius dicta ſunt, quando vnum genus ſubiectum ex additione ſe habet ad aliud genus ſubiectum, ſicut quædam magnitudines ſe habent ad numerum: & hoc modo iſta ſcientia licet alterius generis quibus ſubiecti dat primas cauſas & maximè docentes.

Deuenire in primam cauſam contingit dupliciter.

Quicunque autem deſiderat ſcire propter idem ipſum ſcire, cum ſcire non contingat niſi per cauſam, magis ſcire magis deſiderabit, & maximè ſcire maximè deſiderabit: ſed magis ſcire eſt per magis doctrinales cauſas, & maximè ſcire eſt per maximè doctrinales: maximè autem doctrinalis eſt iſta: ergo iſtam ſcientiam maximè deſiderabit. Sic ergo duæ concluſiones habentur in hoc capitulo. Vna quidem, quòd principalis & prima philoſophia maximè eſt doctrinalis. Altera autem quæ eſt correlarium iſtius, per hoc quod eſt maxime doctrinalis maximè eſt deſiderata ſcire: & per hoc vlterius patet quod in antehabitis diximus, quod cum omnes homines natura ſcire deſiderent, deſiderium ſciendi, ſicut in fine non ſtat niſi in ſcientia iſta, nec in tota ſcientia ſtabit æqualiter ad omnia quæſita in ea, ſed ſtabit & omninò quieſcet ad entis & vniuerſitatis principium & cauſam primam quæ eſt intellectus diuinus ex ſe producens vniuerſum, cuius totum bonum eſt in ipſo, ſicut totum bonum victoriæ eſt in duce exercitus. Hæc autem ſequentia magis clarè demonſtrabuntur in libro vndecimo.

CAPVT V.

Qualiter iſta ſcientia per hoc quod eſt de eo quod vere bonum eſt, principalis eſt & eſt princeps ſcientiarum.

EODEM autem delectationis modo determinatur, quòd iſta ſcientia principalis eſt & princeps ſcientiarum: quæcunque enim ſcientiarum practicarum non ignorat cuius cauſa agenda ſunt ſingula, non in vno, ſed in omnibus agendis, illa maximè principalis eſt & magis principalis ſeruili quæ ſubſeruit ad illud: & hoc quidem iam in primo ethicorum noſtrorum oſtenſum eſt à nobis. Eſt enim hoc videre in quibuſdam & in omnibus: in quibuſdam quidem, ſicut in equeſtri, gladiatoria, & frænifactrice, & militari. Militaris enim non ignorat quod eſt cuius cauſa agenda ſunt ſingula in his artibus & quæ cognatæ ſunt iſtis. Equeſtris enim quæ docet currere equos, & præparare ad curſum, & omnem equi motum, reſpectum habet ad bonum militaris: quoniam illi præparatur equus: cuius ſignum eſt milites equites ab equo eſſe denotatos. Ad idem autem bonum reſpicit factrix armorum & gladiatoria & ſagittatoria & frænifactrix artes, & ſunt omnes iſtæ militari ancillantes & ſubſeruientes iſtæ artes: & militaris quæ bonum cognoſcit & finem omnium iſtarum, ordinat iſtas, & eſt princeps omnium iſtarum. In omnibus autem agendis apparet hoc verum eſſe in ciuili, quæ quia humanum bonum publicum non priuatum conſiderat, omnes ordinat ad bonum humanum ſubſeruientes, ſicut militarem, prætoriam, ſenatoriam, præfecturam, religionis cultricem, mercatoriam, & omnes his cognatas, & ideo omnium

Primo ethicorũ. cap. 1.

nium prædictarum princeps eſt & ordinat eas: ſicut enim iam dudum in ante habitis diximus, illius eſt ordinare, cuius eſt cognoſcere rationes & cauſas ordinis: bonum autem humanum publicum eſt cauſa & ratio ordinis in his omnibus: & ideo ciuilis in omnibus his ordinat. Si igitur principalior eſt, quæ conſiderat vniuſcuiuſque bonum, principaliſſima erit & princeps omnium aliarum quæ conſiderat id quod eſt omnium in omni re rei bonum. Bonum autem omnis rei eſt, quod in omni & tota natura rerum eſt bonum, ſecundum quod diximus 8. phy. tex com. 15. in 8. phyſi. quod natura eſt cauſa ordinis in omnibus: bonum autem quod omni naturæ eſt bonum, eſt participatio diuini intellectus ſecundum quod ipſe eſt efficiens & forma & finis vniuerſaliter entis ſiue vniuerſitatis. Ad hoc enim eſt omne quod eſt, & propter illud agit omne quod agit, & ipſum eſt cauſa ordinis ſecundum omnem gradum omnis entis: quia vicinius illi eſſe eſt ipſum nobilius, & per plura participare: & ſemotum eſſe ab ipſo, eſt ipſum minus nobile, & per pauciora participare: & ſic per modum participationis vnumquodque diſponitur in gradu vniuerſitatis, & per hoc eſt cauſa ordinis vniuerſi, & vniuſcuiuſque naturæ malum nihil aliud eſt, niſi infirmari & corrumpi in modis commenſurationibus ſiue proportionibus & habitudinibus participandi bonum illud ſecundum gradum vniuſcuiuſque naturæ debitum: perfici verò in bono illo eſt vigorari, & ſecundum totum eſſe commenſurari proportionaliter ſibi ſecundum naturam & habitudine optima participare illud ſecundum analogiam vnicuique gradui entis debitam. Hoc igitur bonum eſt in prima cauſa, ſicut victoria totius exercitus eſt in duce exercitus. In exercitu autem quidam ſecundum parum participant victoriæ bonum, vt ſternentes equos & coquinantes militi. Quidam autem plus, vt armantes militem. Alij verò propinqui, ſicut pugnantes milites. Alij eminenter participant, vt vexilliferi. Totum autem ipſe dux ordinans & continens exercitum totum. Hoc autem, ſicut diximus, ſubtiliter in ſequentibus huius ſcientiæ declarabitur. Sufficit enim quod nunc dictum eſt ad propoſiti oſtenſionem, quod ſcilicet ex omnibus quæ nunc dicta ſunt, in eandem iſtam ſcientiam cadit nomen quod quæſitum eſt hîc, & hoc eſt, quod ſit philoſophia prima maximè doctrinalis & ſcientiarum princeps. Ex inductis enim patet, quòd oportet iſtam ſapientiam eſſe theoricam ſiue contemplationem eſſe omnium principiorum & primarum cauſarum non vniuſcuiuſque ſecundum vnumquodque, ſed vniuerſaliter omnium ipſa erit ſpeculatrix cauſæ finalis omnium: & hoc eſt bonum in omnium natura: bonum enim hoc eſſe quod eſt cuius cauſa eſt omne quod eſt, vna eſt cauſarum, & principalis ſcientia conſiderabit illam: & propter illud dignum eſt cauſam eſſe principaliſſimam & principium omnium ſcientiarum.

* *
*

CAPVT VI.

In quo oſtenditur, quòd iſta ſcientia non eſt actiua, ſed contemplatiua.

In Philoſopho vbi ſupra.

QVod verò iſta ſcientia non ſit practica ſiue actiua, palam ex hoc quod ad philoſophandum mouit eos qui primò philoſophati ſunt. Nam omnes homines qui nunc in noſtro tempore & primum ante noſtra tempora philoſophati ſunt, non ſunt moti ad philoſophandum niſi admiratinè. Admirationem autem vocamus agoniam & ſuſpenſionem cordis in ſtuporem prodigij magni in ſenſum apparentis, ita quod cor ſyſtolem patitur. Propter quod etiam admiratio aliquid ſimile habet timori in motu cordis, qui eſt ex ſuſpenſione. Huius igitur motus admirationis in agonia & ſyſtole cordis eſt ex ſuſpenſione deſiderij ad cognoſcendam cauſam entis quod apparet prodigij: & ideo à principio cum adhuc rudes philoſophari inceperunt, mirantes erant quædam dubitabilium quæ paratiora erant ad ſoluendum, ſicut Pythagorici de numerorum paſſionibus, & de pari & impari, & perfecto & abundanti & diminuto numero: deinde paulatim procedentes in eruditione, & melius proficientes, etiam de maioribus dubitantes erant, quorum cauſa non erat adeò parata, ſicut de paſſionibus lunæ ſecundum manſiones, acceſſiones, & eclipſes, & de his quæ ſunt circa ſolem & aſtra, ſicut quod ſol declinat ad vtramque partem æquinoctialis, quod quartus circuli ſignorum tranſit temporibus inæqualibus, quia eclipſatur, quod æquat tempus generationis & corruptionis terræaſcentium, & huiuſmodi, & quod aſtra mouentur à locis ſuis & non à figura imaginum, quod motum proprium habent ſuper polos circuli ſignorum, & motum diurnum ſuper polos mundi, & huiuſmodi, quæ ignorans ſcientiam aſtrorum admiratur. Similiter autem proficientes in phyſicis plus & plus admirari cœperunt de generatione vniuerſi, quærentes vtrum mundus eſſet factus vel non? Qui autem dubitat & admiratur, ignorans videtur: eſt enim admiratio motus ignorantis procedentis ad inquirendum, vt ſciat cauſam eius de quo miratur: cuius ſignum eſt: quia ipſe Philomithes ſecundum hunc modum Philoſophus eſt: quia fabula ſua conſtruitur ab ipſo ex mirandis. Dico autem Philomiton poëtam amantem fingere fabulas. Miton enim, prima producta, fabulam ſonat, & Philomiton ſonat amatorem fabularum ſi penultima producatur: ſicut enim in ea parte logicæ quæ poëtica eſt, oſtendit Ariſto. poëta fingit fabulam, vt excitet ad admirandum, & quod admiratio vlterius excitet ad inquirendum: & ſic conſtet philoſophia, ſicut eſt de Phaetonte, & ſicut de Deucalione monſtrat Plato: in qua fabula non intenditur niſi excitatio ad mirandum cauſas duorum diluuiorum aquę & ignis ex orbitatione ſtellarum erraticarum prouenientium, vt per admirationem cauſa quæratur, & ſciatur veritas: & ideo poëſis modum dat philoſophandi ſicut aliæ ſcientiæ

Quid eſt admiratio.

Ad quid poëtæ fabulas fingunt.

tiæ logices : ſed aliæ ſcientiæ vel partes logices modum dant probandi propoſitum à ratione vel argumentatione perfecta vel imperfecta : poëſis autem non, ſed modum dat admirandi per quem excitatur inquirens : licet ergo quoad menſuram metri poëtria ſit ſub grammatica, tamen quoad intentionem logicæ eſt poëſis quædam pars. Omiſſis autem his redeamus ad propoſitum dicentes, quòd admirans ignorans ſuſpenditur ad cauſam propter quam ſciat quod miratur. Igitur iſte non philoſophatur vt aliqua agat vtilium, ſed tantum vt fugiat ignorantiam : non autem fugit ignorantiam niſi per ſcire : ergo non philoſophatur niſi propter ſcire. Finis autem omnis ſpeculationis eſt ſcire & veritas : & praxis omnis finis eſt opus : ergo ſcientiæ ſunt ſpeculatiuæ : hi ergo proſecuti ſunt ſcientiam propter notitiam ſimpliciter, non cauſa alicuius vtilitatis. Teſtatur autem hoc etiam id quod accidit philoſophantibus: ſicut enim iam in præhabitis diximus, ferè omnibus quæ ad vtilitatem & neceſſitatem ſunt vitæ & ad pigritiam ſiue voluptatem ſuperfluam quæ repletione pigros facit, & ſimiliter cunctis iam inuentis quæ ſunt adminiculum eruditionis, tunc primum à curis libero animo, & ad modum quærendi erudito, incepit inquiri huiuſmodi prudentia ſiue notitia quæ ex admiratione prodigiorum exorta eſt. Palam igitur eſt, quia non quæritur propter aliquam aliam neceſſitatem vel vtilitatem, niſi propter ſcire ſimpliciter. Cum igitur ſcire maximè quæratur ſecundum iſtam ſcientiam, iſta ſcientia magis inter omnes eſt ſpeculatiua.

Nota quomodo poëtria ſub grãmatica eſt & ſub logica diuerſis reſpectibus.

CAPVT VII.

Quod hæc ſola ſapientia ſit libera omninò, & quot modis dicitur ſcientia liberalis.

Vbi ſupra. *Homo liber qui ſuimet, & non alterius cauſa eſt.*

ISta ſcientia ſola eſt libera inter ſcientias : & huius ratio eſt : quia ſicut dicitur homo liber, qui ſuiipſius cauſa eſt & non cauſa alterius, ita ſcientia dicitur libera, quæ nullius alterius vtilitatis vel ſcientiæ cauſa eſt : & hoc ex præcedentibus manifeſtum eſt ſoli iſti conuenire ſcientiæ. Dicuntur quidem aliæ ſcientiæ liberales & quædam exercitia liberalia : ſed aliud eſt eſſe ſcientiam omninò liberam, & aliud eſt eſſe ſcientiam liberalem : quia liberam eſſe ſcientiam, eſt nulli in principiis, vel in demonſtratione eſſe obnoxiam, & in fine ſuiipſius eſſe cauſam, ita quod finis quærendi cauſa & ſciendi gratia ſit in ipſamet ſcientia. Illa enim ſtat in ſeipſa, non indigens aliqua aliarum, & ideo nulli ancillatur : & hoc modo geometria eſt ancilla in quibuſdam demonſtrationibus arithmeticæ : & omnis ſcientia ex additione ſe habens ad aliam, ancillatur illi : & cum omnis ſcientia de particulari ente exiſtens ex additione ſe habeat ad iſtam, omnis ſcientia ancillatur iſti: & iſta libera exiſtens in ſe, omnibus aliis libertatem quandam in hoc quod eis certitudinem in his ſupponunt, adminiſtrat : per hoc enim liberas facit ab obligatione qua ſibi non ſufficiunt. Liberalis autem eſt, quæ non quidem eſt libera, ſed libertatis habet quendam modum. Sciendum igitur, quòd modus iſte libertatis, meo quidem iudicio potiſſimus eſt ſumendus ex parte ſcibilis & medij per quod ſcitur : & quia totum phyſicum negotium motui ſubiacet & mutationi, propter quod non perfectè ſcitur quod eſt de naturis, ſed error magnus eſt in phyſicis, & diuerſæ diuerſorum opiniones, ideo ſcientia phyſicæ non eſt libera, ſed obnoxia eſt potius forma phyſicæ varietati : & ideo non eſt liberè principium ſciendi. Similiter autem in diuinis quæ, vt diximus, omnem præueniunt intellectum, forma non liberè creat ſcientiam : & ideo nec phyſica, nec prima philoſophia ſcientiæ dicuntur liberales, ſed potius ſcientiæ mathematicæ formas ſtantes habentes quæ principium liberorum ſunt ſciendi in ipſis & non præueniunt : hoc modo enim liberalis dicitur, quæ non alterius vtilitatis cauſa quæritur, & liberè ſcire facit ſcientem ſcientia dubitationi non obnoxia : & hoc modo ſunt liberales illę quę dicuntur eſſe de quadriuio, ſcilicet, arithmetica, muſica, geometria, & aſtrologia. Hoc etiam liberalitatis modo liberales dicuntur illæ quæ ſunt adminiculantes : quia illæ ſunt de intentione rerum quæ non ſubiacent varietati & proportionantur intellectui propter hoc quod liberè ſcitur quod quæritur in ipſis, & non eſt error in eis, nec varietas opinantium : quia opinionum diuerſitas accidit ex errore : & ſic ſunt tres in communi quæ vocantur triuium, grammatica ſcilicet, logica, & rhetorica, quæ tamen illum modum libertatis non habent, quæ ſecundum finem accipitur, eò quod iſtæ propter alias inquiruntur.

Quæ ſint quæ dri-uiales diſciplinæ.

Quæ trí-uiales.

Ex prædictis autem ſuperius accipitur etiam, quòd iſtæ liberæ ſunt, eò quod ab omnibus liberè ſunt inquiſitæ : curis enim neceſſitatum animus occupatus philoſophari non poteſt: ſed poteſt animus liber & à curis euacuatus : & ſecundum hunc modum logicæ ſcientiæ quadriuiales & diuinæ & phyſicæ generaliter & liberæ dicuntur vel liberales. Quod autem quidam dicunt, omnes illas eſſe liberales : quia à libero ſubiecto quod eſt intellectus ad liberum ſubiectum transferuntur, nullam habet rationem: quia ſic artes mechanicæ per doctrinam à Doctore acceptæ erunt liberales. Exercitia autem liberalia ſunt, quæ non vtilitatis alicuius operati quæruntur gratia, ſed exercentur propter ſeipſa, ſicut vigella, tripudium, & ſymphonia, & huiuſmodi quidem in liberalibus 7. liberale opponitur mechanicæ in qua operati vtilitas adulteratur ſcire : quia ſcire in talibus non propter ſcire inquiritur, ſed propter operationem vel operatum : propter quod practicum eſt illud ſcire quo non ſcimus rei naturam, ſed ſcimus operari, ſicut mobile, vel ædificare, vel vigellare : liberum autem in ſcientia diuina ſeruili opponitur : quia omnes aliæ ciuiliter ad diuinam ſcientiam reſpiciunt, ipſa autem diuina ad nullam. Sic igitur libera prima vocatur & eſt ſapientia.

CAPVT VIII.

Quod iſta ſcientia eſt diuina & diuinæ poſſeſſionis, & non humana neque humanæ poſſeſſionis.

In Philoſopho vbi ſupra. *Multipliciter hominum natura ſeruæ eſt.*

EAdem autem de cauſa iuſtè putatur, quòd poſſeſſio huius ſcientiæ non eſt humana, ſed diuina : humana enim natura multis in locis miniſtra & ancilla eſt & ſecundum multa quæ ſunt in ipſa : propter quod quidam ſacerdotum Arabiæ dixiſſe fertur : Væ vobis homines qui compurati eſtis beſtiarum in numerum, & laboratis ſeruitute reciproca, vt ex vobis naſcatur liber. Nullus enim in hominibus liber eſt, ſed omnes laborant ad commodum, ei quod in ipſis diuinum eſt, non intendentes. Eſt autem maximè ancilla nanura humana ſecundum acceptionem ſcientiæ, ſicut patet ex dictis : & quia ea quæ principia ſunt ſcientiæ, vniuerſale & ratio rei ſcitæ mixta & ſparſa colligit abſtrahendo & ſeparando mixtum & confuſum conferendo & colligendo quod in multis ſparſum eſt, ideò etiam inſtrumenta ſciendi habet decurrentia ex quibuſdam in quædam ſicut eſt ſyllogiſmus & vniuerſaliter omnis argumentatio : propter quod à Dionyſio ſcientia hominis diſcurſiua vocatur diſciplina : cum inquiſitione enim acquiritur & incipit ab admiratione, ſicut patet ex præinductis. Vnde etiam eſt, quòd ſcientiam ſimplicium colligit ex omnibus quæ ex additione ſe habent ad ſimplicia, eò quod in illis ſimplicia ſparſa ſunt & confuſa. Vmbroſus enim & continuo & tempori coniunctus eſt hominis intellectus. Propter quod poſſeſſio iſtius, quam nunc inquirimus, ſcientiæ non eſt humana : ſimplicia enim ſemper & vbique exiſtentia ad intelligentiam ſimplicem propriè ſortiuntur locum, eo modo quo intellectus locus dicitur ſpecierum : talis autem intelligendo non eſt hominis intellectus. Eſt autem non omnino ſimplex etiam intellectus humanus per alium modum : quoniam enim non eſt cauſa rerum, ſed potius cauſatur à rebus, non perficitur, neque finitur ad res accipiendo rerum cauſas & principia à materialibus : ergo incipiens neceſſe eſt, quòd ſit plus aliis materialis intellectibus : propter quod ſimpliciſſimus non omninò proportionalis eſt ſecundum quod eſt in nobis & vocatur humanus : & quando ſimplicium & diuinorum aliquid percipit, rectè putatur non hoc ex hoc quod eſt humanus percipere, ſed ex hoc quod participat aliquid diuinum. Simpliciſſimorum igitur ſcientia eſt non humana poſſeſſio per naturam, ſed id quod de ea habetur, lucrum potius eſt quam poſſeſſio habita ad nutum. Triſmegiſtus enim Hermes dicit poſſeſſionem eſſe id in quo per naturam ſedet poſſidens, quieto iure vtens. Ipſe hoc modo ſedet in cognitione ſenſibilium non diuiniſſimorum : ſed intellectus ſimplex cauſa rerum per ſuam ſcientiam exiſtens, propriè eſt diuiniſſimorum ſimplicium. In nulla enim parte ancillans diuina natura cognitionem à poſterioribus non accipit, ſed ex fonte & cardine cauſarum quæ ipſamet eſt, omnium rerum præhabet intellectus ſimpliciter, compoſita temporalia intemporaliter, materialia immaterialiter intelligens : quod proprium eſt huius ſcientiæ : ideo diuina non humana propriè poſſeſſio eſt iſtius.

Simonidis poëtæ ſententia.

Propter quod dicit Simonides poëta, quòd ſolus quidem Deus in ſciendo habet honorem. Sed ſicut non eſt huius ſcientiæ poſſeſſio hominis, ſic non eſt dignum omnem virum non inquirere huiuſmodi ſcientiam : quia omninò ſecundum ſeipſam & propter ſeipſam eſt ſcientia : & ideo non poſſeſſiuè ſed inquiſitiuè à viro accipitur. Dico autem virum : quoniam muliebris animi eſt ad ſenſibilia reſolui propter frigidum motum animalis ſpiritus ſiſtens, & humidum viſcoſum malos ſpiritus inobedientes adminiſtrans : virilis autem per calidum benè mouens, & humidum ſubtile bene mobile ad ſimplicia attolli & æterna : quoniam talium à ſenſibus alienato multum & remoto intellectu vix aliquatenus percipitur intentio : hac enim de cauſa dixit Simonides & cæteri eius collegæ poëtæ, quod principium diuinum inuidit homini hanc ſcientiam : & ideo intellectum hominis reflectit ad continuum & tempus, vt ſemper imaginabilibus & ſenſualibus detentus, nunquam aſſurgat ad ſimplicium intellectum.

Improbatio eiuſdē.

Sed inconueniens eſt dictum poëtarum ſi non ſecundum fabulam dictum accipiatur : quia ſi aliquid extra fabulam dicere intendunt, quod ſcilicet principium diuinum inuidiæ ſubiacet, maximè iniuſtum eſt : ex hoc ſequitur, quòd nunquam perfecti & optimi ſed imperfecti & informati ſunt dij omnes : quia inuidia non eſt paſſio niſi eius cuius bono poteſt perfici aliud alterius bonum, vel excelli ab ipſo, & per hoc effici minus glorioſum. Et ideo dicit Plato, quòd inuidia ab optimo longè relegata eſt, & impotentia ab omnipotente : & ideo diuinum inuidum eſſe non contingit. Et hoc etiam poëtæ intendunt, ſed ſecundum integumenta prouerbiorum & fabularum multa fingunt metro cantantes mendacia. Intendunt enim per inuidiam deorum, in altiſſimo & ſummè deſiderabili locare hanc ſcientiam, & ita deſiderium hominis ad ipſam excitare : quia natum eſt deſiderium hominis altiora magis appetere : propter quod dicunt deos hanc inuidiſſe ſcientiam, ne in altiſſima ſapientia homo diis parificaretur : & ſic minueretur honor diuinus : propter quod etiam referunt Apollinem Hippocratem Choum percuſſiſſe fulmine, ne ſibi in futurorum prognoſticatione parificaretur.

Diuini Platonis ſententia. Inuidia ab optimo longè relegata.

CAPVT IX.

Quod iſta ſapientia ſola dupliciter eſt honorabiliſſima.

PEr eadem etiam quæ dicta ſunt, probatur hanc ipſam ſcientiam honorabiliſſimam eſſe. Si enim honor præmium eſt virtutis, vt in primo ethi. determinatum eſt, conſequens eſt digniſſimam omnium virtutum, honore eſſe digniſſimam : hæc autem eſt quæ maximè eſt diuina.

diuina. Nec dubium eſt ſapientiam eſſe virtutem maximè diuinam ei qui aduertit ſecundum eam & ſecundum eius actum eſſe felicitatem contemplatiuam. Sapientia igitur ſola honorabiliſſima eſt : eò quod ſola maximè diuina eſt dupliciter : illa enim de numero ſcientiarum maximè diuina eſt, quam maximè habet Deus: Deus autem, vt ex antecedenti capitulo conſtat, hanc habet ſolus & ſimpliciter. Et ſi dicatur homo habere eam, habet eam non ſimpliciter, ſed inquiſitiuè & diſcurſiuè, & ſecundum hunc modum eam Deus maximè haber, ita quod modo ſimplicitatis habet eam ſolus, qui modus eſt poſſeſſionis. Quoad ſcitum autem in ea habet eam maximè. Siqua autem ſcientiarum humanarum ſit ſcibilium diuinorum, ea tamen ſcientia quæ Dei eſt, hæc vtraque habet. Deus enim omnibus videtur eſſe aliqua cauſarum & quoddam entis vniuerſi principium: per hoc autem idem principium quod ipſe eſt, habere ſcientiam entis aut ſolius Dei eſt, aut maximè ſuum eſt : quia ſuiipſius contemplationem omnia ſcire ſimpliciter & intemporaliter & immaterialiter, præhabendo ſcita ſecundum ſpecies ſecundum quod ſuus intellectus ſpecies ſpecierum eſt, ſolius Dei eſt : ſcita autem ipſa noſſe non eſt ſolius Dei, ſed maximè ſuum. Sic igitur dupliciter ſapientia exiſtente diuina, tum propter modum, tum propter ſcita, propter vtrumque horum eſt honorabiliſſima. Licet igitur aliæ quædam ſunt magis neceſſariæ ad vitæ regimen, ſicut præcipuè ſunt architectonicæ & ciuilis & medicina : nulla tamen inter omnes dignior eſt quam iſta : ſicut enim ex antehabitis patet, illæ quæ ſunt operatrices aporeleſmatum, quibus vitæ humanæ conſeruatur communicatio, ſunt maximè neceſſariæ : quia ſine illis aut vita hominis non eſt, aut omninò mala & laborioſa eſt, & ideo ſapientiæ intendere non poteſt : propter quod etiam in 3. topicorum dicit Ariſto. quòd tempore neceſſitatis magis eſt eligendum ditari quam philoſophari : quia tempore neceſſitatis parum proficit philoſophari, magis occupato animo circa procurationem neceſſariorum, & ideo minus dedito inquiſitioni mirabilium quæ inquirit maxime ſapientia : hæc enim etiam eſt cauſa, quòd ferè totus mundus ſcientiis vtilium deditus eſt : eò quod omnes lucris, & pauci intendant his quæ ſunt per ſe cauſa ſciendi. Quæ tamen ſola humana ſunt ſecundum quod homo tantum cauſatus eſt intellectus, ſicut in ethi. determinatum eſt. Propter hoc etiam dicit Auendreth ferè omnes homines, exceptis paucis honorandis viris, eſſe computandos in numerum beſtiarum. Ex his igitur clarum eſt hanc ſapientiam eſſe digniorem.

Cap. 4.

CAPVT X.

De ordine doctrinæ ſapientiæ huius, & qualiter per contrarium inchoat omnem admirationem.

Vbi ſupra. OPortet verò huius ſapientiæ ordinem determinare : quia igitur iſta ſapientia maximè doctrinalis eſt docens per cauſam, oportet eam incipere à cauſis, & ſic continuatur ordo ipſius ad ordinem contrarium quæſtionum à quibus incipit inquiſitio eius. Diximus autem iam in præhabitis, quòd initiatur inquiſitio ipſius ab admiratione omnium quæ inquiruntur, ſicut cauſæ & principia vniuerſi entis : talis enim admiratio omnium eſt cauſa inquiſitionis in ſcientia iſta. Quæritur enim ab incipientibus in hac ſcientia, ſi ita ſe habet eſſe rei per cauſam, quemadmodum ſe habent automata, hoc eſt, per ſe effectus exiſtentes, & non per accidens alicuius cauſæ : & hæc quæſtio quæritur ab his qui nondum ſpeculantur cauſam niſi confusè & in vniuerſali. Sciunt enim huiuſmodi automata aliquas per ſe cauſas habere: ſed neſciunt quæ ſit determinatè cauſa dicens quid & propter quid huiuſmodi automata, ſicut patet in his qui inquirunt cauſas paſſionum quæ fiunt ex ſole & motu ſuo in circulo deferente ſub circulo decliui, quæ ſunt vocata ſolis conuerſiones ad ſigna tropica & æquinoctialia: & ſicut in mathematicis fit in his qui quærunt, quare diameter quadrati non commenſuratur. Omnes enim huiuſmodi effectuum & paſſionum cauſam ignorantes, ab effectibus ſiue paſſionibus inchoant inquiſitionem, inquirendo tendentes ad cauſam. Omnibus enim huiuſmodi cauſas ignorantibus mirum videtur, ſi in genere continuorum aliquid non minorum acceptum, non comenſuratur alij non minimo finito. Dico autem non minimum quod non in puncto eſt diuiſum : minimum enim in quantitate non eſt accipere : & quicquid accipitur non vt minimum accipitur, & ideo accipi videtur vt aliquoties ſumptum reddat totum, & ideo à numero aliquo videtur eſſe denominatum, ſicut dimidium, vel tertium, vel quartum, & ſic deinceps. Cum igitur omne quod menſuratur alij, ſecundum numerum aliquem commenſuratur ei, & partes tam diametri quam lateris quadrati ſint non minimæ, ſed aliquotæ ſecundum numeri denominationem acceptæ, valde videtur mirabile ei qui cauſam neſcit, quod diameter non commenſuratur. Oſtendimus enim in 3. phyſicorum, quòd quantitas continua ſi ſecundum aliquota diuidatur, ſtabit in aliquo numero diuiſo, & non diuiditur ad infinita. Si autem ſecundum minima diuidatur, cum non contingat diuidi in puncta, nunquam ſtabit diuiſio. Sicut igitur diximus, ſtantibus diuiſionibus diametri & lateris quadrati in numero, cuius partes menſurant totum, videtur mirum ſi non commenſuretur in aliqua proportione numeri. Inchoat igitur in omnibus his quod ab admiratione affectus. Sed oportet doctrinam dignius in contrarium modum proficere, vt inchoet à cauſa, & deueniens ſit ad effectum, iuxta prouerbium, quod etiam in moribus eſt, vbi paſſio non ordinatur niſi per conatum in contrarium paſſionis, ſicut faciunt qui tortuoſa lignorum dirigunt. Illi enim per oppoſitum curuati lateris incuruant formam conuexi, curuantes ſuper formam concaui, & è conuerſo, vt quod ſuperficies conuexa efficiatur concaua, & concaua efficiatur conuexa: & tunc redit ad ſitum rectum : ita ergo oportet facere & hîc, quoniam admirans admiratur cauſam, & non ſatisfacit admiranti niſi per eum

Tex. c 68

qui

qui docet cauſam. Docens autem cauſam non miratur, quia ſcit cauſam. Signum enim ſcientis, vt diximus, eſt poſſe docere. Quando igitur diſcunt qui mirantur à docentibus, oportet doctrinam à contrario eius ſecundum ordinem inchoare à quo inchoat admiratio : vnde enim geometricus ſciens cauſam, non mirabitur ſi diametrum non fiat commenſurabile lateri quadrati : ſcit enim omnia quæ commenſurantur, ſecundum aliquem numerum patem commenſurari : diametrum autem lateri neque communicati in numero pari, neque in numero impari : quia ſi detur, quòd communicant in numero pari, ſequitur quòd par numerus ſit impar: & ſi detur, quòd communicant in numero impari, ſequetur è conuerſo, quòd numerus impar ſit par : hoc autem à nobis iam in geometricis eſt demonſtratum. Ea autem quæ dicta ſunt, ad hoc ſunt inducta, vt ſciamus viam doctrinæ per contrarium inchoare viæ inquiſitionis : quoniam via in inquiſitione inchoat ab effectu & admiratione ignorantis cauſam. Via autem doctrinæ inchoat à cauſæ aſſignatione, nihil mirantis, eò quod ipſe ſcit automatum & prodigiorum cauſas.

Amplius ſicut patet ex præhabitis aliæ ſcientiæ ſpeculatiuæ ex additione ſe habent ad iſtas, & ideo demonſtrationes earum in iſtam exaltantur & per iſtam fundantur : lumen ergo intelligibilium huius ſapientiæ colligit in omnibus aliis particularibus entibus quæ ſunt in intellectu qui continuo & tempore coniungitur, & ipſi naturalius proportionantur. Paulatim igitur ac magis accipit luminis ex reſolutione intelligibilium phyſicorum & mathematicorum ad diuina : & ideo quoad nos etiam inchoat hæc ſcientia à phyſicis & mathematicis, & determinatur ad ſpeculationes diuinorum : propter quod vltimò docetur, & Philoſophi aliis ſcientiis manuducti iniſta terminant totam vitam. Modo autem poſtquam inducti & eruditi ſumus ex aliis, per contrarium modum inchoabimus ſumentes ex ordine doctrinæ ab vltimo genere cauſarum & principiorum. Quæ igitur ſit natura huius ſcientiæ quam modo quærimus, dictum eſt: & etiam cum hoc determinatum, quæ ſit intentio in qua oportet habere quæſtionem de eo quod ſcire deſideramus, & in qua oportet habere totam iſtam methodũ.

CAPVT XII.

Et eſt digreſsio declarans quatuor de quibus eſt hæc ſapientia, & in quo conuenit cum topica & ſophiſtica, & in quo differt ab ipſis.

DVbitabit autem fortaſſis aliquis, quoniam ſi ipſa ſapientia eſt de eſſe quod ſimpliciter, & ad quod ex additione eſt ſe habens eſſe menſurabile, vel numerabile vel eſſe phyſicum, vel eſſe mobile, & omne vniuerſaliter eſſe determinatum, videbitur hæc ſcientia non poſſe inquirere de principiis illius eſſe : nulla enim ſcientia omninò inquirit de ſui ſubiecti principiis : & ſic videtur, quod nec de cauſis eſſe ſit, nec de principiis entis iſta ſcientia. Sed hoc, vt videtur, ſoluitur citius ſi ea quæ dicta ſunt, ad mentem ſubtiliter reuocemus : ſicut enim Boëtius in hebdomadibus veriſſimè dicit, Omne quod eſt, ab alio habet eſſe, & ab alio habet quod hoc eſt : quoniam à ſimplici conceptu entis & eſſentiæ habet eſſe : eò quod eſſe nihil aliud eſt niſi actus entis vel eſſentiæ : quod autem id quod eſt, hoc eſt quod eſt, habet ex eo quod ex additione ſe habet ad ens & determinat ipſum & ponit in numerum. Principium igitur & cauſa cum non ſimplex dicant eſſe, ſed quod hoc eſt, quod diſtinctum habet eſſe, palam quod ſunt entis & eſſe conſequentia. Hoc autem adhuc manifeſtum eſt ex hoc quod diuidentia ſunt ens & cauſa & principium: non enim omne quod eſt ſcitum, principium habet, quia ſic ipſius principij eſſet principium, & non ſtaret illud vſque in infinitum : ſed omne quod eſt ſcitum, oportet quòd habeat cauſas & principia, quoniam intelligere & ſcire circa omnes ſcientias conuenit ex principiis & cauſis acceptis vſque ad elementa rerum quæ ſciuntur. Attamen quamuis cauſa & principium ſint conſequentia ens, non tamen hoc quod cauſæ ſunt & principia, habent ex hoc ente menſurabili vel mobili quod eſt mathematicum vel phyſicum, ſed ſunt ante hoc per intellectum. Et ideò neque matheſis neque phyſica habet loqui de eis, neque ſtabilire ea, ſecundum quod huiuſmodi ſunt. Licet ergo tam matheſis quam phyſica determinent de cauſis & principiis propriis ſibi, non tamen determinare habent de cauſa ſecundum quod cauſa eſt, vel de principio ſecundum quod eſt principium : ſed relinquitur hoc primæ philoſophiæ determinandum.

Quæ ad metaphyſicam ſpectant, reducuntur ad quatuor.

Sequitur igitur ex his, quòd hæc ſcientia eſt de quatuor in vniuerſo. Eſt enim de ente ſecundum quod ens, & de partibus eius, & hoc eſt primum de quatuor. Eſt iterum de conſequentibus ens ſecundum quod eſt ens, quæ ſunt ante eſſe mathematicum vel phyſicum, & ideo per eſſe non dependent à mathematico vel phyſico, ſed accidit eſſe talibus in phyſicis vel mathematicis, quia inueniuntur extra ipſa, & talia ſunt principium & cauſa vnde, & vnum & multa & huiuſmodi, & hoc eſt ſecundum inter ea de quibus eſt ſapientia. Tertium autem eſt, quod eſt de phyſicis conceptis cum motu & materia, & de mathematicis ſecundum eſſe in materia exiſtentibus, ſicut eſt de motu & materia & qualitate & huiuſmodi : ſed non eſt de his ſecundum quod in materia ſunt, quin potius, ſicut diximus cum omne quod eſt ab alio habeat eſſe, ab alio quod hoc eſt, ſapientia iſta eſt de iſtis ſecundum quod à principiis eſſe ſimplicis habent eſſe, & phyſica vel matheſis eſt de eis ſecundum quod à phyſicis principiis vel mathematicis habent quod hoc ſunt. Quartum autem eſt de his quæ ad ea quæ nunc dicta ſunt, habent modum oppoſitum, & hæc ſunt ſeparata omninò per eſſe ſuum vbique & ſemper exiſtentia, ſicut eſt Deus & intelligentiæ ſecundum ordines ſuos in quibus ſunt. Licet autem de his ſit ſapientia iſta, patet tamen ex dictis, quod vna eſt, quoniam de omnibus his eſt ſecundum eſſe non conceptum cum continuo

&

& tempore : hæc enim forma eſt vniens omne vel eſſe de quo eſt iſta ſapientia, & ſic inquirit propria accidentia omnibus prædictis.

Conuenit autem iſta ſcientia cum ea parte logicæ quæ topica dicitur, & cum ea parte quæ dicitur ſophiſtica, cum vtraque partium dictarum ſit de eiſdem quatuor iſtis : ſed differt ab vtraque ſimul in hoc quòd vtraque illarum ſic eſt de his quatuor, quòd non ſecundum eſſe ſimplex totum eſt de his, ſed etiam ſecundum eſſe additum, quod eſt phyſicum, vel mathematicum, eò quòd procedunt à communibus quæ in ſingulis inueniuntur. Sapientia autem non eſt de his niſi ſecundum eſſe ſimplex, non ſecundum eſſe additum. Differt autem hoc à topica ſpecialiter, eò quòd iſta ex veris principiis rerum docet virtutem & generat ſcientiam veram & puram. Topica autem ex icotibus quæ ſunt ſigna in ſingulis inuenta communiter non docet veritatem, ſed generat opinionem. A ſophiſtica autem ſpecialiter differt in fine : quoniam ſophiſtica gloriari quærit de apparenti ſapientia. Sapiens autem non intendens gloriam, intendit docere veritatem multum dignam gloria & honore.

TRACTATVS III.

DE CAVSIS ET PRINCIPIIS SECVNDVM antiquorum Epicureorum opinionem.

CAPVT I.

De acceptione ſpecierum & cauſarum.

Primo metaphyſicæ, cap. 1.

VONIAM vero iam per ante dicta manifeſta ſunt omnia hæc, & iam de ſapientia iſta diximus quicquid neceſſarium fuit, ad inueſtigandum quæſita quæ ſunt prima ens conſequentia nunc eſt attendendum. Ante igitur omnia alia oportet, quòd à principio huius ſcientiæ ſumamus ſcientiam cauſarum : quia ex ſcientia cauſarum ſciemus omnia alia quæ quæruntur : tunc enim ſingula quæſita nos debemus ſcire, quando putamus nos non ignorare primam cauſam quæ omnibus aliis dat cauſare. Dico autem quando ſcimus primam cauſam, non per ſubiectum ſolum, ſed in ratione & virtute cauſandi. Sic enim virtus eius & ratio primitatis extenditur vſque ad proximos, & tunc optimè ſcimus quæſitum cauſæ.

Quadruplex cauſa. Cauſæ verò ſecundum modum cauſalitatis, quadrupliciter dicuntur : quia licet tres earum aliquando in vnam coincidant, modus tamen cauſalitatis ſemper diuiſus eſt. Vnam autem cauſarum dicimus eſſe ſubſtantiam quæ eſt forma, quæ quid erat eſſe, hoc eſt, quidditatem rei dat & rationem. Si enim quæratur, quare res eſt hæc : quod eſt illud, quare vel quid principium ſiue rei proximum, reducitur per reſolutionem ad rationem vltimam in qua ſtat diffinitio : cauſa verò rei & principium eſſe eius eſt primum ipſum quare vel propter quid eſt res hoc quod eſt : per quare enim vel quid quæritur de forma vel quidditate rei, nec quæreretur per quare vel quid niſi ipſa eſſet cauſa & principium & quidditas. Vnam etiam cauſarum dicimus eſſe materiam ; & hæ duæ cauſæ ſunt intrinſecæ rei quæ habet cauſas. Tertiam verò dicimus eſſe cauſam vnde eſt principium motus, quæ eſt efficiens mouens materiam vt inducat formam. Quartam verò dicimus cauſam quæ huic habet modum oppoſitum : quia iſta inchoat motum, illa verò terminat ipſum : hoc autem eſt quæ eſt, cuius cauſa fit totum quod fit, & hoc eſt, quæ eſt vniuſcuiuſque bonum, hoc eſt enim finis omnis motus & omnis generationis : & ideò cauſa cauſarum vocatur & eſt, quia per intentionem mouet efficientem : & hoc mouet materiam & educit formam. De his cauſis ſecundum phyſicam intentionem ſufficienter ſpeculatum eſt in phyſicis : ſed ſecundum ea quæ iam ante tractata ſunt, oportet de his aliam eſſe ſpeculationem in ſapientia de qua nunc intendimus : quæremus enim de his ſecundum quòd conſequuntur ad ens, & ſunt ante eſſe phyſicum, & ſic de phyſicis cauſis & principiis faciemus mentionem : nec inquiremus de eis niſi ſecundum quòd dependent à principiis eſſe ſecundum quòd eſt eſſe, & non ſecundum eſſe phyſicum quod eſt in ipſis.

Finis.

2. phyſic. tex. 77.

Dicto autem modo de cauſis quærentes accipiemus opiniones antiquorum inducentes nobis priores in philoſophia quicunque veniunt philoſophando ad perſcrutationem entium ſecundum quod eſſe, & quæcunque non topice vel ſophiſticè ſed doctrinaliter ſunt de veritate puri & ſimplicis eſſe philoſophantes. Palam enim erit ex poſitionibus eorum quas inducemus, quòd & iſti dicunt principia eſſe quædam ſiue cauſas. Igitur via ſiue methodus quæ nobis nunc eſt præ manibus, erit aliquid opus ſiue vtile viæ iſti ſuperuenientibus. Superuenient enim dicta eorum huic noſtræ viæ : & hoc erit magnæ vtilitatis in opere pretium : aut enim in hac via aliud genus cauſæ quod antiqui non inuenerunt, inueniemus : aut ſi non poſſumus, etiam magis acquieſcemus his quas iam enumerando induximus.

CAPVT

CAPVT II.

De opinione & rationibus dicentium vnum ſolum eſſe principium quod eſt materia in communi ſumpta, non determinata ad hanc vel illam nec ad vnam rem vel plures.

In Philoſopho vbi ſuprà.

PRimum igitur philoſophantium plurimi opinati ſunt omnium eorum quæ ſunt principia, ineſſe in ſola ſpecie materiæ. Nullam enim ſpeciem cauſæ penitus eſſe dixerunt, niſi illam cauſæ ſpeciem quæ eſt in materia: & hanc retulerunt cauſam eſſe entis & motus. Rationem autem induxerunt dicentes hoc eſſe vniuerſaliter principium & cauſam, ex quo fiunt omnia entia, ſicut conferentem ſubſtantiam & eſſe ſubiecti: & hoc eſſe principium motus ex quo fiunt primo, & in quod corrumpuntur vltimò, in fine manente ſubſtantia, & paſſionibus qualitatum ſolummodo mutatis: hoc eſt elementum, vt dicunt, componens eſſe principium: & id idem dicunt eſſe primum eorum quæ ſunt omnium eſſe. Elementum enim eſt, quod compoſitione eſt primum, & reſolutione vltimum, manens ſecundum quòd principium eſt, in omni eo cuius eſt elementum, ſicut iam probatum eſt in peri geneſeos libro primo. Materia autem ſic eſt ex qua res primò & in quod corrumpitur vltimò, manens ſecundum eſſe materiæ vna & eadem, mutata in paſſionibus. Igitur materia eſt principium. Hi autem nullas cauſarum & principiorum niſi in re ipſa eſſe dixerunt: quia cauſam & principium in ratione elementi eſſe ponebant. Formam autem quæ ingreditur in rem, non dicebant eſſe cauſam, ſed qualitatem ſiue paſſionem, eò quòd non manet. Manere autem ſecundum ſubſtantiam dixerunt eſſe de ratione principij.

Tex. c. 83. & infra vſque ad textum commenti vltimi.

Et propter hoc nihil dixerunt ſecundum eſſe ſubſtantiale vel generari vel corrumpi, eò quòd ſubſtantiale eſſe manet ſemper & conſeruatur, quod ſolum dicebant entium eſſe ſubſtantiam, argumentantes ex ratione accidentis: quia quicquid adeſt & abeſt præter ſubiecti corruptionem, non eſt in eo velut quædam ipſius eſſe pars, & impoſſibile eſt eſſe ſine eo in quo eſt: & formam autem ſic ineſſe dicebant materiæ, quod ineſt & non ineſt præter materiæ corruptionem: & ideò hanc non ineſſe dicebant velut quandam partem ipſius eſſe, ſed potius vt paſſionem ſubiecti quæ à ſubiecto habet quod eſt, & non dat eſſe verum: ſubiectum enim eſt exiſtens in ſe completum, & cauſa alteri ſubſiſtendi in eo, quod in eo eſt, non eſt ſicut quædam pars. Sicut enim dicimus Socratem eſſe nec generari ſimpliciter, quando ſecundum corpus fit albus, & ſecundum animum bonus vel muſicus: neque dicimus eundem ſimpliciter ſecundum ſubſtantiale eſſe corrumpi, quando deponit habitus dictarum formarum, cum in talibus mutationibus ſubiectum maneat quod eſt ipſe Socrates. Sic nihil aliorum dicunt ſimpliciter generari & corrumpi: viderunt enim iſti, quòd in omnibus mutationibus oportet eſſe vnam aliquam naturam ſubiectam motui & mutationi, conſeruatam ſecundum ſubiectum, ex qua fiunt talia omnia quæ fiunt, ſiue illa vna ſit numero, ſiue plures: vnam enim ſemper oportet eſſe ſecundum ſubiecti rationem.

Et ideò licet omnes antiqui conueniunt in hoc quòd materia ſola eſt principium cuiuſcunque, in hoc differebant, quòd quidam plura corpora dicebant eſſe materiale principium, quidam autem vnum ſolum: & differebant etiam in hoc quòd aliud & aliud corpus ſecundum ſpeciem diuerſum dicebant eſſe materiale principium. Quidam enim aquam, & quidam aërem, & quidam ignem illud principium eſſe dixerunt: hoc autem ſequentia declarabunt.

Hæc autem ipſorum poſitio multis antiquorum rationibus fulta fuit, quæ vſque hodie apud quoſdam perſeuerat. Fortiores autem rationes eorum inueniuntur, quæ præcipuè videbantur inducere huiuſmodi poſitionem. Id enim, vt inquiunt, quod vniuerſi eſſe primum eſt principium, ingenerabile & incorruptibile per ſe & per accidens eſt. Si enim daretur corrumpi per ſe vel per accidens, oporteret quòd haberet aliud ſuæ corruptionis & generationis principium, & ſic principium eſſet primi principij, & ſic ibitur in infinitum. Conſtat autem formam ſecundum eſſe generari & corrumpi in his quæ generantur & corrumpuntur: ergo forma non poteſt eſſe vnum de principiis primis: & cum finis & forma ſint res vna, tunc etiam finis non erit principium. Efficiens autem non poteſt mouere niſi propter formam & finem. Ergo nec efficiens erit: & ſic ſola remanet cauſa materialis principium eſſe. Amplius ſi detur aliud principium primum eſſe præter materiam, aut illud erit ſimplex, aut compoſitum. Compoſitum autem eſſe non poteſt: quoniam compoſiti eſt principium, & non ipſum eſt principium primum, quoniam omnis compoſiti compoſitiua ſunt principium primum. Si autem detur eſſe omninò ſimplex, oportet quòd ipſum à nullo ſibi coexiſtente diſtinctum ſit. Omne enim quod diſtinguitur in eſſe ab alio ente, per aliud additum ad eſſe diſtinguitur: eſſe enim eſt, in quo conueniunt duo exiſtentia vel plura: & non eſt idem ratio conuenientiæ & ratio differentiæ: oportet igitur, quòd aliud addatur ſuper eſſe, quod ſit diſtinctionis cauſa & principium, & ſic eſt compoſitum. Compoſitum autem probatum fuit non poſſe eſſe principium. Igitur quicquid detur, quòd principium primum in ratione principij habeat ſimplicitatem, non poteſt niſi principium & cauſa vnica quæ eſt materia: quia hanc ſubiectam videmus eſſe in rebus. Amplius cum forma non agat ſecundum quòd eſt eſſentia ſimplex, ſed ſecundum eſſe quod habet in agente, forma & efficiens ſecundum intellectum ſibi præiacere relinquunt ſubiectum: quod autem ante omnia eſt, principium eſt: igitur ſubiecta materia eſt principium ſola. Amplius ſi dicatur, quòd principium eſt conſequens ens primum ſecundum quòd in antè habitis dictum eſt, tunc oportet quod illud ens quod conſequitur principium, ſit ſimplex omninò: ab vno autem ſimplici non cauſatur niſi vnum proximè: ergo principium quod immediatè ſequitur ad ens, non eſt niſi vnum. Nec poteſt dici, quòd illud ſit

Rationes antiquorũ aſſerẽtium vnum ſolũ eſſe materiale principium.

ſit efficiens, vel forma ad ens : quoniam hæc ponuntur per ſubſtantiam ſubiectam : quia cauſa mouens non mouet niſi materiam ſubiectam: & ſi mouendo dicatur inducere formam, non inducit autem eam niſi in materia ſubiecta : & ſic iterum relinquitur, quòd nihil æternæ ſit permanentiæ niſi materia ſubiecta, & ante motum, & in motu, & poſt : ergo nihil eſt principium & cauſa niſi materia ſubiecta : hæc enim ſola eſt æternaliter permanens, ſola ſimplex & prima ex qua ſunt omnia alia. Addunt autem hi in ſuæ poſitionis confirmationem, quòd oportet cum materia aliquid aliorum poni principiorum, ſupponentes quoniam rarum & denſum nihil addunt ſupra materiam, niſi partium poſitionem propinquè vel remotè. Sicut enim motu videmus ex materia generari omne elementum ſecundum quòd partes magis diſtant vel minus, ſic etiam cælum generatur ex ratione perſpicui, quod nihil eſt aliud niſi rarum depuratum in partibus. Et ſic, quod plus eſt, generari dicunt deorum & animarum naturas: ex ſubtiliori namque raro ſpiritum produci: quoniam ſpiritus principium eſt operum vitæ in diis & animabus : ſed in hoc eſſe differentiam, quòd dij de cæli luminoſo ſpiritu producti, immortales ſunt propter longiſſimam ab excellentia paſſionum in eis factam remotionem, quemadmodum eſt & in ipſo cælo : animas autem eſſe moribundas propter maiorem ad paſſionum contrarietatem affinitatem. Spiritus enim ex ſubtili & raro & claro perfectos & deos eſſe dixerunt & animas : & horum omnium nutriculam & matrem & principium & cauſam primam materiam aſſerebant.

Error antiquorum & ſolutio ad ſua motiua.

Error autem hoc eſt, & ſequentia hæc declarabunt : quoniam fundamenta entium quæ ſupponunt, falſa ſunt, & peruersè intellecta ſunt, ſi qua vera eſſe dicuntur : forma enim non ſecundum omne eſſe natura corruptibilis eſt, ſed tantum ſecundum eſſe actu quòd habet in hoc generabili & corruptibili, ſecundum eſſe autem potentia non corrumpitur in iſto : ſecuundum vero eſſe in actu quod habet in efficiente qui per ſe mouet & non per accidens, qualis cauſa eſt motor primus, non corrumpitur per aliquem modum per ſe vel per accidens: & ſecundum hanc ſui conſiderationem inferius oſtendetur, quòd eſt ante potentiam materiæ ſubſtantia & ratione & tempore : & ſic ipſa eſt principium, & ad ipſam educendam in ſimilem formam efficienti ſecundum conuenientiam aliquam ponitur efficiens & finis : & per hæc deſtruitur ratio inducta. Quod autem dicunt ſimplex à nullo diſtingui, verum eſt de eo quod per reſoluentem intellectum eſt ſimplex, & hoc non eſt niſi conceptus ſimplex entis, quod non eſt conceptus materiæ, ſed potius notio principij quæ eſt ante notionem generis & ſpeciei omnis : ſed de ſimplici ſecundum eſſe non eſt hoc verum: quia ſimplicia prima ſecundum eſſe ſeipſis diſtinguuntur à ſeipſis : illa enim ſupra ſimplicem notionem entis addunt eſſe quo ſunt hoc quod ſunt, & per hoc diſtinguuntur abinuicem, & cadunt in pluralitatem : quia diſtinctio eſt cauſa numeri. Nec eſt verum quod dicunt formam non agere niſi per eſſe mouentis, quod habet in ſubiecta materia: ſed potius agit, prout probamus in fine 8. phyſicorum eſſe ſimplicem & impartibilem & nullam penitus habere magnitudinem. Nec dicunt benè vnum ſolum ſequi vnum ſimplex, quia vnum eſt cauſa pluralitatis: quia vnum quantò fuerit ſimplicius, tantò erit multiplicius ſecundum poteſtatem : & quoad has poteſtates multa poteſtates illas determinantia exeunt ex vno : & vt breuiter dicatur, nihil ſapienter dictum illa profert poſitio. Quod autem idem per ſe ſubiecti naturam dicunt eſſe Deum & animam & corpus, penitus nihil habet rationis : quia ſi daremus rarum & denſum eſſe ſicut dicunt, & ſpiritum huiuſmodi generari qualem ponunt, non habebit vitæ operationem, niſi inſit cauſa & principium vitæ, ſicut clarum eſt ex his quæ in ſcientia de anima benè & ſubtiliter probata ſunt : hoc autem vitæ operum principium & cauſa nihil poteſt eſſe materiæ, nec harmonia ipſius aliqua.

Propter hæc tamen & huiuſmodi friuola quæ induxerunt, dixerunt primam materiam Deum eſſe, & quicquid eſt, & formas omnes huius naturæ dixerunt eſſe paſſiones, præcipuè innitentes ei quod diſtinctum in rebus & diuiſum aliquid eſt, quod eſt omnium diſtinctum eſſe habentium principium & cauſa, & indiſtinctum ante ea exiſtens : Deus autem & anima & cælum & elementum quoddam diſtinctum eſſe habent: diſtinctio verò non niſi de ſubiecto ſit : & ideò ſi diſtinguentia per intellectum tollantur, videtur vnum manere omnium ſubiectum : diſtinguentia autem dicunt formas non ſubſtantiales, eò quòd poſterius ſunt per naturam eo quod diſtinguitur : ſed dicunt eas eſſe paſſiones. Et hoc friuolum eſt, vt patet per antè dicta : tamen illud intenditur, cum dicunt ex vno eodem omnia eſſe, & ad vnum idem in finem etiam reuerti. Ex his igitur & ſimilibus talem induxerunt poſitionem, & differunt in hoc quòd quidam vnum, & quidam plura, & quidam hoc, quidam verò aliud dixerunt eſſe principium omnium materiale.

CAPVT III.

De opinione Thaletis Philoſophi, qui aquam omnium dixit eſſe principium, & de rationibus eius.

THales enim Mileſius, qui vnus fuit de ſeptem ſapientibus quos Apollo probauit, huius philoſophiæ maior princeps fuiſſe videtur, eo quòd in ea maximè floruit, & magis efficaces & proprias induxit rationes, vt aquam omnium dixerit eſſe principium : quia verò vidit, quòd principium etſi ſit ſubiecto vnum, virtute tamen multipliciter ineſſe oportuit, ideò terram ſuper aquam eſſe dixit id quod virtute omnia eſt, per hoc quòd in centro ponitur æqualem ad omnia habere reſpectum. In minori enim mundo, qui eſt animal, ſicut declaratum eſt in 8. phyſicorum, locus medius datur nutrimento: & quod eſt in minori, per conuenientiam cauſatur ab eo quod eſt in maiori, & ideò aquæ vt nutrimenti omnium dixit locum eſſe medium:

Cap 2. in Philoſopho.

8. phyſic. tex. c 17.

proculdubio enim iſte fuit de opinantibus mundum eſſe animal, ſicut ferè omnes opinabantur antiqui.

Quod autem ſit principium omnium forſitan inde opinatus eſt: quia nutrimentum omnium eſt humidum. Nutrimentum enim oportet eſſe immanatiuum ei quod nutritur, & receptiuum figurarum & formarum eius quod nutritur: & ideò oportet ipſum eſſe terminabile termino alieno, non terminabile proprio: & ideò veriſſimè dixit humidum eſſe actu nutrimentum omnium. Cum autem incorporabile ei quod nutritur, ſit nutrimentum omne: humidum autem aëris cum ſit ſpirituale, non ſit incorporale: ideò dixit humidum aquæ nutrimentum eſſe, & non aëreum. Adhuc quia nutrimentum ad omnem nutriti corporis mouetur partem: quod non facit aër, qui leuis eſt in duobus elementis, & aſcendit, in vno tantum deſcendens. Omnia autem iſte Thales nutriri dixit: eò quòd omnia capiunt augmentum. Non enim augmentum eſt ſine nutrimento. Ignem enim videmus ab humido nutriri: & cum deficit humidum, non remanet niſi cinis, & deficit ignis. Adhuc autem aërem ali nubibus videmus, quæ ſunt aquæ formam aëris accipientes. Terram etiam videmus humore cibatam producere quæ producit. Similiter autem ſolem & lunam & planetas & vniuerſaliter aſtra humore nutriri Oceani & paludum Meteothidarum, & ideò deprimi impleta, & eleuari vacua, & aliquando in curſu directa, & aliquando eſſe ſtationaria, aliquando autem retrocedentia. Id enim quod fluit & effluit ſubiecto manente, eſt nutrimentum ſecundum naturam, vt probatur in libro periher. humidum aquæ ſolum influit in omnia alia, & effluit in pluuiis & roribus: ergo ipſa eſt nutrimentum omnium aliorum. Propter hoc etiam iſte dicebat diluuium ex huiuſmodi cauſa fieri: à multis enim temporibus minutiſſimis guttis aquæ paulatim ingredientibus in alia elementa, paulatim dixit ſuſpendi, & tandem vincentibus aquæ partibus effluere de ſublimi ex vno & ex omnibus, & ſic inundare diluuium. Cum igitur iſtis rationibus omnia dixerit aqua nutriri humido, intulit quod cum ex eodem principio materiali generentur omnia & nutriantur, quòd illud idem omnium generationis eſt idem humidum aqueum principium.

Cum autem ipſa veritate cogeretur dicere, duo eſſe in quibus eſt ipſa vita, humidum & calidum, dixit calidum non eſſe per ſe vitæ cauſam, ſed humidi paſſionem: quæcunque autem eſt paſſio ſubiecti alicuius, ſecundum naturam principiatur à ſubiecto ſicut à cauſa: & ſic non calidum eſt cauſa vel principium, quia calidum vitale cauſatur ab humido: & ideò humidum ſimpliciter eſt principium: & ideò dicebat animal iſto modo viuere. Nutrimenti autem actum ponebat vitæ principium: quia cum Dionyſio Philoſopho & pluribus aliis dicebat vitam eſſe motum generis nutribilis, quod eſt naturam aſſequens: & calidum naturale quod eſt digerens, dicebat eſſe paſſionem humidi, ſicut paulò antè diximus. Ex quo enim fit aliquid ſicut ex materia & ſubiecto, hoc dicebat eſſe omnium entium principium. Hac igitur de cauſa eam quæ dicta eſt, accepit opinionem.

Amplius vidit iſte Thales, quòd ſemina ſpermatica cunctorum habent naturam. Cum enim ſemen ſit, quod figuras ſuſcipit generatorum, oportet quòd potentia ipſius ſecundum bene ſuſcipere determinetur: potentia autem bene ſuſcipiendi eſt humidum ſpermatis: igitur natura determinatur humido: & hoc quidem eſt in animatis omnibus. Sed quia potentiæ factorum omnium non ſunt in eis niſi ex potentiis principiorum, videtur quòd calidum quod & humidum ſit principium ex quo fiunt omnia: omnium enim humidorum prima natura quæ eſt materia, eſt aqua: igitur aqua eſt primum principium omnium. Hæc igitur Thaletis eſt poſitio: & hanc propter inductas & ſimiles iſtis dixit rationes.

CAPVT IV.

De opinione antiquiſſima, quæ aquam & Thetim dixerunt eſſe omnium principium, ſtygem eam vocantes.

FVerunt autem alij quidam iſtius ipinionis multum antiquiores, & multum ante eam quæ nunc eſt generationem, & ante eos qui fuerunt primò de diuinis theologizati exiſtentes. Iſta enim quaſi prior omnibus eſt opinio de philoſophia. Putant autem de omni & tota materia exiſtentium æſtimandum eſſe, quòd aqua ſit principium vniuerſorum: & ideò iſti poëticè fingentes fecerunt Oceanum vt patrem, & Thetim deam aquarum quaſi matrem: & hæc duo dixerunt eſſe parentes omnis generationis omnium rerum. Ratio autem quare poſuerunt Oceanum, fuit, quòd proprius eſt locus aquarum: & res in loco naturali ſunt ſincerè ſecundum naturam, & ſunt ſimplices, & verius ſuæ naturæ terminum & rationem habentes: & hæc conueniunt rationi primi principij: quia multa accidunt ei quod extra locum ſuum naturalem egreditur: propter quod non ſunt ſincerum & veriſſimum naturæ ſuæ terminum attingentia. Cum enim ſicut in 8. phyſicorum probatum eſt, idem ſit motus ad locum & ad formam, locus qui eſt terminus motus localis, erit etiam terminus motus ad formam: & relinquitur ex hoc ſinceram naturam non habere quod extra locum eſt naturalem: & ideò cum natura principij ſit prima & ſincera, oportebat quòd humorem ponerent, qui eſt in proprio loco humoris. Signum autem inducens eos fuit, quia ex humore naſci cuncta videbant, vt præcedenti capitulo dictum eſt, & humorem aquæ vbique ad Oceanum moueri ſicut res mouetur ad locum naturalem. Ratio autem quare poſuerunt humorem aquæ, eſt, quòd humidum aquæ facile eſt pingueſcens, & facile euaporans, & facile dilatabile, & facile figurabile: & cum pingueſcit, concreſcit in corpus ſolidum: & cum vaporat, ſpirat in ſpiritum: & cum dilatatur, diſtenditur in membra & partes: & cum figuratur, recipit figuras animalium & membrorum animalium & aliorum corporum.

In Philoſopho vbi ſuprà.

Horum

Horum autem princeps fuit Homerus ſiue Heſiodus, & conuenerunt iſti cum præcedentibus: quia in ordine elementorum aquam dixerunt eſſe in centro. Cuius ratio fuit: quia poſuerunt totum cælum & ſtellas eſſe deos propter creationes & diuinas virtutes quas habent: & viderunt quia virtus ſtellarum & totius cæli non congregatur niſi in medio, & ad medium perpendiculariter incidit omnis radius & virtus eorum: perpendiculariter autem incidens reſtringitur in ſeipſam, & multiplicatur & intenditur virtus eorum plus quam intendi poteſt ex aliquo alio ſitu: & ideò id quod ex omnibus in ſe refractis radiis in aqua generatur, Thetim nomen aquarum vocauerunt, obſcurè videntes motiuam cauſam. Sed quia non per ſubſtantiam commiſcetur aquæ, ideò putabant hanc non eſſe principium, opinantes nihil eſſe principium niſi quod per ſubſtantiam conſtituit principiatum. Hunc igitur conuentum virtutis deorum cæleſtium medium aquę quidam vocant deorum ſynodum, quidam autem deorum ſacramentum. Synodum quippe propter virtutum ſuarum congregationem in loco illo. Sacramentum autem propter ſuorum ſacrorum nimium influxum in aquam. Ipſam autem aquam in loco vbi recipit hæc numina, ſtygem vocauerunt, hoc eſt, paludem infernalem. Infernalem quippe propter locum infimum. Paludem autem propter infixionem in ea virtutum cæleſtium: quia in palude magis figurantur, eo quòd non fluit, ſed in eandem ſemper incidit aquam. In ſtagnis autem non paludoſis renouatur aqua de fundo fontaliter manans: & ideò ſæpè renouata non recipit ſtantem virtutem: & in hac regnare dixerunt regem ſtygis vel ſtyge, quem regem regitiuam virtutem & formatiuam voluerunt ſecundum fabulam, mentiendo mirabiles philoſophias docentes. Et iſtæ virtutes ſunt ſemina rerum, in quibus Plato de naturali iuſtitia loquens, ait: Horum ſementem ego faciam, vobiſque tradam: veſtrum erit par exequi. Hoc eſt igitur ſacramentum quod ex omnibus honorabilius eſſe dicebant, eò quòd primum eſt entium principium in aqua. Quod enim ſecundum naturam antiquius ſiue prius eſt, ſecundum naturam eſt honorabilius: ſacramentum autem præmemoratum eſt omnibus honorabilius: igitur eſt antiquius.

Hi autem Philoſophi vel Heſiodiſtæ terram in medio eſſe non poſuerunt: quia frigida exiſtens & ſicca, ſacramenti huiuſmodi non eſſet receptiua. Amplius dubitantibus Pphiloſophis vtrum virtus motoris cæli ſit in circunferentia, vel in centro, ſicut & ipſe Ariſtot. in quibuſdam locis dubitare videtur, conſenſerunt iſti in hac parte problematis, quòd virtus eius ſit in centro, ideò non poſſe ignobilius elementorum, quod quaſi fæx aliorum quod eſt terra, ſed potius remoueri ab ipſo. Quod quidem dixit huius ſectæ princeps Heſiodus, & terram latam eſſe poſuit, vt ex figura & dimenſione latitudinis natare poſſit ſuper aquas quæ ſunt inferiores. Forſan autem non eſt mirum alicui ſi aliqua antiquior & ſenior ſit opinio de natura & naturæ principiis. Tales igitur ſæuiſſimos Philoſophos dicimus hunc affirmare modum de prima cauſa naturæ & principio. Vnus enim ſequentium eos qui prædeceſſerunt in ſecta iſta, Hippon nomine, non eſt dignatus aliquid proprium ponere cum his quæ illi dixerant. Cauſa autem huius fuit, ſicut & in illis, imperfectio ſuæ ſententiæ de principiis: quia non vidit niſi cauſam materialem, & hanc vidit ſubobſcurè.

CAPVT V.

De opinione Anaximenis & Diogenis aërem dicentium vniuerſorum eſſe principium.

ANaximenes verò & Diogenes cum dictis conueniunt in hoc quòd vnam ſolam materialem cauſam rerum ſiue entium dixerunt, ſicut qui vnam corporum dixerunt eſſe vniuerſalem omnium cauſam: ſed differebant ab aliis in ſpecie illius corporis. Iſti enim aërem priorem aqua eſſe dixerunt, & eſſe aërem omnium principium. Fuit autem Anaximenes iſte Philoſophus Epicurus, nihil omnino principium eſſe dicens niſi corpus. Diogenes autem licet ex conditione, vt legitur, fuerit ſeruus, tamen ex liberalium ſtudiis libertate eſt donatus. Hi ergo & quidam alij aërem dixerunt antiquiorem omnibus maximè principium corporum ſimplicium, & per conſequens etiam eſſe principium corporum compoſitorum. Ratio autem inducens ad hoc fuit: quia videbant iſti humidum cum frigido non eſſe cauſam vitæ: quia frigiditas eſt qualitas ſiſtens motum. Omnes autem iſti licet ponerent vnum ſolum principium, tamen ponebant illud eſſe multarum virtutum agentium, ſed omnes illas à ſubiecto cauſari dicebant, ſicut paſſio à ſubiecto cauſatur: quia igitur frigiditas tollit motum & comprimit ad centrum, ideò humidum cum frigido negabant eſſe principium: videntes quòd calidum cum humido, vitæ & eſſe principium eſt: calidum autem cum humido primo non eſt niſi in aëre. Amplius humidum nutriens eſt ingrediens intra per os eius quod nutritur: non autem ingredi poteſt niſi ſpirans: & ſpirans habet naturam & formam aëris. Amplius cum calido humidum mouetur ad circunferentiam, & ſic fluit ad omnia quæ in circunferentia continentur. Iſte autem motus conuenit conſtitutioni rerum: & ſic aër videtur eſſe omnium primum & principium. Amplius vehiculum omnis virtutis eſt ſpiritus, & eſt formatiuus omnium: & ideò dixerunt hunc ſpiritum eſſe omnium principium vitæ & cauſam & animam. Perſuaſi etiam fuerunt ex hoc, quòd circa circunferentiam ignis eſt, qui eſt conſumptiuæ naturæ, & deſtruit entia propter ſuæ vehementiam actionis: circa centrum autem videbant dominari qualitates mortificatiuas: & ideò medium elementorum temperatum & principium eſſe dixerunt. Adhuc autem omne corpus ſpirare viderunt id quod eſt in omni corpore humidum: & ideò quod ex omnibus ſpirat, videbatur eſſe omnium principium primum. Videbant etiam ex aëre aquam fieri facili conuerſione, & in ignem mutari de facili: & cum nullus terram poneret eſſe principium, ſed principiatum, videbatur iſtis aërem aquæ & ignis

In Philoſopho vbi ſuprà.

ignis esse principium, & priorem aqua & igne: & cum hæc priora sint quam terra, videbatur eis, quòd aër omnibus simpliciter sit prior: & per hanc rationem videtur principij nomen habens & naturam illam. Omnes autem isti supponunt, quòd nihil per simplicem virtutem principium sit, dicentes nihil fieri ex aliquo sicut ex principio, nisi cuius substantia materialis efficitur ex ipso: ex quo enim generatur res & in quod corrumpitur, in fine substantia principij salua, sed mutata secundum passiones, dixerunt esse principium, sicut iam antè determinatum est.

CAPVT VI.

De opinione Hipasi & Heraclitii ignem dicentium esse principium vniuersorum entium.

Vbi supra in Philosopho.

HIpasus autem Metapontinus & Heraclitus ciuis Ephesius ignem dixerunt esse omnium causam & principium. Omnes enim isti non quæsiuerunt principia nisi entis corporei: eò quod Epicuri Philosophi existentes, nihil dixerunt esse nisi corpora. Cum autem omnes conueniunt in hoc quod rarum & densum non sunt nisi partium corporis positiones, sicut & veritas est, dixerunt hoc vniuersi entis principium esse, quod in genere corporum est simplicius. Est autem ignis subtilissimum corporum sphæræ: ignis igitur erit principium omnium. Supponunt autem omnes isti tres propositiones, quarum prima est, quòd principium est compositione primum, & resolutione vltimum, quia in ipso stat resolutio. Secunda autem est, quòd principium sit simplex: quia si esset compositum, non esset primum entis principium, sed esset à suis componentibus principiatum. Tertia est, quòd non ens non est entis principium, sed potius ens est principium non entis: non ens autem est entis negatio. Et per primam quidem propositionem videntes quòd rarum constantia & multiplicatione partium componit spissum, & quòd spissum resoluitur ad rarum, & hæc resolutio stat in raritate ignis, argumentabantur ignem esse principium. Per secundam autem considerantes ignem esse simplicissimum, & ideo ad concauum circunferentiæ moueri, iterum dixerunt ignem esse principium: simplex enim implicando se producit compositum, & compositum explicando se constituit & restituit simplex. Non ens enim non est principium entis: & ideo corpus à non corpore principiari non potest. Relinquitur igitur, quòd principiatur ab eo quod maximè habet corporeitatem, & hoc est simplicissimum corporum sphæræ, & hoc est ignis. Sicut enim in omnium calorum generibus vnum est principium, quod est calidissimum, ita etiam in corporum constitutionem vnum dixerunt esse principium, quod maximè habet corporeitatem: hoc autem est ignis, quoniam in physico corpore materia non est amplioris extensionis susceptiua quam in igne. Addebant hi illud, quòd secundum opinionem eorum & multorum aliorum dicebatur cælum esse igneum, & stellæ igneæ: & has videbant esse perpetuas & rerum inferiorum quædam esse principia. Quod enim perpetuum est, principium non habet: & quod principium non habet, est principium. Cum omne quod est, aut est de principio, aut principium. Perpetuum autem non est de principio, vt dicunt. Amplius ratione vrebantur quæ vsque hodie multos decepit: quoniam id quod primò mouet ad esse, principium est: lumen autem est id quod mouet ad esse omnia corporalia: lumen, inquam, quod de cælo descendit, & hoc dicebant esse defluxum lucentis corporis, quod per indiuisibilia fluit in perspicua, & per perspicua in terminata corpora, & sic constituit omnia: nihil enim est, cui lumen sic se non misceat: & ideo hoc principium dixerunt lumen esse defluxum corporis: lucem autem primam esse dixerunt ignem, & sic ignem omnium dixerunt esse principium. Addunt autem his ad reflexionem luminis verum fieri ignem & operationes ignis, sicut patet in speculis, & aliis solidis & politis soli diametraliter oppositis: fit enim tunc dissolutio per rarefactionem, & intensio per calorem, & illuminatio per partium lucentis corporis influxionem: & cum sint ista prima in omnium naturarum transmutatione, videbatur lux ignis esse principium: est autem vera natura ignis lux: vera igitur ignis natura principium est. Adhuc autem addebant, quoniam ignis assumit vincendo omnia alia propter naturam actiuam quam habet: principij autem est posse in alia, & quod alia non possint in ipsum, quia principia minima sunt in quantitate & maxima virtute, vt in libro cæli & mundi dictum est. Ex his igitur & talibus isti ignem esse dixerunt omnium entium principia.

1 cæli. te com. 33.

CAPVT VII.

De opinione Empedoclis de principio materiali entis.

EMpedocles igitur quamuis ponat plures causas & non vnam solam, posuit ex parte causæ materialis esse quatuor elementa. Cum his autem quæ sigillatim alij dixerunt materiam, posuit terram: sicut enim in libro de anima diximus, omnia elementa iudicem acceperunt sigillatim præter terram: hanc enim sigillatim nullus posuit esse materiale omnium principium, sed cum aliis principium materiale dixit eam esse Empedocles. Terra enim sola per se existens ambas habet qualitates mortificatiuas. Sua enim frigiditas cum sit constrictiua, & per hoc humiditatis expressiua, per effectum repugnat subiecto vitæ, quod est humidum: per se autem repugnat calido quod est actiuum vitæ: per hoc autem quòd partes constringit, fortius repugnat motui spiritus, qui omnium virtutum quæ sunt secundum vitæ opera, vector est, & omnis vitæ formator & rector. Secundum situm etiam terra à fonte vitæ, quem cælum dixit esse Empe. terra est remotissima, nullo motu bonitates eius participans. Quinimo cum omne quod progreditur ad vitam, extendat se versus

Vbi supra in textu Aristotelis.

vitæ

vitæ principia quantum poteſt, & aperiat ſe ad ipſum, terra motu ſuo recedit à principio vitæ & eſſe: & cum in hoc quod eſt materiale principium, eſſe & viuere ſit inchoatum, non poteſt terra ſola eſſe materiale principium vel cauſa. Huius autem teſtimonium eſt, quòd lumine participantur formæ cæleſtes, eſſe & viuere conferentes his quæ fiunt, & perſpicuum ſit aliquid naturæ luminoſæ, eò quod in illis in quibus eſt ex communicatione cum perpetuo ſuperius corpore, terra ſola priuata eſt illo, & habet priuationem illi oppoſitam, quæ eſt eſſe opacum: propter quod non eſt ipſa per ſe materia eorum quæ conferuntur lumine cæleſti. His igitur & ſimilibus de cauſis dictum eſt terram per ſe ſolam non eſſe principium. Et Empe. quidem ſicut ſoli & cælo multas dedit differentias, & ipſum ignem eſſe fatebatur, ſicut ferè omnes antiqui: ita per omnia terræ tot differentias dedit oppoſitas, & ipſam per ſe acceptam nihil dixit participare diuinum, dicens quòd ſol eſt res calida, rotunda, alba, ſemper mota, propter vitæ principium quod eſt in ipſo: ita dixit, quòd terra eſt res nigra, immobilis, frigida, propter vitæ priuationem: & ideo dicit, quòd terra non niſi mixta cum aliis, eſſet materiale principium: & ideò tria elementa, terram, aquam, & aërem, ſimul permixta dixit eſſe materiale principium vnum, & ſolum ignem poſuit eiuſdem materiæ partem alteram: & huius ratio in ſequentibus opportunius declarabitur. Videns enim Empe. ea quæ fiunt, figuras tenere & formas, & conſiderans in eis eſſe ſoliditatem, coniecit hæc in entibus non niſi ex terra cauſari poſſe: quoniam humidum aquæ etſi formas quaſdam teneat, tamen nullam prorſus tenet figuram. Aëreum autem nec formam tenet nec figuram, nec ſoliditatem præſtat, quamuis via & tranſitus formarum ſenſibilium ſit per ipſum. Siccum autem quod eſt in igne, motum habet ad circunferentiam: & ideo non tantum non tenet, ſed etiam diſſipat figuras, & permiſcet & confundit formas quæ ad ipſum perueniunt. Hac igitur neceſſitate terram cum aliis permixtam & non per ſe ſolam materiale principium eſſe dixit Empe. & in hoc bene dixit & ſapienter. Fuit autem & hic de ſecta Epicureorum, & ideo entis principia non dixit eſſe niſi corporalia: & ſola corpora confitebantur eſſe exiſtentia, & ignem cæleſtem præcipuè per limpidas flammas ſiderum entibus principaliter eſſe Deum. In modo autem generationis omninò dixit idem cum aliis: dixit enim nihil ſimpliciter generari de non eſſe ad eſſe, & nihil corrumpi de eſſe in non eſſe, ſed potius iſta vocata elementa dixit ſecundum omne eſſe ſuum ſemper manere, & generari res ex eis per congregationem quorundam ex vno mixto, & corrumpi ſegregatione in vnum mixtum ex terreſtribus elementis, & res denominari ab eo quod magis abundat in eis, per congregationem quarundam partium elementarium fit generatio. Quid autem effectiuum ſit in huiuſmodi generatione ſecundum Empe. poſterius erit manifeſtum.

CAPVT VIII.

De opinione Anaxago. de principio materiali.

ANaxago. autem compatriota Empedoclis, ambo erant italici, ſed Anaxagor. fuit ciuis Clazomenius, Empedo. autem Siculus poſteà in olia Vulcani ſepultus, quæ etiam eadem de cauſa antrum Empedo. vocatur ab antiquis: ætate quidem temporis prior fuit Empe. ſed operibus philoſophiæ & ſcriptis multò fuit poſterior quoad poſitionem principij materialis, irratioabilius enim multò quam Empedocles pronuntiauit de principio materiali, licet in aliis melius qnam Empedo. diceret, ſicut de intellectu agente & ſeparato & impermixto multò melius dixit Anaxa. quam Empedo. Hic igitur Anaxa. maximè principium materiale dixit ferè omnia corpora homogenia vocata numero & quantitate infinita exiſtentia. Dico autem homogenia, quæcunque ſunt vnius formæ & rationis in toto & in omnibus partibus diuiſim acceptis: & hæc ſunt quæ diuidi dicuntur diuiſione continui. Continui enim quælibet pars per diuiſionem accepta, continua eſt, & ſimiliter quælibet pars lactis eſt lac, & ſimiliter quælibet pars ſanguinis eſt ſanguis, & ſic de aliis. Non omnia tamen talia dixit eſſe principia materialia, ſed quędam: vidit enim quædam ſimilia ſpecie actu & opere eſſe diuerſa, ſicut radix & ramus eſt in arbore, quæ cum æqualiter ligni habeant ſpeciem, operatione diuerſa ſunt: & ſic eſt de ligno in arboribus diuerſis, & ſimile de carne in animalibus diuerſis, & huiuſmodi quædam excepit: dicens tamen horum principia eſſe eadem, ſicut ſuccum in plantis, & ſanguinem vel humorem qui loco ſanguinis eſt, eſſe principium materiale in animalibus. Hic autem infinita dixit & numero & quantitate continua, hoc eſt, à multitudine & magnitudine eſſe infinita. Multitudine quidem propterea quod infinita in particulari dixit conſtitui ex his tam in totis ipſis quam in partibus totorum. Quantitate autem magnitudinis cogebatur iſta infinita ponere: quia aliter in toto ſepararetur vnum ex alio, ita quod amplius non poſſet produci ex ipſo, ſicut ſi in lacte eſſet finitus & non infinitus ſanguis, tandem inueniretur aliquid lactis, in quo nihil eſſet ſanguinis, & ex illo ſanguis produci non poſſet, quod falſum eſt: & ideo in lacte ſanguinem oportet eſſe infinitum, & ſimiliter eſt in aliis. Infinitum enim dixit eſſe paſſionem ſubſtantiæ materialis & non quantitatis, ſicut & vſque hodie multi confitentur. Cui tamen dicto nullus Peripateticorum conſenſit. De hoc autem declaratum eſt in phyſicis. Iſte etiam, ſicut omnes alij Epicurei Philoſophi, dixit generationem & corruptionem fieri congregatione & ſegregatione ſolum harum materierum quæ ſunt ſimilium partium, & aliter non dixit aliquid generari vel corrumpi: ſed dixit omnia talia manere ſempiterna ſecundum ſubſtantiam ſimilium inuiolatam. Hæc eſt igitur opinio Anaxa.

In Philoſopho vbi ſupra.

Sine philoſophia verò nec iſte dixit quæ aſſeruit: videns enim hoc eſſe materiam ex quo ſit res primò, & ad quod corumpitur vltimò, & conſiderans omnia heterogenia componi ex homogeniis & reſolui in ea, dixit homogenia eſſe materiam heterogeniorum: quamuis enim putrefactis animalibus & plantis non remaneant viſibilia ſimilia ex quibus componitur, ita nec viſibilia manent elementa præter terram ſolam: & ideò dixit hoc fieri: quia licet quodlibet ſit in quolibet, tamen denominatur ab abundantiori: & in terra quæ reſidua eſt, manet ſanguis, & cætera ſimilia. Cauſa autem cogens Anaxa. ad hoc fuit, quòd non vidit principium formale, & ideo poſuit omnium formas eſſe intra materiam genere & ſpecie & numero determinatas actu, ſed latere, putans, & verè, quòd nihil educitur de aliquo niſi quod ſecundum eſſe eſt in ipſo. Neſciens igitur diſtinguere eſſe ſecundum quod eſt in potentia & actu, pro conſtanti reliquit omnes formas eſſe in materia actu numero & ſpecie & genere determinatas: & quia formarum genere & ſpecie & numero determinatarum principia materialia non ſunt niſi proxima, ideò oportuit ſuppoſito hoc ſupponi quòd eſſent infinita: cum autem diſſimilia ſint compoſita, oportuit quòd diſſimilia non ſint principia ſed principiata. Remanet igitur, quòd principia omnia ſimilia ſint. Totum hoc ſequitur ex duabus propoſitionibus quas & Anaxa. & omnis conceſſit Philoſophus: quia veriſſimæ ſunt ſi bene fuerint intellectæ. Vna fuit, quòd nihil educitur de aliquo niſi quod eſt in illo: ſecunda autem eſt, quòd omne quod eſt in aliquo, vno & ſimplici mouente educitur de ipſo. Cum autem videret eſſe ſimplex per naturam reduci ex alio, ponebat quodlibet eſſe in quolicet actu, ſed latere ſub forma illius quod abundat in illo: & hoc dixit propter propoſitionem primam: & cum vidit vno motore non educi niſi ex proximo ſibi materiali & proxima eſſe infinita, hac neceſſitate coactus dixit eſſe finita materialia principia. Et quia vidit, quòd formæ non extrinſecus aduenium, poſuit eas omnes eſſe intus, ſed latere, dixit, quòd ſicut compoſitorum non eſt forma niſi figura quæ reſultat ex ſimplicium compoſitione, ita etiam dixit generationem eſſe ex forma congregationis ſimplicium, & corruptionem fieri quando iſta forma ſiue figura congregatorum ſecernitur: & in hoc habuit plurimos ſequaces, qui generationem nihil eſſe dixerunt niſi manifeſtationem occulti: & iſti in hoc quod vltimò dictum eſt, deducti ſunt ex quadam propoſitione quam ſuppoſuerunt: & vna eſt, ſcilicet quod non corrumpitur aliquid exiſtentium, ſed id quod corruptionem vocamus, eſt diſſolutio modi & commenſurationis & harmoniæ compoſitorum: & per conuenientes tales modos & commenſurationes & harmonias generatur, & per deſtitutionem talium infirmatur, & roboratur per confortationes earundem: ſed exiſtens quod non corrumpitur, eſt per ſe & non per aliud exiſtens, & hoc eſt ſimplex ſicut eſt materia per ſe, & ſicut eſt forma per ſe, quorum neutrum generatur per ſe, neque corrumpitur, ſed corruptio & generatio ſunt compoſiti: & nec illud generatur nec corrumpitur ſecundum componentia, ſed potius quia omnia componentia modis quibuſdam componunt, ita quod vnum habet modum potentiæ, & alterum modum actus, corrupto modo illo quo conueniunt, neceſſe eſt compoſiti fieri diſſolutionem. Similiter eſt de commenſuratione quæ eſt penes materiam & quantitatem conuenientium ad formam compoſitionis. Harmonia autem eſt penes virtutem actiuorum & paſſiuorum quibus commiſcentur & vniuntur: his enim conſtantibus conſtant ſubſtantiæ rerum, & his diſſolutis diſſoluuntur. Ex his igitur poſitionibus Philoſophorum poteſt aliquis cognoſcere ſolam cauſam de numero quatuor cauſarum ſuperius enumeratarum, quæ dicitur ſecundum ſpeciem cauſæ materialis: quia parum vel nihil dixerunt de aliis cauſis, & etiam de iſta non ſatis certa pronuntiauerunt, ſicut per ſe patet.

CAPVT IX.

De ratione per quam coacti ſunt ponere antiqui cauſam mouentem cum materiali.

SIc autem procedentibus antiquis in philoſophando, ipſa rei veritas viam fecit ampliorem, & de aliis principiis quærere coegit. Si enim ſecundum omnes antiquos quammaximè, quia valde pauci erant qui ponebant ens vnum & immobile vt Mileſius & Zenon, quammaximè igitur conuenit ſecundum antiquos, quòd omnis generatio & corruptio eſt ex aliquo materiali vel potentiali, & nihil ſeipſum inducit in actum, tunc quærere oportuit, quare hoc conuenit, quòd generatio eſt de iſto: ſicut enim dixi, nihil mouet ſeipſum, nec aliquid educit ſeipſum de potentia ad actum. Si enim hoc detur, verificabuntur contraria de eodem. Quod enim in potentia eſt, non eſt actu: & quod modo educit aliquid de potentia ad actum, eſt actu. Si ergo illa duo ſunt idem in re, oportet quod aliquid idem in re ſit actu, & non ſit actu, & ſic contradictoria de eodem verificantur, quod falſum eſt. Relinquitur ergo aliam eſſe cauſam mouentem à materia. Quærebant igitur, quæ eſſet iſta cauſa mouens ſecundum rem. Per inductam rationem conuicti fuerunt, quod ſubſtantia materiæ non facit tranſmutare ſeipſam: & huius exemplum eſt in artificiatis: in his enim neque lignum, neque æs, quæ ſunt materiæ ſubiectæ diuerſis actibus, eſt cauſa tranſmutandi ſeipſum in formam artis. Lignum enim non ſeipſum mouendo facit ſe lectum, neque ſeipſum mouendo facit ſe ſtatuam idoli. Sed aliud aliquid à ligno & ære ſecundum rem eſt cauſa mouens, & faciens huiuſmodi mutationem, qua lignum fit lectus, & æs ſtatua imaginis. Quærere autem hoc quod ſic fiat & mouet, eſt quærere aliquid principium à materia ſubiecta ſecundum rem & rationem cauſalitatis. Materia enim & efficiens nunquam ſunt idem ſecundum rem, ſicut iam ante probatum eſt.

Primo metaphyſicæ, cap. 2.

Vniuerſaliter igitur quicunque Philoſophorum talem tetigerunt viam in philoſophando de

de his de quibus mirabantur à principio, & poſt talem viam inuentam vnum ſolum principium materiale eſſe dixerunt, nec aggrauauerunt ſe in conſiderando multum vt animum applicarent ad ea quæ res ipſa vltrò ingreſſit eis. Ceterum quidam eorum, qui dixerunt vnum ſolum eſſe entis principium, quaſi deuicti apud ſemetipſos, & videntes quod oporteret plura ponere principia ſi concederent ipſum vnum eſſe mobile, dixerunt illud vnum quod dixerunt immobile eſſe: & illi iidem Philoſophi totam naturam dixerunt omninò eſſe immobilem, non ſolum dicentes eam eſſe immobilem ſecundum generationem & corruptionem, quia hoc antiquum eſt, dixerunt antiqui non eſſe generationem & corruptionem ſecundum eſſe & non eſſe mutationem, ſed eſſe tantum ſecundum congregationem & ſegregationem in vnum mixtum & ex vno, & hoc eſt auferre generationem & corruptionem veram: ſed iſti addiderunt, quòd ſecundum aliam omnem mutationem ſecundum locum & alterationem & augmentum & diminutionem ens immobile eſt & vnum. Et hæc poſitio eſt propria iſtorum, & hi fuerunt Mileſius & Zenon: ſed Mileſius vt fugeret inconueniens ſuperius inductæ rationis, hoc dixit: Zenon autem negauit motum propter diuiſionem ſpatij: quoniam id quod mouetur, vt ſibi videbatur, faceret ad infinita ſi moueretur, ſicut Tex. c. 75. diſputatum eſt in 6. phyſicorum. Inter omnes igitur qui omne quod eſt, vnum ſolum materiale principium eſſe dicunt, nulli conuenit intelligere dictam cauſam quam mouentem vocamus, niſi Parmenidi: & hoc etiam ideò conuenit: quia non dicit illud eſſe immobile. Adhuc autem non conuenit Parmenidi dicere cauſam mouentem, niſi intantum quod victus ſuperius inducta ratione, non ſolum vnam, ſed duas ponit cauſas: tamen non bene & certè enuntiat de ipſis. His autem qui non vnum ſolum, ſed plura dicunt eſſe principia, magis conuenit dicere cauſam mouentem quam Parmenidi. Sicut ſi dicamus, quòd conuenit eis dicere ipſum calidum & frigidum ſecundum qualitatem eſſe mouentia, aut ſubiecta horum eſſe mouentia & mota, ita quod vnum moueat & alterum moueatur, quæ ſunt ignis & terra. Hi enim omnes vtuntur igne quaſi mouentem habente naturam. Aqua vero & terra & huiuſmodi quæ motum habent deorſum, vtuntur è conuerſo, quaſi habentibus naturam mobilem, hoc eſt, quæ moueatur. Parmenide vnum ſolum dicente quod eſt eſſe, cum iſta ſui poſitione non conuenit dicere mouens principium eſſe ſubiecto & loco à materia ſeparatum, ſed ratione tantum, vt dicat paſſionem à ſubiectis cauſatam mouere, quemadmodum à principio harum opinionum diximus. Aliter enim non ſaluaretur hypotheſis ſua, quod vnum ſolum eſſe omnium principium entium diceret, niſi illud mouens, quod poſt poneret à ſubiecto cauſari, & ideò non veram principij rationem habere. Aliis autem qui plura entium principia dicunt eſſe, conuenit ſecundum ſuas poſitiones dicere principium mouens eſſe diſtinctum à materia & ſeparatum ipſum ponere ab eo quod mouetur: quia iſti ſecundum aliquid imperfectum magis appropinquauerunt veritati.

CAPVT X.

De Anaxagoræ & Hermonij opinione quam prædicti determinant de principio efficiente.

POſt hos autem & talia entium principia, ſicut prius aiebant, iterum & iſti coacti ab ipſa veritate, quæſierunt habitum ſiue conſequens principium, ac ſi non ſufficiant generare ſiue cauſam exiſtentium naturam ex his quæ dixerunt. Habitum autem principium dico id quod ipſa offert conſiderando materia, mobili ſuppoſito, per neceſſitatem ſuperius inductæ rationis oportuit ponere efficientem cauſam. Poſita autem illa in genere viderunt, quòd eſſe efficiens mouet ſecundum formam quę actu eſt, & mouet materiam ad formam ſimilem in ſpecie ratione formæ mouentis: & ideo nuſquam videntes formam ſub ratione cauſæ formalis, determinauerunt melius de efficiente, cum dixerunt, quòd efficiens mouet ſecundum formam determinatam & ſpeciem quæ eſt vniuocè mouens aut ſenundum conuenientiam mouens, inquirere: quia non quodcunque mouens eſt ad hoc ſecundum conuenientiam habens: & ideo dixerunt, quòd eorum quæ ſunt exiſtentia, quædam habent huius principium ipſius eſſe & bene eſſe, & quædam fiunt ab huiuſmodi in eſſe & bene eſſe. Eſſe enim & bene eſſe eſt vnicuique ſecundum quod optimum ſuæ naturæ attingit: & hoc eſt in eis quæ ſunt, & fit in eis quæ fiunt ab huiuſmodi determinato efficiente: quia niſi ſic determinatum ſit mouens, nec erit cauſa eſſe nec bene rerum eſſe. Et ſic philoſophantes obſcurè viderunt formam, ſed non in ratione cauſæ formalis, ſed prout incidit in idem cum efficiente: & ideo iſti in numero principiorum nihil præinductis addiderunt, ſed melius determinauerunt de efficiente ſiue mouente quam prædicti. Sic autem rationabiliter quærentes, forſan non eſt conueniens ignem vel terram vel aliquod talium elementorum cauſam eſſe mouentem, neque conueniens æſtimare, quòd taliter procedentes in philoſophia aliquid talium cauſam eſſe dixerunt. Ignis enim & terra & huiuſmodi qualitatibus ſuis agentia, non agunt niſi ad formas ſuas. Iam autem habitum eſt, quòd efficiens oportet eſſe conueniens ſecundum rationem: quia aliter non erit cauſa & bene eorum quæ fiunt & ſunt. Neque iterum conueniens eſt æſtimare huius cauſam ſibiipſis eſſe automata ſiue effecta: quia iam habitum eſt, quòd nihil ſibiipſi cauſa eſt tranſmutationis. Similiter non eſt conueniens, quòd ipſum bene habere rerum ſecundum optimum vniuſcuiuſque, fortunæ ſit tantum immutare, nec habeat aliquam aliam cauſam: quoniam ſicut in ſecundo phyſicorum probatum eſt, fortuna non eſt cauſa niſi per Tex. c. 52. accidens in his quæ propter aliquid & ratò fiunt. Iſta autem automata non ratò, ſed ſemper vel frequenter fiunt. Oportet igitur, quòd cauſam efficientem habeant ad formam determinatam & ordinatam, & non per accidens exiſtentem.

In Philoſopho vbi ſupra.

Primam causam efficientem esse intellectum.

Dicens autem aliquis inter antiquos intellectum immixtum & purum vnum esse principiorum quod est principium mouens: intellectum dico dantem formas suo lumine, quod ad res naturales est forma sicut ars ad materiam arti operatiuæ subiectam, & habet esse vnum primum principium, sicut causa in animalium generatione & in natura generabilium, & habet esse causa totius mundi & ordinis omnium formatorum secundum suas formas: hæc pro certo talia dicens, appatuit sicut purificans priores Philosophos circa principia aliquid præter conuenientia dicentes. Palam autem est, quoniam Anax. hos tetigit sermones: videns enim, quoniam intellectus agentis lumine formæ constituuntur & determinantur secundum quod lumen illud miscetur corporibus, sicut lux solis mixta cum perspicuo terminato constituit colorum formas, dicebat intellectum agentem sic esse causam animalium & naturæ mundi & ordinis vniuersi. Et licet primus clarè dixerit Anax. tamen alium ante conciuem & compatriotam suum habuit causam hæc dicendi. Hermotimus enim, sicut Anax. ciuis Clazomenius causam hæc dicendi dedit. Omnes ergo sic opinantes pariter vno consensu simul posuerunt principium existentium esse causam, quæ est causa ipsius bene in rebus, & tale principium est causa, vnde motus inest existentibus mouentibus secundum formæ suæ conuenientem proportionem.

CAPVT XI.

De opinione Hesiodi & Parmenidis dicentium amorem deorum & naturalem esse mouens principium.

In Philosopho vbi suprà.

EST autem opinio alicuius, quòd Hesiodus primus fuit, qui quæsiuit huiusmodi mouens principium. Similiter autem si quis alius præter Hesiodum posuisset principiorum vnum amorem qui inditus est naturæ existentium, hic est Parmenides. Parmenides enim tentans monstrare generationem mundi vniuersi, quod videlicet mundus factus est, & non fuit ab æterno, primum omnium posuit, quòd amor deorum prouidit omnibus & præordinauit vnumquodque, & secundum quod proposuit & præordinauit per amoris prouidentiam, sic vnumquodque produxit in ordine & tempore suo, & in hac productione indidit & amorem eorum quæ constituerunt ipsum, & hoc ex amore sibi à differentiis indito commouetur ad suæ naturæ constitutionem: & sic posuit amorem vt mouens principium. Hesiodus verò dicit omnium primum fuisse chaos, quod est vacuum spatium in quo mundus factus est: deinde autem dixit factam terram esse latam natantem super aquas, sicut in ante habitis dictum est: & hæc dicit esse facta amore mouente, qui omnia condocet immortalia, quæ deos appellauit, sicut superius digestum est. Ab his enim, sicut dicit Plato, inuidia longè relegata est: & quicquid faciunt ex prouidentia, faciunt ex amore: & hunc amorem influunt vnicuique rerum secundum conueniens suæ naturæ. Ideoque etiam hunc amorem diffinientes, dicunt amorem esse vnitiuam quandam virtutem superiora mouentem ad inferiorum prouidentiam, inferiora autem ad reuerentiam superiorum, & ad commanendum germana: & hunc amorem diuidunt in diuinum, intellectualem, animalem, & naturalem. In omnibus enim his superiorum est prouidere, & ex prouisione amatiua bona inferioribus influere, ad quæ suscipienda inferiorum est se reuerenter aptare & ad indita sibi bona secundum analogiam naturæ quantum fas est assurgere: germanorum autem in his bonis coexistere & concordare simul in vnum: sic enim in omnibus participatur esse diuinum, & bonum prouisionis secundum analogiam ad omnia se extendit. Sic enim fit necessariam causam quandam & principium quoddam esse in ipsis rerum existentiis, quæ res ipsas moueat congregando & vniendo: hoc autem est mouens causa tam prima in diis, quam proxima ex bono amoris, quod inditum est vnicuique secundum suæ naturæ propriam analogiam: & mouet tam deos quam intellectus diuinos, qui intellectualiter nulli commixti per modum virtutum corporalium, licet separatim mouet ad congregandum orbes connexu amoris: & amor hic est causa quæ mouet animas, vt dicit Hesiodus, ad corporum prouisionem, & mouet naturaliter totam naturam: & in hoc amoris vinculo omnia connexa sunt & se inuicem complectuntur. In hoc igitur conueniunt tam Hesiodus, quam Parmenides, & omnes qui amorem principium esse dixerunt. Quoniam autem oportet opiniones eorum specialiter distribuere, quis scilicet eorum sit prior, & quis posterior, in sequentibus facilius erit indicare. Amorem autem omnes isti ponunt motiuum entium, & per modum congregationis motiuum vnius ad alterum, dicentes inferiora à superioribus nihil penitus posse suscipere, nisi quod illa ex amore volunt impartiri: & hoc esse multum cum inuidere non possint & larga sint: & ideo de bonis suis vnicuique tantum dat, quantum est susceptibile vnumquodque: & hoc quod quodlibet suscipit, esse quandam naturalem qua sibi inuicem in bonis communicant & bona distribuunt pro vniuscuiusque propria dignitate: & hunc amorem mouens principium esse dixerunt, & quod non tam materiam mouet, quam etiam immortalia omnia genera dictorum cælestium.

Quid est amor antiquorum testimonio, & quotuplex.

CAPVT XII.

De opinionibus & rationibus Empe. qui dicit contraria esse mouentia principia.

In 1. Philosopho vbi supra.

QVia verò in natura quæ tota motui & mutationi subiecta est, inesse videntur contraria, eò quod omnis mutatio est inter contraria ex parte mobilis, & contrariorum mouentium per se est contraria mouere: & non solum in natura inuenitur ordinatio & bonum, sed etiam inordinabile & turpe: & ideò inueniuntur plura

quæ

quæ ſunt mala contraria melioribus, & praua inueniuntur contraria bonis: & ideo aliquis poſteriorum Philoſophorum induxit contraria mouentia principia, amorem & odium ſcilicet, ita vt ſigillatim ſingula contraria ſua habeant contraria mouentia. Conſideraſſe enim hi, vt diximus, quòd omnis motus eſt inter contrarios ſitus, aut inter contrarias formas, quando rectus eſt motus & finitus: & ideo iſti ponunt contraria bonum & malum ſicut contrarias formas, bonum vocantes id per quod natura attingit finem optimum, & malum id quod abiicitur in motu: & hoc eſt à quo eſt motus. Videntes iterum, quòd motus non eſt inter contraria, niſi ponatur natura ſubiecta motui cuius ipſe motus eſt actus imperfectus: & videntes illam naturam ſubiectam in motu continuo exire de priuatione ad actum, ex illa poſuerunt eſſe terminos motus, turpe & bonum, & inordinationem & ordinem. Turpe enim dicit priuationem prout aufert materiæ pulchritudinem ad actum: & inordinatio dicit eandem prout priuat ordinans ad actum & locũ & alia quę formã ſunt concomitantia. Hęc autẽ videntes non viderunt formã ſub ratione cauſæ formalis: ſed iſta dicebant eſſe paſſiones de mouente in materiam inductas: quia contrariorum effectuum per ſe contrariæ ſunt cauſæ, ideo dicebant, quòd mouens ad hoc non poteſt eſſe vnum ſed contraria: & ideo dicebant, quòd amor non eſt ſufficiẽs motiuum principiũ, ſed oportet contrarium amori ponere etiam odium: hoc autem ideo poſuerunt, quia non dicebant eſſe generationem & corruptionem ſimpliciter, ſed fieri generationem quandam per amoris congregationem, & corruptionem per ſegregationem odij: amoris enim eſt vnire & congregare, odij autem ſegregare & diſpergere. Hoc etiam aliquando vocant litem & amicitiam. Supponunt autem iſti, quòd omni amori odium ſit contrarium, & amori naturali naturale odium ſit contrarium, & amorem eſſe inditum à diis prouidentibus, & odium inditum eſſe à dæmone inuido & malo, quem calkatheon appellabant, quos poſteà Platonici vocauerunt cacodæmones. Videntes ahtam iſta ſubobſcurè balbutiendo per impropria dixerunt: ſed tamen iſtam ſententiam conati ſunt dicere, licet non expreſſerint per priora. Patet enim ex probationibus quas ſupponunt ex quibus procedunt, quòd iſta ſequuntur ſecundum intentiones eorum. Si quis enim per complexionem ſimul exequatur, & accipiat hanc ſententiam ſecundum veritatem quod dicit Empe. & non curet de verbis impropriis ad quæ deueniunt balbutiendo circa veritatem, inueniet ſecundum eum, quòd amor eſt cauſa agathorum ſiue perfectorum bonorum, odium verò cauſa malorum. Secundum dicta itaque ſi quis dixerit, quòd Empe. dixit & primus inuenit, quòd bonum & malum ſunt principia mouentia, forſitan benè & verè id quod dicere intendit comprehendens. Suppoſito quòd contrariorum ſunt contrariæ cauſæ mouentes, ita quod bonorum omnium cauſa mouens ſit bonum, & malorum omnium cauſa ſit malum eo modo quo dictum eſt. De hoc tamen in ſequentibus erit perſcrutandum: quoniam in proximis & phyſicè mouentibus Empe. vera dixit, ſed non in primo mouentibus: quoniam licet optimi primi ſit optima prima inducere, vt bene dixit Plato: cum tamen hoc non habet contrarium malum, quod ſit omnis mali cauſa: quia malum eſt infirmitas & defectus, & non producitur ex aliqua efficiente eam, ſed incidit ex defectu alicuius principiorum: ſicut diminutio membrorum cauſatur in generatione, ſed non eſt ad propoſitum.

malum non habet cauſam efficiẽtem, ſed deficientem.

Igitur iſti omnes, ſicut diximus, & vſque ad hoc balbutiendo, duas cauſas tetigerunt, quas in ſecundo phyſi. determinauimus, ſcilicet materiam, & id quod vocatur vnus motus, ſiue mouens cauſa, obſcurè quidem enuntiantes, ſed non manifeſtè: & qualiter in bellis pugiliciis faciunt primi ineruditi, ita fecerunt & primi philoſophantes. Etenim ſicut primò illi à pugilibus circumducti ſæpè faciunt bonas plagas, ita iſti balbutientes aliquas de principiis produxerunt bonas ſententias: at illi nec pugnis faciunt plagas ex ſcientia artis pugilum, nec iſti in philoſophando vſi ſunt ſcientialibus verbis dicere quod debent. Scientialibus enim ferè non vſi ſunt niſi parum: quia non ex habitu ſcientiæ & concluſionum, ſed tantum ex habitu principiorum primorum, ad quæ ex ipſa veritate coacti ſunt concedenda.

CAPVT XIII.

Qualiter Anaxa. vtitur intellectu vt principio mouente.

ANaxagoras autem quidem artificialiter ad mundi generationem vtitur intellectu. Dico autem mundi generationem, generationem cæli & elementorum quæ ex motu cæli & proportione ſitus ad cælum generantur, ſicut etiam in ſcientia cæli & mundi dictum eſt. Hæc autem ſunt primò mobilia ſecundum locum. In horum enim prima generatione ſatis artificialiter vel pro cauſa proprio vtitur intellectu. Nam quando quærens dubitat qua de cauſa de neceſſitate eſt hoc vel illud, ſicut cælum ſtellatum vna ſtella vel pluribus, aut qua de cauſa hoc eſt motum circulariter & aliud rectè, tunc oportet quòd attrahat pro cauſa intellectum. Hoc autem ſic probatur, ſicut in ſecundo phyſicorum probatum eſt, quòd neceſſarium in phyſicis aliter eſt quam in diſciplinis. In diſciplinis enim poſito ante & principio, de neceſſitate ponitur conſequens, ſed in phyſicis poſito principio & antecedente, non ponitur conſequens, ſed potius è conuerſo, poſito conſequente, neceſſariò ponitur antecedens: ſi enim domus eſt, oportet poni fundamentum, & non è conuerſo: & ideo in phyſicis ſicut & in artificiatis non eſt neceſſarium niſi ex ſuppoſitione finis. De his autem in phyſicis ſatis determinatum eſt. Quæramus igitur, qua de cauſa neceſſe eſt cælorum vnum eſſe vniforme & alterum multiforme, & vnum habere vnum motum & alterum plures, & vnum mobilium cælorum habere motum aplanes vocatum, hoc eſt, regulariter ſuper polos æquinoctialis & circulos æquinoctiali parallelos à dextro mundi per ſiniſtrum reuoutum

tum: & alterum habere motum planes, hoc eſt, errantium vel erratiuum ſuper polos zodiaci, & ſuper circulos zodiaco parallelos à ſiniſtro mundi per dextrum rotatum. Hanc enim quæſtionem hic determinare non poſſumus, niſi oſtendamus qualiter ex luce ſimplicis & permixti & omninò ſeparati & primi intellectus conſtituitur primi ordinis intelligentia: & ex luce primi & intelligentia primi ordinis obumbrante lucere cauſæ primæ quam vocat intellectum Anaxa, educitur orbis primus: & ideo eſt vniforme & vnius motus ſimplicis & aplanes. Iterum autem ex luce & lumine intelligentiæ primi ordinis conſtituitur intelligentia ſecundi ordinis multiplicior quam intelligentia: & iterum vbi lumen intelligentiæ primi ordinis occumbit, intelligentiæ ſecundi ordinis potentia, exit orbis ſecundus non vniformis, duos habens motus, & habens motum planes: & ſic eſt de aliis deſcendendo. Non enim poteſt determinari neceſſitas ordinis mundi mobilium primorum niſi determinetur quod eſt ante ea ratione, ſicut nec neceſſitas carnium & oſſium in homine niſi ſuppoſito homine, & vt generaliter dicatur, nulla determinabilis eſt neceſſitas materiæ niſi ex ſuppoſitione formæ, quæ eſt cauſa & ratio ipſius: & ſimiliter quæcunque quærunt de diuerſitate primorum mobilium neceſſe eſt determinare ex preſuppoſitione motorum intelligentiarum & intellectus primi. Et ideo Anaxa. ſatis artificialiter vtitur intellectu, quando dubitabat de neceſſario in mundi generatione quoad mobilia prima in quibus mundi determinatur generatio. In aliis verò quæ ſunt non de mobilibus primis, omnia homogenia infinita quæ materialia ponit principia, magis cauſantur, ſiue pro cauſis aſſignat quam intellectum. Alia enim ſunt mobilia ad formam, & huiuſmodi motus dicit eſſe aggregationem homogeniorum: & quando plura vnius formæ conueniunt ad hoc, dicit fieri denominationem, & eſſe rem ad illius formam generatam, quemadmodum in antehabitis dictum eſt. Sic autem dicere eſt imperfectè valdè de principio motus dicere: ponere enim principium in mundi generatione ad formam ſubſtantialem, & faciens in aliis mobilibus ad formam negare generationem, eò quod in illis congregatio ſimilium, ad quædam eſt mobilia ponere principium mouens, & ad quædam non. Hoc autem prouenit ex imperfectione conſiderationis: quia omnia quæ mouentur ad formam, mouentur virtutibus eorum quæ mouentur ſecundum locum: & quæ mouentur ſecundum locum, mouentur virtutibus intelligentiæ, & non ex congregatione: & ſic virtus intelligentiæ mouet in tota natura, & totum opus naturæ efficitur per hunc modum opus motus intelligentiæ, quælibet formarum ſubſtantialium efficitur lumen intelligentiæ & non ex congregatione ſimilium: & hæc ignorauit Anaxa. & tamen bene & artificialiter inceperat philoſophari in cauſa mobilium ſecundum locum ſecundum quod habent potentiam ad vbi, tamen malè & inſipienter terminauit in determinando mouens ad principium mobilium quæ ſunt in potentia ad formam. Sic igitur inſufficienter dixit Anaxagoras.

CAPVT XIV.

De dictis Empedoclis circa diuiſionem principiorum mouentium & materialium.

EMpedocles autem magis vtitur cauſis quam iſte: quia mouentia quæ ponit, omnibus adaptat: tamen & ipſe inſufficienter enuntiat de cauſis efficientibus ſiue mouentibus: & quod peius eſt, quia in cauſis quas ponit, non inuenitur quod verum eſt, & confeſſum eſt ab ipſo & ab omnibus aliis Philoſophis. Confeſſum enim dicitur, quod communis animi acceptio eſt, quod quiſque probat auditum: & tales ſunt duæ propoſitiones, quarum vna eſt, quòd ea quæ prima ſunt rerum principia, per eſſentiam ſunt principia & non per aliud aliquid: quoniam ſi per aliud aliquid ſunt principia, tunc non ſunt principia: & hoc eſt contra hypotheſim. Alia autem eſt, quòd ea quæ per eſſentiam ſunt principia actiua, vnam & eandem actionem habent in omnibus, & non ſunt contrariarum actionum. Et contraria iſtis dixit Empedocles. Cum enim poneret amorem & odium principia eſſe effectiua, oportet quòd per eſſentiam ſint effectiua, ſicut dicit prima propoſitio: & ſimplices & eſſentiales habeant actus, ſicut dicit ſecunda propoſitio: igitur amoris non erit niſi congregare & continere vel concernere tam in toto quam in partibus, ſicut caloris actus non eſt niſi calefacere, & lucis actus non eſt niſi lucere: & per oppoſitum actus odij non eſt niſi ſeparare & ſecernere. Sed è conuerſo ſecundum Empedoclem multis in locis id quod eſt vel fit, amor ſecernit & diſpergit, & odium concernit & congregat. Nam cum ipſum quod eſſe dicit Empedocles, hoc eſt, chaos in quo omnia permixta ſunt, diſtrahitur ad elementorum ſpecies ab odio, cuius eſt ſecernere cuncta: tunc ea quæ ad ignem conſtituendum conueniunt, in vnum concernuntur: & ſimiliter concernuntur ea quæ ad ſingula aliorum elementorum conſtituenda conueniunt: & ſic odium ſecernens in toto, concernit in partibus. Cum autem è contra poſt annum magnum iterum ex conſtitutis elementis & elementatis conueniunt amore mouente, neceſſe eſt vt rurſus particulæ quæ ſingula conſtituunt, ſecernantur: & ſic amor ſecernendo ſingula congregat in vnum, ſicut odium ſecernendo ex vno concernit ad ſingula: & ſic principium horum ſimplicium primorum principiorum actus eſſentiales ſunt oppoſiti in toto & in partibus entis, quod eſt contra omnia confeſſa.

Empedocles igitur inter priores cauſam efficientem diuidens, eam poſitionem induxit, quòd non eſt vnum primum faciens motus principium, ſed diuerſa & contraria. Amplius autem quæ in materialis cauſæ ſpecie ſunt, ipſe dixit eſſe plura quæ dicuntur quatuor elementa, & cauſa quædam dicti ſuperius aſſignata eſt, quòd ſcilicet motus eſt inter contraria, & quòd contrariorum per ſe cauſæ mouentes ſunt contrariæ, ſi eſſentialiter moueant, quemadmodum

In Philoſopho vbi ſupra.

Nota duas propoſitiones quæ ſũt communes animi conceptiones.

dum mouere habent principia. Sed licet quatuor ponat elementa, tamen vtitur his quatuor vt duobus ſolum exiſtentibus, ſicut ſupra diximus. Igne enim vtitur quaſi ſecundum ſe exiſtente propter motum & perpetuitatem & ſpeciem quæ cæleſtibus flammis vidit ineſſe. Tribus autem elementis igni oppoſitis, eò quòd ad centrum omnia mouentur, & non perpetua ſunt, & materialia, vtitur quaſi vna natura materiali: & hæc ſunt terra, & aër, & aqua. Hæc autem quicunque vult, poteſt ſumere ex ſpeculatione naturæ ipſorum elementorum. Hæc igitur Philoſophus Empedocles ſicut diximus, ſic dixit, ſcilicet quòd principia ſunt, qualiter ſunt, & quot ſint.

CAPVT XV.

De poſitione Leucippi & Democriti & Zenonis, qui ponebant inane & atomos.

In Philoſopho vbi ſupra c. 2.

LEucippus verò & amicus eius Democritus & ipſi Epicurei Philoſophi exiſtẽtes dicunt prima elementa exiſtentium eſſe plenum & inane ſiue vacuum. Ratio autem ipſorum fuit: quia videbant in corporibus duo eſſe, ſubſtantiam & quantitatem ſiue dimenſionem, & duo dicebant horum eſſe principia. Primum igitur dicebant eſſe plenum elementum ſubſtantiæ, & inane dimenſionum: primas enim dimenſiones dicebant eſſe vacui, quod nihil aliud eſſe dicebant, niſi diſtantias loci ſine omni corpore vel cum corpore. Nec dicebant diſtantias dimenſionem vacui fieri in corpore, niſi interpoſitione diuiſionum vacui: quia quando rarum fit ex denſo, nihil aliud dicebant eſſe dimenſionem, niſi poſitionem partium rari. Atomus diſcedit ab atomo, & interponitur diſtantia vacui. Et quando ſpiſſum fit ex raro, coeunt atomi in diſtantias rari, quia niſi vacuum ſit in medio, contingeret quod quando inſpiſſatur rarum, duo vel plures atomi eſſent in loco vnius: & hoc eſt impoſſibile. Elementum ſubſtantiæ igitur corporis elementatur ab atomis corporalibus, & dimenſio ex vacui interpoſitione: quoniam quæcunque corpora atomalia multiplicentur adinuicem, non habebunt dimenſiones, eò quod indiuiſibilia ſunt: oportet autem omnia naturalia quantitatem habere, eò quod omnia naturalia mobilia ſunt, & omne mobile diuiſibile. Amplius cum eſſe quod principiat res, ſit prius accipere ſimplex quam compoſitum: & cum videamus, quòd hæc duo conſtituunt corpora naturalia, oportet quod ipſa prius ſint in ſe ſimplicia: & ſic prima ſimplicia res conſtituentia ſunt vacuum & plenum quod eſt corpus atomum ſiue indiuiſibile. Has autem rationes huius poſitionis quas induximus, Xenophontes induxit probatiſſimus iſtius opinionis defenſor: vnde plenum dicunt eſſe velut ens, & inane velut non ens: quia ſi ipſum poneretur eſſe ens, eſſet corpus: & tunc non poſſet in ipſo aliud eſſe corpus: & ſic non poſſet principiare cum corpore pleno. Dicunt igitur plenum quidem & ſolidum quod idem eſt ens, inane verò ſiue vacuum dicunt non ens: & ideo dicunt, quòd non eſt magis principium corporum ens quam non ens: quia nec inane magis vel minus eſt principium quam corpus ſolidum atomum, ſed æqualiter: corpus autem quod vocant plenum, dicunt eſſe corpus atomum, hoc eſt, indiuiſibile: & dicunt, quòd iſta duo ſint cauſæ entium velut cauſa materialis: ſicut & illi qui vnam dicunt vel vnum ſubſtantiam ſubiectam ſiue naturam, de quibus in principio huius tractatus diximus. Sed dixerunt iſti, quòd ſubſtantia corporum conſiſtit ex corporibus atomis, & dimenſio ex diſtantiis inanis.

Dicti autem Leucippus & Demo. & Xeno. omnem dicebant eſſe non mutationem de non eſſe ad eſſe, ſed potius ſicut illi qui dicebant vnum aliquid eſſe materiam, aliam generabant paſſionibus & qualitatibus illius quod materiam ſubiectam eſſe dicebant, & dicebant generationem eſſe alterationem: ita & iſti dicebant generationem alterationem ſecundum mutationem primarum qualitatum vacui & pleni, quæ ſunt rarum & denſum, ſicutpatet per ante dicta. Dicunt autem adhuc cauſas aliorum differentes eſſe, & dicnnt vacuum & plenum per mutationem rari & ſpiſſi. Has autem differentiæ rerum cauſas, quod vna fiat hoc quod eſt homo, & altera lignum, vel aliquid aliud, dant eſſe tres, figuram quidam atomorum, & ordinem ipſorum, & poſitiones in raro vel ſpiſſo. Gæcè enim ſignificantius huius dicunt, quòd differentia rerum ſit aut rhyſmo, aut diathige, aut tropo ſolis, ita quod non eſt alia cauſa differentiæ horum: at rhyſmos figura eſt, diathige verò ordo, tropus autem poſitio. Dicebant enim atomos eſſe rotundos, & hos mobiles: aut acuti anguli, & hos penetratiuos: aut quadratos, & hos ſtabiles. Ordinem autem dicebant ex hoc, quod primum illius figuræ vel alterius ordinatur in compoſitione corporis. Poſitionem autem ex hoc, quod vnius figuræ extra, vel intus, vel altius, vel infra, vel ſupra, vel antè, vel retrò, & de aliis ſimiliter, & ſic cauſari rerum diuerſas compoſitiones. Huius autem exemplum dabant in elementis literarum. Dicunt enim, quòd eiſdem literis aliter ordinatis & aliter ſituatis dicuntur comœdiæ & tragœdiæ: quæ tamen ſunt oppoſita vel compoſita carmina laudis hominum vel vituperationis: eò quod in figura vocis quando formatur vocalis prima, differt à figura propria vocis non ſolum quæ ſcribitur, ſed qua formatur vocalis ſecunda. Quæ eſt apud Græcos, apud nos e eſt vocata. Secunda autem differt à prima ordine: quia profundius formatur a quam e, & ſimpliciorem habet figuram formationis ſuæ. Tertia autem in formando non ordine differt ab his, cum non ſit eiuſdem ordinationis, eò quod ſit conſonans: ſed differt & generat ſui differentiam poſitione, eò quod ante vocalem vel poſtpoſita aliter ſonat, & immediata vocali coniuncta, vel alia interiecta, ſonat aliter: & hoc modo diuerſis poſitionibus ſuis cum vocali multas vocis literatæ generat differentias: & ſic dicebant facere atomos figura & ordine & ſitu diuerſo compoſitas multas valdè compoſitionum differentias generare.

Scias autem hos etiam ſicut alios balbutiendo Error an-

Aliquorum & erroris causa.

do palpitasse circa veritatem. Nescientes enim distinguere inter potentiam & actum, videbant bene, quòd oporteret aliquod esse principium quod esset natura subiecti & fundamenti in corporibus, & hoc putabant esse corpus: quia supponebant cum omnibus antiquis Philosophis, quòd ex nihilo nihil fit: non corpus autem putabant esse nihil corporis, & sic ex non corpore non fieri corpus omninò: & eadem ratione ex non homine non posse fieri hominem: non videntes distinctionem inter non corpus nihil existens corporis, & non corpus quod non actu est corpus, sed potentia est corpus & est fundamentum corporis. Sic igitur supponentes ex corpore fieri corpus, videbant ab ipsa veritate coacti, quòd darent illi corpori dimensionem, essetque sic principiatum & non principium. Et ideo vocauerunt atomum, nescientes distinguere inter corpus physicum & mathematicum: quoniam primum corpus physicum est aptum natum mensurari tribus diametris & ad rectos angulos vndique se secantes: & hoc cum actu atomum & potentia atomum, & hæc est subiecta corporis materia: & hoc quidam dicere intendebant, sed non valebant exprimere. Amplius iterum supponentes ex nihilo nihil fieri, & nihil quantitatis videntes esse in materia subiecta prima, secundum quod est subiecta, & nescientes quòd potentia est in ea dimensio, dixerunt quòd oporteret principium dare dimensionibus: & non inuenientes dimensiones simplices omninò nihil nisi in vacuo, posuerunt vacuum esse, & huiusmodi interceptione vel spissari vel rarificari corpora, & sic fieri generationem & figuras corporum ex tribus superius dictis, figura, & ordine, & oppositione. Hæc igitur de principiis est positio istorum. De motu verò vnde, hoc est, qua de causa mouente inest existentibus, & his aliis omnibus, & in hoc similes existentes negligenter dimiserunt intactum. De duabus igitur causis visum est prius à primis philosophantibus intantum quæsitum esse inquantum à nobis dictum est in ante habitis: & hæc dicta sufficiant de positione Epicureorum.

TRACTATVS IV.

DE OPINIONIBVS STOICORVM de principiis.

CAPVT I.

De Pythagoricis qualiter dicebant numeros mathematicos esse principia.

In Philosopho 1. metaphy. cap. 2.

STOICORVM autem circa principia nunc in alio tractatu inducemus assertiones, incipientes à Pythagoricis, qui primi principes in hac secta floruerunt. Dicamus autem primò, quòd omnes Stoici conueniebant in hoc quod physicorum principia ponebant esse non physica: sicut Epicurei in hoc conuenerunt, quòd principia physicorum physica esse corpora perhibuerunt, sicut patet in omnibus antè habitis opinionibus quas induximus. In his igitur Philosophis & ante hos de quibus diximus in physicis, illi qui vocantur Pythagorici, tangentes physicorum mathematica principia esse, primi inter Philosophos produxerunt ea in medium philosophantium, & in talibus principiis connutriti per totum tempus philosophiæ suæ dixerunt, quòd ea quæ sunt principia mathematicorum, principia sunt cunctorum existentium. Rationem autem huius assignantes dixerunt, quòd omnia corpora mobilia in motu considerantur, & ante corpora non sunt nisi ordines intelligentiarum quarum principia hîc non quæruntur. Cum igitur ante corpus mobile sit corpus secundum naturam, principia corporis erunt ante principia corporis mobilis: sed quæ sunt principia prioris secundum naturam, magis habent rationem principiorum quam ea quæ sunt principia posterioris. Sunt igitur principia corporis magis principia quam ea quæ sunt principia mobilis. Similiter quò principia sunt priora, eò magis sunt vniuersalia & plurium principiorum: ergo principia cunctorum sunt principia corporis: corporis autem vel cuiuslibet quantitatis sunt principia quæ constituunt ipsum in esse corporis secundum quod corpus est: non autem constituunt ipsum in esse corporis nisi mathematica: ergo mathematica sunt principia corporis, & per consequens sunt principia cunctorum.

Et omnis iste error prouenit ex hoc quod non distinguebatur natura corporis quod præreliquit sibi corpus mobile, & quod supponitur in ipso. Si enim hoc dicatur esse corpus tribus diametris dimensum, & in esse corporis constitutum, impossibile est euadere rationes inductas: & hoc putabant Pythagorici persuasi à quodam signo non sufficienti, quod scilicet corpus mobile per velox & tardum diuisibile est in infinitum, sicut ostendimus in 6. Physicorum nostrorum: & cum diuidi in infinitum sit passio mathematici corporis, oportet mathematicum corpus esse quod supponitur in corpore mobili physico. Hoc autem non est necessarium:

ſarium : quoniam ſi corpus accipiatur ſub forma mobilitatis ſolum, ſic abſtrahit à mobili ad ſitum, & à mobili ad formam, & à figura recti motus, & à figura motus circularis, & huiuſmodi motus addibilis eſt in velocitate additioni temporis, & addibilis in tarditate ad diuiſionem ſpatij : & ex illa parte ſequitur diuiſio in infinitum etiam corpus phyſicum ſicut & mathematicum corpus : aut quod ſubiicitur in corpore ſic mobili, non eſt conſtitutum tribus dimenſionibus quæ per tres ſiunt diametros, ſed potius quod aptitudinem habet extendi tribus diametris : hoc autem eſt ſubſtantia in qua fundatur ſecundum eſſe menſuræ diametrorum, & non ipſa dimenſio eſt quæ habet huiuſmodi aptitudinem : & ſic principia huius corporis ſunt cunctorum corporum principia: hæc autem ſunt principia ſubſtantiæ : & hoc ignorantes Pythagorici prædictos inciderunt in errores.

Corpus mobile ſub forma mobilitatis conceptum, etiam phyſicè eſt diuiſibile in infinitum.

A principio igitur ſuæ philoſophiæ perſuaſi, quòd mathematicorum principia ſunt cunctorum principia, ſic proceſſerunt vlterius inquirentes, quæ ſunt prima principia mathematicorum. Videntes autem, quoniam numeri ſunt natura primi in genere mathematicorum, eò quod numeri qui differentiis cauſantur, prout ſunt pluralitas, ab vnitate procedunt formæ ſimplicis, quæ primæ conſiderationes ſunt entis & differentiarum entis & vnitatis ipſius, ideo niſi & conati ſunt iſti ſpeculari & multas ſimilitudines in numeris, quas aptabant exiſtentibus, ſiue eſſent per ſe non facta per generationem, ſiue eſſent facta, ſicut ſiunt generata: etſi magis ſint conati per ſimilitudines aptare entibus quam ea quæ ſpeculantur in igne & aqua & terra vel aëre vel aliis corporibus phyſicis, quæ Epicurei Philoſophi principia eſſe dixerunt. Dicebant quidem, quòd hæc talis numerorum paſſio eſt iuſtitia : eò quod iuſtitia in communicatione eſt ſecundum medietatem proportionis geometricæ, & in diſtributione eſt ſecundum medietatem proportionis arithmeticæ. Illa verò talis numeri paſſio eſt anima, & talis anima eſt intellectus : quoniam dicebant, quòd nobilior anima ad intellectum ſiue intelligentiam ſe habet ſecundum proportionem dupli, & ſenſus ſe habet ad animam ſuperiorem ſecundum proportionem ſexquialteri, & ad intellectum purum ſecundum proportionem tripli : natura autem corporis ad ſenſum quidem ſecundum proportionem ſuperbipartientis, & ad animam nobilem ſecundum proportionem dupli, ad intellectum ſecundum proportionem quadrupli. His enim proportionibus ſe habent inuicem, vnum, duo, tria, quatuor, qui ſunt primi numeri ſecundum quod numerus duo : eſt autem principaliter multi ſecundum quod multum eſt ad infinitum tendens, & tria principium eſt finiti in numero, & quatuor eſt primum multum conſtitutum : numero verò accidit & multum & paucum finitum & infinitum eſſe. Similiter autem dicebant, quòd eſt in his quorum eſſe permixtum eſt cum potentia, ſicut materia, & tempus, & motus. Talis enim proportio vel paſſio numeri eſt materia, & talis eſt motus, & tale eſt tempus: quoniam tempus ad motum ſe habet ſicut proportio æqualis ad æquale, & motus ad mobile, ſicut tria ad vnum, & materia ad formam ſicut duo ad vnum : & ita in omnibus dicebant ſingulorum eſſe principia ſingulos numeros.

Amplius ſpeculabantur etiam paſſiones & rationes harmoniarum, quibus corpora componebantur, & ex miſcibilibus, aliter vnibilibus, principiis cõſtituebantur, dicentes hæc vniri ſecundum proportionem hanc, & ita ſecundum aliam, ſicut ſubtriplum aquæ ad triplum eſt terræ, & quadruplum aëris in hoc vel illo mixto, ſicut dicebat Empedo. conſtituitur ex partibus ſex, quarum quatuor dedit Vulcano, & alias duas diſtribuit aliis elementis. Sic igitur quoniam & alia ab his quæ hîc diximus ſecundum eſſentiam accepta videbantur aſſimilari numeris, & numeri ſunt primi omnis naturæ exiſtentium, ſicut ante probatum eſt, ideo æſtimauerunt, quòd elementa numerorum & principia ſunt elementa & principia cunctorum entium. Hæc igitur in numeris eſt poſitio Stoicorum, quorum præcipuus princeps fuit Pythagoras, vir vtique probiſſimus, de quo ab omnibus Philoſophis primis præiudicatum eſt primus dicta ſua pro auctoritate debere recipi, & nihil amplius probationis debere exigi à quoquam dicta ſua referente, niſi quia ipſe dixit : ipſe autem erat Pythagoras, ſicut dicit Tullius in libro de natura deorum.

CAPVT II.

Et eſt digreſsio declarans qualiter principia numerorum ſecundum Stoicos ſunt principia cunctorum.

NOs autem ad intellectum Stoicæ poſitionis aliquantulum digrediemur : videtur enim nobis hæc ſumma eſſe philoſophia. Dicamus igitur incipientes ab his quæ omnes Peripatetici principia eſſe dicunt : hæc autem ſunt forma & materia, ſicut manifeſtum eſt ex determinatis à nobis in 2. phy. licet ſint tria principia motus : priuatio quæ vero abiicitur in motu continuè, & forma quæ continuè educitur, & ſubiectum quod mouetur : tamen non ſunt niſi duo principia entis, quæ ſunt forma & materia. Loquamur igitur de forma, quærentes an forma & vnitas ſint idem aut non. Conſtat autem, quòd ſunt idem intellectu : quoniam ſicut dicit Euclides in 7. geometriæ & Pythagoras in arithme. vnitas eſt qua quælibet res vna eſt. Quælibet autem res eſt vna ea natura qua ipſa eſt hoc quod eſt : ſed quælibet res eſt hoc quod eſt per formam : ergo quælibet res eſt vna per formam : & ſic intellectus vnitatis poſitus concludit intellectum formæ : & ſi è conuerſo forma prius ſumatur, per formam concludetur intellectus vnitatis. Ex quo conuinçitur idem intellectus eſſe formæ & vnitatis. Modum tamen alium habet vnitas, & alium forma : quoniam in ſe conſiderata eſt vnitas, ſed conſiderata prout eius proprietas eſt eſſe quod dat rei, eſt forma. Eſſe autem dico formæ proprietatem potius quam effectum : quia eſſe nihil aliud eſt

niſi diffuſio formæ in eo quod eſt actu exiſtens. Ex hoc accipitur, quòd licet idem ſit intellectus vnitatis & formæ, tamen modus vnitatis ſimplicior eſt quam modus formæ. Quod ſic clare videtur: eſſe quod eſt proprietas formæ, quæ propter hanc ipſam proprietatem quid erat eſſe vocatur, diffuſio eſt formæ in eo quod participat actum eſſendi: ergo tendit eſſe in potentias eius quod eſt vt perficiat res: & ſic procedit ſpargendo ſe, ſicut lumen procedit à lucente: vnitas autem à qua res vna eſt, procedit ſparſa in potentiis eius quod eſt, colligendo vniendo & finiendo ipſa & terminando ipſa ad vnitatem: & iſti ſunt actus principij quod eſt naturans res: igitur forma eſt principium per hoc quod eſt vnitas: & ſi vnitas eſt ratio principij cum per ſeipſa ſicut prima principia, vnitas erit per ſe primum principium omnis entis. Similiter conſideremus id quod Peripatetici principium vocant, quod eſt materia: huius enim conſideratio eſt quod eſt ſubiectum & fundamentum, & quod ipſa eſt in potentia: & per primum quidem ſuſtinet formam, per ſecundum eſt infinita, ſed finibilis. Quæramus igitur, vtrum materia per hoc quod eſt rerum principium, aut per iſta duo. Si eſt principium per hoc quod eſt in ſe, tunc in nulla habitudine ad formam & ad motum eſt principium: quia per hoc quod eſt id quod eſt in ſeipſa: ſed oportet principium ab actu principiandi dictum, principium eſſe ab habitudine principiandi: ergo materia per hoc quod eſt duo iſta, eſt exiſtentium principium. Reſumo igitur ea quæ ſunt principij primi, quod per ſuam eſſentiam eſt principium, & non cui aliquid ab ipſo confert principiare: dualitas autem iſta confert materiæ principiare, ſicut vnitas confert principiare formæ: ergo binarius iſte eſt principium materiale rerum: & inde qualiter binarius iſte ex vnitate formali primo procedit. Conſtat autem ex his quæ in præhabitis bene diſputata ſunt de principiis, materiam non eſſe ſubiectum nec potentiam niſi per aliquid formæ quod inchoatiuè eſt in ipſa: hoc autem eſt eſſe formæ in potentia: eſſe igitur formæ & in potentia eſſe ſunt vnius iterati: quia eſſe formæ qualecunque ſit, materiæ dat vnitatem & eſſe tale quale comperit materiæ quando non eſt actu per formam. Eſſe autem tale in eo quod tale, non eſt niſi ſimplicis vnius. Potentialitas autem ipſius eſt ex hoc quod cum priuatione permixtum eſt. Eſt igitur iteratio iſtius eſſe quod id quod eſt eſſe & vnum reiteratur in priuationis infinitatem, eo modo quo vnum reiterarum ſuper ſe diuiſionis eſt cauſa & infinitatis, non per hoc quod eſt vnum, ſed per hoc quod eſt aggregatum ſibi: ſic vnitas eſt principium rerum & natura, & binarius primus vt materia. Sed hoc eſt cauendum quod Pythagoras dixit triplicem eſſe numerum, ſcilicet inſtrumentalem, formalem, & materialem. Inſtrumentalem autem vocauit numerum abſtractum à rebus quo vtimur ad res numerandas: & hoc vel hoc, cum abſtractum ſit ratione abſtractum ab aliquo, poſterius ſit illo, non poteſt iſte eſſe primum exiſtentium principium. Formalem autem vocauit numerum, qui ponit res in numero, & quo res ipſæ in pluralitate eſſendi cognoſcuntur: & iſte numerus eſt formale eſſe ſingulorum eſſentialibus differentiis diſtributum: & hic numerus adhæret rebus, & eſt principium rerum. Materialem autem numerum vocauit res ipſas numeratas. Cum autem ad primas ſpecies numerorum recurrimus, primi numeri rerum ſunt vnitas formæ & binarius materiæ: & ſic iſti ſunt principia rerum prima. Sic igitur principiatum in entibus eſt numerus reiteratus materialis ſiue materiatus, principians entia numerus eſt formalis: & ratio id eſt principiandi oſtenditur in proprietatibus inſtrumentalis numeri. Hæc autem adhuc eſt accipere in his quæ procedunt ab vno, primo ſimplici, quod eſt vniuerſi eſſe cauſa, nulli innitens numero, omni tamen rei numerum dante, ſicut dicit Pythagoras. In hoc enim proceſſu lux cauſæ primæ, quæ ſimplex eſt radius intelligentiæ agentis, cuius lumine omnis cuiuſque eſt vnitas, & hoc præhabet ſimpliciter, & eſt omnis rei vnitas poteſtate, ſicut vnitas poteſtate eſt omnis numerus, & principium & cauſa & finis omnis rei, ſic & lux primum principium & cauſa & finis eſt omnis eſſe cuiuſcunque rei ſit. Hæc autem lux in ſe reflexa & diffuſa in cauſato primo conſtituit intelligentiam quæ intelligit ſuam naturam & lucem, per quam conſtituitur, & hæc in ea non ſunt æqualia: ſed lux per quam conſtituitur, nobilior multò eſt quam ſua ſubſtantia conſtituta: & ideo ex parte ſuæ naturæ in quod agit & cui dat, eſt cælum primum: ex parte autem lucis primæ participatæ, eſt conſtituens intelligentiam ſecundam. Sed nos de omnibus his in vltimo huius ſcientiæ libro tractabimus ſubtiliter. Ex his enim quæ hîc diximus, ſatis intelligitur, quòd prima cauſa luce ſua ex ipſa procedente, eſt lux vnitas quæ nullo modo vnitur numero. Participata autem hæc lux à tanto primo cuius ipſa conſtituit naturam duo conſtituens & conſtitutum: & hæc eſt anima nobilis & intellectualis, quam Peripatetici vocant motorem cæli primi, in qua ſunt formæ quas per motum cæli explicat in materiam, & hæc eſt anima intellectualis in quacunque, quæ non eſt alicuius corporis actus per lucem qua conſtituitur: licet per hoc quod eſt conſtitutum in ſubſtantia, natura lucis diuerſos habet gradus & diuerſas potentias ex ſe manantes. Lux autem illa occumbens in materia opaca, ſenſus efficitur cum hic & nunc operans: & ideo tres ſunt ibi reflexiones quando lux participata in ſe reflexa dat ſubſtantiam animæ & corpori: obumbrata dat naturam ſentiendi, & proportionata organo diuiditur harmonicè ad ſenſibilia: propter quod ſenſus eſt ſicut tria hæc. Adhuc autem lux mixta mobili cæleſti & lumini motoris, conſtituit naturam: quia incidens materiæ eius quod eſt, non incidit ei ſecundum quod eſt lux primi numeri niſi per ſubſtantiam: ſed incidit ei per conſtitutum in anima nobili: & ſic eſt alia per eſſe: & tunc materia eſt ſubiectum ei primum: & hæc eſt quarta ſubſtantia, lucis eſſe, lucis intelligentia, & eſſe in ſubſtantia ſine eo quod eſt & ſubſtat luci in anima nobili, & eius eſſe incidens corporali materiæ: & hæc eſt quatuor, qui quaternarius à prima procedit vnitate. In genere igitur loquendo ab vnitate procedit bina-

Prima cauſa eſt vnitas quæ nullo modo vnitur numero.

rius

rius qui eſt anima in genere, & ab vnitate per binarium procedit ternarius primus, & ab vnitate per binarium & ternarium procedit primus quaternarius. Si autem ſpecies animarum & ſenſuum & corporum ſigillatim recipiantur, multi erunt numeri, & multæ numerorum proportiones. Et hoc eſt quod ſubſtantiam verborum Pythagoræ transferens dixit Boëtius, de ſubſtantia numeri in principio arithmeticæ loquēs: Omnia quæ à primæua rerum natura conſtructa ſunt, numerorum videntur ratione formata: hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar: hinc enim quatuor elementorum multitudo mutuata eſt, hinc temporum vices, hinc motus aſtrorum cælique conuerſio. Ex his intelligi poſſunt ea quæ dixit Pythago. & ex his ſcitur, quòd ea quæ dixit, non dixit ſine magna philoſophia.

CAPVT III.

Qualiter Pythagoras numeros entibus adaptauit, & quæ elementa eſſe dicebat & per quam rationem.

In Philoſopho vbi ſuprà.

REdeamus igitur dicentes, quòd hoc modo totum cælum harmoniam eſſe dixit & numerum: & quæcunque ipſe Pythagoras & ſui habebant monſtrare per demonſtrationem ſicut confeſſa & certa, aptabant colligentes ea in numeris & harmoniis, hoc eſt, proportionibus numerorum ad cæli paſſiones & partes cæli & ad totum ornatum cæleſtem. Eodem modo eſt in non confeſſis & non certis. Sed ſiquid deficiebant dubitando & quærendo, aduocabant ad hoc ſoluendum & determinandum omne negotium numeris rerum continuatum. Dico autem vt quoniam denarius numerus ea perfectione perfectus eſt, qui continet in ſe omnem numerum ſimplicem, ideò ſphæræ cæleſtes quæ ſunt prima cauſarum cæleſtia & ſimplicia, & ſimplicis ſiue regularis motus ſunt decem. Cum autem 9. tantum ſunt manifeſti. 8. planetarum, & ſtellarum fixarum quæ omnes 8. dicuntur ſphæræ ſtellarum, ideò decimam fecerunt primam antitonam, hoc eſt, contrarium motum habentem, quam vocabant motum planes, ſicut diximus. Et de his certius in ſecundo noſtro de cælo & mundo determinauimus, vbi probauimus. 10. eſſe ſphæras ſicut & ante nos poſuerunt & Peripatetici & Pythagorici & Ariſtoteles.

Sed cuius gratia in hanc diſputationem de poſitionibus Pythagoricorum intrauimus, hoc eſt vt tractemus quę poſſunt eſſe principia rerum exiſtentium, & quomodo omnia dicta ſua etiam iſti in ſupernis claudunt cauſis, nullam nouam adiicientes: videntur igitur hi ſicut & alij putare, quòd numerus ſit principium exiſtentium quaſi natura eorum quæ ſunt, hoc eſt, forma & quaſi priuationes & habitus entium ſicut numeri quidam: prima verò elementa numeri ſicut & vnum dicunt eſſe par & impar: quoniam elementum eſt, ex quo componitur res primò, & quod ſecundum formam non ad formam reſoluitur aliam: & cum nihil componatur ex omninò ſimilibus, non poteſt vnitas eſſe elementum numerorum, licet ſit principium eorum, ſicut punctus lineæ, & nunc temporis. Adhuc autem nihil componitur ex omninò diſſimilibus & naturaliter ſeiunctis nullam penitus proportionis affinitatem habentibus. Oportet igitur, quòd diſſimilia ex vno principio exorta ſint elementa compoſitionis prima: & ſic ſe habent par & impar in numero: & ideò ſunt principia compoſitionis eius: & par quidem eſt ſicut infinitum, & impar ſicut finitum: quia diuiſione facta per æqualia ſemper non ſtat: diuiſione autem facta per inæqualia ſemper ſtabit, ſicut oſtenſum eſt in tertio noſtrorum phyſicorum: & licet numerus additione ſit infinitus & non diuiſione, tamen quia de numero reali loquuntur Pythagorici, & in illis par eſt principium infinitatis, & impar ſtat in vno quod diuiſibilibus interiacet, impediens per par equam diuiſionem, ideò dixerunt, quòd eſt principium infinitatis. Aliquando tamen in ſiſtitiis quas ponit Pythagoras, inuenitur imparem coniungere cum infinito, & parem cum finito: & hoc eſt per numeri inſtrumentalis proprietatem: quia cum infinitum reſpectu adiiciendi in numeris ſit, impar numerus eſt, qui omni pari adiicit vnitatem. Sicut autem numerus par diffiniri non poteſt ſecundum ipſum nomen, quoniam paritas partium intrinſecarum primam dicit æqualitatem, ex quibus par conſiſtit numerus, & illis impar numerus vt cauſam imparitatis dicit adiectam eſſe vnitatem, & ſic impar diffinitur per adiectum, adiectum ſemper in numeris cauſa eſt infinitatis. De ſiſtitiis autem illis poſterius faciemus mentionem.

Quia autem vidit Pythagoras, quòd omninò contraria in nullo conuenientia nihil penitus componunt: & iterum vidit, quòd nihil fit ex non entibus omninò, dixit quòd vnitas ſiue vnum eſt ex vtriſque, ſcilicet pari & impari reſolutis: & vnitatem vtriſque eſſe parem ſcilicet & imparem, ſicut principium: ex pari igitur & impari numeri: ex vno dixit eſſe numerum qui eſt par vel impar: & quia eſt etiam ſic in reali numero ſicut ante oſtendimus, quia binarius materiæ procedit ex vnitate formæ, & pluralitas rerum ex vnitate luminis cauſæ primæ, ideò ſicut dictum eſt, dicit numeros totum cælum tam quoad motores quam quoad ea quæ mouentur in ipſo, & quoad motus ipſorum, omnia hæc numeris ligari & coniungi perhibet, & ſimiliter elementa & quæcunque naturaliter conſtant.

CAPVT IV.

De eſſe coelementationum quas principia poſuerunt quidam Pythagorici.

QVorundam autem Pythagoricorum quidam duas dixerunt eſſe ſiſtitias principiorum, vnam quidem boni & perfecti, & alteram mali, & has duas coelementaliter fungebant, vnumquodque bonum ſuo coelemento contrario malo iungentes: & ſic quia viginti erant. 10. bona

In Philoſopho vbi ſuprà.

10. bona & 10. mala coelementaliter iuncta. 10. faciebant principia: hæc autem dicebant principia omnia, cum tribus modis varientur exiſtentia quidem ita quòd quædam ordinantur ad alia à quibus accipiunt eſſe: quædam autem ſunt abſoluta: & inter abſoluta quædam prima exiſtentia, quædam autem ſunt mobilia ſiue mota: dixerunt hæc 10. iſtam triplicem entium diuerſitatem à 10. coelementariis principiis ſufficienter cauſari: tria verò coelementaliter accepta dixerunt eſſe entis principia, infinitum finitum, par & impar, vnum & plura: & accipiuntur iſta ſecundum ordinem reſolutionis, ita quòd prius cauſatur à conſequente & reſoluitur in illud. Finitum enim omne per vnum primo, & par ſecundo, ſiue per par proximè, & per vnum primò finitum eſt: quoniam finitum eſt, cuius omnis pluralitas & potentialitas par ſibi in complemento formæ ad terminum vnitatis formæ reducta eſt, & aliter non exiſtens perfectè, & è contra cuius pluralitas & varietas potentiæ impar ſibi ad vnius terminum reducta non eſt, infinitum eſt. Similiter autem in eadem coelementatione ponebant principia motus coelementaliter accepta, ſcilicet dextrum & ſiniſtrum, maſculinum & fœmininum, quieſcens & motum, ſicut dictum eſt in aliis non æquè prima: quoniam in his quieſcens abuſiuè vocauerunt, quod nullo modo mouetur: & hoc eſt cuius omnis bonitas eſt intra ipſum, ſicut vnitas prima in qua nullus eſt numerus, & nulli vnitur, & hoc eſt primum non motum ſtabile dans cuncta moueri: & hoc eſt omnia alia formis ſigillans, & omnibus aliis formas ſuas imprimens, & ideò maſculinum: & quia formans eſt mouens ad locum, ſicut in 8. phyſi. probatum eſt, ideò vbi abundat virtus ſic entia ſigillantis & formantis, ibi eſt dextrum. Propter hoc etiam Pythagorici primi inter philoſophos in primo corpore ſic formato dextrum & ſiniſtrum poſuerũt, non ſecundum figuram ſed ſecundum virtutem dextrum & ſiniſtrum diſtinguentes. E contra verò cuius non omnis bonitas ſecundum actum rerum eſt intra, per motum acquiritur, & illud etiam eſt in potentia ad motum & eſt motum: & quia id recipit & ſigillatur ab alio quodam mouente & ſigillante, eſt fœmininum: & quia ſemper regyrat de imperfecto ad perfectum: & quod trahit potentiam ſui ad mouentis virtutem, eſt ſiniſtrum: ſiniſtrum enim eſt quod trahitur in motu poſt dextrum, & per quod ad dextrum fit regyratio. Quatuor autẽ coelementaria quæ reliqua ſunt in ente generabili, inferiora poſuerunt, & duas quidem coelementationes in ſimplici poſuerunt eſſe principia: duas autem in compoſito ſecundum prima elementantia. In ſimplici quidem poſuerunt rectum & curuum: quoniam ſimpliciter leue & ſimpliciter graue recta ſunt à medio vel ad medium mota. In alio autem leue & in alio graue ſunt curua & reflexa & ſurſum & quæ curuantur inferius. In igne quidem aër, in aëre autem & igne aqua. A deorſum autem ſuperius: in terra quidem aqua, in aqua autem & terra aër: & ideò hæc & media & alterabilia & impatia ſibi & multarum formarum eſſe dixerunt: quia curuum habet tres formas recti & concaui & conuexi: rectum autem tantum vnam. Secundum autem ordinem inferioris ad ſuperius ponebant lucem & tenebras: quoniam ſecundum Commentatorem cum perpetuo ſuperius corpore participant iſta. Quæ enim participant actu & potentia perſpicuum, luminoſa ſunt, & lucent, ſicut dixerunt lucere ignem. Quæ autem communicant cum perpetuo ſuperiori in potentia perſpicui tantum, ſunt tranſparentia & non luminoſa: & quæ priuantur vtraque, ſunt opaca: & hæc tenebroſa vocauerunt: & hæc ſunt in elementis ante formas & qualitates elementorum ſecundum naturam: & ideò iſta principia vocauerunt elementorum, nihil in hæc falſitatis dicentes, niſi quia principia ſubſtantiæ elementorum neglexerunt. In non ſimplicibus autem ſecundum perfectionem quidem finis & motus dicebant principium eſſe bonum, & ſecundum infirmitatem & defectum conſequendi verum motus terminum & verum finem, dixerunt eſſe malum: & ſecundum conſecutionem virtutis cæleſtis quæ inferius generata mouet ex quatuor punctis obliqui circuli, & non pluribus, ſecundum quæ diſtinguitur vniuſcuiuſque periodus, eſt quadrangulum & altera parte longius. Puncta ſunt duo ſolſtitialia diſtinguentia profundum ab ante & retro, & duo æquinoctialia ab ortu in occaſum accepta diſtinguentia latum: longum etiam inferius generatorum diſtinguitur ſecundum motum rectum ab inferiori ad ſuperius aſcendendò. Dicebant enim & verè, quòd quadratum ex ductu eiuſdem lineæ in ſeipſam producitur, ſicut determinatum eſt in ſecundo geometriæ. Quadrangulum autem quod eſt longius altera parte, conficitur ex vnius lineæ ductu in aliam. Quæcunque igitur inferiorum æquales habent arcus periodi, ad ſtatum & decrementum pertinentes, & arcus ſiue ſemicirculus ſub quo conducuntur ad ſtatum ſecundum æquales medietates quæ ſunt quartæ circuli, diſtinguitur, ita quòd vna quarta conducit ad ſtatum quantitatis, & altera ad terminum roboris & virtutis, & tertia à quantitate virtutis declinat ſiue ad diminutionem quantitatis, & quarta menſurat declinationem quantitatis, horum periodus eſt circulus inſcriptus quadrato: & latera quadrati ſunt menſura totius ſuæ durationis regulariter & vnicè hanc ſolum periodum naturalem & bonum eſſe poſuerunt, ſicut & in veritate res ſe habet. Quorumcunque autem incrementa & decrementa quantitatis & virtutis materialia ſunt, tunc erit maxima materialitas in eo quòd parum creſcit virtus poſt acceptam quantitatem & velociter declinat: & horum periodos inſcripta altera parte longiori quadrangulo, & eſt ipſorum duratorum permanentia irregularis & mala & cum ægritudinibus multis, & infirma ſunt ad ſui eſſe opiniones naturales. Sic igitur 20. quidem principia in duabus ſiſtitiis boni & mali ordinata Pythagorici poſuerunt: quæ tantum 10. ſunt, quando elementaliter accipiuntur, hæc ſcilicet, finitum & infinitum, par & impar, vnum & plura, dextrum & ſiniſtrum, maſculinum & fœmininum, quieſcens & motum, rectum curuum, lucem tenebras, bonum malum, quadrangulare quadratum, altera parte longius quadrangulum. Et in iſtis rationibus quas induximus iſta principia eſſe dixerunt, non multum à veritate deuiantes.

Com. 2. cap. de ſubſtantia orbis.

CAPVT

CAPVT V.

De his in quo Alcmæon Crotoniates conuenit cum Pythagora in poſitione principiorum.

In Philoſopho vbi ſuprà.

HIs autem aliquid ſimile videtur ſuſcipere & approbare Alcmæon de Croromantia ciuitate exortus. Aut enim iſte Alcmæon recipit iſtam opinionem à Pythagoricis: aut è conuerſo Pythagorici ſuam opinionem receperunt ab iſto. Alcmæon enim iſte fuit iam in ætate robuſta, quando ſenio confectus fuit Pythagoras, & valde ſimpliciter ſic enuntiauit principia rerum cum Pythagoricis. Alcmæon enim dixit, quòd multa ſunt duo, eò quòd principium ſunt multitudinis: & hoc dixit Alcmeon quando determinauit contrarietatem humanorum. De aliis enim paucis & parum loquebatur niſi de humanis ad mores pertinentibus, & in his omnem multitudinem vitiorum & virtutum reduxit ad duo: vnum quidem quod eſt virtutis, alterum autem quod eſt vitij: & hoc eſt duo, abundantia ſcilicet, & defectus. Sed iſte Alcmæon non poſuit contrarietates determinatas & puras ſecundum naturam, ſed quaſcunque fortuna & caſu contingentes & non puras ſecundum naturam, ſicut album & nigrum, dulce amarum, bonum malum, magnum paruum, & ſic de aliis quæ caſu contingunt: hæc enim contraria poſuit iſte de cæteris contrariis indeterminatè: & ideò quaſdam aliquando dixit eſſe principia, aliquando principiata: & Pythagorici verò denuntiant & quot & quas contrarietates dicunt eſſe principia.

Ex his igitur ambobus Philoſophis tantum eſt accipiendum, quòd contraria ſunt exiſtentium principia, & hoc non potuit accipi ab aliis qui generationem negabant, & vnum ſolum principium eſſe dicebant: aut ſi dicebant plura eſſe principia, non dicebant agere & pati. Sed congregatione & ſegregatione fieri generationem & corruptionem per litem & amicitiam, quæ verè non ſunt contraria, eò quòd non agunt & patiuntur abinuicem. Item accipitur ab iſtis quæ ſunt illa quæ dicunt eſſe principia & contraria. Sed quomodo hoc conuenit ducere ad cauſas à nobis ſuperius per quatuor cauſas, non ſatis planè eſt articulatum ſiue diſtinctum ab iſtis Philoſophis. Videntur tamen hæc ordinare elementa ſicut in ſpecie cauſalitatis & materiæ. Dicunt enim conſtitui & plantati ſubſtantiam eorum quæ ſunt ex his, ſicut ex eis quæ ſunt ſicut materia: plantari enim dicunt generabilia, & ingenerabilium dicunt ſubſtantiam eſſe ex iſtis. Ex quo autem res ſunt vel fiunt, & eſt in eis manens, eſt materia. Sufficit igitur quantum ad præſentem ſpectat intentionem antiquorum & de principiis intentionem ſpeculari ex his quæ dicta ſunt à nobis.

*

CAPVT VI.

De tribus poſitionibus in naturalibus, quæ omnes in hoc conueniunt quòd vnum dicunt omne eſſe quod eſt, & ſunt Parmenidis & Meliſſi.

SVnt autem quidam Philoſophorum, qui de omnis entis principiis enuntiauerunt, ac ſi omnia ſint vna ſola natura & tantum vnius naturæ. Quia dicunt omnia per naturam eſſe vnum & idem, & totam pluralitatem quæ eſt in rebus, non eſſe niſi per accidens: ſed non omnes illi qui hoc dicunt, dicunt illud vno modo, ſed in tres opiniones diſtribuuntur, ſicut patebit in ſequentibus. In hoc tamen conueniunt omnes, quòd non bene dicunt quod dicunt: quia in ſyllogiſmis probationum quos adducunt, peccant, & in materia falſas propoſitiones ponendo, & in forma ſyllogiſmi, quia non ſyllogizant bene, ſicut oſtendimus in primo phyſi. nec oportet hîc repetere. Conueniunt iterum in hoc quod hoc dicunt quod non eſt ſecundum naturam dictum: quia motum & principium motus auferunt: & ideo naturalis Philoſophus non habet diſputare cum eis. Omnes iſti conuenerunt in hoc quod illud vnum quod dicunt eſſe, ſit immobile. Igitur cum in præſenti quæramus cauſas naturales quæ determinatæ ſunt à nobis in phyſicis, nullatenus conuenit vt habeatur ſermo de iſtis quoad præſentem cauſarum perſcrutationem, in qua per habita quærimus numerum cauſarum naturalium. Iſti enim non loquuntur vt quidam Philoſophorum, qui naturaliter loquentes, ipſum ens vnum eſſe ſicut aquam, vel aërem, vel ignem, & non omninò auferebant motum, ſed omnia generant ex vno per motum quaſi ex vna materia omnia ex vno eſſe dicentes: ſed iſti dicunt alio modo omnia eſſe vnum. Illi namque qui phyſicè loquuntur, illi vno quod dicunt eſſe ex quo omnia ſunt, motum apponunt, dicentes omne quod eſt, generari quocunque modo generationis: ſed iſti non phyſicè loquentes, dicunt vnum quidem omnia eſſe, & dicunt illud eſſe immobile, & ſecundum tantum quod auferunt motum, iſtius ſpeculationis ſiue inquiſitionis in qua ſumus, ens inquantum eſt inquirentes, eſt proprium de eis diſputare & non philoſophiæ naturalis. Et hæc omnia determinata ſunt in primo phyſi. vnde cum ibi diſputauimus de iſtis, diximus nos facere inducendo Philoſophum primum: quia ex principiis naturæ non potuimus habere viam contra ipſos. Hæc autem in altiori exiſtentes inquiſitione, quamuis de re naturali quæratur, oportet nos latius de his interius conſiderando, perquirere eorum poſitiones, & rationes eorum quibus ponunt quod ponunt, & in quo conueniunt, & in quo differunt, vt videamus quid philoſophiæ dicta eorum contineant. Parmenides dicit omnia eſſe vnum, & videtur tangere, quòd omnia ſunt vnum ratione formæ & ſpeciei quę eſt rerum quidditas. Meliſſus verò

In Philoſopho vbi ſuprà.

1. phyſi. tex. c. 10. & infra.

ipſum quod eſt omne, dicit vnum & idem eſſe ſecundum materiam: & ideo Meliſſus dicit omnia eſſe vnum finitum & immobile. Parmenides autem omnia dicit vnum eſſe finitum & immobile. Zenophanes verò qui primus fuit inter hos tres, eò quod Parmenides fuiſſe dicitur eius diſcipulus, dicit quidem omnia eſſe vnum, ſed nihil explanat de altera iſtarum naturarum, vtrum ſcilicet ſint vnum per formam, vel vnum per materiã: & ideo Zenophanes neutrum iſtorum viſus eſt attingere: ſed reſpiciens ad totum cælum cum monibus coordinatis ſibi, dicit hoc vnum totum eſſe quod eſt Deus, & Deum dicit eſſe omnia.

Sicut igitur diximus in præhabitis, hi prætermittendi ſunt quoad præſentem de phyſicis cauſis quæſtionem. Duo quidem omninò, ſcilicet Meliſſus & Zenophanes, quaſi parum rudiores & agreſtiores, in ſchola non connutriti: eo quòd dicunt ipſum vnum quod eſt omnia, eſſe infinitum & immobile. Parmenides autem curialior eſſe dicitur: quia motum aliquem dat entibus, ſed abſolutè ſubſtantialem aufert generationem: & ideò Parmenides viſus eſt dicere, quod dicit, melius videns quid dicere congruit. Arguit ſic Parmenides: quodcunque præter ens eſt, de omnibus nihil eſt omninò: quia ens non diſtinguitur ab aliquo entium: ergo ens omne eſt vna & eadem natura entis indiſtincta ab aliquo entium: & ſic Parmenides nihil dignatur eſſe præter ens. Non ens igitur quod eſt præter ens ſolum, nihil dignatur penitus eſſe. Si ergo aliquid ſit illud, non eſt aliquid præter ens. Quod autem non eſt aliquid præter ens, eſt ens ſolum. Ergo omne quod aliquid eſt, ens ſolum eſt, & vnicum ens: igitur omne quod eſt aliquid, eſt vnum ſolum ens: ſed omne quod eſt, aliquid eſt: ergo omne quod eſt, vnum ſolum ens eſt. De his autem manifeſtius diximus in phyſicis, libro primo: ſic autem omnia vnum ſolum ens eſſe dicens, ab ipſo ſenſu coactus ſequi ea, quæ apparent in ſenſu, dixit omnia eſſe vnum ſecundum rationem & quid eſt & formam, plura verò per accidens in formis ſenſibilibus eſſe ſuſcepit, & ibi accidentalem motum eſſe non negauit. Et ideò poſtquam vnum omnia eſſe dixit in ſubſtantia & eſſe, rurſus in ſenſibilibus duo ponit eſſe principia, calidum & frigidum, vt terram & ignem dicens eſſe principia. Ex his autem quod principium eſt ſecundum proprietatem entis, eſt calidum, quia motum habet à centro: frigidum autem eò quòd priuat motum, & conſtringitur ad centrum, ordinat principium eſſe per modum non entis. Hæ igitur ſunt horum trium Philoſophorum poſitiones, & in quo conueniunt, & in quo differunt, dictum eſt.

CAPVT VII.

Et eſt digreſsio declarans rationem Zenophanis, qua omnia dicit eſſe vnum Deum.

RVrſus autem iſtorum ſcrutabimur propoſitiones, ponentes rationes & defectus eorum, & ponemus primò poſitionem Zenophanis, qui non diſtinguens de materia & forma dixit omnia eſſe Deum. Innitebatur autem iſte quatuor propoſitionibus, quarum vna eſt, quòd quæcunque diſtinctum eſſe habent ſub vno communi intellectuali alicuius naturæ, per diuiſionem differentiarum oppoſitarum exeunt ab illo communi intellectu naturæ illius. Secunda eſt, quòd omne quod diſtinctum eſſe habet ſub vno ſibi communi & aliis, eſt compoſitum ex alia natura communi & differentia continente ipſum in actu. Tertia eſt, quòd idem eſt à quo non differt differentia. Quarta eſt, quòd ſimplex omninò nullam habet differentiam ſecundum ineſſe diſtinctum diſtinguentem. Hæ propoſitiones colliguntur ex libro Alexandri Græci cuiuſdam Peripatetici, qui opinionem iſtius Zenophanis poſt eum ſuſcepit. Accipiamus igitur primò propoſitionem per ſe notam, quòd omne quòd prædicatur de pluribus, & non conuerſim de illis prædicatur, & non accidentaliter illis eſt conueniens, eſt vna natura quædam quæ eſt ſubſtantialiter in omnibus illis: ens enim prædicatur de Deo, noy, & materia prima, non conuerſim, & non accidentaliter conueniens illis: igitur eſt vna natura quædam quæ ſubſtantialiter eſt in omnibus illis. Nec poteſt dici, quòd intellectus entis eſt intellectus principij & non generis: quia de hoc quoad propoſitum concludendum nulla eſt penitus differentia. Modi enim entis quibus dicitur per prius & poſterius, non ſunt de ſubſtantia & ſubſtantia, ſed de ſubſtantia & accidente. Quod ſi etiam per prius & poſterius diceretur, adhuc eſſet aliquo modo communis intellectus entis de ipſis de quibus dicitur, & non haberet aliquod ens determinationem ad hoc ens ab ipſo intellectu entis: quia aliter idem eſſet principium conuenientiæ multorum adinuicem, & principium differentiæ eorundem adinuicem, quod eſt impoſſibile. Redit ergo, quòd ens primum de natura diuina & materia & mente ſit vna natura communis in illis. Accipio ergo quartam ſuperius poſitam propoſitionem, quòd ſimplex non habet differentiam, & procedo ſic: materia prima eſt quæ non habet aliquam differentiam, eò quòd omnis differentia eſt à forma: & prima materia eſt ante omnem formam: quia aliter non eſſet in potentia ad omnem formam: ergo non habet aliquam ſub entis intellectu differentiam: igitur ipſa nihil addit ſuper ens. Eodem modo Deus, qui cauſa prima eſt, ſimplex eſt, & nullam ſuper entis intellectum addit differentiam. Eodem modo noys ſiue mens nihil addit, ſecundum quòd mens dicit ipſam primam & ſimplicem naturam naturæ incorporeæ, non contractam ad aliquam naturam cæleſtem, vel animæ, vel alicuius alterius. Reuocemus igitur ad memoriam tertiò ſuperius poſitam propoſitionem, quòd idem eſt à quo non differt differentia. Et concludemus, quòd Deus, noys, & materia prima ſunt idem & vnum ens penitus: eò quòd quæcunque entia ſunt, & nullam ſub ente participant differentiam, eadem ſunt: Deus autem, noys, & materia entia ſunt, & ſub ente nullam entis differentiam participant: ergo Deus & noys & materia ſunt eadem. Si autem daretur, quòd aliquam ſub ente differentiam participant, vel modum differentiæ, cum illæ ad ens quod

eſt

eſt in eis ſe habeant ex additione, ſequeretur quòd eſſent compoſita: & hoc eſſet contra rationem primi: quia principium non poteſt eſſe compoſitum: eò quòd omne compoſitum ſuis componentibus debet eſſe ſuum tanquam principiis. Sunt autem iſta prima in omni natura, Deus, noys, & materia. Sequitur igitur, quòd iſta ſunt eadem in natura & eſſe.

Vlterius autem probat Zenophanes ex his omnia eſſe ſubſtantialiter vnum, ſupponens tres propoſitiones, quarum vna eſt, quòd de conſequentibus eſſe, nihil eſt ſubſtantia rei. Secunda eſt, quòd differentiæ accidentales non variant ſubſtantiam. Tertia eſt, quòd conſequentia eſſe ſunt accidentia. Et inde proceſſit ſic: quæcunque ſunt poſt prima de eſſentia rei exiſtentia, ſunt eſſe ſubſtantiæ conſequentia. Omnia autem quæ ſunt, ſunt poſt prima ſuperius inducta, quæ ſunt rerum ſubſtantia. Ergo omnia quæ ſunt, ſunt eſſe ſubſtantiæ conſequentia. Non enim poſſet poni forma, quæ eſt ſubſtantia, præcedere materiam, niſi poneretur eſſe lumen Dei vel noys ſiue intelligentiæ: hæc autem ſunt eadem ipſi materiæ: ergo vt lumen illorum non præcedit eſſe ſubſtantiæ ipſa forma: omnia igitur ſubſtantiæ eſſe ſunt conſequentia: ergo per primam propoſitionem ſunt illa non ſubſtantiæ: ergo ſunt accidentia ſi aliquid ſunt, ſicut dicit tertiò ſuppoſita propoſitio: ergo non diſtinguit in eſſe ſubſtantiali, ſicut dicit propoſitio ſecundò ſuppoſita. Ex hoc igitur concluditur: quæcunque in eſſe ſubſtantiali indifferentia ſunt, ſubſtantialiter eadem ſunt: ergo omnia quæ ſunt, ſubſtantialiter & in eſſe ſubſtantiali eadem ſunt.

Amplius propoſitiones ab omnibus Philoſophis ſuppoſitæ ſunt quatuor de eſſe diuino, quarum vna eſt illud eſſe perpetuum & æternum, quod idem ſubſtantialiter manet ante omnem & poſt omnem mutationem. Secunda eſt illud eſſe diuinum, quod per ſeipſum largitur omnibus quod ſunt. Tertia diuinum vbique & ſemper eſſe. Quarta eſt diuinum ad ſui ſubſtantiam nullo indigens. Ex his igitur ſic procedebat: materia eſt quæ ante omnem & poſt omnem mutationem, & in omni mutatione manet eadem, eò quòd incorruptibilis & ingenita, & per eandem rationem immobilis: quoniam ſi moueretur ad eſſe materiæ, tunc motui in eſſe materiæ & ſubiecti non ſubiiceretur, quod eſt falſum: igitur ipſa eſt immobilis & æterna. Adhuc ipſa ſola eſt, quæ de ſeipſa largitur omnibus hæc quæ ſunt: quia ipſa præſtat omnibus ſubſiſtere & ſubſtare per ſeipſa: quod non facit forma, etiamſi forma eſſe poneretur, eò quòd forma non eſt fundamentum ſubſtans & ſubſiſtens, ſed potius ſi eſſet, ineſſet fundata & inhærens. Similiter ipſa eſt in omnibus vbique & ſemper: quoniam in ſecundo huius ſcientiæ habebitur, quòd quando aliquid vnum eſt in multis, per vnam rationem illis exiſtens, oportet quòd illud ſit primò in aliquo vno, quod eſt cauſa omnium illorum: ſuſtinere autem & fundare in ſe formas & ſuſcipere eas, eſt in omnibus quæ ſunt hoc aliquid: ergo eſt in eis gratia primi fundantis & ſuſcipientis & ſuſtinentis. hoc autem eſt materia: ergo materia eſt vbique, vt habitum eſt ſuperius, quòd ipſa eſt ſemper. Similiter materia ad ſui eſſe nullo penitus indiget: quoniam ſi aliquo indigeret, iam non eſſet prima. Congregabat igitur Zenophanes omnia hæc in materia prima, eſſe diuinum, eſſe perpetuum immobile, omnibus dans moueri in ipſo, omnibus per ſeipſum eſſe largiens, vbique & ſemper eſſe, & nullo ad ſui eſſe indigere: & concludebat, quòd materia prima ſit Deus.

Amplius hyle ſecundum ſe accepta eſt impartibilis & impaſſibilis: ergo & immobilis: quia non patitur aliquid niſi moueatur, & non mouetur niſi ſit diuiſibile, ſicut in 6. phyſi. probatum eſt. Quod igitur mobilis efficitur hyle, hoc eſt à corporeitate quæ aduenit ei. Corporeitas autem aduenies ei, eſt accidens ipſius. Ergo motus accidit ei per actus ipſius: & ſimiliter paſſio & omnis diuerſitas corporum & motuum & paſſionum eſt ex hoc quòd aduenit ex corporeitate & contrarietate: ergo vna hyle eſt in omnibus illis indiuiſibilis & immobilis & impaſſibilis: multa autem corpora mota & multa patientia: ergo omnis diuerſitas eſt ab accidentibus & proprietatibus aduenientibus: & nihil diuerſitatis eſt à ſubſtantia ex parte materiæ, ſicut dicit Zenophanes. Tex. c. 32.

Omnino autem eodem modo ſe habet noys ad animam & animæ differentias, quo ſe habet hyle ad corpus & corporis differentias: quoniam noys in eo quòd huiuſmodi, non comprehendit formas corporum niſi per aliquid aduenies ei quod facit ipſam noym proportionalem corpori: & tunc efficitur imaginans & ſentiens & patiens à ſenſibus & motibus à ſenſu factis. Sicut ergo hyle non diſtinguitur à diuerſitatibus corporum, eò quòd ſunt poſt ipſam: ita noys non diſtinguitur à diuerſitatibus animarum, eò quòd ſunt poſt ipſam: & ſic erit vna hyle omnium corporum, & vna noys omnium animarum. Quæcunque autem non differunt, danda ſunt eadem: impartibile autem immobile & impaſſibile non differunt in noy & hyle, eò quòd vtrique aduenit partitio & mobilitas & paſſio ex poſterius aduenientę corporeitate & contrarietate, in ſe autem ſunt vno & eodem modo impartibilia & immobilia & impaſſibilia: ergo nulla differentia differunt noys & hyle: ergo eadem ſunt per omnia.

Eodem autem modo concluſit hæc ambo eſſe Deum: & ſic intulit Deum eſſe omnia, & fieri Deum corporalem ex poſterius aduenientę corporeitate, & ſenſibilem ex poſterius aduenientibus formis ſenſibilibus. Hoc autem alij quidam imitati ſunt templorum facientes inſcriptiones: circa idola enim Palladis inſcriptum fertur fuiſſe, quòd pallas eſt quicquid eſt, & quicquid erat, & quicquid erit, & quicquid vides, cuius peplum nullus vnquam ſapientum reuelare potuit. Et hæc opinio placuit Alexandro Peripatetico: & aliquid eius quantum ſciuit, Dauid de Dinando aſciuit, ſed perfectè & profundè non intellexit. Hoc autem quod hic inductum eſt de eo, ſufficit ad hoc quòd ſciantur rationes Zenophanis, quæ eum in hunc produxerunt errorem, quòd ad totum reſpiciens ipſum dixit eſſe Deum. Cælum autem vocauit omnia mundi ſimpli ia corpora, dicens Deum corporeitate diſtinctum ſine paſſionum differentiis eſſe cælum. Cælum autem ſiue corporeita-

tem assumptis passionum differentiis fieri elementum:& sic omnia substantialiter esse Deum.

CAPVT VIII.

Et est digressio declarans improbationes & solutiones rationum ipsius Zenophanis.

NE autem in errore isto cuiusque remaneat intellectus, licet nobis non sit hic contra istas positiones disputare, tamen ad faciliorem doctrinam ista improbabimus hic, & vias soluendi demonstrabimus, & tunc ad Melissi procedemus positionem. Dico igitur, sicut probauimus in 2. physic. quòd mouens & materia nunquam sunt res vna: & sicut patet per antedicta, si res mouens & materia essent res vna per substantiam, sequeretur quòd contradictoria essent simul vera: Deus autem est mouens primum, & materia prima est motum primum: & sic illa duo nunquam possunt esse res vna. Quod autem Deus sit causa prima & mouens primum, & sic causans per suam essentialem scientiam, probabitur à nobis in 11. huius scientiæ libro. Amplius probatum est in 8. phy. quòd primus motor nec potest esse finitus, nec infinitus per quantitatem vel virtutem corpoream, neque diuisibilis: sed oportet ipsum esse indiuisibilem & impartibilem, nullam penitus potentem habere magnitudinem. Si autem esset idem cum materia, posset esse in maiori maior, & in minori minor, & esset diuisibilis. Potentia igitur non potest esse idem cum materia. Adhuc primum regit omnes res præter quòd commisceatur cum eis: materia autem in nulla rerum est nisi per vnionem & mixtionem substantiæ & virtutis: igitur Deus nullatenus potest esse materia prima. Eodem autem modo probatur omnino in minori mundo, quòd noys Deus & mens & materia & hyle non sunt idem: & hoc satis patet per ea quæ scripsimus in nostra epistola de natura animæ & contemplatione & immortalitate eius: & ideò ista relinquantur: agrestes enim & rudes sunt in philosophia qui his ad consentiendum mouentur.

2.phy.tex. com.70.

8.phy.tex. com.78.& 79.

Ad propositiones ergo quas in prima sua disputatione supponit Zenophanes, dicendum ad primam, quòd illa propositio quam inducit, quòd quæcunque distinctum esse habent sub vno communi intellectu alicuius naturæ, per diuisionem oppositarum differentiarum exeunt ab illo, falsa est, nisi intelligatur de sola generis communitate: quoniam multa indiuidua distinctum esse habent sub vno communi intellectu naturæ communis, quæ est essentialis similitudo ipsorum, & totum esse ipsorum, & per diuisionem tamen oppositarum differentiarum non exeunt ab illo, sed potius per diuisionem materiæ. Si autem accipiatur de intellectu entis qui est ante omne genus, tunc omninò seipsum non intelligit Zenophanes: falsum enim est, quòd notio entis sit intellectus communis his de quibus prædicatur ens, ita quòd ipsa per oppositas differentias exeant ab ente: sed natura entis simpliciter est vnum, & alia omnia sunt modi illius vnius, quod verè est ens, sicut ens est substantia, & omnis varietas accidentium est secundum diuersos modos esse substantiæ: licet enim ipsa substantia sit ens verè vnum, esse tamen eius non est vnum & idem secundum quòd est materia vel disposita qualitate, vel relata, vel agens, vel patiens: & sic de aliis: & sic accidentium varietates sunt non essentia, sed entis esse quod est substantia. Quod autem vlterius ex ista procedit, & dicit, quòd ens dictum de substantiis diuersis, non dicatur per prius & posterius, iterum est falsum: quia ens per prius est actus, & ens per posterius est potentia, & ens simpliciter est substantia quæ est hoc aliquid. Adhuc autem alio modo falsum est, quòd ens sit commune siue per modum principij siue Deo siue causæ primæ & suo causato, ita quòd sit aliquid quocunque modo in vtroque: quia secundum hoc aliquid esset commune causæ primæ & suo causato: & sic causa prima esset composita ex illo communi & quodam alio: & tunc non esset prima causa. Ens autem scimus esse causatum primum causæ primæ: & sic non est commune causæ & causato: sed potius ante omnem entis diuisionem est hæc diuisio, ens à seipso & ens ab alio: & ens quod ibi diuiditur, est ens simpliciter, & potius entitatis eius quod non est ab alio & ens eius quod est ab alio, non est sub illa, sed potius vestigium illius & resultatio quædam & imitatio & non pars illius tanquam communis natura quæ sit in ente à seipso & in ente ab alio: & patet ideò, quòd nihil valet processus quo procedit ex illa propositione. Similiter secunda propositio quam ponit, quòd id quod distinctum esse habet sub vna natura communi sibi & aliis, est compositum ex illa natura & differentia constituente, falsa est, nisi intelligatur de generis distinctione vel speciei: quoniam illa differentia distinctum habet esse sub vna natura communi sibi & aliis, in qua est potestate, & tamen non est composita ex illa natura & differentia constituente, sed est simplex: & similiter omnia prima seipsis differunt & distinguuntur & ex hoc nullam penitus probantur habere compositionem, sicut Deus, noys, & materia siue hyle. Tertia autem simplex est vera, sed maxima differentia differunt quæ seipsis differunt & aliis differre sua differentia tribuunt, sicut homo & asinus seipsis non differunt, sed eis suæ differentiæ, quæ sunt rationale & irrationale, differre tribuunt. Differentiæ autem differunt seipsis: quia aliter differentiæ esset differentia, & abiret in infinitum. Quarta autem falsa est, nisi fieret vis in habere differentiam: eò quòd habens & habitum sunt diuersa: tunc enim verum est, quòd habens differentias sit compositum. Si autem in hoc non fiat vis, tunc falsum est: quia id quod est in fine simplicitatis, est quicquid habet, tamen multas habet differentias. Ex his igitur satis patet solutio primæ suæ disputationis. Patet etiam, quòd est agrestis & sine disciplina.

Adhuc autem, quòd in secunda disputatione dicitur, quatuor esse de esse diuino, sine intellectu omninò est dictum. Omnibus enim parum scientibus patet, quòd natura supponitur omni mutationi, & relinquitur post omnem mutationem

tionem ſicut ſubiectum omnis mutationis: Deus autem & noys nullius penitus ſunt vel eſſe poſſunt mutationis ſubiecta : & quod ex iſta vlterius aſſumit non eſſe mutationem ad hyle, illud verum eſt, quod hyle eſt quod mutatur ad formam : & ideò licet non ſit mutatio ad hyle, tamen immutabilis non eſt hyle ipſa. Deus autem & noys nec mutantur nec ad ipſa poteſt eſſe mutatio aliqua : & cum æternum ſit immutabile, patet quod hyle non eſt æterna. Sed in temporalibus omnibus magis temporalis & propè nihil exiſtens. Secunda autem qua dicit, quòd diuinum eſt per ſeipſum largum & largiens omnibus de ſeipſo, hoc omninò verum eſt : quia hoc eſt diues in ſe & in aliis. Et cum largitur eſſe ſecundum actum, largitur & bonitates quæ ſunt ab ipſo & lumine diuitiarum ſuarum. Materia autem ſiue hyle paupertima eſt omninò, nihil de eſſe largiens, cum totum eſſe ſit effectus formæ, & auara eſt ſuſcipiens, & turpis omnibus indigens. Et quod vlterius inducit, eam omnibus dare quod ſunt, omninò falſum eſt : quia hoc dat forma per hoc quod eſt aliquid de eſſe diuino: fundamentum tamen eſt in quo recipitur & fundatur eſſe, & contrahitur ad hoc quod ſit eſſe huius ſecundum quod hoc eſt, & hoc eſt paupertatis & particularitatis ipſius. Similiter verum eſt hoc, quod diuinum eſt vbique & ſemper : ſed hoc nullo modo conuenit materiæ, quæ per partes eſt, & non vbique tota, hoc eſt, ita quod pars eius vna eſt hîc & alia pars alibi: propter quod etiam in poëticis Atlas vocatur, qui vbique eſt & ſemper: vbique quidem, quia per partium diſtenſionem : ſemper autem per ſucceſſionem formarum, in qua ſucceſſione manet hyle & ſubiectum vnum & idem. Deus autem vbique eſt per rationem ſuæ ſimplicitatis, non diuiſus per partes, ſed ſemper eſt non vt ſubiectum omnium quæ ſuccedunt ibi formarum : ſed extra tempus excellens & menſurans & regens omnia, nulli diuino permixtus eſt ex omnibus. Quarta autem propoſitio, quòd diuinum nullo indigens ad eſſe ſuum, omninò vera eſt de Deo, & de materia omninò falſa : quialicet nullo indigeat vt materia, tamen omnibus indiget ad eſſe perfectum. Adhuc enim nihil omnium eſt quod ita & tot & tantis indigeat ſicut ipſa : & quod ad eſſe materiæ nullo indiget, hoc ideo eſt: quia hoc eſt primum in ratione ſubiecti : & ſi ad hoc alio iudigeret, oporteret quod hoc eſſet ſubiectum prius primo, & abiret hoc in infinitũ: & infinitum abhorret intellectus omnis. Patet igitur, quòd hæc diſciplina etiam præter omnem rationem ficta eſt.

Quod autem tertiò adducit, quòd hyle ſecundum ſe eſt impartibilis & immobilis & impaſſibilis, & quod hyle accepta corporeitate efficitur diuiſibilis & mobilis, & accepta contrarietate efficitur paſſibilis & ſenſibilis : & quod noys ſimiliter ſe habet ad acceptionem ſenſus & imaginationis, & Deus ſimiliter ad indumentum quantitatis cælorum & elementi, multum eſt irrationabile & totum penitus impoſſibile & abominabile. Dicere enim hyle eſſe indiuiſibilium, etiam quando eſt ſecundum ſe accepta, eſt penitus falſum. Tunc enim eſt diuiſibilis in potentia, non actu. Vnde hoc non fuit dictum alicuius ſapientis ſcientis philoſophiam. Similiter dicere, quòd per contrarietatem aſſumptam ſit mobilis, omninò falſum eſt, & à nobis improbatum eſt in phyſicis : ſecundum hoc enim maneret corporeitas vna numero in toto & omni motu & mutatione, ſicut ſubiectum motus & mutationis manet vnum numero : & ſecundum hoc corpus naturale conſtitueretur dimenſionibus quantitatum : & mathematica ſecundum eſſe accepta erunt principia phyſicorum, quæ ambo ſunt abſurda apud omnes qui aliquid nouerunt de peritia Peripateticorum : ideò in phyſicis determinauimus corpus phyſicum ab aptitudine menſurationis trium diametrorum conſtitui, & non ab actuali menſuratione quantitatis mathematicæ ſecundum eſſe acceptæ : hæc enim aptitudo ſubiecti & materiæ, quod vnum numero manet in toto motu & mutatione, & ab hoc habet mobilitatem. Receptibilitatem autem formæ habet ante hanc à ſeipſa : & ſi paſſibilitas dicitur receptibilitas, tunc paſſibilitatem habet à ſeipſa hyle. Si autem paſſio eſt à contrario, tunc paſſibilitatẽ habet à contrariorum ſuſceptibilitate, & paſſionem ipſam habet à contrariis ſuſceptis & ſecundum actum agentibus : quia hæc paſſio magis facta abiicit à ſubſtantia, & non fit niſi agentibus adinuicem contrariis, & mutuo ſe abiicientibus à ſubiecto. Noys autem non ſic ſe habet ad imaginationem : quia cum noys in anima hominis habet imaginationem, habet illam ex potentia organica, cuius organum non recipit niſi figuras corporum : & hæc potentia fluit ab animæ ſubſtantia ſecundum quod ipſa eſt endelechia corporis organici phyſici habentis potentiam ad vitæ opera: & non eſt ex hoc, quod ipſa noys anima per hoc efficiatur, quod formam aſſumat corpoream, ſicut iſte fatuus dicit, & eum Alexander ſecutus eſt. Et fuit hoc principium hæreſis cuiuſdam Tertuli Græci opinantis animam habere effigiem membrorum. Si enim ſic dimenſiones corporum accipit ſicut hyle, eò quod idem eſt noys & hyle, vt iſti dicunt, oportebit quòd ſicut hyle corporeitate veſtita & contrarietate diſpoſita, nullum prorſus actum habet extra corporis & contrarietatis permiſſionem, ita noys induta forma animæ quæ eſt dimenſiones, vt iſte dicit, nullam habeat operationem ſeparatam à corporis menſuratione & ſimilitudine : & ſic nulla eſſet in nobis operatio intellectus omninò : quod experimenta docent eſſe falſum. Iſti concedunt hoc adducentes pro ſe quod dicit Ariſto. quòd noſter intellectus eſt cum continuo & tempore. Sed iam in præhabitis oſtendimus, quòd licet ſit cum continuo & tempore in prima intelligibilis acceptione, tamen apud ſe inuenit ſine continuo & tempore intelligibile quod eſt ipſa rei veritas & quidditas: & tunc omninò eſt ſine continuo & tempore. Deus autem ſine ſyllogiſmo inducitur ſic ſe habere ad cælum & ad mundum, & ideo eſſe noym & hyle : & ſecundum hoc nec diuinus intellectus eſſet etiam ſine continuo & tempore, quinimo hyle : & ſecundum hoc in omnibus rebus eſſet intellectus apud ſe, & cum continuo & tempore intelligeret in omnibus, & ſecundum hoc ſecundum prudentiam dictus intellectus eſſet in omnibus:

Nota quomodo materia à ſeipſa dici poteſt habere paſſibilitatem, & quomodo non.

Nota quãdo intellectus noſter coniungitur continuo & tẽpori.

&

& ſi dicat iſte, ſicut dicit Demo. quòd hoc verum eſt, ſed in quibuſdam obruitur corporeitate, quod ad iudicium de rebus & conceptionem & notionem venire non poteſt, illud eſt abſurdum: quia propter formam eſt materia: & ideò ſecundum poteſtates formæ aptatur materia. Si igitur hyle poteſtates has habet in omnibus, aptabitur ei organum poteſtati ſuę ad operationes congruum. Loqui autem diu de abuſionibus iſtorum virorum friuolum eſt: ex dictis enim ſatis intelligitur iſtos in philoſophia agreſtes eſſe & ruſticos, & naturales eorum poſitiones nullo modo exiſtere.

CAPVT IX.

Et eſt digreſſio declarans opiniones & rationes, & ſolutiones rationum Meliſſi.

MEliſſus autem poſitionis huius ſuſceptor, articulauit eam: eò quod Zenophanes non diſtinxit aliquid, ſed omnia dixit eſſe Deum. Meliſſus autem omnia dixit eſſe vnum in materia, perſuaſus rationibus tribus, quas ex propoſitionibus quatuor aſſumpſit, quas putabat eſſe veras. Vna autem & prima ſuarum propoſitionum eſt, ante principium materiam nihil eſſe omninò de rebus naturaliter & ſubſtantialiter exiſtentibus. Secunda eſt, formam vel aliquid aliud non cauſare & agere, niſi actu ſit & ſubſtantificata. Tertia eſt, formam non ſubſtantificari ad hoc quod actu ſit & agat niſi per materiam. Quarta eſt, conſequentia non eſſe ſubſtantias rerum, ſed eſſe accidentia quæ ſubſtantiam nec diſtinguunt nec in numero ponunt. Ex his igitur ſic proceſſit: principium eſt rerum omnium, ante quod nihil eſt de eſſe rerum, & ex ipſa eſt eſſe totum: ergo materia eſt ſolum rerum principium. Si enim detur forma eſſe ante materiam, tunc non eſt actu, neque agit, niſi ſubſtantificata & fundata per materiam. Igitur oportebit, quòd materia fundans formam ſit ante primam materiam, quod eſt abſurdum. Si autem ſit non fundata forma, hoc eſt contra tertiam propoſitionem: & tunc quæratur, in quo ſit vel quale eſſe habeat? & ſi dicatur, quòd eſt in intellectu agentis. Cum igitur hoc quod intellectu eſt, ſit ſecundum quid & non ſimpliciter, erit actu agens id quod tantum eſt ſecundum quid: & hoc eſt contra propoſitionem ſecundam. Ex his igitur relinquitur formas omnes accipere eſſe ex hoc quod fundantur in materia, & ſic eſſe materiæ conſequuntur, & tunc nihil ſecundum ſubſtantiam diuerſificant, ſicut dicit propoſitio quarta. Amplius iſte Meliſſus dixit eſſe accidens id quod nihil addit de ſubſtantialitate formarum, aut nullum aliquid addit ſubſtantialitati materiæ: eò quod ſuam ſubſtantialitatem nec acquirit per formam aduenientem, nec amittit eam ea recedente: & ſic forma de ſubſtantialitate nihil exiſtens, materiam non diuerſificat, neque numerat, niſi per accidens. Tertio autem induxit id, quòd omnis forma qualitas quædam eſt, & in quale prædicatur. Quod autem qualitas eſt, ſubſtantiam non diuerſificat: eò quod multæ qualitates ſunt in vno & eodem & propriæ & communes. Et ex his dicebat materiam ſolam eſſe rerum ſubſtantiam: & quia formis non diuiditur niſi per accidens, ideo dixit omnia eſſe ſubſtantialiter vnum & idem: & cum ex ſe ſit infinita materia, & non poſſit per formam diſtingui, dixit eam eſſe infinitam: & cum infinitum non habeat quo moueatur, dixit illud vnum eſſe infinitum & immobile.

Hæc autem nihil habent veritatis: licet enim in ordine materiæ nihil ſit ante materiam, & ideo ſit ipſa materiale principium, tamen ſimpliciter forma eſt ante materiam tempore, & ratione, & ſubſtantia. Ipſa enim efficiens per ſe forma eſt omnium, non quidem appropriata omnibus & incorporata, ſed præhabens in ſe omnia formata & omnia faciens ea, ſicut principium non coeſſentiale, ſed immediatum in omnibus per ſubſtantiam ſuam agens. Et hoc quidem exemplum eſt in microcoſmo in quo vna numero anima in ſemine vt artifex exiſtens, & non vt perfectio formalis ipſius, non per accidens, vel per aliud, ſed per ſe & immediatè agit formam capitis, cordis, & hepatis, & carnis, & oſſis, & nerui, & aliorum omnium per hoc quod eſt forma talis corporis: & hoc modo vt artifex talis per ſeipſum, non per accidens, vel per aliud agit materiam ad formas, & eſt ante eam duratione & ratione & ſubſtantia. Quod autem forma non ſit actu niſi fundata & ſubſtantificata in materia, penitus eſt falſum: quia ſic materia conferret eſſe formæ, quod falſum eſt: quia è conuerſo forma dat eſſe materiæ: forma enim eſt quaſi foris manens dicta: & quantò plus manet foras materiam ſubſtantia & eſſe & operatione, verius habet nomen formæ: & ideò intellectus verius eſt forma quam ſenſus, & intelligentia verius eſt forma quam anima, & Deus maximè eſt forma omnia formans. Illæ autem formæ quæ in materia ſunt, imagines vocantur: eò quod ſunt formarum verarum reſultationes & imitationes quantum permittunt materiæ, vt dicit Plato. Ex hoc autem patet non eſſe verum dictum Meliſſi. Licet autem forma nihil conferat materiæ de eſſe materiæ, eò quod eſſe materiæ habeat materia à ſeipſa, tamen compoſito ſola confert eſſe forma, & materia ſuſcipit illud, & diſtinguitur & numeratur ex ipſo. Nec ſequitur ſi in quale prædicatur, quod ſit accidentalis qualitas, quia eſt qualitas eſſentialis, quæ eſt conferens eſſe: & hoc ignorauit Meliſſus: tamen forma non prædicatur per hoc quod eſt cauſa rei, ſed per hoc quod eſt eſſe rei: ſed de hoc modo diſputandi non eſt locus. Sic igitur finita materia per formam nec vna manet, nec infinita: quoniam quæcunque pars eius clauditur inter fines vnius formæ, diuiditur ab altera & numeratur cum illa & finitur: & ideò nec vnum ens, neque infinitum: ſed quia quod in ipſo fuit in potentia ad eſſe, eſt etiam in potentia ad non eſſe, habet quo & ad quod moueatur: & ideò non eſt vnum omnia infinitum & immobile, ſicut dixit Meliſſus. Agreſtis enim & iſte eſt & ruſticus in phyſicis, non ciuiliter diſpoſitus, ſicut & doctor ſuus Zenophanes: & ideò ſermones iſtorum relinquuntur: quia ſufficit id quod dictum

ctum eſt in contradictione poſitionis iſtorum. Diximus tamen in phyſicis quædam de iſta poſitione, quæ ſi addantur ad ea quæ hîc dicta ſunt, magis erit ſufficiens contradictum.

CAPVT X.

Et eſt digreſsio declarans poſitionem Parmenidis & rationes eius in quo peccauit.

PArmenides autem ambobus his rationabilius dixit: omnia enim dixit vnum eſſe ſecundum formam & rationem: & fundatur dictum ſuum ſuper ſex propoſitiones, quarum prima eſt, primam formam omnium eſſe lumen cauſe primæ. Secunda eſt, omne quod agit ad inductionem formæ primæ, informatum eſſe virtute luminis, & ideò omnes ſecundas cauſas agere ſecundum formam primæ cauſæ. Tertia, nihil eſſe in actu niſi quod à lumine primæ cauſæ in eſſe conſtituitur. Quarta, eſt lumen illud cauſæ primæ per ſecunda non multiplicari, ſed potius ſecunda per ipſam vniri. Quinta, eſt lumen illud præhabere virtute omne quod eſt & fit & ſimpliciter, & in ſe continere omnia. Sexta & vltima eſt, quòd quicquid præter illud eſt quod verè eſt & vnum & ſimplex eſt, non eſſe ſiue nihil penitus eſſe. Prima autem iſtarum propoſitionum conſtat per hoc, quòd omnis cauſarum multiplicitas quæ in eodem genere eſt cauſæ, reducitur ad aliquam vnam primam in eodem genere, in quo ſtat, & quod eſt prima cauſa; quia aliter in cauſis iretur in infinitum. Nulla autem formalis cauſa accipi poteſt ante cauſalitatem largiſſimi. Cum enim quælibet intelligentia ſit plena formis, conſtat primam cauſam cuius lumen influit omnibus intelligentiis, lumen vniuerſaliter formans omne quod eſt habere. Non enim largitur omnibus niſi per intelligibile lumen ſuum. Secunda autem conſtat per hoc, quòd cauſa & ſecunda & tertia & deinceps, quod eſt & quod cauſa eſt, habet à cauſa prima: & hoc non poſſet eſſe in ordine cauſarum formalium, niſi cauſa prima informet ſequentes lumine ſuo: & hoc patet, quod inde virtus cæli mouens cum virtute elementi & calore complexiones, ſic informat virtutem elementi, vt ſecundum eam agat ad formam ſubſtantiæ, quam virtus elementi nunquam produceret. Similiter in ſemine calor animæ animalis informans calorem cæli & elementi, ſic informat, vt ſecundum rationem eius fiat actio ad formam viui & animati, & ſic eſt in omnibus videre. In eadem igitur ſimilitudine ſe habebit forma cauſæ primæ ad omnes alias ſecundas formas & tertias & ſic deinceps. Et per idem autem manifeſtatur veritas propoſitionis tertiæ: quoniam ex quo ſecundæ cauſæ virtutem cauſandi eſſe non habent à ſe, ſed à lumine ſuper eas à prima cauſa fluente, lumen cauſæ primæ cauſatiuum eſt omnis eſſe: & ſic nihil in eſſe actu conſtituitur niſi à lumine cauſæ primæ. Quarta autem conſtat per hoc quod nihil multiplicatur niſi per differentias diuidentes ipſum. Secunda autem & omnia ſequentia non ſunt differentiæ luminis cauſæ primæ, ſed ſunt poſt ipſum: & ideò non diuidunt & multiplicant ipſum: & per hoc conſtat prima pars quartæ propoſitionis. Secunda autem per hoc, quòd omne quod eſt ab vno ſimplici, vnitiuum eſt & collectiuum & compræhenſiuum eorum quæ ſunt ſub ipſo: quia ipſum comprehendit omnia illa: & ſic conſtat vtraque pars quartæ propoſitionis. Quinta autem conſtat per hoc, quòd nihil largitur aliquid niſi præhabeat & contineat illud virtute ad minus: quia aliter non poſſet largiri ipſum. Sexta & vltima conſtat per hoc, quòd extra vel præter eſſe eſt nihil eſſe: quia omne quod eſt, per hoc eſt, quod aliquid eſſe habet. Conſtat autem iam per antè dicta, quòd omne eſſe luminis ſimplicis eſt cauſæ primæ: & ſic quod præter illud eſt, nihil eſt omninò. Procedit ergo ſic: omne eſſe exiſtentium omnium eſt luminis cauſæ primæ quod eſt vnum in ſe, non multiplicatum per aliquod ſignorum: ergo omne eſſe vniuſcuiuſque rei eſt ſimplex, vnde non multiplicatum: omne quod eſt ſimplex, vnum eſt non multiplicatum: quia ad multiplicationem eſſe ſequitur multiplicatio eius quod eſt: quia vnum eſſe eſt vnius rei ſubſtantialiter. Adhuc quod præter eſſe eſt, nihil eſt: ſed quod præter eſſe vnum ſimplex eſt, præter eſſe eſt: ergo quod præter eſſe vnum ſimplex eſt, omninò non eſt, & nihil eſt. Hæc igitur poſitio eſt Parmenidis: & quia omne quod terminatur per formam, finitum eſt, ideo dixit omnia eſſe vnum finitum: quia verò extra eſſe nullus motus eſt, & extra eſſe eſt, quod eſt extra vnius ſimplicis primi eſſe, ideo dixit vnum eſſe omnia finitum & immobile. Et patet quod hoc quod dixit, non enuntiauit abſque phyſica & magna ratione: peccauit autem in hoc, quod poſuit primum per ſecunda non multiplicari: cum enim ſint ſecunda ſubiecta ipſius primi, conſtat quòd prima per eſſe multiplicantur in ipſis: & ſic multa fiunt in genere & ſpecie & numero: & vnio qua vniuntur ſecunda in primis, eſt vnio ſecundum rationem principij vnientis principiata: & hæc eſt vnio proportionis ſiue analogiæ, & non vnitas ſecundum eſſe alicuius ſubſtantiæ. Attende autem, quòd Auerroës dicit peccaſſe Parmenidem in hoc quod illud vnum quod eſt omnia, putabat eſſe vnitatem quæ eſt diſcretæ quantitatis principium quæ eſt numerus: & hoc ego non puto: quia parum experti in philoſophia ſciunt hoc vnum quod conuertitur cum ente & in genere, non eſt vnum quod principium numeri eſt, non eſſe: ſed potius ita intelligendum eſt, ſicut diximus, de poſitione & peccato ipſius.

Iſta poſitio Commẽtæ. bene eſt contra Auic. 4. meta. cõ. 10. Sed vbi Parmenidi hoc imponat, non memini me legiſſe.

* * *

CAPVT

CAPVT XI.

Quid in ſumma colligitur ex omnibus opinionibus & quæſtionibus inductis tam Epicureorum quam Stoicorum: & hoc eſt quod non ponit alia præter prædictas cauſas.

Primo metaphyſicæ, tex. c. 1.

HAbitis autem his ex omnibus dictis Philoſophis concedentibus idem & ſapientibus per rationem vniuſcuiuſque poſitionis ſuæ accipimus ea quę à principio diximus. A primis enim Epicureis Philoſophis accipimus quid principium exiſtentium & formarum eſſe corporeum: aquam namque & ignis & his ſimilia ſunt corpora, & talia pro principiis eſſe poſuerunt, ſed differenter: quia à quibuſdam eorum accipimus, quod principium exiſtentium & ſubiectorum ſit vnum: ab aliis verò accipimus, quòd ſint plura, ſed tamen corporea principia, vtriſque tamen tam dicentibus quod vnum, quam dicentibus quod plura ſint corporea principia, non ponentibus ea in aliam ſpeciem cauſalitatis niſi in ſpeciem materiæ. A quibuſdam verò eorundem Epicureorum accipimus, quòd ponunt iſtam cauſam quam diximus eſſe materialem, & cum ea quam vocamus vnde motus, ſiue mouentem & efficientem: vel accipiamus iterum illam quæ eſt vnde motus à quibuſdam Epicureis poſitam eſſe vnam ſimplicem, ſicut ab Heſiodo, qui non ponit niſi amorem deorum mouentem. Ab aliis verò eiuſdem ſectæ Philoſophis ponentibus eam duas accipimus duo eſſe mouentia, ſicut Empe. dixit mouere litem & amicitiam.

Tex. c. 2.

Omnes tamen Epicurei alij ab Italicis abſque Italicis obſcurius dixerunt de cauſis his & præcipuè de mouente cauſa. Italici enim Anaxagoras & Hermonius & Empe. fuerunt, & illi diſtinctius aut intellectum agentem, vt Anax. & Hermonius: aut duo mouentia poſuerunt, vt Empe. & tamen omnes iſti, vt diximus, tantum dictis cauſis vnde ſunt, materiali ſcilicet, & vnde motus, & harum alteram, ſcilicet qua eſt vnde motus, quidam eorum dixerunt eſſe vnum, quidam autem duas.

Pythagorici verò à quibus ſecta incepit Stoicorum, duo principia dixerunt ſecundum eundem modum cauſarum, materialis ſcilicet & formalis. Quos modos ſuperius inter cauſas enumeranimus: ſed addiderunt vnum in poſitione ſua quod iſtorum eſt proprium. Dixerunt enim, quòd finitum & infinitum & vnitas, quæ poſuerunt eſſe principia tam exiſtentium quam factorum, non ſunt aliæ quidem naturæ corporum quibus iſta inſint vt paſſiones ſubiectis: ſicut ſi diceremus, quòd finitum & infinitum & vnum eſſet ignis finitus vel infinitus vel vnus, vel terra finita vel infinita vel vna, vel aliud tale corpus: ſed ipſum finitum vel infinitum & ipſum vnum, quæ ſunt finitas vel infinitas & vnitas, dixerunt horum eſſe ſubſtantiam de quibus prædicantur ſicut principia de principiatis. Horum autem omnium rationem nos ſuperius aſſignauimus in capitulo vbi Pythagoricorum aſſignauimus rationes: & ideò numerum dixerunt formalem eſſe ſubſtantiam omnium per modum quem ſuperius declarauimus.

Tex. c. 4.

De his igitur cauſis ſecundum hunc quem diximus modum, enuntiauerunt. Inceperunt autem iſti Pythagorici vnum dicere & diffinire de ipſo quid eſt ſiue rerum quidditate: ſed valde ſimpliciter & ſine arte tractauerunt ſuperficialiter, & non per ſubſtantialia res diffinierunt: & cum primum ineſt hoc quod dicitur rei terminus, hoc putauerunt eſſe ſubſtantiam rei ſiue quidditatem. Dicentes enim formam non eſſe principium in eo quod forma eſt, ſed in eo quod eſt vnitas: & materiam non eſſe principium in eo quod materia, ſed in eo quod duo: dixerunt per prius conuenire terminum eſſe vnitati & binario quam formæ & materiæ: & ideo numerum ſubſtantialem terminum & principium dixerunt eſſe omnium tam exiſtentium quam factorum. Et hoc eſt ſimile, ac ſi aliquis dicat, quòd idem eſt dupla res & dualitas ſiue binarius, & quod eſſe omnis dupli eſt eſſe binarij: eò quod primo binario contingit eſſe duplum ad vnum. Sed fortaſſe hoc non ſemper eſt verum: ſi enim in diſcretis accipiatur, eſt verum: ſed in aliis contingit, quod idem non eſt eſſe dupli quod binarij: quia vni & eidem rei accidit aliquando aliqua duplicitas potentiæ & actus vel alterius, cuius tamen eſſe non eſt eſſe binarij & diſcreti: & ſi detur oppoſitum, ſequitur quòd multa erunt vnum ſolum: quia binarius vel ternarius vel alius numerus in multitudine diſcreta conſiſtens erit vna ſola res: quia diffinitum terminatum ex actu & potentia ex omnibus diffinientibus eſt vnum ſolum: & hoc inconueniens ſequitur generaliter ad dictum Pythagoricorum, & eſt inconueniens magnum: quia multa in numero & in diſcretione conſiſtunt, & ſimpliciter ſunt multa, & nullo modo vnum formaliter. Quidditas autem rei ſimpliciter eſt vnum & non multa, ſicut probabitur in 7. libro ſcientiæ huius. De prioribus igitur Philoſophis Epicureis & aliis Stoicis ſequentibus tot cauſas quot diximus, eſt accipere & non plures: & patet, quod nullam nouam cauſam addunt ſuperius dictis à nobis.

CAPVT II.

De cauſa poſitionis Platonis & modo quo colligit eam ex Heraclito & Socrate Philoſophis, & qualiter poſuit ideas, & quid ideas eſſe dixit, & qualiter vnam, & qualiter plures dixit eſſe ideas.

Tex. c. 5.

POſt omnes autem dictas philoſophias & diligenter inſpectas ipſarum cauſas in omnibus præhabitis ſuperuenit Platonis in philoſophia negotium ſiue ſtudium: & in multis quidem ſequabatur Pythagoricos, aliqua tamen pauciora habens propria quæ inuenit præter Italicorum de phyſicis philoſophiam: cum enim conſuetudo facile inducat ad opinandum, & quod conſuetum eſt, de difficili ſit mouere.

Plato

Plato conſuetus audire illud quod conueniens videbatur cuidam Philoſopho nomine Cratilo & opinionibus Heraclíti Epheſini Philoſophi, conuenit cum eis in opinionibus quibuſdam. Dicebant autem de ſenſibilibus particularibus nullam poſſe eſſe ſcientiam, eò quod continue defluant & nunquam permaneant in eodem ſtatu. Agentibus enim qualitatibus ſenſibilibus & patientibus abinuicem oportere dixerunt fieri abiectionem continuam in ſubiecto & renouationem: & ideo eſſe, quod eſt formæ proprietas & effectus, non ſtat in talibus, ſed fluit continuè, & forma quæ ineſt materiæ ſimiliter. Quod autem fluit, non eſt vna forma, ſed forma poſt formã, & ſemper habet permixtũ eſſe cum non eſſe, & potentiam cum actu: & ideò cum omne nomen imponatur ab vna aliqua forma, dixerunt iſti, quòd res tales nomina rem eorum ſignificantia habere non poſſunt: & ſi habent, dixerunt illi quod infinita ſignifican: eò quod in quolibet fieri ſunt infinita facta, ſicut oſtendimus in 6. phyſicorum: & ideò vlterius intulerunt de quolibet ſimul affirmare & negare: & iſti plurimos auerterunt à ſtudio philoſophiæ naturalis: eò quod deſperauerunt de ſcientia naturalium. Et ideò dicta iſtorum Plato poſterius veniens ſuſcipit ita eſſe: & ideò Porphyrius dicit, quòd deſcendentem à generaliſſimis vſque ad ſpecialiſſima iubet Plato quieſcere: eò quod eſſe indiuidui indiuiſibile ſit, & terminari propter ſui eſſe tranſmutationem non poſſit: & ideò de ipſo non poſſit fieri diſciplina. Hęc igitur ita ſuſcepit Plato à Cratilo & Heraclíti poſitionibus. Ab alia autem partę Socrate de Macedonia doctore ſuo: & præcipue circa Stoicos in id circa moralia tantum ſtudente & negotiante, & de philoſophia naturali non ſe intromittente, licet de omnibus ſcientiis plenus extiterit.

Tex. 6. *Socrates circa moralia negotiatus eſt, ſed de tota natura nihil.*

In moralibus ipſe Socrates quæſiuit vniuerſale per quod diffinitio ſit, & quod eſt principium artis & ſcientiæ: & ipſe Socrates quærens vniuerſale, primus fuit qui inſtitit ad ſententiam veritatis de danda diffinitione per vniuerſalia, in qua tamen quid eſt & propter quid eſt diceretur: & illum etiam quoad hæc recepit Plato propter huiuſmodi vniuerſalium inquiſitionem: quaſi etiam de aliis quam de moralibus quæ ſunt phyſica, hoc idem ſit eueniens, & non conueniens ſit hoc alicui ſenſibilium eſſe, quod illa ſunt continuè defluentia. Impoſſibile nanque eſſe dixit communem rationem diffinitiuam de aliquo ſenſibilium: eò quod ſemper tranſmutentur. Sic itaque tali neceſſitate compulſus, talia communiter diffinientia quid & propter quid dicentia appellauit exiſtentium ideas & ſpecies: idea enim Græcè, Latinè eſt eſt forma vel ſpecies. Senſualia verò particularia dixit omnia dici de nominibus ſuam naturam ſignificantibus, ſicut Sor. dicitur homo, & Brunellus dicitur aſinus. Propterea autem ideæ vocantur inquantum cauſæ ſunt, ſed ſpecies inquantum ſunt formæ, & ſecundum ea inquantum ſunt formæ quid eſt eſſe rerum ſignificantes: dixit enim, quòd à ſpeciebus idealibus multa ſunt & fiunt de ratione vniuocorum, omnia ſcilicet quæ ad vnam communem idealem ſpeciem habent reſpectum vnum: & hoc dicit fieri ſecundum participationem ideæ vnius à multis. Plato enim mutauit nomen dictum Pythagoricum in participationem. Pythagorici namque dicunt, quòd exiſtentia phyſica ſunt numerorum primorum mathematicorum immutatio in res phyſicas, ſicut patet per ante dicta: & non poſuerunt participationem, ſed potius totum numerum ſecundum eſſe immutari, & fieri phyſicas res ex quibus ſunt ſenſibilia. Plato verò quia dixit ideas eſſe perpetuas, dixit non immutari in phyſica, ſed participari: ſicut id quod eſt corruptibile & particulare, participat incorruptibile & vniuerſale. Nomen ergo ſiue appellationem tranſmutauit, participationem vocans hoc quod imitationem illi vocauerunt: quia etiam illi numeros primos dixerunt eſſe perpetuos & vniuerſales virtute, licet de vniuerſali ſub ratione vniuerſalis non fecerunt aliquam conſiderationem. In communi autem tam Pythagorici quam Platonici dimiſerunt & neglexerunt quærere ſi ſit ſpecierum aliqua imitatio vel participatio: & ſi ſit, quæ ſit illa: ſed tantum ſuppoſuerunt huiuſmodi eſſe ſpecierum participationem ſiue imitationem qualem diximus.

Plato enim dixit ſementem omnis naturæ facere Deum deorum, & tradere cum diis inferioribus ad par exequendum in rebus phyſicis. Hoc autem dicebat fieri per lumen cauſæ primę, ſicut diximus in opinione Parmenidis: & hoc lumen dixit eſſe omnis naturæ ſementem, eò quòd ſecundum ſuam virtutem efficitur omne quod fit. Lumen autem illud habet ſe ad phyſica ſicut forma artis ad materiam, & ſicut lux ad eſſe & ſubſtantiam colorum, & ſicut formatiua quæ eſt in ſemine animalium & præcipuè hominis, ſe habet ad figuras & ſpecies membrorum: forma enim artis non inducitur in materiam niſi applicetur virtuti manuum artificis, & virtuti ſecuris, & perpendicularium, & omnium ſimetrarum, & omnium inſtrumentorum per quæ deducitur à mente ſiue intellectu practico artificis in materiam: & omnia in quæ deducitur, & quorum virtutibus applicatur, determinant ipſam, & informantur ex ipſa: & per hoc quidem quòd determinant eam & coaptant eam particularitate materiæ: & quia informantur ex ipſa, ideò agunt ad eſſe quod eſt actus ipſius ſolius, & non alicuius eorum quibus applicatur. Domus enim non eſt actus ſecuris vel perpendiculi formaliter loquendo, ſed eſt actus formalis formæ artis domificandi quæ eſt in anima architecti. Similiter autem lux ſe habet ad colores: eò quòd, ſicut diximus, omnium colorum lux eſt vna & ſimplex hypoſtaſis, applicata tamen ſuperficiei claræ, in qua plenè diffundi poteſt propter multum perſpicuum terminatum quod eſt in ea, albedinem producit: applicata autem ſiue diffuſa in ſuperficie vnius de perſpicuo terminato habente magis, impeditur diffuſio, & erit pallor: & applicata ei in qua eſt perſpicuum aqueum, producit virorem clariorem vel minus clarum: & ſic eſt de aliis ſecundum quòd perſpicuum aqueum eſt clarius colorum generibus, ita quòd in omnibus lux colorum exiſtens hypoſtaſis determinatur, & proprium generans huius vel illius efficitur: & in omnibus forma ad quam color conſtituitur,

non eſt niſi lucis vel luminis forma : propter quod etiam omnibus color motiuus viſus eſt ſecundum actum ſiue lucidi effectum ſiue formam lucidi, quæ lux vel lumen eſt, vt in 2. de anima à nobis determinatum eſt. Eodem modo formatiua quæ eſt in ſemine primo in corde ſe ponens, vna quidem eſt ſecundum ſubſtantiam & formam & ſubſtantiali operatione formam ſuam quæ vitæ forma eſt, communicans accipit ſpiritum inſtrumentum, per quem ſicut ſuæ virtutis vectorem cuncta diſtinctè producit: in ſe enim vna exiſtens & per ſpiritum applicata & influxa ſpiritibus & humiditatibus & caloribus & locis & complexionibus membrorum, ex vnoquoque iſtorum diſtinctè producit hoc membrum quod eſt cerebrum, vel hoc quod eſt hepar, vel hoc quod eſt oculus, vel pes, vel manus : quia tamen omnia quibus miſcetur, format vel continet ad formam ſuam quæ eſt vitæ hominis vel alterius, ideò omnis illa membrorum diuerſitas concorditer eſt ad vitæ operationem, & figura ad opus hominis vel alterius à qua virtus formatiua deſcendit in ſemen : & niſi eſſet vnum ſic omnium diuerſitatem operantium continens & informans, tunc quod producitur, eſſet confuſum : quia calor ignis vnum, & virtus cæli aliud, & virtus humidi iterum aliud, & vnumquodque ſimiliter aliud & aliud produceret. Propter quod etiam ex dicto Parmenidis dicente, quòd primum formans non diſtinguitur ex ſecundis quibus adiungitur, ſequebatur in toto non eſſe differentiam partium: propter quam cauſam illam dubitationem mouit Ariſtot. in primo phyſi. vbi tractat Parmenidis poſitionem. Sed Plato melius iſta declarans, dicit primum miſceri cum ſecundis : & ideò partes quodammodo idem eſſe cum toto, & quodammodo eſſe diuerſas, ſicut in primo noſtrorum phyſicorum determinauimus. Sic igitur Plato : Paterni intellectus lumen eius qui eſt pater, omnium vna & ſimplex eſt idea, virtute quidem & cauſalitate vniuerſalis, & ideò in ſeipſa præhabens virtualiter omnes omnium formas excellentiori eſſe quam ſint in ſeipſis: quoniam in intellectu paterno ſunt lux & vita ipſius operatiui intellectus : & hæc idea procedens ex ipſo, coniungitur luminibus omnium motorum orbium & motuum totius orbis, & miſcetur cum ipſis, & ipſi deſiderant eam ſicut formantem lumina ſua propria : & motus proceſſus eius eſt, quòd mixta lumini primi motoris ſic determinata procedit in ſecundum, & ex illo determinata procedit in tertium, & ſic procedit in omnes, omnes informans & ab omnibus accipiens determinationem : & hoc eſt ſementem primum virtute multiplicabilem Deum deorum facere, & diis inferioribus tradere : ipſiſque præcipitur vt exequantur eum per infuſionem eius in virtute cæleſtium corporum per omnem periodi menſuram in omnibus luminarium applicationibus & præuentionibus & radiationibus trigonis & exagonis & tetragonis tam accedendo quam recedendo ſumptis, & vt vniuerſaliter dicatur, in omnibus periodi partibus & virtutibus planes & applanes motuum in circulo perfectorum : & tunc efficitur plus à pluribus determinata, & plura informans, & ſic infunditur elementorum virtutibus : & in illis ſimpliciter determinata, informat omnia & infunditur particulari generanti & materiæ particulariter generantis : & ex omnibus virtutibus illis illa iterum determinata & informans eas, efficitur tunc huic vel illi materiæ congrua, ſimplex in ſe quidem in eſſentia exiſtens : ſed omnium quibus determinatur, habens virtutes: & ſic ideatur id quod generatur : & hoc eſt deos ſementem à Deo deorum acceptum ad par exequi. Quia autem in tali infuſione lumen primum aliquando plus vincit lumen motorum ſuper virtutes materiæ corporeæ, & aliquando è conuerſo plus vincunt virtutes corporeæ, & magis occumbit lumen intelligentiæ & paterni & primi intellectus. Sed in quo plus occumbit lumen, efficitur corruptibile. In quo autem vincit & irradiat non commixtum materiæ primum lumen, manet incorruptibile, ſecundum aliquid immixtum materiæ, & ſecundum aliquid non commixtum : ideò præceptum Dei deorum eſt, vt id quòd ex productis ſibi ſimile viderent, ad ſe ſumerent ad ſedes ſidereas : & quod ſibi diſſimile cernerent, dimitterent corpori materiæ & tranſcorporationi ſubiacere. Ex omnibus igitur inductis patet, qualiter vna omnibus idea vniuerſalis eſt cauſa, virtute omnia habens & præhabens & continens ad vnum: & hoc multiplicatur ex reſpectu ad ideata, non in ſe, ſed quia multorum eſt. Et patet qualiter ex mente diuina procedit in corpora. Et hæc eſt in omnibus Platonis intentio : & iſtæ ſunt vniuerſales ideæ ſiue ſpecies, quæ ſunt ante res, & ſunt multæ & vna : origine enim vna & formante luce. Multæ autem ex determinantibus ſic vel aliter, & luce prima occumbente plus vel minus. Cauſa autem poſitionis eſt quæ dicta eſt à nobis in principio capituli.

Quæſtio vera mẽ. Platonis de ideis ſecũdum Doctorem.

CAPVT XIII.

Qualiter Plato poſuit mathematica & principium materiale & formale, & in quo conueniebat cum Pythagoricis, & in quo differebat ab eis.

AMplius autem præter ſenſibilia & ideas Plato poſuit mathematica corpora, quæ ſecundum eſſe ſunt infra res ſenſibiles, & differunt tam ab ideis quam à ſenſibilibus : à ſenſibilibus quidem, quia ſecundum rationem ſempiterna ſunt & immobilia : à ſpeciebus verò differunt, quia ſunt quædam in multitudine exiſtentia ſicut ſenſibilia, cum ſpecies ſint eædem: eadem enim ſpecies eſt vna, & eadem vnius multitudinis vniuocè & vnius & eiuſdem ſecundum formam & ſpeciem. Mathematica autem ſunt in multis vnius rationis, ſicut omnis circulus & omne quadratum eſt vnius rationis in quocunque ſit : eò quòd abſtrahit à materia ſenſibili : vnde etiam quinque regularia corpora quę in vltimo Euclidis probant, adaptabat quinque corporibus ſimplicibus. Hoc autem non conuenit ſpeciebus: quia ideæ ſecundum diuerſitatem rerum ſunt diuerſæ ſecundum rationem: ſenſibilia autem concipiunt materiam determinatam. Cauſa autem huius poſitionis erat, quòd videbat

Tex. c. 6.

videbat mobile corpus inquantum eſt mobile, prærelinquere ante ſe corpus, & ideò illud putabat eſſe principium corporis mobilis. Corpus autem omne putabat conſtitui ex principiis quantitatis: & ideò corporum naturalium ex qua cum diuerſitate cauſabat diuerſitatem: & hoc quidem non eſt verum, ſicut per antecedentia ſatis eſt manifeſtum. Quoniam autem ſpecies ideales ſunt cauſæ omnibus aliis quæ ſunt per naturam ſecundum Platonem, putabat Plato, quòd elementa ſpecierum idealium, omnium exiſtentium eſſent elementa. Poſuit igitur, quòd cauſa materialis omnium ſit magnum & paruum principia rerum; ſed illud quod eſt cauſa formalis vt ſubſtantia, vnum eſt quod eſt idea prima. Dixit enim ex illis quæ ſint magnum & paruum, fieri & eſſe ſpecies & numeros rerum ſecũdum participationem vnius ideæ primæ: & illud vnum ideale principium dixit eſſe rerum ſubſtantiam, & nullum aliud entium dixit eſſe vnum niſi illud vnum: quoniam illud vnum eſt, quod vnitur, etiamſi in multitudine quadam ſit, ſicut patet ex ſuperius inductis: & illud vnum dixit fieri numerum ex communicatione primi cum ſecundis, & hunc numerũ dicit eſſe formas & ſpecies rerũ omnium. Magnum autem dixit componi ex paruis infinitis, & magnũ quidem eſſe ſubiectum, ſed elementum magni dixit eſſe multa vel infinita parua.

In his autem poſitionibus ferè Plato dicit vt Pythagorici dixerunt. Non enim differt quòd ille dixit numeros mathematicos eſſe principia: Plato autem ponit principium eſſe numerum idealem. In hoc igitur quod dicit, quòd numeri ſunt cauſa ſubſtantiæ ſiue formæ cunctis Tex c.7. exiſtentibus, ſimpliciter dicit vt Pythagorici: pro infinito verò quod quaſi vnum materiale principium ponit Plato, illi fecerunt principium materiale dualitatem: & infinitum illud quod eſt materia, dixit Plato conſtitutum ex magno & paruo: & hoc eſt propria poſitio eius in qua differt à Pythagoricis.

Tex. c 8. Amplius Plato quidem ponit numeros ideales eſſe præter ſenſibilia: eò quòd ſecundum principia ſuæ eſſentiæ non dependent ab illis, ſicut nullum ſuperius ſecundum principia eſſentialia dependet ab inferiori: Pythagorici verò numeros quos dicebant eſſe principia, dixerunt res ipſas eſſe ſecundum formam, & non habere eſſentiam extra res ipſas: & adhuc Pythagorici non ponunt mathematica inter res & numeros, ſicut Plato ponit mathematica eſſe inter ſpecies & res ſenſibiles. Quod autem Plato poſuit vnum & numeros eſſe præter res ipſas quæ ſunt in natura, & non dixit vnum & numerum eſſe res ipſas ſicut Pythagorici dixerunt: & quòd vniuerſaliter introduxit ideas, apparet perſcrutatio de rationibus diffinitiuis, ſicut diximus in ante habitis: quia cum videret, quòd non conuenit ſcire niſi per demonſtrationem, & demonſtrationis medium eſt diffinitio, inueſtigabat diffinitionem, & videns quòd in ſenſibilibus nihil eſt finitum & manens, quod ſit ratio omnium quæ ſunt diffinientia extra res ſenſibiles: & ſic introducit ideas. Et ideò fuit quia priores Philoſophi non habebant artem reſolutoriam docentem demonſtrare quæ docet inuenire rei diffinitionem in ea parte logicæ, quæ poſteriora analytica vocatur. Iſti autem Platonici fecerunt in poſitione ſua dualitatem veram aliam principij: quia dixerunt eam eſſe materiam ſicut iam ante diximus: & hoc ideò: quia ſicut omnes numeri præter primos quæ principia ſunt numerorum, generantur ex dualitate, ita omnia generantur ex magno & paruo. Primi autem numeri ſunt vnitas & binarius: quia vnitas eſt principium numeri, & binarius eſt principium pluralitatis. Generantur autem ex dualitate magni & parui ſine materia & ſpeciebus ſicut procedant ex quodam ethimagio ſiue ſigillo: quia ſicut ſigillum eſt præter cauſam quam imprimit, & non dat ei eſſe ſuum, ſed tantum formam ſine materia: ita ſigillant ipſæ ideæ materiam ſenſibilem, & nihil dant ei de eſſe perpetui, ſed tantum formam. Hoc autem ita non eſt, ſed potius è conuerſo: quia non rationabile ſic contingere: huiuſmodi autem in ſequentibus huius ſcientiæ eſt manifeſtum.

Sed quia nunc intendimus hoc quod Plato- Tex. c.9.
nici ex materia magno & paruo diuiſa multa faciunt, ſiue fieri dicunt; ſed ipſæ ſpecies non generant niſi ſigillando ſemel quantum ad vnitatem ſigillantis: videtur enim in natura rerum, quòd ex vna materia fit vna menſura quantitatis ex qua ſit res vna: ſed ille qui inducit ſpecies in res ſenſibiles ſicut formator & ſigillator vnus & idem exiſtens in ſpecie & forma ſeparatus, multas facit ſpecies particulares in rebus ſenſibilibus. Et hoc habet ſecundum aliquam ſimilitudinem maſculi ad fœminam: fœmina enim impletur impræ̃gnata ab vno motu maſculi ſeminis in eam: maſculus autem ſeparatus à fœmina, multas implet: & ſic dixerunt ſeparatum inductorem formæ ſigillare multas materias: & formæ tales ſunt multæ ſimilitudines & imitationes principiorum quæ dixerunt eſſe principia exiſtentium. Iſto igitur qui dictus eſt modo, Plato determinauit de principiis quæ nunc quærimus. Palam autem eſt ex his quæ diximus, quia non eſt vſus niſi ſolum duabus cauſis, ſcilicet ipſa quæ quod quid eſt, ſiue forma, & illa quæ eſt materia: ſpecies enim ſunt cauſæ eius quod quid eſt omnibus formas participantibus: ſpeciebus verò dixit cauſam eſſe vnum paruum omnia alia formans. Vtitur autem & illa quæ eſt materia ſubiecta de qua ſpecies dicitur. Species autem ſigillare habent in ſenſibilibus: ſed vnum primum formans habet eſſe in ſpeciebus. Materia verò ſubiecta qua vtitur Plato, eſt illa dualitas quæ eſt magnum & paruum, ſicut diximus. Amplius ad hoc bene & male in moribus dedit cauſam elementis huiuſmodi idealibus, ita quòd ſingulis dedit ſingulam cauſam. Elementum enim boni eſt cauſa bonorum: & elementum mali cauſa malorum: & iſta elementa ſunt ideæ boni & mali: quod tamen non oportuit, quia exiſtente quadam cauſa boni, non oportuit eſſe cauſam formalem mali: & quia malum eſt priuatio boni, & formam non habet: & ideò elementa rerum magis & melius dicimus inueſtigaſſe quoſdam primorum Philoſophorum ante Platonem, ſicut Empedocles & Anaxagoras, eò quòd illi propria rerum naturalium principia poſuerunt: Plato autem extra naturalia principia quæ ſunt rerum naturalium. Hæc igitur dicta ſunt de opinione Platonis.

CAPVT XIV.

Quod non eſt addere quintam cauſam præmemoratis quatuor cauſis ex omnibus dictis intentionibus Philoſophorum

Textus iſte non eſt in Auerroe quem exponit Doctor: ſed in tranſlatione Ioannis Argyropoli bene repetitur.

BReuiter igitur & ſummatim ſiue particulariter pertranſiuimus determinando qui Philoſophi, & quomodo ſiue quibus rationibus dixerunt de principiis ſiue cauſis rerum exiſtentium, & de ipſa veritate rerum, quæ eſt rerum quidditas ex ſimplicibus & primis ſubſtantiæ ſubiectæ principiis conſtituta. Omnia enim aliorum dicta redeunt aut ad opinionem Epicuri, qui ponit corporea: aut ad opinionem Stoici, qui mathematica ponit principia: aut ad opinionem Platonis, qui conſentit in aliquo cum vtriſque. Ex omnibus inductis licet irrationabiliter dicta ſunt, hoc tamen ab eis habemus, quia omnium loquentium de principio & cauſa nullus dixit aliquod nouum genus cauſæ quod præter quatuor genera cauſatum quæ à nobis in ſecundo phyſi. ſunt diffinita, quaſi quintum genus eſſe addere intenderit. Sed omnes Philoſophi ſiue de natura ſola loquentes, ſiue de ipſa veritate prima exiſtentium loquantur, obſcurè quidem quantum potuerant, videntur in poſitionibus ſuis appropinquare illis cauſarum generibus, & nullum genus cauſæ nouum addere. Illi namque Philoſophi qui ſolum materiam principium omnium eſſe dicunt, ſiue ponant materiam eſſe vnum aliquid, ſiue plura: & ſiue ponant eſſe corpus, ſiue incorpoream, ſicut Plato, qui dixit materiam eſſe duo, magnum ſcilicet & paruum. Mathematici autem omnes qui ponunt cauſam materialem eſſe dicunt. Similiter & Stoici qui dixerunt infinitum eſſe ſimilium partium commixtum principium. Et ſimiliter Empe. qui ignem & terram & aquam dixit eſſe principium materiale. Anaxa. enim materialem cauſam dixit finitationem mixtionis ſimilium partium, ſicut patet per determinata in antè habitis. Omnes enim iſti ſunt agentes cauſam quam vocamus materialem. Amplius autem quicunque dicunt, aut ignem ſolum, aut aërem ſolum, aut aquam ſolam, aut corpus medium quod ſit igne ſpiſſius & aëre ſubtilius. Omnes enim iſti tale corpus quale poſuerunt, dixerunt eſſe materiam. Omnes igitur iſti non tetigerunt niſi ſolam materiam, nihil ex quo fierent res, nouum quod non rationem materiæ habeat, adiicientes.

Alij autem Philoſophorum locuti ſunt de cauſa vnde eſt principium motus ſiue mouente, ſicut illi qui dixerunt amorem & odium, ſiue litem & amicitiam, quod idem eſt, eſſe cauſas. Similiter autem & illi qui dixerunt eſſe cauſam aliquid ex cuiuſlibet quæ enumerauimus, dixerunt eſſe aliquid mouens, ſicut calidum, vel frigidum, vel aliquid huiuſmodi. Nullus enim horum in hoc genere cauſalitatis inuenit aliquid quod haberet rationem cauſalitatis nouæ: quia omnes in ratione mouentis dixerunt eſſe quod poſuerunt. Sed nullus antiquorum planè & manifeſtè dixit cauſam formalem, quæ quid erat eſſe rerum & ſubſtantia, eò quod eſſe & quidditatem & rationem dat his quæ ſunt. Maxime tamen hanc dederunt cauſam illi qui ſpecies eſſe poſuerunt, ſicut Platonici, & illi qui ponunt rationem diffinitiuam eſſe in ſpeciebus & non in ſenſibilibus continuè tranſmutabilibus. Iſti enim non ponunt ſpecies eſſe vt materiam ſenſibilibus: neque etiam quæ ſunt in ſpeciebus prima principia, ſicut vnum primæ cauſæ & luminum numeri, de quibus diximus ſupra, ponunt eſſe materiam ſenſibilibus: neque ſuſcipiunt ſpecies ſicut ea à quibus proueniat principium motus ſicut à mouente & efficiente. Dicunt enim, quòd ſpecies magis ſunt cauſa immobilitatis & ſunt in quiete quam ſint cauſa motus vel mouentis: ſed potius dicunt, quòd ſpecies præſtant ſingulis ſiue ſingularibus aliorum omnium à ſpeciebus quid erat eſſe, propter hoc quod immobiles ſunt & quieſcentes. Speciebus autem vnum quod eſt idea cauſæ primæ, præſtat eſſe.

Illam verò cauſam quæ eſt cauſa actus ſiue perfectionis & tranſmutationis omnis rei, & cauſa motus, hoc eſt, propter quam eſt id quod eſt, & vocatur cauſa finalis, modo quodam dicunt: ſed iſto modo non dicunt quo verè eſt ſecundum rationem cauſalitatis finis: quia eam non dicunt prout eſt finis intentionis mouentis & finis motus prout deſiderium materiæ eſt in ea: ſed balbutiendo dicunt eam prout inclinat aliquo modo efficientem, & hoc ipſum non determinant. Quidam enim ponentes intellectum agentem, cuius facere eſt propter aliquid, & ponentes amorem intellectus, vt bonum quoddam, dicunt eſſe iſtas cauſas ſicut hoc eſſe bonum à quo inuidia eſt longè relegata, & hoc quia bonum eſt ex amore cauſante res quas facit: ſed hoc verò intellectum vt bonum ponentes, non ponunt hoc ſicut propter quid cauſam, quia ſcilicet ſit cauſa propter quam ſicut finem ſicut illud quod eſt exiſtens, aut propter quam ſit factum id quod ſit in numero exiſtentium, ſed potius ponunt eas eſſe cauſas ſicut ab his, ſicut motus eorum qui fiunt & eſſe eorum qui ſunt: finis enim eſt quod in termino motus includit id quod fit: & tunc vltra id non mouet efficiens: & hoc modo amor intellectus non eſt cauſa, ſed potius mouens, ſicut iam dictum eſt. Similiter autem & illi qui dicunt, quòd omnia iſta ſunt vnum aut ens principium, ſicut Xenophanes & Parmenides, dicunt cauſam talem eſſe quæ eſt natura ſubſtantiæ, & eius quod quid eſt: ſed non dicunt hoc quod eſt eſſe huius cauſa: nec dicunt huius cauſa fieri quod ſit ſicut cauſa finis: igitur accidit eis modo quodam dicere id quod eſt cauſa, ſicut bonum rei & finis. Dicunt enim ſecundum accidens obſcurè ſecundum quòd eſt diſpoſitio efficientis ad mouendum, & ſimpliciter non dicunt: & hoc eſt ſecundum accidens dicere, non ſimpliciter: hoc enim accidit fini, quòd inclinatio ſit efficientis: ſubſtantialiter autem eſt terminus intentionis & motus. Quia igitur ſic ab iſtis diffinitum eſt de cauſis & determinatum eſt quot & quæ ſunt ſecundum iſtos, dicimus quòd omnes inducti Philoſophi videntur teſtimonium perhibere in

Tex. c. 40.

numero

numero ſuperius dictarum cauſarum per hoc quòd aliquam quintæ cauſalitatis cauſam addere non valent.

Amplius autem ex inductis Philoſophorum inquiſitionibus palam eſt, quia inquirenda ſunt principia vel in modo ſic dicto per rationem omnium cauſarum, aut ſecundum alium modum quarundam dictarum cauſarum. Quo autem modo vero vel falſo quilibet inductorum Philoſophorum dixit, & quomodo per rationes probauit dictum ſuum, & quomodo ſe habent quæſtiones quæ contingunt de principiis entis, poſt hoc deinceps de his pertractamus, videntes vtrum vera ſunt quæ dixerunt, & vtrum valentes rationes eorum.

TRACTATVS V.

DE CONTRADICTIONE OPINIONVM inductarum de principiis.

CAPVT I.

De contradictione Epicureorum qui ponebant corporum materiam eſſe omnium vnum corpus dicentes eam eſſe.

Tex.c.11. INCIPIENTES igitur ab hinc ad contradicendum his quæ inducta ſunt, dicimus quòd quicunque omne quod eſt ponunt eſſe vnam quandam naturam quæ eſt materia omnium, & hanc dicunt eſſe corpoream, hoc eſt, menſuram quantitatis habentem, facile palam eſt, quia multipliciter delinquunt: diminutè enim loquuntur de principiis, & rationes non probantes inducunt. Diminutè autem & inſufficienter loquentes primò inſufficiens ponunt principium materiale: corpoream enim materiam ponentes non ponunt niſi naturam corporum, & non ponunt materiam incorporeorum: cum tamen ſint & exiſtant incorporea, ſicut ſubſtantia ſecundum quod ſubſtantia, & ens ſecundum quod ens, & omnia diuina: hæc enim ſunt ante corpoream menſuram, & ſunt in eis potentia & actus, & materia & ſubſtantialis forma, vt ſæpius in præhabitis determinatum eſt. Amplius autem diminutè loquuntur de principiis generabilium & corruptibilium: quia cum conentur phyſicè tractare de omnibus corporibus, abſtulerunt motum qui eſt mouens & efficiens in materia generabilium & corruptibilium: cum tamen ſine cauſa mouente materia nequaquam moueatur ad generationem & corruptionem. Amplius autem diminuti ſunt & inſufficientes: quia cum ponant tantum materiam, conuenit eis, quòd ſubſtantiam & quod quid eſt nullius entis ponunt eſſe cauſam, quod eſt valdè inconueniens.

Tex.c.12. Adhuc autem rationes quibus vtuntur in ponendo hoc vel illud corpus materiam, ſunt valdè vanæ & debiles: quo enim modo faciunt quodlibet ſimplicium corporum per ſe ſolum omnium eſſe materiale principium? aut quomodo per rationem faciunt quodcunque per ſe ſolam eſſe materiam omnium, præter terram, cum ſpeculentur in entibus generationem & adinuicem factam? Dico autem, quòd ponunt corpoream omnium eſſe naturam aut ignem, aut aquam, aut terram, aut aërem, vel plura horum ſimul, vel omnia, aut aliud aliquid tale corporeum: quædam enim horum, vt dicunt, fiunt ex adinuicem concreatione ſiue inſpiſſatione, vt denſa ex raris: quædam autem diſcretione ſicut rara ex denſis: horum autem quod materiale principium eſſe dicunt, plurimum differt ſecundum eos in prius eſſe vel poſterius eſſe: eò quod ipſi ſupponebant eſſe, id eſt, hoc elementum, quod eſt primum in compoſitione, & poſterius in reſolutione: & in hoc conueniunt omnes.

Quidam autem dixerunt, quòd ſpiſſum componitur ex multis raris ſubtilibus, & reſoluitur in ea vltimò: & illi omnes opinabantur illud nunc maximè eſſe elementum inter omnia ex quo fit concretione & inſpiſſatione aliquid ſicut primum compoſitum: tale verò eſt, quod minutiſſimæ eſt partis, & ſubtiliſſimum eſt corporum: vnde quicunque ignem ponunt eſſe principium materiale omnium, dicunt hoc maximè confitendo hanc quam diximus rationem. Similiter autem & quicunque confitentur quodlibet aliorum corporum eſſe elementale, ſubtile ſcilicet in partibus, prædicta ratione dicunt quod dicunt. T c.13ex.

Nullus enim poſteriorum Philoſophorum vnum ſolum corpus materiam omnium eſſe dicentium, dignatus eſt terram eſſe elementum, perſuaſus præinducta ratione: & ideò propter magnitudinem & groſſitiem partialitatis terræ dixerunt eam non eſſe elementum. Quodlibet autem aliorum trium elementorum iudicem quendam Philoſophum accepit, qui ipſum poſuit corporum eſſe materiam: hi namque Philoſophi dixerunt ignem materiam eſſe, alij verò dixerunt materiam eſſe aquam, alij verò aërem hoc elementum eſſe dicunt. Qui enim præinductæ conſenſerunt rationi, duabus diſturbabantur rationibus: quarum vna fuit, quòd in Tex c.14.

circulari generatione elementorum adinuicem videbant aliquid esse oportere subiectum mutationis saluatum : hoc autem nullum esse elementorum : & ideò consentientes superius inductæ rationi dixerunt illud esse igne spissius & aëre subtilius. Causa autem quare dicebant igne spissius, fuit : quia videbant materiam corpoream amplius extendi & rarificari non posse quantum extenditur in igne : & cum hoc ignis non sit, dixerunt ipsum minus rarum esse quam ignem. Aëre autem subtilius dicebant, propter superius dictam rationem : quia scilicet subtile ex quo fit spissum, resoluitur vltimum. Secunda ratio fuit : quia videbant subtile spirituale non esse incorporabile : & ideò cum ex elemento corporea fiant, dicebant elementum esse subtile quod incorporabile est, & hoc aqua : quia humidum aquæ est, eò quod est penetratiuum partium & partis partium. Sic igitur & his de causis singulum elementorum iudicem accepit, præter terram quam nullus antiquorum ponit : propter hoc quod confessum esse opinati sunt spissum componi ex raris, sicut magnum ex paruis : spissum enim dicebant quoddam magnum esse. Sed cum ratio elementi sit, quod est primum generatione in simplicium generatione, & quod est in compositione primum & resolutione vltimum, sicut confitebantur, quare non dicunt etiam terram elementum omnium esse corporum, sicut multi hominum esse dixerunt ? Multi namque dicunt, quòd omnia sunt terra : quia cum non dicant esse formam aliquam, materiam dixerunt esse omnia, & accidentibus diuersificatam, & situ partium fieri hoc vel illud. Dixit enim Hesiodus poëta, qui & Homerus dictus est, terram primũ fieri inter corpora simplicia, & eam natare lato pectore super aquam. Sic enim, vt recitat Hesiodus, conuenit esse antiquam & publicam siue vulgarem esse susceptionem quam omnes susceperunt. Ratio autem antiquitatis est duplex. Vna quidem : quoniam locus generationis circa centrum est : & ibi est locus primus terræ : & ideo in principio producitur vt mater & materia aliorum. Alia autem ratio est, quod elementa omnia composita sunt maximè ex terra, & in ipsam maximè resoluuntur. Istæ igitur sunt duæ sectæ Philosophorum sic de materia corporum loquentium. Secundum igitur istorum primam sectam, nec bene dicit si quis horum simplicium corporum aliquod præter ignem qui est subtilissimus corporum specie : & secundum eosdem neque rectè neque benè dicit, qui ponit, quòd elementum omnium est corpus, quod est igne grossius & aëre subtilius : quia nihil horum est subtilissimum corporum : & ideo secundum dicta eorum non est principium. Si verò sicut posterior dixit secta, quod est generatione posterius, hoc est, remotius à generatione, est prima natura prius in omnibus : & quod est densatum & concretum, est posterius siue longinquius in generatione, tunc accidit contrarium dicto primorum : aqua enim secundum hoc erit prior aëre, & terra prior aqua, & sic terra est elementum primum, ex quo cuncta alia per resolutionem generantur, & quæ præstant materiam generatis. Ista igitur sunt dicta de opinionibus eorum qui vnam causam materialem qualem diximus, inter simplicia corpora posuerunt.

CAPVT II.

De contradictione Empedoclis plura materialia ponentis, & de contradictione eius quod dicit de mouente principio.

IDem quoque sequitur ad dictum eius qui plura simplicium corpora materiam omnium posuit, sicut dictum est Empedo. qui posuit quatuor corpora simplicia esse omnium materiam : hinc autem Empedo. contingunt quædam inconuenientia, quæ sunt eadem cum his quæ contingunt præhabitis, qui vnum corpus ponunt esse numerum : quædam etiam propria inconuenientia his accidere necesse est. Et illa quidem quæ illis & isti contingunt, sunt inconuenienter dixisse de principiis, sicut & illi propter insufficientiam materiæ, & efficientis & formæ. Proprium autem inconueniens est quod accidit Empedo. quia nos cernimus elementa esse generata ex adinuicem, non saluata vna elementi forma in subiecto generationis, quasi non semper in subiecto transmutationis igne & terra eodem secundum formam corpore permanente in tota transmutatione ignis : & terra & alia huiusmodi non existent prima materia generationis. De his autem & huiusmodi satis in physicis nostris est dictum versus finem primi libri, vbi de principiis determinatum est. Tex. c. 15.

Similiter Empedo. nec rectè nec omninò irrationabiliter putandus est dixisse de causis eorum quæ mouent, vtrum vnum vel plura sint mouentia. Quod enim mouentem causam posuit, rationale fuit : & hoc fuit ipsa veritate coactus, sicut in ante habitis dictum est. Quod autem litem ponit & amicitiam quæ sunt secundum prima mouentia & non determinant subiectum actionis & passionis eorum, non rectum fuit. Adhuc autem sic dicentibus sicut dicit Empedo. necesse est, quòd ex toto alteratio auferatur. Lis enim & amicitia non faciunt nisi congregationem & segregationem, & non alterationem in congregatis & segregatis. Similiter ex calido non exit frigidum, nec è conuerso ex frigido calidum secundum dicta Empe. Ipse enim ponit quid ista patitur contraria quasi materia & subiectum : nec dicit, quòd est vna natura sicut subiectum manens in tota transmutatione quæ facta est ignis quando fit ignis ex aqua, & quæ facta aqua quando fit aqua ex igne. Non enim ponit nisi agentia litem & amicitiam, & non dat eis materiam subiectam, sed tantum congregatione & segregatione sine materia subiecta, quæ vna est sub vtroque contrariorum : & sic patet, quòd insufficienter locutus est de principio mouente. Adhuc autem ponere duo æquè primò mouentia, est penitus inconueniens. Necesse est enim, quòd omnis multitudo mouentium & motuum reducatur ad primum motum & ad mouens primum, sicut in 8. physi. ostendimus. Adhuc autem quo-

niam

niam ſi demus litem mouere & amicitiam, quid mouebit litem aliquando vt moueat poſtquam autem non moueat, Empedo. non determinauit: & eadem ratio eſt de amicitia: & ſic ante hæc duo mouentia neceſſe eſt aliud mouens ponere: & his ſimilia ſequuntur inconuenientia.

CAPVT III.

De contradictione ad poſitionem Anaxagoræ.

Tex. c.16. SI quis autem ſuſcipere voluerit Anaxagoram dicentem duo eſſe elementa ſiue principia, quorum vnum eſt proprie principium, & alterum elementum, oportet quòd ſuſcipiat eum ſecundum antiquorum poſitionem, quam tamen ipſe Anaxa. non articulauit. Dico autem articulare ad intellectum & intentionem exprimere & proferre. Secutus eſt enim iſte Anaxa. quoſdam antiquos dicentes eam eſſe neceſſariam. Eſt autem illa quam diximus in phyſicis, quòd ſcilicet ex nihilo nihil fit: & cum non album nihil ſupponatur eſſe de natura albi, album non fiet ex non albo. Et eadem ratio eſt de omnibus aliis: heterogenia autem fiunt ex compoſitione homogeniorum: omnia igitur homogenia ſunt elementa prima. Cum autem multa & infinita ſunt & diſtincta ſicut facta & exiſtentia, oportet quòd ex aliquo fiant in quo actu ſint omnia, ſed lateant: & ideo oportet, quòd primum elementum ſit mixtum ex omnibus homogeniis, in quo actu ſint, ſed lateant. Hanc ergo rationem ab antiquis latentiam formarum ponentibus ſuſcepit Anaxa. & non articulauit eam, vt per intellectum videretur quid eſſet dictum, omnia eſſe permixta, & ad vnum actum mixti redacta. Eſt enim mix-
Tex.c.vlti. tum, ſicut in primo peri geneſeos determinauimus, miſcibilium alteratorum vnio adinuicem: & hoc modo non articulauit Anaxa. per intellectum probando quæ miſcibilia eſſent, & quæ non, & quæ eſſent natura mixti & mixtionis: ſed ſimpliciter accepit hæc ab antiquis, ac ſi eſſet ex neceſſitate ſicut dixerunt. Accepit igitur ipſum, illo dicto tamen abſurdo exiſtente, quòd ſcilicet ſecundum principium alicui vni fiunt permixta. Sequuntur enim ex hoc tria inconuenientia, quorum vnum eſt quod accidit per ſyllogiſmum ea ante ea oportere præexiſtere impermixta: quæcunque enim miſcentur adinuicem, prius alterari neceſſe eſt abinuicem: non enim alterantur abinuicem, niſi quæ ſeparata ſunt: igitur non miſcentur adinuicem, niſi quæ ſunt ſeparatim diſtincta. Secundum autem inconueniens eſt: quia non eſt quodlibet aptum ſecundum naturam permiſceri cuilibet. Dicere igitur omnia permiſceri adinuicem, eſt abſurdum. Non enim miſcentur adinuicem, niſi quorum vna eſt materia & excellentiæ qualitatum actiuarum & paſſiuarum frangibiles & remiſſibiles abinuicem. Adhuc autem tertium inconueniens eſt: quia ſecundum hoc dictum paſſiones & accidentia alia ſeparantur à ſubſtantiis: quia per eandem rationem ſunt mixta accidentia, per quam alia mixta dicuntur eſſe: quia album non fit formaliter ex non albo, nec albedo ex non albedine. Igitur accidentia omnia mixta ſunt, & latent actu exiſtentia in mixto, ſed eorum eſt permixtio & ſeparatio: igitur accidentia ſunt ſeparabilia à ſubſtantiis: & ſic accidentia ſunt ſubſtantiæ. Patet igitur, quòd ratio ſuſcepta non fuit articulata.

Si quis tamen exequatur articulans ea quæ Tex. c.17. intendit dicere Anaxa. apparebit multò mirabilius dicens: quia inuenietur contradicere ſibiipſi. Quoniam namque in illo mixto nihil penitus erit diſcretum, quia diſcretum non eſt mixtum, patet quia nihil erit verum dicere de ſubſtantia illa permixta niſi quod permixta eſt: ſed nihil omninò poterit prædicari verè de ea. Dico autem, quod neque nigrum, aut cæruleum, aut colorem poterit aliquis prædicare de ea, ſed potius non colorata erit. Si enim colorata eſſet, ex neceſſitate haberet aliquid colorum ſupra dictorum extremorum vel mediorum. Similiter autem per eandem rationem erit etiam ſine humoribus: eadem quoque ratione non erit illa ſubſtantia mixta aliquod homogeniorum: non poteſt enim eſſe aliquod quale vel quantum nec aliquod aliorum homogeniorum. Si enim aliquod talium ineſſet ei, oporteret quòd ineſſet ei in parte aliqua dictarum entis ſpecierum; hoc autem eſt impoſſibile, quòd aliquod horum actu prædicetur de ipſo, ideò quod hæc omnia ponuntur eſſe permixta. Si enim prædicantur actu de mixto, tunc iam ſunt diſcreta ſecundum actum: & hoc eſt contra hypotheſim: quia dicit omnia eſſe permixta præter intellectum: hunc enim ſolum dicit impermixtum & purum. Patet igitur, quod mirabilia dicit, & quod contradicit ſibiipſi.

Ex his autem eiſdem dictis accidit his qui Tex. c.18. ſequuntur Anaxa. dicere duo principia quæ ponit. Vnum quidem, quod eſt agens omnia intellectus: hoc enim dicit eſſe principium ſimplex & impermixtum. Alterum autem, quod ſecundum Anaxa. & ſecundum veritatem omnes ponimus velut indeterminatè antequam determinetur & quadam ſpecie participet. Sed Anaxa. dicit hoc indeterminatum ex mixtura & latentia. Materia autem dicitur indeterminata ex priuatione & potentia cuius ipſa eſt ſubiectum. Anaxagoras igitur nec planè nec rectè dixit de principiis: maximè quia intellectum ponit aliquando mouere, aliquando non: & tunc oportet, quòd intellectus habeat alium ante ſe motorem ſui, ſicut in 8. phyſi. oſtendimus: & quia dixit mixtum interponens ipſum, ſicut oſtenſum eſt hic. Dicit tamen velut aliquid dicto eorum qui poſterius dixerunt de principiis propinquum, & his quæ nunc magis apparent: quia etiam Plato poſuit datorem formarum Deum deorum aliquando mouere & aliquando non, ſicut Anaxagoras: & poſuerunt multi mixtum, ſicut teſtatur Ouidius tangens opinionem eorum dicens:

Ante mare & terras & quod tegit omnia cœlum,
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere chaos.

Sed hi ſermones etiamſi recipiantur, proprij

ſunt ſermonibus principiorum, qui ſunt circa generationem & corruptionem & motum ſolum: omnes namque huiuſmodi Epicurei Philoſophi ſolum philoſophantur, & quærunt circa principia & cauſas talis ſubſtantiæ quæ eſt generabilis & mobilis: & ideò inquiſitio eorum eſt inſufficiens de ſubſtantiis & principiis ſubſtantiæ ſecundum quòd eſt ſubſtantia. Quicunque enim ſpeculationem faciunt de omnibus exiſtentibus, & ponunt, quòd exiſtentium quædam ſunt ſenſibilia ſicut naturalia, quædam inſenſibilia ſicut mathematica & diuina, palam eſt, quia faciunt perſcrutationem de vtriſque generibus ſenſibilium & inſenſibilium: propter quod magis nobis etiam inueſtigandum eſt, quid bene aut quòd non bene dicant ad ea quæ conueniunt nobis ad perſcrutationem propoſitorum quæ modo inquirimus in ſapientia iſta quam præ manibus habemus nunc.

CAPVT IV.

De contradictione ad poſitionem Pythagoricorum de numeris quos ponebant eſſe principia.

Tex. c. 19. ERgo Philoſophi qui primi fuerunt Stoicorum & vocati ſunt Pythagorici cupientes ſupplere hanc quæ dicta principiorum inſufficientia, vſi ſunt eis principiis & elementis extrancè ab eo modo quo vſi ſunt phyſiologi, qui naturaliter & per naturalia principia de naturis locuti ſunt: quia deuitantes rationem Heraclitiſ & Zenophanis & quorundam aliorum ſophiſtarum, acceperunt principia ſenſibilium ex non ſenſibilibus: acceperunt enim principia de natura & genere mathematicorum: & hæc non ſunt naturalia. Nam mathematica de natura quidem ſunt exiſtentium ſicut partes entis: ſed ſine motu ſunt: quia principia mathematicorum non concipiuntur cum materiis quæ in motu ſunt: & ideò ſecundum principia ſuæ exiſtentiæ ſunt ſine motu, & generaliter dicuntur eſſe ſine motu, præter ea quæ ſunt de aſtrologia, non quòd aſtrologia conſiderat quæ de mobilibus & motibus conſiderat per principia motus, ſed potius quantitates & ſitus mobilium & motuum & quantitates temporum conſiderat in aſtris per principia quantitatis mathematicæ, & non conſiderat naturas aſtrorum quibus diſponuntur ad motum, niſi illa pars aſtrologiæ quæ mixta eſt phyſicæ, de qua diximus in ſecundo phyſicorum. Sed redeamus ad propoſitum dicentes quòd Pythagorici quidem diſputant & tractant de omni natura, & dicunt modum generationis cæli, & obſeruant ea quæ accidunt circa partes cæli, ſicut circa ſolem & lunam & alias ſtellas, & obſeruant ea quæ accidunt circa paſſiones & operationes eorum. Dico autem paſſiones ſicut eclipſes & præuentiones & ſitus eorum. Operationes autem voco quæ faciunt ſecundum naturam in calore & frigore & imbribus & ventis & huiuſmodi. Hæc enim omnia diligenter obſeruant Pythagorici, & omnes communes & proprias diſpenſant cauſas ex principiis mathematicis, non naturalibus, quaſi conſentiant phyſiologis, quòd quantumcunque communiter accipiatur, quod non eſt niſi ſenſibile & naturale. Omne enim quod comprehendit id quòd vocatur cælum & continet, dicunt eſſe ſenſibile ens: & ideò licet non naturalia poſuerunt principia, tamen ipſa eadem principia non attribuebant niſi naturali enti.

Vide Auerroem hic com. 19 pro iſta ſententia.

Hæc enim principia quæ ponunt, ſicut diximus, ſufficientia dicunt eſſe, quòd aſcendant & exaltentur ad principiandum quæ ſunt ſuperiora inter entia, ſicut eſt cælum & partes cæli, quæ nobilitate & loco altiora ſunt cæteris entibus: & dicunt ea magis eſſe conuenientia entibus quam rationes principiorum quæ ſunt de natura & naturaliter ſumptæ, eo quod principium perpetuum debet eſſe. In naturalibus autem naturaliter ſumptum nihil eſt ſtans & perpetuum. Sic igitur dicunt de principiis entis ſenſibilis: ſed non dicunt per quem modum cauſatur motus, non poſitis principiis, niſi fine ſiue finito & infinito, pro ſubiectis motus ſolum, & poſito pare & impare numero pro principiis: ex his enim non cauſatur motus. Tex. c. 20.

Adhuc autem ſi dicatur non eſſe motus, non dicunt illi quomodo ſit poſſibile ſic generationem & corruptionem eſſe ſine motu: cum tamen generatio & corruptio conueniant ſenſibilibus. Adhuc ex his quæ ponunt principiis, non dicunt quomodo poſſibile eſt eſſe operationes eorum quæ geſtiuntur ſiue feruntur & mouentur circa cælum. Amplius ſiue demus & concedamus ex his principiis quæ ponit Pythagoras, eſſe magnitudinem ſine probatione, ſiue etiam hoc oſtendatur per apparentem aliquam probationem, & non fiat vis in hoc aliqua, quin magnitudines ex talibus conſtitui poſſint: tamen ex his ſic exiſtentibus magnitudinibus quæremus ab eis, qualiter ex his principiis quædam corporum fiunt leuia & quædam grauia ſiue grauitatem habentia. Ex quibus enim principiis ſupponunt iſta fieri, & dicunt ea ex illis eſſe facta, nihil magis dicunt fieri de mathematicis corporibus quam de ſenſibilibus: ſcimus autem quòd mathematica nec leuia nec grauia ſecundum quòd talia, non conſtituuntur ab huiuſmodi principiis. Et ex hoc vlterius ſequitur, quòd de igne ſecundum quòd eſt corpus naturale leue, aut de terra ſecundum quòd eſt corpus ntaurale graue, aut de aliis corporibus huiuſmodi naturalibus, nihil penitus dixerunt per huiuſmodi principia, ſicut ſunt dicentes nihil exiſtere de ſenſibilibus proprium principium. Tex. c. 21.

Amplius quæramus ab eis, quomodo oportet accipere illa quæ dicunt eſſe cauſas entium quæ ſunt numeri paſſiones, & numerus ipſe, quòd ſunt cauſæ & principia eorum quæ ſunt circa naturam cæli & eorum quæ ſunt facta ab initio mundi, & rerum quæ fiunt nunc, cum ipſi dicant nullum penitus eſſe numerum alium præter eum ex quo conſtat mundus à principio facturæ mundi? Et hæc ratio fundatur ſuper hoc quòd non eſt principium eſſentialiter conſtitutiuum alicuius corporis, niſi quod incorporatur illi. Si ergo numerus conſtituit à principio mundi corpora incorruptibilia quæ in motu reiterantur ſecundum eandem manentem ſubſtantiam, Tex. c. 22.

ſiam, & non ſit alius numerus niſi ille : tunc oportet, quòd aut ille numerus excorporetur illis, & illa corrumpantur, quod eſt abſurdum. Aut oportet, quòd alius ſit numerus quo iſta & illa conſtituuntur : & hoc eſt contra hypotheſim & contra veritatem : quia cum vterque ſit mathematicus, vna ſpecies numeri non differt ab alia ſimili ſpecie, ſicut nullæ formæ eiuſdem ſpeciei acceptæ ſine materia differentiam habent.

Tex. c.13. Dicunt tamen Pythagorici numero mathematico res conſtitui. Nam cum in hac parte entis ſit res mota non habens eſſe habile, de qua non poteſt eſſe firma & ſtans conceptio ſcientialis, ſed potius eſt de ea opinio, & tempus menſura eſſe ipſius, ſicut dicunt Pythagorici: parum verò deſuper aut ſubtus eſt iniuſtitia: cum tamen ſic non diuerſificet : id enim quod eſt ſubtus, non ſubiacet ordini recto : & ſic iniuſtitia dominatur in eo, & hoc quod eſt ſupra, ordini ſubiacet recto : & ſic patet, quòd ſubtus & ſupra differunt, vt iuſtitia, & iniuſtitia. Similiter autem diſcretio rerum, quod quædam res ſtãt diſcretæ ſuis formis & ſuo eſſe: quædam autẽ ſunt per mixtæ ſemper, & ſemper eſt in eis permixtio. Omnia enim hæc, vt dicunt Pythagorici, cum per ſitum non cauſentur, demonſtrationem faciunt, quod horum diuerſorum vnumquodque eſt numerus, & diuerſitas numeri ſecundum quod numerus generatur ex numero, hanc facit rerum diuerſitatem : & accidit ſecundum hunc locum iam quandam pluralitatem eſſe conſtitutarum magnitudinum : quia paſſiones numeri tales ſequuntur ſingula loca, ita quod alius numerus eſt in vno loco, & alius in alio ſecundum Pythagoricos. Quæramus igitur, vtrum idem eſt hic numerus qui eſt in cælo conſtituens cælum, quem eundem ſpecie & numero oportet accipere, quòd eſt horum vnumquodque quæ modo fiunt & generantur quæ ſunt ſenſibilia : aut ille numerus eſt alius qui eſt præter ſenſibilia : & tunc redit ſuperius inducta ratio contra Pythagoram.

Tex. c.14. Licet autem Pythagoras eundem numerum vtraque conſtituentem eſſe dixerit, tamen Plato motus præinducta ratione dixit eſſe alium & alium numerum incorruptibilium & corruptibilium. Sed dixit, quòd illi qui ſunt intellectuales & incorruptibiles numeri ſunt cauſæ: & alios autem dixit eſſe rerum corruptibilium ſenſibilium, & hos dixit eſſe ſenſuales & corruptibiles. Omnis autem iſta diuerſitas prouenit ex hoc quod Pythagoras ponit numeros mathematicos principia, & non vidit, quòd mathematica aliquam differentiam haberent à mathematicis quæ ſunt eiuſdem generis & ſpeciei: & ideo dixit perpetuorum & fientium eoſdem eſſe numeros. Numeros autem res materiatas principia dixit eſſe Plato : & ideo diuerſorum numeros dixit eſſe diuerſos, & præcipue incorruptibilium & corruptibilium. Ambo autem huiuſmodi principia poſuerunt, vt euaderent ſophiſticata Heracliti. Non enim videbant, quòd vniuſcuiuſque generis principia oporteret reduci in idem genus, ſicut principia ſubſtantiæ in ſubſtantiam, & principia quantitatis in quantitatem, & principia corporis mobilis ad corpus mobile : nec videbant corruptibilia reduci ad principia incorruptibilium, ſicut omnis motus reducitur ad primum motum qui eſt cauſa eius, & motus primus ad motum primum quod eſt incorruptibile & ſimplex. De Pythagoricis ergo dimittatur ad præſens. Sufficit enim quæ dixit tangere tantum nunc quoad præſentem ſpeculationem.

CAPVT V.

De contradictione contra Platonem qui poſuit ideas, & ſumitur contradictio ex hoc quòd ſeparatæ ideæ non poſſunt eſſe ſubſtantiæ rerum ſenſibilium formales, per quas ſenſibilia numerantur & ponuntur in numerum ſicut numeratur res per ſuam formam.

QVi verò poſuerunt, quòd ideæ ſunt principia entium, multipliciter peccant. Primum quidem : quia cum ipſi ſint quærentes cauſas exiſtentium horum quæ ſunt ſenſibilia, attulerunt alia ab his æqualia numero iſtis. Dico autem alia : quia ſeparata quæ cum iſtis ſenſibilibus etiam ſunt, nec habent eſſe idem: & hoc eſt ac ſiquis velit per formas rerum numerare res, ſiue in numerum ponere, ſicut quælibet res per ſuam formam ponitur in numerum, putet quòd non poſſit res iſtas numerare ſiue in numerum ponere paucioribus exiſtentibus numeris idearum ſiue formarum per quas iſtæ res ponuntur in numerum : quia res numerandæ ſuperſunt numero numeranti : ſed cum plura facit quibus numeret, putet ſe poſſe numerare. Species enim ideales ſunt ferè æquales his quæ ſenſibilia numeramus. Non enim ſunt pauciores eis. Dico tamen ferè : quoniam eſſentialibus horum ſenſibilium æquales ponuntur eſſe ſpecies : ſed indiuiduantia excreſcunt ſuper numerum idearum. Tex c.15.

De quibus ideis quærendo cauſas ſenſibilium, proceſſimus ad ideas, rationem Heracliti fugientes : vnaquæque enim idearum nomen habet cum iſtis commune, quorum cauſa eſt, & rationem diuerſam : quia ſeparati & ſenſibilis non eſt vna ratio, quòd vnum eſt perpetuum, & aliud corruptibile : circa ſubſtantias enim rerum quæ ſunt alia ab ideis, & hæc ſunt indiuidua ſub communibus ſpeciebus contenta, eſt vnum quod eſt ſpecies in multis & de multis tam in ſenſibilibus quam in ſempiternis ſeparatis. Hæc igitur quæ in ſempiternis ſunt, & ſubſtantialia prædicata ſunt ſempiternorum, attulerunt Platonici ad ſenſibilia, vt per ea ponantur in numerum, ſicut res in numero ponitur per ſuam formam, & ſicut per ſuam formam, numeratur : & ſic id quod eſt à re ſeparatum, numerat eam & dat ei eſſe : & id quod æquiuocè conuenit ei, numerat rem & dat ei eſſe. Sicut ſi diceremus, quòd homo vnus numeratur forma hominis picti, quod eſt magnum inconueniens.

Aliter autem dicit Auerroes obiicere Ariſtotelem contra Platonem, dicens quòd Ariſto. vocat numerum æqualem numerum parem, & quòd inconue

Error Auerrois c.25. & eius ratio.

inconueniens ſit dicere, quòd par numerus numeretur, & non impar, cum vterque ſit numerus, & dicta illa non ſunt curanda: quia non eſt verum, quòd Plato poſuit numerum mathematicum eſſe rerum principium, ſed potius numerum rerum, ſicut dictum eſt in ante habitis: & hęc peruerſitas contingit ex tranſlatione Arabica quæ mendoſa & corrupta eſt. Obiectio ergo eſt, quòd numerus ſenſibilium eſt numerus ſuarum formarum: formæ autem ſunt ſeparatæ: ergo numerantur ſenſibilia alio quodam ab eis allato numero: res autem numeratæ formis ſuis non numerantur paucioribus quam ipſæ res ſunt: oportet igitur formas tot eſſe ad quas à ſenſibilibus proceſſimus, quot ſunt ſenſibilia. Eſt autem hoc inconueniens, quòd quælibet iſtarum formarum quæ ponitur ſeparata, eſt æquiuoca ad ſenſibilia eiuſdem nominis exiſtentia, cum ea quæ ſunt de eſſe ſeparato, non ſunt vniuoca ad ea quæ per eſſe concepta ſunt cum materia: ſed in ſeparatis multis eſt vnum prædicatum vniuocè de illis: & ſimiliter in multis conceptis cum materia eſt prædicatum cõmune vniuocè prædicatum de ipſis: ſed non eſt vnum vniuocè prædicatum in ſeparatis, & cum materia conceptis. Si ergo iſta per ſeparata ſicut per formas ſuas numerantur per alia in ratione ab ipſis quæ nõ conueniunt cum eis niſi in multitudine & paucitate numeri, quod eſt abſurdum: quia ſic eadem ratione. 10. lupi poſſent numerari per formas. 10. ouium, & ſic forma canis vel lupi eſſet forma ouis, quod abſurdiſſimum eſt & falſum.

CAPVT VI.

Et eſt ſecunda contradictio contra Platonem ex hoc quòd ideæ ponuntur non eſſe præter proprium rei intellectum per quem de re ſyllogizatur.

Tex. c.27. AMplius ſecundum quos modos ſecundum Platonem oſtendimus, quia ſunt & eſſe habent ſpecies ideales, ſecundum nullum eorundem modorum videtur, quòd aliqua ſpecies ſeparata eſſe poſſit: propter ſyllogiſmum enim & ſcientiam oſtendimus ſecundum Platonem ſpecies eſſe. Scimus autem, quoniam ex quibuſdam non eſt neceſſe fieri ſyllogiſmum. Ex ſpeciebus enim & intentionibus particularibus ad nihil poſſumus ſyllogizare. Ex quibuſdam verò eſt ſyllogiſmus: quia ex ſpeciebus & notionibus vniuerſalibus rerum quæ ſunt vbique & ſemper, ſyllogizamus ad quamlibet rem demonſtrandam. Sed iſtæ ſpecies & notiones ex quibus ſyllogizamus, non ſunt eorum quorum nos Platonici putamus eas eſſe: quia ſpecies ex quibus ſyllogizamus omnia, quorumcunque ſunt ſcientiæ ſecundum rationes illarum ſcientiarum ſumptæ, hæ rationes ſunt ſecundum id quod in affirmationibus eſt vnum de multis non habens eſſe ſeparatum ab illis, & in negationibus eſt ſimiliter ſecundum diuerſionem: quia illud quod eſt vnum in multis non habens eſſe ſeparatum, negatur de quibuſdam: hoc autem eſt illud ſecundum quòd per intentionem acceptam aliquod particularium corruptibilium intelligitur, quòd vniuerſale habet eſſe in ipſo, & eſt eſſe ipſius: igitur ſyllogiſmus non fit per notionem & ſpeciem ſeparatam. Horum enim ſenſibiliter demonſtrator eſt quidem intentio & forma quæ eſt phantaſia: ſed per vniuerſale abſtractum quod eſt in intellectu ab eis, ſyllogizatur de eis, nec poſſet de eis ſyllogizari, niſi eſſet eſſe ipſorum: igitur per hoc quod ſeparatum eſt ab eis, nihil poteſt ſyllogizari de ipſis: igitur ideæ non ſunt ponendæ eo modo quo ponuntur propter ſyllogiſmum.

Amplius autem rationum & ſyllogiſmorum quæ ſunt omnibus certiores, ſunt demonſtrationes oſtenſiuæ, quarum eſt diffinitio dicens quid & propter quid rei ad quam inferendam ſyllogizat: & iſtæ rationes ſyllogiſmorum demonſtratorum non ſecũdum rationes quidditatum, non ſunt niſi duæ in genere: ſyllogizantes enim per formas rerum communiter ex quibus ſyllogizant, quas Græci vocant ideas, faciunt eas, & accipiunt eſſe ad aliquid, non quidem abſolutè, ſed quia eſſe earum eſt coniunctum compoſitioni & reſpectui: quia quidditas eſt alicuius, & non abſolutè accepta vt per ſe exiſtens, ſicut patet ex ipſa talium notionum diffinitione: quoniam ſpecies eſt eorum quæ principaliter in quid prædicatum magis proprium, & genus eorum quæ principaliter in quid prædicatum magis commune, & ſic facile eſt videre in aliis: igitur ſpecies ex quibus rationes certiſſimæ procedunt, ſecundum eſſe dependent ad ea quorum ſunt eſſe & notiones: ergo non habent eſſe abſolutum & ſeparatum, ſicut dicimus loquentes ſecundum Platonem: & hæc eſt vna pars notionum & ſpecierum ex quibus procedunt rationes certiſſimæ, quæ de rebus per ea quæ ſunt eſſentialia rebus, de rebus ſyllogizantes. Alia pars earundem rationum quę de rebus ſenſibilibus ſyllogizat, eſt quæ de homine per formam hominis concludit: & cum homo in eo quod homo, ſit ſolus & ſimplex intellectus, per quem concluditur delectatio quæ eſt ex contemplatione theorematum eſſe pura & firma, non habens contrarium: & hæc ſola notio ſiue ſpecies in ſyllogiſmo poſita, habet eſſe ſeparatum, ſicut in ſequentibus huius ſcientiæ probauimus: & ideò ſecundum ordines ſpecierum per quas res, quia ſunt ſenſibilium ſecundum quòd ſenſibilia, de quibus non eſt intellectus, ſed phantaſia, ſicut diximus: & ſunt notiones vniuerſales eſſentiales ſenſibilibus, de quibus eſt intellectus, & per eſſe non ſunt ſeparatæ, & eſt intellectus ipſe qui eſt ſpecies & notio hominis per quem opera propria homini, & paſſiones concluduntur: & hic ſolus habet eſſe ſeparatum. Nullo igitur modo per rationem & ſyllogiſmum certiſſimè de re concludentem poteſt eſſe demonſtrari idea, quam nos Platonici ponimus: & omninò rationes quas inducunt illi qui ponunt ſpecies ideales propter quas ponunt ideas, auferunt ea quæ magis eſſe volunt, quoniam ideas ipſas quas ponunt hi qui dicunt eſſe ideas. Cum enim idea non ſit inuenta niſi propter vniuerſale prædicatum & eſſentiale quod ſubſtantialiter ſimilitudo ſenſibilium, oportet quòd omne commune prædicatum eſſentiale colligens multitu-

Tex. c.28.

dinem contentorum ſub ipſo, prius ſit ipſius natura, tempore, & ratione, ſicut in principio phyſicorum oſtenſum eſt. Tale autem prædicatum eſt numerus ad omnem numerum ſub ipſo acceptum, qui eſt binarius, ternarius, & ſic de aliis: & hoc prædicatum commune eſt ſeparatè exiſtens extra particularia: igitur idea numeri erit ante primam dualitatem: ergo dualitas non eſt numerus primus, quod abſurdum eſt & ſecundum rei veritatem & ſecundum ponentes ideas. Supra enim oſtendimus, quòd poſt monadem luminis cauſæ primæ primum quod conſtituitur, eſt bias intelligentiæ. Quod autem numerus ſeparatus ſit ante primum binarium, eſt ſimile ac ſi dicamus elementatum eſſe ante elementum, cum tamen elementum ſit principium elementati. Componitur enim numerus ex primo elemento pluralitatis quod eſt binarius, & ipſe principium pluralitatis ſuæ, ſicut vnitas eſt principium diſcretionis: quia ſicut vnitate diuiſa ab aliis & in ſe indiuiſa fit diſcretio in omnibus vnis, ita pluralitas aggregatione diſcreti cum diſcretum ſit principium pluralitatis: & hoc magis volunt eſſe Platonici quam omnes ideas, eò quòd hoc eſt principium primum vnde cauſant & conſtituunt multitudinem idearum ſecundum quòd ideæ ſunt formæ ſeparatæ & diſcretæ facientes & diſcernentes ideata ſenſibilia: & numerus in his quæ conſtituunt ideas, à prima dualitate conſtituitur. Sequitur autem ſecundum rationes ſecundum quas ponunt ideas, quòd aliquid prius ſit natura & tempore & ratione, eo quod eſt ſecundum ſe abſolutum. Diximus enim prædicatum commune per hoc quòd eſt elementalis natura quorundam, non eſſe ſine reſpectu ad illa: prima autem ſunt ſecundum ſe ſicut prima vnitas binarius: idea igitur numeri quæ ſeparata eſt, & ad aliquid eſt, prior eſt primo binario qui abſolutè & ſimpliciter: & vt vniuerſaliter dicamus, hæc quæ dicta ſunt inconuenientia ſequuntur: & omnia alia inconuenientia quæcunque aliqui qui opiniones quæ ſunt de ideis & rationes opinionum ſequuntur, opponendo his qui dicunt de principiis. Sequens enim & examinans rationes eorum de principiis plurima ex ipſis rationibus eorum concludet inconuenientia talia.

Tex. c. 29. Amplius ad eandem æſtimationem rationis ſecundum quam & propter quam dicimus eſſe ideas, non ſolum ponentur ideæ eſſe ſpecies ſubſtantiarum, ſed etiam multorum aliorum. Intelligentia enim ſiue notio vna in multis exiſtens quæ eſt ſcientiæ principium propter quam ponimus ideam non ſolum eſſe circa ſubſtantias indiuiduales & ſenſibiles, ſed etiam de aliis & ſcientiæ quarum principium eſt vniuerſale, non ſolum ſunt de ſubſtantiis, ſed aliorum ſunt multorum quæ ſciuntur. Oportet igitur, quòd idea quæ eſt quidditas accidentium, habeat eſſe ſeparatum, per hoc quod oportet quod habeat ideam quæ eſt principium ſciendi ipſum: hoc autem abſurdiſſimum eſt quidditatem alicuius quæ ad aliquid eſt, habere eſſe ſeparatum, & per ſe exiſtere, & ſubſtantiam eſſe non habere niſi ab alio. Accident autem mille talia inconueniẽtia ſiquis ſequatur rationes quas ponunt de principiis, ſicut diximus.

CAPVT VII.

Et eſt tertia contradictio contra Platonem accepta ſimul ex veritate rei, & ratione opinionis ponentium ideas.

COnſiderando autem ea quæ dicunt ſecundum neceſſitatem & ſecundum opinionem ſiue opinionis rationem, qua ponunt ideas, dicimus quòd ideas nihil aliud eſſe neceſſe eſt, niſi ſpecies participabiles ſubſtantiis particularibus ſubſtantialiter: non enim ideæ participantur ſecundum accidens aliquod, ſed oportet, quòd ideam vnumquodque participet inquantum non de ſubiecto prædicatur de illo, ſed ſubſtantialiter: poteſt enim aliquid participare aliquod prædicatum & ſubſtantialiter & per accidens. Et hoc explanando dico, vt ſi quid particulare ſubiectum per ſe duplo vel binario participat quod eſt ſubſtantiale prædicatum eius, participabit etiam ſempiterno, ſed per accidens: accidit enim duplo, quòd ſit ſempiternum: quia ſeparatum eſt, vt dicunt: igitur ſpecies prædicata de multis erit ſubſtantia ipſorum, & non participata per accidens. Species autem illæ ſic de ſubſtantiis prædicatæ, ſubſtantiam ſignificant tam hic in ſenſibilibus, quam illic in ſeparatis: quia etiam in illis multitudo colligit ad vnum aliquod prædicatum de ipſis: igitur in ſeparatis neceſſe eſt apparere aliquid vnum in multis prædicatum de illis, quod ſit habens eſſe præter ea de quibus prædicatur, ſecundum rationes per quas ponunt ideas. Et tunc quæremus de illo communi: quoniam ſiquidem vna & eadem ſpecies idealis eſt idearum habentium vnum commune prædicatum, & ſenſibilium participantium ideis: tunc oportet, quòd aliquod commune ſit vniuocè prædicatum de ſenſibilibus participantibus ideas, & de ideis quas participant ſenſibilia. Et per hoc exemplum videre poſſumus. Quod enim magis eſt in dualitatibus hîc demonſtratis corruptibilibus ſingulis & in aliis dualitatibus quæ multæ ſunt, ſed ſempiternæ ſunt, eſt ipſa dualitas, quæ commune prædicatum eſt vnum & idem? aut quod magis eſt prædicatum commune vnum & idem in ea dualitate quæ eſt ſenſibilis, & in alia quæ eſt in ſempiternis incorruptibilis? Non enim poteſt dici, quòd prædicatum commune vnum & idem, quod eſt dualitas, contra participata magis inſit illis quam iſtis. Oſtendimus enim, quòd accidit dualitati illi, quòd ſit ſempiterna: & hoc non facit magis ineſſe illis quam iſtis: & ex hoc ſequitur, quòd idearum ſint ideæ, & quidditatis quidditas, & formæ forma, quæ omnia ſunt abſurda. Si verò dicatur propter hoc, quòd non eſt eadem ſpecies participata ab his & illis: tunc non conueniunt iſta & illa niſi nomine & non ratione: quoniam tunc idea non dicetur de ſenſibilibus ſecundum ſuam ſubſtantialem rationem: & ſic dicetur de ſenſibilibus æquiuocè: & hoc eſt ſi aliquis vocat communi nomine Calliam ſiue Socratem hominem, & ſtatuam ligneam hominem, nullam inſpiciens rei & naturæ

Tex. c. 30.

turæ communicationem: & ſequitur, quòd ideæ non ſunt formæ eſſentialiter participatæ & ſubſtantialiter, ſicut verò Callias homo per intentionem & naturam hominis lignei vel idoli, quòd ſimilitudo quædam eſt eius. Veritas ergo rei & ratio qua ponitur idea ſimul accepta probant ideas omninò eſſe nihil: & hoc intendimus.

CAPVT VIII.

Et eſt contradictio ſumpta ex hoc quòd ſunt inutiles ideæ ad motum & ſcientiam, & eſt ratio ſenſibilium.

Tex. c. 31. MAximè autem inter omnia præhabita aliquis conſiderans ſubtiliter dubitabit, quid vtilitatis conferre poſſunt ſpecies ideales ſempiternæ ſecundum eſſe his quæ ſunt facta vel corrupta de numero ſenſibilium exiſtentibus: talis enim ſpecies idealis ſuppoſita nec poteſt eſſe cauſa motus qui eſt de ſubiecto ad ſubiectum: nec poteſt eſſe cauſa tranſmutationis alicuius quæ eſt de non ſubiecto ad ſubiectum, vel de ſubiecto ad non ſubiectum: & hoc eſt ideò: quia mouens materiam eſt in materia, & aliter non moueret eam, ſicut patet, quod ſemen mouens in generatione, vnitur materiæ generabilium, & ingreditur in eam, ſicut ſpiritus ingreditur in corpus, & virtutes cæleſtes non mouent materiam niſi prius ingrediantur materiam cum virtutibus elementalibus, ſicut oſtendimus in 16. de animalibus: quoniam ſi non eſſent intus, non tangerent: & ſi non tangerent, non agerent: & ſi non agerent, non ſequeretur alteratio. Separatum autem eſſe habens nec intus eſt, nec tangit, nec agit. Ergo nihil confert ad motum vel tranſmutationem. Sed nec ad ſcientiam ſenſibilium auxiliabitur idea: eò quòd ſecundum eſſe de numero aliorum eſt quæ ſunt ſeparatim eſſe habentia. Non enim poſſunt ſeparata eſſe ſubiecta eorum quæ ſenſibilia ſunt: quia nullius ſubſtantia quæ eſt eſſe ipſius, ſeparatum habet eſſe ab ipſo. Si enim eſſent ſubſtantiæ & quidditates ipſorum ſenſibilium, pro certo non haberent eſſe niſi in ipſis: & motis eis mouerentur, & eis deſtructis impoſſibile eſſet aliquod illorum remanere. Sic autem non ſunt, ſed permanentia & ſeparata ſunt. Ergo diſtinctum eſſe habentia his ſenſibilibus nihil conferunt vtilitatis ad eſſe iſtorum. Sic autem ſeparatim exiſtentia nec ad ſcientiam, nec ad eſſe conferunt, cum eadem ſint principia eſſendi eſſe & cognoſcendi ipſum: nec iſta ſeparata inſunt participantibus ea ſenſibilibus, ſicut cauſa ad eſſe quæ eſt cauſa formalis. Sic tamen fortaſsè cauſas eſſe opinabantur illi qui ponebant ideas, ſicut dicimus fieri album ex hoc quòd miſcetur color albus ſubiecto ab extrinſeco adueniens, ſicut eſſe mixtum prius eſt ſeparatum: & ad hoc facilius intelligendum, oportet nos hîc anticipare ea quæ poſterius in huius ſcientiæ libro nono probanda ſunt. Dicimus igitur ſecundum doctrinam Ariſtotelis, quòd nulla forma mixta eſt cum ſubiecto quod eſt materia: ſed omnibus formis in materia potentia exiſtentibus fit eductio earum ad hoc quòd in effectu & actu ſint per motum qui eſt actus exiſtentis in potentia ſecundum quòd eſt in potentia: quod ſic probat Ariſtoteles. Quoniam enim hyle eſt ſubiectum mutationis & motus primum, oportet in hyle ipſa tria ſupponi, ſine quibus nullo modo eſt tranſmutatio vel motus: eſt in tranſmutatione quod continuè abiicitur, & hæc eſt priuatio: & eſt in ea quod continuè fit & educitur, & hoc eſt eſſe formæ: & eſt quod vnum & idem numero manet in toto actu, & hæc eſt ſubſtantia materiæ: & quodcunque horum deſit, non eſt hyle ſubiectum mutationis & motus: igitur in intellectu materiæ clauditur eſſe formæ in ea ſecundum inchoationem: quia aliter non exiret continuè accepta per motum: forma igitur non eſt ei immixta per aduentum ab extrinſeco, ſed intrinſeca in intellectu eius: & hæc eſt cauſa, quòd vnum eſt vnius naturæ conſtitutum ex materia & forma: ſed non conſtituunt ex ſubiecto & accidente: & ideò dicit Ariſtoteles, quòd materia non intelligitur niſi per analogiam ad formam.

Mouẽs materiam eſt in materia. Vide 7. me. com. 28. & com. 31. in fine commenti.

Duæ autem aliæ ſunt opiniones de formis. Vna quidem Platonis, quod ſecundum omnes aliæ formæ ſit à datore ab extrinſeco influxæ materiæ: & hoc dicit Plato: & ſecundum hoc formæ ſunt ſicut materiæ ſicut ſuperlinitæ & non intrinſecæ per eſſe & intellectum materiæ, & ſic ſunt ſicut mixtæ. Alia autem eſt Anaxagoræ, qui dixit omnes in materia eſſe actu, ſed latere, & quoad hoc iterum cum materia mixta ſunt, & vt intrinſecæ naturæ & eſſe & intellectum materiæ: & quoad hoc Plato & Anaxagoras vnum ponunt, licet cauſa ſuæ poſitionis non ſit vna & eadem. Omnia autem iſta orta ſunt ex propoſitione quam omnes conceſſerunt antiqui, quòd ſcilicet ex nihilo nihil fit omninò: & ideo cum forma actu fiat, dicebant oportere præexiſtere formam ex qua fit: & tunc diuerterunt Plato quidem ad datorem & ideas, Anaxa. autem ad latentiam, & dixerunt formas præexiſtentes eſſe mixtas materiæ: & Ariſtoteles videns inconuenientia quæ ſequuntur, elegit verum dicere, quòd ſunt in poteſtate materiæ. Dicere igitur prędicto modo mixta eſſe cum materia, ratio mobilis valdè & ſubuertibilis eſt, quam, ſicut per antecedentia patet, primus dixit: licet per hoc motiuum ante ſe cauſam ſic dicendi haberet, & poſtea in ea ſucceſſorem habuit Eudoxum, & alij quidam conſenſerunt iſtis: facile namque eſt colligere multa & valdè impoſſibilia ad talem opinionem deſtruendam: quia iam dictum eſt vnum inconuenientiſſimum, quod ex forma ſcilicet & materia non ſit vnum: & ſecundum eſt, quòd motus non eſt actus eius quod eſt in potentia, ſed efficiens: nec motus eſt exitus de potentia ad actum, ſed eſt influxus agentis ſecundum formam: & quia materia non eſt ſubiectum motus proprium, ſed eſt tantum inquantum influit agens formam: & quia materia non deſiderat formam, eò quod nihil deſiderat aliquid niſi per aliquid ſimilitudinis quod habet cum ipſa: & quod quælibet forma poteſt fieri in quacunque materia, cum nihil formæ approprietur hæc forma huic materiæ

Nota tres opiniones de formis, pro quibus vide diffusè Auerroem. 12. met. c. 18.

riæ : & quod generatio non eſt compoſiti, ſed formæ tantum, quia generatio nihil eſt niſi datio formæ à datore : & quod materia non mouetur, ſed potius in eam quietam ingreditur forma : & multa talia facile inueniuntur quæ vidit Ariſtoteles, cum abhorruit iſtam poſitionem. Adhuc autem non eſt aliquis conſuetus modus dici, quo ex ſpeciebus ſempiternis fiant alia ab eis quæ ſunt ſenſibilia corruptibilia. Patet igitur omninò ad eſſe & ſcientiam rerum inutilem eſſe idearum poſitionem.

CAPVT IX.

De contradictione contra Platonem ſumpta penes ideas ſecundum quod dicunt eſſe exemplaria opificis.

Tex. c. 32. DIcere verò, quòd ſpecies ſunt paradigmata ſiue exemplaria eſſe, ad quæ reſpexit opifex quando fecit iſtum ſenſibilem mundum, & quod iſta ab exemplaribus participant exiſtentiam in iſto mundo ſenſibili : & ideo iſtæ formæ ſunt imagines illarum quæ ſunt in mundo archetypo, ſicut dicit Plato, vaniloquium eſt : & eſt hoc dicere fabuloſas & poëticas fabulas : poëmata enim figmentis talia ſub integumentis mentiuntur volentes corruptibili metaphora ſignificare vniuerſalitatem virtutis operatiuæ primi intellectus, qui omnia rectè producit ac ſi producit ad exemplar vnumquodque. Dicere autem hoc ſimpliciter & ſine metaphora eſſe vnum, vaniloquium eſt : quia ad perfectam rationem agentis non requiritur, niſi quòd formam, quæ eſt principium actionis, apud ſe habeat : hanc autem formam habet agens intellectus per formam quæ eſt ſcientia ſua : & naturaliter agens habet eam, quia ipſa eſt forma per quam ineſt ei agere : & ideo neutrum agens indiget exemplari extra ad quod inſpiciat quando agit. Quæramus igitur à Platone, quid ſit agens vel operans in tota natura, quod ſit ad ideas reſpiciens ? ſine enim omni exemplari conuenit, quod aliquando ſit in natura ſimile illi, & aliquando non, ſed ſit diſſimile : fit enim aliquando quod generatur, ſimile generanti, aliquando non : igitur etiam exiſtente exemplari, Socrate ſeparato, & non exiſtente eo, fit iſte Socrates ex Domonis patris ſui, qualis in natura eſt iſte ſenſibilis Socrates. Similiter autem palam eſt, quando ſecundum Platonem exemplaria ponantur propter communia prædicata quibus vniuntur particularia, erunt tot exemplaria, quot ſunt prædicata communia, quæ ſunt prædicata per ſe, ex quibus ſcitur & ſyllogizatur : ergo etſi ponatur Socrates ſempiternus ad quem reſpiciens operator fecit iſtum ſenſibilem Socratem, oportet concedere, quòd illius ſempiterni Socratis ſint exemplaria plura : ergo & ſpecies plures erunt exemplaris Socratis ſicut ſunt hominis prædicata communia per ſe, animal, & ſubſtantia, & huiuſmodi : hæc enim ſimiliter erunt & autoſantropos, hoc eſt, per ſe homo, qui eſt homo ſeparatus : ergo ſpeciei erit alia ſpecies prior ea : quod non dicunt qui ponunt exemplaria eſſe.

Per ſe homo.

Amplius ſpecies erunt non ſolum exempla ſenſibilium, ſed etiam exempla ſpecierum, ſicut genus exemplarum eſt ſpeciei : & hoc ibi cum illud quod fit ad eius exemplar, ſit imago, & non idea, ſiue forma, ſiue ſpecies, ſicut patet per prædicta, exempla ſpecierum quæ ponit Plato, erunt imagines ſicut & illæ formæ quæ ſunt in materia : & hoc eſt contra Platonem dicentem formas formantes, quæ ſunt ſeparatæ, non eſſe imagines. Amplius quilibet rectè opinans opinabitur impoſſibile eſſe, quòd forma ſubſtantialis quæ eſt rei quidditas, & id cuius eſt illa ſubſtantia, ſint ſecundum rem ſeparata : ſubſtantia enim eſt eſſe eius cuius eſt ſubſtantia, & non habet aliud eſſe ab ipſo, ita quod de ſubiectis illis quorum eſt ſubſtantia, impoſſibile eſt remanere aliquod ſubſtantialium ſecundum eſſe : quomodo ergo erunt ideæ ſeparatim ſecundum eſſe, cum ſint ſubſtantiæ rerum ? Et licet hoc abſurdum ſit & contra opinionem omnium, tamen in Phædone ſic dicitur, quòd ſpecies ſeparatæ ſint cauſæ eſſe rerum & fieri earundem. Tex. c. 33.

Amplius etiamſi dentur exiſtere ſpecies, tamen hæc ſingularia non participabunt ea, niſi ponatur aliquid mouens in materia, quod faciat ſeparata venire in iſta ſingularia ; & hoc iam in ſuperiori capitulo oſtendimus eſſe impoſſibile. Adhuc autem multa fiunt per artem quæ ſunt alia à ſpeciebus : quia non dubitamus, quin formæ artificialium ſint accidentes materiæ : & ideo ſcimus talia non habere ſpecies quæ per ſe exiſtunt : & ſic domus & anulus fiunt ſine ſpeciebus ſeparatis : quia horum non dicimus ſpecies eſſe, ſicut iam diximus. Igitur cum artificialia imitentur naturam, palam quia contingit & alia quæ naturalia ſunt, & eſſe, & fieri, propter tales cauſas coniunctas cum materia, quales & nunc dictæ ſunt eſſe in artificialibus. Tex. c. 34.

CAPVT X.

De contradictione contra poſitionem Platonis, quod numerus idearum eſt principium.

PLato autem non ſolum poſuit ideas eſſe formas rerum & principia, ſed etiam dixit ſpecies eſſe numerum, ſicut diximus ſuperius. Non autem dixit numerum illum qui in genere eſt diſcretæ quantitatis eſſe principium, ſed potius illum numerum qui eſt ſpecierum & idearum. Has enim dixit numeris & numerorum proportionibus iunctas conſtituere res in harmonicis compoſitionibus tam ex parte formæ quam ex parte materiæ : propter quod triplicem dixit eſſe numerum, inſtrumentalem ſcilicet, quo redditur & menſuratur entium diſcreta quantitas : & formalem, quo res quælibet ponitur in numero & conſtituitur in proportione numeri : & materialem, quę eſt res ſenſibiles in proportione conſtitutæ. Procedamus igitur nunc contra iſtam poſitionem, dicentes quæcunque inconuenientia ſequuntur. Nec curamus hîc de his Tex. c. 35.

Nota quem numerum Plato poſuerit principium rerum, & quomodo triplex eſt numerus ſecundum ipſum.

quæ dicit Auerroës : quia non videntur nobis esse secundum literalem Aristot. intellectum. Dicamus igitur, quia si numeri quidam formales sunt ideales species, per quem modum erunt isti numeri causæ rerum existentium ? Quæramus, vtrum sint sicut causæ rerum ? quia res ipsæ constitutæ sunt alij quidem causati ab illis numeris, sicut si dicamus, quòd vnus numerus causatus ab illis est homo qui est species & esse indiuiduorum, & alius numerus etiam ab illis causatus est Socrates indiuiduus, & alius iterum numerus sub communi numero hominis acceptus est Callias, & sic de omnibus indiuiduis & communibus speciebus & generibus acceptis ac indiuiduis. Si autem sic dicatur, tunc quæramus, quid causalitatis habent illi numeri separati ad istos conceptos cum materia? Non enim est sufficiens differentia quam dicunt, quòd illi sunt sempiterni, & isti non, ad hoc quod illi sunt causæ, & isti causati. Quod enim aliquid sit sempiternum, non confert ei, quòd sit causa, præcipuè prout causa & principium est formæ: sed potius hoc quod essentialiter constituit ipsum, & sit de esse ipsius, sicut & in ante habitis diximus sæpius.

Tex. c. 39. Si verò dicatur, quòd proportiones siue rationes numerorum sunt hoc in sensibilibus substantiis constitutis, sicut symphonia quædam proportio numerorum in sonis, ita etiam in harmonia principiorum constituitur substantia, illud non longè est à veritate: sed secundum hoc, cum omnis proportio sumatur in aliqua natura, palam est esse aliquem numerum, cuius est ista proportio, & ea sensibilia constituta quorum sunt istæ proportiones, sunt illa natura : & si illa natura quæ sic proportionata constituit substantias, est materia corporum sensibilium, oportet quòd & ipsi numeri sint proportiones illius materiæ, & sint proportiones alterius ad aliud. Omnis enim proportio est habitudo vnius ad aliud, sicut est proportio partium materiæ carnis ad formam carnis. Dico autem partes materiæ sicut tot partes terræ ad tot aquæ, & tot aëris ad tot ignis, & in complexionatis omnibus & compositis est similiter. Dico autem generaliter, quòd hoc dictum est sicut si est Callias proportio in numeris partium ignis, terræ, & aquæ, & aëris: tunc oportet etiam, quòd autos-antropos, hoc est, per se homo siue separatus homo, siue ponatur esse numerus, siue non: tamen oportet, quòd proportio sit in numeris quarundam rerum : qua aliud sunt quam numerus, quæ non nisi in proportione constituunt ipsum : constat enim, quòd non est simplex, sed est in eo potentia genus & actus : nec ista conueniunt adinuicem in proportione potentiæ ad actum & actus ad potentiam. Sicut autem in proportione existens rerum quæ non sunt numerus, non erit ille homo aliquis numerus qui sit præter res illas ex quibus in proportione conuenientibus constituitur : & sic malè homo separatus numerus esse ponitur à Platone.

Tex. c. 37. Amplius si numerus dicitur esse ideæ quas ponit Plato, ita quod esse idearum sit esse cuiusdam numeri facientis ideas, sicut anima dicitur esse numerus seipsum mouens, sicut dicit Plato : tunc oportet, quòd ea quæ conueniunt numero communi, conueniant & formis idearum. Videmus autem, quòd ex multis numeris fit vnus per aggregationem, & ex quibuscunque numeris aggregatis fit vnus numerus: quomodo autem ex quibuscunque speciebus pluribus fit vna species ? Et si fortè dicat Plato, quòd non constituitur numerus ex numeris primis, sed ex vnis siue vnitatibus numeri, eò quod numerus est aggregatio vnitatum, & ita dicat fieri in formis, sicut millenarius constituitur ex decies centum, & centum ex decies 10. & 10. ex decies vno, & recurrit constitutio omnis numeri vsque ad vnitatem quæ primum constituens. Tunc quæramus, quomodo se habent vnitates in numero qui formas constituit ? Si namque illæ conformes sunt vnius speciei secundum naturam, multa sequuntur inconuenientia, quorum principale est, quòd ex his quæ sunt vnius speciei & naturæ, nihil fit omninò : quia ex homine & asino nihil fit omninò: & non est inter ea proportio nisi æqualitatis & similitudinis : proportio autem in qua res constituitur, est diuersorum ad vnum secundum aliquam medietatem arithmeticam, vel geometricam, vel musicam habitudo. Secundum autem est, quòd si ponamus aliquod fieri in talibus totum esse eiusdem speciei : & sic omnia essent eius speciei : quia ex eisdem vnitatibus fierent & eiusdem speciei ideæ : & ex ideis eiusdem speciei fierent eiusdem speciei ideata sensibilia. Et alia infinita sequntur inconuenientia.

Et si propter hoc dicatur, quòd vnitates non sunt conformes, sequitur statim, quòd nec eædem sibi inuicem sunt vnitates separatæ quæ constituunt formas : & sequitur propter hoc, quod nec aliæ possunt esse omnes omnibus adinuicem, ita quod quælibet sit alia in specie ab alia. Et hoc planum est videre : quia cum illæ vnitates quæ formas constituunt, sunt per naturam ante formas ideales, sicut in esse formali constituentes eas : ipsæ sunt omninò separatæ ab omni materia materiatorum, & sunt impassibiles : & tunc quæramus, à quo differunt abinuicem separatæ & sic impassibiles existentes vnitates ? & non erit etiam fingere volenti assignare differentiam. Talia enim dicta non rationabilia sunt, sicut constantia per syllogismum, nec sunt concessa intelligentiæ, sicut sunt principia per se nota : ergo formæ non sunt sicut formas numerus constituens. Amplius autem cum numerus circa quem est arithmetica, sit genus discretæ quantitatis, qui nullum ens vel formam constituit, oportet ad genus aliquod à numero formas faciente numerum illum facere, circa quod est arithmetica : illius enim vnitatis nihil constituunt nisi numerum: & sic habemus quatuor numeros : vnum arithmeticum, qui est determinati generis : & vnum indeterminati generis, qui in esse formali constituit ideas : & tertium numerum idearum : & quartum numerum ideatorum constitutorum, & hęc est derisio: & ideo ideę numeri esse non possunt. Tex. c. 38.

Adhuc autem secundum ea quæ vltimò diximus, numerus qui constituit, medius est inter numerum simplicem arithmeticum, & ipsas ideas constitutas : omnia autem quæ sunt infra aliqua siue media aliquorum secundum naturam sunt composita aut ex his quibus est simpliciter compositio mediorum, & Tex. c. 39.

hæc

hæc ſunt quæ maximè diſtant in genere illo. Aut enim ſunt ex aliquibus quæ ſunt principia ad ipſa media, licet non ſint principia; & prima ſimplicia abſolutè: ſicut componuntur media quædam ex mediis, quæ comparata ad ipſa, ſunt extrema, ſicut docuimus in 5. phyſi. Aliter enim non poſſet dici quare numeri formarum eſſent medij inter formas & præſentia ſenſibilia ſecundum Platonem: quia formæ ideales non conſtituunt res præſentes, niſi mediate ratione numeri: quia ligantur cum ſenſibilibus: & ſicut illi numeri medij ſunt inter eas & ſenſibilia præſentia, ita neceſſe eſt numeros qui conſtituunt formas, eſſe medios inter numeros mathematicos & ideas.

5. phy. tex. com. 52. & tex. c. 6.

Tex. c. 40. Amplius ſecundum hæc quæ dicta ſunt, vnitates quæ ſunt in dualitate conſtitutæ, ideas habent alias priores ſe vnitates dualitatis quæ prior eſt ea: & hoc eſt impoſſibile, cum vna vnitatum nihil addat ſuper aliam, eò quod vtraque ab omnium materia materiata ſeparata eſt, ſicut patet per antè dicta. Amplius in iſto numero medio quæramus, quare ille numerus eſt vnum ſimul collectum ſiue comprehenſum? Dico autem vnum, quod ſimpliciter eſt vnum: & hoc eſt quod forma vnum eſt: hoc enim non erit aſſignare: quia diſcretio non eſt cauſa vnitatis ſimpliciter, cum ipſa ſit ſimpliciter multitudo: & multitudo in eo quod huiuſmodi, non eſt cauſa vnitatis ſimpliciter: igitur idea eſt multa ſimpliciter, & non vnum, eò quod eius cauſa eſt multitudo ſimpliciter.

Tex. c. 41 Amplius autem ad omnia quæ dicta ſunt ſi in numero conſtituente ideas vnitates ſunt differentes ſecundum ſpeciem & formam, cum illa ſint elementa prima rerum, tunc oportebit eum aliquid ſimile dicere, quemadmodum dicunt quicunque quatuor dicunt aut duo ſpecie differentia. Horum enim quilibet ſit plura dicit elementa ſpecie differentia: quia non dicit primum elementum eſſe corpus quod commune eſt his quę ponunt eſſe principia: ſed dicit ignem & terram eſſe elementa, ſiue ſit eis commune, ſiue non: & ita dicit Plato vnitates difformes eſſe principia prima, non conſiderando communem eis numerum, ſicut patet per ante dicta. Et ſic aliquando dictum fuit: ſed nunc dicitur à Platonicis, quòd vnitates quæ ſunt principia idearum, ſunt ſimiles: & hoc eſt dicere, ac ſi diceremus, quòd quaſi vno in forma exiſtente elemento fiant tres, ſicut ex igne, vel aqua quæ ſunt ſimilium partium ſecundum formam. Si autem ſic dicant aliquid vnum eſſe elementum, & non vnitatem abſolutam, ſed ſuppoſitum & ſubiectum vnum homogenium: tunc ſequitur, quòd ſubſtantiæ formales rerum non ſunt numeri, ſed potius illud vnum quodcunque eſt illud. Palam autem, quia ſi vniuerſitas rerum eſt aliquid vnum & idem, & hoc eſt principium omnium formale, oportet quòd illud vnum multipliciter dicatur, & non vno modo: aliter enim impoſſibile eſt omnia dicere vnum, ſicut patet in ipſo ente: quia ſicut dicit Porphyrius, ſiquis omnia entia vocet, æquiuocè nuncupabit: & ita eſt de lumine primæ cauſæ quod ſementem omnium dixit Plato: hoc enim non omnibus vno modo acceptum erit principium.

CAPVT XI.

De contradictione contra Platonem de reductione ſubſtantiarum ad principium numerorum.

NOs autem volentes ſubſtantias ſenſibiles corporeas reducere ad principia prima præmemorati numeri ſecundum Platonicos, tunc ponimus lineæ longitudines conſtare ex primis contrariis lineæ, quæ ſunt productum ſiue longum, & breue: & hoc dicimus eſſe ex contrariis primis quantitatis quæ ſunt magnum & paruum, vt dicit Plato: & planum ſiue ſuperficiem dicemus conſtare ex primis ſuis contrariis, quæ ſunt latum & arctum ſiue ſtrictum, quæ etiam ſunt magnum ſiue paruum in ſuperficie. Corpus verò dicimus componi ex profundo ſiue alto, & humili ſiue imo. In vnoquoque enim genere principia proxima ad conſtituendum res generis illius, prima contraria ſunt. Primum autem omnium in genere continui, quæ ſunt vt primum ſubiectum ſiue materia eorum quæ ſunt in quantitate, eſt magnum & paruum, inter quæ eſt motus augmenti & diminutionis. Secundum igitur Platonis philoſophiam corpus reducitur cum ſua contrarietate ad ſuperficiem & contrarietatem ſuam: ſicut ad principium, & ſuperficies cum ſua contrarietate ad lineam cum ſua contrarietate, & linea cum ſua contrarietate reducitur ad magnum & paruum, magnum & paruum reducuntur ad prima contraria numeri, quæ ſunt multum & paucum. Magnum enim diffiniunt, quod componitur ex multis: & paruum, quod componitur ex paucis: & ſic omnia reducimus ad numeros ſicut ad prima conſtituentia. Tex. c. 42.

Attamen licet hoc ita dicamus ſecundum eos, quæramus ab eis, quomodo ſic principium ſe materialiter conſtituens, habebit aut planum ſiue ſuperficiens lineam quæ nullam habet latitudinem? Aut quomodo habebit ſolidum corpus ſicut principia ſic conſtituentia lineam & planum quæ nihil habent profunditatis. Aliud enim genus contrariorum eſt latum & arctum ſiue ſtrictum: & aliud genus contrariorum profundum ſiue altum, & humilę ſiue imum: & non ſubalternatim poſita iſta, nec reducibilia ad ſe inuicem, nec ſunt vnius motus principia, ſicut patet ex his quæ in 2. cæli & mundi determinauimus. Quemadmodum ergo numerus in eis non eſt ſicut principium, eò quod multum & paucum ab his per aliud genus diuiſum eſt, cui nihil horum ſubalternatim poſitum eſt: ita nihil eorum quæ ſunt ſub numero, & ſuper numerum, contingit iſtis quaſi inferioribus ſub numero conſtitutis: & ita non reducitur ad numerum quaſi ad principium aliquod prædictorum. Sed nec eſt profundi latum: ſi enim hoc daretur, tunc oporteret, quòd eſſet aliqua ſuperficies. Quando enim alterum de altero vt de ſubiecto prædicatur, quæcunque prædicantur de prædicato, & de ſubiecto prædicantur. Si autem genus eſſet profundi latum eſſe, Tex. c. 43.

profundum eſſet latum, ſed etiam corpus latum quoddam eſt ſiue ſuperficies, quod impoſſibile eſt. Amplius puncta quæ prima continui ſunt principia, ex quo ſicut ex principio exeunt, ſi omnia continua reducuntur ad numeros ſicut ad prima conſtituentia. De hoc enim genere principiorum contendebat Plato, ac ſi tota naturalium doctrina & exiſtentium vniuerſaliter eſſet geometrica: ſed aliquando vocabat punctum principium materiale lineæ: & videns impoſſibilia quæ ſequuntur, ſcilicet quod longitudo componitur ex non longis, & quod rectum recto continuaretur, & punctum puncto tangeretur, & punctum conſequens ſiue habitum eſſet ad punctum, & multa alia quæ in 6. phyſi. à nobis determinata ſunt, mutauit ſententiam: & hoc quod eſt principium lineæ, indiuiſibiles lineas eſſe poſuit. Sed non euadit per hoc præinductam quæſtionem, quid ſit principium puncti? & quia ſi concedamus indiuiſibiles eſſe lineas, quod tamen falſum eſt, quælibet indiuiſibilium linearum habebit neceſſariò terminum punctum: igitur ex qua ratione numeri linea eſt numerus aliquis, ex eadem ratione etiam punctum erit numerus aliquis. Non enim vnitas ſola punctum conſtituit: quia ſic differret conſtitutum à conſtituente, hoc eſt, punctus ab vnitate. Oportet igitur, quòd punctus ſit quidam numerus: & ſic id cui penitus pars non eſt, numerus eſt, quod abſurdiſſimum eſſe iudicatur ab omnibus. Sic igitur numeri non poſſunt eſſe principia ad quæ ſubſtantiæ rerum quantitatem habentium reducuntur, nec ipſæ quantitates continuæ ad ſe inuicem cauſantur.

Tex. c. 1. & infra.

CAPVT XII.

De contradictione contra Platonem ſecundum quod ideæ dicuntur eſſe cauſæ generationis.

Tex. c. 14. OMnium autem & vniuerſaliter omni ſapientia quærente cauſam de manifeſtis, eò quod occultum non probatur niſi per manifeſtum, nos qui philoſophantes ſecundum Platonis ſumus ſcientiam, prætermiſimus hæc quæ manifeſta ſunt inquirere: eò quod nihil omninò dicimus de cauſa mouente quæ eſt principium tranſmutationis materiæ ad formam: hanc enim, ſicut in ante habitis diximus, in materia eſſe neceſſe eſt. Sed philoſophando putantes nos dicere horum quæ ſenſibilia ſunt, ſubſtantiam formalem, & opinantes formas quæ in tranſmutationibus ſunt, non poſſe principia eſſe eorum quæ ſunt & ſcientiæ, dicimus ſine magna ratione alias quaſdam à ſenſibilium formis eſſe ſeparatas ſubſtantias. Sed omninò ſuperuacaneè dicimus quomodo illæ ſeparatæ ſubſtantiæ ſint horum quę in ſenſu demonſtrantur, ſubſtantiæ formales: cum ſine tranſmutatione nihil ſenſibilium participare conueniat huiuſmodi ſeparatis, ſicut in ante habitis prius diximus. Sic igitur fruſtra ponuntur eſſe ideæ ſicut cauſæ formales ſenſibilium. Adhuc autem nullam prorſus ex iſtis poſitionibus in ſcientiis videmus cauſam exiſtentem propter quam omnis intellectus rerum & omnis natura facit, ſicut ponit Plato ideas, propter quas omnis intellectus facit ſcire res eſſe: intellectus enim non facit ſcire per ſeparatas: eò quod ſeparatum ſecundum eſſe non eſt quid & propter quid rerum, & natura non facit eſſe res hoc quod ſunt per ſeparata: quia non coniunguntur rebus, ita quod ſint eſſe rerum ſenſibilium. Nec videmus in tota iſta philoſophia Platonis, quòd ſpecies ideales tangant illam cauſam quam dicimus eſſe vnum principiorum rem conſtituentium & facientem ſcire eam quæ eſt cauſa quæ vera eſt rei quidditas, ſicut paulò ante diximus. Sed ſecundum dicta Platonis mathematica, ſiue ſeparata, ſecundum rem facta ſunt præſentibus in ſenſu, philoſophiam adiicientibus Platonicis oportere tractare huiuſmodi ſeparata gratia aliorum ab eis quæ ſunt ſeparabilia. Cum enim in ſenſibilibus non inueniatur aliquid permanens vnum in multis & de multis exiſtens, oportere iudicabant ponere mathematicas, hoc eſt, ſeparatas formas, quæ immobiles exiſtentes vnum eſſent in multis & de multis: & ſic facere res eſſe quæ ſunt & ſunt principium ſciendi quæ ſciuntur. Et ſic oportebat, vt dicunt, mathematicas formas tractari propter ſenſibilia.

Amplius autem ſi rei ſequantur conuenientiam, magis rationabiliter ſuſcipiet aliquis mathematicam eſſe ſubſtantiam illam quæ ſubiecta eſt vt materia, quam formam rerum eſſe mathematicam. Materiam enim mathematicam quam poſuit Plato eſſe magnum & paruum, ſicut diximus in ante habitis, ſuſcipiet aliquis prædicari communiter de materia ſenſibilium, & ipſam eſſe ſubiectum primæ contrarietatis formæ & materiæ: hoc enim conuenit dictis Phyſiologorum, qui ponunt rarum & ſpiſſum, dicentes ea eſſe primas ſubiecti materialis differentias. Cum enim omnia contraria quæ principia ſunt tranſmutationis & motus, reducantur ad priuationem & habitum per hoc quod vnum eſt ſuperabundantia & alterum defectus, dicebant Philoſophi ſpiſſum eſſe defectum & rarum ſuperabundantiam, qui ponebant principia elementa magis formalia: & illi qui ponebant principium eſſe materiale, magis dicebant è conuerſo ſpiſſum eſſe abundantiam, & rarum eſſe defectum: & huic conuenire videtur dictum Platonis: quia ex hoc quod magnum eſt ſecundum eum quod componitur ex multis, paruum quod componitur ex paucis, erit ſpiſſum ſicut magnum, & rarum ſicut paruum. Spiſſum enim eſt, quod ex multis conſtantibus propriè, & rarum quod ex paucis diſtantibus longè: & ſic ad minus congregatione in ſpiſſum & ſegregatione in rarum poſſit fieri generatio & tranſmutatio. Et de motu quidem aliquid fit rationabiliter ſuſceptibile dicit Plato. Siquidem enim ea quæ materialia dicit Plato, fuerint motus principia, palam quia ſpecies quas ponit, mouentur. Dico autem moueri ſicut moueri dicunt ea quæ per motum accipiuntur, & non ſicut illud quod ſubiicitur motui: & hoc multò magis ſuſceptibile eſſet quam ſpecies dicere mathematicas nullo modo motus. Si enim ſpecies prædicto modo non mouentur,

Tex. c. 15.

vnde

vnde ergo venerunt in iſta generata ſenſibilia? Non enim erit aſſignare ſpeciem quam non ſemper habuit, niſi per motum accipiat eam: & ſi ſic non dicantur veniſſe in materiam, non poteſt dici vnde venerint: quia per hoc quod ſeparatæ eſſe & immobiles ponuntur, tota perſcrutatio quæ de materia propriè eſt, aufertur & deſtruitur per iſtam poſitionem. Licet ergo etiam ex parte materialis principij non ſatis bene dixerit Plato, tamen ſuſceptibilius & tolerabilius dixit quam ex parte formæ quam poſuit eſſe ſeparatam ſecundum eſſe.

CAPVT XIII.

De contradictione contra Platonem in hoc quod formas eaſdem ſecundum eſſe ſeparatum & diſtinctum dicit eſſe in omnibus & in pluribus.

Tex. c.46. QVod autem Plato dicit vnum eſſe ſeparatum acceptum in multis eſſe & prædicari de illis, & hoc dicit propter vniuerſalem & ſimplicem naturam quæ inuenitur in multis & de multis prædicari in ratione vna, & hoc maximè dicit de magis vniuerſalibus quæ ſunt ens & vnum, improbare illud non eſt difficile: facile namque videtur eſſe monſtrare parum ſtudentibus in philoſophia, quòd vnum ſecundum eſſe acceptum non ſit omnia. Nam ex ſuppoſitione quæ per ſe intellecta concedenda ſit, non poteſt dici, quòd vnum ſecundum eſſe diſtinctum omnia ſunt, ſicut dixit Plato: ſed ſi quis dicit concedendo, quòd omnia ſunt id aliquid demonſtratum vnum, quod habet eſſe ſeparatum, ſicut dicit Plato vnam ideam entis omnia informare, ſicut vnus maſculus implet multas fœminas ſecundum eſſe ſeparatus ab eis: quod non faceret ſi vni fœminæ per materiam eſſet coniunctus, ſicut maſculinum & fœmininum non implet in plantis: & ideo maſculinum non implet in plantis niſi vnum fœminum. Sic dicenti obiiciemus dicentes, quòd hoc non poteſt eſſe verum, niſi det illud vnum quod in omnibus exiſtendo idem de omnibus prædicatur eſſe vniuerſale, ſicut genus quod vna ratione prædicatur de omnibus in quibus eſt: hoc enim eſſe oportet vnde illud quod ſecundum eſſe vnum eſt numero in omnibus: & hoc non poteſt diuerſa ratione prædicari de eis. Sic autem vnum in omnibus multis eſſe eſt impoſſibile, ſicut patet in quibuſdam: nullam enim vnam vnius naturæ ſecundum eſſe habent rationem ea quæ ſunt omnia: nec etiam ea quæ in quantitate ſunt poſt numeros, vt dicit Plato, longitudines ſcilicet, & latitudines, & profunditates huiuſmodi vnius generis habent vnam rationem. Probauimus enim iam pridem hoc in vnum genus non reduci, nec reduci ea ad genus numeri: ſimiliter autem nec ea quæ modo ſunt, & ea quæ poſt futura ſunt, huiuſmodi vnius generis habent vnam rationem: quia ſic dicendo vnum & idem actu ſecundum eſſe acceptum & formam reiteraretur in his quæ ſecundum ſubſtantiam corrumpuntur, quod eſt impoſſibile: quia in ſecundo peri geneſeos probatum eſt, quòd quæcunque corporalem ſubſtantiam habent motam, non reiterantur eadem numero. Eodem autem modo nec illa quæ aliquam habent potentiam ad eſſe, poſſunt hoc modo eſſe vnum: eo quod potentia eorum non eſt vna & vniformis: iſta enim quæ ſic ſunt in omnibus, non poſſunt aliquæ ſpecies eſſe ſeparatæ. Dictum enim Platonis eſt, quòd ſpecies ſunt numeri quidam conſtituti à numeris ſimplicibus: & iſta quæ inſunt rebus ſecundum ſuum eſſe, non ſunt numeri, nec poſſunt eſſe media quæ dicunt eſſe infra duo extrema, ſenſibilia ſcilicet, & numeros ideales. Si enim eſſent media, tunc eſſent mathematica materialia quæ dicit Plato eſſe, & non in omnibus eſſe eadem. Nec etiam poſſunt corporalia eſſe iſta ſenſibilia: quia tunc, vt dicit, nec ad eſſe proficerent, nec ad ſcire. Oportet igitur, quòd iſta quæ in omnibus ſunt eadem ſecundum rem, ſint quartum genus entis: & ſic erit de ipſis quartum genus ſcientiæ theoricæ: quia nec eſt diuinum, nec mathematicum, nec phyſicum: & cum illa quæ in omnibus ſunt ſicut cauſæ primæ & propriæ entis vniuerſaliter, erit iſta ſcientia vniuerſalis ad diuinam, & omnes alias, & habebit ſtabilire principia & cauſas tam diuinæ ſcientiæ quam aliarum: & hæc eſt abſurditas maxima.

In fine 2. de generatione & corruptionis

Adhuc omninò & vniuerſaliter ſi aliquis quærat elementa ſiue principia quæ in eſſe exiſtentium omnium ingrediuntur, ſicut principia rerum eriſtentium ſunt forma & materia, & non diuidat multipliciter dicta ens & vnum, quæ ſunt in multis, impoſſibile eſt inuenire, eò quod nihil vnum per vnam rationem & eſſe vnum ſit in omnibus, quin potius nihil vnum ſecundum eſſe eſt in pluribus omnibus. Et ſi conſiderentur etiam ea quæ vt genera ſunt in pluribus, quæ ſecundum eſſe tamen non ſunt in eis, cum ſint eadem per vnam communem rationem exiſtendi in multis: vnde in libro de anima diximus, quod ratio animalis vniuerſalis ſecundum vnumquodque ſpeciale animal cui ineſt, altera eſt: & ſi ſecundum vnam communem rationem ſumptam penes intentionem ſimplicem & abſolutam animalis eſt in multis, iſta ratio logica eſt & non phyſicè ſumpta. Multo ergo minus vnum ſecundum eſſe diſtinctum & ſeparatum ab eſſe eius cui ineſt, poteſt eſſe in omnibus vel pluribus. Et aliter adhuc in iſta poſitione eſt peccatum. Quærentes enim ſecundum dictum modum de rebus phyſicis ex quibus ſicut principiis ſuum eſſe elementatibus, non conuenit accipere cauſas aliquas, ex quibus eſt facere, aut pati phyſicè, aut ex quibus cauſatur corpus rectum, cuius eſt facere, aut pati: ſicut enim dicitur corpus rectum propter motum rectum quem habet. Separata enim ſecundum eſſe actionis & paſſionis & rectorum corporum principia: licet enim cauſas habent in materia ſecundum eſſe agentes, ſicut in omnibus phyſicis demonſtratum eſt. Si autem quis dicat, quòd non oportet diuidere multipliciter dictum quod eſt in omnibus vel pluribus: quia talia principia non dicuntur eſſe niſi ſolarum ſubſtantiarum, & illis inſunt per vnum modum: tunc etiam ſi hoc concedatur, quod tamen verum non eſt, ſi aliquis quærens ſolius ſubſtan-

Tex. c.47.

Primo de anima tex. com. 8.

tiæ elementa putet ſe habere omnium exiſtentium elementa, deceptus eſt: & non eſt verum ſi hoc dicat: quia ſecundum diuerſitatem exiſtentium differunt elementa rerum quæ ſunt ingredientia eſſe ipſorum. Patet ergo ad eſſe non proficere huiuſmodi vnum, quod in omnibus vel pluribus eſſe dicitur, & tamen habet eſſe ſeparatum & diſtinctum ab eſſe ipſorum.

CAPVT XIV.

De contradictione contra Platonem in hoc quod dixit ideas principium ſcientiæ.

Tex c 47. QVod autem ad ſcire ideæ non conferant, ſic oſtendimus. Si enim formæ per quas ſcimus quid eſt vel propter quid eſt quælibet rerum extra animam habent eſſe ſeparatum, oportet quod ſint ſingulares, & comparatio earum ad intellectum non eſt ita quod intellectus abſtrahat eas à rebus, ſed potius ſicut comparatur ad ſenſata, ita intellectus comparabitur ad intellecta extra eum entia: vnde ſicut habentes per naturam facultatem ſentiendi non diſcimus videre, ſed præſente ſenſibili ſine doctrina accipimus ſenſatum, ita omninò non diſcimus ſcire, ſed præſente forma ſeparata ſcimus. Non enim tunc ex multis ſenſibilibus memoria, nec ex multis memoriis experimentum, nec ex multis experimentis acceptis vniuerſale, ſed omninò per nihil prius acceptum doctrina vel natura ſtatim præſente ideâ ſcimus. Quæramus igitur, cum non fiat ſcientia in nobis niſi per principia, & præcipuè per eſſentiales cauſas & proprias quæ ſunt elementa, quomodo volens diſcere & ſcire diſcet iſtas ideas, quas Plato poſuit omnium eſſe elementa. Palam enim, quia non eſt poſſibile ſic dicere, quia ſit quædam præcognoſcens prius: cum tamen omnis ſcientia & omnis doctrina fiat ex præexiſtenti intellectiua cognitione quorundam, ex quibus ſicut ex principiis cognoſcimus alia de quibus quærimus & dubitamus: ſicut enim geometram diſcentem concluſiones geometricas oportet præſcire alia quæ ſunt principia, quorum ſicut principiorum eſt ſcientia concluſionum quam addiſcit, & non præcognoſcat quæſita de quibus futurus eſt diſcere niſi per præſentia præcognita: ita eſt etiam in omnibus aliis quæ addiſcimus. Si autem ideæ principium ſunt ſciendi, vnaquæque idearum immediatum ordinem habebit ad intellectum, ſicut immediatum ordinem ad ſenſum habent ſenſibilia: & ſicut non accipimus vnum ſenſibilium per aliud præexiſtens in ſenſu, ita non ſciemus in intellectu per aliud præexiſtens in intellectu: igitur ſi aliqua per ideas omnium eſt omnium ſcientia, quæ ideæ ſunt particulares formæ ſecundum eſſe ſeparatæ motiuæ intellectus, ſicut ſenſibilia mouent ſenſum, ſicut aiunt quidam, hinc taliter & ex talibus omnia non præexiſtit aliquid cognoſcens: ſed omne per ſeipſum cognoſcit, & nullum per aliud prius cognitum cognoſcit.

Tex c.48. Cum tamen omnis diſciplina liter cognoſcens, non diſciplinatus, niſi per cognita, aut omnia, aut quædam, quæ maximè prima ſunt aliorum: hoc enim in omni diſciplina complexorum & incomplexorum tam ſecundum viam intellectus quam ſecundum viam ſenſus. In demonſtratione enim quæ eſt cognitio complexi ſecundum viam intellectus, oportet principia præcognoſcere, & in diffinitione per quam ſcitur incomplexum ſecundum viam intellectus, oportet præſcire & eſſe nota ea ex quibus eſt diffinitio. Similiter autem & in his quæ ſciuntur per inductionem quæ eſt ex prioribus ſecundum viam ſenſus. Sed ſi dicat Plato, quòd ea quæ ſunt principia ſciendi omnem rem, non accipiuntur ab intellectu, ſed ſunt in nobis connaturalia nobis exiſtentia: & tunc cum illa ſint quid eſt & propter quid eſt res quælibet connaturalis, erit ſcientia quid & propter quid eſt quælibet res: & ſic potiſſima omnium ſcientiarum connaturalis eſt nobis. Connaturalia enim naturam non derelinquunt.

Mirum ergo eſt, quomodo alicuius rei obliuiſcimur, aut aliquid nos latet, cum connaturaliter in nobis habeamus potiſſimam omnium ſcientiarum de qualibet rerum: quæ enim connaturaliter habentur & perfecta per naturalem habitum, magis habentur facultate & vſu quam ea quæ acquiruntur doctrina vel aſſuetudine. Amplius his ſuppoſitis quomodo cognitionem aliquam poteſt ſuſcipere aliquis? hoc enim non poteſt videre, quia manifeſtum habet apud ſe ex talibus formis ex quibus eſt res quælibet, & quomodo eſt ex illis: & hoc eſt cognoſcere perfectè & de nullo dubitare. Quod falſum ſit, patet: quia videmus multas dubitationes & opiniones diuerſas eſſe de multis rebus. Ambigit enim aliquis de rebus quemadmodum & circa quaſdam ſyllabas ambigunt grammatici: cum enim ſyllaba ſit comprehenſio literarum, quidam opinantur σ quæ vna eſt litera Græca, elemento compoſito venire in compoſitionem ſyllabæ, & dicunt componi ex ſ. & e. vel ſecundum hoc nomen literæ ex s.y. in. a. ſicut grammatici noſtri dicunt & eſſe duplicem conſonantem ex. s. & e. Alij verò dicunt alium eſſe ſimplicem ſonum, qui nullis ſit cognitorum in aliis literarum. Si enim, vt dicunt Platonici, omnia perfectè ſcimus, nulla debet eſſe dubitatio de vna & eadem re, nec diuerſorum diuerſa opinio, ſed de omnibus vna omnium perfectæ ſcientiæ conceptio. Amplius autem ea ſcibilia quorum eſt ſenſus aliquis, ſicut colorum, quomodo poteſt illa cognoſcere non habens illum ſenſum? cum in poſterioribus analyticis oſtendimus, quòd omnis noſtra cognitio oritur ex ſenſu: & tamen ſi verum dicunt Platonici, hoc oportet accidere. Si enim illæ quas dixerunt ideas, ſunt omnium elementa & immediata principia & quid & propter quid omnium dicentia & exiſtentia quemadmodum compoſitæ voces ſyllabarum & dictionum ſunt ex propriis elementis, & hæc ſunt apud nos connaturaliter, cæcus natus & omninò nullum ſenſum habens, per ideas colorum demonſtrabit de coloribus, quod abſurdum patet eſſe omnibus. Ex omnibus igitur inductis eſt manifeſtum, quod ideæ naturaliter nihil ad ſcire proficiunt. Tex. c.48.

CAPVT

CAPVT XV.

Et eſt digreſſio declarans poſitionem Platonis, vt melius intelligatur contradictio contra ipſum.

AD intelligentiam autem eorum quæ dicta ſunt, interponere nos oportet quædam de opinione Platonis: quia igitur ſuperius diximus qualiter Deus opifex & pater deorum ſementem deorum facit, & diis filiis tradit, & illi ad par exequuntur. Dicebat Plato primas rerum formas, quæ veræ formæ dicuntur, ſunt lumina intelligentiarum quæ à nullo formantur, ſed omnia formant alia, quamuis quibuſdam virtutibus materialibus determinentur & approprientur materiæ: tamen quicquid illæ virtutes formatiuæ virtutis habent, ab iſtis eſt: & ſic conferunt iſtæ virtutibus materiæ determinantibus eas & ab eis nihil accipiunt: & hoc eſt quod in libro de cauſis dicitur, quòd omnis intelligentia eſt plena formis: verumtamen ex intelligentiis eſt quæ habet formas magis vniuerſales, & quædam quæ habet formas minus vniuerſales: quoniam quò illud lumen fuerit intelligentiæ ſuperioris, eò erit magis vniuerſalis virtutis, & plura informans, & virtutem præhabens in ſe inferiorum, ita tamen, quòd formæ illæ non diſtinguuntur ab eſſentiali lumine intelligentiæ, & non ſunt concepta quædam variata ſecundum res quarum ſunt formæ, ſed potius lumen formans, ſicut diximus animam ſe habere ad formas membrorum quas facit, & lucem ſe habere ad formas colorum. Propter hoc dicebat Plato, quòd res ſenſibiles ſunt nobilius in ſuis formis ſeparatis, quam in ſeipſis & numeris: quia in ſeipſis ſunt per caſum & obtenebrationem lucis intelligentiæ: in lumine autem intelligentiarum ſunt lux quæ eſt ratio conformatiua formæ eorum quæ formas attingunt: & dicebat, quòd principium cognitionis eſt forma prout lumen eſt, & non prout obruitur materia & occumbit, quod forma per hoc quod eſt ſeparata, eſt principium cognitionis, & non per hoc quod eſt coniuncta cum materia. Nec tamen intendebat, quòd ſimpliciter eſſe haberet ſeparatum ſecundum rem in natura exiſtentem particulariter, ſed intendebat eſſe formæ in eo quod forma eſt: hoc enim eſſe formæ eò verius eſt, quò magis ſeparata forma eſt: eſſe autem formæ non habet forma, nec à materia, nec in materia per ſe, ita quod non habeat ipſum extra materiam. Si enim non haberet niſi in materia, non eſſet aliqua forma, niſi eſſet virtus in materia, quod falſum eſt: nec eſſet aliqua forma, niſi eſſet virtus materialiter operans, quæ omnia falſa ſunt. Sed forma habet eſſe formæ in eo quod ſeparatum lumen eſt hypoſtaſis formarum: ſicut lux corporalis eſt hypoſtaſis colorum: per hoc enim nullo modo dependent ad materiam. Sic igitur ſeparatum eſſe formæ habens per hypoſtaſim ſuam quæ in eſſe formali ſubſtantificat eam, habet quod eſt principium eſſe & ſcientiæ, ſicut patet per ante dicta. Quia autem anima intellectualis ſacramentum eſt luminis intelligentiæ habet forma per lumen quod eſt in ipſa quaſi hypoſtaſis cognitionem ad intellectum, qui eſt imago intelligentiæ, cuius lumine eſt hypoſtaſis formarum omnium, & ſic connaturales animæ Plato poſuit ideas intellectui noſtro, & ſtudium nihil aliud eſſe dixit, niſi quod anima abſtrahendo à ſenſibilibus quibus intendit, hoc lumen inueniet in ſeipſa, & non quod abſtracta iſta à ſenſibilibus rebus, ſed potius quod ſeipſam à ſenſibilibus quibus intendit, auertat, & lumina veritatum omnium in ſeipſa inueniat. Quia tamen hæc lumina ſunt imagines primæ lucis, formæ rerum ſenſibilium ſunt imagines formarum ſic ſeparatarum.

Qualiter Platonis teſtimonio formæ nobiliori modo ſunt in ſeparatis ideis quam in ſeipſis.

Benè autem oportebat in acquiſitione ſcientiæ lumina formarum ſeparatarum determinari ad formas rerum per ſenſum acceptas, & ſic fieri propriam vniuſcuiuſque cognitionem: quia dicebat Plato, quòd intellectus vniuerſalia retinet, & ſingularia perdit, & ſic cognitionem omnium eſſe apud nos, & tamen ſtudio indigere propter hæc duo, ſcilicet vt intellectus ſe in ſe conuertens & à ſenſibilibus abſtrahens lumina formarum apud ſe inueniat: & vt lumina illa ad formam rerum determinata propriam rei cognitionem perficiant: & hoc modo intelligendo Platonem, non multum deuiauit à vero: quia etiam Ariſt. non multum diuerſa dicit ab hoc intellectu. Secundum dicta igitur omnis contemplationis noſtræ finis eſt, quòd anima hypoſtaſim formarum omnium, quæ eſt lumen intelligentiæ purum ab omni eo quod materiale eſt vel virtutis materiæ, inueniat: quia tunc rectè inuenit ſeipſam prout ipſa eſt ſolus & purus intellectus ſine continuo & tempore.

Ad quid ſtudium eſt neceſſarium ſecundum Platonem

De his autem locuti ſumus in epiſtola noſtra de natura intellectualis animæ & contemplatione, & perfectius de hoc trademus notitiam in vltimo ſcientiæ huius. Ariſto. autem iuit contra illa non in hoc quod ſic formas à primis luminibus intelligentiarum dixit deriuari, ſed potius in hoc quod iſtas non ex materia educi dicebat, ſed à datore formarum extrinſecus dari: quia ſic non eſſet motus, ſicut ſuperius oſtendimus. Iuit etiam contra iſta in hoc quod vnum ſecundum eſſe Plato in multis eſſe dixit, & non multipliciter dictum: volebat enim Plato, quòd vnitas formæ eſſet ab vnitate luminis quod eſt hypoſtaſis eius. Ariſtot. autem dicebat, & verum eſt, quòd licet lumen hoc ſit hypoſtaſis formarum, tamen determinantia lumen illud ſunt eſſe naturalia formæ inquantum eſt forma rei illius: & ideo materia participatur eſſe luminis in formis & formatis, ſicut & lux corporalis multipliciter eſſe accipit in coloribus diuerſis: & quia ſicut reſolutio colorum eſt ad hypoſtaſim vnicam lucis coloris, ita dicebat Plato, quòd reſolutio formæ eſt ad hypoſtaſim vnicam primæ lucis: & ideo aliquando obiicit contra eum Ariſtot. ac ſi dicat omnium eſſe vnam ideam quæ per vnicum eſſe ſit in omnibus eadem: & ſcias, quòd non perficitur homo in philoſophia niſi ex ſcientia duarum philoſophiarum Ariſtot. & Platonis. Ex his igitur præinducta facile poſſunt intelligi, tam ex parte Platonis, quam etiam ex parte Ariſtot. Hæc igitur dicta ſufficiant.

Non perficitur homo in philoſophia niſi ex ſcientia duarum philoſophiarum Ariſtot. & Platonis.

CAPVT XVI.

Quod non ſunt inuentæ ab antiquis niſi quatuor cauſæ extra ſuperius dictas.

Tex. c. 50. QVoniam ergo omnes dictas à nobis in ſecundo phyſico. cauſas omnes Philoſophi præinducti niſi ſunt quærere, & quia extra has nullam penitus ex dictis eorum habemus dicere nouam cauſam, palam eſt & nunc & ex ſuperius dictis à nobis. Sed licet niſi ſint dicere iſtas & nullam extra eas, tamen obſcurè, & modo quodam obſcuro omnes iſtæ cauſæ prius dictæ ſunt: quia etiam finalem appoſuit Socrates, licet quicunque efficientem. Cum enim omnis efficiens ad finem moueat determinatum, implicitè etiam & obſcurè dixit cauſam finalem: modo ergo quodam omnes ab eis dictæ ſunt, modo autem alio nullatenus ſecundum veritatem ſunt dictæ.

Tex. c. 51. Primi enim temporis philoſophia viſa eſt vt infans adhuc balbutiens de omnibus his cauſis, velut adhuc noua exiſtens circa principia quæ quæſiuit, & præcipuè circa primum entis principium, quod homini cognoſcere eſt difficile: hoc autem patet ex hoc, quia etiam Empe. ante nos diu os dixit ineſſe ratione quæ eſt forma dans eſſe & rationem: hoc autem quod dixit, eſt ipſum formale principium, quod erat eſſe, & ſubſtantia formalis rei quælibet eſt id quod eſt. Sicut autem dixit os ſecundum id quod eſt ineſſe rationi, ſimiliter neceſſarium eſt carnem ſic dicere ineſſe rationi & aliorum ſingula, quæ diſtinctum habent eſſe in natura: aut enim omnia ſic ſunt à forma hoc quod ſunt, aut nihil eorum ſuum eſſe habet à forma: propter hoc enim principium formale & caro & os eſt hoc quod eſt & aliorum vnumquodque, & non propter materiam in qua non diſtinguuntur abinuicem: hanc autem materiam Empe. dixit eſſe ignem & terram & aërem & aquam, ſicut patet ex dictis in opinione Empe. Sed iſta ſic dixit eſſe de neceſſitate duo principia ſine quibus non eſt res, quòd alium ante ſe dicentem hoc cauſam habuit dicendi, manifeſta verò & propria determinatione ſecundum naturam rei non dixit: de talibus autem quid & qualiter dixerit quilibet, dictum eſt à nobis in præcedentibus. Cauſa autem quod non niſi quatuor dicere putauerunt, eſt: quia quærentes principium entis ſicut fecit Empe. non niſi duo intrinſeca elementa inuenerunt, ſcilicet formam quæ eſſe confert, & id cui confert quod eſt ſubiecta materia: conſiderantes autem principia motus & fieri, omnia iſta quatuor ipſo motu extraxerunt. Motus eſt actus imperfectus: & cum ſit actus, eſt actus fluens & non permanens, & omne quod fluit, aliquando erit in termino fluxus. Per hoc igitur, quod eſt actus, viderunt quòd non eſt agentis niſi in actu exiſtentis: cum autem quodlibet imperfectum, actu ſit agens perfectum, & ab hac veritate compulſi poſuerunt cauſam mouentem & agentem. Per hoc autem quod eſt imperfectus actus, erit actus exiſtentis in potentia, quod eſt ſubiecta materia: & per hanc neceſſitatem poſuerunt materiam. Per hoc autem, quod eſt continuè fluens actus ſecundum ipſum eſſe ipſius motus, quod non competit niſi formæ, poſuerunt formam. Per hoc autem, quòd ad finem fluit intentum ab efficiente, cauſam finalem eſſe poſuerunt. Nec plura ſunt in motu, & ideo veritas compulit cauſas quatuor, quæ dictæ ſunt quærere, & nullam eis quæ dictæ ſunt, potuiſſe inuenire. Quæcunque verò de his cauſis & principiis dubitauerunt, recapitulabimus iterum de cauſis intendentes ſecundum illas dubitationes, vtrum ſcilicet finitæ ſunt vel infinitæ, & vtrum ſunt primæ & vltimæ in eis vel non, & quem ordinem habeant primæ ad ſequentes, & de aliis huiuſmodi quæremus in ſequenti libro: forſitan enim in talibus cauſarum demonſtrationibus aliquid inueſtigabimus vtile ad determinandas dubitationes poſteriores, quas in tertio huius ſcientiæ libro diſponemus.

LIBER

LIBER SECVNDVS.

TRACTATVS VNICVS

DE SCIENTIA VERITATIS, ET QVOMODO conſideratio de veritate vno modo eſt facilis, alio modo difficilis.

CAPVT I.

De comparatione intellectus quomodo ſe habet ad res cognoſcendas.

VM autem habitum ſit, quòd cauſæ ſunt quatuor, & non poſſunt eſſe plures ſpecies cauſarum, cauſa autem eſt medium per quod ſcimus omne quod verè ſcimus, nec cauſa faciat ſcire niſi ſecundum quòd eſt finita numero ſpecierum, & ſecundum quòd cauſa in antè habitis accipiendo, quamuis poſt oportet nos oſtendere finitas eſſe cauſas, antequam progrediamur ad ſoluendas quæſtiones & dubitationes poſteriores, in quibus ad ſciendas dubitationes nos oportet vti cauſis: quia aliter concluſiones quas concluſimus ex cauſis, non erunt firmæ & ſtabilitæ. Quia autem ſcientia veritatis eſt quam per cauſas accipimus, ideò oportet nos primò determinare de ſcientia veritatis: hoc enim potiſſimum faciendum nobis hîc putamus: eò quòd veritas iſtius ſcientiæ cauſa eſt veritatis in omnibus, ſicut poſterius oſtendemus.

Text. c. 1. Dicimus enim, quòd theoria ſiue contemplatio ſiue conſideratio de veritate exiſtens, vno modo eſt difficilis, alio modo facilis. Hoc autem probabitur per ſignum ex parte ſui effectus ſumptum. Signum autem illud eſt, quòd nullus Philoſophorum dignè prout ipſa res exigit, vnquam potuit acquirere inuentione, vel doctrina, vel doctrina & inuentione ſimul: hoc enim ſignum eſt, quòd aliquo modo eſt difficile. Quod autem alio modo ſit facilis, ſignum eſt, quòd nullus omnium eorum qui conſiderauerunt in ea, omninò & vniuerſaliter fefellit, ita quòd nihil veritatis participaret in ea: ſed vnuſquiſque aliquid dixit de natura eius, licet balbutiendo id dixerit, tamen ab ipſa manifeſta veritate compulſus aliquid veritatis niſus eſt dicere. Vlterius autem ad hoc ſignum quod ſecundum vnum aliquem in ea conſiderantem aut nihil aut parum valdè conuenit immittere de veritate ipſi ſapientię. Dico autem nihil propter modum, & parum propter dictum quod dixit: modo enim aperto nullus antiquorum id dixit. Dixit tamen quilibet intendendo & conando aliquid dicere principiorum, & parum circa hoc quod dixit quod aliorum dictis coniungibile & commiſcibile fuit ad ſapientiæ ſacramentum & augmentum. Signum verò vlterius facilitatis eſt, quòd ex omnium conſiderantium in veritate dictis ſimul coarticulatis fit aliqua vocabulis ſapientiæ menſura quantitatis. Dico autem ex dictis ſimul coarticulatis: quia, ſicut in antè habito libro diximus, antiqui dicta ſua non articulauerunt. Nos autem & articulabimus quæ balbutientes dixerunt & coaminiculabimus in vnum, quæ ſparſa & non congregata dixerunt: nec ex his coarticularis proficiens fieret ſapientiæ menſura, niſi, ſicut diximus, ab ipſa veritate quæ vltro ſe eis offerebat, compulſi multa vera dixiſſent. Huius autem ſimile eſt, quod in prouerbio vulgari ſolemus dicere, in foribus quis delinquit? intendentes, quòd in eo quod coram & præ foribus eſt, non eſt qui in toto deuiet, eo quòd ab eo quod coram & præ foribus eſt, non eſt qui in toto auerti poſſit, eò quòd totum impingit ſeipſum, quod omninò coram & præ foribus eſſe probatur. Sic enim in omnibus quæ conſiderantur, ſunt quædam prima principia coram & præ foribus, per quæ aditus eſt ad alia: & in his non eſt aliquis errans & ignorans omnino, præcipuè tamen hoc eſt in communiſſimis & primis quæ in hac ſcientia conſiderantur: quamuis enim quidam Heracliti ſequacium contradictoria ſimul eſſe vera dixerunt, & nominum ſignificationem non eſſe finitam, tamen hoc nec ad idem nunc temporis, ſed ſub forma retulerunt, & propter ſubiectam rerum tranſmutationem quam ſenſibilibus ineſſe videbant, dixerunt nihil verè de rebus poſſe enuntiari. Et ſic patet, quòd ab his quæ præ foribus ſunt, non in toto deliquerunt vel deuiauerunt. Hoc igitur modo quo præ foribus eſt ipſa veritas, facilis eſſe ſignificatur. Sed in hoc quòd non poſſe eam habere pro toto vel pro parte, vocabulis quantitatis oſtenditur, quod eſt difficile: & ideò in ſuperiori diximus libro, quòd iſta ſapientia eſt de his quæ difficile eſt homini cognoſcere, & quòd poſſeſſio eius eſt non humana, ſed diuina, & quòd tamen non in toto effugit hominem, quòd omnis homo naturaliter ſcire deſiderat ipſam, & non eſt inane deſiderium. Et hæc omnia in præhabitis ſunt oſtenſa. Sed in his attendendum

Nota aurea Ptolemæi ſententiam, pro qua vide in ſimili Auer. 12. metaphyſi. c.45.

dendum eſt quod in Alarba ſua dixit Ptolemæus, Si aliqua ſcientia ſecundum aliquid vltra noſſe noſtrum exaltata eſt, & ſecundum aliquid comprehenſibilis eſt à nobis, omninò & penitus ſtultiſſimus eſt, qui propter deſperationem eius quod ſupra noſtrum noſſe & poſſe eſt, comprehendere negligit & illud quod de ipſa noſcibile ſit. Sic enim & omnia ſcibilia poſſet negligere: quia in humanis inuentionibus nihil ex omni parte beatum eſt. Sic igitur & in ſapientia illis quæ præ foribus ſunt, primum inſiſtentes, quantum poſſumus, nitemur etiam ad ea quæ magis remota ad cognoſcendum.

CAPVT II.

De cauſa difficultatis & facilitatis in theoria veritatis.

Tex. c.1. DIfficultate autem ſecundum cauſam facientem eam exiſtente ſecundum duos modos, ſcilicet rebus cognoſcendis, quæ aliquando ſunt cauſa difficultatis, & ex diſpoſitione cognoſcentis, quæ etiam nonnunquam eſt cauſa difficultatis cognoſcendi, hoc in theoria ſapientiæ non in rebus cognoſcendis eſt cauſa difficultatis, ſed in nobis cognoſcentibus cauſa huius difficultatis exiſtit. Hoc autem, vt melius intelligatur, attendendum eſt, quòd non poteſt idem eſſe cauſa oppoſitorum per ſe loquendo: igitur idem non erit cauſa difficultatis & facilitatis in theoria ſapientiæ: non autem ſunt in ipſa niſi duo, theorans videlicet, & res theorata: habitum autem eſt, quòd ipſa res præ foribus: eſt enim res in ſapientia conſiderata præ foribus, & via ad omne ſcire & principia per quæ eſt ſcire ſtabilienda: igitur facilitatis eſt cauſa res theorata, & difficultatis cauſa eſt in theorante. Exemplum autem horum quæ dicuntur, habetur ex his quæ diximus in primi libri proœmiis: quoniam quando res ipſa immixta potentiæ quæ nullius ſcibilis cognoſcendi principium eſſe poteſt, cum & ipſa non cognoſcatur niſi per analogiam ad formam, illa eſt cauſa difficultatis cognoſcendi ex ſeipſa, ſicut multa difficulter cauſatur phyſica. Quando autem res ipſa vt primum principium penitus eſt, nihil habens potentiæ obumbrantis, tunc ſi hoc difficulter cognoſcitur, erit cauſa difficultatis non in re cognoſcenda, ſed in diſpoſitione cognoſcentis: licet enim quod ſimpliciter primum eſt & cauſa omnium, ſit præueniens intellectum & ſic fit obſcurum, non eſt hæc obſcuritas in ipſo, ſed in lippitudine & imperfectione cognoſcentis intellectus quem præuenit: & hæc ſatis in antè habitis oſtenſa ſunt. Patet igitur, quòd ſicut oculi nocticoracis & noctuæ ſiue veſpertilionis ad lucem diei ſiue ſolis ſe habent, ſic & intellectus animæ noſtræ ſe habet ad ea quæ naturæ ſua omnium cognitio ſcibilium ſunt manifeſtiſſima. Hoc autem ſic probatur: lux ſolis ſiue diei tripliciter ſe oſtendit, ſcilicet in ſole, in ſereno & claro aëre, & immixta tenebris, ſicut in crepuſculo vel diluculo. Et in rota quidem ſolis non aſpicitur niſi à viſu valdè coadunato & forti, ſicut aquilæ oculum ſolem videre dicunt, cuius tamen oculos ſi diu aſpiciant ſolem, ſplendor ſolis vincit & excellit. In ſereno autem diei & aëris multi vident oculi lumen ſolis & clarè non offenſi, omnes ſcilicet habentes pupillam mundam & ſpiritum plenum & fortem qui vocatur clarus ſpiritus. Immixtum autem lumen tenebris vident oculi debiles, ſpiritum obſcurum viſiuum habentes & pupillam humoris non coadunatam. Eſt autem iis proportionatum triplex intelligibile triplex intellectus: eſt enim intelligibile ſicut lumen ſolis in ſole, & hoc eſt triplex ſicut lumen ſolis in ſole eſt triplex. Eſt enim lumen ſolis in ſole ſoli incorporatum, & lumen ſolis à ſole exiſtens, ſed in ſole dictum, eò quòd fulgor eius eſt in ſolis claritate, nulla parte per aliud aliquid temperatum vel parum habens temperamenti: & eſt lumen ſolis à ſole procedens, temporale quidem, ſed non adhuc temperatum. Primum eſt ſolis natura, ſecundum eſt ſolis character & forma, tertium illuminationis ex parte illuminatorum, prima formalis cauſa: & ſic triplex eſt cognoſcibile primum & diuinum: & primum quidem eſt lux primæ cauſæ in ſeipſa, & ſecundum eſt lux primæ cauſæ ab ipſa procedens in fulgoris ſuæ lucis vigore intelligentia, & tertium eſt lux procedens ab ipſa in prima rerum entitate & ſubſtantia antequam contrahatur determinatione quantitatis & contrarietatis ad imaginata & ſenſata. Sicut enim in præhabitis diximus, lux cauſæ primæ omnium formarum eſt hypoſtaſis, formas præhabens, & has ſimpliciter & immaterialiter habens, & virtutis eximiæ omnibus conferens formationem, & à nullo aliquid recipiens: & iſti ſunt modi primi intelligibilis, quod luci ſolis comparatur quod eſt cauſa diei. Intelligibile autem ſecundum eſt ſicut lumen ſolis in ſereno aëre, & hoc eſt ſicut intelligibile mathematicum cum materia ſenſibili inquieta & obſcura non conceptum, ſed ſecundum diffinitionem ab ea ſeparatum, ſtantia & firma habens theoremata circa imaginatis conceptum, ſicut lumen ſolis à ſole in aërem transfuſum, & hoc etiam triplex: quoniam id quod ſereniſſimum in eo eſt, illud eſt quod abſolutum & ſimplex in ſeipſo exiſtens ab omnibus aliis ſeparatum, & hoc eſt theorema arithmeticum: & illud quod minus ſerenum eſt in eo, eſt illud quod ex additione ſe habet ad iſtud, ſicut theorema geometricum, vt in antè habitis diximus: & id quod magis trahitur ad declinationem, eſt illud quod vtroque iſtorum indiget in demonſtrationibus: & in altera parte ſui coniungitur etiam rationibus phyſicis, & hoc eſt theorema aſtronomicum. Tertium autem lumen contemplationis eſt quod eſt ſicut lumen tenebris permixtum & aëri inquieto non ſereno: & hæc eſt theoria phyſica concepta cum materia, continuo, & tempore, ſicut ſæpè diximus, & occumbit ab intellectu in opiniones, ſenſum digniorem habens quam rationem: & habet etiam tres gradus, & acceptum in vniuerſali eſt magis certum, & habens viam demonſtrationis, ſicut patet in phyſicis: & eſt acceptum in mobili ad ſitum magis inclinatum & minus mixtum, nitens modo demonſtrationi & modo rationi, ſicut in cælo & mundo patuit: & acceptum in eo quod mobile eſt ad formam, nitens ſimul rationi & opinioni,

Sicut oculi veſpertilionum ad lumen diei ſe habent. ita intellectus animæ noſtræ ad ea quæ manifeſtiſſima omnium ſunt.

Triplex intelligibile.

Triplex eſt cognoſcibile primum diuinum.

Intelligibile mathematicum triplex.

Intelligibile phyſicum triplex.

& ibi

& ibi multum eſt permixtum tenebris propter potentiam materiæ cui in parte illa plurimum permiſcetur. Triplex autem intellectus, diuinus, & intelligentiæ ſeparatæ, & hominis intellectus. Eſt autem diuinus omnium horum cauſa per ſeipſum : & ideò iſte ſimpliciter & vniuerſaliter omnia præhabendo intelligit, & nunquam occumbit, & eſt ſicut lumen ſolis in rota ſolis, quod omnium luminum eſt cauſa & vniuerſaliter præhabet ea. Intellectus autem intelligentiæ ſeparatus participando lumen primæ cauſæ quæ vniuerſaliter præhabet omnia, intelligit omnia per lumen quod eſt cauſa omnium : & hoc exequitur quælibet intelligentiarum per motum ſui orbis : & hoc modo deſiderat ipſum. Et ideò iſti duo intellectus à lumine incipiunt, & tenebris nunquam permiſcentur : quia licet lumen formæ quæ ab ipſis eſt, occumbat & tenebris permiſceatur, hoc accidit lumini non ſecundum quod ex ipſis eſt, ſed ſecundum quod eſſe habet in continuo & contrarietate quę tempus metitur. Intellectus autem humanus, eò quod eſt animæ intellectus, quæ imaginatione diſtenditur & ſenſu patitur & alteratur, coniunctus eſt imaginationi & ſenſui : & ideò incipit ab eo lumine quod eſt permixtum tenebris, & per ſeparationem apud ſe factam tandem venit in intelligibile ſincerum, propter quod eſt ſicut viſus nocticoracis in inceptione ſua. Sed quia præexiſtentium cognitio multum confortat lumen ipſius, per ſtudium facit, quod viſus noctuæ non habet : venit enim ab intellectu obſcuro ad lumen ſincerum, & à lumine ſincero coadunato viſu venit ad lumen primum, & per gradus aſcendens tandem accipit ipſum in fonte luminis, ſicut aquila contuetur lumen in rota ſolis : & hæc eſt ſumma felicitas : & in eo finitur deſiderium quoties homines natura ſcire deſiderant : hæc enim contemplabilia ſunt naturæ manifeſtiſſima : quia per ſe manifeſta exiſtentia, omnibus aliis cauſa ſunt manifeſtationis.

Triplex eſt intellectus.

CAPVT III.

Quod grates omnibus referendæ ſunt, qui in tanta difficultate ad veritatem conati ſunt.

Tex. c.2. NOn ſolum autem iuſtum eſt his referre grates Philoſophis, quorum aliquis in veris opinionibus communicat, ſed etiam illis qui de veritate aliquid ſuperficialiter enuntiauerunt : ideo enim quia difficultatis cauſa in natura plantata eſt, excuſandi ſunt de balbutione, & grates eis referendæ de ſtudij labore : cum primi viam aliis fecerunt, & in hoc pro certo aliquid ſunt cooperati, & non connexerunt nobiſcum. Remanſit enim in via quam fecerunt & poſſibilitatem oſtenderunt perueniendi, quamuis errarent in multis : ſic enim præinſtruxerunt & præparauerunt, vt ab inuentis ab eis profiteretur in philoſophia. Et hoc quidem videre poſſumus in ſcientia particulari quam Timotheus optimè conſiderans perfecit, qui ſi non fuiſſet, multam & multimodam melodiam ſecundum nouem muſarum cauſas in voce, fidibus, & fiſtulis, & cymbalis non haberemus : & ſi primus qui prius viam dedit, non fuiſſet, Timotheus excitatus ad ſtudium in muſicis non fuiſſet, & Phrynis cauſa fuit meritorum ſtudiorum Timotheo. Ita Pythagoras cauſa fuit Timotheo, & Timotheus Ptolemæo, & hic Boëtio, & Boëtius multis aliis. Et eodem modo de enuntiantibus veritatem in theoria veritatis. A quibuſdam enim primis & laudabilibus viris quaſdam accepimus opiniones dubias & debiles : eò quod illi victoratis oculis in initio viam panderunt, & præterea alij meliores & acceptabiliores dederunt opiniones quas & nos accepimus : ſed & primi fuerunt his cauſa dicendi & ſtudendi, & ideò vtrique laudabiles & gratiis extollendi : propter quod & primitus huiuſmodi viri laudabilibus ſtudiis operam dantes, à quibus oneribus & vrbanitatibus abſoluti ſunt liberas accipientes poſſeſſiones, nulla neceſſitate familiaris rei retracti ſapientiam inuenirent & ſcriberent in otio & animum nullis neceſſitatibus ad exteriora retractum ad interiora colligerent : & intellectum, vt ita dicam, intus legerent & inuenirent in lumine ſoli intellectui connaturali : & de his quidem in præcedentibus dictum eſt, ſed adhuc in ſequentibus determinabitur. Patet igitur qualiter theoria veritatis ſic quidem facilis eſt, ſic autem difficilis.

CAPVT IV.

Quæ ſit ſcientia veritatis, & quod à veriſſimo cauſatur omnis veritas.

QVod autem ſola philoſophia veritatis ſcientia vocetur, rectè habet rationem. Ex his enim quæ in priori ante hunc librum determinata ſunt, manifeſtum eſt, quòd theoricæ ſiue contemplatiuæ ſiue ſpeculatiuæ ſcientiæ veritas eſt finis : practicæ autem ſiue operatiuæ ſcientiæ ſecundum ſuum nomen finis eſt opus : quamuis enim practicæ intendant aliquando quomodo ſe habet opus ſecundum motus efficientis & materiæ ſicut architectonicæ faciunt, ſicut ſuperius & in 2. phyſi. determinauimus, tamen non conſiderant cauſam ſecundum ſe prout principium eſt eſſe & ſcientiæ in cauſato : ſed practici omnes ſpeculantur cauſam relatam ad aliquid vſus ſiue vtilitatis prout nunc & non ſemper ſimpliciter : & ad hoc vtilis eſt, ſicut qui facit ſerram, conſiderat ferrum, eò quod de lana incidens ſerra fieri non poteſt vtiliter : & conſiderat formam in figura dentium, quia niſi dentata ſit, non incidit per minutias : & hoc modo nauta temonis conſiderat ſpeciem & formam ad vſum gubernationis. Omnis igitur practicorum ſpeculatio non eſt vt ſciamus, ſed vt agamus aliquid vtiliter & vt nunc. In ſpeculatiuis autem theoreis conſideramus vniuerſaliter & vt ſemper cauſam rei ſecundum quod cauſa eſt : & hoc ideò faciamus : quia verum de re neſcimus ſine cauſa. Scire enim arbitramur vnumquodque, cum cauſam cognoſcimus : vnumquodque enim ſic conſideramus, & non aliquid ſpecialiter vel magis particulariter ad opus

Tex. c.3. 2. phy. 14. & 25.

Tex. c.4.

opus relatum. Id autem inter alia pro cauſa maximè conſideramus ſecundum quod ſicut cauſam in omnibus eſt aliis eſt vniuocatio nominis & rationis. Sicut verbi gratia dicimus, quòd ignis calidiſſimus eſt : quia caliditatem habet ſimplicem & in termino : & hoc eſt caloris cauſa omnibus aliis in rei & nominis participatione. Licet enim aër calidus ſit, non tamen ſic actiuam in alia habet caliditatem : à ſimili ergo arguendo veriſſimum eſt illud quod omnibus poſterioribus eſt cauſa in hoc quod vera ſunt, & veritatis nomen & rationem participant : hæc autem ſunt principia exiſtentis ſecundum quod exiſtens eſt, ſicut ſæpius oſtendimus. Quapropter ea quæ perpetua & ſemper exiſtentis ſunt principia, neceſſe eſt eſſe veriſſima : hæc enim ſunt quæ non ſunt quandoque vera, & quandoque non, ſed ſemper : nec ſunt illis vera & non aliis, ſed omnibus & vbique : nec talibus ſicut cauſa prima, cauſa aliqua eſt eſſe vera, ſed iſta omnibus aliis ſunt cauſa veritatis. Cum autem eadem ſint principia eſſe & veri & ſcire, ſequitur neceſſario, quod vnumquodque ſicut ſe habet ad eſſe, ita ſe habet ad veritatem. Cum igitur hæc ſcientia quæ eſt de ente ſecundum quod eſt ens, ſe habeat ad principia eſſe prima, non cuidam, & alij non, nec quandoque, & quandoque non, nec aliqua ſit ante eam, & hoc modo nulla particularium ſcientiarum ſe habeat ad eſſe & veritatem : ſed vnaquæque particularium conſiderat principia cuiuſdam & cuiuſdam non : & quæ quandoque ſunt principia, & quandoque non, & quælibet aliarum habeat ante ſe iſtam, patet quòd iſta ſcientia cauſa eſt veritatis omnibus particularibus ſcientiis. Et ab iſta omnes accipiunt principia veritatis quæ eſt in eiſdem.

CAPVT V.

In quo inducendo probatur, quòd ad rectam theoriam cauſæ non procedunt in infinitum.

Tex. c. 5. QVia autem theoria veritatis non habetur niſi per cauſam, nec theoria vnquam perficitur niſi cauſæ ſint finitæ, oportet nos oſtendere cauſas eſſe finitas. Dicimus igitur, quòd in omni eſſe & in omni theoria ſicut cuilibet palam eſt, principium eſt quoddam in quodam genere cauſalitatis : & ideò cauſæ exiſtentium infinitæ eſſe non poſſunt, ſiue ſecundum directam theoriam : vnam autem alteram eiuſdem modi cauſam accipiamus, ſiue ſumamus ſecundum ſpecies cauſarum infinitos eſſe cauſalitatis modos : hoc autem inductionis modo probatur in ſingulis cauſarum ſpeciebus. Nec enim eſt poſſibile vt ſecundum modum cauſalitatis materiæ hoc progrediatur ex hoc ſecundum rectam theoriam in infinitum : velut ſi diceremus carnem quidem progredi ex terra velut ex ſua propria materia, terram verò progredi ex aëre ſicut ex ſua propria materia, & aërem ex igne, ſicut dixit Empe. & hoc ſecundum rectam theoriam nunquam ſtare, ſed abire in infinitum, ita quod non ſit deuenire ad materiam primam, quæ communis eſt omnibus materiatis. Quod ſi commune primum diſtat per infinita, nunquam conuenit fieri appropriationem vſque ad propriam illius & iſtius materiam : quia quæcunque additis non appropriabitur quod à proprietate iſtius diſtat per infinita : & cum non fiat generatio alicuius niſi ex propria ſua materia, non fieret vnquam generatio alicuius. Similiter autem hoc manifeſtum eſt ſecundum eundem theoriæ modum in cauſa efficiente, quæ eſt vnum principium motus : ſicut ſi diceremus hominem ab aëre circunſtante moueri ſecundum virtutes cæli, & aërem moueri à ſole qui fert omnes virtutes cæli & aduehit radiis ſuis, & ſolem diceremus moueri ab odio, ſicut dixit Empe. & huiuſmodi mouentium nullum omninò eſſe finem : quia in cauſis mouentibus communis cauſa & remota efficitur propria, ſicut & in materialibus eſſe diximus : & omnes mouent virtute mouentis primi. Et ideo ſi mouens primum diſtat per infinita, nunquam fiet appropriatio : & ceſſabit omnis motus & tota natura. Similiter & ſecundum eundem probationis modum oſtenditur hoc in cauſa finali, quæ eſt cuius cauſa fit omne quod fit in aliis cauſis : quia propter illam mouet efficiens, & ad eam mouetur materia. Hanc igitur ſecundum directam theoriam non eſt poſſibile abire in infinitum : ſicut ſi dicamus, quòd ambulare eſt propter ſanitatem, ſanitas eſt propter felicitatem, & felicitas iterum eſt alterius gratia : & ita dicamus ſemper aliud eſſe alterius cauſa in infinitum : quia ſi ſic eſſet, cum omnia priora ſint propter vltimum, contingeret ſi vltimum non eſſet, quòd nec priora eſſent propter vltimum : & ſic propter nihil eſſet omninò : vltimum enim non eſt, ſi diſtat per infinita media. Secundum autem omnem eundem modum conſiderationis probatur, quòd ſimiliter eſt in quid erat eſſe, quæ cauſa eſt formalis & rei propria quidditas : quia cum motus ſit forma poſt formam, ſi forma quæ eſt rei terminus, diſtaret per infinita in actu accepta media, nunquam contingeret aliquem motum perfici, quod planè & abſolutè eſt falſiſſimum.

CAPVT II.

Qualiter demonſtratiuè probatur, quod cauſæ efficientes ſecundum ſpeciem non vadunt in infinitum, & hoc per ſyllogiſmum.

HOc autem idem per ſyllogiſmum ſic demonſtratur, & primum in cauſa efficiente. Tex. c. 6.
In cauſis enim mouentibus, ſicut in 8. phyſi. declaratum eſt, quædam ſunt primæ, & quædam mediæ, & quædam vltimæ. In talibus autem omnium mediorum mouentium quæ ſunt mouentium mota, extra quæ eſt accipere aliquod quod eſt vltimum, quod eſt motum tantum, & extra quæ eſt accipere aliquid primum, quod eſt mouens tantum, non motum, omnium talium in toto ordine mouentium vel mororum id quod prius eſt in ordine mouentium, eſt cauſa mouens omnium eorum quæ 8. phy. 28. et 37.

ſunt

ſunt poſt ipſum in eodem ordine: & priori ceſſante à mouendo mouens, neceſſe eſt omnia alia ceſſare: & in hoc toto ordine quantumlibet multa ſint numero & ſubiecto, non tamen ſunt niſi cauſa ſecundum ſpeciem mouentis, ſi mouens tantum non motum ab alio, & mouens aliud & motum ab alio, & tertium quod eſt motum tantum. Et ſi nos interrogati fuerimus, quod iſtorum trium oportet dicere ſimpliciter cauſam mouentem? Dicemus, quòd id quod eſt primum quod per ſe mouens eſt, oportet ſimpliciter, & vltra dicere mouentem eſſe cauſam & eſſe vniuerſaliter mouens. Non enim poſſumus dicere, quod id quod eſt vltimum, ſit cauſa motus & mouens: quia hoc eſt motum tantum: & ideo illud nulli eſt cauſa mouens, ſed eſt finale in quo ſtat virtus & cauſalitas mouentium. Sed neque medium poſſumus dicere eſſe ſimpliciter cauſam mouentem & motus principium: eò quod medium eſt mouens motum, & eſt ſecundum formam mouentis vnum, & non eſt cauſa motus niſi vnius quod eſt motum tantum. Quod autem non eſt niſi cauſa vnius in genere aliquo, non eſt cauſa ſimpliciter: quia quod ſimpliciter eſt cauſa in aliquo genere cauſalitatis, omnibus illam ſpeciem cauſæ participantibus eſt cauſa, ſicut iam in antè habitis huius eiuſdem libri oſtendimus. Sicut autem iam ante diximus, quoad formam mouentis mori nulla eſt differentia, ſiue vnum, vel plura ſubiecto dicantur eſſe mouentia mota, ſiue etiam dicantur finita, aut infinita: quia quantumlibet finitè vel infinitè multiplicentur ſubiecto vel numero formaliter, tamen omnia media ſunt vnum: & non curamus de materiali multiplicatione, ſed de formali tantum: infinitorum enim numero & ſubiecto & omninò & vniuerſaliter infiniti alicuius ſecundum iſtum accepti partes omnes in forma medij mouentis ſunt, & in illius forma ſunt vnum: & ſimiliter eſt ſi demonſtratur per omnia media quæ à principio mouerunt vſque ad illud quod mouet hoc & modo ſiue nunc. Cum igitur omnia media non tantum moueantur & moueant, niſi ex aliquo primo & per ſe mouente; & id quod mouetur tantum, etiam non moueatur niſi ex mouente & moto, ſi in toto iſto ordine mouentium non eſt aliquid quod ſit vniuerſaliter mouens primum omnia mouens & non motum ab aliquo, ſequitur quod ex toto ordine iſtorum nulla ſit penitus cauſa mouens: quia non exiſtente primo, nullum mouebit aliorum.

Obiectio. Tex. c. 37. & infra. In hac autem demonſtratione, quæ etiam poſita eſt in 8. phyſi. eò quod quia mouens motum compoſitum eſt, & huius compoſitionis id quod eſt motum per ſe, inuenitur extra compoſitionem, oportet etiam, quòd id quod eſt mouens tantum, per ſe inueniatur: & tunc demonſtratio eadem ſuperat idem quod hic dictum eſt. Videbitur autem fortè aliter contrarium quod hic dicitur, ad id quod in 8. phyſi. diximus, motum infinitum eſſe & non ſtare: ab vno enim motore ſimplici ſecundum formam in eo quod immediatè mouet, non eſt niſi motus vnus: primum autem mouens ſimplex eſt ſecundum formam: & ſic ab ipſa non eſt niſi motus vnus. Similiter autem & media mouentia omnia non ſunt niſi formaliter vnum. Ergo & in illis & ab illis non eſt niſi motus vnus: & ſic ſtant iſti motus in vltimo quod mouetur. Oſtenſum autem eſt in 8. phyſi. quòd non ſtant omninò. Ad hoc autem intelligendum oportet ſcire, quòd nos ordinem & numerum mouentium cauſarum dupliciter poſſumus accipere: & dupliciter eſt iſte ordo in natura; vno quidem modo vt mouentium ordo & numrus accipiatur cum ordine conuertente ſitum: & ſic primum mouens eſt primum cælum compoſitum ex motore & ex corpore quod primò mouetur, & media quæ ſunt mouentia quod mota ſunt omnia ſic compoſita, & vltimum motum eſt corpus in quo conſiſtit virtus primi mouentis quæ eſt actus eius ſecundum quod eſt mouens: quia ſicut diximus in 3. phyſi. motus eſt actus mouentis: hæc enim non ſunt mouentia ſitu & numero determinata ſecundum ordinem 10. ſphærarum, & vndecima eſt ſphæra ignis, & præter hæc ſphæra aëris, & deinde ſphæra aquæ, & vltimò ſphæra terræ & mouentia propria ad generationem ſingularum plantarum & animalium quæ finita ſunt numero & forma in ſubiecto & ſitu. Aliter accipitur ordo mouentium per ſe ſecundum quod abſtrahit à ſitu: & ſecundum hoc mouens eſt primum ſimpliciter mouens & non motum, & mouet motum primum per ſe vniforme, & poſteà venit motus per mouentia mota per ſe, ſicut prius dictum eſt, vſque ad id quod mouetur tantum: & ſic iterum finitus eſt motus qui eſt actus primi motoris, & ſtat infra duos terminos, quorum primus eſt mouens tantum, & ſecundus eſt motum tantum: & hoc modo proceſſimus in demonſtratione à nobis hîc inducta. Tertio modo ſumitur numerus & ordo mouentium per accidens & non per ſe, ſecundum quod accipitur mouens primum vno modo ſe habens ad æternum, nec finitum, nec infinitum hoc modo prout corpus vel virtus corporis eſt finita vel infinita, & motum primum accipitur ſecundum quod ipſum eſt in principio & fine ſimul potentia & & non actu: ſecundum enim hunc modum vnus motus infinitus ſecundum naturam eſt à primo motore in mobili primo, & hoc non eſt ſecundum formam primi mouentis ſecundum quod eſt mouens, ſed potius ſecundum quod ipſum eſt ſphæricum ſemper in potentia in principio in fine exiſtens. Hoc igitur modo accidentis quo eſſentialiter conuenit quod non conuenit ſecundum ipſum mouenti ſecundum quod eſt mouens, & moto ſecundum quod eſt motum, accidit motum eſſe infinitum, neque finitur intra aliquos duos terminos: & hoc dico ſecundum naturam primi mouentis & moti primi, & non ſecundum quod determinatur voluntas eius ad mouendum ad quoddam determinatum, ſicut dixerunt multi theologizantes. Et attende, quòd hoc modo accidentis mouentia media potentia ſunt infinita: quoniam ſi ponamus duos motus, ſcilicet planes & aplanes eſſe ſuper polos diuerſos ſecundum inæqualem velocitatem & tarditatem, & primum eſt motum aplanes, qui vocatur diurnus, & ſecundum eſt motum planes ſuper diuerſos polos, ſequetur neceſſariò, quòd quoniam propter diuerſitatem mediorum relatorum ad ſuperius

Solutio. Nota quomodo ordo & numerus mouentium cauſarum dupliciter poteſt concipi. Vide pro hoc Com. hic com. 6.

quolibet in momento motus est diuersitas angulorum & formarum mouentium, & hoc potentia continuè exeunte in actum est infinitum : & quia secundum has formas currit generatio & diuersitas figurarum in generatis, sequetur necessariò, quòd generatio secundum huiusmodi circulum qui propter diuersitatem polorum obliquus est, erit inquieta & virtualiter infinita, sicut diximus in secundo peri geneseos. Et iste est intellectus Peripateticorum in hoc loco, quem multi ignorauerunt : non enim est dubium motum & generationem infinitam esse secundum conuenientiam mouentis & moti, quamuis finiri possit omni hora & omni die secundum imperium Dei illius qui dicitur deorum Dominus & Deus Socratis, sicut bene dixerunt Trismegistus Hermes & Plato. Sic igitur patet, qualiter consistit motus secundum quod est actus mouentis & mobilis, & finitur, & qualiter non consistit neque finitur.

Tex. c. 56.

CAPVT VII.

Qualiter demonstratur, quòd causæ materiales stant in deorsum.

Tex. c. 7.

DVm autem iam manifestum sit, quòd in ordine mouentium est status sursum ad mouens, sicut probauimus. Per se enim ad sensum nobis erat certum, quod in deorsum steterint mouentia : eò quod apud nos in sensu videmus mota nihil vlterius mouentia : si è contra in materia videmus certissimè, quòd in sursum in prima materia stant causæ : quia necesse est, quòd primum ex quo fit quicquid fit, sit incorruptibile & ingenitum, sicut iam antè diximus : & ideo constat per se, quod causæ materiales stant in sursum, sicut etiam constitit, quòd causæ efficientes stant in deorsum : & ideo sicut probauimus causas efficientes stare in sursum, ita oportet, quòd probemus causas materiales stare in deorsum. Dicamus igitur, quòd sicut non est possibile in mouentibus in sursum in infinitum abire, ita nec in deorsum in causis materialibus possibile est abire in infinitum, licet sursum habeat principium in eo quod primum est ex quo fit aliquid, sicut si dicamus cum Empedo. ignem esse primum, & dicamus ex igne quidem vt ex prima materia fieri aquam, & ex aqua terram, & ita semper fieri aliquid aliud ex aliquo, & hoc nunquam stabit. Dupliciter enim fit aliquid ex aliquo : aut quod mutetur ordo prioris ad posterius : & tunc oportet, quòd posterius sit perfectio priorum, & prius sit via ad posterius, sicut diximus, quod ex Isthmiis siue ludis inchoatiuis agonum fiunt perfecti agones olympij : aut sicut diximus in exemplo nobis noto, quòd ex vespera fiunt torneamenta : aut sicut diximus, quòd ex ordinatione castrorum fiunt bella siue aggressiones : & vniuersaliter sicut diximus fieri completum ex hoc quod imperfectum eiusdem formæ existens. Nec hoc dicimus solum in artificialibus, sed verius dicimus in naturalibus, sicut dicimus ex puero ad robur & consistentiam complexionis mutato fieri virum perfectum. Secundus autem modus est, sicut diximus, quod ex aqua fit aër.

Dupliciter aliquid fit ex aliquo.

Isthmia numerantur inter quatuor sacra certamina, quæ quinto quoque anno in Græcia celebrari solebant.

Ad hoc autem intelligendum oportet scire, quòd esse ad quod est motus materiæ dupliciter accipitur. Est enim esse formæ quæ est sicut somnus, & esse formæ quæ est sicut vigilia, sicut diximus in secundo de anima : esse autem formæ quæ est sicut somnus, est esse ligatum & potentiæ materiali permixtum & imperfectum : & hoc esse habet multos gradus, eò quod motus est forma post formam : & hoc esse est esse formæ secundum quod forma adhuc est fluens in motu de esse ad esse, sicut diximus in 16. de animalibus, quòd non est viuum & animal simul, & non est homo & animal simul : & hoc modo non est infans & puer simul, & non est puer iuuenis & adultus simul, & non est iuuenis & vir simul : & in viro est status esse formæ quæ est sicut vigilia, non ligatas vel impeditas habens operationes : quia sicut diximus in 7. physi. non æqualiter pueri iudicant senibus presbyteris : & secundum hoc secundum prudentiam dictus intellectus non æqualiter inest omnibus hominibus, sed potius in sedendo & quiescendo complexionem fit anima sciens & prudens. Alio autem modo fit aliquid ex aliquo sicut ex potentia materiæ quæ est subiectum transmutationis & motus. Primo ergo modo hoc fieri ex hoc est hoc fieri post hoc sine transmutatione substantiæ, sed non sine alteratione qualitatis materiæ. Secundo autem modo fieri hoc ex hoc est vnum fieri ex altero non sine transmutatione substantiæ. Ergo secundum ea quæ nunc dicta sunt, sic ex puero virum fieri dicimus, sicut dicitur fieri hoc quod continuè fit ex forma post formam ex eo quod iam factum est secundum eandem formam, secundum quod est sicut somnus : & sicut fieri dicimus id quod continuè perficitur per gressum ad perfectum esse formæ, qui est sicut vigilia ex eo quod perfectum secundum esse est imperfectum & diminutum quod est formæ quæ est sicut somnus ligare mutationibus & qualitatibus materiæ. Generatio enim quæ est continua mutatio ad vltimam perfectionem, semper est materiæ infra esse & non esse, donec ad complementum vltimò deueniat, in quo forma perfectè terminat materiam, & sic omnes suas operationes exercere super eam in nulla parte impedita : & similiter quod quodlibet factum semper est existentis & non existentis quid cuiuslibet fieri multa sunt hæc facta, & in quolibet abiicitur non esse & accipitur esse : & continuè si est forma post formam & esse post esse, primò quidem ex non esse ad esse procedens, & postea continuè procedens quasi ex somno ad vigiliam : & cum euigilat secundum operationem vnam, non euigilat secundum operationem aliam : & hoc de quodam non esse ad quoddam esse progrediens. Et hoc exemplum est, quòd non solum dicimus, ex ignorante fit sciens, sed etiam dicimus, quòd addiscens qui iam secundum aliquid habet scientiæ formam, factus est sciens perfectè : & hoc significamus in motu cum dicimus, quòd ex addiscente fit sciens, cum sic dupliciter dicatur hoc fieri ex hoc, illud quod sic dicitur fieri ex hoc, sicut ex potentia & non esse, sicut fit ex

Secundo de anima tex. c. 5.

7. physi. tex. c. 19.

aëre

aëre aqua, non fit ex illo niſi corrupto altero ſecundum ſubſtantiam. Illud autem quo hoc dicitur fieri ex hoc ſicut poſt hoc, non fit ex hoc illo corrupto ſecundum ſubſtantiam: & hoc eſt in omnibus commixtis ex elementis, in quibus paulatim progreſſus fit ad eſſe perfectum per multa media: quod non fit in ſimplicium generatione ex inuicem.

Propter quod etiam illa in quibus fit hoc ex hoc ſicut poſt hoc, non reflectuntur ſiue conuertuntur ad inuicem: quia id quod eſt prius, non poteſt eſſe poſterius ad idem: vnde nec dicimus, quòd ex viro fiat puer, ex congreſſione ordinatio caſtrorum: non enim dicimus, quod factum iam in eſſe perfecto fiat ex generatione illa quæ eſt forma poſt formam: ſed potius dicimus, quòd ſic factum & perfectum in vltimo termino generationis fit poſt generationem imperfecti progredientis ad perfectum ſine corruptione ſubſtantiæ: & ſic dies perfecta quæ eſt meridies, quando lumen ſolis totum implet hemiſphærium, circulo pyramidis luminis ſolaris directè ſuper terram vndique iacente, & diametro pyramidis perpendiculariter centrum in hemiſphærio percutiente, fit ex aurora vel mane, in quo lumen quod eſt forma diei, permixtum eſt opacitati, & pyramis ſolis non niſi in puncto tangit ſphæram terræ ſecundum hemiſphærij deſcriptionem: ab illo enim mane continuè erigitur pyramis donec in meridie perfectè ſtat ſuper hemiſphærium, ita quod circulus qui eſt baſis pyramidis, ambit circulum horizontis: & ideo non poteſt dici, quòd ſecundum generationem diei aurora ſiue mane fiat ex meridie. Exemplum autem quod quidam hîc ponunt, ſicut in vapore fit nebula, non eſt conueniens: quia non ſemper ex vapore fit nebula, ſed vapor depreſſus eſt nebula, niſi dicamus, quòd nebula dicatur vapor ſpiſſus: & quia vapor per naturam factus eſt, continuè inſpiſſatur egrediente accidentali calido, & ſic motus ille perficitur in eſſe nebulæ. Altera quæ eſt generatio ſimplicium quibus nihil præiacet niſi materia ſimplex ingenerabilis & incorruptibilis, reflectuntur ſiue conuertuntur adinuicem.

Sic igitur hoc fieri ex hoc dupliciter dicimus, quòd vtrumque horum impoſſibile eſt in infinitum abire. Nam generatio eorum quæ non conuertuntur, eſt infra exiſtentia imperfectum & perfectum, & in his neceſſe eſt eſſe finem in quo ſtet generatio: quia aliter periret finis qui in natura intenditur, & eſſet caſuale opus naturæ: igitur non fit hoc ex hoc in talibus. Alia autem quæ ſunt ſimplicia, reflectuntur adinuicem, & non ſemper fit hoc ex hoc in infinitum ſecundum rectam generationis theoriam, ſed alterius generatio eſt alterius corruptio in talibus, ſicut oſtenſum eſt à nobis in ſecundo peri geneſeos. Ex hoc igitur vlterius concluditur, quòd primum ſempiternum ingenerabile, ex quo aliquid fit, impoſſibile eſt corrumpi: conſtat enim ex omnibus quæ in fine primi phyſicorum & hîc dicta ſunt, quòd ſecundum nullius vnquam Philoſophi poſitionem generatio eſt infinita in ſurſum reſpectu primi: quia quilibet poſuit aliquid materiale elementum eſſe primum. Neceſſe eſt autem ex quo primo ſecundum ſubſtantiam corrupto aliquid factum eſt, non eſſe illud ſempiternum. Cum vero circularis ſit talium generatio, & vniuſcuiuſque eorum generatio ex altero ſit alterius corruptio, nullum elementum manet incorruptum, & ſic nullum eorum eſt ſimpliciter materia prima, ſed potius quod eſt incorruptibile & ingenitum.

Tex c.56. & infra.

CAPVT VIII.

Quod cauſa finalis non poteſt abire in infinitum.

AMplius autem id quod eſt cuius cauſa ſumit omnia alia, eſt finis ſiue cauſa finalis: & talis cauſa ſic vltima eſt in motu & prima in intentione, quòd ipſa non eſt alicuius alterius cauſa, ſed alia omnia ſunt propter eam & cauſa ipſius. Si igitur tale quid quod talis habet cauſæ modum & rationem, fuerit ipſum quod vltimum eſt in motu mouentis & materiæ huius quod eſt finis motus vtriuſque dictarum cauſarum, non poteſt eſſe infinitum: quia vltimum quod eſt finis vltimò acceptum eſt actu qui eſt motus efficientis & materiæ: & per ſic acceptum actu perfecta quieſcit materia quæ eſt ſubiectum motus, & principium mouens ceſſat mouere: infinitum autem eſt, cuius partes accipienti ſemper eſt aliquid extra accipere: & ideò nunquam in ipſo conuenit accipere vltimum. Si verò detur, quòd id quod eſt finis, non erit tale vltimum, ſequetur quòd finis non erit id cuius cauſa mouet efficiens, & cuius cauſa mouetur materia: & hoc eſt, quòd cauſa finalis non eſt cauſa finalis. Tex. c.8.

Amplius autem illi qui ſua poſitione faciunt infinitum in cauſa finali, quaſi ſui dicti obliuiſcuntur: quia volunt entia eſſe bona, & bonum eſſe quod omnia optant & ad quod & propter quod mouentur: & in iſta poſitione auferunt boni naturam & rationem: nihil enim optat hoc naturali appetitu quod nunquam contingit conſequi: quia eſſet vanum & inutile naturale deſiderium: id autem quod in infinitum diſtat à quolibet entium, nunquam contingit conſequi: igitur illud non contingit appeti: & ſic illud non eſſe bonum alicuius conſequitur ex hoc quod infinitum. Infinitum igitur faciens in cauſa finali, aufert rationem boni entium. 2. *ratio.*

Amplius autem nullus omninò mouentium & efficientium conabitur aliquid facere, ſi non ſit futurus venire ad terminum motus vel operis ſui: quia nec opus regitur intelligentia, quia mouens eſt vniuerſale motum, & ab ipſa eſt naturalis appetitus boni omnis rei naturaliter: & tunc ſequitur, quòd aut caſu moueat omne quod mouet, & caſu moueatur omne quod mouetur: aut quòd cauſa finalis actu includatur à motu qui eſt actus perfecti mouentis, & actus imperfecti mobilis: primum autem horum eſt impoſſibile: ſecundum igitur erit neceſſariò concedendum. 3. *ratio.*

Amplius autem intellectus actiuus, qui Græcè vocatur practicus, ſecundum hoc nihil eſſet in exiſtentibus. Omnis enim qui talem habet intellectum, cauſa alicuius facit omne quod facit Tex. c.9. 4. *ratio.*

facit. In liberalibus enim finis est operatio ipsa, in mechanicis autem apoteleſma siue operatum, in muſicis autem cauſatum volumus, in fabrili autem gladium vel quid tale per operationem effectum, ſicut determinatum eſt in principio noſtrorum ethicorum : id autem propter quod facit qui intellectum habet, terminus eſt aliquis quem opere conſequi intendit : igitur idipſum eſt cauſa finalis : quia finis intentus nihil aliud eſt quam terminus operis & intentionis & appetitus.

CAPVT IX.

Quid cauſæ formales non vadunt in infinitum.

Tex. c.10. EOdem autem modo oſtendemus, quòd infinitum non eſt in cauſa formali : forma enim reſoluitur in diffinientia ſi eſt forma quæ eſt ſpecies. Si autem eſt forma generationis, ſtat in aliquo primo, ſicut iam oſtendemus. Loquamur ergo primò de forma quæ eſt totum eſſe & eſt ſpecies. De illa enim ſecundum duas comparationes oportet oſtendere, quòd non eſt infinita: quia enim illa conſtituitur ex genere & differentia, oportet oſtendere, quòd ſtans inferius ad differentiam vltimam conſtituentem non eſt infinita ad ſuperius per genera : & hæc eſt prima oſtenſio. Et ſecundò reuertemur oſtendentes, quòd ſtans ſuperius in genere, non eſt infinita verſus inferius differentias diuiſiuas propter quarum infinitatem non eſt accipere vltimam conſtituentem differentiam.

1. ratio. Dicamus igitur, quòd forma quæ quid erat eſſe rei, eò quòd quicquid eſt præter ipſam, non eſt de eſſe, ſed de indiuiduantibus, non contingit diuidendo per ſua diffinientia reduci ad aliam rationem quæ ſuorum diffinientium ſit diffinitio, quæ multiplicetur ſuper rationem diffinientium ſuperiorum in infinitum. In talibus enim conſtat id quod eſt ſuperius & prius ſiue ante, ſemper eſſe magis cauſam rationis & eſſe : & id quod eſt poſterius, minus eſſe cauſam prædictorum : quoniam id quod eſt prius, conſequentibus eſt cauſa, & non è conuerſo, ſicut diximus ſæpè : in omnibus autem talibus neceſſe eſt primum aliquod quod eſt cauſa omnium: quoniam ſicut in mouentibus prius diximus, in talibus cuius primum non eſt, nec conſequens eſt, cum primum ſit cauſa conſequenti, & quòd eſt, cauſa eſt : igitur genera in quæ ad ſuperius forma reſoluitur ſpeciei, ſtant in aliquo vno primo, & ſic ad ſuperius forma non procedit in infinitum.

Tex. c.11. 2. ratio. Amplius dicentes formam ab inferiori per differentias diuiſiuas procedere in infinitum, deſtruunt ſcire quod eſt de re ſecundum propriam naturam & ſubſtantiam. Non eſt enim poſſibile ſcire aliquid ſecundum perfectum & verum ſciendi modum, niſi prius per diffinientia diuidendo perueniatur ad ea quæ ſecundum formam indiuidua ſunt, ita quòd formalibus ad eſſe conducentibus vlterius non diuiduntur : quia illa forma ſic accepta eſt vltima & propria rei perfectio, & conuertibilis cauſa eſſentialis: ſed non eſt aliquam rem cognoſcere, ſi ponatur infinitus eſſe per diuiſas formas progreſſus : impoſſibile eſt enim quæ ſic ſunt infinita, intelligendo pertranſire.

Si enim detur, ſicut dixit Plato, quòd ſic 3. ratio. intelligere oportet. Quæramus, quomodo intelligere oportet quodlibet compoſitum ex multis ? non enim ſimile intelligere ei quod eſt, ſcilicet infinita accipiendo in talibus, ſicut quidam dicunt, quòd in linea intelligitur totalitas lineæ per diuiſiones medietatum, ſecundum quòd ſuarum medietatum diuiſiones non ſtat diuiſio : & ſic ſuperficiem componi ex lineis & intelligi, & corpus componi ex ſuperficiebus & intelligi, & omne diffinitum ex infinitis : & ſicut iſti dicunt, non contingit intelligere aliquid : niſi enim ſtatuatur vltimum in quo ſtet diuiſio, nec perficietur eſſe, nec perficietur ſcire, propter cauſam quam diximus : quia ſcilicet nos non arbitramur nos ſcire & cognoſcere aliquid, niſi cum cauſam cognoſcimus, & quoniam illius eſt cauſa, & quod vltimum habemus vſque ad elementales cauſas, ſicut declarauimus in primo phyſicorum : ideò qui intelligendo li- Tex. c.1. neam procedit in infinitum, nunquam enumerabit ſectiones in quas diuiditur : & ideò non intelliget ipſam : ſed ſi intelligi debeat, oportet quòd intellectus eius ſtet ad genus primum & ad differentiam vltimam, qui eſt alius intelligendi modus quam per ſectionem diuiſionis. Tex. c.12.

Sed adhuc etiam ſi formam conſideremus 4. ratio. prout eſt actus materiæ & perfectio compoſiti ex materia & forma, adhuc impoſſibile eſt, quòd ipſa ſit infinita ; quia hoc modo intelligendi neceſſe eſt, quòd materia intelligatur in eo quod iam motum eſt & generatum : compoſitum enim hoc modo per motum eſſe & generatum eſſe perfectum eſt, & hoc quod in actu eſt & perfectum eſſe habet in natura : ei autem quod infinitum eſt magnitudine vel multitudine, nullum eſt eſſe actu & perfectum in natura: igitur infinitum non eſt hoc modo actu perfectum : ergo forma ſic actu perficiens non eſt eius quod eſt infinitum. Si autem detur, quòd infiniti eſt taliter forma actu perficiens & complens, ſequetur quòd ei quod non eſt infinitum, eo quòd eſt per formam terminatum & perfectum, conuenit eſſe infinitum : & ſic terminatum & finitum erit non terminatum & non finitum : & ſic contradictoria verificabuntur de eodem, quod eſt impoſſibile. Quod igitur nullum genus cauſarum ſit infinitum ſecundum rectam theoriam, probatum eſt à nobis.

CAPVT X.

Quod cauſæ non ſunt infinitæ ſecundum ſpeciem cauſalitatum.

QVod autem neque ſecundum ſpecies cau- Tex. c.13. ſalitatum cauſæ ſunt infinitæ, ſic declaratur. Si enim non quatuor tantum, vt in præcedenti libro diximus, ſed infinitæ eſſent pluralitate ſpecies cauſarum, non contingeret etiam hoc ſuppoſito aliquid perfectè cognoſcere. Sicut enim ſæpius diximus, tunc opinamur nos ſcire

quamliber

quamlibet rerum, cum cognoscamus causas omnes ex quibus est: & si qua deesset, non esset vera rei comprehensio per intellectum. Quia verò esse non cognoscitur nisi per formam & materiam, eò quòd forma multarum rerum materiam concipit in ratione sua, fieri autem rerum non cognoscitur nisi per mouens & subiectum & finem: sed infinitum quod per adiectionem specierum & causarum infinitum est, non contingit pertransire in tempore finito à quoquam intellectum rei per causas accipiente: igitur cum esse & fieri rei perfectè per intellectum comprehendatur, non possunt species causarum esse infinitæ: esse enim rei est per suas causas actu: & ideò non possunt esse infinitæ: quia cum infinitum non sit nisi potentia, impossibile quòd per infinitum aliquid sit in actu: quamuis enim forma vniuersalis quæ est esse rei, sit infinitorum, hoc non est nisi in potentia & non in actu. Nullo igitur modo causæ sunt infinitæ secundum aliquam rectam theoriam, licet per accidens secundum theoriam circularem, sicut diximus, quædam earum sunt infinitæ: finitis autem siue existentibus sunt ipsa principia sciendi sicut sunt principia essendi.

CAPVT XI.

Qualiter consuetudinis habitus impedimentum est theoriæ veritatis.

Tex. c. 14. CVm autem iam determinatum sit à nobis qualiter theoria veritatis facilis sit secundum aliquem modum, & difficilis secundum alium, & quòd theoria veritatis sit per causas quibus non accidit in infinitum abire, oportet nos determinare theoriæ veritatis impedimenta. Sunt autem duo in genere impedimenta videndi veritatem. Vnum quidem quod est ex modo naturæ, & alterum quod est ex natura. Ex modo autem naturæ existens est ex consuetudine: quia sicut diximus in ethicis & libro de memoria & reminiscentia, consuetudo in natura transponitur, & consuetudinalis habitus in modum naturæ mouet ad consentiendum, etiamsi sit contra naturam & contra rationem. Vnde ethicus suum calorem præternaturalem esse non sentit, quamuis maior sit quam calor febricitantis. Contingunt igitur auditiones eorum qui auribus insonant secundum consuetudines. Nam vt consueuimus audire, ita dignum videtur nobis dici & esse verum: & quæcunque sunt audita præter ea quæ consueuimus audire, non videntur adeò nobis verisimilia, sed potius talia propter hoc quòd inconsueta sunt, minus nota & magis extranea nobis esse videntur. Nam id quod consuetum est, notius nobis esse videtur: eò quòd ad modum naturæ nobis accidit.

Quantam verò habeat vim huius consuetudinis habitus, leges ostendunt: quia enim homo ciuile animal est naturaliter & non potest perfici ciuilitas sine congregatione, nec congregatio potest esse sine republica, oportuit leges ponere ad rempublicam continendam: multa autem in legibus huiusmodi propter metum pœnarum & allectiones præmiorum de his conficta sunt, quæ præter rationem sunt & præter veritatem: in huiusmodi enim legalibus fabularia & puerilia quædam de pœnis & præmiis conficta magis quidem valent apud eos qui talia semper audire consueuerunt, quam vera cognitio de præmio virtutis & pœna vitiorum: & hoc non est nisi propter consuetudinem quæ facit credibilia, quæ alias omninò incredibilia iudicarentur: sicut expressè videmus in legibus his quæ carnalia sibi præmia constituunt, sicut delectari venereis & potibus & cibis post mortem: cum ratio non admittit aliquod virtutis præmium nisi in quo & Deus delectatur, hoc est, contemplationem suiipsius, sicut in fine ethic. determinatum est à nobis. Sed quia non necessarium est ad hominum ciuilitatem homines purè intelligere veritatem, sed potius hominem pietatem colere & iustitiam seruare & rempublicam tenere, ideò à legis latoribus non principia quæruntur veritatis, sed potius dantur præcepta pietatis, & quæ facilius mouent spe præmiorum & metu pœnarum ad regimen & conseruationem reipublicę: & ideò facti sunt esse dij multi, & cultus multi, & religiones in quibus non attenditur quod verius, sed potius quid facilius moueat ad reipublicę conseruationem. Hoc autem præcipuè sit secundum huiusmodi sapientiæ principia, quæ de vniuersitatis principio & de separatis intendit: propter quod de his & exitu rerum in esse multi multa confinxerunt. Sicut & Socrates tria genera deorum quasi rerum introduxit principia, & in primo genere 12. nomina præter Deum deorum esse posuit. Dixerunt enim alij alia secundum leges diuersorum. Intantum autem factum est hoc credibile apud diuersos, quòd cum omnis intellectus in theoria veritatis in quibusdam vt primis principiis vtatur, illi propter vim consuetudinis contraria horum principiis esse & veritatis supponant: ostendimus enim superius in quo omnes conuenerunt sapientes ex nihilo secundum naturam nihil posse fieri, sed omnem formam ex propria educi materia, & ideo rerum perfectarum specificas differentias & species proprias habere materias: quæ omnia sunt principia apud rectè philosophantem, tamen sunt quidam physicè loqui volentes, dicentes aliquid ex nihilo fieri suæ essentiæ, vt magnitudinem ex nihilo magnitudinis, & sic de aliis: & dicunt, quòd species rerum & specificæ differentiæ fiunt ex non propriis materiis, vt homo non ex homine, sicut imperfecta quædam ex putrefactione terræ generantur animalia. His igitur & huiusmodi apologiis vis perpenditur consuetudinis.

Non est necessariũ ad hominũ ciuilitatẽ homines purã veritatem intelligere.

CAPVT XII.

De impedimento naturali ad veritatis theoriam.

Est autem aliud impedimentum theoriæ ve- Tex. c. 15.
ritatis ex ipso modo natiuitatis: quoniam licet homo secundum quòd homo solus intellectus sit, tamen intellectus in homine secundum esse trahitur ab imaginatione & sensu & aliis corporeis virtutibus non sinentibus eum

purè contemplari theoriam veritatis. Alij enim si non mathematicè quis demonstrat ea quæ dicit, non recipiunt per consensum ea quæ dicit: & isti sunt in quibus prævalet super intellectum virtus imaginationis: & isti nihil credunt nisi quod imaginari poterit: & ideò extra mundum similem huic mundo imaginantur mundum & locum & tempus vsque in infinitum, nec susci-piunt aliquas esse intellectuales substantias quæ sine hoc sint & nunc, nec aliquid dicunt esse æternitatem & huiusmodi quæ accipiuntur per intellectum ab imaginatione non recipientem. Alij in quibus omninò intellectus ad sensum reflexus est, nec recipiunt aliquid si non extra id per sensum demonstretur. Hi autem qui figmentis legum consueti sunt, conantur induci sibi testem poëtam talia poëtizantem. Illi autem qui physicis assueti sunt, omnia volunt audire secundum certitudinem aut per se notorum, aut ex his demonstratorum. Aliis autem qui vulgaribus imperiti assueti sunt, flebilis & contristabilis est certitudo physica: aut quia propter defectum studij non possunt complecti talem sermonem ignorantes veritatem conclusionis syllogizatæ, aut propter naturalem micrologiam, siue defectum rationis vel ingenij. Id enim quod certum est per syllogismum, aliquid habet tale ad quod non de facili potest deficiens à studio, & id quod non potest deficiens in vsu rationis. Et ideò ex omnibus inductis patet, quòd sicut est in symbolis contractuum in mercationibus, ita non liberum est vnicuique eligere secundum naturam in rationibus. In contractibus enim non semper attenditur valor rei, sed potius placitum vendentis vel ementis, & ad illud obtinendum contenditur: & causa contentionis potius est in vendente vel emente, quam in re ipsa. Et sic in susceptione propositorum circa principia theoriæ veritatis, vt patet ex inductis. Maxime autem hoc est in sapientia prima, in qua, sicut diximus, multa sunt, in quibus homines omnes communicant: circa prima enim magis communicant homines, quam circa sequentia: & error circa illa est causa erroris circa consequentia. Cuius signum est, quòd omnes homines circa principium vniuersitatis rerum aliqua niti, & circa exitum rerum in esse & causas multa fingere & paucos attingere veritatem in illis videmus.

CAPVT XIII.

De remediis contra impedimenta inducta.

Ter.c.15. REmedia verò contra inducta impedimenta sunt. Contra primum quidem quod est ex vi consuetudinis & secum habet ignorantiam malæ dispositionis, est, quòd oportet hominem primum erudiri modum philosophiæ, quo sciat quomodo singula sunt accipienda: quia tunc audita contra modum illum existentia refutabit & non probabit vt animi conceptum. Modus autem iste est in scientiis logicis secundum omnes partes perfectarum & imperfectarum argumentationum: quia ex illis potentes erimus syllogizare de omni problemate: & ipsi disputationes sustinentes nihil dicemus repugnans omnibus, probabilia communia in omnibus vel pluribus inuenta, ab his quæ propria & sensibilia sunt, singulis scientes distinguere, & perfecta rhetoricis & poëticis per illa sciemus dignoscere. Propter quod absurdum, quòd aliquis illis non imbuatur, sed simul velit quærere scientiam speculatiuam aliquam de his quæ essentialis est speculatiua, & modum proprium illius, non præhabendo prius modum omnium philosophiæ communem: alterum enim istorum quod est acceptio scientiæ cum modo proprio, neglecto modo communi, non est facile accipere: quia tales virtutes & complexiones probationum non cognoscet, & sæpè falsa pro veris accipiet, & non probata sumet pro probatis: & ideò tales qui in logicis instructi non sunt, in omnibus errantes inuenimus.

Absurdum est simul scientiam & modum sciẽdi quærere.

Contra secundum verò quod ex natura est impedimentum, est quòd accepto modo communi argumentationum discernat circa vniuscuiusque modum proprium: quia sapientis hoc est, quòd de vnoquoque prout res se habet sicut est de eo tentet accipere: & ideo demonstratio siue perscrutatio mathematica non in omnibus est appetenda: quia si in vna scientia differunt demonstrationes, ita quod demonstratio primæ certitudinis est demonstratio propter quid: & ea quæ est secundæ certitudinis, est demonstratio quia: multò magis in diuersis scientiis erit diuersitas demonstrationis: & sic comparando scientias in genere primæ certitudinis demonstratio erit mathematica: quia illa est de non conceptis cum materia, licet secundum esse sit in materia. Secundæ autem certitudinis demonstratio est physica, in quibus ipsa materia & motus varietatem inducunt & casum à certitudine prima, sicut in principiis huius scientiæ diximus: igitur in non habentibus materiam, esse tamen habentibus in materia, appetenda actibologia mathematica. In rhetoricis autem & ethicis sufficiat persuasionem inducere. Propter quod etiam hic modus istius scientiæ proprius, in quo modo sumus, non naturalis est, nec in eo physica à nobis quærenda est certitudo. Omnis enim natura forsan materiam habet. Forsan autem dico propter intellectum qui est vltima perfectio hominis, qui à materia separatus sicut ipsæ intelligentiæ, quæ secundum Peripateticos vltimæ sunt perfectiones cælorum: sed hominis intellectus continuus est cum continuo & tempore per imaginationem & sensum: & quoad hoc aliquam inclinationem habet ad materiam, quam non habent intelligentiæ quas Peripatetici dicunt esse cælorum perfectiones. Tamen materia æquiuocè est in his quæ sunt in potentia ad vbi tantum, & in his quæ sunt in potentia ad vbi & formam: & ideo etiam natura dicitur æquiuocè de illis, quoniam non est principium motus & quietis in quibus est per se & non secundum accidens: & ideo de reiteratis in vbi secundum substantiam incorporalem semper motis, non per eandem rationem dicitur in his quæ secundum substantiam incorporalem mouentur. Ista sapientia verò quamuis sit de physicis quibusdam, tamen non est de his prout sunt physica, sicut in ante habitis sæpius declaratum est. Et oportet nos perscrutari primum quid

Ter. c.16.

Vide in simili Auerroem hîc.

Materia æquiuocè dicitur de his quæ sunt in potentia ad vbi tantum, & de his quæ sunt in potentia ad vbi & formam. Vide Commentatorẽ 8. meta. com. 11. &

2. cap. de ſubſtantia orbis, & primo ca. com. 92.

quod eſt natura in vniuerſali, quod & fecimus in ſcientia de auditu phyſico: ſic enim de quibus particularibus eſt phyſica, manifeſtum erit, ſicut docuimus in libris qui ſunt de particularibus naturalibus, ſicut eſt mobile ad formam & ad locum, de quo in cælo & mundo: & mobile ad formam, de quo ſecundum ſui diuerſitatem in aliis libris naturalibus tractatum eſt à nobis. Ex his enim quæ ibi dicta ſunt, ſcitur quòd iſta ſapientia non naturalem modum nec mathematicum habere poteſt, ſed vniuerſaliorem vtroque modo: & probationes eius erunt citra certitudinem mathematicam & & phyſicam & ſupra certitudinem topicam quæ eſt in logicis. Oportet etiam nos primo quærere, vtrum vnius & eiuſdem ſcientiæ ſit quærere cauſas & principia omnia entis, aut plurium: ſi enim plurium eſſet hoc, ita quod vna ſcientia quęreret quędam principia & quaſdam cauſas, & alia ſcientia quæreret alias, ſequeretur quod non omnes cauſæ & principia eſſent entis ſecundum quod ens, & quædam eſſent cuiuſdam entis, & aliæ erunt alterius entis, quod eſſe non poteſt: & ideò de omnibus huiuſmodi quæſtionibus & ſimilibus oportet nos hîc adunare dubitationes.

LIBER TERTIVS.

DE QVÆSTIONIBVS A PRINCIPIO QVÆRENDIS.

TRACTATVS I.

DE INTENTIONE LIBRI ET numero concluſionum.

CAPVT I.

De ratione quare in hac ſcientia rationes proponuntur ſimul.

Tex. c. 1.

NOBIS ad quæſitam ſcientiam quæ ſola theoria veritatis eſt, accedere volentibus, neceſſe eſt primum aggredi quæſtiones, de quibus in hac ſcientia in primis dubitare & diſputare oportet: in particularibus enim ſcientiis dubitationes de quæſitis non ſimul ſed ſigillatim cum his quæ tractata ſunt, commiſcuimus. In hac autem vniuerſali ſapientia quæ de principiis eſt aliarum ſcientiarum, omnia ſimul dubitabilia & materialiter dicta determinata ſunt: quia ex materialiter dictis & diſtinctis oportet procedere, quod fieri non poſſet, niſi prius eſſent diſtincta. Similiter autem ad quæſita communia procedere habemus, quod iterum fieri non poſſet, niſi quæſita eſſent præordinata. Non enim illius ſapientiæ quæ omnia declarat, celare eſt intentum, ſed declarare quod intendit, vt ſciatur quibus & qualibus principiis & probationibus venitur ad illud. Ea verò quærenda ſunt, quæ quicunque quidem non ignotę auctoritatis Philoſophorum aliter & aliter de diuerſis ſuſceperunt per rationem: & ea etiam quæ ſimilia iſtis extra ea quæ ſuſcepta ſunt, prætermiſſa ſunt & intacta: hæc enim quæ aliter & aliter dicto modo ſuſpecta ſunt, diſputabilia ſunt in vtramque partem: & quia latent, oportet ea præordinare & prædiſputare, vt benè declaretur omne quod intendimus. Omnibus enim vtiliter inueſtigare aliquid volentibus, ineſt benè diſputare ad vtramque partem ab initio circa ea quæ primum quæſita declarationes debent eſſe omnium aliorum in particularibus ſcientiis determinandorum: quia omnium poſteriorum in ſcientiis particularibus certa inueſtigatio eſt ſolutio certa priorum circa communia in vniuerſali ſcientia dubitatorum. Soluere verò non eſt eius quæ ignorat modum dubitationis. Dubitatio namque interminatus motus eſt rationis ſuper vtramque partem contradictionis: & ideo nodata eſt & ligata ratio ne procedat ad alteram partem contradictionis, æqualiter ambiens vtramque. Hoc autem de ipſa re de qua dubitatur, demonſtrat dubitatio ipſa mentis, quæ vtramque

Quid eſt dubitatio?

contradictionis metitur partem : inquantum enim sic metiens mens dubitat, intantum patitur aliquid simile ligatis : hoc autem est, quòd vtrisque, dubitantibus scilicet & ligatis impossibile est procedere & peruenire ad id quod est ante, ad quod conantur & contendunt. Propter quam rationem in hac sapientia oportet prius omnes difficultates speculari & causas earum, sicut diximus. Quia in hac methodo quærentes de intentis consequentibus sine inuestigatione disputatiua consequentiam, similes sunt his qui quidem in via se ponunt, & ignorant quo debeant ire, non determinantes prius quo tendere velint.

Et ad hæc quæ diximus contingit talibus, quòd non cognoscunt quando quæsitum inueniunt : quia nesciunt ad quid disputant. Finis enim inquisitionis quę est conclusio quæstionis, in talibus est incognitus. Sic ergo non prædubitans dupliciter errat, in via scilicet & in fine. In via quidem : quia nescit ad quid inducit principia ex quibus procedit. In fine autem : quia nescit se conclusisse proprium quando concluſit, & ideo nihil certum habet. Et horum vtrumque valde impertinens est huic sapientiæ : & ideo in ea prædubitandum est.

Amplius dignius & vtilius est in ea prædubitare, & non tantum necessarium. Cum enim hæc scientia omnium stabiliat principia, nec stabiliri & fundari possint, nisi contradicentium soluantur rationes, & vniuersaliter illæ solui non possunt, nisi prædubitaretur de quibus contradicit aduersarius, necesse est hanc sapientiam habere per prædubitationem rationes omnium eorum quæ audiuntur proposita ab his qui sunt aduersarij & prædubitantes, & has necesse est habere ad iudicandum & determinandum de auditis.

Documentum. Ad intelligentiam autem horum quæ dicta sunt, sciendum quòd nos dubitationem pro interminato motu ratiocinationis accipimus in præmissis, quando ratio ante consensum modo viam habet ad vnum, modò ad alterum : & hoc esse bon potest, nisi quia in vniuersalibus & primis non potest haberi modus demonstrationis : & quia ista sapientia de talibus est, oportet quod medius sit inter logicum & demonstratiuum : quia enim ex communibus est, oportet ipsum esse non demonstratiuum : quia verò non est interminati generis, sed ex his quæ sunt entis inquantum ens est, procedit, est modus eius præter logicum. Aliter autem minus largè sumendo dubitatio est indeterminatus motus rationis super partes contradictionis sine ratiocinatione consensum inclinante. Ambiguum autem est, quando ambit vtramque partem per rationes æquipotentes. Opinio autem, quando non confirmato quidem consensu complectitur alteram. Fides verò quando fortificatur in alteram sine fundatione in eadem scientia, aut quando fundatur per demonstrationem.

Quid dubitatio, ambiguum, opinio, fides.

* * *

CAPVT II.

De numero quæstionum in primis ponendarum, & quæ sint ipsæ quæstiones.

Tex. c. 2. EST autem circa communia ista dubitatio prima quidem de his de quibus dubitauimus in prædictis in fine libri præcedentis, vtrum vnius vel multarum est scientiarum causas speculari. Quædam enim scientiæ sunt in quibus nihil demonstratur per finem vel efficientem, eò quod abstracta à motu sunt ea quæ considerant : & fortè aliquis crederet, quòd sic esset in prima omnium sapientia, quod non omnium speculatio causarum pertineret ad vnam scientiam primam, eò quod ipsa magis abstrahit à motu & materia quam mathematica : & ideo hic oportet quærere, quia sicut diximus in fine libri præcedentis, si non vnius primæ scientiæ esset contemplatio causarum omnium, non esset vna prima scientia quæ stabiliret principia omnium, sed oporteret inquiri aliam ab ista scientia quæ de quibusdam principiis certificaret. Hæc igitur quæstio primo est quærenda.

Secundò quærendum est, vtrum istius scientiæ primæ est scire principia primi entis, quæ sunt principia substantiæ tantum, quæ sunt quatuor causæ superius inductæ : aut ipsa eadem scientia cum causis & principiis esse habet etiam considerare de principiis demonstrationis primis, ex quibus non quidem in vno genere, sed omnes & in omni genere demonstrationum ostendunt hoc quod probant, vt vtrum conuenit vnum & idem simul affirmare & negare vel non, & vtrum vni & eidem sint inter se æqualia, & de aliis talibus primis principiis & dignitatibus. Hæc enim etiam quædam principia sunt & causæ, & sunt circa esse & non esse inquantum est esse & inquantum est hoc esse vel illud.

Tertia autem quæstio est, si hæc prima scientia est circa substantiam sicut circa ens primum, vtrum ista sola scientia sit circa omnes substantias in quacunque accipiantur diuersitate generis, aut non sit circa omnes, sed circa plures quæ magis accedunt ad vnam generis rationem : quoniam substantiarum multa sunt genera abstracta & concepta cum materia secundum rationem diffinitiuam.

Quarta quæstio est, si plures scientiæ sunt de diuersis genere substantiis & entibus & secundum rationem diffinitiuam diuersitatis, vtrum omnes illæ sunt cognatæ tanquam partes vnius substantiæ existentes, aut earum vna quidem quæ est de separatis secundum esse & rationem, habet nomen sapientiæ, aliæ verò aliquo alio causentur nomine, vt illa quæ est de separatis secundum rationem & non secundum esse, dicatur doctrinalis : quæ verò de conceptis secundum esse & rationem, dicatur naturalis.

Quinto autem necessarium est quærere propter Platonicos, vtrum sensibiles substantiæ solum esse dicendæ sunt, an præter eas dicendæ sunt esse & aliæ à sensibilibus.

Sexto

Sexto autem propter eoſdem quærere oportet, vtrum omnes ſubſtantiæ non ſenſibiles ſint vnitæ ſecundum genus vnum, aut ſunt plura genera ſubſtantiarum non ſenſibilium, ſicut dicunt illi qui ſua poſitione faciunt eſſe plures ſpecies ideales ſubſtantias ſeparatas & cauſales,& mathematica quæ dicuntur eſſe media inter hæc diuina & ſenſibilia. De his enim, vt diximus, perſcrutandum eſt.

Adhuc autem ſeptimò quærendum eſt, vtrum ſpeculatio iſtius ſapientiæ ſit circa ſubſtantias entium ſolum, aut ſit etiam circa ea quæ ſecundum ſe accidunt ſubſtantiis.

Adhuc autem octauò quæritur de eodem & diuerſo:& quia ab eodem ens cauſatur in quantitate æquale, & in quantitate ſimile, ideo ſub eodem quæſtionis articulo quæretur de æquali & inæquali, & ſimili & diſſimili.

Nonò autem quia diuerſitatis cauſa contrarietas eſt, quæretur de contrario & de non contrario.

Et decimò de priore & poſteriore, & de aliis omnibus talibus de quibuſcunque dialectici ex probabilibus incedere tentant, licet non bene certificent ex probabilibus ſolum facientes perſcrutationem. Eorum enim theoria inquiſitiua eſt de omnibus : ſed primus Philoſophus de his certificat ex propriis entis ſecundum quod ens eſt, quia iſta conſequuntur ens inquantum eſt ens. Omne enim ens comparatum ad ens, aut idem eſt illi, aut diuerſum : aut contrarium,aut conueniens : aut prius, aut poſterius, & ſic de aliis.

Amplius & vndecimò quæritur de his quæcunque his eiſdem accidunt ſecundum ſe & non ſecundum accidens.

Duodecimò autem quæritur non ſolum quod in ſe eſt horum vnumquodque prædictorum,ſed etiam vtrum vnum vni tantum eſt contrarium, plura opponuntur vni, ſicut vni videntur & multum & paucum eſſe contraria.

Tertiodecimò verò quæritur, vtrum illa quæ ſunt principia & elementa rerum, ſunt genera communia, aut ſunt particularia,in quę diuiditur & reſoluitur ſingularium exiſtentia compoſitorum.

Quartodecimò quæritur, ſi detur, quòd genera communia ſunt entis principia, vtrum finalia ſiue vltima genera quæcunque de indiuiduis prædicantur, ſunt principia, aut ſint prima genera priora finalibus & prima. Finalia autem dico in quibus ſtat generis communitas, & hæc ſunt ſpecies ſpecialiſſimæ. Et hoc eſt quærere, vtrum animal vel homo magis ſit principium, quia multis videtur homo magis eſſe principium, eò quod magis & proximus eſt circa ſingularia : hoc enim Platonici inferunt quærendo vniuerſalia principia ponentes quæ ſunt in anima.

Quintodecimò quærendum eſt, quod & maximè tractandum eſt, vtrum ens eſt aliqua ſecundum ſe cauſa præter numerum, aut non : hoc autem quæritur propter formam quam nullus omninò antiquorum niſi balbutiendo poſuit.

Sextodecimò iuxta hoc quæren dum occurrit, vtrum illa cauſa quæ propter naturam entis cauſa eſſe ponitur, ſicut ſeparata à materia, ſicut quidam aem à udoteri erctxe ori eſſe dixerunt, aut non ſit ſeparata ab ea,ſed de materia producatur de potentia exiens ad actum.

Decimoſeptimò quæredum relinquitur, cum in compoſitis aliquando ſint plura genera componentium, & ſint quædam etiam ſimplicia, vtrum forma perficiens ſit vnum vel plura, vtrumque enim ab antiquis dictum eſt, quòd Anaxa. multas & infinitas in quolibet eſſe poſuit, & Empe. dixit ineſſe vnam quæ eſt harmonia. Dico autem vnum quod ratione eſt vnum, & plura quæ ſubiecto & loco ſunt plura. Et quia ſic de vnitate & pluralitate ſunt Philoſophi locuti.

Decimooctauò etiam de forma quærendum eſt, vtrum ipſa eſt aliquid præter totalitatem cuius eſt forma, ſicut dicitur anima addita toti quam Democritus in omnibus eſſe dixit, & Orpheus, licet aliter diceret quam Democritus. Dico autem ſimul totum quod Græci ſinolon vocant, quando prædicatur aliquid de materia ſiue compoſitione materiali, quod nihil eſt additum illi, ſed tantum prædicat compoſitionem eius aut harmoniam:tunc enim quæritur,vtrum forma eſt aliquid præter formam totalitatis illius aut nihil aliud. De his quidem dicta aliquid eſt præter compoſitionem materiæ, ſicut de vegetatiuis & ſenſibilibus & per ſe motis : de aliis verò dicta forma nihil eſt præter totalitatem materiæ. Tunc ſub eadem quæſtione quæritur, qualiter ſunt talia de numero exiſtentium quæ in eis ſunt formalia principia.

Decimononò quærendum eſt, vtrum principia entium ſint determinata numero, aut ſpecie : & hoc eſt quærere, vtrum ſunt ea quæ in rationibus diffinitiuis ſunt, determinata, aut ſubiecto, aut loco. De hoc enim inter Stoicos & Epicureos non parua eſt contentio.

Vigeſimò autem quærendum eſt, vtrum eadem ſint principia corruptibilium & incorruptibilium, aut diuerſa.

Et ſi ſint eadem, tunc vigeſimoprimo loco quæritur, vtrum ſint omnia principia tam corruptibilium quam incorruptibilium incorruptibilia omnia : vel ſi ſint diuerſa corruptibilium & incorruptibilium principia, tunc ſub eadem quæſtione quæritur, vtrum incorruptibilium principia ſunt incorruptibilia & corruptibilium corruptibilia.

Amplius autem quæritur vigeſimoſecundo, quod omnium difficillimum & plurimam habet dubitationem, vtrum vnum quod eſt principium numeri, & ens quod eſt principium & cauſa prima omnium, ſint non diuerſum aliquid, ſed ſint omnium exiſtentium ſubſtantia, quemadmodum Pythagorici & Plato dixerunt, licet differenter dixerint, ſicut in primo huius ſapientię & ſcientię libro oſtendimus, aut non eſt vnum quod eſt principium numeri idem omninò enti, ſed id quod eſt entis principium, eſt diuerſum aliquid ab vno & ente,& eſt aliquid ſubiectum & determinatum ſub ente,& hoc aut mouens ponitur ſicut principium omnium. Empe. dicit amorem, aut materia ſicut Philoſophorum alius dicit ignem, alius verò aquam, alius aërem, ſicut in primo libro à nobis determinatum eſt de his qui vnum aliquod ſubiectum omnium eſſe dixerunt principium,

cipium, ita quod quodlibet elementum iudicem accepit præter terram.

Vigeſimotertiò quæritur, vtrum principia rerum ſint vniuerſalia, aut ſingularia, propter eos qui vniuerſalia ante res eſſe dixerunt, ſicut cauſæ ſunt ante cauſatum.

Vigeſimoquartò quæritur, vtrum principia rerum ſint potentia vel actu: quia id quod eſt in potentia, non fit in actu niſi per hoc quòd eſt in actu: quod tamen multi negauerunt.

Amplius quæritur vigeſimoquintò, vtrum vniuerſitatis principia ſint aliter principia entium quam per motum, aut non principient aliquid niſi per motum: & hoc præcipuè quærendum eſt propter motorem primum, quem aliter quam per motum qui eſt actus mouentis, dixerunt quidam eſſe principium. Hæc enim magnam in hac ſapientia præſtant dubitationem.

Adhuc etiam vigeſimoſextò quærendum eſt, vtrum numeri mathematici & longitudines & figuræ ſuperficierum & puncta ſint ſubſtantiæ & ſubſtantialia principia entium, ſicut quidam dixerunt, vel non.

Et ſi ſunt ſubſtantiæ rerum vt dicunt quidam, tunc vigeſimoſeptimò quærendum, vtrum hæc mathematica ſecundum eſſe ſeparata ſint à ſenſibilibus, aut ſecundum eſſe ſint in eis. De omnibus enim his quæſtionibus non ſolum difficile eſt veritatem ipſam inquirere, ſed nec facile eſt bene dubitare, ita quòd ipſa dubitatio in rationem diſputatiuam deducatur.

CAPVT III.

Et eſt digreſſio declarans numerum & ordinem quæſtionum inductarum.

NOs autem non omnes diſputabimus nec ſoluemus inductas quæſtiones: eò quòd quibuſdam earum diſputatis & ſolutis, facile eſt determinare de aliis: licet enim omnes inductæ quæſtiones ſint de principiis, tamen quædam earum ſunt de principiis ſecundum quòd theoria veritatis fit ſuper ea, ſicut 12. à principio ſecundum ordinem inductæ: aliæ autem 15. ſunt de ipſa natura principiorum. Principia autem, ſecundum quòd theoria veritatis eſt de eis, dupliciter conſiderantur, ex parte ſcilicet ſpeculationis in qua ſecundum rationem ſcientiæ vniuntur ſpeculata omnia, quæ reducibilia ſunt in vnum genus ſpeculationis: aut ex parte ſpeculatorum, ſecundum quòd genus ſpeculationis vnum multiplicatur in ſpeculatis ſecundum diuerſas ſpeculatorum rationes. Et ſecundum primum modum quo ſpeculata vniuntur in vno genere ſpeculationis, ſunt acceptæ quatuor quæſtiones primæ: ſecundum autem modum alterum ſunt ſumptæ octo quæſtionesquæ ſequuntur. Inter quatuor autē primę tres priores ſunt de vnione quam poteſt facere theoria ſub ſcientia vna: & quarta eſt de ipſa ratione & dignitate talis ſcientiæ. Primæ autem tres diuerſificantur ſecundum principij rationem ex qua informatur ſpeculatio. Hæc autem eſt triplex: eſt enim principium primum ex quo eſt aliud: ſi ergo ſit principium eſſendi, habet rationem cauſæ ſecundum cauſæ diuerſitatem: & quæritur de hac diuerſitate ſi eſt reducibilis in ſcientiam vnam, & hæc eſt quæſtio prima. Et eſt principium non eſſe, ſed cognitionis: & de hoc quemadmodum reducatur ad ſcientiam eſt quæſtio ſecunda. Et eſt principium primum & principale eius quod eſt ſubſtantia: & de hoc qualiter in ſcientiam incidit, eſt quæſtio tertia. Quarta eſt de principalitate & natura huius ſcientiæ. Per iam dicta patet ordo & connaturalitas inductarum quæſtionum, & qualiter determinatio ſecundæ & tertiæ dependet à determinatione primæ & quartæ, ſicut patebit in ſequentibus. Ita in 8. autem ſequentibus, quia patet quòd primæ duæ ſunt de ſubiectis ſpeculationis, & ſequentes 6. ſunt de per ſe accidentibus: & inter duas primas prima eſt de diuiſione primi entis ſecundum naturam, & ſecunda eſt de diuiſione eiuſdem ſecundum quorundam poſitionem, ſecundum quòd de ipſis eſt ſcientia. Sex autem quæ ſunt de per ſe accidentibus, diuerſificantur ſecundum conſiderationem accidentis abſoluti & comparati: abſoluti quidem in genere vel ſpecie conſiderati ſecundum quòd habet comparationem ad ſubiectum cuius eſt per ſe accidens: aut ſecundum quòd comparatur vt ſubiectum ad accidens proprium quod per ſe conuenit ei. Septima enim eſt in genere de accidente proprio abſolutè accepto. 8. 9. & 10. ſunt de accidente abſolutè in ſpecie accepto. Et harum diuerſitas plana eſt per ea quæ dicta ſunt in præhabitis. 11. verò eſt de accidente accidentium, & vltima eſt de accidente comparato: & de omnibus dictis non quæritur niſi ſecundum quòd vna ſcientia eſt de his, vel plures, ſicut cuilibet patet per ſeipſum.

Aliæ verò 15. quęſtiones ſic diuiduntur, quòd primæ 9. ſunt de principiis quæ ſunt cauſæ ſecundum rem ſiue naturam earum acceptæ. Sequentes autem 6. ſunt de his quæ Pythagorici & Platonici poſuerunt circa principia & cauſas. Inter 9. autem primas tres ſunt diuerſitates ſecundum tres cauſarum conſiderationes, & omnes præcipuè ſunt de cauſa formali. Cum enim principium & cauſa eſſe dicatur cauſa inquantum ab ipſo cauſatum, & dicatur elementum inquantum eſt eſſentiale primum componens, poteſt eſſe quæſtio, vtrum remotum & confuſum in re inuentum ſicut genus ſit principium & elementum, vel propinquum determinatum & ſpecificatum, vel etiam quod eſt pars eſſe vel id quod eſt totum vel eſſe cauſatorum: & penes hoc accipiuntur duæ quæſtiones primæ. Hoc autem formali principio ſic accepto dubitatur de ipſo per comparationem ipſius ad aliud coeſſentiale principium quod eſt materia, vtrum aliud ſit ab ipſo vel non: & ſi aliud, vtrum ſeparatum ſecundum eſſe: & ſi non ſeparatum, vtrum ſit vel multiplicetur ſecundum materiam in qua eſt: & quia forma eſt natura & forma eſt anima, dubitatur vtrum aliquid ſit additum vel non: & penes hoc accipiuntur quatuor quæſtiones ſequentes, ſicut cuilibet patere poteſt. Tertia autem diuerſitas ſumitur penes eſſe principij formalis in ſe vel in ſubiecto, quod eſt materia in genere vel ſecundum materiæ determinationem

Principia dupliciter conſiderari poſſunt.

minationem per potentiam ad motum & tranſmutationem: & ſic accipiuntur tres quæſtiones conſequentes, vtrum numero vel ſpecie ſiue ratione determinetur, & vtrum corruptibilium & incorruptibilium ſint principia eadem, & vtrum principia corruptibilium & incorruptibilium ſint incorruptibilia, ſicut patere poteſt facile per antè dicta. Sex autem vltimarum quæſtionum prima eſt de principio formali propter poſitionem Pythagoræ factam, ſicut ſcitur ex his quæ loquentes de poſitione Pythagoræ determinauimus. Aliæ autem quinque fiunt propter Platonis philoſophiam: & primæ quidem tres ſunt de principiis primis quæ non ſunt elementa, ſed ſunt ante res præhabentia eas ſimpliciter & immaterialiter, ſicut dixit Plato: aliæ autem duæ ſunt de his quæ poſuit eſſe principia & elementa. Tres autem primæ differunt ſic, quòd prima inter tres eſt de modo ipſarum cauſarum, quæ ſunt principia præhabentia de quibus quæritur an ſint vniuerſalia vel particularia quædam. Sequentes autem duæ ſunt de modo cauſandi illarum cauſarum: quia Plato poſuit formas æternas cauſare: & ideò ſi modus cauſandi attenditur ex parte cauſæ cauſantis, quæritur vtrum cauſent poteſtate vel actu cauſæ exiſtentes. Si autem modus idem ex parte cauſati accipitur, quæritur vtrum cauſent cum motu vel ſine: quia cauſatum non ſine motu producitur, & tamen huiuſmodi principia ſeparata videntur materiam mouere non poſſe. Vltimæ autem duæ ſunt de his quæ ſunt principia & elementa: & penultima quidem eſt de ſubſtantia huiuſmodi elementorum quæ ſit: & ſecunda eſt de modo, quoniam ſi mathematica ſint ſubſtantia entium, cum ea quæ ſunt de ſubſtantia rerum in ratione ſua concipiant materiam rerum, videbuntur talia non eſſe ſeparata per rationem diffinitiuam. E contra autem cum ſint mathematica, ſeparata eſſe videntur: & ideò inſurgit quæſtio, vtrum ſint ſeparata. Ex dictis igitur ratio & ordo facile quæſtionum manifeſtatur.

TRACTATVS II.

DE DISPVTATIONE QVÆSTIONVM INDVCTARVM.

CAPVT I.

De diſputatione primæ quæſtionis & quartæ.

Tex. c. 3. *Vtrum vnius, vel plurium ſcientiarum ſit omnia genera cauſarum ſpecularis?*

DISPVTANDO autem de quæſtionibus inductis, non eundem tenebimus ordinem, ſed coniungemus eas quarum adinuicem manifeſtatur determinatio. Primum igitur diſputemus de quibus in primis diximus, ſcilicet vtrum vnius vel plurium ſcientiarum ſint omnia genera cauſarum quæ ſpeculandæ ſunt? Et quia logicè diſputabimus, & logici eſt inquiſitiuè procedere, quæramus quomodo erit vnius & eiuſdem ſcientiæ principia cognoſcere quæ non ſunt contraria exiſtentia? In analyticis enim poſterioribus determinatum eſt, quòd vna ſcientia quæ eſt vnius generis ſubiecti, & quæcunque conſiderantur in ſcientia, per diuiſionem contrariarum exeunt à genere illo. Quæcunque igitur per diuiſionem contrariorum non reducuntur ad genus vnum, non ſunt conſiderata in ſcientia vna. Genera autem cauſarum, licet diuerſa ſunt, non tamen per modum huiuſmodi contrariorum reducuntur ad genus vnum. Non igitur vna de ipſis eſt ſcientia: quia omnium huiuſmodi contrariorum eſt ſcientia vna, & non aliorum, vt per ſe patet in omnibus.

Primo poſterio um tex. c. 43.

Amplius cum vna ſcientia ſit de ente aliquo vno ſecundum genus, facile eſt videre, quòd non omnis ſcientiæ conſiderare de omnibus generibus cauſarum: quia multa ſunt de numero exiſtentium quibus non omnia inſunt genera cauſarum. Quo namque modo poſſibile eſt cauſam quæ eſt motus principium ſiue mouens, quæ vocatur efficiens, ineſſe his quæ ſunt immobilia? & cum omne quod participat bonum, non participat ipſum niſi exeundo ad finem motus qui eſt appetitus eius quod mouetur appetita perfectio, quomodo poſſibile eſt ineſſe boni naturam in his quæ ſunt immobilia? Omne enim quod ſecundum ſe & ſui naturam bonum eſt, finis eſt: & ſecundum quod eſt finis & vltimum appetitum, eſt cauſa: & ideò, ſicut iam antè diximus, illius cauſa, & propter illud fiunt & ſunt omnia cætera. Non enim loquimur hîc de puro & primo bono, quod ſecundum quod ait Plato, per ſubſtantiam eſt bonum. Nec loquimur de bono quod ſecundum ſuppoſita cum ente conuertitur: hoc enim eò quod à bono eſt, boni ſumit rationem, quia boni eſt bona adducere. Nec poteſt intelligi, quod non eſt bonum quod ab eo bono eſt, quod eſſentialiter bonum, & quod non aliud diſponit ad cauſandum niſi bonitas. Cauſa enim prima quia bona eſt, diffundit cauſata. Et ideo omnia quæ ab ipſo ſunt, bona ſunt: quia primo bonitatis ratio, quantum poſſibile eſt, reſultat

ſultat in ipſis. Sed nos hîc non de tali loquimur bonitate, ſed de eo quod eſt ex vltimo & optimo quod res appetit ab ipſa: hæc enim eſt finis. Finis autem talis in quid eſt appetitus & cuius cauſa fit totum quod fit, eſt finis actus & complementi cuiuſdam. Omnis enim talis actus eſt cum motu: quia eſt vltimum motus. Ergo tale principium boni & finis non conuenit eſſe in immobilibus. Nec in talibus conuenit aliquid eſſe autoagatum, hoc eſt, per ſe bonum inquantum huiuſmodi ſunt. Propter quod in ſignum huius etiam in mathematicis nihil oſtenditur per eam cauſam quam finalem vocamus. Non enim in mathematicis eſt demonſtratio aliqua, eò quod melius aut deterius ſit aliquid. Nec omninò vllus mathematicorum talium alicuius reminiſcitur cauſarum: quia nulla concluſionum mathematicarum poſſet concludi. Quæ enim ſeparantur, ſecundum formam & rationem ſeparantur: ſecundum finem autem & efficientem & materiam ſemper volunt eſſe concepta & coniuncta, & non ſeparata. Propter quod etiam ſophiſtarum quidam, vt Ariſtippus, cauſam in genere cauſarum ponere præneglexit: opinatus eſt enim omnia cauſari naturalia mathematicis, ſicut & multi alij: in mathematicis autem non videns eam, etiam in aliis dixit non ineſſe hanc cauſam: ſed caſu fieri ea quæ fiunt. In aliis autem artibus illiberalibus quæ mechanicæ vocantur, vt eſt tectonica ſiue ædificatiua, & coriaria, dicit omnia dici ita quod aliquid in eis eſt melius & aliquid vilius ſiue deterius: mathematicas autem ſcientias nullam de bonis vel de malis rationem facere. Ex his igitur patet non eſſe vnam aliquam ſcientiam de particulari ente tractantem, quæde omnibus inquirat generibus cauſarum.

Sed ſi propter hoc dicatur, quòd ſcientiæ conſiderantes diuerſitates cauſarum ſunt plures, ita quod diuerſa principia ſiue cauſæ ſint attributæ diuerſis ſcientiis, ſicut mathematicis attribuitur forma per quam demonſtrant, & phyſicis mouens & materia per quam ſpecialiter demonſtrantur phyſica, & iſti ſcientiæ attribuitur vltimus finis & forma principalis: tunc antequam ad iſtam diſputemus, oportet nos quartam ſuperius motam hîc inducere quæſtionem: quia ex eius determinatione dependet determinatio quæſtionis primæ. Quæramus igitur, ſi diuerſis ſcientiis ſpeculatiuis diuerſæ attribuuntur cauſæ, quæ illarum ſcientiarum dicenda eſt ſapientia illa quæ hîc quæritur, aut quis illorum Philoſophorum eſt maximè ſciens rem quamcunque de qua quæritur habentium cauſas illas quibus cauſæ attribuuntur? Aliquando enim contingit vni & eidem ineſſe omnes quatuor modos cauſarum, ſicut domus cauſa vnde motus ſiue mouens, formaliter quidem mouens eſt ars tectonica, efficienter autem mouens eſt ædificator. Cuius vero cauſa ſit ſiue finis eſt operatio ſiue vtilitas domus, ſicut operire à caumate & à pluuiis. Materia verò domus eſt terra, lapides, & ligna. Species verò ſiue forma domus eſt ratio, quæ dat eſſe & rationem quæ eſt figura in talibus artificiatis. Nec poteſt eſſe, quòd per quamlibet iſtarum cauſarum notificata æqualiter ſciatur. Quæramus igitur, ſi diuerſis ſcientiis diuerſa attribuuntur genera illa cauſarum, quam ipſarum ſcientiarum ſecundum dudum à nobis de ſapientia & ſapiente in primo libro determinata decet vocare ſapientiam? Cum enim ſapiens ſit qui cauſam cognoſcit, quia doctiſſimum cauſarum ſapientem eſſe dicimus, videtur quandam rationem habere quamlibet ſcientiam vocari ſapientiam, quæ docet per aliquam cauſam.

Si diuerſa cauſa à diuerſis ſciẽtiis conſiderantur, quæ illarũ ſcientiarum dicenda eſt ſapientia?

Sed hæc omnia facilè determinantur, ſi conſideratur in modo cauſarum quas conſiderant ſcientiæ theoricæ: inquantum enim cauſa conſiderata in ſcientia ſenior eſt & prior, intantum eſt principalior, & ipſa & ſcientia quæ eam conſiderat: & hoc eſt cuius veluti ſeruientes & famulantes exiſtentes alias ſcientias quæ famulantes cauſas conſiderant, non conuenit contradicere, ſed in omnibus obedire & famulari. Talis autem iuſtè eſt, qui eſt vltimi finis & boni eius quod totius vniuerſalitatis eſt bonum: huius enim cauſa ſicut ducis & ordinantis fiunt omnia cætera. Ad hoc enim famulatur efficiens & materia & forma omnis, & ad hoc bonum ordinatur omne quod eſt in prima vniuerſitatis cauſa ſicut in duce exercitus, ſicut ſæpius diximus: & ideo cum iſta ſcientia principaliter conſideret hunc finem, ipſa erit vocata ſapientia. Inquantum verò hæc eadem ſapientia eſt primarum cauſarum, ſicut in antè habitis determinatum eſt, & inquantum diffinita eſt eſſe eius quod maximè ſcibile eſt, ſecundum ſuam naturam maximè etiam faciens ſcire: ſic etiam poſt conſiderationem vltimi finis, erit etiam conſideratiua ſubſtantiæ quæ eſt forma & quidditas rerum. Cum enim multis modis aliquis idem ſciat, magis quidem dicimus ſcire eum qui per demonſtrationem rem illam in ipſo eſſe formali quid ipſa res eſt ſecundum ſubſtantiam, quæ quid eſt & propter quid dicit, quam qui non nouit rei ſubſtantiale eſſe. Et horum & eorundem qui ſic diuerſimodè per diuerſa nouerunt rem, dicimus alium alio magis & certius noſſe, inquantum nouit per formam priorem, ſed maximè illum noſſe dicimus, qui nouit primum quid eſt. Non autem dicimus illum maximè noſſe, qui nouit accidentia rei, ſicut qui nouit quanta, & qualis eſt, aut quid facere, aut quid pati apta nata ſit. Amplius & in aliis ſpeculatiuis ſcientiis, quæ non adeò poſt formas conſiderant ſicut iſta: tunc putamus ſcire ea quæ ſingularia ſunt, hoc eſt, determinati entis accidentia, quorum ſunt mathematicæ demonſtrationes, quando ſcimus formaliter quid eſt, ſicut patet ex vltimo ſecundi geometriæ. Si enim quæramus, quid eſt tetragonizare? hoc eſt altera parte longiori quadrangulo & dato trigono æquum quadratum deſcribere? Dicemus, quia mediæ intentionis proportio inter latus longius & breuius, dat lineam quæ in ſe ducta tale deſcribit quadratum: & huius cauſa eſt formalis talis æqualitatis quadrati. Similiter eſt in aliis omnibus demonſtrabilibus. Igitur iſta ſcientia princeps erit ex conſideratione nobiliſſimi finis, & certiſſima ex conſideratione formæ quæ principalis & vera rei quidditas eſt. Hoc enim eſt principium ſubſtantiæ in eo quod ſubſtantia eſt entis in eo quod ens, ſicut ſæpius dictum eſt. Conſiderat hæc ſcientia etiam efficientem, ſed non ita principaliter: ſed

conſidera

conſiderat mouentia prima & facientia. Et conſiderat vltimo loco materiam ſecundum redditionem in ſubſtantiam & ens. Et conſiderat omnes cauſas: eò quod eſt de ente, & id quod conſequitur ad ens inquantum eſt ens, & cauſa vel cauſatum: quia omne ens vel eſt cauſa vel cauſatum. Et ſic prima quæſtio eſt determinata: quia cauſa & cauſatum ſunt generis ſubiecti huius ſcientiæ quod eſt ens. Nec tamen ſic vniuntur tantum quæ ſunt vnius ſcientiæ, ſed potius eiuſdem ſcientiæ ſunt quæ ſunt ad finem vltimum vnum, qui eſt finis illius ſcientiæ, ſicut patet in medicina quæ ſcientia vna eſt, & omnia conſiderat quæ ſunt ad ſanitatem quocunque modo, aut iudicandam, aut faciendam, aut conſeruandam, & ſic de aliis. Et ſic etiam iſta ſcientia de omnibus cauſis vltimo fini famulantibus. Eſt igitur vocata ſapientia, quia doctiſſima cauſarum eſt: & eſt princeps, quia finis eius intus eſt & ſciendi: igitur & certiſſima propter quidditatis primæ conſiderationem.

Phyſica verò etiam conſiderat cauſas omnes, vt in 2. diximus phyſicorum: ſed quia principaliter eſt circa generationes & actus ſiue actiones generatorum & generantium proprias, & circa omnem quam cognoſcimus ex ſenſibiliter agentibus tranſmutationem, principaliter conſiderat motus principium quod vocatur cauſa mouens: eò quod motus ſecundum ſui primam cauſam & rationem eſt actus mouentis: principium autem ſic mouens eſt in modo cauſalitatis oppoſitum fini: eò quod ſic mouens famulatur ad finem: hoc enim mouens phyſicum mouetur dum mouet, & dum agit patitur: quorum nihil conuenit fini vltimo, propter quod eſt quicquid eſt & fit quicquid fit, & cui nihil contradicit ex omnibus cauſis, ſed omnes coaptant ſe ad ſeruiendum ſibi. Quapropter videbitur alterius eſſe ſcientiæ harum cauſarum ſingulas ſpeculari principaliter: quoniam phyſicus principaliter conſiderat quoddam mouens & materiam, & ſecundariò conſiderat formam & finem: nec conſiderat niſi quandam formam, cum motu & materia ſcilicet conceptam, & quendam finem qui eſt vltimum tranſmutationis & motus: mathematicus autem principaliter conſiderat quandam formam cum quantitate conceptam, licet à motu & materia ſenſibili ſeparatam: primus autem Philoſophus conſiderat ſimpliciter finem rei quæ ſimpliciter eſt forma principaliter, & conſiderat mouens immobile, & materiam ſecundum quod eſt aliqua ſubſtantia. Conſideratio igitur cauſarum æquè principaliter de qualibet cauſa accepta, diuerſarum eſt ſcientiarum. Sed ſi principaliter & ſecundariò accipiatur, tunc eſt ſapientiæ primæ ſimpliciter, & phyſicæ ſecundum quendam modum, vt patet ex inductis.

*

CAPVT II.

De diſputatione ſecundæ & tertiæ quæſtionis, & quæſtionis 7. quæ eſt affinis cum tertia.

Tex.c.4. *Vtrum vnius ſcientiæ, an pluriũ ſit conſiderare principia demonſtrationis? Et ſi vnius, vtrum illius quæ conſiderat ſubſtantiã, an alterius? Et ſi alterius, quam illarum oportet appellare ſapientiam?*

COnſequenter autem diſputabimus ad ea quæ ſecundariò quæſita ſunt: non enim de cauſis quæ ſunt eſſendi principia tantum, quæritur, ſed & de principiis demonſtratiuis non propriis quæ ſunt cuiuſlibet ſcientiæ propriæ, ſed de vniuerſalibus & primis, quæ & dubitatio eſt, vtrum alicuius vnius ſcientiæ determinatæ eſt notificare & certificare de omnibus illis aut plurium. Dico autem principia demonſtrationis opiniones, hoc eſt, conceptiones communes demonſtratiuas ideo notatas, quia ipſæ ſunt ex quibus omnes demonſtrant, & non propriæ alicuius earum, vt omne neceſſarium eſt affirmare aut negare, & impoſſibile aliquid ſimul in eodem tempore & ſecundum idem eſſe & non eſſe. Et non ſolum quæritur hîc quod dictum eſt in ſecunda præinducta quæſtione, ſed quæritur etiam, vtrum horum omnium dignitatum ſit vna & eadem ſcientia cum ſcientia ſubſtantiæ vel alia? Et ſi detur ab aliquo, quod tamen irrationabile eſt, quòd non eſt vna ſcientia de ſubſtantia & dignitatibus demonſtrationis, tunc quæretur, quam illarum oportet appellare eam ſapientiam quæ nunc à nobis quæſita eſt, hoc eſt, philoſophiam primam? & non erit aſſignare, quod ineuitabiliter prima philoſophia eſt quæ eſt de primo & principali ente, ad quod ſicut ad cauſam & ſubſtantiam reducuntur omnia alia: & eadem neceſſitate conuincitur prima philoſophia eſſe, quæ eſt de primis ex quibus omnia ſciuntur, & non ſecundum vnum quodlibet ipſorum habetur ſcientia per ipſa, ſicut patet in acceptione ſapientiæ & ſapientis in ſcientia primi libri.

Diſputemus ergo de prima parte quæſtionis, dicentes opponendo, quòd vnius ſcientiæ eſſe cognoſcere de omnibus principiis demonſtrationum, non eſt rationabile. Cum enim in illa ſint ex quibus omnes demonſtrant, quid magis geometriæ eſt de his certificare, quam qualiſcunque alterius ſcientiæ vniuerſalis vel particularis de his eſt obaudire quid certitudinis eſt in eis? Similitudine enim vna ſe habet, qualiſcunque ſcientia dicatur ſtabilire debere eas, hoc ſuppoſito quod dictum eſt, quòd illa principia ſunt ex quibus omnes demonſtrant: quia hoc dato, omnes procedunt ex eis, & nulla certificat ea per demonſtrationem: omnium verò ſcientiarum, ita quod cuilibet cognoſcere de huiuſmodi dignitatibns non conuenit: eò quod quælibet ſcientia ſecundum ſe ſumpta vtitur eis & non certificat eas. Et ad iſtam diſputationem alteram partem huius quæſtionis oportet inducere: ſic enim nullius aliorum ens particulare mathematicum vel phyſicum ſcientium eſt certificare de dignitatibus dictis ita vniuerſaliter, nec ipſas ſubſtantias ſecundum quod ſubſtantiæ ſunt cognoſcentes, circa propriam de eis certitudinem cognoſcere per demonſtratio-

nem: eò quod & ipſe qui ſubſtantias cognoſcit, procedit ex eis & ſupponit eas. Similiter autem natura earum demonſtrationi repugnat. Qua via enim demonſtrationis erit ſcientia, qui effectus demonſtrationis eſt de talibus dignitatibus? Cum enim omnis demonſtratio primum per ſe demonſtret ineſſe ſubiecto, nos etiam nunc ſine demonſtratione nouimus per ſe quid cuilibet inſit ſubiecto in dignitatibus: eò quod per ſe notæ ſint: & omnes artes aliæ ab iſta ſapientia vtuntur eis vt per ſe notis. Ad oppoſitum autem huius obiicitur. Si enim dicatur, quòd de huiuſmodi dignitatibus eſt aliqua demonſtratiua ſcientia, oportet quòd illa ſit alicuius generis ſubiecti. Omnis enim ſcientia demonſtratiua exigit aliquod genus ſubiectum, & quædam habet ſicut paſſiones quæ ſubiecto probantur ineſſe: quædam autem habet dignitates illorum ex quibus procedit, cum paſſiones ſubiecto ineſſe demonſtrat. Nam impoſſibile eſt de omnibus eſſe demonſtrationem. Omnem enim demonſtrationem neceſſe eſt de aliquibus ſubiectis ſiue circa aliquid & aliquorũ quæ ineſſe probantur, & ex aliquibus confeſſis & notis dignitatibus. Sic igitur conueniat vnam eſſe ſcientiam demonſtratiuam de his quibus vtuntur ſcientiæ omnes dignitatibus, tunc neceſſariò ex ſyllogiſmo accidit omnium eſſe genus vuum de quo fit illa ſcientia. Omnes enim particulares demonſtratiuæ de quocunque ente ſint, vtuntur ipſis dignitatibus. Et hæc quidem vera eſt demonſtratio primæ partis quæſtionis, quòd vna eſt ſcientia quæ eſt vnius ſubiecti non determinati eſt de ipſis: & hæc eſt ipſa quæ eſt de ente ſecundum quod ens inquantum ens conſequens eſt principium demonſtrationum, licet antecedat hoc ens vel illud: & tamen hæc ſcientia non per viam demonſtrationis oſtenſiuæ certificat de ipſis, ſed potius deducendo ad impoſſibile eum qui poſuit horum contraria principiorum.

Sed hîc poſitiuè quæratur altera pars quæſtionis, vtrum ſit iſta ſcientia eadem vel alia ab ea quæ eſt de primo ente quod eſt ſubſtantia? Si enim alia eſt ſcientia quæ eſt de ſubſtantia, & quæ eſt de dignitatibus his, tunc ſuperius diximus, quæ eſt earum principalior, & quæ earum eſt prior. Vniuerſaliter enim & maximè principia & prima aliorum ſunt dignitates, & ſimiliter vniuerſaliter & maximè principium omnium eſt ſubſtantia. Si igitur primi Philoſophi qui conſiderat ſubſtantiam, non eſt de dignitatibus ſpecierum veritatem & falſitatem quærere & ſtabilire eas, cuius ergo erit? ſicut enim in ante habitis ſæpius dictum eſt, de dignitatibus quibus vtuntur omnes, oportet ab aliquo ſtabiliri: aut oportet, quòd omnes ex dubiis procederent.

Tex. c. 5. *Vtrum omnium ſubſtantiarum ſit vna ſcientia?*

Et tunc oportet nos tantum inducere quæſtionem, vtrum ſcilicet totaliter ſiue vniuerſaliter vna ſcientia eſt omnium ſubſtantiarum, ſicut in vltima parte quæſtionis præinductæ ſupponi videtur, aut ſunt de ſubſtantiis ſcientiæ plures? Siquidem ergo dicatur, non de omnibus ſubſtantiis eſt vna ſcientia, tunc quæratur cuius ſubſtantiæ eſt ſcientia iſta philoſophia prima quæ certificat dignitates, & non erit aſſignare. Si autem detur de omnibus ſubſtantiis eſſe ſcientiam vnam, hoc non videtur rationabile eſſe: quia ſecundum hoc vna ſcientia demonſtratiua eſſet de omnibus per ſe exiſtentibus, & de accidentibus propriis ſiue prædicatis quæ ſunt in eis, quod eſt impoſſibile: quia ſubſtantia communis quæ ſubiectum eſt ſcientiæ, non ſcitur niſi per diuiſionem: eò quòd non habet prius & poſterius: partes autem per diuiſionem acceptæ per diffinitionem notificantur: ſed accidentia ſequuntur ineſſe ſubſtantiis per collectionem ſyllogiſticam, quæ eſt demonſtratio propter quid: & veteres Peripatetici artem logices diuiſerunt in artem diuidendi & diffiniendi & colligendi. Non igitur vna & eadem ſcientia videtur eſſe de ſubſtantiis & dignitatibus. Siquidem autem demonſtratiua omnis ſpeculatur ſingularia, hoc eſt, propria accidentia, & concludit hoc ex communibus opinionibus ſiue conceptionibus animi, quas quilibet probat auditas, videbitur iterum vna eſſe ſcientia de his. Nam hoc modo in ſubalternis ſcientiis circa demonſtrationem quia de omnibus ſubiectis eiuſdem generis & accidentibus & dignitatibus eſt vnius ſcientiæ cognoſcere, ſimiliter in ſubalternantibus propter quid & ex quibus aliæ probant, eſt etiam vnius, ſiue ſit eiuſdem, ſiue alterius, ſicut alteræ, ſicut ſubalternans & ſubalternata: ſiue ergo hæc ſcientia ſpeculetur accidentia in propter quid, ſiue ſpeculetur ex his in ſcientia quia, ſemper de accidentibus & ſubſtantiis & dignitatibus eſt ſcientia vna in communi. Eſt igitur veritas, quòd ſcientia de dignitatibus & de ſubſtantia quæ eſt primum ens, eſt vna, ſicut diximus: & ſcientia de omni ſubſtantia ſecundum quòd reducitur in ſubſtantiam primam, eſt vna. Subſtantia autem prima eſt illa quæ ſimpliciter eſt accepta ſecundum ſeparata ſubſtantiæ principia, non concepta cum quantitate & ſenſibili materia: hæc enim eſt cauſa & ſubiectum ſubſtantiæ conceptæ, ſicut ſæpius iam patuit per antè dicta: hoc enim modo nihil prohibet corruptibilium & incorruptibilium eſſe genus vnum, quod eſt principium in vno quidem exiſtens per ſe, in aliis autem per analogiam ad illud: & tunc ſubiectum hoc conuenit ſcientiæ propriæ: & cum vna ſcientia communis dicto modo ſit de inductis, non enim eſt vnus modus ſciendi de ipſis, ſed quædam diuiſione, quædam autem diffinitione, quædam verò demonſtratiuè ſciuntur: quia nihil prohibet multos eſſe modos ſciendi in vna ſcientia eorum quæ diuerſimodè ſunt in ipſa, ſicut ſubiectum & partes ſubiecti & paſſiones.

Amplius autem quod 7. quærebatur, nunc tractandum, quia ex dictis facilè accipit determinationem: & hoc eſt, vtrum theoria illius ſcientiæ eſt ſolum circa ſubſtantias ſubiectas, aut eſt circa ea quæ accidunt ſubſtantiis? Dico autem exemplificando, ſicut ſi ſolidum ſiue dimenſio corporis ſubſtantia ſubiecta quædam, vt aliqui dixerunt, eſſe ponatur, & ſimiliter lineæ & ſuperficies, tunc quæritur, vtrum vnius & eiuſdem ſcientiæ eſt ea cognoſcere & accidentia propria quæ accidunt circa vnumquodque iſtorum generum ſubiectorum, de quibus quidam oſtendunt accidentia mathematica, aut alterius ſcientiæ eſſe cognoſcere ſubiecta, & alterius accidentia. Nam ſi detur, quòd eiuſdem ſcientiæ

Tex. c. 6. *Vtrum hæc ſcientia ſit ſolum circa ſubſtãtias?*

eſt

eſt vtrumque iſtorum, cum vna ſcientia ſit eiuſdem demonſtrationis effectus, non erit ſola demonſtratio per diffinitionem paſſionis, ſed etiam erit demonſtratiua quædam ſcientia, quæ eſt ſubſtantiæ ſubiectæ per diffinitionem ſubiecti, & erit vna demonſtratiua ſcientia de ſubiecto & paſſione, quod eſt contra præinducta. Non enim videtur demonſtratio eſſe de aliquo ſi ipſum eſt quid ſiue ſubſtantia. Si verò propter hoc dicatur, quòd ſunt diuerſæ, tunc quæratur, quæ ſit ſcientia quæ erit ſpeculans accidentia quæ ſunt circa ſubſtantiam, quæ non ſpeculatur aliquo modo ſubſtantiam? hoc enim reddere eſt valde difficile: quia ſicut in ſequentibus huius ſcientiæ patebit, principia ſubſtantiæ ſunt principia accidentium propriorum, & quorum eadem ſunt principia, illorum eſt vna ſcientia: & hoc quidem eſt verum. Et prima pars quæſtionis patet per ea quæ in præcedenti ſunt dicta quæſtione.

CAPVT III.

De diſputatione quintæ & ſextæ quæſtionum.

Tex. c. 8. *Vtrum ſolæ ſubſtantiæ ſenſibiles inueniantur? Et ſuppoſito, quòd ſint aliquæ ſubſtantiæ præter ſenſibiles, vtrum illæ ſint vnius generis?*

AMplius autem quod 5. & 6. quærebatur, hîc determinandum eſt. Quæratur igitur quæſtio quinta, quomodo ſenſibiles ſubſtantiæ ſolæ dicendæ ſint eſſe ſicut Epicureis placuit, aut ſint dicendę præter eas etiam aliæ ſubſtantię? Et adiungatur huic quæſt. quod 6. quærebatur, ſecundum quoſdam Stoicorum ſunt dicendæ aliæ à ſenſibilibus ſubſtantiæ, vtrum illæ ſint vnici generis, aut ſint plura genera ſubſtantiarum, ſicut dixerunt Platonici dicentes ſpecies ideales, & ea quæ infra hæc media inter ſenſibilia & ideas eſſe dixerunt, inter quæ media mathematicas dicunt eſſe ſcientias. Quomodo autem nos dicimus, quòd ſpecies ſiue formæ cauſæ ſint entium & ſubſtantiæ, dictum eſt à nobis in prioribus ſermonibus habitis de eiſdem. His autem poſitionibus multis modis habentibus difficultatem, nullo minus abſurdum eſt dicere aliquas quidem eſſe naturas præter eas quæ in cælo ſicut in continente & per motum cauſante continentur. Hoc enim abſurdius eſt omni eo quod aliquis poſuit Philoſophorum de principiis loquens: ſed iſtas medias inter ſenſibilia & ideas eaſdem nomine & ratione ſenſibilibus præterquam quòd ideæ & materia ſunt ſempiterna, ſenſibilia verò ſunt corruptibilia, abſurdius eſt omni abſurditate. Nam autoantropon, ſiue per ſe ſeparatum hominem & equum, & per ſe ſeparatam ſanitatem, & hæc omnia nihil aliud dicunt eſſe ab homine concepto cum materia, & equo, & ſanitate quæ ſunt in materia ſenſibili, ſimile aliquid facientes his qui deos eſſe dicunt ſimiles hominibus & animalibus, quos in omnibus præter ſolam corruptibilitatem nomine & ratione humanæ ſpeciei dicunt eſſe: talia enim dicentes nihil aliud poſitione ſua fecerunt, niſi quòd dij quidam ſempiterni ſint homines: ſic nec iſti qui ideas & media ponunt prædicto modo, nihil aliud aliquid faciunt niſi quòd res ſenſibiles ſint intranſmutabiles & ſempiternæ: quia quæ ratione & nomine cum ſenſibilibus conueniunt, acceptam cum materia ſenſibili habent rationem, & non ideò ſunt ſenſibilia neceſſariò. Amplius autem ſi quis præter ideas & ſenſibilia ea ponat quæ dicuntur infra ſiue media, ſicut quidam fecerunt Platonicorum, dicentes mathematica media ſecundum eſſe in ſenſibilibus non eſſe, ſed ſeparatum eſſe habentia, hoc quidem ſic dictum multas per ſe ſine idearum poſitione & ſine his quæ talia in ſenſibilibus dicunt ineſſe, habebit dubitationes. Statim enim palam eſt, quia eadem ratione qua corpora ſic ponunt ſeparata, ſimiliter erunt ſeparatæ lineæ quæ ſecundum eſſe ſunt præter ideas linearum & ſenſibiles lineas: & ſimiliter vnumquodque generum mathematicorum, ſicut ſuperficies, & punctum, & vnitas, & numerus, & proportiones, & alia huiuſmodi. Igitur quoniam aſtrologia vna eſt ſcientiarum mathematicarum, & ipſa circa cælum medium, & non circa hoc ſenſibile cælum, quia ſcientiæ mathematicæ ſunt circa mathematica media, vt iſti dicunt. Secundum hoc ergo erit, quòd cælum ſecundum ſeparatum eſſe exiſtens ab hoc cælo ſenſibili, & ſimiliter alia, ſol, & luna, & ſtellæ, & circuli, & omnia quæ in cælo, alia erunt media ſeparata ſecundum eſſe. Et quomodo tantis abſurditatibus nos credere oportet? hoc enim cælum & cæleſtia non eſt rationabile eſſe immobile: quia ad nihil tunc vtile eſſet: mobile verò eſſe cum ſeparatum eſſe, omninò eſt impoſſibile: quia nihil mobile niſi quod cum materia, & motus conceptus eſt ſecundum rationem. Similiter autem eſt de his de quibus tractat optica ſiue perſpectiua. Oportet enim eſſe radios & lineas viſuales medias alias ſecundum eſſe à ſenſibilibus. Et ſimile ſequitur de his de quibus inter mathematicas tractant harmonica ſiue muſica: hoc enim impoſſibile eſt eſſe præter ſubſtantialia propter eaſdem quæ dictæ ſunt cauſas: & tamen hoc ſequitur ſecundum poſitionem iſtorum. Nam & ſi ea quæ nomine & ratione ſenſibilia ſunt infra ſiue media, tunc palam eſt, quoniam & ſenſus medij & ſeparati, & ſimiliter animalia erunt ſeparata materiæ infra iſta ſenſibilia corruptibilia & æterna idealia.

Dubitabit autem aliquis & aliter circa iſtam poſitionem quærens circa quæ iſtorum quæ ponunt exiſtentium, oportet quærere eas ſcientias propter quas iſta ſeparata eſſe dicuntur. Nam ſi, vt dicunt iſti, nihil ſolum differt geometria mathematica ab ea quam vocant geodæſiam, hoc eſt, ſcientiam menſuræ agrorum: quia hæc quidem quam geodæſiam dicunt ſiue menſuram ſapienter areas menſurandi, eſt quidem menſurandi ratio horum quæ ſentimus ſicut arearum, & diuiditur in planimetriam & profundimetriam & altimetriam & coſmimetriam: illa verò quam vocamus geometriam, eſt non ſenſibilium quantitatum, quæ mediæ & ſeparatæ eſſe dicuntur: palam eſt, quia eadem ratione propter ſcientiæ ſeparationem præter medicinabilem ſenſibilium corporum ſcientiam, & erit alia ſcientia medicinabilis ſeparatorum, cuius ratio ponatur vt regula circa cauſas medicinæ ſenſibilium, ſicut ibi ratio geometrica ponitur circa geodæſica: & ſimiliter eſt alia ſcientia medico- Tex. c. 8.

rum in omnibus aliis quæ eſt præter ſingulas aliarum quæ ſunt de ſenſibilibus ſcientias : & quod plus eſt , quædam erit media inter hanc ſenſibilium medicabilem , & illam quæ eſt idearum medicabilem. Sed quomodo poteſt hoc iudicari ab aliquo poſſibile ? Nam ſi quædam ſalubria ſiue ſana ſunt præter ſenſibilia , tunc oportet , quòd etiam præter ea ſit ſalubre iudicans ſanitatem & faciens eam , ſicut vrina, potio , & cibus , quod abſurdiſſimum eſſe nullus dubitat. Similiter autem quidam iſtorum ſunt, qui ſimpliciter inducta negant & alia : ideas enim & media propter ſcientiam quæ incorruptibilium tantum eſt, ponentes, dicunt nec verum eſſe , quia geodæſia ſenſibilium ſit menſurarum & corruptibilium : quia ſi ita eſſet , corrupta eſſet ſcientia , lineis corruptis : quod eſt inconueniens , cum ſcientia ſit incorruptibilis & incorruptibilium. Adhuc autem dicunt hi, quòd nec ſenſibilium menſurarum eſt ſcientia aliqua : aſtrologia enim ſcientia non eſt circa cælum hoc ſenſibile , neque etiam ſenſibiles lineæ tales ſunt quales dicit eſſe geometria: quod patet ex hoc, quòd cum nihil ſenſibilium ſit longitudo ſine omni latitudine , nihil omninò eſt ſenſibile rectum: & eadem ratione nihil ſenſibile eſt flexum ſiue curuum, cum tamen rectum & curuum lineam diuidant : & ideò circulus ſenſibilis qui eſt lineæ flexæ, tangit regulam quæ eſt linea recta ſenſibilis, non ſecundum punctum : cum tamen, ſicut in 15. & 16. tertij geometriæ noſtræ determinatum eſt, linea contingens non niſi ſecundum punctum contingat ipſum : huius autem cauſa eſt quam diximus, quòd ſcilicet omne ſenſibiliter acceptum corpus eſt , & corpus ſecundum ſuperficiem tangit , & non ſecundum punctum. Propter quod etiam Pythagoras alia non dicens à ſenſibilibus , & ideò geometras redarguens , ait nec motus ſiue motuum quantitates cicles , hoc eſt , circulos cæli ſimiles in aliquo eſſe his de quibus in aſtrologia fiunt ſermones per demonſtrationes geometricas , nec aſtris puncta dicit habere eandem naturam. Cum tamen aſtrologia non niſi de centris aſtrorum facit demonſtrationes, & illam demonſtrationem ponat circa aſtra : dicit enim iſte abſtrahentium hoc modo eſſe mendacium.

Idem Commentator cõmento 8. huius.

Tex. c.9. Sunt autem aliqui tertiam ſectam inter hos habentes , qui dicunt eſſe tria genera entium, quæ dicta ſunt: tamen ea media quæ inter ideas & ſenſibilia dicta ſunt, ſecundum eſſe, non eſſe extra ſenſibilia ſecundum eſſe , ſed prius ſecundum eſſe dicunt ea eſſe in ſenſibilibus, ſed prolixæ & pluris quam præſenti ſpeculationi expediat , eſt orationis pertranſire, oſtendendo omnia impoſſibilia quæ accidunt eis ſecundum ſuam poſitionem. Sufficit enim ad falſitatem huius poſitionis oſtendendam , talia ſpeculari quæ ſpeculata videntur eſſe falſa ſtatim. Si enim hi verum dicunt de mediis quæ ſenſibilibus eſſe dicunt, quia nomine & ratione conueniunt cum ipſis, non eſt congruum , quòd media ſolum ſic habeant : ſed palam eſt per eandem rationem, quia cum ſpecies ideales conuenit per eandem rationem in ſenſibilibus eſſe , nec extra ea habere eſſe aliquod : quia eiuſdem rationis & nominis cum ſenſibilibus ſunt vtraque iſtorum, ſicut ſcitur ex ante habitis. Amplius autem cum eſſe mediorum ſit eſſe perpetuorum & eſſe ſenſibilium ſit eſſe corruptibilium , eſſe illorum non eſt eſſe iſtorum , licet vnum fingatur eſſe in alio : ſecundum hoc ergo duo ſolida corpora duas quantitates ſecundum eſſe habentia , neceſſe eſt eſſe in eodem loco : & ſic duo corpora eſſent vnum corpus , ſicut demonſtrauimus in 4.phyſicorum. Et ad hoc ſequitur quædam non eſſe mobilia , ſicut ſeparata ſecundum eſſe exiſtentia , cum tamen ſint in ſubiecto & loco in his quæ ſunt mota ſenſibilia : quod eſt inconueniens : quia talia ſolida quantitatem habentia, mouentibus nobis mouentur ſi in nobis ſint. Vniuerſaliter autem ſiue totaliter quæramus, cuius cauſa aliquis quidem ponit hoc eſſe in ſenſibilibus ? Eadem enim contingunt inconuenientia huic poſitioni , eis quæ in prima parte huius diſputationis dicta ſunt. Eſt enim ſecundum iſtos cælum aliquod ſecundum eſſe præter hoc cælum ſenſibile , quod tamen non eſt extra illud , ſed in eodem loco cum iſto : quod impoſſibile eſt magis quam ſi extra ipſum poneretur : & ſic etiam redarguuntur noſtri temporis & gentis quidam figmentis gaudentes , qui cælum quoddam immobile dicunt penetrare per hoc cælum ſenſibile , & per quatuor naturas elementorum , quod loco confert mobilitatem: & alia multa mendacia fingunt de loco. De his ergo & huiuſmodi quæſtionibus dubitatio eſt multa,quomodo oportuit poſitam à Philoſophis ſe habere veritatem.

CAPVT IV.

De diſputatione tertiædecimæ quæſtionis : & eſt digreſſio declarans qualiter eadem ſunt principia eſſendi & cognoſcendi , & qualiter diffinitio ſubſtantiæ data per componentia ſubſtantiæ particularia & data per vniuerſalia formalia eſt vna eadem & non diuerſa.

COnſequenter diſputabimus id quod 13. quæſitum eſt de principiis , vtrum oportet ſuſcipere , quòd genera ſunt principia & elementa rerum , an magis elementa & principia rerum ea ſunt particularia ex quibus res ipſæ ſecundum ſubſtantiam componuntur,quæ compoſitione prima ſunt & inſunt rebus , ſicut elementa vocis literatæ eſſe videntur , quibus primis componuntur voces literatæ omnes. Sed non videtur elementum vocum literatarum genus commune quod eſt vox. Similiter autem diagrammatum , hoc eſt, propoſitionum ea dicimus eſſe elementa quorum ſicut materialium vel eſſentialium demonſtrationes inſunt in aliorum demonſtrationibus , & ex quibus vt probatis componuntur aut propoſitio communis & genus exiſtens ad omnes propoſitiones vel plures. Iſta igitur eſt quæſtio : ſed ſi ſequamur ea quæ dicunt Epicurei , ſiue plura corpora ponunt elementa , ſiue vnum : tunc dicemus particularia ex quibus componuntur corpora, eſſe elementa : quia illi dicunt principia rerum eſſe res ex quibus corpora componuntur & conſtant, ſicut

Tex. c.10. *Vtrum genera ſint principia & elementa rerum, an ea ex quibus vnumquodque eſt ſicut ex partibus ?*

ſicut Empedocles dicit principia eſſe ignem & aquam & elementa media quæ ſunt infra hoc, vt dicit Empedocles quæ ſunt terra & aqua ex quibus compoſita ſunt entia & inſunt eis ſecundum eſſentias ſuas primas. Sed non dicit eſſe principia rerum quæ ſunt vt genera eorum quæ ſunt. Et ſimiliter ſi quis vult ad hæc naturalia ſpeculari & ad naturam eorum quæ ſunt artificialia, quærens cognoſcere naturam eorum: ſicut ſi ſpeculetur ad lectum, ſpeculabitur ex quibus partibus eſt, & quomodo ſint compoſitæ partes in eo ad formam: & tunc ſi ſpeculans verè cognoſcet naturam illorum. Ex his igitur & huiuſmodi rationibus dicetur, quòd genera eorum quæ ſunt, non ſunt principia entium.

In oppoſitum autem huius obiicitur, quòd ſi cognoſcimus vnumquodque per diffinitiones, ſicut in ſequentibus oſtendetur, & principia diffinitionum ſunt ipſa genera in quibus poteſtate ſunt omnes differentiæ: tunc videtur, quòd neceſſe eſt etiam diffinitorum principia eſſentialia eſſe ipſa genera. Adhuc autem cum vnumquodque ex eiſdem ſciatur principiis ex quibus eſt ſecundum ſubſtantiam, ſicut eorum quæ ſunt accipienda ſcientia, oportet quòd accipiatur ſcientia ſpecierum ſiue formarum ſecundum quas dicuntur eſſe eſſentia & ſecundum quas ſunt hoc quod ſunt. Harum autem formarum ſiue ſpecierum ſecundum quidditatem prima principia ſunt genera. Genera autem prima principia ſunt entium. Ad hoc idem inducitur, quod dicunt quidam Philoſophorum qui loquuntur de entium elementis: & dicunt elementa entium eſſe vnum & ens formalia, aut magnum, aut paruum materialia: & vtuntur eis ſicut generibus: ſecundum iſtos igitur ſunt genera principia rerum.

In contrarium autem horum eſt, quod ambo illa dicta, quorum primum eſt Epicureorum, ſecundum autem Stoicorum, non ſimul poſſunt eſſe vera: quia non eſt poſſibile ambo iſta ſecundum intentiones ponentium ea dicere eſſe principia: & ideò hoc eſt, quia ſicut eſſe ſubſtantiæ rei diffinitæ eſt vnum, ita ratio diffinitiua ſubſtantiæ eſt vna ſecundum intentiones iſtorum, ea diffinitio quæ eſt per genera, diuerſa erit ab ea quæ dicit ex quibus materialiter eſt res, cum ſubſtantialiter inſint eidem ſicut componentia compoſito. Hoc autem vt melius intelligatur, oportet ſcire, quòd ſicut paulò ante obiiciendo ad vtramque partem quæſtionis innuimus, eadem ſunt principia eſſendi rei & cognoſcendi eam, ſi non eodem modo ſint accepta: principia enim eſſendi ſunt hæc materia in qua res eſt in proxima potentia, & ex qua, ſicut in præcedenti huius philoſophiæ libro diximus, procedit res ſicut ex imperfecto ad perfectum: & aliud eſt principium eſſendi rem, hoc eſt, actus qui eſt finis generationis eius vel à quo res eſt id quod eſt: & hæc ſunt ambo particularia: & ex his realiter diffinitur res, quando dicitur, quòd eſt compoſita ex tali materia & tali forma: ſicut ſi de homine loqueremur, & diceremus, quòd homo eſt id quod componitur ex tali corpore quod eſt phyſicum organicum ad potentias vitæ hominis, & ex anima quæ eſt endelechia & principium & cauſa huius vitæ. Hæc autem eadem principia per intellectum accepta ſunt vniuerſalia & principia cognitionis: qui ſic corpus huiuſmodi phyſicum & organicum ad potentias & opera vitæ, eſt in quo potentiæ vitæ ſunt confuſè & indeterminatè & imperfectè & inchoatè tantum: & hæc intentio per intellectum abſtracta & ſimpliciter accepta eſt, alias forma aut quæ eſt actus & cauſa vitæ & determinatio ipſius: & completio eſt anima rationalis: & huius intentio vniuerſaliter & ſimpliciter per intellectum accepta eſt differentia conſtitutiua hominis, quæ eſt rationale: non modo ergo eodem accepta, ſed eadem ſunt principia eſſendi & cognoſcendi: & ratio ſubſtantiæ eſt vna & eadem, ſed modus diuerſus: & hoc eſt ſecundum Peripateticorum ſapientiam. Sed ſecundum Epicureorum quia ſecundum materiam diffinierunt, & ſecundum Stoicos qui formas poſuerunt in diffinitione, non eſt vna. Quia Epicurei formam nullam dixerunt eſſe in materia, dicentes generationem eſſe alterationem: & idcircò intentio materiæ non eſt per analogiam ad formam determinata propter hoc intentio communis abſtracta per intellectum ab huiuſmodi materia, non habet rationem generis, quia nulla poteſtate in ſe habet differentias, ſicut nulla potentia materia quam ponunt, in ſe habet formam. Similiter Stoici formas ponentes, eas ab extrinſeco datore eſſe dixerunt, & ideò non educi de materia, & per conſequens eas non eſſe actus & determinationes & cauſas & principia completa poteſtatum materiæ: & ideò diximus, quòd ſecundum intentiones ipſorum diffinitiones ſubſtantiæ quas dederunt, ſunt diuerſæ, nec reduci poſſunt ad vnum, cum tamen diffinita ſubſtantia ſit vna & eadem.

Nota quomodo eadē ſunt principia eſſendi & cognoſcendi diuerſimodè.

CAPVT V.

De hoc quod quæritur in 14. quæſtione, & eſt in eo de generibus & ſpeciebus & differentiis.

AD hæc autem quæ dicta ſunt, inducemus hoc quod 14. quæſitum eſt. Si enim ſecundum Stoicorum peritiam concedatur, quòd ea quæ maxima ſunt principia, ſunt genera, quæretur conſequenter, vtrum oportet æſtimare prima & altiſſima eſſe generum principia, aut vltima ſpecialiſſima quæ immediatè prædicata ſunt de indiuiduis. Etenim hoc habet dubitationem: nam ſi vniuerſalia in eo quòd ſunt vniuerſalia, ſunt principia magis quam non vniuerſalia, vel minus vniuerſalia, palam eſt tunc, quòd ſuprema inter genera maximè ſunt principia: illa autem ambitu ſuæ vniuerſitatis dicuntur de omnibus: & ſecundum hoc tot erunt numero principia entium, quot ſunt genera prima: & tunc ſecundum Pythagoricos & omnes Stoicos erunt ens & vnum, quæ communiſſima ſunt principia entium & eius quod quid eſt. Ita namque ſecundum ambitum ſuæ communitatis maximæ de omnibus prædicatur exiſtentibus. Iſti enim ens in ratione generis non acceperunt, niſi quia de differentibus ſpecie prædicatur.

Tex. c. 14. *Vtrum prima genera an vltima ponēda ſint principia?*

In contrarium autem huius eſt, quòd ſecundum rei veritatem non eſt poſſibile, quòd vnum & idem genus ſit omnium entium, quod ſit vnum vel ens: quia non omnia entia in vnam poſſunt colligi generis communitatem. Neceſſarium eſt enim, quòd differentiæ, hoc eſt, ea in quæ per differentias diuiditur, & ſub eo per eas conſtituuntur, ſicut & ens & vnum, in ſui natura quodlibet & quodlibet eorum ſit vna natura generis, quæ de ipſo in quid vniuocè prædicatur: hoc enim de ratione generis quod prædicatur vniuocè in quid de pluribus ſpecie differentibus. Sed impoſſibile eſt, quòd aut ſpecies prædicetur de differentiis propriorum generum eſſentiali prædicatione, aut quòd genus prædicetur de differentiis ſi puræ differentiæ ſine ſpeciebus in quibus ſunt per eſſe accipiantur. Differentia enim, ſicut iam paulò ante diximus, eſt intentio formæ purę, & genus eſt intentio materię proprię, & ſpecies eſt intentio compoſiti: forma autem pura neque eſt materia, neque compoſitum: & ideò natura differentię neque genus, neque eſt ſpecies, neque in prędicatione eſſentiali ſubiicitur ei genus vel ſpecies, niſi differentia ſecundum eſſe accipiatur per ſpecies cuius eſt actus. Differentia enim ſecundum ſui naturam prędicatur in quale, licet vniuocè ſit quid: genus autem & ſpecies in quid prędicantur ſecundum naturam. His ergo ſic ſuppoſitis concluditur vnum & ens impoſſibile genera eſſe: quia ſi vnum aut ens genera eſſent, nulla differentia diuident vnum, & ens eſſet ſecundum ſui naturam vnum & ens, quod falſum eſt: quia vnum & ens indiſtincta prędicatione prædicantur de omnibus. Si autem non ſunt genera, tunc non erunt principia ſi principia genera eſſe ponuntur.

CAPVT VI.

De duabus concluſionibus ad intellectum præcedentium introductis.

Tex. c. 11. AMplius autem iuxta illud quæritur de mediis, quæ ſunt poſt ens & vnum, & infimis quæ ſunt ſub communiſſimis generibus. Omnia quæ infra ſiue media ſunt, quædam ſunt genera concepta cum differentiis quæ diuiſiuæ ſunt ſuperiorum & conſtitutiuæ inferiorum, & hoc eſt vſque ad ſpecialiſſima quæ vlterius formaliter per differentias indiuidua ſunt: & ideò quædam horum videntur genera eſſe, & quædam genera eſſe non videntur: propter quod quærendum relinquitur, quæ illorum magis ſint principia? Adhuc autem amplius quæritur, cum duo ſint conſtituentia ſpecies indiuiduas, genus ſcilicet & differentia, vtrum differentiæ magis ſint principia quam genera, vel è conuerſo? Si autem hæc quæ differentias vocamus, ſunt principia, hoc eſt ac ſi dicatur infinita eſſe principia: quia cum poſitione materiæ non ſunt ad tot quin poſſunt eſſe ad plura, & materiale prædicatum ſit diuiſibile generatione inquieta, quæ generatio cauſatur à figuris periodi in declini circulo, quæ ſecundum renouationem ſitus mouentium potentia ſunt infinitæ formæ differentiales, hoc modo potentia ſunt infinitæ, ſicut patet ex multis quæ in libris naturalibus à nobis ſecundum perfectam rationem determinata ſunt: ſunt tamen etiam differentiæ infinitæ nobis: & ſic ſi ſunt principia, principia ſunt ignorata à nobis: quia infinitum quoad nos non eſt notum nobis. Aliter autem obiicitur ad præcedens problema quæſtionis, ſi aliquis ponat primum & conueniens genus eſſe principium, ſicut in præcedenti videtur relinqui quæſtione: tunc enim differentia non erit principium.

Contra hoc autem eſſe videtur: quia ſi de ratione principij eſt, quod eſt ſimplex & ſpirituale ſiue ſecundum ſpeciem vnum, vnum autem eſt magis quod magis eſt indiuiſibile, videbitur magis ſpecialiſſimum eſſe principium quam generaliſſimum vel ſubalternum: omne enim quod diuiſibile aut eſt diuiſibile ſecundum materiæ proprietatem quantitatem per quam in partes diuiditur & in multitudinem agitur, aut per formam ſiue ſpeciem, ſicut quod diuiditur per oppoſitionem differentiarum. Quod autem prius participat diuiſionem, ſecundum magis eſt id quod diuiditur ſecundum ſpeciem, ſicut genera in ſpecies diuiduntur per formales differentias: ſpecies verò non diuiduntur niſi per materiam, quæ non tota eſt in ipſo quod dicitur: & ideo ſpecies dicitur ſic ut integrum eſſe potentia & operatione in omnibus indiuiduis: genus autem eſt poteſtas, non ſecundum idem eſſe in omnibus indiuiduis, neque etiam ſecundum eandem poteſtatem, neque ſecundum eaſdem operationes, ſed potius ſecundum vnumquodque eſt altera: & ideo animal non ſaluat integrum vniuerſale quod totum ſecundum partem materiæ in quâ potentia eſt, multiplicatur: genus autem diuiditur diuiſione vniuerſalis, quod multa ambit in quibus eſt ſecundum formam, & ideo pars eſt illorum multorum. Species autem integrum totum omnium ſuorum indiuiduorum, quæ ſunt materialis multiplicatio. Ipſius igitur vltimum prædicatum quod eſt ſpecialiſſimum, eſt magis vnum integrum quam generaliſſimum vel ſubalternum: homo enim materiali ter tantum multiplicatus in homines, non eſt genus hominum aliorum ſiue diuerſorum: ſpecies ergo magis eſt principium quam genus.

Amplius in quibuſcunque eſt aliquid ſecundum naturam prius, & aliquid ſecundum naturam poſterius, ita quod prius non habet niſi eſſe impetfectum & confuſum, quod perficitur & determinatur per poſterius, non eſt poſſibile prius quod in poſterioribus eſt, ſecundum aliquid eſſe in natura præter ea quæ ſunt poſteriora: quia in talibus eſſe prioris eſt eſſe ſecundum quid: & ideo talium determinatio ſicut in libro 2. de anima diximus, eſt ſicut determinatio numerorum & figurarum: & hoc eſt ſicut ſi prima inter ſpecies numeri eſt dualitas, non erit aliquis numerus in genere, qui ſit præter ſpecies numerorum, & in omnibus ſequentibus eſt dualitas: & ſimiliter non erit figura in genere extra ſpecies figurarum, & in omnibus conſequentibus erit figura prima, trigonum enim eſt in tetragono. Si horum autem genera non ſunt præter ſpecies, quæ tamen ſunt

à quibus omnium aliorum eſſe dicuntur principium eſſe, eò quod mathematica omnium aliorum principia eſſe dicebant, tunc multò magis ſyſtola, hoc eſt, contracta ad ſpecies, etiam aliorum erunt: genera mathematicorum genera maximè præter ſpecies eſſe videntur. Sic autem genera ſe habent ad ſubalterna & ſpecies, & eſt habitudo hæc prioris imperfecti ad poſterius ſicut ad actum & complementum, ſicut dualitas ſecundum potentiam eſt in ſequentibus numeris, & trigonum eſt in ſequentibus figuris, & genus in ſequentibus ſpeciebus: in indiuiduis verò quorum eſſe totum integrum eſt ſpecies, non eſt hoc principium ſecundum naturam, hoc poſterius ſecundum naturam aliam quæ ſe habent adinuicem ſicut actus ad potentiam, ſed omnia ſunt coæqua ſecundum naturam perfecti actus: principium autem perfectiſſimum eſt & maximè ſecundum actum: ſpecialiſſimum igitur magis eſt principium quam generaliſſimum vel ſubalternum.

Amplius vbicunque eſt hoc quidem melius & nobilius, id verò vilius & ignobilius eſt, ſemper quod melius & nobilius, eſt prius & magis principium quam id quod eſt vilius & ignobilius. Cum igitur nihil horum ſit genus: quia ſecundum potentiam dictam & priuationem & vilius & ignobilius eſt, ſpecies autem ſecundum actum diuinum & optimum dicta & melius & nobilius eſt. Cum igitur principium ſit melius & diuinius & nobilius, ſpecialiſſimum erit principium, & non genus aliquod. Ex his igitur & huius rationibus videtur, quòd ſpecialiſſima quæ de indiuiduis ſolis ſunt prædicata, eſſe principia generum potius quam è contrario.

Iterum autem in contrarium huius obiiciendo, quomodo oportet ſuſcipere iſta principia, non eſt facile dicere per rationem. Id enim quod eſt principium & cauſa, oportet eſſe præter res principiatas, quarum eſt principium, & oportet, quòd poſſibile ſit, quòd ſeparetur ab eis, & ſecundum eſſe principij & eſſentiam non dependent ab ipſa: tale verò quod ſic eſt, oportet aliquid eſſe in ſe præter ſingularia: quare autem ſiue qua ratione ſuſcipiat aliquis ſic ſeparatum principium eſſe, niſi quia vniuerſaliter & de omnibus non conuerſim prædicatur? Sed ſi propter hoc principium dicatur eſſe principium, ea quæ magis ſunt vniuerſalia, magis dicuntur eſſe principia, quæ de pluribus abſque conuerſione ſunt prædicata: igitur prima principia prima erunt genera. Iſtæ igitur ſunt rationes diſputatiuæ ad quæſtiones præinductas ab antiquis ad vtramque partem diſputationis inductæ.

CAPVT VII.

De diſputatione quæſtionum 15. 16. & 17.

Tex. c. 12. EST autem continua his quæ dicta ſunt dubitatio, & cum præcedente conuenientiam habens, & omnium dubitationum difficillima, & ad conſiderandum maximè neceſſaria, de qua ſecundum aliquam ſui conuenientiam & partem etiam nunc in præcedenti quæſtione inſtitit ratio diſputatiua, & ex qua ſimul determinatur totum quod quæritur in quæſtionibus 15. 16. & 17. Quæſtio autem hæc eſt, vtrum aliquid ſit forma & vniuerſale præter materiam & ſynolon ſiue ſimul totum quod eſt particulare, ſicut quidam Stoicorum dixerunt? Nam ſi ſicut illi obiicientes dicunt, non eſt aliquid forma ſiue vniuerſale præter particularia ſiue ſingularia, & ſingularia ſunt infinita, ſicut in antè habitis oſtenſum eſt, & infinitorum non eſt diſciplina, quomodo conueniet accipere ſcientiam infinitorum? Non enim ſciuntur ſingularia per hoc quod ſunt infinita, ſed per vnum quod vnum aliquid & idem eſt ſecundum ſubſtantiam & rationem: & hoc non eſt principium cognoſcendi ſecundum quod eſt indiuiduatum in quolibet ipſorum, ſed eſt principium cognoſcendi inquantum eſt vniuerſale in anima ſecundum eſſe abſtractum & ſeparatum ab iſtis: intantum enim inquantum ſic ſeparatum eſt, intantum ſcimus & cognoſcimus omnia per ipſum.

Vtrũ vniuerſale ſit quicquam præter ſingularia?

Sed in contrarium huius eſt, quòd ſi hoc eſt neceſſarium & oportet propter iſtam rationem aliquid eſſe vniuerſale præter ſingularia ſecundum eſſe ſeparatum ab eis, tunc per eandem rationem erit neceſſe, quòd genera ſint præter ſingularia, ſiue vltima, ſiue ſint ſubalterna, ſiue ſint prima generaliſſima, ſiue etiam generum principia quæ ſunt vnum & ens. Quod autem hoc ſit impoſſibile, nunc in quæſtione immediatè præcedente, dubitatiua & diſputatiua ratione probauimus.

Amplius ſi præter hoc maximè ponitur forma & vniuerſale eſſe aliquid præter ſynolon, hoc eſt, quod eſt ſimul totum, & hoc eſt particulare ſimul habens formam cum materia, quando conceditur aliquid eſſe primum de materia ſine multitudine materiali, quæramus, vtrum prædicatum illud eſt ſpecies aliqua? Si enim eſt ſpecies aliqua prædicata de multis, cum id quod eſt in particulari vno, non prædicetur de alio, ſed potius negetur de ipſo, oportet quod illa ſpecies ſit aliquid aut præter omnia, aut præter quædam ſit, & præter quædam non ſit, aut præter nihil omninò ſit eorum de quibus prædicatur. Non eſt rationabile, quòd præter quædam ſit: quia non eſt ratio quare ſit præter quædam, & quædam non. Si autem detur, quòd nihil eſt præter aliquod ſingularium, ſed eſt in omnibus illis, cum omne ſingulare ſit tantum cum ſentitur, ſequitur quod nihil erit omninò intellectuale, ſed omnia erunt ſenſibilia: & non erit ſcientia alicuius comprehenſio, niſi aliquis dicat ſenſum & comprehenſionem ſenſus qua ſingularia comprehendit, eſſe ſcientiam, ſicut dixit Heraclitus.

Amplius autem ſi hoc detur, quòd vniuerſale nihil ſit præter ſingularia, non eſt aliquid ſempiternum & immobile: omnia enim ſenſibilia qualitatibus ſenſuum affecta & determinata corrumpuntur & ſunt in motu, & de talibus, vt Heraclito viſum eſt, non eſt ſcientia. Si autem cum Heraclito concedatur, quòd nihil eſt ſempiternum, & ea quæ inducta ſunt non eſſe inconuenientia, tunc ſequitur, qu d im-

possibile est esse generationem. In omni enim generatione necesse est aliquid quod factum & generatum est, & aliquid necesse est esse ex quo fit sicut ex materia: & tonum ex quibus fit res per generationem, vltimum per resolutionem oportet esse ingenitum & incorruptibile, si sicut in secundo libro huius sapientiæ ostendimus, stans est in causis materialibus: & si supponatur, quod omnes philosophantes supposuerunt, quòd ex non ente siue ex nihilo non possibile est fieri generationem.

Amplius autem cum omnis generatio sit etiam motus quidam rectus, & omnis motus rectus sit finitus, necesse est esse finem omnis generationis, in quo id quod generabitur, est in generatum esse. Nullus enim omnino motus est infinitus: cum enim motus sit forma post formam, omnis motus est actus imperfectus, hæc est forma permixta potentiæ, hic autem permixtus potentiæ non est nisi sit actus purus qui est finis motus: motus ergo omnis stabit in actu puro: & cum motus localis & locus sit à generante, stabit etiam motus localis quando stabit motus generationis in omnibus in quibus simul est motus ad formam ad locum, sicut alibi ostendimus. Sed omnis motus recti est aliquis finis in quo est in motum esse id quod mouebatur: generari enim quod non est possibile generari, hoc est, generatione perfici, est impossibile, quia mouens ad generari infinitum est, impossibile inueniri. Quod autem generatum iam est, illud est necesse esse, quando primum ingeneratum & factum esse completum est: & horum nihil potest esse, nisi materia incorruptibilis & ingenita generationi subiiciatur, & nisi sit forma impermixta potentiæ motum terminans: ergo materia est incorruptibilis & ingenita, & per consequens perpetua secundum naturam.

Amplius autem si materia sic est, quia incorruptibilis & ingenita est, tunc multò rationabilius est substantiam formalem sic incorruptibilem & immobilem esse. Hoc autem ideo rationabilius est: quia hæc quæ est materia, aliquando fit in eo quod ipsi fieri & generari subiicitur. Forma autem nunquam fit vel hoc modo vel alio modo: nam si daretur, quod vniuersale nec erit hæc materia nec illa de qua dictum est formalis substantia, tunc sequeretur, quòd vniuersale nihil omninò erit: quia vniuersale non est particulare, sicut communicabile non est incommunicabile, sed sunt oppositа. Si igitur hæc quæ dicta sunt, impossibilia sunt, necesse est formam & speciem vniuersalem esse aliquid præter synolon, hoc est, simul totum quod est particulare, sicut diximus. Actus enim purus potentiæ non est permixtus, neque est in materia: quia totum quod est in materia & educitur de ea, est potentiæ permixtum.

Sed si hoc iterum tanquam verum quis ponat propter rationes inductas, dubitatio in contrarium procedens ponet hoc in quibusdam quæ per se substantiales formæ sunt: in his enim habet aliquam rationem: in quibusdam autem ratio dubitatiua non permittit hoc poni: quia in omnibus non æstimatur æqualiter esse materiam. Cum enim in omnibus artificialibus non sit forma nisi figura accidentalis, constat quòd non ponemus rationabiliter formalem & separatam domum aliquam quæ sit præter domos materiales, nisi ponamus eam in anima tectonici. Similiter autem se habet in omnibus formis accidentalibus. Ratio enim accidentis repugnat ad separatum esse: & cum vniuersalia accidentium sint principia scientiæ & vniuersalia, videtur quòd non propter scientiam vel vtilitatem oportet nos ponere formam extra animam habere esse præter synolon Græcè vocatum, quod nos particulare vocamus.

Hæc autem quæstionis determinatio patet per se ex his quæ ante determinata sunt: tamen scias, quòd hæc fuit ratio & causa quæstionis: quia Stoici videbant, quòd nihil educit aliud de potentia nisi quod est in actu potentiæ impermixto & puro, & nihil finit motum nisi actus impermixtus & purus, & nihil est in materia nisi quod est permixtum potentiæ: & quando hæc tria coniungebantur, concludebant formas mouentes esse & extra materiam esse, & quod mouentes formæ essent fines motus, & nihil essent de motu, syllogizantes ex affirmatiuis in secunda figura, quòd licet mouens & finis sint idem, non tamen in eodem sunt idem: & licet mouens sit in actu, tamen non oportet quod sit idem numero vel specie semper, sed conueniens, sicut spiritus formatiuus cum anima, & sicut forma manens in arte cum domo, & sicut forma intelligentiæ incorrupta cælestibus virtutibus & elementalibus cum formis naturalibus: facientes autem formæ non sunt endelechiæ aliquorum, sed factæ sunt endelechiæ eorum quarum sunt formæ.

CAPVT VIII.

De disputatione quæstionis decimæoctauæ principaliter inductæ.

AD hæc autem quæ determinata sunt, quærere oportet, vtrum omnium quæ sunt sub vno communi, hoc ipsum commune est vna substantia eorum omnium. Ex hoc enim declarabitur, quod quæstione nonadecima est inquisitum: & huius quæstionis est exemplum. Sicut si dicamus omnium hominum esse substantiam vnam. Sed hoc statim in superficie impossibile esse videtur: hoc enim ad sensum patet, quòd non omnia particularia sunt vnum, quorum formalis substantia est vna: sed multa sunt numero, & differentiam, quæ causa numeri est, habentia adinuicem secundum esse. Si autem hoc concedatur, est hoc etiam, vt videtur, extra rationem. Vniens enim omnia hæc est forma, quæ non nisi per accidens, hoc est, secundum esse dicitur per materiam: cum omnia sint simpliciter vnum, quorum est forma vna, omnia quæ sub vno communi sunt, simpliciter sunt vnum, & per accidens multa. Adhuc autem ex parte materiæ inquantum est materia, non dicitur species: quia si ita esset, in omni materia diuideretur, quod non est verum, sed fit diuisio per hoc accidens materiæ, quod non est totam materiam esse intra formam: & idco in primo

Tex. c. 11. *Vtrum sit vna substantia siue forma omnium existentiũ in vna specie, vt puta hominum.*

primo cæli & mun. diximus, quod ſi homo vnus eſſet ex omnibus carnibus & omnibus oſſibus humanis, tunc non eſſet poſſibile eſſe plures homines : igitur per accidens formæ non dicitur forma primo, ſed potius per accidens materiæ : & ſic forma in ſe & in materia eſt vna, ſed per accidens eius in quo ipſa non per ſe diuiditur. Et ideo ſimiliter extra rationem eſt, quando materia fit horum ſingulum quæ particularia ſunt, & tamen id quod ſynolon eſt & vocatur, ſit ea ambo, materia ſcilicet & forma. Si ergo ſic eſt, formaliter ſunt omnia vnum ratione & ſubſtantia : per accidens autem materiæ quæ non eſt particulare, ſunt multa : & ſic quidem ſecundum veram quæſtionis determinationem eſt vnum in multis per accidens & de multis per ſeipſum.

CAPVT IX.

De diſputatione quæſtionis. 19 inductæ.

Tex. c. 14. *Vtrũ principia rerum ſunt eadem numero vel ſpecie ?*

AMplius autem etiam de principiis cum aliis quæ inducta ſunt etiam hoc quod quæſtione 19. quæſitum eſt, dubitabit aliquis: & hic eſt quærere, vtrum principia eſſendi & cognoſcendi ſint ratione & ſpecie determinata, ſic quod omninò non ſint in materia & numero, ſed tantum formæ in nulla exiſtentes multitudine, neque potentia, neque actu, aut ſint determinati numeri ſecundum ſpeciem & materiam, ita quod illi numero nihil addi poſſit omninò ſecundum aliquod ſubiectum in quo ſint vel eſſe poſſint ? Nam ſi ſicut primò ponitur, ſpecie ſimplici nec multiplicabili per materiam ſint vnum, tunc nihil omninò ſub ipſis erit vnum numero : quia vnum numero eſt ſynolon per hanc formam participatam & indiuiduatam per hanc materiam. Nec iterum vnum erit vnum & ens : quia eorum in omnibus non eſt forma vnica & verè vna, & ſic vnum & ens non ſunt principia. Hoc etiam modo non erit generatio : quia hoc modo vnum forma de potentia ad actum non procedit, ſed actus eſt ſimplex & purus. Hoc etiam modo ſcire oportet quomodo erit. Non enim ſciuntur naturæ & ſubſtantiæ rerum per huiuſmodi ſeparata ab eis: non enim ſciuntur niſi fuerint vnum ratione & forma in omnibus, quod ſit eſſe & ſubſtantia ipſorum.

Sed ſi propter hoc dicat aliquis, quòd principia non ſunt determinata forma & ratione, ſed ſubiectum habentia & materiam ſunt numero vnum vel determinata in numero, ita quod quodlibet principiorum eſt numero vnum, ſicut ſi dicerem, ignis vnus non multiplicabilis in amplius quam in vnum, & non ſunt principia in multitudine agibilia quemadmodum multiplicantur ſenſibilia, & ſunt in ſenſibilibus quæ principia ſunt aliorum, ſicut alia forma & alia materia eſt diuerſorum ſenſibilium, ſicut videmus multiplicari numero elementa orationum in diuerſis compoſitionibus vocum, ſicut in hac alicuius dictionis ſyllaba quæ ſpecie eadem exiſtit cum alia alterius ſyllaba, ſicut ſpecie eadem ſunt primæ ſyllabæ ſyllogiſmi & ſyllabæ numero diuerſæ : tunc enim elementa literarum ſunt ſpecie eadem & numero diuerſa. Quod ſi non ita eſt in principiis entium, ſed potius quæ ſunt exiſtentium principia ſemper numero vnum & idem ſunt, nec iterantur ſecundum numerum in principiatis : tunc ſequetur, quòd nihil omninò aliud eſt in omnibus entibus præter principia : quia dicere numero vnum, & dicere vnumquodque totum particulare conſtitutum in eſſe, nihil differt : quia vocamus ſic hoc aliquid vnumquodque quando ſic numero vnum eſt. Si ergo principia ſic vna numero conſtituta ſunt, nec ſunt iterabilia, nec miſcibilia in alia, nunquam conſtituent aliquid, ſed ſemper in numero in quo ſunt, manebunt : & ſi nihil erit penitus præter principia, vniuerſale verò erit forma quæ eſt in his principiis. Et hoc eſt ſimile ei quod ſi diceremus, quòd vocis literatæ elementa eſſent numero determinata, ita quod quodlibet eorum eſſent tantum vnum, non iterabile vel numerabile vel communicabile ad formam aliam, ſicut ſi eſſent tantum vnum a, & vnum b, & ſic de aliis, nec eſſent iterabilia vel iungibilia ad formas alias, ſed ſemper manerent in forma ſua quæ numero ſunt vna : tunc oporteret, quòd literæ omnes eſſent tantum ſecundum numerum elementorum ſuorum, & nulla duo eſſent eadem ſpecie neque etiam plura : & ſic omnia conſtituta ex literis non eſſent : quia literæ in eis diuerſa coniunctione elementorum numerari poſſent. Hoc autem falſum eſt, & cauſa dicti fuit : quia conſiderabant rationem principij eſſe primam & intranſmutabilem, non autem poſſe putabant talem eſſe, ſi vnum numero & ſubiecto non remanerent. His igitur qui primam huius quæſtionis partem defendunt, conuenit principia generationis non eſſe contraria : his autem qui ſecundam affirmant, conuenit quod licet contraria ſint, tamen non ſe tranſmutant adinuicem: & ſic ſecundum vtramque partem aufertur generatio phyſica, ſicut facile patet per ea quæ prædicta ſunt à nobis.

CAPVT X.

De diſſolutione quæſtionum. 20. & 21. ſecundum Heſiodiſtas & ſecundum Empedoclem & Peripateticos.

Tex. c. 15. *Vtrum eadem ſunt corruptibilium & incorruptibiliũ principia ?*

NOn minor autem ea quæ determinata eſt dubitatio de principiis, relinquitur tam modernis Philoſophis quam etiam prioribus, qui licet laborauerint in ea, tamen non niſi balbutientes tetigerunt eam : & hæc eſt quæ duabus ſuperius poſitis. 20. &. 21. quæſtionibus eſt propoſita, vtrum ſcilicet eadem corruptibilium & incorruptibilium ſint principia, aut diuerſa ? Nam ſi dicantur eadem vtrorumque eſſe principia, cum cauſatum ſequatur cauſam, & principiatum fit ſecundum numerum principiorum ſuorum, quæ ſunt ipſius elementa eſſentialia, & vnum vno modo ſe habens non conſtituat niſi vnum, quomodo poteſt eſſe, quòd

quòd principiatorum hæc quidem erunt incorruptibilia, ſicut cælum, illa verò corruptibilis, ſicut ea quæ habent corporalem ſubſtantiam motam: & propter quam cauſam talis in principiatis erit variatio eiſdem & eodem modo exiſtentibus vtrorumque principiis.

Solutio. Heſiodiſtarum. Igitur de iſta quæſtione quærentes rationem reddere Heſiodiſtæ & omnes qui primi temporis Philoſophi theologizantes, hoc eſt, principia diuina ponentes erant, curauerunt perſuadere ex talibus quæ ſolum ad eos ipſis ſufficientia erant. Nos enim Philoſophos per ſyllogiſmum omnia inueſtigantes ſpreuerunt tanquam ex his certificati quæ omni ratione certiora eſſent: & hæc fuerunt oracula reuelationum & reſponſa deorum, quæ omni dicebant eſſe certiora ſyllogiſmo: & ideò quicquid à Philoſophis ſyllogiſmo in contrarium obiici poterat, fallibile contempſerunt & incertum. Deos enim iſti facientes ſua poſitione principia prima, & vnum quidem deorum eſſe dicentes, qui opifex paterque eſt omnium. 12. alios deos incorporeos eſſe poſuerunt. Ex his autem deis vel diis omnia eſſe facta dixerunt: & vnum quoddam his omnibus eſſe inditum tam cæleſtibus quam terrenis: & ideò duo genera deorum eſſe dixerunt, & tertium compoſitum ex vtriſque: & quidam quartum addiderunt de heliſiis loquentes. Primum autem genus eſſe dixerunt cæleſtium, ſecundum terreſtrium, & tertium hominum genus cæleſtium deorum habentium in veritatis cognitione, pietatis cultura, & iuſtitiæ amore. Quartum autem infernalium deorum quidam coniunxerunt. Cum ergo omnis iſta diuerſitas à primis & incorruptibilibus qui dij ſunt, procedat, quæſtionem inductam ſoluebant, quòd quædam facta ſunt incorruptibilia, quæ nectar & manna deguſtant, quæ quicquid eſt hic ſiue admiratio interpretatur, & à poëtis ambroſia deorum dicitur, ſicut cæleſtia: quædam autem facta ſunt corruptibilia, quæ nectar & manna non deguſtant.

Impugnatio. Palam autem eſt, quòd iſta nomina ſymbolicè ſumpta dicunt ſibi ſecundum ſuam facultatem nota, in qua non eſt peccatum vti metaphoris: eò quòd diuina non benè niſi metaphoris veſtita intelliguntur: & ideò præter nos Philoſophos inter quos peccatum in problematibus eſt metaphoris vti, dixerunt eſſe quod de prolatione harum diuinarum cauſarum enuntiauerunt. Si enim propriè ſecundum quòd ſonant hi accipiantur ſermones, obiiciemus eis dicentes: quia gratia voluptatis & non naturalis neceſſitatis tangunt ea quæ nectar & manna ſiue ambroſia deorum dicuntur, nectar & manna non ſunt cauſa exiſtendi: ſi verò tangunt ea guſtu cauſa exiſtendi, & naturalis neceſſitatis, vt reſtauretur deperditum in corpore per cibum, tunc mirabile videbitur ſi ſempiterni erunt hi qui propter reſtaurationem deperditi cibo indigent.

Sed iſti fabulosè philoſophantur, nectar dicentes ſubtile reſolutiuum à palude ſiue mari Meothide. Manna autem dulce diuinum ſignant in fabula motorem primum eſſe in centro mediæ immobilitatis ſphæræ totius: reſolutum autem primitus ex iſto & aſcendens eſſe ſubtile & nobile materiæ ſuperiorum, quod tantum eſt in potentia ad motum. Dulce autem formam ſiue luci ſimilem: & hoc guſtari continuè dicebant dum per motum cæleſtia continuè primo motori ſe aſſimilare, & bonitates eius participare ſatagunt: & ideò cibata ex his cæleſtia poëtæ dicunt deprimi, dum hoc per motum generabilibus infundunt, & ieiunia his dicunt leuari de curſu dirigi vt bonitates diuinas percipiant. Quæ autem hic non niſi quadam remota reſultatione percipiunt, dicunt fieri corruptibilia participantia materiam ſecundum potentiam ad formam priuationi ſubiectam. In omnibus autem numinis aliquid remanere, quod facit ipſa ad aliquam deorum ſimilitudinem reſtitui. Hæc autem in poëticis determinata ſunt. Sed in iſta philoſophia non eſt dignum cum ſtudio intendere de his quæ fabulosè ſunt ſophizata.

De his autem qui poſitionem ſuam per demonſtrationem ſiue qualemcunque probationis dicunt rationem, oportet cum ſtudio contradicendi vel conſentiendi audire, cum interrogando proponunt de prædicta quæſtione, quare ſcilicet ex eiſdem & huiuſmodi principiis exiſtentia principiata quædam ſecundum naturam ſempiterna ſunt de numero exiſtentium principiatorum, quædam verò ſecundum naturam corrumpuntur? Sed quoniam antiqui nec cauſam huius veram dicunt, nec rationabile eſt ſic ſe habere vt dicunt, palam eſt dicendum hoc à nobis, quia nec eædem ſunt cauſæ corruptibilium & incorruptibilium ſunt illæ cauſæ quas illi dicunt. Quod ex hoc conſtat: quia cauſa huius quam aliquis antiquorum maximè exiſtimat per rationem differentiæ confeſſæ rei quæſitæ ſecundum conſonantiam eius quod quæritur, eſt ſententia Empedoclis: & hoc idem inconueniens paſſus eſt, quod alij: hic enim principia omnia materialia quatuor elementa, & formalia amorem & odium ponens incorruptibilia, dicit ex his eiſdem incorruptibilibus principiis quædam fieri corruptibilia & quædam incorruptibilia; ponit enim principium quoddam & cauſam corruptionis eſſe odium, in quibus eſt & in quibus odium non eſt, hæc eſſe incorrupta mouentia. Videbitur autem aliter ſecundum dicta Empedoclis etiam hæc omnia generare odium præter vnum ſolum. Nam omnia ſecundum Empedoclem ex odio fiunt præter Deum quem cælum & cæleſtia vocat. Dicit ergo iſte Empedocles principia ex quibus omnia ſunt præſentia, & quæcunque futura erunt, & ex quibus arbores pullulauerunt ſecundum partem animæ, & ex quibus viri ſecundum peefectionem ſexus, & fœminæ ſecundum ſexus occaſionem & imperfectionem, & beſtiæ greſſibiles, & vultures volatiles, & aqua natatiles nutriti piſces, & etiam præter hæc dij cæleſtes longæui & immortales. Et præter quæ dicta ſunt, dicit, quia ſi non eſſet odium in rebus, amore vniente eſſent vnum omnia. Nam quando iſta conueniunt in vnum, tunc illud conſtitutum ſcit & experimento nouit odium, quod vltimò facit diſſolutionem in omnibus cum quibus eſt per naturam.

Solutio. Empedoclis. Impugnatio.

Propter quod etiam accidit ex ſyllogiſmo Empedoclis ſecundum ſuam poſitionem feliciſſimum Deum, qui infelicitati corruptionis non ſubiacet, quem cælum vocat, minus prudentem

tem eſſe omnibus aliis : eò quòd non omnia elementa & principia ſecundum eum cognoſcit. Nam odium in ſe non habet : notitia verò ſecundum Empedoclem perficitur ſimilis ſimili, ſicut in primo de anima diximus : terram namque per terram cognoſcimus, & per aquam aquam, & per affectum ſiue amorem cognoſcimus affectum ſiue amorem, & odium ſcimus per difficile & abominabile cunctis odium. Sed quia nos de Empedoclis poſitione multa in præcedentibus & in libris phyſicis diximus, redeamus ad quæſtionem, vnde incepit diſputationis ratio. Hoc tamen palam eſt ex dictis Empedoclis, quòd odium non magis ſit cauſa corruptionis quam exiſtendi ſiue generationis. Similiter autem nec amor ſecundum dicta eius non eſt magis cauſa exiſtendi, quam non exiſtendi: amor enim colligens quædam in vnum, quibus eſt cauſa exiſtendi, corrumpit alia quibus collecta ſeparantur. Similiter autem odium ſeparans quædam coniungit ad alia.

Simul autem cum his quæ dicta ſunt reprehenſibilis eſt Empedocles, quòd tranſmutationis quæ in entibus, nullam dicit cauſam ſufficientem, præcipuè quare hæc tranſmutantur ad hanc formam & illa ad aliam. Non enim dicit niſi quòd ſic aptum natum eſt ex natura, quòd amantia ſe & habentia ſymbolum & germanitatem, conueniunt, & diuerſa ab his ſeparantur. Sed quando magnum odium ex multa elementorum componentium contrarietate in membris eius quod compoſitum eſt, nutritum eſt, & amicitiæ colla diſſoluta ſunt, ad honorem intendebat vt ſeparatum eſſet & vinceret perfecto tempore periodi : hic enim honor quo gloriatur odium diſſoluendo colla amicitiæ, diſſoluit ſacramentum à diis cæleſtibus perfectum omnis eius quod eſt mutabile. Eſt autem mutabile omne id in cuius compoſitione miſcetur odium colligatum amicitiæ. Hoc igitur dicit Empedocles quaſi neceſſarium ſit ex iſtis cauſis tranſmutari omne quod tranſmutatur. Cauſam verò conuenientem quare ſic vel ſic mutetur, nullam oſtendit.

Attamen tantum ſolum dicit quod etiam confeſſum eſt ab aliis. Non enim dicit, quòd exiſtentium principiatorum quædam ſunt corruptibilia, & quædam incorruptibilia, ſed omnia dicit corruptibilia præter elementa. Dicta verò ſuperius diſputatio, quam hic diſputauimus, quærit cur hæc exiſtentium ſint corruptibilia, illa vero non, ſi ex eiſdem ſint principiis? & ideò pro illa parte non ſoluit : quia cum dicit cauſam quare quædam non corrumpuntur, dicit ideò eſſe : quia non habent odium principium: & ſic dicit non ex eiſdem principiis eſſe corruptibilia & incorruptibilia : & hoc in iſta parte quæſtionis non quærebatur. Tot igitur & talia dicta à nobis ad probandum, quòd ſunt eadem principia corruptibilium & incorruptibilium.

Si verò dicit quis diuerſa eſſe corruptibilium & incorruptibilium, vna quidem erit prima dubitatio, vtrum principia ipſa corruptibilium ſint corruptibilia & incorruptibilium incorruptibilia, ſicut 21. quærit quæſtio. Nam ſi dicantur illa principia eſſe corruptibilia, tunc manifeſtum eſt, quia neceſſarium eſt, quòd ip a principia ex aliquibus aliis inter ſe ſint principiis. Omnia enim quæ phyſicè corrumpuntur reſoluuntur in ea ex quibus ſunt principia principiorum priora ipſis : hoc autem eſt impoſſibile, ſiue ſtatus ſit in principiis in ante ſumendo, ſiue non, ſiue in infinitum principiis ſicut alia principia priora. De principiis enim principiorum eadem eſt quæſtio quæ de iſtis : & ſic abitur in infinitum. Si autem ſtatus, ſic non poteſt eſſe niſi in corruptibilibus principiis : & tunc non ſoluitur quæſtio, ſed manet. Amplius aliud inconueniens eſt : quia corruptibilia principia poſſunt non eſſe & auferri per corruptionem: & tunc quæramus, quomodo erunt in natura principiata corruptibilia ablatis principiis? ablato enim principio non poteſt cauſari principiatum.

Si verò propter ea quæ dicta ſunt, iterum quis eligat aliam partem iſtius quęſtionis dicentis, quòd principia corruptibilium ſunt incorruptibilia : tunc quæritur, cur ex quibuſdam principiis incorruptibilibus exiſtentibus fiunt corruptibilia, ex diuerſis autem ab his quæ cum his ſimiliter incorruptibilia ſunt, & incorruptibilia cauſata : ſimilium enim cauſarum ſimiles videntur debere eſſe effectus : vnde ſic contrarios à ſimilibus principiis fieri effectus non congruum : ſed aut impoſſibile eſt ſi eſſentiales & immediati ſunt effectus, aut multa indiget ratione, ſi effectus non ſunt æqualiter immediati & eſſentiales. Amplius autem in hoc oſtenditur iſta opinio eſſe vilis : quia nullus vnquam Philoſophorum ratione vtentium conatus eſt dicere præter ſtudium diuerſa eſſe principia corruptibilium & incorruptibilium, ſed concorditer omnes per ſtudium loquentes eadem dicunt vtrorumque eſſe principia : verum omnes Philoſophi concordant & quaſi maſticando & diuidendo per diſtinctiones inquirunt qualiter eiſdem exiſtentibus principiis quædam principiatorum fiant corruptibilia, & quædam incorruptibilia, alteram partem huius quæſtionis accipientes vt parum aliquid. Et in hoc oſtenditur viliſſima eſſe omnium hæreſis Manichæi, qui iſtam quæſtionem ſoluens, duo dixit eſſe principia, vnum incorruptionis, alterum corruptionis. *Viliſſima omniũ hæreſis Manichæi.*

Non ignoro autem Auicebron in libro fontis vitę iſtam videri ſoluere quæſtionem, dicentem ea quæ principia ſunt & elementa, ſicut forma & materia prima, quidem eſſe omnium eadem, proxima autem non eſſe eadem. Et primam quidem materiam vocat in qua primæ inueniuntur materialis principij proprietates, quæ ſunt ſuſtinere, recipere, ſubſtare, fundamentum eſſe, ſiue fundare, indiuiduare, participare, & huiuſmodi : & hanc dicit eandem eſſe tam corporalium quam ſpiritualium & tam corruptibilium quam incorruptibilium. Proximam autem eſſe determinatam forma ſubſtantiali ſecundum gradus ipſius quæ ſunt eſſe, viuere, ſentire, & intelligere, & determinatam cum forma ſubſtantiali aptitudine per tres diametros hortogonaliter ſe ſecantes : & hanc ſecundum ſuos gradus eſſe materiam corporum omnium, & determinatam tertio loco per qualitates primas actiuas & paſſiuas, & hanc ſecundum ſuos gradus eſſe phyſicorum tranſmutabilium materiam. Quod autem iſtam materiæ facit diuerſitatem, non

dicit,

dicit, nec intendit dicere de principio & elemento quod eſt forma: hoc enim lumen eſt intelligentiæ, ſicut ſæpiſſimè diximus: & gradus accipimus ſecundum lumen intelligentiæ purum, & ſecundum lumen intelligentiæ virtuti corporis, quod eius inſtrumentum eſt, permixtum: & tunc ſecundum gradus illius diuerſificatur: quoniam ſi virtus corporis non determinatur qualitate, efficitur forma phyſicè tranſmutabilis: & ſic vnam primam formam ponit in omnibus: & ferè tendit hoc ad poſitionem Platonis: multa enim dicta Parmenidis & Zenophanis & aliorum de quibus in primo libro mentionem fecimus, omnia dicta ſunt ad huius quæſtionem ſolutionem.

Quæ ſit Ariſtotelis opinio de idemtitate principiorum.

Opinio autem Ariſtotelis eſt, quòd principium mouens idem ſit: & cum motus ſit actus mouentis primi & inſtrumentum, & motor moueat ad formam quam habet in ſeipſo, quòd forma quæ eſt in materia potentiali ſit vna, ſicut vna ſanitas ex anima medici per inſtrumenta medicinæ in animal traductæ, & ſicut forma formatiuæ virtutis quæ ipſa eſt per virtutem ſpirituum in diſtincta membra traducta. Sic enim motus primi motoris ſtat ad id quod mouetur & non mouet, & eſt dux virtus eius omnibus ad formam mouentibus. Materia autem ſecundum Ariſtot. ſecundum eſſe accepta, ſicut propriè ſumitur in phyſicis, non eſt vnius generis, ſed accepta ſicut ſubſtantia fundans vna eſt. Similiter autem eſt de fine qui vltimus quidem vnus eſt: vniuſcuiuſque autem eſt diuerſus. Cauſa autem corruptionis in omnibus eſt longè à principio primo diſtare, & cauſa incorruptionis eſt propinquè eſſe iuxta principium, & cauſa motus eſt participare velle eſſe diuinum. De omnibus autem his in phyſicis quidem multa diximus, præcipuè in 8. phyſi. & in ſecundo cæli & mundi, & vbi de natura loci diſputauimus: iterum autem de his cum ſtudio in 11. huius ſapientiæ libro intendemus.

CAPVT XI.

De diſſolutione quæſtionis vigeſimæ ſecundæ.

Tex. c.16. *Vtrũ vnum & ens ſunt ſubſtantiæ rerum?*

OMnium autem ad conſiderandum difficillimum, & ad conſiderandam & videndam veritatem maximè neceſſarium eſt, vtrum vnum & ens ſint ſubſtantiæ entium? Et quia difficile eſt valdè videre, quid antiqui in illa ſenſerunt quæſtione, repetemus eam de verbo ad verbum ſecundum quòd ſuperius poſita eſt. 22. enim eſt quæſtio, & quæritur in ea, vtrum vnum quod eſt principium numeri, & ens quod eſt principium omnium & ad aliquid ante ſe non reſoluitur, ſint omninò idem & non diuerſum aliquid, ſed tamen ſint ſeparata & prima ſubſtantia entium, an non ſint iſta prima ſubſtantia entium, ſed potius aliquod ſubiectum & determinatum ſub vno & ente ſit principium rerum, ſiue illud ſit mouens, vt amorem vnitatem & principium entium ponit Empedocles, ſiue ſit aliud materiale principium, ſicut ignem vel aquam vel aliquod tale, vt ponebant diuerſi Philoſophorum eſſe ſubſtantiam & non vnum & ens. Quæramus igitur ſecundum hunc intellectum quæſtionis, vtrum vnum primum ſeparatum quod ſecundum antiquos eſt principium numeri, & eſt ipſa vnitas prima, qua quælibet res eſt vna, & ens quod eſt entitas primo, ſit ſeparata exiſtentia ſubſtantiæ omnium entium, eo modo quo de eis in opinione Pythagoræ & Platonis in libro primo expoſitum eſt, ita quòd vtrumque eorum ita eſt ſubſtantia rerum, quòd præter ea nihil aliud eſt entium aliquid, nec ipſa adinuicem ſunt alia, ita quòd hoc quidem ſit ens, illud verò vnum, ſed ipſa rei vnitas ſit ipſa rei entitas, & ſubſtantia ſui quidditas ipſius: aut oportet quærere quid in entibus determinatis eſt ipſum ens, quod eſt principium entis, vel quid eſt & quæ eſt ſubſtantia in ipſum primum ens quod eſt principium, quaſi ſit quædam alia natura ſubiecta huic communi intentioni quæ eſt ens & vnum.

Hi namque Philoſophorum qui mathematica principia ponunt, dicunt primo modo. Illi verò de numero Philoſophorum ſicut naturalia principia ponentes, ſecundo modo naturam entis & vnius habere ſe putant. Plato namque & Pythagorici putant ens & vnum quæ primæ ſunt intentiones, eſſe non aliud aliquid abinuicem: & hoc idem quod eſt vnum & ens, eſſe naturam entium ſubſtantialem, quaſi ſubſtantia entium ſit id quod eſt vnum aliquod eſſe & ens: eò quòd viderunt, quòd in quolibet ab eo eſt rei entitas & rei vnitas, idemque eſt entitas vnitas & ſubſtantia qua res eſt id quod eſt: & dixerunt iſta eſſe prima ab omnibus particularibus maximè ſeparata, & incorruptibilia, & ideò eſſe principia prima. Alij verò de natura loquentes, & vt Empedocles, quaſi ad notius ſecundum ſenſum reducentes principia, dicunt, quia aliquod vnum determinatũ in natura ens eſt principium. Videbitur autem alicui effectum amoris, ſicut Empedoclis vel dicta conſideranti hoc principium quod eſt vnitatis & entitatis cauſa, amorem eſſe conciliatiuum eorum quæ in generatione vnius vniuntur, & ſic amorem eſſe vnum, & ens entium ſic per cauſam dicta: hic enim amor, ſicut diximus, eſt cauſa quare omnibus inſit vnum. Alij verò dicunt hoc ignem eſſe, alij aërem dicunt eſſe vnum hoc & ens, ex quo facta ſunt entia, & eſſe entium. Similiter autem aliquid ſubiectum communi intentioni entis dicunt, & illi qui plura ponunt elementa eſſe principia entium. Neceſſe eſt etiam iis tot dicere ens & vnum, quot dicunt eſſe eſſentialia principia entium. Omnes enim iſti coguntur ab iſta ratione quæ ſuper duas fundatur propoſitiones, quarum vna eſt, quòd principium ſubſtantiale rei eius eſt entitas qua eſt id quod eſt. Alia eſt, quod idem omninò eſt rei vnius quæ eſt eius entitas. Iſta igitur eſt diuerſitas opinionum de hac quæſtione.

Obiiciamus igitur primò contra eos qui dicunt vnum & ens communia non eſſe rerum ſubſtantiam, ſed aliquid ſubiectum eius, ſicut dicunt Philoſophi. Dicimus ergo, quòd ſi qui non ponunt vnum & ens, quæ ſunt primi intellectus, eſſe ſubſtantiam & quidditatem primam quæ eſt rerum ſubſtantia & principium, illis ex ſyllogiſmo accidit nec aliorum aliquod

eſſe

eſſe ſeparatum & rerum ſubſtantiam : vnum enim & ens ſunt prima & magis omnibus vniuerſalia : & ideò ſi principium quod eſt ſubſtantia entium, eſt quod eſt primum & in pluribus inuenitur, ens & vnum ſubſtantiæ ſunt, vel nullum aliorum eſt ſubſtantia: quia ſecunda habent à primis & quod ſunt principia ſunt. Si verò non eſt aliquid quod ſit in ſe ſeparatum & principium vnum & ens, vix aliorum aliquid erit præter ea quæ dicta ſunt ſingularia : & ſic nec diffinitiones erunt, nec demonſtrationes, quod valdè impoſſibile eſt. Amplius cum vnum ſit principium numeri, & numerus ſit multitudo ex vnitatibus aggregata, & vnum ſit conuerſum cum ente, ſi ponatur ſubſtantia vnius quod eſt principium non exiſtere per ſe & eſſe principium, tunc palam eſt, quòd nec numerus erit quaſi natura aliqua ſeparata ab exiſtentibus. Numerus enim eſt vnitas, ſicut diximus. Vnitas autem eſt principium vnum : & ideò eſt quod eſt aliquod ſeparatum : quia de ratione principij eſt, quòd ſit ſeparatum per ſe exiſtens, quod eſt contra omnes Pythagoricos & Platonicos, qui ponebant numerum eſſe rerum & primum vnum ſeparatum eſſe numerum principium, ſicut ſatis in primo libro eſt expeditum. Si enim aliquis dicat, quòd vnum & ens non ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, quæ ſunt rerum principia, hoc ſtare non poteſt : quia ſi aliquid eſt vnum & ens idem, quia conuertuntur, tunc neceſſe eſt, quòd prima eorum principia ſint vnum & ens: quia nihil aliud ab ipſis prædicatur de eis vniuerſaliter non conuerſim, ſed ea ipſa ſunt prima prædicata per ſe & de omnibus aliis. Cum igitur quid eſt res & ſubſtantia rei eſt quod ſubſtantialiter non conuerſim de re prædicatur, & eſt à re ſeparatum, eò quòd non conuertitur cum ipſa, oportet quòd ſubſtantiæ primæ ſint ens & vnum & ſint principia & ſubſtantia rerum omnium.

Sed in contrarium huius obiiciendo videtur, quòd ſi ipſum ens & ipſum vnum ſecundum ſe acceptum dicitur eſſe quid & ſubſtantia ſeparata & quidditas omnium aliorum, multa erit dubitatio, per quem modum eſſe poſſit diuerſum aliquid præter ea. Dico autem hoc exponendo, quòd dubitatio magna erit, quomodo vno erunt plura entia : quia cum differentia ſit cauſa pluralitatis & numeri, & nihil differentiæ & diſtinctionis in entibus ponant primum ens & primum vnum, eò quòd omnia conueniunt in eo quòd ens & vnum ſunt : & quod eſt principium conuenientiæ, non eſt principium differentiæ. Si ergo dicatur, quòd tota ſubſtantia & quidditas omnium entium ſunt primum ens & vnum, non erit poſſibile dicere, vnde veniat entium diuerſitas & pluralitas : quia quod diuerſum eſt ab ente, non eſt omninò : igitur, ſicut in primo libro diximus, neceſſe eſt accidere ſecundum Parmenidis rationem, quia omnia entia ſunt vnum & idem primum ens. Vtrumque ergo dictorum in iſta quæſtione eſt valdè difficile, ſiue namque dicamus, quòd vnum primum ens ſit idem rebus & ſubſtantia earum, ſequitur impoſſibile eſſe, quòd numerus ſit rerum ſubſtantia ſiue ſubſtantiale principium entium. Si autem dicamus primo modo, quòd vnum & ens non ſunt ſubſtantiæ & principium prius anima, ſicut paulò ante diximus quare, ſequitur impoſſibile eſſe, quòd numerus ſit quidditas & ſubſtantia entium : quia diximus quòd numerus eſt vnitates : & ideò ſi prima vnitas entium ſubſtantia non eſt, numerus, ſubſtantia entium non erit. Quod ſi dixerimus aliam partem, quòd vnum & ens eſt tota ſubſtantia entium, eadem dubitatio eſt de ente quæ prius dicta eſt, vnde ſcilicet veniat pluralitas rerum ? Id enim vnum quod alietatem & diuerſitatem habet ab vno quod eſt principium & primum vnum, hoc eſt, ſecundum vnum quod aggregatur primo vno, neceſſariò erit ex aliquo quod ſit præter ens primum : & ſi tunc primum ens eſt tota rei ſubſtantia, tunc illud ſecundum nihil eſſe neceſſe eſt, ex quo in numero ſubſtantiali quod diuerſitatem facit, abundat ab ente primo. Sed hoc dato, iterum non erit numerus : & ſic iterum numerus non poteſt eſſe ſubſtantia rerum. Omnia enim entia aut ſunt tantum vnum, aut multa quorum quodlibet eſt primum tantum vnum, & ſic vnitatis vnius : & hoc non facit numerum : quia vna vnitas non eſt numerus, ſed multæ & diuerſæ. Et ille eſt intellectus huius diſputationis : & ideò Auerroes errat non tangens verum intellectum. Amplius Zeno omnibus his contradicens dicebat vnum non eſſe aliquod ens. Si enim vnum eſt indiuiſibile ſicut verè, tunc ſecundum hoc quod dignius in opinando iudicauit Zeno, vnum nihil erit omninò : quia quod nec additum facit maius, nec ablatum facit minus, exiſtentium omninò nihil eſſe dixit, pro ratione accipiens, quòd tale tali additum facit magis tale : & ſi vnitas & punctus eſſent entia, addita entibus facerent maius, & ablata facerent minus : hoc autem dixit Zeno quaſi palam ſit, quòd entis veri ſit menſura, & quod non eſt dimenſum non ſit ens: quod autem dimenſum eſt, corporale eſt aliquid. Corpus enim ſolum ſecundum Zenonem eſt verè ens. Alia verò diuerſa aliquo modo dimenſa faciunt maius, & quodammodo addita nihil faciunt maius, & quoad hoc ſunt non entia. Linea addita longitudinem auget, & diminuit ablata, ſed non latitudinem & profunditatem. Superficies autem addita auget longitudinem & latitudinem, & ablata eaſdem dimenſiones diminuit, ſed non profunditatem. Et ideò quodammodo ſunt, & quodammodo non ſunt. Corpus autem eſt ſimplex: punctum verò & vnitas ſecundum dictam rationem nullatenus ſunt.

Sed quoniam iſte Philoſophus Zeno ſic ponderosè per graues rationes ſpeculatur, & ſecundum eum indiuiſibile vnum non conuenit eſſe, quod falſum eſt & rei veritati repugnans, ideò licet non ad propoſitam quæſtionem pertinens, tamen vt perfectior ſit doctrina, habeatur reſponſio ſuæ orationis. Dicamus igitur, quòd indiuiſibile additum alicui, maius non faciet : ſed additum aliis, faciet plus ſecundum diſcretam quantitatem : quoniam additur vel indiuiſibili vel diuiſibili tale indiuiſibile : quia antea additum plus facit, & ſubtractum paucius verò nihil, ſed aliquid.

Sed quærendum eſt, quomodo ex tali vno indiuiſibili à pluribus erit menſura ſiue dimenſio quantitatis continuæ, ſicut quidam dixe-

runt ? hoc enim ſimile eſt ei quod eſt lineam ex punctis componi dicere : quia iam in multis locis librorum naturalium teſtatum eſt.

Adhuc autem ſi quis ſuſcipiat opinionem aliter dicentium, quòd ſcilicet vt quidam dicunt, fiet quantitas in genere tam diſcreta quam continua ex duobus, quorum vnum eſt ipſum vnum indiuiſibile, & aliud ſit non vnum, & ex his duobus dicat, quòd fiat numerus, nihil minus quam prius quærendum eſt, quare & quomodo ex vno & non vno quandoque fiat numerus qui eſt diſcreta quantitas, & quandoque menſura quæ eſt quantitas continua, id quod factum eſt ex vno & non vno, ſi illud non vnum quod additum vni eſt principium factorum eſt æqualitas quædam, & vna natura ſemper, ſicut principium primum ſemper conuenit vnam naturam eſſe : nec enim palam, quòd menſuræ continuæ fiant ex vno & eodem ex quo fiunt numeri : nec etiam palam eſt, quomodo continua fiant ex numero: quia ex principiis eſſentialibus eodem modo ſe habentibus palam non eſt quomodo diuerſorum generum ſunt facta : ergo quantitas continua non eſt ex vno vnico, nec ex pluribus vnis, nec ex vno & non vno : & ſic nullo modo vnum quod eſt indiuiſibile & principium numeri, eſt principium entium omnium. Omnis autem illa antiquorum omnium contradictio cauſatur ex hoc, quod non diſtinxerunt multitudinem vnius & entis : quoniam in veritate communiſſima ens & vnum non ſunt ſubiecto entium ſicut vniuocè prædicata de entibus, ſed analoga ſunt primo quidem dicta de ſubſtantia, & de aliis prout ſunt ſubſtantiæ, ſicut in ſequentibus huius ſcientiæ declarabitur.

CAPVT XII.

De diſputatione. 26. quæſtionis.

Tex. c. 17. Virum numerus & magnitudo ſint ſubſtantiæ rerum ?

COnſequens autem dubitatio poſt ea quæ dicta ſunt, eſt quæ 26. loco propoſita fuit, vtrum ſcilicet numeri & ſuperficies & corpora & puncta ſubſtantiæ aliquæ ſunt, an non ? Nam ſi ita ſubſtantiæ non ſunt, & principia ſenſibilium, vt quidam dicunt, diffugit à nobis aliquid eſſe ipſum ens ſenſibile : quia non videmus ex quibus componatur niſi componatur ex dimenſionibus : & ſi iſta non ſint ſubſtantialia principia, diffugit rationem noſtram quænam entium ſunt ſubſtantiæ ſiue ſubſtantialia principia corporum phyſicorum : omnis enim quantitas corporum conſtituitur ex tribus dimenſionibus : nec eſt corpus aliquod nec rationem corporis habet, quod non eſt dimenſum : & ideò corpus phyſicum ſecundum hanc rationem eſt, quod cum quantitate trium dimenſionum motui & mutationi ſubiectum eſt : & cum nihil mobile ſit niſi quantum tribus dimenſionibus terminatur, & non conuertatur, quia non omne tribus dimenſionibus terminatum eſt mobile ſecundum ſæpius iam inductam rationem, erit corpus dimenſum tribus diametris prædicatum ſubſtantiale & principium ſubſtantiale phyſici corporis : & ſic principia corporis erunt principia corporis phyſici quia quod eſt principium principij, eſt etiam principium principiati. Si ergo illa dicantur non eſſe principia, videtur effugere rationem noſtram quæ ſunt principia : paſſiones enim ſiue paſſibiles qualitates & ea quæ ſunt ad aliquid ſiue relationes & diſpoſitiones ſiue habitus & rationes, & omnis alia multitudo accidentium, nullius penitus videntur ſignificare ſubſtantiam, ſed potius ſicut conſequentia eſſe ſubſtantiæ indiuiduæ referuntur ad ſubiectum quod eſt hoc aliquid ſicut ad cauſam, ſicut in ſequentibus oſtendemus : omnia enim iſta & ſunt in ſubiecto & denominatione dicuntur de aliquo vt de ſubiecto. Subiectum autem eſt in ſe completum, quod eſt cauſa exiſtendi in eo, & nihil eorum hoc aliquid : ea verò quæ maxime ſunt prima ſecundum naturam, ſubiectum ſignificare videntur, vt ſunt aqua, ignis, & cætera elementa ex quibus conſtant compoſita ſiue commixta corpora : horum autem corporum calores & frigiditates & ſimiles paſſiones, ſicut humiditates & ſiccitates, licet ſint potentiæ naturales, tamen non ſunt ſubſtantia, ſed corpus iſta ſuſcipiens & patiens ſolum remanet vt ens aliquod per ſe, & ſicut ſubſtantia alia per ſe exiſtens : corpus autem componitur ex dimenſionibus linearum & ſuperficierum. Et ideò Plato tradidit, quod quinque primis corporibus attribuuntur quinque corpora ſecundaria, ita quod corpus quatuor baſium quod continet triangulos æquales & ſimiles, attribuitur igni : & habens ſex baſes quadratas & ſimiles æquales, comparatur terræ : & quod habet 8. baſes triangulatas æquales & ſimiles, comparatur aëri : id autem quod eſt 20. baſium triangularium æqualium & ſimilium, comparatur aquæ : habens autem 22. baſes pentagonales & æquales & ſimiles, comparatur cælo. Sed ſecundum dicta corpus eſt minus ſubſtantia quam ſuperficies, & ſuperficies eſt minus ſubſtantia quam linea, & linea minus eſt ſubſtantia quam vnitas & punctum, ſicut principiatum & conſtitutum minus eſt ſubſtantia quam principium conſtituens : his enim diffinitur & determinatur corpus : & hæc quidem contingere videntur eſſe ſine corpore : corpus verò eſſe ſine his impoſſibile eſt : quia ſi corpus eſt, ſuperficies eſt & linea, & non conuertitur : & talia omnia ſeparata ſunt per naturam, ſunt prædicata eſſentialia ratio eſſendi & cognoſcendi, ſicut ſæpè dictum eſt in huius libri antè habitis. Propter quod multi quidem de prioribus Philoſophis, qui Epicureorum ſectam tenebant, putant quòd id quod verè ens eſt, corpus eſt & ſubſtantia. Alia verò omnia quæcunque formæ putabant eſſe paſſiones, & ideo corporum principia verè entium principia eſſe opinati ſunt. Poſteriores verò qui Stoicorum ſectam inchoauerunt, & ſapientiores fuerunt quam priores, principia entium opinati ſunt numeros eſſe, & hos eſſe ante principia corporis. Quemadmodum autem dicebamus, ſi ea quæ dicta ſunt, non ſunt ſubſtantia & principia verè entis, omninò nulla ſunt ſubſtantia vt vera & principia phyſicorum corporum, quæ ſola verè ſunt : & omnino, vt videtur, nullum erit verè ens, ſi corpus dimenſum non ſit verè

ens:

ens: quia ſicut diximus, horum accidentia non eſt dignum vocari verè entia eſſe.

Sed in contrarium obiiciendo ſi hæc quæ inducta ſunt, confitetur aliquis, quod ſcilicet corporum longitudines & puncta ſunt magis ſubſtantia & principia, tunc non videmus ſecundum rectam rationem conſiderando qualium corporum ſunt ſubſtantia & principia. Nam ſi iſta impoſſibile eſt eſſe principia & ſubſtantiam in ſenſibilibus, cum illa ſola ſint corpora phyſica principiata, tunc nulla erunt ſubſtantia & principium puncta & lineæ & ſuperficies. Quod autem impoſſibile ſit eſſe iſta principia & ſubſtantiam in ſenſibilibus, relinquitur ex dudum determinatis à nobis in phyſicis. Corpus enim phyſicum ſecundum naturam eſt ante corpus mathematicum: quia corpus phyſicum eſt ſubſtantia ex materia & forma aptum vndique interſecantibus ſe ad rectos angulos tribus diametris determinari, & hoc eſt ante corpus tribus diametris menſuratum & ante ipſas dimenſiones quæ ſunt corpus mathematicum. Relinquitur ergo, quòd impoſſibile eſt quod iſtæ dimenſiones ſint principia & ſubſtantia ſenſibilium corporum. Amplius autem ea quæ dicta ſunt omnia videntur eſſe dimenſiones corporis iam ſecundum ſubſtantiam ſubſiſtentis, ſuperficies quidem menſurans ad latitudines, corpus verò ſiue corpora dimenſio menſurans ad profunditatem, linea verò menſurans ad longitudinem. Sunt igitur omnia iſta ſecundum naturam conſequentia corpus iam conſtitutum ex principiis ſubſtantialibus, non ſunt principia ſubſtantialia ipſius. Ad hæc autem quæ inducta ſunt, eſt quòd ſi dimenſiones ſunt in quolibet corpore, ſimpliciter eſt figura in quocunque ſolido corpore naturali. Igitur ſi in lapide figura Mercurij non eſt principium ſubſtantiale, nec in cubo figura cubi ſicut principium determinatum & ſubſtantia, tunc nec firmi ſiue corporis dimenſio, nec ſuperficies erunt principia ad eſſe determinantia corpus ſenſibile: quia figura nihil eſt aliud quam quantitas linea vel lineis determinata: & ideo ſi diuiſiones debeant dici ſubſtantialia principia, ideo quod corpus ſecundum quod eſt non eſt ſine eis, tunc etiam figura erit ſubſtantiale principium: quia nullum corpus eſt ſine figura. Nam ſi quæcunque dimenſio ſubſtantiale principium eſt, tunc figura eſt conſubſtantiale principium. Quamuis enim ipſa figura ſit determinans medietatem corporis, & ſic diuidatur diuiſo corpore ſicut dimenſio, & nec ſeparetur à corpore nec à medietate, quia corpore reſoluto in partes dimenſionis, reſoluitur figura in partes figuræ: tamen non eſt propter hoc ſubſtantiale principium corporum: ergo nec dimenſiones primorum & ſuperficierum erunt principia corporum. Eadem autem ratio eſt & in puncto & vnitate, quorum vtrumque accidentalis quantitatis eſt principium & non ſubſtantiæ. Eſt igitur ſecundum dictum iſtorum ſi maximè inter principiata ſubſtantia eſt corpus, dimenſiones autem & principia quantitatum ſunt magis ſubſtantia quam ea ſubſtantia quæ eſt corpus, & iſta, ſicut iam probatum eſt, non ſunt ſubſtantiæ aliquæ: tunc diffugit à nobis, ſicut à principio quæſtionis dictum eſt, aliquid eſſe primum, quod ſecundum ipſos verè eſt ens, & diffugit à nobis id quod verè eſt aliqua ſubſtantia verè entium.

Ad hæc autem omnia quæ dicta ſunt circa generationem & corruptionem accidunt ex iſta poſitione irrationabilia. In generatione enim videtur vera ſubſtantia non ens prius nunc eſſe per generationem, cum generatio ſit mutatio ex non ente in ens: aut per corruptionem videtur econtra, prius exiſtens poſterius non exiſtere, & ſubſtantia ſenſibilis videtur pati iſta cum generatione & corruptione, & ſic fieri à principiis ſubſtantiæ vel reſolui in ea: & generatio quidem eſt compoſiti ex his quæ non idem ſunt nomine & diffinitione, ſicut ex eiſdem nomine & diffinitione componitur linea & ſuperficies, ſimiliter & mathematicum corpus: & cum diuiduntur iſta, diuiduntur in ea quæ eadem ſunt cum diuiſo nomine & diffinitione. Secundum autem ea quæ nunc dicta ſunt, non conuenit fieri ſiue generari & corrumpi puncta & lineas & ſuperficies & corporis dimenſiones, ita quod quandoque illæ dimenſiones ſint exiſtentes generatæ ex non punctis & non lineis & non ſuperficiebus & non corporibus, & quandoque ſint non exiſtentes corruptæ ex punctis in non puncta, & ex lineis in non lineas, & ex ſpeciebus in non ſuperficies, & ex corporibus in non corpora. Nam ſicut quando fiunt mathematicæ quantitates ex pluribus quæ conueniunt nomine & ratione corpora ſimul copulantur, ſicut quidam antiquorum corpora ex corporibus dicebant copulari, tunc quandoque fit vna quantitas copulatorum nomine & ratione conuenientium, aut diſtinguuntur ex vno in ea quæ nomine & ratione conueniunt: quia duæ quantitates fiunt ſic diſtinctorum, ſicut omne continuum ex continuis copulatur & in continua diffinitur. Igitur ſecundum ſuperius inductam generationis rationem taliter copulatum non eſt compoſitum, ſed potius id quod eſt corruptum: & cum accidit corruptio cum ſit de numero diſcretorum, hoc eſt in principia ſua ex quibus eſt reſolutorum, quæ prius ſunt non ſubſtantiæ exiſtentes, illarum, inquam, compoſitio eſt generatio, & ſic componitur generatur. Indiuiſibile autem punctum non poteſt ſic diuidi in duo componentium, materiam & formam; quia mutationi & motui non ſubiicitur, & per conſequens ea ſic diuiduntur: quia eſſentialiter principiantur à puncto ſicut linea & ſuperficies & corporalis dimenſio. Non ergo ſubiiciuntur generationi, & componuntur & diuiduntur per materiam & formam ſicut generata & corrupta. Et ſi datur, quòd generantur & corrumpuntur, oportet quòd ex aliquo quod ſub priuatione ipſorum eſt materiali principio generentur, & ad idem corrumpantur, quæ omnia impoſſibilia ſunt.

Similiter etiam ſe habet circa id quod ipſum nunc eſt in tempore: hoc enim etiam non per ſe conuenit fieri & corrumpi: attamen ipſum nunc in tempore videtur ſemper aliud & aliud eſſe, non quidem ſubſtantia alia vel alia exiſtens, ſed aliud ſecundum eſſe præteriti & futuri quod conſtituat: ſed de hoc ſufficienter determinatum eſt in quarto noſtrorum phyſi-

Hæc non habet Auerroes.

corum. Sed quoad præsentem intentionem sufficit hoc quod non est compositum ex materia & forma, siue potentia & actu, vt possit generationi subiici & corruptioni : & sua copulatio qua prius & posterius copulat, non est compositio qua componitur generatum. Palam est autem, sicut diximus, quòd similiter se habet circa puncta & lineas & superficies. Eadem enim ratio quæ ad ea quæ dicta sunt, est de omnibus. Omnia enim hæc secundum vnam similitudinem sunt aut termini copulantes continuum ex continuis, aut diuisiones sunt distinguentes continuum in continua. Hæc autem quæstio accidit his qui non distinguunt inter corpus mathematicum & physicum, & principia mathematici dicunt esse principia physici : & hæc disputatio quæ facta est in contrarium, est eius vera determinatio, tamen à nobis in pluribus digesta.

CAPVT XIII.

De solutione vltimæ quæstionis prius inductæ.

Tex. c. 18 *Vtrum præter mathematica sint alia quædam principia sensibilium quæ dicuntur species ?*

OMnino verò siue vniuersaliter dubitabit aliquis de quæstione vltimò superius posita, siue de 17. quia hæc affinitatem habet cum ea quæ iam disputata est. Hæc autem est, quare etiam præter mathematica & sensibilia in quibus sunt mathematica secundum esse, oportet quærere quædam quæ nec infra sunt siue media ? & hoc est quærere, si substantiæ quædam separatæ, sunt præter sensibilia, aut omnes sunt in eis ? Quærimus hîc ergo, ad quam vtilitatem quæruntur hæc quæ sunt substantiæ quas secundum Platonem ponimus esse species? nam hoc cogit nos quærere species : quia mathematica non possunt esse formalia principia sensibilium, cum in aliquo quodam quam species ideales differant à sensibilibus : eò quod mathematica cum formis substantialibus non conueniunt nomine & diffinitione, sed differunt ab eis, eo quod non habent rationem conceptam cum materia sensibili, & tamen secundum esse sunt in eis: & ideo non possunt esse principia eorum : quia principia nomine & ratione conueniunt his quorum sunt principia, sicut per se homo cum homine, & per se asinus cum asino, & sic de aliis, & sic esse plura similia specie, quorum quædam sunt separata, & quædam sensualia, non differunt ratione diffinitiua sicut mathematica & physica, & hac necessitate species inquiruntur : quia id quod non est in actu speciei & formæ, sed in potentia, non fit in actu nisi per hoc quod est actus & species.

Sed si sic dicatur, sequitur quòd principia horum sensibilium quæ sunt ideæ, non erunt in aliquo determinato numero : quia sicut præsentium siue sensibilium literarum, hoc est, literatarum vocum quidem omnium non possunt esse numero determinata principia quæ componunt eas, cum ipse literatæ voces infinitæ sint, sed specie & forma possunt esse huius vocum principia elementalia determinata, sicut sunt Latina elementa determinata, quæ tamen voces componunt infinitas in quibus materiata sunt infinita, nisi quis sumat elementa & principia huius syllabæ determinatæ aut huius determinatæ vocis : harum enim principia & elementa sunt numero etiam determinata, & non tantum specie. Secundum hanc igitur rationem si ideæ quæruntur ad hoc quod principia & elementa sint sensibilium existentia de ratione eorum in eis, oportet quod specie quidem determinata sunt, sicut & sensibilia, sed non numero, sicut nec sensibilia sunt determinata per materiam. Omni autem eodem modo simile est in eis quæ sunt infra siue media : mathematica namque & illis in mediis infinita sunt per numerum quæ specie sunt determinata : ergo non habent diuersum modum essendi à mathematicis : ergo si non sunt in aliquo esse differenti quod sit præter sensibilia & mathematica alia quædam entia, qualia esse dicunt quidam ipsas species ideales, non erit idea vna numero & specie substantia separata, sicut dicunt vnum esse hominem specie & numero, ex quo sicut ex sigillo fiunt omnes homines, & sic dicunt esse vnum numero asinum, & sic de aliis. Et iterum ex ista ratione sequitur, quod nec principia entium numero erunt quanta sunt alia ab eis sensibilia, sed specie tot erunt quanta sunt illa specie, & quot sunt in eis multiplicata per numerum eorum : & sic non sunt separata. Igitur si hoc quod dictum est, necessarium est, tunc etiam necessarium est propter hoc quod dictum est sic esse : etenim quamuis hoc per talem rationem non certificauerint illi qui dicunt esse species ideales, hoc tamen est quod dicere volunt, & eos ea quæ dicta sunt necesse est dicere : quia secundum eos idearum singula substantia quædam formalis est, & non secundum accidens, sed per se, quia est forma & ratio substantiæ.

In contrarium obiiciendo, quòd si ponimus species esse & non esse numero determinatas sicut sunt singularia sensibilia quorum sunt principia, sed ponimus multas quidem species sed quamlibet vnam numero & esse sicut principia, iam disputando quæstione 19. diximus quæ ex hoc contingere necesse est impossibilia: cum enim sint principia & elementa, contingit secundum hoc tot esse principiata, quot sunt principia & non plura.

Nota modum positionis idearum secundum Platonem.

Est autem huius quæstionis solutio, quòd Plato non sic ponit ideas : licet enim poneret specie multas & numero vnam, ipse tamen virtute dixit eas vniuersales, sicut causa vna eadem manens præhabet causata multa & facit ea. Sed ista disputatio destruit formas in hoc quod sunt principia essendi & cognoscendi: quia sic oportet ipsa esse in re & aliquid esse rei: & sic veritas est, quòd in artifice primo siue motore primo est forma vna, & multæ in rebus, & hæc forma vna est ipsa mens motoris secundum substantiam & esse, & non multiplicatur nisi secundum rationem relationis agentis per intellectum ad ea quæ agit.

CAPVT

CAPVT VIV.

De quæſtionibus 24. & 25.

Tex. c. 19. *Vtrũ principia ſint in potentia, vel in actu?*

HIs autem quæ in hac quæſtione dicta ſunt, affine & cognatum eſt quærere quod 24. loco ſuprà in enumeratione quæſtionum eſt poſitum, vtrum ſcilicet illa quæ ſunt principia & elementa entium, ſunt principia poteſtate exiſtentia, aut alio modo, hoc eſt, actu. Hæc autem quæſtio cauſatur ex hoc quòd vnumquodque prius videtur eſſe in ſe, quam in actione producendi alterum. Si igitur detur, quòd aliter exiſtentia ſunt principia quam poteſtate, ita quòd ſunt actu principia, tunc ſequitur, vt videtur, quòd aliquid ſit prius principiis primis: quia in vnoquoque vno quod eſt actu quandoque, & potentia quandoque, prior eſt poteſtas quam actus quî eſt cauſa alia ſecundum modum à potentia ente: ſed poſſibile non eſt, quòd aliquid ſit prius primis principiis: ergo neceſſarium eſt eſſe illo modo quo potentia videlicet ſunt principia, propter rationem quam primò induximus: propter quam ferè omnes antiqui poſuerunt & dixerunt aliquando ex non agentibus principiis facta eſſe agentia, & ſic incepiſſe mundum per generationem, ſicut diſputatum eſt à nobis in principio 8. phyſi. noſtrorum.

In contrarium autem huius obiicitur, quòd ſi detur, quòd principia & elementa primo ſunt poteſtate principia, tunc contingere poteſt, quòd aliquando nihil omninò ſit entium: & hoc ideò contingit: quia illud quod nondum eſt, poſſibile eſt eſſe: non enim fit aliquid niſi quòd primò eſt non ens. Et hoc impoſſibile eſt produci in eſſe niſi ab eo quod actu eſt. Cum igitur nihil fiat quod eſt de numero impoſſibilium eſſe, nihil erit omninò ſi principia non actu ſint.

Eſt autem huius quæſtionis veritas, quòd neceſſarium eſt primum principium actu eſſe & primum motum & per illa naturaliter produci omne quod producitur & cauſatur: à primo enim principio cauſantur intelligentiæ ſecundum ſuos ordines & cælorum ordines, ſicut oſtendemus in ſequentibus. Non autem loquimur hîc de elementis quatuor ex quibus fiunt mixta corpora: quia illa non ſunt elementa entis: ſed loquimur de elementis & principiis entis, ſicut Anaxagoras & Empedocles & Plato poſuerunt principia quandoque agentia & quandoque non agentia, & incipere agentia fieri poſtquam non egerunt: & hoc ſæpius fieri in reuolutionibus multorum ſeculorum, quæ ſucceſſiuè fieri dicebant poſt magnum mundi annum reuolutum. Contra quas poſitiones perfectè diſputatum eſt in 8. noſtrorum phyſi. ſicut diximus. Iſtas igitur omnes diſputationes quærere eſt neceſſarium de principiis. Ex iſtius autem eiuſdem quæſtionis diſputatione & determinatione ſcitur id quod 25. quæſitum eſt, vtrum ſcilicet cum motu principia vel ſine motu ſint? conſtat enim, quòd ſi primo potentia ſunt quam actu, quòd oportet ea per motum fieri principia: & hæc eſt falſa pars quæſtionis. Si autem ſunt actu, tunc primum principium eſt immobile, ſed per motum qui eſt actus eius, principiabit omne quod eſt, ſicut diximus in antè habitis.

CAPVT XV.

De ſolutione quæſtionis 23. prius propoſitæ.

VLtimò quæramus quod 23. quæſitum eſt, vtrum principia vniuerſalia ſint, aut, vt dicimus, ſingularia rerum ſingularium? licet enim aliquid ſimile quæſiuerimus huic in quæſtione 24. tamen non eſt idem: quia ibi quæſiuimus quæ ſit natura generis tantum, hîc autem quærimus de natura formæ quæ verè eſt rei principium. Si enim detur, quòd principia ſint vniuerſalia: tunc videtur, quòd non erunt verè & realiter ſubſtantiæ: nihil enim prædicatorum communium ſignificat hoc aliquid, ſicut omne quod hoc aliquid ſignatur per ſuam formam, ſed potius ſignificat quale quid: ſubſtantia verò omnis ſignificat hoc aliquid, eò quòd dat ei rationem & nomen: hoc autem etiam oſtenditur deducendo ad impoſſibile: ſi enim tale ſignificans eſt hoc aliquid, & eſt forma particularis, quæ prædicatur, ſicut quidam dicunt: & cum hoc ſupponitur, quòd prædicatur communiter, tunc idem numero prædicatur de omnibus, ſicut homo vnus numero de Sorte & Platone & omnibus aliis. Sortes ergo eſt idem homini, idem Plato, & omnes alij: & quæcunque vni & eidem ſunt eadem, ipſa ſunt eadem: ergo omnes homines ſunt vnus numero homo. Idem eſt cum dicitur, Sortes animal quod idem numero animal cum omnibus animalibus aliis, ſi ſingulum talium prædicatorum ſignificat hoc aliquid & vnum idem: ergo ſi detur, quòd vniuerſalia ſint principia, hæc & talia contingunt impoſſibilia.

Tex. c. 20. *Vtrũ principia ſint vniuerſalia vel ſingularia?*

Si autem detur, quòd non ſunt vniuerſalia, ſed quaſi ſingularia: tunc nulla erunt per ea ſcibilia: eò quòd omnes omnium ſcientiæ ſunt vniuerſales: ergo principia vniuerſaliter prædicata oportet ponere diuerſa à principiis iſtis primis, ſi futura eſt eſſe eorum ſcientia de ipſis.

Et veritas huius quæſtionis eſt, quòd eadem principia ſunt vniuerſalia & particularia & præſentia eſſendi & cognoſcendi diuerſimodè accepta, ſicut in antè habitis diximus.

TRACTATVS III.

QVI EST DE ITERATA DISPVTATIONE 27. inductarum quæstionum, & est totus digressio declarans antè habita.

CAPVT I.

De disputatione quæstionis primæ & determinatione eiusdem.

EXPEDITIS autem & determinatis his quę secundum Arist. de 27. problematibus succinctè disputantur, videtur nobis rursum de his eisdem à principio inquirendum & latius disputandum secundum ea quæ à posteris considerata & inuenta sunt, vt ex collatione ipsorum cum præhabitis melius videatur theoria veritatis. In substantiali enim discussione quæstionum inductarum de principiis maxima consistit pars istius sapientiæ, & præter hoc secundum seipsum philosophiam habet ille modus. Quæramus igitur id quod à principio quæsitum est, vtrum vnius aut plurium scientiarum sit speculari omnium genera causarum? Si enim, sicut in huius sapientiæ primo libro determinatum est, vna sit scientia ab aliqua vnitate qua subiectum vnum immediatè substat passionibus, eò quòd passiones eiusdem omnes fluunt de substantia vna, videbitur non esse vnius & eiusdem theoria causarum: eò quòd causarum non sunt eiusdem naturæ passiones: aliæ enim sunt passiones efficientis, & aliæ materialis, & aliæ formalis, & aliæ finalis causæ. Nec videtur aliqua esse vnitas qua causa secundum genus commune accepta substet accidentibus propriis vniuscuiusque causæ: eò quòd passio immediata efficienti non sit immediata causæ secundum se, sicut nec passio trianguli est immediata figuræ in eo quòd figura est in genere sumpta abstrahens à qualibet specie figuræ. Amplius in multis scientiis vsus est causarum, in quibus tamen nullius causarum est consideratio. In geometricis enim & arithmeticis & aliis doctrinalibus vsus est causæ formalis: cum tamen nulla sit de causa formali consideratio siue theoria. Sic igitur licet & primus Philosophis vtatur omnibus generibus causarum, eò quòd per omnia demonstrat, non tamen propter hoc theoria causarum videtur pertinere ad ipsum. Amplius causa vnde motus & causa quæ secundum se subiectum mutationis & motus est, non videntur considerari nisi ab illa scientia quæ considerat motus principia: hæc autem est physica: videtur ergo, quòd hæ duæ causæ à sola physica habeant considerari. Aliæ autem, sicut formalis causa videtur secundum sui primam rationem non respicere motum si recipiamus formas formantes separatas esse, quarum illæ quæ sunt in materia sunt imagines: & sic trium causarum quæ sunt, vnde motus, & materia, & forma, consideratio ad nullam vnam scientiam videtur pertinere, eò quòd non vnius est scientiæ consideratio mobilis & immobilis, nec eadem sunt principia mobilis & eius quod est immobile. Similiter autem causa finalis propter quam fit quicquid fit, & mouet omne quod mouet, non videtur esse nisi finis motus, & in cuius consecutione & mouens cessat à mouendo, & id quod mouetur quiescit: & sic etiam illa ad physicæ videtur pertinere theoriam. Et sic huius scientiæ non erit considerare nisi causam vnam, & ad physicam pertinet theoria trium causarum aliarum & formæ cuiusdam quæ posita est in materia & per mutationem & motum educitur de eadem.

In oppositum.

Sed si hoc aliquis confiteatur, obiicit in contrarium huiusmodi Auicenna dicens ens diuidi in causam & causatum, & hanc esse diuisionem entis secundum quòd est ens: entis autem theoria & omnium partium entis quæ sunt eius partes in eo quòd ens, est theoria primæ philosophiæ: & ideò dicit omnium causarum speculationem non esse nisi primi Philosophi. In idem & per eandem rationem consentit Algazel, & his consentire videtur, quòd hæc scientia est de primis principiis entis: & hæc non videntur esse nisi causarum genera: vnde in primo libro de numero quæsiuimus & speciebus causarum, quarum etiam finitatem & statum determinauimus in secundo huius sapientiæ libro: nec posset inquiri status causarum per singula genera, nisi etiam causarum pertineret ad eandem scientiam consideratio.

Sed hoc dato iterum omninò inordinatum videtur in primo Philosopho prius quærere causarum genera & determinare quot & quæ sunt, & deinde finita illa esse ostendere, & tunc deinde dubitare vtrum ad se pertineat huiusmodi consideratio vel non: cum enim sapientis sit ordinare & non ordinari ab alio, omninò iudicamus inconueniens aliquid inordinationis esse in eo qui sapientissimus est omnium, & cuius error à nullo vnquam corrigi posset superiori.

Solutio ad quæstionem ex intentione propria.

Propter quod absque præiudicio sententiæ melioris nobis videtur, quòd tota theoria causarum ab vna eadem scientia potest inquiri, scilicet vt quæsitum & conclusum per consequens, & vt pars subiecti siue subiectum de quo aliquid concluditur,

Theoria

cauſarum triplex cõcipi poteſt.

concluditur, & tertio vt medium ſiue principium per quod concluditur id quod concluditur de ſubiecto vel de parte ſubiecti. In hac autem quæſtione non quæritur de cauſis primo vel ſecundo modo, licet hoc videatur innuere ratio Auicennæ, ſed ſolum tertio modo quæritur hoc, vtrum vnius & eiuſdem ſcientiæ ſit conſideratio cauſarum, & in hac intentione à nobis in præhabitis ſecundum intentionem Ariſtotelis diſputata eſt quæſtio & oritur ex hoc quòd ex præinductis ſcitur, quòd cauſarum genera vt partes entis & paſſiones eius pertinent ad hanc ſapientiam: & ideò neceſſarium eſt quærere, vtrum etiam per omnia hæc demonſtret, aut non, eò quòd ipſe eſt de ſeparatis ratione & re: & quæ ſic ſeparata ſunt, principia habent ſeparata. Cauſarum autem genera non omnia ſeparata eſſe videntur, ſicut in obiiciendo oſtenſum eſt. Quod igitur dicitur, vnam ſcientiam eſſe ab vnitate aliqua ſubſtandi paſſionibus, omninò concedendum eſt: ſed ſecundum hoc cauſalitatis vel cauſarum eſſe ſunt paſſiones quæ inſunt enti, & ſic quæſitæ ſunt in ſcientia de ente ſecundum omnes cauſalitatis & cauſatum eſſe differentias, ſicut in primo & ſecundo libro docuimus. Et ſicut docent verba Auicennæ & Algazelis. Et quod dicit eſſe non vnitatem aliquam qua cauſa in genere ſubſtet paſſionibus cauſarum, dicendum eſt, quòd paſſionibus quæ ſunt communes omnibus ſubſtant cauſæ in genere, & paſſiones ſpecialium cauſarum per ſe inſunt ſpecialibus cauſis quæ per diuiſionem ſub communi genere cauſæ accipiuntur, ſicut in antè habitis diximus, in vna & eadem ſcientia diuerſi ſunt modi ſciendi, ita quòd primum ſubiectum quod prius non habet ex poſterioribus quæ poteſtate ſunt in ipſo, ſcitur per diuiſionem, eò quòd per priora ſciri non poteſt: & partes eiuſdem ſubiecti quæ priora ſe habent, ſciuntur per diffinitionem: & paſſiones tam ſubiecti quam partium ſubiecti, per collectiuam ſiue ſyllogiſticam demonſtrationem ſciuntur. Sed ſecundum hoc ſcientia non eſt effectus demonſtrationis, ſiue habitus concluſionis tantum, ſed eſt habitus omnium eorum quæ ad idem immediatè ordinantur. Hoc autem quod inducitur de vſu cauſarum, non habet rationem: quia non eſt aliqua ſcientia quæ in ſuis demonſtrationibus cauſis non vtatur, ſed eiuſdem ſcientiæ quæ vtitur cauſis, ſi eſt eſſentialis pars theoriæ, eſt determinare modum cauſæ qua vtitur, ſecundum modum ſeparationis ſubiecti & paſſionum quas communicat: & ideò in hoc præhabitis vbi ſecundum verba Ariſtot. diſputauimus, induximus quòd geometra nihil demonſtrat per cauſam vnde motus vel finalem: quia cum ſit geometria de conceptis cum materia ſecundum eſſe, & ſeparatis ſecundum rationem, & efficiens & finis ſunt cauſæ eſſe potius quam rationis, & non poſſet conſiderari in mathematicis cauſa vnde motus vel finalis, niſi quæ ſunt principia concepti cum materia mobili, quæ conſideratio non pertinet mathematicis, ſed in diuinis eſt conſideratio eſſe præcipuè, & huiuſmodi ſunt principia ante eſſe mobile, & ſunt eius principium omnia genera cauſarum: & ideò cum hæc ſcientia vtatur his, oportet inquiri in ea qualiter demonſtret per omnia genera cauſarum: & ideò ſimile non fuit quod pro ſimili inducitur: licet enim cauſa vnde motus & materia & finis videantur mobilis in eo quòd mobile eſt eſſe principia, tamen & cauſa vnde motus immobilis prædicatur, & eſt materia non determinata per ſubiectum mutationis & motus, ſed potius per hoc quòd ipſa eſt fundans ens & indiuiduans & ſubſtans entitati & huiuſmodi quæ ſunt ante motus ſubiectum, eò quòd non ſubiicitur mutationi & motui niſi fundatum & indiuiduum & ſubſtans, & non conuertitur quòd cauſæ fundamentum & indiuiduatum & ſubſtans in ſeipſo mutationi ſubiiciatur & motui; & ſimiliter eſt finis qui eſt in primo motore vniuerſum eſſe immobili, qui eſt in eo ſicut in duce exercitus, quam non includit aliquis motus ſecundum ſe: & quoad huius conſiderationes determinatur primum mouens & prima materia ſubſtans & abſtractus ab omnibus finis: & ſic illæ cauſæ ſunt, quarum modum determinate habet primus Philoſophus, & ſecundum eundem modum vtitur eiſdem: & per hoc ſatis clare patet & neceſſitas & intellectus & determinatio quæſtionis primæ.

Philoſophus de quatuor cauſis conſiderat. Vide 1. meta. Com. 6.

Nota quæ liber primus

CAPVT II.

Et eſt digreſsio declarans diſputationem & determinationem quæſtionis quartæ.

His itaque determinatis conſequenter oritur ex iſta quæſtione quod quarto quæſitum induximus. Si enim concedatur, quòd plures ſcientiæ ſunt in ſuis demonſtrationibus vtentes cauſis, & ad diuerſa quæ diuerſitatem habeant concepti eſſe & ſeparati: quia ſecundum hunc modum diuerſa diuerſis ſunt principia, tunc quæri habet, quæ ſcientiarum cauſis in demonſtrando vtentium ſit notanda nomine ſcientiæ quæſitæ quam primam ſapientiam ſiue philoſophiam vocamus, & quis ſcientium habentium ſcientiam per cauſas eſt maximè ſciens rem quæſitam. Surgit autem hic quæſtio ſicut in antè habitis diximus ex hoc, quòd vni & eidem conueniunt aliquando omnes cauſæ, licet ſecundum diuerſum eſſe, conceptum ſcilicet & ſeparatum diuerſimodè conueniant ei, & cum rei conceptæ omnia genera cauſarum conueniant, demonſtrabitur & illud per omnia genera cauſarum: & cum ſapiens ſit doctiſſimus cauſarum, ſicut in primo libro determinauimus, videbuntur plures eſſe cauſarum doctiſſimi & plures ſapientes & ſic primi Philoſophi. Et quamquam mathematicus ſui eſſe cauſas dat formales in demonſtrando, & non materiales, vel mouentes, vel finales, non erit minus doctus cauſarum, ſicut placuit Ariſtippo, quam alij qui eius quod conſiderant omnes cauſas conſiderant: ſicut non eſt minus ſapiens qui docet rem per cauſam quam habet, & non docet per cauſam quam non habet. Non enim eſt ſapientia docere per cauſam quæ non eſt. Secundum hoc igitur videtur, quòd quilibet ſcientum ſit æqualiter ſapiens: quia & mathematicus docet

mathematica per cauſam, & naturalis naturalia, ſicut diuinus diuina: videbitur ergo, quòd plures ſunt primæ philoſophiæ ſiue ſapientiæ ſecundum datam in primo libro ſapientiæ diffinitionem. Hoc autem videtur adhuc, per hoc quod ab antiquis omnibus confeſſum eſt opus eſſe ſapientis de vnoquoque prout res ſe habet de eo, ita fidem facere tentare, ſiue igitur fidem faciat per vnam, ſiue per plures, ſiue naturaliter, ſiue mathematicè, ſiue diuinè, dummodo doceat per cauſas rei prout res ipſa ſe habet, ſapiens erit, & ſuus habitus vocatur ſapientia. Amplius ſi ſecundum quòd in ethicis determinatum, hæc ſapientia virtus ſit ſcientiæ & vltimum: tunc quando vniuſcuiuſque demonſtratione ducitur & reſoluitur ad vltima quæ ſecundum naturam prima ſunt, erit effectus talis demonſtrationis ſapientia. Fit autem hoc tam in phyſicis & mathematicis quam in diuinis, eò quòd medium eſſe demonſtrationis, aut eſt primum, aut ex primo ad quod reducitur fidem faciens. Erunt igitur ſecundum omnia inducta multæ ſapientiæ.

In oppoſitum. Hoc autem quam impoſſibile ſit, ipſum demonſtrat nomen: ſiue enim ſapientiam primam philoſophiam dicimus, ſiue vltimum dicamus ſcientiæ, non poteſt eſſe niſi vna: quia non ſunt multa vltima, ſicut nec ſunt duo prima. Amplius omnis multitudo reducitur ad aliquod vnum primum vnde ſicut à principio procedit. Si igitur multitudo ſiue pluralitas ſit in ſpeculatiuis theoriis quæ eſſentialiter ſpeculatiuæ theoriæ ſunt, apparet illam pluralitatem reduci ad principium aliquod primum, à quo ſicut fonte tota in omnibus emanat conſideratio: hoc autem ſæpius docuimus, quòd illa prima quæ conſiderationis principium eſt & finis, eſt ſcientia diuina. Illa igitur ſola vocabitur omnis ſcientiæ virtus & vltimum philoſophia prima.

Solutio quæſtionis. Quod abſque omni ambiguitate verum eſt: ſicut enim ex ante dictis patet, ipſa eò principalior omnibus, quia eſt ſeniſſimi & antiquiſſimi finis, qui omnia ſecundum ordinem cauſalitatis antecedit, qui & in ſola vniuerſitatis eſt cauſa, ſicut & bonum victoriæ eſt in duce exercitus: ille enim finis eſt ad quem omnes aliæ cauſæ famulantur, & ſe coaptant ad hoc quòd nihil omninò agant contradicens illi, ſed omnia quæ agunt, ſemper ſunt illi ſubſeruientia, ſicut quilibet cuiuſlibet operis in exercitu, coquinando, multi ſternendo equos, gladios aptando, & quælibet arma parando, ſubſeruiunt ad includendum ducis militis victoriam: quamuis vnus agat aliquid quod vicinius ſubſeruit, alius autem quod remotius: & cum ſola diuina ſit de huiuſmodi fine propter quem ſunt omnia, & propter quem quæritur quicquid ſcire deſideratur, ab hoc habet quòd eſt principalior & prima, & quòd finis eius & faciendi genera in ſemetipſo eſt: ſicut autem cauſæ non ſunt æqualiter primæ & principales & antiquæ, ita nec æqualiter faciunt ſcire: forma enim eſt per quam efficaciſſimè ſcimus, & à qua potiſſima ſcientiarum omnium quæ eſt per quid eſt res. Formarum autem omnium duces & primæ ſunt illæ quæ ſunt primæ intelligentiæ rerum ideales: iſtæ enim dicunt & informant omnes orbium & elementorum virtutes, & eas quæ ſunt in generatis & corruptis, & ad ipſas omnes aliæ formæ reſoluuntur, & ab ipſorum imitatione in minori vel maiori habent, quòd formæ ſunt & quidditas. Propter quod etiam optime Plato enuntiat de eis, quòd Deus deorum opifex & pater producit iſtas ex ſeipſo ſicut ſementem eſſe & vitæ & ſenſus & rationis & intelligentiæ. Et cum has formas ſolus conſiderat primus Philoſophus, ab eis habet, quòd ipſe ſolus attingit vltimum ſcientiæ quod eſt ſcientiæ virtus.

Licet igitur mathematicus quaſdam conſiderat quidditates, ſicut eius quod eſt tetragonizare, & phyſicus etiam conſideret quaſdam, illæ tamen non ſunt primæ: & ideò non ſunt ex ſe ſcire facientes: quia non ſubſiſtunt intra ſola ſubiectæ rei principia, ſed concepta ſunt cum his quæ determinant ſubiectum menſuris: & quælibet licet ſubſtantiæ non ſint, & hæc ſunt accidentia quæ aliquo modo faciunt ad cognitionem eius quod quid eſt ſiue ſubſtantiæ phyſicorum: ſed hæc cognitio eſt ex poſteriori, & ideò non eſt potiſſima nec prima: talia tamen quia eorum eſſe & natura tranſmutabilis eſt, ſunt circa generationes & actus & complementa quæ ſunt generationum fines, in quibus id quod generatur, eſt in eſſe & perfectum, & ſunt citra omnem tranſmutationem: & quia omnium talis motus eſt mouentis, & eſt actus eius quod mouetur, ita talia propria cognoſcuntur ex mouente & materia: forma enim in his in idem coincidit cum fine, & forma in fieri eſt motus in talibus, & eſt concepta cum materia quæ mutatur principaliter: ergo phyſicus conſiderat mouentem quendam & materiam, & conſiderat formam non ſeparatam à materia: ergo mouentis & materiæ: propter quod neque principalis eſt nec virtus ſcientiæ in faciendo ſcire. Sed modum oppoſitum in his habet prima philoſophia propter conſiderationem antiquiſſimi finis & primæ ſubſtantiæ formalis & quidditatis, ſicut diximus: & quia ſic in his mouens & materia opponitur fini, ideò ſecundum dictos modos demonſtrare per diuerſitatem inductarum cauſarum, erit alterius & alterius ſcientiæ: & quamuis philoſophia prima demonſtret per cauſam quæ principium eſt mouens, tamen tantum conſiderat primum mouens immobile, quod per ſuam formam quam intra ſe ſubſtantialiter habet, agendo ad formam, facit ſcire ſubſtantiam: ſicut cognoſcitur domus ex forma domificantis inquantum domificans eſt, & ſanus ex forma medici ſanantis inquantum eſt ſanans: & ſi vtitur materia in demonſtrando, illam inducit per analogiam relatam ad formam quæ confuſa eſt in ipſa: quia aliter non eſſet principium cognoſcendi aliquid. Et patet clarè qualiter primus Philoſophus vſum mouentis & materiæ ad formam refert & finem; ſicut etiam domus cognoſcitur de efficiente ſecundum actum formæ mouentis & materiæ relatæ ad formam, & per formam quæ eſt actus efficientis, & finem qui eſt efficiens vltimum intentum ad quam famulantur ligna & lapides & quæcunque aliæ partes ſecundum modum ſibi proportionatum: cum tamen ille finis ſit in prima cauſa domus ſicut in duce omnium illorum: & ſic eſt in omni anima agente formas

membro

membrorum ex ſuis formis quæ in ipſo ſubſtantialiter exiſtunt, & ſunt virtutes eius: & ſimiliter eſt in omni cauſa vniuerſaliter agente formas multitudinis ad vnum vniuerſalem finem ordinatas. Patet igitur, quòd licet phyſicus omnes inducat cauſas & phyſica doceat per eas, non tamen ipſe potiſſimè facit ſcire: neque eſt primus Philoſophus, ſed doctus & ordinatus & perſuaſus eſt à primo. Et ſimiliter licet nunquam aſſignetur à ſapiente cauſa quæ non eſt, tamen aſſignatur ab ipſo potiſſima cauſa quæ eſt: nec à numero cauſarum inductarum dicitur ſapiens, ſed potius quia inducit primas quæ non docentur per alias quæ ſunt ante ipſas. Opus autem ſapientis quòd ab antiquis determinatum eſt, intelligitur quòd fidem facit ſapiens de vnoquoque prout res ſe habet: & ideò cum naturalia doceat, hæc vlterius non docerent, niſi docta eſſent per diuina: & ſic facit fidem ſapiens. Et hoc etiam modo ſapientia virtus eſſe ſcientiæ dicitur & vltimum. Igitur ſic ipſius inducitur & deducitur per diſputationem & determinatur tertiò quæſitum.

CAPVT III.

Et eſt digreſsio declarans ſecundum quæſitum ex rationibus poſteriorum Peripateticorum.

RVrſus autem reuertentes ad ſecundum ſuperius inductum problema, quæremus, vtrum vnius & eiuſdem ſcientiæ ſit cognoſcere ſubſtantiæ principia demonſtrationis vniuerſalia, ex quibus omnes ſcientiæ demonſtrant quæ quidem in hac ſapientia communes opiniones dicuntur, eò quod non ſupponitur, ſed inquirendo diſputatur de ipſis: & ideò per modum opinionis quæ eſt non confirmatus habitus, accipiuntur & non per modum intellectus. Hæ autem ab antiquis demonſtrationes vocantur: ideò quod omnis demonſtratio fit per eas. Quæſitum igitur principale in hoc capitulo eſt, quod dictum eſt: ſed adiungi iterum hoc quæſitum ad quartum oportet, quod ſi detur non eſſe vnius ſcientiæ determinare de vtriſque his, tunc oportet quærere, quæ ſcientiarum ſit appellata prima philoſophia quam hîc inquirimus? Oritur autem hæc quæſtio de principiis ex hoc quod omnium primarum propoſitionum complexio fit ex primis & ſimplicibus ſubſtantiæ principiis, ſicut omnis complexus & compoſitus intellectus fit ex ſimplicibus: quia ſicut Empedocles de talibus, quòd germanorum primorum omnia capita fuerunt prius ſine ceruice, & poſtea per amicitiam colla coniuncta ſunt indiſſolubiliter. Capita autem vocat primas cauſas ſimplices: ceruicem vocat compoſitionem: & germanitatem vocat habitudinem proximam primorum adinuicem, ſicut quando prædicatum eſt ratio ſubiecti, vel è conuerſo: & huius amicitiam vocat naturalem talium inclinationem: & colla vocat eorum quæ coniuncta ſunt neceſſitatem. Cum ex primis ſimplicibus principiis ita componantur, & ex tali compoſitione faciant ſcire & doceant, videntur ad idem genus ſcientiæ pertinere cum primis ſubſtantiæ principiis. Hoc autem & hoc efficiens probatur per hoc quod talia principia demonſtrationum non ſunt in genere aliquo affirmantia vel negantia, ſicut eſt idem quod impoſſibile eſt ſimul eſſe & non eſſe, aut quod nomina ſignificant, aut quod nomina infinita non ſignificant, & huiuſmodi: hæc enim nullum ſibi penitus vendicant determinatum genus. Si igitur extra genus omne ſunt, videntur eſſe circa eſſe & non eſſe ſimpliciter: eſſe autem & non eſſe ſimpliciter non conſiderat niſi ſapientia iſta: & ideò videtur, quòd ad iſtam ſapientiam pertineat ſcientia iſtorum, ad quam pertinet cognitio & theoria entis. Amplius quæcunque demonſtratiuè docentur, docentur ex talibus opinionibus primis: docere autem vniuerſaliter non eſt niſi huius ſcientiæ: cognoſcere igitur de talibus ex quibus vniuerſaliter docetur omne quod demonſtratur, non eſt niſi huius ſapientiæ primæ.

In oppoſitum.

Si autem hoc concedatur, in contrarium huius ſunt quæcunque in ante habitis ſecundum verba Ariſtotelis bene obiecta ſunt, & hæc dimittantur. Præter autem omnia illa hoc eſſe videtur, quòd omnis qui aliquid docet, ex aliquibus principiis docere videtur hoc: & illa principia non demonſtrat: quia aliter demonſtratio iret in infinitum in ante ſumendo: videtur igitur, quòd ſicut omnes aliæ ſcientiæ, ita & prima philoſophia ſupponere haber propoſitiones primas. Hoc autem iterum videtur inconueniens: quia ex quo inquirit de cauſis primis & principiis ex quibus oriuntur complexiones primarum propoſitionum, & affirmationes & negationes, oportet quod etiam inquirat de propoſitionibus primis: & ſi inquirit, oportet quod per diſputationem ſtabiliter & probet eſſe earum. Non enim poteſt dici, quòd alia ſcientia inquireret de principiis demonſtrationum quam illa quæ inquirit de ente primo & principiis eius: quia ſicut diximus, propoſitionum primarum complexio eſt compoſitio primorum ſimplicium intellectuum entis primi & principiorum eius: & ideò æquè primæ ſecundum theoriam ſunt propoſitiones primæ cum principiis entis primi ſecundum materiam & eodem genere prioritatis. Incomplexum enim & complexum prius & poſterius non cauſantur in rerum generibus, ſed in intellectuum compoſitione tantum. Hoc autem in huius libri ſequentibus erit manifeſtum. Non igitur poſſet aſſignari rationabiliter quæ ſcientia eſſet de primis propoſitionibus ab ea quæ eſt de principiis primi & principalis entis.

Solutio quæſtionis.

Et ideò proculdubio quæſiti huius veritas eſt, ſicut & ineuitabiliter probatum eſt, ad iſtam eandem pertinere cognoſcere non modo per vſum, ſed per inquiſitionem tam de principiis ſubſtantiæ quæ eſt ens primum, quam etiam de principiis primis demonſtrationum ex quibus omnes demonſtrant vniuerſaliter. Sed inquiſitio de eis duplex eſt, ad hominem ſcilicet, & ad rei naturam: & prima quidem melius fit deducendo ad impoſſibile, ſi proteruus & errans fit homo: aut per viam ſenſus per inductionem, ſi manu ducendus ſit & in via accipiendi ſcientiam ex nobis notis: aut per terminorum expoſitionem,

poſitionem, ſi ſit ignorans ſignata nominum: & hoc modo ſapiens ille inquirit de principiis demonſtrationum. Ex prioribus autem ſecundum naturam & oſtenſiuè nec inquiri nec determinari poteſt de ipſis ſicut ex neceſſitate inducta probat obiectio.

CAPVT IV.

Et eſt digreſsio declarans iteratam diſputationem & determinationem quæſtionis tertiæ

EST autem adhibita præinductis quæſtio tertia, vtrum vna & eadem ſcientia eſt de omnibus ſubſtantiis, vt videtur? quia ex quo ſcitur vnumquodque per ſua principia prima, ex quibus tota ratio ſciendi emanat, videtur illius ſimiliter cognoſcere omnes, cuius eſt cognoſcere prima principia ſubſtantiæ: & ſic primæ philoſophiæ eſt cognoſcere ſubſtantias omnes. Ex quo etiam patet, quod hæc quæſtio oritur ex determinatione quæſtionis ſecundæ. Amplius principia quidditatum ſunt principia ſubſtantiæ in quolibet: iam autem in ſecunda patuit quæſtione, quòd principia quidditatum quæ ſunt forma & finis, ex quibus diffinitur omne quod recipit diffinitionem, cognoſcit ſapiens qui eſt primus philoſophus: cognoſcere igitur videtur ſubſtantias & ſubiecta omnium: ſubiecta enim, ſicut diximus, aut diuiſione aut diffinitione cognoſcuntur.

Ad oppoſitum. Sed ſi hoc conceditur, videbitur prima philoſophia eſſe ſufficiens ad omnia ſcienda, & omnes aliæ videbuntur ſuperfluæ ſcientiæ: quoniam accidentia propria ſciuntur per ſua ſubiecta, cum ſubiectum non ſolum ſubſtet accidentibus, ſed etiam ſit cauſa eorum, & in diffinitione accidentis loco differentiæ ponatur & actus: cognitis igitur in prima philoſophia omnibus ſubiectis & paſſionibus omnium ſubſtantiarum ſiue ſubiectorum, ſuperfluæ erunt omnes particulares ſcientiæ: in omnibus enim illis, ſiue ſint ſcientiæ quia, ſiue ſcientiæ quid & propter quid, vnius & eiuſdem ſcientiæ eſt conſideratio ſubiecti & paſſionis: in omnibus enim illis ex communibus conceptionibus ſpeculatur accidens eſſe in ſubiecto. Si vero diceret aliquis, quòd prima philoſophia non eſſet omnium ſubſtantiarum, ſed quarundam, ſicut Platoni videbatur dicenti, quòd ſit ſubſtantiarum ſeparatarum non ſenſibilium, videtur hoc eſſe inconueniens. Cum enim ipſa ſenſibilitas videatur eſſe paſſio ſubſtantiæ, videtur ipſa ſubſtantia ſubiecta ſenſibilitati non dependere niſi ex ipſis principiis ſubſtantiæ ſecundum ſe ſumptæ, quæ abſtrahit à ſubſtantia ſenſibili: & ſic iterum redit, quòd omnis ſubſtantia eſt de contemplatione eius de cuius contemplatione eſt cognoſcere principia ſubſtantiæ ſecundum ſe ſumptæ: & ſi cognoſcere habet ſubiecta, habet etiam cognoſcere accidentia: & ſic ſecundum prius inducta videbuntur aliæ ſcientiæ eſſe ſuperfluæ. Eſt autem huius quæſiti determinatio, quòd cum quæritur, vtrum vna & eadem ſit ſcientia omnium ſubſtantiarum, poteſt quæri de ſubſtantia in eo quod ſubſtantia eſt: quia ſic eſt primum ens ad quod omnis alia reducitur multitudo accidentium: & ſic etiam quæcunque ſunt ſubſtantiæ determinatæ, dependent ſecundum theoriam veritatis ab iſta ſubſtantia; & hoc modo iſta ſapientia quæ eſt de cauſis & principiis entis & demonſtrationum, vna & eadem ſit exiſtens de omnibus ſubſtantiis. Si autem ſubſtantia in ambitu toto accipiatur ſuæ prædicationis, prout omnis ſubſtantia ſtat in terminis generaliſſimi & indiuidui, ſic vna ſcientia quæ eſſentialis pars eſt theoriæ, non eſt de omni ſubſtantia: eſt tamen vna quæ docet modum theoriæ vna ſcientia de omnibus ſubſtantiis. Sed hæc eſt pars rationalis ſcientiæ quæ coordinationem docet prædicabilium exeuntium ab vno primo prædicato: accepta enim ſubſtantia in huius prædicationis ambitu, non habet eadem nec vniuoca principia ſecundum eſſe: quia non ſunt eadem nec vnius rationis principia mobilis & immobilis, neque ſunt eadem vel vnius rationis principia corruptibilis vel incorruptibilis ſubſtantiæ: propter quod quædam principia ſubſtantiæ diſſinientia ipſam ſunt ſeparata, & quædam ſunt cum materia concepta: & horum non eſt vna ſcientia & eadem: propter quod etiam non ſunt eædem omnes ſubſtantiæ paſſiones.

Solutio quæſtionis. Quod igitur dicitur prima philoſophia ſola cognoſcere principia ſubſtantiæ, hoc quidem verum eſt de ſubſtantia quæ ens eſt, ad quod ſicut ad ſubiectum & cauſam refertur accidentium multiplicitas, & ad quod ſecundum ordinem principij reducitur totius determinatæ ſubſtantiæ communitas; & ſic eſt de omni ſubſtantia & accidente vna ſcientia quæ eſt prima philoſophia. Aliæ tamen ſcientiæ particulares neceſſariæ ſunt, quæ ſubſtantiam determinatam ſecundum eſſe conſiderant, & per principia concepta cum materia & motu determinant de ipſa, quod non facit prima philoſophia. Sic enim ſubſtantia habet multas paſſiones quas non habet inquantum eſt ens primum & aliorum exiſtentium principium. Nec eſt verum, quòd ſenſibilitas ſit paſſio ſubſtantiæ, ſed potius eſt differentia conſtituens cum motu & materia conceptis ſubſtantiam. Sicut enim de talibus formis dixerunt Peripatetici, Porphyrius, Alex. & Auicen. eſſentialiter ſunt qualitates virtutem ſubſtantiæ habentes: ſecundum autem doctrinam Ariſto. huiuſmodi formæ ſunt veræ ſubſtantiæ, & nominant formam cum virtute naturali quam habet ad agendum vel patiendum: propter quod ſecundum nomen qualitates & paſſiones dici videntur. Hæc igitur huiuſmodi eſt determinatio quæſtionis: ſicut enim ad alia quæſita, ita etiam neceſſe eſt ad hoc quæſitum referri quod quartò quæſitum eſt. Si enim aliquo modo vna eſt ſcientia de omnibus ſubſtantiis & aliquo modo plures, ſurgit quæſtio, vtrum omnes dicantur primæ ſapientiæ æqualiter, vel non? Et ſi non, tunc quæritur, quæ illarum ſit vocanda ſapientia? Et conſtat, quòd ſecundum prædeterminata non omnes ſapientiæ ſunt dicendæ, ſed ea ſola quæ eſt de ſubſtantia quæ eſt ens primum & omnium principium. Nec omnes de ſubſtantia ſcientiæ ſic cognatæ ſunt quaſi vnius & eiuſ-

dem

dem generis, ſed affinitate cum philoſophia in hoc quod ſua principia ſtabilimentum habent ab ea quę eſt philoſophia prima, ſicut omnis ſubſtantia ſtabilitur à principiis primę ſubantię quę eſt ens primum & vniuerſi entis principium. Hęc igitur eſt determinatio inductorum.

CAPVT V.

Et eſt digreſsio declarans ſeptimum quæſitum aliter quam ſuperius diſputatum eſt.

PRædictis autem adiiciendum eſt, quod 7 quæritur, vtrum videlicet primæ philoſophiæ circa ſubſtantias theoria eſt, aut etiam circa omnia ea quæcunque per ſe accidunt ſubſtantiis? Hæc cum præinductis fere habet eandem determinationem. Oritur autem hæc quæſtio ex immediatè quæſito: quia dicto, quòd prima philoſophia eſt de omni ſubſtantia reducta & reſoluta in eam quæ eſt primum ens & entium principium, ſurgit quæſtio, vtrum eodem modo etiam ſit de omnibus differentiis paſſionum omnis ſubſtantiæ vel non, vt ſi dicamus, quòd ſubſtantiæ ſubiectæ ſunt corpora mathematica, & ſimiliter lineæ quæ ſecundum Platonem ſubſtantialiter conſtituunt ſuperficies, quæ ſunt ſubſtantiæ conſtituentes corpora: tunc prima philoſophia erit de his ſecundum quod reſoluuntur ad ſubſtantiæ, quæ eſt primum ens, ſubſtantialia principia. Tunc igitur quæritur, vtrum etiam ſit de per ſe accidentibus iſtarum ſubſtantiarum ſubiectarum de quibus ſunt demonſtrationes mathematicæ, aut alterius ſcientiæ eſt accidentium horum ſpeculatio? Si enim detur, quòd eſt de horum per ſe accidentibus ſicut de ſubſtantiis ſubiectis, tunc prima philoſophia erit demonſtratiua quædam ſiue particularis conſiderans ens in parte & ſubſtantiam particularem: quia accidens determinatum non ineſt immediatè niſi ſubiecto determinato. Non autem videtur demonſtratio eſſe primæ philoſophiæ ſi ſic quid, ſiue aliquid eſt, ſed de eo quod ſimpliciter eſt & de accidentibus eius. Hæc igitur eſt diſputatio & cauſa præinductæ quæſtionis, quam aliter in præcedentibus diſputauimus ſequentes Auerroem, qui in alio intellectu eam exponit, & videtur ſua expoſitio verum Ariſto. intellectum non tangere: quia parum eſt quærere, vtrum vnus & idem modus ſciendi ſit ſubiectum ſcire & accidens, & talis quæſtio non eſt de principiis: ſed prout hoc diſputatur, quæſtionis habet rationem & eſt de principiis. Adhuc autem non eſt inconueniens paſſionem concludi de ſubiecto per diffinitionem ſubiecti ſi ſubiectum non vt ſubiectum tantum, ſed vt ſubiectum & cauſa paſſionis diffiniatur: quod tamen Auer. habet pro inconuenienti. Eſt igitur huius quæſtionis determinatio, quòd prima philoſophia aliquo modo eſt de ſubſtantiis omnibus, ſed non eſt de omnibus accidentibus: quia accidentia determinatarum ſubſtantiarum non emanant de ipſis ſecundum quod reducuntur in ens primum, ſed potius prout cum materia determinata conceptas habent rationes, & ideo de talibus ſubſtantiis concluduntur. Hoc autem patet in ſimo & claudo & omnibus accidentibus determinatarum ſubſtantiarum ſubiectarum. Per hæc igitur patet determinatio quæſiti.

Solutio quæſtionis.

CAPVT VI.

Et eſt digreſsio declarans determinationem 8. 9. & 10. quæſitorum prius inductorum in antè habitis.

DIxit autem Ariſto. quòd ſi diuerſæ ſunt ſcientiæ conſiderantes ſubiecta & accidentia, quòd hoc reddere erit valdè difficile: quoniam ſi accidens (vt diximus) cauſatur à ſubſtantia, & eſt ſubſtantia loco determinantis differentię in diffinitione ipſius, non poteſt cognoſci accidens ſine ſubſtantia, ſed accidens non proprium cognoſci non habet à ſcientia quæ eſt aliquo modo omnium ſubſtantiarum, ſed cognoſcitur de his quæ fluunt immediatè ab ente quod eſt ſubiectum primum, vel ab eo quod conuertitur cum eo ſicut eſt vnum: & ideò cognoſcitur de eodem & diuerſo, ſimili & diſſimili, æquali & inæquali: quia vnum in ſubſtantia cauſat idem, & vnum in quali ſubſtantia ſecundum qualitatem cauſat ſimile, & vnum in quanta ſubſtantia ſecundum quantitatem cauſat æquale: & quia hęc à primis fluunt, ideò etiam à prima habent determinari philoſophia. Adhuc cum omnis diuiſio fiat per oppoſitionem, & oppoſitio ſit cauſa prima diuerſitatis eorum quę exeunt ab vno primo, in quo ſunt poteſtate, erit eiuſdem ſcientię primę determinare diuerſum & diſſimile & inæquale, quę cauſantur ex hoc quod diuidentia prima comparantur adinuicem. Et ſi accipiatur comparatio in formis primorum diuidentium, inuenitur quòd contrarietas formarum eſt cauſa diuiſionis: & ſic iterum ad eandem ſcientiam de contrarietate pertinet conſiderare. Si autem diuidens primum comparetur primo diuiſo, ſurget natura prioris & natura poſterioris: & tunc eadem ſcientia tractare habet de priore & poſteriore: & ſic contrarietas in actu in his quę idem ſunt potentia, cauſa eſt diuerſitatis in ſubſtantia: & cauſa diſſimilitudinis in qualitate, & cauſa inæqualitatis in quantitate. Et cum comparatur hęc contrarietas ad id in quo contraria ſimul ſunt in potentia, cauſa eſt prioris & poſterioris ſecundum naturam. Et ſic terminatur id quod 8. quęritur & 9. & 10.

Sed dubitatio incidit: quoniam de his omnibus determinant dialectici ex probabilibus facientes perſcrutationem: & nos iam antè diximus, quòd dialectica non eſt aliqua pars eſſentialis philoſophię: vnde videri poſſet alicui, quòd ad ſapientiam primam, quę potiſſima eſt pars theorię & dea ſcientiarum, tractare de his non pertineat. Sed hoc facilè ſoluitur per hoc quod dialectica & prima philoſophia ſæpè ſunt circa eadem & de eiſdem tractantes: ſed

Nota quomodo diuerſimode

primus philosophus & dialecticus in consideratione versantur circa eadem.

sed dialectica inquisitiua est : & ideo facit interrogationem per inesse sicut accidens, vel inesse sicut prædicatum substantiale non conuertibile, vel inesse sicut prædicatum conuertibile ad quod consequitur idem : & ideò inquirit non de natura talium prædicatorum, sed potius quid cui insit secundum horum prædicatorum rationes : & ideo ex probabilibus oportet dialecticum procedere : quia non quærit rei naturam per essentialia illi naturæ conuenientia : & propter eandem causam non est philosophus, sed potius docens modum philosophandi. Sed sapientia prima de natura horum inquirit per ea quæ essentialia sunt ipsis naturis istorum, sicut nos iam in hoc eodem capitulo naturas & origines horum ostendimus : & ideo patet, quòd aliter tractat de his primus Philosophus, & aliter dialecticus. Hoc igitur modo sunt determinatæ hæ quæstiones : nec opinor vera esse quæ dicit Auerro. in talibus, quòd scilicet dialecticus & primus Philosophus communicent in probabilibus rationibus.

CAPVT VII.

Et est digressio declarans disputationem & determinationem vndecimæ & duodecimæ quæstionum.

IVxta hæc quæ dicta sunt, quæremus id quod 11. loco posuimus : & hoc est quærere de his quæcunque his eisdem quæ enumerauimus, accidunt. Quamuis enim aliquibus videatur hoc incredibile, si accidenti aliquid accidat, eò quod videatur abire in infinitum : tamen huiusmodi accidentibus primis qualia determinauimus, multa accidũt: eò quod quodlibet istorum multipliciter est dictum : & quædam conueniunt eis per se prædicata de ipsis, quædam autem per accidens sunt attributa eisdem, & ipsa accidentia quibusdam per se, quibusdam per accidens conueniunt secundum quod per accidens conuenire dicitur, quod per aliud conuenit, sicut patebit in quinto huius sapientiæ libro. Ex quo enim multipliciter dicitur vnum & ens quæ sunt prima quibus hæc accidunt, oportet etiam, quòd accidentia eorum multipliciter dicantur tali multiplicitate quæ est principij multiplicitas, scilicet quod quodlibet illorum primò quidem sit in vno, & posterius in aliis : & tunc in ambitu illius multiplicitatis in accidentia & prima dicentur multipliciter, in qua multiplicitate multa conueniunt vni & eidem in vno suæ multiplicitatis modo, quæ non conueniunt ei in modo alio multiplicitatis eiusdem. Propter quod etiam id quod 12. est quæsitum, his adiungemus, quod est, vtrum vnum vni sit contrarium vel non ? sicut vnum videtur contrarium esse multo & pauco : & multa sunt huic similia, sicut voluntario in moralibus opponi videtur tam inuoluntarium per ignorantiam quam etiam voluntarium per violentiam.

Solutio.

De omnibus enim his oportet determinare ad quam scientiam pertinet tractare de istis: constat enim ex his quæ iam ante determinata sunt, quòd primæ philosophiæ est determinare de primis. Non autem sufficienter determinatur de ipsis, nisi determinet ambitum communitatis eorum : communitas autem primorum quæ sunt vnum & ens, non est communitas generis, sed potius eius quod per prius & posterius dicitur de multis. Oportet igitur primam philosophiam omnes tales primorum determinare multiplicitates : non autem sufficienter determinatur de multiplicibus, nisi etiam ostendatur quid accidat omnibus his in quibus aliquo modo per suam communitatem est primum multipliciter dictum. Oportet igitur philosophiam primam determinare de accidentibus omnium suprà dictorum : & per hanc rationem etiam habetur vera ratio quare in prima philosophia simul oportet tangere distinctiones multipliciter dictorum. E contra autem videtur, quòd si determinantur accidentia eorum in quæ diuiditur multipliciter dictum, cum ea in quibus diuiditur multipliciter dictum, sint entia determinata, videbitur prima sapientia determinare accidentia omnium determinatorum : quod superius dictum est esse particularis speculatiuæ quæ considerat ens determinatum : hoc enim accidens si secundum ipsum & per se conuenit siue accidenti, siue subiecto, de particulari ente emanat : & sic conuenit scientiæ particulari. Huic autem occurrit, quòd non quodcunque determinatum ad scientiam pertinet particularem, sed potius id quod tali forma determinatur, quæ per esse & rationem vel per esse solum est in sensibili materia. Si enim aliquid per diuisionem determinetur ad speciem quæ nec secundum esse nec secundum rationem & esse sit in sensibili materia, quantumcunque determinetur, tamen adhuc ad considerationem metaphysici pertinebit : sicut hoc ipsum quod vocamus intelligentiam secundum rationem determinatum esse habet, & tamen est de consideratione Philosophi primi : eò quòd sua forma non concretam habet rationem, sed potius separatam.

Quod autem dicitur, quòd si accidens accidat accidenti, quod hoc abibit in infinitum, non est verum in his quæ per se accidunt, sicut patet cum dicitur, quòd numero accidunt par & impar, & pari & impari multa accidunt, quæ omnia determinare habet arithmeticus. Quod autem multa accidunt pari & impari, patet cum par diuiditur in pariter parem, & in pariter imparem, & similiter impari & vnicuique illorum accidunt multa. Similiter autem rectum & curuum accidunt lineæ, & tam recto quam curuo multa accidunt, de quibus omnibus tractat geometer. Similiter igitur tractabit Philosophus primus de per se accidentibus primorum, & de accidentium accidentibus omnibus, & tanget omnes multiplicitates eorum, & vtrum vnum vno opponatur, vel plura vno opponantur, & quæret de omnibus his secundum naturas ipsorum & non per signa & icotes prædicatorum quæ in multis inueniuntur inesse. Istæ igitur sunt quæstiones 12. quæ sunt de principiis primis secundum quòd theoria veritatis philosophiæ est de ipsis, sicut diximus in huius libri principio.

CAPVT

CAPVT VIII.

Et eſt digreſsio declarans 13. loco quæſitum.

IAm autem quæſtiones quæ de ipſis ſunt principiis, aggrediamur. Primum autem tangemus eas quæ de ipſis ſunt ſubſtantiis principiorum, quærendo, in quo genere ſubſtantiæ quærenda ſunt principia. Primum igitur id quod 13. loco ſuperius poſitum eſt, tangamus, vtrum ſcilicet principia & elementa genera ſunt quæ ſunt principia formalia, aut principia ſunt illa materialia in quæ ſecundum materiam diuiditur ſingulum exiſtentium? & hoc eſt quærere, vtrum principia & elementa rerum primarum ſint in genere ſubſtantiæ formalis, aut in genere ſubſtantiæ materialis? Stoicorum enim ſtudium videns, quòd forma dat eſſe & per formam res eſt id quod eſt, & quòd eſſe proprius actus & effectus eſt eſſentialis formæ, & quòd in formis prima ſunt genera vniuerſaliora, adhuc autem, quòd res omnes cognoſcuntur per formas ſuas ſecundum hoc quòd ſunt, & quòd hæc notitia incipit à generibus primis, dixerunt genera eſſe principia & elementa exiſtentium. Amplius autem viderunt aliud eſſe principium, & aliud principiatum, & aliud id in quo principiatum eſt id quod principiatur à principio & elemento. Cum igitur eſſe ſingulorum ſit id quod principiatum eſt, ſubiectum autem ſiue materia ſit in quo fundatur eſſe quod principiatum eſt, neutrum horum erit eſſe principium & elementum: & cum in re nihil ſit præter hoc niſi forma, relinquitur quòd forma eſt eſſe & entis principium & elementum.

Ad oppoſitum. E contra autem Epicurei conſiderantes omne eſſe per generationem de materia educi, & diuerſa compoſitione eorundem elementorum diuerſa fieri, ſicut patet in diuerſa compoſitione literarum ad orationes diuerſas conſtituendas, & in diuerſa compoſitione ſimplicium ad diuerſitates complexorum, & in diuerſa compoſitione primarum propoſitionum ad diuerſitatem ſyllogiſmorum, & diuerſa compoſitione elementorum ad diuerſitatem complexionum, pronuntiauerunt materiam & partes materiæ principia eſſe & elementa eorum quæ ſunt: & ſicut in antè habitis diximus, has ſententias non ad vnum referebant intellectum, cum nec Stoici formam dixerunt eſſe in materia, ſed à datore extrinſeco: nec Epicuri dixerunt materiam in ſe formam habere, ſed diuerſa diſgregatione & aggregatione fieri generationem.

Solutio quæſtionis. Nos autem ſecundum Peripateticorum peritiam in antè habitis diximus quid de hac tenendum eſt quæſtione. Hoc tamen hic adiungamus, quòd materia nullo modo poteſt eſſe generationis aut entis principium, niſi ſecundum analogiam ad formam: ad formam autem non habet analogiam niſi per formæ eſſe imperfectum & indeterminatum & confuſum exiſtens in ea: propter quod ipſa non eſt ſubſtantia ſimplex: & ſi vt ſubſtantia ſimplex acciperetur, non poteſt eſſe mutationis ſubiectum, cum mutatio ſit forma facta poſt formam continuè: nec ſimpliciter accepta eſſet entis principium, cum omne ens perfectum principietur ab imperfecto ſecundum idem eſſe: imperfectum autem ſecundum idem eſſe perfecti ſumptum eſt eiuſdem formæ cum perfecto ſecundum modum & eſſe differens: & ſic materia eſt principium eſſe & generationis ſubiectum. Sic autem accepta habet potentiam ad actum formæ & operationes: & ſi intentio huius eſſe per intellectum accipitur, hæc intentio eſt genus ſecundum quòd genus eſt primum ſubiectum confuſè & indeterminatè, & potentia in ſe habens differentias quibus determinatur & perficitur potentia eius. Peccatum igitur Epicureorum fuit, materiam vt ſubſtantiam ſimplicem accipere, & eam ſic principium & elementum entis eſſe dicere. Stoici autem peccabant in hoc quòd formam ab extra venire eſſe dixerunt. Secundum autem illum modum nec eſt eſſe principium, nec cum materia facit vnum niſi congregatum. Non enim eſt vnum & idem niſi quod prius eſt in potentia, ſit idem numero poſtea in actu, licet ſecundum modum & eſſe ſit differens: idem autem numero ſic non eſt materia cum forma ſimplici: & ideò non fieret ex iſtis vnum niſi congregatione vnius cum alio. Propter quod forma extra materiam ſumpta dici eſſe principium & elementum non poteſt. In materia autem ſumpta eſt ipſa finis generationis & actus materiæ, & principium eſſe & diſtinctionis ab aliis: propter quod eſt idem quod differentia ſecundum rationem differens. Sic igitur patet qualiter forma ſit principium, & qualiter materia, & qualiter in idem concurrit diffinitio data per materiam & formam cum ea quæ datur per genus & differentiam.

CAPVT IX.

Et eſt digreſsio declarans intellectum 14. quæſtionis prius propoſitæ.

EX Iſto autem aliqualiter innoteſcit quod 14. quæſitum eſt. Si enim genera per aliquem modum principia ſunt & elementa entium, cum in formis illæ quæ ſunt magis vniuerſales, influant ſecundum cauſalitatem, non influentibus minus vniuerſalibus, & non è conuerſo, videtur maximè vniuerſales eſſe per ſe principia & elementa, & minus vniuerſales non eſſe per ſe principia, ſed per maximè vniuerſales. Amplius autem in motu ad formam illa maximè eſt principium ante quam nihil eſt in motu: hæc autem eſt maximè confuſa & indeterminata: ſed ſicut eſt in fieri, ita eſt in eſſe & in entibus: maximè igitur vniuerſalia videntur maxima principia: ſunt autem maximè vniuerſalia vnum & ens: igitur hæc videntur eſſe principia entium prima. Non huic obſiſtere videtur, quòd vnum & ens non ſunt genera: non enim præinducta ratio probat vniuerſalia eſſe principia per hoc quòd ſunt genera, ſed per hoc quòd ſunt prima eſſentialia: prima autem eſſentialia eſſe vni & enti maximè conuenit.

Adhuc autem in ratione principij esse videtur ante ipsum nihil esse, & ex eius esse sequentia constitui : sic igitur ad omnia sequentia se habent vnum & ens. Ex his igitur & huiusmodi rationibus Stoici vnum & ens esse dixerunt principia & elementa entium.

Ad oppositum. In contrarium autem huius Peripateticorum obiicit subtilitas, dicens omne quod est principium entium, aut in quid, aut in quale esse prædicatum de ipsis. Et siquidem in quid sit prædicatum, oportet ipsum esse principium vt subiectum primum quod primum est ad esse potentia ad primum subiectum. Si autem sit prædicatum in quale, oportet tamen illam qualitatem esse substantialem sicut est actus rerum & differentia : & ideò dicunt illam verissimè esse rerum substantiam & entium formam. In his autem principiis neque potentia est actus neque actus potentia : & idem compositum non est aliquod istorum, sed naturæ differentes & à seinuicem & à composito sunt ambo prædicta: vnum autem & ens sunt naturæ, non differentes ab aliquo eorum quæ sub ipsis accipiuntur: non igitur possunt esse principia & substantiæ existentium.

Quia autem quæstio superius inducta quæsiuit, vtrum vniuersaliora genera magis sint principia vel specialia magis ? Ideò etiam de hoc aliter quam superius oportet disputare. Stoici enim magis vniuersalia genera magis dicebant esse principia, tum propter hoc quòd sunt priora, tum propter hoc quòd magis sunt simplicia & in pluribus inuenta, tum quia etiam ab alijs separata sunt non ab aliis dependentia, sed alia ab ipsis : & maximè quia primæ causæ magis sunt propinqua cum omnis denominatio fiat ab aliquo propriorum : talia autem non sunt materiæ vel specialissima. Cum enim prima causa æqualiter se habeat ad omnia, & æqualiter omnia præhabeat in seipsa, in ea quæ maximè æqualiter se habent ad entia & maximè præhabent ea, maximè sunt principia. His autem adhuc addebant rationem, cuius sophisma non videbant, dicentes hoc non posse esse principium quod per aliquem modum est in alio, & educitur de ipso : species autem omnes & differentias per aliquem modum videbant esse in genere, & per intellectum eductas de ipso esse: propter quod subalterna & vltima specialissima nullo modo dicebant esse principia. E contra Peripatetici dicebant naturam eam & substantiam secundum hoc quòd differens est substantia à natura generis, non esse in genere, nec educi eam de ipso, sed secundum esse potentiale forma & differentia est in genere & ad esse accidentale educitur de ipso : & ideò prior est actus potentia substantia & ratione. Est autem & simplicior, cum non diuidatur nisi per accidens, scilicet quantitate materiæ, & est ratio sua secundum vnumquodque diuidentium eadem. Similiter autem & operatio substantialis. Genus autem cum diuidatur potentię diuisione, & cum potentia perfecta per actum secundum vnumquodque diuidentium ratione efficiatur alia & alia, erit etiam substantialis operatio altera : eò quòd omnis potentia determinatur per analogiam ad actum : & sic diuisibilius est genus quam differentia : & licet in pluribus inueniatur hoc, non est ratione simplicitatis, sed ratione diuisibilitatis quam diximus : & quod dicitur separari ab aliis & non alia ab ipso, & ideò prius est natura & intellectu, dicendum quòd verum est hoc, quòd prius est his quorum est primum, & hæc sunt species constitutæ, sed non est principium naturæ illius quæ est differentia & actus & forma, & ideò non separatur ab ipsa sicut prior natura, sed sicut imperfectum à perficiente, & sicut confusum à determinante, sicut separatur dualitas à qualibet specie pluralitatis constitutæ per aggregationem, & sicut separatur trigonum à qualibet figura plurium angulorum in qua est secundum quantitatem & quantitatis diuisionem, quando per formas numerorum & figurarum quantitatis continuæ & discretæ fit diuisio. Secundum hanc diuisionem dualitas & trigonum non diuiduntur, sed sunt quasi prima subiecta quæ formis diuersis constituunt species discretorum & continuorum. Hoc etiam modo scitur, quòd actus & forma & differentia propinquior est motori : & genus propinquius materiæ, eò quòd actus est diuinum & optimum & desideratum quod pluribus bonitatibus cum primo conuenit motore, & est melius, eadem de causa & perfectius, non dependens ad aliquid, sed potius ad quod est aliorum dependentia : & hic est verus Peripateticorum intellectus & subtilis : & secundum hunc intellectum propinquiora genera sunt magis principia: & vt generaliter dicatur, quodlibet generum eò magis est principium, quò magis vltimas differentias participat.

CAPVT X.

Et est digressio declarans intellectum 15. quæstionis prius inductæ.

COntinua autem cum his dubitatio quæ omnium est difficillima propter rationum ad vtramque partem obuiantium difficultatem, & ad considerandum maximè necessaria, eò quòd est de essentialibus & primis principiis, & est ea quæ 15. inducta est loco in ordine quæstionum superius inductarum, de qua tamen iam aliquid in præinductis est disputatum. Hæc autem quæstio est, vtrum illa quæ secundum se est causa & principium substantiæ quæ forma vocatur, sit aliquid præter materiam, aut non sit aliquid præter eam ? In hac autem quæstione diu contenderunt duæ sectæ Stoicorum & Epicureorum, dicentibus Epicureis nullam penitus esse causam præter materiam, Stoicis autem formam præter materiam causam esse asserentibus. Nec hæc quæstio quærit, vtrum forma sit aliquid separatum à materia ? sed vtrum aliqua substantia diuersa ab ipsa ? Cum enim materia sola principium sit indiuiduationis, & nihil sit singulare nisi materia vel per materiam, sed nihil est forma præter materiam, sed est quidam motus materiæ resultans ex ordine & compositione & figura materiæ, sicut dixerunt Democritus & Leucippus, nihil erit in re nisi singulare. Et cum hæc infinita sunt, & infinitorum non est

scientia,

ſcientia, non erit ſcientia aliqua de rebus : eò quòd non eſt ſcientia alicuius niſi per id quod eſt vnum in multis & de multis, & hoc non eſt materia, quia materia non eſt vnum in multis & de multis. Adhuc autem eſſe perpetuum & immobile non eſt niſi vnum : materia autem habet eſſe perpetuum & immobile in omnibus: igitur hoc eſſe eſt vnum : eò quòd ipſa ante omnem mutationem eſt & motum, & poſt omnem mutationem & motum eadem permanens, ſicut alibi ſæpè probauimus : eſt igitur materia perpetuum quid & immobile ſecundum ſubſtantiam : à forma igitur non recipit eſſe aliquod. Cum igitur forma non ſit inuenta niſi propter eſſe quod confert, videtur propter nihil penitus forma eſſe inuenta : forma igitur non eſt aliquid in genere cauſarum præter materiam. Amplius ex duobus diuerſis in natura & eſſe non fit vnum aliquid ſecundum eſſe & naturam : propoſitio enim per ſe nota eſt, quòd ex vno ſimplici fit vnum, & ex duobus diuerſos modos habentibus in cauſando nunquam fit vnum : ex materia & forma fit vnum non congregatione, ſed natura & eſſe : igitur forma vnum videtur eſſe cum materia, licet modo quodam differat: & hæc ratio maximè mouebat Epicureos. Adhuc autem inducebant, quòd quicquid eſt in re eſt ſingulare : ſingulare autem eſt incommunicabile : forma autem ab omnibus à quibus eſſe ponitur, dicitur eſſe communicabilis & communis: igitur nihil eſt in rerum natura de formis. Subſtantia autem omnium rerum aliquid eſt in ipſis rebus. Cum igitur non ſint niſi duo eſſentialia rerum principia, forma ſcilicet & materia, non videtur aliquod eſſe principium rerum præter materiam. His igitur & ſimilibus rationibus quidam cum antiquis Epicureorum Philoſophis conſentientes dicunt formam nihil penitus eſſe præter materiam.

Contra quod Stoici obiicientes dicunt, quòd ſi verum eſt quod inductum eſt, perire ſcientiam, & perire intellectum, & perire id quod eſt per naturam : ſcientia enim non eſt niſi per id quod vnum eſt in multis, ſicut præinductum eſt : intellectus autem non eſt de hoc quod ſentitur, ſed potius de hoc quod per abſtractionem accipitur ab intellectu : non autem fit abſtractio materiæ à materia, ſed potius formæ à materia: igitur forma eſt aliud à materia. Intellectus enim fit per id quod idem & vnum eſt in multis ſimilitudo eſſentialis eorum : hoc autem non eſt materia : quia non eſt vna materia in multis, ſed potius diuerſa, quæ diuerſitas cauſa eſt diuerſitatis numeri in eis. Eſſe etiam perit ab exiſtentibus ſi non ſit forma : eſſe enim actus eſt alicuius eſſentialis cauſæ : non autem eſt actus cauſæ illius quæ ſe habet ad eſſe & non eſſe : ad eſſe autem & non eſſe ſe habet potentia : materiæ igitur eſſe non eſt actus ſiue effectus materiæ. Oportet igitur ponere formam præter materiam, cuius effectus ſit eſſe. His igitur & huiuſmodi rationibus forma ponitur eſſe cauſa præter materiam. Et quòd materia ponitur vnum quid & perpetuum & immobile, hoc eſt verum quantum ad hoc quòd non mutatur vel mouetur ab eſſe vel ad eſſe materiæ, ſed non quantum ad hoc quòd non mutetur ſecundum eſſe & eſſe ſicut mutatur ſubiectum mutationis & motus, & propter hoc eſſe neceſſaria eſt forma. Similiter etiam vnum fit ex materia & forma non in eo quòd hæc duo ſunt ſubſtantiæ differentes ſecundum ſeipſas, ſed in eo quòd materia analogiam habet ad formam, per hoc quòd forma ſecundum eſſe confuſum & imperfectum eſt in ipſa. Idem enim quod eſt in potentia, fit in actu : & ideò idem & non congregatum fit ex potentia & actu. Propter quod etiam diffinitio complectens potentiam & actum eſt vnum ſecundum eſſe & non multa : licet etiam in re exiſtentia ſingularia ſint & incommunicabilia, tamen forma accepta præter rem cuius eſt forma communis eſt & principium cognitionis, ſicut ſæpè in ante habitis determinatum eſt. Et tunc accipitur tribus modis, ante rem ſcilicet ſicut cauſa formalis, & in re, & poſt rem per abſtractionem ſeparata ab ipſa, ſecundum quos modos triplex vniuerſale Stoici eſſe dixerunt, ſicut in aliis locis ſæpius determinauimus. Hic igitur eſt intellectus 15. quæſtionis.

Forma cõmunis quæ eſt cognitionis principium, tribus modis accipitur.

CAPVT XI.

Et eſt digreſsio declarans intellectum 16 quæſtionis.

SExtodecimo verò loco quæritur, vtrum forma loco & ſubiecto & eſſe ſeparata ſit à materia, vel non ſit ſeparata ab ea, ſed coniuncta eidem loco & ſubiecto, eſſe habens in ipſa, & non ens extra ipſam? Et hæc quęſtio eſt inducta ex contrariis aſſertionibus Stoicorum & Peripateticorum. Stoici enim formas extra materiam ſeparatas eſſe dicunt, & eſſe formantes eas quæ ſunt in materia, & eas quæ ſunt in materia eſſe imagines quaſdam & reſultationes & vmbras earum quæ veræ formæ ſunt & extra materiam eſſe habent : huius ſuæ aſſertionis multas & fortes afferentes probationes, quarum prima eſt, quòd formæ omnes prodeunt ex lumine primæ cauſæ, quæ ſe habet ad totam materiam ſicut artifex ad totum artificiatum, & ſicut formatiua virtus quæ eſt in ſemine, ad formationes membrorum. Si igitur ſic ſunt in lumine cauſæ primæ, ſunt omnes ante materiam, & extra eam ſecundum eſſe & locum : & ſic conſtat omnes formas ſecundum eſſe ſeparatas exiſtere à materia. Adhuc autem omne formatum habet aliquid formans ipſum quod eſt extra ipſum, ſicut agens & operans eſt extra patiens & operatum. Cum igitur formę materiales in materia formatę ſunt, oportet quòd agens & formans ſint extra materiam. Hoc etiam argui videtur ex ratione generantis : quoniam generans eſt dans formam quam ſuperfluè dare videtur, ſi forma eſt in materia, & cum ipſum generans & mouens ſit extra materiam, videntur formæ omnes ſeparatæ extra materiam exiſtere. Amplius ad hoc eſt motus cæleſtium, vt ex motore primo formas in ſe defluentes per motus ſuos actiuis & paſſiuis influant, & per generationem & complexionem illorum in inferioribus explicentur. Si igitur ſic diſcedunt nec deſcendunt niſi ab his principiis in quibus ſunt, videntur formæ primitus in his quæ extra materiam ſunt, exiſtere

ſeparatæ, & primæ quidem formæ eſſe diuinæ & intellectuales, ſecundæ autem in ſitibus & proportionibus periodi, quaſi mathematicam ante qualitates actiuas accipientes dimenſionem : in tertio loco ſubiici paſſiuis & actiuis ſenſibilium. Sunt igitur triplices formæ, diuinę, mathematicæ, & ſenſibiles, ſicut Plato tradidit, qui in ſecta Stoicorum præcipuè floruit. Et ſecundæ quidem imagines quædam ſunt primarum, tertiæ autem reſultationes & vmbræ quædam ſecundarum, primæ autem ſecundarum & tertiarum archetypus.

Si autem obiicitur de formis accidentium, quæ non poſſunt intelligi eſſe ſeparatæ, dicunt Stoici nullam eſſe inſtantiam : quia accidentia potius ſunt eſſe quam eſſentiæ, nec ſunt eſſe ſimpliciter, ſed modi quidam eſſendi : & cum in accidentibus accipitur vniuerſale quod dicit quid accidentis, eſt ipſa quidditas non ſimpliciter quidditas, ſed qualitas, vel quantitas modum quendam imitans quidditatis & ſubſtantiæ : & ideò accidens cauſatur omnifariam, nec habet talem à primo deſcenſum, ſicut formæ ſubſtantiales, ſed fluit à ſubiecto cuiuſlibet formæ ſubſtantialis.

Addunt etiam Stoici, quòd cum in omni ſubſtantia naturali triplicem inueniamus modum, vnum quidem quod ſubſtantia eſt, alium autem quod determinabilis eſt & determinata dimenſionibus & figuris, tertium autem quod diſtincta eſt & diſtinguibilis affectionibus qualitatum actiuarum & paſſiuarum, oportet quòd iſti modi cauſas habeant ad quas referantur. Quod autem ſubſtantia eſt, non poteſt habere niſi à primis ſubſtantiæ principiis, inter quæ fons & origo eſt lux & intellectus cauſæ primæ: fons autem & origo omnis menſuræ & figuræ eſt dimenſio & figura periodi. Cum igitur in his ſicut in mouentibus & inſtrumentis ſui eſſe eſt ſubſtantia, menſurabilitatem accipit & figurabilitatem : in materia autem actiuorum & paſſiuorum neceſſe eſt, quòd affectum agentium & patientium accipiat.

Adhuc autem in aſſertionem ſuæ opinionis adducunt, ſic eſſe in maiori mundo, ſicut eſt in minori : minor autem mundus perfectus non eſt niſi homo per intellectum agentem & operatiuum operans, & ſub ſe habens motores per imaginationes & ſenſum mouentes & in poteſtate habentes vniuerſam materiam membrorum corporis : in hoc autem exemplo omnes formas ſubſtantiæ membrorum ab intellectu agente procedere, & in ipſo ſimplices eſſe ſubſtantias, in imaginatiuis autem virtutibus dimenſibilitatem & figurabilitatem accipere, & in materia qualitatibus ſenſibilibus affici. Similiter igitur erit in mundo maiori, in quo ad intellectum primi motores ſecundi qui quantitati coniuncti ſunt, ordinantur vt inſtrumentaliter ſeruientes : & materia elementorum ſubiacet ſicut materia quam in poteſtate habet motor primus. Propter quod primum vocant paternum intellectum, ſecundum autem ſicut deos quorum opifex & pater eſt intellectus primus, mundum autem ſenſibilem ſicut filium, & materiam ſicut materculam. Aliquando autem primum dicunt ſicut animam mundi, & ſecundum ſicut vires, & tertium ſicut corpus, diffinientes primum, ſicut Apuleius tradit, dicens primum eſſe mundi animam motu & ratione mundum gubernantem. Hæc igitur confirmatio eſt opinionis Stoicorum de ſeparatione formarum.

Ad oppoſitum.

In contrarium autem huius totis viribus Peripatetici obiiciunt dicentes, quod ſine natura intrinſeca, vt eſt omnis forma ſubſtantialis, materia ſubiectum eſſe non poteſt motus & mutationis quæ eſt generatio : cuius in propatulo demonſtratio eſt : quia mutatio omnis eſt forma poſt formam, & ideo prima mutationis inchoatio eſt forma de potentia exiens ad effectum. Cum igitur materia ſubiectum ſit generationis primum, oportet formas omnium generabilium eſſe in materia. Adhuc autem ſi nihil formæ præexiſtit in materia, materia per analogiam ad formam non determinatur : non igitur eſt aliqua materia alicui rei magis propria quam alia : & ſic redit inconueniens in phyſicis improbatum, quod ex quibus quodlibet poteſt generari : quia materia per hoc quod eſt tantum ſubſtantia à forma differens, æqualiter ſe habet ad omnem formam recipiendam. Amplius ſi nihil formæ in materia præexiſtit, ſecundum hoc vnum ſecundum eſſe vel eſſentiam non fit ex materia & forma : quia non eſt idem ſecundum ſubſtantiam quod primò eſt in potentia & poſtea in actu : ſed eſt ibi congregatio duorum naturas differentes habentium, quæ non verè faciunt vnum : neque vna diffinitio erit ſic ex materia & forma conſtituti, quæ omnia abſurda ſunt & recto intellectui contraria. Amplius ſi forma extrinſecus eſt ingrediens in materiam, in omni generatione formæ inductio incipiet in exterioribus materiæ, & ſic paulatim ingredietur ad interiores partes materiæ, ſicut videmus fieri in inflammatione lignorum ab igne. Huius autem contrarium videmus in omnium generatione phyſica, & præcipuè in generatione animatorum in quibus partes materiæ prius interioribus diſtribuuntur : & tunc demum exteriorum incipit formatio. Amplius autem formam quæ omnino eſt ab extrinſeco, eſt ingrediens in materiam, de potentia nulla materiæ eductam, ſicut eſt intellectus, videmus in nulla materiæ obligatione coarctari, neque alicuius corporis actum fieri. Si igitur omnis forma ſic ab extrinſeco ingreditur, de nulla materiæ potentia educta, neceſſariò relinquitur omnem formam eſſe liberam, & nullius materiæ actum exiſtere. Et huius conſequentiæ neceſſitatem Plato vidit, quando dixit ſubſtantias rerum eſſe intellectus ſimplices ab omni materia puros.

Solutio quæſtionis. Auerroem vide pro hac ſententia 12. ca. com. primo & 12 mæ. com. 18.

Hæc igitur & huiuſmodi ſunt quæ Peripatetici inducunt : & quia nos hîc ſuſcepimus vias Peripateti eorum declarare, dicimus cum Auer. quòd nulla cauſa fuit quare Philoſophi vias Ariſto. Peripatetici in pluribus ſecuti ſunt, niſi quia pauciora vel nulla inconuenientia ſequuntur ex dictis eius. Secundum igitur intellectum Ariſto. dicimus omnes formas potentia eſſe in materia & per motum educi de ipſa.

Ad ea autem quæ inducunt Stoici de lumine primi mouentis, dicendum videtur, quòd illa non probant formas eſſe diſtinctas extra materias niſi in ratione formæ efficientis, quæ cauſa,

cauſa alia eſt à cauſa formali : forma enim eadem numero quæ in efficiente primo eſt, & eſt lumen intellectus & ratio operis, non efficitur in materia, ſed conueniens vel ſimilis ſecundum quod eſt poſſibile, quòd effectus imitetur cauſam : & omnia ſecunda mouentia ſunt inſtrumenta primi, & mouent in virtute formæ intellectus agentis à primo vſque ad vltimum, ſicut mouent qualitates elementales in ſemine per virtutem & ſpeciem formatiuæ virtutis quæ eſt in ſpiritu ſeminis, & ſicut mouentur qualitates elementales in corpore animato per virtutem & ſpeciem animæ quæ eſt in eo. Et quoad hunc modum motus primi mouentis & inſtrumentorum dicuntur diuinæ ideæ & cæleſtes formæ formantes & imprimentes & agentes & extra manere, & materiales formæ dicuntur reſolutiones & vmbræ & imagines, & formata quædam, licet totum eſſe earum educatur de materia. Hoc etiam modo generans eſt dans formam, non quidem eandem quæ ſecundum eſſe eſt in ipſo, ſed ſimilem illi vel conuenientem quantum poſſibile eſt educendo de materia. Nec ad hoc eſt motus cæleſtium vt eaſdem quæ in primo ſunt, motus influat, ſed vt inſtrumenti virtute formetur à primo vt ad conueniens moueat materiam. Et ex his patet, quòd non eſt aliud vniuerſale à particulari niſi in modo, & quod ſunt eadem principia eſſendi & cognoſcendi, nec ſunt aliquæ formæ mathematicæ inter ideales & ſenſibiles, & quod vera eſt inſtantia de accidentibus quoad hoc quod forma ſubſtantialis educitur de materia ſicut & accidens, licet alius ſit modus eductionis vtriuſque : & ideo ſicut accidens non habet eſſe ſeparatum à ſubſtantia, ſic forma ſubſtantialis non habet eſſe ſeparatum à materia. Quod autem eſt triplex formæ determinatio, cuſatur ex principiis eius propriis : quoniam illa per ſe faciunt eam eſſe ſubſtantiam : per eſſe autem quod habent in materia mobili, faciunt ipſam quantitatem determinabilem : & per eſſe quod habent in materia ſenſibili, faciunt ipſam affici paſſionibus : & huius cauſam in multis locis determinauimus. Ex his autem vlterius patet, quòd forma ſecundum eſſe non eſt ante rem cuius forma eſt, nec aliud eſt intellectus entis, & aliud eſſe eius, ſed idem. Et ſic diſſoluitur quod inducunt Stoici.

CAPVT XII.

Et eſt digreſſio declarans intellectum 17. quæſtionis inductæ.

CONſequens autem quæſitum eſt. 17. in ordine ſuperius enumeratarum quæſtionum, & hoc eſt, vtrum vnum ſit hoc principium quod eſt ſubſtantia, aut plura numero ? Hæc enim quæſtio eſt orta ex præinducta & ſuperius ſecundum dicta Ariſto. imperfectè diſputata : omnium enim Stoicorum ſententia fuit ſubſtantiam hanc vnam numero ſimpliciter, annexam tamen ſibi eſſe quandam pluralitatem. Huiusautem rationem aſſignabant : quia ſiue forma conſideretur ex parte originis, ſiue in ſeipſa, ſiue ſecundum comparationem ad ea quorum eſt forma, ſemper eſt vna numero & eadem. Si enim ex parte originis conſideretur, eſt ipſa vna & eadem quæ lumen eſt operatiuum intellectus primi agentis : nec hoc ſecundum eſſe vel eſſentiam multipicabile eſt per aliquem modum, cum ſit ſubſtantia primi intellectus, ſicut ſubſtantia animæ vna eſt non multiplicata, ſeparans tamen virtute propria vnius & eiuſdem ſpeciei formas oſſis & carnis & nerui & aliorum membrorum ſimilium & heterogeniorum. Si autem in ſe conſideretur forma ſimplex, eſt eſſentia ſimplex & inuariabilis. Igitur ex illa parte etiam eſt vna ſimplex. Si autem comparetur ad ea quæ ſunt poſt eam, hoc eſt, ad ea quorum eſt forma, conſtat quòd ipſa cauſa eſt vnitatis & pluralitatis omnium illorum. Igitur vnitas & pluralitas ipſius non cauſatur ab ipſa : & ideo ſi in ſe eſt vna, ipſa etiam in illis erit vna : & ſic videtur omnibus modis forma vna & eadem numero remanere. Amplius quod ſubtractis omnibus ſe conſequentibus remanet vnam & idem, ipſum in ſe vnum eſt & idem : ſubtractis autem omnibus formam conſequentibus non remanet niſi forma vna & eadem : ergo in ſe forma eſt vna & eadem. Amplius foma quæ prædicatur de omnibus ſimilitudinem eſſentialem habentibus, aut eſt vna & eadem re & nomine, aut nomine quidem eadem, ſed re diuerſa. Et ſi eadem re & nomine forma, vna erit in omnibus re & nomine. Si autem eſt diuerſa re & nomine eadem, tunc æquiuoce prædicatur. Et hæc eſt ratio Auerrois in quibuſdam librorum ſuorum, & reputat eam fortem & inſolubilem.

Ad oppoſitum.

In contrarium autem huius eſt, quòd ſicut in præmiſſis habitum eſt, quædam formarum diuiditur quantitate, & quædam diuiditur formalibus differentiis : & quocunque modo fiat, forma ſemper agitur in pluralitatem. Ad hoc autem omnis forma numeratur numero ſubiecti : conſtat autem ſubiecta eſſe plura : plures igitur ſunt & formæ & multæ numero. Huius autem quæſtionis veritas ſatis patet in diſputatione priori, in qua Ariſto. ſententiam declarauimus : forma enim ſecundum quod eſt in multis, multiplicatur per aliud : ſecundum autem quod eſt de multis, eſt vna per ſe, & ſecundum rationem, non habens ex ſe diuerſitatem numeri. Licet autem ſit vna ſecundum originem & in ſe & ſecundum quod eſt de multis, tamen cuilibet harum vnitatum quædam eſt annexa pluralitas. Vna enim idea in lumine intellectus practici pluralitatem habet rationum ad ſpeciem & finem operum relatarum, ſicut vnus intellectus ratio eſt oſſis & nerui & manus & pedis, quando intellectus corpus operatur, cum tamen intellectus per ſe idea ſiue ſpecies vna ſit : & hanc pluralitatem facit relatio ſpeciei intellectus ad opus. Formæ autem ſecundum ſe connexa virtutum & poteſtatum pluralitas eſt : & hanc pluralitatem facit fluxus formæ de pluribus per ordinem ante ſe præpoſitis, ſicut plurium poteſtatum eſt vita quam eſſe, & ſenſus quam vita, & intellectus quam ſenſus. Formæ autem quæ eſt de multis, connexa eſt ſubiectorum pluralitas ſecundum potentiam vel actum : quia vel eſt in multis, vel in

multis poteſt eſſe quantum eſt de ſua natura, cum ſit cõmunicabilis. Hoc igitur modo forma eſt vna de multis re & ratione, ſicut dicit Auerroes. Separata enim ab hoc & nunc remouet id quod idem eſt vbique & ſemper, cuius locus & ſpecies eſt intellectus, eò quod, ſicut diximus in libro de natura animæ & opere ipſius, intellectus eſt ſpecies intelligibilium & locus: erit enim agens intelligibilia per intellectum agentem: & eſt ſpecies intelligibilium per lumen agentis, quod propriè eſt intelligibilium forma: & eſt locus intelligibilium pe intellectum poſſibilem: ex his enim tribus & minimis natura conſtat intellectualis: & hæc ſe habent ſicut ſol & lumen ſolis & perſpicuum ad colores eſſe ſecundum quod eſt motiuus viſus. Et hoc modo dicunt Philoſophi, quòd idem vniuerſale eſt in omni intellectu, & eſt vbique, & ſemper præſentia ſui potius quam informatione ſubiecti alicuius.

CAPVT XIII.

Et eſt digreſsio declarans intellectum 18. quæſtionis.

QVia autem principium quod verè eſt ſubſtantia, eſt in materia, nec ſeparatum ab ea, & eſt vnum, coniunctum tamen multitudini, oportet induci quæſtionem 18. vtrum ſcilicet ſit aliquid præter ſimul totum compoſitum ex mixtis & compoſitis alia quaeunque compoſitione, quod Græce ſynolon vocant? & hoc maximè dico ſynolon ſiue totum, quando aliquid nomine formæ totius & compoſiti prædicatur de materia ſic compoſita, nihil addens nomine prædicati niſi materiæ compoſitionem, ſicut coagulatum, liquabile, arefactibile, ſciſſibile, & alia huiuſmodi quæ in ſcientia meteororum ſunt à nobis determinata: aut fortè nihil addit ſupra hoc, aut in quibuſdam addit, in quibuſdam autem non addit: & tunc oportet quærere & ſcire, qualia ſunt in quibus addit, & qualia ſunt talia in quibus non addit? Si enim nihil addit in omnibus, ſicut Empedocles & multi dixerunt, quòd ſubſtantia formalis non eſt niſi harmonia compoſitorum & compoſitionis, tunc non oportet nos aliqua conſiderare per ſpeciem, ſed inuenire quæ ſit prima materia in quolibet, & qua qualitate actiua vel paſſiua illa materia ad formam ſynolon deducatur: & ſciemus totam materiam entium, ſicut in liquabilibus calido & humido diximus materiam primam eſſe aquam: arefactibilium autem talem calido & ſicco diximus de materia terræ eſſe: & ſi ſic eſt in omnibus. Omnium etiam animatorum & cæleſtium ſciremus naturam, quoniam ſcimus propriam eorum materiam, & quo agente, & quo patiente ad compoſitionem conueniunt. Et hoc quidem multi etiam poſteriorum Philoſophorum & modernorum dixerunt, volentes formas nihil eſſe niſi accidentia compoſitionis & miſcibilium, intantum quod & intellectum poſſibilem qui locus eſt ſpecierum, mixturam quandam elementorum tradiderunt eſſe. Quorum ratio eſt, quod omne eſſe quod eſt in aliquo, eſt in eo ſecundum poteſtatem eius in quo eſt. Cum igitur formæ ſunt in compoſito ſynolon, ſunt in eo ſecundum poteſtates compoſiti: eſt autem po eſtas compoſiti proportio poteſtatum eorum quæ compoſita ſunt & mixta: forma igitur omnis quæ eſt in compoſito ſynolon, non eſt niſi proportio mixturæ & compoſitionis eorum quæ miſcentur & componuntur. Hoc idem aſtruebant per rationem formæ. Cum enim omnis forma endelechia ſit potentiæ materiæ, ſicut docent Peripatetici, & potentiæ materiæ non ſunt niſi proportiones potentiarum & virtutum eorum quæ mixta ſunt & compoſita, non erit forma actus niſi huiuſmodi potentiarum ſynolon, & ſic forma non erit niſi talis compoſitionis & ſynolon harmonia. Talibus igitur formis & non allis circundatam dixerunt eſſe materiam: & hoc ſecundum poëticas fabulas peplum dixerunt eſſe Palladis: & quia difficile eſt ſcire naturas & quantitates huiuſmodi miſcibilium, dixerunt, quòd peplum hoc nullus hominum reuelare poteſt: cum tamen Pallas ſcit quicquid eſt & erat & erit, & quicquid in mundo apparet & non apparet. Et de his nos alibi locuti ſumus.

Ad oppoſitum.

In contrarium huius obiicitur: quoniam ſi forma non eſt aliquid præter ſynolon, non eſt ambo iſta quæ ſunt forma & materia, tunc nulla poteſtas apparet in ſynolon niſi qualitatum compoſiti: ſed vbi non eſt poteſtas, ibi non eſt opus: opus ergo omninò nullum erit niſi qualitatum compoſitionis: nullum igitur erit opus animæ: quia omne illud opus eſt ſecundum potentias vitæ & non ſecundum potentias ſynolon ſiue compoſitionis. Opera autem vitæ ſunt nutrire, augere, mouere ſecundum locum, ſentire, & intelligere, & huiuſmodi alia. Quod quia omnibus patet eſſe falſum, conſtat præinducta non ſolum eſſe falſa, ſed hæretica. Nec patiendum eſt tales homines viuere, qui quicquid boni eſt in natura, nituntur deſtruere.

Determinatio quæſtionis.

Dicamus igitur huius quæſtionis determinationem, quòd in quibuſdam forma non eſt aliquid præter ſynolon, quæ ſunt materialia non attingentia naturæ perfectum, ſicut eſt nix, grando, & qualia diximus in meteoris: & in aliis eſt aliquid præter formas ſynolon quæ naturæ perfectius attingunt, ſicut maximè ſunt animata. Si autem in animatis aliquid eſt, cuius anima ſeparatur à materia vt perpetua & incorruptibilis, hoc iam in parte in ſcientia de immortalitate animæ tradidimus: & ad hoc in hac ſcientia poſterius oſtendemus. Ea autem quæ inducta ſunt in contrarium, non eſt difficile ſoluere. Materia enim non ſolum habet potentias & virtutes ex miſcibilibus, ſed etiam ex influentia cæleſtium deſuper, ex virtute mouentium intellectuum ſupercæleſtium, & ex virtute animarum, in quarum corporibus dirigitur & maturatur, ſicut in ſcientia de animalibus determinatum eſt, & ſecundum huiuſmodi potentias perfectiuos accipit actus qui ſunt aliquid præter ſynolon. Tanta igitur de 18. quæſtione dicta ſunt.

CAPVT XIV.

Et eſt digreſsio declarans intellectum 19. quæſtionis.

EX quo igitur iam conſtat principia formalia eſſe aliquid in quibuſdam præter ſynolon, in quibuſdam autem nihil, reſtat inducere id quod 10. quæſitum eſt, vtrum ſint determinata principia talia, ſiue ſint in rationibus, ſicut illa quæ ſunt aliquid præter ſynolon, ſiue ſint in ſubiecto, ſicut illa quæ nihil ſunt, niſi formæ ſynolon, ſint determinata numero, ita quod ſint duo vel tria vel aliquid ſecundum numerum aliquem & non plura: aut determinata ſecundum ſpeciem, ita quod ſint vnius vel duarum ſpecierum vel alicuius determinati alterius numeri, licet ſint indeterminata ſecundum numerum ſubiectorum ſuorum. Et quocunque modo dicantur eſſe determinata, ita quod nec ordine nec compoſitione ſint agibilia in pluralitatem maiorem quam ſit numerus in quo determinata ſunt principia, cum principia, formalia entibus dent eſſe & rationem & ſubſtantialitatem, concluditur, quòd entia non erunt plura quam ſunt principia, ſicut in antè habitis oſtenſum eſt diſputationibus: & ideò multi fuerunt qui infinita dixerunt eſſe principia forma & ſubiecto & omnia eſſe in omnibus. Conſiderauerunt enim, quòd principia incorruptibilia ſunt, & ideò adinuicem in compoſitione & mixtura non tranſmutantur: propter quod nullum dixerunt eſſe actum mixti, ſed omnis actus eſſe principiorum compoſitorum & denominationem fieri à dominante, cum tamen omnia ſint in omnibus. Cum enim incorruptibilia ſint, non alterantur adinuicem, ſicut dicunt. Alij autem determinata dicunt eſſe principia in ſpecie, & non ſecundum numerum ſubiecti, vt Platonici, qui ideas dicunt eſſe principia, & has numero intellectuum primorum eſſe ſpecies determinatas: eò quod tot ſunt ideæ primæ, quot ſunt intellectus actiui qui in poteſtate habent materiam: quæ tamen ideæ omnes ſunt ex ipſa vnius & ſimplicis intellectus primi idea, & ad illas omnia formantur ſubiecta materiæ: pro ratione ponentes, quòd ante omnem multitudinem eſt vnitas, & omnis multitudo reducitur ad vnum: & ſic omnis multitudo ſubiectorum ad vnum in forma reducitur, & omnis multitudo formarum reducitur ad vnitatem illam quæ eſt formarum ſpecies, & hoc eſt intellectus agens formas, & multitudo talium intellectuum reducitur ad vnam vnius primi ideam quæ eſt ſpecies & lumen omnium intellectuum actiuorum. Et iſti non aberrant omninò, ſicut in conſequentibus apparebit. Alij autem ſubiecti numero dicunt principia eſſe determinata, dicentes quòd omnia ſunt aut aqua vna, aut vnus aër, aut vnus ignis, aut aqua & ignis, aut quæcunque duo, aut tria, aut omnia quatuor elementa intranſmutabiliter compoſita, & compoſitione ſua entia facientia, quæ non ſunt aliud ab ipſis. Et horum omnium rationes iam in antè habitis determinauimus. Hæc igitur de iſta quæſtione cum his quæ in præcedentibus determinata ſunt, ſufficiant. Sic igitur patet determinatio. 7. quæſtionum quæ de principio formali ſunt.

CAPVT XV.

Et eſt digreſsio declarans intellectum quæſiti. 20.

VIgeſima autem quæſtio eſt, vtrum eadem ſint corruptibilium & incorruptibilium principia, an diuerſa? Nec modo quæritur, quæ ſunt principia, ſed quorum: nec de vno quærimus quocunque principio, ſed de quolibet ſecundum quamlibet cauſam determinatam. De hac igitur quæſtione, ſi qua multa ſecundum theologizantes dicta ſunt: aliter autem adhuc de hac diſputare oportet. Si enim eorundem effectuum ſint principia eadem, videtur quòd contrariorum effectuum ſint principia contraria: corruptibilia autem & incorruptibilia ſunt contraria: videtur igitur, quòd corruptibilium & incorruptibilium principia ſint contraria: & hęc fuit ratio Manichęi de duobus principiis. Adhuc autem principium primum cauſa eſt per ſe, aut non. Si non eſt cauſa per ſe, non eſt primum, ſed ante ipſum eſt principium aliud. Si autem per ſe cauſa, tunc non cauſat aliquid niſi in ſui conformitatem. Si igitur principium eſt incorruptibile, erit omne cauſatum ſuum incorruptibile. Videmus autem multa corruptibilia. Ergo illa ſunt ab illo quodam principio. Dicet autem fortaſsè aliquis, quòd primum principium cauſat per volantatem & intellectum, & ideò cauſat prout vult. Contra hoc eſt, quod in ſequentibus huius ſcientiæ probabitur, quòd in primo voluntas eſt idem quod eſſentia, & non diſponitur diuerſis volitis: igitur cauſatio ſuæ voluntatis eſt vno modo ſicut cauſatio naturæ: & ſic ſequitur idem quod prius concluſum eſt. Adhuc detur, quòd cauſet per intellectum: videmus autem, quòd cæleſtia per intellectum mota vno modo mouentur ſemper, & nulli ſubiacent diuerſitati. Cum igitur intellectus primi magis ſit ſtabilis quam intellectus motorum, magis vno modo erit cauſatio intellectus primi quam ſphærarum cæleſtium. Quicquid igitur procedit per ipſum, procedit per vnum modum & in diſpoſitione vna. Cum igitur res ſint contrariarum diſpoſitionum, non videntur procedere ab vno & eodem principio. Hæc & huiuſmodi mouebant Pythagoram ad ponendum duas ſiſtitias principiorum, vnam boni, & alteram mali: & tota cauſa huius diſpoſitionis eſt: quia quærebant cauſam mali, ignorantes an eſt malum, & quid eſt malum.

Nos autem quantum hoc negotium exigit, determinare volentes inducta, dicimus quòd malum in natura non eſt aliquid exiſtentium, & ideò non habet cauſam aliquam eſſentialem, ſed priuatio eſt harmoniæ & commenſurationis principiorum conſtituentium, & priuatio modi ipſorum, & ideò non habet cauſam eſſe cauſantem, ſed defectus cauſalitatis eſt ſibi cauſa, cum malum naturalium quod eſt corruptio, nihil *Solutio.*

aliud ſit quam contra naturam illam eſſe quæ eſt proportio principiorum conſtituentium in eſſe, & ſolutio modi compoſitionis & harmoniæ eorum. Dico igitur, quòd in his in quibus inæqualis eſt diſtantia & conuenientia ad principium primum, non eſt æqualis participatio eſſe diuini: quoniam propinquiſſima, ſicut intelligentiæ ſine motu participant: propter quod intelligentia indiuiſibilis & ſimplex facta eſt in luce principij primi. Magis autem diſtantia participant hoc per motum localem, in quo eſt ſubſtantia incorruptibilis mota, ſicut corpora ſupercæleſtia. Quæ autem ſunt in vltima reſultatione, participant hoc per ſucceſſionem generationis, habentia cauſam ſuæ ſucceſſionis motum decliui circuli, in quo elongatio generantis primi ſoluit harmoniam & inducit corruptionem generatorum: & hoc eſt corruptio & naturæ malum: & per hoc patet, quòd eadem ſunt mouentia principia corruptibilium & incorruptibilium, ſed mouentia non mota ſunt principia corruptibilium per inſtrumenta quæ ſunt mouentia mota per acceſſum & receſſum & alios motus ſiue diuerſitates, ita quòd ſemper mali nulla eſt cauſa efficiens, ſed deficiens. Quoniam ſi mouens præſentia facit eſſe, abſentia facit non eſſe, ſicut patet per inducta. Quod igitur dicitur, quòd contrariorum contrariæ ſunt cauſæ, per ſe falſum eſt, ſi ſub contrariis comprehenduntur priuatiuè oppoſita: ſed vnum & idem diuerſimodè ſe habens, cauſat taliter oppoſita. Nec negandum eſt, quin principium primum ſit cauſa per ſe & eſſentialiter, & ſecundum voluntatem vno modo ſtantem ſemper: & ideò ad omnia æqualiter ſe habet: ſed non omnia æqualiter ſe habent ad ipſum, ſed quædam propinquius, & quædam longinquius ſecundum perceptionem ſuarum bonitatum, ſicut alibi ſæpè diximus. Et ex his cum illis quæ in antè habitis determinata ſunt, patet ſatis quod tenendum eſt de præinducta quæſtione. Nos enim hoc de malo animæ & hominis in moribus non loquimur: quia non eſt de propoſita quęſtione ſecundum propoſitum opus quod hîc proſequimur.

CAPVT XVI.

Et eſt digreſsio declarans intellectum 21. quæſtionis.

DEinde eſt quærendum de intellectu quæſtionis 21. vtrum ſcilicet omnium tam corruptibilium quam incorruptibilium principia ſunt incorruptibilia, aut corruptibilium principia ſunt corruptibilia, & incorruptibilium incorruptibilia? Et quia de mouentibus iam conſtat per determinationem quæſtionis præcedentis, quæramus de aliis principiis materialibus & formalibus & finalibus. Videntur enim principia materialia eſſe incorruptibilia per Ariſtot. determinationem in ſuperiori poſitam diſputatione: quia nec motus eſſet neque mutatio, niſi ſubiectum quod eſt materia, incorruptibile & ingenerabile ponatur, ſicut conſtat ex ſcientia primi phyſicorum. Per eandem enim demonſtrationem conſtat, quòd forma neque generabilis eſt, neque corruptibilis, neque mobilis. Quicquid enim ſecundum eſſentiam non fit per motum vel generationem, eſſe ſupponitur ante omnem motum & ante omnem generationem, ſecundum eſſentiam non fit per motum vel generationem: formæ autem eſſentia eſſe ſupponitur in materia ante motum omnem & ante generationem omnem: non fit igitur per motum vel generationem. Huic demonſtrationi non obſtat, quòd forma non eſt in materia niſi in potentia. In potentia enim eſſe dicitur eſſe compoſiti, non eſſe formæ ſecundum eſſentiam: forma enim per eſſentiam eadem eſt, ſiue ſit in potentia, ſiue ſit in actu. Quod autem ſecundum eſſentiam præſupponatur eſſe in materia, ex hoc patet, quòd omnes Philoſophi in hoc conueneruntꝰ, quòd nihil fit phyſicè ex nihilo, ſed ex aliquo. Si autem eſſentialiter forma non præexiſteret in materia, oporteret quòd ab alio extrinſeco daretur materiæ, aut quòd fieret ex nihilo, quorum vtrumque ſæpius à nobis improbatum eſt. Amplius motus & mutatio non ſunt niſi ad eſſe: & hoc eſt compoſiti & non eſſentiæ formæ ſimplicis: ergo forma neque per motum neque per mutationem fit quæ eſt generatio. Cum igitur generatio & corruptio non ſint circa idem, neceſſariò ſequitur, quòd neque corrumpitur per corruptionem.

In contrarium autem huius eſt, quòd mouentibus nobis mouentur ea quæ in nobis ſunt, & generatis nobis generantur ea quæ in nobis ſunt, & corruptis nobis corrumpuntur ea quæ in nobis ſunt: formæ autem quæ ſunt principia ſubſtantiarum, ſunt in nobis: videtur igitur, quòd mouentur & generantur & corrumpuntur, nobis corruptis & generatis & motis. Adhuc autem aliter videntur formę incorruptibiles eſſe, per hoc quòd principia ſcientiæ perpetua ſunt & incorruptibilia, ſicut Platoni videtur.

Hæc autem & huiuſmodi in præhabitis ſuffi- *Solutio.*
cienter pertractata ſunt: quia principia proxima rei principiatæ & eſſentialia, corruptibilia ſunt per accidens, quando res corrumpuntur per ſe, & ſic ſunt etiam generabilia & mobilia: per ſe autem ſunt ingenerabilia incorruptibilia & immobilia, ſicut optimè eſt probatum. Formæ *Vide 7. met. com. 23. 26. 27. & 31.*
autem primæ quæ ſunt mouendi rationes in mouente, & fines vltimi qui ſunt in primo motore ſicut in duce exercitus, ſunt abſolutè immutabiles & immobiles. Materia autem ſecundum id quod ſubiectum eſt & fundamentum, incorruptibilis eſt & ingenita: per eſſe tamen quod habet à diſponentibus corrumpitur & generatur, & corruptio vnius eſt generatio alterius.

CAPVT XVII.

Et eſt digreſsio declarans intellectum, 22. quæſtionis.

DIfficillimum autem ad conſiderandum omnibus antiquis viſum eſt id quod 22. quæritur quæſtione, vtrum ſcilicet vnum & ens quæ ſunt primi entium intellectus, eadem ſint ſubſtantia,

ſubſtantia, & non diuerſum aliquod ſubiectum, aut non, ſed aliqua contenta ſub ipſis ſunt rerum ſubſtantiæ, ſicut amor, aut odium, aut ignis, aut aqua, aut aliquid aliud huiuſmodi? Et hanc quidem quæſtionem ſuperius multum exquiſitè diſputauimus per Ariſtot. rationes, & ideò illa non repetemus: ſed altius ordinantes diſputationem, rationes Platonis & Pythagoræ inducemus. Videamus igitur de rerum principiis primis. Omnium enim quorum reſolutio ſtat in vno, eſt vna natura principium in quam decurrit omnium relatio, & non reſoluitur in aliud: ſed entium omnium reſolutio ſtat in ente & vno: & hæc non reſoluuntur in aliquid quod ſit prius ipſis: igitur ens & vnum ſubſtantiæ ſunt & principia omnium entium. Amplius omnium eorum quorum eſt ſubſtantialis egreſſus ſiue profluxus ab vno faciente per eſſentiam omnia, neceſſe eſt eſſe naturam vnam, ſicut patet per inductionem omnium ab vno eſſentialiter fluentium, quod per eſſentialem operationem producit ea: non autem dubium eſt omnium entium profluxum eſſe ab vno primo principio faciente eſſentialiter & non accidentaliter operationem: videbitur igitur eſſe omnium natura vna: & hoc non poteſt eſſe niſi ens & vnum: ſunt igitur principia & ſubſtantiæ omnium vnum & ens. Simile huius videtur tam in ſenſibilibus quam in intellectualibus: quoniam quia viſibilia fluunt à luce, omnium viſibilium principium eſſentiale eſt lumen: & quia omnium intelligibilium fluxus eſt ab intellectu agente, lumen intellectus agentis principium eſſentiale omnium eſt eorum quæ intelliguntur. Hinc eſt quòd Plato Deum deorum patrem & opificem inducit dicentem: Horum ſementem ego faciam vobiſque tradam: veſtrum erit par exequi. Et hæc eſt cauſa, quòd vna natura quæ primum ens eſt & primum vnum, antiqui Pythagorici & Plato dicebant omnium principia: lumen enim intellectuale factiuum quod fluit à prima cauſa, ſementis eſt omnium, & hoc eſt cauſa entitatis omnium, & vnitatis omnium aliorum, quæ ſunt poſteriora ipſo: & hoc aliquando volebant dicere quando dixerunt omnia fieri ex ipſa vnius & entis idea.

Eſt autem deceptio ſecundum aliquid in hac opinione: quia cum reſoluuntur omnia in ens & vnum, non ſtat in ens reſolutio in vna natura quæ vniuocè ſit vna natura omnium: id autem quod ſubſtantiale eſt principium entium, vniuocè eſt in illis quorum eſt principium: quia aliter non eſſet diffinitiuum: & ideò peccauerunt hi Philoſophi in eo quòd non diſtinxerunt vnum & ens. Similiter autem cum fluxus omnium eſt ab vno faciente, illud faciens non influens etiam eſſentiam ſuam in facta, licet non operetur accidentaliter, eò quòd nihil penitus poteſt accidere illi, ſed operatur per ſuam ſcientiam, quæ eſt lumen intellectus ſui qui actiuus eſt, & hoc lumen procedit in diuerſitatem generum & ſpecierum ſecundum ordinem quem conſtituit ſapientia ſua, quæ cauſa ordinis eſt vniuerſi: & cum illud lumen non participetur ſecundum poteſtatem & naturam eius à quo fluit, ſed ſecundum poteſtatem percipientium ipſum: & hæc poteſtas ſit valdè diformis genere & ſpecie, non eſt in eis vt vna natura vno modo accepta, ſed potius vt vnum multiformiter participatum: & hoc non eſt ſubſtantiale principium, ſicut paulò ante diximus. Et eſt ſimile huius in lumine ſolis, quod formatiuum eſt omnium generatorum: & tamen quia non participatur vnica ſolis poteſtate, ſed multis poteſtatibus participantium, non facit vt omnia ſint vnius naturæ per quam diffiniantur formaliter, ſed ſunt diuerſarum naturarum & formarum & diffinitionum, & tamen in lumine ſolis eſt vt fiat quicquid ſit in eis: & ſimiliter in lumine intellectus primi eſt, vt fiat quicquid ſit, & tamen non eſt formalis ſubſtantia omnium. Et fortè ideò hoc vocauit Plato ſementem potius quam genus vel formam: quia informatiua ſementis eſt vt fiat radix & ſtipes & folium & ramus & flos & fructus, & tamen non eſt vniuocum principium ſaluatum in omnibus inductis. Ex his igitur probatur, quòd non eſt recta demonſtratio ſuperius inducta & probata per ea quæ vniuocè procedunt ab vno eſſentiali aliquo principio. Patet igitur præinductæ quæſtionis determinatio ſecundum Peripateticorum ſubtilitatem.

CAPVT XVIII.

Et eſt digreſſio declarans intellectum 23. quæſtionis.

COnſequens quæſtio quæ 23. ponitur in ordine quæſtionum eſt, vtrum principia ſint vniuerſalia, aut vt ſingularia rerum? quæ licet iam in aliis determinata ſit, tamen vt ſufficientior ſit doctrina, dignum eſt de ea aliquid diſputare. Omnium autem Stoicorum ſententia fuit vniuerſalia rerum eſſe principia, & huius potiſſimùm cauſas tres aſſignabant: quoniam ſi eſſent ſingularia, cum ſingularia ſint infinita, & infinita non ſint ſcita, neque perfecta eſſent rerum principia & ignorata & imperfectiſſima: non ergo eſſent cauſa ſcientiæ rerum & perfectiones earum. Secunda autem cauſa eſt: quia ſi eſſent ſingularia, non eſſent niſi tantum vnius ſolius rei principia: quia ſingulare non conuenit niſi vni ſoli: principia autem quæruntur quæ ſunt omnium principia. Tertia autem cauſa eſt: quia ſi eſſent ſingularia, non eſſent diffinitiua: diffinientia enim priora ſunt diffinitis ſecundum naturam: ſingulare autem nullum omninò eſt prius, ſed omnibus eſt poſterius ſecundum naturam: & ideò ſingulare non præhabet aliquid, ſed præhabetur ab vniuerſali cauſa: & cum diffinientia præhabeant diffinitum, diffinientia non poſſunt eſſe principia.

E contra autem illi qui dicuntur Epicuri, concedebant omnium principia eſſe ſingularia, cauſas ſui dicti potiſſimè quatuor aſſignantes. Quarum prima eſt, quòd principium rei ſecundum naturam eſſe habet in re ipſa: nihil autem eſt in ſingulari niſi ſingulare. Secunda autem eſt: quia principium rerum ſingularium eſt proprium & proximum: quia aliter ſingulare non conſtitueret: proprium autem & proximum ſingulari eſt ſingulare. Tertia verò eſt: quia ſingulare non conſtituitur niſi per generationem: generatio

autem

autem cum ſit actus quidam principij, & actus particularium & ſingularium ſint, oportet principia ſingularia eſſe. Quarta cui potiſſimè innituntur, eſt: quia vniuerſalia in intellectu ſunt: ea autem quæ in intellectu ſunt ſimplici, cauſæ rerum ſecundum eſſe quod habent in natura, eſſe non poſſunt.

Sententia autem Peripateticorum media via inter hæc incedens dicit, quòd principia rerum ſecundum eſſe accepta ſingularia ſunt: ſecundum rationem autem abſtracta à rebus & ſeparata vniuerſalia ſunt: & ſi hoc modo natura ſimplex principiorum conſideratur, ſunt ante res & principia cognitionis earum, licet abſtractio eorum ſit poſt eſſe, & accidit rei, & vniuerſale abſtrahatur ab ea. Et quia de huiuſmodi multa dicta ſunt, videntur nobis ſufficere quæ diximus ad præinductæ quæſtionis determinationem.

CAPVT XIX.

Et eſt digreſsio declarans intellectum quæſtionis. 24.

QVærebatur autem 24. vtrum poteſtate vel actu ſunt principia? quæ quidem quæſtio ſecundum ſuperius inducta non eſt diſputata niſi ſecundum contrarietates aſſertionum Epicureorum Philoſophorum ad Peripateticos: nunc autem de ipſa ſecundum Stoicorum ſubtilitatem differendum eſt. Quia igitur ſicut in præhabitis diximus, iſta ſapientia maximè intendit de fine vltimo & prima forma, quæramus, an hæc principia poteſtate ſint principia aut actu? Videbitur fortaſſis finis vltimus eſſe poteſtate: propter quod enim mouet principium mouens, & mouetur omne quod mouetur, poteſtate eſt & non actu: quoniam ſi actu eſſet, non moueret motor, nec moueretur materia. Quandiu igitur durat motus, videtur poteſtate eſſe finis vltimus mouentis, & eius quod mouetur. Amplius dux exercitus tandiu mouet exercitum quandiu in potentia eſt victoria: finis autem vltimus vniuerſi entis eſt ſicut finis ducis exercitus. Ex his igitur & huiuſmodi videtur eſſe in potentia.

Huic autem contrarium videtur: quia id extra quod aliquid eſt & maximè finis, eſt indigens & imperfectum: primus autem motor nullo eſt indigens omninò & omni perfectione perfectior: videtur ergo, quòd omnis finis motus & operum eius ſit intra ipſum. Similiter autem videtur de forma prima: ſi enim illa in potentia ſit, & non ſit in actu, cum nihil reducatur de potentia ad actum niſi per id quod eſt in actu, erit ante primam formam forma alia quæ educit primam materiam de potentia ad actum: & ſic aliquid erit in vno & eodem genere prius primo, quod eſt impoſſibile. Si autem propter hoc detur prima forma in actu eſſe, & non potentia: tunc ſequitur, quòd aliquis ſit vnus actus primus qui eſt actus omnium, & in hoc omnia erunt vnum, quod ſæpius in antè habitis improbatum eſt.

Secundum Peripateticos autem quos defendimus, dicemus adhuc quòd finis vltimus eſt in actu & non in potentia, niſi ſecundum aliquid. Finis enim vltimus eſt bonitas & perfectio cauſæ primæ, quæ omnimodè actu eſt & non poteſtate, ſed conſecutio eius in parte cuilibet enti proportionata eſt in potentia: & ideò prima cauſa eſt immobilis in ſe, cum nihil ſui ſit extra ipſam, ſed mouet omnia alia quæ ſui conſecutionem habent extra ſe ſecundum aliquam bonitatum ſuarum participationem. Similiter autem & prima forma quæ lumen eſt intellectus eius, in actu eſt, in qua eſt quòd fiat omne quod ſit. Sed reſultatio eius quæ eſt forma entis facti, eſt in potentia: ſicut forma artis in actu eſt, ſed reſultatio eius in lignis & lapidibus eſt in potentia: & ſic eſt de forma ſolis ad formas generatorum, & forma luminis ad colores. Per hæc igitur patet determinatio quæſtionis huius.

CAPVT XX.

Et eſt digreſsio declarans intellectum quæſtionis 25.

IAm de 25. quęſtione pertractandum eſt, vtrum ſcilicet principia aliter ſint principia quam ſecundum motum, aut per motum ſint principia rerum. Dicebat enim Plato formalia principia rerum & idealia ſine omni motu principia rerum exiſtere & remanere, ea etiam remotis eis quorum ſunt principia: & huius aſſignabat cauſas tres & modos duos. Cauſarum autem vna eſt: quia ſeparata ſunt à materia huiuſmodi principia: aliter enim non poſſent eſſe principia, cum omne quod in materia eſt, principiatum ſit: & cum formæ principia ſint, oportet formas eſſe ſeparatas. Secunda autem cauſa eſt, quòd formæ ſecundum eſſentiam ſunt ante materiam, & non dependent ab ipſa, ſed è conuerſo materia dependet ad formam: quod autem ante aliud eſt ſecundum naturam non dependens ad ipſum, non ſubiacet motibus & paſſionibus eius: forma igitur non ſubiacet motibus & paſſionibus materiæ. Tertia cauſa eſt, quòd forma ſit præter omnem motum & cauſa immobilitatis: quia omne quod mouetur, quieſcit quando adipiſcitur formam ad quam eſt motus. Cum igitur ſeparatum ante mobile exiſtens quod eſt cauſa quietis & immobilitatis, ſit præter omnem motum, & forma ſit huiuſmodi principium, videtur forma aliter quam ſecundum motum eſſe exiſtentium principium. Huius autem quidam Platonicorum ponebant duos modos, quorum vnus eſt in ſigillo, quod abſque omni motu quo cera mouetur, nihil accipiens, & nihil abiiciens, format ceram, & eſt principium formationis eius. Alius eſt forma artis ſecundum quam fit calceus, in qua arte ad vnam formam ſeparatam & immobilem multi fiunt calcei. Et ſic dicunt eſſe de opifice primo & rerum paradigmatibus.

In contrarium huius eſt quod in 8. phyſicorum demonſtratum eſt, quòd videlicet nunc agens & ante hoc non agens, non agit nunc niſi per motum aliquem factum in ipſo. Si igi-

tur

tur principia ſint aliquando principiatum, aliquando principia non fuerunt, ſunt facta principia per motum. Propter quod Peripatetici dixerunt, quòd principia rerum per motum ſunt principia, neque ſunt formæ rerum ſeparatæ niſi per modum illum quo principia ſunt ſcientiæ rerum. Qui modus à nobis determinatus eſt.

CAPVT XXI.

Et eſt digreſsio declarans intellectum quæſtionis 26.

VTrum autem numeri & longitudines & figuræ & puncta ſubſtantiæ quædam ſint entium, aut non. 26. eſt quæſitum, & à nobis in anteriori diſputatione ſecundum ſententiam Ariſto. multum diſcuſſum: & ideo pauca de hoc quæſito remanent addenda. Non enim Plato dixit hoc omnium eſſe principium, ſed mundi ſenſibilis tantum: & ideo quædam hic dixit eſſe principia, & non ſimpliciter. Videbatur enim hac præter inductas vti ratione: quia id quod eſt ſubſtantiæ aliquid, non habet accidens cauſam ſui & principium: partes autem ſubſtantiæ ſunt ſubſtantiæ aliquid: non habent igitur partes ſubſtantiæ principium & cauſam ſui accidens: partes autem ſubſtantiæ non ſunt aliquid ſubſtantiæ niſi per dimenſiones diuidi poſſunt: dimenſiones autem quæ diuerſitatem ſubſtantiæ conferunt in ea quæ aliquid ſubſtantiæ ſunt, ſunt ſubſtantiæ & non accidentia: cum enim diuiſibilitas non fiat ſubſtantiæ niſi in ſubſtantias, ipſa diuiſibilitas non videtur accidens cauſam habere. Adhuc prima indiuiſibilitas in habentibus ſitum in potentia eſt puncti: ſi autem ſubſtantia ſola ſit, ipſa ſic indiuiſibilis eſt: videtur ergo puncti habere rationem. Hæc & huiuſmodi multos mouerunt ad dicendum, quòd dimenſiones ſubſtantiæ ſunt rerum diuerſarum.

Solutio.

Sed ad omnia hæc ſciendum, quòd licet ſubſtantia indiuiſa ſit actu, ſi ſola intelligatur, tamen potentia diuiſibilis eſt, ſed non eſt potentia diuiſibilis niſi quia potentia habet partes: & ea quidem quæ ſunt partes, habet in ſeipſa, ſed ſecundum actum partium non habet ea niſi quando partitur & diuiditur: non autem diuiditur niſi cum dimenſionibus accepta: & ideo accidens partialitatis ſecundum actum habet à quantitate: ſed id quod eſt pars quod potentia eſt ad huiuſmodi accidens, habet in ſeipſa: & quando dicitur indiuiſibilis ſi ſola eſſe intelligatur, eſt illa alia indiuiſibilitas à puncti indiuiſibilitate: quoniam negatio eſt diuiſibilitatis à ſubſtantia ſecundum omne genus, ita quod nihil eſt diuiſibilium. Non autem ita eſt de puncto: quia licet ſit indiuiſibile ſecundum potentiam & actum, eſt tamen hoc aliquid in genere diuiſibilium, quia principium diuiſibilium & ſubſtantia. Et per hoc patet inductæ quæſtionis declaratio ſecundum Peripateticorum ſtudium & ſubtilitatem: ſicut enim in phyſicis nos dixiſſe meminimus, à ſubſtantia quæ actu quanta non eſt, ſed potentia, educitur ſicut à cauſa & ſubiecto quantitas, quando ſit actu quanta: & ſimiliter ab eadem quæ actu diuiſibilis non eſt, egreditur diuiſio: & hæc quidem diuiſio primò eſt quanti: ſecundo autem per quantum eſt ſubſtantiæ. Nec propter hoc aliquid ſibi ſubſtantialium habet ab accidente, ſed aliquid habet ſubſtantia quanta à quantitate, quæ non habet ſubſtantia per ſe ſolã.

Nota ſubtilem modũ loquendi Doctoris & ponenda.

CAPVT XXII.

Et eſt digreſsio declarans vltimæ quæſtionis determinationem.

VLtima omnim ſuperius enumeratum quæſtionum eſt, qua quæritur, quòd ſi quædam horum ſubſtantiæ ſunt, vtrum ſint nomine & ratione ſeparata à ſenſibus, aut ſunt in eis ſecundum conuenientiam nominis & rationis? Sicut enim olim diſputauimus, ea quæ principia ſunt rerum, dant eis nomina & rationes: & ideo ſi dimenſiones & numeri mathematici ſint principia ſenſibilium, oportet quòd cum ſenſibus nomine & ratione conueniant: & ſic quædam lineæ & ſuperficies erunt rationale animal, quædam autem rudibile, quædam hinnibile, & ſic de aliis, quæ valde abſurda: & ideo coactus fuit Plato hæc principia ſecundum materiam dicere, & alia ſeparata ponere formalia, quæ nomine & ratione cum ſenſibilibus conueniant, ſicut & autoantropos, & autoanos, & autopegaſos, & huiuſmodi de quibus ſæpius multa dicta ſunt. Ratione autem vſus eſt Plato ad probandum huius principia eſſe: eò quod hæc nullum relinquunt ſenſibilium & omnium eorum quorum eſt vna in communi natura, eſt etiam quantitas vna & vna in communi figura. Amplius autem omnium quorum eſt vna figura, duo ſunt termini quantitatis in magno & paruo, inter quæ ſecundum materiam eſt iſta natura: ſicut enim diximus in libro de anima, quòd omnium natura conſtantium terminus eſt & ratio magnitudinis & augmenti: videtur igitur, quòd hæc ſunt principium corporum ſenſibilium ſecundum materiam. Amplius non ſubditur materia generationi niſi diuiſibilis & quanta. Non eſt autem diuiſibilis & quanta, niſi per magnitudinem & paruitatem: quia non diuiditur niſi compoſitum ex paruis, & eſt hoc magnum: nec per diuiſionem accipitur niſi minus toto, & hoc erit paruum: paruum igitur & magnum ſunt principia ſubſtantiæ ſecundum materiam.

2. de anima. tex. com. 42.

Quod ſi concedatur, optimè diſputatum eſt in contrarium per ſententiam Ariſto. in præcedentibus inductam, quæ omnino eſt neceſſaria: & ſecundum eundem Ariſto. dicendum eſt, quòd dimenſiones & figuræ nec ſunt principia ſubſtantiæ ſecundum formam, neque ſecundum materiam. Et quod non ſint principia ſubſtantiæ ſecundum formam, patet ex ſuperius inductis. Quod autem ſecundum materiam non ſunt principia, ex hoc patet, quòd materia principium eſt & non habet principium. Eſt autem principium vt ſubiectum, & non vt quanta magna vel parua. Et quod aliqua quantitas &

aliqua

aliqua quantitatis figura conſequitur eſſe generatum, eſt propter poteſtates formæ, quas non explet niſi in quanta & tali figura partium materiæ & organorum compoſiti: & ideo omnium talium eſt ratio quantitatis & figuræ: & cum hæc ſint conſequentia compoſitum, patet quòd non ſint principia ſubſtantiæ ſecundum materiam, nec materia ſubiicitur formæ vel generationi ſecundum quod eſt quanta, licet ſine quantitate motui & mutationi non ſubiiciatur: quia cum per ſe ſit generationis & corruptionis ſubiectum, generatio autem & corruptio non ſint niſi fines motuum, nec mobile niſi quantum, inde eſt, quòd oportet generabilium materiam eſſe quantam. Patet igitur, quòd accidit materiæ quantam eſſe: & hoc ignorauit Plato, & adhuc multi ignorare videntur. Similiter autem materia non ſubiicitur formæ ſenſibilium ſecundum quod eſt quanta, ſed cum formæ ſenſibilium ſint multarum poteſtatum, & hæc diuerſitas poteſtatum exigat materiæ diuerſitatem in quantitate partium materiæ & figura, oportet materiam ſubiectam ſenſibus formis quantam & diſtributam eſſe, & in diuerſas figuras in partibus illis. Non ergo hæc ſunt principia materiæ, ſed potius in compoſito principiantur ab ipſa. Sic igitur determinatæ ſunt quæſtiones in hac ſcientia de principiis inductæ.

LIBER QVARTVS.

QVI EST DE PRINCIPIIS HVIVS SCIENTIÆ, QVÆ SVNT PASSIO, SVBIECTVM, ET DIGNITAS,

TRACTATVS I.

DE QVO SIT VT DE SVBIECTO, & de quibus paſsionibus.

CAPVT I.

Quod hæc ſcientia eſt vniuerſalis, & nulli ſcientiarum particularium eſt eadem.

Tex. c. 1.

IAm compleuimus in præcedentibus libris de quibus cauſis inquirere habet hæc ſcientia, quoniam inquiruntur hic primæ cauſæ, quæ extremæ ſunt in reſolutione cauſarum principiorum. Prælibatum eſt etiam in eo qui ante hunc librum eſt, quæ ſunt quæſita iſtius ſapientiæ, atque cauſæ iamdudum inueſtigatæ quæruntur. Reſtat igitur nunc vt oſtendamus in hoc libro ſapientiam hanc eſſe talium quæſitorum, & per huiuſmodi extremas cauſas quales aſſignauimus, licet iam dixerimus in præmiſſis, non omnis entis omnes cauſas eſſe: quia ſi omnes cauſæ æquè principaliter eſſent omnis entis, oporteret, quòd omne ens eſſet eiuſdem naturæ cum ente tranſmutabili, in quo conueniunt omnes cauſæ, ſicut diximus in ſecundo phyſicorum: non igitur entis inquantum eſt ens ſunt omnes cauſæ: diximus autem in præhabitis, quòd ſapiens qui dicitur Philoſophus, eſt doctiſſimus cauſarum, principaliter autem cognoſcit finem vltimum & formam primam entis ſecundum quod eſt ens: & hoc quidem ſine demonſtratione dictum eſt in phæhabitis: nunc autem demonſtrare intendimus, quòd eſt quædam ſcientia quæ per extrema & prima principia formæ primæ & finis vltimi conſiderat ens inquantum eſt ens, & quæ inſunt enti: hoc enim habito ſtabilita eſt ſufficienter ſcientia iſta, cum iam determinata ſint principia & quæſita & ſubiectum & paſſiones ipſius. Hoc igitur facere principaliter intendimus in hoc libro quarto: ex conſequenti autem, quia ſcientia de primo ente ſecundum quod eſt ens, eſt etiam de primis principiis demonſtrationis omnium ſcientiarum, ſicut in ſecunda quæſtione libri præcedentis determinauimus. Quidam contradicunt principiis illis, aſſerentes nihil penitus ſcire aliquem nec ſcire poſſe, ideo ex conſequenti manifeſtabimus mendacium huiuſmodi ſophiſtarum: & in his duobus tractatibus completur liber iſte quartus.

2. phy. tex com. 70. & infra.

Idem Commentator hîc. & 3. meta com. 3. & in prologo ſuo ſuper primo phy.

In primis igitur præmittemus propoſitionem

nem tria quæ in primo tractatu intendimus continentem, dicentes quòd certiſſimè ſcientia quædam vna eſt & eadem, quæ ſpeculari habet ens inquantum eſt ens & ſubiectum, & eadem ſpeculari habet eas paſſiones & prædicat quæ huic enti inſunt ſecundum ſe ſiue eſſentialiter ſecundum quod eſt ens : hæc autem ſcientia nulli ſcientiarum quæ in parte entis ſpeculari dicuntur, eſt eadem. Hoc autem vltimum primò oſtendemus, quòd ſcilicet ſcientia vniuerſalis quæ eſt de ente ſecundum quod ens, & de prædicatis entis, nulli particularium ſcientiarum eſt eadem. Nullam enim ſcientiarum ſpeculatiuarum intendit vniuerſaliter de ente inquantum eſt ens, cum duæ ſint ſpeculatiuæ præter hanc, phyſica ſcilicet & mathematica, vtraque iſtarum eſt abſcindens per formam ens, ad genus determinatum trahens partem aliquam determinatam entis, & ſpeculatur accidens ſiue paſſionem & prædicatum quod accidit per ſe circa partem illam entis determinati per principia non extrema, ſed propria & proxima, ſicut faciunt illæ de numero ſcientiarum ſpeculatiuarum quę sũt mathematicę,& ſicut facit phyſica: phyſica enim ens cõtrahit ad corpus mobile, & illius accidentia per principia propria entis mobilis ſpeculatur : ita matheſis tota contractum ens ad quantum à motu & materia ſenſibili ſeparatum conſiderat,& prædicata quæ inſunt illi per ſe conſiderat per principia non extrema, ſed propria. Cum igitur non ſint plures ſpeculatiuæ quam iſtæ quæ inductæ ſunt, ſcientia quæ conſiderat ens inquantum ens, nec in ſubſtantia, nec in paſſionibus, neque in principiis eſt alicui ſcientiarum particularium eadem. Nulla enim ſcientia conſiderans ens non in parte, & principia & paſſiones entis non in parte, eſt eadem alicui ens in parte, & paſſiones in parte entis & per principia propria conſideranti. Scientia autem iſta quæ ſapientia vocatur, conſiderat ens non in partem determinatum, & accidentia entis non determinati, & per principia entis non determinati : igitur illa ſcientia nulli particularium eſt eadem, ſed diuerſa ab ambabus illis. Non dicimus autem hîc ſcientiam particularem ideo quod particulariter prędicato ſubiiciatur, aut ideo quod prædicatum particulariter & non vniuerſaliter inſit ſubiecto: hoc enim modo omnis ſcientia vniuerſalis & vniuerſalium eſt : ſed dicimus ſcientiam particularem, quæ conſiderat naturam determinatam per formam vnam generis, aut ſpeciei, aut paſſiones quæ ſecundum illam naturam illius formæ illi enti determinato conueniunt ſecundum ipſam naturam per quam determinatur, ſicut eſt corpus phyſicum & quantitas mathematica. Per oppoſitum autem huius dicimus ſcientiam vniuerſalem, quæ eſt entis indeterminati quod ſecundum ſe & ſecundum ſui communitatem. Sic igitur patet, quòd ſcientia vniuerſalis non eſt aliqua particularium ſpeculatiuarum. Quod autem hæc ſcientia vniuerſalis non ſit ſibi ſubalternans particulares ſpeculatiuas, & quod ita habita adhuc neceſſe ſunt aliæ, iamdudum in ſcientia primi libri declarauimus

CAPVT II.

In quo probatur, quòd hæc ſcientia eſt de ente ſecundum quod ens, & ſoluuntur obiecta quæ ſunt contra hæc.

OStendamus autem primam partem ſuperius inductæ propoſitionis, quòd ſcilicet ſit ſcientia quæ ſpeculatur ens inquantum eſt ens, & quòd hæc ſcientia ſit iſta ſapientia,cuius eſſe ſtabilire intendimus. Si enim eſt ſcientia quæ per extremas cauſas & per extrema principia ſpeculatur primum ens, oportet quòd quædam ſcientia ſit quæ ſpeculetur ens inquantum ens. Iam autem in quæſtione habitum eſt primi libri præinducti, quòd extremarum cauſarum & principiorum conſideratio pertinet ad hanc ſcientiam, & in quæſtione tertia habitum eſt, quòd eiuſdem eſt ſpeculatio primi entis: igitur ſcientiæ iſtius eſt entis ſpeculatio : quoniam enim principia prima, & extremas in quibus ſtat reſolutio quærimus cauſas, ſicut primam formam, & vltimum finem, palam, quia principia illa & illas cauſas neceſſe eſt eſſe alicuius naturæ ſubiectæ in hac ſcientia, non ſecundum accidens, ſed ſecundum ipſam : cauſæ autem illæ & principia non ſunt naturæ alicuius ſignificantis ens in parte, ſed naturæ entis ſecundum quod eſt ens. Oportet igitur,quòd iſta ſcientia ſit entis inquantum eſt ens. In nulla enim ſcientia quæruntur principia naturæ ſubiectæ ſecundum accidens, ſiue ſecundum aliud conuenientia. Si igitur Philoſophi alij præter nos etiam ſicut & nos entium elementa & principia quærentes, ea quæſierunt principia, quæ naturæ rei ſubiectæ conuenerunt ſecundum ipſam, & non per aliud, ſicut quærentes naturæ tranſmutabilis elementa attulerunt ea quæ conueniunt tranſmutabili in eo quod trãſmutabile, & non in eo quod elementum vel ignis, neceſſe eſt etiam entis elementa & principia eſſe principia entis,non ſecundum accidens,nec ſecundum aliud, ſed ſecundum ipſum eſſentialiter inquantum eſt ens. Nobis igitur iſtam ſapientiam tradere volentibus neceſſe eſt accipere cauſas primas entis inquantum eſt ens, & non inquantum hoc ens vel illud.

Tex. c. 1.

Dubitabit fortè aliquis ſi de ente poſſit eſſe ſcientia, cum nihil diuerſum prædicabile ſit de ente : omnis autem ſcientia eſt paſſionis quæ ſic eſt in ſubiecto, quòd in numero eſt cum ſubiecto : differentia autem cauſa eſt numeri: vbi igitur nulla differentia eſt & nulla diuerſitas, nullus eſt numerus : & ſic nulla demonſtratio & nulla ſcientia. Amplius ens eſt cauſatum primum & non eſt cauſatum aliquod ante ipſum: igitur nulli ſubiicibile eſſe videtur, ſed prædicabile de omnibus : & ſic ſcientia non videtur eſſe de ente vt de ſubiecto, neque vt de prædicato, cum non habeant differentiam ad aliquod entium. Et ſunt iſta obiecta ſophiſtarum.

Obiectiones ſophiſtarũ contra prædicta.

Ens enim ſubiectum eſt habens accidentia multa quæ accidunt ei per ſe, licet realem ad ipſam non habeant differentiam, habent tamen

Solutio.

differentiam in modo: quod patet per hoc: quia cum ens nihil habeat ante se, patet quòd non procedit in esse sicut forma alicui addita præcedenti, sed sicut subiectum in quo informata sunt omnia sequentia: vita enim est ex additione formæ cuiusdam se habens ad ens, & similiter substantia, & sensus, & ratio, & intellectus. Nec dicitur esse subiectum sicut species quæ subiicitur generi differentia constitutiua: sed dicitur subiectum sicut illud quod præsupponitur in omnibus sequentibus, & omnibus substat eis. Et sic patet, quòd licet sequentia realem ad ipsum non habeant differentiam, habent tamen ad ipsum differentiam in modo. Et hæc differentia sufficit scientiæ primæ philosophiæ. Sic enim antecedentia enti demonstrantur inesse, vt entia per informationem esse habentia insunt enti per creationem solam habentis esse in eo quod nihil penitus ante se habeat. Reliqua autem ad minus sibi præsupponunt ipsum ens. Sic enim intelligitur quod in libro de causis dicitur, quòd prima rerum causatarum est esse, & non est ante ipsum causatum aliquod. Omnia autem alia sunt per informationem, vt bonum, & verum, & omnia alia.

CAPVT III.

Qualiter scientia quæ considerat ens inquantum ens est scientia vna.

Tex. c. 2. QVia verò omnis scientia vna est vnius generis subiecti, ens autem non est vnum genus aliorum, oportet nos ostendere quomodo possibile sit scientiam de ente esse vnam scientiam. Dicamus igitur, quòd ens multis quidem modis dicitur de his quæ sunt sub ipso, vt partes ipsius. Et ideò non dicitur vniuocè: quia vniuocum de multis dicitur vno modo & ratione vna, licet fortè magis & minus communicat illis de quibus vniuoca prædicatione prædicatur, sicut substantia maximè dicitur de prima substantia, & minus de secunda, si ab actu substandi substantia dicatur. Ens autem cum multis modis diuersis re & ratione de multis dicatur, dicitur tamen omnibus his modis ad vnum nomen, & ad vnam aliquam naturam, ad quam omnes illi modi dependent: & ideò non est æquiuocum secundum veram æquiuocationem, secundum quam solum nomen commune est & ratio substantiæ & naturæ diuersa est, & ad vnam naturam non dependet ipsa diuersitas. Et hoc videmus in analogia communitatis dictę secundum causam finalem. Sic enim dicitur salubre multis modis diuersis ad vnum quod est sanitas, & finis omnium salubrium: hoc enim dicitur salubre siue sanum vt conseruans sanitatem sicut exercitium: aliud autem salubre siue sanum diuerso modo dicitur à conseruante sicut in actione sua sanitatem faciens, sicut potio siue pharmacia humorem putridum expellens: aliud autem salubre siue sanum dicitur tertio modo à dictis duobus sicut signum sanitatis, sicut pulsus, vel vrina, vel cretici dies laudabiles: quartum autem salubre siue sanum dicitur sicut susceptibile sanitatis de facili, sicut corpus mundum ab humoribus malis. Et cum diuersi sint modi quibus ista sana dicuntur, est tamen vnica natura sanitatis ad quam sicut ad finem omnia sana dicuntur, & à qua sani accipiunt nomen.

Huius autem adhuc simile exemplum est in communitate analogiæ causæ efficientis dictum, & est communitas qua multa dicimus esse medicinalia per comparationem ad vnam eandem medicinam. Dicitur enim hic medicus medicinalis in habendo facultatem medicinæ secundum habitum regentem actum medicæ actionis. Aliud autem dicitur medicinale in existendo subtile secundum industriam ad medicinam, sicut vetula sine arte operans. Aliud autem dicitur medicinale, quia facit actum conferentem medicinæ, vt clyster vel syringa. Et cum modi sint diuersi omnes isti, tamen vna est ars medicinæ secundum naturam & nomen & rationem ad quam omnia ista modis diuersis dependent, & à qua accipiunt nomen medicinalis. Similiter autem multa alia sumemus ad similitudinem istorum multipliciter secundum analogiam dicta, de quibus in 5. huius sapientiæ libro determinabimus. Simile verò istorum multipliciter dictorum ad vnam formam & ad vnam materiam dictorum, non est possibile inuenire: quia multa respicientia vnum secundum formam sunt vniuoca: eorum autem quorum est vna materia, est transmutatio adinuicem: si autem non transmutantur adinuicem, non est eorum materia genere vna. Quando autem est vna materia secundum genus multorum, hæc non tota est in aliquo ipsorum: & ideò sicut ad vnum ad materiam vnam multa non dicuntur. Multipliciter igitur dicta ad vnum sunt secundum finem & efficientem causam.

Ita etiam multipliciter ad vnum subiectum omnium sicut superius dictum est, etiam ens, multipliciter dicitur de multis, quæ omnia dependent ad vnum ens, quod est verum ens & subiectum vnicum omnium, & accipiunt nomen ab ipso: & ideò talis dicti multipliciter ratio refertur ad principium vnum: quædam enim dicuntur etiam quæ sunt substantiæ, quædam verò ad substantiam dependentia, quædam sicut passiones substantiæ, quædam autem sicut viæ in substantiam, sicut generatio quæ est substantiæ actus potentiæ permixtus, aut sicut corruptiones quæ sunt via in non esse in qua esse substantiæ continuè abiicitur, aut sicut priuationes quæ sunt potentia pura actui non permixta, aut sicut qualitates primæ vel secundæ alterantes substantiam, alterationis enim finis est generatio vel corruptio: aut sicut effectiua substantiæ, sicut sunt virtutes informantes qualitates actiuas & passiuas vt actum inducant substantiæ, sicut sunt virtutes cælestes, & animæ virtutes in caloribus & spiritibus seminum & animatorum: aut sicut generantia substantiam elementaliter, sicut materia & forma: virtutes enim faciunt substantiam effectiue, generantia aut constituunt eam elementaliter: aut sunt entia, eò quòd sint aliqua de his quæ ad substantiam dicuntur, sicut tota accidentium multitudo: nec tantum recipiunt nomen entis

quæ

quæ ſic ſecundum primos intellectus rerum, ſed etiam quæ reſpiciunt ens ſecundum intellectus ſecundos logicos : vnde horum quæ dicta ſunt, non ſolum affirmationes, ſed etiam negationes: horum autem entium negationes ſubſtantiæ dicimus eſſe & non eſſe ſignificare, licet huiuſmodi intentionum diſpoſitio non ſit niſi in anima : propter quod etiam dicimus non ens eſſe non ens. Omnibus igitur dictis modis dicitur ens per dependentiam ad ſubiectum vnum, quod eſt verè ens, cui alia vel inferunt paſſiones, vel ſunt tranſmutationes eius, vel tranſmutantia ens verum, vel ad ipſum dicta ſicut diſpoſitiones, vel menſuræ, vel reſpectus, vel habitus, vel actiones verè entis, vel intentiones ſecundæ acceptæ circa ipſum eſſe verè entis, vel alicuius quod dicitur ad ipſum vt accidens ad ſubiectum : propter quod etiam quidam dicunt accidens non ens, ſed eſſe quodam eſſe & ſignare. Omnia igitur diuerſis modis dicuntur ad vnum.

Quemadmodum igitur ſalubrium omnium vna & eadem eſt ſcientia quæ eſt de verè ſano, & medicinalium omnium vna eſt ſcientia cum verè medicinali dicto : ita hoc conuenit eſſe & in aliis multipliciter ad vnum dictis. Non enim ſolum eſt vnius & eiuſdem ſcientiæ ſpeculari circa ea quæ vniuocè vnum dicuntur, ſed etiam eſt vnius & eiuſdem ſcientiæ ſpeculari omnia illa quæ prædictis modis ad vnam dicuntur naturam : omnia enim illa quodam modo dicuntur circa vnum, & ſecundum quòd circa vnum ſunt, eſſentialia habent prædicata quæ probantur eis ineſſe. Ea autem quæ æquiuoca ſunt, licet aliquod habeant prædicatum quod vniuerſaliter conuenit ſecundum totum ambitum vocis, tamen nullum penitus habent prædicatum eſſentiale ſecundum communitatem vocis omnibus conueniens. Verè enim dici poteſt, quòd omnis canis eſt pulcher : ſed cum res penitus ſit diuerſa quæ in communitate vocis continetur, quod eſſentiale eſt vni, non eſt eſſentiale alteri: & ſic nihil eſſentiale prædicari poteſt de æquiuoco. Ex dictis igitur palam eſt, quòd vnius & eiuſdem ſcientiæ eſt ſpeculari entia ſecundum quòd entia ſunt in tota entis communitate dicta. Quia verò analogum eſſe dicitur & dependens ad vnum cuius ſimpliciter & primò eſt ipſum nomen, ideò propriè illius primi eſt ipſa ſcientia, ex quo omnia dependent alia, propter quod accipiunt ipſum nomen commune. Si igitur in analogia entis hoc primum eſt ſubſtantia, oportet primum Philoſophum, qui de ente intendit habere ſcientiam ſubſtantiarum: & quia ſcientia non habetur niſi per cauſas & principia, oportet Philoſophum habere cauſas & principia ſubſtantiarum. Adhuc quoniã omne analogum eſt in communitate quadam cuiuſdam generalitatis & ambitus multorum, & omnis generis vnius eſt vnus ſenſus & vna ſcientia, ſicut grammatica quæ orthographia dicitur, vna exiſtens ſcientia omnes ſpeculatur literatas voces, ideò etiam vnius & eiuſdem ſcientiæ eſt ſpeculari entis inquantum eſt ens omnes ſpecies quaſcunque ſpecies habet ens, & ſpecies ſpecierum, ſiue ſint ſeparatæ, vt Platoni placuit, ſiue ſint in re, ſiue in anima, ſecundum quòd ad ens referuntur. Sic enim vnum genus vocamus, quod eſt vnum & primum ſubiectum, ad quod alia quocunque modo omnia referuntur. Palam igitur eſt de ente omni eſſe ſcientiam vnam vt de ſubiecto, quod multa habet eſſentialia prædicata, quæ ſequuntur ens inquantum eſt ens, ſicut potentiam & actum, & idem & diuerſum, & huiuſmodi : & hæc eadem eſt de ſpeciebus entis omnibus & ſpecierum ſpeciebus, ſecundum quod ad ens primum ſicut ad vnum ſubiectum quocunque modo referuntur.

CAPVT IV.

In quo declaratur, quòd hæc eadem ſcientia eſt de his quæ inſunt enti ſecundum quòd ens, & conuertuntur cum ipſo, ſicut eſt vnum.

NVnc igitur tempus eſt vt ſecundam partem à principio huius libri inductæ propoſitionis declaremus, quòd ſcilicet ſecundum hoc eadem ſcientia eſt de his quæ inſunt enti ſecundum quòd eſt ens, ſicut ſuperius diximus. Primum autem inter hæc quæ ſunt entis inquantum eſt ens, vnum eſt, quod conuertitur cum ipſo. Si enim ens & vnum ſunt ſic idem quod ſunt vna natura formæ & non tantum vnum ſuppoſitum quod ſubiicitur illi naturæ, ſed ſunt ſic idem, quia conſequuntur ſe adinuicem ſicut conſequuntur hæc duo nomina principium & cauſa, quæ eandem rem modis diuerſis ſignificant, & ideò non conſequuntur ſe ſicut oſtenſa vno & eodem verbo ſiue nomine. Sed illa diuerſitas verbi nihil reſtat ſiue reſiſtit, ſi vtrumque iſtorum ſimiliter accipiamus vt magis primum inter alia. Principium enim & cauſa vnam dicunt naturam, ſed non modum vnum: quoniam principium dicit modum negationis, ſecundum quod ante non eſt aliud: dicit igitur modum abnegationis prioris illius naturæ, quæ eſt cauſa ad quam ſequitur aliud, quod eſt ex ipſa natura quæ eſt cauſa : & ſic principium non addit ſuper cauſam rem aliquam ſecundum modum qui conſiſtit in negatione quæ conſequitur naturam illam quam dicit cauſa, quæ eſt ex qua ſunt omnia alia : hæc enim eſt ratio cauſæ quæ tantum cauſæ, & non cauſati habet nomen & rationem. Si igitur ſic vnam naturam modo negationis conſequentem dicit vnum, non differt ab ente : & talis differentia, quòd non oſtenditur hæc natura nomine vno, non impedit, quin ipſum vnum ſit magis primum inter alia ſicut & ens. Quod autem principium & cauſa non ſunt nominabilia nomine vno, & quòd ſimiliter ens & vnum non ſunt nominabilia ſiue oſtenſibilia nomine vno, ideò eſt : quia omne nomen ſicut alicui imponitur, ita quòd ab aliqua imponitur qualitate vel modo qualitatis : propter quod etiam omne nomen ſubſtantiam cum qualitate dicit ſignificare grammaticus : qualitatem tamen largè accipit pro qualitate & modo qualitatis ſiue per affirmationem ſiue per negationem dictæ: modos enim potius quam res attendit grammaticus.

Tex.

Quare grãmaticus dicit nomen ſignificare ſubſtãtiam cum qualitate.

ticus. Non autem idem modus eiuſdem naturæ eſt à quo imponitur nomen principij, & à quo imponitur nomen cauſæ in eo quòd eſt cauſa: quia cauſæ nomen imponitur à modo affirmationis, quod eſt vniuerſaliter & eſſentialiter aliud eſſe ex ipſa. Nomen autem principij imponitur à modo negationis. Hanc affirmationem conſequentis quod eſt ipſum non eſſe ex alio, quæ negatio non conſiſtit niſi ex affirmatione priori: & ideò nihil apponit cauſæ, ſed dicit modum alium: & cum illi modi ſint affirmationis & negationis, non ſunt ſignificabiles nomine vno & diffinitione vna, modos illos determinante. Et ſimiliter eſt de modis entis & vnius. Ens enim eſt à forma: forma autem duo facit per ſuam eſſentiam, & non per accidens. Vnum quidem, quia dat eſſe per hoc quòd eſt actus: alterum autem eſt quod terminat per hoc quòd eſt terminus entis: terminat autem per hoc quòd facit indiuiſum in ſe & ab aliis diuiſum, & diuiſum ab aliis eſt per hoc quòd non eſt alia: & ſic terminatio formæ conſiſtit in negatione quæ conſequitur entitatem formæ in eo quòd eſt: nomen ergo entis eſt formæ per hoc quòd dat eſſe, & nomen vnius eſt eiuſdem naturæ per hoc quòd eſt terminus: nec addit ſuper ens naturam, ſed modum qui conſiſtit in negatione conſequente hanc affirmationem qua dicitur hoc ens eſſe ens. Patet igitur, quòd licet differentia ſit in oſtenſione nominis, non tamen iſta nominatio remouet ipſum à natura primi entis.

Huius autem probatio eſt, quòd cum dicitur vnus homo, & ens homo, & homo, non eſt aliquid diuerſum ſiue diuiſum in nominibus iſtis, ſed vna & eadem natura hominis: ſed oſtendunt hæc tria dictionem eiuſdem naturæ diuerſis modis ſignificandi repetitam, cum dicitur ens homo, & vnus homo, & homo: palam autem eſt, quia non ſeparatur natura illa per hæc nomina: eò quod eſt eadem generatio & eadem corruptio entis hominis, & vnius hominis, & hominis. Nullam enim naturam per ſe vel per accidens addit generatio vnius ſuper generationem entis hominis vel hominis. Et nullam alicuius naturæ ſubſtantialis vel accidentalis adimit corruptionem corruptio vnius hominis aliam à corruptione entis hominis vel hominis. Si autem vnum aliquid adderet ſuper ens, haberet illud generationem & corruptionem præter generationem & corruptionem entis, ſicut Michaeles generatur, & corrumpitur muſicus, manens Michaeles & homo. Et ideo palam eſt, quia in his nominibus vnus homo & ens homo & homo, & oſtendunt hoc quod diximus de diuerſo modo ſignificandi, & quod nihil aliud ſit vnum præter ens. Amplius autem vniuſcuiuſque rei ſubſtantia eſt vnum quoddam non ſecundum aliquod accidens, ſed per ſeipſam. Si enim ſecundum actiones aliquod aliud à ſe eſſet vna, illud accidens aut eſſet vnum, aut non. Si non eſſet vnum, tunc non eſſe vnum faceret ſubſtantiam vnam, quod non poteſt eſſe. Si autem erunt vnum, tunc aut illud per ſeipſum eſſet vnum, aut per aliud. Et non dici poteſt, quòd per ſeipſum: quia datum eſt, quòd vnum addit naturam aliam qua id eſt vnum quod vnum dicitur. Si autem per aliud eſt vnum, tunc iterum quæritur de illo alio: & ibit in infinitum. Igitur dare oportet, quòd vniuſcuiuſque rei per ſe vnum eſt non ſecundum aliud accidens aliquod. Similiter autem ſubſtantia vniuſcuiuſque entis ens eſt per ſeipſam & non ſecundum accidens aliud ſubſtantiæ eius: ergo ens & vnum, cum dico, hoc eſt ens, & hoc eſt vnum, ſunt ipſa natura quæ eſt rei ſubſtantia: ergo ens & vnum ſunt idem, ſiue vna & eadem natura.

Ex hoc autem correlarium ſequitur vlterius quod quot ſunt ſpecies vnius, tot ſunt ſpecies entis: & de omnibus illis eſt vnius ſcientiæ ſecundum genus ſpeculari, quæ eſt illa quæ vocatur philoſophia prima. Vnum autem in ſubſtantiis facit idē, & vnum in qualitate eſt ſimile, & vnum in quantitate eſt æquale: & hæc omnia ſpecies ſunt vnius & entis, & conſideratio horum & ſimilium his pertinet ad Philoſophum.

CAPVT V.

Et eſt digreſſio declarans ſolutionem rationum ſophiſtarum inductarum ad hoc quod ens & vnum non ſunt vna & eadem natura.

DVbitabit aliquis de inductis an vnum & ens conſequuntur ſeinuicem ſicut vnam & eandem rem & naturam ſignificantia. Obiicit enim contra hoc Auicen. dicens, quòd ſi vnum & ens ſignificant eandem naturam, tunc iſta nomina vnum & ens ſunt ſynonima, & eſt nugatio quando vnum alteri additur, cum dicitur ens vnum. Amplius cum dicitur ens vnum, hæc duo nomina iunguntur ſibi per appoſitionem, ſicut cum dicitur animal homo: quia vnum non determinat alterum: videtur ergo, quòd vnum iungatur enti per denominationem & informationem: hoc enim videtur ex hoc quod numerum & ſuppoſitum trahit ab ente ſicut denominans à denominato, & adiectiuum à ſubſtantiuo. Omne autem denominatiuum formam aliam ponit quandam ſupra denominatum. Vnum igitur dicit aliquam formam enti additam, cum dicitur vnum ens. Amplius vnum dicit indiuiſionem quam non dicit ens: & cum dicitur vnum ens, indiuiſionem ponit vnum ſuper ens: addit ergo aliquid enti. Amplius vnum principium eſt numeri: ſicut igitur punctus eſt natura continui, licet non ſit continuum: ita vnum eſt natura numeri, licet non ſit numerus: eſt igitur vnum accidens. Cum igitur dicitur vnum ens, addit vnum quoddam accidens ſuper ens. Adhuc ſicut ex præhabitis ſcitur, ens ſolum eſt creatum: vnum autem eſt per informationem: quia ſuum intellectum ponit circa ens præſuppoſitum: eſt enim vnum ens indiuiſum: ergo addit aliquid ſuper ens. Amplius omne diuidens aliquid addit ſuper diuiſum: vnum autem cum multo ſibi oppoſito diuidit ens: ergo addit aliquid enti. Amplius ſi ens & vnum ſint penitus vna & eadem natura, quicquid opponitur vni, opponitur & alteri:

teri : multum autem opponitur vni : ergo opponitur & enti, quod falſum eſt : ergo vnum & ens non ſunt penitus vna & eadem natura. Hæc & ſimilia inducit Auicen. pro ſe, quando contradicit Ariſtotelem in ſupra inductis rationibus.

Solutio quæſtionis.

Quia autem ſuperius inductæ rationes ſunt irrefragabiles, reuertemur dicentes, quòd ens & vnum ſunt vna & eadem natura : & vniuſcuiuſque rei vera entitas eſt eiuſdem rei vera vnitas : nec addit vnitas entitati niſi indiuiſionem quæ non ponit aliquid, ſed in negatione conſiſtit : & hæc negatio conſequens eſt affirmationem veræ entitatis, quando dicitur, hoc eſt ens, vel ens eſt ens, vel hoc ens eſt hoc ens. Cum enim duo facit forma dando eſſe & determinando, & terminet per hoc quod eſſe dat, erit terminatio ſecundum rationem intelligendi conſequens dationem eſſe, licet ſimul generatione & tempore ſit vtrumque : & quoad hoc vnum eſt conſequens ad ens, cum tamen vna natura ſit vtriuſque : modus igitur diuerſus importatus per ens & vnum, facit quòd nomina non ſunt ſynonima, nec eſt nugatio, quando ſibi coniunguntur, nec per appoſitionem coniunguntur ſibi. Et licet vnum ponat modum ſuum quem importat circa ens, ſicut circa ſuppoſitum ſuum, tamen ille modus non eſt alicuius formæ alterius ab ente, ſed modus negationis qui ſufficit grammatico : & ideo non eſt denominatiuum, ſed modum habens denominatiui : & hoc fortè attendit Auicen. cum dicit eſſe denominatiuum, ſed modum habens denominatiui : & hoc fortè attendit Auicen. cum dicit eſſe denominatiuum. Sic igitur licet indiuiſionem addat ſupra ens, & quoad hoc præſupponat ens, hoc tamen non eſt aliquam formam addere, ſed potius modum qui ex negatione reſultat. Quod autem dicitur, quòd vnum principium eſt numeri, dupliciter accipi poteſt, propter æquiuocationem principij : eſt enim principium connaturale ei cuius eſt principium & reductum ad genus principiati, & hoc eſt quaſi principium intra, ſicut punctus eſt principium continui, & nunc temporis : & eſt principium quod eſt cauſa non intrans in genus cauſati, ſicut ſubſtantia eſt cauſa accidentis, & ſubiectum paſſionis, & hoc modo duplex eſt vnitas, quarum vna eſt terminus ſubſtantiæ vel entis, & vnum huiuſmodi eſt entis terminatio, & hoc eſt cauſa vnitatum non de genere vnitatum exiſtens : alia eſt vnitas quæ eſt indiuiſibile ſiue indiuiſibilitas cauſata & abſtracta ab hoc vno, & hoc eſt accidens, cuius collectio facit numerum : & hoc vnum non eſt conuertibile cum ente, ſed primum. Ex dictis autem patet qualiter vnum ſit factum per informationem, & ens per creationem, & qualiter vnum conſequitur ens : & ideò diuidit ipſum, & modum quemdam addit ei, gratia cuius opponitur multitudini, cui non opponitur ens : & ſic patet omnium præinductorum ſolutio. Et facile eſt per hæc quæ hîc dicta ſunt, excuſare dicta Auicennæ, quia pro certo ſi quis ſubtiliter dicta ſua inſpiciat, dicere intendit hoc quod dictum eſt. Ex omnibus autem inductis hoc accipiendum eſt, quòd ens & vnum vnam dicunt naturam : & ideo ſpecies vnius ſunt ſpecies entis. Et Philoſophus tractans de ente & ſpeciebus eius, tractabit de vno & ſpeciebus vnius.

Vide pro hac via Auerroëm 4. meta. com. 3. Et 10. meta. com. 8.

Duplex eſt vnitas. Vide Auer. hic com. 3. & 10. met. com. 8.

CAPVT VI.

In quo ex prædictis declarantur partes & ordo primæ philoſophiæ.

REdeamus igitur ad propoſitum dicentes, quòd ferè omnia contraria reducuntur ad vnum & ſicut ad principium : quia cum idem ſit vnum, ſicut diximus, & illi opponitur diuerſum, à diuerſitate incipit omnis contrarietas & omnis oppoſitio. Dico autem ferè propter oppoſitionem priuatiuam quæ relinquit ſubiectum : & quoad hoc à diuerſitate non incipit : hæc autem ſpeculata ſunt in parte in logicis & ſpeculanda ſunt melius poſterius in egloga, hoc eſt, in diſtinctione contrariorum : & inquantum principiantur ab vno, intantum ſpeculatio eorum pertinet ad iſtam philoſophiam : quia tamen ſpeculatur Philoſophus de ente, & primum ens ex quo alia pendent & entia nominantur, eſt ſubſtantia, quot ſunt ſubſtantiæ, tot ſunt partes philoſophiæ primæ. Sunt autem ſubſtantiæ ſeparatæ quæ primæ ſunt in eſſe ſecundum omnes ſui differentias, licet vltimæ ſunt in noſtra cognitione, & ſunt ſubſtantiæ phyſicæ quæ ſecundum ſuas differentias poſteriores ſunt in natura, licet priores ſint in noſtra cognitione quæ à ſenſu incipit : & ideò ſequentes facilitatem doctrinæ in 7. & 8. determinabimus quidditates phyſicarum ſubſtantiarum, & ſua conſequentia, ſicut potentiam & actum, vnum & multum in 9. & 10. & tunc in 11. libro deinceps & de ſeparatis cum ſubtilitate loquemur. Ex his igitur patet, quòd neceſſe eſt eſſe aliquam primam philoſophiam habentem iſtas ſubſtantias, & ſimiliter habentem cognoſcere vnum & ens. Omnia enim iſta recta ratione exiſtunt habentia pro generibus primis vnum & ens. Dico autem vnum & ens eſſe genera : eò quòd ſunt prima ſubiecta, ad quæ omnia alia ſe habent per informationem & additionem, ſicut diximus in antè habitis. Ex quo prima philoſophia eſt de his, neceſſe eſt etiam, quòd ſcientiæ librorum in quos iſta philoſophia diuiditur, ſequantur hoc ſicut diximus : eſt enim Philoſophus in hac parte ſimilis illi qui dicitur mathematicus. Matheſis enim habet partes in quibus quędam eſt ſcientia prima, ſicut in quanto diſcreto eſt arithmetica prima, & in quanto continuo geometria eſt prima. Eſt autem in diſcretis ſecunda ſcientia, ſicut muſica : & in continuis, ſicut perſpectiua : & ſunt in mathematibus aliæ deinde ſcientiæ, ſicut in diſcretis ſcientia Algoriſmi & de pugnis numerorum, & ſcientia abachi & huiuſmodi : & in continuis ſcientia de planimetria & coſmimetria & de ponderibus & de ingeniis. Et ſic etiam partes habet philoſophia prima de ſubſtantia & accidente, quæ erit ſcientia libri ſexti : & de quidditate ſubſtantiæ, quæ erit ſcientia libri. 7. & de ſubſtantia phyſica, quæ erit determinanda

Tex. c. 4.

in 8.& de conſequentibus ſubſtantiam & vnam ſubſtantiam, quæ erunt ſcientiæ. 9. quoniam potentia & actus ſequuntur primum ens, & vnum & multum, & idem & diuerſum & contrarium ſequuntur primum vnum : & potentiam & actum conſiderabimus in 9. & vnum & multum & idem & diuerſum & contrarium pertractabimus in 10. & 11, & deinceps attingemus ad loquendum de ſubſtantiis ſeparatis : & in his complebitur tota iſta philoſophia. Quoniam autem eſt iſtius ſcientiæ ſpeculari ea quæ opponuntur vni, & vni opponitur pluralitas quacunque oppoſitione, oportet quòd iſta ſcientia ſpeculetur & negationem & priuationem vnius : vtraque enim iſtarum oppoſitionum ſpeculatur vnum, cuius aliqua oppoſitio eſt ſicut negatio, & aliqua ſicut priuatio : hæc autem negatio cuius oppoſitionem aliquando importat vnum, eſt duplex : aut enim ſimpliciter dicitur extra genus & negat vniuerſaliter, quia non eſt illi vniuerſaliter conueniens : aut negat in genere, quia ſcilicet non eſt illi conueniens de his quæ ſunt alicuius generis determinati. Hoc autem eſt : quia ſicut diximus in præhabitis, vnum non addit ſupra ens niſi modum negationis : eſt enim vnum indiuiſum in ſe & diuiſum ab aliis: & cum actus negationis ſit diuidere, eſt vnum non alia ſibi oppoſita, & cum ſic negatur ab aliis ſibi oppoſitis, quæ ſunt plura & multa & pauca, his enim opponitur, o teſt eſſe oppoſitio negationis, & poteſt eſſe oppoſitio priuationis. Et ſicut oppoſitio negationis poteſt eſſe oppoſitio vniuerſalis negationis in omni genere vel in genere determinato : ſicut ſi dicam vnum in diſcretis eſſe negatiuum pluralitatis, aut paucitatis, aut multitudinis, ſicut par & impar negatiuè poſſunt opponi in genere numeri. Quando autem habet oppoſitionem priuatiuam ad ſua oppoſita, accipitur vt potentia priuata formis oppoſitorum ſuorum : & hoc eſt quando accipitur vt potentia omnis numerus : quia ſic potentia eſt pluralitas, & potentia multitudo, & potentia paucitas. Omnes autem iſtos modos oppoſitionum vnius oportet determinare hanc ſcientiam : huic enim vni quod hæc ſcientia conſiderat, adeſt differentia harum oppoſitionum, ſicut diximus. Et cauſa differentiæ eſt: quia intellectus eius eſt in negatione. Abſentia enim vnius in ſuis oppoſitis negatio eſt ipſius in oppoſitione qua opponitur vt negatio : in oppoſitione autem priuationis quædam fit natura ſubiecta quæ potentia eſt ſub formis ſuorum oppoſitorum : & de illa dicitur priuatio. Horum autem omnium cauſa eſt, quòd vnum extra genus eſt, & vnum in genere. Extra genus quidem vniuerſaliter conuertitur cum ente: in genere autem vnum quidem in ſubſtantia facit & eſt idem, & in qualitate eſt ſimile, & in quantitate eſt æquale, & ſic de aliis. Oportet igitur, quòd vnum extra genus quod importet modum negationis extra genus, & vnum in genere importet modum negationis in genere. Si autem accipitur vt potentia pura, importabit modum priuationis.

Quia igitur omnes iſtos oppoſitionis modos habet vnum, & pluralitas opponitur vni, oportet quòd iam dictæ ſcientiæ quæ eſt prima philoſophia, ſit cognoſcere quæcunque his oppo-

nuntur quæ dicta ſunt prædictis modis oppoſitionum : & habebit cognoſcere quæcunque opponuntur his quæ dicta ſunt præinductis modis oppoſitionum, & habebit cognoſcere oppoſita modis vnius, quod in vno ſumitur genere, ſicut diuerſum, & diſſimile, & inæquale, & quæcunque alia vni in eodem genere dicto opponuntur, aut quæ ſunt dicta ſecundum iſta oppoſita, aut etiam quocunque modo dicuntur ſecundum pluralitatem & vnum ſicut cauſata ab ipſis : vnum enim in genere ſubſtantiæ dicitur idem, & vnum in genere qualitatis dicitur ſimile, & vnum in genere quantitatis dicitur æquale : & his opponitur diuerſum & diſſimile & inæquale cauſata à pluralitate in dictis generibus accepta : & ideo diximus, quòd negatio vnius duplex eſt, extra genus ſecundum quod cum ente conuertitur, in genere quando in vno determinato genere accipitur, vt idem, ſimile, & æquale : vnum autem eorum quæ ſic vni opponuntur in genere vno accepto, eſt contrarietas. Differentiæ namque accipiuntur in genere determinato, & differentiæ ſunt contrarietas generis in quo poteſtate ſunt differentiæ : contrarietas autem diuerſitas eſt & cauſa diuerſitati.

Ex omnibus igitur inductis planum eſt, quod cum multipliciter dicatur vnum, oportet quòd & ea quæ dicta ſunt oppoſitionum, multipliciter dicantur : attamen quia non dicuntur æquiuocè, omnia hæc eſt cognoſcere vnius & eiuſdem ſcientiæ. Non enim ſic multipliciter dicta ſunt ſimpliciter diuerſa ſicut æquiuoca: ſed erunt æquiuoca, ſi nec ſecundum primum dicerentur à quo nomen accipiunt : nec dicerentur ad vnum ad quod dependent ſecundum rationem : tunc enim omnino eſſet ratio ſubſtantiæ diuerſa : & ideo de eis non poſſet determinare vna & eadem ſcientia. Hoc igitur eſt cauſa diuiſionis & ordinis partium huius ſcientiæ. Quoniam verò omnia ſic multipliciter dicta referuntur ad id quod primum & principaliter habet nomen illud & rationem, ſicut verbi gratia quæcunque multipliciter vnum dicuntur, referuntur ad primum vnum, quod principaliter vnum dicitur, & ſimiliter dicendum eſt ſe habere in aliis multipliciter dictis, ſicut eſt idem, & diuerſum, & contrarium, & his ſimilia, oportet quòd ſigillatim ſic reddendum ſit ad primum cum diuiſum & diſtinctum eſt, quoties ſiue quot modis dicitur in ſingulis prædicamentis quæ tali multiplicitate communiter de multis dicuntur : oportet enim diſtinguere quomodo ſingula ad ſuum primum dicuntur: in tali enim multiplicitate dicitur hoc quidem habendo illud primum per nomen & principalem rationem: illa verò alia dicuntur nomine illo faciendo actionem aliquam illius, ſicut vetula dicitur medica: alia verò ſecundum quo dam alios modos dicuntur. Sic igitur oportet nos in hac ſapientia ſpecialem inducere librum, vt diſtinguamus quoties ſingulum talium dicitur, & ille erit liber quintus.

De principiis autem entis & de ſtatu principiorum oportuit fieri librum primum & librum ſecundum. Et quia principia ſunt per quæ determinantur huius ſcientiæ quæſita, & oportuit præſcire quæſita, oportuit de quæſitis inducere

ducere librum tertium. Qualiter autem quæſita ſunt determinanda per principia, & qualiter in vnam ſcientiam reducuntur, & quo ordine terminanda ſunt, oportuit ſcire per iſtum librum quartum.

Palam eſt igitur illud quod in quæſtionibus in præcedenti libro dictum eſt, quòd vnius & eiuſdem ſcientiæ eſt ſermonem habere de his omnibus quæ ſequuntur vnum, & de ſubſtantia & conſequentibus eius : hoc enim fuit vnum dubitatorum in quæſtionibus : quia licet plures fuerint quæſtiones, tamen circa vnum verſantur omnes. In 6. enim quæſtionibus quæ ſunt à 7. vſque ad 12. incluſiuè, hæc quæſita ſunt, vtrum ſcilicet vnius & eiuſdem ſcientiæ eſſet determinare de ſubſtantiis & conſequentibus vel non.

CAPVT VII.

In quo probantur ea quæ dicta ſunt in præcedenti capitulo.

Tex.c.5. HÆc autem omnia probantur ex hoc quòd Philoſophi de omnibus inductis eſt poſſe ſpeculari ſecundum facultatem iſtam : quia ſi non eſt Philoſophi, tunc oportet, quòd ſit alicuius qui conſideret ens determinatum quem ſupra vocauimus Philoſophum particularem, ſicut eſt mathematicus, vel phyſicus : & tunc quæratur, quis ſit ille qui inueſtigat, ſi idem eſt Socrates & Socrates ſedens, & ſimiliter in aliis in quibus dicitur idem vel diuerſum : aut quis ſit ille qui inueſtigat, ſi vnum vni eſt contrarium vel non : aut qui inueſtigat quid eſt contrarium ſecundum eſſe & naturam : aut qui inueſtigat quoties dicitur ſingulum multipliciter dictorum : & ſimiliter quis eſt ille qui inueſtigat de omnibus talibus. Quoniam enim ſecundum omnia quæ induximus entis ſecundum quòd eſt ens & vnius ſecundum quòd eſt vnum, ſunt eædem paſſiones, & eædem paſſiones non ſunt numeri inquantum eſt numerus, nec ſunt lineæ inquantum eſt linea, nec ſunt ignis inquantum eſt ignis, palam eſt, quòd non particularis ſcientiæ, ſed vniuerſalis illius ſcientiæ quæ conſiderat ens & vnum, eſt in talibus cognoſcere & quid eſt ſiue ſubſtantiam, & omnia accidentia conſequentia eam : & ideò etiam primi Philoſophi qui de illis accidentibus intendebant, non peccant, ſicut nec rectè vel de quibus conuenit philoſophari : ſed ideò peccant, quia in omnibus talibus primum ens eſt ſubſtantia, de qua nihil audiunt per inquiſitionem, quia non receperunt, dicentes & ponentes principia ſubſtantiæ, & noluerunt ponere numerum & vnum & multa eſſe principia, cum illa ſint ſubſtantiam & ſubſtantiæ principia conſequentia. Sicut enim numeri ſunt quædam ſubjecta, & illorum ſubiectorum inquantum ſunt numeri ſunt numerorum quædam paſſiones per ſe conſequentes numerum, ſicut imparitas, & paritas, & commenſuratio, & æqualitas, & excedentia ſiue abundantia, & defectus, de quibus in arithmetica dictum eſt, & alia his ſimilia quæ adinuicem ſecundum ſeipſa inſunt numeris vt paſſiones ſubiectis. Similiter autem ſicut inſunt quædam paſſiones per ſe & ſolido & immobili & leui & graui, quæ in phyſica ſunt determinata, inſunt aliqua propria : ſic etiam enti inquantum eſt ens, quædam inſunt propria, & illa ſunt etiam de quibus primi Philoſophi eſt ſcrutari veritatem, ſicut diximus.

Circa idē genus verſantur dialectica & ſophiſtica & prima philoſophia.

Signum autem huius eſt, quòd dialectici & ſophiſtæ licet docendo dialecticam & ſophiſticam ſint determinati generis, tamen in vſu eandem ſubinduunt figuram cum primo Philoſopho : eò quod imitantur eum : ſophiſtica enim circa omnia apparens eſt ſophia ſiue ſapientia, & dialectica diſputat de omnibus ſicut & Philoſophus. Diſputans autem de omnibus non poteſt inquirere de omnibus niſi ſecundum id quod commune eſt omnibus : ens autem eſt id quod commune eſt omnibus & vnum. Similiter circa iſta eadem verò communia eſt philoſophia, ſicut dictum eſt : tam ſophiſtica enim quam dialectica circa idem genus ſubiectum verſantur cum prima philoſophia. Sed differt philoſophia à dialectica quidem modo poteſtatis & virtutis medij : quoniam dialectica procedit ex ſignis quæ inueniuntur in multis : ſed philoſophia procedit ex eſſentialibus propriis & profundatis in natura rei. A ſophiſtica autem differt ſecundum vitæ prohæreſim ſiue electionem : quia ſophiſtica eligit conſequi gloriam, philoſophia autem veritatem. Eſt enim dialectica quaſi cum formidine tentans per probabile de eiſdem de quibus philoſophia per eſſentiale medium eſt ſciens quidem veritatem : ſophiſtica enim viſa eſt ſcire, ſed non eſt ſecundum veritatem ens ſciens.

Amplius autem alia contrariorum coelementatio ab ea quæ dicta eſt, quòd reducuntur contraria in genus vnum primum quod eſt priuatio : omnia enim, ſicut & in naturalibus docuimus, contraria reducuntur ad priuationem & habitum, reducuntur enim ad contraria in ſitu ſicut ad prima elementa & principia contrariorum : & hæc reducuntur ad priuationem & habitum : & qualiter fit, in parte diximus in phyſicis & in parte poſterius dicemus. Omnia enim taliter oppoſita referuntur ad ens & non ens, ſecundum quod ens & non ens priuatiuè opponuntur, & referuntur ad vnum & pluralitatē ſecundum quod vnum potentia plura priuata actu pluralitatis. Sic enim inter ea eſt oppoſitio priuationis & habitus, ſicut ex antè habitis conſtat : ſecundum hoc enim motus & ſtatus, hoc eſt, immobilitas quæ ſunt contraria, referuntur ſecundum antiquos ad vnum & plura : quoniam indiuiſibile quod verè eſt vnum, eſt immobile, & mobile pluralitate partium quæ ſunt ante & poſt, continuè refertur ad pluralitatem. Similiter autem ferè omnes Philoſophi conſitentur omnia entia & ſubſtantiam componi ex contrariis. Ferè autem dico propter eos qui ponebant vnum ens infinitum & immobile, ſicut Meliſſus & Parmenides. Hi enim entia ex contrariis componi non dicebant. Omnes autem alij dicebant entia componi ex contrariis : quidam namque dicebant numeros eſſe principia, & hi dicebant entia componi ex pari & impari. Alij autem phyſica ponentes principia, dicebant contraria eſſe, calidum & frigidum, ex

Tex c.6.

quibus omnia dicebant componi. Alij autem materialia volentes ponere contraria, dicebant ea esse finitum & infinitum, ex quibus omnia dicebant componi: ex his enim dicebant componi magnum & paruum. Alij autem formalia ponentes contraria, dicebant illa esse amorem & odium, ex quibus omnia dicebant componi. Alia etiam omnia quæcunque contraria ponebant antiqui, reducta videntur secundum veritatem & secundum eos ad vnum, & pluralitatem, sicut ad ens & non ens priuatiuè opposita. Hic igitur ipsa reductio sumatur & supponatur à nobis ab ipsis antiquis: principia verò omnia quæ sunt præter alia quæ dicuntur principiata entia, cadunt secundum reductionem ad vnum & ens, quasi ad ea genera quæ dicta sunt esse genera principiorum. Sicut enim in primo physicorum ostendimus, omnes qui ponebant principia contraria, ponebant vnum sicut ens, & alterum sicut non ens, & sicut diximus, hoc ponebant sicut vnum, & alterum sicut plura.

1 phy. ter. com. 41.

Palam igitur est de his quæ dicta sunt hîc, quia vnius & eiusdem scientiæ est de his quæ dicta sunt contraria speculari, & ens inquantum est ens. Et huius ratio est: quia secundum præinductos Philosophos omnia aut contraria, aut ex contrariis facta: principia verò contrariorum secundum eosdem Philosophos sunt vnum & pluralitas, & illa quæ sic reducuntur ad vnum & ens, sunt vnius & eiusdem scientiæ, siue vnum quod est genus ad quod reducuntur secundum vnum & idem nomine & ratione, dicatur vniuocè, sicut dixit Plato, siue non dicatur secundum vnum vniuocum, sed multipliciter, sicut forsan veritas se habet: & hoc hîc non probatur, sed supponimus, & in consequentibus ostendemus. Attamen quamuis multipliciter dicatur vnum de multis, alia tamen omnia vna dicuntur ad vnum primum, & contraria vni, sicut multa, & diuersa, & dissimilia, & inæqualia, & hûiusmodi alia, dicuntur etiam ad vnum primum. Et quamuis ens & vnum non sint vniuersaliter idem nomine & ratione sicut vniuocum, tamen forsan in omnibus non separatas habent rationes sicut æquiuocum, sed quidam modorum eius est dictus ad vnum primum nomine & ratione: alij verò modorum eius participant nomen ad idem dictum siue posterius: & hæc omnia speculari est istius vniuersalis scientiæ.

Propter quod non est geometriæ speculari quid absolutè & vniuersaliter sit contrarium, aut quid absolutè & vniuersaliter sit perfectum, aut quid vniuersaliter sit vnum, aut ens, aut idem, aut diuersum: non enim ista considerat nisi ex conditione qua ad materiam sibi propriam contrahuntur.

Manifestum est igitur, quòd vnius & eiusdem scientiæ vniuersalis est ens inquantum est ens speculari, & omnia quæ insunt ei inquantum est ens. Manifestum est etiam, quòd theorica ista non solum est substantiarum secundum suas diuersitates, sed etiam existentium quocunque modo, secundum quod ad ens reducuntur, & etiam dictorum superius quæ insunt enti secundum quòd ens: est igitur de inductis supra, & de priori & posteriori, & genere & specie, & toto & parte, & aliis & de omnibus talibus. Et sic patet de quibus est scientia ista. Ex istis patet solutio omnium quæstionum. 12. primarum præter secundam.

CAPVT VIII.

Et est digressio declarans coelementationem contrariorum ad priuationem & habitum, qualiter vnum in genere & extra genus habent negationem.

AD faciliorem autem doctrinam oportet nos hîc ostendere quod supposuimus, qualiter scilicet coelementatio contrariorum ad priuationem & habitum reducatur, & qualiter prima contraria sint contraria accepta secundum situm. Ad hoc autem intelligendum est, quod & in quarto cæli & mundi diximus, & perfectius in libro de natura loci & locati. Si enim intelligamus materiam vniuersitatis generatorum extensam in concauo orbis lunæ sine forma naturali cum potentia ad ipsam, non erit causa quare hîc generatur terra & ibi aër, nisi aliquod generans: quia generans dando formam dat locum: generans autem non potest esse nisi motus cæli secundum quòd motus est actus talis corporis secundum quòd est compositum ex motore & mobili: quia sic virtus eius formas producit substantiales, sicut & calor naturalis per hoc quòd est instrumentum animæ. Si igitur concauum lunæ sumatur secundum quòd est locus, sunt in concauo virtutes cælestes generantes. Non enim accipitur locus mathematicè, sed physicè. Virtutes igitur istæ sunt fortiores etiam in immediato quam in mediato, & fortiores in propinquo quam in remoto. In eo igitur quòd immediatè coniungitur concauo superficiei lunæ, quæ est locus altus, simpliciter generabitur corpus rarum & calidum & formalissimum inter corpora, & in concauo ignis in quo iam virtus cæli diminuta & priuata est, & deficit virtus ignis, generabitur illi conueniens magis: & iterum in concauo illius vbi virtus cæli adhuc minor est, & deficit virtus aëris, generabitur corpus quod est sub illo materialius & spissius illo, & sic deinceps, sicut diximus in libris physicis. Et si obiiciat aliquis, quòd differentiæ situs sunt accidentia: & secundum hoc accidentia sunt causa substantiæ: patet, quòd hoc non valet: quia accipit hîc locum physicè in quo agunt virtutes corporis illius cuius est superficies, & agunt vt vires substantiæ cælestis & elementalis. Hoc autem modo producunt substantias & generant eas: & hoc modo prima in materia accepta contrarietas est rarum & spissum ex parte patientis: ex parte autem generantis est prima contrarietas altera, & vnum, & in omnibus forma & virtus est generans & dans locum, & priuatio virtutis & formæ inducit aliquid materialius, quod se habet per modum priuationis ad illud: & hoc modo calidum est habitus, & frigiditas est priuatio: quia in ea deficit virtus cælestis, & deficit in ea virtus motus, & ideò sistit motum. Sic etiam rarum est habitus, & spissum est priuatio propter eandem causam: & album est

habitus

habitus propter lucis participationem, & nigrum eſt priuatio eiuſdem: in igne autem ſiccum eſt habitus, & humidum eſt à priuatione cauſatum: & in terra eſt conuerſus modus horum contrariorum: & hoc eſt ideò: quia humidum in aëre eſt ex priuatione completæ raritatis: in terra autem ſiccum eſt ex priuatione, quia eſt ex ſicco humidum exprimente, ſicut in aliis locis ſatis declaratum eſt. Philoſophi autem hæc omnia reducebant ad ens & non ens, quæ ſimiliter dicebant opponi ſicut priuatio & habitus opponuntur, & ad vnum & plura quæ ſimiliter dicebant opponi. Et cauſam huius aſſignauimus in primo libro: entitatem enim dicebant eſſe in omni re ab vno primo, quodcunque ponebant eſſe illud primum, & illud eſſe vniuocum in omni genere entis dicebant, & hoc dicebant eſſe vnum: ſed non ens dicebant eſſe priuationem illius primi in omni eo quod non eſt, & ſic cadebat in reſolutionem in plura: & ideò dicebant pluralitatem eſſe non ens: & ſic ſicut ad prima oppoſita reducebant omnia in ens & non ens, & in vnum & plura. Vnum autem ſecundum intellectum Ariſtot. dupliciter accipitur, extra genus ſcilicet, ſecundum quòd conuertitur cum ente: & in genere, & ſic in ſubſtantia vnum eſt idem, & in qualitate vnum eſt ſimile, & in quantitate eſt æquale, & ſic de aliis: & ideò cum vnum ſit non diuiſum in ſe & diuiſum ab aliis, habet negationem extra genus & in genere, & habet etiam oppoſitum priuationis ad ea quæ ſibi opponuntur, ſicut patet per antè dicta.

TRACTATVS II.

IN QVO AGITVR DE STABILIMENTO principiorum demonſtrationis.

CAPVT I.

Quod vnius & eiuſdem ſcientiæ eſt tractare de primis principiis demonſtrationis, & de ente primo quod eſt ſubſtantia.

Tex. c. 7. DETERMINATIS autem his, dicendum eſt de hoc quod in ſecunda quæſtione quærebatur, vtrum videlicet vnius & eiuſdem ſcientiæ ſit tractare de his dignitatibus quæ in omnibus mathematicis dignitates vocantur, & de primo ente quod eſt ſubſtantia, an de hoc determinare ſit ſcientiarum diuerſarum? Ex his autem quæ antè dicta ſunt, palam eſt, quòd vnius & eiuſdem ſcientiæ tractare eſt de vtriſque, & eſt illius ſcientiæ quæ eſt Philoſophi primi perſcrutatio illa quæ eſt de his vtriſque. Dignitates enim communes ſunt omnibus generibus ſubiectis in omnibus ſcientiis, & non ſunt conuenientes tantum & contractæ ad vnum genus aliquod proprium aliorum Philoſophorum, ſed potius omnes vtuntur primis dignitatibus. Et hoc non poteſt eſſe cauſa, niſi quia primæ dignitates quæ ſunt principia omnium demonſtrationum, ſunt entis inquantum eſt ens: nihil enim aliud commune eſt omni generi ſubiecto niſi ens ſecundum ſe acceptum. Cum igitur dignitatibus demonſtrationum vtantur omnia genera ſcientiarum, oportet quòd dignitates ſint ſecundum ens acceptæ: vnumquodque enim genus ſubiectum particularis ſcientiæ vnum eſt & determinatum, ſicut corpus mobile, & ſicut continuum, & ſicut numerus, & huiuſmodi. Intantum ergo hæc genera determinata vtuntur principiis, inquantum eis ſufficiens eſt ad naturam propriam. Sed hoc principio quod de quolibet affirmare vel negare, & de nullo ſimul, quod eſt circa eſſe & non eſſe, vtitur geometer ſic, quòd quamlibet lineam neceſſe eſt eſſe ſimetram vel aſimetram: & arithmeticus vtitur eo ſic, quòd quemlibet numerum neceſſe eſt eſſe parem vel imparem. Sufficienter ergo ſibi his dignitatibus vtitur quilibet Philoſophus particularis: hoc autem eſt, quòd vtitur dignitatibus quantum continet genus ſibi ſubiectum, de quo faciunt demonſtrationes Philoſophi particulares per ipſum demonſtrationis principium. Manifeſtum eſt igitur ex dictis, quòd dicta omnium demonſtrationum principia inſunt omnibus inquantum communicant in ente, & hoc eſt inquantum entia ſunt. Igitur ſpeculatio de his principiis eſt illius Philoſophi qui cognoſcit ens inquantum eſt ens. Huius autem ſignum eſt, quòd nullus Philoſophorum particulariter de parte aliqua entis intendentium nititur aliquid dicere de generalibus & vniuerſaliter primis principiis demonſtrationum. Nullus enim intromittit ſe dicere vel probare ſi hæc prima vera ſint, an non. Et hoc patet per inductionem: quia nec geometricus facit hoc, nec arithmeticus.

Sed quidam Philoſophorum ignorantes proprium ſubiectum, de his volebant determinare, & hoc ſecundum ſuam falſam opinionem merito fecerunt, qui ipſi ſoli à ſuis ſequacibus putantur de natura tota intendere: & quia putant naturale eſſe totum vniuerſaliter ens, putabant quòd illius ſit intendere de ente cuius eſt intendere de natura. Sed quoniam ex prædictis

patet,

patet, quòd aliqnis Philoſophus eſt ſuperior phyſico, eò quòd natura eſt determinatum quoddam genus & ſubiectum entis, ideò de his principiis perſcrutari erit illius qui theorizat ea quæ ſunt entis vniuerſalis, & qui ſpeculatur ea quæ ſunt circa primam ſubſtantiam quæ eſt omnium principium,& hoc eſt ipſe Deus. Phyſica enim philoſophia quædam quidem eſt, ſed non philoſophia prima: & ideò non eſt phyſici de his cognoſcere.

CAPVT II.

Quod principium firmiſsimum congruit dictæ primæ philoſophiæ, & quæ ſint principij firmiſsimi proprietates & differentiæ.

Tex. c.8. QVicunque verò Philoſophi qui de veritate prima loquuntur, dicere conantur, quomodo oportuit recipere per intellectum prima demonſtrationum principia, non faciunt hoc niſi propterea quòd ignorant poſteriora analytica. Si enim illa ſcirent, profectò ſupponerent, quòd circulo non poteſt fieri demonſtratio: & ideò principia per concluſiones demonſtrari non poſſunt. Scirent etiam per eadem analytica, quòd demonſtratio non vadit in infinitum in ante ſumendo, ſed ſtat in principiis primis demonſtrationum, quæ ante ſe alia principia non habent ex quibus demonſtrentur: & ideò nullus eſt modus doctrinæ quo ſciantur, niſi fortè per cognitionem terminorum in principiis poſitorum, qui ſuis diffinitionibus ſciuntur. Ipſa autem principia ſecundum ſe quæ dignitates vocantur, oportet ſcientes præuenire, antequam aliquid ſciant per demonſtrationem: & non oportet diſcipulos audientes hæc quærere à doctoribus: hæc enim ſunt inſtrumenta quibus omnis intellectus accipit omnem ſcientiam: & ideò ex potentia ſciendi non egreditur in actum ſciendi, niſi per illa, & eſt talium ſcientia innata nobis. Palam igitur ex dictis eſt, quod Philoſophi primi cuius eſt ſpeculari de ſubſtantia prima, quæ eſt ſubſtantia omnium dicta, eò quòd eſt cauſa omnium, eſt perſcrutari etiam de principiis primis ſyllogiſticis, ex quibus omnis ſcientia demonſtrat omne eſſe quod probat: illi enim Philoſopho qui maximè inter omnes Philoſophos habet dicere & docere de vnoquoque prout ſe habet in rei veritate, maximè conuenit dicere firmiſſima rei principia: quia non poteſt docere de re qualibet ita vt ſe habet, niſi per rei cuiuſlibet principia: igitur illi maximè conuenit qui habet docere de ente ſecundum quòd eſt ens, firmiſſima entis principia: quia ille ſolus habet dicere de re qualibet vt ſe habet, & non eſt circa hoc ens prout eſt hoc ens vel illud: hoc autem Philoſophus qui ſic de ente, eſt Philoſophus primus, ſicut patet per deſcriptionem ſapientis quam in primo huius ſapientiæ libro poſuimus. Diximus enim ibi omnia maximè ſcire ſicut decet non ſingularem, ſed vnumquodque eorum ſcientiam habentem.

Omnium Firmiſſimum autem omnium principiorum eſt quatuor differentiis omnia alia excedens: eſt enim manifeſtiſſimum circa quod mentiti & decipi nullatenus contingit, abſque conditione vniuerſaliter verum exiſtens, & quòd oportet præuenire ſcientes, & non audientes quærere, ſicut diximus. Quod enim impoſſibile ſit mentiri circa ipſum, ex hoc patet, quòd notiſſimum eſſe eſt neceſſe. Nemo autem deceptus mentitur in notiſſimo: omnes enim qui decipiuntur & abducuntur in mendacium, decipiuntur circa ea quæ ignorant: & tunc modica deceptio in principio, maximum in concluſione inducit mendacium & defectum. Oportet etiam hoc principium firmiſſimum eſſe non conditionale, vt hic vel nunc vel huic ſit verum, & non verum vbique & ſemper & in omnibus. Diximus enim, quòd principium illud neceſſarium eſt præhabere apud ſe antequam aliqua per doctrinam accipiat quilibet intelligens aliquid. Quod autem ſic neceſſarium eſt præhabere, non eſt conditio quædam ſecundum quam ſit verum & non aliter ſit verum: hoc enim principium neceſſarium eſt cognoſcere quemlibet qui aliquid habet cognitionis, & cognitionem huius principij eſt neceſſe venire ei qui habet eam, & non per auditum diſcere. Venire autem dico cum natura potentia ſcientiam accipiente. Palam igitur eſt, quòd tale principium quod quatuor illa habet quæ induximus, omnium eſt firmiſſimum. Quod autem vel quod ſit principium poſt ea quæ dicta ſunt, continuè deinceps dicam. Principium igitur de quo diximus, eſt quòd affirmatio & negatio de nullo verificantur ſimul eodem & ſecundum idem & in eodem tempore, ſed de quolibet eſt affirmatio vel negatio vera.

certiſſimũ principium quatuor differentiis omnia alia excedit.

Idem enim ſimul ineſſe & non ineſſe eidem Tex. c.9. & ſecundum idem eſt impoſſibile: & accipiantur adhuc omnia quæ circa principium determinata ſunt, ſicut quòd in eodem loco & in eodem tempore & eidem & ſecundum idem omnia talia ſint hic determinata, quæ ad hoc principium exiguntur, quando accipitur ad logicas difficultates determinandas: logici enim vtuntur hoc principio ſicut & metaphyſicus, eò quòd vterque horum Philoſophorum viam habet ad principia methodorum. Id igitur principium quod nunc diximus, eſt omnium principiorum firmiſſimum: habet enim illud principium prædictam determinationem per quatuor præinducta: impoſſibile namque eſt quemlibet ſuſcipere per intellectum, quòd idem & ſecundum idem ſimul ſit & non ſit: non enim eſt ſic in rei veritate, quemadmodum quidam putant Heraclitum dicere. Non eſt enim neceſſe, quòd illa ſuſcipiantur eſſe vera & intellecta, quæcunque aliquis dicit ſimplici dictione: & ſi dicatur, quòd non ſit verum quod nos hîc dicimus, ſed verum ſit quicquid aliquis dicit, tunc ſequetur, quòd eidem & ſecundum idem ſimul inſint contraria, quòd eſt impoſſibile. Quod autem hoc ſequatur, palam eſt: determinentur enim nobis & concedantur ea quæ conſueta ſunt concedi per eandem quam nunc diximus propoſitionem, quòd impoſſibile ſit idem eſſe & non eſſe ſimul & ſecundum idem. Scimus autem, quòd opinio contraria eſt opinioni, cum opinio ſit habitus ſuſcipiens verum & falſum ſecundum rei mutationem, ſicut & oratio verum & falſum

ſuſcipit.

ſuſcipit. Opinio autem opinioni contraria præcipuè eſt, quæ eſt oppoſitionem ſecundum contradictionem habens. Palam igitur eſt, quòd impoſſibile ſuſcipere per intellectum vel opinionem eundem & ſecundum idem eſſe & non eſſe ſimul. Si enim hoc detur, ſequitur, quòd ille qui hoc mentiens dicit, ſimul & idem & ſecundum idem habebit opiniones contrarias: ſi enim dicat ſe opinari idem eſſe & non eſſe, oportet quòd cum hoc opinetur illud non eſſe verum quod dicit: ex quo contraria dicit ſimul eſſe vera: & ſic habebit ſimul duas contrarias opiniones de eodem & ſecundum idem, quòd videlicet contradictoria eidem inſint ſimul & ſecundum idem, & non inſint eidem & ſecundum idem. Patet igitur, quòd non eſt accipere per intellectum contradictoria ſimul ineſſe eidem & ſecundum idem: & hæc eſt cauſa quare omnes demonſtrantes, principia ſuarum demonſtrationum reſoluentes reducunt ea in iſtam quæ dicta eſt, vltimam opinionem ſiue acceptionem, & iſtam non reducunt in aliquam acceptionem principij quæ ſit ante iſtud. Iſta enim dignitas eſt naturaliter principium etiam aliarum dignitatum omnium.

Sunt autem multi, ſicut paulò ante diximus, qui dicebant hoc contingere, quòd idem ſecundum idem ſimul ſit & non ſit, & dicunt ſe ita exiſtimare, quorum in ſequentibus dabimus rationes. Hac autem ratione exiſtimationis multi vtuntur in his tantum, quæ de natura ſunt, eò quòd illa in motu omnia eſſe dicunt. Et quia motus eſt actus exiſtentis in potentia, dicunt omnia ſimul eſſe per actum & non eſſe per potentiam. Nos autem nunc quantum propoſito ſufficit ſine probatione accipimus ſupponentes ex inductis, quaſi impoſſibile ſit hoc quòd idem ſecundum idem ſimul ſit & non ſit: per hoc enim oſtendimus, quòd iſtud eſt firmiſſimum principiorum omnium.

Quidam tamen imperiti dignantur demonſtrare principium iſtud, volentes ad hoc inducere demonſtrationem oſtenſiuam: & iſte error contingit eis propter apedepſiam. Eſt autem apedepſia ignorantia, qua non cognoſcitur quorum oportet quærere demonſtrationem, & quorum non oportet quærere demonſtrationem. Omnium enim eſſe demonſtrationem eſt impoſſibile. Si enim hoc daretur, tunc procederet demonſtratio in infinitum in ante ſumendo: igitur tunc demonſtratio nulla fieret ſic, cum omnis demonſtratio ſit ex primis: in infinitis autem nullum eſt primum. Si verò quorundam non oportet quærere demonſtrationem quę ſunt principia omnium demonſtrantium, tunc non haberent ex ratione dicere quæ ſunt illa quæ magis dignantur tale eſſe principium de quo non quæritur demonſtratio, quam id quod induximus. Contingit autem aliquando non quidem demonſtrationem ſemper eſſe propter quid, ſed contingit quædam argumentatiuè demonſtrare, demonſtratione ſcilicet quia, quæ eſt per effectum vel per cauſam remotam non conuertibilem. Et etiam hoc modo impoſſibile eſt demonſtrare principium ſuperius inductum, dummodo hoc ſolum ſupponatur, quòd ille qui dubitat circa hoc, aliquid dicit & ſcit ſe aliquid dicere. Si verò nihil dicit vel ſcit ſe dicere, deriſio eſt, quòd quæramus rationem ad eum qui nullam habet in ſeipſo dicti ſui rationem, inquantum nullam habet rationem, ſimilis eſt plantæ talis inquantum talis eſt: vincitur enim ab aſino & quolibet bruto, quod non exiſtimat idem eſſe & non eſſe. Quod ſi exiſtimaret aſinus idem eſſe & non eſſe, non vitaret foueas, exiſtimans idem eſſe cadere in foueam, & non cadere. Dico ergo differentiam eſſe inter argumentatiuè demonſtrare, & demonſtrare: quia in veritate demonſtrans opinabitur accipere quod in veritate eſt in principio per quod demonſtrat propter quid: ſed ſi talis non ſit demonſtratio, tunc argumentatio erit & non demonſtratio, ſicut ſcilicet ſi per effectum vel per cauſam remotam arguat. Oportet autem dignari quemlibet etiam ſine demonſtratione arguentem ad omnia talia quæ ſic argumentatiuè probantur, id quod diximus eſſe principium talium omnium dicere, ſcilicet idem ſecundum idem eſſe vel non eſſe: hoc enim forſitan quilibet arguens ſic opinabitur quærere à principio antequam ad aliquid procedat: quia ſine illo nullam penitus in argumentatione poteſt ponere propoſitionem. Manifeſtum igitur, quòd hoc principium non eſt audientem quærere, ſed præſcientem habere. Habet igitur hoc principium totam firmiſſimi quam diximus determinationem.

CAPVT III.

Quod non conuenit ſimul affirmare & negare per probationem ſumptam ex hoc quòd ſermo aliquid ſignificat.

QVamuis autem oſtenſiue non probetur præmemoratum principium, tamen deducitur ad multa impoſſibilia qui hoc præſumpſerit negare, ſi dederit, quòd dicta ſua ſermones & rationes aliquid ſignificant inquantum in eo ſunt ſibi ſignificando vel inquantum in alio ſunt per auditum ſignificando alteri: hoc enim eſt neceſſe, quòd ſcilicet ſibi & alteri ſignificant aliquid ſi per ſermones aliquid dicere intendit. Sin autem detur, quòd nihil ſignificando dicit, tunc dictum tale non habebit virtutem & rationem ſermonis: nec erit talis dictio ſermo: quia omnis ſermo inſtitutus eſt aliquid ſignificare, cum ſermo ad aliud non ſit niſi vt conceptus cordium noſtrorum nobis inuicem ſignificemus. Si igitur nihil ſignificat dictio, non eſſet talis dictio ſermo, nec ei qui loquitur ad ſeipſum aliquid ſignificans, neque aliquid deſignans ad alium cui loquitur. Sed ſi dederit aliquis, quòd dictum aliquid ſignificat, tunc erit demonſtratio, quòd idem ſecundum idem non ſimul eſt & non eſt: ecce namque aliquid erit diffinitum nomine ſignificatum, quod dicitur ineſſe vel non ineſſe: ſed cauſa demonſtrans hoc quod erit huiuſmodi demonſtratio, eſt ille qui ſuſtinet hoc eſſe verum, quòd ſermo loquentis aliquid ſignificat: dummodo enim hoc detur, ipſe qui dicit rationem ſiue locutionem interpretatiuam non eſſe, & deſtruit eam,

Tex. c. 10.

eam, de neceſſitate ſuſtinet & ponit eam eſſe. Dicens enim rationem interpretatiuam non eſſe, aliquid ſignificat, ſicut iam ex hypotheſi conceſſum eſt: & ſi hoc dicto aliquid determinatum dicit, hoc idem verum eſt quod ſignificat per nomen. Deinde igitur nomen dictum ſignificat determinatè aliquid eſſe vel non eſſe: igitur non omne dictum ſe habet ſimul ſic & non ſic, quòd ſignificat ſimul idem eſſe & non eſſe ſecundum idem. Amplius per eandem hypotheſim ſi homo ſignificat vnum determinatum & vniuocè, ſit hoc quod ſignificat, animal bipes. Dico autem etiam vnum ſignificare in his complexis enuntiationibus, quando ſignificant hoc eſſe ſi hoc eſt: & ſiquidem illud ſignificatum ſit homo, hoc erit homini eſſe: quia hoc eſt eſſentialiter prædicatum de ipſo & totum & ſolum ſignificatum ipſius. Si autem aliquis dicat cum Heraclito, quòd homo vel aliud nomen non ſignificat vnum ſolum, ſed plura: hoc nihil reſtat ſiue impedit, dummodo ſolummodo illa plura dicat eſſe finita, & eſſentialiter ſignificata, non denominatiuè, ſed ſicut plura quorum quodlibet eſt eſſentiale ſubiecto de quo prædicatur nomen: ponatur enim in ſingulis rationibus nominis proprium nomen diuerſum. Dico autem exponendo hoc, vt ſi quis non dicat, quòd hoc nomen, homo, ſignificat vnum, ſed multa, de quibus tamen vniuocè dicatur animal bipes, ſi illa plura quæ ſignificat hoc nomen, homo, ſint vnum in natura & vniuoca: tunc enim patet, quòd hoc nomen, homo, ſignificat illud vnum vniuocum, quod dicitur de pluribus, & dicet illud eſſe, & non dicit illud eſſe & non eſſe ſimul. Si verò homo dicit rationes diuerſas & plures, ſed diſtinctas numero, idem ſequitur. Ponatur enim nomen ſpeciale cuilibet rationi ſubſtantiæ diuerſæ ſecundum vnamquamque rationem: licet enim nobis nomina fingere: tunc enim nomen illud ſignificabit ea quæ ſignificat eſſe tantum, & non ſignificat ea eſſe ſimul & non eſſe. Hæc autem poſitio fuit Heracliti, quòd plura ſignificat nomen, ſed finita. Si autem non ponatur nomen ſignificare plura & finita, ſed potius plura & infinita, ſicut dixit Anaxagoras, tunc palam ex prædictis eſt, quòd nulla erit ratio vel diſputatio vel ſermocinatio inter homines: quia nomen non ſignificare vnum, eſt nomen nihil ſignificare. Vnum enim nomen vniuocum eſt ab vna forma impoſitum, & hoc importatur per nomen: & ſi non ſignificat illam rem, penitus nihil ſignificat. Illam autem rem ſignificare non poteſt, ſi infinita ſignificat: quia ſi plura ſignificaret, tunc poſſet cuiuslibet nomen aptari, ſicut diximus: ſed ſi infinita ſignificat, non poſſunt aptari nomina infinitis: & ſic illa tunc vno nomine ſignificari non poſſunt: quia vno nomine ſemel poſito nullus poteſt vti æquiuocè ſimul: quia non contingit intelligi ſimul niſi vnum nomine vno. Non ſignificantibus autem nominibus à nobis aufertur diſputatio quam ſimul habemus adinuicem, & illa quæ ſecundum veritatem eſt diſputatio ad alterum, & illa quæ minus propriè diſputatio vocatur, quæ eſt hominis ad ſeipſum. Nihil enim contingit intelligere ſecundum actum, ſi nihil intelligat eſſe vnum: ſed ſi conuenit intelligere, tunc hoc modo conuenit vt ponatur huic determinatæ rei quæ intelligitur, nomen vnum.

Sed ſic ſicut à principio dictum eſt, erit aliquid vnum ſignificans nomen vnum, & ſignificabit vnum in re. Nec hoc modo igitur conuenit, quòd hominem eſſe ſignificet, cum hoc eodem modo ſimul hominem non eſſe. Si autem aliquis dixerit, quòd homo non ſolum ſignificat multa vt denominatiuè dicta de vno vt ſubiecto, ſed ſignificat ea vt multa quæ denominant ipſum vt vnum ſibi eſſentialiter & vniuocè: & hoc ideò dicunt, quia nos non dignamur dicere, vt vnum ſignificent ea quæ de vno denominatiuè prædicantur, hoc iterum erit inconueniens: quoniam ſic muſicum & album erunt eſſentialiter vnum vniuocum in nomine hominis muſici & albi. Sequitur autem ex hoc vlterius, quòd omnia erunt vnum ratione & genere: quia omnia de ſubſtantia denominatiuè prædicantur. Omnia enim ſecundum hoc erunt vniuoca. Et hoc falſum eſt: quia denominatiua non ſunt vniuoca. Tamen etiam ſecundum hanc poſitionem in vno nomine non erit idem eſſe & non eſſe niſi ſecundum æquiuocationem illam ſolam, ſi quem nos Latinè hominem vocamus, alij autem alterius linguę vocant non hominem: tunc enim nomen vnum diuerſis idiomatibus ſignificabit finitum & infinitum, & affirmatio & negatio in genere quæ eſt negatio termini infiniti, quòd ſcilicet non homo ſignificet aliquid in genere vno, quæ eſt negatio termini infiniti animalis, quod eſt non homo, referuntur ad vocem vnam prædicto modo æquiuocam. Sed quòd à nobis hîc dubitatum & quæſitum eſt, non eſt hoc quod quæramus, ſi contingit ſimul hominem eſſe & non hominem eſſe ſecundum æquiuocum nomen tantum: ſed quæſitum eſt à nobis hoc, ſi contingit ſecundum rem idem eſſe hominem & non eſſe hominem ſimul & ſecundum idem. Si autem dicatur, quòd non homo & homo non ſignificant aliquid diuerſum, tunc palam eſt, quia non eſſe hominem ſecundum rem non erit diuerſum ab eſſe hominem: ergo hominem eſſe erit non hominem eſſe ſecundum rem: hæc enim duo erunt vnum & idem ſecundum rem & rationem. Eſſe enim vnum & idem ſignificat re & nomine eſſe vnum, ſicut vnum & idem ſunt ſynonima veſtis & indumentum, & vinum & merum & bacchus, & enſis & gladius: & hoc vnum eſt quando ratio rei eſt vna. Si verò iſta fuerint ſic re & ratione vnum, nomine tantum differentia: tunc hominem eſſe ſignificabit hominem non eſſe: & hoc eſt contra hypotheſim: quia datum fuit, quòd iſta diuerſa ſignificant, quando datum fuit, quòd quodlibet ſignificat id cuius eſt ipſa diffinitio. Verbi gratia homo ſignificat id quod eſt animal bipes. Itaque ſi quidem eſt verum dicere, quòd homo eſt animal bipes: hoc enim, ſicut diximus, ſignificat nomen, cum dicimus, quòd homo erat, neceſſarium eſt, quòd nomen non ſignificat niſi vnum: ſed ſi hoc eſt neceſſe, tunc nullo modo contingit, quòd hoc idem hominem eſſe ſit non animal bipes eſſe. Neceſſe enim eſſe, ſicut in logicis dictum eſt, ſignificat idem quod impoſſibile non eſſe, & conuertitur cum ipſo. Igitur ex omnibus prædictis ſequitur, quòd non contingit hoc quod

Text. 11.

ſimul

ſimul verum ſit dicere vna dictione hominem eſſe & non eſſe hominem.

Tex.c.12. Eadem autem ratio eſt de negatione in dictione qua dicimus non eſſe hominem : hoc enim non ſignificat eſſe hominem : & hoc eſt ideò : quia hominem eſſe & non eſſe hominem diuerſa ſignificant magis quam diſparata ſint diuerſa. Si enim album eſſe & hominem eſſe diuerſa ſignificant, quæ cum ſubiecto poſſunt eſſe vnum, tunc multò magis hominem eſſe & hominem non eſſe, diuerſa ſignificabunt. Iſta enim duo, hominem eſſe & hominem non eſſe, multò magis opponuntur, quam album eſſe & hominem eſſe : igitur iſta duo ſignificant diuerſa, & non aggregantur ſub vnius nominis ſignificatione. Siquis autem dixerit, quòd album natura & diffinitione idem quod homo ſignificat, tunc contra hoc idem dicimus quod & prius diximus, quòd ſcilicet ſecundum hoc omnia erunt vnum & idem natura & diffinitione, quia omnia alia denominant ſubſtantiam, & erunt idem natura & diffinitione cum ipſa : omnia igitur erunt vnum, & non ſolum oppoſita erunt vnum. Si autem hoc non contingat, ſed eſt impoſſibile, tunc ſequitur neceſſariò, quòd vno nomine non ſignificantur oppoſita : & hoc maximè patet ſi concedatur, quòd interroganti & quærenti poteſt reſponderi directè ad propoſitum hoc quod interrogat & quærit : ſi enim aliquis interrogat & quærit vna ſimplici interrogatione, an hoc eſt homo ? & reſpondens reſpondeat negationem cum affirmatione dicens, quòd hoc eſt homo & non homo, non dat reſponſionem congruam interroganti, quia plura reſpondet vnum ſolum interroganti & quærenti. Quamuis enim nihil abeſt ſiue differt vnum & idem eſſe in re hominem & album, & alia mille in pluralitate accidentium, quæ omnia vnum ſunt ſubiecto, tamen interroganti ſimplici & vnica quæſtione, ſi verum eſt dicere hoc eſſe hominem vel non, danda eſt vnica reſponſio, & reſpondendum eſt ei nomen vnum ſignificans id quod interrogat, & non eſt addendum in reſponſione, quia hoc ſit etiam album & nigrum & magnum & alia mille talia quæ accidunt ei : impoſſibile eſt enim accidentia vni quæ infinita permanere ſiue pertranſire reſpondentem. Oportet ergo, quòd aut omnia reſpondendo permeet, cum eadem ratio ſit de omnibus, aut nullum : ſed non omnia permeabit : nullum igitur reſpondebit niſi interrogatum. Similiter igitur ſecũdum omnem eundem modum quamuis millies idem ſit homo & non homo, quia mille per negationem termini infiniti ſupponere poteſt, tamen interroganti ſi eſt homo ? non eſt reſpondendum ſimul, quia eſt homo & non homo, ſi, ſicut dictum eſt, non homo, & alia quæque accidunt homini, ſunt reſpondenda ſecundum affirmationem & negationem, vt reſpondeat quæcunque ſunt & non ſunt, ſicut album & non album, & nigrum & non nigrum, & magnum & non magnum, & alia infinita talia quæ accidunt. Si enim hoc non facit ſic reſpondendo vna reſponſione vnum interroganti, tunc non diſputat : quia nunquam reſpondet ad intentionem interrogantis. Ex omnibus igitur quæ inducta ſunt, planum eſt, quòd nomina nec infinita neque oppoſita neque multa ſignificant. Et ſic patet vlterius, quòd non ſignificant contradictoria.

CAPVT IV.

Quod ſi contradictoria ſint ſimul vera, ſequitur nihil dici ſecundum ſubſtantialem prædicationem, ſed omnia ſecundum accidens.

OMninò verò deſtruunt ſubſtantialem diffi- Tex. c.13.
nitionem quæ quid erat eſſe rerum dicebat, qui dicunt, quòd contradictoria ſunt ſimul vera. Eſt enim ſecundum iſtos neceſſarium dicere, quòd omnia quæ de re prædicantur, accidunt ei, & nihil ſit ſubſtantiale prædicatum, & quod accidat homini hominem eſſe, & ſimiliter accidit ei animal eſſe, & alia ſimiliter prædicata non prædicantur niſi ſecundum accidens. Si enim dicamus contradictoria de eodem prædicari, tunc ſi detur, quòd id prædicatum quod eſt hominis eſſe ſit quid ipſius, ſequitur ſtatim ex tali hypotheſi, quòd illud idem erit non hominem eſſe, aut non eſſe hominem. Negatione enim infinita quæ relinquit aliquid, ſequitur quod idem ſit eſſe non hominem, & negatione extra genus quæ nihil relinquit, ſequitur quod idem ſit non eſſe hominem vel non ſit eſſe hominem : & hoc non eſt verum, cum iſta ſint negationes quidditatis quæ eſt eſſe hominis, ſecundum enim rei veritatem vnum tantum erat quod ſignificabat rei ſubſtantiam quæ eſt quid ipſius, ſicut & vnum eſt eſſe. Oſtendimus enim in antè habitis, quòd diffinitio data per materiam, reducitur ad eam quæ datur per formam : hoc autem vnum quod ſignificabat ſubſtantiam, erat ſecundum rem ſubſtantia alicuius : ſignificare verò ſubſtantiam eſt terminum rei ſignificare : & hoc eſt non alicui conuenire niſi rei illi & ab omnibus aliis ſeparare : & ideo ſignificans ſubſtantiam rei eſt non eſſe aliud aliquid illud ipſum quod eſt rei diffinitio. Si ergo omnia iſta dicantur eſſe falſa, & contradictoria dicantur eſſe ſimul vera, cum ei quod eſt hominem eſſe ſit aliud illud quod eſt non hominem eſſe. Et ſimiliter aliud ſit ab ipſo quod eſt non eſſe hominem : eò quod negatio ſiue ſit infiniti, ſiue ſimpliciter negationis, ſemper eſt aliud ab affirmatione : & ſi tunc contradictoria contingunt eidem, vt dicunt, tunc diffinitio non contingit tantum vni, ſed vni & alij : & quod contingit eiſdem ineſſe & non ineſſe, eſt accidens : neceſſarium ergo eſt iſtis, vt dicant, quòd non erit aliquid ratio diffinitiua alicuius : ſed omnia dicuntur ſecundum accidens quæ prædicantur de aliquo : ratione enim inducta diffinita eſt ſubſtantia & accidens, quod ſcilicet ſubſtantia quæ eſt quidditas, non alij conuenit, ſed ab omnibus ſeparat : accidens autem eſt, quod contingit eidem ineſſe & non ineſſe : hoc enim modo album accidit homini : homo albus enim eſt & non albedo : & ideo contingit albedinem ſibi ineſſe & non ineſſe : quod non contingeret ſi ſubſtantialiter eſſet albedo.

Si autem fortè aliquis diceret, quod hoc Tex c.14.

eſſet inconueniens, & concederet, quòd omnia ſecundum accidens dicuntur quæcunque prædicantur de aliquo, tunc cum hoc dicatur ſecundum accidens, quod non contingit ſecundum ipſum: quod autem non ſecundum ipſum contingit, contingit ſecundum aliud: tunc omnia prædicantur ſecundum aliud, & nihil ſecundum ſeipſum. Sequitur ergo ex hoc, quòd nullum eſt primum vniuerſale prædicatum, ſed ibitur in prædicatis ſecundum aliud in infinitum, ſi ſemper accidens non ſecundum ipſum de ſubiecto aliquo ſignificat prædicationem: hoc autem eſt impoſſibile: oportet enim, quòd omne per accidens ad aliquod per ſe prædicatum reducatur: accidens enim eſt, quod cum ſit in aliquo, non eſt in eo velut quædam pars: & impoſſibile eſt eſſe ſine eo in quo eſt: & ſic patet, quòd in ratione accidentis cadit eſſe in alio & de alio prædicati, aut ſimpliciter, aut ſecundum quid: & ſic accidens ſecundum ſe & ſecundum ipſum prædicatur de ſubiecto. Subiectum non eſt niſi duplex ſubiectum, videlicet per accidens, & quod per ſe eſt ſubiectum. Subiectum verò per accidens dico, quòd non gratia ſui & ſecundum ſe eſt ſubiectum, ſicut quando accidens dicitur ineſſe accidenti, ſicut muſicus dicitur albus, vel è conuerſo. Subiectum verò per ſe, eſt in cuius ratione eſt, quòd ſit ſubiectum, ſicut ſubſtantia, quæ ideo ſubſtantia eſt, quia ſubſtat accidenti, in ſe perfectum quid & per ſe ens exiſtens: & hoc cum dicitur, Sortes eſt albus, non poteſt eſſe pluribus modis prædicatum accidens: & ſic non abibit in infinitum. Non enim, ſicut diximus, plura duobus complectitur: accidens enim non accidit accidenti, ſicut diximus, niſi quia ambo eidem accidunt, quod per ſe eſt ſubiectum, quia quod ſit ſubiectum, cadit in ratione ſua: & ſi mille eſſent accidentia, idem eſſet ac ſi eſſent tantum duo. Dico autem hoc explanando, ſicut quando dicimus album eſſe muſicum, aut è conuerſo, hoc ſcilicet muſicum eſſe album, eò quod ambo iſta accidunt homini qui per ſe ſubiectum eſt, eò quod eſt ſubſtantia quæ de ratione ſua habet quod eſt ſubiectum. Sed non eſt eodem modo, ſi dicatur, Socrates eſt muſicus, eò quod ambo dicantur eidem accidere tertio quod diuerſum ſit ſecundum eſſe ſubſtantiale ab vtroque: quia Socrates eſt prima ſubſtantia quæ de ratione ſua maximè ſubſtat. Quoniam igitur quædam accidentium ita dicuntur, quod de ratione ſua inhærentia illi inſunt quod de ratione ſua & non ſecundum accidens ſubiicitur, alia verò dicuntur alio modo, quia ambo de ratione ſua inhærentia accidunt ei quod de ratione & natura propria ſubſtat, oportet quòd quæcunque ſic dicuntur eſſe in ſubiecto accidentia, ſicut album ineſt Socrati, non contingit eſſe infinita in ſuperius, ita quod ſemper vnum prædicatum gratia alterius inſit: quia tale accidens de ratione ſua ineſt ei quod de natura & ratione propria ſubiicitur. Non igitur vadit hoc in infinitum, ita quod Socrati albo diuerſum aliquod ab albo accidat propter quod inſit ei albedo: & hoc ideo eſt: quia non ſit vnum diffinitione & eſſe ex omnibus ſubiectis & accidentibus in infinitum: & ideo Socrates per ſe & de natura ſua habet ſubiici, & non gratia alterius alicuius quod faciat ipſum ſubiectum, ſicut Socrates gratia alterius participat rationale, quia gratia hominis, cum vnum fiat ex animali quod eſt eſſe Socratis: & ideò cum dicitur Socrates albus, non oportet, quòd Socrati aliquid aliud accidat, gratia cuius ſubiiciatur illi, ſicut gratia alterius ſubiicitur rationali animali, cum dicitur Socrates rationale animal: nec etiam oportet, quòd albo aliquid aliud accidat, gratia cuius inſit Socrati, ſicut muſicum: quia neutrum horum magis accidit alij quam reliquum reliquo: & hoc ſimul & æqualiter vna accidentis diffinitione ſunt diffinita, ſcilicet quod cum ſit in alio, impoſſibile eſt eſſe ſine eo in quo eſt, cum non ſit pars: & ideò vtrumque per ſe, id eſt, per ſuam rationem ineſt, & non vnum per alterum vel per aliud: & hoc ideo eſt: quia hoc quidem ſunt accidentia quæ prædicantur & inſunt: illa verò non ſunt accidentia quæ ſubiiciuntur & quibus inſunt. Quæcunque verò ſic inſunt de ratione propria, illa non inſunt accidenti per aliud in infinitum accidens: ſed quæcunque alio modo dicuntur, ſicut muſicum albo, illa quidem accidenti inſunt per accidens, hoc eſt, gratia alterius quod eſt de ſe ſubiectum: & illa etiam non vadunt in infinitum: ergo neutro iſtorum modorum omnia ſemper dicuntur ſecundum accidens aliud, & hæc eſt deſtructio hypotheſis inductæ: ergo falſa eſt & impoſſibilis: & ſequebatur ex hoc quod dicebatur nihil dici ſecundum ſubſtantiam: oportet igitur neceſſariò, quòd aliquid ſit ſubſtantiam & quod quid erat eſſe ſignificans. Si autem hoc detur, tunc in principio huius capituli oſtenſum eſt, quia impoſſibile eſt ſimul prædicati contradictiones. Quando autem dicimus ſubſtantiam & maximè ſubſtantiam primam per ſe eſſe ſubiectum, & accidens per ſe eſſe in alio, & eſſe prædicatum, intelligimus de illo modo dicendi per ſe, in quo prædicatum eſt de ratione ſubiecti: quem modum inter modos dicendi per ſe in analyticis poſterioribus iam dudum diximus eſſe primum: ſic enim ſubſtantia eſt, quæ ſubſtat, ens in ſe perfecta: & accidens eſt, quod eſt in alio in quo habet eſſe: propter quod & accidens potius eſt eſſe quam eſſentia, & ideo etiam perfectam non habet diffinitionem. Sic igitur patet, quòd impoſſibile eſt omnia dici per accidens & ineſſe per accidens: quia ipſum accciden per ſe ineſt ſubiecto. Nec poſſibile omnia ſubiici & ſubſtare per accidens: quia ipſa ſubſtantia & præcipuè prima ſubſtat per ſe. Et ſic patet, quòd contradictoria non verificantur de eodem, vt manifeſtum eſt per ea quæ induximus: nec ibitur in infinitum in his quæ prædicantur accidentibus. Nec eſt hæc differentia in his quæ per accidens prædicantur, vtrum ſimpliciter vel ſecundum quid prædicentur: hoc enim nihil impedit propoſitam hîc noſtram intentionem.

* * *

Subiectum aliud per accidens, aliud verò per ſe.

Accidens non accidit accidenti, niſi quia vtrumque eidem accidit.

Accidens potius eſt eſſe quam eſſentia.

CAPVT

CAPVT V.

Quod ad dicere contradictoria eſſe ſimul vera de eodem ſecundum idem, ſequitur omnia eſſe vnum & idem ſecundum idem.

Tex. c.15. AMplius autem ſi contradictiones ſimul de eodem veræ ſunt omnes, ſicut quidam dicunt, tunc palam erit ex iſta quam hîc inducemus ratione, quòd omnia erunt vnum & idem: ſequitur, quòd idem quodcunque ſubiectum ſit nauis triremis quam galeam vocant, & hoc idem ſit nauis vniremis quam ſcafam vocamus, & illud idem erit homo, ſicut conſequenter oſtendemus. Dicitur autem galea nauis triremis: propter tres ordines remorum, qui ſunt in ea, quorum vnus remigubernantes, & hinc & inde ſunt duo ordines in lateribus remorum remigantium vnus ſuper alterum. Scafa autem vniremis vocatur: quia vno vtitur remo tam ad gubernandum quam ad remigandum. Sic ergo ſi de omni vno & eodem ſubiecto & ſecundum idem ſimul contingat affirmare & negare, tunc ſequetur illud vnum ſubiectum eſſe nauim triremem & vniremem & hominem: & hoc inconueniens neceſſe eſt concedere omnes illos, qui dicunt illam rationem Pythagoræ veram eſſe, quam ipſe aſſignat cauſam eſſe eius quod eſt contradictorias ſimul eſſe veras de eodem. Pythagoras autem, ſicut inferius oſtendemus, dicebat, quòd exiſtimationes hominum ſunt cauſæ affirmationis & negationis rerum, & non rerum compoſitiones & diuiſiones: quia mille ſunt extra animam, vt dicebat, ſunt cauſa exiſtimationis. Sequitur igitur ſecundum Pythagoram, quòd ſi alicui videtur, quòd homo non ſit triremis nauis: quia tunc negatio eſt vera, quæ dicit, quod homo non eſt triremis nauis. Si autem contradictorię omnes ſunt ſimul veræ de eodem ſecundum idem, tunc ſequitur, quòd affirmatio dictæ negationi contradictoria ſit ſimul vera de eodem. Ex eadem etiam cauſa fit vt concedatur dictum Anaxa. qui dixit omnia eſſe in omnibus. Et ſic dixit omnes res ſimul ſecundum actus ſuos ſimul in eodem eſſe, & nihil verè eſſe vnum ab vna forma, ſed vnumquodque eſſe omnia: & hoc verificatur ſecundum iſtam opinionem, quæ dixit contradictoria ſimul eſſe vera. Anaxagoras enim videtur quodlibet ens dicere eſſe indefinitum ſiue non definitum ad formam vnam: eò quod dicit omnium eſſe in omnibus eſſe: & iſti putantes dicere ens actu ſecundum formam quod indefinitum ſit: eò quod omnes formæ ſint in quolibet, dicunt ignorantes de non ente actu quod ſit indefinitum. Nam indefinitum ad eſſe eſt poteſtate ens & non endelechia: & hoc quidem voluerunt dicere, ſed propriis verbis exprimere neſcierunt: ſed tamen quia iſti indefinitum quodlibet eſſe dixerunt ex hoc, quod in quolibet ſunt infinita ſecundum formam, oportet quod dicant de vno omni ſimul vera eſt affirmatio & negatio omnium, ſicut etiam ſequitur hoc contra eos qui dicunt rationem Pythagoræ. Huius autem hæc eſt ratio. Inconueniens enim videtur ſi de aliquo verificetur ſui ſubſtantialis prædicati negatio, & quod non verificetur de eo negatio prædicati, quod diuerſum per diſparationem vel oppoſitionem eſt ab illo. cum minus videatur verificari de eo negatio ſui eſſentialis prædicati, quam diſparati vel oppoſiti. Dico autem explanando hoc, quod ſi ſecundum iſtos verum eſt dicere de eo quod eſt homo, quia non eſt homo: tunc multò fortius verius eſt de eodem dicere, quòd non eſt nauis triremis: & ſequetur, quia etiam eſt triremis, & non triremis nauis. Secundum iſtos igitur ſi eſt affirmatio de aliquo & alicuius, tunc neceſſe eſt etiam negationem eiuſdem ineſſe eidem. Sed ſi alicui ſubiecto non conuenit affirmatio diſparati vel oppoſiti prædicati, ſequitur quod illud principium negatur de eodem magis quam ſuum eſſentiale prædicatum, ſicut iam ante diximus. Si autem ipſa negatio ineſt talis prædicati, tunc etiam affirmatio ineſt eidem: ex quo contradictoria ſunt vera de eodem: & ſic quod non eſt triremis nauis, eſt triremis nanis: quia cui conuenit negatio, conuenit & oppoſita affirmatio: & ſic eſt de quolibet eſſentiali & diſparato prædicato: ergo omnia ſunt vnum & idem: quia omnia quæ ſunt, de vno & eodem prædicantur. Hæc igitur impoſſibilia ſequuntur contra eos, qui iſtam Pythagoræ & Anaxa. defendunt rationem: quia etiam ſecundum Pythagoram eſſe rerum ſequitur modum opinionum in anima: quia idem & diuerſum cum eodem & ab eodem poteſt componere & diuidere. Secundum Anaxa. verò omnia ſunt in omnibus, & ſic omnia de omnibus negantur vel affirmantur. Adhuc autem ipſum non eſſe ſecundum has opiniones neceſſarium eſt de eodem dicere prædicando, & de eodem ſimul negare: eſt enim negatio negationis. Si autem concedatur, quòd verum eſt, quòd idem ſecundum idem ſit homo & non homo, tunc negationes vtriuſque horum ſunt etiam veræ de eodem: & ſic palam eſt, quia id quod eſt homo & non homo, neque homo eſt neque non homo: hæc enim duo duæ ſunt negationes prædictorum duorum. Si autem dicatur, quòd vna ſola negatio eſt quæ componitur ex vtriſque negationibus, tunc etiam oppoſita illi compoſitæ erit etiam vna. Et tunc illæ contradictoriæ ſimul verificantur de eodem. Patet igitur, quòd quocunque modo accipiantur contradictoria, dummodo concedatur eas ſimul de eodem & ſecundum idem veras eſſe, ſequetur quòd omnia ſunt vnum.

CAPVT VI.

In quo per conſequentiam affirmationis & negationis, & econtra probatur, quòd contradictoria non ſunt ſimul vera.

AMplius ſi dicantur contradictoria ſimul eſſe vera, aut hoc eſt ita in omnibus quod ad affirmationem ſequetur negatio, & è conuerſo ad negationem affirmatio, aut non in omnibus Tex c.16.

ſic ſe habet, ſed in quibuſdam tantum. Si dicatur hoc in omnibus ſic ſe habere, tunc omne quod eſt ens, eſt etiam non ens, & omne quod eſt album, eſt etiam non album. Et ſimili modo ſe habet circa alias affirmationes & negationes: & hoc eſſe inconueniens in præcedentibus eſt oſtenſum: quia ſic nihil prædicatur in quid, & omnia erunt vnum & idem. Si autem dicatur, quòd hoc eſt circa quaſdam res & circa quaſdam non eſt ita, ſicut dixerunt Pythagoras & Heracli. quoniam de quibus ſunt opiniones contradictoriæ, de illis ſunt contradictoria vera, de quibus non ſunt opiniones contradictoriæ, de illis non ſunt contradictoriæ veræ, ſicut inferius patebit, tunc ad minus conceſſum erit, quòd contradictoriæ ſunt oppoſitæ non habentes medium ſecundum ſe in quibus ſunt ſecundum ſe: & contra hoc nihil habemus dicere diſputando: quia hoc abſolutè eſt verum. Si verò dicitur, quòd contradictio ſimul verificatur circa res omnes, iterum quæremus diuidendo ſic: aut enim tunc dicetur, quòd de quocunque contingit aliquid dicere affirmatiuè, de eodem contingit hoc idem negare: & de quocunque contingit aliquid negare, de eodem contingit etiam è conuerſo illud idem affirmatiuè dicere, ita quòd negatio vniuerſaliter ſequatur ad affirmationem, & è conuerſo affirmatio ad negationem, ita quod iſtæ conditionales ſunt veræ: ſi aliquid affirmatur de aliquo, hoc id m negatur de eodem: & è conuerſo, ſi negatur de aliquo, hoc illud affirmatur de eodem. Aut non eſt quod de quibuſcunque quidem contingit aliquid affirmando dicere, de eiſdem contingit hoc idem negare, ſed non è conuerſo eſt, quòd de quibuſcunque contingit aliquid negare, quòd de eiſdem contingat illud idem affirmare: & hoc eſt, quòd negatio quidem ſequatur vniuerſaliter ad affirmationem, ſed affirmatio non vniuerſaliter ad negationem ſequatur. Et ſi ſic dicatur, quòd ſequatur ad affirmationem negatio, & non è conuerſo, cum negatio dicat non eſſe quod non eſt, & non ſequatur ad eam affirmationem, tunc non eſſe erit firmum & intranſmutabile in eſſe, & opinio negationis & non entis erit firma ſecundum eos qui ens dicunt ſequi opinionem: ſecundum illos enim hoc loquimur: quia tunc opinio non entis non poteſt eſſe opinio entis. Si autem hoc datur, quòd ipſum non eſſe quod ſignificat negatio, firmum ſit & notum, tunc neceſſariò ſequitur, quòd affirmatio erit notior, aut negatio quæ opponitur negationi: quia illa affirmationi æquipollet, ſicut ſi dicam negationem huius quod eſt hoc, non eſt ens: hoc enim negatio eſt, non hoc eſt non ens, & hoc æquipollet huic, hoc eſt ens: & ideo affirmatio, hoc eſt ens, & negatio negationis quæ eſt, non hoc eſt non ens, ſunt notiores quam negatio quæ eſt, hoc non ens, vel hoc non eſt ens: quia priuatio non intelligitur niſi per habitum, & negatio non intelligitur niſi per affirmationem. Si ergo negatio eſt opinionis firmæ, ita quod ad eam non ſequitur affirmatio, tunc multò magis erit quæſtio de affirmatione firma, ita quod etiam ad affirmare non ſequitur negare: & ſic concluditur propoſitum, quod nec ad affirmare ſequitur negare, nec ad negare ſequitur affirmare: & ſic nunquam ſimul verificantur contradictoria. Heraclitus tamen cuius eſt hæc poſitio, dicebat negationem ſequi ad affirmationem, & non è conuerſo dicebat negationem notiorem quam ſit affirmatio: quia dixit res ſimpliciter non eſſe, eſſe autem ſecundum quid, eò quod omnes in motu ſunt. Si autem aliquis dicat ſimiliter eſſe de negando ſicut de affirmando, ita quod quicquid de aliquibus contingit negare, de eiſdem neceſſarium eſt hoc idem affirmando dicere: tunc iterum diuidendo quærimus: aut enim verum eſt, quòd diuidens negando dicat illud idem affirmando, vt verbi gratia vna pronuntiatione dicat aliquid eſſe album, dicendo per affirmationem, & eadem dicat diuidendo per negationem illud idem non eſſe album: aut non affirmat diuidens ſiue negans, aut affirmans diuidit ſiue negat. Et ſi detur, quod non eſt verum, quòd diuidens ſiue negans dicat ſiue affirmet, non affirmabit ea eo ipſo quod negat ea: nec eſt cauſa, quòd non affirmat ea niſi quia non ſunt: quæ enim non ſunt, non poſſunt affirmari: & quæ non ſunt, non poſſunt aliquo modo pronuntiari affirmando. Et cauſa huius eſt: quia non intelliguntur eſſe, & quæ non contingit intelligi, non contingit ſignificari: igitur in talibus affirmatio non ſequitur negationem: & dictum erat, quòd in omnibus ſequeretur. Si vero verum eſt diuiuidentem eo ipſo quod negando diuidit aliquid ab aliquo, affirmat, dicendo illud idem de eodem, tunc omnia erunt vnum & idem, ſicut etiam in antè habitis dictum eſt: & idem erit homo, & triremis nauis, & Deus, & aſinus, & ſic de aliis: & eorum contradictiones erunt veræ de eodem, de quo veræ ſunt affirmationes. Sed adhuc ſecundum hanc poſitionem nihil videtur differre vna res ab alia: ſi enim diceretur vna res ab alia differre, cum non differat niſi per formam propriam, illa prædicarerur de illa re, ſicut prædicatur verum de ea & proprium: & ideo negatio eiuſdem non eſſet vera de eodem. Similiter autem ſi detur, quòd diuidentem aliquid ab aliquo contingit eſſe verum, tunc oportet, quòd hoc ipſum verum & proprium ſignificet ipſum ſuum dictum: quia niſi conueniat ei aliquid verè & propriè quod diuidit ipſum ab aliis: alia verò non verè negantur de ipſo. Ex his igitur omnibus non ſequitur ad affirmationem negatio, nec è conuerſo ad negationem affirmatio, ſicut dicebant in priori membro ſuperius inductæ diuiſionis.

Ad hæc autem quæ dicta ſunt, ſequitur aliud inconueniens: quia ſi ita eſt, vt dicunt, quòd affirmatio ſequitur ad negationem, & negatio ſequitur ad affirmationem, ſequitur, quòd omnes aliquid dicentes dicunt verum, & cum hoc mentiuntur, & dicunt falſum: & idem homo ſeipſum falſum dicere confitetur in omni dicto ſuo: quia ſi detur, quòd dicat verum, ſequitur quòd non dicat verum: & hoc idem confitetur quando dicit affirmationem ſequi ad negationem, & è conuerſo. Similiter autem palam eſt ad hæc inconuenientia quæ dicta ſunt, quod ſequitur etiam, quia de nullo penitus poteſt eſſe perſcrutatio vel diſputatio: eò quod nihil concedit vel dicit proponens, & nihil reſpondet reſpondens: quia quicquid dicit, interimit:

& quicquid

& quicquid interimit, aſſerit : non enim dicit ita eſſe vel ita non eſſe aliquid quod dicit, nec etiam dicit non ſic vel ſic eſſe, ſed ſimul eſſe dicit ita & non ita dicit eſſe, & iterum ambo iſta negat ſimul, quod ſcilicet nec ita ſit ſicut dixit. Si enim non ita affirmat & negat eſſe quod dicit, tunc neceſſariò quod opinando de re nouit, aliquid determinatum nouit : tunc quando affirmatio eſt vera, negatio eſt falſa : & quando negatio eſt vera, affirmatio eſt falſa : tunc ſequitur, quòd non contingit ſimulidem de eodem & ſecundum idem verè affirmare & negare ſimul. Sed forſan dicet aliquis ſophiſtarum ad hæc quæ induximus, quod hoc quod induximus, eſt poſitum à principio, ſcilicet quod ſimul contingat affirmare & negare, & ideo ea quæ inducta ſunt, non ſunt inconuenientia : quia ſequuntur ex hypotheſi : & ſic dixit Heraclitus: & ideò conceſſit, quòd nihil penitus ſciretur, nec aliquid verè poſſit reſponderi vel interrogari, & poſitio ſua fuit contradictoria ſimul eſſe vera.

CAPVT VII.

In quo probatur, quòd contradictoria non ſimul verificantur propter mutationem & fugam de ipſis quod eſt ſecundum ſuſceptionem cui acquieſcunt homines.

Tex. c. 17. AMplius qui dicit contradictoria ſimul eſſe vera, aut eſt ſuſcipiens per interiorem conceptum animi, quod ita ſit verè ſicut dicit, aut mentitus eſt ita ſe habere dicens, & intus tamen non ſuſcipiens. Si enim ſuſcipit ſe verum dicere, tunc oportet, quòd aliquid ſit ipſum dictum : oportet igitur, quòd ipſum dictum ſuum referatur ad rem, & quod talis ſit entium natura ſicut dicit, & ſic ens non eſt ens : & hoc iam antè oſtendimus eſſe impoſſibile. Si verò non verum dicit, & ſuſcipit ſe verum non dicere, ſed tamen dicat ſe verius dicere quam ille qui dicit de contradictoriis ſicut & ipſa res ſe habet, quod ſcilicet diuidant verum & falſum, tunc ex quo dicit verius, ſequitur quod non ſimul cum illo veriori dicat non verum : & ſic contradictoria non ſunt ſimul, Sed tamen ſecundum iſtius dictum etiam omnes mentiuntur, & ſimul cum illo verum dicunt : & nec pronuntiandum eſt aliquid tali homini, nec aliquid dicendum eſt ei : eò quod iſte ſecundum vnam ſimilitudinem ea quæ pronuntiantur vel dicuntur, dicit eſſe & non eſſe. Et hæc omnia dixit Heraclitus: quoniam ille dixit verius nihil eſſe quam eſſe, & nihil verius dici de re quam quod ſimul ſunt & non ſunt, propter motum continuum quem videbat in eis : & ideo dixit omne eſſe continuè non eſſe : & dicebat hoc non conuerti, & nihil poſſe dici, nihil reſponderi, & penitus nihil ſciri : & contra hunc Philoſophum vadit noſtra diſputatio. Si autem aliquis dicat, quòd hoc dicens, nihil penitus ſuſcipit in anima per conſenſum : & dicit impoſſibile eſſe, quòd aliquid ſciatur, ſed ſecundum ſimilitudinem vnam æſtimat de quolibet, & non æſtimat de eodem, quid iſte bruto peior differentiæ habet ad plantam ? ſicut etiam in ante habitis diximus.

Propter quod etiam maximè patet, quòd nec aliorum à philoſophis qui idiotæ ſunt, aliquis ita diſponitur, quod hoc credat : nec etiam ita diſponitur aliquis eorum qui iſtas rationes & poſitiones dicunt, licet verbotenus ita dicant. Si enim ita diſponitur vt dicit, quare vadit domum motu pedis, nec acquieſcit dicto ſuo quando putat, quod eſt eundum domum, ſi idem eſt ire domum, & non ire domum ? Si enim huic dicto ſuo ſuo acquieſcit, tunc quando putat ire domum, non debet ire : quia, ſicut diximus, idem eſt ire quod non ire. Similiter iſte non vadit rectam viam ducentem ad caſum in puteum vel in torrentem : ſed videns puteum vel torrentem, eſt timens, eò quod putans eſt quòd non ſimiliter ſit bonum incidere in puteum vel torrentem, & non incidere : cum tamen vtrumque horum ſimiliter bonum ſit, ſi dicto ſuo acquieſcit : ex quo igitur cauet viam ad puteum & ad torrentem, palam eſt non eſſe melius, ſed nociuius. Sed ſi dicatur hoc, ſequitur quòd vnum eſt bonum & aliud non bonum, & per eundem modum hoc quidem eſſe dulce, aliud verò dulce non eſſe, ſequitur neceſſe eſſe ſuſcipiendum : iſte enim non omnia contradictoria æqualiter quærit & ſuſcipit: quando enim putans eſt melius ſibi vinum quam aquam bibere, & aliquem hominem amicum videre, deinde poſt iſtam apprehenſionem cui acquieſcit, quærit iſta : & equidem oporteret, quòd æqualiter ſe haberet ad quærere vtilia ſibi & ad non quærere eadem, ſi daretur, quòd idem eſſet apud eum homo & non homo, & alia contradictoria, de quibus dictum eſt. Sed hoc quod dictum eſt, per hoc eſſe verum perpenditur, quòd nullus idiotarum & iſtorummet Philoſophorum eſt, qui ad certitudinem oculorum non videat hoc quod eſt nociuum timens, & non nociuum non timens : igitur, ſicut viſu videmus, in eis omnes homines & iſti & alij ſuſcipiunt pær interiorem conſenſum, ſicut dictum eſt ſimpliciter & vniuerſaliter habere circa contradictoria circa omnia entia, aut ad minus circa eligibilia & fugibilia, quæ ſuſcipiuntur vt meliora nobis & deteriora. Et ſi dicat aliquis, quòd non ſumus aliquid ſcientes vera ſcientia, ſed ſumus opinantes aliquid habitu trepidante & non confirmato, ſed inter vtramque partem contradictionis vacillante : tunc multò magis curandum eſt nobis de veritate ſcienda, quam ſi omnia ſciremus per cauſam eſſentialem, quemadmodum infirmo magis curandum eſt de ſanitate quam ſano. Opinans enim propter trepidantem inter contradictoria habitum, non ſalubriter, & infirmè ſe habet ad ſcientem : quod non faceret niſi aliquid eſſet ſcitum : ſicut æger ad ſanitatem non eſſet corruptus diſetaſina, niſi aliquid eſſet vera ſanitas: non ergo poteſt dici, quòd nulla ſit ſcientia de veritate. Dicebant autem quidam nihil ſciri, ſed habitum omnium quo concipitur de rebus eſſe opinionem : & quia opinans trepidat inter contradictoria & complectitur vtrumque, dicebant hoc eſſe ſignum, quod vtrumque ſit verum : cauſam verò veritatis in opinando eſſe dixerunt. Amplius adhuc iſti dicebant nihil eſſe certiſſimè verum, ſed omnia falſa eſſe, vnum

Tex. c. 18.

tamen esse falsius alio.

Dicamus igitur, quòd si ideo sunt contradictiones simul veræ, quia maximè sic se habent res, & non sic, sed tamen & hoc, vt dicunt, est magis & minus verum, & magis & minus falsum, oportet ergo, quòd ita hoc sit in natura entium de quibus est affirmare & negare. Non enim dicimus secundum vnam similitudinem esse in vero & falso, quando dicimus, quòd duo sunt paria & tria sunt imparia, sed potius vnum horum est verum, & alterum est falsum: & non potest dici, quin in falso sit falsius aliquando, & in vero verius. Nam si daretur hoc, similiter & æqualiter mentiretur, qui opinatur quia quatuor sunt pente siue quinque, & qui opinatur quod quatuor sunt mille. Et si dicatur, quòd non similiter & æqualiter isti duo mentiuntur, palam est, quòd alter istorum minus mentitur, quam alius: ergo etiam vnus magis verum dicit, quam alius: magis autem & minus non dicuntur in rebus, nisi ex altera duarum causarum, quod intensius & contrario est impermixtius: & sic suscipiunt intensionem mediam quæ sunt inter duo contraria, quorum vtrumque est qualitas positiua, sicut album & nigrum, & cæteri colores. Altera est, quod suscipit magis & minus secundum accessum & recessum ad vnum, quod dicit rem illam in termino, sicut in his quæ opponuntur vt priuatio & habitus, & affirmatio & negatio: & in hoc non potest esse falsius quod est falso permixtius: eò quod falsum nihil est: & similiter non est cæcius quod est cæcitati permixtius, quia cæcitas non est aliquid: sed est verius certissimo vero vicinius, & falsius à certissimo vero longinquius: hoc igitur modo si dicatur, quòd id quod magis est verum, est certissimo vero affinius, erit de necessitate aliquid certissimum verum, quo iudicatur quod nulli affinius est magis verum. Et si ita non est, sicut diximus, & tamen concedatur, quòd aliquid est firmius & verius quam aliud, tunc in veriori ibitur in infinitum & in falsiori similiter. Cum ergo omnis intellectus refugiat infinitum, oportet nos liberos esse à ratione illa quam inducunt, quæ nulli menti siue intellectui res mensuranti permixta est: quia ipsa prohibet diffinire per finem id de quo est sermo, dicit vero verius in infinitum esse, & similiter falso falsius. Non igitur disputabimus cum istis qui sic dicunt.

Nota quod intensio & remissio duplici ex causa prouenire potest.

TRACTATVS III.

DE OPINIONIBVS DICTORVM Philosophorum dicentium simul vera esse contradictoria.

CAPVT I.

De opinione Pythagoræ & sequentium in eadem opinione.

Tex. c. 19. ABEADEM autem opinione quæ nunc dicta est, quòd videlicet contradictoria sunt simul vera, inducitur etiam ratio Pythagoræ: & secundum vnam & eandem similitudinem necesse est ambos eos Philosophos quos induximus, Pythagoram scilicet & istum qui dixit contradictoria simul esse vera, aut esse, aut non esse veras. Si enim ea quæcunque videntur omnia sunt vera, sicut dicit Pythagoras, & vera sunt omnia quæcunque apparent, tunc sequitur necessariò, quòd simul omnia sunt etiam falsa. Multi namque sunt, qui per opinionem suscipiunt ea quæ contraria sunt sibi adinuicem, & tamen firmi sunt sibi in opinione illa, quòd putant omnes illos mentiri, qui non opinantur ea quæ ipsi iam per opinionem susceperunt. Cum igitur ens secundum Pythagoram sequitur opinionem, & multi opinantur contraria, necesse est idem esse & non esse. Et si hoc concedatur, sequitur necessariò, quòd omnia visa alicui sunt vera. Sed opposita sibiinuicem opinantur: hi autem ad opinionem mentiuntur, & ad opinionem verum dicunt, sicut quòd sol est monopedalis, & non monopedalis. Si igitur entia sic se habent opposita dicto modo opinantes verum dicunt omnes secundum Pythagoram: & sic contradictoria sunt simul vera. Palam igitur est, quòd vtræque rationes superius scilicet inductæ & Pythagoræ ab eadem sunt sententia.

Fuerunt autem rationes inducentes Pythagoram, quòd ens sequeretur opinionem, tres fortiores inter alias, quarum vna, & cui magis innitebatur, erat illa, quòd totum opus naturæ est opus intelligentiæ: quia aliter non esset ad finem determinatum, sicut sæpè in libris naturalibus ostendimus: intelligentia autem cum sola sit pura & immixta, nulli aliquid habens commune, separata est, & vbique & semper, & non sit propria rei, nisi per aliquid proprium, & cum appendiciis materiæ sumptum: hæc autem est forma opinionis & æstimationis: per æstimationem ergo & imaginationem fiunt propriæ formæ quæ inducuntur in materiam. Quod autem est principium essendi in propria natura, hoc est etiam principium cognoscendi eam: ergo formæ æstimationis sunt principia essendi & cognoscendi omnes res. Ad oppositionem

ergo

ergo opinionum & æſtimationum ſequitur oppoſitio rerum : & ſic ſi contradictoria ſimul ſunt æſtimata vera, contradictoria erunt ſimul vera.

Secunda autem eſt, quòd cum opinio ſiue æſtimatio ſit paſſiua quædam virtus, oportet quòd aliquod agens inferat ei paſſionem : non autem infert paſſionem niſi quod agens eſt : quod autem eſt & agens eſt, actu eſt : oppoſitarum autem paſſionum oppoſita ſunt agentia quæ ſunt & actu ſunt : oppoſitæ autem opiniones ſiue æſtimationes ſunt oppoſitæ paſſiones : igitur agentia eas ambo ſimul ſunt & actu ſunt : ſed vnum eſt eſſe actu, & alterum non eſſe : igitur ſimul actu eſt id quod eſt, & quod actu non eſt: & ſic ambo ſunt ſimul vera.

Tertia ratio eſt : quia in omnibus ſicut motor eſt cauſa mobilis, ita forma quæ eſt in mouente, cauſa eſt formæ quæ eſt in mobili : anima autem eſt motor naturæ, vt probatur in libro de cauſis: quia imprimit in naturam ſicut intelligentia in animam. Forma igitur quæ eſt in anima, cauſa eſt formæ naturalis in materia : ens igitur in natura ſequitur formas æſtimationum & opinionum quæ ſunt in anima : & ſic iterum redit, quòd oppoſitæ æſtimationes ſi ſint ſimul veræ, cauſæ erunt quòd contradictoria in natura erunt ſimul vera.

Quid eſt faſcinatio.

Signum huius dicebat eſſe Pythagoras faſcinationem. Eſt autem faſcinatio, quando anima vnius per viſum vel aliam appropinquationem imaginationis vel excitationis operationem impedit alterius. Hanc autem virtutem faſcinandi anima fortis non habet, niſi ex ſimilitudine motoris orbis alicuius de ſuperioribus : anima igitur ex eadem orbis motoris virtute imprimere habet in materiam : & ſic omnis diuerſitas materiæ ſequitur quarundam animarum opiniones & æſtimationes : & ſic iterum concluditur, quòd contradictio æſtimationum contradictionem facit rerum : & ſic contradictio eſt ſimul vera. Hęc igitur & huiuſmodi mouerunt Pythagoram: & eſt ſententia eorum, quòd animas dicebat eſſe imagines & reſultationes motorum orbium: & ideò ſicut materia non recipit formas, niſi à motoribus orbium per cælorum motum, ita etiam recipit mutationes ex formis æſtimationum quæ ſunt in anima, & eas ſequitur omnis rerum diuerſitas, ſicut effectus cauſas ſuas ſequuntur : & ſi non ſequitur res viſa omnis animæ, ſequitur tamen viſa animarum quarundam: & quòd non ſequitur omnium viſa, ex defectu eſt animarum, quæ non perfectam attingunt rationem imaginationis motorum orbium. Deceptus eſt autem Pythagoras : quia licet anima ſit vmbra & reſultatio & imago intelligentiæ, non tamen eſt imago eius in orbe, ſed in corpore quodam animato animæ illi conueniente: & ideò non oportet, quòd viſa eius quantumcunque ſint propria & determinata moueant, niſi corpus illi animæ mouenti coniunctum: nec tunc ſemper mouent, ſed cum ſunt vt appetitæ vel deteſtatæ : cum non coniunctis autem non habent communicantiam, & ideò illa non mouent. Nec oportet, quòd mouentia æſtimationem ſint in rerum natura, ſed ſufficit, quòd ſint in imaginatione ſolum, & ſic ſunt ſecundum quid, & non ſimpliciter : & non ſequitur, quòd contradictoria ſimul ſint in rerum natura, ad hoc quòd moueant æſtimationem, ſed ſufficit, quòd ſunt ſecundum eſſe imaginatum in anima, ſicut iam determinatum eſt : & hoc modo ſunt in motore corporis qui eſt anima, & ſunt cauſæ motuum & mutationum corporis, horum, dico, motuum quibus mouentur, vt eſt animatum organa habens ad potentias vitæ: ſic enim non mouetur niſi motibus animæ: prout autem ex contrariis commixtum eſt, mouetur motibus naturæ, alteratione quæ ex actione prouenit & paſſione qualitatum primarum. Faſcinatio autem, ſicut dicit ſcientia incantationum, pro certo eſt ex virtutibus animæ, quas accipit à cæleſtibus ſecundum quod eſt imago motorum ſuperiorum : ſic enim habens virtutem illius, non habet mouere ſolum corpus ſibi coniunctum, ſed totum quod ſubiacet ſphæræ circuli quam mouet motor, cuius ipſe eſt imago : hæc enim anima duo habet, quod videlicet eſt anima, & quod eſt imago eius qui mouet ſphæram motoris cæleſtis alicuius, aut Iouis, aut Saturni, aut alicuius aliorum : & hæc conſecuta reſultationem & vmbram aliquam virtutis illius, mouet ea quæ ſubiacent illi ſphæræ, & mouens ea ſecundum propriam virtutem impedit ab operatione naturali. Et hæc eſt faſcinatio, & mouet maximè ea quæ virtutem cæleſtium minorem aut minimam conſecuta ſunt : & quoad hoc faſcinantium ſcientia quæ vna eſt de ſpeciebus incantationum, aſtronomiæ ſubalternatur : ſed hæc relinquantur ad præſens. Hoc autem attendendum eſt, quòd Pythagoras & multi alij adhuc viuentes ponebant animam à rebus nihil pati & nihil recipere, ſed potius ſentire, & omnia alia fieri extra mittendo, ita quòd virtus ſupponit ſe ſenſibili: quam opinionem nos ſubtiliter proſecuti ſumus in libro de ſenſu & ſenſato : & quia nihil accipit anima à rebus extra, ponebant quòd formæ æſtimationum & opinionum ſunt ab anima poteſtate circa res : & ideò rerum veritates & falſitates dixit ſequi conceptus æſtimationum & opinantium. Hæc igitur & ſimilia dicta ſunt pro ratione Pythagoræ.

Scientia faſcinationum aſtrologiæ ſubalternatur.

CAPVT II.

De medela harum corruptionum quæ prius inductæ ſunt à nobis.

LIcet autem ab eadem opinione ſint vtræque rationes inductæ, non tamen idem modus homeliæ eſt ad omnes. Homelia autem idem quod colloquium vulgariter vocamus. Quidam enim præinductas poſitiones affirmantes, indigent perſuaſione, alij indigent vi ſiue violentia. Quicunque enim Philoſophorum ſuſcipiunt & acquieſcunt dictis rationibus ex dubitatione, eò quòd non intelligunt bene principia, & ideò dubitant de eis, horum ignorantia curabilis eſt ita, ſicut iam diximus, quòd perſuadetur verus intellectus principiorum per diſtinctiones & declarationes nominum : talium enim dubitatio eſt non ad protetuiam orationis, ſed ad mentem, quæ habet in aliquo malo intellectu principium, vel terminorum quorum complexio- Ter. c. 19.

ne fit principium: & hoc modo oportet, quòd per antidotum obuietur eis. Quicunque autem Philoſophorum dicunt contradictoria ſimul eſſe vera cauſa orationis in voce, cuius proteruia gloriam quærunt, horum medela eſt argumentatio violenta ex poſitione eorum ad inconuenientia tot ducens, quod ipſimet cogantur ad veritatem: & oportet, quòd hoc fiat in voce & nominibus, quòd ſcilicet voces aliquid ſignificant, & quòd non ſignificant infinita nec oppoſita, ſicut nos fecimus in principio huius diſputationis vſque modo. Ab hinc autem volumus vti medela obuiationis quæ eſt perſuaſio ad intellectum: poſita enim vtraque via, facilius curabitur morbus in philoſophando tam periculoſus. Si autem fortè etiam aliqui concedunt dictis talibus propter dicentium auctoritatem & amicitiam, erit cura eorum cum attenderint, quòd priſcæ auctoritatis viri, non dij, ſed homines fuerant & errare potuerunt: nec ita amandus eſt aliquis vt veritas deſeratur propter eum: quia licet diligamus & veritatem & amicos, tamen omnibus oportet præhonorare veritatem. Hoc enim modo curabilis eſt morbus iſte. Si enim credant dictum hominis eſſe oraculum, ſicut multi crediderunt de ſcholis Pythagoræ & Platonis, illi ſicut Heſiodiſtæ quærunt ex reuelatione ſibi ſatisfacere, & non habent communicationem cum Philoſophis: & ideò non conuincitur error eorum, & ideò non curatur. Cum enim veritas omnibus præhonoranda eſt, veritatem præponere amicis non eſt inconueniens: & ſi perſuadeatur amicus, bene eſt actum cum eo.

Non ita amandus eſt aliquis vt propter eum veritas deſeratur.

CAPVT III.

De ortu erroris eorum qui ex ſenſibilium motu dicebant ſimul eſſe contradictoria vera, & de medela erroris eorundem.

Tex. c. 20. ADhuc autem vt melius iſti morbo paremus antidotum, oportet nos præoſtendere ortum huius morbi & cauſam, vt ea amputata curetur ex integro labor infirmitatis. Venit igitur multis antiquorum iſta opinio ex conſideratione naturæ ſenſibilium corporum, quòd videlicet dicunt contradictiones & contraria ſimul eſſe in eodem & ſecundum idem, vident ex vno quod eſt ſubiectum motus & mutationis, facta eſſe per motum & mutationem contraria & contradictoria: & arguunt ex eo quod ſupponit omnis Philoſophus, quòd ex non ente ſimpliciter nihil fit, oportet quòd res ſubiecta motui præeſſet ſimpliciter, & æqualiter ambo contradictoria & contraria ens. Cum enim dicam, homo fit ex non homine, aut album ex nigro, homo non fit ex nihilo ſuæ formalis eſſentiæ, ſed fit ex aliquo ſuæ formalis eſſentiæ: quia forma non fit ex materia, ſed potius compoſitum, & non fit etiam ex nihilo: ergo fit ex aliquo ſuæ eſſentiæ: hoc aut non eſt niſi homo: id ergo quod fit ante motum & in motu, eſt homo & non homo: poſt motum autem fit non homo ex homine: & illud iterum per eandem rationem eſt homo & non homo ſimul. Quod vt melius intelligatur, reducenda ſunt ad memoriam quæ in naturalibus perfectè & in præhabitis huius ſapientiæ terminata ſunt, quòd videlicet mutatio finis motus eſt & non motus, in toto autem motu qualitates primæ mouent in virtute generantium cæleſtium & communium & propriorum quæ ſunt planta, & animal, & homo, & motus ipſe eſt forma poſt formam, & eſt multa fieri & multa facta, & eſt continuè in potentia & actu: quia eſt actus potentiæ permixtus: & ideò motus ipſe dicitur eſſe imperfectus actus, & eſt continuus proceſſus potentiæ ad actum, ſicut de ſomno ad vigiliam, ſicut in antè habitis dictum eſt: & iſte motus durat vſque ad ſtatum ſubſtantiæ & virtutis: & tunc continuè reflectitur primo cum determinatione virtutis, poſteà cum diminutione ſubſtantiæ vſque ad diſſolutionem: propter quod æqualia ſunt tempora generationis & corruptionis: & gratia huius habet continuè præteritum & futurum & præſens. Hoc autem conſiderantes quidam Philoſophi viderunt, quòd ſicut in tempore non eſt accipere niſi nunc, quia nihil eſt temporis, ſed eſt indiuiſibilis temporis ſubſtantia, ita in re ſic continuè fluente non eſt accipere niſi ipſam rem & ſubſtantiam, non ſub eſſe alicuius formæ: & ideò conſtantiores & ſimiores ſunt in ea negationes quam affirmationes: quia cum continuus eſt fluxus non entis in ens, vel è conuerſo entis in non ens: quod veriſſimè de ea dicitur, hoc eſt quòd ſit ens & non ens ſimul. Et hæc eſt cauſa quare ſecundum quòd dicit Ptolemæus, res naturales perfecta ſcientia ſciri non poſſunt. Et hoc eſt cauſa quare augmentum & diminutio & alteratio ſecundum materiam nunquam ſtant: quia materia continuè influit & effluit, ſicut determinatum eſt in primo peri geneſeos. Et quia omnis ſcientia & nomen & diffinitio eſt per formam ſtantem, ideò dicebant res naturales nec ſcientiam nec nomen nec diffinitionem habere: in talibus enim nunquam eſt planta & herba ſimul, nec eſt herba & olus ſimul, neque arbor & ficus ſimul, ſicut neque viuum & animal, neque animal & equus, neque animal & homo, & etiam cum homo eſt ſecundum prudentiam dictus intellectus, non tamen æqualiter ineſt, ſed plus & plus & minus & minus, & ſenſus ſimiliter, vt dicunt. Hi igitur qui rationem Heracliti ſuſcipiunt, ex tali eam ſuſcipiunt ratione, qualis nunc dicta eſt.

Primo de generatione. tex. com. 37. & 38.

Anaxagoras autem eò quòd omnia vidit fieri ex omnibus, aut omnia homiomera miſceri ex omnibus homiomeris. Similiter autem & Democritus dixit ens & non ens ineſſe eidem atomo, quod principium materiale dixit omnium eſſe: contraria enim prima dixit eſſe inane & plenum: & inane dixit eſſe non ens, & plenum ens: & hæc duo dixit eſſe ſimul ſecundum quamlibet partem materiæ indiuiſibilem, quam atomum vocauit. Anaxagoræ autem & Democriti rationes opinionum nos in primo huius ſapientiæ libro ſumus proſecuti. Igitur ex his quæ ante de homelicis ſermonibus diximus, dicimus ad eos qui iſta ſuſcipiunt & his acquieſcunt: medicina enim horum eſt perſuaſio ad mentem per diſtinctionem entis & non entis

quæ

quæ dicunt eſſe in eodem ſimul & ſecundum idem. Dicimus enim, quòd modo quodam non ente intellecto de ente ignorando dubitant, & modo quodam non re è. Ens enim dupliciter dicitur. Eſt ergo quæſtio, quomodo contingit aliquid fieri ex non ente? Eſt etiam, quomodo non contingit aliquid ex non ente fieri? Et eſt aliquis modus, quomodo aliquid ſimul eſt ens & non ens. Eſt etiam aliquis modus, ſecundum quem non ſimul eſt idem ens & non ens. Ex non ente tantum actu, poteſtate autem ente, contingit aliquid fieri ex non ente: & ſimiliter contraria poteſtate ſunt ſimul in eodem, ſed actu contraria non ſunt ſimul. Hoc autem multoties determinatum eſt à nobis: quia quandiu in motu ſunt contraria, ſunt poteſtate, & non perfectè ſiue actu: & ideò quandiu potentia ſunt, non dant nomen, neque rationem rei. Amplius autem inſtando rationibus iſtorum dignabimur eoſdem Philoſophos ſuſcipere & acquieſcere, quòd aliqua ſit ſubſtantia ſecundum eos ipſos cui nec motus ineſt nec generatio neque corruptio omninò: & illa ſubſtantia eſt ſpecies idealis, quas dicunt eſſe generationis & ſcientiæ principia.

Propter quid in motu contraria ſint, non tamen ſimul.

CAPVT IV.

De errore eorum qui verum eſſe dixerunt, quod apparet ſecundum ſenſum.

Tex. c. 21 SImiliter autem ſecundum alios Philoſophos qui contradictoria ſimul eſſe dicunt, eò quòd dicunt, quòd veritas eſt circa apparentia in ſenſu, ſicut ſuperius determinauimus: hic enim error venit eis ex ſenſibilibus, & ex his quæ fiunt in ſenſu ex actionibus ſenſibilium, quæ ſenſibilibus inferunt paſſiones: iſti enim putant, quòd verum non ſit attendendum & iudicandum hominum pluralitate, ita quòd hoc ſit verum quod plures eſſe verum dicunt. Nec etiam dicunt, quòd iudicandum ſit paucitate. Idem enim numero quibuſdam guſtantibus dulce eſſe videtur, & quibuſdam videtur eſſe amarum. Nec eſt ratio quare quorundam iudicium verum ſit, quorundam non. Si enim iudicium verius debet eſſe ex eo quòd eſt plurium vel pauciorum, tunc ſi ponamus omnes infirmitate laborare, vel omnes eſſe inſanos vel amentes, & duos vel tres eſſe conualeſcentes ſiue ſanos, aut intellectus iudicium habentes, videbitur tunc, quòd ſani & compotes ſui ſint ſicut laborantes, aut amentes, eò quòd plurium iudicium iudicat eos laborare & eſſe inſanos, & iudicat alios qui plures ſunt, eſſe ſanos & ſui ſecundum intellectum compotes: cum tamen in veritate pauci ſunt ſani, & plures infirmi. Iudicium ergo ſenſus non ſit verius vel falſius: eò quòd eſt plurium vel pauciorum, ſed potius eſt in ipſo ſic vel ſic ſecundum ſenſum apparere, ſiue pluribus, ſiue paucioribus appareat. Amplius multis aliorum ab homine animalium brutorum dicunt contraria videri: quia quod vni eſt delectabile, alteri eſt contrarium: & etiam quod vni eſt conueniens, alteri eſt nociuum: & ſimiliter eſt in nobis: quia quod vni homini eſt delectabile, alteri eſt contrarium: & etiam ſibimet homini vnicuique ad ſeipſum contraria videntur: quod modo eſt alicui delectabile, poſteà videbitur contrarium: & ideò patet non eadem ſemper videri ſecundum ſenſum. Quæ igitur horum quæ ſic contraria videntur ſecundum ſenſum, vera ſint, vel falſa, non eſt manifeſtum, vt dicunt: nihil enim magis videntur hæc vera eſſe quam alia, ex quo iudicium paucorum vel multorum nihil facit verius vel falſius: ſed ſimiliter & æqualiter vera eſſe videntur, quæcunque apparent ſecundum ſenſum. Propter quod etiam Democritus ait, quòd nihil eſt verum: aut ſi aliquid eſt verum, nobis non eſſe manifeſtum. Omninò verò ſiue vniuerſaliter cauſa huius erroris eſt: quia ſuſcipitur ab eis, quòd ſecundum prudentiam dictus intellectus ſit ſenſus: propter hoc enim oportet talem eſſe alterationem, quod idem ſit & non ſit, & ſit verum & falſum. Hinc enim eſt, quòd id quod videtur ſecundum ſenſum & apparet, dicunt eſſe verum ex neceſſitate: ex his enim poſitionibus duabus, quòd ſcilicet idem verum ſit in apparendo ſecundum ſenſum, & quod ſecundum prudentiam dictus intellectus ſit ſenſus, Empedo. & Democritus & aliorum Philoſophorum ſinguli (vt ita loqui liceat) facti ſunt rei talibus opinionibus. Reatus enim magnus eſt Philoſophum tales incurrere opiniones. Empe. enim eos qui permutant habium complexionis & ſanitatis, dicit etiam permutare eum qui ſecundum prudentiam dictus eſt intellectus: vidit enim, quòd ſenſus eſt harmonia quædam: & ideò ſenſum qui eſt fundamentum ſenſuum & primorum ſenſibilium & plurium differentiarum, qui eſt tactus, dixit eſſe ſecundum prudentiam dictum intellectum. Eſt autem tactus ſecundum medietatem complexionis corporis. Et ideò ſicut non eſt vna numero ſanitas in mane & in veſpere, ita dixit non vnum numero eſſe tactum: & cum tactus ſit intellectus, dixit quod non eſt vnus numero intellectus. Hoc autem de intellectu poſſibili intellexit & ipſe & alij, quem etiam ſecutus Alexan. poſſibilem intellectum non dixit eſſe niſi præparationem quandam in corpore: & multi hodiè ſunt de hoc errore, & iam nos diſputauimus contra iſtos in tertio de anima, & maximè in libro quem fecimus de natura & origine eius. Signum autem, quòd intellectus ſit ſenſus, dicebat eſſe Empe. quia ad apparens in ſenſu multa homini accreſcit intelligentia, ſicut in principio huius ſapientiæ eſt oſtenſum. Dicit autem & in aliis ab homine: quia quantò ſenſibilia transformant alteratum, tantò inquit eſſe difficile curare eiſdem: quia attendere non poſſunt: & ideo non prouenit eis aliqua ex his intelligentia. Parmenides verò eodem modo de intellectu enuntiat: dicit enim, quòd vt quilibet homo habet membrorum cõplexionem mollem valdè circumflexorum & ad diuerſa mobilium, ita etiam omnibus adeſt ſecundũ prudentiam dictus intellectus: circumflexibilia enim membra ſunt ex ſpiritu & calido bene mouentibus & humido optimè mobili: & tales optimè diſpoſiti ſunt mente. Quod, vt dicit Parmenides, eſſe non poſſet, niſi intellectus poſſibilis qui locus eſt ſpecierum, eſſet quædam

Intellectum poſſibilem non eſſe præparationem in corpore.

Parmenides, namque vt quiſque ſuam rẽtinet per mẽbra reflexã Temperiem, ſic mente valet mortalia vbique.

dam præparatio corporei ſpiritus, in quo eſt etiam ſenſus. Idem enim eſſe dicit, quòd curat de membris & oſſibus & omni ſiue toti homini, & quod curat de intellectu: quia bonus & clarus ſpiritus & calidum temperatum & bene commixtum & ſubtile humidum curat optimè de membris omnibus ad ſenſuum & intellectus operationem: in talibus enim eſt intelligentia ad plus quod poteſt eſſe in hominibus. Anaxa, quoque pronuntiatio de intellectu ſecundum prudentiam dicto eſt eodem modo: ſicut enim in aliis, ita etiam in hoc recordatur ad quoſdam Italicorum, quorum dictis amicus fuit, & ea ab eis ſuſcepit: & illi dixerunt, quòd talia in veritate & falſitate erant eis entia, qualia ſuſcipiunt per æſtimationem ſenſualem: & hoc non poſſet eſſe, niſi æſtimatio per ſenſum eſſet ratio rerum: & ad hoc ſequitur, quòd intellectus ſit ſenſus, ex quo vnum & idem eſt, quod eſt per ſe mouens vtramque potentiam inferens ei paſſionem: dicit autem, vt dictum eſt, de poſſibili intellectu. De agente enim melius omnibus antiquis enuntiauit, quod eſt ſeparatus & immixtus & ſimplex & nulli aliquid habens commune.

Dicunt autem quidam, quòd etiam Homerus videtur hanc defendiſſe quæſtionem ſeu opinionem: in poëmatibus enim heroicis fecit Hectorem iacere, vt in extaſi ab ictu plagæ aliud cunctantem: cunctabatur enim primò ratiocinans per intellectum quendam ſuæ ſanitatis, & turbata ſanitate per amentiam inductam à plaga cunctabatur aliud per alium intellectum qui ſequentis fuit ſanitatis & æqualitatis alterius, ad quam reducta fuit complexio: vnde dictum fuit Homeri, ac ſi Hector cunctaretur quidem, ſed non eodem modo cunctaretur vt prius, nec eodem modo quo prius cunctaretur intellectu eodem. Sicut enim in problematibus dicit Ariſt. Hector melancholiam patiebatur accidentalem, eam ſcilicet quæ eſt ex humore aduſto, quæ per acumen ſibi aliquando adduxit amentiam: in bello autem Troiano ex animoſitate efflabat per nares ſpiritum ex ira, ita quod ebulliuit ſanguis cum ſpiritu, & quaſi amentiam ſui oblitus patiebatur in ictibus gladiorum & telorum, & ſic quaſi amens tandem iacuit extaſim paſſus: & vt videbatur Hectori, non fuiſſet talis alteratio intellectus, niſi intellectus fuiſſet virtus organica fundata in organis ſenſus. Hi enim Philoſophi conſiderare neſciuerunt, quod intellectus poſſibilis ſecundum id quod eſt cum continuo & tempore, continuatur cum organis virium ſenſibilium, & ex ea parte deſtituitur à regimine & opere, quando complexio organorum illorum turbatur: & hæc fuit eis cauſa erroris, & eſt adhuc multis, vt dictum eſt à nobis de his in aliis. Palam eſt ergo ex dictis Homeri & aliorum Philoſophorum quos diximus, quia vtraque ſenſus & intellectus ſunt prudentiæ, ſiue intellectus quidam ſecundum prudentiam dicti: & ideo ſecundum iſtos entia ſimul in vno tempore ſic ſe habent, ita quod contradictoria ſunt ſimul vera. Sed nunquid non grauiſſimum aliquid accidit ex conſideratione dictorum iſtorum? Quis enim conſiderans, quòd illi Philoſophi qui maximè inter alios videbant verum, quod poſſibile eſt videri, ſiue quod contingit videri ab homine, & quòd hi quidem Philoſophi ſunt id quod dictum eſt, verum maximè quærentes per ſtudium & amantes, & non proteruientes contra ipſum vt ſophiſtæ, propter quod etiam Philoſophorum nomen meruerunt: hi, inquam, tales acceperunt per conſenſum opiniones & acquieſcentes eiſdem, talia qualia dicta ſunt, enuntiauerunt de veritate reruin, non deſperabit & retrahet ſe à philoſophiæ inquiſitione: ſic enim philoſophia videtur ducere hominem in ſtultitiam. Quomodo ergo non eſt dignum omnes qui philoſophari parati ſunt, dolere de propoſito? Nam ſecundum iſtos veritatem quærere, eſt perſequi aues volantes: in qua perſecutione nihil niſi laſſitudo acquiritur.

Sicut autem horum Philoſophorum ex parte opinantium cauſa erroris fuit, quia ſecundum prudentiam dictum intellectum dicebant eſſe apprehenſionem per ſenſum, ita ex parte apprehenſi cauſa fuit opinionis eorum erroneæ: quia de entibus quidem veritatem quæ per diffinitionem & demonſtrationem eſt, intendunt quærere, & ſuſceperunt acquieſcentes poſitioni illi, quæ ſupra dicta eſt, quòd entia omnia ſecundum totum eſſe ſuum ſunt ſenſibilia ſolum, nullas ſubſtantias nec eſſe habentes niſi ſenſibilium qualitatum. In his enim quæ ſenſibilia ſolum ſunt, exiſtit multa natura indefiniti & indeterminati: quia propter continuam actionem & paſſionem talium qualitatum continuè abiicitur & adiicitur aliquid à ſubiecto: & ideò nec diffiniti nominis eſt, nec diffinitæ rationis: & ideò etiam non eſt diffiniti intellectus, nec diffinitæ veritatis, nec diffinitæ falſitatis, ſed eſt ſimul ſic & non ſic, & ſimiliter indiffinitam naturam dicunt entis, vt diximus: quia dicunt, quòd ens non eſt niſi ſenſibile ens, ſicut prædictum eſt: & ideò pro certo hoc quod dicunt, decenter dicunt: quia dicta eorum ſecundum hypotheſim ſuam, conſequentiam habent, ſed tamen non dicunt vera. Et cauſa huius eſt: quia falſa eſt hypotheſis, & vno falſo dato alia conſequuntur. Dico autem, quòd decenter dicunt, quòd ſic ex hypotheſi quam ponunt, magis conuenit eos dicere, aut congruit eos dicere, ſicut Epicharmus quidam nomine dixit ad Zenophanem. Cum enim Zenophanes omnia diceret vnum, & hoc eſſe Deum, Epicharmus inſtabat per multitudinem quæ videtur eſſe in ſenſu diuerſarum ſubſtantiarum ſenſibilium, & conuenit cum iſtis omne ens nihil niſi ſenſibile eſſe dicentibus, & ideò non omnia eſſe vnum quod eſt Deus: & de huiuſmodi talibus quantum oportuit, in primo huius ſapientiæ libro diſputatum eſt. Tex.c.22.

Amplius autem iſti quia viderunt eam naturam quæ continuè mouetur, eſſe naturam omnium, & huic acquieſcentes poſitioni dicunt, quòd nihil verum dicimus vel dicere poſſumus de eo quod ſic continuè ſe permutat. Non enim dicunt contingere aliquid verum dicere circa id quod omninò ſic permutans eſt & continuè: ex iſta enim ſuſceptione ſiue æſtimatione pullulat extrema & vltima huius ſectæ opinio, quæ opinio eſt eorum qui docent heraclizare, hæc eſt quam Herachtus tenuit, qui tandem poſt longum ſtudium in fine vitæ ſuæ ſic profecit in

philoſophia,

philoſophia, quòd opinatus eſt, quòd nihil penitus de aliquo verum poſſet dicere: quia ante dictum mutaretur ad aliam formam per quam dictum falſificaretur: & ideò dixit digitum debere ſolum moueri, quo ſignificaretur res eſſe in continuo motu. Et cum Ariſtippus dixiſſet, quòd bis eadem aqua ſecundum formam ab eo qui flumen ad hauriendum intrat, hauriri non poteſt, prohibuit eum increpando propter dictum, dicens ſe æſtimare, quòd nec ſemel hauriri poteſt, quin ante hauſtum ad formam non aquæ mutata ſit, & iterum ad aliam & aliam.

CAPVT V.

De medicina erroris eorum qui contradictoria ſimul eſſe & non eſſe dicebant propter motum ſenſibilium.

Tex. c. 21. NOs autem iſtis ægris opinionibus homelicis ſermonibus medelam apponentes dicimus, quòd etiam id quod ſeipſum continuè permutat, vt illis videtur, habet tamen quandam orationem veram, quæ etiam ſecundum omnes ſequitur dicenda de ipſa verè, ita quòd contradictoria ipſius eſt falſa: & hæc oratio eſt, quòd nihil exiſtimetur verè eſſe. Hanc enim orationem ipſimet pronuntiant de exiſtentibus, & negant contradictoriam eius: non ſemper igitur contradictoriæ ſunt ſimul veræ. Et tamen etiam eſt dubitatio alicui per inſtantiam in dicto eorum. Nam omne permutans ſe ſecundum formam, habet neceſſariò permutari in aliquid, eò quòd recta mutatio non poteſt eſſe infinita. Similiter omnis facti per mutationem neceſſe eſt iam aliquid eſſe vniuerſaliter: eò quòd motus eſt forma poſt formam ſiue forma fluens: & ſic aliquid affirmari poteſt de mutante ſe poſtquam immutatum eſt, & aliquid affirmabile de ipſo quandiu eſt in fieri: affirmatur enim forma quando mutatum eſt, & id quod anticipat de forma, affirmatur de ipſo dum adhuc mutatur. Quod ſi corrumpitur, conſtat quòd non corrumpitur in non ens ſimpliciter, ſed in materiam, quæ exiſtens aliquid manebit poſt corruptionem. Et ſimiliter ſi ſit per generationem, oportet quòd aliquid ſit ingenitum ex quo fit, & hæc eſt materia, & à quo ſicut à mouente & generante generatur: & hoc etiam eſt non mutatum: illa enim ambo neceſſe eſt eſſe & non procedere in infinitum, ſicut ſæpius oſtendimus in ſecundo huius ſapientiæ libro: aliquid igitur affirmatur de generato & de eo quod generatur per formam in qua non eſt eſſe ſimul & non eſſe ſimul: & aliquid affirmatur de principiis eius quod mouetur, quæ ſunt materia & mouens, in quibus iterum non eſt ſimul eſſe & non eſſe. Sed hæc prætermittentes quæ ſecundum naturam rei adducuntur contra eos, illa ſolum dicimus quæ ſequuntur ex poſitione ipſorum.

Dicimus igitur, quòd cauſa dicti ipſorum, vt ſupra diximus, eſt: quia videbant iſta ſenſibilia non ſtare, ſed influere & effluere ſecundum partes materiæ vniuſcuiuſque eorum: & huiuſmodi motus eſt acceptus in partibus quantitatis materiæ. Nos autem dicimus, quia non eſt idem permutari rem aliquam ſecundum materiæ quantitatem, & permutare ſe ſecundum qualitatem ſubſtantialem quæ dat nomen & ſpeciem & rationem. Si ergo demus eis, quòd corpus ſenſibile ſecundum materiæ quantitatem ſit non manens, tamen ſecundum ſpeciem eſt manens. Cum igitur ſecundum ſpeciem omnia cognoſcamus, relinquitur quòd aliquid certum de re poteſt prædicari & ſciri: eſſe enim quod eſt actus formæ ſicut cauſæ, & eſt perfectio materiæ ſicut ſubiecti conſideratum ſecundum quòd fluit à forma, manet idem numero non motum: materiæ autem partes influunt & effluunt in id quod eſt: & ex parte illa habet aliquid quod continuè abiicit in præteritum, & aliquid quod continuè acquiritur in futurum, & aliquid quod vt nunc eſt accipere: & ideò diximus in primo libro peri geneſeos, quòd in his quæ augentur & nutriuntur, quælibet pars ſecundum formam nutritur & augetur, ſed non quælibet ſecundum materiam, quia illa influit & effluit ſub forma & eſſe formæ eiſdem permanentibus: & hæc eſt vera ſolutio totius dubitationis iſtorum. Sed de accidente non eſt ſimile: quia illius eſſe eſt ineſſe, & ideò mutatur: propter quod dicit Ariſtot. quòd non eſt eadem ſanitas in mane & in veſpere, etiam non intercepta infirmitate. Cauſa autem quare omninò errauerunt, eſt: quia non cognouerunt formas ſubſtantiales, ſed materiam tantum. Et ideò quod in partibus materiæ accidit, in tota eſſe materia iudicauerunt. Primo de generatione. Tex. c. 35.

Amplius autem dignum eſt renuere ſic recipientes & dictis opinionibus acquieſcentes: quia cum eſſent ſcientes, quòd numerus talium ſenſibilium dicto modo mutabilium eſſet in minoribus & paucioribus, & quòd quædam parua & pauca ſe, ſicut eis videbatur, ſic habebant quòd continuè mutabantur, enuntiauerunt de toto cælo ſuperiori, quòd ita eſſet tranſmutabile, & continuè de forma in formam mutaretur. Nam ſolum ille locus qui eſt circa nos eſt in terra, vbi concurrunt tria elementa, & calor eſt per reuerberationem radiorum ſtellarum ens in generationem & corruptionem determinatus eſt ſenſibilis, ita quòd actiuus & paſſiuus ſenſibilibus qualitatibus eſt determinatus, quæ agendo & patiendo mutant ſubiectum corporum illorum. Sed ille locus qui eſt circa nos, vt ita loqui liceat, nulla pars eſt vniuerſi, præcipuè in comparationem ſtellarum fixarum & ſphæræ ipſarum: quia diuerſitas aſpectus nulla eſt à centro terræ & à ſuperficie productis lineis reſpectu ſphæræ ſtellarum fixarum: & ideò non habet totus locus generationis & corruptionis aliquam quantitatem ſenſibilem reſpectu ſphæræ illius: iuſtius ergo fuerat propter immutabilitatem tam magnorum & tam multorum corporum hæc parua & pauca immutabilia dicere, quam propter mutabilitatem iſtorum paruorum & paucorum illa dicere mutabilia. Tex. c. 23.

Amplius autem ad omnia hæc quæ dicta ſunt, dicemus eadem his quæ olim diximus: hoc autem eſt quod dicendum eſt de ipſis & credendum eſt, quòd natura omnium in tota eſt quædam res immobilis omninò: hoc enim ſequitur

ex hoc

ex hoc quod dicunt : eis enim dicentibus in omnibus & ſecundum idem ſimul eſſe omnia & non eſſe, contingit magis dicere, quòd omnia quieſcant & immobilia ſint quam quod moueantur. Eſt enim omnis mutatio ad aliquid quod non ineſt ſecundum actum : in omnibus autem ſimul exiſtentibus & non exiſtentibus non eſt aliquid in quod moueatur id quod ponitur moueri : omnia enim inſunt omnibus ſecundum iſtos qui dicunt omnia mutari. Hæc igitur dicta ſunt ad medicinam eorum, qui ſimul eſſe & non eſſe dicunt, propter hoc quod omnia dicunt continuè mutari.

CAPVT VI.

De medela eorum qui contradictoria ſimul eſſe dicebant ideo quod ponebant verum eſſe quod apparet ſentienti & æſtimanti.

Tex. c.14. DE opinione autem altera quæ dicit verum id quod apparet æſtimanti, dicimus, quia de veritate rerum ſecundum ipſam rei naturam loquentes, quia non eſt verum omne quod verum in ſenſu aut æſtimatione apparet. Et primum quidem quod contra illos eſt : quia ſenſus proprius non eſt hoc quod dicit verum & falſum in ſenſibilibus : ſed potius phantaſia quæ componit & diuidit ſenſata. Phantaſia autem licet ſit motus à ſenſu ſecundum actum factus, tamen non eſt ſenſus. Hæc autem in ſecundo de anima à nobis determinata ſunt. Deinde autem dicimus increpando iſtos : quia valdè dignum eſt admiratione ſi tanti Philoſophi hîc ponunt in quæſtionem, vtrum tantæ ſunt quantitates & menſuræ rerum, quantæ remotis videntur, aut quantæ videntur propinquis, aut colores ſint tales quales videntur remotis, aut quales videntur propinquis. Scit enim quilibet, quòd omnia minus verè videntur remota quam propinqua. Et ſi ponant in quæſtione vtrum ſaporoſa talia ſint, qualia ſanis videntur, aut qualia ægrotis ſiue laborantibus : quia ſcitur, quòd tales ſunt ſapores, quales ſanis videntur: infirmis autem omnia amara videntur : eò quod cholera combuſta inficit eis linguam. Et vtrum grauiora ſecundum pondus iudicanda ſint, qualia videntur debilibus, aut qualia videntur robuſtis : robuſti enim non ſentiunt pondus : infirmi autem etiam leui valde ſupergrauantur pondere, & ſi iterum de veris quæritur, vtrum ſit iudicandum de veris per illa quæ videntur dormientibus & ſomnia ſequentibus, aut illa iudicanda ſint vera quæ vigilantibus videntur. Palam enim eſt per ea quæ inducta ſunt, quòd iſti non æſtimant ea quæ dicunt vera eſſe : quia ſi verum eſſet quod dicunt, quod in apparendo eſſet verum, ita verum eſſet quod apparet longè, ſicut id quod propè : & ita verum eſſet quod apparet infirmo, ſicut & ſano : & adeò verum eſſet quod apparet dormienti, ſicut quod apparet vigilanti. Similis enim eorum qui hoc dicunt, eſt, qui ſi per æſtimationem ſuſcipit ſiue acquieſcit in aliqua nocte eſſe Athenis cum ſecundum veritatem ſit in Libya, ſurrexit vt iret ad portum Athenienſem qui vocatur Φάληρον. odium. Amplius autem, ſicut & Plato dicit, de futuris per nos operabilibus non eſt æqualiter valens conſilium ſapienti, & viſum ignoranti, ſicut de futura ſanitate acquiſita qua quæritur aliquos fore ſanos, non eſt æquiualens propria opinio medici quam habet ex propriis medicinæ, & opinio ignorantis : & tamen hoc oportet ſi omnia ſint vera quæ cuicunque videntur.

Amplius autem ſi conſiderentur ipſa ſenſuum Tex. c.15. iudicia de ſenſibilibus, non ſunt ſimpliciter ſiue æqualiter propria & certa quæ ſunt obiecti proprij, & quæ alieni, aut eius obiecti quod eſt proprio propinquum, ſicut quod eſt commune ſenſatum. Viſus enim certiſſimè iudicat & non fallitur circa proprium ſenſatum quod eſt color, niſi ſit ex mala habitudine oculi, aut turbatione medij, aut ex longinquitate obiecti: & hæc omnia viſui accidunt. Alienum autem obiectum quod alterius ſenſus non certificat. Commune autem obiectum quod etiam per ſe apprehendit, ſicut eſt magnitudo, vel figura, vel numerus, vel motus, vel quies, non ſimpliciter & æqualiter certificat ſicut proprium : de coloribus enim certificat viſus, non guſtus. De chimis autem, hoc eſt, ſaporibus eſt guſtus, non viſus : & in eodem quidem tempore quiſque ſenſus circa idem proprium obiectum, & eodem modo ſe habens medium nunquam mutatur aliquis ſenſuum, vt dicatur, quòd æqualiter proprium obiectum ita & non ita habere ſimul : ſed certè ſuum nuntiant obiectum, ſed nec in diuerſo tempore nuntiat idem & eodem modo ſe habens obiectum ſe habere aliter. Quod enim viſus nuntiat album, ſemper nuntiat album, ſi album ſimiliter vt prius ſe habeat, & ſic de aliis. Senſus ergo non ſic & non ſic ſe habere nuntiat circa proprium obiectum.

2. de anima. tex. com. 61.

Dubitant autem iſti circa ſenſus paſſionum infirmorum, aut circa id cui paſſio accidit membrum quod eſt ſuperficies linguæ aduſta. Dico autem gratia exempli veluti vinum, quod in ſe dulce eſt, videtur amarum : & dubitant iſti, vtrum hoc ſit quia ipſum vinum eſt mutatum, aut accidit quandoque quidem eſſe dulce, quandoque autem non, corpore guſtante mutato. Sed ad hoc dicitur, quod dulce quale eſt quando eſt in ſua cauſa manens, nunquam mutatur, ſed manet dulce, & ſemper dicitur verum de eo quod eſt dulce, & tale manens de neceſſitate etiam futurum eſt dulce : & ideo non eſt tale quale videtur in paſſione infirmi : hoc enim ſapere accidit ex linguæ aduſtione, ſicut diximus: non ergo verum eſt quod apparet in ſenſu. Adhuc autem hæ rationes quæ inductæ ſunt horum Philoſophorum, omnes auferunt hîc ſenſibilia omnia. Sicut enim concluditur, quòd ſecundum dictas rationes non eſt ſubſtantia alicuius, ita conuenit ſecundum eas non eſſe aliquid penitus : hoc enim eſt neceſſarium, quod non contingit aliter & aliter ſe habere. Si igitur aliquid eſt ex neceſſitate, hoc non ſe habebit ita & ita. Si igitur ſe ita & ita habeat, non eſt ex neceſſitate : ſed ſi verum eſt in apparendo,

habebit

habebit ſe quodlibet ita, & ita: ergo nihil eſt ex neceſſitate. Non ergo eſt aliquid ſua ſubſtantia, vel aliud aliquid erit ſua quidditas, quæ neceſſariò prædicatur de ipſo, & ſic nihil erit penitus: ſecundum omnia enim genera prædicamentorum prædicatur ex neceſſitate aliquid de altero vt de ſubiecto: & ſi hæc prædicatio non erit, nihil penitus relinquitur quod ſit.

Amplius autem ex toto & vniuerſaliter ſecundum dicta iſtorum ſenſibile ſecundum totum eſſe ſuum, & id quod eſt, ad ſenſum eſt: quia ſi ſenſus dat ei veritatem & falſitatem & eſſe & non eſſe, ſicut conſequens eſt dicere neceſſarium qui dicunt, quòd verum & falſum, & eſſe & non eſſe rerum eſt in apparendo: tunc non exiſtentibus animalibus ſentientibus ſe & eſſe & non eſſe rerum, nihil erit omninò: eò quod iſti dicunt omninò nihil in ſentiendo eſſe præter ſenſibilia, & horum eſſe & non eſſe in ſentiendo eſſe. Si enim animalia non ſunt, ſenſus non erit: nam ſenſu non exiſtente, ſenſibilia non eſſe ſecundum quod ſunt ſenſibilia ſecundum actum, forſan verum eſt: ſenſibile enim vt ſenſibile dicit paſſionem ſentientis vt eſt ſentiens: ſed impoſſibile eſt non eſſe ſubiecta quæ ſenſum mouendo facere poſſint ſine ſenſu: hoc autem probatur ex hoc, quod ſenſus cum ſit potentia paſſiua, non ſecundum actum ſuimet ipſius: oportet enim quod aliquid inferat ei paſſionem, quod eſt præter ipſum & aliud ab ipſo: omne autem agens & mouens prius eſt eo quod mouetur & agitur: ergo ſenſibile faciens ſenſum prius natura eſſe neceſſe eſt ipſo ſenſu qui fit ſecundum actum ſenſibilis. Quod autem prius eſt natura alio ſicut agens acto, prius eſſe poteſt ſine illo: ergo ſenſibilium ſubiecta ſine ſenſibus eſſe poſſunt. Nam quamuis agens & actum aliquo modo ad inuicem per reſpectum dicantur, tamen nihilominus ſequuntur eadem quæ diximus inconuenientia.

CAPVT VII.

De reuictione eorum qui iſta ratione non perſuaſi, ſed ex contentione dicunt, quærentes victoriam in conflictu orationis.

Tex. c. 26. SVnt autem aliqui qui non interrogant de veritate rerum, niſi eos ſolum qui perſuaſi ſunt in his poſitionibus, & non interrogant niſi has tantum quas iſti iudicant per ſe rationes. Quærunt enim illi, quis ſit iſte qui iudicat iudicio apprehenſionis omninò, & vniuerſaliter conualeſcentem opinionem quæ in nullo aliter ſe habeat: & quærunt vniuerſaliter & omninò rectè iudicantem circa ſingula: & quærunt ad hoc quod conſentiunt quod verum eſt omninò in opinando illum de rebus ſic vel aliter, ac ſi res & eſſe rerum & veritates non ſint niſi in anima ſecundum æſtimationis ſenſualis apprehenſionem. Tales verò dubitationes ſimiles ſunt, ac ſi nos dubitaremus, vtrum nunc loquentes de rerum quidditatibus, dormimus, aut vigilamus: quia in dormitione mouemur ad imagines apprehenſas ſicut ad res: & ideo iſti faciunt, ac ſi tota philoſophiæ conſideratio ſit ſomnium & paſſio dormientis. Omnes autem huiuſmodi dubitationes idem valent. Hi enim qui hoc dicunt, dignantur dicere principium quoddam eſſe rationem omnium per quod probantur: & illud etiam quod eſt omnium principium, quærunt accipere per demonſtrationem. Volunt enim ſupponere, quòd hoc ſit principium indemonſtrabile quod non contingat ſimul affirmare & negare: & ideo quia quærunt hoc aliud accipere principium, & non inuenientes ipſum in rebus, recurrunt ad ea quæ ſunt in anima: & cum ibi inueniunt oppoſita in vno tempore de eodem apprehendi, dicunt ſimul contingere affirmare & negare. Quod igitur perſuaſi ſint rationibus iſtoum, manifeſtum eſt in actibus eorum: quia opera eorum interrogando declarant, quod iam in rationes eorum quæ inductæ ſunt, ſunt introducti. Hæc autem eſt paſſio ſiue ægritudo eorum quam diximus. Quærunt enim rationem demonſtrationis in his in quibus nulla eſt ratio demonſtrationis: principij enim primi per quod alia demonſtrantur, non eſt demonſtratio: & hæc quidem quæ nunc dicimus, quidam iſtorum qui perſuaſi ſunt, facile credent. Non enim eſt difficile ſumere per intellectum id quod dicimus, quando ſoluitur eis ratio in qua de errore ſunt perſuaſi: illi enim qui non quærunt niſi vim ſiue victoriam in verbo diſputationis & gloriam, ſicut ſophiſtæ, & perſuaſi ſunt, quærunt impoſſibile ad quod ſicut ad metam deducant: hi enim dignantur pro magno reputantes contraria dicere in ſermone diſputationis, & rectè ſibiipſis dicunt contraria: & per hoc conuincuntur: verum etiam ſic contra illos diſputabimus dicentes, quia ſi detur, quòd non omnia ſunt ad aliquid, ſed quædam dentur eſſe ſecundum ſe & abſolutè dicta, tunc non erit omne quod apparet verum. Nam quod apparet, alicui apparet: & ideo qui omnia quæ apparent, dicit eſſe vera, & ideo quia apparent, cum idem ſit verum eſſe quod eſſe omnia quæ ſunt dicit eſſe, ideo quia apparent: eo igitur cui apparent, æſtimante, ea ſunt, & non æſtimante, ea non ſunt. Sunt igitur relatiua, & apparentia æſtimantis dat eis eſſe, ſicut lux dat eſſe coloribus: igitur qui omnia quæ apparent eſſe, vera dicit, & ideo quia apparent omnia quæ ſunt, facit eſſe ad aliquid: propter quod ſophiſtis quærentibus vim & victoriam in oratione, cuſtodiendum & præſeruandum eſt nobis dignantibus eis ſimul ſiue ſimiliter dare, ſiue reddere orationem contra proteruiam orationis: quia non res, ſed pugnas & conflictiones verborum oſtendunt. Dicemus ergo, quia non apparens eſt. Non enim eſt proprium quod apparens ſit ſimpliciter quod res ſecundum ſui ſubſtantiam non eſt apparens, ita quod apparentia ſit eſſe & ſubſtantia eius. Sed quando apparet alicui cui apparet & quando apparet & inquantum apparet, ſic in apparentia eſt, & non ſimpliciter: & ſic ſoluitur dubitatio perſuaſi in rationibus inductis. Si autem non perſuaſi ſunt, ſed dant orationem vt in verbis quærant victoriam, & non ita dicunt ex meritis perſuaſione: tunc ſequitur contra eos, quòd

ſtatim coguntur dicere contraria ſibiipſis, & ſic confuſionem pro gloria reportent : contingit enim, quòd eidem homini idem ſecundum rem diuerſum apparet ſecundum diuerſos ſenſus: citrina enim cholera eidem viſui poteſt apparere mel, & guſtui non mel: & duobus oculis exiſtentibus contingit, quod non vterque vnum & idem videt, ſi diſſimiliter ſit us eorum mutetur. Si enim digitus vni oculorum ſupponetur, & exprimatur ad ſuperius extra ſitum naturalem oculus, contingit vnum & idem non vnum, ſed duo videri : & ſic contraria idem homo & de eodem iudicabit : quæ contraria ambo ſunt vera, ſi totum eſt verum quod apparet : quoniam quoad præinductos ſophiſticos dicentes quod apparet verum eſſe propter iam dictas cauſas, ſequuntur ſtatim iſta contraria ſui dicti : & ſequitur propter hoc quæ dicunt omnia ſimiliter ſimul eſſe falſa & vera: neque enim poſſunt omnibus ſemper eadem apparere: neque poteſt eſſe, quòd eidem homini ſemper appareant eadem, ſed multoties contraria ſunt, & quæ ſecundum idem tempus apparent eidem ſecundum diuerſos ſenſus: tactus enim vnus in duobus digitis variatis, ita quod medius ſupra indicem exterius recuruetur, & globulus rotundus ſub digitis moueatur, dicit vnum eſſe duo, quod tamen viſus dicit vnum in eodem tempore. Aut igitur nullatenus eſt cauſa, quare hoc ſit quod eſt idem & ſecundum idem ſenſu, & ſimiliter & in eodem tempore : aut contraria, ſicut dictum eſt, coguntur concedere ſecundum iudicia diuerſorum ſenſuum ſimul eſſe vera : hoc autem eſt impoſſibile : oportet igitur aliam partem diſiunctiuæ eſſe veram, ſcilicet quod hoc nullatenus ſit cauſa, quia hoc ſit verum vel illud, quia eſt idem & ſecundum idem ſenſu cui apparet & ſimiliter & in eodem tempore.

Tex c.27 Sed forſan diceret aliquis ad hoc, quòd hoc quod dictum eſt, ideò neceſſe erat eis dicere, non propter hoc quod dubitent in re, ſed orationis cauſa & victoriæ quam quærunt in diſputando, neceſſe fuit hoc dicere, dicentibus eis, quia hoc non eſt verum in re, ſed eſt verum huic cui apparet, ita quod totius veritatis apparentia ſit cauſa : tunc ſicut prius dictum, ſequitur, quòd neceſſe eſt, quòd iſti faciant ſuo dicto omnia ad aliquid eſſe & nihil eſſe abſolutum, & quod omnia ſint relata & ad opinionem & ad ſenſum: igitur nihil factum eſt in præterito, nec eſt in præſenti, nec erit in futuro aliquid quod nullius ſit opinantis, ſicut nullus eſt filius nullius patris nec fuit nec erit. Si verò aliquid in præterito factum eſt, aut aliquid factum erit in futuro abſolutum, quod ipſum quod eſt, non opinantis eſt, tunc palam quod ſequitur, quòd non omnia ad opinionem eſſe dicuntur. Amplius autem ſi concedamus, quòd & verum eſt, quòd vnum relatiuum dicitur & eſt ad vnum ſolum ſibi oppoſitum correlatiuum: aut concedamus, quòd ſuum correlatiuum eſt determinatum & non abibit in infinitum : & ſi concedamus, quòd ita ad vnum & ad finitum eſt idem & dimidium & æquale & omnia alia relatiua, & quod ſecundum hoc duplum non dicitur ad æquale, nec aliquid aliud niſi ad ſuum oppoſitum correlatiuum. Sed ſecundum hæc quæ diximus, dicemus, quòd duplum non dicitur ad ſuum correlatiuum quod eſt dimidium, ſed dicetur ad opinantem : & iterum ſecundum dicta dicemus, quòd homo eſt ad opinans vt opinans, ſi idem penitus eſt eſſe hominis & eſte opinati : tunc enim opinans non eſt homo in eſſe hominis, ſed eſt opinatum in eſſe opinati : & iterum ille homo opinans non habebit eſſe niſi opinati, ex quo datur, quòd nullum ſit eſſe niſi opinati, & ſic erit quartus opinans: & hoc modo in infinitum ibitur in ſpeciebus opinantium, quod eſt impoſſibile, falſum eſt ergo, quòd non ſit eſſe verum in rebus niſi opinionis. Hæc igitur dicta ſunt ad hoc probandum, quòd cunctorum hominum firmiſſima omnium opinionum eſt hæc, quod oppoſitę propoſitiones contradictorię non ſunt ſimul veræ neque ſimul falſæ. Dictum eſt etiam quid inconuenientium ſequitur contra eos qui hoc dicunt, & qua de cauſa hoc dicunt.

CAPVT VIII.

In quo vlterius concluditur, quod contraria in eodem ſimul eſſe non poſſunt.

QVoniam autem iam probatum eſt, quòd impoſſibile eſt contradictionem ſimul eſſe veram de eodem ſecundum idem & in eodem tempore. Vlterius ex eiſdem probationibus palam eſt, quia nec contraria ſimul actu conuenit ineſſe eidem ſecundum idem & in eodem tempore : cuius certiſſima ratio eſt : quia alterum contrariorum eſt in omni genere priuatio. Quamuis enim rationes contrariorum non ſunt rationes priuatiuè oppoſitorum, eò quod aliud genus eſt oppoſitionis contrarietas, & aliud priuatiuè oppoſitorum: tamen prima cauſa contrarietatis eſt oppoſitio priuationis & habitus ſecundum naturam : ſic enim calidum & frigidum cauſantur à propinquitate generantis calidum per motum localem, & à defectu propinquitatis huius generatur frigidum, & album à receptione luminis à ſuperficie clara, & nigrum à defectu ſuſceptionis huiuſmodi, & humidum à ſubtili interminato, & ſiccum à defectu ſubtilis huius: & ſic eſt in omnibus aliis contrariis ſecundum naturam. Licet autem contraria ſint in genere qualitatis ſecundum rationem eorum quæ ſunt contraria, ſunt tamen in omni genere in quo eſt motus vel mutatio ſecundum ipſas naturas & eſſentias quæ ſunt contrariæ : nihil enim prohibet nomen aliquod dicere qualitatem quæ qualitas eſt circa naturam aliquam, quæ eſt alterius generis, ſicut magnum & paruum qualitatem dicunt circa id quod eſt quantitas, ſicut etiam modus ſubſtantiæ eſt circa ea quæ ſignificant res aliorum generum. Si quis enim bicubitali longitudine poſita, dixerit id quod poſitum eſt, quantum eſſe, quid eſt dicit, & quantum ſignificat : & ſi quis albedine poſita, dixerit id quod poſitum eſt, colorem eſſe : quid eſt dicit, & qualitatem ſignificat. Omni eodem modo licet modus contrarietatis quale dicat, tamen ea quæ ſunt contraria, in omni ſunt genere in quo

Tex.c.27.

ſunt

ſunt mutationes vel motus : hoc autem in phyſicis determinatum eſt. Secundum hoc igitur priuatio quæ eſt contrarium, non minus eſt ſubſtantiæ quam alterius generis, in quo motus eſt. Priuatio autem eſt negationis in genere virtutem habens : eſt enim priuatio negatio ab aliquo genere determinato. Quod autem cotradictoria non poſſunt eſſe ſimul, non eſt ex hoc quod ſunt extra genus, ſed potius hoc eſt ex natura oppoſitionis : eadem enim eſt natura oppoſitionis in genere & extra genus, quantum ad oppoſitorum repugnantiam. Cum igitur contradictoria repugnantiam habeant contradictionis in genere, ſicut contradictoria ſimul eſſe non poſſunt, ita nec contraria ſimul eſſe poſſunt actu in eodem ſecundum idem. Si igitur impoſſibile eſt ſecundum veritatem vnum de vno eodem ſecundum idem & in eodem tempore ſimul affirmare & negare, tunc etiam impoſſibile eſt contraria ſimul actu ineſſe in eodem ſecundum idem & in eodem tempore : ſed vel quandoque inſunt ambo ſecundum participationem vtriuſque ſecundum formam, vel ita inſunt, quòd alterum ineſt quandoque & non perfectè, alterum verò ſimpliciter ineſt & ſecundum perfectionem. Hoc autem ideo dico : quia contrariorum quædam ſunt immediata, & quædam mediata. Ea verò quæ habent medium, vtrumque contrariorum eſt in medio ſecundum formam, ſed non eſt in eo diſtinctum : quinimo vtrumque eſt ad actum medij reductum : & hoc modo contraria ſunt in quolibet mixto, ſicut in fine primi libri peri geneſeos à nobis eſt determinatum. Si autem non habent medium, ſicut calidum & frigidum, quæ non habent medium ſecundum formam : tunc nunquam ſimul ambo ineſſe poſſunt, niſi ita quod vnum inſit ſecundum exitum, & alterum perfectè, ſicut eſt in motu, in quo ambo ſunt in eodem contraria & ſecundum idem & in eodem tempore : ſed vnum eſt in abiectione ſicut id à quo eſt motus, & alterum perfectè ſicut id quod denominat motum, & ad quod eſt motus : vtrumque tamen eſt in potentia adhuc permixta actui : & ſic ſimul eſſe contraria non eſt impoſſibile. Sic enim quod in abiiciendo eſt quandoque quidem & ſecundum quid ineſt, quia ſecundum potentiam. Quod autem eſt in intrando, ſimpliciter ineſt, non quandoque, ſed permanens. Patet igitur ex his, quòd contraria propter eandem cauſam non poſſuut eſſe in eodem ſimul, proter quod etiam in eodem eſſe ſimul non poſſunt contradictoria. Iam igitur probatum eſt ſufficienter à nobis, quòd contradictoria ſimul eſſe non poſſunt, ſiue hoc dicatur à ſic perſuaſis, ſiue dicatur ab his qui victoriam quærunt in oratione ſiue diſputatione. Sicut enim dictum eſt, contraria ſi ſunt ſimul in mixto, non ſunt in eo ſecundum excellentias ſuarum actionum : & ideo in illo non ſunt ſecundum quod maximè diſtant. Si autem ſunt in fieri, tunc vnum ineſt ſicut quandoque & in exitu, & alterum ſicut ſimpliciter & ſemper & permanens. In fieri enim ſunt contraria ſecundum potentiam & non ſecundum actum purum : & hoc non eſt ſimpliciter ſimul eſſe contraria.

Tex c. 89. & 90.

CAPVT IX.

Et eſt digreſsio declarans qualiter eſſe ſecundum formam manet in re mutata ſecundum materiæ quantitatem, & ideò res non ſimul eſt & non eſt, & eſt perfecta ſolutio dubitationis antiquorum, qui dixerunt ſimul eſſe contradictoria.

OPortet autem nos ad eorum quæ inducta ſunt maiorem intelligentiam, aliquantulum plus intrare in rationes eorum qui dixerunt omnia ſimul eſſe & non eſſe propter motum ſecundum formam, quem continuè dicebant omnibus rebus ſenſibilibus ineſſe. Motum enim ponebant eſſe de non eſſe hoc ad eſſe hoc, continuum fluxum. Et quia in fluxu eſt id à quo fluit, & id in quod influit, dicebant in eodem continuè eſſe & eſſe & non eſſe, nec tantum dum eſt in fieri & corrumpi, ſed etiam dum generatum eſt : propter hoc quod ſenſibile eſt, & eſt in eo continua & paſſio contrariorum. Diximus autem ſupra ad hoc, quod iſte motus qui eſt in ſenſibili generato, eſt ſecundum continuum influxum & effluxum partium materiæ & quantitatis, & quod forma & eſſe quod eſt actus formæ, fiat vnum & idem, & illud eſt quod prædicatur vel negatur : & ideo diximus, quòd non eſſe & eſſe non ſunt permixta in talibus, ſed tantum ſunt vel non ſunt. Hoc autem addidimus ad hoc quod in mixto ſunt formæ & eſſe earum ſecundum actum medij, & non ſecundum actum extremorum, & ſic prædicantur, & non eſſe earum ſic non eſt permixtum ad eſſe : ſecundum autem quod ſunt in fieri, vna ineſt vt via, altera vt finis mutationis : & ideo iterum neque in motu & fieri rei eſt eſſe permixtum ad non eſſe, ſed eſt ibi eſſe tantum. Dubitabit autem aliquis de hoc fortaſſe : cum enim forma materialis fit, videtur quòd mota materia dum mutatur, demutatur ſecundum aliquid forma, & ſic non eſt motus tantum ſecundum quantitatem partium materiæ, ſed etiam ſecundum formam materialem. Adhuc autem cum res cognoſcatur ſecundum id quod affirmatur de ea, nec negari poſſit ab aliquo niſi ſit alicuius formæ quæ diſtinguit eam à rebus aliis, videtur quòd id quod affirmatur & negatur de rebus, ſit in ipſa re principium cognitionis eius : mota autem re, mouentur ea quæ in ipſa ſunt : & ſic id per quod cognoſcitur eſſe mobile, & mouetur in re ipſa, vt videtur : nec mouetur tantum ſecundum quantitatem & materiam, ſed etiam ſecundum formam. Si fortè dicatur, quòd forma ſecundum quod eſt rei ratio, eſt principium cognitionis & nominis : & hoc modo forma eſt in anima & non in re : & hoc modo non mutatur, ſed manet, & ſic non prædicatur & negatur : videtur hoc adhuc nihil penitus eſſe : quia ideo non prædicatur aliquid, neque negatur aliquid, niſi quod eſt in re ipſa : quia aliter nulla eſſet prædicatio vel negatio. Id autem quod eſt in anima, non eſt in re ſecundum quod eſt anima : quia aliter vna numero forma eſſet in duobus, quod eſt impoſſi-

bile: videtur igitur, quòd iſta nulla ſit ſolutio dubitationis inductæ.

Vlterius autem quæritur à multis, vtrum forma quæ eſt in re, re mutata, cedit in non eſſe, vel manet. Si autem cedit in non eſſe, tunc aliquid ex ente fit nihil, quod eſt impoſſibile, ſicut ſi dicatur fieri aliquid ex nihilo, quod abhorruit ſemper omnis Philoſophus. Adhuc autem ſecundum hoc id quod eſt principium cognoſcendi & exiſtendi, non eſt idem in his quæ ſunt vnius & eiuſdem rationis, & ſic ſunt æquiuoca: & adhuc ſecundum hoc non ſunt principia cognoſcendi res incorruptibilia, quod intantum abhorruit Plato, quòd formas ideales poſuit. Si autem dicatur manere forma, re ipſa mutata, hoc eſt iterum impoſſibile: non enim eſſe maneret in materia propria: abſurdum autem eſt vt dicatur manere in aliena: nec iterum manet prout eſt in ſeipſa: quia forma materialis eſt materialis, nec habet eſſe in ſeipſa, nec iterum manet in anima: quia prout eſt in anima, non habet aliquod eſſe in rebus extra: abſtractionis enim habet eſſe in anima & ſecundum hoc nullum eſſe habet forma: quia prout eſt in anima, non habet aliquod eſſe cuius ratio concepta eſt cum materia in rebus extra: omnis autem forma naturalis hoc modo rationem habet conceptam cum materia, ſicut in 6. huius ſcientiæ lib. oſtendetur. Nulla igitur talium formarum habet eſſe extra materiam. Et ſic videtur, quòd non poſſumus euadere difficultates ſuperius inductas. Omnis enim entis forma talis erit, ſi ponatur nihil entium niſi ſenſibile eſſe.

Adhuc autem ſecundum Peripateticorum ſententiam cautè valdè ſoluendum eſt, ne vel incidamus in opinionem Stoicorum, qui ad hæc euadenda ideas inuenerunt, & formas aliquas medias inter formas materiales & ideas eſſe dixerunt: & ab altera parte, ne incidamus in errores Epicureorum, qui non niſi materialia eſſe dixerunt, & ideò ſimul eſſe & non eſſe in rebus eſſe conceſſerunt. Dicamus igitur ad primam huius quæſtionis partem, ſicut ſuperius diximus, quòd res aut eſt in fieri, aut in eſſe, aut in corrumpi: & demus omnes res ſenſibiles: quia hoc nihil facit ad difficultatis euaſionem, vtrum quædam res tales ſint vel omnes. Res igitur quæ eſt in fieri, eſſe habet accipiendo & non eſt in abiiciendo. Quod patet iam per antè dicta: & hoc non eſt ſimul habere eſſe & non eſſe. Res autem quæ eſt in corrumpi, non eſſe habet accipiendo, & eſſe non habet niſi abiiciendo: & hoc iterum non eſt contradictoria vel contraria eſſe ſimul. Res autem quæ eſt in eſſe ſtante, non fluit & refluit, niſi ſecundum quantitatem partium materiæ, ſtante immobiliter eſſe ſecundum quod eſt actus formæ: & hoc ſtat in hoc quod eſt proprium eius ſubiectum, quo manente manet & ipſum: nec hoc totum fluit, ſed ſicut dictum eſt, ſecundum quantitatem aliquam partium materiæ venit & recedit. Et huius imaginatio per ſimile eſt, ſicut ſi aqua in idem vas influat & effluat, vaſe manente immobili. Aliter enim dici non poſſet, quòd idem de præterito per præſens ſtat in futurum: continens enim eſt forma quæ ſtat in proprio ſubiecto, cuius dum vna pars ſecundum materiam recedit, venit alia in formam quæ iam fuit, & eſt & erit & continetur ab illo, ſicut illa quæ iam effluxit, continebatur. Non enim fluit vel mutatur eſſe formæ cum vna materiali parte materiæ vel ſubiecti, ſed cum omnes ſimul fluunt vel radicales. Et hæc eſt ſolutio Ariſtotelis ſi bene intelligantur ea quæ dicta ſunt in primo peri geneſeos libro: & hoc non viderunt iſti Philoſophi, quorum rationes inductæ ſunt: nec etiam Stoici, qui propter timorem iſtarum rationum formas medias & ideas inuenerunt. Primo de generatione. tex. com. 35. vſque adt. com. 38.

Sed hoc magis eſt difficile, quia vlterius quæritur, vtrum ſcilicet manet forma, toto mutato ſubiecto, aut cedit in non eſſe. Ad hoc dicendum eſt ſecundum Peripateticos, & ſecundum huius ſapientiæ proprietatem, quod ſicut formæ artificiatorum ſe habent ad intellectum practicum artificis, ita ſe habent formæ rerum naturalium ad lumen intelligentiæ agentis in natura. Si autem reſoluatur forma artificialis in principia formalia proxima, reſoluetur in mouentia inſtrumenta & membra artificis quæ informauit ars & mouit dum produceretur in materiam, & in motus illorum inſtrumentorum: quod ſi vlterius reſoluatur in principia formalia, reſoluetur in imaginationes motuum inſtrumentorum & membrorum quibus ordinata ſunt inſtrumenta ad motus, quæ imaginationes in ſe formam intellectus & membra in ſpiritibus deduxerunt: & ſi in prima formalia reſoluatur, reſoluetur in lumine artis & intellectus quod apud ſe habet & præhabet omnium imaginationum & organorum & motuum determinationes, quibus ipſa forma inducitur: & in illo lumine ſimplex eſt eſſentia, cum tamen multiplicis ſit virtutis & immaterialis & incorruptibilis. Eadem tamen eſt in eſſentia, ſed diuerſa in eſſe in his quatuor in quibus eſt, & non manens in vno ſecundum eſſe manet in altero. Sed connaturalius eſt ſibi eſſe quod habet in lumine intellectus & artis, quam id quod habet in imaginationibus: & adhuc magis connaturale eſt ſibi eſſe quod habet in imaginationibus, quam id quod habet in inſtrumentis & motibus membrorum organicorum: quia quantò reſoluitur ad ſimplicius, tantò habet eſſe formalius. Sed hoc eſt non prætereundum in formis huius: quia ea ad quæ reſoluitur principia formalia, ſunt extrinſeca extra materiam in quam inducitur exiſtentia. Forma autem naturalis ſi reſoluatur ad principia formalia, reſoluetur in digerens & terminans calidum elementi & ſpiritum corporeum, qui vehiculum eſt virtutum agentium in generabilium materia. Et ſi vlterius reſoluatur, reſoluetur in radios & angulos radiorum cæleſtium, informantes calidum digerens & terminans, & informantes ſpiritum qui eſt inſtrumentum virtutum generantium: & ſi iterum reſoluatur vlterius, reſoluetur in motus corporum hos radios ad locum generationis mittentium: & ſi vlterius iterum fiat reſolutio, ſtabit in lumine intelligentiæ agentis & informantis omnia iſta, & in illo eſt ſecundum formaliſſimum eſſe ſuum & ſimpliciſſimum, & in illo lumine eſt vbique & ſemper: ſed hæc omnia in generatione intrinſeca ſunt materiæ: & ideò tranſmutantia materiam generant: & ita manifeſtum eſt, quòd nulla formarum ſubſtantialium cedit in non eſſe. Cederet autem pro certo in

Nota an forma toto mutato ſubiecto cedat in nihilum.

non

non eſſe, ſi opus naturæ non eſſet opus agentis intelligentiæ : & quia quando forma eſt in lumine agentis intelligentiæ, ſine hoc & nunc eſt in eo, ideò præſentia ſuiipſius eſt in omni lumine tali : & hoc modo eſt in anima intellectuali quando eſt ſine materia : & non eſt in ea per informationem ſicut forma in ſubiecto, ſed eſt in ea ſicut in loco ſpecierum, ſicut docuimus in libro de natura animæ & eius naturali operatione. Et hoc modo patet qualiter non fit æquiuocatio in his quæ de pluribus prædicantur, & qualiter vnum vniuerſale eſt, in multis intellectibus, non prout multi ſunt, ſed prout vnum ſunt in lumine intelligentiæ agentis. Et ſcitur hoc modo, qualiter principium ſcientiæ eſt incorruptibile, & qualiter idem eſt principium eſſe & ſcientiæ ſecundum eſſe differens. Et hoc modo ſcitur ortus alterius opinionis quæ dixit verum eſſe in apparendo : eò quod ſupponit idem eſſe intellectum & ſenſum : conuicti enim fuerunt illi qui tenuerunt illam opinionem ab ipſa veritate, quod primum principium etiam eſt forma in lumine intelligentiæ agentis exiſtens : & tunc ſuum intelligere eſt dans eſſe : & quod eſt cauſa eſſe, eſt cauſa veri : & ſic verum eſt in lumine intelligentiæ. Errore autem præpediti dicebant idem eſſe intellectum & ſenſum : & ſic idem eſt eſſe in apparentia intellectus & ſenſus : & ſic procedentes dederunt, quòd verum & falſum eſt in apparendo ſenſui, ſicut in prima cauſa veritatis, & non in rebus ipſis. Hæc igitur eſt ſolutio vera præinductorum. Sic igitur manifeſtum eſt, quòd contradictoria non ſunt ſimul vera, nec eſſe & non eſſe ſunt ſimul in aliquo.

Quomodo forma non eſt in intellectu per informationem.

TRACTATVS IV.

QVI OSTENSIVVS, QVOD CONTRADICTIO eſt oppoſitio non habens medium ſecundum ſe.

CAPVT I.

In quo multis rationibus probatur, quòd inter duo extrema contradictionis non eſt medium aliquod.

Tex. c. 27. 1. ratio.

EST autē contradictio oppoſitio, cuius non eſt medium ſecundum ſe : & ideo ſicut contradictoria non ſunt ſimul, ita etiam neceſſarium eſt, quòd inter contradictoria nihil ſit medium : ſed de quocunque vno vnum vel alterum verum ſit contradictoriorum, & reliquum falſum de eodem : hoc autem oſtenditur multis modis. Et primum quidem oſtenditur hoc ſi diffinientes determinemus quid ſit verum & falſum. Eſt autem falſum dicere ens ſiue quod eſt, non eſſe, aut dicere quod non eſt, eſſe : verum autem eſt dicere quod eſt, eſſe, aut quod non eſt, non eſſe : ergo qui dixerit illud quod non eſt eſſe, aut non verum dicet ſi perſuaſus eſt, aut mentitur ſi non eſt perſuaſus, ſed dicit hæc cauſa victoriæ in oratione ſiue diſputatione. Similiter autem neque id quod eſt, dicitur non eſſe : neque id quod non eſt, eſſe, niſi falſum dicat vel mentiatur. Si igitur inter falſum dicere vel verum in partibus contradictionis non eſt medium, ſicut iam probatum eſt, concluditur neceſſariò, quòd inter contradictoria nihil eſt medium.

2. ratio. Amplius autem ſi aliquid eſt medium contradictionis, hoc dicetur aut medium per abnegationem vtriuſque extremorum quæ commiſceri non poſſunt, ſicut medium inter equum & hominem, quod neque equus eſt, neque homo, ſicut grammatici dicunt neutrum genus eſſe medium maſculini & fœminini, quia maſculinum & fœmininum dicunt eſſentiam formatam, neutrum autem dicit eſſentiam informem priuatam vtraque formatione : aut erit medium quod eſt participando vtrumque extremorum, quemadmodum viride medium eſt albi & nigri : & quocunque duorum modorum dicatur medium, ens actu erit medium, & mutatio quæ eſt in ipſum, vel ex ipſo, erit de ſubiecto ad ſubiectum, & non de non ſubiecto ad ſubiectum, vel de ſubiecto ad non ſubiectum. Si ergo tale ſit medium, non fit mutatio inter extrema contradictionis. Si enim ſit verè mutatio illa de ſubiecto eſt in non ſubiectum, ſicut ex bono in non bonum : aut è conuerſo ex hoc quod eſt non bonum in bonum, quæ eſt de non ſubiecto ad ſubiectum : ſed ſi eſt medium, tunc oportet aliam eſſe mutationem præter dictas : & illa non apparet in aliquo ente. Si autem eſſet medium, pro certo manifeſtaretur mutatio ad illud medium : quia nulla eſt permutatio niſi ad contraria vel media. Sed ſi dicatur eſſe medium inter eſſe & non eſſe, erit aliqua generatio, ſicut ſi dicamus generationem eſſe in album, exempli gratia, quæ non eſt ex non albo, ſed ex medio inter ens album & non album : erit igitur ſic aliqua generatio in album, non ex non albo, ſicut dictum eſt : talis autem generatio non videtur de entibus eſſe.

3. ratio. Amplius omne ſermotionale ſiue quod enuntiatiuè profertur, & omne intellectuale compoſito intellectu conceptum, mens quæ metitur

ſermonem & intellectum ad res, aut affirmat, aut negat. Hoc autem palam eſt ex diffinitione veri & falſi quas ſuprà paulò antè poſuimus. Omnis enim ex ſententia dicens aut intelligens, aut verum dicit, quando quidem ſic vt eſt in re verbo vel intellectum compoſitum dicens, vel negans ſicut eſt in re, tunc verum dicit: quando autem non ſic, tunc falſum dicit vel mentitur.

4. ratio. Amplius ſi aliquid medium dicatur eſſe contradictionis, tunc oportet, quòd medium illud ſit præter omnes contradictiones, ita quod nullum extremum ſit contradictionis quod conueniat ei: quia extrema non conueniunt medio: & hoc quidem ſequitur, niſi aliquis dicat hæc cauſa victoriæ in oratione ſiue diſputatione, & non credens ſic eſſe. Si autem ſit tale medium, tunc illud medium dicens quis, nec verum dicet, nec non verum, & dicit aliquid hoc dicendo quod eſt præter ens & non ens: igitur erit ſecundum hæc quædam tranſmutatio quæ non eſt motus, quæ erit præter generationem & corruptionem, ſicut paulò antè diximus.

5. ratio. Amplius ſi dicatur eſſe medium contradictionis, tunc in quibuſcunque generibus ineſt contrarium quod eſt ſicut negatio, in his contrariis erit etiam medium: quia illa contraria in illo genere modum habent affirmationis & negationis: ſecundum hoc igitur in genere quod eſt numerus inter par & impar, erit medium quod erit numerus, qui neque par eſt, neque impar: ſed hoc eſt impoſſibile: & hoc manifeſtum eſt ex diffinitioue paris & imparis: quia par eſt numerus qui in duo æqualiter diuiditur, & impar eſt numerus qui in duo æqua diuidi non poteſt propter vnitatem interpoſitam: & patet quòd iſtæ diffinitiones differunt per affirmationem & negationem, & ideo comprehendunt omnem numerum.

6. ratio. Amplius ſi tale dicatur eſſe medium inter par & impar, hoc neceſſariò vadit in infinitum: quia medium contrariorum erit numerus: ergo diuiditur per par & impar, ſicut patet ex diffinitionibus paris & imparis: & tunc eadem ratione inter illud par & inter illud impar, erit numerus medius: & ille iterum eadem ratione diuiditur per par & impar: & ſic abibit in infinitum, quod refugit intellectus: ſtandum ergo erit in prima diuiſione paris & imparis, quæ non habet medium. Si enim ſit alius quidam numerus medius, tunc ille habebit portiones numeri alias ab his quæ ſunt huius numeri qui diuiditur per par & impar: ergo non ſolum ſunt hemiola ſiue ſexquialtera iſta quæ nouimus, ſed plura alia quæ nouimus, ſed plura alia quæ numero medio conueniunt: oportet quod ille medius numerus iterum neget de affirmatione & negatione, quæ ſunt extrema eius, & diuidatur per par & impar: & medium inter illa iterum erit aliquid quod neutrum eſt extremorum: eò quod ſubſtantialis diffinitio medij, alia eſt à diffinitionibus ſubſtantialibus extremorum.

7. ratio. Amplius quando ad interrogationem qua quæritur, ſi hoc eſt album? reſpondetur, quia non ſit album, nihil negauit niſi ipſum eſſe album. Negatio enim non eſt niſi non eſſe ſimpliciter. Si ergo non negat niſi vnum extremum contradictionis, quod affirmatio dixit eſſe, tunc nullum eſt medium inter ea. Si enim eſſet medium, oporteret ſic quærere, aut eſt album, aut non album, aut medium? Et ſimiliter oporteret reſpondere. Ex his igitur patet, quòd contradictionis non eſt medium ſecundum ſe.

CAPVT II.

De ægritudinibus vnde contingunt iſtæ opiniones, & homeliis contra eas, & quæ ſunt ipſæ opiniones, & Auctores earum.

ISta autem opinio quæ dicit contradictionis eſſe medium, euenit quibuſdam ex altera tantum duarum cauſarum, ſicut etiam aliæ opiniones inopinabiles quas ſupra diximus eueniunt. Aut enim eueniunt ex hoc quod non poſſunt ſoluere oppoſitiones litigioſas ſiue contentioſas ſophiſtarum: & tunc annuentes orationi confirmant verum eſſe quod ſophiſtico ſyllogiſmo ſyllogizatum eſt: & quidem quidam tali de cauſa concedunt iſtas inopinabiles poſitiones. Aut propterea quod quidam quidem putant omnium eſſe demonſtrationem: & cum quædam veriſſima & prima demonſtrare non poſſunt, dicũt ea eſſe falſa, & concedunt oppoſita principiorũ eſſe vera. Quacunque autem harum cauſarum ægritudo cauetur, vnus modus erit homeliç cum iſtis: ad hos enim omnes principium diſputationis eſt ex nominũ diffinitione. Diffinitio autem eſt ex hoc quod concedunt nomina aliquid finitum ſignificare, quod ſit res eſſe neceſſariò: iſta enim oratio quam nomen ſignificat, eſt diffinitio Heracliti, quam ſupra diximus, oratio quidem videtur eſſe dicens omnia ſimul eſſe & non eſſe propter motum qui ex eſſe & non eſſe componitur: & licet ita dicat, tamen ex dicto ſuo ſequitur, quòd omnia ſunt vera: quia ex quo omnibus ſimul ineſt eſſe & non eſſe, quicquid negatur vel affirmatur de eis in quibus eſt eſſe vel non eſſe, totum erit verum: ſic igitur patet Heraclitum omnia vera eſſe facere ex conſequenti ſuæ poſitionis. Ea verò ratio quæ eſt Anaxagoræ, quæ dicit aliquid eſſe medium contradictionis, quod medium neutrum eſt extremorum, neceſſe eſt omnia facere falſa: quia de medio vtrumque falſificatur extremorum. Quando enim miſcentur extrema, tunc mixtum medium nec bonum eſt, nec non bonum: & ſimiliter eſt de aliis extremis contradictionis: nihil igitur erit verum dicere de tali medio: omnia autem quæ ſunt, dicit ſic mixta eſſe: nihil igitur verum dicere contingit de his quæ ſunt omnibus. His autem ſic determinatis palam eſt, quia impoſſibile eſt eſſe verum de omnibus aliquid eſſe vniuocè ſiue vno modo dictum, ſiue dicatur per affirmationem, ſiue negationem: eò quod nihil eſt vnum, ſed quodlibet mixtum ex omnibus: & hoc quidem concedentes dicunt. Quidam enim dicunt nihil omninò eſſe verũ: & dicunt, quòd nihil prohibet omnia eſſe falſa ſic, ſicut falſum & impoſſibile eſt diametrum eſſe ſimetrum: & iſti ſequuntur ea quę ſequuntur ex dictis Anaxagoræ, alij verò qui

Tex. c. 28.

ſequuntur

ſequuntur id quod ſequitur ex dictis Heraliti, dicunt omnia eſſe vera: hæ enim rationes ſiue poſitiones ferè ſunt eædem ipſius Heracliti rationibus: ſequuntur enim iſtæ ex illis. Nam cum Heraclitus dicat, quòd omnia ſimul ſunt vera & falſa, vtrumque dicit aliquantulum extra orationes iſtas, quæ diuiſim dicunt omnia vera & alij omnia falſa: propter quod ſi illa quæ Heraclitus dicit, ſunt impoſſibilia, ſicut in antè habitis probatum eſt eſſe, quod quædam ſunt vera, quædam falſa, tunc etiam iſta ſunt impoſſibilia per eandem rationem, ſicut patet cuilibet.

CAPVT III.

De improbatione opinionum Anaxa. & Heracliti & ſequentium ſecundum eundem modum de contradictoriis.

HIs igitur ita ſuppoſitis, palam eſt ex prius habitis, quia extrema contradictionis ſunt quæ non eſt poſſibile ſimul vera eſſe, neque ſimul falſa: & putabitur hoc maximè contingere vel ſequi ex dictis quæ diximus, cum tamen ad omnes tales orationes inopinabiles diſputandum eſt, tunc quemadmodum in ſuperioribus orationibus pluries dictum eſt, oportet quæri non quidem de re ipſa, vtrum ſcilicet aliquid ſit, aut non ſit: ſed quæri oportet de ſignificare aliquid per orationem: igitur ex diffinitione nominum diſputare oportet, ſicut ſi accipiamus quid per diffinitionem ſignificat verum vel falſum: quæ condictoriè opponuntur, cum nulla ſit diffinitio falſi niſi per veri negationem: vnde circa orationem opponuntur verum & falſum, ſicut par & impar opponuntur circa numerum. Si igitur nihil aliud eſt falſum, niſi negare verum quod dicitur, tunc patet poſitionem eſſe falſam quæ dicit omnia eſſe falſa, quæ eſt poſitio Anaxa. eſt enim neceſſarium alteram partem contradictionis eſſe veram. Amplius ſi ſecundum præinducta neceſſe eſt omnia aut dicere affirmando aut negare, tunc impoſſibile eſt vtraſque falſas eſſe contradictiones: altera namque pars contradictionis huius eſt falſa etiam ſecundum Anaxa. contradictoriam enim huius qua dixit omnia eſſe falſa, ſupponit eſſe falſam, & iſtam veram. Contingit etiam quoddam quod omnibus talibus firmatum eſt per conſequentiam: hoc autem eſt, quòd ſeipſas deſtruunt. Nam qui omnia vera eſſe dicit ſicut Heraclitus, ex dicto ſuo ſequitur, quòd propoſitionis ſuæ contraria & contradictoria etiam ſit vera: igitur cum contradictiones non poſſint eſſe ſimul, ſicut dudum oſtenſum eſt, oportet quod ſua oratio quæ contradictoriæ quam con cedit opponitur, non ſit vera: & ſic deſtruit hæc omnino ſeipſam. Qui verò omnia dicit eſſe falſa ſicut Anaxa. ſequitur vt etiam ſeipſum dicat eſſe falſum in hoc, quod omnia dicit eſſe falſa.

Si autem fortè adhuc dicere velit Heraclitus quidem auferendo ſiue excipiendo contrariam ſui dicti, dicendo, quòd ſola illa eſt non vera, aliæ autem omnes veræ. Anaxagoras autem excipiet ſolam propriam quam dicit eſſe veram, tunc erit conſequens, quòd non minus quam iſtas quas excipiunt, oportet ſignificare infinitas quas neceſſe eſt excipere. Et hoc cõtingit dupliciter, quod videlicet inducendo de quolibet quod dicunt eſſe verum vel falſum & hoc ſunt infinita: dicit enim Heraclitus hoc & illud & huiuſmodi infinita eſſe vera, & cuiuſlibet orationis oppoſitum dicit eſſe falſum. Anaxagoras autem hoc & illud & huiuſmodi dicit eſſe falſa, & cuiuſlibet ſuæ orationis oppoſitam dicit eſſe veram. Alius autem modus eiuſdem eſt, quòd qui dicit omnia eſſe vera, dabit omnia eſſe vera eſſe verum: & dabit, quòd qui opinatur hoc, opinatur verum: & quod qui dicit hoc, dicit verum: & qui ſignificat hoc & intelligit hoc, & talia huiuſmodi infinita. Per hunc etiam modum infinita vera eſſe cogetur concedere, qui dicit omnia eſſe falſa quocunque modo varientur conceſſæ ab eis: neceſſe eſt, quòd oppoſitæ earum quas concedunt, ſint falſæ, & eſſe falſę credantur ab eiſdem. Qui enim quocunque modo variatam dicit veram orationem, eſt verus ſecundum iſtos: & hoc in infinitum vadit, vt iam oſtendimus. Harum autem opinionum cauſæ ſunt omnia in omnibus dicere quieſcere, aut omnia dicere continuè moueri: & palam eſt ex his quæ in præhabitis determinata ſunt, quia nec illi verum dicunt qui omnia dicunt quieſcere, nec illi qui dicunt omnia moueri. Nam ſi contraria exiſtentia in eodem quieſcunt, tunc ſemper ſequitur, quòd eadem vera ſint & falſa ſecundum Anaxa. Hoc autem ſtatim ad viſum eſt falſum: quia hoc aliquid eſt tranſmutatum. Qui enim dicit iſtam orationem, Anaxa. ipſe idem aliquando non erat, & iterum aliquando poſt mortem non erit: & ſic patet, quòd falſum dicit. Si verò omnia mouentur, ſicut dicit Heraclitus, tunc ſequitur ſecundum eum, quòd nihil ſit verum; ergo omnia ſunt falſa: hoc autem oſtenſum eſt impoſſibile eſſe iam pluries: quia oppoſitum huius erit verum. Amplius ens permutari eſt neceſſe, ſicut dicit Heraclitus & conſonat ipſa veritas, ex aliquo ente in aliquid eſt omnis permutatio: ſed iam in præhabitis oſtendimus, quòd nec omnia quieſcunt nec omnia ita quandoque mouentur, quòd nihil ſemper moueatur: quædam enim ſunt quæ ſemper mouentur, ſicut cælum, & ſunt mota à motoribus ſuis, & primum mouens eſt ſemper id ipſum & immobile: & quædam ſunt quæ aliquando mouentur, & aliquando non, ſicut inferiora. Palam igitur eſt, quòd non ſemper omnia mouentur.

CAPVT IV.

Et eſt digreſsio declarans vtrum veritas huius principij, quòd eſt contradictorias non eſſe ſimul veras, ſit ab æterno.

EX omnibus autem inductis oportet nos inducere dubitationem de veritate huius principij: quidam enim ex hoc quòd iſtud princi-

pium eſt ſimpliciter & abſolutè primum, non in genere, quod omnibus eſt manifeſtiſſimum, & circa quod non contingit errare, quod non habet contradictionem, & non eſt acceptum ab alio, dicunt hoc principium eſſe veritatis primæ. Prima autem veritas non eſt niſi vnica & æterna: videtur igitur hoc principium veritatis primæ & æternæ. Adhuc autem hoc idem affirmant quidam per hunc modum: aut enim veritas fuit ab æterno, aut non. Si fuit ab æterno, habetur propoſitum. Si autem non fuit ab æterno, tunc veritatem fuiſſe ab æterno eſt falſum: & ſi hoc eſt falſum, eius contradictorium eſt verum: & ſi contradictorium eſt verum, veritas eſt: ergo ſi veritas ab æterno non eſt, veritas eſt ab æterno. Quicquid ad deſtructionem ſui ſequitur eſſe, æternum eſt: ergo veritas enuntiationis ab æterno & æterna eſt. Amplius ſimus eodem in ſpatio vel in inſtanti aliquo æternitatis ante mundum: in illo igitur aut verum eſt mundum fore, aut non. Si detur eſſe verum mundum fore: ergo ab æterno fuit verum, eadem ratione: & ſic veritas aliqua eſt æterna. Si autem non fuit verum, eius contradictorium erat verum: & ſi hoc fuit verum ab æterno, verum fuit: & ſic iterum redit, quòd veritas enuntiationis fuit ab æterno. Hoc autem & huiuſmodi multa quidem obiiciunt volentes per hoc oſtendere animam eſſe immortalem, cum huiuſmodi ſit ſubiectum veritatis: nec poteſt eſſe quod veritas ſit æterna, ſubiectum autem veritatis non ſit æternum. Similiter autem obiiciunt ad futurum: quoniam aut veritas erit in perpetuum, aut non erit: & ſi erit, habetur propoſitum. Si autem non erit, veritatem fore in perpetuum non eſt verum: & hoc dato eius contradictorium eſt verum in perpetuum: & ſic redit, quòd veritas durabit in perpetuum, etiamſi ponamus omnia redigenda eſſe in nihilum.

Solutio. Ad hæc omnia ſophiſmata non eſt difficile reſpondere: quoniam veritas prima dupliciter ſumitur: dicitur enim prima quæ non ſequitur ens inquantum eſt ens in quo ſtat omnis entis reſolutio. Et hæc eſt veritas diuina quæ ſubente non cadit: & hæc non eſt illa circa quam non contingit errare: quia illa licet ſit manifeſtiſſima, tamen propter ſui excellentiam non eſt perfecto intellectu intelligibilis, vt dicit Philoſophus: & ideò multipliciter erratum eſt circa eam. Neque hoc modo manifeſtiſſima eſt, quòd ipſa ſit principium eſſentiale aliorum verorum, ſicut ſunt illa quæ ſunt manifeſtiſſima ſecundum ſui naturam: ſed eſt manifeſtiſſima in ſe & ſibi vt principium effectiuum aliorum, à cuius eſſe deficiunt intellectus & linguæ propter ſui excellentiam: & ideo apud multos conditionata eſt & ab aliis accepta veritas iſta, neque eſt vnius rationis cum aliqua alia veritate. Et licet dicatur, quòd veritas prima omnibus per naturam impreſſa eſt, tamen hæc impreſſio non eſt niſi de ſcientia quia eſt & non quid eſt: eò quod non habet diffinitionem, neque eſt diffiniens alia vera: & ideo conditiones inductæ de manifeſtiſſimo, & circa quod non contingit errare, & quod eſt ſine cõtradictione, non ab alio acceptum, per hunc modum quo ſupra inductæ ſunt, non conueniunt diuinæ. Similiter autem veritas diuina non eſt principium demonſtrationis. Quia igitur iſtud principium de quo locuti ſumus, extra genus eſſe dicitur, hoc eſt ideò, quia extra vnum quodlibet genus eſt in quolibet genere exiſtens: prima autem veritas non eſt in quolibet genere exiſtens, nec habet aliquam ad demonſtrationis generum ordinationem, niſi ſicut cauſa efficiens omnium non coordinabilis alicui ſuorum effectuum. Et hoc conſtat per hoc, quod prima cauſa & veritas ſua eſt ſupra intellectum & ſupra narrationem & innominabilis, à cuius nominatione omnes linguæ deficiunt propter excellentiam eius. Quod autem ſic ſe habet ad intellectum, non poteſt eſſe in accipiendo ſcientiam principium.

Veritas prima dupliciter.

Ad omnia autem alia ſophiſmata eſt vna ſolutio, quod ſcilicet contrarietas & contradictio & huiuſmodi accidunt propoſitioni ad rem relatæ, quæ quidem ſecundum cauſam veritatis & falſitatis ſunt in re ipſa: ſed tamen vt componente & diuidente & complectente ſecundum complexionem ſunt in anima. Vnde cum quæritur, vtrum ante mundum cum nulla res fuerit, ſit verum, quod dicitur, mundus erit, aut mundum fore? Dicendum quòd hoc nec verum nec falſum fuit: quia non fuit propoſitio vel dictum, & ideò non habuit contrarium vel contradictorium eadem de cauſa, quia non fuit res in qua ſicut in cauſa eſſet veritas, nec fuit intellectus iſta componens vel diuidens. Veritas enim, ſicut ſupra dictum eſt, eſt dicere, quòd eſt eſſe, vel quod non eſt non eſſe: & falſitas eſt dicere quod non eſt eſſe, aut dicere quod eſt non eſſe. Et ſecundum hoc veritas eſt adæquatio rerum & intellectuum componentium & diuidentium, & adæquatio rei & ſignificationis in oratione eſt veritas orationis. Ex hoc enim ſequitur, quòd in eo quod res eſt vel non eſt, omninò vera vel falſa eſt: & ſi dicatur, quòd ante mundum fuit hoc in mente diuina verum, & ſic ab æterno fuit verum: dicendum eſt, quòd omnia futura quæ poſtea facta ſunt, fuerunt in mente diuina: ſed in mente diuina exiſtentia fuerunt ipſa mens diuina ſimpliciter, & ſine omni complexione: eſt enim notitia diuina materialium immaterialiter, & temporalium intemporaliter, & compoſitorum & complexorum ſimpliciter, & diuerſorum vnitè: & ideò non fuerunt in ea per eſſe & rationem complexorum vel enuntiationum: & ideo nihil accidit eis ibi de his quæ conſequuntur enuntiationem in eo quod enuntiatio eſt. Non enim capit aliquis intellectus, quòd enuntiatio ſit nullo exiſtente ſubiecto & prædicato: & iterum non capit intellectus, quòd ſubiectum ſit & prædicatum, nullo penitus exiſtente ſubiicibili & prædicabili: & iterum non capit intellectus, quòd aliquid conſequentium enuntiationem ſit, nulla penitus exiſtente enuntiatione. Omni eodem modo dicendum videtur ad ea quæ quæruntur in futurum, & ſi per hypotheſim ponatur, quòd omnia deſinant eſſe in futurum: hæc enim penitus eundem habent modum ſolutionis.

Ante mundi creationem iſta non fuit neque vera neque falſa, mundus erit.

De quadam autem veritate rerum & ſignorum, qua ſignum verum dicitur, quando rectè facit hoc ad quod faciendum eſt ordinatum à prima veritate, ſecundum quam rectitudinem

hæc

hæc oratio me ſedere, vera dicitur eſſe, ſiue ego ſecundum rem ſed am, ſiue non ſedeam, eò quòd oratio facit ſuum rectum debitum ſignificando, nos hic nihil loquimur: quia nihil ſpectat ad præſens in quo ſumus negotium; & ideò non quærimus vtrum illa veritas ſeparabilis ſit à ſigno quod eſt oratio vel non. Nec quærimus, vtrum ſit vna in omnibus ſignis vel non? nec etiam curamus hîc quærere, vtrum omnia talia vera ſint ſicut vera diuina & æterna veritate? De his enim omnibus reputamus determinare non eſſe difficile ſufficienter literatis, & ad propoſitum negotium nihil proſunt: hoc enim hîc ſufficit, quòd iſtud eſt principium primum, quod non eſt ſimul affirmare & negare, & quòd contradictio eſt oppoſitio, cuius non eſt medium ſecundum ſe, & eſt principium quo ſicut quodam inſtrumento intellectus hominis omnem accepit ſcientiam aliorum: & hoc eſt ſecundum quòd in hoc quarto libro intendimus, quòd ſcilicet eiuſdem ſcientiæ vniuerſalis quæ eſt philoſophia prima, ſit determinare de primo ente, & de primis principiis demonſtrationum. In hoc enim ſicut à principio huius libri diximus, completur huius quarti libri tota intentio.

CAPVT V.

Et eſt digreſsio declarans, quòd maior eſt oppoſitio contradictionis quam aliqua aliarum.

Licet autem iam tota noſtra in hoc libro pateat intentio, tamen ad faciliorem intellectum præcedentium & ſequentium adhuc attendendum eſt, quòd hoc principium, de quolibet affirmatio vel negatio vera, & de nullo ſimul vera eſt: quia affirmatio & negatio maxima eſt oppoſitionum: quoniam inter ens & non ens nihil omninò eſt medium: quoniam licet idem ſit ſubiectum in affirmatione & negatione, tamen eſſe & non eſſe quæ attribuuntur eidem ſubiecto, nihil penitus habent medium, & non diſtant tantum ſecundum extenſionem quæ poteſt eſſe in vna natura generis, ſicut contraria, ſed infinitè diſtant extra omne genus: & quicquid affirmatur in vna, totum negatur in altera: & ideò in nullo penitus conueniunt, nec vniri poſſunt, ſicut contraria quidem in vno actu eſſe non poſſunt, & maximè diſtant ſecundum extenſionem quæ poteſt eſſe in vna generis natura, ſicut album & nigrum ſecundum coloris naturam, quæ eſt ex ſuſceptibilitate lucis in ſubiecto vno, quæ quidem ſuſceptibilitas priuata eſt in nigro, ita tamen quòd remanet eſſe coloris. Et ſic eſt in calido & frigido ſecundum participationem virtutis motus diſſoluentis, qui quidem priuatur in frigido, ita tamen quòd remanet virtus motus ſecundum qualitatis quidditatem, licet non diſſoluat ſitum partium materiæ. Et ita eſt in humido fluente ad aliud propter motum & ad ſeipſum cum diminuitur vis motus, & cum ceſſat, tantum conſtringuntur ad ſe partes, quòd exprimitur humidum, & cauſatur ſiccum, ita tamen quòd qualitas virtutis motus remanet. Et ſic eſt de omnibus contrariis maximè ſub eadem natura generis diſtantibus, ita quòd ſemper remanet vna natura in omnibus extremis, ſiue habeant medium, ſiue non habeant: & ideò diſtant in genere: & ſi vnum negatur de alio, non eſt ſemper negatio ſecundum ſe, ſed per aliud potius. Si enim ſecundum ſe eſſet, ſicut vno poſito negatur aliud, ita vno negato inferretur & poneretur aliud. Hoc autem non eſt verum: quoniam ſi dicam, hoc eſt album, ſequitur quòd non eſt nigrum: ſed non conuertitur, quòd ſi dicam, hoc non eſt nigrum, quòd propter hoc ſit album: & hoc ideò eſt: quia non eſſe nigrum eſt negatio conſequens ad affirmationem præcedentem quæ eſt aliquid repugnans nigro: & ſic eſt in omnibus diuerſis: cum enim dico, homo non eſt capra, hæc negatio cauſatur ab hac affirmatione, homo eſt homo. Sed cum dico, eſt & non eſt, negatio non cauſatur niſi ab eadem affirmatione cui opponitur: & quod ponitur in vna ſecundum ſeipſum, negatur in alia. De priuatione autem & habitu conſtat, quòd licet priuatio dicat non ens, non tamen dicit ſimpliciter non ens, ſed dicit non ens entis & in ente. De relatiuis etiam conſtat, quòd poſita ſe ponunt, licet non ponant ſe vt ſunt oppoſita. Et ideò patet contradictoria maximè eſſe oppoſita, & non eſſe medium contradictionis: quia inter eſſe & non eſſe non eſt aliqua vnius naturæ extenſio, neque eſt non ens quod ponat aliquid illius eſſe quod negatur, neque vno poſito aliud ponitur. Sunt igitur contradictoriè oppoſita maximè oppoſita, & non poſſunt ſimul congregari, & inter ea nullum poteſt eſſe medium. Vtrum autem hoc principium habeat cauſam, vel ſit commune cauſato & incauſato, non poteſt hîc determinari, ſed inferius, vbi oſtendemus, quòd nihil vniuocè prædicatur de cauſato & incauſato, vel negatur de eodem, & quòd tamen negationes veriores ſunt de incauſato quam affirmationes. Hæc igitur de his hîc dicta ſufficiant.

LIBER

LIBER QVINTVS,
DE NOMINVM DISTINCTIONE.
TRACTATVS I.

DE DISTINCTIONE NOMINVM principiorum entis.

CAPVT I.

De distinctione principij siue initij.

Tex. c. 1. *Varia principij significationes.*

SICVT in antè habitis diximus, ista sapientia sicut præstituit quęsita & principia, ita præponere habet analogorum de quibus intendit multiplicitatem : potestas enim subiecti non scitur nisi per diuisionem subiecti in partes, & partium vlterius in partes. Et ideò cum de principiis entis & ipso ente & partibus entis primis secundum quòd ad ens reducuntur, ista intendit sapientia, oportet in ea tangere diuisionem istorum, vt sciatur in qua sunt multiplicitate : tunc enim sciemus nos habere scientiam perfectè, cum omnium illarum partium assignatæ fuerunt diffinitiones & proprię passiones. Non enim adhuc distinguemus nomina huic scientiæ conuenientia, vt aliquid intentum accipiatur, & aliud abiiciatur non intentum, quemadmodum fit in scientiis particularibus : quia sic cuiuslibet distinctio cum tractatu de eo esset ordinanda, sed potius distinguemus principia & ens & partes entis primas, vt totus ambitus eorum quæ considerandа sunt, sciatur, & cum de omnibus erit tractatum, perfecta sciatur esse doctrina. Sic igitur distinguemus primo nomina principiorum entis, & deinde ens & vnum, & posteà nomina partium entis primarum & communium : hoc enim spectat ad sapientiam de omnibus habere scientiam, & non secundum vnumquodque particularium reddere rationem de ipsis, sicut diximus in primo libro : quia verò principium prius est quam causa, eò quòd omnis causa principium est, & non conuertitur, quòd omne principium sit causa, ideò prius de principio incipiemus distinctionem.

Dicamus igitur, quòd principium omne est primum in ordine ante quod nihil est, & post quod sunt ea quæ sunt ex ipso principiatà. Primum autem in ordine situs maximè inter omnia habet primi rationem, & ideò præcipuè dicitur principium, vnde aliquid esse quantumcunque primum moueat, ita quòd ante ipsum nihil sit vnde fiat motus, sicut dicimus primum in longitudine & in via, sicut dicimus, quòd venientes Athenas primum mouimus à Thebis : & sicut dicimus, quòd incrementum primum est secundum diametrum longitudinis, & postea secundum diametrum latitudinis, & vltimò secundum diametrum profunditatis, sicut in libris physicis ostendimus. Sic autem dicto principio per contrariam huius rationem dicitur diuersum à principio quòd est vltimum : hoc enim quod vocamus vltimum, maximè opponitur vltimo in hac intentione principali dicto.

Secundò verò dicitur principium, non secundum rationem primi in situ, sed primi in tempore, & non simpliciter, sed secundum rationem primi quod accipitur secundum conuenientiam eius quod mouetur ad aliquid : & tunc dicitur principium vnde, siue à quo primo optimè fit vnumquodque. Sicut quando aliquis debet fieri imbutus disciplinis. Ille enim non fit primò incipiens à principio rei illius quam debet discere : quia sic inceptio doctrinæ esset à diuinis metaphysicis, ad quæ se habet dispositio nostri intellectus, sicut oculus vespertilionis ad lumen solis : vnde à tali rei principio in docendo non est inchoandum, sed à primo, vnde qui docendus est, opportunius addiscat.

Tertio autem modo dicitur principium à primo secundum ordinem temporis : quia ad alia quandam addit super ordinem temporis causæ rationem, sicut in generatione tam naturali quam artificiali dicimus principium vnde, siue ex quo primum res generatur, quæ composita est ex multis se per ordinem temporis & motus & formationis consequentibus, ita quòd illud primum sit existens per substantiam in eo quod accipit generationem ex ipso, sicut fabricæ nauis dicimus esse principium id quod vocatur sedile

nauis,

nauis, & hoc eſt lignum quod in carina nauis per totam vadit nauis longitudinem : quia in illa ſedet tota nauis compaginatio, & ad ipſum ſicut ad fundamentum quoddam omnes partes nauis referuntur. Sic etiam principium domus eſt fundamentum, & principium animalium alij dicunt eſſe cor, quidam alij autem cerebrum, alij autem quodcunque aliud membrum dicunt eſſe principium, ſecundum quod ſuſceperit quilibet per conſenſum ſuę opinionis. De hoc autem tradidimus in libro noſtro de animalibus, quòd in omnium generatione animalium principium eſt cor, præterquam in his quæ de ouis in vermes & de vermibus in volantia quædam generantur, ſicut ſunt apum genera. In his enim principium eſt caput, & id quod eſt loco cerebri. Si qua tamen eſt generatio animalium ex putrefactione, in talibus etiam neceſſe eſt principium, ſcilicet primò caput formari : quia aliter non ſumeret nutrimentum à circunſtantibus, quod ei quod formatur eſt neceſſarium. His igitur tribus modis dicitur principium, quod eſt primum, ita quod intrinſecum eſt & manet in eo exiſtente cuius eſt principium : hoc enim cum ſit ordine primum, aut eſt ſecundum duplicem ordinem primum ſitus ſcilicet & temporis, aut ſecundum alterum tantum, vt eſt temporis. Et ſiquidem eſt ſecundum duplicem ordinem primum, eſt primo modo primum principium. Si autem eſt primum tempore, non ſitu neceſſario, aut eſt ſecundum bene eſſe, aut ſecundum eſſe. Et ſecundum bene eſſe, eſt modus ſecundus : ſecundum eſſe autem eſt modus tertius. Et hos quidem modos addit intentio principij ſuper intentionem cauſæ ſecundum ambitum ſuæ communitatis : & ideo non conuertitur conſequentia à principio ad cauſam. Et in his quidem modis primus modus eſt principalis, & principium in his modis dictum quidam dicunt magis propriè initium appellari. Quarto autem modo dicitur principium ſub intentione cauſæ efficientis, id vnde ſiue à quo res primò fit & generatur primum, cum non inſit in illo exiſtente cuius eſt principium: & hoc eſt vnde ſiue à quo principium primum motus quo fit & generatur aliquid, natus eſt initiari, & permutatio qua aliquid permutatur ad eſſe, ſicut pueri principium dicuntur eſſe pater & mater : quia ſunt extrinſecum principium ſuæ generationis per modum mouentis & initiantis. Sic enim in voluntariis dicitur principium belli conuitium : quia primum mouit ad iram eos qui pugnant in bello.

Sufficientia prædictarum ſignificationum principij.

Quinto modo dicitur principium etiam ſecundum cauſæ intentionem, quæ cauſa finalis eſt mouens efficientem & mouentem primum: & illo modo dicitur principium illud ſecundum cuius præuoluntatem mouentur mobilia aliqua & mutantur mutabilia, ſicut mouere ciuitatem, principatus, & poteſtates, & regna ſiue imperia : hæc enim ſicut animata quædam iuſta mouent vt finis reipublicæ. Non enim aliter poſſent mouere multitudinem, niſi omnium eorum qui mouentur, voluntatum finis eſſet principis præuoluntas, quæ non niſi iuſta eſſe ſupponitur : & ſecundum hunc modum etiam artes mechanicæ dicuntur principia, eò quod ars quæ eſt recta ratio factibilium, nihil aliud eſt, vt dicit Tullius, niſi collectio principiorum ad eundem finem tendentium, qui finis cauſa eſt motus in omnibus mobilibus arti ſubiectis. Inter artes autem maximè dicuntur eſſe hoc modo principia illæ quæ ſunt architectonicæ, præcipuè ſecundum illam architectonicarum rationem, quam in principio ethicorum aſſignauimus, ſcilicet quia architectonica dicitur magis conſideratiua finis : quia illius eſt præordinare omnes alias ad illum finem quocunque modo reſpicientes, ſicut dux exercitus ordinat eos qui diuerſis actibus reſpiciunt ad victoriam.

Primo ethi. c. 1.

Amplius autem ſexto modo dicitur principium vnde, ſiue per quod res primum fit nota: & hoc oportet aliquid eſſe rei, & quoad hoc vergit iam aliqualiter ad intentionem elementi, & ideo minus propriè inter omnia dicitur principium : hoc autem principium dicitur ſicut ſuppoſitiones dicuntur principia demonſtrationum. Hoc igitur ſecundario modo principium dicitur, quod virtute mouet, quamuis per ſubſtantiam non ſit intus in re mota. Hoc autem aut eſt principium nihil rei exiſtens, aut aliquid rei exiſtens. Et ſiquidem nihil rei exiſtit, aut eſt principium ſecundum totam ſubſtantialem & naturalem virtutem mouens, aut ſecundum virtutem finis tantum. Et primo quidem modo principium eſt quod poſuimus in quarto modo, & ſecundo modo eſt principium quod poſuimus loco quinto. Aliquid autem rei eſt quod facit ad rei notitiam, cum eadem ſint principia eſſe & cognitionis, ſicut ſæpè diximus. Hoc igitur modo primus modus principalius attingit rationem nominis, & deinceps quilibet ſecundum ordinem ſuum propinquiorem vel remotiorem dicit principij modum. Et ſic accipienda ſunt quæ dicuntur de principio, & non ſecundum Auerrois conſiderationem. Putabat enim, quòd id quod participat verius cauſæ rationem, verius & participaret nomen & rationem principij : & hoc non eſt verum, ſicut patet ex iam dictis. Vlterius autem maiori improprietate dicitur principium tot modis, quot dicuntur cauſæ : omnes enim cauſæ ſunt principia, ſed non conuertitur : ratio autem vna primi communis eſt per analogiam omnibus modis dictis principiis : & hoc eſt vnde omne principiatum aut eſt, aut vnde fit, aut vnde cognoſcitur. Primum horum autem, quæ ſic prima ſunt, quædam quidem ſunt in ipſa exiſtentia rei principiatæ: quædam autem ſunt extra exiſtentiam principiati. Sed ſecundum primos tres modos cum ſit intra exiſtentiam principiati, non eſt in eo ſicut elementum, ſed ſicut pars prima à qua incipit motus, vel doctrina, vel generatio : extra verò eſt, ſicut in ſequentibus tribus modis : quia licet principium cognitionis realiter ſit intra cognitum, non tamen eſt hoc modo intra cognitionis principium, quia ſic eſt vniuerſale in lumine intellectus exiſtens. Quando verò intus & extra eſſe extenſius accipiuntur, tunc ea à quibus fit vel cognoſcitur vel eſt res, quocunque modo ſumatur intus vel extra exiſtentia, principij habent nomen, & ſic natura dicitur eſſe principium, & elementum dicitur eſſe principium, & mens quæ per rationem rei & notionem ipſius menſurat res, dicitur eſſe principium : & hoc modo præuoluntas & ſubſtantia formalis, & id

Nota contra expoſitionem Auerrois.

quod

quod eſt cuius cauſa ſunt omnia, finis videlicet, eſt principium : bonum enim quod eſt finis & malum ei oppoſitum ſunt cauſa multis, & principium & cognitionis & motus. Multa enim cognoſcuntur per fines ſuos : & quæcunque mouentur, propter finem mouentur: & ideo ſuperius diximus, quòd in mathematicis quæ immobilia ſunt, non fit demonſtratio per finem. Non ignoramus autem quoſdam accipere modum quintum ſecundum rationem cauſæ efficientis : ſed illorum dicta non curamus: quia inductos modos non niſi ſecundum materiam verificant, & ciuilia & ciuilium rationes ignorant, vt videtur hîc: igitur de principij diſtinctione dicta ſint à nobis.

CAPVT II.

De diſtinctione huius nominis, quod eſt cauſa.

Tex. c. 2. CAuſa autem quæ minoris ambitus eſt quam principium, conſequenter diſtinguenda eſt : videtur autem à nobis tenendus eſſe idem modus quem tenuimus in ſecundo phyſi. niſi quod hîc dicemus cauſas ſecundum quod ſunt entis : ibi autem diximus eas ſecundum quod corporis mobilis. Cauſa igitur dicitur vno quidem modo, ex quo ſicut ex materia fit aliquid, ita quod ſit in ipſo cauſato exiſtente, ſicut æs dicitur cauſa ſtatuæ ſiue idoli : & ſicut argentum dicitur cauſa phialæ ſiue ſcyphi & horum ſimilium genera dicuntur per modum dictum cauſæ. Alio verò modo cauſa dicitur forma ſiue ſpecies & exemplar, quod à quibuſdam Græcis paradigma vocatur : hæc autem cauſa quæ ſic vocatur, ratio eſt & quid erat eſſe, ſiue rei quidditas : & huius quidditatis genera quæ cadunt in cuiuſlibet rei diffinitione, ſicut cauſam formalem & rationem eius notæ quæ eſt diapaſon, eſt proportio dupli, ſic habent ſe duo ad vnum ſecundum ſpeciem, & ex toto ſiue vniuerſaliter forma eius eſt numerus : quia ille eſt vltimum genus talis formæ. Hoc etiam modo partes eſſentiales quæ cadunt in diffinitione, ſunt formalis cauſa. Nos autem hîc ordinamus cauſas ſecundū quod ſunt cauſato propinquiores. Sicut enim materia eſt propinquior quam forma: quia forma aliqua eſt etiã ſecundum modum aliquem extra. Nulla autem materia & ſecundum nullum modum eſt extra: omnis autem materia eſt intra cauſatum. Amplius autem cauſa etiam dicitur id vnde eſt primum principium motus aut quietis, ſicut conſiliator eſt cauſa, & pater pueri ſic cauſa eſt, & generaliter omne faciens hoc modo eſt cauſa facti, & hoc modo mutans ſiue mouens eſt cauſa mutabilis quod mouetur: hæc enim cauſa prius ſecundum eſſe eſt quam finalis : quia motus efficientis ad finem ſtat quando ſecundum eſſe includit ipſum. Amplius autem cauſa dicitur principaliter & primò quod eſt cauſa vt finis : hoc autem eſt quod eſt cuius cauſa ſunt omnia alia, ſicut ſæpius in antè habitis determinatum eſt, ſicut cauſa ambulandi eſt ſanitas. Nam quando quærimus, quare aliquis ambulat, dicimus vt ſanetur reſpondentes. & ita reſpondentes putamus nos cauſam reddidiſſe. Eſt autem finis duplex, vltimus ſcilicet, qui eſt finis in quo quieſcit intentio mouentis: & finis circa illum qui eſt terminus mouentis cuiuſcunque operis ad finem illum ordinatus: & ſic dicuntur fines quæcunque mouente aliquo fiunt infra finem vltimum, ſicut fines dicuntur citra ſanitatem attenuatio, ſeu purgatio, aut pharmacia, aut organa ſiue inſtrumenta medicinæ, ſicut clyſter, & chirurgia, & huiuſmodi. Iſta enim omnia ſunt finis cauſa ſicut differunt ab inuicem in modo : quædam enim horum ſunt ſicut organa ſiue inſtrumenta : quædam autem ſunt opera medicinæ, ſicut attenuatio & purgatio. Cauſæ igitur ferè tot modis dicuntur. Dico autem ferè : quia diuiſio eſſentialis cauſarum eſt in quatuor dictos modos: ſed modi accidentales cauſarum ſunt plures, ſicut inferius oſtendemus. Accidit autem ſic multis modis dictis cauſis, quod multæ eiuſdem rei ſunt cauſæ immediatæ & non ſecundum accidens, ſed non in vna ratione cauſalitatis, ſicut cauſa ſtatuæ ſiue idoli efficiens quidem eſt effector ſtatuæ, & æs eſt cauſa materialis ſtatuæ eiuſdem : & ſunt hæ cauſæ ambæ non ſecundum aliud aliquid ſiue ſecundum accidens, ſed ſunt cauſa ſtatuæ inquantum eſt ſtatua: ſed non eodem modo, ſicut diximus: ſed hoc quidem eſt cauſa ſicut materia, ſcilicet æs : illud verò eſt cauſa vnde motus ſiue efficiens, effector ſcilicet ſtatuæ. Adhuc autem iſtæ cauſæ comparatæ adinuicem ſunt cauſæ adinuicem, vt dolor ſectionis cauſa eſt efficiens ſanitatis, & ſanitas eſt cauſa dolendi ſiue doloris : ſed non eodem modo & ſecundum vnam cauſalitatis rationem, ſed ſanitas eſt cauſa dolendi vt finis, & dolere eſt cauſa ſanitatis vt vnde motus ſiue efficiens. Amplius autem idem in eodem genere cauſalitatis aliquando eſt cauſa contrariorum. Quod enim præſens alicuius effectus eſt cauſa, hoc abſens cauſa videtur quandoque de contrario, ſicut abſentiam gubernatoris dicimus eſſe cauſam perditionis nauis, cuius præſentia erat cauſa ſalutis : vtraque verò præſentia ſcilicet & priuatio cauſæ ſunt in genere cauſæ mouentis.

2. phyſi. tex. c. 17. & 18.

Omnes verò cauſæ dictæ in quatuor modos cadunt manifeſtiſſimos & eſſentiales. Nam elementa ſiue literæ ſyllabarum & materia in mechanicis factorum, & ignis & terra, & huiuſmodi ſimplicia omnia quæ quidam ponunt elementa corporum commixtorum & compoſitorum, & partes totius compoſiti ex partibus, ſicut heterogenia in partibus animalium componuntur ex homogeniis, & etiam ſuppoſitiones ſiue propoſitiones concluſionis, omnia ſunt cauſæ ſicut ex quo fit res ſicut ex materia : ſed in hoc differunt, quòd quædam horum ſunt quaſi ſubiectum formæ artificialis vel naturalis, ſicut materia factorum, & materia corporum naturalium : quædam ſunt materia & virtus eius quod fit ex ipſis, ſicut literæ ſunt materia ſyllabæ ordine aggregationis in ea, & elementa ſimplicia corporum ſunt materia per mixtionem ab excellentia contrariorum : quædam autem ſunt ſicut compoſitione ſua conſtituentia, ſicut partes conſtituunt totum : & quædam ſunt ſicut neceſſitas quæ per oppoſitum modum eſt

Tex. c. 3.

in diſciplinis & naturalibus & mechanicis, ſicut oſtendimus in 2. phyſi. & ſic ſunt ſuppoſitiones materia concluſionis, aliquo exiſtente in ea: quoniam ex ambabus extremitatibus concluſio conficitur, & ipſa coniunctio extremitatum eſt per medij virtutem. Cauſa autem quæ eſt vt quid erat eſſe ſiue quidditas, eſt diuerſificata vt forma totius ſiue totalitas & forma compoſitionis & ſpecies: ſed ſpecies eſt materiæ totum partium & compoſitio mixtorum. Sperma verò medicus & conſiliator & vniuerſaliter omne efficiens, omnia hæc ſunt cauſa quam vocamus cauſam vnde eſt principium motus & permutationis, aut ſtatus ſiue quietis: ſed ſperma eſt reſolutum in ſpiritum mouentem materiam generationis animatorum ad organa deſeruientia ad vitæ potentiam. Medicus autem ex forma quæ eſt in anima, mouet ad ſanitatem per id quod iuuat naturam. Conſiliator autem mouet ad eligendum in dubiis per nos operabilibus. Alia autem ſunt cauſa ſicut finis & bonum aliorum quæ ſunt propter illa. Illud enim quod eſt cauſa, cuius cauſa fiunt omnia alia, vult eſſe optimum in eo quod finis vltimus appetitus mouentis & mobilis. Quantum autem ad iſtam attinet intentionem nil refert dicere finem ſiue bonum ſimpliciter ſiue apparens bonum, quod eſt bonum huic & hic & nunc, & non ſimpliciter omnibus, neque vbique, neque ſemper bonum. Cauſæ igitur per eſſentiam diuiſæ hæ ſunt: & tot ſunt ſpecies earum, quot ſunt dictæ à nobis.

Modi autem cauſarum accidentales ſunt quidem multi numero valde. Hi tamen modi capitulariter in ſumma accepti ſunt pauciores: ſecundum accidentales enim modos cauſæ diuiſæ dicuntur multipliciter etiam quæ ſunt conſpeciales in vna ſpecie, & ratione cauſalitatis acceptæ: efficientes enim dicuntur ſecundum multos modos quæ conſpeciales ſunt & ſimiliter materiales, & eodem modo formales & finales: & eſt vnus modus conſpecialium cauſarum quæ dicuntur prius & poſterius vna ad aliam in comparatione ad vnum & eundem effectum, ſicut in conſpecialitate cauſæ efficientis iſtius effectus qui eſt ſanitas, dicitur cauſa proxima hic medicus, & remotior medicus, & remotiſſima dicitur artifex. In conſpecialitate autem cauſarum formalium vnius & eiuſdem effectus qui eſt diapaſon, proportio dupli in tonis, cauſa eſt prima, & remotior eſt proportio dupli, & remotiſſima eſt numerus: & in omnibus conſpecialibus cauſis ſemper illa quæ ſicut ſpecies & genera ſunt continentia ſingulares & proprias cauſas, ſunt poſterius & remotius cauſæ, & ipſa ſingularia ſunt propinquius cauſæ eiuſdem effectus. Eædem autem cauſæ dicuntur communes & propriæ: quia commune & proprium cum priori & poſteriori, & propinquo & remoto in eodem ordine cauſarum facit vnum modum: & in iſto modo omnis communis & remota poteſt fieri propinqua & propria per appoſitionem & determinationem propriorum ſupra communem.

Amplius autem ſecundus modus diuiſionis conſpecialium cauſarum eſt, vt cauſa per ſe & cauſa per accidens reſpectu eiuſdem effectus: & hoc modo accipitur etiam propinquum & remotum ſi accipiantur genera eius quod eſt cauſa per accidens, ſicut dicimus Polycletum eſſe cauſam ſtatuæ, aliter ſtatuæ factorem: quia ſtatuarius eſt cauſa per ſe, Polycletus autem per accidens, in eo quod accidit ei ſtatuarium eſſe, & accidit etiam ſtatuario Polycletum eſſe: & in hoc ordine accipiuntur commune & proprium: quia accipiuntur ea quæ ſicut genus & ſpecies continent cauſas per accidens, ſicut dicimus, quod homo eſt cauſa ſtatuæ: aut etiam vniuerſaliter accipiendo dicimus, quòd animal eſt ſtatuæ cauſa, eò quod Polycletus qui eſt propria cauſa, per accidens eſt homo, & homo eſt animal. Contingit autem non ſolum ponere cauſam per accidens, ſed etiam cauſam quæ eſt accidens, & per accidens cauſa quæ quidem eſt accidens accidentaliter cauſa exiſtens: & in iſta quidem contingit accipere propinquum vel remotum, ſicut ſi album vel muſicum dicamus eſſe cauſam ſtatuæ, eò quod ſtatuarius eſt albus muſicus: & ſi dicamus coloratum vel diſciplinatum eſſe cauſam ſtatuæ & non ſolum tale per accidens, quod eſt in ſeipſa ſubſtantia, ſicut Polycletus aut homo aut animal. Licet autem iſti modi coniungantur vnus cum alio in his quæ cauſæ dicuntur, differunt tamen: quia alia omninò eſt ratio communis & proprij, & alia eius quod eſt per accidens & per ſe, ſicut patet cuilibet.

Præ omnibus enumeratis quæ ſcilicet communiter & propriè ſunt dicta, & quæ ſunt dicta per ſe & ſecundum accidens, quædam dicuntur vt potentia cauſæ, quædam autem dicuntur cauſæ vt actu agentia. Sed iſte modus non addit ſuper alios modos naturam aliquam ſpecialem: quia ipſa natura vna & eadem qua cauſa propria eſt propria, vel remota eſt remota cauſa: accipitur autem vt potentia agens, aut vt actu agens. Et ſimiliter eſt de natura qua cauſa per ſe eſt per ſe cauſa, & qua cauſa per accidens eſt cauſa per accidens, ſicut diximus cauſam ædificationis eſſe ædificatorem in potentia, quia ex habitu artis poteſt ædificare cum voluerit: ſed ædificantem dicimus in actu agentem ipſam ædificationem. Sicut autem diximus, quòd cauſarum modi accidentales ſunt multi, ita multi modi ſunt eorum effectuum in quibus dicuntur cauſæ, ſicut dicitur cauſa eſſe huiuſmodi effectus, qui eſt hæc ſtatua, aut ſtatuæ, aut imaginis, aut etiam æris figurati: aut ſecundum materiam dicitur cauſa huius æris, aut æris, aut metalli, aut vniuerſaliter materiæ: & in accidentibus ſimiliter accipitur effectus ſecundum diuerſitatem accidentium, ſicut patere poteſt cuilibet.

Amplius autem non in re ſolum ſimpliciter, ſed ſecundum complexionem ſubiecti & accidentis vel etiam accidentis cum accidente dicuntur cauſæ. Et iſte eſt tertius modus ſpecialis cauſarum, vt ſi dicamus non Polycletum ſecundum ſe, nec ſtatuæ factorem ſecundum ſe, ſed complexè Polycletum ſtatuæ factorem eſſe cauſam ſtatuæ. Sic igitur cum multi ſint modi cauſarum, omnes ſunt in pluritate capitulariter accepta ſex numero, dupliciter acceptis tribus modis inductis: aut enim ſunt vt ſingulare, aut vt genus continens, ſicut dicit primus: aut ſecundum ſe, aut ſecundum accidens, ſicut dicit ſecundus

ſecundus modus, in quo etiam eſt accipere commune vt genus accidentis, ſicut diximus: aut iſta accipere eſt complexa aut ſimpliciter & incomplexa dicta, ſicut dicit tertius modus. Sic igitur per oppoſita in tribus modis dicta ſunt ſex modi cauſarum. Amplius omnia iſta accipiuntur vt agentia ſecundum actum, aut ſecundum potentiam cauſa dicta: & ſex multiplicata per duo quæ ſunt potentia & actus, faciunt numero 12. differunt autem intantum, quando ſic per potentiam & actum accipiuntur, quòd quando cauſa ſingularis proxima cauſa accipitur ſecundum actum agens, tunc ſimul ſunt, & non ſunt eadem manentia & poſita in eſſe vel deſtructa cum his quorum ſunt cauſæ: & ſic ſingulariter acceptis ſecundum actum: quia ſic ſumpta cauſa poſita ponit effectum, & è conuerſo: & deſtructa deſtruit, vt hic medens ſecundum actum hoc conualeſcente ſecundum actum conualeſcentiæ, hic ædificator ſecundum actum cum hoc ædificato ſecundum actum ædificationis. Quæ verò ſunt ſecundum poteſtatem cauſæ non ſemper. Non enim ſimul corrumpuntur ædificium & ædificator ſecundum poteſtatem. Si enim accipiatur ædificator ſecundum poteſtatem quam habet ex habitu, non eſt cauſa propria & per ſe ædificij, ſed appropriabitur per hoc quod ædificet in actu, hoc eſt, ex hoc quod fluat ab ipſo motus ædificationis: & hæc eſt cauſa propria ædificij eodem modo non ſecundum poteſtatem, ſed ſecundum actum accepti. Ædificium enim ſecundum actum ædificationis acceptum eſt ædificium ſubiectum ædificationi ſecundum actum: ædificium autem quod eſt lectus vel domus, eſt apoteleſma Græcè vocatum: & hoc eſt factum ab ædificatore per ædificationem, & inter ædificatorem & tale apoteleſma ſunt multæ cauſæ aliæ efficientes, ſicut dolatio, compaginatio, & conclauatio, & & partium compoſitio ad hanc figuram quæ eſt vltima cauſa efficiens artificiati, & eſt & non eſt cum artificiato exiſtente vel non exiſtente.

CAPVT III.

Et eſt digreſſio declarans numerum cauſarum & modum aliter quam prius.

SVbtilius autem iſta ſpeculando, eò quod in his conſiſtit magna pars huius ſapientiæ, dicimus quòd omnis pars quocunque modo dicatur, prior eſt ſuo toto, & eſt cauſa cauſandi ſuum totum: & non è conuerſo totum eſt cauſa eſſendi parti. Hoc autem patet in aceto & melle ex quibus fit oxymel quæ cauſa ſunt oxymellis, cum oximel neque cauſa ſit melli vt ſit, neque vt ſit acetum. Cauſam autem voco, quod facit aliud habere eſſe: partes autem faciunt habere eſſe totum, & non è conuerſo, & præcipuè partes eſſentiales. Cum autem cauſa ſit quam ſequitur eſſe, cauſa eſt quæ facit habere eſſe. Quæ autem ſequitur eſſe, aut intrinſeca eſt ei quod debet eſſe, & ex quibus pendet eſſe ipſius, aut extrinſeca. Si autem eſt intrinſeca ei cuius eſſe ſequitur ex ipſis, aut eſt ſicut dans eſſe & rationem, hoc eſt, cuius eſſe continuè ſequitur eſſe: aut quidem non continuè ſequitur eſſe, ſed poteſtate tantum. Et ſiquidem eſſe ipſius continuè ſequitur eſſe cauſati, tunc eſt ea cauſa quam formalem vocamus. Si autem non continuè ſequitur ad eſſe ipſius eſſe cauſati, tunc etiam ea cauſa quam formalem vocamus. Si autem hoc continuè ſequitur ad eſſe ipſius eſſe cauſati, tunc eſt illa quam vocamus cauſam materialem. Vel ſic: cum omne cauſatum ſit hoc aliquid quod eſt, aut cauſat ex parte eſſe, aut ex parte huius inquantum eſt hoc. Et primo quidem modo eſt forma, ſecundo autem eſt materia. Si autem id cuius eſſe ſequitur aliud eſſe, non eſt in re ſed extra, aut eſt propter quod eſt, aut à quo. Et ſiquidem eſt propter quod, tunc eſt finis qui diſtinctus eſt à forma. Omne enim agens agit propter aliquid, & ex illo pendet eſſe eius quod fit, ſicut eſſe ſcamni pendet ex apta ſeſſione quam intendit eis qui facit ſcamnum: & ſi illa non ſit, non fit ſcamnum nec eſt. Si autem eſt à quo fit motus ad hoc quod illud fit, tunc eſt efficiens ſiue mouens. Ex quatuor igitur pendet eſſe rei, ex duobus intrinſecis, quorum vnum ſequitur eſſe inquantum eſt eſſe, & aliud ſequitur hoc eſſe inquantum eſt hoc. Et ex duobus extrinſecis, quorum vnum eſt propter quod eſt eſſe inquantum eſt, & aliud à quo eſt illud vt mouente ad hoc vt fiat. Sic igitur intentio cauſæ, & ratio eſt cuius eſſe ſequitur aliud, & intentio formæ eſt dare eſſe, & intentio materiæ eſt facere hoc quod eſt eſſe hoc, & intentio efficientis eſt inducere eſſe & dare ipſum poſt non eſſe, & intentio finis eſt omnia propter ipſum & ſic eſſe compoſiti pendere ex ipſo: & ideo oportet, quòd finis prior ſit in intentione agentis, vltimus autem ſecundum eſſe rei.

Amplius autem adhuc conſiderando modos cauſæ efficientis ſunt quidam modi valde ad conſiderandum vtiles in hac ſcientia. Si enim res eſſent ſemper vno modo, & motus nullus eſſet, neque generatio & ingreſſus rerum in eſſe, & vniuerſaliter rei nouæ inceptio, cauſa efficiens non quæreretur. Et tunc penderet eſſe rerum ex forma & materia: quoniam finis etiam tunc propter quem mouet efficiens, vniuerſaliter nullus eſſet. Sunt autem modi efficientis qui ſtatim occurrunt, per ſe, & per accidens. Efficiens autem per accidens eſt non finitorum modorum: quia infinita eidem accidunt. Mouens autem quandoque, & non mouens quandoque, neceſſariò mouet per accidens, ſicut oſtenditur in principio 8. phyſi. aliquid neceſſariò accidit ei, & quod non accidit ante, quod facit eum mouere nunc & non ante: & ideo etiam ipſe mouens mouetur, & ideo non poteſt eſſe mouens primum. Ante igitur hoc mouens eſt per ſe mouens. In mouentibus autem per ſe aliud eſt mouens ſimpliciter: aliud eſt mouens determinatè ad hoc inquantum eſt hoc, ſicut dicimus, quòd eſt mouens vniuocum, ſicut ſperma hominis ad hominis generationem. Simpliciter autem mouens eſt id quod eſt regens & ordinans omne particulare mouens ſicut eſt motus cæleſtium. Ad hoc autem in ſimpliciter & vniuerſaliter mouentibus omnis multitudo neceſſe eſt quod reducatur ad vnum primum

mum mouens : & de ipſo eſt adhuc conſiderandum, vtrum eiuſdem eſt facere eſſe & mouere id quod eſt & mobile eſt vel non : cum enim omne eſſe ſit neceſſariò ab ente primo, eò quod principium vniuerſi eſſe ſit neceſſariò vnum, non puto quemquam ſapientum dubitare, quin ante mouens hunc motum & hoc mobile ſit eſſe huius mouentis & huius mobilis : hoc autem eſſe cum iam ſit in pluribus & de pluribus prædicatum, & non æquiuocè omninò, oportet ad vnum reduci principium quod ſit ipſius cauſa & à quo ipſum fluit in multa : erit igitur cauſa eſſe ante mouens primum ſecundum ordinem naturæ & rationem. Cum autem cauſa eſſe ſit, non eſt cauſa formalis : quia forma eſt in omnibus his quorum eſt forma : & hoc non poteſt eſſe primum nec poteſt eſſe finis : quia ille eſt vltimus ſecundum eſſe : oportet igitur, quòd ſit cauſa efficiens : ergo cauſa efficiens eſt ante cauſam mouentem ſecundum naturæ & intellectus ordinem : eſſe autem ſibi ſecundum intellectum nihil ante ponit à quo fit. Cum igitur ſit à cauſa efficiente, neceſſariò fit ex nihilo : iam autem oſtenſum eſt, quòd ipſum eſt à cauſa efficiente. Amplius efficiens illud non eſt niſi efficiens : igitur per eſſentiam ſuam eſt efficiens. Oportet igitur, quòd ſit eſſentia ſeparata omnia efficiens ſecundum eſſe. Si enim detur, quòd eſt compoſita ſubſtantia ſicut ignis, tunc ſequitur, quòd agit per virtutem aliquam quæ in ipſo eſt, & non per eſſentiam, ſed per aliquid additum eſſentiæ, & ſic non eſt primum nec per ſe & eſſentialiter agens : quæ omnia ſunt impoſſibilia.

Congregemus ergo omnia quæ dicta ſunt, quòd ſit agens per ſe, & quod ſit agens ſimpliciter, & quod agens per eſſentiam, & quod ſit agens primum, & quod agens vnicum, & quod ſit agens primum quod eſt actum, & hoc eſt eſſe in omnibus his quæ ſunt. Cum autem dicimus, quòd eſſe neceſſe eſt fieri ex nihilo, ſenſus eſt, quòd nihil fit ante eſſe actu eo modo quo nihil poteſt habere ordinem : conſideratum enim in ratione oppoſitionis qua opponitur ad aliquid ſiue ad eſſe, ordinis eſt particeps. Hoc igitur ante poteſt dicere ordinem temporis, aut ordinem non temporis, ſed exiſtendi ſimpliciter. Temporis autem ordo phyſicè loquendo eſſe non poteſt : quia omnis ordo temporis fundatur in potentia exeunte de potentia ad actum per motum : nos autem iam oſtendimus iſtum cauſalitatis modum eſſe ante motum omnem ſecundum naturæ ordinem : igitur oportet, quòd cum dicitur, eſſe primum cauſatum eſt ex nihilo, quòd aut dicat ordinem eſſendi, & hoc eſt eſſe quod nunc primò eſt, & non ante, vel eſſe quod ab alio incipit eſſe, vel ſecundum aliquem talem modum. Amplius etiam ſi ponamus, quòd huius eſſe nunquam incepit, ſed ſemper fuit, nihil minus ſequitur ex dictis ipſum & ab alio eſſe, & ex nihilo eſſe. Reſumamus igitur quod iam ante probatum eſt, quòd cauſa ſecundum actum eſt, & non eſt cum effectu ſecundum actum : & tunc ſciemus, quòd ſi eſſe eſt permanens in actu, oportet eum ſemper agere & fluere fontaliter eſſe omnis eius quod eſt : ex quo conſtat primam cauſam non niſi per eſſentiam agere. Amplius cum agere ſit perfectius quam habitus, ſecundum quem facultas agendi, & perfectio ſecundum habitum non ſit niſi compoſiti, & non per eſſentiam ſuam agentis, oportet neceſſariò, quòd primum agens ſit agens continuè, & non ſit agens per intentionem acquiſitam in eo. Quod enim agit per intentionem acquiſitam, aliquo indiget & eſt imperfectum : & ſicut dicit Algazel, ſi obiiciatur, quòd aliquis agat intendens aliquid acquirere alij, & non ſibi, non eſt inſtantia : quia niſi aliquid boni ſibi acquiri intenderet, in alio non ageret. Hæc ergo eſt vera conſideratio cauſæ agentis ſecundum huius ſapientiæ propriam conſiderationem : & ex iſta conſideratione ſcitur, quòd cauſa mouens eſt intendens, & quod illa eſt de conſideratione phyſici. Cauſa autem agens prima eſt per eſſentiam, ſeparatam agens : & hoc eſt propriè de conſideratione primi Philoſophi. Scitur etiam qualiter eſſe pendet ex cauſa iſta, qualiter ipſa eſt vna de cauſis quatuor & prima inter eas. Scitur etiam ex his quæ dicta ſunt, qualiter quidam dixerunt eſſe quinque cauſas : eò quod efficientem quam ſequitur eſſe inquantum eſt eſſe, diuiſerunt à cauſa mouente inquantum eſt mouens. Quidem autem quatuor eſſe dixerunt : eò quòd vna in communi eſt ratio efficientis & mouentis : & huius eſt facere eſſe quod non eſt. Patet etiam, quòd efficiens ſecundum iſtam rationem eſt ante omnes alias ſubſtantia & ratione & ordine naturæ. Sed non oportet, quòd mouens in eo quod mouens ſit ante omnes alias ſubſtantias, niſi in quodam quod videlicet mouetur, ſed ſimpliciter & vniuerſaliter accipiendo non eſt verum, quin potius finis ante erit, & etiam forma quædam ſi qua eſt forma prima : ſed in ſequentibus erit de talibus tempus inquirendi.

Cauſæ efficientis duplices ſunt effectus.

Cum autem cauſæ efficientis duplices ſint effectus, ſcilicet vniuoci & æquiuoci : vniuoci quando in ſpecie vna vel genere vno vel ſecundum proportionem communicant effectus in eo quod effectus eſt, & cauſa ſecundum quod cauſa eſt, ſicut ignis calidus calefacit & ignit : æquiuoci autem, quando communicant dicto modo, ſicut motus calefacit, & ignis rarefacit & diſſoluit : conſtat quòd primo modo cum effectu communicans cauſa comparatur cauſato ſecundum æquale vel inæquale magis & minus. Eſt autem hæc comparatio aut in his quæ communicant in materia vna, & eſt eorum tranſmutatio adinuicem, ſicut eſt materia generabilium, ſicut ignis calidus qui cauſa eſt aquæ calidæ : aut eſt in his quorum materia non eſt vna, ſicut lumen ſolis, quod eſt cauſa luminis in luna. Et ſicut quorum materia non eſt vna, tunc aut eſt ita quod diuerſa materia nihil penitus habet prohibens ad effectum ſuſcipiendum, aut habet aliquid prohibens. Et primi exemplum eſt ſuperioris ætheris ſuperficies ad ſuſcipiendum lumen lunæ & ſtellarum : & ideo per totum illuminatur in profundum ſui æquali lumine & æquipotente, vt eſt in ſtellis. Exemplum autem ſecundi eſt lumen in ſole ſicut in cauſa, & ſtellis & luna ſicut in effectu : & non eſt æquè potens in luminoſitate, eò quod luna aliquid habeat opacitatis : propter quod de natura terræ eſſe dicitur. Et ſimiliter propter aliquam ſubſtantiæ materialis puritatem non eſt

æquè potens lumen in ſtellis. Si autem eſt comparatio in his quorum eſt materia vna, aut eſt in ea materia effectus quæ ad effectum habent potentiam adiuuantis, aut potentiam non prohibentis, aut potentiam prohibentem. Et ſi habet potentiam adiuuantis, aut eſt potentia completa & perfecta, aut diminuta & imperfecta. Si autem eſt completa, tunc æquipotens poteſt eſſe effectus cum cauſa: & huius exemplum eſt, ſicut quando ignis agit in aërem adiutus calido aëris, tunc enim poteſt ignire ipſum & facere ignem, ſicut ipſe ignis generans eſt ignis. Exemplum autem ſecundi eſt, ſicut cum ignis agit in aquam calidam, quæ virtutem habet caloris incompletam. Et ideo niſi illa virtus perficiatur, non erit æquipotens effectus cum cauſa. Exemplum autem virtutis non prohibentis eſt materia ad igneitatem præparata, quæ ſine prohibitione parata eſt ſuſcipere ignem: & in his poteſt eſſe æquipotentia. Exemplum autem virtutis prohibentis eſt quando materia in quam agit ignis, eſt actualiter facta: tunc enim manente eo quo agit in contrarium, non eſt æquipotentia. Ex his patet, quòd cum cauſa prima nihil cõmune habeat cum cauſatis ſuis, nulla eſt æquipotentia inter cauſam primam agentem & ſua cauſata. Amplius cum illud quod per eſſentiam eſt agens, totum eſt agens & nihil patiens in ipſo. Et cum illud quod primum eſt agens, à nullo ſit aliquid ſuſcipiens vel habens, patet quod ſola prima cauſa vere eſt agens, & quod nulla ſecundarum cauſarum verè agens eſt, ſed agere ſuum habet ab alia, vel ſecundum aliquid agit & ſecundum aliquid patitur. Hæc ergo eſt conſideratio cauſæ agentis.

In cauſa autem finali conſiderandum eſt, quòd alius finis operis, alius eſt finis intentionis: & ſic in natura alius eſt finis generationis, & alius eſt finis naturæ generantis. In arte enim mechanica alius eſt finis operis, vt fortè domus, vel aliud in quo quieſcit operatio operantis. Finis autem intentionis eſt aliud à fine operis, ſicut fortè ſecuritas habitationis à pluuiis, caumate, & ſecuritate latronum, vel hoſtium irrumpentium eſt finis: & hic finis conſtat, quòd diuerſus eſt à forma artificiali. Et ſimiliter eſt in natura: quoniam fortè finis generationis eſt forma: finis autem generantis ſecundum naturam eſt eſſe diuinum quod participatur per generationem. Et hæc non eſt forma, ſed aſſimilatio primæ cauſæ, ſecundum quod poſſibile eſt participare vnicuique: & ſic patet qualiter cauſa finalis eſt diuiſa à forma, licet aliquando finis & terminus in vnam rem coincidat cum forma. Hæc ergo eſt determinatio finis quæ eſt terminus operis, & cauſa finalis quæ eſt finis intentionis. Amplius autem finis dupliciter conſideratur, ſecundum eſſe videlicet & ſecundum quod mouet efficientem & materiam, & forma etiam ordinatur ad eam, non eſt in ipſa cauſa ſecundum quod accipitur in eſſe, ſed potius eſt finis, licet multi dicant contrarium: non enim ſic eſt cauſa omnium, ſed potius prout eſt in intentione, ſic eſt cauſa omnium: quia ſic mouet propter eam efficiens, & ſic apperit eam materia, & etiam forma talis aptatur materiæ per quam finis includatur ſecundum eſſe ergo eſt finis: ſed ſecundum quod eſt in intentione cauſæ finalis ſic eſt cauſa.

Nota quomodo finis ſit cauſa.

Sicut autem iam conſiderauimus modos efficientis & finis, ſic iterum conſiderabimus modos materiæ. Sunt autem modi materiæ multi: aliquando enim materia dicitur quod ſine omni ſua mutatione eſt receptibile alicuius, ſicut tabula raſa receptibilis eſt imaginis. Aliquando fit receptibilis cum aliqua permutatione: & hoc fit dupliciter: aut enim eſt cauſa cum permutatione ſitus partium, aut cum permutatione ſitus & alteratione. Si autem eſt cum permutatione ſitus, hoc eſt dupliciter: aut enim eſt permutatio cum tranſpoſitione partium materiæ tantum, aut cum abiectione partium aliquarum. Et cum tranſpoſitione partium eſt materia ſicut cera ſigilli, & ſenſibilia receptibilia ſunt imaginum, & ſimiliter illa quæ dicuntur productibilia. Si autem cum ablatione & additione vel altero iſtorum, tunc eſt ſicut figura inciſionis, ſicut ex ligno lectus, vel ex ligno Æſculapius. Si autem eſt cum alteratione, hoc poteſt eſſe duobus modis: aut enim eſt ſolum vnicum alterationis ſubiectum, aut vnum cum aliis. Siquidem vnum eſt cum aliis, tunc eſt ſicut miſcibilia ſunt materia mixti. Si autem per ſe ſolum, tunc aut eſt materia ex qua fit, aut poſtquam, ſicut oſtenſum eſt in libro ſecundo huius ſapientiæ ſuperius. Et ſiquidem eſt ex qua fit, tunc aut ſubiicitur cum priuatione, aut cum contrario, aut ſimpliciter. His enim tribus modis ſubiectum motus conſideratur cum dicitur: ex non albo, aut ex nigro, aut ex eo quod fit album, fit album: hyle enim eſt ſubiectum generationis & corruptionis primum, & per conſequens aliorum motuum eſt ſubiectum. Et ſi eſt vt poſt quod fit id quod fit, tunc eſt ſicut ex puero fit vir, & ſicut ex addiſcente & diſpoſito fit ſciens. In his omnibus eſt commune accipere, quòd id quod eſt potentia aliquid & non actus, dicitur materia, cum fit potentia quod recipiat id quod fit ex ipſo, vel habeat illud vt ſubiectum, vel mutetur ad ipſum. Et ideò materia eſt ſubiectum mutationis per hoc quod eſt in potentia, & fundamentum rei per hoc quod eſt ſuſcipiens & habens & ſubſtans. Et per hæc & ſimilia ſatis cognoſci poteſt materia.

Nota diuerſos modos materiæ.

Forma verò etiam dicitur multis modis. Et tamen propriè dicta forma quæ principium eſt conſtituendi id quod eſt ſecundum actum & eſſe: & ideò quia ſeparata ſunt prima quæ conſtituunt id quod eſt in actu, ſeparata dicebantur formæ principaliter ab antiquis: & deinde dicebantur formæ imagines harum quæ conſtituunt in actu materiam. Et hoc quidem duplices ſunt: quia aut conſtituunt in actu perfecto, aut imperfecto. Actus enim perfecti ſunt, qui dant eſſe & rationem ei quod conſtituitur in actuali eſſe, ſicut formæ materiæ quas vocamus formas. Imperfectus autem actus & imperfecta forma motus eſt. Actus autem perfectus, aut reſpicit & perficit materiam ſimpliciter, & ſic dicitur forma: aut reſpicit materiam in multitudine quadam compoſitionis exiſtentem, & ſic dicitur totum ſiue forma totius: tunc enim forma virtutum habet multiplicitates per quas eſt perfectio partium materiæ, ſicut per ſeipſam

eſt

eſt perfectio materiæ ſecundum ſe acceptæ. Ad imitationem huius dicuntur formæ accidentia: quia conſtituunt ſecundum quid in eſſe quodam. Et quia formam dantem eſſe propriam in omnibus ſequitur figura quę eſt determinatio quanti, ideò figura dicitur forma extra circa aliquid conſiſtens. In artificialibus tamen figura eſt principalis forma, ſicut patet cuilibet, niſi forte ars ſit naturæ iuuamentum, ſicut in alchimicis & in his artibus quarum operationes ſunt mixturæ digeſtiones & corporum tranſmutationes. Ex his ergo & huiuſmodi formarum ſciuntur diuerſitates. Qualiter autem tres cauſæ aliquando in vnam coincidunt, in ſecundo phyſicorum eſt determinatum. Hæc ergo dicta ſint de cauſis & cauſarum differentiis & modis.

CAPVT IV.

De modis elementi.

Tex. c. 4. ELementum poſt cauſam eſt diſtinguendum: quia elementum de ratione ſui dicit aliquid conſtituens rei conſtitutæ intrinſecum, quod non omninò dicit cauſa. Dicamus ergo, quòd elementum dicitur illud ex quo componitur res primo, ita quòd ante ipſum nihil venit ad rei compoſitionem, ita quòd illud primum componens ſit in exiſtente compoſito, & ſit indiuiſibile & irreſolubile ſecundum ſpeciem ad aliam ſpeciem ſe componentem. Et hoc eſt quod elementum eſt in compoſitione primum, & in reſolutione vltimum. Et quia eſt vltimum in quo ſtat reſolutio, ideò non diuiditur reſolutione ad ſpeciem aliquam ſiue ſpeciei priorem. Sic autem dicto elemento diuiditur ſecundum modos primi componentis exiſtentis in compoſito: aut enim eſt intus re ſiue ſubſtantia, aut virtute. Et ſi deinde eſt intus virtute, tunc eſt ſicut demonſtrationes primę dicuntur elementa ſequentium demonſtrationum. Si autem eſt ſubſtantia intus, tunc aut ſitu ſolo componit, aut ordine, aut etiam componentium alteratione. Situ autem ſunt lineæ elementa figurarum: & ordine ſunt elementa literæ ſyllabarum, & ſyllabæ dictionum. Alteratione autem miſcibilium adinuicem, ſunt ignis, aër, & aqua, & terra elementa corporum phyſicorum. Secundum hoc ergo quòd eſt eſſe compoſitione primum & reſolutione vltimum ſubſtantialiter intrinſecum exiſtens & ordine componens, ſunt vocis literatæ elementa illa ex quibus primis vox literata componitur, & in quæ ipſe voces literatæ diuiduntur vltimò: & illa non diuiduntur in alias voces priores ſe & ſpecie diuerſas ab eis. Aut fortè ſi aliquibus prima elementa diuidantur, non diuiduntur niſi in partes ſimiles ſibiinuicem & toti ſecundum ſpeciem, ſicut aqua quæ eſt elementum, diuiditur in particulas quarum quælibet eſt aqua: ſed hoc modo non diuiduntur ſyllabæ, & elementa ſyllabarum diuiſibilia ſecundum quantitates homogenij: ſed elementa ſyllabarum ſimpliciter ſunt indiuiſibilia.

Similiter autem ſecundum rationem elementi præſcriptam dicunt Philoſophi elementa ea quæ ponunt corporum phyſicorum eſſe elementa. Sed hoc iam ſecundum veritatem alterat adinuicem fiunt elementa, ita quòd minimum vnius ſit cum minimo alterius: quia non ſunt alterabilia adinuicem niſi diuiſa per minima. Hoc autem primo libro peri geneſeos ſatis eſt oſtenſum. Philoſophi tamen antiqui non omnes ſic eſſe dicebant: eò quòd quidam ponebant non niſi ordine & figura & conuerſione ſicut compoſitiones, quæ vocabant rhyſmum & diathigen & tropen, ſicut alibi diximus. Quocunque autem modo poſitiones varient, in hoc conueniunt, quòd elementa corporum dicebant vltima illa in quæ diuiduntur reſoluta corpora, ita quòd illa vltima non reſoluuntur in alia à ſe ſpecie differentia: talia enim dicunt eſſe elementa, omnes antiqui, ſiue vnum tale, ſiue plura talia dicant corporum phyſicorum eſſe elementa. Supra lib. 1. tract. 3. cap. 15.

Similiter autem ſecundum eandem elementi rationem, ſed ſolo ſitu componentia dicuntur elementa ea quæ ſunt prima componentia diagrammatum, hoc eſt, deſcriptarum in continuo figurarum. Et ex toto ſiue vniuerſaliter ſi elementum virtute dicatur intrinſecum, tunc adhuc ſecundum inductam elementi rationem dicuntur elementa demonſtrationum. Nam primæ demonſtrationes ante quas nullæ ſunt, in pluribus ſequentibus virtute exiſtentes eſſe demonſtrationum elementa dicuntur. Licet autem virtute dictæ ſint primæ demonſtrationes in conſequentibus ineſſe, inſunt tamen aliquo modo ſecundum ſubſtantiam: fit enim circa ſubiectum & prædicatum implicatio demonſtrationis primæ in ſecunda, & ſic deinceps ſemper prior eſt in conſequente ſecundum theorematicum ordinem. Et ſecundum hunc modum ſunt petitiones & ſuppoſitiones & diffinitiones elementa primarum demonſtrationum. Et hoc etiam modo veriſſimæ ſunt propoſitiones elementa quædam concluſionum. Et hoc non vidit Auicenna qui negat omnia iſta, & ſimiliter Algazel inſecutor Auicennæ. His ergo modis dicitur elementum magis propriè: ſunt enim primi ſyllogiſmi ex tribus terminis per vnum medium: & horum implicatio fit in omnibus conſequentibus. *Nota errorem Auicennæ & Algazelis.*

Transferentes autem elementum ab iſta ſimilitudine vocant Stoici elementum hoc quod in ſe eſt vnum exiſtens & paruum ſubſtantia, non virtute, ad multa eſt vtile in quibus eſt ſaluatum. Et determinantes elementum dicunt, quòd paruum eſt ſubſtantia & ſimplex, & indiuiſibile. Paruum autem dicunt in quantitate, ſimplex autem in formis, & indiuiſibile in materia ſubſtantiæ ſecundum ſe acceptæ: dicunt enim magnum componi ex paruis, & ſpecies ex ſimplicibus formis, & ſubſtantiam ex indiuiſibili materia. Et ex iſta tranſlatione elementi prouenit alia elementi multiplicitas diuerſa ab ea quæ inducta eſt: ſecundum prædictam elementi enim multiplicitatē elementum eſt materiale componens, quod in eſſe formæ ſaluatum intus exiſtit. Ab illa autem ſecunda acceptione elementi euenit, quòd maximè vniuerſalia ante quæ non ſunt alia ſunt elementa vocata: eò quòd vnumquodque ipſorum vnum ens & ſimplex ineſt in multis formaliter ſaluatum in illis, aut ineſt omnibus, aut pluribus ſub ipſo exiſtentibus:

omnibus quidem ſicut vnum & ens : pluribus autem ſicut genera entium. Eſt autem quodlibet ipſorum vnum in lumine intelligentiæ & ſimplex : eò quòd non habet aliquid ante ſe ex quo fit : deficit tamen ab elementi ratione : quia non eſt coordinatum aliis & mixtum, quod eſt de elementi ratione. Hac etiam tranſlatione vnitas & punctus videntur eſſe quibuſdam elementalia principia : vnitas quidem, quia ipſa eſt ſimplex indiuiſibilitas rerum : punctum autem, quia conſtituitur vno tantum ſitu addito ſuper rationem ſimplicem indiuiſibilis, & hoc remoto non differt penitus ab vnitate.

Hæc autem elementa dicebant eſſe quidam Stoicorum antiquorum rerum principia. Et horum alibi aſſignauimus rationes : tamen hoc conuenit tantum dicere, quòd illa quæ ſimpliciter vocantur genera, ita quòd nullo modo ſunt ſpecies, ſunt indiuiſibilia, eò quòd non habent diffinitionem, illa genera quidam vocant elementa, & magis dicunt elementa eſſe hæc genera quam differentiam : eò quòd ſecundum eſſe accepta in plus ſunt illa genera quam differentia : nam cui conuenit ineſſe differentiam, ſequitur genus ineſſe : ſed non ſequitur è conuerſo, cui inſit genus, quòd continuò inſit differentia : generaliſſima enim rationes non habent : quia licet dicatur ſubſtantia ens per ſe exiſtens, & hoc videatur eſſe ratio ipſius, id tamen eſt indiuiſus intellectus ſubſtantię : per hoc enim ſeparatur ab accidente. Vnde ſicut ens ſimpliciter eſt ſimplex, non habens rationem, ita in ſubſtantia : quia idem eſt ens ſimpliciter & ſubſtantia. Quod enim dicitur per ſe exiſtens, non dicit niſi modum illius ſimplicis entis quod eſt ſubſtantia. Vnde non eſt verum quod quidam dicunt, quòd generaliſſimum non habet rationem extra ſe, ſed intra ſe, & ſic ſit compoſitum ex potentia & actu : quicquid enim intra ſe habet diffinientia, illa extra ſe explicat diffinitio. Sic ergo generaliſſimum ſimplex & primus eſt conceptus ſubſtantiæ & indiuiſibilis: & ideò diffinitorum reſolutio ſtat ad ipſum, & ideò vocatur elementum.

Colligamus ergo modos inductos de elemento, & videbuntur reduci ad tres in communi. Eſt enim indiuiſibile primum compoſitione, & vltimum reſolutione formæ elementum : hoc autem indiuiſibile aut eſt indiuiſibile diffinitione, aut forma, aut quantitate. Et ſic idem quantitate eſt indiuiſibile, aut indiuiſibilitas eſt natura eius per quam in eſſe conſtituitur, & eſt vnitas : aut conſtituitur ſitu addito ſuper indiuiſibilitatem, & eſt punctus. Si autem eſt indiuiſibile forma, hoc eſt dupliciter ſecundum duplex eſſe formæ vniuerſalis vel particularis, & ſecundum diuiſionem formæ particularis vel vniuerſalis. Et ſecundum diuiſionem formæ particularis dicuntur elementa vocum, & corporum, & diagrammatum, ſecundum differentias ſuperius inductas : quia elementa vocum in aliam formam non diuiduntur. Et ſimiliter quælibet pars aquæ aqua eſt, ſicut quælibet pars lineæ linea. Si autem eſt ſecundum eſſe formæ vniuerſalis, tunc vniuerſalia ſunt elementa : eò quòd ipſa in pluribus exiſtentia ſaluata manent ſecundum vnam formam ſimplicem, quæ eſt intellectus omnium illorum in quibus ſunt. Si autem indiuiſibilia ſunt per diffinitionem, ſunt prima genera elementa. Omnium autem ſic dictorum elementorum commune eſt hoc quòd elementum cuiuſlibet eſſe dicatur, quod primum eſt indiuiſibile ſubiectum vnicuique. Et hoc modo materia prima eſt ſubiectum, eò quòd ipſa eſt indiuiſibilis diffinitione & forma & quantitate: ſic enim ſumpta prima materia eſt ſimplex natura ſine forma & quantitate exiſtens : & hoc modo nec motui nec mutationi ſubiicitur, ſed eſt id quod eſt in compoſito præter omnem formam.

CAPVT V.

De modis naturæ.

NAturam autem poſt hoc conuenit diſtinguere, quod licet prout principium motus & ſtatus per ſe & non ſecundum accidens, ſit à nobis diſtinctum in 2. phyſic. tamen etiam hîc communius naturam ſpeculantes congruit diſtinguere : quia & formam quæ natura eſt, & alia huiuſmodi ſpeculamur : ſecundum enim quòd ſunt entis conſideramus huiuſmodi, & non ſecundum quòd ſunt rei vel mobilis corporis. Dicimus ergo, quòd natura dicitur vno modo quædam generatio generatorum : talis, inquam, generatio quæ non ſit ipſa ad eſſe mutatum, ſed talis vt ſi quis id quod eſt ex ſe aliquid porrigens, dicat naturam : dicimus enim virtutem illam naturam : quia ex ſe porrigit formarum ſibi cohærens, ſicut virtutem pullulantem quæ ex ſe porrigit id quod ex ſe formatum dicimus naturam : ſicut videmus à ſemine pullulare radices & ſtipitem, & à ſtipite ramos, & huiuſmodi : & dicimus, quòd natura ſeminis porrigit illa, & natura ſtipitis porrigit ramos & virgas & huiuſmodi.

Tex. c. 5. *Nota quomodo differenter metaphyſicus de natura conſiderat & naturalis.*

Et iuxta illum modum dicimus illud naturam, ex quo generatur ſiue formatur pullulando id quod eſt generatum, ita quòd illud ex quo formatur, ſit formans primum, ita quòd ſit in ipſo exiſtente formato per aliquem modum, ſicut membra formantur ex corde, & ſunt in ipſo per aliquem modum quem conſequenter determinabimus, & ſicut fructus & ſemina formantur ex plantis, & ſunt in eis per modum ſtatim determinandum.

Amplius adhuc iuxta hunc modum dicitur natura id vnde motus primus eſt in quolibet naturaliter exiſtentium, ita quòd principium illius motus ſit in eo, & intrinſecum eidem exiſtens, ſicut in animatis primum motum dicimus eſſe motum nutrimenti, & principium huius motus intrinſecum eſſe naturam nutriti, ſiue illud virtus ſit cordis, ſiue hepatis, ſiue radicis in plantis, ſiue alterius : hoc enim non eſt de intentione propoſiti diſtinguere : quia hoc in libro de animalibus eſt diſputatum. Hoc etiam modo motus primus ſpermatis in ſe habet principium, quod eſt natura ipſius inquantum exiſtit ſperma. Et hoc modo omnia quæ mouentur ſecundum naturam, habent in ſe principium motus ſui inquantum ſunt talia. Quid autem ſit hoc in quo conuenire videntur omnia ſic mota per naturam, non habemus cum ſtudio

hoc

hoc dicere : quia in ſequentibus de hoc erit tractatus. Sed quod hîc ſufficit, hoc eſt, quòd ſicut diximus, forma primi motoris ſtat ad vltimum quod mouetur tantum : nec ſtaret ad id vltimum, niſi per omnia media diffunderetur vſque ad vltimum. Et hoc eſt principium motus commune in eis, ſicut ſupra in ſecundo huius ſcientiæ libro eſt declaratum. Quod autem principium motus eſt omnibus attribuens motum ſecundum naturam, declaratum eſt in 8. noſtrorum phyſi. In conſequentibus tamen cum ſtudio ſubtili de hoc intendemus. His ergo tribus modis dicta natura conuenit in hoc quòd eſt principium motus exiſtens in eo quod mouetur. Et ideò oportet diſtinguere qualiter inſit his quæ pullulando ex aliquo porriguntur.

Dico ergo, quòd hoc modo porrectionis generari ex aliquo dicuntur quæcunque nutrimentum & augmentum habent per aliquid à ſe diuiſum & in ſubſtantia & figura, & motum nutrimenti & augmenti & formationis accipiunt ex ipſo in tangendo ipſum. Et in hoc quòd inſimul aptè ſunt cum ipſo in aliud adeſſe aptè vltima eorum cum vltimis eorum ex quibus pullulant, ſicut tymbria plantarum & animalium : quoniam fructus plantarum poris ſuorum aptè adſunt vltimis pororum plantarum: & adhærent vltima vltimis adeò aptè, quòd paruus ſpiritus & porus recipiens ſuccum eſt ſuper porum per quem decurrit ſuccus in planta: & ſic ex planta continuè haurit ſpiritum & nutrimentum & virtutem formantem. In animalibus autem embrya per vmbilicum cohærent aptè matricibus, ita quòd porus arteriæ embryj eſt ſuper porum arteriæ matricis, & porus venæ ſuper porum venæ, & porus nerui ſenſibilis ſuper porum nerui ſenſibilis, & porus nerui motiui ſuper porum nerui motiui : & ſic aptè cohærens adeſt matrici in tangendo aptè. Et ideò fortè & nutrita coaleſcunt : virtute enim & porriguntur ex matrice. Hoc etiam modo aptè coniuncta cordi pullulant ex ipſo, ſicut patet per ea quæ in libro de animalibus & plantis diſputata ſunt. Omnia autem quæ ſic ſimul ſunt apte ſunt ſimul tactu vltimorum reciprocè agentium & patientium inuicem & abinuicem aut ſuper tactum conflatione & conglutinatione quadam. Huius autem conflatio ſiue conglutinatio differt à tactu : quia in tactu nihil eſt præter contactum vltimorum quæ ſine medio ſunt ſimul : nihil, inquam, quod diuerſum eſſe ſit neceſſe à tangentibus. In his autem ſimul aptè conflata vel conglutinata eſt aliquid vnum & idem medium in ambobus exiſtens, quod pro tactu facit ſimul aptè eſſe, & facit ea vnum eſſe ſecundum quantitatem extenſiuam, & continuitatis modum illum quo aptè vtriuſque particulæ ad medium copulantur, licet non faciat ea vnum ſecundum qualitatem : quia alia eſt qualitas porrigentis, & alia porrecti, & alia medij. Et hoc vocatur coctilidon in plantis, & vmbilicus in animalium conceptibus, & ſubneſis in membris. Sic ergo dicitur natura principium quoddam motus primi ſecundum tres diuerſitates. Et hoc modo natura aliquod habet de ratione cauſæ mouentis.

Amplius autem natura ex quo ſicut ex materiali principio, aut eſt aliquid, aut fit aliquid eorum quæ naturaliter ſunt, ita quod illud ex quo fit ſit ſaluatum in eo quod exiſtit ordinatum in effectu, & non ſit mutatum à proprietate ſuæ eſſentiæ, vel à ſua naturali poteſtate: & hoc modo dicitur maximè materia artificiatorum natura eorum : quia illa ſaluatur in eis ſecundum eſſe, & poteſtatem naturæ, ſicut ſtatuæ & vaſis æreorum æs dicitur natura, & lignorum dicitur natura lignum, & ſimiliter eſt in aliis. Et ideò ab hac materia denominatiuam accipiunt prædicationem, qua ærea & lignea dicuntur : vnumquodque enim talium per artem factorum eſt ex his, ita quòd prima materia in qua conueniunt ſecundum naturæ poteſtatem, ſaluata eſt in ipſis. Empedocles enim hoc probauit eſſe naturam & non formam, dicens, quoniam ſi plantatur lectus, pullulauit vtique lignum, non lectus. Et quia ars imitatur naturam, ideò quidam Philoſophorum dicunt elementa ex quibus fiunt naturalia corpora, eſſe naturam eorum quæ ſunt ex ipſis. Elementa enim ſaluata ſunt in ipſis ſecundum primum eſſe ipſorum : nec omninò poteſtate priuata ſunt, licet excellentiam naturalium poteſtatum amiſerunt per aliquod medium mixtum alteratione. Hanc autem alij dicunt ignem, alij terram, alij aquam, alij aërem, alij aliud aliquid tale ex quo fiunt corpora dicentes eſſe naturam, alij autẽ quædam plura eorum dicunt eſſe naturam, alij autem omnia iſta quatuor, ſicut ſæpè alibi diximus. Cum autem natura dicitur materia, per poſterius dicitur natura, cum natura propriè ſit principium motus & quietis, ſicut diximus nuper. Eſt tamen etiam ibi materia & aliquid formale, quod principium eſt materialis motus, ſicut ſæpius oſtenſum eſt.

Amplius alio modo dicitur natura propriè ea quæ eſt natura exiſtentium & ſubſtantia quæ eſt forma rerum & quidditas. Et quia forma eſt multiplex, quædam enim eſt harmonia compoſitionis, quæ in meteoris determinatur : & quædam eſt actus & perfectio materiæ, non harmonia, nec harmoniam conſequens : & ideo quidam ſunt dicentes naturam rerum eſſe primam compoſitionem quæ eſt harmonia compoſitorum ad medium geometrium, ſicut alibi ſæpè oſtenſum eſt à nobis. Aut etiam ratio illius compoſitionis, ſicut dicit Empedocles, quòd natura rei compoſitæ nullius eſt ſimplicis exiſtentium. Sed natura eſt ſolum permixtio, & relatio ſiue remiſſio permixtorum ab excellentiis miſcibilium ad mixti rationem mediam, ita quod talis ratio etiam in hominibus qui ſubſtantiam habent magis ſuper miſcibilium naturam eleuatam, vocatur natura. Et ſi ſit vt eſt in hominibus, quòd natura eſt mixti, ideo & harmonia, tunc multò magis eſt hoc in aliis aliorum formis naturalibus. Quapropter etiam quæcunque à natura ſunt, aut fiunt, etiamſi iam exiſtat materia ex qua nata ſunt fieri, aut eſſe, non dicimus ea habere naturam, ſi non habent ſpecies ſecundum rationem & formam quæ dat eſſe & nomen. Gratia huius etiam id quod ex his vtriſque eſt, ex materia videlicet & forma, vt ipſa animalia & partes eorum ſimiles & diſſimiles, dicuntur naturæ quædam, ſecundum quod talẽ naturã quę forma eſt, attingunt.

Et etiam dicitur natura iuxta modum quo materia eſt natura : dicitur autem materia quæ eſt in materiato ab eſſe ſuo & poteſtate permutata. Et hæc materia dupliciter conſiderata natura dicitur : tut enim eſt materia quæ eſt ſecundum genus prima ante quam nulla eſt in genere eorum quorum eſt natura : aut quæ non ſimpliciter, ſed quæ ad hoc in ſpecie determinata eſt prima : & hæc vocatur proxima, ſicut operum æreorum ad ipſa quidem opera prima ſiue proxima materia eſt æs : totaliter autem & vniuerſaliter prima materia ad illa eſt aqua : quia in quarto noſtrorum meteororum oſtendimus omnium eorum quæ liquefiunt calido ſicco, primam naturam eſſe aquam. Æris ideo forſan prima materia eſt aqua, ſi omnia liqueſcentia ſecundum primam materiam ſunt aqua. Et iuxta quintum modum ſumendo naturam, & ſpecies & ſubſtantia rei formalis eſt natura : ſubſtantia, dico, quæ eſt finis ſiue terminus generationis, quamuis non ſit forte finis generantis, ſicut in præcedenti capitulo diximus. His ergo modis dicitur natura magis propriè : metaphoricè vero & minus propriè & vniuerſaliter omnis ſubſtantia dicitur natura quædam compoſita : propterea quia à natura illa quæ forma eſt ſubſtantia, eſt ſubſtantia id quod ſubſtantia quædam eſt. Secundum quam rationem etiam Boëtius dicit, quòd natura eſt omne quod agere & pati poteſt.

Materia duplex.

Ex dictis ergo patet, quod primo & principaliter natura eſt ſubſtantia formalis : hæc enim ſecundum quod eſt cauſa agendi principium motus habentium hoc principium in ſeipſis, non per accidens, ſed inquantum ipſa ſunt. Materia namque natura dicitur : quia huius naturæ quæ eſt forma, ſuſceptibilis eſt. Similiter autem generationes ſiue pullulationes, & etiam ipſa mutatio generari vocata, naturæ dicuntur: quia ſunt motus ſiue mutationes ab ea vel ad eam. Similiter id quod eſt principium motus eorum quæ à natura ſunt, dicitur natura : quia eſt talis forma : exiſtens autem poteſtate, aut perfectione : poteſtate quidem quando non mouet actualiter, poteſt tamen mouere : perfectione autem quando mouet ſecundum effectum motus. Hæc ergo dicta ſint de modis naturæ.

CAPVT VI.

De modis neceſſarij.

Tex. c 6. NEceſſarium autem poſt hoc diſtinguemus: quoniam licet neceſſarium ſimpliciter non ſit niſi id quod eſt cauſa, tamen non dicit cauſalitatis modo cauſam, & minus dicit eam quam natura quæ aliquid habet efficientis & formæ, ſicut diximus. Dicimus ergo, quòd neceſſarium aliquando dicitur, ſine quo viuere viuentibus non contingit, & eſt ad vitam coelementale, & tenet ſe tamen ex parte materiæ, ſicut ſpirare interiori vel exteriori ſpiritu, & cibus animalium ad vitam dicitur eſſe quoddam neceſſarium ex parte corporum viuorum : ſine his enim impoſſibile eſt viuere. Quid autem ſit ſpirare ſpiritu interiori, quod neceſſarium eſt omnibus viuentibus, & quid ſit ſpirare ſpiritu exteriori, diximus in libro noſtro de ſpiritu & reſpiratione.

Et alio modo dicitur neceſſarium per comparationem ad cauſam finalem & non materialem. Et hoc vocatur neceſſarium ſuppoſitionis; quia poſito in talibus poſteriori ſecundum eſſe, neceſſariò infertur prius quod eſt ad illud, quaſi via ad obtinendum, vt ſine quibus bonum alicuius eſſe non contingit, propter talem ſuppoſitionem neceſſaria dicuntur. Et pro vno accipimus & eodem modo, ſiue per hoc detur fieri bonum, aut aliquod malum expelli, aut etiam malum priuari, aut ceſſare non expulſum: velut dicimus neceſſarium eſſe bibere pharmaciam, ſi debeat expelli putridus humor, vt homo ex putrida febre non laboret : aut alteratiuis vti neceſſarium eſt, ſi debeat priuari febris incenſa ex humore alio non putrefacto : & ſicut dicimus neceſſarium ad Æginam ciuitatem nauigare, vt recipiatur pecunia, quæ ibi non alibi dabitur. Hæc enim licet abſolutè neceſſaria non ſint, tamen ſuppoſito fine tali, ſi includi debeat, ſunt neceſſaria. Et ſimiliter eſt in machanicis & naturis. Si enim militaris eſſe debeat, neceſſaria eſt ea quæ eſt fabricatiua armorum. Et ſi homo eſſe debeat, neceſſe eſt & humorum ſit complexio.

Amplius vim faciens & ipſa vis ſiue violentia quandam dicuntur inferre neceſſitatem : hoc autem eſt ſecundum omen ſiue metum & voluntatem impediens proprios actus, & prohibens ab his quæ liberè concupiſcimus. Hoc enim inuoluntarium eſt, cuius principium eſt in alio, nihil conferente eo quod vim patitur. Et ideò vim patiens neceſſarium dicitur : eò quòd cogatur ex neceſſitate ſuam præpediente voluntatem. Propter quod omne tale neceſſarium flebile eſt & contriſtabile. Vnde Euenus poëta dicit, quòd omnis res tali modo neceſſaria flebilis facta eſt : vis enim ipſa neceſſitas quædam eſt. Et ideò Sophocles rector ad Periclem dicit. Hoc quidem quod ſuades facio, ſed vis me ea quæ iubes, facere cogit. Et ideò in ciuilibus ait prætor. Quod vi metuſue cauſa fit, ratum non habeo. Videtur tamen huius neceſſitas per rectam rationem eſſe quoddam incredibile & inopinabile. Cum enim opinio ſiue credulitas præordinet agenda per voluntatem, eſt neceſſitas violentiæ & motus contraria motui illi qui ſecundum prohæreſim eſt & præuoluntatem & præcogitationem. Et hoc neceſſarium ſumptum eſt ſecundum modum cauſæ efficientis & mouentis.

Amplius penes cauſam formalem ſumptum neceſſarium eſt, quod non contingit aliter ſe habere : hoc enim dicimus neceſſarium ſic ſe habere vt habet. Et hoc neceſſarium quidam poſteriorum Peripateticorum vocauerunt debitum ſic eſſe, & huic oppoſitum impoſſibile eſſe vocauerunt prohibitum eſſe : medium autem cuius eſſe ex aliis quibuſdam pendet cauſis, vocauerunt poſſibile. Secundum hoc ergo neceſſarium quod eſt debitum ſic eſſe & prohibitum non eſſe & non poſſibile ad eſſe & non eſſe, & alia omnia dicuntur neceſſaria. Iſte enim eſt modus principalis, & ad iſtum reſpiciendo omnia

nia alia proportionaliter neceſſitatis nomen accipiunt: id enim quod patitur vim, cuius principium eſt in alio, dicitur ideò pati vel facere, quod patitur vel facit neceſſariò, quando non contingit aliter facere vel pati propter ormen ſiue metum vel coactionem: quaſi illa exiſtat neceſſitatis ratio, propter quam non contingit aliter pati vel facere. Similiter autem eſt in concauſalibus viuendi, & ſuppoſitione boni quod debeat includi: natura cum aliter non contingit hinc quidem bonum finale, illinc verò viuere in concauſalibus, vel cum non contingit eſſe ſine aliquibus pro ſuppoſitis, ea neceſſaria eſſe dicimus. Eſt enim neceſſitas quædam cauſa, & iuxta numerum & conditionem cauſarum ſumpta. In his autem, ſicut in ſecundo phyſicorum oſtendimus, ſuppoſito poſteriori, neceſſariò infertur id quod eſt prius, tam in phyſicis quam metaphyſicis. Sed in doctrinalibus & demonſtratiuis per conuerſum modum eſt neceſſarium.

Et ideò præter omnia prædicta oportet ſcire, quòd demonſtratio eſt etiam de numero neceſſariorum: eò quod demonſtratum & demonſtrans non contingit aliter ſe habere, ſi bene & ſimpliciter demonſtratum eſt. Huius autem cauſa eſt: quia prima ſunt ex quibus eſt demonſtratio: ſed illa impoſſibile eſt aliter ſe habere ex quibus demonſtratiuus eſt ſyllogiſmus: in demonſtratione enim quorundam neceſſariò eſt diuerſa cauſa ab ipſis per quam demonſtrantur, & hæc ſunt concluſa & cauſata: aliorum autem nulla eſt cauſa, ſed ipſa ſunt propter quam alia ſunt ex neceſſitate.

Ex his autem neceſſariò concluditur, quòd omnium primum & quod ſecundum omnem conditionem & proprietatem neceſſitatis eſt neceſſarium, eſt ipſum ſimplex primum quod non habet cauſam, ſed eſt cauſa omnium prima. Hoc enim ſolum eſt quod non contingit plus habere, eò quod à nullo aliquid recipit: ſed omnibus largitur quicquid habent & ſunt: omne enim quod ab alio recipit, quocunque modo, contingit habere plus & minus: igitur omne tale contingit habere aliter & aliter: quia plus & minus habetur, & habetur aliter & aliter. Quod autem à nullo recipit, nullo modo contingit plus habere quam habeat, quare nec aliter & aliter contingit ipſum plus habere. Quia ſi aliter & aliter contingeret ipſum habere, contingeret ipſum plus habere. Hoc autem ideo eſt: quia cauſam non habet à qua recipiat eſſe, vel lumen, vel bonum, vel aliquid talium. Et hoc eſt ex ſeipſo eſſe debitum. Si qua igitur talia ſempiterna & immobilia ſint, ſicut in ſequentibus & vltimis partibus huius ſapientiæ oſtendemus, illis nihil eſt vi vel præter naturam: cum omnis violentia & præter naturam exiſtens fit ex quadam extrinſeca & fortiori cauſa: & illud verè eſt neceſſe, cui opponitur impoſſibile eſſe, quod prohibitum eſt eſſe omninò, & in ſe & in ordine ad cauſam.

Poſſibile autem eſſe eſt duobus modis: eſt enim poſſibile eſſe, quod in quadam alterius eſt potentia, ex qua pendet eſſe ſuum: & hoc modo omne cauſatum eſt poſſibile ſecundum naturam ſuam. Alio modo dicitur poſſibile eſſe, quod ex infirmitate cauſæ ſuæ ad eſſe & ad non eſſe ſe habet: & hoc opponitur neceſſario ſecundum modum eſſe ſui. Et vtroque modo dictum poſſibile ſecundum eſſe ſuum pendet ex alio, & illi debetur eſſe ſuum: propter quod omne ſuum eſſe quod debet alteri, eſt poſſibile ſecundum hoc quod debet alteri: quia ſic eſt recipiens. Si autem aliquid eſt cauſa & cauſatum reſpectu diuerſorum, hoc neceſſitatis rationem poteſt habere inquantum eſt cauſa, ſi ſit cauſa ſtans, cuius eſſe propter neceſſitatem ſui eſſe ſequitur aliud cui eſſe attribuit: quia ſic largitur, & non recipit: & ideo in iſta conſideratione non plus habere poterit, nec aliter & aliter habere. Sed ſecundum quod cauſatum eſt, recipit & plus habere poterit & aliter & aliter: & ideo poſſibile eſt & non neceſſarium. Hæc autem dicta ſunt de ordinibus cauſarum in eſſe ſumptarum ex primo motore vſque ad vltimum, quod mouetur motum tantum, in quo ſtat motus primi motoris: & non ſunt dicta de neceſſario demonſtrationum. In his enim licet concluſum ex alio accipiat neceſſitatem, tamen eſt neceſſarium non habens plus vt habẽs aliter & aliter. Hæc autem de neceſſario dicta ſunt: valde enim erunt vtilia ad vltimam iſtius ſapientiæ partem, in qua de prima cauſa erit loquendum, &c.

CAPVT VII.

De modis vnius.

QVamuis autem iam diximus de quinque intentionibus quæ ſunt de ratione principiorum entis, ſecundum quod eſt ens, neceſſitas enim concomitatur cauſam, & eſt quædam proprietas ipſius: & natura eſt cauſa quædam, & præcipuè eſt cauſa quæ principaliter eſt conſideranda à Philoſopho primo, quæ eſt forma. Cauſa autem eſt principium entis, & omnis cauſa eſt principium, ſed non conuertitur. Oportet tamen adhuc tractatui iſti inſerere diſtinctiones duorum nominum quæ ſunt primi intellectus vniuerſorum, & ideo principia ſunt omnium. Et hoc ſunt vnum & ens: prius tamen diſtinguemus intentionem vnius: eò quod vnum à multis entis dicebatur eſſe principium, & quia amplioris eſt diuiſionis quam ens, propter modum quem addit ſupra ipſum ens. Dicimus ergo, quod vnum communiori diuiſione dicitur quam habet, ita quod aliud dicatur vnum ſecundum accidens, & aliud dicatur vnum ſecundum ſe. Tex. c. 7.

Attendendum autem, quòd nihil omninò vnit niſi quod continet & terminat: nihil autem continet & terminat niſi quod perficit: vnde fit, quòd nihil vnit niſi quod perficit. Ex hoc enim quod perficit, totum intra terminos ſui eſſe concludit: & quod intra terminum ſui eſſe concluſum eſt, vnum eſt: quia in ſe indiuiſum eſt, & ab aliis eſt diuiſum. Ex his autem facile elicitur accidens nihil penitus vnire. Et ideo vnum ſecundum accidens eſſe non poſſe per vnionem quam facit accidens, ſed per vnitatem quam facit ſubiectum. Dicuntur ergo vnum ſecundum accidens dupliciter, accidens videlicet *Accidens ratione ſui nihil habet vnire.*

videlicet ſubiecto, & accidens accidenti gratia eiuſdem ſubiecti. Et vtrumque horum eſt dupliciter propter duplex ſubiectum, particulare ſcilicet & vniuerſale: particulare enim eſt accidenti, quod communiter accidens vocatur ſiue accidens per accidens, principaliter & maximè ſubſtat. Vniuerſale autem eſt, quod eſt quidem in ſubiecto particulari ſicut eſſe ipſius: accidens autem eſt in eo ſicut eſſe habens ab eo. Horum autem omnium exempla ſunt, quoniam ſubiectum & accidens ſunt vnum, ſicut ſi dicam Coriſcum & muſicum eſſe vnum, & Coriſcum muſicum, eò quod idem ſubiecto eſt dicere, Coriſcus & muſicus, & Coriſcus muſicus. Exemplum autem de vnitate accidentis cum accidente eſt, ſicut ſi dicam & muſicum & iuſtum eſſe idem quod iuſtus muſicus. Coriſcus: vnum enim dicuntur omnia hæc ſecundum accidens. Iuſtum quidum enim & muſicum vnum dicuntur: quia vni ſubiecto accidunt ambo. Muſicus verò & Coriſcus dicuntur vnum: quia alterum alteri accidit. Similiter autem ſicut in ſubiecto poſita iſta ſunt vnum per accidens, ita etiam modo quodam ſunt vnum ſi in prædicato ponantur, vt ſi dicam, Coriſcus eſt Coriſcus muſicus: hoc enim vnum ſunt cùm Coriſco: quia eatum partium quæ ſic vnum ſunt, altera accidit alteri. Et ſimiliter eſt in oratione complexa, quando duo accidentia dicuntur idem, vt ſi dicam, ſicut enim dico in dictione ſimplici, quòd muſicum eſt & idem Coriſco prædicatum de eo: ita dico in oratione, quòd Coriſcus muſicus eſt idem iuſto Coriſco: quia Coriſcus muſicus prædicatur de iuſto Coriſco: pars enim vtriuſque orationis, ſiue in ſubiecto, ſiue in prædicato poſita, accidit eidem vni: pars enim vnius eſt iuſtum, & alterius eſt muſicum. Et hæc ambo accidunt Coriſco. Cum enim dicitur muſicum eſſe iuſtum, nihil differt, quam ſi dicatur Coriſco accidere muſicum, eò quod accidens accidenti non ſubiicitur niſi gratia ſubiecti in quo eſt, ſicut patet per antè dicta. Similiter autem vnum eſt per accidens, ſiue in nomine generis, ſiue in nomine cuiuſcunque vniuerſalis dicatur ſubiecto ineſſe accidens: vt ſi dicam, quòd idem eſt homo & muſicus homo: hoc enim eſt altero duorum modorum: aut enim ſic eſt, quòd vni ſubiectæ ſubſtantiæ exiſtenti accidit muſicum: aut ambo, videlicet homo & muſicus, accidunt alicui de numero ſingulorum, hoc eſt, ſingularium, vt Coriſco: non tamen eidem ambo iſta inſunt ſingulari ſubiecto. Sed hoc quidem quod eſt ſecunda ſubſtantia, forſan vt genus vel ſicut ſpecies ineſt, & eſt natura & eſſe ipſius: & ideo eſt in ſubſtantiâ ipſius, aliud verò non: ſed aut ineſt vt habitus, ſicut muſicum & iuſtum: aut paſſio, ſicut album, dulce, vel aliud tale accidens: quæcunque ergo ſecundum accidens vnum dicuntur, hoc modo qui dictus eſt dicuntur vnum.

Tex.c.8. Eorum autem quæ ſecundum ſe vnum dicuntur, quædam dicuntur vnum conenuitatis eſſentia. Continua autem dicuntur communiter quocunque modo ad vnum copulata, ſiue per artem, ſiue per naturam copulata. Copulata per artem, vt onus quod ligatione & ligamentis eſt vnum ex multis copulatis in vnum: & lignum quod copulatur viſco ſiue glutino, eſt vnum ex multis conglutinatis in vnum. Et linea etiam ſi ſit indirecta, ſiue curua, vna dicitur. Et etiam hæc omnia dicuntur in communi continente vnum, ſicut vnum dicuntur ſingulæ partium animalis, ſicut tibia dicitur vnum: ſicut linea indirecta & brachium dicitur vnum ex multis conuiſcatum & conglutinatum, & corpus dicitur vnum ſicut ligamentis colligatum ad cor, ſicut oſtendimus in libris animalium, & in libro qui de principiis motuum animalium intitulatur. Ea autem quæ de numero horum continuorum ſunt natura vnum, magis vnum ſunt quam ea quæ ſunt arte vnum. Continuum verò in natura dicitur vnum, cuius motus qui ſecundum ſe finis eſt, eſt vnus, & non poſſibile eſt aliter eſſe, ſed eſt vnus motus qui eſt vnius indiuiſibilis ſubiecti, & eſt indiuiſibilis ſecundum tempus. Hic autem eſt ſicut in his quæ de principiis motuum animalium diſputauimus, qui eſt ab immobili vno, ſicut motus brachij totius ab immobili humero, & motus aſſeyd ſiue focilium ab immobili cubito, & motus mauus ab immobili raſceta, & motus totius corporis ab immobili corde. Tales enim motus omnes ſunt ab vno immobili ſecundum vnum tempus indiuiſibile ſecundum actum: non enim in vno tempore mouetur vna pars membri colligari & in alio alia, ita quod ab immobili humero prius moueatur adiutorium, & poſterius aſſeyd, & deinde manus: ſed hæc omnia mouentur ſimul indiuiſo tempore. Hoc ergò dicto modo ſunt continua.

Secundum ſe autem ſunt continua quæcunque non tactu ſunt vnum, ſicut colligata, aut conglutinata: quia quæ tactu ſunt vnum, horum vltima ſunt ſimul & continentur hæc intra ſua vltima non copulata ad vnum & eundem communem terminum. Et ideo ſecundum ſe non ſunt continua: nam ſi ponis ſe eſſe tangentia ligna, non dices ea eſſe vnum continuatione quæ ſecundum ſe & propriè coniinuatio eſt, ſiue ſint ligna, ſiue corpus, ſiue aliud quod continuum eſſe dicitur ſecundum ſe. Ea verò quæ omninò ſunt continua ad vnum communem terminum ſecundum ſe copulata, ea ſimpliciter ſunt continua: quamuis etiam habeant curuitatem, magis tamen vna eſt linea quæ non habet curuitatem ad angulum, eo quod ad vnum punctum eſt continua copulatio lineæ rectæ, qui eſt terminus ipſius: ad angulum autem ſignatur ſitus, & ideo diuiditur quodammodo in angulo, & recedit ſecundum aliquem modum ab vnitate. Et ſimiliter etiam eſt in partibus membrorum animalium quæcunque recta ſunt copulata in vna partium poſitione, magis ſunt vnum, quam curua ad angulum, ſicut tibia inter genu & talos, aut femur quod eſt coxa cruris à femore vſque ad genu porrecta. Cauſa aut, eſt quòd curua minus eſt continua in membris animalium, eſt: quia curuæ ad angulum non contingit vnum eſſe motum totius, ſed plures: quia vnus motus eſt à quolibet muſculo immobili vno. Talis autem muſculus vnus eſt poſt quamlibet iuncturam curuaturæ: & recta propter cauſam huius magis eſt vnum quam curua ad angulum. Curuam verò & eam

quæ

habet angulum in membris animalium, & vnam & non vnam eſſe dicimus: quia contingit & non ſimul eſſe motum eius, ſicut quando mouetur motu diuerſo diuerſorum coniunctorum ad angulum. Et contingit etiam ſimul eſſe motum totius, quando mouetur motu muſculi poſt totum membrum poſiti & mouentis totum membrum. Rectæ vero lineæ in membris animalium motus eſt ſimul ſemper: quia in ea nec vna particula quidem menſuram habens in parte quieſcit, & in parte mouetur: non enim hęc pars quidem ſua quieſcit, illa verò mouetur, ſicut faciunt particulæ lineæ curuę, quæ in parte quieſcunt & in parte mouentur.

Tex. c. 9. Amplius alio modo dicitur vnum ſpecie ſiue vnum forma, & hoc dupliciter: aut enim forma eſt cauſa vnitatis repugnans multitudini diuiſionis ſubiecti per ſitum & locum, aut non repugnat huic multitudini, ſed partes diuiſæ per diuiſionem ſubiecti adhuc recipiunt prædicationem totius ſicut prius. Et ſi foma yniens ſubſtantiam non repugnat diuiſioni ſubiecti, tunc forma ſubſtantialis in toto non eſt cauſa vnitatis totius, ſed potius cauſa vnitatis eſt ſuperficies plana concaua continentis corporis extrema, vel ſuperficies plana continens intra quæ eſt ſuperficies rotunda corporis contacti: & ſic dicitur vnum ſubiectum corporum ſimplicium forma indifferens. Indifferens verò ſpecie ſiue forma eſt ſpecies quæ non diuiditur ſecundum ſenſum, vt pars eius ſit hic, & pars eius ſit ibi, ſed totum intra vnam ſuperficiem continuatur, ſicut vna aqua quæ in vna ſuperficie aquæ forma indifferens continetur. Similiter dicitur vnus aër, & vna terra, & ſic de aliis ſimplicibus homogeniis. Sed ſubiectum quod ſic itra vnam ſuperficiem contentum ab ipſa vnitate ſuperficiei habet vnitatem, eſt duplex: aut eſt primum quod eſt primum ſubiectum omnium in illo genere generalium, aut eſt finale ad finem vniuſcuiuſque acceptum, & ab vtriuſque indiuiſione per ſitum dicitur corpus vnum: vinum enim vnum dicitur, & aqua vna ab huius menſuræ ſuperficiei indiuiſione ſecundum ſpeciem quam habet ſubiectum indiuiſum. Et ſimiliter liquores omnes ſic vnum dicuntur, vt oleum vnum, & fluida omnia, vt lixiuia. Hæc enim dicuntur vnum, non à forma ſubſtantiali quæ diuiſioni non repugnat: eò quod quælibet pars aquæ aqua eſt, & quælibet pars vini vinum eſt: ſed potius ideo quia omnium vltimum & primum vnum ſubiectum & idem eſt indiuiſum ſuperficiebus ſecantibus & diuidentibus ea per ſitum diuerſum: omnia enim talia vnum exiſtentia ſunt aqua eadem, aut idem aër per ſubiectum primum & vltimum. Dico autem primum ſubiectum, ſicut omnium quæ ſunt aquæ ſpecies, aqua eſt ſubiectum primum: proximum autem ſiue finale ſubiectum ſecundum vnumquodque eſt alterum. Oportet autem in his quorum forma diuiſioni non repugnat, vtrumque ſubiectum eſſe indiuiſum in vna ſuperficie eſſe contentum, ſi vna eſſe dicuntur huiuſmodi corpora. Si autē eſt forma quę diuiſioni repugnat, ſicut eſt forma hominis eius non quælibet pars eſt homo, tunc hæc aliam habebunt vnitatem, de qua inferius proſequemur, cum de illa loquemur vnitate quę eſt à tali perfectione quam non facit continuitas ad vnam ſuperficiem, ſicut facit ea de qua nunc diximus, ſed quam facit formæ perfectio ſic ordinatis partibus attribuens eſſe perfectum. Hæc ergo ſic vna dicuntur forma ſubiecti indiuiſione.

Dicuntur etiam vnum forma, quorum genus eſt vnum differens oppoſitis differentiis. In his enim generis natura vna extenſa ad totam differentiarum diſtantiam vnit, & in vno retinet quicquid diuidit differentiarū oppoſitio. Vnum ergo etiam iſta dicuntur. Et id quod vnit ea, eſt ſubiectum primum quod differentiis ſupponitur, ſicut homo & equus & canis ſunt vnum quidem exiſtens in eis, & in quid prædicatum: quia omnia iſta ſunt animalia. Nec hoc dico ſecundum hoc quod abſtrahitur ab eis, ſed potius ſecundum id quod realiter in ipſis ſubiicitur differentiis. Oſtendimus enim ſuperius omnia hæc in lumine intelligentiæ agentis primitus eſſe, & lumen intelligentiæ omnibus formas attribuere. Vnum autem eſt & vna natura, quæ in lumine eſt intelligentiæ ab omnibus quæ ſub genere continentur participata, ſecundum eſſe autem eſt differens. Et hæc differentia per accidens eſt, & ſecundum ſeipſam naturam non diuidit generis, ſed ſecundum eſſe, vt diximus. Tex. c. 10.

Nota quomodo genus in duobus præcipuè materiæ aſſimilatur.

Et modo propinquiſſimo ad iſtum modum dicuntur vnum quæ ſunt vnum in materia, differentia oppoſitis formis: licet enim genus non ſit materia, in duobus tamen ad minus materiæ eſt propinquiſſimum, quorum vnum eſt, quòd materia eſt formarum primum ſubiectum ſicut & genus eſt ſubiectum primum differentiarum. Secundum eſt, quia ſicut & genus poteſtate habet differentias, actu verò nullam, & hæc poteſtas non ipſa natura eſt generis & ſubſtantia, ſed eſt habitualis inchoatio confuſa & imperfecta differentiarū: ita & materia poteſtate habet formas, quæ poteſtas non eſt ipſamet materia, ſed eſt habitualis confuſio & inchoatio formæ ad ſpeciem indiſtincta & indeterminata, & ideo ambit formas oppoſitas, ſicut poteſtas generis differentiarum ambit oppoſitionem. Eſt enim hæc confuſio permixta potentiæ: & ideo ſic non eſt quod præhabeat contraria ſimul in eſſe. Ea autem quæ ſic genere aut communi forma vnum ſunt, dupliciter ſunt vnum: quædam enim quandoque quidem vnum dicuntur in communi modo prædicto generis, quod ambit differentias oppoſitas: quandoque verò dicuntur vnum genere ſuper id quod idem dicitur: hoc autem dicitur idem ſi ſpecies habeat finales ſiue ſpecialiſſimas ſuperiores his quæ in numero ſingularium demonſtrantur: tunc enim illa ſunt eadem genere, quia à generis diuiſione non exeunt, nec ipſum genus diuidunt per differentiam aliquam. Et ideo cum idem ſit à quo non differt per differentiam, remanet idem genus cum illis ſecundum ſe & vnius poteſtatis: ſicut dicimus, quod iſopleurus qui eſt equi tibiarum triangulus, duas tibias æquales, habens & tertiam inæqualem, & iſoſceles qui eſt æquilaterus triangulus ſunt vnum in figura quæ eſt genus, licet non ſint vnum in ſpecie trianguli. Quadratum autem & triangulus non ſunt vnum generis poteſtate. Et hoc

probatur

probatur ex hoc, quod figura erit ex figura, ſi poteſtas qua figura eſt in figura, reducatur ad actum per diuiſionẽ: quoniam trigonum eſt in tetragono poteſtate: & ſi diuidatur tetragonum lineis ductis diagonaliter de angulo vno in ſibi oppoſitum angulum quadrati continuum, continuè fiet in actu trigonum: ſed diuiſo trigono non erit ex diuiſione niſi trigonum. Et ideo trigonum & quadratum non ſunt eiuſdem poteſtatis propinquæ figuræ: ſed trigonum & tetragonum ſunt eiuſdem poteſtatis figuræ, ſed non eiuſdem ſunt eſſe in triangulatione. Similiter deſcendendo per genera: quoniam eiuſdem poteſtatis ſunt in genere quæ vno vel vnius generis agente educuntur de generis poteſtate. Et ſimiliter eſt in formis quę ſunt poteſtate in maria: harum enim omnium eadem eſt determinatio quæ figuræ eſt, ſicut iam dictum eſt. Sic enim exit viuere de eſſe, & ſentire exit de viuere, & ſic de aliis, & in perfectis viuere eſt in ſentire poteſtate, & eſſe in viuere, & quodlibet ab alio educitur agente: & ideo eſt vnius ſimplicis poteſtatis: vnum enim agens eſt ad actum vitæ, & vnum ad actum ſenſus, & vnum ad actum intellectus. Et cum differentia ſit ad conformitatem actus agentis, patet quòd per ſe non determinat niſi confuſionem immediatæ ſibi poteſtatis. Media autem poteſtas alio quodam ſecundum naturam priore indiget agente, qui in agente ſecundo eſt poteſtate, ſicut trigonum in tetragono: ſic enim eſſe eſt in vita, & vita in ſenſu, & ſic deinceps. Sic ergo idem genere ſit determinatum.

Amplius autem vnum dicuntur, quorum eſt diffinitio vna. Et hæc ſunt quorumcunque ratio diffinitiua quæ ipſum quid erat eſſe dicit indiuiſibilis, hoc eſt, indifferens eſt ad aliam alterius rationem oſtendentem eſſe ipſum hoc quod quid erat eſſe ipſius. Rationem autem dico indiuiſibilem, hoc eſt, indifferentem: ſecundum ſe enim ratio diffinitiua omnis eſt diuiſibilis, cum ex genere ſit & differentia, vel ex genere & eo quod eſt loco differentiæ, quæ diuiſa ſunt ſecundum ſuas naturas. Taliter autem dicta vnum, dupliciter ſunt vnum, ſecundum quod dupliciter eſt ratio diffinitiua. Eſt enim ratio paſſionis, & ratio ſubiecti: & in ratione quidem paſſionis ſubiectum eſt loco differentiæ, & genus eſt commune. Si enim diffiniam claudum & ſimum, hæc genere quidem eadem ſunt, quia vtrumque eſt curuum: ſed ſubiecto ſolo differentia ſunt: quia ſimum eſt naſi, & claudum cruris curuitas. Et ſic augmentatum & minutum idem ſunt: quoniam vtrumque eſt paſſio eiuſdem ſubiecti: augmentum enim eſt exiſtentis magnitudinis additamentum: minutio autem eſt exiſtentis magnitudinis decrementum: id autem quod auget ur & minuitur, iam eſt penitus idem in vtroque. Et ſic eiuſdem eſt diffinitionis id quod augetur, & id quod minuitur: hoc enim eſt exiſtens ſubiecti magnitudo. Sic etiam eſt vna ratio in differentiis ſpeciei vnius in ſuperficiebus, ſicut indifferens ratio eſt ſuperficierum planarum, ſiue ſint vna linea, ſiue pluribus contentæ. Eſt enim plana, ſupra quam non eleuatur angulus. In diffinitionibus autem ſubiectorum hoc planiſſimum eſt, quòd eadem ſunt diffinitione, quorum diffinitiones ſunt indifferentes, ſicut enſis & mucro ſunt vnum. Omninò verò ſiue vniuerſaliter in talibus ea ſunt vnum diffinitione, quorum intelligentia indiuiſibilis eſt ſiue indifferens eſt, quæ eſt formaliter intelligens quid erat eſſe, ita quod non poſſit ſeparari in aliquo eſſentiali quo vni & non alteri conueniat in tempore aliquo vel in aliquo loco, neque aliqua ratione: & hęc ſunt maximè vnum inter ea quæ ſecundum formam ſunt vnum. Inter omnia tamen ea magis ſunt vnum, quæ diffinitiones ſimpliciter habent: & hæc ſunt in genere ſubſtantiæ: vnde ſubſtantiæ indifferentes ſecundum rationem, maximè ſecundum formam vnum ſunt. Vniuerſaliter autem omnia inde nomen & rationem vnius accipiunt, vnde indiuiſionem habent: vt ſi inquantum homo vnicam per formam hominis non habet diuiſionem, omnia ſub forma hominis vnita ſunt vnus homo. Si autem ſunt indiuiſa inquantum animal, ambitu animalis vnita ſunt vnum animal, ſicut ea quæ genere ſunt vnum: & ſi ſunt vnum per ſubiecti menſuram ſicut copulata ſub vna ſuperficie ad vnius corporis menſuram vnam vnum ſunt corpus, ſicut diximus aquam eſſe vnam, & vinum vnum indiuiſione primi & vltimi ſubiecti. Igitur etiam plura vnum dicuntur in hoc quod faciunt aliquid vnum indiuiſum & indifferens, hæc enim in nullo vniuntur, aut in hoc quod patiuntur vnum, ſicut duo oculi vnius viſus, & duæ aures vnius auditus: quia vnius ſunt paſſionis: aut dicuntur vnum in ambitu vno quem habent: aut eſſe in hoc quod vniuntur relatione ad aliquod vnum. Primum autem in omnibus his modis vnius ſecundum diuerſitatem prædicamentorum eſt vnum quo dicuntur vnum, quorum ſubſtantia eſt. Vna verò talia, quorum ſubſtantia eſt vna, dicuntur aut continua ratione quæ menſura eſt ſubiecti, aut ſpecie remota vel propinqua: & ad hanc vnitatem reducitur vnitas differentiæ: quia non ſunt vnum differentia, niſi quæ ſpecie ſunt vna: aut ſunt vna ratione diffinitiua. Ea autem quæ plura ſunt iſtis oppoſita, per id vnum diuiſionem habent, plura ſunt: & hoc eſt: quia aut numero ſunt plura ſolum, aut quia non ſunt continua, aut quia ſunt quorum ſpecies non eſt vna, aut quorum ratio diffinitiua non eſt vna.

Amplius autem adhuc vnum forma totius vt totum & perfectum idem eſt. Contingit autem aliquando, quòd vnum dicimus totum ſi quantitas eius eſt continua, ſicut in his quæ diuiſa nomen & rationem habent totius, ſicut dicimus vnam aquam continuitate ſubiecti primi vel vltimi eſſe vnam. Contingit autem aliquando, quòd non poſſumus vnum dicere propter talem continuitatem: eò quod ipſa non eſt cauſa vnius: contingit autem hoc quod videlicet ex vna continuitate non vnum dicimus, ſi iſtud quod vnum dicimus, non habet vnam ſpeciem præter continuitatem qua ipſa res dicitur vna: ſicut non dicimus vnum calceum, licet videamus continuitate quadam ad ſimilitudinem vnam compoſitas & continuas eſſe, qualitercunque contingit partes calceamenti, ſi non ſunt compoſitæ propter continuitatem ſolam: ſed potius ſic vt eſt calceamentum &

ſpeciem

ſpeciem habet calcei quæ dat eſſe calceamennto inquantum calceamentum eſt. Hæc enim ſpecies eſt propter cotinuitatem, ita quod ab ipſa continuitate calceamentum non habet eſſe & rationem calceamenti. Et tamen cum omnis vnitas ſit à forma, iam eſt vnum calceamentum quando vltra continuitatem talem attingit formam. Propter quod & ipſa circuli linea inter omnes lineas hoc modo vnitatis eſt maximè vna : eò quod tota & perfecta eſt : perfectum autem eſt, cui ad complementum nihil deeſt: & ideo nihil ſibi addi poteſt : lineis autem rectis & curuis in eadem forma quam ſunt, addi aliquid & minui ab ipſis aliquid poteſt : ſed circulari nihil addi poteſt vel minui ſecundum formam qua circularis eſt. Hoc autem in primo de cælo & mundo perfectius oſtenſum eſt.

CAPVT VIII.

Eſt digreſsio declarans quidditatem vnius ſecundum quod eſt principium numeri.

VNum autem præter inductos modos ſumptum eſt id quod eſt principium numeri. Et hoc valdè difficile eſt determinare per eius propriam diffinitionem & naturam. Si enim dicimus ſic, quod eſt indiuiſibile non habens poſitionem in partibus, idem erit dictum, quòd vnum eſt, quod non diuiditur poſitione carens: ſed quod non diuiditur, conuertitur ſecundum intellectum cum hoc quod non multiplicatur: cum hoc conſtat, quòd nihil eſt cauſa numeri & multitudinis niſi diuiſio : ſic ergo dicendo, multitudo & numerus ſunt in diffinitione vnius, quod eſt inconueniens : cum vnum ſit principium ſui iteratione & aggregatione & conſtituens numerum & multitudinem. Amplius quacunque diffinitione diffinitur multitudo ſiue numerus, ſemper in diffinitione illa ponitur vnum. Multitudo enim eſt illud quod aggregatur ex vno vel vnitatibus. Cadet ergo vnum in diffinitione multitudinis & numeri. Et etiam alio modo videtur peccare diffinitio: quia cum dicitur, quòd multitudo vel numerus eſt aggregatum ex vno, cum aggregatum non ſit aliquid aliud quam ipſa multitudo vel numerus, ponitur idem ſub alio nomine in diffinitione ſuiipſius. Amplius ſi aggregatum eſt aliquid intelligibile vel diffinibile, hoc non poteſt intelligi niſi per multitudinem & numerum. Et ſic iſta circulariter diffiniunt ſeinuicem. Si autem ſic dicamus, numerus eſt multitudo numerata vel menſurata per vnum, iam cadit vnitas in diffinitione numeri, & in eadem diffinitione ponitur numerata, quæ non intelligitur ſine numero : & cadit in ea multitudo quæ eſt idem cum numero : & hæc omnia valdè abſurda ſunt in ea quæ vera & propria eſt rei diffinitio. Si quis fortè ad hoc velit dicere, quòd cum dicitur, quòd numerus eſt multitudo menſurata vel aggregata ex vno, multitudo eſt vt genus numeri, quoniam multitudo eſt in multis quæ non ſunt numerus, vt in canibus, & hominibus, eſt ridiculoſum : quoniam multitudo non eſt in illis niſi ſicut in ſubiectis menſuratis per eam : & in illis per eundem modum eſt etiam numerus : & ideò patet, quòd multitudo non eſt aliquid præter numerum numero communius.

Sunt autem aliqui omnia inducta putantes euadere diffiniendo numerum, quòd numerus ſit quantitas diſcreta habens ordinem, & non euadunt : quoniam diſcretum habens ordinem non intelligitur niſi ex numero. Ordo enim numeralis eſt, quem habet qui à numero determinatur, cum dicitur primus, ſecundus, tertius, quartus : & ſicut ſpecies ordinis illius determinatur à ſpeciebus numeri, ita ordo ipſe determinatur ab ipſo numero. Adhuc autem cum diſcretum dicitur, eſt idem quod multum & numeratum. Et hoc iterum non intelligitur niſi per diuiſionem, quæ eſt cauſa numeri, ſicut docuimus in 3. phyſicorum. Per omnia ergo inducta patet, quòd difficile eſt valdè inuenire quidditatem vnius ſecundum quod eſt numeri principium : cum tamen hoc ſit eſſe vnius proprium, quod eſt principium numeri eſſe : & cum numerus ſit accidens, oportet ipſum vnum quod eſt principium numeri, de natura accidentis eſſe.

Euaſio aliorum.

Improbatio.

Nos ergo in his ſine præiudicio melioris ſententiæ dicimus ſupponentes quædam quæ iam ante diximus, quòd cum dicimus vnum, aut eſt adeò ſimplex, quòd ipſum conſtituitur in eſſe & vnius eſſe ipſa indiuiſibilitate, aut præter indiuiſibilitatem cõſtituitur in eſſe quadam alia natura ſui generis. Et ſi quidem præter indiuiſibilitatem à natura conſtituitur in eſſe ſui generis, aut hæc eſt natura corporis quædam, aut non. Et ſiquidem eſt natura corporis, ſiue quantitatis corporeæ, ſiue etiam poſitionis, tunc eſt punctus. Si autem eſt alia natura quæcunque, tunc eſt indiuiſibile principium illius generis cuius eſt natura conſtituens ipſum : & hoc fortè in genere ſubſtantiæ eſt intelligentia, & in generibus aliis alia natura ad quam fit reſolutio ipſorum quæ ſunt in genere illo ſicut ad primum. Si autem nullo niſi ipſa conſtituitur indiuiſibilitate, & ipſa indiuiſibilitatis ratio non ad aliquid determinata eſt ratio ipſius, ſic eſt vnitas quæ eſt principium numeri. Quod autem hoc ſit accidens, ſic probatur. Quamuis enim, ſicut iam dudum diximus, vnum cum ente conuertatur, & ipſa forma rei rem terminans ſit vnitas ipſius : tamen ex hoc quòd quodlibet ſic in ſe terminatum eſt, ſequitur ipſum indiuiſibilitas quæ ſecundum naturam eſt poſt eſſe ipſius : quod autem poſterius eſt ipſo eſſe, neque genus, neque differentia eſt : quod autem neque genus neque differentia eſt eſſe conſequens, de natura accidentium eſt : indiuiſibilitas igitur rei de natura accidentium eſt. Quod autem ſit hæc natura diſcretionis principium, ſic probatur. Diſcretio eſt ſeparatio rerum inter ſe: idem enim eſt diſcernere & ſeparare. Res autem ſeparantur per hoc quòd diuiduntur ab aliis : ſed indiuiſibilitas ipſa principium ſeparationis eſt : per idem enim diuiditur ab aliis, per quod in ſe eſt indiuiſibilis : nihil igitur diuiditur ab aliis, niſi quod in ſe eſt indiuiſibile: detur quòd ſit adhuc diuiſibile ab aliis : ergo non eſt diuiſum : ergo in ſeipſo non eſt indiuiſibile;

Solutio propria.

ſibile: datum autem erat, quòd fuit indiuiſibile. Quod autem ſit diſcretum permanens in ſuis partibus, per hoc patet: quia indiuiſibilitates permanent rebus permanentibus. Eſt ergo hæc vnitas quæ eſt principium numeri, accidens: ergo & numerus accidens qui eſt collectio taliter diſcretorum, & habent permanentiam in ſuis partibus propter indiuiſibilitates permanentes; & ſic inuentum eſt verum eſſe vnius quod eſt principium numeri, & verum eſſe numeri.

An vnitas ſit ſeparabilis à re quæ dicitur vna.

Incidit autem hæc quæſtio grauis, & non diſſimulanda. Quæritur, vtrum vnitas qua, vt dicit Euclides, quælibet res dicitur vna, ſit ſeparabilis ab ipſa re, vel non? Si enim detur, quòd ſit ſeparabilis, id ò quòd cum nec ſit genus, nec differentia, non eſt in re ſicut quædam pars, & ita videtur à re poſſe ſeparari: detur ſeparata eſſe: res autem à qua ſeparata eſt, aut eſt vna, aut non vna. Si detur, quòd non eſt vna, cum re in eſſe ſuperpoſita ad non vnum, ſequitur eſſe multa, erit ipſa res multa: quod eſt abſurdum: diuiſio enim eſt cauſa numeri: nulla autem diuiſio eſt facta in re ex eo quòd ab ea ſeparatur vnitas. Si autem detur quod eſt adhuc vna, tunc ſequitur, quòd aliqua vnitate eſt vna, & illam habuit ante ſeparationem prioris vnitatis: & tunc habuit duas vnitates: duæ autem vnitates faciunt duo: ergo vna res tunc fuit duo, quod abſurdum eſt. Amplius de ipſa quæratur ſeparata vnitate: aut enim aliquid prædicatur de ipſa, aut nihil. Conſtat, quòd aliquid prædicatur de ipſa: quia ad minus prædicatur ens de ipſa, vt dicatur, vnitas eſt ens. Et de illo ente quæro, vtrum ſit ſubſtantia, vel accidens? Si detur eſſe accidens: cum igitur & ipſa ſit accidens, accidens quod eſt vnitas per accidens, ponitur circa ea quæ dicuntur vna, quod eſt abſurdum. Si autem eſt ſubſtantia, tunc vnitas per ſubſtantiam aliquam accidit vnis, quod eſt abſurdiſſimum. Similiter quæritur, vtrum illud ens quod prædicatur de vnitate, ſit vnum, vel non? Et de ipſa & de vnitate ſubiecta multa ſequuntur inconuenientia: vnitas autem per vnitatem applicabitur vni, & ſic eſſent duæ vnitates vel plures in eodem. Et multa alia huiuſmodi ſequuntur inconuenientia.

Et ideò dicendum, quòd vnitas nullo modo ſeparatur ab vnis: licet enim ſecundum quòd principium numeri eſt, non ſit pars quæ ſit genus, vel differentia: tamen manat hoc accidens quod eſt indiuiſibilitas, ſiue vnitas, de differentiæ proprio actu qui eſt terminare & finire etiam ad terminum potentiæ & actus. Et quia iſte actus differentiæ rem non relinquit, ideò vnitas qua quælibet res dicitur vna, rem ipſam nunquam relinquit. Et ſi quæritur, cum dicitur, vnitas eſt, vel vnitas eſt ens, quid de vnitate prædicetur? Dicendum mihi videtur ipſum eſſe indiuiſibilitatis, & nihil aliud: hoc autem eſſe eſt accidens per modum ſuprà dictum, & non aliter: quia ſi daretur, quòd eſſe alicuius generis ibi prædicaretur, tunc hoc eſſet ſubſtantia vel accidens. Et hoc eſſet eſſe vnitatis. Et quodcunque horum daretur, ſequeretur inconueniens: quia ſi diceretur, quòd hoc eſſe ſit de natura accidentis, tunc per naturam accidentis conſtitueretur numerus ſubſtantiarum. Et ſi daretur, quòd eſſet natura ſubſtantiæ, tunc numerus qui eſt collectio vnitatum per naturam ſubſtantiæ, poneretur circa accidentia quando numerantur: & ſic ſubſtantia accideret accidenti: quod valdè inconueniens eſt & abſurdum. Et ideò ſicut diximus, vnitas per nihil ita penitus conſtituitur in eſſe vnitatis, niſi per ipſam indiuiſibilitatem: & cum dicitur, vnitas eſt ens, eſſe indiuiſibilitate illius prædicatur de ipſa, & nihil aliud penitus. Et quod à principio quæritur de huiuſmodi aſſignationibus, vnitas eſt principium numeri, & numerus eſt multitudo numerata vel menſurata per vnum, & huiuſmodi. Dicendum nihil horum eſſe veram diffinitionem, ſed aſſignationes quædam ſunt. Et de huius in conſequentibus erit tractandum: ad præſentem enim intentionem ſufficit quod nunc dictum eſt.

CAPVT IX.

De modis vnius indiuiſibilis quantitate, aut ſpecie, ſiue forma.

SEcundum ea ergo quæ nunc dicta ſunt, vni eſſe & quidditas eſt eſſe principium numeri. In omni enim re prima menſura & id quod primò eſt menſurans, eſt principium: quia hoc notum facit totum ſciri. Omne autem principium menſurans, totum eſſe relinquitur: quia aliter non vt menſura aliis applicaretur. Nam quo primò agnoſcimus, hoc eſt menſura eorum quę cognoſcuntur per ipſum in quolibet genere. Principium autem eſſe quod noſcitur in quolibet, eſt vnum & indiuiſibile primum eſſe, ad quod fit reſolutio omnium eorum quæ verificantur. Et hoc eſt vnitas & indiuiſibilitas cuiuſlibet generis: vnumquodque enim cognoſcitur per ſuum terminum: terminus autem eſt vnitas ipſius, ſicut patet per antè dicta. Sed hoc vnum quod eſt terminus cuiuſlibet non eſt vnum in omnibus generibus: hinc enim in muſicis eſt vnum menſura omnium diſcretiuè, hoc eſt, nota diſcreta menſura totius quod iteratione ſua menſurat nouem notas ſiue neumata. Et illinc in orthographia eſt primum principium indiuiſibile vocalis ſimpliciſſima vel conſonans grauitatis, aut iterum eſt aliquid indiuiſibile primum menſurans diuerſum à prædictis: & licet hoc non ſit indiuiſibile ſecundum rem, eſt tamen indiuiſibile poſitione, vt pondus graui, vel aliquod aliud. Similiter eſt aliud indiuiſibile menſurans motum, & hoc eſt motus velociſſimus, quo omnes alij motus numerantur: & hoc eſt motus diurnus: in omnibus ergo & vbicunque eſt vnum indiuiſibile, quod iteratum menſurat ea quæ ſunt ſui generis, vt quantus eſt cantus, aſcendendo tono menſuratur, & quanta eſt litera vel vox, vocali longa vel breui menſuratur: & quanta eſt grauitas, minimo pondere menſuratur: & quantus eſt motus, menſuratur minimo motu: eſt enim diurnus, vel horanus: & hoc accipitur ad partes primi motus. Cum ergo in omnibus ita ſit, erit etiam in quantitate numeri diſcreta vnum primum principium totam

Tex. c. 12.

menſurans

menſurans numeri quantitatem: & illius eſſe & quidditas eſt principium numeri eſſe: in omnibus enim, ſicut diximus, eſt vnum menſurans primum. Et hoc aut quantitate eſt indiuiſibile vnum, aut ſpecie eſt indiuiſibile vnum ſecundum diuerſitatem eorum quorum ipſum vnum eſt menſura & principium. Illud ergo vnum quod eſt vnum ſecundum quantitatem, & eſt indiuiſibile quantitatum vt quantitatum in ipſa natura quantitatis acceptarum, eſt duplex: quoddam enim indiuiſibile non habens poſitionem à ſola indiuiſibilitate eſt habens eſſe & rationem, eſt vnitas: aliud verò quod habet poſitionem à qua habet eſſe & rationem, eſt punctum. Et fortè aliud adhuc, quod non eſt quantitatis vt quantitatis, ſed ſubſtantiæ vt ſubſtantia eſt prima forma, quæ eſt intelligentia: & ſic eſt in aliis generibus: licet enim in omnibus generibus indiuiſibile primum reddat quantitatem eſſe illius generis, tamen non ſemper reddit quantitatem vt quantitatem: nec reddit eam iteratum ſuper quantitatem: quia ſic punctum menſurat continuum, quod eſt impoſſibile: ſed reddit eam modo principij determinantis eſſe principiati, ſicut indiuiſibile quod eſt principium continui per hoc quòd eſt terminus lineæ ſecundum lineam vnica dictione diuiſibilem duas habere indiuiſiones. Et per hoc ſcitur, quòd non eſt quantitas niſi ſecundum longitudinem fluens à puncto motu imaginationis puncti. Et per hoc quòd ſuperficies terminatur ad lineam terminatam puncto, facit ſciri quantitatem quæ eſt ſuperficies, quæ eſt indiuiſa vnica indiuiſione profundi, duabus autem diuiſionibus diuiſibilis. Et ideò ſcitur, quòd eſt quantitas fluens à linea motu lineæ imaginario. Et per hoc quòd eſt ſuperficies terminus corporis, ſuperficies dico terminata linea quæ terminatur puncto, ſcitur quòd corpus eſt in toto perfecta quantitas, nullo modo indiuiſibilis, fluens à motu imaginario ſuperficiei. Facta etiam conuerſione in his tunc duale diuiſibile in diuiſione eſt ſuperficies, vnicum autem ſecundum diuiſionem eſt linea, nullatenus autem diuiſibile eſt punctum & vnitas. Hoc enim quod non habet poſitionem, eſt vnitas: illud verò quod habet poſitionem, eſt punctum. Et ideò contingit, quòd motus imaginarius puncti facit continuum: quia eſſe ſuum eſt à poſitione, & non ab indiuiſibilitate. Sed motus imaginarius vnitatis facit diſcretum: quia eſſe ſuum à ſola & ſimplici eſt indiuiſibilitate quæ nihil eſt continui. Et quia eſſe illius indiuiſibilitatis omnem rem inquantum eſt vna eſt conſequens per vnam rationem, ideò eſt vnus numerus & vnicus quo omnia numeramus. Et niſi ita dicatur, oporteret concedere, quòd alius eſt numerus ſubſtantiæ, & alius accidentium ſecundum diuerſa genera, ſicut vnum terminans aliud eſt ſubſtantiæ, & aliud accidentium. Hoc enim vnum quod eſt aliud & aliquid ſecundum diuerſitatem generum, non eſt principium, nec à ſola & ſimplici indiuiſibilitate eſſe accipit, ſed potius ab ipſa rei forma prout eſt terminus, ſicut ſæpè in antè habitis dictum eſt. Per dicta ergo ſcitur natura vnitatis & numeri quantum pertinet ad iſtam intentionem quæ rerum genera in eſſe habet producere & in eſſe ſtabilire: &

Nota à quo ſumat diuerſitatem vnitas in diuerſis generibus.

numerum ſic in eſſe ſtabilitum deinceps accipiat arithmeticus, & conſideret partes eius & differentias & paſſiones. Hæc ergo dicta ſint de indiuiſibili quod eſt quantitatis vt quantitatis: diximus autem, quòd vnum eſt indiuiſibile aut quantitate, aut ſpecie.

Specie ergo diſtinguentes vnum dicimus, quòd quædam ſunt ſecundum numerum vnum, quædam autem ſecundum ſpeciem ſunt vnum, & quædam genere ſunt vnum: & quædam analogia vnum, ſiue proportione. Numero quidem ſunt vnum, quorum materia eſt vna, ſicut Marcus Tullius Cicero, quæ ſunt nomina vnius ſecundum numerum hominis. Specie autem ſunt vnum, quorum ratio diffinitiua vna eſt, ſicut Sortes & Plato. Genere autem ſunt vnum, quorum eadem eſt figura prædicationis, ſicut homo, & equus. Dico autem figuram prædicationis eandem: quoniam ſicut figura vna eſt, quæ linea vel lineis terminatur: ita poteſtas eſt generis differentiis ad ſpeciem vel ſpecies terminata: quæ enim ſic ſunt ſub generis poteſtate vna, in vna ſunt quantitate illius ambitus generis. Hæc enim tranſlatio ſimilitudinis facit generis ambitum appellari figuram prædicationis. Secundum analogiam enim ſunt vnum, quæcunque ſe habent in vna habitudine aliud & aliud, vt ſicut tria ad vnum, ita ſex ad quatuor: & ſicut gubernator nauis ad nauem, ita rector ciuitatis ad ciuitatem. Et in his & talibus vnis ſemper poſteriora ſequuntur ad præcedentia: quæcunque enim numero ſunt vnum, etiam ſpecie ſunt vnum: ſed non conuertitur, quòd omnia quæcunque ſpecie ſunt vnum, ſint etiam & numero. Quædam enim ſunt ſpecie vnum, quæ non vnum numero ſunt, ſicut ea quorum natura eſt diuerſa, & forma vna, vt Sortes & Plato. Quædam etiam quæ ſunt vnum numero, ſunt vnum ſpecie, ſicut ea quorum tota materia ſecundum potentiam eſt intra formam, & nihil de eadem ſecundum potentiam ad formam eſt extra, ſicut ſol, & cælum, vniuerſaliter & mundus, & vniuerſaliter quorum nulla eſt tranſmutatio adinuicem: & etiam ſicut diffinitio & diffinitum quę ſunt eadem numero, licet verius illa dicantur vnum ſimpliciter quam vnum numero. Non igitur omnia quæ ſunt eadem ſpecie, ſunt eadem numero. Et quæcunque ſunt vnum ſpecie, ſunt eadem genere: ſed non conuertitur: quia non quæcunque ſunt eadem genere, ſunt eadem ſpecie: quia homo & aſinus ſunt eadem genere, ſed non ſunt eadem ſpecie. Et quæcunque ſunt eadem genere, ſunt eadem proportione: ſed non conuertitur, quòd quæcunque ſunt eadem proportione, ſint eadem genere. Sed huius non eſt cauſa quam dicit Auerroes, quòd videlicet proportio ſit genus quoddam: quia proportio non eſt genus. Sed cauſa huius generis eſt: quia ex omni communitate naturæ ſequitur communitas proportionis, & non conuertitur. Cum enim dico, Sortes & Plato ſunt homo vel animal, ex iſta communitate relinquitur, quòd Sortes & Plato ſunt ſuppoſita eiuſdem generis vel eiuſdem ſpeciei. Conueniunt ergo Sortes & Plato in hoc quòd ſuppoſita ſunt, & ſuppoſiti communitas eſt communitas proportionis, quia eſt communitas vnius habitudinis duorum vel plurium inferiorum

Nota contra expoſitionem Auerrois.

feriorum ad vnam naturam communem.

Vnum autem in his quatuor conſideratur, aut in eo quòd ad naturam comparatur, vel ad aliud. Et per ſimilem comparationem accipitur vnum proportione. Si autem vnum cauſatur à natura vna, aut hoc eſt materia, aut forma. Si forma, aut eſt totum eſſe, aut non totum eſſe, ſed eſt potentia ad eſſe. Et primo quidem modo à materia accipitur vnum numero. Et ſecundo modo à forma accipitur vnum ſpecie. Et tertio modo à forma accipitur vnum genere. Palam autem eſt per hoc quòd indiuiſio eſt cauſa vnius, quòd & diuiſio quæ eſt indiuiſioni oppoſita, cauſa eſt multitudinis quæ eſt oppoſita vni. Et quia multa modo oppoſitionis ſe habent ad vnum, & ſcimus, quòd ſi vnum oppoſitorum dicitur multipliciter, quòd reliquum eſt multiplex, oportet quòd multa ita ſint multipliciter dicta ſicut vnum. Alia enim dicuntur multa per hoc quòd non ſunt continua per ſubiectum primum, vel vltimum, vel ſecundum aliquem alium modum continui ſuperius determinatum. Alia autem dicuntur multa per hoc quòd habent diuerſam materiam ſecundum ſpeciem diuerſam, ſiue illa materia ſit prima, ſicut omnium ſpecierum aquæ & liquefactibilium eſt vna materia: aut in hoc quòd habent materiam finalem quæ proxima eſt diuiſam. Alia etiam dicuntur multa: quia diuerſas habent rationes diffinitiuas per formam datas, quæ dicunt quid erat eſſe. Et vt vniuerſaliter dicatur ſecundum omnem defectum vnitatis antè determinatæ inducitur pluralitas, quæ principium eſt multitudinis cuiuſdam quæ opponitur vni in aliqua ſignificatione vnius. Hæc ergo de vno & multo dicta ſint, & in eo ſtabilitum eſt eſſe vnius quod eſt principium numeri, & ſtabilitum eſt eſſe ipſius numeri, ita quòd non oportet nos amplius de hoc in illa ſcientia ſollicitari: quoniam dicta ſufficiunt ſecundum huius ſapientiæ proprietatem.

CAPVT X.

Et eſt digreſsio declarans eſſe numeri, & qualiter vnum conſtituit numerum, & qualiter duo eſt multitudinis principium, & qualiter multitudo quædam eſt numerus, & qualiter non eſt numerus.

CVm autem iſtius ſapientiæ ſit ſtabilire partes entis quas ſupponunt ſcientiæ particulares, ſicut ſæpè iam in antè habitis diximus, & numerus ſit vnum tale ens de quo conſiderat arithmeticus, quia iam quod diximus de eſſe numeri digreſſionem faciendo, complebimus id quod de numero ſecundum primæ philoſophiæ proprietatem videtur eſſe dicendum: ſic enim facilior ſit doctrina quando ea quæ eiuſdem ſunt naturæ, ſimul ponuntur, quando bono modo fieri poteſt: quia tunc intellectus vnius manifeſtatur ex altero. Quia ergo iam determinatum eſt quæ ſit vnitas, quæ eſt principium numeri, & quòd vnitas hæc non ſit ſeparabilis à rebus vnis, licet ratio vnitatis ſit in anima abſtractione intellectus à rebus abſtracta, facile eſt oſtendere, quòd vnitas nullo modo poteſt eſſe numerus: quia cum non ſit eſſe vnitatis aliud ab eſſe ſimplicis indiuiſibilitatis, & ſimplex indiuiſibilitas nullo modo poſſit diuidi, & omnis multitudinis cauſa ſit diuiſio, vnitas non poteſt fieri multitudo: omnis autem numerus multitudo eſt quædam: vnitas ergo nullo modo poteſt eſſe numerus. Si autem non poteſt vnitas eſſe numerus, conſtat ergo quòd neque eſt par, neque impar. Omne enim quod eſt par vel impar, eſt numerus: eò quòd par & impar numeri ſunt paſſiones, in quarum ratione diffinitiua ſubiectum eſt. Eſt ergo huiuſmodi vnitas principium numeri, non numerus. Conſiderandum ergo hîc eſt de ipſo numero, quid ſit, & quid ſint ſpecies eius. Et vt melius intelligatur, accipiatur ſpecies aliqua numeri: quia quod in vna eſt, in omnibus eſſe eſt neceſſe. Si enim ſic dicam, denarius ex ſeptem & tribus conſtituitur, vel denarius eſt ſeptem & tria, nihil amplius addens, falſum eſt quod dicitur: quia ſecundum hoc denarius eſſet ſeptem, & denarius eſſet tria, & eſſet ex ſeptem & tribus, quod falſum eſt. Similiter etiam ſi dicam, denarius eſt ſeptem & tria ſimul ſumpta, hoc iterum eſt falſum: quia ex quo denarius non eſt ſeptem, relinquitur quòd denarius non eſt ſeptem cum quibuſcunque aliis. Et vt vniuerſaliter dicatur, vna ſpecies numeri de alia non prædicatur nec diffinit eam: & ideò denarius non eſt nouem & vnum, neque octo & duo, neque ſeptem & tria, neque ſex & quatuor, neque quinque & quinque.

Fortè diceret aliquis quod denarius eſt ſumma quæ excreſcit ex aggregatione ſeptem & trium, vel ſex & quatuor, vel quinque & quinque. Ad hoc autem dico, quòd hoc quidem verum eſt: ſed hæc non eſt diffinitio denarij, quod eſt ſpecies diſcreti quod eſt numerus: quia ſeptem & tria quæ ponuntur in illa deſcriptione, æqualiter ſunt ignota ſicut ipſe denarius. Nulla enim quantitas diuiſibilis nota eſt niſi per ſuam menſuram primam: conſtat autem ſeptem & tria quantitates eſſe diuiſibiles: non ergo certificant eſſe alicuius numeri, ſecundum quod huiuſmodi ſunt. Menſura autem prima numeri eſt vnitas aggregatione ſua certificans omnem numeri quantitatem: idem autem eſt omninò in talibus certificans & conſtituens in eſſe aggregatiuo: ergo vnitas & conſtituit & certificat omnem numerum: oportet ergo, quod denarius ſit aggregatus ex vno & vno & vno & vno vſque ad decimam vnitatem.

Quod numerus denarius non ſit formaliter id quod fit ex vno decies ſumpto.

Nec iterum erit denarius id quod fit ex vno decies ſumpto. Et huius ſunt duę rationes, quarum vna eſt: quia cum dico decies, facio denominationem de decem: & ideo decem notius eſt quam decies: propter quod decies non cadit in denarij diffinitione. Alia ratio eſt: quia ſi vnum decies ſumatur, nihil multiplicat, nec facit actualem diſcretionem: ſed denarius conſtituitur ex vnis diuerſis, quæ aggregata actualem faciunt diſcretionem: idem autem eſt intelligere de eſſe cuiuſlibet numeri.

Sed tunc forte quæreret aliquis, quæ ſit vnitas qua numerus eſt vnus, cum dicitur, binarius eſt vnus, & denarius vnus, & ternarius vnus? Cum enim vnumquodque ſua forma & ſua eſſentia

eſſentia ſit vnum, videtur quòd & numerus habeat formam qua dicitur vnus. Ad hoc autem dicendum, quòd cum numerus ſit in genere diſcreti, forma cuiuſlibet numeri eſt forma ſummæ aggregari ex vnis ſiue vnitatibus: propter quod vltima vnitas accepta vt finis, in qua & ad quam finitur motus aggregationis, eſt vnitas numeri & forma: illa enim ſola eſt cauſa indiuiſionis talis ſummæ ſicut finis accepta, vt dictum eſt: habitum autem eſt in præhabitis, quòd idem eſt cauſa indiuiſionis & vnitatis. Patet ergo, quòd hæc eſt cauſa vnitatis & omnis numeri.

Nota qua vnitate numerus eſt vnus.

Amplius in præhabitis oſtendimus, quòd vnum non eſt ſeparabile à rebus: quia ſi ſepararetur, adhuc remaneret res vna. Et ſi ſeparatum eſſet vnum à rebus, & intelligeretur coniungi, iterum eſſet res duabus diuerſis vnitatibus vna: & ſic eſſet quælibet res vna duæ res: & multa alia ſequerentur inconuenientia. Omnino autem eodem modo probatur, quod nec duo ſeparabile eſt & à rebus duabus, nec aliquis alius numerus ſeparari poteſt ab ipſis rebus quæ ſunt in numero ipſo. Huius autem licet ſint multæ rationes, tamen ad præſentem intentionem duæ ſufficiunt, quarum vna eſt, quòd iam probatum eſt numerum nihil eſſe penitus niſi diſcretum aggregatum ex vno, & vno, & ſic deinceps: ſi ergo vnum inſeparabile eſt à rebus vnis, relinquitur & numerum inſeparabilem eſſe. Secunda ratio eſt: quia quæcunque numerantur, non veniunt in numerum niſi formis ſuis quibus diſtinguuntur: quandiu ergo ſaluantur in eſſe ſuo, tandiu adhæret eis numerus. Si enim daretur hoc accidens ſeparari, tunc quæratur, vtrum ſeparato binario à duabus ouibus, adhuc remanent oues duæ, vel non? Si adhuc remanent duæ, tunc aliquo binario ſunt duæ: & ille binarius cum priore qui inſuit, facit quatuor: prius ergo quatuor fuerunt: quatuor ergo ſunt quæcunque duobus binariis numerantur. Si autem non remanent duæ, tunc ſequitur, quòd non remanent oues: & hoc falſum eſt cum accidente ſeparato à ſubiecto non deſtruatur ſubiectum. Idem autem eſt de aliis numeris. Licet autem hoc modo inſeparabilis ſit numerus, non tamen falſum omninò dicunt numerum in anima eſſe dicentes. Ratio enim numeri formalis, qui numerus eſt quo numeramus, in anima eſt. Eſt autem quo numeramus, non numerus: & eſt quo numeramus, numerus. Forma enim indiuiſionem cauſante numeramus, & eſt non numerus. Et coaceruatione vnitatum numeramus, & hæc coaceruatio eſt numerus numerans omnia: & hic numerus potiſſimè eſt in anima, ſi formaliter accipiatur ipſa coaceruatio: materialiter verò ſubiectum materia dicitur & eſt in rebus nameratis.

Quod binarius mathematicè loquendo non eſt numerus, ſed pluralitatis principium

De binario etiam ſcire oportet ſpecialiter, quod mathematicè de illo loquendo, probatur non eſſe numerus, ſed pluralitatis principium. Si enim numerus eſſe detur, aut erit numerus ſimplex, aut compoſitus. Si autem ſit numerus ſimplex, tunc ſequitur, quòd non diuiditur: & hoc eſt falſum. Si autem ſit numerus compoſitus, ſequuntur duo inconuenientia, quorum primum eſt, quòd componitur ex numeris quibuſdam, quod falſum eſt. Alterum autem eſt quod ſequitur, quòd non ſit numerus primus, nec pluralitatis principium: & hoc eſt falſum. Videtur ergo, quod binarius non ſit numerus. Ad hoc autem ſecundum proprietatem huius ſcientiæ dicendum eſt, quòd dicitur numerus dupliciter. Vno modo prout numerus ad ſuum ordinatur principium: & ſic omne illud eſt numerus, quod coaceruatur ex vnis: & hoc modo binarius eſt numerus. Alio modo dicitur numerus paſſionibus ſubſtans numerorum, quæ ſunt par & impar, & perfectum & diminutum, & abundans, & ſimplex & compoſitum, & huiuſmodi. Et ſic binarius non eſt numerus, ſed pluralitatis principium. Et hæc eſt cauſa, quòd antiquiſſimi Grammatici dixerunt tres eſſe numeros, ſcilicet ſingularem, dualem, & pluralem. Quia autem hæc ſcientia numerum prout eſt ens in parte ſubſtans paſſionibus non conſiderat, ideo binarium dicit eſſe numerum. Omnis enim vnitatum coaceruatio eſſe habet numeri: eſſe enim ſecundum quod ex primis principiis cauſatur & pendet, conſiderat iſte Philoſophus. Sic autem ſumpto binario, numerus eſt in vltimo paucitatis conſiſtens, & numerus ſtat in minimo, licet reſpectu maximi non ſtet, ſed procedat in infinitum. Adhuc autem ipſa multitudo dupliciter conſideratur, & ſimiliter multum & etiam paucum & paucitas: quoniam quodlibet iſtorum poteſt accipi abſolutè vel comparatum per reſpectum ad alterum. Et ſiquidem abſolutè accipitur, tunc numerus quilibet eſt multum quoddam & multitudo: omne enim coaceruatum ex vnis eſt multum & multitudo quædam. Si autem multum dicat reſpectum ad alterum, tunc opponitur pauco: & ſic duo erunt paucum & nullo modo multum: quilibet autem alter numerus erit multum & paucum reſpectu diuerſorum. Multum ergo & paucum ſic opponuntur ſicut correlatiua: vnum autem opponitur & pauco & multo ſicut principium principiato, ſicut patet per ea quæ hîc dicta ſunt. Nos tamen in ſequentibus huius ſapientiæ ſubtilius de his diſſeremus: per hæc enim quæ hic dicta ſunt, ſufficienter ſcitur eſſe numeri: & hoc intendimus in hoc quinto libro, quòd ſtabiliamus ens & partes entis & principia ipſius, ſicut à principio huius libri diximus.

Quod binarius metaphyſicè conſideratus numerus dici poſſit.

Multitudo dupliciter conſideratur.

CAPVT II.

De modis entis quod nec diffiniri, nec deſcribi poteſt.

ENs diffinitionem vel deſcriptionem ſeu interpretationem, ſeu quamcunque aſſignationem habere non poteſt: quia propter quicquid notificaretur, hoc eſſet ens & minus notum & ſimpliciter & quoad nos, quam ens ipſum. Et hoc quidem patet ex hoc quod nobis nihil notum eſt penitus niſi ens ipſum ens eſſe ſupponamus. Et ſic quoad nos ens notius eſt omni eo per quod poſſet notificari. Simpliciter autem notius eſſe probatur per hoc, quod eſt ſimpliciſſimum & primum. Diuidemus ergo Tex. c. 13

ipſum dicentes, quòd ens ſicut & vnum dicitur aut ſecundum accidens, aut ſecundum ſe. Secundum accidens autem dupliciter, vel fortè melius tripliciter. Vno quidem modo, quod vnum accidens alteri accidere dicitur, propter vnum ſubiectum cui ambo accidunt, ſicut dicimus iuſtum eſſe muſicum. Alio modo dicitur eſſe ſecundum accidens, quando accidens ſubiecto accidit, non quidem ſubiecto primo, ſed ei quod ſubſtantialiter ineſt ſubiecto primo, & per primum ſubiectum ſubiicitur accidenti, ſicut dicimus hominem eſſe muſicum, & muſicum hominem: hoc enim quodammodo dicitur ſimiliter ei quod eſt muſicum ædificatorem eſſe: quia accidit ædificatori muſicum eſſe, aut è conuerſo accidit muſico eſſe ædificatorem: in talibus enim hoc eſſe hoc quando vnum ſimpliciter ineſſe alteri dicimus & non ineſſe, vt genus, neque ineſſe vt conuertibile quod eſt proprium vel diffinitio, ſignificat hoc huic accidere & ineſſe vt accidens, ſicut etiam in ſecundo topicorum eſt determinatum: prædicatum enim accidentale nihil addit ſuper ineſſe ſimpliciter. Et ſic eſt in his quæ nunc dicta ſunt, quando dicimus hominem muſicum, aut è conuerſo muſicum hominem, aut etiam vnum accidens alteri ineſſe, vt quando dicimus muſicum album, aut è conuerſo album muſicum. Hoc enim vltimo inductum ideo dicimus eſſe: quia ambo accidentia eidem ſubiecto accidunt. Aliud verò dicimus ſic vt ſignificemus alterum ineſſe alteri: quia accidens accidit ei quod eſt verè ens completum in ſeipſo. Tertium verò dicimus vt quando dicimus muſicum eſſe hominem, ideo hoc dicimus: quia huic quod eſt homo, muſicum accidit, quod tamen non eſt primum ſubiectum ipſius. Et ſimiliter etiam dicitur & muſicum album eſſe, ideo quia cui accidit muſicum, illud eſt album. Epilogando ergo dicimus, quòd ſecundum accidens dicta ſic dicuntur, aut eo quia eidem enti ambo accidunt, aut quia enti per ſe accidens accidit, aut quia illud cui ineſt accidens, eſt illi ſubiecto idem de quo prædicatur accidens, ſicut ſecunda ſubſtantia idem ſubiectum eſt ſubſtantiæ primæ cui propriè ineſt accidens prædicatum de ipſa.

Secundum ſe autem eſſe ſiue ens dicuntur quæcunque prædicantur ſecũdum coordinationem figuræ prędicamentorum, ita quod alterum de altero prædicetur eſſetialiter vt de ſubiecto, quoties huiuſmodi prædicatum de ſubiecto dicitur, tot modis dicitur eſſe ſecundum ſe: quia tale prædicatum eſſe quoddam dicit & ſignificat. Et diuerſitas quidem eſt ex ſignificatione prædicatorum, licet omnia quid dicant: prædicatorum enim talium quædam ſignificant aliquid ſiue ſubſtantiam, alia ſignificant quale, alia quantum, alia ad aliquid, alia facere, alia pati, alia vbi, alia quando, & alia ſitum, & alia habitum. Et eſſe quidem ſiue ens ſignificat idem aliquid vnicuique generum horum, cuius probatio eſt: quia nihil refert dicere, homo conualeſcens eſt vt eſſe ſignificetur in dictione, & homo conualeſcit: & homo vadens eſt aut ſtans, & homo vadit aut ſtat. In omnibus enim adiectiuis quocunque modo ſignificatis principaliter importatur accidens, & ſecundariò ſubiectum: & quando prædicatur de ſubſtantia tale eſſe ſignificatur, quale importatur per adiectiuum & non eſſe ſubſtaniæ. Et ideo tale eſſe ſecundum figuras prædicamentorum variatur.

T. x. c. 14.

Amplius autem eſſe & ens ſignificat ipſam rei veritatem. Et hoc dupliciter. Vno quidem modo in ipſa re extra animam, & extra ſermonem accepta: & ſic veritas rei eſt ipſa entitas quam habet ex ſui perfectione, ſic dicimus verum aurum, quod perfectionem auri attingit, & verum hominem, & verum tempus, & veram materiam, & huiuſmodi. Huic vero opponitur permixtum ſiue apparens & non exiſtens, quod vulgariter falſum vocatur, & hoc verum cum quodlibet ente conuertitur, nec eſt ſeparabile ab ipſo, ſicut nec vnum. Et hoc probatur per eaſdem rationes quibus probatum eſt, quòd vnum non ſeparatur à rebus vnis. Alio modo ſignificat eſſe veritatem compoſitionis in complexione ſermonis: quia in eo quod res eſt vel non eſt, oratio vera vel falſa dicitur: & hoc propriè eſt eſſe quoddam: quia compoſitio dicit eſſe potius quam ens ſimplex: quia cum dicimus aliquid eſſe, monſtramus ipſa dictione ipſum eſſe verum: & quando dicimus non aliquid eſſe, ipſa dictione monſtramus, quia non eſt verum, ſed falſum: hoc autem ſecundum ſimilitudinem vnam eſt in affirmatione & negatione, vt quando dicimus, quòd Socrates eſt muſicus, ſignificamus hoc eſſe verum. Et quando dicimus, quia Sortes eſt non albus, ſignificamus quia non eſt verum ipſum eſſe album. Dicimus autem non eſſe diametrum commenſurabilem, ſignificantes hoc eſſe falſum: in omnibus enim talibus eſſe & non eſſe ſecundum ſe ſunt cauſa veritatis & falſitatis, quamuis forte attributio extremorum adinuicem ſit accidentalis.

Amplius autem eſſe & ens dicitur aut potentia effabile aut perfectione effabile ſiue ſignificabile: horum enim duorum terminorum ſiue extremorum & hoc eſſe dicimus, quod poteſtate eſt effabile ſiue ſignificabile de duobus extremis: & hoc eſſe dicimus, quod eſt effabile ſiue ſignificabile perfectione. Sed in talibus potentia ens eſt poſterius ens, & non addens ſupra generis natura. Perfectione autem ens eſt, quod determinatum eſt ad eſſe per differentiam & formam. Dicitur tamen poteſtate ens dupliciter, potentia videlicet materiæ & potentia habitualis formæ, ſicut dicimus ſcire dupliciter, ſcilicet quod potens eſt vti ſcientia ſecundum habitus facultatem, & id quod eſt vtens ſiue conſiderans. Et hoc modo dicitur dupliciter quieſcens: ſecundum actum enim quieſcens dicitur, cui iam ineſt quies: & id quod potens eſt quieſcere, dicitur potentia quieſcens. Similiter autem dicitur hoc ſecundum actum & potentiam in ſubſtantiis. In artificialibus enim dicimus idolum Mercurij eſſe in lapide, vel actu, vel potentia. Et ſimiliter potentia vel actu dicimus in lapide eſſe medietatem lineæ vel lineationis & idoli. Et dicimus etiam frumentum nondum perfectum eſſe actu & potentia ſecundum modum quo actu & potentia dicitur eſſe, quod ſecundum aliquid perfectum eſt, & ſecundum vltimum agere nondum habet perfectionem, ſicut puer eſt vir

potentia.

potentia. In omnibus autem talibus potentia dicitur eſſe, quod eſt in potentia proxima : potentia verò proxima eſt, quæ vnico motu deducitur ad actum, ſicut habitus ad agere, & habilis ad habitum, & etiam de aliis eſt accipiendum. Quando verò res fit potens & quando non, ſubtilius in ſequentibus dicetur. Hæc enim breuiter dicta ſufficiunt.

Eſt autem hîc non prætereundum, quòd ens etiam ſicut in ante hunc habito libro diximus, etiam comprehendit ea quæ ſunt in anima & eſſe,& enti opponitur non ens:non entis autem quod nil omnino eſt nullæ ſunt ſpecies, nullæ differentiæ, nullæ proprietates, & nullæ comparationes. Et ſi aliquid illorum attribuatur non enti, oportet quòd ſibi aliquod eſſe ponatur, ſicut ponitur ei eſſe quando dicitur eſſe ſignificatum in oratione, vel quando dicitur altera pars contradictionis,vel aliquid huiuſmodi; & hoc tranſeo, quia eſt manifeſtum.

Dubium. Sed dubitabit fortè aliquis de hoc quod diximus, quòd ens diuiditur in potentia effabile & actu effabile, & vtrumque horum quendam diximus eſſe terminorum, potentia non videtur effari niſi per actum, nec terminum habet niſi actus : potentia diffinitur per actum, ſicut in
Tex. c. 33 ſecundo de anima oſtenſum eſt. Adhuc autem obiiciens quis, quòd cum omne diuidens poſitum relinquat diuiſum, videbitur ſequi ſecundum ea quæ dicta ſunt, ſi eſt aliquid potentia ens, quod ipſum ſit ens ſecundum ſe. Eſt enim entis ſecundum ſe diuiſio in ens potentia, &
Solutio. non in ens actu. Hæc autem omnia & quæcunque talia ſunt, ſoluuntur per hoc quod ens ſecundum ſe ſumitur hîc à nobis per oppoſitionem ad ens per accidens. Ens ergo ſecundum ſe dicitur hîc, quando vnum attribuitur alteri gratia ſui & non gratia alterius, ita quod ipſum eſt de natura illius. Hoc autem variabile eſt dupliciter, ſcilicet ſecundum rei principia & ſecundum eſſe quod eſt in anima de rebus extra. Et ſi quidem eſt ſecundum ipſa entis principia, illa dupliciter eſt accipere, ſcilicet aut ſecundum quod ſunt diffinientia vniuerſaliter accepta, ſic enim dicunt eſſe quod determinabitur figuris prædicamentorum. Et quod quidam dicunt eſſe accidentia, per hoc probatur, quòd quando denominatiuè prædicantur de ſubſtantia, eſſe qnoddam dicunt, & illius eſſe oportet accipere principia ſecundum diffinitionem ſecundum primum modum dicendi per ſe. Et hoc eſſe ſecundum ſe determinabitur figuris prædicamentorum. Alio autem modo accipiuntur rei principia ſecundum quod ipſam rem conſtituunt. Et hæc ſunt actus & potentia in omni genere. Quia verò ex inhærentia prædicati cum ſubiecto cauſatur eſſe veritatis rerum ſignificatum in oratione, & hæc eſt cauſa veritatis ſecundum ſe, & non ſecundum accidens aliquod, propter hoc inter primum modum entis ſecundum ſe qui accipitur ex ipſis rerum principiis, & ſecundum qui etiam accipitur ex eiſdem principiis ſecundum alium modum eſſe conſideratis, interpoſuimus modum eſſe ſecundum ſe quo veritas rerum demonſtratur. Quod autem dicitur potentia non eſſe effabilis nec diffinitionem habere niſi per actum, nihil eſt ad propoſitum:quia licet non ſit effabilis niſi per actum, tamen eſt effabilis & diffinibilis. Et hoc modo ſignificat modum quendam eſſe, quem modum non ſignificat actu ens. Et quod dicitur diuidens debere relinquere diuiſum, verum eſt in diuiſione vniuoci:hîc autē diuiduntur analoga, & ideo diuidentia non ſimpliciter relinquunt diuiſum, ſed relinquunt ipſū ſecundū modum quendam &c.

TRACTATVS II.

DE SVBSTANTIA ET SIBI ADIVNCTIS.

CAPVT I.

Et eſt digreſſio declarans generaliter quid eſt ſubſtantia, & quæ ſunt diuiſiones eius generales & primæ.

ANTEQVAM nos diſtinguendo dicamus modos ſubſtantię, oportet nos ſtabilire ſubſtantiam ſecundum huius primæ philoſophiæ proprietatem. Et ideo ex præinductis dicimus, quòd eſſe aut eſt per eſſentiam, aut per accidens. Eſſe autem per accidens eſt infinitum : eò quod ſunt infinita quæ per accidens conueniunt. Eſſe verò per eſſentiam eſt per eſſentialia quæ ſunt finita, & fines eſſe rei. Inter omnia autem quæ ſunt eſſentialiter, ſubſtantia eſt primum, ſicut patet ex prima diuiſione eſſe ſecundum ſe, quam in præſenti ca. induximus. Eſſe enim ſecundum ſe eſt duobus modis in genere. Vnum quidem eſſe, cuius eſſentia acquiſita ex ſibi eſſentialibus eſt : ſed cum ipſum ſit in aliquo, non eſt in eo ſicut quædam pars, & impoſſibile eſt eſſe ſine eo in quo eſt : & hoc eſt accidens, & eſt in ſubiecto. Aliud autem eſt, quod eſt eſſentia acquiſita ex principiis eſſentialibus, ſed ſecundum eſſe non in alio hoc modo, eò quod non eſt in ſubiecto, & hæc eſt ſubſtantia. Si enim daretur, quòd ſubſtantia eſſet in ſubiecto, tunc quæritur de iſto ſubiecto : aut enim hæc ite-

rum esset in subiecto alio, vel non. Et si diceretur, quòd esset in subiecto, iterum de illo quæreretur, & abiret hoc in infinitum. Et ideo oportet, quòd primum accidentis subiectum non sit in subiecto. Propter quod dicit Auicen. quòd substantia est constituens esse accidentis non constituta ab illo: & ideo est esse substantiæ ante esse accidentis. Ex hoc tamen non negatur accidens esse aliquando in accidente, vt velocitas in motu, & rectitudo in linea, & figura in superficie, & accidentia etiam dicuntur multa & vnum, & huiusmodi plura inueniuntur. Propter quod oportet, quòd ambo accidentia talia sint in alio quodam quod est subiectum amborum: quia accidens non substat accidenti, nisi accidens staret in substantia, quæ ipsum esse facit. Et ideo non sufficienti crediderunt signo, quicunque materiam esse dixerunt omne quod substat. Fuerunt etiam quidam qui aliqua dixerunt esse & substantiam & accidens, sicut primas elementorum qualitates dixerunt in ipsis elementis esse substantias, & in aliis dixerunt esse accidentia, quod est impossibile: quia quod in se substantia est, non potest esse accidens respectu alicuius alterius. De his autem in libro peri geneseos determinatum est.

Ista opinio fuit Alexandri sicut imponit sibi Auerroes 5. physi. c.10.

Esse in alio contingit dupliciter.

Ex inductis autem patet, quòd subiectum est ens per se perfectum, quod in se in esse constituit alterum. Vnde quod est in alio, dupliciter est in ipso: autem enim est in eo ita quod facit ipsum esse, & est causa quare ipsum est in actu, & hoc est in alio sicut pars compositi & pars esse rei, & hæc est forma essentialis, & non accidens. Aut est in eo nihil conferens ad esse, sed potius constitutum in esse per hoc quod est in alio, & hoc est accidens. Et id quod priori modo est in alio, non est vt in subiecto, quamuis sit vt in materia subiecta: sed quod secundo modo est in alio, est in alio vt in subiecto. Vnde materia subiecta non est in alio vt in subiecto, & ideo est substantia: sed omne quod est in alio vt in subiecto, est in materiæ substantia: sed non conuertitur: quia subiectum substare non habet nisi gratia materiæ propriè loquendo, sed materia habet illud à seipsa.

Ex inductis autem est accipere quandam substantiæ diuisionem: quia substantia aut est: corpus, aut non corpus. Et si est non corpus, aut est pars corporis, aut non. Et si non est pars corporis, aut habet coniunctionem motoris ad mobile corpus, aut non. Et tunc corpus est substantia composita pars corporis, vna quidem materia, & altera forma: non pars corporis coniuncta corpori anima intellectualis, siue cæli, siue hominis non coniuncta corpori intelligentia. De omnibus igitur substantiis huiusmodi quæ verè substantiæ sunt, oportet intendere secundum omnes suas diuersitates probando eas esse, & ostendendo diuersitates & differentias earum. Primum autem loquamur de substantia corporali.

CAPVT II.

Et est digressio declarans esse substantiæ corporalis in eo quòd est corpus.

Substantia autem corporea substantia vna continua non ex atomis composita: eò quòd indiuisibile indiuisibili non continuatur, sicut ostendimus in 6. physicorum. Substantiam autem corpoream compositam ex materia & forma quidam dixerunt esse quasi diffiniendo, quòd est corpus substantia longa, lata, & profunda. Quod etiam nos in antè habitis sæpè diximus. Considerandum ergo ipsorum verborum intentiones, & videamus quomodo corpus quod est substantia, sit longum, latum & profundum: dicitur enim longitudo aliquando linea ducta in continuum quocunque modo ducta fuerit: & secundum hæc linea & longitudo est vna specierum quantitatis. Aliquando etiam dicitur longitudo maior linearum superficiem continentium dimensio. Aliquando iterum dicitur longitudo maior dimensio extensa in quanto quocunque modo extendatur, & siue sint lineæ, siue sint aliquid aliud eius cuius quantitas mensuratur. Aliquando etiam dicitur longitudo spatium quod est inter caput & pedes hominis, vel inter caput & caudam alterius animalis. Dicitur etiam longitudo mundi spacium quòd est inter sursum & deorsum. Et aliquando dicitur longitudo climatis & habitationis arcus, qui interiacet inter punctum Orientis & punctum Meridiani cuiuslibet hominis. Latitudo etiam dicitur multipliciter. Aliquando dicitur latitudo ipsa superficies. Et dicitur latitudo mensura minor duarum dimensionum. Et dicitur latitudo spatium orbis arcus, qui est inter Oriens & Occidens. Et dicitur latitudo climatis Meridiani arcus qui est inter æquinoctialem & zenith capitis cuiuslibet hominis. Profunditas etiam dicitur multis modis. Vno quidem & primo modo quantitas diametri quæ continuat inter duas superficies: & hęc habet duo nomina, à supremo ad imum mensurando dicitur profundum: ab imo autem ad supremum mensurando dicitur altum siue altitudo. Et dicitur profundum quod est inter ante & retrò animalium. Et dicitur profundum orbis quod est ab Austro in Aquilonem, quæ sunt ante & retro mundi. Et dicitur profundum climatis medium ipsius in quo sicut in centro figitur diameter pyramidis luminis cęlestis quod incidit in clima. Isti enim sunt modi communiores quibus vtuntur Philosophi istis nominibus istarum dimensionum.

Tex. c.15.

6 physic. tex com. 1 vsque ad tex. c.10.

Multiplex acceptio longitudinis, latitudinis & profunditatis.

Cum autem dicitur corpus longum, latum, & profundum, non oportet, quòd istæ dimensiones actu sint in ipso. Videmus ergo sphæram esse corpus in quo nulla penitus est longitudo siue linea. Quod enim dicitur axis sphæræ, quem meguar Arabes vocant, qui est linea transiens per polos & centrum sphæræ, non assignatur sphæræ nisi cum mouetur: sphæra autem non est corpus, ex hoc quòd mouetur: nec est corpus, ex hoc quòd est sphæra: sed principia

corporeita

corporeitatis ſunt in ipſa conſtituentia eſſe corporis ante vtrumque illorum. Nec iterum oportet, quòd corpus in eo quòd corpus ſit terminatum ſuperficie: quia ſi ponamus corpus infinitum ſicut multi poſuerunt, ipſum erit corpus, & non erit ſuperficie terminatum: & tamen ponens corpus eſſe infinitum, non errat in hoc quòd ipſum ponit eſſe corpus, ſed in hoc quòd ipſum ponit infinitum eſſe. Nec iterum ad eſſe corporis requiritur, quòd habeat plures actu ſuperficies præter corpora terminata: eſt enim corpus vnica ſuperficie terminatum, quod eſt ſphæra. Nec oportet iterum ad eſſe corporis ipſum eſſe poſitum ſub cælo quocunque modo, vt ab ipſo recipiat dimenſiones: quia ipſum cælum eſt corpus, & ſic dimenſiones non recipit. Ex omnibus ergo huiuſmodi concluditur, quòd corporis eſſe non pendet ex habere tres ſecundum actum dimenſiones: ſed potius corpus eſt, quod aptum eſt tribus dimenſionibus menſurari, ita quòd tres diametri orthogonaliter ad vnum angulum coniuncti menſurabunt ipſum: nec plures poſſunt in ipſo eſſe orthogonaliter in angulo vno conuenientes, licet plures & infiniti poſſunt non orthogonaliter penetrare per ipſum. Forma autem huius aptitudinis facit corpus eſſe corpus: ſed menſuræ ſecundum actum in ipſo acceptæ conſequuntur eſſe ipſius & eius ſubſtantiam & ſuccedunt ſibi, ſubſtantia manente vna & eadem. Si enim accipiatur cera & comprimatur, pro certo mutantur in ea dimenſiones quæ ſunt actu in ea, & tamen manet idem corpus.

Dixerunt autem quidam, quòd longitudo eſt ſpatium quòd extenditur in dimenſionibus in omni corpore. Et conſtat, quòd etiam hæc longitudo non eſt eſſentialis corpori: quia cubus eſt corpus contentum ſex ſuperficiebus, quarum nulla excedit aliam. Aliqui autem omninò imperiti dixerunt dupliciter dici corpus, à corporeitate videlicet & à repletione quam vocant corporalitatem. Et primum quidem dicunt corpus eſſe mathematicum, & ſecundum corpus phyſicum ſiue ſubſtantiale: ſed hæc verba adeò fatua ſunt, quod non eſt de his dignum cum ſtudio intendere: quæ enim differentia ſit corporalitatis & corporeitatis, vſque adhuc non eſt auditum. Præterea ſi corpus à repletione dicitur, hoc non diſtinguit: quia omne corpus replet, etiam mathematicum. Si autem dicunt groſſitiem eſſe replentem, hoc eſt idiotarum: & ſecundum hoc aliam naturam corporeitatis habebit ignis, & aliam terra, quod eſt penitus abſurdum. Si autem eſt aliquod corpus quod retinet & conſeruat perpetuò diuiſiones actuales quæ ſunt in ipſo, hoc non habebit à natura corporeitatis ſecundum quòd eſt corporeitas, ſed à forma phyſica addita corporeitati. Ex omnibus ergo inductis concluditur, quòd corpus in eo quòd corpus eſt ſubſtantia corporalis, eſt ſubſtantia continua, in qua poſſunt poni tres diametri orthogonaliter ſe ſecantes in omni parte ſui: & ſecundum hanc formam omne corpus æqualiter eſt corpus omni corpori. Sed ſecundum menſurare vel communicare vel huiuſmodi non omne corpus æqualiter ſe habet omni corpori: quia talia accidunt ex dimenſionibus diſciplinalium quæ ſecundum actum accipiuntur in corporis actuali quantitate. Conſtat etiam, quòd corpus per formam corporeitatis ſub eadem forma corporeitatis eſt rarefactibile & condenſabile, licet non retineat ſecundum eandem formam dimenſionum ſecundum actum. Corpus autem diſciplinale eſt quantitas actualium dimenſionum ſuperficie vel ſuperficiebus terminatum, non ſecundum eſſe, ſed ſecundum rationem menſuræ quantitatis acceptum. Et hoc conſequitur ad corpus prædicto modo acceptum: & ideò eſt accidens ipſius: corpori autem omni ſicut & omni quanto accidit diuiſibilitas ratione continuationis quam habet. Et ſi non diuidatur, hoc non eſt ratione continuationis, ſed ratione phyſicæ formæ continuationi ſuperadditæ, ſicut diximus: forma ergo continuationis forma eſt materiæ corporis: & hoc probatur per hoc quòd idem eſt ſuſceptibile continuationis & diſcontinuationis ſiue incontinuitatis: continuatio autem eſt forma non ſuſceptibilis incontinuitatis: ergo quod ſuſcipit continuationem, aliud eſt ab ipſa continuitate. Et hoc eſt materia. Amplius cum dimenſio propria paſſio ſit continui, patet quòd incontinuum non eſt ſuſceptibile dimenſionis, niſi fortè in potentia, ſicut etiam in potentia eſt continuum. Ex his autem colligitur, quòd ſubſtantia corporea ſecundum quòd eſt ſubſtantia corporea, eſt aliquid in potentia, & aliquid in effectu: in potentia enim eſt id quod eſt ſuſceptibilis dimenſionis ſecundum actum: in actu autem eſt corpus continuum, & in eo quòd eſt continuum, eſt compoſitum ex forma continuitatis & materia quod eſt hyle, quæ de ſe æqualiter ſe habet ad continuum & incontinuum, licet à continuo nunquam ſeparetur, ſicut inferius probabimus.

Poſitio aliorum.

Improbatio.

Obiicet autem fortè aliquis dicens, quòd hyle corpus eſt compoſitum ex materia & forma: quia hyle eſt in actu ſubſtantia quædam apta continuitatis. Igitur eſt ſubſtantia actu ens & aptitudinem habens, & ſic eſt compoſita ex actu & potentia. Sed ad hoc dicendum, quòd ſubſtantialitas hyle nihil addit ſupra hyle niſi modum negationis, quod non videtur eſſe in ſubiecto. Et ideò per hoc quòd eſt actu ſubſtantia, non ponitur in actu alicuius formæ. Et per hoc quòd additur apta continuationi, non ponitur in actu aliquid eſſe, ſed in potentia. Et ideò ſi hæc potentia determinatur ad actum corporeitatis indiſtinctæ, inquantum poſſunt orthogonaliter penetrare tres diametri, efficitur compoſitum ex materia & forma. Corporeitas autem rurſum determinabilis differentiis corporeitatis, quæ ſunt ſphæricum, cubitum, & huiuſmodi, & cum comparatur materia ad huiuſmodi aptitudinem & actum qui determinat aptitudinem illam, potius eſt compoſitio ſimplicis materiæ ad genus & differentiam, quam compoſiti ad materiam & formam. Corporeitas enim iſta in ſe non differt in aliquo corpore: ſed ſpecies eius differunt abinuicem: & hoc ideò eſt: quia ſicut dicit Porphyrius, nulla ſpecie intellecta ratio generis poteſt accipi: ergo cum generis natura non pendeat ex principiis ſpeciei, ſed ex his quæ ſunt ante omnem ſpeciem: ſi autem adueniant formæ phyſicæ, ſicut cæleſtis & terreſtris, & calidum & frigidum

Subſtãtialitas hyle nihil addit ſupra hyle niſi modum negationis, quòd non videtur eſſe in ſubiecto.

Porphyrius in communitatibus.

frigidum & humidum, non diuidunt corporeitatem : cum non ſint differentiæ ipſius, ſed conſequentia, ſicut dictum eſt.

CAPVT III.

Et eſt digreſsio declarans vtrum materia prima quæ eſt ſubſtantia, ſeparata eſſe poſsit à forma corporeitatis.

LIcet autem corpus ſit compoſitum ex materia & forma, & corporeitas prima quæ eſt forma ſubſtantialis corporis non ſit niſi continuitas apta penetrari tribus diametris, tamen hyle non eſt ſeparabile ab huiuſmodi forma prima, ita quòd realiter actu exiſtat ſine ipſa. Hoc autem ſic probatur : ſi enim materia poteſt ſeparari à forma corporis prima, detur hoc : poſſibili enim poſito nihil accidit impoſſibile. Separata ergo materia, aut eſt diuiſibilis actu, aut non. Si autem eſt diuiſibilis, cum diuidi ſit propria paſſio continui, ipſa materia eſt continua, & cum non habeat niſi continuitatem corporis, ſequitur ipſam eſſe corpus. Datum autem erat ipſam ſeparatam eſſe à forma corporis. Si autem eſt indiuiſibilis, aut indiuiſibilitas eſt ei eſſentialis, aut accidentalis. Si autem eſt ei naturalis vel eſſentialis, nihil vnquam poteſt recipere contrarium, quod falſum eſt : quia ſuſceptibilis eſt formæ corporis, etiam per conſequens ſuſceptibilis eſt diuiſionis. Si autem non eſt ei naturalis : tunc eſt ei accidentalis, & ſic accidentale eſſe eſt, quod non conſtituitur per ſubiectum in ſe perfectum, quod eſſe non poteſt. Amplius ſi ſeparatur à forma corporis, aut eſt deſignabilis in loco, aut non. Si eſt deſignabilis in loco, cum omne id quod realiter in loco deſignatur, ſit diuiſibile, ſequitur materiam diuiſibilem eſſe. Si autem non eſt deſignabilis in loco, aut habet ſitum, aut non. Si habet ſitum, tunc eſt punctus : & cum ad omne punctum poſſit duci linea, linea ducetur ad ipſam. Si autem non habet ſitum, & eſt indiuiſibile, videamus quomodo acquirit formam corporis. Aut enim acquirit eam ſubitò aut ſucceſſiuè. Si acquirit ſucceſſiuè, tunc erit diuiſibilis : quia omne quod mouetur, eſt diuiſibile. Si autem accipit ſubitò, aut accipit eam in omni loco ſubitò, aut in nullo, aut in vno & non in alio. Si autem diceretur, quòd accipit eam in omni loco : cum non ſit cauſa quare accipiat eam in omni loco, niſi quia eſt in omni loco : & quod in omni loco eſt diuiſibile & quantum : ergo corporis forma inuenit materiam ſub forma corporis, quando venit in eam. Non autem poteſt dici, quòd nuſquam inueniat eam corporis forma, quando accipit eam : quia hoc eſt impoſſibile apud quemlibet. Si autem dicatur, quòd in vno & non in alio, hoc erit irrationabile etiam fingere volenti.

Si autem fortè dicat aliquis, quòd corporis forma dat ei locum quando accipitur à materia, hoc eſt inconueniens : quia nec omne corpus eſt in loco, nec forma corporis dat vnum locum potius quam alium : cum nos videamus ex materia in vno loco fieri terram, & in alio ignem, & huius cauſa nulla eſſe poteſt, niſi quia forma ignis materiæ partem inuenit in ſuo loco : & forma terræ vel generans terram, aliam partem materiæ inuenit in loco centri vel iuxta centrum diſtandi, & circunferentia ad centrum non conuenit materiæ ſine corporeitate. Patet ergo, quòd materia à corporeitate non eſt ſeparabilis, ita quòd aliquid ſine ea actu ens deſignatum exiſtat. Sunt autem quidam qui dicunt diuiſionem non primò conuenire continuo, ſed materiæ, aſſignantes pro ratione, quòd partes ſubſtantiæ quædam ſunt, & ſubſtantia non acquiritur per accidens : continuitas autem eſt accidens : quod quidem licet irrationabile ſit, quia tamen ſapientibus & inſipientibus debitores ſumus, dicimus hoc refellendo id quod eſt pars eſſe ſubſtantiam : ſed quòd ſit in ratione & eſſe partis, hoc accidit : & non eſt inconueniens accidens acquiri ex accidente. Hoc ergo omittentes redeamus ad propoſitum.

Amplius ſi ſeparari poteſt materia à forma corporis ſepararetur : & conſtat, quòd ſeparata erit indeterminata : quod autem ſeparatæ materiæ & ſimplici conuenit, eſſentialiter conuenit : igitur materiæ eſſentiale eſt eſſe indeterminatam. Palam autem eſt materiam fieri determinatam per continuitatis & menſurarum acceptionem : igitur id quod ſubſtantiale & eſſentiale eſt ſibi, amittit per aſſumptum, quod omninò eſſe non poteſt. Amplius ſi ſeparabilis eſt materia à corporeitate, ponamus quòd aliquid eius ſeparetur primò, & poſteà ab aliqua corporeitate ſeparetur aliud : iſtæ duæ ergo materiæ aut ſunt per omnia idem, aut diuerſæ. Si ſint per omnia idem, vniantur. Cum ergo vnita ſint, aut totum quod prouenit, eſt æquale parti, quod in materialibus eſt inconueniens : aut altera pars deſtruitur, & non erit aſſignare quid deſtruat eam : aut vtraque deſtruitur, & iterum illius nulla erit ratio : aut oportet dicere, quòd altera abundat ſuper alteram, & iterum illius nulla exiſtente menſura non erit aſſignare rationem. Ex omnibus autem his manifeſtum eſt materiam à corporeitate nullo modo poſſe ſeparari. Quod autem materia ſit maioris vel minoris ſpatij, vel rara, vel denſa, vel figuræ huius vel illius, hoc habet à forma phyſica, quæ ſeparabilis eſt ab ipſa. Eſt autem aduertendum, quòd materia ſtans ſub forma eſt vna & indiuiſa formæ vnitate, quamuis fortè vocetur diuidi per accidens, ſicut ſi dicam, quòd corporis tacta vna parte non eſt tacta alia pars, vel quòd dextra non eſt ſiniſtra, vel inferior non eſt ſuperior, vel alba non eſt nigra. Sed quando non ſignificatur huiuſmodi accidentibus, & non accipitur niſi prout forma terminatur & continetur, vna eſt & indiuiſa : materia ergo actu à forma corporis non ſeparatur.

CAPVT

CAPVT IV.

Et eſt digreſsio declarans qualiter forma cauſa ſit, quare actu ſit materia, & quæ ſit cauſa vnitatis materiæ, & quid formæ propriam attribuit materiam.

SIcut autem materia non ſeparatur à forma ſecundum actum, ita nec forma ſecundum eſſe ſeparatur à materia. Eam autem nunc dico formam, quæ eſt forma corporis quocunque modo ſit forma corporis: licet enim materia in eo quòd ſubſtantia eſt quæ eſt fundamentum, diuerſa ſit à forma: & forma ſecundum quòd eſt ſubſtantia, ſit diuerſa à materia, nec altera iſtarum ſubſtantiarum referatur ad aliam, nec altera ſit cauſa alterius: materia enim non eſt cauſa ſubſtantiæ formæ: quia id quod eſt in potentia, non eſt cauſa eius quod eſt in effectu, forma autem ſecundum ſuam naturam actus eſt: forma etiam non eſt cauſa quare materia ſit ſubſtantia, vel quare materia ſit materia: tamen forma eſt cauſa quare materia eſt ſeu ſit in effectu ſiue in actu: quia forma dat materiæ eſſe in actu, & non dat ei eſſe in actu inquantum eſt forma hæc vel illa, ſed inquantum eſt forma. Et ideò per ſucceſſionem formarum ſemper eſt in actu, & corruptio vnius eſt generatio alterius. Et è conuerſo hoc modo etiam eſt in his quæ non generantur: materia enim ſemper eſt per formam. Et quia forma eſt cauſa actu eſſe materiam, & materia non poteſt eſſe in rerum natura niſi ſit actu, ideò forma eſt cauſa quare ſit materia. Et ideò ſequitur, ſi nulla ſit forma, quòd materia non eſt. Et ſi non ſit materia, quòd non ſit materiarum materia: quia cauſa interempta interimit effectum, & effectus interemptus cauſam interimit. Ex his autem accipitur, quòd forma aliquo modo prior eſt materia prioritate cauſæ: quia licet non ſit cauſa materiæ vel ſubſtantiæ in eo quòd materia vel ſubſtantia eſt, tamen eſt cauſa eſſe materiæ, & non eſt cauſata ab ea.

Forma non eſt cauſa materiæ quare materia ſit ſubſtantia, vel quare materia ſit materia.

Nota quomodo forma eſt cauſa eſſe materiæ.

Quæret autem fortè aliquis, vtrum materia ſit eadem numero? Videtur enim, quòd in ipſa materia in eo quòd materia eſt, non inuenitur diuiſio, ſic videtur quòd quantum eſt de ſe eadem numero remaneat. Amplius eadem quæ eſt ſub forma vna, erit ſub alia quando de aqua fit aër. Adhuc autem in artificiatis illud maximum videtur, quòd idem æs ſucceſſiuè accipit formam Mercurij & Iouis: & ſi hoc eſt vnum, tunc quæret aliquis, quid attribuit ei numeri vnitatem? vnitas enim in ſpecie vel genere formarum ſuper eam ſibi ſuccedentium non attribuit ei vnitatem numeri: & tunc remanet adhuc quæſtio, quæ ſit cauſa vnitatis numeri in ipſa? nihil enim prohibet diuerſa numero eſſe compoſita, & eandem numero eſſe materiam, ſicut patet in præinductis, quamuis & hoc quandam habeat obiectionem: quia ſi eadem numero ſunt quorum eſt vna numero materia, tunc duo compoſita forma differentia ſuccedentia ſibi ſuper eandem materiam, videbuntur eſſe idem numero.

Virum materia ſit vna numero.

Ad hæc autem & ſimilia notandum, quòd aliud eſt dicere materiam in eſſe ſubſtantiæ eandem eſſe numero, & aliud dicere materiam in eſſe materiæ eſſe idem numero, & aliud dicere hoc aliquid eſſe idem numero: ſicut enim ſuprà cum de vno ageretur, dictum eſt vniuerſaliter, indiuiſio cauſa eſt vnius: & vnde contingit, quòd materia in eſſe fundantis ſubſtantiæ indiuiſa eſt & manet. Et diuiditur in eſſe materiæ, prout materia eſt in potentia: quia ſecundum eſſe fundamenti videtur eſſe vna materia in omnibus quæ materiam habent. Et hoc etiam nihil prohibet eſſe vnam in formis quibuſcunque quæ ſibi ſuper eam ſuccedunt. Sed in eſſe materiæ cui coniuncta eſt potentia, non eſt ſic: quia potentia ad vnum non neceſſariò eſt potentia ad alterum: materia enim vt ſubſtantia & fundamentum eſt, prior eſt ad materiam ſecundum quòd materia in potentia eſt: quia iſto ſecundo modo eſt ſubiectum mutationis & motus: priori autem modo eſt ante mutationem & motum. Et quæritur quid attribuit ei vnitatem numeri? Dicendum quòd nihil niſi indiuiſio ſui eſſe, ſecundum quòd ſic vel ſic conſideratur. Hoc aliquid autem numeratur numero compoſiti. Et quòd ſuprà dictum eſt, quòd eadem ſunt numero in quibus eſt vna materia, intelligitur de vna materia quæ eſt pars compoſiti per formam ad actum terminata: quia illa in eo quòd eſt idem numero, eſt indiuiſa.

Solutio.

Materia vt ſubſtantia & fundamentum prior eſt ad materiam ſecundum quòd materia eſt in potentia.

Quæret adhuc fortaſſe aliquis, cum forma ſit cauſa eſſe actualis materiæ, quid attribuit formæ propriam materiam? Si enim nil attribuit materiam formæ, videbitur, quòd vnius modi penitus remaneant materiæ: materiarum autem quæ ſunt penitus vnius modi, formæ ſunt eædem: & ſic omninò viderentur formę eſſe vnius. Si enim aliquis dicat, quòd licet ſubſtantia materiæ ſit vna, tamen habitudines ſunt diuerſæ, & illæ cauſant formarum diuerſitatem, hoc eſt irrationabile: quia ſecundum hoc potentia eſſet cauſa effectus, hoc eſt, eius quod eſt in effectu: & diuerſitas potentiæ cauſa eſſet diuerſitatis eius quæ eſt in effectu ſiue in actu: quod eſſe non poteſt, cum actus ſubſtantia & ratione ſit ante potentiam.

Quid attribuit forma propriam materiam.

Amplius quæratur, quid ſit cauſa illarum diuerſarum habitudinum? & tunc reditur ad quæſtionem primam: non e im conueniens videtur eſſe ſolutio Platonis dicentis, quòd formæ dantur ſecundum merita materiæ, niſi explanetur quæ ſint illa merita materiæ, & quid attribuit materiæ diuerſitates meritorum. Ad hæc igitur & huiuſmodi dicendum, quòd id quod formæ attribuit materiam ſub diuerſitate diſpoſitionum ſicut ſub diuerſitate meritorum eſt motus cæli commiſcens & in diuerſas diſpoſitiones agens materiam. Cum enim intelligentiæ luminum, ſicut nos in parte oſtendimus, & in ſequentibus melius ſumus oſtenſuri, det formas intelligentiæ cuilibet, cuilibet motu orbis attribuit materias differentes, vt indeſinenter dare poſſit ſuas diuinas bonitates intelligentiæ: & ſic patet, quòd propter formam & formæ diuerſitatem diuerſitas eſt materiæ, & diuerſitas eſt diſpoſitionum eius, & non è conuerſo. In his autem quæ perpetua ſunt ſine motu diuerſitatis, non facit materia neque cauſa prima: cum

Solutio.

Vide pro iſta ſolutione. 2 phy tex. com. 87.

vtrumque

vtrumque vnum ſit & vno modo ſe habens: ſed cauſa diuerſitatis eſt longè vel propè diſtare à primo ſecundum cauſalitatis ordinem. Hoc autem eſt per hunc modum quòd à primo eſt vnum, & ab vno & primo neceſſe eſt prouenire multiplicius & diſtantius aliquid quam ſit primum, & ſecundum, & à tribus iſtis iterum maior prouenit multiplicitas, & magis diſtans à primo: vnde & in his cauſa diuerſitatis eſt ex parte agentis, & non ex parte materiæ. Hoc autem in vltima parte iſtius ſapientiæ eſt manifeſtum: ad præſentem enim intentionem ſufficit quod dictum eſt, &c.

CAPVT V.

De diuiſione ſubſtantiæ ſecundum modos magis communes.

NVnc ergo ſtabilita ſubſtantia, & modis eius veris & principiis ſic determinatis, reuertentes ad propoſitum dicamus diuiſionem per modos eius communes. Dicamus ergo, quòd ſi incipiamus ab infimo, quòd potentia eſt ſubſtantia per ſui ſubſtantialitatem alia ſubſtantificans: tunc ſubſtantia dicitur id quod ſubſtat primò in compoſitis, vt ſimplicia corpora quæ elementa vocamus, quæ ſunt terra, ignis, & aqua, & aër, & quæcunque ſint talia ſecundum diuerſorum Philoſophorum poſitiones. Hęc omnia enim primò ſubſtant compoſitis: & iam vniuerſaliter hoc modo corpora dicuntur ſubſtantiæ: eò quòd ſunt ſubiecta formis quæ verè actu ſunt formæ. Dicuntur autem hæc corpora animalium corpora quæ ſunt inſtrumenta animæ: dicuntur etiam ſubſtantiæ ex corporibus conſiſtentia animalia. Et quia partium quælibet habet virtutem aliquam animæ qua perficitur, quòd ſi ſeparetur à toto, ipſa pars eſſet animal, & virtus illa eſſet anima, propter hoc etiam dicuntur partes animalium ſubſtantiæ. Et iuxta hoc dicuntur etiam ſubſtantiæ dæmonia: dæmon enim Græcè, in Latino ſonat intellectum: hic autem ponitur pro idolo, vnde alia tranſlatio habet idola, quod dicit ſubſtantiam compoſitam in arte. Omnia autem huiuſmodi probantur per hoc eſſe ſubſtantiæ: quia non dicuntur de aliquo ſubſtantiuo ſibi ſubiecto. Hæc enim eſt generalis ratio ſubſtantiæ: quia licet ſecunda ſubſtantia dicatur de prima ſubſtantia, non dicitur de ea ſicut de ſubſtantiuo in ſe perfecto, quòd conſtituat ſecundam ſubſtantiam, ſed potius dicitur de ea ſicut eſſentiale principium eius. De his ſubſtantiis ergo alia per denominationem dicuntur: ſed ipſa ſubſtantia non dicitur de aliis in quibus eſſe accipiat. Omnia ergo quæ dicta ſunt, ſubſtantiæ dicuntur, ſicut indiuidua ſubſtantia, vel compoſita ſubſtantia eſt ſubſtantia.

Alio autem modo dicitur ſubſtantia, quod exiſtens in talibus ſicut eſſentiale principium, eſt cauſa exiſtendi, ita quòd ipſum eſt cauſa talibus per quam ſint hoc quòd ſint illa quæ non dicuntur de ſubiecto aliquo ſicut indiuiduę ſubſtantiæ: illæ enim de nullo ſibi ſubiecto dicuntur: ſecundæ autem ſubſtantiæ dicuntur de aliquo vt de ſubiecto, licet aliter de ſubiecto dicantur ſecundæ ſubſtantiæ & aliter accidentia: quia cum accidens ſit in aliquo, & dicatur de aliquo ſicut de ſubiecto, non eſt in eo ſicut quædam pars: ſecunda autem ſubſtantia eſt ſicut quædam pars eſſentiæ. Hoc autem modo ſicut exiſtendi cauſa primis ſubſtantiis hoc quòd ſunt ſubſtantia, eſt forma, & præcipuè inter formas anima animalium: quia hæc eſt actus vltimus naturæ: formæ autem corporum ſunt formæ quæ ſunt in potentia ad alia, & non in actu vltimo, & præcipuè formæ elementorum. Sunt etiam aliæ vt formæ coagulatorum & complexionatorum & compoſitorum: omnes enim illæ ſunt corporum quæ ſunt in potentia ad vitæ opera quæ perficiuntur per actum qui eſt anima animalium: anima enim, ſicut in ſecundo de anima dicimus, principium eſt & cauſa talis vitæ. Iſta enim quæ ſic ſunt ſubſtantiæ, non propriè ſunt ſubſtantiæ, ſed ſunt cauſæ eorum de quibus ſicut ſubiectis alia dicuntur. Cum enim ſcientia dicatur eſſe in anima vel virtus, non propriè hæc ſunt in anima ſicut in ſubiecto. Et hoc quidem in ſecundo de intellectu & intelligibili iam oſtendimus, & melius in ſequentibus demonſtrabitur.

Amplius ſecundum quoſdam ſubſtantia dicuntur, quæ particulæ materiales vel formales ſunt exiſtentes in talibus corporibus, quæ non de ſubiecto aliquo dicuntur, quæ termini ſunt terminantes ea in quibus ſunt, & hoc aliquid ſignificant, vt quibus deſtructis deſtruitur totum, tanquam ſuperficie deſtructa deſtruitur corpus, vt quidam dicunt Platonicorum, & linea deſtructa deſtruitur ſuperficies, & puncto deſtructo deſtruitur linea: & corpus quidem terminat materiam, ſuperficies autem terminat corpus, & linea terminat ſuperficiem, & punctus terminat lineam. Et ideò iſta dicunt eſſe ſubſtantiam, & magis puncta dicunt ſubſtantiam quam lineam, & lineam magis dicunt ſubſtantiam quam ſuperficiem, & ſuperficiem magis dicunt eſſe ſubſtantiam quam corpus: iſti enim non potuerunt diſtinguere inter ſubſtantialem corporis formam, & corpus quod non eſt natura niſi quantitas pendens ex ſolis quantitatis principiis: & ideò iſtas ſubſtantias eſſe dixerunt: ſicut etiam quidam naturalium qualitates ſenſibiles, calidum, frigidum, & humidum, & ſiccum, & odores, & colores dixerunt eſſe ſubſtantias penetrantes in corporum quantitates: propter quorum ſenſibilium in ſe penetrationem ea quæ ſecundum ſe quanta ſunt, ſenſibilia fiunt. Sed diſtinctio corporis ſubſtantialis à corporis quantitatiuo patet per antè dicta: in ſequentibus autem vbi loquemur de qualitatibus, oſtendemus ſenſibilia eſſe accidentia, & non ſubſtantias. Vniuerſaliter autem numerus quibuſdam Pythagoricis videtur eſſe talis ſubſtantia terminans, & quo ablato nihil remanet de rebus. Hoc autem conſtat per antecedentia quæ diximus de numero. Eadem enim res eſt vna & eſt res diuerſæ ſiue duæ ſua dualitate & duæ ſunt, & non poteſt à rebus numerus ſeparari, ita quòd aliquid remaneat: & ideò vnitatem dicunt eſſe principium primum & numerum principium medium inter vnitatem & res principiatas: & hæc principia dicunt

eſſe

eſſe continuorum & continuitatis principia: quia li ea & ſuperficies & corpus ſuis continuationibus ſortiuntur vnitatem, & quælibet illarum quantitatum eſt vna. Et ideò punctum etiam dicunt principiari ab vno: & diſcretum ideò dicunt eſſe principium continui, quia ſicut ex præhabitis conſtat, ideò eſt vnum, & ab alio quam à diuiſione contrahit punctus eſſe puncti: à poſitione enim habet quòd punctus eſt, cum in diuiſione nec habet poſitionem vel ſitum, ita quòd ſit in loco: ſed quia eſt principium habentis ſitum, & ideò ad ſitum refertur, quia ſecundum ſitum eſt principium vel finis. Iſta ergo dictis modis dicuntur ſubſtantiæ.

Amplius autem ſubſtãtia dicitur id quod quid erat eſſe vniuſcuiuſque ſiue quidditas cuiuſlibet ſecundum omne prædicamentum. Et hoc eſt cuius ratio eſt ipſa rei diffinitio. Hæc ergo iſta de cauſa ſubſtantia dicitur vniuſcuiuſque. Tot ergo modis dicitur ſubſtantia.

Si autem omnes iſtos ſpecialiter dictos modos adinuicem referamus & conferamus, tunc accidit ſubſtantiam ſecundum duos modos dici, quorum vnus eſt, quod ſubiectum vltimum quod de nullo alio dicitur, ſubſtantia vocatur: & hoc ſubiectum dupliciter dicitur, ſubiectum videlicet accidentium tantum, & ſic ſubiectum vltimum comprehendit tam primam ſubſtantiam, quam ſecundam. Si primum ſubiectum ab actu ſubſtandi ſumatur, quod ſcilicet maximè ſubſtat, & de nullo dicitur, ſed omnibus ſubiicitur: tunc primum ſubiectum adhuc dicitur dupliciter: eſt enim quod ſubſtat, & ab eo cui ſubſtat actu efficitur, & gratia cuius ſubſtat omne quod ſubſtat alicui: & hoc primum ſubiectum eſt materia. Eſt etiam quod ſubſtat primò ens in ſe perfectum, & hæc eſt prima ſubſtantia. Hic ergo eſt vnus modus ſubſtantiæ à proprietate ſumptus materiæ, cuius primo & proprium eſt ſubiectum eſſe. Secundo autem dicitur ſubſtantia qua eſt hoc aliquid ens id quod eſt: & hæc eſt forma quæ dupliciter eſt: aut enim eſt coniuncta, aut ſeparata. Coniuncta ſicut forma concepta cum materia quæ eſt forma materiæ, & ſpecies quæ eſt principium ſcientiæ. Separata autem eſt, quæ non eſt concepta cum materia, ſicut anima intellectualis & intelligentia ſecundum ſuperius inductam diuiſionem. Iſti ergo ſunt modi ſubſtantiæ.

Eſt autem hic non prætereundum, quòd ſi accipiatur ipſa natura generis ſubſtantiæ, hoc non ab actu ſubſtandi dicitur, ſed potius per oppoſitionem ad accidens: & ſic ſubſtantia eſt ens per ſe exiſtens, ſiue non in alio: & quia ſecundum quòd oſtendimus in antè habitis, maximè ens per ſe exiſtens eſt forma, eò quòd ipſa per ſe exiſtere non habet ab aliquo alio, & alia quæ per ſe exiſtunt, habent ab ipſa forma per ſe exiſtere, ideò prrimò & principaliter forma eſt ſubſtantia: & hoc concorditer omnes hactenus dixerunt Peripatetici, licet quidam modernorum huic contradicant, propter id quod in prædicamentis dicitur, quòd prima ſubſtãtia eſt, quæ primò & principaliter ſubſtat & maximè. Sed hoc dicitur in coordinatione prędicabilium & ſubiicibilium, & non vbi natura ſubſtantiæ principaliter conſideratur. De modis ergo ſubſtantiæ hoc modo determinatum ſit à nobis &c.

CAPVT VI.

De modis eiuſdem quod cauſantur ab vno in ſubiecto ſumpto.

Textus nõ habens cõmentum.

POſt ſubſtantiã antequam ad aliorum generum diſtinctionem accedamus, diſtinguemus ea quæ principaliter adiuncta ſunt ſubſtantiæ ſecundum relationem ſubſtantiæ ad ea quæ ſunt ante omne genus entis: relata autẽ ſubſtantia ad vnum facit idem, & relata ad principium facit prius, & relata ad cauſam, elementum, & neceſſarium, incidit in potentiam & actum. De his ergo cum ſuis oppoſitis conſequenter poſt ſubſtantiæ diuiſionem dicendum eſt: quia relata ſubſtantia ad ens, non fit niſi ſubſtantia: quia licet ens habeat plures modos, tamen primò non eſt niſi ſubſtantia & eadem natura entis primò & ſubſtantiæ. Dicamus ergo primò de eodem cum ſuis oppoſitis: vnum enim in ſubſtantia facit idem.

Dicimus ergo, quòd eadem dicuntur ſecundum accidens, & ſecundum ſe. Secundum accidens quidem dicuntur eadem ſicut & vnum, ſicut album & muſicum ſunt idem propter ſubſtantiæ idemtitatem: quia ambo illa vni & eidem ſubiecto accidunt. Alio autem modo dicuntur eadem, ſicut homo & muſicum ſunt idem: eò quòd muſicum homini ſicut ſubiecto accidit: & ſic non iſta ambo accidunt alteri cuidam ſubiecto, ſed vnum eorum non ſecundum ſe exiſtens accidit alteri ſecundum ſe exiſtenti, ſed etiam ſecundum iſtum modum muſicum quod non ſecundum ſe exiſtit, dicitur homo, & eſt idem homini ſecundum ſe exiſtenti: quia muſicum accidit homini. Tertio autem modo dicitur vnum quando vtrique accidit hoc quod eſt ſubiectum, & iterum quando vtrumque duorum accidentium accidit ſubiecto: dicuntur enim idem & homini muſicum, & muſicum homini: & iterum accidentibus his quæ dicta ſunt ipſum ſubiectum quod eſt homo, dicitur idem ſecundum dictos ſecundum accidens eiuſdem modos.

Eſt autem attendendum, quòd licet adiectiuum primo intellectu dicat accidens, & ſecundariò dicat ſubiectum, ſicut dixit Auerroes: *Auer. 5. metaphyſ. ca. com. 14.* & ſi primò diceret ſubiectum, eſſet nugatio cum dicitur homo albus: & ſenſus eſſet, homo homo albus, & illud adiectiuum iterum diceret ſubiectum vt diceretur, homo homo, homo albus, & abiret hoc in infinitum, cum albus & alia adiectiua dicunt ſecundum ſe exiſtens, ſicut patet in diuiſione entis ſupra poſita, vbi dicimus, quòd ens ſecundum ſe dicitur ſecundum figuras prædicamentorum: & ideò mirum videtur fortè alicui ſi dicamus hoc eſſe cauſam vnius & eiuſdem ſecundum accidens. Et ſi fortè dicat aliquis, quòd compoſitio eſt cauſa vnius & eiuſdem ſecundum accidens, hoc eſt omninò falſum. Quia ſi compoſitio in eo quòd eſt compoſitio, eſt cauſa vnius & eiuſdem ſecundum accidens, tunc omnis compoſitio eſſet cauſa vnius & eiuſdem ſecundum accidens, & hoc eſt omninò falſum. Et ideò vt hæc caueantur, notandum

notandum eſt ſecundum ſuprà dicta, quòd accidens dicitur attributio alicuius alteri, non ſecundum ipſum, ſed per alterum: & ideò quod ſic accidit alteri, non neceſſariò eſt accidens: quia homo ſic accidit muſico, & tamen homo eſt ſubſtantia: & muſicum ſic accidit homini, ſicut diximus. Qualiter autem accidens ſit ens ſecundum ſe, & qualiter non, ſuperius in diſtinctione entis dictum eſt.

Dubitabit autem fortè aliquis: quia cum vnum ſit cauſa eiuſdem, & eſt cauſa per ſe, videtur quòd quamuis vnum ſecundum accidens dicatur, tamen idem ab vno per ſe cauſatur ſemper, & ſic idem nunquam videtur dici ſecundum accidens. Sed ad hoc dicitur, quòd idem ſuper vnum non addit niſi relationem, & relatio in extremis in eandem diuiſionem cadit cum eo quod eſt cauſa relationis: & ideò ſicut vnum dicitur ſecundum accidens, ita ſecundum accidens dicitur idem: relationis enim eſſe debile eſt & multum habens de ratione. Sic ergo dicitur idem ſecundum accidens, ita quòd etiam ſubiectum quod eſt homo & ſubiectum non accidens, hoc modo accidit accidenti: & huius ſignum eſt: quia ſi ſecundum ipſum diceretur homo muſicus, vniuerſaliter omnis homo eſſet muſicus: nunc autem non omnia talia vniuerſaliter dicuntur: non enim contingit verè dicere, quòd omnis homo idem ſit & muſicum: vniuerſalia enim licet ſint in particularibus ſicut in ſubiectis, tamen exiſtunt ſecundum ſe, ita quòd non ſunt in aliis ſubiectis, ſicut accidentia quæ cum ſint in aliquo, non ſunt in eo ſicut quædam pars. Accidentia autem hoc modo non exiſtunt ſecundum ſe: & ideò quia non ſecundum ipſum homo attribuitur muſico, per alterum attribuitur ſibi: & ita eſt vnum cum eo ſecundum accidens, & ſimiliter idem. Sed hæc eadem in ſingularibus dicuntur eadem ſimpliciter. Socrates enim videtur ſimpliciter idem cum muſico, & tamen Socrates per accidens & non ſecundum ipſum eſt idem muſico: ſed quod ſimpliciter Socrates dicitur idem muſico eſt ideò: quia Socrates non eſt commune quod ſit in multis & de multis: propter quod non contingit Socratem ſignificare quoniam vniuerſaliter, quia non omnis Socrates dicitur quemadmodum omnis homo dicitur: & ideò cum dicitur Socrates eſſe idem muſico, nihil eſt de Socrate quod non ſit idem, & tamen ſecundum ipſum Socrates non attribuitur muſico. Hæc ergo quæ dicta ſunt, dicto modo dicuntur eadem. Alia verò dicuntur eadem ſecundum ſe, ſicut & vnum ſecundum ſe dicitur ab aliqua vna natura ſecundum ſe vnis & eiſdem conueniente: & hæc quatuor modis dicuntur: dicuntur enim eadem numero ſicut & vnum numero, quorum materia eſt vna, ſicut Mercurij & Stilibontis eſt eadem materia: quia non differunt niſi nomine: & hoc modo ſunt eadem Cinthia & Luna. Et dicuntur etiam eadem ſpecie, quorum forma eſt vna, & hæc quandoque ſunt eadem numero, quando tota materia eſt intra: quandoque autem ſunt diuerſa, ſicut in his quorum materia non eſt intra. Dicuntur etiam eadem genere, quorum genus eſt vnum. Et dicuntur eadem, quorum ſubſtantialis diffinitio dicens quid erat eſſe, eſt vna, ſicut colorum, qui omnes ſunt extremitas perſpicui in corpore terminato: horum enim ſubſtentia quæ eſt hypoſtaſis omnium, eſt vna, & hæc eſt lux vel lumen. Ex omnibus autem quæ inducta ſunt, palam eſt, quia idemtitas eſt quædam vnio, aut eſt vnio alicuius quod eſt plurium per hoc quòd eſt in pluribus: aut ſi eſt in vno, tunc eſt illius quando quis vtitur illo vno vt pluribus, ſicut quando quis dicit, quòd idem eidem eſt idem: tunc enim vt duobus vtitur vno eodem: oportet enim vt duobus vti vno propter reſpectus qui ſunt in eodem ſibi. Sic ergo determinatum ſit de eodem.

CAPVT VII.

De modis diuerſi, & differentis, &c.

EIdem autem propter duo quæ in ſe habet, duo ſunt oppoſita: habet enim vnitatem ſuppoſiti, quo tamen in eo quod ſimpliciter eſt idem, neceſſe eſt vt duobus vti vno, & gratia huius opponitur ei diuerſum. Habet etiam vnionem formæ, & gratia huius opponitur ei differens. Et ideò de modis eius oportet nos determinare: quia non diffinitè ſcitur vnum oppoſitorum, niſi diffinitè ſciatur & reliquum. Dicamus ergo, quòd diuerſa propriè ſunt, quorum aut ſpecies ſunt plures, ad quarum pluralitatem ſequitur etiam pluralitas ſuppoſitorum, ſicut homo & aſinus ſunt diuerſa: aut quorum materia ſecundum ſuppoſita eſt diuerſa, ſicut Socrates & Plato ſunt diuerſi: aut quorum ratio ſubſtantiæ diffinitiua eſt diuerſa, ſicut coloris & odoris rationes ſunt diuerſæ. Iſti ergo modi diuerſitatis magis ſunt vſitati & communes. Cum enim diuerſitas ſit ſeparatio per formas diſparatas, quod etiam ipſum nomen indicat, deinde quaſi diuerſus ſitus, conſtat quòd omnia talia differunt in ſuis ſuppoſitis quæcunque propriè loquendo diuerſa ſunt. Et omninò quidem ſiue vniuerſaliter loquendo diuerſa dicuntur oppoſito modo ad ea quæ ſunt eadem: & ideò quot modis dicitur idem, tot modis dicitur diuerſum. Sed quæ propriè dicuntur illa ſunt quæ dicta ſunt. Hoc ergo modo de diuerſo ſit determinatum. Vbi ſuprà.

Differentia verò, ſicut diximus, dicuntur quædam de genere diuerſitatis: dicuntur enim illa differentia quæcunque quidem ſunt diuerſa in formis ſuis idem aliquid habentia, quod eſt quaſi ſubiecta natura in ipſis. Non ergo ſolum numero dicuntur aliqua differentia in quibus eſt eadem ſpecies & diuerſa materia, ſed etiam dicuntur ſpecie differentia, in quibus eſt idem genus & diuerſæ differentiæ, & genere proximo vel remoto dicuntur differentia, in quibus eſt vel vna natura remoti generis, vel quorum vnum eſt ens ſimpliciter, & alterum modus entis, ſicut ſubſtantia & accidens ſunt differentia: vel quorum vtrumque eſt modus entis, ſicut accidentia diuerſorum generum ſunt differentia: inter differentia enim ſemper vult eſſe ambitus naturæ vnius & eiuſdem, in cuius naturæ ipſæ differentiæ vniuntur poteſtate. Hoc etiam modo dicuntur differentia proportione: quia ſicut

in

in antè habitis diximus, vnitas proportionis cauſatur ab vnitate generis, & differentia proportionis à differentia generis, licet non ſemper cauſetur ab ipſa: quia poteſt eſſe, quòd illa quæ ſunt diuerſorum generum, vnam aliquam proportionem habeant ad aliquid ſecundum vnum aliquid quod eſt in eis: eſt enim proportio idemtitas habitudinum & differentia proportionis eſt differentia huius habitudinis. Amplius etiam differentia dicuntur ea contraria quæ largo modo dicuntur contraria, quorum eſt diuerſum genus: & etiam dicuntur differentia quæcunque habent diuerſitatem in ſubſtantia, quæ eſt quidditas ſiue diffinitio.

Error Alexandri. Eſt autem hoc attendendum, quòd in hoc materiam erroris videtur accepiſſe Alexander Græcus, qui dicit materiam primam & noym & Deum eſſe indifferentia & eadem, propter hoc quòd generaliter dictum eſſe putauit, quòd quæcunque differentia ſunt, quòd illa formis diuerſa ſunt, aliquid idem habentia: dicit enim ex hoc omnia differentia eſſe compoſita: & ideò quæcunque ſimplicia ſunt & prima eſſe indifferentia: materia autem prima & noys & Deus ſimplicia ſunt & prima, & ideò indifferentia: eadem autem ſunt quæcunque ſunt indifferentia: materia ergo prima, noys, & Deus ſunt eadem: & hoc conceſſit Alexander Græcus.

Improbatio eiuſdem. Hoc autem citò refellitur: quia ſi omnia quæ differunt, differentia differunt quæ coniuncta eſt alicui naturæ in ipſis differentibus, tunc ſequitur ipſas differentias abinuicem non differre: quia differentiæ ſunt ſimplices: & ſi omnia ſimplicia eadem ſunt, omnes oppoſitæ differentiæ ſunt eadem: quod quia falſum eſſe conſtat, patet prima ſimplicia ſeipſis differre: & quod iam dictum eſt, quòd differentia ſunt quæ diuerſa ſunt idem aliquid exiſtentia, intelligitur de his quæ quendam modum habent differentiæ, in quibus differentia eſt primò: hæc enim ſunt genera in quibus poteſtate ſunt differentiæ: in primis tamen differentiis prima eſt ratio, & cauſa differendi. Hoc autem videtur ex nomine: quia ſicut diuerſa ſunt quædam ſeparata per formas diſparatas, ita differentia ſunt quædam compoſita vnum aliquid exiſtentia, contrarietatem habentia in differentiis: vnde differentia ſunt quaſi denominatiuè & concretiuè dicta: ipſæ autem differentiæ ſunt formæ ſimpliçes & actus: & de illis differentiis nos hîc nihil loquimur: inferius enim erit tempus loquendi de illis. De differentiis ergo concretiuè dictis dictum ſit tantum.

CAPVT VIII.

De modis & ſimilis & diſſimilis.

NOs iam in præcedentibus diximus, quòd vnum in quantitate quod eſt vnio diuerſorum, facit æquale & æqualitatem: ſed nos de æquali hîc non dicimus: quia ad modum vnius in ſubſtantia non reducitur: ſed cum forma & differentia ſubſtantialis in quale prædicetur, & qualitas quædam ſit eſſentialis, & vnum quod eſt vnio in qualitate, faciat ſimile, oportet nos diſtinguere de ſimili. Dicimus ergo, quòd ſimilia generaliter dicuntur, quæ in ſubſtantia ſuppoſiti vel ſubiecti diuerſa exiſtentia idem ſunt omninò paſſa ſecundum qualitatem. Secundum hanc ergo generalem ſimilium diffinitionem plura quæ in ſpecie ſunt vnum, aut etiam diuerſa ſecundum formam & ſpeciem, dicuntur ſimilia, quorum qualitas eſt vna, quamuis non ſit de paſſibilibus qualitatibus, ſed quæcunque ſit alia qualitas: ſed tunc minus propriè dicuntur ſimilia, quia ſimilia primò ſunt quæ ſunt idem paſſa: & hoc fit ſecundum qualitatem quæ eſt paſſio vel paſſibilis qualitas. Vlterius etiam dicitur ſimilitudo quæ attenditur non tam in ipſa qualitate, quam in modo ipſius qualitatis: & ſecundum hoc dicuntur ſimilia: eorum contrariorum, ſecundum quæ contingit alterari phyſicè: & hæc ſunt paſſio vel paſſibilis qualitas, quando qui plura habet talium ad primum alterans, dicitur primò alteranti ſimilior: ſicut igni ſimilius eſt, quod habet calorem & lumen & raritatem, quam id quod habet calorem tantum.

Iuxta eundem etiam modum dicitur ſimile, quod inter plures qualitates primi alterantis participat id quod eſt magis proprium primo alteranti: ſicut ſimilius igni eſt quod participat calorem, quam id quod participat ſiccitatem. Omnibus autem his modis dicta ſimilitudine oportet ſcire, quòd comparatio & proportio eſt inter ſimilia quæ non ſunt niſi vniuocè vel analogicè idem participantium: ſimilitudo tamen non propriè eſt cauſæ ad cauſatum, ſicut dicit magnus Dionyſius præcipuè cauſæ illius quæ excellit cauſatum, ſicut eſt prima cauſa, & intelligentiæ: & huius ſunt duæ rationes, quarum principalis eſt: quia cauſatum in talibus non adæquat cauſam, & participat de lumine cauſæ quandam reſultationem. Et ideò non participat cum cauſa aliquid vniuocè. Secunda ratio: quia cum ſimilitudo ſit quædam imitatio, cauſa non imitatur cauſatum, nec ad hoc infundit lumen vt imitetur: quia ſic imitaretur vilius ſe, quod non poteſt fieri ſecundum naturæ ordinem: & ideò cauſa non dicitur ſimilis cauſato, niſi in his in quibus perfectè aſſimilat ſibi cauſatum: & adhuc perfectè non dicitur ſimilis ſibi propter impedimentum etiam rationis. Contra autem cauſatum dicitur ſimile cauſæ in talibus, cuius ſunt duæ rationes. Vna quidem: quia nil eſt & nil habet de eſſe niſi per aſſimilationem ſui ad cauſam quantum poteſt. Alia autem: quia imitatur illam quantum poteſt: & hoc eſt ſibi optimum quod ſe totum refert ad eam: diſſimilia autem dicuntur oppoſitè ad ſimilia: & ideò tot ſunt modi diſſimilitudinis, quot modi ſimilitudinis ſunt iam determinati.

CAPVT IX.

De modis oppoſitorum & maximè de contrariorum.

OPortet nos loqui hic de oppoſitis, quæ à diuerſitate cauſantur. Dicuntur ergo oppoſitorum eſſe quatuor genera, contradictionis

videlicet, de qua oppoſitione ſatis in 4. huius ſapientiæ lib. dictum eſt. Dicuntur etiam oppoſita contraria. Tertio modo dicuntur oppoſita quæ ſunt ad aliquid. Et quarto modo dicuntur oppoſita quæ opponuntur vt priuatio & habitus. Sed de his quæ ſunt ad aliquid, inferius in eodem lib. locus erit proprius inquirendi. Reſtat ergo vt de contrariis hîc præcipue diſſeramus. Dicuntur ergo oppoſita per modum contrarietatis ſimul ſecundum duos modos, ſcilicet ex quibus ſunt generationes ſiue mutationes, & in quæ vltima ſunt mutationes tales: generationes enim tales & mutationes ſunt inter contraria, & ideo ex quibus ſunt contraria ad ea in quæ ſunt. Dicuntur etiam contraria generaliter quæ de numero amborum oppoſitorum non ſimul contingit ineſſe eidem ſuſceptibili: ea enim opponi dicuntur quamuis non ſit mutatio inter ea: & hæc dupliciter dicuntur opponi: aut enim ea dicuntur opponi gratia ſui, aut etiam ea ex quibus talibus ſunt quædam quæ ſimul non inſunt. Simplicia enim extrema ſimpliciter opponuntur. Ea autem quæ ex quibus ſiue quibuſdam talibus ſunt, etiam ſic opponitur, ſicut medium comparatur extremo, non ſimul ineſt eidem ſuſceptibili cum contrario: nam viride & album non ſimul eidem inſunt: vnde patet, quòd ea ex quibus talia media ſunt, hæc contrariè opponuntur. Adhuc autem largius dicuntur contraria quę de numero differentium ſecundum genus proximum non poſſunt ſimul eidem ineſſe ſubiecto. Et adhuc magis proprie dicuntur contraria, quæ ſunt ſub eadem generis poteſtate, plurimum differunt ſecundum remotiſſimas differentias. Et adhuc contraria dicuntur, quorum differentia eſt maxima aut ſimpliciter extra genus, aut ſecundum idem genus, aut ſecundum eandem ſpeciem ad quam oppoſitio alterius attenditur eiuſdem generis ſpeciei: quædam autem talium contrariorum dicuntur opponi habitu, ſicut contrarij habitus virtutis & vitij: quædam ſuſceptione, ſicut ſubſtantia ſuſcipientis contraria: alia autem talia dicuntur ſicut exiſtentia ipſa ſecundum ſe contraria, ſicut calor & frigus & albedo & nigredo: alia autem talium oppoſitorum actiua, licet eadem qualitate non diſponuntur, ſicut iuppiter, & ſaturnus dicuntur contraria, & piper & iuſquiamus. Illa autem dicuntur contraria, quia contrariorum ſunt paſſiua, ſicut potentiæ quibus talia inferunt paſſionem, ſicut viſus viſui contrarius, ſicut eſt viſus herodij ad viſum veſpertilionis: eò quod lumen infert vni paſſionem, alij autem delectationem. Alia autem dicuntur contraria: quia contraria ſunt agentia, & quædam ſunt contraria agentibus, quia ſunt tantum patientia, ſicut ipſum agens dicitur contrarium patienti: quia nihil patitur niſi à ſibi diſſimili: & quoad hoc dicuntur contraria agentia & patientia. Quædam autem dicuntur contraria per expulſionem & ſuſceptionem, ſicut adamas & magnes in trahendo ferrum & expellendo ſunt contraria, & ſicut combuſta & ſcamonea ſunt contraria: quia combuſta generant choleram, & ſcamonea expellit eam. Dicuntur etiam contraria, quæ ſunt ſicut priuatio & habitus talium, ſicut ſuperficies ſuſceptiua luminis, & ſuperficies non ſuſceptiua ſe habens ad album & nigrum. Omnibus ergo his modis dicuntur contraria.

CAPVT X.

De modis diuerſi & contrarij & eiuſdem, quæ ſumuntur penes modos entis & vnius.

EST autem & alia horum multiplicitas quæ inducta ſunt: quoniam enim ens & vnum multipliciter dicuntur, ſicut prædeterminatum eſt, neceſſe eſt ſequi, quòd & alia quæcunque dicuntur ſecundum ens & vnum, ita quod ſunt ſequentia ens inquantum eſt ens, etiam multipliciter dici ſecundum entis multiplicitatem. Et ideo idem & diuerſum & contrarium multipliciter dicuntur, ſicut & ens dicitur multipliciter. Dicuntur ergo illa ſecundum vnamquamque categoriam, ſicut & ens: diuerſa enim ſpecie dicuntur in eodem genere quæcunque ſunt eiuſdem generis exiſtentia, non ſicut ſubalterna, ſed ſicut coæquæua de eodem genere per diuiſionem exeuntia. Et adhuc diuerſa dicuntur ſpecie, quæcunque in eodem genere exiſtentia habent adinuicem differentiam, ſiue ſint ſubalterna, ſiue non: & hæc minus propriè dicuntur diuerſa ſpecie. Et adhuc tertio modo dicuntur diuerſa ſpecie, quæcunque in ſubſtantiali quiditate ſiue diffinitione contrarietatem habent. Et adhuc non tantum ſpecies compoſitæ, ſed & ipſa contraria ſimplicia, ſicut vltimæ differentiæ diuerſæ ſunt ſpecie adinuicem: hæc enim aut omnia quæcunque aliquo modo contraria ſunt, diuerſa ſunt ſpecie adinuicem, ſicut ſunt media ſiue extrema: aut ea quæ primum dicuntur contraria, ſicut ea quæ maximè diſtant, hoc modo dicuntur diuerſa ſpecie abinuicem. Et adhuc diuerſa ſpecie dicuntur abinuicem, quorumcunque rationes diffinitiuæ ſunt diuerſæ, quæ ſunt ſumptæ in finali ſpecie generis, quam vocamus ſpecialiſſimam, ſicut homo & equus dicuntur contraria & diuerſa ſpecie, quæ ſunt indiuidua genere, eò quod ſecundum diuiſionem generis non diuiduntur vlterius. Non enim diuiduntur vlterius diuiſione formę, ſed diuiſione materiæ: quia indiuidua quæ ſunt ſub ipſis, non differunt niſi per materiam, & ſpecies ipſa totum eſt eſſe eorum: & ſi diuiderentur ſecundum formam, tunc ſpecies non eſſet totum eſſe ipſorum, ſed oporteret, quòd ſpeciei differentia cõſtitutiua adueniret: & ſic ſpecies ſpecialiſſima eſſet genus: & ſic nunquam ſtaret diuiſio generis deſcendendo: & ideo deſcendentem à generaliſſimo vſque ad ſpecialiſſimum iubet Plato quieſcere. Hoc ergo indiuiduorum genere ſunt diffinitiuę rationes diuerſę. Et adhuc diuerſa dicuntur, quæcunque adhuc præter prædicta in eadem ſubſtantiali & diffinitiua ratione exiſtentia habent differentiam: & hæc non habent differentiam niſi materiæ, ſicut Sortes & Plato. Eadem verò ſpecie & eadem ſimpliciter dicuntur per oppoſitum modum iſtorum modorum. Tex. c. 16.

CAPVT

CAPVT XI.

De modis priorum & poſteriorum.

DE adiunctis cauſæ & principio & ſubſtantiæ eſt prius & poſterius : quoniam ſubſtantiæ adiunctum eſt prius ſecundum quod eſt ſubſtantia & accidenti poſterius. Prius etiam eſt conſequens ad cauſam : & ideo hic conuenit nobis determinare modos priorum. Dicamus ergo, quòd priora & poſteriora dicuntur quædam multipliciter. Et quidem primo dicitur prius tanquam illud dicimus prius, quod eſt primum in ſingulo genere determinato, à quo ſicut à principio fluit tota natura illius generis, ſicut à forma in ſubſtantiis, & à puncto in continuis & ab vnitate in diſcretis.

Aliud autem & ſecundo modo dicitur prius, quod propinquius eſt alicui principio determinato, quocunque modo illud determinetur, aut ſimpliciter ſiue vniuerſaliter ſit illud principium determinatum, aut naturaliter determinetur, aut in comparatione ad aliquid quod ponitur eſſe principium, aut determinetur ad vbi ſiue ad locum, aut etiam determinetur ſecundum receſſum ab aliquibus. Iſte enim modus multas habet ſubdiuiſiones, vt verbi gratia, priora dicantur, quæ ſunt ſecundum locum in hoc quod propinquiora exiſtunt ad principium determinatum in loco, ſiue natura determinatum ſit hoc principium, ſiue aliter, ſicut violentia, vel caſu. Hoc autem principium dupliciter poteſt eſſe determinatum ad vltimum locum, videlicet qui eſt cæli concauum, aut medium quod eſt terræ conuexum : & hoc materialiter, aut ſicut euenit per violentiam vel caſum, tunc enim dicimus prius quod eſt illi propinquius, & poſterius quod eſt ab eo remotius, ſicut deſcendenti ab orbe prior eſt ignis quam aër, ſed aſcendenti à medio prior eſt aër quam ignis. Alia autem in eodem iſto ſecundo modo dicuntur priora ad principium determinatum in tempore : & ſi principium id dicatur præſens nunc, tunc aliter dicuntur priora in præterito & aliter in futuro : in factis enim in præterito quædam dicuntur priora quæ remotiora ſunt ab ipſo præſenti nunc : priora enim dicimus Troica bella quam Medorum, & Medorum bella quam Macedonum, & Macedonum quam Romanorum, eò quod in talibus priora ſunt in tempore remotiora ab ipſo nunc. Alia autem dicimus priora eſſe quæ ipſi nunc præſenti ſunt affiniora ſiue viciniora, vt in futuris : in talibus enim ſi nos eſſe ponamus in tempore quo adhuc naſcituri erant Menelaus & Pyrrhus, dicemus, quod Menelaus eſt prior quam Pyrrhus, & naſciturus ad annum, prior eſt naſcituro poſt decennium, eò quod prior eſt ad ipſum nunc. Hi autem qui ſic dicunt prius, vſi ſunt ipſo nunc ſicut determinato principio ad quod referunt prius tam in præterito quam in futuro. In hoc iterum ſecundo modo alia dicimus priora eſſe ſecundum modum, & ibi determinatum principium ad quod referimus prius & poſterius, dicimus primum mouens, ſicut à ſpermatis motu dicimus vnum motum eſſe vſque ad virilis roboris perfectionem, & in hoc motu dicimus prius quod primo mouenti eſt propinquius, ſicut puer eſt prior viro. Principium etiam hoc modo determinatum eſt ſimpliciter principium, & non caſu vel voluntate determinatum : & in hoc eodem ſecundo modo dicimus prius ſecundum ordinẽ poteſtatis & dignitatis. Poteſtatem autem accipimus ciuilem potentiam ordinatam & ſtantem ad limites iuris ſecundum continentiam populi ſecundum vrbanitates : in talibus enim excedens poteſtate, qui maioris eſt auctoritatis, prius eſt : vt id quod eſt potentius ſecundum vrbanitates. Tale verò potentius eſt, cuius imperium ſecundum præuoluntatem potentioris factum neceſſe eſt alterum quod illo poſterius eſt ſequi obediendo : & ideo in talibus non mouente illo quod eſt potentius, non mouentur inferiores, & ipſo mouente per imperium mouentur : & principium ad quod refertur prius & poſterius in talibus eſt præuoluntas excellentioris. Eadem autem ratio eſt de præuoluntate tyranni. In hoc autem eodem adhuc ſecundo modo dicuntur alia priora ſecundum ordinem, & ea ſunt quæcunque ad aliquod vnum determinatum in ordine illo differunt ſecundum rationem vicinioris vel remotioris, ſicut in neumatibus cantuum paraſtata prius eſt quam circotata, & id neuma tricotata prius eſt neumatibus quæ paramenita vocantur : ſicut ſi apud nos dicamus, ſemitonum eſt prius tono, & ditono, & diateſſeron, & diapente : eò quod eſt vicinius in ordine ad vniſonum in omnibus muſicis : hoc enim initium dicunt, & illum medium ſonum dicunt, & vtrumque horum dicunt quodammodo primum : eſt enim medium primum diuerſimode incipientibus & ponentibus primum. In ſecundo modo ergo iſta dicuntur priora dictis modis quinque.

Alio verò modo & tertio dicitur prius quod cognitione eſt prius, & hoc eſt de his quæ ſimpliciter ſunt prius, & non ad principium poſitum tantum. Horum autem quæ cognitione ſunt prius, aliter dicuntur priora, quæ ſunt ſecundum rationem ſiue intellectum priora : & aliter ſunt priora, quæ ſecundum ſenſus ſunt priora. Nam ſecundum rationem vniuerſalia ſunt priora : quia hæc ſunt principia cognoſcendi particularia. Secundum autem ſenſum ſingularia ſunt priora : quia hæc prima ſenſibus occurrunt. Et iuxta hunc modum ſi diffiniri debeat totum aggregatum ex ſubiecto & accidente, accidens & diffinitio erit prior quam diffinitio totius ex ſubiecto & accidente : tota enim ratio ſubiecti ſimul & accidentis non eſt ſine parte : & ideo partem oportet præcognoſcere. Oportet autem ante accidens præcognoſcere ſubiectum : quia muſicum non contingit eſſe niſi exiſtente aliquo muſico : & ideo diffinitio ſubiecti ſecundum rationem eſt ante accidens, & diffinitio accidentis ante totum ſecundum viam rationis.

Amplius quarto modo priora dicuntur priorum paſſiones ſubiectorum, ſicut rectitudo prior eſt lenitate : rectitudo enim ſecundum ſe paſſio eſt lineæ, lenitas autem ſuperficiei : & conſtat quod linea eſt ante ſuperficiem. Quædam ergo dictis modis dicuntur priora & poſteriora.

Alio quinto modo & differenti ab omnibus inductis modis dicuntur priora ſecũdum naturam & hęc natura eſt primũ ſubiectum in his in quibus eſt,& hæc ſunt à quibus non cõuertitur conſequentia:ſicut quęcunque contingit eſſe ſine aliis ſaluata ſecundum ſuas eſſentias, & alia non contingit eſſe ſine iſtis, ſicut animal prius eſt ſpeciebus animalis : & hac diuiſione prioris & poſterioris vſus eſt Plato. Iſte autem modus ſubdiuiditur : quoniam enim eſſe & ens multipliciter dicitur, tunc ſecundum primum modum eſſendi primum in omnibus ſubiectum eſt prius : & ideo ſubſtantia prius eſt in generibus entis : & quia etiam ens in potentiam & actum diuiditur, ideò iterum aliter dicitur prius potentia & actu ſiue poteſtate & perfectione. Nam quædam poteſtate ſunt priora, ſicut in his quæ generantur. Quædam autem priora ſunt perfectione ſecundum ordinem, videlicet naturæ & ſubſtantiæ. Et hoc quidem modo poteſtate quidem prior eſt dimidietas toto : quia potentia eſt dimidium totum: quia duæ medietates conſtituunt totum. Et hoc modo generaliter pars eſt prior ſuo toto : & hoc modo materia prior eſt quam ſubſtantia quæ eſt forma. Si autem perfectionis & naturæ hæc ſunt poſterius, & totum & ſubſtantia ſunt prius : & hoc probatur per hoc quod ea quæ ſecundum perfectionem ſunt diſſoluta modo quodam erunt & reſolouuntur in illa, ſicut totum in partes & perfectio in materiam.

Attendendum eſt autem, quòd in omnibus dictis modis eſt aliquo modo prius & poſterius ſecundum ordinem : & ideo prius & poſterius ſecundum ordinem dictum quibuſdam non videtur facere modum ſpecialem. Sed hoc eſt error : quia in omnibus aliis modis aliquid additur ordini quod facit prius & poſterius : in priori autem & poſteriori ſecundum ordinem nihil eſt niſi ipſe ordo, qui facit prius & poſterius, ſicut priorem & poſteriorem dicimus in ordine ſedentium : omnia ergo prius & poſterius dicta dicuntur ſecundum ea quæ dicta ſunt: nam illud quod ſecundum generationem eſt prius, eſt illud quod contingit eſſe ſine diuiſis quæ ſunt partes eius. Hoc enim eſt à quo non conuertitur conſequentia. Dico autem ſecundum generationem eſſe quod eſt ſecundum generationis intentionem & finem: quia generationis intentio eſt forma & finis : & in ordine formarum prius eſt à quo non conuertitur conſequentia. Alia autem priora ſunt ſecundum corruptionem, ſicut pars prior eſt toto, potentia prior eſt perfectione : & hoc ideò eſt : quia corruptio eſt ad materiam & ad partem reſolutio perfecti & totius : & in talibus pars & potentia priora ſunt.Dicuntur autem priora ſecundum naturam, quæcunque ſunt cauſa aliorum: ſed de his in phyſicis ſatis dictum eſt. Quæcunque autem talia ſunt priora & poſteriora,dicuntur ſecundum ſimilitudinem alicuius inductorum modorum,&c.

*

CAPVT XII.

Et eſt digreſſio declarans radicem ex qua ſumitur diuerſitas potentiæ.

EOrum quæ ſunt prius & poſterius quædam ſunt dicta ſecundum potentiam, ſicut in fine capituli præcedentis dictum eſt. Ens autem iam in ante habitis per potentiam & actum diuiſum eſt. Potentiæ autem omnis diuerſitas prouenit ab eo quod eſt in potentia paſſiua entis in potentia ens, & ab eo quod eſt ens in actu : quia potentia paſſiua eſt entis in potentia, & potentia actiua eſt entis in actu : & ideo ſubtiliter hæc inquiri oportet : quia tunc ſciemus vnde prouenit in veritate diuerſitas modorum potentiæ. Fuerunt autem quidam dubitantes de ipſa diuiſione entis in potentia & actu. Hæc enim ſi entis eſt, conuenit etiam partibus entis : eſt ergo homo potentia & actu, & ſimiliter bos, & aſinus, & quodlibet aliorum : & hoc verum non videtur : quia cum dico, bos eſt, vel omnis bos eſt, cum verbum eſſendi notet eſſe vt actum qui egreditur ab ente, ſicut lucere egreditur à luce, nec actus alicuius naturæ ſic egrediatur ab ea niſi quæ actu eſt cuius eſt ſuum eſſe ſic diffundere, videtur quòd ens in potentia non ſit eſſe, eò quod eſſe ſuum non ita diffundit. Cum ergo dicitur, bos eſt, non videtur hoc boui in potentia exiſtenti poſſe conuenire. Huius autem ſignum eſt : quoniam ſi dicam, bos eſt in potentia, & inferam, ergo eſt, ponimus paralogiſmum ſecundum quid & ſimpliciter, quod non eſſet ſi in potentia ens eſſe rei vt actum daret : & ſi non dat actum talem, tunc ſequitur ipſum non eſſe : quoniam ſicut lux deſtitui non poteſt à proprio actu qui eſt lucere quandiu aliquid in ſe eſt, ita ens non poteſt deſtitui à proprio actu,qui eſt eſſe,quandiu aliquid de ente eſt : hic autem actus ſignificatur per verbum quando dico, hoc eſt. Amplius nullo exiſtente homine non poteſt dici, quòd homo ſit in actu. Similiter etiam dici non poteſt, quod homo ſit in potentia ſi hoc ſuſcipiamus, quòd nihil eſt in potentia in aliquo niſi quod eſt in potentia propinqua ex qua vno motore videtur duci ad actum, ſicut Ariſto. videtur dicere : & tamen multi ſunt, qui nullo exiſtente homine hanc dicunt eſſe veram,homo eſt homo:& quidam etiam concedunt hanc,homo eſt animal,& homo eſt ſubſtantia, & homo eſt ens:quia ſi homo eſt homo,homo eſt animal, & ſubſtantia, & ens: & tamen tunc videtur illud eſſe quod ſignificatur per verbum non eſſe actus entis actu vel potentia. Amplius iuxta eundem intellectum quo conceditur hæc,homo eſt homo, nullo exiſtente homine, videtur hæc eſſe concedenda, ens eſt ens, nullo exiſtente ente : & tamen tunc non poteſt dici eſſe illius eſſe actus alicuius eſſentiæ ſecundum actum vel ſecundum potentiam dicti.

Sed ad omnia huiuſmodi videtur dici ſecundum ſuprà dicta, quòd in veritate ens in potentia radix eſt potentiæ paſſiuæ, & ens in actu radix *Solutio.*

dix eſt potentiæ actiuæ : & ſi non ſit ens in actu & ens in potentia, non erit aliqua diſtinctio modorum potentiæ : quia ens in potentia principium eſt potentiæ paſſiuæ, & ens in actu principium eſt potentiæ actiuæ : & illa quæ dicitur naturalis potentia, ſiue ad eſſe, ſiue ad bene eſſe, prouenit ex victoria formæ ſupra materiam. E contra autem oppoſita illi naturalis impotentia prouenit ex victoria materiæ ſupra formam, vel ex deſtitutione alicuius principij formalis. Et ideo quando diuiditur ens in potentiam & actum, eſt diuiſio analogi, & ens in potentia dicit quendam modum entis, & non ſimpliciter ens : ens autem in actu non dicit modum entis, ſed ſimpliciter ens : ſicut etiam quando ens diuiditur in ſubſtantiam & accidens, ſubſtantia dicit ens ſimpliciter, & accidens dicit modum entis : & ideo eſt eadem determinatio entis ſimpliciter, quæ eſt determinatio ſubſtantiæ in actu exiſtentis. In talibus ergo non oportet, quòd omne diuiſum de diuidentibus ſimpliciter prædicetur, ſed prædicatur ſub determinatione modi quem importat : & ideo ens in potentia eſt ens quoddam, non ens ſimpliciter : & eadem ratio eſt de partibus entis, vt eſt bos in potentia, & bos in actu : & ideò cum dicitur, bos eſt, nullo addito, ſtat pro boue in actu exiſtente propter eſſe quod vt actus importatur per verbum ſubſtantiuum ratione præſentis temporis. Cum autem dicitur, homo eſt homo, alia ratio eſt ſecundum quoſdam : quoniam eſſe actus dupliciter ſignificatur, ſimpliciter videlicet, & vt nunc : & tempus præſens dupliciter, ſimpliciter quod re poſita ſemper eſt præſens, & vt nunc præſens. Dicunt autem in hac, homo eſt homo, ſignificari eſſe vt actum ſimpliciter conſignificatur tempus præſens, propter hoc conſignificari vt præſens ſimpliciter, quod eſt nunc ſtans in tali terminorum cohærentia : & ſic licet nulla ſit inhærentia, tamen actum eſſe qui importatur per verbum eſſe actum entis in actu talis qualis dictum eſt : & hoc modo ſequitur ad hominem animal, & omne illud quod eſt in ratione ſubiecti ſicut actu pars eſſe vel totum eſſe ipſius ſecundum actum. Non autem ſimpliciter eſt de hac iudicandum, ens eſt, nullo exiſtente ente : quia nullo exiſtente ente nullum eſt ſubiectum & nullum prædicatum, nec aliqua cohærentia prædicati & ſubiecti, nec aliqua propoſitio, nec aliqua paſſio propoſitionis, ſicut conuerſio, vel oppoſito, vel aliquid tale : tales autem habitudines non tolluntur per hypotheſim aliã, qua ponitur nullus eſſe homo : & ideo relinquitur illas propoſitiones eſſe propoſitiones & ſubiectũ eſſe ſubiectũ, & prędicatũ eſſe prædicatum, & habitudinem eſſe inter ſubiectum & prædicatum, propter tale eſſe habitudinis remanet ſaluatum, vt dicunt. His autem ſic prænotatis adhuc oportet ſcire, quòd differt poteſtas à potentia in hoc : poteſtas eſt potentia ſtans ſub complemento actualis habitus, & ideò actiua eſt poteſtas : potentia autem eſt interminata adhuc & incompleta, & ideò poprie materialis potentia vocatur.

Ex quo proueniat naturalis potentia vel impotentia.

Poteſtas & potentia differunt

CAPVT XIII.

De modis potentiæ & impotentiæ, & poſſibilis & impoſſibilis.

POteſtas ergo dicitur vno modo & principali id quod in mouente eſt principium motus, aut in mutante principium mutationis in diuiſo ab ipſo mutato vel moto, aut diuerſum ſecundum rem ipſam, aut inquantum mutans & mouens, quamuis fortè ſecundum rem ſit idem ipſi. Huius autem exemplum eſt, ſicut ars ædificatiua principium eſt in ædificante : quia eſt poteſtas mouendi & tranſmutandi ædificatum diuerſa ab ædificato, & non exiſtens in ipſo : ſed ars medicinalis quæ eſt poteſtas tranſmutandi in ſanitatem, aliquando exiſtit in eo qui ſanatur, quando medicus curat ſeipſum : ſed tamen tunc non eſt in eo inquantum ſanatum eſt, ſed potius inquantum ſanans eſt. Huic eſt ſimile quod naturam dicimus eſſe poteſtatem mouendi vel tranſmutandi, & in eo eſt quod tranſmutatur, ſed non eſt in eo inquantum tranſmutatur. Ergo totaliter ſiue vniuerſaliter principium mutationis & in motus mouente dicitur poteſtas mutandi diuerſum re, vel re idem. Sed tamen mouet & mutat inquantm diuerſum eſt : tunc enim ab alio principio mutat, & ab alio principio mutatur. Alia autem eſt potentia ſecundum materiam dicta, quæ eſt principium mutandi, hoc eſt, vt mutetur & moueatur à diuerſo ſecundum ſubiectum, aut ſicut idem mouens & motum, tamen mouetur à mouente diuerſo inquantum ſunt diuerſa mouens & motum, ſicut prædictum eſt : hæc enim eſt potentia ſecundum quam patiens patitur : & hac potentia dicimus quandoque eſſe poſſibile, ſi aliquid eſt poſſibile : & dicimus quod ipſum quandoque patietur hac potentia. Quandoque autem quando dicimus aliquid habere huiuſmodi potentiam patiendi, non ſignificamus omnem ſiue quamcunque paſſionem, ſed illam qua patitur excellenter. Diximus enim in primo de cælo & mundo, quòd paſſiua potentia excellit, quando à minimo patitur : & quando patitur à maximo, non excellit nec dicitur tunc propriè paſſibile ſiue paſſiuum. Iſti ergo ſunt duo modi potentiæ principaliores.

Tex. c. 17.

Primo cœli tex. c. 116.

Amplius iuxta primum modum potentiæ ſumitur potentiæ modus tertius, quo dicimus aliquid habere principium bene perficiendi aliquid, & non ſimpliciter perficiendi : aut quando dicimus aliquid habere principium perficiendi ſecundum præuoluntatem & electionem ſicut vult & eligit : aliquando enim eos qui progrediuntur non autem bene progediuntur, aut non progrediuntur, vt maluerunt : ſed dicimus habere potentiam progrediendi in alligatis, aut in itinere, ſignificantes quod potentiam quandam habent vt principium qui hoc optimè poſſunt perficere. Sicut autem modum iſtum accipimus in agere ſecundum bene, ita modus accipitur iuxta modum potentiæ paſſiuæ ſecundum bene & optimè pati ab aliquo agente.

Amplius quartus modus potentiæ vel poteſtatis

ſtatis eſt quicunque habitus tales ſunt, ſiue naturales ſiue acquiſiti, ſecundum quos aliqua efficiuntur impaſſibilia omninò, vt cæleſtia quæ ſunt immutabilia : aut ſecundum quos aliqua efficiuntur non facilè in peius mutabilia dicuntur poteſtates & potentiæ in talibus. Secundum quem modum potentiæ dicitur eſſe vna ſpecies qualitatis naturalis potentia, & ſecundum priuationem ſiue contrarietatem eiuſdem habitus dicitur naturalis impotentia : franguntur enim ea quæ franguntur & conteruntur & curuantur omninò ſiue vniuerſaliter corrumpuntur ea quæ iſta patiuntur, non per potentiam naturalem, ſed potius per impotentiam & per defectionem alicuius principij quod eſt de potentia naturali : & ſecundum iſtas potentias & impotentias determinata ſunt ea quæ de pocentiis paſſiuorum in quarto meteororum dicta ſunt à nobis. Impaſſibilia autem de numero talium exiſtentia ſunt, quæ per naturalem potentiam reſiſtendi huiuſmodi paſſionibus vix paulatimque patiuntur propter ſuam naturalem potentiam : & propter poſſe ſe aliquo modo habere contra iſta. Hæc ergo dicta ſunt de modis potentiæ & poteſtatis, &c.

CPVT XIV.

De poteſtate agere, & poteſtate pati Rubrica.

DIcta verò tot modis poteſtate, etiam poſſibile ſiue potens dicitur multis modis. Vno quidem modo dicitur poſſibile ſiue potens iuxta potentiam actiuam quam habet in ſe motus aut principium mutationis, quo mouere poteſt & mutare : id enim quod in ſe ſtabile eſt & immobile in actu, dicimus poſſibile ſiue potens in diuerſo inquantum eſt diuerſum mouendi & tranſmutandi. Alio verò modo dicimus potens iuxta potentiam paſſiuam, ſi aliquid aliud ab eo quod potens eſſe dicimus, talem habet poteſtatem qua ab alio mutetur ſecundum quod eſt aliud. Alio autem modo iuxta tertium modum potentiæ ſumptum dicimus potens communiter ſumptum, ſi habet principium quo permutetur facile in quodlibet ſecundum poteſtatem ſuam, ſiue hoc ſit in peius, ſiue ſit in melius. Dico autem in peius : quia id quod eſt corruptibile quod habet potentiam mutandi in peius, videtur potens ſiue poſſibile eſſe corrumpi : quia aliter non corrumperetur. Et ſimiliter incorruptibile quod habet potentiam non permutandi in peius, videtur non poſſe corrumpi per potentiam reſiſtentem corruptioni. Et hic modus eſt etiam iuxta quartum modum potentiæ ſumptus. Id autem quod ſic facile permutatur, ſiue in peius, ſiue in melius, videtur nunc habere quandam diſpoſitionem, & quandam cauſam. Et videtur habere talis facillimæ paſſionis principium. Et ſi ita eſt, vt videtur, tunc non irrationabiliter talis diſpoſitio videtur potentiæ attingere rationem: quia tunc radix illius potentiæ eſt diſpoſitio formalis aliqua, quæ eſt principium : & ſic fundatur in ente aliquo, & entitate alicuius formæ : & ſic eſt in veritate in omnibus illis in quibus eſt facilis mutatio ad bonum & ad melius.

Sed ſi bene iſta & ſubtiliter interius conſiderentur ea quæ ſic ſunt facile mutabilia, videtur aliquando eſſe mutabilia per habere aliquid, & hoc eſt per habere aliquam formam ſubiectam ad talem mutabilitatem diſponentem, ſicut dictum : eſt aliquando autem non per habere aliquid ſunt talia, ſed potius per hoc quod priuantur tali eſſe quod conſeruabat & præſeruabat à mutabilitate : & tunc taliter poſſibile ſiue potens propriè eſt impotens, & ſua potentia eſt impotentia : eò quod ſua poſſibilitas non fundatur in ente, ſed in priuatione principij conſeruantis. Si autem dicitur ens potens per habere priuationem talis principij, illud poſſe eſt æquiuocum ad aliud poſſe quod fundatur in diſpoſitione vel in forma aliqua : & tale poſſe eſt cum dicitur iſte poſſe mori, vel poſſe claudicare, vel poſſe male facere, vel poſſe deficere & huiuſmodi : talem enim habere priuationem eſt quoddam principium quo potens eſt poſſibile. Si tamen concedatur, quod contingat habere priuationem, eò quod licet priuatio nihil ſit per ſe, non tamen eſt reducibile in ſimpliciter nihil,

Alio autem modo dicitur aliquid iſto modo potens in hoc, quod non habet ſuam poteſtatem præſeruantem ab huiuſmodi paſſione. Et hoc iam non per priuationem dicitur, ſed per negationem non habendo ſuam poteſtatem aut corruptionem poteſtatum ſuarum non habendo principium tranſmutationis in alio, non in re, ſed inquantum aliud eſt, ſicut ea quæ licet habeant in ſe materialia debilia, tamen in altera parte ex parte formalium habent poteſtates actiuas, quæ vincunt & continent impotentias materialium principiorum : ſed quando illa deficiunt, tunc non reſtat niſi deficere.

Amplius autem ea omnia quæ dicta ſunt, dicuntur potentia, ita quod aut dicuntur ſine potentia fieri ex ſolo hoc quod ſic fuerit ſimpliciter, aut non fuerit, aut ex hoc quod potentia ſunt bene fieri, aut non bene fieri. Quod enim aliqua dicantur potentia in hoc quod bene fieri poſſunt vel non, probatur ex hoc quod quædam inanimata in ſe talem habent ad bene poteſtatem, vt in organis muſicis. Dicunt enim muſici quandam lyram ſonare non poſſe, quando non poteſt benè. Et aliam dicunt poſſe ſonare, quando benè poteſt perficere ſonum. Impotentia enim, ſicut diximus, priuatio eſt potentiæ : & eſt ipſa impotentia talis principij ſublatio, qualis prius dicta eſt. Sublatio autem principij eſt tripliciter : aut enim omninò aufertur, ſicut arborem dicimus infantem : aut aufertur in apto nato habere, ſicut dicimus hominem mutum infantem : aut quando aufertur ab eo quod iam aptum natum eſt habere, ſicut dicimus in triennem infantem, non enim ſecundum vnam ſimilitudinem & rationem dicuntur impotentes generare puer qui nondum aptus natus eſt habere generatiuam, & vir qui iam aptus natus eſt habere, & eunuchus à quo omnino generandi poteſtas eſt ablata.

CAPVT

CAPVT XV.

De modis impotentiæ & quis modus principalis potentiæ.

Vbi ſupra. AMplius autem quia ſi vnum oppoſitorum eſt multiplex, & reliquum, oportet quod ſecundum vnumquodque modum potentiæ ſit oppoſitus modus impotentiæ, tam in ea potentia quæ eſt reſpectu mobilis ſolum ſecundum ſe, quoniam in ea quæ accipitur in bene mobili. Et hæc oppoſita propriè dicuntur impotentia. Quidam tamen dicunt ea impoſſibilia, ſed impoſſibilia dicuntur dupliciter : quædam enim dicuntur impoſſibilia ſecundum eam impotentiam quæ nunc dicta eſt : alia verò alio modo dicuntur impoſſibilia : ſicut enim multipliciter dicitur poſſibile, ita & per oppoſitum multipliciter impoſſibile dicitur. Impoſſibile namque in diſciplinis dicitur, cuius contrarium ex neceſſitate eſt verum, ſicut eſt impoſſibile diametrum commenſurabilem eſſe : ergo diametrum commenſurabilem eſſe non ſolum eſt falſum, ſed etiam ex neceſſitate falſum. Dico autem neceſſarium & impoſſibile eſſe contraria: quia ſi iſta inferantur ad res ipſas, neceſſarium quidem ſemper & vbique eſt : impoſſibile autem nuſquàm & nunquam eſt : ideò neceſſarium non eſt potens ſiue poſſibile, illa potentia de qua dicimus, nec impoſſibile oppoſitum neceſſariò dicitur per priuationem illius, quæ nunc dicta eſt potentiæ : impotenti autem ſiue impoſſibili de quo hîc loquimur, eſt contrarium illud potens ſiue poſſibile, quando contrarium ſuum non eſt neceſſarium falſum eſſe, ſicut ſedentem hominem dicimus poſſibile eſſe ſedere: quia ſedere hominem non eſt ex neceſſitate falſum: & tale impoſſibile & impotens ſiue impoſſibile in rebus phyſicis mobilibus. Poſſibile ergo ſiue potens vno quidem modo, ſicut dictum eſt, dicitur illud quod quidem non ſignificat falſum, ſed verum non ex neceſſitate. Alio autem modo dicitur poſſibile, quod eſt quidem falſum, ſed non ex neceſſitate falſum, ſed verum non ex neceſſitate. Tertio verò modo dicitur quod eſt contingens verum. Et hoc eſt quod ſe habet ad verum & falſum : ſed potentia quæ eſt in geometria ſecundum quam neceſſarium eſt poſſibile, non poteſt dici principium tranſmutationis aliquo modo. Et ideo talis poſſibilis potentia dicitur ſecundum metaphoram, & non ſecundum analogiam aliquam ad veram potentiam. Et ideò etiam talia non dicuntur poſſibilia ſecundum potentiam prædeterminatam. Quæ autem verè & propriè dicuntur aliquo modo ſecundum potentiam, omnia dicuntur aliquo modo à primo modo dicta, quæ eſt vna principalis & primo modo dicta, & illa eſt principium mutationis in alio ſubiecto & loco, aut ſi eſt in eodem, eſt tamen in ipſo ſecundum quod eſt aliud. Quædam namque dicuntur poſſibilia ab huiuſmodi potentia. Et quædam horum dicuntur potentia in habendo talem potentiam patiendi in habendo aliquid aliud à ſua ſubſtantia in qua radicatur huiuſmodi potentia. Quædam verò potentia pati dicuntur in non habendo aliquid, ſicut prius dictum eſt. Quædam etiam potentia dicuntur in eo quod ſic habent in bene vel male pati. Similiter autem ad dictam potentiam per analogiam dicuntur impotentia ſiue impoſſibilia. Erit ergo propria diffinitio potentiæ ea quæ eſt primo dictæ potentiæ diffinitio. Hæc autem eſt, quod potentia eſt principium permutationis in alio ſecundum quod eſt aliud.

CAPVT XVI.

Et eſt digreſsio declarans differentias poteſtatum ſecundum poſteriores Peripateticos, &c.

POſteriores autem Peripatetici quædam addiderunt in conſideratione potentiæ & poteſtatis & impotentiæ. Dicunt enim nomen poteſtatis eſſe nomen propriè valoris animalium virtutum, ex quibus ſine impedimento operationes fiunt animales, quæ motus animales vocantur, cuius ſummum augmentum vocatur virtus, & decrementum vocatur debilitas vel impotentia: & iſte eſt vnus modus poteſtatis, vt dicunt Auicen. & Algazel. Secundus autem modus eſt, quòd poteſtas dicitur, ex qua aliquid facilè agit difficilia & difficilia patitur. Si enim facilè pateretur, & traheretur ab operatione difficilium ſenſu laborum & dolore. Iuxta autem hunc modum dicitur poteſtas, ex qua non eſt pati facile, licet non ſit alicuius actionis principium : præcipuè tamen poteſtatis nomen conuenit his quæ nullo modo patiuntur. Dicunt etiam fortitudinem moralem quandam eſſe poteſtatem : eò quod facit intrepidum & impaſſibilem circa aggreſſionem magnorum propter bonum. His ergo modis poteſtas dicitur in habentibus appetitum, & voluntatem. Vlterius autem dicitur poteſtas principium trãſmutationis aliud ſiue variationis, ſicut dictum eſt in præhabitis, inquantum eſt aliud : quoniam ſi homo calefacit ſe per motum vel aliquid aliud, eſt ipſe quaſi duo, vnum mouens, & alterum motum : & ſic eſt de ſanante ſeipſum: quia principium motus eſt in anima, & ſanitas inducta eſt in corpore. Minus autem propriè dictis vocatur potentia aliquid, quod non eſt perfectio ad hæc agenda, ſed diſpoſitio ſuſcipiendi iſta. Et hęc eſt potentia vt tranſmutetur aliquid, & hæc eſt potentia paſſiua. Tranſumptiue etiam dicitur poteſtas in geometricis, ſecundum quod dicimus, quòd linea poteſt in quadratum vel exagonum, & præcipuè quando imaginamur motum lineæ in ſeipſam facere quadratum vel aliquam aliam figuram. His ergo modis dicitur potentia. Secundum autem inducta dubitatur de morali fortitudine, vtrum ipſa ſit potentia ? Et eadem eſt dubitatio de poteſtate qualibet quæ eſt ratione: hæc enim eſt principium actionis qua quis agit quando vult, & non agit quando non vult. Et ſic videtur, quòd idem ſit principium agendi & non agendi : quod non eſt rationabile : quia principium non agendi, non habet rationem poteſtatis. Adhuc autem

dicitur,

dicitur, quòd in omnibus poteſtatibus animæ ſic eſt, quòd ſint liberæ ad agendum, & non agendum, & ad hoc & ad illud agendum, nec eſt in eis aliquis habitus vel principium quod ſit vnius tantum & non alterius & oppoſiti illius: vnde in omnibus illis principiis agendi expectatur electio. Ipſum autem principium ſiue poteſtas non eſt niſi agendi principium, & eſt perpetuum illius actionis principium, ſed non agit niſi electione & appetitu accidentibus propter libertatem. Similiter autem eſt in poteſtatibus aliis aliquando quæ non agunt niſi cum natura: & tunc oportet vt in talibus principiis & poteſtatibus natura expectetur. Huius autem exemplum eſt in effectu & poteſtate ſtellarum & medicinarum acceptarum. Et hoc eſt ſimile ei quod in poteſtatibus animæ præcipuè rationalis expectatur electio, ſicut & poteſtates quædam ſunt & principia agendi conſilia, in quibus tamen non ſequitur actio niſi concomitetur voluntas accipientis conſilium. Sunt in poteſtatibus naturæ quædam poteſtates quorundam, quæ non agunt niſi per media, ſicut eſt poteſtas ſpermatis ad vnum producendum. Et tales actiones non proueniunt ab huiuſmodi principiis ſtatim, ſed per media.

Amplius autem ſunt poteſtates diuerſæ, quarum quædam proueniunt ex natura, quædam autem ex artificio, quædam verò ex conſuetudine, & quædam caſu. Sed poteſtas ex artificio eſt ars quæ prouenit vſu, & experimento indiget & tempore. Vſum autem voco motum inſtrumentorum: & forma proueniens in anima, eſt poteſtas quæ vocatur ars. Ex conſuetudine autem in actibus voluntariis prouenit forma conſuetudinis, quæ eſt poteſtas agendi tales actiones, quales ſunt illæ quæ vſitatæ ſunt in opere, & ſunt abſque inſtrumenti ratione, vel concupiſcentia, vel iraſcentia elicitæ. De poteſtatibus autem naturalibus iam dictum eſt. Cum autem iam ſcitur differentia poteſtatis, de facili ſcitur differentia potentis ſiue poſſibilis ſecundum omnem poteſtatem.

Fuerunt autem quidam afferentes in nullo potentiam præcedere actum, ſed in omnibus comitari. Sed ſecundum hoc ſequitur, quod illi non poſſunt videre ſæpius vna die, & qui non poteſt videre quando vult, cæcus eſt. Igitur ſunt iſti fatui & cæci. Attende ergo, quòd potentia præcedit actum: & ideo omnis potentia ad aliquid relinquit ſubiectum in quo potentia radicatur, & ex quo pendet inceptio eius quod eſt in potentia. Hoc autem fit altero duorum modorum: aut enim ſubiectum potentiæ eſt ens in ſe completum per diſpoſitiones aduenientes cauſans id quod eſt in potentia eductum ad effectum, & ſic accidens eſt in potentia ſubiecti: aut ſubiectum potentia eſt ens incompletum tranſmutatione ſui eductum ad effectum, & hoc vocatur propriè poſſibile. Et hoc eſt duobus modis: aut enim eſt ex ſubiecto, vel cum ſubiecto incipiens id quod poſſibile eſſe dicitur. Primo quidem modo ſicut omnis forma corporea. Secundo autem modo ſicut inceptio animæ rationalis, ſicut in ſcientia de generatione animæ determinauimus. His ergo tribus modis dicitur poſſibile accidens & generatum corpus & inceptio animæ cum educitur de poſſibili ad effectum.

In omnibus autem iſtis eſt attendendum, quòd omne corpus à quo prouenit actio aliqua non per violentiam neque per caſum, habet in ſe potentiam naturalem qua agit illam actionem. Et hæc quidem actio, ſi ei conueniret inquantum eſt corpus, ſequeretur quod omni corpori conueniret. Et hoc eſt falſum. Conuenit ergo ei inquantum eſt hoc corpus: non autem eſt hoc corpus niſi per formam naturalem: naturalis ergo forma eſt principium & cauſa omnium huiuſmodi poteſtatum.

Vlterius autem aduertendum eſt hîc, quòd hanc poteſtatem aut habet à ſe ſemper, aut acquirit eam per generationem. Et ſi quidem ſemper habet, tunc eſt ex immutabilibus & neceſſariis, quorum poteſtates ſunt tales ex quibus ſemper ſuæ proueniunt actiones. Si autem eſt non ſemper habens eam, tunc oportet, quòd acquirat eam: & tunc aut acquirit à ſeipſo, aut ab alio quod ſeparatum eſt ab ipſo: & conſtat, quòd non acquirit à ſeipſo: quia tunc ſemper acquireret. Si autem acquirat ab eo quod ſeparatum eſt ab ipſo, cum illud ſeparatum non largiatur ipſi formam niſi per hoc quod iſtud aliquo modo recipiendi ſe habet ad illud quo ſe non habet ad ipſum aliquid aliud: quia aliter generans non daret iſti formam plus quam alij, ſequitur neceſſariò, quòd iſtud ſit in potentia recipiendi ad illud: aliter enim aut violenter reciperet, aut caſu. Caſu autem non recipit: quia ea quæ caſu ſunt, rara ſunt. Iſtud autem eſt de his quæ fiunt frequenter. Violentia autem non fit: quia hoc fit per accidens, & non eſt ſemper neque frequenter. Oportet ergo, quod id quod eſt in potentia, ſit inclinatum ad ipſum per aliquam ſimilitudinem quam habet ad id quod dat formam. Ipſa autem inclinatio aut eſt res in ſe completa, aut non. Si eſt in ſe completa, tunc eſt ſubſtantia in ſe exiſtens. Subſtantia autem abſolutum habet eſſe & non eſſe comparationis. Iam autem diximus, quòd eſſe iſtius potentiæ eſt eſſe, non abſolutum, ſed comparatum ad actum. Oportet ergo, quod ſit in alio quodam. Habemus igitur, quòd id in quo eſt, ſubſtantia quædam eſt: & hoc vocatur materia: idipſum autem quod comparatum habet eſſe, inchoatio quædam formæ eſt, quæ eſt in materia. Et ſi hoc determinare velimus qualiter materia eſt in potentia ad formam, non poſſumus ita determinare, quòd dicamus, quòd per hoc in potentia eſt, quia aliquid habet ſuper eam: quia per hoc non cognoſcitur eſſe in potentia ad hoc: imo potentia eius per hoc efficitur magis ignota quam prius fuit: quia cum dicitur hoc eſſe in potentia illud, ad minus aliquem intellectum habet potentia ex his ad quæ comparatur. Cum autem dicitur aliquid poſſe ſuper eam, ex hoc nil intelligitur de potentia materiali: quia ſiue poſſit violenter, ſiue caſu, ſemper poteſt ſuper ipſum de quo dicimus quod poteſt ſuper ipſum. Relinquitur igitur, quòd ex hoc determinatur potentia, quod eſt comparatio materiæ ad actum, ſicut comparatur etiam imperfectum deſiderans perfici per hoc quod aliquo modo inchoata eſt in eo perfectio. Et per hoc poſſibile eſt fieri hoc & non aliud. Si enim impoſſibile eſſet, nunquam fieret. Agen-

tia

tia ergo prima largientia formas, poſſunt ſemper ſine impedimento: poſſibilia autem ſecundum ſuas habitudines recipiunt formas & fiunt agentia frequenter: agerent enim ſemper ſi non occurreret impedimentum ex parte materiæ recipientis: quia id quod eſt frequenter, eſt ſemper aliquo modo impeditum. Sic ergo ſcitur qualiter forma naturalis principium eſt omnium poteſtatum materialium, & qualiter in omni generato quod incipit eſſe, oportet eſſe materiam in qua radicatur potentia eius, quia poſſibile eſt eſſe, & quod perpetuam non habet huiuſmodi potentiam, & impoſſibile ſimiliter. Hæc ergo de potentia & poſſibili dicta ſint à nobis.

TRACTATVS III.

DE GENERIBVS ACCIDENTIVM.

CAPVT I.

De modis & natura quanti & quantitatis.

Tex c.18. LOQVENTES de generibus accidentium loquemur primo de quantitate, non quidem prout eſt menſura corporeæ ſubſtantiæ, prout determinatum eſt de ipſa in prædicamentis: quia ſic diffiniri non poteſt: eò quòd non eſt vnius rationis menſura diſcretorum & continuorum, nec entis & eſſe, quæ menſurant locus & tempus: neque etiam numeri & orationis, quorum vnum permanentiam in partibus habet, & non aliud: ſed loquemur hîc de quantitate prout pendet ex ente, & ponemus modos eius qui ſunt entitatis modi ſpeciales. Propter quod etiam locus cum non dicat alium entitatis modum ſpecialem à ſuperficie vel ſpatio, non dicemus hîc locum eſſe ſpecialem modum entis, cum tamen locus dicat ſpecialem modum menſuræ, ſicut in prædicamentis determinauimus. Oratio etiam quæ eſt diſcreta quantitas, quantitatem eſſe accipit à menſura motus & temporis: & ideò potius dicit menſurati vel menſuræ modum, quam entis: propter quod etiam de ipſa hîc non curamus. Accipientes ergo modos quantitatum, ſecundum quòd ex ente pendent, diffinimus quantitates dicentes, quòd quantum dicitur id quod eſt diuiſibile in talibus diuidentibus quæ inſunt ei per eſſentiam: & quorum vterque ſi fiat diuiſio in duo media, aut quorum ſingulum ſi diuiſio fiat in plura, eſt vnum quid quantum in ſeipſo quando actu diuiſum eſt à toto: & hoc vnum eſt aptum natum eſſe ſaluatum in ſe, ſicut & totum: quia in talibus ratio perfecta vniuſcuiuſque manet in partibus ſicut in toto: & non eſt in quanto ſicut in ſubſtantia præcipuè naturali: quia in illa diuiſa pars à toto amittit rationem entitatis quam prius habuit. Caro enim non eſt caro ſi abſcinditur, neque manus eſt manus: ſed ſi continuum diuiditur in aliquot partes, quælibet habent entitatem & vnitatem continuitatis ſicut & totum. Et ſi numerus diuiditur in vnitates, quælibet eſt vnitas, & in diuiſione ſua habet entitatem. Hæc ergo eſt diffinitio quanti propria: quia fit per ea quæ eſſentialiter ſunt in quanto: & quantum ſecundum quòd entitate ſua conſtet, non refertur ad alterum ſicut menſura, ſed per intrinſeca ſua determinatur, prout abſolutè quantum eſt in ſeipſo. Pluralitas ergo eſt quoddam quantum numerale, hoc eſt, diuiſibile in vnitates: quia numerus Latinè componitur à nutu, & à Græca dictione quæ eſt memer, quod Latinè ſonat diuiſionem. Diuiſio enim, ſicut ſupra diximus, eſt cauſa numeri: & dicitur numerus nutus diuiſionis: quia vbi eſt numerus, ibi eſt nutus mentis ad diuiſionem concipiendo aggregationem diuiſionis factæ: & ibi eſt numerus: & huic accidit, quòd ſit menſura eius quod eſt menſurabile. Dicitur autem pluralitas propriè per naturam ſuæ entitatis, quod quidem ſecundum naturam totius accipitur, ſolum eſt poteſtate diuiſibile in ea quæ non ſunt continua, ſed potius indiuiſibiles ſunt vnitates: quia numeri propria diuiſio eſt in vnitates ex quibus coacernatur. Continui autem diuiſio eſt in duo media, & iterum in duo, & ſic in infinitum, ſicut dictum eſt in de cælo & mundo. Menſura verò corpore ſubſtantiæ qua menſuratur, quædam quidem quæ eſt continua in terminum vnum copulata eſt menſura continuata longitudine: longitudo enim eſt prima diuiſio: aliqua verò menſura eſt continuata in duo, & eſt continuata latitudine ad terminum longitudinis: quia licet ſuperficies nulla inter duas lineas continetur, ſicut in primo noſtræ geometriæ oſtendimus, tamen ſuperficies reuera eſt, quod in duo ſiue in duos terminos copulatur: ſecundum latitudinem quidem copulatur ad longitudinem, ſecundum longitudinem verò ad punctum habet copulationem. Alia verò menſura ſiue quantitas in tria copulata diuiſibilis eſt, propria diuiſione ſecundum profunditatem. Linea ergo longitudine, ſuperficies autem quod latitudine propriè, & corpus profunditate. Horum autem quantorum pluralitas quidem finita numerus eſt: & quia infinitum cum non ſit, non eſt numerus, ſed longitudo finita eſt linea,

& latitu-

& latitudo eſt ſuperficies, & profunditas eſt corpus. Diximus tamen, quòd niſi quantitas infinita eſſe ſupponatur, non cadit propter hoc à ratione quantitatis, ſicut ſæpè quantum infinitum ponit mathematicus. Sed nos hîc non loquimur, niſi de modis entitatis quanti: nullus autem modus entis eſt infinitus: iſti ergo ſunt modi & ſpecies per ſe quantorum & quantitatis.

Amplius alia dicuntur ſecundum ſe quanta, alia verò ſecundum accidens, ſicut linea quantum quidem eſt ſecundum ſe. Ea autem quæ ſecundum accidens ſunt quanta, dupliciter ſunt quanta: quoniam quædam accidunt quanto in eo quòd quantum eſt, ita quòd non ſubſtat eis niſi in parte qua quantum eſt ſubiectum, ſicut album, & calidum, & graue, & huiuſmodi: & hoc menſuratur menſura ſubiecti: vnde quanta eſt ſuperficies, tantum dicimus eſſe album. Quædam autem accidunt quanto, non in ea parte qua quantum eſt, ſed in ea parte qua ſimplex & impartibilis eſt, ſicut muſicum dicimus eſſe quantum. Et hoc non menſuratur menſura ſubiecti. Non enim poſſumus dicere, quòd tanta eſt muſica, quanta eſt quantitatis hominis muſici. Quantorum autem quæ ſecundum ſe ſunt quanta, alia dicuntur ſecundum ſe quanta ſecundum ſuam ſubſtantiam & quidditatem: quia quantitas eſt in ratione eorum diffinitiua, ſicut linea & huiuſmodi: in ratione enim talium diffinitiua quæ dicit quid, exiſtit quantum quid & quæ ſunt & quanta & quantitates. Alia autem ſecundum ſe quantorum ſunt propriæ paſſiones & habitus ſiue proprietates talium quantorum, quæ ſecundum ſuæ ſubſtantiæ rationem quanta exiſtunt: hæc enim ſunt ſecundum ſe quanta, eò quòd ſubiectum eorum eſt in ratione diffinitiua ipſorum, ſicut multum & paucum circa numerum, & productum ſiue longum & breue circa lineam, & latum & ſtrictum circa ſuperficiem, & profundum & humile circa corpus. Quia autem quantitas eſt ſubiectum motus ſecundum differentias, ſicut quæ dicunt diſtantiam quantitatis, & graue & leue determinantia ſunt huiuſmodi mobile, ideò etiam graue & leue ſunt paſſiones eius. Et præcipuè propter hoc quòd penes graue & leue fit diuiſio motus, ſicut in ſcientia libri phyſicorum diximus: hæc enim addita & diminuta faciunt velox & tardum, quæ diuidunt tempus & magnitudinem: tamen hæc non ſunt adeò primæ paſſiones quanti ſicut ea quæ prædiximus. Hæc ergo & huiuſmodi ſecundum duos modos dicendi per ſe ſecundum ſe dicuntur quanta. Sunt autem præter ea quæ dicta ſunt magnum & paruum, & maius & minus relatiuè adinuicem dicta quædam quanti paſſiones: quia licet hæc imponantur nomina à quibuſdam qualitatibus circa quantitates dictis, tamen id cui imponuntur, quantum eſt quanto comparatum: & ideò per rationem qualitatis quam circa quantitatem dicunt, transferuntur etiam ad alia nomina entis in alio genere quam quantitatis: dicunt enim qualitates quaſdam, vel relationes.

Earum verò quantitatum quæ ſecundum accidens dicuntur, aliæ quædam ſic dicuntur, ſicut dictum eſt: quia videlicet muſicum quantum eſt & album per hoc quod ſubiectum eſt quantum, cui hæc accidunt & inſunt. Differunt tamen ſicut paulò antè dictum eſt. Alia verò dicuntur quanta: quia accidunt quanto inquantum referuntur ad quantum numerando aliquo modo partes illius quanti, & non ſecundum ſe, ſicut motus & tempus: hæc enim dicuntur quanta quædam, & ſunt continuæ quantitatis, ideò quia illa quorum ſunt, non ſicut ſubiecti primi, ſunt paſſiones diuiſibiles, & acceptæ ſicut continuè vnum poſt alterum fluens vel vnum ex altero fluens. Hoc autem quantum diuiſibile dico non ipſum motum quod mouetur & fertur, ſed potius per eſſe quantum diuiſibile ipſum factum quo motum, ſiue in quo ſicut in ſpatio motum eſt. Nam per hoc quòd ſpatium illud quantum eſt, etiam eſt motus quantus. Tempus verò eſt quantum in hoc quòd eſt paſſio motus ſecundum quòd motus quantus eſt. Hoc autem planum eſt videre: quia motus eſt in eo quod fertur ſicut in ſubiecto: ſed ab illo ſubiecto abſolutè non habet quanti eſſe, nec ineſt ei abſolutè conſiderato, ſed ineſt ei motus inquantum ipſum continue accipit in ſpatio ante & poſt ab ante in poſt procedendo. Et ideò licet vnum ſit id quod fertur in toto ſpatio, tamen non accipit vnum eſſe tantum in ſpatio, ſed potius accipit continuè æquale ſibi antè & poſt, donec pertranſeat totum ſpatium: & ſic motus eſſe eſt diuiſum potentia in eis quorum quodlibet eſt vnum quid. Eſt ergo quantum & habet eſſe quantitatis per accidens: eò quòd non eſt paſſio ſui ſubiecti per ſe, ſed potius in eo quòd dicto modo accipit ſpatium. Tempus autem eſt quantum per hoc quòd accidit huic quanto per accidens.

Si autem iſta vt menſuræ conſiderentur relatæ ad aliquid quod numerant adiacentia ſibi, non habebit motus rationem quanti quòd ſit quantitas: quia natura motus non eſt per hoc natura motus, quòd menſuratur ſpatio vel tempore, ſed potius per hoc quòd eſt vel vbi fluens vel quale vel quantum fluens, accipiendo vbi poſt vbi, vel quale poſt quale, vel quantum poſt quantum. Et ideò etiam motus non eſt in genere vno aliquo per hunc modum acceptus. Tempus verò licet referatur ad motum qui eſt per accidens quantum, non refertur ad ipſum prout habet aliam naturam qua ponitur in genere, ſed refertur ad ipſum per eſſe motus, quod habet, & refertur ad ipſum vt numerus ipſius: & ideò non habet niſi eſſe menſuræ: propter quod non eſt niſi de genere quantitatis. Locus etiam prout accipitur in ratione menſuræ per eſſe menſuræ differt ab omnibus aliis menſuris: quia locus eſt menſuræ exiſtentis inquantum eſt ſtans in loco: & eſt alia copulatio loci & locati ad vnum communem terminum inquantum ſpatium ſiue diſtantia vna eſt loci & locati: qua fit copulatio lineæ vel ſuperficiei vel corporis alia quam temporis. Et ideò locus ſecundum hoc eſſe acceptus, rationem habet ſpecialis quantitatis: ſecundum autem quòd pendet ex entitate quam habet, nihil habet additum ſuperficiei vel corpori. Et ideò hîc non ponimus locum inter modos quantitatis.

An angulus ſit ſpecialis modus quantitatis.

Eſt autem dubitatio ſatis rationabilis de ipſo angulo, vtrum ipſe ſit ſpecialis modus quanti & quantitatis. Obiiciunt enim quidam dicentes

tes angulum eſſe ſpecialem modum quantitatis. Conſtat autem angulum non eſſe quantum ad modum lineæ: eò quòd eſt inter duas lineas angulus contentus: alternus enim contactus duarum linearum expanſarum ſupra ſuperficiem & applicatio non directa eſt angulus: igitur modum lineæ in quantitate non habet. Similiter autem non habet modum ſuperficiei: quia omnis ſuperficies ſecundum latum diuiditur: angulus autem ſecundum latum diuidi non poteſt, ſed ſecundum longitudinem ſolam: aliter enim non eſſet contactus indiuiſibilis duarum linearum. Et iterum non ſit corpus, hoc patet: quia non habet profundum: quia inter duas tantum lineas nulla poteſt eſſe profunditas. Amplius quæcunque eſt ſpecies continuæ quantitatis, duplata manet in eadem ſpecie quantitatis. Et modo angulus autem aliquis eſt, qui duplatus non manet in eadem ſpecie quantitatis. Et modo ſicut angulus rectus, qui ſi dupletur, nullus manet linearum indirectè applicatarum contactus. Angulus ergo videtur eſſe ſpecialis modus quantitatis: non enim poteſt dici non eſſe quantum quoddam, cui contingit magis & minus eſſe ſecundum quantitatem, & finitum eſſe ſecundum quantitatem, & præcipuè quod conſtituitur ex menſuris quantitatum: angulus autem eſt, cui omnia dicta conueniunt.

Solutio prædictorum. Hæc autem & ſimilia ſoluere non eſt difficile: dicemus enim angulum non eſſe ſpecialem modum quanti vel quantitatis: ſed potius angulus dicit qualitatem circa quantitatem quandam: vnde figurationi quantitatis conuenit angulus. Et ideò ſicut terminatum eſſe eſt qualitas circa quantitatem dicta, ita angulatum eſſe & ipſe angulus. Angulus enim eſt paſſio quanti continui finiti linea, ſiue illud ſuperficies, ſiue corpus ſit. Et ideò in aliquo ſequitur lineam, in aliquo ſequitur ſuperficiem: inquantum enim puncto terminatur ſicut linea, ſequitur ipſum latitudine non diuidi, ſed longitudine: inquantum autem eſt terminus ſuperficiei planæ, ſequitur ipſum duabus lineis contineri. Et quòd angulus duplatus rectus non fuit angulus, hoc accidit ex eſſe anguli recti: quia eſt medium diametri: dum enim ſupra quamlibet deſcriptam lineam finitam liceat circunduci circinum, ſi linea perpendiculariter ſuper lineam ducatur, & in centro contactus pes circini immobilis ponatur, & ad quantitatem vnius partis lineæ circulus circunſcribatur, angulus rectus eſt, cui ſubtenditur quarta pars circuli. Et ſi dupletur, ſubtendetur ſemicirculi medietas. Et ideò non remanet aliquid tunc præter diametrum circuli, nullo exiſtente angulo in centro circuli. Idem autem accidit, ſi quocunque modo linea ducatur in continuum, & angulus rectus dupletur ſuper eam: ceſſante autem angulo & ſublato, remanet tamen continuum. Nos autem diximus angulum accidere continuo terminato. Tamen propter huiuſmodi rationes quidam dixerunt angulum eſſe medium inter ſuperficiem & lineam: ſed ſecundum proprietatem iſtius ſapientiæ dicendum eſt modo prædicto: quia non ponit entitatem aliquam quanti aliam ab inductis. Sed potius ſicut ſi intelligatur punctum terminans à linea tolli in vna parte & remanere eſſe lineæ, remanet linea infinita, ita cum angulus ſit terminus continui expanſi, ſi tolli intelligatur per duplationem recti anguli, remanet continuum expanſum infinitum. Nos autem ſupra oſtendimus, quòd non eſt de eſſe ſuperficiei inquantum ſuperficies eſt, quòd terminetur linea vel lineis: ſicut nec de eſſe corporis inquantum corpus eſt, quòd terminetur ſuperficie vel ſuperficiebus. Hæc ergo de modis quanti & quantitatis dicta ſint à nobis: hîc enim aliter habent doctrinari quam in categoriis.

CAPVT II.

Et eſt digreſsio declarans eſſe & naturam quantitatis, &c.

OPortet autem nos hîc adhuc declarare, quòd omnes præinducti modi quantorum accidentis habent entitatem & non ſubſtantiæ. Aliter enim non ſatisfaciemus de his ſecundum iſtius primæ philoſophiæ proprietatem: nec ſatis erit certum mathematico ſuum ſubiectum, niſi oſtendamus, quòd non niſi accidentis habet eſſe & rationem: hoc autem ſi præinducta ad memoriam reuocentur, facile erit nobis. Diximus enim, quòd ſubſtantia quæ corpus eſt, conſtituitur ex materia & forma corporeitatis tali, quæ ſuſcipit omni modo menſuram trium diametrorum. Et in hac forma nullum corpus differt ab alio corpore, nec eſt magis vnum corpus quam aliud. Et ex hoc patet, quòd menſura dimenſionum actualium ſecundum quam comparantur adinuicem ſecundum maius & minus & æquale, eſt menſura: & quantitas ſuſcepta ab huius ſubſtantia ſecundum hoc quòd ſuſceptibilitas per actum formæ ſubſtantialis eſt in ea: igitur quantitas quæ menſura eſt in eſſe compoſito & non materiæ ſimplici. Adhuc hoc habitum eſt ſupra, quòd forma corporeitatis ſubſtantialis non relinquit vnquam materiam, & eſt in in ipſa ante omnem motum & murationem, non pendens niſi ex principis ſubſtantiæ ſimplicibus. Iſtæ autem dimenſiones quibus corpus comparatur ad corpus ſecundum maius & minus & æquale, vno corpore manente ſecundum ſubſtantiam, inſunt & non inſunt, ſicut patet in cera extenſa & contracta, & nube contracta & dilatata, & generaliter in rarefactis & condenſatis: igitur iſta inſunt ex prima ratione, & non ſicut quædam pars, cum conſequantur eſſe compoſiti: & ex ſecunda ratione inſunt & inſunt eidem ſaluato ſecundum eſſe ſubiecti. Oportet igitur, quòd iſta ſint accidentia, & eſſe ipſorum eſt eſſe accidentis.

Hic tamen Plato non dicit & plures Stoicorum. Attende igitur, quòd quia quantitatum menſuræ non inſunt ſubiecto determinato ſecundum aliquam formam ſpecialem, ſed ſecundum ipſam formam corporeitatis primam, ideò in diffinitiua ratione quantitatum diſciplinabilium non intrat ſubiectum ſenſibilis materiæ, nec concipiunt illud ſecundum ſubiectum intellectualis ſiue intelligibilis materiæ ſolum: nec eſt dicendum, quòd concipiunt materiam imaginabilem. Ipſæ enim diſciplinales quantitates ſunt imaginatæ quædam: ſubiectum au- *Nota quid ſit ſubiectū*

quod mathematica in sua ratione diffinitiua concipiunt.

tem quod in sua ratione diffinitiua concipiunt, non est imaginatum, sed in intellectu conceptum per prima principia substantiæ corporeæ solum. Et hoc est valdè notandum in tota ista philosophia. Ex hoc autem quòd illud subiectum nullam habet differentiam ex imaginatis circà ipsum & sensibus, contingit quòd dimensiones disciplinales omnes vnius sunt rationis in omni materia. Quod esse nequaquam posset, si subiectum imaginatum vel sensatum concipit: quia per imaginata & sensata differunt corpora, & sub talibus differentiis caderent in diffinitione disciplinabilium, oporteret ipsa æquiuocari quando vnum esset nomen & ratio substantiæ diuersa: subiectum enim per se & secundum ipsum cadit in passionis diffinitione. Amplius aduertendum est, quòd totum oppositum eius quod dixit Plato, est de his diuisionibus secundum subtilitatem Peripateticorum: quia Plato dicit, quòd punctus constituit lineam, & linea superficiem, & superficies corpus constituit. Et ideò punctum maximè dicebat esse substantiam, & lineam post hoc, & deinde superficiem, & minimè corpus, sicut in præhabitis sæpius dictum est. Est autem totum contrarium si esse harum dimensionum secundum hoc quòd in esse constituitur, consideretur: superficies autem non habet mensurari in duo, nisi secundum quòd est terminus corporis: & nisi corpus mensuraretur per tres diametros, non mensuraretur superficies secundum duas. Hoc autem sic probatur: omne illud cuius perfectio est mensurari per tres diametros quocunque modo ad certum angulum dispositos, perfectius est secundum rationem mensurati, quam illud quod mensuratur secundum duas: quod autem imperfectius est, secundum esse dependet à perfectiori, præcipuè quia secundum esse mensuratum non dependet à mensura, sed potius è conuerso. Mensurat autem omnis mensura secundum id quod est finis, sicut patet in vnitate quæ est mensura numeri. Cum igitur iam probatum sit, quòd quantitas omnis est accidens, & istud sit accidens quod est substantiæ terminus & finis, constat quòd causatur à subiecto: igitur quod proximius est subiecto, est prius: est autem terminus corporalis proximior subiecto quod est mensura perfecta: illa igitur est mensura prima: nec superficies habet mensurari in duas dimensiones, nisi inquantum est terminus huius corporis, & non secundum se: nec corpus habet hoc à superficie, sed è conuerso: & adhuc linea habet mensurari in vnam dimensionem inquantum est terminus superficiei, & punctus esse habet indiuisibilis inquantum est terminus lineæ: & hoc totum conuersum est eius quod dicit Plato.

Quod autem quidam dicunt de motu puncti, quòd motu suo constituit lineam, & linea motu suo superficiem, quando non mouetur ad punctum sed ad longitudinem totam simul in continuum, & quando superficies mouetur in profundum, constituit corpus, penitus est friuolum: quia punctus non mouetur. Et similiter nec linea, nec superficies, neque corpus mathematicum, sicut bene ostensum est in præhabitis. Talia enim dicta sunt secundum imaginationem solam, & non secundum rei naturam. Est tamen non prætereundum, quòd in omnibus accidentibus est accipere quid accidentis secundum principia sui generis. Si enim bicubitali magnitudine posita dixerit quis, quod propositum est, quantum esse, quid est dicit: & secundum hunc modum natura cuiuscunque rei procedit ex primis finibus essentialibus ipsius & terminis. Et necesse est, quòd omnis quidditas naturæ vniuscuiusque perueniat ad vnum indiuisibile ex quo causatur. Et illud est primum indiuisibile illius generis: & hoc modo cum punctus sit substantia posita hoc modo quo indiuisibile ens in continuo refertur ad potentiam, principium longitudinis est punctus. Diuiditur enim in puncto, & terminatur in punctis: nec diuideretur in puncto, nisi punctum potentia esset in ipsa. Tamen hoc modo non continuatur linea ex punctis: quia hoc est impossibile: & ideò essentia & substantia potentialis lineæ est punctus: forma autem continuatio, quæ forma prouenit ex processu puncti per continuum, sicut nunc transiens facit tempus, præter hoc solum quòd tempus non permanet. Et ideò dicitur fluxus puncti facere lineam, sicut fluxus formæ in materiam & diffusio facit esse. Et ideò facit formale esse temporis à fluxu ipsius nunc, & substantia est nunc ipsum. Ita substantia lineæ & subiectiua & fundamentum dicitur esse punctum, & continuatio dicitur processus eius permanens simul. Et si obiicitur, quòd iste processus nunc non potest esse nisi sit in aliquo sicut in spatio: & hæc erit longitudo continua: & sic longitudo est ante processum ipsius: & ideò nunc causatur ab ipso puncto sic procedente: obiectio illa non facit ad propositum: processus enim puncti non est motus puncti iam separatim existentis in spatio: hoc enim iam diximus esse impossibile in præhabitis: sed est processus principij in diffusionem naturæ principiatæ, sicut forma dicitur procedere in diffusionem esse, & sicut nunc procedens causat tempus, & in tali processu facientis esse simul est principium, & esse quod est ab ipso: & in omnibus talibus idem est principium procedens secundum substantiam, differens autem secundum esse: quia ipsa processio ipsius facit esse quoddam formale. Vitor autem hoc nomine, processio: quia illo maximi viri Peripatetici vsi sunt in ista materia loquentes, quando loquuntur de processu principiorum in esse, quod causatur seipsis in eo quod est. Hoc iterum modo processus lineæ non ad punctum, sed secundum longitudinem totam, per omnem eundem modum causa est superficiei: & sicut punctus est diuisio lineæ & terminus, ita linea sectio superficiei & terminus est: & hoc iterum modo superficies non ad lineam terminantem se, sed tota latitudine procedens facit corpoream dimensionem: nec sunt plures, eò quòd angulus rectus non potest esse nisi per tres diametros, vel per duos, sicut diximus. Hi autem qui angulum ponunt quartam dimensionem esse, dicunt processum lineæ esse duplicem, directè scilicet secundum processum puncti, & obliquè: & hunc secundum processum dicunt facere angulum. Sed hoc nihil esse constat iam ex prædictis: quia cum processus lineæ sit processus principij & in esse proprium, non potest intelligi

In omnibus accidentibus est assumere quid sui generis.

ligi proceſſus obliquus niſi ſit alia obliquitatis cauſa quæ eſt extra lineam procedentem, ſicut eſt reflexio, vel aliquid tale: & hoc eſt per accidens, & non eſt cauſa eius quod eſt ſecundum naturam principij. Sic igitur videtur eſſe intelligendum de quantitatibus tam ſecundum eſſe, quam ſecundum ſuam quidditatem conſideratis.

Ex his autem ſcitur etiam natura temporis & omnium eorum quæ ſuprà dicta ſunt: quoniam non omnia illa ſunt quid ſecundum naturam quantitatis, ſed paſſiones talium omnium eorum quæ dicta ſunt, pendet ex vero eſſe entis primi. Et ideo in iſta philoſophia ſic conſideranda ſunt, ſicut prima huius capituli parte diximus. Si quis autem connaturalitatem eorum attendat, tunc ſecundo modo accipiuntur. Et ſic fit ex eis coordinatio in genus vnum, ſicut accipiuntur in categoriis. Et ideo primo modo conſiderata multa referuntur ad ipſa ſicut paſſiones ipſorum, ſicut motus, & tempus, & huius. Secundo autem modo non referuntur ad ipſa, niſi quæ ſunt connaturalia ipſis: quantitas enim vera & ſecundum naturam quidditatis ſuæ non eſt niſi id in quo poteſt accipi aliquid numerans ipſum, ſiue hoc ſit ſecundum ſe in ipſo ſicut vnitas in numero, ſiue ſit ſecundum poſitionem ſicut in continuis & ponderibus. Hæc igitur de quantitate dicta ſunt à nobis.

CAPVT III.

Et eſt digreſſio declarans an qualitates ſunt ſubſtantiæ quædam.

Tex. c. 19. DE modis autem qualitatis ſcire non poſſumus niſi primũ ſciamus eſſe qualitates, & ipſas eſſe non ſubſtantias, ſed accidentia. Qualitates autem quæ maximè ſunt qualitates inter accidentia, ſunt illæ quæ dicuntur paſſiones & paſſibiles qualitates. Et hoc quidem iam eſſe conſtat ex his quæ in peri geneſeos & in libro de ſenſu & ſenſato à nobis ſunt diſputata. Sed hîc inquirendum eſt, vtrumne iſtæ qualitates ſubſtantiæ ſint vel accidentis habeant eſſe. Fuerunt enim quidam præcipuè de ſcholis Anaxagoræ, qui illas qualitates ſubſtantias eſſe dixerunt. Et per ingreſſum earum ſubſtantiarum in corpora dixerunt corpora fieri ſenſibilia. Et hæc dixerunt ſeparari & tranſire de corpore in corpus. Sed ſeparatio earum eſt ſucceſſiua & latens, ſicut ſeparatur aqua à panno humido per euaporationem, & non annihilatur, & tamen aqua ſubſtantia eſt. Contra hos igitur primum oportet intendere. Quæramus igitur, vtrumne ſubſtantiæ iſtæ quæ ſic ingrediuntur in corpora & ſeparantur quocunque modo ab eis, ſunt corporeæ vel incorporeæ? Et ſi dicatur, quod ſint incorporeæ, quæramus, an ex eis componatur corpus vel non? Si autem dicant, quòd ex eis componitur corpus, hoc eſt inconueniens: quia incorporeum non habet ſitum neque diuiſibilitatem: & ex hoc nullum omninò poteſt corpus componi. Si autem dicatur, quòd ex eis non poteſt corpus componi, ex hoc ſequitur, quòd ex eis non componitur corpus ſenſibile: & hoc eſt contra hypotheſim. Si verò dicatur, quòd calor & frigus & huiuſmodi ſunt corpora, tunc primum quod ſequitur ex illo, eſt quod de illo eſt: quia huius quæ dicimus nos qualitates ſenſibiles, habent ſitum & poſitionem in partibus ſuis & in loco. Et cum idem ſit album, dulce, calidum, & ſic de multis aliis, ſequetur omnia illa in vno loco eſſe, & omnia hoc vnum eſſe corpus, ſicut in præhabitis eſt determinatum. Secundum autem quod ſequitur ex hoc, eſt, quòd iſta quando ingrediuntur corpora vt faciant ea eſſe ſenſibilia, aut ſeparari poſſunt ab eis, aut non. Si non poſſunt ſeparari, tunc non habent eſſe niſi incorporibus. Corpora autem in quibus ſunt, non conſtituuntur in eſſe ſubſtantiali per ipſa, ſed ſine ipſis ſunt ſubſtantia deſignata: igitur ſunt in corporibus non ſicut quædam pars, & non poſſunt eſſe ſine his in quibus ſunt: ergo in veritate ſunt accidentia, nec habent de ſubſtantia niſi nomen. Si autem dicatur, quòd poſſunt ſeparari, tunc hoc non poteſt eſſe niſi altero duorum modorum, ſcilicet quod ſeparata aut ſunt manentia per ſe, aut quod continuè transferantur de corpore in corpus. Et ſi quidem manent ſecundum ſe, tunc ipſa ſecundum ſe ſenſibilia ſunt. Et tunc ſunt in aliquo ſpatio & loco & ſecundum ſe agentia ſine ſubiecta materia: quæ omnia oſtenſa ſunt eſſe inconuenientia in libris phyſicis. Præterea ſecundum hoc non egeremus aliis corporibus ſenſibilibus, quæ conſtituerentur per iſta: & ſic iſta non ingrederentur in corpora vt facerent ea ſenſibilia: & hoc eſt contra hypotheſim. Si autem continuè transferuntur de corpore in corpus, tunc ſequerentur duo inconuenientia, quorum vnum eſt, quòd non erit aſſignare vbi ſunt in medio quando de corpore mouentur ad corpus: quia non ſemper contingunt ſe corpora de quibus in quæ transferuntur. Secundum autem eſt, quòd tunc quando ipſum corpus calefacit aliud, poſtquam calidum eſt, remanebit calefaciens frigidum, & non calidum: quod nos videmus eſſe falſum. Adhuc autem quid facit ea de ſubiecto ad ſubiectum transferri? Tranſlatio enim illa non fit ſine cauſa: quæcunque ergo illa cauſa eſt, oportet quòd ipſa talis ſit, quod faciat ipſa debere non eſſe in ſubiecto v. o, & eſſe debere in ſubiecto altero. Huius igitur cauſa non poteſt eſſe ſubiectum inquantum ſubiectum eſt: quia cauſa quæ facit aliquid non exiſtere in ſubiecto inquantum ſubiectum eſt, facit ipſum non debere exiſtere in aliquo ſubiecto. Eadem ratione non poteſt iſta cauſa accidere ſubiecto inquantum ſubiectum eſt. Oportet igitur, quòd accidat huic ſubiecto inquantum eſt hoc ſubiectum: & tunc quæratur, quæ ſit illa? Sublatis enim huiuſmodi accidentibus omnibus de ſubiecto videtur non poſſe inueniri, etiamſi quis velit fingere. Cauſa enim illa non eſt de natura accidentium: & ſi illa cauſa nulla ſit qualitatum quas illi ſubſtantias dicunt, non erit tamen neque ſpiſſum: quia cauſa illarum qualitatum ſunt calidum & frigidum, quæ cum non ſint cauſæ illæ, patet quod nullæ poſſunt inueniri. Adhuc autem quod iſta transferuntur de ſubiecto ad ſubiectum, non tollit ab eis accidentalitatem: quia multa ſic accidentia transferri poſſunt. Ex omnibus

nibus etiam his videtur relinqui, quod subiectum sit causa esse istorum & singularitatis : & tunc pro certo sunt accidentia. Adhuc autem calor & albedo quando habent esse singulare, sunt distensæ per situm & magnitudinem, sicut constat per sensum. Ista igitur magnitudo aut est de quidditate earum, aut non. Si est de quidditate earum, tunc cum omnes naturæ sint huiusmodi magnitudinis, sicut albedo, dulcedo, & huiusmodi, omnes erunt quoad hoc vnius quidditatis. Et insuper habent aliud quod est materia & forma : & sequitur, quòd sunt corpora multa in eodem loco, sicut superius diximus. Si autem non est ipsa magnitudo de quidditate ipsorum, tunc formæ sunt tantum quæ sunt in magnitudine, & non possunt habere singulare esse sine ipsis : nec sunt in ea sicut pars esse ipsius, cum magnitudo perfectum esse habeat sine ipsis : sequitur igitur ipsa esse accidentia proculdubio: & hoc quidem est necessarium.

CAPVT IV.

Et est digressio declarans esse aliarum qualitatum, quæ sunt habitus & dispositio.

QVærunt autem multi qui rationabilius quam isti dubitauerunt de scientia quæ est in anima, vtrumne ipsa sit accidens, maximè secundum ea quæ nos in secundo de intellectu & intelligibili disputauimus. Scientia enim quæ est in anima, & ex formis quidditatum separatarum, quæ quidem sunt accidentium in anima: & de illis non est dubium quin sint accidentia, sed de quidditatibus substantiarum : hæ enim separatæ sua præsentia sunt in anima: separatio autem non facit eas esse accidentia : igitur videntur substantiæ esse in anima, præcipuè quia ostendimus in libro secundo qui de intellectu est & intelligibili, quòd huius formæ non sunt in anima sicut in subiecto omninò. Et sic videtur, quòd scientia quæ est de huiusmodi formis, non sit accidens : cum tamen scientia dicatur esse habitus qui est vna specierum qualitatis.

Si quis autem diceret, quòd huiusmodi quidditates in anima quidem sunt accidentia, & in singularibus sunt quidditates, hoc nihil est : quia quod in se est substantia, non potest vnquam fieri accidens, in quocunque esse intelligatur. Adhuc autem iam ante parum diximus, quòd separatio non facit subiectum esse accidens : quia substantia de se & per se separata est : & accidit ei manere esse coniunctam. Quod autem hanc fortificat quæstionem, est id quod intelligimus & scimus de substantiis separatis, quæ sunt intelligentiæ agentes. Istæ enim per hoc quod sunt scitæ à nobis, non amittunt suam substantialitatem, nec habent esse aliquod nisi separationis.

Solutio propria. Sed de omnibus his non est difficile reddere rationem, si ea quæ in naturalibus multis libris de anima loquentes dicta sunt, ad memoriam renocentur. Dicimus enim, quòd id quod est in anima, cum re vera sit in ea, non sicut quædam pars esse animæ, & animam possibile sit esse saluatam in esse sine eo quod est in ipsa, oportet quod sic est in ea sicut accidens. Et quamuis anima in talibus non in toto se habeat in ratione subiecti, tamen aliquid habet ad ista de subiecti ratione. Et ideo dicitur esse sicut tabula rasa ad illa : & quidditas quidem substantiæ per hoc quod est quidditas substantiæ, nunquam est accidens, siue sit in anima, siue non : sed per esse quod habet in anima, non est quidditas, sed potius per esse quod habet in rebus. Et ideo per esse quod habet in anima, accidentalis efficitur, & ipsum esse est accidentis esse. Et hoc vocant quidam esse intentionale : & in illo accipitur vt quidditas rerum, non vt quidditas animæ. Quod autem de intelligentiis agentibus quæritur, friuolum est : quia intelligentias agentes esse in anima non est nisi impressiones earum esse in anima, & non ipsas. Non enim efficiuntur in anima per separationem, cum iam separatæ sint : sed ipsæ luminibus suis se sigillant & imprimunt : & hoc esse est accidentale animæ. Hoc autem probatur per hoc quod impossibile est id quod imprimitur in vna anima, esse impressum in anima alia : & sic patet impressum & acquisitum in vna anima, non esse acquisitum in alia, propter esse singulare aliquo modo quod habet ab anima. Hæc autem omnia sunt melius & subtilius alibi determinata. Hîc enim sufficiat hoc quod esse rationes rerum in anima, facit scire: & hoc est quoddam esse in subiecto, licet non sit omninò sic prout accidens naturæ est in subiecto extra animam: quia etiam illud ens quod est in anima, non omninò ens si prout est ens in natura extra animam.

CAPVT V.

Et est digressio declarans esse formæ & circa aliquid constantis figuræ.

EST autem vna species qualitatis quæ est forma vel circa aliquid constans figura, secundum quod in prædicamentis dictum est, quæ est qualitas in qualitate continua accepta. Et hanc oportet nos probare esse : eò quod hanc esse non probat geometer, sed relinquit eam. Non enim probatur aliquid de aliquo nisi relinquatur esse. Conuenit ergo, quòd probatum sit id esse. Nullius autem figuræ esse potest ostendi, nisi prius ostendatur esse circuli : quia sphæra quæ est figura corporis simplicis, fit ex ductu circuli & processu & reuolutione circuli super seipsum. Columna autem fit cum mouetur circulus directè procedendo, ita quod centrum eius procedat in linea recta. Pyramis autem fit quando angulus rectangulus mouetur, ita quod centrum sit linea rectum angulum continens, & alterum latus moueatur continuè ascendendo circa centrum vsque ad extremitatem lineæ.

Antequam autem manifestemus esse circulum, oportet nos remouere errorem quorundam dicentium circulum componi ex atomis. Dico igitur, quòd si circulus componatur ex atomis

sensibili

ſenſibiliter, non erit verè circulus: quia circunferentia erit non indiuiſibilis, ſed anfractuoſa propter diuerſam poſitionem atomorum. Amplius concedatur atomum indiuiſibilem ſecundum ſenſum eſſe centrum, licet non ſit verè centrum. Educatur autem linea de centro ad aliquam longitudinem: hoc enim eſt poſſibile: quia talis linea fiet compoſitione atomorum, ſicut iſti dicunt. Principium igitur lineæ quod eſt in centro, ſtet immobile, & finis eius continuè componatur ex atomis, donec tanget circunferentiam: & vna pars moueatur circa centrum, aut vndique tanget circunferentiam, aut non. Si vndique tangit circunferentiam circumducta, tunc proculdubio deſcribit circulum circa centrum æquidiſtanter mota. Si autem non vndique tangit, adhuc deſcribet circulum qui non fit compoſitione atomorum: igitur circuli eſſe ſecundum quod eſt circulus, non fit compoſitione atomorum. Adhuc ponamus circulum atomorum compoſitione factum poni in vaſe aliquo regulariter circulari, ſicut in vitro aliquo, aut implebit ſpatium æqualiter, aut excedit, aut diminuitur ab ipſo. Si dicatur, quòd æqualiter: ſed quod ſupponitur alicui quanto diuiſibili, æqualiter ei eſt diuiſibile ſicut ipſum: & quod eſt diuiſibile, componitur ex diuiſibilibus circuli illius: ergo compoſitio ex diuiſibilibus eſt: & hoc eſt contra hypotheſim. Si autem excedit ipſum, tunc diminuto aliquo ab ipſo æquabitur ei. Et ſi exceditur à vaſe appoſito aliquo, iterum æquabitur, & ſequeretur idem quod prius. Si autem dicat aliquis, quòd ſuperiori poſitione ſaluata linea videlicet poſitione atomorum continuè creſcat de centrali atomo vſque ad circunferentiam, linea illa in tactu circunferentiæ non poteſt moueri circa centrum æquidiſtanter: eò quod in motu recederet atomus ab atomo, & corrumperetur linea: hoc non impedit: quia ceſſantibus omnibus atomis mediis, adhuc remanet directa in ſitu oppoſito à centrali atomo ad illum qui tangit circunferentiam, etiam ſi dicamus inane & vacuum eſſe in medio, ſicut dicunt illi qui ponunt atomos eſſe: inter centrum igitur & tangens circunferentiam poteſt deſcribi linea motu alterius atomi ad alteram: quia hoc dicunt eſſe conueniens, quod atomi moueantur in vacuo, & quod vacuum ſit locus habens diſtantias quas nemo poteſt intelligere ſine quantitate: nec eſt intelligibile aliquid moueri per continuum niſi motu deſcribat lineam vel ſpatium. Et ſi quis omnia hæc negaret homo, eſſet ſine intellectu, de quo non eſt curandum.

Sic autem deſtructa opinione dicentium atomos poſito circulo & quantitate linearum facilè deſtruitur vice verſa tota de atomis poſitio: ſcimus enim omnem lineam diuidi in duo media, & medietatem in duo media, & ſic in infinitum: quod non poſſet eſſe ſi componeretur ex atomis: quia ſtaret diuiſio in atomis. Scimus etiam, quod diameter circuli chordæ non communicat: & ſunt quædam lineæ communicantes, & quædam incommunicantes: & ſi linea componeretur ex atomis, omnis linea communicaret omni lineæ: quia quælibet atomis numeraretur, & hoc eſt inconueniens. Adhuc autem ex propriis iſtius ſapientiæ loquentes ſcimus, quòd quantum non componitur niſi ex quantis: & ideo non poteſt componi ex atomis. Deſtructo igitur huiuſmodi errore probemus eſſe circulum: quia ipſe radix & principium omnium figuratum eſt: triangulus enim non componitur niſi per circulum. Dicamus igitur non eſſe dubium corpora ſimplicia eſſe ante compoſita. Corpora autem ſimplicia ſunt vnius naturæ, & motus in omnibus partibus: ſunt igitur vnius figuræ & vnius virtutis in omnibus partibus: huiuſmodi autem corporibus non conuenit niſi figura ſphærica: quia ſi habuerint angulum, ille plus diſtaret à medio quam pars alia: & hoc non poſſet eſſe niſi propter aliquam differentem virtutem & naturam à natura & virtute partis alterius. Sphæra igitur ſic probata dupliciter probatur eſſe circulus: poſſibile enim eſt quamlibet partem in circunferentia ſphæræ poſitam tam in conuexo quam in concauo poſitam moueri ſecundum naturam corporis: ſicut ſtellæ mouentur & partes ignis & partes aëris & partes aquæ, quacunque de cauſa moueantur. Moueatur igitur in vna parte ſuperficiei punctum vnum, & in alia aliud, & & moueantur contra ſe inuicem. Conſtat enim tunc, quòd propter homogeneitatem corporis mouebuntur æquidiſtanter à centro: ergo vna pars obuiabit alteri directè: ergo deſcribent circulum. Sic probata ſphæra & probato circulo facile eſt omnes figuras probare per modum ſuperius determinatum.

Attendendum autem, quòd circulo poſito & moto ſecundum naturam eius quod in loco ſuo mouetur, erunt principia recti ſecundum differentias poſitionũ in circulo: & in his erit rectus motus: & illis motibus exiſtentibus poſito motu lineæ vel ſuperficiei à dextro in ſiniſtrum, & alterius aſcendentis à deorſum inferius, vel è conuerſo, cauſabitur angulus rectus, & ab ipſo cauſabuntur omnes alij anguli, quocunque modo fuerint: & à recto etiam cauſabitur curuum: quia quod de circunferentia ſubtenditur angulo, eſt curuum. Si autem corpus in vna parte graue & in alia leue, ducatur ſuper centrum in ſuperficie ſecante ſphæram in duo media, & ex parte leuiori aſcendere ponatur, & reflexum ſtat in inferiori, illud cauſabit circunflexum. Si autẽ moueatur inferius, & non recedit à centro niſi diſcurrendo in ſuperficie in qua eſt centrum: & ibidem cauſabit rectum angulum ſuper ſuperficiem deſcriptum vbicunque fuerit: & motus eius erit deſcriptio diametri circuli. Et ſic facile eſt omnia inuenire quæ faciunt figurationem quantitatum: figura enim nihil aliud eſt niſi terminatio quuntitatis. De ea autem ſpecie qualitatis quæ eſt naturalis potentia vel impotentia, iam diximus in præhabitis, vbi diximus modos potentiæ ſecundum quod eſt qualitas aliqua: ſic enim eſt accidens, cum ſit conſequens eſſe eius cuius eſt potentia: & ideo non poteſt eſſe pars eſſe ipſius. Dicemus igitur modos qualitatis aliter quam in prædicamentis: quia ibi diximus de coordinabilibus adinuicem ſecundum vnam naturam prædicabilis vniuocè de omnibus: hîc autem modos entitatis dicemus, qui ſunt qualitatis ſecundum quod qualitas dicitur quocunque modo qualificans hoc cuius eſt qualitas.

CAPVT VI.

De modis qualitatis.

Tex. c. 19. QVale igitur hoc modo communi ſumptum dicitur multipliciter per analogiam. Vno enim & primo modo dicitur quale quod eſt in diffinitione ſubſtantiæ & quidditatum omnis rei : & hoc eſt quale quid quod vocatur qualitas eſſentialis, quæ eſt differentia ſubſtantialiter rem conſtituens, in quale tantum prædicata. Et ideo ipſa eſt ſubſtantia dans eſſe ſubiecto primo quod eſt genus : & quia in alio cauſat eſſe, quaſi circa ſubiectum ponens, & quaſi in ſubiecto exiſtens, ideo quale quoddam eſt & ſimpliciter. Hoc modo eſt eſſentialis qualitas materiæ : vnde quidam dicunt, quòd forma in ſe quidem eſt qualitas, virtute autem ſubſtantia. Vnde quærendo, quale quid homo ? reſpondetur, quia eſt animal bipes : & quale quid equus? reſpondetur, quia eſt animal quadrupes : & iuxta hunc modum dicitur circulus qualis quædam figura, quando dicitur, quòd circulus eſt ſuperficies vna linea terminata, in cuius medio eſt punctus, à quo omnes lineæ ductæ ad circunferentiam ſunt æquales: vel quando dicitur, quòd circulus eſt figura agonalis, hoc eſt, ſine angulo : quoniam nulla omninò vna linea angulum facit, cum angulus ſit alternus contactus duarum linearum in puncto ſibi non directè applicatarum, ſicut in ante habitis diximus. Hæc enim omnia qualitates dicuntur : quia differentia illa quæ ſecundum ſe eſt & quæ ſubſtantiæ eſt completiua, qualitas exiſtit : vno quidem igitur hoc modo dicitur qualitas ſubſtantiæ differentia. Et hoc eſt in omnibus generibus entium quæ habent diffinitionem.

Alio verò modo qualitates dicuntur quædam paſſiones immobilium & mathematicorum, quæ ſunt etiam quædam immobilia & mathematica, ſicut numeri dicuntur quales quidem, quando ſunt pares & impares vel compoſiti vel primi & huius : & non ſolum numeri exiſtentes ad vnum ex quo coaceruantur quæ ſunt vnius diſpoſitionis quaſi linearum ex vnius coaceruantia procedentes, ſed etiam illi dicuntur hoc modo quales, quorum mutatio quædam eſt ad ſuperficiei latitudinem, & ad ſolidi ſiue corporis profunditatem ſiue tertiam dimenſionem. Tales verò numeri qui imitantur ſuperficiem, ſunt qui ſunt quoties quanti. Quoties autem ſiue aliquoties quanti ſunt, qui ducti ſunt in ſe vel in alium quemcunque numerum : ſicut ſi dicamus ter tria : vel quater tria : in hoc enim quod numerus in numerum ducitur, linearis longitudo numeri in latitudinem dilatatur. Illi autem qui imitantur ſolidi trinam dimenſionem, qui proueniunt ex ductu numeri in numerum, & ex ductu numeri in totum productum, vt ſi dicam ter tria, vel bis tria, vel quater tria : & illi ſunt toties quoties quanti vocati propter duplicem ductum numeri in numerum, & ex ductu numeri in totum productum : numeri enim ex hoc dicuntur trigoni, vel quadrati, vel ſphærici, vel cubiti : quæ omnia dicunt qualitates quaſdam circa numeros, & totaliter ſiue vniuerſaliter eſſe illud dici numeri qualitatem, quæ exiſtit in ſubſtantia numeri præter quantitatem quæ eſt vnitatis ad aliquam ſummam coaceruatio. Et talia quidem multa ſunt in quolibet numero quæ accidunt ſibi. Quod probatur ex hoc quod ſubſtantia formalis cuiuſlibet non eſt niſi vna & ſemel, quæ finit & ſpecificat ipſum : ſicut ſex non eſt bis ter, ſed eſt aliquid ſemel : ſex enim ſunt ſemel ſex : & de hoc in præhabitis ſatis dictum eſt. Cum autem omnia talia ſunt in numero præter ſubſtantiam numeri, conſtat quod ſunt in eo non ſicut quædam pars eſſe numeri, & pendent ſecundum eſſe ex ipſo numero: & ideo non poſſunt eſſe ſine eo in quo ſunt : propter quod accidentia eſſe conuenienter dicuntur. Omni autem eodem modo ſunt qualitates etiam quæ circa continuam dicuntur quantitatem, ſicut rectum, & curuum, & planum, & aſperum, & ſecundum omnium diſpoſitionem figurarum.

Amplius qualitates dicuntur quæcunque ſunt paſſiones vel paſſibiles qualitates inferentes vel illatæ numeratarum ſubſtantiarum, vt calor & frigiditas, & albedo & nigredo, & grauitas & leuitas, quæ tamen ſuprà diximus eſſe quantitates. Nihil enim prohibet has ſecundum ſuam eſſentiam eſſe qualitates, & tamen eſſe quanti paſſiones diuidentes motum in velocitate & tarditate ſecundum quòd adduntur ſibi duplatę, & diminuuntur ſibi ſubtractæ partes grauis & leuis, ſicut oſtenſum eſt in phyſicis. Inferunt enim iſta in tactu : eò quòd in manu apprehenſum graue deprimit, & leue inclinatur ſurſum per impetum quo impellit manum : & vt vniuerſaliter dicatur, qualitates hoc modo dictæ ſunt, quæcunque ſunt talia ſecundum quæ dicuntur mutari corpora eorum quæ permutantia ſunt adinuicem.

Amplius qualitates dicuntur ea quæ ſunt ſecundum virtutem & vitium dicta : hæc enim ſunt quæ vocantur diſpoſitiones & habitus : & generaliter loquendo quæ dicunt bonum & malum quæ ſunt genera talium exiſtentium. Et hæc omnia iam in præmiſſis oſtendimus eſſe accidentia. Eam autem qualitatis ſpeciem, quę naturalis potentia vel impotentia vocatur, vbi potentiam diſtinximus & determinauimus, quamuis ipſa in eo quòd potentia non propriè dicat qualitatem iam exiſtentem, ſed dicat quandam ſubiecti aptitudinem & præparationem ad quædam facienda vel patienda : & ſecundum hoc conſequitur qualitatem primo modo dictam. Et in hoc quòd conſequitur eſſe totum, patet quòd non eſt pars, & non poteſt eſſe ſine eo in quo eſt : quia intellectus non accipit quod inclinatio ſiue præparatio vel aptitudo. Et ideò non oportet nos ſpecialiter ipſius accidentalitatem aliter quam nunc dictum eſt, demonſtrare. Reducendo igitur modos qualitatis dicimus, quòd ferè ſecundum duos modos dicitur qualis: & dicò ferè propter naturalem potentiam vel impotentiam : qualium enim quædam & quæ maximè qualia ſunt, dicuntur ſecundum priorem modum qualitatis : prima enim qualitas & conſtituens eſſe & cauſa omnis alterius qualitatis eſt differentia ſubſtantiæ, quæ facit quale quid : iſtius verò qualitatis quædam pars eſt iſta

qualitas

qualitas quę eſt numerus in hoc quòd omnes illę numerorum & continuorum qualitates fluunt ex ſubſtantialibus principiis, & in illis quædam eſt differentia ſubſtantiarum diffinitarum, ſicut per propria ſubſtantiæ differre dicuntur. Et omnes iſtæ differentiæ ſunt aut eorum quæ non mouentur, aut ſi ſunt eorum quæ mouentur, ſunt tamen eorum non ſecundum quòd mota ſunt: & hæc eſt cauſa: quia prima differentia facit ſubſtantiam cuiuſlibet: propria autem ſubſtantiæ ſunt immediatè conſequentia ſubſtantiam ſecundum ipſam per ſe conuenientes ei: & nihil mouetur niſi quod eſt: & ſicut eſſe eſt ante motum, ita iſtæ duæ qualitates ſunt ante motum. Et ideò vna earum reducitur ad aliam, & ferè vnum modum habent qualitatis in oſtendendo differentias ſubſtantiarum. Paſſiones verò ſiue paſſibiles qualitates ſunt motorum inquantum mota ſunt & ſunt motuum differentiæ: & virtus & vitium, eò quòd ſunt circa paſſiones, ſunt quædam pars paſſionum: virtus enim & vitium oſtendunt differentias motus & actus, quæ ſunt in paſſionibus illatis triſtitiarum & gaudiorum & delectationum, ſecundum quos actus homines faciunt aut patiuntur benè aut malè ſiue praue ſe habendo in eis: & hoc ſunt in motu alterationis: paſſionum ea namque quæ ſic poſſibilia ſunt agere vel mouere, vt ad modum virtutis exigatur bonum, eſſe dicimus ſecundum virtutem: illa verò alia poſſibilia agere & moueri ſic, ſicut ad vitij modum & contrariè virtuti, dicimus eſſe quoddam primum: ergo iſti duo modi inducuntur adinuicem, & ſunt ſibi via: & ſic quatuor modi ferè reducuntur iu duos: ſed non ſunt in toto duo: quia ſpecialibus modis differentes ſunt quatuor: ſed bonum & malum quæ ſunt paſſiones & delectationes in communi, ſecundum quòd etiam felicitatem & intellectualem virtutem dicimus eſſe circa delectationem admirabilem & puram & firmam, maximè ſignificat bene & praue ſe habere in actibus & motibus, quæ ſunt circa huius paſſiones in his quæ ſunt animata; & inter hæc maximè ſunt in eis hominibus qui habent prohæreſim, hoc eſt, diſcretam & liberam eligentiam: in aliis enim animalibus vel hominibus licet ſint paſſiones, tamen non fit in eis laudabilis actus & motus ſecundum quem fit benè & prauè. Hic igitur de quali & qualitate dicta ſunt à nobis.

CAPVT VII.

Et eſt digreſsio declarans quale ens ſit relatio, &c.

Tex. c. 20. DIfficile eſt autem nobis loqui de ad aliquid & relatione: quoniam aliam penitus habet naturam & eſſe à generibus entis quæ ſunt determinata. Et ideò primo oportet nos determinare in communi de modo entitatis iſtius generis, & poſteà diuidere modos eius, & tunc redire & ſubſtantialiter inquirere quam habeat in ſuis modis entitatem. Dico igitur, quòd multi iam fuerunt qui relatiua ens non eſſe dixerunt, pro ſua aſſertione inducentes: quicquid mutatur, alio quodam mutato, nulla mutatione facta circa ſubiectum in quo eſt, ens eſſe non poteſt ſecundum veritatem: ad aliquid autem ſic mutatur: patre enim mortuo filius non eſt filius, nulla facta circa filium mutatione. Amplius quicquid appoſitum ſimplici, non tollit ſimplicitatem ab ipſo, dicunt ens non eſſe: primum autem quodcunque illud eſt, ſimpliciſſimum eſt & in fine ſimplicitatis, cum tamen nil ſit adeò multiplex ſecundum relationem. Amplius quicquid eſt in re ſignatum vnum ſolum, eſt in ſeipſo & non in alio. Si ergo reſolutio eſt aliquid in re vnum ſolum, erit in ſeipſo & non in alio: & quicquid eſt in ſeipſo, eſt abſolutum: igitur reſolutio eſt quid abſolutum: non eſt autem quid in ſeipſo abſolutum: igitur reſolutio non eſt aliqua natura entis, vt illis videtur. Talia autem multa adduci poſſunt. Nos autem dicimus ad hoc, quòd in veritate ſecundum Peripateticorum ſapientiam reſolutio habet eſſe: ſed non habet eſſe niſi in relatiuo quod eſt ad aliquid. Et vt intelligatur, oportet ſcire, quòd in eo quod eſt ad aliquid, non eſt niſi reſpectus, quo id quod eſt aliquid, comparatur ad aliquid: & ille reſpectus importatur per relatiuum, cum dicitur pater, vel quando dicitur filius: & huius quidem quidditas & hoc ipſum quod eſt, alterius eſt, & habitudo quæ eſt media inter tales duos reſpectus, importatur per nomen relationis. Et ideò relatio, vt dicunt, eſt in anima: reſpectus autem eſt res ſignata in re ipſa: & hic reſpectus communi nomine ſignificatur, cum dicitur ad aliquid, & hoc modo eſt ens & genus quoddam entis. Sed non eſt niſi in ſubiecto quod eſt aliquid deſignatum: & ideò alium ab inductis generibus habet modum entitatis: quia alia genera dicunt ens abſolutum, & ideò eſſentiæ eorum ſunt conſtantes ex ſuis principiis abſque principiis ſubiecti in quo ſunt, ſicut quantitas, & qualitas: illud autem non habet entitatem aliquam talem, ſed ipſe ſubiecti reſpectus eſt ſibi entitas: propter quod etiam nomen huius generis non eſt relatio vel aliquid tale, ſed potius ad aliquid propter dictam cauſam: eò quòd eſſe ſuum eſt in concretione ad ſubiectum, & non res quædam quæ ſit abſolutè abſtracta, aut res quaſdam abſolutas ſignificat in omnibus. Ea autem quæ verè relatiua ſunt, ita quòd vtrumque ipſorum relationem importat vt exercitam, non omninò deſtruuntur altero mutato: pater enim eſt qui aliquid ſui habet in filio: & ideò patre mortuo, manet adhuc aliquid quo filius dicebatur ad patrem: & ideò filius non omninò ceſſat eſſe filius, ſed ceſſat eſſe filius ex eo quòd habitudo ceſſat quæ fuit inter patrem & filium: & hanc dicimus in anima & non in re ipſa. Similiter autem mortuo filio remanet adhuc quo reſpectum habuit ad patrem: hoc enim eſt id quod habet à patre: ſed comparatio non eſt, eò quòd illa non ſint in re ipſa, ſicut iam diximus ante. Et hoc eſt planum videre in omnibus relatiuis, quorum vtrumque refertur ad alterum ſecundum ſuum eſſe, & quęcunque totum quod ſunt ad alterum ſunt. De relatione autem fraternitatis & ea quę cauſantur ab vno, vt eſt ſimile & æquale, iam inueniuntur quidam dubitaſſe: quia qui iam eſt, ſine omni ſua mutatione efficitur frater, naſcente

De iſtis loquitur Cõmentator

12 meta. com. 19.

Solutio.

Reſpectus ſubiecti videtur eſſe ſibi entitas, ex quo videtur velle, quòd relatio non ſit realiter diſtincta à fundamento quod tamen indiget ſpeculatione.

quodam alio ex eiſdem parentibus : & eodem modo eſt de ſimili & æquali, & dextro & ſiniſtro, & multis talibus : propter quod multi præſumpſerunt dicere huius reſolutiones non niſi in anima eſſe. Sed hoc non eſſe videtur: quia non nato fratre, ſicut iam diximus, reſpectus eſt filij ad parentem, vt ad naturæ originem: & ex hoc reſpectu in actu exiſtente eſt poſſibilis conuenientia ad id quod in origine eſt in potentia. Et hæc potentia reducitur ad actum natiuitate fratrum. Et ideò non omninò nihil eſt fraternitas in fratre, qui prius natus eſt. Idem autem eſt in ſimilibus & æqualibus. Quod autem de primo inducitur, quod eſt in fine ſimplicitatis, & tamen multipliciſſimum in relatione, non habet rationem: quoniam primum non refertur ad aliquid relatione propria, ſed alia referuntur ad ipſum. Multa autem ſunt talia relatiua, in quibus vnum refertur ad alterum, & non è conuerſo, ſicut in ſequentibus erit manifeſtum. Ex omnibus igitur quæ dicta ſunt, iam videri poteſt, quòd relatio dicit eſſe quoddam, quod eſt reſpectus verè in re exiſtens, & quòd hoc eſſe ſemper eſt in eo quòd reſpicit ad aliquid, & non eſt eſſentia quædam abſolutè deſignabilis propriè loquendo. Et ideò genus huius entis propriè relatiuum eſt, & minus propriè relatio vocatur, & conuenientiſſimè vocatur ad aliquid: quia hoc oppoſitum modum habet abſolutum.

Genꝰ huius entis propriè relatiuum eſt & minus propriè relatio vocatur & conuenientiſſimè vocatur ad aliquid.

Eſt autem dubitatio cum nullum relatiuorum intelligatur abſque ſuo correlatiuo, & relatiua ſint ſimul natura, vtrumne ad aliquid generaliſſimum habeat reſpondens ſibi correlatiuum quod ſimul ſit natura cum ipſo. Si enim ſic ſit, videbuntur eſſe relatiuorum duo genera prima, quæ non admittit intellectus: quia ſic eſſet aliqua multitudo naturæ vnius, quæ non ordinatur ad vnum & idem principium. Propter quod aduertendum eſt, quòd ſicut in aliis generibus entium ea quæ ſunt communia potentiæ, quædam ſunt quæ operationes naturæ illius in qua ſunt ſicut ſuperius & inferius ordinata, non habent niſi ſpecificata & determinata ad eſſe determinatum in ſpecie, ſicut ſubſtantia non agit niſi ad ſpeciem determinatam, neque qualitas qualificat, neque quantitas menſurat niſi determinata: ipſa autem communia dicunt naturam illam abſtractam & conceptam, & ſuas operationes prout accipitur non ſic exercentem. Sic etiam eſt de ad aliquid: in communi enim acceptum non exercet relationem, ſed in eſſe determinatum, ſicut pater & filius, & huius. Et ideò non oportet, quòd in genere habeat correlatiuum ſimul exiſtens natura cum ipſo. Et hoc eſt quod antiqui dixerunt, quòd talia dicunt relationem vt conceptam, non autem vt exercitam. Ex his igitur patet, quòd ad aliquid principia habet potentiæ & actus, & generis & differentiæ, ſicut & alia genera: communia enim ſunt genera & differentiis propriis determinata conſtituunt & faciunt relatiua ſpecie determinata: tamen quia non prædicant aliquid rei abſolutè exiſtens, ſed potius prædicant rem ſe aliquo modo habere ad aliquid, non omninò ſunt illa principia ita ratæ realitatis ſicut principia generum aliorum: fluit tamen eſſe relationis quod eſt in relatiuis, præcipuè ſecundum quòd conſiderantur in ſuis ſubiectis, ab huius principiis: ſicut & eſſe aliorum quæ ſunt in generibus aliis, fluit à ſuis diffinientibus. Hoc enim admittit intellectus relatiui quidditatem à principiis quidditatis illius cauſari. Si autem relatiuum non vt in ſubiecto conſideretur, ſed vt eſt ad alterum, ſic pro certo alterius eſt ſine quo intelligi non poteſt, licet illud nihil ſit de quidditate ipſius, ſicut pater dicitur filij pater: quia cum vnum relatiuorum determinat alterum, non determinat ipſum ſicut quidditas termini, ſed potius determinat ipſum ſicut eſt terminus poteſtatis ſecundum quam vincit ipſum, vel vincitur, vel æquatur ei, vel alio aliquo tali modo ſe habet ad ipſum : & hoc etiam modo accipiuntur ſpecies relatiuorum, ſicut patebit inferius. Eſt autem attendendum, quòd ſiue relatiua nominentur ab vna forma quæ eſt vtraque relatiuorum, ſicut idem, æquale, & ſimiliter, & huiuſmodi: ſiue à diuerſis, ſicut pater & filius, tamen reſpectus ſunt ſemper diuerſi in extremis, ſicut patet per ea quæ ante dicta ſunt: & habitudo media eſt vna differens per extrema, ſicut eadem via eſt de Athenis ad Thebas, & de Thebis ad Athenas. De aliis autem quæ de relatiuis inquirenda ſunt, magis pertinet ad logicum determinare in categoriis.

CAPVT VIII.

De modis relatiuorum.

MOdos igitur relatiuorum determinantes dicimus, quòd quædam dicuntur ad aliquid ſine motu per habitudinem menſurati ad menſuram, vt duplum dicitur ad dimidium, & triplum ad tertiam partem ſiue ſubtriplum : & totaliter ſiue vniuerſaliter multiplicatum ſiue multiplex ad ſubmultiplex, quod eſt multiplicati pars aliquoties ſumpta numerans totum: & generaliter ſicut ſe habet continens ad contentum in quantitate ipſius quod propriè ſubcontentum appellatur. Alia autem dicuntur ad aliquid per actionem & paſſionem cauſata, ſicut calefactiuum & calefactibile, ſiue calefaciens & calefactum, & ſectiuum dicitur ad ſectabile, & ſecans ad ſectum, & vniuerſaliter actiuum ad patiens, & paſſiuum quando actio eſt comparatio agentis ad patiens, & paſſio comparatio patientis ad agens, ſicut determinatum eſt in 3. phyſicorum. Et ambo iſti modi ſunt relatiuorum, quorum vtrumque refertur ad reliquum. Tertio autem modo dicuntur relatiua, quorum vnum ſecundum hoc quòd eſt, dependentiam habet ad aliud, & non è conuerſo, ſicut menſurabilis ad menſuram, & ſcibile ad ſcientiam, & ſenſibile ad ſenſum. Iſtæ igitur ſunt differentiæ eorum quæ per ſe ſunt relatiua in communi. Tex. c.10.

Reuertentes autem ad modum primum dicimus, quòd primi modi relatiua in quocunque ſunt, ſiue in diſcretis, ſiue in continuis, dicantur ad numerum quendam, & hoc dupliciter: aut enim ſimpliciter dicuntur ad numerum, non accipiendo nomen ab aliqua ſpecie numeri determinata: aut dicuntur determinatè ſicut ad

numeros

numeros quòd accipiunt nomen à ſpecie numeri determinati: aut dicuntur determinatè ad vnum ex quo fit numeri coaceruatio, ſicut duplum dicitur ad vnum quod eſt dimidium ipſius ſicut numerus determinatus à quo nomen accipit, qui numerus eſt duo: multiplex verò ſiue multiplicatio dicitur ſecundum numerum ad aliquod vnum. Sed hoc non eſt determinatum, ſicut dicimus hunc ſignatum numerum & determinatum dici ad hunc alium numerum ſignatum & determinatum: quia multiplex & ſubmultiplex ſecundum ſua nomina denominantur à multo & à pauco, qui licet ſint numeri paſſiones, tamen non determinant & ſpecificant aliquem numerum determinatum, ſed emioliũ ad ſubemiolium ſiue ſexquialterum ad ſubſexquialterum etiam dicitur ſecundum numerum: & hoc dicitur ſecundum numerum determinatum à quo nomen accipit: & hoc eſt continens totam & alteram partem: ſed ſuperparticulare ad ſuperparticulare dicitur ſecundum numerum indeterminatum: quia accipit nomen à toto & aliquota parte, quæ non dicunt aliquam numeri ſpeciem determinatam, ſicut neque multum & paucum à quibus accipitur proportio multiplicis & ſubmultiplicis: hæc enim omnia ſunt ſicut multiplicatio quędam ad vnum aliquod numerans totum, quod eſt indeterminatum, & numerus continens ad contentum dicitur omninò ſecundum determinatum numerum. Quia hæc enim omnia nec in communi nec in ſpeciali numerum determinant, ſicut multiplex in communi & triplum in ſpeciali dicunt numerum: numerus enim commenſurabilis dicitur ſecundum aliquem non commenſurabilem numerum qui numeratur cum continente. Continens enim numerus dicitur ad contentum in hoc quod eſt totum contentum & amplius: totum autem & amplius non determinant aliquem numerum ſpecialiter determinatum, ſiue in communi, ſiue in ſpeciali, ſicut multiplex quidem in communi, quadruplum autem in ſpeciali determinant numerum. Vnde quocunque modo euenerit ſiue contentum numeret continentem ad æquale quod nec plus neque minus, ſiue ad non æquale ita quòd ſit plus vel minus quam continens ſi aliquoties ſumatur, ſemper eſt continens dictus ad contentum. Vnde iſta talia relatiua dicuntur multipliciter ſicut videlicet in ſpecie determinatum ad in ſpecie indeterminatum, & ſicut in genere determinatum & ſicut omninò indeterminatum & in genere & in ſpecie: hoc igitur ad aliquid quæ ſic dicuntur omnia ſecundum numerum dicuntur & numeri paſſiones, ſicut multiplex & ſubmultiplex, & continens & contentum, quæ dicuntur numeri paſſiones. Amplius autem æquale & ſimile & idem dicuntur ſecundum alium modum ab vno quod eſt in numero. Hæc enim omnia dicuntur ſecundum vnum modum formæ quæ eſt in vtroque relatiuorum. Eadem namque dicuntur, quorum vna eſt ſubſtantia. Similia verò dicuntur, quorum qualitas eſt vna. Æqualia verò, quorum vna eſt quantitas. Vnitas verò à quo relatiua iſta dicuntur, eſt numeri principium, & metrum ſiue menſura. Omnia igitur quæ inducta ſunt, dicuntur ad aliquid ſecundum numerum, ſed non eodem modo: quia quædam ab vnitate, quædam autem à numero diuerſimodè dicuntur.

Actiua verò & paſſiua ſunt dicta ad aliquid ſecundum potentiam actiuam & paſſiuam & ſecundum actiones huiuſmodi potentiarum, ſicut calefactiuum & calefactibile ad ſe inuicem dicuntur: quia vnum poteſt agere in aliud, & aliud poteſt ſuſcipere actionem ipſius: & iterum calefactiones calefacientium ad calefactiuum ſe habent, ſicut actus ad potentiam: ſecundum quos actus comparatur calefaciens ad calefactum, & ſimiliter ſecans ad ſectum. Hæc omnia enim comparantur ad paſſiua ſicut agentia eorum. Eorum verò quæ ſunt ſecundum numerum dictorum relatiuorum, non ſunt huiuſmodi actionis: ſed ſi habent actiones, illæ non ſunt niſi quemadmodum in mathematicis dictum eſt, quæ ſunt ſicut numerare & menſurare & huiuſmodi: ſed iſta nullas habent actiones ſecundum potentiam mouendi & mutandi. Eorum autem quæ ſecundum potentias actiuas & paſſiuas dicuntur ad aliquid, proprium eſt ſecundum temporum differentias dici ad aliquid, ſicut faciens dicitur ad id quod factum eſt, vel fit, vel facturũ, ad id quod futurum eſt fieri. Hoc autem modo pater dicitur filij: non enim omni tempore poteſt generare, ſed tempore determinato: pater enim in hoc eſt ſicut faciens, & filius eſt ſicut paſſum quid. Ad hunc etiam modum reducuntur quædam relatiuorum ſecundum priuationem huius potentiæ dicta, ſicut impoſſibile, & alia talia quæcunque ſic dicuntur, vt inuiſibile. Innuitur igitur talis relatiuorum diuiſio ex dictis, quòd relatiua & relationes quibus comparantur ad aliquid, aut habent ſe ſecundum numerum ad numerum, aut ſecundum potentiam ad potentiam. Si quidem ſecundum numerum ad numerum, aut hoc eſt ſecundum diuerſam formam ſpecierum numeri, aut ſecundum hoc quod eſt vnius formæ in toto numero. Et ſi quidem ſunt ſecundum diuerſam formam numeri, aut hoc eſt ſecundum formas numeri in ſpecie determinatas, aut indeterminatas. Et ſi eſt ſecundum formas determinatas, aut determinat determinatum genus numeri quod eſt pluralitas vel multitudo: aut omninò ſunt determinatæ diuerſæ formæ. His enim modis ſunt duplum & dimidium & ſexquialterum & ſubſexquialterum, ſicut diuerſi numeri in ſpecie determinati: & multiplex & ſubmultiplex & ſuperparticulare & ſubſuperparticulare & ſuperpertinens & ſubſuperpertinens, ſicut diuerſi numeri in genere & non in ſpecie determinati. Continens autem ad contentum, & commenſurabile ad commenſurabile, & communicans ad communicantem, & incommunicans ad incommunicantem, ſicut omninò in genere indeterminati numeri & in ſpecie. Idem autem & ſimile & æquale ſunt ad aliquid, ſecundum id quod eſt vnum in vtroque relatiuorum, quæ forma eſt ab eo, & quod vnius formæ eſt in toto numero. Si autem ſecundum potentiam innaſcuntur reſpectus, tunc cum omnis potentia talis ſit aut potentia agentis, aut patientis, & illic coacciderit differentia temporis, erunt illa relatiua ſicut pater & filius, & dominus & ſeruus, & ſocius, & amicus, & huius ſecundum actionum diuerſitates: & ſunt dicta

aut

aut ſecundum ſuperpoſitionẽ & ſuppoſitionem, aut ſecundum æquiparantiam: & hoc modo per aliquem modum iterum cauſantur diuerſæ ſpecies relatiuorum: relatiuum enim quia eſſe dicit & non eſſentiam quandam, ſicut diximus, non conſtituitur in ſpeciebus ſuis per diuiſionem generis, vt poſtea genus cum differentia conſtituat ſpeciem, ſed potius per habitudines vnius ad alterum ſpecies relatiuorum conſtituuntur, ſicut ex antè dictis oſtenditur. Ex his igitur facilè cognoſci poteſt, quòd omnia iſta ſunt ad aliquid, quæ ſunt ſecundum numerum & potentiam dicta ad aliquid, inſunt ſicut alicui ſubiecto, ita quòd ipſum ad aliquid hoc ipſum quod eſt ſecundum ſuam quidditatem alterius dicitur id quod eſt eſſentialiter: quia vtrumque correlatiuorum alterius eſt per ipſam ſuam quidditatem: & non ſufficit ad eſſe talium relatiuorum, quòd propter hoc dicatur ad aliquid, quia aliud referatur ad ipſum, & id ad quod refertur etiam ſecundum ſuum eſſe non ſit ad aliquid. Quædam enim ſic dicuntur ad aliquid, non quòd ipſa ſint ad aliquid hoc ipſum quod ſunt, ſed ideò quòd alia quædam ſecundum hoc ipſum quod ſunt, referuntur ad ipſa: menſurabile enim & ſententiale & ſcibile & ſenſibile non hoc ipſum quod ſunt ad aliquid ſunt, ſed ſuis nominibus ſignant quædam referri ad ipſa: & illa ſunt ad iſta ſecundum hoc ipſum quod ſunt ſuis quidditatibus, quam important per nomen quidditatem deſignans: ſicut enim ſenſus ſecundum hoc ipſum quod eſt, ſenſibile eſt, intellectus intelligibile, & ſententians ſententiabile, & menſura ſecundum actum menſurabilis, & de aliis ſimilibus eſt idem iudicium: & hoc ſignatur ipſis nominibus. Sententiabile enim ipſo nomine non dicitur quod eſt ad aliquid, ſed potius id quod eſt aliud: quia ſententiale eſt id cuius eſt ſententia. Id autem cuius eſt ſententia, non eſt ad ſententiam dictum, ſed potius è conuerſo ſententia eſt dicta ad ipſum.

Huius igitur eſt alia acceptio ſpecierum relatiuorum, & ſecundum hanc omnia illa quibus ex mutatione vnius eorum & non amborum innaſcitur res, dicuntur ad aliquid. Et hoc modo omnia quæ ſunt primum, dicuntur ad ipſum, & poſſibile dicitur hoc modo ad neceſſe, & primum & neceſſe non dicuntur ad aliquid, ſed ſuis nominibus oſtendunt, quòd alia ſunt & dicuntur ad ipſa. Et ideò ſua nomina determinant ſecundum eorum quæ ad ipſa referuntur, ita quòd illa relatiua non indigent alio correlatiuo ad quod dicantur, & ad quod determinetur reſpectus ipſorum. Amplius non ſunt talia appoſita relatiuè, neque ſunt ſimul natura, ſed potius priora ſunt ea quæ ſuis nominibus ſignant ad ſe referri, quam illa quæ ad ſe referuntur. Fuerunt autem quidam errantes qui dixerunt in hoc ordine relatiuorum quæ verè relatiua ſunt, non dici ad eſſe ipſorum quæ diximus: ſed dixerunt ſententiam & ſcientiam dici ad eum cuius eſt ſententia & ſcientia: & ſicut ſcientia ſcientis ſententia, & ſenſus ſentientis ſenſus, & ſic de aliis huius relatiuis. Et hoc non eſt verum quod dicunt. Si enim hoc eſſet verum quod dicunt, oporteret, quòd bis idem relatiuum diceretur, & eſſet relationis relatio. Et hoc abiret in infinitum. Scientia enim non refertur ad habentem ſcientiam, niſi ſecundum quòd ipſe eſt ſciens, hoc eſt, habens ſcientiam: ergo dicetur, quòd ſcientia eſt ſcientis ſecundum ſcientiam: bis igitur idem relatiuum dictum in infinitum abibit. Et ſimiliter ſecundum iſtos viſus eſt alicuius viſus ſecundum quòd habet viſum. Hæc autem omnia impoſſibilia ſunt: & ideò licet viſus ſit alicuius viſus, non tamen eſt verum dicere, quòd ſit eius cuius eſt viſus, ſicut videretis ſiue habentis viſum. Sed dicitur ad colorem, non quidem ſub nomine coloris, ſed ad aliquid tale ſub nomine viſibilis. Illo verò modo quo diceretur ad videntem dici, bis idem diceretur, & abiret hoc in infinitum, ſicut paulò ſuperius diximus: ſecundum hoc enim viſus eſſet eius cuius viſus eſt: & hoc non eſſet niſi ſecundum viſum: & ideò ſequeretur infinitas. Hæc autem relatiua quorum vnum eſt ad alterum, alterum aut non eſt ad ipſum, ſed nomine ſuo dicit alterum eſſe ad ipſum, non ad conuertentiam dicuntur. Sed de hoc in prædicamentis plenarie ſatis dictum eſt.

Quæcunque ergo ſecundum ſe dicta ſunt ad aliquid, dicta ſunt prædictis modis. Sunt autem præter omnes dictos modos ea quæ ſecundum accidens dicuntur ad aliquid: & hæc dicuntur vno aliquo trium modorum: aut enim dicuntur ad aliquid, quia genera eorum ſunt ad aliquid ſecundum quod ipſa participant genera illa, ſicut medicina eſt ad aliquid, quia ſuum genus quod eſt ſcientia, videtur eſſe ad aliquid. Amplius ſecundo modo dicuntur ad aliquid ipſę habitudines ſecundum quas quæcunque habentia ſubiecta dicuntur ad aliquid, vt paternitas dicitur ad aliquid, quia pater eſt ad aliquid: & ſimilitudo eſt ad aliquid, quia ſimile eſt ad aliquid. Alia verò omninò dicuntur ſecundum accidens ad aliquid, ſicut homo dicitur ad aliquid, quia accidit homini duplum eſſe, quod eſt ad aliquid, vel vt album eſſe dicitur ad aliquid, quia accidit eidem ſubiecto duplum eſſe & album eſſe: id enim quod eſt per accidens, gratia alterius contingit: & hoc aut eſt ſubſtantiale, aut accidentale. Si ſubſtantiale, aut dicit relationem vt exercitam, aut vt conceptam. Ex hac igitur diuiſione vera accipitur diuerſitas ſpecierum relationis, licet nos hîc non intendamus, ſed potius ponere modos relatiuorum ſecundum quod ſunt modi eſſendi. Hi autem ſunt per ſe & per accidens. Per ſe quidem autem in his quæ ſunt ad aliquid, & in his ad quæ ſunt ea, & quæ ſunt ad aliquid: & in his quæ ſunt ad aliquid, aut ſecundum numerum, aut ſecundum potentiam agendi & patiendi acceptis ſecundum diuerſitates ante dictas. Probare autem iſta accidentia non eſt opus: quoniam iam oſtenſum eſt, quod non accipiuntur niſi in ſubiecto, & multiplicantur non ſecundum differentias per diuiſionem exeuntes ab vno genere, ſed per ſubiectorum comparatorum diuerſitates. Hæc igitur de relatiuis dicta ſunt à nobis.

TRACTA

TRACTATVS IV.

DE CONSEQVENTIBVS ENS.

CAPVT I.

De modo perfecti.

Tex. c. 41. EXECVTIS autem his quæ secundum præsens negotium de partibus entis dicenda videntur, tangemus etiam modos entitatis eorum quæ sunt entis consequentia. Alia enim prædicamenta omnia potius sunt habitudines quædam quam ens verum : & cum prædicantur de aliquo, magis dicunt quomodo se quid habet ad aliud, quam in re aliquid significent in esse. Sunt etiam eorum quædam consequentia ens in parte acceptum, sicut quando & vbi : & de his non pertinet ad primum tractare Philosophum : de aliis autem quædam dicemus in sequentibus. De actione autem, quia non vna ratione determinabilis est, partim in peri geneseos partim etiam in sequentibus vbi de actione primorum loquemur pricipiorum, distinguemus. Ea autem quæ ens consequuntur & quæ probantur de ente, dupliciter considerantur: aut enim considerantur secundum ens ipsum determinatum, aut considerantur secundum seipsa. Determinantia autem ipsum ens tripliciter considerantur: aut enim accipiuntur secundum id quod efficitur in ente ex ipsa determinatione, aut accipitur ipsum determinans in ratione determinantis, aut modus quo determinans inhæret determinato : & penes hæc tria loquemur de tribus, de perfecto videlicet, & termino, & eo quod est per se. Hæc enim tria penes tria quæ dicta sunt, accipiuntur : & horum trium modum omnia alia quodammodo imitantur.

Alia prædicamenta potius sunt habitudines quædã entis quam verum ens.

Consequẽtia entis dupliciter cõcipi possunt.

Dicamus igitur, quòd perfectum dicitur multis modis. Vno quidem modo dicitur perfectum, extra quod non est accipere aliquam particulam de integrantibus & ad esse pertinentibus: & hoc est dupliciter, secundum exigentiam entis videlicet, & secundum exigentiam esse. Secundum exigentiam autem entis adhuc dupliciter, scilicet essentialium & quantitatis perfectionem. Omnium enim natura constantium terminus est & ratio magnitudinis & augmenti, Tex. c. 41. sicut in secundo de anima est ostensum. Secundum autem esse perfectum quod est secundum tempus quod est mensurans esse, non habet defectum, sicut singulorum dicimus hoc tempus esse perfectum, extra quod non est accipere tempus aliquod quod sit pars quædam quæ ad illius temporis desit complementum. Hoc autem est dupliciter : aut enim simpliciter est hoc secundum tempus, aut secundum tempus singulorum : simpliciter enim non est perfectum tempus nisi esse mundi cui se committitur totum tempus secundum reuolutiones causantes omnem generabilium diuersitatem & successionem. Tempus autem singulorum est mensura sui periodi secundum naturam procedentem ab imperfecto substantiæ & virtutis ad statum in vtroque, & à perfecto substantiæ & virtutis vsque ad vltimam diminutionem in vtroque : si enim aliquid desit huic tempori, est imperfectum secundum naturam.

Secundo autem modo dicitur perfectum, quod est perfectum secundum virtutem, & bene se habere secundum illam, & hoc non habendo hyperbolem siue minus secundum suum genus siue generis & naturæ facultatem : & hoc est secundum vtramque virtutem, intellectualem videlicet & moralem : has enim innati sumus suscipere : perficere autem quidem vnius est per experimentum & doctrinam, alterius autem per assuetudinem. Et quia innati sumus suscipere, non erit anima hominis perfecta nisi quando perfectè inuenit se in vtraque parte siue virtute, & procedit in ea vsque ad summum felicitatis eius : & hoc iam nos ostendimus in secun do lib. de intellectu & intelligibili, vbi de perfectione animæ ostendimus, sicut etiam in singulis dicimus perfectum, sicut dicitur perfectus medicus & perfectus fistulator siue tibicen, quando secundum speciem & formam propriæ sibi virtutis siue artis in nullo deficiunt. Iuxta hunc autem modum transferentes nomen perfectionis ad imperfectiones secundum male & prauitatem dictas, dicimus sycophantem siue mendacem perfectum, & latronem perfectum : & ratio translationis est : quia etiam ad talia referimus & transferimus nomen boni, dicentes syncophantem bonum, & latronem bonum, quando secundum artem latrocinij & syncophantis nihil deest. In omnibus enim huiusmodi & maximè in his quæ secundum bene & virtutem dicuntur, dicimus perfectum: eò quod virtus est perfectio quædam : quodlibet tunc est perfectum & quælibet substantia tunc perfecta est, quando secundum speciem propriæ virtutis in nulla deficit parte quæ virtus sit, sed secundum naturam suæ mensuræ attingit vltimum & summum. Formam autem propriæ virtutis dico virtutis illius quæ conuertibilis est, & secundum illam naturam qua est id quod est: sicut virtus hominis est secundum intellectum, quia solus intellectus est, quo homo est id quod est homo : propter quod etiam talia adipiscens non est alteratus, sed perfectus : & in oppositis istorum non est alteratus, sed corruptus.

Amplius

Amplius autem tertio modo perfecta dicuntur esse, quibus iam inest finis studiosus & secundum naturam: perfecta enim dicuntur omnia secundum habere finem optimum. Iuxta autem hunc modum iterum fit perfecti translatio ad imperfecta: quia enim finis dicitur de numero vltimorum est, ideo etiam nomen perfecti ad praua transferentes dicimus perfectè perdi & perfectè corrumpi, quando nihil deest corruptioni & malo, sed est in vltimo in quo esse potest: & ideo mors secundum metaphoram à quibusdam dicitur finis, quia est vltimum, sicut & finis vltimum quoddam est. Sed differenter: quia finis est vltimum cuius causa fit omne quod fit. Mors autem vltimum est non intentum, sed corruptio eius quod intentum erat. Perfecta igitur secundum se dicta tot modis dicuntur. Et primus quidem modus aliquo modo secundum quantitatem sumptus est, secundus autem modus secundum qualitatem, & tertius penes substantiam quæ est finis & perficiens esse. Metaphorici autem modi non sunt modi perfecti secundum esse, sed translatione ad modos perfectionis referuntur sub quadam perfectionis similitudine. His igitur modis alia quidem perfecta dicuntur secundum bene quæ in nullo deficiunt secundum genus suum, nec hiperbolem habent. Alia autem quæ nihil extra accipiunt, nec sibi deficiet virtus. Alia verò omnia dicuntur perfecta in substantia secundum quod non habent hyperbolem in vltimo genere, quod est naturæ vltimum ita quod non est aliquid extra ipsum vltimum quod exigatur ad esse. Alia verò dicuntur perfecta secundum accidens, & non per se: aut quia faciunt aliquid simile perfecto, aut aliter se habent ad hæc quæ secundum primum modum perfecta vocantur. Perfectum enim aut est in esse quoad intrinseca rei principia & principiata, aut est in his quæ sunt extra esse mensurantibus. Etsi quidem est in his quæ sunt extra mensurantia, aut hæc sunt secundum modum entis, aut secundum modum esse. Et ista ambo faciunt primum modum qui in vulgari vsu principalis est significationis perfecti. Si autem est secundum intrinseca, ad hoc secundum proportionem potentiæ naturalis ad bene esse, aut perfectionem potentiæ ad actum in esse ipso: & sic accipiuntur modi secundus & tertius, vt patet cuilibet: & isti sunt modi perfecti secundum se dicti, & illis opponitur modus quod secundum accidens vocatur, qui per accidens non est determinabilis.

CAPVT II.

Et est digressio declarans modos perfectionis, & plus quam perfecti, & vltra plus quam perfecti, & deficientis, & abundantis.

ADhuc autem de modis perfecti considerabimus largius extendentes perfectionem secundum quod opponitur abundanti & deficienti, & accipit plus quam perfecti additiones: sic enim quidam Peripateticorum de perfecto considerauerunt de prima philosophia tractantes. Nomen igitur perfectionis primum quidem est in numeris, cum sic ex suis constituitur partibus, quod nec abundat, nec deficit in ipsarum coaceruatione. Et hoc modo senarium perfectum esse dixerunt, & ea quæ fiunt secundum senarium, perfectioni conscrauerunt: propter quod etiam rebus incipientibus sex scintillationes stellarum dederunt, & septimam quieti & custodiæ in iureiurando deorum dixerunt esse dedicatam: ad esse enim & ad motum defendendi esse dederunt incipiendi principium. Principia autem esse aut factiua sunt, aut formabilia & materialia, aut sunt instrumentaliter operantia, quemadmodum calor digestiuus. Facientia quidem & formantia calido & humido temperato & spirituali dixerunt esse determinata, & hæc dederunt Ioui summo patri: propter quod etiam pater iuuans vocatur: quia spiritum viuificum & formantem & calidum & humidum omnibus immittit, quem imbrem aureum de vapore cælesti rorantem esse dixerunt. Huic autem respondens vt proportionata materia est temperatè frigidum & humidum. Et ideo factum est: quia subtili terrestri permixtum est, & hoc quasi guttâ matris: & hoc venerabili attribuerunt matri quam propter naturæ venerationem, Venerem placuit appellari. Et primo quidem virtutem formantem. Secundo autem informabilem attribuerunt: & ideo Iouem imbrem aureum infundere gremio Veneris poeticè loquens dixit Aiscilus. Est autem ad rei inceptionem & de intrinsecis maturans & digestiuus & viuificus calor cum sicco habens acumen: & hunc dederunt soli mouenti ad vitam spiritus omnia, per formam spiritus omnibus vitam inuehenti: & ideo currum quo vehitur, huic attribuerunt. Ex parte autem materiæ duo sunt necessaria, quorum vnum est proportio simplicis humidi ad mixtum secundum perceptam cæli virtutem: & hanc dederunt lunæ mouenti primum humidum quod est mare. Alterum autem ipse mixtionis motus: & hunc dederunt Mercurio valdè multiplici & tortuoso, vt vndique penetret: & ideo stillosopontem, hoc est, bonum stillantem vocauerunt. Ne autem destruatur alterantibus & in contrarium agentibus, calido audaci quod fit in corde, dederunt principio, & hoc deo Marti duci belli consecrauerunt. Nec plura dicebant exigi ad intentionem & fieri rerum: & ideo magnum annum reuolutionibus horum redire iureiurando confirmauerunt.

Quieti autem in esse dederunt septimum: cum enim omnia contineantur in esse, & quiescant frigido comprimente & sicco continente figuras & formas, Saturno omnia circundanti quietem sanctificauerunt. Est igitur fieri & esse perfectio in senario: in septenario autem tota temporis successio: quia & inceptio quæ est motus ad esse, & quies ipsa in esse determinatur tempore. Quia verò calor & spiritus viuificus restaurantur continuo frigido sicco extrinsecus opprimente, sicut reducente & reflectente spiritum ad fontem ipsius, ideo Saturnum patrem esse Iouis dixerunt: qui tamen intus conualescens & ad exteriora confortatus, inundans in exterius expanditur, & patrem Saturnum expellit à regno. Hæc igitur est perfectio

secundum

ſecundum numerum, quod in eſſe conſiſtit in ſenario, & in tempore ſeptenarij numeratur perfectione.

Secunda autem perfectio rei eſt ſecundum quantitatis continuæ conſumationem, ſecundum quem modum perfectum dicimus longitudinis & latitudinis & profunditatis motus perfectè attingens, qui etiam à cæli motibus cauſantur motus quidem augmenti ſecundum altum & imum, motus autem localis ſecundum dextrum & ſiniſtrum, & motus ſenſuum ſecundum ante & retro in profundum, & ex profundo: ex corde enim in organa diffunditur virtus, & ex organis in cor redeunt ſenſibilium motus: & in his dicimus perfecta animalia quæ hos tres motus ſine defectu attingunt: & quæ ab his deficiunt, dicimus imperfecta.

Amplius tertio modo dicimus perfectum ſecundum commenſurationem potentiarum ad actus ſecundos, ſicut dicimus perfectum robore vel intellectu vel albedine ſecundum commenſurationem ſuperficiei ad lumen, & perfectum pulchritudine, quando quicquid huiuſmodi bonitatis debet habere, iam habet, & nihil de his extrinſecus expectat: additum autem his nec ad neceſſitatem nec ad eſſe pertinens, in ratione ſuperflui determinatur: additum autem ad rei neceſſitatem quod prodeſt, licet proſit non ad eſſe, plus quam perfecti accipit rationem. Ex his autem accipitur: cum omnis ordo principio, medio & fine determinetur, numerus autem ordo quidam ſit plurium vnitatum, patet ternarium primum numerum perfectum eſſe: ideo hoc ſubiectum motus determinat, quod diximus eſſe primum ſuſceptibile trium diametrorum: & hoc modo dictum eſt, quòd omnis res eſt tres, & quod per numerum ternarium Deus magnificatur gloriosus. E contra autem eſt omnis numeri principium & medium & finis. Sic par numerus eſt imperfectus ex defectu medij, licet habeat principium & finem, eritque omnium numerorum binarius imperfectiſſimus, qui principium & finem habet ſine medio, & duos fines ſuæ reſolutionis ſine principio & medio, & duo principia ſuæ compoſitionis ſine fine & medio. Omnia enim iſta eſt vnitas ſecundum diuerſas rationes. Propter quod in duobus natura non ſiſtit, ſed in tribus in his quæ perfecta ſunt: & ideo omnis motus eſt in tribus, principio, medio & fine: & ſi quidem ſint multa media, hoc tamen in ratione medij ſunt omnia vnum.

Amplius perfectum ſecundum ipſum eſſe accipitur, quod quidem nihil amplius exigit ad eſſe quam habet: & hoc quidem eſt duplex: vnum enim neceſſe eſt ineſſe, cuius proprium eſt non habere plus: alterum autem poſſibile eſt ineſſe, cuius eſſe quamuis debeat ad aliud quod eſt cauſa, habet tamen hoc ad quod pendet coniunctum ſibi ſine defectu, ſicut nos ſuprà diximus in modis neceſſarij, quos diſtinximus. Plus quam perfectum autem in eſſe, quod vltra ſuum eſſe in quo nullum patitur defectum, exuberat & profundit eſſe in alia, ita quod huius exuberatio ſit ſibi ſpecialis: & ſecundum Peripateticorum ſapientiam prima cauſa habet modum perfectionis primum, intelligentia autem habet modum perfectionis ſecundum. Id autem quod eſt circa perfectionem, duplex eſt: eſt enim vnum ſufficiens, & alterum inſufficiens. Sufficiens autem eſt, quod licet non ſimul habeat ea quæ operatur & profundit, tamen habet apud ſe vnde ſemper efficiet, & motum ſemper ab ipſo attribuit ei materiam: & hoc modo ſufficiens dicunt quidam eſſe mundi animam, quæ ſemper efficit ſucceſſiuè formas, & motus cæli primi attribuit ei materiam. Inſufficiens autem eſt, quod non habet apud ſe ea quibus perficitur, ſed aliunde mouentia mouent ipſum vt ea conſequatur, ſicut eſt generabilium & corruptibilium materia. Hæc igitur de modis perfecti dicta ſunt à nobis.

CAPVT III.

De modis termini.

TErminus qui eſt perfectio quædam & finis, dicitur multipliciter: dicitur autem terminus id quod eſt cuiuſlibet vltimum: & hoc quidem eſt quod occurrit in re primum, extra quod nihil eſt de re, & infra quod ſic occurrens in re primum ſunt omnia quæ ſunt rei: & hoc modo infinitum eſt interminatum quia non eſt accipere aliquod vltimum: & primum intra quod contineatur totum, ſicut pellis eſt vltimum & primum in animalibus, intra quod continetur totum animal: & primum & vltimum cælum eſt, intra quod continetur vniuerſum. Alio autem modo dicitur vltimum terminus, qui eſt ſpecies menſuræ aut menſurati habentis menſuram, & generaliter finis quantitatis vniuſcuiuſque: tale verò eſt ad quod eſt motus & actus menſurantis & non à quo propriè. Aliquando tamen ambo hæc dicuntur termini, à quo videlicet incipit motus, & actus menſurantis, & ad quod peruenit, ſecundum quod dicimus duos eſſe terminos quantitatis eorum quorum eſt quantitas. Tertio autem modo dicitur terminus, cuius cauſa fit omne quod fit: & hic terminus eſt cauſa finalis, quæ eſt terminus intentionis quando in eſſe accipitur, licet ſit principium omnium quando accipitur in intentione: & de hoc quidem qualiter aliquando finis ſit & non cauſa finalis, & aliquando cauſa finalis & finis, in præhabitis iſtius eiuſdem ſapientiæ ſatis dictum eſt. Quarto autem modo dicitur terminus ſubſtantia cuiuſlibet diffinitiua, quæ eſt quidditas ſiue quid erat eſſe ipſius: hoc enim eſt duorum terminorum, potentiæ videlicet & actus, ſiue generis & differentiæ. In his enim terminatur eſſe cuiuſcunque rei ſiue entis. Hoc autem probatur per hoc quod ſi cognitio demonſtrationis reſoluatur in medium quod eſt cognitionis cauſa, reſoluetur in diffinitionem quid & propter quid dicentem: & hæc diffinitio terminus eſt & dicitur: & cognitio facta per ipſam, comprehenſio vocatur: eſt enim iſta cognitio tactus intellectus ſuper rei terminos. Cum autem diffinitio eſt cognitionis terminus, oportet quòd etiam ſit terminus eſſe & rei: quia eadem ſunt principia cognitionis & entis, ſicut ſæpè oſtendimus: ſed diuerſo modo hinc inde ſunt accepta. Palam autem eſt, Tex. c. 22

quia

quia quot modis principia dicuntur, tot modis etiam dicitur terminus, licet in plus ſit terminus quam principium : quia terminus primo modo & in prima parte ſecundi modi acceptus, non eſt principium. Et ideo omne principium terminus quidam eſt, non tamen omnis terminus eſt principium. Terminus enim à terminando dictus eſt, aut entis, aut eſſe, aut fieri. Si autem eſt terminus entis, aut eſt terminus quanti ſecundum ſe, aut quantitatis acceptæ ſecundum numerum. Et terminus quidem quanti ſecundum ſe eſt vltimum & primum ipſius, intra quod eſt totum, & extra quod nihil eſt de re : & ſic eſt modus primus. Si autem eſt terminus quantitatis ſecundum numerum, eſt modus ſecundus. Si verò eſt terminus ſecundum fieri, aut hoc eſt ſecundum rationem terminantium, aut eius quod terminatur. Et ſecundum rationem terminantium quidem omne principium eſt terminus quidam: ſecundum rationem autem terminati non eſt terminus niſi finis & cauſa finalis : quia illo terminatur quod fit : & finis quidem terminus eſt motus : cauſa autem finalis eſt terminus intentionis, quæ quidem nunquam eſt terminus operis, ſed eſt aliud ab ipſo, ſicut in antè habitis eſt oſtenſum. Terminus autem eſſe cognitionis eſt ipſa quidditas, ſiue ſubſtantia diffinitiua : & hæc quidem principaliter dicitur terminus.

CAPVT IV.

De modis eius quod eſt per ſe, ſiue per ipſum, ſiue ſecundum quod vel non quod.

Tex. c. 43. ID quod eſt per ſe, pluribus deſignatur nominibus : deſignatur enim per ſecundum ipſum eſſe, & per ſecundum quod, & per in eo quod eſſe : & hoc quocunque modo deſignetur, ſignificat aliquid eſſe vel ineſſe gratia ſuiipſius, vel gratia eius quod ineſt propter ſeipſum : & ideo dicitur quandam eſſendi vel inhærendi proprietatem : & ideo nos diſtinguemus ipſum hic ſecundum quod dicit modum eſſendi quemcunque, ſiue immediatum, ſiue eum qui contingit per aliquid immediatorum. Dicitur igitur vno & principali modo per ſe, ſicut per ſe ineſt ſpecies, & id quod eſt ſubſtantia vniuſcuiuſque rei, quæ eſt ratio vel aliquid de ratione ipſius diffinitiua : ſicut id quod eſt bonum ſubiecto, dicimus eſſe bonum per ſe : & hunc hominem dicimus eſſe hominem, vel animal, vel rationale per ſe. Et alio modo ſecundo dicimus eſſe per ſe ſiue ineſſe per ſe paſſionem in eo in quo primum nata eſt fieri ſine medio, vt color in ſuperficie terminati corporis : hanc enim neceſſe eſt compoſitam eſſe ex perſpicuo terminato : & hoc per ſe eſt cauſa coloris & ſubiectum. Iſti ergo duo modi eſſendi per ſe ſic differunt, quod primum dictum per ſe eſt ſicut ſpecies & forma. Secundum autem dictum per ſe ſicut materia eſt & ſubiectum primum cuiuſlibet paſſionis. Vniuerſaliter autem id quod vocatur per ſe, ſiue ſecundum quod, dicitur tot modis ſicut & cauſa : & hoc probatur per hoc quod eadem eſt quæſtio de cauſa & de ſecundum quod, ſiue in eo quod. Dicimus enim inquirentes cauſam aduentus alicuius ſecundum quid venit iſte, id eſt, intendentes : ac ſi dixerimus, qua de cauſa venit iſte : & hoc etiam eſt in cognitiuis : quia dicimus inquirentes medium quod eſt cauſa vel quod videtur & non eſt ſecundum quid paralogizatum eſt aut ſecundum quid ſyllogizatum eſt, intendentes quærere qua cauſa ſyllogiſmi ſunt aut peralogiſmi: quantum ergo multiplicatur cauſa & præcipuè immediatè, tantundem etiam multiplicatur per ſe, ſiue ſecundum quod. Amplius omne quod ſecundum poſitionem diſtinctum dicitur, hoc per ſe vel ſecundum quod ipſum eſt exiſtit, eò quod ipſum non in alio, ſed omnia alia exiſtunt in ipſo, ſicut quod per ſe exiſtit nullo indigens in loco ſuo diſtinctum, aut quod ſecundum ſe vadit. Talia enim omnia poſitionem ſignificant & locum: quia ab indiuidua ſubſtantia locus abſtrahi non poteſt : propter quod etiam locus de indiuiduantibus eſſe dicitur : nec duo in vno loco poſſunt eſſe vel imaginari vel intelligi. Hoc autem alibi determinatum eſt : & ideo iſte modus eſt modus eſſendi per ſe.

Ex omnibus autem inductis accipitur, quòd ſecundum ſe & per ſe multipliciter dici eſt neceſſe : aliud enim ſecundum ipſum vel per ſe dicitur, quod hoc aliquid erat eſſe, ſicut Callias ſecundum ſe eſt Callias : & hoc deſignat quid hoc aliquid erat eſſe Callias, ſicut in vltimo enumerato modo dictum eſt. Aliud verò dicitur per ſe ſiue ſecundum ipſum, quæcunque inſunt in quid ſiue in quidditate eorum in quibus ſunt, ſicut Callias animal dicitur eſſe ſecundum ſe, eò quòd in ratione diffinitiua Calliæ eſt animal : Callias enim eſt animal quoddam : vniuerſale autem eſt eſſe particularis : non enim curamus hoc, vtrum mediatè vel immediatè conueniat, eò quòd hoc potius eſt de conditione propoſitionis quam dicat modum eſſendi, ſed dicimus eſſe per ſe in iſto modo, prout ſubſtantia ineſt cui ineſſe dicitur. Amplius autem dicimus eſſe per ſe, ſi aliquid oſtenſum eſt alicui primò ineſſe, aut oſtenſum eſt ineſſe primò in aliquo ipſorum quæ ſunt eius per ſubſtantiam. Ambo enim hæc dicuntur per ſe in ſecundo modo ſuperius enumerato, ſicut ſuperficies in qua multum eſt perſpicui, dicitur alba ſecundum ſe, & hoc eſt cui immediatè ineſt albedo: & homo dicitur eſſe viuum ſecundum ſe, eò quòd anima eſt ſubſtantialis pars quædam hominis, in qua ſicut in primo ſubiecto eſt ipſum viuere. Et ſic ſecundus modus in duos diuiditur : eò quòd aut paſſio immediatè ineſt, aut ineſt gratia alicuius quod ſubſtantiale eſt ei cui paſſio dicitur ineſſe : & illi ſubſtantiali paſſio ineſt immediatè. Amplius, ſicut diximus, per ſe & cauſa æqualiter dicuntur: dicitur igitur per ſe id cuius non eſt alia aliqua cauſa : & hæc duo habent membra : aut enim dicitur de cauſa immediata, qua poſita neceſſariò ponitur effectus, & deſtructa deſtruitur, ſicut hominis quidem multæ ſunt cauſæ : eſt enim aliqua cauſa hominis animal & aliqua bipes, quorum neutrum eſt conuertibile : nec ſimul ambo dicunt cauſam conuertibilem : attamen ſecundum ſe homo eſt homo : & ideò habet aliquam cauſam conuertibilem,

bilem, & ſecundum illam dicitur per ſe & ſecundum ipſum. Aliud autem membrorum eſt, quod omninò nullam habet cauſam ex qua pendeat ſecundum ſe. Hoc enim maximè eſt per ſe, & ſecundum ipſum ſicut primum, quod ſolum eſt neceſſe, eſſe non habens plus, vt dictum eſt in antè habitis. Amplius quinto modo dicimus ineſſe per ſe ſiue ſecundum ſe, quæcunque alicui inſunt ſoli, ſicut comedere dicimus eum per ſe, qui ſolus comedit & non habet ſocium in comedendo. Hoc ideò eſt: quia id quod dicimus per ſe, vel ſecundum ſe, dicit quoddam ſeparatum & cum excluſione quadam ab aliis.

TRACTATVS V.

DE PARTIBVS ENTIS, QVARVM ESSE eſt in habitudine & relatione ſiue comparatione quadam.

CAPVT I.

De diſpoſitione ſiue poſitione & ſitu, &c.

Tex. c. 24.

Nota qualiter ſex principia non dicunt ens aliquod abſolutum, ſed mixta ſunt habitudinibus compoſitionum.

SIc diligenter executis his quæ ſunt conſequentia ens ſecundum quòd vnum refertur ad alterum, loquamur de his, quæ licet partes entis determinent, tamen non dicunt ens aliquod abſolutum: ſed omnia mixta ſunt habitudinibus comparationum, & comparationes quaſdam dicunt: & hæc ſunt ſex genera quæ reſtant, de quibus tamen quatuor veniunt in hanc ſpeculationem: quia quando & vbi cum loco & tempore ſpeculationem habent naturalem in phyſicis, & ſecundum prædicationem in logicis ſunt determinata. Dicamus igitur primo de diſpoſitione ſiue poſitione ſiue ſitu, hæc enim idem dicunt ſub diuerſa ratione: diſpoſitio autem in communi dicitur habentis partes ordo: & ſecundum diſtinctionem ordinis partium ita diſtinguitur diſpoſitio vel poſitio: aut enim ordo ille partium determinatur ad loci differentiam aliquam, & ordinem partium in loco, ſicut ſupra & infra, & dextrorſum & ſiniſtrorſum, & extra & intus: & hoc modo ſitus ſiue diſpoſitio eſt vnum decem prædicamentorum, & eſt ante agere & pati & habere, ſicut differentiæ ſitus ſunt ante differentias actionis & paſſionis, & eius quod eſt habere: & hac ratione ponimus ipſum in primis. Alio autem modo dicitur diſpoſitio partium ordo in toto: & hoc dupliciter: aut enim eſt ordo partium in toto ſecundum poſitionem diſtinctus in prius & poſterius, & ſuperius & inferius, & alias ſitus differentias: aut eſt ordo partium diſtinctus ſecundum differentias ſitus diſtinctè ſecundum ſpeciem & formam partium in toto diſpoſitarum. Prioris autem exemplum eſt in his quæ componuntur ex homogeniis, vt eſt aqua vel vinum, in quibus partes non ſunt diſtinctè niſi ſecundum potentiam, ſicut nos ſuprà diximus, vbi nos locuti fuimus de modis vnius: quia in talibus non dicimus vnam partem eſſe ſupra, & aliam eſſe infra, vnam extra, & aliam intra, vel vnam eſſe in dextro, & aliam in ſiniſtro, niſi ſecundum noſtram imaginationem, vel tactum, vel in compoſitione ad vas continens, vel ſecundum aliud aliquid tale: ſimpliciter autem ſub forma viuente acceptis partibus nulla diſtincta eſt ab alia. Exemplum autem ſecundi eſt in partibus heterogeniis totum aliquod componentibus, ſicut eſt in homine, in quibus per ipſas formas ſuas partes ſunt intra, extra, & ſupra, & infra, & antè, & retro, & dextræ, & ſiniſtræ: & differunt tam figura quam virtute, ſicut diximus in 2. cæli, & ſicut cuilibet etiam ad ſenſum patet: poſitionem enim quandam oportet in his eſſe, ſicut & ipſa compoſitio nominis oſtendit, cum dicitur diſpoſitio: ſonat enim hoc nomen partium poſitionem in diuerſa ſecundum ſitum.

CAPVT II.

De modis habitus ſecundum quòd continet prædicamentum actionis & habitus & ſpeciem qualitatis, quæ dicitur diſpoſitio vel habitus.

HAbitus verò non ſonat idem quod habere, ſed habitus eſt quoddam reſultans medium ex habitudine duorum adinuicem, quorum vnum eſt mutans, & alterum mutatum ſecundum formam aliquam: & ideò multa iſtud comprehendit in diuerſis exiſtentia generibus entis. Dicitur quidem vno enim modo habitus tanquam actio quædam habentis & habiti, ſicut actus quidam medius aut motus ſecundum quòd eſt actus & motus exiens ab agente & mouente in patiens & motum: nam quando hoc quidem facit, illud autem fit & patitur, tunc media eſt praxis, hoc eſt, actio ſecundum quam ipſum agens in id quod ſubiicitur & patitur, dicitur agere: & hoc propriè eſt actionis

Tex. c. 25.

prædicamentum. Et ſimili modo infra ſiue intra habentem indumentum & ipſum indutum habitum eſt medius habitus, qui ſignificatur per indutum eſſe & cappatum & tunicatum & huiuſmodi : & hoc habitus prædicamentum. Ex hoc autem palam eſt, quòd habitus non eſt habitus quo habeatur, licet habere ſit medium: hoc enim abiret in infinitum, ſi concederetur, quòd eſſet habitus habitus quo haberetur. Alio verò modo tertio dicitur habitus ſpecies qualitatis, quæ eſt diſpoſitio quædam vel habitus vocata : & hoc dupliciter : aut enim hæc diſpoſitio eſt ſecundum benè vel malè ſe habere in toto vel in parte aliqua totius : & vtrumque horum dupliciter eſt : quia aut eſt ſecundum bene ſimpliciter, aut ſecundum bene per comparationem ad aliud quod minus valet in illo habitu, ſicut dicitur ſanitas habitus quidam corporis ex diſpoſitione mixtorum humorum & compoſitione membrorum procedens, ſicut Sortes ſanus dicitur, aut ſimpliciter, aut reſpectu Platonis vel alterius. Amplius habitus dicitur ſi pars quædam Sortis eſt talis diſpoſitionis aut ſimpliciter, aut reſpectu alterius. Propter quod etiam partium ſecundum bonam vel malam compoſitionem ipſarum eſt quidam habitus : habitus enim ſemper vult eſſe quoddam medium habentis & habiti, quorum eſt mutatio quædam, & ideò potius habitudo vocatur.

CAPVT III.

De modis paſſionis.

Tex. c.26. PAſſio dicitur vno quidem modo qualitas ſecundum quam alterari contingit, ſicut album & nigrum, & dulce & amarum, & grauitas & leuitas, & quæcunque ſunt talia ſenſibilium qualitatum : & ſic paſſio eſt ſpecies qualitatis, quam vocamus paſſionem vel paſſibilem qualitatem. Alio verò modo dicuntur & ſunt paſſiones horum actiones & paſſiones in ſubiectum, quæ ad agens quidem relatæ ſunt actiones, ad patiens autem relatæ ſunt paſſiones : & ſic dicta paſſio prædicamentum eſt paſſionis. Amplius autẽ ſic dictarum paſſionum quæcunque ſunt magis nociuæ alterationes & motus in his quæ ſenſum habent & ſunt lamentabiles maximè propter nocumentum quod inferunt ſenſui, illæ dicuntur paſſiones. Amplius autem in talibus quæ faciunt in ſenſum quæcunque ſunt ipſarum exultationum vel triſtitiarum ſiue lamentationum, iſtæ magnæ paſſiones vocantur. Et iſti tres modi vltimi differunt : eò quòd primus dicit ipſius naturæ quæ prædicamentum eſt, naturam. Duo autem ſequentes modi ſpeciẽs paſſionis eiuſdem ſecundum vſum nominis determinant : recipere enim quod Græcè vocatur patin, facit paſſionis naturam : recipere autem contrarium inducit lamentum, eò quòd diſſoluit continuum in quo eſt ſenſus : magnitudines autem receptionum in communi, ſiue ſint conuenientis, ſiue inconuenientis, dicuntur paſſiones : quia vincunt ſenſum : & vnius quidem eſt voluptas ſiue delectatio, alterius autem eſt anxietas ſiue luctus vel lamentum, ſiue quocunque alio nomine vocetur. Et contraria nomine quidem paſſio magis vocatur voluptas quam delectatio : quia non omnis delectatio habet contrarium, ſed illa ſola quæ, vt dicit Plato, generatio eſt in ſenſibilem animam : ideò conſequenter non omnis delectatio eſt paſſio : propter quod etiam delectatio non habens contrarium, magis in genere diffinitur operationis quam paſſionis : eſt enim delectatio operatio proprij & connaturalis habitus & non impedita, ſiue vt dicit Michael Epheſius, effloritio naturæ in propriorum & connaturalium habituum operatione non impedita. Tres igitur vltimi modi ſunt prædicamenti paſſionis: & quia ſic paſſio illata eſt ab agente ſecundum potentiam actiuam agentis, ideò primus modus ſumitur penes inferens huiuſmodi paſſiones. Hæc autem duo, habitudo actionis & paſſionis, pro certo vna ſunt habitudo in ſubſtantia differens ſecundum eſſe, quod habet in terminis: ſicut eadem eſt via de Thebis ad Athenas, & de Athenis ad Thebas, differens penes terminos : & quia penes huiuſmodi differentias actiui & paſſiui relatiua quæ ſecundum poteſtates agentium & patientium innaſci diximus ſuperius, ideò relationes non ſunt eædem : vnde paternitas non eſt filiatio, neque è conuerſo. Eſt autem aduertendum hîc, quòd actio agentis licet ſit ab agente, & comparationem dicat agentis ad patiens penes poteſtatem qua agit ſumptam, tamen pro certo eſt in patiente ſicut in ſubiecto, & eſt paſſio ipſius, ſicut & motus eſt à mouente in motum, ſiue id quod mouetur, & eſt actus mouentis, & tamen eſt in eo quod mouetur ſicut in ſubiectis. Hæc igitur de paſſione dicta ſunt à nobis.

Actio licet ab agente ſit, tamen in patiente eſt vt in ſubiecto.

CAPVT IV.

De modis priuationis quæ opponitur habitui.

QVia verò priuatio opponitur habitui, ideò de priuatione hîc poſt habitum & paſſionem oportet interſerere. Dicamus igitur, quòd priuatio dicitur à priuatione principij naturalis tribus modis. Et vno quidem modo dicitur, quando non habet aliquid quod eſt aptum natum haberi, licet hoc non ſit aptum ſecundum indiuiduum ſiue ſubiectum, neque ſecundum ſpeciem, neque ſecundum genus, ſicut oculis priuari dicitur planta. Eſt tamen in talibus prima potentia ad habitum : vita enim occulta potentia eſt ad vitam manifeſtam & perfectam : & hoc eſt ſecundum omnium ſenſuum participationem. Sed neque in ſubiecto quod eſt hæc planta, neque in ſpecie quæ forte eſt in aliis, neque in genere natum eſt habere viſum vel oculos. Alio verò modo dicitur, quando aptum natum eſt habere : & hoc dupliciter, aut in genere, aut in ſpecie, & non habet. Aliter enim homo dicitur cæcus, quando non habet quod natus eſt habere in ſpecie, ſed non habet, & aliter talpa. Talpa enim priuatur eo quod non eſt apta nata habere ſecundum ſpeciem, ſed quod nata eſt habere ſecundum genus. Homo verò

Tex. c.27.

verò cæcus priuatur eo quod natus eſt habere ſecundùm ſe, & ſecundum ſuam ſpeciem. Amplius priuatur eo quod natum eſt habere ſecundum ſuam ſpeciem ſiue ſecundum ſe, aut natum eſt habere ſecundum omne tempus id quo priuatur, ſicut homo: aut priuatur eo quod natum eſt habere ſecundum tempus determinatum, ſicut catulus qui non habet viſum citra nonum diem, vnde priuari dicitur ſi non habet quod natum eſt habere, & quando natum eſt habere. Cæcitas enim eſt priuatio quædam, ſed non ſecundum tempus quilibet cæcus eſt ſecundum omnem ætatem: ſed tunc cæcus eſt ſi in ætate in qua aptus natus eſt habere viſum, non habet. Similiter autem in priuatione attendendum eſt non ſolum tempus, ſed etiam ſubiectum in quo eſt, & ſecundum quid ſiue ſecundum quam potentiam principij, & ad quod membrum determinatum, & ſi ſic non habet id quod aptum natum eſt habere, tunc priuatum dicitur. Amplius præter omnem principij naturalis defectum dicitur aliquando priuatum, quod per vim ſiue violentiam ablatum eſt. Sed hæc eſt priuatio proprij actus & motus, ſicut lapis loco deorſum & motu priuatus dicitur, quando ſurſum tenetur violentia: aut quia impeditur columna ſuppoſita, aut aliquo huiuſmodi. Et hoc aduertendum, quòd quot modis dicitur negatio in genere quæ relinquit ſubiectum, tot modis dicitur etiam priuatio: quia hæc negatio talis reducitur ad priuationem: præter hoc ſolum quòd negatio in genere non habet medium, priuatio autem aliquando medium habet, ſicut oſtendemus inferius: & ideò à primo modo inchoando quot modis dicitur negatio, dicitur tot modis priuatio. Nam inæquale vel non æquale dicitur, quòd non eſt aptum natum habere æqualitatem, vt color, qui non eſt aptus natus commenſurari alicui: & hoc dicitur non æquale penes modum primum. Inuiſibile autem dicitur ſiue non viſibile, aut quod non omninò natum eſt habere colorem, & hoc dicitur penes modum ſecundum: aut quod turpem habet colorem à quo auertitur viſus. Et ſimiliter dicitur id quod eſt ſine pede, aut non habens pedem, aut quod non habet omninò pedes, aut quod turpes habet aut vitioſos & curuos, ſicut claudus pedibus. Amplius adhuc priuatum aliquid dicitur in parum habere & minus quam exigitur ad operationem, vt non ignitum dicitur, quod non habet ignem intenſioni ſufficientem: ſed hoc vltimum reducitur ad turpiter ſiue corruptè habere ſecundum aliquem modum. Amplius dicitur priuatum, quod non facilè aut non benè ſeu expeditè ſe habet ad actum & operationem vel paſſionem, ſicut inſecabile vel non ſecabile dicitur non ſolum ideò quod non ſecatur, ſed quia non facilè aut non benè ſecatur. Amplius in priuatione conſiderandum eſt, quod omninò non habeat, non aliquis dicitur priuatus, quia dimidio caret, ſi illud dimidium poteſt facere actum: monoculus enim non dicitur cæcus, ſed cæcus dicitur, qui in ambobus oculis non habet viſum: & hoc eſt ideò, quia vnus oculus per ſe agit viſus operationem: ſed monopes dicitur claudus, ideò quia vnus pes operationem non perficit greſſus. Quia autem ſic eſt quod oportet eſſe in toto priuatum in multis, & priuatio reducitur ad negationem in genere, niſi in hoc quòd priuatio eſt oppoſitio habens medium, negatio autem non: ideò licet bonum & malum opponuntur per priuationem & habitum, tamen non omnis homo bonus eſt aut malus, aut iuſtus aut iniuſtus: hæc enim habent medium: quoniam bonus & iuſtus dicuntur dupliciter, ab actu videlicet virtutis, & officio. Ab actu quidem virtutis priuatio ſecundum ſe, omnis homo aut eſt bonus, aut eſt malus: quia virtus ethica monaſtica eſt in ſeipſo perficiens hominem. Officium autem virtutis, vt dicit Tullius, eſt congruus actus perſonæ ſecundum ſtatuta primæ reipublicæ deſeruiens, ſicut dicitur bonus ciuibus bonus & iuſtus ille, qui ciuilia dirigit: & hoc modo ruſticus & eremita neque bonus neque malus eſt, neque iuſtus neque iniuſtus: quia non eſt ciuilis qui huiuſmodi eſt. Affirmationis autem & negationis non eſt aliquod medium, ſicut in quarto huius ſapientiæ lib. oſtendimus ſuperius, &c.

CAPVT V.

De habere & modis eius.

HAbere autem dicitur multipliciter. Vno quidem modo dicitur eſſe illud habere aliud quod tenet ipſum infra terminos ſuæ poteſtatis, & habere dicitur comparatio media quæ eſt inter habens ſic & habitum: & diuerſificatur hoc per tres differentias: aut eſt enim habere ſecundum genus habitus, aut habet ipſum ſecundum ſuam naturam, aut ſecundum impetum poteſtatis: vnde febris dicitur habere hominem ſecundum poteſtatem retinendi naturam: & illa habitudo eſt comparatio media à calore innaturali procedens & naturæ dominans: & eodem modo frigus etiam habet homines ſecundum poteſtatem naturæ. Secundum autem impetum poteſtatis Troiani victores dicuntur habere Ilion ciuitatem. Et habere iterum dicit comparationem tenendi à tenentibus ad tentum. Secundùm autem eſſentiam iſtius generis dicitur veſtimentum induti habitus: & eſt habitus ipſe à veſtimento circundate ad eum qui i dutus eſt accepta habitudo ſiue comparatio, qua quis dicitur tunicatus, vel togatus, vel capatus, vel generaliter indutus ſiue veſtitus. Alio autem modo dicitur illud habere, in quo aliquid exiſtit ſicut in ſuſceptibili materia & ſubiecto, vt æs habet ſpeciem ſiue figuram idoli ſiue ſtatuæ, & corpus habet infirmitatem. Tertio modo dicitur habere ſicut habet continens contentum, ſiue contineat ipſum ſicut locus, ſiue contineat ipſum ſicut vas, ſiue contineat ipſum ſicut forma. Contentum enim in aliquo dicitur haberi ab ipſo, ſicut dicimus lanam habere humidum, & ciuitatem dicimus habere homines, ſicut locus habet locatum, & nauem dicimus habere nautas, ſicut vas habet id quod eſt in vaſe: ſic autem & totum dicimus habere partes, ſicut forma continet & habet formatum. Cum autem locus habet locatum eſt vbi quod eſt prædicamentum in locato comparatione facta ad locum: è conuerſo autem eſt de prædicamento habitus: quia

Tex. c. 21.

Nota qualiter reſpectus importatus per vbi, differt

à respectu importato per habitū. Vide Commentatorum etiam pro hoc in commento præsenti.

quia hoc est in habitu exteriori compositione facta ad indutum. Amplius quarto modo dicitur habere id quod prohibet secundum impetum suæ potestatis aliquid vt moueat se, aut operetur secundum naturæ suæ motum aut operationem, sicut columnæ dicuntur habere siue tenere ponderosa suppositа: quia prohibent ea ne decidant: & hoc modo habere est idem quod per vim retinere, sicut in poëticis fabulis Athlas dicitur habere cælum, tanquam casurum super terram si non habeatur ab ipso: quemadmodum etiam dicunt quidam Physiologorum siue de natura loquentium, qui materiam ponunt causam esse solam, illi enim diffusam vndique materiam dicunt Athlantem, & sua diffusione tenere cælum. De hoc autem in principiis motuum animalium, & in secundo cæli & mundi & in poëticis à nobis dictum est. Hoc igitur modo id quod continens est, dicitur habere ea quæ continet, quasi ipsum continens sit separata à contento substantia per subiectum & locum, & quasi contineat singula quæ continet per impetum violentæ potestatis prohibentis ipsum contentum ab operatione naturali, sicut cælum Athlas prohibet à casu, & generaliter loquendo esse aliquid in alio similibus modis dicitur, & æquè communiter cum habere. Octo autem modis dicitur aliquid esse in aliquo, sicut in præhabitis determinatum est. Quæcunque autem in categoriis de habere diximus, hic supponuntur.

TRACTATVS VI.

DE CONSEQVENTIBVS ENS SECVNDVM modos quibus ens principiatum est ex principiis secundum omne genus entis.

CAPVT I.

De modis eius quod dicitur ex aliquo.

Tex. c. 29.

POST ea quæ de generibus entium secundum modum essendi consideratis dicenda esse videbantur, determinabimus ea quæ consequuntur ens: & primo de modis principiorum entis secundum quod ens ipsum constituunt. In his autem primum est, quod determinat ipsum exitum principiati de principio, & hoc est ex aliquo esse: hoc enim dicit generaliter fluxum principiati de principio. Dicamus igitur, quòd ex aliquo esse dicitur multis modis. Vno quidem principali & primo, vt ex quo aliquid est sicut ex materia. Hoc autem dupliciter dicitur: vnum enim ex quo res esse dicitur, est primum genus subiectum, siue materia prima in genere alicuius rerum. Alio autem modo dicitur esse ex aliquo ex materia per vltimam speciem determinata est proxima: & ideo propria materia vocatur. Primi autem exemplum est, sicut omnia fluida siue liquabilia dicimus esse ex aqua: quia aqua est prima materia ipsorum. Secundi autem exemplum est, sicut dicimus statuam idoli ex ære: eò quod æs propria & proxima materia est idoli. Alio verò modo secundo dicitur aliquid esse ex aliquo sicut ex primo monente, sicut aliquando quærentes dicimus, ex quo est pugna? & respondemus, quoniam est ex conuitio, eò quod conuitium principium est pugnæ. Alio autem modo dicitur aliquid esse ex aliquo secundum intentionem formæ & materiæ simul, vt patet in his quæ fiunt ex composito: omne enim quod est ex illis, est in quæ resoluitur: resoluitur autem compositum in materiam & formam: & hoc modo iuxta hunc modum propriè resoluitur totum in partes: & ideo compositum est ex materia & forma, & totum est ex partibus: & hoc modo versus Homerici de Troiana historia sunt ex historia Ilion ciuitatis, quæ Troia alio nomine vocatur. Et similiter de domo resoluta sunt lapides: & ideo domus est ex lapidibus. In omnibus enim talibus finis est forma totius, & perfectum & totum dicitur id quod habet inclusum qui est forma totius. Amplius autem quarto modo dicitur aliquid ex aliquo sicut ex principio formali, & ex illo tanquam ex parte dicitur esse species, quia est pars esse, sicut hominem dicimus esse ex bipede siue ex rationali quod est forma, quæ est pars esse: & hoc modo syllaba est ex elementis, quorum quodlibet est pars esse ipsius: cum syllaba sit comprehensio literarum indistanter prolatarum: aliter enim syllaba est ex elementis quam statua ex ære: substantia enim naturalis est composita ex sensibili materia sicut ex materiali principio. Species autem est ex speciei materia: syllaba autem forma & species quædam est: & ideo est ex materia non sensibili, sed ex materia quæ est materia & elementum speciei: & hoc est id ex quo componitur syllaba, & est materiale in ipsa. Quædam igitur sic dicuntur ex aliquo sicut dictum est. Alia vero & quinto modo dicuntur ex aliquo simul secundum causam efficientem & formantem & materialem: & ideo dicuntur ex aliquo secundum partem aliquam præinductorum modorum omnium, sicut ex patre & matre existit puer, non quod ex parte patris sit & ex parte matris:

quia

quia ſperma virtute eſt totus patet, & gutta magtris virtute eſt tota mater: ſed quia puer duo eſt, & ſecundum partem formæ eſt ex patre, ſecundum autem partem materiæ ex matre tota: & ſimiliter licet non omninò eſt ex terra planta, quia planta ſecundum aliquam ſui partem eſt ex terra. Alio verò & ſexto modo qui inter omnes eſt minus principalis modus, dicitur aliquid ex aliquo, quia eſt poſt illud: & in talibus oportet, quòd maneat aliquid vnum, ſicut ſubſtantia vna eſt in toto tempore, ſicut dicimus ex die fieri noctem, & è conuerſo: quia nox eſt poſt diem, & dies poſt noctem: tempus eſt enim circulare: & hoc non tantum dicimus pro ſubſtantia temporis, ſed etiam pro qualitate: & hoc modo dicimus, quòd ex ſerenitate fit hyems ſiue tempeſtas, hoc eſt, poſt ſerenitatem.

Cum autem in omnibus his non conſiderentur niſi duo, ſcilicet ipſa principia fieri ſiue mutationis, & ordo mutatorum, neceſſe eſt omnia inducta reduci in duo. Alia enim dicuntur ex aliquo fieri: quia tranſmutationem habent adinuicem, ſicut omnia quæ inducta ſunt præter modum vltimum. Alia autem dicuntur fieri ex hoc: quia ſecundum tempus ſolum ſic dicuntur, ſicut dicimus, quòd ex qualitate dierum tuta fit nauigatio: eò quod eſt poſt æqualitatem æſtiualem nauigatio tuta, quando mare quieſcit: & huius vſus eſt in aſtronomicis, vbi ſiunt ordines tales: quia in circulo periodi alius eſt ordo ex ariete in libram, & alius ex libra in capricornum, & ſic in feſtis deorum dicitur, quod ex Dionyſiis ſunt Tragilia: quia ſunt poſt Dionyſia feſta celebrata Tragilia. Dionyſia autem quæ Latinè interpretatur tenebras extirpantia, fuerunt facta hominum illuſtrium & laudabilium, quæ primo apud veteres cum laude celebrabantur. Tragilia autem fuerunt facta ineroum & ſeruilium perſonarum, quæ poſtea cum vituperio vatum celebrabantur: & ideo Tragilia vocata ſunt, à trogos quod eſt hircus: quia vituperiis inſiſtentes fœtens animal, quod erat hircus, in remunerationem acceperunt.

Alius Thargelia, ludi in honorem Apollinis & Dianæ.

CAPVT II.

De diſtinctione modorum partis.

Tex. c. 30. ID ex quo aliquid fit, pars eſt eius quod fit ex ipſo: & id quod fit ex ipſo, totum eſt: quod ſi deficiat in aliquo conſtituentium, ipſum eſt diminutum: & ideo de his tribus hic per ordinem tractandum eſt. Pars igitur dicitur ſecundum quantitatem, & dicitur ſecundum qualitatem ſiue formam, & dicitur pars ſecundum eſſe quæ eſt eſſentialis pars. Pars autem ſecundum quantitatem dicta eſt, in quam diuiditur quantitas quocunque modo diuiſionis, ſiue menſuret & numeret totum, ſiue non: ſemper enim id quod aufertur à quantitate aliqua finita tota quantumcunque ſit, pars illius dicitur, ſicut duo dicuntur pars eſſe trium, & tria pars quinque: cum tamen aliquoties ſumptæ non numerent totum. Alio verò modo dicuntur pars ea quæ ſua tota aliquoties ſumpta dimenſurant ſolum: & hoc modo ſumitur in geometricis pars, ſicut duo ſunt pars ſenarij, & ſimiliter tria. Et quia ſic dupliciter dicitur pars quantitatiua, ideo vno modo duo ſunt pars trium, & alio modo pars ipſorum non ſunt. Amplius autem præter ambos præinductos modos dicitur pars ſecundum formam ſiue quantitatem, in quæ diuiditur ſpecies ſiue forma aliqua: ea enim in quæ formaliter aliquid diuiditur, dicuntur partes ipſius: ideo ſpecies dicuntur partes generis, quia genus diuiditur in eas. Amplius adhuc dicitur pars id in quod diuiditur per reſolutionem, & ex quibus componitur totum aliquod, aut ſpecies aliqua, aut aliquis habens ſpeciem, ſicut dicimus æneæ ſphæræ vnam partem eſſe æs, & aliam partem eſſe ſphæritatem: & cubi ænei vnam partem dicimus eſſe æs, & alteram cubitatem: æs enim eſt materia in qua eſt tanquam in ſubiecto ſpecies ſphęrę & ſpecies cubi: huius enim artificialium forma eſt figura. Hoc etiam modo angulus eſt pars quædam formalis, ſecundum quam dicunt angulum eſſe per ſe vnum genus quantitatis diſcretum à linea & ſuperficie & corpore, quorum rationes in præcedentibus induximus, licet hoc magis pertineat ad geometram quam ad metaphyſicum oſtendere. Amplius quinto modo dicuntur pars, quæ ſunt in ratione diffinitiua, quæ diffiniendo oſtendit vnumquodque per terminos ſui eſſe ſubſtantialis: illa enim etiam dicuntur partes eſſe totius, & diffinitum dicitur quoddam totum: propter quod etiam genus dicitur eſſe pars ſpeciei, quia eſt pars eſſe ipſius, & eſt quid ipſius ſpeciei ſicut ſubiectum in eſſe ipſius. Differentia autem dicitur pars altera ipſius ſpeciei, & eſt quale quid in ipſa. Alio autem modo dicitur ſpecies pars generis: quia eſt pars poteſtatis eius. Genus enim diuiditur in ſpecies ſicut in partes poteſtatis ſuæ. Genus autem vt conſtituens eſſe ipſius ſpeciei eſt pars ipſius.

Ex inductis igitur patet partem eſſe triplicem in genere, quantitatiuam videlicet, & poteſtatiuam, & eſſentialem: eſſentialem autem duplicem ſecundum viam compoſitionis rei, & ſecundum viam rationis. Secundum quantitatem autem pars dicta etiam dicitur & dupliciter pars, vt patet ex præinductis. Principalis autem modus partis eſt ſecundus modus, quo dicitur pars quæ aliquoties ſumpta reddit totum: & ſub hac ratione correlatiua ſunt adinuicem pars & totum, quia totum non eſt niſi finitum partibus: ſecundum primam autem acceptionem partis dicitur pars toto minus, & totum parte maius: iſtæ autem partis & totius diffinitiones nihil diffinitum & determinatum demonſtrant. Igitur hæc de modis partis dicta ſint à nobis: partes enim ſine quantitate non ita propriè dicimus partes: & hoc patet: quia illarum quælibet habet rationem totius, & non tantum partis: quia ſpecies eſt totum genus ſecundum eſſe, licet non ſit totum ipſum ſecundum ambitum ſuæ poteſtatis: genus enim ſecundum totum ſuum eſſe & naturam ſaluatur in qualibet ſpecie. Similiter autem genus eſt totum eſſe ipſius ſpeciei ſecundum potentiam, & differentia eſt totum eſſe ipſius ſecundum actū. Et ſimiliter etiam in partibus eſſentialibus ſecundum realem compoſitionem acceptis: quia

materia est totum in potentia, & forma est totum in actu: & ideo istis modis non propriè pars est minor toto, neque totum propriè maius est sua parte.

CAPVT III.

De distinctione modorum totius.

Tex. c. 31. TOtum autem quod fit ex aliquo, dicitur multis modis. Et vno quidem modo & primo & principali dicitur totum, quod idem est quod perfectum, cuius videlicet nulla pars abest ex quibus est sicut se constituentibus: aliqua enim non constituentia principaliter possunt abesse: propter quod etiam distinguitur per partes principales & partes secundarias. Hoc igitur modo principaliter dicitur totum, & iterum secundo modo dicitur totum natura siue per naturam formalem: eò quod forma primo modo dicta est natura & principaliter: hoc autem natura est continens contenta, quæ in pluralitate aliqua consistunt terminata ad vnum continens: propter quòd etiam vnum sunt omnia illa contenta. Hoc autem totum quod sic ab vno multa continente totum dicitur, duos habet modos. Aut enim est sic vnum continens multa, sicut vnumquodque singulare designatum est vnum multitudinem in se claudens partium, & hoc est quod totum integrale vocatur: aut sic est vnum, quòd est ex his quæ continet vnum, & hoc vocatur totum vniuersale, siue vt quibusdam placet vniuersum: licet enim ipsa natura vniens multa non sit ex eis quæ vnit, tamen totalitas eius siue vniuersitas siue vniuersalitas accidit ei prout aliquo modo est ex ipsis. Omne enim totum habet hoc, quod est aliquo modo ex partibus: hoc autem in equentibus doctrinæ istius eiusdem libri clarè probabitur, vbi naturam vniuersalitatis inuestigabimus. Omne enim quod vniuersaliter dicitur, & similiter omne quod dicitur totaliter, dictum est tanquam vnum aliquid ens, quod vnit multa: & hoc quod sic vnit, est totum quoddam vniuersale, quasi multa continens vel actu vel potentia: prædicatur enim de vnoquoque ipsorum: & ea de quibus prædicatur, sunt omnia vnum, tanquam ipsum vniuersale prædicatum sit vnumquodque ipsorum, sicut homo, equus, & Deus secundum Stoicorum opinionem & Epicureorum, qui deos animata corpora esse dicebant: secundum hoc enim omnia hæc sunt vnum vniens ea: eo quod ista omnia sunt animalia: contentum verò & infinitum est intra formam totius, sicut quando vnum aliquod totum est ex pluribus, quæ insunt intra formam totius contenta: & illa quæ insunt, plura quidem sunt aut perfectione partium, sicut est in heterogeniis totis in quibus sunt diuersæ formæ perficientis, vt forma ossis, & nerui, & carnis, & huiusmodi. Si verò non fuerint perfectione differentes, tamen sunt differentes inter se potentia siue potestate: quia alia est potestas vnius, & alia potestas alterius, sicut est in his quorum partes non multum differunt secundum formam, sicut in plantis est, in quibus & radix & stipes & ramus & virga, lignum est, vel olus: & tamen differentes habent potestates. Sin autem sic non differunt, tamen differunt potestate maxima, sicut in his quorum est vna potestas in omnibus partibus: & oportet tunc vt origo illius potestatis sit originaliter ex vno quod est loco cordis in omnibus talibus, sicut est in quibusdam ostreis quæ homogenia & in substantia & potestate esse videntur: non tamen omnia quæ sunt in ipsis, sunt potestatis maximè. Sin autem adhuc, & in hoc non differunt, tamen differunt energia quæ est idem quod operatio interior, hoc est, operatione quæ ab interiori principio procedit. Alia enim est operatio vnius, & alia operatio alterius: quoniam vna trahit, & alia dirigit & tertia vnit, & sic de aliis operationibus: hæ enim operationes diuersæ sunt inquantumcunque similibus corporibus quæ totius habent rationem. Horum autem omnium totorum magis sunt distinctæ pluralitatis ea quæ sunt naturalia, quam illa quæ sunt ab arte: sicut etiam dicimus in vno, quòd naturaliter vnum magis est vnum, quã id quod est vnum per artem: & hoc est dictum tanquam totalitas existat per rationem vnionis alicuius: ea enim quæ sunt vnum vel totum per artem, licet fortè figura differant membra, tamen formaliter per essentiam non differunt: neque etiam differunt essentiali operatione. Sic igitur tripliciter dicitur totum perfectione, integritate, & vniuersitate.

CAPVT IV.

De differentia totius, & vniuersi, quod minus propriè dicitur omne.

AMplius autem obseruandum in differentia totius integri quod verè totum dicitur, & differentia vniuersi quod magis propriè vocatur omne siue vniuersum, quod in omnibus illis quæ sunt quanta quantitate ipsorum habente principium & medium & vltimum, quorum differentiam in partibus non facit potentia naturalis partium, qua vna sit supra, & altera infra, & vna intus, & alia extra, & sic de aliis positionum differentiis, magis dicitur omne siue vniuersum: in omnibus autem illis in quorum partibus secundum aliquid positio facit differentiam, & secundum aliquid non facit, dicuntur secunduum diuersam rationem, & omne & totum siue vniuersum & totum. Diximus autem in præcedentibus, quòd in heterogeniis positio facit diuersitatem: in his enim aliqua pars per naturam est intra, & aliqua extra, & supra, & infra, & dextra, & sinistra, & antè, & retrò: & ideo tota illa dicuntur propriè sicut sunt animalium corpora: in his enim quæ sunt homogenia per totum substantia & operatione, non est positio faciens differentiam, nisi per accidens, sicut diximus superius ex hoc quod visus vel tactus vel æstimatio vel vicinitas alicuius segregat vnam partem ab alia: & illa magis propriè dicuntur vniuersum siue omne: quia vniuersum est vnum versum in omnia: & distributio totius vniuersalis est eius quod per Tex c. 31.

vnam

vnam rationem eſt in omnibus partibus : in omnibus autem illis in quibus partim quidem poſitio facit mutationem, & partim non, in his dicitur totum & omne, ſicut in his in quorum poſitione partium diuerſa eſt figura, & tamen vna ſubſtantia & eadem operatio, ſicut eſt pix & cera & veſtis : poſitio enim in his tranſpoſita mutat figuram exteriorem, ſed ſubſtantia formalis manet eadem : & ideo dicuntur illa & tota & vniuerſa recipientia & totum ac omne: aqua verò & quæcunque ſunt humida ſpecies aquæ exiſtentia, ſicut vinum & lixiuia, & huiuſmodi ea quæ ſunt nullo modo in partibus variata, dicuntur vniuerſum & omne quoddam: & ſimiliter numerus dicitur vniuerſum & omne, eò quod numerus non eſt niſi vnitates aggregatæ, quæ omnes vnius ſunt formæ. Hæc igitur non dicuntur tota : quia non dicitur tota aqua vel totus numerus, niſi ſecundum metaphoram, ſi videlicet fiat diſtinctio ſitus per accidens in partibus, ſicut in antè habitis determinatum eſt. Omne verò dicitur in his in quibus eſt & vniuerſum ſimiliter, quando eſt & in vno quodam vniente omnia, ita quod ſit in his quæ continet ſicut in quibuſdam diuerſis ſpecie vel numero, ſicut dicimus, omnis hic numerus, & omnes hæ vnitates ſignificantes vniuerſum numerum, & vniuerſas vnitates : omne enim & vniuerſum idem dicimus. Hæc igitur de toto dicta ſint à nobis.

CAPVT V.

Et eſt digreſsio dèclarans quot modis dicitur vniuerſale.

OPortet autem nos hîc digreſſionem facere, vt vniuerſalis naturam conſideremus, quod iam vniuerſum quoddam eſſe diximus. Et hîc enim faciliter erit doctrina tam præcedentium quam ſequentium. Quia autem ſubtiliter vniuerſalis naturam inquirere intendimus, primò quot modis vniuerſale dicitur, diſtinguemus : & vnde ortum habeat vniuerſale, oſtendemus. Dicimus igitur vniuerſale quatuor modis dici propriè, & hoc quocunque modo dicatur tribus modis vel quatuor conſiderari. Dicitur enim vniuerſale actu & potentia & natura & opinione. Actu autem idem eſt quod actu eſſe de multis & in multis ſecundum eſſe non diuiſum ab illis, ſicut homo : potentia autem vniuerſale eſt, quod licet actu non ſit, tamen nihil prohibet ipſum eſſe vel fieri tam in arte quam in natura, ſicut domus octangula quæ fortè nulla eſt, ſed tamen poteſt eſſe, vel corpus regulare viginti baſium, ita etiam in natura propter renouationes figurarum cæleſtium nihil prohibet aliquid fieri quod non eſt : quod ſi eſſet, ſaluaretur in multis & eſſet vniuerſale. Vniuerſale autem natura eſt ſicut id quod quantum de ſe & natura ſua eſt vel poteſt eſſe in multis, licet aliquid impediat ipſum, quod non eſt de natura ſua, ſicut ſol : quoniam natura ſuæ formæ non prohibet eſſe de multis & in multis : ſed hoc prohibet materia in qua eſt, quæ tota eſt perfecta per formam : & ideo forma non multiplicatur : quia forma non multiplicatur niſi per materiæ diuiſionem : & ſic eſt de luna & de omnibus ſtellis aliis, quarum quælibet in ſpecie eſt vna non multiplicata per numerum. Vniuerſale autem ſecundum opinionem quidam dicunt vniuerſale, non tamen verè eſt vniuerſale : & hoc eſt quando aliquid ſecundum ſui quidem naturam eſt incommunicabile eſſe multis, putatur tamen communicabile eſſe ideo quod partes eius vel operationes à quibus nomen accipit, ſunt communicabiles. Et primi quidem exemplum eſt mundus, qui multiplicari non poteſt ſecundum ſui naturam, tamen quia partes plures communicabiles ſunt, multi putauerunt multos eſſe mundos : cum tamen mundus ipſo nomine dicat perfectionem quæ multiplicationi contradicit, ſicut oſtendimus in primo de cælo & mundo. Secundi autem exemplum eſt Deus, cuius operationes ſunt prouidere & gubernare & huiuſmodi : quia iſta communicabilia ſunt multis, multi putauerunt Deum eſſe quoddam vniuerſale, quod prædicatur de multis : cum tamen natura diuina dicat quoddam incommunicabile ſimplex & primum & ſolum. His ergo modis cum dicatur vniuerſale, ante rem videlicet, & in re, & poſt rem, & in ratione vniuerſalitatis : ante rem autem dicitur vniuerſale dupliciter, cum enim omnia, ſicut iam multoties diximus, ſint in intellectu primæ cauſæ ſicut in formali & primo lumine, & ipſa ſit hoc modo forma omnium, quæ tamen ſunt in ipſa vita & lux, eò quod hæc eſt vita quædam exiſtentibus omnibus, & eſt lumen omnis notitiæ & rationis omnium, dixerunt tam Stoici quam Peripatetici huius cauſas, vniuerſalia eſſe prima & rationes & formas, quæ omnium ſunt formæ vniuerſaliter præhabentes, & immaterialiter præhabentes, & ſimpliciter habentes omnium apud ſe rationes. Conceptus autem & notio vniuerſaliter habens & ſimpliciter & materialiter vocatur vniuerſale. Hoc igitur modo acceptum vniuerſale habet quoddam eſſe ſpeciale, quod eſt eſſe cauſæ intellectualis hoc modo quo lumen intellectus eius eſt forma rerum à ſe fluentium per intellectum vniuerſaliter agentem & facientem exiſtentias rerum. Alio autem modo dicunt vniuerſale ante rem, non tempore, ſed ſubſtantia & ratione : & hæc eſt forma aut cauſa formalis accepta conſtituens eſſe rei. Actus enim talis formæ & proprius effectus eſt eſſe in omni eo quod eſt : hoc autem cum indifferens ſit in omnibus quæ ſunt eiuſdem ſpeciei vel formæ & quantum eſt de ſe ſic indiuiſum habet vnam ad omnia vel multa relationem, & ſic accipit vniuerſalitatis quandam naturam & rationem: vniuerſale autem quod dicunt eſſe in re, eſt eadem forma participata à multis actu vel potentia : & hæc quidem dicitur vniuerſalis, eò quod de ſe ſemper eſt communicabilis & propagabilis in multa ex vno : propter quod etiam genus vno modo dicitur vnum ex quo eſt propagatio omnium aliorum. Vniuerſale autem quod eſt poſt rem, eſt forma in eſſe abſtractionis, ſecundum quod dicitur, quòd experientia facit vniuerſale & memoria, ſicut nos in principio huius doctrinæ docuimus.

Vniuerſale quatuor modis dicitur.

Eſſe autem vniuerſalis in ratione vniuerſalitatis *Quomodo*

esse vniuersalis in ratione vniuersalitatis est accipiendum.

tatis est sic accipiendum. In vniuersali quidem aliud est, id quod est ipsum vniuersale, & aliud est vniuersalitas siue vniuersitas ipsius, sicut in hoc vniuersali, homo, aliud est ipsa natura quæ homo est: & aliud est communitas ipsius siue communio, quia ipsum in se nec vnum est quod multitudini contradicat vel multitudini opponatur, nec multa est qua multitudine opponatur vnitati solius: & ideo hoc modo dicunt Auicenna & Amihamidin, quod vniuersale neq; est vnum, nec est multa. Vniuersalitas autem ipsius quæ magis propriè dicitur vniuersitas, est ex respectu sui ad suppositа, qua respicit illa sicut vniens: & iste respectus est vniuersitas: quamuis fortè tantum sit in vno: quia non vnum vt vnum, nec multa vt plura siue multa sic respicit, neque finita vt finita, neque infinita, sed respicit vt vniuersum in esse omnium: & ideò hoc modo est vniuersum: & patet, quòd in ratione huius vniuersitatis aliud habet esse quam sit esse eius ante rem, vel in re, vel post rem acceptum. Igitur isti sunt modi vniuersalis & non totius, sicut in sequentibus erit manifestum.

CAPVT VI.

Et est digressio declarans originem & causam vniuersalis.

ORigo autem vniuersalis, & causa duplex est. Vna quod prima, & altera coniuncta & quasi causata. Origo quidem prima est: quia omnis talis natura & forma est lumen quoddam intelligentiæ procedens in substantia. In præhabitis autem diximus & in sequentibus ostendemus, quòd omnis intelligentia lumine suo ambit totam illam materiam quam mouet motu sphæræ suæ: & ideo necesse est, quòd lumen suum toti illi vniuersitati sit communicabile: & cum forma sit lumen intelligentiæ agentis, & lumen ipsum sit hypostasis & radix eius, ex illo habet vniuersale quod vniuersale esse potest, quia ex hoc ad plura habet communicabilitatem. Amplius vniuersale in genere non habet nisi duplex esse, separatum videlicet, & participatum in hoc aliquid: constat autem, quòd ex hoc quod est participatum cum hoc aliquid, non habeat communicabilitatem: habet igitur ex hoc quod est separatum: primum autem esse separatum quod habet, est in intellectu agente ambiente materiam: ex hoc igitur & non ex alio habet communicabilitatem.

Qua sit prima origo vniuersalis.

Dicet autem fortasse aliquis, quòd communicabilitatem habet ex hoc quod comparatur pluribus actu vel potentia plura existentibus: sed hoc omninò est absurdum: non enim comparatio qua comparatur pluribus, causa est eius quod per intellectum est ante huiusmodi comparationem: nihil autem comparatur pluribus, nisi quod est communicabile. Communicabilitas igitur causa est, quod comparatur pluribus & non causata à tali comparatione ad plura. Cum igitur nihil sit primum ambiens multa informanda ab ipso nisi intellectus agens, quòd forma aliqua ambiat multa per communicabilitatem sui ad ipsa habet ab intellectu primo agente, cuius ipsa lumen existit: & ideò diximus in scientia de intellectu agente, quòd ipsa est ad ea quæ ambit sicut ars ad materiam. Hæc igitur est prima radix vniuersalitatis in omnibus quæ vniuersalia sunt.

Communicabilitas causa est quod vniuersale pluribus comparatur, & non è contra.

Causam autem habet vniuersale suæ vniuersalitatis coniunctam: & hoc est quod ipsum facit esse de multis potentia vel actu: hæc autem est comparatio ad multitudinem eorum quorum esse est id cui accidit vniuersale esse: quamuis enim fortè nihil talium sit ipsum, tamen aptitudinem habet suum esse consequentem, quod omnibus talibus suppositis comparetur: & hæc aptitudo facit ipsum vniuersale. Licet autem habeat hoc in intellectu existens, & non habeat ipsum extra intellectum in re existens, tamen non habet per hoc quod in intellectu est, neque etiam habet hoc per hoc quod est in re ipsa. In re autem existens habet esse reale, & hoc proprium est per individuantia quæ accidunt ei in re ipsa: & sic nullo modo habet esse in pluribus potentia: vel quia sic vniuersale secundum vnumquodque est alterum & alterum, sicut in primo de anima diximus. In intellectu autem existens est separatum & ab esse quidem separati non habet comparari pluribus vel respectum vniuersalitatis, licet non habeat eum nisi separatum. Separatum enim est per hoc quod accipitur non coniunctum, & non coniunctum existens ad hoc quòd accipiat vniuersi rationem, oportet quod accipiat ad multa de quibus est relationem: à tali igitur relatione habet vniuersi rationem: & ideò vniuersale duobus constituitur, natura videlicet cui accidit vniuersalitas, & respectu ad multa qui complet illam naturam in ratione vniuersi. Dubitabit autem fortasse aliquis de his qui nullam subiectam habent suppositorum multitudinem, an ipsa ad multa referuntur. Videtur enim ad multa non referri: quia multitudinem non habet ad quam referatur. Sed ad hæc & his similia per ante dicta patet responsio: sufficit enim vniuersali in eo quod est vniuersum quoddam, quod ipsum de se ambiat multa, siue illa sint, siue non sint, dummodo sint de potentia sui ambitus, sicut patet in forma solis quæ de natura sui ambitus & potestate multa ambit, licet nunquam procedat in actum huiusmodi multitudo. Sicut enim ars & intellectus agens multa ambiunt de potestate sua, quamuis fortè nunquam aliquid eorum quæ ambiunt, procedat in actum. Hoc igitur de origine vniuersalis, prout ipsū vniuersale est, tantum dictum sit à nobis.

Qua est causa coniuncta vniuersalis.

Vniuersale duobus constituitur. Vide pro hoc Auer. 7. meta. com. 46.

*

CAPVT

CAPVT VII.

Et eſt digreſsio declarans naturam ipſam quæ eſt vniuerſalis, & accidentia genera ipſius, per quæ efficitur in anima & in rebus, & vnum & multum, & commune & proprium, per quæ omnia concluditur ipſius differentia totius & vniuerſalis.

NAtura autem illa quæ eſt vniuerſale ſimplex, natura eſt ſecundum ſeipſam exiſtens, ex ſuis conſtans diffinientibus: aut ſi ipſa eſt primum diffiniens, tunc ipſa conſiſtit abſoluta in ſua quidditate, & non accipitur coniuncta alicui proprietati vel accidenti vel reſpectui quæ conſequuntur eſſe ſuum: ſicut ſi dicamus, quòd homo ſecundum ipſum quod homo eſt vel quod eſt homo: ſic enim non pendet eſſe ſuum ex intellectu eſſe vel in ſuppoſito eſſe: quia ſecundum hoc nihil eſt de eſſe ſuo, quòd non ingreditur in ſuam rationem diffinitiuam: & ideò hoc modo neque eſt proprium, neque commune, neque vnum, neque multa: quia nihil horum eſt in ratione diffinitiua, quamuis non repugnet, quin quodlibet iſtorum conueniat ei per aliquid adiunctum naturæ ſuæ ſiue ſubſtantiæ. Accidit enim ei eſſe in hoc & in illo, & per hoc efficitur proprium. Accidit enim etiam eidem referri ad multa, & per hoc efficitur vniuerſale ſiue commune. Accidit etiam eidem eſſe ſeparatum, & per hoc efficitur intelligibile. Accidit etiam ei terminatum eſſe & indiuiſum, & per hoc efficitur vnum. Et accidit eidem adhuc diuidi per materiæ diuiſionem, & per hoc efficitur multum. Si ergo quæratur à nobis, cum homo ſecundum id quod eſt homo accipitur, vtrum ſit commune, vel proprium, vel vnum, vel multa? Dicimus, quod ſecundum quod homo eſt homo, nihil eſt horum: quia nihil horum diffinit ipſum: ſed omnia hæc conſequuntur eſſe ipſius. Si autem ſic quæritur, vtrum homo in eo quod homo eſt, ſit vnum, vel multa, vel commune, vel proprium? Dicimus, quòd locutio dupliciter intelligi poteſt. Si enim cum dicitur in eo quod homo eſt homo, in prædicato intelligatur, tunc dicimus ſicut prius, quòd homo in eo quod homo nihil eſt illorum, ſed potius in eo quod homo eſt, animal eſt rationale. Si autem homo in ſubiecto ſit & eſſe prædicetur, tunc ſenſus eſt, homo in eo quod eſt, hoc eſt, in eo quod habet eſſe, cum eſſe multipliciter dicatur, nihil prohibet tunc hominem in eo quod eſt vnum vel multa eſſe commune in re. Cum autem dicitur, homo eſt homo, & homo in eo quod eſt homo eſt homo, non aliud eſſe importatur niſi quod eſt ex diffinitione: & ideò ſi omninò ſimplex talis natura accipiatur, non habebit diffinitionem: & in talibus idem quæritur per quæſtionem an eſt, & per quæſtionem quid eſt, & tale nec verè vnum, nec verè multa eſt, neque commune, neque proprium, ſicut eſt in cauſa prima. Hoc igitur modo acceptu natura ſecundum ſe verè eſt cauſa eorum quorum illa natura eſt: & hoc modo ſecundum naturam eſt ante rem ipſam. Sicut autem diximus vniuerſale licet ab hoc quod eſt in intellectu non ſit vniuerſale, non eſt tamen vniuerſale niſi ens in intellectu: & hoc probatur ſic: hoc enim modo eſt vniuerſale, prout accipitur vnum de omnibus: vnum autem de omnibus non eſt in eſſe quod habet in rebus: quia ſic vni & eidem rei acciderent multæ indiuiduationes, vel omnes, quod eſſe non poteſt. Oportet igitur, quòd ſit vnum de omnibus, prout vnum eſt ſeparatum ab omnibus. Huiuſmodi autem fit per intellectum, cuius probatio hæc eſt. Duæ enim formæ eiuſdem ſpeciei in vno ſecundum idem ineſſe non poſſunt. Accipiatur ergo homo à Sorte & accipiatur à Platone ſine omnibus indiuiduantibus, aut ſunt duæ formæ, aut non. Si ſint duæ & ſecundum idem ſunt in intellectu, tunc duæ formæ eiuſdem ſpeciei inſunt eidem, quod iam diximus impoſſibile. Si autem ſunt eadem, tunc eadem ratione de omnibus indiuiduis acciperetur idem: igitur idem quod in intellectu eſt vnum & idem, quod tamen eſt de multis: ſic igitur non eſt vniuerſale niſi dum intelligitur: & hæc eſt veritas, licet quidam ex ſola ignorantia philoſophiæ hoc negant.

Eſt autem hîc quoddam aduertendum valdè notabile: ex quo enim vna & ſimplex eſt natura quæ ſecundum ſe neque eſt in intellectu, neque in rebus, hæc pro certo quantum eſt de ſe eſt vna vbique & ſemper: & per hoc quod eſt in anima, nihil horum amittit: non enim per aliud eſt in intellectu niſi per hoc quod eſt eſſe ſeparatum, & hoc non opponitur alicui dictorum: in intellectu igitur exiſtens non videtur eſſe ſingulare, licet hoc dicat Auicenna: non enim eſt in eo ſicut in ſubiecto omninò, ſicut alibi oſtendimus. Videtur igitur in ipſo ſicut vbique & ſemper: & tunc non erit aliud in vno, & aliud in alio. De his autem alibi, & præcipuè in libro de perfectione animæ determinatum eſt. Ex inductis autem quoad propoſitam intentionem eſt hoc accipere, quòd natura illa cui accidit vniuerſalitas, in ſe eſt vnum quid: & ſecundum quòd accidit ei comparari ad multa, eſt vniens multa & eſſe ipſorum.

Et ex hoc accipitur differentia totius & vniuerſalis: quoniam totum ex hoc quod eſt totum, non eſt niſi in rebus ſignificatis ſingularibus: vniuerſale autem ex hoc quod vniuerſale, non eſt in ipſis. Adhuc autem totum ex hoc quod eſt totum numeratur partibus ſuis, & quælibet partium eſt aliquid ſubſtantiæ ipſius. Vniuerſale autem nec numeratur partibus, nec ſunt partes aliquid de ſubſtantia ipſius. Adhuc autem natura totius non conſtituit partes ſuas, ſed natura vniuerſalis conſtituit omnes partes ſuas: totum enim conſtituitur ex ſuis partibus: vniuerſale autem conſtituit ſuas partes, & non conſtituitur ex ipſis: & ideò totum nunquam poteſt fieri pars partis ſuæ: ſed vniuerſale quia conſtituit partes ſuas, poteſt fieri pars eſſentialis ſuæ partis. Amplius totum non eſt totum vnicuique parti ſecundum ſe: vniuerſale autem totum eſt cuilibet parti ſecundum ſe. Amplius totum non eſt totum niſi partibus præſentibus: vniuerſale autē eſt vniuerſale præſentibus & abſentibus.

Idem aſſerit Auic. in 5. ſuæ meta. cap. 5. Equinitas eſt tantum equinitas, &c.

Vniuerſale licet ab hoc quod eſt in intellectu non ſit vniuerſale, nō eſt tamen vniuerſale niſi ens in intellectu.

Quæ differentia eſt inter totum & vniuerſale.

Vide c. 19. tertij de anima.

sentibus. Amplius totum est totum finitarum partium: vniuersale autem respicit partes infinitas vel non finitas quantum est de se. Hæc igitur de vniuersali sint sic dicta.

CAPVT IV.

De eo quod dicitur colobon, quod quidem toti opponitur.

Text. c. 31. HAbita differentia totius & vniuersalis facile est scire quid est diminutum secundum quod opponitur toti in eo sensu quo totum idem dicimus quod perfectum. Hoc igitur Græci significantes dicunt colobon, quod sonat diminutum membrum: sed membrum generaliter vocatur pars quæ determinat situm aliquem in toto heterogenio, quod propriè totum vocatur. Dicitur enim colobon esse de numero quantitatum non quantumlibet, sed potius illud quod est colobon, oportet esse quantitatem quæ suo nomine & situ sit partialis, & suo nomine sit totum continens partes tales multas: & hoc est quando heterogenium totum cuius pars aliqua truncata est, totum non destruens: & hoc est quod nos consueuimus vulgariter vocare mutilatum, licet non propriè: quia mutilatum est amputatum naso: si enim duo diuidantur, & altera vnitatum auferatur ab altera, non est colobon: quia neutrum est pars alterius: in colobon autem amputatum oportet esse partem, & diminutum siue mutilatum, siue colobonium oportet esse totum. Nunquam enim colobonium est æquale relicto ex amputatione. Et vniuersaliter nullius quantitatis numerus detruncata aliqua parte ipsius ex hoc non efficitur colobonus: in coloboniis enim substantiam formalem quæ est species, oportet manere post partis detruncationem: parte autem aliqua à quolibet numero amputata, resultat alia numeri species, tam in truncato, quam in diminuto: & hoc est sicut si dicamus, quòd cilix siue arca est coloba: tunc enim post truncationem adhuc manet arca, licet sit aliqua parte diminuta. Numerus autem, sicut diximus, dempta aliqua parte non manet idem.

Adhuc autem quæ dicta sunt, oportet addicere, quòd illa sunt coloba propriè, quæ sunt partium dissimilium, sicut diximus: aut etiam neque hæc omnia quæ dicta sunt, sufficiunt ad esse colobi. Numerus enim est, vt diximus, non est colobon, quamuis dissimiles habeat partes, vt dualitatem & trinarium. Sed generaliter dicemus, quòd nullum talium totorum est colobon, cuius partium situs ipso nomine partium non facit differentiam, sicut manus, quæ suo nomine dicit positionem extrinsecus in latere, & oculus suo nomine dicit positionem superius, & cor suo nomine positionem interius: & sic de aliis, sicut superius determinatum est: & ideò homogenia, sicut aqua, & ignis, & huius, quæ in partibus non habent positionem nisi per accidens, non sunt colobia si diminuantur: ea enim quæ dicuntur colobia, oportet talia esse quæ in substantia partium per se habeant positionis differentiam.

Amplius cum omnibus inductis oportet quantitatem esse continuam partium eo modo quo continuum dicitur colligatum ad vnum per naturam vel per artem: aliqua enim quæ sunt dissimilium partium, habent quandam harmoniam, & non continuationem, & in compositione illa habent compositorum positionem, quòd vnum est extra & aliud intra: & tamen illa non sunt colobonia: quia nullum diminuitur ex alio, cum omnia distincta sint abinuicem secundum suas totalitates, & nullum eorum continuum cum altero.

Ad hæc autem quæ dicta sunt oportet scire, quòd non quælibet tota continua dicuntur colobonia, & ea tota quæ colobonia dicuntur, non sortiuntur hoc nomen cuiusque particulæ priuatione. Si enim auferantur ea quæ non sunt propria substantiæ, sicut ab aue plumæ, vel pili ab homine, non dicuntur colobonia propter talium priuationem: hæc enim sunt non de esse totius secundum quòd totum, sed quædam superflua quæ recrescunt ablata: & si non recrescunt, hoc est per accidens in quibusdam. Adhuc autem etiam si sunt propria substantiæ totius, tamen non adhuc dicuntur colobonia, si auferatur aliquid vbilibet: in tali enim loco potest esse positum in toto, quod ablatum non diminuit, sed destruit totum: & in tali loco potest esse ablatum, quod est de influentibus & effluentibus secundum materiam, quæ non determinat aliquam partem quæ positionis determinatam habeat differentiam in toto: & hoc est sicut si dicamus, quòd cilix siue arca perforetur in fundo: non enim ex hac parte positionem habente diminuitur, sed pars aliqua lædit in ipsa arca. Sed colobon siue colobonium vocatur, si auris amputatur ab animali, siue oculus, aut extremitas aliqua pedum vel manuum: ex hoc enim non destruitur animal secundum substantiam, sed manet adhuc animal, licet truncatum vel mutilatum. Hoc tamen totum non dicetur colobonium, si quis ab eo priuet carnem aliquam: quia caro est pars secundum materiam influens & effluens, non determinans situm in toto secundum positionis specialem differentiam. Nec est colobonium si diminuatur cor, aut splen, aut hepar: quia illa sunt intra & priuata destruunt totum: & ideò illorum subtractio interfectio est & non diminutio: & ideò non dicitur colobonium nisi diminuat extremitatem aliquam, quæ est de propria substantia totius, & qua ablata non destruitur totum. Adhuc autem non propter omnem ablationem cuiuslibet extremitatis dicitur colobon, sed oportet, quòd priuatum non recrescat. Aliter enim esset de influentibus & effluentibus secundum naturam: & quia oportet colobonium diminutum esse in aliquo quod est de propria substantia totius, ideò calui non sunt coloboni. Sic igitur patet, quòd colobon cuidam toti accidit, & non omni, nec accidit vniuersali quod suas constituit partes & saluatur in quolibet eorum: & id quod est totum, pars est vniuersalis. Hæc igitur dicta sint de colobon. Oportet autem scire, quòd si colobon secundum diminutam rationem ipsius accipiatur, tunc quodlibet inductorum aliquo modo improprietatis colobon potest appellari: semper tamen accidit toti & non vniuersali.

CAPVT

CAPVT IV.

De modis quibus determinatur generis multiplicitas.

Tex. c. 33. EA ex quibus eſt aliquid, quædam ſunt principia ſecundum eſſe, & de his habitum eſt: quædam autem ſunt principia ſecundum cognitionem, & hæc ſunt genus & differentia, & de his oportet terminare: quia aliter non poſſumus venire in cognitionem ſubſtantiæ, & quid eſt. Determinemus igitur primò modos generis, & modos differendi ſecundum genus, & poſteà accipiamus proprium modum generis, & proprium modum differentiæ, & oſtendamus naturas ipſorum. Genus ergo dicitur vno modo à generatione, quando eorum quæ ſunt vnius ſpeciei propagatio vel generatio continua eſt: & hoc modo omnia illa quæ multiplicantur ſub forma vna, generatione vniuoca dicuntur eſſe genus vnum: hæc enim omnia ſunt vnius potentiæ, & vnius formæ: & eorum propagatio eſt ſub forma vna, ſicut dicitur hominum eſſe genus vnum, eò quod continua eorum generatio ex vno non intercipitur aliquo generante vel generato ſecundum formam aliam: & ex hoc patet, quòd omnium eorum quorum eſt genus hoc modo dictum vnum propagatio, eſt vnum ex vno ſecundum naturam, quodcunque ſit illud: hoc enim quidam ponunt conſtellationem quandam: quidam autem indiuiduum eiuſdem generis vnum: quidam autem rationem naturæ vnam: quia virtus generantis eſt à natura illa: & virtus quæ eſt in materia, imago eſt virtutis illius: & ideò tres opiniones tangunt mouens primum & agens primum & determinatum & formam primam virtutes & actus informantem, & quoad hoc quilibet ſic opinantium aliquo modo dicit verum.

Alio autem modo dicitur genus ex quo aliqua ſunt ſicut ex primo mouente materiam ad generationem ipſorum: ſicut enim dicitur vulgariter, quòd quidam ſunt Elines genere, & quidam Ioues, eò quod priores ab Elino primo patre, ſequentes verò à Ioue primo generante ſunt traducti: & magis quidem denominatur conſequens à generante patre, quam à materia ſiue à matre. Aliquando tamen denominatur à matre fœmina, ſicut à Pyrrhea ſiue Pyrrha Pyrrithæ vocantur: huiuſmodi autem cauſa in libro de animalibus aſſignata eſt: quia videlicet mater eſt ſicut materia, pater autem eſt ſicut factor & ſpecies in generatione.

Amplius autem tertio modo & genus quod eſt quaſi id in quo ſunt ſpecies ſicut in ſubiecto ſubſtantiali ſibi ſecundum imaginationem & ſenſum: & hoc eſt ſimillimum cum materia, ſicut ſuperficies dicitur genus figurarum ſuperficialium, & ſolidum ſiue corpus dicitur eſſe genus figurarum corporalium: ſed in hoc eſt differentia, quod hæc ſine tranſmutatione figuris ſuperficialibus vel corporalibus determinantur: figurarum enim eſt aliqua ſuperficialis: & hæc quæ eſt ſuperficies quædam talis vel talis, hoc eſt, ſic vel ſic figurata: figurarum verò alia eſt quæ eſt ſolidum ſiue corpus talis vel talis: hoc autem ſiue ſit ſuperficies, ſiue ſolidum ſubiectum eſt differentiis & in differentiis quæ conſtituunt figuras eſſe ſubiectum, tamen ſine ſui tranſmutatione.

Amplius autem genus dicitur propriiſſimè, quod eſt genus, ſicut dicitur genus in orationibus diffinitiuis: in his enim id quod primum ineſt, & quod in quid prædicatur, hoc dicitur eſſe genus: & hoc eſt quaſi fundamentum omnium aliorum, ſiue ſint ſubſtantialia, ſiue accidentalia: hoc enim eſt ſubiectum primum non exiſtens in aliquo ſicut in ſubiecto: & huius quidem ipſæ differentiæ ſubſtantiales dicuntur eſſe qualitates. Et hoc differt ab eo quod ante dictum eſt: quoniam ſuperficies quidem realiter eſt, in quo ſecundum aliquam partem ſui fiunt figuræ: & ſolidum eſt, in quo ſecundum aliquam partem ſui fiunt figuræ corporeæ, & non ſecundum totum: quia figura non eſt niſi ſecundum exterius in ſolido, & figura non eſt niſi in termino ſuperficiei. Et hoc quidam non conſiderauerunt: & ideò non niſi tres modos generis eſſe determinauerunt. Genus autem in orationibus diffinitiuis eſt ipſa ſubſtantia eius cuius eſt genus, non ſecundum poteſtatem ipſius, ſed ſecundum totam ipſius naturam & ſubiectum: & differentiæ ſunt ſicut qualitates eſſentiales iſtius generis, & hoc eſt genus propriè dictum.

Capitulariter ergo perſtringentes quæ dicta ſunt, dicimus quòd genus tot modis dicitur ſicut dictum eſt. Primo enim modo dicitur ſecundum generationem continuam eiuſdem naturæ ſecundum ſpeciem, & hoc eſt generis fluxus ſub vna communi natura. Aliud autem ſecundum genus dicitur ſecundum generationem ex vno primo mouente. Aliud autem dicitur ſicut forma ſiue figura ſuperficiei vel corporis. Aliud autem quarto modo dictum dicitur genus ſicut materia, non tamen omninò idem cum materia: id enim cuius differentia eſt & eſſentialis qualitas ſpecificans ipſum & determinans hoc eſt ſubiectum quoddam, quod aliquo modo dicimus materiam.

CAPVT X.

Et eſt digreſsio declarans naturam generis, & diſtinctionem eius à materia & à differentia.

HÆc autem vt plenius intelligantur, oportet nos determinare naturam generis ſubtili determinatione. Sicut autem iam patuit, natura generis eſt, cuius qualitas eſſentialis eſt differentia. Natura igitur quæ in ſuis ſubſtantialibus conſiſtit, ad eſſe ſuum non indigens differentia, eſt genus: quoniam ſi ad eſſe ſuum vt genus eſt, differentia indigeret, oporteret quòd in omni generis diffinitione reciperetur differentia: & hoc falſum eſt: quoniam licet aliquod genus diffiniatur, hoc tamen accidit ei non inquantum quidem genus eſt, ſed potius vt eſt ſpecies quædam ex genere ſuperiori, &

differentia conſtituta: ſi enim genus ſecundum quod genus haberet diffinitionem, omne genus haberet diffinitionem, quod falſum eſt: & conſtat ex præcedentibus: quia id quod ſimpliciter eſt genus & non eſt niſi genus, nullam habet penitus diffinitionem. Iam enim oſtendimus, quòd cum dicimus, ſubſtantia eſt ens per ſe exiſtens, per ſe exiſtens non dicitur niſi non in alio exiſtere: & hoc non addit ſicut differentia aliquid ſuper ens: & ideò realiter idem eſt ens verum & ſubſtantia, & omnia alia ſunt modi quidam entis. Conſtat igitur, quòd genus in eo quòd genus, ad eſſe ſui ſecundum ipſum quod genus eſt, non indiget differentia: ad eſſe igitur ſuum ſecundum quod genus eſt, non eſt natum recipere alterum: eſt igitur ſicut exiſtens in ſeipſo in eo quod eſt genus. Igitur hoc modo eſt in ſe exiſtens, in nullo exiſtens vt in ſubiecto: & exinde habet, quòd in quid prædicatur, & eſt ſubſtantia eius cuius eſt genus: quia eo cuius genus eſt, non indiget aliquo ad eſſe ſuum in eo quod genus eſt. Materia autem non comparatur ad id cuius materia eſt, ſicut non indigens aliquo, ſed potius ſicut imperfectum indigens forma: & ideò non comparatur niſi ſicut pars, quæ eſt in potentia aliud ſecundum eſſe: & ideò in ſe ſubſiſtens non intelligitur, niſi per analogiam ad formam: & ideò differt à genere in hoc ipſo: & hoc eſt vna cauſarum quare materia non prædicatur de eo cuius eſt materia, cum tamen genus prædicetur de eo cuius eſt genus: genus enim cum ſit ſubſtantia non determinata per differentias, ſed determinabilis, & non deſignata per materiam, ſed deſignabilis: & hæc ſubſtantia eſt totum quod in quid dicitur eorum quorum eſt: oportet quod ſicut ſubſtantia prædicatur de his quæ ſunt ſub ipſa, quod ita etiam genus prædicetur: homo enim eſt ſubſtantia animata ſenſibilis, etiamſi non intelligatur deſignari per accidentia indiuiduantia: & ſi non intelligatur determinari per differentiam rationalem, eſt enim homo ſubſtantia confuſa, quæ eſt quid ipſius, ſicut eſt ſubſtantia determinata & deſignata. De his autem in conſequentibus ſequentis poſt iſtud capitulum plenius agemus. Quantum enim ad præſentem pertinet ſpeculationem, non intendimus oſtendere, niſi quid ſit generis natura, & qualiter differt à materia.

Nota in quo genus differt à materia. Vide etiam pro hoc Auer. 1. metaphyſi. com 17. & 12. meta. 4. 1.

Quamuis igitur ſic differat à materia ſicut dictum eſt, tamen plurimam cum materia habet conuenientiam: & inter cæteras conuenientias quas habet cum ipſa, præcipuè habet tres, quarum vna eſt, quæ eſt aliarum cauſa, quod genus eſt forma huius compoſiti quod eſt propinqua materia vel remota: ſiue enim materia remota accipiatur, ſiue proxima, ſemper eſt compoſita & natura formæ huius compoſiti quod eſt ex materia, quæ eſt ſubſtantia quædam, & potentia quæ eſt habitualis inchoatio formæ, eſt forma id quod vocamus genus, & in hoc habet affinitatem cum materia: id enim quod nec forma eſt nec formam habet, nec habet analogiam ad formam, non eſt deſignabile per nomen aliquod, & ſui nulla poteſt eſſe penitus notitia. Secunda autem conuenientia eſt, quæ oritur ex ipſa, quod ſicut materia non eſt aliquid niſi in potentia, ita genus in eo quod genus, non eſt aliquid exiſtentium determinatum niſi in potentia. Tertia autem conuenientia eſt, quòd ſicut materia in potentia eſt habens formas, ita genus poteſtate habet differentias quæ ſunt qualitates ipſius, ſicut forma ſubſtantialis eſſentialis qualitas eſt materiæ. Vnde autem habeat genus quod prædicetur de toto, cum tamen non ſit niſi pars eſſe totius, poſterius dicemus.

Nota tres conuenientias quas habet genus cum materia.

Quod autem iam diximus de natura generis, quòd eſt quid determinabile differentiis & deſignabile materia & indiuiduantibus in omni eo cuius eſt genus, ita dicimus, quòd eſt eſſentialis vniuſcuiuſque qualitas quæ eſt differentia: hoc enim poteſt accipi dupliciter. Vno quidem modo in ſe abſolutè accepta, ſicut ſi rationale ipſam dicemus rationabilitatem, & hoc modo quidem poteſt eſſe pars eius, ſcilicet hominis: & generaliter loquendo eius cuius eſt differentia: ſed non habet differentiæ rationem, nec hoc modo de re cuius pars eſt, prædicatur. Hoc enim modo non eſt prædicabile de aliquo, niſi fortè de ſeipſa. Secundo autem modo accipitur, ſicut eſſe determinati actus: & hoc modo eſt differentia: quia hoc modo per diuiſionem exit à genere, & eſt in ipſo poteſtate, & eſt qualitas eius: & ſic licet non ſit eadem natura cum genere, tamen hoc modo prædicatur de ſpecie quam conſtituit; quia ipſa eſt eſſe ipſius ſecundum actum, ſicut genus eſt eſſe ipſius ſecundum potentiam.

Differentia dupliciter conſiderari poteſt.

Eſt autem attendendum, quòd genus in eo quod genus, non eſt niſi ſubiectum primum in eſſe eius cuius eſt genus, ſed ſecundum quod ſit determinatum ad actum vel non determinatum, vel ſic deſignatum indiuiduantibus vel non deſignatum, hoc non conuenit ei ſecundum ſe per ea quæ accidunt, ſicut ſupra diximus de vniuerſali: & ideo vnum & idem in ſubſtantia eſt determinatum & non determinatum, & deſignatum & non deſignatum. Similiter etiam accidit ei eſſe in intellectu, vel non eſſe in intellectu. Quantum enim eſt de natura ſua non eſt niſi ſubſtantia quid exiſtens non in alio per hoc quod eſt genus: & ideo per hoc ipſum quod eſt, ſubiectum primum eſt: quia id quod ſimpliciter non habet in alio exiſtere, eſt ſubiectum: propter quod accidit etiam ei commune eſſe: quia hoc habet inquantum eſt non deſignatum vel non determinatum: cum autem genus ſit ſic ſubiectum reſpectum potentiæ habens ad differentias, ſequitur neceſſariò, quòd omninò ſimpliciter non eſt genus, neque habet genus omninò ſimplicem naturam ſicut Deus: & ſi intellectus in omnino ſimplici ponit genus, oportet quòd intellectus ſic ponens genus, reſpectus diuerſitatis generis & potentię ponat in ſemetipſo accipiendo ſimplex ad modum compoſiti. Licet autem dixerimus differentiam contineri in ambitu generis ſiue poteſtatis eius, tamen genus non indiget eis ad ſui ſuſtantiam: eò quod omnes ſunt poſt ſubſtantiam ipſius. Hoc igitur eſt quod de generis hîc dicere voluimus natura.

CAPVT

CAPVT XI.

De his quæ ſunt in poteſtate generis, & ſunt veræ differentiæ ipſius.

Tex. c. 33. POſt hæc autem conſiderandum quæ recipiantur in genere ſicut eſſentialia ipſum ad ſpeciem determinantia. Poſſet enim aliquis dubitare : quia ex quo differentiæ conſequuntur naturam generis & ſubſtantiam, & hoc quod conſequitur naturam alicuius & ſubſtantiam, cius qualitas eſt & accidens, videtur, quod differentiæ eſſent accidenta generis. Hoc autem omnino eſt falſum & impoſſibile : quoniam accidens non perficit in eſſe id cuius eſt accidens. Differentia autem licet non perficiat genus in eſſe generis, tamen perficit ipſum in eſſe : ſicut & forma quæ non perficit materiam in eſſe materiæ, tamen perficit ipſam in eſſe : quia tam eſſe generis quam eſſe materiæ eſt eſſe potentiæ: omnis autem potentia indiget aliquo perficiente alio à ſeipſa. Vnde noandum eſt, quòd cum diuiditur genus, diuidentia talia debent eſſe quorum vnum non permutetur in aliud ſecundum eſſe vel ſecundum rationem, ſaluata ſubſtantia diuidentis : neque vnum & idem debet ſaluata ratione ſubſtantiæ ſub forma duarum diuidentium inueniri : quia aliter genus non diuidunt : ſi enim vnum diuidentium mutatur ad formam alterius, ſaluata ratione ſuæ ſubſtantiæ, tunc forma alterius diuidentis eſt in eo non ſicut quædam pars eſſe ipſius : eſt igitur accidens : & quod in vno eſt accidens, in nullo eſt ſubſtantia : igitur hoc etiam in alio aliquo aliqua non potuit eſſe forma ſubſtantialis. Idem autem ſequitur ſi daretur, quòd idem eſſet ſub forma duorum diuidentium.

Differentia etſi non perficiat genus in eſſe generis, perficit tamen ipſum in eſſe.

Amplius conſiderandum eſt, quòd ſunt immediatè à generis poteſtate exeuntia : hoc autem eſt ſi genus ſequantur ſecundum ipſum quod eſt : vnde ſi quis diuidat ſubſtantiam dicens, quòd eſt ens ſuſceptibile motus, vel ens non ſuſceptibile motus, ſiue inſuſceptibile motus, patet quod illæ non ſunt differentiæ : quia ſuſceptibile eſſe motus non conuenit ſubſtantiæ ſecundum ipſum quod ſubſtantia eſt, ſed ſecundum quod corpus locabile eſt vel relatum ad locum : inſuſceptibile autem non conuenit ei per hoc quod ſubſtantia eſt, ſed per hoc quod incorporea eſt quædam ſubſtantia : & ideo diuidenda eſt per corporeum & incorporeum. Vnde ſi fiat diuiſio per ea quæ conueniunt gratia inferioris, ſemper fit per ea quæ non conueniunt generi ſecundum ipſum : & ideo illa non ſubſtantialiter dicuntur eſſe in poteſtate generis, ſicut etiam non ſunt in materia quæ non ſunt in poteſtate ipſius.

Amplius ſi ſint immediata generi, non adhuc neceſſariò ſunt differentiæ ipſius : quia poſſunt eſſe accidenta concomitantia genus : & hæc cognoſcuntur in genere contracto ad ſpeciem & degnato in indiuiduo exiſtentia non dant eſſe, ſed ſunt eſſe conſequentia : ſicut ſi animal diuidatur per maſculum & fœminam : hæc enim concomitantur animal in eo quod eſt animal, & ſunt animalis ſolius & omnis, & in animali determinato & deſignato ſequuntur eſſe perfectum : quia potentia generandi non eſt niſi iam exiſtentis & perfecti in eſſe : differentia autem ſexus non eſt niſi ſecundum potentiam generandi in alio vel ex alio determinata : & ideo iſta ſunt concomitantia, animal ex paſſione materiæ ſecundum calidum vel frigidum, ſicut in ſcientia de animalibus determinatum eſt. Conflictus enim multi ſunt in materia, & aliquando quidem alterando inducunt aliquid proportionabile ſibi vel proportionatum ſuo fini : aliquando etiam inducunt præter proportionem illam aliquod accidens : & quando fini animalitatis determinandæ in omnes ſpecies proportionatum eſt, tunc illud accidens totam comitatur generis communitatem : & tamen non eſt differentia. Fiunt etiam aliquando accidentia, quæ ſunt accidentia gratia generis ſuperioris vel differentiæ generis ſuperioris : vt ſi dicerem, quòd animal eſt album, vel non album : hæc enim accidunt gratia corporis, quod eſt genus animalis. Aliquando enim fiunt accidentia gratia differentiæ generis quod diuiditur : ſicut ſi dicam animal eſſe nutritiuum vel non nutritiuum, vel alio modo tali : hæc enim accidunt, eò quod accipiuntur à potentia animæ & non ab ipſa. Et quocunque modo tali accipiantur differentiæ, differentiæ communiter dictæ ſunt, & non propriè, licet aliquando ſunt concomitantes totum generis ambitum. Differentiæ autem veræ ſunt, quæ ſicut formæ & actus ſunt intra generis poteſtatem. Illæ enim ſpecificant genus, ſicut forma materiam : & illæ ſunt quæ dant eſſe ſubſtantiale : & ideo genus ad hoc quod actu ſit, indiget determinante : & ad hoc quod hoc aliquid ſit, indiget & determinante & ſpecificante & deſignante : & cum non prædicetur de eo quod ſubiicitur niſi ſecundum quod eſt natura ipſius de quo prædicatur, conſtat quòd prædicatur vt determinatum & ſpecificatum & deſignatum, & ſic eſt totum. Si enim prædicaretur vt non determinatum & deſignatum, cum hoc modo non ſit niſi pars, ſequeretur quòd prædicaretur pars de toto: & hoc eſt impoſſibile. Si quis autem obiiciat, quòd genus determinatum eſt idem cum ſpecie, & determinatum & deſignatum idem eſt cum indiuiduo, & ſic eadem erit prædicatio generis & ſpeciei, diceremus quòd hoc eſt falſum. Genus enim ſiue ſit determinatum, ſiue ſecundum ſe in eſſe potentiali acceptum, ſemper eſt genus : & ideo ſuperius diximus, quòd generi accidit eſſe determinatum, vel non eſſe determinatum. Quod ex hoc probatur quod neuter horum ingreditur in illius naturæ diffinitionem quæ eſt genus : vnde reſpectus quem habet ad determinans & deſignans, non facit ipſum non eſſe genus: ſublato enim determinante non tollitur natura generis, & poſito ipſo non ponitur: quia ſine hoc habet eſſe, & non indiget determinante ad hoc quod habeat eſſe generis. Similiter autem cum deſignantia ipſum ſint indiuiduantia quæ faciunt ipſum, ſic id ſolum eſſe, non eſt aliud ſublatis per intellectum indiuiduantibus, remanet adhuc genus id quod eſt, licet deſtruatur ſingularitas quæ per indiuiduantia deſignata fuit: ſpecies autem eſt totum

eſſe determinatum potentia & actu: & ideo remota differentia per intellectum ſpecies non remanet ſpecies: & ideo ſpecies non indiget determinante eſſe ſuum, ſed deſignante tantum indiuiduo: & ideo ſpecies vt totum prædicatur.

CAPVT XII.

De modis quibus dicitur diuerſum genere.

Tex. c. 33. His habitis facile ſcitur quæ ſunt diuerſa genere. Diuerſa enim genere ſunt, quorum eſt diuerſum primum ſubiectum, cuius differentiæ ſunt qualitates: & illa ſunt non eiuſdem potentiæ: & ideo non reſoluitur alterum in alterum: quia ea quorum non eſt potentia vna, non tranſmutantur vel reſoluuntur adinuicem; & ſimiliter quæ ſunt diuerſa genere, non tranſmutantur vel reſoluuntur ambo in idem: quia ſi in idem reſoluerentur, non reſoluerentur niſi in eandem potentiam, & ſic eſſent vnius & eiuſdem generis: & hoc eſt contra hypotheſim, ſicut ſpecies & materia in genere ſunt vnum, quoniam ſpecies ſiue forma eſt in poteſtate materiæ ſicut in genere. Diuerſa etiam dicuntur in genere, ſicut quæcunque dicuntur ſecundum diuerſam entis categoriam. Alia namque ſecundum huiuſmodi categoriam quid ſiue ſubſtantiam ſignificat, alia quale quid, & alia quantum quid, & alia ſignificant quid eſt aliorum prædicamentorum ſecundum quod in locis prius eſt diuiſum: ea enim quæ ſunt in diuerſis categoriis, non reſoluuntur abinuicem ſicut ſunt ſubalterna in quibus inferius reſoluitur in ſuum ſuperius: neque reſoluuntur ambo ad vnum aliquid, ſicut ſpecies coæquè reſoluuntur in vnum & idem genus. Hic igitur hoc modo & hac de cauſa diuerſa genere dicuntur.

CAPVT XIII.

Et eſt digreſſio declarans ſuperius inductos modos multiplicis generis, & ſecundum quem modum differentia ſit qualitas generis.

OPortet autem ſcire, quòd modi qui de multiplicitate generis & differentium genere dicti ſunt, omnes ad vnum reſpiciunt: generatio enim continua vnius primò eſt generis, eò quod id quod primò vnum exiſtens communicabile eſt multis, eſt genus: & ſi ſpecies communicat ſe multis, hoc non conuenit ei primò, ſed conuenit ei inquantum eſt aliquid generis: nec conuenit alicui ante genus: quia illa quæ communicant ante genus exiſtentia, non communicant vniuocè, ſed per analogiam. Amplius ſpecies non communicat ſe niſi per diuiſionem materiæ: genus autem ſecundum formalem multiplicationem ſe communicat, quæ verior eſt communicatio, eò quod formæ quibus communicat ſe genus, de ipſa exeunt generis poteſtate, materia autem de poteſtate ſpeciei non exit. Generatio enim continua primò & per ſe eſt generis: genus enim dicitur ſicut à mouente primo in tali communicatione oportet quod illud ſit particulare: quia talis motus non niſi particulari conuenit: ſed cum probatum ſit talem communicationem primò generis eſſe, conſtat quòd & mouens ad talem communicationis fluxum non habet primò virtutem mouentem ad hoc, niſi ex natura generis quæ eſt in ipſo: patet igitur, quòd etiam ſecundus modus ad genus reſpicit: quia licet ſit actus particularium virtutum, tamen quibus fiunt actus omnes inſunt particularibus à natura. Iſti igitur ſunt duo modi magis improprij.

Tertius autem modus minus improprius eſt: in hoc enim dicitur ſubiectum primum: ſed quia non in toto ſubiicitur, ideo aliquid habet improprietatis. Eſt autem adhuc & alius in illo modus improprietatis: quia & figura non eſt in eodem genere cum ſuperficie & corpore: & ſi quidem ſuperficies & corpus verè genera eſſent figura ſuperficialis & corporalis, oporteret quòd differentiæ cum genere eſſent eiuſdem generis, eo modo quo differentia ad genus reducitur. De modo autem illo in ſequentibus erit manifeſtum. Hæc autem quæ dicta ſunt circa modum tertium, valdè ſunt notanda: quia circa modum illum vſque hodie plurimi errauerunt.

Quartus autem modus verus eſt, qui eſt ille quod ſubiectum primum in orationibus diffinitiuis ſubiectum dicitur eſſe, cuius qualitates ſunt differentiæ: & iuxta hunc modum ſumitur modus tertius. Quod autem qualitas generis dicitur differentia & non ſpeciei, ideo eſt: quia ipſa non eſt qualitas eius cui dat eſſe, & ipſum in eſſe conſtituit: ſpeciei autem dat eſſe & ipſam in eſſe conſtituit: & ideo ipſius ſpeciei eſt ſubſtantia propria: genus autem non conſtituit in eſſe, nec dat ei eſſe, ſed conſequitur ipſum: & quia conſequitur ipſum genus, nec aliquid aliud in quid prædicatum eſt de ratione eius, & ideo ſecundum totam eſſentiam ipſius remanet qualitas, quod non facit ſpecies in cuius ratione eſt quid quod eſt genus. Et hæc eſt cauſa, quòd id quod ſimpliciter eſt genus, eſt tantum quid. Quod autem eſt differentia, eſt quale tantum. Et quod eſt participans vtrumque, eſt qualis quid, & hoc eſt ſpecies, vel id quod ſecundum diuerſos reſpectus eſt ſpecies & genus.

Sunt tamen quidam contra hoc obiicientes: dicunt enim, quòd id quod prædicatur de aliquo vt ens de ratione ipſius, aut eſt communiſſimum prædicatum, aut non eſt communiſſimum, ſed eſt in alio quodam communiore. Differentia autem prædicatur de aliquo, ſicut ens de ratione eius de quo prædicatur: quia ſic prædicatur de ſpecie: non autem prædicatur vt prædicatum communiſſimum. Prædicatur igitur vt ens in alio communioni. Omne autem quod eſt prædicatum in alio communiore exiſtens, habet differentiam per quam differt ab his quæ ſunt ſecum in eodem: igitur differentia habet differentiam. Eſt autẽ hæc obiectio Alpharabij & Auicen. Philoſophorum, quam & ſic ſoluunt dicentes, quòd hæc propoſitio, quòd omne quod prædicatur de aliquo vt ens de ratione ipſius, aut eſt prædicatum communiſſimum,

Nota obiectionẽ Alpharabij & Auicen. & ſolutionẽ.

mum, aut eſt in alio communiore, propoſitio eſt quæ concedi poteſt in aliquo : quia eſſe in genere communiori dupliciter dicitur: aut enim eſt in genere communiore, ita quod illud communius genus ſit de ratione ipſius, aut vt ſit concomitans ipſum. Cum autem additur, quòd differentia prædicatur de ſpecie, hoc ſimpliciter d cunt eſſe verum : quoniam rationale prædicatur de homine, & aliæ differentiæ prædicantur de aliis ſpeciebus : non enim ipſa rationabilitas differentia eſt, ſed potius rationale : & cum hoc iterum dupliciter dicatur, de habente videlicet animam rationalem, & hoc eſt homo, & ſic non eſt differentia, ſed differentiam habens : & dicitur de actu ſiue endelechia quæ eſt eſſentialis actus qui eſt eius quod habet animam rationalem eſſe in eo quod rationale eſt, & ſic eſt differentia quæ cum genere conſtituit ſpeciem: & hoc modo prædicatur differentia de eo cuius eſt differentia : illo autem modo quo accipitur vt rationalitas, non prædicatur niſi ad modum generis de hac rationabilitate & de illa. Cum autem vlterius concluditur, quòd differentia non exiſtens prædicatum communiſſimum, ſit in alio communiori, dicunt hoc poſſe concedi ſub hoc ſenſu, quòd in genere eſſe dicitur id quod concomitatur genus. Hæc autem ſolutio licet bona & vera ſit, tamen aliquid addendum videtur, vt intelligatur. Genus enim dupliciter concomitari poteſt, vt videlicet ſubiectum tantum, vel vt ſubiectum & principium quoddam. Si vt ſubiectum, tunc cum illo quod ſic concomitatur, non conſtituit aliquod vnum, ſicut corpus concomitatur prædicationem colorati: quia ſi eſt coloratum, eſt corpus. Aliquando autem comitatur genus aliquid ſicut ſubiectum ſimul & principium, ſicut concomitatur differentiæ poſitionem. Differentia autem per diuiſionem exit à genere, & eſt in ipſo, & principiatur ab ipſo, ſicut determinatum & perfectum principiatur ex indeterminato & imperfecto: & ſicut formæ principiantur ex materia, eò quod inchoatio ipſarum eſt in ipſa : & ideo genus & generis potentia perficitur & determinatur ex differentia : & in conſtitutione ſpeciei non additur ſibi differentia vt penitus aliud, ſed potius vt idem determinatum. Quod autem ſic eſt in genere, non habet genus, vt ens de ratione ſui : & ideo non ſequitur, quòd habeat differentiam, ſed potius eſt ſimplex actus ſeipſo, hoc eſt, tota ſua quidditate differens ab omnibus aliis in eodem genere ſecum exiſtentibus. Et hæc valde notanda ſunt : quia plurimam in hac ſcientia & ſequentibus habent vtilitatem.

Rationalitas non eſt differentia, ſed rationale.

Aliquid poteſt concomitari genus duobus modis.

In conſtitutione ſpeciei non additur generi differentia vt penitus aliud ſed vt idem determinatum.

Sed attendendum eſt, quòd ſicut diximus, differentia nunquam eſt deſignanda vt abſtracta, vt verbi gratia rationalitas & irrationalitas differentiæ dicantur : quia iſta ſignificatio non eſt niſi in modo intelligendi differentiam per modum naturæ exiſtentis per ſe, cuius eſſentia acquiſita eſt ex principiis ſuæ diffinitionis : & hoc modo non eſt acquiſitum eſſe differentiæ, cum ipſa ſit qualitas ſimplex, ſed intellectus differentiæ eſt ſicut ſi ponamus non eſſe naturam hominis, & adhuc remanere hominem in eſſe animalis rationalis : tunc intelligamus actum animalitatis vltimum ſecundum illum modum quo eſt actus eius : quia ſic non eſt abſtractum, ſed in eſſe acceptum : ſic enim ſemper eſt ſimplex, & tamen ſemper eſt in aliquo quod determinatur & perficitur per ipſum: eſſe enim in potentia & eſſe in actu idem eſt, & eiuſdem eſſe ſecundum ſubſtantiam : & non differt niſi per eſſe potentiæ & eſſe actus, in eo quod eſt actus, & in eo quod eſt potentia : quæ differentia in ſubſtantiali eſſe nullam facit diuerſitatem. Et hoc patet cum dico menſuram, & addo lineam quæ eſt menſura ſecundum ſolam longitudinem determinata, nihil addo quod in menſura non fuerit, vel quod à menſura diuerſum : ſed id quod fuit potentia & indeterminatum, feci eſſe actu & determinatum : eſſe autem indeterminatum & in potentia & eſſe determinatum & actu demonſtrant quidem principiorum quandam diuerſitatem, ſed non inducunt aliquam diuerſitatem in ipſo eſſe ſecundum ſubſtantiam.

Amplius autem ex his patet, quòd differentia ſubſtantiæ ſubſtantia eſt, & differentia accidentis eſt accidens : quia non poteſt eſſe niſi in ſubſtantia, cuius principium ſubſtantia eſt, & cuius effectus eſt ſubſtantia. Similiter autem non poteſt eſſe niſi accidens, cuius principium accidens eſt, & cuius effectus eſt accidens. Oſtendimus autem principium differentiæ eſſe genus : quamuis enim non ſit principium effectiuum, eſt tamen principium in quo tota eſt differentia ſecundum eſſe confuſum & inchoatiuum. Ex hoc autem vlterius patet, quòd ſi in genere non ſit differentia ſecundum poteſtatem formalem, differentia per diuiſionem non exibit à genere : & ſi differentia per diuiſionem non exit à genere, differentia cum genere non conſtituit ſpeciem : & ſic genus non erit genus. Ex his igitur patet generis & differentiæ natura.

Facile autem eſt ex his cognoſcere diuerſa genere ſecundum modum ſuperius aſſignatum: quoniam ex quo in genere ſunt differentiæ oppoſitæ & primæ maximè diſtantes, ex quibus ſunt omnes mediæ differentiæ, & ideo non ſunt primæ, oportet quòd poteſtas generis ſit forma quædam ambiens differentias oppoſitas. Quæcunque autem ambiuntur vna formali poteſtate ſecundum rem accepta, tranſmutantur adinuicem. Quæcunque ergo ſunt in genere vno, eorum eſt tranſmutatio adinuicem, & eſt cauſa vera, quare adinuicem tranſmutantur : quia ſic ſunt eiuſdem potentiæ : ſublata igitur huiuſmodi cauſa tollatur effectus, & ſic diuerſa genera ſunt vnum : quia adinuicem non eſt tranſmutatio. Et ſic patet omnium quę inducta ſunt, clarus intellectus.

CAPVT XIV.

De diſtinctione modorum falſi.

EX compoſitione principiorum prouenit verum & falſum, & ſimiliter ex compoſitione partium entis, & ex eadem prouenit ens per accidens, ſicut etiam ex ipſa entis & vnius diuiſione, quas ſupra induximus, eſt manifeſtum: & ideo oportet nos in huius libri fine de his tractare. Primò autem de falſo tractabimus : eò Tex. c. 34.

quod accidit compoſitioni,accidens autem magis accidit componentibus. De vero autem non determinabimus : quia de hoc multa iam in 4. lib. ſuperius ſunt determinata. Dicimus igitur, quòd falſum eſt in complexis primò , & in incomplexis ſecundo,vel in his quæ ſicut vnũ eſſe dicuntur incomplexorum. Falſum autẽ in complexis dicitur vno modo, prout dicimus res falſas ſibiinuicem non attributas, vel ad ſeinuicem diuiſas : quoniam licet verum & falſum in anima ſint ſicut in ſubiecto componente & diuidente & accipiente, tamen cauſa veri & falſi eſt in rebus ex hoc quod componuntur vel diuiduntur : & ideo in eo quod res eſt vel non eſt, omninò eſt vera vel falſa. Falſum autem huiuſmodi duplex eſt. Quoddam enim eſt cauſatum per hoc quod res quæ ſignificantur componi, non componuntur : vel quando ſignificantur diuidi , non diuiduntur ſimpliciter. Aliud autem eſt quod impoſſibile eſt componi vel diuidi, quæ diuidi vel componi ſignificantur, ſicut dicitur diametrum eſſe commenſurabilem,vel diametrum non eſſe commenſurabilem : hoc enim eſt falſum & impoſſibile. Et ſicut te dicitur ſedere quando ſtas, vel non ſedere quando ſedes: hoc enim eſt falſum , ſed non impoſſibile. Et ideò primum quidem ſemper eſt falſum : ſecundum autem quandoque eſt falſum, ſed non ſemper : & hi modi falſitatis non ſunt vnus & idem.

Dicuntur item falſa ſecundum rem , ſiue ſint complexa , ſiue incomplexa , quorum falſitas non eſt niſi in anima efficiente ea : ideò quod illa apta nata ſint quidem videri , eò quod ſunt rerum quarundam imagines. Sed cum apprehendente non videntur qualia ſint , aut qualia non ſunt , aut ſimpliciter non ſunt & videntur eſſe. Simpliciter enim non eſſentia quæ tamen eſſe videntur , ſunt ſciagrafia , hoc eſt , vmbræ, quæ non ſunt niſi lucis priuatio: & quia lumen vſque ad terminum quendam priuatur , ideò vmbræ videntur figurari , & videntur motu luminis aſcendere & deſcendere & reflecti , & huiuſmodi motus habere , & propter hoc aliquid eſſe. Talium autem aliquid quidem dicunt eſſe formam quæ apparet in ſpeculo : ſed nos de hac iam in ſcientia de ſenſu & ſenſato determinauimus. Quæ autem aliquid ſunt , ſed non accipiuntur vt ſunt, ſomnia ſunt : illa enim ſunt quidem aliquid, ſed non ſunt ea quorum faciunt phantaſiam : quia ſunt motus à ſenſu ſecundum actum facti , & in ſomno phantaſiam faciunt rerum præſentium : & ideò anima conuertitur ſuper ea ſicut ſuper res præſentes. Dico autem illa eſſe ſomnia , quæ non ſunt veræ intelligentiæ in ſomniis acceptæ vel oracula : illa enim non ſunt ſomnia, neque aliter accipiuntur quam ſunt. De his autem iam quantum ad naturalem philoſophiam ſpectat , in libro de ſomno & vigilia eſt determinatum. Amplius autem hæc inquirentur in ſcientiis de diuinatione. Iſtis igitur modis dicuntur res falſæ , aut quia videlicet non ſunt , cum tamen eſſe ſignificantur : aut quia eſt ab eis phantaſia non entis.

Alio autem modo dicitur falſum : eò quòd oratio diffinitiua eſt falſa : quæ quidem eſt non entis inquantum eſt falſa : omnis enim oratio diffinitiua falſa eſt , quæ attribuitur diuerſo ab eo cuius ipſa eſt ſecundum rei veritatem , ſicut diffinitio circuli falſa eſt de trigono. Iſte autem modus in tres ſubdiuiditur modos : ſi enim diffinitio de eo cuius non eſt , falſa eſt , tunc etiam nomen de eo cuius non eſt , falſum eſt : & iſte eſt modus ſecundus. Eſt autem nomen & diffinitio dupliciter attributa diuerſo : aut enim in toto diuerſo , ſicut ſi dicatur lapis figuratus Deus , ſicut idolum falſum eſt : aut in parte diuerſum eſt , ſicut dicitur aurum falſum , vel argentum , quod aliæ naturæ permixtum eſt : & iſte eſt modus tertius. Per oppoſitum modum verum erit indiuiſo eſſe & eius quod eſt , quando oratio diffinitiua vel nomen attribuitur non diuerſo , ſed eidem cuius eſt non ſecundum partem, ſed ſecundum totum. Cuiuſlibet autem ſi ratio diffinitiua conſideretur , duplex eſt : contingit enim diffinitionem cuiuſlibet eſſe vnam ſimpliciter : & contingit eam non eſſe vnam, ſed multa quædam congregata ad vnum : ſi enim quælibet res conſideretur abſolutè ſecundum quod ex propriis ſuæ naturæ pendet principiis , ſic quidem ratio diffinitiua quæ dicit quod quid erat eſſe , vna eſt ſimpliciter , nec alicui diuerſæ attributa : & hoc quidem in ſubſtantiarum diffinitionibus eſt manifeſtum. Eſt autem etiam verum in accidentium diffinitione, quando ſecundum ſe conſideratur natura ipſorum : ſi enim diffiniatur albedo , quod eſt color diſgregatiuus viſus , ad nihil diuerſum refertur hæc diffinitio : & ſic dictum eſt in topicis, quòd ſi quis bicubitali magnitudine poſita , quid dixerit quod poſitum eſt quantum eſſe , quid eſt dicit , & quantum ſignificat : & ſi quis albedine poſita , dixerit quod poſitum eſt colorem eſſe, quid eſt dicit , & quale ſignificat : & ſic eſt in omnibus, niſi fortè in relatione , & in his quorum eſſentiæ ex compoſitione relationum cauſantur, ſicut ſuperius diximus. Conſiderata igitur eo modo quo diffinitiones habent quæ ad nihil diuerſum referuntur : & ideò illæ ſimpliciter ſunt veræ : ſi autem ipſa accidentia conſiderentur ſecundum eſſe , & non ſecundum quod ſunt eſſentiæ quædam , ſic ſunt ſubſtantiæ paſſiones , & oportet eas per ſubſtantias diffiniri, ſicut omnis paſſio diffinitur per ſubiectum : & ſi ſubſtantia hoc modo cadit in diffinitione accidentis , tunc etiam diffinitio ſubſtantiæ cadit in accidentis diffinitione : & quia ſubiecti & accidentis ſunt diuerſæ naturæ , ideò tunc diffinitio ad diuerſas naturas videtur referri : & ſic ſecundum ea quæ prædicta ſunt, falſa eſſe videtur, ſed non eſt, quinimo vera eſt : quia hæc diffinitio non datur de vno ſecundum naturam , ſed datur de eo quod eſt vnum ſecundum ſubiecti vnitatem : & ideò quando vni ſubiecto attribuitur , non eſt falſa , ſed vera : & non attribuitur diuerſa ab eo de quo datur.Licet ergo talis diffinitio ſit quaſi multæ res , illæ ſunt in eodem ſubiecto , quod videlicet eſt idem ſubiecto : & id accidens quod per ipſum ſubiectum eſt patiens , & tale vnum , & idem eſt Socrates & Socrates muſicus. Data igitur de vno ſecundum ſubiectum & attributa vni ſubiecto vera eſt. Falſa autem eſt oratio diffinitiua , quando nullius ſimpliciter eiuſdem eſt de quo datur , ſed diuerſo ab illo attribuitur. Propter quod quidem Antiſthenes fatuè opinatus eſt : hic enim nihil

Nota quomodo accidens poteſt ſumi vt eſſentia quædam & ſecundum eſſe.

ſermone

ermone diffinitiuo dicere dignatus eſt verè niſi oratione diffinitiua, quæ omninò eſt eſſe ipſius rei proprium, ita quod non dicebat diffiniri, niſi vnum dicatur ſuper vnum idem : & ideò cum genus & differentia dicant naturas diuerſas, dicebat per hoc non poſſe fieri diffinitionem niſi falſam. Similiter cum vniuerſalia ſint quæ ponuntur in diffinitione magis quam diffinitum, dicebat ad diuerſum referri diffinitionem & nomen : & ideò omnem diffinitionem eſſe falſam, & non debere diffiniri niſi vnum per vnum, & diffinitionem eſſe dixit nomine incomplexum propria ſignificatione rem declarans. Accidit enim autem ex dictis Antiſthenis, quòd non contingit contradicere : quia ſi nomina non ſignificant ea quæ in diffinitione explicantur, non eſt contradictio, ſicut oſtendimus in quarto huius ſcientiæ lib. in præhabitis. Accidit etiam ex dictis eiuſdem Antiſthenis, quòd ferè ſemper neceſſe eſt mentiri in omni oratione diffinitiua. In omni enim oratione diffinitiua compoſitorum oratio refertur ad diuerſa : quia nihil componitur niſi ex diuerſis : ſed ſi quæ ſunt ſecundum Antiſthenem, qui dicit vnum per vnum diffiniri, diffinitiones ſimplices ſimplicium in illis mentiri ſecundum dictum eius non eſt neceſſarium. Relictis igitur his tanquam abſurdis, dicamus quòd vnumquodque contingit diffiniendo dicere non ſolum ſua oratione diffinitiua quæ dicit quid erat eſſe, ſicut eſt diffinitio data ex propriis rei principiis : verum etiam vnumquodque eſt diffiniendo dicere oratione diuerſi, oratione diuerſo modo dicta, quæ eſt ſubiecti & paſſionis. Et contingit quidem omnia falsò dicere diffiniendo oratione ad diuerſa relata. Et contingit etiam omnia verè hoc modo dicere per diffinitionem, diffinitione quæ ad diuerſa ſecundum naturam refertur, ſed ad idem ſubiecto, ſicut ſuperius diximus : quia tunc ſubiectum obliquè cadit in diffinitione paſſionis, ſicut dicimus ſimum quod eſt curuitas naſi : & ſicut dicimus, quòd octo ſunt dupla ratione proportionis multiplicationis dualitatis: quia octo ſunt bis quatuor, licet octo nec ſint quatuor, nec duo, ſed ſint ipſa multiplicatio quatuor per duo. Iſta igitur hoc modo quo dictum eſt, falſa dicuntur.

Præter omnes autem qui dicti ſunt falſi modos, dicitur homo falſus, qui ſecundum prohæreſim ſiue eligentiam libens eſt huiuſmodi orationum quæ ſemper diuerſis quam conueniunt, attribuuntur, præcipuè quando fictor eſt talium orationum falſarum, non propter aliud aliquid, niſi propter idipſum, hoc eſt, vt mentiatur, quod libidinoſum mendacium à nonnullis conſueuit appellari : hoc autem eſt, cui placet mendacium, non vt per mendacium doceat, vt poëta : vel vt lucretur, vel vt noceat per mendacium, ſicut mercator : ſed libet ei mentiri apud ſe, & ad alios loquens eſt factor & inuentor talium orationum mendacium. Hoc autem homo dicitur falſus, ſicut res dicimus falſas quæcunque falſam faciunt phantaſiam, ſicut illæ quæ apparent & non exiſtunt. Propter quod oratio impia meritò refutatur, quæ nihil habuit niſi prohæreſim & voluntatem mendacij. Dicebat enim Leucippus, quòd omnia eadem ſunt vera & falſa : hoc enim Philoſophus dixit eſſe falſum, qui poteſt ex facultate mentiendi mentiri : & talis eſt, qui ſciens & prudens mentitur : & hunc talem dicit etiam eſſe verum, quia qui volens & ſciens mentitur, melior eſt ſecundum iſtum quam ille qui nolens mentitur & volens verum dicere. Sic igitur qui volens mentitur, volens verum dicit, & eſt idem falſus & verus, ſed mendax melior quam verax. Amplius idem Leucippus accipit & hoc falſum, quod volentes turpia ſunt meliores quam qui inuiti & ignorantes aliquid turpe committunt. Probat autem quod dicit per inductionem malorum corporalium. Claudicans enim ſola voluntate, dignior & melior eſt illo qui non voluntate claudicat : quia qui claudicat non volens, claudicat per neceſſitatem curuæ tibiæ cum habet curuam tibiam. Voluntate etiam claudicare dicimus hoc imitati claudicantem: imitans autem claudum, non habet tibiam curuam : & ſic dixit in aliis. Si autem aliquis libens & ſecundum prohæreſim ſibi faceret neceſſitatem claudicandi, ſicut qui ſibiipſi volens tibiam inſtringit, hic forſan indignior eſſet etiam eo qui per neceſſitatem eſſet claudus : & talis claudicans voluntariè in corpore eſſet indignior : ſicut etiam in more turpior eſt, qui voluntate turpior eſt, quam qui inuitus. In more autem ſemper ſic eſt : eò quod nos per voluntatem domini ſumus noſtrorum actuum : & ideò Leucippus ſponte dixit mendacium, & non erat ſimile quod pro ſimili induxit.

CAPVT XV.

De modis eius quod eſt ſecundum accidens.

OMnibus habitis quæ determinant modos entis per ſe, in hoc vltimo capitulo quod reſtat, determinandi ſunt modi eius quod ineſt ſecundum accidens : non enim propoſuimus hoc determinandum de generibus accidentis: quia genera illa ſuperius aſſignauimus, vbi diximus modos quanti & qualis & ad aliquid & aliorum prædicamentorum. Et ideò non reſtat hîc determinare niſi de modis eius quod ineſt vt accidens. Propter quod etiam oportuit præmittere de modis falſi, quorum vnus fuit quando ad diuerſum appropriatur diffinitio : quia multi putabant de eo quod ineſt ſecundum accidens eſſe, ſicut patuit ex prædictis. Cum igitur iam oſtendimus, quòd hoc non eſt verum, reſtat nunc modos huius accidentis determinare. Dico igitur, quòd accidens hîc verius ſumptum dicitur, quod ineſt alicui, & contingit ipſum affirmando dicere de aliquo, non tamen ex neceſſitate, neque ſecundum magis, ſiue vt in pluribus : quod enim ſecundum accidens ineſt, dicit eſſe cadens à neceſſitate : & ideò per priuationem ſiue negationem eius quod de neceſſitate ineſt habet exponi. Tale autem accidens eſt duobus modis : aut eſt cauſa quamuis ſit cauſa per accidens, aut non eſt cauſa, ſed ſimpliciter accidit ſubiecto vel alij accidenti. Et ſiquidem eſt cauſa, tunc eſt ſicut caſus & fortuna : vt ſi quis fodiens vt plantaret arborem, foſſa facta, Tex. c. 35.

theſaurum inueniat : accidit enim fodienti foſſam theſaurum inuenire, quamuis foſſio in loco vbi latet theſaurus, ſit cauſa inuentionis theſauri. Ideò autem accidit, quod nec ex neceſſitate, hoc eſt, ex hoc ſemper, hoc eſt, ex foſſura foueæ inuentio theſauri, nec ſemper eſt hoc poſt hoc, hoc eſt, inuentio theſauri poſt fodere foueam : neque eſt ſecundum magis vel in pluribus ita fiat, quod ſi quis fodiendo plantat, inueniat theſaurum.

Et ſecundo modo dicitur accidens, quod non eſt cauſa, & iſto modo primo & principaliter dicitur accidens : vt ſi quis muſicus eſt albus: non eſt enim vel fit albus inquantum eſt muſicus : neque dicitur ſic, quoniam ſit ex neceſſitate muſicus albus : neque dicitur ſic, quia ita ſit in pluribus ſiue ſecundum magis tale fiat accidens : igitur quando aliquid ineſt alicui, & ineſt non omni, ſed cuidam horum, & non vbique, ſed alicubi, & non ſemper, ſed aliquando, & non ideò quod fit, nunc autem hoc, illud ineſt ſecundum accidens: quia ſi ſubiectum eſſet cauſa quare ineſt, non eſſet dicto modo accidens accidentis, quod eſt per accidens & non per ſe, non eſt aliqua cauſa determinata & ordinata : quia in caſu & fortuna illud quod eſt ſecundum accidens, non habet vnam cauſam, ſed duas, quarum neutra eſt ordinata ad alteram, ſed vtraque eſt in eo quod accidit fortè ſiue fortuitu. Qui enim in loco aliquo abſcondit theſaurum, non ad hoc abſcondit vt plantæ fodiens inueniret : nec qui fodit plantæ, ad hoc fodit vt theſaurum inueniret, ſed caſu accidit hoc : igitur eſt indeterminatum : ſicut ſi dicamus, quòd alicui accidit venire Æginam in portum : ſed tunc accidit quando non propter hoc aduenit nauigando illa intentione vt in portum Æginę veniret : ſed potius cum ad alium locum nauigare intenderet, ab hyeme ſiue Aquilonari vento flante contra nauim detentus: aut fortè à latronibus piratis captus venit quidem Æginam præter intentionem : & hoc quidem eſt ſecundum accidens Æginam venire : & non venit illuc inquantum ipſum, ſiue per cauſam ſecundum ſe, ſed propter diuerſum ab eo quod eſt ſecundum ſe. Et hæc eſt cauſa per accidens. Hyems enim ſiue ventus Aquilonaris ſæuiens eſt cauſa aduentus, & non aliquid quo nauigaret ex intentione veniendi : & hoc eſt quod ſic eſt cauſa per accidens, erat Æginam venire cauſa. His ergo modis dicitur accidens per accidens.

Dicitur autem & aliter quam nunc dictum eſt accidens, ſicut illa quæ ſunt in vnoquoque ſubiecto ſecundum ſe, ita quod ſubiectum eſt in ratione ipſorum diffinitiua : ita tamen quod non ſunt entia in ſubſtantia ipſorum dicente quid abſolutè. Diximus enim in præhabitis, quòd accidens duplicem habet diffinitionem: acceptum enim vt quædam pars entis & natura, non pendet niſi ex propriis ſuæ eſſentialitatis principiis, & non ex ſubſtantia ſubiecti : acceptum autem vt paſſio, diffinitur per ſubiectum: velut in triangulo rectilineo ineſt duos rectos habere angulos ſecundum menſuram quantitatis trium angulorum qui æquales ſunt duobus rectis : ſed illud quod ſic dicitur accidens, contingit eſſe ſempiternum ideò quod ſubiectum eſt cauſa ipſius : & ideò poſito ſubiecto ponitur & ipſum : accidentium verò prædictorum nullum contingit eſſe ſempiternum. Et huius quidem ratio iam aſſignata eſt in aliis locis. In ſecundo enim phyſicorum hoc eſt determinatum.

LIBER

LIBER SEXTVS, QVI EST DE ACCIDENTE.

TRACTATVS I.

DE INQVISITIONE PROPRIA primæ philoſophiæ, & de modo diffinitionis quo vtitur.

CAPVT I.

Quæ ſit inquiſitio ipſius propria.

Tex. c. 1. OMNIBVS iam determinatis quæ ſapientiæ huic præambula eſſe videntur, nunc inquirere oportet de ente & partibus entis ſecundum ordinem: & cum prima diuiſio entis ſit in ſubſtantiam & accidens, & accidens propriè ſit demonſtrabile de ſubſtantia, eò quòd accidens ſolũ diffinitionem propriiſſimè accipiendo, diffinitionem habet à demonſtratione potentiæ differentem, oportet quod id quod primò quæritur, ſit accidens. Subſtantia autem conſequenter alium modum habebit cognitionis. In iſta enim ſapientia quæruntur principia & cauſæ veræ entium. Vera autem entia ſunt, quæ ſunt ex principiis ſubſtantiæ compoſita: & talia entia pendent ſecundum eſſe ex principiis & cauſis ſui eſſe: & ideò entia verè ſecundum quod ſunt entia, ſciuntur ex inquiſitione principiorum & cauſarum: in præhabitis autem ſæpius diſtinctio habita eſt inter principia & cauſas. Quod autem inquirenda ſint hæc à nobis principia & cauſæ entium veræ ſecundum quòd ſunt entia, probatur per inductionem particularium ſcientiarum. In medicina enim præſeruante ſanitatem, & in illa quæ ex ægritudine intendit inducere conualeſcentiam, non poteſt hæc fieri, niſi inquirantur principia & cauſæ ſanitatis & conualeſcentiæ. Et ſimiliter in mathematicis ſunt principaliter & elementa & cauſæ, per quæ ſciuntur ea quæ ſunt quæſita in mathematicis: & ſic totaliter ſiue vniuerſaliter omnis ſententia ſpecialis quæ eſt in ſcientia ex aliis certificata quæ participans eſt nomen alicuius ſcientiæ oſtenſiuæ, eſt circa cauſas & principia eius quod quæritur in ipſa. Sed in hoc differunt, quòd aliqua earum ſunt circa cauſas certiores & principia certiora & magis propria: & aliqua ſunt circa cauſas ſimpliciores & principaliter ſimpliciora & magis vniuerſalia, ſicut muſica magis eſt circa certiora & propria & determinata, & arithmetica eſt circa magis ſimplicia & vniuerſalia: & perſpectiua eſt circa certiora, geometria autem circa magis ſimplicia. Omnes tamen illæ ideò particulares ſcientiæ dictæ ſunt, quia circa vnum aliquid ſunt in parte entis determinatum: & de hoc vno circa quod ſunt, tractant genus vnum entis ſibi ſubiectum, & tractant de eo circunſcriptè & præcisè quærendo tantum illa quæ ſunt illius generis inquantum hoc eſt. Sed non quærunt de ente ſimpliciter, nec inquantum eſt ens: de ipſo enim quod eſt inquantum ſimpliciter eſt, nullam omninò faciunt orationem diffinitiuam: quia quamuis fortè aliquando vtantur diffinitione ſubſtantiæ inquantum ſubſtantia eſt, non accipiunt tamen tunc ſubſtantiam inquantum eſt ſubſtantia, ſed ad genus determinatum appropriant eam: & ideò vtentes ſubſtantia ſimpliciter non percipiunt ſubſtantiam ſimpliciter: propter quod etiam non verè quod ſciunt ſciunt, nec verè demonſtrant quod demonſtrant ſine primæ philoſophiæ ſapientia. Iſtæ igitur ſcientiæ particulares accipiunt ſcientiam de hoc ente inquantum eſt hoc in parte entis determinatum. Et aliæ quidem ſcientiarum particularium palam faciunt hoc ſubiectum ſiue ſubſtantiatum, quod nos ſenſibile corpus vocamus, hoc eſt, ſenſibilibus qualitatibus diſtinctum: hoc enim ens conſiderat ſcientia naturalis. Aliæ autem aliam accipiunt entis conditionem, quæ facit quid ſiue aliquid eſſe ſic vel ſic in aliqua parte entis determinatum, ſicut eſt numerus, vel continua quantitas immobilis, vel huiuſmodi aliquid: & conſiderat ea quæ ſecundum ſe inſunt illi generi circa quod ſunt, vt de hoc quidem neceſſarium

omnes

omnes demonſtrat : in hoc differentes, quòd quædam magis & firmius demonſtrant, quædam autem minus & infirmius. Sicut enim in principio libri de anima nos dixiſſe meminimus, ſcientiæ dupliciter differunt abinuicem, vt videlicet nobilitate ſubiecti, quemadmodum ſcientia de aſtris vincit geometriam. Differunt etiam certitudine demonſtrationis, ſicut geometria vincit ſcientiam de aſtris. Quia igitur omnes ſcientiæ ens inquirunt in parte, & de ipſo inquirunt ea quæ inſunt ei ſecundum ſe, conſequenter accipitur ex talium ſcientiarum inductione, quod in nulla earum eſt demonſtratio ſubſtantiæ in eo quod ſubſtantia eſt, nec in aliqua earum demonſtratio eſt eius quod quid eſt in eo quod quid eſt : quia demonſtratio ſubſtantiæ in eo quod ſubſtantia eſt, & demonſtratio eius quod quid eſt inquantum quid eſt ſimpliciter, pertinet ad iſtam ſcientiam quæ conſiderat ens inquantum eſt ens : quia aliæ ſubſtantiam & quid eſt ſimpliciter accepta non verè cognoſcunt, ſicut diximus : & ideò de ſubſtantia & quid eſt, ſimpliciter acceptis alius modus oſtenſionis eſt à particularibus ſcientiis : & iſte modus primæ philoſophiæ eſt proprius. Et ſimiliter particulares ſcientiæ nihil dicunt ſtabiliendo & probando ſi eſt vel non eſt genus ſubiectum circa quod ſunt, ſed relinquunt ipſum eſſe. Et huius cauſa eſt : quia eiuſdem ſcientiæ eſt manifeſtum facere hoc ipſum quod eſt quid inquantum eſt quid : & probatur hoc eſſe ſiue oſtendere ſi eſt hoc vel non eſt : ſicut enim oſtendimus in præhabitis, iſta ſcientia vel ſapientia quæ verè ex primis conſiderat entis principia, ſola verè dicit quid, & ex ipſis principiis quidditatis probat eſſe ſubiecta particularium ſcientiarum.

Primo de anima tex. com. 3.

Et iſte eſt intellectus verus Ariſtot. & Auer. errauit in expoſitione intentionis ipſius : dicit tamen verum Auer. ſed non ad propoſitum. Eſt autem dictum ipſius, quòd ſubſtantia non demonſtratur, eò quod ipſa non eſt de aliquo: quia quamuis fortè ſubſtantia ſecunda poſſit oſtenſiuè ſyllogizari de ſubſtantia ſubiecta, tamen ſecunda ſubſtantia prout eſt in prædicato, dicit quale quid, quod propriè eſt eſſe ſubſtantiale ; & quale eſſentiale prædicatur de eo quod verè eſt ſubſtantia ſubiecta, ſicut oſtendetur in ſequenti huius operis libro. Adhuc autem hæc via ſyllogiſmi oſtenſiuè, licet poſſet fieri per diffinitionem ſubſtantiæ, tamen non eſt potiſſimus modus demonſtrationis : quia in potiſſimo modo demonſtrationis cauſa quare prædicatum inſit, accipitur in ſubiecto quod in diffinitione cadit paſſionis : & ſi debitè ſumatur ſubiectum, dicit & quid & propter quid : ſicut ſi quæratur cauſa eclipſis ſolis, non eſt cauſa luna ſimpliciter, ſed luna in nodo caudæ draconis vel capitis infra gradus eclipticos ad directam aſpectus diuerſitatem oppoſita : & ſic accepta vt ſubiectum proprium cadit in diffinitione paſſionis. Curſus igitur & tranſitus demonſtrationis eſt à ſubiecto in prædicatum : à prædicato autem in ſubiectum non eſt potiſſima demonſtratio ; neque etiam eſt indigentia talis demonſtrationis, eò quod circa hoc non contingit mentiri, cum vnum accipiatur in alio. Et ideò dicit Auer. quòd genus de ſpecie non demonſtratur, intelligens hoc de potiſſima & propriiſſima via demonſtrationis. Dicit etiam Auerroes, quod eiuſdem ſcientiæ eſt oſtendere & quid, & an eſt, ſiue ſi eſt hoc vel non eſt : per demonſtrationem enim ſimplicem ſcitur quid eſt, & per idem ſcitur eſſe in eo quod quid dicit eſſe : & ſic ſcientia vnius & eiuſdem quæſtionis ſcitur quid eſt & ſi eſt, quando bene & debite ſcitur quid eſt, & per eandem ſcientiam ſcitur propter quid eſt, quia ſi verè ſcitur diffinitio, ſcitur omnis cauſa : quia materia ſcitur ex genere, & forma ſcitur ex differentia : & cum forma ſit finis, ex forma ſcitur finis : & cum forma etiam ſit ex forma, ſicut ſanitas ſani vel ſanitati eſt ex ſanitate quæ eſt in anima medici, ſicut in ſeptimo libro huius ſcientiæ demonſtrabitur, ſcitur etiam efficiens primus ex forma. Ex his autem principiis probatur eſſe de eo de quo quæritur ſi eſt vel non eſt : & ſic patet quod in talibus eiuſdem ſcientiæ eſt manifeſtum facere, & ſi hoc eſt vel non eſt. Dicit Auerroes etiam, quòd genus non demonſtratur, ſicut diximus: quia licet de eſſe vero dubitetur de aliquo, vtrum ſit, vel non ſit in rei veritate, tamen concepta ſpecie quocunque modo in anima, non dubitatur de genere, eò quod genus claditur in intellectu ſpeciei, ſiue ſit concepta ſpecies extra animam, ſiue non. Si enim nullus ſupponatur eſſe triangulus in materia, ſiue eſſe ſupponatur, ſemper verum eſt triangulum eſſe figuram : vnde triangulo exiſtente figura, dubitari poteſt, an triangulus eſt, vel non eſt : & cum quæritur, an hoc eſt, vel non eſt, ſufficit ad probandum quod ſit, quòd habeat eſſe ſecundum quod eſſe conſideratur in principiis etiam quocunque modo : & hoc modo an eſt probatum eſt per quid eſt ſecundum Auerroem: & ideò in principiis eſſe ens eſt : illud autem quod nec in principiis eſſe eſt, nec fuit, nec erit, nec eſt in natura ſua, illud determinatur ad non eſſe, quando quæritur, an hoc eſt, an non eſt. Sic igitur potiſſimo modo ſubſtantia non habet demonſtrationem : eò quod non eſt de alio. Sed habet alium modum oſtenſionis, qui vel eſt per compoſitionem, vel diuiſionem, vel fortè aliqua parte ſui per diffinitionem, vel etiam per accidentia, quæ ſicut in principio de anima dictum eſt, maximam partem conferunt ad ſcientiam eius quod quid eſt. Quod autem hîc intendimus, hoc eſt, quòd oportet eſſe vnam ſcientiam quæ conſiderat principia & cauſas verè entis, quod eſt ex primis ſubſtantiæ principiis compoſita ſubſtantia, ſicut in antè habitis determinatum eſt.

Quando verè ſcitur diffinitio, ſcitur omnis cauſa, ſed hoc indiget conſideratione : quia cognitio cauſarum intrinſecarum videtur ſufficere ad diffinitionem.

Nota qualiter expoſitio Auer. ſi in ſe vera ſit, nõ tamen eſt ad propoſitum.

Tex. c. 11. 1. de anima.

CAPVT II.

Quod tres ſunt theoricæ eſſentiales.

EX omnibus autem prædictis accipitur, quòd phyſica eſt ſcientia circa quoddam genus entis : eò quod non circa ſubſtantiam eſt ſimpliciter, ſed circa talem ſubſtantiam, in qua eſt principium motus & ſtatus, ita quod principium ſit in ea ſiue intrinſecum: & quia hæc ſubſtantia non eſt cauſata à nobis, nequam ab ope-

Tex c. 2.

re

re noſtro, palam eſt, quia phyſica neque practica eſt, neque poëtica, neque factiua. Diſtinctum autem eſt inter actiuum ſiue practicum, & poëticum ſiue actiuum à nobis in 6. ethicorum: poëticarum enim ſiue factiuarum eſt principium quidem in faciente, & hoc eſt principium primum quidem quod eſt intellectus factiuus, aut ars quæ eſt principium cum ratione factiuum, aut alia potentia quædam deficiens ab arte, ſicut eſt induſtria ſcibilium quam quidam habent ex habilitate naturæ: in omnibus enim intellectus ſtrenuus facit potentem, ars verò facit perfectum, & induſtria facit habilem: & ideo dicit Plato opera puerorum eſſe notanda: quoniam in primæuo oſtendunt ad quæ ſunt potentes & habiles. Practicarum verò quas ethicas vel ciuiles vel œconomicas vocant, eſt principium in agente, ſicut etiam in factiuis. Sed hoc principium eſt prohæreſis ſiue eligentia conferentium & honeſtorum. Idem enim dicimus eſſe factum in arte mechanica, quod eſt præuoluntarium, eò quod principium eius eſt voluntas & intellectus. Colligamus igitur ex dictis dicentes, quòd ſi omnis ſcientia aut practica ſiue moralis, aut poëtica ſiue factiua & artificialis, aut eſt theorica, cum practicarum & poëticarum ſit principium in nobis facientibus: theoricarum autem ſit principium extra nos, & de quo eſt ſcientia phyſica, non ſit in nobis, ſed extra nos: manifeſtum eſt ſcientiam quæ eſt phyſica practicam non eſſe, ſed theoricam ſiue contemplatiuam. Eſt tamen theorica non circa ens ſecundum quod ens habens ſpeculationem, ſed circa tale determinatum ens, quod eſt poſſibile moueri, ita quod principium motus & ſtatus habet in ſeipſo quod eſt circa ſubſtantiam quæ eſt ſecundum rationem formalem ſolum, quæ ſecundum magis ſiue in pluribus non eſt ſeparabilis, ſed concepta cum materia ſenſibili, quæ ſubiecta eſt motui & mutationi. Si enim eſt circa aliquam aliam formam ſicut infra dicemus, non tamen eſt circa formam illam ſecundum quod eſt ſeparata, ſed potius eſt circa eam ſecundum quod eſt inclinata ad materiam talem qualem diximus, ſicut eſt aliqua anima quæ eſt intellectualis. Oportet enim quid erat eſſe ſiue rationem diffinitiuam, quæ medium eſt in demonſtratione omnis theoricæ, non obliuiſci: quia ſine ratione tali quærere concluſiones tales nihil eſt proficere: quia ſi medium certum non habeatur in demonſtratione, nunquam certitudinaliter peruenitur ad concluſionem. Eorum autem quæ diffiniuntur, & ſimiliter ipſarum diffinitionum ſiue quid eſt, quædam ita ſunt concepta cum determinata & ſenſibili materia, ſicut ſimum quod ipſo nomine & diffinitione in ſe concipit naſum, qui non eſt de quacunque materia, ſed de ea per quam poteſt eſſe ſenſus odoris. Quædam autem diffinitorum & diffinitionum ſunt ſicut concauum, quod non dicit niſi depreſſum in ſuperficie: & ſuperficies licet ſit ſubiectum quoddam figuræ, non tamen dicit materiam determinatam ſenſibilem aliquam, ſed vnius rationis eſt in omni ſuperficie. Differunt ergo iſta duo in hoc, quod ſimum eſt conceptum quidem cum materia ſenſibili determinata, quam quia concipitin ratione diffinitiua, ideo non eſt vniuocum quando accipitur in alia materia, ſicut in naſo lapideo vel ligneo. Dicitur enim ſimum quaſi naſus concauus: concauitas verò ſecundum rationem diffinitiuam eſt ſine materia ſenſibili: quia licet ſuperficies non habeat eſſe niſi in materia ſenſibili, tamen in ratione diffinitiua non concipit materiam ſenſibilem hanc vel illam. Sunt autem omnia quęcunque verè phyſica ſunt, diffinibilia ſicut ſunt concipientia materiam ſenſibilem determinatam, ſicut patet per inductionem: quia ſic ſunt naſus, oculus, facies, caro, os, & totaliter animal, & folium, radix, cortex, & totaliter planta: & ſimiliter lapis, metallum, & ignis, &c. omnia: horum enim nullius eſt ratio diffinitiua ſine materia in qua eſt principium motus & mutationis, ſed quodlibet iſtorum ſemper in ſua diffinitione habet materiam cum principiis motus & mutationis conceptã. Et ideo palam eſt, quoniam in præhabitis oportet quærere quid eſt, & diffinire concipiendo in diffinitione materiam huiuſmodi. Ideò etiam de anima aliqua ſpeculari eſt phyſici. De omni enim anima ſpeculabitur, quæcunque non ſine materia ſenſibili eſt: & talis eſt quæcunque eſt endelechia corporis phyſici potentia vitam habentis. Si qua autem anima nullius omninò corporis eſt actus, de ipſa prout huiuſmodi eſt, non ſpeculabitur phyſicus. Ex omnibus autem inductis patet, quòd phyſica non poëtica vel practica eſt ſcientia, ſed theorica huiuſmodi ſubſtantiæ qualis dicta nunc eſt.

Sic autem per omnia eadem de cauſa cum principium ſciendi quod eſt medium in mathematicis, non ſit ab opere noſtro, neque in nobis etiam in mathematica omnium eſt ſcientia quæ eſt theorica veri. Sed ſi omnis mathematica eſt immobilium & inſeparabilium à materia mobili & determinata, non eſt manifeſtum nunc: ſed oportet propriam de hoc alibi eſſe conſiderationem: quia ipſa quæ de aſtris eſt mathematica, videtur eſſe de corpore quod eſt determinatæ naturæ mobilis, ſicut de cælo & ſtellis: ſed quoad vnam eius partem quæ eſt de quantitatibus cæleſtium, licet conſideret id quod mouetur, tamen non conſiderat in eo principia motus, ſed potius menſuras quantitatis eorum, quæ mouentur & motuum ipſorum: & ideo mathematica eſt illa conſideratio. Altera autem pars ipſius quæ conſiderat effectum aſtrorum in interioribus miſcet ſe phyſicæ, ſicut diximus in ſecundo phyſicorum. Quod verò ſufficit ad præſentem ſpeculationem, eſt, quod quædam mathematicæ ſcientiæ ſpeculantur entia determinata inquantum ſunt immobilia, inquantum per diffinitiuam rationem ſeparabilia à materia ſenſibili & determinata per hoc quod nullum principium motus determinat numerus vel quantitas continua ſecundum quod eſt menſura tantum: nec aliquam materiam ſenſibilem ita vendicat ſibi, quod vniuocè ſecundum eſſe non ſit etiam in alia. Semper tamen ſpeculatur id cuius eſt, non in eo quod eſt mobile & conceptum materiæ ſenſibili. Si verò eſt aliquod ens quod ſimpliciter eſt immobile, eò quod eſt ſimplex & impartibile, nullam habens magnitudinem penitus, ſempiternum, eò quod ipſum eſt neceſſe, vel immediatè pendens ex eo quod eſt neceſſe eſſe: & eſt ſeparabile ſecundum eſſe

Quomodo diff. runt ſimum & concauum.

Vide pro hac ſententia Auerroë primo meta. c. 19. & 12. meta. c. 44. & 2. cæli. com. 57. & 2. phyſi. com. 18.

&

& rationem diffinitiuam, eò quod ipſum non eſt niſi ſubſtantia ſimplex: palam eſt, quòd de hoc ipſo eſt alicuius theoricæ noſſe, cum illius principium non ſit in nobis. De hoc autem noſſe non eſt phyſicæ: phyſica enim non eſt niſi de mobilibus quibuſdam. De hoc etiam non eſt alicuius mathematicæ: quia nulla mathematicarum ſpeculatur niſi ea quæ ſecundum eſſe ſunt coniuncta: ſed eſt alicuius theoricæ prioris his, quæ ab vtriſque diuerſa eſt: phyſica namque eſt quidem circa ſeparabilia, ſicut vniuerſale ſeparatur à particulari, ſed non eſt circa immobilia: eò quod in ratione diffinitiua concipit materiam determinatam principiis motus. Quædam autem mathematica eſt quidem circa immobilia, ſed tamen forſan eſt circa ea quæ ſecundum eſſe ſunt inſeparabilia à mobili materia, ſed eſt circa ea quæ ſecundum eſſe quaſi ſunt in materia ſenſibili. Prima verò philoſophia quæ ab vtriſque diuerſa eſt, & circa immobilia ſimpliciter eſt, & circa ſimpliciter ſeparabilia. Immobilia verò entia ſunt ſimpliciter cauſæ omnes, quæ ſunt ſempiternæ, non ſubiectæ motui ſecundum eſſe vel ſecundum rationem. Tales autem maximè ſunt cauſæ eſſe ſecundum quod eſt. Tales enim cauſæ ſunt diuinæ, & ſunt cauſæ his ſingularibus quæ manifeſta ſunt in mundo. Omnia enim hæc procedunt ex his quæ diuina ſunt ſicut ex cauſis & principiis primis. Patet igitur ex omnibus quæ inducta ſunt, quòd tres erunt philoſophiæ theoricæ, & non plures, mathematica videlicet, & phyſica, & theologica ſiue diuina. Hoc autem latè in primo huius ſapientiæ libro à nobis diſputatum eſt.

CAPVT III.

Quod hæc ſcientia ſit diuina & honorabiliſsima & vniuerſalis & prima.

Tex. c. 3. NOn enim eſt alicui non manifeſtum, quòd ſi in aliquo ſcibili diuinum intus exiſtit, tunc oportet, quòd in tali natura immobili & ſeparata & ſimplici exiſtat. Vnde ſicut in phyſicis phyſica ſunt, in quorum diffinitione cadit natura quæ eſt ſimpliciter natura: & hæc eſt forma, eò quod omnes alij modi naturæ proportione illius naturæ dicuntur natura: ita in prima philoſophia omnia dicuntur diuina: eò quod in diffinitione eorum cadit Deus: quia ſicut inferius latè proſequemur, omnia alia exeunt à primis principiis diuinis, & in ipſis ſunt ſicut artificiata in mente artificis: & ſicut artificiata reſoluuntur ad lumen intellectus primi actiui, & per ipſum diffiniuntur, ita omnia reſoluuntur ad lumen ſeparatum ſubſtantiarum: & ipſæ ſeparatæ ſubſtantiæ reſoluuntur ad lumen intellectus Dei, per quod ſubſiſtunt & per ipſum ſicut per primũ principium diffiniuntur. Et hæc eſt cauſa, quòd diuina & theologica dicitur hęc ſapientia. Oportet autẽ honorabiliſſimam ſcientiam eſſe circa honorabiliſſimum genus ſubiectum: eſt autem honorabiliſſimum genus ſubiectum hoc quod eſt diuinum: diuina igitur eſt honorabiliſſima ſcientiarum: ſicut enim in primo huius ſapientiæ libro probatum eſt, theoricæ ſcientiæ ſunt deſiderabiliores aliis ſcientiis omnibus, quæ vel ſunt practicæ, vel poëticæ ſiue artificiales, vel adminiculantes, ſicut ſunt logicæ. Iſta autem ſapientia deſiderabilior eſt inter theoricas: eò quod ſicut diximus, ipſa ſtat in lumine intellectus diuini, quo ſcito nihil inuenitur vltra quærendum: & ideo hoc eſt ſcire quod omnes homines naturaliter deſiderant.

Ex hoc autem quod diximus primam philoſophiam eſſe circa diuina immobilia & ſeparata & ſimplicia, dubitabit fortaſsè aliquis, vtrum ipſa ſcientia ſit vniuerſalis, ſicut ſæpè iam diximus, aut fortè ſit circa aliquod genus ſubiectum vnum, & circa naturam vnam determinatam, & ſic ſit ſcientia particulari, ſicut & aliæ ſcientiæ quæ circa vnam partem entis contemplantur. Sed hoc ſoluitur, quòd non eſt idem modus in mathematicis & phyſicis quæ ſunt circa vnum ens determinatum, & in diuinis ſcientia: quia geometria & aſtrologia ſunt circa aliquam naturam, cuius principia non ſunt omnium principia, neque ſunt principia entis ſecundum quod eſt ens: & ſimiliter eſt de phyſica. Illa verò quam diuinam vocamus, eſt communis omnium, quæ licet ſit de Deo & diuinis, eſt tamen de his ſecundum quod illa ſunt principia vniuerſi eſſe, per hoc quod ſunt principia entis verè ſecundum quod eſt ens: & hæc eſt ſabſtantia non niſi ex principiis ſubſtantiæ inquantum ſubſtantia eſt compoſita. Hoc enim probatur à ſimili: ſi enim, vt quidam Philoſophorum dixerunt, non eſt aliqua ſubſtantia diuerſa exiſtens à phyſicis. Sed omnes ſubſtantiæ reſoluuntur ad illam ſubſtantiam quam principaliter conſiderat Philoſophus, & quæ nomen & rationem ſubſtantiæ phyſicæ dat omnibus aliis: tunc oporteret quod phyſica eſſet ſcientia prima & vniuerſalis. Si ergo eſt aliqua ſcientia de ſubſtantia immobili quæ principium eſt vniuerſi, eſſet prior quam phyſica, ſequitur quod illa ſit philoſophia prima & vniuerſalis. Et quia ipſa eſt prima, oportet quòd ipſa ſit ſpeculatiua primorum & vniuerſalium. Eſt igitur eſſe ipſius de ente inquantum eſt ens ſpeculari, & ea ſpeculabitur quæ inſunt enti inquantum eſt ens. Omnia enim hæc reducit iſta in principium vniuerſi eſſe, cuius intellectus cauſa eſt entis, non inquantum eſt hoc ens vel illud, ſed inquantum eſt ens ſimpliciter: hoc enim ens eſſe vel illud, habet à determinantibus ſe & diſtinguentibus: & inquantum per illa conſideratur, in ticontemplatione cadit ſcientiarum particularium: in communi autem determinantia ipſum ſunt duo, quantitas videlicet & motus principia: eſſe enim primum non pendet niſi ex ipſis principiis eſſe & ſubſtantiæ. Conſequitur autemillud ſecundum intellectum menſuratum eſſe quantitatem non concernens ſenſibilem materiam. Vltimò autem determinans eſt id quod fit ex principiis motus, & penes iſta tria ſunt acceptæ tres theoricæ: & inter illas ſola prima eſt diuina philoſophia & vniuerſalis.

Nota deductionem illationis quam Philoſophus inuit eſſe ad hominem contra modernos. Vide etiam pro hoc 4. met. tex. com. 7. & 1. meta. com. 18.

TRACTA

TRACTATVS II.

DE EO QVOD ACCIDIT PER ACCIDENS.

CAPVT I.

Quod de eo quod accidit per accidens, non eſt aliqualiter ſpeculatio practica vel theorica.

Tex. c. 4.

VOMODO autem ens ſimpliciter & abſolutè acceptum prout ipſum eſt principium, dicitur multipliciter, ſicut in 5. ſuperiori lib. eſt determinatum. Dicitur enim ens ſecundum accidens, & ens per ſe. Et ſecundum accidens quidem dicitur ens diminutum. Ens enim diminutum dicitur dupliciter: quoniam id quod caſus eſt entis, eò quod cadit à principiis entitatis, dicitur per accidens eſſe ſecundum ſuum nomen. Dicitur etiam ens diminutum, quod habet eſſe in anima, quod accidit omni enti: & hoc eſt verum, cuius oppoſitum non ens eſt quaſi falſum. De his erit dicendũ in libro hoc: prius enim de ente diminuto rationem entis habente dicendum eſt, vt illo expedito tractatibus entis veri cum ſubtilitate poſſimus intendere. Sicut ergo dictum eſt, ens communiter acceptum multipliciter accipitur. Vno quidem modo ens dicitur per accidens & diminutum, ſiue ſit in re, ſiue in anima. Secundo autem modo dicitur ens per ſe, quod habet entis principia. Et hoc diuiditur ſecundum figuras categoriæ: quoddam enim dicit quid & ſignificat quid, quoddam autem ſignificat quale, & quoddam quantum, & quoddam vbi, & quoddam quando, & alia ſignificat ad aliquid ſecundum hunc modum. Amplius præter ea quæ dicta ſunt omnia, dicitur ens per ſe de potentia ente, & de actu ente, ſicut ante in entis diuiſione dictum eſt. Quoniam igitur ens ſic multipliciter dicitur, primum in hoc libro dicendum eſt de eo quod eſt ſecundum accidens.

Ens diminutum dupliciter dicitur.

Hoc autem & primo de hoc ente ſecundum accidens eſt notandum, quia nulla omninò circa tale ens poteſt eſſe ſpeculatio certa: non enim hîc loquimur de ipſius accidentis natura in ſe conſiderata, quæ in genere eſt ordinabilis, ſed potius de eo quod accidit ſubſtantiæ per accidens: hoc enim principia ſuæ eſſentialitatis non habet: & cum vnumquodque de quo eſt ſpeculatio, terminetur per principia ſui eſſe & non aliter, ſequitur neceſſariò de ente per accidens non eſſe aliquam certam ſpeculationem. Signum autem huius eſt: quia nulla ſcientia ſtudioſa eſt de tali accidente, ſiue ſit practica, ſiue theorica: ſtudium enim nullus artificum impendit ad determinanandum huiuſmodi accidens. Et hoc quidem patet primum in potentiis ſiue artibus: ille enim qui facit domum, non ſtudet vt faciat eam ad quæcunque quæ poſſunt accidere domui factæ. Talia enim quæ poſſunt factæ accidere domui, ſunt infinita: accidit enim domui domum eſſe quibuſdam voluptuoſam, quibuſdam autem nociuam, quibuſdam verò vtilem ad lucrum, & aliis inutilem, & quibuſdam fauſtam, aliis autem infauſtam: & ſic de aliis ad quæ artifex cum ſtudio non poteſt intendere. Nihil enim prohibet factam iam domum eſſe diuerſam per accidens ab omnibus vt ſi dicam exiſtentibus domibus: & horum accidentium nulli penitus eſt ædificatiua ſiue ædificabilis ipſa practica ſiue ars operatiua. Patet igitur, quòd de practicarum nulla cum ſtudio intendit ad huiuſmodi accidens per accidens. Eodem verò modo patet, quòd nec theoricarum aliqua intendit cum ſtudio ad tale per accidens: geometer enim non ſpeculatur huiuſmodi accidentia, vtrum accidunt figuris quas conſiderat, vel non. Non enim ſpeculatur ſi diuerſum eſt trigonum & trigonum, per huiuſmodi accidens, vt ſcilicet vnum ſit album, & alterum calidum, vel vtrum ligneum, vel ferreum trigonum habeat diuerſitatem ab eo quod eſt habere tres æquales duobus rectis: quia fortè materialis trigonus habet duobus rectis tres angulos maiores vel fortè minores: & hoc accidit ei inquantum eſt in ſenſibili materia: & ad hoc non ſtudet geometer, eò quòd ipſe non demonſtrat niſi de triangulo imaginario: & talis omnis triangulus rectilineus habet tres angulos æquales duobus rectis. Patet igitur ex dictis, quòd nec theoricarum aliqua cum ſtudio intendit ad huiuſmodi accidentia.

De quo ente per accidens non eſt ſcientia.

CAPVT II.

Quod accidens ſecundum aliquem modum eſt non ens, & idò non eſt perfectè ſcibile.

HOc autem rationabiliter concidit cum ipſa natura talis accidentis: accidens enim entis non habet rationem perfectam niſi nomine ſolum, & non habet eſſe verum entis. Si enim accidens ſecundum ſui nominis accipiatur rationem, tunc eſt ordinabile in figura prædicamenti, & terminatum proprij generis principiis: & hoc modo eſt ens ſecundum ſe. Si autem accidens per accidens ſecundum ſuum eſſe accipiatur, non cauſatur niſi ab eo quod eſt raro.

Tex. c. 4. in fine.

& hoc non eſt entis principium, ſed potius defectus principij entis : principium enim entis aut eſt ſecundum ſemper, aut eſt ſecundum frequenter : & quod nec ſemper nec frequenter eſt, rarò eſt & per accidens. Vnde patet, quòd accidens ſecundum ſuum nomen caſum dicit ab entis principio, & determinatur per negotiationem eius quod eſt ſemper & frequenter eſſe. Vnde etiam Plato modo quodam non malè ordinauit ſophiſticam circa non ens. Sophiſticarum enim rationes maximè ſunt circa accidens ſermoni vel rei. Et huius quidem exemplum eſt ſicut ſi dicatur, vtrum idem ſit vel diuerſum muſicum & grammaticum, & muſicus & Coriſcus. Dico autem idem quod eſſentialiter eſt idem. Si enim ſic idem ſit muſicus & Coriſcus, tunc quicquid accidit vni, accidit & alteri : accidit autem Coriſco cognoſci : cognoſci igitur accidit & muſico : non ſequitur, igitur muſicus per eſſentiam eſt Coriſcus. Et ſic eſt muſicum caſus ab eſſentialitate Coriſci. Si quis enim cognoſcat Coriſcum ſecundum omnem eſſentiam Coriſcitatis, non propter hoc cognoſcit muſicum. Cadit igitur ab entitate Coriſci huiuſmodi accidens. Similiter autem eſt in aliis omnibus. Aliud autem exemplum huius eſt, ſi omne quod verè eſt, & non ſemper fuit, factum eſt : ergo ſi aliquis muſicus ens grammaticus eſt factus, vel grammaticus ens muſicus eſt factus, non autem fuit : & ſimiliter eſt in aliis quæcunque aliæ rationum ſophiſticarum ſunt tales. Non enim ſequitur, ſi grammaticus eſt factus, quod non ante fuit ſimpliciter : ſed quod non ante fuit grammaticus : grammaticum igitur eſſe vel fieri nihil eſt eſſentiæ eſſe vel fieri: eſt igitur caſus ab eſſentialitate : videtur enim accidens propinquum quid non enti. Et hoc quidem palam eſt ex huiuſmodi rationibus quales inductæ ſunt : quod enim eſt in aliquo verè exiſtentium modo, illius eſt generatio, & habet determinata principia ſuæ generationis : & eorum quæcunque talia ſunt, eſt vera corruptio per ea quæ contraria ſunt generantibus : eorum verò quæ ſunt ſecundum accidens, quod per accidens eſt accidens, non eſt generatio vel corruptio, quæ determinata habeat generationis vel corruptionis principia : igitur id quod eſt ſecundum accidens, non eſt aliquid verè entium ſecundum quod eſt huius. Cum igitur vnumquodque ex eiſdem principiis ſi & ſciatur, patet quòd ſicut accidens per accidens non habet entitatis principia, ita non habet principia per quæ ſciri poſſit. Non igitur de accidente eſt aliqua ſcientia ſtudioſa.

CAPVT III.

De principio & cauſa eius quod fit ſecundum accidens per accidens.

Tex.c.5. OPortet tamen nos loqui de accidente aliquid amplius quam dictum eſt inquantum loqui contingit in eius natura quæ eſt valdè indeterminata. Oportet igitur nos determinare primò propter quam cauſam eſt huiuſmodi accidens : hoc enim habito ſimul cum illo palam erit quare de ipſo non eſt aliqua ſcientia certa. Inueſtigantes igitur cauſam & naturam huius accidentis dicimus, quòd in vniuerſitate entium quædam videntur ſimiliter ſe habentia & ex neceſſitate ſecundum quod neceſſarium eſt quod impoſſibile eſt aliter ſe habere in ſubſtantia & operatione propter ſuæ naturæ ordinem & neceſſitatem : talia enim non ſunt dicta neceſſaria ſecundum vim vel violentiam : quia ſicut in antè habitis in 5. lib. diximus, in talibus nihil fieri poteſt ſecundum violentiam : ſed ſunt neceſſaria primo modo dicta neceſſitate, eò quod non contingit aliter ſe habere, ſicut ſunt cauſa prima, & intelligentiarum & cælorum ordines : & hoc ſunt in quibus non eſt materia : aut ſi eſt in quibuſdam eorum, tunc ſunt illa ex materia ſua tota : & ideo nihil de ipſis remanet in potentia, niſi fortè ad vbi, & exit hoc continuè ad actum regulariter, & de neceſſitate : propter quod nihil contingens radicari poteſt in illis : hæc enim eò quod vno modo ſe habent, regula ſunt omnium aliorum. Alia verò quæ ſub iſtis regulantur, ex neceſſitate quidem non ſunt, ſed quaſi ſecundum magis ſiue vt in pluribus : & in his eſt materia non tota intra: hæc enim ſunt frequenter & poſſunt non eſſe: & vtrumque iſtorum, id videlicet quod eſt ſemper, & id quod eſt frequenter, dicuntur ſecundum cauſam efficientem. Eſt autem contingens ad vtrumlibet : & hoc dicitur ſecundum cauſam materialem. Et ideo id in ordine talium cauſarum non eſt ponendum. Id autem quod eſt frequenter, eſt principium & cauſa talis accidentis qualis hoc quærimus, quod videlicet rarò accidit : cum id quod eſt frequenter, non procedit ad actum, in potentia materiæ ipſius radicatur accidens rarò cauſatum à duabus negationibus cum caſu vel fortuna, ſicut in vltima parte quinti libri dictum eſt. Quod enim nec ſemper nec frequenter eſt, cum potentia ad eſſe, hoc eſt per accidens, quod rarò accidit : & quod eſt frequenter ſecundum cauſam efficientem, nihil prohibet eſſe principium & cauſam materialem eius quod eſt rarò, licet frequenter & rarò eſſe ſint oppoſitos habentia modos. Quod enim nec ſemper fit, nec quaſi ſecundum magis fit, ſiue vt in pluribus, hoc dicimus eſſe ſecundum accidens : ſicut cum in terra minoris latitudinis quam eſt quantum clima, non ſit calor in vere, ſed potius frigus hyemale & glaciale: hoc enim accidere dicimus : ſed quod cauma ſit in vere in talibus terris, non dicimus eſſe ſecundum accidens : hoc enim quod frigus ſit verno tempore, nec eſt quod ſemper fit, neque ſecundum magis ſiue in pluribus, ſed quod rarò. Aliud verò quod cauma ſit, eſt non rarò, ſiue frequenter. Similiter autem hominem album eſſe dicimus ſecundum accidens præcipuè in terris paruæ latitudinis : hoc enim neque ſemper fit, neque vt in pluribus : hominem verò eſſe animal, non dicimus ſecundum accidens: quia animal eſt in hominis ratione. Ædificatorem verò ſanitatem facere, dicimus ſecũdum accidens: quia non cõuenit hoc ædificatori facere, ſed medico quando ædificatorem contingit eſſe medicũ. Et opſopius ſiue coquus cuius eſt ſaporatũ quid in pulmentis cõiectare, aliquando facit aliquid in cibis ſalubre: ſed non facit hoc ſecundum

Contingẽs ad vtrumlibet eſſe ſolum ſecundum cauſã materialem. Idem Cõmen. 2 phy. com. 48.

dum artem opſopoticam ſiue coquinariam. Et ideo dicimus, quòd hoc accidit: & eſt aliquis modus: quia facit ſalubre contingenter, ſimpliciter non facit: quia ſi ſimpliciter faceret ſecundum artem coquinandi, faceret & ſemper vel frequenter, omnis coquus hoc faceret: aliorum enim quæ videlicet frequenter fiunt, ſunt aliquando aliæ quædam potentiæ practicæ: horum verò quæ dicto modo ſunt per accidens, nulla eſt ars operatiua neque aliqua potentia. Dico autem potentiam facultatem & habitum ordinatum ratione non neceſſaria, qui eſt habitus non firmus, ſed adhuc quaſi tremens inter oppoſita, ſicut eſt habitus opinatiuus: neque enim talem potentiam practicam cum ratione poteſt habere id quod eſt per accidens, licet ille habitus multum habeat potentiæ in eo quod eſt ad oppoſita propter ſui imperfectionem. Et huius cauſa eſt: quia eorum quæ ſunt ſecundum accidens, aut facta ſunt ſecundum accidens, cauſa eſt ſecundum accidens, quæ cauſa eſt caſus vel fortuna radicata vel principiata in potentia eius quod fit frequenter, ſicut diximus prius: & ideo fit quandoque quidem.

Non enim omnia ſunt ex neceſſitate & ſemper aut exiſtentia aut facta, ſed plurima fiunt ſecundum magis: & ideò neceſſe eſt id quod eſt ſecundum accidens, neque ſemper fit, neque ſecundum magis, ſiue in pluribus, ſicut dicimus muſicum eſſe album: quia tamen aliquando fit, licet rarò fiat, tamen oportet, quòd ſecundum accidens fiat: & ſi ſic non diceretur, tunc oporteret, quòd omnia fierent ex neceſſitate: quia ſi non aliquid rarò, oportet quod nihil fiat frequenter: in quo radicatur id quod fit rarò: & tunc ſequitur, quod ſi nihil fit rarò, quòd nihil fiat niſi ſemper & ex neceſſitate: quia ſi aliquid fiat frequenter, habebit potentiam ad non eſſe: & quod habet potentiam ad non eſſe, aliquando impedietur ab eo quod eſt frequenter: & tunc incidet id quod fit rarò. Talia enim propriè incidentes habent cauſas, quæ rarò fiunt. Propter quod etiam materia eorum quę frequenter fiunt, erit cauſa contingens quando fit in ea aliquid præter id quod eſt ſecundum magis ſiue in pluribus. Oportet igitur eius quod eſt ſecundum accidens principia ſumere ex tribus negationibus, quærendo vtrum nihil eſt ſecundum accidens. Et oportet dicere, quòd non eſt nihil, neque ſemper, neque ſecundum magis, ſiue vt in pluribus. Impoſſibile enim eſt id quod eſt ſecundum accidens aliquid eorum eſſe. Eſt igitur quodlibet eueniens præter hæc tria ſecundum accidens. Sed vtrumque horum eſt aliquo modo ſecundum magis: quia illud eſt frequenter ſecundum modum mouentis & efficientis, & eſt rarò ſecundum potentiam materiæ: quod autem eſt ſemper, nulli talium eſt principium & cauſa: quia ſicut dicimus, nihil eſt in eo in potentia quæ reſpiciat ad non eſſe.

Si autem quædam ſint ſempiterna, de his poſterius in hac ſapientia perſcrutandum eſt.

CAPVT IV.

Quod de eo quod eſt per accidens non ſit ſcientia.

QVia verò ſcientia non eſt accidentis, palam eſt ex inductis. Scientia namque omnis aut eſt eius quod eſt ſemper, aut eius quod eſt frequenter ſiue ſecundum magis. Si enim omne quod ſcitur, per ſua principia & cauſas ſcitur: & id quod non habet huiuſmodi principia, ſimpliciter quidem non ſcitur, ſed modus quo ſcitur, eſt modus quaſi priuationis: per hoc enim ſcitur, quòd non nihil eſt, neque ſemper, neque frequenter exiſtens: & ſic non ſimpliciter reducitur ad nihil: ſed in hoc quod aliquid eſt, caret principio & cauſa ſecundum veram rationem cauſæ & principij. Tale autem & taliter ens nemo poteſt addiſcere apud ſe, neque poteſt alium docere. Si quis enim alterum iſtorum debeat facere, oportet quod diffiniat hoc quod diſcit vel docet, aut per ſemper, aut per frequenter. Alia enim ſi ſecundum eſſe accipiantur, principia determinantia ſe non habent, eò quod vniuerſalia accipi non poſſunt, ſicut accipit medicus mellicratum vtile eſſe febricitanti ſecundum magis: hoc expertum habet, & vt in pluribus: quod autem præter hoc eſt non frequenter exiſtens, non habebit principium quo fit aliquando & alicubi: quia per caſum eſt aliquando & alicubi, & caſus accipi non poteſt cum ſit indeterminatum: ſed neomenia accipipitur per artem, ſiue lunæ nouæ incenſio, eò quod neomeniæ ſecundum ordinem ſuæ cauſæ ſemper ſunt, & ſecundum actum ſunt ſecundum magis & frequenter: accidens autem de quo hîc loquimur, eſt præter vtraque hæc. Dictum eſt igitur à nobis quid eſt accidens, & propter quam cauſam eſt, & quia de ipſo nulla poteſt eſſe ſcientia. Tex. c. 6.

CAPVT V.

Quod non omnia fiunt ex neceſſitate: quia quædam fiunt per accidens. Si negatur quædam fieri per accidens, tunc ſequitur omnia ex neceſſitate fieri.

QVia verò principia & cauſæ huius accidentis ſunt ea quæ ſunt genita quidem & corruptibilia, eò quod ſunt frequenter, manifeſtum eſt, quòd hæc ſunt cauſæ huius accidentis quando ſunt abſque generatione & corruptione naturali, ita quod vlterius non generant neque corrumpunt ſecundum ordinem illum quo pendent ea quæ ſunt frequenter ex his quæ ſunt ſemper. Diximus enim, quòd quando id quod eſt frequenter, impeditur à curſu ſuo & ordine exitus de potentia ad actum, tunc inducitur caſus. Manifeſtum eſt igitur, quòd licet principia & cauſæ huius accidentis ſint genita & corruptibilia, quod tamen non neceſſariò ſecundum ordinem eundem generant & corrum Tex. c. 7.

corrumpunt, & generantur & corrumpuntur ſecundum infinitam ſucceſſionem ex præterito vel in futurum : poſſunt enim impediri ex materiæ inæqualitate, vel ex alia cauſa : & tunc incidet id quod eſt rarò, ſiue caſus, & id quod eſt per accidens.

Si autem aliquis his contradicens hoc non concedat, ſed omnia dicat curſu ordinato ſibi ſuccedere, & vnum eſſe ex alio ex neceſſitate in omne futurum & ex omni præterito, tunc ſequitur, quòd omnia erunt ex neceſſitate. Si enim facti & corrupti non ponatur aliqua ſecundum accidens cauſa, ſed omnia cauſam habent eſſentialem & neceſſariam : tunc oportet, quòd omnia fiant, & facta ſunt ex neceſſitate. Quæramus enim de aliquo futuro dicentes, vtrum erit hoc, aut non ? Si igitur nulla ſit cauſa niſi neceſſaria & per eſſentiam dicta, cum hac poſita ponitur effectus, & deſtructa deſtruitur : ſi eſt hoc quod eſt cauſa, neceſſariò fit hoc quod eſt effectus : ſin autem non eſt illud quod eſt cauſa, tunc non fit hoc quod eſt effectus. Hoc autem quod eſt, cauſa eſt, vel factum eſt, ſi aliud quod eſt cauſa eius anterior eſt, vel factum eſt : & ita manifeſtum eſt : quia ſi ſemper auferatur tempus tempori infinito in quo eſt decurſus mediarum cauſarum inter primum & vltimum, deueniet vſque ad aliquod nunc præſens, in quo erit neceſſariò generatum id de quo quæſitum eſt. Et huius exemplum eſt quod quæramus, vtrum Sortes moriturus ſit in infirmitate naturali, vel violenta morte ? quia in hoc non eſt differentia quantum ad præſentem intentionem. Et dicemus, quòd ſecundum prædicta morietur de neceſſitate in hora futura aliqua determinata : quia dicemus, quòd prima cauſa mortis ſuæ eſt neceſſaria : & hanc dicemus eſſe ſi exit ab æqualitate animæ & corporis : exit autem ab æqualitate, ſi aliud quid faciat hoc quod eſt exiturus ab æqualitate : & hoc iterum erit ſi cauſa eius neceſſaria fuerit : & ſic decurrendo à prima cauſa vſque ad vltimum effectum, neceſſariò ex prima cauſa poſita concluditur effectus vltimus, qui eſt in aliquo nunc determinato : & ſic omnia erunt de neceſſitate : & ſic etiam concluditur ex præſenti in præteritum, quod factorum aliquid fuit ex neceſſitate factum, & nihil contingenter ſiue per accidens. Et huiuſmodi exemplum eſt, ac ſi dicamus, quòd hic infirmus neceſſariò ſitit : ſitit enim neceſſariò ſi comedit ſitim facientia, quæ ſunt calida ſicca : ſed comedere ſitim facientia ponitur ex neceſſitate, ſi eſt : aut ponitur ex neceſſitate non eſſe, ſi non eſt ſecundum ſuperius inductam hypotheſim. Igitur iſte aut ex neceſſitate morietur, aut ex neceſſitate non morietur : quia calida ſimilia complexioni ſuæ comedit : & ſi hoc comedit, ſitiuit, & vinum bibit : & ſi vinum bibit, febrem accendit, vel rixatus fuit : & ſic neceſſariò infirmitate vel occaſione mortuus eſt : poſitum autem eſt primum eſſe neceſſarium : & vnumquodque mediorum poſitum eſt eſſe neceſſarium ſuppoſito priori quod ponitur eſſe cauſa ſua eſſentialis & neceſſaria : ergo & vltimum eſt neceſſarium.

Similiter autem ſequitur inconueniens ſi aliquis in tali proceſſu procedat ſuperſiliendo de effectu ad cauſam de præſenti in præteritum : eadem enim eſt ratio conſecutionis ſecundum præinductam hypotheſim. Iam enim eſt hoc quod dicitur ex neceſſitate eſſe in aliquo ſuo principio facto in præterito, quod fuit etiam neceſſarium. Tale enim dico factum præteritum ex neceſſitate : vnde per conſequentiam neceſſariam erunt futura. Sicut ſi dicamus neceſſariò mori eum qui viuit : eò quod iam in præterito aliquid neceſſarium factum eſt, propter quod ex neceſſitate non moritur : & hoc eſt ſicut ſi dicamus neceſſariò mori : quoniam contraria ſeinuicem compoſitum diſſoluentia ſunt in eodem corpore : ſed licet contraria ſint in eodem, non tamen mors inducitur ſine infirmitate aut violentia : & ideò ſi contraria inſunt, neceſſariò ponitur fore infirmitas : & ſi infirmitas inſit, tunc morietur. Palam ergo eſt, quòd omne præſens ſuperſiliendo à poſteriori in anterius, vadit vſque ad aliquod primum principium, & illud principium non vadit ad aliud ante ipſum : & ſi illud erit neceſſarium, erunt omnia neceſſaria, & ſequitur nihil fieri per accidens. Dico autem hoc neceſſarium, non id quod eſt ſuppoſitionis & conſequentiæ, ſed illud quod eſt neceſſarium abſolutè & neceſſitatem habet conſequentis. Cum autem hoc ſit inconueniens, oportet dicere, quòd cauſa eorum quæ fiunt per accidens, ſit illud quodcunque euenit per accidens & contingenter, & quod cauſa generationis eius quod eſt huiuſmodi, per ſe nulla ſit omninò, ſed caſus & fortuna ſunt eius cauſa, & iſtæ ſunt cauſæ per accidens.

Sed ſi quæratur ad quale principium, & ad qualem cauſam fiat talis anagoge ſiue ſuperſiliens reductio, maximè perſcrutandum eſt ad quam deueniat cauſam primam, vtrum videlicet illa ſit materia, aut finalis quæ eſt cuius cauſa ſit quicquid fit, aut deueniat ad cauſam mouentem : diximus quod radicatur in materia eorum quæ frequenter fiunt ſicut in ſubiecto : & cauſa eius eſt mouens ſecundum caſum vel fortunam, & eſt in his quæ fiunt propter aliquid, ſicut ſubtiliter determinatum eſt à nobis in 2. phyſicorum : & ſiue deductio fiat in præteritum, ſiue in futurum, nulla eſt deductio : quia talia accidentia, ſicut eſt ſitis, mors, & huiuſmodi, non eueniunt ex vna cauſa, ſed ex multis poſſunt euenire quæ cauſaliter inducuntur, ſicut cuilibet etiam per paruam facile eſt videre conſiderationem.

CAPVT VI.

Et eſt digreſsio declarans, quòd omnia reducuntur in cauſam vnam, & quantum accidens per accidens eſt in rebus.

DVbitabit autem aliquis, ex prædictis dubitationis ſumens rationem, vtrum omnium entium vniuerſitas reducibilis ſit ad principium vniuerſitatis idem & vnum. Si autem omnia reducuntur ad vnum vniuerſitatis principium, hoc non erit niſi intellectus diuinus actiuus omnium : & cum ille ſit cauſa vno modo exiſtens & ordinata, videntur omnia eſſe ex principio vno & ordinato : ergo & ea quæ ſunt

per

per accidens, ſunt ab huiuſmodi principio: & ſic eorum quæ fiunt per accidens, cauſa prima non eſt per accidens: & hoc eſt contra prædicta. Si autem non omnium ſit cauſa vna, tunc ſequitur, quòd ordo vniuerſitatis non eſt ad vnum: & ex hoc ſequitur, quòd plura ſint vniuerſitatis principia & plura vniuerſa, quæ ambo ſunt abſurda. Si autem vniuerſitatis principium eſt vnum, tunc quæritur, vnde prouenit diuerſitas cauſarum eorum quæ fiunt ſemper, & eorum quæ fiunt frequenter, & eorum quæ fiunt rarò.

Solutio. Ad hæc autem & huiuſmodi non eſt difficile ſoluere: abſque omni enim dubitatione tenendum eſt, quòd vniuerſitatis principium eſt vnum: & hoc eſt intellectus diuinus, qui per ſuam ſcientiam quæ tamen ſcientia eſt idem ipſi, eſt cauſa omnium quæ ſunt prima, & vno modo ſe habens ad omnia: & eſt cauſa ordinis omnium eorum quæ ſunt: quia ipſe eſt qui facit cauſata & diſtribuit & ordinat ea, ſicut vna ars eſt in ſemine hominis, quæ facit & diſtribuit & ordinat omnia corporis membra, ſicut nos in vltima huius ſapientiæ parte ſumus oſtenſuri. Quod autem diximus, quòd ea quæ fiunt rarò & fiunt per accidens, non reducuntur niſi ad cauſam per accidens, intelleximus de cauſa proxima, & non de cauſa prima in qua ſtat reductio omnium. Iam enim oſtenſum eſt, quòd id quod eſt frequenter per ſuam naturam, eſt principium eius quod eſt rarò. Reducitur etiam ad cauſam verè mouentem, licet accidat illi: quia fodiens ſepulchrum verè operatur ad inueniendum theſaurum, licet non operetur ad hoc inquantum eſt ſepulchrum fodiens, ſed inquantum fodit in loco theſauri: ſicut etiam reducitur ad eam quæ verè eſt cauſa finalis, licet accidat etiam illi: quia niſi fodiens etiam intenderet fodere ſepulchrum, non foderet: vnde patet, quòd propter aliquid fodit & non vanè fodit: & ſic fodienti inuenire theſaurum accidit: & ideò dicitur per accidens euenire: id autem quod eſt frequenter, reducitur ad ſemper inquantum reducendo materiam ſemper influit eſſe diuinum per generationem & corruptionem: eſſe enim diuinum influit motor, ſed motus incorruptus præparat materiam. Quamuis autem intellectus diuinus vno modo ſe habeat, & immaterialiter & intemporaliter & ſimpliciter & immobiliter, tamen materia eorum quæ fiunt frequenter, percipit bonitates ſuas multipliciter & materialiter & temporaliter & compoſitè & mobiliter: & hoc eſt ideò: quia intellectus diuinus non tollit poſſibilitatem à materia: & ideò licet in ipſo omnia ſint immobiliter, tamen in materia fiunt contingenter. Et huius exemplum eſt in anima, quæ ſicut ars eſt in ſemine, in qua ſunt omnia quæ fiunt in materia membrorum vnitè & ſimpliciter & immaterialiter & immobiliter, & in oppoſitis modis fiunt in materia membrorum.

Intellectus diuinus nõ tollit poſſibilitatem à materia.

Et ſic patet quod iniuſtè Auerroës reprehendit eos qui dicunt omnia procedere ab intellectu actiuo ſicut à tabula inſcripta formis omnium: quamquam exemplum de tabula non ſatis conueniens ſit actiuo intellectui, ſed de poſſibili intellectu poſſet habere aliquid conuenientiæ, ſicut nos tam in libro tertio de anima, quam in libro de intellectu & intelligibili oſtendimus. Veriſſimè autem ſcimus, quòd omnis forma quæ eſt in prima materia in potentia, eſt ſecundum rationem in intellectu cauſæ primæ: & ideò à Platone dictus eſt eſſe mundus archetypus. Scimus etiam, quod intellectus diuinus cauſando ſecundum effectum, ſtat in vltimo cauſato. Nec dubitamus, quin omne quod eſt in aliquo, ſit in ipſo ſecundum poteſtatem eius in quo eſt: & ideò quæ in intellectu primo ſunt ſimpliciter & immaterialiter & intemporaliter & immobiliter & vno modo, omnibus contrariis diſpoſitionibus ſunt in materia: propter quod non ſequitur, quod ſi intellectus primus ſit huiuſmodi immobiliter & certè, quòd iſta eueniant immobiliter & certitudinaliter: quia intellectus diuinus non tollit à materia nec à cauſis ſecundis diſpoſitiones ſuas proprias: & quando res eueniunt, tunc ſunt in cauſis mediis & in materia, & ſecundum poteſtates illorum eueniunt & non ſecundum poteſtatem primæ cauſæ. Sic igitur patet, quòd omnia reducuntur per anagogen ad cauſam primam: & cum caſus & fortuna & accidens de quo loquimur, veriſſimè eſt in rebus. Non autem ad cauſam accidentalem reduci poſſunt omnia: eò quod ante quodlibet per accidens eſt id quod eſt per ſe: nec poſſunt reduci ad id quod eſt frequenter, cum hoc indigeat cauſa propter hoc quod eſt in potentia: & omne quod eſt in potentia, indiget eo quod eſt in actu per quod educitur de potentia. Oportet igitur, quòd reducantur omnia ad id quod eſt ſemper & vbique, vno modo & ſimplex actus exiſtens, quod agendo per ſcientiam intellectus largitur formam, & motu corporis incorruptibilis continuè aduehit materiam ſuſcipientem: & ideò motus talis dicitur eſſe tanquam vita quædam exiſtentibus omnibus. Eſt autem non prætereundum, quod cum accidens de quo loquimur ſecundum eſſe ſit accipiendum, ſicut iam antè diximus, non cadit in aliquo genere vno, ſicut patet in omnibus exemplis præinductis: quia Sortem eſſe album, vel muſicum eſſe album, vel inuentum ex foſſura eſſe theſaurum, & huius alia omnia ſunt in multis generibus: & hoc contingit propter naturæ ſuæ indeterminabilitatem quando ſecundum eſſe accipitur: & ideò contingit etiam, quòd ad cauſam vnam reduci non poteſt huiuſmodi accidens. Hæc igitur & tanta de accidente per accidens dicta ſint à nobis.

Nota contra Auerroëm 7 cõmen. huius ſexti.

Quare motus cæli à Philoſopho in principio octaui phy. dicatur eſſe tanquam vita exiſtentibus omnibus.

TRACTATVS III.

DE VERO ET FALSO.

CAPVT I.

In quo oſtenditur, quòd verum & falſum ſunt in anima primò, & ſunt ens animæ potius quam ens ratum extra animam.

Tex. c. 8. PRÆTERMITTAM ergo nunc de accidente ſecundum accidens: ſatis enim ſufficienter determinatum eſt de ipſo: ſed conſiderabimus nunc id quod eſt verum, cuius oppoſitum eſt quaſi falſum: hoc enim ens eſt de compoſitione & diuiſione, quæ in ſpeciebus rerum facit anima & intellectus: accidit autem naturis rerum in intellectu eſſe, ſicut diximus in antè habitis vbi locuti ſumus de vniuerſali: totaliter autem ſiue vniuerſaliter id quod ſic verum vel falſum eſt, eſt circa participationem contradictionis: ſicut Tex 26. enim in 3. de anima lib. determinatum eſt: intelligentia enim eſt indiuiſibilium in quibus non eſt verum vel falſum. In quibus autē verum & falſum eſt, iam compoſitio quædam intellectuum eſt. Primo enim componens & diuidens inter accepta eſt intellectus, vel anima apprehenſiua per phantaſiam & æſtimationem: & quod componit & diuidit, ſicut componit & diuidit, ita enuntiat & interpretatur in voce. Et ideò voces earum paſſionum quæ ſunt in anima, ſunt notæ: & ideò verum & falſum quæ ſunt in enuntiatione, ſunt ſigna veritatis & falſitatis quæ ſunt in anima. Propter quod dicitur, quòd veritas eſt adæquatio rerum & intellectuum: & quia voces etiam ſunt ſigna rerum, ideò iterum in eo quod res eſt vel non eſt, oratio vera vel falſa eſt. Totum verò hoc ens eſt circa contradictionis partitionem. Contradictio autem eſt oppoſitio propoſitionum, cuius non eſt medium ſecundum ſe: vniuerſaliter enim omnis affirmatio in compoſitione eſt, negatio autem in diſtinctione ſiue diuiſione: falſum autem huius entis eſt participatio oppoſitionis contradictoriæ. Et ex his patet, quòd verum hoc in compoſitione eſt, quam compoſitionem non facit niſi intellectus: quia res ipſæ ſine complexione ſunt, & quælibet ipſarum non eſt niſi vna. Et cum prædicatur aliquid de aliquo, ſiue ſit eſſentialis prædicatio, ſiue accidentalis, quoad compoſitionem ipſam nihil differt: quia vtraque compoſitio eſt, & æqualiter vna ſicut alia: & ſi omne quod ſcitur, per ſua principia ſciatur, cum talis compoſitio principium efficiens habeat intellectum, & ſubiectum primum, conſtat quòd non terminatur ens talis compoſitionis niſi per intellectum componentem & diuidentem & per intellectum in effectu qui eſt ſubiectum ipſius. Adhuc autem, ſicut patet ex his quæ de vniuerſalis natura ſupra diximus, prædicata enuntiationum & ſubiecta componuntur & diuiduntur prout ſunt in lumine intellectus, ſicut ſunt in forma prima: & finis eſt aliquo modo forma eadem, in qua intellectus inuenit ſeipſum: & tunc eſt adeptus ſeipſum: & tunc omnia huiuſmodi entis principia ſunt in intellectu, nec per alia entitatis ſuæ principia poteſt determinari: quia ea quæ componuntur omnia, aliam penitus habent entitatem: & ſicut diximus in antè habitis, non debent inquiri de rebus alia principia quam quæ ſunt ſibi propria: quia ſapientis eſt, vt in primo huius ſapientiæ libro diximus, omnia ſicut decet ſcire: & hoc eſt inquantum expoſtulat vniuſcuiuſque natura: & par poteſtatum eſt in geometricis probabiliter & ex coniecturis & in rhetoricis diſciplinabiliter perſuadere. Et ideò Philoſophus determinat de verò ſicut ipſum ſe habet: & hoc ſufficit, nec eſt plus requirendum. Amplius falſum licet nihil ſit in re, tamen eſt ens apud intellectum, nec determinatur niſi per eadem principia quæ ſunt principia veri: quia diuidens eſt intellectus & idem ſubiicitur eidem. Et quæ diuiduntur, diuiduntur prout ſunt in lumine intellectus & ad finem adipiſcendi ſeipſum in his. Et hoc ſubtiliter à nobis probatum eſt in ſecundo libro de intellectu & intelligibili. Talis igitur determinatio eſt enti quod eſt verum, & enti quod eſt falſum propria: nec per aliam valet determinari eſſentialitas ipſius: quia tamen ea quæ facit intellectus, referuntur ad rem, eò quod ſunt principia eadem rei & veri quod eſt in anima, quamuis non ſint eodem modo accepta, ideò verum reſpectum quendam dicit & dependentiam ad rem extra: ſed tamen eſſe veri non eſt niſi in anima. Quomodo autem accidit intellectui ſimul intelligere res in compoſitione exiſtentes, ſiue etiam in oppoſitione aut ſeparatim, ſicut ſunt ea quæ ſunt ſine complexione vel oppoſitione, alius ſermo habet determinare: quia hoc ſpectat ad ſcientiam tertij libri de anima, vbi locuti ſumus, quòd intelligentia indiuiſibilium eſt in his in quibus non eſt verum vel falſum: vbi autem verum & falſum eſt, inde compoſitio quædam intellectuum eſt: & incomplexa non collata adinuicem, ſicut dixit Empedocles, ſunt ſicut multorum capita germanorum ſine ceruice, quæ poſtea lite & amicitia complexa & compoſita vel diuiſa ſunt per intellectum purum & immixtum, ſicut dixit Anaxagoras

Sententiæ Philoſophi in primo ethi. cap. 2.

Tex. c. 26. & infrà.

xagoras : ideò quando componit germana, eſt compoſitio vera : & quando diuidit litigantia, vera eſt diuiſio : & ſi componit litigantia, & diuidit germana, ſunt compoſitio & diuiſio falſa. Sic igitur cum ea quæ componuntur in lumine ſint intellectus, & componens ſit ipſe intellectus, & ſubiectum ſit intellectus, & finis ſit intellectus adeptio, conſtat quod iterum primo non eſt niſi in intellectu.

Nota quare formæ rerũ prout sũt in anima, non habent contrarium.

Cum autem oppoſita componit, non ſunt oppoſita inſi in materia extra animam : oſtendimus enim in his quæ de anima & intellectu & intelligibili diſputata ſunt, quòd formæ rerum per hoc habent eſſe in anima, quod ſunt lumen quoddam intelligentiæ agentis, & ſecundum quod ſunt tale lumen, non habent oppoſitum : ſicut etiam in ſcientia de ſenſu & ſenſato diximus, quod colores ſecundum eſſe ſpirituale quod habent in perſpicuo, non habent oppoſitum, & in quolibet vno puncto medij perſpicui poſſunt ineſſe ſecundum eſſe ſpirituale albedo & nigredo : quia aliter per idem ſpatium vndique non viderentur album & nigrum ab è regione contra ſe aſpicientibus. Et ſecundum Democritum qui dixit lumen corpus eſſe ſubtile quod eſt defluxus continuus luminoſi corporis in perſpicuum peruium & determinatum, eſt huius exemplum, quod cum radij diuerſorum luminarium ſolis & iouis & aliorum defluant in medium in oppoſitis virtutibus, tamen ſimul ſunt in quolibet puncto perſpicui inconfuſi & impermixti, propter eſſe ſpirituale quod habent.

Quãdo intellectus intelligat plura ſimul.

Sic igitur ſimul & ſeparatim complectendo & ſine complexione plura & oppoſita accipit intellectus. Dico autem ſimul & ſeparatim quaſi acceptio ſua non ſit deinde, ita quod ſit vnius primò & alterius poſteà, ſed plura complexa ſunt vnum quid compoſitum per intellectum, & vniente compoſitione fiunt vnum : falſum enim & verum non ſunt in rebus ſicut bonum & malum. Oſtendimus enim in fine primi phyſicorum, quòd prima principia entis mobilis ſunt bonum & malum : quia forma eſt ſicut diuinum & bonum & optimum, in quod eſt materiæ appetitus : priuatio autem non machinatur niſi ad maleficium ab aliquo procedente intellectu : & cum hoc ſint entis principia, oportet ipſa eſſe in rebus : verum autem & falſum non ſunt niſi in mente. Falſum autem plus eſt in mente quam verum : quia falſo in re extra nihil correſpondet, propter quod relatum ad rem eſt non ens : vero autem aliquid correſpondet per modum cauſæ, ſicut ſuprà diximus. Et hæc dicimus de vero & falſo, quæ ſunt compoſitionis & diuiſionis. Circa ſimplicia enim, hoc eſt, incomplexa, & circa quid eſt quod dicit diffinitio, eſt verum, ſicut in 5. lib. huius ſapientię ſuprà diſtinximus, quod non eſt in mente, ſed in re ipſa extra mentẽ accepta. Ens ergo verum & falſum ſunt ſeparata à rebus & ſunt in anima : & ſupra quidem, vbi diximus de vniuerſali, diximus quædam de huiuſmodi ſeparatis : cum ſubtilitate autem omnia quæcunque ſpeculari oportet de huiuſmodi ente ſeparato, & circa non ens ſeparatum quod tali enti opponitur, poſterius erit perſcrutandum infra in libris huius ſapientiæ. 12. & 13. vbi omnes diuerſitates opinionum circa tale ens exiſtentium inducemus, & quid veritatis habeant oſtendemus.

Bonum & malum sũt principia entis mobilis.

Falsũ plus eſt in mente quã verum : quia in re nihil ſibi correſpondet.

CAPVT II.

In quo oſtenditur, quòd huiuſmodi ens eſt relinquendum ſicut & ens per accidens : eo quod non eſt in aliquo genere entium, nec aliter quam modo dictum eſt poteſt determinari.

QVoniam autem, ſicut iam patet, complexio huius quod determinat verum, & diuiſio eſt in mente, & non in rebus extra, manifeſtum eſt, quòd hoc quod ita eſt ens, habet diuerſam entitatem ab aliis quæ propriè ens ſunt extra animam habentia eſſe : aliquis enim in tali ente mente copulat, aut diuidit id quid eſt quid cum aliquo, aut quale quid, aut quantitatem, aut aliud prædicamentum cum aliquo, ſi quod tamen aliud ab his verè prædicamentum inueniatur, eò quod omnia alia potius ſunt compoſitiones & reſpectus entis quam entia quædam : ſed tamen hoc non eſt ad propoſitum. Sed hoc conſtat cum mens copulet ea quæ vel ſunt in vno & eodem prædicamento, ſiue ea quæ ſunt in diuerſis, ipſa compoſitio & diuiſio non eſt in aliquo prædicamento. Si enim componit vel diuidit ea quæ ſunt in vno & eodem genere, compoſitio & diuiſio non ſunt in eodem genere : quia omnia quæ ſunt in genere, ſunt aut genera, aut ſpecies, aut indiuidua, aut principia eorum quæ ſunt in genere, ſicut potentia & actus. Cum autem componit & diuidit ea quæ ſunt in diuerſis generibus, tunc magis eſt clarũ, quòd cõpoſitio & diuiſio non ſunt in genere : ſed ſingulum incomplexorum eſt in aliquo genere entis. Igitur cum quæruntur entis genera & partes, prætermittendum eſt accidens per accidens, ſicut ſupra diximus, quod non eſt in aliquo genere entis. Et eſt prætermittendum etiam verum quod eſt ſicut ens : quia, ſicut iam oſtendimus, illud etiam quod non eſt in aliquo genere entis, & accidentis quidem cauſa eſt indefinita & incerta, ſicut oſtendimus ſuperius : huius autem, veri videlicet cauſa eſt mentis aliqua paſſio : & vtraque iſtarum cauſarum eſt circa genus entis, quod reliquum eſt & extraneum ab eo quod eſt verè ens in aliquo genere entis determinato exiſtens. Et ideo neutrum iſtorum entium oſtendit aliquid determinatum extra in rebus ratam entitatem habentibus : neutrum enim horum aliquam vnam entis naturam. Prætermittantur igitur iſta entia : perſcrutanda enim ſunt principia & cauſæ illius entis quod verè eſt ens inquantum eſt ens : hoc enim eſt in genere aliquo entis. Palam autem eſt ex his quæ ſunt determinata in quinto libro, vbi diſtinximus quot modis vnumquodque dicitur, quòd ens ipſum quod verè eſt, multipliciter dicitur. Tex. c. 8.

LIBER SEPTIMVS,

QVI EST DE SVBSTANTIA PROVT IPSA EST REI QVIDDITAS ET TOTVM ESSE.

TRACTATVS I.

DE PRINCIPALITATE SVBSTANTIÆ.

CAPVT I.

Et eſt digreſsio declarans quæ eſt intentio, & quæ ſunt ipſius ſubſtantiæ acceptiones, & qualiter accidens eſt ſubſtantiæ modus.

DICTVM eſt, quòd perſcrutandæ ſunt entis cauſæ & principia quod eſt verè ens inquantum eſt ens & veram dicit naturam entis : hæc eſt autem ſubſtantia : propter quod de ſubſtantia perſcrutari oportet ſecundum principia ipſius & diuerſitatem. Eſt autem ſubſtantia concepta cum materia, & ſeparata. Et ea quidem quæ concepta eſt cum materia, quoad nos notior eſt : & ideo prius de ipſa, & poſtmodum autem de ſeparata dicendum eſt. Amplius concepram cum materia ſubſtantiam tripliciter determinari oportet, ſecundum principia videlicet & ſecundum exitum ipſius ad eſſe, & hoc eſt per potentiam & actum, & ſecundum quod in eſſe conſtituta conſideratur, & hoc vt vnum & multum. Sic enim conſequitur eam vnum eſſe vel multa, & ea quæ cauſantur ab vno & multo, ſicut nos in ſequentibus oſtendemus. Amplius principia ſubſtantiæ ſunt materia & forma, & præcipuè forma principium eſt ſubſtantiæ. Et hanc dupliciter determinari oportet. Vno quidem modo ſecundum quod ipſa eſt eſſe totum ſubſtantiæ primæ & quidditas ipſius, quæ ſignificatur per diffinitionem: & hoc modo oportet nos perſcrutari de ſubſtantia in hoc ſeptimo huius primæ philoſophiæ libro. Alio autem modo perſcrutanda eſt prout ipſa eſt forma quædam & natura ſecundum ſe conſiderata diuerſa à materia quæ eſt altera pars compoſiti ſicut anima eſt forma hominis non prædicata de ipſo: & hoc modo largè loquendo à quibuſdam etiam vocatur quidditas, licet impropriè: & hoc modo conſiderabimus de forma in ſequenti libro qui octauus erit huius primæ philoſophiæ liber.

Idem Cõmentator in prologo paruoeſtius ſeptimi.

Nota quomodo diuerſimodè ſubſtantia quæ eſt forma, conſideratur in hoc loco & in octauo ſequenti.

Conſiderantes igitur de principio ſubſtantiæ quod eſt totum eſſe & quidditas ipſius prædicata de ipſa, diximus primo quædam quibus ab ente quod eſt accidens diſtinguitur. Primò quidem quod ipſa vt quidditas primæ ſubſtantiæ conſiderata, adhuc duplicem habet conſiderationem. Diximus enim in præhabitis, vbi de vniuerſalis natura locuti ſumus, quòd vniuerſalis natura eſt ipſa natura rei ſimplex accepta, quæ eſt notio eius cuius natura eſt hæc : igitur ſi in ipſa ſui ſimplicitate conſideretur, ipſa natura, eſt quam explicat per ſe diffinitio : & hoc modo per ſe refertur ad ipſam diffinitio, & ea quæ per ſe conueniunt ipſi, & hæc non referuntur ad primam ſubſtantiam niſi per accidens quo ipſa natura eſt eſſe primæ ſubſtantiæ ſubſtantiale : & ſic ipſa eſt natura vnica ſimpliciter. Alio autem modo conſideratur ſecundum accidentia conſequentia ipſam, & præcipuè ſecundum hoc accidens quod eſt ipſam eſſe primam communicabilem & communicationem multiplicabilem in multa, quorum omnium ipſa eſt eſſe ſubſtantiale, & ſic efficitur prædicabilis de multis, & communicata efficitur cauſa accidentis in his in quibus eſt. Et hoc modo etiam ipſum accidens dupliciter accipitur ſecundum ſui naturam : poteſt enim accidens accipi ſic, quod dicat aliquid ſubſtantiæ ſub eſſe tali quod cadit in genere accidentis. Poteſt etiam dici accidens ipſum eſſe talis ſubſtantiæ. Et huius quidem exemplum eſt expreſſius in colore. Si enim diffiniatur color eſſe extremitas perſpicui in corpore terminato, cum extremitas perſpicui ſit

Forma vt quidditas primæ ſubſtantiæ cõſiderata, dupliciter conſiderari poteſt.

ſubſtantia,

ſubſtantia, conſtat quòd color dicit ſubſtantiam ſub eſſe accidentali quod eſt immutatiuum viſus eſſe. Si iterum dicatur, quòd color eſt motiuum viſus ſecundum actum lucidi lucidè in actu luminis, iterum eſt ſubſtantia quædam: quia lucidum in actu luminis eſt perſpicuum illuminatum: & hæc eſt ſubſtantia: & ſic iterum dicit color ſubſtantiam quandam ſub tali eſſe quod eſt viſus motiuum: & color quidem in naturam cadit accidentis ab eſſe illo ſub quo ſubſtantia talis accipitur: & ſi ipſa ſubſtantia ſubtrahatur, nihil penitus remanet, neque in re, nec in intellectu de natura accidentis: & ideo principia ſubſtantiæ ſunt principia accidentis: & hoc modo eſt accidens ordinabile in genere, & determinatur in nouem generationibus entis. Si autem color non dicat niſi ipſum eſſe talis ſubſtantiæ, non cointellecta ſubſtantia, erit color ens deficiens non intelligibile: quia non eſt motiuus viſus niſi ſecundum actum lucidi, qui ſi in colore non intelligatur, non poteſt capi ab intellectu quid ſit color: & erit res quæ in nullo genere locari poteſt. Et ex his quæ iam diximus, duo intelliguntur: vnum, quod per accidens verè non eſt niſi modus ſubſtantiæ: aliud autem, quòd ſi accipiatur accidens ſine ſubſtantia tali cuius ipſum eſt modus, non erit aliqua differentia entis oppoſita ſubſtantiæ, per cuius diuiſionem locari poſſit in genere hoc vel illo. Sicut autem nos diximus, quòd color hoc modo eſt ſubſtantiæ modus, ita etiam calor eſt ſubſtantiæ modus diſſolutæ & rarificatæ extra ſe pulſæ per motum corporis continuum ſuper ſubſtantiam diſſolutam factum: per hoc enim habet calor diſſoluere & mouere à centro, & congregare, & omnia huiuſmodi facere, quæ attribuuntur calori. Si autem dicatur calor eſſe talis ſubſtantiæ, eſſe non cointellecta ſubſtantia, non erit calor res aliqua ordinabilis in aliquo genere vel comprehenſibilis per rationem Idem autem eſt de frigore, quod non eſt modus niſi ſubſtantiæ conſtantis in ſe ipſa, non diſſolutè, propter hoc quod diſtat à corpore incorruptibili diſſoluente. Et ſimiliter eſt de qualitatibus paſſiuis quæ ſunt humidum & ſiccum. Humidum enim eſt modus ſubſtantiæ ſubtilitate refluentis ſuper ſeipſam in aqua, & eſt modus ſubſtantiæ fluentis ad aliud propter ſpiritualitatem in aëre: & hoc patet ex ipſis diffinitionibus. Siccum autem terminatum apud ſe, nec refluens ſuper ſeipſum, nec ad aliquid: & hoc planum eſt videre in omnibus, nec vnquam poteſt pleno intellectu intelligi accidens niſi finitum intelligatur per eſſe ſubſtantiæ cuius ipſum eſt modus. Et ſicut diximus de accidente quod eſt in genere qualitatis, eſt etiam verum de quantitate. Si enim accipiatur continuum cuius partes ad vnum communem terminum copulantur, conſtat quod hoc dicit eſſe eius quod habet partes per ſe: non autem habet partes per ſe niſi materia corporis: continuum igitur dicit ſubſtantiam ſub huius copulationis eſſe: & ipſa continuitas eſt eſſe talis ſubſtantiæ quam ſi ſubtraham per intellectum, remanet intellectus accidentis infinitus, & non reducibilis ad genus aliquod entis. In cæteris autem prædicamentis entium quæ remanent, hoc liquidò patet: cum ipſa non ſint niſi quædam ſubſtantiæ comparationes, quæ ſine comparatis nullo modo eſt intelligere. His igitur ſic acceptis, facile eſt de principalitate ſubſtantiæ ad alia entia determinare.

Quomodo principia ſubſtantia ſint principia accidẽtis, vide. 12. meta. commen. 22. ab Auerroe.

Non poteſt accidens pleno intellectu intelligi, niſi finitum intelligatur per eſſe ſubſtantiæ.

CAPVT II.

Quod ſubſtantia quæ eſt principium ſubſtantiæ primæ, prima eſt omnium entium.

ENs enim dicitur multipliciter, ſicut prius in 5. libro ſupra diximus, vbi determinauimus quoties ſecundum analogiam vnumquodque dicitur. Signat enim ens aliquando quid eſt, ſiue quidditatem deſignatam per eſſe ſubſtantiale ſubſtantiæ primæ: aliquando enim ſignat hoc aliquid deſignatum quod eſt ſubſtantia prima compoſita deſignata, quæ propriè & principaliter & maximè ſubſtantia dicitur. Aliquando autem ens ſignat quod qualis, aut quantum eſt, aut ſignat ſingula aliorum ſecundum genera entis quæ ſic prædicantur, determinatas naturas deſignantia in generibus accidentium, quorum quodlibet dicit aliquid ſubeſſe ſubſtantiæ tali vel tali, vel eſſe ipſum quod eſt modus quidam ſubſtantiæ. Tot modis autem ente per ſe dicto, palam eſt ex his quæ præinducta ſunt, quod primum & principale ens inter hæc, eſt illud quod ſignat ſubſtantiam, & hoc ſecundum primum modum acceptionis ſubſtantiæ: quia ipſa natura ſubſtantiæ ſic ſimplex in ſe accepta, quæ deſignatur ipſa diffinitione, eſt principium ſubſtantiæ primæ: & licet ſubſtantia prima principalior ſit quam ſecunda ſubſtantia, quæ propter hoc ſecunda vocatur, quia poſterior eſt, & dependet à prima ſecundum eſſe, eò quod deſtructis primis impoſſibile eſt aliquid aliorum remanere: vniuerſale autem aut nihil eſt, aut poſterius: tamen ipſa natura prædicto modo accepta, prior eſt quam ſubſtantia prima, quæ eſt indiuiduum compoſitum deſignatum in genere ſubſtantiæ, ſicut principium prius eſt principiato: vniuerſale enim eſt commune: & cum omne commune à ſingulari procedat, ſicut & ipſa communitas procedit à ſingulari, vt ex ipſa diffinitione communis patet, cum dicitur commune eſſe quod contingit pluribus, oportet neceſſariò, quòd hoc modo dictum vniuerſale, ſiue ſecundum, ſit poſterius primo ſingulari deſignato. Quod autem natura ipſa ſimplex quæ eſt principium primæ ſubſtantiæ deſignatæ, ſit primum ens inter tres modos entis dictos, ſic probatur: quia quando quærimus quæſtione non deſignante naturam ſubſtantiæ, ſed deſignante aliquid circa ſubſtantiam quod eſt modus eius, ſicut eſt qualitas modus eius, vt cum diximus hoc modo quærentes, quale quid eſt hoc? reſponſio non certificat niſi qualitatem: dicimus enim, quia eſt bonum, vel malum, quæ ſunt qualitates: ſed non certificamus quantitatem ipſius, vt dicamus, quia eſt tricubitum: nec reddimus ſubſtantiam eius, vt dicamus hominem eſſe, vel Deum. Quando autem quærimus de natura ipſa ſubſtantiæ dicentes, quid eſt hoc? nec reſpon-

Tex. c 1.

demus

demus de quantitate, vt dicamus esse tricubitum, nec de qualitate vt dicamus album vel nigrum: sed respondemus hoc de quo quæritur, hominem esse, vel Deum, vel aliquid tale: constat autem, quòd per quid est, de natura quærimus, & non de indiuiduo designato: alia verò entia dicuntur & sunt entia, quia sunt essentialiter entis. In omnibus enim his quæ multipliciter dicuntur ad vnum, habent id vnum causam totius multiplicitatis. Dico autem hæc esse entia, quæ sunt huius sicut principij & multiplicitatis, non sicut asinus est Sortis: sic enim in se simplex acceptum est primum in multiplicitate: acceptum enim sub esse tali vel tali constituit modos multiplicis: & ipsi modi sortiuntur nomen primum per hoc quod dicunt esse hoc vel illud sub quo primum designatur. Sic igitur ens simpliciter est substantia quæ est principium substantiæ designatæ. Alia verò nomen entis accipiunt, quia sunt qualitates ipsius in substantia composita principiatæ ab ipsa substantia: & alia dicuntur entia, quia sunt huiusmodi entis, quantitatis: & alia ideo entis habent nomen, quia sunt talis entis passiones & alia aliquid tale dicunt secundum distinctionem generum entis.

Text. 3. Propter quam causam etiam dubitauit aliquis antiquorum, & præcipuè. Melissus, vtrum vadere & sanare & sedere & alia talia præcipuè quæ dicunt accidens comparationis, ita quod vnumquodque illorum sit ens, aut non ens. Et causa dubitationis fuit: quia hæc non sunt entia, nisi quia sunt essentialiter entis: & ideo subtracto essentialiter ente, non videntur esse entia. Similiter autem esse dicebant in aliis talibus omnibus accidentibus: nihil enim horum est aptum natum aliquid finitum esse secundum seipsum acceptum: subtracta enim substantia ab ipso per intellectum, neque aliquod accidentium possibile est separari à substantia: sed magis hoc verum est, quòd si aliquid præinductorum est de numero entium, sicut vadens, aut sedens, & sanans, & præcipuè sessio, & sanatio, & ambulatio, hoc pro certo non sortiuntur nomen entis, nec apparent entia, nisi ideo quod est aliquid eorum subiectum determinatum, cuius ista sunt aliquod esse: & hoc subiectum est substantia prima, in qua substantia quæ est principium huius substantiæ, est principium talium quæ sunt modi esse ipsius. Similiter autem singula quæ in tali categoria accidentis apparent, sic accipiunt nomen entis: bonum enim & sedens, & bonitas & sessio, non sine hoc entia dicuntur. Palam igitur est, quia propter substantiam quæ primum ens est, etiam illorum singula sunt entia vocata & existentia: igitur substantia est primum ens, & substantia non est aliquid ens, secundum quod dicimus aliquid esse quod est alicuius, & non absolutè est: substantia enim hoc modo non est aliquid, sed est ens simpliciter & absolutè. Et hoc est quod intendimus probare in isto capitulo.

* *
*

CAPVT III.

De modis quibus substantia est prior aliis accidentibus.

CVm autem multipliciter dicatur ipsum primum, substantia est omnium entium primum tripliciter, notitia videlicet, & ratione, & tempore. Et quod omnibus his modis primum sit, probatur vna ratione: aliorum enim omnium categorematum siue prædicamentorum nullum est separabile secundum esse, aut secundum intellectum à substantia: sed substantia sola secundum esse & intellectum separata est ab aliis in seipsa, & intelligitur in seipsa. Dico autem accidens non esse separabile, non propter hoc quidem quòd intellectus non possit distinguere inter accidens & substantiam, sed quia accidens nec esse nec intellectum habet, si penitus absoluatur à substantia, sicut patet ex antè habitis. Substantia autem cum non dependeat secundum esse & intellectum ab accidente, & esse & intellectum habet separata ab ipso: substantia enim in eo quod substantia, duratione & tempore est ante omne accidens, ita quòd est etiam ante hoc accidens quod est tempus: quia Deus est ante omnia huiusmodi æternitate simplici. Prima autem substantia quæ maximè substat, actum substandi habet à materia in qua fundatum est esse substantiæ primæ. Et quamuis prima substantia non sit ante accidens quodlibet tempore, tamen prima materia per quam substantia prima substat, est ante quodlibet suum accidens tempore, ita quod etiam est ante hoc accidens quod est tempus & locus primæ substantiæ gratia materiæ ex qua est. Cum autem dicimus substantiam sic esse separatam ab accidente, intelligimus quòd quælibet substantia prima secundum principium quod sibi substare tribuit, est ante quodlibet suum accidens, licet non sit ante quodlibet accidens cuiuscunque temporis. Sic igitur patet, quòd substantia est accidente prior tempore. Est autem & alius modus intelligendi hoc idem, vt dicatur substantia simplex illa natura quæ est quid & esse substantiæ primæ quæ facit primam substantiam esse id quod est: hoc enim si simplex accipiatur, sicut in veritate suæ essentiæ est, non concernit aliquam loci vel temporis differentiam: & ideo est vbique & semper. Sed esse vbique & semper dicitur dupliciter. Dicitur enim vbique esse & semper, quod essentialiter & præsentialiter est in omni loco, & in omni tempore, in se ambiens omnem locum & omne tempus: & sic Deus dicitur esse vbique & semper. Dicitur etiam vbique & semper, quod differentia loci & temporis non coarctatur ad esse hoc & nunc: & hoc modo formæ quæ sunt quid existentium, quando in natura simplici accipiuntur, sunt vbique & semper. Et hoc modo sunt ista ante tempus & locum, & locus & tempus accidunt ipsis quando sunt esse rerum existentium: & quia sic accepta sunt ante tẽpus & locũ, sunt consequenter ante quodlibet accidẽs: & iste est verior intellectus quam prior.

Amplius

Amplius huiuſmodi ſubſtantia eſt etiam prima ratione : quia ſicut patet per antè dicta eſſe accidentis diffiniri per genus & differentiam entis non poteſt, niſi cum ſubſtantia : ſed ſubſtantiæ ratio nihil in ſe habet extraneum : & ideò neceſſe eſt, quòd ſubſtantiæ ratio inſit in vniuſcuiuſcunque accidentis ratione : & non conuertitur hoc quòd in ratione ſubſtantiæ neceſſe ſit rationem accidentis ineſſe.

Amplius etiam notitia præcedit ſubſtantia omne accidens : quia tunc putamus nos maximè ſcire omnia ſingula ſecundum ſui eſſe naturam, quando cognoſcimus quid eſt ſingulum eorum, ſicut quid eſt homo, aut quid eſt ignis. Magis enim cognoſcimus per quid, quam per notitiam accidentalium rei : ſicut ſi cognoſcamus quale, aut quantum, aut vbi, aut quando eſt ipſa res quam quærimus noſſe. Hoc autem palam eſt : quia etiam in ipſis accidentibus in quibus hoc minus videtur quam in ſubſtantia magis cognoſcimus ea per quidditates ſuas quibus ipſa ſunt hoc quod ſunt ſingula, quam quando ipſum quod quid eſt cognoſcimus per accidentalia, ſicut per quale, aut quantum, & huiuſmodi. Multò igitur dignius eſt hoc in ſubſtantia quæ propriam habet diffinitionem, cum accidens non habeat propriam diffinitionem : eò quòd in diffinitione ſua recipitur ſubſtantiæ diffinitio ſecundum quod eſt cauſa & ſubiectum accidentium, ſicut in præhabitis determinatum eſt. Cum igitur quid eſt accidentium non ſit ſine quidditate ſubſtantiæ, patet quòd ſubſtantia ſit principium cognitionis quid eſt & propter quid eſt, eſt ante accidentium cognitionem. Et ſi diximus in principio de anima, quòd accidentia conferunt multum ad cognitionem quod quid eſt, hoc dictum intelligendum eſt de ſcientia quia, & non de ſcientia quid & propter quid. Manifeſtum igitur eſt, quòd tripliciter ſubſtantia prior eſt accidentibus, tempore, ratione, notitia.

CAPVT IV.

Qualiter quæſtio de quidditate ſubſtantiæ ſenſibilis conducit ad notitiam primæ cauſæ : & ideò ab omnibus quæritur qualiter & diuerſimodè ponatur ſecundum opiniones antiquorum.

Text. c. 5. EX quo igitur quidditas ſubſtantiæ primæ dictis modis principium eſt omnis entis, dignum eſt quærere de ipſa. Inquiſitio enim de ipſa conducit ad notitiam cauſæ primæ ſecundum quod ipſa eſt prima forma, & vltimus finis : & hæ ſunt cauſæ quæ principaliter inquiruntur in hac prima philoſophia : quidditas enim ſubſtantiæ primæ quæ eſt indiuiduum deſignatum in genere ſubſtantiæ, in hoc differt ab accidente, quòd accidens quidem non eſt ſecundum ſui naturam eſſentia aliqua ſecundum ſe accepta, quæ facit eſſe aliquod, ſed potius eſt eſſe quoddam ſubſtantiæ, conſtitutum à ſubſtantia : propter quod ſubſtantia recipitur in
7. met. c. 4. eius diffinitione : & ſic bene dicit Auerroës omne quod conſtituit aliquid in eſſe, eſt diffinitum ipſius : propter quod accidentis eſſentia nulla eſt, ſecundum ſe accepta : & ſi dicatur aliquando eſſentia, erit eſſentia ab eſſe deriuata dicta, & non erit eſſentia cuius actus ſit eſſe, ſed forma ſubſtantialis & quidditas eſt eſſentia ſecundum ſe non ab eſſe deriuata, ſed potius cuius actus eſt eſſe ſecundum ſubſtantiam : & ideò non accipitur vt materialis tantum : quia eſſe materiale accidit ei per hoc quod quidem eſt in materia, ſed accipitur etiam ſecundum ſe, & ſic habet eſſe immateriale & ſimplex. Et ſi quæritur origo huius eſſe quod forma ſecundum ſe accepta ſic habet, non poteſt ad aliquid referri, niſi quod habet hoc inquantum eſt radius quidam & lumen primæ formæ, quæ eſt intellectus diuinus. Adhuc autem forma ſubſtantialis per eſſe materiale non eſt intelligibilis, ſed per ſeipſam, & non per aliud ſicut accidens. Cum igitur ſit intelligibilis per ſeipſam, oportet quòd hoc habeat inquantum immixtum eſt ei lumen intellectus primi, à quo exiit : & ſic iterum quidditas rei ſenſibilis conducit ad notitiam cauſæ primæ formalis. His igitur de cauſis ipſa eſt, quòd olim & nunc & ſemper quæſitum eſt, & quæritur & inquiritur : quia omnes homines natura ſcire deſiderant hoc modo dictam formam primam, quæ eſt fons formarum, & vltimum finem, qui ſicut in duce exercitus vniuerſorum quæ ſunt, eſt in motore primo : & ideò ſemper ab antiquis de ipſa quidditate ſubſtantię indiuiduæ deſignatæ quid ipſa ſit ens hoc quæ ſubſtantia ſit quidditas ipſorum ſenſibilium. Propter quod etiam nos oportet principium inquiſitionis facere de ipſa : licet enim in phyſico auditu inquiſiuimus de ſubſtantiæ ſenſibilis principiis, hîc non fecimus niſi ſecundum quod eſt ipſa mobilis. Cum autem dicimus, ſubſtantia mobilis, duo dicimus, quod videlicet ſubſtantia eſt, & quod mobilis eſt : & cum ſciuntur principia eius inquantum eſt mobilis, non ſciuntur principia ſubſtantiæ inquantum eſt ſubſtantia. Conſiderabimus igitur hæc principia eius ſenſibilis inquantum eſt ſubſtantia, non inquantum eſt ſenſibilis : hoc enim proprium eſt huic primæ philoſophiæ. Conuenientiſſimè autem faciemus hoc ſi antiquorum dicta conſiderabimus primo : ex his enim, quamuis fortè non in toto ſint vera, iuuabimur ad veritatis inquiſitionem.

Antiquorum autem primi quidam qui entis principium in materiæ ſpecie eſſe poſuerunt, quidditatem omnis ſubſtantiæ ſenſibilis ad hoc retulerunt. Et horum quidam dicebant hoc quod eſt ſenſibilium quidditas, eſſe vnum, ſicut Parmenides & Meliſſus. Quidam verò dixerunt illud eſſe plura materialia, ſicut Empedocles & multi alij : & horum qui hoc principium plura eſſe dicebant, quidam ponebant eſſe plura & finita, ſicut ipſe Empedocles : & quidam dicebant ipſum eſſe & plura & infinita, ſicut Anaxagoras qui poſuit infinita homogenia eſſe principia. Omnes autem in hoc conueniunt, quòd quidditas rei eſt ipſa materia, vel materiæ compoſitio, & quòd nihil aliud eſt quod dat ſubſtantiæ eſſe quod eſt, niſi materia, & quicquid eſt præter materiam, eſt accidens. Et ideò nobis maximè & primum & ſolum, vt ita dicatur, de

ſic

Nota qualiter accidens poteſt dici eſſentia, & quomodo non.

Nota ſubtiliter vade ſit, quòd forma ſubſtantialis ſecundum ſe accepta, habet eſſe ſimplex & immateriale. Vide pro hoc commentum nonum 7. huius.

Idem com. 12. met. comen. 1. 5 & 29. & in commen 5. & 9 huius.

ſic ente eſt ſpeculandum quid eſt quod eſt ipſa quidditas talis ſubſtantiæ. Dico autem maximè: quia hoc maximè eſt ens, & alia entia non ſunt entia, niſi quia ſunt aliquid ipſius. Primum autem quia eſt principium omnis entis: ſolum verò quia ipſa ſola eſt verè ens. Diuerſitates autem opinantium de hoc eſt, quod quibuſdam antiquiſſimis videtur, quòd non ſit aliqua ſubſtantia niſi corporea: eò quod ſubſtantiæ quæ eſt quidditas, manifeſtiſſimè videtur ineſſe corporibus quæ ſunt per ſe exiſtentia terminata ſuperficiebus & locis: & quæ ſunt terminata ſuperficiebus & locis, maximè videntur eſſe per ſe & ſubſtare in ſeipſis non ad aliquid aliud dependentia: & ideò animalia & plantas & eorum partes hoc modo ſubſtantias eſſe dicimus, & corpora naturalia quæ ſunt elementa, vt ignem & aquam & terram & ſingula talium & alia quæcunque ſunt partes iſtorum, aut quæ ſunt ex his quæ naturalia ſiue elementalia dicimus corpora, aut quæ ſunt ex partibus iſtorum, aut etiam ea quæ ſunt ex omnibus iſtis, ſicut illa quæ ex omnibus elementis ſunt compoſita, ſicut eſt mundus & cælum, & partes cæli, ſicut aſtra & luna & ſol & omnia huiuſmodi:

Sed perſcrutandum eſt à nobis vtrum hæ ſolæ ſubſtantiæ ſunt & quidditates entium, aut aliæ quædam ſunt ſubſtantiæ quæ ſunt quidditates ſubſtantiarum, & nulla præinductarum eſt ſubſtantia quæ eſt quidditas primæ ſubſtantiæ deſignatæ. Videtur enim quibuſdam, quòd nihil horum ſit quidditas ſubſtantiæ indiuiduæ compoſitæ deſignatæ; ſed potius quidditates ſunt termini corporis, qui ſunt ſuperficies & lineæ & punctum & vnitas: hæc enim videntur magis eſſe ſubſtantiæ & quidditates, quam corpus & ſolidum. Dico autem corpus & ſolidum: quoniam ſecundum iſtos duæ ſunt opiniones. Vna eſt dicentium corpus eſſe quod menſuratur tribus dimenſionibus, & illi dicunt ſuperficiem & lineam & punctum eſſe quidditatem corporis. Alij autem corpus dicunt componi ex ſuperficiebus ſolidè conuenientibus, & illi dicunt ſuperficiem ſolam eſſe corporis quidditatem. Et horum omnium rationes in antecedentibus explicuimus. Vnitatem autem dicebant ideò: quia ipſa eſt qua quælibet res eſt vna: & ideò eſt ante punctum: quia punctum eſt vnum, & linea vna eſt, & ſuperficies eſt vna: vnitas autem eſt cauſa omnis vnius: & ideò ipſa eſt principium omnis rei primum, ſicut in antè habitis ſæpè diximus. Hæc autem opinio videtur eſſe Pythagoricorum.

Nota differentiam inter corpus & ſolidum ſecundum antiquos. Idem habet Commentator hîc.

Amplius autem quidam antiquorum ſunt, qui præter ſenſibilia non opinantur eſſe aliquid talium mathematicorum, ſed omnia hæc eſſe in ſenſibilibus ſecundum eſſe, ſicut ipſi quos nunc nominauimus pythagorici. Quidam autem opinantur eſſe plura præter ſenſibilia, quæ ſunt quædam quidditates ſenſibilium, & tamen ſecundum eſſe non ſunt in ſenſibilibus, ſicut Plato, qui ipſas ſpecies ideales, & mathematica dicit eſſe duas ſubſtantias: tertiam verò dicit ſenſibilium corporum eſſe ſubſtantiam. Et rationes huius poſitionis ſuperius ſæpius ſunt à nobis aſſignatæ. Leucippus autem nepos Platonis Academicus Philoſophus dixit plures eſſe ſubſtantias, quas tamen ab vno quod eſt vnitas, inchoat: & vniuſcuiuſque iſtorum dicit eſſe ſubſtantiam, quæ eſt quidditas eorum quæ principiantur in vnoquoque ordine principiatorum. Aliam igitur omnium quidem primam dixit eſſe ſubſtantiam ſiue quidditatem numerorum: eo quod numeri propter ſæpius à nobis inductas rationes, ſunt prima principia & primæ quidditates omnium: & quia numeri non ſunt principia niſi in conſonantia proportionis muſicæ naturalis, ideò dixit aliam eſſe ſubſtantiam & quidditatem muſarum quas nouem eſſe poſuit, ſub quarum conſonantia omnium cõſiſtit quidditas. Et deinde poſt hæc poſuit conſonantias luminis & vmbræ obtenebrantis lumen intelligentiæ: & has dixit eſſe quidditates animarum: quia anima rationalis in vmbra intelligentiæ, & ſenſibilis in vmbra rationis, & vegetabilis in vmbra ſenſibilis ab ipſo agentis intellectus lumine quidditatum: & hoc modo protendit Leucippus ſubſtantias vſque ad hæc corpora ſenſibilia: quia cælum ponit in vmbra vegetationis, & elementum in vmbra cæli quidditati, & rurſum mixta corpora ex irradiatione cæli ſuper elementum dicit accipere ſuæ quidditatis ſubſtantiam.

Quidam poſteriorum Phi oſophorum ſpecies & numerum eandem dicunt habere naturam: eo quod ipſa ſpecie res numerantur, & ipſas ſpecies dicunt eſſe eſſentias ſeparatas, quæ applicatæ rebus conferunt eis eſſe & diſtinctionem & numerum: & ideò ſpeciem ipſam qua res numerantur, dicunt eſſe rei formalem quidditatem, & id quod habitum ſiue conſequens eſt ſub ipſa ſpecie, eſt linea & ſuperficies, quæ ſunt prima ſecundum eos corpus inquantum corpus eſt elementantia; & ſic deuenit quidditas vſque ad cæli ſubſtantiam, quæ eſt quidditas prima corporis naturalis, & deinde ſunt in quidditatibus ſuis corpora ſenſibilia actiua & paſſiua. Hæc igitur in ſumma ſunt quæ de rerum quidditatibus dixerunt antiqui.

De his ergo quid bene dictum ſit, aut non bene, & quæ ſit ſubſtantia quæ quidditas eſt & vocatur, & vtrum quidditates ſint aliquid ſeparatæ præter ſenſibiles exiſtentes ſubſtantias indiuiduas, aut non ſunt aliquid præter eas, ſed ab eis ſeparatæ, & iterum quomodo ſint huius quidditates quæ vel ſunt ſeparatæ à ſenſibus, vel non ſunt ſeparatæ ab eis, & iterum vtrum in rei veritate ſit aliqua quidditas ſubſtantiæ ſeparatæ exiſtens, & propter quam cauſam, & quomodo eſt ſeparata talis quidditas, aut ſi nulla quidditas eſt ſeparata alicuius ſubſtantiæ à ſenſibili ſubſtantia, ſed omnis quidditas eſt in ſenſibilibus ſubſtantiis, perſcrutandum eſt à nobis: quia, ſicut ſuprà diximus, ponimus ſubſtantiam quæ eſt quidditas ſubſtantiæ primæ eſſe primum ens, quod eſt quid eſt, ſicut ſuperius illa ſubſtantia tempore prior eſſe eſt oſtenſa. Tex.c.6.

* *
*

CAPVT

CAPVT V.

A quibus modis multipliciter dicitur ſubſtantia, & quomodo magis dicatur ſubſtantia.

Tex. 6. 7. ANte omnia autem oportet nos diſtinguere quot modis dicitur ſubſtantia, vt videamus quæ ſit prima ſubſtantia, quæ principium eſt omnium entium. Quantum igitur ad præſentem pertinet ſpeculationem, notandum quòd ſubſtantia ſi non multiplicius dicitur, quatuor modis dicitur apud antiquos, & ſecundum veritatem maximè. Etenim ſubſtantia dicitur quid erat eſſe quæ eſt ipſa rei vera diffinitio. Adhuc autem illa natura ſimplex cui accidit vniuerſale eſſe, ſicut diximus in antè habitis, & cui per ſe & non ſecundum accidens attribuitur diffinitio, dicitur ſubſtantia rei: & eſt prædicabilis de re ipſa cuius eſt natura. Adhuc autem dicitur vniuerſale id quod prædicatur in quid de re de qua prædicatur, & quod eſt ſubiectum primum, cuius qualitates ſunt differentiæ: & hoc eſt genus. Plato autem dicit ſubſtantiam modo primo dictam, ſicut hoc dictum eſt, eſſe ipſam rei quidditatem. Vniuerſale autem dixit eſſe primum ideale cauſaliter præhabens eſſentialia vniuſcuiuſque rei ſiue entis. Genus autem dicit eſſe eſſentialiter conſtitutionem ſubſtantiæ ingrediens in quid prædicatum. Fuerunt autem nonnulli qui quidem ſubſtantiam ſic diuerſificauerunt, quòd ſubſtantia formalis aut eſt totum eſſe, aut pars ipſius: & totum quidem eſſe eſt natura quæ eſt quidditas: pars autem duplex eſt differentia, videlicet quæ eſt ſicut vniuerſale, quæ dicit eſſe ſubſtantiale, ſicut quod eſt quale quid, & genus quod eſt ſubiectum in quid prædicatum, & in potentia exiſtens: & ideò proportionatum materiæ. Omnibus autem præinductis modis ſubſtantia eſt per tria diuiſa. Quartum autem quod dicitur ſubſtantia, eſt ſubiectum: ſubiectum verò eſt de quo omnia alia dicuntur, & ipſum non dicitur de alio: hoc enim habet veram ſubiecti rationem: hæc autem eſt indiuidua ſubſtantia deſignata indiuiduantibus in genere ſubſtantiæ. Et ſecundum hanc diuiſionem materia ſub genere comprehenditur propter ſimilitudinem potentiæ: & quia, ſicut in præhabitis diximus, genus eſt forma communis materiam ſub potentia propinqua vel media vel prima deſignans. Oportet igitur primum de hoc determinare: quia ſubiectum primum maximè videtur eſſe ſubſtantia: ſubiectum autem primum modo quodam dicitur eſſe materia: ab illa enim habet ſubſtantia prima quod ſubſtat: & ideò materia dicitur ſubſtantia, & alio modo dicitur ſubſtantia forma tripliciter variata, ſicut diuerſificauimus eam per quid erat eſſe & vniuerſale & genus: quam quidam in ſe conſideratam vocant eſſentiam: & hoc eſt ſatis rationabile. In intellectu autẽ conſideratam vocant vniuerſale: & hoc non eſt rationabile: quia licet vniuerſale non niſi in intellectu ſit, non tamen ab hoc eſt vniuerſale quod eſt in intellectu, ſed potius ad hoc quod eſt multiplicabile & communicabile pluribus. Prout autem altera pars eſt compoſiti, vocant eam formam: & hæc nominatio etiam non eſt conueniens: quia magis dicitur forma prout eſt extra materiam formans, & actus dicitur prout eſt in materia: & dicitur imago prout refertur ad primum formans quod eſt extra materiam. Tertio verò modo dicitur ſubſtantia compoſitum quod eſt ex his duabus ſubſtantiis: & hoc eſt indiuiduum deſignatum in genere ſubſtantiæ. Dico autem, gratia exempli, materiam quidem ſicut eſt æs: formam autem ſpecialitatis quæ ſpeciem confert, ſicut eſt figura idoli in ære: & quod eſt ex his, dico ſicut eſt tota compoſita ſtatua in artificiato deſignata & perfecta. Hæc igitur diuiſio trimembris priorem quadrimembrem in ſe comprehendit. Si autem fiat comparatio inter ea quæ dicta ſunt, videbitur per rationem quidem forma maximè ſubſtantia eſſe: ſi enim ſpecies eſt prior quam materia, & eſt magis ens, eò quòd facit eſſe materiam, prior ea exiſtens, eò quod materia eſt in potentia, nec de potentia educitur ad actum niſi per hoc quod eſt actus & ſpecies, oportet tunc, quòd eſſe ſit prior eo compoſito quod eſt ex vtriuſque: quia quod eſt prius priore, eſt etiam prius poſteriore propter eandem rationem: pars enim cum conſtituat totum, prior eſt toto: & ſic materia prior eſt compoſito. Sic igitur figuraliter ſiue ſuperficialiter & topicè inquantum communi ſigno apparere potuit, dictum eſt quid eſt ſubſtantia. Topica autem & ex probabilibus logicis ſumpta ratio ſubſtantiæ eſt, quæ ſecundum ſuum nomen videtur conuenire, & hoc eſt quod ſubſtantia eſt, ideò dicta ſubſtantia, quia non dicitur de ſubiecto aliquo quod ſibi ſubſter ad hoc quod accipiat eſſe in ipſo: ſed quia ipſa eſt ſubiectum de quo alia omnia dicuntur prædicamenta & accipiunt eſſe in ipſa: & ideò non ſunt entia, niſi quia ſunt aliquid eius, ſicut paulò antè diximus.

licet non niſi in intellectu habeat eſſe, non tamen ab hoc eſt vniuerſale quod eſt in intellectu, ſed poſt ab hoc quòd eſt multiplicabile & communicabile: & intelligo dictam eius fundamentaliter, non effectiuè: quia effectiuè ab intellectu habet eſſe. 1. de anima. com. 8.

Oportet autem nos non ſolum ita topicè de ſubſtantia determinare, ſed etiam per magis eſſentialia ſibi & per modum demonſtrationis: non enim ſufficiens eſt ſecundum facultatem primæ philoſophiæ modo topico de ſubſtantia determinare, eò quod iſte modus communis eſt & ex probabilibus: & ideo non manifeſtus, eò quod non eſt per eſſentialia immediata determinans quid eſt & propter quid. Sed antequam hanc ſubtilitatem determinemus de ſubſtantia inter ea in quæ diuiſimus ſubſtantiam, rationem faciamus compoſitionis, vt ex ipſa comparatione magis appareat quæ ſubſtantia verè ſit ipſa primæ ſubſtantiæ quidditas. In ipſo autem primo aſpectu topicè conſiderando videtur, quòd materia ſit maximè ſubſtantia. Si enim daretur, quòd materia maximè non ſit ſubſtantia, tunc diffugit à notitia noſtra quid ſit ſubſtantia. Si enim ratio ſubſtantiæ eſt, quam induximus, quæ omnibus aliis ſubſtat, & ſibi nihil ſubſtat in quo ſit, tunc materia maximè ſubſtantia eſſe videtur: aliis enim ſublatis per intellectum ab indiuidua ſubſtantia, nihil apparet remanens præter materiam: omnia enim alia ſunt aut paſſiones, ſiue qualitates corporum, aut poemata quæ nos factiones vel operationes & actiones in communi vocamus, aut potentiæ ſiue virtu-

Tex. 8.

Forma in ſe conſiderata eſſentia dici poteſt.

Vniuerſale

tes operationum & passionum: longitudo vero & latitudo & profunditas quæ quibusdam substantiæ esse videbantur aliquando, quantitates quædam sunt materiæ & non sunt substantiæ: quantitas enim non est substantia, sed magis illud est substantia, cui sicut subiecto huiusmodi insunt primum: ablata autem longitudine & latitudine & profundo nihil videtur remanere, nisi si quid est ipsum subiectum omnibus in quo sunt hoc quod ab omnibus huius quæ insunt, est diffinitum & determinatum. Sic igitur incedentibus per huius topicam considerationem, necesse est, quòd sola materia videatur esse substantia: propter quod etiam moti plurimi antiquorum dixerunt, quòd omnes formæ sunt accidentales. Dico autem materiam quæ quidem tales habet considerationes, quod secundum seipsam nec quantitas, nec aliquid aliud dicitur, quibus ens determinatum diuiditur per genera entis: est enim aliquid de quo sicut de subiecto prædicantur horum singula: & oportet, quòd illud habeat esse diuersum ab omnibus quæ prædicantur de ipso, quæ sunt in singulis categoriis. Alia enim omnia prædicantur de substantia prima, & substantia prima & etiam substantia secunda prædicantur de materia: & ideo ipsa est id quod est secundum se non relatum ad aliud aliquid: ipsa enim nec est quidditas prædicata quæ est forma substantialis, neque est quantitas, neque est aliquid aliud aliorum prædicamentorum, neque etiam negationes, neque priuationes horum: negationes enim horum & prædicationes non conueniunt ei nisi secundum accidens illud quo ipsa subiicitur motui & enti quod prædicatur de ipsa: secundum autem quod considerat ipsa in sua substantialitate, solum est ipsa diuersa ab omnibus his: & est id quod est in ente præter omnes formas. Ex his enim & huius rationibus speculantibus accidit materiam vel solam vel maximè esse substantiam.

Nota quatuor conditiones materiæ, per quas primo aspectu videtur, quod sit maximè substantia, ex quibus antiqui formabant quatuor motiua ad probandũ solam materiam esse substantiã & maximè substãtiam.

Et summatim recolligenda sunt ista quatuor, quæ ad hoc inducuntur, scilicet quod remanet vltima omnibus aliis per intellectum ablatis: & quod ipsa est quod substare & existere facit omnia, per hoc quod est subiectum, sicut iam antè dictum est. Tertium autem est, quòd ipsa est diuersum quid ab omnibus aliis, ex quod omnium aliorum est inesse suum aut non est inesse, sed cui insunt omnia. Sic enim habet rationem subiecti ad omnia quotquot sunt alia. Quartum autem est, quòd ipsa est cui nec affirmationes, nec negationes conueniunt aliquorum. Affirmationes autem non conueniunt: quia si aliquid affirmaretur de ipsa per hoc quod illud esset in ea, non esset receptibilis alicuius alterius: quia per illud quod de ipsa affirmaretur, esset actu illud quod affirmaretur de ipsa: negationes autem non conuenirent ei nisi essent in ipsa affirmationes aliquæ, propter quas remouerentur de ipsa ea quæ affirmationibus opponuntur. Adhuc autem si negationes ei conuenirent, oporteret quòd illæ essent negationes in genere quæ supponunt priuationes: priuationes autem relinquunt subiectum cum aptitudine. Aptitudo autem dicit habitus & formæ confusam inchoationem, quod non contingit materiæ secundum esse materiæ, sed potius per hoc quod aliquid accidit ipsi de esse formæ quod est in ipsa.

Igitur quatnor hæc sunt materiæ conditiones, ex quibus videtur materia plus omnibus aliis esse substantia. Si enim remanet vltima, ipsa sola est quæ subest omnibus: & quod omnibus subest, maximè substat: ergo maximè est substantia. Adhuc si omnibus aliis per hoc quod sibi insunt, est causa existendi: & quod omnibus est causa existendi & verissimè per se est, ipsa maximè per se est: igitur verissimè est substantia: quia substantia est quod per se existit. Amplius si ab omnibus aliis diuersa est per hoc quon non contingit ei inesse, ab omnibus diuersa est per hoc, quia non dependet ad aliud secundum esse: quod autem non dependet ad aliud secundum esse, maximè est: igitur ipsa maximè est: & quod maximè est, substantia est: igitur materia maximè substantia est. Adhuc autem à quo omnium remouentur affirmationes, & negationes, maxime est per hoc quod ipsum secundum seipsum est: à materia autem omnium remouentur affirmationes & negationes: igitur materia maximè est per hoc quod ipsa secundum seipsam est.

Solutio ad motiua antiquorum ex mente Auctoris.

Omnes autem istæ rationes sumptæ sunt ex typis & signis fallibilibus: & ideo non probant materiam maximè esse substantiam. Cum enim dicitur substare omnibus quod relinquitur post omnia, hoc quidem est verum, sed hoc non dicit maximam entitatem, sed imperfectissimam, quæ indiget determinari per omnia accidentalia & substantialia, antequam possit in actu complete designari: & sic patet cum substantia verissimam & completissimam habeat entitatem, quod materia minimè est substantia. Cum autem dicitur, quòd ipsa per hoc quod substat omnibus, substare & existere facit omnia, hoc planè est falsum: quia forma substantialis secundum esse & existere prout ipsa essentia est, non dependet ab ipsa, sed potius ab intellectu agente, cuius ipsa est lumen. Similiter autem materia non per se substat accidenti, sed potius substat ipsi prout esse primum habet à forma substantiali: quia accidens, sicut iam diximus, prout ordinabile in prædicamento, dicit substantiam sub tali esse vel tali. Sicut enim accidens reducitur ad per se. Hoc patet per antè dicta. Ex hoc iterum quod dicitur, quòd remouetur ab affirmationibus omnium & negationibus, non sequitur, nisi quod nullum penitus habeat esse determinatum: esse enim materiæ in eo quod materia est, non est esse determinatum vel perfectum aliqua perfectione, sed est esse incompletissimum & imperfectissimum. Patet igitur, quòd huiusmodi determinatio non sufficit de materia: est igitur impossibile, quòd ex his aliquis probet materiam maximè esse substantiam.

Nota rationem Philosophi, qua probatur substantiã quæ est forma, esse maximè substantiam.

Sed est etiam vna ratio omnibus inductis præponderans, qua probatur forma esse maximè substantia: quod enim secundum suam essentiam separabile est à materia, non dependens in essentialitate ad ipsam, & quod in esse quod est essentialis actus eius, dat esse omnibus eis quæ sunt aliquid hoc quod sunt, illud est verissimum ens & maximè ens: forma autem est talis, vt patet ex superius probatis, quæ vt essentia sit,

non

non dependet ad materiam, & in ipſo eſſe quod eſt actus eius, omnibus dat eſſe ſhoc quod ſunt quæ aliquid ſunt : igitur ipſa veriſſimè eſt & maximè eſt ; & quod veriſſimè eſt , & maximè eſt ſubſtantia : eſt igitur ipſa maximè eſt ſubſtantia & prima ſubſtantia.

Conciliat Ariſt. dicta hic & in prædicamẽtis. cap. de ſubſtantia.

Et quod aliquando dictum eſt, quòd ſubſtantia eſt quæ principaliter & primò & maximè & propriè dicitur, vt aliquis homo, & aliquis bos, per quod aliquibus videtur maximè ſubſtantia eſſe indiuiduum deſignatum in genere ſubſtantiæ, non eſt dictum ſecundum hanc intentionem in qua modo ſumus : quia cum dicitur ſubſtantia, duo dicuntur, ordo videlicet vnius ſub altero, & ſtans per ſeipſum in vera eſſentialitate & aliis cauſa eſſentiæ. Et ſiquidem ipſe ordo attendatur, tunc prima ſubſtantia erit quæ ordinem ſubſtantis habet ad omnia alia ſuperiora : & hoc eſt quod eſt ita ſubiectum, quod ſecundum ſuam naturam non eſt ſuperius aliquo : & hoc modo primam diximus eſſe ſubſtantiam in ſcientia in qua conſideraiimus de ordine prædicabilium ad ſubiectum : hîc verò de vera intendimus entitate, quæ conuenit actui ad aliud ſecundum entitatem non dependenti, qui omnibus aliis dat eſſe: hoc enim maximè ſtat in entitate, & hoc modo verum & primum ens huius actus & formæ eſt: hoc igitur eſt ens primũ & maximè & primò ſubſtãtia exiſtens. Et hęc ratio nullã penitus poteſt habere contradictionẽ.

Tex. c. 9.

Et id quod eſt ex his duobus, materia videlicet & forma, compoſitum, eſt ſubſtantia apparens ſiue deſignata in eſſe per formam, & materia etiam eſt actu eſſe habens per formam. Itaque dimiſſa materia compoſito de tertia ſubſtantia quæ eſt forma primò & maximè ſubſtantia exiſtens, eſt perſcrutandum, eum volumus entium ſenſibilium i quirere quidditates : illa enim tertia ſubſtantia eſt dubitabilis, & multi dubitauerunt circa eam : ſubſtantia verò compoſita quæ eſt indiuiduum deſignatum, eſt de qua nullus vnquam dubitauit, eò quod ſenſus ipſam oſtendit. De materia etiam licet quidam dubitauerunt quid ſit, tamen quia eſſet non dubitauerunt, ſed omnes ſupponentes eam eſſe, dubitauerunt quid eſſet: & ideo quidam atomos, quidam autem homogenia, & quidam vnum vel plura elementa eam dixerunt. De materia enim duplex poteſt eſſe conſideratio, inquantum videlicet materia eſt, vel inquantum eſt ſubſtantia quædam. De ipſa autem inquantum materia eſt, ſufficit quod in præhabitis eſt determinatum : inquantum enim materia eſt, actus ſuus eſt tranſmutatio, quæ eſt actus in potentia exiſtentis : & per hunc actum ſufficienter cognoſcitur & ſcitur. Inquantum autem ſubſtantia quædam eſt, quæ ſubiectum primum eſt, alias habet actiones quæ ſunt non in aliquo eſſe, & alia in ipſa eſſe, & aliæ quæ paulo ante determinatæ ſunt, & quoad illas determinatur in iſta ſapientia in ſequentibus. Similiter autem de forma duplex poteſt eſſe determinatio, videlicet inquantum eſt motus ad ipſam, & ſic determinatum eſt in phyſicis determinatione quæ conducit ad cognitionem motoris primi, ad quem reducitur omnis motus. Determinari habet etiam inquantum ſubſtantia & ſubſtantiæ ſenſibilis principium, & hoc modo inquiramus de ea hîc : & hoc modo ſicut daulò ſuperius demonſtrauimus, conducit ad ſcientiam formæ primæ & vltimi finis : & ſic ſunt in ea multæ dubitationes & multi errores, vt diximus.

Admonet de materia & forma duplicem eſſe conſiderationẽ. Vide idem ab Auerroe hic c. 9. & in 2. phy. c. 21.

CAPVT VI.

Qualiter procedendum eſt ad quidditatis inquiſitionem.

QVia igitur omnes confitentur, quòd ſenſibilium ſunt ſubſtantiæ, quærendum eſt de quidditate ſubſtantiæ primæ in illis ſenſibiliter deſignatis ſubſtantiis: verum etiam quia à principio iſtius conſiderationis diuidentes diſtinximus quid determinauimus ſubſtantiam, & quot modis, & horum modorum vnus quidem videtur eſſe, quo ſubſtantiam dicimus quid erat eſſe ſiue rei quidditatem, ſpeculandum eſt primò de illo. Sic igitur eſt ſpeculandum pro omni quod ſpeculatur, vt ſpeculando ſemper tranſeamus ab eo quod notius eſt nobis, ad illud quod notius eſt in natura : hoc enim doctrinæ principium eſt, ſicut diximus in 5. libro ſuperius. Omnibus enim accipientibus diſciplinam, hoc modo fit diſciplina conuenientius præterquam in ſolis mathematicis. Et huius cauſa eſt: quia illa non ab experientia ſumunt generationem. Omnes autem aliæ ſcientiæ ab experimento ſumentes initium, conuenientius à nobis notis inchoantur : & ſic procedunt : dicunt ad ea quæ manifeſta ſunt in natura ad quæ diſpoſitio noſtri intellectus eſt ſicut diſpoſitio oculorum veſpertilionis al lumen ſolis: & ideo cum morales ſcientiæ p æcipuè ſint circa actus, opus eſt in eis ſic procedere : licet enim diuinius ſit bonum ciuitatis quam hominis, & diuiniſſimum id quod gentis, tamen proceſſus eſt in talibus ex vniuſcuiuſque bonis quæ fiunt per monaſticam primò in totalitter bona, quæ ſunt bona reipub. ciuitatis, vel gentis : & ſunt hæc ſingula bona per rationem iuſtitiæ legalis & ſpecialis quæ conſiſtit in communicatione & diſtributione. Ex his enim qui circa propria in monaſtica probati ſunt, ciuium rectores eliguntur, & ſic ab his quæ nobis ſunt nota proceditur in per ſe nota : quia eadem ſunt naturæ nota & per ſe nota : ea autem quæ ſingulis ſunt nota & prima ſecundum doctrinam, multoties paulatim efficiuntur & ſunt nota : quia paulatim de experimento in experimentum colliguntur : & entis quidem cuius per ſe eſt notitia, quod eſt ipſa quidditas, parum autem aut nihil: parum habent, quia non niſi per accidens habent : nihil autem habent, quia nihil ſtans habent per ſeipſum, vt tamen notitia ſit ſtantis & permanentis ſecundum ſeipſum : attamen ex ſic malè notis oportet tentare noſcere omninò & ſecundum ſeipſa nota : tranſire enim oportet, ſicut diximus, per hæc ſenſibilia eadem nota nobis : hoc enim maximè eſt faciendum in ſapientia, quæ non habetur niſi omnibus aliis ad ipſam adminiculantibus præhabitis : & ſicut in ſecundo de intelligibili & intellectu oſtendimus, intellectus noſter non ſurgit ad theologi-

Tex. c. 10.

Quare in mathematicis non procedimus à nobis notis ad nota naturæ.

ca comprehendenda, niſi prius ſe ſit adeptus in omnibus inferioribus in effectu intellectis.

Tex. c.11. Primum igitur ſic procedentes à ſenſibilibus ſubſtantiis ad ſubſtantias alias, dicemus quædam rationibus logicis de eo quod eſt quid eſt, oſtendendo primum quid eſt in vnoquoque ſenſibilium ſecundum ſe.

CAPVT XII.

Quod nec accidens per accidens, nec accidens per ſe eſt de quidditate ſubſtantiæ.

INquirentes igitur de quidditate ſubſtantiarum ſenſibilium probabimus primò, quod nihil accidentium ſeparabilium vel ſeparabilium eſt de quidditate ſubſtantiarum: & hoc quidem patet in accidente ſeparabili, quod eſt accidens per accidens: cum enim diffinitio quæ dicit quidditatem, ſit eadem quæ eſt res diffinita, oportet quòd conueniat ei per magis intrinſeca eſſentialia & propinquiſſima ad eſſe: & ſic oportet, quod conueniant ei cuius eſt diffinitio in primo modo dicendi per ſe: quia ille eſt eſſentialior omnibus, ſicut ſupra in quinto lib. & in analyticis poſterioribus determinatum eſt. Nihil autem eorum quæ conueniunt per accidens, eſt intrinſecum & eſſentiale cui contingit per accidens: propter quod ſecundum primum modum dicendi per ſe non poteſt eſſe de ratione diffinitiua eius cui contingit per accidens: non enim te eſſe per eſſentiam & quidditatem, idem eſt quod muſicum eſſe, quod tibi contingit per accidens: cuius probatio eſt: quia non ſecundum teipſum ſiue ſecundum eſſentialia tibi tu muſicus es.

Quæramus enim dicentes, quis tu vel quid ſis ſecundum teipſum: & ſecundum teipſum quidem non es eſſe hoc quod conficitur tuum per accidens ex ſubiecto & accidente: id enim ipſum quod tu es per ſubſtantiam, non ita ſe habet ſecundum ſe, vt in eſſentia ſua ſit aliquid naturæ extraneæ ab ipſo. Et ex iſta ratione vlterius concluditur, quòd nec accidens per ſe quod eſt inſeparabile, eſt de ſubiecti ſiue ſubſtantiæ diffinitione: quia eſt extranea natura ab ipſo, & eſſe ſubſtantiæ conſequens: & ab eo quod eſt eſſe conſequens, non dependet ipſum eſſe ſubſtantiæ ſicut dependet à diffinientibus. Hoc autem patet: ſi enim ſumam per ſe accidens ad ſubiectum proximum vt ſuperficies alba ſiue colorata albedo vel color, non eſt de quidditate ſuperficiei: non enim ſuperficiem eſſe ſecundum eſſe ſubſtantiale eſt ſuperficiem albam eſſe: neque eſt quid ſiue quidditas ipſius id quod conficitur ex vtriſque, ſuperficie videlicet, & albedine. Et ſi quæritur quare: dicemus huius cauſam eſſe: quia albedo adeſt ei: quod autem adeſt, eſt extraneum ab eo quod intus eſt intrinſecum & eſſentiale ſubſtantiæ. Omnis igitur illa ratio in qua ratione id ſecundum eſſe ſubſtantiale dicente, in qua non inerit aliquid accidentale, ſed omnia inſunt ſubſtantialia rei intranea ex quibus id ecundum eſſe ſubſtantiale dicit illa ratio eſt quæ eſt quid erat eſſe ſingulis ſubſtantiis ſenſibilibus: quia ſi ſuperficiem albam eſſe eſt ſuperficiem eſſe ſecundum eſſe ſubſtantiale, cum multa tam per ſe quam per accidens inſint eidem ſuperficiei, ſicut albam lenem ſiue planam eſſe, & alia huiuſmodi: omnia hæc erunt vnum in eſſe ſubſtantiali & adinuicem & cum ſubiecto: & quod quidem eadem ſunt ſubiecto, patet ex hoc quod diffinientia ſunt eſſe diffiniti. Quod autem adinuicem ſunt eadem, patet ex hoc quod diffinientia idem quod diffinitur, ad minus ſecundum eſſe, ſunt eadem, licet naturæ ſint diuerſæ. Hoc autem quod diximus, quod accidens per ſe adeſt & additur ſubiecto, etiam alio modo intelligitur. Sed ad hoc vt hoc facilè accipiatur, volumus enim eſſe præmonitum lectorem, quod in ſpecie diffinita actu ſunt diffinientia: vnde cum diffinitur homo, diffinitur per ea quæ actu ſunt in ipſo, & explicantur per diffinitionem: propter quod ſi ſubiectum quod eſt ſubſtantia, diffiniretur per accidens per ſe, oporteret quòd ſubiectum actu eſſet in recto intellectu accidentis diffiniti, ſicut cum dicimus ſimus: hoc enim dicit ſpeciem eius modi accidentis, & ſecundum hoc ſimus actu diceret naſum, & in recto, & eſſet eſſentialis prædicatio, cum diceretur, ſimus eſt naſus: ſicut cum diceretur, homo eſt animal, vel homo eſt rationale. Ex hypotheſi autem quod dicitur accidens eſſe per ſe, & tamen diffinitiuum eſſe ſubſtantiæ eſt ſubiectum in intellectu accidentis, non quidem actu, nec in recto, quia non eſt eſſentia accidentis: & tunc ſemper neceſſe eſt fieri additionem nugatoriam: quia idem eſſet naſus ſimus, quod naſus naſus ſimus: & in illo ſimo iterum eſſet intellectus & naſus in recto: & hoc procederet in infinitum: & hæc additio ſequitur ex eo quod dicitur accidens per ſe remanere accidens, & tamen eſſe diffinitum: eſt enim, ſicut diximus, in recto & actu & eſſentialiter in ſimo intelligitur naſus.

Cum autem dicitur eſſe accidens, additur ei ſicut ſubiectum: & ſic his erit ibi naſus vt ſubiectum & vt eſſentiale prædicatum: hoc manifeſtum eſt, ſi reſoluatur hoc quod dico, naſus ſimus, ſecundnm præmiſſam poſitionem: erit enim tunc idem naſus ſimus qnod naſi naſus curuus: hoc autem non contingit ſi dicatnr accidens non eſſe diffinitiuum ſubiecti, ſed potius ſubiectum eſſe quaſi diffinitiuum accidentis: quia tunc ſubiectum no neſt in intellectu accidentis actu, ſed potentia: & non eſſentialiter, ſed ſicut conſtituens ipſum accidens hoc modo quo accidens conſtituitur per ſubſtantiam, ſicut in antè habitis diximus: & ſic iterum ſubiectum non eſt in intellectu accidentis niſi in obliquo. Et hoc patet, quia cum reſoluo ſimum, tunc eſt naſi curuitas ipſa ſimitas: curuitas autem non eſt dicens naſum niſi potentia: poteſt enim eſſe in naſo & in aliquo ſubiecto, ſicut in crure vel in alio, neque eſt eſſentia curuitas naſi, nec aliquid de eſſentia ipſius: quia tunc oporteret, quòd ſubſtantia eſſet accidens, quod eſt falſum: & ideo non in recto prædicatur de ipſo.

Explicitè ergo ponitur naſus ad ſimum, ideo non remanet in intellectu ipſius: extrahi enim poteſt extra intellectum ipſius, cum nihil ſint eſſentia *Nota cauſam quare ſubiectum*

in diffinitione accidentis in abſtracto cõcepti cadit in obliquo.

eſſentialium ipſi, nec in recto prædicatum de hoc quod eſt eſſentia ſimilitatis inquantum ſimilitas eſt: hoc enim non eſt niſi curuitas: & ideo appoſitum non eſt de intellectu, ſed eſt quaſi differentia determinans eſſentiam ſimi in eo quod ſimum eſt: eſſe enim accidentis ſecundum ſuum eſſe non determinatur niſi per ſuum ſubiectum: & quod in diffinitionibus eſt ſicut determinans, hoc eſt loco differentiæ. Dico autem loco differentiæ: quia accidens propriã non habet diffinitionem, neque propriam differentiam: ſed ſubiectum conſtituens ipſum in eſſe eſt loco differentiæ in notificatione accidentis.

Accidens propriam diffinitionẽ non habet, neque propriam differentiam, quod intelligo cõparatiuè ad ſubſtãtiam: quia non eſt dubium, quin accidentia habeãt propria genera, & per conſequens proprias differentias: tamen ſcias quod ſine ſubiecto non poteſt haberi diffinitio accidentis, cum diffinitio dicat perfectum conceptum rei diffinitæ: & ad hæc pauci aduertunt.

Quod autem diximus de ſimo inquantum ſimum eſt, dicimus de colorato vel albo, cum dicimus, ſuperficies eſt colorata vel alba: in antè habitis autẽ oſtendimus, quoniam accidens ordinabile in genere & ſpecie non abſoluitur ab eſſe ſubſtantiæ, quia ipſum eſt quædam ſubſtantia ſub tali eſſe: & ideo non eſt niſi modus ſubſtantiæ. Ex prædictis autem patet, quòd ſi aliquid eorum quæ in intellectu aliorum actu inſunt, non ad oſtendendam eſſentiam addatur, nugatio erit ſicut cum dicitur, homo animal: cum autem dicitur, homo eſt animal prædicatum oſtenditur de ſubiecto, quod eſt in ratione ipſius, & illa propoſitio eſt per ſe. De his igitur intantum dictum ſit.

CAPVT VIII.

Quod accidens veram non poteſt habere diffinitionem.

QVoniam verò ſunt compoſita hæc entia diuerſarum naturarum omnia quæ dicuntur ſecundum aliàs categorias, & non ſunt verè vnum, eò quod id quod ſubiicitur in omnium entium diffinitione, eſt quid ſubſtantiæ: ſubſtantia enim eſt id quod conſtituit accidens in eſſe: & ideo primum diffinitione accidentis eſt ſubſtantia: ideò oſtendemus, quòd nullum accidentium ſecundum aliquam categoriam veram habet diffinitionem: in omnibus enim diffinitionibus verum ſubiicitur quid ſubſtantiæ, & quid qualitati, & quid quantitati, & quando, & vbi, & aliis generibus: & his etiam quæ ſunt in pluribus generibus, vt motus. Cum enim diffiniens quid albedo dico, quòd eſt color diſgregatiuus viſus, ſi hæc vera diffinitio eſt, oportet quod reſoluatur in primum ſui eſſe principium: eò quod omnes diffinitiones reſoluuntur vſque ad primum eſſe principium: reſoluamus igitur colorem in primum ſui eſſe principium, dicentes, quòd color eſt extremitas corporis terminati perſpicui natura perfecti, conſtat quòd perſpicui natura eſt ſubſtantia: & ideò principium primum eſſe coloris eſt ſubſtantia. Et ſic eſt in motus ratione, quando dicimus, motus eſt actus exiſtentis in potentia: exiſtens enim in potentia eſt materia: & ſic eſt in omni icote: propter quod in antè habitis diximus, quòd accidens non habet differentiam entis qua ordinetur in prædicamento, niſi accipiatur ſic, quod ſubſtantiam dicat ſub eſſe tali vel tali: & ſic in topicis dicitur, quòd ſi poſita albedine dicat quis, quod poſitum eſt colorem eſſe, quid ſubſtantiæ dicit, ſignificat autem quale. Cum igitur omnis diffinitio accidentis dicat ſubſtantiam vt quid, & ſignificet accidens vt quantum, vel quale, vel aliud alterius prædicamenti: ſic hoc modo omne accidens eſt ex diuerſis naturis dicens quoddam compoſitum ex congregatione, non ſecundum vnionem naturæ vnius & eiuſdem perſctu tandum eſt, ſi ſit aliqua ratio verè diffinitiua quæ dicat quid erat eſſe cuiuſcunque eorum, & vtrum ineſt eis quæ vocamus accidentia verè quid erat eſſe: ſicut verbi gratia, vtrum albohomini quod dicit ex ſubiecto & accidente, quæ diuerſæ naturæ ſunt, non ad vnum eſſe per ſua principia referibiles, ſit attribuenda vera diffinitio, ita quòd dicat veriſſimè quid erat eſſe vnum ſecundum quidditatem albo homini: & quia omni diffinito ponitur nomen vnum quo ſignificatur natura illa cui per ſe attribuitur diffinitio, ponamus quòd hoc nomen, veſtis, ſit nomen illius naturæ: in albo enim homine diffinitio aſſignanda eſt, ſi verè habet diffinitio em, ita quod illa diffinitio dicat quid eſt veſtem eſſe ſecundum quod veſtis ſignificat naturam vnam albi hominis. Nomen enim hoc congruit: eò quod accidens ſecundum quod dicit extrinſecum quid ſubſtantiæ, habitus quidam eſt ſubſtantiæ, quod antiqui poëtæ per peplum Palladis ſignificabant, Palladem ſubſtantiam, peplum autem formas ſubſtantiam circunſtantes appellantes.

Ad veram diffinitionem quatuor requiruntur.

Sic igitur procedentes dicimus ad hoc quod vera ſit diffinitio ſecundum ipſorum diffinientium conſiderationem, quatuor eſſe neceſſaria, quod videlicet diffinientia diffinito ſint eſſentialia ſecundum primum per ſe dicendi modum. Et quod totaliter ad vnum eſſe & vnicum diffinientia referantur, & illud dicant totum. Et quod diffinitio alicuius vnius & vnitæ naturæ ſit primò. Et ex hoc reſultat quartum, quòd ſit talis naturæ & ſpeciei quæ vnum vnius naturæ genus eſſentialiter participat: quia illius eſſentialis qualitas eſt differentia, & illa coniuncta illi generi conſtituit diffinitionem. His autem ad faciliorem intellectum ſic præſuppoſitis, dicimus quòd hoc quod vere eſt quid, non eſt eorum quæ neque ſecundum ſe ſunt dicta: quia quacunque dictione & nomine ſignificantur, illa dicit cum alio ens compoſitum: aut fortè diſtinguere oportet in eo quod eſt ens ſecundum ſe: aliquid enim eſt ſecundum ſe primò, cuius ratio & intellectus totus eſt abſolutus, non ad aliquid extraneum dependens: & hoc modo ſubſtantiæ nomen & intellectus eſt abſolutus, qui per nihil ſibi diffinitur extraneum. Alio modo dicitur ſecundum ſe, quod incomplexè ſignificatur quocunque modo, & hoc per poſterius dicitur ſecundum ſe, ſicut dicitur, quòd ſingulum incomplexorum ſecundum ſe acceptum aut ſignificat ſubſtantiam, aut qualitatem, aut naturam alicuius generum aliorum: & tunc patet, quod huiuſmodi ſecundi ſecundum ſe dicti quid erat eſſe quo ipſum eſt, hoc quod eſt ex additione vnius generis naturæ ad alterius generis naturam: illud verò quod erat eſſe, quod eſt eius quod primo modo ſecundum ſe dicitur, non eſt ex addi ione, ſed ex eſ-

Ens ſecundum ſe dupliciter capi poteſt.

ſentialibus vnius naturæ principiis eſſe conſtituentibus : hoc autem patet ex hoc quod illud quod erat eſſe ſecundo modo ſecundum ſe dicti dicitur addi alij naturæ per idem eſſe quidditatis illud quod diffinitur. Vt verbi gratia, ſi aliquis diffiniat dicens albi hominis eſſe ſub vno nomine deſignati : hoc enim dicit accidens ex quo ſubſtantiam vt ſuæ conſtitutionis principium claudit in ſuo intellectu. Ratio enim diffinitiua per aliud nomen ſimplex attribuitur eidem compoſito quod dicit, albus homo, vt ſupra diximus, quòd veſtis ſignificat totum illud quod ſignificat albus homo : hoc enim qui ſic diffinit, diffinit nomen, veſtem videlicet quaſi album hominem : quia eſt nomen eſſe illius quod eſt albi hominis : & hoc patet non eſſe veram diffinitionem, cum principia hominis & principia albedinis non poſſunt eſſe eſſentialia eidem. Nec hoc dico, quòd albus homo non dicat quid album, & ſimiliter veſtis, cum ſubſtantia vbique dicat quid : ſed hoc quid non dicit quid erat eſſe : eò quod eſſentialiter ambo iſta ſuis principiis ad idem eſſe non referuntur: & ſimiliter omne accidens dicit quid, & ſignificat quantum, vel quale, vel aliquid huiuſmodi. Sed hoc quid cum extraneum ſit ab accidentis natura, non eſt quid erat eſſe diffinitionis. Deficit ergo & accidentis diffinitio in hoc quod eſſe accidentis conſtituentia non ſunt coeſſentialia ſupra, quod fuit prima conditio veræ diffinitionis.

Amplius id quod eſt verè quidem aut totaliter quid aut non eſt verè quid : & hoc patet per ipſius quidditatis rationem : quid enim verè eſt id quod eſt & dicit quid erat eſſe totum & vnicum. Quando verò aliud eſſe de alio dicitur, ſicut in diffinitione ſit accidentis, tunc non eſt totum id quod eſt quod quid eſſe, ſed potius modus quidam eſſe qui eſt alicuius, ſicut diximus in huius libri ſeptimi principio. Sicut ſi dicam quid album : non enim dico eſſe aliquid quod ſit hoc abſolutum ſecundum ſe : ſed dicam qualitatem alicuius hoc eſt eſſe quid ſecundum ſe ſolum ſubſtantiis ineſt. Igitur qui erat eſſe, veriſſimè eſt eorum quorum diffinitio ſui quidditatiua eſt ratio rationum earum quæ quid erat eſſe dicentium. Diffinitiua autem ratio non eſt niſi ſecundum ſe intellectorum : quia diffinitio eſt vera, quando diffinitio habet nomen cum ipſa ratione idem & vnum ſignans : & hoc ſignatum eſt natura vnica generis vnius cui per ſe attribuitur diffinitio.

Tex. c. 13. Si enim aliter diceretur, quod videlicet non vnicæ naturæ vnius, ſed congregati ex diuerſis eſſet diffinitio, tunc omnes rationes quorumcunque ex diuerſis compoſitorum eſſent veri termini ſiue diffiniti eſſe diffinitiones : poſſibile enim eſt nomen vnum ponere diuerſis adunatis quocunque modo : & hoc nomen ineſt alicui rationi quæ de tali aſſignari poteſt vno congregato. Igitur Ilion ſiue Ilionis erit diffinitio vnum eſſe dicens : cum tamen metrum Ilion infinita millia contineat actionum & paſſionum & qualitatum & aliorum accidentium ad vnicum eſſe non reducibilium. Ex his igitur patet, quòd principia veræ diffinitionis debent referri ad totalitatem vnicam. Amplius conſiderandum ſi diffinitio ſit alicuius primi cui per ſe diffinitio attribuitur. Talia autem ſunt, & ſola illa quæcunque ſic prædicantur per ſe, quòd non aliud vnius naturæ prædicatum, vel dicunt de alio alterius generis & naturæ, ſicut faciunt omnia accidentia. Sic igitur per tertiam conditionem diffinientium patet accidentis non eſſe veram diffinitionem. Ex hoc autem concluditur quarta, quòd videlicet quid erat eſſe non erit in aliqua ſpecierum quæ eſt non generis ſuæ naturæ. Cum enim omne accidens genus habeat ſubſtantiam ſub tali eſſe vel tali, non habet accidens ſpeciem ſub aſſignato genere poſitam, in cuius intellectu actu & eſſentialiter & in recto ſit totum ſuum genus quoad omnia ea quæ ipſum in eſſe conſtituunt. Diffinitio igitur vera non erit niſi his ſolum ſpeciebus, quæ dicto modo ponuntur in ſuis generibus. Ea namque quæ ſic non habent genus, non videntur dici in primo modo dicendi per ſe ſecundum participationem. Illa enim ſola participantur, quæ ſunt in ipſorum participantium ratione, ſicut dictum eſt in topicis. Hæc igitur quæ dicuntur ſecundum participationem generum, talium ſunt paſſiones: nec eſt diffinitio eius, quæ dicitur de aliquo quaſi accidens : etſi dicuntur non vt quid, ſed vt alterius alicuius. Hæc autem omnia plana ſunt per antè dictas rationes.

CAPVT IX.

Secundum quem modum accidentia poſſunt habere diffinitionem.

QVia per ſe primò quidem dicitur duobus modis : primò quidem ſecundum modum primum quando prædicatum eſt in ratione ſubiecti : ſecundo autem ſecundum modum ſecundum, quando ſubiectum eſt de ratione prædicati : & primò quidem modo ſunt per ſe veræ diffinitionis principia : ſecundo autem ſunt per ſe principia diffinitionis accidentis quod eſt per ſe : oportet quod accidens aliquo modo habeat diffinitionem. Ratio igitur diffinitiua quædam erit etiam cuiuſlibet aliorum prædicamentorum à ſubſtantia quæ ſignificant aliquo modo quid: & hæc ratio conuenit accidenti ſi eſt ſibi nomen ſignans quia hoc huic ineſt. Non enim poteſt habere nomen ſignificans quia hoc eſt abſolutè, ſicut patet per antè dicta. Hæc autem ratio ſecundum illud nomen data non eſt ratio diffinitiua ſecundum primam diffinitionis intentionem, ſed eſt ratio aitologia, hoc eſt, per ſe nominatione certior : & hanc quidam vocant rationem maioris declarationis quam ſit ipſum nomen : ſed hæc ratio ſimpliciter diffinitio non erit, nec dicens quid erat eſſe ſimpliciter, ſed potius hoc eſſe in hoc: aut oportet dicere, quòd diffinitio multipliciter, & ſimiliter quid erat eſſe multipliciter dicetur : ſicut enim ſæpius dictum eſt ipſum quid eſt vno quidem modo & primo ſignificat ſubſtantiam, & ſignificat hæc aliquid abſolutè. Alia verò ſingula prædicamentorum dicunt etiam quid inquantum non abſoluuntur ab intellectu ſubſtantiæ, & ſignificant quantitatem vel qualitatem & alia ſimilia his in-

Tex. c. 14.

accidentali

accidentalitate prædicamentali: ſic enim ens eſt in omnibus, ſed non ſimiliter, ſed ſecundum analogiam: & hinc eſt quòd huic prædicamento quod eſt ſubſtantia, ineſt primum: illi autem quod eſt accidentis prædicamentum, ineſt conſequenter: ita omnibus quidem ineſt quid ſiue quid erat eſſe & ſimpliciter quidem ineſt ſubſtantiæ, ſicut & ens: quodam autem modo ineſt aliis quæ non ſunt niſi modus entis: &
Com.15. ſicut bene dicit Auerroës, non ſunt ens niſi ens ab eſſe deriuatum ſit, ſicut in antè habitis oſtendimus. Dicimus enim qualitatem aliquo modo eſſe quid, ſed non eſſe quid ſimpliciter: hoc tamen magis qualitati conuenit quam aliis accidentium prædicamentis: quia eſt quædam qualitas generis & ſpeciei quæ ſubſtantia eſt & quidditatis pars quædam: & hæc eſt differentia. Eſt iterum quædam indiuidui deſignati qualitas quæ eſt locata in natura accidentis. In aliis autem prædicamentis non omninò ſic eſt: quia quantitas materiæ accidit: alia autem etſi accidunt quædam ex ipſis generibus fortè vel ſpeciebus, tamen non dicunt niſi quaſdam comparationes eius quod eſt. Sic igitur id quod quidem quibuſdam contingit ſimpliciter. Aliis autem quæ non dicunt ens, ſed dicunt entis aliquid, & dicunt id quod eſt alicuius, non dicunt quid abſolutum: vnde diffinitio quædam eſt huius quod eſt non ens, ſed eſt illius quod eſt ens aliquid, ſicut logici dicunt de non ente, quod ſit diffinitiuum entis: hoc enim non eſt ſimpliciter non ens, ſed ens quoddam, ſic & huiuſmodi. Verbi gratia, quia licet negatio nihil diffiniat, tamen negatio huius vel illius approximare facit quidditati: ſicut ſi venari velim diffinitionem per negationem diuidentium commune aliquid, ſicut quid eſt homo quærens, dicam quòd ſubſtantiarum alia eſt corporea, alia incorporea: & homo non eſt ſubſtantia incorporea: & corporearum ſubſtantiarum aliam dicam eſſe animatam, & aliam inanimatam, & dicam hominem non eſſe ſubſtantiam inanimatam: iterum dicam animatarum & corporearum ſubſtantiarum aliam eſſe ſenſitiuam, aliam verò inſenſitiuam, & hominem non eſſe quæ inſenſibilis eſt: & rurſus diuidam ſentientium aliam eſſe rationalem, aliam verò irrationalem, & negem ab homine ſubſtantiam corpoream viuam ſentientem irrationalem. In his autem patet, quòd negatio inquantum negatio eſt ſimpliciter, nihil diffinit: tamen negatio non ſimpliciter, ſed relinquens genus cum oppoſita differentia inquantum eſt negatio huius: & ab hoc facit inuenire diffinitionem: & hoc modo diffiniri dicimus qualitatem per negationem diffinitionis ſubſtantiæ & entis, cuius tamen ipſa qualitas eſt eſſe quoddam.

Tex. c.15. Oportet igitur in his quæ diffiniuntur intendere, & præcipuè cum ſubtilitate intelligere quomodo oportet diffiniendo dicere circa ſingula: vt non detur eis magis quam quomodo ſe habent in eſſe, neque aliquid auferatur eis: quapropter & nunc oportet conſiderare in accidente quomodo ſe habeat ad eſſe: quia hoc quod diximus, eſt manifeſtum per ipſam diffinitionis rationem. Eſt enim diffinitio ratio determinans eſſe per terminos eius qui ſunt actus & potentia: quid igitur erat eſſe ſimiliter ineſt rebus ſicut & eſſe & primum quidem & ſimpliciter ineſt ſubſtantiæ. Deinde autem & poſterius ineſt aliis, ſicut & ipſum quid eſt in talibus non eſt ſimpliciter quid eſt, ſed oportet illis quid erat eſſe qualitatem eſſe, aut quantitatem: aut oportet dicere ea cum ſubſtantia eſſe æquiuocè entia: aut nos oportet in diffinitione entium eſſe addentes in entitate, aut auferentes: & hoc eſt verum: quoniam in diffinitione ſubſtantiæ id quod additur alij, & cui additur, ambo ſunt de entitate ſubſtantiæ: ſed in diffinitione accidentis additur ſubiectum ſicut differentia conſtituens accidens: & illud aufertur ab entitate accidentis. Sicut etiam multipliciter dicimus eſſe dictum non ſcibile per additionem ſcibilitatis, ſicut prima cauſa eſt non ſcibilis: quia vincit ſcibilitatem noſtram & omnem intellectum, ſicut nos in ſequentibus oſtendemus: quia id quod non ſcitur niſi per poſterius ſe, ſecundum ſui maiorem partem remanet non ſcitum. Prima autem cauſa non ſcitur niſi per poſterius ſe. Aliquid autem dicimus non ſcitum: quia aufertur ei ſcibilitas, ſicut tempus & motus & materia prima, quæ non ſciuntur niſi inquantum participant de actu: qui tamen aut nihil eorum eſt, aut non eſt eorum ſecundum quod eſt actus ſimpliciter, ſed inquantum eſt imperfectus: eſt igitur rectum talia dici non æquiuocè, nec vniuocè ſimpliciter. Eſt enim æquiuocum, cuius ſolum nomen eſt commune & vnum, ſubſtantia autem cui aptatur diffinitio & inſuper ipſa diffinitio penitus diuerſa. Vniuocum autem illi oppoſitum eſt, cuius nomen & ſubſtantia & ſubſtantiæ ratio eſt penitus vnum. Analogum autem eſt proportionatum ad vnum, & hoc eſt, cuius nomen eſt vnum, & res ſiue ſubſtantia nominata illo nomine, eſt vna & eadem: ſed ratio eſt diuerſa, eò quod ratio diuerſificatur per rem & modum rei illius. Huic autem opponitur multipliciter dictum, cuius quidem nomen vnum & ratio nominis vna, res autem non penitus vna, ſicut totum & pars quæ de continuo & diſcreto vnica dicuntur ratione: cum tamen non vna ſit totalitas, neque vna ratio continui & diſcreti. Sic pro certo ens non eſt niſi res vna quæ eſt ſubſtantia: ratio autem diuerſa non eſt, ideò quia res ſit diuerſa, ſed potius quia modi eiuſdem enti ſunt diuerſi, & ab ipſo ente & abinuicem, quemadmodum etiam dicimus medicinale vnum quidem eſſe & ſimpliciter ſecundum cauſam efficientem & finem, ſed multos eſſe modos diuerſorum ſecundum proportiones eorum quæ faciunt actum efficientis, referendo eum ad eundem finem. Cum enim dicimus medicinale eſſe corpus medicati, & opus medentis, & vas ſeu inſtrumentum medici dicimus, hæc omnia eſſe medicinalia ad vnum quid & idem referendo: non tamen hæc omnia quidem omninò dicimus eſſe & vnum, ſed non propter hoc dicimus ea dici ſic æquiuocè: & ſimiliter eſt in quidditate & diffinitione: ea igitur quæ ſic proportione ad vnum dicuntur vt quidam modi ipſius quocunque modo aliquis velit vocare vel dicere, nihil refert quoad propoſitam intentionem.

Quod non ſcitur niſi per poſterius ſe, ſecundũ maiorem ſui partem remanet ignotum.

Nota differẽtiã inter æquiuocũ, vniuocum, analogum, & multipliciter dictum.

Palam enim eſt quocunque modo dicat ea: Tex. c.16
quia ſimpliciter quæ nihil habet extraneum &

prima ſecundum primum modum dicendi per ſe diffinitio, & quid erat eſſe cui diffinitio per ſe attribuitur, non eſt niſi ſubſtantiarum: diffinitio autem quocunque modo dicta, non ſolum eſt ſubſtantiarum, ſed & aliorum accidentium: ſed non eſt primum & ſimpliciter diffinitio ipſorum: non enim ſequitur de neceſſitate ſi ponimus, quòd hoc eſt per ſe, quòd hoc ſit vera diffinitio quod ſignat illud idem cum aliqua quacunque diffinitiua ratione: ſed oportet, quòd ipſum ſignificet illud cum quadam ratione, illa videlicet quæ eſt ex talibus, quorum quodlibet dicitur de diffinito ſecundum primum modum dicendi per ſe: quia tunc omnia illa actu eſſentialiter & in recto clauduntur in intellectu diffiniti: non tamen eſt extenſo nomine rationis, ſicut patet per antè dicta. Sed hoc oportet non ignorare, quod ſiue ratio dicatur primo modo, ſiue extenſo nomine, ſicut dicitur ratio accidentis: quia non erit diffinitio niſi vnum & vnius ſit nomen. Cum autem omne nomen imponatur ab eo quod primò cadit in intellectu imponentis & ſignificet idipſum, patet quòd vbi non vnitas intellectus, ibi non eſt vnius vnum nomen: oportet igitur ſi debeat vnum nomen eſſe diuerſorum, quod illa diuerſa claudantur in intellectu vno & eodem: & hoc non eſt niſi in primo modo & ſecundo dicendi per ſe: oportet igitur, quòd nomen cui aptatur diffinitio, dicat vnum ſecundum primum modum dicendi per ſe vel ſecundum: & quæcunque aliter dicunt vnum compoſitionis vel continuitatis vel colligationis, ſub illo vno non ſunt diffinibilia: & ideò accidens per accidens cum ſuo ſubiecto compoſitum non eſt vna ratione diffinibile, niſi ipſum accidens per accidens ad accidens per ſe reducatur primò: & ei tunc vnum nomen ſpeciei ſuæ ponatur, ſicut eſt hoc nomen, ſimum, vel ſimitas, & claudum, vel aquilum, & huiuſmodi. Et ex hoc patet, quòd homo albus non eſt res diffinibilis vna ratione, id eſt, diffinitione niſi prius ad per ſe reducatur, vtrum videlicet album dicat ſuperficiem ex multo compoſitam perſpicuo, in qua clarè diffunditur lumen: & huic nomen vnum ponatur quod in ſe claudat ſubiectum obliquè, & eſſe accidentis in recto, ſicut ſimitas eſt naſi concauitas, & huiuſmodi. Ex his igitur ſic intellectis dicimus vnam eſſe diffinitiuam rationem ſi in altero modorum dicendi per ſe vnius intellectus eſt, & non propter hoc erit vna diffinitio, ſi eſt vnius, quod quocunque modo continuitatis ſiue colligationis ſiue alterius compoſitionis eſt vnum: aut etiam quacunque communicatione ordinis, ſicut diximus in præhabitis, ſicut diximus poëmata Iliaca eſſe vnum poëma: ſed erit diffinitio vna ſi eſt vnius quoties verè dicitur vnum. Vnum verò dicitur ſicut ens ſecundum ſe, aut primo modo, vel ſecundo dicitur ens dupliciter: hoc quidem enim entium dicit hoc aliquid quod verè eſt & eſt ſubſtantia: aliud verò ſignat qualitatem, & aliud quantitatem: & hoc non dicit ens: ſed hoc eſſe alicuius quod clauditur in intellectu ipſius: & hoc modo dicit vnum cui reſpondet diffinitio vna. Ex hoc ſequitur, quòd albi hominis ſi ad per ſe ſubiectum reducatur, erit quædam ratio & diffinitio: ſed tamen alia eſt ratio albi & ſubſtantiæ, ſicut alia eſt ratio ſubſtantiæ & accidentis. Sic igitur patet qualiter eſt diffinitio accidentis, & qualiter non: & cum aptatur diffinitio accidentis ex ſuo genere & ex ſua differentia: ſicut cum dicimus, quòd albedo eſt color diſgregatiuus viſus, neque genus, neque differentia eſt ſine intellectu ſubiecti: eò quod vtrumque illorum ſit accidens: ſed tamen quia differentia refertur ad genus, & eſt qualitas ipſius, quando in diffinitione accidentis coniunguntur genus & differentia, non intelligitur bis ſubiectum in illa diffinitione: quia ex hoc quod vnum refertur ad aliud ex ambobus, non intelligitur ſubiectum niſi ſemel: & ideò non fit in tali diffinitione repetitio nugatoria. Hæc igitur à nobis de diffinitione accidentis dicta ſint.

CAPVT X

De ſolutione erroris quorundam qui dicebant accidentium nullam eſſe diffinitionem, & de differentia accidentis ad ſpeciem veram & differentiam veram.

HAbet autem dubitationem ex antiquorum quorundam opinione. Si enim quis conſideret verè & propriè diffinitionis conditionem, dicet cum quibuſdam antiquis nullam eſſe diffinitionem ex additione ſubſtantiæ & accidentis quæ ſunt diuerſorum generum naturæ: & tunc oritur dubitatio magna, cuiuſmodi diffinitio erit eorum quæ non ſimpliciter ſunt ſecundum ſuum intellectum vnius generis, ſed ſecundum principia ſe in eſſe conſtituentia, ſunt de numero copulatorum, ſicut ſunt accidentia. Si enim diceretur, quòd niſi talia habent aliquam quidditatem minus daretur eis quam habent ſecundum ea quæ prædicta ſunt. Adhuc autem cum nihil demonſtrari poſſit niſi per diffinitionem, ſequeretur quòd ſi accidentia nullam haberent diffinitionem, quòd non poſſent demonſtrari: quod omninò eſt abſurdum. Oportet igitur dicere, quòd accidentia habeant diffinitionem. Sed ſi hoc concedatur, ex omnibus quæ præmiſſa ſunt, ſequitur quòd neceſſe eſt palam facere diffinitionem ea ex additione ad ſuum ſubiectum. Dico autem gratia exempli ſubiectum ſicut eſt naſus, & paſſionem ſiue per ſe accidens ſicut eſt concauitas in genere, & ſicut eſt ſimitas in ſpecie, quorum vtrumque eſt ex duobus dictum: quia vtrumque horum accidentium dicit hoc in hoc per ſe in ſecundo modo dicendi per ſe, & non ſecundum accidens. Attende tamen, quòd concauitas eſt genus ſimitatis, & non poteſt eſſe, quòd omninò proprium ſubiectum ſit generis & ſpeciei: & ideò cum naſus ſit proprium ſubiectum ſimitatis, aliquid commune concauitati erit proprium ſubiectum concauitatis; hoc autem commune eſt ſuperficies depreſſa, & ſuperficies depreſſa non eſt genus naſi, neque etiam eſſentialis differentia ipſius: & ideò non habet ſe omninò ad naſum ſicut concauitas ſe habet ad ſimum. Et ideò cum dicitur naſus concauus, de intellectu primo concauitatis non eſt ſubiectum ſimi- Tex. c. 17.

tatis proprium. Oportet tamen, ſicut diximus, quòd vtriuſque ſit aliquod ſubiectum proprium: & hoc ideò eſt: quia nec concauitas quæ eſt genus, neque ſimitas quæ eſt ſpecies, eſt paſſio naſi quæ ſit accidens per accidens: ſed vtrumque eſt paſſio ſecundum ſe, ſiue per ſe accidens: neque accidunt iſta ſicut album accidit Calliæ, aut ſicut accidit homini cui accidit Calliam eſſe qui eſt albus, ſed ſicut accidit maſculinum & fœmininum animali, & ſicut accidit quantitati æquale, & vt generaliter dicatur, ſicut accidunt omnia quæ ſecundum ſe ſiue per ſe exiſtunt in aliquibus ſubiectis. Sed in omnibus his licet ſubiectum ſit de intellectu accidentis, non tamen eſt de primo intellectu ipſius: & ideò non eſt eſſentialis ſibi ſicut eiuſdem naturæ exiſtens, nec in recto cadit in ratione eius: & ideò non eſt in ipſo niſi potentia: & ſic etiam dimidium claudit in ſe duplum: & vt generaliter dicatur, omnia quæ ſine aliis non intelliguntur abſolutè, cum tamen non ſint de primo intellectu ipſorum: concauitas autem cum genus ſimitatis ſit, ſicut color genus albedinis, eſt de primo intellectu ipſius: quia ſpecies in ſuo primo intellectu dicit genus & differentiam: & hoc duo dicit, vnum in actu, & duo & ſeparata in potentia: & ideò nunquam poteſt eſſe, quòd poſita ſpecie ſeparetur ab ea generis intellectus & ſimiliter differentiæ.

Diff rētia non includit quidditatiuè genus. Vide Philoſophū 6 topicorū: cap.8.

Differentia autem cum in ſe genus habeat aliquo modo, non habet in ſe niſi potentia: & genus nihil eſt de natura differentiæ exiſtens. Differentia enim non conſtituitur in eſſe à genere, ſicut neque forma à materia: & ideò genus non ita concluditur in intellectu differentiæ ſicut in intellectu ſpeciei: propter quod cum dicitur animal rationale, diffinitio eſt: quia licet genus ſit ſubiectum, & differentia eſſentialis qualitas ipſius: tamen quia non eſt in ipſa ſicut aliquid eſſentiæ ſuæ, ideò poteſt extrahi de ipſa: & quando coniungitur ei in ratione, iam non intelligitur in ipſa: non autem ſic eſt de ſpecie: & ideò cum dicitur animal rationale, dicitur aliquid quod diffiniri poteſt. Cum autem dicitur animal homo, vel homo animal, non eſt aliquid quod poſſit diffiniri: quia propter intellectum generis in ſpecie idem bis in diffinitione dicitur. Adhuc autem cum differentia ſit generis ſicut ſubiecti cuius eſt eſſentialis qualitas, & accidens quod eſt propria paſſio, ſit etiam ſubiecti cuius eſt eſſentialis qualitas ſiue per ſe nomen: eſt tamen idem modus habitudinis differentiæ ad genus, & è conuerſo qui eſt ſubiecti ad paſſionem, & è conuerſo: quia differentia cum ſit forma ſubſtantialis, eſt eſſentia non conſtituta à materia quæ ſignificatur per genus, ſed potius in eſſe conſtituens ipſum ſecundum actum: & ideò non diffinitur per genus, ſicut neque forma per materiam. Sed è conuerſo genus & materia diffiniuntur, non quidem per differentiam vel formam, ſed in analogia ad ipſam. Accidens autem per ſe habet ſe ad ſubiectum ſicut conſtitutum in eſſe per ipſum, & ſubiectum ſe habet ad accidens ſicut in ſe completum & cauſa accidenti in eſſendo: propter quod accidens neque eſt ens, neque eſſentia, niſi ens & eſſentia ab eſſe dicta intelligantur: propter quod oportet ipſum per ſuum proprium ſubiectum diffiniri: eò quod ſicut iam antè diximus, idem eſt diffinitiuum quod eſt in eſſe conſtitutiuum: & eo modo diffinit quo in eſſe conſtituit.

Nota qualiter diuerſa eſt habitudo generis ad differentiam, & è contra ab habitudine ſubiecti ad propriam paſſionem.

Ex omnibus autem inductis hoc eſt neceſſarium accipere, quòd hoc quod ponitur diffiniri ſicut ſpecies abſoluti eſſe, in ſuo primo intellectu claudit diffinientia: nec vnquam poſſunt per aliquam appoſitionem vel determinationem ita ſeparari ab ipſo, quòd non ſint in intellectu ipſius ſecundum actum, ita quod diffinitio ipſius tota & vbique ponitur pro nomine ipſo: quæcunque autem diffiniuntur non vt ſpecies abſoluti eſſe, ſed vt accidentia, diffinientia ſua non habent de intellectu ſuo primo: & ideò non actu neque eſſentialiter continentur in ipſis: & ideò cum apponuntur eis, ſeparantur ab intellectu nominis ipſorum, & tunc non intelliguntur in ipſis: ſicut & grammatici dicunt, quòd in verbis primæ & ſecundæ perſonæ intelligitur determinatum ſuppoſitum: eò quod agere & pati ſubſtantiæ eſt proprium: & tunc non intelligitur in ipſis quando apponitur. Vt ſi dicam, ego lego, tu legis: quia non eſt ſuppoſitum de primo intellectu rei quæ importatur per verbum.

His ita ſuppoſitis & diſtinctis ſcitur, quòd omnia accidentia quæ ſecundum ſe exiſtunt ex additione dictas habent diffinitiones: talia verò ſunt accidentia per ſe, in quibus ſicut diffiniens exiſtit per intellectum nominis aut ratio diffinitiua, ſi loco nominis ponatur ratio, aut nomen ſubiecti cuius erat per ſe paſſio ipſa, & tale accidens non contingit diffinitiua ratione oſtendere ſeparatim per principia vnius & eiuſdem naturæ & generis, ſed oportet, quòd diffiniatur per ſuum primum & proprium ſubiectum. Si autem eſſent quidem accidentia, ſed non per ſe, ſed per accidens, ſicut album, illa poſſunt oſtendi diffinitiuè ſine ſubiecto in quo ſunt: ſicut ſi diffiniatur album ſine homine: ſed tamen non poſſunt diffiniri ſine quocunque ſubiecto: quia accidens per accidens ad accidens per ſe reducitur, & tunc proprium ſubiectum diffinitur: vnde fœmininum quod eſt accidens per ſe, ſine animali non diffinitur quod eſt proprium eius ſubiectum.

Ex omnibus igitur quæ inducta ſunt, hic accipitur, quòd huiuſmodi accidentium aut non eſt quid erat eſſe & diffinitio: aut ſi eſt talium quid erat eſſe & diffinitio, aliter eſt quam ſubſtantiæ, quemadmodum iam ſæpius dictum eſt.

Dubitatio igitur qua quærebatur, vtrum talium eſt aliqua diffinitio, in partem affirmatiuam eſt determinata: quia quædam eſt talium accidentium aliqualis diffinitio.

* *
*

CAPVT

CAPVT XI.

De determinatione erroris aliorum qui dicebant accidentium per se esse diffinitionem veram sicut & substantiæ.

Tex. c.18. EST autem & alia dubitatio de huiusmodi diffinitionibus, quæ contingit ei qui concedit talia accidentia diffinitionem habere. Si enim simus dicatur ab aliquo esse species quæ absolutè ponitur sub assignato genere, & non dirigi simum ad substantiam sicut ad suum esse & quidditatis constitutiuum, tum quidditas simi est quid absolutum ad nihil extra suam dependens essentiam: & sic erit verum ens & vera essentia: & erit hoc dictum eius qui dicit accidens esse ens, non ex aliqua additione quidditatem habens: tunc enim diffinientia accidens in specie acceptum, essent de intellectu primo accidentis, quæ per nullam additionem determinationis possunt separari ab ipso, ita quod in ipso non intelligantur: & secundum hoc sicut non potest dici animal homo congruè, ita non potest dici nasus simus: quia nasus secundum hoc de primo intellectu est simi, sicut genus & differentia sunt de intellectu primo speciei. Si igitur sic loquendo secundum hanc positionem idem est simus nasus & concauus nasus secundum intellectum primum, tunc erit idem simum & concauum: quia concauum est quid simi, sicut in rei veritate est verum: quia concauitas est vnum genus similitatis, & est idem ipsi: quia in intellectu eius clauditur primo. Sed hæc opinio dicit, quòd simum & concauum sunt vnius naturæ non ex additione dictæ: & sic idem in esse vnius & eiusdem generis naturæ sunt simum & concauum vtrumque forma iter acceptum. Si verò hoc est verum, sicut probatur per omnia sup à dicta, etiam oportet dicere, quòd hæc species, simus, inquantum est accidens, est concauitas in naso: & cum hoc concedatur, quòd diffinitur hoc accidens sicut species absoluti entis & veram habentis diffinitionem: tunc sequitur, quòd aut non contingit dicere, nasus simus ex appositione vnius ad alterum: aut si dicitur, erit nugatio bis idem dictum, vt dicatur, nasus nasus concauus: ostendimus enim iam in præhabitis, quòd subiectum est in diffinitione accidentis. Si autem hoc accidens non vt passio, sed vt species absoluti enti, accipiatur, tunc subiectum erit in diffinitione eius sicut de intellectu primo ipsius existens: & sicut tunc non contingit dicere, animal homo, ita non contingit dicere, nasus simus: aut si diceretur, erit nugans eiusdem repetitio: quia cum dico, nasus simus, loco simi quod est nomen speciei, ponam rationem ipsius quæ est nasus concauus: & tunc nasus simus, erit idem quod nasus nasus concauus. Secundum hoc igitur nasus simus est nasus nasus concauus. Patet igitur, quòd est inconueniens dicere, quòd in huius accidentibus sit quid erat esse absoluti entis. Sin autem hoc negatur, sequitur quòd infinita sunt quæ nugando repetuntur in vna & eadem & eiusdem ratione: quia cum dico, nasus nasus concauus, constat quòd concauus non prædicatur de simo, nisi secundum esse quod habet in naso: & cum sit accidens, iterum dirigit ad superficiem depressam in naso: & tunc iterum cum hoc dicit hæc positio, quòd concauitas habet diffinitionem entis absoluram: & ex hoc iterum sequitur, quòd subiectum est de primo intellectu ipsius, & tunc diffiniens hoc totum, quod est nasus nasus concauus, dicam nasus nasus nasus in medio depressus: & cum iterum depressus, quod in hac diffinitione ponitur, sit accidens, vt absoluta species diffinita cadit in intellectu eius primo nasus: & diffiniens iterum hoc totum dicam, nasus, nasus, nasus, nasus curuus: & hoc idem curuus per eandem rationem dicet in se primo intellectu continendo nasum, & hoc non stabit vnquam. Et hac de causa diximus supra, quòd genus cum specie positum, non est quid diffinibile: & quia hoc inconueniens sequitur ex hac positione quæ dicit & accidentia remanere accidentia, & tamen diffinitiones veras habere sicut habent species substantiæ quæ sub assignato ponuntur genere, palam est, quòd diffinitio vera non est nisi solius substantiæ.

Tex. c.19. Nam etsi aliarum categoriarum est diffinitio, est necesse diffinitionem ex additione esse, vt est diffinitio qualitatis, & diffinitio imparis. Non enim negamus diffinitionem esse accidentis per genus & differentiam suæ coordinationis & sui prædicamenti, sicut diffinitur albedo per colorem disgregatiuum visus, sicut est diffinitio imparis, quod non diffinitur sine numero, & numerus non diffinitur sine quantitate, & quantitas non diffinitur sine substantia, & diffinitio fœminini non est sine animali: sed neque genus neque differentia in talibus sunt, nisi ex additione ad substantiam. Et in his si dicatur, quòd habent veras & per se dictas diffinitiones, tunc sequitur, quòd idem bis dicitur nugatoriè, sicut & in illis quæ suprà dicta sunt, quæ sunt simum & concauum. Si verò hoc quod videlicet sic sequatur nugari, tunc necessario sequitur, quòd diffinitio non erit eorum quæ secundum esse suum extraneæ naturæ copulata sunt, sicut est numerus, & impar, & alia his similia accidentia. Omnium autem horum solutio vera est, quòd sic dubitans obliuiscitur & ignorat: quia rationes diffinitiuæ talium accidentium non dicuntur certæ ad certitudinem diffinitionum primam. Si enim concedatur, quòd huius accidentium sunt termini determinantes ipsorum esse, oportet alterum duorum dicere, quod videlicet altero modo sunt quam substantiæ, aut quemadmodum dictum est prius, quòd multipliciter diffinitio dicatur, & similiter multipliciter dicatur quid erat esse cui per se redditur diffinitio: & ideo vno quidem modo nullius accidentis erit diffinitio, primo videlicet & propriè sumpta diffinitione: & hoc modo quid erat esse non inerit alicui nisi substantiæ. Alio autem modo, secundario videlicet & ex additione, ita quod diffinitum non sit species absoluta, neque sub genere absoluti & simplicis entis, posita erit diffinitio talium accidentium.

CAPVT

CAPVT XII.

De diſtinctione diffinitionis & quidditatis, & de vero intellectu quidditatis & diffinitionum accidentis.

QVia igitur eſt diffinitio ipſius quid erat eſſe ratio, palam eſt ex prædictis: in hoc enim differt ratio à quid erat eſſe: quia quod quid erat eſſe, dicit naturam cui per ſe attribuitur diffinitio, & diffinitio dicit huius naturæ explicitam rationem. Palam etiam eſt ex prædictis, quia quid erat eſſe, aut ſolarum eſt ſubſtantiarum, ſi propriè quid erat eſſe accipiatur: aut eſt ſubſtantiarum maximè & primum & ſimpliciter: maximè quidem, quia ipſum eſt cauſa quidditatis accidentium: primum autem, quia ipſum eſt primum cadens in intellectum accidentium: ſimpliciter verò, quia ipſum non refertur ad naturam alienam. Ad intellectum autem omnium eorum quæ dicta ſunt, & vt perfectè diſtinguatur quidditas accidentis à quidditate ſubſtantiarum, attendendum eſt, quòd accidens quando diffinitur, dupliciter poteſt accipi: aut enim accipitur vt ſpecies ſubiecta, aut vt paſſio: & ſi accipitur vt ſpecies ſubiecta, ſic quidem intelligitur ſubſtantia in eius diffinitione, ſed non accipitur: & ſic dicit Auic. quòd intellectus accidentis intellectus eſt abſolutus. Si autem accipiatur vt paſſio, ſic ſubſtantia & intelligitur & accipitur in eius diffinitione. Et primo quidem modo diffinitio dicitur à quibuſdam principium demonſtrationis extra demonſtrationem. Secundo autem modo diffinitio accepta eſt demonſtratio poſitione differens: in tali enim diffinitione accipitur ſubiectum quod eſt ſubſtantia, & cauſa accidentis quæ eſt medium: & accidens ipſum quod eſt prædicatum.

Documentum.

Sunt autem qui negantes diffinitionem eſſe paſſionis, aliter obiiciunt: cum enim accidens diffinitur ex genere & differentia ſuæ coordinationis, dicunt, quòd eſt diffinitio formalis quæ datur de accidente prout ipſum eſt ſpecies. Tales autem diffinitiones dialecticæ ſunt & vanæ omnes, ſicut in principio de anima dictum eſt. Et ſi aliquis ad hoc dicat, quòd ſicut dictum eſt, etiam in talibus diffinitionibus intelligitur ſubſtantia, licet non ponatur expreſsè quæ ſubſtantia in eſſe conſtituit accidens, quam quidem percipit primus Philoſophus, qui de vnoquoque annumtiat prout ipſum eſt, eò quod ipſe eſt doctiſſimus cauſarum. Sed dialecticus qui non accipit niſi quod extrinſecus adhæret rei de ſignis & icotis, non percipit ſubſtantiam quæ intelligitur & intrinſecus conſtituit. Et ideo dialecticus in talibus eſt vanus: quia per id quod accipit, ad eſſe accidentis conſtitutum non deuenit. Primus autem Philoſophus in eadem diffinitione non eſt vanus: quia per ſubſtantiam quam in accidentis genere & differentia intelligit, prouenit ad verum eſſe accidentis.

Obiectio.

Tex. c. 11.

Adhuc aliter obiicitur de eodem: videtur enim accidens veram habere diffinitionem: quoniam id quod veram habet demonſtrationem, habet veram cauſam: & quod habet veram cauſam, veram habet diffinitionem: quia cauſa & diffinitio ſunt idem. Amplius ſicut dicit Auic. accidens duobus modis diffinitur: aut enim diffinitur vt eſſentiale cuius ſpecies eſt abſoluta: eò quod ſecundum eſſe non dependet niſi ex ſuæ coordinationis principiis: & ſic diffinitur ſecundum formam. Aut diffinitur ſecundum eſſe: & tunc diffinitur vt eſt paſſio ſubſtantiæ: & quando ſic diffinitur, diffinitio facit ſcire cauſam ipſius: vera autem eſt diffinitio quæ facit ſcire cauſam veram: igitur videtur habere diffinitionem. Neutra tamen iſtarum videtur poſſe eſſe medium in demonſtratione: quia prima non dicit cauſam, cum medium demonſtrationis debeat eſſe cauſa. Si autem videtur data eſſe per materiam, & illa habet medium per quod poteſt concludi & demonſtrari: & ſic etiam illa non eſt medium demonſtrationis. Amplius aut accideus diffinitur ſecundum ſpeciem facta diffinitione, aut ſecundum materiam: facta autem diffinitione quæ eſt demonſtratio poſitione differens: & iam quidem oſtenſum eſt, quòd prima non poteſt eſſe medium, neque ſecunda. De tertia autem ſimiliter videtur, quòd non poſſit eſſe medium: quia illa in ſe continet omnes demonſtrationis terminos: continet enim ſubiectum quod eſt extremitas minor: & ſi illa diffinitio eſſet medium, tunc minor extremitas eſſet medium vel pars medij, quod eſt falſum: cum minor extremitas nihil ſit cauſæ: nulla igitur diffinitio ipſius erit medium: & ſic videtur nullam habere diffinitionem: quia cum ipſa ſit maior extremitas, ſi habet diffinitionem, illa eſſet diffinitio primi termini, ſiue maioris extremitatis, vt in poſterioribus dictum eſt. Fortè autem dicet aliquis, quòd medium in demonſtratione non eſt diffinitio minoris extremitatis: quia ſi hoc daretur, in demonſtratione ſemper eſſet maior propoſitio falſa, & etiam concluſio: & hoc ideo eſt: quia minor extremitas eſt aliquid abſtractum: & illius diffinitio cum ſit abſtracti, eſt etiam abſtracta: & huius diffinitio non prædicatur de concreto quod eſt ſubiectum. Fortè autem ad hoc reſpondebit aliquis, quòd ſi paſſio ſecundum quod in abſtractione eſt, poneretur in demonſtratione, tunc eſſet maior propoſitio falſa, & concluſio ſimiliter: non autem ſic ponitur: & ideo maior eſt vera, & etiã concluſio: ſed hoc eſt falſum, cum medium in demonſtratione ſit diffinitio maioris extremitatis. Maior autem extremitas ſecundũ ſic reſpondentem eſt aliquid cõcretum, de quo non erit vera diffinitio abſtracta.

Solutio.

Sed quia hæc non multum ſunt ad propoſitum, cum non intendamus hoc demonſtrare, ſed potius de diſtinctione diffinitionum & quidditatum, oportet attendere, quòd in veritate accidens diffinitionem & ſimpliciter diffinitionem non habet: & licet cauſa & diffinitio ſint idem, eò quod diffinitio datur per cauſam, tamen diffinitio & cauſa differunt ſecundum rationem: & ideo poteſt alicuius eſſe cauſa ſimpliciter, cuius tamen non eſt diffinitio ſimpliciter, ſicut demonſtrationis in qua

demonſtratur

demonſtratur accidens de ſubiecto : & in veritate verum eſt, quòd accidens dupliciter poteſt diffiniri, materialiter videlicet & formaliter. Sed diffinitio materialis accidentis ſola eſt quæ eſt medium in demonſtratione potiſſima : diffinitio autem formalis minoris extremitatis poteſt etiam eſſe medium in aliqua demonſtratione quæ ſimpliciter demonſtratio eſt. Vnde notandum, quòd tam ſubſtantia quam accidens poteſt demonſtrari & formaliter & materialiter: ſed diffinitio materialis ſubſtantiæ poteſt demonſtrari, & habet medium quo demonſtretur per diffinitionem formalem ſui ſecundum ſpeciem factam ipſius ſubſtantiæ, ſicut diximus in ſecundo de anima, de ipſius animæ diffinitionibus. Diffinitio autem ſecundum ſpeciem data ſubſtantiæ, poteſt demonſtrari demonſtratione propter quid dicente : ſed ſi demonſtratur, hoc erit demonſtratio quia. Materialis autem diffinitio accidentis cum dicat quid & propter quid, eſt medium in demonſtratione potiſſima : & ideo demonſtrari, hoc eſt, demonſtratione concludi non poteſt. Et ſi dicitur aliquando demonſtrari, hoc erit intelligendum ſic, quod ex demonſtratione poteſt elici & ſciri : quia ſcito medio quid eſt cauſa, ſcitur quod illud eſt diffinitio. Diffinitio autem accidentis ſecundum ſpeciem facta, concludi poteſt per demonſtrationem, ſicut & ipſa paſſio ſiue accidens. Adhuc autem diffinitio materialis accidentis duplex eſt : eſt enim materialis illa, in qua accipitur ſubiectum ſub nomine proprio ſubiecti : & eſt materialis, in qua non ſolum accipitur ſubiectum ſub nomine ſubiecti, ſed potius ratio ſubiecti accipitur, & hoc eſt medium in demoſtratione potiſſima. Attendendum tamen eſt, quòd in mathematicis quæ abſtracta ſunt, & in quibus eſt demonſtratio potiſſima, in qua omnes termini ſunt in rectitudine, ſubiectum quidem eſt quid abſtractum, ſicut linea, vel triangulus: paſſio autem quæ eſt maior extremitas, eſt quid concretum : & diffinitio materialis quæ eſt medium, eſt diffinitio accidentis : & ideo non totum medium poteſt eſſe materia paſſionis circa quam eſt paſſio, ſed aliquid eius eſt materia paſſionis : & ideo medium compoſitum eſt, & primum quod in ipſo eſt ſicut genus paſſionis: & hoc ſignificatur in conclutione : & quæ ſequuntur, ſunt materia paſſionis circa quam eſt paſſio : & hæc materia eſt neceſſitas paſſionis: hæc autem ſunt formalia ſubiecti inquantum ſubiectum eſt : & ideo diffinitio talis materialis paſſionis compoſita eſt ex eo quod eſt paſſionis, & ex eo quod formale eſt ſubiectum inquantum eſt ſubiectum : quia ſubiectum per formam ſuam cauſam eſt ſubiecti : & ſic patet, quòd accidens dicit hoc alicuius, ſiue hoc in hoc, ſicut diximus in præhabitis.

Nota qualiter diffinitio formalis ſubſtantiæ licet non poſſit demonſtrari per materialẽ demonſtrationẽ propter quid poteſt tamẽ demonſtrari demonſtratione quia.

Si autem aliquis dicat, quòd ſic omnes termini cadunt in rectitudine, ſicut cum dicitur naſus ſimus, & diffinitio ſimi dicto modo compoſita ſit medium : tunc erit nugatio ſecundum ea quæ ſupra dicta ſunt. Dicemus, quòd hoc non ſequitur : quia non dicimus, quòd ſubiectum cadens in diffinitione paſſionis ſit genus, & id quod eſt naturæ accidentalis, ſit differentia : & ideo non eſt de primo intellectu paſſionis, propter quod non eſt nugatio. Sed fortè contra hoc iterum obiiciet aliquis ſciens, quòd ſi a. ſit ſpecies accidentis diffinita diffinitione formali ſiue ſecundum ſpeciem dicta : & ſit b. genus eius, & c. differentia, eò quod diffinitio ſecundum ſpeciem data datur per genus & differentiam, cum tam b. quam c. ſint accidentia, neutrum erit ſine intellectu ſubiecti : eſt autem b. de intellectu c. eò quod genus eſt aliquo modo de intellectu differentiæ : ergo ſubiectum quod eſt de intellectu b. eſt etiam de intellectu c. & ſimiliter ipſum ſimpliciter c. in intellectu ſuo habet ſubiectum : hæc ergo ſubiecta quæ ſunt de intellectu c. aut oppoſita in ſpecie, quod eſſe non poteſt : quia ſic vnum non eſſet de intellectu alterius aut ſunt idem, & tunc idem bis dicitur, & erit nugatio. Sed ad hoc dicendum, quòd ſubiectum b. & ſubiectum c. re vera ſunt ſubſtantiæ, & quod in c. intelligitur ſubiectum b. ſed illa ſubiecta ſe habent adinuicem ſicut genus ad differentiam : & ideo eſt vnum determinans alterum, ſicut differentia determinat genus. Et ideo ſubiectum b. ſe habet ad ſubiectum c. ſicut primum ſe habet ad id quod eſt conſequenter, ſicut vegetatiuum ſe habet ad ſenſitiuum. In talibus autem primum eſt in ſecundo in potentia tantum, & non actu: propter quod non accidit idem bis dicere, ſicut patet ex ſuperius habitis : talis tamen diffinitio accidentis non propter hoc materialis vocatur : quia illa eſt ex genere & differentia ſuæ coordinationis : ſed potius illa quæ dicta ſunt prius, ex qua cum formantur tres termini demonſtrationis, primus modus dicendi per ſe erit in propoſitione ſecunda, & ſecundus modus dicendi per ſe erit in prima. Tertius etiam modus dicendi per ſe, erit in ſecunda. Et quartus modus dicendi per ſe erit in concluſione, ſi replicatur cauſa quare primum inſit minori extremitati. Tantum igitur dictum ſit de differentia diffinitionum accidentis & ſubſtantiæ, & diffinitionum accidentium adinuicem.

Obiectio contra prædicta.

Solutio.

TRACTA

TRACTATVS II.

DE COMPARATIONE QVIDDITATIS & diffinitionis ad aliquid cui attribuitur quidditas & diffinitio secundum idem vel diuersum.

CAPVT I.

De eo de quo est intentio, & sunt in eo solutiones sophismatum Platonis.

Tex, c.20. VTRVM autem idem aut diuersum sit quid erat esse & vnumquodque designatorum sub ipso suppositorum naturæ communi, nunc autem deinceps perscrutandum est : & hoc est quærere, vtrum natura illa quæ est quidditas omnium eorum quæ quid sunt ab ipsa & sub ipsa, sit essentialiter idem cum ipsis secundum esse, aut aliquid aliud separatum per esse ab ipsis : hoc enim est aliquid quod est prælibandum ad perscrutationem de substantia: singulum enim suppositorum alicuius naturæ non aliud videtur esse ab illa quidditate quæ est suimet substantia qua ipsum est id quod est : & idem est dicere quid erat esse singulorum, quod est dicere substantiam singulorum : quod non esset verum, si quidditas esset substantia quædam secundum esse separata à suppositis illis in quibus est quidditas.

Rationes Plato. probãtes quidditates rerum separatas esse à rebus quarum sunt quidditates.

Antequam autem hoc probetur, tangamus aliquid de positione Platonis, qui hoc negat, dicens substantias quæ sunt rerum quidditates, esse separatas à substantiis sensibilibus, sicut incorruptibile separatur à corruptibili. Arguit autem Plato sic, quòd incorruptibile non est corruptibile : quidditas autem incorruptibilis est: sensibilis autem hæc substantia est corruptibilis. Adhuc autem quidditas est prædicata de pluribus, & accipiatur exemplum in homine: quod autem prædicatur de pluribus, non est aliquis homo: igitur non est homo : & sic quidditas hominis non est homo, vt videtur. Amplius quidditas hominis non est substantia, vt in sequentibus patebit : quod non est substantia, non est homo : quidditas igitur hominis non est homo. Adhuc si quidditas hominis est homo, tunc eadem ratione quidditas Sortis est Sortes, si Sortes currit, quidditas Sortis currit : & si homo currit, quidditas hominis currit. Et huiusmodi sophismata multa inducit valdè. Adhuc dicit, si homo est species cuius est quidditas, tunc conuersim est vèrum quod species est homo : & si est homo, tunc est aliquod appellatum hominis : & hoc est falsum : quia nullius nominis primum significatum est appellatum eiusdem.

Solutio Doctoris.

Hæc autem omnia quæ infinita sunt, soluuntur per eà quæ diximus in quinto huius sapientiæ lib. vbi de vniuersali locuti sumus. Si enim ipsa natura simpliciter accipiatur secundum se, illi multa accidunt : & secundum quodlibet accidens habet quædam sibi attributa, quæ non attribuuntur eidem secundum quod est sub alio accidente : & hoc quidem cuilibet facile patet : cum igitur natura hominis accipitur in hoc nomine homo, hoc potest fieri quantum ad primum signatum, vel quantum ad secundum. Primum autem signatum est, quod primò cadit in intellectu, & illi respondent applicata ipso nomine quæ sunt sub illo signato. Secundarium autem signatum est id cui imponitur hoc nomen, & hoc compositum. Primum autem signatum est forma simpliciter, siue qualitas essentialis, quod significat homo. Et hæc forma dupliciter consideratur : quia licet in se simpliciter sit, tamen accipitur in multis & oppositis modis significandi. Accipitur enim aliquando secundum quod est absoluta per intellectum à suis appellatis, sicut quando dicitur, homo prædicatur de pluribus : nihil enim est in appellatis ipsis quod de pluribus prædicetur: tale enim prædicatum contingit formæ, ita quod non contingit appellatis. Accipitur etiam forma inquantum est multiplicabilis, & sic ponitur, cum dicitur, omnis homo : multiplicabilitas enim contingit formæ, & nihil est multiplicabile nisi forma. Similiter autem secundarium signatum quod est compositum cui imponitur nomen, accipitur dupliciter : aut enim accipitur absolutum à suis suppositis, aut inquantum est sua suppositа. Et absolutum quidem accipitur, quando dicit, homo per se diffinitur. Vt sua suppositа existens accipitur, quando dicitur, homo currit, vel homo est animal, vel aliud huiusmodi : vnde cum dicitur, quidditas hominis est homo : hæc est simpliciter loquendo falsa : quia cum dicitur, quidditas est quidditas hominis absoluti à suppositis cui per se attribuitur diffinitio : & si illa esset homo, esset aliquis homo : quia quidditas hominis est singulare sub hoc communi, quidditas : & cum de ipso prædicatur homo, oportet quòd esset aliquis singularis homo : & est ac si diceretur,

Forma dupliciter sumi potest.

Compositum dupliciter sumitur.

Ista propositio, quidditas hominis est homo, simpliciter loquendo est falsa vide Com. in cõ. 21 huius.

diffinitio hominis eſt homo : quod falſum eſt: quia diffinitio hominis eſt oratio per eſſentialia dicens eſſe hominis, & hoc non eſt homo. Licet autem hæc ſit falſa, quidditas hominis eſt aliud quam homo, tamen hæc eſt vera, quidditas hominis non eſt aliud quam homo : quia ſi eſſet aliud, eſſet aliquid aliud deſignatum ſeparatum ab homine, ſicut dixit Plato : & hoc non eſt verum. Cum autem dicitur, quidditas hominis eſt ſubſtantia, diſtinguendum eſt: aut enim quidditas hominis ſtat pro diffinitione, aut pro forma. Si pro forma, adhuc pupliciter conſideratur : aut enim dicit formam quæ eſt alia à materia ſubiecta cum materia conſtituens hoc aliquid, & ſic quidditas hominis eſt ſubſtantia: aut ſtat pro eſſe materiæ accidentali & ſubſtantiali, & ſic quidditas hominis non eſt ſubſtantia, ſed eſſe ſubſtantiale. Ex his autem iam patere poteſt, quòd iſtæ duæ ſunt veræ, quidditas rei non eſt aliud à re cuius eſt quidditas, & quidditas rei eſt eadem rei cuius eſt quidditas : & tamen hæc eſt falſa, quidditas rei eſt res ipſa cuius eſt quidditas. Et accipiamus hoc in homine gratia exempli: quod enim quidditas hominis non ſit aliud ab homine, patet per hoc quod quidditas hominis in actu qui participatur ab homine, non eſt in alio niſi potentia inquantum participatur ab alio indiuiduo: ſicut etiam dicimus, quòd genus & differentia ſunt vnum in actu & duo in potentia, inquantum genus poteſt determinari ab alia differentia. Quod autem ſi eadem rei cuius eſt quidditas, ex hoc patet, quòd verè participatur ab eo cuius eſt quidditas. Nec tamen ſequitur, ſi quidditas hominis non eſt aliud, ſed eadem homini, quòd quidditas hominis ſit homo : propter hoc quod ſupra dictum eſt : quia ſignificatum hominis non eſt aliquod appellatum eius: quia hoc ſubiectum, quidditas hominis, eſt ſignificare ſicut diffinitio hominis : & cum diceretur eſſe homo, oporteret, quòd eſſet aliquis homo ſingularis. Similiter cum dicitur, homo eſt ſpecies, eſt vera ſiue ſpecies accipiatur in ratione illa quod prædicatur de pluribus, ſiue in illa quæ ponitur ſub aſſignato genere : ſed primum contingit formæ, ſecundum autem compoſito: & cum talia ſint ſubiecta qualia prædicata eſſe permiſerint, homo in ſubiecto, cum dicitur, homo eſt ſpecies, ſtat pro forma vel compoſito : ſed conuerſa eſt falſa, ſpecies eſt homo : quia ibi homo in prædicato ſtat pro natura multiplicata per ſua ſuppoſita, ſiue ſingularia, vel appellata : nec hæc eſt conuerſa iſtius, homo eſt ſpecies : ſed ſi conuertatur, ſic debet conuerti, ſpecies eſt homo qui diffinitur vel abſolutus à ſuis appellatis : tunc eſt vera hæc. Hæc igitur & huiuſmodi ſunt quæ Platonem deceperunt: quia non vidit, quòd eidem multi modi ſignandi accidunt, ſecundum quos eſt ſpecies & vniuerſale & quidditas & huiuſmodi: & quod attribuitur ei ſecundum vnum modum ſignandi, non conuenit ei ſecundum alium modum ſignificandi. Et ideò putabat illas res eſſe diuerſas.

* *
*

Quidditas hominis eſt ſubſtantia, eſt propoſitio diſtinguenda.

Nota quod conuerſa iſtius homo eſt ſpecies, non eſt iſta, ſpecies eſt homo. In conuerſa enim & conuertente debet remanere cõſimilis veritas: aliter eſſet euerſio propoſitionis, & non cõuerſio, vt dicit Com. in primo priorum cap. 2.

CAPVT II.

De rationibus quibus probantur quidditates non eſſe diuerſæ ab aliis quorum ſunt quidditates.

IN his autem quæ prædicantur ſecundum accidens, diuerſum eſſe videbitur quid eſt à ſubiecto de quo prædicatur : quia quidditas ſubiecti non eſt quidditas accidentis, nec è conuerſo, ſicut albus homo inquantum homo eſt, diuerſum eſt ſecundum quidditatem : & album hominem eſſe inquantum eſt albus : ſi enim daretur, quòd idem eſt hominem eſſe in eo quod eſt quid, & album hominem eſſe in eo quod albus eſt, erit idem ſecundum quidditatem homo in eo quod homo & albus in eo quod albus : & hoc quidam iam dixerunt, dicentes formas ſubſtantiales eſſe accidentia, ſicut in antè habitis ſuperius inductum eſt : igitur ſequitur alterum duorum, quod videlicet aut album hominem & hominem ſecundum quidditatem ſit idem eſſe : aut quod non eſt neceſſe, quòd ea quæ prædicantur ſecundum accidens, ſint eiuſdem quidditatis cum his de quibus prædicantur : hoc autem adhuc probatur per hoc quod ſi duo vel plura accidentia accipiuntur vt extremitates compoſitæ cum vno ſubiecto, ſi vnum accidentium cum ſubiecto eſt eiuſdem quidditatis, tunc eadem ratione etiam ſecundum eſt eiuſdem quidditatis cum eodem, & vni & eidem ſunt eadem, ipſa ſunt eadem : ſequeretur igitur, quòd illa accidentia eſſent eiuſdem quidditatis adinuicem. Sed hoc eſt falſum: quia non videntur extremitates eſſe eædem ſibi inuicem ſecundum quidditates ſicut videntur eſſe eiuſdem quidditatis cum ſubiecto : quia ſic album eſſe eſſet ſecundum quidditatem muſicum eſſe, quod abſurdum eſt : quia omnibus manifeſtum eſt hoc non eſſe verum. In his autem prædicatis quæ dicuntur ſecundum ſe, ſemper neceſſe eſt idem eſſe ſecundum quidditatem ſubſtantiam & id cuius eſt ſubſtantia : à ſubſtantialibus enim ſubiectis non ſunt diuerſa ſubſtantialia prædicata : cum enim verbum ſubſtantiuum, quod eſt nota compoſitionis, vnionem ſignificet prædicati cum ſubiecto, talem notat vnionem qualem poſſunt habere compoſita : & in accidentaliter vnitis notabit accidentalem, in ſubſtantialiter autem vnitis vnionem ſubſtantialem denotabit. Subſtantiæ ergo prædicatorum quæ formalia ſunt & quidditates, non ſunt diuerſæ ſecundum eſſe à ſuis ſubiectis, nec ſunt naturæ priores & diuerſæ ſecundum eſſe quæ tempore præcedant ea quorum ſunt ſubſtantiæ : quales ſubſtantias dicunt eſſe illi qui ponunt ſubſtantias rerum eſſe ideas. Si enim, ſicut illi dicunt, ſunt diuerſum bonum in ſubſtantiæ quidditate, & bonæ eſſe in re naturali, tunc erunt aliæ etiam & ſeparatæ ſubſtantiæ per ſe animal & animal eſſe, & ens aliquid & ens ſecundum ſe : & hæ erunt naturæ quædam & ideæ præter eas quæ prædictæ ſunt, quæ ſunt res iſtæ quæ ſunt apud nos : & ſunt illæ priores

tempore

tempore quam iſtæ ſubſtantiæ ſenſibiles, eò quod ſunt facientes iſtas : & hoc totum ſequitur ex hoc quod quid erat eſſe ponitur eſſe ſubſtantia ſecundum ſe ſeparata ab eo cuius eſt ſubſtantia. Conſtat autem, quòd falſum eſt : quia nihil proximius generationi quam hoc aliquid: & ſubſtantiæ communes generantur per conſequens : quia hoc generat hunc, & per conſequens hominem & animal, & ſic de aliis. Amplius autem ſi ponamus iſtas ſubſtantias, quidditatem videlicet & id cuius eſt quidditas, eſſe abſolutas abinuicem, tunc erunt deſtructæ abinuicem : quia ea quorum ſunt quidditates, non erunt hoc quod ſunt ſine ſuis quidditatibus : & ipſæ quidditates non erunt fundatæ in eſſe rato in natura & hoc aliquid ſine his quorum ſunt quidditates : & tunc ſequitur, quòd earum rerum quarum ſunt quidditates, nulla erit per ſubſtantiam ſuam : quia non ſciuntur iſta ſcientia propter quid & quid niſi per ſuas quidditates. Aliæ autem ſubſtantiæ quæ ſunt quidditates, non erunt entia perfecta & fundata in eſſe : & ſic ſunt deſtructa, cum non ſint niſi in intellectu. Dico enim deſtrui tales ſubſtantias quidditatum, ſi nec bono huic realiter vt non diuerſum ab eo ineſt bonum, quod eſt quidditas per quam bonum eſt hoc quod eſt in bonitate ſua : nec eſſe bonum ineſt huic bono: quia quæ diuerſa ſunt abinuicem ſecundum eſſe, horum vnum non ineſt alteri ſubſtantialiter : & tunc hæc non ſciuntur per ſuas quidditates. Scientia enim cuiuſlibet vera eſt ſcientia, qua ſcitur quid erat eſſe illud : & in bono & in omnibus aliis non ſimiliter ſe habet : quia licet accidentia faciunt ad ſcientiam eius quod quid eſt, hoc non eſt niſi de ſcientia quia eſt, & non de ſcientia quid eſt : igitur ſi nec bonum eſſe eſt bonum, eò quod quidditas boni eſt à bono ſeparata, ſequitur quòd nec ens ſit ens : quia quidditas qua ens hoc eſt ens, eſt ab ente ſeparata : & ſic ſequitur, quòd nec vnum eſt vnum: eſt enim ſimul ratio de omnibus : & omnia vel ſunt ſuis quidditatibus non ſeparatis ab eis, vel nullum penitus, ſi ſuæ ab eis ſeparatæ ſunt quidditates: vnde ſi nec ens aliquod eſt ens per ſuam quidditatem ſuæ entitatis, ſequitur quòd nec aliorum aliquis eſt hoc per ſuam entitatem & quidditatem. Amplius cui non ineſt bonum eſſe ſiue quidditas qua bonum eſt, non eſt bonum : eadem igitur ratione ſequitur, quòd benignum non eſt, cui non ineſt benignum eſſe: conſtat autem, quòd ſunt aliqua bona & benigna : oportet igitur vt benignum eſſe & benignum & bonum eſſe & bonum ſint vnum ſecundum eſſe, & non ſeparata abinuicem ſecundum eſſe : & ſimiliter eſt de omnibus prædicatis eſſentialibus, quæ non ſecundum aliud vt accidentia, ſed ſecundum ſe dicuntur & ſunt prima, ſicut cauſa quæ eſt forma & quidditas, principium eſt ad id cui dat eſſe quid ſecundum quòd ipſum quid eſt : hoc enim ſufficiens eſt ad eſſe & ad ſcientiam talis prioritas, quamuis non ſint ſpecies ideales ſeparatæ. Adhuc autem etſi ponantur eſſe ideæ ſecundum aliquem modum, tunc adhuc tales formæ magis ſufficiunt ad eſſe & ſcientiam, quam ideæ in hoc quod iſtæ ſunt in rebus quarum ſunt quidditates & formæ, ideæ autem non : per id autem quod non eſt in re, res ipſa nec eſt, nec ſcitur. Eſt autem attendere, quòd in his omnibus quidditas accipitur, ſicut nos ſuperius diximus, pro eo videlicet cui per ſe attribuitur diffinitio : & hoc modo quidditas non eſt diffinitio : & licet hoc modo multa accidant ei, ipſa tamen ſecundum eſſe eſt in appellatis & ſuppoſitis : & ab ea ſunt ea quæ ſunt: & extra ea non eſt quidditas ſecundum eſſe ſimpliciter, nec eſt abſoluta ab eis niſi potentia ſecundum quam in nullo ſic eſt, quin poſſit eſſe in alio : & Plato videns hanc abſolutionem ipſius, & accidentia quæ accidunt ei ſecundum ſe, putabat eſſe quidditates ſeparatas à rebus ſecundum eſſe, ita quod haberent eſſe diſtinctum ab ipſis. Cum autem dicitur ens eſſe eſt ens, & bonum eſſe eſt bonum, duobus modis intelligi poteſt : ſi enim enuntiabile ſit bonum eſſe & ens eſſe, tunc verum eſt bonum eſſe non eſſe bonum, & ens eſſe non eſſe ens, & ſubſtantiam eſſe non eſſe ſubſtantiam, ſicut actus non eſt id cuius eſt actus, propter diuerſum modum ſignificandi : enuntiabile enim ſic formatum non eſt res in aliquo prædicamento, quia non dicit rem abſolutè ad actum rei, & eſt ſic ſingulare : oportet quod ſi ſubſtantiam eſſe eſſet ſubſtantia, quòd eſſet aliqua ſubſtantia : & licet ens non ſit diſtinctum per differentiam ab aliquo ente, tamen in modo ſignificandi differt, quando ſignificatur per ens & eſſe : ſed in præinducta diſputatione non ſic accipitur, ſed potius dicitur ens eſſe, & bonum eſſe id quod eſt homini ſecundum eſſe fundatum in ente rato ſecundum naturam : & hoc eſt bonum id quod eſt per quidditatem quæ eſt bonum ſecundum ſe.

Documentum primum.

Quomodo intelligitur dictum Philoſophi primo de anima. tex. cõ 11. dicẽtis, Accidẽtia magnãpartem conferunt ad cognoſcẽdum quod quid eſt.

Adhuc autem diligenter aduertendum eſt, quòd quidditas prædicto modo ſumpta, ſi ſub hoc accidente accipitur quod eſt potentia eſſe in ſuppoſitis prædicatur de ſuperpoſitis : & ſic oportet ipſam formaliter accipi : quia ſi ſecundum eſſe materiale accipiatur, ſic actu eſt in his in quibus eſt, & ſic non prædicatur de aliquo. Et his ſic intellectis plana ſunt ea quæ inducta ſunt.

Secundum.

CAPVT III.

De improbatione poſitionis idearum per hoc ipſum quod ponuntur eſſe ſubſtantiæ ſubiectorum & principia ſcientiæ ipſorum.

EX his autem quæ inductæ ſunt ſimul cum dictis, palam eſt, quia ſi fuerint ideæ quas quidam dicunt eſſe rerum quidditates & quidditatum partes, tunc ſequitur, quòd ſubiectum ſiue ſuppoſitum illarum ſubſtantiarum non ſit ſubſtantia ſubiecta : non enim ſunt ſubſtantiæ niſi per ſubſtantialem formam & quidditatem quæ in ipſis ſicut in ſubiectis ſunt & ſuppoſitis: ideas autem ſecundum hanc poſitionem neceſſe eſt eſſe ſubſtantias per ſe exiſtentes, & non de ſubiecto aliquo in quo eſſe habeant prædicatas. Si enim ſint de ſubiecto in quo ſunt, ex his rationibus quæ inductæ ſunt, ſequitur quòd ſecundum participationem ſunt vnum in eſſe cum his de quibus vt ſubiectis vel ſuppoſitis prædi-

Tex. c. 21.

prædicantur: & hoc eſt contra hypotheſim: & cum dicuntur vnum cum ſubiectis, erunt vnum & idem ſecundum eſſe ſingula non ſecundum eſſe accidens: ſed ita quod ſint eſſe ſingulorum ſubiectorum, & quid erat eſſe ipſorum: & quia ſicut iam oſtendimus, quòd ſcire ſingula per potiſſimam ſcientiam, hoc eſt ſcire quid erat eſſe ipſorum, & ſingula ſciuntur ſuis quidditatibus non ſeparatis ab eis, neceſſe eſt ex poſitione ipſarum ſequi, quòd quidditates vniuſcuiuſque ſunt vnum cum ipſo, & non ſeparatum quid ab ipſo: hoc enim ſequitur ex ipſa hypotheſi dicente, quòd ſingula ſuis ſciuntur quidditatibus: vnde ex quo Plato putabat aſtruere ideas, ex ipſo deſtruuntur ſecundum ſuam poſitionem. Quia verò non omnia quæ adhærent ſubſtantiæ, ſunt quidditates ipſius per quas ipſas ſubiecta ſiue ſuppoſita ſint hoc quod ſunt & ſciantur, ſed tantum ea quæ ſecundum primum modum dicendi per ſe prædicantur de ſuppoſitis, ideò ea quæ ſecundum accidens dicuntur de ſubiectis, vt muſicum & album: propterea quia duplicem habent ſignificationem in eo quod denominatiuè dicta duas diuerſas dicunt naturas: ideò non eſt verum dicere de illis, quòd idem ſit quid eſſe ipſorum, & id ſubiectum de quo prædicantur. Diuerſum enim quid eſt id ſubiectum, eſt id ſubiectum cui accidit, & ipſum accidens quod accidit. Et ideò prædicatum de ſubiecto aliquando ſecundum quidditatem idem eſt ſubiecto, & aliquando non eſt idem cum ipſo: quidditas enim eadem non eſt homini & albo homini inquantum homo albus eſt: eò quod diuerſæ ſunt naturæ homo & albedo, & non eſt vnum natura alterius, ſed tamen homo eſt idem ſubiecto paſſioni de ſe nominatiuè prædicatæ: quia hæc ſunt vnum per accidens: & ſi homo eſt albus, animal rationale eſt album ſecundum eſſe acceptum, ſicut diximus in quinto vbi diſtinximus vnum per accidens. In omnibus igitur his quæ ſunt quidditates vel partes quidditatum, ſemper oportet prædicatum per ſe ineſſe ſubiecto, ita quod ipſum prædicatum ſit de eſſe ſubiecti: abſurdum enim apparebit ſiquis vnicuique ſubſtantiæ, ſiue inſit, ſiue non, nomen impoſuerit quo quid erat eſſe vocetur: quia ſi ſeparatum eſt per eſſe à ſubiecto, tunc non eſt aliquid de eſſe ſubiecti: & ſic equum eſſe equum erit diuerſum ab equo: quia id quo equus eſt id quod eſt, ſeparatum eſt ab ipſo. Si autem equus eſt equus, aliquo conſtituente ipſum in eſſe equi erit equus. Et ſimiliter de aliis eſt ſubſtantiis apud nos ſubiectis & ſenſibilibus exiſtentibus. Hoc autem quo equus eſt equus, eſt quidditas ipſius: quid igitur prohibet, quin etiam nunc ſtatim ſine ſeparatorum poſitione eſſe quidditatem ſiue quid erat eſſe in ſubſtantia ſenſibili, qua ipſa eſt quod eſt, ſi ſubſtantia ſenſibilis eſt quid erat eſſe, ſi prædicatum de ipſa non tantum eſt vnum ſubſtantia cum ſubiecto ſiue ſuppoſito, ſed etiam ratio talium prædicatorum eſt vnum cum ſuppoſito, eò quòd ipſa prædicata ſunt quid de ſubiecti ratione exiſtentia, ſicut ſatis palam eſt ex his quæ dicta ſunt: in talibus enim non eſt accidentalis vnio ſubiecti & prædicati, ſicut non ſecundum accidens eſt vnum eſſe & vnum, quando hoc per cauſam dicentem quid intelligitur: tunc enim vnum eſſe fit ab eo quod eſt vnum, ſicut dico lucem, ſolem eſſe dicit. Si enim actus eſſentialis vnius eſt vnum eſſe, & actus eſſentialis entis eſt ens eſſe, & actus eſſentialis hominis vel quidditatis hominis eſt hominem eſſe, & ſimiliter eſt in omnibus aliis: & hoc non eſt ſi quidditates & ſubſtantiæ ſeparatæ ſunt: quia tunc actus earum non ſunt in iſtis ſenſibilibus, & ideò non dant eis eſſe ſubſtantias. Amplius ſi aliud & ſeparatum fuerit quid erat eſſe, & aliud quid eſt, tunc oportet, quòd ſit forma formæ: & ſi forma eſt formæ, hoc ibit in infinitum: quia ſeparata ponuntur hoc aliquid eſſe: & oportet, quòd aliquo ſint hoc aliquid, & hoc eſt iterum ſeparatum: & cum eſſe ſeparatum ſecundum eſſe neceſſariò ſit hoc aliquid propter illud quod ſuprà diximus: quia videlicet non eſt de ſubiecto aliquo in quo ſit: ideò iterum eſt illud hoc aliquid & aliud à ſe habebit quo ipſum ſit: & hoc ibit in infinitum: quia vt dicit Boëtius, quod eſt, habet aliquid quo ipſum eſt id quod eſt: quo eſt autem, nihil habet admixtum: quia ſi quo eſt, haberet aliquid quo ipſum eſſet, iret in infinitum. Et ideò oportet ponere, quòd quo eſt eſſe habeat in ſubiecto & non ſeparatum: quia ſi ſeparatum eſſe haberet, eſſet hoc aliquid, & abiret hoc in infinitum: quia hoc quidem quid erat eſſe quod conſtituit rem in eo quod eſt, oportet vnum eſſe cum re, hoc eſt, non ſeparatum ab ipſa: & ſicut dicit ponens ideas, hoc indiget alio ſeparato, quod non ſit vnum cum re quæ eſt hoc aliquid: igitur & in ſeparatis erit eadem ratio, quod videlicet quod in illis eſt hoc aliquid, indigeret alio quod conſtituit ipſum: & cum illud ſit ſeparatum, erit iterum hoc aliquid, & indiget alio vſque in infinitum: omne enim quod ſeparatum eſſe habet, diſtinctum eſt hoc aliquid: & ideò dicit Boëtius, quod quo eſt, nihil habet admixtum: & quia nihil habet admixtum, ideò ſeparatum eſſe non poteſt. Palam igitur eſt ex omnibus quæ dicta ſunt, quòd in primis ſubſtantiis quæ propriè & principaliter & maximè ſubſtantiæ dicuntur, & quæ dicuntur eſſe ſecundum ſe de ipſis & non ſecundum accidens: hoc enim ſecundum primum modum dicendi per ſe dicuntur de ipſis vnumquodque ſic dictorum quid erat eſſe: & vnumquodque quod eſt ipſa quidditate idem eſt & vnum non ſeparatum ab ipſo.

Boëtius in libro de hebdomadibus.

CAPVT IV.

De ſolutione ſophiſticorum elenchorum ad poſitionem iſtam inductorum.

HOc autem modo dicendo, quod videlicet quidditas ſit eſſe eius, quod non eſt ſeparata ab ipſo, omnes ſophiſtici elenchi ſoluuntur, qui ſunt ad eandem potentiam aſtruendam quæ eſt de ideis: palam enim ex dictis eſt, quia eadem quæ nunc dicta eſt, ſoluuntur ſolutione. Si enim ſyllogizet his quæ dicta ſunt contradicens ſophiſma ſic: ſi quidditas eſt id cuius eſt quiddita: Tex.c.21.

quidditas : igitur Socratem eſſe eſt Socrates eadem ratione : ſed Socratem eſſe in eo quod homo eſt, eſt idem cum eſſe animal rationale, & animal rationale eſt duo : igitur Socratem eſſe in eo quod homo eſt, eſt Socratem eſſe duo. Adhuc Socratem eſſe in eo quod homo eſt, eſt animal rationale eſſe : & animal rationale eſt diffinitio Socratis : igitur in hoc quod homo eſt, eſt diffinitio. Sunt autem & alij multi elenchi ſophiſtici, ſicut ſi quidditas hominis eſt homo : quidditas autem eſt incorruptibilis & ſimplex & principium ſcientiæ, & huius multa quæ accidunt quidditati vel diffinitioni : igitur homo eſt omnia illa, quod falſum eſt : omnes enim elenchi illi peccant ſecundum accidens, ſicut cuilibet patere putamus. Soluuntur autem omnes ex his quæ dicta ſunt : quia quando dicimus quidditatem hominis eſſe idem homini, non intelligitur, quòd omninò ſit idem, ſed intelligitur per cauſam formalem eſſe dictum: quia videlicet actus formæ & quidditatis eſſentialis eſt eſſe hominis, & homo per cauſam, & non eſt idem per omnimodam indifferentiam: & ideò multa accidunt vni quæ non accidunt alteri : & cum dicitur, quòd animal rationale eſt duo, dico quod accidit diffinitioni, aſſumit. Eſt enim diffinitio actu vnum, ſed accidit ei duo eſſe potentia inquantum genus poteſt eſſe cum alia differentia, ſicut ſuperius diximus : eſſe autem vnum quo homo eſt vnus, eſt ab vnitate diffinitionis, qua ipſa actu eſt vnum : animal enim in diffinitione hominis prout ipſum eſt de quidditate eius ſecundum eſſe actu accipitur : & hoc eſt prout differentia hominis eſt determinatum ad actum & eſſe actuale : in genere autem acceptum non dicit aliquid actu exiſtens : & ideò hoc modo eſt potentia alterum & alterum. Similiter autem cum dicitur, animal rationale eſt diffinitio, & eſt idem homini : ergo homo eſt diffinitio : & homo habet diffinitionem : igitur diffinitio habet diffinitionem : & hoc ibit in infinitum. Diximus autem iam, quòd animal rationale per cauſam formalem eſt homo, ita quòd cauſa formalis accipiatur non forma deſignata per nomen hominis, ſed tota natura compoſita cui diffinitio attribuitur: & non diximus, quòd omninò nulla differentia ſit inter hominem & eius quidditatem : accidunt ergo multa quidditati quæ non accidunt homini, & è conuerſo, ſicut compoſitum eſſe ex carnibus & oſſibus accidit homini, & non accidit diffinitioni : & habere diffinitionem accidit homini, quod non accidit diffinitioni, & huiuſmodi ſunt multa quæ facile eſt determinare ſecundum dicta. Et ideò antè iſtam diſputationem quædam prælibamus de talibus elenchis ſophiſticis. Omnes enim huiuſmodi elenchi, de quibus poteſt aliquis eſſe interrogatus in opponendo, & ex quibus veris ſententiis poteſt ſoluere eoſdem, nihil penitus differunt ab his quæ nunc dicta ſunt : omnes enim peccant ſecundum accidens, & vnam & eandem quæ nunc dicta eſt, habent ſolutionem. Sic igitur dictum eſt à nobis quomodo quid erat eſſe eſt idem cum eo quod eſt, & quomodo non eſt idem cum ſingulo eo quod eſt, & ſoluti ſunt elenchi ſophiſtici.

Ita ſenſit etiã Auer. in præſenti loco.

Multa accidũt quidditati quæ non accidunt homini, & è contra.

CAPVT V.

De his quæ de principiis eorum quæ fiunt, præmittuntur ad oſtendendum ideas ad generationem non prodeſſe : oſtenditur etiam in hoc capitulo, quòd generatio eſt à conuenienti.

AD oſtendendum autem, quòd illæ formæ non proſunt ad generationem, oportet nos præmittere de principiis ex quibus fit hoc quod generatur, & vtrum generatur ex conuenienti omne quod generatur, & vtrum generatur compoſitum vel materia vel forma. His enim prælibatis oſtendemus, quòd formæ ſeparatę nihil proſunt ad generationem. De prima igitur dicimus, quòd eorum quæ fiunt, alia fiunt à natura, alia ab arte : alia autem ſunt automata, ſiue per ſe facta. Dico autem per ſe facta quæ non habent cauſam per ſe, ſed fiunt à cauſa per accidens, ſiue à caſu & fortuna. Omnia verò quæ fiunt, quocunque modo fiant, fiunt ab aliquo efficiente per ſe, vel per accidens : & fiunt ex aliquo ſicut ex materia, & fiunt quid ſiue aliquid ſecundum aliquam formam diſtinguentem in eſſe ſubſtantiali vel accidentali: quid enim hoc dico largè eſſe ſecundum quamlibet categoriam : aut enim ſit hoc, aut quantum hoc, aut quale hoc, aut quando, aut aliquid aliorum prædicamentorum generati. Generationes autem naturales in his quæ fiunt, hæ ſunt quorum generatio eſt ex natura & ex materiali principio ſicut ex quo fit : & hoc principium dicimus materiam : à quo autem dicimus principium efficiens naturale à quo fit aliquid eorum quæ fiunt aliquid de numero entium per naturam : quid verò naturale dicimus quod fit quid & hoc aliquid ſecundum formam naturalem, vt homo, aut planta, aut aliquid aliud talium : & hoc dicimus eſſe ſubſtantias indiuiduas, quæ primo & principaliter & maximè dicuntur eſſe ſubſtantiæ : omnia verò facta aut natura, aut arte habent materiam : & hoc probatur ex hoc quod quodlibet eorum poteſt eſſe & non eſſe. Principium autem tale quod ſe habet ad eſſe & non eſſe potentia, in vnoquoque eſt materia : vniuerſaliter autem loquendo in omnibus naturalibus & artificiatis illud ex quo res eſt, materia eſt : & illud principium ſecundum quod fit hoc quod eſt natura ſiue forma, eſt cuiuſlibet, vt planta, aut animal, aut aliquid aliud his ſimile : à quo autem fit ſicut mouente aut efficiente, eſt natura ſiue naturale principium ſecundum ſimilitudinem eiuſdem ſpeciei dictum : quia generans aut eſt vniuocum, aut reducitur ad vniuocum, quando eſt generans proprium : & ſi non eſt ſimile in ſpecie, tamen eſt conforme, ſicut quando mulus generatur ex equo & aſina, vel quando fit generatio ex putrefactione. In his enim ſementinum mouens conformitatem habet ad generati ſpeciem, licet non plenam habeat ſimilitudinem: hoc autem in naturalibus eſt oſtenſum. Ea verò quæ ſic ſunt mouentia, generant in alio quod eſt materia : in generantibus enim propriis & mouentibus ho-

Tex. c. 22.

mo generat hominem : ſic enim conuenientia in ſpecie ſunt genita cum ſuis generantibus propter naturam ſpeciei generantis, quæ potentia ſimile ſibi influit materiæ. Aliæ autem generationes quæ non ſunt naturales, ſed artificiales, propriè dicuntur poteſtates : omnes enim poteſtates ſiue facturæ ſunt ab arte, aut poteſtate induſtriæ alicuius præter artes, ſicut aues faciunt nidos : aut ſunt à mente quæ non adhuc concepit artem, ſicut multi homines ad aliqua induſtriam habent ex ipſa naturæ aptitudine. Horum etiam quædam fiunt quæ dicuntur automata, ſiue per ſe facta, ſicut quæ fiunt à caſu & à fortuna : hæc enim duo reducuntur ad cauſam efficientem : ſicut etiam à cauſa efficiente fiunt ea quæ fiunt à natura : quædam tam à caſu, quam à natura fiunt eadem, vel conuenientia ſuis efficientibus.

Tex. c.23. Et aliquando fiunt ex ſemine ſiue ex ſpermate mouente ad ſibi ſimile : aliquando autem fiunt ſine ſeminibus ſiue ſpermatibus, ſicut in his quæ fiunt virtute ſtellarum & ex putrefactione. De his ergo omnibus ſecundum ſuas diuerſitates in poſteriori ab iſta ſcientia perſcrutandum eſt : & patet, quòd omnia illa fiunt ab aliquo efficiente & mouente ſecundum formam & ſpeciem cum eo quod generatur : ab arte verò fiunt quorumcunque prima ſpecies mouens præconcepta eſt in anima : quia ars eſt factiuum principium cum ratione. Speciem autem dico id quod erat eſſe cuiuſcunque artificiati, & prima ſubſtantia formalis : ſi enim artificiatum diffiniatur, dicetur quòd eſt illud quod attingit ſpeciem quæ eſt in intellectu actiuo artificis, & forma quæ eſt in intellectu & in artificiato differunt quidem ſecundum eſſe, ſed non ſecundum rationem : quia ipſa ſpecies quæ facta eſt in re artificiata, ſecundum imperfectam inchoationem eſt in intellectu. Sic enim contrariorum quodam modo eſt vna & eadem ſpecies in intellectu, ſicut ſpecies ſanitatis iudex eſt ſani & ægri : priuationis enim ſpecies eſt illa ſpecies quæ eſt ſubſtantia ſiue forma oppoſita, ſicut iam diximus, ſicut ſanitas ſpecies ſani, & eſt infirmitatis quodammodo, ſicut in primo lib. iſtius ſapientiæ diximus, quod nihil prohibet idem eſſe cauſam duorum oppoſitorum : quia abſentia ſpeciei ſanitatis oſtenditur infirmitas : eò quod infirmitas priuatio eſt, & ſpeciem propriam non habet : ſanitas autem eſt ratio factiua, quæ eſt in anima medici, & eſt ſpecies in ſcientia factiua & non ſpeculatiua : & hæc eſt eadem ratio infirmitatis per hunc modum : quia huic ſcientiæ ſanitatis ſi verè & rectè ſanum, ſiue ſani ratio fuerit in eſſe huius quod eſt ratio ſanitatis per præſentiam, & ratio infirmitatis per abſentiam. Hæc autem ratio eſt ſicut æqualitas : quia ratio ſanitatis conſiſtit in æqualitate humorum ſicci & calidi : & illius priuatio inducit inæqualitatem quæ eſt cauſa infirmitatis & ipſa infirmitas : fit autem ſemper à conuenienti, ſiue à natura, ſiue ab arte fiat. Si enim ponamus aliquem frigiditate laborare, non fiet æqualitas quæ eſt ſanitas niſi fiat caliditas : & caliditas non fiet niſi fiat expulſio humoris frigidi : & expulſio frigidi non fiet, niſi poterit calidum frigidi diſſolutiuum : & ita ſemper intellectus actiuus procedit omnia conſiderando ſecundum ordinem inter media vſque ad hoc quod idem vltimum quod per ſpeciem primum eſt in intellectu, valet perficere. Et poſtquam omnia ſic ordinauit & diſpoſuit ſecundum rationem, tunc deinde iam ab his motus incipit, qui vocatur poteſtas, hoc eſt, factura cum artis ratione. Et hæc omnia fiunt poſt ſanitatem in anima medici & ad ſanitatem quæ eſt in complexione animalis : & omnia media ſic diſponuntur, quòd aliquid conuenientiæ habent cum primo & vltimo quæ ſunt eadem ratione. Igitur in talibus accidit modo quodam ex ſanitate ſanitatem fieri, & domum ex domo : accidit enim ex domo quæ ſine materia eſt in intellectu, fieri ſanitatem vel domum quæ eſt in materia perfecta extra mentem artificis. Dico autem hoc exponendo, quòd ſubſtantia ſiue forma ſiue materia eſt quid erat eſſe, qua diffinitur artificiatum, ſicut prædiximus. Generatiuum autem & motiuum in talibus eſt duplex : primum enim in talibus generatiuum vocatur intelligentia actiua : ſecundum autem quod mouetur ab illo & eſt medium mouens & motum, & hæc vocatur poteſtas ſiue factura cum ratione : hoc autem quod eſt intellectiua, eſt mouens à principio, hoc eſt, à ſpecie quam concipit, quæ eſt finis mouens, & hoc eſt ſanitas in mente : illa verò mouentia ſecunda quæ inducunt ſanitatem, poteſtate ſua mouentur omnia ſpecie prima quæ finalis eſt intelligentiæ mouentis : quia illam finaliter intendit : & hoc eſt quod dicitur, quòd vltimum operis ſiue poteſtatis, primum eſt in intentione : ſimiliter autem his ſunt & ſingula media mouentia, quæ infra ſiue media vocantur, ſiue infima, ſicut ſunt in ſingulis quæ fiunt ab arte vel à natura : ſic igitur de principiis eorum quæ fiunt, & quod omnia à conuenientibus ſibi efficientibus fiunt. dictum ſit : hæc enim ſufficiunt ad propoſitam intentionem.

CAPVT VI.

Quod omne quod fit, ex conuenienti fit ſecundum efficiens & ſecundum materiam.

Tex. c.23. DIco autem adhuc, quòd oportet, quòd omne quod fit, fiat à ſibi conuenienti, non tantum in efficiente, ſicut iam dictum eſt, ſed etiam ex materia ſibi conueniente. In mouente enim primum mouens rationem mouendi influit omnibus mediis quæ mouent ſicut inſtrumenta : hæc enim omnia ad motum prima ſpecie mouentis informantur. Dico autem hæc fieri, vt conualeſcit aliquis ex infirmitate frigida, oportet adæquari : & ſic patet, quòd quid ſiue quidditas ſanitatis eſt id adæquari ad geometricam proportionem ſiue medietatem : hoc autem quod eſt adæquari, erit ſi calefiat, eò quod exceſſus frigoris cauſa fuit inæqualitatis : hoc enim exiſtit quod eſt id quod eſt adæquari : Id autem quod eſt adæquari per calidi inductionem, fit ab aliqua actiua poteſtate : & poteſtas hæc, ſiue ſit primi agentis, ſiue medij, iam faciens in eo quod fit ſanum : actiua enim poteſtas

ſtas eſt principium tranſmutationis in aliud ſecundum quod eſt aliud: & ideo illa poteſtas eſt illud vnde inchoat motus ſanandi. Et ſi illa poteſtas eſt ab arte, tunc principium motus eſt ſpecies quæ eſt in anima. Si autem eſt inchoatio illa ab automate, ſiue à per ſe fiente, ſiue à caſu, vel fortuna: tunc incipit ab hoc quando quidem faciendi principium eſt ab arte, ſicut eſt in mederi: tunc forſitan principium motus eſt à calefactione. Calorem autem facit fortè fricatione. Et tunc fricatio eſt inceptio poteſtatis, & calor eſt initium ſanitatis, & eſt autem pars talis ſanitatis ſi manet in ipſa: aut ſanitas ſequitur ipſum ſi calor naturalis qui eſt pars ſanitatis, conualeſcit & vigoratur à calore accidentali excitato per fricationem: tunc enim ſequitur cum aliquid tale quod eſt pars ſanitatis: & hoc fit aut per plura media, aut per vnum: hoc autem quod eſt vltimum finem includens, vocatur vltimum faciens: & quod eſt ita finem vltimum includens, pars eſt ſanitatis & ſanitati ſimile. Similiter autem & domus fit ex aliquibus ſimilibus ſibi quæ ſunt partes figuræ ipſius, ſicut lapides ſic compoſiti, & aliorum vnumquodque ex quo fit domus. Si enim lapides & ligna ſic diſponantur, fiet contiguatio, & compago parietum & tecti, eſt pars figuræ domus: & contiguatio non fiet niſi ita diſponantur quæ ſunt pars contiguationis: ita vero non diſponentur, niſi ſic dolentur: & ſic dolatio pars eſt diſpoſitionis: & ſic ſemper præcedens eſt in ſequenti vt pars quædam ipſius.

Tex. c.24. Propter quod ſicut dictum eſt, impoſſibile eſt aliquid fieri ſi non præexiſtit in ſuo ſimili quod eſt quædam pars formalis ipſius. Quia igitur ſic pars conueniens ei quod fit, præexiſtit facto ex neceſſitate, palam eſt ex dictis, quod hoc non tantum eſt in forma efficiens, ſed etiam in materia: materia nanque pars eſt: materia enim ineſt & fit, & inquantum ineſt, eſt principium facti: inquantum autem fit & tranſmutatur, eſt principium fieri: aliud ergo principium eius quod fit, quod eſt aliud à materia, eſt de numero eorum quæ ſunt in ratione: & hæc eſt forma quæ non eſt principium niſi facti: vtrumque verò horum, hoc eſt, compoſitum ex vtroque dicimus factum, ſicut ſunt ærei circuli. Sic enim dicimus quid ſunt inquantum ſunt ærei circuli: ſic enim & materiam dicimus: quia æs & ſpeciem dicimus: quia figura talis quod ex medio puncto ad ſuperficiem vndique æquales habet lineas, hoc quod dicimus figuram, eſt genus non materia, ad quod primò differentia ſpeciem figuræ conſtituens: & cum dicimus nomine congregato, æreus circulus, hoc totum in ratione ſua diffinitiua concipit materiam, ſicut ſupra in ſexto huius ſapientiæ libro diximus de omnibus nominibus præhabitis. Sed oportet diſtinguere in eo ex quo fit aliquid: quia id ex quo aliquid fit ſicut ex materia fieri dicuntur: & illa ex materia fieri dicuntur quando non fiunt illa materia, ſed fiunt illius materiæ per tranſmutationem & alteratio-

Quare materia denominatiuè prædicatur de materiato.

nem & materiæ aſſimilationem ad illud quod fit. Non enim ſtatua fit lapis, ſed lapidea: & ideò materia non in recto prædicatur de eo cuius eſt materia, ſed per denominationem. In priuatione autem etiam dicitur, ex quo fit aliquid, ſicut dicimus fieri ſanum ex infirmo. Et priuatio, neque in recto, neque per denominationem prædicatur de eo quòd fit ex ipſa: homo enim conualeſcens, non dicitur denominatiuè illud ex quo fit ſicut ex priuatione.

Cauſa verò huius eſt: quia hoc quod fit ex aliquo, dupliciter dicitur: fit enim ex aliquo ſicut ex priuatione, & fit ex aliquo ſicut ex ſubiecto quod ſubiectum dicimus materiam, ſicut diximus, quòd homo ſit ſanus ſicut ſubiectum, & laborans fit ſanus ſicut ſubiectum ſub priuatione exiſtens. Magis etiam dicitur fieri ex priuatione, vt ex laborante ſanus, quam ex homine: quia priuatio ſicut diſſimile & contrarium abiicitur: ſubiectum autem ſicut aſſimilatum manet: propter quod laborans non dicitur denominatiuè ſanus: quia nihil eius manet cum ſanato: ſed dicitur homo & ſanus homo: & non denominatur ſanus ab homine, quia ſubiectum eſt idem ipſi ſecundum accidens, & non eſt tranſmutatum, ſed ſua quidditate exiſtens. In his autem quæ dicunt tantum materiam, oportet denominatiuè dici materiam, ſicut homo non dicitur caro & ſanguis, ſed carneus & ſanguineus. In omnibus autem mutatur materia ex priuatione: ſed aliquorum priuatio non eſt manifeſta, neque nominabilis proprio nomine, ſicut in æreæ figuræ cuiuſlibet, ſiue idoli, ſiue ſphæræ, vel cuiuſlibet alterius figuræ, niſi fortè in talibus ex infigurato dicamus figuratum fieri: ſed non dicimus ex idolo fieri idolum, vel ex inhomine fieri hominem: & hoc modo ex cæmentis & lignis fit domus, non ex indomo dicentes fieri domum: tamen in talibus ex his ſubiect s priuationi videtur fieri quod fit ſicut illic in his quæ priuationem habent, ſicut ſanum fit ex laborante ſiue infirmo: propter quod ſicut nec illic dicitur in recto illud quod fit ipſum ex quo fit, ſed in obliquo per denominationem ſubiecti & non priuationis, ſic nec hoc dicitur ſtatua lignum in recto, ſed ex ligno producitur ſtatua lignea, & non producitur lignum: & producitur ſtatua ænea, & non producitur æs & lapidea, ſed non lapis ex lapide, & domus cæmentaria, ſed non cæmentum. Tex c.25.

Tex c.26. Siquis enim hoc ſubtiliter inſpexerit intus, nõ dicit, quòd ſimpliciter abſque mutatione & priuationis abiectione fit ex ligno ſtatua, aut ex cęmento domus: quia oportet iſta fieri continuè permutando id ex quo fit: & non dicit illud fieri ſimpliciter, ſicut ex ſubſtinente formam in ſe ſine mutatione: & huius cauſa eſt, quòd ita dicitur illud quod fit ex ipſo fieri. Si autem ſic fit ex ipſo quod continuè abiicitur diſſimile & continue accipitur ſimile, palam eſt, quoniam omne quod fit, fit ex conuementi ſecundum materiam. Omne enim appetens aliquid, non appetit ipſum niſi per ſimilitudinem & conuenientiam quam habet cum ipſo: propter quod probatur omne quod fit ex conuenienti ſibi fieri ſecundum materiam, & omnes formas generatorum eſſe in materia per inchoationem, & nullam eſſe ſeparatam. Sic igitur dictum ſit à nobis, quòd omne quod fit, fit à conuenienti ſibi ſecundum mouens & materiam.

CAPVT VII.

In quo oſtenditur, quòd non fit niſi compoſitum.

Tex.c.16. DEinceps autem oſtendemus non fieri niſi compoſitum,& non materiam in eſſe materiæ, nec formam in eſſe formæ, ſed compoſitum in eſſe compoſiti ſecundum quod ipſum eſt hoc aliquid : formam autem non fieri niſi per accidens ſecundum quod ipſa eſt in hoc compoſito quod fit ſecundum eſſe compoſiti. Dicamus igitur, quòd illud quod fit ab aliquo fit omne quod genitum eſt : hoc autem à quo fit, dico eſſe id vnde eſt principium motus : & hoc eſt mouens & faciens & generans: oportet etiam fieri ex aliquo, ſicut diximus : hoc autem quod fit & generatur, non fit priuatio : quia non manet in genito : ſed abiicitur, & eſt tota abiecta in factum eſſe id quod fit, ſed fit ex materia. Iam autem diffiniendo ſiue diſtinguendo diximus ſecundum quem modum hoc ex hoc fieri dicimus, & quomodo fit hoc quod fit ex ipſa materia aſſimilata : hoc autem quod fit, gratia exempli, eſt ſphæra, aut circulus, aut quodcunque aliorum euenit fieri, quemadmodum dicimus, quòd ſic faciens qui eſt principium motus : nec facit æs quod eſt ſubiectum per ſe, nec facit ſphæram ſecundum ſe, ſiue formam ſphæricam, niſi ſecundum accidens inquantum eſt ſphæra ſiue ſphæritas in hoc quod eſt compoſitum : ſed facit id quod eſt ænea ſphæra ſimul : & hoc eſt compoſitum : illam enim æneam ſphæram facit. Cuius probatio eſt: quia facere aliquid ex totaliter ſubiecto, ſiue ex eo quod totum manet in facto, eſt facere hoc aliquid. Non enim totum ſubiectum fit ex totaliter ſubiecto : quia ſic idem eſſet ex ſeipſo, quod non poteſt eſſe:quia ſic idem eſſet & non eſſet ſimul. Similiter forma non fit ex totaliter ſubiecto : quia ſic forma haberet materiam partem ſui ex qua eſſet : & ſic non eſſet ſimplex, ſed compoſita : & eſſet hoc aliquid. Relinquitur igitur, quòd ex totaliter ſubiecto non fiat niſi hoc aliquid. Dico autem exponendo hoc quia bene contingit facere efficientem æs rotundum ſimul quod eſt compoſitum per iſtam rationem : ſed non contingit eum facere rotundum, ſiue ipſam rotunditatem facere : & æs rotundum facere non eſt ipſam rotunditatem facere vt ſphæram ſiue ſphæricitatem, ſed facere æs rotundum eſt facere aliud aliquid ab ipſa rotunditate ſicut ſpeciem conſtitutam : & hanc ſpeciem facit in alio quod eſt materia : & hoc eſt per accidens, & non per ſe ſphæram facere: per ſe autem compoſitum : nam ſi facit aliquid is qui facit, tunc oportet, quòd ex aliquo alio fiat, ſicut diximus : & hoc eſt ſubiectum, ſicut dicimus eum facere æneam ſphæram : & hoc compoſitum ita dicimus eum facere : quia ex hoc quod eſt æs ſiue materia, hoc compoſitum facit quod eſt ſphæra. Si igitur etiam hoc quod eſt ſphæra ſiue ſphæritas facit, tunc oportet, quòd illud ſimiliter faciat ex duobus ſibi conuenientibus : quia ex parte efficientis erit conueniens in forma, & ex parte eius ex quo fit, erit ſimilitudo in materia : & ſic erit forma formæ: & hoc ibit in infinitum : quia eadem ratione qua generatur vna forma, generatur & alia : & hoc vadit in infinitum. Aut oportet dicere, quòd prima forma generetur ex non forma : & ſi hoc datur, tunc oportet, quòd generetur ex nihilo, quod non accipit aliquis intellectus.

Pulchra deductiò ad probandum compoſitum per ſe generari, non materiam, aut formam.

Palam igitur, quia nec ſpecies fit, nec aliquid quod in ſenſibili ſubſtantia eſt, quod formam vocare oportet : & præcipuè propter primam rationem quam induximus : formæ enim non eſt generatio per ſe, ſed per accidens, ſicut diximus : nec generatur quidditas quæ eſt quid erat eſſe hoc quod facit eſſe hoc quod eſt. Hoc autem quod eſt forma & quid erat eſſe, eſt quod per accidens in alio fit : & fit aut ab arte, aut à natura, aut ab aliqua alia poteſtate effectiua. Multum autem differt in alio fieri & ex alio: quia quod in alio fit, non fit niſi ex conſequenti, & factio non eſt per ſe de ipſo, nec ad ipſum tranſmutatur materia : ſed quod fit ex aliquo, eſt directè terminus efficientis : & hoc eſt compoſitum : facit igitur factor æneam ſphæram eſſe, eò quod facit compoſitum quod eſt ex hoc ære & ſphæra. Nam ſi artifex facit hoc demonſtratum compoſitum hanc ſphæram eſſe, cum hoc demonſtratum & deſignatum ſit ſphæra ænea ex materia & forma compoſita, conſtat quod hoc compoſitum facit ſphæram eſſe ſphæram. Sphæram autem eſſe vniuerſaliter ſi eſt generatio ſphæræ æneæ, oportet quod illa generatio ſit ex aliquo ſicut ex materia : & ſic omne genitum egebit eſſe diuiſibili, & oportebit eſſe hoc genitum demonſtratum eſſe hoc & hoc materiam & formam, ſiue compoſitum ex materia & forma: quia iam oſtenſum eſt, quòd materia manet in omni genito & facto. Dico autem hoc quidem materiam eſſe in genito, illud autem eſſe ſpeciem : quia hæc duo ſunt principia facti & generati. Si autem concedatur diffinitio ſphæræ eſſe & quidditas, quod ſphæra eſt corpus quod æquale eſt ex medio centro productis lineis huius quidem ſphæræ ſic diffinitæ, hoc quod eſt vna pars eius, erit in quo erit iſta formalis quidditas quæ facit ſphæram eſſe ſphæram, ſiue hoc quod eſt ſecundum eſſe ſphæræ : hoc enim eſt in illo, & non eſt ſine materia. Aliud autem eſt omne ſiue totum quod factum eſt ex materia & forma ſimul, ſicut quod eſt ænea ſphæra. Ex omnibus autem quæ inducta ſunt, palam eſt, quia in hoc compoſito facto hoc quidam quod eſt quidditas dans compoſito eſſe ſphæram, eſt quaſi ſpecies : deinde autem etiam quaſi ſubſtantia hoc modo quo artificiales formas & quidditates vocamus ſubſtantias : quia dant nomen & eſſe & rationem artificiatis : & hoc non fit niſi per accidens, ſicut ſæpius diximus. Synodus autem ſiue congregatio totius ex materia & forma compoſita & dicta ſecundum eam ſubſtantiam ſiue formam quæ non fit illa per ſe, fit ab efficiente & generante : & quia præter ſubſtantiam quæ eſt quidditas, materia vnum eſt componentium quod manet in ipſo, & hoc quidem componentium eſt hoc ſicut materia, & hoc aliud eſt hoc, ſicut ſubſtantia & quidditas, oportet quòd omne genitum ſit diuiſibile in duo ſecundum potentiam,

Tex. c.17.

licet

licet ſit vnum in actu: quia licet quidditas prædicetur de ipſo, ſola materia tamen etiam prædicatur de ipſo per denominationem: quod non fieret ſi non maneret in ipſo. Quod igitur non fiat vel generetur per ſe niſi compoſitum, & non materia, ſiue forma, ſit dictum à nobis.

CAPVT VIII.

In quo probatur, quòd ideæ nihil proſunt ad generationem.

Tex.c.28. OMnibus autem his prælibatis quæramus, vtrum neceſſe ſit ponere quandam idealem vel extra rem ſeparatam ſphæram, quæ ſit præter has ſenſibiles, ſiue materiales & factas ſphæras: & vtrum neceſſe ſit ponere domum idealem quæ ſit præter cæmentum & alia quæ ſunt materia domus, aut nunquam facta eſt aliqua talis ſphæra, aut domus immaterialis ſiue inſenſibilis. Si enim in artificialibus non eſt neceſſarium domum ponere exemplarem extra facientem & materiam, tunc multò minus hoc neceſſarium eſt in præhabitis: quia natura eſt omni arte certior, & non indiget aliquo extra faciente & dirigente & rectificante opus ſuum. Si enim iſti quæſtioni reſpondens dicat aliquis, quòd oportet eſſe exemplaria extra, illa exemplaria erunt hoc aliquid ſiue quid hoc: dico autem hoc quod eſſe quando ſunt primæ formæ & quidditates iſtorum: ſed quia hoc quod ſic quid dicimus, ſignificat tale in communi: & hoc non eſt determinatum & deſignatum particulare in ſubſtantia, non ſignificat hæc quidditas aliquid particulare, ſed quidditatem deſignat in communi: quod autem deſignat in communi quidditatem ſimplicem, & ſeparatum eſt, & non tangit materiam: & quod non tangit, non agit: & quod non agit, non alterat, neque tranſmutat. Iſtæ tales formæ igitur neque alterant, neque tranſmutant materiam, cum in præcedentibus habitum ſit, quòd non fit aliquid niſi ab eo quod materiam tranſmutat.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Amplius formæ ſubſtantiales ſimplices non ſunt alicui contrariæ, neque actiuæ ſunt, neque paſſiuæ: & ideò ignis ſimpliciter non agit, neque patitur ab aliquo: ſed actiua & paſſiua ſunt qualitates: propter quod etiam ea quæ ſunt formas ſubſtantiales ex ſolo ſitu partium materiæ conſequentia, neque actiua ſunt, neque paſſiua propriè, ſicut rarum & denſum, & cauſata ab his leue & graue. Si igitur ideæ quæ ſunt ſubſtantiarum quidditates, ſunt formæ ſubſtantiales ſimplices, neque agunt, neque patiuntur, & ſic iterum non tranſmutant materiam. Iſtæ ſunt igitur duæ cauſæ quibus demonſtratur formas huiuſmodi ad generationem nihil prodeſſe. Id enim quod facit artificialiter, & quod generat naturaliter, facit & generat ex hoc demonſtrato materiali principio tale hoc particulare factum vel genitum conueniens in forma cum generante & materia, ſicut in antè habitis eſt probatum. Et quando quod generatum eſt, tunc completè eſt tale generatum hoc compoſitum, quale eſt generans in actu, & ex quo generatur in potentia: & hæc potentia non eſt materialis tantum, ſicut ſæpè diximus, ſed eſt formalis, ſicut forma inchoata & confuſa, quæ continuè procedit ad perfectum & determinationem, ſicut ex vita ad ſenſum, & ex ſenſu ad rationem, ſicut ſæpius in naturalibus libris probatum eſt, & in antè habitis ſcientiæ iſtius. Et ſic patet qualiter à conuenienti ſecundum ſpeciem & formam, procedit à conuenienti ſecundum formam & ſpeciem tam ex parte efficientis, quam ex parte materiæ. Omne verò quod ſic fit & ex quo fit, eſt indiuiduum deſignatum in genere ſubſtantiæ, ſicut Callias & Socrates, ſicut in artificialibus omne quod fit, eſt compoſitum deſignatum in materia, ſicut ſphæra ænea, vel lignea eſt hoc aliquid deſignatum: homo verò & animal in his quæ fiunt per naturam, eſt ſicut ſphæra ænea non deſignata, ſed totaliter ſiue vniuerſaliter accepta: & hoc etiam dicunt formas conceptas cum materia ſenſibili, ſicut & ſphæra ænea: & non dicunt formas à materia ſenſibili ſeparatas: & illæ ſunt, in quibus denotatur eſſentialis conuenientia huius geniti ad generans hoc. Et ſic patet, quòd nec termini generationis qui ſunt à quo & ex quo fit generatio, & idem quod generatur: nec forma conuenientiæ quæ eſt inter eos, eſt niſi in materia ſenſibili.

Manifeſtum eſt igitur, quia ſpecierum idealium cauſæ ſi quæ ſunt ſpecies præter ſingularia extra materiam ſenſibilem exiſtentes, ſicut quidam Philoſophi Platonici conſueti ſunt dicere ſpecies ideales eſſe cauſas generationis, ſunt ad generationem non neceſſariæ: cum omne quod exigitur ad generationem, conceptum ſit in ipſa materia ſenſibili. Adhuc autem quia nec ſi eſſent aliquæ tales ſeparatæ ſpecies, propter ipſas eſſent illæ ſubſtantiæ genitæ ſingulares, quas nos eas quæ ſolæ ſubſtantiæ ſunt ſecundum ſe diſtinctæ ſubſtantias appellamus: quia ſicut iam paulò antè diximus, nec actiuæ eſſent, nec paſſiuæ, nec materiam generabilium & corruptibilium tangerent quocunque tactu vero vel metaphorico, ſicut formæ tangere dicuntur, quando ſubiecto coniunguntur & alterant ipſum, ſicut dicimus, quòd frigus tangit nos quando alterat, ſicut determinatum eſt in primo libro de generatione & corruptione. Si autem obiiciat quis, quòd ſi hoc ſemper eſt ex hoc & tale hoc ex tali illo conceptum cum materia ex concepto cum materia, hoc erit in infinitum in antè ſumendo, & ſic infinita erunt actu, quod eſt impoſſibile. Hæc dubitatio non eſt ad propoſitam intentionem, in qua nihil amplius intendimus, niſi hoc quod formæ ſeparatæ non proſunt ad generationem: ipſa autem dubitatio tacta eſt à nobis & ſoluta in octauo phyſicorum.

CAPVT IX.

De verificatione huius propoſitionis, conueniens fit à conuenienti in naturalibus.

QVia verò iam diximus, quòd omne generatum fit conueniens à conuenienti ſecundum formam & ſpeciem, & hæc propoſitio Tex. c.28

videtur

videtur in quibuſdam habere inſtantiam, & verificabimus eam primo in his quæ fiunt per naturam, & poſtea etiam in aliis. Diximus igitur palam eſſe in multis, quia generans ſecundum formam tale eſt, quale eſt generatum, ſiue ſit generans primum, ſicut homo generans, ſiue ſit generans proximum, ſicut ſemen generans: nec tamen eſt idem numero, neque vnum, ſed eſt vnum in ſpecie diuerſum numero, propter materiæ diuerſitatem. Et hoc quidem patet in generantibus primis phyſicis perfectis: homo namque generat hominem, & leo leonem, & ſic de aliis. Manifeſtum eſt autem etiam in generantibus proximis: quia ſicut in ſextodecimo & quintodecimo de animalibus probauimus, gutta fœminæ in animalibus, non eſt niſi materia: ſed ſperma maſculi eſt actiuum, quod reſoluitur in ſpiritum formantem, qui intra viſcoſitatem ſeminis continetur, & ingreditur in ipſum ſicut anima in corpus ingreditur. In ſeminibus autem plantarum idem eſt: quia in his duæ virtutes ſunt coniunctæ, imprægnans videlicet, & imprægnata. Eſt autem hæc formatiua virtus, quæ radicatur in ſubſtantia quæ eſt quidditas ſeminis ſecundum quod ipſum ſemen eſt, & in genere cauſæ efficientis, & non materiæ: ſic enim habet virtutes omnium partium ſimilium & diſſimilium. Et ideò virtus eius eſt ſicut virtus intellectus actiui, ſiue practici. Omne enim quod ad ſimilitudinem ſui diuerſa operatur ſecundum formam & ſpeciem, eſt principium operationis ſicut intellectus, & non ſicut natura, quæ vnum ſolum operatur. Virtutem autem illam conſtat valdè diuerſa ſecundum formam & ſpeciem operari: & ideò dicitur, quòd hæc virtus à quibuſdam Philoſophis vocatur intellectus in ſemine: & hoc diximus & declarauimus in ſextodecimo libro de animalibus. Vnde etiam hæc virtus vocatur artifex, & propter vim creatricem quam habet in formis membrorum, & virtutibus earundem, à nonnullis vocatur diuina: & ab his qui ſubtiliores ſunt Peripateticorum, vocatur anima & artifex. Anima quidem: quia omnia quæ operatur, facit ad vitæ potentias. Artifex autem: quia omnia conducit & producit ad modum intellectus artificis, qui eſt forma eorum quæ producit: non enim dicitur ars quæ aliunde didicerit formam artificiati, ſed potius quæ ipſa per ſuam quidditatem eſt ſpecies & ratio formarum, quas producit in ſibi coniuncta materia. Propter quod dictum eſt à quibuſdam Philoſophis Arabum peritis, quòd comparatur ad ſubſtantiam ſpermatis ſiue ſeminis, ſicut intelligentia comparatur ad ſuum orbem & materiam quam mouet ſuus orbis, eò quod etiam illa ſubſtantialis eſt ars formarum, quas motu orbis producit in partes materiæ ſubiectæ: ſicut & iſta primo format cor vel membrum quod eſt loco cordis, & motu illius & virtute, in partes materiæ producit formas membrorum: & hæc eſt comparatio huius virtutis ad ſubſtantiam ſeminis. Et non comparatur ad eum ſicut nauta ad nauem, ſicut quidam mentientes dicunt: ſic enim comparatur anima ad iam factum corpus. Sed comparatur ad ipſum ſicut factor nauis ad materiam nauis: & iſtæ ſunt duæ virtutes diuerſæ & diuerſarum comparationum: quia vna eſt de genere architectonicæ, & altera eſt de genere vſualis. Sed id quod ad præſentem pertinet intentionem, hoc eſt, quòd quidditas ſeminis in tali virtute proximè eſt generans, & eſt cum generato conueniens ſecundum aliquem modum ſpeciei, quo ſecundum ſpeciem conuenit artifex cum artificiato, & ſic ex ipſo procedunt tam vegetabilis quam ſenſibilis. In aliis autem generatis quæ inanimata ſunt, virtus formans eſt à lumine de cælo deſuper influente, quod eſt ſicut natura, non ſicut artifex, aliquid ſimile ſibi in potentia producens in effectu generatum. Sic igitur patet, quòd in phyſicis conueniens generatur à conuenienti, ſicut homo ab homine, niſi aliquid fiat præter naturam ex duarum ſpecierum commixtione, ſicut generat equus mulum, & leo leopardum, & leopardus leunzam, & ſic eſt in multis animalium commixtionibus. In his tamen ſimiliter conueniens fit à conuenienti ſicut in ſimplicibus: quia proximè generans quod commune eſt ſuper equum & aſinum, quorum virtutes mixtæ ſunt in ſemine, non eſt nominatum quoad formam generis proximi, ex quo conuenientia generantis accipitur ad genitum: ambo autem iſta mixta eſſent forſitan vocanda mulus in potentia virtutis formantis, ſi talis formatiua virtus nomen proprium haberet: & ſic patet, quod in his conueniens fit à conuenienti ſecundum formam.

Hinc ſumitur multa eſſe genera innominata.

Dubitari autem poteſt de his quæ ex putrefactione generantur, vtrumne ipſa fiant à conuenienti ſecundum ſpeciem & formam. Sed nos iam de his in metheoris & aliis librorum naturalium locis, reddimus cauſam. Quia videlicet humido viſcoſo educto & expirante, neceſſe eſt ad frigus continentis aëris pellem circa conſtare, qua circunſtante, neceſſe eſt intra ipſam in humido conuolui expirantem ſpiritum, & cum conuoluitur, pulſare incipit. Virtus autem radiationis ſtellarum, in talibus inducit humido putrefacto virtutem formatiuam: & cum ſit in mobili & ſpiritu pulſante materia, neceſſe eſt animal fieri ad ſpeciem virtutis formantis. Et ſic patet, quod in omnibus phyſicis conueniens fit à conuenienti intra materiam phyſicam concepto: nec aliud eſt generans phyſicè, niſi huiuſmodi conueniens.

Et ex his vlterius palam eſt quod in præcedenti. c. concluſimus, quod videlicet non oportet nos probare, ſiue approbatum accipere id quod quaſi exemplar ponitur formans quod eſt ſpecies ſeparata idealis, quod ad conueniens ſibi formet generata. In his enim ſubſtantiis ſenſibilibus generandis & formandis ab huiuſmodi exemplaribus, maximè exquiſitæ ſunt ſeparatæ ſpecies ideales, eò quod indiuidua talia maximè primo & principaliter ſunt ſubſtantiæ: vnde ſi in iſtis non ſunt neceſſariæ, in omnibus inutiles ad generationem eſſe probantur: ſed ſecundum ea quæ dicta ſunt, generans in materia exiſtens, ſufficiens eſt facere omnia quæ fiunt, & ſufficiens omninò ad generationem eſt cauſa ſpeciei & formæ in qua eſt conuenientia generantis & geniti ſit in materia: omnis autem iam talis in materia concepta ſpecies eſt ſingularis & indiuidua, ſicut Callias & Socrates generantes: & nihil talium eſt idea vniuerſalis & ſeparata: generans autem & generatum numero quidem

Nota quomodo virtus formatiua exiſtens in ſemine, aſſimilatur intellectui practico & arti, animæ & Deo.

quidem ſunt diuerſa, propter materiam namque diuiſam per actum generationis ſunt diuerſa, ſed ambo ſunt idem ſpecie : ſpecies enim indiuidua ſecundum eſſentiam eſt in vtroque, licet ſit diuiſa ſecundum eſſe.

CAPVT X.

Quod propoſitio quæ dicit id quod fit à conuenienti, non habet inſtantiam in his quæ fiunt ab arte & natura, neque in his quæ fiunt ab arte vna ſimplici, neque in his quæ à duabus fiunt artibus.

Tex. c. 29. QVia verò quædam ſunt quæ fiunt ſimul à natura & arte, & in his non videtur conueniens à conuenienti fieri, eò quod non poteſt idem ſecundum idem duobus differentibus conuenire, ideò dubitabit aliquis quare alia ſunt ſimul ab arte, & ab automato, ſiue per ſe exiſtente generante, ſicut ſanitas & agricultura, & multa quæ per cæleſtem effectum fieri procurat aſtronomus : de quo dicit Ptolemæus, quòd ſapiens iuuat cæleſtem effectum, ſicut iuuatur terra aratione & ſeminatione : quædam autem non fiunt niſi ab arte, ſicut domus. De his enim quæ tantum fiunt à natura iam habitum eſt : cauſa verò eius, quòd quædam fiunt à natura & arte, quædam autem ab arte ſolum, eſt quia quorundam materia in ſe habens agens & formans principium, talis eſt, quòd quidem ſufficit incipere & facere & fieri aliquid iſtorum quæ fiunt ab arte, in qua arte exiſtit aliqua pars rei naturalis quæ facere incipit natura, ſicut in antè prælibatis diximus, & in talibus ars miniſtrat expediens ad actum, & remouens impedimenta : natura autem eſt quæ operatur : ideò hæc quidem talis materia potens eſt moueri ab arte. Alia autem cuius motus nulla pars contingitur ab arte, illa non poteſt ab arte moueri, nec mutari, neque iuuari : & hæc ſunt pauca vires artificum excedentia, ſicut eſt generatio montium, & terræmotus, & tonitrui, & huiuſmodi. Et alia ſunt quæ nullam habent virtutem motum incipientia in materia : & in his oportet, quòd motus ſit ab arte. Et huiuſmodi materia quæ à ſola arte mouetur ad formam, ad quam non ſunt aliqua mouendi principia in natura, alia moueri poteſt, ſicut ars habet poteſtatem mouendi ab arte ſimplici, ſicut materia ædificationis. Et alia non poteſt ita moueri, vt poteſtatem mouendi habeant artis præcepta, niſi iuuetur ab alia arte : quia licet vna ars mouere poſſit, non tamen ſic mouet vt conuenit, niſi iuuetur ab altera, & regatur, ſicut eſt ars tripudiandi, quæ non perficitur abſque muſica: quia ad modulos muſicos tripudiat qui ſaltat. In omnibus tamen huiuſmodi, quæ à duabus vel pluribus ſunt poteſtatibus, ſiue ſunt artis & naturæ ſimul, ſiue ſint duarum artium, vna eſt forma in facientibus & his quæ fiunt, ad cuius conueniens fit hoc quod fit : vnde illa duo principia non ſunt ſecundum formam differentia, ſed vnum ſunt in forma. Et ideò idem

Tex. c 31. 8. phy. ipſum quod fit, poteſt habere conuenientiam cum vtraque : & hæc eſt ſicut diximus in 8. phyſicorum, quod motus localis in his quæ mouentur à natura motu recto eſt à generante, vel ab eo quod remouet prohibens. In omnibus huiuſmodi virtus incipiens motum eſt naturæ, & artis eſt remouere prohibens, dumodo illa ars habeat partem eius quod fit, vel aliquid quod conſequitur id quod fit, ſicut eſt calidum reſpectu ſanitatis, ſicut diximus in ſuperius prælibatis. Quorumcunque igitur factorum talis eſt materia, quòd conueniens facto vltimo nullo modo eſt in ipſa ſecundum naturæ principia, ſicut ſe habent lapides ad domum, hoc impoſſibile eſt moueri niſi ab alio quod materiæ eſt extrinſecum. Et ideò etiam non tranſmutat materiam niſi extrinſecus ſecundum figuram ſolam : & ſic quidem etiam dicimus eſſe ignem & naturæ inſtrumentum in quibuſdam, ſicut in his quæ ab igne accipiunt ſpeciem ignis, & artis eſſe inſtrumentum in aliis, ſicut in fabrilibus de ferro, in quibus mollificat ignis materiam, vt à malleis producantur in figuras gladiorum ea quæ fabricantur. Et ideò ſæpius diximus in diuerſis libris, quòd in talibus forma quæ eſt in mente fabri, informat inſtrumenta quibus operatur faber, & in motibus iſtorum efficitur ſicut eſt forma quæ eſt in materia in principiis naturæ : & ideò conueniens in talibus ad quod fit factum, non eſt forma ſeparata per ſe exiſtens, quæ non ſit in inſtrumentis tangentibus materiam & membris artificis in quæ deriuatur à mente ipſius : quia aliter nullo modo tangeret materiam aliquo tactu : & tunc non eſſet intelligibile, quod moueret : hæc igitur eſt vera cauſa, quòd quædam nullo modo fiunt ſine artifice habente artem, alia verò ſunt ſine eo per naturam. Ab his enim principiis quæ non ſunt habentia artem, quædam mouentur q æ abſque omni arte certius per formam quam intus habent, moueri poſſunt, quando mouens coniungitur mobili per immediationem, ſicut diximus in ſeminibus ſimul mixtis mouentibus & mobilibus, quæ ſunt impræ gnans & impræ gnatum coniuncta : alia verò non habentia huius principium, aut non ſufficiens ſicut conuenit habentia, mouentur ab habentibus artem, aut in toto, aut in parte.

Forma quæ eſt in mente fabri, informat inſtrumenta quibus operatur faber.

Ex omnibus autem quæ dicta ſunt, palam Tex. c. 30. eſt, quia modo quodam omnia fiunt ex conuenienti ſibi vniuoco, quamuis nomen aliquando non ſit poſitum, ſicut diximus ſuprà de natura communi ſuper equum & mulum, ſicut etiam de naturalibus diximus ſupra: aut ſi non fiunt ex vtraque parte ex vniuoco, ex efficiente videlicet & materia, tamen non fiunt ex omninò æquiuoco, ſed ex eo quod in parte vniuocum eſt, & in parte æquiuocum, ſicut dicimus domum fieri ex domo aut intellectu artificis, & in illa parte fieri ab vniuoco. Sed quia materia ſecundum naturæ principia nihil in ſe concipit formæ talis, ideò in illa parte non eſt vniuocum : & ſic fit ex parte æquiuoca domus ex domo aut ex intellectu. Ars enim eſt ſpecies tantum, nihil habens materiæ, & ſic fit ab arte tantum ſimplici : aut à parte artis per aliquam partem quæ in materiam per artem inducta habet aliquam partem cum eo quod fit : hæc autem omnia ſunt vera niſi aliquod ſecundum accidens fiat : & de talibus poſteà determinabimus. In talibus autem vbi pars

facti

facti ſiue faciendi eſt pars facta per artem, ipſa pars eſt cauſa ſecundum ſe faciendi primum ſiue proximum illi, ſicut ſupra diximus. Calor enim in motu facto vel fricatione, calorem naturalem facit vel excitat in corp..e: & ille aut eſt ſanitas, aut pars ſanitatis, aut ſequitur eum pars aliqua ſanitatis, aut ſanitas ipſa ex integro: propter quod etiam ars & artifex dicitur ſanitatem facere: quia illud facit medicus, quod cum opere naturæ facit ſanitatem: & ex opere medici accidit calor, cuius excitationem ſequitur ſanitas.

Sic igitur manifeſtum eſt, quòd propoſitio illa, quòd conueniens fit à conuenienti ſecundum formam, & quòd hoc conueniens eſt intra principium agens & materiam, vel intra principium agens tantum, non habet in aliquo inſtantiam. Et ſic vlterius patet, quòd forma ſeparata à materia & ab efficiente nihil penitus prodeſt ad generationem naturalium vel ad facturam artificialium. Sed hoc aduertendum eſt, quòd cum diximus ſanitatem eſſe in anima medici ſiue in intellectu, quæ tamen ſanitas eſt res naturalis, eo modo dicimus quo omnium rerum veritates dicimus eſſe in intellectu. Licet enim dixerimus in libro de anima, quòd lapis non eſt in anima, ſed ſimilitudo lapidis, intelleximus hoc de lapide ſecundum eſſe lapidis: quia ſecundum hoc non eſt niſi in materia: & cum dicitur ſimilitudo lapidis eſſe in anima, intelligitur hoc de ſimilitudine lapidis eſſentiali, quæ eſt in ipſa ſimpliciter natura lapidis & forma ipſius vel quidditas, cui inquantum eſt intelligibile quoddam lumen, accidit eſſe in anima, & eſt vniuerſale in ipſo intellectu, licet non ex hoc habeat vniuerſalitatem, ſicut in antè habitis determinatum eſt. Sunt tamen qui concedunt huius locutiones, homo eſt in anima, ſanitas eſt in anima, lapis eſt in anima: eò quod in talibus nomina illa ſtant pro ſuis primis ſignificatis vel ſecundariis: ſed nolunt concedere conuerſas iſtarum, quod videlicet id quod eſt in anima, ſit homo, vel ſanitas, vel lapis: & ratio ipſorum eſt: quia prædicatum dicit inhærentiam: & cum dicitur, id quod eſt in anima, eſt hoc vel illud, id quod eſt in anima, ſignificatur vt ſingulare: & cum prædicatum illi ſignificatur inhærere, oportet prædicatum eſſe denotans ſuppoſitum: & ſic ſequeretur, quòd ſi id quod in anima eſt, eſſet homo, quòd eſſet aliquis homo hoc vel ille: ſed quia hoc non eſt de intentione propoſita, non curamus. Sed hoc eſt non prætereundum, quòd in his formis quæ nullo modo ſunt in potentia materiæ, intellectus eſt formæ prima cauſa: in illis autem quæ ſunt ab arte & à natura, natura eſt cauſa, & intellectus apprehenſor & miniſter.

* *
*

Quomodo ſanitas dicitur eſſe in anima medici.

Iſta fuit Galeni ſententia in pinacotheca.

CAPVT XI.

Quod ſyllogiſmi quid eſt ſcire facientes & generationes ab eodem procedunt principio.

EX omnibus autem inductis patet, quòd proceſſus omnis eius quod generatur & fit, eſt à conuenienti ſecundum formam quæ eſt ipſa eius quod fit ſubſtantia. Quemadmodum igitur in ſyllogiſmis verè ſcire facientibus, eſt proceſſus ab omnium principio quod eſt ſubſtantia & quidditas: ita & in iſtis ſunt procedentes generationes: omnes enim ſyllogiſmi quid eſt demonſtrantes, & ſcientiam quid eſt facientes, medium habent ſubſtantiam quæ eſt quidditas: & ſimiliter ſe habent cum his ea quæ fiunt, & præcipuè illa quæ ſunt natura conſtituta. Sperma enim facit à formatiua ſpecie ſicut ea quæ fiunt ab arte, fiunt à formatiua & faciente ſpecie. Sperma enim habet ſpeciem poteſtate non materiali, ſed effectiua, ſicut prædiximus, & ab illius poteſtatis ſpecie ad factum, ſiue faciendum eſt in parte æquiuocum, & in parte vniuocum, ſicut & forma artis. Sed tamen alius eſt modus æquiuocationis: non enim eſt ſperma paruum animal, ſicut dixit Plato, ſed eſt virtute factiua & generatiua animal: ſicut forma artis non eſt artificiatum, ſed virtute factiua eſt generatum: & ideò non vna ratione conuenit materiæ ſpermatis & materiæ animalis: & quoad hoc eſt nomen æquiuocum, ſicut oſtendimus in 15. lib. animalium. Et ideò quando dicimus, quòd conueniens ſit à conuenienti, non oportet omninò ſic quærere conueniens ſecundum omnimodam vniuocationem: ſicut quando dicimus, quòd ex homine eſt homo, fœmina verò fit ex viro per diſſimilitudinem aliquam principiorum generantium. Et id ò forma patris generantis non omninò per eandem virtutem ſemper ſaluatur in ſpermate, qua eſt in viro generante. Et hoc etiam eſt cauſa, quòd mulus non fit mulo pyroma ſiue progenitor: quia licet mulus habeat ſemen, non tamen omnimodam retinet virtutem illius ſpeciei quæ eſt communis equo, & aſino, ſed deficit ab ea: & ſi quando proficit ad generationem, hoc fit adiuuante calore extrinſeci circunſtantis: vnde in calidis locis aliquando mula concipit & generat. Omnia verò quæ ſunt ab automato ſiue per ſe ipſa, à propria & commixta ſpecie illa fiunt, ſicut illic diximus eſſe in arte & ſyllogiſmis: & hæc ſunt quorum materia à ſe ipſa moueri poteſt, eo modo quo ſperma mouetur à virtute formatiuæ ſpeciei, quæ ſicut intelligentia agens eſt in orbe, ſic eſt in materia ſibi coniuncta: quorumcunque verò materia non per ſe moueri poteſt, ſic ea impoſſibilia ſunt fieri aliter quam ex eis formis artium quas diximus: oportet enim iſta fieri ab altera duarum artium, ſiue ſimpliciter, ſiue natura eſt faciens, vel quæ eſt ſicut naturæ miniſter. In omnibus tamen quoad generationem ſubſtantiæ procedunt generationes & facturæ ex quidditate, ſicut ſyllogiſmi: & ideò quoad ſcientiam quid eſt

Text. c. 31.

Quomodo ſperma animal dici poſſit, vide etiam Cõmẽtatorem hic cõmen. 31. & 12. meta. c. 18.

Nota quomodo quãdoque poteſt contingere mulam concipere poſſe.

eadem

eadem ſunt principia ſcientiæ & rei ſecundum naturam : propter quod ex eiſdem ex quibus eſt res per eadem ſcitur & cognoſcitur : propter ſcire igitur non oportet ideas inquirere.

CAPVT XII.

Quod tam in ſubſtantia quam in aliis prædicamentis quod ſit, eſt compoſitum, ſed in aliis accidentibus non ſemper ſit hoc quod ſit à conuenienti.

Tex. c. 32. NOn ſolum autem de ſubſtantia eſt verum quod diximus, quod videlicet fieri earum non eſt ſecundum generationem quam faciunt ſpecies ſeparatæ : ſed hoc eſt verum de omnibus primis generibus entis, ſecundum eandem ſimilitudinem : & ratio communis vna eſt de omnibus, ſiue fiant ſecundum ſubſtantiam, ſiue ſecundum quantitatem, & in aliis categoriis ſimiliter : in omnibus enim id quod fit, fit in materia, ſicut ænea ſphæra, in qua fit non ſphæræ forma, nec æs quod eſt materia, ſed compoſitum & forma ſphæræ ſecundum eſſe in ære fit, & non ſecundum ſe : & ſic forma fit per accidens : & ſi per ſe fieret forma, & per ſe æs, ſiue materia, tunc ex forma & materia non eſſet vnum, ſed duo : quia quæcunque ſunt duorum efficientium termini, duo ſunt, non vnum. Adhuc autem non poſſent eſſe vnius rationis efficientia, ſi vnum faciat formam, & alterum materiam : & ſic iterum vnum non poſſet eſſe compoſitum. Amplius diſtincta in efficiendo diſtincta ſunt in eſſe : quia per efficientiam efficientis procedunt ad eſſe : ex duobus autem in eſſe diſtinctis nunquam fit omninò vnum: oportet igitur ſi ex duobus vnum fit, quòd alterum ſit in altero, ſicut eſſe & id cuius eſt eſſe: & hæc ſe habent ſicut potentia & actus : neutrum ergo fit per ſe, ſed compoſitum, ſicut ſuperius determinatum eſt. In omni enim faciendo oportet præexiſtere materiam ſemper & ſpeciem per aliquem modum : & ſicut hoc eſt in quid ſubſtantiæ & in generatione, ita eſt in qualitate ſecundum alterationem, & in quantitate ſecundum augmentum & diminutionem, & in vbi ſecundum loci mutationem, & in aliis ſimiliter catego iis. In nullo enim horum fit ſpecies niſi fiat in materia : non enim fit quale forma ſeparata : ſed fit quale lignum, vel aliud tale : nec fit quantum ſeparata quantitate, ſed fit in materia ſicut quantum lignum : ſicut neque fit animal ſeparatum, ſed animal carneum & oſſeum. Sed proprium ſubſtantiæ in quo differt ab aliis prædicamentis, ex his eſt accipiendum : quia in generatione ſubſtantiæ ſemper neceſſe eſt præexiſtere ante id quod fit, aliam ſubſtantiam, quæ exiſtat per ſe communis ad id quod fit ſecundum conuenientiam quæ facit & generat, ſicut neceſſe eſt præexiſtere animal ſi id quod fit, ſit animal. Sed quale & quantum, quando fit quale vel quantum, non eſt neceſſarium præexiſtere ſecundum actum, ſed poteſtate ſolum : & huius cauſam iam in principio huius ſeptimi aſſignauimus : quia videlicet cauſa accidentis per quam eſt & diffinitur, eſt ſubſtantia, quæ eſt prima ſub tali eſſe quod eſt eſſe accidens. Ex his igitur oſtenſum eſt ſufficienter de ſubſtantia quæ eſt quidditas, quòd oportet ipſam ſeparatam non eſſe, & quòd error eſt ſi quis ponat ipſam ſeparatam eſſe ideam. Oſtenſum etiam eſt ideas ad generationē non prodeſſe.

Quæcũque ſunt duorum efficiẽtium termini, duo ſunt, non vnum. Ex hoc deducas conſequentiã Com. in cõmen. 31 cõtra Auic. ſi aliud eſſet diſponens materiam, & aliud eſſet inducens formã, tunc forma & formatum non eſſent vnum in actu. Nota cauſam quare in ſubſtantiis oportet præexiſtere aliquam ſubſtantiã in actu, à qua vt conuenienti generetur : non autem in accidentibus præſupponi dicitur aliquod accidens actu, ſed poteſtate ſolum.

TRACTATVS III.

DE COMPARATIONE PARTIVM diffinitionis ad partes diffiniti.

CAPVT I.

De duabus quæſtionibus quæ ſunt circa hoc, & rationibus quæſtionum illarum.

Tex. c. 33. VONIAM autem omnis diffinitio eſt fines ſiue terminos eſſe rei colligens, & omnis talis ratio partes habet, quæramus, vtrum ſicut tota ratio ſe habet ad totum eſſe rei, ita ſe habeant partes diffinitionis ad partes rei, vel non? Adhuc autem cum ex partibus conſtituatur totum, & eſſe totius pendeat ab eſſe partium, dubitab it aliquis etiam præter inductam quæſtionem, an oportet partium rationem eſſe in totius ratione diffinitiua, an non. Reſponſio autem iſtius ſecundæ quæſtionis eſt : quia in quibuſdam rationibus totorum videtur ineſſe partium ratio, in quibuſdam autem non videtur ineſſe. Circuli enim ratio totius in ſe non habet eam rationem quæ eſt inciſionum ſiue portionum circuli, quæ ſunt partes eius, ſed potius è conuerſo : quia portiones circuli & ipſe ſemicirculus diffiniuntur per circulum. Dicitur enim, quòd portio circuli eſt pars circuli ſemicirculo maior vel minor : ſemicirculus autem circuli medietas eſt linea per centrum ducta, quæ vocatur diameter. In aliis autem rationibus totorum videtur ineſſe ratio partium : quia cum ſyllaba ſit quoddam totum, diffinitur per rationes elementorum

rum ſecundum quod ipſa eſt vox compoſita ex duabus vocibus ſonante & conſonante : vnde dicitur, quòd ſyllaba eſt comprehenſio literarum indiſtanter prolata, argumentaliter, aut generaliter. Ad hoc dices, quòd ſi priora quædam ſunt partes toto, eò quod conſtituentia ſunt priora conſtituto : tunc cum angulus rectus ſit totum ad acutum angulum, & acutus ſit pars recti, & inueniatur aliquando ſine recto, & aliquando cum ipſo, ſicque videatur prior eſſe natura : & ſic digitus hominis in homine ſit pars eius, nec extra hominem digiti habeat rationem : videbitur alicui fortè, quod in diffinitione totorum debeant rationes huiuſmodi partium ineſſe, cum tamen illa quæ ſunt tota iſtarum & ſimilium partium, ſunt priora ſecundum rationem diffinitiuam iſtis partibus : quia acutus diffinitur per rectum, ſicut & expanſus in primo geometriæ : acutus enim eſt recto minor, & expanſus eſt qui recto maior eſt. Similiter autem cum digitus ſit pars manus, manus autem ſit inſtrumentum & organum operatiui intellectus, intellectus autem ſit de potentiis naturalibus conſequentibus eſſe hominis, patet quòd & digitus eſt de his quæ eſſe conſequuntur, ideo diffinitur per ſuum totum. Angulus autem rectus in eo quod rectus eſt, formaliter, efficitur à ratione medij : & cum omnis à medio deuiatio cognoſcatur, & ſit medij deuiatio, acutus ad minus & obtuſus ad maius, oportet angulum rectum eſſe vt diffinientem acutum & expanſum : & ideo huius partes ſecundum rationem dicimus eſſe diffinita ex illis quæ ſunt ſua tota. Sed ſi hæc accipiantur vt res abſolutæ & non in ratione partis & totius ſecundum relationem : quia ſi vt relatiua accipiuntur, tunc adinuicem ſunt priora : quia tunc adinuicem diffiniunt.

CAPVT II.

De ſolutione ſecundæ quæſtionis.

Tex. c. 34. AD omnes autem huiuſmodi quæſtiones ſoluendas dicemus diſtinguentes, quòd pars dicitur multipliciter. Et vnus quidem modus eſt, quòd pars dicitur illud quod menſuratur vel menſurat ſecundum aliquam quantitatem quæ pars accipitur in mathematicis, quæ dicunt quædam eſſe naturæ & eſſe ſubſtantialis principia : ſed hic modus prætermittatur à nobis : quia nos quærimus partes eſſentiales eſſe rei conſtituentes, quod indicat diffinitio : & multoties iam oſtendimus, quòd mathematica non ſunt talis eſſe principia : ſunt autem partes ex quibus ſubſtantia vniuſcuiuſque compoſitæ rei eſt, ſicut ex partibus, & de illis eſt perſcrutandum. Si igitur ſecundum ea quæ præmiſſa ſunt, quoddam in re eſt ſicut materia in qua vel ex qua eſt res ipſa, aliud autem in eſſe rei eſt ſicut ſpecies & forma : tertium autem eſt ſicut compoſitum ex his, tunc ſicut in præmiſſis diximus, etiam ſubſtantia eſt iſtis tribus modis. Eſt enim ſubſtantia materia à ſubſtando & fundando dicta, ſiue ſit materia in qua, ſiue ex qua eſt res : ſed hæc ſubſtantia non facit eſſe rem id quod eſt : ſecundum enim quod eſſe rei quæ eſt ab eſſentia, eſt hæc ſubſtantia, nihil penitus eſt de eſſe rei : ſed ipſa eſt in qua eſt eſſe eius quod eſt : & hoc modo dicta ſubſtantia non eſt, quòd ſit aliquid de eſſe rei, ſed quia ſubſtat ipſi eſſe : & ex hoc patet ipſam non accipere nomen ſubſtantię niſi per aliquam analogiam ad formam quæ verè ſubſtantia eſt : & eſt ipſe modus analogiæ, quia ſubſtat eſſe formali. Eſt etiam ſubſtantia & verè ſubſtantia ſpecies : & hoc ſicut ſuperius dudum diximus, eſt duplex, primum videlicet ſignatum, quod eſt forma à qua nomen imponitur, & eſt ſimplex, quæ cum materia conſtituit compoſitum : & quia pars eſt, non eſt de toto prædicabilis. Eſt etiam ſpecies compoſitum ex potentia quæ eſt genus, & actu qui eſt differentia conſtituens, quæ eſt natura & ſpecies, cui per ſe & primò attribuitur diffinitio ſecundum quod abſoluta & ſeparata intelligitur & eſt à ſuis ſuppoſitis particularibus : & hoc quia totum eſt & non pars, prædicatur de ſuppoſitis, quando intelligitur vt multiplicabilis per ſuppoſita : ſic enim eſt in multis & de multis. Et hæc omnia conſtant ex ſuperius determinatis, & partes illius ſunt partes ex quibus eſt rei eſſe ſecundum quod quælibet res eſt id quod eſt, & non ſecundum quod ipſa res hoc demonſtratum eſt vel illud : & huius quidem materia nulla eſt penitus pars, licet ipſa ſit fundamentum in quo fundatur ſecundum quod in hoc eſt vel in illo per demonſtrationem deſignato. Eſt etiam ſubſtantia quod eſt ex his, materia videlicet & forma, ſicut hoc aliquid in ſubſtantia per nutum demonſtrantem deſignatum. Patet igitur, quòd aliquando materia pars alicuius eſſentialis eſſe dicitur, & aliquando non : eſt enim pars eius, quod ipſo ſuo nomine deſignat materiam. Hæc enim non habet eſſe niſi materiale, ſicut in genere ſubſtantiæ Callias & Socrates, qui dicunt id quod eſt ex his carnibus & his oſſibus : & in genere accidentium ſimus, quod dicit concauum in hac materia quæ eſt naſus, & gibbus, quod dixit conuexum huius materiæ quæ eſt deorſum : & multa alia ſunt talia. Non autem materia deſignata eſt pars illorum quæ nomine non dicunt deſignatam materiam : & hæc ſunt quæ nomine ſuo quantum ad ſecundarium nominis ſignatum quod eſt id cui ipſum nomen imponitur, non dicunt niſi id compoſitum in quo eſt ſpeciei ratio : quia hoc eſt vnum actu, & duo, vel plura potentia, ſicut in præmiſſis diximus. Et ideo illud verè diffinitur : & hoc in genere ſubſtantiæ eſt ſicut homo & animal & huiuſmodi : & in genere accidentis eſt ſicut concauum, vel conuexum : hæc enim licet non ſint ſecundum eſſe niſi in materia, tamen nominibus ſuis non deſignant niſi materiam intellectualem. Deſignatio autem materiæ intellectualis, ſicut in tertio huius ſapientiæ libro ſupra diximus, eſt per formam generis : eò quod natura generis non dicit aliquid in actu exiſtens, ſed in potentia ſolum : & quia tale quoddam genus reſpectu figuræ eſt ſuperficies & generaliter quantitas, ideò quidam dicunt quantitatem eſſe intellectualem materiam : & hoc quidem verum eſt. Sed dictum ipſum non eſt ſufficiens : quia ſecundum ea quæ hîc dicta ſunt,

deſignatio

deſignatio intellectualis materiæ aliquando eſt deſignatio materiæ ſenſibilis, ſicut animal deſignat intellectualem materiam. Aliquando autem eſt deſignatio materiæ imaginabilis, ſicut concauum, vel conuexum, vel rotundum, vel trigonum deſignat materiam: vnde concaui ſecundum eſſe concaui non eſt pars caro, ſed illa ex quibus eſt formaliter concauitas. Caro autem vel aliud tale ſubiectum eſt materia in qua fit, quæ nulla eſt pars eſſe concaui ſecundum quod eſt concauum. Similitatis verò ſecundum ea quæ dicta ſunt pars aliqua eſt materia: quia cum eiuſdem ſit diffinitio cuius eſt nomen, & nomen dicat eſſe ex hac deſignata materia quæ eſt naſus, oportet quòd diffinitionis pars ſit naſus. Hoc etiam modo in artificialibus totius quidem ſtatuæ deſignatæ pars eſt æs quod eſt materia: ſtatuæ verò abſolutè acceptæ pars non eſt æs: quia ſtatuæ accidit eſſe in hoc ære, & non accidit ei hoc ſecundum eſſe ſtatuæ, ſed potius ſecundum quod eſt hæc ſtatua deſignata: quia ſic principium eius indiuiduationis eſt æs. Hoc igitur modo ſpecie qualibet abſolutè accepta ipſæ differentiæ conſtitutiuæ ſunt ſpecies inquantum ſpeciem habet vnumquodque entium: & illæ ſunt diffinitiuæ ipſius & prædicatæ de ipſo prout ſunt actus eius: quia ſic ſunt termini determinantes genera, & ſic dicunt eſſe totum, & potius dicunt eſſe quam ens, & genus hoc modo determinatum differentiis dicit eſſe & non ens, & prædicatur de toto: ſed materiale principium non eſt dicendum aliqua prædicatione ſecundum ſe, ſed potius denominatiuè, ſicut æreum, & carneum, vt patet ex ſuprà dictis. Hæc igitur cauſa eſt, quòd circuli ratio diffinitiua non habet eam rationem in ſe quæ eſt partium, quæ partes ſunt inciſiones portionum: ſed ratio diffinitiua ſyllabæ ſecundum quod eſt vox compoſita ex duabus vocibus, ſonante videlicet & conſonante, habet in ſe rationem elementorum literatæ vocis: conſonans enim accipitur vt potentia, & terminatur ad vocalem ſicut ad actum eius, ſicut patet in hoc ſono huius ſyllabæ, da, in qua. d. non ſonat niſi elemento determinato & in actu facto per a. nec. a. ſonat niſi vt actus d. & vtraque litera hoc modo dicunt totum eſſe ſyllabæ, ſed differenter: quia d. dicit vt potentia terminata in ſonando, & a. dicit vt actus terminans, cum tamen d. & a. literæ ſint diuerſæ. Sic igitur elementa ſunt partes rationis diffinitiuæ ſyllabæ quaſi ſpecies & formæ quædam, & non vt materia: inciſiones verò huius circuli demonſtrati ſic ſunt partes quaſi materia huius integri, quod eſt hæc rotunda quantitas, ſiue rotundum quantum, & ſunt partes in quibus ſit ipſe formalis circulus: & ſunt hæ partes propinquiores formæ quam materiæ ſenſibilis, quæ eſt æs quando in ære fit rotunditas circuli: ſed tamen ſunt in materia imaginabilis: quia licet quantitas per rationem diffinitiuam abſtrahat à materia ſenſibili, tamen eſt diſpoſitio ſiue menſura materiæ. Et ideò diſtinguunt quidam inter materiam quæ verè eſt materia, & materiam quæ eſt vt materia: & materia quidem quæ verè eſt materia, eſt quæ eſt ſubiectum omnium & fundamentum formarum. Id autem quod eſt vt materia, eſt quantitas, cuius menſuram ſequuntur formæ corporales, quæ ſunt in maiori ſubiecto maiores & minori minores, ſicut qualitates ſunt quæ dicuntur paſſiones vel paſſibiles qualitates: vtriuſque autem partes dicuntur partes ſecundum materiam, & non referuntur ad diffinitionem, ſed referuntur ad totum integrum quod conſtituunt: & partibus quidem quantitatiuis ſimiles ſunt partes totius poteſtatiui, totum ipſum eſt ſicut totum integrum poteſtate ſuarum partium perfectum: & ideo etiam partes illius totius quodammodo ſunt partes ſecundum materiam.

præſentis tractatus.

Nota quid ſit materia intelligibilis. Vide Auerroem etiam hic commen. 34. & 35. & ab iſto Doctore infra cap. 5

CAPVT III.

De ſolutione inſtantiæ quæ datur circa ſolutionem inductam.

VIdentur tamen quædam eorum quæ dicta ſunt, habere inſtantiam: contingit enim ſic conſiderare ſyllabam, quòd neque elementa omnia ſunt in ratione diffinitiua ſyllabæ, vt ſi conſideretur ſyllaba ſcripta in cera vel charta, vel audibilis quæ in aëre ſonat: ſic enim ſyllaba audibilis in aëre ſonans, eſt motus compoſitus ex duobus motibus, naturali videlicet, & animali, quorum quidem naturalis eſt tremor fracti aëris: animalis ſiue ſpiritualis eſt alteratio auditus ſola forma ſimplici ſine aëre: & hoc modo etiam ſyllaba ſcripta eſt integrum compoſitum ex figuris diſtinctis, quarum nulla eſt vt potentia vel actus ad alteram: & ideo omnes partes ſyllabæ his duobus modis acceptæ ſunt partes ſecundum materiam: & ideo hoc modo non ingrediuntur ſyllabæ diffinitionem, ſed ſuperius dicto modo ſyllaba eſt diſcreta quantitas, & menſuratur producto & correpto: & hoc modo literæ ſunt de ratione ipſius. Hoc autem modo quo hic loquimur de ſyllaba, ſyllaba eſt qualitas quædam moti aëris: & ideò iam vt ſic conſiderata ſyllaba eſt elementum quædam pars eius ſicut materia. Huius autem ſignum eſt, quòd linea accepta vt quantitas quædam integra, corrumpitur & reſoluitur in indiuidua: ex quibus etiam prout tale totum eſt, componitur, ſicut homo corrumpitur ſiue reſoluitur in carnes, & oſſa, & neruos, ex quibus materialiter componitur. Et ideo etiam talia tota integra ſunt ex his materialibus partibus, ſecundum quod ſic vtimur partibus ſubſtantiæ materialis: ſunt autem ex his quaſi ex materia & quaſi ex partibus integri quod integratur ex ipſis. Speciei verò quæ non eſt ex talibus, & illius naturæ cuius eſt ratio diffinitiua per ſe, non eſt aliqua talis pars ſecundum materiam dicta: quia quidditas ipſa tota eſt ante hoc, cum materia & integrum non ſint in eſſe niſi ab ipſa quidditate: & quia quidditas eſt ante hæc omnia, ideo etiam partes quidditatis quæ ſunt genus & differentia, ſunt ante omnia iſta: & ideò in rationibus nominum nominantium ſuum totum eſſentiale non integrum, non ſunt talium partium rationes. Talium igitur partium ratio inerit quibuſdam, quæ videlicet ſunt integra ſuis materialibus partibus conſtituta: quibuſdam autem non inerunt, quia ſunt tota

eſſentialia conſtituta principiis eſſe, quæ ſunt genus & differentia : vnde in nullis talibus accipitur materia, vel materiæ pars, quæ dicant formam ſecundum id quod ſecundariò ſignificat nomen, niſi ſit nomen nominans formam conceptam cum materia ipſo nomine deſignatam : & hîc ſunt nomina quorundam accidentium, ſicut eſt ſimum, & gibbus, claudus, & huius : propter hoc enim quædam diffinibilia ſunt ex his in quæ corrumpuntur per reſolutionem, quędam autẽ non. Quæcunque igitur ſunt ſicut concepta ſpecies in materia vt ſimum & æneus circulus, hæc quidem in eadem ex quibus ſunt, quorum alterum eſt meteria, per reſolutionem corrumpuntur : & cum vnumquodque ex eiſdem ſit ſecundum ſuum proprium eſſe ex quibus componitur, pars illorum eſt materia: illa verò quæ nominant talia quæ ſi reſoluantur, non corrumpuntur, vel reſoluuntur in materiam, ſed ſunt ſine materia deſignata dantia ſibi eſſe actu, ſicut ſunt rationes quæ ſolum ſunt ſpeciei non conceptæ cum materia deſignata, illa in materiam non corrumpuntur reſoluta in ſua principia, aut omninò ad materialia non reſoluuntur, ſicut ſeparatæ ſubſtantiæ : aut ſi reſoluantur, non ita reſoluuntur, ſicut iſta quorum principium conſtituens eſt materia : hæc enim non reſoluuntur ad materiam niſi per accidens, hoc eſt per eſſe quod habent in materia : & non reſoluuntur ad materiam ſicut ad principium quod conſtituat eſſe ipſorum propter quod materialia & quantitatiua ſunt quædam principia, & partes illorum quæ ſunt ſub eis. Speciei verò non conceptæ cum materia nec ſunt principia, neque partes: & ſic reſoluitur lutea ſtatua, eo quod cum luto concepta eſt, in lutum : & ſphæra ænea corrumpitur in æs, ſiue reſoluitur : & Callias reſoluitur in carnem, & oſſa, ſicut in materiam ſenſibilem deſignatam. Amplius autem circulus reſoluitur in inciſiones ſicut in partes vt materiæ: prout enim circulus nominat quantum integrum rotundum, circulus eſt aliquid quod ſimul concipitur cum huiuſmodi materia : prout autem circulus non dicit niſi eſſe circulationis, ſic habet alia principia conſtituentia, & ſic non reſoluitur ad inciſiones, ſed ad figuram planam vna linea contentam vt ad genus, & ad id quod in medio, cuius eſt punctus quod centrum vocatur, à quo omnes lineæ ad circunferentiam ductæ, ſunt æquales ſicut ad differentiam.

Ex his autem quæ dicta ſunt, patet quòd nomen propriè eſt illius naturæ formalis cui per ſe attribuitur diffinitio, & indiuiduo deſignato quod per materiam indiuiduum eſt, attribuitur per accidens : & ſic æquiuocè dicitur circulus ille, qui ſimpliciter & per ſe circulus eſt, & illi qui ſunt ſinguli ſiue ſingulares in materia deſignati circuli, eò quod nomen ſpeciei non eſt proprium & per ſe & ſecundum ipſum ſingulorum ſiue ſingularium circulorum; licet enim ratio logicè quidem prædicetur ſecundum eſſe de indiuiduis. Et ſi phyſicè conſideretur eſſe quidem primum ſit indiuiduorum, & poſterius ſit eorum quæ ſunt in ipſis, tamen conſideratione primi Philoſophi primò & per ſe conuenit illi quod per ſe eſt ſubſtantia & primò : & hæc eſt natura formalis & quidditas, & æquiuoce illis conuenit quorum non per ſe eſt ipſum nomen, ſed per accidens, ſicut diximus: logicus enim conſiderat rationem, phyſicus autem eſſe mobilis, & primus Philoſophus id quod eſt per ſe ſubſtantia faciens eſſe id quod eſt.

Nota diffarentiam inter conſiderationem phyſici & diuini

CAPVT IV.

De manifeſtatione & declaratione ſolutionis inductæ.

QVamuis autem ſecundum veritatem per prædicta ſit ſoluta quæſtio ſecunda, tamen ſolutio hæc non ſatis clarè ſoluit quæſtionem primam : & ideo de eiſdem de quibus diximus, amplius adhuc dicemus manifeſtius, ea quæ dicta ſunt repetentes. Conſtat autem, quòd in ratione inſunt illę partes quæ ſunt ipſius rationis & quidditatis partes, ſecundum quod eſt ratio & quidditas : ab illis enim partibus ſicut à principiis dependet eſſe diffiniti : & ea in quæ ſicut in partes & ipſius eſſe principia diuiditur ratio diffinitiua, ea ſunt ipſo quid eſt & diffinitione ptiora ſecundum naturam, aut omnia, aut quædam. Dico autem omnia, ſicut in his quæ nullo modo ſunt in materia ſenſibili, nec concepta ſunt ipſo nomine cum ea, ſicut diuina. Quædam autem dico, ſicut in his quæ concepta ſunt cum materia. In his enim non omnia ſunt formalia, ſed quædam oportet deſignari materialiter. Hoc autem in ſequentibus iſtius tractatus erit manifeſtum. Ea autem in quæ non diuiditur quidditas, nec quidditati attributa diffinitiua ratio ſicut in principia ipſius eſſe, ſecundum ſe ſunt materialia, quæ non recipiuntur in ratione diffinitiua, licet ſecundum eſſe ſint in tali materia : recti verò ratio diffinitiua non diuiditur in acuti rationem ſicut in principium conſtituens angulum rectum ſecundum hoc ipſum quod rectus eſt, ſicut pater per antè dicta: ſed potius ratio quæ eſt acuti anguli, diuiditur & reſoluitur in rationem recti: qui enim diffinit acutum, in diffinitione vtitur recto ſicut principio conſtituente : acutus eſt enim acutus qui minor eſt recto. Similiter autem adinuicem ſe habent circulus & emiciclum ſiue ſemicirculus : emiciclum enim diffinitur per circulum. Et ſimiliter ſe habent adinuicem digitus & homo : & ideò digitus diffinitur per ſuum totum quod eſt homo : eſt enim digitus pars hominis talis, hoc eſt contemperata carne & oſſe ad opus & tactus ſubtilem diſcretionem. Talia autem ſunt quæcunque ſunt pars vt materia, & in quæ diuiditur quantitatiuum integrum ſicut in materiam ex quibus partibus eſt compoſitum. Quæcunque verò ſunt partes vt rationis diffinitiuæ principia & ſubſtantiæ quæ eſt quidditas, ſunt ſecundum rationem & materiam priora, ſicut principia ſunt priora principiato, aut omnia, aut quædam, ſicut ſuprà diximus. Tex. c. 35.

Hoc autem vt clarum fiat, conſideremus in ipſa animalium anima : animalium enim eſt anima ſecundum vitam manifeſtam: anima enim eſt ſubſtantia animati à qua eſt ipſa ſubſtantia

animati

animati à qua eſt ipſa animalis quidditas : eſt enim anima ſecundum rationem ſubſtantia & ſpecies & quid erat eſſe talis corporis, quod eſt phyſicum potentiam vitæ habens, ſicut in ſecundo de anima diximus: conſiderata enim anima hominis ſecundum quod ipſa eſt cum corpore conſtituens hominem, ſic eſt forma : conſiderata autem ſecundum quod ipſa eſt principium vitæ ſenſitiui ad rationem ſicut ad actum vltimum terminati & perfecti, eſt ipſa anima quidditas : conſiderata autem in principiis eſſentialibus ipſum eſſe animæ declarantibus, eſt ipſa diffinitio & ratio hominis aliquo modo: quia ſic attribuitur ei explicans eſſe diffinitio. Et quia anima per hæc talis eſt ſecundum eſſentiam quod eſt principium huius vitæ in tali, vel in tali corpore, ideò ſicut tota anima ſe habet ad totum corpus, ſic partes ſe habent ad partes corporis : & ſicut totum integrum compoſitione membrorum corpus non diffinitur bene niſi per animam quæ eſt actus eius, & nihil tamen eſt de eſſe ipſius animæ : ita quælibet pars non bene diffinitur ſine particulari virtute ipſius quæ eſt pars animæ, nihil exiſtens de eſſe ipſius actus. Vnde pupilla nihil exiſtens de quidditate viſiuæ virtutis non poteſt diffiniri, niſi viſiua virtute. Et quod nihil ſit de viſiua virtute, oſtenditur per hoc quod ſi ſenior accipiat oculum iuuenis, videbit vtique ſicut iuuenis : quod non eſſet verum ſi pupilla eſſet de quidditate viſus: animal enim cuius actus eſt anima, nec in toto, nec in partibus materiæ exiſtit ſine ſenſu. Partes igitur animalis ſecundum quod eſt animal, priores ſunt ipſo animali : aut omninò & vniuerſaliter, ſi animal ſecundum ſe accipiatur : aut quædam eius partes priores ſunt ipſo, ſi accipiatur anima non in ſimplici animalis natura, ſed participans ipſam naturam ſimplicem animalis : hoc enim habet corpus & habet quaſdam partes materiales, quæ non ſunt priores ipſo, ſed poſteriores : & ideò diffiniuntur per ipſum totum, ſicut eſt digitus, & oculus, & huiuſmodi. Sicut autem dicimus de animali, ſic & ſimiliter eſt vnumquodque aliud totum quod diffinitur : corpus enim & partes corporis ſunt materialia & poſteriora tali ſubſtantia totius, & totum animal diuiditur in ea ſicut in materiam: & quod diuiditur in hoc, non eſt quidem ſubſtantia quæ eſt quidditas, ſed eſt ipſum integrum quod eſt compoſitum ex anima corpore, participans illam ſubſtantiam quæ eſt quidditas. Quia autem quælibet pars ſuo toto prior eſt, eò quod conſtituit ipſum, ideò etiam tales materię partes ſunt integro toto quantitatiuo priores : ſed non ſunt priores quidditate : quia non ſunt partes eius. Sunt igitur quodammodo ante animal, & alio modo non ſunt ante ipſum : partes enim tales, ſicut dicimus, nullo modo habent eſſe ſeparatæ à toto & ab actu totius. Digitus enim animalis non eſt digitus, aliter quocunque modo contingat eſſe figuratum digitum, niſi ſit animalis digitus, niſi quis dicat, quòd ſit digitus æquiuocè, ſicut lapideus, vel pictus : & ideò diffinitur per actum animalis: ſicut enim partes ſunt limargicæ inciſiones circuli, licet non determinent ſibi materiam ſenſibilem ſpecialem. Quamuis autem quædam partes materiæ ſunt quæ poſitæ ponunt totum, & deſtructæ deſtruunt ipſum integrum, quæ vocantur principales, & ideo videntur non poſteriores eſſe toto, ſed ſimul, & quæ ſunt propriè partes in quibus primò eſt ratio ſubſtantiæ quæ eſt actus ſecundum quod participatur à materia. Vt ſi gratia exempli, dicamus, quòd hoc eſt cor, aut ſicut quidam dicunt, quòd hoc eſt cerebrum, nihil refert, vel differt quantum ad propoſitam intentionem : quia non loquimur hîc de prioritate temporis, ſed de illa quæ eſt ſecundum rationem & naturam, ſecundum quam diffiniens prius eſt diffinitione & diffinito. Sic igitur clarè patet, quòd partes rationis ſunt ea in quæ reſoluitur ratio, & illæ ſunt ratione priores, & partes materiæ ſunt, in quæ reſoluitur integrum quod ratione participat : & illa ſunt integro quidem priores, ſed quidditate poſteriores. Et hoc modo declarata eſt inducta ſolutio.

1. de anima. tex. com. 5.

Nota qualiter anima habet diuerſimode conſiderata rationem formæ, quidditatis, & diffinitionis.

Primo de anima. Tex. c. 65.

CAPVT V.

Quod diffinitio non eſt niſi vniuerſalis & non particularis niſi per poſterius & æquiuoce.

EX his autem quæ dicta ſunt, perpendi poteſt, quòd illius quod eſt vniuerſale & quid abſolutum, eſt diffinitio, particularis autem per ſe, nec nomen eſt, nec diffinitio, niſi æquiuocè & ſecundariò : homo enim & equus prout in particularibus conſiderantur ſiue ſingularibus, & non in ipſa natura abſolutè vniuerſaliter loquendo de omnibus ſimilibus, non eſt ſubſtantia per ſe & primo quæ eſt quid vel quidditas importata per nomen cuius eſt diffinitio, ſed eſt totum quoddam quantitatiuum & integrum in materia deſignatum, & ex materia in actu exiſtente perfectum. Diximus enim, quòd partes huius materiæ non ſine actu ſuo ſunt partes. Eſt igitur tale totum ex hac materia & hac forma, & ſic participata ratione & vniuerſaliter in omnibus loquendo. Singula verò particularia ſub qualibet communi natura vt ſuppoſita accepta ſunt ex vltima per ſenſibilem demonſtrationem deſignata & in actu exiſtente materia, vt Socrates, & de aliis ſingularibus omnibus eſt ſimiliter. Igitur ſecundum prædicta eſt pars quędam quæ eſt pars ſpeciei, ita quod dicamus ſpeciem ipſum quid erat eſſe ſiue quidditatem: pars etiam quædam eſt integri ex ſpecie & materia compoſiti : ſed illæ quæ ſunt rationis partes, ſunt partes ſpeciei ſolum : & ipſa ratio eſt vniuerſalis, hoc eſt, eius quod eſt vniuerſale, licet non ſit eius ratio ſecundum quod eſt vniuerſale, ſed ſecundum quod eſt eſſe vniuerſum, ita quod de eſſentialibus nihil eſt extra ipſum : eſſe enim rerum pendet à principiis ſubſtantiæ quæ eſt quidditas : ſic enim circulum eſſe ſecundum quod circulus, & ipſe circulus ſecundum quod circulus, ſunt in hoc idem quod ad idem, hoc eſt, ad idem eſſe & eadem ipſius eſſe principia referuntur : & hoc eodem modo omnia ſuprà dicto modo conſiderata in animæ eſſe per quidditatem ſunt idem, hoc eſt, ad idem relata : integri verò vt eſt hic circulus & ſingularium aliorum alicuius, ſiue ſit ſenſibile ſingulare quod

Indiuidua mathematica intellectui materia designata sunt.

ſenſibili materia indiuiduatum eſt, ſiue ſit intellectuale quod intellectuali materia indiuiduatum eſt, ſicut ſunt ſingularia mathematica, illius non eſt nomen, neque ratio: quia in talibus hic circulus non eſt idem quod huius circuli eſſe, nec hæc caro eſt idem quod huius carnis eſſe, nec hic homo eſt idem quod huius hominis eſſe: quia hic homo eſt ab indiuiduatione materiæ huius: & ab hoc non eſt eſſe ipſius, ſed potius à ratione & quidditate hominis ſic participata per eſſe quod accidit ei in hac materia, ſicut cuilibet patere poteſt ex prædictis, vbi diximus, quòd in talibus pars non bene diffinitur ſine ſuo actu ſic participato. Intellectualia verò ſingularia dico vt ſingularia mathematica: ſenſibilia autem dico vt ærea, vel per aliam materiam mobilem indiuiduata, ſicut lignea, & lutea, & ſimilia: & horum non eſt diffinitio primò, niſi æquiuocè & ſecundariò: vnde iſta non ſciuntur per ſuas veras diffinitiones, ſed potius cognoſcuntur intellectualia cum intelligentia materiæ imaginabilis, & ſenſibilia cognoſcuntur cum ſenſibili materia per ſenſum, & abeuntia à ſenſibili vel imaginabili perfectione materiæ & à præſentia ſenſus, non palam eſt vtrum aliquando alicubi ſunt, aut non ſunt: quia ſingulare extra ſenſum poſitum eſt incertum: vniuerſale autem eſt vbique & ſemper: & locus eius eſt intellectus. Alia autem quæ ſunt particularia, ſemper denominantur & ſciuntur vniuerſali nomine & ratione quæ per poſterius & per accidens conuenit eis: & huius cauſa eſt: quia materia quidem ſi ſecundum ſeipſam accipiatur, ignota eſt, nec eſt etiam principium cognoſcendi aliquid, nec noſcitur & ſcitur niſi per analogiam ad formam, ſicut ſuperius diximus. Et ideo etiam materiæ partes non ſunt principia cognitionis ſecundum rationem. Materia duplex eſt, ſenſibilis quidem, & intellectualis. Senſibilis quidem eſt, quæ ſenſibilium quidem qualitatibus actiuis & paſſiuis diſtinguitur, vt æs, & lignum, & quælibet materia mobilis in qua ſunt principia motus ad formam. Intellectualis verò eſt, quæ per rationem intellectualem abſtracta eſt à motu & materia: ſecundum eſſe autem eſt in ſenſibilibus, non in quantum ſenſibilia ſunt, ſed inquantum quantitatem diſcretam vel continuam habentia, ſicut ſunt mathematica: & hæc etiam partes habent, quæ nihil ſunt quidditatis ſpeciei quæ eſt circulus & triangulus & huiuſmodi. Sic igitur à nobis dictum eſt quomodo ſe habet de toto & parte. De toto, inquam, eſſentiali, & de toto integro, & de parte integrali & eſſentiali, & de prioritate partis & totius.

Materia ſecundum ſeipſam ignota eſt, nec vt ſic eſt proprium cognoſcendi alicuius. Vide Doctorem in 2. phyſi. ſuper tex. 27. & 28. hoc ſubtiliter declarantem. Pondera etiam quid ſenſibilis materia quidue intelligibilis dicatur.

CAPVT VI.

De modo reſpondendi quæſtionibus factis à principio.

DEclarata autem ſic ipſa veritate, oportet etiam interrogationi ſiue quæſtioni & obiectioni obuiare, quando aliquis interrogat, vtrum rectus angulus & circulus & animal & alia huiuſmodi ſint priora quæ ſunt tota quædam, aut partes ſunt priores his in quas diuiduntur ex quibus ſunt. Et quia hæc interrogatio potentia plures eſt, eò quod totum & pars non vno modo dicuntur, ideo non ſimpliciter & vna reſponſione reſpondendum. Si enim, ſicut in præhabitis diximus, anima eſt animal, & ipſum animatum eſt etiam animal, & ſingulum eſt animal, aut ſingula ſunt animalia, animal ipſum in omnibus his modis diuerſimodè accipitur: cum enim dicimus animam eſſe animal, tunc animal eſt viuum ſenſitiuum ad rationale ſicut ad actum terminatum: hoc enim modo anima eſt animal, quòd eſt vniuerſale ſecundum ſe abſolutè acceptum. Cum autem dicimus animatum eſſe animal, tunc ipſum eſt quod eſt animal à ſubſtantia corporea materiali participatum. Hoc autem accipitur prout ſecundum eſſe actu eſt in vno, & ſic ſingulum eſt animal: aut prout actu eſt in vno potens eſſe in aliis, & ſic eſt in ſingulis: & hoc modo ſingula ſunt animalia. Similiter autem dicendum eſt quando quæritur de circulo, & de hoc quod eſt circulum eſſe in eo quod eſt circulus. Et ſimiliter eſt ſi quæritur quid eſt rectus & rectum eſſe, & quæ ſit ſubſtantia recti quæ eſt quidditas, & quid ſit ipſum quid cui quidditas attribuitur, & cuius ſit ſecundum participationem in quo habet eſſe: & huius quidem cuius eſt, dicendum eſt rectum & circulum poſterius eſſe, & rationem ipſorum eſſe ipſorum prius quæ ſunt in ratione diffinitiua: & eſt eſſe alicuius particularis recti ſicut eius qui eſt cum materia æneus rectus, & eius quæ eſt in lineis quæ ſunt intellectualis materia, quando accipiuntur lineæ ſingulæ ſiue ſingulares. Rectus autem & circulus qui eſt ſine materia formalis rectus & circulus eſt quid poſterior eis partibus formalibus & eſſentialibus, quæ ſunt in ratione ſua diffinitiua: prior autem eſt eis partibus quæ inſunt ſingulis ſiue ſingularibus: ſimpliciter igitur non eſt reſpondendum, ſi verè ſit ratio diuerſa quæ non ſit omninò animal, ſicut dixerunt qui ſeparata poſuerunt. Vno quidem modo igitur hæc ſunt dicenda priora toto: alio autem modo dicendum eſt, quòd non ſunt priora, ſed tota priora ſunt ipſis. Sic igitur patet ſolutio duarum quæſtionum quæ à principio de partibus factæ ſunt.

CAPVT VII.

De inquiſitione diſtinctionis partium formalium & ſpeciei à partibus materialibus & materiæ.

DVbitatur autem meritò, quæ ſunt ſpecies ſiue formales & qualitatiuæ partes, & quę non, ſed conceptæ cum materia, cuius ſunt partes materiales dicentes ipſo nomine actum cum materia conceptum: eò quod ſicut in præhabitis dictum, pars nulla bene determinatur ſine ſuo actu quæ de numero partium materialium & phyſicarum eſt. Oportet autem hanc hîc inducere dubitationem: quia niſi prius manifeſta fiat huius partium diſtinctio, non poteſt diffiniri ſingulum eorum quæ diffinibilia ſunt: habitum enim eſt in præcedentibus, quòd diffini- Tex. c. 37.

tio

tio primò & per ſe eſt vniuerſalis illius quod ſecundarium eſt nominis quod diffinitur ſignificatum, quod quidem vniuerſale dicitur, eò quod eſt vniuerſum quoddam, quod in ſe omnia continet quæ ſunt ipſius eſſe principia: & hoc eſt ſpecies, quæ totum eſt eſſe, eò quod quicquid poſt ipſam eſt, de indiuiduantibus eſt: ſi igitur non ſit manifeſtum quæ partium eſt quaſi materia, & quæ non eſt quaſi materia, tunc neque ratio diffinitiua quæ rei diffinitæ eſt, non erit manifeſta: quia ſpeciei nulla pars poteſt eſſe materia. Ad diſtinguendum autem huiuſmodi partes formales à materialibus, in quibuſdam eſt facile, & in quibuſdam eſt difficile. Quæcunque enim ſtatim ipſo nomine & ratione nominis apparent non intrinſeca materiæ ſenſibili, ſed ſuperuenientia ei, eò quod ſunt ante in materia quam ipſa ſenſibilitas, & ſecundum vnam & eandem rationem ſunt in diuerſa ſpecie ſenſibilis materiæ, ſicut circulus ſecundum vnam & eandem rationem eſt in ære & lapide & ligno & cælo, illa quidem manifeſta eſſe videntur: quia nullius horum pars eſſe ſecundum nominis illius quidditatem eſt materia. Et ideo pars quidditatis circuli non eſt materia ſenſibilis quæ eſt æs, vel lignum, vel cælum, vel lapis: eò quod circuli quidditas ſeparata eſt ab omnibus iſtis ex quo in diuerſis ſecundum vnam & eandem rationem eſt. Nihil autem prohibet idem eſſe ſimiliter etiam in his quæ videntur ſecundum rationem eſſe ſeparata à materia ſenſibili, ſicut ſunt phyſica tantum in illo eſſe accepta quod cauſatur ab ipſis principiis ſubſtantiæ quæ verè ſubſtantia eſt, quæ eſt forma dans eſſe & quidditatem: & huiuſmodi ſimile eſt ſicut ſi circuli omnes ponerentur eſſe ænei: hoc enim poſito adhuc non ſequeretur, quòd æs eſſet aliquid quidditatis circuli vel ſpeciei ipſius. Sed in talibus quæ concepta ſunt cum materia, ſpeciem ipam mente ſiue intellectu auferre & ſeparare à materia eſt difficile: hominis enim ſpecies ſemper apparet in carnibus & oſſibus & talibus materiæ partibus. Eſt enim impoſſibile intelligere hominem ſine materiæ hominis deſignatione, & ſimiliter eſt de omnibus ſpeciebus phyſicis. Oportet igitur quærere vtrum huius materiales partes ſint partes ſpeciei & rationis, aut non ſunt partes eius, ſed tantummodo ſunt materia quæ non recipitur in ſpeciei diffinitione: ſed tamen quia talia phyſica non ſunt in diuerſis ſpecie materiis, ideò ea non omninò poſſumus ſeparare. In his ergo valdè neceſſarium eſt diſtinguere inter partes formæ & materiæ: quia in talibus maximè incidit error, in quibus difficillimum eſt diſtinguere. Hac enim de cauſa Epicurus inter principia eſſe non poſuit, niſi materiam, auferens omninò formam: quia vidit phyſicorum ſpecies ſine deſignatione materiæ non poſſe intelligi: res enim ex eiſdem eſt ex quibus intelligitur, ſicut ſæpè diximus.

*

CAPVT VIII.

De ſolutione inductæ quæſtionis ſecundum dicta Stoicorum, Pythagoricorum, & Platonicorum.

Tex.c.38.

AD hanc autem de diſtinctione partium quæſtionem diuerſi ſoluunt diuerſimodè, & debemus omnium enumerare opiniones, vt liquidius in hac tam vtili quæſtione appareat lucidè veritas: quia enim videtur quidem contingere partes ſpeciei ſeparari à partibus materiæ in phyſicis, ſed non eſt manifeſtum qualiter hoc fiat, ideò aliquando dubitauerunt quidam etiam circa ipſa mathematica, quæ ſecundum eſſe ſunt in phyſicis, vtrumne haberent partes ſecundum formam dictas ex quibus diffinirentur. De circulo enim & trigono & aliis dubitauerunt figuris, quæ vna vel pluribus terminantur lineis, & conſenſerunt in hoc, quòd non eſt competens figurarum diffinitio per lineas data terminantes & per continuum: continuum enim & lineas & huiuſmodi omnia dicunt ſimiliter habere ſe ad ſpecies figuratum, ſicut ſe habent carnes & oſſa ad hominem, quæ ſunt materię ex quibus quidditas ſpeciei non conſtat, neque diffinitur: lineæ enim & continuum in ratione materiæ referuntur ad iſta, ſicut æs & lapis ſunt materiæ circuli, ſicut illi dicunt: diffinitionum igitur partes formales ſecundum iſtos omnes referuntur ad numeros, quos dicunt eſſe principia phyſicorum: & rationem lineæ dicunt eſſe eam rationem quæ eſt duorum. Horum autem rationem quare ſic dicunt, oſtendimus in præmiſſis huius ſapientiæ. Hi autem ſunt de ſchola Pythagoræ.

Eorum autem qui ideas dicunt eſſe ante mathematica, duæ ſunt opiniones. Quidam enim numerum eſſe, ſeparatum autem ab eo cuius eſt numerus: eò quòd inſeparabilis eſt, ſicut ſuprà in quinto libro oſtendimus: & iſti dicunt ipſam lineam eſſe dualitatem quæ eſt idem ipſi lineæ: eò quod indiuiſio eſt cauſa vnitatis: & in linea ſunt duo indiuiſa quæ ſunt duæ vnitates, & duæ vnitates ſunt binarius vel dualitas: & illi dicunt hanc dualitatem eſſe formalem lineæ quidditatem ex qua diffinitur. Alij autem ſeparant dualitatem à linea, & dicunt dualitatem eſſe ſpeciem lineæ, ſeparatam quidem ſecundum eſſe, ſed participatam à linea, ſicut & alia ſeparata participantur ab his quorum ſunt. Hi enim dicunt, quòd quædam ſunt ſecundum ſpeciem eadem ſibiipſis, ſicut ipſæ ſpecies: & hoc non dicuntur ſecundum aliam ſpeciem: quia ſi ſemper eſſet ſpeciei ſpecies, abiret hoc in infinitum: & talem dicunt eſſe dualitatem & ſpeciem dualitatis: quia ex quo numeri ſpecies ſunt, & dualitas eſt principium pluralitatis, oportet quòd dualitas ſit prima ſpecies ſpecierum: & ſic dualitatis non poteſt eſſe alia ſpecies. Dualitas igitur non dicitur dualitas ſecundum aliam ſpeciem à ſeipſa. In linea autem non ſic eſſe dicunt: quia linea dicitur & eſt linea & duo per ſpeciem dualitatis formalis quæ eſt ante ipſam. Iſti igitur tales in numeris ponunt eſſe

retum quidditates, & quidditatum partes. Omnibus autem istis accidit vnum inconueniens: & hoc est vnum multorum esse speciem, quorum tamen multorum species expresse & ad oculi demonstrationem diuersa esse videtur: quia vnus est numerus quo numeramus diuersa, verbi gratia, canes, & homines & ligna. Et hoc idem accidit Pythagoricis: quia secundum dicta eorum contingit vnam omnium speciem facere: & cum res non habeat simul diuersas species specialissimas, sequitur alias formas quæ sunt in rebus non esse species nisi numeros, & taliter sequitur omnia esse vnum specie: quia omnium est vnus & idem formalis numerus, quo omnia numerantur, sicut per se patet omnibus.

CAPVT IX.

De vera solutione præinductæ quæstionis.

Tex. c.39. EX omnibus autem inductis manifestum est, quòd ea quæ sunt circa diffinitiones, habent quandam dubitationem in qua soluenda diuersimodè sentiunt antiqui: & dictum est etiam propter quam causam huiusmodi habent dubitationem. Quod omnia igitur sic reducantur ad formas, quòd omninò auferatur materia, est superfluum: quia sicut diximus, quædam, sicut physica, sunt hoc in hoc: quia dicunt quid in materia sensibili: aut similiter se habent, ac si sint in materia sensibili: quia etsi non nominent materiam designatam, tamen oportet, quòd in diffinitionibus eorum fiat materiæ propriæ designatio: & hoc quidem est verum. Vnde dicendum, quòd conceptum cum materia dupliciter est conceptum cum illa. Vno quidem modo conceptum cum materia dicitur, in cuius ratione est materia designata & determinata: & hoc quidem est in accidentibus, sicut simum, & in subiectis, sicut Socrates. Alio autem modo dicitur cum materia conceptum, in cuius ratione non ineſt quidem materia, sed materiæ designatio ad actum terminatum: & hoc modo genus proprium physicum dicit materiæ designationem, sicut diximus in tertio libro huius sapientiæ: & hoc modo esse physicum conceptum est cum materia. Et si dicatur, quòd etiam mathematica diffiniuntur per genus, dicendo quòd illud genus non dicit nisi materiam & designationem materiæ intellectualis & non sensibilis: posset etiam dici secundum superius dicta, quòd est in physicis materia intellectualis quæ est genus, & cum hac concepta sunt omnia physica: & est materia physica quæ est sensibilis, & cum hac non omnia physica sunt concepta. Si autem aliquis dicat, quòd est materia in potentia, & materia in actu, & materia in potentia est ea quæ est adæquata speciei, & designatur per genus: & cum hac concepta sunt omnia physica. Materia autem actu est, quæ accidentibus & formis substantialibus secundum actum demonstrata est, & hæc est indiuiduum: & hæc omnia ad vnum & idem reuertuntur.

Conceptum cum materia est dupliciter.

Hoc autem determinato quæramus, an sit vera parabola siue fabula, quod Socrates minor sensu, non ætate, eò quod non ab ætate defectio est, sed à sensu, de animali consueuit dicere propter cerebri defectum, bene se habet: constat enim, quòd non bene habet se quod de per se animali & de per se homine dicit stultitia Platonis: educit enim hominis intellectum & abducit de veritate ad errores, & facit suscipere opinionem de separatis, quasi sit contingens hominem esse sine partibus materialibus, sicut sine ære contingit esse circulum per intellectum, cum hoc non sit simile penitus, eò quod animal omne est forsan aliquod sensibilis, & sine designatione materiæ non contingit intelligere animal, & sine designatione mobilis materiæ non potest diffiniri, & huiusmodi designationem materiæ importat genus speciei physicæ: igitur etiam animal diffiniri non potest sine designatione partium materialium qualitercunque ad actum se habentium, eò quòd nulla partium sine actu diffinitur, sicut iamdudum diximus. Et huius quidem signum est, quòd manus non semper est pars hominis, sed tunc est pars, quando perfecta virtute animæ potens est opus manus perficere. Ideò animata manus est pars hominis, non animata verò, sicut abscissa vel clauda, non est pars. Dico autem animatam, quæ parte animæ est animata: quia si partes essent animalia, particulares animæ potentiæ essent animæ earum.

Plato impellatur Socrates minor.

CAPVT X.

Qualiter differenter mathematica & physica concepta sunt cum materia.

POtest autem aliquis secundum suprà dicta quærere, quare rationes partium non sunt rationis vniuersalis partes cum sint formales, ita quod circulus diffiniatur per emiciclia & portiones: ista enim non sunt determinata sensibili materia: quia mathematica per rationem à sensibili materia sunt abstracta. Sed dicemus ad hoc, quòd sicut patet ex suprà dictis, nihil refert materiam quorundam esse non sensibilem, & hanc esse omnis talis rei partem quæ non est secundum se quid erat esse & species. Materia ergo talis non est pars circuli qui est vniuersalis, cui per se attribuitur diffinitio, sicut sæpè diximus: sed singulorum circulorum hic & ibi in continuo imaginatorum tales materiæ sunt partes, sicut dictum est superius. Est enim materia quædam sensibilis, cum qua concepta sunt physica. Alia autem est intelligibilis, cum qua sunt concepta mathematica integra, & secundum quam vnus circulus vel triangulus dicitur maior, & alius dicitur minor, cum tamen ratio circuli vel trianguli non sit maior in vno, & minor in alio. In physicis autem non est sic: si enim sumamus exemplum in animalibus quæ perfectiora sunt inter physica, palam est in his, quòd anima est in eis prima substantia quæ est forma, & hæc separata non intelligitur: aut non tota intelligitur separari, & sic diffinitio eius concipit materiam, eò quod nominat hoc

Tex.c.39.

in

in hoc, & non hoc ſeparatum ab hoc: & corpus in animalibus eſt ſicut materia, quod ſine actu non intelligitur hoc ſine materia ſenſibili ex qua eſt. Homo verò & animal quod eſt ex vtriſque eſt, & eſt quaſi vniuerſale. Dupliciter enim deſignatur, vt integrum videlicet, & tunc eſt ex vtriſque, & tunc partes eius ſunt partes materiæ, & eſt in eis maior & minor. Deſignatur etiam homo, ſecundum quod homo dicit ſecundum hominis ſignificatum, cui diffinitio per ſe attribuitur: & homo tunc eſt vniuerſale, quod eſt vbique & ſemper. Quocunque autem modo accipiatur animal & partes eius, impoſſibile eſt ea intelligere niſi cum materia vel materiæ deſignatione, ſicut ſuprà diximus. Si autem accipiamus indiuiduum in genere animalis, vt Socratem & Coriſcum, conceptum erit enim cum ſenſibili materia. Siquidem Socrates eſt animal dupliciter, hoc eſt, eſt duplicis ſubſtantiæ exiſtens: Socrates eſt anima & corpus: & ideò Socrates reſolutus in duplicem ſubſtantiam eſt anima & eſt corpus, ſicut diximus, quòd hydromel eſt aqua & mel, quando reſoluitur in ſua componentia: In talibus enim compoſitum non eſt aliquid præter ſua componentia: in his enim indiuiduis compoſitis aliud principiorum componentium eſt vt anima quæ eſt perfectio: aliud autem eſt vt totum congregatum: quia indiuiduum non dicit materiam ſimplicem, ſed dicit formam huius participatam ab hoc deſignato per demonſtrationem ſenſibilem. Si verò dicatur indiuiduum quoad ſua principia componentia eſſe ſimplex anima, & ſimplex corpus, tunc deſignatur vt compoſitum vniuerſali & particulari, & vt vniuerſale & particulare: & hoc eſt quando dicimus, quòd Sortes eſt hic homo, & hic homo eſt homo: tunc enim compoſitum, videlicet ex anima ſimpliciter & corpore ſimpliciter, prædicatur de hoc homine, & hic homo de Sorte: & hoc modo vniuerſale quod eſt ſecunda ſubſtantia, deſignatur in ſingulari quod eſt eſſe ipſius, hoc modo quo ſupra dictum eſt, quòd ſpecies eſt eſſe indiuiduorum: & quocunque modo varientur hæc & ipſa compoſita & componentia, ſemper dicunt aliquid conceptum cum ſenſibili materia. Si enim ſimpliciter deſignetur compoſitum phyſicum, hoc eſt, non in indiuiduo deſignatum, tunc dicet per ipſa componentia extra quæ non eſt, primò formam, & deinde materiam. In ſe autem dicet, quòd eſt ex vtroque. Si autem non ſimpliciter, ſed in indiuiduo deſignetur, tunc & iterum quodliber ipſorum dupliciter eſt deſignatum, ſcilicet per componentia vt per animam hanc, & animatum quòd eſt totum, & eſt deſignatum vt prima ſubſtantia ſtans ſub ſecunda, & prima ſubſtantia eſt ſingulariter animatum hac anima, ſecunda autem ſubſtantia eſt compoſitum ex anima ſimpliciter & corpore ſimpliciter: & nullum horum eſt ſeparatum à materia.

Vtrum autem alia quædam ſubſtantia quæ eſt quidditas talium phyſicarum ſpecierum & indiuiduorum, ſit præter materiam quæ cum materia ſenſibili non ſit concepta, ita quod oporteat nos quærere ſubſtantiam quidditatis eorum diuerſam quandam ab ea quæ dicta eſt & ſeparatam à ſenſibilibus, ſicut ſi dicamus numeros eſſe ſubſtantiam iſtorum, aut ideas, aut mathematica alia, aut aliquid tale, poſterius in huius ſapientiæ libro duodecimo & tertiodecimo erit perſcrutandum: huius enim gratia etiam tentabimus diffinire & determinare de ſenſibilibus ſubſtantiis: quod tamen opus modo quodam eſt phyſicæ ſpeculationis: & eſt ſecundarium opus primę philoſophiæ ſpeculatio de ſubſtantia ſenſibili: quia phyſicum non oportet ſolum ſcire de materia, ſed etiam de ſubſtantia formali quæ eſt ſecundum rationem ſubſtantia vocata: quamuis enim Philoſophus primus conſideret primam formam maximè ſcire facientem, oportet eum tamen ſecundario opere quaſi ex altera ſpecula proſpicientem conſiderare quæ ſit forma huius & cuius, & vtrum ſeparata ſit forma ſenſibilium: phyſicus autem cum conſideret principia motus, non conſiderat formam niſi vſque ad hoc quod ipſa eſt terminus motus: & ideò determinare non poterit vtrum formæ ſenſibilium ſeparatæ ſint.

CAPVT XI.

In quo eſt recapitulatio dictorum & continuatio dictorum ad dicenda.

QVæret autem fortaſſis aliquis, quomodo in diffinitionibus cum ſint partes quæ ſunt in ratione diffinitiua, & quare ſit diffinitio ratio vna, cum plures contineat partes: palam enim quia res diffinita eſt vna: quare autem ſit res vna partes habens, ſpeculandum eſt poſterius in tractatu ſequenti. Sed repetendo ea quæ determinata ſunt, dicimus quòd iam dictum eſt quid erat eſſe, & quomodo diffinitio, ſiue quid erat eſſe dictum per prædicationem de omni diffinito eſt idem ſecundum prædicationem, licet non ſit idem ſimpliciter, cum diffinitio dicat formam quandam, & diffinitum dicat compoſitum ex materia & forma. Dictum eſt etiam quare quorundam ratio quæ dicit quid erat eſſe in ſe, habet partes diffiniti, ſicut ratio congregati ſiue integri in ſe habet partes quantitatiuas. Aliorum autem diffinitionum quæ ſunt ſpeciei ſimplicis, non habet in ſe partes quantitatiuas integri. Dictum etiam eſt, quòd in ſubſtantiæ ratione quæ ſubſtantia eſt forma ſicut ſpecies abſoluta, non ſunt partes ſic quæ ſint quaſi materia: eò quod partes materiæ ſiue quantitatiuæ non ſunt partes illius ſubſtantiæ, ſed ſunt partes totius integri: & huius totius quodammodo eſt ratio diffinitiua, & quodammodo non eſt, ſicut in antè habitis determinatum eſt: nam in eo quod eſt cum materia deſignatum, non eſt eius propriè ratio: hoc enim modo eſt diffinitum & non cognitum cum materia, neque finiat aliquid, neque ſit principium cognoſcendi: ſed ratio eſt talis compoſiti, quod eſt ſecundum illam ſubſtantiam quæ eſt primò dicta ſubſtantiæ: hæc autem eſt forma & compoſitum illud eſt ſpecies, ſicut hominis qui eſt compoſitum quoddam, eſt ratio animæ humanæ quæ eſt prima ſubſtantia hominis. Subſtantia namque prima eſt ſpecies & forma quæ ineſt & non eſt ſeparata, ex qua & materia tota dicitur eſſe

Tex. c. 40.

ſubſtantia

ſubſtantia compoſita & integra, ſicut concauitas forma eſt ex qua & naſo qui eſt ſubiectum componitur naſus ſimus: & ſic componitur ſimitas ſiue ſimoſitas: & ideò naſus ſimus non eſt quid diffinibile: bis enim erit in his naſus, ſi ambo illa diffiniantur, ſicut dictum eſt in primo huius ſeptimi libri tractatu.

Tex. c. 41. In tota verò compoſita ſubſtantia quæ eſt ſicut naſus ſimus, aut Callias, ineſt etiam materia. Dictum eſt etiam in præmiſſis: quia quid erat eſſe & ſingulum diffinitum cui attribuitur quid erat eſſe, in quibuſdam eſt idem, vt in his ſubſtantiis vniuerſalibus quæ ſunt primæ, ſiue immediatè diffinitioni, ſicut curuitas & curuitati eſſe ſunt idem ſecundum hoc quod ad idem referuntur ſecundum eſſe ſi curuitas ſupponatur eſſe ſubſtantia prima in hoc quod eſt diffinitioni proxima. Dico autem primam hæc ſubſtantiam, quæ non dicitur quid ſiue quidditas, ſed aliud quod in alio ſit ſicut in ſubiecto & materia. Quæcunque verò ſubſtantiæ ſunt vt in materia, aut conceptæ cum hac ſenſibili materia, non ſunt idem ipſæ & eſſe ipſarum: quia eſſe ipſarum attribuitur vniuerſali ſubſtantiæ, & ipſæ ſunt ſubſtantiæ particulares. Adhuc autem dictum eſt, quòd ſubſtantia & ſubſtantiam eſſe non ſunt ſecundum accidens vnum & idem, ſicut idem ſunt Socrates & muſicum: hæc enim eadem ſunt ſecundum accidens, cum tamen diuerſæ naturæ ſint Socrates & muſica. Omnibus autem his ſic determinatis, tranſibimus ad quærendum, qualiter diffinitio ſit vna, & qualiter ſit vnius eſſe quod plurium eſt naturarum compoſitum.

TRACTATVS IV.

QVARE DIFFINITIO SIT VNVM & non multa.

CAPVT I.

De ipſius quæſtionis diſputatione.

Tex. c. 42. PRIMVM autem quod nunc reſtat dicendum, eſt id quod in analyticis poſterioribus dictum eſt: in analyticis enim poſterioribus prius à nobis eſt mota dicta de diffinitionibus dubitatio. Dico autem eam eſſe dubitationem, quare dicimus veram diffinitionem eſſe vnam actu, & vnius actu eſſe rationem, cum & ipſa partes habeat, & id cuius eſt ſicut diffiniti, ſit compoſitum: hoc enim in analyticis dici non potuit cum in logicis non intendatur de diffinitione, niſi ſecundum quod ipſa eſt principium faciens ſcire de quo prædicatur in quid, & ſicut ipſa eſt prædicatum propoſitionis: quare autem ſit vnum & non multa, non ſcitur ex ea ſecundum quod eſt prædicatum, ſed potius ex conſideratione partium ipſius inquantum ſunt naturæ rerum diffinitarum: & hæc ſpeculatio eſt primi Philoſophi qui conſiderat entia ſecundum quod pendent ex eſſe primæ ſubſtantiæ quæ eſt forma, ſicut ſæpius diximus. Hic ergo quærimus, quare diffinitio eſt vnum actu, & non multa, vel multæ naturæ ſecundum actum? ſicut ſi ponamus, quòd diffinitio hominis eſt animal bipes, & quare eſt animal bipes vnum, & non multa. Non enim poteſt eſſe cauſa quam quidam dicunt, quòd alterum inſit alteri: quia cum dicimus, homo albus, alterum ineſt alteri: & tamen in eo ipſo quod dicimus, homo & album, ſunt multæ naturæ quæ actu multæ ſunt: vnum verò ſecundum accidens dicuntur hæc duo, quando ſubiectum quod eſt homo, patitur ſuſcipiendo albedinem hoc quando albedo ineſt ei: tunc enim vnum eſt ſubiecto homo & albus homo. Sic autem non eſt in diffinitione: eum enim in illa ſint genus & differentia, neutrum illorum participat alterò, ſicut participat ſubiectum accidenti: quamuis enim differentia ſit generis qualitas, ſicut iam dudum in antè habitis dictum eſt: tamen quia differentia eſt eſſentia ſecundum ſeip am non cauſata ab aliquo alio: & ipſa ideò non eſt in genere, ſicut quædam pars, neque ſicut accidens: cùm ſit eſſentialis forma generis ſecundum quod genus ſecundum eſſe accipitur in ſpecie: & ſic patet, quòd genus eſt vt potentia ad eſſe differentia finitum & perfectum. Si autem daretur, quòd genus participet differentiis, ſicut ſubiectum participat accidente, ſequeretur quòd genus actu participaret contrariis ſimul: quia accidens actu eſt quando ineſt ſubiecto: & cum nihil differat niſi per ea quæ aliquo modo ſunt in ipſo, & genus differat contrariis differentiis, ſequitur quòd contrariæ differentiæ ſunt in ipſo genere. Si igitur ſunt in genere ſicut accidens in ſubiectò, ſequitur quòd contraria ſimul actu ſunt in eodem, quod eſt impoſſibile: igitur genus non participat differentia, ſicut ſubiectum accidente. Tamen etiamſi hoc detur, quòd participet, ſicut ſubiectum accidente, eadem adhuc relinquitur ratio quæſtionis, ſi plures differentiæ in vna colligantur diffinitione ad vnum genus: ſicut ſi dicamus, quòd homo eſt animal habens pedes, ſiue pedale bipes non alatum: quando enim non habet nomen differentia, licet eam per conſequentē nominare negationem: & hoc modo non alatum ſiue carens alis eſt differentia hominis.

Quomodo differenter de diffinitione dialecticus & diuinus cõſideret. Vide Commentatorē in præſenti loco.

Quæram. s

Quęramus igitur de inducta iam diffinitione, quare eſt vnum, & non multa, cum multa colligat, ſi omnia hæc vt accidentia ſe habent ad animal ſubiectũ: non enim poteſt aſſignari cauſa huius: quia differentiæ inſunt vni generi ſicut forma materiæ, vel accidentia ſubiecto: nam ſic ex omnibus quæ in mundo ſunt, erit vnum: quia ſicut in libro cæli & mundi oſtendimus, omnia ſuperiora formantia & mouentia ſunt in inferioribus, ſicut in materia formata & mota: cum tamen in mundo ſunt multa ſecundum eſſe & materiam & non vnum. Sed quæcunque ſunt in diffinitione, oportet vnum eſſe & non multa. Diffinitio enim eſt quædam ratio vna numero, ita quod genus non numeratur ſecundum eſſe ſuum, nec differentia ſecundum eſſe alterum, licet ſit aliud eſſe genus, & aliud eſſe differentia: & ſic diffinitio eſt vna numero ſubſtantia, ſiue quidditas, ſecundum quod quidditatem ſubſtantiam vocamus, qua quælibet res eſt id quod eſt: & quia diffinitio eſt vna ſic numero, oportet eam eſſe rationem vnius alicuius numero: & hoc eſt vniuerſale de quo ſupra diximus, cuius nulla pars eſt materia, nec numeratur niſi per eſſe actuale vnum, quod eſt ſuorum diffinientium vnorum ſiue quę ſecundum eſſe vnum ſunt. Infra autem oſtendemus, quòd homo in eſſe & poſſe operari & agere ſunt vnum & idem, quamuis vnum ſit ſubiectum, & alterum forma, & actus finiens eſſe & poſſe & operari ſubiecti: ſubſtantia enim diffinita ſignificat vnum quid, non vnum qualis, & determinatè ſignificat hoc aliquid, non quidem in indiuiduo deſignato, cum hoc per ipſam ſubſtantiam quidditatis ſit hoc quod eſt, & non per ſeipſum, ſed ſignificat hoc aliquid in natura diffinitum: ipſa enim natura compoſita quæ eſt ſecundarium hominis ſignificatum, cui imponitur nomen, hoc aliquid eſt determinatum, cuius per ſe eſt diffinitio: hoc enim eſt quod dicimus per nomen diffiniti, licet primum nominis ſignificatum ſit forma ſimplex à qua imponitur nomen, & quæ primo cadit in intellectum nominantis.

CAPVT II.

Qualiter ex natura diuiſionis primum perpenditur quare diffinitio eſt vnum, & non multa.

Tex. c. 43. AD huius ergo quæſtionis declarationem oportet primum intendere ſecundum diuiſionem: diuiſione enim, ſicut in analyticis diximus, venamur diffinitionem: & oportet diligenter attendere, quomodo diuidens exit à diuiſo, & qualiter ſe habet ad ipſum in eſſentiali & formali diuiſione: nihil enim aliud eſt in diffinitione niſi genus, quod primum genus dicitur, eò quod non in alio aliquo eſt genere, & vltima differentia eſt: hoc enim genus quod dicitur primum, eſt ſimplex genus ſolum ſine compoſitione differentiarum. Alia verò genera quæ ſunt ſpecies & genera, & vocantur genera ſubalterna, ſunt primum genus, & cum hoc comprehenſæ differentiæ: quia aliter non eſſent ſpecies: ſuperiora enim ſecundum primum modum dicendi per ſe prædicata actu ſunt in inferioribus: & ideò ſupponuntur illis ſuppoſitis. Et hoc eſt ſicut ſi dicamus primum genus animal: habitum verò ſiue conſequens genus, quod differentiis eſt comprehenſum, dicamus animal bipes ſiue bipedale: & iterum conſequens poſt illud dicimus animal bipes, non animatum: & hoc dicamus determinari differentia rationalis in hominem, & irrationalis in ſimiam quæ dicitur pigmeus. Similiter autem eſt & eadem ratio ſi plura dicantur intermedia genera: omninò enim non differt per plura ſubalterna genera, aut per pauca hoc dici. Ergo etiam non differt ſi per pauca, aut per duo tantum dicatur primum videlicet genus & vltimam differentiam: quantumlibet enim per multa dicatur, non ſunt niſi duæ naturæ in diffinitione generis videlicet primi & differentiæ: & differentia exit de generis poteſtate in qua ipſa eſt inchoata & confuſa, ſicut ſæpè diximus: & ideò duorum quæ in diffinitione ſunt, hoc quidem eſt genus: aliud verò eſt differentia, vt animal bipes, quod ſuppoſuimus eſſe diffinitionem, animal eſt quoddam genus, & alterum quæ eſt bipes, eſt differentia. Si ergo genus eſt in diffinitione, non erit genus ſimpliciter, accipiendo genus ſecundum generis naturam tantum quæ eſt ſubiectum: ſed eſt natura generis, non præter ſpecies quæ ſunt ipſa genera comprehenſa cum differentiis. Aut ſi eſt quoddam ſimplex genus, tunc erit genus ſicut materia: quia ipſum eſt materiæ deſignatio, ſicut in præmiſſis diximus: quod enim ſimpliciter dicitur genus, aut erit forma ſubiecti illius quod ſubſtat formæ primæ in ordine, & illius deſignatio eſt genus quod eſt ſimpliciter & primum: aut erit ſubiectum & forma ſicut genus ſubalternum, quod cum differentia vel differentiis eſt comprehenſum: & quocunque modo ſignatum fuerit, erit ſimile materiæ: quia potentia eſt: & in eo eſt forma vltima per inchoationem & confuſionem: quia vnum eſt ex materia & forma compoſitum: aut accipit nomen ex forma, aut ex materia: & quocunque modo fuerit, ſemper ſimile eſt materiæ propter rationem quam diximus: genus enim in ipſa re acceptum ſecundum eſſe & non extra, eſt in actu, & actus eius eſt differentia vltima: genera enim in hoc differentiam habent, & quædam magis aſſimilantur formæ, & quædam magis materiæ. Huius autem quod eſt ſimile formæ & materiæ ſimul eſt vox: eſt enim vox genus & materia: inquantum enim differentiæ percuſſionum vel ſyllabarum producto & breui menſuratarum faciunt ex ea ſpecies, & elementa vocum literatarum, ſic eſt vox materia: inquantum autem vox non tranſmutata prædicatur de vocibus literatis, eſt genus. Et hoc modo cuprum idoli quidem eſt materia tantum & non genus: quia tranſmutatum in figura recipit idoli formam, & non prædicatur in recto de idolo. Iupiter enim non æs, ſed æreus vocatur. Syllaba autem non vocea, ſed vox dicitur. Cum igitur ſic diffinitio ſit ex genere primo ſubiecto & differentia quæ ſunt differentia abinuicem, palam eſt, quòd diffinitio eſt ratio collectiua quæ eſt ex differentibus. Ex his enim accipitur, quòd diffinitio eſt ex genere & differentia,

Quid genus primum dicitur.

Aliquid poteſt ſimul eſſe genus & materia aliquorũ, vt vox literarum.

ferentia, quæ ſit eſſentialiter in genere per inchoationem & confuſionem: & ſic patet, quòd genus ſecundum actum differentia terminatum acceptum ad idem eſſe ſubſtantiæ & quidditatis referuntur, & quòd differentia fluit à poteſtate generis, ſicut actus exit à potentia tribuens eſſe diſtinctum potentiæ.

CAPVT III.

Qualiter per diuiſionem inueſtiganda eſt vltima cum ſpecie conuertibilis differentia.

Tex.c.43. SEd adhuc antequam ſoluamus prædictam dubitationem, oportet diuidi omnia formaliter differentia. Differentiæ cum genere comprehenſæ ſunt, ſicut dicimus, quòd animalis differentiæ ſunt pedalitas & non pedalitas. Similiter autem vlterius animalis pedalis ſuis eſſentialibus differentiis differentes ſpecies oportet ſic ſcire per diuiſionem, ita quod accipiatur differentia pedalis animalis inquantum eſt pedale: ideò nulla eſt diuiſio ſi pedale diuidatur per alatum & non alatum: quia alatum & non alatum non ſunt eſſentialiter & formaliter in pedali inquantum eſt pedale: & ideò non bene diuidit qui ſic diuidit pedale: ſic enim diuidens, propter non poſſe & non ſcire diuidere, ſic diuidit. Sic ergo diuidendum eſt pedale, quòd pedalium aliud eſt fiſſorum & in multa pedum, aliud autem non fiſſorum & non in multa pedum: ſic enim ex forma communi & confuſa & indeterminata & in potentia exiſtente ſemper per actum intelligendi reducitur forma ſpecificans & diſtincta, ſiue diſtinguens & determinata & quæ actui exiſtit: & ſic ex omnibus ſuperioribus ſuis fluit inferius habens in ſe virtutes & potentias omnium ſuperiorum, cum tamen eſſentia vna & ſimplex exiſtat: pedes enim fiſſi & non fiſſi ſunt differentiæ pedis: eò quod fiſſio pedis quędam eſt ſecundum actum exiſtens pedalitas. Sic autem vult ſemper procedere diuiſio quouſque veniat determinata ad ea quæ non ſunt differentia ſecundum formam, nec formalem habent diuiſionem: ſed ſi diuiduntur, hoc erit per materiam, ſicut individua diuiduntur: & tunc in vltimis differentiis in quibus ſtat diuiſio, tot erunt ſecundum actum ſpecies pedalium, quot ſunt pedum differentiæ, ſicut ſi dicamus, quòd eſt pes integer & diuiſus in duo & diuiſus in multa: & tunc quia nullum in genere commune dicit vltimo actu determinatum, ſed in ſpecie determinatum facit actu exiſtens, tunc erunt animalia in actu & ſpecie determinata æqualia differentiis vltimis, ſi iſta quæ dicta ſunt, ſic ſe habent, quòd veræ ſunt vltimæ differentiæ: hoc enim per hypotheſim peruiimus. Ex dictis igitur palam eſt, quia finalis quæ indiuiſa eſt differentia ſubſtantia & actus rei eſt & diffinitio hoc modo: quia diffiniens & vltimò terminans diximus eſſe diffinitionem: hoc enim non eſt genus quod terminatur, ſed differentia terminans. Vnde etiam vlterius ex hoc patet, quòd differentia vltima vnica & conuertibilis cum ſpecie diffinita: quamuis enim in poſterioribus analyticis dictum ſit, quòd partes diffinitionis ſunt in plus quam diffinitum & totum in æquè, hîc tamen dicimus, quòd vltima differentia eſt in æquè cum diffinito, & non in plus: quia ibi loquentes de demonſtratione, diffinitione vſi ſumus ſecundum quod eſt medium faciens ſcire paſſionem ineſſe ſubiecto: paſſio autem verius ſcitur ineſſe ſubiecto, quando ſcitur ſecundum ſingulas formæ partes ineſſe, vt ſi quæramus hominis paſſiones, dicimus non humanum eſſe, ſed potius eſſe vegetatiuum & nutritiuum & augmentatiuum & ſenſitiuum & huiuſmodi: & ſic accepta forma ſecundum partes potentiales ipſius, ſemper eſt in plus quam diffinitum. Cum autem hîc conſideremus rei diffinitæ vnitatem, & vnitas non ſit à partibus potentialibus formæ, ſed ab ipſa tota vt eſt actus & terminus, hîc conſideramus eam prout eſt tota & actus & terminus: & ſic conuertitur cum ſpecie differentia. Ex omnibus autem his quæ dicta ſunt, patet, quòd differentia vltima ex omnibus exit vt actus ex potentia, & quod actus ille non eſt alia eſſentia à potentia, ſed eſſe eius eſt aliud & aliud: & ideò differt per eſſentiam, ſed eſt differentia ſicut eiuſdem indeterminati & determinati, & indiſtincti & diſtincti: ſubiectum autem primum quod nihil eſt differentiæ diſtincta natura eſt ab ipſo ſicut id quod eſt materia diſtincta eſt natura ab eo quod eſt forma, ſicut ſæpius dictum eſt: materia autem nihil eſt diffinitionis, ſed totum eſſe eſt potentiæ & actus formatiuum.

Nota quomodo differentia differt à genere ſecundùm Doctorem.

Si autem fiat diuiſio, quòd non idem multoties dicatur in terminis diffinitionum, hoc enim eſſet inutilis: ſuperfluitas autem hîc accidit, ſicut ſi quis dicat, quòd homo eſt animal pedale bipes: quoniam bipes actu dicit pedalitatem: & tunc idem eſt dicere, quòd animal pedale pedale duorum pedum: eò quod eſſentiale ſuperius actu continetur in ſuo inferiori: & ideò per appoſitionem non extrahitur de ipſo. Vnde ſic dicens, nihil aliud dicit, quam animal habens pedes bipes: bipes enim non eſt differentia habentis pedes, ſed ſpecies: & hoc eſt dicere animal habens pedes duos habens pedes: quamuis enim idem ſæpius accipiat propria diuiſione, ita quod diuidentia ſunt eſſentialia diuiſo, & non addant extraneam eſſentiam, & dicuntur æqualiter differentiis veris, tamen idem multoties dicere nugatorium & ſuperfluum eſt. Et hoc ideò eſt: quia cum differentia vna ſit vltima quæ eſt differentiæ communis diuiſæ, tunc ſic continuè procedendo ea quæ eſt finalis ſubſtantia, ſicut forma & actus exiſtens erit ſpecies: quia eſt totum eſſe ſpecies, & non erit ſpecies bis accepta differentia aliqua.

Amplius autem cauendum eſt, quòd non fiat diuiſio ſecundum accidens: ſi enim diuidat ſic dicens: pedalium aliud album, aliud nigrum, erunt tot diuiſiones, quot ſunt ſectiones, quarum nulla eſt in alia eſſentialiter: & ideò non ordinabuntur ad vnum vltimum quod ſicut actus exeat ab omnibus aliis ſicut ex potentiis. Sic igitur tria cauenda ſunt, quod videlicet non accipiatur extraneum diuidens à diuiſo: & hoc fit quando diuidens eſſentialiter non continetur intra ambitum diuiſi. Et quod non idem

bis

bis dicatur : quia hoc eſt contra ordinem diffinientium, in quibus vnum debet eſſe prius & alterum poſterius. Et quod non ſit accidentale diuidens diuiſo: quia ſic vnum non eſſet in alio eſſentialiter : quia accidens quod cum ſit in aliquo, non eſt in eo vt pars quædam eſſentiæ.

Et ex omnibus dictis palam eſt, quia diffinitio eſt ratio quæ eſt ex veris differentiis : & harum differentiarum finalis eſt ſecundum rectum differentia & actus. Hoc autem palam erit, ſiquis tales diffinitiones ex diuiſionibus collectis tranſponat ab ordine veræ diuiſionis in alium ordinem, quo ſecundum in priori eſſentialiter non contineatur : vt ſi quis dicat in hominis diffinitione, quod eſt animal bipes habens pedes : ſuperfluum enim eſt habens pedes dicto bipede, ſicut paulò antè oſtenſum eſt : ſic enim dicendo non eſt ordo in ſubſtantia quæ eſt diffinitio & quidditas.

Si ergo ſic idem dicatur, quæri poſſet, quomodo oporteret intelligere in diffinitione, hoc quidem prius, illud verò poſterius : cum idem non ſit prius ſe & poſterius. Cum igitur in diffinitione vnum ſit prius altero ſecundum naturam & intellectum, conſtat quod illud quod eſt ſic prius, non eſt materia. Adhuc cum vnum ſit eſſentiale ad alterum, conſtat quòd eſt aliquid formæ. Adhuc cum vnum ſit non idem alteri, conſtat quod vnum eſt genus, alterum differentia : & ex hoc ſequitur, quòd vltima differentia eſt tantum vna & ſimplex : quia abiret in infinitum, ſi quodlibet eſſet genus cum differentia comprehenſum : & ſic primum genus eſt tantum genus : & omnes intermediæ differentiæ ſunt potentiæ vltimæ differentiæ, & ipſa eſt actus vnus & vltimus. Omnia autem intermedia genera ſubiiciuntur ex primo genere quod actu eſt in ipſis : & hoc modo genus eſt forma diſtincta vltima differentia, quando ſecundum eſſe accipitur quod explicat diffinitio. Sic ergo ab vltimo actu, & diffinitio eſt vna, & res diſtincta eſt vna & eadem. Huius autem probatio eſt : quia ſi conſideretur animal ſecundum eſſe ſecundum quod actu eſt in homine, ipſa animalitas nihil eſt extra rationem : viuere enim & ſentire ad rationem formantem ea ſunt terminata : quia viuere vel vegetari ſi accipiatur ſecundum ipſum generare, patet quod generans eſt ad formam & figuram hominis inquantum homo eſt : quoniam in phyſicis oſtenſum eſt vnumquodque generari à conuenienti : generatiua autem quæ eſt in ſemine, non ad formam hominis generaret, niſi formæ hominis eſſet informatæ omnia generationis principia, ſicut oſtendimus in libro de natura animæ & generatione : ſicut enim inſtrumenta architecti non operantur ad formam artificiati, niſi forma arte informata, ita nec principia generationis ad ſpeciem aliquam generant, niſi informata ipſa ſpecie : propter quod in ſeminibus omnium animatorum anima dicitur eſſe ſicut artifex, & ſicut in cælo intelligentia. Hæc autem omnia in antè habitis plene probata ſunt. Sicut autem ad ſpeciem generatiua g nerat, ita ad eandem ſpeciem conuertit nutrimentum nutritiua, & auget augmentatiua. Senſus autem & ſenſibile depurant, & in ordinem agunt ad intellectum: & ideò dicitur in ethicis, quòd vires ſenſibilis animæ participant aliqualiter ratione : & ſicut eſt in actibus & potentiis, ita eſt in natura. Oportet igitur quicquid eſt animalitatis in homine, informatum ſit ratione. Patet igitur, quon eſſe eſt vnum & diffinitio vna : quia ſimiliter eſt in omnibus aliis. Hæc igitur & tot dicta ſint à nobis de diffinitionibus, quæ ſunt circa diuiſiones, & quod primum eſt & principalis in his, hoc eſt quod dictum eſt quales quædam ſunt diffinitiones ſecundum ea quæ diximus.

Vide pro iſta ſententia Cõmentatorẽ. 7. metaphyſica. cõ. 31.

TRACTATVS V.

IN QVO OSTENDITVR, QVOD vniuerſale non eſt cauſa formalis ſubſtantiæ ſimpliciter, neque aliqua pars ipſius.

CAPVT I.

De diſtinctione ſubſtantiæ & de diffinitione vniuerſalis.

Tex. c. 44. VONIAM autem in hoc toto libro de ſubſtantia perſcrutandum eſt, iterum repetemus ab initio dicta de ſubſtantia. Dictum eſt enim, quòd ſubſtantia dicitur tanquam ſubiectum, & tanquam quid erat eſſe, quod eſt diffinitio & quidditas: & tertiò dicitur ſubſtantia quod eſt ex his : & quartò dicitur ſubſtantia vniuerſale, quod propriè, ſicut dictum eſt, diffinitur & diffinitur per vniuerſalia quæ ſunt prædicata de ſe, ſicut quidditates ipſius vel partes quidditatum. De duobus autem modis quibus dicitur ſubſtantia, dictum eſt : diximus enim quod quid erat eſſe, & de ſubiecto : diximus enim quia dupliciter ſubiicitur id quod ſubiectum vocatur. Subiicitur enim prima ſubſtantia quæ eſt hoc aliquid, vt hoc animal, quod ſubſtat paſſionibus ſiue formis accidentalibus, quæ ſunt accidentia compoſita. Subiicitur etiam & dicitur ſubiectum, ſicut materia ſubiectum eſt perfectione, quæ eſt forma perficiens : & de his quidem iam di-

ctum eſt. Quia autem vniuerſale vt vniuerſale videtur quibuſdam maximè eſſe cauſa formalis & principium eſſe ipſius ſingularis, oportet nos de hoc tractare: & ſicut oſtendimus, quòd in generatione ſenſibilium vniuerſale non eſt agens & generans, ita oportet nos oſtendere, quod in eſſe ſingularium vniuerſale vt exiſtens per ſe non eſt cauſa vel principium eſſe alicuius.

Vniuerſale triplex.

Ad hoc autem quod hoc benè intelligatur, oportet repetere quædam de ſuprà dictis, quod videlicet triplex eſt vniuerſale, ante rem, & hæc eſt cauſa præhabens, ſicut dicimus ſolem eſſe cauſam vniuerſalem omnium generatorum, eò quod lumen ſolis generale formans eſt omnia generata: & lumen intelligentiarum hoc modo præhabent omnia quorum ſunt cauſæ: & vniuerſa ſic præhabet id quod eſt vniuerſi eſſe principium, ſicut ars & intellectus artificis præhabet artificiata omnia. Aliud autem eſt vniuerſale, quod eſt natura quidem prius re ipſa, & tempore eſt cum ipſo: & hæc eſt natura rei formalis, quam ſupra ſecundum ſignificatum nominis vocauimus, ſecundum id quod eſt in re ipſa natura: cum enim dico homo, duo importantur per nomen, ſcilicet quo imponitur nomen, & cui & quo imponitur ipſum nomen eſt, quod primò format & mouet intellectum eius qui audit vel nominat nomen: & hæc eſt forma à qua nomen imponitur: & per hoc deuenitur ad hoc cuius eſt illa forma: & hæc eſt ſubſtantia cui nomen imponitur: propter quod dicitur, quòd antiqui grammatici quærebant quid nomen pro ſubſtantia, & quid pro qualitate: accipiendo igitur id cui imponitur nomen homo, ſecundum id quod eſt in re ipſa, illud eſt vera ſubſtantia hominis, cui attribuitur vera diffinitio. Homo autem ſiue hominis ſubſtantia dupliciter conſideratur, ſecundum ſe videlicet & ſecundum ea quæ accidunt eidem: & ſecundum ſe quidem non eſt niſi ipſa ſubſtantia, cuius materia nulla pars eſt, ſicut diximus in antè habitis. Si autem conſideratur ſecundum ea quæ accidunt ei, tunc conſideratur ſecundum eſſe quod contingere ei poteſt ex comparatione ad aliud: de ſe quidem conſideretur ſecundum eſſe quod habet ex hoc eſt radius immaterialis intelligentiæ, ſic accidit ei eſſe in intellectu poſſibili, ſicut in loco ſuæ ſpeciei. Si autem conſideretur ſecundum eſſe quod accidit ei in materia, ſic eſt actus materiæ: & ſi conſideratur ſecundum eſſe quo eſt in particulari, hoc eſt duobus modis: hoc enim poteſt conſiderari ſecundum potentiam & aptitudinem, quo ſecundum eſſe multiplicabile eſt in particularia, & ſic eſt vniuerſale: aut conſideratur ſecundum quod actu eſt in illis, & ſic eſt ſingulare ſuppoſitum ſub communi natura demonſtratum, ſicut cum dicitur hic homo vel ille. Et quorumcunque quatuor vltimo dictorum modorum accipiatur vniuerſale, ſic vniuerſale eſſe dicit, & non ens per ſe exiſtens: & ideò vt ſic acceptum, vt dicit Boëtius, ſit quædam ſimilitudo eſſentialis eorum quorum ipſum eſt, & non dicit niſi eſſe ſubſtantiale ipſorum: & hoc modo eſt conſequens id cuius eſt vniuerſale: & hoc modo eſt tertio modo dictum vniuerſale, & ſic prædicatur de omni eo de quo prædicatur: nec ſic dicit ens, quod ſit ſubſtantia aliqua exiſtens ſecundum ſe, ſicut dicimus materiam exiſtere non in alio, & formam eſſe eſſenriam ad ſui eſſe non indigentem alio quodam in quo eſſe accipiat formæ: & ſic dicit hoc aliquid exiſtere ſecundum ſe: ſed vniuerſale ſic dictum eſt eſſe ſubſtantiale, quod ſemper eſt in alio, nec eſſe poteſt quando in alio non eſt: & hoc modo non eſt ſubſtantia, ſed ſubſtantiale quoddam eſſe, quod accidit ſubſtantiæ per hoc quod vniuerſale ſecundo modo dictum eſt qualitas ſubſtantialis & ſubſtantia exiſtens: & de hoc vniuerſali ſic eſſe conſequente & ſubſtantiam nullam dicente, ſed potius modum accidentis habente, dixerunt quidam, quòd erat cauſa & principium eſſe: quod ſi eſſet verum, cum cauſa & principium eius quod exiſtit per ſe, ſit ens & eſſentia nullo indigens ad ſuum eſſe, & ſit determinata vna vnius, & non ſit cauſa per hoc quod eſt eſſe in alio, ſed per hoc quod eſt eſſentia abſoluta diuina & optima, oporteret, quòd vniuerſale prædicatum de re eſſet talis exiſtentia: & hoc non eſt verum, cum exiſtens de exiſtente & ens de ente non prædicetur, ſicut iam antè diximus: ſed potius hoc quod prædicatur, vt inhærens prædicatur, & vt eſſe ſubiecti de quo prædicatur: propter quod diximus, quòd ſi ſubiectum quod eſt exiſtens & non inhærens, de ſubiecto prædicetur, nulla eſt prædicatio, quòd Sortes eſt Sortes, vel Sortes eſt Plato. Sic igitur accepto vniuerſali, oſtendemus quòd vniuerſalis non eſt ſubſtantia.

Notabile de vniuerſali clarâ Auctoris ſententiam.

CAPVT II.

In quo oſtenditur pluribus rationibus, quòd impoſſibile ſit quorumlibet ſubſtantiam eſſe de numero vniuerſaliter dictorum.

QVod autem impoſſibile ſit quorumlibet ſubſtantiam eſſe de numero vniuerſaliter dictorum, videtur multis rationibus. Primum quidem: quia id quod realiter eſt ſubſtantia ſinguli eſt propria ſinguli: & quæ realiter non eſt in alio, nec contingit alij: vniuerſale autem quod à quibuſdam dicitur eſſe ſubſtantia, eſt quod ſecundum actum commune eſt: hoc enim dicitur vniuerſale, quod pluribus ineſſe aptum natum eſt: & hoc eſſe commune & omnibus ſecundum actum ineſſe dicunt, qui vniuerſale ſubſtantiam dicunt eſſe omnium. Amplius ſi vniuerſale ſubſtantia eſt hoc modo quo ipſum commune omnium eſt, quæramus cuius eſt ſubſtantia: aut enim eſt ſubſtantia omnium, aut nullius: quia vna ratio eſt de omnibus illis quæ clauduntur intra ambitum ſuæ prædicationis: omnium autem non eſt poſſibile, quòd vnum & idem ſecundum rem ſit ſubſtantia communis, eò quod diuiſa & diſtincta ſunt ſecundum ſuas ſubſtantias omnia. Sed ſi dicatur, quòd eſt vnius ſolius, cum vna ratione ſe habeat ad alia, ſicut ad illud quod dicitur eſſe, oportet quod ipſum ſit etiam omnia alia: quorumcunque autem eſt vna ſubſtantia & vnum quid erat eſſe ſecundum eſſe, ea ſunt vnum: ergo omnia quæ vniuerſale circuit ambitu ſuæ prædicationis, ſunt vnum: & cum

Tex. c. 45.

& cum ponatur vniuerſale eſſe ſecundum id quod eſt in natura commune eſſe omnium, ſequitur ex hoc quod omnia ſint eſſentialiter vnum: ſic enim dixerunt, quòd vniuerſale ſecundum id quod eſt natura quædam & quidditas, eſt pars particularis. Si autem vniuerſale non vniuerſale niſi ratione commune diceretur, hoc eſſet verum: ſed ex hoc non ſequitur vniuerſale eſſe ſubſtantiam, ſed potius eſſe ſubſtantiale, ſicut diximus.

Tex. c. 46. Amplius ſubſtantia ſecundum id quod eſt, non dicitur de aliquo ſubiecto vt ſubiecto: ſubſtantia, inquam, quæ eſt realiter ſubſtantia entis: quia illa eſt propria: vniuerſale autem ſecundum eſſe vniuerſalis non ſecundum id quod eſt ſemper, dicitur de aliquo vt ſubiecto, ſicut conſtat ex præhabitis: ergo vniuerſale non eſt ſubſtantia ſecundum eſſe vniuerſalis: & hoc quidem eſt neceſſarium. Sed quæramus, an ſic quidem non contingat ineſſe vniuerſale eis quibus ineſt, ſicut animal dicitur ineſſe in homine & equo, ſicut quod ſit quædam quidditas ipſorum realis ſecundum id quod eſt vnum exiſtens in vtroque, vt non dicatur quid in vtroque, ſed potius dicatur quædam ratio ipſorum, ita videlicet quòd ſicut dixit Plato, quòd quid hominis & quid equi ſit diuerſum & ſingulare ſit vtrumque & corruptibile, ſed quædam forma eſt incorruptibilis communis vtrique, quæ non eſt quid ipſorum, ſed ſeparata: & illa eſt ratio ipſorum per quam accipitur ſcientia incorruptibilis de ipſis. Si autem ſic dicatur, nihil differt etiamſi omnium vnum vniuerſale ratio dicatur eſſe omnium eorum quæ ſunt in ſubſtantia: quia per illam communitatem non vnius erit ſubſtantia alicuius vnius, ſicut hoc vniuerſale, homo, ſubſtantia dicitur eſſe hominis iſtius in quo eſt: & tunc idem inconueniens iterum accidit quod prius: erit enim vniuerſale ſecundum eſſe animalis ſubſtantia, & illius ſubſtantia erit in quo eſt vt ſpecie ſiue forma ſubſtantia exiſtens vt proprium illi: & quod eſt proprium illi, non ineſt aliis: & ſic redit idem inconueniens quod prius: & hoc quidem ſequitur ex hoc quod vniuerſale vt ens aliquod ſecundum ſe exiſtens vnum de omnibus prædicari dicitur: quod non eſt verum: prædicatur enim vt eſſe ſubſtantiale, ſicut per antè dicta manifeſtum eſt: & tunc non eſt ſubſtantia, ſed eſt ſubſtantiale.

Tex. c. 47. Amplius autẽ impoſſibile & inconueniens eſt hoc quod eſt vniuerſale ſecundum eſſe vniuerſalis eſſe partem & formam eorum quæ ſunt, & ſubſtantiæ eſſe indiuiduæ deſignatæ, ſicut dicunt qui vniuerſale ſecundum eſſe vniuerſalitatis acceptum dicunt eſſe ſubſtantiam: impoſſibile enim & inconueniens eſt hæc deſignata indiuidua & ſubſtantiam quæ verè eſt prima ſubſtantia, eſſe vel componi ex non ſubſtantiis. Et iterum impoſſibile eſt, quòd ſit ex hoc quod eſt hoc aliquid: quia hoc eſt in ſe perfectum exiſtens, & non habet rationem eſſentialis partis componentis ſubſtantiam. Sed hoc quod eſt ſecundum vniuerſale eſſe vniuerſalitatis eſt quale, ſicut præoſtenſum eſt: & id ex quo eſt aliquid, eſt prius illo: ergo ſi particularis ſubſtantia quæ verè ſubſtantia eſt, ex vniuerſali componitur ſecundum id quod eſt, ſequitur quod ex quali componitur, & quod qualis ſit prius ipſa ſubſtantia: & hoc quidem eſt impoſſibile: qualis enim neque ratione, neque tempore, neque generatione prius eſt quam ſubſtantia: paſſiones enim impoſſibile eſt eſſe priores ſubſtantia: quia ſi eſſent priores, tunc eſſent ſeparabiles: & hoc non poteſt eſſe: quia in principio huius ſeptimi oſtenſum eſt, quòd per ſubſtantiam diffiniuntur, cum nihil ſint niſi eſſe quoddam ſubſtantiæ. Eſt autem hîc aduertendum, quòd in veritate differentia eſt qualitas eſſentialis & generis & ſpeciei conſtitutæ: & ideò quia eſſentialis eſt eſſentia ſecundum ſe accepta, & non ab eſſe derſuata, ſed potius per ſeipſam eſſe faciens prior eſt ipſa compoſita ſubſtantia quam conſtituit: ſed hoc modo accipitur in eſſe formæ & eſſe diuini cuiuſdam & optimi: quia ſic eſt radius diuini luminis, quod optimum eſt vniuſcuiuſque ſecundum analogiam qua poteſt pertingere ad ipſum. Accipitur autem aliquando vt deſignatio eſſe ſubſtantialis compoſiti: & tunc eſt conſequens totum illud cuius eſſe ſubſtantiale deſignans. Hoc igitur modo relatum ad eſſe vniuerſalitatis in omnibus eſt vniuerſale: & hoc modo qualitas eſt conſequens compoſitum, ſicut iam probatum eſt: & hoc modo acceptum eſt ab his qui vniuerſale in eſſe vniuerſalis ſubſtantiam eſſe ſingularium poſuerunt.

Amplius Socrati ſecundum iſtam opinionem inerit ſubſtantia: ſi enim vniuerſale vt ens prædicatur, ſicut illi dicunt, & non ſicut eſſe ſubſtantiale: tunc cum dicitur, Sortes eſt homo, homo qui eſt in prædicato, eſt in Sorte ſicut ſubſtantia, & ens per per ſe exiſtens: ergo ineſt ei ſicut aliquis homo: ergo Sortes eſt hoc quod eſt Sortes & aliquis homo: cum enim Sortes ſit ſingulare quoddam, & homo vt per ſe exiſtens prædicetur de ipſo, & non ſicut inhærens & eſſe, oportet quòd homo ſtet pro aliquo ſingulari & diſtincto homine: & cum Sortes ſic dicatur eſſe homo, quæratur: aut enim eſt homo qui eſt Sortes, aut eſt homo qui non eſt Sortes. Si autem eſt homo qui non eſt Sortes, tunc hæc propoſitio eſt falſa, Sortes eſt homo. Si autem eſt homo qui eſt Sortes, ergo homo qui eſt intelligibilis ſubſtantia ſolum, Sortes eſt: eſt autem Sortes etiam quidam homo ſenſibilis: ergo Sortes eſt homo ſenſibilis & homo intelligibilis: igitur Sortes eſt homo quidam, & homo quidam. Totaliter verò ſiue vniuerſaliter accidit ſi homo qui prædicatur de ſingulis, eſt ſubſtantia in ſubiecto exiſtens, vt ſubſtantia diſtincta, & non vt eſſe ſubſtantiale, & ſimiliter alia quæcunque ita dicuntur ſiue prædicantur, vt homo, quòd nihil talium prædicatorum quæ ſunt in ratione diffinitiua, eſt ſubſtantia inhærens, & quod nihil eorum eſt extra ea de quibus dicuntur, & quod eſſe eorum eſt in alio. Dico autem non eſſe extra ea de quibus dicuntur: quia ſequitur ex dictis, quòd non eſt quoddam ſeparatum exiſtens animal præter animalia aliqua & ſingularia. Et ſimiliter ſequitur, quòd nihil aliud de numero eorum quæ ſunt in rationibus diffinitiuis ſint extra ea de quibus dicuntur. Et ex hoc ſequuntur multa inconuenientia: quando enim inſunt eis, & vt ſubſtantiæ inſunt, & non vt eſſe ſubſtantiale, vt cum dico, quòd hic homo eſt homo: aut enim eſt

Tex. c. 48.

idem homo, aut diuerſus. Et ſi eſt diuerſus, tunc propoſitio eſt falſa. Si autem eſt idem & eſt in eo, tunc ſequitur, quòd idem eſt in ſeipſo: quod non capit intellectus. Speculantibus autem ſubtiliter ex his & huiuſmodi rationibus palam eſt, quod ſubſtantia rei non eſt aliquid de his quæ vniuerſaliter ſecundum eſſe vniuerſalitatis exiſtant, & quod nullum communiter prædicatorum ſignificat hoc aliquid, ſicut per ſe exiſtens, vt aſſerit Plato: ſed ſignificat eſſe ſubſtantiale, quod eſt qualis vel talis, ſicut per nomen prædicatum deſignatur. Sin autem non ſic dicatur, alia quoque multa impoſſibilia accidunt præter inducta: & inter alia impoſſibilia accidit tertium eſſe hominem: & tertio dato accidit eſſe infinitos: quoniam cum dico, Sortes eſt homo, prædicatur homo non vt eſſe, ſed vt homo per ſe exiſtens & ſubſtantia ens: & hoc eſt hoc aliquis homo, & ille eſt vniuerſalis, & non ſenſibilis: homo ergo eſt hoc ſenſibilis homo & intelligibilis homo: prædicatur autem homo de vtroque iſtorum, & per eandem rationem eſt etiam ille ſubſtantia per ſe exiſtens, & ille eſt tertius ab vtroque illorum: & de illis tribus prædicabitur quartus, & ſic in infinitum.

Tex c. 49 Amplius etiam ita manifeſtum eſt vniuerſale, ſecundum eſſe vniuerſalitatis ſubſtantiam per ſe exiſtentem non eſſe, nec aliquam partem huius ſubſtantiæ: impoſſibile eſt enim ſubſtantiam vnam compoſitam eſſe ex talibus ſubſtantiis duabus vel pluribus quæ inſunt, ſicut perfectiones, hoc eſt, ſicut exiſtentia diſtincta in ſeipſis perfecta: quæcunque ſic diſtincta ſunt ſua perfectione, & ſunt duo, nunquam ſunt vnum perfectione: quia vtrumque ſua forma diſtinctum eſt ab alio: ſed ſi alqua duo ſunt poteſtate, illa poſſunt vnum fieri vel eſſe actu, ſicut linea potentia eſt duo media & actu vnum: & ſic duplum actu ex duobus poteſtate dimidiis. Huius autem cauſa eſt: quia endelechia diuidit vt forma materiam terminans: ſic autem ſuis endelechiis ſeparatæ ſunt ſubſtantia ſenſibilis & vniuerſalis ſecundum eos qui vniuerſale ſubſtantiam eſſe dicunt: igitur ſi dicatur compoſita ex vtraque iſtarum ſubſtantia eſſe vnum aliquid, non erit compoſita ex his ſubſtantiis diſtinctis, quæ ſibiinuicem inſunt, ſicut dicit Plato: & hac conſideratione Democritus falſam poſitionem afferens, cauſam veram tamen ſuæ opinionis aſſignans dicit rectè, cum dicit impoſſibile eſſe, aut ex duobus actu perfectis exiſtentibus & ſeparatis vnum fieri, aut è conuerſo ex vno fieri duo perfecta & ſeparata quæ inferunt ei ſicut diſtinctum eſſe in ipſo habentia. Illi enim qui ſequuntur Democriti opinionem, faciunt omnium rerum eſſe ſubſtantiam dimenſiones indiuiſibiles ſiue atomos, & hos eſſe diſtinctos ſuis actibus: & ideò nihil verè dicunt vnum eſſe, ſed compoſitione, ordine, & figura atomorum dicunt res diſtingui, & non ſecundum veram quæ facit vnum diſtinctum: propter quod etiam negant eſſe generationem. Palam autem eſt, quia etiam in numero ſe habebit ſimiliter apud eos qui dicunt numerum eſſe exiſtentium ſubſtantiam. Si enim numerus eſt compoſitio vnitarum, ſicut dicitur à quibuſdam: in tali enim numero oportet alterum dicere, quod videlicet dualitas quam illi aliquarum rerum dicunt eſſe ſubſtantiam, aut non vnum quid, & ſic non eſt ſubſtantia vna vnius in dualitate vnitas exiſtens, non eſt endelechia diſtincta per ſe, ſed potius vna vnitas miſcetur alteri, vt ex vtraque fiat vnum, ſicut dicimus ex mixtis vnum fieri: & hoc illi non dicunt qui ponunt numeros eſſe ſubſtantias rerum, quin potius dicunt vnitates endelechia manere diſtinctas. Ex omnibus igitur inductis manifeſtum eſt vniuerſale ſecundum eſſe vniuerſalis ſubſtantiam diſtinctam & per ſe exiſtentem non eſſe.

CAPVT III.

De ſolutione dubitationis exortæ ex prædictis, ex qua ſolutione arguitur contra ponentes ideas.

HAbet tamen quod dictum eſt, quandam dubitationem, quæ etiam mouit Platonem ad huiuſmodi poſitionem. Si enim ſecundum iam inducta dicatur, quòd non poſſibile eſt aliquam ſubſtantiam eſſe ex vniuerſalibus, ſicut probatum eſt: eò quod vniuerſale eſt tale aliquid quod potius dicit eſſe ſubſtantiale quoddam, ſicut & qualitas dicit eſſe ſubſtantiæ: & ideò vniuerſale impoſſibile eſt ſignare hoc aliquid abſolutum ens, ſicut abſolutum ens eſt forma ſecundum quod eſt eſſentia, & abſolutum ens eſt materia ſecundum quod eſt eſſentia quædam, & ſicut abſolutum ens eſt compoſitum. Secundum dicta etiam non contingit aliquam endelechiam quæ ſubſtantia eſt, eſſe ex his quæ nec ſubſtantiæ ſunt. His omnibus ſic ſuppoſitis videtur ſequi ex dictis, quòd nulla particularis vel vniuerſalis ſubſtantia ſit compoſita: quia omnis talis compoſitio fit ex natura vniuerſalis communicabili, & natura particularis incommunicabili: igitur omnis ſubſtantia eſt incompoſita: quia etiam ſpecies componitur ex quid eſt quod eſt genus, & quo eſt quod eſt differentia: & vnum eſt incommunicabile & determinatum, & alterum incommunicabile & determinans. Dico autem incommunicabile per diuiſionem formalem, licet ſit communicabile per materiæ diuiſionem: igitur nec ratio diffinitiua erit alicuius ſubſtantiæ: quia omnis diffinitiua ratio eſt alicuius compoſiti. Hoc autem eſt contrarium ei quod videtur omnibus. Omnibus enim bene ſapientibus videtur, quod & à nobis dudum in hoc lib. dictum eſt, quod aut ſolius ſubſtantiæ eſt diffinitiuus terminus, ſi verè accipiatur &. primo dicta diffinitio: aut quod maximè ſit ſubſtantiæ, ſi communi nomine diffinitio dicta accipiatur. Per hæc autem quæ nunc dicta ſunt, ſequitur quòd nec ſubſtantiæ eſt diffinitio: igitur videtur, quod nullius penitus ſit diffinitio. Quæramus igitur, vtrum modo quodam erit per vniuerſalia diffinitio, & modo quodam non erit? Sicut enim in præmiſſis innuimus, ſi accipiatur vniuerſale ſecundum id quod eſt ſubſtantia, & diffinit & diffinitur: ſi autem accipiatur ſecundum eſſe vniuerſalis, quale eſt, non eſt diffiniens nec diffinitum. Hoc autem quod nunc in ſumma dictum eſt, in poſterioribus in octauo libro dicendis

Tex. c. 50.

dis erit magis manifeſtum.

Tex. c.51. Ex his autem eiſdem quæ dicta ſunt, manifeſtum quid euenit inconuenientium his qui ponunt ideas quæ ſeparata dicunt entia, & ſubſtantias rerum ſingularium : & dicunt, quòd ſpecies conſtituitur ſimul ex genere ſeparato ente, & differentiis ſeparatum eſſe habentibus. Secundum hæc enim dicta quærimus de animali illo quod eſt genus ſeparatum, & eſt in homine & in equo : aut enim homo & equus in illo animali idem & vnum numero ſunt, aut diuerſum numero in illo eſt homo ab equo. Non enim quærimus, vtrum in ipſo animali ſint homo & equus vnum ratione? Palam namque eſt, quia in ipſo ſunt vnum ratione : cum & nomen vnum ſit, & ratio ſubſtantiæ eſt eadem : dicens enim animalis rationem in vtroque, eandem dicit rationem. Si igitur homo qui eſt vniuerſale, eſt aliquis homo ſecundum ſe ſeparatum eſſe habens, tunc neceſſe eſt, quòd etiam ea ex quibus componitur ille homo, ſint etiam ſeparata ſecundum ſe : & ſic hoc aliquid ſignificatum : quia omne quod habet eſſe actu & ſeparatum & diſtinctum, eſt hoc aliquid : hæc igitur ſunt ſeparata, & ſunt de numero ſubſtantiarum ſecundum ſe exiſtentium. Igitur animal genus ſecundum ſe exiſtit ſicut & homo, & ſic animal non eſt ſubſtantia hominis : quia id quod eſt ſubſtantia alterius, non ſeparatum ſecundum ſe exiſtit, ſicut in antè habitis probatum eſt. Adhuc autem ſecundum ſe hoc animal quod eſt in equo, aut idem equo & animali ſenſibili quod eſt equus, aut diuerſum. Et ſi eſt diuerſum, tunc propoſitio eſt falſa, cum dicitur, hoc animal quod eſt equus, eſt animal. Si autem eſt idem, tunc animal ſeparatum eſt in non ſeparato ſenſibili, ſicut ſi tu idem in teipſo ſis.

4. phyſ. tex. c. 24. Oſtendimus autem in quarto phyſicorum, quòd intellectus non admittit aliquid eſſe in ſeipſo. Adhuc autem quæramus, quomodo erit vnum in his quæ actu & ſeparatim ſunt exiſtentia? Hoc enim nuper ex ratione Democriti oſtendimus impoſſibile eſſe. Adhuc quæramus, quare illud animal quod eſt genus & ſeparatum exiſtit, non exiſtit per ſeipſum, ſed ponitur eſſe in animali ſenſibili & ſubſtantia eius exiſtere? Omne enim quod per ſeipſum ſeparatum habet eſſe, illud exiſtit per ſeipſum, non indigens alio ad exiſtendum.

Tex. c. 52. Demum iterum obiicitur contra poſitionem iſtam : conſtat enim, quòd vnum genus quod eſt pedale animal, conſtituat oppoſitas ſpecies participatione bipedis & multipedis : & ex hoc ſequitur impoſſibile, ſi differentiæ illæ ſint ſeparatæ, oportet quod ſint actu : non autem ſunt niſi in genere vno : ergo vnum genus actu ſimul habebit oppoſitas differentias actu exiſtentes : ergo contraria ſimul actu inerunt eidem vni & eidem enti, quod diſtinctum habet eſſe & ſeparatum. Si autem contradicat aliquis obiectis iſtis, & dicat, quòd genus quidem eſt res per ſe exiſtens, & ſubſtantia non eſſe ſubſtantiale, ſicut diximus : ſed non habet diſtinctum eſſe à rebus, quarum eſt ſubſtantia, ſed eſt in eiſdem. Tunc quæramus, quis modus eſt per quem eſt ſubſtantia, quando dicit aliquis animal bipes, aut animal habens pedes, ſecundum quem modum videlicet coniungitur animal bipedi ad conſtituendum ſpeciem, ſicut res coniungitur rei & ens enti, ex quo non eſt eſſe, ſed ens per ſe, ſicut iſta poſitio dicit? Forſan enim dicit aliquis, quòd componitur ſicut pars parti, aut copulatur ſicut pars continui copulatur cõtinuo, aut quod fortè miſcetur ſicut miſcibilia quæ alterantur ad vnum mixtionis medium. Sed omnia hæc inconuenientia ſunt : quia in his omnibus eſt communitas rei & entis ſecundum ſe : in vniuerſalibus autem eſſe commune non conſideratur, ſed ratione : in compoſitis enim ex forma & materia vel ex membris diuerſis quodlibet componentium eſt res quædam, & non eſſe rei quoddam : & ſimiliter eſt in copulatis in continuo, & ſimiliter eſt de mixtis in mixtione : omnia autem hæc inconuenientia ſunt de vniuerſali dicta : quia omnibus dictis tribus modis diuerſum ſecundum eſſe compoſitum & copulatum vel commixtum eſt in vnoquoque compoſitorum & copulatorum & mixtorum, & non eſt vnum in quolibet : iſti autem qui ſeparata dicunt vniuerſalia, dicunt vnum eſſe in vnoquoque ſui ambitus particulari. Si autem ſic componitur vel copulatur vel miſcetur, ſed infinita ſunt copulata compoſita & mixta, quorum dicitur animal eſſe ſubſtantia : non enim poteſt dici, quòd homo ſit animal ſecundum accidens : igitur oportet, quòd animal multiplicetur in illa & in omnes partes compoſitorum copulatorum & mixtorum : igitur animal quod eſt ſubſtantia talium, eſt multiplicatum in infinitum in hoc & partes eorum : ergo non eſt res vna communis animalibus : & ſi res eſt diuerſa, ratio rei diuerſa eſt : ergo animal non eſt vniuocum ad illa, & ſic non eſt genus.

Documentum. Hæc autem ratio Ariſtotelis valde eſt aduertenda : quoniam in compoſitis & copulatis & mixtis nulla eſt forma, quæ ſecundum eſſe non ſequatur naturam mixti : & ideò dicimus, quòd non eſt animal & equus ſimul, neque infans & iuuenis ſimul, neque iuuenis & ſenex ſimul ſiue vir, & etiam ſecundum prudentiam dictus intellectus hoc modo non videtur æqualiter ineſſe omnibus hominibus, ſed potius in ſedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudens : & cum in vnoquoque fieri ſint infinita facta, videtur quod quælibet forma huiuſmodi ſit infinita quodammodo potentia ad actum procedente, nec ſit eadem in vna hora quæ eſt in alia, ſicut non eſt eadem ſanitas in manè & in veſperè : & ſi aliqua forma eſt quæ huius nullam recipit alterationem per accidens, videbitur illa ſeparata eſſe & non vna eſſe omnium : intellectus autem immixtus & ſeparatus videtur taliter eſſe ſeparatus : & ideò idem eſſe omni. Hæc autem & huiuſmodi in lib. tertio de anima ſufficienter ſatis determinata ſunt : tamen à ſimili huius dixit Plato ideas eſſe ſeparatas, & formas quæ ſunt in indiuiduis, dixit imagines eſſe idearum : ſicut enim vnus dicitur intellectus per ſuum lumen agens ambiens omnes intellectus continuo & tempore coniunctos, ita dixit ideam vnam vt radium quendam agentis intellectus in ipſo intellectu exiſtentem ambientem omnes formas ſenſibiles eorum quorum eſt vna communitas. Et fortè non omninò dicit falſum : ſed de hoc pertractare eſt alterius philoſophiæ

Vide pro hoc 7. phy. tex c. 20.

nunc enim non ſuſcipimus explicare niſi dicta & opiniones Peripateticorum : & ideò adhuc reuertentes ad propoſitum obiiciemus cótra eos qui dicebant vniuerſalia eſſe quædam ſeparata: dicimus igitur, quòd ſecundum hoc idem animal ſeparatum multa erit : eò quod vnum & idem ſeparatum animal erit ſubſtantia in vnoquoque animali ſenſibili: & hoc quidem ſequitur ex hoc quod ſenſibile animal non dicitur animal vniuerſale, ſecundum aliud aliquid accidentale, cum dicitur hoc animal niſi ſecundum ipſam ſeparati animalis ſubſtantiam : ſin autem ſic non dicatur, ſed quod ſecundum aliud dicitur animal, tunc ſequitur, quòd homo ſenſibilis erit ex illo animali ſecundum quod dicitur animal: & tunc illud idem ſecundum quod dicitur animal, erit genus ipſius, cum dicitur, homo eſt animal, & ſeparatum non erit genus ipſius. Amplius autem ſecundum eos qui ponunt ideas eſſe omnia ex quibus eſt homo formaliter, & ſecundum diffinitionem ſunt ideæ : eſt autem ſubſtantia hominis id ex quo eſt ſecundum ſubſtantiam : igitur idea ex qua eſt homo, non eſt aliud,& aliud ſubſtantia hominis, ſed idem : eſſet enim impoſſibile dicere,quòd homo ſubſtantialiter eſſet ex idea, & quod tamen cum illo aliud eſſet ſecundum ſubſtantiam homo quam idea: ex hoc autem ſequitur, quòd idem ideale animal ſit vnumquodque animal per ſubſtantiam : & ſic omne animal in animalibus ſenſibilibus exiſtens eſt idem animal per ſubſtantiam : & ea ſunt vnum numero, quæ ſunt eadem per ſubſtantiam : igitur omnia animalia ſunt vnum numero animal. Almpius quæramus ab iſtis, ex quibus ſeparatis illa ſunt ſenſibilia, & quomodo ſunt illa animalia ex per ſe animali ſeparato, aut quomodo poteſt intelligi, quòd poſſibile ſit eſſe animal quod idem eſt quod ſubſtantia iſtius ſenſibilis animalis, & tamen ſit ſeparatum præter animal hoc ſenſibile? Amplius quæramus, quomodo ea ſint ſeparata, & tamen ſint in ſenſibilibus : hæc enim omnia ſunt, ad quorum poſitionem ſequuntur multò abſurdiora dictis : ſi autem impoſſibile eſt ſic ſe habere propter inconuenientia quæ ſequuntur, palam eſt, quia non eſt idea iſtorum ſenſibilium ſeparata ab eis, ſicut quidam dicunt. Oportet igitur, quòd vniuerſale eſſe vniuerſalis ſit diſpoſitio particularis, & ſit ſubſtantialis particularium ſimilitudo: & ideò non eſt ſubſtantia eorum : ſicut enim iam ſæpius diximus, natura ipſa quæ forma eſt vt natura conſiderata, multiplicabilis eſt in multa, & tunc multa eſt & diuiſa & ſingularia : quia tamen eſt eſſentialis ſimilitudo intellectus, agit eam ex multis ad vnum : quia vnum eſt quod abſtrahitur ab omnibus : & hæc communitatis vnitas procedit à ſingularitate ſua in materia, inquantum eſt cauſa ſimilitudinis eſſentialis:& hoc modo vniuerſale in intellectu eſt,& poſterius,& non cauſa rei particularis, ſed cauſatur ab ipſo per intellectum abſtrahentem : & ſic patet, quòd eſt eſſe quoddam, ſicut diſpoſitio eſt eſſe eius quod diſponitur per ipſam. Si quis igitur ponat ipſum ens quoddam in ſe conſiſtens & cauſam rei particularis, tunc obuiabunt omnia inconuenientia inducta: & hoc modo dixerunt exiſtens per ſe eſſe illi qui poſuerunt ideas, ſicut manifeſtum eſt ex omnibus inductis.

CAPVT IV.

Quod ideæ ſenſibilium ſunt ſingularia, de quibus nec eſt diffinitio, neque demonſtratio: ex quo ſequitur, quòd non vniuerſalia ſunt.

QVoniam autem ſicut in antè habitis eſt expoſitum, eſt diuerſa ſubſtantia id quod vocamus integrum, & id quod vocatur ratio ſiue vniuerſale quod diffinitur : oportet igitur iterum ex hoc conſiderare vtrum ſeparatorum ſit diffinitio vel demonſtratio : ſi enim non eſt diffinitio ipſorum vel demonſtratio, conſequitur quod non ſint vniuerſalia, ſed particularia per modum integrorum. Dico autem, quòd hoc quod ſic eſt ſubſtantia, ſicut integrum eſt cum materia concepta ratio ſiue forma, ſicut diximus in antè habitis. Alia verò ſubſtantia eſt, quæ eſt ſecundum formam, & vniuerſale eſt tota ratio, cuius nulla pars eſt materia. Quæ cum ita dicta ſint,conſtat quòd harum ſubſtantiarum quæ ſunt, ſicut integra eſt per ſe corruptio, eò quod etiam generatio eſt huius rationis, ſiue formæ dantis rationem, quæ eſt concepta cum materia : illius autem rationis quæ eſt tota ratio, non eſt ſic generatio, vt etiam corrumpatur ſecundum ſe : & hoc patet: quia in artificialibus quæ imitantur naturalia, non fit domus vniuerſalis ſecundum ſe accepta præter particulares domos : ſed fit hæc domus, & ab hoc artifice. Verum illa quæ ſunt tota ratio, ſine generatione ſunt & non ſunt : quia non per ſe fiunt, vel deſtruuntur, ſed potius ſecundum eſſentiam ingenerabilia ſunt & incorruptibilia : ſecundum eſſe autem quod habent in integris, generantur & corrumpuntur illis generatis & corruptis : oſtenſum eſt enim in antè habitis, quia nullus talia generat vel facit per ſe : propter quod ſubſtantiarum ſenſibilium & ſingularium, nec diffinitio eſt vera, neque demonſtratio : quia omnia ſenſibilia habent materiam, cuius hæc eſt natura, quod per eam contingit ea aliquando eſſe, & aliquando non eſſe. Dico autem ſenſibilia quæ qualitatibus tactus ſunt determinata : & ſicut in primo cæli & mundi oſtendimus, quod potentiam habet ad non eſſe, non eſt potens eſſe ſemper : & ideò omnia ſingularia ſenſibilium ſunt corruptibilia. Si ergo ſicut in analyticis poſterioribus oſtenſum eſt, demonſtratio eſt neceſſariorum quæ ſemper ſunt, diffinitio ſcientialis quæ eſt demonſtrationis principium, eſt etiam neceſſariorum ſemper exiſtentium : & hæc non contingit eſſe & non eſſe, ſicut nec ipſa ſcientia quæ effectus eſt demonſtrationis, quandoque ſcientia eſt, quandoque ignorantia : ſed potius ſic contingentibus eſt opinio, quæ eſt tremens vnius partis contradictionis habitus, propter formidinem alterius. Ita ergo contingentis non contingit eſſe demonſtrationem, nec diffinitionem : ſed potius opinio eſt de ipſo. Palam igitur, quòd nunquam erit talium ſingularium ſenſibilium

Tex. c. 53.

Primo cœli tex. c. 124. & infra.

ſenſibilium diffinitio, nec demonſtratio: corrup a enim ſcientiam habentibus veram non ſunt manifeſta, quando habentur à ſenſu ſaluatis veris eorum rationibus vniuerſalibus in anima: quia non propter hoc quod in ſenſu accipitur, eſt ſcientia ipſorum, ſed per hoc quod in anima eſt vniuerſale eorundem: igitur ſubſtantiarum ſenſibilium non erit demonſtratio, neque diffinitio vera, quæ eſt per partes qualitatiuas, ſicut diximus: quapropter quando quis diffinit, oportet illum ad tantum ſtudentem eſſe, vt ſi diffinit ſingulare, vt non ignoret vniuerſale, quod ſemper & incorruptibiliter eſt actu: & hoc eſt vniuerſale, quod totum eſt ratio: ſi enim hoc ignorat, contingit diffinire. Igitur nec ideam aliquam eſt diffinire: eſt enim idea de numero ſingularium, ex quo ſeparata eſſe ſecundum ſe ponitur, vt dicunt ponentes ideas: iam enim antè diximus, quòd vniuerſalia ſenſibilium non poſſunt eſſe ſine intellectu ſenſibilis materiæ: ſingularia igitur ſenſibilium omnia ſunt corruptibilia: & ex hoc ſequitur ideas eſſe ſenſibiles & corruptibiles, ex quo ſingularia quædam eſſe dicuntur: & ſic illa opinio deſtruit ſeipſam per hoc quod ſeparatè ponitur ideas ſenſibilium.

Tex. c. 54. Hoc etiam alio modo eſt neceſſarium: iam enim ſuperius diximus nomen vniuerſalis non eſſe particularis niſi æquiuoce: ratio em autem omnem diffinitiuam neceſſe eſt eſſe ex nominibus ipſam naturam vniuerſalis ſecundum ſeipſam nominantibus: vnde ſi aliquis ſic nomen non ſciat, diffinitum erit ignorum: quia non diffinietur per ea quæ per ſe & ſecundum ipſum conueniunt ei, ſed dicto modo poſita nomina ſunt communia omnibus ſui ambitus: igitur iſta nomina non erunt ſingulariter exiſtentis vnius, ſed & aliorum eiuſdem communitatis exiſtentium: & hoc eſt ſi quis te diffiniat, non diffiniet te per nomen proprium quod ab indiuiduatione imponitur: eò quod hoc non dicit id quod verè eſt ſubſtantia qua tu es id quod es: ſed diffiniet te per communia tibi inhærentia, ſicut ſi dicat, quòd tu es animal greſſibile: & ponamus hoc eſſe diffinitionem, in qua animal eſt genus, & greſſibile eſt differentia: aut dicat, quòd tu es animal album, vel aliquid huiuſmodi, quod non per ſe diſtinctum ſit ens, ſed quod in alio ſit & eſſe dicat: patet igitur, quòd ſeparata ſingularia quæ ſunt vt entia non in alio exiſtentia, non ſunt nomina per quæ fiat diffinitio aliqua. Si quis autem ad hoc reſpondere volens, dicat nihil prohibere, quin ea quæ ſeparatim exiſtentia ſunt, communia multis ſimul cum hoc huic ſoli ineſſe, & ſic eſſe ſubſtantiam eius: & ita dicat, quòd ideæ in eo quod ſunt ſeparatæ, ſunt communes: in eo autem quod in iſtis ſunt, ſubſtantiæ ſunt ſingulorum. Contra hoc primum dicendum, quòd ſimiliter ſicut iſta conueniunt ſpeciei, ita conueniunt ambobus illis quæ conſtituunt ſpeciem, hoc eſt, generi & differentiæ: ſicut ſi dicamus, quòd ſi homo communis eſt ſeparatus actu exiſtens, ita erunt iſta duo, animal & bipes, ſeparata actu exiſtentia, & etiam eſſe ipſa in ſempiternis quæ eſſe dicuntur: & ſecundum hoc neceſſarium eſt, quòd ipſa per ſe exiſtentia ſint priora, & quod ſint ſicut partes compoſiti quæ ſunt priores compoſito, ſed quod ſint ſeparabilia & ſeparata ſi homo ponitur eſſe ſeparatus. Aut enim nihil eſt communium ſeparatum, aut neceſſe eſt, quòd ambo iſta ſeparentur. Si autem nihil eſt communium ſeparatum, ſed ſemper habet eſſe in alio: tunc ſequitur, quòd genus non erit in eſſe aliquo præter ſpecies: & hoc eſt falſum: quia intellectus generis non pendet ex ſpecie: intellectus autem eſt ſeparati ſecundum eos qui formas ponunt eſſe ſeparatas. Si verò genus eſt ſeparatum præter ſpecies, tunc eadem ratione differentia erit ſeparatim exiſtens: quia ipſa magis ſubſtantia eſt. Hoc igitur eſt primum quod ſequitur ex illa poſitione: & ſecundum hoc differentia eſt per ſe, non in genere intellecta: & cum magis ſubſtantia ſit, erit prior genere: quæ omnia abſurda ſunt. Deinde ſequitur etiam ex dictis: eò quod iſta ponuntur eſſe priora ſpecie, & ſecundum hoc in ſeipſis ſaluari: quod non contrario auferuntur: non enim ſequitur ſecundum hoc, ſi genus non eſt, differentia non eſt: nec ſequitur, quòd ſi nulla differentiarum eſt, genus non eſſe: quia ponuntur illa diuiſim habere eſſe adinuicem. Sequitur etiam iſta non declarare ſeinuicem: quia ſecundum hæc differentia non diſtinguit genus, nec determinat ipſum: quia ſecundum hæc rationabilitas nihil eſt animalitatis, cum dicitur animal rationale.

Amplius ſi ſecundum dicta ex ſpeciebus com- Tex. c. 55.
poſitis fiunt ideæ, per reſolutionem compoſiti in componentia: ex quo enim ſeparata ſimplicia magis ſunt & verius ſunt quam compoſita ſecundum inductam opinionem: tunc etiam in ſeparatis magis & verius ſunt ea quæ ſunt incompoſita & ſimplicia iſtis, ex quibus ſunt per reſolutionem: & hæc ſunt compoſita. Amplius etiam illa ſimplicia ex quibus compoſita eſt ſpeciei idea, ſicut genus & differentia, ſeparata egebunt etiam prædicari in multis, cum ſint vniuerſalia, ſicut animal, & bipes: quia ſi daretur, quòd non prædicantur in multis, non cognoſceretur quòd eſſent vniuerſalia. Si autem in multis prædicantur, cum ſeparata ſunt abinuicem, prædicabitur animal in multis: cum ſit tamen ſingulare ſeparatum ens, ea de quibus prædicatur, erunt animalia, nulla differentia vel ſpecie animalis diſtincta: & idem ſequitur de differentia: idea enim eſt quædam ſeparata idea, quam impoſſibile eſt prædicari. Et ideò nec de multis prædicatur, nec de vno: cum non dicat alicuius eſſe, ſed ens diſtinctum ſecundum ſeipſum: & hoc non videtur eſſe conſonum veritati: quia omnis idea participabilis eſſe à ſubiecto aliquo ponitur. Et ideo ex iſta opinione oppoſita & ſeipſa deſtruentia ſequuntur.

CAPVT V.

De cauſis erroris ponentium ideas, &c.

IGitur quemadmodum paulò antè diximus, Tex. c. 55.
ponens hanc poſitionem obliuiſcitur, non attendens quod in ſempiternis ſingulariter exiſtentibus impoſſibile eſt diffinire: quia ſingulare non diffinit, nec diffinitur, ſiue ſit ſempiternum, ſiue non. Talia autem ſunt quæcunque

ſunt ſecundum ſuas ſpecies vnica in vnico indiuiduo exiſtentia, vt ſol & luna, quæ ſi diffiniuntur, non diffiniuntur vt indiuidua, ſed vt vniuerſalia, eò quod multa ſunt vniuerſalia, vnicum vel nullum indiuiduum ſub ſe habentia, ſicut diximus in quinto huius ſapientiæ libro: iſti enim non ſolum peccant diffiniendo in hoc quod talia ponunt in diffinitione, quibus ablatis non propter hoc aufertur diffinitum, ſed etiam peccant in hoc quod diffiniunt per ſingularia, quæ vniuerſalia eſſe non poſſunt: quia ſi forma ſimplex ſit ſingularis, iſta nunquam poteſt eſſe vniuerſalis: & hoc modo dicunt de ideis, quòd quælibet eſt ſingularis ſeparata: putabant enim communionem non fieri niſi per actum naturæ, quo ſimile propagatur à ſimili per generationem quandam: & ideò in multis talibus inuenitur forma vna: ſed in his quæ non generantur, dicebant eſſe ſingularitatem ſolam, non attendentes, quòd omnis forma de ſe communicabilis eſt: & quod etiam nomen indiuidui à formis communicabilibus imponitur, ſed principium indiuiduationis in ipſo eſt materia. Sicut igitur diximus, dupliciter peccabant diffiniendo: quia videlicet in diffinitione ponebant ea quibus ablatis non aufertur diffinitum: & quia per ſingularia diffiniebant: vnde ſolem ſicut ſingulare quoddam diffinientes, dixerunt, ſol eſt aſtrum perigeon, aut morephes, hoc eſt, per inferius terræ vadens, aut latens nocte: & hæc diffinitio nulla eſt: quia ſiue ſol ſtet ſub terra latens, ſiue appareat, non minus eſt ſol, id quod eſt per ſubſtantiam ſuam & formam: & abſurdum eſt, ſi diceretur non eſſe quando latet, & quod omni die creetur ſol nouus: quia ſol dicit ſubſtantiam quandam, vt diximus, quæ non aufertur ex hoc quod latet vel apparet. Iſta igitur vna fuit eis cauſa erroris. Amplius quæcunque ſecundum poteſtatem ſuæ formæ contingunt eſſe in pluribus, illa non ſunt ſingularia ſolum. Si enim ponamus ſolem alium eſſe diuerſum ab iſto, talis erit ſecundum formam, qualis eſt iſte: palam igitur, quia ille etiam ſol erit: & ſic ſol de iſtis prædicabitur vniuocè: igitur quantum ad poteſtatem formæ ſolis de ſole eſt communis ratio. Hæc igitur, ſicut dicimus, eſt ſecunda cauſa erroris: quia ſecundum iſtos ſol eſt de ſingularibus, ſicut Elion, aut Socrates: quoniam ſi non ſunt ideæ ſingulares, tunc quæramus ab eis, quare nullus tantum aufert ideæ, quòd neque habeat naturam quandam communem diffinibilem? Si enim hoc fieret ab aliquo ipſorum, perfectò manifeſtum fieret ei, quòd hoc eſt verum quod nunc à nobis dictum eſt, quod videlicet ſingulare vt ſingulare non eſt diffinibile.

Tex. c. 56. Adhuc autem alia cauſa fuit eis erroris: quia non diſcernere ſciuerunt inter ea quæ concepta ſunt cum materia, & non intelliguntur ſine ea, & inter ea quæ cum materia concepta non ſunt: manifeſtum eſt enim, quòd ſubſtantiarum quæ æſtimantur eſſe ſeparatæ, plurimæ ſunt poteſtate, & educuntur de materia conceptæ cum ipſa: nec diffiniuntur ſine intellectu materiæ, ſicut eſt animal, & ipſæ animalium partes, quarum nulla habet rationem ſeparatam: ſed potius ſeparatæ ab eis, quorum ſunt partes & nomen amittunt & rationem, niſi dicantur æquiuocè: & quando ſeparantur, non remanet niſi materia, in quam reſoluuntur, quæ eſt ſicut terra & ignis & aër: nihil enim iſtorum eſt vnum in ſe diſtinctum & ſeparatum, ſed vt coaceruatio ſunt, ſiue compoſita cum ſuis totis integris: & ideò nec nomen habent in generatione, nec eſſe ſeparatum aliquod quod in potentia exiſtentia antequam manifeſtantur educta ad actum, & fiat per generationem aliquid ex eis vnum per formam cum materia conceptam, & non eſſe ſeparatum habentem. Maximè autem fit cauſa erroris, ſi quis ſuſcipiat per conſiderationem partes quorundam animatorum, & ea quæ ſunt animæ & talium animatorum partium, & quod conſideret, quòd ambæ partes diuiſæ propinquæ fiant entes & poteſtate endelechia ſiue actu: & hoc eſt ſicut in ſcientia animalium determinauimus, quòd ea quæ ſunt ſimilium partium, & viſcoſi humoris, quando ſunt viuum actu & moriuum poteſtate ſunt duo: & fiunt actu duo, quando diuiduntur: & tunc vtraque pars viuit & mouetur. Et putabant iſti, quòd non viuerent partes anima coniuncta corpori, cum corpore inciſo deſtruatur talis anima, ſed quod viuerent & mouerentur anima ſeparata, quæ eſt numerus ſeipſum mouens: quia dicebant, quòd partes diuiſæ ab aliquo habent principia ſui motus: & hoc eſt maximè in animalibus curuis, ſiue rugoſis: hac enim de cauſa quædam animalia diuiſa viuunt: horum autem cauſa à nobis in ſcientia animalium ſufficienter determinata eſt: attamen quantum ad præſentem ſufficit intentionem, eſt, quod hæc omnia quod poteſtate ſunt diuiſa, quando etiam ipſum animal eſt vnum natura & continuitate ſecundum actum: & ideò ſeparata anima non eſt eis cauſa vitæ & motus quando diuiduntur. In copulatione tamen quando colliguntur partes diuiſæ, non conualeſcunt: quia talis diuiſio eſt eis læſio organorum, in quibus ſunt opera vitæ, quæ ſunt cibum accipere, & digerere, & huiuſmodi: & cum in omni animali motus & ſenſus fluat ex vno, & referatur ad vnum, talis ordo ad vnum læditur in diuiſione. Has igitur ſui erroris cauſas acceperunt.

CAPVT VI.

Quod ens & vnum & principium & cauſa & elementum non ſunt ſubſtantiæ exiſtentium.

QVoniam verò vnum dicitur eſſe ens, & ſubſtantia vnius vna eſt eorum, quorum ſubſtantia formalis eſt vna numero, quæ cum concepta materia conſtituit ens, ſicut patet ex prædictis, palam eſt, quia nec vnum nec ens vniuerſaliſſima prima contingit eſſe ſubſtantiam conſtitutarum rerum in eſſe: ſicut etiam hoc ipſo quod dico elementum principium & vniuerſalia ſunt ſubſtantiæ rerum. Et huius ſignum eſt: quia reddito nomine communi de principio ſubſtantiæ exiſtentium quærimus adhuc, quod ſit principium rerum determina- Tex. c. 57.

tum,

tum, vt transferamus ad notius determinatum & particulatum : & hoc habentes quieſcimus ſcientes hoc eſſe principium : tamen eorum quæ ſunt ſubſtantiæ propriè deſignatæ magis eſt principium ens & vnum, quæ indiſtincta ſunt ab ipſis formis earum, quam principium & cauſa & elementum, quæ dicunt quaſdam conditiones conſequentes vel accidentales eis : & cum ens & vnum vniuerſalia non ſint ſenſibilium principia, multò minus eorum ſunt principia principium, & cauſa & elementum : nihil enim communium ſecundum eſſe communis eſt ſubſtantia ſenſibilium : & hæc cauſa eſt : quia ſubſtantia nulli ineſt niſi ſibiipſi : hoc ad nihil dicitur niſi ad ſe abſolute : & ineſt habenti eam compoſito. Dico autem ſubſtantiam eam, quæ eſt cauſa eſſe quæ eſt forma. Amplius cum vnum multipliciter dicatur, non poteſt eſſe, quòd ſimul ſecundum multiplicitatem illam totam ſit in vno, cuius dicitur eſſe ſubſtantia. Conſtat autem, quòd vnum commune multipliciter dictum eſt commune : igitur ſubſtantiæ non eſt : propter quod manifeſtum eſt ex dictis, quòd nullum vniuerſale ſeparatum exiſtit præter ſingularia ſecundum eſſe ſingularium prædicatum de eis.

CAPVT VII.

In quo rectè & in quo non rectè dixerunt ponentes formas.

Ter. c. 58. ILli tamen qui ponunt ſpecies eſſe ſeparatas, vno quidem modo dicunt rectè, & alio modo dicunt non rectè. In hoc enim dicunt rectè, quod quando conſenſerunt, quòd ſunt ſubſtantiæ per ſe exiſtentes, quod ſeparauerunt eas : quia tales ſubſtantiæ habent eſſe ſeparatum. Sed in hoc non recte dicunt, quòd dixerunt vnam ſeparatam numero ſubſtantiam per eſſentiam in multis eſſe ſpecie : non enim poteſt vnum numero eſſe per eſſentiam in multis numero. Cauſam verò huius poſitionis acceperunt : quia propter ignorantiam ſuam non habent reddere quæ ſunt incorruptibiles ſubſtantiæ & formæ quæ ſunt præter ſingulares & ſenſibiles : hac enim de cauſa ideas dicunt eſſe eaſdem ſpecie cum corruptibilibus : quia, ſicut dicunt, iſtas corruptibiles ſcimus, quando per ſe hominem ſeparatum & per ſe equum ſeparatum addimus ſenſibilibus ſecundum idem verbum ſiue nomen & rationem, ſicut exemplar & imago ſunt eiuſdem nominis & rationis : & ſcitur imago per tropicum eius, qui eſt exemplar. Huius autem dicunt eſſe ſignum : quia quamuis ſenſu viſus non percipimus aſtra, tamen exiſtimo nullum dubitare, quòd non propter hoc minus exiſtunt aſtra eiuſdem ſubſtantiæ, per quas nunc iocundamur in pulchritudine cæli contemplata. A ſimili ergo quamuis nunc non haberemus iſta quæ ſunt ſenſibilia, tamen forſan eſſet neceſſarium eſſe iſta ſecundum incorruptibilem ſubſtantiam qua ſciuntur & ſunt apud intellectum. Sed ratione eadem contra eos poſſumus vti. Si enim illa ſenſibilia non habent eſſe per intelligibilia ſeparata quibus ſciuntur, quæ quidem non ſeparata ſunt niſi in intellectu : & cum in intellectu non ſint, ſeparata non ſunt : & cum ſeparata non ſunt, tunc ſimpliciter non ſunt, ſicut iſti dicunt, à primo arguendo ſequitur ad vltimum, quod ſi intellecta non ſunt, quod ſimpliciter non ſunt : & ſic entia non ſunt in naturis ſuis & principiis, ſed potius ab intellectu eſſe accipiunt. Sed contra hoc eſt, quod ſi ſubſtantia rei per quam res eſt id quod eſt, ab intellectu eſt, tunc multò magis ſenſibile non eſt niſi quando in ſenſu eſt : & hoc abſurdum eſt : quia aſtra ſunt quamuis non videantur, & ſimiliter ſenſibilia alia quamuis non ſentiantur. Hanc enim opinionem ſuprà in tertio huius ſapientiæ libro deſtruximus, & oſtendimus ens non relatiuè dici ad intellectum vel ſenſum, ſed potius è conuerſo : iſti tamen maximè innitebantur iſti rationi quam paulo ante diximus, quod videlicet ſimile fit à ſimili : & propter hoc primum ſimile oportet eſſe primum generans non generatum : & quia eſt non generatum, eſt etiam incorruptum, & ſic eſt ſempiternum : vnde dixerunt illas eſſe veras formas : ſenſibilia autem dixerunt non habere formas, ſed formarum imagines.

Ponentes ideas in hoc non rectè dixerunt, quod vnam numero ſubſtantiam poſuerunt per eſſentiam in multis eſſe ſpecie.

Ex omnibus igitur inductis manifeſtum eſt, quòd nihil vniuerſalium ſecundum eſſe vniuerſalis eſt ſubſtantia, & quod non eſt aliqua ſubſtantia ex non ſubſtantiis, & ideo non eſt ex vniuerſalibus. Plato autē & quidam Pythagoricorū, quia vniuerſalia dicebant eſſe principia & ſubſtantiarum ſingularium & ſcientię, dicebant illa ſemper eſſe in intellectu agente & poſſibili : & ideo diſcere ſecundum ipſos non eſt niſi immemores recordari. Cum autem hoc oſtenſum ſit vniuerſalia non eſſe ſubſtantiam, ſed eſſe ſubſtantiale abſtractum à rebus, ſequitur intelligibilia ſemper fieri in anima : & ſic poſſibilis intellectus ſit in effectu : & hoc eſt non recordari immemores, ſed de nouo ſcientiam accipere. Qualiter autem intellectus agens ſemper agat & intelligat, alibi à nobis determinatum eſt.

CAPVT VIII.

De intellectu quidditatis & ſubſtantiæ vera determinatione per quæſtionem quare, ſiue propter quid.

OMnibus autem iſtis opinionibus improbatis faciemus aliud iſtius inquiſitionis principium, & ſecundum veritatem Peripateticæ opinionis dicemus & quid & quale quid oportet dicere ſubſtantiam quæ eſt quidditas, quam ſuperius eſſe ſubſtantiam diximus ſenſibilium & ſingularium : forſan enim ex quidditatibus ſenſibilium ſubſtantiarum palam erit etiam de illa ſubſtantia quæ ſecundum eſſe ſeparata eſt à ſenſibilibus ſubſtantiis, quæ eſt forma prima & omnis ſubſtantiæ cauſa prima & vera, quam nos in ſequentibus oſtendemus eſſe lumen intellectuum agentium ſeparatorum : cuius etiam in præhabitis iam aliquam mentionem fecimus. Incipiamus igitur dicentes, quòd pro certo ſubſtantiæ ſenſibilis compoſitæ quæ

hoc

hoc aliquid eſt, aliquod eſt principium,& quædam cauſa quæ eſt quidditas ipſius : & licet hanc ſuperius oſtendimus per diffinitionem,tamen adhuc vt certior ſit doctrina, manifeſtabimus eandem per naturalem de qualibet re quæſtionem : & hæ ambæ manifeſtationes ſunt logicæ: hinc igitur manifeſtum erit tales ſubſtantias habere quandam ſubſtantiam principium & cauſam : ſemper enim per quæſtionem quare quæritur ſic intenditur principium & cauſa: quæritur enim per quare ſic, vt quæratur quare aliud quod eſt prædicatum alij quod alicui quod eſt ſubiectum inſit, & illud prædicatum eſſentiale ſecundum id quod eſt, cauſa eſt principium ſubiecti. Cum enim quæritur per quare, tunc quæritur, ſicut ſi dicamus, quòd quæritur quare muſicus homo, muſicus homo eſt ? & hoc non eſt quærere quare idem de ſe dicitur, ſed potius hoc eſt dictum quærere, quare homo muſicus eſt, aut quare eſt aliquid aliud quod prædicatur de ipſo, ſi aliud quæritur de homine: non enim facimus hîc vim aliquam, ſi plures interrogationes fiant vt vna. Non autem contingit quærere quæſtionem quare, ſiue propter quid, quare penitus idem eſt idipſum ſibi: quia illius nulla cauſa eſt vel principium, ſed de vno ſimplici poteſt quæri quæſtio quid eſt. In quæſtione enim propter quid ſiue quare oportet quæſtionem manifeſtam eſſe quia eſt & quod ipſum habet eſſe : & hoc ideò eſt : quia quæſtio quia, & quæſtio propter quid ſunt circa idem : quia vnde inſit aliquid & propter quid inſit, de eodem ſunt. Dico autem explicando, vt ſi dicamus, quia luna patitur eclipſim, & quando hoc manifeſtum eſt, tunc quærimus, quare patitur eclipſim? volentes ſcire principium eſſentiale iſtius paſſionis : eiuſdem verò quia idem vna & ſimplex eſt ſubiecti ratio : nec intercidit aliqua cauſa qua e idem ſibi inſit vnde vna eſt ratio, & vna cauſa in omnibus talibus, vt quare homo eſt homo, & quare muſicus homo eſt muſicus homo : vnde in quibuſcunque nulla eſt diuerſitas inter prædicatum & ſubiectum, non poteſt quæri propter quid ſiue quare : & hoc eſt in primo ſimplici quod idem penitus eſt cum omni eo quod habet.

Fortè autem aliquis ad iſta inſtando dicet, quòd ſingulum eorum quæ ſunt, indiuiſibile eſt ſiue indiuiſum ad ſeipſum. Indiuiſum autem eſt vnum & idem eſſe ſecundum ea quæ in quinto determinata ſunt : & ſic de nullo poteſt fieri quæſtio per quare, ſiue propter quid. Sed ad hoc reſpondemus, quòd quamuis quodlibet exiſtentium ſit in ſe vnum ſecundum numerum & ſubiectum, tamen eſt aliquid commune de omnibus prædicatum : & hoc eſt ſecundum veritatem conueniens eis : & de hoc poteſt quæri per quare : quia hoc iam ineſt ſubiecto.

Quærer autem etiam non modo de accidente quod ineſt ſubiecto, ſed etiam de forma ſubſtantiali : & rectè quærit quærens, quare homo eſt animal tale : licet enim iamdudum dixerimus, quòd in talibus quæ ſunt in primo modo dicendi per ſe, prædicatum per intellectum non poſſit ſeparari à ſubiecto, & ideò non intercidat cauſa per quam tale prædicatum de ſubiecto poſſit demonſtrari : tamen quia cum dicitur de ſubiecto, diuerſis modis poteſt dici de ipſo, Hoc autem planum eſt ex hoc, quod cum talia ſint ſubiecta, qualia permiſerint prædicata, cum cum dicitur, homo eſt animal, ſtat homo pro natura multiplicata per indiuidua : quia illis conuenit eſſe animal, & quoad hoc actu animal includitur per intellectum in homine : tamen quia benè dicitur, homo eſt animal, & homo eſt rationale, licet non benè dicatur ſic, homo eſt animal & rationale : & ideò ſignificatur animal potentia eſſe ſine rationali, & hoc modo diuerſum eſt ab homine : & quoad ambitum huius potentiæ quæritur cum dicitur, quare homo eſt animal ? & ambitus huius potentiæ impedit conuerſionem conſequentiæ, cum dicitur, ſi homo eſt, animal eſt, & non conuertitur. Hoc autem quod eſt idem, de ſe penitus non quærit : & hoc palam eſt ex dictis : vnde animal non eſt omninò homini idem : iam enim non quæritur, quare illud exiſtit ? In omnibus autem in quibus quare quæritur, oportet eſſe manifeſtum, quia exiſtunt & ſunt : nam ſi hoc non ſit ita, tunc penitus nihil quærit quare ſit, ſicut quærimus, quare eſt tonitruum, relinquentes eſſe manifeſtum quia eſt ſonitus in nubibus : niſi enim hunc eſſe ſciremus, non quæreremus principium & cauſam huius ſoni : ſic enim ſemper aliud de alio eſt quæſitum, cum quæritur quare hoc eſt ? ſicut cum quærimus dicentes, quare cæmentum & lapides ſunt domus ? palam enim eſt, quia ſic quærens quærit principium & cauſam, quæ eſt ipſa quidditas domus ſic ex materia factæ : huius autem cauſa quam quærit, eſt quid erat eſſe domus in illa materia : ſic enim logicè loquendo declaratur quidditas. In quibuſdam autem per propter quid & quare quæritur principium quod eſt cuius cauſa : & hoc eſt finis, vt forſàn in domo aut ſcamno in quibus determinatus attenditur finis vltimus, ſicut iamdudum determinatum eſt in libris antè habitis. In quibuſdam verò hac eadem quæſtione quæritur,quid mouit primum quod eſt cauſa mouens ? hæc enim etiam eſt vna de numero cauſarum propter quam etiam res fit, Sed cauſa mouens in fieri quæritur & corrumpi factorum & corruptorum. Altera autem cauſa quæ eſt forma & quidditas, quæritur ineſſe rei cuilibet : quæſitum autem per cauſam propter quid ſiue quare obliuiſcitur & latet, maximè in his quæ non dicuntur ſecundum naturæ diuerſitatem adinuicem : & hoc eſt in ſubſtantiis ſecundum primum modum dicendi per ſe dictis vel idem compoſitum de ſe dicitur ac ſi ipſum penitus eſt ſimpliciter : & hæc cauſa eſt ſimpliciter dici talia : quia non ita deprehenditur diuerſitas in his quæ vnius naturæ ſunt, ſicut in his quæ ſunt naturæ diuerſæ : quia ea quæ vnius naturæ ſunt prædicata & ſubiecta, ſunt idem actu, & duo potentia : & ideò ſecundum quod ſunt idem prædicatum, non ponit in numerum cum ſubiecto. In ſubiecto etiam & accidente ſunt duo actu : quia ſubiectum ponit in numerum cum prædicato : & ideò in his minus latet, & huiuſmodi obliuio eſt, ſicut cum homo quid eſt hoc, quando per quare quæritur de quidditate hominis, & non quæritur diffinitè quare homo eſt hoc, aut hoc, quod vt diuerſum prædicatur de ipſo : ſed in talibus oportet nos quærere

rere tangentes quæſtionem oſtendendo aliquam ſecundum potentiam prædicari ad ſubiectum diuerſitatem. Si autem ad ſubiectum aliquod nihil ſit commune, ſicut eſt in primis ſimplicibus, tunc nihil eſt quærere, cum quædam ſic per quare quæruntur: quia illa ſunt ſimplicia & cauſam non habent.

Tex. c.60. Quoniam ſecundum dicta oportet talia ſubiecta habere aliquid eſſentiale commune, & exiſtere ſecundum eſſe illa, palam, quia quærens per quare, quærit materiam & naturam huius quod exiſtit ſic ſecundum naturam, ſicut quæramus dicentes, quare eſt hæc domus? Dicemus reſpondentes materiam dicendo, quia hæc exiſtunt ex quibus eſt: & ſic quid erat eſſe domum materiæ adiungimus. Et ſi quæramus, quare eſt hic homo? Dicemus materiam cum forma: quia ex tali corpore talis figuræ & talis complexionis. Per quare igitur quæritur cauſa materiæ per quam eſt in actu. Huius eſt autem ſpecies ſiue forma cui ineſt eſſe quid, & hæc ſpecies, & forma, eſt ipſa rei ſubſtantia. Ex dictis autem palam eſt, quia in verè ſimplicibus & primis non eſt aliqua quæſtio per quare, nec doctrina demonſtrationis eſt in talibus, ſed diuerſus eſt modus quæſtionis talium.

CAPVT IX.

De probatione, quòd in omni compoſito aliquid eſt forma ſubſtantialis præter componentia.

Tex. c.60. NVnc autem in fine huius diſputationis de ſubſtantia quę eſt quidditas, dicimus, quòd omne quod eſt compoſitum ex aliquo, ſi verè componitur, ſic componitur vt omne fiat vnum, ita quod verè ſit vnum: in quinto autem dedi-

5 met. tex. com. 31. mus differentiam inter totum & omne: hoc autem loquimur de vnitate vniuerſi, quæ magis eſt formæ & qualitatis, quam quantitatis: vnitas autem qua compoſitum quod natura componit fit vnum, non eſt vnitas coaceruationis, ſicut eſt in aceruo granorum & lapidum, ſed eſt vera vnitas qua quidditas & ipſum quod quid dicitur, eſt vnum & non multa, ſicut ſuperius in hoc eodem libro eſt oſtenſum. Hæc autem vnitas eſt ſicut ſyllaba eſt vna, vel dictio vna quæ componitur ex duobus ſonis: & ſyllaba quidem non eſt ipſa elementa materialia in ea: ſicut enim dicam ba, ſyllaba ipſa non eſt idipſum b. & idipſum a. nec caro eſt ignis & terra quæ ſunt materia ipſius: quia cum illa ſint multa actu, non eſt vnum ab illis, ſed ab aliqua vnitate quæ eſt alia ab ipſis. Huius autem ſignum eſt: quia diſſoluta ſyllaba & carne ſunt & manent illa ex quibus ſunt: & cum ſic manent, non ſunt in actu caro, & in actu ſyllaba. Si autem ſyllaba & caro nihil eſſet præter ea, oporteret etiam, quòd poſt diſſolutionem factam in iſta eſſent caro & ſyllaba: coniunctio enim & ſeparatio iſtorum non inducit eſſentiæ varietatem: & ſi iſta eſſent ſyllaba & caro coniuncta, etiam poſt diſſolutionem eſſent idem, ſicut paret in aceruo lapidum qui poſt ſeparationem eſt lapides, ſicut in ipſa coaceruatione: eò quod aceruus non dicit niſi vnitatem collectiuam: & nos de illa non loquimur, ſed de vnitate naturæ qua verè eſt vnum compoſitum. Multi tamen qui formam nihil eſſe dixerunt, vnitatem naturæ non dixerunt eſſe niſi coaceruationis. Dicimus igitur, quòd illa ad quæ fit reſolutio compoſiti, ſunt elementa, vt ignis & terra: oportet igitur, quòd aliquid ſit ſyllaba, non ſolum elementa compoſita vocale & conſonans, ſed diuerſum ab illis, quod eſt ratio & forma compoſiti. Et ſimiliter caro non eſt ſolum terra & ignis, aut calidum & frigidum alterata ab excellentiis ad medium, ſed eſt diuerſum, quod eſt quid & ſpeciei eius ſecundum quod ipſa eſt caro ſecundum actum: licet enim mixta alterentur adinuicem, & ad medium veniant, tamen ex hoc non habent formas ſubſtantiales: quia formæ ſubſtantiales non miſcentur cum ſint ſimplices: ſed ipſa mixtio ſecundum rationem ſuæ proportionis qua miſcentur forma quæ eſt actus materiæ, efficiuntur propriu m ſubiectum: ſed tamen ipſa mixtio non eſt forma ſubſtantialis: cum enim omnis mixtio quæ ſecundum proportionem eſt, & præcipuè ſecundum proportionem geometricæ medietatis, ſit ad aliquid, & illud ad quod eſt, ſiue propter quod, non ſit aliqua pars materialis mixtorum, quia aliter eſſet idem propter ſeipſum, oportet quòd mixtio corporum naturalium ſit propteraliquid, & hoc eſt forma. Amplius aliquid eſt quod vnit mixta: & ſi quis dicat, quòd hoc eſt actus medij, hoc eſſe non poteſt: quia ille non eſt niſi alterationis extremorum, ſecundum quod medium eſt: nos autem inferius oſtendemus, quod forma ſubſtantialis accidens non eſt. Si autem quis dicat, quòd medium eſt, quod educitur de extremorum mixtione quaſi de potentia ad actum, & non eſt de natura extremorum: & ex hoc ſequitur noſtra intentio, quod videlicet forma ſpecialis quæ nullum mixtorum eſt, nec omnia ſimul ſic educta de potentia vel ſubſtantia ad actum & ſit vnitas compoſiti naturalis: quia, ſicut in antè habitis diximus, hoc eſt in potentia in materia proxima: & deſignatio illius potentiæ eſt genus proximum, & in potentia remota eſt in materia remota, & deſignatio illius potentiæ eſt genus remotum: & ſic ſemper egreditur actus de potentia: eò quod omnes differentiæ in ambitu alicuius generis continentur, & educuntur de illo: & ideò cum producuntur in eſſe res, non fit forma ex nihilo: & cum reſoluuntur entia, non cedit forma in non eſſe. Hæc autem forma generis quæ inchoatio formarum eſt, intrinſecum mouens eſt ad generationem naturalem, quando excitatur & conualeſcere incipit per motum efficientis qui eſt in actu perfecto. Ex dictis igitur conſtat, quòd omne compoſitum eſt quid aliud à ſuis componentibus: hoc autem quid aliud à componentibus elementis fortè diceret aliquis eſſe, aut elementum, aut ex elementis, & ſic ſubſtantiam compoſiti non eſſe niſi materiam: hoc autem ſic improbatur: ſi enim hoc eſt elementum, iterum eadem ratio eſt de iſto ſicut de aliis: quia videlicet caro in hoc & alia reſoluitur, & ſunt non caro: ex his autem quæ ſunt non caro, non fit caro niſi aliquo alio addito, quod facit carnem eſſe carnem: igitur oportet illis iterum

addi-

addi : addatur igitur ſextum elementum illis: hoc iterum poſt reſolutionem & ante generationem carnis ſunt non caro : iterum igitur non fit ex illis caro , niſi aliquo alio addito : & tunc iterum quæro ſi hoc ſit elementum : & hoc modo procedam in infinitum addendo : ex hoc enim & igne & terra & aliis omnibus elementis, & amplius alio, quod eſt præter ea additum eis, caro , erit : ergo illud ſic procedendo vadit in infinitum. Et ſi dicatur, quòd eſt ex elementis illud additum, tunc non eſt ex vno elemento , ſed ex pluribus : nihil enim eſt ex vno compoſitum : hoc igitur aut illud idem erit compoſitum ex elementis , ex eo quod ex ipſo ſic compoſito ex elementis componitur : aut erit aliud : & poſtquam ipſum eſt per compoſitionem , tunc cum elementis componit aliud quod eſt ex ipſo. Et quocunque horum duorum modorum dicatur , in ipſo eandem diximus rationem quam diximus de carne & ſyllaba : hoc enim reſoluitur in componentia quæ ſunt non illud : igitur non fit ex ipſis niſi quodam addito: & ſic idem ſequitur quod prius. Si autem quis dicat , quòd dato , quòd compoſitum eſt ex forma & materialibus , idem ſequitur ſic : ſit enim compoſitum ex. a. &. b. &. c. materialibus &. d. ſicut forma : & ſit compoſitum totum e. dico igitur. e. totum compoſitum eſt ex. a. b. c. &. d. ergo reſoluitur in illa : illa autem non ſunt. e. ergo. e. non fit ex illis niſi aliquo addito ſit illud f. Iterum procedo ſicut prius. e. enim reſoluitur in. a. b. c. d. f. quæ nec omnia nec ſingula ſunt. e. e. igitur non fit ex ipſis, niſi aliquo addito : & hoc procedit in infinitum ſicut prius: videtur igitur non concludere ratio inducta.

Ad hæc autem reſpõdentes dicimus,quòd ratio inducta de neceſſitate concludit : ſed cum additum ſit elementis , forma dans eſſe compoſitum , non reſoluitur in formam & materialia manentia : quia forma non manet niſi ſecundum potentiam , ſicut diximus ante : & ideò poſtea ex ipſa & illis materialibus & alio addito non fit vnum , ſed potius formam de materia educit generans : & ipſa dat eſſe & nomen compoſito , & eſt quidditas ipſius : vnde hoc additum elementis videtur eſſe elementum : & cauſa quare hæc eſt caro , & hæc ſyllaba. Dico autem elementum non materiale, ſed intrinſecum conſtituens : & ſic hoc additum eſt totum ipſius eſſe : quia poſt ſuum eſſe non niſi materia eſt, quæ nihil eſt de eſſe , licet eſſe quorundam ſit in ipſa , ſicut antè diximus de cauſa & ſubſtantia carnis & ſyllabæ : ita eſt in omnibus aliis ex materia & forma compoſitis , ſiue vocentur ſimplicia , ſicut elementa , ſiue vocentur compoſita, ſicut materialia & plantæ & animalia : forma enim materiæ addita ſubſtantia eſt ſingulorum : hæc enim forma eſt prima & proxima cauſa ipſius eſſe quo vnumquodque eſt id quod eſt : eſſe enim prius eſt actus ipſius.

*

CAPVT X.

De natura formarum accidentalium, & qualiter diſtinguuntur à forma ſubſtantiali.

QVomodo verò quædam formæ quæ etiam additæ ſunt elementis in compoſito , non ſunt ſubſtantiæ , eò quòd non dant eſſe ſimpliciter, ſed potius cauſatur à ſubiecto in quo ſunt ſicut formæ accidentales , oportet quod quæcunque formæ quæ ſunt ſubſtantiæ rerum , ſint ſubſtantiæ ſecundum ipſam rei naturam, & ipſa forma rei conſtitutæ natura eſt propria : & cum natura conſtiterit ſecundum actum conſtituta, tunc manifeſtabitur quibus accidentibus ipſa natura eſt ſubſtans ſubſtantia , vt ſubiectum cuius eſſe quoddam eſt forma accidentalis, ſicut in principio huius ſeptimi dictum eſt. Ab ipſa enim ſubſtantia compoſita per formam materiam continentem & terminantem fluunt virtutes in materia , & ab ipſis cauſantur formæ accidentales in compoſito. Et ideò quædam iſtarum formarum ſequuntur formam, ſicut potentiæ naturales : quædam autem ſequuntur materiam , ſicut naturales impotentiæ : & quædam cauſantur à paſſionibus vel actionibus ſubiecti ſic conſtituti. Omnes autem tales formæ ſunt eſſe conſequentes , & non habent quidditates abſolutas à ſubſtantia : & ideò etiam non habent abſolutam à ſubſtantia diffinitionem : & huius cauſam iam in antè habitis diximus , quod videlicet vnumquodque diffinitur per ſe conſtituens in eſſe principiorum. Et ideò cum huius formæ in eſſe conſtituantur per ſubſtantiam, oportet quod etiam per ſubſtantiam diffiniantur : & ideò etiam abſolutæ eſſentiæ non ſunt, quarum actus ſit eſſe , ſed potius ab eſſe dicuntur eſſentiæ , ſi nomen eſſentiæ eis attribuatur impropriè. Forma autem ſubſtantialis, quæ verè ſubſtantia eſt , non propriè dicitur elementum, ſed principium : & cauſa propriè vocatur , eò quod ipſa totius eſſe eſt cauſa & principium & aliquo modo finis : elementum verò eſt materiale principium propriè loquendo , in quod diuiditur,& reſoluitur id quod ex materialibus compoſitum eſt , ſicut in materiam manentem & incorruptam , ſicut ſyllaba ba. reſoluitur in ſonans & conſonans. a. &. b. forma autem non eſt in quod reſoluitur compoſitum ex materia & forma : quia forma non manet : ſed ſicut generatur per accidens , ita etiam corrumpitur per accidens in potentiam materiæ , ex qua educitur per generationem. Sic igitur demonſtratur,quòd forma eſt præter materiam aliquid additum compoſito , quod multi negauerunt.

*

Tex. c. 60.

Forma ſubſtãtialis nõ propriè elemẽtum, ſed principium dicitur. Vide 5. metaphy. commen. 4.

LIBER OCTAVVS,
QVI EST DE SVBSTANTIA SECVNDVM QVOD IPSA EST FORMA ET ACTVS ET NATVRA.

TRACTATVS I.

DE MANIFESTATIONE, QVOD materia eſt ſubſtantia, & quod forma eſt talis ſubſtantia.

CAPVT I.

Quæ ſit libri intentio & quis modus in ipſo.

Tex. c. 1. EX eis quæ dicta ſunt de ſubſtantia ad quam refertur diffinitio, ſyllogizare oportet & colligere de ſubſtantia ſecundum quod ipſa eſt forma & actus & natura eius cuius eſt ſubſtantia. Copulatim igitur colligentes & ſyllogizantes ex principiis ſubſtantiæ prę̃inductis oſtendemus eandem ſubſtantiam ad quam refertur diffinitio, eſſe formam & actum & naturam diffiniti: & hoc facto finem intentum attingimus in ſermone de ſubſtantia: hoc enim ſolum dicendum remanſit de principiis ſubſtantiæ, ſicut patet ex diuiſione quæ in principio ſeptimi libri in hac eadem ſcientia inducta eſt. Hæc igitur noſtra eſt intentio in hoc octauo primæ philoſophiæ libro: dictum eſt enim in antè habitis, quia in hac ſapientia verè entium, hoc eſt, ſubſtantiarum quæruntur cauſæ & principia & elementa: quia ſine his ens verè non cognoſcitur, cui principium ſit id à quo fluit res primò, cui conuenit vnumquodque analogum per primam ipſius rationem, & alia ſunt modi ipſius, liquidè colligitur, quòd ſiue hoc inſit rei, ſiue non, ſed modus eius, ſine hoc non poteſt ſciri id cuius ipſum eſt principium. De cauſa eſt hoc magis euidens: cauſa enim eſt, quam ſequitur aliud, ſicut oſtenſum eſt in primo & ſecundo huius ſapientiæ libro: & ideò ſiue inſit cauſa per eſſentiam, ſiue non, ſine ipſa non ſcitur id quod quæritur. Et hoc etiam in multis ad proprietatem huius ſapientiæ ſpectantibus planum eſt videre: quia nec fluentia à prima cauſa & ab aliis ſeparatis cognoſcere poſſumus, niſi illis cognitis: cum tamen nulla illarum cauſarum elementum ſit ſui cauſati, ſed lumine ſuo conſtituat ipſum, ſicut in ſequentibus oſtendetur. Nec etiam accidentales formæ cognoſcuntur ſine cauſa ſua quę eſt ſubſtantia ſubiecta: cum tamen ſubſtantia ſubiecta non ſit elementum accidentis: & in ſubſtantiis ſenſibilibus multa cauſantur ex cæleſtibus, cum tamen nullum cæleſtium ſit elementum inferiorum: & ſic ſe habet influentia intelligentiæ ſupra animam, & in cauſalitate vitæ & ſenſus & imaginationis & deſiderij & motus, quæ cauſantur ab anima in corpore: tales autem cauſæ quæruntur in hac ſapientia, & ſine eis non poteſt ſciri quod quæritur: elementum autem eſt, quod ingreditur in eſſe rei, ſicut diſſinientia ingrediuntur diffinitum: & conſtat, quòd ſine illis ſubſtantia ſciri non poteſt. Ex omnibus igitur his planum eſt videre, quòd volentibus nobis inquirere ſubſtantiam quæ eſt actus & natura, ex talibus inquirere oportet.

CAPVT II.

De diuerſitatibus ſubſtantiæ quæ eſt natura rei, &c.

SVbſtantiæ autem quæ ſunt naturæ rerum, dupliciter ab antiquis determinantur: quædam ſubſtantiæ communiter conceſſæ ſunt ab omnibus eſſe ſubſtantiæ: ideò quod primò ſubſtent & in ſe ſubſiſtunt. Aliæ autem ſunt nec ideò dictæ ſubſtantiæ quia ſubſtant, ſed quia ſubſtantiam faciunt eſſe id quod verè eſt: & de illis non eſt adeò manifeſtum, quòd ſint ſubſtantiæ: & ideò de illis quidam priuatos & proprios enuntiauerunt ſermones: quidam enim illas negauerunt eſſe ſubſtantias, quæ non ſubſtant aliis entibus. Quidam autem quamuis concedant has eſſe ſubſtantias, tamen quidam eorum ens dixerunt eſſe numeros, & quidam mathematica, & quidam harmoniam, & quidam ſeparata quæ vocant ideas, ſicut ſæpius in antè habitis dictum eſt. Illæ verò ſubſtantię quæ ſubſtantiæ eſſe confeſſæ ſunt ab omnibus, ſunt phyſicæ quæ ſubiiciuntur motui & mutationi, vt ignis, & terra, & aqua, & alia corpora ſimplicia quæ ſecundum diuerſos diuerſimodè ponuntur: & in ſecundo loco confitentur eſſe ſubſtantias quæ ſunt ex his, ſicut ſunt plantæ & partes plantarum, & animalia & partes animalium tam homogeniæ quam heterogeniæ, & corpora quæ ſunt omnium finis & extremitas continens quæ nulli nituntur, ſicut cælum & partes cæli. Propriis autem & priuatis & non communiter confeſſis ſermonibus quidam dicunt eſſe ſubſtantias & naturas rerum ſpecies ideales: & hoc ideò dicunt, quia etiam mathematica, quamuis ſint ſeparata à rebus, dicunt eſſe ſubſtantias rerum & naturas. Alias autem ſubſtantias ſequitur eſſe ſubſtantias ex ipſis ſubſtantiæ rationibus: quia videlicet ſunt principia conſtituentia ſubſtantiam deſignatam & compoſitam, ſicut diffinitio quid erat eſſe ſignificans ſiue quidditas, & ſubiectum cuius eſt differentia & actus.

Tex. c. 2. Amplius autem ſecundum hanc eandem rationem genus, quod ſecundum ſui naturam eſt quid ſubſtantiæ ſpeciei, magis & per prius eſt ſubſtantia quam ſpecies, & vniuerſale magis eſt ſubſtantia quam ſingularia: ſed hoc eſt aliter, ſiue per aliam ſubſtantiæ rationem, quam ſuperius inducta ſit: materia enim ab eo quod eſt primò ſubſtare ſubſtantia dicta eſt: indiuiduæ autem ſubſtantiæ deſignatæ dictæ ſunt eſſe ſubſtantiæ, quia primò & principaliter & maximè ſubſtant: ſed ſpecies ideales & mathematica ideò dictæ ſunt ſubſtantiæ, quia cum in ſe ſeparatæ ſint, cauſa ſunt aliis quod ſunt & dicuntur ſubſtantiæ. Genus autem & vniuerſale ſubſtantiæ ſunt: quia ſunt in ratione ſubſtantiæ: quia non diffinitur neque diffinit niſi vniuerſale: & primum vniuerſalium diffinientium eſt genus, & vltimum diffinitum eſt ſpecies, quæ eſt totum eſſe ſingularium. Et ideò in hac ratione ſubſtantiæ magis eſt ſubſtantia genus quam ſpecies, & magis eſt ſubſtantia vniuerſale quam ſingulare. Vniuerſali verò & generi etiam ideæ copulantur ſecundum eos qui ponunt ideas eſſe rerum formas & naturas: quia ſecundum eandem, quæ dicta eſt, rationem videntur eſſe ſubſtantiæ: qui enim ponunt ideas, dicunt eas eſſe rerum ſingularium principia. Quoniam autem ſermo diffinitiuus qui ſignificat quidditatem, eſt ſubſtantia, & hæc ratio deſignans ipſum eſt diffinitio, ideò in antè habitis de diffinito ſiue de ſubſtantia ad quam primò & per ſe refertur diffinitio, determinatum eſt. Adhuc autem quia diffinitio non eſt ſimplex, ſed ratio compoſita eſt, & omnis ratio talis habet partes, ideò neceſſe eſt nobis conſiderare de partibus diffinitionis, vtrum videlicet deſignata nominibus partium ſint ſubſtantiæ & naturæ rerum, vel non, & quæ ſint de ipſis partibus diffinitionis partes ſubſtantiæ, & quæ non: & oportet conſiderare ſi eaſdem partes diffinitionis diffiniri oportet, aut non: cum enim ſubſtantia quæ verè diffinibilis eſt, diffinitur, videntur partes diffinitionis eſſe ſubſtantiæ: cum autem accidens diffinitur, non videtur ſic eſſe. Similiter autem partes diffinitionis non primæ diffinibiles eſſe videntur: primæ autem nequaquam. Amplius autem ſecundum ſuperius benè determinata, nec vniuerſale eſt ſubſtantia in ratione vniuerſalis, nec genus in ratione generis: quia naturæ ſimplici quæ eſt ſubſtantia rei, accidit vniuerſale eſſe, per hoc quod eſt ſeparata per intellectum: & cuidam tali naturæ accidit eſſe genus, per hoc quod eſt prima potentia ambiens differentias quæ ſunt eius qualitates, ſicut patet ex ſuperius determinatis: & ideò de huiuſmodi hîc dimittimus, cum non quæramus hîc niſi ſubſtantiam quæ eſt natura rei ſecundum ſuum eſſe, vel ſecundum quod ipſa eſt id quod eſt. De ideis verò & mathematicis, vtrum ſint ſubſtantiæ rerum, vel non, poſterius perſcrutandum erit in vltimis huius ſapientiæ libris, duodecimo videlicet, & tertiodecimo. Hoc autem Auctores earum dicunt eſſe præter ſenſibiles ſubſtantias. Nunc autem tractabimus de manifeſtis ſubſtantiis, quæ ab omnibus confeſſæ ſunt, & hæ ſunt ſubſtantiæ ſenſibiles: nec tractabimus de eis ſecundum quod ſenſibiles ſunt, quia hoc pertinet ad phyſicum, ſed potius tractabimus de ſenſibilibus ſecundum quod ipſorum ſubſtantia pendet ex ſubſtantiæ principiis primis, quæ ſunt actus & natura ſenſibilium.

Qualiter conſideratio de ſenſibilibus ſubſtãtiis in metaphyſica, differat à naturali de eiſdem conſideratione. Vide etiam Cõmen. 12. meta. 1. & 29. com. & 7. meta. com. 5. & 9.

CAPVT III.

De ſubſtantiis quæ ſunt vera rei natura, & qualiter probatur, quod materia talis ſit ſubſtantia.

SEd ſenſibiles ſubſtantiæ ſicut omnes confitentur, materiam quidem habent ſicut quandam naturam ſui: hoc enim quod dico materiam habere, cum omnis materia in moto corpore conſideretur, ſicut in ſecundo huius ſapientiæ libro probatum eſt, idem eſt quod materiam ſitualem in potentia ad vbi, & formam,

aut

aut in potentia ad vbi habere, & hoc eſt cauſa eius quod eſt ſenſibile & ſic per ſe eſt, ita ſenſibilis ſubſtantia habet materiam & prædicatum eius in ratione ſubiecti. Subſtantia tamen aliter quidem eſt materia, & aliter eſt ratio & forma, quarum vtraque eſt natura ſenſibilis ſpecie deſignatæ. Dico autem materiam in quolibet cuius ipſa materia eſt natura quædam, quæ non eſt aliquid ens actu & perfectum, poteſtate verò eſt hoc aliquid. Sicut enim in præcedentibus diximus, ſi accipiatur materia vt altera pars compoſiti, non eſt prædicabilis de eo cuius eſt materia: quia ſic eſt actu ens, & accipitur vt ens quoddam, & non vt eſſe: propter quod de nullo ſecundum rectum prædicabilis, ſed obliquè: & ſi accipiatur vt in poteſtate ad formam, tunc ipſa non accipitur vt ens, ſed vt eſſe: & ſic deſignatur per genus quod prædicatur de eo cuius eſt genus: & ideò materia quidem non eſt genus, ſed tamen genus non eſt ſine materia: & ideò ſic dicitur, quòd materia poteſtate eſt hoc aliquid: quia ipſa eſt hoc aliquid ſecundum eſſe inchoationis, ſicut ſæpè diximus. Aliter verò dicitur ſubſtantia ratio & forma. Forma quidem qua hoc aliquid compoſitum ens eſt hoc aliquid & ipſa eſt vera natura eius. Et accipitur etiam forma duobus modis. Vno quidem modo prout ipſa natura & actus dans eſſe & ſubſtantiam ei cuius eſt natura: & ſic prædicatur de ipſo: ideò quod ipſa hoc modo conſiderata totum eſt eſſe ipſius. Alio autem modo accipitur vt eſſentia quædam ſeparata, & ſic eſt pars accepta, vt ens, & non vt eſſe: & hoc modo non prædicatur de eo cuius eſt forma: & quia hoc loqui ſuſcepimus de ſubſtantia ſecundum quod eſt natura rei ſubſtantiatæ, non loquemur hoc de materia, niſi ſecundum quod poteſtate eſt hoc aliquid: & de forma non loquemur niſi ſecundum quod ipſa eſt actus eius quod eſt hoc aliquid & eſt prædicatum de ipſo: forma enim ratione abſtrahente eſt ſeparabilis, ſicut diximus. Tertium verò quod etiam ſubſtantia eſt, illud eſt compoſitum, quòd eſt ex his & eſt ſubſtantia deſignata, cuius ſolius generatio eſt & corruptio & motus: quia non generatur nec corrumpitur niſi compoſitum: & hoc in ſequentibus huius octaui libri probabitur: ſubſtantia etiam eſt id quod eſt ſimpliciter in eſſe & natura ſeparatum: quia ſecundum rationem & ordinem ſubſtantiarum quædam ſunt ſubſtantiæ ſeparabiles, quædam autem non, de quibus in vndecimo huius ſapientiæ libro perquiretur.

Forma dupliciter accipitur.

Tex. c. 4. Quia verò materia ſit ſubſtantia, palam erit ex his quæ dicam: ſicut enim in phyſicis olim determinatum eſt in omnibus motibus & mutationibus quæ ſunt inter oppoſita, eſt aliquid quod eſt quaſi fundamentum fixum & ſubiectum motibus & mutationibus illis, ſicut in motu ſecundum locum, oportet eſſe aliquid quod idem manens fertur in toto motu, & nunc eſt hoc, & iterum poſteà in ſubſtantia manens ibi, & ſic idem manens in tota ſitus renouatione: eodem autem modo & in augmenti motu idem in ſubſtantia eſt quod nunc eſt tantum, & poſteà minus vel maius: & ſimiliter in alteratione idem in ſubſtantia eſt quod nunc eſt ſanum, & poſteà in motu qui eſt de ſanitate ad ægritudinem, laborat: & hoc planum eſt in motibus qui ſunt de ſubiecto ad ſubiectum. Eſt hoc autem verum in mutatione quæ eſt ſecundum ſubiectum: quia hile ſubiectum eſt primum generationis & corruptionis & idem fundamentum, quod nunc eſt in generatione, & iterum erit in corruptione: & illud quidem fundamentum nunc quidem eſt ſubiectum quaſi aliquid ens generatum & perfectum, quod iterum idem ſubiecto manens erit ſubiectum quaſi ſecundum priuationem, quæ eſt ſecundum non eſſe hoc: & in his mutationibus eſſe materiam quæ fixa manet in tota mutatione, & eſt primum ſubiectum generationis & corruptionis, ſequuntur aliæ mutationes: quia quicquid generatur, alteratur, & augmentatur, & mutatur ſecundum locum: ſubiectum autem & fundamentum aliarum mutationum non neceſſariò ſequitur vna, aut duæ, aut plures mutationes ſecundum formam mutationis dictæ: quia non ſequitur, ſi aliqua natura eſt fixum fundamentum in loci mutatione, quòd eadem ſit fundamentum fixum in generatione & alteratione & augmento: non eſt enim neceſſe ſi quid habet materiam localem, quòd etiam habeat materiam generabilem & corruptibilem. Quæ autem differentia ſit inter fieri aliquid ſimpliciter, & inter fieri aliquid non ſimpliciter, in phyſicis dictum eſt in libro qui de generatione & corruptione vocatur. Ex omnibus autem quæ dicta ſunt, ſyllogizari conuenit, quòd quicquid eſt fixum fundamentum vnum & idem manens in omni & tota tranſmutatione ſenſibilium, eſt ſubſtantia & natura eorum: materia enim eſt fixum fundamentum vnum & idem manens etiam in omni & tota tranſmutatione ſenſibilium: materia igitur eſt natura & ſubſtantia eorum.

Primo de generatione tex. com. 11.

CAPVT IV.

De opinione Democriti de ſubſtantia quæ eſt forma & natura ſenſibilium, &c.

Tex. c. 5. SEd quoniam ab omnibus etiam primis philoſophantibus confeſſum eſt ſubiectam materiam vt ſubiectam materiam eſſe ſubſtantiam & naturam ſenſibilium, & quod illa materia quæ eſt poteſtate hoc aliquid, vt paulò antè diximus, ideò vlterius ad hoc probationes inducere non oportet: igitur nunc dicere conuenit nobis eam ſubſtantiam ſenſibilium, quæ eſt quaſi actus & natura formalis ſenſibilium: & de hac quidem multi, vt diximus, proprios iam protulerunt ſermones. Democritus ergo qui corpora indiuiſibilia confeſſus eſt eſſe ſenſibilium materiam, tres primas differentias eſſe ſimul exiſtimat, ita quod nulla illarum trium reducatur ad aliam ſicut ad priorem: nam ſecundum iſtum corpus indiuiſibile eſt vnum & idem: ſed differt formalibus differentiis, rhyſmo, trope, diathige: & rhyſmum quidem vocat figuram, propter numerum linearum & angulorum indiuiſibilium, eò quod quædam atomorum ſunt trigona, & quædam tetragona, & ſic de aliis figuris: tropen autem conuerſionem ſecundum

cundum poſitionem & ſitum dicit, eò quod quædam ſunt ſuprà poſita in compoſita, quædam infrà, & quædam à dextro, & quædam à ſiniſtro, & quædam antè, & quædam retrò. Diathigen autem dicit ordinem, eò quod in quibuſdam componitur trigonum cum rotundo, & in quibuſdam cum tetragono, & in quibuſdam orthogonium cum oxogonio, & in quibuſdam cum pentagono, & ſic de aliis: ex his tribus diuerſæ ſenſibilium cauſantur differentiæ quæ ſunt naturæ eorum & formæ. Hæc igitur iſte dicit primas formarum differentias.

Sed hoc mirabile, quòd tres iſtas omnium ſenſibilium poſuit formarum differentias: videntur enim multæ eſſe ſenſibilium formales differentiæ, quę ad iſtas tres reduci non poſſunt. Aliæ enim dicuntur differentiæ compoſitione quæ eſt complexio materię, ſicut omnia quorum complexio in mixtura conſiſtit, ſicut eſt in artificialibus, mellicratum miſcetur ex aqua & melle, & in phyſicis ea quæ mixtibilia & mixta dicimus in libro peri geneſeos, in quibus licet mixta ſint multa per ſubſtantiam in vno actu mixti, ſunt tamen vnum ſecundum formam & non multa, ſicut ea quæ ex cauſis frigidis & humidis & ſiccis commiſcentur: quia non perficitur mixtum actu calidi, vel actu frigidi, vel actu ſicci, vel actu humidi: nec perficitur actu medij inter calidum & frigidum: quia medium inter calidum & frigidum non eſt medium inter humidum & ſiccum: & ſi mixtum acciperet formam ab actu medij inter frigidum & calidum, oporteret quòd etiam acciperet formam ab actu qui eſt medium inter humidum & ſiccum: & cum medium humidi & ſicci non ſit medium calidi & frigidi, oporteret quòd mixtio non eſſet vnum, ſed plura, vel duo ad minus ſecundum præinductas rationes: & recurrendum eſt ad ea quæ in antè habitis benè conſiderata ſunt, quod videlicet materia ſecundum quod eſt in potentia & deſignatur per genus, eſt in vna potentia ſimplici ad medium calidi & frigidi, humidi & ſicci: mixtio enim eſt miſcibilium alteratorum vnio: in libro enim peri geneſeos probatum eſt, quòd qualitates non ſunt miſcibiles. Et ideò quod minimum cuiuſque miſcibilis eſt cum minimo vniuſcuiuſque alterius in materia reſultat inchoatio medij actus vnius & ſimplicis: quod tamen medium fluit à calidis & frigidis & humidis & ſiccis adinuicem alterantibus & alteratis: & quia fluit ab omnibus qualitatibus actiuis & paſſiuis alteratis adinuicem, ideò habet virtutes omnium qualitatum dictarum, etſi ſit ſimplex & vnum: quia ſicut in materiis vna exit ex alia, ſicut mixtum ex ſimplici, & complexionatum à commixto, & compoſitum à complexionato, & organizatum ex compoſito: ita forma exit ex forma, & ſequens ſemper retinet virtutes præcedentium, cum tamen ſit eſſentia ſimplex: & hoc modo in formalibus cauſis cauſa primaria eſt in ſecundaria, & ſecunda in tertia, & ſic de aliis: ſic igitur mirum fuit de Democrito, quòd non vidit, quòd quædam differentiam ſe conſtituentem & ab aliis facientem differre habent à mixtione. Alia autem talem conſtituentem differentiam accipiunt à ligatione, ſicut in naturalibus capitis oſſa ſunt vnum caput iuncturis & ligamentis in potentia exiſtentia ad actum capitis vnum: alia autem talem accipiunt differentiam viſco, vt liber in artificialibus, & in naturalibus multa quæ viſcoſo humore glutinantur. Alia autem accipiunt eam gunfo ſiue encaſtratura vnius in alterum, ſicut in artificialibus arca, & in naturalibus membrorum pyxides & vertebra. Alia accipiunt hanc differentiam ex horum pluribus, ſicut corpus hominis in phyſicis, & domus in artificialibus. Alia accipiunt eam ex poſitione quæ eſt ordo partium in ſitu, ſicut limen & ſuperliminare in artificialibus, & cilium & ſupercilium in naturalibus: iſta enim poſitione talia accipiunt nomina & differentiam. Alia iterum accipiunt eam à tempore, ſicut prandium, & cœna, & manè, & meridies, & huiuſmodi. Alia iterum accipiunt eam à loco ſui ortus, ſicut ſpiritus ſiue ventus, Auſter, & Aquilo, & zephyrus, & huiuſmodi. Dico autem locum prout locus per qualitates actiuas & paſſiuas quæ ſunt in ipſo, ge erationis eſt principium. Alia autem differentiam ſe conſtituentem accipiunt à paſſionibus ſiue potentiis & qualitatibus corporis ſenſibilibus, quas in ſecundo peri geneſeos, & in quarto meteororum diſtinximus, ſicut eſt durities & mollities, & ſpiſſitudo, & raritas, & ſiccitas, & humiditas, & frigiditas, & caliditas, ita quod aliqui fuerunt, qui primas qualitates formas ſubſtantiales elementorum eſſe dixerunt, ita quod caliditas ſit forma ſubſtantialis ignis, & humiditas aëris, frigiditas aquæ, ſiccitas autem terræ: hoc tamen falſum eſt: quia non poteſt eſſe, quòd aliquid in ſe ſit qualitas, & ad alterum ſubſtantia; nihil enim eorum quæ ſunt qualitates, facit ſubſtantiam: & ideò cum primæ qualitates in ſuis naturis non ſint ſubſtantiæ formales, non poſſunt eſſe ſubſtantiales formæ alicuius. Id enim quod confert alicui ſubſtantiam eſſe prius in ſeipſo, eſt ſubſtantia. Quod autem qualitates iſtæ in ſe ſint qualitates, & non ſubſtantiæ, metaphyſica probatione probatur ſic: detur enim calidum ſiue caliditas eſſe ſubſtantia: tunc oportebit quidem omne calidum ſit calidum participatione caloris, ſicut Sortes eſt homo participatione hominis: & ſecundum hoc vnum & idem plures formas ſubſtantiales participabit non ad ſeinuicem ordinatas: & quarum vna non eſt potentia ad alteram, quod eſt impoſſibile. Adhuc autem ſi calor participatur à calido ſicut ſubſtantia, calidum erit verè vnum & non multa niſi in potentia, quod falſum eſt, cum ſit plura actu & non vnum niſi per accidens. Quod ergo diximus, quòd multa his qualitatibus differunt, intelligendum eſt, quòd iſta ſunt ſigna diuerſarum differentiarum: calor enim in igne eſt ſicut potentia naturalis ignis, ſicut incidere in enſe, & non ineſt ei, ſicut in calidis per accidens, ſicut albedo accidit albo homini. Alia etiam differentias accipiunt à quibuſdam horum: alia verò à pluribus, & alia ab omnibus qualitatibus quæ dictæ ſunt: & vniuerſaliter in his quædam dicuntur ſecundum ſuperabundantiam, & quædam ſecundum defectum, ſicut nos in antè habitis huius ſapientiæ & in libris phyſicis determinauimus, quòd contrariorum vnum ſecundum ſuperabundantiam dicitur, & aliud ſecundum defectum: & ideò ſuperabundantia & defectus ſunt prima contraria,

Primo de generatione. tex. com. 83. & inde.

Quod qualitates primæ non ſint formæ ſubſtantiales elementorum. Pro quo vide eriã Auer. hic com 5.

Hoc eſt quod ſub obſcuriùs vt ſupra dixit Com in fine com 5. quod non eſt ſicut ablatio in ablato.

contraria, ad quæ omnia alia reducuntur.

Ex omnibus autem quæ dicta ſunt, palam eſt quæ & quot ſunt ea quæ dant differentias quæ conſtituunt res in eſſe: toties dicitur etiam eſſe vnius differre ab eſſe alterius. Et ideò nihil dixit Democritus, quando ſuperius tres inductas dicit tantum eſſe rerum differentias: limitis enim ſiue liminis eſſe ex tali poſitione: quia ponitur in oſtio, & eſſe ſuum ſubſtantiale eſt ita poni: & hoc ſignificat nomen eius. Similiter autem & cryſtallum eſſe eſt ſic aqua inſpiſſari apprehendente materiam aquæ frigidæ ſiccæ, remoto vniuerſaliter calido: quorundam verò eſſe ſubſtantialis formale, ſicut diximus, ex omnibus his diffinietur. Alia enim ſunt mixta: alia verò cum hoc complexa, ſiue complexionata: alia verò cum his duobus compoſita & ligata: & ideò in homogeniis alia ſunt ſpiſſata, ſicut coagulata & elixata: & alia ſunt in eſſe conſtituta aliis differentiis in quarto meteororum determinatis, ſicut ea quæ formaliter ſunt entia: & ſi ita ſunt entia quemadmodum exigit eſſe quod eſt actus formæ quæ ipſa conſtituit, vt manus, & res, & omnia alia huiuſmodi. In omnibus autem his ſumenda ſunt prima differentiarum genera ſiue primæ differentiæ in genere, ad quas omnes aliæ reducuntur: hæc namque ſunt principia totius illius coordinationis quæ eſt in illo genere, ſicut dicimus ea eſſe prima quæ ſunt ſecundum magis & minus, ſiue ſuperabundantiam & defectum, vt ſpiſſum & rarum, quæ ſunt prima contraria à quibus alia contraria cauſantur, ſicut alibi eſt determinatum: omnia namque quæ ſub illis ſunt, ſunt quædam ſuperabundantia, & quædam defectus: & ſimiliter eſt de his quæ ſunt in genere figuræ ſecundum quod figura eſt determinatio quanti corporis. Omnia enim hæc primas differentias habent aſperitatem & lenitatem, quæ cauſantur à recto & curuo: eò quod curui partes ab extremorum partibus exeunt, & ſic fiunt aſpera: lenis autem partes intra extrema æqualiter diſponuntur, & hæc cauſantur à recto, cuius media non exeunt ab extremis: his ſiue aliis quibuſdam accidit miſceri & à mixtione habere eſſe hoc vel illud: oppoſitis autem per defectum mixtionis habentibus eſſe. Accidit verò ſic miſceri, ſiue deficere à talis mixtionis harmonia. Palam igitur eſt ex omnibus inductis, quòd ſi ſubſtantia quæ eſt forma, cauſa eſt quare quodlibet horum habeat eſſe hoc quod eſt ſecundum ſpeciem & naturam, quærendum eſt quæ forma eſt cauſa per quam habet eſſe in natura & ſpecie quodlibet iſtorum: ſubſtantia igitur quæ eſt cauſa formalis ipſius eſſe vniuſcuiuſque rei, nihil eorum eſt quæ dixit Democritus, neque eſt aliquid cognatum his quæ dixit.

CAPVT V.

Quod ſubſtantia quæ eſt actus eius cuius eſt ſubſtantia proportionalis, debet eſſe potentiæ & prædicatur de materia.

OPortet autem ſcire, quòd hoc quod vniuſcuiuſque rei vera forma ſubſtantiæ eſt id quod maximè eſt ſibi proportionale in potentia exiſtenti: actus enim proportionalis eſt ſemper propriæ potentiæ & educitur ex ipſa: & hoc eſt quod in ſubſtantiis ſiue ſubſtantialibus de materia prædicatur. Diximus enim iam in antè habitis, quòd ſi forma accipiatur vt actus, & materia accipiatur vt potentia, quòd forma prædicatur de potentia & materia: & hoc modo deſignatur per genus, & prædicatur de eo cuius eſt potentia: quia ſic vtraque tam forma quam materia accipiuntur vt eſſe compoſiti, & non vt ens quoddam diſtinctum: ea igitur quæ ſic de materia prædicantur, ſunt maximè actus etiam in aliis diffinitionibus quæ non tantum per formam, ſed etiam per materiam dantur: ſicut cauſa exempli ſi nunc opus ſit diffinire lignum, aut lapidem, dicimus diffinientes id eſſe actum quod in diffinitione eſt poſitum vt actus proportionalis potentiæ prædicatur de materia, ſicut ſi diffiniamus domum dicentes, quòd domus eſt ligna & lapides ad figuram talem ſic compoſita: aut fortè in quibuſdam diffinitionibus addimus etiam cauſam finalem, cuius cauſa fit hoc quod fit: ſi verò velimus diffinire cryſtallum, dicemus quod eſt aqua congelata: & ita ſiue ad formam ſit potentiæ proportionalem congelata: & ſimul diffinientes ſymphoniam dicemus quod eſt commixtio talis ſoni acuti & grauis ad modulum taliter vel taliter ſono proportionatum. Eodem modo eſt etiam in aliis. Palam igitur ex dictis eſt quod alterius materiæ ſiue potentiæ eſt alius actus & vnumquodque eſt in potentia in illo à quo ſuo proprio & proportionato motore educitur: & eodem modo alterius materiæ & potentiæ alia eſt ratio ſiue diffinitio quæ refertur ad actum qui eſt ſua propria natura & forma. Et hoc bene dixit Plato, quando dixit, quòd ſecundum meritum materiæ forma infunditur. Aliorum enim ſecundum quod diximus, actus eſt compoſitio, aliorum autem mixtio, & aliorum eſt aliquis alius actus de his quæ diximus: propter quod etiam Philoſophi diffiniendo ea quæ ſunt, diuerſificantur. Hi enim quid eſt domus dicentes, dicunt quia domus eſt lapides, cæmentum, & ligna: & hi dicunt id quod eſt domus poteſtate materiæ: iſta enim quæ dicunt in diffinitione ſunt materia ſub poteſtate ad actum conſtituta. Alij verò diffinientes domum, dicunt quòd eſt vas quod eſt cooperimentum pecuniarum, aut corporum, aut aliquid tale formalis addunt: & conſtat, quòd illi in diffinitione dicunt actum & formam prout eſt actus potentiæ. Alij autem ambo iſta, potentiam & actum componentes, dicunt diffiniendo tertiam ſubſtantiam quæ eſt hæc & ex his, & hoc planum Tex. c. 6.

esse putamus cuilibet qui meminit eorum quæ prædeterminata sunt : omnibus enim videtur, quòd differentia quæ constituit rem in esse, sit ratio diffinitiua speciei & actus in quo completur diffinitio prædicata de potentia : ea autem diffinitio quæ est in existentibus materialibus, sicut lignis, lapidibus, & cæmento, videtur esse magis materiæ. Tales autem terminos siue diffinitiones maximè probauit esse recipiendos sapiens Architas. Hi etenim termini sunt vtriusque completiui, scilicet potentiæ & actus, sicut si diffinientes dicamus quid est venema siue serenitas, dicimus quòd est quies in plurimo aëre: hæc enim diffinitio aërem complectitur sicut materiam, & quietem vt substantiam & actum. Similiter autem si diffinientes dicimus quid est tranquillitas, & dicamus quòd tranquillitas est maris æquitas, siue æqualitas: in hac enim diffinitione mare est vt subiectum quasi materia: actus autem & forma est æquitas, siue æqualitas. Propter quod istæ perfectissimæ sunt diffinitiones. Palam igitur ex prædictis est quæ sit vera eius quod sensibile est substantia, & quomodo vna substantia sua est vt materia, & alia est substantia & natura sicut forma, quia forma est actus. Tertia verò substantia est quæ est ex his composita, & est illa ad quam refertur diffinitio. Et hoc est quod in prima huius octaui parte voluimus inuestigare.

CAPVT VI.

Qualiter id quod est substantia rei, significatur per nomen : & est in eo digressio declarans qualiter omne nomen significat substantiam cum qualitate.

Tex. c. 7. OPortet autem nos non ignorare de quo multi non bene considerantes obliuiscuntur, & latet multos. Cum enim iam habitum est, quod id quod est causa & substantia, est forma & actus rei, per quam sicut vltimam & simplicem differentiam constituitur & diffinitur : illa enim differentia est à qua quælibet res denominatur: & ideò quærendum vtrum nomen istud significat substantiam compositam quæ sola diffinitur, aut significat actum ipsum & formam à qua diffinitum denominatur. Verbi gratia, sicut in artificialibus hoc nomen, domus, vtrum sit signum communis compositi, ita videlicet quòd significat totum hoc quod est tectum vt decet compositum ex lapidibus & cæmento : aut sit signum actus & speciei siue formæ quæ est talis figura mansionis. Similiter autem in mathematicis est quæstio : quia in recto & linea potest dubitari, vtrum nomen lineæ significet dualitatem duorum punctorum terminantium longitudinem solam siue latitudinem simul, aut significet tantum duo puncta terminantia : diffinitur enim linea recta, quod est longitudo terminata duobus punctis : & longitudo in hac diffinitione est pro materia: duo autem puncta terminantia sunt sicut forma. Et in physicis quæritur, vtrum hoc nomen, animal, significet animam in corpore, ita quod vtrumque significet simul, aut significet animam tantum : anima enim à qua nominatur animal, est substantia & actus corporis alicuius physici organici, sicut in his de anima dictum est.

Ad solutionem huius quæstionis prænorandum est, quòd cuius est nomen, eius est diffinitio : in omni autem nomine quoddam est à quo imponitur nomen, & quoddam est cui imponitur : propter quod omne nomen significat substantiam cùm qualitate. Hoc autem facile est videre in omnibus nominibus specierum & indiuiduorum : quia in nominibus specierum actus vltimus est à quo nomen imponitur, & ipsum constitutum & compositum ex genere & differentia est, cui imponitur nomen : in nominibus autem indiuiduorum suppositum substantiæ est, cui imponitur nomen : & collectio accidentium est forma à qua imponitur. Est autem hoc à quo imponitur nomen in grammaticis pro qualitate : sed id cui imponitur, est pro substantia. In nominibus autem generum subalternorum planum est hoc idem accipere: sed in nominibus generalissimorum, licet non sit compositio, tamen est in eis accipere ipsius prædicamenti naturam & modum per quem distinguitur illa natura ab alterius prædicamenti natura : & primum illorum est pro substantia, & reliquum pro qualitate : sed nomina differentiarum substantias & actus simplices significant, & non aliquam substantiam illis actibus substratam : & fortè alicui videtur, quòd solam qualitatem significent & non substantiam : sed intelligendum quod licet secundum rem non ibi sit significata nisi essentialis qualitas, tamen in ipsa qualitate est quid reducibile ad genus sicut principium generis : & est modus quo illud distinguitur ab aliis : & licet differentiæ à seipsis differant, tamen modus quo reducitur ad genus, non est modus quo distinguitur ab aliis : & isti tales modi sufficiunt grammatico: & ideo talia significant etiam substantiam cum qualitate. *Digressio*

Sed de ipso ente forsan dubitabit aliquis : hoc enim videtur esse primum in quo non est compositio rei nec etiam modi : & ideo non videtur significare substantiam cum qualitate. Sed attendendum, quòd licet simplex sit ens secundum rem, tamen modi eius sunt diuersi : est enim ens ipsum creatum primum ante quod non est creatum aliud : & quidam modus entis est esse per creationem & non per informationem, sicut determinatum est in libro causarum : & quoad hos duos modos significat substantiam cum qualitate : quia ipsum quod est in se, est sibi pro substantia, & modus eius entitatis est pro qualitate. In nominibus verò accidentium quæ simplicia accidentia significant, sicut albedo, & color, & huiusmodi, ipsa natura est pro substantia, & modus pro qualitate. In adiectiuis autem nominibus substantia significatur infinita, quæ est suppositi, non illa quam habet nomen pro substantia, quando dicitur nomen significare substantiam cum qualitate : sed de hoc hîc non intendimus.

Si autem obiiciatur in nominibus Dei, in quibus significare videtur substantiam cum qualitate : & sic in Deo esset quædam compositio: dicendum quòd in Deo nulla quidem est compositio, *Quomodo nomen designat substantiam*

cum qualitate.

poſitio, ſed diuerſitas modorum ſignificandi non repugnat ſimplicitati diuinæ in Deo: vere enim eſt ſuppoſitum diuinum & natura diuerſimodè ſignificata ſecundum diuerſitatem omnium attributorum quæ Deo attribuuntur: & penes iſtam diuerſitatem accipitur ſubſtantia & qualitas quam nomina diuina ſignificant. Sin autem ad hoc aliquis adhuc inſtet & obiiciat, quòd ſi nomen ſignificat ſubſtantiam cum qualitate, & ipſa ſubſtantia ſignificata per nomen ſit nomen, videtur ſignare ſubſtantiam cum qualitate: & ſimiliter autem & ipſa qualitas nomine ſuo cum ſit nomen, videbitur ſignare ſubſtantiam cum qualitate: & hoc ibit in infinitum, quod eſt inconueniens. Adhuc autem videtur ſecundum hoc ſubſtantiæ eſſe ſubſtantia, & qualitatis qualitas, quod intellectus refugit, quia eſt abſurdum. Adhuc autem cum ſubſtantia ſuo nomine ſignificet qualitatem, videtur nugatoriè adiungi quando dicitur nomen ſignificare ſubſtantiam cum qualitate propria vel communi.

Obiectio contra à ſe dicta.

Solutio.

Sed ad omnia hæc & ſimilia huiuſmodi dicendum, quòd cum dicitur nomen quodcunque ſignificare ſubſtantiam cum qualitate, ſubſtantia ſecundum quod ſignificatur per nomen, accipitur à qualitate ſeparata: & ſimiliter qualitas ſeparato intellectu accipitur & diſtincto: & ideò licet hoc nomen, ſubſtantia, ſignificat ſubſtantiam cum qualitate: & ſimiliter hoc nomen, qualitas, tamen prout ſubſtantia ſignificatur in nomine ſecundum quod eſt pars orationis, non habet cointellectam ſibi qualitatem: & ideo non proceditur in infinitum, nec eſt ſubſtantia ſubſtantiæ, nec qualitas qualitatis: nec etiam nugatoriè vnum coniungitur cum alio. His ita prænotatis adhuc ita intelligendum eſt, quòd id quod ſignificatur per nomen, id propriè eſt à quo nomen imponitur: res autem ſuppoſita cui imponitur, ſignificatur per hoc quod comparatur ad illud ſicut participans & illi ſubſtans: appellatum autem eiuſdem rei nullo modo ſignificatur per nomen: quia cum appellata plurima ſint & fortè infinita importata per nomen niſi potentia, oporteret quod nomen infinitum ſignificaret, quod eſt abſurdum. Sed materia non ſeparata à potentia, ſed ſub potentia & actu ſtans, hoc modo quod analogiam habet ad actum: hoc etiam modo ſignificatur per nomen, quando nomen eſt nomen actus vt eſt actus & perfectio actualiter diffuſa & continens compoſitum & materiam: ſic enim ſignificatur per modum concreti, & non per modum ſimplicis & abſtracti, ſicut homo, & non ſicut humanitas: & ſic docuimus in ante habitis, quòd diffinitio formalis & materialis idem dicunt ſub modo differenti.

Idē Auerroes in præſenti loco.

His igitur ſic præintellectis dicimus ſoluentes quæſtionem ſuperius inductam, quod nomen actus vltimi ſiue ab actu vltimo impoſitum eſt in vtriſque, ſcilicet tam in forma quam in compoſito, ſicut eſt hoc nomen, animal, vel homo, vel aliud tale. Sed non eſt vna ratione vtriuſque dictum, ſed eſt vtriuſque ſicut relatorum ad vnum: & quorum vnum analogiam habet ad alterum. In omnibus autem talibus pro principio ſupponendum eſt, quod id quod eſt cauſa nominis, eſt id cui conuenit nomen primò: aliis autem conuenit per reſpectum aliquem ad illud: forma autem à qua nomen imponitur, eſt cauſa nominis: & compoſitum quod eſt natura ad quam refertur diffinitio & cui nomen ipſum imponitur propter actus & formæ participationem, etiam illi per poſterius & in ſecundo gradu conuenit nomen: materiæ autem analogiam habenti ad actum conuenit nomen tertiò: appellato autem non conuenit nomen diffiniri niſi per accidens. Hæc enim quæ ſunt materia & compoſitum ſunt & dicuntur ea, ſicut corpus, & anima, homo, & animal, & corpus phyſicum organicum potentia vitæ vtens, dicitur etiam homo & animal. Sed etiam hæc duo ſunt & dicuntur illa ad aliquid, hoc eſt, ad actum quem participant relata: & cauſa nominationis eſt: quia differentiam conſtitutiuam in eſſe accipiunt ea nominatione quæ eſt actus & forma: verum licet hæc tria ſignificentur per nomen diffiniti, diuerſimodè tamen hæc ſeparatim accepta per intellectum non omnia participant nomen diffiniti: ſed ipſa differunt abinuicem: quia ſicut materia non eſt forma nec compoſitum, & forma neque eſt compoſitum neque materia, & compoſitum neque eſt materia neque forma, ſed vt diſtincta & differentia accipiuntur abinuicem.

Et quamuis ſic differunt abinuicem, tamen nihil habent huius differentiæ ad quæſtionem ſuperius inductam de ſubſtantia ſignificata ſenſibili: nam ſubſtantia ſenſibilis quoad quidditatem quæ dicit quid erat eſſe hoc quod eſt ſpecie & actu exiſtit: & ſecundum hoc in ſubſtantia ſenſibili hoc non diſtincto & ſeparato intellectu accipiuntur. In omnibus enim talibus forma & formæ eſſe eſt idem: quia non eſt ſeparata forma per ſe à qua forma coniuncta materiæ eſſe accipiat: vnde idem eſt eſſe quod eſt actus eſſentialis formæ, & forma ipſa, quando non ſeparata acciperetur, ſicut idem eſt animæ & eſſe animæ in eo quod eſt eſſe animatum, ita idem eſt quod non eſt ſeparatum ab anima, vel natura formalis, à qua ſit animæ quod eſt eſſe animati: ſed hoc modo non eſt idem homo & hominis eſſe: quia homo quod eſt compoſitum, non habet à ſeipſo, ſed per analogiam participationis animæ: & hoc ita quidem dictum diximus, niſi anima & anima hominis fortè homo dicatur, ſicut ſæpè dicitur, quando non habentur duo nomina vnum actus & alterum compoſiti. Si autem vt ſeparata accepta forma alicui quidem conuenit nomen formæ & alicui non conuenit: quia ſic non conuenit naturæ nec compoſito, ſed ſoli actui ſimplici, ſicut diximus: ſed non facit aliquid ad quæſtionem de ſubſtantia ſenſibili, cuius actus ſemper eſt coniunctus & non ſeparatus. Tex. c. 8.

Et hoc quidem in quibuſdam eſt valdè manifeſtum: quia quicunque mente perquirat, vtrum ſyllaba conſtituatur ex elementis literarum quæ ſunt quaſi materia, & ipſa compoſitione quæ eſt quaſi forma & actus, ſtatim etiam parum intelligentibus non videtur ſyllaba componi ex his quaſi ſeparatis & ſeparatum eſſe habentibus: quia nulla compoſitio conſtituens ſyllabam, ſeparatum eſſe habet à literis. Similiter autem nec domus eſt cæmentum ſeparatum & compoſitio ſeparatum eſſe habitus:

& hoc certum est : quia compositio & mixtio non est ex his quorum est compositio & mixtio separatum esse habentibus : & similiter est in omnibus aliis talibus artificialibus, in quibus nunquam materiale principium distinctum est à formali distinctum esse habente, sicut superliminare formaliter esse & nomen accipit à quadam positione, quæ tamen positio non est ex superliminari separabilis secundū esse distinctū: superliminare enim est magis ex positione tali, quæ tamen ab eodem secundum esse non est separabilis. Similiter autem nec homo sensibilis est animal & bipes, si animal bipes separatim esse habentia accipiantur : sed oportet hominem sensibilē esse aliquid formale & materiale, quod est præter ea quæ separatum esse habent ab ipso. Ea enim natura quæ sic separatum habet esse, nec est elementum sensibilis substantiæ, neque est ex elementis aliquibus composita, sed est substantia quædam separata: & tales substantias dicunt esse Stoici qui auferunt materiam dicentes materiam nihil esse de esse rei, nec referri ad nomen vel rationem vel esse diffiniti, sicut sæpè in antè habitis diximus. Si igitur hæc separata natura causa est esse & substantia, tunc hanc eandem dicunt esse substantiam naturæ compositæ sensibilis. Hanc autem eandem substantiam quæ separatum esse habet, est causa esse substantiæ sensibilis secundum Stoicos : necessarium autem est esse sempiternam, aut corruptibilem quidem, sed non corrumpi simpliciter,sed secundum quid: & eadem necessitate sequitur, quòd sit facta siue generata secundum quid, absque eo quod sit facta vel generata simpliciter : dicunt enim factam & corruptam esse secundum esse quod habet in hoc & non simpliciter, sed simpliciter esse ingenerabilem & incorruptibilem. Manifestum autem est & alibi demonstratum, quia nec in artificialibus,neque in naturalibus aliquis facit speciem vel genera, nec facit materiam : neutrum enim horum terminus est generationis, neque factionis : sed id quod efficitur vel generatur, est hoc aliquid compositum : & manifestum est, quòd hoc compositum quoddam significatum sit ex his componentibus.

Sed vtrum substantiæ illæ corruptibilium, ex quibus componitur & fit corruptibile, sint separabiles secundum esse ab ipsis, sicut dicunt Stoici, non est palam ex his quæ dicta sunt: tamen palam est ex dictis, quia quorundam sicut artificialium & accidentium non contingit principia ex quibus sunt esse separata, & illa sunt omnia illa quæcunquque nullo modo contingit separatum esse habere, quod esse sit præter rem ipsam compositam, in qua sunt, sicut domus, syllaba, & vas,& huiusmodi alia. Fortassis autem formæ & actus talium secundum ipsam naturam, neque substantia sunt, sed accidentia, neque composita per tales formas non sunt aliquid substantialiter ens distinctum in natura, sed figura artis est forma accidentalis. Et similiter nec aliquid aliorum quæcunque non natura, sed arte constituuntur, est substantia, sed actus accidentalis. Propter quod etiam Empedocles lecti formam dicit non esse substantiam : quia si esset substantia,principium generationis esset, & produceret simile in forma & specie : quod falsum esse videmus : quia si plantatur lectus & virtutem germinandi accipiat, non exoritur lectus, sed lignum quod materia fuit lecti & non forma: propter quod formæ artificialium in veritate accidentia sunt, & inseparabilia ab his quorum sunt formæ.

CAPVT VII.

Et èst conclusio ex hìs quæ dicta sunt quæ sit vera & perfecta cuiuslibet substantiæ sensibilis diffinitio.

EX his igitur quæ inducta sunt, manifestum est, quòd siquis ponit, quòd substantia in sensibilibus quæ corruptibilia sunt, sola natura illa est quæ est separabilis, sicut Stoici dicunt: & illius nomen non participat compositum, neque materia : & sicut non participant nomen, sic non participant diffinitiuam rationem : & tunc tempus & locum habet dubitatio cui consenserunt Antisthenidi cuiusdam Antisthenis sequaces indocti & stulti, qui dixerunt nihil penitus esse diffinibile sensibilium : omnium enim dixerunt esse logicam diffinitiuam rationem : logicam autem rationem esse separatorum à materia, quæ inquantum separata, vt sæpè ostendimus, nihil sunt de esse rerum sensibilium. De hac autem dubitatione, quia multa in antè habitis dicta sunt, hoc solum determinantes dicimus, quòd dicere diffinitiuo contingit sermone quale quid est vnumquodque sensibilium, sicut gratia exempli contingit dicere quid est argentum per propriam diffinitionem : & tamen non sic dicendo : quia non est sicut plumbum, eò quod idea argenti differat ab idea plumbi : hoc igitur est verè de substantia rei, quod contingit verè esse terminum & rationem esse ipsius, in quo termino principia quæ sunt de esse rei,continentur, sicut contingit esse terminum & rationem cuiuslibet substantiæ compositæ, siue illa sit sensibilis,siue sit intellectualis. Prima autem diffinientia ex quibus ille terminus & ratio conficitur, non contingit diffinire : & hoc est propterea : quia ratio diffinitiua significat aliquid de aliquo : in omni autem eo in quo significatur aliquid de aliquo, oportet quoddam esse sicut materiam, & quoddam sicut formam. Tex. c.9.

Dubitabit autem fortè de hoc aliquis, & dicet, quòd si diffinientia indiffinibilia sint, cum dicitur, quòd homo est animal rationalis, hoc ipsum animal quod in diffinitione hominis ponitur, erit indiffinibile. Adhuc autem & ipsa diffinitio indiffinibilis est, non quidem diffinitio secundum quod est intentio significata per hoc nomen quod est diffinitio, sed secundum quod est diffinitio vniuscuiusque terminus : & si hoc sit verum, tamen multi dubitauerunt de causa huius quare talis ratio indiffinibilis sit. Fortè autem vellet aliquis dicere, quòd prima diffinientia indiffinibilia sint, sed non proxima vnicuique : & sic cum dicitur, quòd homo est animal rationalis, animal non est primum diffiniens : & ideo potest diffiniri & diffinitur: sed

substantia

substantia quæ est primum diffiniens
resoluitur animal, no
secundum hoc non e
dicta est, quòd hæc est
sit diffinibile: quia non
quo. Adhuc autem cun
gnificet aliquid de aliquo
prædicatum diffinibile: pe
nullum subiectum videtur esse
non significet aliquid de aliquo.
prædicatur de specie diffinita, vide
esse diffinibilis & non diffinitum es

Ad omnia autem hæc & huiu
dum, quòd cum dicitur, quòd hæc e
lis, quod significat de aliquo, int
est, quòd modus significandi talis
quod in suo intellectu claudat aliquid
tum & actum & formam, quod sit de
participante nomen ipsius actus & formæ
analogiam ad ipsum, sicut in præcedenti ca.
ctum est. Et ideò dffinitio non est vlterius
finibilis: quia hoc modo plura in se non cl
dit, sed potius explicata in se habet ea q
rum vnum est de aliquo, & alterum de quo e
illud: & cum dicitur, homo est animal rationale
animal secundum quod est diffinitiuum homi-
nis, non significat aliquid de aliquo, vt iam di-
ctum est. Et ideò hoc modo non est diffinibile,
& similiter differentia non est diffinibilis: quia
hoc modo duo vel plura in suo non claudit in-
tellectu: & cum dicitur, homo est homo, homo
secundum quod est in subiecto, non est diffini-
bilis: quia non significat esse: sed ens & non
significat ens aliquid de aliquo, sed potius ip-
sum esse significat aliquid de aliquo: idem au-
tem est si dicam, animal est animal, & in omni-
bus talibus idē modus est intelligendi. Hoc igitur
modo verum est, quòd hoc est indiffinibile: quia
non signat aliquid de aliquo: & solum est hoc
diffinibile quod aliquid de aliquo significat.

CAPVT VIII.

De similitudine vel anagoge diffinitionis ad numerum, propter eos qui dicebant numeros substantiam eorum quæ sunt.

Tex. c. 10. PAlam autem [illegible] inductis est, qui
finitio signific[illegible] aliquo. Ea dif-
quemadmodum Py[illegible] sicut substantiæ
rerum sunt numeri [illegible] illi numeri non
sunt separati numeri, sicut sunt numeri vnita-
tum qui sunt numeri, quibus nos numeramus,
& sunt discreti: sed quidam numeri numerati
qui sunt causa terminationis & distinctionis esse
rei per quas ipsa res diffinita cadit in differen-
tiam & numerum cum rebus aliis, sicut nos in
antè habitis ostendimus: diffinitio enim si con-
cedatur esse numerus, concedetur non esse nu-
merus simpliciter, sed numerus quidam: in hoc
enim assimilatur numero magis quam conti-
nuo: quia sicut numerus qui de genere discre-
torum est, cum diuiditur in vnitates indiuisi-
biles, & non in semper diuisibilia sicut diuidi-
tur continuum: ita diffinitio diuiditur ad indi-
uisibilia quæ non significant aliquid de aliquo

Nota quomodo diffinitio magis numero quam continuo assimiletur.

fi
o
t

[illegible]
dam exi[illegible]
vnum punctum [illegible]
tum, sed est vt endelechia [illegible] natura [illegible]
singula sunt vnum per essentiam & actum, sicut
sæpè diximus: sed in hoc est diffinitionis simi-
litudo ad numerum, quod sicut numerus non
magis habet vnum, ita quod vnus numerus sit
magis numerus quam alius, ita non est magis
& minus in substantia speciei diffinita, ita
quod vna sit magis & minus substantia quam
alia: & si magis & minus dicitur, hoc accidit
secundum quod ista substantia est in materia
secundum esse: quia sic fluunt ab ipsa potentiæ
naturales & impotentiæ secundum quam ex-
peditior est vel impeditior in operationibus na-
turalibus. Sit igitur vsque tantum terminatum
secundum præsentem intentionem de genera-
tione & corruptione dictarum substantiarum se-
paratarum, quomodo contingit & quomodo est
impossibile & de anagoge earum ad numerum:
in vltimis enim libris istius sapientiæ subtilius
de istis perscrutabimur.

Idem dixit Commentator in præsenti. loco.

TRACTA

S II.

ENTIBVS

actus sen-

ateriale principium : contingit tamen usdam ex vno materiali principio exi- aliquando fieri diuersa propter diuersita- mouentis causæ, quæ secundum formas ormatiuas diuersas mouet de potentia ad um, sicut ex ligno tanquam ex vno materiali ncipio fit arca & lectus, quando artes mo- ntes sunt diuersæ : & ex vno materiali prin- ipio quod est menstruum porcæ, fit porcellus & similitudo hominis : quia mouens ad figu- ram porcelli, est sperma porci : & mouens ad figuram hominis, est stella quædam : tamen quæ fiunt, habent sibi determinatas materias, ita quod ex aliis etiam diuersis mouentibus fieri non possunt. Sicut serra : hæc enim fieri non potest ex lana vel ex ligno : quia in mouente eam non est vt ex lana vel ex ligno serram faciat. Si autem ex alia & alia materia contingit ali- quando id secundum formam facere, palam est, quia ars & principium factiuum quod est vt mouens, est idem secundum formam & spe- ciem, sicut si fiat vrceus ex terra & argento: nam si ponatur, quòd materia diuersa sit, & quod etiam mouens sit diuersum in forma, sequitur necessariò, quod id quod factum est, sit diuer- sum secundum materiam & formam ; & hoc generale est in omnibus principiis propriis ma- terialibus & mouentibus, & secundum speciem & formam quæ informat sensibile factum, siue sit in artificialibus, siue in naturalibus.

CAPVT II.

Quales & quot[illegible] ent reddi ad quodl[illegible] de sub- stan[illegible] sensibili.

QVando verò aliquis volens scire substan- tiam & naturam sensibilis per diffinitio- nem, quærit quid est causa per quam habet dif- finiri & demonstrari, quia pluribus modis dicun- tur causæ, oportet dicere omnes causas quæ contingunt esse causæ quæsiti si perfectè sciri debeat. Sicut si quæratur, quæ sit causa quasi materia, dicimus quòd mestrualia in guttis fœ- minæ sunt causa quasi materia. Et si quæreretur, quid est causa mouens, dicemus quòd est sper- ma viri, in cuius spiritu virtus formatiua est per modum artis. Et si quæreretur quid causa for- malis & species, dicemus quod quidditas ipsius siue quid erat esse. Et si quæratur, quid est hoc quod

Tex. c. 12.

[illegible] is de- [illegible] ius, sicut phlegmatis generati in animali e[illegible] prima siue proxima ma- teria propria dulcia & crassa aquosa & subtili calido di[illegible]esta : choleræ verò rubeæ propria ma- teria est amara combusta, vel quædam rubea terrestria combusta : ea enim quę sensibilia sunt, aut fiunt ex eodem principio materiali : aut si plures materiæ sunt eiusdem, tunc oportet, quòd vna sit materialis ad aliam, sicut si dica- mus, quòd phlegma fit ex pluribus : quia ex dulci & crasso : tunc enim fit crassum ex dulci sicut ex materiali proprio principio, & phlegma ex crasso. Similiter autem si cholera resoluatur, resoluetur in rubea quædam sicut in proximam materiam : & illa rubea resoluitur in combusta feruentia sicut in materiam : & sic cholera dici- tur esse ex rubeis & combustis : dicitur enim hoc ex hoc fieri sicut ex materia his duobus modis : quia aut videlicet est via ad hoc, vt ex ipso fiat per medium vel sine medio : aut quia est principium eius quod resoluitur in ipsum,

quod eſt cuius cauſa fit, ſiue finis, dicemus quod id quod cauſa finalis quæ eſt intenta per primum mouens: contingit autem aliquando fortaſſis, quòd hæc ambo ſunt idem, forma videlicet & finis: quia forma eſt in quo quieſcit operatio mouentis: & ſic eſt finis motus & generationis, licet fortè aliquid aliud ſit finis intentionis: & de hoc ſatis in ſecundo huius ſapientiæ libro determinatum eſt: & quæcunque diffinitio omnes quæſiti continet cauſas, hoc dicit & quid & propter quid quæſiti, & eſt perfectiſſima, & eſt ipſa demonſtratio poſitione differēs, ſicut in analyticis poſterioribus eſt determinatum. In his autem omnibus oportet dicere proximas & eſſentiales & conuertibiles cauſas: vt ſi quæratur, quæ ſit propria alicuius materia, non oportet dicere ignem, aut terram, quæ ſunt prima elementa ex quibus componitur ſenſibile: ſed oportet dicere materiam propriam & proximam: & hæc eſt quæ ſubſtrata eſt proximæ potentię ad actum: materia enim non facit cognoſcere niſi illo modo quo proximam analogiam habet ad actum: quia ſic habet nomen diffiniti & rationem, ſicut in antè habitis determinatum eſt: & quia ſicut in ſecundo de phyſico auditu diximus, in generabilibus & phyſicis omnes ſunt quatuor cauſæ eiuſdem, oportet quòd circa naturales cauſas & genitas ſic verſari quærentem per redditionem omnium cauſarum, ſiquis rectè philoſophando verſatur in cognitione generabilis phyſici. Si enim hæ quatuor quæ dictæ ſunt cauſæ, ſunt ſenſibilium generatorum, tunc oportet has & tot cognoſcere: in his autem quæ naturalia quidem ſunt, ſed ſunt ſempiterna, ſicut cæleſtia corpora, forſitan eſt alia ratio: forſan enim quædam phyſicorum corporum non habent materiam, aut non habent talem materiam, quæ ſit in potentia ad eſſe, ſed quæ eſt actu ſecundum eſſe ſemper, licet ſit in potentia ad vbi, ſicut ſæpius in præhabitis dictum eſt: habent enim hæc materiam ſolum ſecundum locum mobilem: vnde in illis non quæritur materialis cauſa quæ ſit ex qua fiunt, ſed quæritur materia quæ eſt ſubiectum actu exiſtens perfectum in eſſe. Similiter autem eſt in his quæcunque quidem ſunt phyſica, ſed non ſunt ſubſtantiæ ſicut accidentia quæ non fiunt ex materia: quia non eſt in his materia ex qua ſint: ſed ſubiectum in quo ſunt, eſt ens completum in actu exiſtens, ſicut dicimus, quòd quædam eſt cauſa eclipſis, & hoc non eſt materia ex qua in potentia exiſtens, ſed ſubiectum in ſe completum lunæ quæ eſt ſubiectum eclipſis, non eſt aliud per eclipſim, quaſi ſit patiens aliquid & exiens de potentia ad actum, ſed eſt ſubiectum eclipſis in ſe actu ens completum quidem per ſubiectum & formam. Et ſi quæratur in talibus, quæ eſt cauſa quaſi mouens & corrumpens lumen, non aſſignamus cauſam tranſmutantem ſubſtantiam lunæ, ſed terram & terreni corporis vmbram.

Nota quomodo materia cognitionis poteſt eſſe proprium.

In calo rectius ſubiectum quam materia ponitur. Idem Commentator hic & in 2. cap. de ſubſtantia orbu.

Tex. c. 13. Cuius verò cauſa ſicut finis ſi quæratur in eclipſi, dicemus quòd forſan nulla eſt: quia in talibus iſta contingunt per motum & conuerſionis neceſſitatem, & non propter aliquid intentum extra. Si verò quæratur, quæ ſit forma & ſpecies, dicimus quòd eſt illa quæ eſt ratio & quidditas rei quæſitæ, ſicut priuatio luminis. Sed ratio & ſpecies in talibus non eſt manifeſta, neque diffinitio dicens cauſam eſt manifeſta, niſi cum ratione & ſpeciei ſit cauſa faciens: ſicut ſi dicamus quid eſt eclipſis, & dicimus, quod eſt priuatio luminis, non eſt manifeſta diffinitio. Si vero addatur cauſa mouens quæ eſt terra in medio capitis & caudæ diametraliter lunæ obiecta, tunc ratio formalis coniuncta eſt cum cauſa faciente, & eſt diffinitio dicens & quid & propter quid & manifeſta: quia eſt demonſtratio eclipſis in luna ſolum poſitione differens. Similiter autem eſt de dormitione ſiue ſomno ſi quæratur quid ſit per omnes cauſas: non enim eſt manifeſtum, quòd ſit ſubiectum quod eſt primum patiens ſomnum, quod quæritur loco materiæ: quia non habet materiam niſi ſubiectum actu exiſtens in quo eſt primo. Et ſi dicatur, quòd ſubiectum ſomni eſt animal, oportet quòd iterum hoc animal non ſecundum ſe, ſed ſecundum aliquid ſui ſit ſubiectum proprium ſomni. Et oportet quærere, quid ſit illud quod eſt proprium & proximum ſomni ſubiectum, vtrum videlicet hoc ſit corpus, vel aliquid aliorum membrorum animalis. Deinde hoc habito, quæretur à quo ſicut à faciente cauſa eſt ſomnus. Deinde quæretur quæ paſſio illius membri ſit ſomnus, quærendo quidditatem & rationem ſomni, quæ eſt eſſentia ſomni in illo membro & non in toto animali primo: & dicimus, quia eſt immobilitas ſiue quies talis. Et tunc quærimus, per quid vt primum patitur illam immobilitatem, & dicimus, quòd per euaporationem frigidam à loco digeſtionis ad cerebrum, & ibi infrigidatam & reflexam ad organum primi ſentientis, ſicut in libro de ſomno & vigilia determinatum eſt: & tunc perfectè ſcimus quid eſt ſomnus diffinitione dicente quid & propter quid, & ſic de aliis.

CAPVT III.

Qualiter idem ſubiectum eſt diuerſimodè ſuſceptibile contrariorum.

QVia verò quædam quæ non habent per ſe generationem, ſed ſine generatione per ſe & corruptione per ſe, ſunt generatione per accidens, & non ſunt corruptione per accidens, ſicut ſunt puncta quando ſunt, & totaliter loquendo ſpecies vniuerſales & formæ communes ſubſtantiales & accidentales: hæc enim non generantur & corrumpuntur niſi generato ſenſibili compoſito & corrupto: non enim generatur perſe ſeparatim album, ſed generatur album lignum: & de omnibus talibus qualiter generentur & quomodo ſe habeant ad terminos generationis & corruptionis, in 5. libro de phyſico auditu terminauimus. Sed quod nunc quæritur, hoc eſt, quòd ſi omne quod eſt factum, eſt aliquid determinatum & ex aliquo determinato ſicut ex potentia & materia propria, ſicut paulò ante dictum eſt, tunc oportet, quòd non omnia contraria fiunt abinuicem ex quibuſlibet contrariis, ſed diuerſa contraria fiunt adinuicem quibuſdam determinatis, in

Tex. c. 14.

quibus

quibus sunt in potentia secundum idem subiectum saluatum, sicut albus homo fit ex nigro homine saluato in subiecto, & album hoc modo fit ex nigro secundum subiectum & saluatum: & hoc ideo est, quia subiectum saluatum est in potentia æqualiter ad vtrumque: & cum est album actu saluatum in se, est nigrum in potentia: & è conuerso cum est nigrum actu, est album potentia: & subiectum sic determinatum materia determinata, non est materia secundum idem saluata omnis rei, sed est tantum potentia ad ea quorum est transmutatio adinuicem secundum idem subiectum saluatum: quæ verò fiunt sine transmutatione per se dicta, aut non sunt sine corruptione per se dicta, horum non est materia, sicut puncta & formæ, sicut in principio huius capituli diximus. Habet tamen quandam dubitationem, quomodo ad contraria inter quæ est transmutatio per se, se habeat materia cuiuslibet horum quæ contraria esse dicuntur: hoc enim bene videmus in quibusdam, sicut si corpus idem saluatum est potestate sanum, & contrarium est sano infirmitas: tunc bene videmus, quòd idem corpus saluatum potestate est vtrumque istorum: sed non est idem modus in aliis: quia videmus, quòd aqua est materia quæ potestate est vinum, & potestate est acetum, sed est subiectum & materia vini secundum habitum & speciem vini quæ perficit eam in esse vini secundum substantiam: sed aceti non est materia saluata in esse vini & substantia, sed potius secundum priuationem speciei vini. Et ideò non esse in vino saluata est aqua potestate vinum & acetum, nec æqualiter recipit ambo: sed sub habitu vini est potestate acetum, & non est potentia acetum nisi habitum vini primò accipiat, & non efficitur actu acetum nisi secundum priuationem habitus & speciei & corruptionem quæ est præter naturam ipsius & ex corruptione principiorum naturæ. Dubitatio igitur quædam oritur ex dictis, quare vinum saluatum in esse nec materia sit, nec sit potestate acetum saluatum vinum, cum tamen ex vino fiat acetum, cum sanum saluatum in esse substantiali & subiecto fit subiectum ægri, & potestate ægrum cum fit ex sano ægrum: & quæritur si viuens saluatum in esse sit potestate mortuus, aut non. Sed ad omnia hæc determinatio vera est, quòd in contrariis vnum subiectum saluatum est potentia ambo contraria, quando fit vnum ex alio. In his autem quæ opponuntur vt priuatio & habitus, cum priuatio non sit priuatio nisi habitus & speciei, non est materia priuationis susceptibilis nisi prius suscipiat habitum: & cum priuatio priuet habitum, non potest esse idem subiectum proximum vtriusque in vno esse saluatum, nec potest esse subiectum priuationis nisi per corruptionem principiorum facientium habitum: & ideo de priuatione ad habitum eiusdem materiæ non est regressio, nisi prius redeat per resolutionem in materiam primam & per qualitates & virtutes & mixtiones diuersas, iterum principia facientia habitum consimilem recipiat: vnde in talibus subiectis per se corruptis secundum accidens fiunt etiam corruptiones habituum & specierum, sicut materia animalis quæ est secundum corruptionem est motuum, & est quædam potentia & quædam materia non saluata, sed corrupta & secundum corruptionem & potentia materia vocata. Similiter aqua est quædam materia corrupta aceti materia & acetum potentia: quia non est potentia acetum nisi corruptione vini: tamen est potentia acetum, quia fit ex his, sicut in die nox vbi nox saluata non fit dies, sed dies fit post noctem corrupta forma noctis. Et quęcunque per corruptionem habitus transmutatur adinuicem, hæc, si debeat fieri gressus à priuatione ad habitum, oportet redire ad materiam primam: vt si ex mortuo debeat fieri animal, oportet quòd mortuum resoluatur ad primam materiam quæ est elementa quatuor, & deinde per mixtionem & complexionem & compositionem horum fiat animal: & acerum si debeat fieri vinum, oportet quòd resoluatur in aquam, & aqua misceatur ad principia vini: tunc enim tali contemperatione facta in materia educitur forma vt per generationem vniuocam, sed conuertitur in vite vel in semen animalis vt per generationem æquiuocam si virtute stellarum siue generante vniuoco ad esse deducitur, sicut est generatio eorum quæ ex putrefactione nascuntur, de quibus alibi determinatum est à nobis.

Nota quarè de priuatione ad habitum non est regressus.

CAPVT IV.

De declaratione dubitationis & solutionis quare diffinitio est vnum & non multa.

HAbitis autem his quæ dicta de partibus diffinitionis, prout illæ sunt naturæ & substantiæ sensibiles dubitanda sunt, redeundum est ad dubitationem quæ mota est in septimo, & perficienda & declaranda est hæc perfectè solutio ipsius: hic autem inducta dubitatio est circa diffinitiones & numeros quos quidam ponunt esse diffinientes omnes substantias. Quæritur enim tunc, qua de causa diffinitio est vnum & non multa. Ratio autem dubitationis est: quia omnium eorum quæ plures partes habent, & non sunt vnum coaceruatione aut collectione sicut numerus, sed hoc ipsum totum est aliquid verè vnum, quæ vnitas præter partes siue partium coaceruationem aut compositum est aliqua vna causa suæ veræ vnitatis. In corporibus enim aliis quæ non sunt verè vnum, sed compositione partium sunt vnum, plana est causa suæ non veræ vnitatis, quæ aliæ vnitates non verè sunt tales vel tales, quæ sunt contactus, vel conglutinatio, aut colligatio, aut alia passio talis quæ est sicut viscositas continens multas partes in vno, vel sicut gumphis concauum est vnum: diffinitio verò quæ est ratio talis vel talis est verè vna, non quidem coniunctione quemadmodum Ilias quę est vna mœniis compositis in vnum per cæmentum, aut sicut metrum quod est de excidio Troiæ, quod est vnum ordine metri, & est sua vnitas, quia est vnius historiæ & vnius materiæ de qua est. Restat igitur quærendum quid est, quod facit vnum hominem esse verè, qui tamen ex multis componitur, & quare est vnum

Tex. c. 15.

& non

& non multa, ita quod eſſe plura coaceruata quæ cadunt in eius diffinitione, ſicut animal & bipes. Adhuc autem & aliter aggrauatur iſta dubitatio ſi eſt, vt quidam Philoſophi aiunt, idem quod animal, & illud idem quod eſt animal etiam eſt bipes: tunc enim quæritur, quare homo non eſt illa quæ ſunt alia abinuicem: & ſic erit duo non vnum verè, ita quod ſecundum participationem horum duorum homo verè ſit homines, & non ſint hæc participatione hominis alicuius vnius qui verè ſit vnus, ſed ſint verè duo, ſicut duorum ſunt participationes, animalis videlicet & bipedis, quæ ſecundum veritatem duæ ſunt naturæ, & non vna: alia enim eſt natura genus, & alia eſt natura differentia. Palam autem eſt, quia ſi aliqui ſic transformant quæſtionem vt conſueuerunt Stoici diffinire, & dicere vnitatem numerorum & idearum, non contingit reddendo veram vnitatis cauſam ſoluere dubitationem inductam: quæ enim dicunt verè ſunt plura, & non vnum niſi ſecundum quid. Si autem eſt verum ſicut nos dicimus, quòd in diffinitione licet plura ſint, tamen in ea eſt, hoc quidem ſicut materia ſubſtans poteſtati ad actum, illud verò eſt in ea ſicut actus & forma; & ideò hoc quidem eſt poteſtate, illud verò actu, tunc ideò manifeſta eſt cauſa vnitatis. Quod etiam quæſitum non videbitur habere cauſam dubitationis: iſta enim aporia ſiue anguſtia & ambiguitas eſt eadem cum hoc ſi dicamus, quòd teres dicens rationem teretis ſiue ſphæræ eſt: quia teres eſt æs rotundum: hoc enim nomen, teres, eſt ſignum diffinitionis, & ponitur loco eius: propter quod cum dicitur quid cauſæ, quare ſit vnum verè rotundum & æs, nullatenus videtur eſſe dubitatio: quia ſtatim videtur hoc quidem eſſe materia poteſtate ſphæra ſiue teres, hoc autem forma actu teres exiſtens: quid ergo cauſæ eſt, quod idem quod poteſtate eſt ens eſt ens actu, niſi generatio & faciens cauſa quæ ſic educit ipſum de poteſtate entis ad actum ens, quod non largitur ei aliquam diuerſitatem & multitudinem aut pluralitatem: ſed id quod poteſtate eſt ens, facit exiſtere ſecundum actum: nulla enim penitus poteſt eſſe cauſa diuerſa quæ faciat poteſtate ſphæram actu eſſe ſphæram, ſed vterque horum eſt quid erat eſſe rei & diffinitio: & ideò diffinitio eſt vnum & non multa: ad eſſe enim diffiniti refertur diffinitio, & non ad diuerſas naturas materiæ & formæ, ſicut nos in antè habitis ſæpè declarauimus.

Si autem quis obiiciendo dixerit, quòd non omnia ſunt concepta cum materia: quia diffiniuntur mathematica quæ per diffinitionem ſeparata ſunt à materia, dicemus ſicut & in ſexto huius ſapientiæ libro determinatum eſt, quòd materiei alia eſt intellectualis, & alia ſenſibilis, ſecundum proprietatem illam intellectus qua intelligit cum continuo & tempore: & ideò in omni ratione diffinitiua, hoc quidem materia, illud verò forma, & actus, & mathematica licet non ſint concepta cum materia ſenſibili, ſunt tamen concepta cum materia intellectuali, ſicut circulus qui eſt figura ſuperficialis: & in hac ratione ſuperficies eſt intellectualis, figura verò talis eſt ſicut perfectio & actus: quæcunque verò non habent materiam intellectualem vel ſenſibilem, ſicut ipſa ſubſtantiæ principia quæ ſunt materia & forma illa, & ſunt verè vnum, ſed non habent aliquam cauſam aliam ſuæ vnitatis, ſicut habent illa quæ ſunt compoſita, ſed ſeipſis ſunt vnum: eſſe enim ipſorum ſtatim ſine alio cauſante eſt vnum, ſicut etiam vnumquodque talium ens hoc ipſum inquantum eſt quale quid, ſiue quale aliquid ens: ſicut enim materia eſt aliquid & forma aliquid per ſeipſam, ita etiam vtrumque iſtorum eſt aliquid vnum, ita tamen quod ens & vnum non ſunt eorum genera per quæ ſunt vnum. Et hæc eſt cauſa quare ens & vnum non ponuntur in diffinitionibus vt potentia & actus: quia dicunt aliquas naturas diſtinctas eius de quo prædicantur. Similiter autem eſt de eo quod eſt quid erat eſſe, ſiue quidditas, ſiue forma: hoc enim per ſeipſam ſtatim eſt ens & vnum, ita quòd ens & vnum non dicunt ea ex quibus componitur: propter quod nulli eorum principiorum eſt aliqua alia à ſeipſis cauſa per quam ſint & vnum ſint: ſtatim enim per ſeipſum vnumquodque talium eſt ens quid & vnum, non quod ſit in ente & vno: quare in genere diffinitiuo, vt diximus, nec eſt in vno ente ſicut in naturis diſtinctis & ſeparabilibus ab ipſis ſingularibus quo dicuntur ens & vnum: quia ens & vnum etiam per intellectum non poteſt ſeparari ab aliquo. Hæc igitur vera ſolutio eſt inductæ dubitationis.

Nota quid ſit materia intellectualis.

CAPVT V.

De errore antiquorum malè ſoluentium inductam quæſtionem & de cauſa erroris.

PRopter hanc autem dubitationem quæ inducta eſt, diuerſa vadè dixerunt Philoſophi: & cauſa diuerſitatis eorum eſt: quia poſuerunt partes diffinitionis actu diuerſa quædam eſſe, & ſimiliter materiam & formam: & ideò quæſiuerunt media coniungentia extrema, quæ tamen diuerſa eſſe ſuppoſuerunt. Videbatur enim eis, quòd actus & potentia ſunt, & contraria mutuo ſe expellentia ab eodem ſuſceptibili: & ideò dicebant illa non poſſe coniungi, niſi aliquo medio, quod vtrumque participat, ſicut album & nigrum coniunguntur in pallido, & calidum & frigidum in mixto: & hoc medium vocabant participationem. Et quęrunt poſtea quæ ſit cauſa eius participationis, & quid ſit ſic participare? Alij autem cauſam vnitatis corporis quod eſt materia & animæ quæ eſt forma, dicunt conſubſtantialitatem quandam, ita quod ſubſtantia vna compoſita ſint per mixtionem duarum ſubſtantiarum diuerſarum animæ & corporis, ſicut dixit Lycophron. Vnde dicit, quòd illorum duorum actiones & oppoſitiones ſunt commixtæ ſicut & ſubſtantiæ commixtæ ſunt: propter quod etiam dicit ſcientiam non eſſe operationem vel ſpeculationem animæ ſecundum ſe, ſed operationem. Et dicit eam eſſe ſcientis corporis & animæ, ita quod animæ & corporis & cauſa veritatis in ea ſit anima: cauſa autem falſitatis ſit corpus. Et ſimiliter dixit, quòd intelligere eſt coniuncti, & quod nulla operatio- Ter. c. 16.

num aut paſſionum ſit animæ propria. Alij verò magis errantes, cum quorum errore multi conueniunt modernorum, dicunt quòd anima coniungitur cum corpore mediante vita, ita quod anima rationalis cum corpore coniungitur mediante vegetabili & ſenſibili, & ſenſibilis coniungitur cum corpore mediante vegetabili, & vegetabilis coniungitur cum corpore mediante ſpiritu quem dicunt eſſe corpus ſubſtantiale diſtenſum per totum corpus, & maiorem conuenientiam habere cum anima vegetabili quam corpus terreſtre phyſicum organicum. In omnibus autem his eſt, vna & eadem ratio quæ prius: ſiue enim illud quod dicit eſſe medium ſit conualeſcere quoddam corporis ad vitam, aut ſit conſubſtantialitas quædam, aut compoſitio extremorum, aut coniunctio quædam diuerſorum animæ & corporis, ſiue ſit forma ſanitatis, aut æqualiter complexionis medium quoddam contingens animam & corpus, vna eſt ratio quæ prius, quare ſit vnum & non multa: quantò enim plura ſunt quæ conueniunt ad compoſitionem, tantò videtur minus eſſe vnum, & videtur magis eſſe multa: & ſimile eſt quia æs eſſe trigonum, compoſitio eſt æris & trigoni: & album vnum eſſe, compoſitio eſt ſuperficiei & albedinis. Si igitur medium quærunt compoſitionis animæ & corporis, debent quærere medium in omnibus compoſitionibus: & medium erit ſecundum hoc medians inter compoſitionem medij ſicut inter compoſitionem extremi: & hoc modo medium erit medij: & hoc procedit in infinitum. Adhuc autem iſtæ compoſitiones trigoni & æris & albedinis & ſuperficiei non faciunt verè vnum, ſed vnum per accidens, quod eſt congregatum: & ſic adhuc redibit prima quæſtio qualiter ex materia & forma fiat verè vnum, & non vnum congregatum.

Cauſa autem huius erroris: quia poteſtatis & endelechiæ quærunt vnionis rationem, quaſi vtrumque iſtorum ſint differentes à reliquo, & quod vnumquodque iſtorum ſit actu & ſit differentia: ex duobus autem quorum vtrumque eſt in actu, nunquam fit verè vnum, nec etiam intellectus hoc poteſt accipere. Vera autem cauſa vnitatis eſt: quia ſicut ſæpè dictum eſt, materia vltima quæ eſt proxima, & dicitur à quibuſdam neceſſitas, illa ineſt per ſubſtantiam in diffinitione, & eſt idem cum forma poteſtatis: quia poteſtas eſt actus vltimi inchoatio vel neceſſitas, ſed aliud eſt à forma actu: ſi enim vtrumque ſeparatum accipiatur ſecundum actũ, tunc ſunt materia & forma aliud & aliud. Simile igitur aliquid eſt quærere quæ ſit cauſa vnius quod in veritate eſt idem prius in potentia & poſtea in actu, & quærere quæ ſit cauſa quare compoſitum ex materia & forma eſt vnum & non multa: vnum enim aliquid eſt quodlibet iſtorum: & quod eſt primò poteſtate, & quod eſt poſteà in actu: & hoc eſt vnum quoquo modo. Huius igitur nulla alia cauſa eſt, vt antè diximus, niſi id quod eſt mouens ipſum ex poteſtate ad actum, & mouendo ipſum ex potentia ad actum non largitur ei nouam eſſentiam aliquam. Et ideò non facit ipſum multa, ſed vnum in actu: eſt enim hoc vnum actu & potentia duo ſi ſeparetur materia & forma. Quæcunque verò ſimplices ſubſtantiæ non habent materiam, & ſunt ſeparatę, ſicut intellectus ſiue intelligentiæ, hæ non habent materiam: & hæ non educuntur de potentia ad actum: & hæ ſimpliciter per ſeipſas ſunt vnum quid tantum & non multa: hæ enim nulli nituntur materiali principio. Sed de his in libro quinto quæremus.

Idem 2. Auerr. cõ 15. & 16. huius.

CAPVT VI.

Et eſt digreſsio ponens rationem eorum qui materiam & formam dicunt eſſe vnam eſſentiam, & ideò diffinitionem eſſe vnum & non multa.

OPortet nos autem digreſſionem hîc facere, & ſubtiliter adhuc de dicta quæſtione interius perquirere, quare diffinitio ſit vnum & non multa, & diffinitum ſimiliter: hæc enim quæ dicta ſunt, multis cauſa fuerunt erroris. Alij enim diuertentes à cauſa diuerſitatis, & formidantes dicere diffinitionem eſſe diuerſa, dixerunt idem in eſſentia eſſe materiam & formam: & ad hoc ſequuntur infiniti errores. Alij autem ſecedentes ab hoc, dixerunt totam generationem non eſſe niſi congregationem, & nihil verè & per eſſentiam vnam eſſe vnum. Alij autem multa media quærentes coniunctionis animæ & corporis & formæ & materiæ, riſibilia dixerunt de mediis coniungentibus quæ ſuo mendacio confinxerunt: ſicut enim dixit Ariſto. in 12. primæ philoſophiæ, fictum eſt omne quod præter rationem ponitur. Hi autem qui materiam & formam vnam dicunt eſſe ſubſtantiam & eſſentiam, has pro ſe inducunt rationes: dicunt enim, quòd vniuerſale prædicatur de pluribus, & quod nihil prædicatur niſi forma: dicitur autem, quòd materia eſt ſubſtantia & forma eſt ſubſtantia: igitur ſubſtantia eſt commune prædicatum de materia & forma. Cum autem nihil prædicetur niſi forma communis, & non prædicatum per accidens, ſed ſubſtantiale, videbitur materia ſecundum eſſe ſubſtantiale eſſe forma. Igitur materia & forma ſunt idem per eſſentiam: materia enim de nullo prædicatur: ſed quicquid prædicatur, eſt forma: cum enim dicitur, materia eſt ſubſtantia, prædicatum quod eſt ſubſtantia, eſt nomen appellatiuum, quod qualitatem communem ſignificat, quæ qualitas non eſt forma accidentalis, ſed ſubſtantialis: qualitas autem ſubſtantialis forma ſubſtantialis eſt: & cum prædicatum non ſit alia eſſentia ſeparata ab eſſentia ſubiecti, videtur iſtis, quòd materia ſit ſecundum eſſentiam idem ſubſtantiali formæ.

Rationes ponentium materiam & formam eſſe idem.

Si quis autem dicat, quòd ex his non ſequitur, quòd materia ſit forma: quia cum dicitur, quod materia eſt ſubſtantia, & ſubſtantia eſt forma, non prædicatur ſubſtantia de materia vt ens vel eſſentia, ſed vt eſſe & idem, cum dicitur, materia eſt ſubſtantia, idem eſt ac ſi dicatur, materia informata eſt forma ſubſtantiæ: & in hac reſolutione forma cadit obliquè. Et ideò non ſequitur, quòd materia ſit forma per eſſentiam. Contra hoc iterum obiicientes dicunt, quòd quæcunque ſunt vnius generis, participant vnam naturam communem: materia autem

tem & forma, vt dicunt, ſunt vnius generis: quia vtrumque horum eſt ſubſtantia: participant ergo naturam vnam. Cum autem vtrumque eorum ſit ſimplex, neutrum eorum aliquid addit ſupra naturam illam, niſi fortè modum quendam, ſicut in quinto diximus. Cum igitur forma verè ſit ſubſtantia, & materiam per eſſentiam conſtat eſſe ſubſtantiam, hæc duo quæ ſunt materia & forma, erunt vna & eadem ſimplex eſſentia & natura: hoc autem confirmant per hoc quod eſſentiam communem quæ poteſtate habet & ambit multa, non diuidit & diſtinguit niſi actus: materia autem accepta ſub hoc communi quod eſt ſubſtantia, neque eſt actus, neque habet actum: igitur non diuidit eſſentiam prædicati communis. Cum igitur ſit idem cum eſſentia formæ, videbitur materia in nullo diuidi ab eſſentia quæ eſt forma.

Adhuc autem quia ſi materia & forma non differunt niſi per potentiam & actum, & illa faciunt differre ſecundum eſſentiam, eò quod idem quod eſt prius in potentia, poſteà eſt in actu, videtur quòd materia in ſe accepta non differt à forma ſecundum ſe accepta: circunſcribatur enim potentia à materia & actus à forma: & cum in alio non differant, videtur tunc, quòd circunſcriptis his quæ faciunt differentiam ab vtroque, quod remanet, ſit idem per eſſentiam. Et hoc maximè videtur: quia cum omne quod nominatur vel ſignificatur, non nominetur vel ſignificetur, niſi nomine habitus vel priuationis: & ſi materia nominatur nomine habitus, cum habitus ſit forma, videtur quòd in hoc non diuiditur ab eſſentia formæ: ſi autem nominatur nomine priuationis, ſequitur idem: quia priuatio non eſt pura negatio, ſed relinquit aliquid formæ. Si igitur circunſcribitur id quod eſt priuationis & potentiæ, non remanet aliquid per hoc quod diuiditur ab eſſentia formæ: & ſic materia & forma ſunt eſſentia idem.

Amplius actus & potentia ſunt duo prima contraria in quolibet genere, ſicut in ſequenti huius ſapientiæ libro declarabitur. Sunt igitur duo prima contraria in genere ſubſtantiæ: habent enim vnum commune prædicatum, quod neutrum eorum diffinit: actus autem diffinit ipſum ad vnum contrarium, & potentia diffinit ipſum ad alterum: circunſcriptis igitur his quæ determinant ipſum, non remanet niſi natura communis: igitur materia & forma, circunſcriptis potentia & actu, ſunt vna natura & eſſentia communis. Aut igitur communis natura eſt eſſentia alia & alia, aut vna & eadem. Non poteſt aut dici, quòd ſit eſſentia alia & alia: quia circunſcripta ſunt diſtinguentia, & ceſſante diſtinguente, remanet idemtitas. Igitur materia & forma ſunt vna & eadem radicaliter eſſentia. Hæc & alia quædam abſurda quidam errantes, & in errorem ſuum alios inducentes, inducunt concedentes, quòd materia proxima quam vocant neceſſitatem, & forma ſunt idem in eſſentia, & quod generis non eſt alia eſſentia ab eſſentia differentiæ: quia cum dico, quòd ex aëre fit ignis, ſicut & nos in præcedentibus diximus, ignis ſecundum inchoationem eſt in materia aëris: & ideò aër eſt in potentia ignis: & ille habitus inchoatus per virtutes agentis ingreſſas in aërem, conualeſcit & continuè proficit ad neceſſitatem, & tandem terminatur in ignem. Et ideò dicunt totam materiam eſſe idem formæ, & genus differentiæ, & non eſſe has naturas diuerſas: & cum dico, ignis fit ex aëre, dicunt quòd propoſitio notat circunſtantiam materiæ perficientis ad actum.

Sed ſi hoc eſt verum quod dicunt, ſequitur omnia eſſe vnum & idem per eſſentiam: quæcunque enim vni & eidem ſunt eadem per eſſentiam, ipſa ſunt ſibiinuicem eadem: ſed rationale eſt idem animali per eſſentiam, & irrationale eſt idem eidem: ergo rationale & irrationale ſunt idem per eſſentiam, & non differunt niſi per modum quendam & accidens: & hæc iam inueniuntur conceſſiſſe quidam modernorum Philoſophorum. Amplius autem ſi hoc eſt verum quod dicunt, ſequitur omnia eſſe eadem per eſſentiam: quia materia prima erit vna & eadem cum omnibus differentiis ſecundum inductam rationem, & differentiæ erunt adinuicem eædem: & ſic omnia erunt eadem. Si autem ad memoriam reducantur quæ nos in præhabitis diximus, nihil horum ſequitur inconuenientium: quia idem licet ſit formaliter quod eſt in potentia & actu, & non differunt niſi per eſſe & eſſe, tamen materia non eſt idem cum forma: quia materia dicit ſubiectum vtriuſque: & hoc nunquam idem eſt cum forma, ſicut probatum eſt in ſecundo Phyſicorum. Adhuc autem quæcunque ſic ſe habent adinuicem, quòd vnum eſt prius natura, & alterum poſterius, illa non ſunt vna natura & vna eſſentia: ſic autem ſe habent adinuicem genus & differentia: videtur igitur, quòd hæc non ſit vna natura. Hoc idem arguitur ex hoc, quòd genus eſt quid, & differentia eſt quale, & quod genus nihil diffinit eorum quæ continet, differentia autem diffinit. Adhuc autem quia genus eſt compoſitum & differentia ſimplex. Et alia talia ſunt infinita, quæ ad hoc poſſunt induci. *Improbatio.*

Propter quod à via quam dedimus in ſeptimo, non eſt recedendum, & dicendum, quòd in veritate materia nullo modo eſt idem formæ: quia aliter idem eſſet agens & patiens: & cum agens ſit actu, & patiens non ſit actu, ſequeretur quòd idem eſſet actu, & ſecundum idem non eſſet actu: & ſic contradictoria eſſent ſimul vera: vnde compoſitum ex materia & forma eſt vnum, ſicut dicit Ariſtoteles: quia partes eius referuntur ad vnum eſſentialiter, quod eſt tota rei eſſentia, & eſt totum ſecundum id quod eſt: non enim accipitur materia vt diſtincta in actu, & forma vt per ſe diſtincta: quia ſic ex eis nunquam fieret vnum, & vnum non refertur ad alterum, ſed accipitur materia ſub potentia quæ eſt habitualis inchoatio formæ, & forma ſumitur vt actus diffuſus & terminans & finiens poteſtatis illius indefinitatem: & ſic patet, quòd totum eſſe compoſiti & diffiniti eſt vnum & non congregatum: quia ſubiectum materiæ quod ſuſtinet eſſe, eſt fundamentum, & nihil eſt de eſſe rei, ſicut etiam Boëtius dicit, quòd ſpecies eſt totum eſſe indiuiduorum. *Opinio propria.*

Quod igitur obiicitur, quòd materia eſt ſubſtantia, & forma eſt ſubſtantia, & quod idem prædicatur de vtroque, & quod hoc eſt eſſentiale prædicatum: dicendum, quòd omnia quæ *Solutio rationis partis aduerſæ.*

ſic obiiciuntur, vana ſunt & friuola, ſignis non veridicis & logicis innixa: quia ſubſtantia non prædicatur de materia & forma vniuocè, ſed per prius & poſterius: & ideò forma verè eſt ſubſtantia, & materia eſt ſubſtantia per relationem ad formam, ſicut ſæpè diximus: & ideò prædicatum hoc nec eſt eſſentiale, nec accidentale, ſed eſt quidam modus eius, quod ad ſubſtantiam quocunque modo refertur. Et ideò ſubſtantia non dicit vnam naturam quę ſit in vtroque iſtorum, materia videlicet & forma. Eodem modo dicimus, cum dicitur, quòd forma & materia ſunt in genere vno, quòd ſit vna communis natura in vtroque: hoc enim eſt falſum, ſicut iam patuit. Cum autem dicitur, quòd materia & forma non diſtinguuntur niſi actu & potentia, ſi circunſcribantur diſtinguentia, remanet vnica natura: dicimus quòd hoc falſum eſt: quia materia & forma per actum & potentiam propriè non diſtinguuntur, ſed potius per potentiam materia refertur ad formam, & analogiam habet ad ipſam: & hoc non eſt diſtinguere, ſed vnire: ſed ſeipſa materia non eſt forma: quia materia eſt ſubiectum & fundamentum quod diuiditur diuiſione quantitatiua in plura ſubiecta: & forma nihil illorum eſt, ſed potius eſt actus & terminus non niſi diuiſione qualitatiua diuiſibilis. Ad ea autem quæ de natura generis & differentiæ dicunt, ſatis patet ſolutio per ea quæ dicta ſunt in quinto huius noſtræ primæ philoſophiæ libro. Sic igitur procedendum eſt, & declinabitur omnis error, & hoc eſt quod intendimus.

Subſtantia prædicata de materia neque prædicatū ſubſtantiale, neque accidentale dicit, ſed eſt quidā modus eius quod ad ſubſtantiam quocūque modo refertur.

LIBER NONVS,
QVI EST DE POTENTIA ET ACTV.
TRACTATVS I.

DE MVLTIPLICITATE potentiæ & actus.

CAPVT I.

Quæ libri intentio, & quæ cauſa introductionis.

Tex. c. 1. INTER omnia quæ de principiis veri entis dicta ſunt, hoc iam conſtat eſſe veriſſimum ens, quod vnicuique confert verè eſſe & perfectè: & probatum eſt iam multis modis, quod hoc eſt actus vltimus in vnoquoque: oportet nos igitur intendere ad inueſtigandum ſubtiliter actum vltimum. Cum autem actus vltimus ſit propriè & proximè potentiæ completiuus, & in proxima potentia ſupponatur potentia prima, & intermediæ omnes, oportet etiam docere & inueſtigare naturam potentiæ: ſine his enim neſcitur quod verè eſt ens: neceſſe igitur habemus poſt libros duos huius ſapientiæ de principiis ſubſtantiæ inductos inducere hunc de potentia & actu librum, qui. 9. eſt huius primæ philoſophię: quia niſi ſcitis potentia & actu entis veri vera principia non ſciuntur: ergo iam de primo ente ad quod omnes aliæ categoriæ entis referuntur, hoc eſt, de ſubſtantia iam multum in antè habitis dictum eſt: iam enim diximus, quòd ſecundum ſubſtantiæ, quæ verè ens eſt, rationem dicuntur per analogiam alia entia, vt quantitas, quia eſt huius menſura entis, & qualitas, quia verè entis diſpoſitio, & alia entia prædicamentorum ſunt ſic aliquo modo dicta ad ſubſtantiam: omnia namque per analogiam aliquas ſubſtantiæ habent rationes, ſicut diximus in ſermonibus primis, ſiue principiis huius ſapientiæ habitis in tertio & quinto huius ſapientiæ libris Quoniam verò ſicut ſæpius patuit, entium aliud dicitur quid ſiue ſubſtantia, aliud qualitas, aliud quantitas, & vnumquodque ipſorum aut ſecundum poteſtatem, aut ſecundum actum, conſtat quòd potentia & actus ſequuntur ens inquantum eſt ens: alia enim entis prędicamenta quæ ſunt præter ſubſtantiam & qualitatem & quantitatem, potius ſunt quidam modi entis & compa

Videtur Doctor tria prædicamẽta abſoluta ponere.

comparationes: & ideò etiam hac ſecunda ratione determinabimus de potente & endelechia ſiue actu. Eſt igitur & adhuc ratio tertia: quia cum de principiis ſubſtantiæ & entis iam determinatum ſit, & ſubſtantia non fluat ex ſuis principiis niſi exeundo de potentia in actum, oportet nos hîc de potentia & actu determinare. Primum igitur loquemur de poteſtate: quia poteſtas præcedit actum quando ambo ſunt in eodem. Determinantes autem de poteſtate primum determinationis principium ſumemus de poteſtate quæ maximè propriè dicitur, licet non ſit vtilis: ad quod nunc intendere volumus, eò quod doctrina non erit facilis niſi ab ea incipiamus: poteſtas propriè eſt in materia mobili ad formam: & hæc eſt potentia phyſica quæ non eſt de noſtra intentione, eo quod eſt entis particularis, & non eſt entis ſecundum quòd eſt ens: vt plus enim & ſecundum intentionem magis propriam eſt poteſtas. Similiter & actus in his ſolum quæ ſunt ſecundum motum, ſicut diximus. Sed licet hoc ſit non ſecundum noſtram intentionem quam habemus de ente loquentes ſecundum quod eſt ens, tamen loquentes de tali poteſtate in determinationibus & diuiſionibus quibus de actu potentiam ſequente diuidentes determinabimus: oſtendemus etiam de aliis actibus vltimis, qui ſunt actus & principia veri entis: quia ſicut diximus, verè ens eſt verè ens per actum vltimum: hæc igitur eſt neceſſitas quare oportet nos de poteſtate & actu loqui. Diximus enim, quòd verè ens eſt, ad quod refertur diffinitio: & hæc eſt natura conſtituta ex poteſtate & actu: nec materia eſt aliquid de eſſe verè entis, niſi prout per analogiam poteſtatis refertur ad actum: actus etiam ſiue forma, ſiue etiam differentia vltima, niſi accipiatur vt actus, non eſt aliquid de eſſe. Si autem accipitur vt actus differentia vltima, conſtat ex omnibus præinductis, quòd fluit ex poteſtate, ſicut perfectio ex inchoatione, & diffiniens ex indiſtincto vel determinante ſiue diffiniente: & hæc poteſtas ſic accepta vt confuſa nihil diffiniens, eſt huic intentioni philoſophiæ primæ propria, licet propter doctrinæ facilitatem inchoemus à phyſica poteſtate. Scitis autem ſic poteſtate & actu, ſciemus verè entis principia: & tunc complebitur ſcientia de vero ente: & inquiremus tunc de vno & multo, vt ſciamus qualiter verè ens eſt vnum & multa: & deinde de partibus eius inueſtigabimus, quæ ſunt ſeparatum & coniunctum, & complebimus doctrinam iſtam.

CAPVT II.

De multiplicitate potentiæ, & de reductione multiplicitatis ad vnum primum.

Tex. c. 2. QVod igitur multipliciter dicatur potentia & poſſe, determinatum eſt à nobis in his diſtinctionibus potentiæ quas in quinto poſuimus. Harum intentionum potentiæ quas ibi exercuimus, illæ hîc prætermittantur quæcunque dicuntur potentiæ æquiuocè & ſecundum metaphoram & non ſecundum analogiam ad vnum. Metaphoricè autem dictæ ſunt, quæ non dicuntur ſecundum motum qui eſt exitus de potentia ad actum, ſiue actus exiſtentis in potentia ſecundum quod eſt in potentia. Quædam enim potentia dicuntur quadam ſimilitudine metaphorica, ſicut ea quæ potentia dicuntur in geometria: ibi enim quædam poſſibilia & quædam impoſſibilia dicuntur, eò quod aliqua ſimilitudine poſſunt & non poſſunt, ſicut dicimus, quòd latus trigoni quod ſubtenditur recto angulo in orthogono trigono, poteſt in duo quadrata laterum continentium rectum angulum: nec tamen vnquam per motum exibit de iſta potentia ad effectum: & cum motus ſit actus exiſtentis in potentia, oportet quòd illa potentia ſit per metaphoram dicta. Hoc igitur prætermittatur. Sed quæcunque poſſe dicuntur relata ad eandem ſpeciem & formam, omnia illa ſunt principia quædam potentiæ, & dicuntur per reſolutionem ad primum vnum quod eſt forma ſeparata, & eſt cauſa omnibus aliis quæ potentiæ quædam ſunt & poſſunt eſſe: & quia forma eſt principium agendi ſecundum ſe, ideò illud primum eſt principium tranſmutationis in alio ſecundum quod eſt aliud: ſic enim diffinita eſt potentia actiua in quinto huius ſapientiæ libro: nec hîc oportet explanationem diffinitionis iterare. Aliud autem quod eſt patiendi potentia, eſt ſicut in cauſa in primo patiente quod eſt materia prima: & hoc eſt principium mutationis paſſiuæ ab alio ſecundum quod eſt aliud, ſicut in quinto libro prædeterminatum eſt. Habitus autem ſiue forma quæ eſt habitus, & hæc eſt forma, non prima, ſed habita in ſubiecto, & materia eſt principium & potentia in illo ſubiecto quod quidem patitur, ſed non patitur ad deterius, & non patitur ſecundum viam corruptionis ab alio inquantum eſt aliud quod eſt principium actiuum & tranſmutatiuum: talis enim forma quæ eſt habitus ſubiecti, non inducitur in ſubiectum niſi per tranſmutans & agens: quia ſic actus actiuorum ſunt in patiente & diſpoſito. Si autem pateretur in deterius & ſecundum viam corruptionis, tunc forma non habitus eſſet, ſed potius abiiceretur & tenderet in non eſſe. In omnibus enim his & huiuſmodi terminis ipſarum mediarum & vltimarum ineſt ratio primæ potentiæ, ſiue ſit ſecundum ordinem potentiarum actiuarum, ſiue ſit ſecundum ordinem potentiarum paſſiuarum: & iterum ſecundum alium modum diuiſionis potentiarum dicuntur potentiæ quædam ſolum faciendi, ſicut illæ quæ tantum formalium ſunt principiorum: quædam autem dicuntur potentiæ ſolum patiendi, ſicut illæ quæ ſunt principiorum tantum materialium: & vtraque iſtarum dicitur dupliciter: aut enim eſt potentia ſimpliciter faciendi, aut ſimpliciter patiendi, aut benè patiendi, aut bene faciendi: & ideò oportet, quòd in ſecundarum potentiarum rationibus quæ ſecundum bene determinantur, inſint rationes primarum potentiarum quæ determinantur ſecundum facere, aut pati ſimpliciter.

Palam igitur eſt ex dictis, quia aliquando in quibuſdam quaſi vna eſt potentia faciendi & patiendi: & hæc eſt forma materialis in compoſito, quæ vt forma faciendi eſt principium; vt

autem materialis etiam eſt principium patiendi: poſſibile enim eſt aliquid habere potentiam patiendi per ſe in ſeipſo, & etiam poſſibile vt ſit illa potentia alterius, & patiatur ab alio: & quod contingit aliquando, quod hoc eſt impoſſibile, ſicut in ſimplicibus, in quibus nulla eſt patiendi potentia in patiente: etenim compoſito propterea quod habet quoddam paſſiuæ potentiæ principium quod eſt materia, aliquando patitur patiens principium paſſionis habens in ſeipſo, & aliquod eſt quod patitur ab alio: craſſum enim propter potentiam combuſtibilem combuſtum eſt ab alio quodam comburente, cum tamen principium ſuæ paſſionis habeat in ſeipſo. Hoc etiam modo ſuppoſitiuum in coitu quod eſt incumbens maſculinum, ſicut eſt eunuchizabile ab alio quodam teſtes excidente, aut etiam à fronte propria, vel apoſtemate. Similiter eſt etiam in aliis. Quędam autem habent principium potentiæ actiuæ in faciendo aliquid, cuius principium eſt in ipſis, ſicut principium faciendi in phyſicis eſt calor, & in artificialibus eſt ars ædificatoria: calor enim eſt principium agendi in calefactibile, & ædificatoria habet potentiam faciendi ædificationem, quæ eſt alia potentia, ſicut alia eſt potentia naturæ à potentia artis: propter quod nihil per ſe aptum natum eſt aliquid pati à ſeipſo: quia potentia actiua & paſſiua ſunt diuerſæ ſecundum principia. Quod vnum eſt & ſimplex non habens aliud & aliud in potentia agendi & patiendi, eſt penitus impaſſibile, ſicut patet ex antè dictis.

Nullũ omninò ſimplex paſſibile eſt, idẽ Cõmẽtator hic, & primo caſ. de ſubſtantia orbis.

CAPVT III.

De diſtinctione priuationis quæ potentiæ actiuæ opponitur.

Tex. c 3. OPponitur autem tali potentiæ priuatio quæ eſt potentia actiua à forma principium habens: ideò etiam ſicut in logicis dictum, omnis potentia & impotentia quæ eſt priuatio, ſunt eiu dem ſubiecti, & ſecundum idem quod eſt ſuſceptiuum habitus illius & formæ, ſicut cæcum & videns opponuntur circa oculum: priuatio autem quæ eſt impotentia, dicitur multipliciter, ſicut ſuperius in quinto libro diſtinctum eſt. Dicitur enim priuatum ſimpliciter non habens, ſiue ſit aptum natum habere, ſiue non. Dicitur etiam priuatum eo quod caret, quod aptum natum eſt habere: & hoc dupliciter dicitur. Vno videlicet modo quando omninò non habet quod aptum natum eſt habere. Alio autem modo dicitur priuatum, quod non habet aliquid in tempore, quod quando aptum natum eſt habere, aut ſine illo modo non habet ſecundum quem aptum natum eſt habere, ſicut ſi aures aliquis non habeat ad audiendum, quamuis habeat figuram aurium: aut etiam quod non habeat aliquid quocunque modo na um eſt habere, ſed deficiat aliquid de modo ipſius naturali. In quibuſdam verò in quibus magis propriè ſumitur priuatio, non accipitur in tanto ambitu communitatis, ſed dicimus priuari ea ſi non habent ea quæ apta nata ſunt habere: hæc autem omnia planiſſimè oſtenſa ſunt in quinto libro huius ſapientiæ, vbi de natura & diſtinctione priuationis dictum eſt.

CAPVT IV.

De diſtinctione potentiarum rationabilium & irrationabilium.

QVoniam verò horum principiorum quæ ſunt origines potentiarum, quædam inſunt his quæ ſunt inanimata, quædam autem inſunt animatis quæ habent animam quæ vtitur ratione: palam autem eſt, quia etiam potentiarum quædam ſunt irrationabiles, quædam autem ſunt cum ratione ſiue rationabiles: propter quod omnes artes & ſcientiæ quæ dicuntur practicæ, hoc eſt, operatiuæ ſunt potentiæ: quædam eſt enim ars cum ratione principium factiuum: artes autem & induſtriæ operationum ſunt habitus cum rationibus probabilibus potentes ad fieri & non fieri: quòd ideò vocantur potentiæ, quia ſe habent ad oppoſita ad eſſe & non eſſe: & ſecundum hunc modum ſapientia & ſcientia & intellectus quæ ſunt virtutes intellectuales, non poſſunt dici potentiæ: artes autem & potentiæ ſiue operatiuæ ſcientiæ ſunt quædam principia operatiua agentia in alio ſecundum quod eſt aliud: harum autem potentiarum quæcunque cum ratione ſunt, ſunt eædem contrariorum, ſicut etiam ſcientia eadem eſt contrariorum: quæcunque autem ſunt potentiæ irrationabiles & ſine ratione facientes ſunt vnius tantum, ſicut & ipſa potentia eſt vna: natura enim & forma non agit niſi vnum, ſicut calidum non eſt niſi calefaciendi potentia: medicina verò quæ eſt cum ratione, eſt ſanitatis & infirmitatis. Cauſa verò hæc eſt: quia ratio eſt ſententia quædam & vna. Et eadem ratio oſtendit rem & eius priuationem: quia priuatio non habet diffinitionem, ſed ſcitur per rationem habitus: non tamen ſimiliter eſt amborum, ſed magis eſt eius quod exiſtit, & hoc eſt habitus: alterius autem non eſt niſi per deflexum ab ipſo: neceſſe eſt igitur tales ſcientias potentiales eſſe quidem contrariorum, ita tamen, quòd ſint vnius ſecundum ſe, alterius verò ſint non ſecundum ſe: ſicut etiam dicitur rectum eſſe iudex ſui & obliqui, quia recto & ipſum cognoſcimus & obliquum: ratio verò quidem habitus eſt ſecundum ſe, priuationis verò eſt non ſecundum ſe, ſed potius per defectum ipſius: & ideò priuationis eſt modo quodam & ſecundum accidens: ratio verò habitus oſtendit formam ſua diffinitione. Negatione autem & ablatione huius oſtendit contrarium, quod eſt priuatio. Si enim priuatio eſt primo modo dicta quæ eſt eius quod nec habet habitum, nec natum eſt habere, oſtenditur negatione habitus. Si autem eſt priuatio relinquens ſubiectum cum aptitudine, tunc oſtenditur habitus ablatione: priuatio enim prima eſt inter contraria, eò quod contraria reducuntur ad priuatiuè oppoſita: & priuatio prima nihil aliud eſt niſi ablatio habitus, vbi natus eſt eſſe.

Tex. c 3.

Vide. 3. de anima. tex. com. 25. & primo de anima. 85.

Quia verò contraria ſimul actu in eodem non ſunt, & ſicut iam diximus, ſcientia & omnis potentia Tex. c 4.

potentia rationalis eſt potentia, quædam in habendo rationem, non tamen anima habet huius motus tantum principium : animatum enim habet potentiam quæ in modum naturæ aliquando mouet tantum ad vnum: ſalubre enim non facit ex parte animati niſi ſanitatem, & calefactibile non facit niſi caliditatem : & etiam ſi ſit habitus cum ratione aliquandò, non facit niſi vnum, ſicut virtus moralis & ciuilis quæ eſt habitus in modum naturæ cum ratione conſentaneus : ſed ſciens dixit poteſtatem cum ratione, non in modum naturæ mouentis, ſed per rationem ſumptam ex diffinitione ſcibilis: & ideò facit ambo : quia vna ratio eſt habitus & contrarij quod eſt priuatio : eſt enim vna, ſicut diximus, amborum ratio non ſimiliter : & hæc ratio eſt in anima ſcientis quæ per huiuſmodi potentiam habet motus principium, quod eſt actiua potentia : & propter hoc ambo contraria mouebit ab eo principio formali, terminans ea ambo ad idem quod eſt ratio habitus : eſt enim vnum & idem cauſa duorum, vnius per potentiam ſui, & alterius per abſentiam : & ideò ea quæ ſunt cum ratione potentia, faciunt & agunt contrario modo his quæ ſunt potentia ſine ratione, ſed faciunt in modum naturæ : quia cum ratione potentia faciunt contraria ad idem terminata per diffinitionem : ea autem quæ in modum naturæ potentia ſunt, non faciunt niſi vnum : vnum enim & idem principium contrariorum continetur & habetur in ratione vna & eadem. Diſſimiliter tamen, ſicut diximus, adhuc autem & hoc conſiderandum eſt in potentiis: quia videlicet ad potentiam bene faciendi ſequitur potentia faciendi ſimpliciter, ſed non conuertitur : quia ſequitur, ſi poſſum bene citharizare, poſſum citharizare : ſed non ſequitur, ſi poſſum citharizare, poſſum bene citharizare. Similiter autem de potentia eſt patiendi : quia ad poſſe bene pati, ſequitur poſſe pati, ſed non conuertitur : & hoc per ſe eſt manifeſtum : neceſſe eſt enim bene facientem facere, ſed non eſt neceſſe facientem bene facere.

TRACTATVS I.

DE CONTRADICTIONE EORVM QVI negant potentiam præcedere actum.

CAPVT I.

In quo eſt erroris illius explanatio, & perſuaſio per quam in errorem ſunt inducti: & hæc eſt digreſſio.

Tex. c. 5.

VNT autem quidam qui omninò negant potentiam antecedere actum, ſequentes dictum quorundam Philoſophorum Megaricorum, cuiuſdam Megaris diſcipulorum : dicunt enim tunc aliquem ſolum poſſe quando operatur, non poſſe autem quando non operatur : vnde dicunt non ædificantem in actu, non poſſe ædificare : ſed ædificantem dicunt poſſe quando ædificat : & ſimiliter dicunt etiam in aliis. Perſuaſi autem iſti videntur ea ratione quam in ſecundo de phyſico auditu, & in ſecundo huius ſapientiæ libro tetigimus: dicunt enim, quòd cum potentia actiua ſit cauſa effectus ſui, & cauſa & cauſatum ſint ſimul, non erit potentia actiua ante opus eius, vt videtur. Adhuc autem detur, quòd ſit ante effectum, & ſit in potentia. Cum igitur nihil veniat de potentia ad effectum, niſi per motum & mouens diuerſum à ſe, oportet quòd potentia actiua per motum efficeretur agens, & haberet aliquid aliud mouens. Quod ſi concedatur, infinita ſequentur inconuenientia : quia ſecundum hoc potentia actiua eſt paſſiua : paſſiuum enim eſt, quod mouetur alio quodam mouente. Adhuc autem de iſto mouente quod actiuam potentiam mouet ad actum, quæro ſimiliter, quid ipſum moueat ad actum ? Et ſi etiam illud per aliud mouens venit ad actum, de illo reſtat eadem quæſtio : & hoc vadit in infinitum : igitur ſtandum eſt in primo, & dicendum, quòd non habeat potentiam ante actum. Amplius idem eodem modo ſe habens, ſemper facit idem, aut nunquam. Cum igitur potentia actiua ſit à forma, & forma ſit natura eodem modo ſe habens, non erit aliquando agens, aliquando autem non agens, ſed ſemper agens aut nunquam : & quocunque modo dicatur, ſequitur quòd non eſt potentia agendi antequam agat. Adhuc autem nulla natura deſtituitur eſſentiali & propria operatione. Si igitur forma quæ eſt principium potentiæ agendi, eſt natura eſſentialiter operans, nunquam deſtituitur operatione illa : & ſic nunquam eſt ante operationem. Eodem autem modo dicunt de potentia paſſiua, perſuadere volentes, quòd non ſit ante actum : quia quod ſolum eſt in potentia paſſiua, non eſt actu : & quod actu non eſt, non eſt in rerum natura : igitur quod in potentia paſſiua ſolum eſt, non eſt in rerum natura: & ſi ſic eſt, nec præcedit, nec ſequitur actum potentia paſſiua : ſed eſt cum actu quæ dat ei eſſe in natura.

Nota rationes negantium potẽtiã antecedere actũ, quæ neque in textu, neque in commento tanguntur.

Attendendum autem eſt, quod Auerroes dicit, quòd iſti Megarici ſupponebant res non habere proprias potentias, ſed omnia agere per

Auerroes hic c. 5. ſed clarius. com. 7.

potentiam cauſæ primæ, & quod illa agat in ipſis quicquid agunt: & quia in illa non præcedit potentia actum, ideò dicunt potentiam non eſſe ante actum: & ſi hoc eſt cauſa dicti, tunc ratio eorum fuit hæc: quicquid poteſt ſecundum, poteſt per primum: quia ſecunda cauſa habet a prima, & quod eſt, & quod cauſa eſt: ſicut igitur eſt in his quæ animata ſunt, quòd virtutes elementorum hoc quod agunt, agunt potentia animæ, & virtutes inferiorum agunt virtutibus cæleſtium, ſicut ſæpiſſimè oſtendimus: ita per reſolutionem vltimorum ad media & mediorum ad prima videbatur Megaricis, quòd omnia quæcunque agunt, agunt potentia diuina. Et licet hanc rationem & ſuppoſitionem Auerroes dicat eſſe Megaricorum, conſtat pro certo, quòd ipſi non ſunt perſuaſi per illam, ſed potius per eas quas non ante induximus: & hoc declaratur ex hoc quod etiam paſſiuam potentiam actum dixerunt non præcedere, quam tamen in primam cauſam reſoluere non poſſunt.

Solutio ad rationes prænductas.

His autem non eſt difficile reſpondere, quòd ſicut dictum eſt, potentiarum alia eſt actiua, alia eſt paſſiua: & actiuarum alia cum ratione, alia ſine ratione. Et illa quæ eſt ſine ratione, non agit niſi quando appropinquat paſſiuo in quod agit: & quando illi non appropinquat, eſt in habitu, & ſic eſt ante actum: & cum ex tali potentia efficitur actu agens, non mouetur de forma ad formam, ſed in eadem forma in qua eſt, agit: & non fit mutatio in ea, ſed in patiente quod appropinquat ei cum non fuerit ante propinquum & tangens. De hoc autem dictum eſt in ſecundo de anima quantum ſufficit. Patet etiam ex hoc quod natura non deſtituitur propria operatione, ſed quod non operatur, hoc eſt per accidens: quia non eſt propinquum patienti, & nihil penitus operatur, quando nihil ſuſcipit ſuam operationem: illa autem quæ eſt cum ratione potentia actiua, coniungitur ad opus per appetitum: quia à ſeipſa poteſt agere & non agere: quod non poteſt illa quæ eſt forma naturalis, quæ agit per naturæ neceſſitatem: & per hoc patet, quòd nihil eſt quod dicunt de potentia actiua. Quod autem dicunt de potentia paſſiua, nihil eſt: quia licet potentia paſſiua non ſit in actu quem nata eſt ſuſcipere inquantum paſſiua eſt, eſt tamen in aliquo actu: & ſic patet, quòd eſt aliquid ens in rerum natura. Quod autem Auerroes dicit eſſe rationem Megaricorum, nihil eſt: quia licet ſecundum habeat à primo quicquid habet virtutis & potentiæ, tamen virtus primi quæ eſt in ſecundo, per applicationem ad materiam ſecundi efficitur propria ſecundo & determinata ad proprias operationes: & ſic efficitur particularis & materialis & propria, & ſecundum ſic agit per eam: & hoc modo procedit ad actum, & eſt ante actum ſuum etiam quando non agit.

* *
*

CAPVT II.

De inconuenientibus quæ ſequuntur ex illa poſitione Megaricorum.

INconuenientia autem quæ ſequuntur poſitionem Megaricorum, non eſt difficile videre: palam enim, quod ſecundum dictum eorum non eſt ædificator niſi quando ſecundum actum ædificat: quia ſecundum iſtos idem eſt dicere ædificatorem eſſe poſſibile eſſe quod ædificatorem ædificare, eò quod dicunt, quòd potentia non niſi in actu eſt. Et ſimiliter eſt in aliis potentiis quæ ſunt artes. Nos autem iam in ſecundo phyſicorum ſoluentes hanc difficultatem, quæ eſt quod cauſa & cauſatum ſunt ſimul, oſtendimus quòd immediata cauſa ædificij non non eſt ædificator, ſed alia: ſed ædificator eſt cauſa ædificationis: & licet ædificator ſecundum actum ſit cauſa ædificationis, tamen ædificator ſecundum potentiam eſt ante ædificationem: habens enim artem eſt in potentia ædificans, & artem habens, eſt etiam antequam vtatur arte. Si enim daretur, quòd ante ædificationem non haberet artem & potentiam, cum nos videamus, quòd tales non habet artes qui non didicit eas, aut non aliquo modo accepit per inuentionem: & vt generaliter dicatur, non habet artem, cui qualitercunque non conuenit aliquando recipere eam: & ſi perdit eam, aut perdit obliuione, aut paſſione aliqua cerebrum commouente, ſicut eſt apoplexia minor quæ ignorantiam ſcitorum inducit, aut perdit eam tempore per maximam ætatem rationem ad deliration em & debilitatem mouentem. Si autem res ſubiecti in toto & in partibus maneat incorrupta, & ſemper ſit vno modo, tunc ſequitur ſecundum ipſam poſitionem, quòd quando quieſcit ab actu ſine omni mutatione ſubiecti, quòd non habet artem in habitu, quod abſurdum eſt valdè: & iterum quod ſtatim ædificabit: & tunc quæremus ab eis, quando accipit artem quam antè parum non habuerat quando non ædificabat? Et hoc idem inconueniens ſequitur in potentia inanimata. Secundum enim hanc poſitionem non erit aliquid dulce, neque frigidum, neque calidum, neque amarum, neque generaliter loquendo erit aliquid ſenſibile in potentia quando non ſentitur. Contingit igitur his quod incidant in rationem erroris Pythagoræ, qui dicit veritates entium eſſe in apparendo in ſenſu vel imaginatione, cuius nos errorem deſtruximus in huius ſapientiæ lib. 4. Sequitur autem ex inducta poſitione, quòd etiam animal ſenſum non habet niſi quando ſenſu vtitur ſecundum actum: cum ſenſus etiam ſit potentia quædam ſentiendi. Si ergo cæcum eſt quod non habet viſum & aptum natum eſt habere ipſum, & quod tamen eſt ens & in eſſe ſaluatum, ſequitur quod ipſi iidem qui hoc dicunt, ſæpè cæci fiunt & ſurdi, & vno die & eodem quoties ſecundum actum non vtuntur viſu & auditu.

Tex. c. 5.

Aliter Pythagoræ.

Amplius ſi hoc ſecundum rectam & veram Tex. c. 6.

ationem

rationem eſt impoſſibile, quod priuatum eſt poteſtate : tunc ſequitur ex iſta poſitione, quòd impoſſibile eſt fieri quicquid non fit vel factum eſt ſecundum actum : ſed quicunque dicit, quod hoc eſt vel futurum eſt, quod impoſſibile eſt fieri, mentitur : impoſſibile enim fieri ſiue priuatum poteſtate fiendi, ſignificat hoc quod hoc non poteſt eſſe vel fieri : igitur qui dicit poteſtatem non præcedere actum, dicit quod nihil ſit vel futurum eſt. Igitur iſtæ rationes Megaricorum auferunt motum qui eſt exiſtentis in potentia actus, & auferunt generationem quæ eſt finis motus : quia motus & generatio non eſt niſi eorum quæ non ſunt, & poſſibile eſt ea fieri. Secundum etiam iſtas rationes ille qui ſtat, non habet potentiam ad non ſtandum, & ſic ſemper ſtabit : & qui ſedet, ſemper ſedebit, cum non habeat potentiam ad non ſedendum : nunquam enim ſtabit ſi modò ſecundum actum ſedet : quia cum priuatus ſit potentia ſurgendi, impoſſibile eſt eum ſurgere : eò quod ſurgere non poteſt propter priuationem potentiæ ſurgendi. Si autem iſta inconuenientia non contingit dicere & concedere, palam eſt, quia potentia & actus ſunt diuerſa, & quod potentia non ſemper coniuncta eſt actui. Iſtæ verò Megaricorum rationes potentiam & actum idem & indiuiſa faciunt : propter quod non paruum quid quærit deſtruere ratio iſta : deſtruit enim motum & generationem, & artem & appetitum & materiam, & generaliter omnem potentiam quæ quærit iuuamentum & expellit nocumentum.

Idē Auerroes in præſenti commeto. Tex. c. 7.

Oportet igitur concedere, quòd contingit aliquid eſſe poſſibile eſſe & poſſibile non eſſe, & è contrario, quòd aliquid ſit poſſibile non eſſe, & poſſibile eſſe : & hoc non ſolum contingit in ſubſtantia, ſed ſimiliter contingit hoc etiam in aliis categoriis : quia poſſibile vadere contingit non vadere : & quod non eſt vadens, eſt poſſibile vadere : eſt autem hoc poſſibile, cui ſi ponitur ineſſe actus, cuius ineſſe dicitur potentia, nihil ſequitur impoſſibile. Dico autem hoc explanando, vt ſi aliquid dicatur poſſibile ſedere vel contingere ſedere, ſi huic inſit actus ſedendi, nihil ſequitur impoſſibile : & hoc eſt ſecundum ſimilitudinem vnam in eo quod poſſibile eſt moueri & mouere, & in eo quod poſſibile eſt ſtatui aut ſtatuere, & in eo quod poſſibile eſt eſſe & fieri, & in eo quod poſſibile eſt non eſſe aut fieri, & in omnibus aliis eſt eodem modo. Et ſecundum autem Megaricos videtur, quòd actus ſecundum ſuum nomen & ſecundum ſui nominis rationem ſit compoſitus ad endelechiam ſiue perfectionem : quia actus dicitur terminus actionis & perfectus terminus eius quod eſt fieri in actione : & ideò actus refertur ad alia maximè quæ ſunt ex motibus, & quæ fiunt per motum, materiæ maximè ſunt actus & perfectiones : actus enim, ſicut iam diximus, maximè videtur eſſe motus eius quod verè mouetur : quia perfectus actus non eſt niſi finis actus imperfecti qui eſt motus. Et hæc eſt cauſa, quod iſti Megarici non attribuunt moueri his quæ ſunt : nec tantum remouent ab eis quæ non ſunt moueri in ſubſtantia, ſed etiam ſecundum omnes alias categorias in quibus eſt motus per ſe vel per accidens. Sententialia autem & ſcientialia & concupiſcibilia dicunt non eſſe niſi in anima : & ideò quia per motum iſta non ſunt, dicunt iſta non eſſe actu vel endelechia, & omninò non eſſe : & ideo dicunt ea non eſſe mota. Hoc ideo autem dicunt : quia illa ſola ſunt entia quæ ſunt actu entia, & illa ſunt entia actu per motum. Sed quæ ſunt potentia, ſunt quædam de numero entium ſecundum quod huiuſmodi ſunt : & hoc nunquam ſunt ante actum : quia ſicut iam dictum eſt, illud non eſt quod non eſt endelechia & actu : endelechia autem & actus non ſunt niſi per motum : & quorum non eſt motus, non eſt actus vel eſſe : & ſic ea quæ in anima ſunt, vt rationales potentiæ, & ea quæ in materia ſunt ante motum, ſunt abſolutè non entia, vt dicunt.

Si autem conceſſerimus ea quæ dicta ſunt in prioribus analyticis, quòd vnumquodque dicitur poſſibile inquantum ſequitur ad ipſum eſſe vel non eſſe, tunc palam eſt, quòd non contingit dicere, quòd aliquid ſit poſſibile, & quod nunquam erit omninò : quia ſi nunquam erit omninò, tunc non priuatur ab eo omninò fieri & eſſe, niſi propter priuationem potentiæ eſſendi : tamen poſſibile eſt aliquid quod non erit : ſed cum dicitur, quòd aliquid omninò non erit, hoc dicitur propter impoſſibilitatem eſſendi illud : vnde hæc duo non ſunt ſimul vera, aliquid poſſibile eſt eſſe, & quod illud idem omninò non erit : & ideo fugiendum eſt ab his quæ ſunt eſſe impoſſibilia : illa enim omninò non erunt. Dico autem hoc explanando, vt ſi quis non geometricus dicat, quòd poſſibile eſt diametrum commenſurari coſtæ, qui tamen omninò non commenſurabitur : ille enim ſic dicens non excogitat hoc impoſſibile eſſe, ſed potius ſupponit omne finitum cum finito commenſurari, & admirabitur ſi non commenſuratur : & ſi ſciret cauſam quare non commenſuratur, quia videlicet ſequitur numerum parem eſſe imparem, ſi diametrum commenſuretur, fugeret procul dubio ab hoc dicto, & diceret quòd impoſſibile eſt diametrum commenſurari. Nihil enim prohibet, quòd aliquid quod poſſibile eſt eſſe, aut fieri, non ſit, aut non fiat. Sed tamen non poteſt dici, quod illud omninò nec eſt, neque fiet : quia illud quod omninò nec eſt, neque fiet, eſt impoſſibile. Sed tamen ex his quæ ponunt Megarici, ſequitur quod illud quod poſſibile eſt eſſe, nullo modo eſt, vel fiet, ſicut ante diximus : quia illud quod non eſt, non habet potentiam vt ſit : & quod non habet potentiam vt ſit, impoſſibile eſt fieri : & quod impoſſibile eſt fieri, omninò nec eſt, nec erit. Perſuademur enim per rationem poſſibilis quod illud eſt, aut factum eſt, quod non eſt quidem ſecundum actum nunc, ſed tamen poſſibile erat fieri : & ad hoc non erit conſequens aliquod impoſſibile : non eſt enim hoc falſum & impoſſibile, ſed potius falſum & poſſibile : & ideò nihil ſequitur impoſſibile quando dicimus eſſe quod non eſt, quod tamen poſſibile eſt eſſe. *Tex. c. 8.*

Simul autem cum his quæ dicta ſunt, palam eſt, quòd ſi nos poſuimus, quod b. ſequitur ad a. quòd tunc ſequitur quod ſi a. eſt, tunc etiam b. eſt : & ſi a. poſſibile eſt eſſe, ſequitur quòd neceſſariò. b. poſſibile eſt eſſe. Si enim detur conſequen *Tex. c. 9.*

conſequentiam hanc non eſſe neceſſariam, ſed quod poſſibile ſit eſſe b. a. poſito in eſſe, cum nihil prohibeat hoc non eſſe, id quod tamen poſſibile eſt eſſe, ſequitur quod exiſtente a. poteſt non eſſe b. ergo b. non ſequitur ad a. & hoc eſt contra hypotheſim. Si igitur a. poſſibile eſt eſſe, ergo a. quando poſſibile eſt eſſe ſi ponatur in eſſe, nihil impoſſibile accidit: accidit autem ſi ponatur in eſſe ſecundum Megaricos impoſſibile: quia ſequitur, ſi a. eſt. b. eſſe eſt neceſſe, quod ſecundum eos impoſſibile erat eſſe. Et hoc ſic declaratur, ſi poſſibile eſt eſſe a. poſſibile eſt eſſe b. ex hypotheſi: ponatur igitur a. eſſe, ſequitur b. eſſe, quod erat poſſibile eſſe: ſed poſſibile eſſe ſecundum Megaricos eſt priuatum potentia eſſendi: & quod eſt priuatum potentia eſſendi, impoſſibile eſt eſſe: igitur ſi ponatur a. eſſe, ſequitur quòd b. impoſſibile eſt eſſe, quod eſt valde abſurdum: ſic enim erat impoſſibile eſſe b. quamuis a. poneretur in eſſe. Secundum autem conſequentiam qua poſuimus b. ſequi ad a. ſequitur, quòd ſi neceſſe ſit, quod ipoſſibile ſit eſſe a. ſequitur, quod cum etiam neceſſarium ſit impoſſibile eſſe b. ſed primum horum eſt impoſſibile ſecundum Megaricos: ergo & ſecundum: primum enim eſt, quod ſi poſſibile ſit eſſe a. & ſecundum iſtos ſi poſſibile eſt eſſe a. impoſſibile eſt eſſe a. Sequitur igitur, quòd ſi propter potentiam ad eſſe a. impoſſibile eſt eſſe a. quòd etiam propter potentiam ad eſſe b. impoſſibile ſit eſſe a. Si igitur a. eſt poſſibile propter potentiam ad eſſe a. ſequitur neceſſariò, quod etiam b. ſit poſſibile: ſic enim poſitum eſt, quod a. & b. ſe habeant adinuicem: ergo a. exiſtente neceſſe eſt etiam eſſe b. Si autem ſic ſe habentibus adinuicem a. & b. ſequitur ſecundum Megaricos, quòd b. non ſit ita, ſed potius quod b. impoſſibile ſit eſſe: tunc etiam ſequitur, quòd a. b. non ſe habent adinuicem, vt dictum eſt: & hoc eſt contra hypotheſim: ſequitur enim ex hypotheſi, quòd ſi a. poſſibile eſt eſſe, quòd neceſſario etiam b. poſſibile ſit eſſe. Et ſi ponatur eſſe a. quòd etiam b. ſic eſt neceſſarium ex hypotheſi: neceſſarium eſt enim, quòd b. ſit poſſibile ſi a. ſit poſſibile. Si autem poſſibile ſecundum ſuam rationem hoc ſignificat quod dictum eſt, tunc ſequitur ſi a. eſt, & quando a. eſt, & vt a. erat poſſibile eſſe: tunc neceſſarium eſt ſecundum eoſdem omnes modos eſſe, & poſſibile eſſe & illud quod eſt b. Patet igitur, quòd poſitio Megaricorum eſt falſa, quæ talem deſtruit conſequentiam.

TRACTATVS III.

DE CONDITIONIBVS POTENTIÆ ET ACTVS.

CAPVT I.

De conditionibus potentiarum præcedentium vel ſequentium ſuos actus.

Tex. c. 10. MNIBVS autem modis potentiarum, & vt diſtinctum eſt, exiſtentibus, oportet attendere, quòd quædam ſunt connatæ nobis & innatæ, ſicut potentiæ ſentiendi: quædam autem acquiruntur more & aſſuetudine, ſicut potentiæ moralium virtutum & artium practicarum, vt quæ eſt tibicinandi vel citharizandi potentia: aliæ autem acquiruntur diſciplina & doctrina, vel inuentione, vt virtutes & potentiæ intellectuales, ſicut illæ quæ ſunt ſcientiarum & artium: & ideò indigent experimento & tempore: & ideò quaſdam ipſarum neceſſe eſt acquirere & habere per operationes præcedentes ipſas potentias: & illæ non ſunt cum ipſis actionibus, vt dicunt Megarici, ſed potius innaſcuntur ex operis aſſuetudine, & ex talibus operibus generantur ſimiles operibus potentiæ: tales enim ſunt omnes potentiæ quæcunque more & aſſuetudine, & ratione doctrinæ vel inuentionis fiunt: alias autem potentias actiuas quæ non ſunt tales, quod generentur ex aſſuetudine vel doctrina, & etiam illas potentias quæ conſiſtunt in non agere, ſed in pati, non eſt neceſſe, quòd ſuæ operationes eas præcedant: quia ex operationibus talibus non generantur, ſed potius tales potentiæ ſuas præcedunt operationes. Adhuc autem quoniam omne quod eſt poſſibile ſiue potens eſt aliquid potens, & aliquando potens hoc quod poteſt, & per aliquem modum eſt potens, & quæcunque alia neceſſe eſt adeſſe in diffinitione ſeu determinatione conditionum potentis, oportet omnia addere ad hoc vt potens ſit expeditum ad id ad quod dicitur habere potentiam. Adhuc autem alia dicuntur quidem potentia ſecundum rationem. Alia autem dicuntur potentia irrationabilia: irrationabilium ſunt potentiæ irrationabiles, ſed impetu naturæ mouentur ad id cuius potentiam habere dicuntur. Adhuc autem alias quidem potentias & neceſſe eſt ineſſe animato, ſicut augmentatiuum & ſenſitiuum & huius: alias autem quæ ſunt naturales, neceſſe eſt eſſe in ambobus, in animato videlicet, & in inanimato. Oportet autem tales eſſe omnes dictas potentias vt poſſint agere vel pati quando appropinquant paſſiuo, & potenti, hoc eſt, actiuo: actiuum enim

agit

agit appropinquans paſſiuo, & paſſiuum patitur quando appropinquat potenti actiuo. Quædam ſunt potentiæ quas non neceſſe eſt agere vel pati etiam cum appropinquant paſſiuo vel potenti, hoc eſt, actiuo: actiuum enim agit appropinquans paſſiuo, & paſſiuum patitur quando appropinquat actiuum: quædam enim potentiarum omnes ſunt ſic quod vna eſt vnius tantum, ſicut naturales potentiæ ſiue actiuæ potentiæ. Aliæ autem ſicut rationales ſunt potentiæ contrariorum. Igitur ſi concedatur, quòd illæ agunt quotieſcunque appropinquant ei circa quod operantur, oporteret concedere, quòd illæ contraria faciunt ſimul: & hoc eſt impoſſibile: licet enim potentia ſit contrariorum, tamen non ſimul facit contraria: igitur neceſſe eſt, quòd iſtis potentiis conueniat aliquid diuerſum ab aliis quod proprium eſt eis, quod impedit, ne ſemper agant quando appropinquant ei circa quod agunt. Dico autem hoc eſſe prohæreſim, hoc eſt, appetitum, & prohæreſim, hoc eſt, eligentiam: tales enim potentiæ quæ rationales eſſe dicuntur, etiam quando ſunt coniunctæ ei circa quod operantur, tamen non agunt niſi agere appetant & eligant: quod enim talis potentia deſiderat, hoc maximè facit quando hoc circa quod operatur, exiſtit in tali diſpoſitione, ſicut potentia poteſt in illud, & quando paſſiuo in quod agit, appropinquat: poſſibile igitur quod eſt potens ſecundum rationem, eſt neceſſe agere quando deſiderat idcuius habet potentiã, & vt habet hoc facere: habet autẽ facere præſente paſſiuo, & ita ſe habente prout poteſt in ipſum: ſin autem aliter ſe habeat, facere non poterit. Nec oportet nos in conditionibus talium potentiarum addere quod agat in id cui appropinquat, ſi nihil exteriorum prohibeat: potentia enim vt eſt potentia faciendi, habet facultatem faciendi. Diximus autem, quòd non omninò habet faciendi facultatem, ſed ſi habet vt & quando & quomodo poteſt agere. Et iſtis ſic determinatis non oportet addere, niſi extrinſecum aliquid prohibeat: quia hoc includitur in intellectu conditionum quæ dictæ ſunt, quod poſſit vt & quando & quomodo. In illis enim ſatis ſunt determinata quæ exterius prohibent: hæc enim quæ ſunt exterius prohibentia, auferunt quædam illorum quæ diximus in diffinitione ſiue determinatione conditionum potentiæ. Si enim extrinſecus aliquid prohibeat, non erit appropinquans paſſiuo, vt poteſt in ipſum: propter quod etiam quando tales potentiæ etiam ſimul volunt ac cupiunt facere duo aut contraria, tamen non ſimul faciunt ea: quia vnum contrariorum prohibet alterum fieri: & ideo aliquid extrinſecum eſt prohibens: contrariã enim non habent ſimul ſuam faciendi, aut fiendi potentiam, nec ipſa faciendi potentia eſt potentia contraria ſimul faciendi: faciet enim ea quorum eſt ſicut potentia eorum: eſt autem vnius per ſe & alterius per abſentiam ipſius: & ideo ſimul eſſe non poſſunt contraria, quorum eſt potentia rationalis.

*

CAPVT II.

De modis & diſpoſitionibus quæ conueniunt actui.

QVoniam autem iam dictum eſt de potentia quæ dicitur ſecundum modum diuerſum motus per quem exit in actum, determinabimus nunc de actu, quid videlicet eſt actus, & quale quid eſt. Diuidentibus enim & diſtinguentibus actum erit ſimul cum hoc eriam manifeſtum poſſibile, quòd ſecundum potentiam dicitur: hoc enim adinuicem determinantur, quod cum reſpectum habent adinuicem: & ideo ſicut vnum relatiuorum non diffinitè cognoſcitur ſine reliquo, ita nec potentia diffinitè cognoſcitur niſi cognito actu: non enim ſolum hoc dicimus poſſibile ſiue potens, quod aptum natum eſt mouere aliquid ſecundum potentiam actiuam, aut moueri ab alio ſecundum potentiam paſſiuam: ſed etiam aliter & aliis modis: propter quod quærentes de actu, tractabimus etiam de his de quibus potentia aliis & diuerſis modis dicitur. Eſt autem, vt generaliter dicatur, actus rem perfectè exiſtere, non ita quidem exiſtere ſicut dicimus aliquid poteſtate exiſtere, ſicut in ligno dicimus exiſtere Mercurij idolum, & ſicut dicimus in toto exiſtere medietatem: eò quod Mercurius aufertur de ligno, & de toto auferri poteſt medietas: & ſicut dicimus ſcientem exiſtere, quando ſciens non ſpeculatur ſecundum actum, qui tamen potens eſt ſpeculari: ea enim quæ ſecundum habitum ſunt, in potentia ſunt, & non in actu antequam agant. Id autem quod eſt actu, eſt in ſingulariter & ſimpliciter exiſtentibus & ſeparatim. Hoc autem quod dicere voluimus, eſt manifeſtum in inductione omnium eorum quæ verè actu exiſtunt: omnia enim hæc ſeparatim & ſingulariter exiſtunt: talis autem inductio ſufficit ad actus manifeſtationem, & non oportet, quòd nos quæramus terminum diffinitiuum cuiuſlibet actus: ſed ſufficit conſpicere id quod actui eſt proportionale in potentiis ſecundum reſpectum ad ipſum: quia ſicut ſe habet ædificans ſecundum actum ad ædificabilem, qui potens eſt ædificare, & nondum ædificat: & ſicut ſe habet vigilans ad dormientem qui nondum vigilat: & ſicut ſe habet videns actu ad id quod claudit oculos, & tamen habet viſum ſecundum habitum, & nondum vtitur viſu: & ſicut ſe habet id quod remotum & ſeparatum à materia, ad materiam quæ eſt in potentia: & ſicut ſe habet paratum in actu ad non paratum quod eſt in potentia: ita eſt, vt generaliter dicatur, actus ad potentiam. Et eius differentiæ ſunt differentiæ alterius partis iſtarum diuiſionum, & differentiæ reliquæ partis ſunt eius quod eſt in potentia ſiue poſſibile. Non enim omnia ſimiliter dicuntur ſecundum actum, ſed proportionaliter, ſicut hoc dicitur actu eſſe in hoc, vel hoc dicitur eſſe proportionaliter ad hoc ſecundum actum: aliquod enim dicitur actus, ſicut motus comparatus ad potentiam, cuius eſt actus imperfectus: aliqua verò dicuntur actus, ſicut

Text. c. 11.

Quæ ſunt in habitu, ſunt in potentia antequam agant. Idem Com. 12. met. c. 39.

ſicut ſubſtantia quæ eſt actus & forma dicitur actus ad aliquam materiam in qua fuit in potentia. Alio autem modo ab his duobus modis dicitur infinitum in potentia inane in potentia: & quæcunque talia per ſimilitudinem iſtorum dicuntur eſſe poteſtate & actu in multis quæ ſunt in numero entium, ſicut dicitur aliquid poteſtate & actu videnti & non videnti, & etiam viſo quod videtur, omnia iſta contingit aliquando ſimpliciter vera eſſe, quando exeunt de potentia ad actum: quia in talibus actus totam potentiam determinat & finit. Viſum enim dicitur dupliciter, ſecundum potentiam & actū: dicitur enim viſum aliquid, quia videtur ſecundum actum: & aliquid dicitur viſum, quia videri poteſt, & cum videtur, tunc eſt viſum ſecundum actum. Infinitum autem non eodem modo eſt in poteſtate tanquam ſit actu futurum & ſeparatim exiſtens actu infinitum ſit, ſed notitia eſt infinitum, ſiue ſcientia & ratione: quia per diuiſionem continuum non tollitur à materia: diuidens enim non reddit & facit actu infinitum de factis diuiſionibus: nec ita reddit ipſum, quod faciat ſeparationem infinitam actu, ſed potius ſic, quia quantumlibet diuiſionibus acceptis vlterius remanent accipiendæ ſecundum rationem continui, tamen acceptæ ſunt finitæ, ſicut in tertio de phyſico auditu declaratum eſt. Sic igitur manifeſtum erit nobis, quòd aliquid eſt actu, & qualis quid eſt illud.

CAPVT III.

De modis quibus aliquid dicitur eſſe in aliquo, ſicut in poteſtate.

Tex. c. 11. SIcut autem dicimus de differentiis actus, ita oportet dicere de differentiis eius quod eſt in potentia in aliquo. Determinandum enim eſt à nobis hîc quando vnumquodque dicitur eſſe in poteſtate in aliquo, & quando non: non enim dicendum, quòd quodlibet ſit in poteſtate in alio quod quocunque modo eſt materia eius. Quærimus igitur vtrum homo ſit terra poteſtate, aut non, ſed magis ſit in poteſtate in materia, quando iam facta eſt ſperma completum ex quo fiat homo: & hoc eſt quærere, vtrum ſit res vt in potentia in aliquo quod eſt materia prima & remota, vel in eo in quo eſt ſicut in materia proxima & completa ſecundum omnes diſpoſitiones: nec forſitan adhuc eſt in materia proxima in potentia ſecundum quemcunque modum omnino, ſed ſecundum modum ſpecialem ſecundum quem educitur de illa: non enim à medicina quæ eſt potentia ſanandi, quodcunque & quocunque modo ſanatum eſt: nec iterum in potentia eſt in aliquo quod fortuna vel caſu eductum eſt ex illo: ſed id quod eſt in potentia in aliquo, eſt aliquid determinatum, ſicut in medicina ſalubre poteſtate dicitur: ex quo ſecundum potentiam artis & naturæ producitur ſanitas: terminus autem diffinitiuus illius eſt, quod hoc eſt in potentia in aliquo quod eſt factum & productum ab aliquo mouente, & eſt endelechia facta ex poteſtate entis, hoc eſt, ex potentia talis entis, quod proportionali & proxima poteſtate eſt illud, ſicut in artificialibus in quibus principium eſt voluntas, dicitur aliquid eſſe in aliquo ſicut in poteſtate, quando fit ex illo ſtatim volente artifice, ſi nihil exteriorum prohibeat: & ſimiliter eſt in ſanato quod ſanatum eſt in potentia in illo ex quo fit ſanitas, ſi nihil ex parte ſanati prohibeat. Si enim aliquid exteriorum prohibeat ex parte facientis vel facti, tunc impeditur per accidens. Id autem quando eſt per accidens, non prohibet, quòd aliquid non ſit in potentia in alio, ex quo produci eſt natum. Sic igitur id in potentia eſt in alio, quod vno motore artis vel naturæ producitur ex ipſo: ſic enim poteſtate domus eſt in hoc, ſi nihil eorum quæ ſunt in hoc, obeſt per ſe, quin ex eo fiat domus. Nihil autem obeſſe dico tam ex parte efficientis, quam ex parte materiæ, vt dictum prius eſt: & hoc eſt quando nihil eſt, quod oporteat plus adeſſe vel abeſſe, aut ab alio motore permutari quam à factore domus in poteſtate domus, ſiue in materiam domus. Si enim abſit lignum quod oporteat prius tranſmutari ex terra in plantam, & poſteà hanc plantam per ædificatorem mutari in trabem, tunc non eſt poteſtate domus in illa materia: & in aliis eſt ſimiliter, extra quæ tamen materialia eſt principium generationis, quod eſt in ipſo, quod habet poteſtatem actiuam, quando nullum prohibet exteriorum: tunc enim illa quæ ſunt poteſtate in ipſo, erunt per ipſum & producentur in actum: & ſecundum hunc modum illud quod nondum eſt ſperma completum, eò quod oporteat ipſum adhuc in aliud commutari & digeri, non eſt poteſtas eius quod generabile eſt ex ipſo. Et hoc eſt ſicut ſi gratia exempli dicam, quòd homo poteſtate eſt cibus, vel ſanguis, cum nec cibus, nec ſanguis vno motore muretur in hominem, ſed cibus in ſanguinem vtitur calore hepatis & ſanguis in ſperma virtute membrorum & vaſorum ſeminariorum: quando verò ſperma per ſuum principium quod ipſum tranſmutare habet, factum eſt talis & completum, tunc iam eſt hoc poteſtate quod produci habet de ipſo: illa autem quæ adhuc in materia prima & remota ſunt, diuerſo egent principio tranſmutante, ſicut diximus, quòd terra nondum eſt poteſtate ſtatua idoli: non enim eſt tranſmutata vt vno mouente in idolum, ſed pluribus: quia virtute cæleſti mutatur in cuprum, & tunc deindè cuprum ex terra generatum, mouente Polycleto ſtatuifice, mutatur in idolum. Hoc autem quod dicimus eſſe materiam propriam & poteſtatem alicuius, videtur eſſe non hoc, ſed illius: quia non prædicatur de ipſo ſubſtantialiter, ſed denominatiuè: illud enim quod eſt poteſtate ſimpliciter, ſiue vniuerſaliter, & non propriè & proximè, eſt ſemper id quod eſt poſterius ſecundum reſolutionem ad materiam: vnde diximus, quòd arca quæ eſt actu, non eſt terrea, neque etiam terra ſecundum materiam propriam, ſed eſt lignea, non lignum. Si verò adeſt materiale principium quod per reſolutionem non dicitur denominatiuè ab alio materiali aliquo, hæc eſt materia ſimpliciter & prima in illo ordine materia: & hoc eſt ſicut ſi dicamus, quòd materia terræ ſit aër: tunc enim terram dicimus denominatiuè aëream: & ſi aëris materia ſit ignis, dicimus

Quid eſt in potentia ad aliquid.

denomi

denominando aërem eſſe igneum: ignem autem cum ſit materia prima in hoc ordine, non denominamus ab alio quodam materiali priori, ſed dicimus ipſum ſimpliciter materiam: & hoc eſt aliquid exiſtens non denominatum ab alio. In hoc enim modo prædicationis differt aliquid eſſe vniuerſale prædicatum primum, quod ſubſtantialiter prædicatur vtens de ratione ſubiecti, & aliquid eſſe ſubiectum primum quod non prædicatur niſi per denominationem. Hoc autem aliquid quod ſic eſt ſubiectum primum & materia, non dicitur ſubiectum, ſicut ſubiectum paſſionum ſiue accidentium à quibus fit ſubiecti denominatio: in materiis enim denominatio fit à materia, & non denominatur materia: ſed in accidentibus fit denominatio ab accidente, & denominatur ſubiectum: & hoc eſt ſicut ſi gratia exempli dicam, quòd homo corpus & anima exiſtens eſt ſubiectum quod ſubſtat paſſioni: tunc enim ſubiectum hoc dicitur muſicum ſecundum paſſionem animæ, & dicitur album ſecundum paſſionem corporis: illud enim ſubiectum adueniente muſica non dicitur muſica abſtracta prædicatione, ſed muſicum prædicatione denominatiua. Et ſimiliter homo non eſt albedo, ſed album: nec homo eſt ambulatio, vel motus, ſed ambulans, & motus concretiuè loquendo: & hoc dicuntur vt illius & non vt illud. Palam igitur eſt ex dictis, quòd vltimum ſubſtantialiter prædicatum, & non per denominationem eſt ſubſtantia & forma & actus: quæ vero non ſic prædicantur, ſed ſunt vt ſpecies & forma quædam, & vt hoc aliquid prædicatum, vltima materia illorum eſt materialis ſubſtantia, & illa dicitur non illud, ſed illius: & rectum & dignum eſt, quòd materia & paſſiones illius dicantur & non illud: quia ambo illa, materia videlicet & paſſio ſunt infinita & indeterminata, & non ſpecificantia aliquid. Sic igitur dictum eſt à nobis quando aliquid dicendum eſt in poteſtate in altero, & quando non.

TRACTATVS IV.

IN QVO COMPARATVR ACTVS potentiæ ſecundum rationem prioris.

CAPVT I.

In quo probatur actus prior eſſe potentia, ſubſtantia & ratione, & aliquando eſſe primo tempore ſecundum aliquem modum.

Tex c.13 VONIAM autem ſuperius in quinto determinatum eſt quot modis dicitur prius vnum eſſe altero, palam faciemus, quia prior eſt actus quam potentia ſubſtantia, ratione, & tempore, & nobilitate ſiue dignitate in bonis, licet in malis potentia minus mala ſit quam actus. Adhuc autem oſtendendo prędeterminare oportet, quòd cum comparamus actum potentiæ ſecundum rationem prioritatis, accipimus magis largè potentiam quam diffinita ſit in antè habitis: diffinita enim eſt in antè habitis ſecundum quod potentia dicitur principium mutabile ſiue mutationis in alio ſecundum quod eſt aliud, & hanc diximus eſſe potentiam actiuam. Modo autem magis largè ſumentes potentiam dicimus potentiam totaliter ſiue vniuerſaliter pro omni principio motus ſiue immobilitatis, hoc eſt, quietis ſiue ſit huius principium in alio, ſiue ſit in ipſo: natura enim quam hîc ſumimus ſub ratione principij, ſit ex eodem principium motus & quietis, & natura eſt eadem in genere cum principio: propter quod etiam in ſecundo de phyſico auditu diximus naturam eſſe virtutem: virtus autem omnis principium eſt: natura enim eſt principium motiuum, ſed non eſt principium motus in alio, ſed eſt principium motus in eodem, cuius ipſa natura eſt inquantum eſt idem. Tali enim omni principio potentiali prior oſtendetur eſſe actus ratione, ſubſtantia, & tempore etiam prior eſt quandoque, quandoque autem non. Ergo quod ratione prior ſit, palam eſt ex dicendis. In nulla enim potentia actiua contingit agere eum qui poteſt agere, niſi prius habeat poteſtatem ad actum: & hoc probatur inductiuè in omnibus poteſtatibus acquiſitis non innatis, ſicut dico ædificatorem ſecundum actum, qui potens eſt ex habitu ædificare, & ſpeculatorem ſecundum actum qui potens eſt ſpeculari ex habitu: & in potentiis paſſiuis dicimus viſibilem ſecundum actum, qui potens eſt videri. Cum igitur actus ſint prędij potentiis ſecundum rationem, & potentia omnis diffiniatur per analogiam ad actum, palam eſt, quòd ratione actum eſt neceſſe præexiſtere potentiæ, & notitiam actualem, notitiæ habituali quæ eſt potentia & imperfecta: ſubſtantia enim potentiæ perfectiua eſt actus. Tempore etiam eſt prior actus potentia, ſed non eſt idem numero ad quem eſt potentia, ſed idem ſpecie prior eſt. Dico autem explanando hoc: quia hoc quidem homine deſignato & demonſtrato ſecundum numerum iam exiſtente ſecundum actum, & hoc frumento demonſtrato ſecundum actum, & hoc vidente ſecundum actum, prius eſt materia quidem tempore quæ eſt potentia: prius enim hoc modo eſt ſperma ex quo eſt homo iſte, & prius eſt ſemen ex quo

est frumentum illud, & prius est visibile tempore antequam videatur, sicut superius est ostensum: hæc enim tria potentia sunt, homo, & frumentũ, & videns, & nondum actu: sed tamen quædam in specie istorum existentia diuersa ab eis numero sunt actu entia & priora his quæ secundum potentiam dicta sunt, ex quibus ista facta sunt: ita enim est in omni natura, quòd semper ex potestate ente fit actu ens ab ali quo priore actu ente, sicut fit homo ex homine, & musicus ex musico docente musicam: oportet igitur, quòd semper sit aliquid prius mouens id quod ex potentia venit ad actum: mouens autem esse iam actu est: sic igitur non in eodem numero, sed in eadem specie tempore actus potentia est prior: igitur substantia & ratione simpliciter quidem actus prior est potentia, tempore autem aliquando quidem est prior, aliquando autem est posterior.

CAPVT II.

In quo probatur adhuc actus esse prior potentia, tempore, & substantia.

Tex. c. 14 Tex. DIctum est autem iam à nobis suprà in septimo huius sapientiæ libro, vbi fecimus sermones de substantia, quòd omne quod generatur ex aliquo & ab aliquo generante, & hoc generans est idem specie cum genito, si generatio est vniuoca: & si non est vniuoca generatio, tunc tamen est conueniens aliquo modo secundum formam: quapropter videtur etiam quibusdam, quòd impossibile sit, quòd sit ædificator secundum habitus acquisiti potestatem, qui secundum actum non ante ædificauit: nec videtur citharœdus esse secundum habitus potestatem, qui non ante secundum actum citharizauit: discens enim citharizare secundum actum citharizans est ille qui citharizare discit. Et similiter in aliis potentiis acquisitis: quia habitus tales omnes generantur ex similibus actibus. Propter quod etiam sophisticus quidem elenchus factus est quibusdam negantibus scientiam fieri per doctrinam vel disciplinam: quia dicunt, quòd non habens quis scientiam in habitu, faciet id cuius est scientia: & si facit id cuius est scientia, cum hoc non possit facere nisi per scientiam; habet scientiam: & sic videtur sequi insolubile quod non habens scientiam habet scientiam, si sit accipere scientiam per disciplinam: est enim sophisma Menonis Pythagorici: discens enim non habet scientiam: & cum discit, facit actum cuius est scientia. Et non facit hunc nisi per scientiam: & sic habet scientiam antequam accipiat scientiam per addiscere. Solutio autem huius est: quia facti vltimi & completi proculdubio aliquid est factum ante & totaliter siue vniuersaliter loquendo eius quod motum est in motum esse est aliquid ipsum, quod ante motum est, cum motus sit actus imperfectus, & omnis actus imperfectus est aliquid actus perfecti: & hoc palam est ex his sermonibus quos in 6. libro de physico auditu determinauimus de essentia motus: & ideò cum discens sit in motu accipiendo scientiam, necessarium est, quòd præhabeat aliquid scientiæ: sed hoc est actus imperfectus, cuius non est scientia, sicut in ethicis manifestum est. Et licet hæc sit solutio sophismatis, tamen eadem ratione probatur, quòd etiam prior sit aliquo modo actus quam potentia secundum generationem & tempus.

6. phy. tex. c. 32. & in fin.

Est autem etiam substantia prior actus potentia: & hoc quidem primum probatur per hoc quod quæcunque sunt generatione posteriora, illa sunt priora specie & substantia, sicut est prior vir puero, & prior homo spermate: vir enim & homo iam habent speciem, sed puer & sperma non habent: omne enim quod fit, vadit ad principium speciei & substantiæ: principium autem est id cuius causa fit: huius autem causa fit tota generatio: actus autem qui est substantia & species, est finis: & huius actus gratia sumitur potentia per analogiam ad actum. Et hoc probatur inductiuè. Animalia enim secundum naturæ ordinem non vident secundum actum & visum visus vt visum habeant secundum habitum, sed è conuerso visum habent vt videant secundum actum. Similiter est in acquisitis habitibus: quia habent ædificandi scientiam vt secundum actum quando volunt ædificent, & theoricam scientiam habent Philosophi vt speculentur secundum actum quando volunt, sed non speculantur secundum actum, vt theoricam habeant in habitu, nisi sint meditantes & discentes: & isti non speculantur simpliciter, sed inquantum si secundum quid agunt aliquid speculationis: aut si dicat quis, quòd habens habitum non speculetur, hoc non est ideo quia habitus non sit ad actum sicut ad finem, sed quia non eget speculari secundum actum. Tex. c. 15.

Amplius materia ideò dicitur esse potestate, quia venit ad speciem: quando verò actu est, tunc est in specie. Similiter autem est & in aliis quorumcunque motus est finis aliquis, in quo motus est in motum esse: propter quod sicut docentes putant reddere finem quem intendunt ex doctrina quando demonstrant disciplinæ agentem perfectæ actiones quarum est scientia. Similiter facit etiam natura, & ideò natura habet finem quando habet actum ad quem est materia & motus in quem intendit mouens in mouendo: & hoc est quando habet speciem & substantiam mouentis, quæ est finis vltimus motus, in quo motus est in motum esse. Si autem quis diceret hæc non esse vera, sed diceret potentiam esse finem, sicut actum vltimum & non distare potentiam discendi ab actu scientiæ acceptæ per doctrinam, sequeretur inconueniens, quòd Passienes qui fuit homo iners, & nihil sciens laudabilium, esset adeo perfectus sicut Mercurius, qui tantæ speculationis fuit, quod Deus putabatur esse scientiæ. Et hoc est inconueniens: si enim Passienes est sicut Mercurius interius & exterius, & nihil finalis perfectionis habet Mercurius super Passienem, tunc scientia non est manifesta secundum actum speculationis Mercurij, sed est iners & rudis, sicut est Passienes. Hoc autem quod actus sit finis, etiam probatur alia ratione: quia operatio operantis est finis: actus autem est opus quoddam: Tex. c. 16.

& hoc

& hoc patet ex ipſa ratione nominis actus : quia ſecundum quod vnuſquiſque operans habet opus, ita & tali nomine vocatur actus eius. Et conſtat, quòd illi qui imponunt nomina, conferunt ipſa nomina endelechiæ & actui : ab actu enim & fine denominatur omnis res : & ideo fabricatoris cuius opus eſt fabricatum, actus dicitur fabricatio, & ſic eſt in omnibus aliis. Quoniam ſicut in principio ethicorum dictum eſt, horum quidem operantium vltimum quod intendunt, eſt vſus & actio, ſicut vigilator & citharœdus & cantor non habent aliquid vltimum & finem niſi vigilare & citharizare & cantare, & in poteſtatibus innatis vltimum viſus vt viſus eſt poteſtas naturalis, vt viſio ſiue videre : non enim intenditur præter viſionem aliud quoddam à viſu opus. In quibuſdam verò poteſtatibus præter agere fit aliquid quod intenditur, quod etiam apoteleſma vocatur, ſicut ab ædificatoria intenditur ædificium quod eſt domus vel aliud tale præter ædificationem quæ eſt actus ædificantis : tamen propter iſtam diuerſitatem non minus vniuerſaliter actus finis eſt. Eſt enim huic quidem finis qui nihil intendit præter agere. Illi autem qui apoteleſma intendit, non magis eſt finis apoteleſma quam actus ſiue agere : ædificatio enim quæ eſt actio, & ædificatum quod eſt apoteleſma, ſimul fiunt, & ſunt cum ipſa domo finis : quia ædificatio relinquitur in ædificato. Patet igitur, quòd quorum erit apoteleſma genitum vel factum diuerſum præter ipſum vſum qui eſt actus elicitus de potentia horum actus, & vſus eſt in ipſo facto apoteleſmate ſicut ædificatio eſt in ædificato: & contextio quæ eſt textoris actio, eſt in contexto. Similiter autem eſt etiam in aliis & totaliter loquendo ſecundum iſtum modum motus eſt in moto : quia motus non eſt niſi fluxus actus imperfecti ad perfectum : & ideo quod eſt in motu ſub eſſe imperfecto, eſt in motum eſſe ſub actu perfecto ſecundum eſſe : & ita forma domus in ædificatum per ædificationem continuam : quorum verò non eſt aliud quid apoteleſma opus præter ipſum vſum, ſiue ipſam actionem, in eis exiſtit actio finis, ſicut finis viſio eſt in videntе, & ſpeculatio finis eſt in ſpeculante, & vita ſiue viuere eſt finis in anima : propter quod etiam felicitas contemplatiua eſt ſpeculatio in agere. Vita namque talis quæ felicitas eſt & dicitur, eſt ſpeculatio & ſpeculari theoremata firma pura & admirabilia.

CAPVT III.

In quo probatur actus præcedere poſitionem per reſolutionem ad actionem ſempiternorum, & eſt in ipſo correlarium contra ponentes ideas.

olutio. 17. EST autem adhuc & alia ratio per quam palam eſt, quòd actus ſubſtantia prior eſt quam potentia, & non tantum ſubſtantia, ſed etiam tempore, ſicut diximus primò : ſicut enim docuimus in 8. de phyſico auditu, vbi docuimus reducere motus & mouentia in motum primum & mouens primum, vna actio ſemper anticipat & præponit ſibi aliam vt ſui cauſam, vſque dum reſolutio veniat ad eam actionem quæ eſt mouentis primum mobile, & actio maximè propriè eſt actio & finis & prior omnibus. Sempiterna enim ſecundum ſubſtantiam priora ſunt his quæ ſunt corruptibilia : & id quod eſt ſempiternum, nihil eſt poteſtate quæ ſit potentia ad formam : & huius quidem hæc eſt ratio : quia omnis potentia ſimul eſt contradictionis : quod enim non eſt poſſibile exiſtere, non exiſtit vnquam in aliquo : omne autem quod poſſibile eſt, non ex neceſſitate contingit agere : & ideo contingit aliquando non agere : quod igitur poſſibile eſt eſſe, contingit eſſe & contingit non eſſe : idem igitur poſſibile eſt eſſe & non eſſe : id autem quod eſt poſſibile non eſſe, hoc contingit non eſſe : contingens autem non eſſe eſt corruptibile, aut ſimpliciter & ſecundum ſubſtantiam, aut quoad hoc quod eſt ſecundum qualitatem & alterationem vel ſecundum augmentum & diminutionem : illud autem eſt quoddam contingere non eſſe, aut ſecundum locum, aut ſecundum qualis. Simpliciter autem dicitur contingere non eſſe, quod eſt corruptibile ſecundum ſubſtantiam. Igitur nihil eorum quæ ſunt incorruptibilia ſimpliciter, eſt potentia ens : quia ſi eſſet potentia ens, haberet potentiam ad non eſſe ſimpliciter : & hæc quidem ſubtiliter probata ſunt in primo cæli & mundi. Hîc autem ſufficit ea commemoraſſe : nihil enim prohibet, quòd id quod eſt incorruptibile ſimpliciter, ſit in potentia ſecundum quid, aut ſecundum quale aliquo modo, aut ſecundum vbi, non quidem ſecundum quale actiuarum vel paſſiuarum qualitatum, ſed ſecundum illuminationem, & luminis priuationem maiorem vel minorem. Qualiter autem in potentia ſunt ad vbi corpora incorruptibilia ſecundum formam mutantia locum & non ſecundum ſubſtantiam, in 6. de phyſico auditu demonſtratum eſt. Incorruptibilia igitur omnia ſunt ſimpliciter in actione & non in poteſtate, nec eſt in potentia aliquid eorum quæ ex neceſſitate ſunt : & illa conſtat eſſe prima : cuius probatio eſt : quia primum eſt, per quod ſunt omnia alia : ſcimus autem, quòd ſi illa corpora incorruptibilia non eſſent, nihil eſſet motus qui eſt ſempiternus : nec eſt verum, quòd ſi aliquid eſt motum ſempiternum, quod hoc ſecundum potentiam ſit motum, potentiam quæ eſt ſimpliciter potentia ad eſſe, vt diximus : quia vnumquodque quod huius eſt ipſa potentia, prohibet ipſum exiſtere ſecundum actum ante materiam : in omnibus enim huiuſmodi actus ſequitur potentiam in eodem. Quia igitur potentia non eſt in perpetuis, ſed actu ſunt ſemper, propter hoc ſemper agit ſol & aſtra, & totum cælum : nec eſt alicui terribile & timendum, vt aliquando ſtet ſecundum naturam : quod tamen quidam de natura tractantes timuerunt, & ideo fecerunt Athlantem cælum ſuſtentare ne cadat. Nec potentia exiens in actum vel aliquid educens eam in actum facit hæc eſſe agentia : eò quod non eſt in eis potentia contradictionis : ſicut enim corruptibilibus inferius motis quaſi eis ſit ſuper laborem quod continua ſint in omni motu ſuo & toto : ſubſtantia enim quæ eſt materia, eſt cum potentia & non actu : & ipſa

Vide 6. phy. tex. com 85.

& ipſa materia cum priuatione cauſat potẽtiam ad non eſſe, & ante priuationem cauſat laborem & fatigationem in his quæ pœnam ſentiunt, quando præter naturam materiæ mouentur. Tamen ea quæ ſunt entia tranſmutatione ſubſtantiæ, ſicut inferiora, aliquo modo imitantur ſuperiora quæ ſunt incorruptibilia, ſicut terra, & ignis, & his ſimilia: etenim ea ſemper agunt etiam tranſmutando ſeinuicem ſecundum partem, & non ſecundum totum: habent enim hoc ſecundum ſe in ſeipſis motus, ſiue motus & alterationis principium. Omnes aliæ potentiæ ab his quæ diffinitæ ſunt eſſe in perpetuis, quæ ſunt ad vbi, & ad qualitatem illuminationis & obſcurationis, ſunt potentiæ contradictionis ad eſſe & non eſſe: quodcunque eſt tali potentia poſſibile eſt ſic mouere, poteſt etiam non ſic mouere, ſicut diximus de potentiis rationem habentibus, quæ poſſunt mouere & non mouere, eò quod ſunt contrariorum. Irrationales verò actiuæ potentiæ, ſicut diximus, ſunt ad ſic mouere: eò quod non ſunt eædem contradictionis. Tales autem irrationales actiuas potentias in ſe habent elementa, & ideo continuè tranſmutantur adinuicem ſecundum alterationem decliui circuli, ſicut in ſecundo peri geneſeos eſt demonſtratum à nobis. Quia igitur inferiora non poſſunt tranſmutari perpetuè ſecundum ſubiectum corruptibilem motum, imitantur tamen ſuperiora quod ſecundum naturam in quiete mouentur, & ſecundum ſubſtantiam corruptibilem non eadem numero, ſed eadem ſpecie reiterantur: & cum motus eorum ad primum motum reducatur ſicut ad cauſam, & ille ſemper ſit in actu, conſtat quòd actus ante potentiam eſt non tantum ſubſtantia & ratione, ſed etiam tempore.

Tex. c. 18.

2. de generatione & corruptione. tex. c. 56.

Correlarium autem quod ex inductis ſequitur, eſt quòd ſi aliquæ ſunt naturæ tales aut ſubſtantiæ quales eſſe dicunt ideas, quæ ſunt in numero rationum ſenſibilium rerum, eò quod ſecundum eos dant ſenſibilibus eſſe & rationem, ſequitur ex dicto iſto, quòd multò magis actu ſcitiuum & ſciens ſcit hoc quod ſcit in inferioribus ſenſibilibus quam idea quæ eſt per ſe ſcientia ſecundum illos: & id quod eſt motum in inferioribus, eſt magis actu motum quam motus qui eſt idea: ea namque quæ ſunt in ſenſibilibus, magis ſunt actiones ſecundum actum exiſtentes: & illa quæ ſunt in numero ideatum, ſunt potentiæ iſtorum: & hoc eſt magnum inconueniens: quia ſecundum hoc corruptibile magis eſt actu quam incorruptibile.

CAPVT IV.

In quo declaratur, quòd actus in bonis nobilior eſt potentia, ſed in malis eſt poſterior: & correlarium eſt, quòd in perpetuis non eſt malum.

Tex. c. 19.

QVia igitur actus ſecundum illam rationem prioris ſecundum quam nobilius & melius prius eſſe dicitur, ſit prior potentia, & omni principio mutabili ſiue mouente, palam erit ex his quæ nunc dicemus: quæ enim dicuntur ſecundum poſſe ſunt potentia ad contraria, ſicut hoc poſſe quod diximus conualeſcere, idem eſt ad infirmari: & ſimul eadem eſt potentia in radice humorum conualeſcendi & infirmandi, & eadem potentia in radice laborandi & quieſcendi, & eadem eſt potentia ædificandi & deſtruendi, & eadem potentia ex parte eius quod fit ad ædificari & ad deſtrui: igitur ſimul exiſtit poſſe contraria ſimultate potentiæ: ſed contraria vna ſimul exiſtere impoſſibile ſimultate actus: non enim ſimul ſunt ſanum eſſe aliquid & laborare: neceſſe eſt ergo alterum eorum quæ ſunt in actu eſſe bonum quodcunque naturam ſeruat & ordinem retinet naturæ. Poſſe verò quia non habet actum, eſt ſimiliter & æqualiter vtriſque: & ideò licet ſit permixtum aliqualiter bono, non tamen habet bonum perfectum: æqualiter enim ſe habet ad vtrumque: & ideò ſi dicitur aliquid, aut vtrumque contrariorum dicetur, aut neutrum. Neceſſarium ergo, quòd in omnibus bonis actus nobilitate & bonitate ſit ante potentiam: quia actus habet bonum purum & impermixtum: potentia autem eſt permixta malitiæ, & non eſt bonum impermixtum purum & diffinitum. In malis autem neceſſe eſt finem & actum eſſe indigniorem & peiorem potentia: quia qui valens eſt & potens facere malum, habet ſe ad ambo contraria: & ideò potuit quidem facere mala, ſed non fecit: & ideò palam eſt, quòd in potentia mali non eſt aliquid diſtinctum & diffinitum malum, ſed eſt adhuc in rebus ipſis quæ dicuntur poſſe malum, & non eſt niſi ipſa potentia operandi malum: id enim quod eſt ſecundum actum malum, eſt poſterius poſt potentiam: igitur peius eſt quando eſt actu, quam quando eſt in potentia, & indignius.

Et correlarium huius capituli eſt quod patet ex dictis, quòd in eis quæ ſunt ſempiterna à principio exiſtentia, nihil ineſt malum, nec peccatum, neque corruptum: hæc enim omnia differentes ſpecies ſunt malorum: & cum in eis non ſit potentia, non eſt in eis quod eſt potentiam: eſt autem, vt diximus, malum poſterius potentia: nihil igitur eſt ens malum. Et ſi dicantur quædam ſtellæ malæ & infauſtæ, hoc eſt dictum quoad nos, & non quoad ipſas, ſicut determinatur in ſcientia de aſtris. Sic igitur manifeſtum eſt, quòd actus eſt ante potentiam ſubſtantia & ratione & tempore & nobilitate in bonis: ſed in malis eſt poſterior potentia.

Idem Commenta. in præſenti loco.

CAPVT V.

In quo probatur, quòd in mathematicis actus nobilior eſt quam potentia.

LIcet autem dixerimus, quòd in geometricis potentia metaphorica eſt, & non determinata per motum, tamen per ea quæ ſunt in diagrammatibus ſiue deſcriptionibus figurarum, actus ipſe elicitur de potentia, & eſt nobilior ea: & quando benè deſcribuntur actu lineæ & anguli, ſciuntur theoremata ſecundum actum: ſi autem per imaginationem non exprimuntur, non

Tex. c. 20.

non ſciuntur niſi potentia. Et hoc probatur per hoc quod diagrammata inueniuntur per intellectum actu ſcita: quia diuidentes lineas & angulos inueniunt ſecundum actum ſcientiam ipſorum. Si verò à principio eſſent per diuerſitatem omnium linearum in continuum pertractarum benè deſcripta à principio, manifeſta eſſent, & ſecundum actum ſcita: nunc autem quando non ſecundum actum lineæ protractæ ſunt, non ſunt figuræ & anguli niſi poteſtate: & ideò tunc non ſciuntur niſi poteſtate. Et exemplum huius eſt, ſicut ſi quæremus, quare trigonum eſt duo anguli recti? ſiue quare triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis? hoc enim non ſcitur, niſi ex hoc, quòd anguli qui ſunt circa vnum punctum lineæ cadentis ſupra lineam rectam, ſunt aut recti, aut duobus rectis æquales. Et ideò niſi protrahatur quodlibet vnum latus trianguli in continuum & directum, ita quod alterum latus ſit in puncto ſtans ſuper illud, non ſcitur ſecundum actum id per quod probatur, quòd triangulus habet tres æquales duobus rectis: & quando protrahitur, tunc eſt actu, & ſcitur in actu à vero geometrico: & ante hoc non fuit niſi in potentia, & ſciebatur in potentia. Si ergo latus illud quod eſt ſecus triangulum, & eſt æquè diſtans lineæ quæ eſt latus trianguli protractum ab eo puncto vbi linea ſuper lineam cadens circum ſe facit duos æquales duobus rectis, eſſet neceſſe & in actu deſcriptum, ſtatim eſſet palam ſecundum actum ſcienti geometriam, quod triangulus habet tres æquales duobus rectis: quia ſciret, quòd altrinſeci anguli parallelæ cadentis ſupra lineas rectas, eſſent æquales, & ſic colligeret probationem, ſicut patet in primo theorematum Euclidis. Aliud autem exemplum huius eſt, ſicut ſi quæratur, quare angulus trianguli in ſemicirculo deſcripti qui ſtat ſuper ſupercunferentiam, ſemper & vniuerſaliter eſt rectus? hoc enim non ſcitur, niſi potentia, niſi deſcribantur lineæ: deſcribam enim ſemicirculum diametro ducta, & protraham ab angulis diametri duas lineas qualitercunque volo ſe in circunferentia contingentes, & alteram illorum à puncto contactus protraham in continuum & directum: tunc enim omni videnti geometrico palam ſecundum actum eſt, quòd ſi in triangulo ſunt tres æquales duobus rectis: & ſi duo anguli qui ſunt ad baſim quæ eſt diameter, ſunt æquales, & quod latus illud quod exigitur ad diametrum ab alio latere per circunferentiam in continuum protracto eſt ſtatua ſecundum recturas angulorum perpendiculariter erecta, palam ſecundum actum efficitur, quòd angulus in circunferentia cadens eſt rectus vniuerſaliter. Palam igitur eſt, quòd in mathematicis poteſtate intellecta ad actum ducta inueniuntur intellecta ſecundum actum. Cauſa autem huius eſt: quia intelligentia vera eſt ipſius actus & non potentiæ, quæ nihil determinat: igitur potentia cognoſcitur ab actu: & propter hoc facientes de potentia actum, cognoſcunt tunc potentiam, actum autem ſecundum idem numero quod eſt in potentia & actu eſt ſecundum viam generationis poſterior potentia, ſed ratione & ſubſtantia eſt prior, ſicut ſæpè dictum eſt. Sic autem & in aliis mathematicis. Patet igitur, quod cum actus ſit ſicut ſcientia ſecundum actum, & potentia ſit ſicut ignorantia, quòd ſicut ſcientia melior eſt quam ignorantia, ita actus melior eſt & nobilior quam potentia, & ſic & ratione & ſubſtantia & aliquando tempore & nobilitate prior eſt actus quam potentia, &c.

CAPVT VI.

In quo per naturam verè ſcitorum probatur actus eſſe nobilior potentia & ante ipſam.

QVoniam verò tam ens quam non ens dicitur multipliciter ſecundum omnes figuras categoriarum, & quodlibet illorum dicitur ſecundum potentiam & actum, oportet nos etiam in his oſtendere actum eſſe nobiliorem potentia. Dicamus igitur, quòd in omni ente ſecundum genera prædicamentorum vnum dicitur de alio, aut ſecundum potentiam, aut ſecundum actum, aut contraria ſiue diſparata dicuntur de inuicem: quod autem maxime proprium eſt in his prædicationibus, hoc eſt quod eſt verum vel falſum, & hoc eſt in rebus per compoſitionem vel diuiſionem. Et ideò ſi aliquis putat diuidi diuiſum & componi compoſitum, & è contrario ſe habeat ipſa res, ille mentitur, quando id quod verum dictum eſt, aut falſum eſt, aut non eſt: ſiue enim dicat eſſe, ſiue non eſſe, componendo vel diuidendo, ſi res aliter habet quam dicit, ſemper mentitur: quia in eo quod res eſt vel non eſt, eſt oratio vera vel falſa: hoc enim quod eſt ſecundum rem maximè perſcrutandum eſt, quid ſit quod dicimus: ſicut enim diximus in quarto huius primæ philoſophiæ, non propter noſtrum æſtimare res eſt vel non eſt. Et ideò verum non eſt æſtimando ſic eſſe vel non eſſe, ſicut te eſſe album: ſed ideò, quia tu es in rei veritate albus, ideò nos hoc quod eſt in re dicentes, dicemus verum: & ſi aliter dicimus, tunc dictio noſtra eſt falſa. His ita prænotatis oportet ſcire, quòd quædam ſunt quæ ſecundum rem ſemper componuntur, & impoſſibile eſt ea diuidi, ſicut ea quæ neceſſaria ſunt ſimpliciter: quædam autem diuiduntur, & impoſſibile eſt ea componi, ſicut ea quæ ſimpliciter ſunt impoſſibilia: & quædam è contrario modo ſe habent iſtis, ſicut contingentia quæ contingit aliquando componi & eſſe vnum per compoſitionem, & aliquando contingit ea non componi & eſſe non vnum per compoſitionem, ſed eſſe plura per diuiſionem. Circa contingentia igitur eadem eſſe & falſa & vera ſunt opinio & oratio: quia & opinio & oratio ſunt falſa & vera in eo quod res eſt vel non eſt: & ideò orationem & opinionem circa hoc contingit quandoque eſſe veram, & quandoque falſam propter permixtionem potentiæ cum poſſibilibus & contingentibus. Tex. c. 21.

Circa autem ea quæ impoſſibile eſt aliter ſe habere, non fit hoc vt ſint aliquando vera, & aliquando falſa, ſed illa ſunt, quæ aut ſemper ſunt vera, aut ſemper falſa: propter hoc quod potentia non eſt eis admixta. Cum igitur ſcientia certa nobilior ſit quam opinio quandoque Tex. c. 22.

verâ & quandoque falsa, erit actus qui est causa scientiæ nobilior potentia quæ est causa opinionis. Amplius circa incomposita quæ sunt simplicia siue incomplexa, cum per diffinitionem dicuntur quid esse, aut non esse est quoddam verum, & quoddam falsum: hoc tamen verum non est compositum, vel compositionis & enuntiationis verum vt ipsum sit quidem, quando est compositum, vel non sit quando est diuisum, sicut per compositionem dicimus album esse lignum, aut sicut dicimus incommensurabilem esse diametrum: quia in talium simplicium quidditatibus & diffinitionibus nihil prædicatur de alio: & ideò nec verum, nec falsum est in eis ad similitudinem aliorum: & sicut nec verum est in his idem cum vero compositionis, ita nec esse est in his simplicibus idem cum esse compositionis. Sed tamen quadam veritate quæ est rei entitas, hoc quidem est verum, & aliud est falsum: non enim simile est verum diffinire & affirmare siue diffinitionis & affirmationis, sicut non est idem diffinitio & affirmatio. Similiter autem & ignorantia veri diffinitionis, non est similis ignorantiæ diffinitionis siue affirmationis: quia decipi circa quid est, non contingit nisi per accidens, si ignoretur significatio termini: sed ignorantia eius quod est quid esse, est ignorantia puræ negationis siue priuationis, quæ est nihil comprehendi de re. Circa verum autem & falsum quod est in compositione, contingit decipi, & est ignorantia malæ dispositionis & non puræ priuationis. Similiter autem circa eas compositas substantias, quæ sic compositæ sunt, quòd ab actu sunt inseparabiles, non est deceptio malæ dispositionis, sed puræ priuationis: quia quidditas earum est quidditas incomplexi semper in actu existentis: tales enim omnes sunt actu, non potentia. Si enim essent aliquando potentia, possent non esse compositæ, quod est falsum: quæ enim sunt potentia, sunt aliquando generatæ, & aliquando corruptæ: nunc autem patet, quòd id quod est purum ens, vno modo semper cum actu compositum, nec generatur, nec corrumpitur. Si enim daretur generari, oporteret quòd ex aliquo generaretur: & sic sequeretur, quòd ab actu esset diuisum, quod est contra hypothesim. Quæcunque verò talia sunt, quod ipsa sunt tantum esse quid siue quidditas, & sic sunt actu indiuiso ab eis, circa ista non est deceptio: nam deceptio circa compositionem & diuisionem est tantum per ignorantiam malæ dispositionis: sed talia simplicia aut contingit simpliciter intelligere & comprehendere per intellectum, aut non: & tunc est circa ea ignorantia puræ priuationis: & verum quod quæritur de eis, est id quod quæritur per quæstionem quid est, & quæritur si talia per diffinitionem sunt, aut non. Esse verò compositionis quod est vt verum, & non esse vt falsum, vnum quidem illorum est, si res componitur per hoc quod aliquid ineſt alij, & hoc est verum: si verò non componitur & significatur componi, tunc est sicut falsum. Et vnum illorum est quoddam verum si ens & esse sic est, sicut significatur in positione: si verò esse non ita est vt in compositione significatur, tunc non est verum. Similiter autē cum sit verū adæquatio rerum & intellectuum. Verum est igitur cum intelliguntur sicut sunt: falsum verò est cum intelliguntur vt non sunt: hoc autem falsum in intellectu non est sicut ignorantia vel deceptio puræ priuationis, quæ est sicut cæcitas, quæ pura priuatio est in oculo: hæc enim intellectus cæcitas est: vt si dicam, quòd nihil omninò aliquis habet de intelligibili, sed est sicut ignorantia malæ dispositionis, in qua aliquid habetur de intelligibili, sed malè habetur.

Ex omnibus autem quæ diximus, hoc est elicere, quòd circa res quæ sunt immobiles, & semper actu existentes, nulla prorsus est deceptio malæ dispositionis: sed potius si aliquando aliquis per intellectum suscipit ea quæ immobilia sunt, non ignorabit vnquam: sicut si dicamus, quòd trigonum accipit habere tres duobus rectis æquales, ille si non putat permutari trigonum, eò quod scit ipsum immobilem esse, non opinabitur, quòd quandoque habeat tres duobus rectis æquales, & quandoque non: quia si sic esset, tunc oporteret, quòd permutaretur: & hoc est impossibile. Nec iterum qui scit mathematica immobilia esse, eò quod separata sunt à potentia, opinabitur quòd aliquid quidem mathematicorum sic habet & aliquid non: & hoc est gratia exempli, sicut si dicam parem esse numerum primum vel perfectum esse qui constituitur ex suis partibus: tales enim numeros opinabitur esse, aut nullos, aut aliquos quidem sic, & aliquos non, aut omnes: nec hoc opinabitur esse in numero aliquo qui est præter vnum, cuius hoc est per se passio: non enim putabit aliqua quidem sic esse in illa specie numeri & aliqua non, sed semper & de omnibus illius speciei numeris, aut verum dicet, aut mentietur, sic se habente numero vt immobili. In omnibus igitur immobilibus propter immobilitatem actus est vera scientia: in aliis autem propter permixtionem potentiæ non est nisi opinio. Sicut igitur scientia & intellectus est nobilior opinione, sic actus nobilior est quam potentia.

LIBER

LIBER DECIMVS,

QVI EST DE VNO ET MVLTO ET DIFFERENTIIS EORVM.

TRACTATVS I.

DE MODIS MVLTIPLICITATIS VNIVS, & qualiter sit metrum vniuscuiusque, & qualiter se habeat ad ens.

CAPVT I.

De quatuor modis vnius, & qualiter isti reducuntur ad vnum, & qualiter reducuntur ad duos: in quo primo est digressio declarans tres rationes, quare hîc agendum est de vno & multo.

Text. c. 1. IRCA subiectum quæ est diffinitio, & ad quam diffinitio refertur, iam in antè habitis quæsitum est, quare vnum & non multa, & quia vnum est substantia dicta ab eo quod est potentia, & ab eo quod est actu, quæ sunt vnum & non multa, ideò oportuit inuestigare de potentia & actu, vt sciretur proxima potentia, & vltimus actus, quæ sunt causa vnitatis & esse substantiæ quæsitæ. Et quia de his iam quantum sufficit, expediti sumus in libro præcedenti, ideò nunc restat inquirere de vno quo substantia est vna, & per oppositionem ad ipsum oportet inquirere etiam de multo: habitis enim vno & multo & differentiis eorum sufficienter scitur substantia & eius principia, & quod ipsa ex illis principiis est actu, & vnum, non multa. Vnum etiam & multa sequitur ens inquantum est ens. Et cum nos quæramus de ente inquantum est ens, oportet nos determinare de his quæ sequuntur ens inquantum est ens: & ideò iterum de vno & multo nos oportet determinare. Adhuc autem quoniam vnum & ens conuertuntur, & neutrum addit aliquid super reliquum, & sunt prædicata quæ nihil distinguunt sicut distinguunt genus & differentia, siue sit differentia substantialis, siue differentia accidentalis: & quia sic se habet vnum ad ens, ideò in scientia de ente oportet etiam determinare de vno: & quia iam de vero ente & principiis eius habitum est, ideò nunc de vno restat inquirere, & gratia vnius oportet etiam determinare de multo.

Reuocemus igitur nunc quædam eorum quæ in quinto dicta sunt, vt accipiantur ea quæ sunt ad propositum. Vnum igitur, quia multis modis dicitur, iam dictum est in quinto huius sapientiæ libro, vbi tractatum est de diuersis multiplicibus quoties siue quot modis dicitur vnumquodque ipsorum. Vno verò multipliciter dicto, sicut ibidem ostensum est, capitales modi vnius ad quos omnes alij reducuntur, sunt quatuor: non enim hîc sumimus modos vnius per accidens, quos ibi determinauimus per omnes differentias modorum eius: sed accipimus vnum per se, quo ad quatuor primos essentiales modos reducitur secundum primum & principalem eius multiplicitatem. Modorum igitur vnius primorum & secundum se dictorum & non secundum accidens est, quo dicitur continuum vnum: & quia continuum est, cuius partes ad vnum communem terminum copulantur, & copulatio ad vnum & multum fit multis modis natura & arte, ideò iste modus diuiditur in modos plures. Quod autem simpliciter aut maximè est vnum continuitate, est id quod natura continuum est, ita quod continuitas ipsa secundum se sit natura ipsius, & actus quo habet esse & vnum esse: & hoc non est copulatione diuersorum in vnum, aut liga-

tione, quocunque modo fiat colligatio: & de his modis copulationis & ligationis, siue fiant arte, siue natura, prosequuti sumus in quinto huius sapientiæ libro. Tamen quia signum proprium continui vnius est, quòd eius motus est vnus, ita quod quacunque eius parte mota mouetur totum, & ideò cuiuscunque continui vnius est indiuisibilior motus, & magis simpliciter illud inter ea quæ continuitate numeri sunt, maximè est vnum, & hoc constat esse primum cælum, sicut benè probatum est in octauo de physico auditu: alia autem sunt quidem & continuitate vnum dicta, sed ad primi continui & vniformis vnitatem relata.

Instantia contra prædicta. Si quis autem instet, & dicat, quòd circunferentia duarum formarum est in eo quod habet formam concaui & formam conuexi, & rectum non est nisi formæ simplicis, & ideò rectum dicat magis esse vnum quam sphæricum, siue rotundum, siue circulare. Dicimus quòd forma continui est ante formam circularem, & antè formam recti per intellectum: & licet plurium sit formarum rotundum quam rectum, tamen illæ formæ nihil adimunt de vniformitate & simplicitate, sed è contra: licet forma recti vna sit, tamen tollit vniformitatem & simplicitatem in natura propter diuersitatem terminorum recti, qui quando accipiuntur in corpore physico simplici, inducunt contrarietatem in situ: & ideò continuum circulare magis vnum est & magis vnus motus quam rectus.

Solutio.

Alia instantia. Sed fortè adhuc dubitabit quis de vnitate motus vnius, eò quod sensibiliter manifestatur, quòd vnius & eiusdem aquæ continuè manantis plures sunt motus, sicut videtur in charybdi, & fluxu & refluxu & circunfluxu, qui sunt motus aquæ quæ est charybdi: & idem videtur in motu aëris & turbine, in quo etiam aër fluit & refluit & circungeritur. Sed hoc soluere non est difficile: quia pro certo licet quælibet pars aquæ & aëris cuilibet parti sui generis statim continuetur, vt eam tangat propter humidum, quod semper fluit ad alteram, tamen scitur, quòd pars fluens separatur à parte refluente, & circunfluens separatur à circunstantibus omnibus: & ideò ad illas non habet continuitatem: propter quod non oportet, quòd cum illis habeat motum vnum. Sic igitur vnum continuitate sit determinatum.

Solutio.

Amplius vnum etiam est tale, & est modus secundus, quo totum dicitur vnum, quod habet aliquam formam & speciem vnientem partes quæ componunt totum: maximè autem sic est vnum quod per naturam vnitam totum est, & non vi siue violentia quadam artis compositum, sicut violentia componuntur quæcunque visco aut gumpho siue clauo conclauantur, aut commotione aliqua violentia, sed potius per naturam formæ habet in se causam suam, vt sit continuum & compositum ad vnum: tale vnum autem est cuius motus est vnus indiuisibilis loco siue subiecto & tempore, sicut est corpus animalis vnum ex compositione ad vnum quod est cor: & motus à corde per membra vnus est, sicut in libro de principiis motuum animalium iam olim ostendimus: tamen inter istâ quæ sic vnum dicuntur, si fiat compositio, tunc id iterum hoc modo est primo vnum, quòd licet sit ex dextro & siniſtro compositum, tamen sicut & animalia habent in se sui motus principium, & habent motum maximè vnum, sicut est primum mouens compositum ex mouente, & eo quod mouetur, sicut eadem probauimus in fine. 8. physicorum: motus enim circunferentiæ prior est eorum motuum qui in circulo orbium inferiorum feruntur: eò quod circunferentia, sicut iam paulò antè diximus, est prima & magis vna dimensio. Dicuntur igitur quidem sic vnum, aut vt continuum, aut vt totum.

Aliud autem & tertiò modo dicitur vnum, si ratio diffinitiua eorum est vna: talia verò quæ sic vnum sunt, ea sunt, quorum intelligentia quæ est quod est, vna est. Alia verò & quarto modo vnum sunt, quorum intelligentia est indiuisibilia esse, sicut ratio puncti & vnitatis indiuisibile: tamen & diuisibile dicitur specie, aut numero. Est enim aliquid specie diuisibile, quod diuiditur qualitate essentiali: & numero diuisibile est, quod diuiditur quantitate & numero materiæ. Indiuisibile verò numero est id quod vocamus singulare: quia in illo non inuenitur diuersitas in numerando. Specie verò indiuisibile est, sicut notæ, & sicut scientia eius quod est quid est: notæ quidem, sicut puncta: specie autem, sicut ea quorum est vna scientia propter quid est & vna intelligentia: & horum modorum secundum quemlibet modum, id quod primò dicitur, vnum est id quod in substantiis est causa vnius. Substantias autem dico quæ sunt quid erat esse determinantes, & ad hunc modum alij referuntur modi vnius. Dicitur igitur vnum tot modis quot dictum est, quatuor videlicet, continuum naturaliter, & totum, & singulare siue indiuisibile simpliciter aut secundum numerum, & vnum specie quod est vniuersale.

Si autem omnes modi vnius considerentur, omnia dicuntur vnum reductione ad modum tertium: quia omnia dicuntur vnum quadam indiuisibilitate: sed si ipsa ratio indiuisibilitatis consideratur, tunc omnia reducuntur ad modum primum, & ad modum vltimum vnius: omnium enim quæ vnum dicuntur indiuisibilitate, aut sic est quod dicuntur indiuisibilia ab indiuisibilitate sui motus, aut ab indiuisibilitate suæ speciei & intelligentiæ, siue quidditatis & formæ.

CAPVT II.

In quo probatur, quòd non est vniuocum de omnibus vnius vnum, sed ad vnum primum aliquid est multiplicitas eius relata, & illud dicitur primò & principaliter vnum.

OPortet autem intelligere quod non est dicendum, quòd ea quæ dicuntur vnum, dicantur simpliciter per intentionem vnam: & ideò non potest dici per vnam communem rationem, quid est vnum esse, & quæ est eius ratio, sicut per vnam rationem communem & vniuocam determinantur ea quæ sunt in vno genere & eodem. Dicitur enim vnum tot modis non Tex. c. 2.

vniuocis,

vniuocis, quot determinati ſunt : & horum vnorum eſt vnumquodque vnum cui ineſt aliquis dictorum modorum, cum tamen quilibet dictorum modorum multos ſub ſe comprehendat per prius & per poſterius dictos : & ideò neceſſe eſt, quòd quando aliquis dictorum modorum inerit alicui horum quæ vnum dicuntur, & quandoque idem modus, vel alius vnius ineſt alij quod etiam dicitur vnum, quod etiam conſideretur per analogiam, quod illorum magis ſit propinquum nomini vnius in modo primo & principali : & hoc quidem magis vel maximè dicitur vnum : alia verò quæ per modum non ita propinquum participant modum vnius, dicuntur vnum poteſtate. Et ideò in conſideratione illa facimus ſicut facimus in conſideratione elementi, & in conſideratione cauſæ, ſi aliquis eget dicere multiplicitatem elementi & cauſæ quæ determinat & diſtinguit & in rebus quæ elementa dicuntur : & ſi eget dicere multiplicitatem reddentem terminum & rationem nominis principaliter dicti : ille enim præſupponit nominis rationem, ſecundum quem principaliter dicitur elementum & cauſa : & tunc videt quæ rerum magis illud nomen participat, & illam dicit eſſe primò & principaliter elementum & cauſam, & alia quæcunque ſint, quibus conuenit nomen, dicit eſſe modos illius.

Hoc autem gratia exempli dicamus ſic, quòd elementum eſt in compoſitione primum, & in reſolutione vltimum, quod non diuiditur vel reſoluitur ad aliud vlterius ſe : & quidam quidem dixerunt, quòd hoc elementum ignis eſt, eò quod eſt ſubtiliſſimum corporum ſpecie, ſubtiliſſimum autem, vt illi dicunt, non reſoluitur per diuiſionem vlterius : videmus autem per diffinitionem elementi poſitam, quòd ignis reſoluitur in materiam corporis ſimpliciter quam habet ante ſe : & ideò dicemus, quòd ignis non eſt ſecundum primam rationem elementum, ſed potius cuiuſdam corporis elementum, quod videlicet eſt compoſitum ex contrariis. Dicebant autem aliquando, quòd elementum forſan eſt infinitum : eò quod ante infinitum nihil eſſe dicebant, ad quod reſoluatur infinitum. Et contra hoc iterum dicemus, quòd hoc non poteſt eſſe ſecundum primam rationem elementum : quia etiam infinitum habet materiam ante ſe, ex qua fit, & inquantum reſoluitur per intellectum. Alij autem fortè dicunt, quòd aliquid aliud corporum eſt tale quod dicitur elementum, aut fortè talis non dicunt elementum, ſed vaporem vel corpus igne groſſius & aëre ſubtilius vel aliquid huius. Et contra omnes taliter dicentes vtemur eadem arte : per ſuprà dictam enim elementi rationem palam eſt, quod non eſt idem ignis eſſe & eſſe elementi, ſed potius ignis eſt elementum, non quidem ſicut primum compoſitionis corporis principium, ſed eſt vt res quædam & natura quædam per formam diſtincta, quæ eſt elementum non corporis, ſed cuiuſdam corporis : nomen verò elementi ſignificat, quòd illi accidat ſiue conueniat elementi ratio, quod eſt aliquid compoſitionis principium, vt ex hoc vt primo componente fiat, & quod inſit in re compoſita : & hoc modo materia prima eſt elementum non ignis, vel aliquod corporum ſimplicium. Eadem autem arte vtemur multiplicitate nominis cauſæ, & in multiplicitatem nominis vnius : & in talibus omnibus quando volumus inuenire illud quod primò & principaliter & maximè dicitur, & ad quod omnia alia referuntur : propter quod & vnum principaliter & primò eſt indiuiſibile eſſe, & hoc enti hoc eſt vnum enti eſt hoc eſſe, quod videlicet indiuiſibile ſit : inſeparabile autem ſiue indiuiſibile eſt, aut loco indiuiſibile, ſicut quæ vnius ſunt ſubiecti : hoc enim loco inſeparabilia ſunt : aut quod ſit indiuiſibile ſpecie, ſiue mente, ſiue ratione intelligentia, ſicut ea quorum ſpecies & forma & quidditas vna eſt : aut etiam quæ indiuiſibilia toto & quæ indiuiſibilia ſunt determinato continuo, cuius partes copulantur & terminantur vno. Secundum hos igitur modos accipiendum eſt primum & principaliter vnum in quolibet genere vnius & entis : & ad iſtud omnia alia referuntur, quòd maximè ſecundum ſuum ambitum eſt indiuiſibile.

CAPVT III.

Quod vnum quod eſt metrum & principium in quolibet genere, eſt quiddam indiuiſibile ad modum vnius quod eſt metrum & principium in numeris.

COnuenit autē vni quod maximè eſt vnum & primum cuiuſlibet generis ſiue ambitus multiplicitatis cuiuſlibet, quod ſit metrum ſiue menſura, & metrum ſiue menſura eſt primò eius quod eſt magis propriè quantitas. Cum autem quantitatis aliud ſit continuum, & aliud diſcretum, erit magis propriè quantitas diſcretum quam continuum : eò quod in diſcreto magis eſt cumulus partium : & ideò quod in diſcreto eſt vnum primum metrum & vnum indiuiſibile maximè dictum, & ab illo ad omnia alia tranſumitur primum vnum in quolibet genere eſſe. Metrum etiam eſt, quo quantitas cognoſcitur : quantitas autem aut cognoſcitur vno, aut cognoſcitur numero. Et ſi dicatur, quòd numerus cognoſcitur numero, & quod numerus magis conuenit numero quam id quod non eſt numerus, tunc ad idem redit : quia ille numerus, quo numerus cognoſcitur, oportet quòd cognoſcatur vno : quia cum vnumquodque cognoſcitur minimo & primo ſuæ ſubſtantiæ, & minimum & primum ſit in quo ſtat reſolutio, & reſolutio numeri non ſtet niſi in vno, oportet quòd omnis numerus cognoſcatur vno : & ideò omnis quantitas inquantum quantitas eſt, cognoſcitur vno primo, in quo ſtat reſolutio : quo autem primo cognoſcitur quantitas, eſt vnum ipſum : & propter hoc vnum eſt primæ quantitatis, quæ eſt numeri principium & non numerus, ſicut nulla res primum principium ens alicuius generis eſt genus illud. Hoc igitur vnum & vnitas quod eſt numeri principium, principaliter dicitur metrum : & ab hoc etiam in aliis per analogiam dicitur metrum illud, quo primum vnumquodque cognoſcitur, & quo certificatur & redditur ipſius eſſe : metrum enim cuiuſlibet generis entis eſt vnum : quia quodlibet ens, quando in ea quæ procedunt ab vno Tex. c. 3.

generis

generis illius principio, multiplicatur & extenditur, vnum in ipso iteratur & coacernatur cum alio vsque ad vltimum quod est illius generis maximè compositum, & quod non venit in compositionem alterius. Et hoc est sicut in lato & profundo, & grauitate & velocitate. Cuius probatio est: quia grauitas & velocitas sunt quiddam commune in modis contrariis: vtrumque enim istorum est duplex per appositionem & diminutionem, sicut diximus in sexto physicorum. Graue enim quod est quantulumcunque habens motum & inclinationem grauis. Et graue iterum est, quod habet excedentiam in motu & inclinationem grauis, secundum omnes gradus appositionis infinitæ grauiorum & grauiorum, secundum quod habet diuidere magnitudinem spatij in infinitum. Similiter autem è contrario dicitur velox, quod quantulumcunque habet motum & inclinationem velocis. Et iterum velox dicitur, quod habet excedentiam motus & inclinationes velocis secundum omnes additiones quibus diuidit tempus in infinitum. Velocitas enim quædam est tardioris & tardioris, sicut & grauitas quædam est grauioris & grauioris, & leuioris & leuioris, & secundum has extensiones ab vno procedentes in multitudinem. In his omnibus est metrum & principium, id quod est primum vnum & indiuisibile secundum illud genus cuius est metrum & principium. Sicut autem hoc esse diximus in discretis & in his quæ extenduntur ex vno per modum quo numerus per additionem excrescit ex vno, ita etiam est in continuis: quia licet illa per diuisionem non deueniant ad vnum minimum, neque extendantur ex vno minimo per additionem, tamen quando redditur & certificatur earum quantitas, vtuntur in lineis vt vno quasi atomo, siue indiuisibili linea pedali, vel alia quæcunque minima esse ponunt, sicut agri mensuratores primum ponunt digitum vt lineam indiuisibilem. Et iterato digito quater ponunt secundam mensuram palmum, & iterato iterum palmo quater tertiam mensuram ponunt pedem, & ex pede vno & semisse quartam mensuram ponunt cubitum, & hoc modo procedentes duodecim mensuras producunt, quibus omnium continuas mensurant quantitates: vbique namque & in omnibus primum metrum & mensurans quærunt tale aliquid quod sit vnum & indiuisibile: hoc autem & indiuisibile est, aut simpliciter & simpliciter indiuisibile est, sicut in numeris: aut est indiuisibile vnum quasi producens ex se virtutes qualitatum per additionem, sicut in graui, leui, veloci, & tardo: aut est indiuisibile quanto quodam posito, sicut in mensuris continuorum inter mensuras primus ponitur digitus, & in ponderibus granum hordei. Vbicunque in quolibet genere mensurandi entis non videtur aliquid addendum vel auferendum, hoc dicitur esse primum indiuisibile vnum & certum omnium aliorum metrum: & ideò cum in numero sit tale vnum, cui nihil penitus potest addi vel auferri, constat quòd metrum numeri est metrum & vnum certissimum: vnitatem enim numeri omnes semper ponunt primum esse indiuisibile. In aliis verò entibus numerandis imitantur tale vnum quale est in numeris quantum possunt. Nam à stadio mensurando in continuis, & talento mensurando in ponderibus, & similiter quoli et magno vel maiore accepto & posito forsan fit obliuio & ignorantia, quantum sit additum & ablatum: quia incertior est quantitas maior quam minor: & ideò si iteretur super aliquid quantitas maior, non certificabitur mensuratum: eò quod quantitas mensuræ est ignota: & ideò additum vel determinatum in mensurando ex quantitate magna est etiam ignoratum: quod si ignoratur principium, ignoratur etiam principiatum: sed in minori quantitate hæc non est quæ magis est certa: & ideò cum iteratur vel additur vel subtrahitur ab eo quod mensuratur, magis certificat quàm maior. Et ideò omnes Philosophi & homines faciunt hoc esse metrum in quolibet genere, à quo primo secundum sensum non contingit auferre sensibilem & nota dignam quantitatem: & hoc faciunt in humidis & siccis & in dimensionibus grauis & in mensuris dimensionis continuæ: & ideò in humidis minimum ponunt cadum, & in siccis modium, & in grauibus & leuibus siue ponderibus granum hordei, & in dimensionibus continuis digitum: & tunc putant se cognoscere totum quantum, quando cognoscunt per hoc mensurans primum metrum.

CAPVT IV.

In quo probatur secundum quem modum sit vnum, quòd est metrum in quolibet genere.

EOdem autem modo & in rebus omnibus procedunt secundum naturam existentibus & non existentibus secundum artem: motum enim omnem mensuratum simplici motu & velocissimo: & hoc est motus cæli, qui proportione habita ad id quod mouetur, paruissimum habet tempus: & ideò in astrologia tota in qua cursus & coniunctiones & præuentiones & distantiæ stellarum mensurantur, talis motus primi mobilis qui diurnus vocatur, est primum & metrum, quo omnia mensurantur: supponunt enim, quod & verum est, quod motus primi cæli sit inter omnes magis æqualis & velocissimus omnium aliorum: & ideò ad illum iudicant & numerant omnes alios stellarum & cælorum motus. Similiter autem in musica primum, quo neumata mensurantur, est discrimen siue differentia quæ vocatur diesis, qua vincit tonus semitonium: & ideò diesis est iteratum primum in musicis. Similiter autem in voce literata est primum elementum literæ primæ: ista autem omnia, cum non sint vnius & eiusdem generis, ita sunt vnum in communi dictum, quod illud vnum quod prædicatur de eis, non est commune sicut genus vnum, sed potius, sicut dictum est, per analogiam ad vnum primum indiuisibile in numeris: quia à primo vno in numeris sumitur analogia ad omnia alia quæ in diuersis generibus vnum dicuntur. Tex. c. 4.

Sed hîc est aduertendum, quòd illud quod est metrum primum in quolibet genere, non semper numero idem & vnum indiuisibile est, quod

quod eſt metrum : verum aliquando ſunt plura quæ tamen ponuntur vt vnum, ſicut in muſicis ponitur primum ſemitonium, quod habet duo diſcrimina, quæ ſunt duæ dieſes, quæ quidem non ſunt duo ſecundum auditum, ſed in ſermonibus & vocibus duo eſt : ſed quia cantus menſuratur ſecundum melos ad auditum relatum, ideò duo illa diſcrimina pro vno ſimplici ponuntur. Similiter autem in vocibus literatis quæ ſunt ſyllabæ, dictiones, & orationes, non poſſumus ponere vnam vocem elementalem qua menſurentur omnes : ſed ſunt elementa & tempora prolatione elementorum quibus menſuramus vocem primam literatam quæ eſt ſyllaba: quodlibet illorum tamen elementorum indiuiſibile eſt : & ſi eſt tempus longum, menſuramus illud duobus breuibus ſecundum prolationem, & tempus breue ponimus vt vnum indiuiſibile ſimplex : vnde dimenſuratio in muſicis & vocibus literatis menſuratur duobus, ſicut dictum eſt. Similiter autem in geometricis eſt: quia in illis dimenſuratio quæ eſt diameter ſiue linea diagonalis in quadrato vel quadrangulo altera parte longiori, menſuratur duobus lateribus trianguli, qui continet angulum cui diameter ſubtenditur, ſicut patet in primo Euclidis : quia quadrata duorum laterum valent vnum quadratum. Diameter hoc autem modo menſuratur, & latus, & omnes dimenſiones. Si enim ſunt lineæ rationales & communicantes, menſurantur aliquo numero & vnitate illius numeri : & ſi non ſunt tales, menſurantur proportione quantitatis continuæ in latere, vel in diametro ſumptæ : eò quod multæ proportiones ſunt in continuis, quæ ad numeros reduci non poſſunt, ſicut patet in vltimis theorematibus ſecundi libri Euclidis : metrum autem omnium eſt ſicut vnum : quia ipſo cognoſcimus ex quot & quibus eſt tota ſubſtantia menſurati, diuidentes ipſam ſubſtantiam ſecundum metri iterationem, aut ſecundum quantitatem, aut ſecundum ſpeciem & formam, ſicut patet per exempla antè dicta. Metrum autem ideò eſt vnum & indiuiſibile : quia quod primum eſt ſingulis, eſt indiuiſibile per aliquem modum : non enim ſimiliter & eodem modo omne vnum primum eſt indiuiſibile : eſt enim vnum aliquod in menſuris continuis pes, & in numeris primum eſt ipſa vnitas, & aliud eſt in aliis vnum primum : & ideò aliquod vnum eſt omninò indiuiſibile, ſicut vnum in numero : alia verò vna prima ſunt indiuiſibilia poſita ad ſenſum, eò quod ſecundum ſenſibilium notam nihil poteſt eis auferri : hæc enim volunt menſuratores eſſe indiuiſibilia, ſicut dictum eſt : forſan enim omne continuum eſt ſemper diuiſibile, ſed de hoc hîc non ſuſcepimus diſputationem.

* *
*

CAPVT V.

In quo probatur, quòd vnum quod eſt metrum in quolibet genere, eſt cognatum illi generi: & eſt in eo digreſsio tres excludens errores qui ex hoc oriuntur.

SEmper etiam id quod eſt metrum, oportet eſſe cognatum ei quod mẽſuratur per ipſum. Tex. c. 4.
Patet autem hoc per inductionem: quia dimenſurationis metrum eſt dimenſio. Et ſimiliter vnaquæque longitudo prima ſimpliciter vel ſecundum poſitionem metrum eſt longitudinis: & ad eundem modum latitudo latitudinis, & vox prima vocis, & grauitas prima grauitatis, & vnitatum vnitas. Sic enim oportet accipere in omnibus cognatum ipſis menſuratis metrum: ſed non oportet ideò vnitatem non eſſe metrum numeri, quia metrum numeri numerus eſt : & ideò quia oportet ſimiliter in genere conuenire metrum & menſuratum : quinimo oportet in numeris accipere metrum, & non ſimiliter in ſpecie aliqua numeri, ſicut menſuratum eſt in aliqua numeri ſpecie : quia non ſunt ſimiliter digni ad nomen & rationem metri numerus & vnitas : quia ſicut in præhabitis diximus, quamuis aliquis numerus menſuretur per numerum, tamen ille menſurans numerus ſicut à primo menſurante menſuratur per vnitatem : & ideò vnitas dignior eſt nomine metri. Verum ſicut dignantur vnitatates eſſe metrũ vnitatum quę sũt numerus, & non dignantur vnitatem eſſe metrũ, eo quod ipſa nõ eſt numerus, numerus enim eſt pluralitas vnitatum, & non vnitatis: ſic etiam in quolibet cognatum metrum eſt ponendum, & non omnia menſuranda ſunt vnitatibus numerorum, ſicut quidam Pythagoricorum dixerunt.

Ex his autem quę ſic à nobis de vno determinata ſunt, tres non diſſimulandi errores ſurrexerunt : propter hoc enim quod omne menſurans vnum dicitur ad aliquam ſimilitudinem vnius quod eſt numerus, quidam fuerunt, qui dixerunt, quòd illud vnum quod cum ente conuertitur, & per analogiam circuit omne genus, quod eſt nihilominus vnum quæ quodlibet dicitur, eſt vnum numerale, quod eſt principium numeri : & ex hoc ſequitur, quòd vnum accidens aliquod addit ſuper ens, & habet ſe ex additione ad ipſum : & hoc non eſt verum. Alij autem dixerunt, quòd quia vnum eſt quod eſt primum omnium, & dicitur ad vnum numeri per analogiam : & ideò dixerunt, quòd ex numeris componuntur entia : & ideò vnitas eſt quæ eſt menſura ipſorum. Et contra has duas opiniones in præhabitis ſatis eſt diſputatum. Contra primam omnium diſputatum eſt in quarto : contra ſecundam autem diſputatum eſt in primo. Eſt autem tertia opinio dicens, quòd in quolibet genere primum illius generis eſt illud indiuiſibile quod eſt menſura aliorum : ſed cum determinare debent illud indiuiſibile, diuerſificantur per tres differentias : quidam enim dicunt, quòd primum in genere ſubſtantiæ, quod omnia alia menſurat, eſt motor primus & eſſentia primi motoris. Alij autem dicunt, quòd *Digreſſio.*

primum

Rationes pro opinione Auer. hic com. 7. vbi asserit Deum ſſ metū prædicamenti ſubſtantiæ.

primum illud eſt natura generaliſſimi. Et tertij dicunt, quod hæc eſt materia prima.

Hi autem qui dicunt, quòd primum in genere ſubſtantię quæ eſt ens verum & perfectum, eſt motor primus, has pro ſe inducunt rationes: primum enim ſecundum prædicta eſt id quod maximè eſt indiuiſibilis ſimplex: maximè autem indiuiſibile ſimplex eſt motor primus, qui eſt indiuiſibilis & impartibilis, non habens magnitudinem penitus. Amplius id eſt metrum, ad cuius eſſe alia menſurata gradum entis accipiunt: omnia autem ſecunda ſunt in gradu entitatis per aliquem acceſſum ad primum: videntur igitur ſecunda menſurari per primum. Amplius nunquam in aliquo ordine primum menſuratur per ſecundum, ſed è conuerſo: cum igitur primus motor ſit omnium primum, videbitur primus motor eſſe metrum omnium. Adhuc autem eius quod eſt metrum, videtur eſſe proprium, quòd ſit cauſa: eſt autem primus motor per ſuum intellectum agentem cauſa: eſt igitur primum menſurans. His & huius rationibus aſſentit Auerroes, & ſui ſequaces, primam cauſam dicentes eſſe metrum entis. Obiiciet autem aliquis in contrarium: quia id eſt metrum quod iteratur in his quæ menſurantur: ſed primus motor non ſic iteratur in entibus. Adhuc autem id quod metrum eſt, aliquid eſt de ſubſtantia menſurati, ſicut vnitas aliquid eſt de ſubſtantia numeri: primus autem motor cum entibus non commiſcetur.

Hi autem qui dicunt naturam generaliſſimi eſſe primum menſurans & metrum, duas potiſſimum inducunt rationes. Vnam quidem: quia hoc eſt primum indiuiſibile ſimplex in genere. Aliam autem: quia natura generaliſſimi eſt ſubiectum primum iteratum in omnibus quæ ſunt eiuſdem generis, & hoc dicunt debere conuenire metro. Sed contra eos eſt, quòd natura generis nihil certificat, neque diffinit: metrum autem certificat & diffinit id cuius eſt metrum.

Illi verò qui dicunt, quòd materia eſt primum menſurans, dicunt hoc triplici ratione. Vna quidem eſt: quia metrum & menſuratum non conuenint pecie, ſed genere & poteſtate: & hoc pater in numero, qui menſuratur vnitate, quæ conuenit cum eis, non ſpecie, ſed potentia ſolum: quia ſicut dicitur in arithmeticis, vnitas poteſtate eſt omnis numerus. Alia autem ratio eſt: quia metrum eſt iteratum in his quorum eſt metrum: nihil autem iteratur in entibus niſi ſubſtantia materiæ. Tertia ratio eſt: quia materia eſt ola prima quæ ſubiicitur omni ſubſtantiæ: & cum primum ſubiectum debeat eſſe primum metrum eius quod fit ex ipſo, ſicut numerus ex vnitate, videtur prima materia eſſe metrum. Obiicitur etiam contra iſtos: quia materia per idem non iteratur in ſubſtantia, ſed potius per diuiſionem. Adhuc autem: quia materia incerta eſt, & non intelligitur niſi per analogiam ad formam: & quod eſt incertum, diuiditur & non habet metri rationem. Adhuc multitudinis in numero non eſt cauſa niſi diuiſio materiæ: igitur materia in entibus habet ſe ſicut numeratum & ſicut numerans.

His igitur omnibus ſic digeſtis, videtur dici melius cum Auer. quòd primus motor per intellectum ſuum eſt metrum entis quod eſt in ſubſtantia: intellectus enim ſuus ſicut in ſequentibus probabitur, eſt cauſa entis: & lumen intellectus ſiue forma eſt hypoſtaſis entium iteratum in ipſis entibus, & conferens omni enti eſſentialitatem, & ad ipſum menſurata entia entitatem habent longinquiorem vel propinquiorem: & illud lumen ſecundum quod eſt in propriis eſſentialibus & naturalibus, maiorem & minorem accipit determinationem. Et ideò ens determinatum menſuratur à primo penitus ſimplici, cui nulla facta eſt oppoſitio: & quando dicitur, quòd metrum eſt aliquid de ſubſtantia, patet iam eſſe verum, quòd licet primus motor per ſubſtantiam non ſit de natura entium, tamen per lumen intellectus ſubſtantificat entia, ſicut colores ſubſtantificantur per lumen quod eſt in perſpicuo. In ſe autem eſt certiſſimum, ſimpliciſſimum & manifeſtiſſimum ſecundum naturam, licet quoad nos ſit occultum propter noſtri intellectus debilitatem. Illi autem qui ponunt naturam generaliſſimi eſſe metrum, parua & exigua ratione moti ſunt: & adhuc nec videtur conſentiendum eſſe dictis eorum: inſufficienti enim crediderunt ſigno: quia ſimplex & primum ſecundum intellectum non neceſſario eſt metrum, niſi & alia concurrant quæ conueniunt metro: & hoc eſt quod reddant & certificent ea quorū metra ſunt in quantitate: quantitatem autē dico ſecundum acceſſum ad ens primum & verum, vel ſecūdum receſſum ab illo. Hanc enim extenſionem ad ſimilitudinem quantitatis habet omne ens, quod procedit ab intellectu primo: ſed de hoc multum diximus, & adhuc in ſequentibus plura dicemus. Hi autem qui materiam poſuerunt eſſe metrum, omninò præter rationem dixerunt, propter rationes quæ in contrarium adductæ ſunt: licet enim metrum in ſpecie non conueniat cum menſuratis, tamen rationem menſurantis non habet prima materia, ſed potius prima forma, ſicut diximus: & dico primam, quod eſt ſecundum eſſe prima, & non ſecundum rationem tantum. Et ex his patet ſolutio dubiorum.

CAPVT VI.

In quo per rationem Pythagoræ oſtenditur quid ſit primum menſurans in entibus.

SVnt quidam Pythagoræ deliramenta ſequentes, qui metrum rerum dixerunt eſſe ſcientiam & ſenſum: eò quod ſicut diximus in quarto huius ſapientiæ libro, verum ponunt eſſe in apparendo homini per ſenſum, & ſcientiam, & quod res ſequuntur ea quæ ſunt in anima potius quam è conuerſo. Dicti autem iſtius cauſa fuit: quia cognoſcimus magis id quod menſurat, quam cognoſcamus menſuratum: id enim per quod certificatur incertum, certum eſt, & cognitum: certificatur autem menſuratum per menſuram certam. Supponebant autem iſti, quòd id quod eſt in anima, certiſſimum eſt & notiſſimum. Sed tamen iſtud dictum falſum eſt: Text. c.5.

eſt : ſed potius cum res extra animam exiſtentes ſint cauſa noſtræ ſcientiæ, potius res extra animam exiſtentes menſurant animam ſecundum ſenſum & cognitionem, quam è conuerſo: & in talibus accidit nobis, ſicut ſi dicamus, quòd aliquo alio à nobis nos menſurante noſipſos cognoſcimus ſecundum quod quanti ſumus, cum cubitum nos menſurantem nobisipſis ſuperponimus. Sic enim ſpecies rerum accipiendo noſtrum intellectum & inuenimus & cognoſcimus, ſicut ſubtiliter in ſecundo libro de intellectu & intelligibili nos oſtendimus. Pythagoras verò omnium rerum dixit eſſe metrum hominem ſcientem : homo enim talis eſt ſciens & ſentiens : metrum autem eſt ſciens & ſentiens : ideo quia ſentiens habet ſenſum, & ſciens habet ſcientiam & ſenſum : & ſcientiam dicimus eſſe metra ſubiectorum ſenſibilium & ſcibilium : quia ſenſus eſt ſpecies ſenſibilium, & intellectus eſt ſpecies ſcibilium, ſicut in libro de anima tertio eſt oſtenſum. Dicimus enim, quòd ſenſus & ſcientia nihil ſunt ſuperabundans ſuper formas ſenſibilium & ſcibilium: & ideo dicentes hanc poſitionem ratione inducta aliquid dicere videntur : licet falſum dicant ſic opinantes, tamen ex ratione dicti eorum accipimus, quòd vnum in ratione nominis eſt, quod maximè dicimus eſſe metrum, & hoc eſt primum indiuiſibile notum & certum : & hoc quidem per prius conuenit quantitati, & deinde conuenit etiam qualitati per poſterius : & hoc eſt palam per prædicta : tale autem quod habet & nomen & rationem metri, erit in aliquo tale ſi eſt indiuiſibile ſecundum quantitatem, & in alio ſi eſt indiuiſibile ſecundum qualitatem : vnde neceſſe eſt, quòd illud vnum quod eſt metrum, ſit indiuiſibile, aut ſimpliciter, aut inquantum vnum & primùm eſt poſitione, ſicut in antè habitis determinatum eſt. Quia verò vnum ſic ponitur, per quod quantitas menſuratur vniuſcuiuſque, neceſſe eſt diuerſa poni, quæ quidem licet in ſe indiuiſibilia ſint, tamen ad pondus vel aliter ad menſuram relata ſupponuntur certæ & indiuiſibilis eſſe quantitatis. Omnia enim extenſa ex vno aliquo principio ſecundum eſſe intelliguntur, & ſecundum extenſionem hanc habent ſececundum ſuam naturam quandam quantitatem, & inquantum talia ſunt menſurabilia per vnum : & hoc quidem vnum ex quo extenduntur in ſenſibilibus ſpeciem ſenſuum, & in ſcibilibus ſpeciem intellectus dixit eſſe Pythagoras, & ideo dixit ſenſum & intellectum eſſe menſuram omnium. Eſt autem hoc primum, vt diximus, lumen intelligentiæ determinatum ad naturam entis in genere : & quia hoc ſicut per determinationem factam ad genus diuerſum eſt, ideo primum menſurans in generibus entis eſt diuerſum : & per ſimilem modum diuerſum efficitur in ſpecie, quando ad ſpeciem determinatur : & ideo in ſpeciebus diuerſis ſunt metra proxima diuerſa, & aliquando eſt accipere ſub ſpecie aliquod indiuiduum, quod ſimplicius & purius illam accipit naturam : & illud indiuiduum aliquando dicitur metrum eſſe aliorum quæ ſunt in eadem ſpecie : eò quod ad modum eius menſuratur natura ſpeciei in aliis : licet enim ſpecies & genera non ſecundum magis & minus dicuntur de ſubſtantiis, tamen quando accipiuntur ſecundum eſſe & ſecundum quod ſunt naturæ ſubiectorum, in conſequentibus potentiis naturalibus habentur ſecundum magis & minus.

3. de anima. tex com. 8.

CAPVT VII.

In quo determinatur quæ ſit vna natura in quolibet genere prima, vtrum ſeparata, vel coniuncta : & ſi coniuncta, quæ ſit illa.

ESt autem nunc inquirendum quid ſit illud vnum quod eſt principium & metrum entium ſecundum ſubſtantiam & naturam, vtrum videlicet ſe habeat vnum illud quemadmodum ſuperius in tertio libro in quæſtionibus tractauimus de ipſo, vel non, vbi inquiſitum eſt quid eſt illud vnum ſecundum ſubſtantiam & naturam : & quomodo nos oportet loqui de ipſo, vtrum videlicet loquendum ſit de ipſo quaſi de ſubſtantia aliqua exiſtente quæ ſit ſubſtantia vna eiuſdem vnius de quo loquimur, ſicut omnes prius Pythagorici dixerunt vnitatem eſſe principium omnium quaſi vnam ſubſtantiam exiſtentem omnium : & ſicut poſterius poſt Pythagoram dixit Plato ponens vnum, quod eſt idea, eſſe principium omnium : aut magis ſit illud vnum quædam natura quæ ſupponitur phyſicæ. Et oportet quærere de vno ſecundum quem modum oportet notabilius & ſignificantius dici, ſicut quidam naturalium dixerunt, qui non poſuerunt principia mathematica. Phyſicorum enim alius illud vnum quod eſt omnium principium, dixit eſſe amorem, eò quod amor eſt vnitiuus amantium. Alius autem magis reſpiciens ad materiam, dixit illud eſſe aërem, propter humidum ſubtilis continuans, quod eſt aëris proprium. Alius autem dixit illud eſſe infinitum : eò quod nihil eſt extra ipſum : & ideo conuenit ei maximè eſſe vnum. Tex. c. 6.

Obiicientes autem contra eos qui mathematica ponebant, dicimus quòd ſi eſt ſicut in ſeptimo ſupra probauimus & in quinto, quod nullum vniuerſalium poteſt eſſe ſubſtantia rerum, ſicut diximus in ſeptimo, cum ſermo haberetur de ſubſtantia & ente, tunc etiam eſſe non poteſt, quòd hoc vniuerſale vnum quod Pythagoras & Plato ponunt eſſe genus omnium, ſit ſubſtantia rerum : vniuerſale enim non eſt vnum quid præter multa in quibus habet eſſe, & eſt commune ad illa ſecundum prædicationem ſolum, & non ſecundum eſſe & ſubſtantiam vnam quæ ſaluatur in omnibus illis: & palam eſt ex ibi dictis ſicut ens, quod eſt prædicatum commune, non eſt ſubſtantia entium, ita nec vnum quod conuertitur cum ipſo, propter eandem rationem : hæc enim duo, ens & vnum, maximè & vniuerſaliter prædicantur de omnibus. Quia igitur genera quæ ſunt minus vniuerſalia, non ſunt naturæ quædam & ſubſtantiæ ſeparabiles ab aliis, ideò nec vnum & ens quæ ſunt magis vniuerſalia, contingit eſſe naturas ſeparatas ab aliis : & propter eaſdem cauſas nec ens nec vnum nec genera alia ſunt

ſubſtantiæ quædam & naturæ ſeparatæ.

Tex. c. 7. Amplius autem neceſſe eſt, quòd in omnibus ſimiliter ſe habeant ens & vnum. Quoniam igitur quolibet genere entis eſt aliud & aliud vnum, ſicut eſt alia & alia natura entis, ſicut & in quantis eſt vnum quod eſt de natura quantitatis, palam eſt ex prædictis : in omnibus enim illis totaliter ſiue vniuerſaliter quæritur quid in quolibet genere vnum, ſicut quæritur, quid eſt natura entis in ipſo ? & hæc quæſtio ideo eſt, quia non eſt ſufficiens dicere, quòd hoc idem vnum quod eſt primum & vniuerſale, ſit propria vniuſcuiuſque generis natura. Sed ſicut quærimus de coloribus, quid eſt color vnus & primus ? & dicimus illum eſſe album, & deinde producimus alia quæ ſunt de genere coloris ex hoc primo colore & eius contrario nigro : ex his enim duobus omnia quæ ſunt de genere coloris, videntur eſſe genita, & non ſunt genita ſicut ex duobus principiis, ſed potius ſicut ex habitu & priuatione, quia dicimus, quòd nigrum eſt priuatio albi, ſicut tenebra eſt priuatio lucis : ita dicimus, quòd eſt vniuſcuiuſque natura vna prima, ex qua ſicut ex principio procedunt omnia quæ ſunt generis illius : vnde ſi entia omnia eſſent colores, entia eſſent quidam numerus procedens ex vno primo, quod eſt color albus. Palam autem eſt, quia quorundam entium, ſicut dictum eſt, vnum eſt eſſe ſicut colorum : ſi tamen in coloribus, ſicut dictum eſt, aliquid quod vnum habet eſſe primum, vt album : hoc enim fortè verius eſt lumen, quod eſt colorum ſubſtantia : ſed de hoc hîc non facimus vim : ſed quod diximus, gratia exempli eſt inductum. Similiter autem ſi omnia entia eſſent melodiç, tunc numerus entium non eſſet numerus ſeparatus, ſed potius numerus entium eſſet diſcrimen primum, quod eſt dieſis, ſiue ſemitonium : ſemitonium enim habet duas dieſes, ſiue vnum diſcrimen dieſum, & numerus ſeparatus non eſſet ſubſtantia eorum, & vnum primum quidem eſſet aliquid ſeparatum, ſed eſſet ſubſtantia entium : non enim tunc vnum quod eſt ſeparata vnitas, eſſet entium ſubſtantia ſecundum hanc poſitionem, ſed primum diſcrimen dieſum ex quibus eſt ſemitonium. Similiter ſe habet & in ſonis elementorum. Si enim entia eſſent numerus ſonorum, & vnum primum de ſoni natura eſſet ſubſtantia rerum, quod eſt fortè elementum vocale, quod eſt per ſe ſonans primum, & eodem modo ſi entia eſſent figuræ orthogoniæ, hoc eſt, rectilineæ : tunc entia eſſent non numerus ſeparatus, ſed numerus figurarum : & vnum illius numeri eſſet primum orthogonium quod eſt trigonum, ex quo fieret omnis figura. Eadem autem ratio eſt etiam in aliis generibus entium : propter hoc ſi ſic procedatur in aliis, ſicut in paſſionibus, & quantitatibus, & qualitatibus, & in motu, & dicatur, quòd entia prædicto modo numeri ſunt, & vnum aliquod primum eſt in omnibus ex quo producuntur, tunc patet, quòd entia non ſunt numerus ſimpliciter, ſed numerus quidam, & vnum non ſimpliciter, ſed aliquid determinatæ naturæ vnum eſt principium & ſubſtantia eorum. Si verò hoc idem vnum eſt ſubſtantia, tunc etiam in ſubſtantiis ſiue in genere ſubſtantiæ neceſſe eſt ſimiliter ſe habere : ſicut enim diximus, ſimiliter ſe habet in omnibus quod dictum eſt. Palam igitur eſt, quòd vnum in quolibet genere eſt cuiuſdam naturæ : & hoc quidem vnum quod eſt principium & vniuerſale, nullius generis determinati eſt natura, ſed eſt multiplicatum per analogiam & diuerſum in omnibus, & eſt ſicut in coloribus color vnus primus : manifeſtum eſt igitur, quòd vnum ipſum quod ſicut in ſubſtantia eſt primum, ipſum eſt vna ſubſtantia prima in genere ſubſtantiarum.

Quia verò vnum & ens ſignificant idem, licet modo diuerſo, ideo vtrumque iſtorum ſequitur & circuit omnes categorias : & quia per vnam & eandem rationem non ſunt hoc in aliqua vna categoria, manifeſtum eſt ex prædictis : non enim ſunt vniuocè de omnibus prædicata, & in quid ſiue ſubſtantia, neque in quale prædicantur de omnibus, neque in quantum, & ſic de aliis : ſed in prædicatione ſimiliter ſe habet vnum tanquam ens, & neutrum addit aliquid diſtinguens aut diſtinctum ſuper his de quo prædicatur, niſi fortè in modo qui in priuatione conſiſtit, ſicut nos in ſuperioribus huius ſapientiæ oſtendimus : & ideo cum dicitur vnus homo, nihil dicit diuerſum ab homine hoc quod additur vnum, quemadmodum nihil diuerſum dicitur, cum dicitur homo & homo ens. Nihil ergo diuerſum dicunt ens & vnum præter quid & præter qualis & præter quantum : & in his omnibus idem eſt quid vnum eſſe quod eſt quid eſſe, & quantum vnum eſſe & quantum eſſe, & quale vnum eſſe & quale eſſe. Tex. c. 8.

TRACTA

TRACTATVS II.

DE OPPOSITIONE VNIVS ET MVLTI, & eiuſdem & diuerſi, & æqualis & inæqualis, & ſimilis & diſſimilis.

CAPVT I.

De oppoſitione vnius & multi : & eſt in eo digreſsio declarans quatuor genera oppoſitorum.

Tex. c. 9. HIs habitis oportet nos determinare oppoſitionem quæ eſt inter vnum & multa : & quia vnum in ſubſtantia eſt idem, & vnum in quantitate eſt æqualis, & idem in qualitate eſt ſimile, oportet nos etiam loqui de opinione quæ eſt inter idem & diuerſum, & de ea quæ eſt inter æquale & inæquale, & de ea quæ eſt inter ſimile & diſſimile. Dicamus igitur incipientes, quòd vnum & multa quibuſdam modis opponuntur : vnum enim & pluralitas quæ eſt multitudo quædam, ſe habent adinuicem ſicut diuiſibile & indiuiſibile. Omne enim quod eſt plurale & multum, dicitur aut diuiſum in plura, ſi pluralitatem habet actualem : aut dicitur vt diuiſibile, ſi pluralitatem habeat in potentia: vnum autem aut dicitur ſimpliciter indiuiſibile omninò : aut ſi quidem eſt diuiſibile ſecundum potentiam, tamen ſupponitur vt indiuiſum ſecundum actum. Quoniam ergo iam ſcimus ex his quæ in logicis determinata ſunt, quòd contrapoſitiones ſiue oppoſitiones quatuor modis dicuntur, quorum vnus eſt oppoſitorum ſecundum priuationem & habitum. Alter autem ſecundum contrarietatem. Tertius ſecundum contradictionem. Et quartus ſicut opponuntur relatiua : licet nos hîc de contradictione & oppoſitione relatiuorum non indigeamus ad præſens. Dicamus igitur, quòd ſecundum prædicta apparet, quòd vnum & multum quæ ſe habent vt indiuiſibile diuiſibile, non opponuntur ſecundum contradictionem, neque opponuntur vt ad aliquid dicta : vnum autem dicitur & oſtenditur eſſe ex contrario ſuo quod ſibi opponitur, ſicut ex diuiſibili dicitur & oſtenditur indiuiſibile, ſicut omnis priuatio dicitur & oſtenditur ex ſuo habitu. Dicitur enim priuatio per diffinitionem habitus, & oſtenditur ex ipſo : quia habitus eſt principium cognitionis priuationis, & ſic indiuiſibile oſtenditur ex diuiſibili : pluralitatem enim ſecundum ſenſum magis quam vnitatem cognoſcimus, & diuiſibile magis eſt ſenſibile quam indiuiſibile : & ideò ſecundum rationem quæ accipit à ſenſu, diuiſibile & pluralitas ſunt prius quam indiuiſibile & vnum. Eſt autem hîc valde attendendum, quòd cum nos ante determinauerimus, quòd vnum indiuiſibile eſt metrum certificans eſſe entium, & priuatio nihil penitus certificet, quod vnum non poteſt eſſe priuatio, nec opponi vt priuatio multo : ſed potius cum vnum ſit ſimplex, & ante ſe non habeat aliquid prius, non poteſt exponi per aliquod poſitiuum ſiue affirmatiuum, ſed exponitur per conſequentem negationem, quæ nihil eſt ipſius : ſed natura quæ ipſum eſt, procedit affirmata & poſita : & ideo licet ſecundum ſuum nomen dicatur à priuatione, tamen ſecundum naturam habitus eſt & potentia affirmatiua : & ideò oppoſitio quæ hic determinata eſt inter vnum & multa, oſtenſa eſt eſſe ſecundum nomen. Nomen autem iam diximus impoſitum eſſe à negatione conſequente. Et eadem ratio eſt in eo quod dicitur primum, & in eo quod dicitur principium, quorum vtrumque exponitur per conſequentem ſe negationem : & hæc eſt interpretatio nominis quo ad nos facta, & non ſecundum rem ipſam.

Documentum primum. ſed conſidera ſuper hoc quia videtur contra Commen. hic.

Scias autem, quòd vnum nominatum ſtatim in intellectu relinquit formam ſuam : & ſecundum hanc formam opponitur multo ſecundum modum contrarietatis, & non ſecundum ſuppoſita : & hoc patet, quia vnum eſt de conſtitutione multi, quod non poſſet eſſe, ſi opponeretur ei ſecundum ſuppoſitum. Sic igitur in forma opponitur contrariè, & in nomine opponitur priuatiuè, & in ſuppoſito non opponitur, ſed eſt conſtituens multum : hoc autem quod eſt multum, opponi habet ad paucum ſicut opponuntur relatiua : ad vnum autem habet oppoſitionem contrarietatis & priuationis: quoniam multum eſt recedens ab vno per diuiſionem : & diuiſio priuatio eſt vnitatis potius quam vnitas priuatio diuiſionis : diuiſio enim omnis in ratione priuationis conſiſtit. Et ideo Pythagoras poſuit eam eſſe de non entibus. Si autem opponitur, quòd contraria nata ſunt fieri circa idem : vnitas autem & multitudo non ordinantur ad idem : dicendum, iſta nata ſunt fieri circa idem : quia omnis multitudo procedit ex vno, & hoc vnum in generibus diuerſis diuerſum eſt, vt diximus paulò antè : & talis ordo ad vnum ſufficit contrarietati in genere. Si autem accipiantur contraria phyſica, quæ ſunt agentia & patientia, tunc contraria ſunt circa idem, quod eſt materia ſubiecta, ſicut patet ex determinatis à nobis in phyſicis.

2. documẽtum Vnum ſecundum formam opponitur multo contrariè, & ſecundum nomen opponitur priuatiuè.

Habitus eſt principium cognitionis priuationis. 3. de anima tex. com 25.

Non ens non opponitur non enti. 5. phyſi. tex c. 7.

Attendendum eſt etiam, quòd non ens non opponitur non enti, nec potentia potentiæ, ſed ens enti opponitur, & actus actui opponitur, & actus potentiæ: & ſecundum oppoſitionem entis ad non ens quando ad idem refertur, eſt ſumpta oppoſitio contradictionis. Secundum oppoſitionem autem qua actus actui opponitur, eſt ſumpta oppoſitio relatiuorum, in qua per oppoſitionem reſpectuum oppoſitio eſt: quia vtrumque refertur ad reliquum: & ideo vtrumque eſt de alterius ratione. Secundum oppoſitionem autem actus ad potentiam eſt duplex oppoſitio: aut enim potentia dicit diminutionem in actu tantum, aut in actu & in principiis ſubiecti ſecundum quæ ſubiectum receptibile eſt habitus: & primo quidem modo eſt oppoſitio contrarietatis: & ideo vnum contrariorum vt priuatio ſe habet ad reliquum, & eſt motus de vno ad aliud, & è conuerſo: ſecundum reliquum autem modum eſt oppoſitio quæ dicitur priuationis & habitus, & eſt motus de habitu ad priuationem, ſed non regreſſus de priuatione ad habitum, ſicut iam in antè habitis in nono libro determinatum eſt: nec poſſunt eſſe plura genera oppoſitorum: & quia prima non ſunt niſi ens & non ens, & potentia & actus, & iſta adinuicem & ad vnum pluribus modis ſecundum compoſitionem comparari non poſſunt. Hæc autem ſubtilius & prolixius in logicis ſunt determinata.

CAPVT II.

De oppoſitione eiuſdem & diuerſi, & ſimilis & diſſimilis, & æqualis & inæqualis.

Tex. c. 10. T.

SIcut autem iam ante deſcripſimus, vbi diſtinximus contraria in quinto huius ſapientiæ libro, vnius quidem in ſubſtantiis proprius effectus eſt idem, & in qualitate ſimile, & in quantitate æquale: & pluralitatis verò ſiue multitudinis in ſubſtantiis quidem eſt diuerſum, in quantitatibus autem inæquale, & in qualitatibus diſſimile. Cum autem idem dicatur multipliciter: vno quidem enim modo dicitur, idem quod & ratione formæ & numero materiæ eſt idem: & hoc vocatur idem numero, ſicut tu tecum es idem numero: hoc enim & ſpecie formæ & numero materiæ eſt vnum & idem. Amplius autem dicimus idem ſi eſt vna ratio primæ ſubſtantiæ ſecundum formam, ſicut ſecundum ſpeciem linearum dicuntur lineæ quæ ſunt æquales rectilineæ dicuntur eædem cum illa, & æqualia inter ſe trigonia eadem trigonio ſibi æquali, quamuis ſint plura ſecundum numerum: ſed in talibus id quod facit identitatem, eſt vnio quam facit æqualitas: quia per nullam formam inæqualitatis abinuicem ſeparantur.

Tex. c. 11. T.

Similia verò ſecundum ſpeciem ſunt illa quæ non ſunt eadem ſimpliciter ſecundum numerum entia, nec ſecundum ſubſtantiam differentia, & tamen ipſorum eſt vna qualitas: & ideo maior minori eſt ſimile, quamuis ſit aliud ab ipſo & inæquale, quia vnius ſunt qualitatis ſicut inæquales rectæ lineæ: hæ namque ſunt quidem adinuicem ſimiles, ſed non ſunt ſimpliciter eædem. Alia verò dicuntur ſimilia ſi habent eandem ſpeciem ea in quibus magis & minus eſt, tamen in illa ſpecie non ſunt magis & minus: quia tunc ſpecies illa eſt ſimilitudo eſſentialis eorum, ſicut homines ſimiles ſunt adinuicem, licet vnus ſit maior & alter minor, vt puer & gigas & nanus. Alia iterum dicuntur ſimilia, ſi eadem paſſio inſit eis ſecundum ſpeciem, quamuis illa paſſio inſit eis ſecundum magis & minus, ſicut duo alba quorum vnum eſt magis album reliquo. Alia autem iterum ſimilia dicuntur, quæ licet plura habeant, & in vno non ſimpliciter conueniant, aut etiam habeant ſimpliciter altera abinuicem, tamen perchira ſunt, hoc eſt, præ manibus, & in in promptu eſt facile reducere eam in conuenientiam, ſicut ſtannum ſimile eſt argento, aut auro rubicundo ignis, & croceo ſimile eſt rubeum, & choleræ rubeæ ignis: quia per facilem additionem præ manibus eſt reducere ſtannum ad argenti conuenientiam, & aurum ad ruborem ignis, & croceum ad ruborem, & choleram ad ignis rubedinem. Pa am eſt igitur, quia diuerſum & diſſimile dicitur multis modis, & aliud etiam dicitur oppoſitionis modo ad idem: quia aliud eſt diuerſum. Et ideo ſicut omne ad omne & quodlibet ad quodlibet eſt idem vel diuerſum, ita omne ad omne & quodlibet ad quodlibet eſt idem vel aliud.

Quot modis aliquid dicitur aliud ab aliquo.

Aliud autem dicitur ab aliquo, ſi non habet ſecum identitatem in ratione formæ & numero materiæ: quapropter etiam tu propinquis tibi, diuerſus es & aliud ab eis. Alio autem modo dicitur aliud & diuerſum, vt in mathematicis, per oppoſitionem ad illum modum eiuſdem quem dicimus eſſe rectarum linearum & æqualium trigoniorum, ſicut linea curua aliud eſt à recta, & quadratum à trigono. Diuerſum igitur & idem dicitur omne ad omne: & cauſa eſt: quia omne quod eſt ens eſt & vnum & idem, cauſatur ab vno & opponitur ei diuerſum & aliud: & hoc ſupponunt ens: & neutrum eorum conuenit non enti: quia inter idem & diuerſum ſiue aliud non eſt oppoſitio contradictionis vt vnum ſit ens, & alterum non ens: & ideo neutrum eorum dicitur in his quæ non ſunt entia, quod ſint idem vel diuerſa vel alia.

In non entibus non eſt identitas neque diuerſitas.

Sed in entibus omnibus dicitur alterum eorum: ſicut enim ſequitur, quòd omne ens enti eſt vnum cum ipſo, aut non vnum aptum natum eſſe cum ipſo, & ens & vnum conuertuntur: ita dicere oportet, quòd idem & diuerſum eſt omne ens enti. Idem igitur & diuerſum talem habent adinuicem oppoſitionem, qualis determinata eſt: & aliud eſt idem cum diuerſo: quia aliud & diuerſum diſtantiam dicunt ſecundum ſubſtantiam, & vtrumque illorum cauſatur à diuiſione quæ eſt cauſa pluralitatis & multitudinis: & ideò vtrumque talem ad idem habet oppoſitionem, qualis eſt inter vnum & multum: & hanc iam in antè habitis ſufficienter determinauimus.

CAPVT

CAPVT III.

De differentia & diuerſitate & contrarietate.

Tex. c. 11. DIfferentia verò & diuerſitas aliam quandam habent diuerſitatem ſiue determinationem : eò quod iſta alium habent reſpectum & reſolutionem quam idem & diuerſum. Diuerſum enim cum ſit diuerſum ab aliquo, non eſt neceſſarium eſſe diuerſum alicui in quo conueniat ſecum : & hoc eſt ideo : quia idem & diuerſum ſequuntur omne ens. Omne enim ens omni enti eſt aut idem, aut diuerſum, ſiue conueniat in aliquo cum ipſo, aut non. Sed quia omnis differentia aliquid vnum in quo eſt poteſtate, diuidit, ideo propriè loquendo id quod eſt differens ab aliquo per differentiam, eſt differens alicui vni quod diuidit cum oppoſita ſibi differentia: propter quod neceſſe eſt, quòd idem aliquid ſit cum illo à quo diuidit per differentiam : hoc autem idem in quo differentia conueniunt, eſt aut genere idem generaliſſimo, aut ſubalterno, aut eſt ſpecie idem ſi habeant differentiam qualitatum actiuarum vel paſſiuarum accidentalium : omne namque differens, aut differt genere, aut ſpecie. Et genere quidem differentia dicuntur, non quidem quorum non eſt vna coelementatio categoriæ, ſed potius quorum non eſt vna communis materia quæ ſit ſubiectum primum : & horum non eſt tranſmutatio adinuicem : poſſunt tamen eſſe in vna categoria, eò quod omnis differentia propriè loquendo eſt in genere prædicamenti. Quorum autem non eſt aliquod vnum niſi ens & vnum, ſunt quidem diuerſa adinuicem, ſed non differentia propriè loquendo. Alia tamen & diuerſa ſunt & largo modo differentia quæcunque ſecundum figuram categoriæ ſunt alia & alia. Specie verò ſunt differentia, quorum idem eſt genus proximum. Si autem idem eſt genus remotum, adhuc dicuntur eadem ſpecie, ſed minus propriè : & hoc modo ſi ſunt ſpecies diuerſæ, dicuntur etiam minus propriè differentia ſpecie. Genus enim dicitur illud ſecundum quod ea quæ differunt ſpecie, ambo idem & conuenire dicuntur. Contraria verò dicuntur eſſe differentia : & ipſa contrarietas dicitur quædam eſſe differentia. Quia autem hoc bene ſupponimus ſicut verum eſſe, palam erit per inductionem. Omnia autem quæcunque differentia ſunt propriè, videntur in aliquo eadem eſſe, & non ſolum eſſe diuerſa in omnibus, ſed quædam diuerſorum ſunt genere diuerſa, quædam autem non, ſed ſunt in eadem coelementatione categoriæ. Quæ autem ſunt eadem ſpecie, ſunt in eodem genere. In aliis autem determinatum eſt quæ ſunt eadem genere ſubiecti vel diuerſa: hoc enim in logicis logicè, & in libro cæli & mundi phyſicè determinatum eſt.

Tex. c. 13. Ex his enim quæ ibi dicta ſunt, ſcitur quæ ſunt eadem genere vel diuerſa. Patet igitur ex dictis, quòd contrarietas quædam eſt differentia. Quia verò differentiæ contingunt ea quæ ſunt adinuicem differentia plus & minus, oportet quod aliqua maximè ſint differentia, quæ maximè diſtant à medio contactu in quo ſe differentiæ contingunt : & hoc eſt id in quo ſunt poteſtate materiæ, & hoc eſt vtriuſque ſubiectum : illud enim diuidentes ſeparantur adinuicem maximè hanc maximam differentiam quæ maximè diſtat dicimus eſſe contrarietatis : vnde contrarietas eſt duorum ſub vno genere differentium maximè diſtantia : & hoc eſt verum de pura & prima contrarietate. Quia verò diſtantia eſt in ſpatio loci per ſe, propter hoc contrarietas in loco cauſa eſt contrarietatis in aliis : & ideo ponitur diſtantia vt cauſa in diffinitione contrariorum vniuerſali. Et huius cauſam nos iam aſſignauimus in libro de natura loci & locati, & in cælo & mundo. Quia verò contrarietas maxima eſt differentia, & maximè diſtans, palam erit ex inductione : ea enim quæ genere diſtant, non propriè habent maximam adinuicem diſtantiam, eò quod non habent viam & ſpatium quo moueantur adinuicem : maximè autem diſtantium via eſt communis media : & huius ſignum eſt, quia diuerſa genere, ſi aliud non impediat, ſunt in eodem ſubiecto, nec mutuò ſe expellunt. Sed talia tamen diuerſa ſecundum genus largè loquendo diſtant magis & non ſunt conuenientia ſibi plus quam ea quæ differunt ſpecie : & quia non habent viam adinuicem, ſed ſunt diſtantiam vltra viam, patet quia generationes ſunt ex contrariis vltimis : aut ſi ſunt ex mediis, oportet quòd medium accipiatur vt participans vltimum : & ideo illorum continua eſt via adinuicem : inter autem contrarietates in quolibet genere acceptas, illa eſt maximè quæ eſt vniuerſalior, & primò diuidit generaliſſimum : dictum autem eſt, quòd maxima diſtantia eſt contrariorum : maxima autem in quolibet genere eſt illa quæ eſt finalis extremi & impermixti contrarij ad ſunm finalis extremum & impermixtum contrarium. Dicimus enim aliquid tunc eſſe maximè, cuius non eſt hyperbole, hoc eſt, exceſſus : & dicimus aliud eſſe finalis & in fine, extra vel vltra quod non amplius aliquid diſtantius eſt accipere, vel habere poſſibile. Finalis enim differentia habet & tenet finem diſtantiæ, ſicut & omnia alia finalia finem habere dicuntur. Conſtat autem, quòd extra vel vltra finem nihil eſt : finis enim in omni eo quod eſt, vltimum eſt & complementum : & ideò nihil eſt penitus quod egeat aliquo vlterius, quando ponitur finale rerum. Ex his igitur quæ dicta ſunt, ſatis palam eſt, quòd contrarietas finalis quædam eſt diſtantia. Cum autem contraria dicantur multipliciter, ſequitur quòd id quod finaliter eſt, ita ſicut dictum eſt, quod habet maximam diſtantiam. Sunt enim contraria media & extrema, ſicut diximus: & hoc eſt vt ſi ita dicamus, quòd eſſe contraria inſit eis quæ maximè & finaliter diſtant.

Vide pro hoc 5 phy. tex. com. 6. & commen. 52.

CAPVT IV.

Quod tantum vnum vni eſt contrarium ſecundum oppoſitionem veræ contrarietatis.

Tex. c.14. HIs autem ſicut dictum eſt exiſtentibus, palam eſt, quia tali genere oppoſitionis plura vni opponi vel contraria eſſe poſſibile non eſt. Et huius cauſa eſt & ratio : quia vltimo nihil eſt vlterius: quia quod perſuperabundantiam dicitur, conuenit vni ſoli : nec poteſt eſſe, quòd vna diſtantia ab vna parte plura habeat vltima ad quæ terminetur : & hoc quidem eſt verum, ſi vera eſt contrarietas diſtantia vera duorum terminorum, & vnum & finale eſt terminus ex parte vnâ. Si verò hoc eſt in loco in quo prima eſt contrarietas, tunc neceſſarium eſt, quòd etiam aliorum contrariorum ſint veri & ſimplices vltimi termini. Finalis enim differentia eſt illa quæ plurimum differt : quæcunque enim ſunt genere differentia, illa non eſt exterius extra diſtantiam accipere in ſpecie ſuâ: quia illa ſunt non habentia viam, ſicut paulò antè diximus : oſtendimus enim, quia ad ea quæ ſunt extra genus, non eſt differentia horum quæ per diſtantiam continuam habent viam adinuicem : hæc enim diſtantia quæ contrariorum eſt, continuæ viæ eſt, & in eodem genere ea quæ ſic plurimum diſtant, ſunt contraria : maxima namque diſtantia horum, ſicut ſæpius diximus, eſt finalis : & finalis eſt, quæ in eodem ſuſceptibili plurimum differt : contrariis enim vna & eadem eſt materia. Nec ſunt plurimum differentia, niſi ea quæ ſunt ſub eadem potentia materiæ : & hæc non poſſunt eſſe niſi ſimplicia & extrema : & ſic non poteſt opponi vnum niſi vni ſimplici.

Obiectio bona. Si autem quis obiiciat, quòd hoc in ethicis dicitur fallax ſignum : quia vnum quod eſt voluntarium, opponitur duobus inuoluntariis: vni quidem per ignorantiam dicto, reliquo autem per violentiam. Dicendum, quòd in veritate per maximam diſtantiam non opponitur niſi vnum vini, ſicut probatum eſt : ſed quia duo continet in ſe omne voluntarium : omnis enim voluntas eſt in ratione appetitus exiſtens quidam : & ideo per formam rationis opponitur inuoluntario per ignorantiam, & per formam appetitus opponitur inuoluntario per violentiam : & ſic inter quatuor formas, rationis videlicet & ignorati, & appetitus & violenti ſunt duæ diſtantiæ maximæ : & in vtraque opponitur vnum vni tantum.

Solutio.

Diſtantia ſubtilis. Quod autem diximus, quòd localis diſtantia prima eſt diſtantia contrarietatis, ſecundum quoſdam habet calumnias : quia cum primum genus quod eſt ſubiectum & cauſa omnium aliorum, ſit ſubſtantia, videtur quod contrarietas quæ eſt in ſubſtantia, ſit prima contrarietas & cauſa contrarietatum aliorum : & ſic non videtur eſſe prima contrarietas quæ eſt ſecundum ſitum & locum. Sed hæc & ſimilia non difficile eſt ſoluere : quia cum dicimus locum eſſe generationis principium, & contrarietatem quæ eſt in loco, eſſe cauſam aliarum contrarietatum, non accipimus locum vt ſpatium mathematicum, ſed potius corpora quæ ſunt locus locans alia corpora phyſica : & ſic ſubſtantiæ quædam locantes & qualitates actiuas & paſſiuas dantes corporibus locatis in ipſis : & ideo ſecundum rationem accepta prima contrarietas eſt quidem generis primi quod eſt ſubſtantia. Si autem ſecundum eſſe accipiatur, tunc eſt prima contrarietas loci ſuperioris & inferioris ſecundū differentias ſuas, ſicut diximus in libro de natura loci & locati: hoc enim modo locus generationis eſt principium generationis quemadmodum & pater, ſicut dixit Porphyrius. Cum autem dicitur, contrariorum maxima eſt diſtantia in eodem ſuſceptibili, accipiuntur ambo contraria vt actus pueri educti de potentia ſuſceptibili, quod medium eſt inter ea & æqualiter ſe habens ad vtrumque in quo ſunt ſimul in potentia, ſed non in actu, & vtrumque in potentia eſt ad reliquum, ſicut ſtatim patebit in ſequentibus.

Capitulo de genere.

CAPVT V.

De oppoſitione priuationis & habitus, & qualiter contraria ſunt priuatiuè oppoſita.

PRima autem contrarietas in quolibet genere eſt habitus & priuatio : & huius cauſa eſt : quia in omni genere prima principia eorum quæ ſunt in genere, ſunt potentia & actus: potentia autem ſub priuatione exiſtens priuatio nominatur : quorumcunque enim contrariorum alterum eſt vilius & minus nobile, hoc ſecundum priuationis modum determinatur, ſicut frigidum ad calidum priuatio eſt, & album ad nigrum: de hoc autem ſæpè in pluribus locis determinatum eſt à nobis. Non tamen omnis priuatio alterum eſt contrariorum. Multipliciter enim dicitur priuatio, ſicut in quinto diſtinximus. Sed illa priuatio eſt contrariorum, quæ eſt finalis ſecundum maximam diſtantiam: hoc enim ſupponit illam eſſe inter extrema : alia autem contraria quæ contrarietatis nomen & rationem participant per iſta & ſecundum iſta, contraria vocantur per aliquam ad iſta analogiam : quædam enim dicuntur contraria, quia habent in ſe iſta finalia contraria & componuntur ex ipſis, vt media inter album & nigrum: quædam autem dicuntur contraria, quæ faciunt aut ſunt poëmata ſiue operatiua ipſorum : alia autem dicuntur contraria, quia ſunt de perfectione & mutatione iſtorum : & ſimiliter ſe habet ratio aliorum quæ dicuntur contraria. Quâuis autem ſicut ante dictum eſt, opponantur contradictoria & priuatiuè oppoſita & contrarietas & ea quæ ſunt ad aliquid, non tamen hæc omnia genera ſimilem habent modum oppoſitionis : palam enim eſt, quòd primum genus horum opoſitorum quidem eſt contradictio, & contradictoria ſunt extrema entis : & hoc dicitur primum, quia diuidit ens & non ens generaliter reſpectu omnis ſubiecti vnius : priuatio verò ſecundum quod eſt genus oppoſitionis

Tex. c. 15.

quæ

quæ eſt contradictio quædam circa ſubiectum determinatum: diximus enim iam, quòd ſi aliquid eſt quod non habet id quod impoſſibile eſt ipſum habere: aut ſi non habet id quod aptum natum eſt habere, hoc priuatum eſt aut totaliter, aut non habet illo modo, aut illo tempore quo determinatum eſt quod habere debet: multipliciter enim iam hoc diſtinximus, ſicut prædictum eſt à nobis in aliis locis huius ſapientiæ, in quinto videlicet libro, vbi omnes modi priuationum diſtincti ſunt. Palam igitur eſt, quòd priuatiuè oppoſita quædam contradictio ſunt in potentia determinata, aut concepta cum ſuſceptibili determinato, ſicut cæcum & videns circa animalis oculum in tempore & modo quo debet habere viſum: & quia ſicut priuatio ſubiectum ſibi determinat cuius conſtantia ſupponit, contradictio autem non, ideò contradictionis non eſt medium ſecundum ſe, ſed priuationis eſt aliquando medium aliquod: & hoc manifeſtum inductione. Nam ſi contradictoriè accipiam æqualis & non æqualis, de omnibus diuidunt verum & falſum: omne enim quod eſt, vel eſt æquale, vel non æquale eſt: ſed ſi accipiam priuatiuè oppoſita, ſic dicendo, æquale vel inæqualis, non de omnibus poſſum dicere: non enim omne quod eſt, æqualis, vel inæquale alicui eſt: ſed æqualis & inæquale ſunt ſolum diuidentia verum & falſum in eo quod eſt ſuſceptibile æqualitatis & inæqualitatis, & & hoc eſt genus determinatum, quod dicimus quantum vel quantitatem. Reducta ergo contraria ad idem ſuſceptibile, accipiunt rationem priuationis & habitus, quia priuatio & habitus habent medium, & falſa ſunt ambo de hoc quod non eſt proprium ſuſceptibile eorum.

Tex. c. 16. Si igitur generationes omnes & mutationes quæ ſunt ad formam in materia determinata, fiunt ex contrariis: fiunt autem ex contrariis ſic quod fiunt ex ſpecie aliqua ſiue ſpeciei habitu, aut priuatione ſpeciei & habitus & formæ, tunc palam eſt ex hoc ipſo, quod contrarietas eſt priuatio quædam, ſi omnis generatio eſt & mutatio talis, ſicut dictum eſt: & præcipuè iſta quæ de non ſubiecto ad ſubiectum, vel de ſubiecto ad non ſubiectum: priuatio verò quæ eſt contrarietas, forſan non eſt priuatio omnibus, ſed quibuſdam, ſicut diximus. Cauſa verò eſt: quia multipliciter contingit priuari priuatum, ſicut ſæpè determinatum eſt: ea enim ſola contraria ſunt propriè, ex quibus ſunt adinuicem mutationes vltimorum & maximè diſtantium: & illa ſola ſunt priuationes adinuicem. Hoc autem palam fit per inductionem: omnis enim contrarietas quæcunque ſupponatur inducendo, habet alterum contrariorum vt priuationem & potentiam. Non tamen hæc oppoſitio eſt ſimili er & æqualiter omnium, ſed potius generis determinati: inæqualitas enim non eſt inæqualitas omnium, ſed æqualitatis tantum eſt priuatio. Similiter & diſſimilitudo non eſt priuatio omnium, ſed ſimilitudinis tantum: & ſic malitia non eſt priuatio niſi virtutis, & ſic eſt in omnibus aliis per priuationem dictis.

Differt autem priuatio, ſicut ſæpius dictum eſt: dicitur enim aliquid priuatiuum ſi eſt ſolum priuatiuum ſimpliciter, nulla adiecta determinatione: aliud autem dicit priuationem cum determinatione temporis, ſicut imberbis in tempore adoleſcentiæ poſt pubertatem: & ideo puer non eſt imberbis. Aliud autem dicitur priuatiuum in aliquo membro: vnde lapis cæcus non dicitur, vel claudus, vel ſurdus. Aliud etiam dicitur ſecundum aliquam ætatem determinatam, vt catulus cæcus poſt nouem dies. Et aliquid dicitur priuatum in aliquo proprio ſibi conueniente. Et aliquid dicitur priuatum tempore, ſicut claudus qui non habet rectas tibias, in quocunque tempore non habeat: & propter hoc horum quæ priuatiuè opponuntur & contrariè, eſt aliquando medium aliquod: vnde videmus, quòd eſt homo qui neque bonus neque malus eſt bonitate & malitia ciuilibus, ſicut is qui inciuilis eſt & ruſticus. Aliquorum autem priuatiuè oppoſitorum non eſt medium circa proprium ſuſceptibile, ſicut paris & imparis circa lineam. Amplius autem eorum quæ habent medium, alia habent medium determinatè ſuppoſitum & diffinitum: alia autem non, ſed medietas eorum eſt indeterminata & indiffinita. Ex omnibus igitur iſtis palam eſt, quia ſemper alterum in contrariis dicitur ſecundum priuationem.

CAPVT VII.

De mediatè & immediatè oppoſitis, & qualiter vnum vni vel duobus vel pluribus opponitur.

EX omnibus autem his quæ dicta ſunt, hoc eſt intelligendum, quòd ſiue vnum & multum principia ſint aliorum contrariorum, ſiue genera, hæc duo ſufficiunt: quia ad vnum reducitur vnum contrariorum, & alterum ad multum: & hoc diuerſificantur ſecundum diuerſitatem generum, ſicut ſuperius in hoc eodem libro oſtendimus: ſufficiunt autem ideò iſta pro principiis vel generibus ſumpta: quia omnia alia referuntur ad iſta per idem quod cauſatur ab vno, & diuerſum quod cauſatur à multo vel pluri. Quoniam verò ſicut prædeterminatum eſt, vnum vni eſt contrarium, forſan dubitabit aliquis quomodo poteſt opponi vnum ad multa, cum multa non ſunt vnum, nec vna natura aliqua: & quomodo poteſt eſſe, quòd æquale opponitur magno & paruo, quę non ſunt vnum. Quærentes per hanc dictionem, vtrum, ſemper ponimus eam in contrapoſitione & tali contrapoſitione, quæ diuidendo infert alterum per reſponſionem. Dicimus enim quærentes de contrariis, vt vtrum hoc eſt album, aut nigrum? vt quærentes in contradictione per vtrum, dicimus, vtrum eſt hoc album, aut non album? & quærentes in priuatiuè oppoſitis, dicimus, vtrum eſt hoc cæcum, aut videns? & in ad aliquid quærentes, dicimus, vtrum eſt hic pater, aut filius. Sed de his quæ ſibi non contraponuntur, non dicimus quærentes per vtrum. Non enim dicimus quærentes, vtrum hoc eſt album, vel homo? quia neutrum poteſt eſſe, & vtrumque poteſt eſſe. Non ergo in talibus non oppoſitis quærimus per vtrum, niſi per accidens, ex ſuppoſitione intentionis dicimus ſe

Tex. c. 17.

aliqua habere ad aliquid vnum vt oppoſita, licet oppoſita non ſint, ſicut dicimus, vtrum venit Eleon, aut Socrates: intendentes, quòd alter, & non reliquus, nec vterque debet venire: tunc enim diuiſim vt contraria Eleon & Socrates ſe habent ad venire: hoc tamen ſecundum neceſſitatem non eſt verum in aliquo genere, quòd alterum talium ſemper inferatur ſine reliquo: & huius cauſa eſt: quia non ſunt oppoſita, Socrates & Eleon, ſed ex ſuppoſitione per accidens hoc idem euenit in talibus quod euenit in oppoſitis. Sola enim oppoſita proprium habent hoc quod non contingit ea ſimul ſecundum actum exiſtere: & hoc proprio oppoſitorum vtitur ſic interrogans quando dicit, quis eorum venit, Eleon, aut Socrates? poſito, quòd non ambo ſimul venire poſſint, & ignoretur quis eorum veniat. Si enim daretur, quòd contingeret eos ſimul venire, deriſio eſſet interrogatio per vtrum, quando dicitur, vtrum venit Socrates, aut Eleon? Si verò etiam ita ſe habet in omni interrogatione facta per vtrum, tunc omne de quo interrogatur per vtrum, ſimiliter & ſecundum vnum & eundem modum incidet in contrapoſitionem, quæ eſt in genere contrariorum vnius & multi, ſicut ſi interrogarem, vtrum vterque ſimul veniunt, aut alter? & attendatur oppoſitio inter vtrumque quod eſt plura, & alterum quod eſt vnum ſuppoſito, quod hæc oppoſitio quæratur.

Tex. c. 18. Si autem ſicut iam benè determinatum eſt, interrogatio quæ eſt ipſius vtrum, ſemper eſt in oppoſitis, videmus autem, quod quæritur, vtrum aliquid ſit maius, aut minus, aut æqualis? tunc quæramus, quæ ſit contrapoſito æqualis ad ea quæ ſunt maius & minus. Non enim alteri ſoli eſt contrarium, vt videtur, per naturam interrogationis factæ per vtrum, nec ambobus poteſt eſſe contrarium, vt videtur ſecundum prædicta, vbi probatum eſt vnum vni eſſe contrarium. Quod enim ambobus ſit contrarium, videtur ex hoc quod non magis æquale videtur opponi maiori quam minori. Amplius autem ſi dicat aliquis, quod æqualis opponitur maiori & minori per rationem inæqualitatis, quæ eſt in vtriſque: tunc quæramus, quomodo æqualis contrarium eſt inæquali? aut enim hoc quod dico, inæqualis, erit in pluribus, ita quod ſignificet plures naturas quæ ſunt conuenientes diuiſim maiori & minori, aut eſt in vno, ita quod ſignificet vnam naturam, qua opponatur vtrumque illorum in vna communi natura: & ſi dicatur, quòd inæquale ſignificet vnum & idem, quæ eſt vna natura ſimul in ambobus, tunc ſequitur, quòd ſit oppoſitum ambobus. Illa enim natura vna non eſt potentia ſubiecti, eò quod illa nulli opponitur: erit igitur hæc natura formæ & actus per quam opponitur maiori & minori: & ex hoc ſequitur, quòd inæquale ſit, nec maius, nec minus: & quod nec minus, eſt æquale: ergo inæquale eſt æqualis, quod eſt impoſſibile.

Tex. c. 19. Si autem æquale dicatur duas naturas ſignificare, quarum vna conuenit maiori, & altera minori, adhuc quidem iuuat negatio & inducit, vt hoc dicant illi qui dicunt inæqualis eſſe dualitatis maioris & minoris: ſed ex hoc ſequitur, quòd vnum quod eſt æqualis, duobus eſt contrarium, quæ vt duæ naturæ aſſignantur in eo quod eſt inæquale per negationem inæqualitatis, hoc eſt contra hoc quod iam ſubtiliter determinatum eſt, quod tantum vnum vni opponitur: impoſſibile eſt igitur vnum duobus opponi. Amplius æquale medium quoddam videtur eſſe magni & parui: & ex hoc iterum alia oritur difficultas: videtur enim, quòd contrarietatis nullum ſit medium prorſus: quia ex diffinitione contrarietatis quæ ſupra poſita eſt, videtur non poſſe eſſe mediatio aliqua contrariorum: quæcunque enim eſſet mediatio illa, non eſſet, nec eſſe poſſet diſtantiæ finalis: ſed potius illa diſtantia quæ mediationem habet, ſemper habet medium aliquid propinquum, & illud ſemper ſumet participando extrema ſecundum diuerſum modum: quæ autem ſic ſibi mediando appropinquant, non maximè diſtant. Cum igitur contraria maximè diſtent, contraria non videntur eſſe, quæ medium habent: & ſic multa priuatiuè dicta non ſunt contraria: quod iterum eſt contra ſuperius diſputata. Reſtat igitur, quòd æquali opponatur inæquale, aut ſicut negationi æqualitatis, aut ſicut priuationi eiuſdem: & ſic vtrum vni opponatur. Sed hoc iterum videtur ſtare non poſſe: quia non videtur æqualis opponi tantum alteri, ſed duobus ambobus. Dicatur ergo ratio quare magis opponitur magno, quam paruo: oportet igitur, quod negatio eius quod dicitur inæquale, quæ eſt priuatiua, ſit horum amborum quæ ſunt maius & minus: & ideò per prius & rationem ſimpliciter dicitur inæqualis ad vtrumque, & non ad vnum per alterum. Dicimus enim quærentes per vtrum, vtrum hoc eſt maius vel æqualis, aut vtrum eſt hoc æquale vel minus? & hoc quidem eſt verum: quia æquale dicit medium excedentis & exceſſi. Mediſi autem in eo quod medium, forma eſt comparata ad duo: & ideò duo habet oppoſita, nec impedit, quin contraria maximè diſtent, quamuis habeant media: quia medium non impedit diſtantiam extremorum. Sed vnum aliquando medium plus diſtat ab extremo ſecundum oppoſitionem generis, quam extremum ab extremo, ſicut eſt in proportionibus & in his quæ pertinent ad electionem: quia medium duarum malitiarum eſt virtus quæ in genere boni, & duæ malitiæ ambæ ſunt in genere mali, ſecundum quod bonum & malum ſunt genera eorum quæ ſecundum mores determinantur. Nihilominus tamen extrema ſecundum potentiæ diſtantiam & extenſionem eius maximè diſtant: & hæc potentia eſt proportio ſuſceptibilis & ſubiecti ad actum contrariorum: quia cum medium ſymbolum habeant cum extremo, facilior eſt tranſmutatio à medio ad extremum, quam ab extremo ad extremum: & ideò maior eſt diſtantia extremi ad extremum, quam extremi ad medium, vel è conuerſo. Medium enim eſt, in quod prius venit tranſmutatum quam in extremum, ſicut dictum eſt in 6. phyſicorum.

Mediũ non impedit extremorum diſtãtiam.

Attendendum autem eſt, ſicut & ſupra diximus, quòd priuatio habens medium, non eſt ſemper quæcunque cauſa: ſed oportet, quòd ſit generis determinati: non enim verum eſt, quòd omne ens omni enti ſit æqualis, vel maius, ſed tantum illud in quo aptum natum eſt eſſe æqua-

le,

le, & maius, & minus: eſt enim æquale alteri, quod neque ad ipſum magnum, neque paruum eſt, ſed eſt aptum natum eſſe æqualis ſibi, & magnum eſſe, & paruum: & æquale quidem opponitur ambobus illis, prout ipſa ſunt negatio priuatiua ſignificata per inæqualis: quapropter etiam tale oppoſitum mediatum eſt, ſicut etiam in moribus, quod neque malum eſt, neque bonum, opponitur & bono & malo: ſed medium tale in proportionatis adinuicem & contrariis eſt innominabile & multipliciter dicitur: & hoc eſt neceſſarium: quia non eſt vnum tantum medium ſecundum vnicam proportionem tantum ſuſceptibile contrariorum, ſed ſecundum multas & indefinitas: & ideò magis & ſignificantius dicitur per abnegationem vtriuſque extremorum, ſicut ſi medium inter album & nigrum dicatur, quòd nec eſt album, neque nigrum: hoc enim medium non dicitur vnum tantum vnicæ proportionis & participationis extremorum, ſed dicitur modo quodam infiniti, ſicut colores medij in quibus ipſa dicitur priuatiua negatio, quando dicitur, neque eſt album, nec nigrum: hoc enim eſt neceſſe, aut ſubalbum eſſe, aut pallidum, aut tale aliquid medium. Et ex hoc patet, quòd illi qui opinantur, quòd omnia media oporteat propriis dici nominibus, non rectè corrigunt dictionem quando medium nominatur per abnegationem extremorum. Opinantur enim illi, quòd ſi medium nominetur per abnegationem extremorum, quod inter quæcunque quocunque modo abinuicem ſeparata multa hoc modo poſſunt dici media: ſi enim hoc verum eſſet, tunc inter pedem & manum, quæ ſunt membra diſtantia in corpore, eſt medium, quod neque pes, neque manus: hoc enim dicunt: quia & id quod neque bonum eſt, neque malum, eſt boni & mali medium: & hoc dicunt quaſi talia media ſint æqualiter omnium eſt, & non determinent ſibi genus determinatum: hoc autem, ſicut iam oſtendimus, non eſt neceſſe accidere: eorum enim quæ ſunt oppoſita quæ ſignificantur in negatione quæ eſt medium quod eſt inter ea, eſt aptum natum eſſe diſtantias, quæ ſunt generis determinati: hæ enim ſunt extenſiones potentiæ determinatæ: aliorum verò non eſt talis differentia diſtantiæ abinuicem, eò quod quorundam congregationes & coelementationes ſunt in alio quodam genere, neque cum iſtis habent vnum ſubiectum: & ideò nec adinuicem habent proportionem, neque mutantur adinuicem.

CAPVT VIII.

De ſolutione dubitationis quæ eſt de oppoſitione vnius & multi.

Tex. c. 20. EST autem ſimilis cum inductis dubitatio: ſi enim detur, quòd multa ſimpliciter opponuntur vni, ſequitur impoſſibile & inconueniens. Sequitur enim, quòd vnum erit aut paucum, aut pauca, quod eſt inconueniens. Si enim multa paucis opponuntur, & vnum vni tantum opponitur, oportet quòd vnum ſit paucum: & ex hoc ſequitur, quòd vnum ſit plura: quia omnia pauca ſunt plura. Amplius ſi concedatur, quòd duplatio eſt multiplicatio, tunc enim ſequitur, quòd duo ſunt multiplex: ergo multa: & ex hoc ſequitur, quòd vnum paucum: quia ſi duo ſunt multum, cum non poſſint eſſe multum, niſi ad vnum: omne autem multum dicitur opponi pauco: ergo vnum eſt paucum ad quod dicitur multum, quod eſt duo: nihil enim eſt paucius duobus niſi vnum. Amplius ſicut breue & productum ſiue longum ſe habent ad longitudinem, ſic ad pluralitatem ſe habent multum aut paucum: ſed in longitudine tam breue quam productum eſt linea & non punctus: ergo in pluralitate tam multum quam paucum eſt pluralitas: oſtenſum eſt autem, quòd vnum eſt paucum: ergo vnum eſt pluralitas, quod eſt abſurdum.

Amplius hoc quod eſt multum & multa, ſimul eſt quoddam multum pluralitatis: huius enim non eſt inſtantia, quin ſemper multum ſit multa, niſi in quodam continuo humido & indeterminato, ſicut eſt aër & aqua: quia aqua eſt multum & non multa pluralitate aliqua, ſed in numeris ſemper quod eſt multum, eſt multa pluralitate: ſed ſecundum hoc paucitas erit pluralitas quædam: & quia paucitas etiam eſt pluralitas, & quod eſt paucum hoc modo, eſt pauca: & ex hoc ſequitur, quòd vnum ſit pluralitas quædam, ſi conceditur vnum eſſe paucum: neceſſarium autem eſt concedere vnum eſſe paucum, ſi concedatur duo eſſe multa, ſicut ante probatum eſſe videtur: & hoc eſt inconueniens. Sicut autem diximus, multum dicitur aliquando multa, & aliquando multum dicitur differenter à multis, velut aqua quæ dicitur multa aqua, & tamen non dicitur multa pluralitate. Sed in his quæ ſunt multa pluralitate, ſunt ea quæ ſunt diuiſibilia in actu plura vel diuerſa, & dicuntur multa tantum vno modo: & hic modus eſt, quòd pluralitas habens excedentiam ad aliam pluralitatem, dicitur multa reſpectus ipſius: aut ſi habet pluralitas illam excedentiam ſimpliciter quæ eſt excedentia enormis ad aliam pluralitatem: è contrario autem dicitur paucum, quod eſt pluralitas defectum habens, aut ſimpliciter, aut reſpectu alterius pluralitatis excedentis eam: & vtrumque iſtorum eſt tanquam numerus, aut tanquam id quod non opponitur niſi vni: ſubiectum enim multi & pauci non habet oppoſitionem niſi ad vnum: eodem enim modo dicimus multum & multa, ſicut dicimus vnum & vna, aut album aut alba. Omnia enim hæc aliter & aliter dicuntur in generibus diuerſis, ſed in genere numeri habent ſe ſicut dictum eſt: & tunc ex hoc ſoluitur inducta quæſtio: quia ſicut menſurabile dicitur ad metrum, & ad metrum quod eſt menſurabile, & ad menſurabile, ſic adinuicem dicuntur multiplicationes: omnis enim numerus eſt quædam multa, & ſic numerus eſt vnum, ſicut menſuratum eſt vnum. Omnis enim numerus menſurabilis eſt vni quod numerat ipſum: & etiam eſt omnis numerus compoſitum quoddam vni menſuranti: ſed non omnis numerus eſt compoſitus ex pauco: quia duo eſt numerus, qui nec componitur ex multis nec ex paucis: tamen tria ſunt quæ ſunt vnum paucum & multum: & inter hoc vnum eſt tantum metrum

trum :ſed paucum eſt & metrum multi & menſuratum vno , multum autem ſimpliciter eſt menſuratum. Secundum prædicta duo quæ ſunt pauca ſimpliciter ſunt multa , hoc modo duo dicuntur multa eſſe pluralitas non habens excedentiam : duo enim eſt numerus non habens excedentiam ad aliquid quod ſit numerus , & non habens excedentiam ſimpliciter. Non enim eſt excedentia duo , ſed potius duo ſiue dualitas eſt primum quod in numeris eſt pauca ſimpliciter : binarius enim eſt primum in numeris ſimpliciter defectum habens in pluralitatis exceſſu. Propter quod etiam non rectè affirmauit Anaxagoras ſuam poſitionem dicens , quòd ſimul ſunt omnes res ſimpliciter & ſunt infinitæ paruitate : loco enim paruitatis debuit dixiſſe paucitate : quia paucitas eſt paſſio pluralitatis , & non paruitas : non enim ſunt finita homogenia quæ ponit Anaxagoras : quia paucum neque propter vnum , vt dicunt quidam , neque propter duo. Quod autem non propter vnum, patet : quia paucum eſt plura. Quod autem non propter duo , palam eſt , quia duo eſt multum quoddam,& multum opponitur pauco. Hoc autem ante determinatum eſt.

Tex. c.11. Dicamus igitur quæſtionem ſoluentes, quòd vnum opponitur multis per re pectum , ſicut metrum opponitur ei quod menſuratur : aliqua autem ſunt ad aliquid per accidens , vt illa quæcunque non ſecundum ſe ſunt ad aliquid per hoc ipſum quod ſunt, ſed potius quia alia quædam relata ſunt ad ipſa. In his enim relatio eſt in altero extremorum tantum ſecundum eſſe, & in reliquo eſt tantum ſecundum rationem : eſt autem à nobis diuiſum in 5. huius ſapientiæ libro , quia ea quæ ſunt ad aliquid , dupliciter ſunt ad aliquid. Alia namque ſunt ad aliquid ſicut ſibi per oppoſitos reſpectus contraria ſiue contrapoſita. Alia verò dicuntur ad aliquid non per oppoſitos reſpectus, ſed per reſpectum vnius quod eſt ad alterum , & non è conuerſo , ſicut ſcientia ad ſcibile reſpectum habet, & non conuertitur : vnde ſcibile eſt ad aliquid , quia aliud aliquid ab ipſo dicitur ad ipſum. Vnum verò nihil prohibet eſſe minus aliquo vt duobus, ſed non propter hoc ſequitur , quòd ſit paucius aliquo : quia non ſequitur , ſi eſt minus , quod ſit paucum : pluralitas enim quaſi quoddam genus eſt numeri : numerus enim eſt pluralitas menſurabilis vno : vnde etiam vnum & numerus opponuntur , non vt contrariè , ſicut innuunt obiecta , ſed potius , ſicut dictum eſt, vt quædam ad aliquid dicta , quorum vnum reſpectum habet ad reliquum ſecundum eſſe , & reliquum non eſt ad illud niſi ſecundum dici & ſecundum eſſe abſolutum : non enim ei opponitur numerus & multum , niſi inquantum eſt menſurabilis numerus : & multum nec vnum opponitur multo & numero , niſi inquantum eſt metrum: propter quod non ſequitur , quòd omne quod eſt numeri per aliquem modum , ſit numerus: quia vnitas eſt numeri, eſt enim metrum, & tamen vnitas non eſt numerus. Si quid enim indiuiſibile eſt , numeri quidem eſt , ſed non numerus. Similiter ad aliquid dicta eſt ſcientia ad ſcibile , ſed ſcibile ad ſcientiam non reddunt per relationem illi qui bene naturam relatiuorum conſiderant. Videtur tamen aliquibus ſcientia metrum eſſe , & quòd ſcibile ſit menſuratum; ſed è contrario eſt ſecundum veritatem : & ideò accidit per conſequentiam, quòd omnis ſcientia eſt ſcientia ſcibilis , ſed non omne ſcibile eſt ſcientiæ : quia modo quodam ſcientia menſuratur per ſcibile : vnde ſcientiæ numerantur ſecundum ſcita : & ſic opponitur vnum & multum , ita quod multum eſt ad vnum vt ad metrum ſuum : pluralitas autem non eſt contraria pauco , ſicut genus non eſt contrarium ſpeciei: ſed hoc eſt quod multa eſt , ſicut pluralitas excedens ex pluralitate aliqua ſuperexcreſcente; & ſic nec vnum omni modo eſt contrarium pluralitati niſi ſecundum formam , ſicut dictum eſt: quia pluralitas eſt quid diuiſibile : vnitas verò eſt quid indiuiſibile : vnde multitudo & pluralitas ſunt ad aliquid ſicut ſcientia refertur ad ſcibile. Aliud autem eſt quod vnum non ſecundum ſe ad aliquid eſt, ſed ſicut metrum : & hoc eſt ad aliquid ſecundum dici ſolum : & hoc accidit ei inquantum eſt metrum : multum autem & paucum opponuntur ad aliquid , ita quod vtrumque eſt ad reliquum, eò quod vnum dicit exceſſum , & alterum dicit defectum : & hæc ſunt veriſſimè ad aliquid ſecundum oppoſitos reſpectus. Si autem eſt contrarietas inter vnum & multa , hoc non eſt niſi gratia formarum, ſed veriſſimè ſunt oppoſita vt ad aliquid dicta, ſicut iam dictum eſt. Et per hoc patet ſolutio dubitatorum.

5.met. tex. com.20.

CAPVT II.

In quo probatur , quòd media eiuſdem generis ſunt cum extremis , & quod componuntur de ipſis.

QVomodo verò iam oſtendimus in antè habitis , quòd contrariorum contingit eſſe medium , ſequitur neceſſariò , quòd medium contrariorum & ipſa contraria quorum eſt medium , ſint in eodem genere : hoc autem patet ex ipſa medij ratione. Medium enim illud dicimus eſſe , in quod prius neceſſarium eſt permutari id quod permutatur quam in extremum, ſicut quod permutatur ex graui , quod eſt hypate,dictum eſt ad hoc quod eſt acutiſſimum in cantu , ſi continuè tranſit de extremo ad extremum , oportet quod continuè veniat per minimas differentias & rationes mediorum qui ſunt medij ptongi ſiue ſoni. Quod autem dico, quòd hoc eſt verum ſi continuè tranſit , ita dictum eſt : quia in continuo tranſitu ſunt quædam media ſecundum naturam & potentiam omnia , ſed non vt in actu diſtincta , ſicut etiam in phyſicis determinauimus , quòd in quolibet motu ſunt media ſecundum potentiam infinita: ſicut enim in colore quando eſt continua mutatio ex albo in nigrum , profecto prius venit in punicum , & plumbinum , & omnes alios medios ſecundum eſſe materiale acceptos. Et hoc ſecundum vnam ſimilitudinem eſt in omnibus aliis in quibus eſt continua mutatio ab extremo in extremum : non enim contingit permutationem fieri ex vno genere in aliud genus , niſi ſecundum

Tex. c 22.

cundum accidens: ſicut ſi dicamus ex colore aliquo permutationem in figura non quidem per ſe, ſed quia ex alteratione coloris ſimul & figura permutatur, ſicut etiam mutatur figura, quando nix liqueſcit in aquam: & hoc eſt ſecundum accidens: & ideò inter genera diuerſa per ſe non eſt medium: quia duo genera diuerſa inquantum huius ſunt duæ potentiæ, ex quibus extenditur oppoſitio formarum, quæ eſt ſecundum ſpeciem: & licet ad diuerſitatem generum ſequatur diuerſitas ſpecierum, tamen hæc non eſt alia de cauſa, niſi quia negata potentia negatur & actus: & ideò non ſequitur, ſi non ſit permutatio inter genera, quòd non ſit permutatio inter ſpecies: ſed ſi eſt permutatio inter ſpecies vnius generis, ſequitur quòd omnia media ſunt de genere illo in quo ſunt extrema. Igitur neceſſe eſt, quòd media & extrema quorum ſunt media ſint in eodem genere: omnia autem media ſunt media quorundam oppoſitorum, inter quæ eſt permutatio: non enim eſt permutatio per ſe niſi inter oppoſita. Et hac ratione iterum apparet, quòd impoſſibile eſt, quòd aliqua ſint media niſi oppoſitorum: & ea quod ſunt eiuſdem generis, minus ſunt oppoſita: quia ſi eſſent media aliqua non de natura oppoſitorum, tunc cum per media ſit permutatio, poſſet eſſe permutatio ad non oppoſita: quia cum motus ſit via & fluxus quidam, non ducit ad extremum, niſi quod eſt de natura medij: oppoſitorum autem quæ ſunt oppoſita ſecundum contradictionem, non eſt medium aliquod: contradictio enim eſt contrapoſitio quædam, cuius altera quæcunque pars eſt ſemper & æternaliter vera & non permixta cum falſo: & ſi daretur, quòd altera pars non eſſet ſemper ſic impermixta, ſequeretur quòd contradictio non nullum medium haberet: & ſic contradictio non diuideret verum & falſum: quæ omnia in quarto huius ſapientiæ libro reprobata ſunt: inter contradictoria igitur non eſt motus, ſed mutatio quæ finis motus eſt, non motus, ſicut in phyſicis dictum eſt. Cæterorum verò quæ per contrapoſitionem opponuntur, quædam ſunt ad aliquid, quædam opponuntur priuatiuè, & quædam contrariè: ſed inter ea quæ ſunt ad aliquid, quæcunque cum oppoſitione ad aliquid non ſunt contraria, non habent medium. Cauſa verò eſt: quia quædam relatiuorum non ſunt in eodem genere: ſicut enim diximus, aliquando vnum ad aliquid dictorum eſſe relatiuum ſecundum ſuum eſſe, & non ſecundum reliquum: & tunc non ſunt in eodem genere: & habitum eſt ſupra, quòd de genere in genus non eſt permutatio: quid enim poſſet etiam fingi medium ſcientiæ & ſcibilis, per quod eſt motus de ſcientia ad ſcibile ſiue ſcitum? In aliis autem relatiuis quæ ambo in eodem genere ſunt, non poteſt eſſe motus: quia ſicut diximus in antè habitis, motus eſt de potentia ad actum: ſed duo oppoſita ſecundum relationem ſunt duo actus, quorum neutrum eſt in potentia ad alterum, ſed poſito vno ponitur & alterum. Sed ſi qua relatiuorum ſunt contraria vel priuatiuè oppoſita, illa habent medium, ſicut magni & parui medium eſt æquale.

Si autem, ſicut oſtenſum eſt, media contrariorum ſunt in eodem genere, tunc ſequitur neceſſariò, quòd componantur ex eiſdem contrariis, quorum ipſa ſunt media. Dico autem componi medium dupliciter: aut enim componitur ad actum & formam medij ex formis contrariorum, ſicut in coloribus mediis: aut componitur ad potentiam & virtutem medij & non ad actum, eò quod participat aliquo modo virtutes extremorum & non actum, ſicut eſt in medio ſpatij & ſitus: & ſicut eſt in qualitatibus quæ non habent medium ſecundum actum. De hoc tamen alibi à nobis determinatum eſt: talium enim mediorum & contrariorum, aut eſt aliquod genus commune, cuius potentia extenditur in illa: aut nullum eſt genus eorum. Non poteſt autē dari, quòd nullum genus ſit talium: & ſi dicatur, quòd ipſorum ſit aliquod genus, oportet dari, quòd aliquid ſit prius mediis in genere illo: quia licet ſpecies coæquæuæ ſint in genere ſecundum quod ſunt ſpecies, tamen quando genus ſecundum eſſe accipitur, & ea quæ ſunt ſub genere, ſunt contraria & media, minus erunt extrema non coæquæua mediis, ſed principia eorum & cauſæ: & ſic in genere eſt aliquid ante media: ſed conſtat, quòd extremorum contrariorum differentiæ quæ priores ſunt mediis, ſunt conſtituentes & facientes ſpecies contrarias quæ ſunt quaſi generis ſpecies: ex genere enim & differentiis conſtituitur ſpecies. Quibus igitur talis differentia conſtitutiua eſt ſicut albi & nigri, eſt talis prioritas ad media, & per tales differentias primas: albedo quidem eſt color diſgregatiuus, nigredo autem eſt color congregatiuus. Et ipſæ differentiæ quę ſunt priores in genere coloris, ſunt diſgregatio & congregatio: & illa contraria quæ illis differentiis conſtituuntur, ſunt priora & ſimpliciora: illa autem quæ ſunt contraria ſiue contrarietatis modo differentia, ſunt magis contraria quam illa quæ non ſic differunt primis differentiis. Reliqua autem ſunt media & ſecunda, quæ ſecundum ordinem naturæ ſunt mixta ſiue compoſita ex genere differentiarum extremarum, ſicut patet in omnibus coloribus qui ſunt medij. Illi enim ſunt albi & nigri ſecundum compoſitionem diuerſam. Igitur cum compoſitum ſit in genere componentium, oportet quòd medij colores dicantur eſſe de genere in quo ſunt albi & nigri. Eſt autem hoc genus color, & eſt color ex quibuſdam differentiis primis conſtituens contraria: hæc autem quæ ſunt media, non ſunt contraria prima, ſed potius ſunt ex primis. Sin autem hoc negaretur & diceretur, quòd media conſtituuntur ex ſimplicibus primis & genere, tunc ſequitur, quòd nullus ſit medius, ſed omnes extremi: & ſic quilibet mediorum erit albus vel niger color, quæ ſunt extrema. Oportet igitur dici, quòd diuerſa media ſunt primorum contrariorum, & hoc eſt neceſſarium: & ſecundum prædicta primæ differentiæ eſſent diſgregatiuum luminis & congregatiuum: hæ enim differentiæ primæ ſunt quærendæ, per quas media conſtituantur ſecundum compoſitionem. Quæcunque verò ſunt verè & ſimpliciter contraria in genere aliquo, illa non ſunt compoſita ex aliquo mediorum ſuorum. Neceſſarium eſt enim, quòd illa quæ ſunt in eodem genere compoſita, componantur ex compoſitis & ſimplicibus eiuſdem generis, aut quod

Compoſitio medij ex extremis duplex. Vide in ſimili Auerroëm. 4. cæli. com. 26.

maneant

maneant incompoſita & ſimplicia. Illa verò quę ſunt priora contraria, ſunt incompoſita, ſiue non compoſita ex inuicem, & ideò ſunt principia aliorum. Sed quæ ſunt media, aut omnia ſunt compoſita, aut nullum, cum vna & eadem ratio ſit de omnibus quæ ſupra dicta eſt, quod videlicet medium eſt, in quod primum venit id quod mutatur quam in extremum: conſtat autem hoc eſſe falſum, quòd nullum medium ſit compoſitum. Dabitur hoc ergo eſſe verum, quòd omne medium compoſitum eſt ex eiuſdem generis extremis: ex contrariis enim per compoſitionem fit aliquid: & ideò tranſmutatio fit prius in medium quam in extremum: medium enim erit vniuſcuiuſque contrarij, aut maius, aut minus: eò quod nihil per æqualitatem componitur ex contrariis: quia ſi aliquid per æqualitatem extremorum componeretur, illud ſecundum æquales virtutes haberet contraria: & cum nullum æqualiter dominetur ſuper alterum, eſſet illud compoſitum incorruptibile. De hoc autem diximus in libro ſecundo peri geneſeos, & oſtendimus inconuenientia quæ ſequuntur ad dictum eius qui dicit medium ex æqualibus conſtare extremis: medium ergo eſt & maximè medium motus & contrariorum, quòd ſecundum magis & minus habet contraria extrema. Medium enim motus ſemper vnum extremum habet in accipiendo, & alterum in abiiciendo: & id quod habetur in accipiendo, ſecundum virtutem fortiorem habetur, quamuis in principio motus & iuxta principium minus habeatur ſecundum formam. Omnia igitur quæ ſunt media, ſic ſunt compoſita: ſicut enim diximus, quicquid eſt vnius quidem magis, alterius verò minus eſt compoſitum: & eſt in illis quorum dicitur eſſe, ita quod ſit vnius quidem magis, alterius verò minus. Quia verò inter contraria eiuſdem generis immediati non ſunt diuerſa priora, eò quod primæ differentiæ vnius generis non ſunt niſi duæ, tunc oportet, quòd omnia media ſint ex duobus contrariis primis quæ ſunt media eiuſdem generis: propter quod etiam ſubcontraria ſiue contraria inferiora contenta ſub primis & media oportet eſſe ex contrariis. Dico autem contraria inferiora, quæ non ſunt purè prima, ſed ſunt iuxta prima, vt ſalſus & pinguis in ſaporibus ſunt iuxta amarum & dulce. Palam igitur ex dictis eſt, quòd omnia media ſunt in eodem genere cum his quorum ſunt media, & quod omnia media componuntur ex extremis.

2. de generat. & corrupt. tex c.48.& 49.

CAPVT X.

De oppoſitione differentiarum primarum quæ ſunt in eodem genere.

Tex. c.24. Tex.

DIuerſum verò ſpecie eſt, quod ab aliquo eſt diuerſum, ita quod ipſam ſuæ diuerſitatis cauſam habet ab ea differentia quæ facit diuerſitatem diuidendo potentiam generis: & oportet vt hoc quod ſic per diuiſionem diuerſificatur, inſit ambobus diuerſis: & hoc eſt ſicut ſi dicam, quòd hoc genus, animal, per diuiſionem diuerſum eſt ſpecie, oportet quod ambo diuidentia ipſum ſint animalia: neceſſarium eſt igitur, quòd in eodem genere ſint quæcunque diuerſa ſpecie ſicut per diuiſionem ab vno genere prodierunt. Tale namque hoc voco genus, quod ambobus diuidentibus vnum & idem dicitur per prædicationem eſſe, & non ſecundum accidens, habens poteſtate differentiam diuiſiuam generis & conſtitutiuam ſpeciei, ſiue illud generis ſit ſicut materia, in cuius poteſtate eſt actus, ſiue ſit animal, ſicut forma communis quæ nihil diffinit, ſed per differentias in ſpecies determinantur. His enim duobus modis ſumitur genus propriè, vt in 5. huius ſapientiæ lib. determinatum eſt: ad diuerſitatem enim non ſufficit, quòd diuerſum non ſit niſi aliquid commune prædicatum de ipſis: ſed oportet etiam adeſſe aliud vtrique, quod facit diuerſa eſſe ſecundum actum: & iſta diuerſa oportet eſſe hoc animal ipſum quod eſt commune, non ſecundum eſſe, ſed ſecundum rationem prædicati ſubſtantialis: oportet enim eſſe hoc quidem equum per equi differentiam, illud autem hominem per differentiam conſtitutiuam hominis: propter quod etiam hoc quod eſt genus, eſt commune ſic diuerſorum abinuicem ſecundum ſpeciem: & quando vtrumque accipitur ſecundum ſe diuiſum, tunc hoc quidem eſt tale animal, & illud tale, & non ſunt vnius ſpeciei, ſicut ſi hoc quidem ſit equus, illud verò homo. Et ex hoc concluditur, quòd eadem differentia quæ ſic diuidit genus, eſt ipſius generis diuerſitas. Dico enim generis differentiam eſſe illud quod facit diuerſitatem in genere illo inquantum facit diuerſum: ſed hoc eſſe idem genus determinando & finiendo vt actus determinat & finit potentiam generis: & hæc differentia pro certo eſt contrarietas illa prima quæ diuidit genus.

Hoc autem palam eſt ex inductione: omnia namque quæcunque genera inducuntur, diuiduntur per aliqua prima & maximè diſtantia & oppoſita, ſicut cum dico animal rationale & irrationale: licet enim hoc quod dico irrationale, priuatio quædam ſit, tamen ſecundum intellectum dicit illam naturam in qua conueniunt omnia illa ſuper quæ abundat homo per rationem: & ſic dicit quandam potentiam vlterius diuiſibilem, donec ſtabit in vna ſpecifica quæ fortè innominata eſt, ſicut & in ſuperioribus huius ſapientiæ determinatum eſt. Oſtenſum eſt autem paulò antè, quòd contraria ſunt in eodem genere: differentia enim finalis maximè diſtantium ſecundum extenſionem vnam potentiæ generis eſt contrarietas: omnis autem differentia quæ eſt ſpecies faciens differre, eſt aliquid & alicuius generis: & hoc idem eſt genus, quod eſt æqualiter in ambobus ſpecie differentibus. Et ex hoc ſequitur, quòd omnia contraria ſunt in eadem coelementatione categoriæ, quæcunque ſunt contraria ſpecie differentia & non genere. Differentia enim ſpecie ſunt abinuicem maximè differentia: & hoc quidem non habent genere differentia, vt color, & ſapor, & ſubſtantia: & ideò compatiuntur ſe adinuicem, nec habent materiam adinuicem ſecundum cuius extenſionem maximè diſtent, ſicut iam in antè habitis diximus. Specie enim differentium eſt differentia finalis, quæ maxima

eſt:

eſt : & talis diuerſitas non ſit eorum quæ ſimul ſunt adinuicem in ſubiecto vno : oportet igitur, quòd differentia talis ſit contrarietas : hæc enim eſt diuerſa eſſe ſpecie ea quæ in eodem ſunt genere habere contrarietatem, quæ ſunt vlterius indiuidua per differentias, ſicut ſunt ſpecies ſpecialiſſimæ, quæ vlterius non diuiduntur: quæcunque enim ſpecies ſubalternæ accipiuntur, illæ non ſunt diſtinctæ per vltimum actum, & ideò nihil determinant, ſicut nec genus : & ideò illæ differentiæ non ſunt vltimæ, ſed ſunt permixtæ potentiæ generis. Ea verò quæcunque ſunt omninò indiuidua entia ſicut particularia, nullam habent differentiarum contrarietatem: quia non differunt niſi per materiam : omnes autem contrarietates fiunt in diuiſione vltimarum differentiarum, & in mediis quæ ſunt inter illas, ſicut in præcedenti capitulo dictum eſt : & hoc fit in ſpeciebus vltimis priuſquam veniatur ad indiuidua particularia per ſolam materiam & accidentia differentia. Ex his palam eſt, quòd ſi aliquid diuerſorum ſpecie accipiatur in genere aliquo, illud nec idem, nec diuerſum eſt aliquid id quod nominatum eſt genus eius : & huius cauſa eſt : quia genus nihil diſtinguit, nec diffinit, & ſic nec facit idem, nec diuerſum : & hoc æqualiter eſt omnium ſpecierum conuenientium in vno genere. Materia enim oſtenditur & cognoſcitur negatione formę quæ eſt primo : genus autem eſt vt materia eorum quorum dicitur eſſe genus : & ideò ſicut potentia materiæ nec idem nec diuerſum eſt ab actu : ita nec genus à ſpecie conſtituta in ipſo genere. Non enim accipitur hoc genus ſicut illud quod dicitur ab vno primo patre denominatum, ſicut dicitur genus Heraclitum quod ab Heraclito primo patre incepit. Sed illud vocatur hoc genus quod in natura materiæ eſt genus & primum ſubiectum : nec dicitur genus ab ipſa quæ non ſunt in eodem genere, & differunt genere ab his quæ ſunt in genere eodem : quia hoc, ſicut diximus, non faciunt maximam diuerſitatem. Specie verò differentia differunt ab eis quæ ſunt in eodem genere: contrarietatem enim neceſſe eſt eſſe differentiam, & non ſpecie differre, ſed facere & conſtituere ea quæ ſpecie differunt : talis enim differentia non ineſt niſi his ſolum quæ ſunt exiſtentia in eodem genere. Differentia autem iſta finalis in omni genere facit diuerſum, ita quod illa diuerſitas non poteſt eſſe in ſubiecto eodem. Sed tales ſpecies ſunt aut diſparatæ, aut contrariæ. Qualiter autem differentiæ talium quæ diſparata ſunt, ſint contrariæ, in ſuperioribus à nobis determinatum eſt.

CAPVT XI.

De ſolutionè duarum quæſtionum quare maſculinum & fœmina non differunt ſpecie: & quare non omnis contrarietas facit differentiam ſecundum ſpeciem.

Tex. c. 25. DVbitabit autem aliquis dubitatione ex prædictis occaſionata, quare fœmina non differt à viro ſecundum ſpeciem, cum maſculinum & fœmininum videantur eſſe contraria eiuſdem generis, & ſunt diuerſa differentiis contrariis : animal enim maſculinum & fœmininum non ſunt diuerſa ſpecie, cum tamen maſculinum & fœmininum videantur eſſe differentiæ contrariæ animalis, non per accidens, ſed per ſe inquantum eſt animal : non enim inſunt hoc animali per accidens, vt albedo, & nigredo, ſed potius maſculinum & fœmininum inſunt animali inquantum eſt animal. Et huius ſignum eſt : quia omne animal eſt maſculinum vel fœmininum, licet in quibuſdam animalium ſpeciebus non ſit compertum, ſicut in anguilla, & in quibuſdam paruis piſciculis, & in quibus non niſi fœmininum inuenitur. Sed de his in libro animalium determinatum eſt. Eſt autem alia ſimilis huic quæſtio & enuntiatio quæ præambula eſt ad ſolutionem iſtius, & tamen ferè eadem eſt iſti : eſt enim generalior, & ſolutio ipſius dicit cauſam ex qua determinatur de maſculino & fœminino particulariter mota quæſtio : & hęc eſt quæſtio qua quæritur, quare eſt quædam contrarietas quæ facit alia & alia, ſiue diuerſa & diuerſa ſpecie, & quædam eſt contrarietas quæ hoc non facit. Cum enim diuiditur animal per greſſibile & volatile, iſtæ differentiæ contrariæ ſunt, & faciunt diuerſa animalia ſpecie: album autem & nigrum eſſe animal non facit diuerſum eſſe ſpecie : quæramus enim diuidentes, quia hoc eſt ideò, quia aut iſta ſunt propriæ animalis paſſiones quæ ſunt greſſibilis & volatilis, & non illa quæ ſunt album & nigrum eſſe, aut hoc eſt propter aliam cauſam. Si enim ideò eſt hoc, quia ſunt propriæ paſſiones animalis, tunc etiam maſculinum & fœmininum debent facere diuerſa in ſpecie : quia propriæ ſunt paſſiones animalis : hoc autem falſum eſt. Oportet igitur huius quærere cauſam aliam.

Dicemus igitur, quòd quædam ratio formæ dantis eſſe & rationem eſt ſpecies immediatè educta de ſubſtantia potentiæ generis : & quædam eſt quæ non eſt talis, ſed eſt ſpecies & forma materiæ cauſata ex aliquibus paſſionibus eius quæ ſunt, aut paſſiones principiorum generantium, aut fortè ſunt generatum conſequentes : & quæcunque quidem ſunt rationes formarum quæ ſunt in ratione diffinitiua extractæ de genere ſicut actus de potentia, illæ contrarietates faciunt diuerſitatem ſecundum ſpeciem : quæcunque verò ſunt contrarietates quæ ſunt in ſuppoſito inquantum ipſum eſt conceptum cum materia, & cauſantur de paſſionibus materiæ, ſunt accidentia propria vel communia materiæ : & ideò ſecundum ſpecies non faciunt diuerſitatem, eò quod talis diuerſitas non à materia eſt, ſed à forma : & ideò albedo & nigredo non facit homines : quia non hæc ſunt hominum conſtitutiuæ differentiæ, nec in hominis albedine differentia ſpecificata eſt ad nigrum hominem : nec nomen ſpeciei eſt à tali accidentali differentia poſitum, ſed potius ab illa quæ formalis eſt & ſpecifica : compoſitus enim homo eſt quaſi quædam materia : ſed tamen materia non facit in eo veram & ſecundum rationem differentiam : homines enim non ſunt homines ab hominis materia, ſed potius ab hominis forma : & hoc eſt in eis non diuiſa niſi ſecundum accidens, hoc eſt, ſecundum eſſe quod habet in materia : & ideò diuerſa quædam

materialia ſunt carnes & oſſa, ex quibus eſt hoc & hoc. Sed hoc diuerſum in numero eſt integrum totum differens ab alio toto integro. Species autem & formæ ſubſtantiales non ſunt diuerſæ per ſe. Et huius cauſa eſt : quia materialis contrarietas non eſt in ratione dicente formam dantem ſubſtantiam quæ eſt ſpecies, ſed hoc demonſtratum eſt vltimum integrum indiuiduum quod in materia conceptum eſt, ſicut Callias. Callias enim eſt ratio & forma quædam concepta cum materia : & ſimiliter albus homo, ſi Callias eſt albus. Patet igitur, quòd ſecundum accidens materiæ eſt homo albus : ſimiliter autem eſt hoc in his quæ ſecundum rationem non concipiunt materiam ſi in materia ſenſibili accipiantur : æreus enim circulus & ligneus non differunt ſpecie circuli, ſed per materiam tantum. Similiter autem & triangulus æreus & circulus ligneus qui differunt ſpecie, non eſt hæc diuerſitas propter materiæ diuerſitatem, ſed potius ideò quia in ratione ſpeciei & formæ trianguli & circuli ineſt differentiarum contrarietas, quæ diuidunt figuram & conſtituunt ſecundum ſpeciem triangulum & circulum quando diuidunt figuram trilateralem & rotundam. Tamen fortè aliquis quæret, vtrum materia facit diuerſitatem ſpeciei quando ipſa eſt diuerſa ſecundum ſpeciem, aut non : aut ſi facit aliquando diuerſitatem ſpeciei, & aliquando non: quia quidam dixerunt, quòd in mathematicis quidem non facit diuerſitatem ſpeciei quando eſt diuerſa ſecundum ſpeciem, vt in circulo ligneo & triangulo æreo : quia illa non recipiunt materiam in ſua diffinitione : aliquando autem facit ſicut in phyſicis quæ concepta ſunt cum materia, & materia cadit in diffinitione ipſorum. Nam ſi quæratur, quare hic equus ab hoc homine diuerſus eſt ſecundum ſpeciem ? fortè cauſa ſumitur tam ex forma quam ex materia, cum ratio talium ſit concepta ſic cum materia, ſicut in antè habitis in ſexto & ſeptimo huius ſapientiæ libro determinatum eſt. Aut enim hæc contrarietas eſt ideò : quia contrarietas differentiarum equi & hominis cadit in ratione diffinitiua ipſorum : & materia ſola non eſt huius aliqua cauſa : nec etiam materia cum forma facit hoc, ſed forma ſola, quæ quia concepta eſt cum materia, ideò recipitur materia in diffinitione: ſed tamen ipſa non eſt aliqua cauſa diuerſitatis, ſicut videmus in planioribus exẽplis albi hominis & nigri equi diuerſitas eſt ſecundum ſpeciem : ſed hoc non eſt inquantum hic eſt albus & ille niger : & hoc patet : quia ſi daretur, quòd ambo eſſent albi equus & homo, tamen adhuc diuerſi eſſent ſecundum ſpeciem : & ex hoc patet, quòd accidentia quæ ſunt ex materia & ipſa materia, non ſunt cauſa diuerſitatis.

Forma ſola quæ cum materia concepta eſt.

Et hoc habito, quæſtionis ſuperius inductæ facilis eſt ſolutio : quia verum eſt, quòd maſculinum & fœmininum ſunt animalis propriæ paſſiones, ſed non differentiæ : & ideò omne animal eſt maſculinum vel fœmininum & animal recipitur in diffinitione maſculini & fœminini: ſed non ſunt differentiæ : quia cauſantur ab accidentibus materiæ quæ ſubiicitur generationi. Vnde non ſunt differentiæ ſecundum ſubſtantiam formæ acceptæ, ſed potius ſecundum ſuas cauſas ſunt in materia & corpore : & hoc patet per hoc quod idem ſperma fit fœmina & mas, ſi contraria patiatur ſecundum calorem & frigus, ſicut nos in ſcientia de generatione animalium determinauimus.

CAPVT XII.

Quod corruptibile & incorruptibile differunt ſecundum genus.

EX his autem quæ dicta ſunt, oritur quæſtio non diſſimulanda quam in iſtius libri decimi fine ponemus. Diximus enim, quòd contraria quæ ſunt in ratione formæ, diuerſificant ſpeciem : ea verò quæ ſunt ſecundum materiam, ſpeciem non diuerſificant. Sunt autem quædam contraria corruptibile & incorruptibile, & mortale & immortale, quæ à qualitatibus actiuis & paſſiuis in materia videntur cauſari : & ideò oportet quæri, vtrum ipſa diuerſificent ſpeciem vel non, aut neutrum eorum, licet poſſunt conuenire eidem ſpecie vel genere : videtur autem ſtatim, quòd cum incorruptibile dicatur ſecundum priuationem, quòd illa priuatio ſit in aliqua potentia determinata, & non vniatur cum aliqua potentia, quæ deduci poſſit ad corruptibile. Et hoc patet ex hoc : quia ſicut in primo cæli & mundi probatum eſt, incorruptibile eſt, quod habet potentiam ad ſemper eſſe, & corruptibile quod habet potentiam ad quandoque non eſſe. Si igitur iſta ſimul ſint in vno genere, non poteſt hoc eſſe niſi altero duorum modorum. Aut enim ſunt differentiæ coæqueuæ in genere : & ſic ex vna potentia producitur actus ſemper exiſtendi, & actus quandoque non exiſtendi, quod eſſe non poteſt : quia cum genus deſignet materiam ſub potentia qua eſt inchoatio formæ exiſtentis, oportet quòd vna eſſet cõmunis & vniuoca materia ex qua duobus generantibus produceretur id quod habet potentiam ſemper exiſtendi, & id quod habet potentiam quandoque non exiſtendi, & quod iſtæ duæ potentiæ eſſent vnum in radice, quod nullus accipit intellectus. Aut oporteret, quòd illud eſſet alio modo, ſic videlicet quòd incorruptibile non dicat differentiam coæqualem corruptibili, ſed genus quoddam, ſicut ſuprà diximus rationale dicere generale quoddam & non differentiam ſpecificam : & ſi hoc modo dicatur, tunc cum idem ſequatur quod prius: quia illud generale deducetur ad differentias ſpecificas per ſpecialiſſimam aliquam differentiam : & ſequetur idem quod prius : quia ſemper in radice prima erit deſignatio alicuius potentiæ quæ eſt idem corruptibilis potentiæ : & ſic vnum inchoans ſecundum eſſentiam habebit corruptibile & incorruptibile, quod abſurdum eſt ſecundum naturam. Neceſſe eſt igitur diuerſum genere & non tantum ſpecie eſſe corruptibile & incorruptibile. Quod enim ratione ſola communi accipitur, & non deſignat materiam, in phyſicis & realibus inutile eſt & vanum. Sed tamen ea quæ nunc diximus, vniuerſalibus ſermonibus & logicis dicta ſunt, accipiendo illa nomina, corruptibile & incorruptibile, vniuerſaliter, non referendo ad determinatum aliquid

Tex. c. 26.

ſed,

ſed accipiendo ea in communitate logica, prout quidam ſunt logicis inducti rationibus, qui opinati ſunt, quòd neceſſarium non ſit, quòd corruptibile & incorruptibile differunt ſpecie: cum tamen ſecundum veritatem etiam genere ſubiecti differant. Dicunt enim illa ſpecie non differre, ſicut nec album & nigrum differunt ſpecie: & iſti ſunt tam Stoici quam etiam Epicuri, qui dicunt corruptibile & incorruptibile eſſe accidentia ex his, quod aliqua ſunt in materia vel ſeparata: & hoc quidem eſt dictum Stoicorum. Epicuri autem dicebant corruptibile & incorruptibile eidem accidere ex hoc quod eſt in materia vel ſimile materiæ, ſicut patuit, cum de ſectis his in primo huius ſapientiæ libro diſputauimus. Secundum hos enim & præcipuè Stoicos qui ponunt ideas, idem ſpecie contingit eſſe corruptibile & incorruptibile & ſimul, ſi conceſſerimus, quòd hæc duo ad vniuerſale quod eſt ſpecies, referuntur: ſicut enim contingit, quòd aliquis homo eſt albus, & aliquis homo eſt niger ſimul ſub hoc vniuerſali quod eſt homo: ita contingit, quòd vnus homo eſt corruptibilis, & aliquis incorruptibilis, ſub hoc vniuerſali quod eſt homo, quod eſt vniuerſale ad ſeparatum & ad non ſeparatum: & in ſingularibus ſicut contingit, quòd vnus & idem homo aliquando eſt albus & aliquando niger ſucceſſiuè & non ſimul, ita contingit, quòd vnus & idem homo ſeparatus eſt incorruptibilis, & coniunctus cum materia eſt corruptibilis, ſed ſucceſſiuè, non ſimul, quæ ſunt abſurda.

Opinio Stoicorum.

Opinio Epicureorum.

Sed ſolutio dubitationis iſtius eſt ſecundum Peripateticos, quòd harum duarum contrarietatum quæ ſunt album & nigrum, & corruptibile & incorruptibile, altera quidem ineſt per accidens, ſicut ante diximus: hoc enim per accidens ineſt quibuſdam quæ eſt album & nigrum quibuſdam, ſicut & alia multa inſunt per accidens materiæ: alia autem non eſt per accidens, ſicut eſt corruptibile & incorruptibile: hæc enim non inſunt per accidens. Accidens enim contingit non exiſtere, corruptibile autem omne de neceſſitate corrumpetur: & ſic eſt de numero eorum quæ ex neceſſitate exiſtunt in omnibus his quibus ineſt. Si quis autem dicat, quòd non ex neceſſitate corrumpetur, tunc ſequitur, quòd erit idem & vnum ſpecie ſimul, & idem & vnum numero ſucceſſiuè corruptibile & incorruptibile. Si enim idem ipſum corruptibile contingit non exiſtere corruptibile, vel idem ipſum incorruptibile contingit non exiſtere incorruptibile, hoc enim iam paulò ante demonſtrauimus: aut igitur hoc inconueniens dabitur, aut oporter dicere, quòd corruptibile & incorruptibile ſunt ſubſtantia & forma: aut idem in ſubſtantia formæ exiſtens, corruptibile quidem corruptibilium, & incorruptibile incorruptibilium vnicuique: & hoc quidem eſt verum. Eadem autem ratio eſt ſi dicatur corruptibile eſſe ſecundum accidens: idem enim erit corruptibile & incorruptibile, quod eſt abſurdum: cum ambo iſta quæ ſunt corruptibilis & incorruptibile, de numero eorum quæ de neceſſitate ſint, exiſtunt, & ſint in ratione formalium differentiarum. Igitur ſi corruptibile & incorruptibile habent contrapoſitionem ſecundum primum modum contrarietatis per ſe & non ſecundum accidens, neceſſe eſt, quòd iſta genere diuerſa ſint, non tantũ ſpecie, ſicut paulò ante diximus. Palam igitur eſt, quòd has differentias ſecundum eſſe acceptas in vno communi non contingit eſſe ſpecies quibuſdam ſeparatas, ſicut dixerunt eſſe Stoici, ita quod non æquiuocè dicatur illud commune generis de ſpeciebus ſeparatis incorruptibilibus, & de ſenſibilibus conceptis cum materia corruptibilibus. Si autem ſic in vno genere vniuoco non conueniunt corruptibilia & incorruptibilia, multò minus conueniunt in vna ſpecie: quia diuerſa genere in ſubſtantiis plus diſtant quam ea quæ ſunt tantum diuerſa ſpecie, licet ea quæ differunt aliis generibus, repugnantiam non habeant, quin aliquando poſſint eſſe in ſubiecto vno, ſicut in antè habitis oſtendimus.

LIBER

LIBER VNDECIMVS,

TRACTATVS I.

DE SVBSTANTIA IN COMMVNI ET diuiſionibus eius.

CAPVT I.

De intentione libri, & quare theoria iſta eſt tota de ſubſtantia.

Tex. c.1. OTA iſta pars theoricæ de ſubſtantia eſt, ſicut ſæpè diximus. In iſta enim ſapientia quæruntur principia & cauſæ ſubſtantiæ tanquam verè entis & primo & principaliter: & hoc licet iam in 5. probatum ſit, hîc tamen aliquam de hoc faciemus rememorationem.

Tex. c.2. Ens igitur quod dicitur de omnibus, aut ita ſe habet ad omnia, quòd eſt vniuerſum & totum ad omnia: vel ita dicitur de omnibus, quòd eſt ſecundum analogiam per prius & per poſterius prædicatum de ipſis. Et ſi quidem ſe habet ad omnia entia vt totum & vniuerſum quoddam omnia continens, conſtat quòd non omnia continet vt coæquæua in ipſo: ſed quædam ſunt coordinatione contentorum ante alia, ſicut etiam in vno genere præſenti contenta ſunt quædam ante alia. Si ergo talis eſt coelementatio vniuerſorum ſub ente, ita quod ipſum ſit totum & vniuerſum quoddam ad alia, ſicut quidam dixerunt: tunc proculdubio in iſta coelementatione ſubſtantia eſt prior aliis: & ideo loquendo de ente, primò loquendum eſt de ipſa, ſicut de ente quod præcedit alia. Si autem non ſic, ſed ſecundum analogiam prædicatur de entibus, & de vno per prius, & de alio deinceps, ſiue per poſterius: tunc iterum per ea quæ dicta ſæpè ſunt, ipſa eſt primum ens & verè ens ſolum: & ſic iterum primum loquendum eſt de ipſa.

Tex. c.3. Simul autem cum his quæ dicta ſunt intelligendum eſt, quòd entia alia à ſubſtantia, etiamſi de eo quod ſimpliciter eſt, loquamur, non dicuntur entia, ſed dicuntur enris qualitates, aut motus, aut menſuræ, aut aliquid aliud, ita quod potius ſunt entis quam entia: & cum ita ſit & non ſit loquendum de eo quod eſt entis, niſi determinatum ſit de ente: quia ſicut in ſeptimi huius philoſophiæ principio probauimus, accidentia quæ non ſunt entia ſimpliciter, ſed entis non habent rationem in qua recipiatur ſubſtantia & ratio ipſorum. Oportet igitur per hanc rationem potiſſimè loqui de ſubſtantia. Si quis autem hanc rationem non valere dicat, & aſſerat, omnia illa ſimpliciter eſſe entia de quibus prædicatur ens quocunque modo, tunc ſequetur etiam non album & non rectum eſſe entia: quia dicimus, quòd hoc non album quod eſt linea, eſt ens: & hoc non rectum quod eſt color, eſt ens: & hoc modo entia ſunt priuationes, quod eſt abſurdum: ſed potius ſunt entis, eò quod priuatio propterea quod relinquit ſubiectum, non eſt omninò nihil, ſed eſt entis. Si autem nos loquentes de ente, de priuationibus non oportet tractare: tunc etiem de aliis quæ non ſunt ſimpliciter entia, ſed ſunt entis, non tractabimus, ſed de ſubſtantia quæ eſt ens ſimpliciter & abſolutè dicimus enim ea quæ ſunt priuationes ſic eſſe quod ſunt entis, ſicut eſt ens quoddam non album: & eodem modo omnia accidentia entis ſunt & non entia ſimpliciter. Amplius nihil aliorum præter ſubſtantiam eſt ſeparabile, ita quod ſint per ſeparatum ab aliis exiſtens. Sola autem ſubſtantia eſt ſeparatum ab aliis exiſtens. Igitur ſola ſubſtantia eſt ens principaliter & ſimpliciter. Et ſic iterum loquentes de ente, loquemur de ſubſtantia: quia ſicut alia non exiſtunt per ſe, ita nec rationem habent per ſe abſolutam: & eodem modo non poſſunt ſciri per ſe ſimpliciter & abſolutè. Hoc autem non tam probat ratio quam teſtimonia antiquorum quæ in ipſo opere ſuæ theoricæ hoc teſtificantur. Cum enim illi debent quærere de ente, quærunt ſubſtantiæ cauſas & principium & elementa, quod non generaliter facerent tanquam ab ipſa veritate coacti, niſi ſubſtantia principalis eſſet ens & ſimpliciter. Ex his igitur palam eſt, quòd tota iſta theorica conſiſtit circa ſubſtantiam: & ſi quid tangitur in ea de accidentibus, hoc non eſt niſi inquantum accidentia ſunt huius entis quod eſt ſubſtantia. Cum igitur iam à principio libri ſexti huius ſapientiæ de ſubſtantia in communi determinatum ſit, & de principiis eius quæ ſunt partes diffinitionis, & oſtenſum ſit de potentia & actu quæ ſunt principia ſubſtantiæ, & ſit declaratum: quòd ipſa eſt vnum & non multa, etiam inueſtigatum ſit de vno & multo in omnibus rebus: reſtat vt hic ad partes ſubſtantię deſcēdamus. In vniuerſali enim ſcire eſt ſcire in potentia:

tentia: & ſi perfecte debet ſciri ſubſtantia, oportet quòd in partibus in propria natura cognoſcatur: & adhuc faciendum hoc quaſi à principio ex ordiri oportet inueſtigando quæ ſint partes ſubſtantiæ, & quæ paſſiones earum.

CAPVT II.

De diuiſione ſubſtantiæ in vniuerſale & particulare, & quæ ſit magis ſubſtantia & principium, & de conceptione quæ eſt in illis.

Tex. c. 4 SVnt autem quidam qui diuidunt ſubſtantiam in ſubſtantiam vniuerſalem & ſubſtantiam particularem ſiue deſignatam: & vniuerſalem quidem ſubſtantiam vocant genera & ſpecies, particularem autem vocant quæ deſignatur demonſtrata ad ſenſum: & dicunt, quòd vniuerſalia magis ſunt ſubſtantiæ quam particularia. Et dicti eorum cauſa eſt, quòd genera dicunt eſſe ſubſtantias, & dicunt, quòd hæc ſunt principia & ſubſtantiæ aliorum. Omne enim quod eſt principium eſſe & ſcientiæ alterius, eſt principalius illo: genera autem ſic ſe habent ad alia, quòd ſunt principia eſſe & ſcientiæ aliorum, ſicut dicunt: & ideo genera dicunt ſubſtantias eſſe maximè. Et cauſa huius eſt: quia de rebus non fecerunt niſi logicam inquiſitionem: nos autem iam in multis locis obiectionis iſtius oſtendimus imperfectionem: quoniam id elementum quod eſt natura & non genus, ſed natura ſimplex, & potentia quæ cum actu complet eſſe, & accidit huic naturæ quod ſit vniuerſale, & quod ſit genus, & quod ſit principium ſcientiæ. Et hæc omnia plana ſunt per ſuprà dicta in 5. huius ſapientiæ libro: & ideo etiam oſtendimus, quòd nullum vniuerſale eſt ſubſtantia in eo quod vniuerſale eſt. Et ideò ſunt antiquiores his alij, qui magis dicunt eſſe ſubſtantias res particulares: & hoc dicunt etiam eſſe principia ſubſtantiarum, ſicut ignem, & terram, & cætera huius, & non dicunt, quòd ſubſtantia ſit & principium commune genus quod eſt corpus. De horum autem diſputationibus adinuicem ſatis in primo lib. huius ſapientiæ determinatum eſt. Stoicorum enim tota ſchola defendit vniuerſalia eſſe principia & ſubſtantias rerum. Epicureorum autem ſecta, quæ antiquior omnibus eſt, magis elegit particularia & ſenſibilia eſſe principia quam vniuerſalia: quia licet hæc ſecta in multis errauerit, non tamen in hoc errauit, quin videret, quòd vniuerſalia colliguntur ex particularibus, cum ex multis per memoriã acceptis vna fit vniuerſalis acceptio. Intellectus autẽ eſt, qui ſic ex particularibus agit vniuerſale: & ideo vniuerſale cõſequẽs eſt particulare: & ideo nõ poteſt eſſe principiũ ipſius, niſi logicè accipiatur ſecundũ intentiones rerum, & non ſecundũ res ipſas. Sic enim dicimus vniuerſale eſſe ante particulare & principium eſſe ad ipſum: ſecundum veritatem tamen ita ſe habet, quòd ſi ipſa natura accipiatur, ad quam refertur diffinitio, illa eſt vnum illud quod eſt potentia diffinita & determinata ad actum: tunc proculdubio illius ſunt principia potentia & actus: & materia quidem nihil eſt de eſſe, nec de principiis eius, niſi ſub potentia quæ eſt formæ inchoatio deſignetur, & ſic deſignatur per genus: & hoc modo genus eſt principium eſſe & ſubſtantiæ, & differentia eſt deſignatio actus, & ſpecies eſt totum eſſe ſpeciei: & ſecundum hunc modum diffinitio data per genus & differentiam dicit potentiam & actum & materiam & formam, ſicut nos in antehabitis oſtendimus: & hoc modo eadem ſunt principia eſſe & ſubſtantiæ quæ ſunt principia ſcientiæ, ſed aliter & aliter accepta. Hoc autem modo non proceſſerunt qui dixerunt genera eſſe magis ſubſtantias & principia, ſed potius intentiones communes ſecundum quod communes ſunt, dixerunt eſſe ſeparatas per ſe & non per intellectum: & ideo non dicuntur in iſtis habuiſſe niſi conſiderationem logicam: & ideo ſunt decepti: hoc enim modo diffinitiones logicæ ſunt ex intentionibus communibus, in quibus intellectus agit vniuerſalitatem, & ſunt vanæ omnes: & tantò vaniores, quantò intentiones illæ per ſe à Stoicis ponuntur eſſe communes & ſeparatæ, cum nec communes ſint, nec ſeparatæ, niſi inquantum intellectus agit in eis vniuerſalitatem & ſeparationem. In modo igitur principiorum ſubſtantiæ Epicurei meliores ſunt Stoicis, licet errauerint in ipſa ſubſtantia poſitionis: quia principia entis vt eſt ens eſt, ſiue ſubſtantiæ vt eſt ſubſtantia, non ſunt ignis & aqua, ſed potius ea quæ à nobis ſæpius determinata ſunt in præhabitis iſtius ſapientiæ.

Nota quomodò diffinitio data per genus & differẽtiam dicit potentiam & actum & materiã & formã.

CAPVT III.

De trimembri diuiſione ſubſtantiæ in corruptibilem mobilem, & in incorruptibilem mobilem, & in eam quæ eſt ſeparata: & eſt in eo digreſſio declarans qualiter differenter vtuntur cauſis phyſicus & primus philoſophus.

SVbſtantiæ veræ vera diuiſio eſt, quòd diuiditur in tres: quia ſubſtantiæ tres ſunt. Diuiditur enim primò ſubſtantia in eam quæ eſt ſenſibilis, & in eam quæ eſt inſenſibilis. Senſibilis autem diuiditur in eam quæ eſt corruptibilis, & in eam quæ eſt incorruptibilis. Inſenſibilis autem dicitur immobilis, quæ ſuas inferius habebit diuiſiones. Et ſic ſunt tres in communi, ſenſibilis & incorruptibilis ſed mobilis, & ſenſibilis corruptibilis & mobilis, & inſenſibilis & immobilis ſeparata: & de omnibus his oportet nos determinare ſecundum modum & proprietatem huius ſapientiæ: oſtendemus enim quæ eſt immobilis & ſeparata, & qualiter ipſa eſt principium mobilis ſubſtantiæ & incorruptibilis, & oſtendemus qualiter immobilis ſeparata per motum ſenſibilis & incorruptibilis eſt principium ſubſtantiæ ſenſibilis & mobilis & corruptibilis: & in hoc erit operis huius, quod ſapientia vocatur, finis & complementum: quia tunc ſcimus perfectè ens verum & in ſe, & in partibus, & ſecundum proprias paſſiones ipſius. Subſtantiarum igitur vna quidem eſt ſenſibilis, & illius diuiſio eſt, quòd alia iſtius Tex. c. 5.

ſubſtantiæ pars eſt ſempiterna, ſicut cælum & omnia quæ in cælo continentur. Alia autem eius pars eſt corruptibilis. Et has duas ſubſtantiæ partes, omnes etiam parum intelligentes eſſe confitentur: quia per ſenſum conuincuntur has duas eſſe ſubſtantias. Senſibilis autem corruptibilis eſt, vt plantæ & animalia.

Alia autem pars condiuidens ſubſtantiam cum iſta, ſicut diximus, eſt ſempiterna: & huius ſubſtantiæ elementa ſumere neceſſarium eſt in hac ſapientia, ſiue vnum ſit illud elementum, ſiue ſunt multa elementa ipſius: quamuis enim in phyſicis ſumpta ſint elementa eius quæ eſt mobilis, non tamen ſunt ſumpta prout ipſa eſt ſubſtantia, ſed prout ipſa eſt mobilis. Sed nos ſumemus hîc elementa eius prout eſt ſubſtantia fluens à primo formali & vltimo fine. Has duas enim cauſas hæc ſapientia conſiderat propriè. In phyſicis autem materiam & efficientem conſiderauimus: & ſi de forma aliquid diximus, hoc non fuit niſi de forma mobili, & de fine prout finis eſt terminus motus mouentis. Hic autem efficientem primum & per ſe oſtendemus eſſe vniuerſalem finem, & quod ab ipſo fluunt omnes ſuſtantiæ mobiles, & quod ipſe eſt ſicut dux exercitus ad vniuerſum: hoc enim eſt proprium iſtius ſcientiæ: & hoc modo non accipiemus aliquid à ſcientia naturali: quamuis autem ibi per motum oſtenderimus primum mouens eſſe immobile, non tamen oſtendimus ipſum prout ipſum eſt cauſa vniuerſi eſſe & forma & finis: & hoc modo inueſtigamus hic primum motorem: vnde patet, quòd iſta theorica multum ſuper phyſicam contemplationem eſt. Nec eſt dicendum ſicut quidam dixerunt, quod videlicet de cauſis & principiis mobilis ſubſtantiæ tractet tam metaphyſicus, quam phyſicus: ſed metaphyſicus in eis dicat propter quid, & phyſicus accipiat quia: ſi enim phyſicus acciperet à metaphyſico, oporteret quod phyſica ſubalternaretur primæ philoſophiæ, quod à principio huius ſapientiæ falſum eſſe oſtendimus. Nec etiam eſt dicendum, ſicut quidam alij dixerunt, quòd phyſicus conſideret efficientem & materiam, & metaphyſicus formam & finem: quia licet nos in tertio huius ſapientiæ lib. iam oſtenderimus, quòd primus philoſophus principaliter conſideret formam & finem, per quæ demonſtrat ſecundum proprietatem ſuæ ſapientiæ, eò quod illæ maximè faciunt ſcire, tamen tam phyſicus quam metaphyſicus conſiderant omnes quatuor cauſas. Sed phyſicus conſiderat eas prout ſunt principia mobilis: primus autem philoſophus reducit efficientem in formam primam & finem vltimum: & ſic ipſe eſt cauſa vniuerſi eſſe & forma & finis: & ſi accipiatur per motum prima cauſa, hoc non eſt vt ſciatur inquantum eſt mouens talem motum, ſed potius inquantum ipſe ambit virtute & forma ſua mobile & motum quod eſt inſtrumentum fluxus totius entis ab ipſo: & hoc modo non conſiderat ipſum phyſicus.

Tertia verò ſubſtantia eſt immobilis omninò, & hanc quidam dicunt eſſe ſeparabilem: & eſt ratio eorum: quia quicquid eſt coniunctum materiæ, ſubiacet potentiæ: & cum omnis potentia determinetur ad vbi vel ad formam, oportet neceſſariò, quòd omne quod eſt coniunctum materiæ, ſubiaceat motui locali vel motui, locali ſimul & motui ad formam. Et ſi coniunctio cum materia cauſa eſt mobilitatis, erit ſeparatio à materia cauſa oppoſiti: quod eſt immobilitas per ſe & per accidens. Hæc igitur cauſa eſt iſtius diuiſionis.

Idē Auerroes in præſenti com & 3. met. c. 3.

Qualiter phyſicus & metaphyſicus omne genus cauſæ conſiderant.

CAPVT IV.

De diuiſione ſubſtantiæ ſeparatæ, & de his quæ conueniunt ſubſtantiæ ſenſibili.

HAnc autem immobilem ſubſtantiam quidam ſunt in duo diuidentes. Alij autem in vnam naturam ponũt eam eſſe: eò quod ideales ſpecies ponunt in eadem naturam cum mathematicis. Alij autem ſolum dicunt eſſe mathematica de numero ſeparatarum ſubſtantiarum. Et illi quidem qui in duo diuidunt, ſunt Platonici, qui ponebant ideas & mathematica principia eſſe ſenſibilium: & vtraque dicebant eſſe ſeparata, tam ideas, quam mathematica. Illi autem qui in vnam naturam iſta reduxerunt, ſunt Pythagorici, qui numeros mathematicos omnium principia eſſe dixerunt, & hæc eſſe ſeparata. Illi autem qui ſola dixerunt eſſe mathematica, fuerunt quidam de diſcipulis Platonis, qui dixerunt phhyſica componi ex mathematicis: eò quod puncti fluxus facit longitudinem, & additio lineæ ad lineam facit ſuperficiem, & addita ſuperficies ſuperficiei facit corpus. Tex.c.5.

Et ſic componi dicunt ſenſibilia ex mathematicis ſeparatis: ſed illæ ſubſtantiæ quidem quæ ſenſibiles ſunt, phyſicæ ſunt, eò quod cum motu ſunt: ph ſicus autem omnia conſiderat, quæ ſunt cum motu: & iſtæ omninò ſunt diuerſæ à ſeparatis, vt dicunt, eò quod nullum principium habent commune cum ſeparatis, ſed potius ſeparata ſunt principia iſtarum: & iſtæ ſunt principiatæ ſubſtantiæ. Senſibilis autem ſubſtantia eſt illa, quæ mutabilis eſt, & ſicut ſæpè diximus, omnis mutatio quæ eſt ad formam, eſt ex oppoſitis, vel ex mediis inter oppoſita: quia medium comparatum extremo, eſt extremum. Licet autem mutatio ſit ex oppoſitis, non tamen eſt ex oppoſitis omnibus quibuſcunque contingit, ſed potius ex oppoſitis per ſe & non per accidens. Cum enim dico, album & non album ſunt oppoſita, non eſt quodlibet non album oppoſitum albo: quia vox eſt non album, & tamen non opponitur albo: ſed mutatio eſt ex non albo quod eſt contrarium albo, & ſimiliter eſt in aliis: & ſi ſic mutatio omnis eſt de contrario in contrarium, ſicut diximus in primo phyſicorum, neceſſe eſt aliquid ſubiici illis contrariis, quod ſit ſubiectum mutationis: & hoc eſt tertium quod eſt materia. Et huius cauſa eſt, quòd contraria non tranſmutantur adinuicem, ita quod ſint ſubiectum tranſmutationis, ſed ſunt tranſmutationis termini, & pſa tranſmutatio fluxus quidam eſt cõtrariorum. Amplius vnum quidem contrariorum ad quod eſt tranſmutatio, manet: aliud autem contrariorum à quo eſt tranſmutatio, non manet, Tex.c.6.

net, ſed abiicitur. Subiectum autem quod tertium eſt, ſub vtroque contrariorum manet idem. Oportet igitur aliquid eſſe tertium præter contraria, & hæc eſt materia.

Tex.c.7. Sunt autem tranſmutationes ſi ſecundum genera in quibus ſunt, diuidantur, quatuor: ſunt enim quædam in quid ſiue in ſubſtantia, quædam autem in qualitate, quædam in quantitate, & quædam in vbi. Illa autem quæ eſt in hoc ſiue in ſubſtantia, eſt illa quæ eſt generatio ſimpliciter vel corruptio ſimpliciter. Ea verò quæ eſt in quantitate, eſt augmentum, vel decrementum. Illa autem quæ eſt ſecundum qualitatem, eſt alteratio. Qualitatem autem in communi vocamus paſſionem. Et ea quæ eſt ſecundum vbi, vocatur ferentia, ſiue latio, ſiue loci mutatio. Et oportet, quod in contrarietate ſint mutationes ſingulorum ſi ſunt rectæ: & ideo in omnibus illis neceſſe eſt tranſmutari materiam, quæ ſecundum valorem ſiue ſecundum potentiam poſſit in ambo contraria: hæc enim omnia conueniunt illi ſubſtantiæ quam ſenſibilem vocamus. In omnibus autem his modis tranſmutatio ſecundum locum eſt à generante & cauſante formam, ſicut oſtenſum eſt
8. phyſi. com.32. in 8. phyſicorum.

Tex.c.8. Et in omnibus his attendendum eſt, quòd ens dicitur dupliciter, ſicut diſtinximus in 9. huius ſapientiæ libro. Dicitur enim ens ſecundum potentiam, & ens ſecundum actum: & omne quod his tranſmutationibus tranſmutatur, tranſmutatur ex poteſtate entis in ens actu: & ideo in omnibus talibus duabus tranſmutationibus ſunt quatuor termini, ſicut patet in generatione & corruptione. Eſt enim corruptio ex actu ente in poteſtate ens, & generatio econtra. Et ſunt iſti termini quatuor ſecundum rationem terminorum, tres tamen ſecundum rem: & ideò quidem in vna tranſmutatione duo ſunt termini tantum ſecundum rem & rationem, in duobus autem quatuor ſecundum rationem, ſed tres ad minus ſecundum rem: quia contrarium alterum priuatione deſignatur. Et ſi materia deſignatur cum potentia priuata actu, tunc ſunt duo principia motus ſiue tranſmutationis tantum. Si autem accipiatur vt ſubiectum amborum, tunc ſunt tria, ſicut & hîc & in phyſicis dictum eſt. Sic igitur omne quod tranſmutatur, tranſmutatur ex poteſtate ente in actu ens, ſicut ex albo poteſtate in actu album eſt alteratio, & ſimiliter eſt in augmento, & decremento, & in omnibus aliis. Dico autem ex poteſtate ente in ens actu: quoniam proculdubio verum eſt, quòd non ſolum fit tranſmutatio ex non ente ſecundum accidens, ſed etiam fit ex ente in ens: id enim ex quo fit tranſmutatio, eſt non ens ſecundum accidens: & hoc eſt non ſimpliciter non ens, ſed inquantum eſt ſubiectum priuationi & potentiæ eius ad quod eſt tranſmutatio: & hoc eſt ens in potentia, ex quo fit ens in actu.

* *
*

CAPVT V.

Quod ſecundum ea quæ dicta ſunt, ſoluuntur dubitationes antiquorum.

ET hoc quidem omnes antiqui de phyſicis loquentes dicere intendebant, ſed exprimere non ſciuerunt: hoc enim quod ſic dicimus vnum ens in potentia, ex quo fit omne quod fit. Et eſt illud vnum quod Anaxa. intendit, quando dicit omnia eſſe vnum mixtum ex omnibus, & ex illo fieri omne quod fit: non enim omne quod fit, ex illo fieret, niſi in ipſo eſſet aliquo modo inchoatio formarum omnium cum priuatione actus: & hoc non vocauit ipſe priuationem, ſed latentiam. Sed multò dignius eſt, quòd dicamus omnia ſic ſimul eſſe in prima materia ſecundum potentiam & priuationem, quam quod dicamus omnia ſimul eſſe ſecundum actum & latere. Hoc etiam eſt quod Empedocles dicere voluit per mixturam elementorum quatuor, ex qua omnia fieri dixit. Similiter autem & hoc idem dicere intendit Anaximander, qui poſuit infinitum ex quo fierent omnia, propter materiæ ad quodlibet quod fit ex ea indefinitatem. Similiter autem hoc eſt quod Democritus ait nobis omnia eſſe poteſtate in primo materiali principio, quod eſt atomi: ſed non erant actu omnia ſecundum potentiam, niſi concederetur, quòd eſſent continuata cum materia omnia: ſed hoc non conceditur. Dicebat enim hoc generationem non eſſe niſi congregationem & ſegregationem: & ideò dixit omnes figuras & ſitus & ordines atomorum potentia eſſe quoad nos: quia ſic vel ſic nobis apparent in his vel illis formis, cum non ſunt ſic ſecundum actum: quia non ſunt niſi congregatio & ſegregatio quæ formas ſecundum actum ſpecie differentes non faciunt, licet videantur eas facere quoad nos. Secundum ergo ea quæ dicta ſunt, omnia quæcunque tranſmutantur, habent materiam, ſed non vnam & eandem habent propriam materiam, ſed potius diuerſam, ſicut in antè habitis oſtendimus.

Tex.c.10. Quædam etiam quæ ſunt de numero ſempiternorum, & hæc ſunt quidem quæcunque non ſunt genita, ſed ſunt mobilia ferentia ſecundum locum: ſed quamuis iſta generationem non habeant, habent tamen potentiam ad vbi & vbi, ſiue vnum & vnum, quod idem eſt. Patet ergo, quòd ſic loquendo de ſenſibili ſubſtantia, omnis dubitatio ſoluitur antiquorum: & omnes intenderunt hoc dicere, ſicut diximus, licet verbis propriis exprimere non valerent.

Tex.c.11. Dubitare tamen poteſt adhuc aliquis, ex quo non ente fit generatio, cum dicimus generationem fieri ex non ente: tripliciter enim dicitur non ens, ſicut in aliis locis diximus. Dicitur enim non ens quod abſolutè nihil eſt: & ſecundum hoc conueniunt omnes Philoſophi, quòd ex non ente nihil fit omninò. Dicitur etiam non ens priuatio in genere, quæ non ſupponit proprium ſubiectum: & ſecundum hoc iterum non fit tranſmutatio ex non ente niſi per acci-

dens, ſicut ſi dicam, ex non ente albo quod eſt dulce, fit album. Tertio modo dicitur non ens priuatiuè, quod relinquit proprium ſubiectum, in quo eſt formæ inchoatio cum actus priuatione: & hoc quidem dicitur non ens quando eſt quidem poteſtate ens, ſed non eſt non ens cuiuſlibet generis: quia hoc modo fit diuerſum ex diuerſo, quæ habent differentias contrarias: & ſic fit oppoſitum ex oppoſito, ſicut diximus. Secundum ergo hunc modum non ſufficit dicere, quòd ſimul ſunt res omnes, ſed latent, ſicut dixit Anaxa. oportet ergo, quòd prædictæ res differant ſecundum materiam: quia cuiuſlibet rei eſt materia propria, eò quod nos iam diximus, quòd materia ſupponitur cum formæ inchoatione: & ſicut inchoationes illæ ſunt diuerſæ, ita & materiæ. Si enim non ſic dicatur eſſe, quæremus ab Anaxa. quare res factæ ſunt infinitæ & diuerſæ ſecundum formas, ſed materia eſt vna in ſe æqualiter continens omnia? Videtur enim, quòd ex vno modo ſe habente ſemper non fit niſi vnum: & ſic omnia deberent eſſe vnum, & non multa, & infinita per ſpeciem & materiam. Et ſi dicat aliquis cum Anaxagora, quòd intellectus in eis fecit ſegregationem, videtur hoc nihil eſſe: quia intellectus eſt vnus & ſimplex & impermixtus: & ideò non poteſt eſſe cauſa multitudinis & diuerſitatis. Et ideo ſicut diximus, cauſam multitudinis, oportet ex parte materiæ aſſignare & ex parte potentiæ materialis: quia quamuis materia ſit vna ſubiecto, tamen ipſa eſt facta in actu illud, & non aliud, quod per propriam potentiam & formalem inchoationem erat ante ſecundum poteſtatem. Sic ergo omnis antiquorum ſoluitur dubitatio.

Non ens tripliciter.

CAPVT VI.

De principiis ſubſtantiæ ſenſibilis mobilis & & corruptibilis, & quòd non ſit niſi compoſitum, & non materia, neque forma ſecundum ſe.

Tex. c. 12. Tex.

CVIuſlibet autem ſubſtantiæ mobilis & corruptibilis & ſenſibilis tres ſunt cauſæ & tria principia, ex quibus incipit & cauſatur eſſe ipſius & principiorum. Vnum quidem eſt ratio & ſpecies, & dicitur forma ſiue habitus ſecundum quod forma eſt formans eſſe, & ratio ſecundum quod eſt finis mutationis, & ſpecies prout ipſum eſt ſubſtantiâ ad quam refertur ratio diffinitiua. Secundum autem eſt priuatio quæ quidem eſt principium & non cauſa, & eſt ipſa in qua eſt inchoatio formæ cum negatione actus & complementi. Tertium autem eſt materia, quæ eſt ſubiectum mutationis prout ſubſtat priuationi: ſed id quod eſt cauſa loco iſtius, eſt cauſa mouens, de qua inferius faciemus mentionem. Et ſic ſunt tria quidem principia & tres cauſæ ſunt: quia quartum quod eſt cauſa finalis in talibus, in idem incidit cum forma. Hoc autem dico principia & cauſas eius quod in talibus fit: quia cum ſit differentia inter illud quod fit & cauſam eius, & ſimiliter ſit differentia inter id quod eſt principium & principiatum, horum principiorum & cauſarum nullum fit: quia nec materia fit, nec ſpecies. Et de priuatione conſtat per ſe, & de efficiente quod non fiunt: quia priuatio eſt, quæ in mutatione abiicitur, & mouens eſt non id quod mutatur. Quod autem non fiat materia, nec ſpecies ſecundum ſe, ſed illa ſint duo vltima ex quo & in quo fit tranſmutatio, ſic oſtenditur. Omne enim quod tranſmutat aliquid, id ab aliquo & in aliquid tranſmutat ipſum: ab aliquo quidem ſicut à primo mouente: illud verò quod tranſmutatur, eſt materia quæ eſt ante tranſmutationem & poſt omnem tranſmutationem relicta, ſicut in primo de phyſico auditu eſt oſtenſum: id verò in quod eſt tranſmutatio, eſt ſpecies quæ eſt finis tranſmutationis. Si igitur detur, quòd id quod fit eſt alterum eorum, ſequitur, quòd ſunt iſta, materia videlicet & ſpecies in infinitum: & hoc eſt ſicut ſi detur, quòd non ſolum fit hoc compoſitum quod eſt æs rotundum, quando fit ſphæra cuprea, ſed etiam fit æs, & fit ipſa rotunditas inquantum id quod mutatur, neceſſe eſt ſtare in aliquo quòd eſt finis & terminus mutationis. Si enim fiat materia, cum omne quod fit, fiat ex materia, oportebit quòd materia quæ fit, habeat materiam ex qua fit: & hoc neceſſa iòibit in infinitum: quia de illa materia ex qua fit iſta, eadem eſt ratio: & hoc procedit ſine fine. Similiter autem ſi detur, quòd fiat forma ſecundum ſe, oportebit quod illud ſuper quo fit forma, terminetur ad aliquam formam: eò quod, ſicut iam habitum eſt, omne quod mutatur, ex aliquo & ab aliquo & in aliquod mutatur: ergo formæ eſt forma, & hoc ibit in infinitum: & hoc facile eſt videre: & cum hoc ſit impoſſibile, conſtat, quòd nec materia fit, nec forma.

Probatur poſtea idem ex hoc quod vniuſcuiuſque ſubſtantia fit ex vniuoco & conuenienti ſibi in nomine & ratione, licet fortè nomen non ſit impoſitum. Cum autem omne quod fit, fiat ex vniuoco ſibi in nomine & ratione, oportet quòd finis motus ſit ſpecies quæ eſt ſimilitudo primi facientis, & quod eſt terminus motus ſiue mutationis, non fit per mutationem, ſicut iam oſtenſum eſt, niſi fortè per accidens inquantum educitur de potentia. Similiter autem quod ſubiicitur mutationi, eſt ex quo fit id quod fit per mutationem: & hoc fieri non poteſt per mutationem cum ſit ante eam. Quod autem omne quod fit, fiat ex conuenienti ſibi & nomine & ratione, probatur per inductionem. Omnia enim quæ ſunt ſubſtantiæ factæ à natura, & alia quæcunque fiunt, fiunt ex conuenienti & vniuoco ſibi nomine & ratione: omnes enim res quæ fiunt, aut fiunt à natura, aut fortuna, vel caſu, aut automato, hoc eſt, per ſe: & dico per ſe fieri ſicut ea quæ ſimile ſibi in ſpecie non habent extra generans. Inter hæc autem eſt differentia: quia ars eſt principium in alio: eſt enim ars principium factiuum cum ratione in alio in quod inducit formam artis. Natura autem eſt principium non in alio, ſed in eo in quo eſt per ſe & non ſecundum accidens, ſicut determinatum eſt in ſecundo de phyſico auditu: homo namque generat hominem. Reliquæ verò cauſæ quæ non ſunt ars & natura, non tam cauſæ ſunt quam priuationes

Tex. c. 13.

tiones harum cauſarum, & non ſunt cauſæ niſi per accidens, & priuationes ſunt artis & naturæ quæ ſunt per ſe, ſicut caſus & fortuna: licet enim hoc ſit in his quæ fiunt propter aliquid, tamen priuatur in his & intentio naturæ & artis. Et ideò forſan iſte caſus vocatur, eò quod cadunt ab intentione cauſæ naturalis & artificialis. Et ideo non eſt neceſſe, quòd in his quæratur, quòd omne quòd fit, fiat à conuenienti ſibi in nomine & ratione, cum non habeant cauſam, ſed cauſæ priuationem ſecundum quod fiunt à caſu & fortuna. Secundum autem quod iſta reducuntur ad cauſam artis & naturæ, ſic fiunt ab vniuoco ſibi nomine & ratione, ſicut in conſequentibus patebit. Quod autem fit ab arte, conſtat quod fit à ſimili ſibi ſecundum formam: quia domus quæ eſt in lignis, fit à domo quæ eſt in anima architecti, ſicut diximus in 7. huius ſapientiæ libro: & cum eiuſdem formæ ſecundum rationem ſit idem nomen, conſtat quòd omnia talia quæ fiunt per artem, fiunt ab vniuoco. Quæ autem fiunt per naturam, dicuntur hic à nobis quæ habent generans vniuocum ſibi, & vniuocam habet generationem. In omnibus autem talibus licet generans ſit extra id quod generatur, quæ dicitur formatiua, tamen virtus generantis quæ eſt, habet eſſe in materia ex qua eſt generatio, & eſt forma ſimilis generato, præter hoc ſolum quod aliter eſt in generato & aliter in materia ex qua fit generatio. In generato enim eſt ſicut actus perficiens & dans eſſe & rationem, & in materia eſt ſicut artifex in artificiato: hæc enim eſt ſicut ars artificis tranſducta per inſtrumenta & motus artificis in materiam, quæ mutatur vt accipiat formam artis, ſicut in aliis locis tam in libro animalium quam in aliis noſtris naturalibus libris diximus animas animalium eſſe in ſeminibus eorum. Hæc ergo forma quæ formatiua vocatur, ſi nomen accipiat, idem nomen habebit cum nomine generati, eò quod omne nomen à forma imponitur, & conuenientia in forma eſt conuenientia in nomine vel ratione: igitur & iſta fiunt ab vniuoco. Et cum ea quæ caſu fiunt vel fortuna, reducantur ad ea quæ fiunt natura vel arte, conſtat quòd etiam illa quæ fiunt caſu & fortuna, ſecundum quod habent cauſam, fiunt ab vniuoco. Ea verò quæ fiunt automato, hoc eſt, per ſe, ſunt animalia generata per putrefactionem: & de his iam in libris phyſicis in pluribus locis oſtendimus, quòd humor putrefactus in eis eſt ſicut humor ſeminis animalium: & calor qui eſt in eis & ſpiritus, formatur virtute ſtellarum & cæli & loci in quo ſunt anguli incidentium radiorum: & per hanc virtutem habet virtutem formatiuam quæ eſt ſimilis formato, ſicut forma artis eſt ſimilis artificiato: hæc etiam fiunt à ſibi vniuoco: & ſic inductione probatum eſt, quòd omnia quæ fiunt, à ſibi vniuoco fiunt. Et ex iſta propoſitione concluſum eſt, quòd nihil fit niſi compoſitum, & non forma, vel materia: habetur ergo intentio quam promiſimus, quòd cum ſint tria principia & tres cauſæ eius quod fit, non fit aliquid illorum principiorum, ſed ipſum tantum compoſitum.

CAPVT VII.

De differentia trium ſubſtantiarum quæ ſunt forma, materia, & compoſitum.

EX his autem accipitur, quòd ſubſtantiæ quidem ſunt tres, materia videlicet, & forma, & compoſitum: quarum duæ ſunt componentes, & tertia eſt compoſitum. Hæ autem tres ſubſtantiæ diligenter conſiderandæ ſunt: quia non ſcitur ſubſtantia corruptibilis ſenſibilis, de qua hîc loquimur, niſi his diligenter ſcitis. Dicamus igitur, quòd materia vniuſcuiuſque eſt cum qua eſt hoc aliquid ens & apparens. Nam quæcunque ſunt tactu & non complantatione, hæc ſunt materia ad ſubiectum cuius eſt materia, ſicut dicit Ariſto. & horum quidem verborum iſte eſt intellectus: quia quinque accident materiæ, ex quibus perfectè cognoſcitur natura ipſius: quorum vnum & primum eſt, quòd accidentia ſenſibilia ſunt, quibus ſubiicitur materia propria vniuſcuiuſque, & forma non eſt ſubiectum illorum accidentium, ſed materia. Et ideo materia primò eſt quidem potentia quanta, & quanta ſecundum actum ſubiicitur ſenſibilibus: & ideò notitia materiæ eſt illud quod in re ſentitur & ſubiicitur quantitati & ſitui & ſenſibilibus, & dicitur ſecundum hoc materia cum qua eſt hoc aliquid ens: eò quod ipſa eſt primum principium indiuiduationis: & cum indiuiduat, ens apparens, per hoc quod eſt ſenſibilis diſtincta qualitate ſenſibili & quantitate. Hæc igitur duo ſunt propria materiæ, ſcilicet quod ſit cum hoc aliquid inquantum eſt indiuiduans. Et quod ſit apparens inquantum ipſa eſt id quod quantitate & ſenſibili qualitate determinatur in ſubſtantiis ſenſibilibus. Neutrum eorum accidit formæ: & ſi vtrumque horum accidit compoſito, hoc eſt propter materiam. Secundum autem quod accidit materiæ in comparatione ad formam: quia formæ ſubſtantialis non eſt ſentiri, ſed intelligi: quod autem facit id quod eſt ſenſibile, eſt materia: & ſic iterum facit ipſa hoc aliquid, & non forma quæ facit quale quid in intellectu: & hoc facit aliquid ſecundum quod eſt in ſenſu apparens. In ſenſu enim apparens eſt omne quod in ſenſu apparet per materiã, & aliter eſſet intelligibile, non ſenſibile. Tertium autem quod accidit materiæ, eſt hoc quod dicitur in fine primi phyſicorum, videlicet quòd materia non intelligitur niſi per analogiam ad hoc aliquid & ad ſenſibilem ſubſtantiam quæ eſt per formam: & cum protendimus intellectum ad accipiendum ſubſtantiam eius & naturam, dicimus quòd ipſa eſt hoc aliquid, & id quod ſenſu apparet, & non per ſe intelligibilis. Quartum autem eſt, quod accidit materiæ propriæ & proximæ & non remotæ: hoc enim eſt hoc aliquid ſecundum cauſam: quia ipſa eſt cauſa huius inquantum eſt hoc apparens in ſenſu deſignatum. Quintum eſt autem, & hoc eſt melius & magis proprium omnibus quæ dicta ſunt: quia cum reſoluimus poſterius in prius ſecundum formam,

Tex. c. 14.

Nota 5 materiæ proprietates, ex quibus perfectè eius natura cognoſcitur.

mam, & actum in potentiam, inuenimus ſemper cõmunius & vniuerſalius in quo ſtat reſolutio: & hoc ſcito non ſcitur res niſi in potentia, ſicut manifeſtum eſt ex multis quæ determinata ſunt in præcedentibus. Similiter autem cum proximam materiam reſoluimus in priorem & notiorem, non facimus hoc, niſi per formæ abſolutionem: & ideò forma nulla eſt quando accipitur materia prima, ſed per priuationem intelligitur formarum: & ideò communitas formæ primæ communitas materiæ primæ ſunt æquiuocæ: quia vna eſt per formarum priuationem, & altera per ſimpliciſſimæ formæ potentiam: hoc autem modo materia non eſt in natura, ſed ſolum in intellectu accepta per priuationem formarum: & ſic non eſt in potentia vt ſenſibilium materia. Si igitur debeat accipi prout eſt materia quædam non ſenſibilium, accipietur quidem prout ipſa eſt hoc aliquid, non quidem in eſſe formali, ſed apparens in ipſo ad ſenſum præter formas: & ſecundum hoc quæcunque in re ipſa ſunt actu & continuatione & non complantatione ſiue ordine, ſunt materia ad ſubiectum cuius eſt materia: quia, ſicut diximus, materia eſt id quod determinatur continuitate & tactu in rebus: complantatio autem vnius cum alio, ordinatio omnis fit per formam: quia materia nec eſt cauſa complantationis naturæ, nec ordinis, ſed forma. Iſte igitur eſt perfectus intellectus materiæ: & hæc eſt ſententia Peripateticorum. Et ideo in his quæ ſeparata ſunt, nulla eſt materia prorſus: ſed hoc in ſequentibus declarabitur: quia hic non loquimur niſi de pricipiis ſubſtantiæ ſenſibilis. Natura autem quæ eſt ſubſtantia formalis, eſt hoc aliquid inquantum ipſa forma eſt habitus quidam. Inquantum enim eſt habitus, ipſa eſt actus primus: & inquantum eſt habitus & actus primus, eſt hoc aliquid id quod eſt in eſſe naturæ: quia forma ſola & tota cauſa eſt totius eſſe: & ideo dicitur eſſe hoc aliquid per cauſam loquendo: quia ipſa eſt cauſa huius quod eſt hoc aliquid inquantum eſt, ſicut materia non eſt cauſa eſſe, ſed huius eſt cauſa inquantum eſt hoc indiuiduum deſignatum. Amplius autem tertia ſubſtantia eſt, quæ ex his eſt compoſita: & illa eſt ſingula indiuidua deſignata, quæ ſecundum rem quidem accepta optimè per compoſitum deſignantur. Singularis autem illa ſubſtantia eſt, quæ eſt vt Socrates & Callias: & eſt hæc ſubſtantia compoſita, quam antè diximus fieri ab vniuoco ſibi conuenienti in nomine, & aliquo modo in ratione, ſi nomen imponatur ſecundum rationem formæ quæ eſt in ſemine, ex quo fit productio ſubſtantiæ.

Idē Commentator hic.

CAPVT VIII.

Et eſt digreſſio declarans qualiter ſecundum diuerſa dicta Philoſophorum diuerſorum vniuocum fit ab vniuoco.

SVnt tamen qui contra hoc obiiciunt, multas ferentes inſtantias: generatur enim ignis & calor ex motu: & non videtur eſſe vniuocum aliquod generans. Generatur etiam mulus ex equa & aſino: & non videtur eſſe vniuocum conueniens. Generantur etiam multa ex putrefactione, vt mures ex terra, & apes ex carnibus vaccarum, & veſpæ magnæ citrinæ ex carnibus equorum, & ſerpentes parui de capillis mulierum, & animalia multa ex ſtellis: & ſol dicitur eſſe pater vegetabilium, & ſol cum circulo decliui dicitur eſſe cauſa generationis vniuerſorum: & nihil horum videtur eſſe vniuocum: & ſic videtur habere inſtantiam præinducta propoſitio. Sed ad hoc ſo uendum multæ ſunt opiniones diuerſorum ponendæ, vt eluceſcat verita. Platonis igitur ſententia eſt omnia fieri ex diis ſecundis quibus Deus deorum dedit ſementem generationis. Dij autem ſecundi ſunt ſtellæ & orbes cæleſtium mouentes materiam ad omnium generabilium productionem: & illa ſementis dicitur forma quædam formans materiam ad conueniens ſibi in nomine. Hanc etiam & huiuſmodi formam dicit communicari materiæ per datorem formarum, & ipſam materiam formæ aptari recipiendæ per qualitates actiuas & paſſiuas ſecundum numerum & proportionem mouentes & digerentes & alterantes: hos autem proportionales dicit numeros cauſari ex proportione motus & luminis cæleſtis vniuerſaliter materiam mouentis, & præcipuè ideò quia forma illa quæ eſt ſemen generationis, eſt in his quæ mouent, & illa apprehendit virtutes actiuas & paſſiuas, ſicut apprehendit forma artis inſtrumenta artificis, quando in materiam artificiati producit formam artis artifex: & ideo illam dicit vocari formam à formando ſic dictam: eam autem quæ eſt in materiam inducta, dicit vocari imaginem, eò quod imitatur formam quæ eſt extra materiam, & vocatur à quibuſdam reſultatio, & à quibuſdam reſolutio: à quibu dam autem vocatur vmbra, eò quod obſcuratur quando materiam ingreditur. Et dicit, quòd natura per intentionem quam habet, eò quod opus naturæ eſt opus intelligentiæ, reſpicit ad illam formam, ſicut ad exemplar, quando producit res ad generationem, & ideo exequitur ad par: & hoc modo fit vniuocum ab vninoco ſibi conueniente.

Contra autem hanc opinionem multa ſunt quæ obiicit Ariſto. quia ſi forma eſt extra materiam, non eſt eſſe ſubſtantiæ ſenſibilis, nec eſt principium cognitionis ipſius. Adhuc ſecundum hoc non educitur de potentia ad actum, ſed inducitur in materiam: ex quo ſequitur, quòd ſubſtantia diffinita ſit multa & non vnum. Adhuc autem ſequitur ex hoc quod omnes formæ ſubſtantiarum ſenſibilium ſint incorruptibiles: quia omnes ſunt extra, & non ſunt in m teria, niſi per veſtigium: cuius Ioannes Saracenus dat exemplum, dicens, quòd ſicut eſt in teſtudinibus & voltis murorum primò ponitur arcus lineus ſuper quem concluditur teſtudo: & poſteà remoto arcu, remanet veſtigium in teſtudine, & ſeparatur arcus & remanet: ita eſt in formis idealibus formantibus ſubſtãtias ſenſibiles, & corruptis ſenſibilibus manet forma idealis, quæ non niſi per veſtigium eſt in ſubſtantia ſenſibili: redeunte autem eadem imagine cæli, quæ habet ſemen illud, formam illam iterum formabit in materiam, & reiterabit ſimile

Impugnatio eiuſdē, pro qua vide Com. 7. met c. 31. & 12. met. 13. & 18. commentis.

mile illi quod fuit in priori ſeculo : hoc enim eſt iuramentum deorum, quod amplo reddit ſacramento. Sic igitur planum eſt qualiter omnia fiunt ab vniuoco.

Solutio aliorum. Sunt autem adhuc alij qui aliter ſoluunt inductam quæſtionem : dicunt enim omnium formas præexiſtere ſecundum rationem & ideas in mente Dei ſiue primæ cauſæ, & hanc creare omnes formas: & quia mens diuina eſt ars omnium, ſicut in arte fit vniuocum vniuoco, ita etiam fit in natura, quia in natura dicunt eſſe artificiatum Dei. Huius autem dicti ſui tales inducunt rationes : dicunt enim iam eſſe probatum in libro peri geneſeos ſubſtantiam nihil agere, ſed omnem actionem eſſe primarum qualitatum, vel eorum quæ creantur ex ipſis. Qualitates autem actiuas & paſſiuas non agere dicunt niſi ad ſpeciem ſibi vel ſubſtantiæ ſuæ ſimilem : qualitatem autem ſimilem ſibi dicunt eſſe ſicut ſi calidum calefaciat, & frigidum infrigidet, vel fortè calefaciendo diſſoluat quædam & induret quædam : & frigidum ſimiliter coagulet, vel conſtringat, ſicut dictum eſt in quarto meteororum. Simile autem ſubſtantiæ ſuæ eſt, ſicut ſi calidum ignis rarefaciat, & frigidum inſpiſſet : quia rarum & ſpiſſum videntur dicere potentiam in partibus ſubſtantiæ quantæ. Sic igitur dicunt, quòd cum nihil horum inducat formam ſubſtantialem, & præcipuè eam quæ non eſt forma corporalis, videtur eis, quòd omnes tales præcipuæ formæ, quæ nec ſint corporales, nec ſecundum ſitum corporis dimenſæ ſint per creationem primæ ſubſtantiæ quæ creat ipſas ex nihilo. Huius autem præcipuam dicunt eſſe rationem : quia cum conſtet omnes cauſas quæ ſunt ſecundum ordinem colligatæ ab inferiori vſque ad ſupremam, ſemper aliquid dignitatis & actionis habere in effectu, rationabile eſt primum maximam habere dignitatem : non autem poteſt habere dignitatem niſi in faciendo : igitur ſi aliæ faciunt formas, videtur quòd illa penitus vacet ab efficiendo: hoc autem eſt impoſſibile : igitur videtur, quòd illa efficiat id quod eſt in re principaliſſimè: hæc autem eſt forma : igitur videtur, quòd faciat formam : & conſtat, quòd non facit ipſam ex alio : ergo facit eam ex nihilo.

Improbatio. Contra hos autem obiicit Auerroës multa dicens, quòd iſti deſtruunt potentias in rebus: quoniam cuius eſt in rebus nullus effectus, illius nulla eſt potentia, cum omnis potentia per aliquem modum reducatur ad actum. Cum igitur in rebus ſenſibilibus vel mobilibus nunquam fiat actus niſi per creationem, oportet quòd nulla ſit in materia potentia ad actum, niſi fortè diſponens materiam & non educens actum de potentia : & hoc deſtruit totam philoſophiam, quæ eſt de potentia & actu, & quicquid eſt de generatione & corruptione, & quicquid eſt de natura, quia natura eſt potentia quædam, & deſtruit fieri totum quicquid eſt de natura.

Solutio aliorum & eſt Anaxa. goræ. Ideò dicunt alij, quòd omnes quidem formæ ſunt in materia & actu ſunt in ea, ſed latent : & generatio non eſt eductio actus de potentia, ſed manifeſtatio quædam ipſius per occultationem aliorum quæ prohibebant ipſum eſſe manifeſtum. Et contra hanc opinionem multa obiicit Ariſtoteles, quæ in locis plurimis iam pertranſiuimus. Eſt autem quod oſtendit iſtam poſitionem nihil eſſe, præcipuè hoc, quòd ſecundum hoc non eſt verè generatio in his quæ generantur & corrumpuntur : & iterum quibus ſecundum hoc infinita ſunt in infinitis, ex quo quodlibet infinitè generatur vel manifeſtatur ex quolibet. Adhuc autem quia intellectus agens quem ponit iſta Anaxagoræ opinio, non eſt faciens aliquid, ſed ſegregans tantum : & ſi quæritur, vnde habeat ſegregare ? non poteſt aſſignari ratio: quia tantum competit ei congregare, quantum ſegregare. Adhuc autem quia ſecundum hoc non fit vniuocum ab vniuoco, ſed id quod non eſt conueniens cum aliquo, manifeſtatur ex illo. Adhuc autem poſitioni huic non eſt poſſibile aſſignare, vnde veniunt formæ heterogeniorum. Has enim ſicut eſt forma hominis & equi & manus & pedis & huius : horum enim infinita non poſſunt dicere latere in quolibet. Hęc & huiuſmodi alia multa obiiciuntur contra iſtos.

Solutio aliorum. Ideo iterum alij ſunt qui dicunt, quòd in veritate nihil horum quæ inducta ſunt, verum eſt, ſed potius ita eſt, quòd intelligentia largitur omnes formas : virtus enim intelligentiæ mouentis informat motus, & virtutes cælorum : & hæc informata eiſdem virtutibus apprehendunt qualitates agentes & patientes, & formant eas, vt non poſſint agere niſi ad formam quam largitur intelligentia : quaſdam autem dicunt eſſe materias, quæ receptibiles non ſunt formæ in ea puritate & nobilitate in qua eſt intelligentia: ſed recipiunt eas in aliqua reſultatione in qua poſſibile eſt eis recipere eam : & huius exemplum dant in igne, qui cum ſit vnum ſpecie & indiuiſibile in aliqua materia, non inducit niſi fumum, & in alia inducit flammam fumoſam, & in alia inducit flammam claram. Et ſimiliter dicunt, quòd intelligentia agens in quibuſdam non inducit niſi eſſe terreſtre, & in quibuſdam vitam addit, quæ eſt vmbroſa reſultatio vitę ſuę: & in quibuſdam addit ſenſum: & in his quæ accedunt ad cæli æqualitatem, & maximè recedunt ab excellentiis contrariorum, inducit formam ſimilem ſibi, quæ eſt anima intellectualis.

Improbatio. Hæc autem opinio multum aſſimilatur Platonis opinioni, quæ ponit creatorem formarum, & ſecundum eam, vt dicit Auerroes, forma eſt ab extrinſeco, & non educta de potentia materiæ, ſed potius inducta : & ſi hoc eſt verum, tunc res generata non eſt vnum, ſed multa : & non eſt aliqua materia propria alicui rei, ſed ex quolibet poteſt fieri quodlibet : quia in præcedentibus oſtenſum eſt, quòd materia propria eſt in qua eſt forma ſecundum eius propriam inchoationem : & alia multa impoſſibilia ſequuntur ad hanc opinionem.

Solutio propria. Omnibus igitur his omiſſis dicimus, quòd omnes iſti tanquam ab ipſa veritate coacti, aliquod dixerunt de veritate, & intenderunt dicere, quòd omnis forma educitur de potentia ad actum, mouente aliquo quod eſt conueniens in nomine & ratione. Quod autem hoc verum ſit, patet ſi ponamus quæ & quot circunſtant generationi ſubſtantiæ ſenſibilis. Sunt autem illa, vt in communi dicatur, quinque, quorum primum & principale eſt, quod omne quod generatur, educitur de potentia ad actum : & hæc

potentia

Impugnatio.

potentia de qua educitur, eſt intra materiam, & tamen nihil eſt de ſubſtantia materiæ. Secundum eſt, quòd omne quod educitur de potentia ad actum, extrahitur per aliquod mouens, quod aut generato eſt vniuocum, aut reducitur ad vniuocum. Tertium eſt, quòd omnis motus inferior qui eſt in materia generabilium, reducitur ad motum cæli, qui cauſa eſt & menſura huius motus, per formam intelligentiæ mouentis motum illum, & per formam ſtellarum orbis, & per virtutes radiorum. Quartum eſt, quòd nihil fit ex nihilo penitus ſecundum naturam: ſed quæcunque fiunt, procedunt ex indeterminatis & confuſis inchoationibus ſuarum eſſentiarum, quæ inditæ ſunt materiæ. Quintum eſt, quòd non quodlibet fit ex quolibet: ſed omne quod fit, ex aliquo ſui generis procedit, & hoc genus ambitu ſuo & extenſione ambit id quod fit, & ſuum contrarium: & ideò contraria ſunt vnum in radice ſui generis. Plato igitur conſiderans, quòd quidem mouens primum materiæ non coniunctum, eſt intelligentia per formam motus cæli cauſans motum materiæ, & formans & regulans totam generationem, dixit omne quod generatur, ſic fieri ab vniuoco: quia forma illa quæ regulat & format generationem, eſt habens virtutem ſeminis in efficiendo & formando & regulando: & hanc dixit ideam eſſe ab hac materia ſeparatam. Et quoad hoc benè dixit cauſam primam & vniuerſalem tangendo, & non proximam & propriam: & ideò dictum eſt in ſecundo peri geneſeos, quòd ſol & circulus decliuus, ſunt cauſæ corruptionis & generationis. Et in hoc malè dixit, quòd poſuit, quòd hæc forma in materiam induceretur: quia hoc non eſt verum, cum ipſa non ſit niſi mouens, & ſit vniuerſalis, & non coniuncta: virtus enim eius per media tangens materiam, mouet potentiam quę eſt in materia, & educit eam ad actum, & potentiam non inducit in materiam nec etiam actum. Quod enim potentiam formalem non inducat in materiam, manifeſtum eſt ex hoc: quia ſi illam induceret, tunc talis eſſet intelligentia in motu cæli, qualis eſt in materia: & hoc non poteſt eſſe: quia ſic non eſſet niſi in potentia: & quod non eſt niſi in potentia, non mouet, neque agit: & ſic mouens primum non eſſet mouens, & contradictoria verificarentur de eodem. Adhuc autem dicit Ariſtoteles, quòd ſecundum hoc generatio eſſet ſigillatio quędam, & non tranſmutatio alicuius materiæ, & ſic forma quæ prius in materia fuit, maneret cum ſequenti, ſicut quando ſigillatur cera, manet forma ceræ cum figura ſigilli. Adhuc autem ſecundum Platonem forma non educitur de potentia, ſed inducitur in ipſam: quæ omnia ſunt abſurda & falſa.

Nota in quo Plato benè dixerit, & in quo defecerit.

Illa autem poſitio quæ dicit per creationem fieri formas generatorum, reſpexit ad hoc quod primum omnium mouentium eſt cauſa prima, & quòd mouens eſt vniuocum, & ideò habet apud ſe formam generati: & cum id quod generatur, non habeat formam, & procedat ante eſſe ad eſſe, videbatur largiri formam, ita quod nihil formæ præexiſteret in materia: & ſic forma eſſet ex nihilo: ex nihilo enim fieri dicitur, quod nihil ſuæ eſſentiæ habet ante ſe ſuppoſitum in quo fiat. Hęc autem poſitio errauit in hoc, quòd cum dicitur generatum fieri ex non eſſe, non ens non dicit non ens, quod omninò nihil eſt, ſed non ens potentiæ formalis, quod eſt medium inter eſſe & non eſſe: & ſic illud quod fit ex potentia, aliquid ſuæ eſſentiæ præſupponit ante ſe ex quo fit: & hoc vidit Ariſtoteles, & ideò improbauit hanc poſitionem: & ſic dicendo nec potentia deſtruitur, nec aliquod ſequitur inconueniens.

Illi autem qui poſuerunt formarum latentiam, adhuc reſpexerunt, quòd eſſe quod generatur, generatur ab vniuoco: & cum non viderent generans vniuocum extra materiam, & viderunt, quòd potentia non vniuocatur actui, elegerunt dicere formas omnes ſecundum actum præexiſtere in materia, ſed latere. Contra hoc autem obiicit Ariſtot. multa quæ ſunt ſcripta in diuerſis libris ſuis & noſtris, quòd videlicet ſecundum hoc omnia ſunt in omnibus, & quod infinita in infinitis, & quod à finito educitur infinitum, & quod generatio non eſt, ſed alteratio occulti ad manifeſtum. Sed id quod totam iſtam deſtruit poſitionem, & proprium eſt huic ſapientiæ, eſt, quòd ſecundum eam non indigemus cauſa mouente, quæ ſit mouens per ſe: mouens enim per ſe non ponitur in natura niſi propter hoc, quod id quod eſt in potentia, non exit in actum niſi per id quod eſt in actu. Si igitur forma ſecundum actum ſit in materia, non indigemus aliquo mouente: & hoc eſt abſurdum.

Ex his igitur planè colligitur qualiter ſola opinio illa quæ de potentia dicit educi actum, vera eſt, & omnes aliæ ſimile aliquid habent veritatis, ſed non ſunt veræ. Ad ea autem quæ inducta ſunt contra poſitionem iſtam, quòd omne generans generatur ab vniuoco, facile eſt reſpondere per ea quæ dicta ſunt à nobis in locis pluribus. Non enim dicitur hoc vniuocum purè vniuocum, ſed id quod in forma conuenit, licet non conueniat in eſſe illius formæ, ſicut forma quæ eſt in ſemine, conuenit cum forma generati, non in eſſe, ſed in virtute & actu & eſſentia confuſa, & ſicut forma in anima artificis, conuenit cum illa quæ eſt extra. Et hoc modo motus vt cauſa caloris conuenit cum calore: quia motus hoc modo eſt diſſoluens & rarificans & trahens potentiam ad actum caloris. Et hoc modo carnes vaccarum ſementinam habent in ſe inchoationem formæ apum, & commixtum ſperma aſini cum menſtruo equæ ſementinam habent potentiam muli: & in omnibus aliis facillimum eſt hoc modo determinare.

Solutio ad obiecta principialia.

CAPVT IX.

An aliqua forma poteſt eſſe extra compoſitum cuius ipſa eſt forma: & oſtenditur, quod nulla niſi intellectus.

IN quibuſdam autem ſubſtantiis generalibus forma nunquam eſt præter compoſitam ſubſtantiam: quia ſicut de ipſa educitur ad actum, ita corrupta ipſa corrumpitur in ipſam potentiam Tex. c. 15.

tiam per accidens, non per ſe, & non manet in actu poſt compoſitum, ſicut nec fuit in actu ante compoſitum, ſicut eſt ſpecies ſiue forma domus quæ non eſt ſi non ſit in lapidibus & lignis, niſi dicat aliquis, quòd eſt ars in mente artificis: & hoc præcipuè eſt in formis artis quæ non ſunt ſubſtantiæ, ſed accidentia: & ideò ſine ſubiectis eſſe non poſſunt: ſed tamen formarum harum & aliarum non eſt per ſe generatio & corruptio, ſicut ante dictum eſt, ſed alio accidentali modo ſunt & non ſunt: quia generato compoſito ſunt & corrupto compoſito non ſunt, ſicut dicimus domum & ſanitatem ſine materia non eſſe niſi ſicut in artificialibus mentaliter & non ſecundum eſſe quod faciunt iſtæ formæ quando ſunt in propriis materiis extra animam: & ſic eſt de omni eo quod eſt ſecundum artem. Sed quia iſtæ formæ ſunt accidentia, fortè aliquis diceret, quòd ideò non ſunt ſine materia, quia ſunt accidentia: & ideò formæ quæ ſunt natura ſubſtantiæ ſuæ ſunt ſine materiis ſuis, etiam poſt corruptionem compoſiti ſicut ſine ipſa fuerunt ante compoſiti generationem: ideò oportet nos procedere tam in formis naturalibus quam artificialibus. Dicit enim aliquis fortè, quòd quia formæ naturales ſubſtantiarum ſenſibilium ſunt ſubſtantiæ, ideò non male fecit Plato, cum dixit, quòd ſpecies ideales ſunt quorumcunque eſt natura & non aliorum, eò quod alia ſunt accidentia & non ſubſtantiæ. Si igitur ſunt ſpecies, ſicut dixit Plato, proculdubio non ſunt ſpecies niſi eorum quæ ſunt in materia, ſicut eſt homogenium & heterogenium & ſimplex & compoſitum, vt ignis, caro, caput: omnia namque iſta dicunt formas conceptas cum materia. Adhuc autem formæ illæ quas dixit Plato, ſunt maximè illius ſubſtantiæ quæ finalis eſt, in qua ſtat totius ſubſtantiæ diuiſio quæ eſt indiuidua ſubſtantia, quæ maximè ſubſtat, cuiuſmodi formæ ſunt ſpecies & genera quæ formas dicit eſſe Plato. Hanc autem nos iam oſtendimus educi de materia, & non induci in eam: & ideò nec iſtius ſubſtantiæ videtur eſſe forma præter compoſitum.

Tex. c. 16. Hoc autem tali via eſt inueſtigandum: accipiamus enim principia illius ſubſtantiæ ſingula, vt videamus quæ ipſorum poſſunt ſaluari ſine materia, & quæ non: videmus autem, quòd cauſæ illæ quæ dicuntur mouentes, ſunt diſtinctæ à materia, & ſunt ipſam materiã antecedentes: & ſunt etiam ante illa quæ facta ſunt per generationem: & ideò de illis conſtat, quòd poſſunt eſſe ſine illis quæ facta ſunt, quæ ſunt compoſita facta per generationem. Aliæ autem cauſæ quæ ſunt quaſi ratio ſiue forma dans eſſe & rationem compoſito, ſunt ſimul, & non ſunt niſi cum compoſito: & ideò, ſicut dictum eſt, illæ de potentia educuntur, & non ſunt extra materiam ingredientes in materiam, ſicut dixit Plato. Et hoc probatur per inductionem & ſimile: nam quando ſanatur homo, tunc eſt ſanitas ſecundum illud eſſe quod facit ſanum. Et ſimiliter quando fit ænea ſphæra, tunc eſt figura æneæ ſphæræ ſecundum eſſe quod facit ſphæricum. In anima enim artificis exiſtentes formæ illæ non ſunt ſecundum ordinem & actum formarum, ſed potius ſecundum intentionis rationem: quia animam non faciunt ſanam vel ſphæricam: & ideò nihil talium formarum videtur poſterius poſt corruptum compoſitum remanere.

Si tamen aliquid formarum illarum talium manet, hoc perſcrutandum eſt ſubtili & propria indagatione, nam de quibuſdam formis non de potentia materiæ eductis, ſed potius ab extrinſeco in materiam inductis, nihil prohibet formam manere poſt compoſiti diſſolutionem. Vt verbi gratia inueſtigandum, ſi anima eſt talis aliquid: conſtat enim per omnia quæ in 3. de anima & in ſecundo de intellectu & intelligibili, & in libro de immortalitate animæ dicta ſunt, quòd non tota & omnis anima ſic eſt ſeparabilis à compoſito corpore, ſed intellectus: & forſitan impoſſibile etiam eſt omnem & totum intellectum manere poſt corporis diſſolutionem: hoc autem qualiter verum ſit, reuocentur ad memoriam ea quæ in 3. de anima, & in 2. de intellectu & intelligibili dicta ſunt à nobis. Supponimus enim intellectum agentem partem eſſe animæ, & eſſe formam humanæ animæ per ea quæ in 3. de anima dicta ſunt: poſſibilem autem intellectum ponimus non eſſe præparationem in corpore, ſicut mentitus eſt Alexander: eò quod nec forma eſt harmoniæ corporis, nec aliquid conſequens harmoniam, ſed eſſe locum ſpecierum intelligibilium, ſicut perſpicuum eſt locus colorum, in quo ſunt ſecundum eſſe ſpirituale quod lux confert ipſis: & ideò intellectus agens & poſſibilis ſe habent adinuicem ſicut agens per eſſentiam, & ſicut materia quæ non eſt omninò materia reſpectu intelligibilis, ſed potius vt locus ſe habet ad illa: ſed etiam ſicut materia reſpectu agentis, ſicut ſe habet perſpicuum ad colores ſicut locus, & ſicut ſe habet materia ad lucem. Intellectus autem formalis eſt, qui inhæret poſſibili & intelligibilibus, de actione agentis proueniens, ſic iſtud eſt forma vſus ſecundum actum, & viſibilium, quòd de luce incorporatur colori ſecundum quòd moriuus eſt viſus. Intellectus autem omninò ſeparatus eſt intellectus intelligentiæ, cuius intellectus hominis eſt imago quædam ambiens ſuum mobile, quod eſt corpus hominis, ſicut intelligentia ſeparata ambit ſuum mobile, quod eſt ſphæra, & intellectus hominis eſt in illo ſicut lumina inferiora ſunt in lumine ſuperiori, à quo recipiunt & formas & motus per influentiam. Et continuatur huius influentia formæ & motus vſque ad cauſam primam quæ mouet ſphæram primam vniuerſaliter influentem, quæ eſt penitus lux pura, quæ à nullo aliquid recipit: & intellectus hominis continuè extendendo ſe à ſeipſo ſuperius tandem per contemplationem cælorum deuenit in contemplationem diuinorum: & in illis perfectè contemplans ſtat ſicut ſol. Sed intellectus iſte humanus ad ſeipſum non deuenit, vt in ſe ſit niſi prius ſe inueniat. Cum igitur lumen intellectus & intellectuum, ſicut iam dictum eſt, ſparſum ſit in omnibus intelligibilibus, primum quod acquirit intellectus per ſtudium, eſt intellectuum ſpeculatiuorum collectio in tribus theoricæ partibus, quæ ſunt phyſica, matheſis, & prima philoſophia, ſicut à principio huius ſapientiæ libro determinauimus. Cætera autem

Tex. c. 17.

Nota quomodo ex intentione Peripateticorũ fortè impoſſibile eſt totũ intellectũ remanere poſt corporis diſſolutionem.

quæ ſunt de rationibus, in grammaticis quæ miniſtrant intelligibilium ſigna, & logicis quæ dant inueniendi & accipiendi verum modum, & rhetoricis quæ ex ſignis aliquid perſuaſionis eliciunt, & poëticis quæ coniecturate docent ex integumentis: ethica autem ſunt præparationes ex parte ſtudentis, ne auertatur à concupiſcentiis: & hic intellectus ſic acceptus eſt ſpeculatiuus. Quia verò in omnibus ſpeculatiuis id quod fulget, eſt lumen intelligentiæ illuſtrantis, ſicut id quod fulget in coloribus eſt lumen ſoli, ideò per reſolutionem intelligibilium in lumen intellectus quod micat in eis, homo adipiſcitur continuè lumen intellectus ſeparati, & ingreditur in ipſum ab extrinſeco: & hæc eſt intentio duplicis actus, quorum vnus manet, & alter non manet. Et huius cauſa eſt: quia vnus eſt ſubſtantialis & ſubſtantia eius, & alter eſt accidentalis, ſicut dico, quòd lucis eſt actus ſubſtantialis lucere, & eſt ſubſtantia ipſius lucere, quia lux ſeipſa lucet. Alius autem actus potius eſt operatum quoddam, ſicut eſt fulgor & rubor auroræ: & hoc accidit luci ex materia cui incidit: & cum ſeparatur lux à materia tali, tunc manet ſecundum actum primum ipſius. Per omnem eundem modum dicendum eſt, quòd intellectus adeptus eſt, quem adipiſcitur homo ex reſolutione omnium quæ ſecundum actum intellecta ſunt in lucem intellectus, qui micat intellectis omnibus: & acceptio plena huius lucis eſt intellectus adeptus, quo homo adipiſcitur intellectum verum & propriam lucem eius ſecundum ambitum omnium intellectorum, quæ lux intellectus eſt ſubſtantia intellectus ipſius, & habet duplicem actum. Vnum quidem, quo reflectitur ſuper continuum & tempus, qui eſt act s eius ſicut eſt actus lucis ſo is ſuper alienam materiam, ſicut diximus de ſplendore auroræ. Alium autem habet quo lucet in intellectis puris & nudis, & in ſe non reflexus ad continuum & tempus, ſed potius illuſtrans intellecta in ipſis primis ſubſtantię principiis & entis: & ideò intellectus iſte ſecundum actum vnum manet poſt compoſiti reſolutionem, & ſecundum alium non manet: & tunc ſi quis propriè loquatur, non corrumpitur intellectus adeptus, ſed quædam actio ipſius corrumpitur: quia hanc non habet niſi in coniuncto. De agente autem conſtat, quod non corrumpitur. Similiter autem nec poſſibilis corrumpitur, ex quo locus ipſe eſt ſpecierum, & ſubiectum agentis, & non differt ab eo niſi ſicut perſpicuum à luce: & compoſitio horum intellectuum eſt ſicut compoſitio ſolis, & intellectus adeptus in his eſt ſicut comprehenſio ſolis in omnibus effectibus ſuis ſubſtantialibus: & reductio ipſius intellectus eſt in intellectu intelligentiæ, ſicut reductio illuſtratorum à ſole ad ſolem: & perfectio eius in intellectu primo, eſt ſicut recordatio reſultationis & vmbræ ſpeculi ad faciem eius cuius obiectu facta eſt imago reſultans: & ſic planum eſt qualiter non tota anima eſt manens poſt compoſiti reſolutionem, ſed intellectus, & intellectus etiam non totus manet, ſed in parte corrumpitur ſecundum quandam actionem ipſius.

Tex c.18. Ex his etiam patet, cum omnes formæ educantur de potentia ad actum, ſicut diximus, & ſolus intellectus adeptus ſit ingrediens ab extrinſeco, quòd non oportet ſpecies ideales eſſe propter illam cauſam, quod omne quod generatur, fiat ab vniuoco generante: quia in generatione vniuoca homo generat hominem ſecundum ſe, & in particulari hic generat hunc, & quilibet generat aliquem particularem. Similiter autem etiam eſt in artibus: ars enim medicinalis in intellectu medici ratio eſt vniuoca ſanitatis quæ eſt in humoribus. Alia autem quæcunque ſunt generantia æquiuocè, ad vniuoca reducuntur. Et virtus formatiua quæ eſt in materiis eorum, eſt ſicut ars in intellectu artificis, ſicut patet, quòd calor qui eſt in ſemine hominis, virtutes diuinas accipit à cælo, & anima, quibus format: & ideò dicitur intellectus & artifex à Peripateticis. Hæc autem omnia dicta ſunt ſecundum opinionem Peripateticorum: quia nec in his nec in aliis in hac via philoſophiæ dicimus aliquid ex proprio: quia propriam intentionem quam in philoſophia habemus, non hic ſuſcepimus explanare, ſed alibi dicetur.

CAPVT X.

Virum eadem ſint principia & elementa diuerſorum numero, vel genere, vel ſpecie, an diuerſa.

QVod autem præcipuè ſciendum de principiis ſenſibilium corruptibilium, hoc eſt, quòd aliorum ſecundum numerum ſunt principia etiam alia ſecundum numerum, licet fortè conueniant in ſpecie: & diuerſorum ſecundum ſpeciem conuenientium tantum in genere, diuerſa ſunt principia ſpecie, ſed in genere conuenientia: & diuerſorum in genere principia ſunt diuerſa in genere: ſed eadem poſſunt eſſe analogia ſiue proportione. Hoc autem qualiter ſit verum, ſic eſt declarandum: licet enim principia ſint diuerſa, diuerſorum tamen hæc eadem diuerſa principia nihil prohibet ſecundum analogiam & proportionem eſſe eadem omnium. Tamen de hoc fortè dubitando obiicit aliquis dicens, quò ſi eadem ſunt principia & elementa ſubſtantiarum, & eorum quæ ad aliquid, & cuiuſlibet categoriarũ, quòd hoc mirum videtur, præcipuè de ad aliquid, quod ita debilis eſt eſſentiæ, quòd multi antiquorum eſſe huius prædicamenti non dixerunt eſſe rem, ſed comparationem quæ in ſola exiſtit ratione. Impoſſibile autem videtur, quod eadem ſint principia & elementa omnium categoriarum. Si enim eadem ſint principia, tunc ex eiſdem principiis & elementis erit ad aliquid, & ſubſtantia. Quæramus igitur, quod eſt illud principium, & quod eſt illud elementum, ex quo communiter eſt ſubſtantia & ad aliquid? & non erit aſſignare: quia nihil eſt commune ſecundum rem ſubſtantiæ & ad aliquid, quod poſſit eſſe vtriuſque principium & elementum: oporteret autem ſi ſubſtantia & ad aliquid haberent idem principium & elementum, quod illud eſſet commune vtrique & prius vtroque illorum: quia elementum eſt prius eo cuius eſt elementum. Adhuc autem

Tex. c.19.

Idem Commentator. hic.

autem dici non poteſt, quòd ſubſtantia ſit elementum eius quod eſt ad aliquid : nec è conuerſo id quod eſt ad aliquid, poteſt eſſe elementum ſubſtantiæ : quia elementum eſt de intrinſecis & eſſentialibus & conſtituentibus rem cuius eſt elementum : & ſi ſubſtantia eſſet elementum ad aliquid, oporteret quod eſſet ad aliquid in genere ſubſtantiæ : & è conuerſo ſi ad aliquid eſſet elementum ſubſtantiæ & proprium principium, oporteret quòd ſubſtantia eſſet in genere eius quod eſt ad aliquid : quorum vtrumque eſt falſum : & eadem ratio eſt de aliis generibus.

Tex. c.20. Amplius quæramus, quomodo contingit, quòd omnium elementa ſint eadem ? non enim eſt poſſibile, quòd aliquod elementum ſit penitus idem cum eo quod componitur ex elementis : quia nihil componitur ex vno ſimplici: & ſi idem eſſet elementum cum eo quod componitur ex elementis, tunc idem eſſet compoſitum cum ſimplici, & oporteret, quòd omnia elementa componentia eſſent idem & vnum ſimpliciter: quod non poteſt eſſe. Syllabæ enim compoſitæ quæ eſt ba. non poteſt idem eſſe elementum componens eam, ſiue ſit b. ſiue a. nec ipſa ſimplicia ſunt inter ſe eadem : quia a. non poteſt eſſe b. & hæc omnia contingerent, ſi eadem eſſent elementa cum ipſis elementatis. Si autem omnium elementa eſſent eadem, ſequeretur quòd omnia eſſent eadem, & elementa inter ſe eſſent eadem, ſicut iam oſtenſum eſt.

Tex. c.21. Adhuc autem non poteſt dici, quòd elementa omnium quæ ſunt eadem, ſunt vnum & ens, & quod hoc ſint elementa omnium : quia vnum & ens ſecundum quod ſunt, non ſunt aliud ab ipſis quorum dicuntur elementa : iſta enim quæ ſunt vnum & ens, inſunt ſingulis ſimplicibus, & his quæ ſunt de numero compoſitorum, & non habent differentiam ad illa, ſicut elementum ad elementatum, ſicùt ſæpè oſtendimus: & hoc ſi ſint elementa, cum elementum & elementatum non ſint idem, oportet quod vnum & ens nec eſſent ſubſtantiæ, nec ad aliquid : cum tamen hoc ſit neceſſarium, quòd vnum ſit ſubſtantia & ens, & ſimiliter ad aliquid eſt vnum & ens : & eadem ratio eſt de omnibus prædicamentis.

Tex. c.22. Videtur igitur, quòd propter iſtas rationes non ſunt omnium eadem elementa & principia: hoc igitur aut oportet concedere, aut oportet dicere, ſicut dicere conſueuimus in hac ſapientia de multipliciter dictis, quòd eſt quidem vno modo quod eſt verum omnium eſſe eadem elementa & principia : & quidem eſt modus alius ſecundum quem non eſt verum. Modus autem ſecundum quem eſt dicere elementa & principia eſſe eadem in communi valdè & remotè, quo principia & elementa ſunt eadem, ſicut ſi forſan diceremus, quòd ſenſibilium corporum ſunt eadem principia & elementa : & diceremus, quòd in talibus tranſmutationibus ſenſibilium ſunt duæ qualitates agentes primæ, & quod vna illarum quæ eſt calor, eſt quaſi ſpecies, & eadem alio modo eſt principium, ſicut priuatio eſt frigus : & quòd materia eſt poteſtate ambo iſta, non ſicut materia propria ſenſibilium, ſed ſicut ſubiectum primum. Sic enim dicendo non aſſignamus principia & elementa ſenſibilium, niſi valdè in communi : & hæc communitas per analogiam vniuſcuiuſque appropriata facit alia & alia eſſe elementa & principia huius & illius. Subſtantia autem communiter accepta, ſicut in præhabitis diximus, eſt & ea quæ ſunt principia ſubſtantiæ, & etiam illa compoſita ſubſtantia quæ eſt ex his, & tales ſunt ſubſtantiæ omnes illæ & omnia illa quorum iſta ſunt principia. Et hoc quidem determinatur dupliciter : aut enim quidem determinatur prout eſt ſubſtantia compoſita ſolum, aut prout eſt ſubſtantia ſenſibilis. Si determinatur prout eſt ſubſtantia compoſita ſolum, tunc eſt ſubſtantia cuius ſunt principia materia & forma. Si autem determinatur prout ſubſtantia ſenſibilis & mutabilis, tunc eſt ſubſtantia illa quæ fit vnum ex calido & frigido, ſicut eſt caro, & os, & alia mixta per actionem primarum qualitatum : neceſſarium enim eſt, quod id quod factum eſt ab illis quæ ſunt tranſmutationis & mutationis principia, ſit diuerſum ab ipſis principiis. Horum igitur quæ dicta ſunt, ea ſunt principia & elementa quæ inducta ſunt : aliorum verò elementorum ſunt alia. Et ſi alia ſunt ſecundum numerum conuenientia in ſpecie ſunt, elementa eorum alia ſecundum numerum & in ſpecie conuenientia. Si verò alia ſunt in ſpecie, conuenientia in genere : & elementa ſunt alia in ſpecie, conuenientia in genere : & ſi alia ſunt in genere, non conuenientia in aliquo niſi per analogiam dicto de illis, tunc & principia ſunt alia in genere, non exiſtentia eadem niſi ſecundum analogiam. Hoc autem dico de ſubſtantia prout determinatur hæc ſubſtantia, & non prout determinatur vt ſenſibilis : omnium autem quæcunque ſunt quocunque modo differentia, vt ita dicatur, de propriis principiis non eſt accipere eadem eſſe principia, ſed potius hoc eſt irrationale, ſed in proportionis communitate poteſt dici omnium eſſe eadem principia. Et hoc eſt ſicut ſi aliquis dicat, quia in communi principia ſunt tria, quæ ſunt ſpecies, & priuatio, & materia in communi. Sed hæc ſi comparentur ad ſpecialia vel indiuiſibilia ſingula, ſunt diuerſa principia ſecundum diuerſitatem vniuſcuiuſque generis principiatorum, ſicut in colore quærentes principia compoſitorum colorum non primorum, dicemus quòd principia ſunt prima ſimplicia, vt album quod eſt ſpecies, & nigrum quod eſt quaſi priuatio, & ſuperficies terminati quaſi materia. Deinde quærentes principia diei, dicunt quidam principia aſſignantes propria, quòd ſunt tenebra quidem priuatio ex qua fit dies, & lux ſpecies, & aër qui poteſtate eſt ambo : ex his enim ſunt nox & dies : & ſic eſt de ſingulis. Hoc igitur modo accipiunt principia ſubſtantiæ ſenſibilis prout ipſa eſt tranſmutabilis : quia ſicut diximus, tranſmutationis ſunt principia tria, quæ in communi ſunt quidem materia, priuatio, & forma : & ſunt omnium tranſmutabilium ſecundum analogiam eadem, ſed diuerſorum genere, vel ſpecie, vel numero, ſunt diuerſa genere, ſpecie, & numero.

CAPVT XII.

Quod ſenſibilium ſubſtantiarum principia quæ dicuntur cauſæ & elementa ſunt ſecundum analogiam eadem: & ſecundum appropriatum modum diuerſorum ſunt diuerſa.

Tex. c.23. NOs autem vt perfectam faciamus doctrinam, non tantum determinabimus principia tranſmutabilis ſubſtantiæ ſecundum quod eſt tranſmutabilis, ſed adhuc addemus determinantes principia ſubſtantiæ ſenſibilis, ſecundum quod ipſa eſt ſenſibilis: hæc enim ſunt in communi loquendo tria, vel quatuor, vel quinque: licet etiam iſta diuerſorum ſint diuerſa. Quod autem hoc verum ſit, ſic declaratur. Sicut enim ſæpè diximus, illæ cauſæ quæ inſunt rebus, aliæ ſunt ab illis, quæ quidem cauſæ ſunt, ſed non inſunt. Illæ enim quæ inſunt, ſicut forma & materia, dicuntur elementa, & materia magis propriè eſt elementum quam forma: aliæ autem quæ non inſunt, vt efficiens & finis, dicuntur principia: & cauſa eſt nomen commune ad elementa & principia, licet quædam dicantur principia quæ non ſunt cauſæ: ſed de illis non intendimus hîc. Palam igitur ex dictis eſt, quòd diuerſa ſunt principia & elementa in omni re quæ habet principia & elementa, & quòd cauſa ſua communitate complectitur ambo hæc, & in iſtis quæ ſic dicuntur extra res eſſe cauſæ rerum, diuiditur principium: vnde patet, quòd id quod eſt quaſi mouens aut ſtans, hoc eſt, cauſa motus & quietis, in rebus eſt vnum de principiis: & ex hoc concluditur, quòd elementa eorum quæ habent elementa, communiter loquendo ſecundum analogiam ſunt tria, quæ ſunt materia, & forma, & cum his finis in quibuſdam quæ eſt forma: quia hæc duo in ſubſtantia ſenſibili in idem incidunt. Principia autem & cauſæ, extenſo vocabulo accepto principio, ſunt quatuor: quia principium, extenſo vocabulo, conuertitur cum cauſa. Sed vnumquodque iſtorum aliud & aliud eſt in alio & alio: hoc enim modo ſunt diuerſa. Extra autem hæc omnia eſt prima cauſa vniuerſalis, quæ omnium eſt cauſa mouens: & ſic ſunt quinque principia, ſcilicet mouens extra genus, & mouens in genere, & materia, & forma, & finis. Et ſi nos primam cauſam ponamus eſſe ante primum mouens & cælum, tunc erit cauſa efficiens non mouens vnum principium, & cauſa prima mouens vniuerſalis, & cauſa mouens in genere, & materia, & forma, & finis: & hoc ſecundum analogiam accepta erunt eadem omnium: ſed contracta & appropriata erunt alia aliorum, & diuerſa. Sicut ſi dicam gratia exempli, quòd hoc ſunt ſanitas, infirmitas, corpus, & mouens medicina. Medicina enim eſt ſpecies talis ordinationis: quia cum in anima medici actum proprium non habeat, vt ſanam faciat animam, tamen inordinationem quæ eſt materiæ ſub priuatione exiſtentis, educit ad ordinem: infirmitas enim eſt priuatio, & corpus materia & ſubiectum, ſanitas finis & forma, & medicina mouens vniuerſaliter. Sumpta autem medicina cum virtute naturæ eſt ſicut mouens coniunctum mobili. Hoc etiam modo vnum mouens eſt primum vniuerſaliter. In genere mouens eſt ars ædificatoria in architectis: in hoc enim & in huius diuiditur principium in communi ſumptum.

Materia magis propriè dicitur elemẽtum quam forma. Vide Commen. 5. meta. cõ. 4.

Quoniam autem, ſicut diximus in phyſicis, mouens quoddam eſt vniuocum, ſicut homo mouens in generatione hominis: & iterum in ipſis artificialibus quæ fiunt à mente artificis mouente, eſt etiam mouens vniuocum aliquo modo: & hæc eſt ſpecies artis, vel contrarium ſpeciei, quando mouetur ad corruptionem, ſicut diximus, ſecundum aliquem modum principia ſunt tria, & ſecundum aliquem modum quatuor. Et ſiquidem tres ſunt cauſæ, dupliciter poſſunt accipi. Si enim ſunt principia coniuncta & cauſæ coniunctæ ſunt tres, ſcilicet mouens coniunctum, ſicut ſemen in phyſicis, & materia, & forma. Alio autem modo ſunt tria, materia, & forma, & finis. Cauſæ autem ſunt aliquo modo quatuor, & ſecundum quoſdam quinque, efficiens videlicet non mouens & mouens, & materia, & forma, & finis. Sed ſecundum Ariſt. non ſunt niſi quatuor: quia ipſe non ponit efficientem non mouentem: mouens enim ſanitatis ſiue ad ſanitatem eſt medicina: & eſt mouens non coniunctum, & mouens domus ſiue ad domum non coniunctum, eſt ædificator: mouens autem coniunctum ſanitatis, eſt medicina ſumpta: & mouens domum coniunctum, eſt ars in manibus & inſtrumentis architecti ſecundum actum ædificantis: & in phyſicis homo generat hominem, & eſt mouens non coniunctum: mouens autem coniunctum eſt ſperma hominis. Amplius autem id quod eſt præter omnia hæc & non ordinabile cum ipſis, & primum omnium id quod eſt mouens omnia per motum cæli primi & mundi, & ſecundum Platonem ante hoc id quod eſt cauſa efficiens omnium, quod ſine motu quo moueat, efficit Deus deorum in cæleſtibus, & largitur eis ſementem generationis, quem exequuntur per motum cælorum. Sic igitur loquendo iterum alio modo quam in priori capitulo dictum ſit, principia & cauſæ & elementa ſubſtantiarum & omnium aliorum ſunt & eadem ſecundum analogiam: & tamen diuerſorum numero, ſpecie, & genere, ſunt diuerſa genere, & ſpecie, & numero. In omnibus tamen his aduertendum eſt, quòd vnumquodque fit à ſui generis motore vniuoco, ſicut ſupra oſtendimus. Hoc tamen Ariſtot. dictum formidat Alexander obiiciens, quod corrigia in in flagro facit liuorem, & in ſe non habet liuorem: & ſerra in ligno facit inciſionem, & non habet inciſionem: & ſol generat hominem, & non habet formam hominis: & caſu fiunt multa & per accidens, quæ non ſunt vniuoca: & ideò dicit Alexander & conſentit ei Themiſtius, & cum his videtur ſentire Auerroes, quòd cum dicitur, quòd omne quod fit, fit à mouente vniuoco, quòd hæc præpoſitio verificatur tribus adiectionibus, quod videlicet intelligatur de cauſa, & non de inſtrumento: & quod intelligatur de coniuncta, & non de ſeparata: & intelligatur de cauſa per ſe, & non de

Tex. c.24.

Limitatio Auerrois hic cõ.24.

de cauſa per accidens. Nos autem non putamus hoc eſſe ita ſicut iſti dicunt, ſed propoſitionem generaliter intelligimus eo modo quo ſuperius per diſputationem verificata eſt.

CAPVT XII.

De tertio modo qualiter ſunt omnium eadem principia ſecundum analogiam, & hoc modo quo ſubſtantia eſt principium accidentium, & principia ſubſtantiæ ſunt principia aliorum.

Text. c. 25. NOs autem adhuc tertio modo oſtendemus qualiter omnia & omnium principia & elementa ſunt ſecundum analogiam eadem, & tamen in vnoquoque ſecundum diuerſitatem generis & ſpeciei & numeri ſunt diuerſa. Dicimus igitur, quòd entia quædam ſunt ſeparabilium, ita quod ſunt ſecundum ſe & per ſe & ſine aliis: quædam autem inſeparabilia, non per ſe exiſtentia, ſed eſſe eorum eſt in aliis eſſe quæ cadunt in eorum diffinitione. Ea autem quæ ſic ſeparabilia ſunt, ſubſtantiæ ſunt: & cum alia entia non ſint niſi in ſubſtantia, nec diffiniantur niſi ſubſtantia cadat in diffinitione eorum, oportet quòd ſubſtantia ſit omnium aliorum cauſa: eò quod ſine ſubſtantiis non ſunt paſſiones & motus & alia quæcunque accidentia: & ideò in communi loquendo principia & cauſæ ſubſtantiæ & principia & elementa omnium accidentium eadem ſunt ſecundum analogiam: propria tamen principia ſubſtantiæ non propria principia ſunt accidentium, ſicut oſtenſum eſt in præhabitis: hîc autem hoc modo eſt: ſubſtantia enim ſenſibilis ſicut in 6. huius ſapientiæ libro determinatum eſt, concepta eſt cum materia quæ eſt determinata contrarietate. Et ideò cum accidentis ſubiectum ſit propriè compoſitum, proculdubio omne accidens ſenſibile eſt accidens materiæ ſecundum quod à forma ſubſtantiali ſic vel ſic perfecta eſt: materia enim ſecundum ſe quidem infinita eſt & indeterminata, & cum potentia ſit ad formam ſubſtantialem, & ſit potentia ad formam accidentalem, erit potentia ad formam ſubſtantialem ſecundum naturam ante potentiam ad formam accidentalem, licet tempore ſit ſimul: & ideò eſt hoc: quia forma accidentalis eſt compoſitioni & non materiæ contingens: non enim materia finit accidens, niſi prius finita forma ſubſtantiali. Verum tamen ſi intelligamus primam materiam in potentia eſſe ad primam formam ſubſtantialem, quæ eſt ſubſtantiæ ſenſibilis, cum hoc quod potentia procedit ad actum, oportet quod hæc materia accipiat quantitatem. Sed hæc eſt quantitas indeterminatæ dimenſionis: & cum omnis ſubſtantia ſenſibilis ſit determinatæ dimenſionis & figuræ, patet quod quantitatem propriam accipiat materia à forma ſubſtantiali: & ſic eſt de omnibus aliis accidentibus propriis ſubſtantiæ. Accidentia autem per accidens fiunt à cauſis per accidens, & non niſi in ſubſtantia compoſita. Sic igitur manifeſtum eſt, quod cauſæ ſubſtantiæ compoſitæ ſunt cauſæ accidentium, & principia ſubſtantiæ ſunt principia accidentium. Quamuis autem ſubſtantia nomine ſuo non importet accidens, tamen ſubſtantia ſenſibilis nomine ſuo importat accidens: & hoc accidens cauſatur à principiis ipſius ſubſtantiæ. Et ſi aliquis obiiciat, quòd calidum & frigidum & alia huius tranſmutant materiam ſubſtantiæ ſenſibilis: & ſic videntur eſſe ante eam: dicendum eſt, quòd ſubſtantiam ſenſibilem dupliciter eſt accipere. Si enim accipiatur ſubſtantia ſenſibilis in communi, non erit tranſmutatio ſubſtantiæ ſenſibilis, niſi à ſubſtantia ſenſibili: nec erunt qualitates actiuæ & paſſiuæ niſi in aliqua ſubſtantia: & ſic patet, quod ſubſtantia ſenſibilis eſt ante accidentia ſenſibilia. Si autem accipiatur in numero ſubſtantia ſenſibilis hæc vel illa, nihil prohibet ante hanc vel illam ſenſibilem eſſe quædam accidentia tranſmutantia materiam ipſius. Sumatur ergo in communi ſubſtantia, tunc per rationem prius introductam, principia ſubſtantiæ ſunt principia principiorum accidentium: & ſic principia ſubſtantiæ ſunt principia omnium: & hoc modo per analogiæ communitatem eadem ſunt principia omnium: quia cauſæ & principia & elementa ſubſtantiæ in eo quod ſubſtantia eſt, ſunt cauſæ & principia & elementa omnium aliorum: ſicut enim in principio iſtius primæ philoſophiæ oſtendimus, ex principiis ſubſtantiæ in eo quod ſubſtantia eſt, oriuntur principia eorum quæ determinata ſunt quantitate, & eorum quæ determinata ſunt contrarietate, & ipſa ſubſtantia vt diuinum quid præcedit omnia alia & eſt principium ipſorum. Sunt autem quidam peruerſi intellectus Commentatores, qui propter iſta dixerunt quantitatem & qualitatem non eſſe de veritate eſſentiæ ſubſtantiæ ſenſibilis, aſſerentes quod ex quo tota eſſentiatur ſubſtantia ex duobus principiis, quæ ſunt materia & forma, & cætera ſunt poſt eſſe ipſius, quòd ſubſtantia ſenſibilis poteſt eſſe ſine his, & hoc modo etiam neque quanta, neque qualis: & ſecundum hunc modum dixerunt eſſe deos ſenſibiles ſenſibilibus ſimiles in natura, qui ad homines ingrederentur oſtiis clauſis: & hoc etiam modo dicunt homines remanere poſt mortem. Sed hoc eſt error: quia licet ſubſtantia in eo quod ſubſtantia, de virtute nominis & rationis ſuæ non importet niſi ſubſtantiæ principia, tamen pro certo ſenſibilis quæ eſt animal & homo & planta, de nomine ſuo dicit ſubiectum, & quantitate & qualitatibus totius & partium determinatum: oculus enim non eſt oculus, niſi ſit ex humido & frigido: & ſic eſt in aliis: & ideò abſurdum eſt quod iſti inducunt: & ideò ſufficit hîc de hoc tractaſſe vſque ad tantum: hæc enim magis ſpeculanda ſunt in ſcientia de natura deorum, & vita futura.

* *
*

Subſtantia ſenſibilis dupliciter ſumitur.

Notæ quomodo potẽtia ad formam ſubſtantialem præcedit natura potentiã ad formam accidentalem etſi tempore ſimul ſint.

CAPVT XIII.

Quod quarto modo ſunt ſecũdum analogiam eadem principia omnium quæ ſunt anima & corpus & intellectus & deſiderium.

Tex. c.25. DEinde iterum aliter ſpeculabimur qualiter ſecundum analogiam quæ ſunt eadem principia omniumque, tamen diuerſorum ſunt diuerſa, ſi appropriantur. Dicamus igitur, quòd principia quæ ſecundum analogiam principia omnium forſan ſunt anima & corpus, aut intellectus & deſiderium & corpus. Hoc autem qualiter ſit verum, ſic oportet intelligere. Si enim ſubſtantiæ ſecundum eſſe accipiantur, proculdubio ſunt ante accidentia ſecundum eſſe: quia ſubſtantia cadit in ratione accidentis. Si autem ipſæ ſubſtantiæ ſecundum ordinem cauſę & cauſati accipiantur, & ſecundum quod procedunt in eſſe, pro certo animatæ ſubſtantiæ ſunt ante inanimatas: & ſi iterum animata ſubſtantia reſoluatur in ſua principia, reſoluetur in animam & corpus: & ſi tria principia vniuerſalis motus & eſſe accipiantur, pro certo inuenietur primum intellectus, & ſecundum deſiderium, & tertium corpus, quod intellectus agentis & deſiderij eſt proprium & animatum inſtrumentum. Hoc autem probatur ſecundum hunc modum, & oſtendatur primò, quòd animata ſubſtantia eſt ante inanimatam. Hoc autem planum eſt, ſi ad mentem reuocamus, quòd cum ſubſtantia inanimata procedit ad eſſe, quòd hoc non fit niſi agens aliquod agat ad formam, quod ſit agens vniuocum: hoc autem non poteſt eſſe natura: quia natura non facit niſi vnum: & præterea natura non eſt niſi virtus inanimatæ ſubſtantiæ: & cum hoc non poſſit eſſe ſubſtantia prima inter ſubſtantias compoſitas, oportet quod habeat ante ſe aliam incorruptibilem animatam, quæ agat ſubſtantias inanimatas omnes tam ſimplices quam alias quæ ſunt generabiles & corruptibiles. Hæc autem ſubſtantia animata cauſa eſt & ſubſtantiarum inanimatarum & ordinis earum & motus earum: & hæc ſubſtantia animata eſt corpus cæli ſecundum ſcientiam Peripateticorum: oſtenſum eſt autem in 8. phyſi. quòd mouens primum quod eſt compoſitum ex motore & moto ſiue lato, eſt primum cælum. Igitur oſtenſum eſt per hunc modum, quòd animatum eſt ante inanimatum ſecundum ordinem cauſalitatis. Item ibidem in fine octaui phyſicorum oſtendimus, quòd primò primum mouens eſt ſimplex penitus: & hoc cum ſic ſe habeat ad corpus primum ſicut motor, pro certo habebit rationem animæ & non naturæ: quia natura nunquam mouet corpus illud cuius natura eſt, motu ſecundum locum. Adhuc autem natura non mouet niſi ad vnum: & cum peruenerit, quieſcit in illo. Cuius cauſa eſt: quia natura non eſt cauſa motus localis niſi per conſequens: mouendo enim ad formam, per conſequens mouet ad locum, qui eſt illius formæ: motor autem cæli non mouet vnquam ad aliquem ſitum, niſi moueat etiam ex illo. In aliquid igitur mouere & ex illo non eſt naturæ, ſed animæ. Prima igitur principia ſubſtantiæ ſenſibilis ſunt anima & corpus quod mouet anima: cum autem omnis motus cæli ſit ſecundum formam quæ eſt in intellectu, eò quod ſicut in mente artificis eſt ſpecies artis, ita in intellectu motoris eſt ſpecies eius quod efficitur per motum eius: quia aliter eſſet motus eius præter intentionem, & eſſet caſu & per accidens: oportet igitur, quòd id quod eſt primum principium mouens ſicut ars, ſit intellectus vniuerſaliter agens, cuius ſcientia practica cauſa eſt omnium quæ fiunt, ſicut ars eſt cauſa eorum quæ fiunt per artem: igitur intellectus eſt cauſa prima: intellectus autem non explicatur per motum cæli, niſi ſit deſiderium inferiorum motorum, & etiam ſuperioris ad communicandum eſſe, cuius cauſa eſt ſcientia ſui intellectus: ergo deſiderium eſt de cauſis primis omnium: non autem inducitur in materiam niſi per corpus diſtinctum virtutibus accedentibus & recedentibus ſecundum motum planes & motum applanes, ſicut oſtenditur in ſequentibus: & hæ virtutes non ſunt niſi corporis cæleſtis. Sic ergo conſtat prima principia ſubſtantiæ ſenſibilis eſſe animam, & corpus, & intellectum, & deſiderium, & corpus cæleſte. Si autem huic rationi adiungatur quod ante probatum eſt, quòd videlicet ſubſtantia eſt principium & cauſa accidentium, erit probatum, quòd iſta ſunt principia omnium & ſunt eadem ſecundum analogiam, ſed diuerſorum tamen ſunt diuerſa, quia vno modo ſe habentia non cauſabunt diuerſa, ſed accedentia & recedentia diuerſimodè per motum corporis animati, quod eſt cælum: & hæc diuerſitas oſtendi habet in illa parte aſtronomiæ, quæ de mundi accidentibus intitulatur: quam quidam de conſtellationibus generationum vel de geneaticis vocauerunt.

CAPVT XIV.

Quod ſecundum analogiam ſunt eadem principia omnium ſiue extra ſiue intus, & ſiue communicantia cum materia ſiue non communicantia.

AMplius adhuc alio modo & quinto oſtendemus omnium principia eſſe eadem, ſecundum quod eſt principium id quod eſt proportionale in communitate ſumptum analogiæ, & non in communitate generis, vel ſpeciei, vel eiuſdem ſecundum numerum. Et hoc eſt ſicut ſi ſumamus principia quæ conſtituunt compoſitam ſubſtantiam ſenſibilem, & hoc ſunt actus & potentia: ſed tamen etiam hoc licet in communi omnia vocentur actus & potentia, tamen propriè accepta ſunt alia in aliis, & aliter huic & aliter alij conuenientia. Sed hîc notandum eſt diligenter, quòd in quibuſdam idem quandoque eſt actus, & quandoque potentia: id enim quod eſt actus, aliquando eſt potentia vnum numero exiſtens, ſicut viuum, caro, & homo: & omnia enim hæc eadem penitus potentia Tex. c.26

tentia ſunt primò, & poſteà ſunt actus: & ideo iſta cadunt in dictas differentias ambas, & in dictas & cauſas: & ſic eſt de omnibus quæ generantur. Adhuc autem obſeruandum eſt in talibus, quòd ſi ſpecies quæ eſt in talibus, quòd ſi ſpecies quæ eſt in talibus, actus eſt entis ſeparabilis quod per ſe eſſe poteſt vt ſubſtantia, tunc etiam illud quod fit ex illis ſicut ex principiis & elementis, eſt ſeparabile & per ſe eſt exiſtens: actus enim & potentia ſunt in omni genere: præcipuè tamen ſunt in his in quibus per ſe eſt motus, & principaliſſimè ſunt in ſubſtantia: quia actus & potentia in ſubſtantia cauſa ſunt actus & potentiæ in omnibus aliis generibus: & ſicut diximus iam, actus eſt ſpecies: priuatio autem eſt id per quod res eſt deterius, & potentia quæ complectitur ambo: vnde priuatio eſt ſicut tenebræ in aëre, aut ſicut labor ſiue infirmitas in corpore complexionato. Sed materia eſt hoc quod eſt poteſtate: materia enim potens eſt fieri ambo, tam actus quam priuatio. Aliter autem adhuc quam dictum eſt, differunt actu & poteſtate, ea quorum non eſt eadem ſpecies, ſed diuerſa, ſicut dicimus diuerſa ſpecie eſſe cauſam hominis, ſicut elementa quæ ſunt ignis & terra, dicimus hominis cauſam eſſe, ſicut materia dicitur cauſa, & ſpecies hominis eſt cauſa formalis propria. Adhuc autem dicimus aliud aliquid eſſe cauſam hominis quod tamen eſt extra hominem conforme in ſpecie, ſicut eſt pater generans: & dicimus, quòd hæc omnia ſunt potentia & actu quãdoque & cõmunicantia homini in materia. Dicimus etiam, quòd ſol & circulus inclinatus ſiue decliuus ſint cauſæ mouentes hominis & aliorum generabilium, quæ non ſunt in potentia, neque communicant cum homine in materia, neque ſunt ſpecies talis qualis eſt homo, neque priuatio conuenit ipſis neque ſunt mouentia coniuncta cum materia, neque vniuocationem neque conformitatem cum his habentia, quorum dicuntur eſſe cauſa. Hoc ergo modo iterum ſecundum analogiam eadem ſunt principia omnium communitate analogiæ, quæ complectitur cauſas intrinſecas & extrinſecas, & communicantes in materia & priuatione, & non communicantes: & tamen ſic analogicè eædem acceptæ valde ſunt diuerſæ ſi quærantur ſingulorum cauſæ propriæ: quia tunc non erit eadem potentia, nec eadem priuatio, nec eadem ſpecies, nec idem pater vel generans, nec idem ſol, nec idem circulus: ſed potius tunc vnaquæque res propria menſuratur periodo ſolis & circuli inclinati: & ideò etiam illa quæ ſunt eadem ſpecie, & diuerſa numero, in regimine ſui eſſe habent diuerſitatem, etiamſi in vno tempore & in vno loco communi naſcantur: quia circulus natiuitatis vnius alius eſt à circulo natiuitatis alterius, quamquã in vno ventre ſimul concipiantur, & in vna hora generentur. Sic igitur principia & cauſæ ſunt eædem & non eædem, vt dictum eſt ſupra.

Vide pro hoc 2. de generatione & corruptione. tex 57.

CAPVT XV.

Qualiter principia referuntur ad principiata vniuerſaliter & particulariter, & qualiter ſunt prima & qualiter non.

AMplius autem oportet, quòd quædam principia, licet non ſint vniuerſalia, tamen dicuntur & ſignificantur vt vniuerſalia: alia verò non, ſed ſignificantur vt particularia. Ea autem quæ ſunt principia omnium & prima ſunt & principaliora, ſunt duo, quorum vnum quidem ex forma, quæ actu eſt hoc, ſicut diximus in antè habitis. Secundum autem eſt materia, quæ poteſtate eſt hoc. Et hæc quidem duo vniuerſalia non ſunt, prout ſunt principia rei & ſubſtantiæ: principium enim ſingularium ſubſtantiarum ſingulare eſt: res autem omnes ſingulares ſunt: hominis enim vniuerſalis non eſt aliquis homo vniuerſalis principium, ſed ſingularium hominum principium primum eſt ſingularis homo, ſicut Pyrrhus eſt principium Achillis per hoc quod eſt pater eius ſecundum generationem vniuocam. Huius enim deſignati hominis eſt aliquis pater, & hic pater huius filij, & ſimiliter eſt in aliis, ſicut huius b. principium eſt hoc a. ſed b. totaliter ſiue vniuerſaliter acceptum eſt principium ſyllabæ ba. vniuerſaliter & ſimpliciter acceptæ. Vnde intelligere oportet, quòd ſicut tripliciter ſignificatur ſubſtantia cõpoſita, ſic etiam tripliciter ſignificantur principia ipſius: ſignificantur enim vt ſuppoſitæ naturæ tantum, ſicut cum dico, hic vel ille: ſignificantur etiam in natura communi, ſicut cum dico, homo, vel animal, vel ſubſtantia: ſignificantur etiam in antecedentibus, ſicut cum dico, filius, vel Socrates, vel albus muſicus, vel aliquid huius: ſed propriè loquendo hoc generat hunc: & quia hic eſt homo, ideò per conſequens homo generat hominem, & animal generat animal, & ſubſtantia ſubſtantiam: & quia hic eſt filius, ideò pater filium generat, & alia huius, ſicut Deon Sortem, & Pyrrhus Achillem. Iſtis ergo modis ſignificantur principia & principiata: ſed tamen particulariter propriè ſignificantur, & vniuerſaliter per conſequens & accidentaliter per accidens.

Tex. c. 27.

Subſtantia compoſita & principia eius tripliciter ſignificantur.

Deinde etiam notandum eſt, quòd ſpecies ſubſtantiarum diuerſæ diuerſas habent cauſas, & principia illa quæ ſunt cauſæ ſubſtantiarum, ſunt etiam cauſæ aliorum entium & elementa ipſorum, ſicut in præhabitis oſtendimus: quia ſicut ſe habet ſubſtantia ad alia entia, ita ſe habent principia ſubſtantiæ ad principia aliorum entium: quando tamen propria principia ſumuntur vniuſcuiuſque entis, tunc eorum quæ ſunt in diuerſis generibus, ſunt diuerſa genera principiorum: & hoc modo non in eodem quidem genere ſunt principia colorũ & ſubſtantiarum & quantitatum: præter enim ſolam communitatem proportionis & analogiæ non habent aliquam communitatem principia eorum quæ genere generaliſſimo diuerſa ſunt. Similiter ea quæ ſunt diuerſa numero, ſunt tamen eadem

dem ſpecie, principia habent diuerſa, non ſpecie, ſed numero, ſicut forma Platonis differt à forma Socratis, & materia Platonis à materia Socratis non differt niſi numero: vnde talium principia ſunt aliud & aliud ſecundum diuerſum quod diuerſificat principiata: & ideo ſicut forma hominis eſt alia ſpecie à forma aſini, ita materia eſt alia ſpecie: & ſicut forma animalis alia eſt genere à forma plantæ, ita etiam materia: & ſic omnia quæ ſunt talium diuerſorum genere & ſpecie & numero, diuerſificantur ſicut vires & actus & paſſiones naturales. Tria autem ſunt principia, ſicut diximus, materia, ſpecies, & mouens: quia priuatio abiicitur & finis eſt idem cum forma: & iſta principia fiunt quidem omnium eadem vniuerſali ratione vel proportione analogiæ, & non aliter.

Tex. c.18. Quæretur ergo, quæ ſunt principia ſubſtantiarum & elementa, & quæ ad aliquid, & quæ qualitatum, & ſic de aliis entibus? & quærere, vtrum eadem ſint principia omnium generum horum, aut diuerſa, palam eſt quod eſt quæſtio multipliciter dictorum. Singula enim principia quæ diximus, dicuntur multipliciter per analogiam, & ſic communitate analogiæ & multiplicitate ſunt eadem. Diuerſorum autem genere, ſpecie, vel numero, non ſunt eadem, ſed diuerſa, niſi ſit ſicut dictum eſt: & hoc modo ſunt omnium principia eadem communitate multiplicis per analogiam accepti. Sunt ergò ſic eadem inquantum proportionaliter in communi accipiuntur: ſic enim omium principia ſunt materia, ſpecies & priuatio communiter accepta, & hoc modo quo ſubſtantiarum cauſæ ſunt cauſæ omnium, eò quod deſtructis ſubſtantiis deſtruuntur omnia alia, ſicut ſæpius diximus. Amplius principium in communi ſignificatur, quando dicimus, quod id eſt principium, quod primum eſt endelechia ſiue prima forma: ſic autem prima diuerſa ſunt ſecundum diuerſitatem generum: prima enim contrarietas in quolibet genere eſt id quod prima eſt endelechia in illo: quia vnum illorum contrariorum eſt forma, & alterum priuatio, ſicut ſæpè diximus. Hæc autem ſic ad principiata propria relata non poſſunt eſſe omnium principia in aliqua communitate generis, vel multipliciter dicti ſecundum proportionem: quia ipſa ſunt appropriata per hoc quod ad principia determinata referuntur. Et idem dicendum eſt de cauſa communi, vel propria, & de materia communi, vel propria. Sic igitur dictum eſt à nobis de principio ſenſibilium, & determinatum eſt quot ſunt & quæ, quomodo ſunt eadem & quomodo diuerſa.

TRACTATVS II.

DE SVBSTANTIA INSENSIBILI ET IMMOBILI.

CAPVT I.

In quo oſtenditur iſtius tractatus introductio & ordo, & quod neceſſe eſt aliquam ſubſtantiam inſenſibilem & immobilem eſſe.

Tex. c.19. AB hinc autem quæremus de ſubſtantia immobili & incorruptibili. Cum enim per ſuprà dicta iam conſtet tres eſſe ſubſtantias, quarum principia inquirenda ſunt: quarum vna eſt ſenſibilis mobilis & corruptibilis, cuius principia determinata ſunt, & ſecunda eſt ſenſibilis & inobilis & incorruptibilis, & tertia immobilis inſenſibilis & incorruptibilis: & tertia quidem eſt principium ſecundæ, nec poteſt ſciri ſecunda niſi per tertiam, non enim poteſt determinari aliquid ſecundum proprietatem iſtius ſapientiæ de motis motu perpetuo, niſi per ſcientiam immotorum: oportet nos in iſto tractatu ſequenti poſt primum loqui de immobili ſubſtantia & inſenſibili & incorruptibili, & tunc inducere de ea quæ eſt mobilis & ſenſibilis & incorruptibilis: quo facto completa eſt omnis noſtra intentio quam habuimus in hac ſapientia. In his autem quæ deinceps dicemus, nemo arbitretur, quòd aliquid dicamus de noſtra intentione, ſicut nec diximus in aliquo librorum naturalium, ſed tantum declarabimus opiniones Peripateticorum de iſtis ſubſtantiis, relinquentes aliis iudicium quid verum vel falſum ſit de his quæ dicuntur.

Dicamus ergo incipientes, quòd tres ſunt ſubſtantiæ quarum principia quærimus, quarum ſunt duæ phyſicæ cum motu & materia conceptæ, ea videlicet de qua dictum eſt, quòd eſt ſenſibilis mobilis & corruptibilis, & ea quæ eſt ſenſibilis & mobilis & incorruptibilis, de cuius quidem natura in libro qui de cælo & mundo inſcribitur, dictum eſt, ſed quædam etiam in vltima iſtius ſapientiæ parte dicentur. Vna autem & tertia ab his ſubſtantia, quæ eſt inſenſibilis & immobilis, de qua nunc dicendum eſt. Et primum quidem quod declarandum eſt de ipſa, eſt hoc, videlicet quod neceſſarium eſt, quòd aliqua ſit ſubſtantia immobilis. Ad hoc autem probandum ſumam us propoſitionem in antè habitis ſæpius probatam, quod videlicet ſubſtantia eſt primum inter ea quæ ſunt,

& prin

& principium aliorum: propter quod ſequetur, quòd ſi ſubſtantiæ omnes eſſent corruptibiles, quod omnia eſſent corruptibilia: quia corrupris ſubſtantiis, impoſſibile eſt aliquid aliorum remanere. Oſtendimus autem in primo cæli & mundi, quòd nihil eſt habens potentiam ad non eſſe, quod non aliquando corrumpatur. Si igitur omnes ſubſtantiæ ſint corruptibiles, omnes habent potentiam ad non eſſe. Igitur corrumpentur aliquando: & tunc ſequetur, quòd nihil erit omninò, quod eſt impoſſibile apud intellectum: quia ſicut ex nihilo nihil fit, ita ex eo quod eſt, nunquam fieri poteſt id quod nihil eſt penitus. Et ſi omnis ſubſtantia corruptibilis eſt, tunc compoſitum omne & omnis materia & omnis forma eſt corruptibilis: & ſic nihil erit penitus.

Primo cæli. 20. & tex. c. 121. vſque in finem.

Obiectio.

Si autem diceret aliquis, quòd non ſequitur conſequentia quæ inducta eſt: quia in generatione circulari elementorum quodlibet elementum ſecundum quamlibet partem corruptibile eſt, & tamen manet in toto: & ſic non ceſſant generatio & corruptio, & ſemper manet mundus. Dicimus, quòd illa inſtantia prouenit ex ignorantia: quia niſi ſupponatur, quòd aliqua ſubſtantia eſt incorruptibilis in toto, quæ obliquè affert & differt generans, non erit corruptio in parte, & generatio in parte, & niſi ſit allatio circularis, non ſaluatur aliquid in toto: & tunc habetur id quod intendimus, quòd aliqua ſubſtantia eſt incorruptibilis. Quod autem aliqua ſit incorruptibilis ſubſtantia, probatur per ea quæ in octauo de phyſico auditu dicta ſunt: ibi enim dictum eſt, quòd impoſſibile eſt motum primum aut fieri cum non eſſet, aut corrumpi vt non ſit poſtquam fuit: ſemper enim erat ſecundum naturam. Dictum eſt etiam ibidem & probatum, quòd impoſſibile eſt tempus fieri aut corrumpi: & huius ratio eſt: quia cum tempus ſit numerus motus circularis: & id quod fertur in circulo, ſemper habeat rationem finis & principij, in quocunque nunc ſignatur tempus, illud habebit rationem finis reſpectu præteriti, & principij reſpectu futuri: ergo ante quodlibet nunc fuit primum tempus, & poſt quodlibet erit tempus: & ſi ſic ſe habet tempus, non poteſt fieri, aut corrumpi. Item tempus ſecundum principia naturæ acceptum, neque fieri poteſt, neque corrumpi, ſicut nec motus. Motus igitur hoc modo ſecundum naturæ principia eſt ſemper continuus in eſſe ſicut & tempus, & tempus ſicut motus: tempus enim aut idem eſt cum motu, aut eſt paſſio eius, ſicut in phyſicis eſt probatum. Cum igitur in quocunque nunc ponatur fieri motus & tempus, ſequetur prius non fuiſſe tempus & motum, & continuè poſterius fuiſſe vtrumque, & prius & poſterius non fuit ſine tempore & motu, ſequetur quòd motus fuit ante motum primum, & tempus fuit ante tempus primum, quod eſt impoſſibile: hæc autem omnia ſubtiliter indagata ſunt in octauo phy. noſtrorum. Oportet igitur ſecundum naturæ principia ſemper fuiſſe motum & tempus: motus autem continuus & perpetuus non eſt aliquis niſi ille qui eſt ſecundum locum: & inter motus qui ſunt ſecundum locum, ſolus eſt perpetuus qui eſt circularis & circuli motus: ergo oportet, quòd habeat motorem perpetuum & ſemper manentem: hæc autem omnia ſufficientiſſimè ſunt à nobis determinata in 8. libro de phyſico auditu: nec hic oportet repetere: quia ibi oſtendimus, quòd non eſt motus æternus niſi & motoris æterni, qui ſecundum principia naturæ nunquam fuit non mouens, licet ſecundum voluntatem Dei, vt multis videtur, potuerit aliquando incipere, cum ante non eſſet. Et hanc etiam rationem in phyſicis noſtris ſumus proſecuti, & ſecundum duas vias ibi oſtendimus mundum eſſe æternum & motum non eſſe æternum, & oſtendimus, quòd iſta non repugnant: quoniam noſtra demonſtratio non probat niſi quòd motor tempore non præcedit mobile & motum: & hoc eſt verum & conceſſum ab omnibus: æternitate enim præcedit & non tempore: æternitas autem non dicit durationem diuiſibilem: & ideo ſecundum nullam durationem extenſam diuiſibilem primus motor & prima cauſa præcedit motum & cælum & mundum: nec vnquam intenderunt Philoſophi motum cæli eſſe æternum, niſi illo modo quod æternum dicitur hîc, cuius inceptionem & eſſe non præuenit tempus. Sic enim motus ſemper fuit & etiam tempus. Hæc autem omnia à nobis alibi declarata ſunt: motor igitur illius motus ſemper fuit, nec fuit tempus quando non eſſet.

Solutio.

8 phy. tex. com. 1. vſque ad 52.

Tẽpus aut idem eſt cum motu, aut eſt paſſio motus. Idem Com. in præſenti com.

CAPVT II.

Quod hæc ſubſtantia eſt actus purus, nihil habens admixtum de potentia.

SI autem dicatur, quòd illa ſubſtantia quæ motor eſt primi motus, non eſt ſecundum actum mouens, ſed eſt actiuus ſecundum aptitudinem, & eſt motor mobilis quod aptum eſt moueri, licet non mouetur: & dicatur, quòd non ſecundum actum eſt agens aliquid, ſemper ſequitur, quòd non ſit motus ſemper. Hoc autem qualiter fiat, ſic accipiatur. Sumamus enim id quod in ſecundo de anima iam probauimus, & in ſecundo huius ſapientiæ, quod videlicet duplex eſt mutatio: vna quidem quando de ignorante fit ſciens, & alia quando de ſciente ſecundum habitum fit conſiderans ſecundum actum: & ſupponamus ea quæ per ſe manifeſta ſunt, quod videlicet primus motor nec per ſe mutatur, nec per accidens: ſi igitur detur, quòd primus motor eſt ſecundum habitum motor & non ſecundum actum, tunc oportet quod de otio veniret ad actum: & cum ita ſit quòd primus motor per ſcientiam ſuiipſius & ſuam ſcientiam moueat, oportebit quòd ipſe ſecundum habitum conſideret ſe: & ſic de habitu venit ad actum: & ſic in primo motore eſt mutatio: & cum ita ſit, quòd id quod exit de potentia ad actum, non exeat niſi per aliquid mouens, oportebit quòd habeat aliquem alium motorem: & hoc eſt inconueniens: quia nulla penitus poteſt eſſe mutatio in primo motore: quia ſicut inferius oſtendemus, id quod per eſſentiam mouet, nunquam ceſſat ab actu: primus autem

Tex. c 30

2. de anima. tex. c. 55. & 56.

autem motor per eſſentiam ſuam eſt motor, & motus eſt actus eius, ſicut lucere eſt actus lucis. Idem autem ſequitur ſi mobilis eſt primum cælum & non ſecundum actum motum, quod tunc oportebit, quòd aliqua diſpoſitio accedat, per quam fit motus ſecundum actum: & ſic in primo mobili ante primum motum eſt motus: quæ omnia ſunt impoſſibilia, ſicut in phyſicis eſt oſtenſum: quodcunque enim horum duorum non ponatur eſſe in actu, ſed in potentia ad motum, ſequitur non eſſe primum motum, vel quod poſſibile eſt primum motum non eſſe: quia id quod eſt in potentia vt agat, contingit non agere: & ſi non agere ponatur, nihil ſequitur impoſſibile. Sequitur autem primum motum non eſſe, quod eſt impoſſibile: ergo impoſſibile eſt primum motorem, quia eſt ſubſtantia prima, non eſſe aliquando mouentem ſecundum actum. Si ergo ponamus ſubſtantias quæ ſunt motor & mobile, eſſe ſempiternas, & non ponamus, quòd motor ſecundum actum mouet, & mobile ſecundum actum mouetur, nihil prodeſt præſenti intentioni: quia ſequitur ex hoc motorem primum & mobile primum non eſſe ſubſtantias primas & ſempiternas: & hoc modo etiam nihil prodeſt ponere ſpecies illis qui ſunt auctores earum, niſi ponant illas ſpecies mouere ſecundum actum, ita quod inſit in eis potentia continuè mouendi materiam ad tranſmutationem: aliter enim ſpeciebus exiſtentibus ceſſabit generatio. Si enim ponatur non mouens ſpecies, quamuis ſit perpetua, tamen inſufficiens erit ad cauſandum inquietam generationem: & ſimiliter alia quæcunque ſubſtantia ponitur eſſe prima, cauſa tranſmutationis inſufficiens erit, niſi ponatur ſecundum actum eſſe mouens & ſemper. Sic igitur nec ſpecies nec quæcunque alia ſubſtantia ponatur eſſe prima, inſufficiens erit cauſa generationis, niſi agat ſecundum actum ſemper: nam ſi detur, quòd non agat aliquando, vel non egerit ſemper, vel poſſibile ſit ipſam aliquando non egiſſe, ſequitur quòd motus non erit ſempiternus: quod enim in potentia eſt, contingit non eſſe: & ſi eſt poſſibile primam ſubſtantiam ſecundum actum non mouere, ſi ponatur non mouere, nihil ſequitur impoſſibile. Sequitur autem motum non eſſe ſempiternum: & hoc eſt impoſſibile: eſt ergo impoſſibile primam ſubſtantiam poſſe aliquando non eſſe in actu mouentem. Oportet igitur primam ſubſtantiam eſſe tale principium, cuius ſubſtantia ſit actus, nihil habens admixtum de potentia.

2. meta. tex. c. 6. Hoc autem aliter & fortius demonſtratur. Reuocetur enim nobis id quod in ſecundo huius ſapientiæ libro habitum eſt, omnes videlicet cauſas in quolibet genere cauſæ reſolui ad vnam primam, quæ eſt cauſa omnium aliarum, eò quod ſecunda cauſa à prima cauſa habet & quod eſt, & cauſa eſt. Omnes igitur mouentes cauſæ reſoluuntur ad cauſam primariam mouentem. Cauſa autem prima mouens non poteſt eſſe niſi illa quæ per eſſentiam mouet, & cuius actus eſſentialis eſt ipſe motus quem mouet. Et hoc iam ſæpius probatum eſt: quia ſi detur, quòd non per eſſentiam mouet, ſequitur quòd mouet per aliquid additum eſſentiæ ſuæ: & ſic eſt per accidens mouens: nullum autem per accidens mouens eſt primum: igitur primum mouens non eſt primum mouens: & ſic contradictoria verificantur de eodem. Oportet igitur, quòd primum mouens ſit per eſſentiam mouens: ſed quod eſt per eſſentiam mouens, eius actus eſſentialis eſt motus quo mouet: nunquam autem deſtituitur eſſentia eſſentiali actu quandiu manet eſſentia, ſicut lux ſemper lucet & non deſtituitur actu lucendi quandiu eſt lux: ergo ſi prima ſubſtantia eſt perpetua, oportet quòd perpetuum ſit ei quod moueat.

Si quis autem dicat, quòd per eſſentiam mouens non eſt per voluntatem & ſcientiam mouens, nec facit multa motu ſuo, ſed vnum. Dicimus quòd iſtæ inſtantiæ procedunt ex ignorantia philoſophiæ: quia iam oſtendimus, quòd id quod eſt principium in genere aliquo, ſimilitudinem habens intellectus per eſſentiam, multa facit, ſicut ſpiritus & calor qui eſt in ſemine hominis: prima autem ſubſtantia mouet per modum agentis intellectus: & ſic inſtantiæ non valent quæ inducuntur: de voluntate autem eius inferius tractabimus. Quamuis autem ſic ſecundum veritatem dicamus, tamen oſtendemus, quòd motoris ſimplicis & primi eſt actus ſimplex & primus, & per diuerſitatem corporis quod mouet, inducitur in tota materia diuerſitas, cum tamen ſit ipſa ſubſtantia ſimplex: quantò enim prior eſt illa ſubſtantia, tantò relationem habet ad plura, & tantò eſt virtutis multiplicioris.

Obiectio.

Solutio.

Fortè autem dicet aliquis, quòd ſi per eſſentiam mouet, tunc non poteſt non mouere, & ſic ad mouendum eſt coactus, quod eſt valdè inconueniens dicere de prima ſubſtantia. Sed ad hoc & huius non oportet nos ſtudere, ſi bene ſciretur quid eſt coactum: coactũ enim violentum eſt, & huius principium eſt in altero: & hoc non eſt in prima ſubſtantia: & ideo non cogitur ab aliquo. Si autem aliquis dicat, quòd ad minus eſt naturæ ad motum obligatio: & quod obligatum eſt facere aliquid, non habet libertatem in illo: & ſic prima ſubſtantia obligata mouet, & non habet libertatem in mouendo. Sed hoc nihil eſt penitus. Communicare enim ſe per eſſentiam, & communicare bonitates ſuas per eſſenaiam, ſummæ eſt liberratis: liberum enim hoc dicimus, quod cauſa ſui eſt, & non cauſa alterius: & ideo cum ſuæ fontalitatis cauſa communicet ſe motu ſuo & propter ſe, non eſt obligata alicui, ſed potius deriuationis ſuæ alias dominationis ſuæ, quod reſtringi non poteſt, quin perfundat motum qui eſt actus talis, quòd per ipſum perfunditur omnis bonitas nobilis in eſſe, quod ſecundum eſt poſt eam: & ſi voluntas illam reſtringeret, ſequeretur quòd illa voluntas minoraret perfuſionem bonitatum: & hoc eſſet indiuidua minorari primam ſubſtantiam: & ideo bene dixit Plato inuidiam relegatam eſſe à Deo, quando voluntas eſſentialis non reſtringit eſſentialem perfuſionem bonitatum. Et attende, quòd quando dico, quod eſt per ſe & ſecundum ipſum & eſſentialiter mouens, & tamen mouet vt intellectus agens, non poteſt intelligi, quòd moueat niſi per eſſentiam, & non per aliquam formam quæ ſit non eſſentia ſua, ſicut mouetur intellectus ſta-

Obiectio pulchra.

Solutio pulchrior.

Communicare ſe per eſſentiam & communicare bonitates per eſſentiam, ſumma libertatis eſt.

tuarij

tuarij quando facit ſtatuam per formam ſtatuæ, ſed potius ſicut quando calidum calefacit & non mouet niſi propria eſſentia, ita per eſſentiam propriam mouet primus motor, & ipſe eſt forma omnium eorum quæ ſunt per ipſum vnus & ſimplex indiuiſibilis, ſicut virtus formatiua in ſemine per eſſentiam eſt forma omnium membrorum in corpore quæ intus & extra facit. Et hoc hic ſubfficit exemplariter explanatum eſſe: quia hoc in ſequentibus per demonſtrationem erit manifeſtum.

CAPVT III.

Qualiter prima ſubſtantia eſt immaterialis & vbique & ſola & ſemper eſt id quod neceſſe eſt eſſe ſecundum ſubſtantiam & ſecundum potentiam.

T. 1. c. 30. AMplius tales ſubſtantias oportet eſſe penitus ſine materia: dico autem eſſe ſine materia, non quidem abſtractum à materia, quia abſtractum à materia aliquando fuit coniunctum materiæ, ſed ſine materia dico illud, cuius penitus nihil habet materiæ proprietatem aliquam. Huius autem cauſa eſt: quia tales ſubſtantias per eſſentiam mouentes oportet eſſe ſempiternas: primam autem inter illas, cum hoc oportet eſſe neceſſe eſſe: & quid ſit neceſſe eſſe, diximus in quinto huius ſapientiæ libro. Quod autem tales ſubſtantias oporteat eſſe ſempiternas, ex hoc probatur, quod oportet aliquid aliud ab ipſis eſſe ſempiternum: & hæc eſt generatio inquieta in inferioribus, ſicut oſtenſum eſt in ſecundo peri geneſeos lib. Sempiternum autem non eſt niſi duplex: vnum quidem ſecundum ſucceſſionem quod eſt cauſatum, alterum ſecundum ſubſtantiam quod eſt cauſa. Et ſi ſempiternum eſt aliquid ſecundum ſucceſſionem, oportet quod ſit ſempiternum ſecundum ſubſtantiam: quia ſequitur neceſſariò, ſi effectus eſt, quòd etiam cauſa propria ſit illius effectus. Id autem quod eſt ſempiternum ſecundum ſubſtantiam, eſt duplex, ſicut iam in præmiſſis habitum eſt: quorum eſt ſubſtantia ſenſibilis mobilis quæ reiteratur incorruptibilis mota, ſicut cælum: & cum omne motum habeat motorem coniunctum ſibi, vt probatum eſt in 7. phyſi. oportet quòd cum illa ſubſtantia ſit alia ſubſtantia immobilis omninò ſempiterna. Si autem eſt immobilis penitus, non poteſt eſſe diuiſa & diſtenſa per vbi nec per formam: quia non niſi his duobus modis dicitur immobile penitus. Quod autem penitus eſt indiuiſibile per vbi & formam, eſt omninò carens materia: cum omnis materia per hoc ſit materia, quia per vbi & formam & diuiſibilis & extenſibilis eſt: & iſta eſt vera demonſtratio, quòd ſubſtantia prima ſit immaterialis, & pulchrior omnium demonſtrationum: & quicquid aliud ad hoc inducitur, non habet demonſtrationis veritatem.

Tex. c. 56. & infra in 2. de generatione & corruptione.

7. phy. tex. com. 10.

Nota quæ demonſtratio ſit pulchrior cæteris demonſtrantibus primam ſubſtãtiã immaterialitatem.

Ex his igitur vlterius elicitur, quòd eſt vbique & ſemper. Et quod ſit vbique, ſic probatur: quicquid enim reſtringitur ad ſitum & locum, oportet quod reſtringatur per aliquid indiuiduans: nihil autem eſt indiuiduans per ſe niſi materia: igitur quod penitus caret materia, penitus caret indiuiduante: ſed prima ſubſtantia caret penitus materia, ſicut iam probatum eſt: igitur caret indiuiduante: igitur non eſt hîc vel ibi. Dico autem eſſe vbique ſic, quod non habet reſpectum ad locum aliquem omnia ambiens: non autem poteſt non omnia ambire ſubſtantia quæ per eſſentiam mouet omnia. Hic autem videmus, quòd omnis motor totam ſuam ambit materiam quam mouet, ſicut anima ambit totum corpus, & ea quæ quocunque modo ſunt in corpore. Igitur ineuitabiliter ſic ſequitur primam ſubſtantiam eſſe vbique. Quod autem ſit ſemper, iam ante probatum eſt. Eſt igitur vbique & ſemper per hoc quod eſt ſine materia. Dicet autem fortaſſis aliquis, quòd etiam ſunt alia immaterialia ſicut motores inferiores & intellectus hominis, & tamen aliquo modo ſunt mobilia iſta ad minus per accidens & diuiſibilia per formas quæ fluunt ſuper iſtos intellectus. Sed qui hoc dicit, naturam intellectus ignorat: omnis enim intellectus ſecundum quod intellectus eſt, eſt immobilis penitus & vbique & ſemper. Hoc autem qualiter ſit, inferius oſtendemus in proprio loco: & de vniuerſali ſecundum quod eſt quidam intellectus, iam probauit Ariſto. in primo poſteriorum analyticorum, quod eſt vbique & ſemper: vnde licet inferiores intellectus aliter ſint vbique & ſemper & immateriales quam prima ſubſtantia, tamen iſta conueniunt eis ſecunda relatione & non prima. Et hoc in ſequentibus determinabitur: quicquid enim aliquo modo eſt ambiens omnia, ſecundum aliquem modum eſt vbique: & quicquid eſt cuius eſſe non deficit, ſecundum illum modum quo non deficit, eſt ſemper: ſed eſſe ſemper diuerſimodè contingit primæ ſubſtantiæ & ſubſtantiæ inferiori ſecundæ: quia prima ſubſtantiia ſic ſemper eſt, quòd tota eſt ſimul, non diuiſa nec diſtenſa per formam & vbi: inferior & ſecunda ſubſtantia habet potentiam diſtenſam aliquo modo in eo quod non purè eſt neceſſe eſſe. Id enim quod habet cauſam, ſecundum potentiam dependet ad illam, & non eſt neceſſe eſſe ſed poſſibile ſecundum hoc. Secundæ autem ſubſtantiæ omnes cauſatæ ſunt à prima, & recipiunt formas ſui motus ab ea: & ideo & ſecundum eſſe & ſecundum mouere potentias habent diſtenſas, & aliquo modo diuiſas: propter quod ſempiternitas earum non eſt tota ſimul.

Obiectio.

Solutio.

Quomodo eſſe ſemper & vbique, & eſſe immateriale & immobile prima relatione conueniunt prima ſubſtãtiæ, ſed relatione ſecunda etiã de inferioribus intelligentiis dicuntur.

Si autem aliquis dicat, quòd hoc non poteſt eſſe verum: cum enim ſint ſempiternæ, non poſſunt habere cauſam ſecundum eſſe: dictum eſt autem, quòd ſempiternæ ſunt: ergo cauſam in eſſe non habent. Dicemus, quòd hæc ratio apud rectè philoſophantes non concludit. Si enim ponamus mundum eſſe æternum, ſicut quidam Philoſophorum poſuerunt, non tamen remouetur per hoc quin habeat cauſam ſecundum eſſe: quamuis enim dies ſit cum præſentia ſolis, & præſentia ſolis non præueniat eſſe diei, tamen non tollitur quin dies ſecundum eſſe ſuũ cauſetur à ſolis præſentia: & omninò eodem modo eſt in his quæ facit prima cauſa ſubſtantias ſeparatas, quæ ſunt in eſſe conſtitutæ lumine eſſentiæ ſuæ: nec oportet, quòd prima eſſentia

præueniat

præueniat eas aliqua di uisibili duratione, ſicut in præcedentibus oſtendimus, licet præcedat eas modo perfectæ æternitatis, quæ tota ſtat ſimul, ſicut hoc oſtenſum eſt. Patet igitur primam ſubſtantiam immobilem & incorruptibilem & immaterialem & ſempiternam & vbique exiſtentem eſſe. Ex his autem facilè concluditur ipſum actum primum nihil potentiæ admixtum habentem eſſe. Si enim aliquid haberet potentiæ, non eſſet neceſſe eſſe: eſt autem omni modo neceſſe eſſe: igitur eſt actus purus nihil habens potentiæ admixtum.

Tex. c. 31. Scias autem, quòd hæ omnes demonſtrationes ſunt, hoc ſolo ſuppoſito, quòd primus maior ſit ſubſtantia prima: hoc autem negat Plato, & ſui ſequaces, qui dixerunt cauſam primam efficientem differre à prima cauſa mouente: & ſi hoc eſt verum, tunc non concludunt ea quæ inducta ſunt. Sed ad veritatem huius inueſtigandam oportet intendere circa Timæum Platonis: & hoc non eſt præſentis negotij, in quo non ſuſcepimus niſi Peripateticorum poſitiones exponere.

CAPVT IV.

In quo deſtruitur error eorum qui dixerunt potentiam præcedere actum in prima ſubſtantia.

Tex. c. 32. DVbitabit tamen aliquis. Si enim prius eſt à quo non conuertitur conſequentia, ſicut in logicis determinatum eſt: omne autem agens potentiam habet agendi: quod autem potentiam habet agendi, non ſemper propter hoc agit: videbitur potentia ſecundum naturam eſſe ante actum. Si autem hoc conceditur, ſequitur aliquando nihil eſſe entium: contingit enim aliquid poſſe eſſe, & tamen nihil eſſe: quia non eſt neceſſe, quòd id quod poteſt eſſe, ſit: & ita non eſt neceſſe, quòd id quod poteſt eſſe agens, ſit agẽs propter hoc. Et hoc concedunt quidam theologizantes Philoſophi, qui dicunt primam cauſam non ſemper mouiſſe, ſed fuiſſe tempus quando non mouit: & cauſam dicunt fuiſſe, quia voluntate mouit, & quoddam tempus fuiſſe in quo mouere noluit: voluntatem volitum dicunt enim differre quantum placet. Et eſt mirum de iſtis, qui ponunt materiam confuſam fuiſſe ſemper, ita quod nullum tempus præuenit materiam, & tamen dicunt Deum non mouiſſe: & iſti ſunt, qui ex nocte mundum generant: quia dicunt tunc fuiſſe tenebras, quando materia informis & confuſa fuit: & poſteà lucem exortam ex puriori parte illius materiæ: & factum eſſe diem.

Nota qualiter demõſtrationes de motus æternitate, religioni Chriſtianæ non cõtradicunt.

Hoc etiam modo dixerunt quidam Philoſophi dicentes omnes res fuiſſe ſimul primò in vna materia confuſa, poſteà res fuiſſe diſtinctas: omnes enim quotquot ſunt qui dicunt tempus fuiſſe, quando cælum non mouebatur: & quando cælum non fuit, dicunt idem impoſſibile quod ſequitur ex dictis eorum: & hoc eſt quod potentia præcedit actum: & ex hoc ſequitur, quòd aliquando nihil ſit. Scias autem, quòd qui dicit ſicut dicit lex noſtra, quòd videlicet primus motor non tempore, ſed æternitate indiuiſibili præcedit motum & mobile, ad dictum illius nihil penitus ſequitur impoſſibilium inductorum. Adhuc autem qui dicit vt Plato dixit, videlicet quòd primus motor non eſt cauſa prima, & prima cauſa eſt efficiens non mouens, & quod hoc eſſe fecit primum motorem & motum ſimul ſine motu & tempore, nihil dicit ad quod ſequatur impoſſibile. Quicunque autem dicit, quòd prima materia confuſa tempore præcedit motum & mundum, dicit poſitionem ad quam ſequuntur impoſſibilia inducta & plura alia. Quæramus ergo ab illo, ſi aliquando non fuit motor in actu mouens, quomodo poſſibile erat, quòd illa mouerentur quæ poſtea mota ſunt? non enim poterit dicere, quòd ipſa eadem materia mouerit ſeipſam: quia nulla materia mouet ſeipſam. Sed videmus, quòd ars quæ eſt extra materiam, mouet materiam ſicut ars tectonica mouet ligna & lapides ad faciendum domum. Et ſimiliter in phyſicis materia ſeipſam non mouet: quia inſtrumenta quæ ſunt materia generationis animalium, & terra quæ eſt materia plantarum, non mouent ſeipſa: ſed menſtrua animalium mouent ſpermata animalium, vel id quod eſt loco ſpermatis de virtute putrefacti & ſtellarum, & terram mouent ſemina vel vis ſementina ſtellarum vel ſpecies alicuius quæ concluditur in humore putrefacto, ſicut ſæpè diximus: hæc autem quæ ſic mouent, non mouent niſi mota: & ideo neceſſe eſt, quòd ante omne quod motum mouet, ponatur aliquid quod continuè mouet, cum non ſit motum ab aliquo, ſed ſit primum mouens continuè & immobile: & quamuis hoc imperfectè viderunt quidam, ideo in poſitione ſua fecerunt, quòd aliquid ſemper eſt in actu mouens, ſicut fecerunt Leucippus & Plato. Iſti enim ſemper dicunt fuiſſe motum. Leucippus quidem motum atomorum in vacuo. Plato verò dixit primam cauſam ſemper fuiſſe in actu, & numerum ſemper ſeipſum mouiſſe: ſed non dixit cælum ſemper fuiſſe motum, nec tempus ſemper fuiſſe, ſed eſſe generatum vtrumque, ſicut oſtenſum eſt in phyſicis: & quamuis iſti ſemper dicunt motum fuiſſe, tamen non determinant quare & ex quo mouente ille motus ſit, & quis ſit, vtrum rectus aut circuli motus fuerit: nec dicunt eum ſic fuiſſe, ſicut eſt primus motus in natura: nec dicunt eum fuiſſe omnium quæ fiunt cauſam: nec etiam ipſius motus aſſignant cauſam, cum tamen hoc ſic facere ſit philoſophi primi: nihil enim mouet vt contingenter & à caſu in his quæ ſemper aut frequenter mouentur: ſed in talibus oportet ſemper aliud exiſtere, ſicut eſt prima ſubſtantia mouens, & ſicut primum cælum eſt, ſicut nunc illa ſemper exiſtere probata ſunt: quæcunque enim ſecundum naturam ſunt ſicut ſunt, vt dictum eſt, quod habent motorem & id quod mouetur. Similiter autem quæcunque violentia mouentur, habent etiam motorem: quia aut mouentur ab intellectu operatiuo, vt artificialia, aut ab alio extrinſeco, ſicut proiecta, aut tracta, aut aliter impulſa. Deinde quæramus à ſic dicentibus, qualis motus ſit prius inter motus ſecundum naturam? hoc enim valdè differt quicunque eſt ille qui prior eſt ſecundum naturam: quia motus ad

formam

formam non poteſt eſſe primus : & inter motus locales non poteſt eſſe primus niſi motus circuli : & ſic inter circuli motus oportet eſſe primum, qui eſt circuli vniformis & perpetui. Hoc autem non eſt impoſſibile dicere Platonicis ſecundum ſuam poſitionem : quia illi exiſtimabant aliquando, quòd principium primum mouens coniunctum ei quod mouetur, ſit numerus ſeipſum mouens, quem animam mundi dicebant eſſe : hæc enim anima cum infuſa ſit entibus motis, aut cum cælo incepit eſſe, ſi tantum in cælo eſſe ponatur: aut etiam incepit eſſe poſterius cælo, ſi ponatur infuſa omnibus motis motu perpetuo, ſicut mouentur generabilia & corruptibilia in quieto motu, qui in ſecundo peri geneſeos eſt determinatus : & horum vtrumque iam dixit Plato, & etiam ſequaces eius : & hoc ideo eſt dictum, quia primam ſubſtantiam mouentem verè non cognouerunt. Quod autem huius diſputationis cauſa eſt, hoc eſt, quod exiſtimant multi Philoſophorum, quòd potentia eſt prior actu, ſicut obiectum eſt à principio. Et hoc quidem vno modo bene dictum eſt : alio modo autem malè dictum eſt. Dictum eſt autem iam à nobis in nono ſuprà poſito libro, qualiter potentia eſt ante actum, & qualiter non. Quod autem omnium prius ſit id principium, quod ſemper eſt actuale, teſtatur Anaxa. & omnis alius Philoſophus, qui ordinem vidit mouentium motorum : dixit enim Anaxa. quòd intellectus agens ſemper eſt in actu agens, nihil permixtum habens potentiæ. Similiter autem & Empe. propter hoc poſuit amorem & odium ſemper mouere. Et Anax. quidem poſuit intellectum agentem : eò quod nihil agit diuerſa primum niſi intellectus. Empe. autem poſuit amorem & odium : quia vidit diuerſam eſſe generationem & corruptionem, quarum vna diſſoluit ſicut odium, & altera congregat ſicut amor.

CAPVT V.

In quo probatur per modum generantium & corrumpentium, quòd vnum eſt principium mouens ſemper & actu exiſtens, nihil habens de potentia.

Tex. c. 32. SImiliter autem dicunt omnes iſti qui dicunt ſemper motum eſſe, ſicut Leucippus & Democritus : & hoc eſt cauſa quod dicunt, quòd chaos ſiue vacuum non fuit infinito tempore chaos, neque nox infinito tempore remanſit nox : quia per ea quæ ponebant ſemper eſſe mouentia, factum eſt vt generatis eſſet plenum chaos, & vt tenebra noctis prorumperet in lucem, producto ſole per intellectum vel amorem & odium mouentia. Illa enim mouentia ſemper ſunt eadem in mouendo, aut in circuitu aut aliter alio quocunque motu. Intellectus enim ſemper mouet, & ſimiliter amor & odium. Et ideo dixerunt iam nominati Philoſophi, quòd res ſemper circuierunt per generationem & corruptionem ex mixto in mixtum, & ſic continuè impletur chaos, & nox terminatur in diem, & dies in noctem : & hoc eſſe non poſſet, niſi actus prius ſit quam potentia.

Si autem ſic dicatur, quòd eadem materia generatorum ſemper ſic mouetur in circuitu, oportet neceſſitate dicere, quòd aliquid eſt quod ſemper ſimiliter agit & ſecundum modum vnum. Iam enim in ſecundo peri geneſeos oſtenſum eſt, quòd in omni generatione & corruptione duo ſunt, quorum vnum eſt continua ipſius eſſe permanentia ſecundum eſſe diuinum : & alterum eſt diuerſitas generationis & corruptionis : & ideo oportet eſſe duos modos circuli primos, quorum vnus ſit vniformis, qui eſt primi cæli diuinus, qui cauſa eſt eſſe diuini in omnibus : & alterum motus obliquè afferens & differens aſtrum generans, qui eſt circulus obliquus, in quo mouentur aſtra omnia ſecundum acceſſum & receſſum, quorum ſol eſt principium : propter quod ſol pater generationis vocatur ab antiquis. Hæc autem licet hîc ſupponantur, & in ſecundo peri geneſeos ſint phyſicè probata, in ſequentibus probabuntur ex propriis iſtius primæ philoſophiæ : hoc autem quod hîc ſufficit ad præſens, eſt hoc, quod ſi ſecundum dicta prænominatorum Philoſophorum idem eſt quod ſemper mouetur in circuitu acceſſum & receſſum faciens generationem & corruptionem, ſiue illud ſit amor & odium, ſiue intellectus diſtinguens, ſine circulus obliquus, oportet aliquid eſſe ſupra hoc quod ſemper ſimiliter agat æqualiter accedens & recedens. Et ſi ponatur, quòd odio mouente ſemel ineſt entibus generatio & corruptio, oportet quod ponatur aliquid agens aliter & aliter : quia aliter non faceret diuerſam generationem videlicet, & corruptionem : & ex hoc ſequitur, vt dictum eſt prius, quòd ſuper hoc ſit aliquid agens vniformiter.

Tex. c. 33. & 34.

Tex. c. 56. in ſecundo de generatione & corruptione.

Ex his igitur duobus elicitur, quòd neceſſarium eſt, quòd ſit aliquid quod ſecundum ſe & eſſentialiter agat & vno modo, & quod aliquid ſecundo modo agat ſecundum aliud & aliud in acceſſu. Oportet igitur ſecundum hoc quod dictum eſt, quòd aut agat ſemper ſecundum diuerſum, aut quod agat ſecundum motum primum primæ ſubſtantiæ, omne id quod perpetuum habet motum : totus enim & omnis motus ſuperiorum diuiditur in hæc duo & non plura prima : quod enim ſecundũ diuersũ accedit & recedit, & iterum & iterũ & ſic continuè, non poteſt eſſe cauſa continuæ permanentiæ. Oportet ergo, quod illi aliquid ſit melius, quod ſit vera cauſa : illius autem cauſa non eſt niſi illud quod ſemper & ſimiliter ſe habet : quod autem aliter & aliter eſt diuerſum, & diuerſitas non eſt cauſa continuitatis in eſſe : quod autẽ ſemper eſt & agit & aliter, hoc complectitur ambo dicta : quia inquantum eſt ſemper, cauſatur ex motu primi : & inquantum eſt aliter & aliter, cauſatur ex motu obliquo. Palam igitur eſt, quòd motus primi in genere ſic ſe habent vt dictum eſt : & hoc eſt quod omnes Philoſophi diuiſerunt motum cæli prima diuiſione in motum planes & in motum aplanes, ſicut inferius oſtenderur. Quia verò ſic eſt vt dictum eſt, & ita res ſe habet : & ſi dicatur, quòd primus motus non ſit eſſentialiter à primo motore, ſequitur quòd res generatæ ex nocte erunt, & quod ſimul fuerunt omnia, ſicut ſæpè dictum eſt, & quod res

generatæ ſoluuntur ex non ente : quæ omnia impoſſibilia ſunt ſecundum naturam.

Tex. c. 35. Oportet igitur dicere, quòd primum erit ſempiternum, & quod mouet id quod in motu eſt ſempiternum, & ſempiternum mouet motum : cælum enim eſt aliquod ſempiternum, & quod mouet id quod in motu eſt ſempiternum, eſt ſubſtantia actu exiſtens, nihil habens admixtum de potentia. Hoc autem iam in octauo de phyſico auditu declarauimus, quod eſt aliquid compoſitum ex motore & moto, quod eſt medium duorum, ſcilicet eius quod eſt mouens tantum, & eius quod eſt motum tantum. Si inueniatur vnum componentium ſine altero, quod etiam reliquum inuenitur ſine iſto : in natura autem inuenitur id quod eſt motum non mouens, & inuenitur medium compoſitum quod eſt mouens & motum : igitur inuenitur etiam ſubſtantia mouens tantum, & ſemper in actu exiſtens, quam impoſſibile eſt moueri : & hæc propoſitio nunquam habet inſtantiam in his quorum vtrumque componentium eſt ſubſtantia, & non accidens, & in quibus componentia ſunt habentia modos oppoſitos, ſicut mouens tantum habet oppoſitum modum ad id quod eſt motum tantum & ad id quod eſt motum & mouens:mouens autem tantum erit ſempiternum mouens motum : & ideo oportet, quòd ſit ſubſtantia ſemper actu exiſtens, & nunquam in potentia : materia autem generabilium & corruptibilium eſt ſubſtantia quæ eſt mota tantum non mouens: circulus autem cæleſtis eſt ſubſtantia mota mouens : igitur prima ſubſtantia quæ eſt inſenſibilis, erit immobilis & mouens tantum.

8. phy. tex. com. 37. & infra.

CAPVT VI.

Qualiter primus motor immobilis mouet ſicut deſideratum & amatum.

Tex. c. 36. His autem ſic determinatis, oportet videre qualiter moueat, ex quo eſt immobilis & actus purus & ſimplex ab omni materia ſeparatus : immobile autem exiſtens mouet per eſſentiam, ſicut iam antè diximus : & hoc eſt quod mouet, ſicut ſi diſtinguamus amatum ſiue amabile ſiue deſideratum & deſiderabile in amabile per ſe & per accidens. Amabile enim per ſe eſt, quod per ſe eſt bonum & optimum. Amabile autem per accidens eſt, quod vt nunc vel hoc affert aliquam in ſenſu vtilitatem vel delectationem, propter quam amatur, & non per ſe & propter ſe appetitur. Eorum autem quæ per ſe appetuntur, quędam ſunt intellectualia bona, & quædam non ſunt intellectualia. Et conſtat, quòd illa quæ intellectualia ſunt, non habent contrarium omninò, & ideò amabiliora ſunt & delectabiliora quam alia. Adhuc autem inter ſe intellectualia, quædam ſunt connaturalia, & quædam non, ſicut intellectui connaturale bonum eſt quod eſt perfectio ipſius ſecundum ipſam quam intelligit ex alio, ſicut quando intelligit, quòd diameter eſt aſimeter, eſt intelligibile ſecundum ipſum : ſed quando intelligit ſeipſum, eſt theoria ſecundum ipſum intellectum. Adhuc autem inter illa quæ ſunt ſecundum ipſum intelligibilia quaſi bona, quædam ſunt quæ faciunt ipſum intellectum eſſe intellectum in ſummo, & quædam non. Ea enim quæ de ſe intelligit, non faciunt ipſum eſſe in perfectione vltima : quæ autem intelligit de lumine primæ ſubſtantiæ, faciunt eum eſſe in ſummo quo poteſt eſſe. Cum igitur probatum ſit primam ſubſtantiam non eſſe materialem, conſtat quod ipſa eſt intellectus purus : & cum ſit prima, conſtat quod eſt ſubſtantia ſumma: & cum ſit vniuerſaliter agens, conſtat quòd largitur omnes perfectiones, & eſt ſummum bonum: & cum ſit eſſentialiter agens, conſtat quod communicat ſe, & ſicut dicunt quidam, expandit ſe per omnes intellectuales intellectus. Ipſa igitur maximè eſt amata & deſiderata ab omnibus : & omne quod mouetur, deſiderat ipſam. Hoc igitur modo mouet non mota : eò quod ipſa nihil deſiderat extra ſe : deſiderium autem eſt cauſa motus omnis : mouet autem ſicut deſiderabile & intellectuale bonum omnium ſecundum eſſe & naturam vniuſcuiuſque. Omnium autem ſic motorum & mouentium ſunt principia eadem & ſimul, quod non eſt in deſideriis noſtris : quia ipſum intellectuale bonum in cæleſtibus idem per ſeipſum eſt principium deſiderij & motus : in nobis autem & materialibus concupiſcibile quidem & magis concupiſcibile, & quod eſt maximè concupiſcibile, eſt apparens bonum primo in ſenſu, & quòd volumus eſſe primum bonum in ſe : & ideò excitat deſiderium primo antę motum quo moueamur ad ipſum. Deſideramus enim ipſum, quia videmus ipſum eſſe bonum : vel quia videtur bonum aliis : vel fortè non eſt bonum in ſe, ſed videtur bonum ideò quod deſideramus ipſum : & ideò illud tale non ſtatim eſt principium motus ad ipſum : & aliquando etiam non poteſt eſſe principium motus, ſed continemus nos ne moueamur ad ipſum aliquando. Sed hoc bonum quod eſt intelligentia, ſemper eſt bonum vincens deſiderium, & ideò ſemper mouet : quia quotieſcunque motor fortior eſt eo quod moueri debet, fit motus : & quando non eſt fortior, non poteſt mouere. Vnde hoc modo intellectus mouetur ab intellectuali bono ſine dilatione & ſine medio : quia non fit primò nuntiatio boni per ſenſum qui moueat appetitum, nec eſt aliquid retrahens ex parte accipientis intellectus, cum id quod amatur per ſe bonum ſit & immediatè influat, & ſic vincens totum deſiderium eius cui influitur : & ideò motus ſtatim eſt actio eius in eo quod mouetur ad ipſum : intellectuale verò bonum ſicut dixit Pythagoras, & ſicut nos paulò antè diximus, diuerſum eſt & diuerſorum coelementatio bonorum eſt quæ ſunt ſecundum ſe bona. Sed in illa coelementatione omnium bonorum & primum & nobiliſſimum id cuius ſubſtantia eſt illud bonum, & non informatum per formam alienam, & quod eſt ſimplex bonum, & quod eſt ſecundum actum purum, cui nihil admiſcetur potentiæ : hoc enim eſt omnis boni bonum & ab omnibus deſideratum : cuius influentia ſe habet ad orbes, ſicut influentia luminis ſolis ad formas vitæ quæ ad generationem mouet vegetabilia & animalia. Hoc enim lumen

Nota quomodo deſiderium in nobis aquiuocè eſt & in intelligentiis. Vide etiam Commentatorem in præſenti loco.

ſolis

Nota quomodo lumẽ diuinæ bonitatis diuerſimodè participatur à creaturis. Vide primo. cæli. tex. com. 100.

ſolis licet vnum ſit, tamen receptum ab vnoquoque informat calorem viuificum & ſpiritum vniuſcuiuſque, & mouet ad proprij & connaturalis boni conſecutionem; & ideò antiqui ſolem vocabant datorem vitæ: & ſic eſt in primo motore ſimplici lumen eſſentiale ſibi influente ſuper orbes cæli & vniuerſum eſſe: hæc enim eſt forma formans & ad eſſe mouens omnia, & omnia in ſeipſo præhabens virtute ſimplicis cauſalitatis ſuæ, & omnia ſubſtantificans: & hoc ab intellectualibus intellectualiter, & naturalibus naturaliter, & à corporalibus corporaliter, & à cæleſtibus mobiliter ſecundum vbi: à generabilibus autem ſecundum potentiam motus ad formam percipitur, & omnia mouet & habet in ſe, præcipuè tria, videlicet quod eſt per ſe ſine priuatione intellectuale, priuatio enim non niſi per alterum eſt in intellectu: & eſt ſubſtantialiter ſine aſſimilatione, ſicut ea quæ non per ſe, ſed ſua ſimilitudine ſunt in intellectu, ſicut ſunt ea quæ cum continuo ſunt & tempore: & tertiò eſt primum & vltimum bonum omnis boni, quod eſt principium & finis idem manens perfectum, & ideò vincit omne deſiderium. Cum autem dico idem bonum eſſe ſimplex & vnum, non idem dico: ſed ſimplex quod additur ſuper vnum, modum dicit vnius: vnum enim communiter loquendo ſignificat id quod eſt primò metrum, ſicut diximus in libro decimo iſtius philoſophiæ. Sed cum additur ſimplex vnum, ſignificat ſimplicitatis modum, quo primum habet vnitatem: eſt enim ſimplex vnum, in quo nullus eſt numerus: quia omnia quæ ſunt in ipſo, ſunt idem ſibi, & quod nulli nititur ſubiecto, ſed eſt eſſentia ſimplex.

CAPVT VII.

Et eſt digreſſio declarans qualiter prima ſubſtantia eſt ſimplex & ſuper omne nomen.

OBiiciet autem fortaſſis aliquis, quòd cum prima ſubſtantia cognoſcit ſe, videtur quòd prima ſubſtantia reflectitur ſuper ſe: in omni autem quod reflectitur ſupra ſe, duæ ſunt naturæ, reflexa videlicet, & ea ſuper quam reflectitur: igitur videtur prima ſubſtantia non eſſe ſimplex, ſed vna videtur eſſe abſque ſimplicitate. Amplius propoſitiones veræ formantur de prima ſubſtantia: & cum dicimus, quòd ipſa eſt prima, & quod ipſa eſt bona, & quod ipſa eſt actus, & quod ipſa eſt volens & ſciens & huius: in omnibus autem de quibus formatur propoſitio vera, aliquid eſt quod ſubiicitur, & aliquid eſt quod prædicatur: ergo ſunt ibi d æ naturæ: videtur ergo vnum ſimplex non eſſe. Adhuc autem vnum ſimplex in fine ſimplicitatis non eſt niſi vnum: ſed prima ſubſtantia veriſſimè videtur eſſe multa: quia eſt eſſentia, & motor & ſapiens & actus & intellectus & omnia huius, quæ ſonant nobilitatem, licet in omnibus his emineat ſuper omnia alia: & ſic iterum ſimplex eſſe non videtur. Adhuc autem dubium eſt qualiter nominetur: ex quo enim prima eſt, non capitur ab aliquo intellectu ſecundo, niſi per modum poſſibilitatis ſecundi intellectus: modus autem ille non eſt ſecundum nobilitatem quæ eſt in ſubſtantia prima: ergo ſecundus intellectus de prima ſubſtantia nihil capit vnde ſignum ſibi nomen formare poſſit: & ſic innominabilis eſſe videtur.

Solutio.

Hoc autem & huius omnia ſoluuntur quæ dicta ſunt: quia prima ſubſtantia cum ſit intellectus vniuerſaliter agens, non cognoſcit ſe per modum reflexionis ſuper ſe: quia re vera quicquid reflectitur ſupra ſe, aliquam habet aut ex duabus naturis, aut ex duplici eſſe vnius & eiuſdem compoſitionem: ex duabus quidem naturis, ſicut in his quæ componuntur ex anima & corpore, in quibus anima ſuper corpus reflectitur: ex dupli autem eſſe vnius naturæ, ſicut diximus de intellectu vnito ſubſtantiæ inferiori: hoc enim ſecundum ſuam naturam, & ſeparatus eſt & agens: ſecundum autem quod eſt locus ſpecierum, eſt poſſibilis, & eſt aliud & aliud eſſe vnius ſubſtantiæ: quia agens reflectitur ſuper poſſibilem. Sed non eſt alia & alia ſubſtantia vel eſſentia: & hoc modo non eſt in prima ſubſtantia, cuius intellectus nullius eſt receptiuus, ſed potius eſt fontalis plenitudo omnium formarum quæ fluunt ab ipſo, ſicut intellectus artificis eſt fons formarum artificialium, licet hoc non in toto ſit ſimile, niſi poneremus, quòd ipſe intellectus ſine aliquo habitu ſibi addito proferret formas artis lumine ſuæ ſubſtantiæ, & quod ipſa ſubſtantia ſua eſſet forma omnium artificialium: hoc ergo modo ſimplici prima ſubſtantia comtemplatrix ſui eſt: & ideò ſola perfectè ſeipſam contemplatur: quia in ea idem eſt intellectus intelligens, & medium quo intelligit quod eſt ſpecies ſuiipſius, & res intellecta. Quod autem quæritur de formanda propoſitione, dicendum quòd pro certo tanta eſt ſimplicitas primæ ſubſtantiæ, quòd ipſa eſt eſſentialiter quicquid habet, cum propoſitio formatur de ea: quia licet in ea non ſit ſubiectum & cui ſubiicitur, tamen omnia quæ ſunt in ea, ſunt veriſſimè in ea, & ſua ſapientia vera eſt ſapientia, & ſic eſt de virtute & actu & voluntate & huiuſmodi omnibus. Cum igitur ſimplicitas non tollat veritatem eorum quæ ſibi attribuuntur, de ipſis ſecundum modum ſignandi diuerſum qui importatur in ipſis, & affirmatiua & vera formatur propoſitio: & in illa idem eſt in prædicato & ſubiecto penitus, ſed aliter ſignificatur ſecundum modum ſignificandi cui modo non ſubeſt diuerſa res, ſed ratio nominis quod ſibi attribuitur. Quod autem quæritur de nominibus eiuſdem ſubſtantiæ primæ, videtur dicendum pro certo, quòd ſicut probat obiectio, quòd ſit ſuper omne nomen & ſuper omnem intellectum, nec intelligitur, niſi ab aliquo eorum quæ cauſantur ab ipſa, quod influit lumine ſuo in ea quæ ſub ipſa ſunt ſunt & ab illa nominatur imperfectè: quia non capitur ſecundum perfectionem & eminentiam ſecundum quam eſt in ipſa, ſed modo proportionali capacitati intellectus qui ipſam accipit: & ideò melius nominatur negatione omnium quam affirmatione: ſed quando nominatur, intelligitur nomen per negationem & eminentiam & cauſam: ſicut ſi dicam eam eſſe ſubſtantiam, ſtatim

Nota qualiter prima cauſa ſit nominabilis.

dicam non esse substantiam, eò quod cum substantia vel aliquo alio non est in genere vno: & addam, quòd est eminens supra omnem substantiam, & est omnis substantiæ causa: & sic est in omnibus nominibus quibus nominatur. Nomina autem quibus nominatur, sunt quæ absolutè & per se in omni re dicunt nobilitatem & bonitatem naturæ, sicut est esse, & intelligere, & substantiam esse, & sapientiam, virtutem, & bonitatem, & actum, & motorem esse, & huius: hæc enim omnia per prius sunt in ipsa, & per posterius in aliis: & hoc modo quo sunt in aliis, cadunt in intellectus secundos: & isto modo diminuta sunt à nobilitate simplicitatis primæ: & ideò illo modo non verè attribuuntur primæ substantiæ, nisi per negationem & eminentiam & causam, sicut diximus.

CAPVT VIII.

Et est digressio declarans quatuor quæ primæ substantiæ conueniunt, quòd videlicet non est in genere, quod non habet vniuersale & particulare, & quod multiplex est in resolutione, & quod distinctior est ab aliis quantò perfectior aliis.

EX his patet, quòd duo sunt quæ soli primæ substantiæ conueniunt, quorum vnum est, quòd ipsa non est in genere aliquo per omnem modum, sed ante omne genus. Secundum autem est, quòd in ipsa non est aliquid vniuersale, vel particulare, vel commune, vel proprium. Et huic addunt quidam alia duo, quorum vnum est, quòd quantò simplicior est in essentia, tantò multiplicior est in relatione & effectibus. Secundum autem est, quòd quantò simplicior est, tantò nobilitate sua ab aliis distinctior est, & nulli habet aliquid commune. Horum autem primum sic probatur: omne quod est in genere, aut est in ipso sicut species, vel genus, aut sicut principium generis, aut speciei: constat autem, quòd prima substantia non est in genere sicut genus, vel species: ergo non est in genere. Si enim esset sicut genus, aut prædicaretur, aut apta nata esset prædicari de pluribus, vt ens de ratione diffinitiua eorum: de nullo autem tali potest prædicari prima substantia. Et constat, quòd non est species vel indiuiduum: quia tunc esset compositum aliquid ex genere & differentia, vel ex forma & materia: quæ omnia absurda sunt de prima substantia. Si autem esset principium generis, tunc esset aliquod elementum constituens genus quod est substantia: igitur esset forma vel materia: & quodcunque eorum daretur, esset vnibilis per essentiam multis, & componibilis cum illis: quæ omnia sunt absurda: ergo non est in genere substantiæ. Et constat, quòd non est in aliquo genere accidentium: ergo in nullo est genere. Et cum dicatur substantia, alia ratione dicitur de ea substantia, & de aliis: dicitur enim substantia ab actu substandi, quando substat per se, vel per aliud: per se sicut materia & subiectum: per aliud sicut forma. Dicitur etiam substantia res per se existens, & hoc modo dicitur duobus modis. Si enim dicatur per se per oppositum eius quod est per aliud, tunc habet duplicem intellectum: dicitur enim per aliud existere, quod in se non habet esse, sed in eius diffinitione cadit aliud quod ipsi est causa existendi: & sic accidens est res per se existens. Dicitur etiam per se existens per oppositionem ad id quod est per causam existens: & sic sola substantia diuina prima est per se existens, quæ sola ipsa penitus nullam habet causam in esse. Sic ergo scitur, quòd non est in genere substantiæ, & aliquo modo ipsa sola est substantia: & hoc modo supra diximus in quinto huius sapientiæ libro, quòd ipsa sola est ens, eò quod non habet aliquid potentiæ dependentis ad quamcunque causam aliam.

Probatio quod primum ens non sit in genere.

Quomodo substantia dicatur de Deo.

Nota quomodo Deus solus aliquo pacto substantia & ens est.

Quod autē in ipsa nō sit vniuersale & particulare, posset quidē statim concludi per hoc quod non est in genere, cum nihil sit in genere directè, nisi vniuersale vel particulare, tamē melius probatur sic: in quacunque natura est vniuersale vel particulare, in illa sunt duæ naturæ, quarum vna est communicabilis, & altera incommunicabilis: sed in eo quod est in fine simplicitatis, non est nisi vnum simplex, vt habitum est: ergo non est ipsa vniuersale & particulare: vbicunque autem est vniuersale, inest particulare, & è conuerso: quia particulare non est particulare, nisi quia est communis naturæ suppositum particulans ipsum. Adhuc autem prima substantia cum sit prima, non est communicabilis pluribus, eò quod impossibile est esse primum in pluribus: quia prima non sunt plura: omne autem vniuersale communicabile est pluribus: ergo prima substantia non potest esse vniuersalis: igitur in prima substantia non est vniuersale vel particulare.

Quod in natura diuina non sit vniuersale & particulare.

Quod autem tantò multiplicior sit in relatione, quantò prior est & simplicior, sic probatur: quantò aliquid est simplicius, tantò sui ad plura indigetur, & in pluribus inuenitur: simplicissima est autem prima substantia: igitur tanto sui ad plura indigetur, & in pluribus vt causa primaria inuenitur: & quantò in pluribus inuenitur, tantò relationem habet ad plura: cum igitur sit causa omnium prior, quantò prior est & simplicior, tantò multiplicior est in hoc quod plura referuntur ad ipsam: ipsa enim secundum suum esse ad nihil dependet, & nullo indiget, sed alia omnia, eò quod causantur ab ipsa, dependent ad ipsam, & referuntur ad eam, secundum quod sunt causata ipsius. Respectus autem secundorum ad primum non intelligitur, nisi cointelligatur etiam respectus primi ad secunda: sed respectus primi ad secunda rationis est, & non rei dependentia: sed secundorum respectus ad primum est dependentia secundum rem: & ideò respectus secundorum ad primum variat & impedit plenam ipsorum simplicitatem: quotquot autem sint respectus primi ad secunda, non obstant simplicitati: quia non sunt reales, sed sunt quorundam respectuum rationes, & talia relatiua in præcedentibus diximus esse in diuersis generibus: quia vnum tantum secundum rem est in genere relationis, alterum autem non, sicut scitum & scientia.

Probatio tertij.

Multi autem & magni dubitauerunt de quarto: eò enim quod viderunt primam substantiam simplicem

Ratio friuola quæ perſuaſit quidã tenere primum eus & primã materiam idem eſſe.

ſimplicem eſſe & in fine ſimplicitatis, & viderunt, quòd prima prædicata quæ ſimplicia ſunt, prædicantur de omnibus, & non diſtinguuntur ab aliquo, ſicut vnum & ens, putabant primam ſubſtantiam eſſe indiſtinctam & eſſe omne quod eſt, & putabant ipſam cum prima materia & prima intellectus natura eſſe idem penitus. Ratione autem parua perſuaſi ſunt, ſicut diximus: quia putabant omnia illa eſſe eadem quæ non differunt differentia diſtinguente: prima autem materia & prima natura intellectus & prima ſubſtantia differentia diſtinguente non differunt: quia ſi differre dicantur, tunc habebunt differentiam qua diſtinguuntur: omnis autem differentia diſtinguens aliquid commune diſtinguit: igitur quodlibet iſtorum habet duo in ſe, diſtinguentem videlicet differentiam, & communem naturam diſtinctam: ergo quodlibet iſtorum eſt compoſitum: & hoc eſt contra hypotheſim: quia datum fuit, quòd quodlibet iſtorum eſſet ſimplex. Si autem demus, quòd ſic ſunt compoſita, per hoc non excuſatur obiectio: quia reſoluamus compoſita iſta in ſua ſimplicia, tunc ſequitur, quòd primum diuinum & primum materiale & primum intellectuale ſunt vnum. Ad hoc autem adhuc ratiocinantur per ſignum proprium, quod dicunt eſſe cum demonſtratione & conuertibile: dicunt enim, quòd quorum eſt vnus & reſpectu eiuſdem communis ambitus, illa ſunt eadem: vnus autem & reſpectu eiuſdem eſt horum trium ambitus: quia quodlibet horum trium ambit omnes formas, & præhabet eas quodammodo: quia omnes formæ ſunt in prima ſubſtantia, propter quod etiam à Platone dicta eſt mundus archetypus, & omnes formæ ſunt in intelle tuali natura: & omnes ſunt in materia prima: videntur igitur hæc tria eſſe vnum ſecundum eſſe indiſtincta. A quibus ſi quæramus, quare materia non intelligit formas, ſicut intellectus, cum intelligere formam nihil ſit ſecundum eos, niſi quia eſt intus vt forma eſt, & non vt eſt res, nihil penitus reſpondent, nec valent reſpondere, præcipuè cum vna natura ſit intellectus & materiæ. Et in hoc inconueniens de neceſſitate incidit etiam liber Auicebron, quem fontem vitæ vocauit: quia ipſe dixit, quòd vna natura communis eſt materiæ & intellectus, licet intellectus addat primam formam ſuper materiam, & ſic ſit compoſitum primum: quia quamuis addere concedatur formam ſuper materiam primam, tamen per hoc non impeditur, quin receptio formæ in intellectu ſit receptio materiæ: & quæ ſunt vnius rationis in receptione formarum, habent eundem actum in communi: forma igitur ſicut ſecundum eſſe diuidit & diſtinguit materiam, & facit, quòd vna eſt lapis, & alia eſt aſinus: ita ſecundum eſſe in ſpecies diſtinguere debet intellectum & ſubſtantiam primam: quod eſt abſurdiſſimum: & ideò ab homine omni horrenda eſt iſta viliſſima philoſophia, quæ nunquam proceſſit de ſubtilitate Peripateticorum.

Error Auicebron.

Solutio ad rationes aduerſæ partis.

Vnde ſciendum, ſicut & alibi diximus, quòd prima ſimpliciſſima diſtinguuntur abinuicem ſeipſis, & ideò maximam habent diſtinctionem: & ſubſtantia quidem prima eſt primiſſima & extra genus. Intelligentia autem compoſitum eſt primum in genere acceptum: & dico primum ſecundum eſſe & non ſecundum coelementationem categoriæ prædicabilium. Qualiter autem intelligentia compoſita ſit, in ſequentibus docebimus. Materia autem prima eſt primum ſubiectum ſecundum priuationem formæ acceptum, ſicut in antè habitis oſtendimus: vnde patet, quòd cum hæc tria prima dicimus, æquiuocè & non vniuocè primum vocamus. Et cum dicunt, quòd diſtinguens diſtinguit aliquid commune, dicemus quòd hoc nihil eſt dictu, niſi in eis quæ ſunt in genere, in quibus communitas generis per differentias diſtinguitur: ſed quando ſimplicia à ſeipſis diſtinguuntur, ſicut diſtinguuntur differentiæ primæ abinuicem, vnumquodque diſtinguitur ab exteriori quolibet, & non diuidit naturam communem quæ ſit in ipſo & in alio. Quod autem dicunt de ambitu formarum, dicendum quòd ambitus ille eſt æquiuocus: quia prima ſubſtantia præhabet formas ſicut cauſans eas per ſeipſam, & non habet eas ſicut ſubiectum: ſed quia ipſa per ſuam eſſentiam eſt forma, & lux ſua dat & fundit eas: & ideò intelligendo ſeipſam intelligit omnia quæ ſunt & quæ eſſe poſſunt, & æqualiter intelligit ea dum ſunt, & dum non ſunt: quia quocunque modo varientur res ſecundum materiam, ipſa res remanet idem fons lumine ſuo replens omne quod ſuæ lucis & bonitatis eſt perceptibile. Intelligentia autem ambit formas, eò quod eſt lumen lucis cauſæ primæ & imago: & ideò mouetur ad ipſam, ſicut in ſequentibus erit manifeſtum: materia verò ambit eas ſicut ſecundum eſſe recipiens: & ſic plana eſt cauſa quare non intelligit eas. Huius enim nulla alia cauſa eſt, niſi quia ſunt in intelligentia ſicut in loco ſpecierum & in luce: in materia autem ſunt, non ſicut in loco, ſed potius ſicut in ſubiecto quod de potentia ſecundum eſſe exit ad actum. Et huius cauſa eſt: quia intellectum non diſtinguunt, ſicut ea quæ ſunt in loco non diſtinguunt locum, ſicut colores ſecundum eſſe ſpeciei exiſtentes in perſpicuo peruio non diſtinguunt perſpicuum: exiſtentes autem in perſpicuo terminato, diſtinguunt ipſum ſicut actus diſtinguit potentiam quæ de priuatione facit eſſe actum.

CAPVT IX.

Qualiter mouet vt bonum, & per id quod mouet ad aliud quod eſt motum, mouet omnia alia.

HIs autem ſic determinatis, reuertamur ad propoſitum de modo motus motoris. Reſumamus autem, quòd mouet vt optimum ſimpliciter, vt vnicuique optimum ſecundum quod eſt capax ſui vnumquodque. Sic enim bonum in qualibet vna coelementatione, quod eſt finis coordinatorum, ſic eſt ſemper optimum coordinatorum. Sic & quod ſic eſt proportionale omnibus coordinatis, eſt primum bonum illius coordinationis: & ſic eſt in motoribus & cælis. Et ideò prima ſubſtantia in eis eſt optimum Tex. c. 37.

mum & mouens primum. Quia verò illud eſt cuius cauſa eſt totum quod eſt illius coelementationis, & cauſa finalis omnium, oſtenditur per diuiſionem bonorum. Eſt enim bonum alicui, & hoc eſt, quod eſt huic vel illi bonum: & eſt bonum ſimpliciter, quod eſt, ſicut diximus, omnis boni bonum & ſubſtantialiter bonum. Bonum huic & illi eſt bonum particulare & diſtinctum ab eo cuius eſt bonum: quia hoc bonum bonificat id cuius eſt bonum per informationem: & in omni informatione aliud eſt quod informat, & aliud quod informatur: & ideò tale quid non eſt ſubſtantialiter bonum, ſed eſt ſicut non ens bonum, ſed factum bonum per formam boni ſibi aduenientem: & ideò illud mouetur ad formam boni. Id autem quod ſimpliciter eſt bonum, eſt eſſentialiter bonum, & ſubſtantia ſua eſt ipſum bonum: & ideò non eſt ſicut non ens bonum per formam boni factum bonum: propter quod ſequitur neceſſariò, quòd ipſum immobile ad bonum omnia alia mouet ad bonum ſuum, per hoc quod ſua eſſentialis bonitas & proportionalis eſt omnibus, & perficiens in eſſe & bene eſſe omnia, & vincens vnumquodque, & non mouens intellectum per aliud, ſicut mouet ſenſibile bonum, ſed influens ei per ſeipſum: participatur tamen aliter & aliter ab intellectualibus & aliis, ſicut diximus: & tunc cadit in diuerſum eſſe bonorum: mouet autem illud bonum quaſi deſideratum & per motum deſiderantium ipſum mouet omnia alia, ita quod bonitas eius per vniuerſum eſſe rerum cauſatarum diffunditur: & ſic omnia deſcendunt ab ipſo, ita quidem, quòd intelligentiæ intellectualiter capiunt ipſum, & quælibet intelligentia bonum quod ſibi influitur per motum ſui orbis exequitur & explicat: & id quod intelligentia per motum explicat, materiæ generabilium & corruptibilium infunditur: & ſic ſemper tota impletur naturæ capacitas: & quod intelligentia recipit intellectualiter, explicatur à cæleſti circulo corporaliter, & materialiter recipitur à materia actiuorum & paſſiuorum. Adhuc autem quod intemporaliter & indiuiſibiliter eſt in cauſa prima & immenſurabiliter, hoc in intelligentia quidem eſt immaterialiter, non tamen omninò indiuiſibiliter, & eſt in ea menſuratè ſecundum quod ſibi competit: & hoc in circulo cæleſti eſt mobiliter & diſtensè, non ſimul: in materia autem eſt omninò temporaliter & diminutè & materialiter: & ſic primum quod omninò eſt neceſſe, diffunditur in id quod eſt neceſſe ex alio: & neceſſarium ex alio, diſtenditur in id quod eſt neceſſarium ex ordine motus in circulo: & hoc deficit in id quod eſt frequenter, & hoc deficit in caſum & id quod fit rarò.

*

CAPVT X.

Et eſt digreſsio declarans opiniones Peripateticorum de animabus cælorum.

SEcundum autem quæ dicta ſunt, proculdubio conſtat, quòd omnes Peripatetici dixerunt orbes cælorum animas habere. Sed quidam dixerunt animas has intellectu & imaginatione & deſiderio ſiue appetitu diſtingui, hoc habentes pro ratione: quia oportet eas eſſe intellectuales intellectu actiuo: quia formas per motum ſui orbis efficiunt, ſicut artifex explicat formam artis per artis inſtrumenta: & hæ ſunt formæ quibus plenæ ſunt intelligentiæ, ſicut ſpiritus formatiuus ſeminis animalium plenus eſt formis membrorum, quas facit in membris. Sed quia, vt dicunt, intellectus vniuerſalis eſt, & forma non explicatur, niſi per hunc particularem motum orbis: hic autem particularis motus, non eſt actus mouentis, niſi qui ſcit eum vt eſt particularis, & hæc cognitio non perficitur per ſolum intellectum, ſed per imaginationem mobilis & motus & omnium accidentium motus, ideò huic animæ dederunt imaginationem. Cum autem intellectus & imaginatio non moueant niſi præcipiendo & determinando motum, deſiderium autem vel appetitus moueant, ſicut impetum facientes & mouentes, ideò dederunt iſti animæ etiam deſiderium: ſenſum autem negauerunt ineſſe ideò: quia cæleſtis circulus nullius eſt ſenſibilis receptiuus: & huiuſmodi ſimile dicunt in artificibus: quia ibi eſt intellectus per ſuam practicam ſcientiam mouens, ſed motus non fit niſi per imaginationem inſtrumentorum & actum ipſorum, & per deſiderium operandi quod extendit manum. Quod autem artifex ſenſus habet, ex imperfectione dicunt eſſe, propter hoc quod intellectus ſuus non eſt ſufficiens ad artem ex ſeipſo, niſi accipiat à ſenſu, nec obedit ei materia, niſi violenter applicetur per motum inſtrumentorum & manus. Et ideò in libro de animalibus diximus manum eſſe organum intellectus practici, ſiue operatiui, ſiue actiui, vel factiui, vel quocunque nomine alio vocetur. Cæleſtis autem circulus ſenſum non habet: quia non accipit à rebus ſenſibilibus, nec manum habet, nec exteriora inſtrumenta: quia materia quam ambit, obedit ei, ſicut materia corporis obedit animæ, quæ continet ipſum, & accidentia animæ, & imaginationes variant ipſum & imprimunt in ipſum: & ſic vniuerſa materia quam ambit circulus aliquis, obedit animæ circuli & circulo & motibus eius, & imprimitur à circulo ſecundum formas fluentes ab intelligentia per imaginationem motus & circuli: & hæc poſitio antiqua eſt multorum & magnorum: & hanc Auicenna ſequi videtur: fuit autem hoc etiam Platonis, vt videtur in dictis eius. Alij autem de his qui poſteriores fuerunt, dixerunt quòd cæleſtes quidem circuli habent animas, ſed præter animas ſunt intelligentiæ ſeparatæ operatiuæ præſidentes eis: & has

Nota opinionẽ Platonis & Auicennæ.

has intelligentias ſecundum vulgus Angelos vocant. Et in omnibus aliis dicunt cum opinione iam inducta: dicunt enim iſti, quòd intelligentia non eſt niſi ſeparata, ſicut dixit Anaxagoras, & eſt principium diſtinctionis formarum & rerum primum: quia, ſicut diximus ſupra in nono libro huius ſapientiæ, omnes intellectuales virtutes & potentiæ, eò quod diſtinctæ ſunt, ſunt ad multa & non ad vnum: hoc igitur quibus plenæ ſunt intelligentiæ per influentiam primæ ſubſtantiæ, influunt, & agunt in animas cælorum, & cæli exequuntur ea per motum, ſicut diximus. Hanc autem opinionem elegit ſequi Algazel, & quidam alij de ſapientibus Arabum: & hoc quod hîc intendimus accipere, eſt, quòd etiam iſti conſentiunt in hoc quod cæli ſunt animati. In idem autem videtur penitus conſentire Iudæus Philoſophus, qui vocatur Rabi Moyſes, & Iudæus qui ante ipſum fuit in philoſophia magnus, qui vocatur Iſaac.

Opinio Algazelis & Iſaac & Rabi Moyſi.

Quidam autem præcipui Peripateticorum, mediam inter hos aliam ſecuti ſunt viam, & cælos quidem animas habere dixerunt, & intelligentias ab ipſis animabus ſeparatas non poſuerunt, ſed ipſas animas de virtutibus animæ nihil habere dixerunt, niſi agentem vniuerſaliter intellectum & deſiderium ſiue appetitum. Philoſophi enim non eſt aliquid fingere & dicere, niſi quod per rationem poteſt oſtendi: & quia iſti conſentiunt in hoc cum aliis, quia cæli habent animas, ideò ſufficiunt in hoc per tres rationes præcipuas, quarum vna ſumitur ex parte mouentis, ſecunda autem ex parte motus, & tertia ex parte effectus qui eſt per motum. Ex parte mouentis quidem quia nos videmus, quòd omne quod per ſe mouetur habens in ſe principium motus, eſt animatum, & motor ſuus eſt anima, ſicut oſtenſum eſt in 8. phyſicorum: cælum in ſeipſo habet principium ſui motus: ergo motor eius eſt anima. Quod autem cælum non ſtat, huius eſt alia cauſa quam inferius proprio loco explanabimus. Ex parte autem motus ſic oſtenditur cælum habere animam: conſtat enim, quòd motus cæli non eſt violentus & extra naturam: aut igitur eſt à principio quod eſt natura, aut à principio quod eſt anima. Et ſiquidem eſt à principio quod eſt natura, cum naturalis virtus & potentia non ſit niſi ad vnum & finitum, quando erit in illo, ſtabit in ipſo, ſicut per inductionem probatur in omnibus per naturam motis: ſed nos videmus, quòd vbicunque ſignatur aliquod vbi ad quod mouetur aſtrum, ſtatim mouetur ex illo: ad vbi autem ſignatum mouere & ex ipſo & ad diuerſa vbi mouere, & ſemper circa idem mouere diuerſimodè reſpiciendo illud ſecundum acceſſum & receſſum in circulo obliquo, non eſt virtutis ad vnum & vno modo mouentis, ſed virtutis diſtinguentis quæ ſe habet ad multa: & hæc virtus eſt anima: & hoc eſt argumentum Alexandri & abbreuiatoris eius Themiſtij. Et alij quidem acceperunt ab iſtis. Ratio autem quę ſumitur ab effectu eſt, quòd cæleſtis circulus mouet ad vitam & ad ſenſum: cum autem nulla forma corporalis moueat ad vitam & ad ſenſum, niſi illa ſola quæ informata eſt anima, oportet cæleſtem circulum animatum eſſe: natura enim non eſt forma niſi corporalis. His autem rationibus conſentientes dicti Peripatetici, dicunt animas has non niſi intellectum & deſiderium de viribus animæ habere: nec omnem habent noſtræ animæ differentiam intellectus, ſed eum ſolum qui eſt agens formas, vt prædictum eſt: qualiter autem vnus intellectus accipit ab alio priore ſe, poſterius dicemus: hoc igitur intellectus eſt actiuus, & cauſa entis per ſuam formam actiuam, vel, vt melius dicatur, per ſeipſum, qui eſt forma facti ab ipſo: deſiderium autem eſt id quod elicit motum in eo quod fertur. Nec oportet imaginationem ponere: ideò quia iſta forma non eſt de formis à rebus extractis, ſed potius de his quæ procedunt in res fiendas & faciendas: & ideò quod in intellectu eſt immaterialiter, procedens in id quod fertur & in materiam, efficitur particulare: corpus autem cæleſte non eſt adeò imperfectum ſicut corpus hominis: ſed ſicut corpus hominis habet virtutes affixas membris, quæ mouent membra & fluunt à corde & ànima, & non habet eas ex ſeipſo corpus vel membra: ita propter corporis illius excellentiam & immortalitatem habet illud corpus ex ſeipſo virtutes quibus exequitur motum, & natura ſua eſt natura eius quod eſt ad motum talem: & ideò animæ cælorum ſuperfluè haberent tales virtutes, cum virtutes corporis cæli ad hoc ſufficiunt: & ſecundum tales virtutes ponitur habere dextrum & ſiniſtrum & huiuſmodi: & quia natura ſua eſt natura organi motus talis, ideò nunquam fit inobedientia inter motorem & id quod mouetur, & ſic nunquam laſſatur. Sicut ſi diceremus, quòd pes non habet naturam aliam niſi organi, & non grauis, quæ eſt potentia ad alium motum quam ſit organi motus, tunc pes non laſſaretur in motu: ſed ſemper eſſet obedientia inter virtutem greſſibilem quæ mouet pedem, & ipſum pedem: & inſuper eſſet in motu tali ſumma delectatio ſemper, cum delectatio vera non ſit niſi in operatione naturali non impedita & non prohibita. Iſtæ igitur ſunt circa animas cæleſtium opiniones Peripateticorum: quod enim Aſtronomi dicunt de hoc, nihil eſt ad propoſitum: quia non conſiderant motum cæleſtium ſecundum principia motus, ſed potius ſecundum numerum & menſuram quantitatis ſuæ. His autem opinionibus nihil addo, ſed ſiuè veræ ſint, ſiuè non, tales iudicentur à lectore, quales ex rationibus quæ inductæ ſunt, eſſe poſſunt.

Nota tres rationes per quas Peripatetici poſuerunt cælos eſſe animatos.

CAPVT XI.

Quod primo motori & aliis motoribus cælorum motus ſui ſunt delectabiliſſimi.

IGitur ſecundum ea quæ ſæpè diximus, ſi quid mouetur quocunque modo moueatur, illud neceſſariò contingit aliter ſe habere, cum omnis motus ſit aut vbi poſt vbi, aut forma poſt formam: & ideò id quod mouetur, ad minus contingit aliter ſe habere ſecundum locum, etſi non ſe habeat aliter ſecundum ſubſtantiam: & illius quod ſic ſe aliter habet, oportet aliquid eſſe mouens per ſe, ſiue per eſſentiam ſuam, quod Tex. c. 38.

sit ens & mouens, ita quod entitas sua moueat, & sit actu ens absque omni potentia aliter se habendi: & hoc nullo modo contingit aliter se habere, & hoc mouet primum motum, & hoc secundum locum: ferentia namque circuli est prima mutationum omnium, & inter ferentias prima mutatio quæ est in circulo primo: hanc igitur mouet mouens primum: tale ergo mouens est ens mouens ex necessario quod à nullo dependet, sed secundum suam essentialem bonitatem mouet: & inquantum sic necessariò est bene & optimè, sic est principium mouens, & est motus actus sibi essentialiter connaturalis.

5.meta.ca. de necessatio. Sicut enim diximus in 5. huius sapientiæ libro, necessarium dicitur tot modis, quot ibidem determinati sunt. Et vno quidem modo dicitur necessarium vi siue violentia, & hoc est contristabile, & motus animalium non est sine tali necessario inquantum materia organi mouet in oppositum motus processiui: & ideò labor est in tali motu: esse enim quod est præter naturalem impetum vincente motore alieno motorem naturalem. Aliud autem necessarium quod est necesse esse non dependens ab alio: & hic est actus purus, & nunquam est hoc sine bene & optimè: & ideò illud est operatio essentialis dulcissima. Tertio autem modo est necessarium, quod simpliciter non contingit aliter se habere: quia licet causam habeat ex qua pendet, tamen illa immobilis est, & naturæ suæ proportionaliter profectiua & conformis, qualis necessitas est in secundis, quæ toto desiderio ad primum mouentur: & ex tali principio pendet cælum & tota natura: & ideò dulcissimus est cælo motus suus, & dulcissimum vnicuique consequi per motum naturalem aliquid de esse diuino primi mouentis: propter quod sine quiete mouentur cælum & natura, nec vnquam laborant, vel laxantur. Huius autem probatio pulcherrima est, quòd vnicuique finis connaturalis & proprius est delectabilissimus & dulcissimus: finis autem est attingere tale secundum effectum, quale est primum mouens secundum naturam. Cum igitur primum mouens intellectualia ad intellectualium esse secundum naturam sit intellectus purus, attingere illum secundum esse & veritatem est delectabilissimum & dulcissimum. Et huius ratio est valde notanda: quia est necessaria. Et hæc est causa, quòd theoria sic attingens intellectum purum in homine, aufert tædium & tempus, licet non permaneat diu propter incommoda corporis & motum sensibilium. Est autem idem intellectus mouens in tota natura: sed natura non attingit bonum efficientis primi in ratione intellectus, sed in vmbra priuationum & materiæ: & ideò delectabiliter quidem mouetur ad ipsum, sed non tantam in eo percipit dulcedinem. In cælestibus autem perfectissimo modo attingitur: & ideò motus eorum sunt in eximia dulcedine & delectatione.

Tex.c.39. Eminenter autem est in primo motore, in quo substantialiter idem est finis & principium: vnde deductio & delectatio in cælestibus est semper & continuè talis, qualis est aliquando ad modicum in nobis, quando mouentem per cõtemplationem attingimus intellectum. Quod autem illa deductio semper perseueret sic in nobis, est impossibile in hac vita: sed tamen hoc est summum, quòd anima potest habere in corpore, vt mente saltem aliquando intellectum purum attingat: & si exuta corpore illi continuabitur quod in corpore raptim aliquando attingit, hoc erit summum gaudium & regnum cælorum. Quod autem verum sit quod diximus, probatur à signis in aliis animæ operibus voluptuosis. Hæc enim omnia sunt in actu & agere, & non habitu vel quiete: voluptas enim, sicut in ethicis dictum est, actus est talis: & ideò vigilia & sensus secundum actum, & intelligentia secundum suum actum sunt voluptuosa: quia voluptas siue delectatio faciens deductionem est operatio proprij & connaturalis habitus non impedita. Si qua autem alia sunt voluptuosa & delectabilia, sunt voluptuosa, quia referuntur ad actus & operationes, sicut spes in futurum & expectatum bonum secundum actum, & memoriæ præteritorum & connaturalium quę secundum actum afferuntur bonorum. Sed illa intelligentia quæ est secundum seipsam intelligentia, & omnis boni fluuius indeficiens est eius quod est secundum se optimum: quia ipsa est suipsius, & inter intelligentias quæ maximè intelligentia & magis elongata à priuatione est boni quod est maximè bonum: quia secundum quod se melius & essentialius attingit, sic melius & essentialius attingit primum & purum intellectum: & quantò hoc sublimius attingit, tantò sublimius iocundatur & delectatur. Hoc autem sic fit: quotiescunque enim intellectus intelligit, aliis intelligit secundum intelligibile quod intelligit transumptionem: tunc ipsum intelligibile fit per resolutionem ordinans intellectum ad seipsum, & fit intelligibile ipsum intellectus secundum actum intelligens. Dico autem secundum transumptionem intelligibile intelligere, sicut supra dictum est de intellectu adepto, quando intelligibile in locum specierum transumptum, resoluitur in speciem intelligibilium, hoc est, in ipsum intellectum: tunc enim sicut colores in perspicuum transumpti & in speciem colorum resoluti, sunt lumen, & lumen & colores sunt idem actu: ita intelligibilia resoluta in speciem intelligibilium sunt idem actu cum intellectu, & sic ordinant intellectum: & sic idem sunt intellectus & intelligibile. Susceptibile enim intelligibilis & substantiæ eius quod est intelligibile, est intellectus: quoniam est locus & species specierum intelligibilium. Dico autem substantiæ illius susceptibilem intellectum, quæ est substantia intelligibilium: nec aliqua alia causa est: quia intellectus susceptibile est intelligibilium, nisi quia prima substantia quæ substantificat omnium esse & substantiam, est intellectus, cuius lumen est hypostasis formarum substantialium, sicut lumen solis est hypostasis colorum: & ideò intellectus habens intelligibilia eo modo quo dictum est, statim agit actionem connaturalem propriam, & delectatur: & si hoc est verum, igitur multò magis agit delectabiliter illud quod putat & scit sine fallacia se habere vt diuinum intelligibile & optimum: & hoc fit quando sicut per resolutionem siue transumptionem intelligibilis adeptus est seipsum, ita per resolutionem & transumptionem sui proprij luminis iam inuenti

per

per intelligibile adipiſcitur primum & purum intellectum : hoc enim eſt in theoria dulciſſimum & deſideratiſſimum : & quod omne quod intellectum habet, habet naturaliter ſcire ſecundum actum & contemplari deſiderat. Ex omnibus autem his quæ dicta ſunt, palam eſt, quod etſi Deus ſiue intellectus primus & purus ſic ſe habeat, ſicut nos habemus, nos aliquando quando mente attingimus eum, ſemper erit mirabilis & mirabilium delectationum plenus: quia cum ſibi non deſit, hoc ſemper habebit, quod nos aliquando habuimus, quando habemus mirabiliores & firmiores & puriores delectationes. Si autem habet ſine menſura magis quam nos, tunc eſt mirabilior in delectatione pura ſine menſura quam nos, vel aliquid cauſatum ſuum: & ita iſta conſideratio eſt melior quæ eſt in tota philoſophia : quia pro certo ſic ſe habet Deus, & homines diuini efficiuntur quando ſic ſe habent.

CAPVT XII.

Qualis vita ineſt ſubſtantiis ſeparatis & cælis, & quod animæ eorum dicuntur æquiuocè ad animas animalium inferiorum.

Ter. c. 39. HIuſmodi autem theoria vita eſt propriè loquendo, & talis vita quæ eſt eſſe : viuere enim viuentibus eſt eſſe, & quot modis dicitur vita in 2. de anima dictum eſt. Huius autem ſic probatur; vita eſt actus continuus : hoc autem actus alicuius agentis eſt: hoc autem agens non poteſt eſſe natura, ſed actus alicuius quod eſt plus potens quam natura : & hoc eſt multiplex, & ſecundum quemlibet modum natura ſe habet ad illud ſicut motum, & principium vitæ ſe habet ſicut agens & mouens : & ideò in 2. de anima oſtenſum eſt, quòd anima eſt principium vitæ in his quæ habent animam, & vita eſt actus eius eſſentialis & continuus in corpus organicum : & hoc actus viuum dicitur, & vita illa eſt eſſe eius : & ſi caret illo, non dicitur nomine viui niſi æquiuocè, ſicut manus non dicitur manus quæ non habet actum vitæ manus, & ſimiliter non eſt oculus qui non habet actum vitæ oculi, & ſic eſt in aliis. Et ex hoc accipitur, quòd vita viuorum eſt eſſe & dans rationem diffinitiuam ipſis viuis : & quia ſenſus ſiue ſenſitiua anima eſt etiam principium vitæ, ideò viuere dicitur ſentire, & ſentire eſt ſentientibus eſſe, & dans nomen & diffinitionem : eſt autem ſecundum hoc potiſſimum principium vitæ intellectus purus : actus igitur intellectus procul dubio eſt vita, & actus intellectus qui eſt ſecundum ipſius intellectus ſubſtantiam ſiue intellectui eſſentialis. Sed quoniam anima quæ eſt endelechia corporis organici, eſt principium & cauſa vitæ, & eſt in viuo priuatio vitæ contraria ſecundum potentiam, propter hoc quod corpus complexum eſt ex contrariis, & ideò actus vitæ animæ non eſt pura vita impermixta potentiæ & priuationi. Sed in ſeparatis intellectibus actus vitæ eſt purus, neque potentiæ, neque priuationi admixtus : & ideò illa vita indeficiens eſt & perpetua, nihil habens contrarium, & nihil habens quod diminuat eam : & eſt in actu continuo ſempiterno. Adhuc autem quæcunque eſſentia ſimplex habet actum aliquem, nunquam deſtituitur illo, ſicut eſſentiæ nunquam deeſt eſſe, & luci nunquam deeſt lucere : & ſic etiam illi quod per ſe eſt principium vitæ, nunquam deeſt viuere, & ſemper vita fluit ex ipſo indeficienter.

2. de anima. tex. com. 13.

2. de anima. tex. com. 37.

Ex omnibus autem quæ iam in præhabitis diximus, conſtat, quòd primum principium eſt actus purus & perfectus eſſentialiter : & quia eſt ſubſtantia illa intellectus, ex nunc dictis conſtat, quòd eſt actus vnius ſecundum ſeipſum ſiue eſſentialiter : talis autem principij actus eſt vita ſempiterna & optima : & vita eſt actus quem continuè influit mototibus ſecundis & omnibus : & ideò in principio octaui de phyſico auditu dictum eſt, quòd motus huius motoris eſt quaſi vita quædam exiſtentibus omnibus : quia quicquid eſt in motu, eſt ex motore, cuius ipſe motus eſt actus : nec vnquam iſte motus principium eſſet vitæ, niſi per ſe vita & eſſentialiter eſſet vita primus motor eius : hoc autem in antè habitis oſtenſum eſt. Et ideò Democritus videns, quòd motor per ſe viuus largitur vitam per motum, dicebat quòd omnia habent animas intellectuales : ſed ſunt in quibuſdam materiis oppreſſæ, quæ non operantur niſi eſſe ſine alimento & ſenſu : in quibuſdam autem minus opprimuntur, & in illis operantur eſſe & vitam ſine ſenſu : & in aliis plus ſunt liberæ, & in illis operantur eſſe, viuere, & ſentire : & cum ſeparatæ ſunt, operantur intelligere. Viuere igitur vita pura eſt intellectus omninò ſeparati, qualis eſt ſubſtantia prima & intelligentiæ ſeparatæ : & ideò ſecundum antiquos Philoſophos dicimus Deum eſſe animal ſempiternum nobiliſſimum : & hæc quidem diffinitio data eſt à Peripateticis de primo quod mouet & eſt compoſitum, ſicut diſtinximus in 8. phyſicorum : & compoſitio ſua eſt ex primo motore ſimplici & primo corpore moto: hoc enim apud antiquos Deus vocabatur, propter diuinum intellectum & perpetuitatem & vniuerſalitatem cauſandi quam habet : de hoc enim dicebant, quòd vita talis quæ ſemper eſt æterna, ineſt Deo : & hoc dicebant Deum eſſe. Et cum dicunt ſic animam ineſſe cæleſti circulo, non dicunt eiuſdem rationis eſſe animam cum illa quæ eſt animalium inferiorum. Sed cum omne id principium dicatur anima, ſicut in primo de anima nos dixiſſe meminimus, à quo per eſſentiam plures exeunt operationes, ſubſtantias ſeparatas ideo vocant animas, quia eſſentialiter operantur multa : tamen anima quæ eſt principium vitæ inferiorum animalium, organica eſt & diuerſitatem organorum operatur formatiua virtus quæ eſt in ſemine, propter multam indigentiam corporis animalium : vnde ſenſus animalium eſt propter ſalutem ipſorum. In ſuperioribus autem corpora remota ſunt à contrariis: & ideò nec vegetatione nec ſenſu indigent : & ideo hæc anima in eis vegetationem & ſenſum non operatur. Et dico ſenſum communiter prout alibi diximus decem eſſe ſenſus. 5. videlicet exteriores, & 5. interiores : nullum enim penitus habent ſenſum, nec etiam habent rationem, neque id quod participat qualiter ratione : quia

8. phy. tex. com. 1.

ratio

ratio eſt cum decurſu inquiſitiua propter dubium collectionis eorum quæ per ſigna à ſenſibus accipit participans qualiter ratione, ſicut iraſcibilis & concupiſcibilis, quæ rationis perſuaſionem percipiunt, oriuntur ex ſenſu, niſi ſenſibilis contingit rationem: ſed potius ſecundum Peripateticos qui rationabilius loquuntur, ſuperiora non habent niſi intellectum & intellectuale deſiderium, nec habent intellectum accipientem cum continuo & tempore, ſed habent intellectum, & ſunt intellectus vniuerſaliter actiuus, qui eſt forma & ſpecies eorum quæ fiunt in natura, ſicut intellectus artificis eſt forma & ſpecies eorum quæ fiunt per artem, & ſicut formatiua quæ eſt in ſemine, præhabet ſpecies membrorum, ſic intellectus iſti præhabent formas & ſpecies omnium: & ideò Plato dixit hanc ſpeciem eſſe ideam & vniuerſale quod eſt ante res & præhabet formas eorum. Et ex hoc patet, quòd ſicut manus eſt inſtrumentum intellectus practici in artificialibus, ita totus cæleſtis circulus eſt inſtrumentum huius intellectus ad totam materiam naturæ quam ambit.

Præter hoc etiam eſt aduertendum, quòd huius intellectus nihil accipit à corpore quod mouet, ſed potius formas quas habet apud ſe, per motum cæli influit materiæ: & iſte intellectus nullius penitus corporis eſt actus, ita quod accipiat pec corpus illud, ſicut viſus per oculum, & auditus per auris tympanum: & non eſt endelechia corporis aliqua, nec eſt principium huius vitæ organice: propter quod patet, quod æquiuoce dicitur anima de ſuperiori & inferiori anima. Et ſimiliter ſi ſuperiora à quibuſdam vocantur animalia, æquiuocè dicuntur animalia: tamen ab actu animæ quæ eſt vita talis, qualis dicta eſt, antiqui dicebant ea animalia: & ſic loquitur Apuleius Deum diffiniens & dicens, quod eſt anima motu & ratione mundum gubernans. Peripateticorum autem conſuetudo fuit nihil penitus dicere, quod certa ratione probare non poterant: & quia ante primi cæli mototem per rationem nihil inueſtigare poterant, ideò ante primum motorem nihil eſſe ponebant. Adhuc autem quia in omni natura motor eorum quæ per ſe mouentur, proportionatus & coniunctus eſt mobili, ideo dicebant primum motorem proportionatum & coniunctum eſſe primo mobili, & ex his eſſe vnum quod per ſe mouetur: & ſiue hoc verum ſit, ſiue falſum, hic pro certo eſt intellectus verborum Ariſto. & in prima philoſophia ſua, & in cælo & mundo, & in 8. ſuorum phyſicorum.

Nota quomodo aquiuocè anima dicitur de ſuperiori & inferiori anima. Vide etiam 2. cæli c. 71. & 3 cap. de ſubſtantia orbis.

CAPVT XIII.

Et eſt digreſſio declarans qualiter intellectus ſeparati dicuntur vniri corporibus.

EST autem dubitatio apud nonnullos Platonicorum, qualiter vniantur iſti intellectus orbibus quorum ſunt motores & animæ ſecundum iſtos: & hanc dubitationem mouent etiam nonnulli Peripateticorum, & propter difficultatem ſolutionis eius aliquantulum diuertunt in dogma Platonis: ex quo enim intellectus vniuerſaliter agens ſemper eſt ſeparatus & manet ſeparatus, & nonnulli nihil habet commune, ſicut dixit Anaxa. videtur cum corpore nihil penitus vnum facere: & ſic videtur extrinſecus à corpore orbis. Sed Ariſto. & ſui ſequaces ſupponunt quatuor propoſitiones, quæ inducunt eum ad ponendum, quòd eſt intrinſecus corpori & vnitus. Quarum vna eſt, quæ probatur in principio 7. phyſicorum, quòd inter motorem & mobile non eſt medium. Secunda autem eſt, quòd motor qui eſt extra & per eſſentiam mouet mobile abſque eo quod transmutet ipſum, mouet violenter. Tertia eſt, quòd primus motus non poteſt eſſe violentus. Et quarta fortioromnibus eſt, quòd quando motor eſt extrinſecus mobili, tunc mobile quod mouetur, perfectè non attingit formam motoris per motum ſuum, ſicut patet, quòd ſi calor naturalis non eſſet informatus intrinſeca forma vitæ, non ageret: ars enim & quæcunque fiunt inſtrumentis inanimatis, non agunt ad formam vitæ viuum & eſſe, ſed inducunt figuras & accidentia quædam: & cum videret Ariſto. quòd motus cæli inducit eſſe & vitam & ſenſum, dixit quòd motus ille eſt animæ intellectualis, quæ intrinſeca eſt corpori quod mouetur. *Ariſtotelis op.*

Si autem quæritur, qualiter vnita dicitur & ſeparata ſubſtantia? ad hoc dicit, quòd illæ ſubſtantiæ ſunt ſeparatæ, eò quod in operatione eſſentiali ſibi, nullo vtuntur corpore, ſicut in 3. de anima & in pluribus locis oſtendimus. Sed vnitæ ſunt, quia ambiunt & continent & mouent corpora actu vitæ & motus. Ambiunt autem amplitudine virtutis, ſicut lumen ſolis ambit hemiſphærium: lumen enim ſolis ſic ambit hemiſphærium, quòd in perſpicuo claro ſeipſum immittit, & perſpicuo non claro ſed nebuloſo vergit in coloris perſpicui ſpeciem: tangit autem, & immiſſum in ſuperficie terminati corporis efficitur color diuerſus ſecundum ſuperficiei diuerſitatem: & ſic videmus, quòd omnia quæ ſunt in hemiſphærio aliquo, modo ſubiiciuntur & informantur per ipſum, ſic etiam infunditur anima corpori, & diuerſis membris infuſa diuerſum accipit eſſe potentiarum, ſicut lumen in diuerſi corporibus hemiſphærij. Intellectus autem corpori non immittitur, ſed ambit illum lumine ſuo, & lumen ſuum facit actum qui eſt motus in ipſo corpore quod mouetur. Lumen enim ſuum eſt ſcientia practica qua mouet, & illa recipit cælum ab ipſo, ſicut manus artificis recipit formas artis: & ſicut manus mouetur per formas artis, ita mouetur cælum per formas intellectus. Sicut enim ante diximus, corpora cæleſtia non indigent virtutibus corporalibus quibus moueantur, quas virtutes recipiant ab anima ſiue in intellectu, eò quod habent illas ex naturali ſua perfectione: illa autem corpora quæ ex contrariis ſunt, & motus complexionantium ea eſt contrarius motibus animæ, illa indigent actu & perfectione animæ & virtutum animæ quibus perficiantur ad motus & opera animæ: & ideo anima illorum eſt endelechia corporis, & vires talis animæ ſunt endelechiæ partium corporis: & horum nihil eſt in corporibus cælorum: & ideo intellectus ipſorum non eſt actus corporalis ipſorum, ſed ambit

Quomodo ſecundum Peripateticos anima cæli ſit vnita, & quomodo ſeparata.

ambit ea ſicut motor ambit mobile quod mouetur ab ipſo, & ſicut artifex ambit manu inſtrumenta cum quibus operatur. Et ex hoc patet, quòd actus vitæ ipſorum non eſt ſecundum actum vel endelechiam corporalem aliquam, ſed eſt ſecundum vitam intellectus ſeparati, de qua prius dictum eſt, & tãtò felicior quam noſtram: quia nos in theoria exiſtentes, non facimus theoremata, ſed potius faciunt nos ſecundum actum vitæ & felicitatis: in illis autem ſeparatis ſubſtantiis ipſe intellectus fundit vitam, & facit formas, & exequitur eas per motum. Et hoc eſt quod dixit Plato, quòd pater deorum dixit diis, quòd exequerentur formas ad par ec æquum, & ad ſe ſumerent quod ſimile ſibi cognoſcerent. Iſte ergo eſt modus vnionis in diuinis & ſeparatis intellectibus cum corporibus ſpæricis cæleſtibus.

CAPVT XIV.

De excluſione erroris Pythagoricorum & Speuſippi.

Tex. c 40. QVicunque non ſufficiunt in præhabitis quæſtionibus vnicuique ſatisfacere volentes ad ſimilitudinem eorum quæ in generabilibus vident, ſicut fecerunt Pythagorici, & ex poſterioribus nepos Platonis Speuſippus, hi non dicunt ſicut nos diximus, ſed potius omnia quæ inducta ſunt, negantes dicunt, quòd optimum & nobiliſſimum non eſt in primo principio rerum: & huius dicti ſui perſuaſionem adducunt à ſimili in generatione: quia vident, quòd & plantarum & animalium quædam ſunt principia & cauſæ, quæ ſunt ſemina & ſpermata, in quibus non eſt naturæ bonum & perfectum, cum in ipſis non ſunt plantæ & animalia niſi in potentia: & ſicut oſtendimus in 9. huius ſapientiæ libro, ſecundum potentiam non determinatur bonum & perfectum, ſed ſecundum actum: vnde bonum & perfectum potius eſt in plantis & in animalibus ſecundum actum exiſtentibus & principiatis, quam in principiis eorum. Iſti autem tales ſic dicentes non rectam habent æſtimationem: ſicut enim determinatum eſt in antè habitis, omnem potentiam præcedit actus: vnde ſpermata ſunt ex actu exiſtentibus quæ diuerſa ſunt à ſpermatibus, ſicut diuerſus eſt actus à potentia: & illa priora mouentia & finalia: quia finis eſt ſimilis principio: nec mouens quieſcit à mouendo, niſi deducat ad ſimile ſibi quantum ſimilitudo ſua proportionalis eſt ei quod mouetur: vnde primum non eſt ſperma, ſed potius finalis ſpermatis, quod vltimò fit ex ipſo, hoc eſt mouens primum: ſicut ſi aliquis dicat hominem priorem ſpermate: & quia ſperma ſimilitudinem habet animæ hominis quæ agit in ſpermate ſicut ars, ideo ex ſpermate generatur homo. Et ideo ſperma diuerſum ab homine eſt ex homine, nec aliter poſſet producere hominem: & cum generans primum non eſt vniuocum, ſicut cum ſol generat hominem, informatur forma quæ eſt in materia generationis à forma cæleſti: & hæc cæleſtis corporea informatur ab illa quæ eſt motoris cæli, quæ eſt ſemper ſeparata & immaterialis: & hæc eſt prima forma generans & perfectiſſima: nec generatio eſt delectabilis omni naturæ, niſi propter illam formam primam: tota enim mortalium natura refloret & in delectatione diffunditur, quando induit illam: & tota natura mouetur, vt illa quantum poteſt imbuatur: & de hoc quidem multa iam diximus in præcedentibus, ſicut etiam actus perfectiſſimus eſt primorum naturæ principiorum. Sed [illegible]rici & Speuſippus non conſiderauerunt naturæ principia niſi proxima, quæ ſunt in potentia: & ideò decepti ſunt. Manifeſtum eſt ergo ſatis ex his quæ dicta ſunt, quia eſt aliqua prima ſubſtantia ſempiterna & immobilis à ſenſibilibus ſeparata.

9. met. tex. com. 19.

CAPVT XV.

Quod prima ſubſtantia nec eſt corpus, neque virtus in corpore: & eſt in eo digreſſio declarans errorem Auicebron de materialitate intellectus.

EX dictis autem & hic & in 8. phyſicorum patet, quòd iſtam primam ſubſtantiam non contingit habere menſuram per ſe, vel per accidens: per ſe enim habet menſuram quantitatis, per accidens autem illam habet menſuram quæ dicitur eſſe virtus in corpore. Hæc enim duplex eſt: aut enim eſt forma corporalis, quæ in proprio ſubiecto exiſtens, maior eſt in maiori, & minor in minori, ſicut grauitas & leuitas: aut non quidem eſt corporalis, ſed eſt virtus in corpore: & illa quidem non eſt maior in maiori, & minor in minori, ſed tamen eſt harmonia quædam ſicut ſenſus: & ideo exigit ſui ſubiecti quandam eſſe harmoniam, quæ ſi non ſit in ſubiecto, ſed ſit plus vel minus, non mouebit ipſum. Eſt enim proportio inter mouens & motum: & ſi motum ſit extra proportionem, non mouebitur à motore: & ſicut corpus eſt proportionatum motori, ita virtus motoris proportionata eſt mobili: & quamuis non corrumpatur harmonia corporis, tamen ſi maius ſit aut minus, nõ mouebitur niſi à motore proportionato tanto mobili & non maiori aut minori: & ſi mobile: ſit mobile tẽpore finito, non mouebitur à motore proprio & coniuncto niſi tempore finito, nec virtutem habebit ad mouendum ipſum per tempus infinitum: quia aliter non eſſet proportio inter motorem & mobile. Ex his apparet, quòd motor ſeparatus non eſt corpus, nec virtus corporalis, nec virtus in corpore: quia illam ſubſtantiam ſeparatam non contingit habere menſuram aliquo modo per ſe, cum non ſit corpus, neque per accidens, cum nec ſit virtus corporalis, neque virtus in corpore, ſicut dictum eſt. Sed hæc ſubſtantia ſine parte eſt, & non in maiori maior, nec in minori minor. Et eſt indiuiſibilis, cum non ſit virtus harmonica, vel aliquo modo materialis. Cuius ſignum eſt: quia mouet per infinitum tempus quantum eſt de ſe: ſufficiens enim eſt per infinitum tempus ſine fine mouere. Et iam oſtendimus in præhabitis, quòd id quod eſt finitum

Tex. c. 46.

nitum ſicut virtus corporis, non habet potentiam infinitam, quæ moueat per tempus infinitum: menſuram enim dimenſionis ſequitur virtus corporis, quæ eſt in ſeipſo: vnde cum omnis dimenſio corporis, aut ſit finita, aut infinita, oportet virtutem aut finitam aut infinitam eſſe: oſtenſum eſt autem, quòd ſubſtantia ſeparata non eſt finita, cum ſit actionis infinitæ. Quod autem non ſit infinita ſicut virtus corporis, oſtenditur ex hoc quod nullum penitus corpus eſt dimenſionis infinitæ. Oportet igitur, quòd iſta ſubſtantia non ſit virtus corporis, ſed ſit ſeparata: & ideo nec paſſibilis eſt receptione formæ alicuius, nec alterabilis receptione contrariorum: & oportet, quòd non habeat magnitudinem penitus per ſe, vel per accidens: omnes autem alij motus qui ſunt ad formam, poſteriores ſunt eo qui eſt ſecundum locum: & hunc motum mouet hæc ſubſtantia immobilis exiſtens. Sic ergo manifeſta eſt natura huius ſubſtantiæ, eo quod hunc habet modum quem diximus.

In quo Auicebron errauerit.

Patet autem in hoc error libri Auicebron, qui ponit omne id quod recipit formam, materiam exiſtere, & materiam eſſe materiam à potentia recipiendi formam: materiam autem minoris & arctioris potentiæ effici per formarum receptionem: & cum recepit formam quæ eſt intellectualitas, non eſſe tam amplæ receptionis ſicut prius: & ideo intelligentiam dicit eſſe non tot & talium formarum receptiuam ſicut materiam, habere tamen intelligentiam materiam ſicut ſubiectum ſui, à quo ſi abſtrahatur vel remoueatur forma intellectualitas, dicit relinqui materiam primam. Et iſte eſt error ex maxima philoſophiæ ignorantia prouenies: quia ſi intelligentia dicit materiam, tunc non poteſt probari, quòd aliqua ſubſtantia ſecundum eſſe ſit à materia ſeparata. Adhuc autem intelligentiæ vt intelligentiæ non eſt recipere aliquam formam ſicut materia recipit. Sed intelligentiæ ſeparatæ quæ vniuerſaliter eſt agens, eſt facere formas, & intelligentiæ poſſibilis eſt recipere formas, ſicut locus recipit locatum, & ſicut recipit ſpecies intelligibilium formas, & ſpecies intelligibilis cum quibus eſt vnum actu, ſicut lumen recipit colores in perſpicuo illuminato, ſicut ſæpè diximus. Amplius non poteſt intelligi in tota natura, quòd forma adueniens materiæ, tollat ab ea rationem & modum receptibilitatis, quem habet in recipiendo formas, etſi tollat ab ea quarundam formarum & receptionem, quæ fortè oppoſitionem vel diſparationem habent cum forma recepta. Si enim ponamus, quòd materia recipit hanc formam quæ eſt animalitas, bene tollit à materia receptionem formarum oppoſitarum vel diſparatarum, quæ ſunt lignum & lapis: tamen non tollit ab ea modum receptionis, quin omnem formam quam recipit, recipiat ſecundum eſſe, ita quod quælibet diſtinguit & diuidit eam ſecundum eſſe. Si ergo intellectus eſt forma recepta in materia, oportet quòd quælibet forma poſterius recepta ab intellectu ſecundum eſſe, ſit in intellectu, & diſtinguat intellectum, & diuidat ad ſpecies diuiſas, quod eſt abſurdum. Et ideo error iſte fugiendus eſt ab omni homine: quia liber ille ferè in omnibus inuenitur erroneus.

Sed tenendum eſt pro conſtanti quod ſupra diximus, quòd id quod à nulla forma, vel motu, vel magnitudine, vel contrarietate diſtinguitur, pro certo eſt immateriale: & ſic immaterialis eſt non modo ſolum prima ſubſtantia, ſed omnes ſubſtantiæ ſeparatæ: & ideò ſunt indiuiſibiles per formam, & impartibiles per motum, & non habent aliquam magnitudinem penitus.

CAPVT XVI.

Et eſt digreſſio declarans ſolutionem Ioannis Grammatici.

Obiectio Ioannis grammatici, pro qua vide Commentatorem hic cō. 41. & in 8. phy c. 79. & in vltimo cap. de ſubſtantia orbis.

DIfficultatem tamen hæc affert ſubtilis obiectio Ioan. Grammatici: dicit enim, quòd omne corpus virtutem habet corpoream, & cum corpus ſit finitum, neceſſe eſt illam virtutem finitam eſſe: cælum autem corpus finitum eſt: igitur habet virtutem corporis finitam: omne autem quod finitum eſt, finiti eſt motus & actionis: ergo virtus illa non mouebit tempore infinito, nec cælum erit motus infiniti, vt videtur. Si enim diceretur propter hoc cælum eſſe corruptibile, non ſequeretur, niſi hoc adderetur, quòd cum cælum ſit inſtrumentum motus vniuerſalis, qui naturam totam ſaluat & continet, ſi non ponatur cælum moueri, ſequitur quòd non ſaluatur in eſſe: quia illud quod eſt fruſtrà, non eſt in natura: & ſic ſequitur cælum eſſe corruptibile. Nec tunc valet ſolutio quam dant quidam hîc qui concedunt cælum habere virtutem finitam, ſed hanc non dicunt eſſe niſi potentiam ad motum localem & non ad formam: & ideo cum corruptio ſit motus ad formam, vel mutatio, non ſequitur, vt dicunt, quòd cælum ſit corruptibile. Sequitur tamen ineuitabiliter ſecundum modum iam prius inductum.

Solutio Averrois in præſenti commento.

Sunt autem quidam qui hanc obiectionem excludere & ſoluere volunt, concedentes quòd cælum habet virtutem finitam ad motum: ſed quia hæc virtus non eſt mouens cælum, quia illa virtus eſt ſicut virtus inſtrumenti mobilis, virtus autem ſeparatæ ſubſtantiæ eſt quæ mouet, & virtus ſeparata nec eſt finita nec infinita, & habet actum infinitum, ideò cælum mouetur tempore infinito quantum de ſe eſt: & ideò concedunt, quòd cælum ſtabit tempore determinato quantum eſt de virtute coniuncta ſibi, & quod habet principium ſtandi in ſeipſo: ſed quod non ſtabit, hoc eſt de virtute exteriori ſeparata. Si enim hoc eſt verum quod dicunt, tunc videtur, quòd cæli virtus ad moueri non ſit proportionta virtuti ſeparatæ ad mouere: ſed quandocunque non eſt proportio inter motorem & mobile, ſoluitur motus: ergo videtur, quòd cæli motus ſoluetur ſecundum naturam: & hoc nunquam aliquis dixit Philoſophus. Quidam quidem inueniuntur dicere & dixiſſe, quòd ſoluetur ſecundum Dei voluntatem, ſicut Plato & theologi quidam: ſed nunquam aliquis dixit, quod ſoluendus eſſet ſecundum naturam.

Improbatio.

Solutio propria.

Dicendum igitur videtur, quòd cælum non habet virtutem corporis ad motum niſi eam quæ eſt aptitudinis & inſtrumenti: & de hac

virtute

virtute nihil concludit obiectio Ioannis Grammatici: quia cum probatur, quòd virtus finita corporis non mouet motum infinitum & non agit actionem infinitam, hoc non tenet niſi de potentia virtutis actiuæ & non paſſiuæ. Virtus autem inſtrumenti ad motum eſt virtus obedientiæ & paſſiua. Et cum ponitur, quòd ſubſtantia inſtrumenti nullam recipit alterationem propter potentiam ſemper exiſtendi quam habet, ſequitur quòd inſtrumentum ſemper eſt in eadem aptitudine ad motum: & cum motor ſit immobilis & actus purus, ſequitur quod ſemper mouebit, & ſic ſemper durabit motus ſecundum naturam principiorum motus, quę ſunt mouens & id quod mouetur. Nec eſt hoc mirum in corpore perpetuo: quia etiam in corpore corruptibili ſic eſſet, ſi ſemper maneret habilitas eadem: & ideò dictum eſt in libro de anima, quòd ſi ſenior accipiat oculum iuuenis, videbit vtique ſicut iuuenis: & ſi hoc dictum eſt de motore qui eſt virtus in corpore finitæ actionis, multò magis eſt hoc verum de virtute cæli, quæ eſt virtus obedientiæ ad motorem ſeparatum, qui nec eſt virtus finita, neque infinita, ſed indiuiſibilis & ſimplex, ſicut iam antè diximus. Hæc igitur dicta iterum de prima ſubſtantia ſufficiant. Iterum enim reuertemur ad conſiderationem ipſius, poſtquam inquiſiuerimus de motoribus inferioribus cælorum inferiorum.

Primo de a ima. tex. com. 65.

CAPVT XVII.

Qua arte inuenienda eſt pluralitas motorum ſeparatorum.

Tex. c. 42. DE his igitur inquirere incipientes, quæramus vtrum ponendum ſit, quòd vna ſola ſit talis ſubſtantia ſeparata, ſicut multi dixerunt & dicunt vſque hodie, aut ſunt plures ſubſtantiæ ſeparatæ. Et ſi plures ſint, oportet nos quærere, quot ſint numero, & qualiter ſe habeant adinuicem? In quæſtione iſta oportet, quòd non obliuiſcamur, ſed diligenter reminiſcamur eorum quæ alij negotiati ſunt de illa materia: tunc enim inueniemus, quòd noſtra inquiſitio eſt valdè neceſſaria: quia apparebit, quòd alij de pluralitate talium ſubſtantiarum nihil certum tradiderunt, cum tamen planum ſit valde & non difficile inuenire modum pluralitatis earum: planum enim eſt ex ſæpius demonſtratis, quòd omne quod mouetur per ſe, habet motorem coniunctum ſibi: eſt autem certum per antè dicta & per viſum quamlibet ſphæram habere motum proprium & per ſe moueri: cum igitur plura ſint in cæleſtibus per ſe mota, ſicut per ſe mouentur animalia, conſequitur neceſſariò multos eſſe motores. Quod enim quidam Platonicorum dicunt, ſubſtantias eſſe ſeparatas non ad mobilia corpora relatas, omninò dictum eſt præter rationem philoſophiæ: quia hoc nulla ratione poterit probari. Similiter autem opinio quam multi ſuſceperunt circa ſpecies ideales, nullam penitus habet propriam philoſophiæ perſcrutationem: dicunt enim, quòd ſpecies ſunt numeri proportionum quarundam. Sed debentes loqui de numeris vt principiis primis entium, aliquando aliqua loquuntur de numeris quaſi in infinitum excreſcentibus: aliquando autem loquuntur de eis, ac ſi numeri principiorum creſcant vſque ad decada determinatè: eò quod denarius ſurgit progreſſione continua ex primis numeri principiis ſimplicibus & compoſitis: ſic enim vnitas non eſt numerus, ſed numeri principium: binarius autem ſimplex eſt numerus ex duobus ſimplicibus compoſitus. Propter quod etiam binarium quidam pluralitatem non dicunt: quia ex nullo plurali componitur: trinarius autem ex vna compoſita parte eſt, & altera ſimplici compoſitus eſt: quaternarius autem primus eſt, qui eſt ex compoſitis partibus: & ex his progreſſione continua ſurgit denarius: & ideo primus eſt limes numerorum: propter quod principia quida entium vſque ad decadum multiplicabant. Et hæc eſt cauſa, quod etiam Pythagoras in vtraque coelementatione, bonorum videlicet & malorum, decem principia poſuit, ſicut in principio huius ſapientiæ libro determinatum eſt. Quando autem de ſpeciebus locuti ſunt, nullum numerum artificioſè tradiderunt: nec ſimiliter dicunt propter quam cauſam tanta ſit pluralitas numerorum cum ſtudio aliquo demonſtratiuo, præter conuenientiam quam diximus nunc de partibus progreſſionis ex qua ſurgit denarius. In illa enim eſt ſimplex principium, & ſimplex principium cum ſimplici, & compoſitum primum cum ſimplici primo, & compoſitum primum cum compoſito primo: quæ quidem variatio videtur eſſe principiorum: & id quod ſurgit, eſſe dicunt primum perfectum ex omni modo principiorum numerum.

Nobis autem non eſt procedendum ſic, ſed dicendum relinquitur nobis de numero ſubſtantiarum ſeparatarum, & ſubſtantiis diuinis quæ determinatæ ſunt à nobis. Hæ enim ſubſtantiæ ſunt corpora diuina immortalia quæ cæleſtia vocantur, quæ omnia iam moueri probauimus per ſeipſa, ita quòd principia ſui motus habent in ſeipſis. Iam autem determinatum eſt à nobis, quòd id quod eſt principium & primum omnium entium, eſt immobile & ſecundum ſe & ſecundum accidens: dictum enim eſt, quòd hoc eſt mouens motum illum qui inter omnes motus eſt vnus & ſimplex & ſempiternus. Et hoc eſt motus quem vocant diurnum, qui non dicitur vnus & ſimplex, eò quod non habeat partes: ſed ideo dicitur vnus & ſimplex, quia vniformis eſt & æqualis per totum: & ideo dicitur primus, quia cauſa eſt omnium aliorum, & ſuus motor eſt prima cauſa vniuerſi entis ſecundum Peripateticos: quia ſicut diximus, omne quòd motum eſt, neceſſe eſt moueri ab aliquo: & id quod eſt mouens primum motum, neceſſe eſt immobile eſſe: quia aliter iretur in infinitum in mouentibus & motis. Et iterum ſicut diximus neceſſariò eſt ſempiternum motum à ſempiterno motore moueri, & vnum motum ſimplicem neceſſe eſt ab aliquo motore ſimplici moueri, qui per eſſentiam mouet.

Solutiones Platonicorum contra pradicta.

Et fortè aliquis dicet, quòd ſubſtantia ſeparata non relata ad motum & mobile, eſt ante ſubſtantiam relatam ad motum & mobile: & ideò prima cauſa debet poni non mouens, ſed efficiens

efficiens tantum, ſicut dixit Plato. Adhuc autem quia primæ ſubſtantiæ ſeparatæ immediatius coniungitur intelligentia, quæ eſt etiam ſubſtantia ſeparata quam cælum, quod eſt ſubſtantia corporea: & ſic à primo ſimplici non immediatè eſt motus & mobile, ſed ſubſtantia ſeparata immobilis. Et fortè adhuc addatur, quod ab vno primo ſimplici non debet eſſe immediatè niſi vnum ſimplex: motor autem ſecundus & mobile ſecundum duo ſunt: & hoc non immediatè debet exire à potentia ſubſtantia ſimplici: & ideo congruentius eſt à prima ſubſtantia eſſe ſubſtantiam intellectualem, & poſtea mediante illa alia cauſari. Adhuc autem quia immediatius cauſatum primæ cauſæ videtur debere eſſe filius: nihil autem eſt filius primæ ſubſtantiæ quam intelligentia: & ſic illa immediate debet cauſari à prima ſubſtantia. Ad hæc omnia & infinita ſimilia quæ obiici poſſunt & à Platone obiecta ſunt, vna eſt reſponſio Peripateticorum, quòd iſtæ rationes omnes topicæ ſunt, ſiue dialecticæ & vanæ in prima philoſophia, & fortè ſophiſticę & in errorem inducẽtes: quia ponere primam ſubſtantiam non mouentem eſt ponere eſſe otioſam, ſicut oſtenſum eſt ſupra in 8. phyſicorum: & ponere eam otioſam eſt ponere, quod aliquando mouetur de otio ad actum: aut oportet dicere, quòd ſemper eſſet ſicut dormiens, & quòd non eſſet optimum: quia probatum eſt, quòd optimum eſt in actu & non in habitu. Adhuc autem ſi daremus, quòd ageret formas & non moueret, oporteret dicere, quòd aut illæ formæ quas ageret, eſſent per ſe actu exiſtentes: quod ſupra improbatum eſt, vbi oſtendimus, quòd nihil ſit niſi compoſitum: aut oporteret dicere, quòd ageret compoſita ex materia & forma: & tunc oporteret dare, quòd moueatur materia: & etiam ſi mouetur, oportet quod aliquid moueat eam quod ſit corpus motum: & illius motus corporis erit ante motum materiæ ad motum: tunc redibit, quòd ipſa primò mouet cælum. Quod enim quidam dicunt, quòd cauſat Angelos, & poſteà orbes, probari per demonſtrationem non poteſt. Et ideo hoc dicere eſt præter philoſophiam dicere: & contra hoc non diſputamus, nec diſputare poſſumus: & ideo rationes tales topicas refutamus. Vnde ſubſtantia ſeparata non relata ad motum & mobile, nulla eſſe poteſt ſecundum rationem phyſicam, nec motum aliquid eſt ante motum localiter: & ideò ratio nihil dicit, niſi quod corpus motum primum immediatum ſit primæ ſubſtantiæ mouenti: & licet intelligentia ſecundum quod eſt intelligentia, magis ſimilis videatur primæ ſubſtantiæ quam corpus: tamen intelligentia proportionata ſecundo mobili, non tantum accedit ad primum mouens, quantum mobile primum, quod proportionatum eſt ſubſtantiæ primę mouenti. Et ſimiliter licet primum mouens ſit vnum ſimplex, tamen illud quod eſt ab eo, non eſt vnum ſimplex, ſed eſt corpus compoſitum: quia ſi ſimplex eſſet penitus, ſic ipſum non eſſet diſtinctum ab ipſo. Sed bene concedendum eſt, quòd eſt vnum ſolum: & hoc eſt proximum actui primo & puro: & hoc eſt corpus non niſi in potentia ad vbi exiſtens: & motor illius eſt ſubſtantia prima ſecundum Peripateticos, ſicut diximus: & ideò etiam illud animal eſſe dixerunt: & bene poteſt eſſe, quòd errauerunt in hoc, tamen ſic dicunt: & hæc quam diximus, eſt ratio ipſorum. Sub ipſa autem ſubſtantia multas dicunt eſſe ſubſtantias mouentes diuerſas ſphæras conſequenter ordinatas, quæ omnes reſpiciunt ad primam ſubſtantiam, ſicut ſerui ad dominum: & ideò omnes obtinent in communi motum, qui eſt proprius primæ ſubſtantiæ, qui eſt motus diurnus velocior & ſimplicior omnibus motibus cælorum. De hoc tamen in ſequentibus ſubtiliter declarabitur: modo enim non inquirimus, niſi an plures ſubſtantiæ ſint ſeparatæ & mouentes? Et quia plures conſtat eſſe, ſicut iam probauimus, quæremus, qua arte & qua ratione poſſumus peruenire ad numerum & ad ordinem eorum?

Solutio.

Vide pro his Auerroem. 12. meta. c. 44.

CAPVT XVIII.

Quod neceſſe eſt planetarum motus à diuerſis eſſe motoribus, quorum quilibet eſt ſubſtantia quædam ſeparata & immobilis motu quem mouet.

VIdemus autem etiam oculis corporalibus præter illam ferentiam circularem quam diximus motum, ſiue ferentiam vniuerſi quæ eſt ſimplex & vniformis, & dicimus eam moueri à prima ſubſtantia immobili, alias multas ferentias, ſiue motus circulares, ſempiternas, ſicut ſunt motus planetarum, qui ſunt ſempiterni circuli: corpus enim cæleſte ſempiternum eſt & inſtabile, quod nunquam quietem interponit in regyratione, ſicut facit reflexus motus in recto, ſicut oſtendimus in octauo phyſicorum. Quod enim planetarum motus & circuli diuerſi ſint, probatur ad viſum: quia videmus, quòd non poſſunt in vna continua ſuperficie eſſe mota, quorum vnum eſt tardus alio: eò quod ſicut in 6. phyſicorum probatum eſt, tardum diuidit magnitudinem. Motus autem planetarum ſunt in tarditate valdè diuerſi. De cauſa autem huius tarditatis, ſiue hoc ſit ideò quia motor velocioris nobilior ſit quam tardioris, ſiue ideò ſit quia tardior eſt maioris quantitatis circuli quam velocior, non curamus hoc: quia non quærimus hic cauſam, ſed ſolum hoc quod inferiores videmus velociores ſuperioribus: & ideò in orbe vno reuolui omnes planetæ non poſſunt, ſed in multis & in tot vel pluribus, quot ſunt ipſi planetæ qui reuoluuntur. Neceſſarium eſt autem quamlibet harum ferentiarum, ſiue circulationum, moueri à quadam ſubſtantia ſeparata, quæ ſit immobilis ſecundum ſe & ſit ſempiterna. Et huius quidem neceſſita is cauſa & ratio eſt: quia ſi aſtrorum ipſorum natura ſempiterna quædam natura eſt, oportet quòd & mouens ea ſit ſempiternum: quia ſempiternæ naturæ ſempiternus eſt motus: aut oporteret ponere, quòd eſſet otioſa ex quo facta eſt ad motum, & ſalus eius ſit in motu, ſicut in ante habitis oſtenſum eſt: hoc autem natura mouens eſt prius moto, ſicut omne mouens prius eſt quam id quod mouetur ab ipſo, non prius tempore, ſed prius eſt ſicut cauſa prior

Tex. c. 43.

8. phy. tex. c. 64. & infra.

6. phy. tex. com. 19.

eſt

eſt cauſato : quia motor eſt cauſa motus & mobilis quod mouetur, quamuis duratione temporis ſimul ſit cum ipſo. Hoc autem in ſequentibus oſtendetur.

Eadem autem neceſſitate probatur, quòd motor ille qui eſt prior eo quod mouetur, ſi id quod mouetur eſt ſubſtantia, quod & ipſe neceſſariò eſt ſubſtantia : quia ſubſtantia non cauſatur niſi à ſubſtantia : nec vnquam poteſt eſſe accidens principium ſubſtantiæ, ſed è conuerſo ſubſtantia eſt principium accidentis, ſicut ſæpè in antè habitis probatum eſt. Ex quo igitur hoc ſit neceſſarium eſt eſſe, tunc palam eſt, quòd tot neceſſe eſt eſſe ſubſtantias mouentes, & ſecundum naturam ſempiternas & immobiles ſecundum ſe : & quæ ſint ſine dimenſione, eò quod nec ſint corpora, nec virtutes in corpore quot ſunt perpetua mota corpora propter iam inductam cauſam. Hæc enim demonſtratio ſumitur ab effectu primo eſſentiali & conuertibili. Palam igitur eſt ex his quæ dicta ſunt, quia ſunt in quodam numero ſubſtantiæ ſeparatæ plures, & quod harum quædam eſt prima, & quædam ſunt ſecundæ, & quædam tertiæ, & ſic ſunt in diuerſis ordinibus, ſicut ordinantur ſphæræ eorum quæ mouentur.

CAPVT XIX.

Et eſt digreſsio declarans qualis ſit natura ſubſtantiarum ſeparatarum inferiorum quæ ſunt poſt primam ſubſtantiam.

HOc igitur habito, ſic oportet primò inquirere quales ſecundum naturam ſint iſtæ ſubſtantiæ, & qualiter ſe habeant ad primam ſubſtantiam & adinuicem : quærentes autem quales ſint ſecundum naturam, quæremus an ſint ſimplices, aut compoſitæ : & an ſint immobiles omnino, ſicut prima ſubſtantia : & an ſint diuiſibiles per aliquem modum. Quod enim ſint intellectus quidam, ſiue intelligentiæ, facile probatur : quia principiorum mouentium in motu illo quo per ſe mouentur ea quæ mouentur, id quod mouet ratione boni ſimpliciter, eſt intellectus, ſicut in antè habitis eſt oſtenſum. Conſtat autem omnes ſphæras à ſe moueri, & moueri gratia boni, quod ſimpliciter eſt bonum. Ergo mouentia eas ſunt intellectus. Cum autem omnis intellectus ſit actiuus, vel ſpeculatiuus, & ſpeculatiuus nihil moueat, oportet iſtos intellectus eſſe actiuos : & hoc quidem eſt verum. Ad hoc autem cum omnis intellectus actiuus totum illud moueat quod ambit inſtrumentum motus eius, oportet quòd quilibet horum intellectuum totum illud moueat quod continet ſphæra ipſius : omnis autem ſphæra, ſiue ſit ſuperior, ſiue ſit inferior, continet totam materiam actiuorum & paſſiuorum : ergo quilibet iſtorum intellectuum mouebit & aget vniuerſaliter in tota natura generabilium & corruptibilium : & hoc pro certo eſt neceſſarium & verum. Adhuc autem cum omnis intellectus agens eius quod agit præhabeat formas, quia aliter ageret caſu & non attingeret finem, oportet quod quilibet iſtorum intellectuum plenus ſit formis eorum quæ agit : & hoc eſt quod dicitur, quòd intelligentia eſt plena formis.

Videtur autem ex his fortè alicui intelligentias compoſitas eſſe, quia formæ non inſunt alicui niſi ſit compoſitum. Adhuc autem quod dicitur, quod ex intelligentiis quædam ſunt quæ habent formas magis vniuerſales, & quædam ſunt quæ habent formas magis particulares : & talium formarum habitus non videtur eſſe poſſe ſine compoſitione. Sed ad hæc & ſimilia omnia leue eſt ſoluere, ſi ſuprà dicta omnia in mente habeantur bene. Diximus enim, quòd ſubſtantia ſeparata quæ eſt cauſa rerum, præhabet res ſicut principium & cauſa : & tale principium non præhabet formas rerum ſecundum ſe diſtinctas, ſed potius præhabet eas virtute : quia quantò ipſum ſimplicius eſt & prius, tantò virtus eius ambit plura : ſicut virtus luminis ſolis, & ſicut virtus ſpiritus, quæ eſt in ſpermatibus & ſeminibus, & illud principium non habet formam additam ſibi, ſed ipſa eſſentia eius eſt forma omnium illorum : & illuſtratio procedens ab ipſo in corpus motum, facit motum diſtenſum in corpore : & in illo incipit diuerſificari virtus eius, ſicut virtus luminis ſolis multiplicatur in his quibus incidit : & licet ipſum lumen in ſole vnum ſit & indiuiſibile in quolibet puncto ſolis, tamen ſecundum quod magis diſtat ab ipſo, diuiditur plus & plus : & quod incidit vni quod illuminatur, non eſt idem etiam cum eo quod incidit alij quod etiam illuminatur : & ſic eſt in virtute & lumine iſtorum intellectuum agentium. Illæ enim ſunt indiuiſibiles in ipſis ſubſtantiis indiuiſibilibus : ſed virtus expanſa in corpus motum in partibus moti eſt diuerſa, & magis diuerſificatur quando per motum incidit materiæ generabilium, & fit intantum diuerſa, quòd id quod percipit vnum, non eſt idem quod percipit reliquum. Vnde patet, quòd ex his formis nulla inducitur compoſitio in motoribus ſeparatis. Et quod dicitur vna vniuerſalis & alia particularis, non eſt ideo dictum, quòd vniuerſalium & particularium ſint receptiui intellectus iſti : ſed potius dicitur vniuerſalis ſicut virtus plus ambiens, ſicut eſt virtus ſphæræ ſuperioris ad inferiorem : & dicitur particularis ſicut virtus ſphæræ magis determinatæ ad materiam. In talibus enim habent ſe in ſimilitudine quadam formarum adinuicem ſicut prima & ſecunda. Sicut enim videmus formam generis non coarctatam nec determinatam, ſed ſimplicem, & illam dicimus eſſe differentiam primi generis, quod eſt generaliſſimum, & ſub ipſa accipimus aliam differentiam, & in illa eſt virtus primæ, & eſt magis coarctata, & ſub his accipimus iterum tertiam in qua duæ ſunt præcedentes iterum determinatæ, & ita accipimus vſque ad vltimam, quæ non poteſt plus cõarctari : ita eſt de formis motorum & motuum. Omnes enim mouent ad eſſe : ſed ſicut ordinantur ad eſſe vita, ſenſus, & ratio, & intellectuale morale, ita ordinantur formæ illæ : vnde quælibet earum eſt ſimplex : ſed quia ſecunda manat ex prima, & tertia manat ex prima & ſecunda, & ſic de aliis

Nota hic de ſimplicitate intelligentiarum.

Nota quomodo in intelligentiis dicimus quaſdam habere formas magis vniuerſales, & quaſdam minus vniuerſales.

aliis eſt deſcendendo, & quia ſic inferioris motoris lumen & forma determinatur, dicitur habere particulariores formas quam ſuperior : & ex omnibus his nulla inducitur compoſitio, ſicut nec in formis, vt dictum eſt.

Sed ex alia quadam ratione multis videntur eſſe compoſitæ. Dicunt enim, quod & verum eſt, quia omne quod eſt citra primam ſubſtantiam, eſt recipiens à ſubſtantia prima : recipiens autem : & receptum dicunt quandam compoſitionem. Et ad hoc obiecerunt Pythagorici dicentes, quòd poſt monadem eſt dias, attribuentes monadem primæ ſubſtantiæ quæ verè eſt vna, in qua nullus eſt numerus : diadem autem ſecundæ & deinde ſubſtantiæ : & ſic videtur omnis ſubſtantia ſecunda eſſe compoſita. Et quod maximè & multos & magnos ad hoc induxit, eſt hoc, quòd omnis ſubſtantia ſecunda reflectitur ſuper ſeipſam : omnis autem intellectus reflexus ſuper ſeipſum, eſt compoſitus: quia aliud eſt in eo quod reflectitur, & aliud ſuper quod reflectitur : fiunt ergo duæ naturæ : & ſic eſt compoſita intelligentia, vt videtur. Et hoc concedunt multi, præter hoc ſolum, quòd non dicunt intelligentiam eſſe duas naturas, ſed vnam duplicem ſecundum duplex eſſe quod habet : eſt enim intelligentia, ſicut dictum eſt, ambiens & mouens corpus quod eſt orbis cæli: vnde ſecundum quod eſt intelligentia, reflectitur ſuper ſeipſam ſecundum quod mouet : ſicut dico quòd ars ſecundum quod ars eſt, reflectitur ſuper ſe ſecundum quod ſcilicet mouet inſtrumentum : formalitas enim artis conuertitur ad inſtrumentum, quando mouet ipſum, & ſecundum quod mouet ipſum, ſic producitur in materiam & quodam tactu metaphorico tangit eam. Et ideò ibi habet eſſe aliquantulum magis materiale quam in ſeipſa : & eſt ſimile de lumine, quod eſt vna quædam eſſentia in ſe, & ſecundum quod tangit ſuperficiem colorati : & tamen habet duplex eſſe, & formale ipſius conuertitur ſuper materiale ipſius. Et ideò illa obiectio non probat ex duplici eſſentia conſtare intelligentiam, ſed habere duplex eſſe in eſſentia vna.

CAPVT XX.

Et eſt digreſsio declarans exitum intelligentiarum in eſſe à cauſa prima, & exitum cælorum in eſſe ab intelligentia & à prima cauſa.

HÆc autem intelligentia ſecunda & deinceps ordinis ſe habet ad primam cauſam, ſicut cauſatum ad cauſam : licet enim cauſæ efficientis non ſit niſi educere formam de materia in his quæ habent materiam, tamen in his quæ nullam habent materiam, cauſalitas cauſæ primæ eſt ſubſtare ſecundam & fundare : quia cum intelligentia, ſicut dicunt Peripatetici, ſit forma cæli, & motor, non educitur de ipſo vt de potentia, quia non eſt generabile cælum : & quamuis poneretur eſſe generabile, non tamen ex ipſo educeretur, quia non eſt intelligentia forma & ſubſtantia quæ ſit in materia, ſed potius corpus non aptatur ei niſi vt ſit inſtrumentum motus, & non aptatur ei tanquam neceſſarium ad eſſe talis ſubſtantiæ, quia intelligentia ad eſſe ſuum corpore non indiget. Eſt igitur intelligentia id quod in eſſe fundatur à luce primæ cauſæ, ſicut lumina ſtellarum conſtituuntur à lumine ſolis : hæc autem lux primæ cauſæ aptat ſibi cælum ſecundum, ſuper quod eſt irradiatio formarum eius, & per ipſum & per ſe irradiat ſuper omne illud quod continet cælum eius : & ideò lux prima influit ſuper ſecundam, & illuminatio illa fundat eam in eſſe : quia illuminatio illa cum ſit actiua & actiui intellectus vniuerſaliter, eſt cauſa eſſe, & id quod conuenit ſecum in eſſe, eſt cauſatum primum, quod ante fluit à cauſa prima ſecundum quod eſt mouens, & formam actiuam iam inuexit mobili ſuo quod mouetur ab ipſa, eſt cælum ſecundum quod mouet intelligentia ſecunda. In omnibus enim his aduertendum eſt, quòd omnes Peripatetici conueniunt in hoc cum Stoicis, & maximè cum Platonicis, quòd materia prima non exiuit in eſſe per cauſam aliquam generantem vel mouentem, ſed quod ſit perpetua. Peripatetici autem dicebant, quòd mouens primum dupliciter conſideratur, in ſe videlicet, & ſic eſt lux & intellectus actiuus, vel ſupra lucem & intellectum exiſtens : conſideratur etiam vt cauſans, & ex parte illa metaphoricè attingit materiam, & quodam modo incorporatur, ſicut intellectus artificis in ſe lux eſt, & ex parte qua mouet, incorporatur forma & lux artis corporeis inſtrumentis. Quod igitur eſt à cauſa prima prout ipſa eſt lux immenſa in ſe exiſtens & luces emittens, eſt intelligentia primi ordinis poſt eam : quod autem fit ab ipſa ſecundum quod eſt tangens materiam, eſt cælum primum, quod ipſa per ſuam formam agentem mouet: primo enim conſiderata eſt ipſa actus, & ſecundo modo conſiderata eſt potentia actiua mixta materiæ. Et ſimiliter intelligentia primi ordinis ſub cauſa prima habet hanc duplicem conſiderationem : & in ſe quidem prout eſt lumen cauſatum à cauſa prima, irradiat ab ea lumen intelligentiæ, cui iungitur irradiatio cauſæ primæ: & quod ſic fit duplici irradiatione, magis eſt determinatum & contractum, quam quod fit ab vno lumine ſimplici : vnde quod ſic fit à duplici lumine, eſt intelligentia ſecundi ordinis, quæ ſecunda eſt ſub prima : & ex illa ex parte illa quæ contingit materiam, iterum procedit ſuum cælum : quia ex parte illa eſt potentia, ſicut ante dictum eſt : & ſic cauſant omnes intelligentias & omnes orbes. Hunc autem modum cauſandi Peripatetici de natura accipiunt: quia ſicut dicitur in 8. phyſi. in his quæ per ſe mouentur, id quod fit in mundo maiori, ſimile eſt ei quod fit in minori mundo, hoc eſt, in animali perfecto, quod mouetur per ſe motu locali. In animali autem illo videmus, quòd virtus formatiua quæ eſt in ſemine, & eſt ſimilitudo animæ & intellectus actiui, inquantum eſt ab anima patris, & eſt ſeminis humori mixta, inquantum eſt materialis : & ex ipſa inquantum eſt quidem lux & ſimilitudo animæ patris, ſecundum omnes vires animæ patris procedit & educitur anima nati quæ eſt lux corporis : inquantum autem eſt materialis, quod fit ab ipſa, eſt

8. phy. tex. com. 17.

corpus

corpus ſecundum diuerſitatem organorum.

Nota quomodo in æternis poteſt imaginari efficientia & prioritas cauſæ ad cauſatum.

Et ſi quis obiiciat, quòd in cælo non proceditur à potentia ad actum, eò quod cælum eſt ingenerabile: dicunt Peripatetici, quòd non obſtat hoc, quin talis ſit ordo cauſandi. Si enim demus, quòd ſol ſemper ſtetit & ſtabit in hemiſphærio: tamen per hoc non tolleretur, quin ſit ſol cauſa diei: & ſimiliter veſtigium pedis ſemper cauſatur à pede, quamuis poſitio pedis in puluere non præcedat veſtigium: & ſic eſt in multis: vnde licet ſtatus talis mundi in intelligentiis & orbibus qualis nunc eſt, ſecundum omne tempus fuerit ſicut nunc, tamen per hoc non excluditur cauſalitas, quin vnum ſecundum eſſe cauſetur ab alio, & ſemper inferius cauſatur à ſuo ſuperiori.

Adhuc autem ſi quis obiiciat, quòd prima cauſa quæ ſupra nomen eſt, non reflectitur ſupra ſe, ſicut dictum eſt in antè habitis: & ita videtur, quòd nuſquam attingit materiam: quia ſi attingit, videbitur duplex eſſe habere, ſicut habent aliæ intelligentiæ: & hoc ſupra negatum eſt. Dicendum, quòd hoc eſt verum ſecundum Platonicos, & etiam ſecundum illos qui ponunt intelligentias alias eſſe ſubſtantias quam animas cælorum: ſed ſecundum illos qui dicunt eaſdem eſſe ſubſtantias & animas cælorum & intelligentias, non eſt ita: quia lux primæ cauſæ ſimplex eſt & pura: & ideò cum attingit materiam, non recipit obumbrationem, ſed vincit eam, & vincendo terminat ad eſſe inſtrumenti ſui, quod eſt cælum primum. Cum autem irradiat ad conſtitutionem intelligentiæ primi ordinis, hoc fit per actum qui eſt compoſiti, & eſt actus primæ cauſæ in orbe primo: & ideò fit, quòd id quod fit per huius irradiationem, eſt ordinis inferioris quam ipſa ſit: ſicut in homine actus generationis eſt actus coniuncti, & tamen id quod in genitura eſt ſimilitudo animæ, pertingit in eſſe animæ: & quod in genitura eſt mixtum cum humore & inuiſcatum ei, facit conſtitutionem membrorum: & ideò fit, quòd filius frequenter diſſimilis eſt patri ex parte corporis.

Iſte igitur eſt modus, quo & intelligentiæ & orbes cauſantur à cauſa prima: & ex iſto ordine patet, qualiter prima cauſa irradiat ſuper omne quod eſt: quia vniuerſitatem materiæ continet ſuus orbis: & tamen lumen eius eſt illud cui coniungitur radius intelligentiæ ſecundi orbis, & tamen ille inferior ſic iungitur ſibi & determinat ipſum: & iſte ſic duplicatus radius iungitur inferiori, & iterum magis determinatur: & ſic fit proceſſus deſcendendo vſque ad materiam generabilium, in qua per qualitates & formas materiales maximam recipit determinationem. Talis igitur ſecundum Peripateticos eſt exitus in eſſe intelligentiarum & orbium. Et per hoc patet qualiter quælibet intelligentia indiuiduatur per ſuum orbem, & non per aliud.

*

CAPVT XXII.

Et eſt digreſsio declarans modum per quem vna intelligentia eſt ab alia.

Vide pro his Auerroëm hic com. 44.

IN hoc autem ordine aduertendum eſt, quòd ſemper ſuperior influit inferiori: & id quod influit, eſt ſuum lumen eſſentiale, & eſt totum bonum & deſideratum intelligentiæ inferioris: & tamen quia fons totius luminis, & eſſe eſt prima cauſa, ideò illa eſt quæ amatur proportionaliter à qualibet, & ipſa ſe immittit cuilibet quantum quælibet poteſt ſuſcipere de ipſa. Et huius cauſa eſt, quòd omnes quotquot ſunt, obtinent motum quem ipſa mouet qui eſt diurnus, ita quod ille motus etiam eſt in ſphæra actiuorum & paſſiuorum in omnibus elementis mobilibus. Vnde etiam mare influit & efluit ad modum circuli quantum poteſt. Terra autem quia immobilis eſt, moueri non poteſt: & ideò ipſa ſola inter ſimplicia corpora in hoc ordine eſt mota non mouens: & in hoc deficit virtus primi motus. De hoc autem diximus in 8. phyſicorum noſtrorum. Et cum quælibet ab altera accipiat ſecundum ordinem, ita quod inferior ab omnibus ſuperioribus, tamen acceptum nec eſt compoſitum, neque eſt inducens compoſitionem. Et huius cauſa eſt quam diximus in antè habitis: quia videlicet, quando forma poſterior fluit ex forma præcedenti vna vel pluribus, illæ formæ præcedentes non ſunt in ſequenti niſi ſecundum modum virtutis & potentiæ, & eſſentia manet ſimplex, ſicut eſſe eſt in vita, & vita in ſentire, & ſentire in ratione, & huius: & ſic virtus omnium membrorum eſt in ſpermate quod exit de membris: & in ſequenti quidem ſemper fit determinatio maior & minor, ſed tamen nulla eſſentiarum compoſitio, quia aliter differentiæ omnes eſſent compoſitæ. Adhuc autem cum ſic accipit inferior à ſuperiori bonitatem, & lumen, per hoc accedit ad conformitatem ſuperioris: & quantò plus conformatur ſuperiori, tantò fit magis ſimplex & magis vna & indiuiſibilis. Et ideò omnis intelligentia dicitur eſſe ſubſtantia quæ non diuiditur.

Exempla accommodata ſatis in re difficili.

Modus autem iſtius acceptionis, qua vna ſic accipit ab alia & omnes accipiunt à prima, per duo ſimilia ſatis pulchrè ab his qui præceſſerunt nos Philoſophis, eſt oſtenſum. Et vnum quidem exemplum eſt in artificiis diuerſis, quæ accipiuntur ſub vno, ſicut eſt frænefactiua & gladiaria & ſcutaria & equeſtris & huius ſub militari quæ vtitur omnibus his. Omnes enim illæ in formis quas inducunt in materiam, reſpiciunt ad militarem, & vna reſpicit ad aliam, ſicut frænifactrix ad equeſtrem. Et ſic ſe habent intelligentiæ mouentes & orbes adinuicem. Aliud autem eſt ſimile in regimine ciuitatis, in quo omnes qui in ariſtocratia ſunt, & qui in timocratia, reſpiciunt ad regem. Similiter autem faciunt & qui ſunt in officiis & artium communicationibus, & reſpiciunt ad ſe vna ad aliam, ſicut officiorum communicatio ad timocratiam,

cratiam, & timocratia ad artſtocratiam, & ariſtocratia ad regimen ſiue ad regem, ita quod ſemper ſuperior informat inferiorem : & ideo fit vt in tali ordine illæ quæ ſublimiſſimæ ſunt & liberaliores, actum ſuum non habeant determinatum in aliqua materia : ſed eſt vniuerſalis eorum influentia ſecundum optimum felicitatis actum, ſicut militaris ſe habet ad inferiores, & regimen ſe habet ad alias poteſtates : cum enim aliæ poteſtates determinatæ ſint in quadam ſollicitudinis parte, ſicut in materia determinantur frænifatrix & gladiatrix, regimen conſiſtit in ſpeculatione & continentia totius, ſicut militaris omnibus vtitur, & non habet determinatam materiam aliquam. Hoc autem ideò non eſt dictum, quòd aliqua ſit influentia ſuperioris ſuper inferiorem, niſi per motum corporis animati ſecundum Peripateticos. Sed quia animatum primum indeterminatas & vniuerſaliſſimas influit & exequitur formas, & illæ determinantur ad materiam plus & plus, ſecundum quod magis & magis deſcendunt ad materiam hanc & illam. Si autem eſt aliqua alia irradiatio ſuperioris ſuper inferiora, ſicut dixit Plato, & ſicut dicunt theologi, illa per rationem inueſtigari non poteſt : ſed oportet, quòd ad illam inueſtigandam ponantur alia principia ex reuelatione ſpiritus & fide religionis : & de hac non eſt loquendum in philoſophia Peripateticorum: quia cum eis iſta ſcientia non communicat in principiis. Quamuis autem talis irradiatio fiat per actum coniuncti, tamen quia actus ille eſt intelligentiæ & primi moboris vt mouentis, ideo ſemper contingit ad formam mouentis, ſicut ſæpè diximus, quantun poſſibile eſt recipere formam mouentis illi quod mouetur.

Qualiter ſupernaturalis irradiatio ſuperioris in inferiora per rationem naturalē non ſit perſcrutabilis.

Ex his autem iam patet, quòd id quod eſt indiuiſibile & ſimplex in cauſa prima in intelligentia, protenſum & extenſum ſit in quantitate orbis qui eſt inſtrumentum motus in partes ipſius aſcendentes & deſcendentes in mota : & ideò diuiſibiliter effunditur in inferiora : & id quod de ipſo accipit vnum, non eſt id quod de ipſo accipit alterum : & hæc eſt vera cauſa, quare oportuit produci orbes qui eſſent inſtrumenta motuum ſuperiorum : & vt vndique materiam æqualiter reſpicerent, oportuit fieri ſphærica. Ex his etiam ſcitur cauſa dicti Platonis, quòd Deus deorum dixit ſuperioribus cæleſtibus diis, quod ipſe eſſet qui ſementem generationis faceret, & ipſis traderet ſementem illum ad exequendum. Et ex his iterum patet, quod ſicut motores ſimplices & compoſiti ſe habent ad materiam & adinuicem, ſic ſe habet iſta ſapientia ad alias ſcientias, & è conuerſo aliæ ſcientiæ ad ipſam : & ideò ipſa vniuerſalis eſt & indeterminata quoad ſubiectum de quo eſt: quia non eſt de ente particulari determinato : & ideo magis libera & magis diuina : aliæ omnes particulares ſcientiæ reſpiciunt ad ipſam, ſicut in primo huius ſapientiæ lib. oſtenſum eſt: & quia humana negotia magis ſunt circa particularia, ideo vtiliores quidem ſunt nonnullæ particularium ſcientiarum & artium : nobilior autem & diuinior nulla eſt penitus. Sed nunc de numero motorum & orbium tempus eſt vt inquiramus.

CAPVT XXII.

Qualiter ex motibus ſphærarum colligitur motorum numerus ſecundum Eudoxum.

NVmerum autem & pluralitatem ferentiarum ſiue circulationum ex quibus cognoſcitur motorum numerus, oportet cognoſcere ex illa philoſophia de numero mathematicarum ſcientiarum, quæ maximè eſt propria talium motuum inueſtigationi : hæc autem eſt aſtrologia, quæ tales motus ex tribus inueſtigat, ex viſu videlicet, & ratione, & inſtrumentis. Ad viſum autem deprehenditur motus diurnus, quando ſtellæ ab Oriente emergentes, paulatim aſcendere videntur ad medium cæli, & deinde paulatim deſcendentes videntur donec occidunt in Occidente. Ratione autem deprehenduntur multi motus, ad quorum experientiam non ſufficit vita hominis, ſicut eſt motus augium & imaginum ſtellarum quæ dicuntur fixæ : illarum enim motus eſt completus in triginta ſex millibus annis : & hoc non ſcitur niſi per rationem : quia ſi aux & imago ſtellarum mouetur in 100. annis gradu vno, tunc infra vnum annum mouetur ad minus vno minuto : & hoc poſſumus experiri : & quia æqualis eſt motus, ratiocinamur, quòd in partibus temporis æqualibus æquales perficiet perfectiones : & tunc inuenimus, quòd in centum annis perficiet gradum : & quia ſunt de toto circulo trecenti & ſexaginta gradus, ratiocinabimur, quòd in 36. millibus annorum perficiet totum circulum. Per inſtrumenta autem conuincit multos motus Aſtronomus, vt ſunt inſtrumenta diuerſa, de quibus hîc agere non eſt conueniens, ſicut eſt armilla, & inſtrumentum æquinoctij, & inſtrumentum latitudinis ſtellarum, & aſtrolabium, & huiuſmodi. De omnibus autem his intendit aſtrologia : illa namque eſt de ſubſtantia ſenſibili incorruptibili, ſicut de cælo & motibus eius : de his enim facit theoricam ſpeculationem. Aliæ verò mathematicæ de nulla ſunt ſubſtantia, ſicut arithmetica quæ eſt circa numeros, & geometria quæ eſt de quantitate immobili, & muſica quæ eſt circa numeros harmonicos in cantu modulato. Quia igitur aſtrologia ſola conſiderat motus orbium cæleſtium, ſumamus ex ipſa quæcunque in ea ſapientius dicta eſſe videntur : quia aut ſciemus numerum motuum, & ex his numerum motorum concludemus : aut ad minus artem inueniendi motores ſecundum numerum indeterminatum ſciemus, quia numerus eorum erit ſecundum numerum motuum : aliter enim per rationem numerum eorum inueſtigare non poſſumus.

Tex. c.44.

Quod ſola aſtrologia inter mathematicas diſciplinas de ſubſtantia perſcrutetur. Quod etiã dixit Commen. com.44. huius.

Quod autem plures ſint ferentiæ ſiue circulationes delatorum in circuitu aſtrorum, manifeſtum eſt etiam parum conſiderantibus in aſtris: quia ſicut diximus, etiam viſu comprehenduntur motus aſtrorum & ſecundum ordinem & contra ordinem ſignorum moueri: vnumquodque enim aſtrorum errantium fertur & ferri videtur

Tex. c.45.

detur pluribus quam vno : quia ad viſum videtur, & ſecundum ordinem ſignorum & contra ordinem ſignorum moueri : ſed quot numero ſint hæ ferentiæ ſiue circulationes, nos dicimus hîc ſententiæ gratia, non inueſtigantes veritatem de his ſecundum noſtram ſententiam, ſed recitando ea quæ dicunt quidam probabiliores mathematicorum. Dicimus autem hoc ideo vt pluralitas aliqua motuum & orbium cæleſtium ſuſcipiatur mente : & quæcunque ſuſcipitur ſecundum illam, erit etiam numerus ſubſtantiarum mouentium ſeparatarum. Quod autem de his verum ſit, oportet quòd relinquatur illis qui quærunt motus & orbes iſtos ſecundum propria ſuæ facultatis principia : & oportet, quòd ab interrogantibus iſta per modum quo nos hæc iſta quærimus, relinquantur illa perſuaſis in eis ſi quid videtur aliorum motuum eſſe in ſuperioribus, præter eos qui modo dicentur à nobis, & dicti ſunt ab auctoribus aſtrologiæ, & illis qui tractant talia : & oportet nos amare vtroſque, & illos quidem qui fundamenta prima poſuerunt, & eos qui addiderunt : ſed oportet nos perſuaderi à certioribus : nos enim ſecundum conuenientiam iſtius ſapientiæ non poſſumus tantum deſcendere, vt de ente particulari diſputemus. Sed hoc quod perſuaſum eſt ibi, accipimus, & ex illo ſyllogizabimus id quod intendimus de numero motorum. Probabilium autem vnus & prior, qui fundamenta dedit in aſtrologia apud antiquos Chaldæos, Eudoxus extitit, & ille quendam numerum motuum in aſtrorum ſphæris dedit : hic enim ſicut omnis aſtronomus ſolem & lunam, quæ ſunt duo manifeſtiora luminaria, inſpexit per obſeruantias inſtrumentorum, & vtriuſque ferentiam ſiue circulationem poſuit eſſe in tribus ſphæris, eò quod ipſe poſuit aſtrum non proprio motu ferri, ſed motu circuli ſiue orbis alicuius : vidit autem ſolem & lunam ferri ab Oriente in Occidentem, & ideò dedit eis ſphæram aplanorum, hoc eſt, eam quæ ſine errore eſt quæ ferret ſolem & lunam ab Oriente in Occidens motu diurno. Vidit etiam, quòd mouentur luminaria hæc ſecundum ordinem ſignorum in zodiaco ab Occidente in Orientem per medium latitudinis zodiaci : & ideò dedit eis orbem alium deferentem ea in motu illo. Vidit etiam iterum in illis motum latitudinis, & in luna quidem vidit motum latitudinis non tantum reſpectu æquinoctialis, ſed etiam reſpectu zodiaci. Et putabat ſimiliter, quòd in ſole eſſet vtraque latitudo qua declinat ad Meridiem & ad Aquilonem, & ad iſtum motum dedit eis tertias duas ſphæras : & ſic ſoli & lunæ ſimul dedit ſex ſphæras deferentes. Sphæram autem deferentem dico, quæ defert aſtrum per motum ſuum continuum. Reuoluens autem ſphæra vocatur, quæ reuoluit aſtrum retrorſum ad reuertendum ad locum zodiaci vnde motum eſt prius : orbem autem nullum reuoluentem poſuit iſti ſoli & lunæ, eò quod conſenſit cum antiquis, quòd reuolutio non fieret orbe reuoluente ſiue regyrante, ſed raptu ſuperioris orbis qui retrahit, vt dixerunt, aliquando planetam retrorſum ad locum vnde ante motus fuit. Dicebat tamen iſte, quòd orbis latitudinis ſecundum quem lupa fertur, maiorem habet inclinationem ad Meridiem & ad Aquilonem quam ſecundum quam fertur ſol.

Sic ergo colligitur, quòd Eudoxus ſex ſphæras dedit ſoli & lunæ deferentes : aliorum autem errantium aſtrorum motum poſuit, ſicut quod vniuſcuiuſque motus eſſent in quatuor ſphæris. Et primam quidem & ſecundam quia dantur propter motus duos aplanes & planes, dixit eandem ſiue ſimilem ſoli & lunæ. Dixit enim, quòd ſphæra quæ eſt aplanorum in motu diurno fert omnes ſphæras, & omnes ſtellas. Et ſimiliter dixit, quòd illa quæ eſt ordinata ſub iſta ſphæra quæ eſt planes, & habet naturalem motum zodiaci : ſed ordinem ſignorum dixit & omnium eſſe, eò quod omnes planetas viderat ab Occidente in Orientem naturali & proprio motu moueri. Tertiæ verò ſphæræ, quæ reuoluit in latitudinem reſpectu æquinoctialis & zodiaci acceptæ, dixit ſimiliter polos eſſe in medio zodiorum zodiaci, eò quod in reuolutione illa maiorem circulum putabat eſſe zodiacum : & putabat, quòd tantum declinarent à zodiaco verſus Aquilonem, quantum declinant ab eo verſus Auſtrum. Et ideò zodiacus maior circulus eſt, quem abſcindit motus latitudinis planetarum : & ideo neceſſe eſt, quòd poli eius ſint in polis zodiaci : & hoc eſt eſſe polos in medio zodiorum. Quartæ autem ferentiæ ſiue circulationis poſuit orbem inclinatorum ad medium ſuum, hoc eſt, zodiaci : quia ex quo aliquando apparent in zodiaco, nullam habentes latitudinem ab ipſo, & mouentur ſub ſignis, ita quod eclipſant ſolem & eclipſantur ab ipſo, neceſſe fuit, quòd haberent orbem ibi ſe deferentem. Dixit ego iſte, quod tertij motus ſphæræ in omnibus planetis habent eoſdem polos, præterquam in venere & mercurio. Circuli enim ſiue ſphæræ latitudinis veneris & mercurij, dixit habere polos proprios à polis aliorum differentes. Et fortè ideo dixit hoc : quia vidit, quòd iſti duo alias habent latitudines quam alii planetæ : vnus quidem in Auſtro, alter autem in Meridie. Hoc autem eſt obſeruandum, quòd iſte ſoli latitudinem poſuit duplicem. Vnam quidem reſpectu æquinoctialis, & hoc concedunt omnes aſtronomi. Alteram autem reſpectu zodiaci, & hanc latitudinem non ponit Ptolemæus. Quod autem in omnibus his ſecundum noſtram in qua ſumus intentionem, accipitur, hoc eſt, quòd iſtæ ſphæras poſuit 26. Soli quidem & lunæ ſex. 20. autem aliis quinque planetis : ſed ſi verum eſt quod dicit, erit numerus ſeparatarum ſubſtantiarum. 26. Tex. c. 46.

CAPVT XXIII.

De numero ſphærarum ſecundum Calippum.

CAlippus autem in poſitione quidem ſphęrarum quantum ad ordinem ſphęrarum eadem poſuit cum Eudoxo, licet in numero diſcordauerit : ordinem enim abſcidentium & augium eundem poſuit cum Eudoxo : & dicuntur auges ſummæ eleuationes, & abſcides infimæ depreſſiones vniuſcuiuſque planetæ. Et ex hoc videtur, quod ecentricos poſuit deferentes circulos Tex. c. 47.

culos iſte Calippus : quia concentrici circuli non habent auges & abſcides, ſed vbique eſt in æquali eleuatione & depreſſione aſtrum quod mouetur in eis. Pluralitatem verò iouis quidem & ſaturni & aliorum trium planetarum præter luminaria dedit eandem cum Eudoxo, ita quod dixit, quòd multos haberent circulos deferentes : & conceſſit, quòd quilibet haberet quatuor, ſicut dixit Eudoxus : ſed tamen non ſtetit, nec fuit contentus in hoc, ſed cum diceret, quòd illis de cauſis quilibet haberet quatuor deferentes, quas dixit Eudoxus, addidit cuilibet vnum deferentem propter ſpecialem motum, cuius aſtrologiam Eudoxus non compleuit : & ſic eandem dedit cum Eudoxo pluralitatem deferentium circulorum, ſed addidit cuilibet vnum : & poteſt eſſe, quòd illum quintum addidit propter eleuationem planetæ & depreſſionem quam fieri videbat, de qua Eudoxus nihil dixerat. Non tantum autem poſuit iſte ſphæras deferentes ſicut Eudoxus, ſed etiam poſuit reuoluentes. Et dicuntur reuoluentes quæ planetam reuoluunt retrorſum contra ordinem ſignorum ad locum vnde receſſit per motum : deferentes autem quæ planetam diutius tenent in vno loco circuli ſignorum quam in alio. Cum autem Eudoxus ſphæras tres deferentes dediſſet ſoli, & tres lunæ, iſte duas reuoluentes exiſtimabat addendas eſſe ſoli, & duas reuoluentes dixit addendas lunæ : & hoc dixit eſſe neceſſarium ſi ea apparentia quæ eſt in luminaribus, debeat ſe reddere per cauſam imaginatiuam : vidit enim ſolem quartas æquales circuli ſignorum in temporibus inæqualibus pertranſire : & quia in quadam quarta moratur diutius, & in quadam breuius, dedit ſoli duas reuoluentes, quæ procedere facerent ſolem aliquando citius, aliquando tardius quam mouetur in deferente : in defente enim mouetur æqualiter : vnde cum æqualitas illa non ſemper maneat, dicebat iſte, quòd inæqualitas motus non poterat cauſari niſi ex motu compoſito diuerſarum ſphærarum in oppoſitum mouentium: ſphæræ autem in oppoſitum mouentes, ſi ſunt ſuper eoſdem polos, deſtruunt ſeipſas : & ideo non potuit dicere, quòd eſſent ſphæræ deferentes in oppoſitum : quia cum aliqua trium quas ponit Eudoxus, oporteret eas eſſe ſuper eoſdem polos, præcipuè cum planeta manens vel retrocedens ſub eiſdem ſignis, & ſuper eundem arcum videatur retrocedere ſub quibus ſignis & ſuper quem arcum viſus eſt procedere. Videns ergo, quòd non potuit iſtam retroceſſionis vel retardationis aſtrologiam complere ex deferentibus, addidit ſoli duos reuoluentes: vnum quidem qui faceret velocitatem in quarta quadam, & alium qui faceret tarditatem in quadam quarta alia. Vidit etiam, quòd luna diutius moratur in manſione vna, & velocius pertranſit manſionem aliam, & in quadam mouetur motu æquali medio. Et his duabus de cauſis lunæ dedit etiam duos reuoluentes. Reliquis verò planetis à luminaribus ſingulis addidit vnam ſphæram deferentem, ſicut dictum eſt, propter depreſſionem ad abſcidem & eleuationem ad augem, vt dictum eſt. Sed dicebat iterum Calippus, quòd ſi compoſitæ ſunt ſphæræ reddituræ omnia quæ apparent in ipſis, neceſſe eſt, quòd cuiuſlibet quinque errantium ſyderum ſint aliæ ſphæræ diuerſæ, quæ ſunt vna minus pro quolibet quam ſint deferentes : & ſic cum deferentes ſint quinque pro quolibet errantium, oportet iſtas eſſe quatuor pro quolibet, & illas ſphæras dixit eſſe reuoluentes, eò quod ſunt reuertentes retrorſum, & ad idem dirigentes potentiam aſtri vnde proceſſit ſecundum ordinem ſignorum : & prima quidem harum ſphærarum ſemper eſt inferius aſtri inclinati ſecundum circulum obliquum in quo inclinatæ mouentur à circulo æquinoctiali. Ille enim circulus in quo ſecundum latitudinem mouentur planetæ, dicitur inclinatus, eò quod inclinatur in Auſtrum & Aquilonem à duobus circulis, in quibus aliquando apparent planetæ, quorum vnus eſt æquinoctialis, & alter eſt zodiacus : & quia inæqualiter mouentur in latitudine illa, ideo dedit eis ſphæram reuoluentem : alias autem tres dedit propter tria quæ apparent in eis, quorum vnum eſt retrogradatio, ſecundum ſtatio, & tertium curſus directio : ſic enim tot ſphæris poſitis ſolum contingit planetarum ferentiam ſiue circulationem omnia facere quæ apparent in ipſis. Quia ergo ſecundum dicta Calippi ſphæræ in quibus ea aſtra feruntur, aliæ quidem ſunt octo, ſicut cæli ſeptem planetarum, & ſphæra ſtellarum fixarum, quæ omnes ſunt ſphæræ deferentes. Aliæ autem deferentes. 5. planetarum præter luminaria attributæ ſunt. 25. Harum autem deferentium ſphærarum eas quæ ſunt deferentes ſtellas, non oportet conuerti retrorſum vel extra viam deferentium, in quibus ſphæris deferentibus fertur aſtrum quod ordinatum eſt in ipſis in fine, ita quod finis aſtri ſphæra eſt, quia in ſua ſuperficie mouetur. Poſteriorum verò aſtrorum quæ melius videntur reuolui quæ ſunt iupiter, mars, venus, & mercurius, ſunt quatuor reuoluentes circuli : & in ſumma quatuor aſtrorum ſunt. 16. reuoluentes circuli, & in ſumma ſaturni ſunt etiam quatuor, licet non ita expreſsè videantur, ſicut aliorum quatuor planetarum. Sic ergo per omnes planetas numerus ſphærarum & deferentium & reuoluentium eſt. 55. quinque enim planetarum ſunt. 25. deferentes, & 20. reuoluentes, quibus ſi addantur ſex differentes luminarium, & quatuor reuoluentes, fiunt. 55. Si autem quis abſtulerit ab hoc numero. 8. ſphęras quæ adduntur circulis eorum, & dixerit luminaria ſphæras ſimplices habere, tunc remanebunt ſphæræ. 47. Secundum igitur Calippum tanta ſit pluralitas ſphærarum. Et ideo ſecundum illius dicta rationabile eſt, quòd etiam ſuſcipiatur, quòd principia mouentia & ſubſtantiæ immobiles quæ mouent iſtas ſphæras, ſint ſecundum eundem numerum, tot quot ſunt ſphæræ. Hoc autem eſt rationabile, non neceſſarium : quia neceſſarium non poteſt hoc inueſtigari, ſed oportet vt relinquatur illis qui fortiores ſunt in iſta inueſtigatione, qui propria cæli principia conſiderant, quod non competit iſti ſapientiæ quæ non de ente particulari.

CAPVT XXVI.

Et eſt digreſsio declarans opiniones modernorum de numero orbium & motuum cælorum.

Opinio Chaldæorum.

OPiniones autem modernorum aſtrologorum diminuuntur ab antiquis in vno. Antiqui enim Chaldæi, qui ſemper de aſtris peritiores erant, tres dederunt vias ad inueſtigationem accidentium quæ apparent in motibus aſtrorum. Et vna quidem via antiquiſſima fuit, quòd orbes non eſſent niſi octo, & omnes haberent eundem motum ab Oriente in Occidentem : ſed planetæ & ſtellæ naturali motu non motu orbis mouerentur è conuerſo ab Occidente in Orientem. Et dederunt exemplum de hoc, ſicut ſi tota voluatur, & contra motum rotæ nitatur formica in oppoſitum motus rotæ: & hi dicebant, quòd planetæ mouentur in latitudine propter ſuorum circulorum declinationem : & quidam eorum eleuantur & deprimuntur & retrogradantur & diriguntur ex motu proprio ſecundum ſpiſſitudinem ſui circuli: quia cælum cuiuſlibet eorum ponunt eſſe ſpiſſum: motum autem planetæ motum dicunt eſſe ſapientis: & deſcendit & aſcendit ſecundum quod competit materiæ quam mouet : & hæc opinio à modernis dimiſſa eſt.

Opinio Ptole.

Alia opinio eſt quam ferè omnes ſequuntur moderni, quæ eſt Ptolemæi qui compleuit eam per demonſtrationes æquationum, & quidam addiderunt ei valde paruum : & hoc additum non eſt niſi in motu octaui cæli, quod dicitur eſſe ſtellarum fixarum. Iſta autem opinio ponit ecentricos & epiciclos & centra diuerſa : & in ſumma colligitur in 50. motibus, quorum tres ſunt octauæ ſphæræ. Vnus quidem qui eſt diurnus, & ſecundus qui eſt imaginum & ſtellarum motus ab Occidente in Orientem in centum annis gradu vno: & tertius quem inuenit Chebit, qui dicitur motus acceſſionis & receſſionis capitis arietis & libræ ſuper diametrum. 8. graduum ferè, qui eſt de Aquilone in Auſtrum, & è conuerſo. Soli autem dant motus duos & lunæ. 5. & mercurio. 7. & cuilibet aliorum planetarum. 8. qui omnes ſimul faciunt. 50. & horum motuum aſtrologia eſt completa.

Opinio Alpetragij.

Tertia autem opinio eſt ab antiquis deriuata, ſed nuper per Alpetragium quendam Arabem Hiſpanum renouata. Hic enim omnes ſphęras dicit moueri ab Oriente in Occidentem, & quod omnes mouentur motore vno ſicut habent motum vnum : ſed quia virtus illius motoris fortior eſt in cælo immediato ſibi quam in eo quod coniungitur ei per medium, ideo motum circuli perficit in primo cælo in ſpatio viginti quatuor horarum : in ſecundo autem cęlo quod eſt ſaturni, non perficit totam circulationem, ſed remanet aliquantulum, & illæ remanentiæ quotidianæ ſimul collectæ diminuunt vnam circulationem in ſpatio. 30. annorum. Et ideo videtur ſaturnus moueri contra firmamentum ſecundum ordinem ſignorum, & in 30. annis complere circulum. In cælo autem iouis iterum plus diminuitur virtus motoris, & ideo excreſcunt moræ eius ad circulationem in. 12. annis : & in cælo martis iterum minore exiſtente virtute motoris perficitur mora in circulum in duobus annis & dimidio. In ſole autem perficitur in vno anno, & ſic de aliis eſt vſque ad cælum lunæ, quod eſt vltimum : & intantum deficit in illo virtus, quòd tanto ſpatio minuitur, quòd infra menſem perficitur circulus. Quia autem planetæ videntur declinare in latitudines diuerſas & exaltari & deprimi & ſtare & retrocedere & dirigi in curſu & eclipſare ſe in vna hora & non alia, ideo dixit iſte omnia hæc accidere ex diuerſitate poſitionis polorum horum orbium, & ex motibus polorum eorundem quos dicit moueri circa polum mundi, & aſcendere & deſcendere circa eum : & huiuſmodi imaginationis figura quidem deſcripta eſt, ſed aſtrologia per obſeruationem quantitatum motuum non eſt completa. Ex omnibus autem his eſt accipere, quod etiam ſolum pertinet ad propoſitum, quòd ſecundum antiquos vnus eſt motor orbium. Et quia ſtellæ proprio motu moueri ponuntur ab illa opinione, tot ſunt motores ſtellarum, quot ſunt ſtellæ. Et in hac opinione conſentire videtur Iſaac & Rabi Moyſes Ægyptius & alij quamplures. Secundum autem viam Ptolæmei, in qua ponitur, quod ſtella, mouetur motu orbis ſui, oporteret ponere. 50. motores ſecundum numerum. 50. motuum qui inueniuntur in cælis, ſecundum obſeruationes aſtrorum, quas per viſum & inſtrumenta & rationem deprehenderunt. Secundum autem opinionem tertiam nouem ſunt cæli : quia vnum quod eſt ſimplicis motus, ponitur eſſe primum, & octaua ſphæra ponitur eſſe ſecundum cælum: & hoc omnino mouentur aut in ſe, aut in polis ſuis : & ideo oportet ponere 9. circulos & totidem motores : vnum quidem primum, & octo ſub ipſo, qui polos mouent inferiorum ſphærarum. Talis igitur & tantus erit numerus ſubſtantiarum ſeparatarum & immobilium.

CAPVT XXV.

Et eſt digreſsio declarans numerum motorum ex propriis primæ philoſophiæ & per rationem.

EA autem quæ magis certa ſunt & ex his propriis iſtius primę philoſophiæ dicta ſunt, quorum mentionem aliquam in primo & quinto iſtius ſapientiæ libro fecimus : quatuor enim differentiæ eſſe ſubſtantiarum inueniuntur : eſt enim eſſentiarum eſſe ſimpliciſſimum, ſicut oſtendemus in ſequentibus huius libri. Hoc autem eſſe tres accipit determinationes, & vna quidem eſt per materiam. Secunda autem eſt per qualitatis figuram. Tertia autem per primarum qualitatum agentium & patientium commixtionem & complexionem. His autem neceſſe eſt reſpondere in cauſis & principiis naturæ quandam differentiam. Cum igitur primus motor ſit eſſentia ſimplex & motus ſuus ſit continuus & vnus æqualis, oportet neceſſariò, quod ipſe per ſuam ſubſtantiam & motum faciat

faciat eſſe in omnibus:& hic motus eſt aplanes & cauſa motus diurni in omnibus ſphæris, & ſic ab vno ſimplici primo mobili eſt motus vnus ſimplex : conſequens autem eſt vt in ſecundo mobili duo ſint motus : & ideo ſphæra ſtellata ſecundum mobile eſſe non poteſt, ſicut alibi diximus:ſimiliter autem & compoſitio eſſe cum materia non ſit, niſi vnum principiorum componentium moueatur ad alterum. Cum igitur motus primus motus qui cauſat eſſe, ſit motus ab Oriente in Occidentem,oportebit ſecundum motum eſſe ab Occidente in Orientem contra primum motum : quia ille motus eſt compoſitionis primæ : & per hunc modum vnum principiorum componentium obuiabit alteri : & hic motus eſt ſecundi mobilis : & hæc duo ſunt cæli occulti, quorum vnum habet motum diurnum propter eſſe : alterum autem motum planes propter compoſitionem cauſat in omnibus: conſequitur autem hoc eius quod compoſitum eſt determinatio per quantitatem & figuram, & hic effectus etiam ſecundum omnes aſtronomos eſt cæli ſtellati : propter quod etiam illi cęlo multæ imagines conſtellationum attribuuntur, & hoc eſt tertium cælum tres habens motus, ſicut in ante habitis determinatum eſt, & hucuſque motus & mobilia ſunt ordinata ſemper vno modo creſcentia ſecundum receſſum à primo ſimplici. Omne autem quod determinatum eſt mixtione & complexione primarum qualitatum, eſt attributum ſeptem ſphæris. 7. planetarum : & illæ non adeò ordinatæ abundant in motibus ſicut mobilia ſuperiora, ſed poſitione & impoſitione in motibus diſponuntur ſecundum quod mixtionem perficere poſſunt. In mixtione autem non eſt niſi frigidum cum ſicco, & frigidum cum humido, & calidum cum ſicco, & calidum cum humido : eſt autem frigidum cum ſicco & neutra illarum qualitatum eſt vitæ, ſed vtraque mortificatiua: ſed tamen in mixtura operatur potentiam bene tenendi, ſed malè recipiendi : & cum potentia malè recipiendi impediat mixturam, oportuit ſphæram per motum ſuum hoc operantem longiſſimè poni à loco mixtionis : & tamen oportuit ipſam eſſe propter potentiam benè tenendi: & quia hoc habet perficere ſphæra ſaturni, ideo elongata eſt maximè à loco mixtionis & ſuprema facta eſt, tardiſſimi motus : quia aliter mixtura omnis ſolueretur. Frigidum autem cum humido eſt dupliciter : eſt enim humidum ſimplex quod eſt elementale,& eſt humidum complexionale quod eſt ſubiectum vitæ : & illud quidem quod eſt ſimplex, oportet habere fortem motum, vt miſcibilibus ingeratur : & ideo propter illud eſt ſphæra lunæ viciniſſima loco mixtionis, vt fortius moueat : propter quod etiam fluxus & refluxus maris ſequitur motum lunæ : humidum autem complexionale habet mouere ſphæra veneris : & ideo ſoli coniuncta eſt qui eſt dator vitæ : calidum autem cum humido eſt & calidum cum ſicco : humidum autem cum calido eſſe non poteſt, niſi ſit humidum ſpirituale, ex quo fiunt ſpiritus qui ſunt vectores virtutum vitæ : & ideò non poteſt eſſe excellens calidum : quia hoc non eſt niſi cum ſicco : & ideò calidum eſt cum humido complexionale calidum & ſpirituale humidum, & hoc mouet ſphæra iouis, propter quod altius poſt ſaturnum locata eſt : quia ex temperamento ſui non poſſet mouere materiam mixtionis, ſed motæ iam & mixtæ ſe influere poteſt. Calidum autem cum ſicco dupliciter eſt: aut enim eſt motiuum totius materiæ, aut digeſtiuum & maturatiuum materiæ iam motæ: & illud quidem quod eſt motiuũ totius materię eſt feruens & furẽs calidum,quod mouet ſphęra martis : propter quod elongata eſt moderatè vt attingere poſſit & non incendat, & habet locum tertium : ſiccum autem cum calido digeſtiuo & maturatiuo ſeminum & conceptuum eſt ſphæra ſolis mouens:propter quod in medio planetarum eſt poſita ſicut cor, & ſibi attribuitur dare vitam. Cum autem iſti ſex planetæ ſic mouere habeant principia mixtionis, vnus ſolus eſt qui commiſcibilem & applicabilem habet virtutem, qui eſt mercurius, & ideo habet motus inuolutos multos, & ponitur inter duos planetas qui mouere habent frigidum & humidum, quod maximè eſt commiſcibile, & iſti ſunt luna & venus. Secundum autem iſtam rationem. 10. erunt ordines ſubſtantiarum mouentium. Eſt autem attendendum, quòd non puto vnquam fuiſſe comprehenſos ab aliquo mortalium omnes motus cælorum : & ideo etiam de ſubſtantiis immobilibus & præcipuè de numero earum incertum eſt : ſed id quod rationabilius dici poterit, vt videtur, iam à nobis dictum eſt : quia hoc certum eſt ſphæras eſſe cauſas eſſe & vitæ, & differentias ſphærarum eſſe cauſas deferentiarum quæ ſunt in eſſe & vita : & ideò videtur talis eſſe numerus earum qualis dictus eſt.

cum ſicco dupliciter eſt.

CAPVT XXVI.

Et eſt digreſsio declarans dubitationes quæ oriuntur circa prædicta.

ORitur autem hîc quæſtio grauis quam licet in ſecundo cæli & mundi tetigerimus, tamen etiam hîc ſoluenda videtur eſſe. Eſt autem hæc, quære primi duo cæli nullam penitus habẽt ſtellam, tertium autem habet multas valde, & ſeptem alij cæli quodlibet habet vnam tantum ? Et cauſa huius eſt proculdubio : quia ſphæra quæ vniformitatis eſt cauſa, non poteſt eſſe difformis in habendo ſtellas vel ſtellam : eſt autem eſſe in ſe vniforme quod eſt effectus primæ ſphæræ. Similiter autem compoſitio quæ tantum eſt ex principiis ſubſtantiæ, non habet difformitatem : & ideo ſecundum etiam non habet ſtellam aliquam : ſed cum figurę ſint plurimæ & propriæ quibus diſtinguuntur entia quanta, oportuit quòd ſtellata multis ſtellis eſſet ſphæra tertia:propter quod etiam ab Aſtronomis iſti ſphæræ attribuitur mouere terram, quæ producit figuras plantarum & animalium: & cum aliæ ſphæræ non moueant niſi principia ſimplicium & complexionantium, & illa ſunt ſingula, non potuit quælibet aliarum ſphærarum habere niſi ſtellam vnam pro vnaquaque & tali ordine diſpoſitas, vt dictum eſt. Hoc etiam ſoluitur id quod in cælo & mundo eſt tactum.

v. dum

ctum, quòd cum motus gradatim creſcant ex prima ſphæra vſque ad tertiam, poſteà non creſcunt gradatim vſque ad quartam vltimam: quia ſol ſecundum obſeruationes probabiliores non habet niſi duplicem motum, & ſaturnus & iupiter & mars habent plures : huius enim cauſa eſt, quòd in veritate planeta habet motus tot, quot poteſt perficere motum ad quem eſt: qua ſicue iam in ſequentibus probabitur, motus eſt propter id quod mouetur per ipſum: & ideo oportet, quòd quilibet planeta tot habeat motus, quot exiguntur ad effectum eius perficiendum : & cum ſol ſimpliciſſimi ſit effectus, quia eſt dator vitæ, ideo motus habet pauciores omnibus aliis planetis : quamuis enim digerat ſemina & maturet, hoc magis perficit magnitudine corporis ſui quam multitudine motus. Adhuc autem cum iſtæ qualitates planetarum & ſtellarum referuntur ad vitam, oportuit quòd ſtellæ omnes illuminarentur à ſole, & per lumen ſuum in ſuis corporibus informatum moueant materiam, ſicut dictum eſt : & hoc quidem quod omnes à ſole illuminentur, probabilior dicit opinio Aſtronomorum. Sed dubitabit fortaſſis aliquis, quod cum motor præſideat ſphæræ, & vtatur ea ſicut inſtrumento motus ſui, vtrum præſideat ſtellæ vel toti ſphæræ, aut alicui alij parti ipſius ? Et quod rationabilius de hoc dici poteſt, eſt, quòd in ſphæris ſimplicibus quarum lumen adeò ſimplex eſt, quòd viſui non ſubiicitur, intelligentia mouens toti ſphæræ præſidet. In ſtellatis autem præſidet ſtellæ magis, ita tamen quod ſine hoc & nunc ſit in ſphæra & ſtella, licet maior virtus eius ſit in vna parte quam in alia. In ſtella autem propter ſubſtantiæ ſpiſſitudinem magis lumen calcatur & multiplicatur : & cum ſtella lumine ſuo faciat quicquid facit, oportet quòd ipſa ſtella principale ſit inſtrumentũ intelligentiæ exequentis formas ſuas per ſtellas & orbes. Sicut enim intelligentia agens quæ in nobis eſt, per ſpiritus inuehit manibus & inſtrumentis formam quam inducere vult in materiam, ita intelligentia agens quæ mouet orbem & ſtellam vel ſtellas, luminari inuehit formas, & per lumen luminaris traducit eas in materiam quam mouet : & hoc ſic tangens materiam educit eam de potentia ad actum. Et huius ſignum eſt, quòd ſapientes aſtronomi per hæc principia quæ ſunt loca ſtellarum, pronoſticantur de effectibus, qui luminibus ſtellarum inducuntur rebus inferioribus. Hæc ergo quæ dubitari poſſunt circa prædicta, ſic determinata ſunt.

CAPVT XXVII.

In quo eſt probatio, quòd numerus ſeparatum ſubſtantiarum non aliter poteſt accipi quam dictum eſt.

Tex. c.48. REdeamus autem nunc ad propoſitum dicentes, quòd ſi aliquis dicat, quòd non poſſibile eſt, quòd aliqua ſit ferentia ſiue circulatio, quæ contendat per contrarietatem ad ferentiam ſiue circulationem aſtri, hoc eſt, quod dicat, quòd aſtrum fertur motibus quos induximus, & non orbis : ſicut enim dixerunt multi, & quod aſtra omnia feruntur ab Oriente in Occidentem motu diurno, & motu proprio feruntur è conuerſo ab Occidente in Orientem : & nulla eſt circulatio circuli quæ contendat contra motum primum, & dicat omnem naturam & omnem ſubſtãtiam quæ immobilis eſt & immaterialis & impaſſibilis. & eſt ſecundũ ſe, nõ determinat per materiã ſortiri ſemper quod melius eſt, & æſtimet ipſam eſſe finem & optimum : tunc oportet illum concedere, quòd nulla erit diuerſa natura ſeparata quæ non moueat aliquam ſtellam, ſed neceſſe eſt, quod iſte ſit numerus ſubſtantiarum, qui accipitur ſecundum numerum eorum quæ mouentur in cælo, ſiue illa ſint ſtellæ, ſiue orbes : nam ſi ſunt aliquæ aliæ naturæ ſeparatæ præter eas quæ dictæ ſunt, illæ mouebunt ſicut illæ naturæ quæ exiſtunt fines & optimæ & perfectæ : quia aliter eſſent otioſæ, ſicut in ante habitis determinatum eſt : mouebunt autem eas quæ ſunt vehibiles ſiue mobiles in circuitu, & illæ ſunt ſtellæ vel orbes. Si igitur ſupponamus, quòd impoſſibile ſit alias eſſe ferentias ſiue circulationes præter eas quæ dictæ ſunt : hoc enim rationabile eſt ſuſcipere ex his opinionibus quæ comparatæ & collectæ ſunt à dictis antiquorum & modernorum, tunc oportet, quòd numerus harum ſubſtantiarum ſit ſecundum numerum eorum quæ circunferuntur. Si enim demus quod & verum eſt, quòd omne ferens ſiue mouens localiter & circulariter, eſt mouens non propter ſe, ſed gratia circunuexi, ſiue quod ab ipſo circumuehitur, & hoc propter naturam quæ aliter non ſubſiſtere poteſt, tunc ſequitur neceſſariò, quòd omnis ferentia ſiue circulatio eſt alicuius quod circumuehitur : & ſic nulla ferentia erit ita ſui cauſa, quod moueatur per ſeipſam ſine mouente : nec poteſt dici, quòd ſit alicuius circumuehibilis illud mouens niſi aſtrorum vel orbium cælorum: & tunc concluditur, quòd numerus ſubſtantiarum immobilium eſt qui dictus eſt prius.

Si enim aliquis diceret, quòd vnum circumuehibile aſtrum vel orbis ſit cauſa alterius circumuehibilis, ita quod vnum corpus moueat aliud, & corpus mouens iterum egeat corpore gratia cuius ipſum moueatur: tunc oportet, quòd hoc in infinitũ vadat: cum omne corpũs moueatur ab alio, ſicut in phyſicis probatum eſt. Cum autem non ſit poſſibile abire in infinitum, oportet quòd detur, quod ad aliquem finem ſtet omnis circulatio eorum quæ circumuehuntur, & ſunt diuina corpora quæ ſunt in cælo, in quo maior eſt ordo quam in aliis corporibus : ſtare autem non poteſt numerus iſte ſi corpus moueat corpus, ſicut dixerunt aliqui. Oportet igitur, quòd ſtet ſic quod moueatur ab immobili principio ſeparato : & ſic iterum redibit, quòd numerus ſubſtantiarum ſeparatarum mouentium eſt ſecundum numerum eorum quæ mouentur accipiendus. Et ſi aliquæ eſſent ſubſtantiæ ſeparatæ non mouentes, ſicut dixit Plato, eſſent otioſæ : quia ſubſtantiæ tales non ponuntur in numero & ordine cauſatorum, ſed potius in numero & ordine cauſarum: & cauſæ non poſſunt cauſare eſſe in inferioribus, niſi per motum ſuperiorum. Vnde quicquid dicitur de cauſis vel diis

non

non mouentibus qui dicuntur esse ante primum motorem,est error secundum philosophiam.Dicebant enim quidam sequentes Socratem,vnum esse Deum sublimem, qui est omnium deorum pater, & est immobilis,non mouens,sed causans omnia:& quæ primò causantur ab ipso,sunt 12. dij incorporales & immobiles & non mouentes: & illi quasi senatum cæli obtinent, & sub istis sunt dij corpotales,qui mouentur, qui sunt planetæ & stellæ aliæ : & sub istis iterum sunt dij terreni, qui habent numina super ea quæ procedunt ex terra : & hæc est antiquorum opinio, & dicitur, quod tradita est à Socrate. Cum autem nihil horum probari possit per rationem, non est illud dicendum in philosophia, neque Philosophus potest disputare cum istis : quia non communicat cum eis in principiis. Sed hoc quod scitur per philosophiam, est quòd omne quod mouetur,mouetur ab alio, & quod motus perpetuus est à perpetuo motore,qui nec est corpus, nec virtus in corpore, & ideo separatus & immobilis & indiuisibilis,nullam habens magnitudinem per se vel per accidens, & nec finitus nec infinitus. Et ideo scitur, quòd secundum numerum talium motuum est numerus taliter mouentium, & quòd omnes huiusmodi motores sunt separatæ substantiæ per se existentes, & sunt principia aliorum quæ fiunt in natura.

CAPVT VIII.

Qualiter cælum sit vnum & multa,& qualis sit multitudo substantiarum separatarum.

Ter. c.49. QVia verò vnum cælum totum sit, manifestum est ex his quæ dicentur nunc. Nam si daretur,quòd plures essent cæli sicut homo est natura quæ multiplicatur in plura numero conuenientia in vna natura speciei, tunc oporteret, quòd circa quodlibet cælum esset tale principium essentiæ,quod esset specie vnum & numero multa potentia vel actu:& ex hoc sequeretur, quòd cum principium sit forma cæli quæ est substantia separata, quod motores etiam vnius cæli & possent esse & numero multa & specie vnum : sed quæcunque sunt numero multa, materiam habent per quam diuiduntur : quia differentia numero non differunt per formam,sed per materiam solam : multorum enim numero differentium est vna & eadem ratio speciei, sicut vna est ratio hominis, quamuis habeat multa indiuidua, & quorum quodlibet vnum numero, sicut Socrates est vnus : illud enim quod est quid erat esse tantum & separatum & primum, non habet materiam aliquam : eò quod ipsum est endelechia siue actus purus & simplex,sicut iam in antè habitis probatum est. Oportet igitur, quòd primum mouens quodlibet cælum sit vnum tantum & ratione & numero, secundum quod idem numero est, in quo nulla inuenitur diuersitas in numerando : & illud mouens est ens immobile : & quia sic motor est vnum numero & specie siue ratione, & motor est forma & actus eius quod mouetur,oportet etiam quod id quod mouetur motu continuo & vno,in quo reiteratur secundum vnam & eandem substantiam incorruptibilem motum sit vnum solum specie & numero & ratione. Ergo quodlibet cælum quod mouetur, est vnum solum secundum suam speciem & rationem : & ex ista probatione habetur, quòd omnes substantiæ separatæ differunt abinuicem specie : & sicut specie differunt substantiæ separatæ, ita differunt etiam cæli & stellæ motæ adinuicem specie : & nulla cum alia est vna specie & eadem.Hoc etiam probatur aliter : quia quæcunque habent vnam naturam communem, quæ multiplicatur per naturam,habent actum vnum quo ipsam naturam accipiunt: & hoc actus est generatio:& hoc constat per hoc quod non est multiplicatio vnius naturę in multas materias,nisi propter esse diuinum quod non permanet in vno solo,sicut probatum est in fine secundi peri geneseos. Quæ igitur non habent actum generationis,ipsa sunt vnum non multiplicabile per numerum : cæli igitur & stellæ & substantiæ separatæ sunt non multiplicabiles per numerum. Ex hoc accipitur, quòd sicut loco sphærarum vna est superior altera, ita etiam dignitate vna substantia differt ab altera.Quamuis igitur omnes sint intellectuales, tamen intellectus differunt per hoc quod superiores sunt magis simplices quam inferiores, & sicut diximus, formas entium habent magis vniuersales & magis ambientes quam inferiores : & secundum hunc ordinem omnes referuntur ad vnum primum sicut membra in homine referuntur ad cor: & sic omnes operantur ad idem & mouent idem : & ab hac vnitate ordinis aliquando totum cælum dicitur vnum,in qua vnitate primus motor est sicut cor,& sicut dux,à quo omnes accipiunt motum & formas quas per motus suos deducunt in materiam. Et sic sphæræ & stellæ inferiores sunt sicut membra in corpore,quæ accipiunt & largiuntur : & motor primus est sicut membra in corpore,quæ accipiunt & largiuntur: & motor primus est sicut cor, quod à nullo accipit,sed largitur omnibus & omnia : quia nihil est corporalium virtutum, quod cor non largiatur,sicut in libro de animalibus ostensum est. Et secundum hunc modum superiores planetæ, saturnus & iupiter,quando coniunguntur de circulo in circulum,vel de triplicitate in triplicitatem,accipiunt à sphæris superioribus formas vniuersales quæ signant res maiores quæ accidunt in mundo,sicut dicunt sapientes astrorum. Istis igitur modis cælum est vnum & multa : & proculdubio scias,quòd si cęlum est vnum specie & multa numero,tunc omnia quę in cęlo sunt,haberent materiã vnam,& formas diuersas numero. Dico autẽ materiã vnam quę potentię est vnius: & quęcunque sic materiã habẽt vnã,trãsmutãtur adinuicẽ:corpora igitur cælestia transmutabilia essẽt adinuicem,quod nos videmus esse falsum.

Si autem quis quærat, qualis sit multitudo sphærarum & stellarum ? Respondendum, quòd est multitudo eorum sicut eorum qui descendunt ab vno principio ad hoc quod sint principia determinantia esse, sicut dictum est : & non possunt esse determinantia vnum esse & idem, nisi sint diuersa conuenientia in vna communi natura intellectuali secundum prius & posterius: & hæc communitas non est eorum quæ sunt vnum specie vel genere, sed eorum quæ proportiones

tiones & analogiam habent ad vnum. Et ideo quidam dixerunt, quòd ſicut ratio eſt in vmbra intelligentiæ,& ſenſus in vmbra rationis, & vegetabile principium in vmbra ſenſus : ita vna intelligentiarum eſt in vmbra alterius, & prima intelligentia in vmbra cauſæ primæ. Et dixerunt etiam, quòd quædam intelligentia eſt quæ infuſa eſt actiuis & paſſiuis in ſphæra elementorum, quæ operatur in ſeminibus,& cuius eſt opus naturæ : & hanc dixerunt eſſe in vmbra intelligentiæ quæ eſt in ſphæra lunæ : & propter illam dixit Orpheus, quòd omnia ſunt plena diis, & quod anima trahitur à reſpirantibus per auras: ſed de iſta diſputatione diſputatum eſt alibi à nobis.

CAPVT XXIV.

Quod ſecundum eos qui fabulosè loquuntur de cæleſtibus, numerus motorum accipitur ſecundum numerum mobilium, ſicut ſecundum eos qui loquuntur de eis phyſicè.

Tex. c. 50. QVod autem de cælo & aſtris traditum eſt à ſenioribus & antiquiſſimis,in fabulæ figura dimiſſum eſt poſterioribus. Eſt autem horum ſententia,quòd cæleſtia corpora ſunt dij,& quod hæc omnia continent vniuerſam naturam, & habent eam in poteſtate conuertendi prout volunt ad libitum.Et reliqua quæ de his dicta ſunt ab antiquis, iam à poſteris ſunt adducta ad perſuaſionem multorum vulgarium, & conuerſa ſunt ad leges quibus coluntur religiones eorum, & ad conferens ad vitam hominum,ita quod colunt ea ſupplicationibus & ſacrificiis, vt ad propitiationem & placationem inducant : dicunt enim cæleſtes ſubſtantias eſſe conformes & hominibus ad ſimilitudinem transformant eas animalium aliorum. Circa hoc autem multa dicunt conſequentia quadam ſimilitudinis quæ ſunt ſimilia dictis. Si quis autem ſeparans & diſtinguens dicta eorum, id ſolum accipiat ab eis, quòd iſta dicunt eſſe deos, tunc etiam ab his accipimus æſtimationem,quia ſubſtantiæ ſeparatæ ſunt quædam diuinæ ſubſtantiæ:& qui ſic dicit, putabit duci ad impoſſibile ea quæ ſæpè per ſucceſſiones Philoſophorum inuenta ſunt.Quorum omnium opinio ſemper fuit,quòd illæ ſubſtantiæ eſſent dij & nobiles & in cælis habitationes haberent : quoniam & ante hæc noſtra tempora fuit philoſophia,& fortè ſecundum ſucceſſiones ſæculorum & temporum ſæpè corrupta, & iterum reinuenta, ſicut & aliæ artes : & eaſdem illorum opiniones quæ ex illis temporibus ſibi ſucceſſerunt,videmus vſque nunc ad hæc noſtra tempora ſaluari. Omnes autem iſti Philoſophi ſic ſuccedentes per ſæcula concorditer poſuerunt,vt diximus,has eſſe ſubſtantias diuinas, & motores earum eſſe ſubſtantias ſeparatas,& eſſe ipſa principia generationis:& ideo etiam ſecundum eos qui fabulosè philoſophiam tradiderunt, ſecundum ſuperius inductum modum accipiendus eſt numerus motorum, & ſubſtantiarum immobilium : fabula enim aliquid philoſophiæ eſt, & ex miris quibus philoſophari incæptum eſt,contexit philoſophiam. Quamuis autem fabula ad hominum ſimilitudinem & aliorum animalium retorqueat cæleſtia, tamen hoc non intenderunt, quòd homines eſſent & animalia, ſed potius ex ſimilitudinibus quibuſdam per proprietates quaſdam diſſimiles faciunt vulgariter innoteſcere quædam phyſica : nec intenderunt dicere, niſi quia talia corpora virtutem cauſandi in inferioribus habent, & ſubſtantiæ quæ mouent ea, ſeparatæ ſunt & immobiles & intellectuales,& ſunt intellectus practici, quarum intellectus cauſa eſt entium omnium quæcunque in materiam cauſantur per generationem, ſicut dicitur in libris de natura & virtute deorum : quamuis enim ſæpè corrumpantur habitationes per intemperies quæ ex motu planetarum accidunt : & plaga quæ non eſt habitabilis, efficiatur habitabilis : & è contra plaga quæ eſt habitabilis, conuertatur ad inhabitatioem, & in his ſucceſſionibus deſtruantur terræ & ſcientiæ,& iterum reædificentur,ſicut nos oſtendimus in libro de natura locati & loci : tamen hoc ſemper remanſit quaſi pro reliquis apud omnes, quod corpus quod mouetur perpetuo motu,mouetur non à natura, ſed à motore quæ eſt anima & intellectualis ſubſtantia ſeparata, quæ per intellectum eſt cauſa entis, & per motum ſuum exequitur formas quas habet in ſeipſa.Et opinio igitur paterna quæ à primis progenitoribus eſt deriuata, non amplius manifeſta eſt nobis de primis ſubſtantiis quam modò dictum eſt.

CAPVT XXX.

De modo intellectus ſubſtantiarum ſeparatarum.

EA autem quæ ſunt circa intellectum huius ſubſtantiarum ſeparatarum,quaſdam habent difficultates quas oportet determinare. Vna autem illarum eſt,quæ videtur eſſe ex numero eorum quæ apparent omnibus, & eſt quaſi communis conceptio ab omnibus ſuppoſita, quòd intellectus & intelligere ſeparatarum ſubſtantiarum ſit quoddam maxime diuinum ſecundum intelligendi modum. Cum autem talis ſit intellectus dictarum ſubſtantiarum,maximè difficultatem habet quæſtio intelligendo ſic ſe habens : aut enim ſubſtantia intelligit ſeparata,aut non intelligit. Et ſi intelligit, aut intelligit ſecundum actum,aut ſecundum habitum. Si intelligit ſecundum actum,aut ſic intelligit, quod intellectus & intelligere, & res intellecta idem ſint,aut quod hæc ſint diuerſa.Hæc enim omnia ſunt dubia,quæ inquirere oportet. Et ſiquidem non intelligit, tunc non erit ſubſtantia intellectualis : & tunc quæramus, quid erit ſecundum naturam inſigne ſubſtantia ſeparata,cum conſtet naturam non intellectualem non habere aliquid nobile ſiue inſigne ? Si autem eſt quidem intellectus ſiue intellectualis natura ſeparata, & non vtitur intellectu ſecundum actum, ſed habet intellectum in habitu, tunc habet ſe intelligendo ſicut dormiens ſcit : quia dormiens vt frequentius habet intellectum,& non vtitur ipſo:& hoc Tex. c. 51.

iterum non eſt nobile: quia ſic erit tranſmutabilis ſeparata ſubſtantia & otioſa: & hoc iam in antè habitis improbatum eſt. Si autem dicatur, quòd huiuſmodi natura quæ eſt ſeparata, intelligat quidem, ſed intelligendo non habet aliquid proprium per quod differat ab aliis quæ intelligunt hoc apud nos, tunc ſequitur, quòd intelligentia quæ eſt actus intellectus, non ſit idem cum ſubſtantia ſua, ſed ſuus intellectus eſt in potentia ſicut intellectus humanus,& per intelligere exibit in actum:& intelligentia quæ eſt conſideratio intellectus eſt differens à ſubſtantia ipſius intellectus ſicut differt in homine. Separata igitur ſubſtantia non eſt optima & nobiliſſima,ſed eſt imperfecta & potentiæ admixta: quia intelligitur ei ineſſe quoddam honorabile quod educit eam de potentia ad actum: omne enim quod potentiam educit in actum, honorabilius eſt illo, ſicut agens honorabilius eſt patiente: oporteret enim tunc, quòd illud intelligibile eſſet in lumine alicuius intellectus agentis, per quod educeret intellectum in potentia exiſtentem de potentia ad actum: & ſic altior eſſet aliquis intellectus agens, qui eſſet nobilior quam aliquis intellectus ſubſtantiæ ſeparatæ. Amplius ſiue ponamus,quòd intellectus ſit idem cum ſua ſubſtantia,ſiue non:& ſiue ponamus etiam,quòd intelligentia quæ eſt conſideratio intelligentis ſit idem in ſubſtantia cum intellectu, ſiue non: quæramus de eo quod intelligit, quid ſit illud, & quomodo ſe habeat ad ipſum: aut cum intelligit ſeipſum tantum, & intelligendo ſe intelligit alia,aut intelligit diuerſum à ſe. Et hoc eſt quærere, vtrum ſpecies intellecta ſit idem ipſi per ſubſtantiam,aut diuerſa? Et quæramus iterum,ſi intelligit diuerſum aliquid à ſe, aut illud diuerſum eſt idem aliquid ſemper per quod intelligit quicquid intelligit, aut intelligit aliud & aliud ſemper ſicut nos? hæc enim omnia opinata ſunt iam à Philoſophis. Si autem intelligit diuerſum à ſe,ita quòd ſpecies intellecta non ſit idem ei,tunc quæramus, vtrum differt in aliquo illud bonum & nobile intelligere ſubſtantiarum ſeparatarum à noſtro intelligere vel non? Et videtur,quòd in nullo differt quoad hoc: quia ſicut nos per aliud intelligimus à nobis,ita faciunt ſubſtantiæ ſeparatæ.Et tunc quæramus, vtrum contingens ſit intelligere ſubſtantias ſeparatas, vel non? Contingens enim eſſe videtur: quia illud aliud per quod intelligit ſubſtantia ſeparata,poteſt ineſſe & non ineſſe, ſicut & in nobis: & hoc de quibuſdam optimis & nobiliſſimis ſubſtantiis abſurdum eſt intellicere.Palam eſt ergo ex his,quòd hoc quod eſt ſubſtantia ſeparata, eſt intelligere quoddam, quod eſt maximè diuinum, & intelligit honorabiliſſimum & per honorabiliſſimum intellectum quicquid intelligit: honorabiliſſimum autem habens intellectum, habet eum ſemper in actu & indiuiſibilem, & non mutatur de intellectu vno in aliud, vel de potentia ad actum:ſi enim mutaretur ſecundum intellecta,ipſum foret indignius:quia oporteret, quòd efficeretur in actu per intellecta,& ante ea eſſet in potentia: mutatio enim talis eſt quidam motus, ſicut determinatum eſt in ſecundo de anima & in ſecundo de intellectu & intelligibili, & eſt motus imperfecti venientis ad perfectionem: probatum eſt autem in antè habitis,quòd ſubſtantiæ ſeparatæ ſunt immobiles,& per ſe, & per accidens.Primum ergo principium ſi dicatur non eſſe intelligentia pura, ſed dicatur eſſe potentia quæ per aliud à ſe efficitur in actu, rationabile laborioſum fieri in accipiendo intellectum & intelligere ſecundum actum: quia intelligit per aliud à ſe quod continet ei intellectum,ſicut actus continet potentiam:omne enim quod intelligit per diuerſum à ſe, habet potentiam, & exitus illius ad actum motus eſt, qui laſſitudinem inducit in eo quod eſt materiale. Materiale autem ſemper eſt,quod eſt in potentia.

Primum principium intelligit ſeipſum per ſeipſum.

Deinde palam iterum eſt, quia aliquid aliud erit ab ipſo quod eſt digniſſimum: in natura enim intellectuali oportet aliquid digniſſimum ponere primum: & hoc non poteſt eſſe illud per quod diuerſum à ſe intelligit:quia hoc eſt in potentia, & laborat in intelligendo: in hoc enim quod ſic intelligit,dignius eſt intellectum quam ipſe qui intelligit intellectus: taliter enim intelligenti inerit & intelligere ſicut diuerſum ab ipſo, & intelligentia quæ eſt conſideratio intellectus, etiam inerit ſicut diuerſum ab ipſo,& erit indigniſſimum ab ipſo intelligente: cum enim ipſe intelligens ſit ſubſtantia ſeparata, ſi intelligit per diuerſum à ſe,ſemper intelligit per aliquid quod ſibi eſt indignum,cum ipſa ſit nobiliſſima omnium ſubſtantiarum: & ſic omnis intelligentia ſua quædam eſt vilificatio ſuiipſius: quia ſemper coniungitur viliori ſe: eſſet ergo diffugiendum ſubſtantiæ ſeparatæ ab omni intellectu, ne vnquam intelligeret ſecundum actum: quia etiam in nobis ſic eſt,quòd non videre quædam in quibus vilificatur viſus, melius eſt quam videre:& ſi ſic intelligit,non erit nobile quid intelligentia ipſius. Hoc autem in intellectu humano non eſt ſimile: quia licet noſter intellectus intelligat per diuerſum à ſe, illud aliquando ſit vilius: tamen quia non intelligit illud niſi in actu & lumine agentis intelligit noſter intellectus per nobilius ſe,& nobilitatur & adipiſcitur intellectum agentem continuè. Hoc autem in primis ſubſtantiis dici non poterit:quia illæ non habent aliquid nobilius ſe,per quod intelligibilia fiant: & ideo ſi ſeparata ſubſtantia intelligit per diuerſum à ſe,omni modo intelligit per vilius,& omnis intellectus ſuus eſt vilificatio ſuiipſius: quia id quod adipiſcitur per intellectum, eſt vilius ipſo. Oportet igitur dare, quòd ſeipſum & per ſeipſum intelligit,ſi concedatur, quòd ipſe eſt id quod potiſſimum eſt in intelligendo.

Eſt autem adhuc aliud quod de intellectu ſeparatarum ſubſtantiarum oportet aduertere:quia cum intelligentia apud nos ſit intelligentia dicta ad intelligentiam intelligibilis,eò quod intellectus eſt rei intellectæ intellectus, & ſecundum eſſe dependet ad intellectum, intellectus autem ſecundum actum in nobis ſemper eſt alius ſiue alterius intellectus, ſicut & ſenſus & opinio & mens & omnia quæ ſecundum hunc modum dicuntur: reſpectus enim horum omnium etiam in ipſa voce nominis qua vocantur, importatur. In intellectu autem ſeparatæ ſubſtantiæ non eſt ita: quia ille non dependet ad rem,cum ſit cauſa rei, ſed è conuerſo res dependet ad ipſam,ſicut artificiata dependent ad intellectum artificis. Amplius ſi intelligere ſeparatæ ſubſtantiæ eſt aliquid

Intellectus in nobis dependet à re intellecta, non in ſubſtantiis ſeparatis.

3. de anima. tex. c. 55. & 56.

aliquid aliud ab ipſa ſecundum quod ineſt ei intelligere bene, & ſecundum optimum modum intelligendi qui eſt ſecundum actum, tunc ſemper ſecundum aliud ab ipſo habet intellectum optimum: & tunc non putabis, quòd idem ſit id quod intelligitur cum intelligentia in quibuſdam, ſicut in eiſdem non eſt idem ſcientia & res ſcita. Et cum optimus intellectus ſit ille qui eſt ſecundum actum, ſemper optimus intellectus in his quæ ſic intelliguntur, erit ab alio: & hoc eſt in omnibus quę habent intellectum in potentia. In potentiis quidem materialibus verum eſt: quia ſine materia per abſtractionem idem eſt ſubſtantia & quid erat eſſe, ſicut oſtenſum eſt in ſeptimo huius ſapientiæ libro. In theoricis verò, hoc eſt, intellectualibus & puris, idem penitus eſt ratio per quam fit intellectus & res intellecta & ipſa intelligentia quæ eſt conſideratio intelligentis. Cum igitur ſubſtantia ſeparata ſit tota theorica & intellectus purus, non intelligit diuerſo exiſtente intellectu & intellecto: quæcunque enim theorica non materiam habent, idem ſunt in eis intelligentia quæ eſt actio intellectus & intellectum: & vnum ſunt hæc tria in eis, intellectus videlicet, & id quod intelligitur, & ipſa actio intellectus quæ intelligentia vocatur: in noſtro autem intellectu non ſunt idem niſi per accidens, quando videlicet accidit ipſi intellectui, quòd intelligatur: tunc enim in nobis idem eſt intellectus & id quod intelligitur.

Intellectus ſubſtantiæ ſeparatæ non eſt cõpoſitus.

Amplius autem adhuc reſtat circa hunc locum dubitatio de eo quod intelligit prima & ſeparata ſubſtantia, vtrum ſit compoſitorum intellectus eius, vel non: noſtra enim intelligentia indiuiſibilium in quibus non eſt verum vel falſum: quando autem verorum vel falſorum, iam eſt compoſitio quædam intellectuum: & ſi detur, quòd intellectus ſubſtantię ſeparatæ ſit compoſitus, tunc oportet quod tranſmutetur in partibus compoſitionis totius, ita quod vnam partem accipiat primò, & poſtea aliam, & tunc vnã componit cum altera, & ſic tranſmutatur ſuper componentia & compoſitionem ipſorum: & hoc non facit intellectus niſi qui intelligendo diuerſa & à ſe & abinuicem accipit intellecta: & hoc iam oſtenſum eſt non conuenire intellectui ſubſtantiæ ſeparatæ. Hæc enim inconuenientia pro certo ſequuntur, aut oportet redire ad id quod ſuprà dictum eſt, quod videlicet omne quod nullo modo habet materiam vel potentiam materialem, ſicut habet humanus intellectus, eſt indiuiſibile, & non intelligit per diuerſum à ſe: humanus autem intellectus quamuis non habeat materiam ex qua ſit, non tamen caret potentia materiali inquantum accipit cum continuo & tempore, & inquantum intelligit per diuerſum à ſe: quia recipere diuerſum à ſe, non accidit niſi habenti materialem potentiam: accipere enim cum continuo & tempore accidit ei quod inclinatur ad materiam determinatam forma continuitatis & contrarietatis. Sic ergo dicemus, aut quod intellectus ſubſtantiæ ſeparatæ eſt ſicut humanus, quod falſum eſt: aut oportet nos dicere, quòd intellectus compoſitorum qui intelligit accipiendo diuerſum à ſe, benè habet & ſuum optimum ſortitur in hoc intelligibili aut in illo ſecundum quod adeptum intellectum colligit ex intelligibilibus: & ſic intellectus ſubſtantiarum nobilium erit ſicut noſter intellectus. Aut oportet dicere, quòd id quod nobiliſſimum eſt in natura intellectuali, eſt aliud quid à nobis, quod non intelligit ſicut nos compoſita, ſed potius intelligit compoſita reſoluta ad ſimplicia & diuerſa in ſe, & ſeipſum intelligendo intelligit, & materialia immaterialiter, & temporalia intemporaliter, & compoſita & complexa ſimpliciter. Sic autem ſe habens ſubſtantia ſeparata, & talis eſt intelligentia ipſius immobiliter & æternaliter. Sic igitur de intellectu ſubſtantiarum ſeparatarum ſecundum Ariſt. ſit determinatum. Suis enim verbis nihil penitus addidimus niſi explanationem.

CAPVT XXXI.

Et eſt digreſsio declarans naturam intellectus ſubſtantiarum ſeparatarum.

REdeundum adhuc videtur nobis ad principium, vt melius videatur veritas dictorum: determinanda enim quatuor ſunt de intellectu ſubſtantiarum ſeparatarum, quorum ita iam tacta ſunt ſub breuitate. Primo ergo quæramus, qualis ſit intellectus diuinarum ſubſtantiarum? & huic addemus, qualiter ſe habent adinuicem intellectus illarum ſubſtantiarum, & qualiter ſe habent ad intellectum primi motoris ſiue ſubſtantiæ primæ? Secundo autem quæremus, qualis ſit modus intelligendi illarum ſubſtantiarum, vtrum videlicet aliquid diuerſum à ſe accipiant, aut non, & quis ſit modus intelligendi illius intellectus qui nihil accipit? Tertiò quæremus, qualiter intelligit ea quæ intelligit, vtrum videlicet in vniuerſali, vel particulari, aut intelligit compoſita, & an intelligit materialia & priuatiua huius? Vltimo autem ex omnibus his quęremus, an intellectus iſtarum ſubſtantiarum dependet ad ens intellectum, vel è conuerſo, ens intellectum dependet ad ipſum? De omnibus enim his iam nimis breuiter ſecundum Ariſto. tranſiuimus, ita quod breuitas generat obſcuritatem.

Solutio prę-mi quæſiti.

De primo igitur, qualis ſit intellectus ſubſtantiarum diuinarum, determinando dicemus, quòd intellectus nomine ſuo ſonat ſubſtantiam ſeparatam & immaterialem, quę nullã aliquid habet commune: quicquid enim eſt illud quod formis quę in ipſo ſunt, vel ab ipſo, ad nullum eſſe alicuius formę diſtinguitur, omninò eſt ſeparatum à materia: talis autem eſt omnis intellectus & agens & poſſibilis, & quocunque alio nomine ſignificetur. Si enim formis diſtingueretur & determinaretur ad eſſe, oporteret quod ipſe omnia eſſet quę intelligeret, quod falſum eſt. Eſt autem materię proprium, quòd omni & ſoli conuenit formis quas habet ad eſſe determinari. Patet igitur omnem intellectum à materia eſſe abſolutum. Si autem alicui aliquid haberet commune, iam eſſet intellectiuus eorum quę eſſent de natura illorum, ſicut oculus non videt niſi quę communicant cum natura perſpicui, & auris non audiuit niſi quę communicant cum aëre tremente: & oporteret, quòd

3.de anima. text. c.4.& infra.

esset virtus harmonica & organica : quę omnia impossibilia sunt, & improbata à nobis in libro. 3. de anima : & quia non est virtus in corpore, nec actus alicuius corporis, ideo omnia intelligit & vniuersaliter est omnium & naturalium & mathematicorum & diuinorum. Est igitur natura intellectualis talis vt dicta est : & hoc iam ab antiquissimis acceptum est per verba Anaxagorę, qui talem esse dicit intellectum solum.

Cum igitur sit sine omni materia & potentia materiali, nisi per accidens accidat hoc intellectui humano coniuncto imaginationi & sensus, sicut dicimus, oportet quod intellectus de natura sua inquantum ipse intellectus est, cum nulla re aliquid communitatis habeat. Talis autem existens intellectus, sicut iam patet per multa quæ in præcedentibu determinata sunt, oportet quòd sit mouens & immobilis per se & per accidens. Si enim non moueret, probatum est, quòd esset inutilis, & præcipuè si non moueret & esset aptus mouere secundum naturam: videmus enim, quòd ea quę perfectum habent motum voluntarium, sunt ea quę habent intellectum in inferioribus : alia enim animalia mouentur instinctu naturę per aliquem modum. Solus autem homo discretum habet motum & mouetur bono simpliciter, & non bono vt nunc tantum. Oportet igitur intellectum separatum esse mouentem actu : quia si non moueret, cum ex se sit motus principium, oporteret quòd esset otiosus & inutilis in eo quod esset motiuus, & non moueret. Dicere autem de substantia separata, quòd sit inutilis & otiosa, est error : cum hęc sit maxima demonstratio qua demonstramus substantias separatas esse, quia scimus ipsas esse per motum perpetuum. Si autem mouens moueretur ab alio quodam per se, non esset mouens primum & perpetuum, sicut sępè probatum est. Si quis autem obiiciat, quòd inferiores motores mouentur à primo motore, dicemus quòd hoc est falsum. Qualiter autem se habeant ad ipsum, in tempore iam diximus & pro illa parte adhuc dicemus inferius. Neque etiam mouetur per accidens : quia motus per accidens reducitur ad motum aliquem per se, sicut homo qui mouetur motu nauis per accidens, reducitur ad motum nauis qui est per se : tunc oporteret, quòd aliquid ante ipsum moueretur per se, quod absurdum est. Vnde patet, quòd nec per se, nec per accidens mouetur substantia separata intellectualis. Dato ergo, quòd mouet, cum omnis motor moueat ad aliquid, oportet quod ad aliquid moueat : & sicut in antè habitis est probatum, mouebit ad esse vniuersi : cum igitur intellectus separatus non moueat ad esse vniuersi, nisi largiendo formas quibus vniuersa fiunt & sunt & distinguuntur, oportet quòd de natura intellectus sit separati dare formas. Patet ex ante dictis, quòd hoc non est intellectus possibilis vel speculatiui vel adepti. Isti enim intellectus mouentur & fiunt in nobis, & non faciunt neque causant res, sed fiunt & causantur rebus. Nec isti intellectus mouent instrumenta aliqua, sed potius accipiunt à corporeis organis sicut ab instrumentis. Colligamus igitur hoc in vnum, & habebimus naturam substantiæ separatæ, quæ est intellectus separatus, nulli habens aliquid commune, motu suo quo mouet largiens formas ad esse quas largitur, essentiali lumine suo per hoc quod est intellectus vniuersaliter est agens, nihil à corpore recipiens, qui neque mouetur per se neque per accidens. Hæc igitur est natura substantiæ separatæ.

Quod nulla substantia separata moueatur per se, nec per accidens. Vide pro hoc Com. in 2. capitulo de substantia orbis.

Separatæ substantiæ naturaquæ sit, ex præsenti descriptione colligitur.

CAPVT XXXII.

Et est digressio declarans modum qualiter intellectus diuini se habeant adinuicem.

SIcut in ante habitis determinatum est, istæ substantiæ se habent adinuicem sicut se habent adinuicē cæli, quos mouēt: & ideo sicut cęlum ambit cælū & continet ipsum, ita quod inferius magis habet determinatū & distinctū motum quam superius, superioris autem motus est magis vniuersalis & formalis & contentiuus: ita se habet intellectus separatus ad intellectum: & hoc non fit sic, quòd vna substantia moueat aliam : sed sicut dicunt Astronomi, quòd in coniunctione luminum cælestium inferior applicatur superiori, eò quod determinatur ipso, & superius secundum illam viam non applicatur inferiori, sed informat ipsum : ita dicemus, quòd inferior intelligentia applicatur superiori per hoc quod determinat ipsam, & superior non applicatur inferiori : quia nihil recipit ab ipsa, sed largitur ei lumen formale & vniuersale quod habet : & hæc applicatio fit vsque ad mouens primum quod largitur omnibus, & à nullo accipit, & ideo nulli dicitur applicari : & sicut lumina stellarum vniuntur & fiunt vnum sine motu mixtionis, ita vniuntur formæ intelligentiæ superioris formis intelligentiæ inferioris ad operationem esse quod facit in materia. Nec est dicendum, quòd aliquid largitur intellectus superior intellectui inferiori nisi per motum corporis quod mouet intelligentia superior : quia non posset per philosophiam inueniri modus quo superior largiretur & inferior acciperet, sed potius sicut nos videmus, quòd omne instrumentum mouet in forma sui motoris, ita cælum compositum ex motore & moto, mouet in forma intelligentiæ mouentis ipsum : & cum inferioris cæli intelligentia cum suo cælo contineatur à superiori sicut materia continetur à forma, sic per motum applicatur ei forma quam largitur superior, & inferior determinat eam magis ad materiam : & exequitur eam per motum sui cæli, sicut iam in antè habitis diximus: nec tamen inferior mouetur à superiori propriè loquendo, sed ibi est talis receptio sicut in corpore humano recipit virtus particularis ab vniuersali, sicut sensus particularis recipit à sensu communi, & sicut virtus hepatis recipit à virtute cordis, & sicut vis motiua recipit à virtute cerebri & cordis. In omnibus enim talibus id quod est formale, fluit à virtute vniuersali, & particularis virtus determinat hoc ad actum : & ideo applicatio talis non est motus, sed determinatio.

Superiores intelligentiæ nulli inferiorum applicantur, sed inferiores superioribus.

Ad

Quomodo intelligentia ſe habent reſpectu prima, & quomodo adinuicem.

Ad primum igitur motorem omnes habent ſe ſicut accipientes ab ipſo & hoc quod ſunt, & hoc quod cauſæ ſunt, ſicut in ante habitis dictum eſt. Adinuicem autem ſic ſe habent, quòd hoc quod accipiunt à primo motore, determinant ſecundum deſcenſum, vt proportionetur huic parti materiæ & illi: quia hoc quod accipit vna pars materiæ, non accipit alia: tamen in his acceptionibus quilibet mouet per eſſentiam, ſicut in ante habitis eſt oſtenſum: & quiliber eſt eſſentia ſimplex & immobilis, licet ſuperior ſit ſimpliciſſimus & immobiliſſimus, & maximæ virtutis. Cum autem comparantur in virtute motiua adinuicem, non comparantur ſecundum virtutem mouendi tempore infinito, quia in illa virtute ſunt æquales: ſed comparantur ſecundum vigorem mouendi, quia in hoc vna ſuperat aliam. Et ſimiliter ſicut anima hominis non mouet corpus capræ, & ſicut ars carpentaria non mouet inſtrumenta artis tibicinæ: ita intelligentia quæ mouet vnum cælum, non mouet aliud cælum: & hoc ideo eſt: quia & ipſæ intelligentiæ & cæli earum differunt ſpeciè adinuicem, ſicut in antè habitis determinatum eſt.

CAPVT XXXIII.

Et eſt digreſsio declarans quis ſit modus intelligendi ſubſtantiarum diuinarum.

EX dictis autem iam ferè intelligitur quis ſit modus intelligendi iſtarum ſubſtantiarum, non autem intelligunt ens cauſatum niſi per modum illum quo ſunt cauſæ ipſius. Et hoc eſt ſicut ſi ponamus, quòd ipſa ſubſtantia intellectus practici ſit ars, & nihil additur ei penitus, iſte intellectus in ſe quidem indiuiſibilis eſt, ſed extenſus in manus & inſtrumenta diuiſibilis eſt, & formam artificiati quæ ipſe eſt, per partes exequitur: & inſtrumenta quæ accipiunt formam parietis, non accipiunt formam fundamenti: ſed ponamus, quòd aliis inſtrumentis facit vnum quam alterum: & ſi demus etiam, quòd eiſdem inſtrumentis facit vtrumque, adhuc verum eſt, quòd illa forma quæ fit per ea in faciendo parietem, non eſt illa quæ fit in faciendo fundamentum: & tamen non poſſumus dicere, quòd ipſe intellectus talis qui intelligendo ſeipſum intelligit ſe in ſe indiuiſibiliter, non intelligat formam artis procedentem à ſe in manum & inſtrumenta, & non intelligat eam quando eſt in materia arficiati. Et ſi quæramus, per quid intelligat? Dicemus, quòd per nihil niſi per ſeipſum. Et ſi quæramus, vtrum aliquid diuerſum à ſe intelligat? Dicemus, quod ſic: quoniam forma in manibus & inſtrumentis eſt diuerſa à ſeipſo, & forma in materia extra magis eſt diuerſa. Et ſi quæramus, vtrum aliquid intelligendo ſic recipiat? Dicemus, quòd nihil penitus recipit, ſed omnia facit, nec per intellectum poſſibilem, vel contemplatiuum, vel adeptum intelligit, ſed omnia intelligit per intellectum agentem & operantem: & ideo ſcientia illa nec eſt ſcientia in vniuerſali, neque in particulari: quia ſcientia rei in vniuerſali eſt ſcientia rei in hoc quo ipſa res non eſt niſi in potentia, ſicut homo in animali: & hoc modo non eſt hîc: quia tota & expreſſa forma artificiati eſt ars, ſiue accipiatur in intellectu, ſiue accipiatur in manu & inſtrumentis, ſiue accipiatur prout eſt materia. Hæc etiam ſcientia non eſt ſcientia in particulari: quia ſcire rem in particulari, eſt ſcire in hoc quod eſt natura ſua: & hoc modo per hoc quod eſt natura rei, non intelligunt ſubſtantiæ ſeparatæ. Et ideo harum ſubſtantiarum eſt æquiuocè dicta ſcientia ad ſcientiam noſtram: quia ſcientia noſtra cauſatur ab ente quod ſcimus: ſcientia autem illarum ſubſtantiarum eſt cauſa entis. Huius autem exemplum pulchrum ſatis duplex inuenitur in natura. Quorum vnum eſt in virtute ſpiritus qui eſt in ſemine: hoc enim ideo quia diſcretè & diuerſa in forma operatur, aliquando à philoſophis vocatur intellectus, & aliquando vocatur anima. Et ſi ponamus, quòd ſit anima & intellectus per ſubſtantiam, conſtat quòd illa ſubſtantia non per formam aliquam additam ſibi, ſed per ſuam ſubſtantiam operatur omnes formas membrorum quæ ſecundum quod ſunt in ipſa, idem ſunt ipſi ſubſtantiæ: & ſecundum quod procedunt ab ipſa in humorem & membra, diuerſificantur ab ipſa: & quantò plus recedunt ab ipſa, tantò plus diuerſificantur ab ipſa & abinuicem. Et tamen ſi quæramus, vtrum ille intellectus cognoſcat formas membrorum quantumcunque recedant ab ipſo? Dicemus, quòd ſic: qua ſi non cognoſceret, non operaretur eas per ſuam ſcientiã. Et ſi quæramus, per quid cognoſcit eaſdem? Dicemus quod per ſeipſum: quia ipſe eſt per eſſentiam cauſa ipſarum. Et ſi quæramus quomodo ſunt in ipſo? Dicemus, quòd ſunt ipſum lumen eius, & ſecundum quod ſunt in ipſo, ſunt id quod ipſe eſt: & tamen ſecundum quod diſtant ab ipſo, multa accidunt eis quæ non accidunt intellectui illi: quia ſecundum quod diſtant ab ipſo, non ſunt idem ipſi: & id quod de lumine eius habet vna, non eſt illud quod de lumine eius habet alia. Aliud autem exemplum eſt de ſole & luce ſolis. Ponamus enim, quòd ſubſtantia ſolis ſit ipſa lux eius, nec habeat aliam ſubſtantiam, adhuc lux ſolis indiuiſibilis quidem erit in ſole, & erit diuiſibilis expanſa per omne perſpicuum, & erit cauſa colorum ſecundum ſe lux expanſa immiſſa perſpicuo ſuperficiei terminati corporis: & lux ſua erit ipſa colorum ſubſtantia. Et ſi quæramus, vtrum ſol habeat colores? Dicemus, quod habet eos ſicut cauſa præhabens, & ſecundum hoc ſunt id quod ſubſtantia eius. Et ſi quæramus, vtrum colores recipiantur à luce ſolis? Dicemus, quòd non, ſed potius cauſantur ab ipſa: & modus qui ſunt in ipſa, eſt modus loci ſpeciei, non modus receptionis materiæ, ſicut alibi dictum eſt. Et ſi ponamus, quòd ſol ſit intellectualis ſubſtantia, cognoſcit omnes colores per per modum qui iam dictus eſt ſæpius. Quod igitur dixit Themiſtius de ſubſtantiis diuinis, quòd cognoſcunt res per hoc quod cognoſcunt ſe eſſe cauſas rerũ, inſufficienter dictũ eſt, niſi determinetur modus cauſalitatis iſto modo quo diximus: quia ex hoc quod aliquid ſe cognoſcit vt cauſã, non cognoſcit cauſatum niſi in potentia.

Quomodo ſcientia intelligentiarũ non eſt vniuerſalis, neque particularis. Vide etiam Com. c. 51. Scientia æquiuocè dicitur de ſcientia ſeparatarum ſubſtãtiarum, & de ſciẽtia noſtra Idem Com. c. 51. huius.

Nota contra Themiſtium, pro quo vide etiam Com. hic com. 51.

CAPVT XXXIV.

Et eſt digreſsio declarans modum cognitionis diuinarum ſubſtantiarum ex parte cogniti.

IAm autem clarum eſt id quod tertiò quærebatur de cognito à ſubſtantiis diuinis. Iam enim ſcitur, quòd ſubſtantiarum diuinarum ſcientia, nec eſt vniuerſalis, nec particularis, nec vniuoca noſtræ ſcientiæ : & quia non cognoſcunt aliud non cognoſcendo ſeipſas, ideo materialia quidem cognoſcunt immaterialiter, & compoſita ſimpliciter, & temporalia intemporaliter, & multa vnitè, & diuiſa indiuiſibiliter : ſicut enim ſe habent omnia ad lucem ſui intellectus qui eſt cauſa ipſorum, ſic enim formæ ſunt in virtute formatiua, & ſic ſunt colores in lumine ſolis, & ſic ſunt artificiata in arte. Et hoc non eſt difficile videre per ante dicta: quia receſſio earum à cauſa diuina, eſt extenſio earum in motum & quantitatem & in materiam : & ex hoc accipiunt & multitudinem & temporalitatem & motum & compoſitionem & diuiſionem,& nihil horum habent à ſubſtantia diuina quæ eſt cauſa earum per intellectum: & ex hoc etiam ſoluitur qualiter ſciunt priuationes ipſæ diuinæ intelligentiæ : has enim ſciunt ſicut ars ſcit peccata artis, per hoc quia non habent artis formam perfectam. Sunt autem qui ex hoc obiiciunt, quòd ſubſtantiæ diuinæ non ſciunt res prout ſunt : quia multæ ſunt & diuiſæ & compoſitæ & materiales & huius : & hæc obiectio ex ignorantia prouenit: quia licet iſta non accipiant cauſata à cauſa, ſed à materia, tamen cauſa cognoſcens cauſatum per ſeipſam cognoſcit diſtantiam & diſſimilitudinem ſui à cauſato quolibet : & ſi cognoſcit iſtam diſſimilitudinem, cognoſcit & cauſam diſſimilitudinis & modum : & ſic cognoſcunt omnia ſuo modo ſubſtantiæ diuinæ. Nec fuit aliquid dicere, quòd quidam ignari philoſophiæ tradiderunt, dicentes, quòd cognoſcunt res in vniuerſali & in particulari : & videntur eſſe de hac opinione Auicenna & Iſaac & Algazel : quia cognoſcere in vniuerſali & in particulari non accidit niſi intellectui contemplatiuo : & ſi nos phyſicè loquamur, ſicut debemus, in hac materia ſubſtantiæ diuinæ contemplatiuo intellectu nihil cognoſcunt:nec habent talem intellectum, ſed habent intellectum, & ſunt intellectus vniuerſaliter agens, ſicut dictum eſt, & illi non conuenit cognoſcere vniuerſale & particulare, ſed potius cognoſcere ſe & modos ſuos quibus explicat ſeipſum in inſtrumenta quibus operatur in materiam. Sed in hac ſcientia diuina omnes ferè errant : quia errorem Auicennæ ſunt ſequuti : & quidam noſtrorum ſequũtur eum etiam in ipſis quæ ipſimet non itelligunt.

Nota errorem Auic. & Alga.

* *
*

CAPVT XXXV.

Et eſt digreſsio declarans vtrum intellectus ſubſtantiarum diuinarum dependet ad id quod intelligit, vel è conuerſo,& quid ſit illud quod omnes homines ſcire deſiderant.

VTrum autem iſte talis intellectus ad intelligibile dependeat, vel non, ſed è conuerſo intelligibile ad intellectum, oportet nunc inquirere. Dictum enim eſt in præcedentibus, quòd ſcientia relatiuè dicitur ad ſcitum, & ſcitum non relatiuè dicitur ad ſcientiam. In ſcientia autem diuinarum ſubſtantiarum ideo quod ſcientia eſt cauſa entis, è conuerſo eſt, ſicut & in forma artis : artificium enim refertur ad artem : ſed ars non neceſſariò hoc ipſum quod eſt, refertur ad artificiatum : & ſic eſt in omnibus quæ ſe adinuicem habent vt cauſa ad cauſatum : cauſatum enim dependet ad cauſam, & eſt cauſatum ad alterum : ſed cauſa ſecundum hoc ipſum quod eſt, non dependet ad cauſatum, ſed eſt ipſa ad ſeipſam & non ad alterum, cauſatum autem ad alterum tantum : ſiue enim ſit cauſatum, ſiue non ſit cauſa, ſaluatur hoc ipſum quod eſt : ſed cauſatum non ſaluatur in eſſe, niſi cauſa eſſe habuit. Et propter hoc quidam dixerunt, quòd cauſa prima non poteſt deeſſe alicui cauſato : quia ſi in cauſato cauſa non ſit, cauſatum peribit. Et huius aſſignant rationem dicentes, quòd ſubſtantiæ ſeparatæ non per formam aliquam additam ſibi, ſed per eſſentiam ſunt cauſæ eorum quæ ſunt & fiunt: cauſa autem per eſſentiam ſemper agit ſecundum actum, & ſicut vita eſt exiſtentibus, ita quod eſſe rerum videtur eſſe continuus quidam fluxus ab eo quod eſſentialiter eſt cauſa eſſe, ſicut dies eſt quidem continuus fluxus luminis ſolis in hemiſphærium, & ſicut vita continuus eſt animæ fluxus in corpus. Si autem ſit ſic, tunc videtur, quòd eſſe omnium eorum quæ ſunt fieri quoddam, & quod nihil habet idem eſſe permanens : & ſecundum hoc ſicut motus eſt forma poſt formam, ita eſſe omnium eorum quæ ſunt, eſt motus quidam, & forma eſt vna poſt aliam : & ſecundum hoc nihil omnium eorum quæ ſunt, in eodem ſtatu permanet. Huius autem adhuc aliam aſſignant rationem : dicunt enim omnia quæ fluunt ab intelligentia, per motum continuum explicari : & quæ per motum continuum explicantur, videntur in motu & in fluxu eſſe : & hac de cauſa dicunt etiam omne eſſe menſurari tempore, & tempus eſſe quantitatem eorum quæ ſic in motu & in fluxu ſunt. Si autem eſſe ſtaret & non moueret ſe, tunc non haberet præteritum & futurum : hoc autem falſum eſt : habet enim omne eſſe quod ſub motu cæli eſt, præteritum & futurum : igitur eſt in fieri & non ſtat vt dicunt. Si autem hoc verum eſt, ſequitur quòd nihil ſit in actu perfecto : motus enim eſt actus imperfectus, & actus imperfectus eſt propter actum perfectum. Et ſi actus perfectus non ſit, nec actus imperfectus

fectus erit. Omnia igitur erunt in potentia, & nihil in actu: & ideò proculdubio tenendum eſt, quòd eſſe rerum eſt eſſe eſſentiæ ſtantis ſecundum ſe: & hoc neceſſariò probat inducta obiectio: & ſi phyſicè loquamur, tunc cauſa non adeſt ſemper cauſato, quia lumen ſubſtantiarum diuinarum quando procedit ad materiam per motum, non eſt niſi mouens, & forma quæ eſt actus materiæ, educitur de materia per mouens iilud: & ratio eſt actus ſtans & permanens. Nec eſt ſimile de vita & lumine diei: quia illa fluunt ab vno mouente continuè: & hoc non facit actus qui eſt perfectio potentiæ, ſed educitur de materia ipſa, ſicut dictum eſt: tamen Platonis ratio fuit actum prædicto modo induci in materiam. Et ſi hoc concederetur, non ſequeretur propter hoc, quod eſſet fluxus continuus: quia receptum eſt in recipiente per potentiam recipientis: & quia materia fundat formam, ſtabit forma inquantum ſtat materia, quamuis materia aliquando contrarietate determinetur, & contraria continuè agant in inuicem, & patiantur ab inuicem, & in continua actione & paſſione ſit mutatio: non tamen eſſe propter hoc fluit ſi eſt eſſe ſubſtantiæ: quia motus ille non eſt in ipſo niſi per accidens: tamen quantum ad talem mutationem habet præteritum, præſens, & futurum. Sic ergo patet id quod quærebatur de intellectu diuinarum ſubſtantiarum.

Eſt autem attendendum, quòd ordo iſtarum ſubſtantiarum talis eſt, quòd ſemper ſuperior eſt lux & forma inferioris vſque ad motorem primum, qui eſt lux & forma omnium: & ſi quælibet intelligentia reſoluat lumen ſuum in id quod eſt ſibi cauſa intelligendi, & lux, ſic adipiſcitur ſuperiorem & lumen ſuum, & illam reſoluendo venit in eam quæ eſt ante eam, & ſic recurrit vſque ad primam ſubſtantiam: & inferior omnibus eſt illa quæ eſt lux & forma intellectus noſtri. Et quia nos alibi iam docuimus qualiter homo adipiſcitur intellectum ſuum, tunc iam ex iſto poteſt ſciri qualiter adepto intellectu proprio adipiſci poteſt intellectum ſubſtantiarum diuinarum, & qualiter iſta adeptio ſtat in intellectu ſubſtantiæ primæ, quæ eſt lux omnium intellectuum & intelligibilium per ſeipſam. Et cum omnes homines natura ſcire deſiderent, & illud deſiderium naturale ſtet in fine & ratione & cauſa omnium intellectuum & intelligibilium, pro certo ſtabit deſiderium in ſcientia intellectus primæ ſubſtantiæ, & propter hoc adipiſcendum deſiderat ſcire alia omnia: & quando peruenitur ad ipſum, ſtat & habet finem felicitatis contemplatiuæ.

Quid homines natura ſcire deſiderant.

CAPVT XXXVI.

In quo terminatur de primo motore ſecundum rationem finis prout ipſum eſt omnis boni bonum & omnia ad ipſum ordinantur.

Tex. c. 52. PEr ſcrutandum eſt poſt hoc qualiter ſe habet bonum & optimum in totius vniuerſi natura. Palam enim eſt per ea quæ dicta ſunt, quod primus motor vt bonum omnis boni mouet omnia quæ ſunt, & quòd omne quod eſt, deſiderat ipſum vt bonum & optimum ſuum, & quod omnia quæ ſunt, aliquam conſequuntur eius bonitatem, & per illam ſunt hoc quod ſunt: & ideo quærendum relinquitur, vtrum bonum hoc quod natura vniuerſorum habet, & deſiderat, ſit ſeparatum quid ab entibus, & ſit idem ſecundum ſe, ſicut dixerunt quidam, aut ſit bonum in tali ordine participatum, qui eſt in ipſis ordinatis, ita quod participetur à quolibet ſecundum analogiam, & ſit ei cauſa ordinis ad primum bonum & optimum, aut ſit vtroque modo, ſicut eſt bonum in exercitu. In illo enim & eſt bonum ſeparatum, quod eſt in vno qui eſt dux exercitus, & hæc eſt victoria ſuper malitiam hoſtis: & tamen in eodem exercitu eſt bonum illud proportionaliter ſecundum modum vniuſcuiuſque aliquid conferentis ad victoriam ad quam confert aliter miles pugnans, & aliter equum præparans militi, & aliter gladium faciens, & aliter coquinans & cibum parans, & aliter ſpeculans hoſtem, & aliter aciem ordinans, & ſic de aliis: cum tamen vnuſquiſque horum aliquid ad victoriam ducis operetur. Etenim in hoc ordine quidem bene miles in actu pugnæ, & magis eſt bene miles in actu pugnæ quam alij: quia miles non eſt propter ordinem ſecundum quod eſt in ſubminiſtrantibus militi equum & arma & cibum & alia quæcunque, ſed ordo qui eſt in ſubminiſtrantibus, eſt propter militis actum: ſic enim in omnibus eſt in quibus eſt ordo ſecundum bonum & melius ad idem optimum ordinantis. Dicemus igitur, quòd eſt bonum & optimum, quod eſt in vno primo motore, & eſt bonum vniuſcuiuſque ſibi proportionatum, & eſt bonum vtroque modo quando ſecundum analogiam vniuſcuiuſque boni omnia ordinantur ad primum: & illud bonum eſt bonum finis vltimi, quod non eſt in vno, niſi ſecundum analogiam ad alia. Eſt autem hoc bonum ſupereffluens largitas boni diuini, in quo conſideratur primum bonum vt optimum: & aliorum vnumquodque eſt in gradu boni, ſecundum quod ſe habet propè vel longè ad illud: per hoc enim vincitur malitia priuationis quæ nititur ſemper ad maleficium, ſicut determinatur in fine primi phyſicorum. Vincitur autem per eſſe diuinum quod aliter participatur ab his quæ ſunt ſemper, & aliter ab his quæ ſunt frequenter, & aliter ab his quæ ſunt raro: & à quibuſdam acquiritur motu perpetuo, & à quibuſdam motu non perpetuo, & à quibuſdam motu vno, & à quibuſdam motibus duobus, & à quibuſdam multis motibus: omnia enim aliquo iſtorum modorum ordinata ſunt ad primi boni participationem ſecundum analogiam congruam vnicuique, & non ſimiliter: non enim ſimiliter & ſecundum gradum vnum participant ipſum. Videmus enim, quòd aliud eſt bonum marinorum ex frigido & humido, & aliud bonum volatilium ex leui ſpirituali calido & humido, & aliud bonum plantæ quæ vires accipit ex terreſtri frigido & ſicco: omnia enim hæc non ſic ſe habent quaſi alteri ad alterum nihil ſit ordinis ſecundum analogiam boni, ſed potius eſt eis aliquid ordinis ſecundum dictam boni proportionem, eò quod ad vnum omnia coordi-

nantur,ordine tamen diſſimili,ſicut diximus.

Et hoc eſt quemadmodum in omnis magnæ domus familia: in hac enim paterfamilias eſt ſicut motor primus, & liberi ſicut cæleſtia corpora, & ſerui ſicut ea quæ ex neceſſitate mouentur generabilia & corruptibilia, & beſtiæ ſunt ſicut materialia coniuncta malitiæ. In domo enim tali liberis quidem non eſt poſſibile aliquid facere licentioſè, ſed omnia faciunt ad nutum patrisfamilias iunctis ex deſiderio & dilectione parentis: nec in eis eſt locus malitiæ: & ideo omnia aut plurima eorum quæ faciunt, ſunt ordinata ad bonum parentis percipiendum. Seruis verò & beſtiis paruum quid eorum quæ agunt,eſt ad vtilitatem communem: & non niſi hoc quod faciunt ſuperiore mouente: multitudo autem operum ſuorum quæ procedit ex proprio motu, eſt ab euentu ſecundum quod euenit ex impetu dementis concupiſcentiæ & irrationabilis iræ: non enim reſpiciunt ad patremfamilias ex ratione, ſed ex neceſſitate quadam coactionis. Seruos enim hîc vocamus eos qui nati ſunt ſerui: à natiuitate autem ſeruus eſt, qui non ſufficit per ſeipſum ad vitæ regimen publicæ,vel priuatæ. Liber autem, qui cauſa ſui poteſt eſſe in vitæ regimine. Dominus autem qui ex lumine intellectus & ſibi ſufficit & aliis. Beſtia verò quæ in regimine vitæ ſemper indiget vt agatur ab alio: & quando ſibi relinquitur,fertur ad opera impetu concupiſcentiæ & iræ. Serui igitur & beſtiæ non referuntur ad œconomicæ finem & bonum, niſi mouente quodam alio qui ex ſeipſo eſt bonus: & ita eſt in rebus vniuerſi ſecundum analogiam participati boni: cuiuſlibet enim eorum quæ ſunt natura ipſa,quoddam eſt boni principium ſecundum diuerſum gradum bonorum. Dico autem, quòd oportet omnia hæc venire ad diſcernendum gradum competentem vnicuique ſecundum ordinem bonorum: & in hac quidem diſcretione, quædam ſic ſunt, quòd omnia eorum ſunt communia bona ad totum vniuerſum,ſicut ſunt ea,quæ vno modo ſe habent vt cæleſtia: omnia enim quæ attribuuntur illis de motu & coniunctionibus & præuentionibus & reſpectibus & aliis, conueniunt ad communem vniuerſi vtilitatem. Alia autem quæ ſunt frequenter,ſunt ſicut ſerui, & permixtas ſibi habent malitias,& non attingunt vniuerſi bonum niſi inquantum ab illo quod ſemper eſt vno modo, reguntur & continentur: ea autem quæ rarò ſunt, ſicut beſtiæ quæ non diriguntur niſi quodam fræno eorum quæ ſemper & eorum quæ fiunt frequenter in ordinis bonum vniuerſi.

qui natura nati ſunt ſerui, qui liberi, qui domini,qui beſtiæ.

CAPVT XXXVII.

De opinionibus & erroribus antiquorum, qui aliter dicunt quam prædictum eſt.

Text. c. 53. NOn autem oportet obliuiſci eorum impoſſibilium, & quam abſurda & impoſſibilia ſunt quæ contingunt aliter dicentibus quam nos hîc diximus de primo bono & vltimo & ordine bonorum ad ipſum. Nec oportet obliuiſci eorum quæ dicunt illi qui groſſius circa hanc materiam loquuntur. Adhuc autem non oportet obliuiſci eorum circa quæ ſunt minimæ dubitationes,ſicut ſunt noſtra dicta:non enim ſufficit dicere ea quæ vera ſunt in tam alta materia, niſi etiam oſtendantur errores eorum qui aliter ſenſerunt circa illam. Conueniunt autem omnes antiquiores in hoc, quòd omnia quæcunque nos dicimus participare bonum diuinum, & differenter eſſe illud bonum in eſſe his quæ ſemper, & his quæ frequenter, & his quæ rarò fiunt ex contrariis.Sed tamen hoc non rectè dicitur: quia non omnia fiunt ex contrariis: quia cælum non fit ex contrariis:nec etiam ea in quibus ſunt contraria,fiunt ex contrariis: tamen quia materiam oportet ſubiicere contrariis:quia contrariis exiſtentibus ſine ſubiecto quod eſt materia, contraria ſunt impoſſibilia adinuicem. Hoc autem inconueniens à nobis ſoluitur rationabiliter ponentibus tertium quid eſſe quod eſt ſubiectum vtriuſque contrariorum. Iſti autem tales qui ſic ex contrariis omnia faciunt, ordinem deſtruunt bonorum: quia ſecundum eos nihil eſt bonum & optimum diſtinctum ab entibus: nec aliquid eſt, quod proximum ſit illi bono per eſſe ſemper in vna ſubſtantia ſaluatum. Vnde illi dicunt,ac ſi bonum domus totum ſit in ſeruis & beſtiis, & nihil ſit quod ad vnum & ad ordinem redigat diſſonas actiones ipſorum. Alij corrigentes errores iſtorum, faciunt materiam elementum illud quod diuerſum eſt à contrariis:ſed quid ſit illud materiale, non rectè dicunt, ſed dicunt vnum contrariorum materiale eſſe ad alterum:dicunt enim paruum & magnum eſſe contraria, & paruum eſſe materiam magni: & quia inæquale & æquale ab his quæ ab his cauſantur,etiam ſic dicunt, quòd inæquale materiale eſt ad æquale. Et ſimiliter dicunt de vno & multo: dicunt enim multa componi ex vnis multis, & æquale ex inæqualibus, & magnum ex paruis: & in hac ſententia fuit Plato,qui magnum & paruum materialia contraria eſſe dixit: formale autem principium dixit eſſe ideam: & ideo etiam deſtruxit ordinem bonorum. Error autem ille ſoluitur eodem modo: illa enim quæ verè eſt materia eſt vna & ſubſtantia vtrique contrariorum, & ideo nulli contrariorum poteſt eſſe contraria. Amplius ſecundum iſtos omnia ſunt malitiæ participatione præter vnum, quod ſecundum eos eſt materia: & hanc tamen ponunt eſſe elementum ad alterum contrariorum, vt diximus: & ponunt eſſe alterum contrariorum materiale elementum ad alterum: & ideo iſti ponunt malitiæ participationem, & non ponunt aliquid per quod malitia participata redigatur ad bonum ordinem.Sed alij ſunt Philoſophi,qui vt principia omnium ponunt bonum & malum, quamuis cum hoc dicant, quòd in omnibus bonum eſt maximè principium: vident enim iſti, quòd bonum & malum ſunt in iſtis quæ ſunt ex contrariis: & dicunt,quòd nihil eſt in cauſatis quod non ſit ex cauſa: & ideo dicunt bonum & malum etiam eſſe in cæli partibus & in motoribus cælorum: & ideo calodæmones & cacodæmones eſſe dixerunt: dicunt tamen in quibuſdam maximè bonum eſſe principium, & ab his deriuata eſt ſecta hæreticorum, qui ponunt duo principia.

Alij

Tex. c.54. Alij verò videntes, quòd nunquam redigitur ad ordinem boni vniuerſum, niſi ſit vnum bonum & optimum diſtinctum, nihil habens de malitia, dicunt & rectè dicunt in hoc, quod eſſentialiter bonum eſt principium : ſed tamen dicunt inſufficienter: non enim dicunt quomodo bonum eſt principium, vtrum videlicet ſit principium quaſi finis, aut ſit principium quaſi mouens, aut ſit principium quaſi ſpecies & forma. Eſt autem bonum principium in ratione harum trium cauſarum : quia vt deſideratum, eſt finis : & vt largiens, eſt mouens : & vt vniuocum, eſt ſpecies & forma : & hæc omnia iam in præhabitis ſatis probata ſunt. Verum de ordine bonorum, etiam Emped. tradit inconuenienter: dicit enim, quòd bonum quod eſt omnis boni bonum & cauſa, eſt amor. Hunc enim dicit eſſe principium ſicut finis eſt principium : quia eſt id cuius cauſa fit. Et dicit etiam, quod eſt vt mouens : quia dicit, quòd amor colligit: colligere autem mouere eſt : quia dixit, quòd generatio eſt congregatio. Dicit etiam, quòd amor eſt vt materia : dicit enim, quòd eſt pars mixti in generato : quia amica ſibi facilius conueniunt in mixtura. Sed ſecundum Empedo. ſequitur, quòd idem ſit principium vt materia & vt mouens : cum tamen iſta non contingat idem eſſe ſecundum rem, ſicut oſtenſum eſt in ſecundo phyſicorum. Quæramus igitur ab Emped. ſecundum quid amor eſt bonum illud quod eſt omnis boni bonum? Si enim non eſt mouens efficientem, tunc ſcimus, quòd non eſt principium vt finis : nec ſine intentione finis mouet id quod eſt omnis boni bonum : patet igitur, quòd amor nullo modo eſt principium. Eſt autem adhuc inconueniens ſecundum Emped. qui ponit odium quod eſt contrarium amori, eſſe incorruptibile, & hoc dicit eſſe cauſam mali & ſeparationis. Hanc enim dicit eſſe naturam mali quod ſeparat. Si enim ſic eſt, vt dicit, quòd bonum & malum in omnibus pugnant, & non eſt reducibile vniuerſum in ordinem boni, ſicut diximus: quia non vincitur malum niſi per id quod eſt bonum purum & optimum : & per id quod neceſſariò eſt bonum ſemper, nihil participans de malitia : propter quod antiqui Theologi poſuerunt in cælo non eſſe locum malitiæ, & in inferno non eſſe locum alicuius boni.

Tex. c.55. Anaxa. autem dixit, quòd principium vniuerſi eſſe eſt bonum, & eſt principium vt bonum: dixit enim, quòd mouens ad eſſe eſt intellectus. Cum autem intellectus non moueat niſi per intentionem, oportet quòd moueat alicuius boni cauſa : & ponebat, quòd hoc bonum eſt diuerſum ab ipſo intellectu : & ideo aliter dixit quam nos de bono mouente : quia nos diximus, quòd bonum mouens eſt ipſe primus motor, prout ipſe eſt omnis boni bonum. Quod autem mouens moueat intentione alicuius boni quando mouens eſt intellectus, patet in artibus mouentibus per intellectum: medicina enim quæ eſt forma artis in intellectu mouet : & hoc eſt ſanitas quædam, quia eſt forma & ratio ſanitatis: & hoc mouet intentione ſanitatis quæ inducitur in animalis complexione, quæ non eſt idem illi quæ eſt in intellectu mouentis. Adhuc autem diminutè dixit Anaxa. quia cum omne mouens moueat ex aliquo in aliquid, & ex contrario in contrarium, ideo inconueniens fuit non ponere contrarium intellectus & boni propter quod mouet intellectus : vnum enim contrariorum eſt priuatio quæ contrariatur formæ quam intellectus mouens inducit in materiam & bono propter quod mouet. Sic ergo dicens Anax. etiam non compleuit ordinem boni : quia non poſuit, quòd aliquid participet malitiam quæ indigeret ordine, ſed omnia poſuit eſſe pura bona.

CAPVT XXXVIII.

Et eſt de inconuenientibus quæ ſequuntur ad præinductos errores.

Tex. vlt. ILli autem qui dicunt omnia eſſe contraria adinuicem, non vtuntur contrariis ſecundum rectam rationem contrariorum, niſi aliquis ſecundum quandam figuram & ſimilitudinem dicat contraria eſſe corruptibilia, & quærat cauſam, quare quædam ſunt corruptibilia & alia incorruptibilia : cauſam enim veram huius nullus dicit. Dicunt enim iſti, quòd omnia entia ſunt ex eiſdem principiis primis: & ideo aut omnia debent eſſe corruptibilia, aut omnia incorruptibilia. Quicunque ergo ſic dicunt, palam eſt, quòd non perficiunt debitum ordinem boni quem diximus. Illa enim incorruptibilia ſunt, quæ motu ſecundum locum bonitatem primi boni participant, vt liberi : corruptibilia verò quæ propter malitiæ naturam, bonitatem illam ſine mutatione ſubſtantiæ participare non poſſunt, & ſunt vt ſerui & beſtiæ in domo. Amplius alij ſunt qui dicunt omnia fieri ex non ente : & conſtat, quòd illi concedunt, quòd omnia participant malitiam. Alij verò volunt vi argumentationis cogere, quòd hoc quod iſti dicunt, non eſt verum, eò quod aliquid vnum eſt principium ex quo fiunt omnia. Et cum non ſit, quod faciat diuerſitatem in vno, & vnum non ſit cauſa diuerſitatis alicuius, dicunt quòd omnia ſunt vnum, ſicut in primo huius ſapientiæ libro ſatis eſt oſtenſum. Et nullus iſtorum dicit, quare ſemper ſit generatio, & quid ſit generatio ipſa : & quia ordo participationis boni non determinatur niſi per hoc quod eſt cauſa, quod generatio eſt ſemper ſecundum ſucceſſionem, & in hoc quod generatio ipſa eſt, ideo iſti non dicunt cauſam boni quod eſt in ordine. Adhuc autem tria determinare oportet, quorum vnum eſt bonum immobile mouens, nihil habens de potentia & malitia ſecundum ſubſtantiam. Secundum eſt bonum motu mouens, nihil habens de malitia & potentia ſecundum ſubſtantiam, ſed habens potentiam ad vbi ſecundum motum tantùm. Tertium autem eſt permixtum habens ſubſtantiam cum malitia, reducibile tamen ad bonum per generationem inquietam ſecundum ſucceſſionem. Illis autem qui dicunt duo eſſe principia, neceſſariò contingit tertium ponere principium, quod eſt magis proprium, & illud eſt ſpecies. Hoc enim eſt quod participauit iam & participat ab inferioribus : ex contrariis enim agentibus & patientibus adinuicem, cum illa ſint qualitates, nihil conſtituitur ſecundum ſubſtantiam:

ſtantiam: ſed ſubſtantia eſt,quæ iam participauit eſſe in ſeipſa, quia eſt per ſeipſam : & ideo cum participatur, facit eſſe per ſe id quod participat eam. Aliis autem qui dicunt bonum & malum eſſe contraria ex quibus fiunt omnia, & dicunt cuilibet bono eſſe contrarium malum,contingit quòd etiam iſti ſcientiæ quæ per ſe eſt ſapientia & honorabiliſſima, erit aliquid contrarium : & hoc dicunt eſſe ignorantiam, & ſic diuinæ ſcientiæ prout eſt in intellectu Dei, & eſt diuinus intellectus, quia ſua ſcientia eſt cauſa omnium, eſt contraria ignorantia : quod eſt valdè abſurdum, cum ſcientia ſua ſit ſibi eſſentialis, & ſit per ſubſtantiam idem quod ipſe. Hæc autem inconuenientia non ſequuntur ad dicta noſtra. Nos enim dicimus, quòd primo bono & optimo nihil penitus eſt contrarium : omnia enim contraria ſunt circa ea ſecundum potentiam quæ materiam habent : contrarietates enim in ſubſtantia & ignorantia intellectus ſunt ordinata ad contrarium habens : primæ autem ſubſtantiæ nihil eſt contrarium, ſicut diximus.Amplius contrarietas erit principium omnium, & omnia erunt ex contrariis ſicut iſti dicunt,ſi ponamus, quòd nulla ſunt entia præter ſenſibilia. Sed ſi hoc non ſit verum, quinimò ſubſtantia eſt triplex,ſicut à principio huius libri vndecimi diuiſimus : tunc ſunt multa præter ſenſibilia,& ſunt præter contrarietatem, & tunc verè erit aliquid bonum & optimum,quod eſt omnis boni principium, & erit in perpetuis ſubſtantiis intellectualibus ordo : & erit generatio in his quæ per ſucceſſionem participant bonum diuinum, & erunt cæleſtia corpora quæ per motum circuli cauſa ſunt perpetuitatis in participatione bonorum ſecundum analogiam congruam vnicuique.

Si autem dicatur,ſicut dixerunt antiqui Theologi & Philoſophi omnes, quod principium eſt principij : principium enim Philoſophi dicunt eſſe priucipium ſeparatum diuinum vel mathematicum : & ſi nos dicamus, quòd hoc principium principij eſt ſpecies idealis aut numeri,hoc principium non habet rationem principij, ſed modum alicuius cauſæ. Si enim haberet modum alicuius cauſæ,illa eſſet cauſa formalis : illius autem modum non habet : quia eſt in materia : & ideo & numeri ponuntur eſſe extra materiam.Sin autem non ſic dicamus, & concedamus numeros & ſpecies eſſe cauſas quaſdam,quæramus ab eis qui ſic dicunt,dicentes : nunquid motus poteſt prouenire ex talibus cauſis quæ ſeparatę ſunt à materia ? hoc enim iam probatum ſæpius eſt, quòd non mouet materiam, nec dat eſſe materiæ, quod habet eſſe ſeparatum ab ipſa. Adhuc autem quæramus ab iſtis, quare & quomodo menſura quæ eſt principium & cauſa menſuræ, erit intra menſuram iſtam ſenſibilem, & præcipuè ſi numerus ponatur eſſe principium ? hoc enim ponitur eſſe principium ſicut elementum. Quæramus igitur, qua de cauſa ſit continuum, & menſura numeri intra menſuram continui,ſicut principium principij eſt in principio principiato ? Numerus enim qui de genere diſcretorum eſt,non facit continuum,nec eſt principium eius vt mouens, nec vt ſpecies ſiue forma. Dicebant autem iſti numerum eſſe principium continui, & continuum mathematicum eſſe principium continui ſenſibilis : & omnium horum rationem diximus in huius ſapientiæ libro primo. Secundum iſtos autem nihil erit contrariorum, quod ſit & practicum ſiue actiuum & motiuum : quicquid enim eſt contrariorum, hoc per motum ad contrarium recipit non eſſe : iſti autem dicunt hæc principia eſſe æterna & immobilia : contrariorum autem eſt facere entia poſterius ex potentia, & poſt potentiam : & ſi ſic fiunt entia ex principiis, tunc non ſunt ſempiterna principia ſenſibilium, ſed ſunt ſempiterna principia inſenſibilium. Secundum iſtos igitur horum quæ ſunt contraria quæ dicunt principia, eſt aliquid auferendum de numero principiorum:& hoc iam olim quaſi dictum fuit & conceſſum à quibuſdam iſtorum, & eſt contra ſenſum : quia videmus ſenſibilia ex contrariis & eſſe & generari. Amplius nullus iſtorum dicit, à quo ſint iſti numeri, & à quo ſit illud ſenſibile vnum, & à quo ſit anima ſecundum quod anima, & à quo ſit corpus ſecundum quod corpus, & vniuerſaliter à quo ſint ſpecies rerum diſtinctarum in eo quod ſunt diſtinctæ.Sed non contingit eis hoc dicere per propriam vniuſcuiuſque cauſam alicui,ſi non dicit, vt nos dicimus.Et ſi non facit principia communicare ſenſibilibus & materiæ,ſicut nos determinauimus, cum de principiis ſenſibilis ſubſtantiæ loqueremur. Similiter autem & illi propria vniuſcuiuſque principia non poſſunt dicere qui dicunt, quòd numerus mathematicus eſt principium primum:& dicunt,quod quælibet res ſic ſemper habet aliam ſubſtantiam quod eſt principium ſuum, & eſt ſeparatus numerus ab ipſa. Adhuc qui ſic dicunt, principia cuiuſlibet eſſe alia & ſeparata, illi faciunt, ac ſi id quod eſt ſubſtantia vniuerſi eſſe, ſit accidentalis illi cuius eſt ſubſtantia:illa enim ſubſtantia quæ ſic eſt alia, quòd eſt ſeparata, nihil penitus confert ad eſſe, ſiue illa ſubſtantia ſeparata ſit, ſiue non ſit : quia ſicut in antè habitis multipliciter eſt probatum,id quod eſt extrinſecum & ſeparatum, nihil eſt de eſſe ſubſtantiæ ſenſibilis. Hoc igitur modo non fit participatio boni vniuerſitatis. Et dicunt quidam, quòd principia ſint multa : hoc enim ſequitur ex dictis eorum qui ponunt multa ſeparata eſſe principia : & hoc eſt inconueniens:quia entia quæ ſunt in vno vniuerſo, nolunt, nec etiam poſſunt tractari bene vel male ſecundum ordinem ad plures principiorum dominatus, ſicunt hi qui ponunt plura eſſe principia : pluribus enim principiis non ad ſe inuicem ordinatis ſuppoſitis,non ſaluatur ordo ad vnum bonum & optimum, qui eſt cauſa ordinis in omnibus. Hoc autem oportet ſaluari : quia aliter entia ad inuicem non haberent communionem boni. Oportet igitur, quòd dominatus primi & optimi ſit vnus ſolus, cuius participatione omnia ſint vel fiant bona.

*

CAPVT

CAPVT XXXIX.

Et eſt digreſſio declarans qualiter eſt vnus dominatus ſummi boni in omnibus donis.

SEcundum igitur ea quæ dicta ſunt, bonum quod eſt cauſa ordinis & boni in vniuerſo, non poteſt conſiſtere in duobus principiis: quia duo principia non poſſunt eſſe vniuoca. Si enim eſſent vniuoca, tunc non differrent niſi per materiam,& oporteret, quòd ante ſe haberent aliud quod eſſet principium vtriuſque:& ſic neutrum eſſet principium. Si autem non eſſent vniuoca, nec reſpectum haberent ad vnum vniuocum vtrique, tunc oporteret, quòd eſſent contraria: & quæcunque ſunt contraria, habent reſpectum ad vnum quod eſt genus vtriuſque : & ſic iterum non poſſent eſſe principia. Si autem diceretur,quòd non ſunt in genere duo principia, ſed ſint ſicut genera aliorum : tunc ſequitur, quòd hæc duo principia duos habent dominatus in vniuerſo, ſi vtrumque omnium eſt principium: cum autem principia non ſint niſi ſicut mouentia, ſequitur quòd duo mouentia ſint in omnibus. Et cum omne mouens moueat ad formam ſimilem mouenti, eò quod omne quod fit, fit ab vniuoco, ſequitur ex hoc quod motus duorum mouentium habent duos fines. Igitur & ipſe motus erit duo motus: quia erit fluxus duarum formarum.Quæ omnia ſunt abſurdiſſima & philoſophiæ contraria : non ergo poſſunt eſſe duo dominatus in entibus, ſed vnus tantum. Cum autem omne imperfectum in natura reducatur ad aliquod perfectum quod eſt cauſa prima, & nos inueniamus bonum vniuſcuiuſque imperfectum, quod malitiæ & priuationi permixtum eſt,oportet quòd in natura ſit bonum & optimum,quod priuationi & malitiæ penitus eſt impermixtum: & hoc non poteſt eſſe,niſi per eſſentiam ſuam ſit ipſa pura bonitas. Omne enim cuius eſſe non eſt bonitas,habet bonitatem additam ſibi. Et omne quod habet aliquid additum ſibi, habet illud ſicut eſſe ſuum conſequens. Igitur in ipſo aliud eſt quo eſt, & aliud quo bonum eſt : igitur eſſentialis actus illius non eſt facere bonum: primi autem principij ſemper eſt facere bonum.Igitur bonitas ſua eſt eſſentia ſua: quia iam ante probauimus, quòd actio ſua eſt eſſentia ſua : & ideo quicquid ab eo eſt, bonum eſt,ſecundum quod ab ipſo eſt : & ſi per intellectum poneretur ipſum quidem eſſe & non bonum eſſe,proculdubio non ſequeretur, quod id eſſet bonum quod eſſet ab ipſo : bonum igitur eſt eſſentia eius & natura.

Si dicet fortè aliquis,quòd eadem ratione intelligentia ſunt & ſapientia quæcunque ſunt ab ipſo : ad quod reſpondemus,quòd non ſequitur: quia licet primum principium ſit ſimplex,tamen multis modis ſignificatur:propterea quod omne genus perfectionis quæ verè eſt perfectio, eſt in ipſo:& cum ſignificatur vt eſſentia,hæc ſignificatio eſt ſignificatio naturæ ipſius : & ſimiliter quando ſignificatur vt bonum, quia bonum eſt vnicuique vltima aſſimilatio ad ipſum, quæ aſſimilatio non eſt niſi ad naturam ſecundum quod vnicuique eſt poſſibile : & cum ſimilitudo ſit in bono perfectiuo,non eſt aſſimilatio niſi finis qui eſt vltimus, ſicut mouens primum quod eſt eſſentia & eſſe : & ſic patet, quòd bonum & ens primum ſiue ſubſtantia vnam naturam dicunt modo diuerſo. Principium ergo & bonum ſunt vnam naturam & eandem dicentia. Sicut igitur propter eſſe principij ſunt quæcunque ſunt ab ipſo, ita propter bonum bona ſunt quæcunque ſunt ab ipſo bono:intelligentia autem & ſapientia quamuis ſignificent id quod eſt natura, tamen ſecundum modum rationis qui importatur per nomen, non pertinet ad naturam, ſed ad actum potentiæ naturalis. Non autem eſt neceſſarium, quòd cauſatum ſemper accipiat potentiam naturalem ſuæ cauſæ, præcipuè quando in multis defecit ab ipſo, licet nunquam ita deficiat quin eſſe & aliquam ſimilitudinem cauſæ accipiat.Cum autem hæc neceſſariò ſint vera, & ſimilitudo ſemper ſit cauſa appetitus naturalis: eò quod eſſe quod eſt ſimile appetit, & refugit contrarium, oportet quòd omne quod eſt à primo bono & optimo,appetat ipſum primum bonum & optimum : cum verò iam ſciamus ex in phyſicis determinatis, quòd appetitus eſt cauſa motus & actionis & operis, ſequitur neceſſariò, quòd omnia appetunt bonum ſub ratione ſimilitudinis ad primum bonum, & propter illud mouentur omnibus motibus ſuis, & agunt omnes actiones ſuas,& operantur omnia ſua opera. Amplius autem iam in præcedentibus habitum eſt,quòd vna ſimplex bonitas non participatur à multis & diuerſis,quorum vnum percipit diuerſum ab eo quod percipit alterum, niſi illa ſimplex bonitas extendatur in aliquid in quo diuiſionem accipit.Adhuc autem ſcitum eſt in naturalibus, quòd omne quod priuatum eſt,non accipit bonum ſuum niſi per motum, & quod hoc ſenſibilium materia non mouetur per idem eodem modo ſe habens : oportet igitur, quòd prima ſimplex bonitas in cælum motum extendatur, & hoc motum motu ſuo materialibus & ſenſibilibus boni participatione largiatur. Iſte igitur dominatus eſt boni primi & optimi, & ſic in formam boni redigit quicquid eſt ab ipſo, ſicut bonus paterfamilias in formam boni qua ipſe regit domum, redigit omnia quæ in domo ſunt,liberos videlicet, & ſeruos, & beſtias : & quicunque aliter dicunt de dominatu boni, ſequuntur eos incommenientia quæ dicta ſunt.

TRACTATVS III.

QVI TOTVS EST DIGRESSIO declarans ſubſtantiam incorruptibilem ſenſibilem mobilem.

CAPVT I.

De elementalibus principiis ſubſtantiæ cæleſtis quæ ſunt forma & materia.

VM autem in principio huius libri dixerimus, quòd tres ſunt partes ſubſtantiæ vniuerſalis: quædam enim eſt ſubſtantia ſenſibilis corruptibilis & mobilis: quædam autem eſt ſubſtantia inſenſibilis & immobilis & incorruptibilis: & quædam eſt ſubſtantia ſenſibilis & incorruptibilis, & tamen mobilis: iam autem quantum ſufficit breuitati, de principiis duarum ſubſtantiarum pertranſiuimus: reſtat nunc de principiis tertiæ partis ſubſtantiæ aliquid dicere. Hæc autem ſubſtantia eſt cælum, & orbes & ſtellæ &c. quæ in cæleſtibus continentur: de principiis enim illius partis ſubſtantiæ hoc eſt dicendum & aliter quam in libro de cælo determinatum ſit. Ea autem quæ ab antiquis dicta ſunt, inducemus: vt bene quidem dicta ſumentes, faciliorem faciamus declarationem. Inueniuntur autem Peripateticorum quidam tripliciter loqui de parte iſta ſubſtantiæ: cum enim ſciamus omne corpus conſtare ex forma & materia, inuenimus quoſdam loqui de forma cæli & materia & cælorum proprio actu in quo perficitur cælorum eſſe & ſaluatur. Adhuc autem quia, ſicut in ante habitis eſt determinatum, animatum eſt ante inanimatum, dicunt quidam principium cæli eſſe animam: & oportet nos inquirere de hoc principio, vtrum cælum ſit tale corpus, cuius forma & principium ſit anima, & qualis ſit ipſa, ſicut aliqua cæli anima. Adhuc autem cum animæ & corporis ſit principium intelligentia, oportet nos oſtendere qualiter intelligentia ſit & animæ & cæli principium. Et his determinatis oſtendemus qualiter noſtra anima procedit in eſſe & animæ aliorum, & qualiter agentia omnia & patientia prouenerunt ex ipſis quæ habent animam quandam, & ab intelligentia: & tunc ferè conſequuti ſumus propoſitum in omni eo quod intendimus in ſapientia, niſi velimus addere ea quæ alij dixerunt de iſtis ſubſtantiis ſeparatis. Inueſtigantes autem cæleſtium materiam & formam, ſumimus hoc quod præmiſimus, quòd proculdubio omne quod per formam diſtinctum eſt in eſſe, materiam habet: cæleſtia autem omnia per formas diſtincta ſunt in eſſe: & ideo oportet quod materiam habeant. Adhuc autem omne quod eſt in potentia ad formam quocunque modo ſit forma corporalis, habet materiam: cælum autem in potentia eſt ad formam: habet ergo materiam: habitum enim eſt à nobis in ſexto phyſicorum noſtrorum, quòd cælum mutat locum ſecundum formam, & non ſecundum ſubſtantiam: quicquid autem motu mutat formam, accipit per motum formam poſt formam: & quicquid per motum accipit formam poſt formam, eſt in potentia ad formam: quicquid autem eſt in potentia ad formam, profecto habet materiam: cæ um igitur & cæleſtia materiam habent. Eſt autem vnumquodque cæleſtium corporum ex materia ſua tota: cuius probationem iam alibi dedimus: quia quicquid eſt de potentia ad formam eſſe dantem, nihil habet extra formam quam habet ex materia ſua tota: omnia verò cæleſtia ſic habent potentiam completam per actum, quòd de potentia nihil relinquitur per aliam formam: ſunt ergo omnia cæleſtia ex materia ſua tota. Ex hoc autem vlterius ſequitur, quòd nihil cæleſtium multiplicabile eſt per numerum: multiplicatio enim per numerum eſt multiplicatio per materiam: nihil autem poteſt multiplicari per materiam, quod eſt ex ſua materia tota: qui ipſum non eſt potentia in alia materia. Conſtat igitur omnia cæleſtia abinuicem ſpecie & genere eſſe diuerſa. 6. phy. tex. com. 85.

Contra hoc tamen quidam obiiciunt dicentes, quòd ſpecies motuum ſimplicium differunt etiam ſecundum naturas corporum ſimplicium. Igitur quorum vnus eſt motus, eorum vna videtur eſſe natura formalis: cæleſtium autem vnus eſt motus, qui eſt circulatio: videtur igitur cæleſtium vna eſſe natura ſecundum formam. Sed quòd hoc non ſit neceſſarium, expreſsè apparet in his quę habent rectum motum: hoc enim videmus deſcendere ſicut aquam & aërem & terram, & tamen non eſſe vnius naturæ ſecundum ſpeciem. Si quis autem dicat, quòd hoc mouentur à natura quæ eſt grauis in omnibus iſtis, illud nihil eſt: quia in octauo phyſicorum probatum eſt, quòd motus talium corporum eſt à generante & dante formam ſpeciei. Si autem dicat quis, quòd non eodem modo deſcendunt iſta, nec vnum habent terminum ſuæ deſcenſionis, ſicut alibi probatum: tunc patebit ſolutio inductæ dubitationis: quia tunc ſcitur non eſſe inconueniens, quòd etiam circulariter moueantur quæ non ſunt eiuſdem ſpeciei, *Obiectio.* *Solutio.* 8. phy. 32.

ſpeciei, dummodo non eodem modo circulariter moueantur, ſed ſint ſuper diuerſos polos, & fortè ſuper diuerſa centra, ſicut dixerunt ſapientiores Chaldæorum. Ex his igitur ſcitur, quòd falſum eſt quod multi dicunt, & quod conſequentia nulla eſt quam inducunt: dictum enim ipſorũ eſt, quòd omnia cęleſtia ſint naturæ quintæ ab elementis: & ideo ſunt naturæ eiuſdem ſecundum ſpeciem: hoc enim iam oſtenſum eſt eſſe impoſſibile. Conſequentia autem quam inducunt, eſt quòd eorum quæ ſunt vnius & eiuſdem naturæ, vnus ſit motus: vnus autem motus qui eſt circulatio, eſt eſſe ſuper idem centrum & ad eandem partem. Sic igitur, vt dicunt, falſum eſt quicquid dicunt de eccentricis & epiciclis, & de motu planes qui eſt erraticus ſecundum ordinem ſignorum ab Occidente in Orientem: hæc enim conſequentia fundamentum habet falſum, quod eſt antecedens: probatum enim eſt, quòd non ſunt eiuſdem naturæ ſuperiora omnia: nos autem ſententiam de eccentricis & epiciclis, nec approbamus, nec improbamus, ſed in ſequentibus oſtendemus, quòd corpora cæleſtia omnem motum habent, qui intelligentiæ mouenti debitus eſt ad hoc quod formas quas habet, producant in materiam: ad hoc enim eſt cælum vt ſit inſtrumentum intelligentiæ, ſicut manus eſt inſtrumentum architectonici.

CAPVT II.

Declarans qualiter motus cæli eſt actus cæli, in quo perfectè ſaluatur eſſe eius ſecundum quod ipſum eſt cælum: & quod ideò eſt continuus & ſemper permanens ſecundum naturam, &c.

CVm autem aliquod corpus motum duplicem habeat actum, actum videlicet perfectum qui eſt forma, & actum imperfectum qui eſt motus ipſius ad formam. Sunt quædam corpora quæ à ſeipſis mouentur, quæ habent principium motus & ſtatus in ſeipſis, ſicut corpora animata: & hunc motum habent duplicem: vnum quidem ad formam qui eſt actus imperfectus, cuius finis in quo motus ille eſt in motum eſſe, eſt actus imperfectus: & habent motum proceſſiuum de loco ad locum, qui nec eſt actus perfectus, nec imperfectus, ſed eſt ad deſiderati conſecutionem: & motus ille non eſt fluxus deſiderati aliquis, ſed appropinquatio tantum: & quamuis ita ſit, quòd ſpecies deſiderati mouet in hoc motu, tamen ille motus non eſt forma poſt formam, ſiue fluxus ſpeciei deſideratæ in rem deſideratam, ſed eſt vbi poſt vbi, & non eſt actus aliquis, ſiue perfectus, ſiue imperfectus, ſed eſt ad id quod eſt quies deſiderij. Omnes autem iſti motus qui ſunt in corporibus, ſunt propter aliquid quod eſt finis ipſorum: & in ipſo quieſcit & ceſſat motus. Eſt autem adhuc motus qui eſt motus inſtrumentorum & membrorũ artificis in materiam quã habet & mouet, hoc eſt, à mouente forma quæ eſt in intellectu agente, & in motu membrorum & inſtrumentorum inducitur hæc forma in materiam: & tamen habet aliquid illius formæ motus, & eſt bene forma poſt formam: quia licet ictus & ſectio dolabræ non ſit forma domus, tamen inquantum ictus eſt ad perpendiculi rectitudinem, & ad figuram anguli debitam, aliquid ſucceſſiuè dat de forma, & inducit formam per partes, & ſic aliquo modo dat formam poſt formam: nec inuenimus nos in his quæ ſunt plures motus: & iſte vltimus motus eo quod eſt aliquo modo forma poſt formam, eſt actus imperfectus. Sed eſt attendendum, quòd cum iſti motus ſint actus & mouentis, & eius quod mouetur, duo ex eis actus ſunt mouentis in actu perfecti & perficientis id quod eſt imperfectum, primus videlicet, & tertius, & ſunt imperfecti actus eius quod mouetur. Medius autem eſt actus imperfecti mouentis, & quærentis perficere ſe per deſiderati conſecutionem. In his autem conſiderandum eſt, quòd omnis talis motus propter imperfectionem eſt mouentis vel mobilis: & ſic ſemper eſt ab aliquo quod eſt naturæ extraneum, ad id quod eſt aliquo modo perfectio eius quod mouetur. Si enim id à quo eſt motus, eſſet naturalis, profectò in ipſo natura quieſceret, & non abiiceret ipſum: hoc tamen in motu artis non eſt verum: eò quod ille non eſt à natura, ſed à principio extrinſeco, & eſt cum violentia aliqua, niſi quando eſt naturæ miniſter artifex, ſicut eſt medicus & alchimicus aliquando: & quia motus tales ſunt ad illud quod eſt actus perfectus & ſunt viæ ad ipſum, ideo attingentes ipſum actum, ceſſant, & ſic fit quies.

Eſt autem motus in ſubſtantia corporea non mobili aliquo motu corporis: & hoc eſt multiplex quando eſt imperfecta, ſicut quando ex ignorantia mouetur ad ſcientiam, vel ex prauitate ad virtutis profectum: & de hoc non loquimur: quia nihil facit ad propoſitum: ſed de illo motu quem habet iam perfecta, & ſecundum naturam propriam ſecundum quod eſt intellectus per ſeipſum vniuerſaliter agens & explicans ſeipſum in ea quæ agit & perficit: hic autem motus non propriè motus eſt, ſed eſt actio exiſtentis in actu eſſentialiter per ſeipſum, & hæc actio quia eſſentialis eſt, nunquam ceſſat manente ipſius intellectus ſubſtantia: & cum illa ſit incorruptibilis, ſemper manebit in eſſe & agere: & hæc actio quia eſſentialis eſt, non eſt aliquid habens imperfectionis, ſed eſt perfecti quod ſuas exerit ex ſeipſo perfectiones: & talis eſt contemplatio intellectus qua contemplatur ſeipſum & id quod ante eum eſt indeficiens ſibi, & id quod poſt ipſum eſt quod eſt ex ipſo. Ipſe enim intellectus contemplans ſe, contemplatur ex indeficienti in eſſe & agere indeficiens in eſſe & agere: & ideò hæc actio nihil habet imperfectionis, ſed tota eſt ſubſtantialis & naturalis & delectabilis. Contemplans autem id quod eſt ante ſe, contemplatur cauſam priorem ſe, vel abſolutè primam, & ſic contemplatur ex lumine eſſentiali fluente ſuper ſe, & ſic iterum contemplatur ex perfecto & optimo & indeficienti: & id quod contemplatur, eſt bonum & optimum & indeficiens: & ideò etiam contemplatio illa nihil habet tædij, ſed potius plenitudinem felicitatis. Contemplans autem

id quod eſt poſt ſe, contemplatur id quod eſt ex ipſo eſſentiali lumine ſuo, & contemplatur ipſum in eodem ſuo lumine, quod dat ei eſſe. Et quamuis fortè id quod eſt poſt, aliquid habeat imperfectionis & impuritatis in ſuo eſſe, tamen hoc non habet ex lumine quod dat ei eſſe: & ideo intellectus qui ſic contemplatur verum, nihil habet imperfectionis : & huic ſimile eſt, quòd artifex perfectus artificiatum contemplans in lumine artis quod dedit eſſe artificiato, contemplatur ipſum in puritate, quæ non habet defectum : cum tamen fortè propter nodoſitatem & tortuoſitatem materiæ ſecundum ipſam quam habuit ex lumine artis pulchritudinem, in materiam traduci non potuit.

An motus cæli ſit motus naturæ, vel animæ, vel intelligentiæ.

His itaque prælibatis videamus an cælum habeat motum naturæ, vel motum animæ, vel motum artis, aut motum contemplantis intelligentiæ agentis. Si enim dicatur, quòd mouetur motu naturæ, cum omnis motus naturæ ſit ex imperfectione ad aliquam perfectionem, quæ imperfectio primo & perfectio poſteà ſuccedunt ſibi in ipſo mobili, oporteret quod cælum moueretur de contrario ad contrarium, quod omninò abſurdum eſt. Adhuc autem cum natura ſit mouens ad vnum finem, qui eſt actus vltimus ſecundum vbi vel formam, oporteret quòd cæli motus ſtaret in fine quodam, quod eſt contra naturam. Adhuc autem ſi natura quæ eſt ad vnum tantum, ſicut probatum eſt in nono huius ſapientiæ libro mouet, ab a. in b. non mouebit cum hoc a. b. in a. In motu autem cæli non eſt aſtrum egrediens ab aliquo puncto niſi referatur in idem punctum. Igitur motus cæli non eſt à natura. Sed quia nunquam fuit aliquis Stoicorum vel Peripateticorum, qui de hoc dubitauerit, ideò hîc relinquamus : ſufficit enim, quòd de hoc dictum eſt.

Sed conſidera quia Auerroës videtur ponere motũ cæli naturalem. 2. phy com 3. & primo cæli com. 5.

Videtur autem iſte motus non eſſe animæ motus: hoc enim, ſicut diximus, formam non explicat : & hoc nullò modo conuenit cæli motui, de quo probatum eſt, quòd eſt quaſi vita quædam exiſtentibus omnibus : nec eſſet vita exiſtentium, niſi formas eſſe & viuere continuè inferret exiſtentibus : non eſt igitur motus animæ. Adhuc autem quia mouens nullo etiam motu eſt anima, & eſt imperfecta non habens deſideratum ſecundum rem, ſed ſecundum ſpeciem tantum, & quærens ipſum adipiſci ſecundum rem : mouens autem cælum deriſibile eſt dicere imperfectum in aliquo. Adhuc autem anima ſecundum hoc eſſet mouens, ſicut virtus in corpore : talis enim eſt anima quæ eſt principium mouens per concupiſcentiam & iram, ſicut in libro de principiis motuum animalium determinatur : nullum autem mouentium quod eſt virtus in corpore, ſecundum naturam poteſt mouere infinito tempore : eſt autem cæli motus ſecundum naturam tempore infinito : igitur non erit à mouente anima. Nec poteſt eſſe motus artis: quia tunc non eſſet naturalis, ſed violentus, nec vnquam induceret aliquam formam ſubſtantialem : quæ omnia abſurda ſunt. Et ſi dicat aliquis, quòd eſt artificialis, ſicut miniſter naturæ eſt artifex, illud nihil eſt : quia ſic potiſſimum in natura corpus miniſtraret, & non eſſet potiſſimum agens in genere corporum, quod eſt valde abſurdum. Oportet igitur dare neceſſariò, quòd motus cæli ſit motus agentis intelligentiæ & contemplantis ſeipſam, & id quod eſt ante eam, & id quod eſt poſt ipſam, ſicut diximus.

Si autem ſic dicimus motum cæli eſſe motum intelligentiæ, ſicut manus eſt mota ab intellectu artificis : tunc natura cæli ſe habet ad intelligentiam, ſicut natura manus inquantum manus ſe habet ad artem & intellectum artis : ergo natura cæli eſt mqueri ſic ab intelligentia : & hoc modo ſaluatur in eſſe cæli vt cælum eſt, quando intelligentia continuè mouet ipſum prædicto modo contemplationis : & ſic motus eius non eſt actus eius imperfectus, ſed potius eſt actus eius vltimus ad quem eſt eſſe eius, & in quo ſaluatur ſuum eſſe : & ideo nunquam quieſcere poteſt ſecundum naturam : eſſe enim eius eſt continuè formam luminis intelligentiæ mouentem accipere & exerere per motum : & ideò ſicut eſſe cordis ſaluatur in percipiendo vitæ actum & exerendo in membra, & quando hoc non poteſt facere, non eſt cor amplius : ita in eſſe cæli ſaluatur cælum accipiendo exortum ex intelligentia lumen, & vlterius inſerendo illud materiæ. Et hoc valde notabile eſt: quia per hoc ſcitur vera cæli natura, quæ non niſi per iſtam philoſophiam poterit determinari : vnde ſicut cor accipiendo exerit vitam, & accipit ab anima, & exerit in corpus, & hoc eſt eſſe cordis ſecundum quod eſt cor : ita cælum accipiendo continuè ab intelligentia, exerit per motum lumen intelligentiæ, quod eſt forma eſſe & vitæ omnium eorum quæ ſunt & viua ſunt : & ideo cæli eſſe ſaluatum eſt in motu : nec ſaluaretur in eſſe niſi ſic continuè moueretur : & motus eius eſt actus perfectus, ſicut & motus cordis in animali.

CAPVT III.

De ſolutione dubitationis quæ fit circa prædicta.

DVbitabit autem fortaſſis aliquis dicens, quòd motus qui continuè exit de potentia ad actum, non poteſt eſſe actus perfectus: motus autem localis eſt continuè de potentia ad actum, quia de vbi ad vbi : & ideò non poteſt eſſe actus perfectus. Et eſt iſta obiectio eorum qui ignorant naturas rerum. Adhuc autem quidam obiiciunt dicentes, quòd natura cæli eſt in termino eſſe, ſicut natura ignis eſt eſſe in termino elementorum: & quia ſua natura eſt eſſe in termino ſimpliciter, ideò circumuoluitur in illo ſicut ignis in ſphæra elementorum. Hæc autem irrationabiliter omninò dicta ſunt: cum enim dicitur, quòd exitus de potentia ad actum non poteſt eſſe actus perfectus, hoc non eſt verum, niſi vbi id vnde mouetur motum, eſt ſimpliciter in potentia, & id ad quod mouetur, eſt ſimpliciter actus, aut conſequens potentiam in eo quod potentia, aut conſequens actum in eo quod actus. Huius autem exemplum eſt in motu ad formam. In illo enim id vnde eſt motus, eſt ſimplex potentia cum priuatione : & locus talis à quo recedit, non eſt locus eius, niſi

Solutio.

niſi ſecundum quod eſt in potentia: & ideò per vnum motorem mouetur, & à potentia, & à loco. Similiter id ad quod eſt motus, eſt ſimpliciter actus & finis, & locus ad quem mouetur, eſt ſimpliciter locus in quo ſaluatur id quod motum eſt ad formam: & ideò idem motor mouet ad formam & ad locum: ſed vbi mouetur aliquid perfectiſſimum in loco ſuo & non ad aliquam formam in vbi quod reliquit: ita ſecundum actum eſt locus eius, ſicut vbi ad quod vadit: & ideo ſecundum ſubſtantiam nunquam mutat locum, ſed ſecundum quandam formam mutat tantum: & ideò ille motus non propriè eſt exitus de potentia ad actum, ſed eſt de actu ad actum, & eſt motus perfectiſſimi cuius eſſe eſt in motu eſſe, ſicut diximus. Quod autem dicitur, quòd circumuoluitur non habens quo moueatur, ſicut ignis circumuoluitur circa ſphæram elementorum, hoc dictum eſt Platonicorum, quidicunt igneæ naturæ eſſe cælum. Et hoc alibi à nobis eſt improbatum. Cælum enim eſt alterius naturæ: & ſicut corpus hominis habet eſſe ab actu vitæ animæ, & ſine hoc non haberet eſſe: ita eſſe cæli eſt actus intelligentiæ in ipſum, & motus circularis eſt actus ſaluans ipſum in hoc eſſe, & figura circularis datur ei propter motum ſuæ ſalutis in eſſe, ſicut datur cordi figura & motus cordis: non enim ambiret materiam in quam agit intelligentia, niſi eſſet ſphæricum: nec vndique ingereret formam intelligentiæ ipſi materiæ, niſi motum haberet circularem & continuum.

Motus cæli propriè nõ eſt exitus de potentia ad actum.

Dubium contra prædicta.

Sed contra hoc fortè quis obiiciet dicens, quòd in nulla natura dignius eſt propter indignius ſe: corpora autem cæleſtia digniora ſunt quam generabilia & corruptibilia: videtur ergo, quòd non mouentur propter illa, & vt inſtrumenta eorum: inſtrumenta enim quæruntur propter materiam in quam inducenda eſt forma per motum inſtrumentorum. Hæc autem quæ ſic obiiciuntur, etiam ante nos à quibuſdam ſoluta ſunt: quia cum dicitur cæli motus eſſe propter ſalutem ſui eſſe, ſtatim ſcitur, quòd cælum mouetur propter ſeipſum, licet hoc conſequatur: quia vniuerſa ſaluantur in motu ipſius, ſicut & cor mouetur ſecundum ſyſtolem & diaſtolem propter ſeipſum, licet ex hoc motu ſequatur acceptio vitæ, & ſalus in omnibus membris. Salus enim eſſe cæli eſt in continua acceptione luminis intelligentiæ, & explicatione ipſius per motum: quia per hoc habet eſſe inquantum eſt cælum. Sequitur autem ex hoc, quod tota materia per partes eſſe accipiat diuerſum, ſecundum quod diuerſimodè elongatur vel obliquatur ad ipſum: & hæc eſt ſolutio vera. Cum hoc tamen dixerunt quidam iam, quod non intendit inferiorum generationem per motum ſuum, ſed intelligentiæ ſe aſſimilare intendit, quæ eſt cauſa vniuerſorum: hanc autem cauſalitatem dicunt eſſe in hoc quod ſicut primus motor cauſa eſt per ſeipſum vniuerſorum, ita cæli ſint cauſa per motum: & hoc eſt dictum Auerrois: & nihil penitus valet, ſicut cuilibet patet, qui ea quæ dicta ſunt, bene intelligit & aduertit. Ex omnibus autem quæ dicta ſunt, patet, quod principia ſubſtantiæ mobilis & ſenſibilis, ſed non corruptibilis, ſunt materia & forma: & materia quidem eſt, quæ eſt in motu in vbi determinata: forma autem quæ eſt in eſſe quod dat intelligentia & actus eius proprius: & ſecundum naturam ſaluans in eſſe ipſum motus eſt circularis.

Solutio pro qua vide Auerroem 12. met. c. 36. & 2. cæli. c. 17. & 21.

CAPVT IV.

De improbatione erroris Auicennæ.

EST autem Auicennæ opinio, quòd cæli motor propinquus ſit anima, & motor remotus ſit intelligentia: & ad hoc quidem non inducit rationem quæ ſufficiat: & eſt hæc ſua ratio cui plus innititur: quia motus particularis eſt motus cæli & partium cæli, qui eſt ab a. in b. & à b. in c. & ſic continuè donec perficiatur hic circulus. Igitur iſte motus particularis eſt à mouente cognitionem particularem habente de partibus huius motus ſingularis: cognitionem autem ſingularem de entibus non habet intelligentia pura & ſimplex: dicit enim, quòd aliquis intellectualiter cognoſcit omnes motus & lunæ, & motus modorum capitis & caudæ draconis, & quantitates eorum ſecundum omne tempus, quamuis ille intellectualiter ſciat rationes eclipſium omnium, non tamen ſcit hanc eclipſim vel illam niſi per aliquid quod eſt proprium iſti eclipſi & illi: hoc autem quod facit ipſum ſcire proprium huius vel illius, non eſt niſi ſenſus vel imaginatio: quod ergo propria huius motus cognoſcit, eſt imaginatio & ſenſus: quicunque autem motor eſt huius cæli, in hoc motu cognoſcit hoc vbi & illud, & omnia accidentia huius motus, vt eſt hic motus: igitur ille motus non eſt intelligentia, ſed anima habens ad minus imaginationem particularium: cum autem non moueat cælum niſi per deſiderium, concedit Auicen. quòd non habet hæc anima deſiderium concupiſcentiæ vel iræ, ſed habet deſiderium ſapientis, quod eſt boni ſimpliciter, & non boni vt nunc, ſicut in præcedentibus determinatum eſt.

Quæcunque autem ſic inducuntur ab Auic. omninò ſunt erronea & falſa, ſicut in præhabitis eſt probatum. Ille enim intellectus qui eſt vniuerſalium, eſt quidem ſpeculatiuus & non actiuus. Intellectus autem actiuus duplex eſt: vnus quidem qui per accidens eſt actiuus, & alius qui eſt actiuus per ſeipſum. Per accidens autem eſt actiuus noſter intellectus, qui non agit niſi per formam artis acceptam vel inuentam: per ſe autem actiuus eſt, qui per ſeipſum & per ſuam eſſentiam eſt actiuus rerum: & talis eſt intellectus ſubſtantiarum mouentium cælos, ſicut ſæpè diximus: & ideo ſimilis eſt hic actio actioni virtutis formatiuæ quæ eſt in ſemine, quæ agit diuerſa in figura & ſpecie, ſicut intelligentia & anima: & ideò etiam à quibuſdam intelligentia vocatur: & tamen vt agat in materiam quam ambit per ſpiritum, non indiget imaginatione aliqua. Ita etiam diximus, quòd corpus cæli perfectiſſimum corporum eſt: & quia eſt ſicut inſtrumentum intelligentiæ, ſit in eo forma intelligentiæ traducta in ipſum abſque imaginatione: hæc enim forma quia eſt ad rem & non à re ipſa abſtracta, non vadit per

Improbatio opinionis Auicennæ, pro qua vide Commentatorem in primo & 3. cap. de ſubſtantia orbis. & 12. meta. c. 36. & 44.

viam abſtractam, ſed per viam compoſitionis: & ſicut deſiderium quo mouetur, non eſt alicuius boni quod ſit hic & nunc, ſed boni ſimpliciter, & tamen mouet hic & nunc: ita etiam intellectus qui eſt ſimpliciter intellectus actiuus, mouet hic & nunc, quamuis ipſe non ſit hic & nunc: hoc enim ideo fit: quia corpus accipit formam vt inſtrumentum: & ideò accipit eam progredientem in materiam, & habet eam extenſam & protenſam in motum, quam intellectus habet ſimpliciter, ſicut ſuprà diximus. Vnde Auicenna non poteſt dicere, quòd hæc imaginatio ſit alicuius ſenſibilis animæ: ſed dicit, quòd ſicut in nobis aliquo modo concepto ab intellectu multiplicantur imaginationes ad illud & affluunt deſideria, ita multò magis dicit eſſe in illis corporibus quæ multò perfectiora ſunt corporibus noſtris: & hoc non eſt neceſſarium, ſicut prædiximus. In nobis enim quando aliquis multum & arte & exercitio perfectus eſt, inuenitur operans ex intellectu, ſiue imaginatione, quæ moueatur à natura: conſtat autem cæleſtia corpora eſſe perfectiſſima: & ideò tali imaginatiua non indigere.

CAPVT V.

De improbatione erroris eorum qui dicunt cæli motorem proximum eſſe animam imaginatiuam, & motorem primum eſſe intelligentiam: & de improbatione erroris eorum qui dicunt, quòd non mouetur niſi à natura.

SVnt autem quidam qui omnia negant quæ inducta ſunt, dicentes cælos non poſſe eſſe corpora per intelligentias animata, accipientes huius ſuæ ſententiæ perſuaſionem ex eo quod anima eſt motor multorum: & in hoc differt à natura: quia potentia cum cognitione ſemper eſt ad multa. Cum igitur motori ſemper per contrarietatem reſpondeat mobile, oportet corpus animatum omne eſſe compoſitum ex organis diſparibus in figura & compoſitione propter diuerſitatem potentiarum animæ. Cum igitur cælum ſit ſimplex corpus & vniforme, videtur cælum non eſſe corpus animatum. Et putant hanc ſuam obiectionem eſſe valdè fortem. Adhuc autem addunt dicentes, quòd animata quæ mouentur à ſeipſis, ſtandi etiam habent principium in ſeipſis: cæli autem nunquam ſtant ſecundum naturam: ergo non mouentur à motore qui ſit anima. Amplius omne quod mouetur ab ipſa anima, habet inſtrumenta per quæ explet & perficit motum animalem: cælum autem non huiuſmodi habet inſtrumenta.

Solutio. Sed omnia hæc facile determinantur, ſi aduertantur ea quæ ponunt Peripatetici, quorum opinionem hîc explanamus: quando enim anima intellectualis ſeparata ab aliis accipitur, hoc eſt æquiuocè dicta anima ad alias animas, & eſt paucæ diuerſitatis ſecundum potentias, & eſt mouens corpus, in quo propter ipſius corporis perfectionem, non indiget imaginatione & ſenſu: & quando ſic accipitur, tunc etiam non indiget corpus organorum diuerſitate, ſed indiget tantum quantitate & figura motui ſuo congruentibus: & hoc iam in antè habitis oſtenſum eſt. Si enim ſecuris per ſeipſam moueretur forma intellectus artificis, non indigeret architectus manu qua moueret ſecurim: & ita eſt in intelligentia & cælo: & ideò membris talibus non indigent, quibus indigent inferiora corpora animata: deſiderium autem quo mouetur cælum, fluit ab intelligentia in ipſum: & illud eſt quo corpus conſiderat eſſe per intelligentiam: & ideò mouetur per totum accipiendo ipſius intelligentiæ actum, quo ſit, ſicut diximus in ante habitis: & ideo probatum eſt, quòd mouetur ab eo quod eſt impartibile & immobile, non habens aliquam partem penitus. Si autem moueretur ab anima imaginatiua, pro certo moueretur à virtute partibili, & non poſſet mouere tempore infinito.

Auicenna ſolutio. Ad hoc tamen dicit Auicenna, quòd licet anima ſit virtus partibilis mouens cælum, tamen motus fluit in ipſam ex intelligentia quæ eſt ſubſtantia ſeparata & impartibilis: fluere autem in animam dicit motum per hoc quod dicit in ipſam fluere virtutem motiuam: & quia intelligentia ſeparata eſt & impartibilis, & non infinita, nec finita, ideò dicit, quòd omnia poteſt mouere per tempus infinitum. Sed hæc ſolutio *Improbatio.* non eſt conueniens: quia etiam in alia fluit ab intelligentia virtus motiua, & tamen non mouent tempore infinito: & ideò non ſic dicendum eſt, ſed potius hoc modo quo nos hanc quæſtionem determinauimus ſupra, vbi ſoluimus obiecta Ioan. grammatici. De principiis igitur incorruptibilis corporis & ſenſibilis hæc dicta ſunt.

CAPVT VI.

De improbatione eorum qui dicebant cælos & animas cælorum intelligentias conſtitui ex tribus modis contemplandi.

EST autem non prætermittendum etiam, quòd quidam conati ſunt dicere multitudinem horum principiorum per modum mirabilem: & huic modo multi poſteriorum adhæſerunt. Cum enim loquuntur de cælorum principiis ſecundum eſſe cælorum, & animarum principiis ſecundum eſſe animarum, & ſimiliter de intelligentiarum principiis quæ ſunt inferiores, & poſt eſſe motoris primi, dicunt primam ſubſtantiam non mouere cælum primum, ſicut mouet proximus motor, ſed eſſe primum motorem. Sed eſt neceſſe per modum omnem qui nullo alio indiget vt ſit, & nullo modo eſt in potentia: & ideò ex ſeipſo eſt ens neceſſe: & hoc dicunt eſſe primæ ſubſtantiæ proprium: proximum autem ſuum cauſatum quod eſt ex ipſo, dicunt eſſe intelligentiam, quæ quidem contemplatur ſe, & contemplatur id quod eſt ante eam, & contemplatur id quod eſt poſt eam: & quia hæc intelligentia non eſt à ſeipſa niſi in potentia, ideò cum contemplatur ſe vt in potentia: cum autem ſit ens neceſſe, ab alio habet

Pro hac opinione. vide Auicennam. 9. metta. ſuæ. cap. 4.

neceſſita

neceſſitatem eſſendi quod eſt ante ipſum : & ideò cùm contemplatur id quod eſt ante ſe, eſt ens neceſſe per aliud. Cum autem contemplatur id quod eſt poſt ipſam, contemplatur id quod eſt in potentia, nec accipit eſſe niſi per ipſam : & ideò hoc eſt in potentia plus quam ipſa. Dicunt igitur, quòd cum contemplatur id quod ante ſe eſt, propter quod ipſa eſt ens, neceſſe eſt intelligentia quæ eſt ens neceſſe ſecundum quod eſt intelligentia : cum autem contemplatur ſe, efficitur cauſa animæ quam mouet intelligentia, quæ eſt mouens cælum per virtutem quam intelligentia influit ipſi: & cum contemplatur id quod eſt poſt ipſam, quod eſt anima quæ eſt principium corporis, efficitur cæli cauſa quod mouetur per animam illam : contemplationem enim dicunt eſſe luminis irradiationem, & lumen illud dicunt factiuum ſubſtantiarum. Si autem quæritur, qualiter ſecundum hoc in eſſe deducitur ſecundi ordinis intelligentia ? Dicunt iterum, quòd ex contemplatione primæ intelligentiæ qua contemplatur cauſam primam, fit coniunctio luminis intelligentiæ contemplantis cum lumine primæ cauſæ contemplatæ : & hæc luminum applicatio eſt determinatio primi luminis ſimplicis : & ex hoc ſurgit ſecundi ordinis intelligentia. Et cum hoc iterum contemplatur cauſam primam & primi ordinis intelligentiam, ipſo lumine quod vniuerſaliter actiuum eſt, fit intelligentia ex triplicato lumine : & hoc fit tertij ordinis intelligentia : & ſic deſcendendo fiunt intelligentiæ decem, vt dicunt, quarum nouem præſident nouem cælis quos tantum dicunt eſſe. Decima autem præſidet ſphæræ actiuorum & paſſiuorum : & hæc eſt quæ irradiat ſuper animas noſtras, & lumine ſuo agit in eis : & dum quælibet contemplatur ſe, fit cauſa animæ : dum autem contemplatur id quod eſt poſt ſe, fit cauſa corporis illius animæ, ſuper quam irradiat. Si autem quæritur ab iſtis, ſecundum quem modum huiuſmodi contemplatio ſit cauſa eſſe intelligentiæ, & animæ & corporis ? Dicunt, ſicut & nos diximus, quòd contemplatio iſta eſt in lumine vniuerſaliter actiuo, quod per ſeipſum eſt cauſa entis. Hoc igitur in ſeipſo cauſa eſt intelligentiæ primæ : reduplicatum autem & determinatum cum lumine intelligentiæ fit cauſa aliarum intelligentiarum : ſed vbi vmbratur, fit cauſa animarum, & mixtum materiæ in contemplatione animæ quæ eſt cauſa & actus corporis, fit conſtitutiuum corporis. Sed ſi nos quæramus ab iſtis, quid fundat lumen contemplationis iſtius ad hoc quod efficiatur id quod eſt intelligentia vna & alia ? tunc non eſt ſufficiens dictum eorum : quia ex quo lumen contemplationis eſt faciens eſſe eſt actus eius, oportet quod aliquid fundamentum eius ſit per quod intelligentia eius efficiatur hoc aliud : hoc enim eſt impoſſibile dicere iſtis, præcipuè cum dicant, quòd intelligentiæ non diuiduntur diuiſione materiæ, ſed diuiſione formæ tantum.

Opinionis Auicennæ reprobatio, pro qua vide Commentatorem. 12.

Nos autem qui non ponimus animas alias niſi intelligentias, cauſas iſtius diuiſionis ſuperius aſſignauimus : ſimiliter autem & Theologi qui intelligentias multas ponunt ſeparatas, & animas ponunt indiuiduantes eas eſſe materiam, quæ tantum ſubſtantiali forma determinatur, & non quantitate, vel contrarietate. Adhuc autem qualiter poſſit probari, quòd huius contemplatio prioris faceret intelligentiam ? cum ſecundum lumen coniunctum primo nihil accipiat impuritatis vel inferioritatis : & ideo videtur, quòd ex illo non reſultaret intelligentia ſecundi ordinis, ſed æqualis primæ intelligentiæ vel nobilior ea. Adhuc autem cum dicitur, quòd intelligentia contemplatur ſe, & ſic eſt in potentia, & non ens neceſſe, & ex hoc producitur anima, cuius modi genus cauſandi eſt illud, videtur quod nullum : quia licet illa non ſit ex ſe id quod eſt ipſa, tamen cum contemplatur ſeipſam, eſt in actu, & lumen nihil videtur habere impuritatis. Adhuc autem contemplatur id quod eſt poſt ſe, & per hoc dicitur eſſe cauſa corporis : hoc enim non videtur habere perfectam cauſalitatis rationem, niſi fortè velint dicere, quòd contemplari eſt facere per lumen intellectus actiui : & tunc dicitur melius, quòd lumen conterminatum ad id quod eſt poſt ſe, in materiam facit formam cæli. Adhuc autem iſti non poſſunt reddere rationem, quare ſtet iſta contemplatio in 10. ordinibus intelligentiarum, & non multiplicetur multò amplius : & ideo non videtur eſſe rationabile quod dictum eſt.

meta. com. 44.

CAPVT VII.

De duabus viis quibus proceſſerunt antiqui Philoſophi in cognitione principiorum ſubſtantiæ.

SIcut autem nos in præcedentibus diximus, aut via Platonis, aut via Ariſto. oportet nos incedere in materia iſta de qua loquimur. Platonis autem via fundatur ſuper propoſitiones probabiles, non neceſſarias, quod videlicet incorporeum ſit ante corporeum, & ſimplex ante compoſitum, & quod primum principium vniuerſi eſſe ſit ens primum non coniunctum corpori, nec in genere exiſtens cum aliquo entium cauſatorum, & quod conſpici non valeat niſi ab aliquo vix & raptim, qui totum à carne mentis ſeparauit contuitum : & quod hic numerus non ſit, ſed potius vnitas pura & bonitas & cauſa eſſe omnium : & quod proximum quod eſt iuxta hoc, ſit binarius, qui conficitur ex luce primæ cauſæ & materia, quæ non in forma ſimplici determinatur : & quod tertium ens in genere, non in numero, eſt corpus ſimplicius omnibus quod eſt circulare. Et ſic deſcendendo oportet nos contexere entia donec veniamus ad ea quæ ſunt ex materia agentium & patientium & ſimplicium, ex quorum commixtione fiunt compoſita, quæ ſecundum variationem minorem & maiorem accipimus primò mixta tantum, & deinde mixta & complexionata, in quorum commixtione plus receditur ab excellentia contrarietatis quam in his quæ mixta ſunt tantum, & ideo ſunt animata : & his quæ complexionata ſunt, ponimus gradus, donec aliquid recedat ab excellentiis intantum quod appropinquat æqualitati cæli, & huic damus animam rationalem. Et ponemus datorem formarum

marum triplicem, primam quidem cauſam quæ dat formas primis ſubſtantiis ſeparatis, & ſementem dat omnium aliarum formarum. Secundum autem, qui dat corporibus cæleſtibus, & ille eſt multiplex, & dat orbibus & ſtellis de luce ſua animas & ſementem formarum inferiorum quæ ſunt compoſita. Tertium autem qui præeſt his quæ ſunt ſub luna dando formas illis, & aliquem ſementem materialium formarum, quam vocant intelligentiam, quæ irradiat ſuper animas & ſeparata. Et dicemus omnem motum non eſſe niſi præparationem. Formam autem non extrahi de potentia ad actum, ſed potius dari à datore formarum ſecundum quemlibet ordinem. Materiam autem dicemus non fieri, ſed eſſe matrem, quæ concepto ſemine datoris formarum ſecundum triplicem ordinem diſtinguitur per partes, & diuiditur in entia ſecundum proportionales numeros vniuſcuiuſque entis. Ariſto. autem non dicit aliquid in his niſi per demonſtrationem: & quia non poteſt eſſe demonſtratio primorum per cauſam, ideo contentus eſt de demonſtratione quia, quæ eſt per effectum. Cum autem probatum ſit omne corpus moueri ab aliquo quod non eſt corpus, ſi corpus illud per ſe moueatur, ipſe per numerum motuum concludit numerum motorum qui non ſunt corpora: & cum numerus motuum ſuperiorum totus ſit infinitus ſecundum tempus, ita quod quilibet eſt infiniti temporis, & motus infinitus non poteſt eſſe niſi motoris ſeparati & impartibilis, concludit totum numerum motorum eſſe ſubſtantias ſeparatas & impartibiles. Impartibilia autem non poſſunt eſſe formæ corporales, vel virtutes in corpore, nec habere diuiſionem talium potentiarum quales operantur in organis corporum, & ideo ſunt intellectus puri ſeparati: & quia vnus eſt mundus, & vnus dominatus, & quia ſphæra eſt intra ſphæram contenta, ideo oportet ordinem eſſe talem in motoribus qualis eſt in motis: & ideo neceſſe eſt eſſe principium, qui ſit motor immobilis à nullo accipiens, & omnia largiens ſubſtantiali ſuo motu. Et quia nihil mouetur niſi ad bonum ſuum ſecundum eſſe: & ideò oportet motorem eſſe mouentem vt bonum & optimum, & deſideratum ab his quæ mouentur. Sed quia nobis incerta ſunt tria circa ea quæ mouentur, ideò dubitauit Ariſto. de tribus illis, & non certificauit ea per demonſtrationem. Incertum eſt enim nobis, vtrum vnum corpus pluribus moueatur motibus, an vno tantum. Incertum etiam nobis eſt, vtrum ab vno corpore quod eſt ſtella, virtus motiua fluat in orbem, vel an ſtella moueatur motu orbis ſui tantum & non per ſe. Incertus etiam nobis eſt numerus motorum corporum cæleſtium cum motibus ſuis. Et ideo Ariſto. dubiè locutus eſt de iſtis: per rationem autem certam nihil poteſt comprehendi eſſe extra hoc. Et ideò penitus de illis aut nihil dixit, aut etiam talia eſſe reprobauit. Quidam autem neutram iſtarum ſequuntur viam, putantes incedere per viam philoſophiæ, & confundunt philoſophiam in theologiam, dicentes quod in veritate ab vno ſimplici primo agente per eſſentiam non eſt niſi vnum: ſi ergo quod eſt ab ipſo, ſit multum & multiplex, non agit per eſſentiam: videmus autem vnum cælum non produci in eſſe per alterum, nec omninò generari cælum ex materia, & ipsũ eſſe multiplex valde: oportet igitur, quòd producatur in eſſe per aliquid agens per electionem: hoc enim multa agit vnum exiſtens ſicut vult, & cauſat ex nihilo, cum non indigeat præiacente materia propter exceſſum infinitæ virtutis ipſius ſuper omne agens: ſed ſicut nos in antehabitis proteſtati ſumus, nos iſtas poſitiones non proſequimur: quia non ſuſcepimus in hoc negotio explanare niſi viam Peripateticorum: quæcunque autem Plato dixit, habeant firmitatem quam poſſunt, donec fortè ab aliquo explanentur: theologica autem non conueniunt cum phyſicis in principiis: quia fundantur ſuper reuelationem & inſpirationem, & non ſuper rationem: & ideò de illis in philoſophia non poſſumus diſputare. Quæcunque autem alia hæc dicenda forent de ſubſtantia mobili & ſenſibili & incorruptibili, in primo & ſecundo libro de cælo & mundo ſunt explanata.

LIBER

LIBER DVODECIMVS, QVI TOTVS EST DE PRINCIPIIS SVBSTANTIÆ SENSIBILIS SEPARATIS.

TRACTATVS I.

DE POSITIONIBVS EORVM QVI mathematica ponunt eſſe principia.

CAPVT I.

De quo ſit intentio, & de diuiſione opinionum hic introducendarum.

Capitulo primo in Philoſopho lib. 13.

DE principiis autem ſubſtantiæ triplicis, de quibus nunc locuti ſumus, quidam penitus aliter tradiderunt, & horum errorem oportet nos manifeſtare : vnde ſicut à principio iſtius ſcientiæ poſuimus falſas eorum poſitiones qui de principiis ſubſtantiæ quæ eſt verum ens, mentiti ſunt, ita nunc in huius ſapientiæ fine manifeſtabimus errorem eorum qui de principiis ſubſtantiæ triplicis falſa tradiderunt. Dictum eſt autem à nobis iam de ſubſtantia quæ eſt principium proximum & proprium ſenſibilium in principio vndecimi libri quem iam proſecuti ſumus. Diximus autem ibi in methodo : determinauimus enim de materia phyſicorum corporum quæ ſunt ſenſibilia & corruptibilia, & poſterius determinauimus de ea ſubſtantia quæ eſt principium eorundem corporum quæ eſt ſecundum actum, & eſt forma, quæ licet ſecundum ſe ſit prior materia, tamen in ſubſtantiis quæ verè phyſicè ſunt determinatæ actione & paſſione contrariorum, poſterior eſt formà: quia concepta ſunt cum materia : & in eis materia recipitur in diffinitionibus earum, & etiam in eis præcedit potentia actum. Quoniam verò noſtra perſcrutatio in qua nunc ſumus, eſt, vtrum eſt aliqua ſubſtantia quæ ſit præter ſenſibiles ſubſtantias immobilis & æterna, quæ ſit principium ſenſibilium ſubſtantiarum, an non eſt aliqua talis : & ſi eſt aliqua talis ſubſtantia, perſcrutatio noſtra eſt, quæ eſt illa : ideo primum ſpeculanda ſunt quæ ab aliis ſunt dicta, vt errorem eorum videntes, non aſſentiamus his qui non bene dixerunt. Si quid autem aliqui bene dixerunt, quod eſt dogma commune nobis & illis, ſeparatim pro honore auctoritatis eorum attribuatur illis : ſic enim nos vtentes dogmate communi graues non reputabimur, tanquam impugnatores eorum. Non enim graue ſed amabile reputari debet, ſi vnus aliqua melius quidem dicit, & alter vtens eiſdem ad ſuorum dictorum confirmationem, dicit ea non deteriora faciendo per impugnationem. Dicta igitur antiquorum de principiis ſubſtantiæ ſummatim perſtringentes dicimus, quod eorum qui ſeparata ponebant eſſe principia ſubſtantiæ, duæ ſunt opiniones, quarum vna quidem dicit ſubſtantias illas quæ ſunt principia ſubſtantiæ, eſſe mathematica, ſicut numeros quoſdam, & lineas quaſdam, & alia mathematica cognata iſtis. Alia autem dicit eſſe principia ſubſtantiæ omnes ideas. Iſtæ tamen opiniones in ſeipſis differunt. Quidam enim iſtorum in duo genera reducunt, in vnum quidem ideas, in aliud verò mathematicos numeros, ideo quod numerum dicunt proportionem quæ inuenitur in principiis ſecundum quod principia ſunt, quibus proportionibus principiorum ligantur entia adinuicem : ideas autem dicunt formas ſimplices, ad quarum imitationem & ſigillationem formantur ſubſtantiæ. Alij autem vtrorumque horum, idearum videlicet & mathematicorum numerorum dicunt eſſe vnam naturam generis communem : ideo quod etiam ideæ non formant entia niſi ſub quadam numeri proportione : quia aliter idea non eſſet huius idea, & idea vnius non differret ab idea alterius.

Nota quomodo in phyſicis materia præcedit formam.

Alij etiam de eadem ſecta exiſtentes, dicunt quòd non ſunt aliquæ ſubſtantiæ quæ ſint principia niſi mathematica: & hoc ideo eſt: quia non putabant eſſe ſubſtantiam aliquam niſi corporalem tantum, ſicut nos in ante habitis oſtendimus, & illam putabant componi lineis & ſuperficiebus: lineas autem & ſuperficies putabant eſſe ex numeris: eò quod dicebant punctum eſſe vnitatem addita poſitione, & vnitatis fluxum facere lineam: & ſic principiabant entia quæ verè ſunt entia: & omnia alia dicebant eſſe ſubſtantiarum qualitates, ita quod etiam animam dicebant quandam numerorum harmoniam, & potentias animæ cauſari ex mathematicis reflexis lineis & circulis, ſicut nos in primo de anima determinauimus.

In diſputatione igitur iſta primo perſcrutandum eſt de his qui ponunt mathematica eſſe principia, & nullam eis aliam addunt naturam quæ cum eis ſit ſubſtantiæ principium, ſicut faciunt illi qui quærunt vtrum ideæ ſint, aut non ſint: & ſi ſint, vtrum ſint principia & tales ſubſtantiæ quæ faciunt ſubſtare entia, vel non. Illi enim quærunt aliquid addere mathematicis quæ cum eis ſint principia: ſed nos principium huius quæſtionis ponemus quaſi apud mathematica ſolum ſit ratio principij, ſiue ipſa mathematica ſint per ſe ſeparata ſecundum eſſe, ſiue non ſint ſecundum eſſe ſeparata. Et ſi non ſint, quæremus quomodo ſunt, & quomodo ſint ſecundum eſſe ſeparatum illa quæ ſunt poſt iſta mathematica quæ principiantur ab ipſis: & poſtea quæremus quæ ſunt conuenientia ſimpliciter & ſecundum ſe ipſis ideis: & quæremus etiam de omnibus quę diuulgãtur de principiis ſubſtantię gratia legis: leges enim diuerſarum gentium multa de principiis talibus diuulgauerunt, loquendo de diis vtentes rationibus vulgaribus, quæ ſunt extra modum philoſophię: quia metaphoris & fabulis loquuntur de huiuſmodi: & ſic loqui non eſt Phyſicum, cum ſicut dicitur in ſecundo topicorum, hoc peccatum ſit in problematibus. Amplius autem oportet vti plurima ratione inter omnes quæſtiones ad illam perſcrutationem quando perſcrutabimur ſi ſubſtantiæ quæ ſunt principia omnium, ſint numeri vel ideæ: oportet enim prius perſcrutari an ideæ ſint, & illa eſt tertia quæſtio: vna enim eſt an ideæ ſint, & ſecunda an ideæ numeri ſint: & tunc reſtat tertia quæſtio ſi ideæ numeri exiſtentes ſint principia ſubſtantiarum & ſubſtantiæ: quia quod principium eſt ſubſtantiæ, eſt ſubſtantia. Si enim ſunt mathematica, ſicut quidam dicunt, quòd aut ſint in ſenſibilibus ſecundum eſſe, aut quod habeant eſſe ſeparatum à ſenſibilibus: & hoc modo etiam alij quidam dixerunt, aut fortè neutrum horum eſt verum: quia aut non ſunt, aut ſunt alio modo, quod videlicet ſecundum eſſe ſint coniuncta ſenſibilibus, & ſecundum rationem ſint ſeparata: hoc autem modo ſi ſunt, non erit nobis dubitatio de eſſe mathematicorum: quia ſcimus, quòd ſecundum eſſe ſunt in ſenſibilibus, ſed de modo eſſendi eſt dubitatio: & hæc quæſtio quidem ita diuiſa eſt vt diximus: & ideo prius diſputandum eſt de mathematicis antequam de ideis diſputemus: hoc enim modo tenebimus etiam ordinem philoſophorum: quia priores fuerunt qui mathematica dixerunt principia eſſe, quam illi qui ideas eſſe principia primitus inuenerunt.

CAPVT II.

Et eſt diſputatio contra eos qui mathematica ſeparata eſſe & ſubiectum habentia dicebant eſſe in ſenſibilibus.

DIſputantes igitur de ſenſibilibus, dicemus hoc primum, quòd mathematica ſubiecto & eſſe ſeparata impoſſibile ſit eſſe in ſennſibilibus ita quod ſimul ſint cum plaſmate ſiue cum indiuiduo ſenſibili, quod per naturam plaſmatur & habet multas rationes: ſi enim ſimul ſint cum plaſmate, oportet quod duo ſolida ſimul ſint in eodem loco. Nos autem iam diximus in huius ſapientiæ tertio libro, quod impoſſibile eſt duo ſolida eſſe in eodem loco: quia ſicut oſtendimus in phyſicis, ſi duo ſolida ſint in eodem, duo ſolida erunt vnum ſolidum. Amplius ſi mathematica concedantur eſſe cum ſenſibilibus, & quod tamen ſint ſecundum eſſe & ſubiectum ſeparata, & non ſint menſuræ ſenſibilium, ſed quaſi in eis & cũ eis exiſtentia: tunc eiuſdẽ rationis eſt concedere etiam alias naturas & alias potentias eſſe in ſenſibilibus, & quod nulla natura ſit ſeparata ab ipſis per locum: & hoc eſt falſum, & contra ea quæ in 11. huius ſapientiæ libro probata ſunt. Et hæ rationes in tertio huius ſapientiæ libro à nobis ſuperius ſunt inductæ, cum de dubitabilibus huius ſcientiæ diſputaretur. In Philoſopho cap 1.

Ad hæc autem quæ dicta ſunt, dicemus quod ſequitur, quòd quodcunque corpus impoſſibile eſt diuidi ex dictis iſtorum. Nam ſi diuiditur corpus, oportet quòd ſecundum iſtos diuidatur ſecundum componentia: diuidetur ergo ſecundum ſuperficies ex quibus componitur. Et eadem ratione quia ſuperficies, vt iſti dicunt, componitur ex lineis, diuidetur ſecundum lineas: & vlterius quia linea componitur ex punctis, diuidetur linea ſecundum puncta: igitur ſi puncta impoſſibile eſt diuidere, ita quod ſecundum puncta fiat diuiſio, eò quod diuiſio continui nunquam ſtat in indiuiſibili, tunc etiam ſequitur, quòd non fiet diuiſio ſuperficiei ſecundum lineam: & ſi non poteſt fieri diuiſio ſecundum lineam, tunc etiam ſecundum alia non poteſt fieri diuiſio, quæ aliquo modo ſunt indiuiſibilia: & hoc ſequitur generaliter in omnibus quæ dicuntur componi ex huius principiis, quæ ſunt puncta, lineæ & ſuperficies. Quæramus igitur ab iſtis, quid differat dicere quòd dicamus ſenſibilia quidem eſſe tales naturas quæ componantur ex punctis & lineis & ſuperficiebus, aut quod dicamus ſenſibilia quidem non eſſe naturas ſic compoſitas, ſed quod quædam naturæ mathematicæ ſint in eis, quæ talem habent compoſitionem? idem enim inconueniens ſequitur vtrobique. Si enim concedatur, ſicut dictum eſt, diuidi ſenſibilia, ſequetur quòd eadem ratione ſic diuiduntur mathematica quæ ſunt in ipſis: aut oportet dicere, quòd

quòd nec ſenſibiles ſubſtantias verum ſit ſic diuidere, nec etiam poſſibile ſit diuidi ſic naturas ſeparatas quas mathematicas eſſe dicunt: nam ſi concedantur eſſe ſolida ſeparata quæ diuerſa ſint ab his quæ ſunt ſenſibilia, licet localiter ſint in ipſis & ſint principia eorum, & ſint priora ipſis ſenſibilibus: tunc cum ſicut ſolidum ſenſibile ſe habet ad ſolidum mathematicum, ita ſuperficies ſenſibilis ſe habeat ad ſuperficiem mathematicam, & linea ad lineam, & punctum ad punctum, neceſſe eſt etiam alias eſſe ſuperficies ſeparatas in iſtis ſuperficiebus, & lineas in lineis, & puncta in punctis quæ ſunt præter ſuperficies illius ſolidi mathematici, quod eſt in ſolido ſenſibili, & præter lineas eius & præter puncta & ſint ſeparata. Huius autem conſequentiæ ratio eſt: quia ſemper non compoſita principia ſunt priora compoſitis. Si igitur corporibus ſenſibilibus priora ſunt corpora non ſenſibilia, eadem ratione ſuperficies ſunt priores ſuperficiebus: & oportet, quòd illæ ſuperficies ſint priores etiam illis ſuperficiebus quæ in immobilibus, ſiue mathematicis ſolidis, quæ ſunt ſecundum ſe habentia eſſe & ſubiectum. Et huius cauſa eſt: quia conceditur quodlibet principium ſecundum eſſe & ſubiectum prius eſſe principiato: & cum hoc conceditur ſuperficies eſſe principium ſolidi. Oportet igitur dicere, quòd aliqua ſunt plana & lineæ ſecundum eſſe & ſubiectum ab eis quæ ſunt in ſolidis, ſiue cum ſolidis ſeparatis: dicunt enim illi, quòd aliqua ſimul ſunt cum mathematicis ſolidis ſicut compoſita cum ipſis: & alia ſunt priora mathematicis ſolidis, ſicut principia quæ, vt dicunt, ſecundum eſſe & ſubiectum priora ſunt ipſis. Eadem autem ratione & harum ſuperficierum quæ ſecundum eſſe ſeparatæ ſunt à ſolidis, erunt lineæ principia, & ideo ſeparatum eſſe habentes, & illis lineis, quia & ipſæ compoſitæ ſunt ex indiuiſibilibus lineis, vt dicunt, oportet eſſe alias priores lineas, & illis oportet eſſe priora puncta per eandem rationem: & his lineis indiuiſibilibus oportet adhuc priora eſſe puncta ſeparatum eſſe habentia: quia, vt dicunt, principia illarum ſunt puncta. Sed illis non amplius, vt dicunt, non ſunt amplius priora puncta alia: quia illa ſunt principia prima ſecundum opinionem iſtorum. Dicunt enim, quòd ſi iſtis eſſent adhuc priora alia puncta, fieret abſurda congeries & infinita: quia & eadem ratione & illa puncta & ſuperficies & lineæ haberent alia ſe principiantia, & procederetur in infinitum, ſi ſemper puncti punctus, & lineæ linea, & ſuperficiei ſuperficies eſſet principium. Prædicto autem modo accidit, quòd ſolida quidem ſunt vnica ſiue vnius generis, quæ ſunt circa ſenſibilia, & illa quæ ſunt in mathematicis: & ſic ſunt duo genera ſolidorum: & ſuperficies quæ circa ſolida ſunt, ſunt in his ſolidis ſenſibilibus & mathematicis, quæ ſunt ſimiliter duo genera ſuperficierum quibus vnum additur genus ſuperficiei, quod eſt principium ſolidi. Et ſic ſunt tria genera ſuperficierum: vnum quidem quod eſt principium, & duo principiata. Sed lineæ verè exiſtentes ſunt quaternariæ: ſunt enim ſenſibilium & mathematicorum lineæ in ſolidis ipſis, & lineæ ſuperficierum in ipſis ſuperficiebus, & lineæ diuiſibiles quæ ſunt principia iſtarum, & lineæ indiuiſibiles quæ ſunt principia linearum diuiſibilium. Puncta autem ſecundum hoc accidit eſſe quinaria, quorum primum eſt principium, & ſecundum eſt ſubſtantia lineæ indiuiſibilis, & tertium ſubſtantia lineæ diuiſibilis quam facit fluxu ſuo: lineam enim indiuiſibilem, ſicut dicunt iſti, non facit fluxu, ſed poſitione & contactu: quartum autem eſt non ſecundum ſe ſubſtantia, ſed per lineam, cuius ipſum punctum ſubſtantia eſt: & eſt illud quod eſt in ſuperficiei tesminis: quintum autem longius adhuc eſt ſubſtantia corporis per hoc quod eſt ſubſtantia lineæ, & ſuperficiei. Et ſecundum iſtum modum ſolida ſecundum eſſe ſunt duo, & ſuperficies tres, & lineæ quatuor, & puncta quinque, ex quibus eſt eſſe quod eſt: nullus autem poſuit iſtorum puncta eſſe principia ſenſibilium: quia licet corpori accidat diuiſio in infinitum, & etiam corpori mobili ſecundum quod eſt mobile tantum, tamen non accidit corpori ſenſibili ſecundum quod eſt ſenſibile. Iſti autem dicebant, quòd ideo corpus diuiditur in infinitum: quia componitur ex infinitis punctis & ſuperficiebus & lineis: & ideò ſextum genus punctorum non addiderunt.

Sunt autem qui iſta numerant ſecundum eſſe principiorum & principiatorum, vt dictum eſt, & ſic ſtant in dicto numero. Et ſunt qui iſta numerant ſecundum materiam, & iſti dicunt ea eſſe infinita: quia ſic linea componitur ex punctis infinitis. Et quidem prima via eſt Platonis. Secunda autem Democriti. Nos autem ab his qui numerant iſta ſecundum eſſe formale principiorum & principiatorum quæramus, circa quæ enumeratorum erunt ſcientiæ mathematicæ? non enim poteſt dici, quòd ſcientiæ mathematicæ ſint circa illa plana, & circa illas lineas, & circa illa puncta quæ ſunt in ſolido immobili: omnis enim ſcientia, præcipuè doctrinalis, quæ demonſtratiua eſt, ſemper eſt circa ea quæ natura priora ſunt inter ea de quibus eſt: ſed ſunt puncta & lineæ & ſuperficies natura priora quam illa quæ ſunt in ſolido immobili, & ſunt illa quæ ſunt principia ipſius ſolidi. Hoc autem eſt abſurdum: quia nos ſcimus ſcientias mathematicas eſſe de his quæ ſunt ſecundum eſſe in ſolido non modo mathematico, ſed etiam ſenſibili: & ſi alia eſſent quæ ſecundum eſſe & ſubiectum differunt ab iſtis, pro certo ſcientiæ mathematicæ eſſent de illis, & non de iſtis. Et eadem ratione eſt de numeris quos quidam iſtorum dicunt eſſe principia: ſecundum iſtos enim, vt diximus, puncta principiantur ex vnitatibus: & ſic quædam vnitates quæ ſunt principia punctorum, erunt ſecundum eſſe & ſubiectum ſeparatum præter ſingula puncta: non eſſent enim ſubſtantiæ niſi haberent ſeparatum eſſe & ſubiectum: & ſic erunt vnitates ſeparatum eſſe habentes præter ſingula entia ſingularia, ſiue ſint ſenſibilia, ſicut corruptibilia & mobilia, ſiue ſint intellectualia, ſicut mathematica: igitur diuerſa eſſent genera mathematicorum numerorum, quod eſt iterum inconueniens: quia tota arithmetica eſt de his numeris quæ ſecundum eſſe ſunt in ſenſibilibus & intelligibilibus.

Amplius quæramus ab iſtis, quomodo con-

tingit

tingit ſoluere ea quæ determinata ſunt ſupra in huius ſapientiæ libro tertio ? ibi enim quæſiuimus, ſi tot, vt dictum eſt, ſint genera mathematicorum circa quæ ſit aſtrologia? Aſtrologiam enim videmus eſſe ſimul circa corpora ſenſibilia & mobilia quæ ſunt cæleſtia, & etiam circa ea circa quæ eſt geometria : quia cum cælum conſideret & motum eius, non conſiderat ipſa niſi ſecundum quantitatem abſolutam. Quomodo autem poſſibile eſt eſſe cælum, aut aliud quodcunque corpus quod motum habet præter hoc cælum & præter hoc corpus motum, circa quod fit aſtrologia, quæ, vt dicunt, non eſt de ſenſibili, ſed de alio quod ſecundum eſſe & ſubiectum diuerſum & ſeparatum eſt ab iſto? Similis autem quæſtio eſt de ſcientia optica ſiue perſpectiua, & ſcientia harmonica ſiue muſica: iſtæ enim ſecundum ea quæ dicta ſunt, cum ſint ſcientiæ, non poſſunt eſſe de ſenſibilibus: cum tamen vox circa quam eſt harmonica, & viſus circa quem perſpectiua, non ſunt niſi circa ſenſibilia & ſingularia : & cum ſunt circa ſenſibilia & ſingularia, tunc palam eſt, quòd oportet eos dicere, quòd ſunt alij ſenſus & alia ſenſibilia ſecundum eſſe quam iſta : & tunc quæremus, quid magis habent illa ſingularia & illi ſenſus quam iſta ſingularia & iſti ſenſus ? & ſi non poteſt inueniri, tunc oportet, quòd etiam animalia concedantur eadem eſſe illa & iſta : & tunc ſequitur, quòd illa & illi ſenſus ſint idem cum iſtis. Igitur & harmonica & perſpectiua ſunt circa illa, & ſimiliter aliæ ſcientiæ mathematici.

Amplius autem à mathematicis deſcribuntur quædam quantitates in figuris, & deſcribuntur vniuerſaliter, ita quod quicquid demonſtratur de illis, vniuerſaliter demonſtratum eſt de omni quantitate conſimili : quia igitur omne vniuerſale abſtrahit ab hoc & ab illo. Iſtæ ſunt quædam quantitates mediæ, quæ ſunt ſecundum eſſe in iſtis & in illis, & in omnibus aliis, licet ſecundum rationem abſtrahant ab omnibus. Si ergo omnia quæcunque in abſtractione accipiuntur, ſunt ſubſtantiæ, tunc etiam iſta ſic deſcripta erunt quædam ſubſtantia media, quæ ſecundum rationem ſeparata eſt ab idealibus primis ſubſtantiis, & à mathematicis quæ illi media dicebant eſſe inter ſenſibilia & ideas : & hæc ſubſtantia ſic deſcripta erit nec numerus, nec puncta, nec menſuræ, nec tempus, nec aliqua quantitas mathematica vel ſenſibilis : & totum habebit eſſe ſecundum iſtos : quia, vt dicebant, eſſe quod eſt ſeparatum ſecundum rationem, eſt ſeparatum ſecundum eſſe. Hoc autem eſt impoſſibile : quia hoc dato, pro certo iterum fieret abſtractio vniuerſalis ab illo : quia ab omni eo quod habet eſſe ſeparatum ſecundum ſubiectum, fit vniuerſalis abſtractio. Si autem hoc eſt impoſſibile, quòd ſic vniuerſaliter deſcripta habeant eſſe ſeparatum, tunc eadem ratione palam eſt, quia impoſſibile eſt etiam ea quæ mathematica eſſe dicuntur, ſecundum eſſe ſeparata eſſe à ſenſibilibus, ſed potius totaliter ſiue vniuerſaliter contingit per conſequentiam contrarium veri & contrarium eis quod conſueti ſumus ſuſcipere in philoſophia : ſi quis ponat ſic eſſe ipſa mathematica, vt ſeparatæ quædam ſint ſubſtantiæ vel naturæ quæ eſſe & ſubiecto diuerſæ ſint à ſenſibilibus : quia ſicut diximus, ſi ſic ſint iſta mathematica, neceſſe eſt, quòd ſint priora ſenſibilibus menſuris, non ſolum ſecundum rationem, ſed etiam ſecundum eſſe, & ſubſtantiam, & tempus : & ſecundum veritatem ſunt è contrario poſteriores eis generatione, & ſecundum eſſe & tempus : nam ſicut diximus in fine primi phyſicorum, imperfecta menſura quæ determinat materiam, generatione quidem prior eſt, & ſubſtantia generata ſenſibilis eſt poſterior, ſicut inanimatum prius eſt generatione animato, & ſicut potentia prior eſt actu : ſed perfecta & determinata menſura & figura generatione eſt poſterior.

Amplius cui & quando erunt vnum mathematicæ menſuræ ? oportet enim quod ſi principiant generatum ſenſibile, quod etiam faciant ipſum actu vnum & non multa, ſicut determinatum eſt in antecedentibus iſtius ſapientiæ libris. 7. & 8. & hoc quidem non videtur conuenire menſuris mathematicis, quas illi ſubſtantias dicunt eſſe ſenſibilium : quia vna quæ ſunt hæc in ſenſibilibus, ſunt vna formæ & actus, ſicut vna animæ quæ eſt perfecta anima, aut vna parti animæ, quæ non eſt perfecta anima, ſed pars partis animæ, aut vna alicui alij rationabili formæ quæ facit vnum. Sin autem non ſic fiant vnum, tunc ſunt multa congregata & diſſoluuntur in ea ex quibus congregata ſunt. Quæramus igitur ab iſtis, cum illa mathematica quæ dicunt eſſe ſubſtantias ſint diuiſibilia, & quanta ex infinitis congregata, quæ ſit cauſa quod ſint vnum, & quod accidit eis vnitas qua vnum faciat id cuius ipſa dicuntur eſſe ſubſtãtia & principia ? non enim poterit huiuſmodi cauſa rationabilis aſſignari.

Amplius hoc idem generationes oſtendunt. Si enim generationes ſenſibilium perfectorum conſideramus, quæ ſunt animata, primum quod in generatione eſt ſecundum diametrum quæ eſt in longum ſupra & infra ex eodem procedente ſpiritu ſanguinem & ſperma, & deinde fit generatio in latum ad dextrum & ad ſiniſtrum, & poſtremò fit diſtributio generati in profundum ab ante & retro : & tunc dimenſio generati habet finem. Si ergo quod generatione eſt prius, eſt ſubſtantia poſterius, & è conuerſo, ſicut oſtenſum eſt in nono huius ſapientię libro, corpus quod eſt ſecundum diametrum in profundum acceptum, erit prius ſubſtantia quam planum & longum : & ideo etiam ſecundum dimenſionem profundi erit perfectum & totum: vel, vt magis phyſicè loquamur, ſic erit animatum & habens eſſe ſingularis generati. Et ideo etiam principium vitæ ſecundum profundum eſt quod eſt cor in medio profundi poſitum inter antè & retrò. Sed longitudo quæ eſt linea, quomodo dicitur animata, vt principium vitæ ſit ſecundum ipſam ? aut quomodo dicetur ſuperficies quæ principium eſt latitudinis, animata vt ſecundum ipſam ſit principium vitæ ? Hoc enim axioma ſiue dignitas quam illi dicunt communem animi conceptionem eſſe, eſt ſupra ſenſus noſtros : nos enim videmus ſenſibiliter, quòd anima quæ dat eſſe & facit vnum, eſt ſecundum dimenſionem corpoream quæ eſt profundum, & non ſecundum

9. met. t. c 15.

dum dimenſionem longitudinis & latitudinis: igitur longitudo & latitudo non ſunt ſubſtantiæ & principia corporis ſenſibilis perfecti ſecundum generationem: lapides enim & metalla & huius ſenſibilia ſunt perfecta coagulatione,& non ſunt perfectè formata & natura. Et ideo in his non ita expreſsè videtur, quod dimenſiones mathematicæ non ſunt principia & ſubſtantiæ ſenſibilis ſubſtantiæ.

Amplius ſecundum iſtos corpus mathematicum quædam eſt ſubſtantia: eò quod iam habet perfectum eſſe, vt dicunt. Similiter autem & lineæ ſunt ſubſtantiæ quædam. Dicunt enim iſti, quòd ſunt ſicut formæ & ſpecies quædam: ergo linea ſe habet ad ea quorum eſt linea, ſicut anima quæ eſt actus animatorum: linea enim non habet ſe ad ea in quibus eſt velut materia & corpus: nihil enim conſtituitur materialiter ex lineis & ſuperficiebus inter ſubſtantias ſenſibiles, nec etiam ex punctis videtur aliquid conſtitui, quod ſit potens potentia materiali. Si autem eſſent hæc aliqua ſubſtantia materialis, tunc videretur, quòd paterentur & ſuſciperent talem materiæ potentiam cuius perfectio eſſet actus, & ſubiicerentur generationi. Cum autem nihil horum patiantur lineæ & ſuperficies & puncta vt ſint ſubſtantiæ, vt iſti dicunt,oportet quòd ſint formæ ſicut anima. Si autem ſic ſe habent, tunc oportet, quòd ſint priora ſecundum rationem. Sed oportet nos diſtinguere inter ea quæ ſint ratione priora, quod etiam ſecundum ſubſtantiam ſint priora: quæcunque enim aliquis non ſupponit eſſe ſeparata, poſſunt eſſe ratione priora & non ſubſtantia: ſunt enim talia ratione conſecutionis priora, & non ratione diffinitiua: & ideo ſunt ratione priora inquantum ſunt rationes ex rationibus ſiue ratiocinantibus quibuſdam ſumptæ. Quæcunque autem tali ratione ſunt priora, non exiſtunt ſimul ſecundum naturam, ſed vnum eſt prius altero. Et huius exemplum eſt: quia ſi dicamus, ſicut & verum eſt, quia nullæ paſſiones ſiue accidentia habent eſſe præter ſubſtantias, ſicut eſt motus & album quod ſemper eſt in ſubſtantia, tunc ſcimus, quòd ſecundum rationem conſequente albo homine prius eſt album: quia ſequitur, quòd ſi albus homo eſt, quod album eſt, & non conuertitur: & tamen album non eſt prius ſecundum ſubſtantiam quam homo albus, quia ſi prius eſſet ſecundum ſubſtantiam, tunc oporteret, quòd haberet eſſe ſeparatum ſicut ſubſtantia: non autem eſt ſeparatè paſſio aliqua, ſed ſemper eſt cum integro, compoſito videlicet quod eſt ſubiectum eius. Integrum hoc voco totum congregatum, ſicut eſt homo albus. Patet igitur, quòd non hoc eſt generaliter verum quod dicunt iſti, quòd omne quod fit ex ablatione ſe habens ad alterum, ſit prius illo ſecundum ſubſtantiam: nec è conuerſo generaliter eſt verum, quod omne quod ſe habet ad alterum ex additione, ſit poſterius: ideo enim punctum dicebant eſſe prius linea, & lineam prius ſuperficie, & ſuperficiem prius corpore: quia punctus ex ablatione ſe habet ad lineam, & linea ad ſuperficiem, & ſuperficies ad corpus, corpus autem ex additione ad ſuperficiem, & ſuperficies ad lineam, & linea ad punctum: albus enim homo dicitur ex additione albi, & tamen album non eſt prius albo homine, nec homo albus poſterius eſt albo: igitur à ſimili non ſequitur, quòd puncta & lineæ & ſuperficie ſint magis ſubſtantiæ quam corpora, propterea quod ex ablatione ſe habent ad illud: nec ſequitur iſta mathematica priores eſſe ſubſtantias iſti ſenſibilibus, propterea quod iſta ex additione ſe habent ad illam: prioritas enim illa non eſt ſubſtantiæ, ſed rationis qua totum congregatum ponit partem, & non conuertitur. Dictum eſt igitur à nobis ſufficienter, quod mathematica ſeparata à ſenſibilibus non poſſunt eſſe alicubi.

CAPVT III.

Et eſt concluſio ex inductis quale eſſe habeant mathematica, & quod non ſint principia ſenſibilium ſubſtantiarum, & qualiter orationes & demonſtrationes ſunt de ipſis.

SI autem exempla ſenſibilia non poſſunt eſſe alicubi, nec etiam in ſenſibilibus ipſis contingit ea eſſe, ita quod ſint ſubſtantiæ, ſicut illi dicunt, palam eſt, quia alterum oportet dicere, quòd videlicet totaliter aut non ſunt, ſicut ea quæ nihil ſunt: aut oportet dicere, quòd ſunt quodam modo, ita quod ſecundum eſſe in ſenſibilibus ſint, & ſecundum rationem diffinitionis ſint ſeparata, ſicut ea quæ in ſua diffinitione non concipiunt materiam ſenſibilem: & hæc eſt veritas: & ideo non ſunt principia. Vnde non eſt dicendum, quod ſimpliciter ſint: quia non ſunt ſimpliciter, niſi quæ eſſe & ſubiecto ſunt ſeparata: dicitur enim eſſe multipliciter: & ideo iſta dicimus eſſe ſicut eſſe dicuntur vniuerſalia in mathematicis quæ conſiderantur non concepta cum materia ſenſibili: ſunt enim iſta de ſeparatis à materia ſenſibili circa quantitatem continuam & diſcretam, quæ ſunt menſuræ & numeri. Sunt autem de his quæ diximus non inquantum ſunt talia qualia ſunt illa quibus conuenit habere menſuram: quia ſic eſſent ſubiecta & ſubſtantiæ menſuratæ: nec etiam illa quæ ſunt de numeris, non de eis vt de quibuſdam diuiſibilibus, quia illa ſunt numerata in quibus diuiſio eſt cauſa numeri, & ſunt ſubſtantiæ diuiſæ numeratæ: ſed potius eſt ipſa mathematica de numero quo numeramus non concepto cum diuiſis vel diuiſibilibus numeratis. Si autem ſic eſt, quòd ſcientia eſt de menſura id quod habet menſuram, & eſt de numero non concernendo diuiſum vel diuiſibile quod nnmeratur, tunc etiam contingit de ſenſibilibus menſuris eſſe orationes diffinitiuas & demonſtrationes, non inquantum ſunt ſenſibilia, ſed inquantum ſunt talia, hoc eſt, menſuræ & numeri: ſic enim de ſenſibilibus non inquantum ſunt ſenſibilia, ſed inquantum ſunt mota ſolum, multæ ſunt rationes, quæ non conueniunt ſenſibili inquantum eſt ſenſibile, ſicut in ſexto phyſicorum oſtendimus: & illæ rationes ſunt extra vnumquodque talium ſenſibilium, & ſunt extra ea quæ accidunt ſenſibili inquantum ſenſibile: quia ſunt de mobili tantum

In philoſopho vbi ſupra.

Nota hic qualiter multa rationes in phyſicu ſiũt

inquantum

de ſenſibili. bus, non inquantum ſenſibilia ſunt, ſed inquantum mota ſolũ. Vide commen. 15. 1. xti phyſi. & 45. quinti.

inquantum eſt mobile, præterquam quod concernatur de forma ſenſibilitatis : & tamen non oportet, quòd mobile propter hoc ſit ſecundum eſſe & ſubiectum ſeparatum à ſenſibilibus, aut etiam motus : quia etiam de motu ſunt multæ rationes quæ conueniunt ei inquantum eſt actus mobilis, & non conueniunt ei inquantum eſt actus ſenſibilis. Nec oportet propter hoc quod motus habeat eſſe ſeparatum à ſenſibilibus, aut non eſt extra ſenſibilia, quod ſit quædam diſtincta & determinata natura in ſenſibilibus quæ non habeat eſſe in ipſis niſi ſicut in loco : ſic enim etiam in his quæ mouentur, ſunt vniuerſales rationes ſcientiæ quæ non ſunt mota : ſed ſunt de ipſis inquantum ſunt corpora : & ſic iterum ſunt rationes ſic de ipſis inquantum ſuperficies ſunt ſolum, & inquantum ſunt longitudines ſolum, & inquantum ſunt puncta ſolum, quæ ſunt indiuiſibilia poſitionem habentia : & ſic hoc modo rationes de multis inquantum ſunt indiuiſibilia ſolum abſtracta poſuit, ſicut indiuiſibilis eſt vnitas.

Igitur ſic conſiderare res non eſt dicere, quòd ſimpliciter ſint, ſed potius non ſolum ſeparabilia eſſe dicimus, hoc modo quod conſideramus ea non concepta, ſed etiam hoc modo poſſunt eſſe inſeparabilia quæ concepta ſunt cum materia per hunc modum, ſicut conſideramus multa non mota & mathematica, quæ tamen ſecundum eſſe & mota ſunt & ſenſibilia : igitur ex hoc non ſequitur, quòd talia ſimpliciter verum ſit dicere ſeparata eſſe à ſenſibilibus, & quod talia ſint qualia illi eſſe dicunt, quòd videlicet ſint ſubiecto & eſſe à ſenſibilibus diſtincta : & quemadmodum alias ſcientias à mathematicis ſimpliciter eſt verum dicere eſſe huius ſiue de hoc inquantum de hoc eſt, & propter hoc ſunt eius quod accidit illi prout dicimus communiter accidens, licet tamen ſubiectum illius ſcientiæ & accidens non ſint eſſe ſeparata, ſicut ſi dicamus, quia eſt album de quo eſt ſcientia, ſi id quod eſt ſanum eſt album, tamen ſcientia eſt de ſano inquantum eſt ſanum, non conſiderando album, quamuis ſecundum eſſe non ſeparetur album à ſano : aut etiam ſcientia eſt illius ſubiecti de quo eſt inquantum eſt cuiuſlibet ſubiecti ſcientia, vt ſi ſani eſt ſcientia, conſiderat ſanum inquantum eſt ſanum, ſeparata conſideratione ab his quæ ſunt communiter & non propriè accidentia ſano. Si igitur ſcientia hominis eſt de homine inquantum eſt homo, nec propter hoc hominem habere eſſe ſeparatum à ſenſibilibus, tunc etiam geometriam conueniens eſt ſic eſſe de menſuris inquantum menſuræ ſunt, ita quod non propter hoc habeant eſſe ſeparatum à ſenſibilibus : tamen ſi ſicut eſt ſcientia hominis inquantum homo eſt, ſic ergo geometriam ſcientiam accideret eſſe eorum quorum eſt, tunc non eſſet mathematica : quia tunc accideret ſenſibilia ea eſſe, quorum eſt vt propriorum ſubiectorum : ſed illa non ſunt ſenſibilia, licet eſſe habeant in ſenſibilibus : ergo ſcientiæ mathematicæ non ſunt ſenſibilium : non tamen propterea ſequitur, quòd ſint de aliis ſecundum eſſe à ſenſibilibus ſeparatis. Multa verò accidunt rebus ſecundum eſſe & ſecundum ipſum ſiue per ſe, quæ ſunt ſicut accidentia per ſe ſine aliis quæ in diffinitione ſua concipiant : ita poſſunt conſiderari & poteſt eſſe ſcientia de ipſis inquantum vnumquodque talium exiſtit ſecundum ſeipſum : quoniam & anmal conſideratur inquantum eſt fœmininum, & inquantum eſt maſculinum : iſta equidem animalis propriæ ſunt paſſiones : & tamen licet iſta ſecundum ſe conſiderentur, non eſt aliquod ſeparatum à ſenſibilibus quod ſit maſculinum & fœmininum : igitur etiam de menſuris erit hoc modo conſideratio inquantum ſunt longitudines ſolum, & inquantum ſuperficies : & ideo non oportet vt ſit aliquid talium ſecundum eſſe à ſenſibilibus ſeparatum : id autem quod ſic conſideratur, tantò magis habet certiorem ſcientiam, quantò ipſum fuerit plus de prioribus & ſimplicioribus : quia id quod eſt omnium primum, eſt ſimplex, & ideo per ſe notum : quia non habet per quod innoteſcat, niſi per ſeipſum : ſi enim haberet aliquid ante ſe eſſentiale, iam non eſſet ſimplex. Et ideo ea quæ accipiuntur ſine menſura, quantitate non determinata, ſicut diuina per ſola principia ſubſtantiæ accepta, certiora ſunt in ſe & ſimpliciora quam ea quæ concipiuntur cum menſura, & quantitatis habent determinationem : & maximè ſunt certa & ſimplicia quæ ſine motu accipiuntur, ſicut ſubſtantiæ primæ. Sed ſi conſideramus motum, tunc maximè certum & ſimplicem conſtat eſſe primum motum, qui eſt localis : hic enim eſt ſimpliciſſimus motuum, ſicut in vndecimo huius ſapientiæ libro oſtenſum eſt. Iſtius autem generis motus ſimpliciſſimus eſt motus primus, inquantum eſt æqualis & vniformis, totus de actu ad actum exiſtens ex parte mouentis & eius quod mouetur. Nec fuit eadem ratio, ſicut obiiciebatur de harmoniis muſicis, & de optica ſiue perſpectiua : neutra enim harum ſpeculatur inquantum viſus, aut inquantum eſt vox ipſum ſenſibile quod ſpeculatur : ſed vtraque ſpeculatur id ſenſibile quod ſpeculatur inquantum numeri quidem, ſicut muſica, & inquantum lineæ, ſicut optica ſiue perſpectiua : & hoc quidem numeri videlicet & lineæ ſunt propriæ quidem paſſiones illorum ſenſibilium, qui ſunt vox & viſus : & ſimiliter alia mathematica ſunt ſenſibilium paſſiones, & omnia habent talem ſeparatam conſiderationem ſiquis ſit talia ponens ſeparata à ſenſibilibus, & ſic intendat aliquid de his inquantum ſunt talia : & nihil mentitur propter hoc falſum aliquid penitus non dicens : ſicut nec mentitur falſum dicens, quando figuras mathematicas deſcribit in terra, & dicit lineam eſſe bipedalem, quæ fortè monopedalis eſt vel breuior. Non enim eſt falſitas in talibus proportionibus quæ ad rem ſecundum eſſe rei non referuntur. Optimè enim ſic ſpeculabitur vnumquodque ſi quis ſeparans vnumquodque per conſiderationem, ponat non ſeparatum vnumquodque ſecundum eſſe : quia ſi conſiderat naturam eius inquantum eſt ipſum, non concernendo ſibi aliquid alienum. Et talem conſiderationem facit arithmeticus in numeris, & geometer in continuis. Si enim accipiamus cælum hoc ſenſibile inquantum eſt cælum, pro certo ipſum eſt vnum indiuiſibile per formam ſubſtantiæ ſuæ. Quia autem ſic poſitum eſt eſſe vnum indiuiſibile, deinde aliquis ſicut phyſicus ſpeculatus eſt cælum inquantum eſt indiuiſibile,

&

& multa hoc modo demonſtrat de ipſo : ſed geometer nec ſpeculatur ipſum inquantum eſt cælum, nec inquantum eſt indiuiſibile, ſed inquantum eſt ſolidum continuum : & hæc quidem ineſſent ei etiamſi non poneretur eſſe cælum & indiuiſibile : adhuc enim eſſet ſolidum continuum. Palam igitur eſt, quia contingit cælo ineſſe poſſe ſolidum continuum ſine cælo & indiuiſibili, ita quod natura cæleſtis eius & indiuiſibilitatis eius non conſideratur : & ideo geometræ rectè dicunt, & de his quæ ſunt verè entia diſputant : hæc enim quæ conſiderant, verè ſunt entia. Sicut enim in ante habitis determinatum eſt, ens dicitur dupliciter, de ente endelechia ſiue actu, & de ente poteſtate : & ideo talia qualia mathematici conſiderant, ſunt poteſtate in entibus ſenſibilibus, veræ ſcientiæ ipſorum ſunt de entibus. Et ideò ſicut ſupra docuimus in primo & in ſexto huius philoſophiæ libris, ſunt de numero ſcientiarum theoricarum.

CAPVT IV.

Qualiter mathematicæ ſcientiæ conſiderant bonum & agathon, quod eſt ſpecies & ordo & commenſuratio & determinatum eſſe.

In Philoſopho vbi ſupra.

HOc etiam modo non eſt inconueniens dicere, quòd mathematicus conſiderat id quod eſt bonum. Quod enim Græci vocant agathon, & Latinè ſonat bonum, valdè diuerſum eſt in diuerſis, & non vnius generis & rationis: bonum enim ſecundum ſui aliquam rationem ſemper eſt in actu, ſiue in opere, ſicut bonum virtutis & artis. Aliud autem ſecundum aliam rationem, bonum eſt in his etiam quæ ſunt immobilia. Dicentes ergo, quòd mathematica ſcientia non dicit aliquo modo de bono, aut agathon, mentiuntur : maxime enim dicunt & oſtendunt bonum mathematicæ ſcientiæ : non enim ſequitur, quòd non oſtendant bonum ſi non nominant ipſum in propoſitionibus & rationibus. Opera enim mathematicorum & rationes eorum oſtendunt id quod eſt bonum, quamuis non ipſo nomine boni : ea enim quæ maximè ſunt boni differentiæ, ſunt ſpecies, & ordo, & commenſuratio, & determinatum eſſe, ſiue determinatio : & hoc maximè oſtendunt mathematicæ ſcientiæ. Quia igitur hæc quæ dicta ſunt, videntur eſſe cauſæ finales multorum, palam eſt, quia ſcientiæ mathematicæ talem cauſam dicunt quæ eſt finalis : & dicunt eam quæ eſt cauſa vt bonum per aliquem modum, quamuis non dicant vt finem & in rationem boni : & ideo hæ magis notæ & certæ dicuntur, quando aliter dicimus de ipſis oſtendentes phyſicè vel metaphyſicè, quòd hæ ſunt finis vltimus quem intẽdit efficiens, & ad quem peruenit motus eius : ſpecies enim vniuſcuiuſque eſt dupliciter, in eſſe videlicet & in hoc quod eſt eſſe conſequens ex parte materiæ. Secundum eſſe autem ſpecies accepta forma eſt, quæ dat eſſe, & hanc ſcientiæ mathematicæ non conſiderant. Proprium autem & proximum conſequens ex parte materiæ quod ſequitur eſſe formæ ſubſtantialis, eſt propria forma ſiue circa aliquid conſtans figura : & hæc quidem aut eſt regularis, aut irregularis : & regulares quidem conſiderat mathematicus, quamuis non conſiderat eas prout ſunt termini phyſicorum corporum & bonum ipſorum. Eodem autem modo ordo dupliciter conſideratur: eſt enim ordo principiorum ad perfectionem principiati conuenientium, & hæc eſt pars boni & agathon : & eſt ordo menſurarum & figurarum partium in toto & in comparatione ad formam, ſicut dicimus, quòd tibiæ dantur tibicinis, & dolabrum huius figuræ datur architecto, & ſimiliter rotunda figura viſui, & oblonga triangularis odoratui, ſicut nos in libris animalium determinauimus. Et hoc eſt bonum quod ſecundum id quod eſt conſiderat mathematicus : non tamen in ratione illa in qua eſt bonum : neceſſe enim, quòd ordo ſit in figuris partium mundi maioris & minoris. Similiter autem dicendum eſt de commenſuratione : oportet enim principia non tantum ſecundum virtutes, ſed etiam ſecundum dimenſiones in quadam commenſuratione conſtituere id quod conſtituunt: & iſtam commenſurationem ſecundum id quod eſt, conſiderant ſcientiæ mathematicæ : ſed tamen non conſiderant eam ſecundum quod eſt huius vel illius : & ideo non conſiderant eam in boni ratione. Idem autem eſt de eo quod dicitur determinatum. Sunt enim termini eſſe & termini quanti & perfecti : & terminos quidem eſſe colligit diffinitio : terminos autem quanti ad perfectam quantitatem deducti ſecundum quod quantitates ſunt, conſiderat mathematicus : ſecundum autem quod ſunt termini huius vel illius ſecundum augmentum naturale ſibi debiti, conſiderat phyſicus : & ſic mathematicus conſiderat id quod eſt bonum & agathon, non autem in ratione agathon.

Ea quæ ſũt maximè boni differentiæ ſunt ſpecies, ordo, & determinatio.

Species vniuſcuiuſque dupli-

citer conci- pi poteſt.

Eſt autem hoc non prætereundum, quòd tria de ſupra nominatis ſunt vnum bonum : & quartum dicit illius boni perfecti ſtatum & complementum : nihil enim eſt verè ens niſi ſubſtantia; nec ſubſtantia eſſe poteſt niſi ſit ſimplex vel compoſita : & ſi quidem eſt compoſita, tunc bonum eius conſiſtit in ſpecie formæ & commenſuratione quæ refertur ad potentias propriæ materiæ, vt non ſolum potentia materiæ ſit commenſurata formæ, ſed etiam partiales potentiæ partium materiæ commenſurantur viribus & actibus formæ. Ordo autem conſiſtit in ordine productionis vnius de alio tam in toto quam in partibus. Si autem eſt ſubſtantia ſimplex, tunc adhuc ipſa eſt principium ſubſtantiæ : & ſic ſpeciem habet ſecundum reſpectum formæ, & commenſurationem ſecundum reſpectum potentiæ qua poteſt in hoc cuius ipſa eſt principium, vt nec excellat nec excellatur : & ordinem habet in agendo id cuius eſt principium, & ipſum & partes eius. Si autem eſt accidens, tunc quidem potius eſt eſſe quam ens: & ſecundum hoc habet hæc tria, ita quod ſpecies eſt in natura ſua : & commenſuratio attenditur in comparatione ad potentias ſubiecti, ex quibus cauſatur & ordo & eſſe : quia eſt de conſequentibus, ſicut patet cuilibet qui bene conſiderat naturam accidentis, ſecundum quod in

Documentum.

ſeptimo huius philoſophię libro eſt determinata. Sunt autem hæc & in mobilibus ſubſtantiis: & tunc ſpecies refertur ab bonum eſſentiale & intellectuale quo præfulgent: & commenſuratio attenditur ad potentiam qua mouetur: & ordo ſecundum quem vt cauſæ antecedunt omnia alia: hæc tamen non ſunt de propoſito. Totigitur & tanta dicta ſint à nobis de mathematicis: quia videlicet ſunt entia & quomodo ſunt entia, & quomodo priora ſunt aliis, & quomodo non ſunt priora, ſed poſterius exiſtentia: & ſic dictum eſt de vna parte opinionis ſuperius inductæ.

CAPVT V.

De explanatione opinionis eorum qui ponebant ideas, & in quo differebant à Socrate & Pythagoricis

In Philoſopho cap. 2. ibi: De ideis autē &c.

SEcunda autem pars à principio poſitæ opinionis eſt de ideis: de ideis autem diſputare volentes, oportet nos primum peſcrutari eam opinionem quæ eſt ſecundum ideam, ita quod ideam ſimpliciter conſideremus, non copulantes eam ad naturam numerorum: ſic enim ordinatorum erit diſputatio, & poſteà de numeris idealibus diſputabimus. Accipiamus igitur ideas in eadem acceptione in qua ſuſcipiunt ideas illi qui à principio ideas eſſe dixerunt. Dicamus igitur, quòd opinio de ideis ſiue ſpeciebus accidit his qui poſuerunt eas hac de cauſa: quia poſitis ideis ſit fides & certitudo de veritate ſcientiarum ſermonibus Heracliticis, qui probabant nihil ſciri de veritate, nec aliquid eſſe verum: eò quod omnia ſenſibilia ſemper tranſeunt: & ideò ſicut obiecit Heraclitus, ſi ſcientia eſt prudentia concepta de re aliqua, oportet quod quædam naturæ ſint diuerſæ à ſenſibilibus quæ ſunt manentes vno modo: eò quod ſcientia non eſt de numero tranſitoriorum, ſed permanentium: & oportet, quòd illa natura permanens ſit natura tranſitoriorū, & tamen ſecundum eſſe ſit diſtincta ab eſſe eius: quia aliter tranſiret ſicut ſenſibilia.

Qualiter poſitio idearum à Socrate effluxerit.

Iſti autem qui hac de cauſa ideas eſſe dixerunt, primò inducti ſunt ad hoc à Socrate. Socrates verò verſans philoſophando circa ethicas ſiue morales virtutes, & de his volens diffinire vniuerſaliter, eò quod vidit particularia diffinire non poſſe, direxit iſtos qui ideas poſuerunt, ad vniuerſalis conſiderationem: tamen Socrates à principio ſuæ philoſophiæ eſt parum philoſophatus: eò quod ibi tangendo ſolum diffinit quid calidum & quid frigidum vniuerſali diffinitione. Pythagorici autem prius ante Socratem vniuerſales dederant diffinitiones de quibuſdam paucis, quorum tamen rationes diffinitiuas ad numeros reduxerunt: eò quod principia omnium dicebant eſſe numerum: diffinierunt quidem ſic, quid eſt tempus, dicentes tempus eſſe numerum actionum vel motuum: & diffinierunt ſic, quid eſt iuſtum, dicentes iuſtum eſſe æquale & par pluris & paucioris in damno & lucro. Vnde etiam iſte Pythagoras, ſicut & Socrates, ſanius & verius inquiſiuit quid eſt, quam illi qui ideas inuenerunt. Quia nec Socrates vniuerſale nec Pythagoras numeros poſuit eſſe ſeparato eſſe diſtincta & æterna. Syllogiſticè ergo vterque illorum quæſiuit quid eſt: eò quod principium omnium ſyllogiſmorum qui verè ſyllogiſmi ſunt & probantes & inferentes, eſt diffinitio dicens quid eſt per rationem diffinitiuam. Illa enim diffinitio eſt medium ſyllogiſmi, qui eſt propter quid: dialectica enim virtus tota medium eſt, quod eſt diffinitio quid erat eſſe dicens. Sic autem iſti vrebantur vniuerſalis diffinitione, vt poſſent intendi & accipi per intellectum ab eis etiam contraria eorum quæ diffinita erant abſque diffinitione: quia diffinito vno contrariorum ſcitur diffinitio alterius: & illud contrarium quod eſt ſicut habitus, eſt iudex ſui & ſui oppoſiti: & iſta & non alia eſt ſcientia contrariorum.

Quid Socrati in diſſerendo peculiare fuerit.

Numero namque ſunt quæ aliquis iuſtè reddet Socrati tanquam particulari ſub vniuerſali diffinito reducens: reddet autem per exactiuas & inductiuas rationes ſimilium, & eodem modo vnum vniuerſale reſpicientium: & ſic diffinire vniuerſaliter docuit Socrates, & ſanius quam illi qui formas eſſe dixerunt ſeparatim exiſtentes, ſub quibus particularia colligi non poſſunt exactiuis & inductiuis rationibus. Ea namque ambo ſunt circa principium ſcientiæ, tam inductio quam vniuerſalis diffinitio. Sed Socrates quidem fecit vniuerſalia ſeparabilia à particularibus: quia aliter ſcientia non eſſet de ipſis. Et hoc ideo fecit quia vniuerſalia vidit eſſe naturas communicabiles multis, & communicabile & incommunicabile quod eſt particulare non ſunt idem: & tamen hæc non ſic dixit eſſe ſeparata, ſicut ſeparata ſunt quæ ſubiecto & loco ſunt diſtincta: diffinitiones autem quæ non naturas, vel eſſentias, ſed eſſe dicunt, dixit Socrates non eſſe ſeparatas: quia eſſe nunquam poteſt eſſe ſeparatum ab eo cuius eſt eſſe.

Alij autem qui ideas ponunt, ſeparauerunt vtrumque ab eis quæ ſunt, & appellauerunt ipſa ideas. Ratio autem & nominis & ſeparationis iſtius à nobis eſt compoſita in huius philoſophiæ libro primo: & propter hoc per ſyllogiſmum accidit eis, quòd ferè omnium ſint ideæ quæcunque dicuntur vniuerſaliter, ita quod vniuerſalis natura eſt in eis. Et dico ferè propter artificiata, quæ licet vniuerſaliter dicantur, tamē ideas non habent, ſicut dictum eſt alibi: eò quod per ſe eſſe non poſſunt: & oportet dicere, quòd omnia ſecundum vnam ſimilitudinem habent ideas, quæ vniuerſalis in ſe habent naturam, ita vt ſicut in primo huius philoſophiæ libro diximus, ſi quis numerare volens entia ſenſibilia, & putet numerare ea per ideas, minus quidem, vel pauciores entes quam ſunt ipſa ſenſibilia, putet non ſe ea numerare non poſſe: eò quod pauciora non numerant plura. Sed ſi plus ſecundum numerum faciat ideas quam ſenſibilia, numeret: eò quod maior numerus includet minorem. Dicunt enim iſti, quòd ſenſibilium ſubſtantiarum ſunt plures ſpecies, vt ſic dicatur, quam ſint ipſæ: quia ſenſibilis ſubſtantia habet ideam ſpeciei & generis, & generis ſubalterni, & generis generaliſſimi, & ideam differentiæ, quæ ſunt plures ideæ quam ſint ſubſtantiæ ſenſibiles.

Quærentes

Quærentes enim cauſas ſenſibilium ſubſtantiarum peruenerunt ex his quæ ſenſibilia ſunt, ad illuc, ad ideas videlicet inſenſibiles. Quælibet enim ſubſtantiarum illarum æquiuocà eſt ad plures illarum quæ ibi ſunt, ſicut diximus: & quælibet idearum eſt circa ſubſtantias multarum aliarum ſenſibilium, quæ idealis ſubſtantia vnum eſt in multis tam ſpecie quam genere & differentia. Iſta enim communitas, quæ vna ſubſtantia eſt in multis, æquiuocè eſt tam in his quæ ſenſibilia ſunt, quam etiam in ſempiternis, in quibus vna prædicatur de multis. Dico autem æquiuocè: quia ex quo ſecundum eſſe diuiſum & ſeparatum & prædicatum à ſubiecto, non poteſt prædicari de ipſo niſi æquiuocè. Hæc igitur eſt opinio de ideis. Rationes autem huiuſmodi opinionis poſitæ ſunt à nobis in huius philoſophiæ libro primo, & ſimiliter rationes quæ ſunt contra hanc poſitionem: & ideo hîc breuiter pertranſeundum eſt de ipſis.

CAPVT VI.

Et eſt diſputatio contra eos qui ponunt ideas eſſe eadem quæ poſita ſunt in libro primo philoſophiæ huius.

In Philoſopho vbi ſupra.

AMplius autem ſicut & in primo huius philoſophiæ libro diximus, ſecundum eoſdem modos quibus oſtenditur, quòd ſpecies ſunt ſiue ideæ, ſecundum nullum eorum videtur quod ſint: ex quibuſdam enim non poteſt fieri integrum: quia intrare in compoſitionem cum aliis non poſſunt. Ex quibuſdam verò fieri poteſt: quia componibilia ſunt, ſed non ſunt talia qualia illi putant eſſe: ſicut illi enim dicunt eſſe propter rationes quæ ſumuntur ex ſcientiis, ſpecies & ideæ erunt omnium eorum quorumcumque ſunt ſcientiæ: & erunt ſpecies ſecundum hoc vniuerſale quod eſt vnum in multis in affirmationibus & negationibus ſecundum compoſitionem & diuiſionem, ſecundum quas fit ſyllogiſmus defectus, quæ fit in integro ſecundum quod aliqua affirmantur vel negantur ab ipſo: ſed ſecundum quod aliquid intelligitur vel intenditur corrumpi, oportet eſſe formam corruptibilium: phantaſma enim eſt appparens forma, ſecundum quam aliquid intelligitur corrumpi: omne enim quod intelligitur, per formam aliquam intelligitur: oportet ergo, quòd ſit aliqua forma corruptionis, ex qua componitur integrum ſiue compoſitum illud quod corrumpitur.

Amplius autem quædam rationum quas certiſſimas reputant, faciunt ſubſtantiam quam ideam dicunt, eſſe ad aliquid, ita quod quamuis non ſit ad aliquid hoc ipſum quod eſt, tamen eſt cum comparatione ad aliquid: quia idea dicitur ad ideatum: hoc autem non competit incorruptibili ſubſtantiæ, quam ſolam dicunt eſſe ſecundum ſe: illa enim non debet ſecundum comparationem dependere ad aliquid: aliæ autem rationes, quæ etiam certiſſimorum ſunt ſecundum eos, tertium eſſe dicunt hominem, ſicut in ante habitis diximus. Totaliter etiam iſti ponentes ideas, auferunt ſuas rationes, & deſtruunt eas, & ſpecialiter principales, quas inter omnes magis volunt eſſe illi qui dicunt ideas eſſe per hoc quod ponũt ideas eſſe quendam numerum: ex dicto enim illo ſequitur, quòd dualitas ſiue binarius mathematicus non ſit primus numerus: & ſequitur, quòd binarius non ſit hoc aliquid, & quod non ſit ſecundum ſe ſiue ſubſtantia, ſed ſit aliquid: &, vt vniuerſaliter dicatur, omnia illa ſequuntur ex dicto iſto quæcumque aliqui qui aduerſantur poſitioni iſti de principiis per ſyllogiſmum ſequi faciunt contra iſtam opinionem: quia ſi idea æquali nomine dicitur cauſa eius cuius eſt idea, & eſt principium eius ſecundum eſſe, oportet quod ipſa idea dualitatis ſit prima dualitas, & ſit ante dualitatem & mathematicam qua numeramus iſta ſenſibilia: & ſic alicuius idea & non abſolutè dicta: & hæc omnia latè expoſita ſunt in præhabitis.

Amplius ſecundum illam ſuſceptionem ſiue conceptionem intellectus ſecundum quam auctor huius opinionis dicit ideas, oportet quod ipſæ ideæ ſint ſpecies ſiue formæ: & quia vniuerſales dicit, oportet quòd ſint formæ diuerſorum abinuicem, quæ multa ſunt potentia vel actu: & oportet, quòd ſint formæ diuerſorum abinuicem, quæ multa ſunt potentia vel actu: & oportet, quòd ſint omnium illorum de quibus eſt vna vniuerſalis acceptio: & ſic erunt etiam accidentium. Intellectualitas enim vna communis non ſolum eſt ſubſtantiarum, ſed etiam non ſubſtantiarum: & hæc eſt deriſio, quòd idea accidentis ſit forma per ſe exiſtens, & accidens non ſit per ſe: & tamen oportet, quòd ſecundum iſtos ſic dicatur: quia ſcientiæ propter quas ponuntur ideæ, non ſunt ſolum ſubſtantiarum, ſed etiam accidentium. Sequuntur autem contra iſtam poſitionem etiam alia talia mille inconuenientia.

Si autem conſideremus ſimul id quod eſt neceſſarium ſecundum eſſe, & quod etiam ſequitur ex poſitione talis opinionis, vt ſimul ex natura rei & hypotheſis diſputemus, tunc tam ex parte rei quam ex parte poſitionis oportet, quod ideæ ſint participabiles ab his quorum ſunt ſicut formæ ſubſtantiales: & ſecundum hoc non poſſunt eſſe ideæ niſi ſubſtantiarum ſolarum: forma enim per ſe exiſtens ſecundum eſſe & intellectum non poteſt eſſe forma accidentis: & ideo non poteſt eſſe, quòd ideæ ſecundum accidens aliquod ſenſibile participentur: ſed oportet, quòd ſingula participent naturam iſtam inquantum de ſubiecto aliquo dicuntur. Dico autem explanando hoc, vt ſi quid eſt duplum per ſe exiſtens quod eſt idea dupli, hoc non poteſt participari ab eis quod eſt accidens: & ſic duplum in numeris non eſt accidens. Similiter autem ſcientia erit ſpecies ſiue idea quædam per ſe exiſtens, & non erit accidens. Hæ verò ideæ quas ponunt illi, ſignificant ſubſtantiam quæ eſt hoc ſenſibilis apud nos: quia dicunt eas eſſe naturas & ſubſtantias iſtarum ſubſtantiarum: & ſi quid fuerint illic vbi ponuntur eſſe de numero ſeparatorum, ibi ſignificant videri aliquid eſſe præter eas, quod ſit vnum in multis & de multis, ſicut vniuerſale: hoc enim quod eſt ſicut vnum in multis, præter eas eſt: quia non poteſt eſſe ſeparatum ab eis in quibus & de

quibus eſt. Adhuc ſi ſpecies ſiue idea eſt aliquid perſe, tunc oportet, quòd ſit ſubiectum : & oportet tunc, quòd aliquid ſit communitas ſecundum vnam naturam in vtriſque exiſtentẽ, & ideis & participantibus ideas. Quod autem hoc ſequatur, patet ex hoc : quia non poteſt aſſignari ratio quare magis vnum commune prædicatum quod eſt dualitas, ſit commune multis dualitatibus & diuerſis, ſed incorruptibilibus quarum vna non eſt alia, quam commune prædicatum ſpecies æquiuoca : hoc enim æquali nomine prædicata de illis quaſi prædicatum commune dicitur de dualitate corruptibili & incorruptibili.

Si enim dicat aliquis, quòd nomine prædicatur & non ſecundum naturam participatam aliquam, tunc eſſet talis prædicatio ac ſi quis diceret Calliam ſtatuam ligneam eſſe homines, nullam naturæ communitatem reſpiciens iſtorum : hoc autem non dicunt iſtius poſitionis auctores : & ſi vna ratione prædicatur dualitas de incorruptibili & corruptibili, tunc ſequitur, quòd ideæ ſit idea : & ibitur in infinitum. Si verò ſic dicendo congruè poſuerimus, quòd idearum ſiue ſpecierum rationes ſunt alia quædam communiter prædicata de ipſis ſicut iam diximus, tunc rationes quæ ſunt in circulis tribus, ſenſibili videlicet, & mathematico, & ideali : illi enim ſecundum hoc habebunt communes naturas per quas habebunt illi circuli ſuperficiem quæ eſt vt genus, & alias partes diffinitionis communes iſtis tribus circulis. Id autem cuius eſt diffinitio, addetur medio circulo, mathematico videlicet aut ſuperficiei mathematicæ, quæ eſt media inter idealem & ſenſibilem : aut addetur omnibus circulis aut ſuperficiebus : oportet enim, quòd addantur : quia omnia quæ ſunt in ſubſtantia quæ diffinitur, habent ideas : & omnia quæ ſunt in ſubſtantia quæ eſt diffinitio, ſunt ideæ, vt animal & bipes ſunt ideæ hominis. Cum igitur mathematicus circulus & idealis ſint in ſenſibili, & diffinitio datur de his quæ inſunt, oportet quòd illa natura communis quæ prædicatur de his tribus circulis, addatur cuilibet circulo : vt dicatur, quòd circulus eſt ſuperficies ſuperficiei idealis & mathematicæ & ſenſibilis rotunda plana planiori ideali & mathematicæ & ſenſibili, quod eſt abſurdum. Amplius palam eſt, quia neceſſe eſt, quòd id quod eſt prædicatum commune de tribus, ſic prædicatum ſit aliquid, & ſit aliqua natura quæ ſit vt ſuperficies aliqua, quæ omnibus his tribus ſpeciebus circuli inerit ſicut genus vnum iſtorum trium : & ex hoc ſequitur, quòd de iſtis tribus hoc commune vniuocè prædicetur : & ſic ideæ erit idea, & ibitur in infinitum, ſicut diximus prius.

* *

*

CAPVT VII.

In quo oſtenditur, quod ideæ nec proſunt ad ſcientiam nec ad generationem.

QVod autem maximè omnes inter omnia dubitare facit, ſicut etiam in primo libro huius ſapientiæ diximus, hoc eſt, quid conferunt ipſæ ſpecies ideales ad ſcientiam, vel ad generationem : ſi enim ſunt ſpecies ſenſibilium, tunc dubitatur quid conferunt ſempiternis, cum quibus ſenſibilia non habent conuenientiam. Si autem ſunt ſpecies incorruptibilium, tunc dubitatur quid conferunt his quæ generantur, cum quibus incorruptibilia in nullo conueniunt : talis enim idealis & ſeparata ſpecies, nec eſt cauſa motus alicuius nec tranſmutationis ipſis generabilibus : quia materiam nec tangit, nec tangit in eam. Sed nec iuuabit aliquid ad ſcientiam eorum quæ ſunt alia ſecundum eſſe ab ipſo : quia omne quod ſcitur, per formalem cauſam agnoſcitur, quæ eſt ſubſtantia non diſtincta & ſeparata ab eſſe eius quod ſcitur : idea autem non eſt talis ſubſtantia horum quæ ſunt ſenſibilia generata : ſi enim eſſet ſubſtantia iſtorum, tunc ſecundum eſſe in eis eſſet, quod eſt contra hypotheſim, cum ſit ſeparata. Nec etiam ideæ conferunt ad eſſe : cum enim ponantur eſſe ſeparatæ ſecundum eſſe, non ponuntur eſſe in participantibus eas ſecundum eſſe : non ſunt autem cauſæ eſſe niſi ſint mixtæ ipſi eſſe participantium eas : quia ſic aliquis verè opinabitur album eſſe cauſam album eſſe aliquid quando ſecundum eſſe eſt mixtum albo, & non ſeparatum ab illo quod eſt album. Sed nec ratio qua perſuadent ideas eſſe, minus facilè mobilis eſt quam id quod probant per eam & concludunt, licet ſit ab antiquis habita. Anax. enim omnium prior eſt dubitans circa iſta, & Eudoxus poſterior fuit in hac dubitatione, & ſic deuenit ad Platonem per alios quoſdam : facile eſt enim multa impoſſibilia colligere contra talem poſitionem. Sed nec etiam ex ſpeciebus idealibus ſunt alia quæ ſenſibilia ſunt ſecundum aliquem conſuetum dici, quo aliquid ſit, ex quo, ſicut patuit ex ſupra inductis.

In Philoſopho. cap. 3. ibi. Omnium autem maximè dubitabit aliquis &c.

Dicere, quòd ſunt exemplaria ad quæ reſpicientes dij faciunt iſta ſenſibilia, & ſic participantur ab iſtis ſenſibilibus ſicut formæ quæ ſunt in intellectu artificis participantur ab artificiatis, eſt vaniloquium, & eſt dicere metaphoram poëticam, per quam cauſæ ſempiternæ proportionantur hominibus, & opera eorum aſſimilantur operibus hominum. Si enim veritas & non metaphoræ fabularum inſpiciantur, quid eſt illud principium quod operatum eſt iſta inferiora reſpiciens ad ideas, ſicut ad exemplaria ? oſtendimus enim in antè habitis, quòd intellectus vniuerſaliter agens ſuo lumine ſubſtantiali cauſat entia, & non ad aliquid reſpiciens, ſicut ſol cauſat calores in lumine ſuo non reſpiciens ad aliquid : contingit quidem enim ſic & eſſe & fieri quodcunque abſque omni aſſimilatione ad aliquid ideale. Igitur ſiue idealis Socrates ſit, ſiue

ſiue non ſit, fiet Socrates talis qualis nunc eſt per naturam. Similiter autem palam eſt: quia ſi poſuerimus, quòd Socrates idealis & exemplaris eſt ſempiternus, ſequitur quòd eius erunt plura exempla idealia ſecundum numerum naturatum quæ ſunt in ipſo: quia ſicut illius hominis ſenſibilis naturæ ſunt animal & bipes, ita eſt homo qui per ſe eſt homo ſeparatus: & illius naturæ etiam ſunt quoddam animal & quoddam bipes: & illius etiam oportet eſſe exemplaria idealia, ex quo vniuerſalia diffinientia ſunt exemplaria idealia. Amplius ſecundum hoc non ſolum ſenſibilium ſunt ſpecies ideales, ſed etiam ipſarum idearum, ſicut genus quod eſt genus generis quod eſt de numero ſpecierum idealium, erit etiam ſpecies idealis: igitur idem numero, licet non ſecundum idem, erit ſpecies, ſiue idea, & imago quæ imitatur ideam: quia erit idea ſenſibilis, & imago illius ſpeciei idealis, quæ vt vniuerſalis vel vt vniuerſale prædicatur de ipſa. Amplius ſicut ſæpè alibi diximus in præhabitis, impoſſibile videtur eſſe, quòd illa quæ ſunt ſubſtantiæ eorum ſecundum eſſe exiſtant ſeparatim ſecundum eſſe ab ipſis ſubſtantiis: quomodo ergo poteſt dici, quòd ideæ quæ ſunt ſubſtantiæ rerum, ſecundum eſſe ſeparatæ ſint ab ipſis rebus quarum ſunt ſubſtantiæ.

Si autem aliquis dicat, quòd ideæ non ſunt cauſæ ſubſtantiales ipſius eſſe, ſed tantum, quòd ſint cauſæ ipſius fieri, videtur contrarium hypotheſi: quia in Phædone dicitur, quòd ſpecies ideales ſunt cauſæ & eſſe fieri rerum quæ ſunt & fiunt: & etiam quamuis ponamus eſſe ſpecies ideales ſicut iſti dicunt, non tamen propter hoc ſequitur, quòd res generatæ fiant, niſi ponatur, quòd idea ſit aliquid mouens materiam: non autem mouere poteſt quod eſt ſeparatum ſecundum eſſe: & etiam alia multa à naturalibus fiunt ab arte, vt domus, & anulus, quorum auctor illius opinionis non dicit eſſe ſpecies ideales: quia tales formæ accidentia ſunt, & formæ ideales earum non per ſe poſſunt eſſe ſeparatæ: ſed oportet, quòd in ſubiecto eſſent aliquo. Palam eſt igitur à ſimili, quia contingit etiam naturalia quorum dicunt eſſe ideas, & eſſe, & fieri propter tales cauſas quæ mouent & tangunt materiam, quales cauſæ artificialium, quæ nunc dictæ ſunt, eſſe cauſas eorum quæ ideas non habent, ita quod non fiunt propter ſpecies ideales. Verum de ideis & modis idearum bene ſpeculantibus multa facile colllgere ſimilia iſtis, & per rationabiliores & certiores ſermones, ſicut & nos fecimus in huius philoſophiæ libro primo.

TRACTATVS II.

QVIEST DE DISPVTATIONE CONTRA EOS qui ponebant, quòd numeri ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ & principia entium.

CAPVT I.

Qualis fuit iſta poſitio, & quot ſunt numeri.

In Philoſopho. cap 4. ibi. Quoniam autem determinatum de his bene &c.

VOMODO verò iam quantum præſenti negotio ſufficit, determinatum eſt de his, ita quod nulla eſt facta mentio de his qui ideas numeros quoſdam eſſe dixerunt, bene ſe habet iterum ſpeculari accidentia impoſſibilia, quæ ſequuntur ſecundum opiniones, quæ ponunt ideas eſſe numeros: hæc enim ſequuntur contra eos qui dicunt numeros eſſe ſubſtantias ſeparatas, & quod illi numeri ſunt primæ cauſæ ſubſtantiales & formales entium. Sic enim procedemus à ſimplicioribus ad minus ſimplicia: quia primò de mathematica omnium ponentibus, ſecundò de his qui cum mathematicis ideas, tertiò de his qui cum mathematicis & ideis numeros entium principia ponunt diſputabimus. Si igitur numerus eſt quædam natura, vt illi dicunt, quæ eſt ſubſtantia ſeparata & cauſa eorum quæ ſunt, neceſſe eſt, quòd illa natura ita ſit prima, quòd non ſit ab aliqua alia ſubſtantia, ſicut à cauſa: ſed hoc idem quod ipſa eſt numerus, vt dicunt quidam, ſit ſua quidditas eius prima: illud verò quod eſt habitum ſiue conſequens principiatum ex illa natura, ſit vnumquodque entium principiatorum, quorum vnũ diuerſum ſpecie ab altero exiſtit. Hęc autem cauſa diuerſitatis ſpeciei in his quæ cauſantur à numero, aut ſtatim in ipſis exiſtit vnitatibus ipſius numeri, qui eſt principium entium, aut exiſtit in aliquo alio ſicut in cauſa. Si autem exiſtit cauſa diuerſitatis in ſpecie in ipſis vnitatibus, tunc ita eſt, quòd non quælibet vnius rationis vnitas concidit quibuſlibet principiatis, ſed potius vnitates eſſent diuerſæ in ſubſtantia, & vna cauſat vnam ſpeciem, & alia aliam: & ſic erunt tot vnitates ſpecie differentes, quot ſunt entia principiata ſpecie differentia, & non erunt tunc vnitates ſe habentes adinuicem, ſicut dicunt mathematicum numerum habere vnitates: nam in mathematico numero non differt in aliquo vnitas vna ab alia. Si autem non ſit vt differentes ſpecie ſunt vnitates numeri qui conſtituit entia, tunc oportet, quòd altero duorum modorum vnitates ſe habeant

adinuicem in numero qui entia conſtituit: aut enim vnitates quę ſunt in vno numero, ſũt collatæ adinuicem per naturæ & ſubſtantiæ conformitatem, aut non ſunt collatæ adinuicem, ita quod illæ quæ ſunt in vno numero conſtituente vnam ſpeciem entis, ſunt quidem collatæ adinuicem, aliæ verò licet ſint collatæ adinuicem, tamen non ſunt collatæ illis vnitatibus, quæ ſunt in alio numero aliam ſpeciem entis conſtituente. Hoc autem explanando dico, vt ſi dicatur in numeris, quia ſunt principia entium poſt vnum ſiue vnitatem eſſe prima dualitas, & deinde trinitas, & ſic alius progrediendo deinceps numerus: & dicatur, quòd in ſingulis numeris ſecundum ſe ſumptis ſunt vnitates per vnam naturam collatæ, & collectæ ſint vnitates quæ ſunt in prima dualitate quæ ſeparata eſt, & collatæ ſunt eis, hoc eſt, ſibiinuicem: & ſimiliter vnitates quæ ſunt in ſingulis aliis numeris, ſic ſibi conferuntur. Illæ verò vnitates quæ ſunt in ea dualitate de qua dictum eſt, quæ eſt prima & ſeparata dualitas & principium entis, non ſunt collatæ illis vnitatibus quæ ſunt in trinitate ei dualitati non collatæ: cum tamen illa trinitas ſit etiam vnus de primis numeris ſeparatis, qui ſunt ſubſtantiæ & principia entium. Similiter autem debet accipi in aliis numeris deinde ſecundum ordinem numerandi exiſtentibus: propter hoc enim, vt dicunt, & mathematicus numerat poſt vnum duo, addendo vnum vni, non inquantum eſt idem, ſed inquantum eſt diuerſum vnum à priori vno: quia ſi eſſet idem illi, non faceret duo: quia non eſſet ibi diſcretio: & numerat iterum tria quando cum duobus his addit aliud vnum à duobus ſuppoſitis, & in reſiduis ſimiliter facit numerus. Sic autem non eſt in alio numero primo, qui eſt ſubſtantia entium: quia ibi non ſupponitur numerus præcedens in ſequenti, ſicut fit in mathematicis numeris, ſed potius poſt vnum quod eſt prima vnitas & ſubſtantia, ponunt duo diuerſa ad priorem vnitatem non collata: & ponitur trinitas quæ eſt præter dualitatem ſuppoſita non collata ad vnitates ipſius. Similiter autem eſt & alius numerus quicunque in ſeparatis ſubſtantiis ſumptus. Hoc autem vt melius intelligatur, ſcias, quod iſti non diſtinxerunt inter numerum quo numeramus, & inter numerum numeratum, quin potius primum numerum qui eſt cauſa entis, dixerunt eſſe numerum numeratum, qui eſt numerus formarum primarum: & ſicut formæ diuerſæ non ſunt collatæ adinuicem, ſic canes & equi non conferuntur, ita dicebant diuerſos numeros non conferri adinuicem: & licet hic ſit numeratus in veritate, tamen illi vocabant eum numerantem: quia ſupponebant, quòd entia formis numerarentur. Horum autem omnium rationes in primo huius philoſophiæ libro poſuimus, nec hîc oportet eas repetere.

Redeamus ergo ad propoſitum dicentes, quòd aut oportet talem eſſe primum numerum vt diximus, ita quod vnus numerus non ſit collatus alteri: aut oportet eſſe illum numerum non primum, ſed potius oportet cum eo aliquem ſecundorum numerorum, de quibus eſt ductus alius numerus qui eſt primus: & oportet illum qui dicitur de ipſo, eſſe formalem numerum, qualis eſt ille quem dicunt mathematici: & tunc ille erit cauſa entis & ſubſtantia. Tertium verò oportet eſſe numerum materialem, qui eſt in fine numerorum & eſt entis cauſati. Amplius adhuc diuidendo numerum dicemus, quòd oportet hos numeros quos ponunt eſſe principia, & eſſe ante illum tertium qui eſt in fine, aut eſſe ſeparabiles à rebus numeratis per eos, aut eſſe inſeparabiles, ſed eſſe in ipſis ſenſibilibus concretis, qui principiantur & numerantur per ipſos: tamen non ſic oportet eſſe iſtos numeros ſenſibiles, ſicut intendunt principium numerum: quia ille omninò ſeparatus eſt: ſed potius quod fit ex numeris illis qui inſunt, & qui eſt ipſa entia ſenſibilia: aut quod aliquis numerus ſit eorundem horum ſenſibilium, & ſit ipſa ſenſibilia. Numerus verò eorum quæ ſunt ſeparata, non ſit idem quod ipſa: aut quod omnes numeri ſint cum numeratis, ſiue ſint numeri ſeparatorum, ſiue ſenſibilium: ſic ergo ſunt tres numeri in genere, ſcilicet primi & ſubſtantiales & cauſantes, & medij mathematici numerantes & non cauſantes, nec etiam cauſati, nec numerati: & in fine tertij ſenſibiles cauſati & numerati. Omnes autem hi numeri aut ſunt idem numeratis, aut non idem: aut quidem ſic, aut quidem non. Adhuc autem aut habent vnitates collatas, aut non: & ſi habent, aut ſic habent, quòd vnitates vnius numeri conferuntur etiam vnitatibus alterius numeri, aut non. Similiter autem ſi non habent vnitates collatas, aut nulla vnitas confertur alteri etiam in eodem numero: aut ſic habent non collatas, quia vnitates vnius numeri collatæ adinuicem non conferuntur vnitatibus alterius numeri, qui tamen ſibiinuicem in ſuo numero conferuntur: & illa eſt tota diuiſio quam proſecuti ſumus. Hi ergo ſoli ex neceſſitate ſufficiens diuiſionis ſunt modi, ſecundum quos contingit tales numeros eſſe diuerſificatos.

CAPVT II.

In quo illi qui dicunt vnitatem eſſe principium, conueniunt cum iſtis.

ILli autem qui dicunt vnum, quod eſt prima vnitas, eſſe eorum quæ ſunt, principium & ſubſtantiam & elementum omnium, ferè idem dicunt cum iſtis in hoc quod ex hoc & alio aliquo materiali dicunt eſſe numerum entis conſtituti cuiuſlibet horum ſenſibilium. Iſte enim qui hoc in modum quendam dixit iſtius abſque hoc quod non ponit vnitates non collatas, ſed omnes conſtitui ex vna prima vnitate: & hoc accidit rationabiliter: quia ſicut diximus, non contingit alium modum numerorum eſſe præter eos qui dicti ſunt. Et ideo oportet omnium dicta qui de numeris vt principiis loquuntur, in dictos reduci modos. Vtrique ergo iſtorum dicunt principia eſſe numeros: dicunt enim aliquem numerum habentem prius & poſterius: & hunc dicunt eſſe ideas: in quo vna idea eſt ante aliam, ſicut idea generis ante ideam ſpecici. Alium autem numerum qui eſt numerus

quo

quo numeramus præter ideas exiſtens, dicunt eſſe numerum mathematicum: & etiam dicunt iſtum eſſe præter ſenſibilia, & medium eſſe, & vtroſque numeros hos dicunt eſſe ſeparabiles à ſenſibilibus. Alij autem dicunt ſolum eſſe mathematicum numerum: & hunc dicunt eſſe primum entium & ſeparabilem & ſeparatum à ſenſibilibus. Pythagorici autem dicunt vnum ſolum eſſe numerum mathematicum, non tamen à ſenſibilibus ſeparatum, ſed ex hoc mathematico numero dicunt eſſe ſenſibiles ſubſtantias. Iſti enim ſunt, qui totum vniuerſum quod eſt, faciunt eſſe quendam numerum ſenſibilem conſtantem ex mathematico numero: & tamen dicunt, quòd conſiſtit ex numeris non vnitis per continuationem, ſed deſcriptis manentibus: ſed iſti Pythagorici ſuſcipiunt & conſitentur vnitates habere dimenſionem: quia non ſeparant eas à ſenſibilibus, quæ omnia dimenſionem habent. Dubitatur tamen quomodo conſiſtit primum vnum quod eſt vnitas prima habens dimenſionem, cùm de ratione vnitatis primæ ſit eſſe indiuiſibile, niſi ponatur aliquis alius eſſe numerus, qui ſit ex indiuiſibili vnitate: ſed hunc non determinauit Pythagoras. Dicunt igitur quidam antiquorum vnum quidem eſſe numerum ſpecierum idealium, & alium eſſe numerum mathematicum: & mathematici quidam dicunt hunc eſſe numerum mathematicum. Illi qui non ponunt ideas eſſe numerum, nec etiam ſimpliciter dicunt eſſe ideas. Alij autem dicunt numerum eſſe, ſed non mathematicè. Et tamen ille quem dicunt, eſt numerus mathematicus: dicunt enim, quòd dimenſiones quæ ſunt vnitates ſenſibiles, non incidunt in dimenſiones: nec dicunt aliquas vnitates dualitatem facere, vel aliquem alium numerum: eò quod vnitates vnitatibus non ſunt conferibiles propter naturæ ſuæ diuerſitatem. Sed omnes numeros entium dicunt eſſe monadicos, & in hoc conueniunt omnes qui ponunt, quòd vnum ſiue vnitas ſit principium & elementum enium, præter Pythagoricos. Illud autem vnum ſiue vnitatem, quod dicunt eſſe principium & elementum entium, dicunt habere dimenſionem primam indiuiſibilem, quemadmodum dictum eſt. Palam igitur eſt ex his quæ dicta ſunt, quot modis contingit dici vel loqui de numeris, & per diuiſionem quam poſuimus, patet, quòd omnes modi numerorum ſunt qui dicti ſunt à nobis.

CAPVT III.

Et eſt diſputatio contra inductæ quæſtionis hoc membrum, quòd ſi ponantur primi numeri, vnitates eſſe differentes.

In Philoſopho. cap. 5. ibi, Primo quidem igitur conſiderandum.

OMnia autem impoſſibilia ſunt quæ dicta ſunt: tamen forſan quædam iſtorum ſunt magis impoſſibilia quam alia ab his diuerſa. Faciemus ergo primò diſputationem contra poſitionem quoad hoc diuiſionis ſuperius inductæ membrum, quod dicit vnitates numeri illius qui eſt principium entium, eſſe differentes abinuicem ſecundum rem, ſicut ideæ primæ differunt. Hoc enim ſuppoſito, aut conferuntur vnitates, aut non conferuntur. Si non conferuntur, quæremus vtrum eſt in vnitatibus illius numeri, quemadmodum diximus in expoſitione iſtius poſitionis: contingit enim quamlibet vnitatem cuilibet vnitati non eſſe collatam, & ſic non eſſe niſi monadicos numeros entium principia: contingit etiam vnitates vnius numeri in ſe collatas eſſe, ſed non conferri vnitatibus quæ ſunt in alio numero: ſicut ſi vnitates quæ ſunt hac dualitate, non conferuntur vnitatibus quæ ſunt in trinitate quæ eſt alius numerus. Quæramus ergo, vtrum vnitates quæ ſunt in primo numero, oportet eſſe non collatas in vnoquoque ad alium numerum, & etiam non collatas adinuicem. Si igitur ex iſta diuiſione aliquis det hunc modum, quod illius primi numeri ſunt quidem abinuicem diuerſæ, ſed tamen collatæ ſunt omnes & connumerabiles adinuicem, tunc ſequitur neceſſariò, quod ille numerus eſt mathematicus: & ſic erit vnus ſolus numerus, & non duo numeri, primus, & mathematicus: & ſecundum hoc ideas non contingit eſſe numeros: qualis enim erit numerus connumerantium & diuerſarum vnitatum per ſe ſeparatus homo, & per ſe ſeparatum animal, aut alia quælibet ideatum? ſecundum eos enim qui ideas ponunt, eſt vna idea cuilibet ideato enti: ſicut idea per ſe ſeparati hominis eſt vna quæ eſt hominis ſenſibilis; & ſimiliter per ſe ſeparati animalis eſt alia vna quæ eſt animalis ſenſibilis: & illæ vnitates non ſunt connumerabiles ad aliquem numerum conſtituendum. Si autem dicatur, quòd vnitates ſunt ſimiles ſpecie, tamen ſunt diuerſæ & infinitæ & ſic excreſcunt in numerum: quæramus tunc ab iſtis, quare non magis eſt nunc trinitas illa quæ eſt per ſe hominis ſeparati, quam quod fiat numerus per ſe hominis, & quælibet alia idealis trinitas aliarum rerum? quia per ſe hominis eſt trinitas, ſicut diximus, cum ſit vnitas aliqua rationalis, & animalis alia vnitas, & alia vniuerſalis hominis, cuius eſſe partes ſunt animal & rationale: & ſi concedatur, quòd hæc ſit trinitas, tunc ſequeretur, quòd ſubſtantia eſt multa & non vnum: quod in præhabitis improbatum eſt. Si verò dicatur, quòd numerus idearum non eſt vnum, dicatur etiam, quòd omninò impoſſibile eſt eſſe ideam numerum illum qui eſt principium & ſubſtantia entium: eò quod ideæ non ſunt principia, ſed potius ſunt ex principiis quibuſdam: numerus autem ex vno ſicut ex principio diſcretionis, & eſt ex dualitate ſicut ex principio pluralitatis indeterminato non contracto ad aliquid, ſiue idea ſit illud, ſiue aliud: numeri autem dicuntur eſſe principia & elementa, & ordinari dicuntur numeri: vnde ideas non contingit priores eſſe numeris, nec poſteriores propriè: ſed contingit eas eſſe numerata quædam ſicut & alia quæ numerantur: tunc ſequeretur, quòd numerus ille qui eſt principium entium, non ſit niſi mathematicus numerus: & ſic non erunt tres numeri ſuperius inducti. Hæc igitur ſequuntur ſi ſint vnitates & collatæ adinuicem.

Si verò dicatur, quòd ſunt quidem diuerſæ, ſed non conferuntur adinuicem vnitates, & ſic

dicuntur non conferri adinuicem, quod nulla confertur alij, tunc ſequitur, quòd hunc numerum non contingit eſſe mathematicum : quia in mathematico numero ſibiinuicem conferuntur vnitates : mathematicus enim numerus eſt ex vnitatibus diuerſis quidem, ſed non differentibus ſpecie vnitatibus, quæ in diſcretione oſtenduntur aduerſum ſe collectæ, ſicut in talia congruit: quia aliter collectio non fieret. Sequitur iterum ex hoc, quod ex non collatis non fit etiam ipſe idearum numerus : quia non collata non faciunt collectionem, & ſic nec aliquem faciunt numerum : ſecundum hoc enim dualitas prima iſtius numeri non poteſt fieri ex aliquo vno, & ex indiffinita collectione dualitatis: quia ſecundum hoc nulla eſt collectio : & eodem modo non fiunt illi qui deinceps ſunt numeri, vt ſecundum ordinem numerantes dicimus, dualitas, trinitas, tetras, ſiue quaternitas: nec aliquis erit penitus numerus. In illo enim vbi non ſunt collatæ vnitates, nec eſt collectio, nec ordo diſcretorum, ſed potius illæ vnitates quæ ſunt in dualitate quam illi vocant primam dualitatem, generantur ſimul, & non eſt vna prius altera : vel ſi dicere velimus, ſicut primi auctores huius poſitionis dixerunt, quòd duo generabantur ex inæqualibus ſpecie æquatis, & non ordinem habentibus prioris & poſterioris, ſiue etiam aliter quocunque modo dicamus. Semper enim ſequitur ex talibus nullam fieri collectionem. Deinde iterum obiiciemus contra iſtos dicentes, quòd ſi detur prima vnitas eſſe diuerſa & non connumerabilis alicui vnitati, tunc etiam ſequitur, quòd dualitas quæ eſt ex his & talibus vnitatibus, ſit etiam diuerſa ab omnibus aliis & non conferibilis, & illa erit prior dualitas : ſi enim illi datur eſſe aliquid, tunc oportet, quòd duo ſunt, vnum quidem prius quod eſt vnitas, & aliud poſterius quod eſt dualitas : & hoc ſtatim erit contra hypotheſim : quia non erit dualitas niſi ſit collata vnitas. Amplius quandocunque quidem primum eſt vnum ſiue vnitas, & deinde etiam aliorum numerorum aliquid eſt primum vnum, quia in omni numero vnum eſt principium, & ſecundum eſt poſt illud, & iterum tertium eſt poſt ſecundum: tunc in omni tali collectione & ſecundum & tertium & ſic deinceps poſt primum vnum. Igitur vnitates ſecundum rationem principij ſunt priores quam numeri, in quibus ipſæ vnitates complentur, ſicut eſt videre in dualitate quæ componit tria cum vnitate addita, in qua tertia vnitas prius eſt quam ipſa tria ſecundum naturalem numeri generationem: omnis enim ſequens numerus generatur ex eo qui ſe antecedit, & prima quæ principium numeri eſt vnitate. Similiter autem eſt in trinitate, in qua additur quarta vnitas ad quaternarij generationem : & ſic eſt in additione quintæ vnitatis. In omnibus enim talibus prior natura eſt vnitas, & eſt conferibilis aliis. Nullus autem de antiquis dixit hunc eſſe modum vnitatis ſecundum naturam numeri generantis numeros: ſed tantum dixerunt vnitates numerorum eſſe non collatas. Eſt autem rationabile eſſe ſicut diximus, ſi illuc ſiue ad ſeparata de quibus illi loquuntur principia generationis numeri transferimus : ſecundum verò veritatem ipſam impoſſibile eſt ex non collatis eſſe numerum aliquem: vnitates enim priores eſſe & poſteriores eſt rationabile, ſi eſt prima aliqua vnitas, & ſi eſt aliquod primum vnum & diſcretionis eſt principium : tunc enim illa vnitas collata aliis vnitatibus quæ inter ſe ſunt prius & poſterius, ordinatè conſtituit numerum. Similiter autem & dualitates rationabile eſt eſſe prius & poſterius in numeris ordinatas, quamuis ſit aliqua prima dualitas quæ eſt principium pluralitatis : nam ſi conceditur aliquid eſſe primum in ordine aliquo, cum primum ſit cauſa ſecundi, rationabile eſt & neceſſarium ſecundum conſequentiam & ſecundum aliquid eſſe: & ſi ſecundum datur eſſe aliquid, oportet aliquid eſſe & tertiũ, & ſic in infinitũ alia deinceps oportet eſſe: ſed ex hoc tunc ſequitur tam vnitates quam alios numeros eſſe conferibiles & collatos. Sed dicere ſicut iſti dicunt, quòd vnitas ſit poſt vnam & primam vnitatem illi non conferibilis, & quòd illa ſit tamen ſecunda vnitas, & quod ſimiliter ſit quædam prima dualitas non collecta ex prima & ſecunda vnitate, & quod ſic ſint alij numeri, eſt impoſſibile.

Alij autem ſunt qui de iſta ſunt opinione, qui dicunt, quod vnum quod eſt vnitas, eſt primum entium & ſubſtantia & cauſa : ſed non dicunt ſecundum & tertium & ſic deinceps vnum ſit primum vel cauſa vel elementum entium : & ponunt etiam quandam dualitatem eſſe primam, ſed non dicunt, quòd illa dualitas ſit duæ vnitates, ſed potius eſt prima forma dualitatis : cuius exemplum in duabus vnitatibus, ſicut forma in materia exiſtens faciunt binarium qui eſt numerus. Et ideo dicunt, quòd ſecunda & tertia dualitas vel alius numerus non poteſt eſſe primum & cauſa. Dicunt etiam iſti, quòd ex vno non ſit binarius, ſed potius ex vno ſecundo cum forma dualitatis ſit binarius : & ſic dicunt etiam de aliis numeris. Contrà hos autem obiicientes dicimus, quia palam eſt ex ipſa natura numeri, quòd non contingit dualitatem dicere, niſi coniunctim & collatè dicamus duas vnitates : nec trinitatem contingit eſſe, niſi coniunctim conferantur tres vnitates : & ſimiliter non contingit alios eſſe numeros, niſi collatis vnitatibus : ſiue nanque ſint indifferentes, ſiue differentes, ita quod quælibet differat ab alia, neceſſe eſt, quòd numerus omnis ſecundum additionem collatarum vnitatum numeretur, vt in trinitate dualitatem cum vno alio addito, & tetrada ſimiliter numerata trinitate vno addito. His autem ſecundum veritatem ſic entibus impoſſibile eſt generationem eſſe numerorum, qualem iſti dicunt vt generetur dualitas ex vno & forma ſiue idea dualitatis : ſecundum generationem enim naturalem numeri dualitas præcedens ſit pars trinitatis, & trinitas ſit pars tetradis: & eodem modo accidit in antè habitis ſiue conſequentibus numeris, quod ſemper præcedens pars eſt conſequentis : ſed ex dualitate prima & alia dualitate indeterminata, ſicut iſti dicunt, facta eſt tetras duæ dualitates: quia quatuor ſunt bis duo quæcunque abſque omni determinatione : & ſic tetras generatur ex duobus binariis, quorum vnus eſt prior, & alter additus illi abſque omni alia ideali forma dualitatis : & ſic non indigemus prima forma

dualitatis:

dualitatis : ſed ſufficit nobis collectio duarum dualitatũ & ordo primi & additi indeterminatè. Sed ſi dicatur, quòd ea dualitas quæ eſt prima, non eſt pars, nec poteſt eſſe pars alicuius cum ſit forma idealis, tunc iterum oportet, quòd adſit aliqua vna dualitas cum binario faciens tetrada, aut tetradia non generabitur. Et ſic etiam non ab idea dualitatis, ſed dualitas erit ab vno & alio vno. Sed ſi hoc ita ſe habet, tunc non eſt poſſibile formam primam quæ eſt prima dualitas indeterminata per duo vna, eſſe elementum & principium numerorum & entium : vnitatem enim generat vnum, cò quod vnitas abſtrahitur ab vno : ſed vnitas poſteà generat indeterminatam dualitatem omnibus numeralibus applicabilem abſque omni dualitatis idea. Amplius quomodo poſſunt eſſe dualitates aliæ, & trinitates diuerſæ, quæ ſint tantum formæ præter omnem dualitatem & trinitatem diſcretarum vnitatum? Hoc enim non eſt intelligibile. Adhuc autem quomodo poteſt intelligi, quòd dualitates & trinitates componantur ex vnitatibus prioribus idealibus & poſterioribus ideatis vnitatibus? non enim eſt hoc intelligibile: quia componentes numerum vnitates vnius & eiuſdem rationis eſſe videntur. Omnia igitur quæ ſic dicuntur, ſunt ficta : & impoſſibile eſt eſſe ſecundum rem primam dualitatem, quæ ſit dualitatis idea, & quòd poſteà ſit trinitas & alij numeri : & tamen ſecundum iſtorum poſitionem hoc eſſe eſt neceſſarium : quia dicunt, quòd vnum primum & dualitas indefinita per duo vna quæ eſt forma dualitatis ſicut numerorum & entium elementa & ſubſtantiæ. Si autem ea quæ dicta ſunt, accidere ſiue ſequi ex iſta opinione ſunt impoſſibilia, tunc etiam impoſſibile eſt iſta quæ dicunt eſſe entium principia : ea igitur quæ dicta ſunt & alia talia impoſſibilia accidunt per conſequentiam ex neceſſitate, ſi quis dicat, quòd vnitates differentes ſiue collatæ, ſiue non collatæ, ſunt principium entium.

CAPVT IV.

Et eſt diſputatio contra illam partem diuiſionis quæ eſt vnitates vnius & eiuſdem numeri eſſe indifferentes abinuicem, ſed eſſe differentes ab vnitatibus alterius numeri.

In Philoſopho vbi ſupra.

SI verò aliquis aliam partem dederit ſuperius inductæ diuiſionis, & dixerit, quòd vnitates ſunt & differentes, & indifferentes : quia quæ ſunt in vno numero, ſunt à ſeinuicem indifferentes, ſed ſunt differentes ab his quæ ſunt in alio numero ſolum. Iſto modo etiam dicendo non minus quam prius accidunt impoſſibilia quæ difficile eſt ſuſtinere. Inſunt enim in decade vnitates decem ex quibus componitur decas : componitur autem etiam ex duobus quinariis decas non enim quilibet numerus eſt ipſa decas, ſed aliqui determinati numeri componunt decadem : nec componitur decas ſecundum iſtos ex quibuſlibet quinariis, ſicut nec componitur, vt dicunt, ex quibuſlibet vnitatibus : quia ex quo ponunt vnitates eſſe aliquo modo differentes, oportet componatur ex illis quæ ſunt proportionatæ, ſicut potentia ad formam decadis. Si igitur ſic eſt, quòd decas componitur ex duobus numeris quinariis vel aliis duobus numeris, oportet quòd vnitates differant quæ ſunt in decade : nam ſi detur, quòd non differant in decade, tunc ſequitur, quòd nec quæ ſunt in duobus quinariis differunt, quod eſt contra hypotheſim. Ex duobus autem quinariis conſtat decas : ergo & in decade differunt : & decas eſt vnus numerus : ergo quæ ſunt in vno & eodem numero vnitates differunt, quod iterum eſt contra hypotheſim: quoniam enim differunt vnitates quæ ſunt in quinariis, oportet etiam, quòd differant in decade. Si autem ſic dicuntur differentiæ, in denariis aut in decade inerunt quinarij alij à duobus dictis quinariis, aut inerunt ei quinarij alij à duobus dictis quinariis, aut inerunt ei alij quinarij. Et ſiue detur, quòd inerunt ei alij quinarij, ſiue non, ſequitur id quod eſt abſurdum. Si enim detur, quòd inſunt ei alij quinarij, quæ vel cuiuſmodi decas eſt quæ componitur ex illis? Non enim poteſt dici, quòd diuerſa decas componitur ex illis aliis quinariis, ſic in iſta decade ſunt alia præter iſtam. Si verò datur, quòd non inerunt, ſed iſti tantum diuerſarum vnitatum inſunt, adhuc non poteſt ſciri, quæ ſit decas diuerſarum ſecundum formam vnitatum, niſi ſit in iſta qua numeramus decade, quæ conformes habet vnitates : & hoc eſt abſurdum quidem, ſed tamen eſt neceſſe : quia ſequitur ex hypotheſi. Non enim dicunt illi tetradam componi ex euenientibus quibuſdam vnitatibus, ſicut diximus paulo ante : ſed ex proportionatis ad formam tetradis : nam, vt dicunt iſti, indeterminata per numerum dualitas accipiens determinatam numeratorum aliquorum dualitatem, facit duas dualitates : quia duo in duo ducta faciunt quatuor : dualitas enim eſt efficax accepti ſic in ſeipſam multiplicare indeterminatam, aut dualitatem vocant mathematicam, quæ eſt numeri quo numeramus : determinatam autem dualitatem vocant hic eam quæ eſt vnitatum realium quæ differunt per formam ab aliis vnitatibus alterius numeri : & hoc eſt numerus aut idealis, aut ſenſibilis.

Amplius iſti dicunt dualitatem eſſe quandam naturam ſeparatam primam & idealem & trinitatem ſimiliter : & ſic dualitas eſt aliquid præter duas vnitates, & trinitas eſt aliquid præter tres vnitates : & quæramus ab eis, quomodo contingit? aut enim participat altero alterum, ſicut forma quadam accidentali, aut ſicut forma ſubſtantiali. Si participabit ſicut forma accidentali, tunc erit ſicut albus homo participat duo mixta ſiue concepta, album videlicet & hominem. Eſt autem abſurdum duas vnitates ſic participare dualitatem : quia ſic duæ vnitates poſſent non eſſe dualitas vna. Si autem eſt quaſi alterius ad alterum differentia quædam, ſicut homo participat duo mixta ſiue concreta, ſicut concernitur potentia & actus, ſicut participat animal & bipedem homo : tunc hoc erit iterum abſurdum, quòd ſit dualitas ſeparata à duabus vnitatibus, quæ poſtea informans eas ſit forma earum. Amplius autem inter ea quæ

ſic

ſic vniuntur vna forma, alia quidem ſunt tactu vnum, alia verò mixtione, alia verò poſitione ſiue ordine: & nihil horum contingit ineſſe vnitatibus ex quibus fit dualitas & trinitas: ſed potius quemadmodum duo homines non ſunt vnum quid, ſed duo, ſiue vterque, ſic neceſſe eſt eſſe duo non vnum ipſas duas vnitates: non ideo quod differant in eo quod ſunt indiuiſibiles: puncta enim etiam ſunt indiuiſibilia, ſi tamen duo puncta accipiuntur in eo quod ſunt duo, dualitas non erit aliquid ſeparatum ab eis. Igitur multò minus in vnitatibus numeratis aliquid ſeparatum ab vnitatibus erit dualitas vel trinitas. Adhuc autem non oportet obliuiſci, quia ſecundum iſtos dualitates nec accidit priores eſſe nec poſteriores: quia quæcunque vnam formam ſubſtantialem participant, illa forma non ſe habet ad illa ſicut prior & poſterior. Tres igitur vnitates ex quibus componitur ſenarius, non ſunt priores & poſteriores in ordine numeri, quod eſt abſurdum. Similiter autem eſt in aliis numeris: nam quæ ſunt in tetrade dualitates, conſtituunt tetradem adinuicem ſimul acceptæ: ſed de his dualitatibus quæ ſunt in ſenario, quædam ſunt priores, & quædam poſteriores, & ſic generant ſenarium quemadmodum illæ, de quibus dictum, generauerunt tetradam: & ſimiliter eſt de illis quæ ſunt in octonario. Igitur ſi detur, quòd prima dualitas eſt ideę, oportet quòd omnes iſtæ quæ generant dictos numeros, ſint ideæ. Eadem ratio eſt etiam de vnitatibus: quia vnitates quæ ſunt in prima dualitate ductæ in ſe generant quatuor ſiue tetradam: quia illæ generatæ vnitates ſunt in tetrada. Igitur omnes vnitates numerorum ideæ erunt: & ſic componitur idea ex ideis, ſicut numerus.

Igitur palam eſt, quia illa quorum ſunt huiuſmodi ideæ, ſunt compoſita ex ideis: & hoc eſt ac ſi animalia dicat quis componi ex animalibus: quia idea cum eo cuius eſt idea, eſt eiuſdem nominis & rationis: & hoc ſequitur, ſi concedatur horum eſſe ideas. Si autem dicatur propter hoc quod vnitates totaliter ſunt differentes & in eodem numero & in diuerſo quantumlibet accipiantur, hoc eſt inconueniens & fictum. Dico autem fictum eſſe omne illud quod ad ſuppoſitionem ſuſtinendam eſt coactum, non ſecundum rei veritatem acceptum: neque enim ſecundum quantitatem, neque ſecundum qualitatem videmus vnitatem vnam differre ab alia. Adhuc autem neceſſarium eſt, quòd aut vnitas ſit æqualis vnitati, aut inæqualis: & ſimiliter omnem numerum omni numero neceſſe eſt aut æqualem eſſe, aut inæqualem: & hoc æqualitas omnis eſt ſecundum vnitatem quæ accipitur in ipſo. Si enim neque plus neque minus numerus ad numerum, eſt æqualis. Quæcunque autem æqualia ſunt in numeris, illa omnia ſuſcipimus indifferentia eſſe in numeris: & ſic nulla differentia eſt in vnitatibus. Si autem hoc dicatur non eſſe verum, tunc ſequitur, quòd etiam vnitates quæ ſunt in decade, non ſunt æquales, cum ſint tamen indifferentes, cuius inæqualitatis cauſam nullam habebunt dicendi illi qui dicunt ideas indifferentes eſſe: quia non poteſt oſtendi ratio inæqualitatis vnitatis ad vnitatem, cum ſint indifferentes abinuicem. Amplius ſi omnis vnitas cum alia vnitate facit duo: igitur illa vnitas quæ eſt ex dualitate, cum illa alia vnitate quæ eſt ex trinitate aliqua alia accepta, duo facit: & erit dualitas, quamuis ſint differentes & indifferentium numerorum: & ſiue ſit vnitas prior, ſiue poſterior: videtur enim, quòd vnitas neceſſariò magis ſit prior quam poſterior: vna enim vnitatum quas accepimus, ſimul eſt cum trinitate, & altera ſimul cum dualitate, quas illi dicunt formas eſſe vnitatum; cum tamen vnitas ſit prior & dualitate & trinitate: & hoc eſt ſecundum iſtos inconueniens: quia idea eſt ante id cuius eſt idea & forma: & ſic oportet, quòd dualitas & trinitas eſſet ante vnitatem, quod eſt valdè inconueniens & abſurdum. Nos enim ſuſcipimus totaliter ſiue vniuerſaliter vnum & vnum, ſiue ſint æqualia, ſiue inæqualia duo eſſe, vt bonum & malum, & hominem & equum. Dicentes autem ſic, ſicut iſti dicunt, quòd vnitates ipſæ in ſe differunt, faciunt quòd vnitates iam non erunt vnitates: eò quod non ſint corrigibiles in numerum, ſi non ſit plus numerus qui eſt trinitatis quam qui eſt dualitatis, ſi vtraque ſit forma idealis numeri. Si autem ſit plus trinitas quam dualitas in materia vnitatum, tunc palam, quia in hoc eſt æqualis dualitas, & vterque eſt prima idea & forma numeri. Igitur iſte numerus eſt indifferens cum ipſa dualitate, & erunt coæquæui trinitas & dualitas. Hoc autem quod ſit abſurdum, & quod non contingat numerum eſſe, palam eſt, ſi quis ſuſcipiat, quòd in ordine numeri ſemper eſt numerus vnus primus & prior aliis, & alius eſt ſecundus poſt priorem: & ſi hoc eſt verum, tunc nomina numerorum non erunt ideæ. In hoc enim ſolo rectè dicunt illi qui in omni numero dignantur eſſe diuerſas vnitates: non enim hoc aliter eſſe poteſt niſi ſint ideæ & formæ numero diuerſæ, vt dictum eſt prius: idea enim cuiuſlibet eſt forma vna. Si autem vnitates ponantur eſſe indifferentes, tunc ſequitur neceſſariò, quòd etiam dualitates & trinitates ſunt indifferentes: quapropter etiam indifferens erit ſic numerari vnum, duo, tria, & ſic deinceps, ita quod ſemper vnum aſſumatur cum exiſtente numero: hoc enim neceſſarium eſt eis concedere. Si enim dicamus numeros ſic indifferentium vnitatum eſſe, & omnem numerum in omni numero connumerabilem, tunc generatio numerorum non erit ex indeterminata dualitate, & materia vnitatum: quia non erit aliqua idea numeri. Si enim ſit numeri idea, ſequitur quòd vna idea numeri ſit in alia, ſicut vnus numerus eſt in alio, & quod omnes ſpecies ideales ſint partes alicuius vnius ſpeciei, ſicut omnes numeri minores ſint partes alicuius numeri maioris. Propter hoc autem & ſimilia inconuenientia aliquid quidem dicunt iſtam ſuſtinendo hypotheſim, ſed ſimpliciter ſecundum rei veritatem nihil penitus dicunt: quia nihil rectè dicunt. Ex dicto enim eorum aufertur multitudo, ita quòd nihil ſit multum: dicunt enim iſti, quòd hoc ipſum habet quandam dubitationem, vtrum videlicet quando numeramus dicentes vnum, duo, tria, numeremus aſſumentes & addentes vnum numerum alteri, & ſic conſtituentem multitudinem: aut faciamus vtrumque numerum numeratum ſecun-

dum-

dum partiones particulariter conſtitutas : vt vnum ſit per ſe, & duo per ſe, & tria per ſe, ſicut ideæ eorum ſunt diſtinctæ. Quia igitur hæc omnia deriſibilia ſunt, proculdubio, & deriſio eſt principium ſubſtantia quod accipitur ſecundum rationem principiorum ſubſtantiæ ad tantam differentiam deducere, quòd etiam numeri ſint principia ſubſtantiarum.

CAPVT V.

Contra eos qui dicebant, quòd numerus à numero differt partione quantitatis vnitatum.

In Philoſopho vbi ſupra.

OMnium autem primum illud neceſſe eſt determinare qui ſunt numeri qui accipiuntur ſecundum differentias partionum vnitatis, ſi ſicut iſti dicunt, neceſſe eſt dicere, quòd numeri differant ſecundum quantitatem aut ſecundum qualitatem huius vnitatis partionum. Numerum enim horum contingere videtur : quia inquantum numerus eſt differt numerus à numero ſecundum quantitatem : vnitas autem non eſt quantitas aliqua. Et ſi aliquis diceret, quòd vnitates quantitate differebant, tunc numerus à numero differet ſecundum quantitatem, quamuis ſupponeretur, quòd pluritate vnitatum eſſent æquales, & hoc eſſet valdè abſurdum. Amplius quæramus ab iſtis, vtrum ne priores vnitates in numero ſunt maiores poſterioribus vnitatibus, aut minores ? & non erit aſſignare. Et vtrum ne illæ quæ ſunt poſteriores ſuperaddant quantitatem partionis maioris, ſicut faciunt maiorem numerum, aut eſt è contrario iſtius ? Omnia namque talia ſunt irrationabilia : & ideo eſt irrationabilis poſitio. Sed nec iterum poteſt dici, quòd vnitas differat ab vnitate ſecundum qualitatem : non enim poſſibile eſt ineſſe vnitatibus paſſionem aliquam, eò quod ſunt indiuiſibiles & ſeparatæ. Dicunt autem iſti, quòd qualitas inſit poſterioribus vnitatibus & poſterioribus numeris, & quod illis etiam inſit quantitas : quia tria genera numerorum dicunt eſſe, ſicut in ante habitis diſtinximus. Amplius id quod eſt habens quantitatem nec ab vno ſicut ſubſtantiali cauſa factum eſt in eo quod habet quantitatem & qualitatem, nec à dualitate inquantum eſt dualitas : vnum enim quod eſt vnitas, non eſt qualitas, & dualitas non eſt qualitate qualis : & illa quæ ſunt ſenſibilia, qualia ſunt aliqua qualitate : & ideo quod eſt non qualitas, nec habens qualitatem, non poteſt ea facere qualia : nec iterum vnitas & dualitas conferunt entibus, quòd ſint multa in quantitate : quia quod entia ſint multa & diuiſa abinuicem, huius cauſa eſt natura quæ eſt forma qua diuiduntur abinuicem entia : differentia enim eſt cauſa numeri : igitur quocunque modo ſe habeat numerus, ſemper aliter dicendum eſt quam iſti dicunt, maximè in primo numero quem dicunt eſſe principium, & eſt determinandum ab eis de differentia vnitatis ex quo dicunt, quòd vnitates differunt abinuicem. Non enim ſufficit dicere in communi aliquid niſi determinetur & modus quomodo differunt abinuicem. Talis autem determinatio maximè neceſſaria eſt in eo principio, quod neceſſe eſt omnibus ineſſe. Sin autem ſic non determinant differentiam vnitatum ſecundum quantitatem & qualitatem, quæramus ab eis, quam dicunt ineſſe vnitatibus differentiam? Palam igitur eſt ex dictis, quod ſi numeri dicantur eſſe ideæ, quod non contingit vnitates eorum eſſe coniectas ſiue collatas, nec non collatas adinuicem : nec etiam contingit eas eſſe alio modo : nec etiam contingit eas eſſe vt alij quidam poſteriores dixerunt circa numerum : nihil enim illorum bene dicitur, ſicut patet ex inductis.

CAPVT VI.

Contra eos qui dicunt numerum ſpecierum eſſe mathematicum.

QVidam verò ſunt quicunque ideas quidem dicunt non poſſibile eſſe, & quod ſimpliciter non ſunt ideæ, & quia etiam non ſunt vt numeri quidam qui ſint ſubſtantia rerum : ſed tamen dicunt eſſe mathematica principia, & inter mathematica dicunt numeros eſſe primos inter entia, & ipſos eſſe entium principia : & quia principium numerorum eſt vnum, ſiue vnitas : & ideo dicunt vnitatem maximè eſſe principium. Inconueniens enim eſt vnum quidem primum eſſe principium numerorum, quod vnum licet non ſit idea, eſt tamen, vt dicunt, forma vnitatis. Et quod dualitas ſecundum formam non ſit principium dualitatum, nec trinitas ſecundum formam accepta ſit principium trinitatum : quia omnia iſta ſunt eiuſdem rationis : & ideo ſi forma in vno eſt principium, tunc erit principium in omnibus. Igitur ſi ſic ſe habet ratio quæ eſt in numeris, & ponat aliquis, quòd non eſt niſi vnus numerus mathematicus, vnum eſt quod eſt numerorum forma, & non eſt principium : neceſſe eſt enim diffinire quid eſt il ud tale vnum, quod per modum primi & principij differt ab aliis vnitatibus. Sed ſi hoc datur, quòd vnitas eſt vnitatum prima, neceſſe eſt etiam dare, quòd quædam dualitas ſecundum formam ſit prima dualitatum. Smiliter autem & alios numeros deinceps neceſſe habere priores ſe formas quibus fiant. Si autem non eſt vnum dicto modo principium, & nos ſupponimus formas quaſdam eſſe numerorum priores numeris mathematicis, tunc neceſſe magis dicere, ſicut Plato dixit, ſe habere ea quæ ſunt circa numeros, & quod ſit dualitas prima idealis & trinitas prima. Et quod numeri illi non ſunt coniuncti adinuicem, ſed quilibet ſit per ſe in ſua idea. Siquis autem ſic ſeorſum ponit ea quæ ſunt circa numeros, iam dictum eſt, quia multa accidunt impoſſibilia : tamen neceſſe eſt, quòd ſic ſe habeant ea quæ de numero dicuntur, aut quod nullo modo ſuprà dicto ſe habeat numerus. Si igitur non poteſt excogitari alius modus conueniens quo ſe habeant numeri ſeparati, palam eſt ex his quæ dicta ſunt, quia determinè dictum eſt, quod tertius à mathematico & ſenſibili ſit numerus ſeparatus, & quod idem

In Philoſopho vbi ſupra.

numerus

numerus ſit numerus ſpecierum & mathematicus : vni enim opinioni quæ dicit eundem numerum eſſe ſpecierum, & mathematicum, neceſſe eſt accidere duo peccata, quæ accidunt duabus opinionibus partialibus, quarum vna ponit ideas eſſe principia, & altera ponit mathematica eſſe principia : mathematicum enim numerum non contingit hoc modo eſſe quo iſti dicunt, vt formæ numerorum ſint ſeparatæ, & ſint principia numerorum ſpecierum, ita quod ſpecies numerorum ſint compoſitæ ex materia & forma. Sed mathematicus numerus poſitus ex ſuppoſitionibus & principiis propriis ſibi, ſicut & continua quantitas mathematica ita conſiderantur ſecundum rationem & non ſecundum eſſe, ſicut in antehabitis iſtius libri determinatum eſt. Si enim eſſet principium entium mathematicus numerus, tunc quæcunque ſunt numeri mathematici, illa neceſſe eſſet mouere : quia ſine motu non poſſent eſſe principium entium : ſicut etiam neceſſe eſt accidere per ſyllogiſmum hæc eadem illis qui dicunt ideas & ſpecies eſſe numerum qui eſt principium entium.

CAPVT VII.

De contradictione Pythagoricorum qui mathematicos numeros ponebant non eſſe ſeparatos, & ſimul cum hoc contra Platonem qui ponebat ſeparatas ideas numerorum.

In Philoſopho vbi ſupra.

PYthagoricorum verò modus quem in primo huius philoſophiæ expoſuimus, alicubi quidem inferiores & minus impoſſibiles habet difficultates quam ſint difficultates eorum qui iam prius dicti ſunt : alicubi verò habet proprias & alias à prædictis. In hoc enim quod dicit numerum ſecundum eſſe non ſeparatum à ſubſtantia numerata, multa aufert quæ ſunt de numero eorum impoſſibilium quæ aliis accidunt qui ſeparatum numerum eſſe ponunt. In hoc autem quod dicit corpora eſſe ſenſibilia ex numeris compoſita eſſe, & tamen habent numerum eſſe mathematicum, eſt impoſſibile ſibi proprium : non enim contingit numerum dicere eſſe atomas dimenſiones : & tamen habent numeri maximè modum hunc ſecundum Pythagoram. Nec etiam poteſt ſecundum veritatem dici, quòd vnitates habeant dimenſionem ex quibus corpus componi poſſit : quomodo enim eſt poſſibile dimenſionem corporalem ex indiuiſibilibus componi ? Adhuc autem arithmeticus numerus eſt monadicus ſiue ex vnitatibus compoſitus. Illi verò qui Pythagoram ſequuntur, dicunt quòd numerus arithmeticus eſt entia quædam ſenſibilia : & ideo etiam theoremata numerorum & paſſiones adaptant corporibus tanquam corpora ſint ex illis numeris, quorum theoremata aptantur eis. Si ergo eſt neceſſarium, quod ſi numerus eſt aliquid eorum quæ ſunt ſecundum ſe & ſeparata, quod ſit ſecundum aliquem ſuperius dictorum modorum, & ideo contingit, quòd numerus ſit ſecundum aliquem ipſorum, palam eſt, quia non eſt numeri aliqua talis natura ſecundum eſſe ſeparata, qualem naturam probant eſſe numerum qui dicunt eum eſſe naturam & ſubſtantiam quandam ſeparatam. Propter quod etiam fortè Pythagoras eum negauit eſſe ſeparatum. Amplius autem adhuc contra Pythagoram obiicientes quæramus ex quo vnitates non ſunt ſeparatæ, quæremus vtrum quælibet vnitas eſt ex magno, cum ſit æqualis æquatis in minimum infinitis quę ſunt in magno, aut huius quidē eſt ex paruo, & illa alia eſt ex magno. Sed ſi ſic dicatur quocunque modo, ſequitur quòd non quodlibet entium eſt ex omnibus numeri elementis : quia non eſt ex omnibus vnitatibus : & ſequitur etiam, quòd vnitates ſecundum ſe non ſunt indifferentes, cum vna ſit ex magno, & altera ex paruo : vel vna ex vno indiuiſibili magni, & altera ex altero : ſic enim dicunt in hac vnitate exiſtere magnum, in illa verò paruum, quod eſt ſecundum naturam contrariam magno quod exiſtit in alia vnitate, vt dicunt. Amplius elementa numeri quæ ſunt in trinitate, quomodo ſunt in ea ? In trinitate enim ſicut in quolibet impari numero eſt ſuperflua vna vnitas : & ſic vincere duæ vnitates vnius naturæ, deberent tertiam : & non deberet vnus numerus fieri : tria enim non ſunt contraria, ſed duo. Et ideo duæ vnitates conueniunt & contrariantur tertiæ. Sed fortè ipſi Pythagorici trinarium vnum faciunt numerum medium coniungentes abundanti. Si autem dicatur, quòd vtraque vnitatum non ſumitur ex contrariis, ſed eſt ex vtriſque duobus æquatis ſumptis ex magno, ſiue ex paruo vniformi, tunc quæramus, quomodo dualitas erit vna natura exiſtens ? cum, ſicut dicunt, vnitates eius ſumantur ex magno & ex paruo : & ideo ſit principium pluralitatis, quia ex magno : & tamen paucitas prima, quia ex paruo. Si enim contrariæ ſunt vnitates, ſe inuicem deſtruunt : & quæratur, in quo differunt iſtæ vnitates inter ſe, cum ea quam dicunt, contrarietas in eis non inueniatur ? Adhuc autem quæratur, in quo differunt ab vnitate prima quæ eſt principium numeri ? Amplius prior eſt natura vnitas dualitate : quia ablata vnitate aufertur dualitas, ſed non conuertitur. Sicut autem ſe habent adinuicem vnitas & dualitas, ita neceſſe eſt, quòd adinuicem ſe habeant idea vnitatis & idea dualitatis, ſi dicamus eſſe ideas & formas numerorū, igitur ideam vnitatis neceſſarium eſt eſſe priorem ideam dualitatis. Et iterum neceſſe eſt, quòd ſit facta illa quæ eſt prior : idea enim per ſe exiſtens neceſſe eſt, quod facta prior ſit ab aliqua alia vnitate quæ eſt in dualitate. Et tunc quæramus, quid ſit in vna vnitate ex quo ipſa ſit prior alia ? dualitas enim indeterminata quæ non eſt concepta cum materia, eſt duo vna qui ſunt prius : & neutrum habet in ſe propter quid ſit prius alio, niſi collectionis ordinem. Hæc autem diſputatio eſt contra Pythagoram, quæ licet numerum non ſeparauerit mathematicum, cum tamen formas ideales dixit eſſe numerorum Plato qui ſequutus eſt Pythagoram : vnde diſputatio ſimul eſt econtra vtrumque. Amplius neceſſe eſt aut infinitum numerum eſſe, aut finitum : ſeparabilem enim dicunt eſſe numerum Platonici. Igitur non poſſibile eſt, quin ſit numerus

ſecundum

ſecundum alterum iſtorum modorum. Quod autem non contingat infinitum, palam eſt. Omnis enim numerus eſt par vel impar : ſed nec par eſt infinitus, nec par infinitus : ergo nullus numerus eſt infinitus. Generatio verò numerorum aut eſt imparis numeri ſemper, aut paris. Si enim vnum cadat in parem, generatur numerus impar. Si verò incidat dualitas in numerum parem, & duplicetur ſemper, ex eodem pari generabitur ſemper numerus par alius, ita quod non fiat duplicatio ex imparibus, ſed ex paribus ſemper. Amplius ſi omnis idea eſt alicuius idea, & numeri infiniti eſt alicuius idea : aut ergo eſt idea ſenſibilium aliquorum infinitorum, aut alterius alicuius infiniti : & tunc ſequitur, quòd infinitum ſit actu : & hoc eſt falſum. Infinitum enim eſſe nec ſecundum poſitionem contingit, nec ſecundum rationem. Ordinauit autem Plato ſuè ideas, quòd ſemper idea eſt alicuius idea: quia aliter eſſet inutilis. Si autem finitus eſt numerus omnis, tunc quæratur, vſque ad quam ſummam multiplicantur ideæ numerorum? nunc enim in talibus philoſophiis non ſolum oportet dici quia ita ſit, ſed etiam oportet dici ideo ſiue propter quod eſt id quod eſt : atqui ſi numerus idealis eſt vſque ad decem, ideo quia etiam numerus non creſcit niſi vſque ad decem, vt quidam dicunt, tunc primum quod obiicimus contra hoc, eſt : quia ſecundum hoc deficient ſpecies ideales, & non adæquabuntur numoro entium. Si enim eſt trinitas idealis per ſe ſeparatus homo qui eſt idea hominis, tunc etiam aliquis numerus erit per ſe ſeparatus equus : & idem eſt de quolibet numero vſque ad decadà : & neceſſe ſemper aliquam ſubſtantiam idealem alicuius ex aliquo illorum numerorum eſſe. Hi enim numeri qui ſunt vſque ad decada ſubſtantiæ ſunt primæ & ideæ : attamen deficiet aliquis numerus: animalis enim ſpecies exiſtunt multò plures quam decem, quarum quælibet eſt per ſe & idea. Palam autem eſt, quòd ſi trinitas ſit per ſe homo ſeparatus, quod erunt & aliæ trinitates : ſimiles enim ſunt ideæ quæ ſunt in eiſdem numeris, vt dicunt : igitur infiniti erunt per ſe ſeparati homines : quælibet enim trinitas eſt aliquis per ſe homo ſeparatus. Sin autem non eſt niſi vna trinitas, tunc & homines rediguntur ad vnum ſeparatum hominem : & ſi numerus minor eſt pars maioris qui eſt ex vnitatibus coniectis ſiue collectis quæ ſunt in eodem numero : & ſecundum hoc ſi detras eſt idea alicuius, vt equi, aut aſini, & dualitas eſt idea hominis, tunc homo erit pars equi vel aſini, quod eſt abſurdum. Adhuc autem inconueniens eſt decadis dicere eſſe ideam : vndenarij autem nullam eſſe ideam, nec alicuius conſequentium ſiue habitorum numerorum poſt decadem. Amplius autem multa ſunt de quibus in ante habitis libris pertractauimus, quorum non ſunt aliquæ ſpecies ideales. Quæramus ergo, quare illorum non ſunt ſpecies ideales, cum fiant ſecundum numerum proportionum ſicut alia ? Quia ergo hæc ſunt irrationabilia, non poſſunt ſpecies ideales & numerales eſſe cauſæ & ſubſtantiæ exiſtentium. Amplius adhuc inconueniens eſt, quòd numerus qui eſt vſque ad decada magis ſit aliquod ens, & quod eſt ſpecies decadis magis ſit ens aliquod quam alius numerus. Huius enim ratio non poteſt aſſignari : & etiam huius quidem numeri non eſt generatio alicuius : quia numerus nullus generat, eò quod non agit : illius verò quod eſt ſenſibile generatio eſt ſemper & fit per generationem.

Eius autem quod dicunt, tentant reddere rationem dicentes, quaſi perfectus numerus conſiſtat vſque ad decada cuius perfectionis nos ſuperius aſſignauimus rationem in vndecimo huius philoſophiæ libro. Dicunt etiam, quòd generantur ſequentia quæ ſunt ſenſibilia, ſicut generatur impar proportio ad perfectionem decadis imperfecta ex decade : & ſic eſt de omnibus ſimilibus intra decada contentis : hæ enim ſic perfecta & imperfecta exiſtentia Pythagorici reddunt duorum ordinum principiis quæ ponunt, de quibus in principio huius philoſophiæ libro determinauimus, quæ ſunt motus, ſtatus, bonum, malum, & alia huiuſmodi quæ in antè habitis dicta ſunt. Quædam verò ipſi etiam Pythagorici attribuunt numeris: propter quod vnũ dicunt eſſe impar, & illud eſt in trinitate quoquo par enim & impar modo ſimiliter, & quinarius eſt impar: dicunt eſſe de numero principiorum. Amplius autẽ etiam paſſiones aliorũ entium, & ſimilia reducunt ad principia iſta, ita quod etiam vſque ad menſuras quantitatum in hac deductione perueniunt, ſicut quod dicunt, quòd prima linea quæ vnitati attribuitur, eſt linea indiuiſibilis : ſecunda autem quæ diuiditur in duo, dualitati attribuitur : deindè determinant ea quæ ſunt de lineis vſque ad decada. Et ideò decem dicunt genera eſſe linearum, de quibus determinatur in decimo geometriæ.

CAPVT VIII.

Vtrum vnum ſit prius in ſpeciebus numerorum ſecundum eos qui numerum ſeparatum eſſe ponunt.

AMplius ſi numerus ponatur eſſe ſeparatus ſecundum eſſe & ſubſtantiam, ſicut dicunt quidam, tunc aliquis dubitabit vtrum prius eſt vnum quam trinitas & dualitas & aliæ ſpecies numerorum. Videtur enim vnum eſſe prius inquantum numerus compoſitus eſt ex vnis : quia ſicut vnum ſimplicius eſt quam compoſiti numeri : ſed inquantum vnaquæque ſpecies numeri eſt vniuerſale quoddam ſeparatum, ſic eſt ſpecies numeri prior quam vnum. Cum enim numerus integraliter componatur ex vnis, ſic quælibet vnitatum pars eſt materialis numeri & eſt quaſi materia. Hic autem numerus, videlicet trinitas, & dualitas, & alij numeri ſunt vt ſpecies & forma : & eſt hoc aliquid ſimile ei quod eſt in recto angulo & acuto : rectus enim in his prior eſt acuto : quia acutus diffinitur per rectum, & rectus eſt ratio acuti. Acutus autem eſt quaſi pars recti, & in eum diuiditur rectus : & ideo acutus quidem eſt tanquam materia & elementum. Et ſimiliter vnitas ſe videtur habere ad numerum. Sed id quod eſt ſecundum ſpeciem, & ſecundum ſubſtantiam, & ſecundum rationem prius eſt, & ſecundum hoc quod eſt totum : quia ſpecies eſt totum eſſe eorum quo-

In Philoſopho vbi ſupra.

rum eſt ſpecies. Id enim quod eſt ambo, compoſitum videlicet ex potentia & actu, propinquius ſpeciei & cauſæ, cuius eſt ratio diffinitiua: ſed generatione eſt ipſum poſterius. Iſti ergo qui ſic ſeparatum numerum eſſe ponunt, dicunt quòd vnum eſt principium. Quomodo autem ſit principium, dicunt etiam: quia dicunt, quòd ideo eſt principium quia non eſt diuiſibile. Indiuiſibile enim in diſcretis dicunt eſſe principium diuiſibilis. Sed non attendunt, quòd vniuerſale eſt indiuiſibile, & elementum quod eſt in ratione partis, eſt etiam indiuiſibile, ſed alio & alio modo: quia vnum eſt indiuiſibile ſecundum qualitatem, & alterum eſt indiuiſibile ſecundum quantitatem, vt dictum eſt in quinto huius philoſophiæ libro: vnde vniuerſale indiuiſibile eſt ſecundum rationem formalem, ſed elementum eſt indiuiſibile ſecundum tempus: quia motus eius non eſt diuiſibilis, ſed tempus, vt probatum eſt in ſexto phyſicorum. His ſic diſtinctis quæramus, vtrum eſt principium? ſicut enim dictum eſt, & rectus acuto, & è conuerſo acutus recto videtur prior, & vterque eſt vnus, ita quod vnum eſt materialiter prius, & vnum eſt id quod formaliter eſt prius: & vtrumque horum vnorum faciunt quidam principium. Sed videtur eſſe impoſſibile hoc: vnum enim illorum eſt ſicut ſpecies & ſubſtantia quæ ſimpliciter eſt prius: alterum autem eſt ſicut pars & materia quæ ſimpliciter eſt poſterius. Vtrumque enim illorum eſt vnum: quia & vnum eſt quod colligitur in numero: & vnum eſt quo quælibet ſpecies numeri eſt vna, & vna dualitas, & vna trinitas, & ſic de aliis: ſed ſecundum veritatem vnum eſt potentia numerus: nam quamuis numerus ſit vnum quid ſecundum ſpeciem, & non ſit tantum coaceruatio vnitatum, ſed aliquid diuerſum ſecundum formam ab illo: & ſic ex diuerſis vnitatibus: tamen ſicut verè dicunt, vnitas quæ potentia eſt numerus, non eſt endelechia vtique qua numerus eſt in ſpecie numeri, ſicut in quinto huius philoſophiæ libro determinatum eſt. Cauſa verò peccati illius quod accidit dicentibus vnitatem quæ potentia numerus eſt eſſe principium: quia venati ſunt in numeris ea quæ ſunt in mathematicis aliis, & putant in vnitate accidere id quod accidit in puncto: ex rationibus enim ſingulorum quæ ſunt in mathematicis quantitatibus, venantur numerorum differentias: ex illis quidem faciunt vnum punctum: & ſic principium lineæ punctum, ita poſuerunt vnum eſſe principium numeri: vnitas enim, vt dicunt, punctum eſt non habens poſitionem, & punctum eſt vnitas poſita. Et ideo quemadmodum diuerſi Philoſophi entia compoſuerunt ex minimis, quæ principia eſſe dixerunt, ſic iſti entia compoſuerunt ex vnitatibus: & ſic vnitas ſit materia numerorum ex quibus conſtituunt omnia: & ſimul cum hoc ſit, vt dicunt, prior dualitate & aliis numeris. Sed tamen contra hoc eſt, quòd omnis vnitas videtur eſſe poſterior quæ eſt quaſi materia alicuius, ſicut diximus prius. Adhuc etiam ſpecies dualitatis per ſe exiſtentes & ſeparatæ ſunt etiam aliquo modo vnius: & ſimiliter ſpecies trinitatis & aliorum numerorum, ſicut diximus: contingit enim dualitatem vniuerſalem ſeparatam quærere quaſi prædicamentum vnum quod prædicatur de quolibet demonſtrato binario: ſic vnum quod eſt potentia numerus, dicebant eſſe numeri tanquam partem numeri: ſed ea vna quæ ſic formaliter & materialiter accipiuntur, vnum quidem ſecundum formam, quo quodlibet eſt vnum: & alter ſecundum materiam, quod eſt pars numeri, impoſſibile eſt ſimul ineſſe vni & eidem vnitati: quia ſic ſequeretur, quòd omne quod eſt, eſſet vnum vnitate numerali: quod in antè habitis ſæpè eſt improbatum. Sin autem eſt vnum aliquid, tunc oporteret ſecundum hoc, quòd non eſſet niſi illud ſolum vnum quod eſt indiuiſibile non habens poſitionem, aut quod eſt numeri principium: hæc enim duo de vno dicere nihil refert: dualitas quidem enim diuiſibilis eſt ſecundum naturam: vnitas verò non eſt diuiſibilis: & hoc modo vnitas ſimilior erit ipſi vno quod eſt de omnibus prædicatum, inquantum illud etiam eſt vnitas quædam: ſed ſi etiam illud conuertibile cum ente vnum ſit vnitas, tunc erit vnitas formalis & vnitati numerali & dualitati & omnibus aliis. Igitur vtroque modo ſecundum iſtos dicta vnitas erit prior dualitate quæ eſt vniuerſale ſeparatum: hoc autem non concedunt: ergo ante vnitatem quæ eſt materia numeri, generant dualitatem quæ eſt vniuerſale ſeparatum. Amplius ſi dualitas eſt aliquid vnum, & etiam trinitas, & ſic de aliis: tunc videtur, quòd dualitas ſint ambo illa vna, & quod eſt potentia numerus, & quod eſt formæ vnitas, quando dicitur dualitas numerus vnus. Igitur ipſa dualitas eſt ex aliquo ſicut ex potentia: & hoc modo erit prior illo. De his ergo intantum dictum ſit.

5. met. t. c. 19.

CAPVT IX.

De dubitationibus quæ ſequuntur dicta eorum qui ſeparatos numeros dicunt eſſe cauſas & continuorum mathematicorum & ſenſibilium.

DVbitabit autem aliquis adhuc de numeris quos dicunt ſeparatos: quoniam ſcimus, quòd tactus non eſt in numeris: nec enim vnitas tangit vnitatem, nec numerus numerum: ſed deinceps ſiue conſequenter eſt in numeris inquantum inter vnitates nihil eſt medium ſui generis, ſicut deinceps ſunt vnitates in trinitate, & illæ quæ ſunt in dualitate. Dubium igitur eſt vtrum deinceps & conſequenter ineſt ei vno quod eſt ſeparatum & ſpecies vnorum. Et iterum vtrum dualitas ſeparata prior ſit eis numeris qui ſunt deinceps & conſequenter poſt ipſam, aut ſit prior vnitatibus tantum: quia ſi dicatur ibi eſt prius, & deinceps ſiue conſequenter: tunc quæramus, quæ ſunt illa quæ ſic ſunt ordinata dualitas & trinitas ſecundum ſpecies ſeparata accepta non ſunt ex vnitatibus ordinatis: & ſic non videtur ineſſe eis prius & deinceps. Similiter autem difficilia ſoluere accidunt de generibus poſteriorum in numero, & accidunt etiam difficilia

In Philoſopho vbi ſupra.

difficilia de linea & ſuperficie & corpore: nam id quod dictum eſt de diuiſione, quidam Philoſophi faciunt ex duabus ſpeciebus contrariorum, quæ ſunt magnum & paruum: ſicut qui faciunt longa ex duobus elementis contrariis, vt dicunt, quæ ſunt productum & breue, & ſuperficiem faciunt ex duobus quæ ſunt latum & ſtrictum: molem autem corpoream faciunt ex profundo ſiue alto, & humili ſiue demiſſo. Et omia iſta dicunt eſſe ſpecies magni & parui: & omnia, vt dicunt, principiantur ex vno indiuiſibili. Alij autem Philoſophi, qui ſunt de numero facientium iſta ex numeris ſeparatis, ponunt iſta aliter fieri. In his autem ſecundum rationem ſyllogiſmi mille videntur & impoſſibilia & ficta & contraria ſibi inuicem, ſecundum quod omnibus qui rationabiliter mouentur, videtur: tales enim ſunt iſtæ poſitiones, quas fore perditas etiam à ſeinnicem accidit, niſi ſuſtinentes eas ſequantur principia poſita, concedendo omnia inconuenientia quantumcumque ſint irrationabilia: aliter enim etiam ſeinuicem perderent, ſicut iam diximus. Concedunt enim vt ſit latum & ſtrictum & productum & breue, & quod hæc ſint principia aliorum. Quod ſi concedunt iſta eſſe, erit ſuperficies linea, & ſolidum erit ſuperficies: quia huiuſmodi breue & longum accidunt ſuperficiei, & latum & ſtrictum accidunt ſolido. Amplius anguli & figuræ & quæcunque talia ſunt, reddentur talibus ex his quæ ſunt circa numerum. Hæ namque paſſiones quæ dictæ ſunt, ſunt dimenſiones quædam ſecundum ſuum proximum ſubiectum. Et ideò dimenſiones non ſunt ex ipſis, ſed è conuerſo ipſæ ſunt ex dimenſionibus, ſicut nec ex recto & curuo eſt longum, nec ex leui ſiue plano & aſpero ſunt ſolida. Omnium verò iſtorum qui ſic dicunt, eſt commune illud dubitare, quod accidit in ſpeciebus vt in genere quodam communi, quando aliquis ponit illa vniuerſalia eſſe & eſſe numeros: tunc enim dubitatur, vtrum animal ipſum ſeparatum ſit in animali iſto, aut ſit diuerſum illud ab illo animali. Si autem poneremus, quòd nullum animal eſſet ſeparatum, tunc de talibus nulla fieret dubitatio: ſeparato autem animali exiſtente quemadmodum dicunt dicentes illa quæ ſunt ſeparata eſſe vnius & numerorum ſeparatorum, ſicut cauſæ & principij. Et ideo ſecundum iſtos non eſt facile ſoluere iſta ſi conueniens eſt dicere, quòd hoc ideo eſt facile quod eſt impoſſibile. Quæramus enim ab iſtis quando aliquis intelligit vnum aliquid cuius cauſa & principium & ſubſtantia eſt dualitas ſeparata, vtrum intelligit illud idem quod eſt dualitas, aut diuerſum ab illo? hoc impoſſibile eſt dicere: quia veritas rei poſitioni repugnat.

Quidam autem iſtorum magna & magnitudines rerum generant ex tali materia quæ eſt vnitates & numeri. Alij verò generant talia ex puncto. Videtur autem eis eſſe non quidem vnum ſiue vnitas, ſed quoddam quale vnum: quia poſitum vnum dicunt ipſum: & videtur eis eſſe alterius materiæ quam pluralitatis: ſed tamen quæ eſt qualis quædam pluralitas: quia dicunt eſſe fluxum vnitatis poſitæ in continuum & longum, quæ ſi dicantur, non minùs accidit eadem dubitare quæ prius de aliis dubitata ſunt: nam ſi verè idem vnum poſitum eſt, materia, linea, & ſuperficies, & ſolidum idem erunt: idem enim eſt quod ex eiſdem eſt. Si autem dicantur plures eſſe materia iſtorum, ita quod alia ſit lineæ materia, & alia ſuperficiei, & alia ſolidi, aut illæ materiæ erunt ordinatæ, ita quod ſequuntur ſeinuicem, aut non. Igitur eadem acciderent impoſſibilia, quæ prius ſic dicentibus. Si enim diuerſæ ſunt materiæ, ſequitur quòd ſuperficies non habet lineam, quod falſum eſt. Si autem eadem materia, ſequitur, quod ſuperficies eſt linea, quod iterum eſt falſum: quæ enim ex eodem ſunt, eadem ſunt, ſicut dictum eſt prius. Amplius quæramus ab illis, quomodo contingit numerum eſſe ex vno & pluralitate tanquam ex principiis materialibus? hoc enim non eſt probatum ab eis. Quocunque ergo modo dicant qui numerum ſeparatum ponunt, eædem ſemper accidunt difficultates, quæ accidunt ex ipſis qui dixerunt iſta fieri ab vno & dualitate & infinitate: hoc enim ex prædicato vniuerſali generat numerum, qui ſic dicit, dicens dualitatem & alias ſpecies numerorum eſſe ſeparata vniuerſalia, quæ ſunt formæ numerorum, & vnum & infinitum dicit eſſe materiam. Ille verò de quo nunc dictum eſt, generat numerum ex aliqua pluralitate præexiſtente ante numerum: ſed in iſta generatione principium dicit eſſe dualitatem. Dicit enim, quòd eſt principium eſſe aliquam pluralitatem materialem numeri: dicta autem illa nihil differunt quoad impoſſibilia conſequentia: ſed eadem dubitatione vtraque dicta iſtorum: hæc autem impoſſibilia ſunt mixtura entium, aut poſitio quæ eſt ordinatio partium in toto & in loco, aut permixtio elementorum, aut generatio rerum diuerſarum genere & ſpecie, & quæcunque talia: nihil enim harum poteſt cauſari ex numeris ſeparatis qui ſunt ſubſtantiæ. Maximè verò dubitando quæret aliquis, ſi vnaquæque vnitas ſenſibilis ex aliquo eſt ſeparato: non enim eſt idem vnum ſpecie, vel genere, vel numero quælibet ſenſibilis vnitas: quia vnum nec eſt genus, neque ſpecies vnorum: & tamen ſecundum iſtos neceſſe eſt, quòd vnitas inſit omnium vno ex eodem vno ſeparato, & aliqua pluralitate, aut parte pluralitatis aliqua quæ eſt ſicut materia. Quod autem aliqua pluralitas ſit, vel dicatur vnitas, eſt impoſſibile, cum vnitas ſit diuiſibilis & pluralitas diuerſa. Quod autem ex parte eſt pluralitatis, alias habet difficultates. Eſt enim neceſſarium, quòd vnaquæque partium pluralitatis ſit indiuiſibilis: quia quælibet pars pluralitatis eſt vnitas: aut oportet dicere, quòd pars pluralitatis ſit pluralitas, aut vnitas ſit diuiſibilis: quorum vtrumque eſt falſum, & contra hypotheſim: quia tunc ſequitur, quòd vnum & pluralitas non ſunt principium elementum vnorum: nulla enim vnitatum conſiſtit ex pluralitate & vno, ſed è contrario pluralitas conſiſtit ex vno & vnis. Amplius qui hoc dicit, nihil aliud facit niſi numerum diuerſum: pluralitas enim indiuiſibilium eſt numerus: nec oportet apponere vniuerſalia ſeparata. Amplius quærendum eſt à ſic dicentibus, vtrum numerus ſit infinitus, aut finitus? Videtur, quòd numerus exiſtat finita pluralitas: quia infinitum non exiſtit niſi per accidens: ex finita autem pluralitate finitæ ſunt vnitates, ex quibus finitis vnitati-

bus materialibus & vno ſeparato eſt ipſe numerus. Similiter autem ipſa pluralitas quæ eſt per ſe exiſtens ſeparata, eſt diuerſa ab ea pluralitate quæ eſt infinita. Quæramus igitur, quæ ſit illa pluralitas quæ cum vno primo eſt elementum numeri ? Similiter autem & de puncto quæret aliquis : quia hoc etiam elementum dimenſionum eſſe dixerunt, ex quo fecerunt dimenſiones omnes : non enim videtur, quòd hoc ſit vnum ſolum punctum, quamuis dicant vnum ſolum eſſe principium : & ſi hoc eſt verum, tunc oportet, quòd quodlibet aliorum punctorum ſit ex aliquo : ex primo enim ſunt omnia quæ ſequuntur primum : non enim poſſunt dicere, quòd aliqua puncta ſint ex diſtantia alia, & ex eo puncto qui primus eſſe ſupponitur eſſe : quia punctus non habet diſtantiam. Adhuc autem partes indiuiſibiles quas quidam ponebant, non contingit diſtantiæ eſſe partes ſicut pluralitates ex quibus ſunt vnitates, coaceruantur ex indiuiſibilibus : numerus enim componitur ex indiuiſibilibus, menſura verò non.

CAPVT X.

Vnde & qua de cauſa inducti ſunt antiqui in tot errores.

OMnia autem impoſſibilia quæ dicta ſunt & alia multa ſimilia iſtis, manifeſtum eſt, quòd facit poſitionem eorum impoſſibilem: impoſſibile eſt enim numerum & menſuras eſſe exiſtentia ſeparata. Amplius autem diſcordia qua diſcordant in modis quos dicunt de numeris, ſignum eſt, quòd res eædem quas dicunt non verè exiſtentes, ſicut dicunt, præſtant eis turbationem : quædam enim eorum non faciunt niſi mathematicos numeros, & hos ſecundum eſſe fecerunt eſſe circa ſenſibilia : eò quod ſpeculabantur difficultates & errorem qui accidit circa ſpecies ideales. Et ideo deſtiterunt à numero ſpeciali ſiue ideali. Et eum eſſe non poſuerunt : ſed mathematicum eſſe poſuerunt. Alij verò voluerunt ſimul ſpecies ideales & numeros facere : & non ſpeculabantur principia quæ ponit quis, nec ſpeculabantur, quomodo ponendus ſit numerus mathematicus diuerſus à numero ſpecierum idealium : dixerunt quòd idem eſt numerus ſpecierum idealium & mathematicus : rationem pro ſe induxerunt dicentes : quia niſi numerus mathematicus ſit idearum numerus, non erit numerus ſecundum actum, ſed in potentia ſolum : actu autem eſſe aufertur : quia ſecundum actum eſt in ſenſibilibus & potentia tantum ſeparatus. Ad hoc ergo vt actu ſit, oportet quod idem ſit cum ideis quæ actu ſunt & ſeparatæ, vt dicunt. Dicunt enim proprias & mathematicas hypotheſes intentioni ſuę congruentes. Qui verò prius poſuit ſpecies eſſe & numeros, & dixit numeros ſpecies eſſe mathematicas, ille rationabiliter fecit eas eſſe ſeparatas : ſed quod dixit eſſe ſecundum eſſe ſeparatas, in hoc non rationabiliter dixit : ergo omnibus accidit ſecundum aliud rectè dicere : totaliter autem nullus rectè dixit. Et ideo quidam conſitentur in parte quæ alij dicunt : non tamen in toto dicunt eadem, ſed contraria dicunt adinuicem. Cauſa verò huius eſt : quia hypotheſes eorum & principia quibus vtuntur ſunt falſa : & eſt difficile valdè non bene ſe habentibus principiis & hypotheſibus bene dicere, ſicut teſtatur Epicurus : quando enim nunc dictum eſt & poſitum falſum, ſtatim apparet quod non bene eſt ſe habens : quia ſtatim ſequitur impoſſibile : & vt hoc impoſſibile euadat aliquis, incipit fingere : & cum multa ficta poſita ſunt, tunc magis multiplicantur inconuenientia : quia ſicut in cælo & mundo determinatum eſt, modicus error in principiis magnum & multiplicem facit errorem in concluſione : & vnus error mille errorum per hunc modum eſt occaſio : fiebant autem iſta magis circa mathematica : eò quod illa per rationem videbantur eſſe ſeparabilia : & putabant, quod ſic abſtrahentes mentirentur niſi ſecundum eſſe eſſent ſeparata, quæ ſecundum rationem erant ſeparata : hoc autem non eſt verum, ſicut in ante habitis determinatum eſt. Circa numeros autem plus hoc accidit quam circa menſuras : quia omnes res ſunt in numero qui eſt vnus rationis, quod putabant eſſe non poſſe niſi numerus ſit natura quædam ab omnibus ſeparata : ſeparatum autem eſſe non habet, quod non eſt per ſe exiſtens : quia quod in alio eſt, non eſt ſeparatum : & ſic dixerunt numerum eſſe & ſubſtantiam & ſeparatum : & quia ſubſtantiæ ſeparatæ ſunt cauſæ ſenſibilium, ſicut in vndecimo huius philoſophiæ libro determinatum eſt, ideò dixerunt numerum eſſe cauſam entium. Sed iam de numeris ſufficientia ſunt & dubitata & determinata : multa autem ideo diximus de eis, quia magis credet aliquis in his quæ dicta ſunt perſuaſus ex pluribus : qui autem non eſt perſuaſus ex multis, non eſt magis facilis ad credendum eis quæ dicta ſunt.

Valde difficile eſt auctoritate Epicuri nō bene ſe habentibus principiis & hypotheſibus bene dicere.

CAPVT XI.

De contradictione poſitionis idearum ſecundum quod ponuntur primæ cauſæ & prima elementa.

DE primis verò principiis & primis cauſis & elementis, quęcunque dicunt antiqui etiã de ſola ſenſibili ſubſtãtia diffinientes, quędã illorũ in his quę ſunt de natura diximus, vbi de ſingulis induximus dicta eorum: alia verò ſunt prę-ſentis tractatus. Ea autẽ quę ſunt dicentes, quòd ſicut præter ſenſibiles ſubſtantias quædam diuerſæ ſubſtantiæ, habitum ſiue conſequens eſt ſpeculari ex his quæ dicta ſunt. Quoniam ergo quidam antiquorum tales ſubſtantias dicunt eſſe ideas & numeros, & horum elementa dicunt entium eſſe elementa, ſicut diximus, & principia horum dicunt eſſe principia entium, perſcrutandum eſt de his quid dicunt : qui enim numeros faciunt ſolum principia, & hos dicunt eſſe mathematicos, poſteriorem habebunt perſcrutationem. Sed eorum qui dicunt ideas eſſe ſubſtantias entium, & quomodo dicunt, aliquis diligens ſpeculabitur in his quæ diximus in dubita

In Philoſopho. ca. vltimo, quod incipit. Quod autem ex dicentibus ideas habet quandam dubitationem.

dubitationibus quas mouimus de eis in phyſicis: determinauimus enim ibi de eis ſimul & vniuerſaliter, quia dixerunt ideas eſſe ſubſtantias: & quia dixerunt eas eſſe ſeparatas ab omnibus aliis. Quod enim iſta quæ dicunt, nullo modo contingant, dubitatum eſt prius: cauſa verò quare hæc duo copulant ad idem, quod videlicet ſint ideæ vniuerſales, & quod ſint ſubſtantiæ, eſt, quia antiqui non dixerunt ſenſibilia eſſe veras ſubſtantias. Et huius cauſa fuit: quia quæ in ſenſibilibus ſunt ſingularia, tranſire continuè putauerũt, & nihil eorum permanere: vniuerſale ergo dixerunt propterea eſſe: hoc enim, vt in præcedentibus diximus, mouit Socratem: propterea quod vidit quod non diffinitur niſi vniuerſale: tamen Socrates non ſeparauit aliquid quod diuerſum ſit ab entibus quorum eſt vniuerſale ipſum: & in hoc rectè intellexit Socrates non diffiniens aliquid ſeparatum: oſtendit autem hoc Socrates ex actibus propriis ipſius vniuerſalis: nam ſine vniuerſali non eſt dicere eſſe ſcientiam: ſeparare verò & ſoluere cauſas difficultatum illarum quæ accidunt circa ideas, eſt huius qui conſiderat vniuerſale quaſi neceſſariò, vtrum videlicet ſint quædam ſubſtantiæ præter ſenſibiles & tranſitorias, ſicut dicunt hi qui ponunt eſſe ideas: quia cum quidam non habebant alias ſubſtantias quas diceret ſeparabiles, poſuerunt, quòd ideæ vniuerſaliter dictæ eſſent huius ſubſtantiæ ſeparatæ. Et ideo cum dicto eorum coincidit & hoc, quod ex quo ponebantur eſſe vniuerſales, & vniuerſale eſt quod prædicatur de multis & diuerſis, quod eædem naturæ ideales eſſent vniuerſales, & quæ prædicantur de diuerſis dictorum: igitur de ideis erit aliqua ſecundum ſe difficultas: tamen hoc etiam cum dicentibus ideas dubitationem habet communem, & cum non dicentibus: & hoc quidem à principio in tertio huius philoſophiæ libro de quæſtionibus dictum eſt, & nunc iterum dicimus illud. Si quis enim iuuando hanc opinionem dicit ſubſtantias aliquas eſſe ſeparatas, & dicat eas hoc modo eſſe vt dicitur ab illis, quòd ſint de numero entium quæ ſunt ſingularia, ille aufert ſubſtantiam, ſicut iam voluimus dicere intendendo ſubſtantiam quæ eſt principium. Si quis tales ſubſtantias ponit ſeparabiles, quomodo ponet eas eſſe ſubſtantias, & principia earum ſubſtantiarum quæ ſunt ſenſibiles? Si enim principium eſt ſingulare & non vniuerſale, & eſt vnum vnius principium ſecundum formam, ſicut vna idea vnius eſt ideati, oportet quòd tot & non plura ſint entia, quot ſunt elementa idealia: & cum ideæ ſint ſubſtantiæ ſingulares, & ſingulare non eſt ſcibile, oportet quod elementa idealia non ſint ſcibilia: & ſic etiam non erunt ſcita alia quæ dicuntur ſciri per ipſa: & ſic nihil ſcitur de aliqua ſubſtantia: ea enim quæ ſunt in voce, vt ſyllabæ, habent ſubſtantias elementales, & elementa earum ſunt elementa ſubſtantiæ ſyllabæ: neceſſarium eſt autem hoc elementum vnum aliquod ſecundum formam coniunctionis eſſe: & ideò etiam ſyllaba quælibet vnum erit aliquid conſtitutum ex modo coniunctionis formæ elementalis, niſi ſyllabæ ſint in vniuerſali eædem ſpecie ſiue ſimiles. Hæ enim vnum modum ſecundum formam habebunt coniunctionis elementorum. Sed in ideis eſt vnaquæque numero aliquid & hoc aliquid, & non eſt vniuocum hoc, ſed ſecundum vnam naturam & formam acceptum. Amplius quidem eſt idem quod primum vnum ideale ponunt vnumquodque: quia dicunt, quòd vnum ideale prædicatur de omnibus vnis. Si verò eædem ſyllabæ ſunt ex principiis ex quibus ſunt, ita quod vna forma eſt vnius ſyllabæ, videtur quòd non ſunt plura principiata illo primo vno, ex quo illud ſecundum formam dicitur eſſe vnum. Sic ergo eodem modo aliorum elementorum nullum erit plura ſecundum formam quam vnum ſecundum eandem rationem: quia neque aliarum ſyllabarum eadem elementa ſunt alia & alia, ſicut dictum eſt. Sed ſi hoc eſt verum, tunc non erunt diuerſa entia elementa, quinimo ſecundum numerum formarum elementorum erit numerus elementorum. Amplius ſecundum hoc nec ſcibilia ſunt elementa: quia illa elementa non ſunt vniuerſalia, ſed ſingularia: ſcientia autem eſt vniuerſalium. Quod autem ſcientia ſit vniuerſalium, probatur ex demonſtrationibus & diffinitionibus quæ ſunt media demonſtrationum. Non enim fit ſyllogiſmus demonſtratiuus: quia hoc trigonum duobus habet tres angulos æquales. Sed quia omnis triangulus tres duobus rectis habet æquales, nec demonſtratur quia hic homo animal, ſed potius quia omnis homo eſt animal. Et ſi non omnis homo ſit animal, non demonſtratur, quia homo ſit animal. Si autem datur principia ſubſtantiæ vniuerſalia eſſe, tunc oportet, quòd etiam ſubſtantiæ quæ ſunt ex his vniuerſalibus principiis, ſint vniuerſales: & ſecundum ea quæ in huius philoſophiæ 7. libro probata ſunt, ſequitur quòd principia ſubſtantiæ ſint non ſubſtantia quia vniuerſale non eſt ſubſtantia: & cum principium ſit ante id cuius eſt principium, ſequitur quòd non ſubſtantia ſit ante ſubſtantiam: vniuerſale enim, ſicut diximus, eſt non ſubſtantia & elementum: & principium, ſicut iſti dicunt, eſt vniuerſale, & prius eſt elementum & principium his quorũ eſt elementum & principiũ. Iſta enim incõuenientia rationabiliter ſequuntur ex dictis etiam quando ex elementis quibuſdam faciunt ſpecies idearum, & dicunt, quòd habent quaſdam ſubſtantias ſenſibiles quæ ſunt præter eandem idealem ſpeciem, & ante eam: & dignantur cum hoc, quòd ideæ non ſunt aliquid ſeparatum ab iſtis ſenſibilibus. Sed tamen obiiciunt ea quæ dicunt probantes: dicunt enim, quòd ſi nihil obeſt multa eſſe elementa, vt in vocis elementis multa ſunt quæ ſunt quæ ſuut a. & b. & huius alia: & hoc quidem elementa nihil ſunt determinatum præter multa, erit quidem vnum a. & idem vnum b. vt elementa accepta, ſed huius elementi cauſa erunt infinitæ ſimiles ſyllabæ: ita videtur tunc, quòd ſint ſubſtantiarum determinata quædam elementa quæ in ſe accepta ſunt determinata: & tamen huius elementa ſecundum diuerſitatem ordinationis cauſa ſunt infinitarum ſubſtantiarum, quæ ſunt ex elementis: & hoc quidem eſt concedendum ſi elementa dicantur ſubſtantiæ determinatæ. Si enim elementa ſint vniuerſalia ſeparata, tunc eſt falſum: quia ſeparata non miſcentur ad conſtitutionem ſubſtantiæ

7. meta. tex. c. 44. & infra.

ſenſibilis. Dicunt autem iſti cauſam dicti ſui: quia ſcientia omnium eſt ſcientia vniuerſalis: & cum tunc omnia ſciamus quando principia & cauſas ſcimus & elementa, neceſſe eſt etiam omnium principia eſſe vniuerſalia. Hoc quidem eſt verum, ſi non propter hoc ſint ſubſtantiæ ſeparatæ, vt ſæpè diximus: hoc tamen quod dicunt de ſcientia, maximam habet dubitationem inter ea quæ dicta ſunt.

Duplex eſt ſcientia.

Quæret enim aliquis, ſi eſt verum quod dictum eſt, vel eſt non verum? Et ratio quidem ſolutionis huius quæſtionis eſt: quia ſicut dictum eſt in ſecundo poſteriorum analyticorum, quòd ſcientia duplex eſt, quemadmodum & ſcire: quorum vnus quidem motus eſt ſcire in potentia, alius autem eſt ſcire in actu. Scire ergo in potentia eſt ſcire quaſi in materia, ſecundum quod materia deſignatur cum potentia ad formam, ſecundum quod deſignatur per genus: & huius eſt ſcientia quæ eſt vniuerſalis & indefinita, ſicut & materia talis & genus non dicunt niſi ſubſtantiam cuius ſunt confusè & indefinitè & vniuerſaliter: idem autem ſcire ſecundum quod eſt ens alicuius finiti in propria natura & eſſe, eſt ſcientia huius alicuius: & quando eſt ſcientia in actu ſic exiſtentis in actu huius alicuius, tunc ſecundum accidens eſt etiam ſcientia vniuerſalis, in quo illud eſt in potentia. Sed ſecundum hoc accidens eſt id quod aliud: cum enim ſcimus hoc, tunc per conſequens ſcimus vniuerſale: & ſciendo hominem, ſcimus animal, quoniam homo eſt animal: ſicut viſum dicimus vniuerſalem colorem aſpicere, eò quod hic color particularis quem aſpicit, eſt color: & ſicut dicimus cum ſpeculatur grammaticus hoc determinatum a. dicimus, quòd ipſe ſpeculatur. a. quia hoc a. eſt a. vniuerſaliter. Sed nihil horum eſſet verum ſi vniuerſale haberet eſſe ſeparatum à particulari. Sed potius hoc ideò eſt: quia non eſt aliud eſſe vniuerſalis & particularis: quia vniuerſalis natura eſt particularis, non quidem ſecundum quod eſt vniuerſale, quia ſic non eſt ſubſtantia, ſed ſecundum quod eſt natura ſimplex cui accidit eſſe vniuerſale, & eſſe in intellectu, ſicut in quinto huius ſapientiæ libro determinatum eſt. Verum igitur quia ſi neceſſe eſt principia ſubſtantię vniuerſalia eſſe, neceſſe eſt etiam ea quæ ſunt ex his eſſe vniuerſalia: ſed hæc ſunt principia non vt in natura, ſed vt in demonſtrationibus accepta: & licet eadem ſint ſecundum eſſe principia eſſendi & ſciendi, tamen non ſunt eodem modo accepta, vt in multis locis ſæpè diximus. Si autem nihil principiorum ſubſtantiæ eſt ſeparabile, ſicut dictum eſt, conſtat quòd nec ſubſtantia ſeparabilis eſt eo modo ſeparationis vt illi dicunt: ſed hoc palam eſt, quia ſcientia vno quidem modo eſt vniuerſalis, & ex vniuerſalibus principiis: ſed hoc eſt vniuerſale non ſeparatum ſecundum eſſe, ſed quod abſtrahit ab hoc & ab illo quoliber. Alio autem modo ſcientia non eſt vniuerſalis ſecundum quod vniuerſale dicunt illi ſeparatum ſecundum eſſe & diſtinctum: quia ſic non eſt de eſſe alicuius.

Etſi eadem ſunt eſſendi & ſciendi principia, non tamen ſecundum vnum & eundem modum ſumpta.

LIBER

LIBER TERTIVSDECIMVS.

TRACTATVS I

DE PRINCIPIIS EORVM EX quibus generatur ſubſtantia.

CAPVT I.

De his qui dixerunt vnum & æquale & inæquale eſſe principia, & qualiter entia diuerſa procedere dixerunt.

In Philoſopho 14. met. cap. 1.

MNIBVS igitur habitis quæ antiqui de principiis ſubſtantiæ ſeparatæ poſuerunt, reſtat nunc inquirere qualiter ex huius principiis generationem fieri, & entia diuerſa procedere dixerunt : de ſubſtantia igitur ſeparata quæ principium eſt ſenſibilium ſubſtantiarum, tot ſunt dicta, quot in præcedenti libro inducta ſunt. De generatione verò aliarum ſubſtantiarum ex ſubſtantiis ſeparatis volentes loqui antiqui Philoſophi omnes in hoc conueniunt, quòd faciunt principia generationis contraria: & hoc quidem concorditer faciunt: quia ſicut in phyſicis videntur eſſe principia contraria, ita dicunt etiam contraria eſſe circa immobiles & ſeparatas ſubſtantias. Si autem hoc eſt verum, quod in antè habitis vndecimi huius philoſophiæ libri ſufficienter probatum eſt, quod videlicet illi quod eſt principium omnium & primum nihil eſt prius, tunc ſequitur ex hoc quod illud principium non eſt in ſua ſubſtantia diuerſum, ſed potius ſimplex & in fine ſimplicitatis. Igitur non contingit ipſum diuerſum quid eſſe, & hoc eſt ſicut ſi aliquis dicat principium album eſſe, non quidem inquantum diuerſum eſt & congregatum ex ſubſtantia & accidente, ſed potius inquantum album, & albedo eſt ipſa, ille quidem dicit principium eſſe quod eſt de ſubiecto & diuerſum ſiue congregatum ex ſubiecto & accidente, ſed non dicit ipſum eſſe principium inquantum tale, ſed potius inquantum eſt album & albedo: ſic enim prius erit : & ſic de ſubſtantia loquentes quod eſt principium, oportet ſubſtantiam quæ eſt ſubiectum, prius eſſe in eo quod eſt ſubſtantia. Dicunt autem, quòd omnia fiunt ex contrariis tanquam ex ſubiecto aliquo, quod contrariis ſubſtat : ergo neceſſe eſt hoc exiſtere, quòd videlicet ſubſtantiam habeant, vel quæ maximè ſunt contraria : & hæc ſunt contraria prima quæ omnibus aliis ſunt contrarietatis cauſa. Omnia igitur contraria ſunt de ſubiecto aliquo, & nihil eſt quod à ſubſtantia ſeparabile ſit contrariorum : ſubſtantia igitur erit principium ante omnia primum : videtur autem, quòd nihil ſit ſubſtantiæ contrarium, quod & ipſa teſtatur ratio : nihil igitur contrariorum propriè loquendo eſt principium, ita quod ſit principium omnium: ſed id erit omnium principium, quod diuerſum eſt à contrariis omnibus.

Quid autem ſit illud quod diuerſum eſt à contrariis, quod eſt principium, diuerſimodè determinatum eſt ab antiquis. Quidam autem dixerunt, quòd diuerſum à contrariis quod eſt principium omnium, eſt materia. Alij verò dixerunt, quòd eſt vnum: & dicunt, quòd vnum eſt æquale primum, & addunt ei dualitatem vt inæqualitatis principium : & dicunt, quòd hoc vnum æquale cum inæqualitatis principio eſt natura & ſubſtantia materialis omnis pluralitatis. Alij verò parum diſcordantes ab his dicunt, quòd vnum eſt natura ſubſtantia : & addunt ei pluralitatem, eò quod ſicut dicunt, numeri generantur ex his duobus, ex vno ſicut ex materia, & ex pluralitate ſicut ex indeterminata potentia generis. Sic enim diuerſificati ſunt antiqui, quòd quidam eorum dicunt, quòd numeri generantur ex vno & dualitate quæ eſt inæqualitatis principium : & hanc dualitatem in ſubſtantiis generalibus dicebant eſſe magnum & paruum : & alij dixerunt, quòd generantur ex ſubſtantia vnius & ex pluralitate confuſa & indeterminata quæ potentia eſt omnis numerus, & fit actu, quando per formam numeri determinatur : & ſic, vt dicunt, numerus entium quo ſubſiſtunt entia, generantur ab his ambobus. Dicunt enim, quòd elementa entium ſunt inæquale & vnum : inæquale verò dicunt, quod ſubſtantia eſt ex magno & paruo, quæ duo dicunt eſſe primam principiorum dualitatem : eò quod omnia putabant generari tanquam per compoſitionem & congregationem quantitatis: vnum dicebant eſſe ſicut entia ipſa ſecundum ſubſtantiam, circa quod dicebant eſſe principia inæquale quod eſt magnum & paruum : & dicens hanc ſententiam, non determinauit qua ratione, & non determinauit etiam inæqualitatem aliquo numero : ſed dixit tantum omnia componi ex inæqualibus, & vnum eſſe ſicut ſubſtantiam in ipſis.

Sed iſti non bene reddunt principia prima,

quæ vocant elementa: quia licet vnum conuertibile ſit cum ente, non tamen dicit id quod eſt contrariorum ſubiectum, & ipſius generati ſubſtantia: & ſimiliter magnum & paruum non dicunt ea quæ verè ſunt contraria & agentia & patientia, nec etiam quæ ſunt elementa ſubſtantiæ generatæ: quia ſubſtantia generati non producitur in eſſe per aggregationem magni & parui, ſed aliter ſicut in phyſicis eſt determinatum. Ideò alij fuerunt qui dixeruni, quòd magnum & paruum quæ prima ſunt inæqualitatis principia, cum vno quod eſt ſubſtantia entium, ſunt tria entium elementa & numerorum. Sed duo quæ ſunt magnum & paruum, dixerunt eſſe materiam: eò quod ſubſtantia omnium colligitur ex magnis & paruis. Vnum autem dixerunt eſſe formam: eò quod forma vnit magna & parua collecta in ſubſtantiis entium. Alij autem dixerunt quidem vnum eſſe principium ſicut formam, ſed materialia principia dixerunt eſſe multum & paucum: eò quod videbant magnum & paruum magis eſſe continua quæ ad menſuram pertinent: omnium autem ſubſtantias dicebant colligi ex multis & paucis, & multum & paucum dicebant eſſe ante magnum & paruum: quia dixerunt, quòd multum cadit in ratione magni, & paucum in ratione parui: magnum enim eſt, quod componitur ex multis, & paruum quod componitur ex paucis. Alij autem adhuc vnum dicentes eſſe formale principium, acceperunt id quod eſt magis vniuerſale in iſtis contrariis materialibus, & dixerunt, quòd cum vno principia ſunt excedens & exceſſum: & illi omnia quæ dixerunt contraria, dicebant eſſe inæqualitatis principia, ſiue eſſet magnum & paruum, ſiue multum & paucum, ſiue excedens & exceſſum: medium autem inter omnia hoc eſt æquale. Differt autem nihil ab his quæ dicta ſunt, vt ſi dicatur contrarietas prima eſſe ad quædam conferentium ſicut ad bonum & malum, & amorem & odium, ſicut etiam quidam antiquorum dixerunt: quia ſemper in omnibus his eſt aliquid quod eſt magis vt priuatio, & alterum quod eſt magis vt ſubſtantia: & priuatio in ratione mali & odioſi: & oppoſitum priuationi, eſt in ratione boni & diuini & optimi & amati: & quamuis hæc in ipſa poſitione ipſorum non habeant differentiam, tamen differt ad logicas poſitiones quas iſti ſeruant: eò quod non per cauſas eſſentiales rerum, ſed per ſigna remota & probabilia locuti ſunt de principiis. Vnde etiam ipſi logicas dictorum ſuorum afferunt probationes ſiue demonſtrationes, quæ veræ demonſtrationes non ſunt, ſed propter logicas quaſdam difficultates inciderunt in illas, ſicut ſi componitur vnumquodque ex his in quæ reſoluitur: reſoluitur autem omne corpus in parua & magna: ergo componitur ex illis ſicut ex elementis, & congregatio iſtorum in ipſo ſua ex illis eſt generatio. Si ergo inciderunt in has poſitiones, præter hoc ſolum quod excedens & exceſſum dixerunt eiuſdem rationis principia cum aliis qui dixerunt magnum & paruum & vnum & multum: hoc enim ex proprio dixerunt videntes excedens & exceſſum eſſe vniuerſalia tam in diſcretis quam in continuis: magnum autem & paruum eſſe in continuis tantum, & multum & paucum in diſcretis tantum: ſed magnum & paruum dicebant eſſe prius & eſſe ex elementis dualitate, excedentis & exceſſi, ſimiliter autem dicebant, quòd etiam multum & paucum ſic eſſent ex dualitate eorum, quæ prima elementa eſſe dixerunt, quæ ſunt excedens & exceſſum, ſicut iam diximus: hæc namque vtraque magis ſunt vniuerſalia: & ideò dicunt iſta eſſe principia & non illa. Alij autem tanquam principia ponunt, dicunt quidem vnum ſicut alij, ſed componunt ad vnum duo alia quæ vocant diuerſum: & aliud vnum quidem dicentes eſſe formale, diuerſum autem oppoſitum in forma, & aliud indiuiſum ſecundum materiam: & iſti dicebant vnum eſſe ſicut genus, & diuerſum ſicut differentia, quæ confuſionem generis determinat: & aliud ab his dicebant eſſe materiam & ſubſtantiam: & omnes iſti reſpiciunt ad æquale & inæquale. Alij autem videntes ſemper differentias quæ exeunt ab vno in pluralitate conſiſtere, dixerunt quòd principia ex quibus omnia fiunt, ſunt pluralitas & vnum.

CAPVT II.

De comparatione opinionum inductarum & improbatione earum.

SI autem ſunt, vt quiſque vult, principia quæ ſunt de numero contrariorum, & vnum eſt contrarium vni aut nihil, ſicut in decimo huius philoſophiæ libro determinatum eſt, & in magnitudine eſt quædam contrarietas ſecundum quod magnitudo eſt pluralitas quædam quæ eſt æquale & inæquale, diuerſum verò & aliud ſunt ipſa contraria quod eſt idem, tunc maximè habent quandam opinionem rationabilem qui contraponunt vnum pluralitati: nec tamen hi dicunt ſufficienter: videtur enim, quòd ſecundum hos ſequatur, quòd vnum ſit paucum: quia ſicut diximus in decimo huius philoſophiæ libro, pluralitas eſt multitudo: multum autem opponitur pauco. Si ergo opponitur pluralitas vni, & vnum vni opponitur, oportet quòd vnum ſit paucum: & hoc eſt improbatum in antè habitis. Vnum verò ideò quod ſignificat metrum vniuſcuiuſque ſicut in antè habitis probatum eſt, palam eſt quia primum ſubiectum vnius in qualibet re eſt diuerſum ab aliqua re alterius generis, & eſt minimum quod eſt in illo genere, & in harmonia muſica diſcretum, & in menſura continuorum digitus, aut pes, aut aliquod tale, & in rythmis baſis, aut huiuſmodi: & dico baſis in quo fundatur concordia rythmi. Similiter autem in grauitate libra eſt quædam diffinitio ad quam terminatur pondus: & generaliter in quantis quantum quoddam, quod aliquo modo indiuiſibile eſt ſecundum menſuram, vel ſimpliciter, vel poſitione. Et indiuiſibile ſimpliciter eſt indiuiſibile ſecundum ſpeciem. Indiuiſibile autem poſitione, eſt indiuiſibile ad ſenſum.

10.huius t. com. 17.

Sic igitur in diuerſis generibus diuerſum eſt vnum quaſi non exiſtente aliquo vno ſecundum

dum vnam naturam determinato, quod ſit ſubſtantia omnium : & eſt ſecundum rationem rectam & veram : quia ſignificat vnum quaſi metrum alicuius pluralitatis : & quia numerus eſt pluralitas menſurata, ideò etiam numerus eſt metrum rerum numeratarum : propter quod etiam rationabiliter dictum eſt, quòd vnum non eſt numerus : id enim quod non habet niſi ratione metri & non menſurati, non eſt numerus: vnum autem eſt principium & metrum numeri: ſed id quod eſt metrum vniuſcuiuſque, oportet quòd ſit aliquid vnum & idem inſit omnibus eiuſdem generis, ſicut dicimus, quòd equus eſt metrum eorum quæ ſunt in genere equi & ſpecie : tunc metrum erit equus, qui maximè habet vnicam naturam equi : & ſi homo eſt metrum hominum, homo magis habens ſimplicem naturam hominis erit metrum. Sed ſi aliqua plura ſunt in vno genere, & menſurantur in natura illius generis, vt ſic homo & equus & Deus ſunt animalia, tunc forſan eorum numerus erit animal ſecundum ſimplicem naturam animalis participatam ab ipſis. Et dico forſan: quia cum genus non dicat aliquid determinatum & diffinitum, non propriè eſt menſura niſi prout determinata natura eius in ſpecie: nec Deus commenſuratur homini & equo : quia animalitatem hæc tria non vna ratione participant, ſed potius per prius & poſterius, vel æquiuocè: & non menſuratur in ipſa niſi prius reducatur ad vnum & vniuocum. Sic ergo generaliter loquendo vnum quod eſt in quolibet genere, eſt aliquid quod eſt ſubſtantia minima illius generis: & ideò non eſt vnum metrum aliquod quod menſuret omne ens in omni genere : vnde ſi eſt vnum ſubiecto homo & album & vadens, quæ ſunt congregata ex his quæ ſunt in diuerſis generibus, ſicut homo qui eſt in genere vno ſubſtantiæ, non eſt numerus eorum : ideò quia ei omnia inſunt, & ſunt vnum ſecundum numerum ſubiectum & accidens : quia ſic omnia vno numerarentur, quod falſum eſt, & in ſuperioribus eſt improbatum: attamen grauium erit numerus aut alicuius alterius appellationis talis quæ ab vnica ſit natura.

Cum igitur vnum non ſit vnius naturæ in omnibus, ſed diuerſarum eſt natura in diuerſis generibus entium, non rationabiliter fuit dictum, quòd vnum quod eſt numeri principium, ſit principium omnium : & ſimiliter inæquale quod dicunt eſſe principium, eſt vt aliquid vnum vnius naturæ in omnibus : & ideò etiam illud irrationabiliter eſt poſitum principium : ſed illi qui faciunt & ponunt dualitatem vt indefinitum principium magni & parui, quæ dicunt eſſe elementa, longè ab omnibus aliis differentes, dicunt quòd minimum habet rationis ab omnibus aliis opinatis & poſſibilibus: quia hoc omninò eſt impoſſibile, quòd magnum & paruum prima dualitate indeterminata quæ eſt forma dualitatis, diuiſa ſint entium elementa: magnum enim & paruum dicunt quædam accidentia circa qualitatem, vel quantum. Igitur iſta ſunt paſſiones & accidentia magis quam ſubſtantia ex quibus aliquid fiat. Iſta igitur non ſunt ſubiecta numeris & menſuris. Multum enim & paucum ſunt paſſiones numeri, & magnum & paruum ſunt paſſiones menſuræ ſiue continui, ſicut etiam paſſiones ſunt par & impar, & lene & aſperum, rectum & curuum: & ideò magis iſta ſunt principiata à ſubiecto aliquo, quam quod ipſa ſint ſubiectum. Amplius autem ſecundum dicta iſtorum neceſſariò ſequitur, quòd magnum & paruum ſunt cum eodem puncto ad aliquid : quia comparatum puncto paruum eſt magnum, & comparatum excedenti eſt paruum. Idem ergo eſt magnum & paruum : & ſic eſt de omnibus quæ ſunt ad aliquid : id autem quod eſt ad aliquid, nullatenus poteſt eſſe ſubiectum categoriarum, ſed potius ſubſtantia eſt illa quæ categoriarum eſt ſubiectum. Adhuc autem ad aliquid eſt ens poſterius qualitate & quantitate, & per poſterius dicitur ens quã qualitas & quantitas: eſt enim paſſio quædam quantitatis ad aliquid quod dicitur æquale & inæquale : & ſic nullo modo conuenienter poteſt dici entium eſſe materia. Si quidem omne quod eſt ad aliquid & communiter ſecundum genus & ſpecialiter in partibus ſuis & ſpeciebus, ſemper cum hoc quod eſt ad aliquid, eſt diuerſum aliquid : quia cum ad aliquid ſit comparationis reſpectus, non poteſt eſſe per ſe, ſed in diuerſo ſui à natura, in quo eſt comparationis ille reſpectus : vnde non eſt aliquid magnum vel paruum, vel multum, vel paucum, vel omninò & vniuerſaliter ad aliquid, quod non ſit aliquid diuerſum cum hoc quod eſt ad aliquid, quod ens in quo eſt reſpectus ille, eſt multum vel paucum, aut magnum vel paruum, quod per reſpectum quo comparatur ad aliud, dicitur eſſe ad aliquid. Signum eſt autem hoc: quia ad aliquid eſt debilis eſſe, & non eſt ſubſtantia aliqua omninò, nec eſt ens abſolutum id quod eſt ad aliquid : quia ipſum eſt ſolum inter ea quæ ſunt, cuius nec generatio eſt, nec corruptio, nec motus quemadmodum motus eſt eius quod eſt ſecundum quantitatem ens qui eſt crementum & decrementum, & ſicut alteratio eſt ſecundum qualitatem, & ſecundum locum eſt loci mutatio, & ſecundum ſubſtantiam eſt ſimplex generatio & ſimplex corruptio. Sed nullus penitus motus eſt ſecundum ad aliquid: ſine omni enim motu ſui eſt aliquid, quandoque quidem magnum, quandoque quidem minus ſiue magnum & paruum, quandoque diuerſis comparatur : & ſic etiam ad aliquid eſt æquale, quod diuerſis comparatum eſt maius & minus & æquale. Si autem eſt hoc ſecundum quantitatem, palam eſt, quòd altero modo eſt ſecundum quantitatem quam ſecundum quod motus eſt in quantitate. Igitur ad aliquid non eſt materia ex quo non eſt mobile, nec in ipſo eſt motus. Adhuc autem neceſſarium eſt cuiuſlibet materiam eſſe potentia tale quale eſt ipſum quod eſt ſubſtantia & actus : ad aliquid verò nec potentia eſt, nec ſubſtantia, nec eſt actu, eò quod nihil ſit abſolutum. Inconueniens igitur eſt & magis impoſſibile eſt inter ea quæ dicta ſunt ab antiquis, quod ſubſtantiarum dicantur eſſe elementa non ſubſtantiæ, quæ ſunt ad aliquid, & quod dicantur eſſe prius quam ſubſtantiæ. Omnes enim hæ & huiuſmodi categoriæ ſunt poſterius poſt ſubſtantiam.

Amplius autem elementa non prædicantur de his quorum ſunt elementa: quia ſicut in 7. & 8. huius philoſophiæ libro probatum eſt, materia 7 met. tex. com. 24 & 34.

teria non prædicatur niſi per denominationem. Sed multum & paucum & ſeparatum & ſimilia prædicantur de his quorum ſunt vt de numeris, & longum & breue de linea, & latum & ſtrictum de ſuperficie. Igitur nullum iſtorum eſt principium ſicut materia. Adhuc autem ſicut pluralitas ipſa multitudo inuenitur quædam pluralitatis quæ ſemper eſt paucum, & nunquam conuenit ei multum eſſe: & hæc eſt dualitas: quia ſi daretur, quòd dualitas eſt multum, ſequeretur quod vnum eſſet paucum, ſicut ſuperius diximus, quamuis multum ſimpliciter ſit decas: & ſi non eſt decadis multum ſimpliciter, tunc mille erit ſimplex multum, vel aliquis alius numerus magni exceſſus. Si autem hoc ſic eſt, quod aliquis numerus eſt ſemper paucus, & aliquis ſemper multus, quomodo ergo poteſt dici, quod numerus ſit ex pauco & multo ſicut ex elementis? Si enim eſſent elementa, tunc ſine ipſis ambobus non fieret aliquis numerus: ant enim ambo elementa oportet prædicari de elemento, aut neutrum. Sed nunc oſtenſum eſt, quòd alterum ſolum de aliquo prædicatur.

CAPVT III.

De improbatione eorum qui dixerunt ideas ex numeris componi, & cætera entia ex paßionibus numerorum, & quomodo multa procedunt ex vno.

SImpliciter autem hîc oportet intendere ſi poſſibile eſt ideas ex elementis his componi, ex quo numeri & elementa numerorum ponuntur eſſe principia omnium & eſſe ante omnia. Si enim ideæ ex his componuntur, id quod compoſitum eſt, habet materiam, eò quod elementum ſit materiale componens. Amplius neceſſarium eſt, quòd id quod nunc eſt ex aliquo, quod ſemper ſit ex aliquo, ſi ipſum eſt ſemper, quamquam & hoc verum ſit, quòd ſi aliquid factum eſt ex aliquo, quod ex ipſo fiat per generationem: omne autem quod ſic fit, fit hoc quod fit ex potentia ente: non enim fit aliquod ex hoc quod impoſſibile eſt fieri, nec erat vnquam ex hoc quod impoſſibile fuit eſſe illud. Id autem quod eſt poſſibile, id contingit agere & non agere: quia quod poteſt eſſe, poteſt non eſſe. Quia igitur maximè eſt ſemper numerus, cum ſit ſeparatus & perpetuus, vt dicunt, aut quodcunque aliud quod habet materiam, vt iſti dicunt, ex qua fit, ſequitur, quòd contingit non eſſe: quia omne quod fit ex materia, contingit non eſſe id quod habet vnam diem: & hoc quod habet quantumcunque amplius temporis dummodo ex materia factum ſit: hoc aut non oportet de hoc quod habet quidem materiam, ſed non eſt factum, ſicut eſt videre in cælo quod habet materiam: & quia non factum non habet potentiam ad non eſſe ſecundum ſui materiam. Si igitur ſit ſubſtantia numeri, facta eſt ex materia. Et licet in tanto tempore non ſit finis de eſſe eius, tamen non erit ſempiterna, ſi conceſſerimus, quòd hoc non eſt ſempiternum quod contingit eſſe: quia quod contingit eſſe, contingit non eſſe, ſicut in aliis ſermonibus phyſicis contingit tractari: atqui ſi eſt verum vniuerſaliter quod nunc dictum eſt, quia nulla eſt ſempiterna ſubſtantia quæ non eſt actu, & actus ſimpliciter non permixtus potentia, elementa verò quæ dicunt, ſunt materia ſubſtantiæ, ſequitur quòd nulli ſempiternæ ſubſtantiæ erunt elementa, ex quibus eſt ipſa ſubſtantia exiſtentibus elementis in ipſa. Cum igitur numerum ponunt eſſe ex elementis, ſequitur quòd numeri non ſunt ſubſtantiæ ſempiternæ: & cum iterum ponunt numeros ideales ſubſtantias, ſequitur quòd ideæ aut non ſunt ſempiternæ, aut non componantur ex numeris & numerorum elementis. Sunt autem quidam, ſicut iam ante diximus, qui dualitatem quidem indeterminatam, ſiue indefinitam quæ eſt ſimpliciter forma dualitatis abſtracta faciunt elementum numerorum & entium cum ipſo vno primo. Irrationabiliter autem dicunt generari numerum entium ab inæquali quod eſt dualitas quæ eſt inæqualitatis principium: quia ſicut diximus, inæquale efficitur in eo quod eſt ad aliquid elemẽtum cum vno: hoc enim neceſſe eſt per ſyllogiſmum accidere ſic dicẽtibus.

Qui verò ſunt extra iſtam opinionem & ponunt numerum idealem eſſe ſubſtantiam entium & non numerum ſimpliciter, etiam illis neceſſe eſt ineſſe talia inconuenientia, dummodo iſta numeri ponant elementa, ſiue faciant ex eis numerum ſpecierum idealium, ſiue mathematicum: multæ verò ſunt cauſæ, quod ad iſtas mathematicas cauſas vt ad principia entium conuerſi ſunt Philoſophi: maxima tamen cauſarum fuit quæ eos ad hoc conuertit dubitatio, quam Philoſophi omnes habebant antiquitus. Videbatur enim eis, quòd omnia quæ per generationem futura ſunt entia, eſſent ipſum ens: quia ex ente non fit niſi ens ſimile illi, cum ex non ente nihil penitus fiat: hoc enim omnes confitebantur: & ſic videbatur, quòd omnia non eſſent niſi vnum ens, niſi quis ſoluere volens hoc vadat ſimili ratione qua iuit Amenides Philoſophus dicens, quòd aliquando fit diuerſum, ſicut fiunt diuerſa inciſione quando non de more plantata ſunt, ſicut quando diuerſa generis planta inſeritur in aliam quæ alterius generis eſt ab ea: & ſic etiam dicebat, quòd ſemper fiunt eadem ex eiſdem, niſi diuerſi generis fiant principia, ſicut materia & duo contraria: & hoc dicebat eſſe diuerſa diuerſorum, ſed ſecundum veritatem loquendo neceſſe eſt oſtendere non ens, ſi quod eſt non ens, quod poſſit eſſe principium. Sic enim ex ente quod eſt non ens potentia, tamen ens & alio quodam quod eſt actus, fiunt entia quæcunque ſunt futura multa: quia actus diuidit inter multa ea quæ ſunt vnum in materia. Et primum quidem attendendum, quòd ens dicitur multipliciter: hoc enim ens dicitur, quòd ſignificat ſubſtantiam: aliud verò dicitur ens, quia ſignificat quantitatem: & aliud, quia qualitatem: & ſic eſt de aliis categoriis: vnum autem conuertitur cum ente: & cum entia dicuntur vnum, eò quod vnum prædicatur de entibus ſicut & ens, quæramus, quale vnum ſit illud quod entia dicuntur vnum? Sed non fiunt illud non ens, ſicut diximus, quod eſt potentia ens, ſed fiunt vnum quod eſt vna natura

actu

actu exiſtens. Quæramus enim, vtrum illud vnum ſit ſubſtantia, aut paſſiones qualitatum, aut aliud aliquid ſimiliter omnium prædicamentorum? Dicimus enim vnum hoc quod eſt ſubſtantia, & dicimus vnum hoc quod eſt tale ſiue quale: & ſic ſecundum alias categorias quæcunque vnum ſignificant: hoc enim antiquis maximè fuit cauſa erroris: quia videbant, quòd vnum & ens ſunt principia quædam, & non potuerunt videre quid eſſet principium multitudinis eorum, quæ fiunt ex vno: ſed abſurdum & magis ad hoc impoſſibile eſt quam illud quod quidam dicunt, quòd vna natura genita ſit cauſa entis, ſic quod ſit cauſa quod hæc eſt ſubſtantia, & hoc quantum, & hoc vbi, & hoc quale, & ſic de aliis. Si enim hoc genitum ſit, tunc oportet, quòd ſit in aliquo genere ens: & principia illius generis erunt cauſa ipſius, & non ipſum erit cauſa entis in genere illo.

Deinde quæramus, ſi entia ſunt ex non ente, ex quali non ente ſunt ea quæ ſunt? dicitur enim non ens multipliciter: non ens enim hoc ſignificat quidem ens, ſed non ſignificat ens hominem. Similiter non rectum ſignificat non eſſe tale ſecundum actum, & ſimiliter non tricubitum ſignificat non eſſe tantum ſecundum actum. Quæramus igitur, ex quo ente & non ente ſunt multa entia, ex quo vtrumque dicitur multipliciter? propter quod antiqui dixerunt, quòd oportet aliquid falſum ſueponere, ſicut & geometræ falſum ſupponunt: qui alineam pedalem eſſe ſupponunt quæ deſcripta non eſt pedalis: ita dicebant, quòd oportet ſupponere non ens quod non eſt non ens, ſed ens actu. Sed hoc eſt impoſſibile: ſic ſe habere: non enim geometræ aliquod falſum ſupponunt, ſicut patet in his quæ de hoc in duodecimo huius ſapientiæ libro determinata ſunt: & ſimiliter in phyſicis cum dicitur non ens id quod eſt potentia ens, non ſupponitur aliquod falſum: quia propoſitiones quæ ſunt in ſyllogiſmo, ſunt de ſimpliciter non ente, nec entia fiunt ex ſimpliciter non ente, ſed potius ex illo non ente in quod corrumpitur ens actu: non autem corrumpitur in ſimpliciter non ens, ſed potius ideò: quia non ens ſecundum caſuum denominationes dicitur pariter categoriis hoc quaſi ſubiectum omnium dicitur non ens id de quo per denominationem & caſum omnia alia dicuntur: & quod ſic eſt non ens ens, ens tamen ſecundum potentiam, ex hoc eſt generatio omnium, nium, cum ipſum videtur vnum ſubiectum eorum, vt ex non homine actu, potentia verò homine eſt homo: & ex non albo actu, potentia verò albo eſt album. Similiter ſiue fiat vnum ex illo, ſiue multa, apparentiam tamen habet quæſtio quam maximè fecerunt antiqui omnes: quia ex quo ſuppoſuerunt, quòd vnum eſt principium ex quo fiunt entia, vnum autem non eſt cauſa multitudinis, dubium eſt, quomodo multa ſunt entia generata, etiam in illo ente quod ſecundum ſubſtantiam eſt dictum. Hæc autem eſt quæſtio propter quam ſoluendam multa dixerunt de principiis pluralitatis antiqui: tamen quia numeri & longitudines & corpora ſecundum eſſe ſunt in ſenſibilibus, & ſenſibilia per ſe genita ſunt, oportet quòd & iſta genita ſint illis genitis: & ideo abſurdum eſt illa ponere generationis & multitudinis generatorum principia. Et ſimiliter abſurdum eſt quærere primò quomodo multum eſt id quod eſt, & non quærere primò quomodo ſint quid ſubſtantiæ, aut qualia, aut quanta ea quæ fiunt; huius enim cauſa quod hoc ſit quid & hoc quale & hoc quantum, non poteſt eſſe indefinita dualitas, quæ eſt forma dualitatis duobus vnis non determinata, nec magnum, nec paruum quæ quidam ponunt primam dualitatem, poteſt eſſe cauſa, quòd ſint duo alba, aut quod ea quæ multa ſunt colores, aut humores, aut figuræ. Si enim hæc eſſent multitudo, tunc eſſent numeri vel vnitates, ſi cauſarentur, ſicut illi dicunt, à primo vno, & pluralitate prima. Si autem antiqui pertranſiſſent iſta non primò inueſtigantes cauſam multitudinis, ſed quidditatis eius quod ſit, tunc profectò vidiſſent cauſam veram generationis, & vera generationis principia, quæ ſunt in ipſis cauſa propria: illa enim cauſa exceſſu multiplicante, ſunt cauſa multitudinis entium: quia ſic cognouiſſent rerum proprias formas, per quas ipſæ res ponuntur in numerum, qui numerus eſt cauſa, qnòd multa ſunt generata.

Similiter ab antiquis quæruntur oppoſita entis, & vnius, ex quibus cum his duobus quæ ſunt ens & vnum, fiant entia: videbant enim, quòd nihil fit ex non ente, & quod vnum cum ente conuertitur: & ideo ſicut fiunt entia ex ente, ita fiunt ex vno. Videbant etiam principia generationis oppoſita eſſe: eò quod mutatio eſt de oppoſito in oppoſitum: & ideo quærebant oppoſita enti & vno, ex quibus fient entia: & ideo talia oppoſita ſupponebant eſſe quædam quæ ſunt ad aliquid, vt eſt inæquale, quod nec eſt contrarium, nec negatio illorum quæ ſunt ens & vnum quæ ſunt vna natura, vt materia entium, quemadmodum natura quorundam eſt, quod ſine ſubſtantia: & ſicut vna natura eſt quale eorum quæ ſunt in qualitate: in omnibus enim generibus eſt vnum & ens aliquod natura eorum quæ ſunt in genere illo, quod nec eſt contrarium, nec negatio aliquorum, quæ ſunt in genere illo, ſed potius eſt primum ſubiectum omnium, cum hoc poſuerunt dualitatem contrariorum, quæ ſunt & contraria adinuicem & negatiua, licet non habeant oppoſitionem ad id quod eſt primum ſubiectum, quæ, ſicut dixerunt, ſunt vnum & ens in quolibet genere: & dicebant illa eſſe cauſas multitudinis deriuatæ ex vno & ente. Sed tunc quærere oportet etiam hoc quod dicunt, quomodo ipſum ad aliquid quod dicunt eſſe principium, ſit multa & non vnum. Nunc enim quærendum eſt quomodo multæ vnitates ſunt circa primum vnum, & quærendum eſt quomodo nunc ſint multa inæqualia præter primum inæquale: non enim ex dictis antiquorum ſufficiens habetur ratio de illis: dicebant enim vnum & vnum non facere differentiam, niſi forma dualitatis ſuperueniat, quæ inæqualitatis eſt principium: & ſic ab inæqualitate dicebant cauſari multitudinem: vtuntur enim talibus principiis, & dicunt magnum & paruum, multum & paucum eſſe quoddam magnum & paruum, ex quibus numeri fiunt: productum autem & breue dicunt quoddam magnum & paruum eſſe, ex quibus

linea

linea ſiue longum: latum autem & arctum eſſe quoddam magnum & paruum, ex quibus fit ſuperficies: profundum autem ſiue altum & humile eſt quoddam magnum & paruum, ex quibus fit corpus ſiue moles corporis: & adhuc ampliores & plures ſpecies eius quod eſt ad aliquid, dicunt eſſe principia entium, & cauſare multitudinem in eis.

Sed nos quæramus ab eis, quæ ſit cauſa talibus, quòd ipſa ſunt multa? Conſtat enim, quòd ſicut in præhabitis dictum eſt, quòd talia ſunt genita, & principia ſuæ generationis & multitudinis habent: cum autem cauſam non poſſunt aſſignare, neceſſe eſt, quòd ſupponant, quod & veritas eſt, quòd poteſtate ens eſt vnicuique proprium: & quia proximæ potẽtiæ sũt diuerſæ, ideo diuerſa ſunt quæ fiunt entia: & hæc diuerſitas cauſa eſt multitudinis: hoc autem quod eſt poteſtate ens & principium ſubiectum, enuntiat qui dicit, quòd aliquid eſt poteſtate ens, quod eſt ſubſtantia: & hoc quidem eſt non ens ſecundum ſe, vt dicit ille qui dicit poteſtate ens: quia eſt ad aliquid non ens, ad ens videlicet actu, ſiue illud ſit quale, ſiue quantum, ſiue aliquid aliud: quod quidem non poteſtate eſt vnum aut ens, ſed actu: nec eſt negatio vnius aut entis, ſed eſt vnum quid entium in aliquo genere multò magis, vt dictum eſt. Sed iſta quæ ſunt, quomodo multa ſunt entia: alia enim ſunt ſubſtantiæ, & alia paſſiones, & alia ad aliquid: & hæc omnia fiunt ex poteſtate ente: & quæritur, quomodo hoc fiat? Ad hanc quæſtionem ſoluendam dicimus, quòd in aliis quidem categoriis id quod factum eſt ex poteſtate ente, habet id quod factum eſt quiddam, & aliud, qui a in illis eſt congregatum, & non vnit: & ideo in illis habet intentionem quomodo multa: nam per hoc quod illa prædicamenta non ſunt ſeparabilia, & ideo ipſa & ſubiecta ſunt multa: & ſic aliqua intentio eſt qualia quidem eſſe multa & quanta eſſe multa, tamen oportet quandam naturam eſſe ſubiectam ſingulis generibus, quæ eſt natura generis primi, ſicut primum ſubiectum eſt in genere ſubſtantiæ, excepto hoc ſolo, quòd impoſſibile eſt ſeparabilem eſſe naturam generum aliorum à ſubſtantiis in quibus ſunt: ſed in genere ſubſtantiæ eſt ſeparata natura generis: vnde in his aliquibus quandam habet rationem quæſtio qua quærunt, quomodo eſt multa id quod fit, & hoc aliquid: niſi fortè id quod fit & fiunt aliquid, & hoc aliquid ſit in natura aliqua talis, ſicut quod ex potentia fit actu: hoc enim eſt vnum & non multa: quia non eſt in natura alia, ſed eſt in natura actus eiuſdem potentiæ in qua fuit poteſtate, ſicut in libris 7. & 8. huius philoſophiæ determinatum eſt: vnde magis eſt dubitatio ſecundum iſtos, vnde ſint multæ actu ſubſtantiæ, & non vna ex ſubiecto vno & ente: eſt enim vna quæ eſt aliquid ſubiecti, & idem eſt hoc aliquid & non diuerſum.

De quanto autem non quæritur quomodo & quare multa: quia non eſt vnum ſubiectum primæ ſubſtantiæ & quantitatis: & ideò ſubſtantia quanta eſt duo. Sed quæri poteſt quomodo ipſa quanta, ſecundum quod quanta ſint multa: ſi enim id quod eſt eſſe, dicit quantum quoddam, eò quod quantitas diſcreta eſt vniuerſum: & hoc idem materialiter ſignificat vnitas, quando vnum non accipitur neceſſarium, ſed vt materia vniuerſi: vnitas enim ſignificat id quod eſt ſecundum quantitatem indiuiſibile: & hæc eſt materia vniuerſi: & ideò ſi eſt diuerſum quantum & quod eſt ſine ſubſtantia non dicitur ipſum quod quid eſt ex aliquo ſicut ex potentia, quando ponitur potentia ad ſubſtantiam: potentia enim ſubſtantia ſecundum quod eſt ſubſtantia, non eſt potentia quantum neceſſariò: nec etiam dicitur quomodo eſt multa id quod ſic eſt ex potentia. Si autem dicatur, quòd idem eſt potentia quid ens & potentia quantum, tunc ille qui dicit hoc, multas ſuſtinet contradictiones & contrarietates: quia duæ ſunt naturæ, ſubſtantia & quantitas: & illa quæ ſunt prima ſubſtantia illorum generum, non ſunt eadem: etſi potentia non ſunt vna, nec ea quæ ſunt in actu, ſunt vnum, ſed multa: & illius multitudinis oportet aſſignare rationem. Sic ergo quæſtio habet aliquam rationem, & non aliter: vbi enim prima ſubiecta diuerſa ſunt, ibi etiam entia actu ſunt diuerſa.

CAPVT IV.

De collatione opinionum quæ ſunt de numeris, & improbatione earum.

INſiſtet autem adhuc aliquis perſcrutation[1] de numeris, & quæret vnde oporteat accipere fidem, quia ſunt tales numeri ſeparati qui ſunt ſubſtantia entium: illi enim qui ponunt, quòd numeri ſunt ideæ, ponunt eos ideo quia dicunt eos præſtare quandam cauſam in entibus, ſi ita ponantur, quòd cuiuſlibet numerorum eſt idea aliqua: eò quod omnis idea videtur ſecundum proportionem aliquam eſſe idea eius cuius eſt: aliter enim, vt dicunt, non ligaretur cum entibus: numeris enim omnia dicunt ligari: ideà verò ſic numero aliquo perfecta aliis poſterioribus, vt dicunt, cauſa eſt exiſtendi quandocunque exiſtant. Sic enim eſt eis ſubiectus numerus, quod hoc numerus huic ideæ ſubiicitur. Hoc autem modo proprio facto numerus his & ideis his ideo quia difficultates quædam videntur ineſſe circa ideas: quia aliter non benè poteſt determinari de paritate idearum & ideatorum, niſi numeris proportionalibus illa paritas cauſaretur: propter quod etiam Plato ideas vocans ſementem generationis, dicit eas ad par exequendas. Sed ſi hæc ita ſe habent, tunc contingit facere numeros ideales: quia tunc numerus & ideæ ſunt diuerſæ ſubſtantiæ, ſicut proportio numeri diuerſa à numerato. Si autem dicatur neceſſarius eſſe numerus ſecundum quem accipiatur proportio, non oportet niſi mathematicum numerum & non numerum idearum: & ſi ponatur talis eſſe numerus mathematicus, qui applicabilis eſt cuilibet numerato, non oportet credere, quòd ſit alius talis numerus quem dicunt idealem eſſe numerum: ad quid enim egemus aliis numeris, quando mathematicus habetur? Similis enim rei numeratæ natura eſt quæ doceat eſſe talem idealem numerum,

[1] In philoſopho quarto decimo metaphyſicæ. cap. 2. & eſt vltimi in ordine

numerum. Sed natura vniuſcuiuſque numerati docet eum eſſe, quaſi aliam quandam naturam quæ ſit ſecundum ſe in qua res numeratæ ſint ſicut in metro & menſura: nec videtur eſſe propter ea quorum cauſa ponitur hoc eſſe idearum: nam theoremata & contemplationes ſiue conſiderationes arithmeticorum quæ de numeris ſunt, omnia exiſtunt de his numeris, qui ſunt ſecundum eſſe de ſenſibilibus in quibus diuiſio eſt cauſa numeri, ſicut ſn ante habitis dictum eſt. Igitur illi qui ponunt ideas eſſe, & dicunt eas eſſe numeros, dicunt eas accipere ſecundum expoſitionem & comparationem vniuſcuiuſque numeri circa multa: quia vnus numerus eſt multorum numerarorum: vnde tentant per numeros dicere modo quodam quid eſt quodlibet entium: ſed non dicit quare ſunt huiuſmodi numeri, ita quod cauſam neceſſariam quare numeri ſint, aſſignet: ſed tantum aſſerit, quia neceſſarij ſunt ad exiſtentiam eorum quæ ſunt. Ea autem quæ dicunt, non poſſibilia ſunt: nec dicendum eſt, quòd talis numerus ſit propter ea quæ dicunt. Pythagorici verò eò quod vident, quòd multæ paſſiones numerorum ſunt in corporibus ſenſibilibus, fecerunt numeros eſſe entia non ſeparabilia à ſenſibilibus: ſed tamen dixerunt eos eſſe in eis, ita quod ſint cauſæ entium ſenſibilium, & ſubſtantia: quia non poſſent eſſe cauſæ niſi eſſent ſubſtantiæ formales entium. Quare verò ſic dicant, reſpondent dicentes: quia paſſiones numerorum in harmoniis ſiue muſicis faciunt melodiam, & exiſtunt in cælo & in multis aliis, & determinant ea ad eſſe & motum. Alij verò mathematicum ſolum dicunt eſſe numerum, & hunc dicunt tamen eſſe cauſam omnium entium: ſed nihil penitus tale contingit dicere ſecundum illas ſuppoſitiones quæ ſunt communes animi conceptiones, & quas quiſque probat auditas: ſed ideo dictum eſt, quod dicunt: quia tunc veræ ſcientiæ numerorum & entium quæ ſunt & non extabant, quando iſti philoſophati ſunt. Nos autem dicimus ſicut diximus prius, & palam eſt per ſe, quia mathematica non ſunt ſeparata ſecundum eſſe: & hoc patet per hoc quod ſubſtantiarum ſeparatarum paſſiones non exiſterent in corporibus ſenſibilibus, cum corpora ſenſibilia non ſint ſubiecta earum: Pythagorici ergo numeri ſecundum hoc quod ipſi ponunt numeros eſſe non ſeparatos & cauſas entium, non ſunt alicuius rei numeri, vt cauſæ ſubſtantiales eius exiſtant, ſicut Pythagorici faciunt ex numeris phyſica corpora. Et cum viderent, quòd numeri non haberent grauitatem & leuitatem, videbantur loqui de alio cælo, & de aliis corporibus ſenſibilibus, qui clauduntur, vt dicunt, in iſtis. Et omnia hæc ſunt ficta & coacta ad poſitionem ſuſtinendam, & non ſecundum rei veritatem dicta.

Alius autem aliquis videns iſtas difficultates accidere Pythagoricis, fecit numerum ſecundum eſſe ſeparabilem: eò quod dignitates numerorum quibus eſſe numeri & paſſiones probantur, non ſunt in ſenſibilibus. Vera enim ſunt dicta de numeris & neceſſaria, cum de ſenſibilibus nihil verum & neceſſarium dici poſſit, vt dicunt: & perſuadent numerum eſſe animam, & ſuſcipiunt omnia talia quæ numerorum ſunt eſſe ſeparabilia. Similiter autem dicunt & menſuras mathematicas eſſe numerum, ſicut diximus in antè habitis. Palam ergo eſt ex dictis, quod ratio iſta aduerſans eſt ſibiipſi & contraria dicit: & quia numerus eſt dimenſiones, numerus non eſt ſeparatus: quia dimenſiones non anima ſunt ſeparatæ: ſimiliter autem cum in eo quod anima ſeparata non ſit, & numerus ſit anima, numerus non eſt ſeparatus. Et quod modo dubitatum eſt ab iſtis, propter quod hoc ſeparatum ponunt numerum, ſoluitur ab ita dicentibus, quòd verum quidem eſt, quòd paſſiones numerorum ſecundum quod probantur de propriis ſubiectis, nullatenus ſunt in ſenſibilibus, quæ ſunt de numero exiſtentium: quia paſſiones inſenſibilium ſecundum rationem diffinitiuam abſtractorum, non ſunt paſſiones ſenſibilium ſecundum rationem diffinitiuam cum materia conceptorum: tamen ſecundum eſſe nihil prohibet eas eſſe in ipſis ſenſibilibus. Sunt autem quidam alij, qui propter hoc quod punctum & linea & ſuperficies ſunt termini, punctum quidem lineæ, & linea ſuperficiei, & ſuperficies corporis, exiſtimant, quòd neceſſe ſit, quòd tales naturæ ſint ſpecies & formales cauſæ rerum: decepti in hoc quod formæ eſt terminare, & extremitatis, licet terminus æquiuocè conueniat eiſdem: & oportet nos hanc rationem non minus inſpicere quam eam quæ eſt de numeris inquantum eſt infirma, & oſtendere infirmitatem ipſius: non enim ſubſtantiæ & ſubſtantiales formæ ſunt vltima quantitatis propter hoc quod terminant, ſed ſunt magis omnia illa termini: multa enim terminant quæ non ſunt formæ ſubſtantiales: quoniam & ambulationis, & omnis motus localis proceſſiui eſt aliquis terminus. Sed ſi verum eſſet quod iſti dicunt, ſequeretur quòd deueniens ad talem terminum, eſſet hoc aliquid & ſubſtantia aliqua, quod eſt abſurdum. In aliis autem motibus & mutationibis terminus eſt forma ſubſtantialis vel accidentalis, ſicut in alteratione & generatione. In augmento autem terminus eſt perfectio quantitatis: adhuc ſenſibilium quorundam quæ ſunt apud nos, anima erit terminus & forma, & punctus & lineæ & ſuperficies non ſunt quid ſiue quidditas ipſorum: in his enim quæ ſunt animata, dicit ratio diffinitiua talem eſſe terminum. Quare igitur & propter quam cauſam mathematica ponuntur eſſe ſeparabilia, vt ſint termini & formæ ſenſibilium, per quæ ſint & ſciantur ſenſibilia?

Anima inquantum anima non eſt ſeparata.

Amplius autem aliquis non valdè ens optimus, ſed improbus, contra iſtos quæret de numero omni quem ponunt: & ſimiliter de mathematico: cum enim ponantur multi eſſe numeri, non videntur confere ſibi aliquid inuicem priora poſterioribus. In talibus enim cauſis poſteriores exeunt à prioribus. Sic autem non eſt, quòd poſterior numerus mathematicus exeat à priori, qui eſt idealis: nec iterum numerus mathematicus non confert aliquid ad eſſe dimenſionis, quem ſi ponamus non eſſe numerum, non propter hoc minus erunt dimenſiones apud eos qui ſolas dimenſiones dicunt eſſe mathematica, & exiſtentibus ſolis dimenſionibus nihil prohibet animam & corpora ſenſibilia eſſe ſine omni numero: non enim videtur eſſe

parentela quædam inter hoc, vt ex idealibus numeris ſint mathematici, & ex mathematicis numeris ſint dimenſiones, & ex dimenſionibus mathematicis ſenſibilia: natura enim exiſtens accidentalis ad aliquid non videtur eſſe, ſicut ex parentibus, ſicut lugubres tragœdias parentum in filios diſcribunt poëtæ: quia numerus accidit dimenſionibus, & poſſunt eſſe dimenſiones & ſenſibilia ſine numeris.

Hoc autem inconueniens quod modo dictum eſt, diffugit ab eis qui ponunt ideas: illi enim faciunt & generant menſuras ex materia prima, quam dicunt eſſe indefinitam quantitatem, & ex numero, dicentes punctum eſſe vnitatem poſitam, & hanc in materia fluere in duo, & facere lineam, & per fluxum lineæ in quatuor puncta generant ſuperficiem, & per fluxum ſuperficiei in materium & in octo puncta fieri dicunt corpus: & ideo binarium dicunt eſſe primum linearem numerum, quaternarium autem primum quadratum, & octonarium primumeſſe cubicum: & quia ſic ex numeris producunt dimenſiones, diffugit eos illud inconueniens, quod eſt priora non conferre poſterioribus: dicunt enim, quòd niſi materia ponatur ex qua fiunt dimenſiones, quod nihil erit quod ſit fundamentum portans formam numeri: ſed ea omnia quæ ſic fiunt numero, prius erunt ideæ, quæ ſunt primæ formæ ſeparatæ. Et ſi ita non dicatur, tunc quis eſſet locus idearum? tunc enim non haberent locum inter cauſas, nec aliquid conferrent entibus: & licet hoc pro inconuenienti concludant, tamen ſicut ſæpè diximus, pro certo ideæ nihil conferunt ad eſſe, ſicut nec mathematica apud illos qui eas ponunt eſſe cauſas, aliquid conferunt ad eſſe entium, vel ad ſcientiam ipſorum: nullum enim penitus theorema in mathematicis qualiter hoc vel illud mathematicum conſtituat hanc vel illam ſubſtantiam, niſi aliquis velit mouere & transferre mathematica per ſimilitudines adaptationum, & ſic facere velit quaſdam proprias non vniuerſales opiniones, quæ non ſunt theoremata demonſtrabilia. Eſt autem non difficile ſic accipere quaſcunque ſuppoſitiones mathematicas, & ad alia quædam eas producere & conglutinare eas eis per adaptationes ſimiltudinum. Igitur omnes iſti ea cauſa quæ dicta eſt, ideis inhiantes plus quam oportet, peccant in mathematicis principiis quæ ponunt.

Alij vero primo faciunt duo genera numerorum, quæ dicunt eſſe principia ſpecierum, videlicet numerum & mathematicum. Et iſti nullatenus dixerunt, nec etiam ex his quę poſuerunt, habuerunt facultatem dicendi, quomodo & ex quo ſicut ex principio erit mathematicus numerus ex ideali numero. Hi enim faciunt mathematicum numerum medium inter idealem ſiue ſpiritualem numerum & ſenſibilem. Si enim iſti volunt dicere, quòd mathematicus numerus producitur ex magno & paruo, idem illi numeri erunt ipſi qui ſunt idearum numeri: quia magnum & paruum abſoluta non ſunt, niſi ideæ magni & parui. Alius vero numerus ſecundus, vt dicunt, eſt numerus parui & magni: quia iſti menſuras faciunt ex numero parui & magni indefinitè accepto. Si autem aliquis dicit aliquid diuerſum à numero parui & magni eſſe elementum magnitudinum quas faciunt ex numeris, ille plura dicit eſſe elementa quam dualitatem parui & magni. Et hoc eſt contra hypotheſim: quia ex vno cum dualitate, vt diximus, omnia dicunt generari: & ſi dicatur, quòd vnum quid vtriuſque, parui videlicet & magni, eſt commune principium, tunc quæremus quid erit ipſum vnum quod in ipſis principium commune eſt? Adhuc autem quærendum eſt, quomodo tunc multitudo quædam ſit magnum & paruum, cum ipſa ſint vnum quod eſt in eis, & quomodo contingat ſimul cum hoc numerum fieri ex eis, cum ſint vnum? Magnum enim & paruum ſecundum iſtos ſunt prima ſimplicia contraria, quæ in ſe habent pluralitatem dualitatis indefinitæ. Adhuc autem aliter obiiciendo ſecundum illum qui ſic dicit vnum eſſe magnum & paruum, impoſſibile eſt eſſe omnia ea ex vno & dualitate indefinita: quia ſecundum eum dualitas redit ad vnitatem.

Sed proculdubio ſicut prius diximus, iſta quę dicunt antiqui, aduerſantur & ſibiipſis inuicem, & aduerſantur his quæ ſecundum veritatem ſunt rationabilia: & videtur eſſe in eis Simonidis poëtæ longa oratio: quia ſicut ille, ita & iſte nihil ſanum dicunt. Vident etiam iſti non ex ratione quidem ponere magnum & paruum eſſe elementa, ſed potius videntur ea violenter acclamare per contentionem & attracta contra rei naturam: nullatenus enim poteſt aliquid generare numerum, niſi duplicatum ab vno ſecundum progreſſionem, cum numerus ſit coaceruatio vnitatum: & ſic ad numerum nihil faciunt magnum & paruum. Abſurdum eſt etiam facere generationem eorum quæ ſunt ſempiterna entia: & eſt hoc magis vnum quid de numero impoſſibilium, quam quod ponatur eſſe verum. Non oportet ergo nos dubitando inquirere, vtrum Pythagorici verè faciunt generationem, aut non faciant. Manifeſtè enim dicunt, quòd vno conſtituto quod dicunt vnitatem ſenſibilem, ſiue hoc conſtituatur ex ſuperficiebus mathematicis, ſiue ex calore qui eſt forma phyſica ſimplicis corporis, ſiue ex ſpermate quod eſt genitura animatorum, ſiue etiam conſtituatur ex quibuſdam quæ dubitant dicere eſſe principia, ſicut eſt rectum indeterminatum, quod proximè eſt infinito quod dicunt eſſe principium: vt generaliter dicatur, quocunque modo conſtituatur vnum, hoc eſt attractum ad eſſe & terminatum termino eſſentiali: quia aliter vnum non eſſet diuiſum ab aliis, niſi eſſet ſic terminatum: & ſic patet quid dicunt eorum quæ ſunt eſſe generationem. Sed qui dictis ſuis ſic decorant, & phyſicè dici volunt, iuſtum eſt eos inueſtigare ea quæ ſunt de natura per principia naturalia: & hoc quidem non faciunt.

Sed tractatus iſte præſens modo dimittatur à nobis: quia nos hæc quærimus principia quæ ſunt in immobilibus ſubſtantiis: propter quod etiam talium numerorum quales induximus, à nobis hic eſt perſcrutanda generatio: quia illi immobiles eſſe ſubſtantiæ ab antiquis ponebantur. Antiqui autem numeri quidem imparis generationem non dicunt, quaſi palam ſit quia exiſtit impar numerus per generationem numeri paris: parem autem primum inter pares numeros qui eſt dualitas, faciunt ex inæqualibus

bus quidem ipſorum, quæ inæqualia dicunt eſſe magnum & paruum æquata, & ad æqualitatem reducta. Si autem verum eſt quod dicunt, neceſſarium eſt, quòd illis æquatis prius inſit inæqualitas ex qua reducta ſunt ad æqualitatem. Si enim ſemper fuiſſent æquata ſiue æqualia, tunc non fuiſſent primò inæqualia: cum autem ipſo numero magni & parui nihil ſit prius, videtur quòd non fuerunt prius inæqualia: & ideò palam eſt, quod non faciunt generationem numerorum ſpeculandi cauſa & demonſtrandi, ſed potius vt oſtendant ſenſibilia eſſe ex ipſo, ſecundum ſpeculationem enim, vt iam habitum eſt, non poteſt fieri binarius ex inæqualibus æquatis: quia æquari dicebant in qualia per mixtionem magni & parui ad quanti generationem.

TRACTATVS II.

IN QVO INQVIRITVR QVALITER præinducta principia ſe habent ad bonum & optimum.

CAPVT I.

In quo ponitur opinio eorum qui bonum & optimum non dicebant eſſe principium, ſed potius potentia æquali regnare bonum & malum.

In Philoſopho cap 2. ibi. Habet autem dubitationem & bene dubitãti increpationem, qualiter habent ad bonum & malum elementa.

HABET autem dubitationem magnam, ſi non contenti ſumus, quòd loquamur in communi de principiis, ſed inueſtigauerimus primi principij interpretationẽ, quid ſit ſecundum naturam & ſuppoſitum: ſic enim vt in vndecimo huius philoſophiæ lib. oſtendimus, prima ſubſtantia ſeparata eſt bonum & optimum omnis boni. Quæramus igitur ab his qui numeros dicunt eſſe ſubſtantias ſeparatas & principia entium, quomodo ſe habet principium quod ponunt ad id quod eſt bonum & valdè bonum, & optimum. Ad hoc enim ſecundum aliquem modum opotter quod ſe habeant principia prima, & elementa quæ iſti ponunt. Dubitatio enim eſt quid eorum ſit principium bonum, & vtrum eſt aliquod illorum principiorum id quod volumus & intendimus dicere bonum & optimum, aut non eſt aliquod principiorum bonum & optimum: ſed ſicut dixerunt quidam, bonum & optimum ſunt ex principiis poſterius genita. A theologis enim quibuſdam qui ſunt de adhuc tempore Ariſto. præſentibus in vita & philoſophia, videtur eſſe confeſſum hoc quod bonum & optimum non ſunt principia, ſed genita ex principiis. Et illorum fuit Eudoxus, & quidam alij tunc præſentes in philoſophia. Iſti enim non dicunt apparere valde bonum & optimum niſi præueniente materia entium, & ſicut in antè habitis dictum eſt, perfectum & bonum dicebant eſſe principiatum & imperfectum, & malo permixtum dicebant eſſe principium boni & optimi. Hoc autem fecerunt ideo: quia ad erubeſcentiam ducti fuerunt ex quadam vera difficultate quam obiiciebant ſophiſtæ contra omnes illos qui dicebant vnum eſſe principium omnium materiale, ſicut quidam antiquorum dixerunt: ſecundum enim illos accidit pro certo imperfectum eſſe principium perfecti, & permixtum malo priuationis eſſe principium boni & optimi. Eſt autem hæc difficultas eueniens, non ideò quia bonum reddatur ſiue attribuatur hoc quod dicunt, ita quod ipſum quod verè principium exiſtens ſit ſicut dicunt, ſed potius ideo, quia dicunt vnum eſſe principium & elementum materiale entium: & dicunt, quòd numerus eſt ex vno poteſtate: & quia numerus ex vno eſt poteſtate, & numerus eſt cauſa entium, ideò poteſtatem dicunt eſſe principium entium: & ſic imperfectum & permixtum malo dicunt eſſe principium. Propter quod etiam antiqui videntes, quòd ex vno materiali principio procedunt entia, per contrariorum actionem & paſſionem, dicebant bonum & malum eſſe principia, & principium lucis, & principium tenebrarum, & principium humoris, & abyſſum abſorbens omnia. Et ideo dixerunt ſimiliter inæquali potentia & regnare & principiari non quidem primos deos qui ſunt principia imperfecta ſecundum eos, qui ſunt vt nox & cælum, quorum vnum eſt principium præcedentium, & alterum principium lucis ſequentis, aut etiam chaos quod eſt abyſſus abſorbens quæ præcedit, aut Oceanum qui principium eſt humoris qui vitæ eſt ſubiectum, ſed Iouem perfectiſſimum omnium & ſublimem Deum non dicebant primo regnare, ſed poſtea ex aliis diis genitum.

His autem contingit talia dicere propter hoc quod vident, quòd illi qui principiantur in entibus, ſecundum omnes virtutes ſuas ſunt continuè tranſmutabiles & amittentes virtutem ex contrariorum ſucceſſione: quoniam dicere contingit, quòd omnia ſunt permixta ex permixtione iſtorum principatuum: & hoc dicunt non fabulariter, ſed expreſſa veritate ſine tegumento fabularum: & hoc modo dixit Ferecides ricida

ricida Philoſophus, & alij ſapientium quidam, qui dicunt, quòd primum dignitate quod eſt bonum & optimum, eſt generatum ex principiis primis & elementis. Hoc etiam quidam magni de numero poſteriorum ſapientium dixerunt, vt Empedo. & Anaxago. quorum quidem Empedo. videlicet dixit amorem eſſe elementum omnium: ille verò, ſcilicet Anaxa. dixit omnium principium eſſe intellectum. Sed inter eos qui immobiles ſubſtantias dixerunt eſſe principia, hi quidem dicunt, quòd ipſum vnum ſiue vnitas eſt principium quod eſt valde bonum: & dicunt vnum & vnitatem eſſe ſubſtantiam omnium: quia putant, quòd vnum maximè ſit ens & entium cauſa. Ea igitur dubitatio in qua nunc ſumus, eſt, vtrum oportet nunc dicere bonum principium, aut principiatum. Mirum autem videtur valde, ſi ei quod eſt primum ſimplex & ſempiternum & ſufficiens, non exiſtit hoc: & conuenit, quod idem quod eſt principium, ſit valdè bonum, & quod ipſum per ſe ſufficiens ſit & ſalus, & non accipiat illud ab alio ſicut id quod egreditur de potentia ad actum: quod enim incorruptibile eſt, non eſt propter aliud quod ipſum ad eſſe deducat: quod enim incorruptibile eſt non eo ſiue ab eo quod bene ſe habet, nec eſt per ſe ſufficiens ſicut generata ſunt propter generans, quod bene ſe habet ad agentis naturam: nec tamen eſt per ſe ſufficiens, ſicut generans determinatum, vt homo bene quidem ſe habet, ſed tamen ſine primo vniuerſaliter mouente non eſt ſufficiens. Impoſſibile eſt igitur, quòd primum principium appareat eſſe tale, quòd ſit ipſum vnum quod eſt numeri principium: aut etiam ſi hoc non eſt principium, impoſſibile eſt, quòd appareat nunc elementum: & tale elementum quod ſit elementum quorumcunque numerorum: quia talis principium, vt diximus, eſt potentia & imperfectum & malitiæ permixtum. Accidit enim ex hoc, ſi ita dicatur, multa difficultas, quam quidam fugientes abdicauerunt & à poſitione receſſerunt: cum tamen aliquando dixiſſent vnum quidem principium eſſe primum & elementum, & negauerunt verum eſſe quod prius verum eſſe confitebantur. Mathematici autem qui mathematica omnium dicebant eſſe principia, dixerunt numerum eſſe principium omnium: dicunt enim, quòd in numero omnes vnitates fiunt & generantur, quemadmodum ſit & generatur valde bonum & optimum quid.

CAPVT II.

Qualiter malum participatur ab entibus, & eſt regio & locus ſecundum opiniones aliquorum.

In Philoſopho vbi ſupra.

ET multa & multiplex eſt inueſtigatio inter Philoſophos valdè bonorum. Amplius autem ſi ſpecies idéales ponantur eſſe numeri tantum ſecundum hoc quod numeri ſunt primæ ſubſtantiæ ſeparatæ, ſequitur quòd omnes ſpecies ſunt bonum quid: quia ſunt & quidditates & bonum, quod vt diuinum appetunt omnia. Sed quodcunque vult ponat aliquis ideas: nam ſi detur, quòd ideæ ſunt de numero bonorum ſolorum, ſequitur quòd ideæ ſunt nuſubſtantiæ entium. Si autem eſt bonum etiam ſubſtantiarum, tunc ſequitur, quòd omnia alia & plantæ ſunt bona, & ea quæ etiam participant bonum & optimum: & hoc non dixerunt auctores idearum, qui vnam ideam dixerunt eſſe, ſicut alterius entis quod eſt in genere vno: bonum enim dixerunt eſſe ens in genere qualitatis. Hæc autem inconuenientia accidunt: & accidit etiam quod ſi vnum eſt elementum, quod etiam contrarium vni & bono ſit elementum, ſicut quidam dicunt, illud vni contrarium elementum eſſe pluralitatem, ſiue etiam quod illud ſit inęqualitas quę eſt magnum & paruum, ex quibus fiunt omnia cum vno: & dicit, quòd ipſum elementum inæqualitatis & pluralitatis eſt ipſum malum: propter quod etiam ille quem effugit bonum, ita quod non poteſt copulare ipſum vni quod eſt in potentia omnia, eò quod neceſſarium ſit quod ſit ex contrariis generatio boni perfecti ſecundum actum, dicit malum eſſe pluralitatis naturam fortè ideo: quia bonum eſt ex vna & tota ſola cauſa: malum autem eſt omnifariam, ſicut determinatur in ethicis.

Alij verò dicunt inæquale mali naturam eſſe, & non copulant bonum cum vno: eò quod eſt vnum elementum & poteſtate quadam ens, bonum autem ſecundum actum: & ſecundum vtroſque hos accidit omnia participare malo ſicut participant pluralitatis vel inæqualitatis naturæ, præter vnum quod eſt ſemper vnum idem. Et hoc eſt vnitas ipſa, & maximè accidit participare malo, in eo quod permixtum eſt & participat numeros aut menſuras: & iſti dicunt, quòd malum eſt regio & locus boni: eò quod eandem dicebant eſſe receptionem loci & receptionem materiæ: quod tamen non eſt verum, ſicut oſtenſum eſt in quarto phyſicorum: & dixerunt, quòd corruptibile deſiderat bonum, ſicut dictum eſt in fine primi phyſicorum: vnum enim contrariorum corruptiuum eſt alterius: & vt generaliter dicatur, quemadmodum diximus, quia materia eſt poteſtate, ſicut id quod eſt ignis actu, prius eſt poteſtate ignis: ſic dicunt, quòd ipſum malum eſt poteſtate bonum: malum enim in talibus eſt contra naturam formæ eſſe: & ideò malum ſecundum ſuppoſitum quod ſupponit, eſt materia ſub priuatione.

4. phy. tex. com. 16. & 17. Primo phy. t. c. 81.

Hæc autem inconuenientia omnia accidunt ex diuerſis quæ ſupponunt quæ ſunt facta circa prima principia: hoc enim quod dicunt, quòd bonum eſt generatum, ſequitur ex hoc quod dicunt, quod illud principium quod eſt omnium primum, eſt elementum. Quot autem & quales ſint principatus mali & boni, ſequitur ex hoc quod dicunt, quòd prima principia ſunt contraria. Quod autem perfectum & optimum ſit potentia numerus & multiplicetur, ſequitur ex hoc quod concedunt, quod vnum quod eſt principium numeri, ſit primum principium & ſubſtantia entium. Quod autem bonum & optimum ſit numerus & ſpecies idealis, ſequitur

ex

ex hoc quod dicunt, quòd primæ ſubſtantiæ ſint numerus & ſpecies ideales & ſeparabiles. Si ergo ſecundum iſtorum dicta ſequitur, quia poni bonum inter principia eſt impoſſibile, & quod non poni ipſum inter principia ſit iterum impoſſibile, palam eſt quòd hoc eſt ideo: quia ſecundum dicta eorum principia malè reducuntur & adaptantur entibus, quæ ſi rectè ponerentur, nihil ſequeretur inconueniens: nec prima principia inter ea quæ ſunt principia, rectè ponuntur procedere ab his quæ non ſunt indefinita, ſicut eſt materia & ea quæ ſunt poteſtate: prima enim principiorum definita ſunt,& à nullo fiunt, ſed ſunt cauſa omnium. Illi autem dicunt,quòd ſunt imperfectorum imperfectiſſima. Dicunt enim, quòd ſunt potentiæ proximæ,ex quibus fit vnumquodque,quæ ſunt quidem imperfectè, ſed inter alia imperfecta ſunt perfectiora quædam: cum tamen tamen totum contrarium ſit verum: quia ſunt perfectiſſima, & ſunt actus deducentes ad actum eſſe imperfectum. Hæc igitur eſt cauſa propter quam ſic ſe habere res dicunt in primis principiis, & ideo dicunt, quòd etiam ipſum vnum quod eſt principium, non eſt ens quid determinatum, ſed poteſtate eſt quid ens: & hoc totum accidit, vt diximus: quia dicunt, quòd idem eſt principium & elementum: & cum elementum non ſit niſi poteſtate, dicunt quòd principium non ſit niſi poteſtate. Sunt autem & hic apud nos, vt modo non loquamur de primis principiis, ſed de proximis quædam principia perfecta ſecundum actum exiſtentia, ex quibus ſunt ea quæ ſunt imperfecta: homo enim qui eſt actu perfectum principium generationis, generat, & ab ipſo eſt ſperma: & ideo ſperma non eſt primum generans: & ita poterant ſcire, quòd ante omnia quæ ſunt poteſtate, ſunt ea quæ ſunt actu, & quòd prima principia ſunt perfectiſſima nihil contrarium habentia: ſed quia in antè habitis hæc ſufficienter determinata ſunt, ideò hîc relinquantur.

CAPVT III.

Et eſt contradictio contra eos qui dicunt mathematica eſſe in loco, & contra eos qui dicunt quod ea quæ ſunt ex elementis prima, ſunt numeri diſcreti.

In Philoſopho cap. 2. ibi: Inconueniens autem & locum ſimul cum mathematicis corporibus facere.

ABſurdum autem eſt quod dixerunt, quòd ſolida mathematica haberent locum: quia licet determinatum ſit in quarto phyſicorum, quod locus dandus ſit mathematicis, tamen hoc nonfuit intellectum, niſi ſecundum quod locus eſt quantitas, & non ſecundū quod locus eſt naturalis & principium generationis: locum autem ſecundum quod eſt principium generationis, dederunt mathematicis illi qui mathematica principia entis & generationis eſſe dicebant. Et hoc eſt abſurdum: locus enim ſic dictus menſura eſt eſſe & ſingularium ſenſibilium eſt proprius. Cuius ſignum eſt: quia illa ſeparabilia ſunt à loco per motum, & mouentur de loco ad locum, & non mathematica: quia non ſunt ſic vbi ſicut phyſica: & ideo quæramus ab eis quid eſt dicere, quia hæc modo vbi erant? & iterum quæramus, quid eſt locus in quo ſunt mathematica? & non poterunt reſpondere. Similiter autem & nunc oportet, quòd illi qui dicunt entia ex elementis eſſe quibuſdam intelligibilibus, dicunt cum hoc, quòd prima quæ ſunt ex illis, ſint numeri diuiſiuè diſcreti: quæramus enim ab eis, quomodo ſit dicere ſic aliud ex alio eſſe? qua enim tranſmutatione numerus eſt ex numero, aut ex principiis numeri? Quæramus enim, vtrum aliqua mixtura elementorum numeri numerus eſt ex principiis numeri: hoc enim dici non poteſt: quia ſicut patet per ea quæ in fine primi peri geneſeos dicta ſunt, non omne factum poteſt miſceri: & inter alia quæ miſceri non poſſunt, ſunt principia numerorum: & ipſi numeri ipſum etiam factum quod ſit quod eſt vnum, non fit diuerſum & alteratum à ſe per mixtionem, cum remaneat ſep rabile & ſeparatum & diſcretum: & hoc modo coniungi aliqua non eſt de ratione miſcibilium & mixtionis: nec poteſt dici, quòd ſit alio modo commixtio quam quæ eſt miſcibilium alteratorum adinuicem vnio.

Primo de generatione. tex. cō. 83.

Alij autem adhuc reſpondentes, quod non ſit talis vnius & principiorum numeri commixtio, ſed ſit ibi compoſitio, ad entium & numerorum conſtitutionem, ſicut in ſyllaba componuntur literæ quæ tamen manent diſcretæ in ſonis elementorum, quamuis indiſtanter pronuntientur. Si autem ſic dicatur, tunc neceſſe eſt, quòd numeri quæ ſunt cauſæ entium, ſint & exiſtant ſeparatim ex vno: & ille qui intelligit ea per componentia, intelligit vnum quod eſt ſubſtantia numeri, & intelligit pluralitatem quæ eſt quaſi forma numeri: in hoc enim eſt conſtitutus numerus per hunc modum: vnitas vt ſubſtantia numeri, aut pluralitas vt forma numeri: aut ſi cum vno inæquale eſt principium numeri, tunc numerus ſecundum hoc erit vnum: & inæquale diſcreta & compoſita, ſicut diſcretæ & compoſitæ ſunt literæ in ſyllaba: & quoniam ex talibus taliter compoſitis eſt eſſe numeri, eſt pro certo vt ex eis quæ inſunt diſcretiuè poſita & compoſita, & vnum quidem eſt principium numeri, quaſi id quod nondum eſt numerus, ſed poteſtate eſt omnis numerus: ſic enim vnitas eſt principium numeri, quaſi de numero eorum quæ inſunt numero exiſtens: & hoc modo vnum non eſt niſi generatio ſiue potentia generationis eorum numerorum quorum ipſa vnitas eſt principium: ſed hoc eſt, vt diximus, per modum illum per quem ex ſpermate eſt generatio, quæ eſt ex eo quod eſt potentia. Sed non dicitur hoc quod ſint numeri, ex vno quod poſſibile ſit aliquid abire ex ipſo per diuiſionem, cum ſit indiuiſibilis: ſed ideo dicitur, quia numeri ſecundum ſubſtantiam ſuam materialem non ſubſiſtunt ex contrariis. Sed quæcunque ſic ſunt ex vno materiali principio, oportet quòd etiam ex aliquo alio ſint ſubſiſtentia, quod ſit formale in ipſis, ſicut differentia conſtituens ea in eſſe. Et ideo quia aliquis antiquorum ponit, quòd vnum ſit contrarium pluralitati. Alius autem ponit, quòd ſit contrarium ei quod eſt inæquale: & ideò vtitur vno tanquam æquali: & ſic dicit, quòd quaſi ex contrariis eſt numerus. Sic ergo ſecundum antiquos aliquid eſt diuerſum ab vnitate,

tate, ex quibus numerus eſt aut factus eſt, quorum vnum eſt ſicut ſubſiſtens quod eſt vnitas, & alterum eſt ſicut forma contraria vno ſecundum quod eſt ſub numeri priuatione.

Amplius autem diſputantes contra iſtos, quęramus, quare omnia alia quæcunque ſunt ex contrariis, aut etiam quibus ſunt alia contraria, vt ſimplicibus elementis, corrumpuntur, numerus autem quamquam ex omni contrarietate ſit, non corrumpitur: nihil enim de hoc dicitur ab antiquis, & videmus, quòd ipſum quod ineſt in aliquo contrarium, corrumpit ipſum, ſicut Empedocles dixit, quòd odium corrumpit mixturam. Cum autem numerus non corrumpatur ab aliquo quod inſit ſibi, non oportebat numerum ex contrariis componi dicere: non enim eſt aliquid contrarium numero. Peccant autem in hoc antiqui: quia cùm dicerent numeros eſſe cauſas & ſubſtantias entium, nihil diffinitum eſt ab eis de hoc, vtrum numeri ſint cauſæ eſſe & ſubſtantiarum: & qualiter ſint cauſa, vtrum videlicet ſint cauſa ſicut termini dicuntur cauſa, ſicut quidam dicunt puncta cauſas & terminos formales menſurarum, ſicut diximus in antecedentibus. Eurippus autem quidam de ſecta iſtorum, ordinauit, quis numerus, cuius eſſet entis cauſa, vt quod hoc quidem numerus eſſet cauſa hominis, alius verò equi ad modum arithmeticorum qui numeros qui ſunt dicentes eſſe ad figuras & figurarum ordines. Et ideò de figuratis & ſuperficialibus numeris dicunt vnum eſſe triangulum, & alium quadrangulum. Et ſic iſti ex ſimilibus enuntiationibus dicunt quoſdam numeros eſſe formas plantarum ideò: quia ſunt illi numeri, aut ratio, aut conſonantia quædam numerorum reſpondens complexioni plantarum. Similiter autem etiam hunc numerum dixerunt eſſe aliorum quodlibet paſſiones: paſſiones verò numeri dicunt eſſe album, & dulce, & calidum per adaptationes quaſdam: & ſic attribuunt omnia numeris.

CAPVT IV.

Quod numeri nec ſunt cauſæ formales, nec efficientes, nec finales entium.

*In Philoſopho cap. 2. ibi. Similiter autem homo & aliorum vnũquodque.

QVod autem numeri non ſint ſubſtantiæ & formæ dantes eſſe entibus, palam eſt ex his quæ nunc dicentur. Subſtantia enim eſt ratio diffinitiua rei & quidditas. Numerus autem eſt materia, ſicut eſt materia carnis, aut oſſis, numerus quidem elementorum & ſubſtantiarum quæ componunt carnes & oſſa. Dicunt enim, quòd ſic commixta terra ignis & aqua duo conſtituunt carnes aut oſſa, ſicut dixit Empedo. quòd os eſt ex octo partibus, quarum quatuor dantur vulcano: & ſic dicunt, quòd ſemper aliquis numerus eſt id quaſi ſit ſic ſemper numerus aliquorum, vt igneus, aut terreus: & dicunt, quòd monadicus eſt aliquando, quando id quod eſt vnius & ſimplicis eſt naturæ: ſed ſubſtantia formalis eſt tantum hoc eſſe ſecundum id quod eſt, & eſt ad tantum hoc quod ſecundum mixturam & mixtionis rationem eſt. Hoc autem non eſt numerus, ſed potius formalis ratio mixturæ numerorum corporalium, aut quorumlibet numerorum aliorum materialium, qui commixti ſunt. Sicut autem numeri non ſunt cauſæ formales entium, ita nec ſunt faciendi cauſa quæ vocatur cauſa efficiens. Et hoc patet per ſe: quia non qui numerus aliquid de numero agentium, vel mouentium: vnde generaliter loquendo nec numerus pluralis, nec monadicus eſt cauſa aliqua, quæ ſit ratio, vel materia, vel ſpecies, vel efficiens cauſa rerum.

Sed fortè dicet aliquis, quòd numerus eſt cuius cauſa & finis: & tunc dubitabit aliquis quid eſt illud ens ſiue vnum quod eſt ex numeris. Si enim gratia exempli referamus ad bonum in medicina, dicemus, quia in numero eſt mixtura quædam: & illa mixtura aut eſt in mixtura rationabili & proportionali mixtorum ad finem ſanitatis, aut eſt in mixtura impari quæ non eſt proportionalis ſanitati: nunc autem poteſt eſſe, quòd nihil ſanius eſt ter tria commiſceri ſi debeat fieri mellicratum per mixtum: ſed aliquando magis iuuabit quando eſt aquoſum, in nulla ratione proportionis exiſtens, quam ſi ſit parum aquoſum: & tamen ſit in numero & proportione ſeruat & mixtum: eò quod ſunt diuerſæ infirmitates, propter quas oportet plus & minus eſſe aquoſum. Amplius rationales mixturæ tales ſunt in additione numerorum ſecundum quas additiones ſunt diuerſæ proportiones, quæ ſunt per mixtionem quæ fit in numeris, ſicut dicimus ter tria ſe habere ad duo in quadruplici ſexquialtera proportione, ſed in hac eadem proportione non dicimus, quòd ſic ſe habeant ad ter duo, ſed potius ad ter duo ſe habent ter tria in proportione ſexquialtera tantum. In ſimilibus enim proportionibus, oportet idem genus eſſe multiplicationis: propter quod etiam oportet menſurari numerum proportionalem, ſicut ſi dicamus, quod a. ſit principium penes quod attenditur proportio, oportet eſſe verſum quod id quod eſt a. b. g. quod eſt numerus proportionatus. Et ſimiliter d. quod eſt ratio proportionis & principium, oportet conuerti ſuper d. & e. proportionatum numerum. Omnia igitur quæ ſunt in eadem proportione, menſurantur per idem, & ſic dicunt, quòd s. e. g. proportionata ſic ſunt ignis quæ ſunt tria. Aquæ verò numerus eò quod ſpiſſior eſt, non eſt tria, ſed ter tria, quæ ſunt triplum ad tria: & ſic ignis & aqua ſunt proportionata. Et ſimiliter dicunt eſſe de aliis elementis. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt, quòd omnia communicent numeris proportionalibus: & neceſſe eſt, quòd multa eadem ſint: & hoc ſæpè neceſſe eſt, quòd idem numerus ſit in hoc ente & in alio: & tunc etiam illa entia erunt vnum ens, quod falſum eſt: quia duo nunquam erunt vnum. Oportet ergo dicere, quòd hæc ſit cauſa, ſicut dictum eſt, & quod propter illam cauſam ſit res ipſa in eſſe formali id quod eſt: aut oportet dicere, quòd non eſt manifeſtum per quem modum eſt aliquis numerus curſuum & motuum ſolis. Et iterum non eſt manifeſtum per quem modum ſit numerus eorum quæ ſunt lunæ propria, & cuiuſlibet vitæ & ætatis animalium horum omnium ſecundum ea quæ dicta ſunt, oportet omnem quendam numerum, qui tamen non eſt manifeſtus.

manifeſtus. Quæramus ergo ab iſtis qui dicunt omnium cauſas eſſe numeros, quid prohibeat horum numerorum qui ſunt cauſa vitæ & ſolis & lunæ, quoſdam eſſe quadrangulos, & quoſdam cubos & æquales in eo quod æqualiter ſunt in ſe & in radice ducti, quemadmodum cubum perficiunt: & alios quoſdam eſſe duplos, & alios in aliis eſſe proportionibus: non enim poteſt aſſignari aliquid quod prohibeat, ſed potius neceſſe eſt eoſdem & eiuſdem figuræ numeros & eiuſdem proportionis conuerti ſæpius ad idem & ad diuerſa entia. Si hoc concedatur quod dicunt, quòd omnia entia communicauerunt numeros: & ſic contingit, quòd illa quæ differunt ſpecie & numero, cadunt ſub eodem numero.

Si igitur accidiſſet, quòd aliqua inferiora habuiſſent eundem numerum, illa efficerentur eadem adinuicem, cum eandē numeri habeant ſpeciem: & ſic ſol & luna poſſent eſſe eadē cū aliquibus inferioribus eundem numerū eſſentialē cauſam ſui eſſe habentibus: quod eſt abſurdum & inconueniens. Quæramus enim ab iſtis, quare hæ cauſæ ſunt cauſæ? Scimus enim in ſeptenario numero multa eſſe: ſeptem enim apud Græcos ſunt vocales, & ſeptem ſunt chordæ in aliquo inſtrumento muſico, aut etiam ſeptem harmoniæ ſecundum antiquos, ſeptem quoque ſunt pleiades: & etiam aliqui ponunt quædam in numero quæ ſunt. 7. & 10. & quædam dicunt non eſſe in numero illo. Item ſeptem ſunt porticus qui ſunt Thebis. Quæramus igitur, an propter hoc quod talis & tantus eſt hic numerus, ideò illa quæ dicta ſunt, facta ſunt ſeptem? Sic oportet dicere, quòd ſeptenarius eſt cauſa iſtorum, ita quod propter hoc quod talis eſt ſeptenarius, pleiades ſint ſtellarum. 7. aut illi qui ſunt apud Thebas, ſint porticus ſeptem: aut è conuerſo ſeptenarius eſt talis numerus, quia pleiades ſunt ſeptem ſtellæ, & quia porticus ſunt ſeptem apud Thebas: aut quod verius eſt, hoc eſt propter aliam aliquam cauſam.

Hanc autem cauſam quam diximus ſeptenarij computationem, ita numeramus, cum tamen nihil cauſalitatis habeat ad iſta quæ per ſeptenarium numeramus: quia in anima numeramus alio numero, ſicut arturi ſtellas quidem numerant per duodecim: alij verò plures ponunt in eo quam centum, quia numerus ſtellarum imaginum cæli apud diuerſos diuerſimodè numeratur: & conſonantias quidem dicunt eſſe tres. Et cum quæritur ab eis, quæ ſit cauſa, quòd ſint tres? aſſignant cauſam, dicentes, quia & hæc quæ quædam alia ſunt, tria ſunt: & ſi illa fuiſſent decem millia, non curaretur, quòd aſſignarentur pro cauſis: & hoc videtur eſſe ridiculum, quòd eo aliquid ſit cauſa alterius, quia eſt eiuſdem numeri cum illo: nam quodcumque ſignorum cæli acceperimus, dicentes illud eſſe d. k. p. erit vnum ſignum quodcumque ſtellarum: & ideò non poſſumus dicere quod eſt in tali numero, quod quodlibet aliorum eſt duplum ad illud: aliud autem non eſt duplum. Cauſam veram enim inſpiciendo dicemus eſſe talem, ſicut ſi cauſare velimus quare ſunt tria loca piſcatorum ſuper littus maris: & dicemus, quia hæc tria ſunt ſuper quæ vtilius infertur ſagena quando de mari extrahitur: ſed non dicemus, quòd ideò ſunt tria: quia tres ſunt conſonantiæ, acuta, grauis, & media: quoniam ſecundum rei veritatem conſonantiæ ſunt plures, ſed ſiue ſint tot, ſiue plures, ſiue pauciores, nihil facit ad hoc quòd tria ſint ſuper mare loca piſcatorum. Hoc autem ita poſuimus ad oſtendendum, quòd inconuenienter ponunt cauſas, qui numeros dicunt eſſe cauſas entium: ſed tamen hic nondum poſſumus eos qui de talibus ſecundum poëticas fabulas multa inconuenienter dixerunt, ſicut eſt Gymiles, & alij quidam ex Homericis poëtis, qui propter paruas ſimilitudines, quas vident in rebus, ſtatim dicunt vnam eſſe cauſam alterius propter numeri ſimilitudinem: & videntur eſſe iſta ſicut ſomniorum, & metaphorarum adaptationes. Sed iſti magnas conuenientias quæ ſunt in veris & conuertibilibus cauſis, non vident, ſed præter vident. Dicunt enim quidam iſtorum multa talia, ſicut debentes rationem reddere de his quæ ſunt apud Mediam, vbi ſunt duæ diſtantiæ in partibus, quarum vna eſt. 9. & 8. alia ſpatiorū: & ratio ſummę eſt, quòd ſunt in vniuerſo decem & ſeptem, qui numerus eſt æquinumeralis in ſubſtantiis. Veniunt autem in dextra quidem nouem ſyllabæ & in ſiniſtra octo illorum qui numerant ſyllabas conſonantiarum: & dicunt, quòd quia æqualis eſt diſtantia ab a. ad b. quæ ſunt ſigna illarum ſyllabarum & à nichea ad acutiſſimam peram heatem vocatam in partibus denominatis, ideò ſunt, vt dicunt, tot ſyllabæ inquantum numerus cæli eſt æqualis his ſecundum longitudinem vel latitudinem: tantum enim diſtat locus à loco in inferioribus, quantum eſt inter æquinoctialem & locum ad quem menſuratur de gradibus meridiani ſecundum quantum eſt inter punctum orientis & zenith capitis, de partibus circuli longitudinis in quo mouetur ſol ab oriente vſque ad zenith capitis illius locis, ad quem extenditur longitudo, & in quo accipitur zenith capitis. Omnia autem hæc ſic dicere, ludicrum eſt: quia in omnibus non cauſa pro cauſa aſſignatur: & ideò non refert ſiue iſta exempla quæ nos ponimus, ſiue altera magis nota ponantur: quæ nos enim ponimus, ſunt ſecundum Ariſto. expoſita: & fortè corruptus eſt liber. Vnde tale eſt ac ſi dicatur, quòd quia quatuor ſunt plagæ mundi, ideò quatuor ſunt humores corporum complexionatorum: & quia c. ſenatores fuerunt Romæ, ideò ſunt c. prouinciæ quæ Romanis ſubdebantur: & quia tres ſunt ſtellæ in triangulo qui apud Aſtronomos poſitio Ægypti vocatur, ideò tres ſunt dimenſiones corporis, vel aliud quodcumque ponatur.

Videre enim oportet ne quis talia dubitando diſputet, nec dicat, nec inueniat per adaptationes in ſempiternis quæ non generantur: eò quod aliquando ſimilia inuenit in his quæ ſunt corruptibilia: quia in his numeris ſunt ligatæ naturæ & contraria naturarum, vt ea quæ ſunt, ligentur & non ſeinuicem deſtruant, ſicut dicit Boëtius, Qui numeris elementa ligas, vt frigora flammis, arida conueniant liquidis: & ſicut in natura ligant numeros, ita in ipſis naturalibus agentibus & patientibus totaliter ligant ea quæ ſunt in mathematicis, ſicut quidam dicunt:

Boëtius in 3. de conſolatione. Metro nono.

cunt: talia enim faciunt cauſas naturæ. Sed hæc, ſicut diximus, in ſempiternis cauendum eſt: quia illa non ſunt ex contrariis: & ideò non oportet, quòd ligentur numeris ad hoc quod non diſſoluantur, tamen etiam in iſtis ſenſibilibus videtur ſic philoſophantibus tota natura eorum diffugere: nullo namque modorum quos ſecundum veritatem determinauimus circa principia entium, aliquid iſtorum numerorum eſt cauſa.

Faciunt autem illi qui dicunt numeros cauſas, hoc quod dicunt manifeſtum: quia dicunt, quòd talis numerus exiſtit, & eſt eiuſdem coelementationis in partibus ſuis cum partibus rei cuius eſt numerus: & dicunt, quòd impar quidem numerus eſt boni: & ſimiliter poſitione quorundam numerorum ſunt boni, & quorundam mali, ſicut eſt videre in ſphæra quam de prognoſticationibus fecit Pythagoras, in qua ſi deueniat ad ſuperiorem numerum, ſignum eſt mortis & infortunij: & ſic etiam dicunt conuenire horas fauſtas vel infauſtas ad numeros tales vel tales: & alia quæcunque dicunt colligentes ea ex mathematicis theorematibus, & attribuentes ea naturalibus & periodis vitæ & ætatum: omnia enim talia huius habent potentiam qualem diximus: vnde aſſimilantur non cauſæ quidem, ſed concidentiis accidentalibus. Hæc enim ſunt accidentia ſibiinuicem ſecundum quaſdam proprias concidentias & proportiones, & non ſunt cauſæ adinuicem: id enim quod eſt proportionale, aliquo modo eſt vnum ſecundum proportionis vnitatem, ſicut diximus, quod ſicut rectum eſt in longitudine, ſic eſt in latitudine leue ſiue planum: & in numero impar, & in colore album: omnia enim hæc ſunt ea quæ magis & primò ſunt conuenientia ſecundum naturam: & hoc modo intendunt aptare numeros entibus: nec tamen propter hoc ſunt cauſæ. Amplius non poteſt dici, quòd numeri ſint cauſæ ſpecierum & formarum: numeri dico eorum quæ harmonica ſunt & harmonicam habent compoſitionem & talium huiuſmodi exiſtentium. Differunt enim numeri ab inuicem, quamuis ſint æquales ſpecie: etenim vnitates differunt in talibus numeris omnibus. Species autem in nullo differunt: & ideo numeri & vnitates non ſunt faciendæ ſpecies: ergo ea quæ accidunt ex ſyllogiſmo, inconuenientia ſunt ea quæ dicta ſunt: quamquam amplius multò plura colligi poſſunt ab aliquo ſi quis velit ad hoc intendere. Videtur autem eſſe thegminon ſiue argumentum eius quod diximus, quòd videlicet numeri non ſunt cauſæ entium hæc, quòd multa patiuntur male ex inconuenientibus obiectis ſibi circa generationem eorum quæ ſunt quæ dicunt eſſe ex numeris, & tamen nullo modo poſſunt complecti, quod non ſint ſeparabilia & ſeparata mathematica à ſenſibilibus, ſicut illi dicunt ea ſeparata eſſe. Et quia non poſſunt complecti ea eſſe ſeparata, non poſſunt probare ea eſſe ſenſibilium principia. Hic igitur ſit finis diſputationis iſtius, in qua non dixi aliquid ſecundum opinionem meam propriam, ſed omnia dicta ſunt ſecundum poſitiones Peripateticorum: & qui hoc voluerit probare, diligenter legat libros eorum, & non me, ſed illos laudet, vel reprehendat.

***

INDEX

INDEX

In libros de anima.

A

ABstractionis gradus. libro 2. tractatu 3. capite 4.

Abubacher & Auempace dixerunt intellectum agentem esse separatum, possibilem autem esse coniunctum corpori. l.3.tr.2.c.6.

Per Accidentia venimus in cognitionem substantiæ. l.1.tr.1.c.5.tex.11.

Acheloi fluuij pisces branchiis sonitant, vel aliqua simili parte. l.2.tr.3.c.22.tex.87.

Actus primus & secundus quid. l.2.tr.1.c.1. tex.2.& c.1.tex.5.item tr.3.c.2.tex.55.

Actus secundus præsupponit primum. l.2.tr.1. c.3.tex.10.

Actus sunt præuij potentiis quoad nos secundum rationem, licet simpliciter & secundum esse sint posteriores. l.2.tr.2.c.1.tex.33.

Actus intellectus & sensus sunt actus perfecti & simplices. l.3.tr 3.c.2.tex.28.

Aër qui est in aure, continuatur aëri qui est extra. l.2.tr.3.c.20.

Æramenta quare præ omnibus corporibus sonora sunt. l.2.tr.3.c.17.tex.77.

Æstimatiua qua re differt ab imaginatiua. l.3. tr.1.c.2.

Agens & patiens qualem debent habere communicantiam. l.2.tr.3.c.6.

Agens est semper præstabilius patiente. l.3. tr.2.c.18.tex.19.

Vtrum Alatur contrarium contrario, vel simile simili. l.2.tr.2.c.5 tex.43.& seq.

Alcmæon asseruit animam esse quoddam diuinum, quod mouetur semper mouens seipsum. l.1.tr.2.c.3.tex.32.

Alexandri opinio, qui dixit elementorum compositionem habere in se inchoationem animæ. l.1.tr.2.c.13.

Alexandri error, qui dixit quod intellectus sit præparatio ad intelligibilia suscipienda ex complexione elementorum facta.l.3.tr.2.c.4.

Habens scientiam & per illam speculans, non Alteratur, aut aliud alterationis est genus. l.2.tr.3.c.2.tex.57.

Anaxagoras dixit animam per se & essentialiter esse mouentem. l.1.tr.2.c.1.tex.23.& c.3. tex.3.

Qua re differat à Democrito circa definitionem animæ. l.1.tr.2.c.1.tex.24.

Solus Anaxagoras dixit intellectum passione vacare & nihil prorsus cum cæteris habere commune. l.1.tr.2.c.4 tex.34.

Anaxagoras laudandus, quòd dixerit intellectum esse immixtum, vt imperet omnibus, id est, vt cognoscat omne despectum ab ipso. l.3.tr.2.c.2.tex.4.

Anima rationalis est physicæ considerationis vt est hominis perfectio. l.1.tr.1 c.1.

Scientia de anima cæteras partes naturalis philosophiæ antecellit obiecti dignitate, & demonstrationum certitudine. l.1.tr.1.c.2.tex. 1.& seq.

Substantia primum, deindè affectiones animæ tam propriæ quam ipsi & corpori communes considerandæ sunt. l.1.tr.1.c.3.tex.3.

Difficillimum est quantum ad quæsita & quantum ad modum inquisitionis accipere aliquam fidem firmam & certam de anima. l.1.tr.1.c.3.tex.4.& 5.

Animæ quodnam sit genus & quæ differentia, inuestigandum. l.1.tr.1.c.4.tex.6.

Vtrum anima sit composita vel simplex, & vtrum animæ differant solo numero, vel specie & genere. l.1.tr.1.c.4.tex.7.& 8.

Vtrum prius inquirendum de tota anima, vel de partibus. l.1.tr.1.c.5.tex.9.

Vtrum potentiæ animæ prius quærendæ quam operationes. l.1.tr.1.c.5.tex.10.

Vtrum anima habeat operationes proprias, quæstio est quam maximè desiderant homines scire de anima. l.1.tr.1.c.6.tex.12.

Si anima propriam habet operationem quam sine organo exerceat, continget eam separari à corpore & esse per se. l.1.tr.1.c.6. tex.13.

Quædam passiones animæ sunt coniuncti & non animæ tantum. l.1.tr.1.c.6.tex.14.

Animæ consideratio pertinet ad physicum. l.1. tr.1.c.6.tex.15.

Quæ ad animam spectant, quam diuerso modo considerantur à physico, dialectico, mathematico, metaphysico & mechanico. l.1.tr.1. c.6.tex.16.& seq.

Animatum ab inanimato maximè differre motu & sensu, à maioribus nostris accepimus. l.1. tr.2.c.1.tex.20.

Animam qui definierint per motum. ibid.& tex.21.& seq.

Animam qui definierint per sensum seu cognitionem. l.1.tr.2.c.2.tex.25.& seq.

Animam qui definierint per motum & sensum simul. l.1.tr 2.c.3.tex.28.& seq.

Animæ tria substantialiter inesse dixerunt antiqui, sc. motiuum, cognoscitiuum & incorporeum. l.1.tr.2.c.4.tex.33.& seq.

Index rerum.

Quo motu dixerunt antiqui animam moueri. l.1.tr.2.c.4.tex.35.

Non ſolum animæ non eſt ſubſtantiale moueri, ſed etiam impoſſibile eſt eam moueri. l.1.tr.2. c.5.tex 36.& ſeq.

Animam non eſſe in corpore ſicut in loco ſeu in vaſe. l.1.tr.2.c.5.tex.41.

Anima quomodo ex harmonicis numeris componatur. l.1.tr.2.c.6.

Animas exutas à corporibus moueri de loco ad locum expertus eſt Author. l.1.tr.2.c.6.

Animæ motum non eſſe à ſphæris indiuiſibilibus continuè mouentibus ex quibus componatur. l.1.tr.2.c.7.tex.44.

Anima eſt in confinio æternitatis & temporis. l.1.tr.2.c.4.tex.35.& c.7.tex.45.

Quomodo in anima ſecundum Platonem eſt aſpectus rectus, quem Deus deorum flexit in circulum. l.1.tr.2.c.7.tex.45.

Anima mundi quare ſecundum Platonem intellectualis ſit. l.1.tr.2.c.7.tex.46.

Animam intellectualem non eſſe circulum & magnitudinem continuam. l.1.tr.2.c.7. tex.46.& ſeq.

Animam non eſſe harmoniam. l.1.tr.2.c.8. tex.54.& ſeq.

Melius dicitur non animam, ſed hominem anima miſereri, vel diſcere. l.1.tr.2.c.9.tex.64.

Animæ motus aliquando ſunt ab exterioribus ad ipſam, vt in apprehenſionibus ſenſibilium, aliquando ab ipſa ad organa ſenſuum, vt in reminiſcentia. ibid.

Animæ intellectualis immortalitas demonſtratur. l.1.tr.2.c.9.tex.65.item l.3.tr.3.c.12.

Animam non eſſe numerum per ſeipſum mouentem. l.1.tr.2.c.10.tex.67.

Animam ex omnium elementis eſſe vt omnia cognoſcat, impoſſibile eſt. l.1.tr.2.c.11. tex.75.& ſeq.

Anima quomodo habet eſſe nobile & antiquum & proprium, & præſertim intellectus. l.1. tr.2.c.12.tex.82.

Animam non eſſe in toto vniuerſo permixtam. l.1.tr.2.c.12.tex.86.& ſeq.

Quare aliqui opinati ſunt animam eſſe in elementis & ſpecialiter in aëre. l.1.tr.2.c.13. tex.88.

Vtrum animæ vegetabilium & brutorum ſint ex traduce. ibid.

Quare anima intellectiua non ex materia produci dicitur, ſed ab extrinſeco ingredi. ibid.

Non eſſe plures animas in eodem ſuppoſito. l.1.tr.2.c.15.tex.90.& ſeq.item l.3.tr.4.c.4.

Anima non eſt corpus. l.2.tr.1.c.1.tex.2.& c.3. tex.7.

Anima eſt forma corporis naturalis, potentia vitam habentis. l.2.tr.1.c.1.tex.4.

Anima vegetatiua quomodo dicitur eſſe ſemper in actu ſecundo. l.2.tr.1.c.2.tex.5.

Vnde prouenit, quòd anima eſt multorum operum productiua. l.2.tr.1.c.3.tex.6.

Quæ anima ſeparabilis eſt, & quæ non. l.2. tr.1.c.4.tex.11.

Anima ex ſuis operibus inueſtiganda. l.2.tr.1. c.5.tex.12.

Nullam aliam totalitatem habet anima niſi ſuarum partium. l.2.tr.1.c.7.tex.20.

Anima rationalis eſt vmbra intelligentiæ, & ſenſibilis reſpectu rationalis animæ, & vegetabilis reſpectu ſenſibilis. l.2.tr.1.c.8.tex.21.

Animam vnam numero eſſe in omni corpore, cur aliqui dixerint. ibid.

Animam formaliter & non materialiter vniri, & ipſam eſſe actum huius corporis & non cuiuſlibet. l.2.tr.1.c.9.tex.22.& ſeq.

Eadem eſt ratio animæ & figuræ. l.2.tr.1.c.11. tex.30.& 31.

Anima qualiter eſt viuentis corporis cauſa & principium. l.2.tr.2.c.2.tex.36.& ſeq.

Animas à comparibus ſibi ſtellis non deſcendere, corporibus vniendas. l.3.tr.2.c.10.

Animam non conſtare materia & forma. l.3. tr.2.c.11.

Quomodo anima eſt omnia quodammodo quæ ſunt. l.3.tr.3.c.12.tex.37.

Ex omnibus animabus tantum vnam remanere poſt mortem, abſurdum eſt. l.3.tr.3.c.13.

Quomodo animal vniuerſale aut nihil eſt, aut poſterius eſt. l.1.tr.1.c.4 tex.8.

Animalia anuloſa quare diuiſa per tranſuerſum, viuunt, ſed diuiſa per totam longitudinem ſui corporis, ſtatim moriuntur. l.1.tr.2.c.16. tex.94.

Animalia latitantia tempore hyemis & ceſſantia ab inquiſitione alimenti extrinſeci quomodo nutriuntur. l.2.tr.2.c.2.tex.5.

Animalia multa loco immobilia. l.2.tr.1.c.6. tex.16.

Animalia quæ dicantur imperfecta. l.3.tr.4.c.9.

Animalis corpus ſimplex eſſe non poſſe. l.3.tr.4. c.3.tex.26.& ſeq.

Animatorum certa eſt quantitas in qua ſtat & extra quam non ſaluatur ſpecies. l.2.tr.2.c.4. tex.41.

Appetitus iraſcibilis & concupiſcibilis in homine quomodo differunt à ſeipſis vt ſunt in brutis. l.3.tr.4.c.10.

Apprehenſio vniuerſaliter loquendo quatuor habet gradus. l.2.tr.3.c.4.

Error opinantium Araneam cuncta animalia præcellere ſenſu tactus, & erroris cauſa. l.2. tr.3.c.17.tex.94.

Ariſtoteles quare in multis locis laudat Anaxagoram. l.1.tr.2.c.4.tex.34.

Attractio qualiter tribus maximè iuuetur, ſc. ſimilitudine, vacuitate & calore. l.2.tr.2.c.8.

Auerrois deliramentum, quòd intellectus poſſibilis ſit vnicus & indiuiſibilis in omnibus. l.3.tr.2.c.8.

Auerrois propoſitio, intellectus omnibus modis ſit intellectus, quomodo verificatur. l.3. tr.3.c.6.

Quæ augentur, æqualiter omni ex parte augentur. l.2.tr.1.c.6.tex.14.

Augmentatiuæ potentiæ officia. l.2.tr.2.c.6. tex.47.

Augmentatiua deſeruit generatiuæ. l.2.tr.2.c.9.

Augmentum & alimentum non fieri per virtutem ignis. l.2.tr.2.c.4.tex.40.& ſeq.

Auicebron exiſtimauit intellectum poſſibilem & materiam primam eſſe eiuſdem naturæ. l.3. tr.2.c.9.

Auris qualiter habet connaturalitatem ad audiendum. l.2.tr.3.c.20.

Differentia

Index rerum.

B

Differentia inter bonum honorabile & bonum vtile. l.1.tr.1.c.2.tex.1.
Bonum ſimpliciter eſt ſemper & vbique bonum. l.3.tr.4.c.6.tex.51.

C

Cæleſtibus corporibus quare natura non dederit ſenſus. l.3.tr.4.c.1.tex.61.
Calor pueri & iuuenis quomodo ſunt æquales in radice ſecundum Galenum. l.2.tr.2.c.6. tex.47.
Capita multorum ſine ceruice primò exorta, deinde per amicitiam germanis ceruicibus fuiſſe coniuncta, finxit Empedocles. l.3. tr.3.c.1.tex.21.
Color quomodo mouet viſum ſecundum actum lucidi. l.2.t.3.c.7.tex.67.
Color duplex habet eſſe, ſ. materiale & formale. ibidem.
Colorem quare Pythagorici vocabant epiphanum. ibid.
Qualiter color in lumine videtur, & non ſine lumine. l.2.tr.3.c.14.tex.72.& 73.
Vtrum cognoſcatur ſimile ſimili. l.1.tr.2.c.12. tex.79.& ſeq.& c.14.
Confidentia eſt ex protenſione ſpiritus & ſanguinis ex corde ad exteriora. l.1.tr.1.c.6. tex.12.
Aliud eſt Corpori communicare in actione & paſſione, & aliud eſt communicare ei quod communicat corpori. ibid.
Corpora maximè videntur ad ſenſum eſſe ſubſtantiæ, licet ſubſtantiæ ſeparatæ ſint verius ſubſtantiæ. l.2.tr.1 c.1.tex.3.
Corpora phyſica videntur eſſe magis ſubſtanriæ quam artificialia. ibid.
Corporum phyſicorum quædam animata, quædam inanimata. ibid.
Corpus animatum amittit nomen & rationem ſuam, quando ſeparatur ab eo anima. l.2.tr.1. c.3.tex.8.
Corpus animatum ex ſimplici corpore componi non poteſt, triplici de cauſa. l.2.tr.1.c.31. tex.111.
Corpuſcula quæ videntur in ſphæra ſolis, quare continuò mouentur. l.1.tr.2 c.1.tex.22.
Corruptibile & incorruptibile quomodo non ſunt vnius ſubſtantiæ. l.2.tr.2.c.1.tex.33.
Critias opinatus eſt animam eſſe ſanguinem. l.1.tr.2.c.3.tex.32.

D

Definitio tribus viis inueſtigatur, ſ. demonſtratione, diuiſione, & compoſitione. l.1.tr.1.c.3.tex.4.& 5.
Definitio debet conſtare genere & differentia. l.1.tr.1.c.4.tex.6.
Definitio ſubiecti quomodo poteſt eſſe medium in demonſtratione. l.1.tr.1.c.5.tex.11.
In definitione non ſolum oportet cognoſcere principia eſſentialia, ſed etiam accidentalia. ibidem.
Definitiones dialecticæ & vanæ quæ ſint. ibid.
Definitiones phyſicæ, dialecticæ, mathematicæ, metaphyſicæ & mechanicæ qua re differunt. l.1.tr.1.c.7.tex.16.& ſeq.
Democritus dixit animam eſſe ignem aut calorem. l.1.tr.2.c.1.tex.20.& c.3.tex.30.
Democritus vitam in reſpiratione conſtituit. l.1.tr.2.c.1.tex.21.
Senſus & intellectus eandem voluit eſſe virtutem. l.1.tr.2.c.1.tex.23.
Item lumen eſſe defluxum corporis. l.2.tr.3.c.9.
Item per vacuum poſſe videri. l.2.tr.3.c.15. tex.74.
Diaphani natura, & qualiter lumen eſt actus eius. l.2.tr.3.c.8.tex.68.& ſeq.
Digeſtiua iuuatur duobus, ſc. calido & humido. l.2.tr.2.c.8.
Digeſtio quadruplex. ibid.
Diogenes exiſtimauit animam eſſe aërem. l.1. tr.2.c.3.tex.32.
Diuina quomodo intelliguntur. l.3.tr.3.c.6.& ſequ.

E

Echo qui eſt ſonus reflexus, quomodo generatur. l.2.tr.3.c.19.tex.80.
Differentia inter tinnitum & echo ſecundum Latinos. ibid.
Vera Electio non eſt animæ ſenſibilis, ſed aliquid ſimile electioni. l.3.tr.1.c.3.
Omnia Elementa iudicata ſunt eſſe anima ab aliquo antiquorum præter terram. l.1.tr.2.c.3. tex.32.
Empedocles conſtituit animam ex omnibus elementis. l.1.tr.2.c.2.tex.25.& c.3.tex.54.& ſeq.
Rationes quæ induxerunt Empedoclem, vt crederet animam eſſe harmoniam. l.1.tr.2.c.8. tex.60.
Empedocles non rectè dixit lumen moueri localiter, & extendi tandem inter terram & cœlum, motu imperceptibili. l.2.tr.3.c.13.tex.70.
Empedocles exiſtimauit ſenſus & intellectus eandem eſſe virtutem. l.3.tr.1.c.5.tex.150.
Empedoclis locus de intellectu indiuiſibilium. l.3.tr.3.c.1.tex.21.
Expulſiua quatuor iuuatur potiſſimè, ſc. caliditate, humiditate, frigiditate & ſiccitate. l.2. tr.2.c.8.

F

Qualiter febrientes febre ethica, cum habeant maiorem calorem febrientibus febre putrida, non ſentiunt calorem ſuum. l.2.tr.3 c.33.
Finis duplex, quo, & cui. l.2.tr.2.c.2.tex.37.
Forma dupliciter ſumi poteſt, ſc. vt eſt actus & pars rei, & vt eſt intentio rei abſtracta à re. l.1.tr.1.c.7.tex.16.
Formæ artificiales non ſunt in potentia in lapidibus & lignis ſecundum quod ſunt ligna aut lapides, ſed ſecundum quod ſubiiciuntur inſtrumentis artis & formæ artis quæ eſt in mente artificis. l.1.tr.2.c.13.
Forma conſequens vnde habet, quòd poteſt omnium præcedentium formarum poteſtates operari. l.2.tr.1.c.11.tex.31.

Index rerum.

Formæ ſimplicitati non repugnat compoſitio. poteſtatiua. l.2.tr.1.c.11.tex.31.
Forma rei & intentio rei differunt. l.2.tr.3.c.4
Forma quomodo ſe ſola agit in actione ſpirituali ſiue intentionali. l.2.tr.3.c.6.
Forma qualiter poteſt ſubiici aliquibus accidentibus. l.3.tr.2.c.11.
Quatuor differentiæ inter formas exiſtentes in materia,& inter formas exiſtentes in intellectu. l.3.tr.2.c.13.
Frigiditas per ſe non confert ad opera vitæ, ſed per accidens. i.2.tr 2.c.8.
Frigiditatem non ingredi opus naturæ,quomodo intelligitur. ibid.

G

GEneratiuæ virtutis inſtrumenta. l.2.tr.2. c.7.
Generationem non fieri ex aliquo quod ſit actu pars animati. l.2.tr.2.c.7.
Genus quomodo à materia ſumi dicitur. l.1. tr.1.c.7.tex.17.
Grilli quare amputatis capitibus adhuc cantant. l.1.tr.3.c.21.tex.87.
Guſtus non eſt per medium extrinſecum, ſed intrinſecum. l.2.tr.3.c.27.tex.101.
Guſtus quomodo diſtinguitur à tactu. ibid.
Guſtus organum eſt neruus guſtatiuus diffuſus in lingua & in ſuperficie concaua faucium. l.2.tr.3.c.28.tex.104.

H

HEpar,cerebrum & huiuſmodi qualiter non ſentiunt niſi meritò panniculi inuoluentis. l.2.tr.3.c.34.
Heraclitus fumum cordis & vaporem dixit eſſe animam. l.1.tr.2.c.3.tex.32.
Hippus dixit animam eſſe humorem aqueum. ibidem.
Hominum diuerſitas in apprehenſione vniuerſalis. l.1.tr.1.c.6.tex.12.
Homo quare non bene odorat. l.2.tr.3.c.23. tex.92.
Homines percipiunt odores, ſicut animalia aquatica duros oculos habentia ſentiunt colores. l.2.tr.3.c.23.tex.93.
Homo cæteris animalibus excellentius tactu percipit,& ideò prudens. l.2.tr.3.c.23.tex.94.
Homines mollis & non laxæ carnis ſunt ingenioſi. ibid.
Tenuitas vnguium & capillorum ſubtilitas, bonæ habitudinis ſunt argumentum. ibid.
Humidum duplex, ſc. ſeminale & nutrimentale. l.2.tr.2.c.6.tex.47.

I

IGnis non propriè nutritur, neque augetur. l.2.tr.1.c.4.tex.41.
Augmentum ignis in quantitate interminatum eſt. ibid.
Ignorantia eſt magis propria animalibus quam ſcientia. l.3.tr.1.c.5.tex.151.
Imaginatio diuerſa eſt à ſenſu,intelligentia,opinione, & æſtimatione. l.3.tr.1.c.6.tex.153. & 154.
Imaginatio ſumitur dupliciter,ſc.propriè & metaphoricè. l.3.tr.1.c.7.tex.135.
Imaginatio qua re differt à ſenſu. l.3.tr.1.c.7. tex.136.
Imaginationem an formicæ & apes habeant. ibidem.
Imaginatio qua re differt ab opinione. l.3.tr.1. c.7.tex.157.
Imaginatio non eſt opinio cum ſenſu. l.3.tr.1 c.7.tex 158.& 159.
Imaginatio eſt motus à ſenſu ſecundum actum facto. l.3.tr.1.c.8.tex.160.& 161.
Imaginatio duas habet cauſas falſitatis. l.3.tr.1. c.8.tex.161.
Imaginatio deriuatum nomen à viſu habet, phantaſiaque dicitur, id eſt, viſio vel apparitio.l.3.tr.1.c.9.tex.162.
Ex forti imaginatione quomodo prouenit aliquid in effectu. l.3.tr.3.c.4.tex.32.
Imaginatiua quid, & quomodo differt à ſenſu communi. l.3.tr.1.c.1.
Bene imaginantes diſponuntur ad mathematica & ad prophetiam. ibid.
Imago lignea Mineruæ vel Veneris à Dædalo fabricata, quomodo mouebatur. l.1.tr.2.c.7. tex.44.
Indiuiſum dicitur dupliciter,ſ. potentia & actu. l.3.tr.3.c.1.tex 23.
Intellectus qualiter eſt alterum genus animæ, & ſeparabilis. l.1.tr.1.c.8.tex.21.
Intellectus qua re differt à ſenſu. l.4.tr.1.c.5. tex.152.
Intellectus non eſt paſſibilis ſiue tranſmutabilis ſecundum ſe ſicut corpus, neque per alterius tranſmutationem ſicut virtus in corpore, tamen eſt ſuſceptiuus ſpecierum, & eſt potentia ſpecies illæ,non actu. l.3.tr.2.c.1.tex.3.
Intellectus non eſt hoc aliquid. ibid.& c.3.
Intellectus ſe habet ad intelligibilia, ſicut ſenſus ad ſenſibilia. l.3.tr.2.c.1.tex.3.& c.12.
Intellectus qualiter eſt immixtus, & receptiuus omnium quæ ſunt. l.3.tr.2.c.2.tex.4.& c.3. & c.5.& c.12.
Intellectus poſſibilis per hoc quod eſt intellectus, determinatur ad ens incorporeũ:per hoc quod eſt poſſibilis, priuatur omnium formis quæ potentia ſunt in ipſo. l.3.tr.2.c.2.tex.5.
Intellectus quomodo ponitur ſeparatus à Peripateticis. l.3.tr.2.c.3.
Intellectum non eſſe præparationem ad intelligibilia ſuſcipienda ex complexione elementorum factam l.3.tr.2.c.4.
Intellectum poſſibilem diſtingui à phantaſia. l.3.tr.2 c.6.
Intellectum eſſe partem animæ. l.3.tr.2.c.8.
Intellectum poſſibilem non eſſe materiam primam l.3.tr.2.c.9.& c.13.
Intellectus poſſibilis qualiter eſt immixtus, & ſeparatus, & impaſſibilis,& non hoc aliquid. l.3.tr.2.c.12.
Ex intellectu & intelligibili quomodo fit vnum. ibidem.
Decem rationes quibus Peripatetici probant intellectum non eſſe potentiam organicam. l.3.tr.2.c.14.
Idem probatur per hoc quod paſſibilitas intellectus non eſt ſimilis paſſibilitati ſenſus. l.3. tr.2.c.15.tex.6.

Index rerum.

Intellectus quare dicitur locus ſpecierum. ibid.
Intellectum eſſe ſubiectum intelligibilium formarum, quomodo intelligitur. ibid.
Vnus intellectus eſt, qui diſtinguit inter ſenſibile & intelligibile. l.3.tr.2.c.16.tex.9.& ſeq.
Intellectus qualiter intelligit ſe. l.3.tr.2.c.17. tex.13.& 15.
Intellectus qualiter eſt ſubiectum receptionis & non tranſmutationis. l.3.tr.2.c.17.tex.14.
Intellectus agens neceſſarius quo perficiatur intellectus poſſibilis. l.3.tr.2.c.18.tex.17.& ſeq.
Intellectus agens aſſimilatur arti, & intellectus poſſibilis aſſimilatur materiæ. l.3.tr.2.c.18. tex.17.
Intellectus agens eſt vt habitus & perinde ac lumen, quo intelligibilia potentia fiunt intelligibilia actu. l.3.tr.2.c.18.tex.18.
Intellectus agens qua re differt à poſſibili. l.3. tr.2.c.18.tex.19.
Intellectum agentem eſſe partem animæ. ibid.
In intellectu agente intelligens & intellectum non differunt, niſi ſicut lumen in ſe, & lumen quo imbuti ſunt colores ad actum ibid.
Intellectus agentis eſt abſtrahere formas intelligibiles, & illuminare intellectum poſſibilem. l.3.tr.2.c.19.tex.19.
Intellectus poſſibilis præcedit tempore operationem intellectus agentis, non autem ſubſtantiam eius. l.3.tr.2.c.19.tex.20.
Intellectus quando procedit de potentia ad actum, vtitur reminiſcentia & ſenſu & imaginatione, & ſic eſt corruptibilis: cum autem iam habet ſcientiam, vocatur adeptus, & non conuerſus ad phantaſmata, ſed ad agentem ſolum & ad ſeipſum, eſt incorruptibilis & non reminiſcitur. ibid.
Prima intellectus operatio eſt circa indiuiſibilia, deinde circa compoſitionem. l.3.tr.3.c.1. tex.21.& ſeq.
Quis intellectus eſt ſemper verus, & quis aliquando verus & aliquando falſus. l.3.tr.3. c.2.tex.26.
Intellectus agens quomodo eſt prior in hominibus. l.3.tr.3.c.2.tex.27.
Idem eſt intellectus componens & diuidens intelligibilia, ſicut eſt idem ſenſus communis. l.3.tr.3.tex.29.& ſeq.
Quæ actu ſunt in intellectu, tripliciter ſunt in ipſo. l.3.tr.3.c.5.tex.36.
Intellectus agens tribus modis coniungitur nobiſcum. l.3.tr.3.c.11.
Vtrum intellecta maneant in intellectu, ceſſante actuali intellectione. ibid.
Intellectus quadruplex, ſ. poſſibilis, vniuerſaliter agens, ſpeculatiuus & adeptus. l.3.tr.3. c.12.
Intellectus practicus & ſpeculatiuus quatuor diſſident diſcriminibus. l.3.tr.4.c.4.tex.49.
Intellectui practico apprehendenti formam vt eſt operationis principium, tria neceſſariò contingunt. ibid.
Intellectus ſpeculatiuus & practicus ſunt idem ſubiecto, ſed differunt ſecundum eſſe & finem. ibid.
Intellectus practicus ſemper eſt rectus, appetitus autem & phantaſia recta & non recta. l.3. tr.4.c.6.tex.51.
Ira eſt accenſio ſanguinis cum euaporatione fellis l.1.tr.1.c.6.tex.12.
Iſaac Philoſophus dixit animam rationalem eſſe vmbram intelligentiæ, & ſenſibilem reſpectu rationalis animæ, & vegetatiuam reſpectu ſenſibilis. l.2.tr.1.c.8.tex.21. item l.3.tr.2. c.12.

L

LAſſitudo quare accidit ex cogitando. l.3. tr.2.c.10.tex.11.
Leſbiæ regula qualis fuerit. l.3.tr.4.c.6.tex.51.
Liberum arbitrium quid. l.3.tr.4.c.10.
Quæ ſunt Lucentia corpora. l.2.tr.3.c.12.
Lumen non conferre colori eſſe intentionale & ſpirituale. l.2.tr.3.c.6.
Lumen non eſſe neceſſarium viſui propter colorem in ſe, ſed propter medium. l.2.tr.3.c.7. tex.67.
Lumen eſt colorum hypoſtaſis. ibid.
Luminare, lux, lumen & ſplendor quomodo differunt. l.2.tr.3.c.8.tex.68.
Lumen non eſſe defluxum corporis. l.2.tr.3.c.9.
Lumen non eſſe corpus indiuiſibile. l.2.tr.3. c.10.
Lumen non eſſe formam ſubſtantialem, neque aliquid coloris. l.2.tr.3.c.11.
Lumen eſt actus perſpicui ſecundum quod eſt perſpicuum. l.2.tr.3.c.8 tex.69.& c.12.
Lumen habet eſſe ſpirituale in perſpicuo, ſicut color in medio. ibid.
Lumen non eſt propriè contrarium tenebris. l.2.tr.3.c.13.tex.70.
Lumen non mouetur niſi metaphoricè. ibid.
Lumen colores qui ſunt in potentia, actu colores quodammodo facit. l.3 tr.2.c.18.tex.18.

M

MAgneti animã tribuit Meliſſus, per quam ferrum trahit. l.1.tr.2.c.3.tex.32.
Aqua Maris fortiter mota ſcintillat. l.2.tr.3. c.12.
Materia quomodo eſt cognitionis principium. l.1.tr.1.c.7.tex.17.
Differentia inter receptionem materiæ & intellectus. l.1.tr.2.c.2.tex.25.
Materia nuda ab omni forma, eſt indiuiſibilis. l.1.tr.2.c.10.tex.68.
Materia non eſt hæc niſi quia ſtat ſub hac forma: & ideò impeditur vniuerſalitas proportionis eius ad omnem formam. l.3.tr.2. c.1.tex.3.
Mathematicæ ſcientiæ quare ſunt certiſſimæ. l.1.tr.1.c.5.tex.11.
Mathematica quomodo intelliguntur. l.3.tr.3. c.5.tex.35.
Ex vnitate Medij non ſequitur vnitas potentiæ. l.2.tr.3.c.31.tex.111.
Membra inferiora ſenum & mulierum quare multum generantur. l.2.tr.2.c.3.tex.38.
Primus motor agit per inſtrumentum corporeum quadrupliciter. l.1.tr.2.c.13.
Motus quatuor ſpecies, ſ. loci mutatio, alteratio, augmentum & diminutio. l.1.tr.2.c.5. tex.38.
Quorum motus eſt ad locum vnum eundem,

Index rerum.

ea ſunt eiuſdem naturæ. l.1.tr.2.c.5.tex.40.

Motus diſtare facit mobile ab eo in quod moueuetur. l.1.tr.2.c.5.tex.43.

Motui phyſico eſſentialiter conuenit eſſe actum, accidentaliter verò eſſe actum imperfecti. l.3 tr.1.c.1.tex.28.

Moueri dicitur aliquid dupliciter, ſ. per ſe,& per accidens. l.1.tr.2.c.5 tex.37.

Non eſt verum, quòd omne mouens moueatur, niſi in phyſicis. l.2.tr.4.c.9.tex.139.

N

NAtura nihil facit fruſtrà, neque neceſſariorum quicquam omittit. l.3.tr.4.c.2. tex.45.

Si quis à Numero auferat numerum vel vnitatem, relinquitur alia ſpecies numeri. l.1.tr.2. c.10.tex 68.

Nutrimenti duplex motor, ſc. calor & potentia animæ. l.2.tr.2.c.10.

Nutritiuæ potentiæ officia. l.2.tr.2.c.6 tex.47.

Quatuor differentiæ inter nutritiuam & augmentatiuam virtutem. ibid.

Nutritiua deſeruit augmentatiuæ & generatiuæ. l.2.tr.2.c.9.

O

SI Oculus exiſteret ſeparatus & eſſet animal, potentia viſiua eſſet anima eius. l.2.tr.1. c.3 tex.9.

Oculi menſtruatarum quomodo inficiunt ſpecula, & oculi baſiliſci quomodo ſpargunt venenum. l.2.tr.1.c.1.tex 54.

Oculi aſpicientium aliquod excellens lucidum, quare lachrymas emittunt. l.2.tr3.c.13. tex.71.

Odor fit in aëre & aqua. l.2.tr.3.c.16 tex.76.

Odorum differentiæ per analogiam ad differentias ſaporum percipiuntur. l.2.tr.3.c.24. tex.95.

Inodorabile dicitur tripliciter. l.2.tr.3.c.25.

An odor ſit fumalis euaporatio. l.2.tr.3.c.25. tex.97.

Olfactus eſt per medium diſtans, quod eſt aër vel aqua. ibid.

Olfactus qualiter eſt in reſpirantibus & non reſpirantibus. l.2.tr.3.c 26.tex.98.& ſeq.

Senſum olfactus fieri per aquam & aërem, quomodo debet intelligi. l.2.tr.4.c.4.tex.110.

Orpheus dixit aërem eſſe plenum diis, quos vocauit animas, & corporum viuentium animas nihil aliud eſſe quam id quod animal attrahit de aëre per reſpirationem. l.1.tr.2.c.12.tex.84.

P

DIfferentia inter partes rei corporeæ & ſpiritualis. l.2.tr.1.c.11.tex.29.

Paſſio animæ duplex : alia incipit ab anima & expletur per corpus : ſicut viſus, alia incipit in corpore & redundat ad animam,vt ſomnus. l.1.tr.1.c.3.

Phantaſia quid,& quomodo differt ab imaginatiua & æſtimatiua. l.3.tr.1.c.3.

Sine Phantaſmate anima nunquam intelligit. l.1.3.tr.3.c.5.tex.30.

Phantaſmatum eadem eſt analogia ad intellectum,quæ ſenſibilium ad ſenſitiuum. l.3. tr.3.c 4.tex.32.

Plantæ tandiu viuunt, quandiu poſſunt accipere alimentum. l.2.tr.1.c.6.tex.14.

Plato in vno corpore plures admiſit animas ſpecie differentes. l.1.tr.1.c.4.tex.7.

Opinio Platonis conſtituentis animam ex principiis,non eſt itriſoria. l.1.tr.2.c.2.tex.26.& ſeq.item c.7.tex.45.

Plato qua ratione dixit punctum fluere ex vnitate, & lineam ex binario, & ſuperficiem ex ternario, & corpus ex quaternario. ibid.

Item qua ratione dixit animam habere intellectum ab vno,ſcientiam à binario, opinionem à ternario & ſenſum à quaternario. l.1.tr.2. c.2.tex.27.

Plato exiſtimauit à comparibus ſtellis deprimi animas in hæc corpora. l.1.tr.2.c.5.tex.42.& c.7.tex.45.

Platonis rationes quibus probat animam per ſe mouere ſeipſam. l.2.tr.c.6.

Platonis error, quòd animæ à comparibus ſibi ſtellis deſcendant corporibus vniendæ. l.3. tr.2.c.10.

Differentia inter potentias actiuas & paſſiuas penes ordinem procedendi in doctrina. l.1. tr.1.c.5.tex.10.

Potentiæ principales animæ ſunt nutritiuum, ſenſitiuum, appetitiuum, loco motiuum, & intellectiuum. l.2.tr.1 c.10 tex 27 & ſeq.

Inferioris potentiæ opus nobilius eſt in ſuperiori quam in ſeipſa. l.2.tr.1.c.11.tex 29.

Potentia duplex,proxima & remota. l.2.tr.2. c.2.tex.55.

Potentia paſſiua duplex : vna quæ eſt ſubiectum receptionis ſimplicis, & alia quæ eſt ſubiectum receptionis & tranmutationis. l.3. tr.2 c.17.tex.14

Differentia inter potentiam materiæ primæ, & intellectus poſſibilis. ibid.

In omni genere entium in quo eſt potentia paſſiua, debet eſſe agens quo educatur ad actum. l.3.tr.2.c.18.tex.17.& tr.3.c.2. tex 27.

Priuatio in eſſentia eſt idem formæ, ſed differt ab ea ſecundum eſſe : & in ſubiecto eſt idem materiæ,licet in eſſentia ſit differens. l.1. tr.2.c.7.tex.52.

Priuatio cognoſcitur per habitem oppoſitum. l.3.tr.3.c.7.tex.25.

Pythagoras volens ciues adducere vt pietatem & iuſtitiam colerent, fabulatus eſt animas malorum ciuium exire de vno corpore in aliud deterioris conditionis, perinde ac ſi quis dicat artem fabrilem ingredi fiſtulas. l.1 tr.2.c.7.tex.53.

Pythagorici dicebant animam eſſe deciſiones quæ ſunt in aëre, id eſt, corpora indiuiſibilia infinita, vel virtutem quæ mouet ea. l.1.tr.2. c.1.tex.22.& c.7.tex.44.

Pythagoricorum rationes ponentium plures animas in eodem ſuppoſito. l.1.tr.2.c.15. tex.90.

Index rerum

Q

QVantitas differenter conſideratur à phyſico & à mathematico. l.1.tr.1.c 7. tex.16.

Quercus putrefacta quare luceat. l.2.tr.3.c.12.

Quorum locus eſt indiuiſibilis, & ipſa ſunt indiuiſibilia. l.1.tr.2.c.10.tex.70.

R

RAdius quid. l 2.tr.3.c.10.

Recipiens eſt neceſſariò denudatum à natura recepti. l.3.tr.2.c.2.tex.4.

Differentia inter Regnum voluntatis & intellectus practici. l.3.tr.4.c.5.tex.50.

Retentiua qualiter tribus maximè iuuetur, ſc. diſſimilitudine, ſiccitate, & frigiditate. l.2. tr.2.c.8.

S

SAporum ſenſum duo impediunt in lingua, ſ. eum eſt valdè ſicca, aut nimium humida. l.2.tr.3.c.28.tex.104.

Saporum differentiæ. l.2.tr.3.c.29.tex.105.

Sciendi modus quo homines naturaliter ſcire deſiderant, quis ſit. l.3.tr.3.c.11.

Scientiarum alia eſt principalis, alia inſtrumentalis: illa eſt bonum honorabile, hæc bonum vtile. l.1.tr.1.c.2.tex.1.

Scientiarum perfectio vnde ſit. ibid.

Semen formæ artis quæ eſt in artifice comparatum. l.1.tr.2.c.13.

Differentia inter virtutes formatiuas quæ ſunt in ſeminibus plantarum & animalium. ibidem.

Anima non eſt in ſemine, niſi ſicut artifex in artificiato. l.2.tr.1.c.3.tex.10.

Si Senex accipiat oculum iuuenis, videbit ſicut iuuenis. l.1.tr.2.c.9 tex.65.

Senſibile per ſe, proprium & commune, & ſenſibile per accidens. l.2.tr.3.c.5 tex.63.

Circa ſenſibile proprium error fieri nequit. ibid. & l.3.tr.1.c.8.tex.161.

Senſibile habet duplex eſſe, ſ. materiale & intentionale. l.2.tr.3.c.6.

Senſibile quomodo producit ſuam intentionem in medio. ibid.

Senſibile ſupra ſenſum poſitum non ſentitur. l.2.tr.3.c.17.tex.75.

Senſibilis & ſenſus eſt idem actus ſecundum eſſe differens. l.2.tr.4.c.8.tex.139.& c.9.tex.139.

Senſibile mouet non motum. l.2.tr.4.c.9. tex.143.

Vehemens ſenſibile corrumpit ſenſum. l.2.tr.4. c.9.tex.143.

Omnes vires animæ ſenſibilis ſunt organicæ. l.3.tr.1.c.4.

Senſus primus propter quem animal eſt animal, eſt ſenſus tactus. l.2.tr.1.c.6.tex.17.

Senſum eſſe potentiam paſſiuam. l.2.tr.3.c.1. tex.51.& ſeq.

Senſus quomodo educitur de potentia in actum. l.2.tr.3.c.3.tex.59.

Senſus eſſe ſingularium. l.2.tr.3.c.3.tex.60.& c.4.

Non dari ſenſum agentem, qui intentiones ſenſibiles producat. l.2.tr.3.c.6.

Senſum omnem eſſe ſuſceptiuum ſpecierum ſenſibilium. l.2.tr.4.c.1.tex.121.& ſeq.

Vtrum aliquid non habens ſenſum patiatur à ſenſibilibus. l.2.tr.4.c.2.tex.125.& ſeq.

Quomodo ſenſus & ſenſibile ſint correlatiua & quomodo non. l.2.tr.4.c.2.tex.127.& c.9. tex.142.

Nullum præter quinque exteriores ſenſum ſupereſſe, probatur per naturam mediorum. l.2. tr.4.c.3.tex.128.& ſeq.

Idem probatur per naturam organorum. l.2. tr.4.c.4.tex.130.

Nullum deeſſe ſenſum probatur ab ipſis ſenſibilibus. l.2.tr.4.c.5.tex.132.

Senſatorum communium non eſſe aliquem ſenſum proprium. l.2.tr.4.c.6.tex.133.& ſeq.

Quinque ſenſuum interiorum declaratio. l.2. tr.4.c.7.

Senſu communi ſentimus nos videre & audire & ſecundum quemlibet ſenſum operari. l.2. tr.4.c.8.tex.136.& ſeq.

Senſus communis componit & diuidit inter ſenſata diuerſorum ſenſuum. l.2.tr.4.tex. 144.& ſeq.

Qualiter ſenſus communis eſt vnus & indiuiſibilis & qualiter diuerſus. l.2.tr.4.c.11.tex. 147.& ſeq.

Senſus communis qualiter eſt medietas omnium ſenſuum. l.2.tr.4.c.12.

Similitudines rerum in ſenſu aut in intellectu exiſtentes, propriè non ſunt entia, ſed aliquid entis, non ſecundum eſſe ratum, ſed ſecundum eſſe abſtractionis. l.3.tr.2.c.12.

Somnus eſt quies animæ ab exteriori opere ſenſuum. l.2.tr.1.c.2.tex.5.

Somnia quæ ſunt prophetiæ futurorum, plerumque applicata ad imagines, fiunt illuſiones & deceptiones. l.1.tr.1.c.3.

Sonus non poteſt fieri niſi in aëre. l.2.tr.3.c.16 tex.76.

Bene & malè ſonanntia quæ ſint. l.2.tr.3.c.17. tex.77.

Si quis teneat campanam actu ſonantem, quare obtunditur ſonus, & quandoque campana frangitur. l.2.tr.3.c.17.tex.78.

Qualiter ſonus generatur. l.2.tr.3.c.18.tex.79.

Sonus auditur in aëre & in aqua. ibid.

Sonus eſt in aëre ſicut in materia & medio, in aqua verò non eſt niſi ſicut in medio. ibid.

Quare pluuia & frigus obtundunt ſonos. l.2. tr.3.c.19.tex.81.

Duo ſoni in aëre ſibi obuiantes, quare non ſe corrumpunt. ibid.

Qualiter ſonus venit ad auditum. l.2.tr.3.c.20. tex.83.

Quare aliquis habens caput immerſum ſub aqua, ſonos audit. ibid.

Sonus quomodo ſit ſenſibile naturale, licet violenta percuſſione excitetur. l.2.tr.3.c.21. tex.85.

Sonorum differentiæ. l.2.tr.3.c.21.tex.86.

Speculorum varia genera. l.2.tr.3.c.15.

Stoici animam eſſe numerum per ſe mouentem aſſeruerunt. l.1.tr.2.c.3.tex.28.

Subſtantiæ diuiſio in materiam, formam & compoſitum, eſt analoga. l.2.tr.1.c.1.tex.2.

Subſtantia ſumitur dupliciter, ſcilicet prout

est prædicamentalis,& prout opponitur accidenti. ibid.

T

TActus an sit vnus vel multiplex sensus. l.2. tr.3.c.30.tex.106.& seq.
Quare caro non est organum tactus. l.2.tr.3. c.31.tex.109.& seq.
Vtrum tactus indigeat aliquo medio extrinseco. l.2.tr.3 c 32.tex.113.& seq.
Tactus medium quid sit, & quot modis dicatur. l.2.tr.3.c.34.tex.116.& seq.
Tactus qualiter se habet ad tangibilia. l.2.tr.3. c.35.tex.117.& seq.
Talpæ oculos qualiter natura cooperuit pelle. l.2.tr.4.c.4.tex.131.
Terra à paucis dicebatur elementum, sed fæx omnium elementorum. l.1.tr.2.c.3.tex.32.
Theophrasti & Themistij opinio,quòd nullus sit in anima intellectus possibilis in ratione possibilis l.3.tr.2.c.3.
Totius natura in quibusdam notior est quam partes,in quibusdam è conuerso. l.1.tr.1.c.5. tex.10.
Translationes Græcæ Aristotelis emendatiores quam Arabicæ. l.1.tr.1.c.4.tex.8.

V

VEgetabilis potentia habet tres virtutes, nutritiuam, augmentatiuam & generatiuam. l.2.tr.2.c.1.tex.34.
Virtutes animæ vegetabilis quomodo naturales nuncupantur. l.2.tr.2.c.9.tex.49.
Vigilia est expansio quædam animæ in exteriora opera sensuum. l.2.tr.1.c.2.tex.5.
Violentum ex parte generantis, potest esse subiecto naturale. l.2.tr.3.c.21.tex.85.
Nulla Virtus est adeò passiua, quin per formam sui actiui existentem in ipsa agere possit. l.2.tr.3.c.1.tex.54.
Visus hominis & visus asini quomodo specie differunt. l.1.tr.2.c.15.tex.9.
Visus obiectum non habet nomen commune omnibus visibilibus. l.2.tr.3.c.7.tex.66.
Visus medium. l.2.tr.3.c.13.tex.70.& 71.
Visibile quot modis dicatur. ibid.
Quare cum obiectum circulariter in medio se multiplicet, non tamen videtur nisi directè obiiciatur visui. l.2.tr.3.c.14.tex.73.
Quare res visa propè, apparet maioris quantitatis seipsa visa à longè. ibid.
Quare non videtur res inuersa, cum anterius formæ visibilis veniat ad oculum, & id quod est interius in colorato, sit exterius in oculo. ibidem.
Quare non videtur res dupla, cum vna forma visibilis in vno sigilletur oculo,& alia in alio. ibidem.
Quare dextra non videtur sinistra,& è conuerso, cum dextra sit contra sinistram oculi, & è conuerso. ibid.
Quare nocte aliquis deponens oculos iuxta terram,longius videt quam erectus. ibid.
Quare per vacuum non potest videri. l.2.tr.3. c.15.
Quare in carcere obscuro clausi, si in lucem prodeant, lumen non possunt aspicere. l.2. tr.4.c.9.tex.143.
Vita dicitur secundum principium alendi & augendi & diminuendi. l.2.tr.1.c.1.tex.3.
Viuere est actus essentialis animæ. l.2.tr.1.c.2. tex.18.
Vniuersale quomodo nihil est, aut posterius. l.1.tr.1.c.4.tex.8.
Vniuersale triplex secundum Platonem, sc. ante rem,in re, & post rem. ibid.
Vniuersale à diuersis diuersimodè apprehenditur. l.1.tr.1.c.6.tex.12.
Vox quomodo fiat. l.2.tr.3.c.22.tex.87.& seq.

INDEX

INDEX

In libros Metaphyſicorum.

A

ACCIDENS non accidit accidenti niſi quia vtrumque eidem accidit. l.4.tr.2.c.4.tex 14.
Accidens potius eſt eſſe quam eſſentia. ibid.
Accidens ratione ſui nihil habet vnire. l.5.tr.1. c.7.tex.7.
Accidens quomodo poteſt ſumi vt eſſentia quædam & ſecundum eſſe. l.5.tr.6.c.14.
Accidentis modi. l.5.tr.6 c.15.tex.35.
Accidens ſecundum aliquem modum non eſt ens, & ideò non eſt perfectè ſcibile. l.6.tr.2. c.2.tex.4.
Principia ſubſtantiæ, quomodo ſunt principia accidentis. l.7.tr.1 c.1.
Accidens non poteſt pleno intellectu intelligi, niſi finitum intelligatur per eſſe ſubſtantiæ. l.7.tr.1.c.1.
Accidens quomodo poteſt dici eſſentia & quomodo non. l.7.tr.1.c.4.tex.5.
Nullum accidentium ſeparabilium vel inſeparabilium eſſe de quidditate ſubſtantiæ. l.7. tr.1.c.12.tex.11.
Quare ſubiectum in definitione accidentis in abſtracto concepti cadit in obliquo. ibid.
Accidens veram definitionem non habere. l.7. tr.1.c 8.tex.12.& c.11.tex.18.
Quo pacto accidentia poſſint habere definitionem. l.7.tr 1 c.9.tex.14.& c.10.tex.17.
Accidentia magnam partem conferre ad cognoſcendum quod quid eſt, quomodo intelligitur. l.7.tr.2.c.2.
Accidentia non habent materiam ex qua, ſed in qua. l.8.tr.2.c.2.tex.10.
Accidentia communia prius conueniunt indiuiduis quam ſpeciebus. l.10.tr.2 c.10.tex.25.
Actiones ſunt circa ſingulare. l.1.tr.1.c.9.
Actio licet ab agente ſit, tamen in patiente eſt vt in ſubiecto. l.5.tr.5.c.3.
Actus duplex in phyſicis & in potentiis animæ, ſ. perfectus & imperfectus. l.11.tr.1.c.7.
Quod eſt Actu, quid & quale ſit. l.9.tr.3.c.2. tex.11.
Actum priorem eſſe potentia, ſubſtantia & ratione, & aliquo modo tempore. l.9.tr.4.c.1. tex.13.& c.2.tex.14.& ſeq.
Actus in bonis nobilior eſt potentia, in malis verò eſt deterior. l.9 tr.4.c.4.tex.19.
Actus in mathematicis nobilior eſt potentia. l.9.tr.4 c.6.tex.20.
Ex veritate & falſitate probatur actum eſſe nobiliorem potentia. l.9.tr.4.c.6.tex.21.
Propter Admirari homines & nunc & primò. cœperunt philoſophari. l.1.tr.2.c.6.
Admiratio quid. ibid.
Ægyptij liberalium ſcientiarum inuentores. l.1. tr.1.c.10.& 11.
Æquale eſt vnum in quantitate. l.10.tr.2.c.2. tex.10.
Æquale an contrarietur magno & paruo. l.10. tr.2.c.6.tex.18.& 19.
Differentia inter æquiuocum, vniuocum, analogum & multipliciter dictum. l.1.tr.1.c.9. tex.15.
Aër ſecundum Anaximenem & Diogenem eſt vniuerſorum principium. l.1.tr.3.c.5.
Alcmæo Crotoniates dixit quaſcumque contrarietates eſſe rerum principia. l.1.tr.4.c.5.
Aliud quot modis dicitur. l.10.tr.2.c.2.tex.11.
Ambiguum quid. l.3.tr.2.c.1.tex.1.
Amor deorum & naturalis ſecundum Heſiodum & Parmenidem eſt mouens principium. l.1. tr.3.c.11.
Amor quid & quotuplex antiquis. ibid.
Amor eſt cauſa bonorum, odium verò cauſa malorum ſecundum Empedoclem. l.1.tr 3 c.12.
Anaxagoras Clazomenius dixit principia materialia eſſe infinita. l.1.tr.3 c.8.& tr.5.c.3. tex.16.
Anaxagoræ & Hermotimi opinio, aſſerentium vt in animalibus, ita in tota natura intellectum eſſe cauſam mundi & ordinis omnium. l.1.tr.3.c.10.& tr.5 c.3.tex.18.
Anaxagoras qualiter vtitur intellectu vt principio mouente. l.1.tr.3.c.13.
Anaximenis & Diogenis opinio, aſſerentium aërem eſſe vniuerſorum principium. l.1.tr 3. c.5.
Angulus an ſit ſpecialis modus quantitatis. l.5.tr.3.c.2.
Anima qualiter habet diuerſimodè conſiderata rationem formæ, quidditatis & diffinitionis. l.7.tr.3.c.4.
Animam vniri corpori immediatè. l.8.tr.2.c.5.
Animam æquiuocè dici de ſuperiori & inferiori anima. l.11.tr.2.c.12.tex.39.
Animalium quædam habent memoriam, & aliquid prudentiæ habere poſſunt: quædam habent memoriam & auditum, & hæc alicuius prudentiæ & diſciplinæ ſunt capacia. l.1.tr.1.c.6.
Animalia plura videntur imbui ſecundum liberales faciles quaſdam artes, pauca verò ſecundum artes mechanicas. ibid.

Index rerum.

Antiſthenici dixerunt nihil penitus eſſe diffinibile ſenſibilium. l.8.tr.1.c.7.tex.9.

Apes quomodo carent auditu. l.1.tr.1.c.6.

Aqua ſecundum Thaletem & alios antiquiores currerum omnium principium exiſtat. l.1. tr.3.c.3.&4.

Arçhitæ definitiones. l.8.tr.1.c.5.tex.6.

Ariſtippus cauſam finalem in genere cauſarum ponere neglexit. l.5.tr.2.c.1.tex.1.

Artes liberales propter ſe, mechanicæ verò propter alterius vtilitatem quæruntur. l.1.tr.1. c.6.

Differentia inter artem & experientiam. l.1. tr.1.c.7.

Ars præeminet experientiæ quantum ad cognitionem. l.1.tr.1.c.9.

Artium quædam ad vtilitatem, quædam ad inſtructionem ſunt inuentæ. l.1.tr.1.c.10.

Ars ſophiſtica maximè verſatur circa accidens. l.6.tr.2.c.2.tex.4.

Aſtrologia ſola inter mathematicas diſciplinas eſt de ſubſtantia. l.11.tr.2.c.22.tex.44.

Auditus poteſt dupliciter participari, ſc. ſecundum coniunctam cum ſenſu vtilitatem conferentium,& inquantum eſt nominum conceptus rerum ſignificantium. l.1.tr.1 c.6.

Auicennæ opinio, quòd cæli motor propinquus ſit anima, & motor remotus ſit intelligentia. l.11.tr.3.c.4.

B

BInarius omnium numerorum imperfectiſſimus. l.5.tr.4.c.2.

Bonitatis diuinæ lumen quam diuerſo modo participatur à creaturis. l.11.tr.2.c.6.tex.36.

Bonum & malum ſunt principia entis mobilis. l.6.tr.3.c.1.

Bonum & optimum qualiter ſe habet in totius vniuerſi natura. l.11.tr.2.c.36.tex.52.

Bonum quomodo ſit principium. l.11.tr.2.c.38. tex.53.& ſeq.

Primo bono & optimo nihil penitus eſt contrarium. l.11.tr.2.c.38.tex.vlt.

Summi boni dominatus in omnibus bonis. l.11.tr.2.c.39

Error eorum qui bonum & optimum non dicebant eſſe principiũ.ſed potius potentia æquali regnare bonum & malum. l.13.tr.2.c.1.

C

IN Cælo rectius ſubiectum quam materia ponitur. l.8.tr.2.c.2.tex.10.

Non eſt timendum, ne quandoque Cælum ſtet. l.8.tr.4.c.3.tex.17.

De Cælorum animabus opiniones Peripateticorum. l.11.tr.2.c.10.

De Cælo & de animalibus inferioribus animam dici æquiuocè. l.11.tr.2.c.12.tex.39.

Anima Cæli quomodo eſt vnita & quomodo ſeparata ſecundum Peripateticos. l.11.tr.2. c.13.

Cælum non habet virtutem ad motum niſi paſſiuam & inſtrumenti. l.11.tr.2.c.19.

Cælorum exitus in eſſe ab intelligentia & à prima cauſa, ſecundum mentem Peripateticorum declaratur. l.11.tr.2.c.20.

De numero Cælorum quid tradiderit Calippus. l.11.tr.2.c.23.tex.47.

De eadem re opiniones modernorum. l.11.tr.2. c.26.

Cælorum numerus incertus, ſicut & motus eorum omnes à nemine comprehenſi. l.11.tr.2. c.25.

Quare primi duo Cæli nullam penitus habent ſtellam, tertium habet multas, & alij ſeptem ſinguli ſingulas. l.11.tr.2.c.26.

Cælum qualiter ſit vnum & multa. l.11.tr.2. c.8.tex.49.

Cæli non ſunt multiplicabiles per numerum. l.11.tr.2.c.28.tex.49 & tr.3.c.1.

Cæli motus, an ſit motus naturæ, vel animæ, vel intelligentiæ. l.11.tr.3.c.2.

Cæli motus non eſt propriè exitus de potentia ad actum. l.11.tr.3.c.3.

Cæli motus eſt propter ſalutem ſui eſſe, quæ ſalus eſt in continua acceptione luminis intelligentiæ, & explicatione ipſius per motum. ibid.

Error Auicennæ dicentis motorem Cæli propinquum eſte animam, & motorem remotum eſſe intelligentiam. l.11.tr.3.c.4.

Error dicentium motorem Cæli proximum eſſe animam imaginatiuam, & motorem primum eſſe intelligentiam. l.11.tr.3.c.5.

Error dicentium Cælos & animas cælorum intelligentias conſtitui ex tribus modis contemplandi. l.11.tr.3.c.6.

Cauſa quadruplex. l.1.tr.3.c.1.item l.5 tr.1.c.2. tex.2.& c.3.

Opiniones circa cauſam materialem. l.1.tr.3. c.2.

Cauſam mouentem cum materiali admittere, qua ratione coacti ſunt antiqui. l.1.tr.3.c.9.

Veterum opiniones de cauſa efficiente. l.1.tr.3. c.10.

Cauſa efficiens in generatione animalium & in natura generabilium ſecundum Anaxagoram & Hermotinium eſt intellectus. l.1.tr.3.c.10.

Cauſam mouentem eſſe amorem deorum & naturalem opinati ſunt Heſiodus & Parmenides. l.1.tr.3.c.11.

Prima cauſa eſt vnitas quæ nullo modo vnitur numero. l.1.tr.4.c.2.

Non eſſe plures cauſas quam quatuor colligitur ex opinionibus Epicureorum & Stoicorum. l.1,tr.4.c.11 & c.14.& tr.5.c.15.

In nullo cauſarum genere dari proceſſum in infinitum. l.2.tr.1.c.5.tex.5.& ſeq.

Omnes cauſas in quolibet genere cauſæ reſolui ad vnam primam, quæ eſt cauſa omnium aliarum. l.2.tr.1.c.6.tex.6.& ſeq.item l.11. tr.2.c.2.tex.30.

Qualiter prima cauſa ſit nominabilis. l.11.tr.2. c.7.

Cauſarum conſideratio æquè principaliter de qualibet cauſa accepta, diuerſarum eſt ſcientiarum : ſed ſi principaliter & ſecundariò accipiatur, tunc eſt ſapientiæ primæ ſimpliciter, & phyſicæ ſecundum aliquem modum. l.2.tr.2.c.1.tex.3.& tr.3.c.1.& 2.

Cauſa quot modis dicitur. l.5.tr.1.c.2.tex.2. & ſeq.

Cauſas accidit ſibi inuicem cauſas eſſe. l.5.tr.1. c.2.tex.2.

Index rerum.

Cauſæ duplices effectus, ſ. vniuoci & æquiuoci. l.5.tr.1.c.3.

Certitudinem mathematicam non oportet in omnibus quærere. l.2.tr.1.c.13.tex.16.

Cibo egens non eſt ſempiternum. l.3.tr.2.c.10. tex.15.

Cognitio ſenſibilis in homine ordinatur ad intellectualem vt ad finem. l.1.tr.1.c.4.

Cognitione ſenſibili ſecundum quod cognitio eſt, ſolus homo delectatur. ibid.

Colobon, ſiue diminutum, vel mancum dicitur multis modis. l.5.tr.6.c.8.tex.32.

Communicare ſe per eſſentiam, & communicare bonitates per eſſentiam, ſummæ libertatis eſt. l.11.tr.2.c.2.tex.30.

Complexiones diuerſæ organorum ſenſibilium, qualiter ad diuerſas ſcientias ſpeculatiuas diſponunt. l.1.tr.1.c.5.

Compoſitum per ſe generari, non materiam aut formam. l.7.tr.2.c.7.tex.26.item l.8.tr.1.c.6. tex.8.item l.11.tr.1.c.6.tex.12.

Tam in ſubſtantia quam in accidentibus quod fit, eſt compoſitum, ſed in accidentibus non ſemper fit hoc quod fit à conuenienti. l.7. tr.2.c.12.tex.32.

In omni Compoſito aliquid eſſe formam ſubſtantialem præter componentia. l.7.tr.5.c.9. tex.60.

Conſuetudinis vis. l.2.tr.1.c.11.tex.14.

Contingens ad vtrumlibet eſſe ſolum ſecundum cauſam materialem. l.6.tr.2.c.3.

Continuum eſt, cuius partes ad vnum communem terminum copulantur. l.10.tr.1.c.1. tex.1.

Inter duo extrema Contradictionis non eſſe medium. l.4.tr.4.c.1.tex.27.item l.10.tr.2.c.5. tex.15.

Contradictionis oppoſitio eſt omnium maxima. l.4.tr.4.c.5.item l.10.tr.2.c.5.tex.15.

Veritas huius principij, Contradictoriæ non poſſunt eſſe ſimul veræ, an ſit ab æterno. l.4.tr.4.c.4.c.4.

Contraria quare in motu ſunt, non tamen denominant. l.4.tr.3.c.3.

Contraria in eodem ſimul eſſe non poſſe. l.4. tr.3.c.8.tex.28.

Contrarietatem eſſe ſpeciem quandam differentiæ. l.10.tr.2.c.3.tex.12.

Contrarietatem eſſe maximam & perfectam differentiam. l.10.tr.2.c.3.tex.13.

Vnum vni eſſe contrarium ſecundum oppoſitionem veræ contrarietatis. l.10.tr.2.c.4. tex.14.

Primum contrariorum eſſe priuationem & habitum. l.10.tr.2.c.5.tex.15.

Contrarietas & contradictio differunt per habere & non habere medium. ibid.

Contrariorum quædam habent medium, quædam non habent. ibid.

Quare quorundam contrariorum medium eſt nominatum, quorundam verò non, vel ſaltem non vno nomine. l.10.tr.2.c.7.tex.19.

Quare non omnis contrarietas facit differentiam ſecundum ſpeciem. l.10.tr.2.c.10.tex.25.

Conueniens fieri à conuenienti, verificatur primò in naturalibus, poſtea in aliis. l.7.tr.2. c.9.tex.28.& c.10.tex.29.item l.11.tr.1.c.6. tex.13.& c.8.

Corpus ſolum ſecundum Zenonem eſt verè ens. l.3.tr.2.c.11.tex.16.

Omnia quæ phyſicè corrumpuntur, reſoluuntur in ea ex quibus ſunt. l.3.tr.2.c.10.tex.15.

D

DEfinitio ſi verè ſcitur, omnis cauſa ſcitur. l.1.tr.1.c.1.

Ad veram Definitionem quatuor requiruntur. l.7.tr.1.c.8.tex.12.

Quo pacto ſubſtantiarum ac aliorum ſit definitio. l.7.tr.1.c.9.tex.15.

Diſtinctio definitionis & quidditatis. l.7.tr.1. c.12.tex.19.

Definitio aut ſubſtantiarum ſolum eſt, aut maximè primò & ſimpliciter. l.7.tr.1.c.12. tex.19.

Definitio non eſt niſi vniuerſalis, & non particularis niſi per poſterius & æquiuocè. l.7.tr.3. c.5.tex.35.& 37.

Definitionem diuerſo modo conſiderant dialecticus & diuinus. l.7.tr.4.c.1.tex.42.

Definitio quare ſit vnum & non multa. l.7.tr.4. c.1.tex.42.& c.2.tex.43.

Omne definibile oportet eſſe compoſitum. l.8.tr.1.c.7.tex.9.

Definitio reſoluitur in non definibilia. ibid.

Definitio quomodo magis numero quam continuo aſſimilatur. l.8.tr.1.c.8.tex.10.

Quare definitio eſt vnum & non multa. l.8. tr.2.c.4.tex.15.& c.5.tex.16.

Definitio data per genus & differentiam, quomodo habet potentiam & actum & materiam & formam. l.11.tr.1.c.2.tex.4.

Democritus omnes differentias rerum ad tres reducebat, ſc. rhyſmum, tropen, & diathigen, hoc eſt, figuram, conuerſionem ſecundum ſitum, & ordinem. l.1.tr.3.c.15.item l.8.tr.1.c.4.tex.5.

Democritus dixit ens & non ens ineſſe eidem atomo. l.4.tr.3.c.3.tex.20.

Democritus aſſeruit aut nihil eſſe verum aut nobis ignotum. l.4.tr.3.c.4.tex.21.

Demonſtrationis principia inueſtigare an ſit vnius ſcientiæ vel plurium. l.3.tr.2.c.2. tex.4.& tr.3.c.3.

De omnibus Demonſtrationem eſſe eſt impoſſibile. ibid.

Deſiderium naturale non poteſt eſſe vanum. l.1.tr.1.c.4.

Deſiderium naturale ſciendi quid ſit, & ad quid terminetur. l.1.tr.1.c.5.

Deſiderium qualiter in nobis æquiuocè eſt & in intelligentiis. l.11.tr.2.c.6.tex.36.

A Deo omnis relegatur inuidia. l.1.tr.2.c.8.

Deum eſſe omnia qualiter aſſeruit Zenophanes. l.1.tr.4.c.7.

Deus non eſt in genere ſubſtantiæ, tamen aliquo modo ipſe ſolus eſt ſubſtantia & ens. l.11.tr.2.c.8.

Error dicentium Deum, primam materiam, & primam naturam intellectus non diſtingui. ibidem.

Deum eſſe animal ſempiternum nobiliſſimum quo ſenſu dixerunt Peripatetici. l.11.tr.2.c.12. tex.19.

Dialectici & ſophiſtę eandem quam Philoſophus ſubeunt

Index rerum.

subeunt figuram. l.4.tr.1.c.7.tex.5.

Differentia etsi non perficiat genus in esse generis, perficit tamen ipsum in esse. l.5.tr.6.c.11. tex.33.

Rationalitas non est differentia, sed rationale. l.5.tr.6.c.13.

In constitutione speciei non additur generi differentia vt penitus aliud, sed vt idem determinatum. ibid.

Differentia non includit quidditatiuè genus. l.7.tr.1.c.10.tex.17.

Differentia quomodo differt à genere. l.7.tr.4. c.3.

Differentia vltima per diuisionem inuestiganda. l.7.tr.4.c.3.tex.43.

Differentiæ quæ sunt in eodem genere, quomodo opponuntur. l.10.tr.2.c.9.tex.24.

Quæ sint essentiales differentiæ generis, & quæ non. l.10 tr.2.c.9.tex.25.

Dimensiones an sint principia substantialia corporum. l.3.tr.2.c 12.tex.17.

Dispositionis modi. l.5.tr.5.c.1.tex.24.

Diuersi & differentis modi. l.5.tr.2.c.7.tex.16. & c.10.item l.10.tr.2.c.3.tex.12.

Omne Diuisibile aut est diuisibile secundum quantitatem, aut per formam siue speciem. l.3.tr.2.c.6.tex.11.

Operæ pretium est bene eos dubitare qui veritatem inuestigare volunt. l.3.tr.1.c.1.tex.1.

Dubitatio est mentis vinculum. ibid.

E

QVandocumque sunt duorum efficientium termini, duo sunt & non vnum: & ideò si aliud esset disponens materiam, & aliud inducens formam, tunc forma & formatum non essent vnum in actu. l.7.tr.2.c.12.tex.32.

Elementi variæ acceptiones. l.5.tr.1.c.4.tex.4.

Empedoclis opinio, statuentis terram cum igne, aëre & aqua principium materiale, & dicentis ex his semper manentibus alia generati congregatione, & corrumpi disgregatione. l.1. tr.3.c.7.& tr.5.c.2.

Empedoclis antrum. l.1.tr.3.c.8.

Empedocles existimauit amorem esse causam bonorum, odium verò causam malorum. l.1.tr.3.c.12.& l.3.tr.2.c.10.tex.15.

Empedocles insufficienter de causis loquutus est, & sibi & euidenter notis contradixit. l.1.tr.3.c.14.

Ens non potest esse genus. l.3.tr.2.c.5.tex.10.

Vtrum ens & vnum sint substantiæ rerum. l.3. tr.2.c.11.tex.16.& tr.3.c 17.

Ens licet multipliciter, dicitur tamen ad vnam aliquam naturam, & ideò non est æquiuocum. l.4.tr.1.c.3.tex.2.

Ens & vnum sunt idem & vna natura. l.4.tr.1. c.4.tex.3.& c.5.

Ens nec diffiniri nec describi potest. l.5.tr.1. c.11.tex.13.

Modi entis. ibid.

Ens diminutum siue mutilum quid & quotuplex. l.6.tr.2.c.1.tex.4.

Quæ sit causa & natura entis per accidens. l.6. tr.2.c.3.tex 5.

De ente per accidens non dari scientiam. l.6. tr.2.c.1.tex.4.& c.4 tex.6.

Ens per accidens omittendum esse, verumque ac falsum, ac de ente vt ens est considerandas esse causas ac principia. l.6.tr.3.c.2.tex.8.

Ens & vnum non sunt substantiæ. l.7.tr.5.c.6. tex.57.

Non ens dicitur tripliciter. l.11.tr.1.c.5.tex.11.

Primum ens non esse in genere. l.11.tr.2.c.8.

Primum ens & primam materiam non esse idem. ibidem.

Epicureorum antiquorum de causis & principiis opiniones. l.1.tr.3.c.2.& seq.

Epicuri dictum de principiis. l.12.tr.2.c.10.

Esse in alio contingit dupliciter, aut quia constituit rem in actu, aut quia constituitur in esse per hoc quod est in alio. l.5.tr.2.c.1.

Eudoxus prior fundamenta dedit in astrologia apud antiquos Chaldæos. l.11.tr.2.c.22. tex.45.

Eueni poëtæ locus de necessitate quam violentia infert. l.5.tr.1.c.6.tex.6.

Ex aliquo fit aliquid dupliciter, sc. impropriè & propriè. l.2.tr.1.c.7.tex.7.

Ex aliquo esse dicitur multis modis. l.5.tr.6. c.1.tex.29.

Exercitia liberalia quæ sint. l.1.tr.2.c.7.

Experientia artem facit, inexperientia casum. l.1.tr.1.c.7.

Experientia non videtur differre ab arte quantum ad actum. l.1.tr.1 c.9.

Experti magis proficiunt in consequendo fine operis quam habentes vniuersalem artis rationem. ibid.

F

FAlsum quot modis dicitur. l.5.tr.6.c.14. tex.34.

Falsum plus est in mente quam verum: quia in re nihil sibi correspondet. l.6.tr.3.c.1.tex.8.

Fascinatio quid. l.4.tr.3.c.1.tex.19.

Fascinationum scientia astrologiæ subalternatur. l.4.tr.3.c.1.

Fides quid. l.3.tr.2.c.1.tex.1.

Finis quomodo sit causa. l.5.tr.1.c.3.

Eorum quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam à casu fieri. l.7.tr.2.c.5.tex.22.

Omne quod fit ex conuenienti fieri secundum efficiens & secundum materiam. l.7.tr.2.c.6. tex.23.& seq.

Non fieri nisi compositum. l.7.tr.2.c.7.tex.26. & 27.

Hæc propositio, conueniens fit à conuenienti, verificatur in naturalibus primò, deinde in in aliis. l.7.tr.2.c.9.tex.28.& c.10.tex.29.

Formas non esse ab extrinseco, nec esse in materia actu, sed potentia. l.1.tr.5.c.8.tex.31. item l.3.tr.3.c.11.

Forma quæ est cognitionis principium, tripliciter accipitur, sc. ante rem, in re & post rem. l.3.tr.3.c.10.

Vtrum forma sit vna vel multiplex. l.2.tr.3.c.12.

Forma an toto mutato cedat in nihilum. l.4. tr.3.c.9.

Forma quomodo non est in intellectu per informationem. ibid.

Forma qualiter est causa, quare actu sit materia. l.5.tr.2.c.4.

Quid attribuit formæ propriam materiam. ibid.

Formam

Index rerum.

Formam & figuram dari. l.5.tr.3.c.5.
Quare formæ rerum prout ſunt in anima, non habent contrarium. l.6.tr.3.c.1.tex.8.
Formam eſſe maximè ſubſtantiam. l.7.tr.1.c.5. tex.8.
Non dari aliquam formam à ſingularibus ſeparatam.l.7 tr.2.c.9.tex.28.
Forma quæ eſt in mente fabri, informat inſtrumenta quibus operatur faber. l.7.tr.2.c.10. tex.29.
Forma ſubſtantialis non propriè elementum,ſed principium dicitur. l.7.tr.5.c.10.tex.60.
Forma infunditur ſecundum meritum materiæ. l.8.tr.1.c.5.tex.6.
Formæ non generantur per ſe, neque corrumpuntur per ſe, nec habent materiam ex qua ſed in qua. l.8.tr.2.c.3.tex.14.
Forma an poſſit eſſe extra compoſitum cuius eſt forma. l.11,tr.1.c.9.tex.15.

G

GEneratio eſt medium inter eſſe & non eſſe. l.2.tr.1.c.7.tex.7.
Generatio vnius eſt corruptio alterius. ibid.
Generatio ex quo non ente fit. l.11.tr.1.c.5. tex.11.
Impoſſibile eſt, aut ſpecies prædicari de differentiis propriorum generum eſſentiali prædicatione, aut genus prædicari de differentiis, ſi puræ differentiæ accipiantur. l.3.tr.2.c.5. tex.10.
Genus quomodo in duobus præcipuè materiæ aſſimilatur. l.5.tr.1.c.7.tex.10.
Generis modi. l.5.tr.6.c.9.tex.33.
Generis natura declaratur, & qua re differat à materia, & cum ea conueniat. l.5.tr.6.c.10.
Quæ ſint in poteſtate generis & veræ differentiæ ipſius. l.5.tr.6.c 11.& 12.
Modi quibus dicitur diuerſum genere. l.5.tr.6. c.12.tex.33.
Aliquid poteſt concomitari genus duobus modis, ſc. vt ſubiectum tantum, & vt ſubiectum & principium quoddam. l.3.tr.6.c.13.
Habitudo generis ad differentiam qualiter diuerſa eſt ab habitudine ſubiecti ad propriam paſſionem. l.7.tr.1.c.10.tex.17.
Multa eſſe Genera innominata. l.7.tr.2.c.9. tex.28.
Genus non eſt particeps differentiæ ſicut ſubiectum accidentis. l.7.tr.4.c.1.tex.42.
Aliquid poteſt ſimul eſſe genus & materia aliquorum, vt vox literarum. l.7.tr.4.c.2. tex.43.
Gratias referre iuſtum eſt, non ſolum his quos quis exiſtimat veritatem inueniſſe, ſed etiam illis qui ſuperficialiter locuti ſunt ad eam inueſtigandam. l.2.tr.1.c.3.tex.2.

H

HAbitus modi. l.5.tr.5.c.2.tex.25.
Habere multipliciter dicitur. l.5.tr.5.c.5. tex.28.
Reſpectus importatus per vbi, quomodo differt à reſpectu importato per habitum. ibid.
Habitus eſt principium cognitionis priuationis. l.10.tr.2.c.1.
Hippaſi & Heracliti opinio dicentium ignem eſſe principium vniuerſorum entium. l.1. tr.3.c.6.
Heraclitus exiſtimauit nihil penitus de aliquo verum poſſe dici. l.4.tr.3.c.4.tex.22.& tr.4. c.3.tex.28.
Hermes Triſmegiſtus dixit hominem eſſe nexum Dei & mundi. l.1.tr.1.c.1.
Heſiodiſtarum opinio, qui dixerunt aquam & Thetim eſſe omnium principium, ſtygem eam vocantes. l.1.tr.3.c.4.
Heſiodus & Parmenides opinati ſunt amorem deorum & naturalem eſſe mouens principium. l.1.tr.3.c.11.
Heſiodiſtæ ex diis omnia eſſe facta dixerunt. l.3.tr.2.c.10.tex.15.
Homeri locus de Hectore. l.4.tr.3.c.4.tex.21.
Homo nexus eſt Dei & mundi. l.1.tr.1.c.1.
Omnes homines natura ſcire deſiderant. l.1. tr.1 c.4.
Hominum genus arte & rationibus viget. l.1. tr.1.c 6.
Hominum natura multipliciter ſerua. l.1.tr.1. c.8.
Non perficitur homo in philoſophia niſi ex ſcientia duarum philoſophiarum, Platonis & Ariſtotelis. l.1.tr.5.c.15.
Hæc propoſitio, quidditas hominis eſt homo, ſimpliciter loquendo eſt falſa. l.7.tr.1.c.1. tex.20.
Quid homines natura ſcire deſiderant. l.11.tr.2. c.35.
Qui natura nati ſunt ſerui, qui liberi, qui domini, qui beſtiæ. l.11.tr.2.c.36.tex.52.

I

IDeas ſeparatas non poſſe eſſe ſubſtantias rerum ſenſibilium formales. l.1.tr.5.c.5. tex.25.& ſeq. item l.7.tr.5.c.3.tex.50.& ſeq. item l.12.tr.2.c.11.
Ideas non eſſe ponendas eo modo quo ponuntur, ſc. propter proprium rei intellectum per quem de re ſyllogizatur. l.1.tr.5.c.6.tex.27 & ſeq. item l.7.tr.2.c.3.tex.21.item l.12.tr.1.c.6.
Ideas inutiles eſſe ad motum, & ſcientiam & eſſe ſenſibilium. l.1. tr.5. c.8. tex.31.& c. 12.& c.14.item l.7. tr.2. c.2. tex. 20. & c.3. tex.21.& c.5.tex.22.item l.12.tr.1.c.7.
Dicere ideas eſſe exemplaria opificis, vaniloquium & metaphora poëtica. l.1.tr.5.c 9. tex.32.& ſeq.
Ideas non eſſe numeros. l.1. tr.5. c.10. tex.35 & ſeq.
Qualiter Platonis teſtimonio formæ nobiliori modo ſunt in ſeparatis ideis quam in ſeipſis. l.1.tr.5 c.15.
Dubitationes de ideis. l.3.tr.2.c 13.tex.18.
Modus poſitionis idearum ſecundum Platonem. ibidem.
Ideas non prodeſſe ad generationem. l.7.tr.2. c.5.tex.22.& c.8.tex.28.
Ideas non poſſe definiri. l.7.tr.5.c.4.tex.53.& ſeq.
Cauſæ erroris ponentium ideas. l.3.tr.5.c.5. tex.55.
Quid rectè aut non rectè dixerint Platonici de ideis.l.7.tr.5.c.7.tex.58.item l.11.tr.1.c.8.

Index rerum.

Explanatio opinionis eorum qui ponebant ideas, & in quo differebant à Socrate & Pythagoricis. l.12.tr.1.c.5.

Ideas non componi ex numeris. l.13.tr.1.c.3.

Idem simul inesse & non inesse eidem & secundum idem est impossibile. l.4.tr.1.c.2.tex.9.

Idem quot modis dicitur. l.5.tr.2.c.6.tex.16. & c.10. item l.10.tr.2.c.2.c.2.tex.11.

Idem est vnum in substantia. l.10.tr.2.c.2. tex.10.

Idem quot modis dicitur. ibid.

Omne ens omni enti aut idem est, aut diuersum. l.10.tr.2.c.2.tex.11.

In non entibus non est idemtitas neque diuersitas. ibid.

Ignis secundum Hippasum & Heraclitum est principium vniuersorum entium. l.1.tr.3.c.6.

Imporentia quid & quotuplex. l.9.tr.1.c.3. tex.2.

In Indiuiduis non est hoc prius, illud posterius. l.3.tr.2.c.6.tex.11.

Intellectus noster quam diuerso modo perficitur à scientiis speculatiuis. l.1.tr.1.c.1.

Intellectus noster quando coniungitur continuo & tempori. l.1.tr.4.c.8.

Intellectus quomodo se habet ad res cognoscendas. l.2.tr.1.c.1.tex.1.

Triplex est intellectus, sc. diuinus, & intelligentiæ separatæ, & hominis. l.2.tr.1.c.2.

Intellectus animæ nostræ se habet ad ea quæ manifestissima sunt omnium natura, sicut vespertilionum oculi se habent ad lucem diei. l.2.tr.1 c.2.tex.1.

Triplex intelligibile, diuinum, mathematicum, & physicum. ibid.

Intellectum habens alicuius causa agit. l.2.tr.1. c.8.tex.9.

Intellectum possibilem non esse præparationem in corpore ad suscipienda intelligibilia. l.4. tr.3.c.4.item l.11.tr.1.c.9.tex.17.

Intellectus diuinus non tollit possibilitatem à materia. l.6 tr.2.c.6.

Intellectus quando intelligat plura simul. l.7. tr.3.c.1.tex.8.

Totum Intellectum remanere post corporis dissolutionem, quomodo ex intentione Peripateticorum forte impossibile est. l.11.tr.1. c.9.tex.17.

Intellectus separati qualiter dicuntur vniri corporibus. l.11.tr.2.c.13.

De intellectus materialitate error Auicebron. l.11.tr.2.c.8.& c.15 tex.41.

Intellectus in nobis dependet à re intellecta, non in substantiis separatis. l.11.tr.2.c.30. tex.51.& c.35.

Intellectus substantiæ separatæ non est compositus. ibid.

Omnem intellectum à materia esse absolutum. l.11.tr.2.c.31.

Intelligentiarum quædam habere formas magis vniuersales, & quædam minus vniuersales, quo sensu dicuntur. l.11.tr.2.c.19.

Intelligentiarum exitus in esse à prima causa secundum mentem Peripateticorum declaratur. l.11.tr.2.c 20.

Modus quo vna intelligentia est ab alia, declaratur. l.11.tr.2.c.22.

Superiores intelligentiæ nulli inferiorum applicantur, sed inferiores superioribus. l.11.tr.2. c.32.

Intelligentiæ quomodo se habent respectu primæ, & quomodo adinuicem. ibid.

Scientia intelligentiarum non est vniuersalis, neque particularis. l.1.tr.2.c.33.& 34.

Ioannes Grammaticus dedit cælo virtutem finitam & motum finitum. l.11.tr.2.c.16.

Irradiationem supernaturalem superioris in inferiora per rationem naturalem non esse perscrutabilem. l.11.tr.2.c.21.

Ismia quid. l.2.tr.1.c.7.tex.7.

Melius se habet ad iudicandum, qui vtrinque rationes oppositas audit. l.3.tr.1.c.1.tex.1.

Iupiter quare dicitur iuuans pater. l.5.tr.4.c.2

L

LAtini reprehenduntur, quòd omnem distinctionem solutionem esse reputent. l.1. tr.1.c.3.

Leucippi & Democriti & Zenonis opinio ponentium inane & atomos. l.1.tr.3.c.15. item l.8.tr.1.c.4.tex.5.

Liber est, qui suimet & non alterius causa est. l.1.tr.2.c.7.

Summæ Libertatis est, communicare se per essentiam, & communicare bonitates per essentiam. l.11.tr.2.c.2.tex.30.

Logicæ scientiæ potius sunt modi philosophiæ speculatiuæ quam aliqua pars essentialis. l.1.tr.1.c.1.

Longitudinis & latitudinis multiplex acceptio. l.5.tr.2.c.2.

Lycophron dixit, quòd intelligere est coniuncti, & quod nulla operationum aut passionum sit animæ propria. l.8.tr.2.c.5.tex.16.

M

VBi Magis & minus, ibi maximum. l.10. tr.1.c.3.tex.13.

Magnitudo an sit substantia rerum. l.3.tr.2. c.12.tex.17.

Malum non habet causam efficientem, sed deficientem. l.1.tr.3.c.12.item l.3.tr.3.c.15.

Malum non est in sempiternis. l.9.tr.4.c.4. tex.19.

Malum qualiter participatur ab entibus, & est regio & locus boni secundum aliquos. l.13. tr.2.c.2.

Manichæi hæresis omnium vilissima. l.3.tr.2. c.10.

Masculinum & fœmininum quare non differunt specie. l.10.tr.2.c.10.tex.25.

Materia in communi sumpta, non determinata ad hanc vel illam, nec ad vnam rem vel plures, est principium omnium secundum opinionem antiquorum. l.1.tr.3.c.2.& tr.5.c.1. tex.11.& seq.

Materiæ conditiones. ibid. & l.11. tr.1.c.7. tex.14.

Materia quomodo à seipsa dici potest habere passibilitatem & quomodo non. l.1.tr.4.c.8.

Mouens materiam debet esse in materia. l.1. tr.5.c.8.tex.31.

Materia æquiuocè dicitur de his quæ sunt in potentia ad vbi tantum, & de his quæ sunt in po

Index rerum

in potentia ad formam. l.2.tr.1.c.13.tex.16.
Materia nullo modo poteſt eſſe generationis aut entis principium, niſi ſecundum analogiam ad formam. l.3.tr.3.c.8.
Materiæ diuerſi modi. l.5.tr.1.c.3.
Vtrum Materia poſſit ſeparari à forma corporeitatis. l.5.tr.2.c.3.
Vtrum Materia ſit vna numero. l.5.tr.2.c.4.
Materiæ quatuor conditiones, per quas primo aſpectu videtur, quod ſit maximè ſubſtantia. l.7.tr.1.c.5.tex.8.
Materiæ duplex conſideratio, ſcilicet inquantum materia eſt, & inquantum eſt quædam ſubſtantia. l.7.tr.1.c.5 tex.9.
Materia quare denominatiuè prædicatur de materiato. l.7.tr.2.c.6.tex.24.
Materia communis ſiue intellectualis eſt pars eſſentialis ſpeciei, non autem materia deſignata ſiue indiuiduata. l.7.tr.3.c.2 tex.34.
Materia circuli quæ eſt quantitas, propinquior eſt formæ, quæ eſt rotunditas, quam materia ſenſibilis, quæ eſt æs quando in æte fit rotunditas circuli. l.7.tr.3.c.2.tex.34.
Materia ſecundum ſeipſam ignota eſt. l.7.tr.3.c.5.tex.35.
Materia ſenſibilis & intelligibilis quæ ſit. ibid. & l.8.tr.2.c.4.tex.15.
Materia pertinet per ſe ad quidditatem rei materialis. l.7.tr.3.c.9.tex.39.
Materiam eſſe ſubſtantiam. l.8.tr.1.c.2.tex.4.
Materia omnium vna communis, cuiuſque autem propria. l.8.tr.2.c.1.tex.11.
Ex vna materia contingit diuerſa fieri propter mouentem cauſam. ibid.
Materia quomodo cognitionis poteſt eſſe principium. l.8.tr.2.c.2.tex.10.
Materiam & formam non eſſe idem. l.8.tr.2.c.6.
Materia magis propriè dicitur elementum quam forma. l.11.tr.1.c.12.tex.23.
Materia quomodo præcedit formam in phyſicis. l.12.tr.1.c.1.
Mathematica non multum indigent tempore & experimento. l.1.tr.1.c.8.
Mathematica non eſſe phyſicorum principia. l.1.tr.4.c.1.& tr.5.c.4.tex.19.& ſeq.item l.12. tr.1.c.3.
Mathematica an ſint ſeparata à ſenſibilibus. l.3.tr.3.c.22.
Quid ſit ſubiectum quod mathematica in ſua ratione diffinitiua concipiunt. l.5.tr.3.c.2.
Quare in mathematicis non procedimus à nobis notis ad nota naturæ. l.7.tr.1.c.6.tex.10.
Mathematica indiuidua intellectuali materia deſignata ſunt. l.7.tr.3.c.5.tex.35.
Mathematica & phyſica quam diuerſo modo concepta ſunt cum materia. l.7.tr.3.c.10. tex.39.
In mathematicis actum nobiliorem eſſe potentia. l.9.tr.4.c.5.tex.20.
Mathematica ſeparata eſſe & ſubiectum habentia impoſſibile eſt eſſe in ſenſibilibus. l.12. tr.1.c.2.
Mathematica quale eſſe habeant, & qualiter orationes & demonſtrationes ſunt de ipſis. l.12.tr.1.c.3.
Mathematicæ ſcientiæ qualiter conſiderant bonum, quod eſt ſpecies & ordo & commenſuratio & determinatum eſſe. l.12.tr.1.c.4.
Contra eos qui dicunt mathematica eſſe in loco. l.13.tr.2.c.5.
Medium non impedit extremorum diſtantiam. l.10.tr.2.c 6.tex.18.
Media eiuſdem generis eſſe cum extremis, & componi ex ipſis. l.10.tr.2.c.8.tex.22.
Compoſitio medij ex extremis duplex. l.10. tr.2.c.8.tex.83.
Megaricorum opinio negantium potentiam, niſi cum res fit in actu. l.9.tr.2.c.1.tex.5. & c.2.tex.5.& ſeq.
Meliſſus dixit omnia eſſe vnum ratione materiæ, & hoc infinitum & immobile. l.1.tr.4.c.6. & c.9.
Memoriæ multæ in ſimilibus effectibus acceptæ, quare potentiam vnius experimenti pariunt & non actum ſimplicem & perfectum. l.1.tr.1.c.7.
Menſura eſt, quo quantitas cognoſcitur. l.10. tr.1.c.3 tex.3.
Ratio menſuræ primò inuenitur in quantitate diſcreta. ibid.
Quomodo ratio menſuræ à quantitate diſcreta ad alias ſpecies deriuetur. ibid.
Menſura habet rationem indiuiſibilis. ibid.
Menſura debet eſſe certa. ibid.
Non omnis menſura eſt quid vnum numero. l.10.tr.1.c.4.tex.4.
Menſura eſt homogenia menſurato. l.10.tr.1. c.5.tex.4.
Metaphyſica inter ſcientias theoricas eſt principalis & ſtabiliens alias ſcientias. l.1.tr.1.c.1.
Metaphyſica vnde dicatur. ibid.
Metaphyſicæ ſubiectum non eſt cauſa vt cauſa, neque Deus & diuina, ſed ens inquantum ens. l.1.tr.1.c.2.item l.4.tr.1.c.2.tex.1.item l.6.tr.1.c.1.tex.1.item l.11.tr.1.c.1.tex.1. & ſeq.
Metaphyſica qualiter eſt vna ſcientia. l.1.tr.1. c.3 item l.4.tr.1.c.3 tex.2.
Metaphyſica quare vocatur prima philoſophia. l.1.tr.2.c.3.
Metaphyſica eſt maximè doctrinalis, & maximè deſiderata. l.1.tr.2.c.4.
Metaphyſica eſt principalis & princeps ſcientiarum. l.1.tr.2.c.5.
Non eſt actiua, ſed contemplatiua. l.1.tr.2.c.6.
Sola eſt libera inter ſcientias. l.1.tr.2.c.7.
Eſt diuina & diuinæ poſſeſſionis. l.1.tr.2.c.8.
Eſt honorabiliſſima. l.1.tr.2.c.9.
In quo conuenit cum topica & ſophiſtica, & in quo differt ab ipſis. l.1.tr.2.c.12.
Quæ ad eam ſpectant, reducuntur ad quatuor. ibidem.
Neceſſarium eſt & vtile bene eos dubitare, qui metaphyſicam conſequi volunt. l.3.tr.1.c.1. tex.1.
Quæſtiones in primis ponendæ in metaphyſica. l.2.tr.2.c.2.
Metaphyſica qualiter omnes cauſas conſiderat. l.3.tr.2.c.1.tex.3.& tr.3.c.1.& 2.
Metaphyſicæ eſt inueſtigare principia demonſtrationis vniuerſalia. l.3.tr.2.c.2.tex.4.& tr.3.c.3.
Metaphyſica ſola qualiter cognoſcit principia ſubſtantiæ. l.3.tr.2.c.2 tex.5.& tr.3.c.4.
Metaphyſica aliquo modo eſt de ſubſtantiis omnibus

omnibus, ſed non eſt de omnibus accidentibus. l.3.tr.2.c.1.tex.6.& tr.3 c.5.
Metaphyſica determinat de eodem & diuerſo, de ſimili & diſſimili, de æquali & inæquali, de contrario & non contrario, de priori & poſteriori. l.3.tr.1.c.1.tex.2.& tr.3 c.6.
Inſuper determinat de his quæ per ſe his eiſdem accidunt. l.3.tr.1.c.2.tex.2 & tr.3.c.7.
Metaphyſica & logica quam diuerſo modo eadem conſiderant. l.3.tr.1.c.2.tex.2.& tr.3.c.6.
Metaphyſica eſt ſcientia vniuerſalis, & nulli ſcientiarum particularium eſt eadem. l.4.tr.1. c.1.tex.1.
Eſt de his quæ inſunt enti ſecundum quod ens, & conuertuntur cum ipſo, ſicut eſt vnum. l.4.tr.1.c.4.
Metaphyſicæ partes & ordo. l.4.tr.1.c.6.tex.4.
Metaphyſica, dialectica & ſophiſtica verſantur circa idem genus. l.4.tr.1.c.7.tex.5.
Metaphyſicæ congruit principium firmiſſimum. l.4.tr.1.c.2 tex.8.
Quæ ſit propria ipſius inquiſitio. l.6.tr.1.c.1. tex.1.
Hæc ſcientia eſt diuina & honorabiliſſima & vniuerſalis & prima. l.6.tr.1.c.3.tex.3.
Metaph. ſicus & phyſicus qualiter omne genus cauſæ conſiderant. l.11.tr.1.c.3.tex.4.
Motus ſimpliciſſimus eſt menſura omnium aliorum motuum. l.10.tr.1.c.4.tex.4.
Per motum generantium & corrumpentium probatur dari vnum principium mouens ſemper & actu exiſtens, nihil habens de potentia. l.11 tr.2.c.5.tex 32.
Primus Motor immobilis qualiter mouet ſicut deſideratum & amatum. l.11.tr.2.c.6.tex.36.
Qualiter mouet vt bonum, & per id quod mouet ad aliud quod eſt motum, mouet omnia alia. l.15.tr.2.c.9.tex.37.
Primo motori & aliis motoribus cælorum motus ſuos eſſe delectabiliſſimos. l.11.tr.2.c 11. tex 38.
Primum Mororem Peripatetici dixerunt eſſe animal ſempiternum nobiliſſimum. l.11. tr.2.c 12.tex 39.
Mororum ſeparatorum pluralitas qua arte inuenienda eſt. l.11.tr.2.c.17.tex.42.
Motorum numerus colligitur ex motibus ſphærarum ſecundum Eudoxum. l.11.tr.2.c.22. tex.44.& ſeq.
Mororum numerus ex propriis primæ philoſophiæ declaratur. l.11.tr.2.c.25.& ſeq.
Motorum numerus accipitur ſecundum numerum mobilium ſecundum eos qui fabulosè loquuntur, ſicut ſecundum eos qui loquuntur de eis phyſicè. l.11 tr.2.c.28.tex.50.
Motus cæli quare dicatur eſſe tanquam vita exiſtentibus omnibus. l.6.tr.2.c.6.
Demonſtrationes de Motus æternitate qualiter religioni Chriſtianæ non contradicunt. l.11. tr.2.c.4.tex.32.
Mulam concipere quomodo poteſt contingere. l.7.tr.2.c.1 tex.31.
Multa dicuntur multipliciter ſicut vnum. l.5. tr.1.c.9.tex.12.in fine.
Ante Mundi creationem, hæc neque vera neque falſa fuit, mundus erit. l.4.tr.4.c.4.

N

NAturæ modi. l.5.tr.1.c.5.tex.5.
Naturam diuerſo modo conſiderant metaphyſicus & naturalis. ibid.
Quæ ſit Natura in quolibet genere prima, vtrum ſeparata vel coniuncta. l.10.tr.1.c.7. tex.6.
Naturalis ſcientia eſſet prima, niſi eſſet aliqua ſubſtantia præternaturalis. l.6.tr.1.c.3.tex.3.
Neceſſarium dicitur quadrupliciter. l.5.tr.1.c.6. tex.6.
Non omnia ex Neceſſitate fieri. l.6.tr.2.c.5. tex.7.
Omne nomen ſignificare ſubſtantiam cum qualitate, quare dicit Grammaticus. l.4.tr.1.c.4. tex.3.
Nomen quomodo ſignificat ſubſtantiam cum qualitate. l.8.tr.1.c.7.
Numerus triplex ſecundum Pythagoram, ſc. inſtrumentalis, formalis & materialis. l.1.tr.4. c.2.& tr.5.c.10. tex.35. item l.12. tr.2.c.1. & 2.
Vtrum numerus & magnitudo ſint ſubſtantiæ rerum. l.3.tr.2.c.11.tex.17.item l.12.tr.2.c.1.
Numerus par eſt imperfectus ex defectu medij. l.5.tr.4.c.2.
Numerum ſpecierum non eſſe mathematicum. l.12.tr.2 c.6.
Vna ſpecies Numeri de alia non prædicatur, nec diffinit eam. l.5.tr.1.c.10.
Numerus denarius non eſt formaliter id quod fit ex vno decies ſumpto. ibid.
Qua vnitate numerus eſt vnus. ibid.
Binarius mathematicè loquendo non eſt numerus, ſed pluralitatis principium. ibid.
Numeros nec eſſe cauſas formales, nec efficienter, nes finales entium. l.13.tr.2.c.4.

O

SIcut nicticoracum oculi ad lucem diei ſe habent, ſic & animæ noſtræ intellectus ad ea quæ ſunt omnium naturæ manifeſtiſſima. l.2.tr.1.c.2.tex.1.
Opinio quid. l.3.tr.2.c.1.tex.1.
Prima ſpecies oppoſitionis eſt contradictio. l.10.tr.2.c.5.tex.15.
Oppoſitorum & maximè contrariorum modi. l.5.tr.2.c.9.tex.16.
Oppoſitorum quatuor genera. l.10.tr.2.c.1.
Non ens non opponitur non enti. ibid.
Oppoſitio eiuſdem & diuerſi, & ſimilis & diſſimilis, & æqualis & inæqualis. l.10.tr.2.c.2. tex.10.& 11.
In non entibus non eſt idemtitas neque diuerſitas. ibid.

P

PAlladis templi inſcriptio, Pallas eſt quidquid eſt, & quidquid erat, & quidquid erit, & quidquid vides, cuius peplum nullus vnquam ſapientum reuelare potuit. l.1. tr.4.c.7.in fine.
Parmenides dixit omnia eſſe vnum ratione formę, & hoc finitum & immobile. l.1.tr.4.c.6.& c.10.

Parmenides

Index rerum.

Parmenides dixit eos qui mutant corporis disposítionem, mutare etiam prudentiam. l.4. tr.3.c.4.tex.21.

Partis modi. l.5.tr.6.c.2.tex.30.item l.7.tr.3. c.2.tex.34.

Vtrum ratio partium poni debeat in ratione diffinitiua totius. l.7.tr.3.c.1.tex.33.

Passionis modi. l.5.tr.5.c.3.tex.26.

Per se, sine secundum quod dicitur multis modis. l.5.tr.4.c.4.tex.23.

Perfectum & imperfectum quoties sunt in vno & eodem secundum potestates diuersas, semper imperfectum ordinatur ad perfectum vt ad finem. l.1.tr.1.c.4.

Perfectum quot modis dicitur. l.5.tr.4.c.1. tex.20.

Declaratio modorum perfectionis, & plusquam perfecti, & vltra plusquam perfecti, & deficientis & abundantis. l.5.tr.4.c.2.

Philosophus amator fabularum. l.1.tr.2.c.6.

Philosophia Aristotelis & Platonis homini necessaria vt perfectus euadat Philosophus. l.1. tr.5 c.15.

Philosophi est de omnibus posse speculari. l.4. tr.1.c.7.tex.5.

Planetarum virtutes ad fieri & esse rei conferentes. l.5.tr.4.c.2.

Planetarum motus à diuersis esse motoribus, quorum quilibet est substantia quædam separata & immobilis motu quem mouet. l.11. tr.2.c.18.tex.43.

Platonis error, quòd naturalia fundentur in mathematicis, & mathematica in diuinis. l.1.tr.1.c.1.item l.11.tr.4.c.13.tex.6.& seq.

Platonis impugnatio asserentis scientiam animæ concreatam esse. l.1.tr.1.c.8.

Platonis locus de studio philosophiæ. l.1.tr.1. c.11.

Platonis sententia, Inuidia ab optimo relegata. l.1.tr.2.c.8.

Plato assuetus opinionibus Cratili & Heracliti dicentium non esse scientiam naturalium, hoc posteà ita arbitratus est. l.1.tr.4.c.12. tex.5.

Plato admisit in physicis vniuersale à Socrate in moralibus inuentum. l.1.tr.4.c.12 tex.6.

Plato imitationis nomen quo vtebantur Pythagorici, mutauit in participationem. ibid.

Quæ sit vera mens Platonis de idea. ibid.& l.1. tr.5.c.19.

Rationes Platonis probantes quidditates rerum separatas esse à rebus. l.7.tr.2.c.1.tex.20.

Plato quomodo distinguit partes formales à materialibus. l.7.tr.3.c.8.tex.38.

Plato appellatur Socrates minor. l.7.tr.3.c.9. tex.39.

Platonici quid rectè aut non rectè dixerint de ideis. l.7.tr.1.c.7.tex.58.item l.7.tr.5.c.7. tex.58.item l.11.tr.1.c.8.

Poëtæ ad quid fabulas fingunt. l.1.tr.2.c.6.

Poëtria quomodo sub grammatica est & sub logica diuersis respectibus. ibid.

Poli locus de experientia. l.1.tr.1.c.7.

Non omnia esse possibilia.l.9.tr.2.c.2.tex.8.& 9.

Potens dicitur multis modis. l.5.tr.2.c.14. tex.17.

Potentiæ diuersitas ex qua radice sumitur. l.5. tr.2.c.12.

Potentiæ & impotentiæ modi. l.5.tr.2.c.13. tex.17.& c.15.item l.9.tr.1.c.2.tex.2.

Potestatum differentiæ declarantur secundum posteriores Peripateticos. l.5.tr.2.c.16.

Potentia & actus sequuntur ens inquantum ens. l.9.tr.1.c.1.tex.1.

Potentia propriè est in materia mobili ad formam. ibid.

Potentia dicitur dupliciter, sc. propriè & metaphoricè. l.9.tr.1.c.2.tex.2.

Ad potentiam actiuam omnis alia potentia realis reducitur. ibid.

Potentia actiua & passiua est quodammodo vna potentia, & quodammodo non: illa est in agente, hæc in patiente. ibid.

Nihil per se aptum natum est aliquid pati à seipso. ibid.

Potentiarum animæ alia rationalis, alia irrationalis. l.9.tr.1.c.4.tex.3.

Potentiæ rationales se habent ad opposita, non autem irrationales. ibid.& tr.4 c.3.tex.18.

Contra negantes potentiam præcedere actum. l.9.tr.2.c.1.tex.5.& c.2.tex.5.& seq.

Conditiones potentiarum præcedentium vel sequentium suos actus, & quo pacto potentiæ ad actum deducantur. l.9.tr.3.c.1. tex.10.

Quando aliquid dicendum est in potentia esse ad actum, & quando non. l.9.tr.3.c.3. tex.12.

Illud in potentia est in alio, quod vno motore artis vel naturæ producitur ex ipso. ibid.

Potentiam non præcedere actum in prima substantia. l.11.tr.2.c.4.tex.32.

Potentia ad forma substantialem quomodo præcedit natura potentiam ad formam accidentalem, etsi tempore simul sint. l.11.tr.1.c.12. tex.25.

Sex vltima Prædicamenta potius sunt habitudines quædam entis, quam ens. l.5.tr.4.c.1.& tr.5 c.11.item l.9.tr.1.c.1.tex.1.

Omnia prædicamenta referuntur ad substantiam vt ad ens primum. l.9.tr.1.c.1.tex.1.

Quæ principia omnium dicantur. l.1.tr.2.c.2.

Rationes antiquorum asserentium vnum solum esse materiale Principium. l.1.tr.3.c.2.

Principia materialia secundum Anaxagoram sunt infinita. l.1.tr.3.c.8.

Prima rerum principia sunt per essentiam principia. l.1.tr.3.c.14.

Quæ per essentiam sunt principia actiua, vnam & eandem actionem habent in omnibus. ibidem.

Principia decem secundum Pythagoricos, sc. finitum, infinitum: impar, par: dextrum, sinistrum: masculinum, fœmininum: quiescens, motum: rectum, curuum: lumen, tenebræ: bonum, malum: quadratum, longius altero latere. l.1.tr.3.c.4.tex.1.& seq.

Principia & elementa rerum vtrum sint genera, an ea ex quibus vnumquodque est sicut ex particularibus. l.3.tr.1.c.4.tex.10.& tr.3 c.8.

Quomodo eadem sunt principia essendi & cognoscendi. ibid item l.12.tr.2.c.11.

Vtrum prima genera an vltima ponenda sint principia. l.3.tr.1.c.5.tex.10.& tr.3.c.11.

Vtrum differentiæ magis sint principia quam genera. l.3.tr.1.c.5.tex.11.

Index rerum.

Vtrum principia essendi & cognoscendi sunt eadem numero vel specie. l.3.tr.2.c.9.tex.14. & tr.3.c.14.

Vtrum eadem sunt corruptibilium & incorruptibilium principia. l.3 tr.2.c.10.tex.15.& tr.3.c.15.& 16.

Vtrum ens & vnum sint principia rerum. l.3. tr.2.c 11.tex.16.

Vtrum dimensiones sint principia substantialia corporum. l.3.tr.2.c.12.tex.17.tr.3.c.21. & 22.

Vtrum præter mathematica sint alia quædam principia sensibilium quæ dicuntur species. l.3.tr.2.c.13.tex.18.

Vtrum principia sint in potentia vel in actu. l.3.tr.2.c.14.tex.19.& tr.3.c.19.

Vtrum principia sint vniuersalia vel singularia. l.3.tr.2.c.15.tex.20.& tr.3.c.18.

Principium duplex: vnum intra genus principiati, vt punctus: aliud extra, vt substantia respectu accidentis. l.4.tr.1.c.5.

Principium omnium certissimum quatuor differentiis omnia alia excedit. l.4.tr.2.c.2.tex.8.

Illud principium est, Idem simul inesse & non inesse eidem & secundum idem est impossibile. l.4.tr.2.c.2.tex.9.

Principij variæ significationes.l.5.tr.1.c.1.tex.1.

Omnium entium vniuersalitatem reduci ad vnum & idem principium. l.6.tr.2.c.6.

Vtrum eadem sint principia diuersorum numero, vel genere, vel specie. l.11.tr.1.c.10. tex 19.& seq.

Qualiter sint omnium eadem principia secundum analogiam. l.11 tr.1.c.12.tex.25.& seq.

Principia qualiter referuntur ad principiata vniuersaliter & particulariter, & qualiter sunt prima,& qualiter non. l.11.tr.1.c.15.tex.27. & 28.

Dari vnum Principium mouens semper & actu existens, nihil habens de potentia. l.11.tr.2. c.5.tex.32.

Valdè difficile est auctoritate Epicuri non bene se habentibus principiis & hypostasibus bene dicere. l 12.tr.2.c.10.

Primum Principium intelligit seipsum per seipsum. l.11.tr.2.c.29.tex.51.

Priorum & Posteriorum modi. l.5.tr.2.c.11. tex.16.

Priuationis modi. l.5.tr.5.c.4.item l.9.tr.1.c.3. tex.2.item l.10.tr.2.c.5.tex.16.

Quare à Priuatione ad habitum non datur regressus. l 8.tr.2.c.3.tex.14.

Non omnis priuatio est contrarietas. l.10.tr.2. c.5.tex.16.

Profunditatis multiplex acceptio. l.5.tr.2.c.2.

Propositiones necessariæ sunt sempiternæ veritatis. l.9.tr.4.c.6 tex.22.

Pythagorici qualiter dicebant mathematica esse physicorum principia. l.1.tr.4.c 1.& tr.5.c.4. tex.19.& seq.

Pythagoras dixit triplicem esse numerum, sc. instrumentalem, formalem & materialem. l.1.tr.4.c.2.

Pythagoras qualiter numeros entibus adaptauit. l.1.tr.4.c.3.

Quidam Pythagorici duas dixerunt esse cistitias principiorum, vnam boni, & alteram mali. l.1.tr.4.c.4.

Tres rationes quibus adductus fuit Pythagoras vt diceret ens sequi opinionem, & omnia esse vera quæ videntur alicui vera. l.4.tr.3. c.1.

Pythagorici quomodo distinguunt partes formales à materialibus. l.7.tr.3.c.8.tex.38.

Pythagoras hominem ait mensuram esse cunctorum. l.10.tr.1.c.6.tex.5.

Pythagorici dixerunt optimum & nobilissimum non esse in primo principio rerum. l.11.tr.2. c.14.tex.40.

Pythagorici mathematicos numeros ponebant non esse separatos. l.12.tr.2.c.7.

Q

Qvalitates non esse substantias, sed accidentia. l.3.tr.3.c.3.

Qualitatis modi. l.5.tr.3.c.6.tex.19.

Qualitates primas non esse formas substantiales elementorum. l.8.tr.1.c.4.tex.5.

Quanti & quantitatis natura & modi. l.5.tr.3. c.1.tex.18.& c.2.

Quidditatis & definitionis distinctio. l.7.tr.1. c.12.tex.19.

Quidditates non esse diuersas à rebus quarum sunt quidditates. l.7.tr.2.c.2.tex.20.

Multa accidunt quidditati quæ non accidunt homini,& è contra. l.7.tr.2.c.4.tex.21.

R

Relatio quale ens sit. l.5.tr.3.c.7.

Genus huius entis propriè relatiuum est, & minus propriè relatio vocatur, & conuenientissimè vocatur ad aliquid ibid.

Relatiuorum modi. l.5.tr.3.c.8.tex.20.

S

Sanitas quomodo dicitur esse in anima medici. l.7.tr.2.c.10.tex.30.

Sapientia est circa primas causas. l.1.tr.1.c.11.

Ad sapientem requisita. l.1.tr.2.c.1.

Veræ sapientiæ partes. ibid.

Saturno cur attribuebatur quies. l.5.tr.4.c.2.

Saturnus quare fingitur Iouis pater & ab eo expulsus è regno. ibid.

Scientis signum est posse docere. l.1.tr.1.c.9.

Scientiæ theoricæ tres,sc. physica,mathematica, & metaphysica. l.1.tr.1.c.1.

Scientiæ particulares ad quid sint necessariæ. l.1.tr.1.c.2.

Scientiæ primum principium generatiuum est naturale sciendi desiderium. l.1.tr.1.c.4.

Quæ scientiæ experimento generentur. l.1.tr.1. c.8

Scientiam non esse animæ concreatam. ibid.

Vnam scientiam alteri famulari contingit tripliciter. l.1.tr.2.c.3.

Absurdum est simul scientiam & modum sciendi quærere. l 2.tr.1.c.13.tex.15.

Scientia quot modis dicitur liberalis. l.1.tr.2. c.7.

Scientiæ quadriuiales & triuiales quæ sint. ibid.

Vtrum vnius vel plurium scientiarum sit omnia genera causarum speculari. l.3.tr.2.c.1. tex.3.& tr.3.c.1.

Si diuersæ

Index rerum.

Si diuersæ causæ à diuersis scientiis considerantur, quæ illarum scientiarum dicenda est sapientia. ibid.

An sit vnius scientiæ vel plurium considerare principia demonstrationis vniuersalia. l.3. tr.2. c.2. tex.4. & tr.3.c.3. item l.4. tr.2. c.1. tex.7.

Vnius scientiæ est quid est cognoscere & accidentia eius. l.4.tr.1.c.7.tex.5.

Scientia vtrum sit substantia vel accidens. l.5. tr.3.c.4.

Scientiarum speculatiuarum diuisio. l.6.tr.1. c.2.tex.2.

Honorabilissimam scientiam oportet circa honorabilissimum genus esse. ibid.

Non est scientia de ente per accidens. l.6.tr.2. c.1.& c.4.tex.6.

Scientiam & sensum non esse mensuram, sed potius mensurari à rebus extra animam existentibus. l.10.tr.1.c.6.tex.5.

Scientia æquiuocè dicitur de scientia separatarum substantiarum, & de scientia nostra. l.11.tr.2.c.33.

Quod non scitur nisi per posterius se, secundum maiorem sui partem ignoratur. l.7.tr.1.c.9. tex.15.

Virtus informatiua existens in Semine; assimilatur intellectui practico,& arti, & animæ & Deo. l.7.tr.2.c.9.tex.28.

Sempiternum non est in potentia, quæ sit potentia ad formam. l.9.tr.4.c.3.tex.17.

Sempiterno nihil inest malum. l.9.tr.4.c.4. tex 19.

In sempiternis quomodo possumus imaginari efficientiam & prioritatem causæ ad causatum. l.11.tr.2.c.20.

Simile est vnum qualitate. l.10.tr.2.c.2.tex.10.

Simile dicitur quatuor modis. l.10.tr.2.c.2. tex.11.

Similium & dissimilium modi. l.5.tr.2.c.8. tex.6.

Simonidis poëtæ sententia, Solus Deus in sciendo habet honorem. l.1.tr.2.c.8.

Nullum omninò simplex est passibile. l.9.tr.1. c.2.tex.2.

Contradictoria non esse simul vera. l.4.tr.2. c.4.tex.13.& seq.

Error eorum qui ex sensibilium motu dixerunt simul esse contradictoria. l.4.tr.3.c.3.tex.20. & c.5.tex.22.

Simum & concauum quomodo differunt. l.6. tr.1.c.2.tex.2.

Singularia non posse definiri. l.7.tr.5.c.4.tex. 53.& seq.

Somnus quid, in quo, à quo. l.8.tr.2.c.2. tex.13.

Socrates circa moralia negotiatus est, & circa naturalia nihil. l.1.tr.4.c.12 tex.5.

Qualiter à Socrate effluxerit idearum positio. l.12.tr.1.c.5.

Socrati quid peculiare fuerit in differendo. ibidem.

Speciei nomen æquiuocè sit proprium indiuidui. l.7.tr.3.c.3.tex.34.in fine.

Species sumitur dupliciter, scilicet pro forma, & pro vniuersali composito ex genere & differentia. l.7 tr.3.c.2.tex.34.

Ad speciem sumptam pro vniuersali pertinet materia communis siue intellectualis, non autem materia indiuiduata. ibid.

Speusippus nepos Platonis primo principio rerum negauit optimum & nobilissimum. l.11. tr.2.c.14.tex.40.

Sperma quomodo dici possit anima. l.7.tr.2. c.11.tex.31.

Stoicorum opiniones de principiis. l.1.tr.4.c.1. & seq.

Stoici qualiter dicebant principia numerorum esse principia cunctorum existentium. l.1. tr.1.c.2.

Studiorum diuersitas vnde sit. l.1.tr.1.c.5.

Studium ad quid sit necessarium secundum Platonem. l.1.tr.5.c.15.

Subiectum communius,certius,& dignius. l.1. tr.1.c.3.

Subiectum aliud per accidens, aliud verò per se. l.4.tr.2.c.4.tex.14.

Subiectum qualiter est diuersimodè susceptibile contrariorum. l.8.tr.2.c.3.tex.14.

Substantiarum omnium an sit vna scientia. l.3. tr.2.c.2.tex 5 & tr.3.c.4.

Vtrum solæ substantiæ sensibiles inueniantur. l.3.tr.2.c.3.tex.8.

Substantiæ definitio data per componentia substantiæ particularia, & data per vniuersalia formalia est vna & eadem, & non diuersa. l.3.tr.2.c.4.tex 1 .& tr.3.c.8.

Vtrum sit vna substantia siue forma omnium existentium in vna specie,vt puta hominum. l.3.tr.2.c.8 tex.13.& tr.3.c.13.

Substantia quid sit, & quæ sint diuisiones eius generales & primæ. l.5 tr.2.c.1.

Substantia corporea quid. l.5.tr.1 c.2.

Substantiæ modi. l.5.tr.2.c.5.tex.15.item l.7. tr.5.c.1.tex.44.

Quæ sunt substantiæ acceptiones, & qualiter accidens est substantiæ modus. l.7.tr.1.c.1.

Substantiam quæ est principium substantiæ primæ,esse primam omnium entium. l.7.tr.1. c.2.tex.1.

Substantia est omnium entium primum tripliciter, scilicet notitia & ratione & tempore. l.7.tr.1.c.3.tex.4.

Quot modis substantia dicatur, & quæ propriè substantia sit. l.7.tr.1.c.5.tex.7 & seq.

Definitio formalis substantiæ licet non possit demonstrari per materialem demonstrationem propter quid, potest tamen demonstratione quia. l.7.tr.1.c.12.

Quare in substantiis oportet præexistere aliquam substantiam in actu, à qua vt conuenienti generetur: in accidentibus autem non dicitur præsupponi aliquod accidens actu, sed potestate solum. l.7.tr.2.c.12.tex 32.

Substantiam quorumlibet esse de numero vniuersaliter dictorum impossibile est. l.7.tr.5. c.2 tex 25 & seq.

Quid propriè substantiam dicere oporteat. l.7. tr.5.c.8.tex.19.& seq.

Substantiæ diuisi in materiam,formam & compositum. l.8 tr.1.c.2.tex.3. & c.5. tex.6. item l.11.tr.1 c.7 tex.14.

Substantias sensibiles necesse est habere materiam. ibid.

Quo pacto substantiæ numeri dici possunt. l.8. tr.1.c.8.tex.10.

Index rerum

Ad quodlibet quæſitum de ſubſtantia ſenſibili, quales & quot cauſæ debent reddi. l.8.tr.2. c.2.tex.10.

Subſtantia non prædicatur de materia & forma vniuocè, ſed per prius & poſterius. l.8.tr.2. c.6.in fine.

Subſtantiæ diuiſio in vniuerſalem & particularem, & quæ ſit magis ſubſtantia & principium. l.11.tr.1.c.2 tex.4.

Subſtantiæ diuiſio inincorruptibilem mobilem, & in corruptibilem mobilem, & in eam quæ eſt abſtracta. l.11.tr.1.c.3.tex.5.

Subſtantiæ ſeparatæ diuiſio. l.11.tr.1.c.4.tex.5. & ſeq.

Subſtantiæ ſenſibilis mobilis & corruptibilis principia. l.11.tr.1.c.6.tex.12.& c.12.tex.23. & ſeq.

Dari ſubſtantiam inſenſibilem & immobilem. l.11.tr.2.c.1.tex.29.

Hanc ſubſtantiam eſſe actum purum. l.11.tr.2. c.2.tex.30.

Qualiter prima ſubſtantia eſt immaterialis & vbique & ſola. l.11.tr.2.c.3.tex.30.

In prima ſubſtantia potentiam non præcedere actum. l.11.tr.2.c.4.tex.32.

Qualiter prima ſubſtantia eſt ſimplex & ſuper omne nomen. l.11.tr.2.c.7.

Prima ſubſtantia non eſt in genere, non habet vniuerſale & particulare, tantò multiplicior eſt in relatione, quantò prior eſt & ſimplicior: & tantò diſtinctior eſt ab aliis, quantò perfectior aliis. l.11.tr.2.c.8.

Error dicentium primam ſubſtantiam & primam materiam & primam naturam intellectus non diſtingui. ibid.

Qualis vita ineſt ſubſtantiis ſeparatis. l.11.tr.2. c.12.tex.39.

Primam Subſtantiam nec eſſe corpus, nec virtutem in corpore. l.11.tr.11.c.15.tex.41.

Qualis ſit natura ſubſtantiarum ſeparatarum inferiorum quæ ſunt poſt primam ſubſtantiam. l.11.tr.2.c.19.

Modus intelligendi ſubſtantiarum ſeparatarum. l.11.tr.2.c.30.tex.51.& c.33.

Subſtantias ſeparatas non eſſe multiplicabiles per numerum. l.11.tr.2.c.28 tex.49.

Separatæ ſubſtantię natura quę ſit l.11.tr.2.c.31.

Nullam ſubſtantiam moueri per ſe, nec per accidens ibid.

Subſtantiæ ſeparatæ qualiter ſe habent adinuicem. l.11.tr.2.c.32.

De ſubſtantiæ cæleſtis ptincipiis, quæ ſunt materia & forma. l.11.tr.3.c.1.

Duæ viæ quibus proceſſerunt antiqui Philoſophi in cognitione principiorum ſubſtantiæ. l.11.tr.3.c.7.

Syllogiſmos quid eſt ſcire facientes & generationes ab eodem procedere principio. l.7. tr.2.c.11.tex.31.

T

TEmpus aut idem eſt cum motu, aut eſt paſſio eius. l.11.tr.2.c.1.tex.29.

Terminus quot modis dicitur. l.5.tr.4.c.3. tex.22.

Ternarius eſt primus numerus perfectus. l.5. tr.4.c.2.

Terra ſola quare eſt iudicata eſſe principium. l.1.tr.3.c.7.& tr.5.c.1.tex.14.

Thaletis opinio ponentis aquam principium. l.1.tr.3.c.3.

Thargelia, ſiue tragilia quid. l.5.tr.6.c.1.tex.29.

Totius modi. l.5.tr.6.c.3.tex.31.

Differentia totius & vniuerſi quod minus propriè dicitur omne. l.5.tr.6.c.4.tex.31.

Differentia inter totum & vniuerſale. l.5.tr.6. c.7.

V

VEnus vnde dicatur. l.5.tr.4.c.2.

Veritatis ſpeculationem tum facilem, tum verò difficilem eſſe. l.2.tr.1.c.1.tex.1.

Veritatis ſcientia quæ ſit. l.1.tr.5.c.4.tex.3.

Omnis veritas cauſatur à veriſſimo. l.1.tr.5.c.4. tex.4.

Veritatis auditores quales debent eſſe. l.2.tr.1. c.11.tex.14.

Modi quinque in acquiſitione veritatis. l.2. tr.1.c.12.tex.15.

Veritas amicis præferenda. l.4.tr.3.c.2.tex.19.

Veritas huius principij, contradictoriæ non poſſunt eſſe ſimul veræ, an ſit ab æterno. l.4.tr.4.c.4.

Error eorum qui dixerunt verum eſſe, quod apparet ſecundum ſenſum. l.4.tr.3.c.4.tex. 21.& c.6.tex.24.

Qui dicit omnia vera quæ apparent eſſe, omnia entia facit ad aliquid. l.4.tr.3.c.7 tex.26.

Verum & falſum magis propriè dicuntur de ente in actu, quam de ente in potentia. l.9.tr.4.c.6.tex.21.

Cauſa veritatis vel falſitatis in opinione vel oratione, eſt compoſitione vel diuiſione rei. ibidem.

Verum & falſum ſunt in anima primò, & ſunt ens animæ potius quam ens ratum extra animam. l.6.tr.3.c.1.tex.8.

Viuum cur non eſt materia mortui. l.8.tr.2.c.3. tex.14.

Vinum quare non eſt materia aceti. ibid.

Viſus præ cæteris ſenſibus propter ſeipſum diligitur. l.1.tr.1.c.4.

Vnius quidditas ſecundum quod eſt principium numeri declaratur. l.5.tr.1.c.8.

An vnitas ſit ſeparabilis à re quæ dicitur vna. ibid.

Modi vnius indiuiſibilis quantitate, aut ſpecie, ſiue forma. l.5.tr.1.c.9.tex.12.

Vnitas à quo ſumat diuerſitatem in diuerſis generibus. ibid.

Vnitas eſt principium numeri, non numerus. l.5.tr.1.c.10.

Vnum cum multipliciter dicatur, principales tamen eius modi ſunt quatuor. l.10.tr.1.c.1. tex.1.

Reducuntur prædicti quatuor modi vnius ad vnam rationem. ibid.

Vnum non prædicatur vniuocè de his quæ dicuntur vnum. l.10.tr.1.c.2.tex.2.

Vnius eſſe ac naturam maximè in hoc conſiſtere, quod prima omnium menſura ſit. l.10. tr.3.c.3.tex.3.

Vniuerſalia maximè difficillima cognitu. l.1. tr.2.c.3.

Index rerum.

Vniuerſale in moralibus primum inuentum à Socrate, poſtea in phyſicis admiſſum à Platone. l.1.tr.4.c.2.tex.6.

Vtrum vniuerſale ſit quicquam præter ſingularia. l.3.tr.2.c.7.tex.12.& tr.3.c.10.& c.11.

Vniuerſale dicitur quatuor modis. l.5.tr.6.c.5. item l.7.tr.5.c.1.

Origo & cauſa vniuerſalis. l.5.tr.6.c.6.& 7.

Vniuerſalia non eſſe ſubſtantias. l.7.tr.5.c.2. tex.45.& ſeq.

Vniuerſale eſt, quod pluribus natura aptum eſt ineſſe. l.7.tr.5.c.2.tex.45.

Vniuerſalia non eſſe ſubſtantias à ſenſibilibus ſeparatas. l.7.tr.5.c.3.tex.50.& ſeq.

Vniuerſum eſſe vnum ens vel vnam naturam, qui ſenſerint. l.1.tr.4.c.6.

Vniuerſum minus propriè dicitur omne. l.5. tr.6.c.4.tex.31.

Vniuocum qualiter ſit ab vniuoco. l.7.tr.2.c.9. tex.28. & c.10.tex.29. item l.11.tr.1.c.6.tex. 13.& c.8.

Vnum nihil eſt ſecundum Zenonem. l.3.tr.2. c.11.tex.16.

Vnum non addit aliquam formam ſupra ens, ſed modum qui ex negatione reſultat. l.4. tr.5.c.5.

Vnum quod conuertitur cum ente, quomodo non eſt idem vni quod eſt principium numeri. ibidem.

Modi vnius. l.5 tr.1.c.7.tex.7.

Secundum quem modum ſit Vnum, quod eſt menſura in quolibet genere. l.10.tr.1.c.4. tex.4.

Vnum & ens ſignificant idem, licet modo diuerſo. l.10.tr.1.c.7.tex.8.

Vnum & multa principalius opponuntur vt indiuiſibile & diuiſibile. l.10.tr.2.c.1.tex.9.

Vnum ſecundum formam opponitur multo contrariè, & ſecundum nomen opponitur priuatiuè. l.10.tr.2.c.1.tex.9.

Vnum & multa ſunt prima contraria. l.10.tr.2. c.6.tex.17.

Quo pacto vnum & multa opponantur. l.10. tr.2.c.7.tex.20.& 21.

Vnum an ſit prius ſpeciebus numerorum ſecundum eos qui numerum ſeparatum eſſe ponunt. l.12.tr.2.c.8.

Ex vno quomodo procedunt multa. l.13.tr.1.c.3.

Z

ZEnophanes quibus rationibus adductus fuit vt diceret omnia eſſe vnum Deum. l.1.tr.4.c.7.

FINIS.

Errata in libris de anima.

PAg. 108.col. 1.lin.21.habuerunt, lege hauriunt. pag.123.col.1.lin.54. effectus vel minæ,lege affectus vel lætitiæ. pag.124 col.2.lin.41.damnationes,lege deceptiones.pag.130.col.2.lin.21 è conuerſo adeò,lege conuerſio ad ea. pag. 137. col 1. lin.24.docuit, lege mouit. pag.238.col.1.dele 1.lineam. pag.145.col.1.lin.33.vires,lege vices. pag. 150. col.1 lin.24. ſumitur,lege ſimum. & lin. 25.eſt eo,lege eſt in eo.& lin. 47. eſt, lege non eſt. & col.2. lin.32. aliud eſſe, lege aliud quod ipſa ſunt & aliud. pag 154 col.1.lin 50 iudicem, lege inuicem. pag 158 col. 1. lin.1. ſanõtificatur,lege falſificatur. pag.178.col 2.lin.5.ſucceſſiuus, lege proceſſiuus.lin.7 in mobile, lege immobili.

Errata in libris metaphyſicorum.

PAg.4.col.2 lin.43.locicè, lege logicè. pag.6.c.1.lin.6.præter, lege propter. pag.4.col.1.lin.11. omnium, lege nominum. pag.42 col.1.lin.4 finitum,lege infinitum.lin 12. monibus, lege omnibus. pag.81.col.2.lin 1. aem,&c. lege eam à datore exteriori. pag.167.col.2.lin.20.reſolutio,lege relatio. pag.275.col.1 lin.58.materiæ, lege materia.lin.60. imaginabilis, lege imaginabili. pag.323.col.1.lin. 55. poſitionem, lege potentiam. pag.340.col.2.lin.38,mediſi, lege medium.

rias: y que al mismo tiempo ordena Dios, y su Iglesia, que nos empleemos en buenas obras, y hagamos penitencia de las malas, sin dilatarlo para en adelante. Y mirando à tu salvacion no quieren que aguardes para lo vltimo el disponerte para ella: porque saben,

Discurso III.

Que tiene desastrada, y mala muerte, el que no se dispone para ella con buenas obras en vida.

CON la parabola de los talentos nos diò à entender esto bien claramente Christo Señor nuestro, diziendo: que si fueron premiados los que grangearon con ellos, fue condenado el que sepultò el talento, dexando de negociar con èl: la vida para tener buena muerte, y alcançar la eterna vida. El que quiera tener buena muerte, y conseguir la celestial vida de la gloria (dize San Agustin) ha de grangear con su talento, y ha de frutificar con èl, exercitandose en buenas obras, y haziendo penitencia de las malas: *Oportet vt pœnitentia fructificet, adhoc, vt vitam impetret.* En este hombre condenado estàn significados los que gastan en vanidades su vida, y no exercitandose en obras del servicio de Dios, y del prouecho de sus almas, quieren tener buena muerte: y porque no se llamen à engaño, con este exemplar les advierte Christo, que tendràn mala muerte los que no se disponen para ella con buenas obras en vida. Y para

S. August. li. 6. de pœnit.

en ninguna le ofendas. Tambien el premio celestial que su divina Magestad te ofrece, es muy digno de qualesquiera desvelos, y servicios: y sobre assegurarlo mas con ellos, se grangean muchos mas tesoros de glorias eternas para el Cielo. No le buelvas à tu Dios las espaldas, fiado en que tienes mucha salud, y pocos años: que como otros de tu edad puedes morir de repente, y cōdenarte. Y mucho menos dilates para la muerte la penitencia, y satisfaciō de tus culpas, aunque supieras q̃ te auian de avisar del quando avias de morir: porque aun deste modo podias temer q̃ te avias de condenar, en castigo de no averte prevenido antes, como sucediò a algunos de los q̃ arriba dixe,

ron trab
do visto
vn hom
andav
prepar
enlicar
berla
porque
Dios à M
esse m
os de m
piedr
nle a
Morte
& obru
omnis t
Esta tan
vo, y me
chado h
do junta
tiempo d
jar, sino
hecho. Y
la divina
que

da, y sana salud penitencia: *Memento homo, &c. Cum ieiunatis, &c.*

Esto mismo nos enseñò à todos los hijos de Adan la divina Magestad con lo que obrò con nuestros primeros Padres: pues despues de auer les puesto la ceniça cō las memorias de la muerte, les hizo à entrambos vn vestido de pieles de animales: *Fecit ergo Dominus Adæ, & vxori eius tunicas pelliceas.* Pues si el mismo Texto sagrado assegura, que ya se auian ellos vestido de hojas de arboles, para que era el vestirlos de pieles de animales? Es el caso, que este era vestido de penitencia, y juntamente silicio para traher à raiz de las carnes: y como queria librarlos del infierno, y que consiguiessen el Cielo, quiso enseñarles, y enseñarnos, que esto no se consigue sin obras de penitencia. Y aunque sabia que les quedavan centenares de años de vida, quiso que se dispusiessen desde luego para tener buena muerte: porque

Genes. cap. 3.

2. part.

sabe su divina Magestad, que suele tener desastrada muerte el que no se dispone para ella con buenas obras en vida.

En la vida del Venerable Siervo de Dios Francisco de Yepes, digno hermano de San Iuan de la Cruz, refiere el docto Padre Ioseph Velasco: que huvo en España vna señora rica, moça, y de buen parecer: la qual empleando mal su talento, y la capacidad que tenia gastaua mucho tiempo en componerse, y afeitarse, deseando parecer biē, y que la celebrassen. Y con esta ocasion era regalada, y alabada de algunos: y viendola tan afeitada la codiciavan, y lisongeavan muchos, y llegaron à solicitarla no pocos: y ella hazia alarde de su hermosura, y no reparaua en recibir dones, ni en dar oidos à los locos que la desvanecian, con que ella ofendia à Dios, y hazia graue daño à los proximos. Diole vna graue enfermedad, que le durò seis meses: y despues de

In eius vita, lib. 3.

2.794